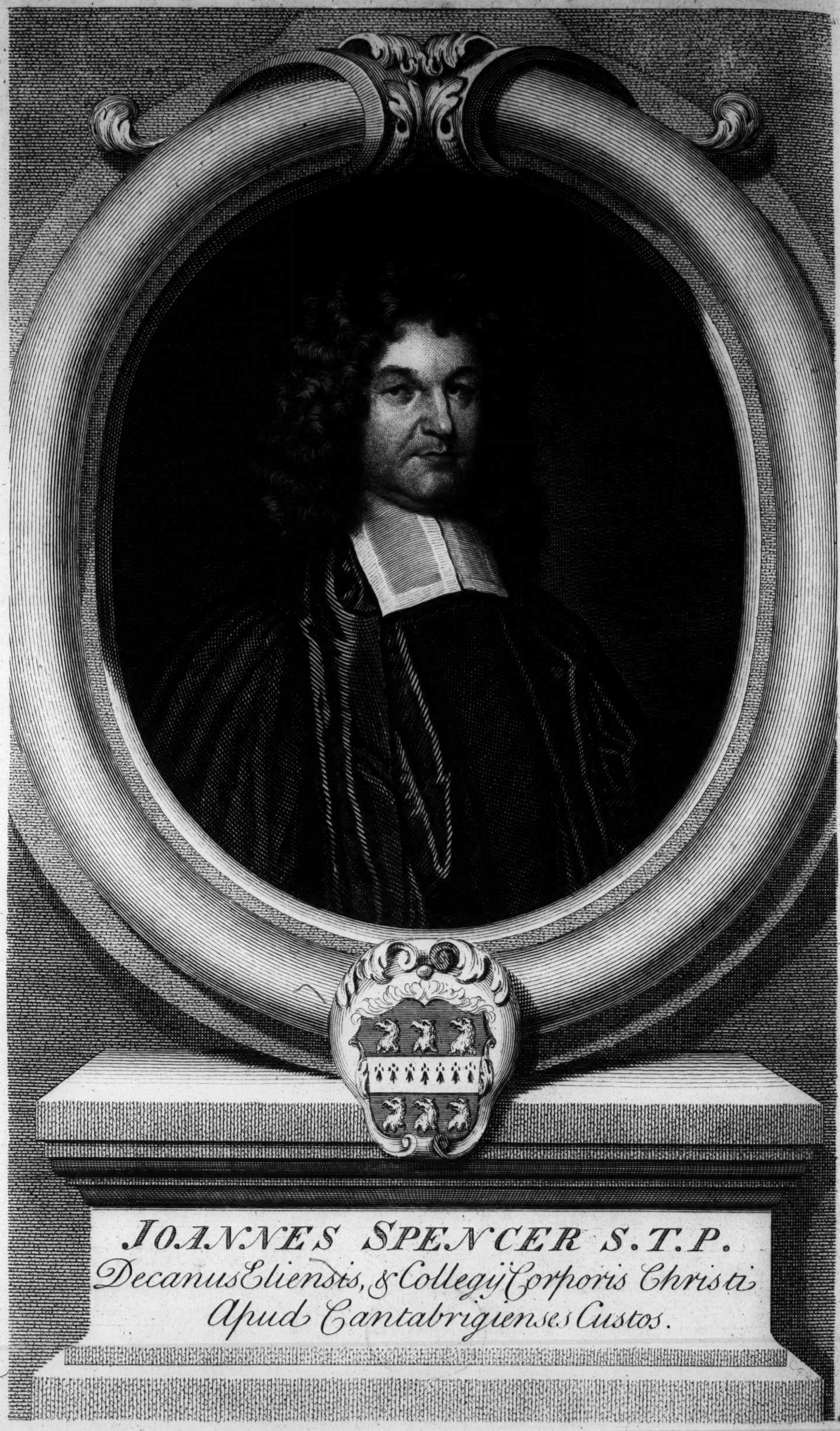

JOANNES SPENCER S.T.P.
Decanus Eliensis, & Collegij Corporis Christi
Apud Cantabrigienses Custos.

G. Vertue Sculpsit 1727.

Aulæ de Clare
Ex Donatione Rev^di viri Samuelis Blythe S.T.P. hujus Collegii olim Magistri.

DE

LEGIBUS HEBRÆORUM RITUALIBUS

ET EARUM RATIONIBUS,

Libri Quatuor.

PRIMO,

Fuse agitur de Rationibus Legum Judaicarum GENERALIBUS. Huic ad Calcem adduntur DISSERTATIONES Duæ: De THEOCRATIA JUDAICA, una; De Lege USURAM prohibente, altera.

SECUNDO,

De Legibus Mosaicis quibus ZABIORUM Ritus occasionem dedere fuse disseritur. Huic, ob Argumenti vicinitatem, adjiciuntur DISSERTATIONES Duæ: Una, in Decretum illud Apostolicum, Act. 15. 20. ——— *Ut abstineant a pollutionibus Idolorum, & a Fornicatione, & a Suffocato, & a Sanguine.* Altera, in Distichon illud MARTIALIS vexatissimum,

Ecce negas, juraque mihi per TEMPLA TONANTIS.
Non credo: *Jura, Verpe, per* ANCHIALUM. Lib. II. Epigr. 95.

TERTIO,

De iis Hebræorum Legibus & Institutis agitur, quibus Gentium usus occasionem præbuit. Hic Octo DISSERTATIONIBUS absolutus est.

HARUM

I. Generalius agitur de Ritibus e Gentium moribus in Legem translatis.
II. De Origine Sacrificiorum.
III. De Purificationibus.
IV. De Neomeniis.
V. De Arca & Cherubinis.
VI. De Templo.
VII. De Origine תומים Urim & Thummim.
VIII. De Hirco emissario.

QUARTO,

De Ritibus & Institutis Hebræorum a Gentium usu desumptis, nullibi vero (quod scimus) a Deo præceptis aut ordinatis. Huic accessit DISSERTATIO de PHYLACTERIIS JUDÆORUM.

AUCTORE
JOANNE SPENCERO S. T. D.
Ecclesiæ *ELIENSIS* Decano & Colleg. *Corp. Christ.* apud CANTABRIG. Præfecto.

Editos, MSS. cum Testimoniis Auctorum laudatis recensuit, & Indices adjecit,
LEONARDUS CHAPPELOW, S. T. B. Col. S. JOHAN. CANTAB.
Socius, & Professor *Arabicus*.

CANTABRIGIÆ,

TYPIS ACADEMICIS.

Prostant apud C. CROWNFIELD Celeberrimæ Academiæ Typographum, E. JEFFERY, & W. THURLBOURN, Bibliopolas CANTABRIGIENSES: R. KNAPLOCK, & W. & J. INNYS, Bibliopolas LONDINENSES. MDCCXXVII.

Collegium sive Domus sive Aula de Clare
in Universitate Cantabrigiensi:
17

a Duplicate bought by T. Merrill

PRÆFATIO.

ACCIPIAS, Lector, SPENCERUM de novo editum. Viro ipsi eruditissimo hoc *Opus aggredi*, in animo fuisse, ex verbis suis discere licet: In Libro enim Tertio, Dissert. 1. Cap. 9. pag. 716. (*a. d. h.*) provocat ad LIBRUM QUARTUM. Illa etiam quæ *Editionem Priorem* claudunt, idem loquuntur: viz. " Cum jam librum hunc, de " Ritibus Hebræorum divinitus institutis, ad umbilicum perduxerim, " Lector expectat forsan, ut promissi fidem liberem, librum illum sub- " jungens, cujus quandoque mentionem facio. Fateor equidem, initio " consilium fuisse, libris hisce tribus, de Judæorum legibus ritibusque Deo " auctori tribuendis, quartum addere, *De ritibus Hebræorum, in Scriptura* " *plerunque, Canonica vel Apocrypha, memoratis; nullibi tamen, quod scimus,* " *a Deo præscriptis aut institutis.* Huic etiam Libro, complementi loco, " subjicere decreveram, Dissertationem singularem DE JUDÆORUM " PHYLACTERIIS, quorum originem genuinam nondum a Judæis aut " Christianis compertam arbitror. Huic equidem Operi principio manum " admovere statui, quod Operi jam absoluto cognatione non adeo remota " conjungatur, &c. ——

" CUM autem hæc materia suum volumen postulet, & præter expecta- " tum excreverit libri jam scripti moles; in præsenti calamum meum ab " hoc Argumento cohibere, consultum duxi. Posthac autem opus illud " aggredi decrevi, modo proposito meo serviat opportunitas, & hæc eru- " ditis haud prorsus ingrata reperiantur.

" [1]HOC unum superaddo & desino: si quis quicquam a me scriptum " refutandum censeat, haud ægre laturus sum; nam si quid veri scripsi, " vincet Veritas: si quid falsi, vincat Adversarius.

SPENCERO vita functo, Libri Editi & MSS. fidei Reverendissimi Thomæ Archiepiscopi nuper Cantuariensis commissi sunt; qui Academiæ suæ non oblitus, Manuscriptos cum Editis, in plurimis locis paululum mutatis, & Quinquaginta Minis, Testamento legavit. Gratiæ meæ ALMÆ MATRI debitæ sunt; quæ Senatus Decreto, copiam mihi fecit tum SPENCERI edendi,

1 *Hoc unum* &c. addidit.

tum Ampliſſimi Præſulis munificentia fruendi. Omnibuſque hujus noſtræ Editionis Fautoribus me quamplurimum devinctum teneo; præſertim digniſſimo Præfecto, & Sociis Collegii *Corporis Chriſti*, qui in memoriam Beneficiorum SPENCERI, Optimi Viri effigiem impenſis ſuis æri inciſam huic Operi præfigi voluerunt; ut *mortuus* quamvis, *adhuc loquatur*.

QUOD ad me attinet: Auctores laudatos diligenter evolvi, paucos tantum excipias, quos Bibliothecæ noſtræ, licet inſtructiſſimæ, non ſuppeditarent. Errores quoſdam in locis citatis, Notis ad veram mentem reſtitui, & obſcuriora illuſtravi. *Indices* adduntur *Rerum*; *Locorum S. Scripturæ*; *Auctorum Græc. Latin.* & *Anglic. Hebr. Chald. Syr.* & *Arabicorum*: cum toto illo Opere Talmudico, cui nomen *Miſchna*; & Maimonidis *Jad Chazakah*. ——

DE Origine Legum Hebræorum, non me latet plures in diverſa eſſe ſententia; & altis clamoribus, ne dicam opprobriis in SPENCERUM invehi, qui ab Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, aliorumque moribus & inſtitutis illarum rationem petit.

FATERI quidem neceſſe eſt, quæ Objici ſolent, aliquam veritatis ſpeciem ſecum ferre. Sed cum probe novimus, populum Hebræorum paucum admodum fuiſſe, præ cæteris Terrarum Orbis Gentibus; cum odium inter Judæos & Ethnicos erat acerrimum; cum Judæorum ſtatus erat humillimus, Gentilium autem florentiſſimus; cum *Zabiorum*, (quorum mentionem ſæpe facit *Maimonides*, Lib. 3. *Mor. Neb.*) ritus & ceremoniæ, eædem fere erant: *Spencerus* cum *Maimonide* affirmare nullus dubitat, Deum Leges Hebræorum Rituales tuliſſe Ethnicorum ceremoniis adverſas; non tamen adeo adverſas, ut *contradictionis* aut *ſingularitatis* amori ortum ſuum debeant. —— *A me* enim, inquit, *nunquam impetrare potero, ut cenſeam, Deum O. M. leges ullas, e mero contradictionis aut ſingularitatis amore Judæis impoſuiſſe. Nihil unquam in vetitis a Deo poſitum eſt, niſi quod malum in ſe eſſet, aut mali alicujus ſpeciem haberet, aut gravi alicui malo feneſtram aperire poſſet.* Vid. Lib. 2. Cap. 20. Sect. 5. pag. 415. Plura Veterum Monumenta ſacra periiſſe, ſatis conſtat; quorum copia ſi nobis eſſet hodierno die, nullus forſan conjecturis hominum locus daretur: ſed face illa extincta, per nubes, per tenebras ſæpe iter facimus. Felix autem ille habetur, qui parum lucis nactus, ſi non omnem, aliquantulum tamen Viæ poſſit monſtrare. *Spencerus* ſortis hujus iniquæ memor, ait, —— *Si Lector legum rationes alibi datas inveniat, iiſdem nominibus commendatas, non eſt quod eas contemnat ſtatim, aut me ſolis conjecturis niti ſuſpicetur, tantum quod Auctoris alicujus teſtimonium ad fidem dictis meis aſtruendam deſideretur. Serio dolendum eſt, tot Auctores, qui vetera ſacra memoriæ conſignarunt, e rebus evanuiſſe, quos rei literariæ multum intererat minime periiſſe.* Vid. Lib. 2. Cap. 14. Sect. 3. pag. 376.

PRÆFATIO AUCTORIS,

AD

LECTOREM.

De præſentis Argumenti ſcopo.

RATIONE, nihil homini; ratione legum, nihil homini conſulto; ratione legum rituumque ſacrorum, nihil homini pio; gratius advenire debet. Quanti legum rituumque ſacrorum rationes æſtimandæ ſint, & quanti interſit ut illæ penitus intelligantur, e [a] *Plutarchi* verbis aperte cognoſcatur: ἔνιοι ἀποσφαλέντες παντάπασιν εἰς δεισιδαιμονίαν ὤλισθον· οἱ δὲ φεύγοντες ὥσπερ ἕλος τὴν δεισιδαιμονίαν, ἔλαθον αὖθις ὥσπερ εἰς κρημνὸν ἐμπεσόντες τὴν ἀθεότητα· *nonnulli*, a ſacrorum rationibus *aberrantes*, *prorſus in Superſtitionem delapſi ſunt: alii*, *Superſtitionem tanquam paludem fugientes*, *imprudentes in Atheiſmum tanquam præcipitium ceciderunt*. Hujus dicti (dicam, an oraculi?) veritatem, temporum omnium experientia claram fecit & exploratam. Quid enim Judæi tot morum ſuperſtitioſorum [b] *ſtipulam* legum ſuarum fundamento ſuperſtruunt, hodieque Moſis inſtituta contumacia tam invicta retinent; niſi quod circa legum earum rationes talpa cæciores ſint, & earum origines vel indagare nefas habeant? Quid etiam tot Chriſtiani paſſim reperiuntur, qui Judæorum Sabbatiſmos, abſtinentiam a ſanguine & ſuffocato, uſuram etiam omnem prohibent, aliaque Legis inſtituta, zelo tam pugnaci retinent; niſi quod inſtitutionum earum cauſas ignorent, & Moſem quaſi velatum etiamnum intueantur? Ex adverſo: Nonnullos hæc ignorantia proxime duxit ad Atheiſmi præcipitium: eos intelligo, qui leges haſce rituales, quaſi nugas tantum difficiles & voluntatis arbitrariæ documenta, contemptim prætereunt; & de iis ita ſæpe loquuntur, quaſi, cum veteri [c] Manichæorum gente, Deum unum Evangelii, alium autem Legis, auctorem crederent.

MALIS hiſce gravioribus, e ratione ſacrorum minus intellecta profluentibus, idem [d] *Plutarchus* remedium ſatis aptum excogitavit: nam de ſacris inſtitutis agens, inquit, δεῖ, μάλιστα πρὸς ταῦτα, λόγον ἐκ φιλοσοφίας μυσαγωγὸν ἀναλαβόντας, ὁσίως διανοεῖσθαι τῶν λεγομένων καὶ δρωμένων ἕκαστον· ἵνα μὴ — ἃ καλῶς οἱ νόμοι περὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς ἑορτὰς ἔταξαν, ἡμεῖς ἑτέρως ὑπολαμβάνοντες, ἐξαμάρτωμεν· nos *oportet*, *ad hæc præcipue*, *rationem e Philoſophia nos initiantem & manu-*

a Lib. de *Iſid.* & *Oſir.* p. 378. b 1 *Cor.* 3. 12. c *V. S. Aug.* de *Civ. Dei* lib. 11. c. 22.
d Ub. ſupr.

ducentem

ducentem arceſſentes, eorum quæ aguntur dicunturque unumquodque ſancte conſiderare: ne—quæ leges de ſacrificiis, feſtivitatibus, aliiſque ſacris, optime præcipiunt, nos aliorſum accipientes peccemus, Superſtitione nempe vel Atheiſmo & contemptu legum. Hæc *Plutarchi* verba prudentiam non vulgarem produnt, cum legis alicujus ritualis ratio cognita, mentem legis certius interpretari doceat, obedientiæ limites accuratius indicet, eique juſtam auctoritatem & reverentiam aſſerat. Pictorum tabulæ, bono lumine conſtitutæ, intuentium oblectant oculos; quæ tamen, in obſcuro poſitæ, nihil artis aut ingenii præ ſe ferunt, ſed rudiora tantum penecilli minus exercitati tentamina videri ſolent: Leges etiam, Judaicæ præcipue, penitus intellectæ & in media quaſi luce poſitæ, voluptate non levi perfundunt ingenii capacis homines; at caligine ſolita circumfuſæ gratiam omnem amittunt, & apud Atheos, omneſque rerum ſacrarum æſtimatores iniquiores, in contemptum abeunt.

AD hunc finem itaque contendit hic labor meus, ut legum earum rationes & origines, longi temporis injuria, ſed Hebræorum præcipue tarditate, pene deletæ & oblivioni traditæ, in lucem & memoriam revocentur. Ut autem eo felicius hoc inceptum proſequar, non raro Ægyptiorum, Syrorum, Phœnicum, Græcorum, Romanorum ritus, hic in medium profero, & in eo ſterquilinio veritatis gemmam invenire ſtudeo. Nec Ethnicos tantum & eorum ritus ad ſubſidium meum advoco, ſed antiquioris Eccleſiæ Patres, qui pene ſemper partes adjuvarunt meas, & ſententiam meam a novitatis invidia frequentius aſſeruerunt. Et ſiquis ad varia Patrum hic paſſim adducta teſtimonia diligentius attendat, facile percipiat, me plerumque Patrum veſtigiis inſiſtere; ſed ævi recentioris Interpretes vix unquam longius ab Antiquis aberrare, quam cum leges rituſque Moſaicos explicare ſatagunt.

HÆC apud me recolens, in ſpem illam adducor, fore ut Lectores omnes, faſtidioſi licet & in magna diverſitate poſiti, nonnihil hic inveniant eorum ingenio & palato conſentaneum. Novi nempe, nonnullis nihil arridere, niſi ex Antiquitatis maxime remotæ penetralibus eruatur; aliis e contra, nihil ſalivam movere, niſi novum ſit, & quaſi recens ab incude prodeat. Nonnullis etiam omnia male grata ſunt, niſi quæ rerum ſacrarum cognitioni miniſtrant, & intime cum Theologia conjunguntur: Alii Theologica, tanquam ſæpe decantata, faſtidire ſolent, niſi Philologicis amœnitatibus omnia condiantur. Neque Lectorum ingeniis minus varium & diſſimile eſt præſentis Operis argumentum: nonnunquam enim in antiquis legibus & ritibus Hebræorum, illuſtrandis; nonnunquam in rationibus earum novis aſſerendis, induſtria mea deſudavit. Rem equidem Theologicam præcipue promovere ſtudeo: ſed ita, ut ancillam ejus Philologiam ei ſæpiſſime miniſtrare cogam. Ut rem amplam in compendium redigam: hic antiquis novitatem quandam, novis (uti forte videantur) antiquitatem, exoletis gratiam, parvis magnitudinem, [a] *elementis egenis* dignitatem, obſcuris nitorem, conciliare conatus ſum.

IN hujus autem Argumenti ſtylo curioſi forte multa notabunt quæ limam deſiderare videantur. In eo ſcilicet adornando, ſtylo uſus ſum, nec

a *Galat.* 4. 9.

plane

plane rudi & neglecto, nec ſollicito ſemper & ad unguem examinato. Novi nempe Theologiam matronam eſſe, quæ munditiem curat, fucum aut affectatam elegantiam negligit. Viris non placet ſtylus, in re ſancta præſertim & ſeria, ſollicitus & nugatorius; nec a rebus gravioribus tantum otii mihi ſemper erat, ut vocem, phraſin, aut periodum quamlibet, ad amuſſim criticam examinarem. Ea mihi cura ſemper antiquiſſima, ut omnia clare, & (qua fas erat) ad Lectoris cujuſvis captum accommodate, dicerentur. Ideoque verbis plerunque vulgaribus, & ad ſenſum meum exprimendum aptioribus, licet a *Cicerone* non adeo probatis, utor. [a] *Quid*[1] *enim prodeſt clavis aurea, ſi aperire quod volumus non poteſt? aut quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt? quando nihil quærimus niſi patere quod clauſum eſt.*

Et tractandi modo.

HUJUS Argumenti tractandi modum quod attinet, ita me paraſſe cenſeo, ut nullius notam cenſoriam meruiſſe videar. Doctorum enim, a quibus diſſentire contigit, nomina plerunque tacitus, & aliorum non lapſus tantum ſed & cenſuras abſque ulla triſti acerbitate prætermiſi: ab illiberali illa rabie qua Docti non raro ſe mutuo lacerant ubique temperavi: non mihi conſcius ſum, me Scripturam unquam, invitam, ad ſenſum meum protraxiſſe: circa res obſcuriores, non uſus ſum immodica vel effræni conjiciendi licentia, ſed libertate (niſi me fallam) matura & caſtigata: ea doctis illuſtranda reliqui, quæ, a me tractata, decus aut nitorem nullum habitura cenſui: allegorias aut ſignificationes myſticas, pro arbitrio vel ingenio meo Dei legibus affigendi licentiam mihi nuſquam ſumpſi: non leges denique vel dictata protuli, ſed opiniones per ſe probabiles, aut ratione plerunque multiplici confirmatas, doctiorum etiam judicio ſubditas.

CUM itaque in Argumenti mei tractandi *modo* me tam caute geſſiſſe, & omnibus æquum me probaſſe, videar; ſpem alo, me Lectorem non minus æquum & conditionis humanæ memorem reperturum, ſi forſan in illius *materia* me quandoque ceſpitantem deprehenderit. Spem illam mihi libentius adblandiri patior, quod in ſemita tam lubrica, impedita, & paucorum notata veſtigiis, jam incedam; ut labi nonnunquam & errare, non tantum humanum ſit, ſed pene neceſſarium.

SED & eo nomine me, ſi forſan errantem, venia non indignum cenſeo, quod, non gloriolæ, lucri, contentionis, aut novandi, ſtudio ductus laboris hujuſce moleſtiam tulerim. Sola veritatis inveſtigatio, *noſtri pretiumque & cauſa laboris.* Et ſiquid mihi ſcripſiſſe contigerit, unde Reip. literariæ cenſus auctior, vel aliqua Scripturæ loca clariora, fiant; me operæ legibus illis inſumptæ, mihi licet inutilis, nunquam pœnitebit.

a *Agobard.* in *Opuſcul.* p. 5.

1 *Quid enim* &c. ſunt verba *S. Auguſtini* de *Doctr. Chr.* L. 4. cap. 11.

LIBRORUM, CAPITUM, & SECTIONUM

ARGUMENTA.

PROLEGOMENA.

CAP. 1. *Oſtenditur leges & ritus Judaicos non ſine ratione a Deo inſtitutos.* 1
CAP. 2. *Licitum eſſe rationem illam, quatenus rei fert obſcuritas, indagare.* 4
CAP. 3. *Multis docetur, legum Judaicarum rationes, dignas eſſe, quæ ſedulo exquirantur.* 6
Sect. 1. *Dulcedinis nomine,* 7
Sect. 2. *Et multiplicis utilitatis.* Ibid.
Sect. 3. *Honeſtatis etiam nomine,* 11
Sect. 4. *Et novitatis aut raritatis.* 12
CAP. 4. *Occurritur nonnullorum præjudiciis.* 13

LIBER PRIMUS.

In quo fuſe agitur de rationibus legum & rituum Judaicorum GENERALIBUS.

CAP. 1. *Primariam legis Moſaicæ rationem fuiſſe idololatriæ Iſraeliticæ abolitionem.* 19
Sect. 1. *Iſraelitas in Ægypto, & recens egreſſos ex Ægypto, gentem fuiſſe idololatriæ deditam.* 20
Sect. 2. *Legem ceremonialem in idololatriæ remedium cumprimis Ægyptiacæ traditam.* 24
* CAP. 2. *Decalogum aut legem moralem idololatriæ præcavendæ & eradicandæ ſerviiſſe.* 28
Sect. 1. *Tabulæ primæ abolitionem pro ſcopo habuiſſe.* 29
Sect. 2. *De mandatis Tabula ſecunda contentis, & eorum ſcopo vel intentione principali.* 34
Sect. 3. *Capitis hujuſce concluſio.* 39
CAP. 3. *Quibus rationibus aut mediis lex ceremonialis ad idololatriam abolendam inſerviebat.* 40
CAP. 4. *Legem ad idololatriam abolendam plurimum valuiſſe, primo, mercedem & pœnam tantum temporalem diſerte & explicate proponendo.* 41
CAP. 5. *Secundo: ſigna quædam, populi Deo peculiariter addicti, cultus in illius honorem præſtiti, ſtatuendo.* 45
Sect. 1. *De ſignis hiſce,* generatim, *eorum nempe rationibus & differentiis, agitur.* Ibid.
Sect. 2. *De ſignis illis* ſpeciatim *ſit ſermo, & primo, de Circumciſione, ejuſque ratione principali.* 48
Sect. 3. *De ſede vel ſubjecto Circumciſionis.* 53
Sect. 4. *De Circumciſionis origine & antiquitate.* 54
Sect. 5. *De Circumſtantiis quibuſdam in Circumciſione celebranda obſervari ſolitis.* 61
Sect. 6. *Circumciſionem adverſus idololatriam plurimum valuiſſe.* 64
Sect. 7. *Sabbatum ſignum fuiſſe, reſpectu Dei, ſabbati ipſius, & populi.* 65
Sect. 8. *Sabbatum ſigni loco datum fuiſſe, teſtimoniis divinis & humanis comprobatur.* 67
Sect. 9. *Hoc aliis inſuper argumentis confirmatur.* 70
Sect. 10. *Reſpondetur adverſæ partis argumentis.* 76
Sect. 11. *Cur Deus ſabbatum pro ſigno dederit.* 88
Sect. 12. *Sabbatum, ad idololatriam eradicandam inſtitutum fuiſſe, & huic uſui variis rationibus inſerviiſſe.* 90
Sect. 13. *Clauſulæ loco, duo ſubjunguntur corollaria.* 94
* CAP. 6. *Legem idololatriæ obſtitiſſe, Gentes & Iſraelitas ab invicem ſeparando.* 97
Sect. 1. *De ſeparatione Judæorum a Gentibus, tum politica tum naturali.* Ibid.
Sect. 2. *Separationem Judæorum a gentibus multum momenti ad idololatriam præcavendam & profligandam habuiſſe.* 101
Sect. 3. *De ſeparatione Gentilium a Judæis, &, ob argumenti vicinitatem lex illa perobſcura, de Mamzere lata, fuſe explicatur.* 105
Sect. 4. *Legem Gentiles a Judæorum cœtu ſeparaſſe, præcipue ne gentiliſmi & idololatriæ malum Judæis affricarent.* 112
CAP. 7. *Legem Moſaicam idololatriæ obſtitiſſe, ciborum & animalium diſcrimen inſtituendo.* 115
Sect. 1. *Rationes pro diſcrimine ciborum aſſignari ſolitæ ad examen vocantur, & vanitatis arguuntur.* 116
Sect. 2. *Veræ rationes cur Deus ciborum & animalium diſcrimen inſtituerit.* 121
Sect. 3. *De norma ſpeciali Judæis tradita qua animalia munda ab immundis diſcernerentur.* 126
Sect. 4. *Cur porcus, præ cæteris animantibus, immundum & abominandum haberetur.* 131
Sect. 5. *Animalium & ciborum diſcrimen, idololatriæ remedium fuiſſe, & quomodo.* 138
CAP. 8. *Legem idololatriæ obſtaculo fuiſſe, ſacra pleraque, certis locis, perſonis, & temporibus aſtringendo.* 141
Sect. 1. *De ſtatis ſacrorum locis, & eorum ratione.* 142
Sect. 2. *De perſonis quibus, idololatriæ præcavendæ cauſa, ſacrorum miniſterium aſtringebatur.* 147
Sect. 3. *De temporibus quibus adſtricta ſunt Hebræorum ſacra.* 155
* CAP. 9. *Legem idolis obſtaculo fuiſſe, feſtivitates generis varii (ſeptiduanas, menſtruas, annuas) indicendo.* 157
Sect. 1. *Multis oſtenditur, paſcha feſtum fuiſſe ad idololatriam abolendam inſtitutum.* 158
Sect. 2. *Feſtum etiam Pentecoſtes ad idololatriam eliminandam virtutis non parum contuliſſe.* 160
Sect. 3. *Feſtum Tabernaculorum uſum eundem præbuiſſe.* 162
Sect. 4. *De Primitiarum oblatione quæ feſto cuique ſubjungebatur.* 165
CAP. 10. *Legem idololatriæ obſtaculum fuiſſe, Dei & ſacrorum ſuorum omnium honori proſpiciendo.* Ibid.
Sect. 1. *Oſtenditur Legem curaſſe, ut honos & reverentia ſingularis Deo deferretur.* 166
Sect. 2. *Legem rebus ſacris honorem eximium aſſeruiſſe.* 169
Sect. 3. *Legem perſonarum ſacrarum honori proſpexiſſe.* 173
Sect. 4. *Et locorum ſacrorum.* 175

Sect.

Sect. 5. *Legem rituum ſacrorum honori proſpexiſſe.* 177
Sect. 6. *Legem Moſaicam idololatriæ obicem poſuiſſe, Dei & ſacrorum omnium honori proſpiciendo.* 179
CAP. 11. *Legem idololatriæ obſtitiſſe, varias immunditiæ munditiæque ſpecies inducendo.* 181
Sect. 1. *De Perſonarum immunditiis, earumque variis ſpeciebus.* Ibid.
Sect. 2. *De cauſis immunditierum perſonalium maxime probabilibus.* 182
Sect. 3. *De pollutionum Legalium origine & antiquitate.* 185
Sect. 4. *De rebus mundis & immundis.* 193
CAP. 12. *Legem idololatriæ progreſſum inhibuiſſe, Zabiorum ritus & inſtituta prohibendo.* 195
CAP. 13. *Ritus aliquos longo uſu receptos reformando, eoſque ad Dei ipſius cultum transferendo.* 196
* CAP. 14. *Legem ceremonialem idolis obſtitiſſe, ritus moleſtos & oneroſos admodum inſtituendo.* Ibid.
Sect. 1. *Multis argumentis evictum eſt, legem ritualem Judæis oneroſam extitiſſe.* Ibid.
Sect. 2. *Oſtenditur quo reſpectu leges illæ rituales tam moleſtæ fuerunt & oneroſæ.* 201
Sect. 3. *Legem, quatenus oneroſam, idololatriæ multum obſtitiſſe, & ad eam profligandam non parum valuiſſe.* 203
Sect. 4. *Duabus occurritur objectionibus, quibus Corollarium adjunctum eſt.* 206
CAP. 15. *De legum rituumque Moſaicorum fine ſecundario.* 208
Sect. 1. *Ritus & inſtituta* quædam *legalia myſteriis adumbrandis inſerviiſſe.* Ibid.
Sect. 2. *Deum leges & ritus* quoſdam, *non omnes ad res cœleſtes adumbrandas inſtituiſſe.* 213
Sect. 3. *Quædam myſteria ſub cortice legis occultantur.* 215
Sect. 4. *Rerum cœleſtium adumbrationem, rituum quorundam finem fuiſſe ſecundarium.* 218
Sect. 5. *Capitis concluſio, ubi agitur de nimio & ſobrio allegoriarum uſu ſtudioque.* 220
CAP. 16. *Appendix, in qua ſtrictim agitur de mediis extraordinariis ad idololatriam abolendam uſurpatis.* 223

Diſſertatio de Theocratia Judaica.

PRÆFATIO. 226
CAP. 1. *Probatur Hebræorum regimen primitus* theocratiam *fuiſſe, & Deum, cum Regis nomine & poteſtate, populo illi præfuiſſe.* 227
Sect. 1. *Deum poteſtatem vere Regalem inter Hebræos habuiſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.* Ibid.
Sect. 2. *Qualis rex Deus erat Iſraelitis.* 230
Sect. 3. *Qua præcipue ratione, cum Deus in cœlis ageret, principatum ſuum adminiſtravit.* 232
CAP. 2. *De regiminis hujus conſtituendi forma & modo.* 233
CAP. 3. *Regiminis hujuſce divini variæ rationes aſſignantur.* 235
CAP. 4. *De regiminis hujus origine, duratione, & abrogatione.* 238
Sect. 1. *De origine Theocratiæ.* 239
Sect. 2. *De illius duratione.* Ibid.
Sect. 3. *De regiminis hujus abrogatione.* 241
CAP. 5. *De inſtitutis illis Moſaicis, quibus Theocratia occaſionem adminiſtravit.* 245
Sect. 1. *De inſtitutis Moſaicis Deum ut Regem mere politicum ſpectantibus.* Ibid.
Sect. 2. *De Legis inſtitutis, Deum ut regem cœleſtem ſpectantibus* 249
Sect. 3. *De Legis inſtitutis Deum ut Dominum Exercituum, aut regem militantem, ſpectantibus.* 250
CAP. 6. *Hæc ad Objectionem antea dictam ſolvendam accommodantur.* 253

* Diſſertatio de ratione Legis USURAM prohibentis.

PRÆFATIO. 255
CAP. 1. *Legis verba ſingulatim explicantur, & illius intentio genuina ratione confirmatur.* Ibid.
CAP. 2. *Rationes aſſignantur, cur lege cautum eſt ne quis Iſraelita fratres aut concives ejus uſuris oneraret.* 258
Sect. 1. *Rationes Legis uſurariæ a parte Dei.* 259
Sect. 2. *Rationes legis a parte gentis Iſraeliticæ.* 260
Sect. 3. *Rationes a parte regiminis & politiæ Hebræorum.* 262
Sect. 4. *Rationes legis hujus a parte terræ quam incolebant Iſraelitæ.* 263
Sect. 5. *Rationes legis uſurariæ a parte religionis quam Iſraelitæ profitebantur.* 265
Sect. 6. *Rationes a parte legum aliarum ad Hebræorum politiam pertinentium.* 266
CAP. 3. *Rationes aſſignantur, cur lege permiſſum erat, alienigenas, eoſque ſolos, uſuris onerare.* 268
CAP. 4. *Dubiis aliquot de re uſuraria ſatisfactum eſt.* 270

LIBER SECUNDUS

In quo de legibus Hebræorum ritualibus quæ Zabiorum aut idololatrarum Orientalium moribus opponebantur fuſe diſſeritur.

Præfatio qua generalia quædam de Zabiis, & Libri ſecundi methodo, præmittuntur. 275
CAP. 1. *Quo* Θεσθαπικὰ *quædam de Zabiis continentur.* 277
Sect. 1. *De eorum nomine.* Ibid.
Sect. 2. *De Zabiorum origine & antiquitate.* 279
Sect. 3. *De Zabiorum libris.* 281
Sect. 4. *De Zabiorum ritibus & ceremoniis.* 283
CAP. 2. *Deum leges haud paucas Zabiorum moribus & dogmatis oppoſitas inſtituiſſe.* 284
Sect. 1. *Probatur teſtimoniis & aliis argumentis.* Ibid.
Sect. 2. *Reſpondetur adverſæ partis argumentis.* 287
CAP. 3. *Cur Deus tot leges & ritus eorum moribus oppoſitas inſtituerit.* 288
Sect. 1. *Reſpondetur primo Negative.* Ibid.
Sect. 2. *Reſpondetur Poſitive.* 290
CAP. 4. *De legibus quæ Zabiorum moribus opponuntur, ſigillatim agitur, & primo de lege Paſchatis, ejuſque circumſtantiis.* 293
Sect. 1. Harum *prima* erat, *quod agno maſculo ſolenniter mactato celebrari deberet.* 294
Sect. 2. Circumſtantia ſecunda, *ne quid ex agno paſchali crudum ederetur.* 300
Sect. 3. Circumſtantia tertia, *ut agnus paſchalis, non coctus aqua, ſed aſſus igne, comederetur.* 305
Sect. 4. Circumſtantia quarta, *ut Iſraelitæ agni capite,*

capite, cum pedibus ejus & inteſtinis, veſcerentur. 309
Sect. 5. *Jam dictis generalia quædam ſubnectuntur.* 311
CAP. 5. *Lex de Altari terreo extruendo.* Ibid.
CAP. 6. *Præceptum de altari e lapidibus aſperis extruendo.* 315
Sect. 1. *Legis rationes vulgo datæ rejiciuntur.* 316
Sect. 2. *Præcepti cauſa genuina proponitur.* 318
* CAP. 7. *Lex affinitate proxima, de juvencula in valle aſpera decervicanda, obiter explicatur.* 321
CAP. 8. *Præceptum, quo cautum eſt, ne ad altare gradibus aſcenderetur.* 324
Sect. 1. *Genuinus præcepti ſenſus enarratur.* Ibid.
Sect. 2. *De ratione legis hujus, expreſſa ſimul & implicita.* 330
CAP. 9. *Lex hœdi coctionem in lacte matris prohibens.* 333
Sect. 1. *Rationes hujus præcepti ſæpe redditæ rejiciuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Genuina legis ratio traditur.* 335
Sect. 3, *Objecta removentur.* 341
* CAP. 10. *De Gentium altaribus, ſtatuis, & lucis, amovendis.* 342
CAP. 11. *Lex mellis oblationem prohibens.* 345
Sect. 1. *aliorum rationes ad ſtateram vocantur.* Ibid.
Sect. 2. *Veræ legis cauſæ producuntur.* 346
* CAP. 12. *De lege qua cultus τῶν Seirim interdictus eſt.* 349
Sect. 1. *De legis materia principali.* 350
Sect. 2. *De legis forma paucis agitur.* 353
Sect. 3. *Ratio legis inveſtigatur.* 354
Sect. 4. *Argumenta modo dictis oppoſita diluuntur.* 358
CAP. 13. *Lex tranſitum per ignem in honorem Molechi prohibens.* 360
Sect. 1. *Quid hic nomine Molechi cenſendum ſit.* Ibid.
Sect. 2. *Quid ſit* tranſire per ignem Molecho. 363
Sect. 3. *Legis occaſio vel cauſa remotior explicatur.* 364
Sect. 4. *Cauſa legis proxima quænam.* 366
* CAP. 14. *De lege qua vetitum eſt annorum primorum fructus edere.* 371
Sect. 1. *De legis hujuſce cauſa vel occaſione.* Ibid.
Sect. 2. *Auctoris opinio de legis hujus occaſione variis aſtruitur argumentis.* 372
Sect. 3. *Caput clauditur tribus annexis corollariis.* 375
CAP. 15. *Lex de non comedendo ſuper ſanguinem.* 376
Sect. 1. *Multis evincitur veteres idololatras* ad *vel* ſupra *ſanguinem ritu ſolenni comediſſe.* 377
Sect. 2. *Deum legem illam de non comedendo ad ſanguinem Zabiorum ſuperſtitionibus oppoſuiſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.* 381
* CAP. 16. *Lex qua variæ divinandi ſpecies inhibentur.* 385
* CAP. 17. *De lege qua temporum obſervatio vetita eſt.* 387
CAP. 18. *Lex qua tonſio capitis in rotundum interdicta eſt.* 390
Sect. 1. *Variæ ſententiæ de ratione legis ad examen vocantur, & erroris arguuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Vera legis hujus intentio & occaſio traditur.* 394
Sect. 3. *Et fuſe confirmatur.* 396
Sect. 4. *Objectiones enervantur.* 400
CAP. 19. *Lex contra carnis inciſuram lata.* 403
Sect. 1. *Senſus legis illuſtratur.* Ibid.
Sect. 2. *Ratio legis aſſignatur.* 406
CAP. 20. *Lex ſtigmata prohibens hominum corporibus inuri ſolita.* 408
Sect. 1. *De variis ſtigmatum ſpeciebus olim uſitatis, & in Scriptura plurimum memoratis.* Ibid.
Sect. 2. *De ſtigmatis hac in lege vetitis.* 410
Sect. 3. *De ſtigmatum eorum forma, generali & ſpeciali.* 412
Sect. 4. *De ſtigmatum eorum ſede, ſeu parte corporis cui plurimum inurebantur* 414
Sect. 5. *De ſtigmata illa prohibendi ratione.* 415
* CAP. 21. *De lege cavente ne ad* Obhoth *reſpicerent.* 417
Sect. 1. *Significatio & origo vocis* Obhoth *in lucem proferuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Vocum earum,* אובות & חפנו *ſignificatus, hac in lege explicantur.* 426
Sect. 3. *De ritu conſulendi* OBH, *ejuſque reſpondendi modo.* 428
Sect. 4. *Cur Deus hanc legem Iſraelitis impoſuerit.* 431
* CAP. 22. *De lege qua lapis* Maſchith *inhibetur.* 433
Sect. 1. *Sententiæ de lapide* Maſchith *vulgo receptæ, in examen vocantur, & erroris arguuntur.* 434
Sect. 2. *De ſignificatione vocabuli* Maſchith, & Maſchijoth *principalibus & minus principalibus, nonnulla præmittuntur.* 437
Sect. 3. *Probatur hanc legem de* Maſchijoth, *præcipue principalibus, intelligendam.* 438
Sect. 4. *Oſtenditur* Maſchijoth *etiam minus principales hac in lege comprehenſas & interdictas.* 442
Sect. 5. *Rationes legis lapidem* Maſchith *ſpecialiter inhibentis aſſignantur.* 445
Sect. 6. *Rationes nominum Hebræorum & Græcorum inſtrumentis illis impoſitorum explicantur.* 447
* CAP. 23. *De Excelſis non ſemel in Lege vetitis.* 449
Sect. 1. *Vocum earum* πολυσήμων, במה & במות *ſenſus genuinus inveſtigatur.* 450
Sect. 2. *De variis Excelſis, eorumque rationibus, inter Gentes obtinentibus.* 453
Sect. 3. *Cur Excelſa frequenter interdicta ſint, cum Deus ea quandoque tolerarit.* 455
Sect. 4. *Cauſæ cur Iſraelitæ Excelſa diu retinuerunt.* 459
Sect. 5. *Corollaria quædam, e jam dictis oriunda ſubnectuntur.* 460
* CAP. 24. *Exercitatio de* Gammadim, *in* Ezechielis *prophetia memoratis, quæ materiæ cognatæ gratia* Diſſertationi *ſuperiori jungitur.* 461
Sect. 1. *De ſenſu Grammaticali vocabuli* Gammadim *nonnnulla prælibantur.* 462
Sect. 2. *Sententiæ maxime celebres, de perſonis per* Gammadim *intelligendis, examini ſubjiciuntur.* Ibid.
Sect. 3. *Sententia veritati maxime vicina proponitur, & ratione confirmatur.* 464
Sect. 4. *Objectiones nonnullæ refelluntur.* 467
* CAP. 25. *Lex de* חמנים Hhammanim *abolendis explicatur.* 469
Sect. 1. *De ſignificatione & origine vocis* חמנים 470

Sect.

Sect. 2. *Sententiæ receptæ de natura & forma* τῶν Chammanim *examini ſubjiciuntur.* 471
Sect. 3. τῶν Chammanim *natura & forma genuina probabiliter explicantur.* 473
Sect. 4. *Uſus & intentio* τῶν Chammanim *indicantur.* 476
Sect. 5. *Leges de* Chammanim *abolendis, & earum rationes, explicatę traduntur.* 477
Sect. 6. *Objectionibus aliquot ſatisfactum eſt.* 479
Cap. 26. *Præceptum de Juvenca rufa Deo immolanda.* 482
Sect. 1. *Præcipua legis verba paululum explicantur.* 483
Sect. 2. *Cauſa proxima legis e vetuſtatis tenebris eruitur.* 485
Sect. 3. *De circumſtantiis & ceremoniis plane ſingularibus in ipſa vitulæ rufæ immolatione ſolenniter obſervandis.* 494
Sect. 4. *De ligno cedrino, hyſſopo, & cocco bis tincto, una cum vitula rufa comburendis.* 498
Sect. 5. *De aqua purificationis, e commiſtis Vitulæ combuſtæ conficienda.* 501
Sect. 6. *Solvuntur adverſæ partis argumenta.* 504
Cap. 27. *Præceptum lucos in altaris vicinia plantari prohibens.* 506
Sect. 1. *Verba legis explicantur.* Ibid.
Sect. 2. *Occaſio legis enarratur.* 508
Sect. 3. *Ratio legis magis illuſtratur.* 511
* Cap. 28. *De lege qua columna quævis ab altari removetur.* 514
Sect. 1. *Quid hic voce* מצבה *cenſeri debet.* Ibid.
Sect. 2. *Qualis* Matſebah, *vel columna hac in lege vetita eſt.* 516
Sect. 3. *Qualis erat legis hujus inſtituendæ occaſio.* 518
Sect. 4. *Quales erant veræ legem illam ſanciendi cauſæ.* 519
Sect. 5. *Cur Deus columnam in altaris confinio conſtitutam odio habere dicitur.* 520
Sect. 6. *Auctarii vice, nonnulla ſubjunguntur Corollaria.* 522
Cap. 29. *Lex utriuſque ſexus apparatum confundi & promiſcue uſurpari prohibens.* 523
Sect. 1. *De legis intentione & ſcopo.* Ibid.
Sect. 2. *Ratio legis inveſtigatur.* 526
Cap. 30. *Lex qua ſemen mixtum in vinea prohibetur.* 528
Sect. 1. *Verborum ſenſus inveſtigatur.* Ibid.
Sect. 2. *Ratio legis hujus trutina rationis expenditur.* 529
Sect. 3. *Ad objecta reſpondetur.* 532
Cap. 31. *De lege qua vetitum eſt, arare bove & aſino ſimul.* 534
Cap. 32. *Lex animalia genèris diverſi commiſcere prohibens.* 539
Cap. 33. *Lex qua veſtis e lana & lino mixta prohibetur.* 544
Sect. 1. *Verborum ſenſus inveſtigatur.* Ibid.
Sect. 2. *Aliorum rationes examinantur.* 545
Sect. 3. *Vera legis ratio quæ fuerit.* 546
* Cap. 34. *De Lege qua Eunuchi arcentur ab Eccleſia Dei.* 551
Sect. 1. *Legis prædictæ ſenſus explicatur.* Ibid.
Sect. 2. *Legis jam explicatæ rationes inveſtigantur.* 554
Sect. 3. *Variis occurritur opponentium argumentis.* 558
Cap. 35. *Lex ſcorta maſcula & fœminea tolerari vetans.* 561
Cap. 36. *Lex ſtupri & canis pretium ſacris inferre prohibens.* 564
Sect. 1. *De primo legis membro, quo Deus proſtibuli pretium in domum ejus inferri vetuit.* Ibid.
Sect. 2. *De membro legis altero, qua pretium canis Tabernaculo dicare vetitum eſt.* 569
Sect. 3. *Cur mercedem proſtibuli & pretium canis offerre, ſimul prohibetur.* 572
Cap. 37. *Lex de profeſſione triplici, poſt oblatas decimas & primitias facienda.* 574
Sect. 1. *De* profeſſione prima, *non comedi ex eo, in luctu meo.* Ibid.
Sect. 2. *De* profeſſione ſecunda, *non abſtuli ex iis in qualibet immunditia.* 577
Sect. 3. *De* profeſſione tertia, *non dedi ex iis mortuo.* 579
Cap. 38. *Lex qua cautum eſt, ne ſacerdotes radantur, ſed tondeantur.* 581
Sect. 1. *Hujus præcepti fons & origo detegitur.* 582
Sect. 2. *Ratio legis exquiritur.* 583
Sect. 3. *Rationes vulgo datæ ad examen vocantur.* 585
Sect. 4. *Capitis & inſtituti præſentis concluſio.* 586

Diſſertatio in Decretum illud Apoſtolicum *Act.* 15. 20. Quæ propter Argumenti vicinitatem & ſimilitudinem, Libro præcedenti ſubnectitur. 588

Præfatio.

Cap. 1. *Genuinus loci ſenſus explicatur.* Ibid.
Sect. 1. *Quid per* ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων *hic intelligendum.* 589
Sect. 2. *Quid etiam per* ἀπὸ τῆς πορνείας. 591
Sect. 3. *Quid ſibi volunt illæ voces* καὶ ἀπὸ πνικτοῦ. 592
Sect. 4. *Et voces illæ* καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος. 594
Cap. 2. *Decreti hujus Apoſtolici rationes, aſſignari ſolitæ, in examen vocantur, & erroris arguuntur.* Ibid.
Cap. 3. *Ratio vera, cur hæc quatuor, eaque ſola, & ſimul, Gentibus nuper converſis interdicta ſunt, aſſignatur, & fuſe confirmatur.* 600
Sect. 1. *Ratio vera, cur hæc omnia Gentibus converſis prohibentur.* Ibid.
Sect. 2. *Ratio ea firmatur teſtimoniis.* 605
Sect. 3. *Et aliis argumentis,* 607
Sect. 4. *Cur hæc ſola, & ſimul, Gentilibus interdicta ſunt.* 610
Cap. 4. *Adverſa diluuntur argumenta.* 618
Cap. 5. *Error eorum coarguitur, qui, hoc Decreto nixi ſanguinis eſum Chriſtianis illicitum arbitrantur.* 622

* Diſſertatio in Diſtichon illud vexatiſſimum — *Ecce negas* &c.
Qua ob Argumenti ſimilitudinem, fuſe agitur de juramentis apud *Martialem* memoratis. 627

Præfatio.

Sect. 1. *Doctorum ſententiæ de Juramento per* Templa Tonantis, *erroris arguuntur.* 628
Sect. 2. *Juramenti per* Templa Tonantis *ſenſus illuſtratur, & ratio redditur cur* Martialis *illud*

nullius æſtimavit. 630
Sect. 3. *Celebriores doctorum ſententiæ de* Anchialo *recenſentur, & rejiciuntur.* 631
Sect. 4. *Auctoris opinio de* Anchialo *proponitur, & fuſe corfirmatur.* 632

Liber Tertius

Octo Diſſertationibus abſolutus.

Dissertatio Prima,

Qua generalius agitur de Ritibus e Gentium moribus in Legem tranſlatis.

Præfatio, *Qua nonnulla, de Ritibus ante Legem datam obtinentibus, & operis inſtituti methodo, prælibantur.* 639
Cap. 1. *Deum ritus aliquos inter Gentes olim uſitatos in Legem cultumque ſuum admiſiſſe probatur teſtimoniis.* 641
Sect. 1. *Divinis & e Scriptura depromptis* Ibid.
Sect. 2. *Humanis etiam, cum Veterum tum Recentiorum, teſtimoniis.* 643
Cap. 2. *Probatur argumentis artificialibus.* 646
Sect. 1. *Horum primum ſumitur a primariis rituum Moſaicarum circumſtantiis.* Ibid.
Sect. 2. *Argumentum ſecundum petitur ab affinitate proxima quæ inter Hebræorum & Ægyptiorum præcipue ritus interceſſit.* 649
Sect. 3. *Argumentum tertium, a privilegiis ductum, ob ſeculi morem & cordis duritiem, Judæorum genti conceſſis.* 651
Sect. 4. *Argumentum quartum, a morum quorundam antiquorum toleratione, in quavis Eccleſiæ reformatione, petitur.* 658
Sect. 5. *Ad ſententiam noſtram firmandam, alia nonnulla notæ minoris, argumenta producuntur.* 660
Cap. 3. *Firmatur hypotheſis exemplis octo: quorum primum eſt: cultus Deo præſtitus mediante Tabernaculo.* 663
Sect. 1. *Obſcurus ille, ſi quis alius,* Amoſi *locus in anteceſſum explicatur.* 664
Sect. 2. *Argumenta, ex* Amoſi *verbis præcipue deprompta ad ſententiam prædictam firmandam afferuntur.* 673
Cap. 4. *Exemplum ſecundum, Altaris cornua.* 676
Sect. 1. *De figura cornuum Altaris, nonnulla præmittuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Rationes falſæ & veræ, cur Deus altare ſuum cornibus ornari voluit.* Ibid.
Sect. 3. *Rationes veræ jam adductæ confirmantur.* 678
Cap. 5. *Exemplum tertium, Sacerdotum veſtis linea.* 682
Sect. 1. *Gentium antiquarum, Ægypti præcipue, ſacerdotes, linteatos ſacra celebraſſe.* Ibid.
Sect. 2. *Morem Gentium, Ægypti præcipue, veſti ſacerdotum lineæ principium dediſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.* 683
Sect. 3. *De objectionibus quæ ſententiæ Auctoris obſtare videntur.* 691
Cap. 6. *Exemplum quartum, Conſecratio capillorum,* Numer. 6. *inſtituta.* 693
Sect. 1. *Tonſuram Naziræorum e conſimili Gentium uſu fluxiſſe.* 694
Sect. 2. *Amoventur objecta.* 700
Sect. 3. *Caput clauditur, annexis teſtimoniis.* 702
Cap. 7. *Exemplum quintum, Epulum ſacrificiale.* 703
Cap. 8. *Exemplum ſextum, Feſtorum quorundam ſolennium celebratio.* 706
Sect. 1. *Gentium ferias agentium mores, Hebræorum feſtis originem dediſſe.* 707
Sect. 2. *Objectiones infirmantur.* 712
Cap. 9. *Exemplum ſeptimum, præſtatio primitiarum.* 713
Cap. 10. *Exemplum octavum, præſtatio decimarum.* 720
Sect. 1. *Gentes antiquas, decimas præſtitiſſe, & quare.* Ibid.
Sect. 2. *Morem Gentium, occaſionem dediſſe legibus de ſolutione decimarum.* 724
Cap. 11. *Rationes variæ, cur aliqui Gentium ritus in Legem tranſlati ſunt.* 730
Cap. 12. *Argumenta pro parte negante expenduntur.* 734
Sect. 1. *Primo, quatuor artificialia.* Ibid.
Sect. 2. *Totidem etiam inartificialia.* 738

Dissertatio Secunda

De ratione & origine ſacrificiorum.

Præfatio 741
Cap. 1 *Sacrificia formaliter ſpectata, e Gentium ruditate dimanaſſe.* 742
Sect. 1. *Probatur e variis Scripturæ locis.* Ibid.
Sect. 2. *Secundo: Patrum, Rabbinorum, & Modernorum, teſtimoniis.* 746
Sect. 3. *Firmatur hypotheſis argumentis artificialibus.* 749
Sect. 4. *Occurritur argumentis quibus pars adverſa ſe tueri ſolet.* 752
Cap. 2. *Sacrificia materialiter ſpectata, eidem origini tribuenda.* 755
Sect. 1. *De Sacrificiorum materia animata, bove, ove, & capra.* Ibid.
Sect. 2. *De materia ſacrificiorum inanimata, Pane, Vino, & Sale.* 757
Cap. 3. *Sacrificia finaliliter ſpectata, ſeculi moribus inſtitutionem ſuam debuiſſe.* 762
Sect. 1. *Probatur argumentis generalibus.* Ibid.
Sect. 2. *Et inductione ſpeciali.* 763
Cap. 4. *De ratione & origine Sacrificiorum Patriarchalium.* 766
Sect. 1. *Patres Moſe antiquiores ſponte ſacrificaſſe.* 767
Sect. 4. *Franguntur diſſentientium argumenta.* 768

Dissertatio Tertia

De luſtrationibus & purificationibus Hebræorum.

Præfatio, *Qua nonnulla de ſenſu vocis* Καθαρμὸς, *& Ordine in ſequentibus obſervando, præmittuntur.* 773
Cap. 1. *Probatur, Hebræorum* καθαρμὸς *ordinarios,* materialiter *ſpectatos e Gentium more rituque traductos fuiſſe.* 774
Cap. 2. Καθαρμὸς formaliter *ſpectatos, eidem origini aſcribendos.* 778

Sect.

Sect. 1. *Argumenta quædam ad ſententiam firmandam afferuntur.* 779
Sect. 2. *Elevantur Objecta.* 782
Cap. 3. *Hebræorum* καθαρμὸς finaliter *ſpectatos e Gentium moribus initia petiiſſe.* 784
Sect. 1. *De purificatione ad munditiem.* 785
Sect. 2. *De purificatione ad cultam.* 788
Cap. 4. *Hebræorum* καθαρμὸς, modaliter *ſpectatos, ab antiquo Gentium uſu ſumptos.* 795
Cap. 5. *De purificationibus Extraordinariis.* 797
Sect. 1. *Privatis, huic aut illi perſonæ propriis.* Ib.
Sect. 2. *De Catharmis publicis.* 802
Cap.. 6. *De purificatione* Rerum *ſacrarum ſimul & civilium.* Ibid.

Dissertatio Quarta

De Neomeniarum Feſtis.

Præfatio, *Qua, de ſenſu vocis & natura rei, generalius agitur.* 804
Cap. 1. *Neomeniarum vulgarium ferias a Gentibus acceptas fuiſſe, probatur.* Ibid.
Sect. 1. *Primo: Argumento ducto a ſumma Neomeniarum antiquitate.* 805
Sect. 2. *Secundo: Argumento petito a Novilunii celebrati tempore,* viz. *Lunæ phaſi.* 806
Sect. 3. *Tertio: A defectu legis alicujus Neomeniarum obſervationem diſerte præcipientis.* 809
Sect. 4. *Ratione ab ipſo Gentiliſmi ingenio & uſu ſumpta.* 811
Sect. 5. *Probatur hypotheſis noſtra ex uſu quem præbet in explicandis Neomeniarum circumſtantiis.* 813
Sect. 6. *A rituum ſimilitudine quos Judæi ſimul & Gentes in Noviluniis obſervabant.* 818
Sect. 7. *Firmatur aſſertio Judæorum & Chriſtianorum teſtimoniis.* 819
Cap. 2. *De Neomeniis annuis agitur, & oſtenditur, eas etiam a Gentibus originem habuiſſe.* 820
Cap. 3. *Refelluntur adverſæ partis advocati.* 823

Dissertatio Quinta

De origine Arcæ & Cherubinorum.

Præfatio. 829

Cap. 1. *Arcam formaliter ſpectatam, a Gentium ciſtis ſacris derivatam fuiſſe.* 830
Sect. 1. *Probatur primo, a ciſtarum uſu perantiquo in Gentium ceremoniis.* 831
Sect. 2. *Secundo, ab ipſa idololatriæ veteris natura & conſuetudine.* 832
Sect. 3. *Probatur argumento petito ab Arcæ Nomine & Charactere* 834
Sect. 4. *Firmatur ſententia argumento ducto ab Arcæ pulchritudine.* 835
Sect. 5. *Argumento, ducto a diſcrepantibus Arcæ & Ciſtarum Ethnicarum circumſtantiis.* 836
Sect. 6. *Probatur e ceremoniis, ex Ethniciſmo petitis, in Arcæ honorem uſitatis.* 837
Sect. 7. *Probatur ſententia argumento ab Arcæ corona ducto.* 839
Sect. 8. *Argumenta pro adverſa parte adducta refelluntur.* 840
Cap. 2. *Arcam finaliter ſpectatam a ciſtis Ethnicis originem petiiſſe.* 842
Cap. 3. *De Cherubinis nominaliter ſumptis agitur.* 843
Sect. 1. *De Cherubinorum nomine & ſignificatu.* 844
Sect. 2. *De nominis rationibus, iis præcipue quæ petuntur ab Ægypti ſeculique more.* 847.
Cap. 4. *Multis docetur Cherubinos formaliter ſumptos ab Ægypti derivatos.* 850
Sect. 1. *Sententiæ vulgo receptæ, ad examen vocatæ, vanitatis arguuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Vera Cherubinorum forma e Scripturis oſtenditur.* 852
Sect. 3. *Rationes contrariæ expenduntur.* 855
Sect. 4. *Cherubinorum formas a ſymbolis & ſimulacris Ægyptiis originem accepiſſe.* 857
Cap. 5. *Cherubinos, ſymbolice & myſtice ſpectatos, eidem origini tribuendos.* 862
Cap. 6. *Cherubinos localiter ſpectatos ad originem Ægyptiam referendos eſſe.* 866
Cap. 7. *Idem de Cherubinis finaliter ſpectatis ſentiendum.* 868
Sect. 1. *Ut id conſtet, agitur primo de finibus Cherubinorum principalibus.* 869
Sect. 2. *Cherubinorum fines minus principales paucis explicantur.* 874
Cap. 8. *De conjunctione Arcæ & Cherubinorum, ejuſque ratione.* 876
Sect. 1. *Duæ conjunctionis illius cauſæ hic aſſignantur.* 877
Sect. 2. *Tertia, & maxime probabilis, ratio aſſignatur.* 879
Sect. 3. *Objectiones variæ diluuntur.* 882
Cap. 9. *De uſu Arcæ & Cherubinorum conjunctim ſpectatorum.* 885
Cap. 10. *De honoribus Arcæ & Cherubinis conjunctim tributis, a Gentium more propagatis.* 887

Dissertatio Sexta

De Ratione & Origine Templi.

Præfatio, *Qua nonnulla de vera Templi notione prælibantur.* 890
Cap. 1. *Templum, eſſentialiter ſpectatum, a ruditate Gentium originem traxiſſe.* 892
Sect. 1. *Probatur primo, ratione petita a ſumma Templorum antiquitate.* Ibid.
Sect. 2. *Secundo, ratione ab eſſentiali Templi conceptu ducta.* 894
Sect. 3. *Tertio, e verbis Scripturæ de Templo loquentis.* 895
Sect. 4. *Quarto, ratione petita a Templi utriuſque erectione ſponte præſtita.* 896
Sect. 5. *Ratione a religionis ethnicæ moribus & principiis hauſta.* 898
Sect. 6. *E templi, tam portatilis quam fixi, novitate.* 900
Sect. 7. *Ratione petita a ruditatis Ethnicæ ſignis in templo conſpicuis.* 901
Sect. 8. *Firmatur teſtimonio triplici.* 903
Cap. 2. *Templi accidentalia a ſeculi moribus deſumpta fuiſſe.* Ibid.
Sect. 1. *Templi Magnificentiam.* Ibid.
Sect. 2. *Templi locus, Generalis & Specialis.* 907
Sect. 3. *Templi Oraculum.* 910
Sect. 4. *Templi ſitus reſpectu plagæ cœlorum.* 912

Dissertatio Septima

De Urim & Thummim.

Præfatio. 920
Cap. 1. *De Usu Urim & Thummim.* 922
Sect. 1. *De Usu generali.* Ibid.
Sect. 2. *De eorum Usu speciali.* 924
Cap. 2. *De loco in Pectorali quem Urim & Thummim occuparunt.* 928
Cap. 3. *De Natura & Origine Urim & Thummim.* 929
Sect. 1. *Generalia quædam de illorum natura præmittuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Ostenditur,* Urim *ejusdem naturæ generiçæ cum* Theraphim *fuisse, & in locum eorum successisse.* 932
Sect. 3. *Dicta natura & origo* τῦ *Urim* Hoseæ *testimonio confirmatur.* 933
Sect. 4. *Alius Scripturæ locus,* Judic. 17. 4. *ad sententiam meam firmandam affertur, & explicatur.* 939
Sect. 5. *Firmatur sententia argumento e Gideonis historia ducto,* Judic. 8. 945
Sect. 6. *Sententia de natura* τῦ *Urim tradita, quadruplici testimonio humano confirmatur.* 947
Sect. 7. *Ad hypothesin statuminandam, ostenditur* Urim *&* Theraphim *voces esse cognatas, aut ejusdem significationis.* 952
Sect. 8. *Ad fidem certiorem hypothesi conciliandam, ostenditur Deum quandoque per* Theraphim *Oracula tradidisse.* 960
Sect. 9. *Ostenditur,* Urim *&* Theraphim *res etiam cognatas fuisse, & naturæ similitudine conjunctissimas.* 963
Sect. 10. *Sententiæ nostræ veritas, e communi institutorum Mosaicorum origine confirmatur.* 965
Sect. 11. *Probatur hypothesis nostra omnes alias redarguendo.* 967
Sect. 12. *Probatio absolvitur, addita rationum decade.* 972
Sect. 13. *Adversariorum exceptiones explorantur.* 975
Cap. 4. *Origo, Natura, & Usus,* τῦ *Thummim explicantur.* 981
Sect. 1. *Opinionibus vulgaribus de natura* τῦ *Thummim repudiatis, asseritur illud ab Ægypti moribus desumptum fuisse.* Ibid.
Sect. 2. *Assertio illa multis argumentis confirmatur.* 984
Sect. 3. *Rationes cum sententia mea de natura* τῦ *Thummim pugnantes enervantur.* 990
Sect. 4. *Usus* τῦ *Thummim quis esset, breviter indicatur.* 993
Cap. 5. *De ratione nominum, Urim & Thummim.* 994
Sect. 1. *Nominum eorum notio grammaticalis explicatur.* Ibid.
Sect. 2. *Quorundam sententiæ de nominum ratione ad examen vocantur.* 995
Sect. 3. *Rationes nominis* Urim *primariæ proponuntur.* 998
Sect. 4. *Objecta contra rationes primarias nominis* Urim *diluuntur.* 1005
Sect. 5. *Ratio primaria nominis alterius,* Thummim, *redditur & vindicatur.* 1008
Sect. 6. *Redduntur utriusque nominis rationes secundariæ.* 1009
Cap. 6. *De Persona cujus erat Vim & Thummim circumferre.* 1013
Sect. 1. *Cur, Ordinarie, Sacerdotum principi solummodo fas erat Urim gestare & consulere.* Ibid.
Sect. 2. *An Regi, vel Sacerdoti plebeio, quandoque licitum esset Urim gestare & consulere?* 1018
Sect. 3. *Cur soli Pontifici* Thummim *gerere concedebatur.*
Cap. 7. *De Oraculi hujus duratione & defectu.* 1206
Cap. 8. *Dissertatio concluditur, addita textus illius affinis explicatione,* Thummim tua & Urim tua Viro sancto tuo. *Deut.* 33. 8.
Sect. 1. *De sensu textus hujusce literali.* 1030
Sect. 2. *De sensu textus mystico.* 1035

Dissertatio Octava

De Hirco Emissario, & præcipuis Expiationis *Judaicæ* Ceremoniis.

Præfatio. 1039
Cap. 1. *De significatione & origine vocis* Azazel. 1040
Sect. 1. *Opiniones vulgo receptæ redarguuntur.* Ibid.
Sect. 2. *Vera vocis* Azazel *intentio & origo fuse declaratur.* 1041
Sect. 3. *Nonnullæ difficultates adimuntur.* 1044
Cap. 2. *Cur ex hircis piacularibus alter ad* Azazel *ablegatus est?* 1046
Cap. 3. *Cur hircis* Azazeli *destinatus, in Desertum &* Terram abscissam *emittebatur.* 1048
Cap. 4. *Cur hircus ad solitudinem ablegatus, vivus ibi relinquebatur.* 1051
Cap. 5. *De ceremoniis in hirci piacularis emissione solenniter observatis.* 1054
Cap. 6. *De Expiationis illius Origine cui hircus inserviit Emissarius.* 1058
Cap. 7. *Expiatio Judaica cur* Hircis *præcipue præstita?* 1059
Cap. 8. *Cur Expiatio Mosaica hircis præcipue* duobus *peragebatur?* 1063
Cap. 9. *Cur Expiatio hirco uno mactato, altero in Desertum emisso, peragebatur.* 1067
Cap. 10. *De hirci utriusque Oblatione simultanea, & ritus illius circumstantiis.* 1069
Sect. 1. *De hirci utriusque oblatione simultanea, & illius instituti causa.* 1070
Sect. 2. *De oblationis illius simultaneæ circumstantiis, & earum causis.* 1076
Cap. 11. *Objectiones quædam generales enervantur.* 1080

* Liber Quartus

Quo fuse disseritur de ritibus & institutis Hebræorum a Gentium usu desumptis, nullibi vero (quod scimus) a Deo præceptis aut ordinatis 1087

Præfatio. 1089
Cap. 1. *Congregatio fœminarum ad ostium Tabernaculi,* Exod. 38. *memorata.* 1090
Sect. 1. *Mores quosdam Ægyptios conventibus illis occasionem præbuisse.* Ibid.
Sect. 2. *Argumenta quædam in sententia nostræ præsidium*

ſidium producuntur. 1092
Sect. 3. *Objecta diluuntur.* 1096
Cap. 2. *Aquæ libatio.* 1098
Cap. 3. *Uſus Muſicæ in Sacris celebrandis.* 1101
Cap. 4. *Saltandi ritus in ſolennitatibus quibuſdam ſacris uſitati.* 1108
Cap. 5. *Ramorum circumgeſtatio in Tabernaculorum Feſto.* 1111
Cap. 6. *Lucernarum accenſio in Encæniis, & aliis Judæorum ſolennitatibus.* 1120
Cap. 7. *Liberatio Vincti in Feſto Paſchatis.* 1125
Cap. 8. *Circuitus inter Sacra peragenda uſitati.* 1128
Cap. 9. *Ritus funebres & ſepulchrales.* 1135
Sect. 1. *Tibicinum uſus in Exquiis.* Ibid.
Sect. 2. *Defuncti lotio.* 1139
Sect. 3. *Compoſitio mortui.* 1142
Sect. 4. *Epulum Funebre.* 1146
Sect. 5. *Luctus funebris ceremoniæ.* 1152
Sect. 6. *Sepulchrum circumeundi ceremonia.* 1155
Sect. 7. *Pyramidum erectio.* 1158
Cap. 10. *Ritus in deferendis primitiis ad Hieroſolymam obſervati.* 1161
Cap. 11. *Judæorum Nudipedalia.* 1166
Sect. 1. *Ubi agitur primo de Sacerdotum Nudipedalibus.* 1169
Cap. 12. *Lotiones Hebræorum quotidianæ.* 1174
Sect. 1. *De Lotionibus eorum totalibus.* Ibid.
Sect. 2. *De Lotionibus eorum partialibus, ante prandium uſitatis.* 1175
Cap. 13. *De Purificationibus.* 1180
Sect. 1. *De Purificationibus vel Baptiſmo ad initiationem.* Ibid.
Sect. 2. *De purificatione ad expiationem.* 1187
Sect. 3. *De Purificationibus ad ſanctitatem vel regenerationem.* 1189
Sect. 4. *De Lotionibus ad purgationem.* 1191
Cap. 14. *Annua Encæniorum celebratio.* 1193
Cap. 15. *Mos orandi verſus Templum.* 1197

DISSERTATIO de Natura & Origine Phylacteriorum Judaicorum.

PRÆFATIO. 1201

Cap. 1. *De Fabrica Phylacteriorum, ubi de eorum materia & forma agitur.* 1202
Cap. 2. *De nominibus Phylacteriorum.* 1204
Sect. 1. *De nominibus eorum Hebraicis,* טטפות & תפלים Ibid.
Sect. 2. *De nominibus eorum Græcis,* φυλακτήρια *ſcilicet &* Ασάλευτα. 1207
Cap. 3. *De Auctore & Origine Phylacteriorum.* 1210
Cap. 4. *De Cauſis aut Occaſionibus inſtituendi Phylacteria.* 1214
Sect. 1. *De Cauſa Phylacteriorum prima, Scriptura nempe perperam intellecta.* Ibid.
Sect. 2. *De Cauſa Phylacteriorum altera, Nonnullis nempe Gentium moribus in Eccleſia Judaica propagatis.* 1217
Sect. 3. *Occurritur argumentis contra jum dicta militantibus.* 1222
Cap. 5. *De Uſu & Intentione Phylacteriorum.* 1225
Cap. 6. *De Phylacteriorum Origine & Antiquitate.* 1227
Cap. 7. *Diſſertatio concluditur, uno ſubjuncto corollario.* 1231

Capita, Diſſertationes, & Liber Quartus, quibus *Aſteriſci* ſunt præfixi, antehac non Edita fuerunt: Eodemque ordine ponuntur, quo Auctor ipſe poni voluit.

SUBSCRIBERS to *SPENCER.*

Thoſe with an ASTERISK *before their Names Subſcribed for the Large Paper.*

A.

WILLIAM Aiſlabie,, *M. A. Rector of* Berking Yorkſhire.
—— Allen, *M. A. Fel. of* Emman. Coll. Camb.
Robert Allott, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambridge.
James Altham, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambridge.
Miles Archer, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambridge.
Richard Arnald, *M. A. Fel. of* Emmanuel Col. Cambridge.
—— Arnett, *V. of* Holbeach.
Lord Biſhop of S. Aſaph.
The Dean of S. Aſaph.
Charles Aſhton, *D. D. Maſter of* Jeſus College, Cambridge.
William Atkinſon, *Fel. of* Queen's Col. Oxon.
Mr. Thomas Aylmer, *Fel. of* Corpus Chriſti College, Cambridge.
Francis Aylmer, *M. A. Fel. of* Corpus Chriſti College, Cambridge.

B.

Brett Backwell, *B. D. Fel. of* Queen's Col. Camb.
* Richard Bagſhaw *Eſq*; *of* S. John's Col. Camb.
W. Baker, *D. D. Fel. of* S. John's Col. Camb.
* Daniel Baker *Eſq*;
—— Baker, *M. A. of* Pocklington, Yorkſhire.
Lord Biſhop of Bangor.
William Banks, *L. L. B. of* Skipton, Yorkſhire.
Ed. Banyer, *M. A. Fel. of* Emman. Col. Camb.
John Barnard, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Camb.
C. Baron, *late R. of* Stevenage, Hertfordſhire.
Lord Barrington.
Baſingbourne *Library*, Cambridgeſhire.
John Baskervylle *Eſq*; *of* S. John's Col. Camb.
—— Beart, *R. of* Heſſet, Suffolk.
William Beaty, *M. A. Fel. of* Magd. Col. Cambr.
Charles Beaumont, *D. D. late of* Cambridge.
Duke of Bedford.
William Bedford, *M. A. R. of* Finningley Nottinghamſhire.
—— Bedford, *V. of* Willen, Buckinghamſhire.
Con Belgrave, *A. B. of* S. John's Col. Cambr.
Thomas Bennet, *D. D. V. of* S. Giles's Cripple Gate, London.
John Bird, *R. of* Rygate, Surrey.
Thomas Blackwall, *M. A. R. of* S. Clement's Danes, London.
* *Marquiſs of* Blandford.
—— Bower, *late R. of* Roſs, Yorkſhire.
Captain Samuel Bowman, *of* Whitehaven.
John Bowtel, *D. D. R. of* Staplehurſt, Kent.
Samuel Bradſhaw, *M. A. V. of* Wragby, Lincolnſhire.
Robert Breton, *M. A.*
John Bridge, *R. of* Palgrave, Suffolk.
Lord Biſhop of Briſtol.
William Brome, *M. A. R. of* Sturſton, Suffolk.
* Henry Bromley *Eſq*; of Clare Hall, Cambr.
Mr. Brooke, *Fel. of* New Col. Oxon.
Mr. Brougham, *of* Southampton.
Edward Browel, *D. D. R. of* Rumblekirk, Yorkſhire.
—— Brundiſh, *R. of* Chelſworth, Suffolk.
Mr. Burrow, *Maſter of* Cheſterfield School, Derbyſhire.
John Burton, *V. of* Hallifax, Yorkſhire.
John Burton, *B. A. of* S. John's Col. Camb.
—— Butler, *M. A.*

C.

Caius Col. *Library*, Cambr.
Felix Calvert *Eſq*; *of* Hadham, Hertfordſhire.
* *Lord Arch-Biſhop of* Canterbury.
Church of Canterbury.
Mr. Car, *of* Holbeck, Yorkſhire
Tho. Cartwright, *M. A. Fel. of* Chriſt Col. Camb.
* Edmund Caſtle, *M. A.* Publick Orator, *and Fel. of* Corp. Chr. Col. Cambr.
* *The Honourable* William Cecil *Eſq*;
Mr. Edw. De Chair.
William Chambers, *M. A. of* St John's Col. Cambr.
—— Chamberlayne, *M. A. Fel. of* Chriſt Col. Cambr. *Two Copies.*

Angel

A List of the SUBSCRIBERS NAMES.

Angel Chauncey, *M. A. Rect. of* Cotteret, Hertfordſhire.
George Chaworth, *B. A. of* St. John's College, Cambr.
Francis *late Lord Biſhop of* Cheſter.
John Cheſter *Eſq; of* Lidlington, Buckinghamſhire.
* George *Lord Biſhop of* Chicheſter.
* Chriſt Col. *Library*, Cambr.
The Rev. Mr. Chriſtian, *of* long Martin, Weſtmorland.
*Peter Clarke, *B.D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Edward Clarke, *M. A. late Fel. of* Clare-Hall, Cambr.
John Clarke, *M. A. Lecturer of* Hull, Yorkſhire, *and Chaplain to the Duke of* Devonſhire.
Edward Cobden, *D. D.*
—— Cockman, *M. D.*
John Cole, *Rect. of* great Linford, Buckinghamſhire.
Nathaniel Collier, *M. A.*
The Rev. Mr. Cook, *of* Henningham, Eſſex.
* Corpus Chriſti Col. *Library*, Cambr.
Henry Coventrye, *Eſq; of* Magdalen Col. Cambr.
Aſtley Creſſener, *M. A.*
Richard Croſſing, *M. A. Fel. of* Pembroke-Hall, Cambr.
Henry Crownfield, *M. A. Fel of* Queen's Col. Cambr.
Benj. Culm, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
The Rev. Mr. Cunnington, *of* Lincoln.

D.

John Dabbs, *M. A. late Fel. of* Emmanuel Col. Cambr.
The Rev. Mr. Dalton, *of* Whitehaven.
John Davies, *D. D. Maſter of* Queen's Col. Cambr.
George Davies, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
—— Dawſon, *V. of* Giggleſwick, Yorkſhire.
Thomas Day, *M. A. R. of* North-Stoke, Lincolnſhire.
Geo. Dean, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Camb.
The Rev. John Denn, *M. A.*
Francis Dickins, *L. L. D. Profeſſor of* Civil Law, Cambr.
The Rev. Mr. Diſney, *of* Nottingham.
—— Dobſon, *D. D. Warden of* Wincheſter Col. Oxon.
Thomas Dockwrey, *M. A. of* Newcaſtle.
Joſeph Drake, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Camb.
Edmund Dring, *M. A. Fel. of* Trinity Col. Camb.
**The Rev. Mr.* Dunn, *Prebendary of* York.
Church of Durham.

E.

* William Edmundſon, *D. D. Preſident of* S. John's Col. Cambr.
Alexander Edmundſon, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Anthony Ella, *Rect. of* Coxwold, Lincolnſhire.
The Rev. Mr. Elleray.
Henry Elmſal, *M. A. Vicar of* Wood-Church, Yorkſhire.
Thomas *Lord Biſhop of* Ely.
Church of Ely.
* Emmanuel Col. *Library*, Cambr.
John Evans, *M. A. Fel. of* King's Col. Cambr.
* Brownlow, *Earl of* Exeter. *Three Copies.*
Samuel Eyre, *Rect. of* Broughton, Hants.

F.

Henry Farrington, *B. A. of* Sidney Suſſex Col. Cambr.
—— Farſide, *Vicar of* Willerby, Yorkſhire.
Horatio Fawcett, *M. A. Rect. of* Watlington, Norfolk.
Henry Fetherſtonhaugh, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Mr. Fitzgerald, *Uſher of* Weſtminſter School.
John Fletcher, *Fel. of* Queen's Col. Oxon.
* Thomas Floyer, *Eſq; of* Brent Pelham, Hertfordſhire.
Henry Foche, *B. D. Late Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Arthur Fogg, *D. D. Prebendary of* Cheſter.
William Fordham, *M. A. of* King's Col. Cambr.
* Pulter Foreſter *Eſq; of* Bradfield, Hertfordſhire.
Robert Foulkes, *M. A. Fel. of* Magdalen Col. Cambr.
* John Freind, *M. D.*
Rob. Freind, *D. D. Head Maſter of* Weſtminſter School.
The Rev. Mr. William Freind.
Robert Fuller, *M. A. Fel. of* Emmanuel Col. Cambr.

G.

* *Earl of* Gainsburgh, *of* S. John's Col. Cambr. *one of Large, and three of Small Paper.*
Henry Galley, *Chaplain to the* Lord Chancellor.
John Garnet, *Rect. of* Sigleſthorn, Yorkſhire.
Edward Gee, *D. D. Dean of* Lincoln.
William Gee *Eſq; of* Beverley, Yorkſhire.
Williams Gibbon, *M. A. of* S. John's Col Cambr.
William Godly, *B. D. Fel. of* Sidney Suſſex Col. Cambr.
Thomas Gooch, *D. D. Maſter of* Caius-Col. Cambr.
*Chriſtopher Goulton, *of* S. John's Col. Cambr.
William Goſſip, *B. A. of* Trin. Col. Cambr.
John Leviſon Gower *Lord* Gower.
The Honourable Baptiſt Leviſon Gower *Eſq*; *of* S. John's Col. Cambr.
John Green *Eſq*; *of* Lincoln's Inn.
The Rev. Mr. Green, *Fel. of* Queen's Col. Oxon.
George Greenway, *Rect. of* Kimpton, Hants.
Zachary Grey, *L. L. D. Rect. of* Houghton Conqueſt, Bedfordſhire.
Stephen Grigman, *M. A. Two Copies.*
William Grove, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.

H.

Jonathan Hall, *D. D. Prebendary of* Durham.
Anthony Hammond *Eſq*;
* Thomas Hammond *Eſq*; *M. A. of* S. John's Col. Cambr. *one of Large, and one of Small Paper.*
The Rev. Mr. Hargraves.
Mr. Auditor Harley.
Edward Harriſon *Eſq*;

A List of the Subscribers Names.

Thomas Harriſon, *M. A. Fel. of* S, John's Col. Cambr.
Whitley Heald, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
———Heath *Eſq*; *of the* Inner-Temple.
Robert Henſhaw, *M. A.*
Mr. Henſhaw, *Attorney at Law.*
The Rev. Mr. Heron, *R. of* Morton, Eſſex.
Sir Nevile Hickman *Bar.*
Sir Rowland Hill, *Bar. of* S John's Col. Cambr.
The Rev. Thomas Hill, *M. A. of* Bradford, Yorkſh.
Henry Hodgſon, *M. A. late Fel. of* Magd. Col. Camb.
George Holyday, *R. of* Saxby, Lincolnſhire.
——— Holder, *R. of* Hutton, Eſſex.
Henry Holme, *M. A. Fel. of* Trinity Col. Cambr.
* Gervaiſe Holmes, *M. A. Fel. of* Emman. Col. Camb.
Matthew Hough, *D. D. of* Kenſington.
Charles Hotchkis, *M. A of* Shrewsbury.
David Humphreys, *M. A. Fel. of* Trin. Col. Cambr. *and Secretary to the* Society *for Propagateing the* Goſpel.
* Stephen Hunt *Eſq*;
Alexander Le Hunt, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
William Le Hunt, *M. A. Student of* Chriſt Church, Oxon.

J.

———Jackſon, *M. A. of* Sowerby, Yorkſhire.
The Rev. Mr. James, *of* Upwell, Cambridgeſhire.
David James, *R. of* Woughton, Buckinghamſhire.
*———— Idle *Eſq*; *of the* Middle Temple.
Barth. Jeffery *Eſq*; *of the* Middle Temple.
Mr. Edmund Jeffery, *Bookſeller in* Cambridge, *Six Copies.*
——Jeffery, *M. A. R. of* Taverham, Norfolk.
R. Jenniſon *Eſq*; *Member of* Parliament.
John Jenkinſon *Eſq*; *of* Lincoln.
Thomas Jenkyn, *M. A. late Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Mr. Jodrel, *R. of* Ickenham.
Mr. Jones, *R. of* Kirkby-Underwood.

K.

Sir Robert Kemp, *Bart.*
* Samuel Kerrich, *M. A. Fel. of* Corpus Chriſti Col. Cambr.
Robert Kilborn, *M. A. Fel. of* Magd. Col. Camb.
Arthur Kinneſman, *M. A. R. of* Barnham, Suffolk, *and Maſter of* Bury S. Edmund's *School.*
James Knight, *D.D. V. of* S. Sepulchres, London.
William Knoller, *M. A.*

L.

Charles Lake, *R. of* Stowe, Norfolk.
Robert Lamb, *L. L. B. of* Trinity Col. Cambr.
* Robert Lambert, *D. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr. *one of Large, and one of Small Paper.*
Robert Lambert, *M. A. of* Beverley, Yorkſhire.
William Lamplugh, *M. A. R. of* Hemsworth, Yorkſhire.
William Lamplugh, *B. A. of* S. John's Col. Camb.
The Rev. Samuel Lancaſter, *Fel. of* Queen's Col. Oxon.
Robert *Lord Biſhop of* Landaff.
Mr. Leadal, *late of* Skipton, Yorkſhire.
Henry Lee, *D. D. R. of* Tichmarſh, Northamtponſhire.
Robert Leeke, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr. *and Junior Proctor of the Univerſity.*
Robert Legard *Eſq*; *of* Grey's Inn.
The Rev. Mr. Lever, *of* Norwich.
Lord Viſcount Limington.
Richard *Lord Biſhop of* Lincoln.
———L'Iſle, *D. D. Arch-Deacon of* Canterbury.
Samuel L'Iſle, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Camb.
John Liſter, *B. A. of* S. John's Col. Cambr.
Talbot Lloid, *B. A. of* S. John's Col. Cambr.
Mr. L'Oſte, *V. of* Lowth, Lincolnſhire.
Mr. Lovel, *of* S. John's Col. Cambr.
William Low, *M. A. Fel. of* Corpus Chriſti Col. Cambr.
William Lucas, *M. A. Fel. of* Corpus Chriſti Col. Cambr.
The Rev. John Lynch, *M. A.*

M.

Ralph Macro, *M. A. Fel. of* Caius Col. Cambr.
Magdalen Col. *Library*, Cambr.
John Mandevile, *B. A. of* Corpus Chriſti Col. Cambr.
Thomas Mangey, *D. D. Prebendary of* Durham.
* William Maſon, *M. A. V. of* Hull, Yorkſhire.
Matthew Mawſon, *D. D. Maſter of* Corp. Chr. Col. Cambr.
* Richard Mead, *M. D.*
Mr. Mears, *Bookſeller*, London.
* John Micklebourgh, *B. D. Fel. of* Corp. Chr. Col. Cambr.
Conyers Middleton, *D. D.* Head Librarian *in the Univerſity of* Cambr.
John Millington, *D.D. V. of* Kenſington.
Mr. Moor, *of* S. John's Col. Cambr.
W. Morgan, *M. A. Fel. of* Trinity Col. Cambr.
Robert Moſs, *D. D. Dean of* Ely.
Sir. Chriſt. Muſgrave, *Bart.*

N.

Gerard Neden, *M. A. R. of* Rougham, Suffolk.
Peter Needham, *D. D. of* S. John's Col. Cambr.
* Edward Nelthorpe, *M. D. of* Lincoln.
Timothy Neve, *M. A. of* Spalding, Lincolnſhire.
John Newcome, *D. D. Fel. of* S. John's Col. Cam.
——Newcomen, *R. of* Laingdon, Eſſex.
Mr. Nichol, *one of the Maſters of* Weſtminſter *School.*
* William Nicolls, *M. A. Preſident of* Magdalen Col. Cambr.
Dudley North *Eſq*;
John *Lord Biſhop of* Norwich.
Major Nourſe, *B. A. of* S. John's Col. Cambr.

O.

Abr. Oakes, *R. of* Withersfield, Cambridgeſhire.
Mr. Oddie, *of* S. John's Col. Cambr.
George Oldham, *B. D. R. of* Brands-Burton, Yorkſhire.
* Richard Osbaldeſton, *D. D. Chaplain in Ordinary to his* Majeſty.
John *Lord Biſhop of* Oxford.
* Edward *Earl of* Oxford *and E.* Mortimer.

Robert

A List of the SUBSCRIBERS NAMES.

P.

Robert Palmer, *D. D. of* Sunning-Hill.
Simon Patrick, *B. A. Fel. of* Cath. Hall Cambr.
Squire Payne, *M. A R. of* Barnock, Northamptonſh.
Matthew Pearſon, *D. D. R. of* Soulderne, Oxfordſhire.
The Rev. Mr. Pearſon, *of* Redriff.
Thomas Pegge, *B. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
John Perkins, *B. D. R. of* Fulbourn, Cambridgeſhire.
* Cheſter Pern *Eſq*; *M. A. of* Cath. Hall. Cambr.
Mr. John Pern, *of* S. John's Col. Cambr.
Mr. Andrew Pern, *of* S. Peter's Col. Cambr.
White *Lord Biſhop of* Peterborough.
S. Peter's Col. *Library*, Cambr.
John Pettener, *M. A. Fel. of* Magd. Col. Cambr.
Sir Thomas Peyton *Bar.*
—— Philips, *D. D. of* Shrewsbury.
John Philips, *M. A. of* Fordham, Norfolk.
Mr. Pieſly, *Fel. of* Trinity Col. Oxon.
Samuel Prime *Eſq*; *of* the Middle Temple.
The Rev. Mr. Pymont, *of* Apthorpe.

Q.

Queen's Col. Cambr.
Queen's Col. Oxon.

R.

The Rev. Mr. Ralph, of Ingalſtone, Eſſex.
Brock Rand, *M. A. V. of* Leverington, Cambridgeſhire.
The Rev. Mr. Ray.
The Honourable James Reynolds, *one of the Judges of His Majeſty's Court of King's Bench.*
The Rev. Mr. Reynolds, *R. of* Lackford, Suffolk.
Charles Richardſon, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Mr. Riddle, *Lecturer of* S. Gyles's *in the* Fields.
John Rigden, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Robert Robinſon *Eſq*; *of* Grey's Inn. 2 *Copies.*
Robert Robinſon, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Wil. Robinſon, *R. of* Hackford, Norfolk.
Edward Robinſon, *M. A. R. of* Roſs, Yorkſhire.
* Thomas Rolt *Eſq*; *of* Milton Earneſt, Bedfordſhire.
Ezechiel Rowſe, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
The Rev. Mr. Rudge, *R. of* Thornhough, Northamptonſhire.
John Ruſſel, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.

S.

Benjamin *Lord Biſhop of* Salisbury.
Daniel Sandford, *B. A of* S. John's Col. Cambr.
John Savage, *D. D. R. of* Clothal, Hertfordſhire.
The Rev. Mr. Scot, *Fel. of* Wincheſter, Col. Oxon.
John Shaw, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
* Thomas Sherlock, *D. D. Dean of* Chicheſter.
Samuel Shuckford, *R.* of Hardwick, Norfolk.
Sidney Suſſex Col. *Library*, Cambr.
Rowland Simpſon, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Thomas Siſmy, *B. A. of* S. John's Col. Cambr.
Seth Siſſiſon, *M. A. R. of* Thoing, Yorkſhire.
Matthew Slater, *M. A. R. of* Euſton, Suffolk.
Lancelot Smith, *B. D. R. of* Ufford, Northamptonſhire
William James Smith, *B. A. of* S. John's Col. Cambr,
The Rev. John Smith, *M. A. of* Trin. Col. Cambr.
* Edward Snagg *Eſq*; *of* Cambridge.
All Soul's Col. *Library*, Oxon.
The Rev. Thomas Spademan, *M. A.*
The Gentlemen's Society of Spalding, Lincolnſhire.
The Rev. Joſ. Steadman, *Fel. of* Queen's Col. Oxon.
Henry Stebbing, *M. A. R. of* Rickinghall, Suffolk.
* Thomas Stephens, *M. A. Fel. of* Corpus Chriſti Col. Cambr.
William Statford, *D. D Canon of* Chriſt Church, Oxon.
Mr. Stubbing, *of* S. John's Col. Cambr.
The. Rev. John Sturgis, *M. A.*
* Talbot *Earl of* Suſſex.
—— Swift, *R. of* Swainſthorpe, Norfolk.
*—— Sydal, *D. D. Prebendary of* Canterbury.
John Symonds, *M. A. late Fel. of* S. John's Col. Cambr.

T.

Thomas Tanner, *D. D. Chancellor of* Norwich, *Arch-Deacon of* Norfolk, *and Canon of* Chriſt-Church.
Thomas Tatham, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Herbert Taylor, *M. A. late Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Edward Teniſon, *D. D. Arch-Deacon of* Carmarthen.
Thomas Teniſon, L. L. D. *Fel. of* Trinity-Hall Cambr.
William Thomas, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
The Rev. Mr. Thomas, *Fel. of* Wincheſter Col. Oxon.
William Thomlinſon, *M. A. R. of* Rettingdon, Eſſex.
The Rev. Mr. Thompſon, *M. A. of* Newcaſtle.
Robert Thoroton *Eſq*; *of* Lincoln.
Mr. Willliam Thurlbourn, *Bookſeller in* Cambridge, 4 Copies.
The Rev. Mr. Topham, *of* Kildwich, Yorkſhire.
The Rev. Mr. Towers, *Maſter of* Chriſt Col. Cambridge.
* Trinity Col. *Library*, Cambridge.
Trinity Hall *Library*, Cambridge.
John Turner, *L. L. B.*
Septimus Turton, *L. L. B. of* Sullam, Berks.
* *Lord* Tyrconnel.
Robert Tyrwhitt, *M. A. Fel. of* Magdalen Col. Cambr. *and R. of* Allhallows *the great*, London.

V.

Henry Voyce, *M. A. R. of* Broughton, Bucks.

W.

Edmund Waller, *M. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
The Rev. Mr. Warburton.
Mr. John Warcop, *of* Trinity Col. Cambr.

A List of the SUBSCRIBERS NAMES.

John Ward, *B. D. Vice-Preſident of* Queen's Col. Cambr.
Godfrey Waſhington, *M. A. Fel. of* S. Peter's Col. Cambr.
Daniel Waterland, *D. D. Maſter of* Magdalen Col. Cambr.
Theodore Waterland, *D. D. Rect. of* Staunton, Cambridgeſhire.
Joſeph Watſon, *D. D. R. of* S. Stephen's Walbrook, London.
Godfrey Wentworth *Eſq*; *late of* S. John's Col. Cambr.
The Rev. Mr. Weſtley, *Uſher of* Weſtminſter School.
Charles Wheatley, *M. A. V. of* Brent *and* Furneaux Pelham, Hertfordſhire.
Nich. White, *R. of* Denver, Norfolk.
William Whitehead, *M. A. Fel. of* Emmanuel Col. Cambr.
Francis Whitſtons, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
The Rev. George Wigan, *M. A. Student of* Chriſt Church, Oxon. *Two Copies.*
* Mr. William Wilberforce, *of* Hull, Yorkſhire.
David Wilkin, *D. D. Arch-Deacon of* Suffolk.
Philip Williams, *B. D. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
Mr. Williamſon, *late Fel. of* Trinity Col. Camb.
The Rev. Mr. Willis, *of* Lincoln.
Edward Wilmot, *M. D.*
Richard Wilmot, *B. A. of* S. John's Col. Camb.
Robert Wilſon *Eſq*;
John Wilſon, *M. A. Fel. of* Trinity Col. Cambr.
Wincheſter Col. *Library*, Oxon.
The Honourable Dixey Windſor *Eſq*; *Member of* Parliament.
William Wingfield, *M. A. Fel. of* Pembroke Hall, Cambr.
Wisbich *Library.*
The Rev. Mr. Witton.
—— Wood, *R. of* Chiſwick.
—— Woodroffe, *Prebendary of* Worceſter.
* *The Rev.* Nicolas Woolf, *L. L. B. of* S. John's Col. Cambr.
William Wootton, *D. D.*
Henry Wootton, *M. A.*
* Richard Worſop *Eſq*; *of the* Middle Temple.
* Henry Wrigley, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.

Y.

The Rev. Mr. Yarborough, *of* Brazen Noſe, Oxon.

Subſcribers Omitted:

Thomas Alleyne, *M. A. Fel. of* Emman. Col. Cambr.
James Bate, *M. A. Fel. of* S. John's Col. Cambr.
John Butler, *M. A. Fel. of* Corpus Chriſti Col. Cambr.

G. R. III.

PROLE-

PROLEGOMENA.

CAP. I.

Oſtenditur leges & ritus Judaicos non ſine ratione a Deo inſtitutos.

DUM leges evangelicæ οἰκεῖον ἔλεγχον, *demonſtrationem* veluti *connatam*, ferunt, earumque rationes, ad inſtar mulieris apocalypticæ, ipſo quaſi ſole veſtiuntur; legum Moſaicarum cauſæ nobis adeo obſcuræ ſunt & vetuſtatis tenebris involutæ, quod multorum oculos penitus effugiant. Obſcuritas illa duplici opinioni cauſam præbuit: nam,

Deum leges rituales ſine ratione tuliſſe creditur.

PRIMO: nonnulli leges eas omnes ſine cauſa datas, & earum rationem nullam, extra ſummi legiſlatoris voluntatem, quærendam opinantur. *Sunt*, inquit [a] *Maimonides*, *qui nullam* præceptorum *cauſam quærunt, ſed dicunt omnia ſolam Dei voluntatem ſequi.* Opinionis hujuſce patroni fatentur quidem, leges, in genere ſpectatas, rationi conſonas, & optimo conſilio ſanctionem ſuam debuiſſe. Cum enim Deo jam res eſſet, cum præfracto, rudi, & ſemipagano populo; par erat, ut legibus hiſce ritualibus, ſolum τὸν ἔξω ἄνθρωπον exercentibus, gentem tam rudem ad obſequium erudiret, & jugum imponeret ad indomitæ illius juvencæ ferociam frangendam aptum & accommodatum: at, inquiunt, modo leges eas ſigillatim contemplemur, nullæ ſunt quas ratio commendat, aut in quibus ullos niſi arbitrii ſupra omnem rationem poſiti characteres præſentiſcit.

a Judæis,

HUIC opinioni nullo non ævo quamplurimi è Judæis impenſe ſtuduerunt, ne doctrina de legis perennitate, quam fidei ſuæ fundamentis annumerant, in dubium vocaretur. Nam auctor lib. *ikkarim* vel de fundamentis Legis, Dei legem in tres partes dividens, *prima pars*, [b] inquit מצות [1] *continet* aut *præcepta ad Dei ſcientiam* vel *intellectum* originem ſuam referentia, *&c. Secunda pars, ea* eſt *quæ continet* הדברים הנרצים *præcepta quæ* Deus *ex beneplacito ſuo inſtituit*; *eaque proveniunt ex Dei abſoluta voluntate*, atque *indicant Deum eſſe eum qui vult. Vocatur autem hæc*, חקים *ſtatuta, atque continet omnia præcepta quorum ratio ignota eſt*; ex gr, *prohibitionem eſus carnis ſuillæ, amictum heterogeneum*, præceptum *de non ſerendo diverſa ſemina, de immolanda vacca rufa, & ſimilia: quæ omnia* ſunt ex *decreto* & arbitrio *regis* Dei, *& ſunt mandata ex ipſius beneplacito, &c.* Atque hæc opinio, *Maimonidis* ævo, tot Judæorum animos occupavit, quod illius refellendæ gratia, librum illum aureum, cui titulum fecit *More Nebhochim*, in lucem dederit. Hoc ex interprete ſuo [c] *Buxtorfio* diſcimus, libri illius ſcopum & ſcribendi cauſam in hunc modum referente; *quia a multis tum temporis aſſerebatur, præcepta Moſaica nullo deliberato conſilio, nullas certas ob cauſas, a Deo data eſſe, ſed ſolum ex mero ipſius beneplacito & voluntate propoſita*; *ideo contra hos diſputat* Maimonides, *tum in genere, tum in ſpecie, &c.*

& Chriſtianis nonnullis.

Eandem ſententiam Chriſtianorum etiam nonnullorum ſuffragiis ornatam reperiamus. Inter eos notæ primariæ *Bochartus*, auctor de re literaria præclare meritus: poſtquam enim quæſiiſſet, quorſum Deus lanæ cum lino mixtionem vetuit, cum res

a *Maim. Mor. Neb.* p. 3. c. 26. b *Diſcurſ.* 3. c. 24. c Præfat. ad lector.

1 Apud *ikkarim* legitur דברים.

per se sit prorsus ἀδιάφορον? *pauca* [a] inquit, *habebo quæ respondeam: hujusmodi rituum ratio* non *est exigenda, cum plerique ex mero pendeant legislatoris arbitrio.* Hisce paria faciunt nuperi auctoris illa, *institutionum Judaicarum plurimæ fuerunt arbitrariæ, e solo legislatoris beneplacito promanantes, atque* αὐτοκρατορίας *jure latæ.*

Ostenditur opinionis illius causa,

HÆC autem sententia inter tot eruditos auctores fidem tam facilem invenisse videtur, quod minime assequantur quorsum Deus tot leges de rebus per se nec bonis nec malis conderet, & earum violationem pœnis tam gravibus coerceret: ideoque asserere malint, Deum sine ratione leges illas statuisse, quam earum rationem captum eorum superare. Vel forsan ideo opinantur Deum leges illas pro arbitrio statuisse, ut dominium absolutum in servilem Hebræorum gentem exerceret; eo quod proclive sit hominum vulgo Deum in similitudinem tyranni alicujus, inani potentiæ opinione intumescentis, transformare, eique decreta nulla justitia vel bonitate temperata tribuere; nempe quod sibimetipsis forsan, voluntate quadam omnipotente & potentia nullo consilio aut lege restricta nihil augustius aut divinius esse videatur.

& falsitas.

AT longe absit, ut eum, cui ὁ Λόγος nomen, ullas ecclesiæ suæ leges sine ratione dedisse credamus, & sapientiam ipsam, per quam [b] *principes jus decernunt*, jura aliqua mente & consilio vacua scribere voluisse. Perlustremus corporis partes, & nihil inconsultum, nihil otiosum, aut quod *Momi* censuram patitur, inveniemus. Oculos etiam in hanc magnam mundi machinam intendamus, & necesse erit ut mentem aliquam subtili ratione & artificio cuncta temperantem fateamur. Nam (quod [c] *Celsus* olim) Θεός ἐστιν ὁ πάντων τῶν ὄντων λόγος, οὐδὲν ὃν οἷόν τε παράλογον, οὐδὲ παρ' ἑαυτὸν, ἐργάσασθαι· *Deus est omnium, quæ in rerum natura sunt, ratio: & proinde tam nihil potest sine ratione, quam sine seipso facere.* Cum itaque Deus [d] *opera sua omnia in sapientia fecerit*, nullus e sapientiæ filiis opinari potest, eum leges plurimas temere, aut pro mero arbitrio, sancire voluisse; cum præsertim eas hominibus daturus esset, quos a prima [e] pueritia, rerum omnium, legum præcipue, rationes anxie & sollicite perquirere, aptos & promtos fecerat.

NEQUE Dei opera solummodo, sed & attributa, [*bonitas, sapientia, majestas,*] sententiæ huic aperte refragantur. Summa Dei *bonitas* non patitur, ut leges αὐτοκρατορίας jure latas, & e mera voluntate manantes, ei tribuamus. Nam leges sine ratione sunt populo laquei, magis quam regulæ: malorum irritamenta, magis quam remedia: nec tam principe justo, quam tyranno morosо dignæ, qui res fisci magis curat quam populi, & ipsam legum suarum violationem in lucro ponit. Ut paucis dicam, leges sine ratione, subditos pariunt sine honore, obsequium sine corde, & culpam sine pudore. Neque *sapientiæ* divinæ sensus, animæ naturaliter insitus, opinari patitur, eum leges ullas rationis expertes ferre voluisse. Nam legis ratio, est ipsa legis anima, maxime fidelis legis interpres, obedientiæ mensura & conciliatrix: illius autem defectus, legem in odium ducit primo, tandem in contemtum etiam & desuetudinem. Argumento etiam a Dei *majestate* ducto persuasus sum, eum leges mere arbitrarias imponere minime voluisse: nam summa Dei majestas & imperium, tam clarum est & in media luce positum, ut nemini in dubium venire possit, nisi cui fides de ipsa Dei existentia vacillaverit: ideoque nil opus est ut Deus leges ullas arbitrarias ad majestatem aut imperium suum supremum ostendendum (aut potius ostentandum) traderet.

Tres objectiones notantur,

SAT novi sententiæ contrariæ patronos telis præcipue tribus, (quorum acies jam retundenda) contra ea quæ jam dixi omnia pugnaturos. Dicent enim, (1°.) Decus illud uni Christianorum religioni servatum, ut illius doctrina [f] λογικὸν γάλα, & illius cultus λογικὴ λατρεία, diceretur: quibus scriptura s. per ἀντίθεσιν quandam innuere videtur, Judæorum legem & cultum ἄλογον fuisse, nec quicquam extra solam Dei voluntatem habuisse, quo se tueri, & Judæorum obsequium studiumque demereri posset. (2°.) Leges & ritus, qui Judæis observandi incubuerunt, ab Apostolo δικαιώματα vocantur: cur autem, nisi quod illa omnia ἐδικαίωσεν ὁ Θεὸς, auctoritate sua suprema rata fecerit, & justa pronunciaverit? (3°.) Judæi plurima in præceptis & vetitis habuere, quorum nulla hactenus ratio a viris sagacissimis assignari potuit, cum nullam omnino vel boni vel mali alicujus speciem ferant. Hinc occasio data verbis [g] anonymi illius, a Judaismo ad fidem Christianam conversi, *Deus, ut filios Israel humiliaret coram se, dedit eis multa præcepta* שאין בהם טעם, *quibus nulla ratio inest, nec ratio ipsa ferre po-*

a De *animal. sac.* p. 1. l. 2. col. 491. b *Prov.* 8. 15. c *Ap. Origin.* cont. *Cels.* l. 5. p. 240. d *Psal.* 104. 24. e *Exod.* 12. 26. f 1 *Pet.* 2. 2. *Rom.* 12. 1. g *Auct. seph.* אמונה c. 1. §. 9. & c. 5. §. 59.

test

teſt ea. Quid enim vel accedit vel decedit Deo, ſi filii Iſrael veſcantur carne ſuilla, vel ſecus, &c. Quid itaque conſultius aſſerendum, quam quod Deus leges illas jure dominii dederit, ut imperium abſolutum in gentem Iſraeliticam, e domo ſervitutis a ſemetipſo redemtam, exerceret?

SED hæc omnia, ſpecioſa licet, excuſſa ſtatim evaneſcunt: nam id unum confirmant, legem nempe ritualem nil ſua natura λογικὸν præcepiſſe, & illius inſtituta omnia, præciſe ſpectata, nil boni vel mali continuiſſe; quod facile concedendum. Præcepta quidem legis Chriſtianæ bonitate nativa gaudent, & non tantum a voluntate divina, ſed ipſa eorum natura ſanctionem accipiunt: legis autem Moſaicæ juſſa a fine ſolummodo, (idololatriæ ſcilicet abolitione) cui inſerviebant, bonitatem & rationem ſuam mutuata ſunt. Priora, ipſi hominum naturæ; poſteriora, ſoli Judæorum ingenio & temporum conditioni, conſona fuerunt & attemperata: illa, ob rationem perpetuam, & humano generi communem; hæc autem, ob rationem temporariam & Hebræorum genti propriam, legum ſanctionem & locum obtinuerunt. Hiſce fidem aſtruit Deus, cum, legum ſuarum mentionem faciens, eas *ſtatuta* vocat, quæ populo ſuo [a] *in bonum præcepiſſet*; & David, cum Dei præcepta teſtimonio illo honorifico cohoneſtat, *ſtatuta* tua *omnia* כל ישרתי [b] *penitus recta cenſui*; i. e. juſtitiæ & ſapientiæ regulis omnino conſentanea. Unde & *Aquila*, Dei præcepta ἀκριβάσματα, quaſi *rationes exquiſitas*, vocat, obſervante *Nobilio* in Deuter. 6. Neque his omnibus obſtare debet, quod legum non paucarum rationes in obſcuro ſitæ ſint, & vim eludant humani ingenii: rudis enim hominis indicium eſt, aſſerere vel leges humanas, multo magis divinas, arbitrarias & mente omni deſtitutas, tantum quod earum rationes ille non aſſequatur. & ſolvuntur.

CUM itaque tot opinioni huic reclament argumenta, ſentiunt alii, leges quidem præcipuas ſummi conſilii ſoboles, earum autem partes & circumſtantias mere arbitrarias eſſe, & pro ſumma legiſlatoris auctoritate conſtitutas. Hanc viam, utpote mediam, multo tutiorem & veritati propiorem arbitratur *Maimonides*, cujus verba, quamvis plura ſint, non faſtidiet conſultus lector: [c] *oblatio hoſtiæ habet magnam utilitatem; ſed quod hoſtia una debeat eſſe agnus, alia aries, & quod numerus ipſarum ſit certus* & definitus, *ejus ratio nulla dari poteſt; & qui laborat alicujus ſimilis circumſtantiæ rationem reddere, is meo judicio eſt amentiſſimus, neque abſurditates a ſe removet, ſed* potius ſibi *auget. Is enim æque longe abeſt a veritate, qui credit iſtiuſmodi particularia habere rationes, atque is qui credit totum præceptum nullam habere utilitatem. At ſcito, quod ſapientia requirat, vel, ſi mavis, quod neceſſitas poſtulet, ut talia in præceptis exiſtant quæ nullam rationem habent; & quod res quaſi impoſſibilis ſit in lege, ut hujus claſſis res aliqua in illa non exiſtat. Modi hujus impoſſibilitatis* ſunt iſti, *ſi dicas, quare* illa oblatio debet eſſe *agnus, & non aries? eadem quæſtio manſiſſet, ſi loco agni poſitus fuiſſet aries; nam neceſſario ſpecies aliqua* eſſe debuit. *Ita ſi* quis dicat, *quare debent eſſe ſeptem agni, & non octo? idem quæri poſſet, ſi fuiſſent octo, vel decem, vel viginti——Tu itaque hoc retine, quod, cum ſapientes noſtri paſſim dicunt, omnia præcepta ſuas habere cauſas,* intelligendum id ſit de *uſu* ſive fine *præceptorum generaliter, non vero de ſingulis illorum partibus* & circumſtantiis. In eandem ſententiam totus ivit [d] *Aquinas*, ſi verba ejus dextre capio: *ſicut* leges humanæ *in univerſali rationem habent, non autem quantum ad particulares conditiones*, quæ *ſunt ex arbitrio inſtituentium; ita etiam* præcepta *veteris legis, in communi* quidem *cauſam habent literalem, multæ* autem *particulares determinationes in ceremoniis* ejus *non habent*; veluti *de numero animalium offerendorum, & aliis hujuſmodi particularibus circumſtantiis.* Opinio altera.

HÆC magnus Maimonides, & (apud ſuos) non minor Aquinas, aſſerunt: ſed ſalva tantorum nominum reverentia, mihi conſultius videtur exiſtimare, legis ritus & circumſtantias omnes ſumma cum ratione conſtitutas, quanquam rationem illam e ſinu vetuſtatis eruere, res ſit non raro facultate noſtra major. Conſtat enim ritus & ſacrorum circumſtantias quas intelligimus, auctore ſuo dignus fuiſſe & rationi conſonas: ideoque non abſurde creditur, eas etiam quarum cauſas minus intelligimus, cauſam aliquam rationi conſonam habuiſſe. Deinde, procul abeſt a veriſimili, Deum Iſraelitas ad leges ſuas obſervandas arcte adeo devincire voluiſſe, ut iis nil [e] addere liceret vel adimere, ſi quicquam ἄλογον aut pro arbitrio ſolo ſtatuiſſet. Præterea, cum Deus ſapientiæ fons ſit & rationis auctor, ipſa Dei natura docet, opus nullum, multo minus legem aut ritum, a ratione alienum, ei tribuendum. Sed ne hac chorda diu- rejicitur.

a *Deut.* 10. 13. b *Pſal.* 119. 128. c *Mor. Neb.* Pap. 416. d 1ª *ſecundæ, quæſt.* 102. *art.* 2. e *Deut.* 4. 2.

tius oberrem: e rituum ethnicorum memoriis apertum eſt, ceremonias arbitrarias & mente vacuas ad principem tenebrarum ablegandas, qui cultus ſui ſolennia, ſemper obſcura & abſurda, ſæpe & *lymphatico furore odioſa*, eſſe voluit; ut humani generis ſtultitia & ſervitute projectiſſima frueretur, & quo magis obſcura & a ratione aliena eſſent omnia, eo magis auguſta & myſterio plena facili popello viderentur. Non immerito itaque *Arnobius* aliique, ritus ethnicos ad rationis trutinam explorantes, hujuſmodi verbis eorum animos quandoque pungunt, & ſtultitiam reprehendunt; [a] *ſi quæcunque ab hominibus fiunt, maximeque in re ſacra, debent habere ſuas cauſas, nec ſine ratione eſt quidquam in negotiis omnibus & in omni adminiſtratione faciendum; ediſſertate nobis & dicite, quæ ſit cauſa, quæ ratio, ut* ritibus hiſce Deos propitietis? Et poſt pauca interjecta, [b] *niſi ratio*, inquit, *cur* quid *fiat in ſacris* oſtendatur, & *expoſitam ſui cauſam* habeat; *non jam* illud *errori objiciendum eſt ludicro, ſed, ut dicatur expreſſius, inſaniæ, dementiæ, cæcitati.* Deum ſapientiæ non colere credebantur ſed contemnere, qui ei *ſacrificia ſtultorum* obtulerunt, eumque ritibus ratione deſtitutis propitiare ſtuduerunt.

CAP. II.

Licitum eſſe rationem illam, quatenus rei fert obſcuritas, indagare.

Illicitum eſſe Legis rationem quærere, ſentiunt,

IN operis noſtri veſtibulo paulo diutius inſiſtendum eſt, ut aliam opinionem operi præſenti non minus inimicam refellamus. Nempe nonnulli Deum leges Moſaicas non ſine ratione dediſſe ſentiunt, eum autem legum earum rationem adeo in abdito & inter pectoris ſui arcana poſuiſſe, quod longe conſultius ſit, rationem illam humili admiratione ſuſpicere, quam in ea perquirenda operæ ſimul & modeſtiæ jacturam facere.

Chriſtiani nonnulli,

HUIC opinioni nonnulli e Chriſtianis aſſenſum præbuere: nam *Simeon de Muis*, legem [c] illam memorans de aſini primogenito, *non quæro*, [d] inquit, *quæ iſtius legis ſit ratio, nec fortaſſe opus eſt quærere: multæ extant* hujuſmodi *leges, quarum rationes penes Deum ſunt qui illas tulit, & ab hominibus prorſus ignorantur.* Cum etiam [e] alibi juvencæ decollandæ mentio incideret, citat illa *Ab. Ezræ* verba, *porro* מחשבות השם עמקו לאין קץ אצלנו, *Dei cogitationes profundæ atque excelſæ ſunt ultra modum omnem, ut ad illas neutiquam poſſimus attingere:* deinde ſubjungit, *quibus verbis videtur profecto ſignificare, cætera ejus ritus capita, mutæ potius ac tacitæ admirationi, quam ſedulæ nimis diſquiſitioni relicta eſſe; multa quippe in legibus divinis eſſe, quorum cauſæ apud ipſum legum conditorem Deum poſitæ reconditæque ſunt.* Quæ ſane huc redeunt omnia: "legum Mo- "ſaicarum pene omnium rationes in Dei conſiliis abditas, & humanæ anguſtiæ vel "modeſtiæ non eſſe cœleſtia invadere conſilia.

& Judæi plurimi.

EIDEM ſententiæ Judæi plerique, ut legis ſuæ reverentiæ & perennitati conſulant, manibus pedibuſque patrocinantur. Imprimis enim ſententiæ huic impenſe favet auctor libri antiqui cui [f] *Coſri* titulus, niſi *Buxtorfius* a verborum ejus, obſcuritate aliqua laborantium, ſenſu nonnihil aberraverit. Sic enim auctorem ſuum interpretatur: *quomodo hoc fiat, vel cur Deus hac ratione* [ritibus nempe Moſaicis] *voluerit coli & cum populo ſuo conjungi, ejus rei rationem non eſſe curioſius inveſtigandam; quod nos mortales conſiliorum divinorum rationes inquirere nec debeamus nec poſſimus, ac proinde in ejus voluntate & præceptis acquieſcere debemus.* Ejuſdem ſententiæ veſtigia longe vetuſtiora in *Sirachidis* verbis deprehendit [g] *Grotius, in ſupervacuis rebus noli ſcrutari multipliciter,* καὶ ἐν τοῖς περισσοῖς τῶν ἔργων σου μὴ περιεργάζου· Πλείονα γὰρ συνέσεως ἀνθρώπων ἀνεδείχθη σοι. Sic autem auctor ille horum verborum ſenſum reddendum cenſuit: *noli curioſus eſſe ultra opera tua*, i. e. "ultra quæ tibi facienda ſunt: quibus monet, ne de cauſis legum, quæ "in legibus ipſis expreſſæ non ſunt, curioſe diſputetur: *multa enim in Lege de ſua voluntate tibi Deus revelavit, quæ humano* captu majora ſunt.

HUIC autem ſententiæ quatuor imprimis cauſam & occaſionem dediſſe videntur.

Opinionis illius rationes quatuor aſſignantur.

PRIMO ſtylus ille imperatorius quo leges Moſaicæ tradebantur. Earum enim pleræque omnes ſunt abſolutæ prohibitiones aut injunctiones, nec quicquam rationis in earum forma magis quam materia percipiendum eſt. Hinc plurimi leges illas vel nulla de cauſa vel nulli proxima [h.e. arcana, Deique conſiliis obſignata] ſancitas ar-

a *Adverſ. gent.* I. 7. p. 230. b Ib. p. 234. c *Exod.* 13. 13. & 34. 20. d *Comment.* in *Pſal.* 145. 18.
e *Var. ſacr.* Col. 2732. f *Part.* 2. *paragr.* 26. g In *Eccl.* 3. 24, 25.

bitrantur.

bitrantur. Doctores in [a] Gemara, [1] præcepta de non comedendo porco, de non induendo veſtem ex lana & lino, de diſcalceatione leviri, de purificatione leproſi, hirco emiſſario, & ſimilia memorantes, *ne dicas*, inquiunt, *ea eſſe futilia*, vel ratione deſtituta: *nam propterea dicit*, ego Deus ſtatui illa, *& non erit tibi facultas inquirendi in ea:* quaſi ſtylus ille peremtorius, omnem contra leges eas altercandi, aut earum rationes curioſius inquirendi, licentiam tolleret, & Judæos ad cæcam quandam obedientiam devinciret.

SECUNDO, præceptum divinum; quod Judæis omnem in legum ſuarum cauſas inquirendi facultatem præripere, & iis unam obſequii gloriam relinquere, credebatur. Occurrit autem Numer. 15. 39. ולא תתורו *& non inquiretis poſt cor veſtrum, & poſt oculos veſtros, quos ſequentes fornicaremini:* in quem locum hæc habet, *Grotius*, inquirere *hic eſt* διακρίνειν, *curioſe & audacter diſputare de ratione Legis, neque niſi ea intellecta velle obedire.* Atque hic ſenſus teſtimonio Chaldæi Paraphraſtis, vocem הרהור hoc in loco adhibentis, firmari videtur: nam, obſervante [b] Fagio, vox illa *non ſimpliciter cogitationem ſignificat, ſed eam fere quæ ex impia curioſitate quadam proficiſcitur; ubi non ſimpliciter Dei verbo credimus & adhæremus, ſed multa curioſius inquirimus & diſputamus; id quod eſt contra naturam veræ fidei.* Quaſi Deus id vitii hoc in loco prohiberet, quod [c] Tacitus in militibus culpat, *qui juſſa ducum interpretari* mallent *quam exequi.*

TERTIO, longi temporis experientia, quæ abunde docuit curioſas & ſollicitas illas inquiſitiones eventus plurimum triſtes habuiſſe. Compertum enim habebant Judæi, præceptum, cum primum illius ratio & ſcopus innotuiſſet, in contemtum abiiſſe, & homines legis ſenſum in propriam perniciem non raro reſtrinxiſſe. Huc ſpectare videntur [d] *Sirachidis* jam laudati verba: poſtquam enim monuiſſet ne de Legis rationibus curioſius diſputetur, addit, *multos enim ſupplantavit* ἡ ἐπίνοια αὐτῶν ἡ ματαία, *i. e. vana de ſemetipſis præſumptio*; " ut Solomonem (quod addit [e] *Grotius*) qui dum " cauſas legum ſcrutatur, & ex illis legum ſenſum pro ſuo lubitu reſtringit, in maxi- " mas culpas incidit.

QUARTO, ipſe leges Moſaicas tradendi modus. Si enim totum pentateuchum diligenter evolvamus, obſervare pronum eſt, Deum, leges illas inſtituentem, earum rationes ſilentio plurimum præteriiſſe, & quaſi de induſtria curioſorum animis ſubduxiſſe. Quis autem Dei arcana, criminis immunis, indagare poteſt, & ſine temeritatis nota ultra id quærere, quod Spiritus ſ. in expedito poſuit?

ATQUE hæc ſunt opinionis hujuſce præſidia; quæ tamen, ſi quod ſentiam eloquar, ſolidæ rationis ſpeciem magis quam virtutem habent. Nam, Quæ tamen rejicitur; & argumentis adductis reſpondetur.

PRIMO, ratio a legum Moſaicarum forma & ſtylo imperatorio petita, male firma eſt, & ad opinionis hujuſce fidem aſtruendam nequaquam valet. Nam Deo viſum eſt, ut leges ſuæ, non ſuadentis, ſed imperantis voce gentem Judaicam alloquerentur, ut legum ſuarum honori conſuleret; & Judæos, citius legis auctoritate quam ratione movendos, eo facilius ad obſequium flecteret. Nobis equidem, in hac rerum luce degentibus, apertum eſt Deum legem Moſaicam tanquam ſepem poſuiſſe, ad cohibendum populum Judaicum, in idololatriam alias bruto & præcipiti impetu ruiturum. Nec minus in aperto eſt, pleraque legis illius inſtituta (quamvis non uno eodemque modo) ad hunc uſum & finem egregie fuiſſe accommodata. Si tamen Deus hunc legis ſuæ ſcopum mentemque fuiſſe verbis diſertis affirmaſſet, & quam apte præceptum quodlibet huic uſui inſerviret, ratione aliqua ſemper adjuncta docuiſſet; veriſimile eſt quemlibet e media plebe Judæum legem negligere voluiſſe, ſpe vana fretum, virtutis ſuæ phylacterium ſolummodo, ſat virium ad idololatriæ peſtem propulſandam habiturum. Senſum meum ſic paulo explicatius exprimit [f] *R. Schem Tobh:* כשטעם מצוה ידועה לאדם קלה בעינו ויאמר נעשה המצוה הזאת אלא וגו Hoc eſt, *ſi ratio præcepti nota* eſſet *homini*, præceptum *vile* eſſet *in oculis ejus, & diceret, hoc præceptum* propter hanc cauſam ſolummodo *obſervatur; ego quidem cavebo ab ea, & tum nil opus eſt ut præceptum obſervem: uti dicunt plebei, Deus interdixit nobis potum vini libaminis, ne cum gentibus affinitatem contraheremus; ego vero bibam, & non contraham* cum iis *matrimonium.* Huic etiam rationi Doctores in Gemara fiduciæ & auctoritatis non parum adferunt: iis enim obſervatum eſt, duas leges Regi datas fuiſſe, quarum ratio in Lege redditur; Salomonem autem ſapientiæ & virtutis propriæ opinioni nimis indulgentem, in utraſ-

a *Tract. Iom* fol. 67. col. 2. b *Annot.* ad *Num.* 15. 39. c *Hiſt.* l. 2. p. 43. d Cap. 3. v. 26.
e *Comment.* in *loc.* f Ad *Mor. Neb.* P. 3. c. 26.
1 Vid. Talmud. Babylon. vol. 2.

que magno ſuo malo commiſiſſe. Nam, [a] inquiunt, כתיב לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב ויהי לעת זקנת וגו׳, [b] *Dicitur*, [1] non multiplicabit uxores, ne avertatur cor ſuum, &c. *Dixit autem Salomon, ego* quidem *multiplicabo, nec tamen avertar: at* poſtea *ſcribitur, & factum eſt in tempore ſenectutis ſuæ, quod uxores ejus averterent cor ſuum. Dicitur etiam,* ne multos alat equos, ne populum faciat in Ægyptum reverti. *Dixit etiam Salomon, ego plures alam, nec tamen revertar* in Ægyptum: *verum tandem ſcribitur,* [c] aſcendere fecit equos ex Ægypto, & quod in Ægyptum [more ſaltem & affectu] reverſus fuerit. Quamvis itaque raro admodum præcepti alicujus ratio in Lege tradatur, & lex pene integra imperii tantum abſoluti formam & ſpecimen ferat; inde tamen parum conſiderate concluditur, eam e mera Dei voluntate & beneplacito prodiiſſe.

SECUNDO, non minus vacillat ratio proxima, quæ textus jam laudati verbis nititur: nam verba illa non eo ſenſu capienda, quaſi Deus omnem in legis ſuæ rationes inquirendi licentiam (ſobriam licet & modeſtam) inhiberet; ſed ut fallacem illam cultus ſui regulam (humanam ſcilicet imaginationem) tolleret. Nempe metus cauſa ſuberat, ne rudis illa gentiumque moribus aſſueta judæorum natio, cultus ſui menſuras e phantaſiæ vitiatæ potius quam Legis dictatis peteret, & ea omnia Deo grata crederet, quæ ſibimetipſis inter theatricas gentium ceremonias innutritis pulchra videbantur. Monet itaque Deus, ne ſenſibus aut ingeniis propriis in religionis negotio nimis indulgerent, ſed ut ſibi de ſeipſo cultuque ſuo loquenti attenderent, & fidem adhiberent.

TERTIO, neque id ſcrupulum injicere cuiquam debet, quod experimentis non paucis compertum eſſet, inquiſitiones omnes in legum Moſaicarum cauſas male ceſſiſſe, & errori aut Legis contemtui occaſionem frequentem præbuiſſe. Concedimus enim (ne difficiles videamur) inquiſitiones illas eventum tam triſtem, durante Judaiſmo, nonnunquam habuiſſe: at nobis Chriſtianis, lege Moſaica ſolutis, nihil majorem erga legem reverentiam incutere, aut legiſlatoris bonitatem & ſapientiam magis commendare, poteſt; quam ut legis illius inſtituta e conſilio potius quam imperio divino, & e populi Judaici ruditate magis quam Dei propenſione, fluxiſſe cenſeantur.

QUARTO, nihilo magis ad ſententiam noſtram labefactandam valet argumentum ultimum. Nam Deus legum multarum rationes aperte quidem non tradit, forte ne earum rationibus in lucem prolatis, leges ipſæ apud populum (obſcura tantum revereri ſolitum) minoris haberentur. Si tamen leges eas attentius introſpiciamus, facile percipiamus, Deum eas ita tradidiſſe, ut, ad inſtar columnæ in Deſerto, lucidæ ſimul & nebuloſæ fuiſſe, & partem ſuam lucidam ſapientibus, nebuloſam idiotis, obvertiſſe videantur. Ut abſolvam paucis: rationes legum earum in obſcuro quidem ſitæ ſunt, nobis autem aliquatenus ſuſpicari, & eas ſubolfacere licet; modo conjecturis vagis & nulla ratione ſubnixis non indulgeamus, nec ſacra tractantes, verecundiæ leges egrediamur.

CAP. III.

Multis docetur, legum Judaicarum rationes, dignas eſſe, quæ ſedulo exquirantur.

FERUNT fortaſſe, qui judicium meum hic requirent; quod iis laborem inanem ſimul & importunum ſubiiſſe, & bonas horas in argumento, nil commodi rei literariæ vel eccleſiæ allaturo, conſumpſiſſe videar. Quid enim inquient, nobis Chriſtianis cum Judæorum ceremoniis? quid, in media evangelii luce, nos umbris & typis detines? quid viros ad puerilia mundi rudimenta revocas? quid in agro illo deſudas, ubi fructus quidem vix ullus, operarii autem quamplurimi, e gente Judaica ſimul & Chriſtiana, reperiantur? quid tantam curam confers, in rem omni cum delectatione tum utilitate vacuam? De horum autem hominum judiciis haud valde nos decet laborare, qui ſtudia tantum, quibus ipſi hoſpites ſunt, contemtu ſtrenue ulciſcuntur. Sed & hujuſmodi ratiocinia, apud viros cordatos, haud multum momenti habitura mihi facile perſuadeo; cum inquiſitio in genuinas legum Moſaicarum cauſas, *dulcedinis, utilitatis, honeſtatis,* & *novitatis* nomine, jure meritoque commendetur.

a *Tract.* de *Synedr.* fol. 21. col. 2. b *Deut.* 17. 17. c 1 *Reg.* 10. 28.
1 Vid. *Talmud.* vol. 7. & *Miſchn.* P. 4. p. 118.

SECT. I.

SECT. I.

Dulcedinis nomine.

PRIMO: inquiſitio, in legum Moſaicarum rationes, *dulcedinis* nomine, ſe merito commendet. Si enim leges Atticæ, Romanæ, aliæque, vetuſtatis & ſapientiæ nomine venerabiles, penitius introſpectæ, tantam *ſapientiæ filiis* dulcedinem afferant; neceſſe eſt, ut ridicule ſtolidi ſimul & profani ſimus, ſi leges haſce divinas, nulla voluptate tacti, perlegere valeamus. Si fugientes veterum ſtatuarum characteres tam avidis oculis perſequamur, ſi monumenti vel urbis antiquæ reliquias religione quadam tacti contemplemur, ſi ærea numiſmata *Cæſaris* aut *Alexandri* vultum referentia tanto pretio redimamus, ſi gentium aut vocum antiquarum origines e vetuſtatis tenebris erutas tanta jucunditate perfuſi intelligamus; adeo excordes erimus, ut antiquiſſimas Hebræorum leges oſcitanter prætereamus, eaſque ſtudia noſtra nulla voluptate compenſaturas exiſtimemus? Tantam e legum morumque Romanorum ſcientia voluptatem hauſit *Scaliger*, ut dicere non veritus ſit, [a] *ſi antiquitatis* Romanæ *cognitio* nil proſit, *non video quid nobis literæ proſunt.* At multo propius a vero abfuiſſet, ſi literas nil prodeſſe dixiſſet, niſi proſit antiquitatis Judaicæ cognitio, Romanam vetuſtate æque ac dignitate longe ſuperantis. Nec legum Moſaicarum antiquitas tantum, ſed & ſapientia recondita, ſtudioſum magnopere delectabit. Nam ſi leges & ritus illos oculis intentis & purgatis intueamur, facile percipiamus, dogmata quædam naturalia, moralia, & evangelica, ſub exteriori rerum Moſaicarum cortice ſæpe latitare. Si itaque ad Chaldæorum, Ægyptiorum, & aliarum gentium antiquiorum, myſteria rimanda, ſiti pene inexplebili efferamur; ſi Ægyptiorum obeliſcos, & magicas quas geſtant animalium formas, variis & ſollicitis torqueamus conjecturis, ut ſacra quæ premunt myſteria nobis fateri velint; neceſſe eſt, ut ipſa Dei inſtituta, myſteriis non raro gravida, longe magis ſapiamus, niſi palatum vitiatum habeamus; aut ſapientiæ gemmam citius in dogmatum & inſtitutorum ethnicorum ſterquilinio, quam legis divinæ theſauro, reperiri poſſe ſentiamus. Si quis ad legis hujuſce ſtudium bene animatus acceſſerit, juvabit proculdubio fidei noſtræ myſteria per medias rituum Judaicorum umbras alicubi tranſparentia, & in iis Meſſiam olim venturum, rudioribus quibuſdam lineis expreſſum contemplari. Juvabit etiam eccleſiam in primis quaſi cunabulis vagientem intueri, & rationes aut gradus quibus evangelii lux a primo rituum Moſaicorum crepuſculo ad plenum hunc meridiem proceſſit, intelligere.

SECT. II.

Et multiplicis utilitatis.

QUAMVIS autem intimior legum & rituum Judaicorum cognitio, non minorem animis ingenuis, quam lumen oculis ſanis, voluptatem ferat; non ea ſola ratione operis hujuſce tædium devoravi, ut curioſos oblectarem, & ſciendi pruritum ſcalperem. Imo vero onus tam moleſtum nunquam ſubiiſſem, niſi opere hoc me eccleſiæ commodo inſervire, & utile dulci miſcere, poſſe credidiſſem. Ne lectorem multis detineam, me perſuaſum habui, legum Moſaicarum cauſas & origines probe cognitas utilitatem multiplicem hominibus allaturas. Cognitio rationis legum Moſaicarum utilis.

NAM primo: hujuſmodi cognitio utilis erit, ad leges & ritus Moſaicos a ſciolorum contemtu vindicandos. Multi enim olim, hodieque ſunt, qui, legis Moſaicæ rationes profundiſſime ignorantes, ritus ejus, tanquam aſinorum onera & labores otioſos, contemtui habuerunt; & *Leviticum*, primarium legis codicem, cum faſtidio, ne dicam blaſphemia, rejecerunt. Hujus rei fidem nimis apertam faciunt [b] *Procopii* verba: *quidam* hunc *preſentem librum, cujus enarrationem* jam *ſuſcepimus, contempſere; propterea quod nimium videatur occupatus relatione ſacrificiorum, nihilque dignum Univerſi opifice contineat.* Neque hic reticenda, eodem ſpectantia, nobilis auctoris illa; [c] ſuperſtitio *adeo communis fuit olim, ut non Gentilibus ſolum ſed etiam Judæis, ex quorundam ſententia, competeret; quum plurima in eorum legibus ceremonialibus, ſive juſſa ſive prohi-* 1° Ad Legis honorem vindicandum.

a *Not.* ad *Feſt.* in *præfat.* b *Comment.* in *Levit.* c. 1. c *D. Herbert.* de *relig. Gentil.* c. 16. p. 308.

bita

bita eſſent, quorum nulla ratio pro captu humano ſatis idonea reddi poſſet. Ideo non ſolum Quintilianus *de ſuperſtitione Judaica mentionem facit, ſed & alii auctores veteres in Judæorum religionem animadvertunt.* Neque ethnici ſolum & Chriſtiani aliquot illiterati, ſed & Patres nonnulli (quod fateri piget) legibus illis contumelias ingerunt, a quibus eas, cum ſe dabit occaſio, vindicabimus. Ut ſummatim loquar: eo jam deventum eſt, quod nonnulli, legis Moſaicæ rationem neſcientes, ad illius præſcriptum vitam & cultum plurimum dirigendum ſentiant; ex adverſo, nonnulli legem eam, tanquam res nihili præcipientem, aſpernantur & convitiis impetunt.

QUIS autem, ſi quid zeli vel ſalis habeat, ferre poteſt, ut lex a Deo lata modis tam indignis haberetur, & codex ille Moſaicus, apud ethnicos olim ſapientiæ nomine celebratus, apud Chriſtianos, tanquam ſale ſenſuque deſtitutus, contemtui traderetur? Quid enim indignius & cum legis honore minus conjunctum dici vel fingi poteſt, quam quod *ſuperſtitionem inferat*, & *rituum* in ea præſcriptorum *nulla ratio ſatis idonea reddi poſſit?* Nam hoc modo Judæorum religio, Deo auctore ſancita, in eundem locum deprimitur cum Gentilium ſuperſtitione, quam centies exagitatam & ſapientum contumeliis vexatam legimus, quod tot abſurda, nec rationis alicujus ſpeciem ferentia, poſtularet.

HUJUS incommodi ſenſu tacti, Judæi & Chriſtiani plurimi evigilarunt; &, ut legem cælitus datam, a ſciolorum ſannis & cavillis vindicarent, illius ceremonias, in frontiſpicio forſan ridiculas, in penetrali venerandas & auguſtas, eamque ad myſteria quædam adumbranda datam, eſſe docuerunt. Hinc ingens allegorizantium turba, ex eccleſia Judaica & Chriſtiana, nullo non ævo prodiit, qui legem Dei, tanquam perpetuum hieroglyphicum, tractarunt, & arcanis ſenſibus per totam legem comminiſcendis, ingenii ſui vires exercuerunt. Prout ethnici, [1] *Tertulliano* obſervante, *cum fabularum puderet*, quas de Diis commenti eſſent, *ad interpretationem* rerum *naturalium confugerunt, & dedecus ſuum ingenio obumbrarunt*; ita & allegorizantes illi, cum legis in puſillis occupatæ puderet, illius verba ad ſenſa myſtica traxerunt, & inſtituta ejus omnia de rebus naturalibus aut evangelicis interpretati ſunt. Cum autem ingenioſi illi homines, non raro in ipſis tabernaculi vaſis, arcæ pellibus, & omnibus pene legis apiculis, philoſophandi materiam quærerent; cum etiam, ſuo ex ingenio, ritus cujuſque myſterium, & ſenſum ſacratiorem, plurimum aſſignarent; tantum aberat, ut, myſteriis ſuis fictitiis, legi ritibuſque Moſaicis honorem conciliarent, ut acutioris naſi atheis, juſtam nimis ridendi cauſam darent.

LEGEM itaque, nulla ratione felicius ab atheorum contemtu muniamus, quam ſi luculenter oſtendamus, inſtituta ejus omnia, e ratione cogente, quamvis temporaria, prodiiſſe; & illius ritibus, exiguis licet, gratiam & *pulchritudinem* ſuam, utpote [a] *tempore ſuo conſtitutis*, non defuiſſe. Quod enim athei, aliique, de legibus ab ipſo Deo ſtatutis tam contumelioſe locuti fuerint, eorum inſcitiæ, vel ſeculi præſentis conſuetudini a legibus illis alienæ, tribuendum eſt. Quæ, apud Judæos, ipſa Dei ſcita ſunt, & ad populi morem & modulum accommodate conſtituta, illi, aliter nati doctique, & eorum rationes minime capientes, leges tyrannicas, & mente omni vacuas, arbitrantur. Ea nempe ridicula vanitate ſunt homines aliqui, ut citius in Legiſlatorem, quam mentis ſuæ anguſtias, culpam transferent, ſi quid in Lege, minus ſolide & ex ratione conſtitutum videtur; & citius ſolem ipſum caliginis, quam ſemetipſos cæcitatis, incuſabunt.

2ᵘ. Ad illuſtrandam Scripturam.

SECUNDO: legum Moſaicarum origines, e vetuſtatis tenebris erutæ, obſcurioribus quibuſdam Scripturæ locis plurimum lucis accommodabunt. Verbis meis, hac de re, teſtimonium præbent plurima illa Scripturæ loca, hoc in opere citata, quibus præcognitæ legum earum cauſæ lucis haud parum attulerunt. Teſtantur etiam plurima illa Pentateuchi loca, pro variis interpretum ingeniis in ſenſum nunc hunc nunc illum torta, tantum quod rituum in iis præceptorum rationes eorum captum fugiant. Non opus habuiſſent interpretes, ingenii ſui vires inanibus allegoriis comminiſcendis conterere, & non raro magno cum labore nugas agere, modo legum & rituum Moſaicorum rationes perſpectas habuiſſent. Sed quid de Pentateucho loquor? auſim dicere, non minimam veteris Teſtamenti partem, clauſam & ſignatam in ſecula manſuram, niſi rituum eorum, quorum ibi tam frequens mentio, rationes curatius inveſtigentur. Ut abſolvam paucis: multa veteris Teſtamenti loca, jam ſpiſſa caligine obducuntur, quod interpretes plerique ſat habuerint, legum Moſaicarum ſenſum explicare,

a *Eccleſ.* 3. 11.

1 Adverſ. Marcion. l. 1. p. 371.

atque

atque animos ad Dei consilium, in legibus illis instituendis, investigandum haud appulerint.

3°. Ad vindicandam Christianorum libertatem.

TERTIO? cognitio rationis harum legum, plurimum proderit, ad libertatem Christianam asserendam, & superstitionem, olim hodieque nimis invalescentem e rebus humanis eliminandam. Nam, (ut rem altiuscule repetam) quovis ecclesiæ Christianæ seculo plurimi fuerunt, qui Christi legem fidemque simulantes, Mosaica vixerunt, & rituum Legalium religionem Christianis imponentes, eos libertate per Christum parta misere defraudarunt. Hujusmodi doctorum cœco zelo factum est, quod Christiani veteres, (ii præcipue qui cum ecclesia Romana communionem coluere) sub gravi Judæorum religione tot seculis oppressi vixerint. Nam, Judæorum ritu, fæminam a partu nuper levatam immundam habebant, ut minime ante [a] quadragesimum a partu diem, aditus ad ecclesiam, aut sacra participandi licentia, ei concederetur. Eousque etiam opinio illa de puerperarum immunditie, Christianorum quorundam animos olim occæcavit, ut puerperam, nondum in Christi fidem baptismo receptam, de vita licet periclitantem, baptizare recusarent. Mulieres, consuetudinem menstruam patientes, immundas pronunciarunt, easque fidelium cœtu, decreto [crudeli dicam, an ridiculo?] penitus excluserunt. Nonnullis etiam e Christianis antiquis in more erat, ut [b] sive ab uxoris lecto geniali, sive ab impura & sceleſta Venere, prodirent, templa non prius adirent, aut mensæ sacræ assiderent, quam Judæorum ritu corpora solenniter abluissent. *Hac de re diversæ nationes diversa sentiunt*, inquit [c] Gregorius magnus; — *Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriæ conjugis, & lavacri purificationem quærere, & ab ingressu ecclesiæ paululum reverenter abstinere.* Mores illi passim recepti ansam dederunt [d] Augustino, veterum Anglorum Apostolo, hæc dubia Gregorio pontifici solvenda proponendi; *post quantum tempus, postquam* peperit mulier, *possit ecclesiam intrare? Post quot dies* [a puerperio] *liceat* ei *sacri baptismatis sacramenta percipere? Si menstrua consuetudine tenetur, an ecclesiam intrare ei liceat, aut sacræ communionis sacramenta percipere?* An *vir suæ conjugi permixtus, priusquam lavetur aqua, possit ecclesiam intrare, vel etiam ad mysterium communionis sacræ accedere?* Neque hoc fermentum Judaicum Romanorum tantum, sed & Græcorum, fidem cultumque vitiavit: nam falsam illam & perversam opinionem, de puerperarum immunditie, Græcorum etiam animis inhæsisse, ex eorum [e] rituali colligamus. Ibi enim, sacerdoti puerperam visitanti, hanc orandi formulam præscriptam legimus: *huic ancillæ tuæ, καὶ τοῖς ἁπτομένοις αὐτῆς, & cunctis eam attrectantibus, aliisque hic adstantibus, hominum amator Deus, remissionem largire.* Quibus apparet ecclesiam Græcam puerperam ipsam, & mulieres ei ministrantes, pro immundis habere, ideoque solicitudine quadam religiosa providere, ut ab immunditie contracta sacerdotis precibus expientur. Neque hic se sistit Græcorum superstitio: si enim animal aliquod, juxta legem Judaicam immundum, in templo mortuum vel enixum fuerit, templum illud impurum & nova (uti loquuntur) reconciliatione indigere sentiunt. Refert etiam [f] *Jacobus Goar*, corporis munditiem Lege præscriptam tanti apud Græcos habitam, ut mulieribus a partu nondum purgatis ingressu templorum interdicant; & fæminæ Græcæ menstruis defluentibus inquinatæ, sola conscientia urgente, seipsas ecclesiis eliminent, panem pro oblatione pinsere detrectent, sacra quævis tangere reliquiasque deosculari vereantur; & quod [g] omnes, licet in somniis tantum, seminis profluvium passi, a sacris attingendis apud eos arceantur. Nec desunt e nostris, qui gravi Judæorum jugo vitam credulorum opprimunt; qui scilicet a sanguinis esu conscientiæ causa temperandum docent, & religionem pene omnem e rebus periisse sentiunt, nisi sabbatum viginti quatuor horarum otio celebretur, & homines illud a diei præcedentis vespera, more Judæorum ordiantur. Nonnulli etiam ex oriente Christiani, (si famæ credimus) religionis sinceritatem ceremoniis Judaicis inquinarunt; circumcisionem observantes, & ab animalibus, quæ Moses immunda decrevit, abstinentes. Hæc & hujusmodi religionum ludibria (sic enim haberi debent) miseræ legum Judaicarum & consilii divini in iis ferendis ignorantiæ principia sua debuere. Nam impossibile esset, ut homines tam anxia religione circa Judaica illa versarentur, si leges Mosaicas, quibus nituntur omnia, non tantum genti peculiari, sed etiam ex causa peculiari & temporaria, datas intelligerent.

a *V. Montacut. orig. eccles.* Par. 1. p. 159. b *V. not. Casaub. in Ælium Lamp.* p. 92. n. 30. c *Ap* Bed. *histo. eccles.* l. 1. c. 27. p. 67. d *Ib.* p. 65. e Pag. 317. *edit. Jac. Goar.* f *Comment. in* Εὐχολογ. *Græc.* p. 318, 319. g *Ib.* pag. 664. *V. etiam Cassian. collat.* 22. c. 4, 5.

4°. Ad redarguendos adversarios nonnullos,

QUARTÒ: cognitio illa, cujus gratia vigilias haſce vigilavimus, haud parum conferet ad adverſarios aliquos, [Judæos, Pontificios, errantes etiam quoſdam Proteſtantes] refellendos: eorum enim dogmata & abſurdi mores, e craſſa plurimum legum earum rationis ignorantia pullularunt.

nempe Judæos:

(1°.) COGNITIO illa non parum conferat ad Judæos erroris craſſiſſimi convincendos, eoſque ad Chriſti gregem alliciendos. Ideo enim tam immenſo legum ſuarum zelo flagrare, & earum perpetuitatem inter fidei ſuæ articulos numerare ſolent, quod earum cauſas neſciant, eaſque e Dei potius voluntate quam ſeculi Moſaici conditione fluxiſſe ſentiant. In legum ſuarum ſenſu literali vel myſtico rimando verſantur toti, de earum ratione parum ſoliciti: hinc legis ſuæ vim perpetuam & æternam contendunt, & (more Majorum) eos omnes qui [a] Moſis legis & ritus ceſſaturos aſſerunt, zelo acerbiſſimo proſequuntur. Si quis vincula Legis unquam ſolvenda doceat, pertinacia ſua ſe involvit, vix ullis argumentis ipſam ſolis evidentiam ſuperantibus expugnanda. Ut itaque hunc errorem Judæorum, præcipuum converſionis ſuæ obſtaculum, removeamus, opus eſt ut legum ſuarum rationes detegamus, & eorum animos a rituum ſuorum ſplendore ad eorum originem contemplandam avocemus. Eo itaque jam tendunt conatus noſtri, ut probemus inſtituta Judaica ſeculi moribus originem ſuam debuiſſe: adeo ut leges evangelicæ quidem ἔκγονοι τῆς διανοίας *mentis* tantum *divinæ ſoboles* eſſent, leges autem Moſaicæ ἔκγονοι τοῦ χρόνου *temporis partus*, & ad ſeculi tunc præſentis ingenium & morem accommodatæ. Nam ſi Judæorum animi in veritatis hujuſce fidem adduci poſſent, vix poſſibile eſſet, ut legibus ritibuſque ſuis tam pertinaciter adhærerent, & legis antiquatæ ſtudio ducti, tot annos a Chriſti fide abhorrerent. Ipſa nempe ratio doceret, leges ad temporum viciſſitudines & gentis antiquæ mores accommodatas, earum cauſis & occaſionibus jam ceſſantibus, vim & auctoritatem earum primævam amiſiſſe. Nam occaſione ceſſante, ceſſat hujuſmodi legum bonitas, & e legum, in onerum & laqueorum cenſum tranſeunt. Cum itaque (ni fallor) probatum dederim, leges eas quarum tanto ſtudio feruntur Judæi, ad incertos temporum antiquiorum mores attemperatas fuiſſe; ſi Judæi ad legum earum origines attenderent, neceſſe eſt ut eas aliquando ceſſaturas credant, nec e zelo Moſis majorum ſuorum inſaniam, nullis cedentem remediis, inſanire pergant. Quis enim, cui mens non læva, ſibi perſuadere poteſt, leges e moribus mutationi obnoxiis ortas, in perpetuum duraturas; aut leges eas adhuc Judæos obligare, cum neceſſitas illa jam nulla ſit, quæ leges eas antiquitus impoſuerit?

Pontificios,

(2°) LEGUM Moſaicarum rationes & origines penitius intellectæ, pontificiorum ἄνοιαν manifeſtam facient, eoſque Judaiſmi nimis affectati reos peragent. Si enim Lector eorum ſcriptores conſulat, qui de chriſmate, aqua benedicta, altarium conſecratione, religioſorum tonſura, incenſi oblatione, ſacerdotum ornamentis, luminarium in ſacris uſu, aliiſque religionis ſuæ ſolennibus, fuſe diſſerunt; comperiat eos palam & aperta fronte profitentes, eccleſiam Romanam hæc a Judaiſmo derivaſſe. Eo etiam ſtuporis aut aſtutiæ deventum eſt, quod horum omnium uſum legibus e pentateucho citatis propugnare ſoleant. Nam frequenter probant, aut (quod prope abeſt) vehementer commendant, [b] thymiamatis in ſacris uſum e lege Moſis, *Exod.* 30. 1. *Facies quoque altare* ad *adolendum thymiama, de lignis* ſethin. Aquam benedictam, ad ſordium leviorum expiationem comparatam, aſtruere [c] ſatagunt e Numer. 19. 9. ubi Deus aquam purificationis fieri præcipit. Fateri non pudet, chriſmatis uſum primo deſumptum e Dei ad Moſem [d] præcepto, *Exod.* 30. 30. *Aaronem & filios ejus unges, & ſanctificabis eos, ut ſacerdotio fungantur mihi.* Conſecrationem [e] altarium, ut fucum vulgo rudiori faciant, exemplo Moſis, Salomonis, & Maccabæorum aſtruunt. Uſum luminarium in officiis divinis ſe probare ſentiunt, e [f] 25. *Exod.* 31, & 37. *Facies candelabrum ductile* ex *auro mundiſſimo, & facies lucernas ſeptem.* Nazaræorum ordinem, magnum ſibi præbere argumentum, ad fundandam Monachorum gentem & eorum tonſuram, arbitrantur. Anni ſui quinquageſimi celebritatem defendit [g] Bellarminus, argumento ducto a Jubilæo per Moſen inſtituto. Ut Pontifici ſuo ſummam in epiſcopos & ſacerdotes omnes poteſtatem vindicent Romanenſes, exemplum ingerunt pontificis Hebræi, quem inter ſacerdotes & Levitas pro monarcha quodam eccleſiaſtico ſe geſſiſſe dicunt. Hæc, & alia farinæ conſimilis, in religionem Chriſtianam invexerunt pontificii; quæ ſi quis θεοπρίας aut vanitatis arguat, Moſem ſtatim ſpon-

a *Act.* 6. 14. b V *Caſal. de ritib. ſacr. relig. Chriſt.* c. 41. c. 36. d c. 37. e c. 33. f c. 42. g *De indulg.* T. 7. l. 1. c. 1.

ſorem

ſorem inferunt, & argumentis a lege, cultu, tabernaculo, vel pontifice, Moſaico petitis, ſe tueri ſatagunt. Hoc nemini occultum eſſe poteſt, in Romanenſium ſcriptis vel leviter exercitato.

SI hæc omnia *joco* tantum & ad populum ludendum dicant aut faciant pontificii, religioſæ hujus impoſturæ tandem aliquando pudeat pæniteatque: ſi *ſerio*, & revera perſuaſi cultum illum theatricum Deo jam gratum, & Chriſtianos rituum eorum onere nondum liberatos; pudeat viros doctos, in media hac literarum luce, miſere adeo cæcutire. Multis enim ſcripturæ & antiquitatis teſtimoniis manifeſtum feciſſe videar, tantum abfuiſſe, ut Deus cultum ritibus hiſce præſtitum vel Judæis præciperet, quod eum ſolummodo [a] toleraret, donec gens illa in ætatem religionis virilis capacem adoleſceret. Quid itaque Romanenſes elementis hiſce Judaicis plebeiorum animos a ſolida pietate curanda jam avocant? cur *a* [b] *ſimplcitate illa quæ eſt in Chriſto corrumpunt eorum mentes?* Quid turbis & rixis complent omnia, quod oneribus hiſce Judaicis humeros noſtros ſubtrahamus? Quid plenis buccis in hæreticos, ſchiſmaticos, & novatores vociferantur, niſi religionem e numeroſa rituum Judaicorum & ethnicorum farragine conſarcinatam hodie profiteamur? Cultus enim pontificius, quatenus a reformato diſcrepat, vix quicquam præter inutilem Judaiſmi & ethniciſmi paulo purioris mixturam continet.

HIC forſan regerent pontificii, Romanam eccleſiam ritus illos e Judaiſmo (prout & multos alios e paganiſmo) in Chriſtianiſmi naſcentis exordio, ad lucrifaciendos infirmos, in cultum ſuum recepiſſe. Atque hac in re morem & συγκατάβασιν Apoſtolorum imitata videatur. Obj.

AT vero, quid eſt quod, eorum uſu jam ceſſante, ritus eos omnes non abrogarint? quid eſt quod religionem Chriſtianam ſimplicitati ſuæ nativæ nondum reſtituerint? cur ad lucrifaciendos Judæos, ipſius pene religionis Chriſtianæ jacturam faciunt? Apoſtoli quidem nonnulla Moſis inſtituta obſervari [c] voluerunt, quamdiu Judæos in ritibus Moſaicis educatos ad Chriſtum alliciendi ſpes ulla ſupereſſet; poſtquam autem de illorum converſione deſperari jam cæptum, Apoſtoli Moſis leges abrogatas & Chriſtianos in libertatem ſuam aſſerendos eſſe docuerunt. Sol.

(3°.) LEGUM Moſaicarum rationes in apricum prolatæ multum proderunt ad errantium quorundam Proteſtantium dogmata moreſque redarguendos. Ex iis enim nonnulli, Judæorum ſabbatiſmos docent & ἀεργασίαν; alii, abſtinentiam a ſanguine & ſuffocato; ſunt & alii, qui Dei (quos ipſi vocant) adverſarios, veluti jure zelotarum, perdendi licentiam inferunt, & alia dogmata e mediis Judæorum lacunis hauſta. Iis autem dogmatis, animos ſuos nunquam addixiſſent, nec eorum gratia non raro turbaſſent omnia, ſi conſtitutionum Moſaicarum rationes perſpectas habuiſſent. Nec deſunt alii, qui ritus alicujus minutuli cauſa, ob cultus publici decorem inſtituti, regnum in partes trahunt, & vulgi animis religionis e rebus perituræ metum ingerunt: quaſi religio eſſet ſicut numerus, ob levem quamvis additionem, in ſpeciem plane aliam tranſitura. In hujus autem zeli male ſani patrocinium, ad Moſis legem & exemplum provocant: ille inquiunt, minima quæque ad cultum publicum ſpectantia, curate determinavit; & aſſumentis omnibus humanis, veluti religionis divinitus inſtitutæ dehoneſtamentis, interdixit. Sed rationis hujus inertia ſtatim ſe prodet, ſi leges & ritus Moſaicos ad ipſas eorum origines revocemus, & manifeſtum faciamus, populi Iſraelitici, Ægypto nuper egreſſi, ſtatum & ingenium poſtulaſſe, ut Moſes ſummam ἀκείβειαν, in ſacris omnibus præſcribendis, adhiberet. Hanc tamen Moſis ἀκείβειαν nunquam in argumentum ducebant Judæi, ne ceremoniarum ſuarum magiſtri ritus quandoque novos in cultum religioſum inferrent: nam libro quarto multis exemplis docui, Judæos, ritus quidem plurimos ἐξ ϑεσπίσ, multos etiam ἐξ ἀνθρώπων originem ducentes, in ſacris ſuis obſervaſſe. et errantes quoſdam Proteſtantes.

SECT III.

Honeſtatis etiam nomine.

TERTIO: inquiſitio, in legum toties dictarum cauſas, honeſta, & viro [etiam Chriſtiano] digna, non immerito cenſeatur. Huic aſſertioni ſua conſtabit veritas, ſi leges ipſas ſpectemus, aut earum cauſas: nam, Inquiſitio præſens honeſta,

a *V. Lib. 3. Diſſert. 1.* b *2 Cor. 11. 3.* c *Act. 15. 20. 1 Cor. 10. 25.*

1°. si leges ipsas spectemus,

(1°.) *LEGES illæ Deum auctorem habent, & Christum scopum & complementum: *tenues umbellæ sunt, quibus ea nonnunquam mysteria delineantur, quæ nobis palam & aperte intueri datum est: certissima, temporum antiquorum, & morum tunc obtinentium, monumenta: ruditatis ecclesiæ Judaicæ nascentis documenta, & perpetua nobis ad gratitudinem argumenta, quibus majorem scientiæ copiam indulsit Deus; cultum etiam magis ingenuum & liberalem: *ecclesiam, si forte misere collapsam, in statum pristinum restituendi rationes & exemplaria consultissima: *sunt etiam legum omnium scriptarum antiquissimæ, cum gentes omnes, aut moribus ἀγεάφοις, aut arbitrariis regum imperiis, antea regerentur. *Quin & e legibus illis, utpote tam vetustis, penitius intellectis, multum lucis idololatriæ veteris origini & naturæ, multis etiam in historia, philologia, & chronologia, secretis & obscuris, affulgeret.

et earum causas.

(2°.) HINC etiam inquisitioni præsenti sua laus & honestas constet, quod harum legum rationes, non e trivio petitæ essent, sed consultæ admodum; h. e. oeconomiæ veteris ingenio, gentis Israeliticæ ruditati, & seculi Mosaici consuetudini, consentaneæ.

CUM itaque, leges illæ Deo principium debeant, cum etiam summo cum consilio traderentur; vix a satyris tempero, cum in memoriam revoco scriptores illos quamplurimos, qui eas tam supine tractarint, aut vix primam earum cutem stringentes præterierint. Nam certe, sacro-sancta Dei instituta eo apud nos loco esse debent, ut ea studio saltem & indagine nostra digna judicemus. Nec minus hic nota censoria dignos arbitror, qui præceptorum eorum θεοπνεύστων causas nugaces & eorum majestate prorsus indignas excogitarunt. Si quando legibus illis explicandis impendunt operam, statim vapulat eorum cerebrum, ut allegorias quasdam pusillas, *mysteriorum* nomine decoratas, cudant; quasi legem Mosaicam pro cote tantum ingenii datam existimarent. Et profecto, sæpius in sinu miratus sum, tot auctores, cætera doctos & acutos, tot allegorias, nulla certa ratione vel solido scripturæ fundo nixas, lectoribus suis, tanquam legum earum scopum & mentem, obtrudere potuisse: quasi summus legislator Mosem in monte per dies quadraginta detinuisset, eique spiritum dictatorem concessisset, ut leges daret, ob rationes leves, incertas, & in lectoris ingenio sitas.

SED ne longius aberret sermo: ex hac scriptorum incuria factum est, quod Christiani longe plurimi in legum earum superficie tantum hæreant, instituta Mosaica tanquam tricas solummodo sanctiores negligant, & non minus *Mosis* obscuritate, quam Israelitæ veteres, illius splendore, offendantur. Moses quidem in ecclesiis nostris quotidie legitur: sed de legibus ejus id unum plerique intelligunt, eas nempe mysteria & sensa quædam sacratiora, conjecturæ sagacis clave reseranda, continere. Atque inde venit, quod multi legem Mosaicam, plusquam scripturam reliquam, ad absurda quævis dogmata patrocinanda torqueant; & suo ex sensu Dei verbum, prout ethnici Dei formam, fingant formentque. Malis hisce nulla ratione felicius occurramus, quam si genuinas legis Mosaicæ causas & radices aperire studeamus. Huic autem studio, eo libentius animos adjungamus, quod eo vix ullum honestius, aut homine Christiano & literato dignius inveniri possit.

SECT. IV

Et novitatis aut raritatis.

Argumentum præsens, novum, utpote,

CUM inquisitio in legum rituumque Mosaicorum rationes tot nominibus haud immerito commendetur, quod *Scaliger* de *emendatione temporum* dixit, de opere præsenti usurpare licet; [a] *est equidem argumenti nobilis atque ardui, quod antiquitus tractari* debuit, *non in hoc seculum differri.* Nam ratio legum Mosaicarum res est, cum per se ad cognoscendum præclara, tum ad sacros libros intelligendos opportuna: est tamen argumentum, quod, pro dignitate & momento suo, a nemine hactenus tractatum reperi. Religionis Christianæ ratio, argumentum tritissimum est, quod multorum calamos occupatos tenuit: at religionis Judaicæ ratio, messis pene integra est, & vix ullius [Judæi vel Christiani] falce tacta.

nondum a Judæis pro merito tractatum,

JUDÆI quidem, in Legis verbis explicandis, sensibus arcanis indagandis, & ritibus ibi præscriptis observandis, satis curiosos, religiosos, ne dicam superstitiosos, se præbuerunt. At legis Mosaicæ ratio, ager ille est, in quo solus (quod sciam) *Maimonides* e synagogæ doctoribus, ita laboravit, ut *operarii* titulum mereatur; qui tamen sic

a *In Epist. dedic.*

in

in eo operatus est, ut succeſſuris, meſſem potius quam ſpicilegium, reliquiſſe videatur. Magiſtri Judaici, qui *Maimonidem* præceſſerunt, ad legum Moſaicarum rationes non attendiſſe, vel rationes quaſdam morales, & cum earum natura minime cohærentes, aſſignaſſe putentur. Hoc a me non temere dictum percipiat, quiſquis ad legum earum rationes, apud *Joſephum*, *Philonem*, *Jonathanem*, Talmudiſtas, alios, paſſim obvias, advertit animum. Fieri autem non potuit, quin Judæi veteres a genuina legis ſuæ ratione turpiter aberrarent; cum eam perpetuo duraturam crederent, & ipſi literaturæ humanioris plurimum rudes eſſent & profani.

JUDÆIS deficientibus, jure mirari quis poſſit, e Chriſtianis neminem in hoc genere lucubrationis hactenus elaboraſſe; cum conſtet, ex iis plurimos magno atque excellenti ingenio fuiſſe, literatura omnigena donatos, & ſummo ſcripturæ illuſtrandæ ſtudio inflammatos; cum etiam appareat, plurimum lucis, e cauſis legum earum probe cognitis, obſcurioribus ſcripturæ locis emerſurum. Quantum autem conjectura percipio, provinciæ hujuſce magnitudo, haud paucos viros doctos ab ea ſuſcipienda retardavit hactenus. Conjecturæ meæ fiduciam addunt inclyti [a] *Cunæi* verba: *propoſitum nobis fuerat, legum Moſaicarum vim, ſententiamque, atque etiam cauſas ex abdito eruere; atque omnia ea, quæ hujus generis eſſent, cum inſtitutis & ſanctionibus aliarum nationum conferre: ſed conantes nos talia atque meditantes, magnitudo operis tardavit, ut id — perducere ad exitum nondum potuerimus.* Refert etiam [b] *Joſephus*, ſe περὶ ἐθῶν καὶ αἰτιῶν ἀπόδοσιν συντάξασθαι, *de* Judæorum *moribus & ſacrorum cauſis commentarium perſcribere* ſtatuiſſe. Sed veriſimile eſt, *operis magnitudinem* eum etiam a propoſito dimoviſſe; niſi forte monumentum illud, ſummis votis expetendum, injuria temporis interierit. Aliorum animos, a legis Judaicæ cauſis inveſtigandis religio quædam avocavit: verentur enim, ne, ſi Legis cauſas quærant, Dei conſilia & arcana curioſe rimari, veterum conatus in allegoriis inde eliciendis in contemtum trahere, & opinioni illi (cui tot ſeculorum fide quaſi præſcriptum eſt) de myſteriis in quovis pene Legis apice contentis, ſidem abrogare, videantur. aut Chriſtianis.

SED ad præſens negotium non multum attinet, curioſe quærere, caſu an conſilio factum ſit, quod Judæi ſimul & Chriſtiani a legum earum cauſis indagandis hactenus abſtinuerint. Abunde conſtat, neminem adhuc provinciam hanc deſtinato conſilio ſuſcepiſſe. Nonnulli quidem, in *Ovidii* faſtis illuſtrandis, alii in gentilium ritibus e caligine vetuſtatis eruendis, & originibus ethnicis inveſtigandis, deſudarunt: hoc autem argumentum tam levi manu tractarunt, quaſi ritus & origines omnes, niſi ſacras, indagine ſua dignas exiſtimarent. Mihi itaque materiam hanc, meis licet viribus majorem, tractandam ſumere, religioſius exiſtimavi, quam ritus & leges tam ſacras & antiquas altis tenebris immerſas relinquere, ſciolorum contumeliis vel audacibus allegoriis in æternum violandas. Quis ferat, tot ſcriptorum laborem & induſtriam pene omnem, in Ægyptiorum, Græcorum, Romanorum, ritibus & legibus in lucem proferendis deſudaſſe; religioſos interim Hebræorum ritus inerti oblivione ſepeliri, & ipſas Dei leges, voluptatis inexhauſtæ fontes, vix ſummis doctorum labiis delibari?

CAP. IV.

Occurritur nonnullorum præjudiciis.

QUAMVIS e jam dictis quivis intelligat, legis Moſaicæ rationes dignas eſſe, in quibus inveſtigandis omnes ingenii & induſtriæ nervos intendamus; facile prævideo, nonnullos operam & ſudorem huic argumento impenſum nihili habituros, niſi præjudiciis eorum maturius occurratur.

NAM primo, nonnullos, hoc præjudicio ductos, chartas haſce (vix limis oculis inſpectas) rejecturos auguror, quod non ſit virium mearum, tanti ponderis argumentum ſuſtinere. Dicent forte, ſpem nullam aut perquam exiguam eſſe, ut ipſe ritus longa vetuſtate pene oppreſſos atque obrutos, in lucem revocarem; aut legum earum fontes detegerem, qui Judæorum & Chriſtianorum, prope omnium, viſum & diligentiam hactenus effugerunt. Unde enim mihi, tantum opus molienti, lucis aliquid affulgeret? Certe *non a Judæis:* nam illi ſacri codicis apices quidem & literas in numerato habent, at legum ſuarum rationes genuinas non norunt, non curant; ſed nec poſſibile eſt ut unquam intelligant, qui, in legum earum explicatione verſati, omnem a ſcrip- Præjudicium primum.

[a] *Prolegom. in* l. 3. *de rep. Hebr.* [b] *Antiq. Judaic.* l. 4. c. 8. p. 161.

toribus exoticis opem negligunt. *Non a legibus ipſis:* illæ enim, ſi formam earum ſpectemus, impetia plurimum abſoluta ſunt, & nulla ratione ſubjuncta Judæis imponuntur; ſi materiam, res ſunt indifferentes, nec dictamine naturæ vel rationis inſtitutæ. *Non e veterum ſcriptis:* nam e rebus periere, Sanchoniathonis Phœnicia, Beroſi Chaldaica, Manethonis Ægyptiaca, Cteſiæ Perſica & Medica, Abydeni Aſſyriaca, & Diodori Siculi libri non pauci, qui vetuſtatis memoriam pene omnem complectebantur. Quæ ſane veterum monumenta magnàm proculdubio legum Moſaicarum originibus facem allucerent, gentium antiquiorum mores & ſacra referendo, quæ legibus illis inſtituendis occaſionem præbuerunt. Horum autem auctorum vix quicquam, præter nomen & deſiderium, nobis ſupereſſe voluit invidia temporis: adeo ut, ad leges illas illuſtrandas, nihil nobis opis aut lucis præſtare poſſint. Nec hiſtorici, qui jam ſuperſunt, quicquam ſubſidii nobis hærentibus afferre poſſunt; cum Moſis ætate longe inferiores ſint, & gentium antiquiorum ritus, non tantum imperfecte, ſed & incerte referant. Cum itaque nihil e Judæorum ſcriptis, legibus ipſis, aut veterum hiſtoriis, effulgeat lucis; omnia hic meris tenebris involuta, & harum legum rationes nullis vigiliis indagandæ, videantur.

tollitur. VERISIMILE eſt aliquos hæc in animum inducturos: nec ſane diffitendum eſt, nobis legum Moſaicarum rationes inveſtigantibus, tenebras tam craſſas occurrere, ut pede timidò, forſan & errante, nonnunquam incedamus. Sed nullæ tenebræ tantæ ſunt, in quibus non tenuis aliquis effulgeat lucis radius: neque nobis in hoc argumento verſatis, tam denſa caligo circumfunditur, ut omnia viſum noſtrum fugiant, & ſemper in meris tenebris palpitemus. Judæi nonnulli, [*Maimonides, Abarbanel,* alii] nobis etſi rarius facem præferunt, & ad legum quarundam fontes recta ducunt: nonnunquam, e veterum hiſtoricorum fragmentis, ſcintilla veritatis emicat: ſi legum nonnullarum circumſtantias attente contemplemur, veritatem, quaſi per rimulas quaſdam, illucentem percipiamus: hiſtorici etiam, qui etiamnum ſuperſunt, auctores jam deperditos legerunt, triverunt, & ex iis proculdubio plurima fideliter nobis tranſmiſerunt: quin & e ſacris moribus, in Ægypto, Græcia, vel Syria recentius uſitatis, de temporum antiquiorum ritibus conjecturam haud adeo lubricam faciamus: nam lingua & religio res ſunt diuturnæ plurimum, & abolitu difficillimæ. Si hæc, & alia, perpendat lector, nihil erit, cur legum Moſaicarum rationes in perditis & plane deſperatis habeantur.

Secundo occurritur, SECUNDO: nonnulli forſan has chartas animis averſis intuebuntur, quod plurima nova & a theologorum ſenſu aliena in medium proferam. Nempe, ea eſt ingeniorum moroſa varietas, quod lectores aliquos nunquam tibi devincies, ſi res vulgares & centies repetitas ingeras; alios autem, ſi quid novum & a vulgi tramite deflectens, in religione præſertim, excogitaſſe videaris. Auctorem, ſcientiæ lacunas explere ſtudentem, contemnunt, expuunt; quaſi novandi pruritu ageretur, & ſingularis acuminis laudem e paradoxis fingendis affectaret. Eo ingenio fuiſſe videtur *Sophocles*, cum dixit Μισῶ μὲν ὅστις τἀφανῆ ϑεισκοπεῖ, *odi illum qui occulta rimatur.*

AT nihil eſt, cur quiſpiam huic præjudicio vel tantillum indulgeret: nam apud antiquos multo glorioſius habitum eſt, campos a vulgo derelictos colere, (modo ſpes ulla ſegetis appareret) quam agellum in ſuburbano, cujuſvis e vulgo coloni pede & aratro tritum. Scientiæ patribus humile videbatur, aliorum tantum veſtigiis inſiſtere, & chorda ſemper eadem oberrare; ſed acervo *Mercurii* vel lapillum adjicere, ſcientiæ quid [a] novum addere, fati vel ingenii felicioris argumentum habebatur. Et proculdubio, ſapientiæ filiis multo gratior eſt opera rebus adhuc obſcuris impenſa, & acceptius rei literariæ cenſus ampliandi ſtudium, quam improbus ille res tritas novis tantum phraſibus exornandi labor; unde liber editus, veluti ficus maledicta, ſpem ludit, folia magis quam fructus gerens. Si quis itaque mihi crimini vertat, quod res novas & doctorum calculo nondum decoratas, in vulgus proferam; hujuſmodi profecto crimen eſt, quod ipſe fateri malim quam non admittere. Quid enim in ſcenam, veterem tantum fabulam acturus, prodiret quiſpiam? Sed, ut rem ipſam eloquar; cuivis chartas haſce non oſcitanter perlegenti pateat, me non tam dogmata nova proferre, quam vetera & Patrum ſuffragiis plurimum firmata revocare. Auſim enim dicere, modernos interpretes nunquam longius a Patrum ſenſu recedere, quam cum in Moſis legibus explicandis occupantur. Neque vero, quid cauſæ eſt, cur quis nova aliqua (ſi forte protulerim) tam moleſte ferat: nam rituum Judaicorum rationes, non ea

a Πολλὰ γὰρ αἱ μεγάλαι φύσεις καινοτομοῦσι τῶν εἰς ἐπιστήμας. *Phil. de vit. Moſ.* l. 1. p. 605.

ſunt,

ſunt, in quibus cardo religionis aut ſalutis vertitur. Res ſunt a fidei fundamentis tam longe diſſitæ, quod ſæpe nihil officiet pietatis rationibus, ſi in hanc aut illam ſententiam inclinet lector. Deinde, cum *lingua doctorum* jam utar, a mobili vulgo ſejungi videar, & doctos tantum alloqui, qui *omnia probare* norunt, *& quod bonum eſt retinere.*

TERTIO: facile præſentit animus, nonnullos hinc etiam cavillandi anſam arrepturos, quod legum rituumque non paucorum rationes intactas præteream, unde præſens opus nec tituli ſui promiſſis, nec lectoris forte deſideriis, reſpondere poſſit. Nam *quidam* (S. [a] *Hieronymo* dudum obſervante) *in eo ſe diſertos arbitrantur & doctos, ſi alieno operi detrahant; & non quid ipſi poſſint, ſed quid alii* non *poſſint, dijudicent.* et tertio.

INGENUE fateor, me rituum nonnullorum origines doctiorum indagationi reliquiſſe, nec id mihi negotii dediſſe, ut legum Moſaicarum omnium cauſas proximas inveſtigarem. Res hæc operoſa eſt admodum, & (fateri non pudet) vim noſtram ſuperat. Nil mirum, ſi Dei conſilia, in legibus aliquibus inſtituendis, nobis plane ἀνεξιχνίαστα videantur, cum in hac vetuſtatis caligine conſtituti ſimus. Tempus nobis tam iniquum fuit, ut non tantum præcipua gentium antiquiorum monumenta, ſed & auctores pleroſque omnes, qui olim circa materiam noſtræ cognatam laborarunt, illius injuria deſideremus. Jamdudum enim periit liber *Socratis*, περὶ ὁσίων ſcriptus, a [b] *Plutarcho* memoratus: eodem infelici fato uſus eſt liber ille *Joſephi*, quem ſe περὶ ἐθῶν καὶ αἰτιῶν de Judæorum *moribus & ſacrorum cauſis*, [1] exaraſſe [c] dicit: intercidit etiam *Manethonis* volumen, [d] *de ritibus Ægypti* [2] ſcriptum: ante multa ſecula literatis defuerunt, *Trebatius de religionibus*, & *Atteius Capito de jure ſacrificiorum*, quorum [3] *Macrobius* meminit: temporis injuriæ ceſſit, aut cum blatta & pulvere alicubi contendit, *Michaelis Pſelli* liber, Περὶ Θυτικῆς ἐπιστήμης, *de ſcientia ſacrificiali*, [e] Leoni Allatio memoratus: deſideratur *Nymphodorus Amphipolites*, quem [f] Clemens, [περὶ] νομίμων [τῆς] Ασίας, de ritibus & *inſtitutis Aſiæ*, ſcripſiſſe refert: periit etiam opus illud [g] *Hecatæi*, quod Ægypti theologiam, æque ac juriſprudentiam, complectebatur: cogimur etiam [h] *Diodori*, epiſcopi Tarſenſis, librum, περὶ ζώων καὶ θυσιῶν, a *Suida* memoratum, inter deſiderata numerare: jam irritis votis perſequimur [i] *Ammonium* περὶ βωμῶν καὶ Θυσιῶν: [k] *Philochorum* περὶ ἑορτῶν: *ſacros Ægyptiorum commentarios* a [4] *D. Siculo* ſæpe laudatos: & *Senecæ* librum de [l] *ſacris Ægyptiorum:* neque hic ſilentio premendus *Callimachus*, cujus [m] *Cælius Rhodiginus* his verbis meminit: *magnam fecit jacturam Græcia, magnam & nos poſt illam, interceptis, aut vetuſtate aut temporum incuria, Callimachi* Ætiis; *quo opere, is, multorum, quæ ad ſacra pertinerent, cauſas, principia, & origines,* (*hæc enim omnia αἴτιον Græcis indicat*) *ingenioſe rimabatur.* Si modo hi, & alii veteres auctores, qui in ſacris gentium ritibus & inſtitutis memoriæ tradendis laborarunt, hodie ſupereſſent; multum inde lucis, ad Hebræorum leges & earum origines illuſtrandas, eliceretur. Nunc autem difficile eſt, legum nonnullarum cauſas, niſi conjecturis incertis, inveſtigare; quod horum auctorum lampada deſideremus: nam inde factum eſt, quod tenebris tam craſſis involvantur temporum antiquiorum ritus & inſtituta, quæ nonnullas Hebræorum leges inſtituendi cauſas adminiſtrarunt.

CUM itaque in tam lubrico & obſcuro jam verſer argumento, ſatis habeo, legum earum *omnium* cauſas generales, & *præcipuarum* ſolummodo cauſas ſpeciales, in apricum proferre. De legibus autem quæ diligentiam aut captum meum effugerunt, dicere liceat, quod [5] *Cajetanus* de apocalypſi, *exponat cui Deus conceſſerit.* Potui quidem inſcitiam meam ſpecioſis conjecturis aut fictis allegoriis quandoque diſſimulare: at longe præſtat ingenue fateri, nonnulla in Dei lege captum meum excedere, quam legis tam ſanctæ majeſtatem conjecturis audacibus violare, aut vulgares *Moſis* interpretes imitari, qui, circa legis alicujus cauſam hærentes, allegoriarum fumum lectoribus offundere ſolent, ut quovis pacto ſe expediant.

QUARTO: nonnulli forſan chartas haſce minoris æſtimabunt, quod argumentum multorum manibus tritum in medium ferre, & cramben (non bis, ſed) ſæpe reco- Præjudicio quarto ſatisfactum eſt.

a *Proœm. comment. in* l. 2. *Hoſ.* T. 3. col. 1268. b *In lib. de Iſid.* T. 2. p. 364. c *Antiq.* l. 4. p. 161. d *Euſeb. Præp.* l. 4. p. 155. e *Diatrib. de Pſellis & eorum ſcrip.* p. 88. f *Strom.* l. 1. p. 383. g *Laert. in proœm.* p. 3. h *In voc.* Διόδωρ. ὠνατζ. i V. *Harpocrat.* in voc. Ἀμφιζόνιον. k ibid. in voc. χύτροι. l. V. *Servium* in Æn. 6. 154. p. 406. m *Lect. Antiq.* l. 12. c. 1.

1 Non conſtat *Joſephum* librum illum ſcripſiſſe: in loco quidem laudato, ejuſmodi opus pollicetur; quod prius erat pollicitus, ſub finem *Præfat.* ad Antiquitatum libros. vid. Spencer. p. 13.

2 Apud *Euſeb.* titulus eſt, περὶ ἀρχαιότητος καὶ εὐσεβείας.

3 V. *Saturnal.* l. 3. cap. 3, 11.

4 *D. Siculus* loquitur de ταῖς ἱεραῖς, ἀναγραφαῖς, *Bibl. Hiſt.* l. 1. p. 56. & τοῖς ἐκ τῶν ἱερῶν βίβλων νόμοις, p. 74.

5 V. ultima Tom. 5.

ctam ingerere, videantur. Nam multa Judæorum ſcripta, pene tota, verſantur in legum Moſaicarum rationibus aſſignandis: e Chriſtianis etiam nonnulli, in hoc argumento, non vulgari cum laude laborarunt: adeo ut, in hoc uberi dicendi campo, meſſis potius operario, quam operarius meſſi, defuiſſe cenſeatur.

AT & hoc præjudicium *non habet pedes*, quod a Judæis de mendacio dici ſolet: nam *Judæos* quod attinet, in legis intellectu, veteri ſacrorum uſu, & ſenſu cabbaliſtico, perveſtigando, multo cum acumine verſantur quidem: at ſi demas *Maimonidem*, ejuſque ſectatores, vix ulli legum aut rituum Moſaicorum rationem ſolidam & ex antiquitate depromptam reddiderunt. Fruſtra erit, qui gemmam illam in ſcriptorum Rabbinicorum ſterquilinio ſtudet invenire. Quid enim expectandum a gente, tot infortuniis vexata, tot auctorum ſuorum jacturam paſſa, artium & hiſtoricorum ethnicorum adminiculis plerumque deſtituta, opinionis de legis Moſaicæ perpetuitate tam fervide ſtudioſa, & rituum legalium cauſas tacere, vel ſola ingenii ſagacitate venari, ſolita? Neque hoc argumentum felicioribus auſpiciis a *Chriſtianis* tractatum inveniemus: nam eorum nonnulli, legis aut ritus alicujus rationem reddituri, ſtatim Rabbinos conſulunt, & eorum ſententia prolata, ita ſe parant, quaſi nullam ipſi rationem de cætero quærendam exiſtimarent. Alii, Judæorum leges datas aſſerunt, ad res ethicas, phyſicas, aut evangelicas tantum adumbrandas: unde venit, quod Moſes in tot rerum ſpecies transformetur, & Legis vis & intellectus in quemlibet ſenſum & opinionem non raro transferatur. Ne nimius ſim: interpretes plerique, legum Moſaicarum cauſas tam frivolas, arbitrarias, & a legum earum majeſtate alienas, afferunt, ut eas exponant quidem, ſed atheorum ſannis & cavillis. Romanos antiquos ea religio tenuit, ut leves & nugaces rituum ſacrorum cauſas in vulgus edi minime paterentur; ne conſultiſſima numinis inſtituta ridicula viderentur. Nam libros memorat [a] *Aurelius Victor* a Terentio quodam exaratos; *qui libri*, inquit, *quia leveis quaſdam ſacrorum cauſas continebant, ex auctoritate patrum cremati ſunt.* Et ſane, legis & religionis honori maxime conſultum eſſet, ſi libri, rituum ſacrorum cauſas leves & nulla ratione ſuffultas continentes, in ignem potius quam lucem mitterentur. Sed nolo diutius ungues meos in hoc ulcere detinere.

HÆC ea ſunt, quæ in univerſum præmittenda cenſui, ut lector ad ſequentia pede minus offenſo progrediatur.

a *L. de vir. illuſtrib.* p. 31.

LIBER PRIMUS,

In quo fuſe agitur de rationibus legum Judaicarum

GENERALIBUS.

Cui etiam ad calcem adduntur

DISSERTATIONES DUAE

DE

THEOCRATIA JUDAICA

UNA,

DE LEGE USURAM PROHIBENTE ALTERA.

Ὥσπερ τῆς μὲν σελήνης καλῆς ὔσης, τοῦ δὲ ἡλίου κρείττονος, εἷς ἐστιν ὁ δημιουργός· οὕτω καὶ παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἷς νομοθέτης, ὁ σοφῶς,—καὶ καταλλήλως τοῖς καιροῖς νομοθετήσας.

ID EST

Quemadmodum & pulchræ lunæ, & pulchrioris ſolis, unus idemque *effector eſt; eodem modo & veteris & novi Teſtamenti unus* atque idem eſt *legiſlator, qui ſapienter, & ad tempora accommodate, leges tulit.*

Iſidor. Peluſiot. lib. 2. epiſt. 133.

LIBER PRIMUS.

IN quo fuſe agitur de GENERALIBUS legum & rituum Judaicorum cauſis.

CAP. I.

PRIMARIAM *legis ritualis rationem aut ſcopum fuiſſe idololatriæ Iſraeliticæ abolitionem.*

IN prolegomenis id operam dedi, ut leges Moſaicas non ſine ratione, quanquam mutabili & temporaria, datas evincerem; & rationem illam multis nominibus dignam eſſe, ut in ea perveſtiganda lector ſedulam operam ſtudiumque collocaret.

UT autem ſententia hæc eo firmiore ſtet pede, & lectorem argumenti tam obſcuri ſtudioſum auxilio aliquali proſequar; mihi probandum jam ſumo, Deum leges & ritus Moſaicos, ob rationem duplicem, *primariam* & *ſecundariam*, inſtituiſſe. Ratio legis *primaria* erat, ut lex ea medium eſſet, ordinarium, quo Deus ad idololatriam abolendam, & Iſraelitas in ipſius fide cultuque retinendos, uteretur. *Secundaria* erat, ut legis iſtius ritus & inſtituta rerum altiorum σκιαγραφίαν quandam exhiberent, & rebus quibuſdam evangelicis & officiis moralibus, tanquam in typo vel imagine repræſentandis, inſervirent.

DEUM eo quo dixi conſilio legem ritualem tradidiſſe, duplici teſtimonio ratum firmum que faciam. Nam primo, cauſam utramque verbis hiſce complexus eſt [a] *Steuchus Eugubinus: intelligimus omnia fere, quæ in Levitico ad cultum divinum exhibendum præcepta fuiſſent, majorum rerum quaſi typum eſſe, & non eſſe ſimpliciter & ſecundum corticem intelligenda*: hanc cauſam Legis *ſecundariam* nuncupavi. Hiſce continuo ſubjungit; *pleraque etiam inſtituit Deus, ut ritus antiquorum transferrentur in cultum diuinum, aut etiam penitus extinguerentur.* Hoc eſt, ut hoc vel illo modo, idololatria radicitus evelleretur; quibus cauſam quam dixi *primariam* aſtruit. Teſtis mei ſecundi vice fungatur *Grotius*, hoc teſtimonio ſententiam noſtram cohoneſtans. [b] *Ritus Judaici ſuam quidem habuerunt utilitatem ad avertendum populum ab extraneo cultu, ſimulque ad præparandos animos ad majora.* Et [c] alibi *legem illam ritualem*, inquit ille, *nihil in ſe habentem aut boni aut mali, ſed in hoc repertam, primum ut iſtis ritibus onerata plebs rituum amans, eo minus cauſæ haberet ſequendi ritus idololatricos; deinde ut ſub illis figuris res intelligerent majores.*

AD id quod prius dicere cœperam, jam revertendum eſt. Quo legis iſtius rationi quam *primariam* dixi, ſua conſtet veritas, hæc duo mihi incumbunt probanda:

PRIMO: Iſraelitas, in Ægypto, & Ægypto recens egreſſos, gentem fuiſſe idolis & moribus Ægyptiis addictiſſimam.

SECUNDO: legem ritualem ad idololatriam, Ægyptiam inprimis, inhibendam & abolendam, primario fuiſſe promulgatam.

a Comment. in *Num.* 6. b Annot. ad ſ. *Joan.* 4. 23. c. Annot. in Ep. ad *Epheſ.* 3. 10.

SECT. I.

Iſraelitas in Ægypto, & recens egreſſos ex Ægypto, gentem fuiſſe idololatriæ deditam.

Iſraelitas idolis impenſe deditos in Ægypto,

ISRAELITAS, ſub prima incolatus Ægyptiaci tempora, ſcientiæ divinæ lampada a patribus acceptam habuiſſe, & religionem avitam integram & illibatam diu tenuiſſe, nobis facile perſuadeamus. At lumen illud ſeculis labentibus obſcuratum fuiſſe, pleroſque omnes a patrum ſuorum fide tandem deſciviſſe, & ſuperſtitionis Ægyptiæ fæces imbibiſſe, nihil dubitationis apud conſultos habere poteſt.

probatur ratione,

NAM iſraelitæ non tantum Ægyptiis uſu longo jungebantur, ſed duram & diuturnam in Ægypto ſerviebant ſervitutem. Alii lateres coquere, quidam ſtipulas undique corraſas convectare, pars lutum aſportare, poſtremo omnes ſervilibus officiis intenti vitam agere. Nec quies ulla tam miſeræ ſervituti data eſt: ſemper enim inſtabant operum exactores, in ceſſantium terga pugnis fuſtibuſque ſævientes. Tam ſervilis autem & infelix vivendi conditio, hominum animos anguſtos reddere ſolet, rerum cæleſtium cura vacuos, & in dominorum ſuorum mores & ingenia pronos. Sed ſi conditionibus æquioribus in Ægypto vivere licuiſſet Iſraelitis, fieri tamen vix potuit, quin, barbaris Ægyptiorum moribus aſſueti, mores & ipſi barbaros haurirent, & ab Ægyptiis tandem nomine ſolo diſcreparent. Deinde: ſub ea tempora nox cæca & horribilis terrarum orbi incubuit, & idololatria (tanquam *peſtis in tenebris ambulans*) mortalium pene omnium animos pervaſit; nec facile credi poteſt, Hebræorum imbecillitatem peſti illi tam late graſſanti reſiſtere potuiſſe.

Scripturæ teſtimoniis,

SED quid opus eſt argumentis, cum dubitationem omnem præſcindant tot Scripturæ teſtimonia, quibus liquido conſtat Hebræos in Ægypto commorantes, non minus Ægypti numinibus quam mandatis ſe morigeros præbuiſſe. Horum primum occurrit, *Joſ.* 24. 14. *Auferte Deos, quibus ſervierunt patres veſtri* in Meſopotamia *& in Ægypto.* Idem Dei ipſius teſtimonio firmatum reperiamus, *Ezec.* 23. ubi fictis nominibus Judam & Iſraelem deſignat, iiſque probro vertit quod in Ægypto idola & Deos ſtercoreos honorarent: *fili hominis,* [a] inquit, *duæ mulieres, unius matris filiæ, fuerunt* quæ *fornicatæ ſunt in Ægypto, in adoleſcentia ſua ſcortatæ ſunt: ibi preſſa ſunt ubera earum. Major* Ahola dicta eſt, *& ſoror ejus* Aholiba. 2 *Reg.* 21. 15. Et verſ. 8. *Scortationes ſuas ab Ægypto allatas non dereliquit:* ver. 19. *Multiplicat ſcortationes ſuas, recordando dies pueritiæ ſuæ, quibus ſcortata fuit in terra Ægyptiorum.* Et ver. 21. *In memoriam revocas ſcelus pueritiæ tuæ, cum mammæ tuæ ab Ægyptiis ſubigerentur.* In eandem ſententiam, ni fallor, loquitur Deus apud Hoſeam, *Cap.* 11. 1, 2. *Quum puer* eſſet *Iſrael, dilexi eum, & ex Ægypto vocavi filium meum: ſicut vocaverunt eos* [Ægyptii] [b] *ſic abierunt a facie mea: ſacrificaverunt Baalim, & ſculptilibus ſuffitum obtulerunt.* Veriſimile eſt autem iſraelitas, animos in Ægypti ritus & idola tam propenſos habuiſſe; quod Ægyptii rerum omnium affluentia & ſapientiæ maximæ fama diu floruiſſent: adeo ut eorum proſpera fortuna ſimul & præclara ſapientia religionem præcipue Ægyptiacam commendare viderentur.

veterum ſuffragiis,

QUANQUAM tam diſerta ſcripturæ teſtimonia nullum relinquant dubitationi locum, non tamen otioſum plane fuerit, ex antiquis nonnullos ejuſdem veritatis teſtes appellare. Inter eos *Euſebium* inprimis huic veritati ſic ſuffragantem accipiamus: [c] *cum longa per Hebræos poſterorum ſeries eſſet in Ægypto propagata, & ex iis conflata Judæorum natio multa indies ſobole gliſceret*; factum eſt neſcio quo pacto, ut *cum prima illa quam a Deo chariſſimis majoribus acceperant, pietatis ac religionis inſtitutio, debilitata paulatim obtuſaque hebeſceret,* τὰ ἢ τῆς παρ᾽ Αἰγυπτίοις διατριβῆς τοσοῦτον τῆς τῶν ἀληθῶν κατίσχυε πληθύος, ὡς τῆς μὲν πατρίου ἀρετῆς εἰς λήθην ἐλθεῖν, &c. *Et Ægyptiorum ſocietas & communio, rerum antea revelatarum multitudini prævaleret; ut virtute patria oblivioni tradita, ſic Ægyptiorum mores ac ritus induerent, ut nihil inter utriuſque populi vitæ genus diſcriminis eſſe videretur.* Ejuſdem veritatis teſtem ſe præbuit [d] *Theodoritus, Maimonides* etiam de idolloat. cap. 1. §. 10. Ubi de Jacobi filiis in Ægypto habitantibus verba faciens, *illic,* inquit, *redierunt* ללמוד מעשיהם ולעבוד ע׳ *ad diſcenda illorum* [Ægyptiorum] *opera, & idola* exemplo eorum *colenda.*

a Verſ. 2, & 3. b Ἀπῆχντο ἐκ προσώπου μου. LXX. c *Lib.* 7. *de Præp. Evang.* c. 8. d *In Cantic.* T. 1. p. 989. Et ſerm. 2. περὶ ἀρχῆς. T. 4. p. 496.

SED

SECT. I. populi mo-ribus;

SED profecto ſi ſiluiſſet ſcriptura, *Euſebius*, *Theodoritus*, *Maimonides*, alii; ipſi mores populi, Ægypto nuper egreſſi, exclamarent, eoſque peſſimis Ægypti religionibus addictos aperte teſtarentur. Nam, obſervante R. [a] Juda, *ubicunque conſederunt iſraelitæ in deſerto, ibi confecerunt ſibi idola.* [b] Stercoreos gentium pene omnium, Ægypti præcipue, deos in eorum ſinum recipere, & ſanctiſſimas Dei ceremonias cum ſpurcis ethnicorum ritibus commutare, nulli dubitarunt; quanquam experientia triſti frequenter edocti, ſe vanitatem illam pœnis graviſſimis luituros. Quid autem iſraelitæ, gens a Deo culta, fructus adeo infelices ederent, niſi quod magna tenacitate ſuperſtitionis Ægyptiæ reliquiæ radicibus altiſſimis in eorum animis defixæ remanerent? Deinde: ſi populi mores in hiſtoria ſacra memoriæ proditos obſervemus, eos hodie ſe Deo voventes inveniamus, cras idolis; nec citius Deum ſuperſtitionis Ægyptiacæ hydram decollaſſe, quam monſtroſa ejus capita denuo repullularent: hinc autem iſraelitas idolis, & moribus Ægyptiis aſſuetos fuiſſe, ſecure colligamus; nam faces quæ citiſſime flammam concipiunt, paulo ante accenſas fuiſſe, non facile dubitandum eſt. Præterea, plerique ex iis quos Deus ex Ægypto duxit, in deſerto ceciderunt, quod ferrea contumacia obſtipi, ad Dei legem ſervandam nulla machina flecti potuiſſent. Atque hinc etiam indicium haud obſcurum moris idololatrici in Ægypto hauſti ſuppeditetur: quid enim tanta cum pertinacia colorem alium bibere recuſarent iſraelitæ, niſi quod nigro ſuperſtitionis Ægyptiacæ colore prius inficerentur?

& exemplis ſpecialibus, quorum 1^m cultus vituli aurei,

NEC moribus tantum generalibus, ſed ſpecialibus exemplis evinci poteſt, iſraelitas moribus & idolis Ægyptiorum ſe ſervos præbuiſſe, cum in Ægypto verſarentur.

NAM primo: vitulum aureum in deſerto coluere, numinis & cultus illius formam & exemplar ab Ægypto mutuati. Vitulus ille aureus partes in varias diviſit eruditos: multis perſuaſum eſt, juvencum illum ad imitationem *Apidis*, aut animalis in Ægypto ſacratiſſimi, fabrefactum fuiſſe. Hanc ſententiam aſtruit [c] Philo, [d] Targum Hieroſolymitanum, [1 e] *Lactantius*, [f] S. *Hieronymus*, [g] *Kircherus*, [h] *Bochartus* & auctores ab eo citati; quibus & accedit *Grotius*, in *Mat.* 5. 45. ubi inquit, *Ægyptios conſtat ante Hebræorum exitum bovis ſimulacrum coluiſſe: nam inde fœdæ ſuperſtitionis exemplum ad Hebræos manavit.* Hoc [2] *Epiſcopius*, & alii non obſcuri nominis auctores, auribus parum æquis audiunt, & multis rationibus contendunt, vitulum illum, non idolo alicui Ægyptio [*Apidi* puta vel *Oſiridi*] ſed Jehovæ, ſacrum fuiſſe; & iſraelitas vitulum illum effinxiſſe, ut Deo vero, quanquam ritibus & ſymbolis ad uſum Ægypti conformatis, honorem exhiberent. Incredibile eſt, inquiunt, Iſraelitas a mente & ratione omni, tam cæco impetu ferri potuiſſe, ut vitulum Deum illum ſerio crederent qui eos ex Ægypto liberaſſet. Nonnullis autem non minus abſurdum & fidei diſſonum videtur, craſſum illum & idololatriæ Ægyptiacæ ad inſaniam pene addictum populum, Deum, quanquam ſub uſitato *Apidis* aut *Oſiridis* ſymbolo, colere voluiſſe; vel tam caute & quaſi critice peccare, ut ſummam tantum idololatriæ cutem & ſuperficiem ſtringerent, ritus & ſymbola quidem Ægypti, (ſed mente ſimplici & Deo devota) retinentes. Aliorum mentibus fixum & immotum ſedet, ipſum *Aaronem* vitulum illum, non ad *Apidis* (abſit, inquiunt, ut quiſpiam Dei pontifici tam inſulſe conviciaretur) ſed *Cherubi* exemplar efformaſſe, cui Deum inſidentem viderat *Aaron*, cum ſibi ipſi [i] in monte apparuit & ſenioribus. Non eſt inſtituti mei ſententias illas, aut rationes in earum patrocinium adductas, in examen vocare; cum hoc a pleriſque in confeſſo ponatur, iſraelitas vitulum fabricantes Ægyptizaſſe, & honorem, ſpeciem ſaltem cultus Ægyptiaci præferentem, Deo præſtitiſſe. Rei hujus indicium ſatis apertum eſt ipſe vituli cultus, *Apidis* ceremoniis affinitate & ſimilitudine conjunctiſſimus, Hoc fuſe probavit *Kircherus*, ad quem lectorem ceremonias illas cognoſcendi ſtudio ductum remitto; ſuprema tantum auctoris verba, de hoc argumento differentis, appoſuiſſe contentus: [k] *ex his omnibus rite inter ſe collatis, tandem concludimus, omnem illum μοχολατρείας Hebræis uſitatæ proceſſum, ab Ægyptiis ad Hebræos immediate profluxiſſe: probatione id non indiget, cum & ritus in conflando vitulo adhibiti, tripudia, convivia, chori, inſana vociferatio, decircinationes figurarum in vitulo ab Aarone factæ* [addo ego, [l] fornicatio & populi nuditas, dum ritibus illis vacarent] in Apidis cultu frequentes, id *ſatis ſuperque demonſtrent.* Unde factum eſt autem, ut iſraelitæ vitulum, eumque ritibus iiſdem quibus Ægyptus *Apin*, colerent; niſi quod hujuſmodi præ-

a *In Pirk. Eliez.* c. 47. b *Deut.* 13. 6, 7. *Judic.* 10. 6. c L. 3. *de vit. Moſ.* p. 677. & l. 2. de *monarch.* 823. d In *Exod.* 32. 6. e De *ver. ſap.* p. 187. f *Comment.* in *Hoſ.* 4. T. 3. col. 1263. g *Oedip. Ægypt.* T. 1. p. 296. h De *animal. ſacr.* P. 1. l. 2. col. 346. i *Exod.* 24. 10. k *Oedip. Ægypt.* T. 1. p. 300. l *V. Hammond.* not. in 1. ad *Cor.* 10. 7.

1 Vid. *Polyglot. Walton.* Tom. 4. de cultu imagin. cap. 2, 3. | 2 Vid. Epiſt. ad *Petr. Wading:*

SECT. I. cipue ceremoniis aſſueti eſſent in Ægypto, & in deſerto *veterem* (quod [1] Perſius habet) *pelliculam* retinerent? [2] *Monceius* equidem Aaronem imaginem illam forma vitulina finxiſſe dicit, ut eo propius accederet ad figuram cherubi quo Deus vectus erat, cum Aaroni & ſenioribus ſe videndum præbuit. Hoc autem inter *Monceii* ſomnia ex porta eburnea numerare non dubitemus: nam cherubi (quod [3] alibi docemus) figuræ mixtæ fuere, & a forma mere vitulina longiſſime receſſere. Deinde, [a] *Moſem, Aaronem, Nadab* & *Abihu*, Deum iſraelis vidiſſe, & Deum *ſub pedibus tanquam opus lapidis Sapphirini, aut tanquam cœlum cum ſerenum eſt*, habuiſſe legitur. Imo Deus diſerte [b] negat ullam animalis ſpeciem iſraelitis tunc temporis apparuiſſe. Hoc itaque argumentum in cl. [c] *Seldeni* verba deſinat, *Ægyptia ſuperſtitione inquinatos iſraelitas vitulum aureum coluiſſe, certum eſt.*

2[m], cultus τῦ *Chijun*, numinis Ægyptii, in deſerto.

QUANQUAM vituli jam dicti cultus, ſuperſtitionis in Ægypto hauſtæ exemplum (ſiquid ipſe video) manifeſtum præbeat; quoniam tamen nonnulli e doctis alia omnia ſentiunt, aliud exemplum in medium jam proferam, vix ullum dubitationi locum relicturum. Occurrit autem *Amos* 5. ubi propheta, de populi moribus in deſerto loquens, [d] inquit, καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τῦ Μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τῦ Θεῦ ὑμῶν Ραφὰν, οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς· Sic textum reddit exemplar [e] Alexandrinum, [4] quod ſequi viſum eſt, quod exemplar illud ſenſum maxime cohærentem, & gentium antiquiorum mori conſentaneum, hic fundere videatur. Nam gentes antiquæ tribus rationibus cultum prophanum exercebant, quæ verbis hiſce clare continentur: vel enim deorum ſuorum [f] σκηνώματα fabricabant, eoſque ἐν σκηναῖς aut lecticis ovantes circumferebant; vel ſydera colebant, eorum ſplendore perculſæ, deoſque ſuos in ſydera tranſlatos exiſtimantes; vel denique deorum ſuorum typos, ſymbola, & imagines effinxerunt, quibus etiam cultum religioſum tribuerunt. Ex hoc autem *Amoſi* loco ſic breviter explicato, duplex argumentum ad probandum iſraelitas idololatriæ reos in Ægypto, deducamus: nam (1°.) hoc in loco *Remphan* coluiſſe dicuntur, qui deus Ægyptius erat, nomen accipiens ab Ægypti rege [g] *Remphis* [5] dicto, cui Ægyptii divinos honores decreverunt. Eo vero vocabulo LXX vocem prophetæ [*Chijun*] reddidere, ob rationes quas, occaſionem magis commodam & idoneam nactus, allaturus ſum. (2°) Hic etiam facinus illud in ipſo deſerto, ſtatim ab exitu ex Ægypto, patraſſe dicuntur. Nam ad hunc modum ſe habet locus integer: *numquid hoſtias obtuliſtis mihi quadraginta annis in deſerto o domus iſrael? Et portaſtis tabernaculum Moloch & Chijun*, &c. Cum itaque iſraelitæ cultum nemini Ægyptio in ipſo deſerto dederint, opinari par eſt, eos antiquum obtinuiſſe, & ſuperſtitionem tantum in Ægypto hauſtam exercuiſſe.

Obj. HIC forſan objiciet non-nemo, quod *Molochi* & *Chijuni* apud Amoſum quidem occurrat mentio, quaſi iſraelitæ deos illos in deſerto coluiſſent; cum Moſes aureum vitulum a populo cultum referat, de *Chijun* autem & *Remphan* ne verbum habeat. Cum itaque Moſes, hebræorum mores in deſerto referens, nullam numinis hujuſce mentionem faciat; haud facile eſt credere, populum illum hunc etiam cultum idololatricum ad peccatorum ſuorum cumulum adjeciſſe.

Sol. RESPONDEO: ſatis ad fidem eſſe, quod ſcriptura, quamvis non in hiſtoria Moſis, in hac Amoſi prophetia, *Remphan* & illius cultum memoriæ conſignaverit. Neque eſt quod cenſeat quiſpiam, me jam evadere potius quam reſpondere: cum [h] ſ. *Hieronymus* ſimili nodo ſimilem cuneum adaptaverit: nam lucem allaturus verbis illis prophetæ, *levavi manum meam in eos in ſolitudine, ut diſpergerem eos in nationes, & ventilarem in terras*; " ubi, (inquit) in veteri teſtamento, contra filios eorum qui in ſo-" litudine corruerunt, Dominus levaverit manum ſuam volens eos diſpergere in na-" tiones, ſcriptura non dicit: ſed ex eo quod hic refert, factum eſſe credendum eſt. Hic ingenue fateor, me rationem ex hoc textu petitam rimis aliquot fatiſcentem jam relicturum: hanc autem culpam libro tertio redimam, ubi de his *Amoſi* verbis ex profeſſo dicturus ſum.

a *Exod.* 24. b *Deut.* 4. 15. c De *Diis Syr. ſynt.* 1. c. 4. d Ver. 26. e Idem exemplar ſequitur Origenes, his ipſis verbis locum illum reddens, & citans. L. 5. *cont. Celſ.* p. 236. f V. LXX in 2 *Sam.* 7. 23. g *Lud. Cappel.* in *Act.* 7. 43. h *Comment.* in *Ezec.* 20. 23. T. 3. col. 836.

1 *Sat.* 5. 116.
2 De *vitulo aureo* l. 1. c. 3.
3 *Diſſert.* 5. l. 3.
4 Apud *Origen.* legitur ῥεμφὰν ſive ῥομφᾶ.
5 *D. Siculus* refert, *Remphin* per totam vitam vectigalibus opibuſque accumulandis occupatum: hinc *Lud. Cappel.* conjecturam facit *Remphin* eundem eſſe cum *Pharaone* qui *Joſephum.* Ægypto præfecit. v. D. *Sic. bibl. hiſt.* l. 1. p. 56.

DE

DE hoc argumento [populi iſraelitici in Ægypto degentis idololatria] eo fuſius & curatius egi, ne res hæc in dubium vocetur; adeoque præcipuum diſſertationis hujuſce fundamentum male firmum exiſtimetur: Atque hac rationi perſuaſus, tria alia, eodem facientia & e Scripturis depromta, ſubjungam argumenta. SECT. 1.

HORUM primum ſit hoc: raro admodum occurrit mentio cultus idololatrici, priuſquam iſraelitæ in Ægyptum deſcenderant; frequenter autem, poſtquam Deus populum ex Ægypto liberaverat. Idololatria in cenſu peccatorum eorum graviorum minime numeratur, quæ *gehennam de cælo* in Sodomam & Gomorrham pertraxerunt: & ſi criminis tam tetri reatum contraxiſſent, minime credibile eſt hiſtoricum ſacrum iſtiuſmodi crimen ſilentio præterire voluiſſe. Ut rem preſſius tangam: mentionem primam cultus profani in Palæſtina obtinentis, nobis offert hiſtoria *Jacobi*, poſtquam cum *ſichemitis* conſuetudinem habuiſſet. Ab iis autem diſceſſum faciens, altare Deo ſtruxit in *bethel*, & familiæ ſuæ mandatum dedit ut [a] *deos* eorum *alienos* abdicarent. Ab eo vero tempore, de idololatria ne verbum quidem factum legimus, donec iſraelitæ Pharaonis jugum exuiſſent, Ægypto egreſſi, ſervitutem longam & vix verbis aſſequendam toleraſſent. Sub ea nempe tempora, cultus deorum exterorum ubique vapulat; mandatis idololatriam prohibentibus nihil ſe frequentius ingerit, & tota hiſtoria nil præter cultum Ægypti ſpirat & ſervitutem. Et eo ipſo in capite ubi Deus quatuor præcepta contra ſeculi peſtem, idololatriam dico, tradidiſſet; aliud mandatum inſerit ex improviſo, [b] ne *deos aureos aut argenteos*, ad morem ſcilicet Ægypti, *facerent*.

RATIO vero ſtyli ſcripturæ tam inſigniter mutati nulla probabilior aſſignari poteſt quam verbis [c] *Theodoriti*; *in Ægypto diutiſſimè verſati fuiſſent iſraelitæ*, & ibi multorum Deorum cultum ritu Ægyptiaco didiciſſent; deos & ritus Ægyptios intimis eorum cordibus infixos geſſerunt, iiſque ex incolatus Ægyptiaci memoria penitus adhæſerunt; juxta Dei per prophetam verba, [d] *dixi ad eos, unuſquiſque abominationes oculorum ſuorum projicite, & in idolis Ægypti ne polluatis vos, — At noluerunt parere mihi* &c. Hinc itaque ratio petenda, cur tantum diſcriminis inter ſcripturam ante exitum Hebræorum ex Ægypto, & ſeipſam poſt exitum eorum loquentem intercedat. Iſraelitæ Ægypto nuper egreſſi, multum fermenti Ægyptiaci monitis & mandatis frequentibus expurgandi, contraxerunt; & inter deos & lateres Ægypti diutius verſati fidem πατροπαράδοτον pene totam oblivioni tradiderunt. Scriptura itaque ſe ad morem & modulum populi accommodavit, qui in mores Ægypti tranſierat, & (ſemipaganus jam factus) novas leges, & methodum medendi plane novam poſtulavit.

SECUNDO: cum id ageret Deus, ut populum ab Ægypti ſervitute liberaret; ita parata ſunt omnia, ut *Deus iſraelis* Ægypti deos ludibrio exponeret, eoſque, una cum cultu eorum, vanitatis poſt natos homines maxime redargueret. * Sub ea nempe tempora, Deus nomine *Jehovæ*, ceu proprio & peculiari, notari voluit; ut ſe Deum æternum, ſuaque natura exiſtentem, denotaret; & Ægypti Deos plane novos & heſternos innueret; eoque nomine tacite ſugillaret. * Feſtum paſchatis, quod ab iſraelitis Ægypto egreſſuris agebatur, ritu illo celebrari debuit, qui cum Ægypti dogmatis & idolis ἀσύγατος erat, & eorum religionem (quod [1] alibi doceo) contumelia apertiſſima afficiebat. *Miracula inter Ægyptios edita, circa cælum, terram, aerem, fluvium, animalia, fructus arborum, alias que mundi partes, verſabantur, quibus hic vel ille dæmon Ægyptius præeſſe & præſidere cenſebatur; adeo ut in propria quaſi provincia ſuperari videretur. * Quum Ægyptus idololatriæ dux & caput eſſet, eamque dæmones proculdubio pro virili parte ſuſtentarent, Deus copias & vires Ægypti ſic ad internecionem delevit in mari rubro, ut *Jethro* re bene penſitata, dicere non dubitaret, [e] *nunc cognovi quod magnus Jehovah præ omnibus diis, quia in re illa qua ſuperbierunt illi, ſuperiorem* ſe commonſtravit. * Cum denique populus e domo ſervitutis educeretur, *judicium* non tantum in Ægyptum, ſed Ægypti deos, exercebatur; eorum enim templa & idola funditus everſa ſunt, & devaſtata, ſervi eorum antiqui in libertatem vindicati, & leges latæ ſunt inſtitutis Ægypti plane repugnantes. His argumentis evictum eſt, iſraelitis Ægyptum jam relicturis, rem ſic a Deo procuratam fuiſſe, ut Ægypti numina, dogmata, templa, & ſacra pleraque, in contemtum atque odium apud plebem traherentur: & populus intelligeret, Deum jam expectare, ut non cælum tantum ſed

a *Geneſ.* 35. 2, 4. b *Exod.* 20. 23. c Serm. 7. de *ſacrif.* T. 4. p. 584. d *Ezech.* 20. 7. 8. e *Exod.* 18. 11.

1 Vid. lib. 2. de lege paſchatis.

SECT. 2. & animum mutarent, & non minus Ægypti religionem quam ſervitutem abdicarent.

TERTIO: e ſcriptura pateat, iſraelitas, cum in Ægypto verſarentur, mores ſuperſtitioſos in Ægypto natos imbibiſſe. Ex iis duos tantum, brevitati ſtudens, in medium proferam. (1°) Mos ille fæminarum, ſpeculis inſtructarum, ad fores tabernaculi catervatim convenientium, originem Ægyptiam ſapere videatur. Huic mori fidem aſtruunt ea Moſis verba, *Exod.* 38. 8. *Et fecit labrum chalybeum e ſpeculis mulierum turmatim convenientium, quæ ad oſtium tabernaculi conventus turmatim conveniebant. Huic loco obſcuriori* lucis non parum impertiunt [a] *Procopii* illa: *quid ſibi volunt illa ſpecula? iſraelitæ cum verſarentur in Ægypto, coluerunt idola: ibi autem mulieres conſecratæ & dicatæ idolorum cultui ingrediuntur in templum amictæ lineis veſtibus: dextra ſiſtro, ſiniſtra ornabatur ſpeculo, pro more illorum ſuperſtitionis. Mulieres iſraeliticæ tenebant adhuc reliquias ejus vanitatis, quas obtulerunt in ædificium tabernaculi.* [1] Loco magis opportuno fuſe docebitur, idololatricos Ægypti mores conventibus hiſce muliebribus occaſionem tribuiſſe. (2°.) Ille ritus Hebræorum, veſtes omnes deponendi, cum vituli cultui vacarent, ab Ægyptiacæ ſuperſtitionis æmulatione principia derivaſſe cenſeatur. Nam Iſraelitas, cultui vitulino vacantes, veſtes exuiſſe, & omni modeſtiæ renunciaſſe, e verbis hiſtoriæ ſacræ non difficulter intelligendum eſt: [b] *& vidit Moſes populum quod nudatus eſſet, nam Aaron diſcooperuerat eos ad infamiam inter hoſtes eorum.* Hic autem denudandi ritus originem Ægyptiam olet: Ægyptii ſcilicet, aliique e gentilium grege eo fæditatis prolapſi ſunt, ut non raro veſtes exuerent, cultus ſui ceremoniis occupati. Hoc multis veterum teſtimoniis evinci poſſet, ſi præſentis argumenti conditio pateretur.

SECT. II.

Legem ceremonialem traditam fuiſſe in remedium idololatriæ, cumprimis Ægyptiacæ.

Iſraelitas in Ægypto deditos idololatriæ.

SATIS e jam dictis intellectum eſt, Iſraelitas in Ægypto viventes lethalem ſuperſtitionis Ægyptiacæ ſuccum imbibiſſe, eoſque (ut fit) dominorum ſuorum mandatis & moribus ſe pariter attemperaſſe. Nec minus e ſcriptura liquet, eos, cum in deſertis oberrarent, multum e moribus Ægypti retinuiſſe; quamvis Deus in eorum redemptione ex Ægypto tam illuſtria bonitatis & potentiæ ſuæ ſpecimina edidiſſet.

In illius remedium legem datam fuiſſe,

CUM itaque Iſraelitæ idololatriæ morbo miſere adeo laborarent, Deo viſum eſt (ut iis medelam faceret) [c] multa media experiri, nulli ævo cognita, & quæ fide majora viderentur, niſi quod benigniſſimo numini mos ſit, ſua *omnia, pro varia* [d] *temporum conditione, ad* humani generis *commodum adminiſtrare.* Inter alia vero media ad peſtem illam ab Ægyptiis hauſtam [idololatriam intelligo] depellendam, nullum efficacius adhiberi potuit lege ceremoniali; quam Deus eo fine tradidit ut perpetuum extaret θεογνωσίας inſtrumentum, & populum illum, effræni impetu *in gentium ſtatuta* ruiturum, intra aliquos pietatis & obſequii limites contineret.

probatur teſtimoniis, Ezechielis,

LEGEM illam eo præcipue conſilio datam fuiſſe, pronum eſt cuivis e variis ſcripturæ locis intelligere. Præ aliis autem huic veritati multum præſidii præbet vigeſimum caput *Ezechielis.* Ibi nempe Deus populo in memoriam revocat idololatriam illam, qua dum in Ægypto viverent, ſeipſos inquinarunt verſ. 10, 11, 12. Poſtea gentis iſtius ingenium moremque diſtincte refert, quod ſcilicet illius ſtatuta ſpernerent, minas & promiſſa nullius æſtimarent, & Ægypti deos & ritus arctis amplexibus retinerent. Hiſce fuſe memoratis, ſubjungit com. 25. *quare & ego dedi illis ſtatuta non bona, & jura per quæ non viverent.* Adeo ut textus iſte, niſi quid me fallat; in hunc ſenſum interpretandus ſit: " iſraelitis, nuper ab Ægypti ſervitute liberatis, leges " dedi non ſervis ſed ingenuis dignos, utpote nativa ſua bonitate commendatas, & " vitam ſincere obtemperantibus allaturas. Cum autem leges eas, utpote novas & " moribus eorum repugnantes, inſuper haberent, & in cultum idolorum perpetuo " ruerent; tandem leges alias poſui, ſua quidem natura *non bonas*, ſed quæ populum " rituum amantem occupatum detinerent, & omnem ad Ægypti mores redeundi li- " bertatem tollerent.

a *Comment.* in *Exod.* 38. 8. b *Exod.* 32. 25. c V. Lib. hujus cap. 16. d Κατὰ καιρὸν πρὸς τὸ συμφέρον, ἕκαστα οἰκονομῶν [ὁ Θεὸς] τὴν ἀθένειαν ἐκφύσης γενεᾶς διορθούμενος. ſ. *Chryſoſt.* in *Pſal.* 109. T. 3. p. 322.

1 Vid. cap. 1. lib. 4.

ATQUE

ATQUE hæc textus hujus interpretatio præ cæteris arridet maxime, non tantum quod molliter fluat & ſine ſalebris; ſed quod ſenſum reddat rationi conſonum, & *cum tota contextus ſerie, cum textus ipſius verbis, veterum* etiam *ſententia* cohærentem. Hoc paucis oſtenſurus ſum. In aperto eſt interpretationem noſtram cum *tota contextus ſerie* maxime convenire: nam Deus in eo capite diſcrimen ſtatuit inter leges quas Judæis dederat, aſſerens, alias eſſe, quas ſi præſtiterit homo, *vivet in eis*, com. 11. alias autem in quibus homo, etiamſi præſtiterit, *non vivet*, com. 25. Cum itaque leges vitam afferentes, ſtatuta moralia fuerint, res vere bonas præcipientia; ſuadet omnis ratio, ut per leges *in quibus homo non vivet*, præcepta ritualia, [a] τὰ ὀλίγον ὠφέλιμα, intelligamus. Sed & Apoſtolus diſcrimen ponit inter [b] νόμον δυνάμενον ζωοποιῆσαι, *legem quæ vitam dare potis eſt, cujus* ἐντολὴν [c] dicit ἀγαθὴν; & τὸν νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς, *legem præcepti carnalis*, cujus mandato [d] τὸ ἀδενὲς καὶ ἀνωφελὲς *infirmitatem* tribuit & *inutilitatem*: Apoſtolum autem iis in locis legem moralem & ritualem intellexiſſe, cordatis omnibus extra dubium ponitur. Nec minus in propatulo eſt, interpretationem illam *textus ipſius verbis* apprime convenire: nam phraſis illa [*ſtatuta non bona*] legibus ritualibus, iiſque ſolis, ad amuſſim quadrat: nempe *ratione materiæ*, utpote nihil per ſe eligibile & humanæ naturæ perfectivum præcipientibus; & *ratione effectus*, nam mortem quidem violantibus, quamvis non vitam obtemperantibus, attulerunt; & *ratione originis*, quia ſtatuta illa ſeculi moribus originem debuerunt, utpote ſancita ut bruto populo, in curvas gentium ſemitas alias abituro, frænum injiceretur; nec minus *ratione formæ*, titulus ille ceremoniarum legibus apprime convenit: nam, obſervante [e] *Theodoreto*, οὐκ ἔφη δεδωκέναι αὐτοῖς προστάγματα κακὰ, ἀλλ' οὐ καλά. *Non dixit* Deus *ſe dediſſe illis præcepta mala, ſed non bona; neque enim vitium edocebant, neque virtutis ipſa per ſe erant efficientia.* Huic interpretationi calculum adjecerunt e veterum ordine non pauci, *Juſtinus Martyr, Origenes*, S. *Hieronymus*, S. *Auguſtinus*, aliique, quorum teſtimonia explicate tradita apud [f] *Hier. Pradum* in Ezek. & [g] *Raimundum Martinum* reperiant curioſi. In eadem ſententia erat *Cedrenus:* poſtquam enim hoc prophetæ teſtimonium contra Judæos protuliſſet, ſic tandem concludit, [h] ὥστε ἦν κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀγαθότητα, δέδωκεν ὑμῖν ὁ θεὸς τὰ προστάγματα πάντως· i. e. *omnino itaque leges iſtas* de ceremoniis, *non ut bonas* per ſe ſed *propter cordis veſtri duritiem, vobis dedit* Deus. Hiſce cognata veniunt apud [i] *Cyrillum Alexandrinum* cum *Juliano* diſputantem. Non me latet, interpretationem longe aliam viris nonnullis eruditione præſtantibus arriſiſſe: quorum alii de mandatis a gentium regibus pro arbitrio impoſitis, alii de gentium ritibus in pœnam permiſſis, de tributis alii, interpretanda cenſuerunt. Nil opus eſt autem ut ſententiis hiſce refellendis immoremur: cum clarum ſit *Ezechielem* hic ordine & diſtincte loqui, nempe de iis primo quæ in Ægypto, deinde in deſerto, poſtea in terra, agebantur; quin & ea ſit interpretationis veræ natura, ut per ſeipſam ſatisfaciat, & aliam quamvis alienam eſſe ſua luce demonſtret. SECT. 2.

DEUM itaque legem ceremonialem ad arcendam idololatriam inſtituiſſe, e jam dictis prophetæ verbis eluceſcat: idem etiam intelligere eſt, ex aliis non minus diſertis ſcripturæ locis. Aſſerit enim Apoſtolus, ad *Galat.* 3. 19. *legem appoſitam fuiſſe* τῶν παραβάσεων χάριν, h. e. eo quod mores idololatrici, ſummæ in legem tranſgreſſiones, plurimum invaluiſſent, adeoque lege peculiari (ut fere novis morbis nova quæruntur remedia) coerceri debuiſſent. Et com. 23. ὑπὸ νόμον, inquit, ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι, h. e. pœnarum formidine & præceptorum anguſtia, tanquam muro quodam, concluſi tenebamur, ne ad prophanos gentium ritus prolaberemur. Optime itaque Apoſtoli ſimul & legis intentionem aſſecutus eſt jam laudatus [k] *Cedrenus*, cum dixit, *injunxit* Deus quaſdam *ſeparationes, purgationes, ablutiones, decimationes, caſtimonias, feriaſque varias, pœnis* etiam *ſancita* omnia, ἵνα πιεζόμενοι, καὶ ὑπὸ τῷ κλοιῷ ἀγόμενοι, τῆς πολυθέου πλάνης ἐκφύσωνται, *ut* his *preſſi, &* veluti *compedibus adſtricti* Iſraelitæ, *errorem de diis multis evitarent.* & S. Pauli

NIL opus eſt ut plura ſcripturæ loca in medium proferam, præſertim cum ſola ratio tot argumenta ſuggerat quæ fidem haud incertam aſſertioni noſtræ faciunt, legem nempe ceremonialem huic quam dixi cauſæ & origini tribuendam eſſe: Accedit quinque rationum evidentia.

NAM (1°.) clarum certumque eſt, viros pietate celebres, cum nulla ſubeſſet ido- Prima.

a 1 *Tim.* 4. 8. b *Gal.* 3. 21. c *Rom.* 7. 12. d *Hebr.* 7. 16, 18. e Interp. in *Ezec.* c. 20. T. 2. p. 400. f *Hier. Pradum* in *Ezec.* T. 1. p. 249, 250. g *Pug. fid.* P. 3. p. 808. h *Compend. hiſt.* T. 1. p. 223. i L. 9. p. 323. k T. 1. p. 239.

 Iolatriæ

SECT. 2. & animum mutarent, & non minus Ægypti religionem quam ſervitutem abdicarent.

TERTIO: e ſcriptura pateat, iſraelitas, cum in Ægypto verſarentur, mores ſuperſtitioſos in Ægypto natos imbibiſſe. Ex iis duos tantum, brevitati ſtudens, in medium proferam. (1°) Mos ille fœminarum, ſpeculis inſtructarum, ad fores tabernaculi catervatim convenientium, originem Ægyptiam ſapere videatur. Huic mori fidem aſtruunt ea Moſis verba, *Exod.* 38. 8. *Et fecit labrum chalybeum e ſpeculis mulierum turmatim convenientium, quæ ad oſtium tabernaculi conventus turmatim conveniebant. Huic loco obſcuriori* lucis non parum impertiunt [a] *Procopii* illa: *quid ſibi volunt illa ſpecula? iſraelitæ cum verſarentur in Ægypto, coluerunt idola: ibi autem mulieres conſecratæ & dicatæ idolorum cultui ingrediuntur in templum amictæ lineis veſtibus: dextra ſiſtro, ſiniſtra ornabatur ſpeculo, pro more illorum ſuperſtitionis. Mulieres iſraeliticæ tenebant adhuc reliquias ejus vanitatis, quas obtulerunt in ædificium tabernaculi.* [1] Loco magis opportuno fuſe docebitur, idololatricos Ægypti mores conventibus hiſce muliebribus occaſionem tribuiſſe. (2°.) Ille ritus Hebræorum, veſtes omnes deponendi, cum vituli cultui vacarent, ab Ægyptiacæ ſuperſtitionis æmulatione principia derivaſſe cenſeatur. Nam Iſraelitas, cultui vitulino vacantes, veſtes exuiſſe, & omni modeſtiæ renunciaſſe, e verbis hiſtoriæ ſacræ non difficulter intelligendum eſt: [b] *& vidit Moſes populum quod nudatus eſſet, nam Aaron diſcooperuerat eos ad infamiam inter hoſtes eorum.* Hic autem denudandi ritus originem Ægyptiam olet: Ægyptii ſcilicet, aliique e gentilium grege eo fæditatis prolapſi ſunt, ut non raro veſtes exuerent, cultus ſui ceremoniis occupati. Hoc multis veterum teſtimoniis evinci poſſet, ſi præſentis argumenti conditio pateretur.

SECT. II.

Legem ceremonialem traditam fuiſſe in remedium idololatriæ, cumprimis Ægyptiacæ.

Iſraelitas in Ægypto deditos idololatriæ.

SATIS e jam dictis intellectum eſt, Iſraelitas in Ægypto viventes lethalem ſuperſtitionis Ægyptiacæ ſuccum imbibiſſe, eoſque (ut fit) dominorum ſuorum mandatis & moribus ſe pariter attemperaſſe. Nec minus e ſcriptura liquet, eos, cum in deſertis oberrarent, multum e moribus Ægypti retinuiſſe; quamvis Deus in eorum redemptione ex Ægypto tam illuſtria bonitatis & potentiæ ſuæ ſpecimina edidiſſet.

In illius remedium legem datam fuiſſe,

CUM itaque Iſraelitæ idololatriæ morbo miſere adeo laborarent, Deo viſum eſt (ut iis medelam faceret) [c] multa media experiri, nulli ævo cognita, & quæ fide majora viderentur, niſi quod benigniſſimo numini mos ſit, ſua *omnia, pro varia* [d] *temporum conditione, ad* humani generis *commodum adminiſtrare.* Inter alia vero media ad peſtem illam ab Ægyptiis hauſtam [idololatriam intelligo] depellendam, nullum efficacius adhiberi potuit lege ceremoniali; quam Deus eo fine tradidit ut perpetuum extaret θεογνωσίας inſtrumentum, & populum illum, effræni impetu *in gentium ſtatuta* ruiturum, intra aliquos pietatis & obſequii limites contineret.

probatur teſtimoniis, Ezechielis,

LEGEM illam eo præcipue conſilio datam fuiſſe, pronum eſt cuivis e variis ſcripturæ locis intelligere. Præ aliis autem huic veritati multum præſidii præbet vigeſimum caput *Ezechielis.* Ibi nempe Deus populo in memoriam revocat idololatriam illam, qua dum in Ægypto viverent, ſeipſos inquinarunt verſ. 10, 11, 12. Poſtea gentis iſtius ingenium moremque diſtincte refert, quod ſcilicet illius ſtatuta ſpernerent, minas & promiſſa nullius æſtimarent, & Ægypti deos & ritus arctis amplexibus retinerent. Hiſce fuſe memoratis, ſubjungit com. 25: *quare & ego dedi illis ſtatuta non bona, & jura per quæ non viverent.* Adeo ut textus iſte, niſi quid me fallat; in hunc ſenſum interpretandus ſit: " iſraelitis, nuper ab Ægypti ſervitute liberatis, leges " dedi non ſervis ſed ingenuis dignos, utpote nativa ſua bonitate commendatas, & " vitam ſincere obtemperantibus allaturas. Cum autem leges eas, utpote novas & " moribus eorum repugnantes, inſuper haberent, & in cultum idolorum perpetuo " ruerent; tandem leges alias poſui, ſua quidem natura *non bonas*, ſed quæ populum " rituum amantem occupatum detinerent, & omnem ad Ægypti mores redeundi li- " bertatem tollerent.

a *Comment.* in *Exod.* 38. 8. b *Exod.* 32. 25. c V. Lib. hujus cap. 16. d Κατὰ καιρὸν πρὸς τὸ συμφέρον, ἑκάστα οἰκονομεῖ [ὁ Θεὸς] τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν τῆς γενεᾶς διορθούμενος. ſ. *Chryſoſt.* in *Pſal.* 109. T. 3. p. 322.

1 Vid. cap. 1. lib. 4.

ATQUE

ATQUE hæc textus hujus interpretatio præ cæteris arridet maxime, non tantum quod molliter fluat & ſine ſalebris; ſed quod ſenſum reddat rationi conſonum, & *cum tota contextus ſerie, cum textus ipſius verbis, veterum* etiam *ſententia* cohærentem. Hoc paucis oſtenſurus ſum. In aperto eſt interpretationem noſtram cum *tota contextus ſerie* maxime convenire: nam Deus in eo capite diſcrimen ſtatuit inter leges quas Judæis dederat, aſſerens, alias eſſe, quas ſi præſtiterit homo, *vivet in eis*, com. 11. alias autem in quibus homo, etiamſi præſtiterit, *non vivet*, com. 25. Cum itaque leges vitam afferentes, ſtatuta moralia fuerint, res vere bonas præcipientia; ſuadet omnis ratio, ut per leges *in quibus homo non vivet*, præcepta ritualia, [a] τὰς ὀλίγον ὠφέλιμα, intelligamus. Sed & Apoſtolus diſcrimen ponit inter [b] νόμον δυνάμενον ζωοποιῆσαι, *legem quæ vitam dare potis eſt, cujus* ἐντολὴν [c] dicit ἀγαθὴν; & τὸν νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς, *legem præcepti carnalis*, cujus mandato [d] τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς *infirmitatem* tribuit & *inutilitatem:* Apoſtolum autem iis in locis legem moralem & ritualem intellexiſſe, cordatis omnibus extra dubium ponitur. Nec minus in propatulo eſt, interpretationem illam *textus ipſius verbis* apprime convenire: nam phraſis illa [*ſtatuta non bona*] legibus ritualibus, iiſque ſolis, ad amuſſim quadrat: nempe *ratione materiæ*, utpote nihil per ſe eligibile & humanæ naturæ perfectivum præcipientibus; & *ratione effectus*, nam mortem quidem violantibus, quamvis non vitam obtemperantibus, attulerunt; & *ratione originis*, quia ſtatuta illa ſeculi moribus originem debuerunt, utpote ſancita ut bruto populo, in curvas gentium ſemitas alias abituro, frænum injiceretur; nec minus *ratione formæ*, titulus ille ceremoniarum legibus apprime convenit: nam, obſervante [e] *Theodoreto*, οὐκ ἔφη δεδωκέναι αὐτοῖς προστάγματα κακὰ, ἀλλ' οὐ καλά. *Non dixit* Deus *ſe dediſſe illis præcepta mala, ſed non bona; neque enim vitium edocebant, neque virtutis ipſa per ſe erant efficientia.* Huic interpretationi calculum adjecerunt e veterum ordine non pauci, *Juſtinus Martyr, Origenes*, S. *Hieronymus*, S. *Auguſtinus*, aliique, quorum teſtimonia explicate tradita apud [f] *Hier. Pradum* in Ezek. & [g] *Raimundum Martinum* reperiant curioſi. In eadem ſententia erat *Cedrenus:* poſtquam enim hoc prophetæ teſtimonium contra Judæos protuliſſet, ſic tandem concludit, [h] ὥστε ἦν κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, καὶ οὐ κατὰ τὴν ἀγαθότητα, δέδωκεν ὑμῖν ἐκεῖνα τὰ προστάγματα πάντως· i. e. *omnino itaque leges iſtas* de ceremoniis, *non ut bonas* per ſe ſed *propter cordis veſtri duritiem, vobis dedit* Deus. Hiſce cognata veniunt apud [i] *Cyrillum Alexandrinum* cum *Juliano* diſputantem. Non me latet, interpretationem longe aliam viris nonnullis eruditione præſtantibus arriſiſſe: quorum alii de mandatis a gentium regibus pro arbitrio impoſitis, alii de gentium ritibus in pœnam permiſſis, de tributis alii, interpretanda cenſuerunt. Nil opus eſt autem ut ſententiis hiſce refellendis immoremur: cum clarum ſit *Ezechielem* hic ordine & diſtincte loqui, nempe de iis primo quæ in Ægypto, deinde in deſerto, poſtea in terra, agebantur; quin & ea ſit interpretationis veræ natura, ut per ſeipſam ſatisfaciat, & aliam quamvis alienam eſſe ſua luce demonſtret. SECT. 2.

DEUM itaque legem ceremonialem ad arcendam idololatriam inſtituiſſe, e jam dictis prophetæ verbis eluceſcat: idem etiam intelligere eſt, ex aliis non minus diſertis ſcripturæ locis. Aſſerit enim Apoſtolus, ad *Galat.* 3. 19. *legem appoſitam fuiſſe* τῶν παραβάσεων χάριν, h. e. eo quod mores idololatrici, ſummæ in legem tranſgreſſiones, plurimum invaluiſſent, adeoque lege peculiari (ut fere novis morbis nova quæruntur remedia) coerceri debuiſſent. Et com. 23. ὑπὸ νόμον, inquit, ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι, h. e. pœnarum formidine & præceptorum anguſtia, tanquam muro quodam, concluſi tenebamur, ne ad prophanos gentium ritus prolaberemur. Optime itaque Apoſtoli ſimul & legis intentionem aſſecutus eſt jam laudatus [k] *Cedrenus*, cum dixit, *injunxit* Deus quaſdam *ſeparationes, purgationes, ablutiones, decimationes, caſtimonias, feriaſque varias, pœnis* etiam *ſancita* omnia, ἵνα πιεζόμενοι, καὶ ὑπὸ τῷ κλοιῷ ἀγόμενοι, τῆς πολυθέου πλάνης ἐκφύσονται, *ut* his *preſſi, &* veluti *compedibus adſtricti* Iſraelitæ, *errorem de diis multis evitarent.* & S. Pauli

NIL opus eſt ut plura ſcripturæ loca in medium proferam, præſertim cum ſola ratio tot argumenta ſuggerat quæ fidem haud incertam aſſertioni noſtræ faciunt, legem nempe ceremonialem huic quam dixi cauſæ & origini tribuendam eſſe: Accedit quinque rationum evidentia.

NAM (1°.) clarum certumque eſt, viros pietate celebres, cum nulla ſubeſſet ido- Prima.

a 1 *Tim.* 4. 8. b *Gal.* 3. 21. c *Rom.* 7. 12. d *Hebr.* 7. 16, 18. e Interp. in *Ezec.* c. 20. T. 2. p. 400. f *Hier. Pradum* in *Ezec.* T. 1. p. 249, 250. g *Pug. fid.* P. 3. p. 808. h *Compend. hiſt.* T. 1. p. 223. i L. 9. p. 323. k T. 1. p. 239.

 Iolatriæ

SECT. 2 lolatriæ ſpecies & ſuſpicio, legem illam violari non dubitaſſe. Hoc *Theodoritus* olim obſervavit: *cum,* [a] inquit, *ſciret Deus populi propenſionem ad impietatem, cultum divinum uno in loco circumſcripſit;* τοῖς [δὲ] εὐσεβέσι, καὶ τὸν τῦ νόμυ σκοπὸν ἐπιζαμβάνουσι, ἅπασ εἰς τὸ τῦ Θεῦ λατρείαν καθιέρωτο τόπ@. *Piis* autem *& ſcopum legis intelligentibus, quilibet locus erat conſecratus ad Dei cultum.* Nam Elias, cum lex omnes ad templum vocaret, in *Carmelo* ſacrificium obtulit: Samuelem etiam in *Miſpat* rem ſacram feciſſe legimus: Samſon nullam reprehenſionem ſubiiſſe legitur, quod favum e leonis cadavere ſumptum comediſſet: David *panem propoſitionis,* quem lex divina ſacerdotibus ſolummodo ſacrum fecerat, cum fames urgeret in cibum ſumpſit: ſacerdotes in [b] templo, variis laboribus occupati, ſabbati otium impune violarunt; cum ipſa loci & laboris ſui ſanctitas omnem idololatriæ aut legis contemtus ſuſpicionem amoveret: multis Dei veri cultoribus, paſcha celebrandi licentiam conceſſit [c] Hezekiah, licet ad legis præſcriptum nequaquam ſanctificatis. Hujuſmodi exempla tam frequentia [d] *Procopii* verbis cauſam præbuere, Ἐπισημαίνεσθαι δεῖ ὡς οἱ ἐπιφήμονες τῦ πρωτέρυ λαῦ ἧττον ἐφρόντιζον τῶν σωματικῶν τῦ νόμυ προσταγμάτων· i. e. *notandum eſt peritos e veteri populo minus curaviſſe corporalia legis mandata,* nempe ut ea κατὰ τὸ ῥητὸν ſemper obſervarent. Satis quæ jam dixi indicant, legis conſultos olim credidiſſe, legem non tam viris datam quam νηπίοις *pueris,* & illius bonitatem non a præceptorum natura ſed fine derivatam: nam ideo legis intentionem complere, cum ab ejus litera recederent, ſatis ad juſtitiam coram Deo exiſtimarunt.

Secunda. (2°.) NULLA ratio occurrit, cur Deus tot legibus & ritibus inutilibus populum Judaicum onerare, & *cultum rationalem* pene obruere, voluerit; niſi ut gravi illo jugo populum impediret, ne officii ſui cancellos tranſiliret, & ad ritus gentilium rueret. Id enim confeſſum & apertum eſt, hujuſmodi ritus nullum cum Dei natura conſenſum habuiſſe; nec tanto ceremoniarum apparatu opus fuiſſe ad pietatem colendam, qua talis eſt, quanto Judaiſmum laboraſſe conſtat. Dicendum itaque cum S. [e] *Chryſoſtomo,* Οὐ πρὸς ἀρετλύ τινα σωτελεῖ νόμιμα ταῦτα, ἀλλ' ἀντὶ χαλινῦ τιν@ ἦν αὐτοῖς δεδόμενα, ἀφορμλὴ ἀσχολίας παρέχοντα· *non ad virtutem conferunt ejuſmodi leges, ſed eis,* Judæis, *datæ erant pro fræno quodam,* negotii & *occupationis occaſionem præbentes.*

Tertia. (3°.) LEX ea ſolis Iſraelitis ſervanda tradebatur. Antiquis mundi patribus ignotus erat penitus oneroſus ille rituum apparatus qui poſterorum ſuorum curam & pietatem exercebat. [f] *Hebræi qui longo ante Moſem tempore claruerunt, ferendæ per eum Legis ignari,* ἐλεύθερον καὶ ἀνεμπόδιστον θεοσεβείας κατώρθυν τρόπον, *expeditam* quandam *ac liberam pietatis viam tenuerunt, moribus ad naturæ ductum* inſtitutis *ornati.* Nec tantum patres antiqui, ſed & Judæorum proſelyti, i. e. gentiles ab ethniciſmo converſi, vitam legum Moſaicarum vinculis ſolutam egere. Non enim opus erat, ut illi difficili legis pædagogo erudiendi traderentur, qui Dei veri fidem cultumque natura magiſtra didiciſſe videbantur. Hinc autem non obſcure colligatur, malos aliquos mores in Ægypto hauſtos novis hiſce legibus imponendis occaſionem præbuiſſe: quidni enim Iſraelitæ eadem, qua & patres ſui, libertate fruerentur, niſi quod a patrum ſuorum moribus & ingeniis in Ægypto deſciviſſent; & in gentium ſemitas certo proruiſſent, niſi Deus legum earum compedes iis injeciſſet?

Quarta. (4°.) LEGES illæ tum primum Iſraelitis datæ ſunt, cum ingenii moribus Ægyptiis addictiſſimi documentum edidiſſent. Conſtat enim Deum, primo decem tantum mandata tradidiſſe, nec ullam mentionem feciſſe cultus tot operoſis ceremoniis præſtandi, cum primum Pharaonis jugum exuiſſent; ſed tum demum ingens illud legum & rituum onus iis impoſuiſſe, cum fœdus de Deo vero colendo violaſſent, & (cultu vitulino) animi moribus Ægyptiacis pertinaciter adhærentis luculentum nimis argumentum præbuiſſent. Hoc Apoſtolo obſervatum, ad *Hebr.* 8. 9, Neque hoc S. *Hieronymi* viſum fugit; nam, inquit, [g] *ante offenſam,* per vitulum, *decalogum tantum acceperunt* Iſraelitæ: *poſt idololatriam vero & blaſphemiam, multiplices legis ceremonias.* Hinc forſan Apoſtolus de lege rituali loquitur, tanquam mantiſſa quadam & re præter expectationem promiſſis & antiquis Dei inſtitutis addita; cum ait, ὁ νόμ@ παρεισῆλθεν προστέθη. Quem locum ſic illuſtrat [h] *Theophylactus,* καλῶς ἦ τὸ, προστέθη ἵνα δείξῃ τὸν νόμον μὴ προηγυμένως δοθέντα, &c. *ſcite autem illud,* appoſita eſt, dixit, *ut indicet legem non eſſe præcipue ac primo conſilio datam, quemadmodum promiſſiones;* ſed ve-

a In 1 *Reg. Queſt.* 12. T. 1. p. 239. b *Mat.* 12. 5. c 2 *Paral.* 30. 18, 19. d In 1 *Reg.* 21.
e In 1 ad *Cor.* c. 2. *Homil.* 7. T. 5. p. 69. f *Euſeb. præp. Evang.* l. 7. c. 6. & *Demonſt. Ev.* l. 1. c. 6.
g *Comment.* in *Ezec.* 20. T. 3. col. 836. h In *Gal.* 3. 19.

luti

luti obiter additam, ob multas tranſgreſſiones, ut aliquot ſaltem cohiberet. Cum itaque cultus vitulinus legis ſanctioni cauſam dederit, inde conjecturæ locus eſt, eam ideo traditam fuiſſe, ut gentem illam ab idololatria ad patrum fidem & cultum revocaret, a quibus, ex longo cum Ægyptiis uſu & ſocietate, plurimum receſſiſſent, SECT. 2.

(5°) PROCLIVE eſt obſervare, Deum culibet legi rituali, [a] *manu elata*, h. e. proterve & ex præmeditato violatæ, ſupplicium extremum ſtatuiſſe; quum tamen peccatis ſua natura gravioribus [fornicationi, furto, proximi mutilationi, & ejuſmodi] pœnas longe mitiores irrogarit. [b] *Maimonidem* rei hujuſce rationem ſic optime reddentem audiamus: *nemo ita* [h. e. manu elata] peccat, *niſi cujus animo inſidet opinio* vel dogma aliquod *legis intentioni repugnans. Hinc communis & recepta* legis hujus *expoſitio eſt, quod* in ea *loquatur ſcriptura de idololatria eo quod ea primariis & principalibus legis fundamentis adverſetur.* Huic rationi confirmandæ argumentum præbent ipſa legis [c] illius verba, *iſte Dominum probris afficit:* h. e. Dominum ejuſque legem in cordis ſecreto pro fabula habet & inani terriculamento, ſeque ad deos & ritus gentilium denuo recipere meditatur. Cum itaque (ut inſtitutum proſequar) filii *Gad* & *Reuben* legis τὸ ῥητὸν, privatum ſibi altare ſtruendo, violaſſent; Iſraelitæ, factum illud in partem ſequiorem interpretati, armis infeſtis contra fratres prodeunt, ut eos, tanquam [d] idololatras & apertos legis contemptores, interimerent. Quo itaque filii *Reuben* omnem tanti facinoris ſuſpicionem a ſeipſis amoverent: reſpondent ſe nihil *per rebellionem aut prævaricationem*, h. e. manu elata & contra legis διάνοιαν, perpetraſſe. Quinta.

AD rem præſentem nonnihil conferat, rationibus hiſce pauca ſubjungere veterum teſtimonia. Adduntur teſtimonia

INTER eos ſic [e] *Tertullianus* [1] inprimis nobiſcum ſuffragatur: *lex ad hoc filiis Iſrael data* eſt *ut per illam proficerent, & redirent ad bonos mores, quos cum a patribus accepiſſent in Ægypto, propter conſuetudinem barbaræ gentis corruperant.* His affinitate proxima junguntur [f] *Euſebii* verba: Ἡ μὲν [παλαιὰ διαθήκη] τοῖς ἀποπεσοῦσι τῆς τῶν προγόνων εὐσεβείας Ἰουδαίοις, τὸν Αἰγυπτιακὸν ὃν βίον καὶ τρόπον ζηλώσασιν, &c. vetus Teſtamentum, *lapſis a majorum pietate Judæis, vitamque Ægyptiacam ac mores æmulantibus, & ad errorem colendi multos Deos ſuperſtitionemque gentium, quæ ſimulacra venerabantur, declinantibus, legis loco impoſitum eſt; ut & eos qui ceciderant excitaret, & præcipites ruentes in rectum duceret.* His proxime accedunt ejuſdem auctoris verba: [g] Ὁ Μωσέως παρεισελθὼν νόμος, διά τις νηπίων καὶ ἀτελῶν ψυχῶν ἐπίτροπος καὶ οἰκονόμος, &c. *Moſis lex ingreſſa eſt, quaſi puerilium imperfectarumque animarum curatrix quædam & gubernatrix; aut etiam, inſtar medici cujuſdam, univerſæ Judæorum nationi, gravi Ægyptiacoque morbo laboranti, —tradita eſt. Nam quia, cum Ægyptiis verſantes, poſt ſanctorum patrum mortem, ad morum Ægyptiacorum ſimilitudinem allecti erant, & ad multorum deorum ſuperſtitionem deciderant; adeo quidem ut Ægyptiis per omnia ſimiles, tum in errore ſimulachrorum, tum in aliis quoque facinoribus, evaſiſſe viderentur; merito, quaſi ex profundo malorum ipſos hauriens Moſes, ab impia deorum multitudine amovit, & ad opificem Univerſi Deum reduxit: primum illum gradum pietatis,* in præceptis legalibus, *tanquam tot veſtibulis & introductionibus, ad perfectoria præſtruens.* Hiſce, S. *Chryſoſtomi* teſtimonium, licet paulo prolixius, non gravabor adſcribere, utpote ad rem meam maxime accommodatum; [h] τῶν ἐπιταγμάτων, τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ, τὰ δὲ δι' ἕτερα, γίνεσθαι ἐκελεύετο, &c. *e mandatis, hæc quidem propter ſe fiebant, illa vero alias ob cauſas jubebantur, ut fierent; ſicuti ſunt hæc, Deum noſſe, ne homicidium committerent, ne adulterarentur: & quæcunque talia, lege ſancita ſunt propter utilitatem ex eorum obſervatione prodeuntem.* Τὸ μέν τοι θῦσαι καὶ θυμίαμα προσενεγκεῖν, καὶ τηρῆσαι σάββατον, καὶ ὅσα τοιαῦτα πάλιν, οὐχ ἵνα τὰ αὐτὰ ταῦτα γίνηται ἁπλῶς, ἀλλ' ἵνα ἐκ τῆς τούτων μελέτης τῆς τῶν δαιμόνων ἀπάγωνται θεραπείας· *atqui immolare, incenſum offerre, ſabbatum obſervare, & quæcunque talia* præcepit Deus; *non ſimpliciter ut hæc fierent, quin potius ut per aſſiduam horum curam & obſervationem a cultu dæmonum* & idolorum *abducerentur.* Addam inſuper S. *Cyrilli* verba, ne lector me injuriæ poſtularet, ſi illum teſtimonio tam diſerto defraudarem: [i] Ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς πολυθέου πλάνης, καὶ ὅπῃ φωτισμῷ τῶν ἐν σκότῳ, καταχρησμῳδήσας τὸν νόμον τοῖς πάλαι διά Christianorum,

a In *Gal.* 3. 19. b *Mor. Neb.* P. 3. cap. 41. c *Num.* 15. 30. d *Deut.* 13. 12, 13, 14, 15.
e Lib. de cib. *Judaic.* c. 2. f *Demonſt. Evang.* l. 1. c. 4. g *Ib.* lib. 1. c. 6. h *Comment.* in *Eſai.* c. 1. T. 3. p. 652. i *Epiſt.* ad *Acac.* T. 5. P. 2. p. 124.

1 Librum illum, (potius Epiſtolam) de *cibis judaicis*, non eſſe *Tertulliani*, tum ex ſtylo & ſcripturis aliter tranſlatis, ſatis conſtare, ſentit *Pamelius*; tum etiam quod ſucceſſus ſui perſecutionis tempore meminerit, qualem *Tertullianus* ubique impugnat: quare Novatiano adſcribere mavult. vid. p. 731.

SECT. 2. Μωσέως, &c. *Univerſi Deus, cum, ad everſionem erroris polytheiſmi* [vel idololatriæ] *& illuminationem eorum* qui *in tenebris* erant, *legem dediſſet miniſterio Moſis*, &c.

& Judæorum. PATRUM ſententiam probat *Maimonides*, quo nihil ſanius doctiuſve novit Hebræorum ſchola: nam de legis ceremonialis ratione ſic animi ſui ſenſum explicat: [c] *noſti ex pluribus ſcripturæ locis, quod prima legis noſtræ intentio ſit idololatriam tollere, memoriam illius, & omnium eorum quæ illi adhærent, aut hominibus ad illam vel minimam occaſionem præbent, delere.* Et poſt pauca, *manifeſtam*, inquit, *habent utilitatem omnia* legis *præcepta & interdicta*; *idololatriam & quicquid illi adhæret, ad eam permovet aut pertinet, prohibentia.* Eodem redit, quod [b] alibi aſſerit, מצות ע ז כנגד המצות נולן *Præceptum de cultu extraneo* ſeu idololatria, *eſt inſtar preceptorum cunctorum*, & הוא ע"קד כל המצות כולן *fundamentum eſt quo cætera innituntur præcepta univerſa.* In hunc ſcopum, idololatriæ ſcilicet abolitionem, totam legem præcipue collimaſſe, docuerunt etiam antiqui Judæorum magiſtri, in quorum ſcite dictis numeratur, [a] *quicunque* [1] *confitetur idololatriam, habetur pro eo ac ſi totam legem abnegaſſet*; *& quicunque abnegat idololatriam, pro eo ac ſi totam legem confeſſus eſſet.*

CAP. II.

Obiter oſtenditur, decalogum aut legem moralem idololatriæ præcavendæ & eradicandæ ſerviiſſe.

Cui uſui decalogus inſerviebat. NON ſemel a me dictum eſt, Iſraelitas, Ægyptum incolentes, idololatriæ Ægyptiacæ peſte peſſime laboraſſe; & Deum legem ceremonialem eo præcipue conſilio ſtatuiſſe, ut ei morbo remedium adhiberet, & populum ſanctum ad mores & ingenia ſaniora revocaret, Ut autem aſſertionis hujuſce veritas eo magis extra dubium ſtatuatur, erit e re præſenti, de ratione decalogi nonnulla prælibare, & obiter oſtendere Deum legem etiam moralem tradidiſſe, ut idololatriam peſſundaret; & Ægypti mores cum ea conjunctiſſimos animis & regionibus Hebræorum exterminaret. Ut res hæc eo ſolidius aſtruatur, mecum ſtatui, de Tabulæ & ſecundæ mandatis, eorum etiam ſcopo & affinitate, diſquiſitionem breviuſculam inſtituere.

HANC provinciam eo libentius meam facio, quod auctores plerique; licet ex inſtituto de decalogo differentes, eam intactam prætermittant. Theologi nempe plerique omnes ea opinione fuiſſe videntur, Deum decalogum tradidiſſe, ut eſſet vitæ morumque norma generalis, & ſummula quædam ad quam precepta quævis alia, lege vel evangelio comprehenſa, revocari poſſent. Hinc laborat eorum *pia mater*, ut mandatis illis omnibus ſenſus tam ample lateque diffuſus affigatur, ut officia omnia Deum aut proximum ſpectantia in iis contineri cenſeantur. Nemini vero rem ex ratione æſtimanti veriſimile videri poteſt, decalogum ideo ſolummodo ſancitum fuiſſe, ut in ſe uno, tamquam compendio quodam, alias omnes pentateuchi leges complecteretur; cum inſignia illa legis mandata, *Dominum Deum tuum diliges ex toto corde, & proximum tuum amabis ſicut teipſum*, in decalogo reperiri nequeant, niſi mandata quædam ad ſenſum ab ipſis eorum verbis alienum obtorto quaſi collo trahantur, & interpretationi arbitrariæ ſubjiciantur.

NE multis immorer: quantum mihi percipere datum eſt, ſcopus decalogi præcipuus erat, ut idololatriam ejuſque fructus effectus conjunctiores, extirparet, & ut aliis legibus cognatis in pentateucho contentis virtutem & auctoritatem conciliaret. Quis enim ſibi perſuadere potis eſt, Deum illa decem mandata, vix ulla cognatione conjuncta, in unum quaſi faſcem decalogi compingere voluiſſe; niſi quod omnia in eo fine & ſcopo convenirent, ut ſcilicet idololatriam ejuſque primarios effectus e rebus ejiceret & prorſus aboleret. Aſſertionis hujuſce veritas paulo clarior evadet, ſi Tabulæ utriuſque præceptis ſigillatim exponendis & examinandis nonnihil immoremur.

a *Mor. Neb.* P. 3. c. 29. b *Halac. Abod. Zar.* c. 2. §. 7. c *Seld.* de jur. nat. & gent l. 2. c. 1. p. 136.

1 Ipſiſſima ſunt Maimonidis verba in ſectione illa laudata, quæ *Selden* in medium profert.

SECT. I.

SECT. I.

Tabulæ primæ præcepta idololatriæ abolitionem pro ſcopo habuiſſe.

HIC par eſt ut ſermo meus a Tabulæ primæ præceptis exordium ſumat. Deum autem Tabulæ primæ mandata ad idololatriam abolendam, veluti ſcopum præcipuum, direxiſſe, facile percipiamus, ſi ad mandata illa quatuor in ea Tabula contenta, diligentius attendamus.

Mandatum primum.

HORUM primum [a] LXX ſic interpretandum cenſuerunt: οὐκ ἔσονταί σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ i. e. *non habebis deos alienos præter* vel *coram me.* Senſus eſt, exponente [b] Grotio, *non pro vero Deo ſubſtituendos alios, ſed nec aſſumendos ad eum alios,* cultus divini ſocios, *quod faciebant* idololatræ. Illi nempe Θεοὺς πολλοὺς & κυρίους πολλοὺς honore divino donare ſolebant, iiſque preces, incenſum, vota, ſacrificia, cum aliis honoribus divinitati propriis, exhibebant. Dies me deficeret, ſi numeroſa deorum ethnicorum, Ægyptiorum imprimis, agmina ad calculos revocare vellem. Ne itaque fides aut mores Hebræorum ea deorum farragine corrumperentur, hac lege proſpectum eſt, ne quis deus alienus, Jehova quaſi ſpectante, coleretur, vel in cultus ejuſdem ſocietatem cum Deo ſupremo reciperetur. Quo vero lex ea paratius obſequium obtineret, Deo viſum eſt nomen אל קנא [c] *Dei zelotis* aſſumere, qui nempe parem aut rivalem ferre neſcivit; cum præſertim eccleſiam Judaicam ſibi quaſi in ſponſam aſciviſſet, eamque conjugio fideli ſibi ſoli conjunxiſſet. Deus etiam ſe titulo יהוה אחד *Jehovæ unius* aut *unici* gaudere, palam & aperte declaravit; verſu ſcilicet illo probe cognito, [d] *audi Iſrael, Jehova Deus noſter* eſt Deus אחד *unus* aut *unicus.* Atque titulus ille, ſeculis anterioribus, ſic in vulgus innotuit, ut inter gentes vicinas, tanquam nomen Dei proprium, inclaruiſſe videatur. Nam [e] *Sanchoniathon* hiſtoricorum exoticorum antiquiſſimus, [1] *Adadum* quendam apud Philonem memorat, qui hiſtorici jam dicti verba ſic interpretatur, Ἀδώδος Βασιλεὺς Θεῶν· *Adodus rex Deorum.* Hoc argumentum fuſius exequitur [f] *St. Le Moyne,* auctor in cujus morte præmatura damnum non leve fecerunt literæ. Sed ut eo jam redeat ſermo, unde paululum aberravit: e jam dictis obvium eſt intelligere, Deum mandatum primum edidiſſe, ad polytheiſmum (idololatriæ πρῶτον ψεῦδος) ex animis & moribus Hebræorum funditus evellendum: nec opus eſt, ut in re tam aperta, tam cognita, confirmanda, ſollicite laborarem.

Mandatum ſecundum.

MANDATUM ſecundum affinitate propinqua primo jungebatur, & ad ſcopum eundem, idololatriæ ſcilicet abolitionem, aperte dirigebatur. Hoc intelligere eſt ex ipſius mandati verbis, [g] *non facies tibi ſculptile, nec ullam ſimilitudinem quæ* eſt *in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ* ſunt *in aquis ſub terra. Non adorabis ea,* &c. Deum autem hanc legem profanis, Arabum, Phœnicum, & Ægyptiorum, moribus adverſam ſtatuiſſe, dubitari nequit: præſertim ſi verba legis illius cum inſtitutis gentium, Ægypti præcipue, conferantur. Ægyptii ſcilicet omnigena ſimulacra [rerum cœleſtium, terreſtrium, aquatilium] formare, per ea deos abſentes repræſentare, & ſimulacris illis, tanquam deorum ſymbolis & vicariis, cultum & honorem divinum tribuere, ſolebant. Cum re præſenti proxime conjunctum eſt [h] *Philonis* teſtimonium de Ægyptiis ita differentis: οἱ κύνας, λύκους, καὶ λέοντας, καὶ κροκοδείλους, καὶ ἀλλὰ πλείονα θηρία, καὶ ἕνυδρα, καὶ χερσαῖα, καὶ πτηνὰ, θεοπλαστοῦντες· *qui canes, lupos, leones, crocodilos, multaſque alias beſtias, & aquaticas, & terreſtres, & volucres, animantia deorum faciunt.* Exemplo ſint inter aquaticas, dagon, phagrus, mœotes, oxyrrhyncus; inter terreſtres, vitulus, ichneumon, hircus, ovis, canis; inter volucres, vultur, ibis, accipiter, aliæque. Præter formas haſce naturales, quas Ægyptii honore divino afficiebant, alias habebant artificiales, ad rerum cœleſtium imitationem factas, quas divinitatis cujuſdam participes, cultuque ſacro proſequendas, exiſtimabant. Ut res ad pauca redeat: cum *ſacra* illa (quæ diximus) *animalia,* eorum etiam ſimulacra, paſſim inter Ægyptios cultum invenirent, eorum etiam cultus more longo receptus eſſet, & inter Ægyptios in parte

a In *Exod.* 20. 3. b Annot. ad *Exod.* 20. 3. c *Exod.* 20. 5. d *Deut.* 6. 4. e Apud *Euſeb. præp. Ev.* l. 1. c. 10. p. 38. f Not. in *Polycarp.* epiſt. T. 2. p. 106, 107. g *Exod.* 20. 4, 5. h De *Legat.* ad *Caium* p. 1012.

1 Apud *Macrobium,* legere eſt, *Deo, quem ſummum maximumque venerantur Aſſyrii,* Adad *nomen dederunt: ejuſque nominis interpretatio ſignificat,* unus. *Saturnal.* l. 1. c. 23. *Adad.* originem ſuam acceptam referre voci Heb. אחד *ahad* plures ſentiunt. v. Joſ. *Scaliger.* notas in fragmenta libro de *emend. tempor.* annexa: *Selden.* de *D. Syr.* ſyntagm. 1. c. 6 & *L. Moyne,* in loco laudato.

SECT. I. non minus ſapientiæ quam pietatis haberetur; ne moris & opinionis tam̃ peſtiferæ contagium ad Iſraelitas (nuperos Ægypti ſervos & diſcipulos) emanaret, Deo viſum eſt mandatum ſecundum tradere, quod, tanquam alexipharmacum, ad peſtem illam Ægyptiacam propulſandam, inſerviret.

E jam dictis itaque patenter elucet, Deum duo prima mandata Iſraelitis impoſuiſſe, ut obſtaculo eſſent quo minus ad idololatriam ruerent, & opprobrium illud Ægypti, ζωολατρέια, moribus eorum ſemper adhæreret.

Mandatum tertium.

[a] MANDATUM tertium proximo diſcutiendum eſt, ejuſque mens & ſenſus primo, deinde ſcopus aut intentio, qua licet inveſtiganda.

NE a mente ſenſuque legis hujus aberremus, ad ipſa verba diligenter attendendum eſt, & quæſtionibus hiſce duabus caute reſpondendum: (1°.) quæ mens & ſenſus eſt illius locutionis, *non aſſumes nomen domini Dei tui.* (2°.) Quid per phraſin illam intelligendum, *non aſſumes in vanum.*

CURANDUM eſt primo, quæ mens & ſenſus eſt illius locutionis, *non aſſumes nomen domini Dei tui.* In Hebræo eſt, לא תשא *non feres*, in ore nempe tuo, nomen tremendum Jehovæ Dei tui, cum jurejurando te obſtringis. Hæc interpretatio firmitatem paulo majorem petat e Levit. 19. ubi præcipua decalogi præcepta repetita veniunt. [b] Ibi nempe lex ea, mandati tertii vice fungitur; *& non jurabitis in nomine meo mendaciter* vel *in falſum.* Neque novum eſt ut Scriptura phraſin hanc [*ſumere* vel *ferre nomen*] ad juramentum notandum uſurparet. [c] Illum enim Exodi locum, *in omnibus quæ dixi vobis cauti ſitis, & nomen deorum alienorum ne memoretis, nec audiatur ex ore tuo*; auctor Vulgatæ ſic interpretatur, *omnia, quæ dixi vobis cuſtodite, & per nomen externorum deorum non jurabitis neque audietur ex ore veſtro.* Cum hac lege cognationem colere creduntur illa Pſalmiſtæ verba, [d] *non libabo libamina eorum de ſanguine, nec aſſumam nomina eorum* [idolorum] *ſuper labiis meis.* Hoc eſt, " nec ſanguine, vani-" tatibus hiſce libato, cultum præſtabo; nec quicquam, per eorum nomina juratus, " affirmabo. His affinia videntur illa Pſalmiſtæ verba, Pſal. 24. 4. ubi נשא נפשו *ſumpſit* [vel *tulit*] *animam ejus* per *animam ſuam jurare denotat*; & Pſal. 50. 16. ubi voces eas *aſſumis fœdus meum in os tuum*, ſic illuſtrat Chaldæus, *per nomen meum juratus es & fœderis mei meminiſti.* Hunc ſenſum paulo firmiorem reddit *Philonis* teſtimonium: ille ſcilicet, in explicatione mandati tertii verſatus, dixerat, Μὴ λαμβάνειν ὄνομα Θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ, *non ſumendum nomen Dei in vanum:* & poſtea rem totam explicans inquit, [e] μάρτυρα ὀ καλεῖν ἐπὶ ψεύδει Θεὸν, ἀνοσιώτατον, *Deum autem teſtem advocare ad mendacium, res imprimis impia.*

UT ſenſum legis hujuſce plenius aſſequamur, diſquirendum eſt proximo, quid ſit *Dei nomen* לשוא *in vanum ſumere.* Indaginis hujuſce ratio eſt, quod [f] LXX vocem שוא quandoque ψευδὴς *mendax, falſus*; *ſæpius* μάταιος & ματαιότης, *vanus, fruſtra, ſine cauſa*, vertant. Deinde: LXX verba legis hujus ἐπὶ ματαίῳ, *Aquila* εἰς εἰκῇ, reddunt; cum tamen Moſes, parallelo illo [g] Levitici loco, vocem שוא per שקר *mendacium* interpretetur. Nam illius loci verba, Latine reddita, ſic ſonant; *non jurabitis in nomine meo* לשקר *in falſum*, vel *mendaciter.* [h] *Joſephus* huic interpretationi ſuffragari putetur, cum dicit mandatum tertium præcepiſſe, ἐπὶ μηδενὶ φαύλῳ τὸν Θεὸν ὀμνῦναι· *circa rem nullam, pravam* aut *fictam, Deum jurare*, vel nomen ejus tremendum interponere, Me quod attinet, ſenſum hunc & illum legis hujus intentioni conſentaneum, & utrumque tuto recipiendum, judico. Ita judico, non tantum quod rationes jam allatæ ſenſum utrumque fide dignum repreſentent; ſed quod [i] locus ille quem laudavi modo ſenſum utrumque bene firmum reddat. Nam textus illius pars prima [*non jurabitis in nomine meo mendaciter*] ſenſum ſecundum vocabuli שוא firmum ratumque facit: & illius pars altera [*nec prophanabis nomen Dei tui*] ſenſum quem dixi primum extra dubium ſtatuit: requirit enim ut Dei nomen raro admodum, & cum ſolennitate quadam uſurpetur; nec temere, nec ſine gravi cauſa, ad rem ullam firmandam adhibeatur.

CUM jam mens & ſenſus mandati tertii paulo clarius innoteſcant, de illius ratione & ſcopo proximo diſſerendum eſt; ut ea in lucem prolata, liquidum ſit, Deum hoc etiam præceptum ad idololatriam & mores idololatricos eradicandos inſtituiſſe. Illius autem ſcopus & intentio quintuplex fuiſſe videatur.

PRIMO: juramenta omnia profana, vel numinis alicujus fictitii nomine concepta,

a *V. Sap. Salom.* c. 14. 21. *Cantacuzen.* hiſt. Byz. vol. 12. p. 1043. & vol. 6. p. 420. b verſ. 12. c 23. 13. d *Pſal.* 16. 4. e Lib. de *Decalog.* p. 756. f In *Exod.* 20. 7. g cap. 19. 12. h Antiq. l. 3. c. 5. p. 105. i *Levit.* 19. 12.

damnare

damnare & inhibere. Mandatum enim illud, de Dei ſolius nomine ſumendo loquens clare docet nefas eſſe numinis alicujus profani nomen in labia ſumere, vel hujuſmodi juramento noſmet obligare. Nam apud interpretes Decalogi, hæc regula fidem certam obtinet, " omne mandatum affirmativum & præceptivum ſupponit & includit " aliquid negativum & prohibitivum, adeoque per ejus contrarium explicari debet. Verſio itaque Vulgata [a] legem vice mandati tertii poſitam non male ſic interpretatur; *omnia quæ dixi vobis cuſtodite, & per nomen externorum Deorum non jurabitis, neque audietur ex ore veſtro.* Hic ſenſus mandati tertii tam promptus & obvius erat intellectui, ut Iſraelitis non raro criminis loco objiciatur, quod inter jurandum, idolorum nomine, tam frequenter uterentur. Dicuntur enim, ſæpe per [b] *Baalem*, quandoque per [c] *Malcham*, per [d] *peccatum* etiam, *i. e.* vitulum *Samariæ*, & (in genere) per Deos [e] alienos, juramenta concepiſſe. Ideo vero per Deos fictitios tam frequenter jurabant Iſraelitæ, a Dei lege cultuque deficientes; eo quod hac ratione deos illos honore cultuque divino donare cenſebantur, eoſque præſentes, potentes, omniſcios, juſtos & perjurii vindices, agnoſcere non temere credebantur. Hac de re conſulat lector, cui vacat, [f] Gerardum Voſſium, [g] Dionyſium Voſſium, [h] Seldenum etiam fuſe differentes. Nec a vero forſan aberrabit, qui ſentiet Iſraelitas per hujuſmodi deos juramenta ſæpe præſtitiſſe, ut ad mores Ægypti, quos magni æſtimabant, ipſi componerentur. Nam referente [i] Plinio, *Allium, cepaſque inter Deos in jurejurando* habuerunt Ægyptii, eaque [k] divinis honoribus affecerunt.

SECT. I.

SECUNDO: hujus etiam mandati conſilium erat, Iſraelitas inter jurandum ad nomen Jehovæ ſolius aſſumendum devincire. Cum enim lex ea temerarium divini nominis uſum jurantibus interdiceret, certum eſt eam tacite præcipere, ut omnes, inter jurandum, Dei (non alicujus idoli) nomen uſurparent. Et ſane par erat, ut Deus populum ſuum ad ritus hujus uſum lege devinciret; cum juramenta (ſeculis præſertim antiquioribus) cultus divini κειτήρια, & primarii religionis indices, haberentur. Qui nempe נשא שם *Dei nomen* in ore *ferebat*, verus Iſraelita, Jehovæ partibus addictus, audiebat; qui vero numinis fictitii nomine aſſumpto quicquam affirmabat, idola colere, & Jehovam cum lege ſua poſt terga rejicere, cenſebatur. Hoc e multis elucet Scripturæ locis: Deut. 6. 12, 13. *Cave diligenter ne obliviſcaris Jehovæ qui eduxit te de terra Ægypti: dominum Deum tuum timebis, illi ſoli ſervies, & per nomen illius jurabis.* Hiſce perſimilia ſunt, & pene gemina quæ nobis occurrunt, Deut. 10. 20. *Dominum Deum tuum timebis, ei ſoli ſervies, & ipſi adhærebis, & in nomine illius jurabis.* Huc facit etiam locus ille Jeſaiae, cap. 65. 16. *Qui benedicit ſuper terram, benedicet in Deo veritatis, & qui jurat in terra, jurabit in Deo veritatis*; ut ſcilicet hoc ritu ſe Jehovam ſolummodo pro Deo habere, eumque unum colere, teſtaretur. A re præſenti non multum abſunt ea Scripturæ loca, quibus juramenta Dei nomine concepta, tanquam clara converſionis ad Deum teſtimonia memorantur; viz. Jeſ. 19. 18. *In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum.* Converſionem Iſraelis verbis affinibus prænunciat Jeremiah, cap. 4. 1, 2. *Si reverteris Iſrael, ait Dominus, ad me revertere: ſi abſtuleris abominationes tuas a facie mea, non moveberis: & jurabis, vivit Dominus in veritate & in judicio.* Eodem pene modo gentium converſio a Deo prædicta eſt, Jeſ. 45. 23. *Mihi curvabitur omne genu*, & mihi *jurabit omnis lingua.* Ex adverſo: jurare per deos alienos, inter præcipua cultus prophani, & Dei veri renunciati, ſigna numeratur: Jerem. 5. 7. *Filii tui dereliquerunt me, & jurant in his qui non ſunt Dii.* Joſh. 23. 7. *Poſtquam intraveritis ad gentes quæ inter vos relictæ ſunt, ne juretis in nomine deorum earum, & ſerviatis eis, & adoretis illas.* Ut rem paucis abſolvam: qui, per deos alienos juratus, quicquam affirmabat, eoſque teſtatus loquebatur; iis honores & attributa divina concedere, & ſummum Deum τὸν καρδιογνώστην abnegare, cenſebatur: ideoque conſentaneum erat, ut lex ea, de Jehovæ ſolius nomine a jurantibus accipiendo, inter Tabulæ primæ mandata locum inveniret.

TERTIO: hujus etiam mandati finis erat, juramentis in colloquiis & commerciis ordinariis veniam indulgere; modo juramenta illa veritati conſona eſſent, & Dei veri nomine celebrata. Fatendum eſt quidem, mandatum tertium hujuſmodi juramenta nec diſerte probare, nec aperte prohibere; cum rem totam exprimat, ſenſus haud adeo certi verbis involutam. Satis autem *ex ipſa lege Moſis, & Hebræorum veterum uſu*, conſtat, antiquiora ſecula ſenſu tam laxo mandatum tertium intellexiſſe.

a *Exod.* 23. 13. b *Jer.* 12. 16 c *Zeph.* 1. 5. d *Amos.* 8. 14. e *Joſh.* 23. 7. f *De orig. idol.* l. 5. c. 46. g In *Maim.* de *idol.* c. 8. h De *jur. Gent.* l. 2. c. 7. i Lib. 19. c. 6. k *Juven. Sat.* 15. 9.

SECT. I. EX *ipſa lege Moſis*: loco ſcilicet illo parallelo, [a] *non jurabitis in nomine meo mendaciter*, in congreſſu nimirum & ſermone familiari. Huic interpretationi ſua conſtet veritas, e verbis Domini noſtri, legem illam de juramentis in colloquio familiari frequentibus exponentis. Cum enim Judæi molliora quædam juramenta [per cœlum, per terram, per caput & altare] ſibi finxerant partim ne [b] *ſanctum Dei nomen* uſu & ſermone quotidiano profanarent; partim etiam ut olim receptam jurandi libertatem, uſu vulgari tritam, ſibi integram conſervarent; Dominus noſter, ut illam jurandi licentiam ſermone vulgari frequentem inhiberet, [c] *ne juretis omnino* inquit, —— *ſit autem ſermo veſter, eſt, eſt, non, non: quod enim his abundantius* eſt, *a malo eſt.* Quaſi dixiſſet Dominus, "ſub ea tempora quibus lex Moſaica ferebatur, colloquio familiari "per Deos alienos jurare, non tantum apud ethnicos ſed & Iſraelitas erat uſu recep-"tiſſimum. Deus itaque Judæis etiam indulſit veniam, inter alia lege permiſſa, no-"men ejus aſſumendi in ſermone quotidiano, modo Deum non niſi veritatis teſtem "advocarent. Si enim Deus huic mori prorſus obſtitiſſet, & omnia juramenta ſermo-"ne familiari trita plane vetuiſſet; veriſimile eſt Iſraelitas, moris recepti tenaciſſimos, "in vetitum niti voluiſſe, vel, gentium ritu, juramenta merum ethniciſmum olentia "in mores inducere voluiſſe. At oeconomiæ Chriſtianæ ſublimitas & ſimplicitas ma-"jorem nominis divini reverentiam & in ſermone veſtro ſimplicitatem poſtulat: ſe-"poſitis itaque juramentis omnibus, infirmitatis Judaicæ monumentis, communicatio "veſtra ordinaria affirmatione vel negatione ſimplici expediatur. Quod his abundan-"tius eſt, a malo eſt; a gentium ſcilicet æmulatione, vel moris Judaici ſtudio, cui "cordis durities initium dedit.

HUJUS mandati finis quem dixi modo, novam *ab Hebræorum veterum uſu* firmitatem hauriat. Cuivis enim veteris Teſtamenti ſcripta perlegenti promptum eſt obſervare, Judæos antiquiores Dei nomen in colloquiis ordinariis interponere, & ipſorum verba juramento ſolenni firmare, ſolitos. In hujus rei fidem multa [d] Scripturæ teſtimonia, multa inſuper antiquorum ſuffragia, proferre poſſem, niſi quod alibi de hoc argumento fuſius & magis opportune dicturus ſim.

QUARTO is etiam legis hujuſce finis erat, ut Iſraelitas, in juramentis omnibus Dei nomine firmatis, a mendacio vel perjurio coerceret. Hic enim duo præcipue per לשוא *in vanum* videntur intelligenda: (1°.) temere, leviter, ſubito, ſine cauſa gravi; adeo ut hujus præcepti violati crimen incurrat quiſpiam, ſacro-ſanctum Dei nomen in ore ferens inconſiderate & ſine cauſa neceſſaria. Nempe Dei nomen auguſtum, profanum & vile redditur, ſi in re levi & frivola teſtis & vindex advocetur, (2°.) vox ea *falſo, mendaciter*, præcipue denotat, adeo ut hac lege cautum ſit imprimis, ne nomen *Dei veritatis* in os animo fallaci ſumereter. Et de veritate ſenſus hujus eo minus dubitandum cenſeo, quod Philo Judæus, Joſephus, Onkelos, Uzielides, Syrus, Arabs Erpenianus, alii, mandatum hoc de non jurando *fruſtra* vel *mendaciter* interpretentur. Si vero quod ſentiam eloquar, ſenſum utrumque recipiendum, quamvis poſtremum facile præferendum, exiſtimarem. Ea ſum ſententia *Moſis* ipſius inductus auctoritate. Nam Levit. 19. ubi mandata omnia repetita veniunt, hæc verba mandati tertii locum occupant, *& non jurabitis in nomine meo mendaciter, neque profanabis nomen Dei tui*, illud nempe ſine magna religione & neceſſitate nominando.

CAUTELA vero prima populo Iſraelitico eo magis apta fuit & opportuna, quod apud omnes e gentilium grege ſic uſu receptum eſſet, ut juramenta plerunque non tam ad fidem firmandam quam fallendam uſurparent: & ethnicorum juramenta non minus vana & res nihili fuere, quam ipſa numina & idola, quorum nominibus inter jurandum utebantur. Mori huic ethnico teſtimonium præbere creduntur ea Pſalmiſtæ verba, [e] *erue me ex aquis multis, e manu* בני נכר *alienigenarum: quorum os locutum eſt mendacium, & dextra eorum dextra falſitatis:* i. e. "libera me Domine ab hominibus a "gente & lege tua alienis, qui mendacia comminiſci ſolent, eaque juramentis menda-"cibus confirmare. Sic locum expono, quod homines olim manus ſuas [f] extendere ſolerent aut elevare, cum quicquam jurantes affirmarent; & verba illa noviſſima [*dextra falſitatis*] hunc ritum reſpicere cenſeantur. Sed ad ſermonem inſtitutum redeo. Hanc perfidiam ethnicorum confirmant, ejuſque radicem detegunt ea verba [g] Sapientiæ, de idololatris dicta; *aut vaticinantur falſa, aut vivunt injuſte; aut pejerant*

a *Levit.* 19. 12. b *vid: LXX in Levit.* 19. 12. c *Mat.* 5. 37. d *Judic.* 8. 19. 1. *Reg.* 18. 10. 2 *Reg.* 2. 4. *&* 5. 16. e *Pſal.* 144. 7, 8. f *Geneſ.* 14. 22. *Deut.* 32. 40. *Ezech.* 20. 42. *Rev.* 10. 5, 6. g *cap.* 14. 28, 29.

cito:

cito: inanimatis enim idolis confidentes, male jurantes lædi non expectant. Ingenii hujuſce perfidi, [a] Antiochus junior cum principibus; [b] Nicanor etiam & commilitones ſui, [c] gentiles ab Apoſtolo memorati, aliique frequentes, exempla non obſcura præbuere. Probant inſuper teſtimonia in ſcriptis ethnicis paſſim obvia, gentes perjuria (ſi cum commodo ſuo conjuncta (pro nihilo habuiſſe. Brevitati ſtudens unum [d] Ovidium teſtem advoco, qui ſic mercatorem inducit vota Mercurio facientem, ut ei, magno ſuo emolumento, pejerare liceat; SECT. II.

Ablue præteriti perjuria temporis, inquit:
Ablue præterita perfida verba fide.
Sive ego te feci teſtem, falſove citavi
Non audituri numina vana Jovis.
Sive Deum prudens alium Divam ve fefelli:
Abſtulerint celeres improba dicta Noti.
Et pateant veniente die perjuria nobis:
Nec curent ſuperi, ſiqua locutus ero.
Da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro,
Et face ut emptori verba dediſſe juvet.

QUINTO: nonnulli ex antiquis arbitrati ſunt, Deum eo fine mandatum tertium tradidiſſe, ne nomen ejus [i. e. titulus, opera, vel attributa] numini alicui fictitio tribueretur. Mandato illi finem hunc aſtruere videntur LXX, ſic verba mandati transferentes, ὃ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· nam ματαίου nomine nonnunquam idolum, a [e] Græcis interpretibus, ſignanter appellatur. Ut ut ſit, chriſtianos antiquos ſenſum tam latum huic legi conceſſiſſe, e [f] *Tertulliani* verbis aſſequi licet. Poſtquam enim eos qui idolum Dei nomine cohoneſtant, idololatriæ crimine teneri dixiſſet, hæc addit, inſtituto præſenti conſentanea: cum *ait* Scriptura, *nomen aliorum deorum* ne commemoretis, *neque* audiatur ex *ore tuo*; *hoc præcepit, ne deos vocemus eos. Nam & in prima legis parte*, non ſumes, *inquit*, nomen Domini Dei tui in vano, *id eſt*, in *idolo. Cecidit igiter in idololatriam, qui idolum nomine Dei honoraverit.* Si quid hæc veri habeant, gentiles olim Dei nomen polluerunt, & mandatum tertium violarunt, qui nomina, *Elohim, Baal*, [g] *Molech*, & hujuſmodi, (ſummam potentiam & dominium notantia) *vanitatibus* ſuis impoſuerunt: criminis ejuſdem poſtulandi veniunt, qui per [h] *Malcham* aut [i] *peccatum* [i. e. vitulum] Samariæ jurabant olim: nam tali juramento, numinibus ſuis ſcientiam & potentiam illam divinam tacite tribuerunt, ſine quibus juramenti violati religio vindicari nequit. Ejuſdem ſceleris arguendi ſunt Iſraelitæ, qui operis illius egregii, liberationis ex Ægypto, gloriam, [k] vitulo ſuo ſacrilege tribuerunt.

EX iis omnibus quæ in medium jam protuli, luculenter evictum eſt, Deum mandatum tertium, prout etiam primum & ſecundum, ad idololatriam præcavendam & exterminandam tradidiſſe.

DEVENTUM eſt jam ad mandatum quartum tabula prima contentum, quo nempe ſabbati ſive diei ſeptimi cultus inſtituitur. Opera vero facili probare poſſem, hoc etiam, non minus quam ſocias leges in ea tabula contentas, ea de cauſa datum fuiſſe, ut idololatriæ peſtem, tunc late graſſantem, ex animis & regionibus Hebræorum profligaret. Nempe res eſt ſua pene luce clara; ſabbati religionem plurimum profuiſſe ad idololatriam ex Hebræorum moribus exterminandam. Cum enim ſabbatum ſeptiduanum creationis imaginem quandam eorum animis exhiberet, & *Oſirin* & *Iſin* [i. e. cœlum & terram, vel ſolem & lunam] & alia quævis Ægypti numina, non ita pridem e ſummi numinis manu formatrice prodiiſſe, frequenter ediceret & clare promulgaret; fieri vix potuit ut homines eo dementiæ procederent, ut creaturas illas pro Diis æternis haberent, aut eas honore ipſi creatori debito proſequerentur. Nam, obſervante [l] *Philone*, γενητὸς εἰδεὶς ἀληθείᾳ Θεὸς, ἀλλὰ δόξῃ μόνον, τὸ ἀναγκαιότατον ἀφῃρημένος ἀϊδιότητα· *Nullus creatus vere Deus* eſt, *quamvis habeatur* pro Deo; *cum careat æternitate, ſine qua non eſt numen.* Proclive eſt itaque obſervatu, ſabbatum & idololatriam, prout Arcam & Dagonem, ἀσύλατα fuiſſe; & ſabbatum idololatriam; vel idololatriam

Mandatum quartum.

a 1 *Mac.* 6. 62. b 2 *Mac.* 15. 10. c *Rom.* 1. 31. d In *Faſt.* l. 5. verſ. 681, &c.
e Vid. LXX in *Jeſ.* 2. 20. *Lev.* 17. 7. & 2. *Par.* 11. 15. f Lib. de idololat. p. 98. g *Levit.* 18. 21.
h *Zeph.* 1. 5. i *Amos* 8. 14. k *Exod.* 32. 4. l Lib. de *Charit.* p. 699. apud LXX Θεὸς ἀίδιος appellatur. *Gen.* 21. 33.

SECT. II. ſabbati fidem cultumque ſemper profligaſſe. Pauca hæc, tanquam primitias quaſdam hujus argumenti, lectori tradimus in præſenti; ei meſſem integram poſt paginas aliquot exhibituri.

SECT. II.

De mandatis Tabulæ ſecunda contentis, & eorum ſcopo vel intentione principali.

UT huic parti Decalogi lucem eo pleniorem afferam, opus eſt ut quæſtionibus hiſce tribus ſatisfaciam.

PRIMO: cur Deus in tabula ſecunda ſex præcepta, non plura, contineri voluit.

SECUNDO: cur curatum eſt, ut tabula ſecunda ſex ea præcepta, & non alia, complecteretur.

TERTIO: cur tabulæ primæ & ſecundæ mandata tam arcte jungebantur, cum nullam inter ſe συγγένειαν agnoſcant, nec ulla inter ea materiæ vel naturæ ſimilitudo intercedat.

Quare Deus in Tabula ſecunda ſex præcepta, non plura inſtituit.

PRIMO: ſermo meus a quæſtione prima inchoandus eſt, *cur* nempe *Deus in tabula ſecunda ſex præcepta, non plura, contineri voluit?* Nil cauſæ eſt cur caput lectoris multum vapulet, ut hujus inſtituti rationem aſſequatur; ſex enim tabulæ ſecundæ, una cum præceptis tabulæ primæ propriis, numerum denarium complent: Deus autem non ex defectu materiæ, ſed certo conſilio, leges in monte *Sinai* promulgandas intra numeri illius limites coercere voluit. Hoc a *Moſe* licet intelligere: cum enim decem mandata recitaverat, *hæc* [a] inquit, *verba locutus eſt Dominus ad omnem multitudinem veſtram in monte — & nihil amplius addidit.* Hæc autem verba ſatis clare denotant, Deum, cum decem mandata traderet, a legibus aliis condendis conſulto temperaſſe; & ne numerum denarium excederet, *nihil amplius addidiſſe.* Rei hujuſce conſideratio admirationem haud exiguam *Philoni* concitavit: nam, de mandatis agens, in quibus, [b] inquit, *illud mirandum occurrit* ante omnia, *quod abſolvantur numero denario.* Lectori paulo candidiori non videbor cum ſacris ludere, ſi dixero Deum ob rationes ſequentes mandata *numero denario abſolviſſe.*

(1°.) ILLE numerus alias omnes perfectione & capacitate longe ſuperavit. In eo ſcilicet omnes numerorum diverſitates, omnes ἀναλογίαι continentur, omnes etiam figuræ Geometricæ quæ ad numeros referuntur. Hoc [c] *Philo Judæus,* [d] *Petrus Bungus,* alii, fuſe & ex profeſſo docuerunt. Hiſce conſonum Martiani Capellæ teſtimonium: [e] *decas vero ultra omnes habenda, quæ omnes numeros diverſæ virtutis ac perfectionis intra ſe habet.* Inde [f] Philo ſuſpicatur, eos qui primi nomina impoſuere, δεκάδα quaſi δεχάδα nuncupaſſe, παρὰ τὸ δέχεσθαι καὶ συγκεχωρηκέναι τὰ γένη πάντα τῶν ἀριθμῶν καὶ λόγων τῶν κατ' ἀριθμὸν, καὶ ἀναλογιῶν &c: *quod omnia numerorum genera, & rationum arithmeticarum capiat & comprehendat.* Cum itaque numerus ille numeros alios perfectione & capacitate vinceret, conſentaneum erat ut Deus leges ejus ad numerum tam inſignem & capacem adaptaret; cum præſertim numerus ille ſymbolum eſſe poſſet perfectionis & capacitatis in Decalogo, qui multas alias leges in ſe uno comprehendit. Cum hiſce bene conveniunt Philonis illa; [g] χρὴ δὲ μὴ δ' ἐκεῖνο ἀγνοεῖν, ὅτι οἱ δέκα λόγοι, κεφάλαια νόμων εἰσὶ τῶν ἐν εἴδει παρ' ὅλην τὴν νομοθεσίαν ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀναγεγραφέντων· *Illud quoque ſciendum, decem hæc præcepta ſummarium eſſe legum ſpeciatim proditarum in toto legiſlatoris ſacro volumine.* Hanc perfectionem & capacitatem Decalogi Pſalmiſta videtur ob oculos habuiſſe, cum dixit, [h] *perfectionis omnis vidi finem, ſed mandatum tuum latum valde.*

(2°.) DECAS, apud omnes fere gentes, numerus maxime celebris, & uſu receptus, ab antiquo fuiſſe cenſeatur. Hoc innuere videntur ea verba Prophetæ: [i] *in diebus illis apprehendent decem homines, ex omnibus linguis gentium, fimbriam viri Judæi, dicentes, ibimus vobiſcum* &c. Sed ſi Propheta tacuiſſet, hujus numeri celebritas e gentium moribus abunde ſatis innoteſceret. Numerus enim decimus gentibus ferme cunctis numerandi finis eſt; cum enim ad decem pervenerint progrediendi finem facere ſolent, & numeros deinceps tantum iterare vel componere: numeros nempe qui ſequuntur,

a *Deut.* 5. 22. b Lib. de *Decalog.* p. 746. c Ubi ſupr. d De myſter. *Numer.* X. e *V. Grot.* ad *Exod.* 20. 2. f Ubi ſupr. p. 747. g Ubi ſupr. p. 765. h *Pſal.* 119. 96. i *Zech.* 8. 23.

vel

vel numerum denarium repetere, ut undecim, duodecim, tredecim; vel e denariis componi, ut centum, mille; ne pueros fugit. Ejus rei obſervatio cauſam dedit verbis [a] auctoris circa numeros curioſi: *hinc efficitur ut quiſque jure merito mirari poſſit hujus numeri naturam: cum omnes fere homines, tam barbari quam Græci, ad decem uſque numerare conſueverint: quaſi decem digitis naturali lege creati homines, ſui numeri calculos adipiſcentes, hac eadem multitudine cætera quoque connumerent.* Hujus numeri claritas apud exteras gentes aliis exemplis evinci poſſet, ſi a propoſito liceret aberrare. Cum itaque numerus ille tam illuſtris eſſet, & tanto in honore apud gentes habitus; in legum ſacrarum honorem ceſſit ut per decadem traderentur. Inde Judæo ſimul & Gentili datum eſt intelligere; ſua intereſſe leges illas ſancte colere, quas Deus per numerum, ubique gentium tam ſacrum & illuſtrem, exhibuerat. SECT. II.

(3°.) LEGES Tabulis duabus inſcriptæ, & in monte *Sinai* promulgatæ, legum omnium per Moſem traditarum locum tenere, eaſque repræſentare, cenſebantur. Decalogus enim Dei [b] *fœdus*, æque ac tota legum Moſaicarum compages, appellatur. Inde factum eſt, ut idem fulgor, tonitru, vox divina, montis tremor, aliæque circumſtantiæ terribiles, quæ originis divinæ fidem & majeſtatem Decalogo, fidem & reverentiam eandem toti legi conciliarent. Nempe, nil opus erat, ut leges omnes Moſis miniſterio datæ eadem terribili ſolennitate traderentur, ut eadem qua & ipſe Decalogus fide & honore dignæ crederentur; cum leges illæ omnes, in ea legum decade repræſentatæ, confirmarentur. Hujus autem repræſentationis fidem feciſſe videtur numerus ille denarius quo leges illæ conjungebantur. Prout enim numerus denarius omnes alios in ſe recipit & comprehendit; ſic & Decalogus leges alias omnes comprehendere, & earum vicem gerere, cenſeatur. Res longi temporis & operæ foret, leges Moſaicas ſigillatim in monte recitare, eaſque omnes eadem tremenda ſolennitate promulgare qua Decalogus ipſe tradebatur. Longe ſatius erat, & Legiſlatoris majeſtati magis conveniebat, ut decem mandata legum aliarum vicem occuparent, & in iis minoris notæ leges ſanciri crederentur; prout in Decimis Deo ſacratis, meſſis integra ſacrari cenſebatur.

(4°.) DENARIUS erat numerus ſacer, & rebus in Lege memoratis frequentius accommodatus. Hoc obſervatu promptum erit illi qui Moſis inſtituta oculo vigilanti perluſtraverit. Ideoque cum legis uſu quam maxime conveniebat, ut Deus, legem tam inſignem laturus, numerum denarium (in ſacris ſuis uſu frequentem) cæteris anteponeret, & leges ſuas omnes ad decem redigeret; non (uti *Mohammed*) [1] qui leges ejus ad octo revocavit.

EXPEDIENDUM eſt proximo, cur Deus ſex illa præcepta, & nulla alia in Tabula ſecunda contineri voluit?

RESPONDEO: rei hujuſce; quantum conjectura licet aſſequi, rationes ſequentes aſſignari poſſunt.

Præcepta Tabulæ ſecundæ erant politica.

(1°.) SEX illa præcepta *politica* fuerunt, adeoque perſonæ quam Deus eo tempore ſuſtinuit [regis nempe politici] maxime conſentanea. *Politica* dixi, nec immerito: eo quod Tabulæ ſecundæ leges actus publicos & externos bene moderentur, privatos autem & internos [animi morumque ſobrietatem, gratiarum actionem, pœnitentiam, dilectionem proximi, & hujuſmodi] ne reſpicere videantur. Deinde: clarum eſt leges in Tabula ſecunda ſcriptas, ad populi vulgus in officio continendum, ad pacem & ſalutem regni conſervandam, & bonum publicum provehendum, collimaſſe. Nihil enim ad regni commodum, pacem & honorem, magis confert, quam honorem parentibus exhibere; ſubditoſque etiam ab homicidio, furto, adulterio, falſo teſtimonio, & rei alienæ deſiderio, cohibere. Ex adverſo: ubi criminibus hiſce nigrioris notæ porta aperitur, omnia peſſum eunt, & regnum, non ex animalibus ad ſocietatem natis, ſed furiis quibuſdam aut beſtiis ex rapto viventibus, coaleſcit. Hoc multis oſtendi poſſet, niſi quod res ſit ipſa luce clarior; & [c] *Philo*, de mandatis agens, hanc provinciam prior occupaverit. Cum itaque Deus regnum plane novum jam moliretur, & ipſe regis politici partes ſumeret, & (regis politici ritu) in ipſo regiminis ſui limine leges præcipuas a ſubditis ejus obſervandas jam publicaret; æquum erat ut una Tabula

a *Pet. Bung.* de myſter. numer. X. p. 357. b *Exod.* 34. 28. *Deut.* 4. 13. c Lib. de *Decalog.* & *ſpecalib. Legib.*

1 Mentio facta eſt de legibus Mohammedis octo, apud Phil. Lonicerum de rebus Turcicis, l. 2. c. 2. Compendium autem religionis Mohammedanæ, quod *H. Reland* ex Arabica Latine vertit, nos certos facit, Mohammedanam fidem & praxin ita ſe habere; illam conſiſtere, 1 in Deo. 2 in Angelis, 3 in libris divinis. 4 in Prophetis. 5 in diebus ultimis: hanc, 1 in purificatione, 2 in precibus. 3 in eleemoſynis. 4 in faſtis. 5 in peregrinatione Meccana. Qui plura vult de religione Mohammedanorum eorumque Sectis, *Lud. Maraccii Prodrom.* Tomum conſulat priorem, Partem quartam.

SECT. II. leges ſibi qua Deo, altera vero leges ſibi qua regi politico, convenientes exhiberet. Hinc forte cauſa petenda eſt, cur ſtatim a dato Decalogo leges politicæ frequentius occurrant, & per capita nonnulla utramque pene faciant Scripturæ paginam; quod nempe Deus ſe pro rege civili gereret, & officium ipſius regium leges ferendo jam exerceret.

(2°.) SECULIS rudioribus, Hebræorum natio ad quodvis crimen Tabula ſecunda vetitum maxime proclivis, eoque non parum vitiata, fuiſſe videatur. In hanc ſententiam propendet animus, quod ætas Moſaica non minus opinionibus quam moribus eſſet corruptiſſima. Deinde, clarum eſt, Moſem prima Decalogi præcepta criminibus iſtis oppoſuiſſe, quæ mores Hebræorum eo ſeculo maxime polluerunt; polytheiſmo ſcilicet, idolorum cultui, juramento per gentium Deos, & ſabbati violationi: atque hinc anſa datur opinandi, ſex ultima præcepta criminibus illis inprimis adverſari, quæ gentis Iſraeliticæ mores maxime corruperant, vel ad quæ populus iſte, naturæ quaſi pondere, præcipue ferebatur. Præterea: ſententiam hanc eo minus a vero alienam judico, quod ei Scriptura non parum faveat.

Mandatum quintum, NAM primo: quam propenſi fuerunt Hebræi veteres ad mandatum de parentibus honorandis infringendum, inde licet intelligere, quod [a] Lege proviſum ſit, ut quicunque patri vel matri plagam infligeret, aut illis mali aliquid exoptaret, morte plecteretur. Huc faciunt etiam verba Prophetæ, Hieroſolymæ crimina memorantis, [b] *in te patrem & matrem contumeliis affecerunt.* Leges etiam Leviticæ, patris aut matris nuditatem revelare, vel eorum propinquos maxime inceſto concubitu dehoneſtare prohibentes.

ſextum, QUAM frequenter ſextum mandatum violarunt Iſraelitæ, manus ſuas vicini ſanguine polluendo, pateat e textus ſacri locis paſſim obviis, quibus Scriptura gentem illam criminis tam inhumani ream peragit. Jeſ. 1. 15. & 59. 3. Jer. 2. 34. Ezech. 9. 9. & 23. 37, 45. Mic. 7. 2. & alibi paſſim.

ſeptimum, ISRAELITÆ inſuper ad mandatum ſeptimum violandum bruto quodam fervore ferebantur. Huic aſſertioni fidem ſatis amplam conciliat locus ille Jeremiæ, cap. 5. 7, 8. *Saturavi eos, & mœchati ſunt, & in domo meretricis luxuriabantur: equi ſaginati & emiſſarii facti ſunt: unuſquiſque ad uxorem proximi ſui hinniebat.* Et cap. 13. 26, 27. [c] *Ego nudavi fimbrias tuas contra faciem tuam, & apparuit ignominia tua: adulteria tua, & hinnitus tuos, ſcelus fornicationis tuæ, vidi.* Ut itaque ingenio tam bruto frænum injiceretur, pœna capitalis in adulteros omnes [d] Lege decernebatur.

octavum, PORRO: Scriptura gentem Hebræorum furti frequenter arguit, adeoque mandati octavi inſigniter violati etiam facit. Accuſationis hujuſce fidem firmat, eorum oppreſſionem, injuſtitiam, injurias viduis & pupillis oblatas, & bona malis artibus acquiſita, memorans: Jeſ. 5. 7, 8. cap. 30. 12. Jer. 6. 6, 7. Ezech. 22. 7. Mal. 3. 5. Jeſ. 10. 2. Pſal. 94. 6. Et aliis in locis, non facile numerandis.

nonum, NEQUE gens illa majore ſenſu & ſtudio mandatum nonum obſervarunt, licet ad veritatem ſolummodo proferendam ſacramenti religione obſtringerentur, cum de re vel perſona aliqua teſtarentur. Hoc vel inde licet intelligere, quod [e] *Lex* ipſa *patricidis & matricidis, homicidis, fornicariis, mendacibus, & perjuris,* coercendis *poneretur.*

decimum. MANDATUM decimum quod attinet, illud Hebræi tam frequenter & aperto fronte violarunt, ut [f] cupiditas aut avaritia, vitium genti Judaicæ pene proprium & peculiare fuiſſe videatur. Apoſtolus itaque, ſcribens ad Hebræos, hortatur, ut eorum *converſatio* ſit *abſque cupiditate* vel *avaritia.* [g] Ribera moniti illius hanc rationem aſſignavit: *Judæi cupidi ſemper fuerunt & proni ad avaritiam: quare hos admonet ne gentis ſuæ vitio laborent.*

CUM itaque jam dictorum luce pateat, ea præcipue vitia quæ Tabula ſecunda prohibentur, Hebræorum veterum mores infeciſſe; non ſine conſilio factum eſt, ut in Decalogo horum ſolummodo mentio diſerta fieret, & hæc ſex præcepta aliorum vice ponerentur.

(3°.) IN principio Θεοκρατίας, cum Deus Iſraelitas in regimen & tutelam ſuam accipere dignatus eſt, ſancte promiſit, ſe populum illum [h] *gentem ſanctam* & *regnum ſacerdotum,* redditurum. Ut itaque fidem datam liberaret, iis leges eas (Tabula prima & ſecunda contentas) impoſuit, e quarum obſervatione, Judæi *gens ſancta* & *regnum* quaſi *ſacerdotum,* non civium vulgarium, repente prodirent, & a gentium fæce diviſ-

a *Exod.* 21. 15, & 17. *Levit.* 20. 9. b *Ezech.* 22. 7. c *Jer.* 29. 23. d *Levit.* 20. 10. *Deut.* 22. 22.
e 1 Tim. 1. 10. f *Jeſ.* 5. 8. *Mic.* 2. 2. *Amos.* 8. 4. *Hebr.* 13. 5. g In *Ep.* ad *Heb.* p. 662. h *Exod.* 19. 6.

derentur.

derentur. Antiquitus enim gentium duces reſpublicas nullis certis legibus tempe- SECT.
ratas erigebant: apud eos cuivis pene ſceleri jus datum erat, & non tantum idololatriæ, ſed furto, perjurio, homicidio, miſturis inceſtuoſis, aliiſque criminum prodigiis, habenæ laxabantur. Rem hanc indubitatam reddunt, [a] Moſes, [b] auctor Sapientiæ, & Apoſtoli ad [c] Romanos, [d] Corinthios, & [e] Titum, verba: illi nempe gentilibus antiquis crimina notæ nigrioris impingunt, & mores eorum propudioſos ita nobis deſcriptos exhibent, ut pateat iis nihil ad ſummam impietatem defuiſſe. Statuta itaque politica, tabula ſecunda recitata, Iſraelitis obſervanda tradebantur, ut inde *regnum ſanctum* & Deo Rege dignum evaderent; & ut gens ea ab alia quavis rep. nullis aut non adeo [f] ſanctis inſtructa legibus longe diſcreparet.

II.

Mandata tabulæ primæ & ſecundæ quare conjuncta.

JAM ſupereſt ut quæſtioni tertiæ reſponſum reddam, cur nempe mandata tabulæ primæ & ſecundæ tam arcto nexu conjunguntur, cum nihil inter ſe cognationis habere, nec ulla inter ea materiæ vel naturæ ſimilitudo intercedere videatur. Ut quod res eſt paulo clarius eloquar: rem ſerio penſitantibus mirum forte videatur, quod mandata de furto, homicidio, adulterio, mandatis de Dei unitate credenda, idolorum cultu fugiendo, & ſabbato colendo, arcte adeo conſocientur; cum liquidum ſit, ea toto cœlo diſtare, nec ulla materiæ affinitate vel conjunctione copulari.

AT res hæc longe aliter ſe habet atque illi ſentiunt: e variis enim unionis tam propinquæ rationibus jam aſſignandis, apparet, utriuſque tabulæ mandata cognatione quadam ſe mutuo attingere, & eodem in fine, idololatriæ ſcilicet abolitione, convenire.

NAM primo: ſi ſcripturas attentius intueamur, facile percipiamus, ſcelera omnia tabulæ ſecundæ præceptis interdicta, inter idololatras olim uſu frequentia fuiſſe, & cum idololatria connexionem proximam habuiſſe. Huic rei fidem ſatis amplam pariunt hæc ſcripturæ loca quæ lectori conſulenda propono, ſi per otium liceat: Jerem. 7. 9. Ezech. 18. 10, 11, 12. & cap. 22. 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 29. Et cap. 36. 17, 18. Hoſ. 4. 2, 9. Sap. 12. 5, 6. & 14. 23, 24, 25, 26. 1 Cor. 6. 9, 10. Apoc. 9. 20, 21. Deut. 29. 17. Cum idololatræ Diabolo cultum exhiberent, & non minus a Dei natura & lege, quam ipſius cultu & ſacris aberrarent; facile creditur, eos ſe ad numinis ſui morem & ingenium compoſuiſſe, & criminibus non minus tabula ſecunda quam prima vetitis ſeipſos contaminaſſe. Cum itaque Deus, in tabula prima, cultum idolorum, & omnia cum eo conjuncta, vetuiſſet; conſentaneum erat & inſtituto ſuo conveniens, ut in tabula ſecunda ſcelera ea ſpeciatim prohiberet, quæ fructus idololatriæ ſunt, & a cultu profano, tanquam radice præcipua, pullulare ſolent.

SECUNDO: Deus tabulam primam & ſecundam, licet res diſjunctas admodum & diſcrepantes, conjungi voluit, eo quod duplici perſonæ quam ſuſtinuit, cum decalogum dedit, tam bene convenirent. Deus enim, decalogum ſanciens, non tantum *Jehovah*, ſed & [g] *Elohim* erat; id eſt, non Deus ſolummodo, ſed *Rex* & *Dominus* Iſraelis. Deus enim decalogum promulgaturus, hæc populo in memoriam revocat, dicens, אני יהוה אלהים *ego Jehovah* vel *Deus*, *Dominus* aut *Rex*, etiam tuus; qui poteſtatis utriuſque [divinæ & regiæ] ſpecimen edidi, cum te ex Ægypto liberavi, Atque inde factum eſt forſan, ut tituli illi duo [*Deus* & *Rex*] tam frequenter in Scriptura, [h] Pſalmis imprimis, Jehovæ conjunctim tribuantur. Cum itaque duplex illa perſona [*Dei* ſimul & *Domini* vel *Regis*] in legiſlatore ſummo convenirent; par erat, ut leges quaſdam perſonam utramque reſpicientes promulgaret, & ut illæ in Decalogo convenirent; cum præſertim Decalogus fœdus illud cum iſraelitis initum contineret, quo Jehovam ut Deum & Regem eorum ſupremum agnoſcere & colere tenebantur. Hæc omnia non ſine ratione dixiſſe videar, cum aperte conſtet leges in Decalogo contentas utramque perſonam reſpexiſſe. Nam tabula prima præcepta continet, ad mores & ritus eos eradicandos apta, qui Jehovæ qua *Deo ſupremo* adverſabantur: & tabula ſecunda mandata continet moribus illis adverſa, qui Deo qua *Regi* cum primis opponebantur. Nam ſi morum ibi vetitorum naturam & ſcopum intueamur, hujuſmodi fuere qui ſanctam illam politiam funditus evertebant, quam Deus erigere decreverat; & *regnum* illud *ſacerdotale* in magnum quoddam latrocinium convertebant.

TERTIO: legis totius intentio & ſcopus erat, iſraelitas non minus a pravis gentium moribus, quam ritibus profanis, cohibere. Hoc facile colligitur e verbis *Ezechielis.* cap. 11. 12: & e Levit. 20. 22, 23. Exod. 23. 24: & aliis Pentateuchi locis,

a *Deut.* 19. 17. b Cap. 14. a verſ. 23. ad 27. c Cap. 1. a com. 23. ad 31. d 1 *Cor.* 6. 9, 10, 11.
e *Tit.* 1. 16. f *Nehem.* 9. 13. *Deut.* 4. 8. g *Ubicunque eſt* אלהים *in Hebræo, ſignificatur imperium* Grot. ad *Exod.* 20. 2. h *Pſal.* 5. 2. & 68. 24. & 84. 3. & 145. 1. & 44. 5.

SECT. II. quibus peſſimos ethnicorum mores interdictos inveniamus. Hæc veritati adeo conſona ſunt, ut lex ipſa ritualis (ſi [a] Grotio credimus) non minus ad mores impios, quam ritus idololatricos, inhibendos, inſerviret. Cum itaque Decalogus legum omnium compendium quoddam exhiberet, & in eo tanquam ſummario, legis moralis, judicialis & ritualis mandata repræſentarentur; par erat, ut tabula ſecunda præcipua gentium peccata & ſcelera, prout tabula prima præcipuos eorum ritus & dogmata profana, prohiberet.

QUARTO: cum lex Moſaica primo ferebatur, ita ſeculi more factum erat, ut inter crimina tabulis hiſce vetita conjunctio & neceſſitudo quædam intercederet. Moſis enim ætate, nullus idolis addictior inveniri potuit, qui non eſſet [b] adulterii, perjurii, latrocinii, vel ſceleris alicujus cognati, particeps: nec quiſquam gravioris alicujus peccati reus, qui non idolis etiam animum adjeciſſet. Ut rem preſſius tangam: ſi quis propius attendat ad tabulam ſecundam & ſcripturam ſacram, facile percipiat, ætatis Moſaicæ idololatras criminibus illis imprimis, quæ tabula illa prohibentur, ſe fædiſſime polluiſſe. Nam

(1°.) PATEAT eos reverentiam omnem iis jure debitam qui patrum & matrum nomine cenſentur, exuiſſe, quod in thoros eorum ruere, & conjugia natura reclamante contrahere, non dubitarent. Poſtquam enim Deus iſtiuſmodi miſturas inceſtuoſas gentibus antiquis objeciſſet, additur; [c] *omnia execrabilia iſta fecerunt accolæ terræ qui* fuerunt *ante vos, & polluta erat terra: ne evomat terra vos poſtquam pollueritis eam, ſicut evomuit gentem quæ* fuit *ante vos.* Mandatum quintum cum reſpectu ad mores hoſce brutos ethnicorum, & comminationes jam recenſitas, intelligendum arbitror; adeo ut mandatum illud hunc ſenſum repræſentet: "eam reverentiam patribus & "matribus veſtris, & cuivis eorum vicem & nomen gerenti, deferatis, ut eorum nu-"ditatem (gentium ritu) minime detegatis; ne terram ſanctam polluatis, eaque, tantæ "pollutionis impatiens, vos evomat, & inde cito pereatis; uti nuperi illius incolæ, "qui patrum thalamos inceſtarunt, & ſacratiſſima naturæ temerare non dubitarunt.

(2°.) ERAT etiam homicidium (mandato ſexto vetitum) in moribus gentium civilibus & ſacris uſu frequentiſſimum.

IN *moribus* eorum *civilibus*: hoc e verbis Jeremiæ facile colligendum: [d] *ſi feceritis judicium inter virum & proximum ejus: —— nec ſanguinem innocentem* (more ſcilicet idololatrarum) *effuderitis in loco hoc, & poſt Deos alienos non ambulaveritis*, &c. Ezech. 22. 2, 3, 4, 6. *Fili hominis, nonne judicas civitatem ſanguinum? Imo oſtendes ei omnes abominationes ſuas. —— Hæc dicit Dominus Deus: civitas effudit ſanguinem in medio ſui, ut veniat tempus ejus, & fecit idola contra ſemetipſam, ut pollueretur. In ſanguine tuo qui a te effuſus eſt, deliquiſti*: & in idolis tuis quæ feciſti, polluta es. Ecce principes Iſrael *ſinguli pro potentia ſua fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem.* Huc faciunt etiam ejuſdem Prophetæ verba, nobis obvia Cap. 18. 10, 11, 12.

NEC homicidia in moribus eorum *civilibus* tantum, ſed etiam *ſacris*, locum inveniſſe probant hæc ſcripturæ loca, Pſal. 106. 38. Ezech. 16. 36. & 23. 37. Sap. 12. 5, 6. qua (brevitati ſtudens) lectori, ab aliis negotiis immuni, conſulenda trado. E moribus iſtis inhumanis inter ethnicos uſu receptis veniſſe videtur, quod *homicidæ* & *idololatræ*, tanquam comites individui, in [e] Apocalypſi memorentur.

(3°.) GENTES inſuper mandati ſeptimi ſanctitatem ſæpiſſime violarunt, vitam agentes adulteriis & omni laſciviæ genere contaminatam. Huic mori teſtimonium ſatis amplum præbet Apoſtolus, ſic [f] Epheſios alloquens; *hæc igitur dico & teſtificor in Domino, ut non ambuletis amplius, ſicut & reliquæ gentes ambulant, in vanitate mentis ſuæ* &c. *Qui dedolentes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis in exceſſu.* Hinc anſa data verbis ejuſdem apoſtoli ad [g] Theſſalonicenſes qui gentiliſmum nuper abdicaverant: *hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra: ut abſtineatis vos a fornicatione. Ut ſciat unuſquiſque veſtrum ſuum ipſius vas poſſidere in ſanctificatione & honore.* Μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, *ſicut & gentes quæ ignorant Deum.* Huic rei S. Petrus etiam teſtimonium perhibet, 1 Epiſt. 4. 3. *Sufficiat vobis præteritum vitæ tempus voluntatem gentium adoperari: cum ambularetis in luxuriis, libidinibus, vinolentiis, comeſſationibus, & abominandis* idololatriis. Ethnici ſpiritum immundum numinis vice coluere: nil mirum itaque ſi libidines immundiſſimæ non mores tantum eorum, ſed ipſa ſacra, templa, altaria, omnia, commacularent. De hoc autem [h] argumento tam fuſe dictum eſt alibi, ut non magis neceſſe quam volupe ſit hanc camarinam iterum commovere.

a *Annot.* in *Hebr.* 9. 10. b 1 *Cor.* 6. 9, 10. c *Levit.* 18. 27, 28. d 7. 5, 6. e 21. 8. & 22. 15. f 4. 17, 18, 19. g 1 *Theſſal.* 4. 3, 4, 5. h *V. Diſſert.* in *Act.* 15. 20. lib. 2.

(4°) VE-

(4°.) VETERES idololatræ mandatum octavum nihilo magis obſervarunt, latroci- SECT. nia cujuſque generis, *ſacrilegium, rapinam, furtum, fraudem,* frequenter exercentes. *Sa-* III. *crilegium* iis non injuria tribuo, quod e ſcriptura conſtet, ethnicos bona Dei propria manu furtiva capere ſolitos, & idolo dedicare. Hoc enim iis in morem abiiſſe probat Ezechielis teſtimonium, cap. 16. 17, 18, 19, 20, 21. & cap. 23. 41. Huic mori fidem etiam afferunt [a] Joelis & [b] Hoſeæ verba. Idololatras etiam *rapinam* feciſſe, & (prædonum ritu) latrocinio & homicidio manus non raro polluiſſe, non difficulter intelligitur e [c] Nahumi & [d] Ezechielis teſtimonio. Eos etiam *furti* reatum ſæpe contraxiſſe, dubitare non ſinit Apoſtolus, qui fornicatores, idololatras & fures, arcte conſociavit, 1 Cor. 6. 9. Gentiliſmi nocte latebant fures; & apud ethnicos manus furtivas aliorum bonis injicere, crimen haud adeo grande vel infame videbatur; cum gentibus nec regula certa, nec ratio clara, ſuppeteret, qua *meum* & *tuum* ab invicem diſcerni poſſent. Ethnicos etiam *fraudem* in commerciis exercere ſolitos, intelligere licet ex Apoſtoli verbis ad [e] Epheſios, *nemo vos ſeducat inanibus verbis,* quæ ſic illuſtrat Grotius; *notat philoſophos qui docebant nihil mali eſſe in inceſtibus & ἀρσενοκοιτίᾳ, & qui laudabant κοινογαμίαν, & qui putabant vendentibus & ementibus licitum eſſe circumvenire ſeinvicem.*

DEVENTUM eſt jam ad præcepta illa noviſſima; de mendacio nempe vel perjurio, & rei alienæ deſiderio fugiendis: nil opus autem ut multum laboris impendam ad probandum idololatras olim utrumque præceptum fœdiſſime violaſſe: cum enim Diabolus, cui cultum tribuebant, mendax eſſet & mendaciorum pater; cum inſuper *hujus mundi Deus* eſſet, & bona mundana ſuis frequenter elargiretur; dubitari nequit, idololatras ſe ad numinis ſui naturam & ingenium compoſuiſſe, & ſe non raro mendaces, perjuros, & impotenter avaros, oſtendiſſe. Deinde: mendaces & idololatræ, tanquam patris ejuſdem filii gemelli, in [f] ſcriptura non raro conjuncti veniunt. Idololatram etiam in ſcriptura nonnunquam ut πλεονέκτλω, & πλεονέκτλω ut idololatram, deſcriptum inveniamus. Pateat hoc e locis hiſce facile conſulendis, Ezec. 22. 4, 12, 13, 25, 27. 1 Cor. 5. 10, 11. Coloſ. 3. 5. Epheſ. 5. 5. Conſtat etiam e Jerem. 6. 13. avaritiam, fraudem & mendacium, totam gentem Judæorum infeciſſe, cum primum animos idolis addixiſſent.

E ſuperius allatis hæc duo facile colligantur: (1°.) Veteres idololatras, iſraelitas & ethnicos, peccatis tabula prima & ſecunda vetitis ſe pariter inquinaſſe. Erat itaque rationi & temporum antiquiorum genio conſentaneum, ut ſummus legiſlator cenſus utriuſque peccata conjunctim interdiceret, & ut tabulæ duæ, peccata illa prohibentes, proxime jungerentur. (2°.) Hoc etiam e modo dictis inferre licet, rationi conſonum eſſe, ut præcepta nonnulla, nihil cognationis habentia, non minus in pentateucho quam in decalogo conjungerentur. Exemplo ſit locus ille [g] Levitici, quo præcepta de colendo ſabbato, de parentibus honorandis, & idolis fugiendis, conſociata reperiamus. Quamvis enim hujuſmodi præcepta nulla naturæ ſimilitudine vel affinitate materiæ ſibi mutuo devincta fuerint; optima tamen ex cauſa conjuncta veniunt, quod nempe peccata in iis interdicta cultum idolorum promoverent, & cum eo proxime jungerentur.

SECT. III.

Capitis hujuſce concluſio.

IN ſuperioribus abunde demonſtratum eſt, Deum legem etiam moralem eo præcipue conſilio Judæis impoſuiſſe, ut eos ab idololatria, & moribus impuris cum ea conjunctiſſimis, elongaret,

TRES antem rationes in promptu habeo, cur huic argumento, licet a re præſenti nonnihil alieno, tam diu immoratus ſum.

(1°) UT eo credibilius habeatur, iſraelitas, ætate Moſis, idololatras fuiſſe, vel ad idololatriam propenſiſſimos. Quid enim Deus ipſam legem moralem ad idololatriam propulſandam traderet, niſi quod peſtis illa tam longe lateque graſſaretur, & Hebræorum natio non minus Ægypti moribus, quam ritibus & inſtitutis, inficeretur?

[a] 3. 5. [b] 2. 8, 9. [c] 3. 1. [d] 18. 10, 12, 13. & Cap. 22. 29. [e] 5. 6. [f] *Jeſ.* 30. 9. *Apoc.* 21. 8. & 22. 15. *Sap.* 14. 25. [g] 19. 3, 4.

CAP. III. (2°) UT eo credibilius haberetur, Deum legem ceremonialem ad idololatriam eradicandam inſtituiſſe; cum conſtaret eum legem etiam moralem eo fine dediſſe, ut Iſraelitæ idololatriam, ejuſque fructus omnes, averſari diſcerent. Atque hic opportunum erit obſervare, quod in Pentateucho primam Decalogi tabulam, omiſſa quandoque ſecunda, repetitam & inculcatam inveniamus; quod nempe ſub [a] Lege maximum ab idololatria ipſa periculum Iſraelitis immineret: ſub [b] Evangelio vero promptum eſt obſervare, tabulam ſecundam, prima prorſus omiſſa, repeti & in memoriam revocari, quod eo ſeculo majus a ſuperſtitione quam idololatria periculum inſtaret Hebræorum populo.

(3°) HOC in loco, de mandatis & eorum rationibus eo fuſius & libentius egi, quod eorum interpretes primos & proprios eorum fines & ſenſus ne quidem attigiſſe videantur. De Decalogo nempe, non ut remedio idololatriæ, ſed tantum ut regula vitæ licet imperfecta, loqui ſolent. De peccatis etiam tabula ſecunda vetitis ne verbum faciunt, quatenus idololatriæ fructibus & actibus quibus Dæmoni cultum & obſequium præſtabant, & in illius naturam tranſibant ethnici; quibus etiam Deo qua Regi politico renunciabant Iſraelitæ, a Dei ad *Molechi* partes tranſituri. Hoſce fines & intentiones mandatorum interpretes vulgares ne per ſomnium vidiſſe ſentio, quod eos ſilentio plerunque prætermittant.

CAP. III.

Quibus rationibus aut mediis lex ceremonialis ad idololatriam abolendam inſerviebat.

ISRAELITAS a patrum ſuorum fide & virtute ad idololatriam in Ægypto, ſcelerum omnium ſentina, lapſos fuiſſe, ſatis extra dubium ſtatuiſſe videar. Nec opus eſſe cenſeo, ut plurimis evincam argumentis Deum legem ceremonialem dediſſe, ut idololatriæ ſe paſſim diffundenti repagulum objiceret, & *Abrahami* ſaltem ſemen a peregrinis ad patrios mores, & ab idolis ad Dei veri ſenſum cultumque revocaret. Nam hac de re non multum inter doctos diſceptatum eſt: quanquam circa rationem & modum quo leges tam diverſæ ad unum illum finem & effectum promovendum conſpirarunt, nonnihil ab invicem diſcrepare videantur. Sententiis hiſce diſcrepantibus ipſa legum ritualium natura cauſam non levem præbuit: nam e legibus illis nonnullæ tam longe diſtabant ab idololatria, ut inter eas, nulla conjunctio, vel diſcordia, nec pax nec pugna, intercedere videatur: aliæ vero leges ejuſdem familiæ, modis tam variis & diverſis ad idololatriam amovendam inſerviebant; ut vix poſſibile ſit, eas intra claſſes aut capita diſtincta digerere, vel de iis ita diſſerere ut methodi leges nullibi violentur.

Lex undecim mediis ad idololatriam tollendam valuit.

NE lectorem, ſiticuloſum forſan, a legis Moſaicæ fontibus diutius teneam, & ut immenſum illum (quo jam verſor) ſcribendi campum certis methodi cancellis circumſcribam; monendum eſt, legem ritualem hiſce præcipue rationibus aut mediis ad idololatriam amovendam valuiſſe.

(1°.) MERCEDEM & pœnam tantum temporalem, *diſerte* & *explicate* proponendo.

(2°.) SIGNA quædam, populi Deo peculiariter addicti, & cultus in Dei ſolius honorem præſtiti, ſtatuendo.

(3°) MULTIS docetur, legem illam idololatriæ obſtitiſſe, gentes & iſraelitas ab invicem ſeparando.

(4°.) LEGEM idolis obicem poſuiſſe, ciborum & animalium diſcrimen inſtituendo.

(5°.) SACRA pleraque certis quibuſdam locis, perſonis, & temporibus aſtringendo.

(6°.) FESTIVITATES varias, ſeptiduanas, menſtruas, annuas, indicendo.

(7°.) LEGEM idololatriæ curſum retardaſſe, Dei & ſacrorum omnium honori proſpiciendo.

(8°) LEGEM idololatriæ frœnum injeciſſe, varia munditiæ & immunditiæ genera ſtatuendo.

(9°.) LEGEM idolalatriæ curſum inhibuiſſe, *Zabiorum* qui dicuntur, inſtituta rituſque prohibendo.

(10°.) RITUS aliquos uſu longo receptos reformando, eoſque ad Dei ipſius cultum transferendo.

a vid. *Levit.* 19. 3, 4, 12. b *Mat.* 19. 18, 19.

(11°.)

(11°.) LEGEM ceremonialem idololatriæ obſtaculo fuiſſe; tot ritus moleſtos admodum & oneroſos inſtituendo.

EX his intelligere licet, leges ceremoniales unum quidem finem generalem & remotum [idololatriæ ſcilicet abolitionem] habuiſſe; varios autem fines ſpeciales & proximos, quatenus leges illæ diverſimode ad finem generalem promovendum conſpirarunt.

CAP. IV.

Legem ad idololatriam abolendam plurimum valuiſſe, primo, mercedem & pœnam tantum temporalem diſerte & explicate proponendo.

Ratio 1a.

INTER varia illa media quibus Deus ad Hebræorum gentem a gentilium ritibus & idolis ad legem cultumque ſuum perducendam utebatur, haud infimæ notæ ſunt bona & mala temporalia in lege propoſita; quibus rudis ille populus, ſi ſpe vel metu movendus, ad legem ejus obſervandam duceretur. In ea nempe ſæpe ſancteque pollicetur Deus, ſe terram lacte & melle fluentem, ſobolem numeroſam, vitam longam & tranquillam, victricia ſigna, nomen in honore poſitum, omnia denique ad votum proſpera, iis conceſſurum; modo legi ſuæ obedientiam præſtarent, eique fideliter adhærerent. Ex adverſo vero, mala omnia, peſtem, famem, inopiam, morbos, cladem, cœlum ferreum & terram alienam, interminatur, ſi ad ingenium ethnicum redirent, & legem ſuam proterve violarent. Deum hanc rationem iniiſſe, ut populum illum ab idolis & inſtitutis gentium avocaret, cuivis apparebit legem totam, locos inprimis hic a me citatos, attente perlegenti: *Exod.* 23. 25, 26, 27. *Levit.* 26. 3, 4, 5, 6, 7, 8. *Deut.* 5. 33. Cap. 6. 3, 14, 15. & Cap. 7. 12, 13, 14, 15. & Cap. 8. 19, 20. Cap. 11. 8, 9, 13, 14, 15, 16, 17. & Cap. 28. per tot. & 29, 9. & 30. 8, 9, 17, 18. vide etiam *Ieſai.* 48. 18, 19.

Bona & mala tantum temporalia in Lege proponuntur.

SI quid autem probabili conjecturæ hac in cauſa tribuendum ſit, rationes quatuor aſſignari poſſunt, cur Deus promiſſiones & comminationes vitam ſolummodo præſentem ſpectantes tam frequenter propoſuerit, ut idololatriam aboleret, & populum iſraeliticum ſibi & legibus ſuis devinciret.

ob 4 rationes principales.

PRIMO: promiſſa ſolummodo terreſtria ad populi illius rudis & cœleſtium inanis ingenium guſtumque fuerunt accommodata. Populum illum e longa cum Ægyptiis conſuetudine, in ventrem ſolummodo pronum & abjectum fuiſſe, nec quicquam ſupra cæpe & allium Ægypti vere ſapuiſſe, res per ſe credibilis eſt, & multis ingenii illius Ægyptiaci documentis aperte confirmata. Deus itaque carnalem populum promiſſorum carnalium illectamentis ſibi & legibus ſuis conciliare ſtuduit: pueros illos ſpe pavit mundi felicis, & [a] ἐπεισαγωγὴν κρείττονος ἐλπίδος ad magis virilem evangelii ſtatum reſervavit. Cum enim populus Iſraelis ad altioris vitæ ſenſum prorſus obſurduiſſet, ſi Deus gloriam & vitam æternam præmii loco propoſuiſſet, margaritam illam pedibus proculdubio, porcorum ritu, conculcaſſent. Huic rationi pondus addunt, [b] *Theodoriti* verba, Ιουδαίοις ὑ χαμαιπετὲς ἔχουσι ϗ χαμαίζηλον φρόνημα, &c. *Judæis humi repente præditis animo & terrena ſapiente, terrenas maledictiones & benedictiones tribuit* Deus: *qui enim ne conſpicuis quidem miraculis credebant, quomodo ſuſcepiſſent quæ ſpectant ad vitam* æternam? In eandem ſententiam loquitur [c] Gregor. Abulpharai, cujus verba, ex Arabico in Latinum traducta, ſic ſonant: *Deus altiſſimus promiſſa & minas ſuas ad filios Iſraelis contraxit ſolum ad ea quæ in hoc mundo viderent, ita ut non mentionem illis* apertam *fecerit rei alicujus quæ ad mundum futurum, aut eorum quæ ad reſurrectionem ſpectant; quod natura hebetes, mundi ſpiritualis contemplationi impares eſſent.* Cum itaque populus ille ad vota viliora proclivis eſſet, & vix ullum rerum cœleſtium guſtum retineret; conſentaneum erat, ut Deus promiſſis carnalibus & ad populi modulum attemperatis eos ad obſequium alliceret: niſi enim arte illa leges ſuas adverſis Iſraelitarum palatis conciliaſſet, ii proculdubio, qui delicias Ægypti ſpirabant unice, a novis ejus inſtitutis penitus abhorruiſſent. Senſum meum hac in re *Grotius* ita plenius & elegantius exprimit: [d] *non mirandum, ſi populo craſſo, &, quod ex omni hiſtoria apparet, valde* σαρκικῷ, *Deus non aperte propoſuit ea quæ captum illorum excederent; ſed ipſorum ingenio ſe accommodans, rerum adſpectabilium commodis atque incommodis imminuere voluit adultam peccandi conſuetudinem. Sicut nimirum parentes primæ ætatis liberos non alliciunt ſpe hære-*

Nempe 1°. ob ruditatem populi.

a *Hebr.* 7. 19. b Quæſt. 34. in *Deuter.* p. 182. c *Hiſtor. Dynaſt.* p. 21. d *Annot. ad Mat.* 5. 20.

ditatis,

ditatis, quam non intelligunt, ſed partim verberum metu a delinquendo abſterrent, partim, ut ait ille,

——[1] *Pueris dant cruſtula blandi*
Doctores, elementa velint ut diſcere prima.

2°. Ob radicem idololatriæ. SECUNDO: Deus promiſſis & minis temporalibus Legem ſanciens, primam idololatriæ radicem & fomitem ſublatum ivit. Nam ſeculis antiquioribus nulla res æque credulum vulgus in peſſima quæque abripuit, quam execrabilis opinio late propagata, quod rebus ad invidiam felicibus uſuri eſſent, modo Dæmones, aſtra, & idola colerent; at quod morbis & infortuniis omnigenis mulctarentur, ſi Deos illos abdicarent, & eorum inſtituta violarent. Atque hæc opinio eo altius in mollioris vulgi animos deſcendebat, quod, referente [a] *Maimonide, idolorum prophetæ, e veteri Zabiorum grege, concionabantur in congregationibus & cœtibus publicis, & hominum animis imprimebant, propter hujuſmodi cultus pluviam de cælo deſcendere, arbores agri fructus ferre, terram fœcundam reddi, & quod homines vitam longævam ſint habituri, quod morbi ab illis auferendi, quod a vitis magnis ſint conſervandi.* Hanc autem ſententiam plurimum invaluiſſe, & idololatriæ magnum incrementum & auctoritatem tribuiſſe, eo credibilius exiſtimetur, quod [b] Apoſtolus, cum Græcos idololatriæ deditos ad ſaniora conſilia retrahere ſtuderet, *pluviam, tempora frugifera*, aliaque vitæ commoda, eos Dei, non Idoli alicujus, benignitati debere doceat. Quibus haud obſcure monet, ethnicos bona ſua omnia idolis ſuis accepta retuliſſe, eoſque ſpe vana fortunæ lætioris allectos *vanitates* illas tam prono cultu & obſequio proſecutos. Spem & fidem eandem Iſraelitas etiam idolorum cultui devinctos tenuiſſe, ſatis e Dei populique verbis apud [c] Prophetam memoratis innoteſcat: *dixit, vadam poſt amatores meos, qui dant panem meum, & aquas meas, lanam meam, & linum meum, oleum meum & potum meum. Et neſcivit quod ego dedi frumentum ei. Idcirco revertar, & ſumam frumentum meum in tempore ſuo, & auferam lanam meam*, &c. *Et corrumpam vineam ejus & ficum ejus, de quibus dixit, mercedes hæ, meæ ſunt, quas dederunt mihi amatores mei.* Senſus conſimilis verba occurrunt apud prophetam eundem, Cap. 9. 1. quæ Chaldæus paraphraſtes in hunc modum illuſtravit: "ne lætemini "viri domus Iſrael, nam aberraſtis a cultu Dei veſtri: dilexiſtis ſervire idolis pro areis "frumenti.

CUM itaque idololatria ab hac radice pullularet, Deus, ut eam funditus evelleret, Iſraelitis agros & vineas ſteriles, adverſam valetudinem, liberos fato præmaturo cadentes, vitam denique nullo non vexatam infortunio, denunciavit, modo moribus & idolis Ægypti ſe contaminarent: at ſancte pollicitus eſt, eos uberem glebam, dies multos, lætas ſegetes, res ex animi ſententia fluentes, habituros (contra quam idolorum prophetæ concionati ſunt) ſi Diis ſuis antiquis abdicatis, ſibi uni ut Domino Regique ſuo ſacramentum dicerent. Exempli cauſa: cum ſacerdotes Ægyptii *Iſidis* terrore complerent infirmiores animos, quaſi tetris illis ulceribus quæ [d] *Ægyptiaca* & *Syriaca* vocantur, cultus ſui contemptum vindicaret; Deus ſpeciatim promiſit, ſe populum illum ab [e] *omni ægritudine Ægypti mala* immunem præſtiturum, ſi mores & Deos Ægypti rejicerent, nec fidem Deo oppigneratam idololatria violarent. Cum etiam veteres [f] idololatræ vitam proſperam & omnia felici ſydere procuranda ſponderent ſibi, ſi forte *matrem cum pullis* una reperire & accipere poſſent; Deus e contra vitam proſperam & longævam, matrem evolare permittenti [g] pollicetur. Ethnici ſe proſpere ſementem facturos ſibi certo [h] perſuaſerunt, ſi varii generis ſemina ſulcis una mandarentur: at Deus morem illum prohibet, *ne forte*, inquit, *agri tui ſemen polluatur:* i. e. ne corrumpatur, & ager aut vinea laborem tuum & fiduciam ludat. Cum denique idololatris in more eſſet, ut ſi quid ſiniſtri in bello vel vita communi eveniſſet, id Diis ſuis non rite propitiatis imputarent; & ritum quemlibet a Diabolo inſtitutum, ad fælicitatem ſuam momentum haud exiguum habiturum crederent; Deus ex adverſo peſſima quæque in lege minatus eſt, ſi Dei alicujus peregrini ritus agerent aut opem implorarent: at ſancte promiſit, eorum res omnes eventus proſperos habituras, ſi rejectis Gentium ceremoniis, Dei ſolius legem & ritus obſervarent. Nec Dei promiſſis aut minis fides defuit: id enim negotii datum videtur hiſtorico ſacro qui res Joſhuæ, Ju-

a *Mor. Neb.* P. 3. c. 30. & l. de idololat. c. 1 §. 3. b *Act.* 14. 17. c *Hoſ.* 2. 5. 8, 9, 12. d *Caſaub.* in *Perſ. ſat.* 5. p. 470. e *Deut.* 7. 15. & 28. 27, 60. f *Thom. Aquin.* 1ª. 2. *Qu.* 102. *Art.* 6. *ſub fin.* g *Deut.* 22. 6, 7. h *V.* Lib. 2. cap. de leg. *Levit.* 19. 19.

1 Horat. ſerm. l. 1. v 25.

dicum

dicum & Regum memoriæ conſignavit, nempe ut Iſraelitarum & Regum ſuorum res proſpere vel infeliciter ceſſiſſe probaret, prout legibus Moſaicis adhæſerunt, aut ab iis aberrarunt.

3°. Ob religionis ubique receptæ genium.

TERTIO: religio ubique olim recepta, & cui populus Hebræus in Ægypto aſſueverat, bona tantum temporalia ſpectabat, nec ultra vitam animalem ſpem & curam extendebat. Veritatis hujuſce fidem e gentilium *numinibus, ſacrificiis, feſtis,* & *dictis,* aſſeramus. Si eorum *NUMINA* ſpectemus, perſpicuum eſt eos ſolos Deorum nomen & cultum apud ethnicos inveniſſe, qui beneficiis aliquibus temporalibus eos demeruiſſe credebantur. Nam inde venit, quod ſolem, lunam, ſtellas, artium aut legum inventores, alioſque de genere humano præclare meritos, in Deos referrent, quod ſcilicet vita naturalis eorum benignitati multa beneficia debere videretur. Hoc [a] *Prodico Chio* ſuboluit, cum affirmaret, homines ſolem, lunam, aliaque ὠφελοῦντα τὸν βίον, *in Deorum cenſu poſuiſſe,* διὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν, *ob eorum utilitatem & adjumenta:* quibus ſubdit, καθάπερ οἱ Αἰγύπτιοι τὸν Νεῖλον, *quemadmodum Ægyptii Nilum colunt,* ob beneficia nimirum quæ ex annua illius inundatione reportarunt. Manifeſtum eſt etiam gentilium SACRIFICIA ad hujus vitæ commodum, tanquam ſcopum unicum, collimaſſe. Si quis enim Gentilium monumenta conſulat, *facile deprehendat eos initiaſſe ritus omnium religionum, vel ut remuneraretur divina indulgentia, vel ut averteretur imminens ira, vel ut jam tumens & ſæviens placaretur*; uti [b] *Cæcilius,* ethniciſmi conſultus, aperto capite profitetur. Nec minus apertum eſt, omnia gentilium FESTA, ſub ſpecie quadam religioſa, ad vitæ præſentis voluptatem & commodum unice collineaſſe. Ideo enim in uſum venere, vel ut ſpiritus animales ludis & ſpectaculis recrearent; vel ut Deos, religioſa ſolennitate in eorum honorem inſtituta, vineis & agris ſuis propitios redderent; vel ut eorum benignitatem ob uberem proventum, aut alia aliqua beneficia vitam præſentem ſpectantia, celebrarent. Gentilium etiam DICTA paſſim obvia, eorum preces, & tituli quibus Deos ſuos ornarunt, palam faciunt ſacra eorum omnia ad bonum aut malum vitæ hujus caducæ reſpectum geſſiſſe, eoſque *ventrem ſuum* pro Deo habuiſſe. Hiſce morem & ingenium omnino conſentaneum exprimunt Indi occidentales, apud quos etiamnum viget ethniciſmus: nam [c] *nihil fere a ſuis numinibus petunt hæ gentes præter largam ciborum & potus copiam, bonam valetudinem & de hoſtibus victoriam.*

CUM itaque religio, ritus tantum carnales pro materia, & bona ſolummodo carnalia pro ſcopo, habens, ubique gentium obtineret; & proculdubio, e magno uſu qui Iſraelitis cum Ægyptiis interceſſit, intimis eorum animis infigeretur; conſentaneum erat, ut Deus legem ritus tantum carnales continentem & bona ſolummodo carnalia pollicentem traderet, ut inſtituta ſua ad ſeculi genium populique modulum & uſum accommodaret. Credo equidem vitam cœleſtem Moſi innotuiſſe, eumque nonnulla ſtatum futurum ſpectantia verbis myſticis & typorum nebulis involuta tradidiſſe, viros etiam propheticos ſeculis ſequentibus vitam & immortalitatem e nubibus Moſaicis in lucem paulo clariorem indies protuliſſe. At certum eſt, legem Moſaicam nihil [d] *aperte* & in ſummo verborum cortice, præter vitæ quam in carne degimus emolumentum, exhibuiſſe; & Hebræorum plebem, ſpe tantum aut ſenſu boni terreſtris animatam, legi obedientiam præſtitiſſe. Deum enim ſub titulo & conceptu [e] redemptoris terreni & regis quaſi politici coluere: ſacrificia pleraque omnia ad beneficium aliquod ſeculare conſequendum aut agnoſcendum obtulere: feſta ſua inſtituta ſunt, ut beneficium aliquod olim receptum memori mente retinerent, vel ut ſpiritus animales vitæ curis gravatos otio honeſto & jucundo reficerent, vel denique ut terræ fructus, Deo [non ſoli, lunæ, vel dæmoni alicui] ſe debere, grati lætique profiterentur. Ideo autem, ſi conjecturæ locus, voluit Deus, ut hac in re gentium & Judæorum religio ad amuſſim convenirent, quod gentium ſacra (quibus populus Hebraicus innutritus eſt) carnem tantum & terram ſpirabant, & pene omnem vitæ bonive altioris ſenſum & fidem Iſraelitis excuſſerant. Si itaque Deus mercedem cœleſtem populo ante oculos poſuiſſet, diſceſſum ſuum ab Ægypti ſacris animo moleſtiore tuliſſent, & ea forſan ſuſpicio iis incidiſſet, ſe vitæ hujus commodis (quæ in votis & deliciis ferebant unice) penitus emungendos. Deus itaque, ut populum illum ſolo ſenſu ductum ſibi devin-

a *Ap. Sext. Empir.* L. 9. adv. *Phyſic.* p. 552. b *Ap. Minut. Felic.* p. 55. c *Hieron. Benzo. hiſt. nov. Orbis* l. 1. c. 26. d *Præmia lege Moſis aperte propoſita, ad hanc vitam mortalem ſpectant omnia.* Grot. de V. R. C. l. 5. §. 6. e *Exod.* 20. 2.

ciret, id ante alia curavit, ut ejus inſtituta, multo magis quam dæmonum ſacra, cum eorum commodo temporali conjuncta crederentur.

4°. Vulgi opinionem. QUARTO: ea olim opinio Gentium & Hebræorum animis alte inſederat, quod omnia vitæ commoda e cultu dæmonum & idolorum unice provenirent, nec agricultura vel ullum inceptum proſpere ceſſurum eſſet, niſi quis Deos illos propitiaret, & eorum ceremonias obſervaret. Hanc opinionem Judæorum animos infeciſſe, ſatis teſtantur eorum verba apud [a] Prophetam memorata: *faciemus quicquid egreſſum eſt ex ore noſtro, ſuffiendo Reginæ cœlorum, & libando ei libamina —— Tunc enim ſaturati fuimus pane, proſpere egimus, & malum non vidimus. Ex quo vero ceſſavimus ſuffire Reginæ cœlorum, & libare ei libamina, caruimus omnibus, & gladio & fame conſumpti ſumus.* Eodem argumento fretus, *cultus* (uti vocat) *veteris* cauſam agit *Julianus*, ſic Alexandrinos alloquens qui Chriſtianis eorumque doctrinis novis ſtudere credebantur: [b] *vos Alexandrini, patriorum dogmatum contemptoribus ſervire, ſponte, contra jura antiqua, ſuſtinetis*; ϗ ȣ̓κ εἰσέρχεται μνήμη τῆς παλαιᾶς ὑμᾶς ἐκείνης εὐδαιμονίας, ὡΐκα ὧ κοινωνία μὲν πρὸς Θεοὺς Αἰγύπτῳ τῇ πάσῃ, πολλῶν ἦ ἀπελαύομεν ἀγαθῶν· *Neque priſcæ illius felicitatis recordamini, quæ tum ſuppetebat, cum & communionem cum Diis Ægyptus haberet omnis, & in multa bonorum abundantia viveremus.* Eandem opinionem una cum gentiliſmo imbiberat *Celſus:* nam de arborum fructu, vino, frumento, aqua & aere locutus, inquit, [c] ȣ̓κ ἄρα παρά τινων δαιμόνων ἕκαστα τούτων λαμβάνουσιν, οἷς κατὰ μέρη τὸ ἐπιμελὲς ἑκάστῳ πρόσταξαν; *Annon hæc ſingula ab aliquo dæmonum accipiunt* homines, *quibus harum rerum cura diſtributa eſt?* Hinc factum ut Jupiter Ζεὺς ἐπικάρπιος, & *Cabiri* Orpheo ὡροτρόφοι & φερεκάρπιοι dicerentur. Neque hæc opinio ſub ſeneſcentis tantum ethniciſmi tempora vulgi mentes occupavit: nam, obſervante [1] *Maimonide*, plerique Zabiorum ritus in lege vetiti agriculturam ſpectant, & eo conſilio ab idololatris illis antiquis uſurpati ſunt, ut dæmones, γεωργὸς illos ἀοράτους, (uti loquitur [2] Origenes) ſibi & operibus ſuis propitios haberent, & proinde meſſem lætiorem obtinerent. Hæc autem opinio, de ubere meſſe & fortuna proſpera dæmonum cultu & ceremoniis conſequenda, eo altius in Hebræorum & Gentilium animos deſcendiſſe putetur, quod Ægyptii, cæteris gentibus δεισιδαιμονέστεροι, vitam ſuam tranquillam & ſummam illam qua per longam annorum ſeriem gaudebant rerum bonarum affluentiam, indefeſſo ſuo Deorum cultui, ſacrificiis, aliiſque ritibus & artibus nefariis, acceptam ferrent. Hanc autem Ægypti felicitatem, ad opinionem quam dixi firmandam lateque propagandam, vim magnam habuiſſe, ex hoc unico manifeſtum eſſe poteſt, quod hac [d] Ægyptiorum felicitate & fama rerum ſuarum ad invidiam lætarum exciti, non Hebræi tantum, ſed & Perſæ, Arabes, Phœnices, Syri, Babylonii, Græci, eo animo ſe in Ægyptum contulerint; ut ipſi mirifica diſciplinarum ſacerdotalium cognitione imbuti, earumque ope arcanorum Iſiacorum facti participes, eam quoque quam Ægyptii felicitatem conſequerentur.

CUM itaque hæc opinio vulgi animos uſque adeo valide pervaderet, ut Diabolus ea, veluti philtro & faſcino quodam, ad hominum affectus ſibi ritibuſque ſuis conciliandos, uteretur; rerum ſtatus & conditio poſtulavit, ut Deus corporis & fortunæ bona omnia Iſraelitis leges ſuas colentibus promitteret, adverſa vero omnia gentium leges & ritus obſervantibus minaretur: ne opinio illa peſtifera quid veri habere, aut populus a dæmonis ad Dei cultum converſus aurea (quod aiunt) cum æneis permutaſſe, crederetur.

Quatuor rationes minus principales adjiciuntur. QUÆ jam dixi luculenter oſtendunt, Deum bona tantum temporalia in lege ſua *clare* promiſiſſe, præcipue quidem ut ea ratione populus ille, ſenſuum voluptatibus immerſus, a dæmonis ad Dei cultum alliceretur. Non deerant tamen hujuſmodi promiſſionum rationes aliæ, minus forſan principales; & a ſcopo non prorſus alienum fuerit, eas levi ſaltem digito tetigiſſe. Nam,

Prima. PRIMO: promiſſa illa, carnem tantum ſpectantia, legum Moſaicarum naturæ quam maxime conveniebant. Cum enim Deus ἅγιον κοσμικὸν inſtituiſſet, cum etiam νόμον σαρκικῆς ἐντολῆς populo tradidiſſet, congruum erat ut iis qui [e] δικαιώματα σαρκὸς amplexi erant, bonum ſolummodo mundanum & carnale præmii loco proponeretur. Non adeo conſentaneum erat, ut homines ad leges æternæ juſtitiæ præmio tantum temporali, vel ad leges rituales & temporarias obſervandas præmio cœleſti, ducerentur,

a *Jerem.* c. 44. 17, 18. v. lib. 1. *Mac.* cap. 1. 12. b *Epiſt.* 51. p. 433. c *Ap. Origin. contr. Celſ.* l. 8. p. 396. d *V. Kircher. Oedip. Ægypt.* T. 1. p. 246. e *Hebr.* 9. 10.

1 Vid. *Mor. Neb.* P. 3. c. 30.
2 *Contr. Celſum* p. 398.

Huic

Huic rationi ſoliditatis aliquid addunt *Iſaiæ* verba, cap. 58. 8. Ibi enim, poſtquam puli hypocriſin & fucatam pietatem perſtrinxiſſet, & juſtitiam in omnes cum charitate in egenos commendaſſet; hiſce mercedis loco promittit, *erumpet ſicut aurora lux tua, & ſanitas tua protinus efflореſcet, & ibit ante te juſtitia tua,* & כבוד *gloria Jehovæ aggregabit te:* deinde vero populum ad ſabbatum, &, ſub illius nomine, totam legem ceremonialem, ſancte obſervandum, hac facta promiſſione adhortatur, ἔσῃ πεποιθὼς ἐπὶ Κύριον, καὶ ἀναβιβάσει σε ὅπὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, καὶ ψωμιεῖ σε τῷ κληρονομίαν Ιακώβ. *Et eris confidens,* vel delectaberis, *ſuper Dominum: & elevabit te ſuper bona terræ, & cibabit te hæreditate Jacobi* patris tui. Ubi promptum eſt obſervare, Deum latum diſcrimen inter juſtitiæ moralis & ceremonialis præmia ſtatuiſſe: nam charitati & ſinceritati vitam felicem ſimul & [a] cæleſtem gloriam (quamvis paulo obſcurius) pollicetur; ſabbato vero & ceremoniis, regni tantum ſecuritatem, rerum affluentiam, corpuſque bene curatum & ſaginatum.

SECUNDO: oeconomiæ illius humilioris ratio poſtulavit, ut immortalitatis & gloriæ cæleſtis myſterium, paulo obſcurius & ſub terreſtrium velamine proponeretur. *Moſis* erat rerum cæleſtium umbras tantum & lineas quaſdam obſcuriores deſcribere: vitam & immortalitatem in claram lucem proferre, opus erat ſoli *Meſſiæ* reſervatum. Summo & conſultiſſimo rerum arbitro viſum eſt, ad Evangelii revelationem gradatim procedere; & inter Eccleſiæ ſuæ pueritiam & ætatem adultam diſcrimen ponere, plura Iſraelitis quam Patriarchis, majora vero diſcipulis ſuis quam Iſraelitarum vulgo, pateſaciens: & fortaſſe longe majora quæ nos latent hodie, ſub noviſſima mundi ſecula revelabit: ſolent enim magna Dei opera, non niſi cum molimine aliquo, per gradus & periodos quaſdam grandiores, ad complementa ſua pervenire. Secunda.

TERTIO: legis ceremonialis inſtituta τὸ θεῖον erant, utpote nec a primaria Dei intentione profluentia, nec hominis naturæ & rationi congrua. Temporis erant & neceſſitatis, potius quam judicii & rationis, partus. Cum itaque Deus onus plane ſingulare, & nullam cum hominis natura cognationem habens, Iſraelitis impoſuiſſet; æquum erat ut mercede peculiari & nullum cum germana hominis natura conſenſum habente, Judæorum obedientiam remuneraret. Leges rituales, tanquam appendices & auctaria quædam, primævis hominum officiis acceſſerunt: erat autem æquo & juſto conſonum, ut onus & merces paria incrementa ſortirentur. Tertia.

QUARTO: Deo viſum eſt, inter Iſraelitas regis politici nomen & perſonam ſumere, & omnia ad morem principis ſecularis in regno illo adminiſtrare. Nam ſanctuarii ſiclus, a ſubditis & ſervis ſuis omnibus, annui tributi nomine, Deo pendebatur: Judices, veluti proreges ſuos, pro arbitrio ſuo deſignabat: nihil in bello vel pace geſtum, quod alicujus momenti erat, priuſquam Dei conſilium expectaverant: &, ne ultra ſim, cum leges ſuas dedit, subditos ejus (principum ſecularium ritu) præmiis & pænis vitam hanc caducam ſolummodo afficientibus, ad earum obedientiam ſolicitavit: nam præmium cæleſte proponere, perſonæ regis civilis quam Deus acceperat, parum convenire videbatur. Quarta.

CAP. V.

Secundo: ſigna quædam, populi Deo peculiariter addicti, cultus in illius honorem præſtiti, ſtatuendo.

LEX ea, de qua locuti ſumus hactenus, vim magnam habuit ad idololatriam extirpandam, quatenus ritus quoſdam, veluti ſigna & notas, inſtituit, quorum uſu Judæi ſe populum Deo vero ſeparatum eſſe, & ſacra ſua omnia in illius honorem perficere, ſignificarent. Quo vero pleniorem huic veritati fidem & lucem feram, de ſignis hiſce, GENERATIM primo, deinde & SPECIATIM, ſermonem habiturus ſum.

SECT. I.

De ſignis hiſce, GENERATIM, *eorum nempe rationibus & differentiis, agitur.*

DE ſignis hiſce GENERATIM dicturus, duabus quæſtionibus, pro facultate & modulo meo, reſpondebo; 1°. Cur Deus ſigna quædam in uſum jam dictum inſtituerit? 2°. Quænam illa ſigna fuerint?

a *Nam Chald. Par. ſic locum exponit,* in gloriam a facie Domini colligeris.

SECT. I. PRIMO: cur Deus ſigna quædam in finem ſupra dictum inſtituerit? Quantum autem rem tam obſcuram conjecturis aſſequor, tribus de cauſis notas & ſigna quædam inſtituit Deus quibus ipſe a gentium numinibus, cultus ſibi præſtitus a ſacris ethnicis, & Iſraelitæ ab idololatris, clare diſtinguerentur.

HARUM prima petenda eſt a ſeculi Moſaici ſtatu & conditione, quæ hujuſmodi ſigna διαγνώσικα poſtulaſſe videatur. Per ea nempe tempora quibus lex Moſaica condebatur, Deorum plena erant omnia, & Diabolus non minore ſolertia & ingenio ad Dei unitatem, quam nunc dierum ad illius exiſtentiam, ex hominum animis & ſententiis delendam, utebatur. Inde factnm eſt, quod quamvis Deus aliquis rebus præeſſe crederetur, in tanta tamen Deorum multitudine, homines Deum verum a falſo diſcernere minime potuerint. Cum enim Moſes, Jehovæ nomine, apud Pharaonem de Iſraelitis ex Ægypto dimittendis ageret; [a] *quis eſt Jehova*, ait ille, *ut audiam vocem ejus, & dimittam Iſraelem? neſcio Jehovam, & Iſraelem non dimittam:* quaſi dixiſſet, "multos ego Deos, non minus mihi quam Iſraeli propitios novi: quis autem ſit Deus "ille ſingularis, mihi uni adverſus, cujus vos mandata geritis, me latere fateor: nec "Θεῦ illius ἀγνώστυ & incerti mandata peragam. Conſimilis ignorantiæ caligo Athenienſium animis incubuit, cum ad avertendam peſtem, ſacra fecerunt [1] τῷ προσήκοντι Θεῷ i. e. ei Deo ad quem res ea pertineret; qua religione, ſe nominis & naturæ divinæ notitiam confuſam tantum & incertam habere ſignificarunt. Eandem inſcitiam prodebant Romani, cum ſæpe perplexa illa verborum formula, [b] *ſi Deus, ſi Dea es*, in ſuis ad numen precibus uterentur. *Ovidius* etiam ſe Dei incerti ſacris addictum probat, cum ita canit,

[c] *Sic ubi diſpoſitam, quiſquis fuit ille Deorum,*
Congeriem ſecuit, ——

Sed quid Pharaonem, Athenienſes, Romanos, Ovidium, loquor; ipſi Iſraelitæ in Ægypto, Deorum πολυωνυμίᾳ deluſi, non adeo clare & diſtincte Deum verum cognoviſſe videantur: cum enim Moſes, ad eos, Dei nomine mittendus eſſet; [d] peculiare aliquod Dei nomen & characterem ſibi revelandum petiit, quod populo nominis divini neſcio referret, & quo Deum Iſraelis, cujus juſſu venit, a numinibus Ægypti diſcriminaret. Interea temporis dæmones hac hominum inſcitia plane fruebantur, ubique Dei nomen uſurpantes, locis omnibus ſacris ſe ingerentes, & cultum Deo ſupremo præſtitum intercipientes. Adeo ut eo tandem deventum eſſet, ut Deum verum a falſo, vel cultum divinum ab idololatrico dignoſcere, res eſſet haud mediocris artis & ingenii. Cum itaque tam craſſa caligo mentes humanas involveret, & fraude diaboli ſacra & prophana omnia miſcerentur; ritibus & ceremoniis quibuſdam peculiaribus opus erat, quibus, tanquam ſignis & indicibus, cultus Deo exhibitus a cultu profano, & populus Deo devotus ab idolorum mancipiis, aperte diſtinguerentur. Hoc rationi conſonum eſt adeo, quod *Naaman* Syrus, inter medios gentium Deos & idololatras habitans, altare e terra tantum ſancta [e] ſibi fieri voluerit; ut ſigno illo peculiari teſtatum faceret, ſe Deo tantum Iſraelis hoſtias offerre & cultum exhibere ſtatuiſſe. Cum his concordant [f] Grotii illa: *quod terram ſecum deferebat* Naaman, *non erat ſuperſtitioſum; ſed eo ſigno teſtatum volebat, illum ipſum a ſe Deum coli, qui in terra Iſraelitica coleretur.* Deus etiam ſigna quædam inſtituit, quibus cultus & cultores ei grati, a ritu vel perſona quavis religionis larvam ſolummodo ferente, diſcerneretur; ut hac ratione temporum antiquiorum ruditati conſuleret, & omnem dæmonis impoſturis aditum intercluderet.

RATIO ſecunda, ab Ægyptiorum aut aliorum ethnicorum more probabiliter arceſſenda eſt. Ea enim apud ethnicos ab antiquo viguit conſuetudo, ut pro varia Deorum ſuorum natura & ingenio ſacra varia peragerent, & cultum Deo cuique, ceremoniis ei uni propriis exhiberent: adeo ut myſteria ſua pleraque ἴδιον aliquid haberent, & e peculiari rituum peractorum forma, quis ille Deus eſſet cui ſacrum fieret, omnibus haud plane ἀμυήτοις innoteſceret. Ceremoniæ quibus in Deorum cæleſtium (uti audiebant) cultu utebantur, tam diverſæ abierunt a ritibus quibus Δαίμονας ſuos, aut mortuos divinitate donatos, coluerunt, ut facile ab invicem diſtingui poſſent. Heroas, i. e. defunctos in Deorum cenſum relatos, ritibus funebribus & cum ſtatu mortuorum

a *Exod.* 5. 2. b *Macrob. Sat.* l. 3. c. 9. c *Metam.* l. 1. v. 32. d *Exod.* 3. 13, 14. e 2 *Reg.* 5. 17. f *Annot. ad Luc.* 4. v. 27.

1 Vid. *Diog. Laert.* in vit. *Epimen.* p. 29.

conſen-

conſentientibus honorarunt; & cultus in eorum honorem præſtitus ſemper ferebat monumentum & imaginem caſus aut rei geſtæ, in eorum vita & hiſtoria fabuloſa memoratæ. Moris hujuſce veritatem aſtruunt ceremoniæ, in *Oſiridis*, *Iſidis*, *Bacchi*, & aliorum vita functorum, cultu uſitatæ. Cum itaque vetere gentium uſu receptum eſſet, ut Deos ſuos ritu peculiari colerent, & ceremonias ſacras non tantum ad numen colendum, ſed & indicandum, uſurparent; æquum erat, ut Deus etiam ſacra nonnulla ſibi ipſi propria ſanciret, quorum uſus cultum ſibi tributum indicaret, & Dei veri cultorem a quovis idololatra ſepararet. SECT. I.

TERTIO: ratio ipſa decorum & conſentaneum eſſe docet, ut ſervi omnes, Dei vel hominis ſervitio dediti, nota, ſymbolo, vel inſigni aliquo, dominum & magiſtrum ſuum indicarent. Sub veteri lege, cultores idolorum, ſignis aliquibus, [notis corporibus inuſtis, orbiculari tonſura, cincinnis ultra modum promiſſis, veſte peculiari, & hujuſmodi aliis] internoſci voluere. In Apocalypſi cultores *beſtiæ* illius ſtigma manibus impreſſum habent, & qui nomina dediſſent *agno*, illius & patris ſui nomen frontibus inuſtum præferunt. Hinc olim crucis uſus, in baptiſmo, precibus, benedictionibus, & gratiarum actionibus, fluxiſſe videtur; quod nempe Chriſtiani veteres rationi & conſuetudini conſentaneum exiſtimarint, ut ſe Chriſti famulos ſigno vel ſymbolo aliquo viſibili ſignificarent. Cum itaque generis humani rationi & conſuetudini conveniret, ut Dei vel hominis alicujus famuli ſigno vel charactere aliquo peculiari diſcernerentur; haud abſurdum eſt opinari, ſummum cœli dominum, ſabbatum, circumciſionem, ſolennitatem paſchalem, & ſacra peculiari ritu peragenda, inſtituiſſe; ut Iſraelitæ, horum obſervatione, ſe famulos eſſe Jehovæ, & rejectis gentium idolis, unum cœli dominum, horum omnium inſtitutorem, venerari teſtarentur.

DICENDUM reſtat, quænam illa ſigna fuerint, quæ Deus in finem jam dictum inſtituerit. Ut autem quæſtioni huic reſponſo luculento ſatisfiat, neceſſe eſt ut ſigna illa in GENERALIA & SPECIALIA dividamus. Signa illa

SIGNA GENERALIA, ritus erant & ſacra illa pleraque quæ in lege Moſaica continentur. Nam ingens ille rituum Moſaicorum apparatus, & peculiares illæ, temporum, locorum, perſonarum, & actionum ſacrarum, circumſtantiæ, quibus Hebræorum ſacra peragi debuerunt; ea de cauſa præcepta videntur, ut ſigna quædam & characteres eſſent, quibus Dei, a diaboli ſacris internoſci poſſent; & omnes cultum ſuum e legis præſcripto peragentes, pro Dei veri cultoribus, omnes autem a legis norma recedentes, pro numinis alicujus fictitii ſervis haberentur. generalia fuerunt,

HÆC ſententia credibilior exiſtimetur, quod a Propheta prædictum ſit, hujuſmodi cultum lege præſcriptum, ſub prima ruentis polytheiſmi tempora, ubique ceſſaturum: *Zeph.* 2. 11. *Macie conficiet omnes Deos terræ, & incurvabunt ſe illi, unuſquiſque de loco ſuo, omnes incolæ gentium.* Hoc eſt "Dii gentium, qui jam * *comedunt adipem ſacrifi-*
"*orum, & bibunt vinum libaminum*, in contemptum abituri ſunt, & (altaribus dirutis)
"quaſi *macie* perituri. Tunc autem non Judæi ſolummodo, ſed & omnes terræ in-
"colæ, idque [non in Templo, ſed] ſuo quiſque in loco, cultum Deo ſunt exhibitu-
"ri. Cum enim e mundo perierint idola, mentitam Dei ſpeciem titulumque præfe-
"rentia; nil opus erit religione temporibus aut locis lege præſcriptis aſtricta, ut cultus
"divinus ab idololatrico dignoſcatur. Huic etiam rituum Moſaicorum rationi aſtipulari videntur Dei verba, *Jerem.* 31. 31, 32. Ubi dicit, ſe pactum novum cum Iſraelitis initurum, non juxta fœdus illud, [e variis nempe ritibus conſtans] quod cum patribus eorum Ægypto nuper egreſſis percuſſit; ſed *hoc*, inquit, *fœdus eſt quod feriam cum domo Iſrael, dabo legem meam in medium eorum*, &c. *Et non docebunt ultra unuſquiſque ſocium & fratrem ſuum, dicendo, cognoſcite Dominum, nam omnes cognoſcent me*, &c. Quaſi dixiſſet, "ætas illa prope adeſt, qua [a]Dii illi qui cœlum & terram
"non fecerunt, e medio perituri ſunt; adeo ut me unum cœli Dominum eſſe, non
"prophetis tantum & ſacerdotibus, ſed & e media plebe cuivis apertum erit & ex-
"ploratum: nec opus erit lege vel fœdere aliquo rituali, quo, tanquam pædagogo,
"homines ad veri Dei notitiam & cultum perducantur. Hoc fœdus patrum veſtro-
"rum ruditati & pueritiæ datum eſt, qui, e domo ſervitutis & ſuperſtitionis modo li-
"berati, præ Deorum multitudine Deum verum neſciebant, & abſque legis Moſaicæ
"pædagogia, ab illius cognitione cultuque ſemper aberraſſent.

NEC ſcriptura tantum, ſed & ratio, huic rituum Moſaicorum cauſæ teſtimonium perhibet. Quid enim Deus tot ceremonias tam curioſa ſollicitudine peragendas inſti-

* *Deut.* 32. 38. [a] *Jerem.* 10. 11.

SECT. I. PRIMO: cur Deus ſigna quædam in finem ſupra dictum inſtituerit? Quantum autem rem tam obſcuram conjecturis aſſequor, tribus de cauſis notas & ſigna quædam inſtituit Deus quibus ipſe a gentium numinibus, cultus ſibi præſtitus a ſacris ethnicis, & Iſraelitæ ab idololatris, clare diſtinguerentur.

HARUM prima petenda eſt a ſeculi Moſaici ſtatu & conditione, quæ hujuſmodi ſigna διαγνώσικα poſtulaſſe videatur. Per ea nempe tempora quibus lex Moſaica condebatur, Deorum plena erant omnia, & Diabolus non minore ſolertia & ingenio ad Dei unitatem, quam nunc dierum ad illius exiſtentiam, ex hominum animis & ſententiis delendam, utebatur. Inde factnm eſt, quod quamvis Deus aliquis rebus præeſſe crederetur, in tanta tamen Deorum multitudine, homines Deum verum a falſo diſcernere minime potuerint. Cum enim Moſes, Jehovæ nomine, apud Pharaonem de Iſraelitis ex Ægypto dimittendis ageret; [a] *quis eſt Jehova*, ait ille, *ut audiam vocem ejus, & dimittam Iſraelem? neſcio Jehovam, & Iſraelem non dimittam:* quaſi dixiſſet, "multos ego Deos, non minus mihi quam Iſraeli propitios novi: quis autem ſit Deus "ille ſingularis, mihi uni adverſus, cujus vos mandata geritis, me latere fateor: nec "Θεῷ illius ἀγνώστῳ & incerti mandata peragam. Conſimilis ignorantiæ caligo Athenienſium animis incubuit, cum ad avertendam peſtem, ſacra fecerunt [1] τῷ προσήκοντι Θεῷ i. e. ei Deo ad quem res ea pertineret; qua religione, ſe nominis & naturæ divinæ notitiam confuſam tantum & incertam habere ſignificarunt. Eandem inſcitiam prodebant Romani, cum ſæpe perplexa illa verborum formula, [b] *ſi Deus, ſi Dea es*, in ſuis ad numen precibus uterentur. *Ovidius* etiam ſe Dei incerti ſacris addictum probat, cum ita canit,

[c] *Sic ubi diſpoſitam, quiſquis fuit ille Deorum,*
Congeriem ſecuit, ——

Sed quid Pharaonem, Athenienſes, Romanos, Ovidium, loquor; ipſi Iſraelitæ in Ægypto, Deorum πολυωνυμίᾳ deluſi, non adeo clare & diſtincte Deum verum cognoviſſe videantur: cum enim Moſes, ad eos, Dei nomine mittendus eſſet; [d] peculiare aliquod Dei nomen & characterem ſibi revelandum petiit, quod populo nominis divini neſcio referret, & quo Deum Iſraelis, cujus juſſu venit, a numinibus Ægypti diſcriminaret. Interea temporis dæmones hac hominum inſcitia plane fruebantur, ubique Dei nomen uſurpantes, locis omnibus ſacris ſe ingerentes, & cultum Deo ſupremo præſtitum intercipientes. Adeo ut eo tandem deventum eſſet, ut Deum verum a falſo, vel cultum divinum ab idololatrico dignoſcere, res eſſet haud mediocris artis & ingenii. Cum itaque tam craſſa caligo mentes humanas involveret, & fraude diaboli ſacra & prophana omnia miſcerentur; ritibus & ceremoniis quibuſdam peculiaribus opus erat, quibus, tanquam ſignis & indicibus, cultus Deo exhibitus a cultu profano, & populus Deo devotus ab idolorum mancipiis, aperte diſtinguerentur. Hoc rationi conſonum eſt adeo, quod *Naaman* Syrus, inter medios gentium Deos & idololatras habitans, altare e terra tantum ſancta [e] ſibi fieri voluerit; ut ſigno illo peculiari teſtatum faceret, ſe Deo tantum Iſraelis hoſtias offerre & cultum exhibere ſtatuiſſe. Cum his concordant [f] Grotii illa: *quod terram ſecum deferebat* Naaman, *non erat ſuperſtitioſum; ſed eo ſigno teſtatum volebat, illum ipſum a ſe Deum coli, qui in terra Iſraelitica coleretur.* Deus etiam ſigna quædam inſtituit, quibus cultus & cultores ei grati, a ritu vel perſona quavis religionis larvam ſolummodo ferente, diſcerneretur; ut hac ratione temporum antiquiorum ruditati conſuleret, & omnem dæmonis impoſturis aditum intercluderet.

RATIO ſecunda, ab Ægyptiorum aut aliorum ethnicorum more probabiliter arceſſenda eſt. Ea enim apud ethnicos ab antiquo viguit conſuetudo, ut pro varia Deorum ſuorum natura & ingenio ſacra varia peragerent, & cultum Deo cuique, ceremoniis ei uni propriis exhiberent: adeo ut myſteria ſua pleraque ἴδιον aliquid haberent, & e peculiari rituum peractorum forma, quis ille Deus eſſet cui ſacrum fieret, omnibus haud plane ἀμυήτοις innoteſceret. Ceremoniæ quibus in Deorum cæleſtium (uti audiebant) cultu utebantur, tam diverſæ abierunt a ritibus quibus Δαίμονας ſuos, aut mortuos divinitate donatos, coluerunt, ut facile ab invicem diſtingui poſſent. Heroas, i. e. defunctos in Deorum cenſum relatos, ritibus funebribus & cum ſtatu mortuorum

a *Exod.* 5. 2. b *Macrob. Sat.* l. 3. c. 9. c *Metam.* l. 1. v. 32. d *Exod.* 3. 13, 14. e 2 *Reg.* 5. 17. f *Annot. ad Luc.* 4. v. 27.

1 Vid. *Diog. Laert.* in vit. *Epimen.* p. 29.

conſen-

conſentientibus honorarunt; & cultus in eorum honorem præſtitus ſemper ferebat monumentum & imaginem caſus aut rei geſtæ, in eorum vita & hiſtoria fabuloſa memoratæ. Moris hujuſce veritatem aſtruunt ceremoniæ, in *Oſiridis*, *Iſidis*, *Bacchi*, & aliorum vita functorum, cultu uſitatæ. Cum itaque vetere gentium uſu receptum eſſet, ut Deos ſuos ritu peculiari colerent, & ceremonias ſacras non tantum ad numen colendum, ſed & indicandum, uſurparent; æquum erat, ut Deus etiam ſacra nonnulla ſibi ipſi propria ſanciret, quorum uſus cultum ſibi tributum indicaret, & Dei veri cultorem a quovis idololatra ſepararet. SECT. I.

TERTIO: ratio ipſa decorum & conſentaneum eſſe docet, ut ſervi omnes, Dei vel hominis ſervitio dediti, nota, ſymbolo, vel inſigni aliquo, dominum & magiſtrum ſuum indicarent. Sub veteri lege, cultores idolorum, ſignis aliquibus, [notis corporibus inuſtis, orbiculari tonſura, cincinnis ultra modum promiſſis, veſte peculiari, & hujuſmodi aliis] internoſci voluere. In Apocalypſi cultores *beſtiæ* illius ſtigma manibus impreſſum habent, & qui nomina dediſſent *agno*, illius & patris ſui nomen frontibus inuſtum præferunt. Hinc olim crucis uſus, in baptiſmo, precibus, benedictionibus, & gratiarum actionibus, fluxiſſe videtur; quod nempe Chriſtiani veteres rationi & conſuetudini conſentaneum exiſtimarint, ut ſe Chriſti famulos ſigno vel ſymbolo aliquo viſibili ſignificarent. Cum itaque generis humani rationi & conſuetudini conveniret, ut Dei vel hominis alicujus famuli ſigno vel charactere aliquo peculiari diſcernerentur; haud abſurdum eſt opinari, ſummum cœli dominum, ſabbatum, circumciſionem, ſolennitatem paſchalem, & ſacra peculiari ritu peragenda, inſtituiſſe; ut Iſraelitæ, horum obſervatione, ſe famulos eſſe Jehovæ, & rejectis gentium idolis, unum cœli dominum, horum omnium inſtitutorem, venerari teſtarentur.

DICENDUM reſtat, quænam illa ſigna fuerint, quæ Deus in finem jam dictum inſtituerit. Ut autem quæſtioni huic reſponſo luculento ſatisfiat, neceſſe eſt ut ſigna illa in GENERALIA & SPECIALIA dividamus. Signa illa

SIGNA GENERALIA, ritus erant & ſacra illa pleraque quæ in lege Moſaica continentur. Nam ingens ille rituum Moſaicorum apparatus, & peculiares illæ, temporum, locorum, perſonarum, & actionum ſacrarum, circumſtantiæ, quibus Hebræorum ſacra peragi debuerunt; ea de cauſa præcepta videntur, ut ſigna quædam & characteres eſſent, quibus Dei, a diaboli ſacris internoſci poſſent; & omnes cultum ſuum e legis præſcripto peragentes, pro Dei veri cultoribus, omnes autem a legis norma recedentes, pro numinis alicujus fictitii ſervis haberentur. generalia fuerunt,

HÆC ſententia credibilior exiſtimetur, quod a Propheta prædictum ſit, hujuſmodi cultum lege præſcriptum, ſub prima ruentis polytheiſmi tempora, ubique ceſſaturum: *Zeph.* 2. 11. *Macie conficiet omnes Deos terræ, & incurvabunt ſe illi, unuſquiſque de loco ſuo, omnes incolæ gentium.* Hoc eſt "Dii gentium, qui jam * *comedunt adipem ſacrifi-* "*orum, & bibunt vinum libaminum*, in contemptum abituri ſunt, & (altaribus dirutis) "quaſi *macie* perituri. Tunc autem non Judæi ſolummodo, ſed & omnes terræ in- "colæ, idque [non in Templo, ſed] ſuo quiſque in loco, cultum Deo ſunt exhibitu- "ri. Cum enim e mundo perierint idola, mentitam Dei ſpeciem titulumque præfe- "rentia; nil opus erit religione temporibus aut locis lege præſcriptis aſtricta, ut cultus "divinus ab idololatrico dignoſcatur. Huic etiam rituum Moſaicorum rationi aſtipulari videntur Dei verba, *Jerem.* 31. 31, 32. Ubi dicit, ſe pactum novum cum Iſraelitis initurum, non juxta fœdus illud, [e variis nempe ritibus conſtans] quod cum patribus eorum Ægypto nuper egreſſis percuſſit; ſed *hoc*, inquit, *fœdus eſt quod feriam cum domo Iſrael, dabo legem meam in medium eorum*, &c. *Et non docebunt ultra unuſquiſque ſocium & fratrem ſuum, dicendo, cognoſcite Dominum, nam omnes cognoſcent me*, &c. Quaſi dixiſſet, "ætas illa prope adeſt, qua [a] Dii illi qui cœlum & terram "non fecerunt, e medio perituri ſunt; adeo ut me unum cœli Dominum eſſe, non "prophetis tantum & ſacerdotibus, ſed & e media plebe cuivis apertum erit & ex- "ploratum: nec opus erit lege vel fœdere aliquo rituali, quo, tanquam pædagogo, "homines ad veri Dei notitiam & cultum perducantur. Hoc fœdus patrum veſtro- "rum ruditati & pueritiæ datum eſt, qui, e domo ſervitutis & ſuperſtitionis modo li- "berati, præ Deorum multitudine Deum verum neſciebant, & abſque legis Moſaicæ "pædagogia, ab illius cognitione cultuque ſemper aberraſſent.

NEC ſcriptura tantum, ſed & ratio, huic rituum Moſaicorum cauſæ teſtimonium perhibet. Quid enim Deus tot ceremonias tam curioſa ſollicitudine peragendas inſti-

* *Deut.* 32. 38. a *Jerem.* 10. 11.

SECT. II. tuerit? Quid leges innumeras de minimis curantes dederit? Quid modum, tempus, locum, formam & figuram, ſacrorum plurimorum, tam critice determinarit? Num ut cultus tam elegans, & ad voluntatem ejus arbitrariam compoſitus, ſemetipſum oblectaret? Abſit, ut vel per ſomnia quis rem tam ridiculam cogitaret. Quid itaque, niſi ut peculiaris illa cultus Judaici forma, & ritus non ad ſeculi morem ſed Dei præſcriptum præſtiti, ſignorum vicem præſtarent, & populum illum Dei alicujus eximii ſacris addictum indicarent? Hæc omnia lucem ferant illius obſcuri præcepti rationem indagantibus, [a] *non addetis ad verbum quod ego vobis præcipio, nec auferetis ex eo:* cum enim lex Moſis ideo traderetur, ut religionis κειτήριον eſſet, & cultus ex illius præſcripto peractus hominem Dei cultui devotum indicaret; æquum erat & rationi conſonum, ut Iſraelitæ ſacra ſua omnia ad Legis amuſſim conformarent, nec Legi vel addendi vel adimendi licentiam ſumerent. Nam ſi populo illi (ſuo pro arbitrio) ritus aliquos interdictos addere, vel aliquos Lege præceptos omittere, licuiſſet; impoſſibile fuiſſet, ut Lex ea ſigni vicem præſtaret, & illius obſervatio, populum Deo ſacrum ab idololatris, aut cultum divinum a profano, diſcriminaret.

Aut ſpecialia. SED præter hæc ſigna, quæ GENERALIUM nomine diſtinguenda cenſui, alia fuerunt quibus ſignorum SPECIALIUM nomen tribuo; quod id nominis in ſcriptura ſortiantur, & eo præcipue conſilio inſtituta fuerint, ut ſignorum vice fungerentur. Hæc autem duo præcipue fuerunt, CIRCUMCISIO & SABBATUM, de quibus ſigillatim jam diſſerendum eſt.

SECT. II.

De ſignis illis SPECIATIM *ſit ſermo, & primo, de Circumciſione, ejuſque ratione principali.*

CIRCUMCISIO ritus erat antiquiſſimus, & quaſi legis ceremonialis prodromus: erat enim Abrahami ipſius exemplo cohoneſtata, adeoque quadringentis annis ritus alios Judaicos anteibat. Sed & ritus erat quem Judæorum natio non minore honore quam Gentiles contemptu proſequebantur: nam Judæi eodem cum contemptu & ſplene Gentiles, *incircumciſos*, quo illi Judæos, *apellas & verpos* appellabant.

DE ritu tam antiquo & ſacro quo apertius diſſeramus, ſermonem noſtrum quatuor in partes diſtribuemus: de ritus illius ratione vel uſu, ſede vel ſubjecto, prima origine, & præcipuis circumſtantiis, verba (ſeorſim) habituri.

Circumciſionis finis UT circumciſionis finem aut rationem felicius expediamus, neceſſe eſt ut de circumciſione duplici, *patriarchali* nempe & *Moſaica*, pauca præmittantur. *Patriarchalis* ea erat, quæ patribus ante Legem datam in uſu fuit, & pactum inter Deum & Abrahamum poſteroſque ſuos obſignavit: *Moſaica*, quæ novam quandam a lege Moſaica ſanctionem accepit, & primarium religionis Judaicæ ſacramentum habita eſt. Circumciſiones illæ duæ, inſtitutionis ſuæ tempore & ratione nonnihil differunt: quoniam tamen natura & uſu generali conſentiunt, de iis conjunctim loquar, ne in immenſum excreſcat ſermo.

Duplex: UT ad rem præſentem paulo propius accedam: duplex erat circumciſionis inſtituendæ ratio, nempe, ut SIGNI, & ut SIGILLI, vicem præſtaret.

Primo, ut ſignum eſſet, PRIMO: ut SIGNI vice fungeretur. Hoc Juſtini Martyris teſtimonio confirmatur: nam [b] ille de *Abrahamo* diſſerens, τῷ δὲ περιτομὴν, inquit, εἰς σημεῖον, ἀλλ' οὐκ εἰς δικαιοσύνην, ἔλαβεν· De eodem fidelium patre pene eadem aſſerit [c] Tertullianus, dicens, *ante Deo placuit, quam circumcideretur*: —accepit autem *circumciſionem, ſed quæ eſſet in ſignum temporis illius, non in ſalutis prærogativam.* Et S. Apoſtolus Abrahamum τὸ σημεῖον τῆς περιτομῆς accepiſſe dicit, ad *Rom.* 4. Erat autem circumciſio, quod eruditis obſervatum, non ſimplex ſed multiforme ſignum; cum nec rem unam, nec uno eodemque modo, ſignificaret: nam,

1°. Diſtinctivum. PRIMO: ſignum erat diſtinctivum, & in eum finem ordinata, ut ſanctus populus a reliquis mundi gentibus diſcerneretur. Per multas annorum centurias, ſanctum ſemen, nullo ſigno notabile, gentibus immixtum vixit. Primus Abrahamus juſſus eſt ſuorum præputia circumcidere, & rei exemplum ad poſteros tranſmittere, ut inſigni vel nota illa viſibili diſtinguerentur. Hanc cauſam ſic exprimit [d] Irenæus: *circumciſio-*

a *Deut.* 4. 2. b *In Dialog. cum Tryphon.* p. 124. c *Adv. Judæos.* p. 185. d L. 4. c. 30.

nem,

nem, non quaſi conſummatricem juſtitiæ, ſed in ſigno dedit Deus, ut cognoſcibile perſeveret genus Abrahæ. Eandem rationem, de Judæis mentionem faciens, aſſignat [a] *Tacitus*, his verbis, *circumcidere genitalia inſtituere, ut diverſitate noſcantur.* Huic aſſertioni congruum eſt, quod hic ritus, Iſraelitis in deſerto commorantibus, intermitteretur: quid enim, niſi quod in deſerto παντὸς ἀλλογενῦς κεχωρισμένοι (uti loquitur [1] *Cedrenus*) *ab alienigenis omnibus*, ipſa loci ſolitudine, ſatis diſtincti eſſent & *ſeparati?* Erat autem, reſpectu *Dei* ſimul & *populi*, hæc nota diſtinctionis apprime neceſſaria: *reſpectu Dei*, qui ſemen Abrahami, ſe tanquam cœli ſtellas multiplicare, & in eo gentibus omnibus benedicere, velle, ſancte & prolixe [b] promiſiſſet; ideoque neceſſe erat ut poſteri ejus ἄμικτοι permanerent, & a cæteris Adami filiis nota quadam diſcreti, ut liquido conſtaret poſteris Deum promiſſionis ſuæ fidem impleviſſe. Circumciſionis notam hunc finem & ſcopum habuiſſe, notat [c] S. Hieronymus: *quia* inquit, *ex ſemine* Abrahæ *erat Chriſtus oriundus, – & ab Abraham uſque ad Chriſtum multa erant ſecula tranſitura; providens Deus, ne ſoboles dilecti* Abrahami *cæteris nationibus miſcerentur, & paulatim familia ejus fieret incerta, gregem Iſraeliticum quodam circumciſionis cauterio* annotavit. Nec *Dei* tantum, ſed & *populi* reſpectu, neceſſe fuit, ut Iſraelitæ hoc ſignum διαγνωστικὸν corporibus impreſſum gererent; nempe ut certius conſtaret, eos ab Abrahamo genus ducere & ſemine ſancto oriundos. Nam ipſa generis ſui dignitas, & natalium ſanctitas, virtutis igniculos in animis generoſis accendere poſſet, iiſque pudorem incutere, ſi forſan a patris ſui fide & pietate degenerarent. Deinde, a patre fidelium originem trahere, honori non vulgari habitum eſt: hinc enim circumciſionem (originis tam claræ documentum) gloriæ ducebant Iſraelitæ, & *incircumciſi* nomine ad probrum & convicium utebantur. Hoc autem honore tandem caruiſſent Iſraelitæ, ſi patres eorum nulla nota gentili terræ populo diſtinguerentur. [d] Æthiopes itaque ſibi notam circumciſionis etiamnum imprimunt, *ut ipſi a cæteris nationibus*, tanquam *filii* Abrahami, dignoſcantur, in cujus conſanguinitate gloriantur.

SECT. II.

SECUNDO: circumciſio ſignum erat memorativum, quo fœdus cum Abrahamo initum, & patris illius fides & pietas in frequentem memoriam revocari poſſet. Deus enim pactum cum patre fidelium iniit, quo ſancte promiſit ſe Abrahamum [e] *patrem multarum gentium ponere*, & in ſemine ſuo omnibus terræ gentibus benedicere, voluiſſe. Quo itaque fœderis illius memoria plane recens extaret, illius μνημόσυνον inſtituit, ipſis generationis partibus imprimendum, quod Abrahami filiis ſemper ob oculos verſaretur. Nec ideo tantum inſtituta eſt circumciſio, ut fœderis illius materiam, ſed ut Abrahami fidem & juſtitiam [præcipuam fœderis cauſam] in animos Iſraelitarum revocaret. Nam fœdus illud cum Abrahamo nondum circumciſo percuſſit Deus, in teſtimonium favoris quo fidem & juſtitiam ejus amplectebatur, & circumciſio in fœderis ſimul & favoris illius teſtimonium inſtituta eſt. Hinc recte colligit [f] *Iſidorus Peluſiota*, quod circumciſio non eſſet ἐυδοκιμήσεως ὑπόθεσις, ἀλλ'–ἐυδοκιμήσεως σφραγὶς, non Dei placandi cauſa, ſed jam placati ſignum & argumentum. Atque hæc verbis Apoſtoli conſentanea ſunt, qui circumciſionem vocat, non ſignaculum fidei Abrahami, ſed [g] *ſignaculum juſtitiæ fidei* quam *in præputio* habuit. Cum itaque circumciſio juſtitiæ fidei ſignaculum eſſet, & Abrahami pietatem potius quam perſonam cohoneſtaret; Deus pietatis illius ὑπόμνησιν in ipſa filiorum ſuorum carne collocari juſſit, ut eam recenti memoria retinerent, nec unquam deflecterent a paternæ pietatis exemplari. Judæi quidem circumciſionem in gloriæ ſolius argumentum trahebant, eaque tantum ut ſanguinis a patribus illuſtribus derivati teſtimonio utebantur: at mores animoſque longe alios induiſſent, ſi advertiſſent, Abrahamum, in *juſtitiæ fidei* primo, deinde favoris divini ſignum, circumciſionem accepiſſe: tunc enim characterem illum, pietatis avitæ monumentum, non gloriolæ ſolius materiam, habuiſſent. Hiſce, clauſulæ loco, conſona ſubjungam [h] S. Ambroſii verba: [2] *circumciſio non habet aliquid dignitatis, ſed ſignum eſt tantum: quod ſignum ideo accipiebant* Abrahami *filii, ut ſcirentur ejus filii eſſe, qui credens Deo hoc ſignum acceperat; ut æmuli eſſent paternæ fidei, & crederent in Jeſum qui promiſſus eſt* Abrahamo.

2°. Memorativum.

TERTIO: circumciſio ſignum erat figurativum, utpote quæ rei ſpiritualis figuram

Figurativum.

a L. 5. Hiſt. p. 116. b *Geneſ.* 22. 17, 18. c *In Epiſt. ad Galat.* c. 3. T. 4. p. 252. d *V. Damian. a Goes de Æthiop. morib.* p. 222. e *Gen.* 17. 5. f L. 2. Epiſt. 115. g *Rom.* 4. 11. h *In* Cap. 4. Ep. *ad Rom.*

1 V. Hiſt. compend. p. 80.

2 Commentarium illum non eſſe Ambroſii, tum ex ſtylo, tum doctrina, conſtat. vid. append. ad opera *S. Ambroſ.* col. 21.

SECT. II. & imaginem præferebat. Prout enim baptiſmus (cujus pars exterior eſt [a] ἀπόθεσις ῥύπου σαρκός) impuritatem omnem carnalem, gentium præcipue ritibus exerceri ſolitam, rejiciendam indicavit; ita & circumciſio [b] περιτομὴν καρδίας, in idolorum præſertim myſteriis obtinentem, abnegandam ſignificavit. Allegoriis quidem & myſticis rituum Moſaicorum rationibus fidem atque aurem haud adeo facilem adhibere ſoleo: hic autem non ſolum ſigni & rei ſignatæ ſumma ſimilitudo, ſed frequens uſus Scripturæ, me perſuaſum facit, Deum, cum reſpectu ad doctrinam aliquam moralem, pelliculæ obſcœnæ abſciſſionem præcepiſſe. Nam morum veterum abnegatio & novæ vitæ ſtudium, metaphoris a circumciſionis ritu deſumptis, non raro in ſcripturis inculcantur. Phraſes enim illæ, [c] *cordis præputium circumcidere*, [d] *circumciſio cordis*, [e] *ſeipſum Deo circumcidere*, & [f] *circumciſio* ἀχειροποίητος, vitam in melius mutatam denotant. Ex adverſo, nequam & nullius frugis *homines, incircumciſi corde* frequenter audiunt: *Levit.* 26. 41. *Jerem.* 9. 26. *Ezec.* 44. 7. *Act.* 7. 51. Hinc factum forſan quod S. *Jacobus* ad vitam ethnicam & impuram abnegandam hortetur, [g] verbis quibus alluſum videtur ad pelliculæ illius ſuperfluæ rejectionem circumciſione factam. Atque hac de re multi e Chriſtianis & Judæis antiquioribus ſenſum eundem habuere. E Chriſtianis [h] *Athanaſius* exciſionem præputii nihil aliud notaſſe dicit, ἢ τὴν τῆς γενέσεως ἀπεκδυσιν. Et poſtea, *circumciſio*, inquit, *figura & typus erat* τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπεκδύσεως· E. Judæis ſic [i] *Philo* ritus hujuſce finem & ſcopum exprimit: *ejus membri circumciſio*, σύμβολον ἡδονῶν ἐκτομῆς, αἱ καταγοητεύουσι διάνοιαν, &c. *Symbolum* erat *exciſionis voluptatum quæ mentem faſcinant: & quia inter voluptatum illecebras principatum tenent* quæ partem illam titillant & afficiunt, *idcirco legiſlatores partem eam mutilari juſſerunt, ut ſignificarent voluptates ſuperfluas reſecandas eſſe.* Et [k] alibi, τὸ περιτέμνεσθαι, inquit, ἡδονῶν καὶ παθῶν πάντων ἐκτομὴν, καὶ δόξης ἀναίρεσιν ἀσεβοῦς ἐμφαίνει· *Circumciſio notat voluptatum affectuumque omnium exciſionem, & opinionum inſuper impiarum.* Sed quid *Philonem*, in evangelii crepuſculo viventem, loquor? nam circumciſionem hanc ſignificationem habuiſſe, ne veteres Iſraelitas latere potuit, cum a [l] Moſe admonerentur, *circumcidere Jehovæ Deo cor ſuum, & cor ſeminis ſui, ad diligendum dominum Deum ſuum ex toto corde*, &c.

Initiativum. QUARTO: circumciſio ſignum erat initiativum, quo homines religionis Judaicæ ſacris initiabantur, & ſe Jehovæ ſolius cultui devotos aperte profitebantur. Haud inepte [m] S. Auguſtino obſervatum eſt, *in nullum nomen religionis, ſeu verum ſeu falſum, coagulari* poſſe *homines, niſi aliquo ſignaculorum* ſeu *ſacramentorum* viſibili *conſortio* colligantur. Deus itaque circumciſionis ritum inſtituit, ut totius legis & religionis Judaicæ ſignaculum extaret: adeo ut homines ritu illo, veluti pignore quodam, ſe Legi obſtringerent, ſe fidei ejuſdem cum Judæis conſortes indicarent, & a religionis alterius cultoribus, tanquam notabili indice, dividerentur. Hinc cauſa data verbis [n] Apoſtoli ad Galatas, *teſtificor omni homini qui circumciditur, quod debitor eſt ad faciendam totam Legem.* h. e. qui ritum illum volens & prudens ſuſcipit, vi facti illius ad Moſis legem ſervandam tenetur, & religionem in ea præſcriptam ſe amplecti profitetur. Judæos etiam antiquiores circumciſionem ritum initialem exiſtimaſſe, quo proſelyti in eorum fœdus adoptati erant, & eorum quaſi familiæ accenſebantur, colligere licet ex *Eſther.* 8. 17. *Et multi ex populis* terræ מתיהדים [o] *judaizabant:* ibi enim LXX, ſenſum non verba curantes, ſic locum transferunt, καὶ πολλοὶ τῶν ἐθνῶν περιετέμνοντο, καὶ Ιουδαΐζον· i. e. Circumcidebantur, &, [ritu illo obſtricti] ad inſtituta moreſque Judaicos ſe conformabant. Cum itaque Judæi quidam zelotæ circumciſionem ſolam urgerent tanquam neceſſarium ſalutis conſequendæ medium, dicentes, [p] *niſi circumcidamini ſecundum morem Moſis, non poteſtis ſalvari*, ſic Phariſæi quidam verborum ſuorum ſenſum explicant, [q] *oportet circumcidere eos, & præcipere ut obſervent legem Moſis:* nempe quod circumciſio, Moſis character eſſet, & omnes eo charactere ſignatos ad omnia Moſis inſtituta ſervanda ligare crederetur. Sed hac de re alibi paulo opportunius dicturus ſum.

περιφυλακτικόν. QUINTO: non temere conjicitur, circumciſionem ſignum περιφυλακτικὸν fuiſſe, & ad cacodæmonis injurias a perſonis omnibus illo charactere ſignatis propulſandas, ex Dei gratia, valuiſſe. Ea opinione [r] *Origenem* non leviter tinctum, probant quæ contra Celſum attulit, τάχα διά τινα πολέμιον τῷ Ιουδαίων ἔθνει ἄγγελον, περιτομὴ ἐτελεῖτο, &c. *Circumciſio cito celebrata eſt, propter aliquem infeſtum Judæorum genti Angelum, qui poſſet non circumciſos lædere, circumciſos non item: quod colligi poteſt ex libris Exodi, ubi Ange-*

a 1 *Pet.* 3. 21. b *Jac.* 1. 21. c *Deuter.* 10. 16. & 30. 6. d *Rom.* 2. 29. e *Jer.* 4. 4.
f *Coloſ.* 2. 11. g C. 1. 21. h *Orat. de Sab. & circumciſ.* T. 2. p. 58. i Lib. de *Circumciſion* p. 811.
k Lib. de migrat. *Abrah.* p. 402. l *Deut.* 30. 6. m *Adv. Fauſt.* Tom. 8. col. 319. n Cap. 5. 3.
o v. *Judith.* 14. 10. p *Act.* 15. 1. q V. 5. r L. 5. p. 263.

lus

us ante circumciſionem Eleazari contra Moſem valuit, quo circumciſo irrita facta eſt illius potentia. Judæos etiam antiquiores eandem virtutem circumciſioni tribuiſſe, conjiciendi anſam præbet Chaldæus Paraph. in locum [a] illum Canticorum, *lectum Salomonis ambiunt ſexaginta fortes,—— uniuſcujuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos*; quem ſic illuſtrandum cenſuit: *ſacerdotes & Levitæ & omnes tribus Iſrael apprehendunt verba legis quæ comparantur gladio,—— & ſuper unoquoque eorum ſignata eſt circumciſio in carne ipſorum, ſicut ſignata fuit in carne Abrahæ: & prævalent & confortantur in ea, ſicut fortis qui accinctus eſt gladio ſuper femur ſuum: & ideo non timent a ſpiritibus nocivis & dæmonibus qui ambulant in nocte.* Hæc ille: nec mihi vitio verti debet, ſi cum Judæo quandoque ſentiam; cum præſertim patres antiqui baptiſmum (qui circumciſionis locum occupat) *Dei ſignaculum*, eoque, baptizatos in Dei clientelam receptos, & contra Dæmonis inſultus munitos, exiſtimarint. Nam [b] *Clemens Alexandrinus* Baptiſma τέλειον [Φυλακτήριον,] *perfectam* cuſtodiam, nuncupat. [c] Nazianzenus Baptiſma *ſigillum* dici aſſerit, ὡς σωτήριον, *quia conſervatio eſt.* Eidem ſententiæ favet [d] Baſilii dictum, *niſi ſignatus ſit ſuper te vultus Domini, niſi characterem in te agnoſcat angelus, quomodo pro te pugnabit, aut ab inimicis vindicabit?* Nec minus ſententiam jam dictam firmat ratio, quam patrum quos dixi teſtimonia: cum enim viri pii circumciſione vel baptiſmo liberorum ſuorum ſpes ſurgentes numini conſecraſſent, cum etiam ritibus illis Dæmonis cultum & ceremonias [e] ejuraſſent, & ſemetipſos ſoli Jehovæ ſolenniter devoviſſent; ſuadet ratio, ut exiſtimemus Deum eos una cum liberis ſuis in patrocinium ejus recipere, & ab externis ſaltem Dæmonis injuriis (olim frequentibus) tanquam peculium ſuum, integros & immunes conſervare, voluiſſe.

SECT. II.

SEXTO: circumciſio, Moſaica ſaltem, ſignum politicum erat, quo omnes externi ſanguinis homines, in rempublicam Iſraelis admiſſi ſunt; & ſic in gentis Judaicæ cenſum tranſierunt, ut pari jure eſſent cum Judæis natis, honores, jura, connubia, & privilegia gentis omnia, ex æquo participantes. Erat nempe reſp. illa legibus peculiaribus adminiſtrata, peculiari regiminis formæ ſubdita, e civibus originis & ingenii peculiaris conflata, in peculiarem Dei clientelam recepta, quin & ſacris tantum Dei veri dedita. Circumciſio itaque ſignum illud peculiare fuit, quo peregrini omnes in album civium reip. hujus adſcribebantur. Hoc eo minus hæſitanter affirmo, (1°.) Quod circumciſione quivis advena, paſcha, gentilitium illud Iſraelitarum feſtum, participandi jus & licentiam obtinuerit. Hæc aſſertio Dei verbis nititur, *Exod.* 12.43. *Hæc* eſt *religio Paſchalis, omnis alienigena non comedat ex eo: omnis autem ſervus emptitius circumcidetur, & ſic comedat*; *advena & ſervus* emptus argento *non comedant ex eo.* Et paulo infra, ſi quis *peregrinorum* in veſtram voluerit tranſire coloniam, *& celebrare paſcha Domini, circumcidetur prius omne maſculinum ejus, & tunc* rite *celebrabit, eritque ſicut indigena terræ.* E quibus facile perſpicitur, advenas circumciſione, ſibi peculiare illud paſcha celebrandi privilegium acquiſiviſſe, adeoque ritu illo in Judæorum familiam tranſiiſſe. (2°) Quod hiſtorici ſacri verba [f *Et multi e gentibus terræ facti ſunt Judæi*] ſic reddunt Septuaginta, Καὶ πολλοὶ τῶν ἐθνῶν περιετέμοντο, καὶ Ιουδαΐζον· Quibus innuunt, homines, natalibus ethnicos, circumciſione Judæos factos fuiſſe, ritu illo nomina & jura gentis illius obtinentes. (3°.) Populus Iſraeliticus per annos quadraginta manſit incircumciſus In deſerto, & tum demum, procurante [g] *Joſhua*, præputii jacturam paſſus eſt, cum in procinctu jam ſtaret, ut in terram promiſſam introduceretur. Quid autem in eo rerum ſuarum articulo circumciderentur Iſraelitæ, niſi quod in gentem ſanctam, legibus homine ingenuo dignis adminiſtrandam, jam nunc formandi eſſent, & terram illam jure quaſi hæreditario poſſeſſuri; ideoque par eſſet, ut, peculiari circumciſionis ſigno ſuſcepto, ſe novæ hujus politiæ cives & membra profiterentur. Huc facit, quod Deus populum, recentem a circumciſionis vulnere, ſic allocutus ſit, [h] *hodie abſtuli opprobrium Ægypti a vobis:* hoc eſt, "ritu illo vos in civium meorum numerum adoptavi, inge-
"nuos & terræ felicis hæredes declaravi, & omnia ſervitutis Ægyptiacæ [dedecoris &
"opprobrii veſtri] ſigna delevi & monumenta. (4°.) Hunc circumciſionis uſum ratum facere videntur Apoſtoli verba ad Epheſios, [i] *memores eſtote quod vos Gentiles eratis, dicti præputium*, &c. *Et quod eſſetis, eo tempore, ſine Chriſto, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ισραὴλ, longe alienati a republica Iſraelis*, &c. Ibi enim gentium doctor Epheſiorum ſtatum ethnicum deſcribit, verbis ad politiæ Judaicæ legem & morem alluden-

a Cap. 3. 7, 8. b *Pædag.* l. 1. c. 6. c *Orat. in Sanc. baptiſm.* p. 639. d *Exhort. ad Baptiſm.* p. 413.
e *Nec quidquam prius imbuuntur quam contemnere Deos, exuere patriam, parentes, liberos, fratres vilia habere.* Tacit. hiſtor. l. 5. 116. f *Eſther* 8. 17. g *Joſh.* 5. 4, 5, 6. h Ib. v. 9. i *Epheſ.* 2. 11, 12.

SECT. II.

tibus. Sic enim Apoſtoli ſenſum explicandum cenſeo: "in rep. Judaica, durante "præputio, vobis nec honores capere, nec civium jure gaudere, licuit: aliam autem "remp. inſtituit Deus, eccleſiam ſcilicet, in qua circumciſio veſtra ἀχειροποίητος adi- "tum ad omnes honores & civium privilegia vobis patefaciet. (5°.) Circumciſio ſignum erat ad uſum quem dixi maxime aptum & accommodatum. Nam hujuſmodi ſignum erat, quod nemo carni ejus imprimi facile paſſurus eſſet; cum a circumciſione ſubeunda, dolor, pudor, apud exteros opprobrium, mortis etiam periculum, deterrerent: quin & ſignum erat, quo character arte vix ulla delendus imprimebatur. Adeo ut ſignum ipſum vetaret, ne quis ingenii timidi, temerarii, levis aut inconſtantis, advena, nomen ſuum in civium Judaicorum album referri peteret; quin & aperte doceret, quemvis Judæi nomine dignum, & civitatis ſanctæ jura poſtulantem, pii propoſiti tenacem & animi conſtantis virum eſſe debuiſſe. Ad hæc: ſignum hoc, quo cutis illa fœda & ſuperflua detrahebatur, puritatis indicium erat, & cum gentis Iſraeliticæ ſanctitate maxime conveniebat. Cum hæc recolo, nihil apud me dubitationis habet, circumciſionem ſignum politicum fuiſſe, & ea de cauſa (inter alias) inſtitutam ut ritus eſſet quo *a politia Iſraelis alieni*, natalium ethnicorum opprobrium amovere, pro Judæis haberi, civitatis etiam ſanctæ jura & honores adipiſci, poſſent.

Secundo, ut SIGILLUM eſſet,

SECUNDO: ideo inſtituta eſt circumciſio, ut SIGILLI & ſacramenti, æque ac ſigni, locum obtineret; i. e. non tantum ut res ſacras indicaret, ſed ut ratas firmaſque faceret. Ideoque Apoſtolus circumciſionem σημεῖον ſimul & σφραγίδα, *ſignum* & *ſigillum* [a] appellavit. Ut rei hujuſce veritas paulo clarius eluceſcat, ſciendum eſt, circumciſionem, ex parte Dei ſimul & hominum, ſigilli vicem & officium præſtitiſſe.

Ex parte Dei,

(1°) EX parte Dei promittentis: cum enim Deus fœdus cum Abrahamo, de illius nempe ſemine multiplicando, & in eo gentibus univerſis benedicendo, iniiſſet; ad firmandam promiſſi fidem, Abrahami poſteros, circumciſione, tanquam nota peculiari, diſtingui & ſeparari voluit, ut omnibus conſtaret, ſe fidem Abrahamo datam, integram & inviolatam ſervare ſtatuiſſe. Cum enim *Abrahami* poſteri, circumciſionis nota corporibus ſuis impreſſa, a cæteris mundi gentibus diſcernerentur; obſervatu facile erat, an populus ille beneficia ulla ſingularia a Deo acciperet, & promiſſiones ejus eventum optatum aliquando ſortirentur. Adeo ut ſignum illud Abrahami poſteris impreſſum, eſſet quaſi pignus & ſigillum Dei, quo ad promiſſa ſua præſtanda tenebatur, niſi fidei palam violatæ (adſit verbo reverentia) notam ſubire voluiſſet. Deus itaque, de circumciſione loquens, [b] *hoc*, inquit, *eſt pactum inter me & vos*, &c.

& hominum.

NEC circumciſio ex parte Dei ſolummodo, ſed & hominum, ſigilli munere fungebatur. Omnes enim circumciſioni ſponte ſubjecti ad legem obſervandam ſe obſtrinxerunt, & renunciatis idolis, Dei ſolius cultui ſe ſolide manciparunt. Nam circumciſio *patriarchalis* ſignum & teſſera fuit religionis naturæ lege præſcriptæ, *Moſaica* vero religionis quæ in legis pandectis continetur. Abrahamus itaque & poſteri ſui, circumciſioni huic aut illi ſubjecti, eo ipſo religionis, ſibi præſcriptæ & cognitæ, ſe debitores conſtituebant, & ad eam colendam ſe devinctos confitebantur. Hoc [c] S. Petri verba docere videntur: *quid jugum imponitis ſuper cervicem diſcipulorum, quod neque nos, neque patres noſtri, ferre potuimus?* Ibi enim *jugi* nomine non ſola circumciſio, (infantibus haud adeo oneroſa) intelligenda videtur, ſed lex integra per Moſen tradita, ad quam tolerandam circumciſionis ritu ſuſcepto, ſinguli tenebantur. Idem paulo clarius affirmat S. *Paulus*, quem antea veritatis hujuſce teſtem advocavi: **teſtificor*, ait ille, *omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt univerſæ legi ſervandæ:* hoc eſt: qui circumciſione, tanquam ritu ſacro jam utitur, ſe ad legem integram ſervandam, tanquam ſyngrapha ſigillo ſuo communita, devinctum profitetur. Nam [d] ἡ περιτομὴ θυσίαν ἔχει συνεζευγμένην, καὶ ἡμερῶν παρατήρησιν, — καὶ τόπου φυλακὴν, — (καὶ) μυρίων καθαρμῶν τρόπους, (καὶ) οἱ καθαρμοὶ δεσμόν τινα παρατηρήσεων εἰσάγουσι ποικίλων· *Circumciſio* immolationem pecudum *annexam habet, & dierum locique obſervationem, & innumerabiles purgationum ritus: purgationes* autem *examen quoddam obſervationum variarum* ſecum *adferunt*. Adeo ut in circumciſione Judaiſmus vivere, movere, atque eſſe videretur.

a *Rom.* 4. 11. b *Geneſ.* 17. 10. c *Act.* 15. 10. * *Gal.* 5. 3. d *S. Chryſoſt. comment. in loc.* T. 5. p. 843.

SECT. III.

SECT. III.

De ſede vel ſubjecto circumciſionis.

UT argumentum noſtrum eo quo inſtituimus ordine perſequamur, nonnulla de Circumciſionis [a] loco vel ſede proximo dicturi ſumus.

Pudenda circumciſa:

STIGMATA illa quibus ethnici olim ſe dæmoni alicui conſecratos teſtabantur, in qualibet corporis parte, ὡς ἔτυχε, imprimebantur: nota vero vel character qui gentem Deo peculiarem indicavit, non quamvis corporis partem, ſed *carnem præputii*, ſedem aut ſubjectum habuit. Hoc e diſertis Scripturæ verbis manifeſtum, *Geneſ.* 17. 11. *Circumcidite carnem præputii veſtri.* Hinc fit ut ritus ille, Græcis περιτομὴ, Latinis *circumciſio*, dicatur; utraque voce amputationem pellis, membri virilis glandem circumtegentis, apte ſatis denotante. E contra, ſtatus incircumciſus [b] ἀκροβυſτία in ſacra pagina vocatur, extremitatem notans tectam, præputio ſcilicet, quod infantibus ferro acuto abſciſſum detrahebatur.

Ob triplicem cauſam, 1°. Naturalem.

AUCTORES autem tres cauſas imprimis aſſignare ſolent, cur Deus partem obſcænam characteris hujuſce ſacri ſedem fecerit:

HARUM prima, cauſa naturalis eſt: nempe ut ritu illo, morbo occurreret, cui partes illæ naturales [incircumciſæ] in Oriente præſertim, obnoxiæ credebantur; & ut abſciſſo præputio, Judæorum natio magis habilis & idonea ad ſobolem procreandam redderetur. Atque hæc duplex ratio pondus (& forſan originem) ſuum *Philoni* debet. Poſtquam enim obſervaſſet, ritum illum apud alias etiam gentes antiquitus uſitatum, [c] *permultæ*, inquit, *ſunt cauſæ quæ ſuadeant, ab hoc priſcorum inſtituto non diſcedere:* harum una eſt, χαλεπῆς νόσου καὶ δυσιάτου πάθους ἀπαλλαγὴ, ἣν ἄνθρακα καλοῦσιν. *Ut caveatur morbus curatu difficilis, quem carbunculum vocant,* —— *qui præputiatis facilius innaſcitur.* Aliam deinde (quam *ſumme neceſſariam* vocat) *ſubjungit cauſam,* τὴν πρὸς πολυγονίαν κατασκευὴν, *curam fœcunditatis & numeroſæ ſobolis.* Nam obſervatum dicit, τοὺς περιτετμημένους τῶν ἐθνῶν πολυγονώτατα καὶ πολυανθρωπότατα εἶναι, *circumciſas gentes fœcunditate pollere, eſſeque populoſiſſimas.* Quid ſani aut ſolidi contineat hæc vel illa *Philonis* ratio, aliorum judicium eſto.

2°. Moralem.

SECUNDO: ratio alia, cui auctores haud obſcuri favent, moralis eſt: dicunt enim, gentes antiquiores in omne genus luxuriæ & libidinis effuſas fuiſſe, & libidinem ſuam ſpecie quadam religionis obumbraſſe; ideoque Deum partes libidini miniſtrantes circumcidi præcepiſſe, ut populum ſuum a propudioſis gentium moribus avocaret.

HAC de cauſa, circumciſionem quam dixi *Patriarchalem* inſtitutam affirmat *Photius*, Epiſt. 205. ubi hæc occurrunt: *e gente Chaldæa oriebatur Abraham, ubi matribus, filiabus, & ſororibus, de conſuetudine impia, commiſcebantur:* Ινα ἂν μὴ τοῖς πατρῴοις ἔθεσι, μήτε αὐτὸς, μήτε τὸ ἐξ αὐτοῦ γένος, καταμιαίνοιτο τέμνεται — τὴν ἀκροβυſτίαν, εἰς ἀθέτησιν τῆς τοιαύτης ἀῤῥητοποιΐας, &c. *Quocirca, ne per patrios mores vel ipſe pollueretur, vel ab illo deſcendentes, circumcidebatur ei præputium, quo hujuſmodi nefandæ turpitudo aboleretur: atque inde facta eſt ei carnis ſuæ circumciſio, diviſio quædam ab affinibus ſuis, & conſanguineis, &, quantum ad maritalem copulam ſpectat, averſio. Nam poſt circumciſionem, quiſpiam e ſanguine Abrahami ab hujuſmodi nefandis, vel furtim perpetrandis, impediebatur.* In quæ Photii verba doctiſſimus Montacutius hæc annotavit: *Magis & Chaldæis hoc* συνόμημα [cum matribus ſcil. & ſororibus concubitum] *aſcribunt multi:* — *ſed non poteſt probari, nec veriſimili eſt, fuiſſe illud Abrahamo* σύγχρονον, *vel antiquius, (ut retur* Photius) *ſed* μακροῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις *ſubintroductum.* In his autem nihil eſt, cur a Photii ſententia diſcedamus: cum enim [d] Scriptura ſacra Canaanitas, alioſque e vicinia populos, Moſis ævo talium facinorum reos peragat; non abludit a vero, eos Abrahami ſeculo criminum eorum haud prorſus immunes perſtitiſſe: cum præſertim eos, idololatras & majorum gentium peccatores, Abrahami ſeculo fuiſſe, ſatis e [e] ſcriptura compertum ſit.

NONNULLI huic rationi circumciſionem *Moſaicam* tribuendam ſentiunt. Nam [f] *D. Thomas*, poſtquam duas rationes aſſignaſſet, cur Deus circumciſionis ſignum in carne præputii inſculptum voluit, *tertia*, inquit, *ratio eſt in ſugillationem ſacrorum Veneris & Priapi, in quibus illa pars corporis honorabatur.* Quibus verbis (ni falſo nitar interprete)

a V. *Maim. mor. Neb.* P. 3. c. 49.
b Παρὰ τὸ βύειν τὸ ἄκρον.
c *Lib. de circumciſ.* p. 810.
d *Levit.* 18. 9, 10, 11, 12, 24. & 20. 17, 23.
e *Geneſ.* 15. 16.
f 1ª. 2. *Quæſt.* 102. *Art.* 5.

SECT. IV. [a] interprete) *intelligit D. Thomas, phallos & phallagogia quæ vocabant.* Erat autem Φάλλος, αἰδοῖον ἀνδρεικὸν ξυλινὸν, uti docet Heſychius; phallagogia vero, explicante [b] Theodorito, ἡ τῷ Φάλλῳ ἑορτὴ, (ὃν ἦν) προσεκύνουν μὲν τοῦτον, καὶ (προσεφίλουν) οἱ ἀγυάζοντες ἅπαντες· *Phalli feſtum* erat in quo Phallum *veneratione & oſculis accipiebant, qui feſtum celebrabant.* Ritus tam impuri originem ad Ægyptios referunt Diodorus Siculus, & alii, qui mores *Ægypti* religioſos memoriæ tradiderunt. Aſſerit autem [c] *Diodorus*, Iſin Oſiridis occiſi diſſecta membra ſtudio quo potuit maximo recollegiſſe; veretri vero (quod nullo modo reperire potuit) imaginem fabricaſſe, & in ſacris ſolennioribus adorandam propoſuiſſe. Et eo tandem pravis deventum eſt moribus ut, eodem [d] *Diodoro* teſte, *pudenda non apud Ægyptios tantum, ſed alios quoque non paucos, in myſteriorum ritibus religioſe haberentur.* Cum itaque membrum virile ſacrorum Ægyptiacorum pars magna fuerit, promptum eſt opinari, Deum membri illius mutilationem, in cultus Ægyptiaci contemptum & opprobrium, inſtituiſſe.

HÆC equidem circumciſionis Moſaicæ cauſa, ſpecioſa videatur: non diſſimulandum eſt tamen R. Montacutium ei rationes minime contemnendas [e] oppoſuiſſe. Nam (1°.) "Nequaquam, inquit, vel apud Judæos, vel alios, qui circumcidebantur, pudori habe-"batur aut dedecori, ſed honori potius & dignitati: parum itaque probabile eſt Deum "in cultus Iſiaci odium & contemptum, membrum virile ſanxiſſe mutilandum. (2°.) Si "Circumciſio in deteſtationem Phallagogiorum apud Ægyptios inſtituta fuiſſet, Ægyp-"tii ipſi tanto honore Circumciſionem non fuiſſent proſequuti, ut neminem admitte-"rent ad myſteria niſi circumciſum. (3°.) Inſtitutio illa Ægyptiaca, in honorem "Oſiridis ab Iſide inducta, poſterior Moſe erat, nedum Abrahamo: ut nullo modo "verum eſſe queat, introductam ob deteſtationem impiæ illius impuritatis Ægyptio-"rum. Hæc ille: non eſt autem noſtrarum partium, illius argumenta ad ſtateram re-vocare, qui id ſolum ex profeſſo jam agimus, ut auctorum ſententias lectori judicandas offeramus.

Et ceremonialem.

TERTIO: ratio ultima characteris hujus partibus naturalibus impreſſi, mere ceremonialis eſt: nempe ut eo aptior eſſet & accommodatior ad fœdus divinum ſignificandum & obſignandum. Nam Deus, fœdus cum Abrahamo faciens, fidem ſuam de illius ſemine multiplicando & terræ gentibus in eo benedicendis, oppigneravit. Conſentaneum itaque fuit, ut fœderis illius ſignum ipſis generationis inſtrumentis imprimeretur, ut cum ipſa pacti natura & ſcopo conſenſum coleret, & eo facilius illius memoriam renovaret. Et eo probabilius eſt Deum, in fœderis illius ſignum & memoriam partem obſcœnam circumcidi voluiſſe; cum alias, quilibet character, in quavis alia corporis parte, ad Abrahami ſemen a gentibus aliis diſcriminandum, ſufficere potuiſſet. Sed & ideo forſan Deus fœderis ſui ſignum in præputio poſuit, ut eo facilius ſigilli & ſacramenti divini fidem obtineret: cum enim partibus illis, a quibus aut ſecandis aut retegendis hominum pudor & natura refugit, imprimeretur; fieri non potuit, ut ſignum illud, a natura inditum, vel hominum conſilio conſtitutum, aut ab ullo alio principio, niſi Deo fœderis auctore, profectum, crederetur. Hujuſmodi inſtitutum, naturæ & modeſtiæ dictatis adverſum adeo, ipſa ſua inſolentia Deum auctorem probat, & circumciſionem ideo præceptam fuiſſe, ut fœderis, cujus ſignum erat, fidem ratam & firmam faceret.

SECT. IV.

De Circumciſionis origine & antiquitate.

QUI veterum monumenta primis, quod aiunt, labiis delibarunt, apprime norunt, non tantum Judæos, ſed & Ægyptios, Colchos, Phœnicas, Syros, Arabes, Æthiopes, Troglodytas, alios, circumciſionem in uſu habuiſſe. Magna autem ſecuritate creditum eſt, Abrahamum ritus hujuſce caput & fontem fuiſſe, illumque ab eo præcipue per *Iſmaelis* & *Keturæ* filios, ad gentes quas dixi profanas propagatum. Nonnulli tamen ſe perſuaſos habent, Ægyptios ritum illum a Joſepho, vel ab Iſraelitis in Ægypto commorantibus, accepiſſe, Colchos & Æthiopes eorum exempla ſecutos hunc ritum uſurpaſſe, Phœnices autem & Arabes eum a Judæis deſumpſiſſe quibus vicinitate jungebantur. At ſententia plane contraria veterum quorundam fidem tenuit, Æ-

a *R. Montacut. Orig. Eccleſ.* P. 1. §. 60. b *In Therapeutic. ſerm.* 1. p. 481. c L. 1. *Bibl. Hiſt.* p. 19. d *Ib.* p. 78. d *Lib. ſup. laud.* §. 61. p. 66.

gyptios

gyptios ſcil. & Æthiopes, omnium primos, præputia poſuiſſe; adeoque circumciſionem Judaicam proxime quidem a Moſe & patriarchis, remote vero ab Ægyptiis aut gentibus paulo antiquioribus, [juſſu tamen divino] profluxiſſe. In hanc ſententiam propendet [1] auctor nuperus, non minus literis quam imaginibus gentilitiis ornatiſſimus. Me quod attinet, nolo judicis partes in re tam ſacra & perplexa ſumere: ſed argumenta omnia [quantum legendo vel meditando aſſequi datum] pro utravis parte militantia, una cum ſolutionibus eorum ex adverſo poſitis, in medium proferam; & lectori integrum ſit omnia probare, & quod rationi maxime conſonum videtur, retinere. SECT. IV.

EXORDIUM autem ſumam, uti par eſt, a veterum nonnullorum ſententia, qui circumciſionem Ægyptiis aut Æthiopibus, tanquam primis auctoribus, tribuendam arbitrantur. Hæc autem ſententia teſtimoniis & argumentis ſequentibus firmari videtur.

Teſtimonia, & argumenta [artificialia] circumciſionis initium Ægypto vindicantia.

1. MIHI, a teſtibus incipienti, primo occurrit *Herodotus*, qui, ex ipſius & Judæorum tunc viventium ſententia, Ægyptios aut Æthiopes cæteris gentibus ad circumciſionem duces fuiſſe dicit. Nam, Colchos ab Ægyptiis ortos eſſe probaturus, hæc [a] habet: μοῦνοι πάντων ἀνθρώπων Κόλχοι, καὶ Αἰγύπτιοι, καὶ Αἰθίοπες περιτάμνονται ἀπ' ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα· Φοίνικες δὲ, καὶ Σύροι οἱ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, καὶ αὐτοὶ ὁμολογέουσι παρ' Αἰγυπτίων μεμαθηκέναι, &c. *Soli omnium Colchi, Ægyptii, & Æthiopes, a principio pudenda circumcidebant: Phœnices autem & Syri qui Palæſtinam incolunt,* [i. e. Judæi] *ipſi ſe conſuetudinem illam ab Ægyptiis accepiſſe confitentur.* Cur autem Herodotum hac in re, qua ſibi nec ſerebatur nec metebatur, mentiri voluiſſe crederemus?

(2°.) NON tantum Herodotus, ſed plerique alii e Gentilium grege, philoſophi & hiſtorici, dicunt circumciſionem originem ſuam Ægypto debuiſſe. Nam [e] *Diodorus Siculus* poſtquam Judæos & Colchos ab Ægypto propagatos aſſeruiſſet, continuo addit, διὸ καὶ παρὰ τοῖς γένεσι τούτοις ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως τὸ περιτέμνειν τοὺς γενωμένους παῖδας, ἐξ Αἰγύπτου μεπενηνεγμένον τῷ νομίμῳ. i. e. *Ideoque gentibus illis, ex antiqua traditione in uſu eſt, ut circumcidant, ſtatim a partu, pueros, ritu ab Ægyptiis derivato.* Idem audacter & fronte retecta pronunciavit *Celſus*, [f] dicens, ὑμῶν ἁγιώτεροι τῶν ἄλλων ἂν εἶεν (οἱ Ιουδαῖοι,) ὅτι περιτέμνονται· τοῦτο γὰρ Αἰγύπτιοι, καὶ Κόλχοι, πρότεροι· *Nec ideo ſanctiores ſunt cæteris* Judæi, *quia circumciduntur: hoc enim priores* fecerunt *Colchi & Ægyptii.* [g] Julianus etiam Abrahamum, Iſaacum, & Jacobum hunc præputii ſecandi morem e plurimo cum Ægyptiis commercio didiciſſe refert.

Reſponſa quæ iis opponuntur.

Teſtimonia.

1. HUNC nodum *Montacutii* noſtri verbis ſolvere vel ſaltem ſecare valeamus: *falſum eſt multipliciter quod* Herodotus *affirmat. Non enim illi* Soli circumciſi ab initio. *Quin ab initio omnino nec circumciſi. Falſum, hunc morem circumcidendi ab illis manaſſe ad Judæos. Multo magis illud falſum quod adjungit, ipſos Judæos hoc ponere in confeſſo. Non confitentur; nec unquam confeſſi ſunt, quod ille fabulatur: quin vehementer contendent & veriſſime, apud ipſos olim, ipſos* [b] *primum, ipſos ſolos, in uſu fuiſſe* περιτέμνεσθαι. *Atque ideo diſtinctionis gratia, Gentes olim dictas fuiſſe* incircumciſas. Hæc [c] ille: quibus addi poteſt, quod [d] *Philo Byblius*, rerum Phæniciarum multo peritior, aſſerat Phœnices Circumciſionis inſtitutum ad Saturnum, non ad Ægyptios, referre ſolitos.

(2°.) NON eſt quod multum moremur quid in hac cauſa dixerint ſcriptores ethnici, qui origines rerum tempora Trojana præcedentium vix obſcure cognitas habuerunt. Deinde, cum conſtet Ægyptios, antiquitatis, religionis, & ſcientiæ laude, præ aliis gentibus floruiſſe; & Græcos alioſque myſteria ſua, ſacra ſimul & philoſophica, ab Ægypto petiiſſe; ethnici facile credere poſſent, Ægyptios circumciſioni principia tribuiſſe; & Colchos, Judæos, alios, eam ab Ægyptiis, celeberrimis ævi priſci magiſtris, didiciſſe. Sed & ethnici forſan eo libentius in hanc ſententiam conceſſerunt, quod Judæos odio & contemptui haberent, iiſque ritum aut myſterium vel minimum inveniendi gloriam inviderent.

(3°.) NON

a L. 2. §. 104. p. 125. b *V. Scriptor. Lexic. Aruc. ap. Druſ.* l. 6. *Præterit.* p. 223. c *Apparat.* 5. p. 177.
d *V. infr.* e L. 1. p. 24. f *Ap. Orig.* p. 259. g *Ap. S. Cyril. cont. Julian.* p. 354.
1 Vid. *Marſham. chron. canon.* p. 72, 207.

SECT. IV. (3°.) NON tantum Herodotus, Celſus, & Julianus, circumciſionis initium ab Ægyptiis arceſſunt, ſed & Joſephus, Origenes, & Cyrillus; qui citatis eorum verbis nihil opponunt, adeoque ſilentio ſuo ea pro veris agnoſcere videantur. Nam [a] Joſephus, jam citatum Herodoti teſtimonium memorans, hanc ei laciniam aſſuit, in hodiernis Herodoti exemplaribus deſideratam, τῶν ἓν τῷ Παλαιστίνην κατοικοῦντων μόνοι τοῦτο ποιοῦσιν Ιουδαῖοι· *Ex iis qui Palæſtinam habitant, ſoli hoc faciunt Judæi*; nullo de circumciſionis origine verbo addito: *quaſi tacite innuens*, inquit [b] Laur. Ramirez, *ſe in Herodoti ſententiam manibus pedibuſque ire.* Origenes etiam & Cyrillus Celſi & Juliani verbis jam dictis minime contradicunt, quod feciſſent proculdubio, ſi fide & veritate integra circumciſionis originem ad Abrahamum referre potuiſſent; cum præſertim alia Celſi & Juliani omnia, quantum per veritatem licuit, ex profeſſo refutarent.

(4°.) SANCHUNIATHO, vetuſtiſſimus rerum Phœniciarum ſcriptor, ritus hujus originem a Saturno petit: ὁ Ιλος, [c] ait ille, τοῦτ' ἔστιν ὁ Κρόνος, τὰ αἰδοῖα περιτέμνεται, ταυτὸ ποιῆσαι καὶ τοὺς ἅμ' αὐτῷ συμμάχους καταναγκάσας· *Ilus, qui Saturnus eſt, pudenda circumciſus eſt, & commilitones ſuos ad idem faciendum adegit.* Quiſnam ille Saturnus fuerit, haud adeo inter doctos convenit: apud omnes autem in confeſſum venit, cum Abrahami tempora ſuperare.

(3°.) JOSEPHUS, eo in loco, Herodoti verba noluit ad examen ſeverum revocare, forſan ne a ſcopo & inſtituto præſenti nimis aberraret. Nam alibi enixe facit omnia, ut Gentium ritus omnes, ullam cum Judaicis affinitatem habentes, a ſacris patriæ ſuæ moribus effluxiſſe cenſeantur. Ab Origenis ſilentio, eo in loco, male colligitur eum cenſuiſſe Ægyptios omnium primos hunc ritum celebraſſe: cum enim [1] alibi Celſus τὸ περιτέμνεσθαι τὰ αἰδοῖα ἀπὸ Αἰγυπτίων ἐληλυθέναι, *circumciſionis ritum ab Ægyptiis profectum* aſſeruiſſet,, Celſi temeritatem reprehendit Origenes, quod Αἰγυπτίοις μᾶλλον ἢ Μωσεῖ, *Ægyptiis citius quam Moſi, Abrahamum primo circumciſum referenti*, fidem adhiberet. Et forſan S. Cyrillus Juliani verba, mendacii tam facile arguenda, vix digna duxerit quæ refutatione aliqua cohoneſtaret.

(4°) HUIC uni Sanchuniathonis teſtimonio, in argumento tam remotæ antiquitatis, haud multum fidei tribuendum eſt: cum præſertim auctores plerique circumciſionis originem non a Saturno ſed Abrahamo deducendam ſentiant. Deinde, aut ego fallor, aut Sanchuniathonis verba cœleſtem circumciſionis originem, ſed (gentium more) fabulis quibuſdam obſcuratam, referunt. Nam Ιλος proculdubio a Syrorum אל Deum ſignificante, derivatur: cum autem gentes, lapſu temporis, quis Ιλος ille eſſet, qui familiæ ſuæ præputii ſecandi neceſſitatem impoſuit, prorſus ignorarent, Saturno [a [d] Syris & Phœnicibus Ηλ & Βὴλ dicto] ritus originem tribuebant.

(5°) AFFIRMAT [e] Philo, circumciſionem non apud Hebræos tantum, ſed & exteras gentes, Ægyptios inprimis, in honore non mediocri habitam. Cum autem varias rationes ritus tam gravis apud Ægyptios & alias gentes obtinentis enumeraret, alto ſilentio Hebræorum exemplum præterit: ſin autem Hebræorum exemplum quicquam apud Ægyptios alioſve ad circumcidendi religionem ſuſcipiendam valuiſſet, proculdubio *Philo* cauſam illam minime tacuiſſet; cum præſertim cauſas omnes cur gentes exteræ circumciſionem admitterent, de induſtria recenſeret. Huic argumento inde momenta quædam accedant, quod [f] *Philo* circumciſionem, apud ethnicos irriſui habitam, Ægyptiorum exemplo a contemptu vindicet, dicens, γελᾶται ἡ τῶν γενητῶν περιτομὴ, &c. *Ridiculo eſt majorum noſtrorum circumciſio, quamvis in haud mediocri honore habita, etiam apud alias gentes, præſertim Ægyptiam, hominum tam fre-*

(5°.) E Philonis ſilentio hac in re non niſi elumbe argumentum ducitur ad probandum Ægyptios circumciſionem a Judæis non accepiſſe. Nam ex immani odio quo Judæi & gentiles ſe mutuo proſequebantur, factum eſt, ut Judæi non minus gentilium ritus & eorum origines, quam gentiles Judæorum, ignorarent. Deinde, cum Ægyptii pro indubitato tenerent, religioſam circumciſionis obſervationem ſe primos inſtituiſſe; ſi Philo circumciſionis uſum a Judæis ad Ægyptios fluxiſſe palam aſſeruiſſet, Ægyptios proculdubio & Græcos (quibus ipſe magno uſu conjungebatur) ſibi male conciliatos habuiſſet.

a *Cont. Apion.* p. 1346. b *Pentecontarch.* c. 4. p. 58. c *Ap. Euſeb. Pr. Ev.* l. 1. p. 38. d *V. Damaſc. apud Phot. auctor.* col. 1049. e L. *de circumciſ.* p. 810. f *Ub. ſupr.*

1 Vid. *Origen.* p. 17.

quentia

quentia quam ſapientia præcellentem. Non eſt autem veriſimile *Philonem* circumciſionem, Ægyptiorum exemplo tueri voluiſſe, modo Ægyptios hac in re Judæorum ſimios exiſtimaſſet; cum præſertim, ex Ægyptiis haud adeo multi circumciſi fuerint. SECT. IV.

(6°) TESTIMONIUM ſextum nobis præbent Dei per [a] Prophetam verba: *ecce dies veniunt, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnes circumciſos cum incircumciſis: ſuper Ægyptum, ſuper Judam, ſuper Edom, ſuper filios Ammon,* &c. Quid enim Dominus primum locum inter gentes circumciſas Ægypto tribuit, niſi quod virilia circumcidendi conſuetudo antiquior *Egypto* quam *Judæ* fuerit, & ad alias gentes ab Ægypto venerit?

(6°.) SI res tam obſcura conjecturam pati poſſet, dicerem, Deum hos inprimis *viſitare* ſtatuiſſe, quibus in uſu erat circumciſio, quod in iis Judæi ſpem ſuam præcipue collocarent. Inter eos autem primas Ægypto tribuit, quod viribus & opibus præcelleret, adeoque Judæi forſan illius auxilio præcipue niterentur.

TESTIMONIA circumciſionis originem Ægypto vindicantia jam trutinavimus: proximo ad examen vocanda ſunt argumenta illa [artificialia] quæ circumciſionem originis Ægyptiacæ ritum probare videntur.

HORUM (1m.) hujuſmodi eſt: ex ipſa ſcriptura manifeſtum eſt, Ægyptios diu ante Joſuæ tempora ἀκροβυσίαν pro opprobrio & infamia habuiſſe. Poſtquam enim Deus Iſraelitas in deſerto natos circumcidi præcepiſſet, dixiſſe fertur, *hodie abſtuli a vobis opprobrium Ægypti,* Joſ. 5. 9. Conſtat itaque circumciſionem, diu ante legem datam, Ægyptiis in uſu fuiſſe, eoſque ritum illum, non Hebræorum exemplo, ſed ritus ipſius ſtudio ductos, in honore habuiſſe.

(1°.) OPPROBRIUM *Ægypti,* ſervitus erat, & ſtemmatis ab Abrahamo deducti conditione ſervili obſcuratio: circumciſione nimirum effecit Deus, ne ulterius veluti mancipia & in domo ſervitutis nati, ſed ut Abrahami filii, & terræ promiſſionis hæredes, haberentur. Circumciſio priſtinam ſanguinis claritatem Iſraelitis aſſeruit, & omnem ſervitutis Ægyptiacæ maculam & opprobrium obliteravit. Multi ſunt qui ſic locum intelligendum ſentiunt, nempe, non de præputio, ſed de ſervitute, quæ eo uſque exprobrata fuit vel Iſraelitis exprobrari potuit, ab Ægyptiis.

(2°.) VERISIMILE eſt Ægyptios, ἀπ' ἀρχῆς, ab ipſo rerum ſuarum exordio, circumciſionem in moribus habuiſſe. Hoc enim dicit Herodotus, & confirmat ratio: nemo enim vel probabili conjectura aſſequi poteſt, quo primum tempore circumciſionem a Judæis mutuati ſunt. Nonnulli quidem ſentiunt, Ægyptios, *Joſephi* exemplo vel præcepto motos, corpora ſua circumciſioni ſubjeciſſe: alii circumciſionis uſum ab Hebræis ad Ægyptios fluxiſſe dicunt, cum per multos annos in Ægypto una verſarentur: alii dicunt alia, ſed dicunt tantum, nullis aut argumentis aut teſtibus inſtructi, qui fidem dictis aſtruant. Conſultius itaque videtur, dicere Ægyptios, conſuetudine pene ſuperſtitioni ſuæ coæva, virilia circumcidiſſe; cum præſertim Herodotus, ævo vel ſuo gentem Ægyptiam *more veteri* recutitam referat.

(2°.) RESPONDET *Bonfrerius,* in Joſ. 5. 9. Veriſimile *eſſe* Ægyptios circumciſionem admiſiſſe, *cum Salomon Pharaonis Regis filiam uxorem* duxit, *cæpitque inter Iſraelitas & Ægyptios, equorum Salomoni coemendorum cauſa, frequens eſſe commercium, uti* 1. Reg. cap. 10. *indicatur.* Sed, ut verum fatear, neutiquam probabile videtur, Ægyptios omnes, unius fœminæ vel multorum equorum cauſa, circumciſionem in mores accipere voluiſſe; cum ritus ſit tam gravis & moleſtus, nec a viris ætatis paulo provectioris ſine capitis periculo ſubeundus. Quin &, ſi *commercium* illud a *Bonfrerio* memoratum quicquam apud Ægyptios valuiſſet, eos proculdubio non ad circumciſionem (a qua natura refugit) ſed ritus ſuaviores a Judæis accipiendos induxiſſet. Longe præſtat, ingenue fateri, tempus incertum eſſe quo primum hoc moris in Ægypto cœperit, quam hujusmodi conjecturis lectorem ludere.

(3°.) E jam citatis Herodoti verbis hoc ſaltem tuto colligatur, Colchos, Æthio-

(3°.) SUADET ratio ut fidem, hac in re, non niſi timidam & vacillantem He-

[a] *Jerem.* 9. 25, 26.

SECT. IV. pes, & Ægyptios, primos e Gentibus fuiſſe, qui Circumciſionis nota ſignabantur. Unde factum autem ut Colchi, & Æthiopes primi ante alios hnnc ritum uſurparent, niſi quod origine Ægyptiacus eſſet, adeoque ad Æthiopes vicinos & Colchos (olim [a] indigenas Ægypti) citius quam gentes remotiores tranſire potuerit? Sin autem ab Abrahamo & poſteris ejus primo manarit circumciſio, nulla ratio reddi poteſt, cur Ægyptii [Judæorum genti ſemper infenſi] eorum exempla tam ſtudioſe ſequerentur; aut cur Æthiopes & Colchi, tanto terrarum intervallo a Judæis ſeparati, tam cito moribus Judaicis inficerentur.

(4°.) ÆGYPTII, Æthiopes, aliique ex Oriente populi, rationes regioni vel religioni ſuæ proprias habuerunt, quibus, diu ante tempora Abrahami, ad virilium pelliculas præcidendas inducti cenſeantur. Nam *Philo* & alii circumciſionem, inter gentes aliquas, conſilio civili primum introductam putant, ad præcavendam ſcilicet lepram aut carbunculum, e ſordibus ſub præputio latentibus oriri ſolitum. Herodotus aliam rationem, ab ipſo religionis Ægyptiacæ ingenio petitam, aſſignavit: [b] ait enim Sacerdotes Ægyptios καθαριότητος εἵνεκεν *puritatis cauſa*, quam ſummo ſtudio curabant, pelliculam illam, utpote ſordium receptaculum, amputaſſe. Veteres idololatræ τὸν κοινὸν τύπον καὶ καταγέλαστον λόγον, *vulgarem hanc & ridiculam* circumciſionis *cauſam*, uti vocat S. [c] Cyrillus, frequenter in ore habuerunt. rodoto tribuamus. Cum enim Deus mandatum de Abrahamo & poſteris ejus circumciſionis charactere notandis tradidiſſet, proculdubio gentes illæ, Ammonitæ, Moabitæ, Iſmaelitæ, Midianitæ, [ab Abrahamo & Loto propagati] patrum exempla ſecuti, circumciſionis ritum obſervarunt: *illi itaque nuſquam quod meminerim* (inquit [1] Montacutius) *appellantur in ſcripturis* incircumciſi: *ſed titulus ille apud Philiſthæos reſedit, e Chamo per Miſraim oriundos, nec ad Abrahami familiam aut pactum Domini pertinentes.* Veriſimile eſt itaque ritum illum ab Abrahamo ad Arabes ei ſanguine conjunctos, & ab Arabibus ad Ægyptios, & ab iis ad alias e vicinia gentes, emanaſſe.

(4°) HISCE omnibus, aliquali veritatis ſpecie decoratis, ratio & experientia clare refragantur. Non eſt enim rationi congruum, naturam præputium, modo individuo tam noxium aut ſpeciei damnoſum, concedere voluiſſe. Sed & longa dies docuit, lepram, carbunculum, & luem veneream, non magis gentes præputiatas quam circumciſas infeſtare: & certum eſt Judæos in vagas libidines effuſos, non minus lue venerea, quam gentiles ejuſdem criminis reos, laborare. Non eſt igitur probabile, Ægyptios & alios e gentilium grege virilia circumcidiſſe, ne aliter lepra vel lue aliqua corriperentur. Nec veriſimile eſt Ægyptios, pudore & dolore reclamante adeo, ſolius *puritatis cauſa* circumciſionem ſubire voluiſſe. Rationi magis convenit, ut credamus eos, traditione a ſeculis antiquis propagata, didiciſſe, circumciſionem Deum auctorem habuiſſe: cum autem temporis vetuſtas ritus illius inſtituti cauſam ex hominum memoria deleviſſet, ſacerdotes forſan Ægyptii circumciſionis initium puritatis ſtudio tribuendum cenſuerunt, ne ſine rationis alicujus ſpecie delirarent.

(5°.) SATIS e [d] ſcriptura conſtet, Abrahamum, licet nonagenario major eſſet, de circumcidendo ſeipſo & familia ſua nihil a Deo in mandatis accepiſſe, niſi poſtquam in Ægypto temporis aliquid exegiſſet. Quid autem, niſi quod Abrahamus, Ægyptiorum familiaritate jam uſus, circumcidendi modum & ritum aliquatenus intelligeret, nec ab inſtituto illo, tanquam novo & incognito, reſilire vellet?

(5°.) HUJUS argumenti levitas inde ſatis intelligitur, quod Abrahamus [e] fame tantum coactus in Ægyptum iverit; & Deus, non ſtatim ab exitu ſuo ex Ægypto, ſed poſt annos aliquot, ei, circumciſionis præceptum dederit.

(6°.) JUDÆI & Ægyptii eum inter ſe conſenſum, quoad præcipuas circumciſionis ſuæ circumſtantias, habuerunt, quod nemo conſultus ſibi perſuadere poſſit, Ægyptios ab Hebræis (populo ſibi ſemel ſubdito, ſemper autem exoſo) circumciſionem accepiſſe. Nam 1° Judæi honorifice

(6°) CONSTAT etiam e veterum ſcriptis Hæbræorum circumciſionem in circumſtantiis non minus inſignibus ab Ægyptiaca receſſiſſe. Nam 1°. Ægyptiis in more fuiſſe, καὶ τὰ θήλεα ἐκτέμνειν, *& fœminas circumcidere*, docet [2] Strabo. l. 17. quamvis ritus illius peragendi modum taceat:

a *Bochart. Geogr. ſacr.* l. 4. c. 31. b L. 2. §. 37. c L. 10. *cont. Julian.* p. 352. d *Gen.* 13. 1. & 17. 10. e *Gen.* 12. 10.

1 Vid. *Orig. Eccleſ.* P. 1. §. 50. 2 V. p. 1180.

admo-

admodum de circumciſione ſentire ſolebant, eique plurimum tribuebant: idem & Ægyptios feciſſe, colligere eſt, e verbis *Hori Apollinis* de [1] Cynocephalo, γεννᾶται ᾧ περιτμημένον, ὃν καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπιτηδεύουσι περιτομήν· *Naſcitur autem circumciſus, quam circumciſionem ſtudioſe obſervant ſacerdotes.* 2°. Judæi nullum ad Paſchatis ſolennitatem, & Ægyptii nullum ad myſteria ſua ſolenniora, niſi circumciſum, admiſerunt. [a] Pythagoras itaque, ut ad myſticam eorum philoſophiam aditum haberet, circumciſionem ſubiiſſe dicitur. 3° Judæi circumciſione, tanquam initiationis & conſecrationis ceremonia, utebantur. Ægyptios etiam eodem conſilio circumciſionem uſurpaſſe, intelligere licet e verbis *Origenis*, Homil. 5. in Jeremiam, [2] τῶν Αἰγυπτίων εἰδώλοις οἱ ἱερεῖς περιτέμνονται. Ægyptios in his omnibus Hæbræos imitari *potuiſſe*, non dubitandum eſt; eos autem *voluiſſe*, credere non patitur odium illud acerrimum quo nomen cultumque Judaicum ſemper averſabantur. Alia argumenta ad hanc ſententiam aſtruendam addi poſſent, quæ tamen, ne lectorem obtundam, prætermitto. Cum autem ea argumenta ad examen vocaverim, quæ probare videntur circumciſionem Ægypti moribus originem debuiſſe; eorum etiam argumenta cum annexis ſolutionibus in medium adducenda ſunt, qui, ſoli Dei inſtitutioni vel Abrahami exemplo, ritus hujus originem aſcribendam ſentiunt. Eſt equidem ex æquo & juſto ut utriuſque partis argumenta patienter audiantur; & nolim ut quis me animo partibus obnoxio hànc provinciam, argumenta librandi, ſuſcepiſſe cenſeat.

Hebræi vero lege & more ad maſculos tantum circumcidendos tenebantur. 2°. Judæi die octavo, Ægyptii anno decimo quarto, circumcidebantur. Hujus rei teſtem advoco S. *Ambroſium* l. 2. de Abraham. c. 11. 3°. Aſſerere videtur *Epiphanius*, Hæreſ. 30. Circumciſionem ſolis Ægyptiorum hierophantis & ſacrorum miniſtris peculiarem: apud Judæos character ille ſacer & laicis imprimebatur. Hæc omnia ſuſpicandi cauſam præbent, Ægyptios ritum illum a Judæis mutuatos fuiſſe, & eum ſuperſtitione ſua tandem infeciſſe; vel quod temporis lapſu illius rationem & originem ignorarent, aut quod circumciſio, in novam quaſi formam in Ægypto mutata, facilius originis Ægyptiacæ ceremonia crederetur.

SECT. IV.

Eorum argumenta qui Abrahamum primo circumciſum ſentiunt.

(1°.) SCRIPTURÆ fidem apertam faciunt, circumciſionem, non ἐθελοθρησκείαν aut inſtitutionem humanam, ſed divinam fuiſſe, utpote fœderis divini ſignum: unde factum eſt quod illius obſervatio poſteris Abrahami ſub pœna exciſionis incubuerit: *Geneſ.* 17. 14.

(2°.) APERTE ſatis ex hiſtoriæ ſacræ verbis intelligitur, circumcidendi morem una cum fœdere quod Deus cum Abrahamo [c] percuſſit, incepiſſe. Cum itaque Celſus, hunc ritum memorans, probri loco objiceret, ὡς ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ Αἰγυπτίων αὐτὸ ἐληλυθέναι, *eum ab Ægyptiis ad Judæos profectum*; reſpondet [d] Origenes, *Moſem dixiſſe, primum mortalium circumciſum Abrahamum.* Et in hanc ſententiam crebrioribus itum eſt eruditorum ſuffragiis.

Eorum ſolutiones.

(1°.) NEMO prudens unquam dubitavit, quin circumciſio, quatenus fœderis divini ſignum, a Deo principium & ſanctionem habuerit: quatenus autem ſtigma corporeum, puritatis ſpecies, fœcunditatis medium, aut morbi antidotum eſſet, nil vetat quo minus eam ab [b] Ægyptiis aut Æthiopibus excogitatam aſſeramus. Minime dubitandum eſt, Moſem præcepta quædam, de cibis præſertim data, ſanitatis præſcriptis antea receptis accommodaſſe.

(2°.) NIHIL dubii habet, circumciſionem, quatenus pacti divini ſignum, in Abrahamo primum incepiſſe: nullibi autem affirmat aut negat Scriptura ſacra, gentes ante ſeculum Abrahami circumciſionem ad alios fines accommodaſſe. Nec forſan contrarium dixiſſet Origenes, ſi ad modo citata veterum teſtimonia penſiculatius advertiſſet. Neque ſententia contraria doctorum omnium puncta tulit: nam, *id certum eſt*, inquit [e] auctor fama clariore dignus, *potuiſſe Ægyptios, etiam ante circumciſionis inſtitutionem quam in lib. Geneſis legimus tempore Abrahami factam, eam in uſu habere, vel munditiæ gratia, pluris facientes ſe mundos eſſe quam decoros, ut ait Herodotus*;

a *Clem. Alex* Strom. l. 1. p. 354. b Vid. *Theodorit.* T. 4: p. 467. c *Gen.* 17. 10. d L. 1. p. 17.
e *Ghiſler. Comment. in Jer.* 9, 26. T. 1. p. 833.

1 vid. p. 25. 2 Vol. 1. p. 85.

SECT. IV. *vel ob phyſicam aliquam rationem, cujuſmodi* eſt illa quam *a majoribus ſuis traditam affert Philo; vel ob aliquam tropicam & arcanam rationem* (eos enim *multa hieroglyphicis deſignare ſolitos exploratum eſt*) *vel ob quid ſuperſtitionis, cum conſtans ſit omnium ſententia eos gentibus univerſis ſuperſtitioſiores extitiſſe.* Quibus verbis inde color aliquis accedat, quod Americani (qui de Abrahamo ne fama quidem acceperant) ob has aut alias cauſas, hunc ritum exercuerint; modo ea quæ de circumciſione in variis Orbis novi locis reperta narrantur, pro veris habeantur.

(3°.) VETERUM & recentiorum aſſenſu communi confirmatur, Deum circumciſionem inſtituiſſe, ut eſſet veluti teſſera vel nota, quæ populum ſanctum a cæteris gentibus diſcriminaret. Sin autem apud Ægyptios tunc circumcidendi mos extitiſſet, impoſſibile erat ut Iſraelitæ ab aliis nationibus circumciſione ſecernerentur. Rationis hujuſce claritatem percipiant lippientes.

(3°.) AT & hoc argumentum fundamento male firmo nititur: quamvis enim circumciſio ſigni diſtinctivi locum occuparet, non eo præcipue conſilio a Deo inſtituta eſt, ut inde Iſraelitæ a gentibus diſtinguerentur; tunc enim par eſſet ut Iſraelitæ diſtinctionis notam, in fronte, vultu, pectore, brachiis, aut veſtibus, geſtarent; non in ea parte quam inſitus a natura pudor velare jubet. Unius veri Dei cultus, ritu ſpeciali præſtitus, nota illa præcipua fuit, qua Judæi a gentibus internoſci debuerunt. Neque hoc argumentum nobis obſtaret, ſi circumciſionem ſigni tantum diſtinctivi locum & uſum habuiſſe concederemus. Nam finis, modus, tempus, alia, fecerunt, ut latum diſcrimen inter circumciſionem Judaicam & Ægyptiam intercederet. [a] *Origenes* de circumciſione Judæis cum Ægyptiis communi loquens ἡ πρόθεσις, inquit, ᾧ ὁ νόμος ᾧ τὸ βούλημα τῦ περιτέμνοντος, ἄλλοῖον ποιεῖ τὸ πρᾶγμα· *Propoſitum, & lex, & voluntas circumciſi facit, ut alia res ſit Ægyptii, alia Judæi, circumciſio.*

(4°.) VIX credibile eſt Ægyptios aliaſque gentes Circumciſionem, non niſi [b] μετὰ χαλεπῶν ἀλγηδόνων *cum doloribus graviſſimis* ſubeundam, levi aliqua de cauſa admittere voluiſſe. A ritu proculdubio tam fœdo & aſpero prorſus abhorruiſſent, niſi gravi aliqua ratione ſe ad illius uſum aſtrictos exiſtimaſſent. Quænam autem ratio moris humanæ naturæ tam adverſi reddi poteſt, quam quod gentes olim circumciſionem divinitus inſtitutam fuiſſe, ab Iſraelitis aut eorum majoribus accepiſſent?

(4°.) NON eſt quod miremur gentilium myſtas περιτομὴν tam libenter ſubiiſſe, cum & ἐκτομὴν, virilium *exciſionem* (ut Deorum gratiam inirent) tam facile paterentur. Notum omnibus gentiles liberos igni tradere, vulnera ſibi infligere, ſtigmata corporibus ſuis inurere, & laboris cujuſvis tædium in Deorum cultu devorare, ſolitos;

Tantum cæca fides potuit ſuadere dolorum.

Sed & *Philo*, libro ſæpe laudato, varias rationes aſſignavit, cur veriſimile ſit gentes præputia ſua ſecare voluiſſe, quamvis ad ritus tam moleſti uſum nullis legibus aſtringerentur.

(5°.) IN hujus ſententiæ patrocinium addi poteſt, quod minime videatur tantæ rei congruum, ut Deus, cum Abrahamo ſolenne pactum initurus, eam ceremoniam pacti ſignum inſtituerit, quæ jam apud Ægyptios idololatras in uſu eſſet; cum præſertim hoc probe ſciret Abrahamus, quem in Ægyptum iviſſe, & ibi commoratum fuiſſe, legimus, *Geneſ.* 12. 10.

(5°.) SED & huic objectioni facile ſatisfiat, cum Dei mos ſit, ut, cum hominibus agens, hiſce plurimum ritibus exhibeat ſigna, pacta ineat, inſtituat ſacramenta, quos perſpectos novit & uſu frequenti tritos. Nam *Noæ* tempore, fœderis cum humano genere initi ſignum, arcum cœleſtem poſuit Deus, quem tamen & ante diluvium (juxta naturæ leges) apparuiſſe, non facile dubitandum eſt. Chriſtus comeſtionem & ablutionem, quibus nihil magis in uſu verſatur, legis novæ ſigna & ſacramenta conſtituit. Et alibi fuſe probamus, Deum temporum antiquiorum inſtituta reformaſſe, & ad uſum ſacratiorem tranſtuliſſe.

(6°.) NISI circumciſionis origo ad præceptum Abrahamo datum, & ejus exemplum, referatur; haud facile rationem aſſe-

(6°.) SED & hoc argumentum rimas haud paucas agit: cum enim ait Grotius, *Colchos ex decem tribubus eſſe*, & ea de cau-

a L. 5. *cont. Celſ.* p. 263

b *Phil. ub. ſup.* pag 810.

quemur,

quemur, cur e gentibus exteris ſoli Phœnices, Ægyptii, Colchi, Æthiopes, Idumæi, Troglodytæ, Homeritæ, Saraceni, Turcæ, circumciderentur. Hos enim omnes & ſolos e gentium profanarum grege præputia ſecuiſſe, veterum teſtimoniis a [a] *Grotio* prolatis abunde confirmatum eſt. Sin autem pro conceſſo ſumatur, Abrahamum primum ante alios circumciſum fuiſſe, hunc nodum facili negotio expediamus, Nam *Grotius* teſtibus fide non indignis probatum dedit, gentes eas omnes [Ægyptiis & Phœnicibus exceptis] ab Abrahamo [per Iſmaelem, Keturæ filios, Eſavum, aut decem tribus] oriundas. Ideoque credere par eſt, eos omnes circumcidi ſolitos, ritu inde uſque ab Abrahamo (patre gentibus hiſce communi) perpetua traditione propagato.

ſa inter Abrahami progeniem numerandos; a veri vicinia multum aberravit, ſi *Dionyſio* de ſitu orbis & *Euſtathio* fidendum ſit, *Colchos* genere & origine *Ægyptios* aſſerentibus. Ipſa eorum verba citat [b] *Sheringhamus* noſter, quem Lector conſulat. Vereor etiam ne quid humanum paſſus ſit vir cl. cum ait, *Phœnicas* [circumciſos] *Herodotus haud dubie pro Idumæis dixit*, ab Abrahamo per Eſavum propagatis. Sed ut ut hæc ſe res habeat, apertum eſt Ægyptios præputia ſecuiſſe, nec tamen originem ab Abrahamo derivaſſe. His addo, quod ſi Ægyptii a Joſepho vel Iſraelitis circumcidi didiciſſent, proculdubio commune fuiſſet Ægyptiis omnibus circumcidi, ut Iſraelitis: ex iis autem [1] paucos tantum circumciſionem expertos fuiſſe, vel *Apionis*, hominis Ægyptii, exemplo apud Joſephum diſcimus,

SECT. V.

UTRIUSQUE partis argumentis & reſponſis ἐκ παραλλήλου poſitis, Lectori jam promptum fuerit opinionis hujus & illius momenta omnia perpendere, & quænam ſimilior ſit vero judicare. Lectorem autem paulo humaniorem mihi veniam conceſſurum ſperavi, ſi in hoc argumento paulo prolixior fuerim, quod illud ab auctore uno & altero tactum quidem, a nemine pertractatum, reperiam.

SECT. V.

De circumſtantiis quibuſdam in circumciſione celebranda obſervari ſolitis.

NE pars aliqua præſentis argumenti minus a nobis curata videatur, neceſſe eſt ut de præcipuis ritus hujus adminiſtrandi circumſtantiis, ſaltem ſuccincte diſſeramus. Hic autem tres inprimis circumſtantiæ notandæ veniunt, PERSONA, TEMPUS, & NOMINIS impoſitio, in circumciſione celebranda curari ſolitæ.

1. Perſona, infans maſculus.

PRIMO, PERSONA: eam autem vel ſcioli norunt quemvis fuiſſe, ex Abrahami ſemine, non adulta, ſed tenera ætate maſculum. Ita Deus inſtituit, *Geneſ.* 17. Cujus inſtituti cauſam quo certius aſſequamur, conveniens eſt ut circumciſionis ipſius finis & ſcopus (quatenus res præſens poſtulat) paulo fuſius explicentur. Monendum eſt itaque circumciſionem finem aut uſum triplicem habuiſſe: nam,

Ob tres rationes.

(1°.) CIRCUMCISI omnes, ritu illo, tanquam annulo, vel ſigno viſibili, Deo deſponſari, in filiorum ejus ordinem aſciri, & familiæ ſuæ conjungi, cenſebantur. Hoc e Joſuæ c. 5. 9. non obſcure colligendum: *& dixit Dominus ad Joſhuam, hodie abſtuli a vobis opprobrium Ægypti:* q. d. "Diu in Ægypto vixiſtis, ubi mancipia & ani-"malia ad onera & ſervitutem nata videbamini: & præputia hactenus, quaſi ſervitu-"tis illius probroſæ monumenta, circumgeſtiſtis. Jam vero, circumciſionis ritu, vos "in filiorum meorum numerum cooptavi, & ſervitutis veſtræ priſtinæ, non moleſtiam "tantum, ſed & opprobrium & memoriam, pene omnem abolevi. Hiſce congruum eſt nomen illud חתן *ſponſus*, quo puer, ipſo Circumciſionis die, apud Hebræos dicebatur: nempe, inquit [c] Schindlerus, *quia tum primum populo Dei conjungitur, & Deo quaſi deſponſatur.* Et ut hæc confirmet, citat Zipporæ verba, non ad Moſen (uti vulgus errat) ſed filiolum dicta, חתן דמים [d] *ſponſus ſanguinum tu* es *mihi.* Quæ verba Targum hoc modo feliciter explicat, *per ſanguinem circumciſionis iſtum, datus eſt ſponſus nobis:* i. e. Ritu illo Deo & eccleſiæ noſtræ, quaſi conjugii fœdere, copulatus es. Eos itaque fugit veritas qui ſentiunt Zipporam, e fervore quodam muliebri, & ut bilem ſuam in maritum evomeret, ea verba protuliſſe; quaſi Moſes in cauſa fuiſſet, quod ritu tam ſanguineo tenerum filioli ſui corpus mutilare cogeretur.

a *Annot. ad* l. 1. *de V. R. C.* §. 16. b *Lib. de Angl. Orig.* p. 74. c *Lexic. Pentag. voc.* חתן. d *Exod.* 4. 25.

1 Vid. *joſeph.* contr. *Apion.* l. 2. p. 1374. ibi autem joſephus mendacii accuſat. Apionem, qui bene noverat circumciſionem apud Ægyptios omnes in uſu eſſe.

SECT. V. (2°.) CIRCUMCISIO ſignum erat perſonæ Deo ſeparatæ, & ſacris ejus ſolenniter initiatæ. Hunc uſum præbebat, *ex parte Dei*, qui circumciſionem ſignum eſſe voluit fœderis ſui cum Abrahamo facti, quo poſteros ſuos, veluti theſaurum & peculium, ex hominum communitate, ſibiipſi ſepoſuit & ſegregavit. *Ex parte perſonæ* ſignum etiam erat, quo circumciſus Gentium numina & ſacra repudiabat, & ſe Dei ſolius ſervum, [illius inſigni & quaſi ſtigmate ſuſcepto] profitebatur.

(3°.) CIRCUMCISIO ſolenne quoddam ſacrum erat, quo Judæi liberos ſuos in ipſo vitæ limine numini conſecrabant, eoſque, utpote jam Dei nota & charactere ſignatos, clientelæ divinæ commendabant. Id propius eſt fidem, quod apud antiquas gentes [Syros, Græcos, Romanos, alios] in religionis parte habitum eſſet, infantes ſuos (quinto, ſeptimo, octavo, vel nono poſt partum die) luſtrare, & Deorum tutelæ ritu aliquo ſolenni conſecrare: nam gentes vix quicquam votis calidioribus exoptarunt, quam ut prole ſua diu ſuperſtite fruerentur.

CUM itaque circumciſio finibus quos diximus inſerviret, conſentaneum erat ut omnes e ſancta gente prognati maturius hac nota ſignarentur.

Tempus, cujus ratio afferitur,

SECUNDA ritus hujuſce circumſtantia, quam tacitus præterire nequeo, TEMPUS eſt, ei ex Lege præſtitutum. Deus autem infantum carnes, cum lucem octavam vidiſſent, reſecari [a] juſſit. Mihi probabile ſit Deum ita præcepiſſe, ut infantes, in ejus quaſi familia natos, quam primum per eorum infirmitatem licuit, præoccuparet; & caveret ne ceremonia aliqua ſuperſtitioſa tunc temporis uſitata, Deo alicui falſo in clientelam traderentur. Hæc conjectura firmamenti nonnihil a rationibus hiſce [conjunctis] mutuari poteſt.

Tribus argumentis.

(1°) AB antiquitate remotiſſima ſic ferebant ethnicorum mores, ut infantulos ſuos ceremonia aliqua ſuperſtitioſa dæmoniis & idolis dedicarent. Chaldæis & Ægyptiis antiquis in more fuit, liberos ab utero recentes inuſto ſtigmate vel [b] traductione per flammam *Molocho* vel genio alicui tutelari devovere. Antiqui illi idololatræ moris illius exemplum Græcis præbuiſſe videntur: iis enim ſolennia quædam erant, Αμφιδρόμια dicta, quinto poſt partum die celebrata, quo nomen imponere, infantem certis ceremoniis expiare, & Diis ſacrum vovere, in more habitum eſt. Hunc diem γενέθλιον, *natalem*, appellarunt, & illius lætitiam miſſis muneribus celebrarunt. Morem affinem apud Romanos *Terentius* memorat, his verbis in [1] *Phormione*,

——— *Porro autem Geta*
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:
Porro alio autem ubi erit puero natalis dies,
Ubi initiabunt. ———

Ad quem locum hæc *Servius* annotavit: *ſolebant antiqui diem octavum pueri natalem conſtituere, & eo die ſingulis annis lætum convivium parare, ſicut Judæi in die octava circumcidunt.* Hinc anſa data [c] auctoris moderni verbis: hac *in re mira ſimilitudo cum Hebræis & Gentilibus elucet, quorum illi octavo ab ortu die inſitum naturæ crimen expiabant: hi ſeptimo, octavo, nono aut decimo, certis piaculis luſtrabantur.* Cum itaque mos ille apud idololatras antiquos invaluerit, haud abſonum eſt rationi, Deum, ut anſam omnem ſuperſtitioni præriperet, infantem die octavo circumcidi & ſibi dicari, voluiſſe.

(2°.) CERTUM eſt antiquos Hebræos præciſam illam temporis circumſtantiam plurimi feciſſe, & rigide exegiſſe. Hoc e verbis [d] *Origenis* eliciamus: λέγουσιν Ιουδαῖοι τὴν μὲν ὀκταήμερον περιτομὴν εἶναι τὴν προηγουμένην, τὴν δὲ μὴ τοιαύτην ἐκ περιάσεως· *Aiunt Judæi octavæ diei circumciſionem eſſe præcipuam, cæteras ſupervacaneas.* [e] Septuaginta, eadem forſan opinione ducti, mandato illi divino [*maſculus cujus præputii caro non fuerit circumciſa, delebitur*] hæc verba ſuo ex ingenio addiderunt, τῇ ἡμέρᾳ [2] τῇ διαταγμένῃ, *ipſo illo die quo ego præcepi:* nihil enim hodie in Hebræo reperire datur, quod verſioni huic materiam præbere potuiſſet. Ex eadem opinione profectum videtur, quod Apoſtolus, inter alia gloriæ argumenta, [f] ſe *die octavo circumciſum* memoret; quod ſcilicet ipſe dies honorem & virtutem non levem Circumciſioni ſuæ conciliare crederetur. Quid autem Judæi in circumciſione præſtanda diem a nato infante octavum tam ſolenniter obſervarent, & circumciſionem die quovis alio peractam, virtute caſſam & pro

a *Luc.* 2. 21. *Lev.* 12. 3. b *Maimon. Mor. Neb.* P. 3. c. 37. c *Joſeph. Vice com. de antiq. baptiſ. rit.* v. 1. l. 2. c. 1 p. 103 d *Cont. Celſ.* l. 5. p. 263. e *In Geneſ.* 17. 14. & 23. f *Philip.* 3. 5.

1 Act. 1. Scen. 1. v. 12.

2 τῇ διαπεταγμένῃ neque apud codicem Vatican. neque Alexandrin. extant: apud Grotium quidem ad *Geneſ.* 17. 14. legere eſt; *male hic neſcio a quo additum in Græco* τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ *quomodo ſæpe citat Auguſtinus.*

nihilo

nihilo habendam dicerent; niſi quod dies ille aliquid myſterii contineret, &, non minus quam ipſa circumciſio, infantem Deo [non Dæmoni alicui] conſecratum indicaret? Hoc autem circumciſionem adminiſtrandi tempus haud obſcure ſignificavit: cum enim infans die tantum octavo circumcideretur, neceſſe erat, ut ſeptem dies integros natus eſſet circumciſionem ſubiturus, & ut ſabbatum unum inter nativitatem & circumciſionem intercideret. Cum autem ſeptenarius, numerus eſſet (uti ſtatim oſtendo) Deo ſupremo ſacratus, & ſabbatum dies Deo creatori dedicatus; ritus ille, die tantum octavo peractus, eum Dei veri nomine præſtitum, & infantem Deo ſupremo circumciſione ſacratum, ſymbolice denotavit. SECT. V.

(3°.) EO probabilius eſt, Deum infantes die octavo circumcidi voluiſſe, ut ſuperſtitioni alicui ſtatim poſt partum uſitatæ maturius occurreret; quod aliter nulla ratio ſatis ſolida reddi poſſit, cur Judæi ad circumciſionem, magis quam Chriſtiani ad Baptiſmum, die octavo celebrandam, lege ſpeciali aſtringerentur. Non ſum neſcius, viros doctos nunc ad naturales, nunc ad myſticas rationes confugere, ut temporis hujus tam præciſe definiti cauſam reddant. Animalia, inquiunt, omnia recens nata, quia incertum eſt adhuc an vita illis vitalis ſit, ante diem octavum vix in cenſu animantium æſtimantur: deinde, non diffluxit ſpurcities, quæ ex utero & partu credita eſt illis adhæreſcere: lege vero non ſemel cautum eſt, ne Judæi animalia nec perfectorum nec purorum numero collocanda Deo conſecrarent. Sed rationes illæ nimis exiles & longe arceſſitæ videntur: nec veriſimile eſt Deum (niſi gravior aliqua cauſa ſubeſſet) Judæos, ſub graviſſima [a] ἐξολοθρεύσεως pœna, ad maſculos ſuos die octavo circumcidendos obligare voluiſſe: cum præſertim infantum nonnullorum ſaluti magis conſultum fuiſſet, ſi vulneris illius acerbitatem die a partu triceſimo (cum viribus eſſent magis firmatis) ſubire licuiſſet.

TERTIA circumſtantia, nempe NOMINIS impoſitio, ſilentio minime prætereunda eſt. Hanc ὀνοματοθεσίαν indiviſum circumciſionis comitem fuiſſe, diſcere eſt ex hiſtoria *Johannis Baptiſtæ*, cui, peracto circumciſionis opere, nomen indebatur; *Luc.* 1. 59. *Et factum eſt ut die octavo venirent ad circumcidendum puerulum, & vocarunt eum ex nomine patris ſui.* Et Domino noſtro nomen [b] *Jeſus* (ad morem gentis proculdubio) ipſo circumciſionis die imponebatur. Eſt autem trita & vulgaris opinio, hunc nomina imponendi morem ab Abrahami uſque temporibus ad Judæos citeriores perpetua traditione propagatum fuiſſe. Ita venerabilis *Beda* cogitavit, dicens, *ab Abrahamo exortum eſt, ut die Circumciſionis nomen parvulis aptaretur: quia & ipſe, cum teſtamentum*, id eſt fœdus *circumciſionis, a Deo acciperet, eadem prorſus die cum ſua conjuge, nominis augmentum promeruit.* [1] Bedæ hac in re conſentit *Grotius*, eo quod Abrahamus ipſe filio ſuo [c] ſub circumciſionis ſuæ tempus nomen dederit. Nominis impoſitio, die octavo uſitata.

EGO, ſi magnis nominibus auderem repugnare, dicerem potius hunc nomina ſub ipſum circumciſionis tempus imponendi morem, a veteri gentium uſu originem traxiſſe; & inter Judæos, ſub Maccabæorum forſan tempora, primum inoleviſſe. Cum enim infantum luſtratio apud ethnicos (circumciſioni apud Judæos analoga) perficeretur, ſolenne erat infantes nomine aliquo inſignire. Inde profectum eſt, ut apud Romanos idem dies [d] *luſtricus* diceretur & nominalis. Apud Athenienſes etiam, decimo poſt partum die, peracta ſolenni luſtratione, nomen, ex more, infanti concedebatur. Nil opus eſt, ut rem cuivis e ſchola tyroni notam multis teſtimoniis confirmarem. Eſt autem facile creditu, Græcos & Romanos morem illum a gentibus antiquioribus accepiſſe, quibus ſacra alia non pauca debuere. Judæos etiam hac in re [per ſe licita ſatis & honeſta] ad affines gentium mores ſe conformaſſe, non ſine ratione me perſuaſum habeo. Non conſtat enim e lege aliqua Abrahamo vel Moſi data, Deum diem octavum nominis impoſitioni aſſignaſſe. Ad hoc: plurimi ex Abrahami poſteris, non die octavo, ſed ſtatim a partu nomen accepiſſe videntur: ex gr. [e] Jacob & Eſau, [f] Benjamin, Iſaac etiam, aliique, quibus caſus & affectus ſubitaneus, potius quam deliberatum octo dierum conſilium, nomina dediſſe credantur. Præterea: non eſt rationi conſentaneum, ethnicos hac in re Judæorum exempla ſibi ante oculos poſuiſſe, qui mores eorum alios in liberis ſuis initiandis uſitatos negligere ſolebant & aſpernari. Argumenta quod attinet quæ Beda & Grotius ad ſententiam contrariam firmandam Et quare.

a *V. LXX in Geneſ.* 17. 14. b *Luc.* 2. 21. c *Geneſ.* 21. 3, 4. d *V. Jo. Dought. Analect. ſacr.* P. 2. *Excurſ.* 28. p. 79. e *Geneſ.* 25. 25. f *Geneſ.* 35. 18.

1 vid. Tom. 5. col. 238.

 aſſerunt,

SECT. VI. afferunt, ea nervis deſtituta cenſeo: conſtat enim Deum eodem tempore *Saram* incircumciſam, & *Abrahamum* cui detractum præputium, nomine novo cohoneſtaſſe: nec e textu illo [a] Geneſis oſtendi poteſt, an ſtatim a partu, an jam peracta circumciſione, Iſaaco nomen imponeretur. Huic itaque ſententiæ non obſunt exempla quæ Beda & Grotius afferunt. Sed hæc omnia pro conjecturis tantum habenda ſunt, quibus nec lectoris judicio, nec veritati, præſcriptum velim.

SECT. VI.

Circumciſionem adverſus idololatriam plurimum valuiſſe.

EO me jam ducit ordinis & argumenti ratio, ut oſtendam circumciſionem ad idololatriam coercendam plurimum virtutis habuiſſe. Hoc autem facili opera convinci poteſt: nam,

(1°.) CIRCUMCISIO ſignum erat uti dictum eſt ideo a Deo inſtitutum ut hominem Deo fœdere conjunctum & eccleſiæ ſuæ deſponſatum indicaret. Hunc eſſe ritus illius finem proprium & cumprimis deſignatum, Deus his verbis Abrahamo ſignificavit: [b] *ſtatuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno; ut ſim Deus tuus, & ſemini tuo poſt te.* Et paulo poſt: [c] *hoc eſt pactum meum*, &c. *Circumcidetur ex vobis omne maſculinum, & circumcidetis carnem præputii veſtri, ut ſit in ſignum fœderis inter me & vos.* i. e. Ut hæc nota carnibus veſtris impreſſa, ſit obedientiæ veſtræ ſymbolum, & clare doceat vos fœdus mecum iniiſſe, & fidem mihi datam ſanctam & inviolatam ſervare ſtatuiſſe. Nec e ſcripturæ tantum verbis, ſed ethnicorum, Judæorum, & Chriſtianorum veterum moribus, hunc eſſe ritus hujuſce finem & ſcopum intelligatur: ethnici [d] *fœminas quæ circumcidebant filios ſuos trucidabant, & ſuſpendebant pueros a cervicibus earum* per univerſas *domos.* Quid autem in eas imprimis fœminas & earum pueros ſævitum eſt adeo, niſi quod ſcirent circumciſionem cultus divini teſſeram eſſe, & ejurationem practicam ethniciſmi? Judæi etiam antiqui, cum ad gentilium partes tranſirent, ſummis conatibus contenderunt, ut præputia reducerent, & omnia circumciſionis veſtigia e corporibus abolerent. Nam hiſtoricus [e] apocryphus quoſdam Judæos memorat, a Dei caſtris transfugas, qui (arte forſan medica) ἐποίησαν ἑαυτοῖς ἀκροβυστίας. Aliorum etiam meminit [f] *Joſephus*, qui τῷ τῆς αἰδοίων περιτομῇ ὑπικαλύπτειν conabantur. Huic autem operi tam ſedulo incubuere, quod circumciſio pacti divini & religionis Judaicæ profeſſio practica crederetur. Chriſtianos etiam antiquos a Judaiſmo nuper converſos idem exiſtimaſſe pateat, quod artificio aliquo ad præputium reducendum uterentur. Hoc diſcere licet e monito illo Apoſtolico, [g] *circumciſus aliquis vocatus eſt*, μὴ ἐπισπάσθω, *ne protrahatur*, vel *præputietur:* cur autem, niſi quod circumciſio cultus & fidei Judaicæ teſſera, hic autem ἐπισπασμὸς abdicationis indicium, haberetur? Cum itaque circumciſio fœderis tam ſancti μνημόσυνον eſſet, & hominis in Dei verba jurati documentum, fieri vix potuit, ut Iſraelita quiſpiam illo charactere notatus a Dei ſacris ad dæmonis ritus defectionem faceret. Nam character ille, fœderis initi religionem, matura parentum vota, ſtemmatis ſui dignitatem, & pœnas perjurio debitas, ad animum ſuum ſæpe revocaret; eumque tacitis opprobriis non raro vexaret, ſi turpiter ad Gentilium caſtra prolaberetur.

(2°) RITUS ille cum gentium antiquarum cultu, quaſi ex adverſo, pugnaſſe videatur. Nam cultus ethnicus ceremoniis plurimum obſcœnis & impuris peragebatur, & in iis virilis circumgeſtatio primum dignitatis locum obtinebat. Hoc patres antiquos, tanquam pudendum & abominandum, gentibus objicientes ſæpius inveniamus. Gentes autem, vel *Moſis* ævo, ritibus illis impuris Dæmonica peregiſſe, res per ſe credibilis eſt, & fœda *Peorem* colendi ratione, a Moſe memorata, nimis confirmatur. Cum itaque Iſraelitæ partis obſcœnæ mutilatione Dei legibus & ſacris initiati eſſent, hoc ritu ſe impuros ethnicorum cultus deteſtari, & Deo illi qui caſte pureque colitur ſe conſecrare, tacite profitebantur.

(3°.) CIRCUMCISIO erat quaſi murale ſepimentum quod Judæos & gentiles ab invicem ſeparavit. Noluerunt enim gentiles matrimonia cum Judæis contrahere, vel in unam gentem coaleſcere, eo quod acerrimum circumciſionis dolorem [communionis conditionem] ſubire perhorreſcerent. Judæi etiam, hoc peculiari ſignati charactere,

a C. 21. 3, 4. b *Gen.* 17. 7. c v. 10, 11. d 1 *Mac.* 1. 63, 64. e 1 *Mac.* 1. 15.
f *Antiq.* lib. 12. c. 5. p. 532. g 1 *Cor.* 7. 18.

facile

facile intellexerunt ſe, cum aliis gentibus haud temere commiſceri, ſed eorum affini- SECT.
tatem & conſortium (qua licuit) averſari, debuiſſe. Pateat enim e ſcriptis ſacris & VII.
Rabbinicis, eos, uxorem alienigenam ducere, fœdus cum peregrinis inire, vel conſuetudinem aut familiaritatem cum iis colere, pro illicito habuiſſe. Cum itaque Judæi ab alienigenæ cujuſvis affinitate ſimul & commercio ſejuncti viverent, nihil periculi erat ne malis moribus corrupti a Lege & virtute deſciſcerent, aut ad cultum ethnicum declinarent.

(4°.) CIRCUMCISIO character erat haud facile delendus, & ipſis oculis uſurpandus, adeo ut furtivos omnes in gentilium caſtra receſſus inhiberet. Prout enim pecora, inſigni aliquo notata, dominum produnt ad quem jure pertinent; ita & Judæi, pacti divini ſignum præferentes, verum ipſorum dominum cuivis indicarent, ſi forte a grege ſuo deflecterent aut aberrarent. Et fieri vix potuit, quin inter ethnicos tanquam exploratores, aut inter Judæos tanquam apoſtatæ, miſere perirent, & pœnas perſolverent levitati ſuæ debitas. Ut hoc argumentum bene deſinat, [a] S. *Chryſoſtomi* ſubjungam verba, qui de circumciſione loquens hæc habet: ὅρα σοφίαν δεσπότου, πῶς εἰδὼς τοὺς μελλόντων ἔσεσθαι τὸ ἀπιλὲς τῆς γνώμης, καθάπερ χαλινόν τινα ἐπιτιθεὶς, &c. *Vide ſapientiam Domini, quomodo cum ſciret imperfectas & pravas eorum* [Judæorum] *mentes futuras, ſignum circumciſionis quaſi frænum quoddam impoſuit ad indomitos eorum impetus cohibendos, ut ne gentibus commiſcerentur.* Καὶ καθάπερ τις ἀνὴρ σώφρων καὶ ἐπιεικὴς παιδίσκην ἔχων ἀκόλαστον, &c. *Et quemadmodum vir aliquis conſultus & lenis, ancillam habens petulantem, terminos & regulas illi dat, ne unquam extra veſtibula prodeat, neque cum prætereuntibus conveniat, & nonnunquam pedibus compedes addit; ita & benignus Dominus dedit eis leges & regulas, ultra quas iis tranſire non liceret, & circumciſionis ſignum carni eorum indidit,* καθάπερ δεσμὰ ποσὶν, *quaſi pedibus vinculum, ut in nullo cum gentibus ſe commiſcerent.*

CUM cribrum noſtrum, ex hoc argumento, plus farinæ non poſſit elicere, par eſt ut in ſabbatum ſtudia noſtra convertamus; quod alterum ſit egregium cultus judaici ſignum, & in Patrum ſcriptis circumciſioni non raro conjunctum reperiatur.

SECT. VII.

Sabbatum ſignum fuiſſe, reſpectu Dei, ſabbati ipſius, & populi.

AD argumentum me jam ducit inſtituti ratio, quo vix ullum magis opportunum, aut cum ſeculi præſentis utilitate conjunctum, aſſignari poteſt. Multi nempe nunc dierum ſub nomine Chriſtiano Judæos agunt, & religionem multis ſcrupulis infirmorum animos vexantem inducunt; nos, ad diem unum e ſeptem, otio, meditationi, precibus, aliiſque pietatis officiis, integre conſecrandum, virtute præcipue mandati quarti devinctos aſſerentes. Quin & a nonnullis eo vecordiæ proceſſum eſt, ut religionis ſummam in ſabbati cultu verti ſentiant, nullum circa hanc materiam examini locum relinquant, & omnes pro Atheis & fulmine aliquo propediem feriendis habeant, qui *ſabbati* (quod vocant) otium & religionem negotio aliquo ſeculari violare præſumunt. Ideoque famæ forſan & paci meæ magis conſuluiſſem, ſi hoc argumentum calamo ſicco præteriiſſem. Cum antem ipſa decori ratio poſtulet, ut induſtria mea in præcipua muneris ſuſcepti parte minime deſideretur, in rem præſentem veniam, præfervida ſabbatariorum judicia nil penſi habens. Hic autem evincere conabor, Deum, SIGNI tantum loco, ſabbatum, idque ſolis Iſraelitis, inſtituiſſe, cum [b] *populi* illius *craſſitiem, carnis amorem, ad materiam proclivitatem, ſimulque judicii defectum, ſciret*; ut verbis utar a Johanne Damaſceno mutuatis. Sabbatum ſignum fuiſſe,

HIS verbis ne quid ambigui hæreat, aſſero primo, ſabbatum, ex parte Dei inſtituentis, uſum ſigni præbuiſſe, & propenſam Dei voluntatem in Iſraelitas, præ cæteris mundi gentibus, indicaſſe. Nam lumine ſabbati, ſolis [c] Iſraelitis revelati, cuivis perſpectum eſſe potuit, totam rerum compagem originem ſuam ſummo Creatori debuiſſe, & Deum ſolos Iſraelitas ſibi & cultui ſuo ſeparaſſe, quibus hoc notum feciſſet, cum cæteræ gentes in tenebris ambulare, & ſolem, cœlum, & ſydera, tanquam Deos æternos, colere, permitterentur. Deum ſabbatum inſtituiſſe, ut ſingularis hujuſce gratiæ documentum eſſet, ſatis e Dei per [d] Prophetam verbis intelligitur; *atqui etiam ſabbata mea dedi ipſis, ut eſſent ſigna inter me & ipſos,* לדעת *ut cognoſcerent me Jehovam ſanctifi-* Ex parte Dei inſtituentis,

a *Homil.* 39. in *Cap.* 17. *Geneſ.* T. 4. p. 400. b *Orthodox. fid.* l. 4. c. 23. T. 1. p. 293. c *Nehem.* 9. 14. d *Ezec.* 20. 12.

SECT. VII.

care ipsos: h. e. "Ut sabbata, solis Israelitis data, favoris eximii tesseræ essent, & in- "dicia me, Deum æternum ipsos, in gentem sanctam & peculiarem, mihi separasse. Hanc paraphrasin Dei menti consonam probat versus vigesimus ejusdem capitis, ubi hæc verba [paulo tamen explicatius] ingerit; dicens, *sabbata mea sanctificate*, ut sint *signa inter me & vos*, unde *sciatur me Jehovam* esse *Deum vestrum:* e quibus verbis cum textu prædicto collatis intelligitur, sabbatum, ex parte Dei instituentis simul & populi observantis, signi vice functum fuisse; & indicasse Deum Judæos præ aliis mundi gentibus, Judæos etiam Jehovam præ aliis Gentium numinibus, elegisse. Atque hinc factum est, ut sabbatum quandoque inter præcipua Dei [a] dona & Israeliticæ gentis honestamenta, quandoque vero inter [b] instituta Dei præcipua, numeretur. Sed res hæc paulo clarior evadet, ex iis quæ statim dicturi sumus.

Sabbati ipsius,

SECUNDO: sabbatum, ex parte suiipsius, haud absurde signum dicitur, cum ad creationem notandam pene naturaliter aptum esset & accommodatum. Signa Deo auctore constituta, tam loquacia plerumque fuerunt & luculenta, ut cuivis obvium esset, eorum significatum & intentionem intelligere. Inter signa vero scripturis memorata, nullum sabbato luculentius, aut quod rem significatam magis aperte repræsentat, inveniri potest. Cum enim summus Deus sex dies creationis operibus impendisset, &, absoluta rerum compage, septimo, a labore feriatus esset; sabbatum [utpote dies otii, post sex dies labori datos] expressam creationis imaginem gessit, eamque menti non plane tardæ atque hebeti, pene nullo instituente, significavit. [c] *Philo* itaque, non minus vere quam eleganter, sabbatum, τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐκμαγεῖον, ἀπ' ἐκείνης ἀσπερ ἀρχετύπου σφραγῖδος [τυπωθέν] *primi rerum initii exemplar, ab eo veluti a sigillo archetypo expressum*, dixit. Et sane seculo illo rudiore, necesse erat, ut Deus signo manifesto, & quavis recurrente septimana repetito, creationem indicaret: tunc enim gentes [d] omnes, cultui profano deditæ, mundum sibi æternum fingebant; & earum religio, cœli & syderum æternitati, tanquam præcipuo fundamento, nitebatur; ideoque pro mundi æternitate, tanquam articulo stantis aut cadentis ethnicismi, toto nisu contendebant. Hanc opinionem, seculo illo literarum luce destituto, terrarum orbem oppleviisse, facilius est creditu, quod *Plinius* ipse, vir ingenio & eruditione singulari præditus, mundum *æternum* cumque *numen æternum*, asserere non dubitaverit. In majorem rei fidem, ipsum auctorem loquentem audiamus: [e] *mundum, & hoc quod nomine alio* Cœlum *appellare libuit, cujus circumflexu teguntur* omnia, *numen esse credi par est,* [f] ÆTERNUM, [1] *immensum, neque genitum neque interiturum unquam. Hujus extera indagare, nec interest hominum, nec capit humanæ conjectura mentis. Sacer est,* ÆTERNUS, *immensus,* &c. Hic æternitatem mundo generatim tribuit, alibi sigillatim, nunc cœlestibus, nunc terrestribus, mundi partibus. Nam lib. 2. c. 8. non dubitanter affirmat, ÆTERNAM *esse cœlestibus naturam, intexentibus mundum, intextuque concretis.* Eodem in [g] libro, pro certo tradit, quod *mare sit* ÆTERNUS *terræ sudor.* Plinium hæc locutum fuisse, juxta theologiam inter ethnicos ab antiquo receptam, probabilius existimetur, quod Moses, in historia creationis, non tantum generatim cœlum & terram creata dicat, sed originem lucis, tenebrarum, solis, lunæ, syderum, maris, & terræ, speciatim referat, aliorum etiam omnium quibus rudis & credula vetustas æternitatem aut divinitatem tribuebat. Angelorum creationem silentio præterit, quod prisci temporis idololatria circa res sensibiles (corpora præcipue [h] cœlestia) versaretur, nec adhuc tam acute delirare norat, ut ἀγγέλους μεσίτας fingeret & adoraret. Sed si Moses, Plinius, Maimonides, aliique tacuissent, credibile fieret, opinionem illam de rerum æternitate, Mosis ævo, per hominum pene omnium animos pervasisse: nam homini, Dei & scripturæ cognitione destituto, temporis initium & rerum e nihilo productio [i] rationi dissona videntur; nec in animum inducere potest ut credat, ipsos Deos ejus [cœlum, solem, & lunam] originem suam Deo superiori debuisse. Cum itaque Mosis ætate, pars hominum longe maxima mundum æternum crederet, opus erat sabbato, creationis imaginem quandam exprimente; quod creationis notitiam, familiarem, & ejus fidem, firmam, redderet.

a *Exod.* 16. 29. *Nehem.* 9. 14. *Ezec.* 20. 12. b *Levit.* 19. 2. 30. c Lib. περὶ τῆς ἑβδομ. p. 1191.
d *Zabaistæ omnes crediderunt æternitatem mundi, quia Cœli juxta eos sunt* DEUS. Maim. Mor. Neb. P. 3. c. 29.
e *Hist Nat.* l. 2. c. 1. f *Vid. Gruter. inscript.* T. 1. p. 33. & *Vossium de idololatr.* l. 2. p. 213. g Cap. 100.
h *Job.* 31. 26, 27, 28. *Deut.* 4. 19. & 17. 3. i *Hæc est sententia Aristotelis, qui sentit non posse cogitari temporis principium.* Maim. Mor. Neb. P. 2. c. 30.

1 Gruterus inscriptionis antiquæ meminit his verbis factæ, SOLI. INVICTO. ET. LUNAE AETERNAE; *Romæ infra sanctam Cæciliam trans Tib. in ara grandi.*

TERTIO:

TERTIO: ſabbatum ſignum erat [indicativum ſcilicet & memorativum] ex parte hominis diem illum ſolenniter obſervantis. SECT. VIII.

1°. SIGNUM *indicativum:* nam ſabbati, juxta modum lege præſcriptum, obſervatio, hominem creationis fide penitus imbutum indicavit, eumque, cœli terræque creatorem, dominum ſuum ſupremum agnoſcere, eumque ſolum venerari, ſignificavit. Sabbati cultus erat inſigne quoddam & γνώϱισμα, viri Deos & ritus alienos repudiantis, & unius Dei veri ſacris firmiter adhærentis. Erat enim ſabbatum, Creationis effigies quædam & hiſtoriola; & illius obſervatio, ſummi creatoris imitatio, qui ſex dies creationis operi, ſeptimum quieti conſecravit: nemo vero ſanus & conſultus, creationis imaginem quandam vita & moribus tam frequenter exprimere, Deos alibi cultos aſpernari, vel creatorem tanto cum diſpendio temporis imitari, voluit; niſi creationis hiſtoriæ fidem firmiſſimam adhiberet, gentium numina [ſolem, lunam, ſydera] ſummi tantum creatoris opificia crederet, & unum Jehovam, cœli creatorem, omni cultu & obſequio dignum exiſtimaret. Et populi.

2°. SABBATUM ſignum erat *memorativum*, ea nempe de cauſa tam ſolenniter obſervandum, ut creationis memoria firmius & efficacius Hebræorum animis inhæreret. Hoc ſatis elucet e mandati quarti verbis, *memento diem ſabbati, ut ſanctifices eum, —— ſex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & requievit die ſeptimo*, &c. q. d. "Hoc ante alia mandatum, de ſabbato colendo, memori mente teneas: eſt enim dies "ille creationis memoriæ ſacratus, & ideo quavis ſeptimana celebrandus, ut creationis "imaginem quandam tibi repræſentet, nec unquam opus illud egregium oblivioni tra- "das. In hac argumenti mei parte, me non multos, ſenſus integrioris homines, adverſarios habiturum auguror: ideoque nil opus eſſe cenſeo, ut hic mihi ad ſubſidium vocem antiquorum turmam. In re tam clara, ſufficiat in præſenti, *Maimonidis* & *Procopii* teſtimonium addere. Horum ille, de legum cauſis agens, [a] *cauſa*, [1] inquit, *& ratio ſabbati ſatis nota eſt*, nempe, *ut perpetuo conſervet & confirmet præſtantiſſimam illam de mundi creatione hiſtoriam & doctrinam.* Procopius etiam a nobis hic facit cum ait, [b] diem ſeptimum *haud aſpernatus eſt* Deus *benedictione condecorare*, nam *reliquos honoravit operibus quæ in iis evenerunt: verum, ſeptimum voluit eſſe documentum, univerſi naturam in eo eſſe conſummatam. Et eum ſanctificavit, id eſt, ſeparavit eum a reliquis, ut rei illius eſſet ſignum & memoraculum. Quemadmodum feſtos dies appellamus ſanctos, quod contineant memoriam beneficii alicujus ſingularis nobis dati*, &c.

SECT. VIII.

Sabbatum ſigni loco datum fuiſſe, teſtimoniis divinis & humanis comprobatur.

SUMMA jam dictorum huc redit, quod ſabbatum datum fuit Iſraelitis, ut creationis memoriam ſæpe renovaret; & illius obſervatio, creationis publica & realis profeſſio eſſet, ſignum inſuper aut nota qua ſummi creatoris famuli a paganis & idololatris aperte diſtinguerentur. Ne vero hæc omnia fragili tantum conjecturæ tibicine niti videantur, ſabbatum ſigni loco datum fuiſſe, jam probare conabor hujuſmodi teſtimoniis, quæ omnem præſcindant anſam dubitandi. Sabbatum datum in ſignum probatur teſtimoniis,

INTER ea, ſedes primas occupare debent, quæ e ſcriptura petuntur teſtimonia. In ea vero, locus maxime clarus ubi ſabbati inſtitutio ad cauſam jam dictam refertur, occurrit Ezec. 20. 20. *Et ſabbata mea ſanctificate, & erunt in ſignum inter me & inter vos,* לדעת [c] *ut cognoſcatur, quod ego Dominus Deus veſter.* Quaſi dixiſſet Deus, "cum "ipſe mundum crearem, ſex dies operi dedi, ſeptimo ab omni opere requievi: vos "etiam ſex dies labori, ſeptimum otio ſolenni, dedicare juſſi; ut me mundi opifi- "cem imitari videamini, & vita veſtra, ad creationis quaſi modulum & imaginem "compoſita, ſignum ſit unde ſciant omnes, vos firmam creationis fidem memoriam- "que retinere, & Deum illum qui cœlum & terram condidit, unice venerari. Atque hunc textus illius ſenſum pro genuino habent, [d] Iarchius, [e] Ribera, [f] Medus noſter, aliique. Divinis,

PRÆTER jam dictum ſcripturæ locum, alius eſt, qui ſabbatum ſigni vice datum

a *Mor. Neb.* P. 3. c. 43. b *Comment.* in *Geneſ.* 2. p. 46. c LXX. τῦ γινώσκειν. d In *gloſ.* ad *Exod.* 31.
e De *Templo* l. 5. cap. 1. f L. 1. *Diſcurſ.* 15.

1 Maimonides in illo loco exhibet *quietem* ſabbati, *primam* cauſam, additque, *cui conjunctum eſt & hoc quod perpetuo conſervet* &c.

SECT. VIII. asserit, quanquam prima fronte nobis plurimum adversari videatur. Occurrit autem *Deuteron.* 5. ubi Moses decalogum repetens, omissa sabbati ratione a mundi creatione arcessita, plane aliam, redemptionem scilicet ex Ægypto, ingerit; dicens, Com. 15. *Memento, quod & ipse servieris in Ægypto, & eduxit te inde Dominus Deus tuus, in manu forti & in brachio extento: idcirco præcepit tibi ut servares diem sabbati.* Ad hanc itaque difficultatem expediendam, duo in sabbato [temporis nempe *quantitas* & *qualitas*] curate distinguenda sunt. *Quantitas* in eo sita erat, quod unum diem e septem, seu septimum quemque post sex dies labori datos, sanctificandum denotaret: *qualitas* erat, quod hunc ipsum, & non alium septimum, numerandi principio ab inchoata mundi creatione, redemptione ex Ægypto, vel aliunde, ducto, significaret. Utroque respectu sabbati cultus indicium erat, Israelitas Jehovam, [sub generali creatoris, aut speciali redemptoris, conceptu] venerari. Nam quatenus die septimo vacabant, post sex dies laboribus impensos; se famulos & cultores agnoscebant illius Dei, qui post sex dies in creationis opere consumptos, septimo feriatus est; ideoque præcepit ut Israelitæ sex dies labori, septimum quieti darent; ut congrua illa temporis sui distributione, tanquam signo & charactere luculento, se Deum creatorem, eumque unum, colere profiterentur. Quatenus autem hos ipsos sex dies, labori, hunc etiam septimum [non alium] quieti, destinabant; se servos & cultores Dei, quatenus redemptoris sui ex Ægypto, clare loquebantur. Nam Deus [ni fallat [a] *Medi* nostri calculus] ipso diei illius diluculo quem Israelitæ pro sabbato coluerunt, Pharaonem & exercitum ejus internecioni dedit, & [b] Israelem e manibus Ægyptiorum liberavit: quamvis non sine ratione credatur, Israelitas illum redemptionis suæ diem non nisi post *Mannæ* missionem pro sabbato coluisse. In [c] Exodo itaque creationis exemplum allegatur, cur dies quisque septimus; in Deuteronomio vero, liberatio ex Ægypto, cur hic ipse dies septimus [a redemptione scilicet ex Ægypto putatus] sacer haberetur. An autem dies ille quem Israelis filii sabbati nomine celebrarunt, dies esset ordine septimus a creatione simul & redemptione ex Ægypto, non facile determinandum est. Ea de re in sacra pagina siletur, eam itaque in medio relinquere, consultum & pium existimamus.

DUOBUS hisce testimoniis divinis, mandati quarti subjungam verba: [d] *recordare diei sabbati ut sanctifices eum: sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui: non facies omne opus in eo,* &c. *Sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram,* &c. *Et requievit in die septimo, idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificavit eum.* Hæc autem verba, ni fallor, hunc sensum ferunt: "creatio cœli & terræ, sex diebus absoluta, opus illud egregium est mihi soli tribuen-
"dum, & quo [e] præcipue a gentium *vanitatibus* sum discernendus. Vos itaque sex
"diebus operari, septimo autem a laboribus abstinere, volo; ut moribus vestris, crea-
"tionis pene formam & modulum exprimentibus, vos creationem credere cœli terræ-
"que creatorem venerari profiteamini. Sat novi longe plurimos opinari, Deum exemplum suum tanquam rationem ultimam quietis sacræ die septimo celebrandæ in præcepto quarto proposuisse; & Judæos ideo solummodo ad ferias die septimo agendas obstrinxisse, ut mores suos ad Dei cessantis exemplar conformarent. Atque inde colligunt sabbatum (utpote, inquiunt, ratione morali nixum & immutabili) juris immutabilis esse, & præceptum quartum Judæos & Christianos pariter obligare. Inter alios [f] *Curcellæus* hac sola de causa, sic sibi animum induxit credere: nam, inquit, *morale esse mandatum sabbati,* [1] *ratio illi addita suadet, nempe quod Deus, creato sex diebus cælo, terra & mari, requieverit die septimo, & nos ad exemplum suum velit unum diem e septem ab hujus vitæ laboribus feriari. Nam ea universalis est, & ad omnes mundi incolas, qui Dei sunt opus, pertinet.* Quasi ratio quarto præcepto reddita hoc sensu capienda esset, "ego Dominus vester sex dies operi, septimum quieti, destinavi; æquum
"est autem ut vos mihi, boni omnis auctori & exemplari, per omnia conformes ex-
"hibeatis. Hanc autem interpretationem a legislatoris mente deviam esse, mihi facile persuadeo: quid enim opus est ut Deum in circumstantia tam levi nobis in exemplum proponamus? & quid boni e diei præsertim septimæ cessatione cuiquam redit, ut ne-

a L. 1. *Discurs.* 15. b *Exod.* 14. 30. c *Cap.* 20. 11. d *Exod.* 20. 8, 9, 10. e *Jerem.* 10. 11, 12. *Jon.* 1. 9. f *Diatrib. de Esu sanguin.* c. 6.

1 *Curcellæus* in loco laudato tribus utitur argumentis. Primum est, *quod in Decalogo contineatur.* Secundum, *ratio, illi addita* &c. Tertium, *sabbatum præceptum fuit Israelitis ut servi eorum & ancillæ, sicut ipsi, a laboribus suis quiescerent.* Vid. pag. 950.

cessa

ceſſe ſit Deum magis ea in re quam plurimis aliis imitari? Cum ratione itaque maxime conſentit, ut præceptum quartum, quaſi verbis hiſce conceptum, capiamus: "ego ſolem, lunam, ſtellas, & quicquid numinis titulum cultumque inter gentes obtinet, "creavi ſolus; die ſeptimo ceſſans, poſtquam ſex dies operi creationis impendiſſem. "Vos itaque ſex dies labori, ſeptimum otio dedicetis; ut mores veſtri conformes in- "dicent, vos creationis fidem alte retinere, & me unum creationis auctorem agnoſ- "cere, cultuque dignum judicare. SECT. VIII.

Eo me jam ducit methodi filum, ut teſtimonia aliquot humana in ſententiæ meæ ſubſidium advocem. Tria itaque, [Chriſtiani, Judæi, atque ethnici] mecum facientia ſubjungam teſtimonia. Et humanis:

INTER Chriſtianos, ſ. [a] *Cyrillus Alexandrinus* hoc teſtimonio paulo prolixiori ſententiam meam cohoneſtavit: *poſtquam Iſraelitæ, egreſſi e tellure patria, in Ægypto conſiterunt; decurſu temporis, ex Hebræorum genere & ex Abrahami ſtirpe ſeſe prognatos eſſe, ne memoria quidem, ut fieri ſolet, amplius retinebant. Hinc moribus patriis oblivioni traditis, ac pietate quam a majoribus acceperant abdicata, ad* idololatriam *incolarum* contagione, *convertebantur.* ——— *Solem* itaque *pro Deo colendum eſſe cenſebant:* tum *cælo, telluri, lunæ, ſideribus*; atque omnibus demum elementis, *venerationem Deo debitam tribui oportere arbitrabantur?* ——— *Cum vero legiſlator ipſos ab Ægyptiorum crudelitate, duraque illa ſervitute vindicare eoſque in terram promiſionis vocare* ſtatuiſſet; *ſuſceptos in Ægypto errores deponere, omni lenocinio verborum amoto juſſit.* Επειδὰν δέ πως ἐχθρῶν ϗ διὰ πράγματος σαφῶς ἐπαναγκάζειν ὥσπερ ϗ ἄκοντας ὁμολογεῖν, &c. *Sed cum præterea claro aliquo & reali indicio opus eſſet, quo fateri quodammodo vel inviti cogerentur cælum* a ſuo conditore *factum*; & ejuſdem *opera ſolem, lunam, aſtra aliaſque res omnes ut eſſent accepiſſe*; συχηματίζεσθαι κελεύει τῷ δημιουργῷ, eos *opifici* eorum *conformari jubet, vultque per ſabbatum quieſcentes feſtivitatis cauſam cognoſcere.* —— Οἱ δὲ καταλύοντι τῷ δημιουργῷ συγκαταλύειν σπουδάζοντες, πῶς οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν, ϗ μάλα σαφῶς, ὡς πεποίηται μὲν τὰ σύμπαντα· *Qui vero ſtudent ut rerum opifice quieſcente conquieſcant & ipſi, annon illi res omnes* ab alio *conditas* atque effectas *fuiſſe, & quidem apertiſſime, confitentur?* — Συμβέβηκε τοίνυν, διὰ τῆς κατὰ τὸ σάββατον ἀργίας, ϗ τὸν περὶ τῆς Θεότητος εἰσφέρεσθαι λόγον τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ϗ τὴν ἁπάντων τεχνίτιν ϗ δημιουργὸν ἐπιγινώσκεσθαι φύσιν· *Factum eſt igitur, dum ſabbato ceſſant, ut divinitatis ſenſus Iſraelitis incuteretur, & naturam omnium opificem & effectricem intelligerent.* Et ſtatim in hæc verba deſinit, εἰς μὲν δὴ λόγος ἔτος τῆς κατὰ τὸ σάββατον ἀργίας· & *una quidem hæc ratio eſt ſabbato indictæ requietis.* Præter hanc autem rationem, nullam aliam agnoſcit, niſi ut vita a laboribus immunis per ſabbatum agi ſolita, ſabbatiſmum in Hieroſolyma cœleſti olim tranſigendum, quaſi per typum & imaginem indicaret. nempe S. Cyrilli Alex.

S. *Cyrillo* conſonat auctor libri *Coſri*, Judæus antiquus, in hunc modum ſententiæ noſtræ teſtimonium perhibens, [b] והיתה שמירת השבת הוא בעצמה ההודאה באלהות אבל כאלו הוא הודאה מעשית וגו i. e. *Obſervatio ſabbati ipſa eſt confeſſio Deitatis, ſed confeſſio quaſi practica* & realis. *Qui enim recipit præceptum ſabbati, ideo quia in eo conſummatum eſt opus creationis, is utique confitetur novitatem* mundi; *qui vero fatetur mundi* novitatem, *fateri* quoque neceſſe habet *innovatorem* & *creatorem, Deum benedictum: qui vero non recipit illud, incidit in dubitationem de æternitate* mundi, *neque pura* & clara *eſt fides ejus in creatorem mundi. Ex quibus*, inquit, *conſequitur, obſervationem ſabbati magis nos Deo propinquos reddere, quam Phariſaiſmum & Naſireatum.* Auct. l. Coſri;

VERBIS meis fidem etiam petam ex ethnici poetæ carminibus, quamvis Judæorum ſabbatum, pro more gentium, in ludum & opprobrium vertentibus: & Rutilii.

[c] *Septima quæque dies turpi damnata veterno*
Tanquam laſſati mollis imago Dei.

Credi vero par eſt, veritatem aliquam in gentilium vulgus ſparſam, ut fere fit, his verbis jocoſis occaſionem præbuiſſe: nempe gentes, a Judæis forte referentibus, accepiſſe, diem ſabbati imaginem quandam Dei, a labore ceſſantis & quaſi requiem captantis, gerere; coſque in numinis illius honorem, & operis eo die peracti memoriam, ſabbatum otio integrum conſecrare. Atque inde *Rutilius*, ad morem poetarum, veritatem depravandi & in jocum vertendi anſam arripuiſſe videatur: quaſi dies ſeptimus *Dei* revera *laſſati* imaginem ferret, & Judæi diem illum *turpi veterno damnarent*, ut vitam eorum ad numinis ſui deſidioſi exemplum inſtituerent.

a *Homil. 6. de Feſt. Paſchal.* T. 5. p. 76. b P. 2. p. 117. c *Rut. Claud. Itiner.* l. 1. v. 391.

SECT. IX.

SECT. IX.

Hoc aliis insuper argumentis confirmatur.

Ad sententiam firmandam, primo,

EX iis quæ supra præmisimus eluceſcit, Deum eo præcipue consilio sabbatum instituisse, ut illius observatio signo esset, creationem fidem firmam apud Judæos obtinere, eosque creationis auctorem unice venerari. Multorum autem oculi præjudiciis adeo suffusi sunt & vitiati, ut facile præsentiat animus, eos sententiæ nostræ veritatem nondum percepturos. His itaque testimoniis, alia subnectere visum est argumenta, quæ lectori proculdubio satisfacient, si rem non ex præjudicio sed ratione velit æstimare.

Sabbatum solis Israelitis datum, probatur, scriptura,

HORUM primum sic se habet: argumentis haud inertibus evinci potest, Deum sabbatum, non humano generi, sed solis Israelitis, observandum tradidisse.

REM ita esse, satis extra dubium ponunt illa scripturæ loca, quibus modus sabbati instituendi declaratur. Inter ea cæteris prælucet *Exod.* 16. 29. Ubi inquit Moses, *videte quod Jehova dedit* VOBIS *illud sabbatum: idcirco dat* VOBIS *die sexto cibum bidui:* & cap. 31. 13. Dicit Deus, *sabbata mea observabitis, nam signum est inter* ME *&* VOS, *per generationes vestras:* & v. 14. *Sabbatum custodietis, est enim* sanctum VOBIS: & com. 16, 17. *Et custodient filii Israel sabbatum, ad observandum sabbatum per generationes suas: signum est inter* ME *&* FILIOS ISRAEL *in perpetuum:* ubi voces illæ, *per generationes suas,* notant observationem sabbati, durante tantum politia sua, Judæis incubuisse. [a] Nehemiah, singularia Dei beneficia in Hebræorum gentem collata recolens, inter alia, *sabbatum,* inquit sanctum *notum feciſti* EIS, *& præcepta, statuta, & legem præcepiſti* EIS, *per manum Mosis.* Apud [b] Ezechielem denique, primum pene locum occupat sabbatum, in beneficiorum censu quibus Deus populum illum, Ægypto nuper egressum, sibi devinxisse dicitur.

Veterum testimonio.

SCRIPTURIS hac in re veterum sententias apprime consentaneas inveniamus: nam [c] Josephus loco non uno sabbatum τὸν πάτριον νόμον, *morem patrium* & Judæorum genti peculiarem, appellavit. [1] Justinus Martyr sabbatum Judæis datum asserit, διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν καὶ τὴν σκληροκαρδίαν, in dialogo cum Tryphone: & [2] Theodoritus locum illum Prophetæ [sabbata mea dedi eis, ut sint signum, &c.] his verbis τὴν ἀργίαν, *sabbatorum ceſſationem ipsis lege præscripsi, non quod vitam ipsis dare sufficeret,* ἀλλ' ἵνα τὸ ἰδιάζον τῆς πολιτείας χωρίζῃ μὲν αὐτοὺς τῶν ἐθνικῶν ἐπιτηδευμάτων· *Sed ut hæc vitæ instituendæ ratio* PECULIARIS, *eos a gentium institutis separaret.* In eandem sententiam multa alia apud Patres, Græcos imprimis, extant testimonia, quæ brevitati studens prætermitto. Veteres Hebræorum magistros eidem opinioni studuisse, clare liquet e variis eorum suffragiis a cl. [d] Seldeno collectis, quæ nobis compilare religio est. Iis adjungam tantum Petri Galatini illa: [3] *sic legitur apud eos in gloſſa* ad *Exodi* verba, *ecce* Deus dedit sabbatum vobis; *quid* sibi volunt verba illa, dedit vobis? *Quia vobis Judæis dedit, & non gentibus seculi.*

& ratione.

SED si scriptura, Patres, Hebræorum etiam magistri, tacuissent, ipsa ratio solos Judæos ad sabbati religionem astrictos abunde testaretur. Notum enim est, [e] regiones *extremis cœli partibus subjectas,* per menses aliquot Solis præsentia destitutas, & cum *perpetua caligine* luctari; adeoque non posse tempora sua, per dies & noctes, menses aut sabbata, e solis ortu & occasu pendentia, distribuere vel numerare. Nec hominibus sub diverso meridiano positis, uno eodemque momento diei septimæ lucem videre contingit; sed eo tardius aut citius, quo propius ad Orientem aut ab eo remotius collocantur. Necesse est itaque, ut ipse dies, aut pars ejus haud exigua, quem Deus Israelitis observandum dedit, a gentibus aliis observari non possit; & tempus in Palæstina sacrum, sub alio cœlo in profanum transeat, diebus ἐργασίμοις accensendum. Suadet itaque ratio, ut credamus sabbatum, non nisi uni populo, sub uno pene meridiano, in Palæstina degenti, datum; adeoque mandatum quartum inter מצות תלויות לארץ *Statuta terræ isti appendentia* (uti loquuntur Judæi) merito numerandum. Hisce concinunt verba Poetæ, *septima,* (i. e. sabbatorum) *sacra,* Palæstinæ incolis, ceu propria & peculiaria, vindicantis;

a Cap. 9. 14. b Cap. 20. 11, 12. c *Antiq. Judaic.* l. 14 c. 18. & de *Bel. Jud.* l. 2. c. 16.
d *De jur. nat. & gent.* l. 3. c. 5. & 10. e *Gelu premitur, quicquid eſt ſubjectum extremis* cœli partibus. *Perpetua caligo utrobique, & alieno molliorum ſiderum aſpectu,* &c. Plin. nat. hist. l. 2. c. 68.

1 Pag. 173. 2 Tom. 2. p. 397. 3 Lib. 11. col. 585.

[a] *Quaque*

* *Quaque die redeunt, rebus minus apta gerendis,*
Culta Palæſtino ſeptima feſta Syro.

SECT. IX.

E jam dictis patere cenſeo, ſabbatum ſigni temporarii loco Iſraelitis inſtitutum fuiſſe: quid enim ſabbatum ſolis Iſraelitis obſervandum traderetur, niſi ut hoc illuſtre creationis monimentum ſignum eſſet *ex parte Dei*, quod nempe gentem Iſraeliticam (cæteris in ethniciſmi caligine relectis) ſibi *in peculium* elegiſſet; & illius obſervatio ſignum eſſet *ex parte populi*, quo ſe rerum principium credere, & unum Jehovam (rerum omnium Conditorem) pro Deo habere, teſtarentur?

SECUNDO: ad hanc ſententiam firmandam non parum confert, quod Deus præ- Arg. 2m.
ceptum de ſabbato colendo, reliquis præponere, & ejus violationem multo gravius quam cæterorum omnium ferre, videatur. Nam *legem de ſabbato datam cæteris multo frequentius ingerit, nonnunquam [b] quater aut quinquies intra verſuum paucorum ſpacium: * pravos Iſraelitarum mores in deſerto, recolens, eis probro vertit, quod *ſtatuta & judicia ſua ſpreverint*, ſpeciatim vero quod [c] ejus ſabbata violarint: * Judæis pie vitam inſtituentibus, ſabbata præſertim reverenter habentibus, mercedem ingentem [d] pollicetur: * ſi quis in multas alias leges commiſiſſet, pœna levis erat aut arbitraria ſubeunda: at ſiquis ſabbati ſanctitatem violaret, lege ſtatutum erat ut capite plecteretur: * otium ſabbaticum [e] advenas & proſelytos tenuit, quanquam legibus aliis pleriſque ſoluti fuerint: * cum rerum ſacrarum contemptus mentio incidit, ſabbata, quaſi ſanctitate peculiari donata, [f] nominatim exprimuntur: * ſpeciale μνημόσυνον in mandati ſolius quarti limine collocatur, quaſi religionis vita in præcepti illius obſervatione *ligaretur:* * palam eſt Deum, ſabbatum affini circumciſionis ſigno plurimum prætuliſſe; nam circumciſio in deſerto prætermiſſa eſt, ſabbatum ſolenniter obſervatum; lex de ſabbato proſelytos tenuit, circumciſio ritus erat in eorum arbitrio ſitus; ſoli homines ad circumciſionem, bruta etiam ad otium ſabbaticum, aſtringebantur; circumciſio, nullo, ſabbatum tribus illuſtribus miraculis (ſtatim recenſendis) confirmabatur; nullas promiſſiones circumciſioni, egregias autem [g] ſabbato, factas legimus. * Deus malis innumeris exercuit Hebræorum gentem, ut de iis ob ſpretam [h] ſabbati religionem vindictam ſumeret: * Deus eadem pœna ſabbati violationem, qua adulterium & idololatriam, coerceri voluit; nam in eum qui quicquam operis in ſabbato faceret, [i] mortis ſententiam tulit. Sed hæc omnia levia cenſeantur, præ exemplo illo in miſellum illum edito, cui Deus, ob ligna paucula [k] ſabbato collecta pœnam capitalem irrogavit. Quid autem Deus affectum ejus erga vacationem ſabbaticam propenſiſſimum tot inſignibus indiciis comprobavit? quid diem ſeptimum præter cæteros, eumque ritu tam ſingulari, coli voluit? Nulla mihi ratio occurrit, majorem veritatis ſpeciem præferens, quam quod ſabbati obſervatio magno creationis operi teſtimonium perhiberet, & præcipuum [l] legis Moſaicæ fundamentum [mundi novitatem] ſtabiliret; e diverſo vero ſabbati violatio creationis abnegationem contineret, & ethnicorum fidem de numinum ſuorum æternitate conceptam aſſereret & confirmaret. Nam fidei modulum excedit, Deum pœnam capitalem in hominem ligna paucula ſabbato colligentem ſtatuere voluiſſe; niſi quod ille, ſabbati contemptu, creationem abnegare, adeoque legem a fundamento ſubruere velle, videbatur. Ratio non fefellit Calvinum, cum dixit, [m] *niſi eximium aliquid & ſingulare fuiſſet in ſabbato, videri poſſit æquo atrocius, jubere hominem interfici, tantum quoniam ligna* collegiſſet. Quidnam autem hoc *eximium & ſingulare in ſabbato*, eſſe potuit, quam creationis & exiſtentiæ Dei (ſummi creatoris) indicatio, quorum utrumque, lignorum in ſabbato collectione, denegare cenſebatur? Hiſce concordia ſunt [n] Aben-Ezræ verba, כל עושה מלאכה בשבת המכחש במעשה בראשית רק אתנו מכחש השם הנכבד. i. e. *Quiſquis opus fecerit in ſabbato, abnegat ille opus creationis, quantumvis non* diſerte *abneget ipſum Deum O. M.* Ut rem totam ad pauca redigam: ſeculo Moſis, articulus ille præcipue, de creatione mundi, in controverſia verſabatur, piis omnibus partem affirmativam, & idololatris negativam, vehementer aſſerentibus; eo quod mundi æternitas ipſa gentiliſmi radix eſſet, & mundi novitas ipſum religionis Moſaicæ fundamentum. Iſraelitis itaque ſabbatum inſtitutum eſt, ut perpetuum extaret creationis memoriale, & illius obſervatio quaſi lapis Lydius eſſet, hominis fide creationis imbuti & Dei ſacris dediti. Hinc in vet. Teſtamento, ſabbati religio ſæpe &

a *Ovid. Ar. Am* l. 1. v. 417. b *Ex.* 16. 23, 25, 26, 27, 29. & 31. 13, 14, 15, 16, 17. *Jer.* 17. 21, 22, 24, 27. c *Ezec.* 20. 24. d *Iſa.* 58. 14. e *Iſa.* 56. 4, 6. f *Ezec.* 22. 8. g *Iſa.* 56. 2. & 5. *Jer.* 17. 24, 25. h *Nehem.* 13. 17, 18. i *Exod.* 31. 15. k *Num.* 15. 32, 35. l *Sententiam de antiquitate mundi, omnes legem noſtram amplectentes refugiunt; fundamentum enim legis noſtræ eſt, quod Deus hunc mundum creavit ex nihilo.* Maim. Mor. N. P. 2. c. 30. m *Comment.* in *Exod.* c. 20. 8. p. 302. n *In Exod.* c. 20.

SECT. IX. centies inculcata est, & modis omnibus curatum, ut homines ad sabbatum sancte & reverenter habendum inducerentur; nempe ut hac ratione, creationis opus eorum animis altius infigeretur, superstitio radicitus evelleretur, & omnis veri Dei cultor & ἀληθῶς Ισραηλίτης ab idololatra vel hypocrita dignosceretur.

Arg. 3m. TERTIO: ipsa sabbati Judaici essentialia (si attente perpendamus) hujusmodi erant, ut Deum signi vel documenti loco sabbatum instituisse, vel inde satis innotescat. Nam hæc quinque (ni fallor) ad sabbatum constituendum, in quarto mandato requiruntur:

(1°.) UT sit unus dies e septem. Non præcepit Deus, ut Israelitæ novilunia, plenilunia, vel septimum mensis cujusque diem, sed diem unum e qualibet septimana, sibi & sacræ quieti dedicarent. Nec opus est, in veritatis hujusce probatione molestius immorari, cum vel pueris notum sit, legem septimas dierum, æque ac decimas bonorum, postulasse.

(2°.) UT unus ille dies, non primus esset, aut quintus, sed septimus, a creatione scilicet, mannæ descensu, vel redemptione ex Ægypto, ordine numeratus. Nam lege curatum est, non solum ut sabbatum, sed [a] השבת, *hoc ipsum sabbatum* [diem nempe jam a Saturno denominatum] ritu solenni celebrarent. LXX interpretes, את יום השבת, [b] τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, [1] *septimum illum diem*, paraphrasi quadam, interpretantur. Eodem pertinet illa apud *Suidam* expositio, Σάββατον ἑβδόμη ἡμέρα ἐτύγχανε τῷ κυκλικῷ διαστήματι, *sabbatum erat septimus dies, circularis illius intervalli.* Non licuit Ecclesiæ Judaicæ tantum dominii in sabbatum exercere, ut illud in diem quemvis alium transferrent, & primum loco septimi celebrarent. Nempe, diei septimo disertis legis verbis astringebantur: *recordare diei sabbati, sex diebus operaberis*, &c.. *Septimus autem est sabbatum domini Dei tui*, Et statim additur, *Requievit in die septimo, idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificavit eum.* E quibus apparet, Deum diem septimum & diem sabbati tanquam verba synonyma usurpare. Et exigua illa (sic enim videtur) temporis sabbatici circumstantia sæpius in lege punctim exigebatur.

(3°.) UT dies esset ab omni opere servili immunis, & otio sacro per horas viginti quatuor solide consecratus. Hinc dies ille nomen שבת apud Hebræos invenit, quod a [c] Græcis interpretibus ἀνάπαυσις *requies* redditur; unde & auctor apocryphus, diem sabbati [d] τὴν τῆς [2] ἀναπαύσεως ἡμέραν *illum quietis diem* nuncupavit. Hoc autem otiandi præceptum tam arcte ligavit Hebræorum gentem, ut in sabbato nefas esset egredi, *ad colligendum manna*, Exod. 16, 22. item ad colligendum *ligna*, Num. 15. 32. *Ignem accendere in habitaculis*, Exod. 35. 3. *Coquere aut lixare*, Exod. 16. 23. *Res venales inferre*, Nehem. 13, 20. vel *efferre onera*, Jerem. 17. 21. verbo, quicquam negotii πρὸς τὰ βιωτικὰ pertinentis expedire.

(4°) UT dies otii esset, post sex dies labori datos. Hoc in quarti mandati verbis haud obscure continetur: *sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbatum domini Dei tui est.* Quibus verbis, uti communis fert opinio, non præceptum sed permissio, non necessitas *operandi*, sed libertas, indicatur. Cum autem voces, in textu [e] Hebræo simul & [f] Græco, non permissionem sonent sed præceptum; cum etiam in præcepto quarto, non minùs Dei sex diebus operantis, quam septimo quiescentis, ratio habeatur; rationi maxime conveniens est, ut iis in verbis, operandi non libertas tantum, sed necessitas, indicari censeatur. Adeo ut, nec ecclesiæ Judaicæ liceret aliud sabbatum, quavis septimana solenniter observandum, instituere; nec privato alicui Judæo, perpetuo otio indulgere, vel dies negotio alicui civili destinatos, in ferias ordinarie commutare.

(5°.) ID etiam inter sabbati Judaici essentialia ponendum arbitror, quod a vespera ad vesperam [non a diluculo ad vesperam] celebrari debuerit. Hoc equidem [g] explicite in Levitico præceptum legimus, implicite in mandato quarto, diem septimum pro sabbato colendum postulante. Nam proculdubio, sex dies ἐργάσιμοι, quorum lex illa meminit, de diebus [h] a vespera ad vesperam continuatis intelligendi sunt; ideoque par est, ut sabbatum etiam, de die modo consimili putata, more Judæorum, interpretemur.

QUID autem circumstantias hasce minutulas tam serio curaret summus legislator,

a *Exod.* 20. 8. b V. 11. & *Exod.* 31. 15. c *Exod.* 16. 23. d *Maccab.* c. 15. 1. e תעבוד *operaberis.* f ἓξ ἡμέρας ἐργᾷ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου. g Cap. 23. 32. h *Genes.* 1. 31.

1 Ita se habet codex Vaticanus; Alexandrinus autem, ἡμέρα τῶν σαββάτων.

2 Καταπαύσεως, tum apud codicem Vatican. tum Alexandr.

nisi

niſi ut dies tot circumſtantiis plane ſingularibus notabilis, ἀνδείγματος loco eſſet, & rem magni momenti luculentius indicaret? Quid enim ad pietatem refert, ut ſeptimus dies potius quam primus ab uſu communi ſeparetur? & quid boni e ceſſatione ab omni opere ſervili per horas viginti quatuor cuiquam rediturum eſt? Quid ad religionem & virtutem momenti habet, ut quis ſabbatum a veſpera ad veſperam celebraret? Et quid ad pietatem intererat, ut quis ab omni opere [vel ignis accenſione] in ſabbatis abſtineret? Expediam paucis: ratio humana in puſillis hiſce ſabbati Judaici circumſtantiis, abſolute & per ſe ſpectatis, nil commodi vel conſilii percipere poteſt. Ethnici itaque, ſola ratione judicantes, ſabbata, præter cætera Legis inſtituta, ridicula habuere; & Judæorum ſeptimæ feriæ non minus uberem jocandi ſegetem, quam circumciſio ipſa, [a] Gentilibus attulere. Facile præſentio, nonnullos hic reſponſuros, Deum, diem ſeptimum celebrare, & eo die ferias agere, præcepiſſe, [b] non quod illas diei circumſtantias, abſolute ſpectatas, alicujus æſtimaret; ſed quod dies ille, ſervilium miniſteriorum onere liberatus, aptior eſſet officiis ſacris tunc temporis peragendis, & Judæi, die ſaltem ſabbati, Domino ἀπροσπάτως adhærerent. Sed hæc reſponſio rem propius putanti minime ſatisfaciet: manifeſtum eſt enim, Deum in ipſis quarti mandati verbis, non religionis exercitium, ſed otium ſolummodo corporale, in ſabbato præcepiſſe. Et ſi Deus, religionis exercendæ gratia, otium ſabbaticum inſtituiſſet, non neceſſe erat, ut diem ſeptimum, eumque integrum, exigeret, aut Iſraelitæ tam ſcrupuloſe, a labore vel minimo, in ſabbatis abſtinerent. Ideoque rationi multo convenientius eſt, dicere, Deum ſabbatum circumſtantiis illis inſigne celebrari voluiſſe, ut imaginem eo magis expreſſam gereret diei illius ſeptimi quo Deus a creationis opere requievit; adeoque ſabbatum creationis opus tardis Iſraelitarum animis ingereret & inculcaret, & illius obſervatio, creationis fidem & creatoris cultum apud Iſraelitas obtinentem luculenter indicaret.

SECT. IX.

QUARTO: ſabbatum Judaicum eo primum ſeculo præceptum eſt, quo Deus rudem Hebræorum populum ex Ægypto liberavit, eoſque revocare ſtuduit ab inſtitutis Ægyptiis, ad pios majorum mores, a quibus miſere deſciverant.

Argm. 4tum. ab origine ſabbati ductum.

HUIC aſſertioni ſcriptura teſtimonium haud obſcurum perhibet: nam Nehemiah, Dei beneficia in Iſraelitas Ægypto nuper egreſſos collata memorans, [c] *et ſuper montem Sinai*, inquit, *deſcendiſti*, &c. *Et ſabbatum ſanctum tuum notum feciſti eis in manu Moſis ſervi tui.* Novi quidem nonnullos, ad hujus loci lucem meridianam obnubilandam, reſpondere ſolitos, ſcripturam ſic locutam fuiſſe, eo quod Deus legem de ſabbato colendo tunc renovarit, & illius notitiam, temporis lapſu deperditam, Moſis miniſterio reſtituerit. At hæc reſponſio male convenit cum verbis textus, ſabbatum *notum factum per Moſem* & in ſolitudine *datum*, diſerte aſſerentis: leges enim, non cum renovantur, ſed cum primo promulgantur, *notas* & *datas* dicimus. Rem hanc paulo magis illuſtrant & confirmant Dei per Prophetam verba, [d] *eduxi eos a terra Ægypti, & adduxi in deſertum, & dedi eis ſtatuta mea*, &c. *Et inſuper ſabbata mea dedi illis.* Quæ verba clare docent, ſtatuta ritualia & ſabbata ſimul data, & utraque primam in deſerto ſanctionem & originem accepiſſe. Hiſce conſonum eſt, quod Iſraelitæ primum ſabbatum (cujus in ſcripturis occurrit mentio) in deſerto, die menſis ſecundi viceſimo ſecundo, celebrarent; cum tamen apertum ſit, eos diem [e] decimum quintum menſis ejuſdem murmurando & itinerando conſumpſiſſe. Unde facile colligitur, eos tunc temporis, vel non omnino, vel non eodem die quo poſtea, ſabbatum obſervaſſe. Neque ſcriptura, per ea tantum quæ dicit, ſed & ea quæ non dicit, opinioni noſtræ teſtimonium præbet; nempe quod ſabbati ante Moſis ætatem obſervati nullam omnino mentionem faciat. Hiſtoria ſacra, ſacerdotes, oblationes, altaria, ſacrificia, lucos, preces, gratiarum actiones, vota nuncupata, atque hiſce cognata, in Patriarcharum rebus deſcribendis, non raro memorat: at legem ſabbati datam vel obſervatam fuiſſe ante Moſis tempora, ne unico ſcripturæ verbo vel exemplo probari poteſt. Mirum autem non immerito videatur, legem tam ſanctam & ſolennem humano generi, ſub ipſa rerum primordia, datam fuiſſe, nec minimum in ſcriptura legis illius obſervatæ veſtigium aut umbellam, per annos bis mille, reperiri poſſe. Hiſtoricus ſacer frequentes Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, peregrinationes æternæ memoriæ conſecravit; at nullum uſpiam indicium eſt itineris ob ſabbatum intermiſſi, quod poſt exitum Iſraelitarum ex Ægypto

Hanc a Moſis tempore arceſſendam, probatur, ſcriptura.

a *Lament.* 1. 7. 1 *Mac.* 1. 39. b *Certe otio & deſidia non oblectatur Deus — Diem ſeptimum ſibi ſumpſit — ut in conſideranda operum ſuorum pulchritudine cultores ſuos aliis omnibus curis ſolutos prorſus retineret.* Calvin. Comment. *in Exod.* 20. 8. p. 302. c Cap. 9. 13, 14. d *Ezec.* 20. 10, 11, 12. e *Exod.* 16. 1. 22. *collat.*

 ſæpe

SECT. IX. ſæpe reperiamus. Hoc ipſe [a] *Curcellæus*, nobis licet adverſus, fateri cogitur; dicens, *nulla iſtius rei* [ſabbati celebrati] *veſtigia apud Moſem ſuperſunt, in toto libro Geneſeos, nec in* 15 cap. Exodi; *quamvis multæ ibi occurrerent occaſiones commodæ, ejus mentionem in deſcribendis Patriarcharum geſtis faciendi, ſi forte illud obſervaſſent.*

Et teſtimonio. SI a ſcriptura ad Patres antiquos deſcendat ſermo, eos hic ὁμοψήφους inveniam, ſabbatum Patriarchis ignotum, & per Moſem primo patefactum junctis ſuffragiis aſſerentes. Inter eos claſſem ducat *Juſtinus Martyr:* poſtquam enim Noachi Melchiſedechi, Abrahami, & aliorum, meminiſſet, [b] addit, μὴ σαββατίσαντες οἱ προγεγονότες πάντες δίκαιοι, τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν, καὶ μετ' αὐτοὺς Αβραὰμ, καὶ οἱ τούτου υἱοὶ ἅπαντες μέχρι Μωϋσέως· *Omnes modo nominati juſti, ſine obſervatione ſabbati Deo placuerunt: & poſt illos Abraham, atque ejus liberi cuncti, ad Moſen uſque.* Et poſtquam ſolam Judæorum duritiem & pervicaciam inſtitutis Moſaicis occaſionem dediſſe dixerat, [c] *ſi*, inquit, *iſta ad hunc modum non fuerimus profeſſi, eveniet nobis ut in abſurdas incidamus cogitationes, quod non idem Deus temporibus Enochi & aliorum omnium fuerit*; οἳ μήτε περιτομὴν τὴν κατὰ σάρκα ἔχοντες, μήτε σάββατα ἐφύλαξαν, μήτε δὲ τἀ ἄλλα, &c. *Qui neque circumciſionem in carne habentes, neque ſabbatum ſervaverunt, neque alia inſuper quæ Moſes fieri mandavit.* Speciatim, de Melchiſedecho diſſerens, Ἀπείτμητος, inquit, ἵνα ὁ Ιεσσοὺς τοῦ υἱοῦ τοῦ Μελχισεδὲχ, καὶ γὰρ μὴ σαββατίζων τῷ Θεῷ εὐηρέστησε· Juſtino conſonus eſt Tertullianus, [d] *Melchiſedechum incircumciſum & non ſabbatizantem ad ſacerdotium Dei allectum* aſſerens. Et poſtea, de Patriarchis loquens, hæc habet: *doceant, Adam ſabbatizaſſe; aut Abel hoſtiam Deo ſanctam offerentem, ſabbati religione placuiſſe: aut Enoch tranſlatum, ſabbati cultorem fuiſſe: ſed dicturi ſunt Judæi, ex quo hoc præceptum datum eſt per Moſen, exinde obſervandum fuiſſe,* &c. Eandem ſententiam ambabus manibus tuetur Euſebius, Hiſt. Eccleſ. l. 1. c. 4. & lib. 7. Præp. Evang. c. 6. & lib. 1. Demonſt. Ev. c. 6. Nolo ipſa auctoris verba huc transferre, utpote prolixiora, & dulcius ex ipſo fonte haurienda. Huc faciunt etiam S. [e] Bernardi illa, *literalis obſervatio ſabbati, indictus ſacrificiorum ritus, — interdictus carnis porcinæ eſus, — pluvia eſt, — e nube* Moſi *deſcendens: ſed non in hortum meum deſcendat.* Qui plura teſtimonia deſiderat, *Gomarum* videre poterit, qui ſententiam noſtram, de primæva ſabbati origine, teſtium, antiquiorum & recentiorum, nube [f] protegit.

CUM itaque clarum ſit, originem ſabbati, non a mundi primordio, ſed Moſis ætate, petendam eſſe; in prono eſt colligere, ſabbatum ad peculiarem Hebræorum ſtatum & ingenium accommodatum fuiſſe, Deumque ſabbatum, tantum ut ſigni & monumenti loco inſerviret, populo illi moribus & dogmatis Ægyptiacis innutrito, obſervandum tradidiſſe. Huic argumento firmitatis aliquid addunt [g] *Irenæi* verba: *quia non per hæc* [circumciſionem & ſabbatum] *juſtificabatur homo, ſed* IN SIGNO *data ſunt* Judæorum *populo*; *oſtendit* Scriptura, *quod ipſe Abrahamum, ſine circumciſione & ſine obſervatione ſabbatorum, Deo credidit, & amicus Dei vocatus eſt.*

QUINTO: veritatis aſſertionis noſtræ non obſcurum eſt argumentum, quod ſic Dei providentia proſpectum ſit, ut ſabbatum, tanquam gentile quiddam, Hebræorum populo relictum eſſet, & e gentium moribus ſummo ſemper cum contemptu rejectum; dum interim ritus alios quam plurimos Judaicis affines retinuerint, & alia pleraque Decalogi mandata cuſtodierint. Hoc ſcite obſervavit [h] *Theodoritus*, de Judæis in hunc modum differens; Κατὰ τἀ ἄλλα τοίνυν τοῖς ἄλλοις κοινωνοῦντες, κατὰ τοῦτο τῆς Σαββάτου φυλακῆς, ἰδίαν τινὰ πολιτείαν ἔχειν ἐδοκουν, &c. *In aliis igitur cum aliis communione juncti, quantum ad ſabbati obſervationem, quandam vitæ rationem ſibi propriam retinere videbantur; nulla enim alia gens hoc otium obſervabat:* οὐδὲ ἡ περιτομὴ ὅπως αὐτοὺς τῶν ἄλλων ἐχώριζεν, ὡς τὸ σάββατον, &c. *Neque circumciſio ita ipſos ab aliis diſtinguebat ut ſabbatum: quippe circumciſionem Idumæi quoque habebant, qui ab Eſau genus ducebant; Iſmaelitæ ſimiliter, Ægyptii etiam a Judæis hanc edocti obſervare ſtudebant:* τοῦτο δὲ τῆς σαββάτου φυλακὴν μόνον τὸ Ιουδαίων ἐφύλαττεν ἔθνος, *ſabbati vero cuſtodiendi morem ſola Judæorum natio obſervabat.* Atque inde ſic prudens concludit, Διὸ ἔφη ὁ Θεὸς, ὅτι τὰ σάββατά μου ἔδωκα αὐτοῖς, &c. *Idcirco* vere *dixit Deus, ſabbata mea dedi iis, ut ſint in ſignum inter me & inter ipſos,* Probe novi, Joſephum & alios aſſerere Gentiles Hebræorum ſabbata æmulatos fuiſſe, & ad eorum exemplum die ſeptimo feriatos. Hoc autem a nonnullis tantum, ſub inclinantis rei Judaicæ tempora, factum eſt; cum Judæorum religio, una cum ipſa gente, diffuſa eſſet, & [i] victores in gentis devictæ mores non raro tranſirent. At apud ethni-

a *Diatrib. de eſu ſang.* c. 6. p. 955. b *Dialog. cum Tryph.* p. 174. c *Pag.* 182. d *Adv. Judæos* p 185.
e *Serm.* 58. in *Cantic.* col. 740. f Lib. de *Orig. Sab.* c. 4. §. 63. 64, 65. & ſeq. g *Adv. Hæreſ.* l. 4. c. 30. p. 319. h *Comment.* in *Ezec.* c. 20. T. 2. p. 398. i *V. Heilin. Hiſt. Sab. Par.* 1. c. 8. §. 4, 5, 6.

corum

corum partem longe potiorem diei ſeptimæ ceſſationem deridiculo fuiſſe, & (ſi pau- SECT.
cos excipias) Judæos ſolos lucem ſeptimam quiete tranſegiſſe, ſat conſtat e multis illis IX.
antiquorum teſtimoniis a [a] *Seldeno* congeſtis, cujus ego ſcrinia lectori intacta tradam. Res autem hæc eo mirabilior exiſtimetur, quod ethnici rituum aliorum Judaicorum imagines quaſdam in ſacris eorum retinuerint (eorum plurimis ipſum circumciſionis ritum minime refugientibus) & legis Judaicæ mandata pleraque alia diligenter obſervarint. In hujus rei fidem memorabile ſubjiciam [b] *Juliani* dictum: Ποῖον ἔθνος ἐστὶ, τοὺς τῶν Θεῶν, ἔξω τοῦ, ὃ προσκυνήσεις Θεοῖς ἑτέροις, καὶ τοῦ μνήσθητι τῶν σαββάτων, ὁ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολάς; *quænam gens eſt, per Deos, extra hæc duo,* non adorabis Deos alios, *&* memento ſabbatorum, *quæ cætera* [Decalogi] *præcepta obſervanda non putet?* Cum itaque gentes exteræ pleraſque alias Hebreorum leges & ſacrorum ritus obſervarint, non ſine numine factum videtur, quod a ſabbati religione ſemper abhorruerint. Nempe, Dei providentia, res ita comparatæ videntur, ut ſabbatum, (Judæorum genti proprium & peculiare) documento eſſet, Deum Judæos ſibi in gentem ſanctam & peculiarem; & Judæos invicem ſummum rerum conditorem, ſibi in Deum, elegiſſe; adeoque clare conſtaret, Deum *ſabbata dediſſe Judæis, ut eſſent ſigna inter ſe & ipſos.*

SEXTO: hinc etiam firmior evadat opinio noſtra, quod in mandato quarto, & aliis Pentateuchi locis ubi de ſabbato fit mentio, hoc tantum FREQUENTER & APERTE præceptum ſit, nempe ut illud integra quiete & ſeptimo die celebretur.

1°. LOCIS illis id, ante alia, præceptum legitur, ut ſabbatum quiete integra & labore ne minimo interrupta celebretur. Summus legiſlator, quartum mandatum tradens, in eo pene totus verſatur, ut otium ſabbato requiſitum fuſe deſcribat, & firmiter injungat Iſraelitis. Nec abſurde creditur, mandatum illud ſenſu tam lato capiendum eſſe, ut non tantum hominibus & beſtiis, ſed arboribus, plantis & terræ frugibus, otium & quietem ferat. Nonnullos olim e Judæis ita cenſuiſſe, liquido diſcitur e [c] *Philone:* nam ille, de ſabbato loquens, *laboris,* inquit, *inducias affert omnibus manſuetis animantibus creatis in hominum miniſterium,* —— Φθάνει δὲ τοῖς δένδρων καὶ φυτῶν ἅπασαν ἰδέαν· ὃ γὰρ ἔξεστιν, ὃ κλάδον, ἀλλ' οὐδὲ πέταλον ἐφεῖται τεμεῖν, ἢ καρπὸν, &c. *Affert etiam omnibus arborum & ſtirpium ſpeciebus. Nec ramum enim, nec frondem, nec folium, demere fas eſt, ne fructum quidem ullum decerpere; immunitate in unum diem conceſſa his omnibus, velut publico præconio interdictum eſſet hæc attingere.* Philonis ſenſus eo veritati propinquior exiſtimetur, quod certum ſit annum ſabbaticum (ad ſabbati hebdomadici exemplar inſtitutum) non homini ſolummodo, ſed & toti [d] terræ, laboris intermiſſionem attuliſſe, nec ulli fructum [e] eo anno ſponte naſcentem decerpere licuiſſe. Cum etiam Phariſæi diſcipulos ſabbati violati reos agerent, tantum quod ſpicas vellerent; Dominus noſter, prolixa ſua pro diſcipulis [f] apologia, tantum non fatetur, eos ſabbati violati poſtulari potuiſſe, niſi quod ſpicæ illæ ad famem tantum pellendam vellerentur. Hæc conjectura firmitatis aliquid accipiat ex antiquorum etiam Judæorum moribus: de iis enim loquens S. Auguſtinus, [g] *Judæi,* inquit, *ſabbato ſuo, quod adhuc carnaliter ſapiunt, non ſolum in agro fructum nullum decerpunt, ſed nec in domo concidunt aut coquunt.* Probe novi nonnullos exiſtimare, ideo Phariſæos ſpicarum evulſionem criminis loco diſcipulis objeciſſe, quod ſabbati religionem labore vel minimo lædi crederent. At aliam opinionem Judæorum antiquiorum animis inſediſſe, ſatis e Græcorum verſione diſcitur: ſic enim locum illum, *Exod.* 12. 16. ubi de ſabbato fit mentio, transferendum (vel potius explicandum) cenſuerunt; πᾶν ἔργον λατρευτὸν οὐ ποιήσετε ἐν [αὐτοῖς,] πλὴν ὅσα ποιηθήσεται πάσῃ ψυχῇ, τοῦτο μόνον ποιηθήσεται ὑμῖν· E quibus apertum eſt, Judæos olim, quibus ſani aliquid etiam opera ſervilia, *animæ* [i, e. vitæ] cauſa die ſabbati peracta, in licitis habuiſſe. Nonnulla alia ad conjecturam meam firmandam adduci poſſent, niſi quod hæc a propoſito nonnihil aliena videantur.

2°. DISERTE præceptum eſt, non tantum ut ſabbatum ab omni labore liberum agerent, ſed ut illud die ſeptimo [a creatione ſcilicet, aut redemptione ex Ægypto, ordine, numerato] celebrarent. Hoc in mandati quarti principio ſimul & fine monitum eſt. Hanc autem [temporis] circumſtantiam ad ipſam ſabbati eſſentiam ſpectaſſe, pateat, quod numerus ſeptenarius non in ſabbati tantum hebdomadici, ſed & aliorum ſabbatorum, temporibus aſſignandis obſervetur. Nam feſtum Pentecoſtes poſt ſeptem

a *De jur. Nat. & Gent.* l. 3. c. 15. b *Ap.* S. *Cyril. cont. Julian.* l. 5. p. 152. c *De Vit. Moſ.* l. 2. p. 657.
d Hinc *Sabbatum terræ* dicitur, *Lev.* 25. 2. e verſ. 5. f *Mat.* 12. 1, 2, 3. g *Contr. Fauſt. Manich.* l. 6. c. 4. T. 8. col. 204.

SECT. X. hebdomadas, & Expiationis feſtum menſe ſeptimo, agebatur. Annus quiſque ſeptimus feſta quadam celebritate coli, & cum ſepties ſeptimus annorum numerus impletus eſſet, annus Jubilæus magna religione celebrari debuit. Nec tantum Lege curatum eſt, ut dies & annus, ſed & menſis quiſque, ſeptimus (ut licuit) ſabbatica ſolennitate coleretur. Nam, obſervante D. Thoma, [a] *tria feſta celebrabantur in menſe ſeptimo, qui quaſi totus apud* Iſraelitas *erat ſolennis, ſicut & ſeptimus dies.* Adeo ut vere dixerit [b] Cenſorinus, de Judæis, eos *in dierum omnium numeris ſequi ſeptenarium:* nec minus ex vero, de Moſe [c] Philo, quod numerum ſeptenarium, non tantum ἐν ταῖς ἱερωτάταις τῦ νόμυ πλαις, *in ſacratiſſimis Legis tabulis, ſed* ταῖς διανοίαις τῶν ὑφ' ἀυτὸν ἁπάντων ἐχάραξε, *animis poſterorum cunctorum ſculpſerit.* Horum omnium luce vel lippiens percipiat, ad eſſentiam ſabbati mandato quarto præcepti pertinuiſſe, ut die ſeptima [a tali nempe principio numerata] coleretur; & Deum id imprimis curaſſe, ut illa ſabbati circumſtantia Judæorum animis & moribus altius infigeretur.

CUM itaque lex Moſaica, de ſabbati quiete, eoque die tantum ſeptima celebrando, tam ſolicite curet; hinc aperte colligitur, ſabbatum Iſraelitis inſtitutum fuiſſe, non tam religionis exercendæ gratia, quam ut ſigni externi loco eſſet, quo creationis veritas omnibus innoteſceret, & veri Dei cultor a profano & idololatria dignoſceretur. Cum enim ſabbati quies omnimoda, eaque non hominibus tantum, ſed beſtiis, & ipſis terræ frugibus data, & quies illa die tantum ſeptimo culta, nihil ad veram pietatem momenti habeant; neceſſe eſt, ut præcipuas illas ſabbati circumſtantias, ob nullam (quod abſit) vel ob eam quam dixi cauſam, inſtitutas exiſtimemus. Coronidis loco, ſubnectere viſum eſt opportuna *Philonis* verba, quem brevitatis cauſa, per interpretem ſolummodo loquentem audiemus: [d] *his & aliis pluribus de cauſis honoratur numerus ſeptenarius, ſed ob nullam magis, quam quod per hunc numerum manifeſtatus eſt pater Univerſitatis & conditor; in eo enim ceu ſpeculo mens conſiderat Deum fabricantem mundum, & quicquid in eo continetur.*

ID proximo incumbit, ut adverſariorum noſtrorum impetum excipiamus.

SECT. X.

Reſpondetur adverſæ partis argumentis.

FACILE prævideo, nonnullos argumentorum acie contra ea quæ dixi pleraque pugnaturos. Ne tamen nimius in re tam aperta videar, certum eſt mihi cum eorum tantum præcipuis, & quaſi ducibus, manum conſerere: iis enim debellatis, argumenta minoris notæ (prout Philiſtæi, proſtrato duce ſuo,) ſtatim avolabunt.

Arg. 1^m. HORUM autem primum, & primarium, petitur ex ipſis quarti mandati verbis, ſabbatum a Deo *benedictum, ſanctificatum,* & a nobis *ſancte habendum,* luculenter aſſerentibus. E quibus luce clarius eſt, Deum diei ſeptimæ quietem inſtituiſſe, non ſigni loco, ſed cultus & ſanctitatis cauſa; nempe ne ſeculi negotia Judæorum animos a lege audienda, creationis operibus contemplandis, ſacris peculiaribus in ſabbato celebrandis, aliiſque pietatis officiis ad ſabbatum ſanctificandum neceſſariis, importunius avocarent. Ideoque ſcriptores longe plurimi pro certo hactenus habuere, ſabbatum a Judæorum gente, *ſanctificari,* id eſt, non ignobili otio & inertiæ, ſed Deo & ſacris, integre dedicari, debuiſſe. Cæterorum loco, ſic *Epiſcopium* loquentem audiamus: [e] *certum mihi eſt, per* ſanctificationem *illam quam Deus* in præcepto quarto *præſcribit, non aliam ſeparationem intelligi, quam quæ reipſa fit per ceſſationem ab operibus omnibus ſervilibus, & conſumtionem diei totius in ſacris Deoque dignis meditationibus, & operibus, tum ceremonialibus diei iſti dicatis propriiſque, tum moralibus cum laude & gratiarum actione animique hilaritate conjunctis; prout per vocem* ſanctificationis, *quando aliis rebus tribuitur, ubique intelligitur ſeparatio rei cujuſque ad uſus ſacros,* & *imprimis a profano & communi uſu.* Epiſcopio conſentit [f] Curcellæus: *facile colligitur,* ait ille, *ex verbis* benedicendi *&* ſanctificandi, *Deum diem* ſeptimum *a reliquis ſegregaſſe, & cultui ſuo peculiariter conſecraſſe; cui non potuiſſent toti vacare, niſi interea ab hujus vitæ animalis occupationibus temperarent.* Huic opinioni tenacius adhærent aliqui, Prophetæ verbis animati, quibus Judæos ad ſabbatum ſumma cum religione celebrandum, promiſſis ingentibus adhortatur: [g] *ſi*

a *Tho. Aquin.* 1ª. 2. Qu. 102. Art. 4. *ſub fin.* b *De die Natal.* cap. 11. c Lib. *de Mundi opific.* p. 29.
d Lib. de *Decalog.* p. 759. e *Inſtit. Theolog.* l. 3. c. 7. §. 4. f *Diatrib. de eſu ſang.* cap. 6. p. 955.
g *Eſa.* 58. 23.

aver-

averteris a ſabbato pedem tuum, ut non facias voluntatem tuam in die ſancto meo, & vocaveris ſabbatum delicatum, *ad ſanctificandum Jehovam glorioſum, & glorificaveris eum*, &c. Quibus verbis ſic Moſen exponere videtur Eſaias, quaſi mandatum quartum Iſraelitas ad ſeveram & ſolicitam religionem in ſabbatis exercendam devinxiſſet, & non tantum opus aliquod ad uſum vitæ ſpectans, ſed cogitationem quamvis a cœlo & religione deflectentem, tanquam a ſabbati ſanctitate alienam, mandato illo ſtricte prohibuiſſet. SECT. X.

CUM hoc argumentum cauſæ jugulum petere videatur, & a multis firmiſſimum exiſtimetur, par eſt ut in eo ſolvendo paulo diutius immoremur. Huic autem argumento triplici reſponſo ſatisfiat: Solvitur.

(1°.) NEUTIQUAM probabile eſt, Deum ſtatuiſſe, ut Iſraelitæ, ab incolatu Ægyptiaco recentes, ſabbatum tam accurata & ſevera pietate celebrarent. Nullam apud me fidem invenire poteſt, Deum expectaſſe, ut Iſraelitæ, per tot annos a Dei cognitione extorres & alieni, cæpe & allium Ægypti ſpirantes adhuc, ſabbatum integrum, contemplationi, precibus, aliiſque pietatis operibus, de repente conſecrarent. Cum enim Deus legem ejus ad populi rudis & veræ pietatis ſenſu vacui modulum, aliis in rebus accommodaſſet, quis animum inducere poteſt ut credat, eum Iſraelitas ad ſeveriora pietatis exercitia ſtatim vocare, vel carnales eorum animos ea ferre, voluiſſe? Magnum profecto ad pietatem progreſſum feciſſent Iſraelitæ, nuper ab Ægypti lateribus & idolis liberati, ſi ad ferias haſce Deo ſacras frequenter agendas dulci otio allici, & otio illo ad Deum verum agnoſcendum, eique obedientiam aliqualem præſtandam, leniter adduci potuiſſent. Deinde, modo Deus id voluit, ut Iſraelitæ otium ſabbaticum ei ſoli conſecrarent, & diem ſeptimum, tantum ut ſabbati cœleſtis imaginem & quaſi præludium, agerent; docet ratio, Deum ſenſum ſuum paulo apertius exprimere voluiſſe, ea præſertim in lege quam eo conſilio tulit, ut populum illum ad ſabbatum obſervandum devinciret. Cum autem ſabbati ſanctificatio duobus hiſce membris, quietis obſervatione, & quietis illius ad pietatis exercitia conſecratione, contineri cenſeatur; membrum equidem prius clarius & uberius, poſterius autem ſtrictim & ſenſus ambigui vocabulo, præcepto quarto declaratur. Hanc itaque quietem ab Iſraelitis illis ſabbata colentibus, præcipue, (ne dicam unice) requiſitam fuiſſe, dubitare nequeo; cum præſertim ſcriptura diem ſabbati labore quovis violatam, & ſola ceſſatione ſanctificatam, non ſemel aſſeruerit. Sufficiat in præſens locum unum & alterum leviter attigiſſe: horum primus occurrit, *Jer.* 17. 22. Ubi Deus ſic populum alloquitur, *ne efferatis onus de domibus veſtris in die ſabbati, nec opus ullum faciatis; ſed ſanctificabitis diem ſabbati, quemadmodum præcepi patribus veſtris.* Ubi, *nullum opus facere in ſabbato*, & *ſanctificare diem ſabbati*, tanquam phraſes ejuſdem valoris & ſe mutuo explicantes conjunguntur. Ejuſdem momenti verba nobis occurrunt, Com. 27. *Et ſi non obedieritis mihi, ut ſanctificetis diem ſabbati, nullum opus portando in die illo, ſuccendere faciam ignem*, &c. E quibus non obſcure colligo, quod Iſraelitæ, quieſcendo præcipue, ſabbato defung crederentur. Ad hanc etiam veritatem aſſerendam, liceat argumentum ex ipſo mandato trahere: poſtquam enim ſabbati ſanctificationem præcepiſſet, explicationis cauſa continuo additur, *ſex diebus operaberis, & omne opus tuum facies: at ſeptimus dies, ſabbatum eſt Domino Deo tuo: in eo nullum opus facies*, &c. Quaſi dixiſſet ſummus legiſlator, "dies alios communes eſſe jubeo, quibus ordinaria vitæ negotia tran-
"ſigatis: dies autem ſeptimus mihi uni proprius eſt, & otio integro, tanquam cha-
"ractere peculiari, a reliquo dierum grege ſeparatus. Eo die nefas ſit aliquid rei ſecu-
"laris agere. Quamvis itaque mandatum quartum, in ſumma quaſi cute ſpectatum, diei ſeptimi ad uſus tantum ſanctos & religioni cognatos ſeparationem exigat; introſpectum tamen, nihil præter diem ſeptimum, cum reſpectu ad mandatum & exemplum divinum, quiete tranſigendum poſtulare videatur. Veritatis hujuſce teſtes dabo *Bonfrerium* & *Cajetanum* (auctores doctos, & hac in re, nullo calore præcipiti ductos) eoſque *Curcellæo* & *Epiſcopio*, ex adverſo ſtatuam. Horum ille in mandatum quartum hæc habet: [a] *notandum, aliter nobis, aliter* Iſraelitis *ſanctificationem Dominicæ vel ſabbati fuiſſe præceptam. Tota enim ſanctificatio diei ſabbati* Iſraelitis *præcepta, non aliud fuit quam ceſſatio ab operibus ſervilibus: quæ ceſſatio apud* eos *habebat rationem cultus divini; erat enim ſignum quoddam externum negativum, quod formaliter præcipiebatur, & aſſumebatur ut cultus divinus. Cæteræ actiones religionis poſitivæ, etſi a Deo tanquam finis illius ceſſationis intenderentur, non tamen erant illis formaliter præceptæ. Nobis* autem *ceſſatio ab operibus ſervilibus non præcipitur formaliter, ſub ratione divini cultus, ſed tantum ut eſt remotio*

[a] *Comment.* in *Exod.* 20. 8.

SECT. X. *impedimentorum divini cultus, & actionum religionis, quas expedite obire non possumus, nisi externis illis impedimentis remotis. Ex hac præcepti diversitate fiebat, ut longe arctius Judæos ligaret præceptum de cessatione ab operibus die sabbati, quam nos modo liget.* Quæ verba, cum grano salis accepta, non male sapiant. Eundem pene sensum verbis paucioribus, & paulo sanioribus, exprimit Cajetanus; cum dicit, colebatur Deus sabbato, in ipsa exteriori quiete ab operibus servilibus, quia Judæi quiescebant ad repræsentandam divinam quietem a creatione mundi.

(2°.) E præcepto quarto & *Iesaiæ* verbis evinci non potest, Deum Israelitas, Ægypto nuper egressos, ad sabbatum sanctitatis exercitiis integre consecrandum tenuisse. Non e præcepto quarto: quamvis enim vox latina *sanctificare*, separationem rei ad usum aliquem sacrum denotet, Hebræa tamen קדש sensu paulo latiori sumitur, ut separationem quamcunque notet, ab usu communi ad finem peculiarem, ex Dei præscripto factam. In hujus rei fidem, satis sit exemplum unum & alterum in medium promere; viz. *Josh.* 20. 7. ויקדשו *& sanctificarunt*, i. e. separarunt, *Kedes in Galilæa*, in asylum nempe. Simile nobis exemplum præbet, *Joel* 2. 15. *Sanctificate jejunium*, i. e explicante [a] Procopio, *separate & ordinate jejunandi tempus.* Sic etiam antiqui Judæi verba mandati exposuere: *memento diei sabbati,* לקדשו ut *sanctifices eum, hoc est*, inquiunt illi, ut *separes* vel distinguas *eum a reliquis diebus, cibo, potu, & vestitu* peculiari. Hunc sensum quarto præcepto tribuit *R. Kimchi*, qui in verba illa Prophetæ [[b] *Beatus qui custodit sabbatum, ne polluat illud*] hæc habet, קדוש שבת להבדילו משאר הימים וגו *sanctificare sabbatum* est *separare* vel distinguere illud *a reliquis diebus*; *quod voces sanctitatem significantes, denotent rem aliquam separatam* vel divisam *ab aliis rebus,* מאחר במעלה *per modum eminentiæ* vel *excellentiæ.* Nostra itaque sententia verbis mandati quarti non multum premitur. Nec vi majore nos urget insignis ille Prophetæ locus, quamvis *Jesaias* ibi ad sabbati cultum [non sola cessatione, sed] pietate severa & plane singulari peragendum, hortari censeatur. Cum enim *Jesaiæ* res esset, cum inertibus [c] hypocritis, & hominibus vix ullum sanctitatis & justitiæ divinæ sensum aut fidem retinentibus; par erat ut eorum segnitiem pungeret, eosque ad eum sabbati cultum excitaret qui veram pietatem saperet, & religionem teneris adhuc ecclesiæ Judaicæ nascentis incunabulis exerceri solitam longe superaret. Iis auctor erat, ut sabbata non observarent solummodo, sed *in deliciis haberent*, & a re quavis seculari non manus tantum sed & mentes ipsas abstinerent. *Moses* autem ad Israelitas missus, populum adhuc ad idola pronum, & Ægypti vitiis & erroribus infectum, iis sabbatum instituit otio & leviori tantum oblati sacrificii religione colendum, utpote gentis ingenio & conditioni maxime accommodatum. Eandem rationem iniit *Jeremias*, ut populo creatoris sensum incuteret, eosque primis quibusdam religionis elementis imbueret, cum Deo tergum obvertissent, & ad mores ethnicorum iterum descivissent. Eos nempe vocat ad [d] sabbatum, cessatione a labore, [non religione aliqua severiori] colendum, locis modo citatis, nec levi pede prætereundis.

(3°.) SI hoc in concessis ponerem, Israelitas nempe sabbatum integrum pietatis operibus impendisse, sententia mea non multum inde læderetur. Nemo enim assequi potest, cur Deus sabbatum die tantum septimo & quiete tam perfecta coli voluerit, nisi ut signo esset, quo creationis memoria renovari, & Israelitæ ab idololatris internosci, possent. His omnibus, objectionis primæ nervos incidisse videar.

Arg. 2[m]. NONNULLI forsan hic nobis opponent antiquorum Judæorum mores, qui sabbatis synagogas adire, precibus vacare, prophetarum concionibus interesse, solebant; & festæ lucis otium, non ludis aut epulis, sed pietatis exercitiis dedicare. Hoc intelligi datur e variis scripturæ locis, ad quos digitum tantum intendemus; viz. 2 *Reg.* 4. 23. *Act.* 13. 14. *Mar.* 1. 21. *Luc.* 4. 16. *Act.* 15. 21. & 16. 13. quibus addo 2 *Reg.* 16. 18. Ubi inter alia ad cultum Dei pertinentia quæ *Achaz* idololatra summovisse dicitur, speciatim memoratur מוסך השבת *operimentum sabbati, quod in eum finem*, inquit [e] L' Empereur, *confectum videtur, quo populus diebus sabbaticis magna frequentia confluens, quem porticus quandoque capere non poterant sub illo tegmine ab injuria cœli tutus esset.* Atque hæc omnia fidem haud incertam faciunt, Judæos olim existimasse, Deum die quovis septimo illis otia feciisse, tantum ut animos ad religionem curandam appellerent, nullis curis aut negotiis hanc vitam spectantibus implicatos.

a in *Genes.* 2. 2. b in *jes.* 56. ver. 2. c V. Cap. 1. 15. & c. 58. 2, 3, 4, 13. d *Jerem.* 17. 2. & 21. e In *Cod. Mid.* Cap. 2. §. 3. p. 51.

UT

UT ſpecioſæ huic objectioni colorem omnem adimamus, hæc tria, facili opera probanda, reſpondemus. Solvitur.

SECT. X.

1°. VETERES Iſraelitæ tot pietatis officia, ſuis in ſabbatis, *non neceſſario* [ſi omnino] præſtitiſſe videantur. Nam ſcriptura de mandato aliquo quo ad officia illa ſabbato peragenda tenebantur, altum ſilet. Ut ab eorum operibus ad Dei quieſcentis exemplum in ſabbato quieſcerent, verbis diſertis præceptum extat: ut autem quietem illam devotionis aut contemplationis exercitiis conſecrarent, nullo claro præcepto (quod nobis ſcire licet) aſtringebantur. Res ea in hominum arbitrio pene tota relinquebatur, eccleſiæ Iſraeliticæ conſilio determinanda, prout ad pietatem promovendam expedire videretur. Non me fugit, [a] Joſephum affirmare legiſlatorem ſuum præcepiſſe, οὐκ εἰσάπαξ ἀκροασαμένους, οὐδὲ δὶς ἢ πολλάκις, ἀλλ' ἑκάστης ἑβδομάδος τῶν ἄλλων ἔργων ἀφεμένους, ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν τοῦ νόμου συνέλθωσι συλλέγειν· *Non ſemel audire, nec ſecundo vel ſæpius: ſed in unaquaque ſeptimana, alia opera relinquentes, ad legis auditionem congregari præcepit; quod*, inquit, *omnes legiſlatores omiſiſſe videntur.* Sed, pace Joſephi, idem & omiſit Moſis, niſi nullum diſcrimen inter annum & diem ſtatuamus, & præceptum de lectione legis, anno ſabbatico [b] exeunte præſtanda, quaſi de quovis die ſabbatico traditum, intelligamus. Ut abſolvam paucis: ſi de veterum Hebræorum ferias illas ſeptiduanas agentium officio, non ex opinione ſed ſcriptura judicemus; nihil iis in ſabbato videtur incubuiſſe, niſi ut diem ſeptimum ab omni labore liberum agerent, & in eo, præter juge ſacrificium, [c] *duos agnos anniculos integros immolarent.* Cuivis oculos aperienti patet, mandatum quartum de ſabbati quiete curare, & obſervandi tempore, nihil autem in eo de quiete ſabbatica pietatis officiis conſecranda *diſerte* præcipi.

2°. VERISIMILE eſt antiquiores Hebræos *non ſemper* otium ſabbaticum in lectione legis aut muniis hujuſmodi religioſis peragendis conſumpſiſſe. Nam doctorum pene omnium ſententia ratum facit, Hebræos non niſi poſt multos annos a Moſis obitu, ſynagogas in vicis habuiſſe, in quibus ad legem & ejus interpretes audiendos convenire poſſent. Nec ſine ratione creditur a nonnullis, ſolennem illum, legem in ſynagogis unoquoque ſabbato prælegendi morem, ſuam ſub Ezra vel Nehemia originem inveniſſe.

3°. JUDÆI veteres otium ſabbaticum *non ſolummodo* pietatis officiis impenderunt. Eos enim die ſabbati (ſaltem poſtquam ſynagogæ vel templi ſacris adfuiſſent) epulis, choreis, ludis, compotationibus, & exercitiis juvenilibus, ſeipſos oblectare ſolitos, multis veterum teſtimoniis, a [d] *Sherlogo* & [e] *Heylino* noſtro congeſtis, abunde confirmatum eſt. Fatetur ipſe [f] Philo, religionis licet ſabbaticæ præco, *Moſen æquum cenſuiſſe, ut* ſabbatum *celebrarent otio*, & ἐν ἱλαείναις εὐθυμίαις *feſtis hilaritatibus.* Inde venit forſan, quod [i] Plutarchus Judæorum ſabbatum a Σαββάζειν, *hilaria agere, ebriari*, nomen habuiſſe crederet; quod ſcilicet obſervaſſet, Judæos in ſabbatis genialiter vivere, & poculis non raro ad ebrietatem indulgere. Hanc conjecturam firmat [g] S. *Auguſtinus*, aſſerens Judæos ſabbatum coluiſſe, tantum *ad luxuriam & ebrietatem, eoſque quieviſſe ſolummodo ad nugas & luxurias ſuas; quod diem illum languido & luxurioſo otio conſumerent, eoque non ſolum deliciis Judaicis, ſed ad nequitiam abuterentur.* Neque Judæi recentiores, hac in re, multum a majorum ſuorum moribus aut ſententiis abierunt: [h] *cum* enim *in ſabbato ſuo a cæteris venditionibus & emptionibus ceſſent, ſolum vinum vendunt, credentes ſe non frangere ſabbatum*, ſed illius hilaritati ſolummodo miniſtrare. Teſtatur etiam [i] *Buxtorfius*, Judæos in ſabbatis, (religione aliqua leviore præmiſſa) ſe epulis conquiſitiſſimis ſaturare, cutem curare, molli otio & deſidiæ litare, juvenibus currendi, ſpatiandi, & ſaltandi, (modo in ſabbati honorem hæc fiant) licentiam dare. Nec forſan mores illi ſabati ſanctitati repugnaſſent, ſi deliciis ſuis modum ſtatuiſſent, & intra limites temperantiæ ſeipſos continuiſſent. Nam Chriſtus die [k] ſabbati ad convivium vocatus (quod ſine ciborum apparatu & vini uſu liberiori fieri non ſolet) adeſſe non detrectavit; & Deus hunc etiam inter ſabbati fines [l] refert, *ut reſpiret filius ancillæ tuæ*, vel (uti Junius vertit) *ut recreetur.* Qui locus ipſum *Wa-*

a *Contr. Apion.* l. 2. §. 17. b *Deut.* 31. 10, 11. c *Num.* 28. 9, 10. d *Antiq. Hebr.* lib. 2. *Diſſert.* 1. pag. 275. e *Ub. ſupr.* P. 1. cap. 5. ſect. 10. f Lib. 3. *de Vit. Moſ.* p. 684. g *Tract.* 3. *in* 5 *Johan.* T. 3. Par. 2. col. 311. *De* 10 *Chord.* T. 5. col. 50. & *In Pſal.* 32. T. 4. col. 191. h *V. Toſtat. Commen. in Exod.* 12. *Queſt.* 36. i Lib. *de ſynag. Jud.* c. 15. k *Luc.* 14. 1, & 7. l *Exod.* 23. 12.

i Vid. Sympoſiac. lib. 4. p. 671. ubi Plutarchus opinatur ſabbatorum ferias non plane a Baccho eſſe alienas, quoniam Sabbos multi Bacchos appellant, eamque edunt vocem cum orgia Bacchi celebrant: in cujus rei veritatem, ad Demoſthenem & Menandrum provocat.

SECT. X. *læum* ſic à rigore ſuo recedere coegit, ut aperte diceret, [a] oblectationis aut *recreationis opera quædam die* ſabbati *licita eſſe, non auſimus negare.*

Argm. 3m. TERTIO: objiciet forte non-nemo, quod ipſa ratio refugiat opinari, Deum ſabbatum otio tantum celebrare præcepiſſe, unde Iſraelitæ ſeptimam vitæ partem *turpi veterno damnare*, & per horas viginti quatuor otio plane bruto torpeſcere, cogerentur. Quare rationi convenientius eſt, ut credamus, mandato quarto curatum eſſe, ut Deo tantum & ſacris in ſabbato vacarent, & eorum otium pietatis officiis exciperent; cum præſertim aperte dicat, Deum *diei ſeptimo benedixiſſe*, eumque *ſanctificaſſe*, vel ad uſum ſacrum ſeparaſſe?

Refutatur. HÆC etiam objectio triplici reſponſo diluatur: 1°. Id pro certo ſtatuendum, Hebræorum ſabbatum otio PRÆCIPUE ſanctificari & celebrari debuiſſe. Hoc a me jam antea ſatis evictum arbitror: ne tamen diligentia mea ulli penſi mei parti defuiſſe putetur, addo, quod mandatum quartum, otium illud tam plene deſcribat, adeo firmiter injungat, & officium quodvis aliud adeo tacite prætermittat, quod vel inde ſatis intelligitur, otium illud in ſabbati ſanctificatione partem præcipuam habuiſſe. Hoc vel ipſum ſabbati nomen extra controverſiam ponit: eo enim in loco ubi [b] prima ſabbati mentio reperitur, vocatur שבת שבתון, quas voces Targum [1] ניח שמיטתא *requies remiſſionis* reddit. Idem etiam evincit otii ſabbato præcepti rigor: nam vel *ignem accendere, manna colligere, cibum coquere*, & hujuſmodi leviora, ſabbati Judaici religio vetuit: quanam autem probabilitate dixerit quiſpiam, hæc ſabbato vetita, tantum ne curis a ſabbati ſanctitate alienis implerent Hebræorum animos? Hiſce conſentiunt, uſu longo probati, Judæorum mores: quamvis enim circa pietatis officia ſabbato præſtanda, inter ſe non parum diſſideant & diſcordent ſynagogæ domini; id tamen in omni memoria receptum eſt, ut otium accuratum, nullo labore vel ſermone vitæ commoda ſpectante violatum, ſabbatis obſervent.

2°. QUANQUAM ſacer ille dies otio præcipue celebrandus eſſet, non id tamen exegit Hebræorum religio, ut manibus compreſſis ſederent, ut vitam ſomno vinoque ſepultam, & homini (cui vis & vigor aliquis) omni labore graviorem, agerent. Argumento ſatis aperto ſunt Hebræorum quos dixi mores, ſe perſuaſos fuiſſe, ſabbatum otio feſtivo & jucundo, non torpido & plane ſomnolento, celebrandum. Solebant enim in ſabbato convivari, ſpatiari, & aliis oblectationibus indulgere: nec ludos a religione ſabbatorum alienos exiſtimabant. Nempe id ſolum in lege clare & aperte præceptum legitur, ne [c] *opere ſervili*, vel unde quid lucri facerent, ſeipſos in ſabbatis exercerent. Qies equidem ab operibus aperte præcipitur, non autem quietis illius ad uſus tantum ſanctos applicatio.

3°. VERISIMILE eſt Hebræos, qui prudentia & pietate præcellebant, non tantum otio feſto, ſed religionis exercitio, ſeptimæ lucis adventum excepiſſe. Nam [d] *Agatharchides*, Judæorum geſta referens, ἀργεῖν, inquit, εἰθισμένοι δι' ἑβδόμης ἡμέρας, &c. *Vacare conſueti* ſunt *ſeptima quaque die, & neque arma portare, neque alterius cujuſpiam curam habere patiuntur*; ἀλλ' οὐ τοῖς ἱεροῖς ἐκτεταχότες τὰς χεῖρας μέχει τῆς ἑσπέρας, *ſed in templis extendentes manus*, adorare *uſque ad veſperam* ſoliti ſunt. Eandem ſabbati colendi rationem inter Judæos pietate præſtantes obtinuiſſe, nobis auctor eſt [e] *Philo*, qui, inter alia horſum ſpectantia, hæc habet; *conſuetudo a majoribus accepta hodieque durat, tempus illud* [ſabbati nempe] τῇ ἐπιστήμῃ καὶ θεωρίᾳ τῶν περὶ φύσιν, *ſcientiæ & contemplationi rerum naturalium dedicare.* Ejuſdem momenti habet alia, lib. de Decalog. p. 758. & lib. deperdito cujus fragmenta quædam nobis tranſmiſit *Euſebius*, Præparat. Evang. l. 8. c. 7. quibus addat Lector, quæ apud Grotium habentur in S. Marci cap. 1. verſ. 21. Quantum autem conjecturis aſſequor, Judæi εὐλαβέστεροι his cauſis inducti ſabbati partem non minimam religione ſacram faciebant: nempe (1°) Judæorum natio, non tantum die ſeptimo feriari, ſed eum *ſanctificare* tenebatur: uſus autem ſcripturæ frequentior indicat, vocem illam de ſeparatione ab uſu communi ad ſacrum intelligendam eſſe, cum de rebus inanimatis ſanctificandis agitur. Vocem illam hoc ſenſu ſtrictiori capiendam cenſuit *Philo*: nam de præceptis loquens, [f] inquit, τέταρτον ἐστι παράγγελμα τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης, ἵν' ἐναγῶς καὶ ὁσίως ἄγηται· *Quartum præceptum eſt de ſacra die ſeptima, ut ſancte pieque tranſigatur.* Quamvis autem in ambiguo eſſet, an vox קדש hoc ſenſu ſu-

a *Diſſert. de Sab.* cap. 7. b *Exod.* 16. 23. & 31. 15. c Ἔργον λατρευτὸν οὐ ποιήσετε. *LXX in Exod.* 12. 16.
d *Ap. Joſeph. cont. Apion.* l. 1. p. 1350. e Lib. 3. *de Vit. Moſ.* p. 685. f Lib. *De Decalog.* p. 758.

1 Voces iſtæ ניח שמיטתא neque apud *Targum Onkelos*, neque *Jonathan.* neque *Hieroſol.* extant: leguntur enim tantum שבא שבתא: שבת שבתא: שבא שבת: vid. *Polyglot. Walton.* Tom. 1. & 4.

mi

mi deberet, quivis tamen ardentior paulo Dei cultor diem ſeptimam *ſancte pieque tranſigere* voluit, ut ad legem ejus ſenſu latiſſimo ſumtam, vitam conformaret. (2°.) Creatoris exemplum, die ſeptimo quieſcentis & opera ſua contemplantis, Iſraelitis indicio fuiſſe videtur, eos etiam operibus naturæ contemplandis, ſabbato præcipue, vacare debuiſſe. Sic enim [a] *Philo* divinum exemplum explicat & interpretatur: *conſtat mundum intra ſex dies creatum: ſeptima Deum quieviſſe a ſuis operibus, & quæ bene condiderat contemplari cœpiſſe.* Ἐκέλευσεν οὖν καὶ τοὺς μέλλοντας ἐν ταύτῃ ζῆν τῇ πολιτείᾳ, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ κατὰ τοῦθ' ἕπεσθαι Θεῷ, &c. *Juſſit igitur ut quicunque hæc inſtituta recepiſſent, ſicut in cæteris, ita in hoc quoque Deum ſequerentur, operando per ſex dies, ſeptimo vero interquieſcendo vacandoque contemplationi rerum & ſtudio ſapientiæ, retractando etiam cogitatione acta præterita, & rationem eorum a ſe repoſcendo, ſicubi a legum præſcripto aberratum fuerat,* &c. (3°.) Otium ipſum die ſeptimo præceptum, homines ad pietatis exercitia tacite vocaſſe videatur, cum iniquum eſſet opinari, Deum otia illa feciſſe Judæis, tantum ut ſe molliter curarent, & ipſam inertiam in virtutis nomen adoptarent. (4°.) Sacrificia ſabbato propria & cujuſque diei ſacrificio [b] jugi ſuperaddita, diem illum a quovis alio ſanctitate ſingulari diſtinctum indicarunt, eoſque forſan pietatis eximiæ ſabbatique ſanctitati convenientis admonuerunt. (5°.) Cum ſabbatum dediſſet Deus, *ut ſignum eſſet inter* ſeipſum & Iſraelitas, *quo ſciretur ſe Jehovam ſanctificare ipſos*, id eſt, a Gentilibus ſimul & moribus eorum ſeparare; pleriſque forſan decorum videbatur, ut in ſabbato præcipue ſanctitatis paulo ſeverioris exemplum ederent, ut eorum mores eo magis cum ſabbati fine & auctore conſentirent. De his autem paulo latius & copioſius egiſſe videar, quam præſentis inſtituti ratio poſtulat: quamvis enim concedam Hebræos antiquiores ſabbatum *pie ſancteque* tranſegiſſe, & Deum *diſerte* & *aperte* præcepiſſe, ut ſabbatum non otio tantum & oblato ſacrificio, ſed omnigena pietate & virtute, celebrarent, cauſa mea non multum inde detrimenti caperet; cum & ipſa pietatis officia die ſeptimo peracta, ſigni vicem præſtarent, & indicio eſſent, ſe non tantum creatorem cœli & terræ, ſed *ſanctum Iſraelis*, [non numen aliquod impurum] venerari.

SECT. X.

QUARTO: nihil probabilitatis habet (dicet forte non-nemo) Deum diei ſeptimæ quietem inſtituiſſe, tantum ut externi ſigni loco eſſet, quo Dei veri cultores ab idololatris internoſci poſſent; cum Deus ſabbati legem tam frequenter ingerat, illius obſervationem adeo vehementer inculcet, illius violationem acriter adeo reprehendat, & pœnis tam gravibus coerceat; & (ut paucis abſolvam) ita ſabbati obſervationi immoretur, quaſi religionis prora & puppis fuiſſet, & pietas omnis cum ſabbato ſtare vel ruere voluiſſet. Ad veritatem itaque propius accedere videntur, qui ſabbaticum otium devotionis & contemplationis (otium & ſeceſſum quærentis) cauſa tam frequenter inculcatum arbitrantur.

Arg[m]. 4[m].

RESPONDEO (1°.) Nemini mirum videri poteſt, Deum tot funibus Iſraelitas ad ſabbatum colendum devinxiſſe, qui temporum antiquiorum ſtatum geniumque paulo diligentius penſitaverit. Tunc enim gentes fere omnes, ſolem & lunam, terram & ſydera, pro numinibus æternis habuerunt; & id inprimis inter Gentes & Iſraelitas multo cum fervore diſceptatum eſt, an ſolus ille Dominus qui populum ex Ægypto liberavit, Deus verus eſſet, annon & gentium Baalim & numina χειροποίητα in divinitatis communionem admittendi eſſent, & cultu religioſo recipiendi? Tunc temporis etiam, ingens Deorum caterva, gentium fide & cultu cohoneſtata, adeo impleverant omnia, ut obtuſis hominum animis haud adeo clare conſtaret, quiſnam ille Deus eſſet cui victimas offerre deberent & vota nuncupare. Quin & e filiis Iſraelis haud pauci, in duas ſententias contrarias ancipiti vice ferebantur, nunc Jehovam, nunc Baalem, pro Deo venerantes. Cum itaque is eſſet rerum infelix locus, id imprimis egit Deus, ut creationis fides Hebræorum animis infigeretur, & ſe, rerum creatorem, ſolum verum Deum eſſe, fide firma retinerent. Hoc ut effectum daret, ſabbatum inſtituit, ut creationis memoriam in ſæcula conſecraret, & illius obſervatione, tanquam viſibili fidei ſuæ ſigno & interprete, manifeſtum facerent Iſraelitæ, ſe creationem agnoſcere, rerum ſolummodo creatorem colere, & Deos gentium, [ſolem, lunam, ſtellas,] utpote creatos & heſternos, cultu prorſus indignos judicare. Cum itaque ſabbatum ob rationes cum ipſa religionis natura conjunctas inſtitutum fuerit, æquum & apprime conſentaneum erat, ut Deus ſabbati legem frequenter inculcaret, illius contemtum pœnis graviſſimis ulciſceretur, & omnes qui ſabbatum colebant, pro Dei ſervis & amicis; qui vero ſab-

Enervatur.

a *Ub. ſupr.* b *Numer.* 28. 9, 10.

SECT. X. batum violabant, pro gentilibus aut apoſtatis haberentur. Hinc lux accedat [a] Prophetæ verbis: *ſic dicit Dominus, eunuchis qui ſervant ſabbata mea & eligunt ea quæ mihi placent, & apprehendunt fœdus meum*, &c. *Etiam filios alienigenæ, cuſtodientes ſabbatum* meum, *& apprehendentes fœdus meum, adducam eos ad montem ſanctitatis meæ*, &c. Ubi Deus ingentia bona prolixe pollicetur eunuchis & alienigenis, quod ſabbata ſua ſancte haberent, eoſque (vix ullo alio pietatis ſuæ teſtimonio requiſito) inter pios & ſibi fœdere conjunctos numerat. Res clarior evadet, hoc exemplo nonnihil illuſtrata: ſub prima Chriſtianiſmi tempora, cum præcipua ſeculi controverſia eſſet, an Jeſus Nazarenus, Hieroſolymis crucifixus, pro Dei filio & vero Meſſia habendus eſſet; Chriſtiani, in fidei ſuæ orthodoxæ teſtimonium, ſe crucis figura ſignare ſolebant; S. Paulus Chriſtum, eumque crucifixum, præcipue prædicabat; & Apoſtoli [b] doctrinam illam, tanquam pietatis fideique κεφάλαιον, & ſtantis aut cadentis religionis articulum, habuiſſe videbantur; qui etiam fidem illam (licet ſcandalum Judæis & ſtultitiam Græcis) animo erecto & conſtanti profitebantur, omnes alias fidei Chriſtianæ partes integras & illæſas ſervare non immerito credebantur. Pari modo, ſub prima naſcentis Judaiſmi tempora, ea præcipue controverſia hominum ingenia exercuit, an mundus originem ſuam Jehovæ deberet, & ille ſolus qui populum Iſraeliticum ex Ægypto liberavit, Diis aliis excluſis, cultu ſacro proſequendus eſſet: cum autem fides illa legis & religionis omnis fundamentum eſſet, pro ridiculo tamen apud omnes pene gentes haberetur; Deus ſapiens hanc fidem, ubique gentium exploſam, firmare ſtuduit, & ſabbatum ad creationis memoriam refricandam, ejuſque fidem teſtandam, obſervari juſſit, eoſque ſolos qui ſabbatum coluere, favore ſuo & ſervorum ſuorum titulo dignos habuit. [1] *Rutilius* itaque diem ſeptimam otio dicatam, non *ſtultitiæ*, ſed *ſapientiæ radicem*, appellaſſet, modo ſabbati ſcopum & intentionem penitius intellexiſſet.

(2°.) QUANTUM per ſcripturas intelligi datur, Deus ſabbata annua, non minoris quam ſabbata ſeptiduana, habuiſſe videatur. *Sabbata* illa annua (ſic enim in ſcripturis & Patrum ſcriptis appellantur) feſta erant azymorum, pentecoſtes, tubarum, tabernaculorum, & expiationis. Illa vero eadem, (ne dicam, majore) cum ſolennitate & religione, quam ſabbata ordinaria celebrari debuere. Nam Judæi in feſtis illis ab omni [c] opere ſervili feriari tenebantur: in iis beneficia quædam in gentem collata religione ſolenni recolebant: mandatum quartum (uti creditur) ad ſabbata annua, æque ac hebdomadica, celebranda, Judæos obſtringebat: pœna non minus gravis in ſabbatorum annuorum quam ſeptiduanorum violatores infligebatur: imo longe gravior; nam Judæi, ob anni præcipue [d] ſabbatici contemptum, per ſepties ſeptem annorum ſpatium, terra patria carere cogebantur, ut in ipſa pœna ſua, (annorum ſeptuaginta captivitate) tanquam ſpeculo quodam, culpam ſuam, (grandis illius ſabbati, anno ſeptimo quovis obſervandi, contemptum) contemplari poſſent. Deinde, ſabbatis ordinariis, obſcurus vici tantum vel urbis alicujus conventus in ſynagogis habebatur; at ſabbato quovis annuo, celeberrimus omnium virorum conventus Hieroſolymis indicebatur. In ſabbato denique ſeptiduano [e] tantum binos agnos anniculos, & *binas ſimilæ decimas*, offerre tenebantur; ſed annuorum ſabbatorum ſolennia ſplendidiore ſacrificiorum numero peragebantur.

Arg^m. 5^m. QUINTO: nonnulli forſan me & hoc urgebunt argumento: ſi ſabbatum inſtitutum fuerit, ut apud Iſraelitas uſum ſigni præſtaret, quod nempe gentis infirmitas & ſeculi conditio ita poſtularent; neceſſe eſt, ut præceptum quartum, ceremoniale, temporaneum, & naturæ a reliquis primæ tabulæ præceptis diſcrepantis, fuiſſe fateamur. Cum autem cætera tabulæ primæ, imo totius decalogi, præcepta, moralia & juris æterni fuerint, inconcinnum plane foret, unum ceremoniale & reliquis affinitate nulla conjunctum admiſcere. Deum quaſi ἑτερόζυγα ζευγνύειν, fidem apud cordatum aliquem vix unquam habiturum eſt.

Refellitur. SAT ſcio, ſabbatarios hoc argumentum, prout Philiſthæi ducem ſuum, ſæpius in aciem ferre, & in eo, veluti cauſæ ſuæ ſpe prima, gloriari ſolitos. Ut itaque hanc palmariam objectionem diluamus, hæc tria dicenda nobis & probanda judicamus.

(1°.) PRÆCEPTUM quartum, κατὰ τὸ ῥητὸν ſpectatum, nihil morale [i. e. ſua natura juſtum aut bonum] continebat. Quid enim boni, quod diem quemque ſepti-

a *Jeſ.* 56. 4, 6, & 7. b *Rom.* 10. 9. 1 *Joh.* 4. 15. & 5. 1. *Act.* 8. 37. c *Lev.* 23. 7, 8, 21, 25, 30, 35. d *Levit.* 26 33, 34, 35, & 43. e *Numer.* 28. 9, 10.

1 Itiner. l. 1. vid. pag. 69.

mum

mum, eumque ab epocha tali numeratum, a labore vel minimo vacantes, tranſigamus? Quomodo rationi convenit, ſeptimam temporis noſtri partem, a communibus vitæ curis & negotiis in tantum ſubtrahere, ut ne cibos parandi vel ignem accendendi licentiam nobis indulgeamus? Certe Gentiles, ratione ſola ducti, vix quicquam in Judæorum inſtitutis, magis quam ferias eorum ſeptiduanas, *riſum mereri judicarunt. [a] *Seneca* Judæis id imprimis probro vertit, quod *ſeptimam fere ætatis ſuæ partem perdant vacando.* Juvenalis etiam ſimile convitium Judæis ingerit, cum ait,

SECT. X.

——[b] *Septima quæque fuit lux*
Ignava, & partem vitæ non attigit ullam.

Et [1] Martialis, eodem ſplene *ſabbatarios*, quo alii *apellas*, Judæos appellavit. At Gentiles proculdubio tot probris & contumeliis Judæos, ſabbatorum ſuorum cauſa, nunquam affeciſſent, ſi boni vel juſti quicquam in ſeptimæ diei quiete percipere potuiſſent. Novi quidem, haud paucos mandatum quartum inter moralia collocare, quod certum aliquod tempus ad negotia religionis aſſignandum doceat. Hinc autem ratio illa vanitatis arguatur, quod nil opus eſſet ut Deus, cultum ſibi publicæ exhibendum præcipiens, ipſum cultus tempus aſſignaret. Nam cultus, æque ac cæteræ actiones humanæ, non magis ſine tempore, quam ſine loco, præſtari poteſt. Quid itaque Deus, non minus cultus publici tempus quam locum, eccleſiæ Judaicæ pietate & prudentia determinandum relinqueret?

(2°.) PRÆCEPTUM quartum [qua præcipit, ut die quaque ſeptima, a tali exordio putata, feriemur] ceremoniale fuit & temporarium. Nil opus eſt ut huic veritati aſtruendæ multum ſudoris impendamus, cum Patrum pene omnium conſenſu ſatis aſtruatur. [c] *Juſtinus Martyr* ſabbatum inter Moſis inſtituta numerat, & Iſraelitis διὰ τὰς ἀνομίας καὶ τὴν σκληροκαρδίαν datum aſſerit. Affirmat etiam [2] *Tertullianus*, mandatum de ſabbato *non æternum, nec ſpirituale, ſed temporale fuiſſe, quod quandoque ceſſaret.* S. Chryſoſtomus hanc de ſabbato legem e numero τῶν ἐν τῷ σωεισδύτῳ ἡμῖν ἠκολουθηκότων eximit, affirmans, quod ſit μερική τις καὶ προσκαιρος. Illi accedit [d] *Theodoritus*: de variis enim Dei præceptis mentionem faciens, τὸ μὲν οὐ μοιχεύσεις, &c. inquit, *non mœchaberis, non occides, non furaberis, & alia cum his conjuncta, alios quoque homines naturæ lex docuit:* τῆς δὲ τοῦ σαββάτου φυλακῆς, οὐκ ἡ φύσις διδάσκαλος, ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ νόμου· *At ſabbati obſervandi, non natura magiſtra, ſed latio legis.* S. Auguſtinus, ſabbato nullam omnino in lege morali partem concedendam cenſet, in [3] Epiſt. ad *Galat.* cap. 3. Et [e] alibi, de decalogo loquens, hæc habet, [4] *in illis igitur decem præceptis, excepta ſabbati obſervatione, dicatur mihi quod non ſit obſervandum a Chriſtiano.* Et ſtatim poſtea, *an vero propter unum præceptum quod ibi de ſabbato eſt poſitum, dictus eſt decalogus litera occidens, quoniam quiſquis illum diem nunc uſque obſervat ſicut litera ſonat, carnaliter ſapit? ſapere autem ſecundum carnem mors eſt.* Profecto Patribus hiſce proſpectum eſt bene, quod in ſepulchris eorum quieti jaceant: ſi enim jam in vivis eſſent, ſeculi noſtri zelotæ convitiis & probris eorum canitiem conſpurcarent, eoſque e doctorum, epiſcoporum, ſanctorum, forſan & vivorum, albo delendos judicarent, quod ipſum decalogum decurtant, & ipſum ſabbatum, olim religionis præſidium & dulce decus habitum, de medio tollunt. Ut autem jam cœpta reſumamus: hæc Patrum ſententia, peculiari forma & ſtylo mandati quarti non parum confirmatur: cum enim cætera mandata brevitate quadam imperatoria tradantur, hoc in prima fronte MEMENTO geſtat, & ut eo altius in Hebræorum animos deſcenderet, ſui rationem in medio continet. Atque inde S. Chryſoſtomus haud inepte colligit, præceptum quartum non eſſe legis naturæ partem aliquam, aut animis noſtris naturaliter innoteſcere. Nec e Patribus tantum, ſed & ſcripturis, rem ita eſſe facile colligendum eſt: nam *ſabbatum* [f] *pro homine* [i. e.] hominis uſu & commodo] *non homo pro ſabbato*, factum dicitur; & ſabbatum ad [g] ſacrificiorum & hujuſmodi ritualium inſtitutorum claſſem, a Domino noſtro revocatur. Scriptura de Legis inſtitutis & præceptis verba faciens, κεχωρισμένως ἐμνήσθη τῶν σαββάτων, οὐ συνάψας αὐτὰ τοῖς ἄλλοις δικαιώμασιν· *Sabbata ſeparatim memorat, neque ea cum aliis juſtificationibus conjungit*, quod obſervat [h] Theodoritus, ut ſabbatum ab inſtitutis

* V. 1. *Mac.* 1. 41. a *Ap. S. Auguſt.* de civ. Dei, l. 6. c. 11. T. 7. col. 160. b *Satyr.* 14. 105. c Pag. 173. d *Interpret.* in *Ezec.* 20. T. 2. p. 398. e Lib. ad *Marcellin. de ſpirit. & liter.* c. 14. f *Marc.* 2. 27. g *Mat.* 12. 6, 7, 8. h In *Ezec.* 20. ub. ſupr.

1 Vid. lib. 4. Epigr. 4. Horat. ſerm. l. 1. v. 100. Juvenal. ſat. 14. v. 104. Perſ. ſat. 5. v. 184.
2 Vid. advcrſ. Judæos, p. 187.
3 Vid. Tom. 3. P. 2. col. 953.
4 Tom 10. col. 98, 99.

SECT. X. aliis longe disjunctum, nec eodem in censu ponendum, probet. S. Apostolus etiam, Judæorum sabbata, eodem ordine cum neomeniis, legibus de cibo & potu, festis Judaicis, & hujusmodi legis institutis, collocavit, & ea omnia [a] *bonorum futurorum umbras*, appellavit. Sed quid verba in re tam clara & testata perdimus?

(3°.) NON erat absurdum aut inconcinnum, ut Deus sabbato, licet instituto ceremoniali, locum inter tot leges morales assignaret. Nam decalogus, summa Legis totius, & fœderis cum populo iniți, fuisse videtur: ideoque par erat ut præcepta moralia, judicialia, & ceremonialia, brevi quasi tabella, simul exhiberet. Nec magis absurdum aut rerum naturæ dissonum videri debet, quod leges dissimiles, in decalogo, quam quod in pentateucho, (nonnunquam intra pauca commata) commistas inveniamus. Sed ut rem acu tangam; præceptum quartum, cum cæteris primæ tabulæ præceptis, ratione finis, quamvis non ratione materiæ, maxime conveniebat. Nam omnia primæ tabulæ præcepta (quod antea ostendimus) ad idololatriæ eradicationem, tanquam scopum primarium, dirigebantur. Is erat mandati primi, secundi, & tertii, scopus & intentio, ut idololatria, ejusque species, media, objecta, & signa omnia, de medio tollerentur: ideoque mandatum quartum optime cum illis cohærebat, & in eorum societatem concinne admodum ascribebatur. Erat enim sabbatum a Deo institutum, ut illius observatio, creationis publica & realis professio esset, adeoque opinionem illam de rerum æternitate radicitus excuteret, cui gentium idololatria præcipue nitebatur.

Argm. 6m. SEXTO: hoc etiam in adversum dici potest, quod in præcepto quarto, sabbati institutio rationi plane diversæ, Dei nempe die septima quiescentis exemplo, clare tribuatur. Atque inde colligi solet, mandatum quartum, utpote ratione morali & perpetua fundatum, morale esse, nec *Jacobi* solummodo, sed omnes *Adami* filios, in perpetuum obligare.

RESPONDEO: rationem proximam quidem & immediatam instituti sabbati, fuisse Dei exemplum ab opere suo die septima quiescentis, ex ipsis mandati verbis manifestum fateor: at ratio ultima fuit, non ut Judæi, a labore die septima feriantes, Dei exemplum sequerentur, (quid enim Deum in re tam levi & prorsus adiaphora sibi imitandum proponerent?) sed ut eorum labor & quies ad Dei operantis & quiescentis exemplum composita, signum luculentum extaret eos fidem creationis sex diebus absolutæ retinere, eosque solum creatorem, septimo quiescentem, venerari. Veritatis hujus ignorantia tot errores in sabbati doctrina peperit: nam [ut alios mittam] e sabbati ratione quarto mandato tradita, perperam intellecta, colligit [1] *Curcellæus* aliique, mandatum illud juris perpetui esse, & eadem religione qua & reliqua mandata, ab omnibus mundi incolis observandum. Et certe, si vim & momentum omne rationis quarto mandato redditæ, in mero Dei exemplo die septima quiescentis, sitam esse sentiamus, necessario dicendum cum *Curcellæo*, illius observationem omnibus terræ incolis pariter incumbere; & ecclesiam Christianam auctoritatis sibi concreditæ limites transilire, sabbatum a die septima ad primam, contra diserta Legis verba, transferendo. Sed longe aliter se res habet, atque ille aliique sentiunt: quamvis enim, si mandati quarti corticem & superficiem tantum intueamur, Dei sabbato quiescentis exemplum, tanquam unica sabbati ratio reddi videatur; si mentis aciem in interiorem mandati sensum & intentionem dirigamus, facile percipiamus longe aliud in eo contineri; nempe, ut Judæi, laborem & quietem suam ad Dei laborantis & quiescentis exemplum conformantes, se Jehovam summum cœli terræque creatorem colere, tanquam signo & pignore dato, testarentur. Neque hoc e probabili tantum conjectura, sed aperta scriptura, loquor, *Exod.* 31. 16, 17. *Et filii Israel custodient sabbatum in perpetuum,* —— *signum est inter me & filios Israel,* —— *quia sex diebus fecit Dominus cœlum & terram, & die septimo cessavit,* &c. Hic locus haud obscure docet, ideo sabbatum observari debuisse, nempe quod signum esset inter Deum & Israelitas; ideo vero sabbatum signum fuisse, quod Deus, in primo rerum exordio, sex dies operi suo, septimum quieti consecravit. Hujus itaque textus luce pateat, sabbati rationem, ab exemplo Dei septimo die quiescentis arcessitam, non esse præcipuam, sed rationem ulteriorem, eamque mere ceremonialem, in seipsa continere.

Argm. 7m. SEPTIMO: id etiam (objiciat quispiam) opinioni nostræ reluctari videtur, quod scriptura sacra sabbati observandi rationes, nostræ dissimiles, assignaverit: nempe (1°.)

a *Colos.* 2. 16, 17.

1 Vid. Diatrib. de esu sanguin. cap. 6. p. 955

ut

ut ille dies otii ſervos reficeret, ſub oneribus ante actæ ſeptimanæ pene fatiſcentes. SECT. X.
Hac de cauſa ferias haſce ſeptiduanas inſtitutas, e Scriptura diſcitur, *Exod.* 23. 12. *Sex diebus facies opera tua, & in die ſeptimo ceſſabis, ut requieſcat bos tuus, & aſinus tuus, & reſpiret filius ancillæ tuæ, & peregrinus.* (2°.) Ut ſabbati quies, redemptionem ex Ægypto, ubi Iſraelitis nunquam quietis eſſe licuit, in memoriam ſæpe revocaret. Deum ideo Judæis hæc otia ſacra feciſſe, docet Moſes, *Deut.* 5. 15. *Memento quod & ipſe ſervieris in Ægypto & eduxit te inde Dominus Deus tuus.* &c. על כן ſeu διὰ τοῦτο (uti LXX) *idcirco præcepit tibi Dominus Deus* ut obſerves *diem ſabbati.* (3°.) Ut tempus eſſet, a communibus vitæ curis & negotiis, Deo & religioni ſolenniter ſeparatum. Ratio hæc ex ipſo quarto mandato, diei ſeptimæ *ſanctificationem*, hoc eſt, ad uſus ſanctos applicationem, exigente, ſatis intelligitur. Nam *hæc eſt ſabbati ſanctificatio* (quod e [a] Rabbinis nonnemo) *ut mens humana in eo non incumbat rei alicui profanæ, ſed tantummodo rebus ſanctis.* (4°.) Ut quovis ſabbato in memoriam ſervitutis Ægyptiacæ redeuntes, ipſi cogitarent quam dura ſervitus eſſet, & proinde ſervos & advenas humane tractare diſcerent. Nam Deus hunc etiam, inter ſabbati fines, refert ——— [b] *Ut ſervus tuus quieſcat & ancilla tua æque ac tu*; addens, *& memento quod tu ſervus fueris in Ægypto.*

OBJECTA hæc omnia facili negotio diluantur. Nam (1°.) Quanquam ſabbatum eo præcipue conſilio datum fuerit, ut illius obſervatio uſum ſigni præſtaret, creationis memoriam renovans, & creatoris ſolius cultores indicans; non tamen inficias iverim, quin ſervorum refrigerium, duram ſub dominis Judaicis ſervitutem ſæpe ſervientium, inter ſabbati fines *ſecundarios* habeatur. *Secundarios* haud imprudens dixi: ſi enim die primo ſolennitatem ſabbaticam obſervaſſent, eandem ſervis & ancillis quietem & refrigerium attuliſſet. Rejicitur.

(2°.) PARI facilitate difficultatem proximam expediamus: nam ſabbatum, quatenus erat unus dies e ſeptem poſt ſex dies laboris otio conſecratus, creationis imaginem quandam geſſit, & illius obſervatio creationis fidem Judæorum animis altius inhærentem indicavit: ſed quatenus hic eſſet, & non alius, ſeptimus, redemptionis ex Ægypto monimentum extitit; & illius obſervatio, Judæos Deum ſub peculiari illo redemptoris titulo colere ſignificavit. Haud enim ſine cauſa creditur, Judæos diem ſeptimum, numeratione a liberatione ex Ægypto inchoata, pro ſabbato coluiſſe. Probe novi, Maimonidem & Hebræos alios Exodum & Deuteronomium alia ratione conciliare ſolitos: nempe diſtinguunt cauſam, cur quies, & cur hoc die, Judæis imperata ſit: cauſa prior (ſi fidendum ſit illis) in [c] Deuteronomio exprimitur, poſterior in præcepto quarto, quo ſignificatur, inquiunt, Deum hunc ſeptimum elegiſſe, quod eo die res mundi condere deſiiſſet. Rem totam lectori judicandam trado.

(3°.) NON multum nos urget ratio tertia: cuivis enim Hebraiſmo vel leviter tincto ſatis innoteſcit, omne ſeparatum מעסקי העולם *a* quovis *negotio ſeculari* & uſu vulgari, ſanctum dici. Hoc ſenſu ſabbatum *ſanctificari* dicitur, quod ſcilicet uſibus humanis eximendum eſſet, &, præter morem dierum vulgarium, totum quieti & hilaritati modeſtæ conſecrandum. Hic ſenſus vocis *Abarbaneli* placuit, ſic quartum præceptum explicanti: קדש והבדיל לכבוד ולתפארת את יום השביעי וגו [d] *Sanctificavit & ſeparavit in honorem & decorem, diem ſeptimam, quoniam in ejus adventu perfectum eſt & conſummatum opus cæli & terræ; quemadmodum etiam homo, ubi opus quid magnificum præſtiterit convivium facit & diem feſtum.* Iſraelitas antiquiores hac præcipue ratione ſabbata ſanctificaſſe, me perſuaſum habeo, quod Lex eos ad otium ſabbatis obſervandum arctiſſime devinciat, & quodvis aliud officium pietatis in ſabbato præſtandum obſcurius & occultius exprimat. Sed hac in re nihil eſt quod multum laborarem, cum cauſa mea nihil detrimenti capiet, modo populum Iſraeliticum, non otio tantum, ſed & accurata pietate ſabbatum celebraſſe dixerim: quid enim diem præcipue ſeptimum tam ſancte pieque tranſigerent Iſraelitæ, niſi ut hac ratione ſignificarent ſe non tantum mundi conditorem, ſed & *Sanctum Iſraelis* colere, & eorum Deum a gentium numinibus, non minus puritate quam potentia diſcretum & ſeparatum.

(4°.) RATIO ultima cauſæ meæ obeſſe non poteſt, cum ipſa hac luce clarius ſit, Deum ideo præcipue legem de ſabbato tuliſſe, eamque ſæpius inculcaſſe, ut ejus obſervatione perpetua, notitia mundi a Deo conditi firmiter Hebræorum animis imprimeretur. Non renitor tamen quin ratio ſecundaria fuerit, ut otium ſabbaticum eos redemptionis a domo ſervitutis admoneret, & ad humanitatem informaret. Hoc argu-

a *Ap. Selden. de jur. Nat. & Gent.* l. 3. c. 13. b *Deut.* 5. 14, 15. c C. 5. 15. d *Comment.* in *Exod.* 20.

SECT. X. mentum itaque claudant [a] Græci Patris verba: Πολλὰ ὠφέλει τὸ σάββατον καὶ μεγάλα· ἡμέρας ἐποίει πρὸς τὸς οἰκείους καὶ φιλανθρώπους· ἐδίδασκεν αὐτὸς τῷ Θεῷ τιμὴ πρόνοιαν καὶ τιμὴ δημιουργίαν· ἐπαίδευσεν αὐτὸς κατὰ μικρὸν ἀπέχεσθαι πονηρίας, καὶ τοῖς πνευματικοῖς προσέχειν παρεσκεύασεν. Obſervatio *ſabbati*, populo *multas & magnas utilitates attulit: mites enim & humanos, in domeſticos* eorum *reddidit: providentiam Dei & rerum creationem docuit: eos ad aliqualem ab idolis abſtinentiam erudiit, & ad res ſpirituales attendendas præparavit.*

Object. 8. OCTAVO: non pauci hunc etiam arietem ad ſententiam meam convellendam admovere ſolent: Deus, inquiunt, diem ſeptimum, ab ipſis rerum initiis, operum vacatione celebrari juſſit, ut homines, a vitæ curis & negotiis liberi, religionem ἀπερισπάστως exercerent. Nam inſulſum eſt opinari, nullum omnino tempus ad religionis munia publice obeunda, per annos bis mille præſtitutum fuiſſe. Deus itaque, non ſeculi Moſaici conditione, vel peculiari aliquo in Iſraelitas affectu, ſed rei neceſſitate, motus, in ipſo mundi naſcentis exordio ſabbati cultum præſcripſiſſe videatur.

Diluitur. NON me latet, hoc argumentum a nonnullis maximi habitum, quaſi cultus omnis e rebus, ante Moſis tempora, periiſſet, niſi Deus diem aliquem certum fixumque ad ſacra publica curanda ſolenniter aſſignaſſet. At vero non magis neceſſe erat, cultus publici tempus quam locum præſcribere, cum utraque cultus tantum adjuncta ſint, non partes. Multa pietatis officia nobis Chriſtianis injunxit Deus, tempus tamen & præſtandi locum in noſtra poteſtate & arbitrio poſuit. Hæc enim, in ſe ſpectata, non ſunt de eſſentia religionis, & ab eccleſia, ordinis potius quam neceſſitatis intrinſecæ cauſa, determinantur. Cum etiam Deus, ſtatim a mundo condito, ſibi cultum publicum exhiberi præcepiſſet; nil opus erat ut tempus aut locum lege lata definiret: nam proculdubio Patriarchæ, (cum res ferret) utraque determinare vellent, ut eorum diſcipulis conſtaret, ubi & quando ad Deum publice colendum convenirent. Nec magis abſurdum eſt opinari, Deum cultus publici tempus, Patriarchis, quam ſabbati ſanctificandi modum, Iſraelitis, determinandum reliquiſſe. Sed hac de re, data occaſione magis commoda, paulo fuſius acturi ſumus.

Arg. 9m. NONO: dici poteſt, opinioni noſtræ refragari teſtimonia, apud Judæos & ethnicos paſſim obvia, e quibus apertum eſt, gentes exteras diem ſeptimam ſacram habuiſſe, & ſeptimanæ uſum, in temporibus diſtribuendis, ab ultima vetuſtate, inter eas obtinuiſſe. Hinc autem, non ſine ſumma veri ſpecie colligendum eſt, ſabbatum rerum initiis fuiſſe coævum, & illius notitiam rudiorem a communibus mundi parentibus ad eorum poſteros [a republica licet Iſraelis alienos] dimanaſſe. Ideoque ſabbatum primo per Moſen, idque ſolis Iſraelitis, loco ſigni, traditum, adverſante communi gentium uſu & hiſtoriæ fide, dixiſſe videamur.

Refutatur. HOC argumento nos urgent, [1] *Eatonus*, [2] *Walæus*, aliique doctrinæ ſabbatariæ propugnatores; quod iis vero quam ſimilimum videatur, hunc gentium morem a reliquiis quibuſdam fere obliteratæ, inſtitutionis proveniſſe, quæ ab initio mundi omnibus communiter innotuerat. Ut autem huic objectioni plene ſatisfiat, nil opus eſt ut ipſe vel ad primum ruborem laboratem: nam [b] auctor ultra ſolitum doctus, illa Judæorum & ethnicorum, quibus hoc nititur argumentum teſtimonia congeſſit, eorum momenta ſigillatim & penſius examinavit, & abunde probavit, ethnicos de ſabbato ne per ſomnia cogitaſſe, licet aliquando ſeptimæ diei ſanctitatem aliquam tribuere videantur. [c] *Gomarus* etiam teſtimonia illa ſolicite penſitavit, qui lectori laboranti ſuppetias ferat, ſicubi *Seldeni* diligentia deficere cenſeatur. De his itaque, poſt *Gomarum* & *Seldenum*, plura dicere, hominis eſſet fruſtra diligentis: ſic enim hac provincia defuncti ſunt illi, quod hic omnibus otiandi libertatem dederint. Si quis autem hæreat adhuc, in memoriam revocet modo laudata [d] *Juliani* verba, quibus aperte dicit, non magis uſum ſabbati, quam unius Dei cultum, inter ethnicos obtinuiſſe.

Argm. 10m. DECIMO: argumentum ultimum quo ſententiæ noſtræ fidem labefactare conantur adverſarii, ab origine ſabbati peti ſolet. Sabbatum, inquiunt, in ſignum uni populo dari non potuit, quod aperte dicat Moſes, Deum tum primum diem ſeptimam in ſabbatum conſecraſſe, cum creationis operi manum ultimam impoſuiſſet, *Geneſ.* 2. 2, 3. *Quum* autem, *perfeciſſet Deus, die ſeptimo, opus ſuum, quod fecerat, quievit die ſeptimo, ab omni opere ſuo quod fecerat. Et benedixit Deus diei ſeptimo, & ſanctificavit ipſum.*

a *S. Chryſoſt.* in Cap. 12. *S. Mat. Hom.* 40. T. 1. p. 458. b *Selden. de jur. nat. & gent.* l. 3. capp. 13, 14, 15, 16, 17, 18. &c. c *De ſent. & orig. Sab.* cap. 4. d Pag. 70.

1 Vid. inquiſ. de ſabbat. quæſt. 1. de inſtitutione.
2 De ſabbat. inſtitut. T. 1. cap. 2. p. 278.

Huic

Huic eo ſecurius innituntur teſtimonio, quod in *Exodi* 16. ſabbati, tanquam inſtituti inter Iſraelitas celebris & probe noti, fiat mentio; & ibi cautum ſit ne ſabbatum mannæ collectione violetur, quaſi jam olim, cum nempe rerum cœpit univerſitas, inſtitutum notumque fuerit: nam textus verba ſic habent, ver. 23. *Illud* eſt *quod dixit Jehovah, quies ſabbati ſancti,* eſt *Jehovæ cras; quod cocturi eſtis, coquite:* & ver. 25 *Dixitque Moſes, comedite illud hodie: nam ſabbatum hodie* eſt *Jehovæ.* Ut autem hoc argumentum paulo firmius evadet, illud ratione communire ſolent: nam [a] inquiunt, ſi a prima rerum origine ſabbatum non fuerit inſtitutum, & ultimus dies e ſeptem quieti conſecratus, quomodo creationis fides & creatoris memoria, patriarcharum tempore, retineri potuit; aut quomodo ſabbatum in ipſum quietis divinæ diem, Moſis tempore, potuit incidere, ſi ex continua ſabbatorum ſucceſſione, ad ea uſque tempora, id non animadverſum & notum fuerit? SECT. X.

HUIC ſimplici, triplici, argumento, quam potero breviſſime reſpondebo: ex illo Geneſeos loco imbelle argumentum cuditur, ad eam ſabbati antiquitatem ſtatuendam quam fingunt adverſarii. Quamvis enim *benedictio* & *ſanctificatio* ſabbati, narrationi de abſoluta mundi creatione proxime ſubjiciatur, eam tamen tum temporis accidiſſe, nec aſſeritur, nec e loci circumſtantiis evinci poteſt. Deus enim, diu antequam Moſes hæc ſcriberet, nempe paulo poſtquam ex Ægypto populum eduxiſſet, in memoriam creationis, diei ſeptimo benedixerat & ſanctificarat. Moſi vero viſum eſt, hujus hiſtoriæ occaſio, actionem tam ſolennem reponere; partim ut indicaret, hanc abſolutæ creationis, & creatoris die ſeptimo ceſſantis hiſtoriam, perpetua populi memoria retinendam; partim, quod Moſes in Pentateucho [creationis hiſtoria præſertim [ea præcipue referre & inculcare ſtatuiſſet, quæ ad ſeculi ſui idololatriam a radicibus imis evellendam maxime valerent & ſpectarent. Ideo enim, cap. 1. *rerum principium* memorat, & Deum, cœlum, ſolem, lunam, & ſydera, creaſſe refert; & cap. 2. Iterum Deum, *cœlum, & terram, & omnem eorum exercitum perfeciſſe* dicit, diei etiam ſeptimo, quo a creationis opere ceſſavit, *benedixiſſe & ſanctificaſſe*; ut idololatriam tunc paſſim obtinentem aboleret, & [illius radicem] opinionem de rerum omnium æternitate, ex hominum animis extirparet, eoſque ad diem ſeptimum [creationis monimentum] ſancte & ſolenniter obſervandum excitaret. Elevatur.

ARGUMENTUM e verbis Exodi petitum [*ſabbatum ſanctum* eſt *Jehovæ cras*] haud multo negotio ſolvitur. Nam chaſma, in Hebræo inter *Sanctum* & *Jehovæ* interpoſitum, non verbo EST (cui nititur objectum argumentum) ſed ERIT, ſuppleri debet. Nempe textus de ſabbato cras futuro loquitur, cui vox *erit* apprime convenit. Nec magis nos urgent ſequentia Moſis verba, *ſabbatum hodie eſt Jehovæ*; nam ea de ſabbato proferuntur, ut prædictione Moſis noto jam reddito; non ut ante Moſem celebri, cum nullum celebritatis illius indicium in hiſtoria præcedente reperiatur.

NEQUE ratio ſuperius adducta cauſam adverſam protegit, cum patriarchæ, ſabbati luce deſtituti, traditionis lampade (ne dicam naturæ cultioris lumine) creationem & rerum originem percipere poſſent. Hanc rem clariorem reddunt mutuata [b] *Gomari* verba: *quum Adamus, pridie diei ſeptimi ac quietis divinæ, viribus & ratione valens, creatus fuerit: quomodo id ignorarit? Quumque diu cum Methuſalacho: & hic, cum Semo, Semus denique cum Abrahamo & Iſaaco, vixerit: quidni potuerunt dierum creationis, & ſeptimi quietis divinæ, meminiſſe; & idoneis temporibus Deum colere, & ad poſteros, illam temporum notitiam, Deique cultum propagare, etiamſi ſeptimi diei cultus abfuerit?* His addo, quod patriarchæ, ne memoria creationis intercideret, Deo *ſummi creatoris* titulum, ſermone vulgari, tribuiſſe videantur. Nam Melchiſedecus Abrahamo benedicens, dixiſſe fertur, [c] *benedictus ſit Abram Deo altiſſimo,* קנה *cœli & terræ:* & Abram regem Sodom alloquens, *levavi,* [d] inquit, *manum meam ad* Dominum *Deum altiſſimum,* קנה *cœli & terræ.* Locis hiſce duobus, interpretes Anglicani quidem, magna comitante doctorum caterva, vocem קנה *poſſeſſorem* transferunt: at ratione non una motus, huic voci *creatoris* ſignificatum potius, utroque in textu, tribuendum exiſtimarem. Nam primo, LXX. mecum hic faciunt, ſic locum transferentes, Ευλογημένος Αβραμ τῷ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε [qui condidit, creavit] τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. [e] Maimonides etiam hanc interpretationem ſuo dignatur patrocinio: nam ut probet Abrahamum doctrinam illam, de rerum principio & mundi novitate, propagaſſe; *hinc eſt,* inquit, [f] *quod invocavit nomen Domini Dei mundi: huc etiam reſpicit, dum ait,* [g] *creatorem cœli & terræ.* Deinde, ſen-

a *V. Walæum de Sab.* cap. 2. p. 281. b *De ſab.* c. 4. §. 21. c *Gen.* 14. 19. d 22. e *Mor. Neb.* P. 2. c. 13. f *Gen.* 21. 33. g *Gen.* 14. 22.

SECT. XI. ſus ille magis auguſtus eſt, & mori ſcripturæ conſentaneus; Deus enim in ſacra pagina, multo frequentius [a] cœli terræque factor aut *creator*, quam poſſeſſor appellatur. Neque hic ſilentio prætereundum, quod LXX קנני (vocem ejuſdem familiæ) *Prov.* 8. 22. per ἔκτισέ με, [1] & Chaldæus per בראני *creavit*, interpretentur. Hujus itaque rationis vires rationis fregiſſe videamur. Neque ſecundam multo firmiorem experiemur: quamvis enim ipſe dies abſolutæ creationis Iſraelitas in Ægypto latuiſſet, diem quietis divinæ celebrare poſſent, poſtquam Deus ipſum *ſabbatum* ejus, [b] *per manum Moſis*, iis indicaſſet, aut diem illum quem pro ipſo quietis ſuæ tempore ſolenniter obſervari voluit.

SECT. XI.

Cur Deus SABBATUM *pro ſigno dederit.*

Duæ rationes aſſignantur. CUM Deus circumciſionem inſtituerit, ut ſignum eſſet, quo Iſraelitæ ſe Deo fœdere conjunctos indicarent, & a quavis gente ſtigmatis idololatricis inuſta diſcernerentur; cum etiam tot ceremonias ſanxerit, ut cultus, ritu præſcripto præſtitus, indicio eſſet, Iſraelitis Jehovam, non Dæmonem aliquem, venerari; nonnullorum forſan animos mirari ſubeat, cur Deus SABBATUM etiam ſigni loco dederit, & in illius violatores (quamvis alia legis præſcripta religioſe curarent) vindictam tam ſeveram ſemper exercuerit. Ut itaque huic argumento lucem paulo majorem afferam, rationes duas adjicere viſum eſt, cur Deus ſabbato etiam, inter ſigna & inſtituta ejus oſtenſiva, locum aſſignaverit.

Prima. PRIMO: ut ipſius inſtituta ſeculi mori & ruditati (qua licuit) accommodaret. Quantum enim de remotiſſimæ vetuſtatis moribus conjicere vel judicare datum eſt, ſabbatum *quatenus dies Deo ſacer*, *quatenus dies otii*, & *quatenus cultus ſolennioris dies*, ſummum cum receptis gentium antiquiorum moribus conſenſum coluit.

(1°.) QUATENUS *dies Deo ſacer.* Nam ab omni ævo Gentibus in morem abiiſſe videtur, non minus certa tempora quam certa loca numinibus ſuis, honoris cauſa, conſecrare. Hunc morem ſpectat forſan inſignis ille locus, *Levit.* 19. 30. *Sabbata* MEA *colite, & ſanctuarium* MEUM *reveremini:* ibi enim textus emphaſin & quaſi aculeum in voce *mea* ſitam arbitror: quaſi dixiſſet Deus, "ſua habent Gentes ſabbata "& ſanctuaria [peculiaria quædam otii ſacri tempora & cultus loca] Diis ſuis ſolen- "niter dicata: vos autem tempora & loca ſacra a meipſo conſtituta ſancte habeatis, "nec curetis tempora vel loca Gentium numinibus conſecrata. Hujus etiam moris antiquitati teſtimonium præbet *Herodotus*, qui, priſcos Ægypti mores exequens, hæc habet, [c] Καὶ τάδε ἄλλα [1] Αἰγυπτίοισι ἐστὶ ἐξευρημένα· μέις τε καὶ ἡμέρῃ ἑκάστῃ Θεῶν ὅτου ἐστὶ· καὶ τῇ ἑκάστου ἡμέρῃ γενόμενος, &c. *Alia etiam ſunt ab Ægyptiis excogitata: quis menſis dieſve cujus Deorum ſit, & quo quis die genitus*, &c. Quibus verbis *Herodotus* reſpicere creditur ad Ægyptiorum morem qui ſeptem dies hebdomadis ſeptem planetis conſecrabant, & planetarum (id eſt, numinum ſuorum) nominibus ad dies denominandos & deſignandos utebantur. Nam apud doctos pro certo habetur (ſi quid in tanta vetuſtate certum) morem illum planetarum nomina ſeptimanæ diebus imponendi, natales ejus Ægypto debuiſſe, & e vetuſtis Ægypti moribus, ad Græcos, Romanos, tandem & alias Europæ gentes, dimanaſſe. Et ſane hac de re vix ullam dubitandi anſam relinquunt plurima illa quæ [d] *Seldenus*, [e] *Sherlogus*, aliique, ad fidem huic rei faciendam afferunt argumenta. Eandem dies menſeſque Deorum nominibus inſigniendi conſuetudinem, apud Germanos, Belgas, Danos, Anglo-Saxones, & alias ex Europa gentes, olim viguiſſe, multis [f] docet auctor jam laudatus, ad cujus fontes integros lectorem amandare liceat. Non eo hæc dico, quaſi me perſuaſum haberem, Ægyptios aut alios, ætate Moſis, dies hebdomadis planetis dicare vel eorum nominibus inſignire ſolitos: nam utut hæc ſe res habeat, e dictis intelligatur, Ægyptios & alios idololatras, dies aliquos Diis ſuis ſacros voviſſe, vel ſaltem religionemill amrationi conſonam exiſtimaſſe.

a *Pſ.* 121. 2. & 124. 8. & 134. 3. b *Nehem.* 9. 14. c. l. 2. §. 82. d *De jur. Nat. Gen.* l. 3. c. 19, 20, 21, 22, e *Antiq. Heb.* l. 2. *Diſſer.* 1. §. 11. f *Ub. ſupr.* cap. 22.

1 Chaldæi interpretantur ברא de *generatione*. Job. 3. והרה, Targ. אתברא *conceptus eſt*. Ob verſionem proinde LXX, Arrius Chriſtum vocabat κτίσμα ἐκ τῶν μὴ ὄντων. ſed legendum ἔκτησε *poſſedit* — ita Schindler in voc. קנה — apud Aquilæ verſionem legere eſt, ἐκτήσατό με. Et commentarium illum in loc. qui S. Hieronymi nomen falſo præ ſe fert. *poſſedit*. vid. Tom. 5. p. 539. Qui plura vult, conſulat Flam. Nobilium in LXX. & notas Lam. Bos in loc.

(2°.)

(2°) QUATENUS *dies otii.* Prout enim Judæis, ita & Gentilibus, ſui erant dies ἐργάσιμοι, ſeu rebus agendis idonei, quibus nempe opus aliquod facere, per mores & leges licuit; & dies ἑορτάσιμοι ſeu feſti, quibus mos erat [a] τὰς ἱεροποιΐας μετὰ ἀνέσεως ἑορταστικῆς ποιεῖσθαι, *ſacra peragere cum laborum intermiſſione feſtiva.* Nam hujuſmodi feriæ (uti Romanorum vulgo creditum) multiplici operum genere polluebantur. *Quapropter,* inquit [b] Servius, *pontifices,* feriis *ſacrificaturi, præmittere* Calatores *ſuos ſolent, ut ſicubi viderint opifices adſidentes, opus* fieri *prohibeant; ne pro negotio ſuo, & ipſorum oculos & Deorum ceremonias attaminent. Feriæ enim, operæ Deorum creditæ ſunt.* Utcunque Gentilium diſciplinam, hac in re, Judaica multo mitiorem fuiſſe, e Virgilio diſcimus, quando [c] ait,

Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit: ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.

Gentium autem religionem, in feriis opera quamplurima ad vitæ commodum ſpectantia vetuiſſe, nos docuit [d] *Columella,* qui & opera illa enumeravit. Dies itaque Gentium feriati, hac in re cum die ſabbatico non male conveniebant, quem [e] *Iſidorus Peluſiota* ἀνέσεως καὶ ἀφέσεως ἡμέραν, *recreationis & remiſſionis diem* merito appellavit. Gentes autem dies hoſce feriatos in honorem Deorum, priuſquam Deus diem ſabbaticum inſtituiſſet, obſervaſſe cenſeantur. Rationes meas ſtatim in medium afferam, ne ſententiam illam temeritate credula, (forſan & profana) tueri videar.

(3°.) SABBATUM etiam, *quatenus cultus ſolennioris dies,* a Gentium more non multum receſſiſſe putetur. Nam ſacra quædam peculiaria fuerunt, ex præſcripto legis in ſabbato Judaico peragenda: nec apud ethnicos, dies numinibus ſacri religione ſua caruere. Hoc e [f] monito illo perantiquo cognoſcitur, quod in oratione Pythagoræ tributa reperimus; Ἀφροδίτῃ τὶ θυσιάζειν τῇ ἕκτῃ, *Veneri ſacrificandum ſexta,* die nempe ei ſacra, & illius nomine inſignita. Moris hujuſce teſtimonium multo vetuſtius præbet Apollinis oraculum, quod [g] Euſebius e Porphyrio hauſit.

Κλητίζειν Ἑρμῆν, ἠδ' Ἥλιον κατὰ ταῦτα
Ἡμέρῃ Ἡελίου Μήνην δ' ὅτε τῆς ἢ παρείη
Ἡμέρη, ἤδε Κρόνον, ἠδ' ἐξείης Ἀφροδίτην.

Invoca Mercurium, & pariter Solem die Solis. Lunam itidem, cum aderit ejuſdem dies, & ſimili modo Saturnum & Venerem. [i] Nec abſimile eſt vero ſolennes Turcarum conventus die Veneris agi ſolitos, originem ſuam a [h] Saracenorum aut Arabum moribus accepiſſe, qui die illo conventus ſuos in honorem *Veneris* [numinis ſui præcipui] celebrabant.

E ſuperius adductis evincitur, illum dies aliquot numinibus conſecrandi morem, a vetuſtiſſima rerum ethnicarum memoria inter gentes obtinuiſſe, & Judæorum ſabbata gentiumque ferias affinitate non admodum remota ſe invicem attigiſſe. A ratione itaque minime diſſentit Deum etiam diem aliquem ſibi conſecrari voluiſſe, quod hæc inſtitutio moribus olim receptis conveniret, & nihil in ſe haberet, quod nimia ſua inſolentia rudem populum irritare poſſet. Quin & par erat, ut Deus ſeculi ſuperſtitionem in pietatem converteret, & hominum ſtultitia ad animarum ſuarum ſalutem uteretur.

SECUNDO: Deus ideo forſan ſabbatum Iſraelitis ſigni loco dedit, quod in ſabbato conditiones omnes in ſigno requiſitæ conſpirarent. Nam,

(1°.) SI ſabbatum ſpectemus, quatenus otii diem numini ſacrum, ſignum uſitatum & proinde populi ruditati cumprimis accommodatum fuiſſe videatur. Si enim omnis ævi faſtos percurramus, facile comperiamus, ethnicos ferias quaſdam in Deorum ſuorum honorem indixiſſe, eoſque temporis alicujus dedicationem inter ceremonias ſacratiores, quibus Deo alicui cultum deferrent, antiquitus habuiſſe. Ut alios jam taceam, Romanos Deorum ferias & ſemi-ferias habuiſſe (prout Deos ſuos majoris aut mino-

a *Strab Geogr.* l. 10. p. 716. b Ad *Georg.* l. 1. c *Georg.* l. 1. v. 268. d *De re ruſt.* l. 2. c. 22.
e Lib. 1. Ep. 71. f *Iamblic. de vit. Pythag.* c. 28. g *Præp. Ev.* l. 5. c. 14. h Vid. *Seld. de jur. nat.* & *Gent.* p. 428. & de Diis *Syr. Synt.* 2. c. 4.

i Selden diverſa eſſe ſententia videtur, his verbis, *certe perſuaſum habeo cum Scaligero, Hegira antiquius eſſe, etiam ſub nomine Giuma, feſtum illud. Sed an a Saracenico cultu Veneris derivandum (quod & olim exiſtimavi ipſe,* de Diis Syr. Syntagm. 2.) haud parum dubito. *Antiquius eſſe,* ex Alcoran. ſur. 62. *videtur.*

SECT. XII. ris æſtimarent) res adeo nota eſt, ut mentione leviuſculâ vix digna cenſeatur. Cum itaque in more eſſet, ferias in numinis alicujus honorem inſtituere; credibile videatur, Deum etiam ſabbati otia præcepiſſe, ut inſtituta ſua ad vulgi ſenſum & morem attemperaret, & populum Iſraeliticum a temporum & dierum Diis ethnicis ſacrorum obſervatione avocaret. Hoc eo probabilius exiſtimemus, quod ſcriptura de ſabbato, cum peculiari aliqua diſtinctionis nota, mentionem faciat. In ipſo quarto mandato: *recordare* השבת *illius* inſignis *otii* vel *ceſſationis*, *nam ſeptimus dies* eſt *ſabbatum* Domini *Dei* TUI, non *Deorum aliorum.* Et *Exod.* 31. 13. *Cuſtodietis ſabbata* MEA (ſignanter) quæ in Jehovæ, non idoli alicujus, honorem ſanciuntur: & *Exod.* 16. 23. *craſtino die requies* eſt *ſabbati ſancti Jehovæ:* quaſi dixiſſet, "ſunt equidem Dii multi, & "feriæ multæ: vobis autem unus erit Deus, & ſabbata ei uni ſacra obſervabitis.

(2°.) SABBATUM, quatenus dies quiſque ſeptimus eſſet, vacatione ab operibus in creationis memoriam celebratus, uni Judæorum genti proprium erat & peculiare. Hoc vel inde pateat, quod Judæi ad creatoris agnitionem vocarentur, cum reliqui per orbem terrarum homines, obliterata creationis memoria, in miſerabili creatoris ignorantia verſarentur. [1]*Ovidius* itaque ſabbata, *ſeptima ſacra & feſta, viro* tantum *Judæo & Paleſtino culta*, non minus vere quam jocoſe vocat, Hinc & ſabbata, utpote moris paſſim recepti devia & Judæorum genti propria, toties a Poetis & aliis e Gentilium grege tam petulanter illuderentur.

(3°.) SABBATUM ſignum erat manifeſtum, rei quam indicavit imaginem expreſſam & pene loquacem ferens. Ideo enim Deus diem ſeptimum tam ſacrum & ſolennem eſſe voluit, ut creationis memoriam ſubinde renovaret, ut illius obſervatione Judæi ſe creationis fidem tenere, Deum rerum omnium creatorem colere, & nihil ei coævum agnoſcere, profiterentur. Quodnam autem religionis hujuſce ſignum luculentius eſſe potuit, quam ſabbati ſolennis obſervatio, quod [a]Philo τῆς πρώτης ἀρχῆς ἐκμαγεῖον, *primæ rerum originis exemplar*, τὴν τοῦ κόσμου γενέθλιον ἡμέραν, *diem mundi natalem*, & τὴν ἑορτὴν τοῦ κόσμου γενέσιον, *feſtum natalibus mundi ſacratum*, appellavit?

SECT. XII.

Sabbatum, ad idololatriam eradicandam inſtitutum fuiſſe, & huic uſui variis rationibns inſerviiſſe.

Sabbatum præcipue ad idololatriam coercendam inſtitutum fuiſſe.

SABBATUM Hebræorum genti datum fuiſſe, ut ſigni vice fungeretur, iis argumentis oſtendiſſe videar, quæ a quovis non plane pertinaci aſſenſum exprimant. Argumenti ſcopus & ordo jam poſtulat, ut evincam, Deum idololatriam eradicandam ſabbatum inſtituiſſe, & ſabbatum variis rationibus, præcipue vero quatenus ſignum, huic fini & uſui inſerviiſſe. Ut itaque methodice præſens negotium exequar,

Probatur 5. argumentis.

PROBANDUM eſt primo, Deum ad idololatriam abolendam Moſis ætate late graſſantem ſabbatum inſtituiſſe. Hoc itaque quinque ſequentibus argumentis effectum dabo:

HORUM 1m. eſt, quod præcepta de fugiendis idolis & ſabbatis obſervandis toties in Scriptura conjuncta reperiantur: viz. *Exod.* 23. 12, 13. *Sex diebus facies opera tua, & die ſeptimo ceſſabis*, &c. *Et in omnibus quæ dixi vobis cauti eritis, & nomen Deorum aliorum non memorabitis, nec audietur ex ore tuo.* Et Levit. 19. 3, 4. *Sabbata mea ſervabitis, ego Dominus Deus veſter: ne convertatis ad idola, & Deos fuſiles ne faciatis vobis.* Et Levit. 26. 1, 2. *Non facietis vobis ſculptile, & ſtatuam non erigetis vobis*, &c. *Sabbata mea cuſtodietis.* Locus hiſce cognatus occurrit, *Ezec.* 20. 18, 19, 20. *In ſtatutis patrum veſtrorum ne incidatis, idolis eorum ne polluatis vos*, &c. *Et ſanctificate ſabbata mea.* Unde factum eſt autem, quod hæc duo præcepta (prima fronte plane diſſimilia) toties conjunguntur, niſi quod affinitatem proximam inter ſe colant, & Deus, idololatriæ præcipue cavendæ & eliminandæ cauſa ſabbatum inſtituerit? Cum re præſenti conjunctum eſt obſervare, quod præcepta de moribus ethnicis averſandis, & feſtis ſolennioribus obſervandis, tanquam leges congeneres, unita reperiantur. *Exod.* 34. 17, 18, 21. *Lev.* 19. 29, 30.

(2°,) CULTUS idolorum & ſabbati violatio non minus frequenter in Scriptura ſa-

a Lib. *de Mund. Opific.* & lib. Περὶ τοῦ ἑβδόμ. p. 1178, & 1191.

1 De art. amand. lib. 1. verſ. 76.

cra

cra conſociantur. Exemplo ſint loca pauca e multis facile producendis: *Ezec.* 20. 16. *In ſtatutis meis non ambulaverunt, ſabbata mea polluerunt, quia poſt idola ſua cor eorum gradiebatur:* & ver. 24. *Abjecerunt ſtatuta mea, violaverunt ſabbata mea, & oculi eorum fuerunt poſt idola patrum ſuorum.* Ezec. 22. 4, 8, 9. *Idolis quæ feciſti polluta* es — *Spreviſti ſancta mea & polluiſti ſabbata mea: viri fraudulenti ad effundendum ſanguinem fuerunt in te, & in te comederunt ſuper montes,* &c. Ezec. 23. 37, 38. *Cum idolis ſuis fornicati ſunt,* —— *polluerunt ſanctuarium meum in die illa, & ſabbata mea profanarunt.* Cum [a] Ahaz ad Deos & ritus alienos animum adjeciſſet, ſabbatum inprimis odio & contemptui habuit; & in ſignum contemptus *operimentum ſabbati,* quod dicitur, de medio ſuſtulit. His adjungere liceat locum illum Apocryphum, 1 *Mac.* 1. 45, &c. *Et multi ex Iſrael conſenſerunt cultui* regis, *& ſacrificaverunt idolis & polluerunt ſabbatum.* Unde factum eſt autem ut obſervatio ſabbati & cultus Jehovæ una ſtarent aut ruerent, & eodem quaſi fato plurimum uterentur; niſi quod notum eſſet, ſabbatum ad creationis fidem firmandam & idololatriam evertendam a Deo inſtitutum fuiſſe? Qui ſabbatum ad præſcriptum Legis obſervabat, omnia a Deo creata fuiſſe, *practice* profitebatur: ridiculum autem eſſet, ſolem, cœlum, & ſydera colere, ſi quis, e ſummi creatoris manibus ea non ita pridem prodiiſſe fateretur. Cum itaque gentes exteræ (ſi [1] *Juliano* jam citato credimus) omnia Decalogi præcepta, præter primum & quartum, cuſtodirent, non ſine ratione aliqua deliraſſe videantur.

SECT. XII.

(3°.) TRIA reliqua primæ tabulæ mandata, ad idololatriæ abolitionem, veluti ſcopum præcipuum, dirigebantur. Primi & ſecundi mandati verba adeo aperta ſunt, quod ea idololatriæ abolitionem pro ſcopo habuiſſe, res confeſſa ſit, nec in ullam unquam adducta controverſiam. Nonnulli forte circa mandati tertii ſcopum hærebunt dubii: at & illud idololatriæ inhibendæ cauſa datum fuiſſe, facile conſtabit, ſi probari poſſit, Deum hæc duo in mandato tertio præcepiſſe: 1°. *Ne nomen ejus,* id eſt, *titulus, opera, vel attributa, numini alicui fictitio, verbis aut factis tribuatur.* 2°. *Ne juramentum, idoli alicujus, ſed ſolius Jehovæ, nomine concipiatur.* De his autem ſatis, inter tabulæ primæ præcepta, *pag.* 29, &c. Si autem Deus hæc tria mandata ad idololatriam evertendam dederit, æquum eſt opinari, quartum primæ tabulæ mandatum cæteris affine fuiſſe, & Deum illud etiam in remedium idololatriæ tradidiſſe.

(4°) DEUS, ſub vet. Teſtamento, honori ſabbati, præter cætera Legis inſtituta, proſpexiſſe; & homines, ad illius cultum, arctius & frequentius devinxiſſe, videatur. Obſervatum eſt [b] ſupra, Deum varias rationes iniiſſe, ut ſabbatis ejus honorem plane ſingularem conciliaret. Jam dictis hæc duo ſubnectere viſum eſt: (1°.) Sabbatum non tantum præceptum fuit, ſed tribus illuſtribus miraculis, per annos quadraginta durantibus, confirmatum. Rem hanc [c] *Gomari* verbis exprimo, cui obſervationem ipſam debeo: "*primum* fuit, quod Deus, in quietis ſabbati gratiam, pridie illius, duplex man-
"næ demenſum, colligendum ac parandum, depluit: *alterum* vero, quod partem illius
"demenſi, in ſabbatum uſque depoſitam, præter naturam illius a putredine immunem,
"cum populi & ducum ſtupore conſervavit, *Exod.* 16. 24. Tertium in eo ſitum eſt,
"quod Deus ipſemet, die ſeptimo, a demiſſione mannæ illius ceſſavit, eumque a ſex
"prioribus, ea ratione, ſecrevit. Unde perquam apte [d] Theodoritus ait, *quum illis ſolis*
"*lege præcepiſſet quieſcere die ſabbati, docuit illos ipſo facto ſervare præceptum.* (2°.) Cum Deus advenas & proſelytos, a pleriſque aliis Moſis inſtitutis immunes feciſſet; ii tamen [e] præceptis & promiſſis ad legem ſabbati ſervandam aſtringebantur. E multis equidem magiſtrorum Judaicorum dictis, a [f] *Seldeno* noſtro citatis, aperte conſtat, ævi citerioris Judæos proſelytos tantum quos vocant *Juſtitiæ* [baptiſmo ſcilicet & circumciſione in eccleſiam Judaicam rite cooptatos] ad ſabbatum obſervandum aſtrictos exiſtimaſſe. Proſelytos domicilii [in qualecunque vitæ commercium admiſſos, nondum autem Judaiſmo ritibus jam dictis initiatos] non modo ſabbati lege ſolutos habuere, ſed pœnis graviſſimis obnoxios, ſi ſabbatum obſervarent. At vero Judæos antiquiores præceptum quartum multo conſultius interpretatos fuiſſe, & per *peregrinos intra portas,* exteros omnes in eorum regionibus habitantes intellexiſſe, ſatis e Græcorum verſione pateat. Hæc enim paraphraſi *peregrinum qui eſt intra portas tuas* illuſtrant illi, Καὶ ὁ προσήλυτος, ὁ παροικῶν ἐν σοί· *Et advena, qui tecum habitat.* Et ſane paraphraſin illam confirmat

a 2 *Reg.* 16. 3, 18. b V. Pag. 71. c *De Sab.* c. 2. §. 6, 7. d In *Exod.* 16. *Qu.* 32. e V. LXX. in *Exod.* 20. 10. & *Jeſ.* 56. 4, 6, 7. f *De jur. Nat. & Gent.* l. 3. capp. 5. & 12.

1 Vid. Cyril. contr. Julian. l. 5. p. 152.

SECT. XII. ipſa loquendi formula: quid enim advena lege ſabbati ligatus, *peregrinus intra portas* dicitur, niſi ut a vere peregrinis [gentibus exteris] diſtinguatur, quibus nullus uſus cum Judæis interceſſit, & quibus crimen profanati ſabbati nuſquam in ſacris literis imputatum legimus? Hæc omnia cauſam opinandi non levem præbent, Deum, in remedium idololatriæ, ſabbatum inſtituiſſe. Quid enim Deus ſabbatum tot miraculis inſigne fecit, & in id tanto cum molimine [ſit venia verbis] incubuit, ut honorem plane ſingularem ſabbato conciliaret, niſi quod in illius obſervatione plurimum ad Legem confirmandam & idololatriam extirpandam momenti poneretur? Quid etiam Deus advenam omnem, licet incircumciſum, ſabbati quietem ſervare juſſerit, cum pleriſque aliis legibus per Moſem datis [a] minime teneatur; niſi quod ſabbatum, creationis index eſſet, & illius obſervatio, realis idolorum abdicatio, & ſignum quo pius aliquis teſtatum faceret, ſe *Deum Iſraelis*, rerum omnium creatorem agnoſcere, eumque unum ſancte venerari? Conſentaneum enim erat, ut quivis terræ ſanctæ incola, ſigno illo divinitus inſtituto, ſe creationem agnoſcere [e] & Deum verum colere, ſignificaret; ne Judæis offendiculo eſſet, eoſque ad ſabbati violationem primo, tandem & idolorum cultum, exemplo ſuo provocaret.

(5°.) JUDÆI veteres, ſabbatum, præter cætera Moſis inſtituta, in honore habebant, & ad illius dignitatem aſſerendam zelo fervidiore ferebantur. Proclive eſt obſervare, Judæos tunc efferatos maxime & furore vehementius incitatos, cum Chriſtus quietem ſabbati minus religioſe ſervare videretur. Indignati ſunt quidem quando cum Publicanis comediſſet, cum autem *manum aridam* ſabbato reſtituiſſet, tanta tunc exarſerunt immanitate, ut, referente [b] *S. Matthæo*, de interimendo ipſo conſilia agitarent. Cum etiam infirmum, lecto affixum, ſanitati priſtinæ in ſabbato reſtituiſſet, eo furore correpti ſunt Phariſæi ut Dominum noſtrum [c] *perſequerentur, & eum quærerent interficere, quod hoc in ſabbato feciſſet.* Chriſti miracula [d] ideo nihil apud eos loci habuere, quod ipſe nulla ſabbati religione teneri videretur; & eum *a Deo non eſſe*, pro certo ſtatuerunt, quod *ſabbatum non cuſtodiret.* Et ſi evangeliſtarum ſcripta diligentius evolvamus, obſervemus, nihil Judæos iniquius tuliſſe, nec quicquam in moribus Domini frequentius arguiſſe, quam quod ſabbatum non ea ſanctitate qua debuit, accipere videretur. Unde factum eſt autem quod Judæi ſabbati profanati tam acres & vehementes ſe præſtarent vindices, niſi quod ipſi probe ſcirent, ſabbatum, idololatriæ flagellum, ſacram Legis anchoram, primam fidei ſuæ columnam, & ſignum illud egregium quo Dei veri cultor ab idololatra dignoſci poſſet? Nec ab eorum ſententia Talmudici receſſerunt, in quorum ſcite dictis eſt [e] illud, הכופר בשבת כאילו כופר בכל התורה כלה

Qui negaverit ſabbatum, ſimilis eſt ei qui negaverit totam Legem.

NEC multum hinc abit, quod vulgo dicunt [f] Cabbaliſtæ, *eum* nempe *qui ſabbatum non colit, neque de conditi orbis ratione, neque de vita futura, recte ſentire:* hoc eſt, ipſam naturam, vim, & providentiam, divinam funditus tollere: adeo ut in talem Deus olim, nec immerito, [g] capitis ſententiam tulerit.

Secundo: ſabbatum, contra idololatriam valuiſſe quatenus ſignum 1°. Memorativum,

OSTENDENDUM eſt proximo, ſabbatum, ad idololatriam abolendam, præcipue quatenus ſigni loco datum, plurimum profuiſſe. Nil opus eſt, ut pluribus hoc argumentum perſequar, ſua pene luce clarum:

NAM (1°.) ſabbatum ſignum erat *memorativum*, & ideo (quod diximus) inſtitutum *ut* יסוד חדוש העולם [h] *hoc religionis fundamentum* mundi novitas, *conſervaretur & omnibus notum eſſet; cum homines omnes certo die quieſcant, & interrogati de cauſa, cur hoc fiat, reſpondere poſſint*, quia ſex diebus fecit Deus, &c. Ideoque Clemens, de ſabbato loquens, illud [i] δημιουργίας ὑπόμνημα, diem creationis memoriæ ſacratum, vocat. Cum autem creatio tot inſignia, potentiæ, bonitatis, & ſapientiæ divinæ præberet argumenta; vix poſſibile erat, ut homo, cui mentis aliquid, a Deo ad idola deficeret, modo creationis opus memoria teneret, & ſabbati partem aliquam illius contemplationi conſecraret.

2°. Indicativum,

(2°.) SABBATUM ſignum erat *indicativum*, quod omnes Gentium Deos [ſolem, lunam, cœlum, ſydera] mera idola eſſe docuit, quæ ſcilicet originem ſuam Deo Iſraelis, ſummo rerum omnium creatori, debuerunt. Hac autem ratione ſabbatum obſtabat idololatriæ: nemo enim, cui ſani cerebri vel mica ſupererat, Diis illis nomen

a V. *Grot.* in *Exod.* 20. 11. b c. 12. 13, 14. c *Joh.* 5. 18. d c. 9. 14, 16. e *Ap. Seld. de jur. Nat.* &c. p. 329. f *V. Maſium in Joſh.* 6. 4. g *Exod.* 31. 14. h *Maim. Mor. Neb.* P. 2. c. 31. i *Conſtit.* lib. 7. cap. 23.

aut

aut cultum divinum tribuere voluit, modo creationis opus in illius mente penitus inhæreret, & ſolem, cœlum, omnia, Deo originem debere, quavis ſeptimana publice recoleret & profiteretur. Cum itaque Judæi a Dei veri lege cultuque deficerent, obſervare licet, eos cum idolorum cultu ſabbati contemptum conjunxiſſe. Nempe ſabbati celebratio, creationis profeſſio erat, & ſolis aut aliorum ſyderum (utpote Deorum creatorum) cultum, ſtultitiæ poſt natos homines maximæ palam arguebat. Vix quicquam itaque Judæos immerentes in odium & invidiam majorem apud ethnicos vocavit, quam obſervatio ſabbati; qua eandem ſoli & lunæ, quam & vermiculo (nempe nuperam & dependentem) exiſtentiam tribuere, Diis ſuis vel maximis probrum injicere, totam denique Gentilium fidem & theologiam turbare, videbantur. Ut abſolvam paucis: ſabbatum permoleſte ferebant ethnici, quod eadem eſſet ſabbati, quæ & [a] Pſalmiſtæ, vox; *omnes Dii Gentium idola, & Dominus fecit cælos.* SECT. XII.

(3°.) SABBATUM ſignum erat proprium & *diſtinctivum*, quo Judæi a reliquis gentibus, quæ ſolem & ſydera, tanquam æterna numina, colebant, aperte dividebantur. Septimæ lucis otium Judæorum genti proprium fuiſſe, eoſque ſolos ſabbati ſolennitatem obſervaſſe, multis veterum teſtimoniis docuit [b] Seldenus, qui ſcripta ſua conſulentibus operæ pretium ſolvet. Cum itaque diei ſeptimi cultus, Hebræorum ritus eſſet plane ſingularis, pene neceſſe erat, ut a cæteris gentibus, ſabbato, tanquam pariete interpoſito, diviserentur. Nam hominum animi primo, deinde & perſonæ, rituum diverſitate ab invicem ſeparari ſolent. Dum autem Judæi a Gentilium uſu familiari ſejuncti viverent, fieri vix potuit, ut ab eorum moribus & inſtitutis corruptelam haurirent, aut eorum exemplo ducti Deos alienos adorarent. Theodoritus itaque ſabbati finem & uſum non infeliciter exprimit, ſic verba Dei, per Prophetam, [c] explicans; *ſabbatorum ceſſationem ipſis Lege præſcripſi, non quod vitam dare ſufficeret,* ἀλλ' ἵνα τὸ ἰδιάζον τῆς πολιτείας χωρίζῃ μὲν αὐτοὺς τῶν ἐθνικῶν ὑποτυπωμάτων· *Sed ut hæc vitæ inſtituendæ ratio peculiaris eos a Gentium inſtitutis ſepararet.* 3°. Diſtinctivum,

(4°.) SABBATUM ſignum erat *effectivum*, quod ſignificatum ejus Hebræorum animis ingeſſit & efficaciter inculcavit. Nam non ſolum rei, cujus ſignum erat, imaginem expreſſam geſſit, ſed eam hebdomade quavis ob oculos Judæorum poſuit: Deus etiam ad ſignum illud obſervandum, partim otii dulcedine, præcipue vero pœnæ formidine, Judæos devinctos tenuit: adeo ut in uſum tandem familiarem tranſiret, & frequentem creationis confeſſionem iis pene nolentibus extorqueret. Adeo ut cauſa non levis data ſit appoſitis hiſce [d] *Procopii* verbis: *Judæis imperavit ſupremum Numen, ut ſegregarent a cæteris diebus diem ſeptimum; ut ſi oblivio Dei forte obreperet, tamen invitis tandem, ex ipſo die quo quietem capiunt, in memoriam revocetur & redigatur is qui fecit omnia, & die ſeptimo requievit.* 4°. Effectivum,

(5°.) OBSERVATIO ſabbati ſignum erat διαγνωστικὸν, quo Dei veri cultor a Dei cujuſvis fictitii ſervis internoſci poſſet. Ut lector aſſertionis hujuſce rationem penitius intelligat, moneri debet, Deum Iſraelis, ætate Moſis, tribus inprimis attributis [omnipotentia, æternitate, & ſanctitate] Judæis innotuiſſe, & iis inprimis a Deo & idolo quovis ethnico diſcerni voluiſſe. In Pentateucho nempe, tituli illi, אל שדי, יהוה, קדוש, & hujuſmodi, omnipotentiam, æternitatem, & ſanctitatem, indicantes, Deo ſæpe tribuuntur: e diverſo, nomina, אלילים, חדשים, שעירים, imbecillitatem, novitatem, & impuritatem notantia, Diis & idolis ethnicorum frequenter affiguntur. Quiſquis autem ſabbatum [creationis ἐπόμνημα] ſancte & ſolenniter obſervavit, eo ipſo ſe Deum, omnipotentem, æternum, & ſanctum, colere ſignificavit; animi a Diis illis infirmis, novis, & impuris, abhorrentis, indicium præbuit; & ſeipſum ab idololatris omnibus, tanquam ſigno manifeſto, diſcrevit & ſeparavit. Quantum autem e [e] Scriptura colligo, ſabbatum ea *præcipue* de cauſa datum erat, ut illius obſervatione, Judæi ſe JEHOVAM, Deum æternum, colere, & אין דבר קדמון עם השם [f] *rem nullam Deo priorem* aut *coævam*, credere, teſtarentur. 5°. Διαγνωστικόν.

SATIS luculenter oſtendiſſe videar, Deum, ad idololatriam præcavendam & expellendam, ſabbatum inſtituiſſe; & illud huic uſui, præcipue quatenus ſignum, plurimum inſerviiſſe. In animo habui, rationes etiam aut modos explicare, quibus ſabbatum, abſolute ſpectatum, idolis abolendis inſerviret: at, re mecum deliberata, conſultius viſum eſt, eas in locum magis opportunum rejicere; cum ſatis inſtituto præſenti feciſſe videar, & e jam dictis liquidum ſit, ad idololatriæ venenum vel præcavendum vel expellendum, ſabbato nec tutius nec efficacius alexipharmacum adhiberi potuiſſe.

a *Pſal.* 96. 5. b *De Jur. N. & G.* l. 3. c. 15. c *Comment.* in *Exec.* 20. 12. d *Comment.* in *Gen.* 2. 2. e *Exod.* 31. 13. *Ezec.* 20. 12, 20. f *Maim Mor. Neb.* P. 2. c. 13.

SECT. XIII.

SECT. XIII.

Clauſulæ loco, duo ſubjunguntur corollaria.

NE hoc argumentum quaſi ex abrupto deſinat, duo e jam dictis oriunda ſubjungam corollaria.

Corol. 1m. PRIMUM hoc eſto: eccleſia Primitiva ſabbatum, quod dicitur, Chriſtianum a die ſeptimo ad primum prudens tranſtulit. Cum Judæi religionis cauſa die ſeptimo ferias & conventus agerent, cum etiam religionis Chriſtianæ ratio poſtularet, ut tempus aliquod ſolenne facerent, quo, miſſis mundi curis, Deo & ſacris vacare poſſent; Chriſtiani veteres, non levi ratione moti, diem unum e ſeptem otio & religioni dicaſſe videantur. At res eccleſiæ prudenter & oeconomiæ Chriſtianæ congruenter adminiſtrarunt, cum diem quidem unum e ſeptem, ſed primum [non ſeptimum] Deo & ſacris addixerunt. Nam in Chriſtianiſmi naſcentis exordio, duo erant maxime conſpicui Chriſtianæ religionis adverſarii, ethnici nimirum & Judæi; ethnici Diis falſis & ceremoniis impuris, Judæi Moſi ſoli & Legis inſtitutis, addictiſſimi. Quatenus itaque Chriſtiani diem unum e ſeptem otio ſacro dedicabant, teſtimonium adverſus ethnicos exhibebant, & ſe Deum illum colere, qui, mundo ſex diebus condito, ſeptimo ceſſavit, aperte profitebantur: quatenus autem diem primum e ſeptem, ſanctum & celebrem habuerunt, luculenter indicarunt, ſe Deum colere, [non ut redemptorem ex Ægypto, ſed] ut patrem Domini Jeſu Chriſti, qui primo die ſurrexit a mortuis, & eam a Dæmone & peccato redemptionem præſtitit, cujus illa ex Ægypto redemptio typum tantum & umbram geſſit. Ideoque *Curcellæus*, alias auctor doctiſſimus, temeritatis notam effugere non poteſt, quod ſabbati tranſlationem, quaſi e Judæorum odio potius quam ſano conſilio factam, reprehendat. *Nulla apparet ſatis gravis ratio,* [a] inquit ille, *cur credendum ſit* Apoſtolos *unum diem in alium mutare intendiſſe. Nam quæ inde utilitas rediiſſet ad eccleſiam? quæ ſublevatio a moleſto Legis onere? Et cum Apoſtoli tam faciles eſſent in rituum externorum & indifferentium uſu, ut ſe* [b] *omnibus omnia facerent, omniaque in omnibus tolerarent; voluiſſentne animos credentium infirmos, unum diem feſtum in alterius uſitati locum introducendo, perturbare?* At, pace Curcellæi, *ſatis gravis cauſa* ſuberat, cur Apoſtoli, vel eorum ſucceſſores, diem primum in ſeptimi vicem ſubſtituerent; nempe, quod dies ſeptimus non creationis tantum, ſed & redemptionis ex Ægypto, monimentum eſſet, & qui diem ſeptimum ſabbati loco coleret, ſe Deum ſub auguſto redemptoris temporalis titulo venerari teſtaretur. At dies primus, quo Chriſtus mortis & Satanæ triumphator in vitam rediit, reſurrectionis monimentum eſt; & qui diem illam, *Dominicam* vocat, eamque ſanctam & feſtam æſtimat, eo ipſo Chriſti reſurrectionem agnoſcit; & Deum, non ſub Judaica, redemptoris temporalis, ſed generali, patris & Domini, notione, ſe colere profitetur. Adeo ut naſcentis eccleſiæ Patres, ea de cauſa diem cultus divini, qua nomen titulumque divinum, commutaſſe videantur. Sub vet. Teſtamento, *Jehovah, dominus exercituum, creator cæli & terræ, Deus Iſraelis, Deus qui liberavit e domo ſervitutis,* nomina titulique divini fuerunt, uſu frequenti trita: Deus autem ſub novo, *pater miſericordiarum,* & *pater Domini noſtri Jeſu Chriſti,* vix unquam Jehovah vel dominus exercituum, appellatur. Pari modo, & Chriſtiani veteres diem cultui divino antiquitus dicatum commutarunt, & in locum ſeptimi [in creationis, aut redemptionis ex Ægypto, memoriam celebrati] primum ſuppoſuerunt; quo nempe Chriſtus novæ creationis & redemptionis opus complevit, & non *Jacobi* tantum, ſed & omnes *Adami* filios, a ſervitute pluſquam Ægyptiaca liberavit.

Corol. 2. SECUNDO: præceptum quartum nullam infert neceſſitatem, ſabbati (quod dicitur) Chriſtiani in perpetua ſecula celebrandi. In fidem non paucorum abiit, unum e ſeptem hebdomadæ diebus otio & pietatis exercitiis impendendum, eoſque graviſſime peccare, qui ſermone vel cogitatione aliqua, a religione alieno, multo magis labore vel ſtudio ſeculari, ſabbati (quod vocant) otium & ſanctitatem violant. Ad hanc etiam opinionem firmandam præceptum quartum allegare ſolent, eamque hoc præſidio ſatis munitam & in tuto collocatam ſentiunt. Quod autem præceptum quartum nihil huic opinioni præſidii præbeat, aperte conſtet, ſi præcepti *materiam, finem, occaſionem,* & ſabbati præcepti *formam,* paulo diligentius expendamus.

a *Diatrib. Supr. laud.* c. 6. b 1 *Cor.* 9. 20.

NAM

NAM (1°.) *Materia* vel ſubjectum præcepti, non erat ſabbatum tantum hebdoma- SECT.
dicum, ſed & feſta Judæorum ſolenniora, *ſabbatorum* nomine, non tantum apud [a] He- XIII.
bræos, ſed & [b] ethnicos, inſignita. Hanc ſententiam eo promptius amplector, quod ei non parum auctoritatis præſtet *Philo*: nam ille, de mandatis decem agens, τὸ δὴ πέμπτον, [c] ait, τὸ περὶ τῆς ἑβδομάδος, οὐδὲν ἀλλ' ἢ κεφάλαιον νομιστέον ἑορτῶν, &c. *Quartum autem, quod de ſeptima die eſt, nihil aliud habendum eſt quam capitulum feſtorum, quo ſummatim præcipitur, de feſtis diebus, deque votis, ſacrificiis, & cætero cultu religioſo Numinis.* Conſentit [d] Zanchius, ſic quartum mandatum explicans; *ſabbati nomine Deus intellexit, non ſolum ſabbatum ſeptem dierum, ſed ſabbata etiam annorum, item omnia feſta*, &c. Huic opinioni & ratio ſubſcribit libens: cum enim omnia lege morali, ceremoniali, vel judiciali præcepta, in Decalogo, tanquam tabella vel compendio, contineantur; conſentaneum eſt opinari, præceptum quartum κεφάλαιον illud eſſe, quo ſingula cultum ritualem ſpectantia referri debent; cum præſertim ſabbatum, inter inſtituta Dei ritualia principatum teneat. Deinde, cætera Judæorum ſabbata cognatione proxima ſabbato ſeptiduano jungebantur: nam & ea ceſſationem a negotio quotidiano poſtularunt, & vel hebdomada ſeptima, vel menſe vel anno ſeptimo, vel ſepties ſeptimo, celebrari debuerunt. Cum itaque mandati quarti *materia*, vix ullam cum ſabbati (quod vocant) Chriſtiani natura cognationem habeat, nihil ex eo, magis quam aliis Pentateuchi locis, ad ſabbatariorum partes adjuvandas, educi poteſt.

(2°.) SI ad quarti præcepti *finem* & ſcopum attendamus, facile percipiamus, illud huic opinioni colorem ne minimum præbere. Ideo enim (quod jam dixi ſæpius) inſtitutum eſt ſabbatum, ut Iſraelitæ, creatoris operantis & ceſſantis exemplum imitantes, ſe creationem agnoſcere, eum etiam qui rerum naturam condidit pro Deo habere, *realiter* indicarent, & animorum a Diis & idolis ethnicis abhorrentium ſignum luculentum ederent. Inde venit, quod in ipſo ſabbato Judæi laborem non detrectarent, cum ipſæ actionum ſuarum circumſtantiæ omnem idololatriæ ſpeciem aut ſuſpicionem amoverent. Nam Dominus noſter, ſacerdotes in templo, variis & operoſis officii ſui miniſteriis, *criminis immunes*, [e] *ſabbatum* plane *profanaſſe*, dicit, *Mat.* 12. 5. eo quod ipſa loci & officii ſui ſanctitas eos Dei veri cultores indicaret, & eos ab idololatriæ ſuſpicione liberaret. Circumciſionem, curas licet & moleſtias haud paucas afferret, Judæi in ipſo [f] ſabbato ſæpius adminiſtrarunt; quod ipſa ſanctitas actionis eos Deo vero devotos indicaret, eoſque in idololatriæ ſuſpicionem adduci minime pateretur. Cum itaque is eſſet mandati finis & intentio, non videntur ſatis attendere vel intelligere, qui non minus hodie Chriſtianos, quam olim Judæos, ad illud ſervandum teneri contendunt.

(3°.) PRÆCEPTI quarti tradendi tempus & *occaſio* huic opinioni non minus adverſatur. Cum enim lex illa ferebatur, timor tot Deos in orbe fecerat, & ſuperſtitio tot cultus ritus excogitarat, ut Hebræorum vulgus Deum cultumque verum cognoſcendo non eſſet, ſed notis aut ſignis indigeret, quibus Deus verus à Diis illis λεγομένοις, & cultus Deo vero præſtitus a profano & ſuperſtitioſo, diſcerni poſſet. Quin etiam temporis longinquitas & Ægypti ſervitus traditionis avitæ reliquias adeo omnes obliteraverant, ut creationem non ſolum prorſus ignorarent Iſraelitæ, ſed & eorum fides laboraſſe videatur, ut creationem & rerum originem vel fuiſſe crederent. Nam Deus creationis imaginem quandam feſtis ſuis omnibus affigi voluit, eaque ſeptimo quovis die, vel ſeptima ſeptimana, vel menſe ſeptimo, vel anno ſeptimo, vel anno ſepties ſeptimo, una cum otio maximo, celebrari juſſit; ut varia illa ſigna & ὑπομνήματα creationis, eam tardis & incredulis Hebræorum animis ſæpe & centies inculcarent. Neque eſt, cur lector me mira jam vel fidei diſſona referre cenſeat: nam eo tarditatis & vecordiæ deventum erat, ut vix quicquam crederent aut animis bene conceptum haberent, niſi in oculos incurreret, aut ſigno aliquo ſenſibili rudibus eorum animis ingeſtum & impreſſum eſſet. Deum rebus ſuis adeſſe & præeſſe, credere minime potuerunt, niſi Deus arcam, præſentiæ ſuæ ſignum viſibile, ad fidem firmandam iis indulſiſſet: nec Dei præcepta, toties inculcata, mentibus infixa / tenere potuerunt, niſi *fimbrias* & *fila hyacinthina*, [g] Lege præſcripta, ad eorum memoriam refricandam, circumgeſtiſſent. Ingens illud redemptionis ex Ægypto beneficium oblivioni tradidiſſent, niſi Deus, in perpetuam rei memoriam, ſolennitatem Paſchalem, tanquam [h] σημεῖον

a *Lev.* 23. 24. b *V. Seld. Ubi Supr.* pag. 362, 363. c *Lib. de Decalog.* p. 766. d *Comment. in mandat.* 4 T 4 p. 596. e [Οὐκ] εἶπε, λύουσι [τὸ σάββατον·] ἀλλὰ τὸ φορτικώτερον, βιβηλοῦσι· *S. Chryſoſt. Homil.* 40. *in S. Mat.* T. 1. p. 457. f *Jo.* 7. 22. g *Num.* 15. 38, 39. h LXX. in *Exod.* 13. 9.

SECT. XIII. τὴν μνημόσυνον, inſtituiſſet. Se, *gentem ſanctam*, Deo & puritati conſecratam, eſſe, ſatis firme concipere non poterant; ideoque rudi populo variis purificationibus opus erat, quibus, tanquam ſignis & figuris, ad puritatem illam penitius intelligendam adduci poſſent. Deus etiam animalium diſcrimen inſtitui voluit, ut cibo ſuo peculiari, tanquam ſigno & ſymbolo, diſcerent Iſraelitæ, ſe gentem eſſe peculiarem, ex aliis gentibus electam & Deo ſeparatam. Cum itaque lex de ſabbato obſervando ſancita fuerit, ut Deus verus a Diis alienis paſſim obviis internoſci poſſet, & populi, ſignis tantum erudiendi, modulo & ruditati conſultum eſſet; ipſa legis illius occaſio & condendi tempus argumento eſt, eam ad humiliorem tantum Legis oeconomiam pertinere, nec Chriſtianos mandato quarto, magis quam aliis per Moſem datis aſtringi legibus. Diis illis antiquis jam e rerum natura fugatis, nil opus eſt nota vel ſigno quo Deus verus innoteſcat; nec in media hac evangelii ſimul & literarum luce, ſigno aliquo quod creationis hiſtoriam confirmet aut memoriam renovet. Qui de ſignis hiſce retinendis loquitur, eccleſiam jam adultam ad primas cunas revocat.

(4°.) OPINIONI huic obſtat etiam ſabbati mandato quarto præcepti *forma*. In eo enim diſerte præceptum eſt, ut ſabbatum ab omni labore liberum agerent, præcipue vero ut illud die ſeptimo celebrarent. Hanc ipſam temporis circumſtantiam diſerte præceptam eſſe, & ad ſabbati Judæis inſtituti formam pertinere, cuivis mandatum quartum paulo attentius intuenti pateat. Sentiunt equidem adverſarii Deum, unum tantum e ſeptimana diem Iſraelitis obſervandum, ea in lege directe propoſuiſſe. Hanc autem ſententiam falſitatis arguit ipſa legis ratio, a Dei die tantum ſeptimo quieſcentis, eique ſoli benedicentis, exemplo arceſſita. Ad hanc opinionem refellendam, & hæc verba momenti non parum habent, [a] *nam ſex diebus fecit Jehova cœlum & terram*, &c. *quievit autem* ביום השביעי, τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ (uti vertunt Græci) *die illa ſeptima:* ubi non tantum Dei exemplum, ſed articulus δεικτικὸς obſervandus eſt, aperte probans, ſabbatum mandato quarto præceptum, *die illa ſeptima* (legis initio præſcripta) neceſſario celebrandum. Et apud me non raro mirari contigit, quod religionis ſabbaticæ ſtudioſi, *quietis & ſanctificationis* mentionem frequenter ingerant, ſed hanc præcipuam ſabbati & præcepti quarti circumſtantiam [diei nempe *ſeptimæ* celebrationem] tacite præterire ſoleant. *Præcipuam* dixi, nec inconſulto; cum non tantum in præcepto quarto, ſed aliis in locis ubi de ſabbato fit ſermo, frequentius inculcetur, & inſtituta legis, [b] aſperſiones, [c] oblationes, [d] feſtivitates, numero potiſſimum [e] ſeptenario peragerentur. Adeo ut numerus ille Deo ratione peculiari ſacer eſſet, & ritus omnes ad numerum illum accommodatos, ad illius honorem peractos indicaret, qui die ſeptimo a rebus condendis abſtinuit, & in rei tam inſignis memoriam numerum ſeptenarium ſibi quaſi conſecravit. Veritatis hujus argumentum haud obſcurum eſt, quod Deus actiones ejus miraculoſas hoc numero paulo clariores non raro fecerit: nam Shunamitæ filius, vitæ miraculoſe reſtitutus, ſeptem vicibus [f] ſternutaſſe dicitur: Deus Naamani ſalutem reddidit, poſtquam [g] ſeptem lotiones in Jordane ſubiiſſet: cum etiam Jericho capienda eſſet, [h] ſeptem ſacerdotes, ſeptem buccinæ, ſeptem dies, in iis ſeptem circuitiones, & die ſeptimo ſeptem circuitiones, inſtitutæ ſunt. Neque ſub lege tantum, ſed & ante legem, numerus ille ſacer habitus eſt, & in ſacris ſolennioribus frequentius uſurpatus. Nam Abraham, ſacrum ſolenne facturus, [i] *ſeptem agnas* obtuliſſe dicitur: Jobus etiam [k] ſeptem arietes & ſeptem boves Deo ſacros fecit: & Baalam patrum forſan antiquiorum exemplo ductus, ſeptem [l] altaria, ſeptem boves, ſeptem inſuper arietes, ſibi parari curat, ſacrum in Dei illius honorem meditans, qui in creationis opere numerum ſeptenarium tam celebrem & ſibi ſacrum fecerat.

Ex his omnibus apparet liquidiſſime, mandatum quartum oeconomiæ ſolius Moſaicæ rationibus accommodatum fuiſſe, & ſolos Judæos ſub Legis pedagogia poſitos aſtrinxiſſe, eoſque miſere (ne dicam, ridicule) hallucinari, qui nos ad ſabbatum (uti loquuntur) Chriſtianum otio & pietatis officiis integre dicandum, auctoritate mandati quarti, devinctos aſſerunt. In ſumma quidem laude ponendum eſt, die ſeptimanæ primo divinis tantum vacare, & ab omni terreſtrium ſtudio feriari. Cavendum autem, ne pietatis noſtræ menſuram, ab aliis, tanquam plane neceſſariam & præceptam, exigamus; ne Chriſtianos arcta illa in ſabbatis otiandi lege teneri doceamus, ne viros illos

a *Exod.* 20. 11. b *Lerit.* 4. 6. c. 8. 11. & 14. 7. *Numb.* 19. 4. c 1 *Chron.* 15. 26. & 2. 29. 31. d *Lev.* 23. 15. & 25. 4. 8. e *De numero ſeptenario* vid. *Druſ. in difficilior. Pentat.* loc. p. 242.. f 2 *Reg.* 4. 35.. g 2 *Reg.* 5. 10. h *Joſh.* 6. 4. i *Geneſ.* 21. 28. k Cap. 42. 8. l *Num.* 23. 1, 14.

pios

pios & conſultos iniqua cenſura vexemus, qui [a] *diem omnem* pariter ſanctum *judicant*, Deo, [b] *ab interlunio ad interlunium, a ſabbato ad ſabbatum*, ſervientes; ne doctrinas ſabbatariorum fidem olentes in vulgus emittamus, qui omnia pietatis ſpecie deaurata, cruda vel cocta, deglutire ſolent. Hac ratione, litis & diſcordiæ ſemen in agro Dei ſeritur, oeconomiæ Chriſtianæ ſublimitas deprimitur & obſcuratur, & libertas a jugo illo Judaico, Chriſti non ſanguine tantum ſed & exemplo parta, vilipenditur. Nam, obſervante [c] S. Chryſoſtomo, Dominus noſter, dictis ſimul & factis, ad ſabbatum prorſus abrogandum viam tam apertam præſtruxit, ut lectorem ejus ita tandem objicientem introducat; [d] *cur tantam utilitatem, quantam ſabbato conſequebantur Judæi, abſtulit Chriſtus?* cui reſpondet Pater, *immo non abſtulit,* ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπέτεινε, *ſed felicia illi addidit incrementa.* Καιρὸς γὰρ ἦν διὰ τῶν ὑψηλοτέρων αὐτὸν πάντα παιδεύεσθαι, &c. *Tempus enim jam aderat quo per altiora eſſent erudiendi: nec oportebat manus illius hominis vinculo coerceri, qui pravitatem* ethnicam *ſponte odiſſet, & virtutis ardore ſublimius volaret:* Οὐδὲ ἐντεῦθεν μανθάνειν ὅτι [ὁ] Θεὸς ἅπαντα ἐποίησεν· *Nec dehinc diſcere* (primum illud pietatis elementum) *a Deo ſolo creata eſſe omnia. Nec decebat eos ſabbati monitu mites & humanos eſſe, qui ad clementiæ divinæ imitationem* [e] *vocantur:* μηδὲ μίαν ἡμέραν ἑορτάζειν τὸν πάντα τὸν βίον ἑορτῇ ἄγειν καλουμένους, [f] *nec unum diem ſolennem agere ipſos, quibus tota vita ſolennitas eſt: nec juxta Dei arcam aſſiſtere & altare aureum, eos qui creatorem omnium in ſeipſis habent habitantem, multiſque modis ipſos alloquentem.* Τί οὖν σαββάτου χρεία τῷ διὰ παντὸς ἑορτάζοντι, τῷ πολιτευομένῳ ἐν οὐρανῷ; *quid igitur ſabbato opus eſt illi, qui per totam vitam ſuam agit ſolennitatem, & cujus in cælo converſatio eſt?* Optima hæc S. Patris verba huic capiti colophonem dabunt.

CAP. VI.

Legem idololatriæ obſtitiſſe, Gentes & Iſraelitas ab invicem ſeparando.

PROUT Chriſtus *lapis* ille *angularis* erat, in quo gentes & Iſraelitæ (tanquam parietes oppoſiti) unire & coaleſcere debuere; ſic & evangelium magnum unionis illius inſtrumentum erat, & ad eam provehendam modo non uno miniſtrabat. Ex adverſo: lex Moſaica ſeparationem induxit maximam, & Gentiles a Judæis ſic ab invicem diviſit ut plerunque ne leviſſimo commercio vel uſu conjungerentur. Prout autem unionis illius, cujus fundamenta jecit evangelium, ſpes & ſcopus erat, ut Gentes & Judæi junctis animis ad Chriſti fidem promovendam & idolorum cultum extirpandum laborarent; ſic & ſeparationis modo dictæ finis erat, ut idololatriæ paſſim graſſanti obſtaculum poneretur, & Judæi, a gentilium commercio & contubernio diſcreti, ab eorum moribus idololatricis integri & intacti conſervarentur.

CUM autem de hac ſeparatione ſermo ſit inſtituendus, curandum eſt primo, ne tam obſcurum argumentum methodi lumine deſtituatur. Hanc itaque methodum rei præſenti maxime aptam & accommodam Judicavi: primo: de ſeparatione Judæorum a Gentilibus, tum politica tum naturali, ſermo faciendus eſt. Secundo: docendum eſt, ſeparationem Judæorum a Gentilibus multum momenti ad idololatriam præcavendam & profligandam habuiſſe. Tertio; de ſeparatione Gentilium a Judæis dicendum eſt proximo, & (ob argumenti propinquitatem) legi illi perobſcuræ, [g] *Mamzer non ingredietur in Eccleſiam* Domini, lucis aliquid afferendum. Quarto: docendum eſt etiam, ſeparationem Gentilium a Judæis non parum ad idololatriam inhibendam valuiſſe.

SECT. I.

De Separatione Judæorum a Gentibus, tum politica tum naturali.

CUM de ſeparatione Judæorum a Gentilibus proximo diſſerendum ſit, ut diſtincte procedat ſermo, primo: ſeparationis hujuſce partes aut ſpecies; ſecundo: ſeparationis illius cauſæ; tertio: media ſeparationis hujus, ordine diſcutienda ſunt. Separatio judæorum a Gentibus moralis erat,

ARGUMENTI, æque ac methodi ratio poſtulat, ut ſermo meus a ſeparationis hujuſce partibus aut ſpeciebus exordium ſumat. Obiter itaque monendum eſt, ſeparationem de qua ſermo præſens inſtituitur, in *moralem* & *naturalem*, ordinis cauſa, diſtri-

a *Rom.* 14. 5. b *Iſ.* 66. 23. c *Homil.* 40. in S. *Mat.* c. 12. d T. 1. p. 459. e *Luc.* 6. 36.
f 1 *Cor.* 5. 8. g *Deut.* 23. 2.

SECT. XIII. χῦ μνημόσυνον, instituisset. Se, *gentem sanctam*, Deo & puritati consecratam, esse, satis firme concipere non poterant; ideoque rudi populo variis purificationibus opus erat, quibus, tanquam signis & figuris, ad puritatem illam penitius intelligendam adduci possent. Deus etiam animalium discrimen instituit voluit, ut cibo suo peculiari, tanquam signo & symbolo, discerent Israelitæ, se gentem esse peculiarem, ex aliis gentibus electam & Deo separatam. Cum itaque lex de sabbato observando sancita fuerit, ut Deus verus a Diis alienis passim obviis internosci posset, & populi, signis tantum erudiendi, modulo & ruditati consultum esset; ipsa legis illius occasio & condendi tempus argumento est, eam ad humiliorem tantum Legis oeconomiam pertinere, nec Christianos mandato quarto, magis quam aliis per Mosem datis astringi legibus. Diis illis antiquis jam e rerum natura fugatis, nil opus est nota vel signo quo Deus verus innotescat; nec in media hac evangelii simul & literarum luce, signo aliquo quod creationis historiam confirmet aut memoriam renovet. Qui de signis hisce retinendis loquitur, ecclesiam jam adultam ad primas cunas revocat.

(4°.) OPINIONI huic obstat etiam sabbati mandato quarto præcepti *forma*. In eo enim diserte præceptum est, ut sabbatum ab omni labore liberum agerent, præcipue vero ut illud die septimo celebrarent. Hanc ipsam temporis circumstantiam diserte præceptam esse, & ad sabbati Judæis instituti formam pertinere, cuivis mandatum quartum paulo attentius intuenti pateat. Sentiunt equidem adversarii Deum, unum tantum e septimana diem Israelitis observandum, ea in lege directe proposuisse. Hanc autem sententiam falsitatis arguit ipsa legis ratio, a Dei die tantum septimo quiescentis, eique soli benedicentis, exemplo arcessita. Ad hanc opinionem refellendam, & hæc verba momenti non parum habent, [a] *nam sex diebus fecit Jehova cœlum & terram*, &c. *quievit autem* ביום השביעי, τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ (uti vertunt Græci) *die illa septima:* ubi non tantum Dei exemplum, sed articulus δεικτικὸς observandus est, aperte probans, sabbatum mandato quarto præceptum, *die illa septima* (legis initio præscripta) necessario celebrandum. Et apud me non raro mirari contigit, quod religionis sabbaticæ studiosi, *quietis & sanctificationis* mentionem frequenter ingerant, sed hanc præcipuam sabbati & præcepti quarti circumstantiam [diei nempe *septimæ* celebrationem] tacite præterire soleant. *Præcipuam* dixi, nec inconsulto; cum non tantum in præcepto quarto, sed aliis in locis ubi de sabbato fit sermo, frequentius inculcetur, & instituta legis, [b] asperfiones, [c] oblationes, [d] festivitates, numero potissimum [e] septenario peragerentur. Adeo ut numerus ille Deo ratione peculiari sacer esset, & ritus omnes ad numerum illum accommodatos, ad illius honorem peractos indicaret, qui die septimo a rebus condendis abstinuit, & in rei tam insignis memoriam numerum septenarium sibi quasi consecravit. Veritatis hujus argumentum haud obscurum est, quod Deus actiones ejus miraculosas hoc numero paulo clariores non raro fecerit: nam Shunamitæ filius, vitæ miraculose restitutus, septem vicibus [f] sternutasse dicitur: Deus Naamani salutem reddidit, postquam [g] septem lotiones in Jordane subiisset: cum etiam Jericho capienda esset, [h] septem sacerdotes, septem buccinæ, septem dies, in iis septem circuitiones, & die septimo septem circuitiones, institutæ sunt. Neque sub lege tantum, sed & ante legem, numerus ille sacer habitus est, & in sacris solennioribus frequentius usurpatus. Nam Abraham, sacrum solenne facturus, [i] *septem agnas* obtulisse dicitur: Jobus etiam [k] septem arietes & septem boves Deo sacros fecit: & Baalam patrum forsan antiquiorum exemplo ductus, septem [l] altaria, septem boves, septem insuper arietes, sibi parari curat, sacrum in Dei illius honorem meditans, qui in creationis opere numerum septenarium tam celebrem & sibi sacrum fecerat.

Ex his omnibus apparet liquidissime, mandatum quartum oeconomiæ solius Mosaicæ rationibus accommodatum fuisse, & solos Judæos sub Legis pedagogia positos astrinxisse, eosque misere (ne dicam, ridicule) hallucinari, qui nos ad sabbatum (uti loquuntur) Christianum otio & pietatis officiis integre dicandum, auctoritate mandati quarti, devinctos asserunt. In summa quidem laude ponendum est, die septimanæ primo divinis tantum vacare, & ab omni terrestrium studio feriari. Cavendum autem, ne pietatis nostræ mensuram, ab aliis, tanquam plane necessariam & præceptam, exigamus; ne Christianos arcta illa in sabbatis otiandi lege teneri doceamus, ne viros illos

a *Exod.* 20. 11. b *Lerit.* 4. 6. c. 8. 11. & 14. 7. *Numb.* 19. 4. c 1 *Chron.* 15. 26. & 2. 29. 31. d *Lev.* 23. 15. & 25. 4. 8. e *De numero septenario* vid. *Druf. in difficilior. Pentat.* loc. p. 242.. f 2 *Reg.* 4. 35.. g 2 *Reg.* 5. 10. h *Josh.* 6. 4. i *Genes.* 21. 28. k Cap. 42. 8. l *Num.* 23. 1, 14.

pios

pios & conſultos iniqua cenſura vexemus, qui [a] *diem omnem* pariter ſanctum *judicant*, Deo, [b] *ab interlunio ad interlunium, a ſabbato ad ſabbatum*, ſervientes; ne doctrinas ſabbatariorum fidem olentes in vulgus emittamus, qui omnia pietatis ſpecie deaurata, cruda vel cocta, deglutire ſolent. Hac ratione, litis & diſcordiæ ſemen in agro Dei ſeritur, oeconomiæ Chriſtianæ ſublimitas deprimitur & obſcuratur, & libertas a jugo illo Judaico, Chriſti non ſanguine tantum ſed & exemplo parta, vilipenditur. Nam, obſervante [c] S. Chryſoſtomo, Dominus noſter, dictis ſimul & factis, ad ſabbatum prorſus abrogandum viam tam apertam præſtruxit, ut lectorem ejus ita tandem objicientem introducat; [d] *cur tantam utilitatem, quantam ſabbato conſequebantur Judæi, abſtulit Chriſtus?* cui reſpondet Pater, *immo non abſtulit,* ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπέτεινε, *ſed felicia illi addidit incrementa.* Καιρὸς γὰρ ἦν διὰ τῶν ὑψηλοτέρων αὐτὸν πάντα παιδεύεσθαι, &c. *Tempus enim jam aderat quo per altiora eſſent erudiendi: nec oportebat manus illius hominis vinculo coerceri, qui pravitatem* ethnicam *ſponte odiſſet, & virtutis ardore ſublimius volaret:* Οὐδὲ ἐντεῦθεν μανθάνειν ὅτι [ὁ] Θεὸς ἅπαντα ἐποίησεν· *Nec dehinc diſcere* (primum illud pietatis elementum) *a Deo ſolo creata eſſe omnia. Nec decebat eos ſabbati monitu mites & humanos eſſe, qui ad clementiæ divinæ imitationem* [e] *vocantur:* μηδὲ μίαν ἡμέραν ἑορτάζειν τὸν πάντα τὸν βίον ἑορτῇ ἄγειν καλουμένους, [f] *nec unum diem ſolennem agere ipſos, quibus tota vita ſolennitas eſt: nec juxta Dei arcam aſſiſtere & altare aureum, eos qui creatorem omnium in ſeipſis habent habitantem, multiſque modis ipſos alloquentem.* Τί τοίνυν σαββάτου χρεία τῷ διὰ παντὸς ἑορτάζοντι, τῷ πολιτευομένῳ ἐν οὐρανῷ; *quid igitur ſabbato opus eſt illi, qui per totam vitam ſuam agit ſolennitatem, & cujus in cælo converſatio eſt?* Optima hæc S. Patris verba huic capiti colophonem dabunt.

CAP. VI.

Legem idololatriæ obſtitiſſe, Gentes & Iſraelitas ab invicem ſeparando.

PROUT Chriſtus *lapis* ille *angularis* erat, in quo gentes & Iſraelitæ (tanquam parietes oppoſiti) unire & coaleſcere debuere; ſic & evangelium magnum unionis illius inſtrumentum erat, & ad eam provehendam modo non uno miniſtrabat. Ex adverſo: lex Moſaica ſeparationem induxit maximam, & Gentiles a Judæis ſic ab invicem diviſit ut plerunque ne leviſſimo commercio vel uſu conjungerentur. Prout autem unionis illius, cujus fundamenta jecit evangelium, ſpes & ſcopus erat, ut Gentes & Judæi junctis animis ad Chriſti fidem promovendam & idolorum cultum extirpandum laborarent; ſic & ſeparationis modo dictæ finis erat, ut idololatriæ paſſim graſſanti obſtaculum poneretur, & Judæi, a gentilium commercio & contubernio diſcreti, ab eorum moribus idololatricis integri & intacti conſervarentur.

CUM autem de hac ſeparatione ſermo ſit inſtituendus, curandum eſt primo, ne tam obſcurum argumentum methodi lumine deſtituatur. Hanc itaque methodum rei præſenti maxime aptam & accommodam Judicavi: primo: de ſeparatione Judæorum a Gentilibus, tum politica tum naturali, ſermo faciendus eſt. Secundo: docendum eſt, ſeparationem Judæorum a Gentilibus multum momenti ad idololatriam præcavendam & profligandam habuiſſe. Tertio; de ſeparatione Gentilium a Judæis dicendum eſt proximo, & (ob argumenti propinquitatem) legi illi perobſcuræ, [g] *Mamzer non ingredietur in Eccleſiam* Domini, lucis aliquid afferendum. Quarto: docendum eſt etiam, ſeparationem Gentilium a Judæis non parum ad idololatriam inhibendam valuiſſe.

SECT. I.

De Separatione Judæorum a Gentibus, tum politica tum naturali.

CUM de ſeparatione Judæorum a Gentilibus proximo differendum ſit, ut diſtincte procedat ſermo, primo: ſeparationis hujuſce partes aut ſpecies; ſecundo: ſeparationis illius cauſæ; tertio: media ſeparationis hujus, ordine diſcutienda ſunt. Separatio judæorum a Gentbus moralis erat.

ARGUMENTI, æque ac methodi ratio poſtulat, ut ſermo meus a ſeparationis hujuſce partibus aut ſpeciebus exordium ſumat. Obiter itaque monendum eſt, ſeparationem de qua ſermo præſens inſtituitur, in *moralem* & *naturalem*, ordinis cauſa, diſtri-

a *Rom.* 14. 5. b *Iſ.* 66. 23. c *Homil.* 40. in S. *Mat.* c. 12. d T. 1. p. 459. e *Luc.* 6. 36.
f 1 *Cor.* 5. 8. g *Deut.* 23. 2.

SECT. I.

bui poſſe. Separatio *moralis* Hebræorum a gentibus, qualiſcunque diſcretio erat; & aperta diſtinctio magis quam disjunctio dici poterat, utpote conditionum potius quam perſonarum ſeparatione præſtita. *Naturalis* ea erat qua Judæi ſic a gentibus diſcreti & diviſi fuerunt, ut nec patria, nec inſtitutis, nec mercimoniis, nec matrimoniis, cum Gentili communibus uterentur. A ſeparatione *morali* ordior, quæ rebus hiſce quinque completionem habuit.

Cultus & religio peculiaris:

(1°.) *Cultu & religione peculiari.* Gentiles, cultus veri norma deſtituti, Dæmonum & [a] idolorum cultui ſeipſos addixerant, unde & apud [b] Prophetam *idolorum regna* nuncupantur. At Hebræorum natio Jehovæ ſolius cultum profitebatur, & hoc inſigni diſcrimine a mundi gentibus, a Dei cultu & lege alienis, dividebatur. Hunc cultum, Judæorum genti proprium, nonnulli *Bilami* [c] vaticinio anſam dediſſe ſentiunt, *populus ſolus habitavit, & inter gentes non reputabitur:* hoc eſt, "ſolus Hebræorum populus ſeipſum Dei legi & ſacris addicturus eſt, & a gentium alia-"rum lege rituque ſejunctus vivet; ideoque longe dignior evadet, quam ut inter gentes alias idolorum cultui devotas numeretur.

Fœdus:

(2°.) ISRAELITÆ fœdere inter Deum & ſeipſos tantum inito a Gentibus exteris dividebantur: fœderis hujuſce conditiones (in pauca redactæ) fuerunt, ut Jehovah [d] ſolus iis pro Deo eſſet; & Iſraelitæ pro populo ſancto & peculiari. At fœderis hujuſce conditiones, paulo latius & copioſius expreſſæ fuerunt *a parte Dei*, terræ ſanctæ fruitio, protectio ab hoſtibus, bonorum temporalium uſus liberrimus, & conſimilis momenti alia: *a parte populi* [e] deorum aliorum abdicatio, Jehovæ tantum cultus, & legis ab ipſo datæ diligens obſervatio. Ex eo fœdere factum eſt, ut Jehovah nunc *Deus Iſraelis*, nunc *Deus Judæorum*, in ſcripturis audiat; & ut Judæi, nunc populus Domini, nunc populus ſanctus & ſeparatus, appellentur.

Feſta:

(3°.) FESTIS quibuſdam Hebræorum genti propriis & peculiaribus. Tale feſtum Paſchatis erat, redemptionis ab Ægypto μνημόσυνον, adeoque ab Iſraelitis, iiſque [f] ſolis, obſervandum. Feſtum etiam tabernaculorum, quo memoriam recolebant Iſraelitarum in tentorio degentium, dum per deſertum oberrarunt; adeoque a ſolis Iſraelitis & eorum poſteritate celebrandum. Feſtum inſuper Pentecoſtes legis populo Iſraelitico datæ memoriam refricabat, adeo ut aperte conſtet, alias gentes in eo feſto *nec ſortem nec partem* habere potuiſſe. Atque hac in re Judæorum & ethnicorum feſta non parum diverſa ab invicem abierunt: nam inter Ægypti, Græciæ, Aſiæ, & aliarum gentium feſta, ea conjunctio & cognatio interceſſit, ut idololatræ gentis hujus ſacris & feſtis alterius libenter intereſſent: atque hac ratione, ſicut aſini aſinos, ſe mutuo ſcabere videbantur.

Privilegia:

(4°.) ISRAELITÆ privilegiis genti ſuæ peculiaribus a gentium vulgo diſcernebantur. Nam ſolus Hebræorum populus, Dei peculium, electa natio, & ab aliis omnibus Deo ſeparata, habebatur; ideoque אנשי קודש *homines ſancti* [g] audiebant unice: iis ſolis terra Iſraelis, *terrarum omnium gloria*, gaudere datum eſt: iis ſolis Dei prophetas, oracula illa viva, audire concedebatur: [h] illi ſoli Deo præſenti & pene viſibili familiariter utebantur: eorum tantum reſpublica legibus a Deo ipſo latis & ſcriptis adminiſtrata eſt: leges immunitatem ab uſurarum onere Judæis natis attulere, dum alienigenæ ad uſuras præſtandas adſtringerentur: filiis tantum Iſraelis id gratiæ datum eſt, ut *populus Deo propinquus* [i] appellarentur: quod caput eſt denique, Deus [k] *annunciavit verba ſua Jacobo, ſtatuta & Judicia ſua Iſraeli: non ſic fecit omni genti, & Judicia* quod attinet, *non cognoſcunt ea.*

Ritus & inſtituta.

(5°.) GENTES & Iſraelitæ ritibus & inſtitutis, nonnunquam adverſis, ſemper diverſis, ab invicem diſtinguebantur. Gentes & Iſraelitas ritus non raro contrarios & inter ſe pugnantes exercuiſſe, ſatis e Libro ſecundo dicendis eluceſcet: at diſtantia non exigua inter eorum ritus interceſſit, etiam ubi conſenſus & affinitatis aliquid habere videbantur: gentes enim templa multa, uti deos multos, habuerunt: Iſraelitæ vero templum unum, uti Deum non niſi unum, agnoverunt. Gentes altaria multa, & altitudine conſpicua, in uſu frequentia habuerunt: Iſraelitæ unum tantum, & illud tres cubitos altum, ad officia ſacra ſepoſuerunt. Apud ethnicos cujuſcunque familiæ vel ſortis homines ad res ſacras adminiſtrandas admittebantur: at Iſraelitæ nullos muneris ſacerdotalis honore dignabantur, niſi genere ſacro prognatos, & ritu ſolenni initiatos. In immenſum iret ſermo, ſi alias omnes diverſitatis ſpecies, inter Hebræorum & eth-

a *Pſal.* 96. 5. b *Jeſ.* 10. 10. c *Num.* 23. 9. d *Deut.* 4. 13. & c. 26. 16, 17, 18, 19. & c. 29. 1, 9, 12, 13. e *Deut.* 29. 25, 26. f *Exod.* 12. 43, 44, 48. g *Exod.* 22. 31. h Exod. 33. 16. i *Pſal.* 148. 14. k *Pſal.* 147. 19, 20.

nicorum

nicorum ceremonias, enumerare conarer. Jam dicta ſatis evincunt, Hebræos & ethnicos ſacra admodum diſcrepantia coluiſſe, & iſtam ſacrorum diſcrepantiam latum inter utroſque diſcrimen induxiſſe. SECT. I.

AD ſeparationem phyſicam aut realem jam tranſeat ſermo, qua nempe gentes & Hebræi ab omni ſocietate perſonali mutuo ſejungebantur. Judæos olim nihil omnino commercii cum alienigenis habuiſſe, nec ulla cum gentili neceſſitudine cohæſiſſe, e variis Scripturæ ſacræ & hiſtoriæ profanæ teſtimoniis clare ſatis intelligitur. Inter ſcripturæ teſtimonia primas habeat *Actorum* locus, *Cap.* 10. 28; vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Judæo, κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ. Separatio phyſica erat, ſocietatis perſonalis prohibitio.

MOS itaque contrarius Sancto *Petro* crimini vertitur a viris aliquot [a] circumciſorum fidem profitentibus; quare inquiunt, *introiiſti ad viros præputium habentes, & manducaſti cum illis?* Idem crimen Domino noſtro impactum eſt a Phariſæis, *Mat.* 9. 11. ubi diſcipulos ejus ſic alloquuntur, *cur magiſter veſter una cum Publicanis comedit & peccatoribus*, h. e. e [b] gentilium grege, contra morem Judæorum ſcilicet & inſtituta ſeniorum. A ſcripturis hac in re non longe abſunt hiſtoricorum veterum teſtimonia, qui Judæis crimen ἀξενείας acriter objiciunt; aſſerentes, alias gentes, διὰ τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, διάιτης ἀμιξίαν, καὶ τὸ ἀκοινώνητον, *inſociabilem vitæ rationem*, a Judæis abhorruiſſe. Multa in hanc rem extant apud [c] Grotium, Joſephi, Diodori Siculi, Apollonii Molonis, Tyanenſis, Taciti, teſtimonia, quæ Lectori minus occupato conſulenda trado.

HÆC ea ſunt quæ de ſeparationis hujuſce partibus, morali & naturali, dicenda cenſui: nec in hoc argumento quid amplius occurrit obſervandum, niſi quod nonnulli partes utraſque in verbis *Moſis* invenire ſatagant; [d] *Iſrael in tuto habitabit ſolus:* alii nempe de ſeparatione *morali* locum explicant, quaſi dictum eſſet, "manebit ſeparatus "a gentibus, legibus, ſacris, & privilegiis: alii vero de ſeparatione *naturali* Moſen in- "terpretantur, quaſi ſenſum ejus ita reddidiſſet, manebit remotus ab aliis, & ditione & "conſortio.

PROXIMO: methodi ratio jam poſtulat, ut ſeparationis utriuſque cauſæ breviter expediantur. Inter eas autem, quantum probabili conjectura colligo, hæ quinque pro præcipuis habeantur: Separationis utriuſque cauſæ,

(1°.) SINGULARIS ille favor & gratia qua Deus Hebræorum patres (Abrahamum inprimis, Iſaacum, & Jacobum) amplectebatur. Scriptura ſcilicet Iſraelitas a gentium fæce ſeparatos, & in peculiarem Dei populum adſcitos, [e] aſſerit, ob gratiam illam ſingularem qua majores ipſorum apud Deum floruere. Neque hoc mirum alicui vel novum videri debet, cum e ſcriptura pateat Deum plerumque viros eos, & eorum poſteros, ſingulari aliqua gratia & honore dignatum fuiſſe, qui olim pietatis egregiæ laude claruiſſent, vel zeli pro cultu Dei ſpecimen aliquod inſignius edidiſſent. Veritatis hujus exemplum præbent, non modo jam dicti Patriarchæ, ſed etiam Levitæ, Phinehas, Samuel, David, alii, qui zelo erga Deum ejuſque legem ſe claros effecerunt, quos etiam Deus egregio aliquo favoris ſui documento clariores reddidit. Dei in Hebræos favor:

(2°.) NONNULLA ſcripturæ loca, perperam intellecta, ſeparationi quam dixi *phyſicæ* cauſam non levem dediſſe videantur. Cum enim [f] Lege præceptum eſſet, ne quis, a gentili vocatus, ad epulum ſacrificale ſe conferret, ut nempe ſacrificii reliquias in convivio participaret; hinc aliqui collegiſſe videntur, illicitum eſſe ſocietatem ullam (civilem aut ſacram) cum gentili colere, vel cum eo commercium leviſſimum exercere. Nec minus Judæis interdictum eſt, [g] ſocietatem conjugalem inire cum alienis, aut ipſorum ſemen mixtura profana contaminare: atque hinc eidem menſæ cum gentilibus aſſidere, vel in eorum ſocietatem aut communionem venire, vetitum exiſtimabant. Cum etiam [h] Lege curatum eſſet, ne Judæi ſeptem gentibus neci devotis fœdere aliquo jungerentur; illi, Legem ſequius interpretati, ſibi præceptum exiſtimabant, ut in gentium earum poſteros animum hoſtilem gererent. Scriptura perperam intellecta:

(3°.) DECRETA ſeniorum huic ſeparationi ab omnigena cum gentibus conſuetudine principia (ſaltem incrementa) dediſſe cenſeantur. Cum enim [i] Judæi in manus gentium pene toti deveniſſent, & eorum poteſtas priſtina, gentiles in ipſorum religionem admittendos explorandi & initiandi, pene in nihilum abiiſſet; adeo ut certo ſciri non poſſet, quibuſcum gentilibus libere & abſque pollutionis metu verſari licuit; ſa- Decreta ſeniorum:

a *Act.* 11. 3. b *Galat.* 2. 15. c *De jur. bel. & pac.* l. 2. c. 15. §. 9. d *Deut.* 33. 28. e *Deut.* 4. 37. & c. 7. 6, 8. f *Exod.* 34. 15. g v. 16. h *Deut.* 7. 3, 4. i *Seld. de jur. Nat. & Gent.* l. 2. c. 5. p. 179.

SECT. I. pientum auctoritate lex introducta eſt, non tantum de gentilium conſuetudine & uſu familiari, ſed etiam commerciorum & contractuum generibus compluribus omnino fugiendis. Cum itaque extra caſus tantum neceſſarios, Iſraelitæ per legem a commercio cum gentilibus arcerentur; ſapientum decretis multo ſtrictius aſtringebantur, & nullo caſu vel prætextu conceſſum, eſt iis connubia, commercia, vel colloquia, miſcere cum alienigenis. Atque hæc novi fœderis hiſtoriæ conſentanea ſunt, qua legimus non ſolitos Judæos convivere, συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι, viris a fide & ſanguine Judaico alienis.

Mores Gentium: (4°.) NON abſimile eſt vero, mores Ægyptiorum, Laconum, & aliarum gentium, huic ſeparationi non parum præſidii præbuiſſe. Nam [a] Ægyptii hominum exterorum amicitias & congreſſus ſtudioſe declinarunt, & apud eos panem cum homine gentis exteræ comedere ἀθέμιζον habebatur: *Geneſ.* 43. 32. *Lacones* etiam ſic ab exterorum conſuetudine ſejuncti vivebant, ut [b] Joſephus Judæorum averſioni a peregrinis, ab exemplo Laconicæ ξενηλασίας patrocinium petat. Notum eſt, [c] Eſſenos, in pleriſque Pythagoræ ſectatores, peregrinos in conſuetudinem familiarem nunquam recepiſſe, ſed eorum inſtituta ſacratiora ab oculis hominis ἀμυήτου continuiſſe. Eam autem vitam ſegregem & hominis exteri fugam, in Laconibus, Eſſenis, & Ægyptiis inprimis, obſervandam, non ad faſtum & ſupercilium gentium earum referendam arbitror; ſed ad puritatis ſtudium, & zelum illum quo ad ſuperſtitionem eorum ab omni miſtura puram conſervandam ferebantur, Nihil autem credibilitatis habet, Hebræos pati voluiſſe, ut æmula Ægyptiorum natio magis caute & religioſe a pollutorum hominum convictu & communione caverent, quam ipſi, qui *ſanctus Dei populus* audiebant, & ſanctitatis ſuæ nomine ſeipſos immodice venditabant.

& immunditia. (5°) SEPARATIONIS hujuſce cauſa non minima fuiſſe videtur immunditia illa qua gentiles laborare, quamque Judæis affricare cenſebantur. Patet enim e [d] S. Petri viſione eum alienigenam quemvis κοινὸν ϗ ἀκάθαρτον exiſtimaſſe, & animalia immunda gentilium immundorum ſymbola & figuras habuiſſe. Ab hac ſententia non longe aberant [e] Judæi illi quibus religioni fuit prætoris aulam militibus Romanis refertam ingredi, ne forſan a gentilium eorum conſortio vel contactu pollutionem contraherent, unde ad Paſchatis ſacra participanda minus apti redderentur. Hæc autem opinio principium, aut incrementum, ſub Haſmonæorum tempora traxiſſe creditur: tunc enim *ſapientes decreverunt omnimodos Gentiles, tam maſculos quam fœminas, pro iis habendos qui perpetuo ſanguinis profluvio tenentur*; & eodem decreto quælibet fœmina gentiles velut ſemper נדה cenſetur, id eſt, *quæ menſtruis laborat*,& e cujus contactu quis immunditiam contrahit. De hoc argumento *Seldenus* noſter, Maimonidis veſtigiis inſiſtens, fuſe diſſerit, *lib. 2. de Jur. nat. & gen.* cap. 5. & alibi.

UT lux eo clarior huic affulgeat argumento, opera mea tertiæ penſi mei parti (ſeparationis hujuſce mediis) jam impendenda eſt. Ex iis varia recenſeri poſſunt: nempe:

Separationis media; ciborum diſcrimen, (1°.) CIBORUM diſcrimen lege conſtitutum. Multa nempe ciborum genera gentes non tantum in uſu ſed etiam in deliciis habuere (carnem ſuillam, cygnum, leporem, alia) quæ tamen [f] lex illicita fecit & interdicta: adeo ut eadem olla non raro mortem Judæo, ſed vitam Gentili, offerre videretur. Ob hanc autem ciborum diſcrepantiam neceſſe fuit ut Hæbræi & ethnici a mutuo congreſſu & convictu prorſus abſtinerent. Appoſite itaque [g] Grotius & ex vero: *fatendum eſt quidem, cum victus rationem peculiarem Deus Iſraelitis præſcripſit, hoc ipſo conſuetudinem admodum familiarem externarum gentium redditam eſſe difficilem: poſtea etiam arctiorem eam redditam e ſapientum præſcripto.*

Diſcordia morum, (2°.) MORUM rituumque diſcordia Judæis & ethnicis ſeceſſum ab invicem faciebat. Judæi gentium παιδθυσίας, ritus obſcænos, templa varia, deos & idola multifaria cibos etiam pollutos, deteſtati ſunt. Eorum etiam lectos & cathedras averſari ſoliti ſunt, ne quid forſan immundi continerent, & inde ſeipſos contaminarent. Hinc anſa data verbis [h] *Taciti*, qui, de Judæis agens, *ſunt*, inquit, *ſeparati epulis, diſcreti cubilibus.* Ex adverſo: Gentiles Hebræorum circumciſiones, ſabbata, feſta, & inſtituta alia, ab ipſorum moribus aliena, fugerunt & convitiis acceperunt. Argumento ſint illa *Rutilii* verba,

a *Porphyr.* de *Abſtin.* l. 4. §. 6. & 8. b Lib. 2. cont. *Apion.* p. 1387. c *Porph.* de *abſt.* l. 4. §. 12. d *Act.* 10. 14, 28. e *Joan.* 18. 28. f *Lev.* 11. *Deut.* 14. g *Annot.* ad *Mat.* 5. 43. h *Hiſt* lib. 5. *ſub init.*

[1] *Red-*

[1] *Reddimus obſcæna convitia debita genti.*

SECT. II.

Hac autem rituum morumque diſcrepantia, Judæi genteſque a conjunctione, convictu & ſocietate mutua cohibebantur: nam obſervante [a] Grotio, *peculiaris victus & morum ratio Judæis præſcripta familiarem cum cæteris* gentibus *conſuetudinem vix patiebatur.*

(3°.) LINGUA, Judæorum genti vernacula, populum illum a gente quavis alia, facile diſcrevit & ſeparavit. Lingua ſcilicet Hebræa, [b] *lingua Canaan* dicta, ad [c] captivitatem uſque Babylonicam, in gente ſancta manſiſſe; eamque, non minus quam alia multa Judæorum genti propria, a populo quovis alio diſtinxiſſe, & ab illius conſortio ſeparaſſe; creditur. Nec rationi diſſidet, Deum linguam illam, in ſola Judæorum gente, tam diu ſanctam & incorruptam remanere voluiſſe, ut obſtaret quo minus conſuetudo familiaris inter eos & profanas gentes intercederet. Et ſane conſentaneum erat, ut Deus ille linguæ unitate ad eccleſiam fundandam uteretur, qui linguarum confuſionem ad *Babelem* perdendum introduxerat. Linguæ:

(4°.) JUDÆI a gentium exterarum notitia & ſocietate ipſo terræ ſuæ nativæ genio & ſitu longe dividebantur. Judæi ſcilicet in mundi parte tam obſcura ſedes habuerunt, ut humani generis obſervationem diu effugiſſe, & aliis gentibus vix de nomine noti fuiſſe, videantur. *Herodotus* enim, gentium licet e vicinia mores & ſedes curioſe deſcriptos dedit, Judæos ſilentio præteriit; quaſi populus tam obſcurus nullam illi ſcribendi materiam ſuppeditaret. Eidem cauſæ (gentis nimirum & regionis obſcuritati) tribuendum eſt, quod & alii gentium hiſtorici nil ſani de Judæorum gente referant; ſed omnia pene de Judæis memoriæ tradita, fabulis aut convitiis ſtudioſe fictis affinia videantur. Deinde: erat terra *Canaan* procul a mari diſſita, adeo ut incolas ejus ab exterorum ſocietate neceſſario removeret. Erat inſuper terra rei nullius indiga, & frequentia cum exteris, res ad vitam neceſſarias advehentibus, commercia minime poſtularet. Cum itaque Judæi terra tam fructuoſa, & a mari longe remota, fruerentur; illi nec voluere nec potuere frequentes eſſe cum peregrinis, vel cum iis commerciorum ſocietatem exercere. Terræ nativæ genius & ſitus:

(5°.) INTER ſeparationis hujuſce cauſas numerari poteſt arctum conſanguinitatis vinculum quo Judæi ſibi invicem connectebantur. Omnes enim ab uno patre [d] *Abrahamo* genus & ſanguinem hauſerunt, adeo ut magna potius familia quam natio parva cenſeri poſſent. Inde natum eſt etiam, ut in Lege Iſraelitæ, *fratres*, ethnici omnes, *peregrini*, appellentur. Cum itaque tam propinqua ſanguinis conjunctio inter Judæos, eoſque ſolos, intercederet; nil mirum ſi Judæos arcte inter ſe conjunxerit, ipſos autem ab aliis terræ familiis longe ſeparaverit. Judæorum conſanguinitas.

SECT. II.

Separationem Judæorum a gentibus multum momenti ad idololatriam præcavendam & profligandam habuiſſe.

PRÆSENTIS incœpti methodus exigit, ut oſtendam proximo, ſeparationem Judæorum a Gentibus magnum impedimentum idololatriæ propagandæ præſtitiſſe. Ut autem hoc negotium felicius exequar, ſermo meus inter limites hoſce coercendus eſt. (1°.) Separationis hujuſce fines a gentibus aut Judæis olim aſſignati, in examen adducendi ſunt, & erroris arguendi. (2°) Oſtendendum eſt proximo, ſeparationem quam dixi *moralem* aut politicam, idololatriæ abolitionem pro fine præcipuo habuiſſe. (3°.) Separationem etiam *naturalem* ſcopum eundem ſibi præfixum habuiſſe. (4°.) Nonnulla ſubjungam corollaria quæ toti argumento lucem non exiguum fœnerentur.

PRIMO: ſeparationis hujuſce fines, olim aſſignati, falſitatis arguendi ſunt, ut aditus eo minus impeditus ad ſequentia præſtruatur. Separationis fines, falſi:

(1°.) ITAQUE, ex ethnicis antiquioribus nonnulli ſeparationem iſtam Judaicam caſui vel inſtitutioni fortuitæ tribuendam exiſtimarunt. Rem totam verbis [e] *Juſtini* hiſtorici paulo clarius exprimo: *quoniam metu contagionis pulſos ſe ab Ægypto meminerant* Judæi, *ne eadem cauſa inviſi apud incolas forent, caverunt, ne cum peregrinis communicarent:* Caſus vel inſtitutio fortuita:

a *De jur. bel. & pac.* lib. 2. c. 15. §. 9. b *Jeſ.* 19. 8. c V. *Buxtorf diſſert. de lingua Hebr. conſervat. & propagat.* Quæſt. 5. d *Jo.* 8. 37, 53. *Act.* 13. 26. e *Hiſt.* l. 36. p. 430.

[1] Verſ. 387.

SECT. II.

quod, ex cauſa factum, paulatim in diſciplinam religionemque convertit. Convitia tam frivola & nulla probabilitate nixa minime refutanda cenſeo, ne fabellas & nugas inſipidas loco aliquo habuiſſe videar.

Ingenium in extraneos hoſtile:

(2°.) NONNULLI crediderunt olim Judæos a conſuetudine gentilium abhorrere, quod ingenio hoſtili eſſent in extraneos, & natura Judæos tantum non μισανθρώπους, & humanitatis expertes, effinxiſſet. Ea opinione [a] *Tacitus* erat: nam de Judæorum gente loquens, *apud ipſos*, inquit *fides obſtinata, miſericordia in promptu, adverſus omnes alios hoſtile odium.* Huic geminum aulicorum *Antiochi* teſtimonium, qui Judæos [b] referunt, μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ὁμιλίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας, *ſolos ex omnibus populis inſociabiles eſſe extraneis, ita ut cæteros pro hoſtibus ducant.* Nec ab his multum abeſt quod ſequitur de iiſdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδ' εὐνοεῖν· *cum nulla alia gente menſam habere communem, neque aliis bene velle.* Judæos longe plurimos ingenio tam inhumano triſtique fuiſſe, tantum non teſtatur [c] S. Paulus, qui Judæos πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίους, *omnibus hominibus adverſos* aſſerit. Omnes autem uſque adeo humanitatem exuiſſe, opinari non patitur oratio quam [d] Joſephus *Salomoni*, templum dedicanti, tribuit; ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὴν. &c. *Nos non ſumus ingenio inhumano, neque male affecti erga extraneos.*

Gentilium immunditia:

(3°.) JUDÆI a gentilium uſu familiari curatius abſtinuerunt, eo quod illi nativa quadam immunditia laborare, eamque Judæis affricare, crederentur. Ex ea ſententia factum eſt, ut [e] Judæi, a foro frequenti reduces, ſeipſos lavare ſolerent; ut ſcilicet immunditiem, a gentilium forte contactu hauſtam, abluerent & expiarent. Hac de cauſa prætorium, in paſchate præcipue, adire metuebant; quod nempe militibus Romanis plenum eſſet, quos ipſi forſan inſcii tangerent, & inde ſeipſos contaminarent. Ideo vero (ſi rite Judico) gentiles tam immundi & impuri a Judæis habiti ſunt, vel quod ipſi ſoli *gens ſancta & Deo ſeparata* in ſcripturis appellentur; vel quod gentiles cibis omnibus, nullo habito diſcrimine, veſci ſolerent; aut quod illi lectis, diſcis, crateribus, poculis, ſedibus, aqua licet minime purgatis, uterentur.

Pentateuchi ſenſus non ſane captus.

(4°.) JUDÆI a nonnullis Pentateuchi locis, ſenſu non ſano captis, ab omnimoda gentilium ſocietate ſeparandi anſam arripuiſſe videantur. [f] Cum enim de ſeptem gentibus quas Deus internecioni devoverat, interdictum eſſet, ne cum iis fœdus ullum inirent, matrimonia contraherent, eidem menſæ aſſiderent, vel commercii quicquam exercerent: Judæi locos eos non tantum de gentibus iis ſed & poſteris earum, intellexerunt; & gentes omnes ab eorum fide alienas pari loco habendas, & eodem odio capitali proſequendas eſſe, docuerunt. Cum etiam Deus animalia quædam munda & eſu licita, alia prorſus immunda nec menſæ Judæorum admovenda, declaraſſet; ut Judæi a prioribus abſtinentes, reliqua vero comedentes, [g] ſe populum ab aliis gentibus ſeparatum, Deo ratione peculiari conſecratum, & fœdere ſingulari junctum, intelligerent: Judæi vero textus omnes, de creaturis mundis & immundis mentionem facientes, non ſenſu literali ſed ſymbolico ſumendos eſſe docuerunt, priores de Judæis, poſteriores de gentilibus, interpretantes. Hunc interpretandi modum inter Judæos olim obtinuiſſe non obſcure colligendum eſt e Domini noſtri verbis, [h] *Mat.* 15. 26. quibus fœminam Syro-Phœniſſam *Canem* nuncupat; e viſione etiam S. *Petri*, Act. 10. 14, 15. ubi licentiam gentiles adeundi ſibi datam colligit, quod Deus animalium diſcrimen jam ſuſtuliſſet, & nil κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον reliquiſſet.

Separatio politica erat abolitio idololatriæ.

AD penſi mei partem ſecundam jam tranſeundum eſt, ut ſcilicet oſtendam ſeparationem illam quam dixi *politicam* aut *moralem*, abolitionem idololatriæ pro fine præcipuo habuiſſe. Hoc autem his inprimis argumentis evinci poteſt.

(1°.) HUJUSMODI ſeparatio Judæorum moralis & honorifica multis in locis inducitur tanquam præcipui valoris argumentum ad mores ethnicos & idololatricos evitandos & abolendos. *viz.* Deuter. 7. 5, 6. *Altaria* gentium *earum deſtruetis, & ſtatuas earum confringetis, & lucos earum ſuccidetis, & ſculptilia earum comburetis in igne: quia populus ſanctus tu Domino Deo tuo: te elegit Dominus Deus tuus, ut ſis ei populus peculiaris præ omnibus populis qui ſunt ſuper faciem terræ.* Levitic. 20, 23, 24, 25, 26. *Ne ambuletis in ſtatutis gentis quam ego emitto a facie veſtra: quia iſta omnia fecerunt, & ego deteſtatus ſum eas* —— Ego ſum *Dominus Deus veſter qui ſeparavi vos a reliquis gentibus.* Locos alios his affines lector conſulat cui otium ſuppetit, nempe *Deut.* 26. 18. *Exod.*

a *Hiſt.* l. 5. *ub. ſupr.* b *Ap. Diodor. Sic.* l. 34. in *Excerp* pag. 901. c 1 *Theſſal.* 2. 15. d *Antiq.* l. 8. c, 4. §. 3. e *Marc.* 7. 4. f *Pſal.* 106. 34. *Exod.* 34. 15. *Deut.* 23. 6. *Deut.* 14. 21. g *Deut.* 14. 21. h Vid. *Exod.* 22. 31. & *Deut.* 14. 21.

19. 5, 6. *Deut.* 28. 9. Vile ſcilicet, & a gentis ſanctæ dignitate prorſus alienum, videbatur; ut populus electus, & peculiari fœdere Deo conjunctus, ſe gentium profanarum moribus immiſceret, & Dei inſignibus ornatus idolis & Dæmonibus inſerviret. SECT. II.

(2°) HÆC ſeparatio politica (qua nempe Deus honore & favore gentem Judaicam a quavis alia diſtinxit & diſcriminavit) non tantum ut argumentum contra idololatriam in genere, ſed quandoque contra hos & illos mores idololatricos, uſurpatur. Nempe *Deuter.* 14. 1, 2. *Non incidetis vos, neque ponetis calvitium inter oculos veſtros,* more nempe gentium exterarum: *quia populus ſanctus tu Domino Deo tuo, & elegit te Dominus ut ſis ei populus peculiaris præ aliis populis qui ſunt ſuper faciem terræ:* quibus verbis Deus in hunc ſenſum loqui videatur: "cum ego vos Iſraelitas in eum honoris & dig-"nitatis gradum evexerim, ut vos ſolos *filiorum* meorum titulo cohoneſtarem, &, aliis "gentibus inſuper habitis, vos populum mihi peculiarem conſtituerem, vos etiam pri-"vilegiis donarem tantæ dignitati conſentaneis; æquum eſt, ut vos & bona veſtra cog-"noſcatis, ut animos ſumatis honoribus veſtris convenientes, & ut probe ſciatis excel-"lentiam eam qua jam donati eſtis, alios mores & a gentium uſu longe diſcrepantes "poſtulare. Mores, gentium ingenia ſapientes, degeneres animos arguunt, & longe "infra faſtigium veſtrum ſubſidentes. Vos ideo a gentium fæce ſeparavi, & gentem "mihi ſanctam & peculiarem ſtatui; ut hæc ſeparatio honorifica vos ad mores pecu-"liares, & loco veſtro congruos invitaret. Paraphraſin iſtam eo minus a textus jam dicti mente alienam judico, eo quod verſus 21. ſenſum non abſimilem admittat, & verbis affinibus exprimatur: *non comedetis ullum cadaver* quod fato ſuo periit; *peregrino qui eſt intra portas tuas dabis illud, & comedet illud, vel vende alienigenæ; quia populus ſanctus tu Domino Deo tuo.* Quaſi dictum eſſet, "cum vos populus Deo ſanctus & "peculiari ratione ſeparatus audiatis, vos decenter & cum diſcrimine tractari volo; vo-"bis itaque caro lacera, ſanguine polluta, vel caſu mortua, prorſus interdicta eſt; "cum longe magis conveniat, ut [a] canibus aut alienigenis, quam ſanctis Dei filiis, in "cibum apponatur.

(3°.) HINC etiam credibilius evadat, ſeparationem hanc ad idololatriam extirpandam profuiſſe, quod in lege Moſaica multum operæ impenſum ſit, ut ſeparationis hujuſce ſenſus Hebræorum animis frequenter incuteretur. Nam illius rei gratia tot leges de cibis, de perſonis, de rebus etiam, mundis & immundis, Judæis imponebantur, quibus nec patres antiqui, nec gentes exteræ, tenebantur; ut ſcilicet in omni vita ſemper aliquid ante oculos eorum verſaretur, quod eos [b] ſanctitatis ſuæ peculiaris memoriam ſæpius inſtauraret, eoſque ſolos Deo ſancto ſeparatos indicaret. Cum itaque tam clarum, & quotidiana legis voce firmatum eſſet, ſolos Judæos Deo ſancto fœdere conjunctos & ſaparatos; impoſſibile erat ut a Dei lege deficerent, & Dæmonis immundi cultui ſeipſos manciparent, niſi ruditatem, ſtuporem, ingratitudinem & pertinaciam, poſt natos homines maximam, prodituri. Probandum eſt tertio, ſeparationem etiam realem & perſonalem a gentibus, ad idololatriam præcavendam & evertendam plurimum valuiſſe. Hac de re nemo facile dubitare poteſt, cum ſcriptura, ratione, & experientia multiplici, ſatis clare confirmetur. *Scriptura:* ubi ſocietas omnis (negotiatoria, familiaris, præcipue vero conjugalis) cum hominibus cultui prophano deditis Judæis interdicta eſt; ne hujuſmodi commercia cum idololatris mores externos traherent, & latam aperirent feneſtram idololatriæ. Deum ea de cauſa conſuetudinem omnem cum gentili vetuiſſe, cuivis appareat loca illa plurima conſulenti quibus gentilem in conſuetudinem familiarem adſcire Judæis interdictum eſt: *viz.* *Exod.* 23. 32, 33. *Deuter.* 7. 2, 3, 4. *Pſal.* 106. 35. *Exod.* 34. 15, 16. *Malac.* 2. 11. Idem etiam *ratione* ſatis aperte confirmatur: quid enim tam ſollicite curatum eſt, ne Judæi commercia, fœdera, vel connubia, cum gentilibus inirent; niſi quod verendum eſſet, ne e frequenti ſocietate profani mores in eorum animos, jam ſacris moribus imbutos, ſe inſinuarent? Nam veriſimile eſt, Hebræos a gentilium uſu familiari & alloquio frequenti ad amorem perſonarum, & ab amore perſonarum ad amorem cultus moriſque gentium facile tranſituros. Ex adverſo, ſi Judæi & gentes ab invicem ſejuncti viverent, & a ſocietate vel convictu omni mutuo abhorrerent; fieri vix potuit, quin ab invicem odio capitali diſſiderent, & proinde gentiles non minus Judæorum ritus & inſtituta, quam Judæi ceremonias & imagines gentilium, deteſtarentur. Neque ratione tantum, ſed & *experientia*, comprobatum eſt, ſeparationem a ſocietate gentilium ad ido-

Separationem realem & perſonalem ad idololatriam evertendam valere, patet ex Scriptura,

Ratione,

& experientia.

[a] *Exod.* 22. 31. [b] *Lev.* 15. 31.

SECT. II. lolatriam eliminandam multum profuiſſe. Cum enim Iſraelitæ fœminas ethnicas in thori ſocietatem ſumerent, ſemper obſervatum eſt eas lenociniis & blanditiis ſuis Iſraelitas in idololatriam ſeduxiſſe. Huic veritati hiſtoria ſacra loco non uno fidem aſtruit, viz. *Judic.* 3. 5, 6, 7. *Ezr.* 9. 2, 14. *Nehem.* 13. 23, 24, 25, 26. Cum etiam Judæi gentilibus commixti viverent, adeo ut in intimum familiaritatis locum non raro recepti eſſent; memoriæ proditum eſt, eos [a] *ipſorum opera didiciſſe*, & ad mores gentium ſe compoſuiſſe. Si vero Judæi longiore terrarum intervallo a gentilibus diviſi vixiſſent, mores ethnicos nec oculis uſurpare, nec animis æmulari, potuiſſent; adeo ut neceſſe eſſet, ut idololatriæ locus omnis intercluderetur.

Corollarium primum. PROVINCIÆ meæ pars quarta jam ſupereſt expedienda, ut nempe nonnulla ſubjungam corollaria, e modo dictis oriunda. Horum primum hoc eſto: Gentiles non erant legaliter immundi, nec nuda ſua præſentia vel contactu pollutionem adſtantibus afferebant, uti Judæorum plerique ſe perſuaſos habuerunt. Lex enim de munditia vel immunditia non data erat ethnicis, nec illi hac in re Legis inſtitutis aſtringebantur. Tota Judæorum veterum religio qui gentilium ſocietatem fugere ſolebant, non in eorum immunditia (uti Judæorum recentiorum opinio ſe ferebat) ſed eorum idololatria, fundebatur. Ea erat opinione [b] *Maimonides*, cum forte zelus Judaicus eum minus agitaret: nam de interdictis ejuſmodi cum gentili quovis conſortiis, pactis, & commerciis, agens, וכל הרחקה הזאת מפני ע–ז וגו *Et omne* inquit, *id quod ſic dicitur de non admittendo* idololatrarum conſortio & commercio *idololatriæ cauſa* introductum eſt; *juxta id quod habetur in ſacra lege*, [c] *ne vocet* ſeu *invitet te, edaſque de ſacrificio ejus, & accipias de filiabus ejus filiis tuis, & fornicentur*, &c. Atque ea de cauſa Judæi locum illum non tantum de ſeptem gentium conſortio & commerciis evitandis intellexerunt, ſed & aliarum gentium, quarum non diſſimilis ratio; quæ ſcilicet idolis animos addixerant, & e quarum conſortio non minus contagii metuendum erat. Judæorum mores huic opinioni conſentanei, cauſa fuere cur nihil commercii haberent cum Samaritanis, quos pro idololatris [d] jure habuerunt. Hæc omnia ſibi fidem acquirant e verbis fœminæ Samaritanæ& evangeliſtæ; [e] *quomodo tu, Judæus cum ſis, bibere a me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? ὐ γὰς συγχςῶνται ἰουδαῖοι Σαμαρείταις, non enim coutuntur Judæi Samaritanis*, ſeu מתחשרין *non habent commercium*, uti Syrus reddit.

Secundum. SECUNDO: lex Dei commercium & ſocietatem omnimodam cum alienigena minime vetuiſſe, ſed eam ſub certis conditionibus toleraſſe, videatur: ut ſcilicet alienigena ille non ſit e populis Dei ſententia funditus extirpandis: ut interea temporis a cibis illicitis & immunditiis omnibus lege definitis abſtineatur: & ut ſocietas illa temporaria & pene coacta ſit potius, quam frequens & affectata. Cum enim [f] Judæi id vitio verterent Salvatori noſtro, quod cum publicanis & peccatoribus comedere non recuſaret; id reſponſi datum eſt, *qui valent non opus habent medico, ſed male habentes: euntes autem diſcite quid illud eſt, miſericordiam volo & non ſacrificium:* quæ verba in hunc ſenſum interpretanda cenſeo: " non ſoleo gentilium eorum conventibus fre- " quens intereſſe, ſed raro admodum: nec ut familiaris cum vicino, ſed ut medicus " cum ægroto, cum iis quandoque verſor; ut nempe ſe male habentibus ſalutem affe- " ram. Neque hac in re legem violo, quæ juſtitiam quidem ritualem poſtulat, ſed cha- " ritatis officio minime præferendam.

Tertium. TERTIO: ſub inclinantis imperii Judaici tempora, gentilem convenire, ejus conſuetudine familiarius uti, vel eum commercio leviſſimo dignari, infame prorſus & illicitum habebatur. Hæc autem ſeparatio ſcrupuloſa, non a legis præſcripto, ſed ſapientum decreto & populi Judaici φιλαυτία nimia, principium duxit. [g] Fatendum eſt quidem, victus rationem peculiarem Iſraelitis præſcriptam, gentium externarum conſuetudinem familiarem, admodum difficilem & impeditam reddidiſſe. Poſtea vero multo arctior, e ſeniorum decreto, reddita eſt, cum nempe Judæi ſummum imperium amiſiſſent. Tunc enim, uti colligere eſt ex [h] evangeliis & actis Apoſtolorum, Judæi, συγχρῆσθαι, συναθροίζειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι, alienigenis, illicitum habuerunt; & hoc ipſum [i] *Apollonius Molo* Judæis objecit invidioſe, ὅτι μὴ παραδέχονται τὰς ἄλλας προκατειλημμένας δόξας περὶ Θεῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἐθέλουσι τοῖς κατ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις. *Quod non reciperent aliter de Deo ſentientes, neque commercium haberent cum hominibus qui aliam quam Judaicam vitæ rationem ſequebantur.* Erat autem interdictum,

a *Pſal.* 106. 35. b *Halac. avod. Zar.* cap. 9. §. 12. c *Exod.* 34. 15, 16. d 2 *Reg.* 17. 34, 41. *Joh.* 4. 22. e v. 9. f *Mat.* 9. 11, 12, 13. g V. *Grot.* in. S. *Mat.* c. 5. 43. h *Luc.* 15. 2. *Act.* 11. 3. i *Ap. Joſeph. cont Apion.* l. 2. p. 1387. 5.

cum

cum alienigena vinum bibere, vel aliud aliquod commercium habere; ne in tanto ſuperſtitionum impiarum regno, e conſuetudine nimium familiari contagium contraheretur. [a] Introducta eſt hæc cautio, non legis præſcripto, ſed ſeniorum, ex quo Judæorum poteſtas imminuta fuit; & Judæi nec indigenas a lege deficientes punire, nec alienigenas in ſuo ſolo habitantes intra *præcepta Noachi* dicta continere potuerunt. Sed hæc forte cum argumento meo præcipuo non multum conjuncta videantur. SECT. III.

SECT. III.

De Separatione Gentilium a Judæis, &, ob argumenti vicinitatem lex illa perobſcura, de Mamzere *lata, fuſe explicatur.*

LEX ea ad quam digitum intendo, his verbis expreſſa legitur, *Deut.* 23. 2. ממזר *Mamzer non ingredietur in eccleſiam Domini ad generationem decimam.* Ut autem tenebras diſcutiam quibus lex ea per multas ætates involuta jacuit, quæſtionibus hiſce quinque reſpondere debeo: (1°.) Quinam ſenſus vocabuli ממזר *mamzer* interpretum fidem & aſſenſum obtinuit hactenus. (2°.) Quinam ſenſus vocis hujuſce pro genuino habeatur. (3°.) Cur LXX vocem eam per ἐκ πόρνης reddidere, cum illam *Zach.* 9. 6. aliter, & magis ad amuſſim, interpretati ſint (4°.) Quid per phraſin illam, *ingredi in eccleſiam Dei*, hac in lege denotatur? (5°.) Quinam *Mamzeres* quali ab ingreſſu in eccleſiam Dei repelluntur?

PRIMO: quinam ſenſus vocabuli *Mamzer* fidem & aſſenſum interpretum obtinuit hactenus. Senſus *Mamzer* apud interpretes, veritati non conſonus

RESPONDEO: LXX, [1] Chaldæus, Arabs uterque, Syrus, Perſa, vulgatæ auctor, & (ut ſummatim loquar) Hebræi & Chriſtiani fere omnes vocem eam de ſpurio, vel homine quovis a thoro illicito genus ducente, ſolent interpretari. Huic interpretationi teſtimonium tulit auctor ſapientiæ, ſed obſcurius paulo, Cap. 3. 16. ubi ait, τέκνα δὲ μοιχῶν ἀτέλεστα ἔσται· *filii autem adulterorum non erunt initiati*, vel ad res ſacras participandas non admittentur in eccleſiam. A dictis interpretibus ſtant Anglicani noſtri, qui ſic legem illam reddiderunt; *a baſtard ſhall not enter into the congregation of the Lord.* Atque huic interpretationi calculos ſuos appoſuere Canoniſtæ veteres, quorum inſtitutis nothi omnes a ſacris ordinibus amoventur; nempe ne mores ab hac lege diſſentientes ferre videantur. Sed variæ rationes notionis hujuſce vulgaris fidem labefactant: nempe,

(1°) PALAM eſt, nullum e Judæorum gente, ſpurium licet aut e ſcorto natum, ab ingreſſu in eccleſiam Judaicam arceri debuiſſe, modo a parente utroque ſanguinis Judaici propagatum. Nam *Phares*, a Juda per inceſtum natus, ejuſque poſteritas integra, non tantum Iſraelitis accenſebatur, ſed apud eos in [b] honore ſingulari habebatur *Jephthah* etiam, [c] filius licet peregrinæ, id eſt, e cubili profano natus, non tantum ad eccleſiam Dei, ſed ipſum populi ſancti primatum, admittebatur. Neque Dei miſericordiæ conſonum eſt opinari, eum homines ullos, ad generationem uſque decimam, ab eccleſia ſua repellere voluiſſe, tantum quod minus honeſte nati fuiſſent, & a patre parum caſto labeculam contraxiſſent. His accedat, quod nothi non pauci in hiſtoria memorentur, qui virtute ſingulari, artium peritia, & rerum geſtarum gloria, natalium ſuorum maculas obliterarunt: & fidem omnem excedit, Deum hominibus iſtis ſimul & poſteris eorum omnem in eccleſiam ejus ingrediendi libertatem adimere voluiſſe.

(2°.) VOCI ממזר *ſpurii* notatio tribui nequit, quod nulla radix occurrat in tota linguæ ſanctæ ſupellectile, unde vox illa (hoc ſenſu ſumpta) originem petiiſſe cenſeatur. Nonnulli quidem hic מזר, tanquam radicem ingerunt, eique, *illegitime natus eſt, ex adulterio natus eſt, e ſeminis alieni fluxu prognatus eſt*, ſignificatum tribuunt, atque hinc, inquiunt illi ממזר nomen heemanticum ortum derivare ſentiendum eſt. At vero, cum vox illa מזר plane fictitia ſit, nec unquam in vet. Teſtamento verbaliter uſurpata; cum etiam vox ipſa ממזר, unde formata videtur, incerti ſit ſenſus, eique non niſi ſemel *ſpurii* notatio a LXX tribuatur; temerarium eſt, ſignificatum tibicine tam debili ſuffultum aſſerere; cum præſertim ratio nihil ei præſidii vel patrocinii præbeat.

a *V. Grot.* in S. *Johan.* 4. 9. b *Ruth.* 4. 12. c *Judic.* 11. 2.

1 Apud Targum Onkelos tantum vox ממזר *Mamzer* extat. In Targ. Jon. Ben. Uzziel. & Hieroſol. legimus דמתילד מן זנו *qui natus eſt ex ſcortatione.*

SECT. III. (3°.) SI vox ממזר *ſpurium* proprie denotaret, certum eſt legem hanc *quæſtiones* potius quam ædificationem piam Judæorum eccleſiæ præſtare voluiſſe. Veritatis hujus argumentum ſatis amplum præbent Hebræorum magiſtri, qui vocem ממזר de *ſpuriis* interpretari ſolent. Illi ſcilicet in partes varias abeunt, quæſtiones etiam liteſque non paucas movent, circa *Mamzerim*; alios hic eccleſia interdictos, alios extra legis hujuſce limites conſtitutos, aſſerentes. Apud [a] *Maimonidem* [1] ſpurios in triplici diſcrimine conſtitutos legimus: erat enim ממזר ודאי *ſpurius certus:* ממזר ספק *ſpurius dubius:* & ממזר מדברי סופרים *ſpurius e ſententia ſcribarum*, qui fimbrias legis ſuæ ritualis ampliare ſolebant. Cum autem hæc doctrina multa laboraret incertitudine, & auctoritate tantum Rabbinica niteretur; fieri vix potuit, quin litibus anſam adminiſtraret, & quæſtiones aliæ ex aliis inde naſcerentur. Hæc omnia paulo clarius elucent ex iis quæ [b] *Seldenus* noſter, [c] *Jacobus Cappellus*, alii, de *Mamzerim*, e Miſna & Maimonide protulerunt. Interea loci, ratio non patitur opinari, legem hanc eo tantum ſenſu capiendam eſſe, qui litibus & quæſtionibus materiam adminiſtrare, ſed eccleſiæ Judaicæ commodum nullo modo promovere, potuit. Quid enim commodi ad eccleſiam Judaicam redire potuit, ſi quiſque ſpurius ad generationem decimam inde repelleretur?

(4°.) SI vox ea *Mamzer* nothum denotet, adeoque lex integra prolem ex amplexu vetito ſuſceptam ab eccleſia ſecludere cenſeatur; neceſſe eſt ut Deus ob patrum vitia, filios punire credatur. Hæc autem doctrina Moſen cum [d] Ezechiele committeret, qui *filium patris iniquitatem minime laturum* non ſemel affirmavit. Si vero ſpurii (tantum quod minus honeſte geniti) una cum poſteris eorum, ad ſeros uſque nepotes, ab eccleſia Dei rejicerentur; dicendum eſt, eos, ob culpam paternam, pœnas ſubiiſſe, eaſque ſeveriſſimas.

Proprietas vocabuli mamzer aperitur.

STUDIUM meum quæſtioni ſecundæ jam impendendum eſt, quæ verbis his exprimebatur, *quinam ſenſus vocabuli Mamzer pro genuino habeatur?* Ut itaque rem paucis exprimam, aio vocem hanc, *alienigenam, gentilem, extraneum, a genere Iſraelitico alienum* vel *alienigenæ filium*, proprie denotare. Atque hanc eſſe maxime propriam vocis hujuſce notationem, argumentis non contemnendis evinci poteſt.

(1°.) INTERPRETES Hebræorum, antiquitate & eruditione maxime præcellentes, hunc ſignificatum auctoritate ſua confirmarunt. Nam locum illum [e] *Zachariæ*, ubi ממזר occurrit iterum, ſic LXX reddidere; Καὶ κατοικήσουσιν ἀλλογενεῖς ἐν Αζώτῳ· *Et habitabunt* (aut *ſedebunt*, in throno) *alienigenæ & ſuccidere faciam ſuperbiam Philiſtinorum.* Hic equidem noſtrates in diverſum abeunt, ſic locum interpretantes, *and a baſtard ſhall dwell, or reign in Aſhdod, and I will cut of the pride of the Philiſtines.* Huic autem verſioni Græcam facile præferendam judico, non tantum quod illius auctores in lingua Hebræa probe fuerint exercitati, ſed quod ſanæ rationi magis convenire videatur. Nullum enim ſervitutis argumentum luculentius, aut apertior ignominiæ nota, quam principe nativo privari, & alienigenæ jugum gerere. Nam [f] *Diodorus Siculus*, Ægyptiorum Arabumque antiquiorum mores & geſta referens, hoc, tanquam animi generoſi & honoris ſenſu tacti documentum, memoriæ conſignavit, quod [ἐσχωρίους βασιλεῖς] [2] *reges* tantum *indigenas haberent*, —— quod καθόλου τοῦτο τὸ ἔθνος φιλελεύθερον ὑπάρχει, καὶ καθ' ὁδὸν τρόπον προσδεχόμενον ἐπιλεύειν ἡγεμόνα· *gens iſta libertatis amans perpetuo eſſet nec unquam principem extraneum admitteret.* Libertatis autem vel honoris ſui jacturam haud adeo gravem feciſſent Philiſtini, ſi Jephtha quiſpiam rebus eorum præfuiſſet; hoc eſt ſi nothus quidam, ſed bello fortis, rerum civilium peritus, & ab ipſorum ſanguine propagatus, thronum occupaſſet. A Græcis ad interpretem Chaldæum jam tranſeat ſermo, a quo *Mamzer dicitur filius alicujus converſi de Chananæis, vel aliis gentibus, & alicujus Hebrææ; vel filius Hebræi & mulieris converſæ de gentilitate.* Cum autem interpres ille Chaldæus præſto non ſit, hoc affirmare cogor fide [g] *Toſtati* [3] nixus.

a In *Hilc. Iſſur. bia.* cap. 15. b *De jur. Nat. & Gent.* l. 5. c. 16. c *Obſervat.* in *Deut.* 23. 2. p. 639. d *Ezec.* 18. 17, 18, 20. e Cap. 9. 6. f *Biblioth.* lib. 2. p. 63. 90. g *Comment.* in *Deut.* 23. qu. 1. p. 205.

1 Vid. Jad. chazach. T. 2.

2 Voces iſtæ ἐγχωρίους βασιλεῖς apud Diodor. non leguntur: ibi quidem loquitur de puteis Arabiæ occultis, μόνοις τοῖς ἐγχωρίοις γνωριζομένοις quos *ſoli indigenæ norunt:* eodem redeunt ea quæ habentur apud pag. 137.

3 Toſtatus in loc. interpretationi illi repugnat: & quidem Anonymus iſte Chaldæus agit contra decreta Miſchnæ, ubi quæritur, אי זהו ממזר *Quiſnam eſt Mamzer?* Reſp. *omnis carni propinquus*, juxta R. Akibam, i e. omnis qui genitus eſt ex conſanguineis, quorum vetitus coitus, *Levit.* 18. & 20. vid. Miſhn. tit. Jabimoth, cap. 4. §. 13. Proles igitur vel Gentilis converſi & Hebrææ, vel mulieris converſæ de Gentilitate, non *Mamzer*, nam ex Proſelyto (juſto præcipue) proles, —— eodem modo eccleſiæ Hebraicæ pars habebatur quo proles ejus, qui ſanguine atque origine eſſet Iſraelita; vid. Selden. de *ſucceſſ.* cap. 3. & 26. Maim. Iſſur. Bia. c. 15. & *Ainſworth.* in *Deut.* 23. 2.

Ab

Ab hac ſententia non multum deflectunt Talmudici, qui vocem hanc, velut a מום זך SECT. quod *maculam extraneam* ſonat deduci volunt, & ממזר *Mamzir* non raro ſcribunt. III. Hæc & alia jam dictis affinia, reperiet lector, qui [a] Seldeni noſtri paginas eruditas conſultum ibit.

(2°) SI *alienigena* ut ſignificatus τῦ *Mamzer* accipiatur, ſtatim conſtabit ratio, cur legi de *Mamzere* regulæ & exceptiones quædam alienigenas alios ſpectantes continua ſubjungantur. Nam in contextu, lex de gentibus tantum generis alieni loquitur, Ammonitis nempe, Moabitis, Idumæis, & Ægyptiis; dein hanc regulam proponit, laxiore vel ſtrictiore ſenſu capiendam, prout gentes de quibus fit ſermo, magis aut minus mereri viderentur. Nam ingreſſus in eccleſiam generatione decima, *Mamzeri* cuivis ordinario concedebatur: Idumæis & Ægyptiis ad eccleſiam, generatione tertia dabatur aditus: Ammonitis autem & Moabitis eccleſiam intrandi copia, *poſt generationem decimam, in æternum* denegata eſt. E jam dictis non timide colligo, lege hac de *Mamzere* data cautum eſſe, ne quis alienigena, vel homo gentis aut originis exteræ, niſi circumciſus, ad jus civitatis, aut cœtum ſacra Judaica colentium, admitteretur. Et ratio (fateor enim) me latet plane, cur in contextu de extraneis tantum ageretur; & cur ſtatutum eſſet ut ex iis alii citius, alii ſerius, quam *Mamzeres* ordinarii, in eccleſiam reciperentur; niſi vox ea de peregrinis aut extraneis nondum rite initiatis intelligenda ſit.

(3°.) DANTUR cognata quædam ſcripturæ loca, quæ legem hanc de gentilibus (זרים & [b] ἀλλότριοι dici ſolitis) interpretari docent. Ex iis tria præ cæteris digna judicavi, quibus obſervandis & explicandis diligentius inhærerem.

INTER ea locus ille [c] Threnorum primas occupet, *vidit gentes* alienas *ingreſſas in Sanctuarium ejus, de quibus præceptum eſt quod non intrabunt in eccleſiam tuam.* Hunc locum legi quam præ manibus habemus affinem eſſe, dubitare non ſinit verborum ſimul & materiæ ſimilitudo. Nec minus extra dubium eſt, גוים *gentes* hic locum τῶν *Mamzerim* occupare; cum Ammonitæ, Moabitæ, & Ægyptii (de quibus nonnulli locum *Threnorum* intelligunt) nomine ſuo proprio venire ſoleant, & communi illo *gentium* nomine raro cenſeantur.

LOCUS ſecundus, qui legi præſenti lucem afferat, occurrit *Ezec.* 44. 6, 7. *Sufficiat vobis, de omnibus abominationibus veſtris o domus Iſrael cum induxeritis* [d] *filios alienigenæ ut eſſent in ſanctuario meo*, &c. Hunc locum legi etiam præſenti parallelum & intime conjunctum probat, non tantum materiæ vicinitas, ſed etiam Græcorum verſio, qui phraſin illam, υἱὸς ἀλλογενεῖς, hic adhibent, quæ ſignificatum vocis *Mamzerim* ad amuſſim exprimit; quam & alibi LXX ad vocis illius notionem exprimendam uſurparunt.

TEXTUS tertius, eodem ſpectans, his verbis ab [e] Ieſaia traditur; *& ne dicat* בן–הנכר *filius alienigenæ, ſeipſum, Domino adjungentis–Dominus ſeparavit me a populo ſuo.* Nam prophetam talia dicentem, legem hanc ob oculos habuiſſe, non pauca me perſuaſum faciunt: nam 1°. Phraſis illa, בן–הנכר *filius alienigenæ*, directe reſpondet voci, ממזר illius notationem paulo clarius indicans. 2°. LXX, voces eas per ἀλλογενὴς interpretantur, in Jeſai. 56. 3. qui & [f] alibi *Mamzer*, per vocem eandem reddidere. 3°. in loco illo prophetæ, prout [g] hac etiam in lege, *de alienigenis & eunuchis* ſimul agitur. 4°. Niſi *Mamzer* hac in lege (non ſpurium, ſed) alienigenam quemvis denotaret, nil eſſet cauſæ cur quivis extraneus ſe *a Dei populo ſeparatum eſſe* quereretur.

(4°.) EO erat ingenio moreque veterum Hebræorum natio, ut lege ſenſu jam dicto intelligenda maxime caruiſſe videatur. Prout enim Deos alienos, veſtes alienas, mores alienos, & fœminas alienas, impenſe deſiderarunt; ſic & homines a genere cultuque Judæorum alienos; iiſque propenſis affectibus adhæſerunt. Huic rei fidem faciunt obvia prophetarum teſtimonia: *Jeſ.* 2. 6. [1] *Dimiſiſti populum tuum, domum Jacob, quia filiis alienigenarum abundant, iiſque oblectantur.* Hoſ. 5. 7. *Prævaricati ſunt in Dominum, quia filios alienos genuerunt:* i. e. Exponente Chaldæo paraphraſte, מבנת עממיא *e filiabus populorum* Ezec. 44. 7. *ſufficiat vobis de omnibus abominationibus veſtris, o domus Iſrael: cum induxeritis filios alienigenæ in ſanctuarium meum*, &c. Jerem. 2. 25. *Tu dixiſti, deſperatum eſt, nam amavi* זרים *peregrinos, & poſt eos ibo.* Ad [h] alia ſcripturæ teſtimonia digitum ſufficiat intendiſſe. Cum itaque is eſſet Hebræorum genius & inclinatio pro-

a *De ſucceſſ. ad leg. Heb.* Cap. 3. p. 9. b *Heb.* 11. 34. c Cap. 1. 10. d υἱὸς ἀλλογενεῖς LXX. in loc. e Cap. 56. 3. f *Zach.* 9. 6. g *Deut.* 23. 1, 2. h *Jerem.* 3. 13. *Nehem.* 13. 30.

1 *Dimiſiſti* נטשתה potius vertendum eſt deſeruiſti — *quia filiis* &c. Hebraica ita ſe habent, *quia repleti ſunt ab oriente — & filiis alienigenarum applaudunt.*

SECT. III. penſiſſima, lege opus erat, quæ tanquam *paries intergerinus*, Iſraelitas & extraneos ab invicem divideret, & utrunque populum a frequente congreſſu & conjunctiore convictu cohiberet. Ratio itaque ſentire ſuadet, Deum hanc legem ad extraneos omnes a cœtibus Judaicis arcendos inſtituiſſe; cum præſertim id jam ageret, ut Ammonitas, Moabitas, Idumæos, Ægyptios, alios, idololatriæ peſte correptos, ab eccleſia ſua longe removeret.

(5°) MODO ſenſus jam dictus vocabuli *Mamzer*, genuinus exiſtimetur, lex tota clarius ibit, & illius æquitas ſtatim luculentior apparebit. Ratio nempe cuivis obvia eſt, cur Deus alienigenam & filium alienigenæ (hominem a genere & religione Judæorum pariter alienum) ab eccleſia ſua longius amandaret, eique familiaritatem & affinitatem cum populo ſuo contrahendi libertatem denegaret. Erant enim alienigenæ nullo non vitiorum genere plurimum infames, & Iſraelitas proculdubio morum ſuorum lue corrupiſſent, ſi in eandem cum iis eccleſiam & ſocietatem coaleſcere licuiſſet. At vero ſi *Mamzer* ſpurium notet, neceſſe eſt ut lex tota *durus ſermo*, nec facile cum ratione concilianda, cenſeatur. Non liquet enim cur Deus ſpurium quemvis, eumque e ſemine plerunque Judaico propagatum, ab ingreſſu in eccleſiam ejus, ad generationem uſque decimam, cohiberet.

(6°) MORES Hebræorum veterum ſenſum quem dixi vocabuli *Mamzer* non parum aſtruere videntur. Illis nempe religio erat affinitatem contrahere, vel quotidiano congreſſu & alloquio ſibi familiarem reddere, virum aliquem qui a populo peregrino genus arceſſebat, vel cultum alienum exercebat. Hoc ſatis intellectum eſt e verbis [a] S. Petri, ſic advenas alloquentis; *Vos ſcitis nefas eſſe viro Judæo* κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ, *adhærere*, nempe [b] matrimonio, vel *accedere*, congreſſu ſcilicet vel commercio ordinario, *ad alienigenam:* nempe ne gentili cuivis, per ſermonis commercium aut congreſſus familiaris blandimentum, Judæum quemvis corrumpendi facultas naſceretur. Et (ut inſtitutum proſequar) Judæi tantum aberant a matrimonio cum exteræ gentis hominibus ineundo, ut fœminæ cujuſvis alienæ lectum fugerent, gens licet eſſent in Venerem propenſiſſima. Hoc [c] *Taciti* teſtimonio fretus aſſero, qui *projectiſſimam ad libidinem* Judæorum *gentem*, *alienarum concubitu abſtinere* dicit. Aliis exemplis oſtendi poſſet alienus Hebræorum in extraneos animus: ſed in argumento tam trito unum ſufficiat levi digito tetigiſſe, nempe *parietem* illum *intergerinum*, qui medius inter ſanctuarium & porticum templi ponebatur, ut extraneum quemvis a propiore ad templum ipſum acceſſu cohiberet. Nam, referente [d] Joſepho, paries ille columnis inſcriptum habuit, Μὴ δεῖν ἀλλόφυλον ἐντὸς τοῦ ἁγίου παρεῖναι· Sed hac de re ſermonem paulo liberiorem ſtatim habiturus ſum. Interea loci, nemo facile dixerit, quid Judæi a Gentilibus animos tam averſos & alienos gererent; niſi lex hæc de *Mamzere* data quemvis extraneum denotaſſe, & huic ſeparationi anſam dediſſe, cenſeatur. Sed ut ut hæc ſe habeant, apertum eſt, Legem nullum omnino colorem aut prætextum parieti vel inſcriptioni jam dictis adminiſtrare, niſi *Mamzer*, hac in lege, ἀλλόφυλον, ἀλλογενῆ, cum [e] LXX ſenibus, interpretari fas ſit.

(7°.) VOCEM *Mamzer*, ἀλλογενῆ vel ὑὸν τοῦ ἀλλογενοῦς, notare, fide dignius habeatur, quod ſignificatus ille cum ipſa radice vocis illius maxime cohærere videatur. Satis enim e ſuperius allatis eluceſcit, vocis illius originem, non a radice fictitia מזר arceſſendam eſſe; adeoque neceſſe eſſe, ut *Mamzer* a radice זור *peregrinari*, *alienum eſſe*, tanquam radice genuina, pullulare cenſeatur. Neque his obſtat, quod hæc vox duplex מ in principio ferat, cum ſit ex earum vocum (non infrequentium) claſſe in quibus מ Heemanticum duplicatur, ut fit in voce ממגרות [f] *Horrea*, aliiſque. Conſentit [g] *Schindlerus*, myſtes in lingua ſancta verſatiſſimus: nam מִמּוֹר, ait ille, *idem quod* זר *extraneus*, *alienus*, *ut* מ *utrumque ſit Heemanthi.* Et ſi hæc originatio vocis hujuſce quid veri habeat, vocem ipſam ἀλλογενῆ, *extraneum*, *alieni generis advenam*, proprie ſignificare, nihil dubii apud lectorem cordatum habere poteſt.

CUM ab his omnibus aperte diſſentiat Græcorum verſio, quærendum eſt tertio, cur LXX vocem eam per ἐκ πόρνης, vel ὁ ἐκ πόρνης, *e meretrice natus*, interpretati ſunt. Si quid autem in re tam obſcura conjecturæ tribuendum ſit, variæ rationes verſionis illius aſſignari poſſunt.

(1°.) HEBRÆI voces eas (*peregrinam & meretricem*) tanquam ſynonymas habuerunt, adeo ut apud eos peregrina *meretricem*, & meretrix *peregrinam*, denotaret.

a *Act.* 10. 28. b *Ita ſonat vox ea, Marc.* 10. 7. c *Hiſt.* lib. 5. *ſub init.* d *Bell. Jud.* l. 5. c. 5. p. 1226. 15. e In *Zach.* 9. 6. f *Joel.* 1. 17. g *Lexic. Pentagl.* col. 988.

Quan-

Quandoque *peregrina* meretricem ſignificavit: nempe *Prov.* 2. 16. *Ad liberandum* te מאשה זרה *a fœmina aliena* vel peregrina. Hunc ſenſum probat *Symmachus*, ſic locum vertens, ἀπὸ γυναικὸς ἀλλοτρίας, ἀπὸ ξένης ἧς οἱ λόγοι ὀλισθήροι· *a fœmina aliena, a peregrina, cujus ſermones lubrici.* Huic affinis eſt locus ille *Proverb.* c. 22. 14. *fovea profunda* פי זרות *os alienarum*, i. e. meretricum. His etiam [a] loca illa [1] Proverbiorum, tanquam cognata, conjungantur, ubi זרה *aliena* LXX πόρνης interpretantur. Quandoque vero *meretrix* vice verſa, ad *peregrinam* notandam adhibetur; nempe *Judic.* 11. 1, 2. ubi Jephtah, *vers.* 1. *filius meretricis*, at verſu ſequente [2] *filius peregrinæ*, nuncupatur. Addo *Prov.* 23. 27. ubi זונה *meretrix* a LXX per ἀλλότριον redditur. Cum re præſente conjunctum eſt, quod vox נכר *alieni* ſimul & *nothi* ſignificatu gaudeat. Nemini itaque res mira videri poteſt, quod Helleniſtæ ממזר ἀλλογενὴς *extraneus*, *alienus*, per ὁ ἐκ πόρνης, hac in lege transferant. SECT. III.

(2°) VERISIMILE eſt, interpretes græcos ita verſionis ſuæ partes omnes adornare ſtuduiſſe, ut nihil offenſæ crearet hominibus a genere & religione Judæorum alienis. Si vox ממזר ἀλλογενὴς *extraneus*, *alienigena*, verteretur, adeoque gentiles omnes eccleſiam Judaicam ingrediendi jure privatos declaraſſent; proculdubio gentiles leges Judaicas, ὡς νόμιμα μισόξενα (uti vocat [b] Diodorus [3]) *inſtituta exterorum odio flagrantia*, & populum Judaicum, ut humani generis hoſtes juratos, odio hoſtili habuiſſent. LXX itaque ſe tam caute geſſerunt, ut phraſi illa (ὁ ἐκ πόρνης) intentionem quidem generalem vocis *Mamzer* exprimerent, ſed ſenſum grammaticalem (non niſi initiatis explicandum) ſilentio premerent. Norant enim ſenes illi locutionem illam (ὁ ἐκ πόρνης) in ſummo quidem ſignificatum *ſpurii*, in imo vero, *gentilis* aut *extranei*, continere.

(3°.) VERI ſpecie non caret, errorem aliquem circa vocis hujus originationem verſioni huic occaſionem tribuiſſe. Nam ממזר quidem (ut ſæpe monui) *alienigenam* notat, ſed ממזרה [4] τὸν ἐκ πόρνης, *e ſcorto natum.* Illa vero litera ה vel adfuit aliquibus antiquiorum exemplaribus, vel eam LXX forte ſuppleri poſſe cenſuerunt: vel forte LXX vicinitatem vocabuli זרה colorem aliquem verſioni ſuæ præbere poſſe crediderunt. In re tam obſcura, conjecturis aliquid indulgeri poteſt.

(4°.) GENTILES olim Veneri tam vagæ & incertæ ſolebant indulgere ut inter eos vix ullos niſi πόρνους & πόρνας liceret invenire. Hinc verbis [c] Apoſtoli ad Corinthios occaſio non levis data, *ſcripſi vobis ne commiſceamini fornicariis: & non omnino fornicariis hujus mundi, tunc enim debueratis ex mundo exire.* Leges de matrimonio ſancte habendo, gentilibus tam obſcuræ fuerunt & incertæ, ut nil mirum ſit eos frœnum omnifariæ libidini laxare ſolitos; cum præſertim magis illuminata Judæorum natio cenſuerint, peregrinis inter ſeipſos habitantibus quæſtum corpore facere licuiſſe. Cum itaque ſtupra & fornicantes ubique gentium olim obtinerent, & mundus ethnicus eo præcipue vitio paſſim invaleſcente a gente Judaica diſcerneretur; LXX *Mamzer* per ἐκ πόρνης, potius quam ἐκ ξένης, conſulto reddidere.

(5°.) SEPTUAGINTA ממזר per ἐκ πόρνης (vocem fœminei generis) interpretati ſunt, ut oſtenderent, omnem a matre, æque ac patre, extranea natum, pro *Mamzere* habendum, & inter alienos a republica Iſraelis numerandum. Interpretes illos hoc in animis habuiſſe, me perſuaſum facit regula illa ex Hebræorum jure civili, quam [d] *Seldenus* noſter obſervavit: *proles ex ancilla* ſive *pagana nata, ejuſdem eſt cum matre conditionis, nec patris ratio omnino* (in ea diſcernenda) *habetur.* Huic regulæ [e] *Maimonidis* illa lucis non parum afferunt. והבן [5] מן הגויה אינו בנו *ſed filius e gentili ſuſceptus* ab Iſraelita, *pro filio non eſt habendus.* Timendum erat ne hujuſmodi partus ventrem ſequeretur, & ethniciſmum cum primo lacte matris imbiberet; adeoque lata porta idololatriæ pateret, ſi ipſi in eccleſiam intrandi copia concederetur.

a Cap. 5. 3. & 6. 24. b Lib. 40. in *Excerp.* L. 5. c. 12. c 1 ad *Cor.* 5. 9, 10. d *De jur. Nat.* & *Gent.* e *Halac. Iſſur. Bia.* cap. 12.

1 Vox זרה non extat apud cap. 6. 24. Prov. ibi autem leguntur מאשת רע *a muliere mala*, quæ Theodotio vertit, πόρνης· Aquil. ἀπὸ γυναικὸς, ἑταίρας σου· Vatican. & Alexandr. ὑπάνδρου.

2 Hebr. בן אשא אחרת *filius mulieris alterius.* Mater quidem Jephtæ erat זונה *meretrix*: hinc autem non colligitur eam fuiſſe זרה *peregrinam.* Huic interp. conſentit Chald. Par. Alexandr. & Vulg. verſ. Apud. Vatican. aliaque exemplaria legitur ἑταίρας filius *meretricis*; hinc S. Auguſt. Quæſt. 42. *Jephtah erat filius meretricis.* Suſpicari tamen licet (inquit Flam. Nobil.) hoc loco idem valere, ac ſi diceretur, ἑτέρας, *alterius.* vid. quæ paulo poſt ſequuntur, de Mamzer. qui ab eccleſia repelluntur.

3 Apud Diodor. non legimus νόμιμα μισ. ſed μισόξενον βίον.

4 Hæret animus utrum tota lingua ſancta nobis ſuppeditabit ממזרה Si littera ה adeſſet, potius exhiberet *fœminam.* Cum autem Chaldæi depingunt *ſpuriam*, dicunt ממזרת

5 מן הגויה a *Gentili.* Editio Veneta, 1574. &c. exhibet מן הכותית *a Cuthæa* ſive *Samaritana.* vid ſect. 7. Iſſur. B. apud jad Chaz. T. 2. fol. 135. Quanto odio judæi proſequebantur Samaritanos, quos vocabant Cuthæos, neminem latet.

SECT. III. (6°.) LXX *Mamzer* per ὁ ἐκ πόρνης transferunt, quod apud [a] Hebræos fœmina quævis ethnica pro meretrice habebatur, nec uxoris nomine digna cenſebatur, etiamſi ſacris nuptialibus præmiſſis, in thorum aſſumeretur, Nam lege cautum eſt, ne Iſraelita conjugium iniret cum gentili, vel homines ethnici & Judaici, mutuis inter ſe connubiis, aſſociarent. Qui vero, lege licet obſtante, matrimonium cum gentili contraxerant, vel uxores abdicare, (quod factum ætate [b] *Nehemiæ*) vel fornicationis perpetuæ reatum & infamiam ſubire, tenebantur. Hæc omnia *Toſtati* [c] ſuffragium non parum illuſtrat & cohoneſtat: *quando aliquis de filiis Iſrael acciperet aliquam mulierem alterius gentis in uxorem, non erat matrimonium, ſed fornicatio illicita valde: quia tales perſonæ illegitimæ ſunt; — maxime, — quia talis mulier aſſumpta in matrimonium virum ſuum perverteret ad idolorum culturam: & filios inde genitos, qui apud matrem nutriuntur, mater erudiret ad cultum idolorum. — Mulier autem tunc ſcortum dicitur, cum aliqua mulier de gente Hebræorum acciperet aliquem virum gentilem manentem in gentilitate; quia illud non eſſet tanquam matrimonium, ſed tanquam fornicatio, vel adulterium, aut aliqua alia ſpecies mali, ſicut ſi Chriſtiana mulier acciperet in virum aliquem ſaracenum.*

Ingredi in eccleſiam Domini, quid ſibi vult.

QUÆSTIO quarta ſuccedit expedienda, quid nempe per phraſin illam, *ingredi in eccleſiam Domini*, hac in lege denotatur? Ut autem huic dubio clare ſatisfiat, monendum eſt obiter, ingreſſum quintuplicem in eccleſiam Domini (*naturalem, civilem, politicum, religioſum, & eccleſiaſticum,*) inter Hebræos olim invaluiſſe.

Introitus in eccleſiam naturalis;

(1°.) INTROITUS erat *naturalis*, qui nempe miſtione ſanguinis vel conjugio virginis Iſraeliticæ, peragebatur. Hoc ritu nuptiali peregrini quandoque in cenſum gentis Judaicæ tranſibant, ſi præſertim circumciſioni ſeipſos ſubjeciſſent.

Civilis:

(2°.) INTROITUS *civilis* nomine nil aliud cenſeri volo, niſi conſortium, commercium & conſuetudinem frequentem cum gente Judæorum. Qui nempe frequens erat cum Judæis, iiſque familiariter utebatur, ingreſſum civilem in eorum cœtum habere non immerito dicebatur.

Politicus;

(3°.) INTROITUS *politicus* erat, cum quis in numerum civium reipublicæ & eccleſiæ Iſraeliticæ reciperetur, ita ut Hebræorum familiis accenſeretur, iiſdem juribus & privilegiis uteretur, iiſdem officiis (ſi ferret occaſio) fungeretur, politiæ Judaicæ membrum haberetur, & a Judæis originariis nomine ſolo diſcerneretur.

Religioſus:

(4°) INTROITUS *religioſi* nomine intelligi volo, vel religionis naturalis profeſſionem, Dei veri cultu præſtitam, & eorum præceptorum obſervatione quæ *Noachi* vulgo dicebantur; vel religionis Judaicæ ſuſceptionem, quæ circumciſione, tanquam ſigno ſolenni peragebatur.

Eccleſiaſticus.

(5°) ERAT etiam introitus qui *eccleſiaſticus*, diſcriminis cauſa, vocari poteſt. Eo nomine intellectum velim, non tantum ingreſſum in Synagogam qua conventus agebant ſeniores Judæorum; ſed etiam in templum, ubi Judæorum cœtus aut eccleſia ad orationes habendas, & alia ſacra obeunda, convenire ſoliti ſunt. Atque hæc omnia ſolutionem quæſtionis propoſitæ magis obviam reddant & expeditam.

Quinam mamzeres ab eccleſia repelluntur.

UNUM jam ſupereſt, ut nempe reſponſum reddam quæſtioni quintæ, quinam *Mamzeres* ab ingreſſu in eccleſiam vi legis hujuſce repelluntur? Huic autem quæſtioni *theſibus* hiſce quinque plene ſatisfiat.

Ex iis hæc primas habeat: nulli e *Mamzerum*, aut *alienorum* ordine, ab introitu *religioſo* in eccleſiam Domini arcebantur. Nihil obſtabat, quo minus quiſque, ſi cordi eſſet, fide, lege, cultuque Judaico, frueretur. Tunc temporis eccleſia Judaica porta ſalutis erat, & nemini intrare volenti claudebatur. Cuivis extraneo licebat, expediebat, oportebat, eccleſiam ingredi, & fidem cultumque Judaicum profiteri. Nam verbis hiſce ſacrorum omnium uſum peregrinis interdictum eſſe, alia [d] ſcripturæ loca non patiuntur opinari; ea nempe quibus advenæ eadem ſacrorum loca, jura, ritus, quos indigenæ colere jubentur & obſervare. Præceptum eſt etiam Judæis גרי שער [1] *peregrinos portæ*, i. e. Proſelytos intra portas eorum habitantes, omnibus humanitatis officiis proſequi, iiſque nulla hoſpitii jura denegare; ne aliter ab eorum lege cultuque deterrerentur.

a V. *Ainſw.* in *Deut.* 23. 2. b Cap. 13. 23, 30. c In *Deut* 23. Qu. 5. d *Exod.* 12. 48. *Levit.* 22. 18. *Num.* 9. 14. *Jeſ.* 56. 6, 7.

1 Jura & privilegia illorum, quibus nomen erat, *peregrini portæ* ſive גרי תושב *peregrini domicilii*, æque ac a גרי צדק *peregrinorum juſtitiæ* videre licet apud Selden. *de jur. nat. & gent.* l. 3. cap. 3. &c. & lib. *de ſucceſſ. in bon.* c, 26. De utriſque etiam Buxtorf. in voce גר

(2°.)

(2°.) NULLI *Mamzeri* vel alienigenæ, qui circumciſionem, adeoque Judaiſmum, integre ſubiiſſet, ullus introitus in eccleſiam illicitus erat aut interdictus. Talis [a] alienigena pari loco erat cum indigena quovis, & ab aliis Iſraelitis nomine ſolo diſcernebatur. Ei nempe licebat virginem Iſraeliticam ſibi in uxorem adſciſcere, Judæorum convictu & ſocietate quotidiana gaudere, tam prope accedere ad ſanctuarium ac Judæus quivis originarius, & ita cum gente ſancta commiſceri ut nihil diſcriminis intercedere videretur. Hæc trita ſunt & in vulgus nota. SECT. III.

(3°.) NULLI mere peregrino, vel homini in Judaiſmum nondum rite cooptato, ullus in eccleſiam Judaicam introitus concedebatur. Illi nempe non licuit fœminam Judaicam in [b] uxorem ſumere, in populo ſancto cenſeri vel civibus annumerari, Judæorum ſocietatem & uſum civilem ſibi conciliare, privilegiis uti quæ politia ferebat Hebræorum, nec iis aditus tam propinquus ad eccleſiam & ſanctuarium Judaicum, quam Judæis originariis, concedebatur. Ad hunc ſtatum gentilium, ante Chriſti ἐπιφάνειαν, alluſum videtur ab Apoſtolo, ad *Epheſ.* 2. 12. ubi conditionem ethnicam Epheſiorum ſic deſcriptam dedit; *tunc temporis eratis* ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ισραήλ. i. e. In vetere illa Judæorum politia, vobis gentilibus, nec honores capere, nec civium jure vel nomine donari, conceſſum eſt. Καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας· *i. e.* Vos olim, non tantum a Judæorum politia, ſed pacto & promiſſis quibus illa politia nitebatur, alieni eratis, cum ſemen tantum Abrahami ſpectarent, & aliis [c] gentibus haud innoteſcerent. [d] Νυνὶ δὲ οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν Χριστῷ Ιησοῦ. Vos qui longe aberatis olim, non tantum a Dei ſede in templo, ſed etiam Dei populo (eorum nempe cœtu, ſocietate, privilegiis inſuper omnibus) tanquam *pariete intergerino*, diviſi & ſeparati; jam propinqui facti eſtis in Chriſto, qui murum illum ſeparationis e medio ſuſtulit, & vos eodem loco, jure, & privilegio, quo & ipſi Judæi, frui Juſſit. Ἄρα οὖν ἐκέτι ἐστὲ * ξένοι καὶ πάροικοι. Ideoque non eſtis amplius *Mamzerim*, plane peregrini, vel tanquam advenæ intra portas habitantes, a [e] civitatis jure prorſus excluſi, & nihil privilegii vobis cum Dei familia communis obtinentes. Ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ· *ſed ſanctorum concives, & ad familiam Dei pertinentes*; h. e. Jam eodem loco habendi eſtis, & iiſdem (vel majoris pretii) & honoribus donandi, quibus Judæorum concives, & omnes in domeſticorum ſuorum numerum adſciti, fruebantur.

(4°.) APUD Hebræos antiquiores, nulli ſpurio, modo a patre ſimul & matre Hebræa propagato, introitus in eccleſiam interdictus eſt, nec proles ejuſmodi pro *Mamzere* habitus eſt, licet ortum a lecto polluto traheret. Apud interpretes aliquos (Arabem Erpenianum, Vulgatæ auctorem, alios) & Canoniſtas, *Mamzer* pro ſcorti qualicunque prole ſumitur, ideoque ſpurio cuique ſacros ordines accipiendi facultas denegata eſt. Ab ea ſententia recentioris ævi magiſtri non longe receſſerunt: nam *Mamzer*, inquit [f] Salomon Jarchius, [1] *is duntaxat eſt, qui ex coitu exciſione plectendo naſcitur: omnis qui genitus eſt ex conſanguineis quorum vetitus coitus, juxta ſententiam* [2] *Rabbi Aquibæ, Mamzer dicitur: Rabbi Joſhuah vero dixit, omnis qui naſcitur e coitu ex forenſi ſententia capitali ſupplicio plectendo.* Sed ſententia maxime recepta eſt, prolem a coitu tantum inceſtuoſo genitam pro *Mamzere* accipiendam. Sed multa mihi obſtant, quo minus & ipſe cum magiſtris Hebræorum ſentiam: nam primo, ſatis e ſuperius adductis innoteſcat, *Mamzer*, non ſpurium, aut prolem quamvis aliam inceſte genitam, ſed alienigenam aut alienigenæ filium, ſignificare. Deinde, nulla conſtat ratio, cur Deus quemquam e ſemine ſacro prognatum (ſpurium licet) tam ſevere tractaret, ut eum ab ingreſſu in eccleſiam ejus ad generationem uſque decimam cohiberet. Patet etiam e ſcriptura ſacra, Deum nonnullos, e congreſſu licet illicito procreatos, in eccleſiam ejus admiſiſſe.

(5°.) INTER antiquiores ævi Judæos, quivis a patre vel matre gentili ortum trahens pro *Mamzere* habebatur, & ab ingreſſu in eccleſiam Domini repellebatur. Huic aſſertioni coloris haud parum præbet Græcorum verſio, qui vocem hanc per ἐκ πόρνης, (non per ὁ, vel ἡ, ἐκ πόρνης) vertunt; ut prolem quamvis, marem vel fœminam, e gentili ſuſceptam denotarent. Hanc etiam aſſertionem non parum firmare videtur hiſtoria [g] Jephtæ Gileadis, qui אשה זונה (i. e. fœminam extraneam vel γυναῖκα πόρνην, uti

a *Exod.* 12. 48. b V. *Seld. de jur. Nat. & G.* l. 5. c. 14. c *Pſal.* 147. 19, 20. d Verſ. 13. * Ver. 19.
e Πάροικοι, *qui domicilium in aliquo loco habent, ſine jure civitatis.* Grot. in loc. f *V. Seld.* de *ſucceſſionib.* c. 3.
g *Judic.* 11. 1.
1 Vid. commentar. ejus in *Deut.* 23. 2. *non ingredietur Mamzer*, &c.
2 Vid. Miſchn. tit. Jebhammoth, *cap.* 4. §. 13.

SECT. IV. Græci reddunt) in matrem habuiſſe dicitur, quem etiam fratres ejus ea de cauſa ab hæreditate jure excluſum judicarunt. Sic enim [a] *Joſephus* hiſtoriam illam de *Jepthe* & fratribus ejus illuſtrandam cenſuit: Οὐ γὰρ ὄντα ὁμομήτριον αὐτοῖς, ἀλλὰ ξένον [1] ἐκ τὴν μητέρα, — ἐξέβαλον, [2] καταφρονήσαντες δι' αὐτὸ ἀσθενείας. *Cum non eſſet ex eadem matre natus, ſed genere materno peregrinus, ejecerunt,* eum *ob imbecillitates ejus contemptui habentes.* Apoſtolus, hæc in animo revolvens, id ſibi gloriæ duxit, quod non eſſet בן גר *filius peregrini* vel *proſelyti,* ſed [b] *Hebræus ex Hebræis*; h. e. quod ortum duceret a majorum Hebræorum ſerie quæ nulla macula ſervili vel gentili inſpergebatur; vel (ut rem clarius eloquar) cui nullus unquam *Mamzer,* aut filius ex Hebræo & ethnica ſuſceptus, i. e. hybrida, naſcebatur. His omnibus haud parum obſtare videntur [c] *Toſtati illa:* [3] *qui patrem, vel matrem de Hebræis habent, nec quantum ad ſacrificia, nec etiam quantum ad dignitates, Mamzeres ſunt. Quia David fuit in tertia generatione Mamzer, ſcilicet filius Iſai, & nepos Obeth, qui fuit Mamzer illo modo, id eſt, natus ex Ruth Moabitide & Booz, ſed tamen David rex fuit, & uxorem habuit de eccleſia Dei.* Sed hoc obſtaculum levi negotio removeri poteſt: erat enim *Ruth* Moabitiſſa quidem, & a parentibus exteræ gentis orta: cum vero domum patriam, populum proprium, [d] Deos etiam patrios, relinqueret, ſe pietate ſingulari fœminam, & (corpore quidem Moabitiſſam, ſed) animo Iſraelitidem, comprobavit. Cum itaque Ruth Moabitiſſa [e] gentiliſmo ſuo nuncium remiſiſſet, & animi Deo vero firmiter adhærentis teſtimonia luculenta præbuiſſet; haud æquum erat, ut eccleſia Judaica ei matrimonii jura denegaret, vel ut filii ejus pro *Mamzeribus* haberentur.

SECT. IV.

Legem Gentiles a Judæorum cœtu ſeparaſſe, præcipue ne gentiliſmi & idololatriæ malum Judæis affricarent.

Quare Deus Gentiles a Judæis ſeparavit.

RATIO non una reddi poteſt, & ſolet, cur *Mamzer,* aut alienigena, ad generationem uſque decimam arcetur ab eccleſia Domini. Eas [f] *Bonfrerii* verbis accipiat lector: *hoc eo* referebatur, *tum ut Iſraelitæ magni id facerent quod e Dei eſſent populo, tum ut ceteræ nationes Iſraelitas, eorumque rempubl. ritus ac ceremonias, majoris facerent, cum viderent non niſi magno ambitu a cæteris exterarum gentium hominibus impetrari, ut in Judæorum rempubl. & civium numerum cooptarentur.* Cum autem rationes illæ rem attente conſideranti minime ſatisfacient, alias in medium proferam, a ſcopo (ni fallor) minus alienas, a lectore curatius æſtimandas. Ex iis præcipua ſit hæc:

(1°.) DEUS alienigenas a Judæorum eccleſia lege lata ſeparavit, ne illi, frequens commercium cum Judæis exercentes, eos moribus ethnicis inficerent, & latam idololatriæ portam ſenſim aperirent. Nunquam enim Judæos & alienos familiari ſocietate vel convictu conjunctos legimus, quin apertum eſt eos in mores ethnicos præcipiti curſu proruiſſe. Hoc paucis ſcripturæ locis extra dubium ponam: *Deut.* 31. 16. *Surget populus iſte & fornicabitur poſt Deos alienorum terræ* ad *quam ingreditur* ut ſit *in medio eorum.* Pſal. 106. 35 *Et miſcuerunt ſe cum gentibus & didicerunt opera eorum.* Cum hoc loco multum cognati habet *Hoſeæ* teſtimonium, *cap.* 7. 8. ubi ſic populi mores profanos exprimit, *Ephraim populis* terræ ſe commiſcuit. Huc etiam locus [4] ille [g] *Jeſaiæ* referendus, *quia dimiſiſti populum tuum, domum Jaacob, quia* ſuperſtitione *repleti ſunt præoriente & augures ſunt ſicut Philiſtini & in filiis alienis oblectant ſe:* quæ verba noviſſima Chaldæus ita παραφράζει, *& ambulant in ſtatutis gentium.* Ab hoc textu prope abeſt *Hoſeæ* textus, *cap.* 5. *v.* 7. [5] *In pactum Domini prævaricati ſunt, quia filios alienos genuerunt:* Chaldæus paraphraſtes ſenſum non abſimilem huic loco tribuit, ſic verba reddens, *perfide egerunt in* [6] *Dominum quia ſuſcitarunt* (*aut genuerunt*) *ſibi ipſis liberos e filiabus gentilium.*

a *Antiq.* l. 5. c. 7. p. 209. 40. b *Philip.* 3. 5. c In *Deut.* 23. *Qu.* 1. p. 205. d *Ruth.* 1. 15. e v. 16. *Jeſ.* 56. 6. f *Comment.* in *Deut.* 23. 2. g *Jeſ.* 2. 6.

1 Κατὰ, apud Bigotii & Sambuci exemplaria.

2 Ita Sambuc. καταφρ. αὐτῷ ἀσθ. Bigot. & Epiphan. interp. καταφρ. τ' δι αυτῷ ἀσθ. Lectiones Vatican. καταφρ. δι' αὐτῷ ἀσθ. Editiones *Baſil.* & *Genev.* vid. *Hudſon.* in loc.

3 Lector meminerit Toſtatum in medium proferre interpretem quendam Chaldæum (vid. p. 106.) cui repugnat his verbis; *iſti quos* Chaldæus *vocat Manzeres de eccleſia Dei ſunt, quia vel patrem, vel matrem* &c. Ex proſelyta igitur nati, non ſunt *Mamzeres.*

4 Vid. pag. 107.

5 *In pactum Domini:* Hebraica ſonant, *in Jehovam.*

6 *In Dominum:* Chald. במימרא דיי *in Mimra* ſive *verbum Jehovæ*; hanc phraſin Chaldæis in uſu eſſe neminem non latet.

(2°.)

(2°.) Eo forte conſilio cautum eſt, ne *Mamzerim* Dei eccleſiam ingrederentur, h. e. ne gentiles & Judæi mutuis connubiis commiſti viverent; ut clare tandem conſtaret, Deum promiſſiones omnes, de Meſſia de ſemine Iſraelis oriundo, Judæis & eorum patribus factas, fideliter impleviſſe. Si vero Judæi & gentiles in unam quaſi familiam, nullo facto diſcrimine, coaluiſſent; ſciri non potuit, an Meſſias a ſanguine ſacro vel profano natales accepiſſet; nec an Deus promiſſa, de Meſſia ſtirpe Judaica oriundo perſolviſſet. SECT. IV.

(3°) Deus multos e gentilibus ab introitu in eccleſiam Judaicam arceri voluit, ut adventum Meſſiæ & regni ſui votis eo calidioribus exoptarent. Meſſiah nempe caput unionis catholicæ futurus erat, & ille lapis angularis in quo partes omnes eccleſiæ novæ convenire & conſpirare debuerunt. Illius regnum nec extenſionis nec durationis terminos habiturum erat, nec ulli ab eo rejiciendi, qui conditiones illas generales ([a] fidei ſcilicet & obedientiæ) perimplerent. Huc ſpectat locus ille *Geneſis*, cap. 49. 10. — *Donec Shilo venerit, & ad ipſum* erit *aggregatio populorum*, non ad eccleſiam Judæorum: & ipſius Domini verba, *Jo.* 12. 32. *Et ſi exaltatus fuero a terra, omnes traham ad me-ipſum.* Alia loca huic affinitate juncta nobis occurrunt, *Jo.* 11. 51, 52. & 17. 21. 1 *Cor.* 12. 13. Multæ prophetiæ obſcuriores extant in vet. Teſtamento, quibus hæc προσαγωγὴ gentium omnium ad Chriſtum & ejus eccleſiam prædicta legitur, viz. *Jerem.* 3. 16, 17. *Jeſ.* 2. 2, 3, 4. & cap. 66. 20, 21. præcipue vero *Jeſ.* 56. 8. ubi LXX ſic interpretantur, εἶπε κύριος ὁ σωάγων τὺς διεσπαρμένυς Ισραὴλ, ὅτι σωάξω ἐπ' ἀυτὸν σωαγωγὴν· *dicit Dominus qui congregat diſperſos Iſrael, adhuc congregabo ad illum congregationem* magnam. Ibi vero per עליו ἐπ' ἀυτὸν, *Meſſiah* intelligendus eſt, utpote centrum illud in quo gentes diviſæ, tanquam tot lineæ, olim congregari debuerunt: cum enim eccleſia Judaica gentilibus aditum non niſi difficilem concederet, aut potius pleroſque repudiaret; Chriſtiana latam portam gentilibus aperiebat, cum Chriſtus eccleſiæ caput eſſet, & ad eum olim gentes omnes aggregandæ. Cum itaque gentiles, a Judæorum communione ſeparati, hæc omnia curate conſiderarent; fieri non potuit quin Chriſtus *gentium omnium expectatio* eſſet, qui gentiles omnes propenſis ulnis acceptus erat, & nullos pro *Mamzeribus* habiturus.

(4°.) Non abſimile eſt vero, Deum ideo *Mamzerim*, & alios e gentilium cenſu, ab ingreſſu in eccleſiam Judaicam repuliſſe, ut inde conſtaret intimam cum eccleſia illa conjunctionem non eſſe ad ſalutem neceſſariam, adeoque nonnihil ab illius dignitate & pretio tacite detraheretur. Quid enim eccleſiæ Chriſtianæ janua nulli (Græco vel Judæo) claudebatur, gentiles autem prope omnes ab introitu in eccleſiam Judaicam arcebantur; niſi quod eccleſiæ Judaicæ ritus & inſtituta ad ſolos Judæos pertinerent, & vix quicquam cum ſalute conjunctum continerent; eccleſiæ vero Chriſtianæ leges omnibus incumberent obſervandæ, & ſalutis ſpes nulla niſi eccleſiam Chriſtianam intrantibus affulgeret? Deus ſemper ea generis humani cura tangebatur, ut incredibile ſit, eum homines ullos ab eccleſia Judaica repellere, vel non niſi ſub conditione graviore ad eam recipere, voluiſſe, ſi ſalus in eo cardine verteretur, & nulli ad cœlum niſi per eccleſiam Judaicam pateret aditus.

Nihil jam ſupereſt, niſi ut (coronidis vice) nonnulla ſubjungam corollaria, e ſuperius allatis facile colligenda, & quæ toti argumento lucem paulo majorem impertiantur.

Primo: ætatum pene omnium interpretes a legis hujuſce ſenſu & ſcopo genuino non parum aberraſſe videntur. Quantum primis poſt Chriſtum natum ſeculis ab illius mente deviatum ſit, inde conſtet, quod Hebræi & Chriſtiani plerique vocem *Mamzer* de ſpurio, vel prole inceſtuoſe genita, interpretati ſint. Non paucos etiam a legis mente ante Chriſti tempora deflexiſſe, ſatis evincunt peregrinorum querelæ quas [b] propheta memorat; *ne dicat* בן הנכר *filius alienigenæ, qui ſe Domino adjunxit, Dominus me a populo ſuo omnino ſeparavit.* Alienigenæ filium, talia dicentem, hanc legem de *Mamzere* datam ob oculos ejus habuiſſe, non facile dubitandum eſt: nam בן הנכר vocem ממזר interpretatur, & Dominus nullibi, niſi hac una in lege, filium alienigenæ cujuſvis a populo vel eccleſia ſua diſerte ſeparaverat. Illos interim alienigenas Dei legem ſequius intellexiſſe, pateat ex ipſius Dei verbis, ſenſum proprium ſic in ſequentibus exponentis; *filios alienigenæ qui adhærent Domino, ut miniſtrent ei, & ut diligant nomen Domini, ut ſerviant ei; omnem cuſtodientem ſabbatum a polluendo illud: — adducam eos ad montem ſanctitatis meæ*, &c. E verbis hiſce manifeſtum eſt, *alienum*, non tam a gene-

a *Gal.* 5. 6. *Act.* 10. 35. b *Jeſ.* 56. 3, 6.

SECT. IV. re & populo, quam fide cultuque Judæorum, hac in lege denotari. Si qui enim alienigenæ Dei nomen diligerent, eique cultum & honorem exhiberent, & in ſignum cultus & honoris Deo vero tributi, ſabbatum ſancte cuſtodirent; Deus gratiæ ſingularis teſſeras iis tam [a] prolixe pollicetur, ut eos Hebræorum genti tantum non æquare videatur. Deus itaque non eo tantum nomine *Mamzerim*, quod nempe natalibus ethnicis orti eſſent, ab eccleſia ſua ſecludi voluit; ſed quod a Deo alieni eſſent, & Diis aut moribus alienis addicerentur. Nec minus hanc legem in ſenſum alienum detorſerunt interpretes, qui ſeculis a Chriſto nato floruerunt. Ex iis enim plerique omnes legem de ſpuriis aut liberis inceſtuoſe genitis intellexerunt, eoſque ab eccleſia, vi legis hujus, excluſos eſſe pronunciarunt. Atque huic opinioni, ni male conjicio, illa Græcorum verſio (ἐκ πόρνης) anſam adminiſtravit.

SECUNDO: probabilitate non caret, legem hanc (ſed iniquius intellectam) in cauſa fuiſſe cur gentium receptio in eccleſiam & gratiam Dei, fidem inter Judæos & Apoſtolos ipſos, tam difficulter obtinuerit. Hac ſcilicet in lege curatum eſt, ne Mamzerim, *alienigenæ, gentiles*, eccleſiam Domini, ad generationem uſque decimam, ingrederentur. Et lex hæc in cauſa fuiſſe videtur, non tantum cur pauci gentiles in eccleſiam admitterentur; ſed cur [b] eorum admiſſio, nonnullos admiratione percelleret, apud alios fidem difficilem inveniret, aliis illicita & ſacris omnibus adverſa videretur. Et ſane res eſt obſervatione non indigna, Apoſtolum receptionem gentium in eccleſiam, vix unquam niſi [c] *myſterii* nomine memoraſſe.

TERTIO: non eſt a veriſimili alienum, morem Græcorum ſpurios a ſacris arcendi, cauſam non minimam extitiſſe, cur LXX *Mamzer* per ἐκ πόρνης interpretati ſunt. Nam morem illum inter Græcos antiquiores invaluiſſe, ut ſpurii omnes, id eſt, ex illegitimo matrimonio nati, a ſacris arcerentur, & locorum ſacrorum aditu; lege hac quæ apud [d] *Iſæum* extat, abunde confirmatur: Μηδὲ νόθῳ, μηδὲ νόθῃ ἀγχιστεία εἶναι μήθ' ἱερῶν, μήθ' ὁσίων. Quinam autem nothi vel ſpurii habiti fuerint, e Plutarcho [1] diſcimus, qui in *Pericle* hanc legem apud Athenienſes latam refert; μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων γεγονότας, *ex utroque parente, cive Athenienſi nati ſoli cives ſunto.* Hoc jus antiquum Ariſtophon Rhetor. apud [e] Chariſtium reſtauravit, Νόθον εἶναι τὸν μὴ ἐκ ἀφῆς γεγονότα. *Qui matre cive conceptus non eſt, pro ſpurio habeatur.* Et lex hæc multum cognationis habet cum lege Moſis, quæ in re ſacrorum omnes a cæteris jubet eſſe ſegreges, qui a matre gentili genus ducebant licet a patre Judæo naſcerentur. Cum itaque LXX in gratiam præcipue Græcorum verſionem ſuam adornarent, non abſurde creditur, eos ideo *Mamzer* hac in lege per ἐκ πόρνης reddidiſſe, ne leges Judæorum dignitati & puritati rerum ſacrarum conſervandæ, minus quam leges Græcorum, proſpexiſſe viderentur.

COROLLARIUM quartum e prædictis facile colligendum, hoc eſto: eccleſia Judaica & Chriſtiana, quantum ad receptionem aut rejectionem alienorum, multum ab invicem differebant. Nam eccleſia Judaica nullum a ſanguine Judaico alienum, familiari ſocietate, introitu in templum vel ſacrorum paſchalium communione, dignabatur. Hoc e variis hiſtoriæ ſacræ & prophanæ teſtimoniis antea productis abunde ſatis eluceſcit. Eccleſiæ vero Chriſtianæ porta nulli clauditur, niſi Chriſto plane renunciet, & vitam degat [f] magnis ſceleribus coopertam, & evangelii legibus aperte repugnantem. Chriſtus [g] *veniens* effecit, ut *pax prædicaretur* omnibus tum *iis qui longe fuerunt*, a cognitione veri, nempe *gentilibus*; & *qui prope* nempe *Judæis*; qui prophetiis de Meſſia & traditionibus de vita æterna inſtructi erant, adeoque a cœlo & ſalute propius abeſſe videbantur. Gentiles jam ſunt οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, [h] *Dei domeſtici*, & בני בית *filii ad familiam Dei pertinentes*; cum olim בני גר *filii peregrini* audirent, & eo nomine a jure liberorum & civium excluderentur. Et jam Prophetia [i] illa Joelis de nova Hieroſolyma (ni fallar) intelligenda, complementum videtur accepiſſe, *& erit Jeruſalem ſancta, & alieni non tranſibunt per eam amplius:* q. d. "Eccleſia ſeculis futuris extruenda, ab omni pol-"lutione Legali perſtabit immunis; quod alieni in ea ſedes haud amplius habituri ſunt, "cum diſtinctio omnis inter Judæos & alienos, & leges omnes de pollutione perſo-"narum, in æternum ceſſaturæ ſint. Deinde: multi ab introitu in eccleſiam Judaicam & ſacrorum omnium uſu repulſi ſunt olim, quod *Mamzerim* (hybridæ) fuerint & na-

a *Jeſ.* 56. 7. b *Act.* 15. 7. c *Epheſ.* 1. 9, 10. *Coloſ.* 1. 27. *Epheſ.* 3. 3, 6. d *V. Iſ. Caſaubon. animad.* in *Athen.* lib. 6. cap. 6. col. 410. 30 e Lib. 3. *Hiſtor. Hypomanes.* f *Revel.* 22. 15. g *Epheſ.* 2. 17. h *Ib.* 19. i Cap. 3. 22.

1 Vid. pag. 172. D.

tales

tales ab Hebræo patre & matre gentili, vel patre gentili & matre Judæa, traxerint. At evangelium legem & morem illum e medio ſuſtulit, nec naſcendi conditio quenquam fecit ab eccleſia Chriſtana ſegregem. Timotheus rei hujus indicium ſatis clarum faciat, qui, a [a] matre licet Hebræa & patre Græco natus, non tantum in eccleſiam Chriſtianam, ſed primas in ea ſedes, admittebatur. Sed jam ſatis hoc ſaxo volvendo laboraſſe videar.

CAP. VII.

Legem Moſaicam idololatriæ obſtitiſſe, ciborum & animalium diſcrimen inſtituendo.

Ciborum & animalium diſcrimen idololatriæ obſtabat.

JUDÆORUM religio gentem illam non tantum ad aras ſed & focos, comitata eſt, & non tantum ſacrificiis, ſed & cibis eorum, modum & legem dedit. Lex enim quædam ciborum genera a Judæorum menſis ablegavit, & animantia nonnulla, quæ gentes exteræ in deliciis habuere, non tantum vitare docuit, ſed & abominari. Et ſane veteres Judæi legis inſtituta hac in parte tam conſtanti religione tenuerunt, ut nec gentilium dicteriis, nec tyrannorum [b] minis, imo vix novis Dei [c] mandatis, ad cibum aliquem immundum guſtandum flecti potuerunt,

INTEREA loci, capita gentilium qui Judæorum mores curioſius obſervarunt, miſere vapularunt, ut rationem aliquam vel ſpecioſam inſtitutionis tam abſurdæ (uti viſa eſt) excogitarent. Nonnulli, Judæos ab aliorum mortalium cibis, moribus & ſocietate, pari de cauſa (moroſo nempe gentis illius ingenio, & inſito generis humani faſtidio) abhorrere crediderunt. [1] *Strabo* [2] *Seneca*, [3] *Plutarchus*, alii, Judæorum a certis animalium generibus abſtinentiam, ſuperſtitioni anili & genti Judæorum peculiari tribuendam cenſuerunt. Plerique omnes [d] τὼ περὶ τῶν θρησκευμάτων καὶ τροφῶν διάφασιν ἐθρύλλων, *Judæorum diverſitatem in cultu & cibis, malignis ſermonibus differebant.*

SED nil miri habet, homines a rep. Iſraelis alienos de Judæorum legibus & inſtitutis tam contemptim locutos fuiſſe. Id mirum mihi viſum eſt merito, tot e Chriſtianis antiquis fuiſſe, a quibus leges Judaicæ, ciborum diſcrimen inſtituentes, pro viliſſimis habebantur. Nam, ut hæreticos jam taceam qui ciborum munditiem & immunditiem riſu exceperunt, *Origenes*, *Tertullianus*, *Novatianus*, *S. Barnabas*, alii, de legibus illis non adeo honorifice loquebantur. [e] *Origenes* leges haſce de cibis memorans, πολλοὶ inquit, τῶν νόμων, τῶν ὅσον ἐπὶ τῷ καθ' ἑαυτὸς τηρεῖσθαι τὸ ἄλογον ἐμφαίνουσιν, ἕτεροι δὲ τὸ ἀδύνατον· *multæ leges, ſi eas nude obſervari liceat, rationi repugnant, aliæ impleri non poſſunt.* Et [f] alibi dicere non veretur, leges illas, ſecundum literam ſumptas, indignas apparere Deo, minuſque rationabiles & elegantes legibus Romanorum, Athenienſium, aut Lacedæmoniorum. [g] *Tertullianus* adverſus Marcionem ſcribens, nihil [4] *tam contemptibile* eſſe dicit, *quam ciborum exceptio* a Moſe præſcripta. Innuit etiam [h] *Novatianus*, [5] in legibus illis inveniri nonnullas a ratione alienas, & impoſſibiles obſervatu. [i] *S. Barnabas* ſenſum literalem hujuſmodi legum contemptim præterit, & pleraſque trahit ad ſenſus myſticos & allegorias arbitrarias. Chriſtianos equidem longe plurimos a tam aperto legum divinarum contemptu religio tenuit: valde tamen mirati ſunt multi, Deum tot animalium & ciborum genera Judæoram menſis inferri vetuiſſe, & immunditiæ notam tot creaturis inuſſiſſe, quas ipſe [k] *bonas* olim pronunciavit. Noſtræ itaque operæ fuerit, in hujus rei diſquiſitionem deſcendere, & ſcripturæ face legum earum rationes, qua licet, inveſtigare.

a *Act.* 16. 1. b 1 *Mac.* 1. 62, 63. c *Ezec.* 4. 14. *Act.* 10. 14. d 3 *Mac.* c. 3. *com.* 4.
e *Philocal.* c. 1. p. 13. f *Homil.* 7. in *Levit.* g Lib. 5. p. 467. h *De cib. Judaic.* cap. 3.
i *Epiſtol.* §. 10. k *Geneſ.* 1. v. 31.

1 Vid. Strab. geogr. lib. 16. p. 1104. D.
2 Vid. Senec. Epiſt. 108. p. 635. c
3 Vid. Plut. Sympoſiac l. 4. p. 669.
4 Tertullianus iſtis verbis loquitur Marcionis ejuſque ſequacium mentem potius quam ſuam: dicit enim, *apud creatorem — vetera — contemptui deputari poſſunt. — Quid tam contemptibile quam ciborum exceptio?* additque, *totum quod ſciam vetus Teſtamentum omnis hæreticus irridet.*
5 Vid. p. 27.

SECT. I.

SECT. I.

Rationes pro discrimine ciborum assignari solitæ ad examen vocantur, & vanitatis arguuntur.

Cur Deus ciborum delectum instituerit,

CUR Deus ciborum discrimen instituerit, verbis candidis & apertis in scriptura traditur: at nulla est institutio Judaica, a cujus ratione genuina Judæi & Christiani plerique tam misere, ne dicam oscitanter, aberrarunt. Hanc assertionem, veram magis quam mordacem lector judicabit, si varias institutionis hujusce rationes vulgo datas in medium proferam, easque ad regulam & libellam exigam.

Ratio 1ª.

PRIMO itaque, multa cum fiducia dici solet, Deum hoc animalium discrimen statuisse, ut populi sui valetudini prospiceret, dum animalia venenosa vel succum male gratum præbentia, a cæteris nutrimenti salubrioris animantibus lege lata separavit. Ea sententia fuit [a] *Anastasius Sinaita*: loquens enim de vetitis animalibus, τὰ ἔνια τῶν ζώων, inquit, χερσαίων τε καὶ ὑδρῶν, πλείονα τὸν ἰὸν ἔχοντα, πάντη ἀπηγόρευσε. *Nonnulla ex animantibus terrestribus & aquatilibus, quæ copiosius habent virus, omnino prohibuit Moses.* Eidem opinioni favere videtur Grotius, sic præcepta de animalibus immundis explicans; [b] *multa horum ab Ægyptiis translata, causas habent naturales, ex bono vel malo nutrimento.* In opinionis hujus subsidium observare solent, Deum animalia tantum ruminantia & ungulam findentia, munda & esui apta pronunciasse; quod scilicet hujusmodi animalia cibum suum melius atterant & digerant, adeoque, signis illis, animalia succum innoxium generantia a reliquis minus salubribus optime discerni possent.

Rejicitur.

AT hæc omnia evanidum solummodo veri colorem præferunt: quid enim tam sollicite de Judæorum vulgarium vita & valetudine curaret Deus, cum ipsi Patriarchæ rationis solius ductui in cibis suis eligendis traderentur? Nos etiam Christiani (quos Deus, [c] *genus electum, regale sacerdotium,* & *gentem sanctam,* fecit) cibos nullo discrimine sacro notos quotidie sumimus: nec lege aliqua, sed sola ratione docti, quædam animalia mensis admovenda, quædam a mensis ableganda, judicamus. Deinde, certum est, Deum animalia nonnulla inter impura posuisse, quæ veterum gula non tantum salubria, sed mensarum suarum delicias, habuit. Nam [d] *S. Cyrillus,* postquam animalia Judæis interdicta recensuisset; *Christiani,* inquit, *Lege propemodum valere jussa,* ὧνπερ μὲν τῶν ὠνομασμένων ἀποχέσθαι βεβούλωται, βρώσιμα δὲ πάντα αὐτοῖς, &c. *nihil eorum quæ dicta sunt, intactum relinquere voluerunt; sed omnia in cibum* receperunt, *quasi olera pabuli, mensarumque delicias,* fecerunt *corvos, ibes, & cætera.* Nihil est cur *S. Cyrilli* verbis fidem abnuamus, cum lepores, in impurorum animalium classe collocati, apud antiquos inter delicatiora mensæ fercula ponerentur. Hanc assertionem multis testimoniis firmare possem, si [e] *Petri Criniti,* [f] *Meursi,* [g] *Petri Castellani,* [h] *Nonni,* [i] *Bochart,* [k] *Vossii,* & aliorum, scrinia compilarem. Multum itaque miratur *Plutarchus,* quod Judæi a leporum esu temperarent, & valde laborat cerebrum ejus ut moris tam singularis rationem ridiculam tandem proferat. Porcum etiam (e ciborum Judaicorum censu deletum) antiqui non tantum inter cibos salubres, sed & maxime suaves referebant. Hinc factum quod [l] *Artemidorus* carnes porcinas in somno visas inter præsagia feliciora numeret, nam inquit, Αεισα πᾶσι τὰ χοιρεῖα· ζῶν μὲν γὰρ χοῖρος οὐδὲν ὄφελος ἀνθρώποις· *optimæ omnibus carnes porcinæ, nam porcus vivus hominibus nihil utilitatis præbet.* Nec solum porci viventis inutilitas, sed ipsa illius figura & fœdi mores, animal illud tantum ad lanienam & escam natum indicant. Camelus etiam, quem [m] Moses a ciborum Judaicorum classe separavit, a [n] Philosopho cibis optimis annumeratur: nam, inquit, ἔχει καὶ τὰ κρέα καὶ τὸ γάλα μέχρις ἂν ὀν γαστὴρ λάβῃ, ἥδιστα πάντων· *Carnem habet & lac,* camelus, *donec concipiat, omnium suavissima.* Hoc eo facilius credi potest, quod princeps quidam Africanus (gulæ proculdubio non insulsus arbiter) Leonem Africanum convivio excipiens, [o] *omnium generum camelos* mensæ suæ, lautitiarum loco, apposuerit. Nec bestiæ solummodo, sed & volucres aliquæ per Mosem vetitæ, gentium aliarum deliciis accensebantur. Nam inter Græcos cygni in usu ciborum tam frequentes erant, ut apud [1] *Athenæum* vix unquam a Deipnosophistarum convivio abesse dican-

a Lib. *Quæst.* & *Resp. qu.* 26. b *Comment.* in *Lev.* 11. 3. c 1 *Pet.* 2. 9. d Lib. 9. *Contr. Julian.* p. 316. A e *De honest. disciplin.* l. 5. c. 2. f *Auctar. Philolog.* c. 13. g *De usu carn.* l. 3. c. 5. h *De re cibar.* l. 2. c. 9. i *De Animal. sac.* P. 1. l. 3. col. 997. k *De Idol. Orig.* l. 3. c. 66. l *Oneirocrit.* l. 1. c. 72. m *Lev.* 11. 4. n *Hist. animal.* l. 6. c. 26. o *V. Leon. Afric. descrip. Afric.* l. 1. p. 48.

1 Vid. pag. 130. E ubi Athenæus verba loquitur, non sua sed Antiphanis Comici ex Oenomao.

tur:

tur: & quanquam Moſes accipitrem avium immundarum numerum augere voluit, pul- SECT.
los accipitris non parum commendat [a] Ariſtoteles, cum ait, γίνονται ὴ καὶ τῶν ἱεράκων οἱ I.
νεοττοὶ, ἡδύκρεῳ σφόδρα καὶ πίονες· *Accipitrum quoque pulli, ſunt & pingues & valde ſuavi carne.* Et [b] Albertus Magnus, accipitris carnem abſque diſpendio ſanitatis uſurpari poſſe aſſerit: nam inquit, *caro accipitris dulcis eſt & levis, propter* bonum nutrimentum quo alitur. Hinc ſane liquet, harum legum rationem non eſſe mere phyſicam, petitam a natura animantium ad eſcam conceſſorum vel prohibitorum.

SECUNDO: a nonnullis creditur, Deum nonnullis animalibus immunditiæ notam Ratio 2ª.
inuſſiſſe, & eo nomine a menſis Judæorum ablegaſſe, quod hominum animis immunditiem quandam affricarent. Hujus autem ſententiæ patroni non uno eodemque modo ſenſum ſuum interpretantur: nam,

(1º.) NONNULLI dicunt animalia pro immundis habenda hominum animas *me-* Explica-
diate polluiſſe, nempe quatenus ſucco ſuo craſſo & fæculento corporis ægritudines & tur.
vitia procrearent: nam anima, inquiunt, in corpore vitiato degens, prout lucerna ſplendida in laterna ſordibus obducta, lucis ſuæ jacturam aut eclipſin neceſſario patitur. Quaſi Deus cibis nonnullis Iſraelitis interdixiſſet, ea de cauſa qua [1] Pythagoras fabas diſcipulis ſuis vetuiſſe creditur, quod ſcilicet corpus inflent & ſic mentem turbent. Huic rationi legem [c] illam de carne rapta peregrinis vendenda tribuendam ſentit [d] Simeon de Muis: *probat vero ſententiam noſtram,* ait ille, *quod huic legi præfixa leguntur hæc verba,* viri ſancti eritis mihi, *perinde quaſi diceretur, ideo ab omni cibo immundo, ut qui immunditiæ & vitii aliquid in animis veſtris ingeneraret, abſtinebitis: nam cibi, ſi noxii ſunt, corporibus & animis, atque adeo moribus, plurimum officiunt.*

HINC autem arguitur rationis hujuſce vanitas, quod longi temporis experientia pro- Et repre-
batum ſit, animalia nonnulla in immundis poſita, ſuccum non minus vitii expertem, henditur.
quam munda nonnulla, generare. Deinde, ſi concedamus animalia illa vetita [leporem, cuniculum, porcum, alia] nutrimentum craſſius & animæ minus amicum ſuppeditaſſe; nil inde damni Judæis accedere potuit, niſi animalia illa in uſum frequentem & cibum pene quotidianum recepiſſent. His adde, quod carnes nonnullæ Judæis in cibum conceſſæ [cervina ſcilicet & caprina] in regionibus præſertim calidioribus, ſuccum non minus fæculentum, nec minora vitiorum irritamenta, præbuere; modo veterum teſtimoniis, ſuo in loco proferendis, quicquam in hac materia tribuamus.

(2º.) SENTIUNT alii creaturas immundas & a Moſe vetitas, animas hominum, *immediate*, ex natura ſua, & non ex inſtituto tantum, contaminaſſe. Hanc ſententiam Judæorum, ſaltem Phariſæorum, animos infeciſſe, ſat liquet e Domini colloquio cum Phariſæis, [e] *Mat.* 15, memorato; verbis etiam [f] Joſephi, Phariſæorum dogmatis addictiſſimi: Ὁ τῆς [2] νόμου κτίστης τὰ μὲν ὠφελήσοντα ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς ἐπέτρεψεν ἐσθίειν, τὰ δὲ ἀνωφελήσοντα ἐκώλυσε σαρκοφαγεῖν. *Conditor Legis, quæ profutura erant animis noſtris ea edere permiſit, carnes autem quæ nocitura erant, vetuit edere.* Hoc a Judæis ad Turcas, multis aliis Judæorum dogmatis imbutos, tranſiiſſe videtur: nam referente [g] Antonio Thyſio, *ſicuti vinum polluere animam credunt, ita ab iis quæ immunda exiſtimant, tanquam lethali veneno, abſtinent, magnumque cenſetur piaculum, ſi quis ſuillam carnem, ranam, limacem, vel teſtudinem attingat.* Hæc autem doctrina Judæorum, de natura li ciborum & animalium quorundam immunditie, gentium philoſophos auctores habuiſſe putetur. Nam [h] *Porphyrius* πολλοὺς τῶν βαρβάρων *multos e barbaris* (quos vocat) memorat, quibus id crimini vertit, quod in ore frequens haberent dictum illud, οὐ γὰρ ἡμᾶς μολύνει τὰ βρώματα, ὥσπερ οὐδὲ τὴν θάλατταν τὰ ῥυπαρὰ τῶν ῥευμάτων· *Non inquinant nos cibi, uti neque mare fluminum ſordes.* Quibus addit, eundem *Barbarorum* [i. e Chriſtianorum] ſenſum exequens, ἐὰν ἐυλαβηθῶμεν βρῶσιν, ἐδουλώθημεν τῷ τῆς φόβου φρονήματι· δεῖ γὰρ πάντ' ἡμῖν ὑποτετάχθαι· *Si de cibis cauti ſimus, jam ſervi facti ſumus timoris opinioni* vel [i] diſciplinæ; *quin oportet potius omnia nobis ſubjici.* Hæc autem doctrina adeo vicit *Porphyrii* ſcommata, & fidem hodie tam amplam obtinuit, quod ἄφιερον ſit in refutatione dogmatis adverſi vel tantillum immorari.

TERTIO: ſentiunt alii Deum ciborum & animalium diſcrimen inſtituiſſe, ut po- Ratio 3ª.

a Lib. 6. *de Hiſt. animal.* c. 7. b *De animal.* l. 23. p. 614. c *Exod.* 22. 31. d *Var. ſacr. in Exod.* 22. e *Mat.* 15. 11. f Lib. περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ· pag. 1396. 25 g *Memorabil. Vet. rerum publ.* cap. 16. p. 443. h De *Abſtin.* l. 1. §. 42. i *Intellexere forſan Chriſtiani illi quos irriſit Porphyrius, Legis Oeconomiam, quam Apoſtolus ſpiritum ſervitutis & timoris vocat.*

1 Vid. Porphyr. de abſtin. p. 190, 200.
2 Apud codicem D. Caij Cantab. legitur Κόσμος. Joſephus in illo loco nobis exhibet Eleazarum Antiocho reſpondentem.

Sect. I. pulum qui superstitionem Ægypti biberat, ad sensum saniorem revocaret. Nam *Ægyptii boves adorabant, & sacra, serpentibus, crocodilis, belluis cæteris, avibus & piscibus, instituebant.* Hoc aperte dicit Minutius Felix, & verbis ejus fidem tot veterum testimoniis adstruit [a] *Ouzelius*, ut laboratura sit antiquitatis fides, si jam supersit ullus hac de re dubitandi locus. Ut paucis expediam: Ægyptii quibusdam animalibus divinitatem tribuebant, aliis autem ad auguria ex iis captanda utebantur: Deus itaque, ut superstitioni huic ridiculæ, quæ Hebræorum etiam animos occupavit, obviam iret; e sacris illis animalibus quædam comedi, alia vero immunditiæ nomine a mensis & altaribus amandari, jussit. Sic *S. Basilii, Seleuc.* episcopi, ferebat sententia: postquam enim dixisset, [b] Ægyptios bestias aliquas adorasse, alias autem fœdas & altaribus indignas ad sacrificium attulisse, Hebræos etiam e longa consuetudine *ab eadem agritudine minime deduci potuisse*; ὁ Θεὸς, inquit, ἀνθίςησι πανσόφως τῷ πάθει τὸ φάρμακον, &c. *Deus, summa cum sapientia, medicamenti obicem huic malo opposuit, & brutorum animalium naturam discernens, edictis quædam vocavit* munda, *quædam appellavit* immunda: *ut hæc tanquam impurata abominati, illa velut munda exedentes, per utraque superstitione abstinerent, evaderetque Legis edictum animæ medicamentum.* Καὶ φέρει τιὼ ὕβειν τῶν κτισμάτων ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ὁ Θεὸς, ἵνα τῶν ἀνθρώπων τιὼ νόσον ἰάσηται. *Fertque Deus creaturarum suarum opprobrium, nomine tenus; ut hominum morbum sanet, & impediat idololatriam, quæ usque ad animalia progreditur.* Ita prorsus existimasse videtur & [c] Theodoritus: de ciborum enim delectu sermonem faciens, *non ignoramus*, ait, *Ægyptios multa* animalia *pro Diis coluisse: sed ex his quæ pro Diis colebant, mansuetiora sacrificiis* & mensis *addixit Deus, reliqua appellavit immunda:* ἵνα τὰ μὲν ὡς ἀκάθαρτα βδελυτλόμμοι μὴ θεοποιήσωσι· τὰ δ' ὡς θύοντες μὴ θεὺς νομλάβωσιν· &c. *Ut hæc quidem execrati tanquam impura, in Deorum numero non ponerent; illa vero, ut quæ ipsi sacrificarent, pro Diis non haberent, sed eum solum adorarent cui hæc offerri convenit.* Origenes etiam superstitionem Ægyptiam in aruspiciis faciendis usitatam huic animalium discrimini causam dedisse arbitratur: dicens, [d] *hoc, si quid aliud, in Mose admiratione dignum existimo, quod consideratis animalium differentiis,* —— πάντα μὲν ἀκάθαρτα ἔφησεν εἶναι, τὰ νομιζόμενα παρ' Αἰγυπλίοις ϗ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων εἶναι μαντικὰ, ὡς ἐπίπαν δ' εἶναι καθαρὰ τὰ μὴ τοιαῦτα. Ea *omnia impura pronunciavit, quæ ab Ægyptiis aliisque gentibus vim divinandi habere censebantur: reliqua vero, extra hunc censum posita, pura fere omnia. Ideoque in impurorum ordine censentur apud eum, lupus, vulpes, draco, accipiter, aquila, & his similia.*

At hæc conjectura (si quod sentiam, eloquar) auctoris acumen, magis quam institutionis hujusce rationem, detegit. Nam certum est, Abrahamum & Patriarchas, animalia illa, quæ natura miti ingenio esse jussit, in sacris obtulisse, antequam Hebræorum natio vel superstitio illa Ægyptiaca in mundum venerat. Deinde, apud omnes in confesso ponitur, Ægyptios canem non minore observatione quam bovem & arietem coluisse; hunc tamen Deus immundum decrevit, & ab altari suo removendum. Præterea: sat constat Mosen animalia in purorum aut impurorum censu posuisse, non cum respectu aliquo ad eorum usum & naturam: sed omnia (nullo delectu habito) munda vel immunda pronunciasse, quatenus cum generali sua munditiæ [e] norma convenire vel discordare viderentur: unde & porcus ipse ea sola de causa, quod *non ruminet*, inter immunda animalia recensetur.

Ratio 4a. Quarto: Nonnulli discriminis hujusce rationes reddunt symbolicas, & sentiunt *Mosen* animalia quædam impurorum nomine dehonestasse, ut sub certis animalium vetitorum generibus certa hominum vitia tacite redargueret. Quasi Mosis pusillanimitatem in lepore, fœditatem in porco, ignorantiam in noctua, rapinam in accipitre, [f] *in camelo vitam enervem & criminibus tortuosam*, tacite & quasi in imagine perstrinxisset. Judæos antiquiores in rationibus hujusmodi symbolicis assignandis sibi plurimum placuisse, pateat e Philonis libro *de agricultura*, & libro cui titulus, *pejorem insidiari meliori*; e verbis etiam *Eleazari* pontificis, apud [1] *Aristeam*, animal quodvis immundum de vitio aliquo analogo interpretantis. Eandem interpretandi rationem [2] S. *Barnabæ* nimis arrisisse, constet ex epistola sua, qua tantum non dicit Deum non tam animalia, quam affectus consimiles & mores analogos, sub animalium illorum figuris & umbris vetuisse. Horum vestigiis insistit modo laudatus *Novatianus*, dicens, *ut homines*

a *Animadverf. ad Minut. Fel.* p. 262, &c. b *Orat. sext.* p. 34. c In *Levit. Epæst.* 1. p. 115. B
d Lib. 4. *cont. Celf.* p. 225. e *Lev.* 11. 3. f *Novatian. de cib. Judaic.* c. 3.

1 Vid. Bibliothec. Patrum, T. 2. p. 872.
2 Vid. Patres Apostol. T. 1. p. 30. §. 10.

mun-

mundarentur, pecora culpata ſunt, ſcilicet ut homines qui eadem vitia haberent, æquales pecoribus æſtimarentur. Et paucis interjectis, *in animalibus mores depinguntur humani, & actus, &* [1] *voluptates: mundi* ſunt *ſi ruminent, id eſt, in ore ſemper habeant — præcepta divina* &c. *Cum ſuem* edi prohibet Lex, *reprehendit cœnoſam, luteam, & gaudentem — ſordibus vitam.* Multa his affinia occurrunt apud Theodoritum, Quæſt. 11. in *Lev.* Cyril. Alex. de adorat. in Spiritu, lib. 14. p. 497, 498. & lib. 9. [2] cont. Julian. [3] Origenem, Homil. 7. in *Levit.* [4] Clem. Alex. Stromat. l. 5. alioſque e veterum ſenatu non paucos. SECT. I.

HANC autem ſententiam, tot claris licet nominibus decoratam, talo non niſi debili ſubnixam arbitror. Nam certum eſt, animalia multa [leporem, cygnum, cuniculum, pelicanum, alia] pro immundis habita, quæ tamen vitii alicujus umbram & imaginem præferre, nemo cautus aut conſultus dixerit. Neque veriſimile eſt Deum, cui cum pinguioris ingenii populo res erat, vitia ulla myſtice depingere vel hieroglyphice prohibere voluiſſe. Quin & apertum eſt, Moſem varii generis & conditionis animalia, ob unam eandemque rationem, munda vel immunda pronunciaſſe: unde promptum eſt inferre, eum ad eorum qualitates peculiares vix ullum reſpectum habuiſſe. Præterea, ſententiam hanc eo minus audiendam cenſeo quod prurientibus ingeniis frænum laxet, iiſque legis divinæ majeſtatem, frivolis, precariis, ne dicam & ridiculis, allegoriis & myſteriis minuendi licentiam faciat. Huic enim ſententiæ confiſus, aſſerit auctor antiquus Deum Judæos a lepore, utpote [a] libidinis præpoſteræ ſymbolo & exemplo, temperare voluiſſe: ab accipitre etiam & vulture, [b] ut ab iis, οἷς ἅπας ὁ βίος ἐν ἁρπαγαῖς ἐστι, *quibus omnis vita in rapinis eſt*, abſtineamus. Sed vereor ne *a pane iſto leviori abhorreat* lectoris paulo ſolidioris *anima.* Nihili æſtimanda.

QUINTO: nonnullis eruditione claris viſum eſt, diſcriminis hujuſce rationem & originem a priſcorum temporum moribus & inſtitutis arceſſendam. Ea ſententia fuiſſe videtur [5] *Grotius*, qui præcepta de animalibus immundis explicans, *multa horum*, inquit, *ab Ægyptiis tranſlata* ſunt. Et [6] auctor nuperrimus eruditione præſtantiſſimus, de Moſaico ciborum & beſtiarum diſcrimine verba faciens, *diſcrimen hoc*, ait ille, *alii a beſtiarum natura, alii a Numinis voluntate arceſſunt. Quidni ex priſcis atque obliteratis hominum inſtitutis derivari exiſtimemus? Non enim hæc mundorum immundorumque animalium diſtinctio jam primum lege Moſaica conſtituta eſt, cum olim* [c] *Noacho non fuerit incognita: neque par eſt ut illum diſcrimen futurum proſpexiſſe putemus.* Ratio 5ta.

SED & hanc ſententiam inter errores tantum ſpecioſos numerandam ſentio. Quamvis enim Ægyptii ab animalibus quibuſdam, Syri a piſcibus, alii ab aliis creaturis, religioſe abſtinuerint; nullam veri ſpeciem habet, gentes antiquas oneroſam illam ciborum diſtinctionem, quam præſcripſit Moſes, in inſtitutis ſuis habuiſſe, Nam probaturi ſumus, Deum ciborum diverſitatem (lege præſcriptam,) tanquam peculiare quiddam, Judæis obſervandam impoſuiſſe, ut ſacer ille populus a gentibus profanis, non minus cibo quam cultu diſcerneretur. Sed & extra fidem eſt omnem, Deum hujuſmodi inſtitutis, nulli uſui tunc temporis inſervientibus, Noachum & poſteros ejus onerare voluiſſe. Neque his obſtat animalium diſcrimen, *Geneſ.* 7. 2. memoratum, quaſi Noachi temporibus obtineret. Cum enim Moſes ad eos quibus lex jam nota, ſcriberet; *mundorum* & *immundorum animalium* in hiſtoria diluvii, prout & ſabbati in hiſtoria creationis, [nempe κατὰ ἑβδομάν] mentionem feciſſe videatur. Nec plane ſpernenda [7] Grotii conjectura, qui *immundarum* nomine beſtias illas intelligi ſentit, a quibus comedendis homines, ipſa natura docente, fugerunt, vel quas altaribus nunquam admoverunt. Debilis habetur.

SEXTO: ſentiunt alii, Deum ciborum differentias inſtituiſſe, ut quocunque ſe in omni vita verterent Iſraelitæ, ſemper aliqua obedientiæ Deo præſtandæ occaſio ſe daret, & aliquid eorum oculis & animis occurreret quod legiſlatoris ſui memoriam ſubinde renovaret. Huic ſententiæ inter primos favet [d] *Juſtinus Martyr*, ſic in Tryphonis perſona Judæos alloquens, Σαββατίζειν ὑμῖν προσέταξεν, ἵνα μνήμιον λαμβάνητε τοῦ Θεοῦ· *Sab-* Ratio 6ta.

a *Cum leporem* interdicit Deus, *accuſat reformatos in fœminam viros*, Novat. *ub. ſupr.* b *Cyril. Alex. ub. ſupr.* p. 318. c *Geneſ.* 7. 2. d In *Dialog.* p. 175. 5

1 Pamelius legit *voluntates.*
2 Vid. pag. 302.
3 Homiliæ quidem ipſæ in Levit. non extant; interpretationem autem illarum Rufino debemus; qui ſeipſum malæ fidei accuſat, his verbis, *ſupplere cupimus ea quæ ab Origene, — non tam explanationis quam edificationis intentione perorata ſunt:* ſicut in Homiliis, — *in Geneſim & in Exodum fecimus, & præcipue in his quæ in librum Levitici ab illo quidem perorandi ſtilo dictata, a nobis vero explanandi ſpecie tranſlata ſunt.* Vid. Origeniana Huet. oper. Origen. Græc. præfixa, Part. 1. p. 245.
4 Vid. Tom. 2. p. 677.
5 Vid. Grot. in Levit. 11. 3. 6 Vid. Marſham Chronic. p. 205. 7 Vid. Grotii notas ad libr. v. Relig. Chriſt. §. 9.

SECT. I. *batum celebrare vos jussit, ut Dei memoriam colatis:* — Καὶ γὰρ βρωμάτων τινῶν ἀπέχεσθαι προσέταξεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχητε τὸν Θεὸν, &c. *Quin & a cibis quibusdam ut vos abstineretis, vobis mandavit, ut etiam inter edendum & bibendum vobis ob oculos versaretur Deus, promptis admodum & proclivibus ad deficiendum a notione ejus:* in eandem sententiam loquitur, *pag.* 229.

Levis inventa. AT neque hæc sententia quicquam præter speciem & colorem habet. Multo enim probabilius est, Dei sancientis auctoritatem, legem de cibis vetitis; quam legem de cibis vetitis, Deum, ad populi illius memoriam revocare voluisse. Nam Deus naturaliter innotescit; eum quælibet herba mentibus humanis ingerit; operibus etiam & beneficiis ad stuporem insignibus Hebræorum animis infigebatur: at oblivio legis illius positivæ, circa ciborum delectum versatæ, Judæorum animis facile obrepere posset; nisi Dei sancientis auctoritas, sæpius in memoriam rediens, animos eorum somnolentos punxisset, eosque ad legem illam observandam stimulasset. Deinde, si Deus ideo ciborum discrimen instituisset, ut Judæi vel inter edendum in ipsius memoriam inducerentur; verisimile est eum cibos saltem nonnullos suavitate singulari commendatos prohibere voluisse, non autem cibos plerunque fœdos adeo & ingratos, quod vix dixeris an Judæi legis vetantis auctoritate magis, quam rationis instinctu & stomachi fastidio, ab eorum usu restringerentur.

Ratio 7ª. SEPTIMO: nonnulli se persuasos habent leges de ciborum & animalium distinctione latas, Dei solius voluntatem pro ratione habuisse: nempe Deo visum est, inquiunt, hujusmodi legibus pro arbitrio positis, *coercere libertatem & exercere obsequium gentis rudioris.* Hoc in animum induxit [a] *Spanhemius.* In eandem sententiam concedit *Cunæus*, lib. 2. de rep. Hebræorum, *cap.* 24. ibi enim de capite undecimo Levitici (ubi longa extat enumeratio animantium esu tactuve polluentium) mentionem faciens, *multa*, inquit, *illic in impurorum sensu posita sunt, non naturæ aut rationis dictamine, sed incerta Numinis voluntate. Itaque causas earum rerum exquirere, anceps est; nec ideo assequare.*

Non arridet. PROBE novi sententiam hanc viris nonnullis e superiori doctorum classe placuisse: sed a meipso nunquam impetrare potero, ut sentiam, Deum leges ullas arbitrarias & (sit verbo venia) tyrannicas Israelitis imponere voluisse. Nam leges hujusmodi cum insito bonitatis & sapientiæ divinæ sensu pugnare videntur. Et si Deus leges e mera voluntate manantes Israelitis imposuisset, verisimile est eas in peccati potius irritamenta, quam obsequii exercitia, transituras: erat enim gens illa (quod de mulieribus [b] *Synesius*) πρᾶγμα δυσμεταχείριστον *res quæ non facile tractari potuit.* Sed nil opus est, ut in hac opinione refellenda multum operæ impendam hic, cum illius vanitatem alibi * reprehenderim, eamque magis in apertum prolaturus sim, cum veram legis hujusce rationem assignaverim. Hanc itaque provinciam aggrediar statim.

Ratio 8ª. OCTAVO: persuasum est aliis, Deum animalia quædam immunda pronunciasse, & Israelitas ab eorum esu cohibuisse, ut populum illum, in luxum & libidinem effusum, coerceret, eosque primis quibusdam abstinentiæ & temperantiæ rudimentis informaret. Ad hanc causam legem de ciborum & animaliam quorundam immunditie refert [c] *Tertullianus*, his verbis; *& si Lex aliquid cibis detrahit, & immunda pronunciat animalia quæ aliquando benedicta sunt; consilium exercendæ continentiæ intellige, & frænos impositos illi gulæ agnosce, quæ quum panem ederet Angelorum, cucumeres & pepones Ægyptiorum desiderabat. Agnosce simul & comitibus gulæ, libidini scilicet atque luxuriæ, prospectum, quæ fere ventris castigatione frigescunt. Manducaverat enim populus, & biberat, & surrexerat ludere.* Horum germana sunt illa [d] Novatiani, ut *multa a Judæis ciborum genera tollerentur, immunda multa sunt dicta: non ut illa damnarentur, sed ut isti coercerentur serviturі uni Deo, quia ad hoc assumptos frugalitas decebat & gulæ temperantia, quæ semper religioni deprenditur esse vicina,* —— *Ad coercendam ergo intemperantiam populi, remedia sunt ista quæsita, ut quantum luxuriæ demeretur, tantum bonis moribus adderetur. Nam quid aliud merebantur, quam ut ne omnibus escarum voluptatibus uterentur, qui divinis mannæ epulis vilissimos Ægyptiorum cibos præferre ausi sunt?*

Soliditatis expers. CENSEO autem & eam rationem a scopo legis aberrare: si enim legem de cibis tulisset Deus, tantum ne Israelitæ gulæ & libidini suæ nimis indulgerent; verisimile est eum animalia palato gratissima, non autem fœda plurimum & vel stomacho latranti odiosa, prohibere voluisse.

a *Dub. Evang.* P. 3. *Dub.* 117. b In *Epist.* 67. * *V. Prolegom.* cap. 1. c Lib. 2. *contr. Marcion.* §. 18. p. 391. A d Lib. *de cib. Jud. c.* 4.

SECT.

SECT. II.

Veræ rationes cur Deus ciborum & animalium diſcrimen inſtituerit.

Septem rationes aſſignantur.

CUM certum ſit auctores eos quorum ſententias modo redarguimus, a veri tramite deflexiſſe, quod Scripturam neſcirent, aut minus attente legerent; ne eodem & ipſi malo fato utamur, oculos in Scripturam convertamus, ut per cynoſuram illam ad veritatis portum dirigamur. Si itaque nos ad Scripturam conferamus, inde varias diſcriminis hujus inſtituti rationes eliciamus. Nam,

Prima.

PRIMO: e Scriptura conſtet Deum hoc diſcrimen ſtatuiſſe, & animalia quædam a Judæorum menſis immunditiæ nomine ſeparaſſe, quod gentem illam ſibi propriam feciſſet, eamque a cæteris mundi gentibus *in peculium* ſeparaſſet. Hoc intelligi datur e legis verbis, *Levit.* 20. 24, 25, 26. *Ego Dominus Deus veſter qui ſeparavi vos a* cæteris *populis: ſeparate ergo & vos jumentum mundum ab immundo, & avem immundam a munda: ne polluatis animas veſtras in jumento & ave & cunctis quæ moventur in terra, & quæ vobis oſtendi eſſe polluta: eritis mihi ſancti, quia ſanctus* ſum *ego Dominus, & ſeparavi vos a* cæteris *populis, ut eſſetis mei.* Quibus verbis perſpicuum eſt, Deum ciborum diſtinctionem lege conſtitutam, Judæorum ſeparationi a gentibus aliis, tanquam rationi præcipuæ, tribuiſſe. Ille unus hic urget ſcrupulus, ubinam ſita ſit vis & virtus rationis illius, *ego Dominus veſter ſeparavi vos a* cæteris *gentibus, ſeparate ergo & vos?* &c. Quantum conjectura aſſequi poſſum, rationis illius vis & virtus explicari debet, quaſi Deus legem illam his verbis tradidiſſet: " gentes alias idolis addictas & ethniciſmi te-
" nebris involutas ὑποφεύδον Vos ſolos e mundi gentibus elegi, & legibus, ritibus, o-
" raculis, beneficiis, & privilegiis plane ſingularibus, claros & conſpicuos feci: veſtrum
" itaque fuerit, jumentum mundum ab immundo in epulis veſtris ſeparare, ut vos e
" gentium colluvie ſeparatos vos ipſi ſentiatis; & vos Deo ſancto & puro devotos
" eſſe, ipſa cibi veſtri munditie & quaſi ſanctitate, vicinis veſtris indicetis. Vobis pe-
" culiaria cultus tempora, loca, ritus, veſtes etiam præſcripſi peculiares; ut per ea om-
" nia, tanquam ſymbola peculiaria, teſtatum faciatis, vos Deo eximio & naturæ ſuæ ex-
cellentia a Diis gentium ſeparato nomina tradidiſſe: eo etiam conſilio peculiarem vo-
" bis præſcripſi cibum, & animalia quædam apud alios in deliciis habita vobis impu-
" ra feci, ut illa comedendi ratio genti veſtræ propria & ad legis meæ præſcriptum
" attemperata, vos gentem mihi uni ſacram & ſeparatam indicaret. Ad hanc ſententi-
am acceſſit Theologus[a] ille celeberrimus, de vetitis animalibus in hunc modum diſſerens, *recentiores non putant Deum reſpexiſſe ſingulares proprietates animalium in illis prohibitionibus; ſed potius voluiſſe hac ceremonia eccleſiæ Judaicæ corpus diſtinguere ab Ægyptiis, Chaldæis, cæteriſque omnibus nationibus. Hiſce itaque ritibus publice profitebantur, ſe eſſe peculiarem Dei populum, & mundum ac ſanctificatum, cum cæteræ omnes gentes immundæ cenſerentur.* Erat nempe rationi conſonum, ut Judæi, in ipſa quaſi fronte, Dei ſui nomen gererent, & ſigno aliquo teſte ſcirent omnes, ſe Deo ſancto & peculiari nomina ſua tradidiſſe: tunc temporis enim gentes, pro variis quibus eguerunt beneficiis, numina varia coluerunt; nec facile ſciri potuit cui Deo quis nomen aut cultum dederat, niſi more vel ritu aliquo peculiari, tanquam indice, uteretur.

Secunda.

SECUNDO: ſingularis gentis Iſraeliticæ dignitas & excellentia poſtulavit, ut cibo tantum peculiari & dignitatis alicujus ſpeciem ferente paſceretur. Datum ſcilicet id decus Iſraelitis, ut illi ſoli ἱεράτευμα βασιλικὸν, *gens ſancta* & ſummi Numinis ſponſa haberentur: non erat itaque ex eorum dignitate ut iiſdem cum fæce gentium cibis uterentur. Deum ob hanc cauſam Judæos a cibis quibuſdam cohibuiſſe, ſatis ex ipſius verbis intelligitur, *Exod.* 22. 31. Vos *ſancti eritis mihi: carnem* quæ a beſtiis fuerit præguſtata *non comedetis*, ſed *projicietis canibus.* Quaſi dixiſſet, " gens ſancta & mihi in
" peculium dicata, ſancte & pro dignitate tractetur, nec carne lacera vel ferarum fauci-
" bus præguſtata ſaturetur. Cibum tam vilem canibus, non liberis meis, aptum habeo. Locus affinis occurrit, *Deut.* 14. 2, 3. *Elegit te Deus ut ſis ei in populum peculiarem, de cunctis gentibus quæ* ſunt *ſuper terram: ne comedatis* quæ immunda ſunt: hoc
" eſt, favore & honore ſingulari te dignatus eſt Deus, vult itaque ut teipſum cognoſ-
" cas & reverearis, & a cibis immundis temperes, utpote dignitati tuæ minime conve-
" nientibus;

[a] *Davenant.* in *Ep. ad Col.* 2. 17.

SECT. II. "nientibus. Cibos nonnullos hac de cauſa Judæorum genti vetitos, paulo clarius e ver. 21. capitis ejuſdem conſtet: *quicquid morticinum eſt, ne veſcamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas* eſt, *da ut comedat, aut vende* ei: *quia tu populus ſanctus.* Ubi Judæus peregrinum dignitate & ſanctitate ſuperare dicitur, ideoque peregrino morticinum edere licuit, quod Judæo interdictum eſt; ne dignitatem ſuam lædere, & cibo tam vili Deum ipſum (cui ſanctus erat) probro aliquo afficere videretur. Hinc etiam rationis hujuſce veritas oſtendi poteſt, quod Deus, e quovis quadrupedum, avium, piſcium, & reptilium genere, ea plurimum Judæis in cibum dederit, quæ dignitate præſtare videbantur; ea vero prohibuerit, quæ ſortis vilioris cibi, & corpori vel palato minus grati, ſeculis antiquis habebantur. Hoc audacter aſſeramus, quod animalia omnia Judæis olim in cibum conceſſa, in uſu & pretio apud Orientales hodieque habeantur; & pleraque Judæis interdicta, a menſis ſaltem elegantiorum & rebus lautioribus utentium, etiamnum ablegentur. Hæc paululum confirmant [a] S. Cyrilli verba, *Legem laudemus, quod, cum Iſraelitis ea quæ ad victum peculiarem attinent, accurate præſcriberet,* ἀποφοιτᾷν ἐκέλευσεν ὧν ἐκ ἄν τις γένοιτο παρ' ἑδονὴ λόγῳ, *abſiſtere juſſit ab iis quæ nemo non repudiarit, imo vero quæ lauto cuivis homini ſic exoſa ſunt, ut ſi vel tantum apponantur, ea* ὡς αἰσχεὰ, βδελυρώτατα, καὶ ἀπόβλητα, *tanquam fœda, odioſa, & rejectanea, vehementer abominetur.* Ideo autem Deus animalibus tantum præſtantioribus in cibum conceſſis, Iſraelitas ad frequentem dignitatis ſuæ memoriam revocavit, ut ſemetipſos revereri diſcerent, nec ſanguinem ſuum familiis ethnicis commiſcere, vel animas ſuas *Diis* eorum *ſtercoreis* aut moribus impuris polluere, dignarentur. Judæi quidem hanc ciborum diſtinctionem, in ſobrium ſanctitatis & dignitatis ſuæ monimentum a Deo inſtitutam, aliorſum accipiebant, eamque in faſtus & elati ſupercilii argumentum detorquebant. inde enim anſam tandem arripiebant novas aliquas & Legis ἀκρίβειαν ſuperantes munditiæ normas excogitandi: adeo ut ſi quid vitii levioris in animali vel puro deprehenderent, illud ad exteros & Chriſtianos, tanquam generis humani retrimenta, rejiciendum decernerent. In hujus rei fidem, [b] *Agobardum*, ſui ſeculi Judæos, eorumque circa cibos delicias & faſtidia, ſic deſcribentem audiamus: *Judæorum uſus eſt, ut quando quodlibet pecus ad eſum mactant, ſi ſubactum idem pecus tribus inciſionibus non fuerit jugulatum; ſi apertis interaneis jecur læſum apparuerit; ſi pulmo lateri adhæſerit, vel eum inſufflatio penetraverit; ſi fel inventum non fuerit, & alia hujuſmodi; hæc, tanquam immunda a Judæis repudiata, Chriſtianis venduntur, & inſultario vocabulo* Chriſtiana pecora *appellantur.*

Tertia. TERTIO: Deus jumenta munda ab immundis lege lata diſcerni juſſit, ut legis illius obſervatio ſanctitatis divinæ documentum eſſet, & Judæos Deo ſancto & ab omni labe puro dicatos & ſeparatos indicaret. Rationem illam [c] locis pleriſque, ubi victus ratio peculiaris Judæis præſcribitur, aſſignatam reperiamus. Quo vero facilius rationis hujus momenta percipiamus, monendum eſt obiter, vocem קדש duo ſignificare, 1°. Rem aliquam eximiam, & a rebus vulgaribus uſu vel dignitate quadam ſeparatam. 2°. Aliquid re vera ſanctum & a peccati alicujus labecula remotiſſimum. Jam vero legis hujus obſervatio magna ſignificatio erat, Judæos Deum ſanctum (utroque vocis ſenſu) venerari.

(1°.) EOS Deum colere, a gentium numinibus & terræ incolis eximia naturæ ſuæ dignitate longe ſeparatum. Deum eo fine hanc legem ſtatuiſſe, ex ipſis verbis ſuis infero, *Levit.* 11. 44, 45. *Non polluetis animas veſtras in omni reptili quod* movetur *ſuper terram. Ego enim* ſum *Dominus qui eduxi vos de terra Ægypti, ut eſſem vobis in Deum. Sancti eritis quia ego ſanctus* ſum. Quæ verba, ni fallor, hunc ſenſum ferunt: " ſum " quidem ipſe Deus eximius, & a Diis gentium, naturæ meæ eminentia, & operis il- " lius [redemptionis veſtræ ex Ægypto] claritate, ſeparatus: in veſtris etiam moribus " & cibis τὶ θεῖον, aliquid eximium apparere volo; ut vos gentem ἀφωσιωμένω, & " mihi uni devotam indicetis. Deum quidem hoc in loco ſanctitatem moralem & in animo ſitam obſcurius & occultius exegiſſe, non diffitendum eſt: eum autem de ſanctitate quam dixi legali [in abſtinentia ab immundis, poſita] præcipue intelligendum eſſe, ſatis e contextu manifeſtum cenſeo. Hæc autem abſtinentia ab immundis eo luculentius indicavit Iſraelitas Deo alicui ſingulari, nec in vulgarium Deorum numerum aſcribendo, devotos eſſe; quod uſus ille Hebræorum genti proprius eſſet, nec unquam gentium aliarum moribus approbatus.

a *Contr. Julian.* l. 9. p. 316. B b De *Inſolent. Jud.* T. 1. p. 62 c *Lev.* 11. 43, 44, 45. & 20. 24, 25, 26.

(2°.)

(2°.) LEGIS hujus obſervatio non minus indicio erat Iſraelitas Deum colere quatenus *ſanctum*, & ab omni turpitudinis alicujus umbella remotiſſimum. Nam gentes nonnullæ, ab animalibus quibuſdam, quatenus ſacris, aliæ quatenus noxiis aut ingratis, Iſraelitæ ſoli ab animalibus ut immundis, abſtinuere. Atque hæc ea cauſa videtur, cur Deus tot leges, de corporum, veſtium, perſonarum, & ciborum, immunditie tulerit, & eos per totum pene Leviticum ad tam ſolicitum puritatis externæ ſtudium vocaverit; nempe ut iis puritatis ſuæ ſenſum incuteret, & moribus illis puritate quadam conſpicuis ſe *ſanctum Iſraelis* [non impurum & ſtercoreum aliquem Ægypti Deum] venerari ſcirent & profiterentur. Hæc autem profeſſio, moribus & ritibus tam puris facta, rationi & temporum illorum genio maxime conveniebat. Nullus enim e Deorum ethnicorum grege ſanctitati pretium ſtatuere viſus eſt, nec unquam ſub *ſancti* nomine ſe coli juſſit. Sed & cultus Deorum illorum, immunditie plurimum corporea & ritibus vix illæſo pudore nominandis peragebatur. Nec ethnici ceremonias tantum, ſed & creaturas fœdas & immundas, in Deorum ſuorum myſteriis frequenter uſurparunt. Moris hujuſce teſtimonium præbent prophetæ verba, *Jeſ.* 65. 3, 4. *Populus irritat me* ——— *qui manent in ſepulchris, qui carnem porci comedunt, & jus pollutorum* eſt in *vaſis ipſorum.* Et cap. 66. 17. *Sanctificantes & purificantes ſe in hortis poſt unum in medio, comedentes carnem porci, & abominationem & murem, ſimul conſumentur.* Huc ſpectant illa Alexandri ab Alexandro: [a] animalibus immundis [aſinis, ſuibus, equis, camelis, canibus] impia ſua numina colebant veteres; & ad aras profanas turpiſſimas beſtias admovebant. Dum autem Gentiles animalibus & ceremoniis tam ſpurcis & immundis in eorum myſteriis uſi ſunt, indiciis haud obſcuris ſignificarunt, ſe πνεύμασι ἀκαθάρτοις devotos eſſe, & in illius honorem ſacra ſua celebrare. E contrario, Judæorum cibi mundiſſimi, & ſacra omnia ſumma cum puritate peracta, divinæ puritatis imaginem quandam oſtendebant, & Judæos Deo ſancto & ſancte colendo devotos eſſe referebant. SECT. II.

QUARTO: Deus ciborum diſcrimen lege ſanxit, ut puerilis Hebræorum natio, ſub legis illius pædagogia, ad prima quædam ſanctitatis & veræ puritatis elementa diſcenda ducerentur. Huic conjecturæ cauſam præbet legis illius ratio ab ipſo Deo reddita: poſtquam enim legem de ſeparando animali mundo ab immundo tradidiſſet, continuo addit, [b] *eſtote ſancti, quia ego Dominus Deus veſter ſanctus ſum:* ea autem verba S. Petrus de ſanctitate [non legali, ſed] Evangelica, per vitam integram colenda, [c] interpretatur. Non equidem renitor, quin textus ille Levitici, in exteriori verborum cortice, ſanctitatem legalem, in munditie quadam corporea ſitam, ſolummodo poſtulaverit: at naturæ legis illius umbraticæ congruum eſt, ut verba illa, in interiori quaſi medulla, ſenſum ſacratiorem continuiſſe credam; &, ſub munditiæ illius exterioris figura, Judæos ad puritatem vere ſic dictam & divinæ conformem ſectandam incitaſſe. Cum Iſraelitæ primum e denſa ſuperſtitionis Ægyptiacæ caligine gradum moverent, excellentem ſanctitatis divinæ ſplendorem recta intueri non poterant: Deo itaque viſum eſt, ſanctitatis ſuæ imagines & umbras [ciborum nempe munditiem, & baptiſmi frequentis καθαρμόν] teneris eorum oculis objicere, quæ torpentes eorum animos paululum excitarent, eoſque ad ſanctitatis divinæ ſenſum aliqualem gradatim expergefacerent. Quarta.

QUINTO: Deus legem illam de ciborum diſcrimine tuliſſe credatur, reſpectu aliquo habito ad gentium antiquiorum conſuetudinem, Ægyptiorum moribus confirmatam. Variæ autem rationes adduci poſſunt, quo minus hæc conjectura (neque enim meliori loco eam habeo) plane ridicula vel abſurda cenſeatur. Nam, Quinta.

(1°.) VERISIMILE eſt gentes antiquiores abſtinentiam a cibis & animalibus quibuſdam, diu ante datam Legem, in inſtitutis ſuis religioſis habuiſſe. Nam Ægyptii ab ariete & vacca, Syri a piſcibus, Phœnices a turture & columba, Britanni veteres a lepore, gallina, & anſere, alii ab aliis, religioſe temperabant; & abſtinentia illa ſe Numini alicui deditos, & ad illius obſequium compoſitos eſſe teſtabantur. Religionem illam apud ſacerdotes Ægyptios inprimis obtinuiſſe, teſtis locuples eſt [d] *Chæremon* Ægyptius, cui ſtudium erat eorum ritus & res geſtas memoriæ tradere. Nec facile dubitari poteſt, quin ſacerdotes Ægyptii *Chæremoni* æquales, religionem illam e vetuſtiſſima majorum ſuorum traditione profectam crederent. Teſtantur etiam [e] ſcriptores ex Arabum ſchola, Zabios, antiquiſſimos illos idololatras, abſtinentiam a certis animalibus in inſtitutis eorum religioſis habuiſſe. Sed & eo credibilius habeatur, morem illum

a Lib. 2. c. 22. & l. 3. c. 12. b *Lev.* 11. 44, 45. & 20. 25, 26. c 1 *Epiſt.* c. 1. 15, 16.
d *Ap. Porphyr.* περὶ ἀποχ. l. 4 §. 7. e *V. Hottinger. Hiſt. Orient.* l. 1. c. 7.

Sect. II. originem ipsi idololatriæ coævam habuisse, quod Apostolus *abstinentiam a cibis* inter δαιμονίων διδασκαλίας [a] numeraverit.

(2°.) Compertum est e veterum monumentis, Hebræos & Ægyptios eodem consilio ciborum & animalium distinctionem observasse. Nam primo, constat Hebræos abstinentiam a cibis in præcipua parte puritatis habuisse, eamque in sanctitatis sibi propriæ signum exercuisse. Inde Pharisæus Judæis dicitur, [b] שפירש עצמו מכל טומאה *qui semetipsum separat ab omni immunditia, ab omni cibo immundo, & a populo terræ*, i. e. vulgi fæce, *qui ciborum discrimen haud accurate observant.* Ægyptios etiam [ὐπὲρ τῆς ἁγνείας] *cum puritati studerent*, a cibis quibusdam se continuisse, cuivis jam citatum *Porphyrii* locum consulenti pateat. Et apud omnes institutionis cujuscunque sublimioris professores [Pythagoreos, Pseudo-Christianos, alios] in morem abiit, a certo genere ciborum abstinentiam præstare, quæ sanctitatis etiam egregiæ testimonium habebatur. Deinde, ciborum discrimen introductum est, ut cibi Judaici cum ethnicis ἀσύγκατοι, societatem & commercium mutuum prohiberent: eundem etiam usum Ægyptiis præbuit, ab animalibus quibusdam tanquam sacris abstinentia; nempe ut a cæteris gentibus abjuncti & separati viverent. Sic enim in Ægyptios ludit [c] *Anaxandrides* comicus:

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ·
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ', οὔθ' οἱ νόμοι
Ἡμῖν, ἀπ' ἀλλήλων δ' ἔχουσιν πολύ· &c.

Ego esse vester non queam commilito,
Quando nec leges nec mores consentiunt,
Sed multis inter se intervallis dissident.
Bovem tu adoras, ego quem sacrifico Diis:
Anguillam numen esse reris optimum,
Quæ mihi putatur este optimum obsonium.

Hac ciborum discrepantia factum est, quod Ægyptius [d] Græcum hominem suaviari, ejusve cultro, veru, vel olla uti, nefas existimaret. Cum itaque Judæi & Ægyptii ab animalibus quibusdam ob rationes non multum dissimiles, abstinerent; verisimile est Ægyptios animalium distinctionem diu ante Legem datam observasse, & eorum consuetudinem occasionem aliquam huic instituto Judaico præbuisse. Si enim Ægyptii, jumenta sua sacra a profanis discernentes, Judæos & eorum instituta ante oculos habuissent, vix credibile est eos ab exemplari suo tam stolide & superstitiose discedere potuisse.

(3°.) Hinc etiam conjectura nostra fidem accipiat, quod neutiquam probabile sit, Deum ritum plane novum & insolentem populo rudi & veterum omnium tenacissimo præscribere voluisse; aut illam nullius judicii plebeculam tam familiariter alloqui, [*separate jumentum*, &c. *quia sancti estis*,] nisi quod abstinentia a cibis quibusdam, sanctitatis indicium apud Ægyptios haberetur.

(4°.) Multis argumentis evinci potest, Deum in institutis suis plerisque aliis, sese (quatenus fas esset) ad seculi genium moresque receptos accommodasse. Sed hac de re alibi fusius & opportunius differemus.

Sexta. Sexto: Deus animalia quædam munda, quædam immunda pronunciavit, ut Judæos quidem mundos, Gentiles immundos esse, mystice significaret. Ita mihi persuadeo, non levibus adductus argumentis: nam (1°.) Hæc ratio Judæorum omnium antiquiorum puncta tulisse videtur. Hoc ex historia visionis S. *Petri*, Actorum decimo memoratæ, non obscure colligo: postquam enim S. *Petrus*, oraculum [e] illud cœlitus immissum accepisset, statim infert, *ostendit mihi Deus, ne quem hominem communem vel immundum vocarem.* Quid autem S. *Petrus* oraculum illud, de brutorum solummodo mundatione dictum, de hominibus etiam intelligeret; nisi quod præceptum de animalibus immundis allegoriam continere, & homines immundos sub præcepti illius cortice latitare, vulgo crederetur? Opinionis hujus apud Judæos antiquos pervulgatæ vestigia quædam deprehendi possunt, in epistola [1] S. *Barnabæ*, ubi docetur homines impios per animalia immunda significari; & in comment. R. [f] *Menahem*, qui animalia immunda, אמות העולם *gentes mundi*, & eorum esum, conjugium cum gentili, denotare dicit,

a 1 *Tim.* 4. 1. b *Baal. Aruc.* in פרוש. c *Ap. Athenæum* lib. 7. p. 299. F d *Herodot.* l. 2. cap. 41.
e *Quæ Deus purgavit, tu ne polluito*, Act. 10. 15, 28. f *Comment.* in *Lev.* 11.

1 Vid. Patr. Apostol. T. 1. §. 10. p. 30.

(2°.)

(2°.) Lex ipſa quæ ciborum & animalium diſcrimen ſtatuit, rationem illam ratam firmamque facit: ſic enim ſe [a]habet, *ego ſum Dominus Deus veſter, qui ſeparavi vos a* cæteris *populis. Separate ergo & vos jumentum mundum ab immundo, & avem immundam,* &c. *Eritis mihi ſancti, quia ſanctus* ſum *ego Dominus, & ſeparavi vos a* cæteris *gentibus ut eſſetis mei.* Iis autem verbis Iſraelitæ, jumentum mundum ſibi ad eſum ſeparantes, ſancti vel mundi diſerte vocantur; tacite etiam innuitur, Gentiles, animalia nullo diſcrimine ſervato comedentes, in *immundorum* grege collocandos. (3°.) Clarum eſt, Deum animalium & ciborum diſcrimen obſervari præcepiſſe, ut lex illa Judæos a familiari Gentilium uſu & conſortio cohiberet. Conſentaneum eſt itaque ut animalia munda & immunda, tanquam ἀλληγορήματα, Judæos & Gentiles adumbrantia, capiamus: adeo ut legis illius materia cum fine & uſu ſuo conveniat, & Judæi cum Gentili congreſſum, non minus imparem & ἀνάρμοστον, quam rei mundæ cum immunda miſtionem, notare cenſeatur. SECT. II.

SEPTIMO: Deus legem illam de animalibus ad eſum mundis & immundis dedit, ut Iſraelitæ a profanis gentibus diſcernerentur, iiſque nec ſanguine, nec religione, nec uſu familiari, jungerentur. Ratio illa lege jam dicta clare continetur, *Levit.* 20. 24, 25, 26. *Ego Dominus Deus veſter* אשר—הבדלתי *qui ſeparavi vos a populis: vos itaque ſeparabitis inter mundum & immundum,* &c. *Et eritis mihi ſancti, quia ſanctus ego Dominus, & ſeparavi vos a populis, ut eſſetis mei.* Unde conſtet ſummi legiſlatoris intentionem fuiſſe, ut illa ciborum diſcretione, Judæos non tantum politice, ſed & phyſice, a cæteris gentibus ſepararet. Hunc eſſe verborum intellectum, ſat probat veterum Judæorum praxis, qui legis hujuſce religione devincti, ſeſe a Gentilium congreſſu & uſu familiari perpetuo ſeparabant. Nam ſatis e novi Teſtamenti ſcriptis appareat, eos alienigenis [b]συγχρῆσθαι, [c]1 σωεσθίειν, [d]κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι, illicitum habuiſſe. Inde & Domino noſtro [e]crimini datum, quod cum Gentilibus convivando contra morem & legem Judæorum ageret. Nec dici poteſt quanta, eo nomine, invidia Judæorum natio apud gentes vicinas laboraret: nam Macedones aulici, ut Judæos in odium apud regem traherent, id inprimis [f]referunt, eos nempe, μήτε τῷ βασιλεῖ μήτε ταῖς δυνάμεσιν, ὁμοσπόνδους τοῖς ἀνθρώποις γενέσθαι, *non eſſe ſociabiles, aut cum regibus, aut cum* regum *exercitibus:* & ethnicos, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, τῆς διαίτης ἀμιξίαν, *inſociabilem vivendi rationem,* paſſim apud Joſephum Judæis objicientes inveniamus. Et *Euphrates* apud [g]Philoſtratum Judæis id probro vertit, quod omnia ſeorſim haberent & ſeparatim: Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ inquit, πάλαι ἀφεςᾶσιν, οὐ μόνον τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρώπων· οἱ γὰρ βίον ἄμικτον θηρῶντες, καὶ οἷς μήτε κοινὴ τοῖς ἀνθρώποις τράπεζα, μήτε σπονδαὶ, μήτε εὐχαὶ, μήτε θυσίαι· *Illi quidem antiquitus ſepararunt, non a Romanis tantum, ſed & humano genere: nam vitæ genus adeo ſecretum ab humano commercio excogitarunt, ut ne menſam quidem cum aliis communem habeant, nec libamina nec preces, nec ſacrificia.* Si quos inſociabilem illam vivendi rationem, ejuſque limites a Judæorum magiſtris conſtitutos, paulo penitius intelligendi ſtudium teneat, conſulant Seldenum noſtrum, *de jur. nat. & gent.* lib. 2. c. 5. *Grot. de jur. bel. & pacis,* l. 2. cap. 15. §. 9. & Annot. ad *Deuter.* 7. 2. & D. *Lightfoot* in 1 ad *Cor.* c. 5. v. 9. Quid autem Judæi a gentium aliarum conſortio ſeſe tam inhumaniter amoverent, niſi quod lex illa de diſcrimine ciborum eos a Gentilium cœtu & commercio ſeparare crederetur? Cuivis enim *Moſis* codicem diligenter evolventi pateat, nullam aliam legem Judæos ad exterarum gentium familiaritatem vitandam, clare & aperte devinxiſſe. Septima.

LEGIS hujuſce rationibus jam explicatis, hanc Sectionem finiam ſi prius digitum intendero ad duos Judæorum errores, qui ex hac lege perperam intellecta fluxiſſe videntur. Duo notantur errores Judæorum.

NAM (1°.) Judæi, e legis jam dictæ verbis perperam colligebant, gentes exteras eadem immunditie, qua & animalia maxime immunda laborare. Hinc [h]*Canum* nomen & fœditatem Gentilibus attribuebant, & ipſe [i]tactus alienigenæ eandem immunditiem Judæo affricare, & eandem luſtrandi neceſſitatem inferre, quam tactus menſtruatæ vel animalis immundiſſimi, credebatur. Inde Domino noſtro crimini vertebant Judæi, quod fœminæ illi, *Luc.* 7. 39. (nondum explorata gente vel more) ſe tangendum præberet; quin & e foro frequenti redeuntes (ubi Gentilium tactus evitari vix potuit) ſeſe Primus.

a *Levit.* 20. 24, 25, 26. b *Jo.* 4. 9. c *Act.* 11. 3. d *Act.* 10. 28. e *Mar.* 2. 16. *Luc.* 15. 2.
f 3 *Mac.* c. 3. v. 4. g *De Vit. Apol.* l. 5. cap. 33. p. 216. h *Mat.* 15, 26. i *Jo.* 18. 28.

1 συμφαγεῖν legend. juxta locum laudat.

SECT. III. [a] lotione diligenti, tanquam [b] animalis immundi tactu pollutos, expiabant. Sibimetipsis quidem sanctitatis partes omnes sumebant Judæi, & ad summa sydera se laudibus evehebant: Gentiles autem eorum consortio prorsus indignos judicabant, eosque ad vilem usque brutorum immundorum sortem deprimebant. Hic autem Judæi a legis divinæ mente plurimum aberrarunt: nam erant quidem Gentiles legaliter immundi, quatenus a communione fœderis externi secluſi essent, nec aqua lustrali divinitus præcepta consperſi, vel magno mensis septimi sacrificio expiati; non autem quod nativa quadam fœditate laborarent adeo, ut Judæi ab ipso Gentilium consortio vel tactu pollutionem contraherent, aqua lustrationis abluendam.

Secundus. (2°.) JUDÆI non minus a veri vicinia recesserunt, cum lex ea plane omnem cum Gentilibus communionem aut commercium prohibere crederetur. Opinionem illam Judæorum animos antiquitus occupasse, mihi facile persuadeo, quod S. *Petri* seculo Gentilibus προσέρχεσθαι, [i. e. una vesci vel eorum ædes ingredi] [c] ἀθέμιτον *nefarium* haberetur. At si Deus ea mente legem illam tradidisset, ut nullo unquam tempore liceret, Gentiles ad mensam & convictum admittere, vel eorum colloquio & consortio frui; proculdubio Dominus noster (qui justitiam omnem implevit) Publicanis, & aliis e Gentilium sanguine, tam familiariter uti, & eorum ædes tam frequenter ingredi, noluisset. Id tantum lege illa vetitum, ne Judæi Gentilium commercia frequentarent, aut societatem cum illis inirent cum nulla causa satis gravis familiaritatem illam excusaret. Hic mecum facit *Theophylactus*, qui lucem afferens [d] S. Marci verbis [*egressus e finibus Tyri & Sidonis*, &c.] hæc habet, Οὐκ ἐμβραδύει τοῖς τῶν ἐθνικῶν τόποις, ἀλλὰ ταχέως μεθίσταται, &c. *Non moratur* DIU *in Gentilium locis, sed statim transit, ne daret occasionem Judæis dicendi, quod prævaricaretur Legem, Gentilibus se miscens.*

SECT. III.

De norma speciali Judæis tradita qua animalia munda ab immundis discernerentur.

Norma illa explicatur. CUM Deo visum esset animalium & ciborum discrimen inducere, opus erat nota vel regula aliqua generali, qua Judæi munditiam animalium explorarent. Magnæ enim molestiæ res esset, animalia omnia immunda nominatim enumerare, vel memoria retinere; quin & animalium aliquorum nomina, si forte temporis lapsu minus intellecta, multis erroribus & dissidiis circa sensum legis occasionem ministrare possent.

HANC itaque judicandi normam præscripsit summus legislator, [e] *omne quod habet ungulam divisam & — ruminat in pecoribus, comedetis.* Quibus verbis, quid animalis ruminantis nomine censendum sit, inter doctos convenit, & ex vi vocum Hebræarum satis intelligitur: nam מעלת גרה *ascendere faciens ruminationem*, vel *cibum ruminandum* [f] *reducens*, sine dubio denotant. Res paulo obscurior est, quid per *ungulæ divisionem* significatur: ad cujus rei intellectum, monendum est, animalia, ratione partium spectata, in tria genera distingui posse: alia enim [g] μώνυχα *unungula* sunt, quibus ungulæ solidæ sunt & indivisæ, veluti equus, mulus, asinus: alia πολυχιδῆ *multifida*, ut lupus, canis, leo; quæ Mosi dicuntur על כפיו [h] *super plantas* aut *manus suas* ambulare, quod pedem habeant, ad instar manus, in digitos distributum: alia διχηλὰ *bifida*, ut bos, cervus, ovis, capra, & hujusmodi: atque hæc etiam in duas familias distribuamus: alia enim ungulam dividunt quidem in partes duas, sed non findunt; uti camelus, cujus ungula superne divisa, inferne pellicula conjungitur, ideoque in [i] immundis habitus est: alia vero ungulam dividunt simul & findunt, atque hæc ea sunt quæ Moses mundorum nomine dignatur; nam inter animal מפרים כרסה *dividens ungulam*, & שסע שסע פרסה *findens fissuram ungulæ*, sollicite distinguendum docet, *Levit.* 11. 7, & 26.

Illius rationes assignari solitæ. CUM regulæ jam dictæ sensum compertum habeamus, proximum est ut rationem expediamus, cur nempe Deus animalium munditiem hac norma discerni & explorari voluerit. Id pensi quo felicius absolvamus, usui erit primo, rationes passim receptas ad examen vocare.

Harum 1a. proponitur, HIC itaque primo, multa cum fiducia se ingerit importuna allegorizantium natio,

a *Marc.* 7. 4. b *Levit.* 11. 8. c *V. Act.* 10. 28. *Luc.* 19. 7. *Act.* 11. 3. d *Comment. in* cap. 7. 31. p. 229. D
e *Lev.* 11. 3. f Ἀνάγειν μηρυκισμόν. LXX. g V. *Porphyr. de Abstin.* l. 4. §. 7.
h *Lev.* 11. 27. i *Lev.* 11. 4.

qui

qui sentiunt, Deum animantia tantum ruminantia & ungulam findentia, mysterii alicujus adumbrandi causa, pro mundis haberi voluisse. Hic autem, ut fit, non magis inter se conveniunt quam horologia: nam, inquit [a] *Cyrillus*, τὸ διτλοῦν εἰς βάσιν τῦ ποδὸς, τὸ ἐπ' ἄμφω βαίνειν δύνασθαι κατασημήνειεν ἂν· τὸ γε μὴν μαρυκάζειν, ἐλλογιμότητος ἂν εἴη σύμβολον· *Bisulco pede præditum esse, ultro citroque commeare posse denotat: ruminare autem, eruditionis est symbolum.* Nonnullis hujus regulæ scopum proxime ferire videtur [b] Novatianus: ille enim de ratione qua *Lex* animalia *munda & non munda discernit*, verba faciens, *in animalibus*, inquit, *humani mores depinguntur mundi, si ruminent, id est, in ore semper habeant, quasi cibum, præcepta quædam divina; ungulam findunt, si firmo gradu innocentiæ, justitiæ, omnisque virtutis itinera conficiant: eorum enim quæ in duas ungulas pedem dividunt, robustus semper incessus.* Auctor nuperus hanc regulam in mentem aliam detorquet: de animalibus enim mundis & immundis, & distinctionis illius ratione, differens, *dubium non est*, ait [c] ille, *causam potissimum in plerisque fuisse symbolicam; ut divisione ungulæ notaretur discretio boni & mali, ruminatione applicatio boni cogniti ad operationem.* At, si alios audiamus, ungulæ divisio recto pede incessum, ruminatio assiduam verbi divini meditationem, indicat. SECT. III.

HÆC & farinæ consimilis alia excogitarunt ingenioſi (utinam & modesti) homines, ne legis hujusce rationem prorsus nescire viderentur. Absit autem ut credamus, Deum legem illam pro cote tantum ingenii proposuisse, & curiosa illa de animalium discrimine præcepta dedisse, ut allegoriis hisce minutulis, incerta tantum conjectura nixis, materiam administrarent. In quos fumos abitura est Lex tota, si quævis allegoria, speciosa licet, pro legis ratione, vel mysterio sacratiore sub illius verbis latitante, habeatur? Quot sensus Mosis legibus affigemus, si quaslibet allegorias, modo specie aliqua blandientes, tanquam ipsissimas legum earum rationes, amplectamur? Quibus somniis & diliriis feneſtram, imo latam portam, aperiemus, si Aaronis campanulæ sonum ad audientis imaginationem attemperatum edere censeantur? Non eo animo hæc dixi omnia, quasi allegorias omnes e Reip. literariæ finibus exterminari velim: imo vero locum iis, in concionibus apud plebem habitis, in commentariis etiam, libens concesserim; si prius interpres literalem loci sensum & intentionem primariam explicatum dederit. Et rejicitur.

SECUNDO: nonnulli, leviorem illum allegoriarum cibum fastidientes, rationem paulo solidiorem excogitarunt. Dicunt enim Deum animalia solummodo notis jam dictis insignia in mundorum censu posuisse, ob rationem naturalem; nempe, ut populus suus cibo salubriori & valetudini minus inimico semper uteretur. Ea enim apud rerum naturalium consultos invaluit opinio, quod momentis hisce]nempe cibi ruminatione & ungulæ fissione] bonitatem & pravitatem animalium ad cibum mactandorum tuto pensitemus. Secunda.

FATEOR equidem opinionem illam plus genii habere, quam vulgares & ad libitum fictæ nonnullorum allegoriæ. At multum dubito annon & hæc opinio ad rationis stateram vocata vanitatem suam sit proditura. Nam (1°.) Non est vel simile vero, Deum Judæorum coquinis præsidere voluisse, iisque (tanquam tot infantibus) invigilare, ne forte palatum offenderent, aut damni aliquid a cibo insalubri vel concoctu difficili paterentur. Apud alias gentes, *ingenii largitor venter* cibos omnes eligere solet aut repudiare: & ciborum pravitas aut salubritas res est nimis aperta atque obvia, quam ut consilio egeat. (2°.) Non minus a verisimili abludit, animalia omnia immunda succum valetudini noxium præbuisse, cum certum sit ipsum *S. Petrum* mandatum de animalibus etiam immundis comedendis accepisse; & gentes multas leporem, cygnum, cuniculum, aprum, & immunda alia, non tantum cibos salubres, sed lautitiarum culmen & florem, existimasse. (3°.) Si lege illa valetudinis solius curam egisset Deus, credi vix potest, eum tot reptilia (stomachi nostri fastidia) in mundorum ordine collocare, aprum autem, cygnum & leporem, (mensarum nostrarum delicias) inter cibos immundos recensere, voluisse. Judæi in porcorum odium & perniciem tota qua erant bile & splene ferebantur: at apud Romanos alioſque, porci bene saginati inter delicatiora mensæ fercula habebantur. (4°.) Hæc opinio fulcro male firmo nititur: nam opinionis hujusce patroni sentiunt, repetitam cibi masticationem digestioni meliori inservire, & succum puriorem generare: ideoque, rationi consonum est, inquiunt, ut existimemus ruminationem salubritatis causam esse, adeoque munditiæ notam & signum a Deo institutam. At siquid ratio illa valuisset, Deus leporem, camelum, & cu- Refutatur.

a *Cyril. Alex. cont. Julian.* l. 9. p. 317. D b *De cib. Jud.* c. 3. c *Abrah. Calov. ad Lev.* 11. 1.

SECT. III. niculum, utpote animalia ruminantia, in mundorum ordinem admiſiſſet; nec ungulæ diviſionem (quæ ad animalis ſalubritatem nil confert) æque ac ruminationem, ad illius munditiem poſtulaſſet. In dubium etiam non immerito vocari poſſit, an animalia munda, ob ſolam ruminationem, cæteris animalibus ſalubriora cenſeantur. Nam, obſervante [a] Philoſopho, μηρυκάζει τὰ μὴ [1] ἀμφόδοντα· οἷον βόες, ᾗ πρόβατα, ᾗ αἶγες· *Ruminant animalia illa quæ ſuperiore dentium ordine carent; ut boves, oves, capræ.* Ideoque ruminandi facultas, ad dentium defectum ſupplendum conceſſa, in porcis aliiſque ſuperiora dentium ordine donatis, una maſticatione ſatis compenſari videatur.

Tertia. TERTIO: viſum eſt aliis, Deum animalia tantum ruminantia & ungulam findentia, prout & piſces ſolummodo ſquamis præditos & pinnulis horrentes, in cibum conceſſiſſe, ut effrænatam gulæ Judaicæ laſciviam intra certos limites coerceret. Vidit ſcilicet gliſcentem indies edendæ carnis libidinem, eamque non ratione ſed legum ſeveritate coerceri poſſe.

Repudiatur. AT neque hanc ſententiam quid veri continere cenſeo: ſi enim Deus tot leges de ciborum delectu, ad compeſcendam gulæ Judaicæ libidinem & luxuriam tradidiſſet: iis proculdubio tam varia piſcium & animalium genera comedendi licentiam minime conceſſiſſet. Deinde, Deus ea animalia Judæis in cibum dedit, quæ palatis vel maxime moroſis & delicatis allubeſcerent: at proculdubio Deus cibum longe viliorem [non columbas & cervos, ſed corvos & camelos] iis exhibuiſſet, ſi, ut gulæ laſcivienti modum frænumque poneret, leges de cibis promulgaſſet.

Et quarta. QUARTO: alii ſe perſuaſos habent, Deum animalia munda ruminatione & ungulæ fiſſura diſcerni voluiſſe, quod hæc duo, ſi non cauſæ, notæ ſaltem eſſent, animalium cæteris ſuavitate præſtantium & ſalubritate. Hanc autem ſententiam probare neſcio, quod animalia nonnulla Judæis vetita [porcus, lepus, cuniculus, cygnus, alia] apud alias gentes ad eſum jucundiora & ſucci bonitate cæteris antecellere crederentur; e contra vero, quædam animalia Judæis in uſum menſæ conceſſa [cervus, hircus, ovis, capra, alia] multis e Philoſophis & antiquis gulæ artificibus, nec ſaporis lenocinio, nec ſucci ſalubritate, placuerunt. Hujus argumenti membrum utrumque multis veterum teſtimoniis confirmare poſſem, niſi quod hanc provinciam ceperit [b] *Petrus Caſtellanus*, & multa cum laude adminiſtrarit.

Rationes genuinæ, quatuor: CUM luculenter appareat, rationes modo dictas ſoliditate omne deſtitutas eſſe, neceſſe eſt ut legem & regulam illam a cauſis paulo altioribus fluxiſſe cenſeam. Si autem in tantis tenebris ad ſcopum collimare licuerit, Deum regulam illam, ad animalia munda & immunda diſcernenda, quatuor ob cauſas inſtituiſſe dixerim.

Prima. PRIMO: ut ciborum diſcrimen fini & uſui ſuo eo felicius inſerviret. Ideo enim Deus animalia quædam, velut immunda, a Judæorum menſa ſeparavit, ut populum illum a mundi gentibus diſtingueret, & Judæi ſe gentem ſanctam & peculiarem, ipſo cibo ſuo peculiari, declararent. Huic fini congruum erat, ut animalia munda ab immundis hujuſmodi norma diſcernerentur, qua ſalubritatis animalium ratio non adeo magna habebatur. Si enim Lege cautum eſſet, ut beſtiæ vel piſces tantum venenoſi, & ſuccum plane noxium aut inſuavem præbentes, pro immundis & illicitis haberentur; Deus populi Judaici valetudini magis quam diſtinctioni conſuluiſſe, & Judæi a cibis quibuſdam, ſanitatis potius quam Legis ſtudio ducti, temperaſſe viderentur. Quin & exteræ gentes, ſi minus religionis, ſaltem ſanitatis cauſa, ab iiſdem animantibus quibus & ipſi Judæi abſtinuiſſent; adeoque *paries* ille *intergerinus* [ciborum diſcrimen] qui Judæos a gentibus ſecluderet, ante tempus præſtitutum corruiſſet.

Secunda. SECUNDO: Deus hujuſmodi normam ſtatuiſſe videtur, ne Iſraelitæ cum ſacerdotibus Ægypti, ciborum etiam diſcrimen obſervantibus, nimis conſentirent. Leges enim quas antiſtites Ægyptii in ciborum delectu ſervare ſolebant, [c] *Chæremonem* jam laudatum ſic referentem audiamus; ὧν ἧ κατ' αὐτὼ τὼ Αἴγυπτον, ἰχθύων τε ἀπείχοντο πάντων, ᾗ τετραπόδων, &c. *Ex iis quæ Ægyptus ipſa protulit, piſcibus omnibus abſtinebant, & quadrupedibus quotquot ſolidas aut multifidas haberent ungulas, aut cornutæ non eſſent; & volucribus omnibus quæ carnes devorarent: multi autem univerſis animalibus abſtinebant.* E quibus non difficulter intelligitur, Judæos ſimul & antiſtites Ægyptios a certis animantium ſpeciebus religionis ergo temperaſſe, ſed leges moreſque diſſimiles in iis eligendis & repudiandis obſervaſſe. Nam Ægyptii a piſcibus omnibus ſe con-

a *Hiſt. animal.* l. 9. c. 50. p. 957. b Lib. 2. *de Eſu carnium*, capp. 1. 2. 5. 12. 13. & *ſeq.* c *Ap. Porphyr. περὶ ἀποχ.* l. 4. §. 7.

1 Leg. ἀμφώδοντα.

tinuere,

tinuere, Judæi ab iis ſolummodo quibus natura pinnas & ſqamas denegavit. Ægyptii in ciborum delectu ad quadrupedum ungulas inprimis & cornua reſpectum habuere: Judæi non ungulæ tantum diviſionem, ſed & ruminationem requirebant in animalibus illis quæ menſis ſuis dignabantur. Ægypti religio aves tantum carnivoras damnavit: Judæi vero non ſolum corvum, accipitrem, milvum, & hujuſmodi aves ex raptu viventes; ſed cygnum & upupam, mitioris ingenii volucres, inter cibos impuros & menſa prohibendos numerarunt. Sacerdotes tantum Ægyptii, iique ἐν ἁγνείαις, (cum ſanctitati ſingulari ſtuderent) ciborum diſcrimen obſervabant: Judæi vero ad unum omnes, perpetuo ciborum delectu ſe *gentem ſanctam* & *ſacerdotium regale* teſtabantur. Hoc autem morum diſcrimen inde natum videtur, quod Deus leges ſuas ſic inſtituerit, ut Iſraelitæ moribus puris, nec ſuperſtitioni Ægyptiacæ nimis affinibus uterentur. Nihil enim credibilitatis habet, Ægyptios, gentem illam faſtuoſam, Judæorum ſimios fuiſſe, & mores illos quos *Chæremon* memorat, e Judæorum legibus in ſacra ſua transferre voluiſſe. Si enim Ægyptii, ab animalibus quibuſdam abſtinentes, legem aut morem Judæorum ob oculos habuiſſent; minime credibile eſt, eos ab exemplari ſuo tam longe recedere voluiſſe. Multo æquius eſt credere, Ægyptios ab animalibus quibuſdam & piſcibus, ante datam Legem, ſuperſtitionis ſuæ genio ductos, abſtinuiſſe. Si enim omnis ævi monumenta perluſtremus, obſervatu facile eſt, ſuperſtitioſos omnes hujuſmodi abſtinentiam in præcipua puritatis & religionis ſuæ parte poſuiſſe. [a] Apoſtolus etiam, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, inter præcipuas & paſſim receptas *Dæmoniorum doctrinas* numerat. Homines enim a creaturis (quas Deus *bonas* dixit) tanquam pollutis abſtinentes, Deo ipſi probrum ingerunt; & Diabolo, imperium abſolutum in mentes humanas affectanti, ſubmiſſionem plane ſervilem præſtant. Ille itaque Ægypti ſacrificulos, Pythagoræ diſcipulos, Judaizantes Chriſtianos, Monachos a *S. Benedicto* denominatos, [b] alioſque, carnibus omnibus, vel ſaltem quamplurimis, quaſi pollutis & puritati inimicis, abſtinere docuit. SECT. III.

TERTIO: Deus normam illam generalem ad animalium munditiem explorandam dedit, ne Judæi animalis alicujus eſum, e ſuperſtitioſa [ſanctitatis aut impuritatis inhærentis] opinione, fugere viderentur. Ethnicos enim animalium aut piſcium eſu abſtinentes, in hoc aut illud extremum incidere ſolitos, e [c] *Luciano* diſcimus. Nam ille, de beſtiis loquens quas Deæ Syriæ ſacerdotes ad ſacrificium & cibum idoneas exiſtimarunt, σῦας ἢ μοιῶν, inquit, ἀναγέας νομίζοντες οὔτε θύουσι, οὔτε σιτέονται· ἄλλοι δ' ὐ σφέας, ἀναγέας, ἀλλὰ ἱερὺς νομίζουσι· *Sues autem ſolum pro ſceleratis habentes, neque ſacrificant, neque manducant. Alii autem eos non ſceleratos, ſed ſacros exiſtimant.* Superſtitio huic finitima Coptitas tenuit: nam mares e capreis mactare & comedere, nullam religionem vetare credebant, a [d] fœminis autem (eas *Iſidem* in deliciis habere perſuaſi) religioſe abſtinebant. Cæſar mores antiquorum Britannorum referens, *leporem*, [e] inquit, *& gallinam, & anſerem guſtare, fas non putant.* Refert etiam [f] *Porphyrius*, Ægyptios & Phœnices humanis veſci carnibus, quam vaccam morſu attingere, maluiſſe. Sed & [f] Ariſtoxenus tradit, Pythagoram præcepiſſe, ἀπέχεσθαι ἀροτῆρος βοὸς ἢ κριοῦ, *a bove aratore & ariete abſtinere.* Neque hæc ſuperſtitio nudiuſtertius enata, ſed a ſeculis antiquiſſimis propagata, videtur: nam ſeculo Moſis, [g] *omnis paſtor Ægyptiis abominatio*, forſan, quod pecora illa pro Diis haberent illi, quæ paſtores loco viliſſimo poſuere. Moris hujuſce cauſa, inſulſos Ægyptios ſale ſatyrico perfricat *Juvenalis*, Sat. 15. ubi de Ægypto, inter alia, hæc habet; Tertia.

——*Lanatis animalibus abſtinet omnis*
Menſa: nefas illic fœtum jugulare capellæ.

Prout autem quibuſdam animalibus ſanctitatem tribuebant Ægyptii, aliique; ſic & alia animalia, e ſuperſtitioſa impuritatis ſuſpicione, a menſis & altaribus ſuis abigebant. Nam Ægyptii, Plutarcho [h] teſte, τὰ ὑὸ ἀνίερον ζῶον ἡγοῦνται, *ſuem animal a ſacris alienum ſentiunt.* Aſinum etiam & bovem rufum (quod idem [2] *Plutarchus* tradit) tanquam animalia ad odium & contumeliam nata, penitus averſabantur. Neque hic gradum ſiſtere ſolebat veteris Ægypti ſuperſtitio: nam referente * Porphyrio, τῶν βοῶν τὰς θηλείας παρητοῦντο, τῶν δ' ἀρρένων ὅσα δίδυμα, ἢ κατάσπλα, ἢ ἑτερόχροα ἢ παραλλάσσοντα τῇ μορφῇ, *bo-*

a 1 *Tim* 4. 3. b *V. Med. Apoſt. noviſ. tempor.* P. 2. c. 7. p. 688. c Lib. *de Syr. Dea* p. 1075. D d *Ælian. Hiſt.* l. 10. c. 23. e *De bel. Gallic.* l. 5. p. 150. f *Ap. Laert. in Pythag.* p. 219. A g *Geneſ.* 46. 34. h *In Iſid.* p. 353. F * *Lib.* 4. περὶ ἀποχ. §. 7.

1 Vid. de Abſtin. lib. 2. p. 58. §. 11.
2 Vid. p. 362, 363.

SECT. III. *ves fœminas, & marium quotquot gemelli, aut nævo aliquo aſperſi, aut maculoſi, aut forma immutati, prorſus recuſabant.* Πεεμεγότεgον δ' ἔπι, uti progreditur auctor ille, ϖεὶ τὰ πλωὰ, οἷον τgυγόνα μὴ ἐοδίειν· *Curioſius vero* eſt iſtud quod *in volucribus* cavent, *ne ſcilicet turturem comedant.* Superſtitionem conſimilem Ægyptii circa piſces exercuere, alios tanquam ſacros, alios veluti profanos & immundos, a menſa ſua removentes. Ægyptios a piſcibus quibuſdam, tanquam ſacris, abſtinuiſſe, docet Herodotus in [a] Euterpe, ubi ait, Νομίζϭσι ϑ ϗ [τῶν] ἰχθύων τὸν καλεύμϑνον λεπιδωτὸν, ἱgὸν εἶναι, ϗ τλὼ ἔγχελυ, *arbitrantur & piſcium aliquos ſacros eſſe, ut lepidotum & anguillam.* Et ſuperſtitionis hujuſce fermentum non Ægyptios ſolummodo, ſed & Syros Græcoſque infeciſſe, clare teſtantur [b] Plutarchi illa, Οὐ παg' Αἰγυπλίοις μόνον, ὐδὲ Σύgοις, ἀλλὰ ϗ παg' Ελλησι, γέγονεν ἁγνείας μέgϕ ἀποχὴ ἰχθύων· *Non ſolum apud Ægyptios & Syros, ſed & [c] Græcos, a piſcibus abſtinere, puritatis pars eſt.* Præ aliis autem piſcibus in ſacrorum numero habitis, Ægyptii [d] genus ſquamoſum veneratione præcipua accepiſſe traduntur. Erant interim piſces nonnulli quibus Ægyptii, e ſuperſtitionis ſuæ inſtinctu, odium longe maximum indixerunt: aſſerit enim [e] Plutarchus Ægyptios *ſquameum, phagrum & oxyrynchum,* μάλιϛα τῶν ἰχθύων ἀφοσιϖϖϑαι, *præ aliis piſcibus execrari.* Paucis expediam: modo integros, avium, brutorum, piſcium, & reptilium ordines perluſtrarem, multis exemplis oſtendi poſſet, Ægyptios, animalia quædam ſacra, alia autem impura & vix digitis extremis tangenda, pro mero arbitrio habuiſſe. Ne itaque Iſraelitæ, ad morem Ægyptiorum, puritatem aut immunditiem animalibus pro libitu ſuo tribuere, vel immunditiam aliquam iis vere inhærentem fugere, viderentur; Deo viſum eſt animalia munda notis & characteribus quibuſdam ab immundis diſcriminare: adeo ut apertum eſſet, Judæos legis divinæ (non imaginationis ſuperſtitioſæ) ductum ſecutos, huic creaturæ munditiem, illi immunditiem, adjudicare. Deum ob hanc cauſam, normam illam generalem ad animalium munditiem explorandam ſtatuiſſe, eo proclivius eſt creditu, quod Deus ideo tantum animalia pura vel impura dixerit, quod cum illa munditiæ norma convenirent, aut ab ea diſcederent & diſſentirent. Multæ quidem rationes ab hominibus excogitatæ ſunt, cur lepus & porcus in immundorum cenſum referantur: Deus autem ea ſola ratione animalia illa pro immundis haberi juſſit, quod munditiæ notæ vel characteres a ſeipſo ſtatuti in animalibus illis inveniri nequeant. Nam inquit, *Levit.* 11. 6, 7. *Lepus, quia ruminat ipſe, ſed ungulam non dividit, immundus eſt vobis: & porcus, quia cum ungulam dividat, ſed non ruminat, vobis immundus eſt.* Quaſi dixiſſet, "nolite, gentium aliarum ritu, hanc aut illam creaturam pro libitu veſtro immun-
"dam æſtimare, vel immunditiæ ſuæ cauſam in ſolis naturæ ſuæ principiis quærere.
"Ad me, Dominum creaturarum, ſpectat unice, eas omnes mundas aut immundas, pro
"conſilio & beneplacito meo, pronunciare. Veſtrum eſt itaque munditiæ & immun-
"ditiæ cauſas, non ex animalium naturis, aut ſeculi placitis, ſed meis inſtitutis, petere;
"& quamvis creaturam, modo a munditiæ norma quam ipſe ſtatui diſcrepantem, ſine
"ulteriore diſquiſitione, pro immunda repudiare. Ut paucis abſolvam: Deus animalia munda ab immundis, diſcrimine lege ſua ſancito, ſeparari voluit, ut pro certo conſtaret, non e Judæorum ſuperſtitione, vel animalium impuritate nativa, ſed legiſlatoris inſtituto conſultiſſimo, profectum fuiſſe, quod animali huic aut illi *abominationis* nomen inderetur.

Quarta. QUARTO: animalia notis jam dictis inſignia, animantia pleraque alia *dignitate* & *munditia* quadam naturali, ſuperabant. *Dignitate* quidem: quamvis enim ruminatio cibi & fiſſio ungulæ in beſtiis, pinnarum etiam & ſquammarum conjunctio in piſcibus cauſæ non eſſent naturales propter quas Deus earum eſum permitteret, nec eorum defectus in cauſa eſſet cur hæc vel illa animalia prohiberet; ſigna tamen erant, unde nobilis & inſignis aliqua animalium ſpecies, ab alia minus præſtanti diſcerni poſſet. Non inficias iverim, quin, (ſi corporis vires aut molem ſpectes) equus, elephas, camelus, accipiter, & alia ex immundorum ordine, primum inter animantia dignitatis gradum teneant: ſin autem animalium dignitatem e ſalubri ſucco, uſu frequentiori, vitæ commodo, & loco in ſacris, æſtimemus; ſat conſtat animantia *mundorum* titulo decorata reliqua omnia dignitate vincere & antecedere. Nec minus extra dubium eſt, animantia munditiei normæ conformia, *munditia* quadam naturali cætera animantia ſuperaſſe. Nam animalibus ruminantibus & ungula fiſſa præditis ita comparatum eſt a natura, ut mitia & manſueta ſint, & puro tantum gramine ſuſtententur. Ipſa mem-

a §. 72. p. 115. b *Sympoſ.* l. 8. *Qu.* 8. p. 730. D c *V. D. Jo. Marſham. Can. Chronic.* p. 212.
d *Natal. Com.* l. 1. c. 7. e Lib. *de Iſid.* p. 358. B

brorum

brorum & ungularum ſuarum conformatio ſatis indicat, naturam cibum ex raptu aut laniatu quæſitum iis denegaſſe: animalia tantum utroque dentium ordine vel ungulis multifidis armata, rapacia eſſe ſolent, & cibis plurimum immundis nutriuntur. Cum itaque animalia ruminantia & ungulas findentia dignitate & munditia cæteris antecellerent, veriſimile eſt Deum ea de cauſa hæc animalia ſolummodo in albo mundorum ſcribi & Judæorum menſis admoveri, voluiſſe. Rationi conſonum videtur, ut ita ſentiam: nam, SECT. IV.

(1°.) PRÆCEPTA de cibis mundis & immundis ideo Judæorum genti data ſunt, ut eos gentem eſſe peculiarem, & alios omnes dignitate & puritate præcedere denotarent. Nulla autem aptiora dignitatis aut munditiæ gentis Judaicæ monimenta vel teſtimonia exhiberi poterant, quam ea animalia in cibum ſepoſita quæ dignitate & puritate præcellere crederentur.

(2°.) NON eſt ad credendum facile, Deum cibi ruminationem & ungulæ fiſſionem, animalis dignitate & munditia præcellentis indicia ſtatuere voluiſſe, niſi quod animalia notis illis inſignia, cæteris vere digniora & mundiora viderentur. Nunquam enim legimus Deum fucum feciſſe, & rei alicui titulum honeſtum, ſine ſpecie vel ratione aliqua tribuiſſe.

(3°.) PISCES, aves, & reptilia, quæ Moſes *munda* vocat, ob dignitatem & munditiem quandam peculiarem in mundorum numerum recepta cenſeantur. Nam piſces pinnis & ſquamis donati, nec in limo degunt, nec cutim viſcidam aut ſordibus infectam geſtant. Si etiam animantia e genere volatili, Judæis in cibum conceſſa, perluſtremus; facile percipiamus, Deum columbas, turtures, & aves alias a mitiore natura, puriore victu, & carnis ſuavitate commendatas, iis conceſſiſſe; volucres autem cibo plurimum immundo nutritas, aut olim inter cibos viliores habitas, immundas declaraſſe. Et, ſi ad reptilia in immundis poſita deſcendat ſermo, cuivis obvium eſt, ea ſortis viliſſimæ animalcula fuiſſe, & quæ vel hodie ne ſummis labiis guſtare nos ſinit faſtidiens ſtomachus. Cum itaque Deus animantia cætera, reſpectu ad eorum præcipue naturam & morem habito, munda vel immunda dixerit; non adeo abſonum eſt opinari, eum animalia ruminatione & ungulæ fiſſura diſtincta in mundorum ordine poſuiſſe quod puritate cæteris excellere, iiſque titulo illo digniora viderentur.

(4°.) APUD antiquiſſimi nominis idololatras, fœditas & immunditia aliqua naturalis in cauſa plurimum erat, quod hanc aut illam animalium ſpeciem a menſa prohiberent. Nam Zabii veteres, [a] *Hottingero* teſte, mores eorum e libris quibuſdam Arabicis referente) *edere prohibebant, quicquid dentes in utraque maxilla habet conjunctim, ut porcus, canis, aſinus*; quod ſcilicet hujuſmodi animalia ſordidioribus alimentis uterentur, vel, ob ruminationis defectum, ſuccum haud adeo purum & defæcatum præbere crederentur. Ægyptii etiam, qui ciborum diſcrimen obſervabat, [b] ἀπείχοντο πλησῶν ὅσα σαρκοφάγα, *volucribus* omnibus *quæ carnes devorabant, abſtinebant:* nam hujuſmodi victus ratio, fœtida plurimum & a munditie aliena habebatur. Cum itaque hujuſmodi animalia, ob immunditiem quandam nativam, damnaverint veterum Zabiorum & Ægyptiorum menſæ; credibile eſt Deum animalia dentata vel ruminandi facultate deſtituta, ejuſdem impuritatis gratia, immunda vocaſſe, iiſque Judæorum menſis interdixiſſe. Nam leges Ægyptiacas circa cibos, Judaicis, aut leges Judaicas, Ægyptiacis anſam præbuiſſe, non facile dubitandum eſt.

SECT. IV.

Cur porcus, præ cæteris animantibus, immundum & abominandum haberetur.

LEGEM divinam porcum inter immunda animantia poſuiſſe, norunt omnes qui literarum ſacrarum cognitione vel leviter imbuuntur. Judæi vero non ſimplicem aliquam immunditiem, porco cum aliis animalibus communem, ei tribuebant; ſed animal illud præ aliis omnibus quibus odium & fugam indixit Moſes, deteſtari ſolebant & pene execrari. Hoc vel ethnicorum obſervationem non effugit: nam [c] *Porphyrius* de Judæis loquens, διετέλεν, inquit, πολλῶν μὲν ἀπεχόμενοι ζώων, ἰδίως ὴ ἔτι καὶ νῦν τῶν χοιείων· *Multis animalibus ſemper abſtinuerunt, & ſpeciatim etiamnum porcis.* Quam altas autem radices in Judæorum antiquorum animis egerat odium illud quo porcum in- Judæos porcum præcipue deteſtari ſolitos,

a *Hiſt. Orient.* l. 1. c. 8. p. 186. b *Porphyr. ub. ſup.* pag. 151. c *De Abſtin.* l. 4. §. 11.

SECT. IV. primis averſabantur, ſatis e [a] *Schickardi* verbis intelligatur; *non ſeculorum tractu, nec longa converſatione noſtra, hæc abominatio ſuillæ apud Judæos elanguit, ſed etiamnum hodie ſic abhorrent, ut ne nominare quidem ſuſtineant; ideo puerulis rogantibus, ecquid hoc animalis ſit, reſpondent eſſe* דבר אחר rem aliam *ſive nefandam.*

Quinque documentis confirmatur.

MIRUM quidem videri poſſit, cur porcus olim tanto in contemtu atque odio poſitus eſſet, cum ſat conſtet Deum, nullibi in lege ſua, peculiari aliqua ἀπιμίας nota animal illud immundum infame reddidiſſe. Judæos autem porcum, præter alios quadrupedes, abominari ſolitos, multis indiciis evinci poteſt: nam,

(1°.) NULLIS tyrannorum minis, ſuppliciis nullis, adduci poterant, ut ora ſua carnis ſuillæ tactu vel guſtu contaminarent. Zeli hujus exemplum egregium præbuit ſenex [b] Eleazarus, qui nec blanditiis nec minis eo impelli potuit, ut in gratiam regis carnem porcinam ederet, aut edere tantum ſimularet; mille carnificinas experiri malens, quam canitiem ſuam facto tam indigno dehoneſtare. Tantæ virtutis æmuli, & [c] ſeptem fratres, una cum matre, extrema quæque perpeſſi ſunt, potius quam ut eſu porcinæ polluerentur. Et veriſimile eſt, multo plures ab *Antiocho* crudeliter excruciatos, quod carnem illam edere recuſarent: cum enim in ipſo Hieroſolymorum ſacrario mactaſſet ſues, & Judæos cogere cœpiſſet infantes ſuos incircumciſos relinquere, ὑς θύειν τῷ βωμῷ *ſueſque ſuper aram immolare*; πρὸς ἃ πάντες μὲν ἠπειθοῦν, inquit [d] Joſephus ἐσφάττοντο δ' οἱ δοκιμώτατοι *His quidem omnes adverſabantur, optimus vero quiſque* propterea *trucidabatur.*

(2°.) JUDÆI veteres hoc etiam argumento ſummum ſuum in porcos odium prodiderunt, quod ab animalium eorum viſu & nomine toti abhorruerint. Poſtquam enim ab Antiochi tyrannide modo dicta reſpirare cœperunt, hanc legem [e] ſanxiſſe perhibentur, שאין כל איש אפילו יגדל חזיר, *ne quis vel alat porcum*, & tranſgreſſores anathematis fulmine percuſſerunt. Hodie e Judæis nonnulli (religione proculdubio a majoribus hauſta) porcum ne nominare ſuſtinent: quoties enim de illo contingit loqui, non nominant illud, ſed more recepto דבר אחר, πρᾶγμα ἀλλόκοτον, vocant: quaſi nomen porci inter [f] *res ſcævas & mali ominis* numerarent.

(3°.) JUDÆORUM adverſarii, eorum a ſuibus abſtinentiam, præter cætera Legis inſtituta, notaſſe videntur. Olim enim hujus abſtinentiæ gratia Judæos dicteriis & ſcommatis perpetuo laceſſebant. [g] Caligula Judæos Alexandrinos cum irriſu interrogabat, Διὰ τί χοιρείων κρεῶν ἀπέχεσθε, *cur a porcina abſtinetis?* & qui adſtabant aulici in riſum effundebantur, ὑπὲρ τοῦ τὸ λεχθὲν δοκεῖν σὺν εὐτραπελίᾳ καὶ χάριτι εἰρῆσθαι, *quia videbatur id facete & cum lepore dixiſſe.* Et in Plutarchi [h] Sympoſ. Lampriæ avus inducitur τοὺς Ἰουδαίους ὑποσχόμενον, ὅτι τὸ δικαιότατον κρέας οὐκ ἐσθίουσιν, *Judæos ſubſannans, quod carnem juſtiſſimam non comederent:* carnem illam *juſtiſſimam* vocat, quia porcus ad id ſolum creatus videtur, ut nobis in cibum cedat, cum nullum nobis dum vivit emolumentum afferat. Huc faciunt quæ Joſephus * habet: Nos *accuſat Apion, quod animalia ſacrificamus, καὶ χοῖρον οὐκ ἐσθίομεν, & ſue non veſcimur.* Hinc & Poetæ cavillandi anſam arripuerunt: ſic enim Juvenalis de Judæis, *Sat.* 14.

Nec diſtare putant humana carne ſuillam.

Id eſt, ab eſu utriuſque pariter abhorrent. Alia huc ſpectantia veterum ethnicorum teſtimonia congeſſit [i] Galliæ literatæ decus, e quibus conſtet Judæorum a ſuilla abſtinentiam Gentium ſermonibus jactatam fuiſſe, earumque ſplenem frequenter exercuiſſe.

(4°.) INDE liquet animal illud apud antiquos Judæos odio & execrationi habitum, quod & aliæ gentes Judaiſmo tinctæ porcorum genus odio tam acri proſequerentur. Ut alios jam taceam, Turcæ hodierni *ad* primum porci *conſpectum inhorreſcunt*, donec *horror quem primo conceperant, in bilem & iram vertitur. Væ igitur porcis, ſi forte armatis militibus occurrant, cum quibus confligunt tanquam cum atrociſſimis hoſtibus. Quorundam nares offendit nidor, ac ſi peſtilentiale quoddam miaſma exhalaſſet.* Hæc [k] vir doctiſſimus de Turcarum moribus expertus loquitur. Unde autem Turcæ animis eſſent tam infenſis & inimicis porcorum generi, niſi quod odium illud acerbiſſimum haurirent, aut a majoribus ſuis Judaiſmo leviter imbutis, aut a [l] Mohammede, qui, Judæo præcep-

a *Lib. de jur. Reg.* c. 5. Theorem. 18. p. 149. b 2 *Mac.* 6. v. 18. c 2 *Mac.* 7. d *De bel. Judaic.* l. 1. c. 1. p. 958. 20 e *Schickard. ub. ſupr.* pag. 148. f *Cun. de Rep. Hebr.* l. 2. c. 24. g *Phil. in Legat. ad Caium.* p. 1042. A h Lib. 4. q. 5. * Lib. 2. *Cont. Apion.* p. 1373. 45 i *Bochart. de anim. ſac.* l. 2. c. 57. k *Tho. Smith* Ep. 3. *de Turc. mor.* p. 43, 44.

l Apud Alcoran. p. 64. Mohammedes prohibitionem illam Deo acceptam refert. Ita loquitur, *certe Deus interdixit vobis morticinum, & ſanguinem & carnem porci.* Verba autem molliora aſtutus ille adjungit, *viz. At vero qui neceſſitate coactus fuerit, non concupiſcens, neque tranſgrediens; non* erit *piaculum ſuper eum* ſi quid horum comederit: *quippe Deus* eſt *indulgens, miſericors.*

toro

tore uſus, [a] Suis eſum tactumque vetuit; & religionem e Judaiſmi, æque ac Paganiſmi & Chriſtianiſmi, reliquiis undique corraſis conſarcinavit? SECT. IV.

(5°.) HINC etiam conſtet porcum Judæis inviſum maxime, quod ethnici olim animali illo, tanquam odii & malignitatis ſuæ in Judæos indice & inſtrumento, ſæpius uterentur. Cum enim [1] Antiochus Hieroſolymam occupaſſet, non leporem, ſed [b] *porcum ingentem ſacrificavit*, τό τε αἷμα περιέχεεν αὐτοῖς, καὶ τὰ κρέα σκυάσας, περιέταξε τῷ [μὴ] ἀπὸ τούτων ζωμῷ τὰς ἱερὰς αὐτῶν βίβλους, καὶ περιχέσας τὰ μισόξενα νόμιμα καταρᾶναι· *Et ſanguine* illo Judæos *perfudit, & carnem capiens, juſſit ſacros eorum libros, qui leges continerent hoſpitibus adverſas & inimicas, jure illo corrumpi & obliterari.* [c] Joſephus etiam, Antiochi res geſtas Hieroſolymis memoriæ tradens, aſſerit eum, fanis & aris ubique extructis, porcinas victimas in iis quotidie obtuliſſe; & intentato mortis metu, ad ſacra illa impura Judæos adegiſſe. Et Romani poſtea porci effigiem in ipſa Templi ſummitate ſtatuerunt, ut ſpectaculum odioſum adeo Judæos ureret, & eorum animos ab antiqua ſede recuperanda magis averſos redderet. Cum etiam Judæorum inimici fidem ſuam explorare vellent, eos ad porcum [non leporem, cygnum, cuniculum, aut quodvis aliud animal ex immundorum grege,] comedendum cogere ſtuduerunt. Nam, ut alia exempla prætermittam, in aſperrima illa perſecutione contra Judæos Alexandrinos a [d] *Flacco* excitata, carnes porcinæ tanquam tentamenta Judæis offerebantur: qui enim guſtaverant de iis, dimittebantur; in eos autem diris modis animadverſum eſt, qui carnis illius eſu ſe polluere, religioni habuerunt. Nemo autem vel probabiliter dixerit, cur ethnici porco, tanquam animi ſui in Judæos eorumque ritus iniquiſſimi ſigno & inſtrumento, toties uterentur; niſi quod omnibus innoteſceret, Judæos id animal, præter cætera, ſummo in contemptu & deteſtatione habuiſſe.

Hujus odii ratio obſcura.

INTEREA temporis odium illud acerrimum (nulla inedia, nullo convitio, ſupplicio nullo, expugnandum) quo Judæi porcum miſellum proſequebantur, ethnicis frequentem mirandi materiam attulit: nec quicquam a Gentilibus, prout & Chriſtianis, tam ſollicite quæſitum eſt, quam cur Judæi ab eſu carnis porcinæ, præter cibos & beſtias omnes immundos & Lege vetitos, tam ſancte, tam pertinaciter, abſtinuerint.

Gentilibus antiquis.

HUJUS abſtinentiæ ratio Gentilibus tam obſcura videbatur, ut Plutarchus hanc inter alias arduas & perplexas quæſtiones, in doctorum ſynodo agitandas referat, [e] πότερον οἱ Ἰουδαῖοι σεβόμενοι τὸν ὗν, ἢ δυσχεραίνοντες, ἀπέχονται τῶν κρεῶν· *Utrum Judæi, ſuem venerantes, aut* potius *averſantes, carne* ejus *abſtineant?* Atque ibi convivas in partes diviſos reperiamus: nam Calliſtratus animal illud τιμῶ τινα ἔχειν, in honore aliquo apud Judæos habitum, eoſque ideo carni ſuillæ parcere, arbitratur: ex adverſo, Lampridius Judæos ſuem abominari ſentit, & varias rationes ſibi fingit, quæ virum illum rerum Judaicarum penitus ignarum probant. Suam & [f] *Tacitus* rationem, ſed filo craſſiore contextam, affert: *ſue*, inquit, *abſtinent* Judæi, *memoria cladis, quod ipſos ſcabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium.* Rationem non minus futilem reddit [g] *Porphyrius*, qui ideo Judæos & Phœnices a ſuibus temperaſſe opinatur, ὅτι οὐδ' ὅλως ἐν τοῖς τόποις ἐφύετο, *quod omnino in regionibus illis haud naſceretur.* Hanc autem rationem falſitatis arguit, quod Dæmones *Mat.* 8. 32. porcorum greges in quos tranſirent, in vicina Gergeſenorum regione reperirent. *Petronius* Judæos porcum coluiſſe ſentit, ideoque numen ſuum morſu violare noluiſſe. Nam, [h] ait ille,

Judæis, licet & porcinum numen adoret.

Sed plerique Gentilium, hujus a ſuibus abſtinentiæ rationem minime capientes, eam e fanatico & pertinaci Judæorum ingenio manare crediderunt. Ea mens erat *Antiocho*, ſacerdotem Eleazarum, annis jam gravem, & carnem porcinam guſtare recuſantem, ſic alloquenti; [i] μὴ τοσοῦτον χρόνον δ' μοι δοκεῖς φιλοσοφεῖν, τῇ Ἰουδαίων χρώμενος θρησκείᾳ· Διὰ τί γὰρ τῆς φύσεως κεχαρισμένης καλλίστῳ τινὶ τοῦδε ζώου σαρκοφαγίαν βελτύτῃ; &c. *Poſt tantum temporis* in mundo tranſactum, *non videris mihi philoſophum agere, Judæorum inſtitutis & ſacris utens. Quid enim, natura carnis tam ſuavis eſum indulgente, hujus imprimis animalis* [porci] *carnes abominaris? Plane delirum eſt, deliciis innocuis frui nolle; & impium, ipſos naturæ favores averſari*, &c.

Et Chriſtianis.

NEC Gentiles tantum, ſed & Chriſtiani plurimi, hujus a ſuibus abſtinentiæ cauſam ignorarunt, & in illius ratione indaganda, pari mentis ardore, & pari [i. e. nullo]

a *Sur.* 2. v. 175. b *Diod. Sic. apud Phot.* in *Bibl.* p. 1151. c *Antiq. Jud.* l. 12. c. 5. p. 533. d V. *Philon.* in *Hiſtor. Flac.* p. 979. e *Sympoſ.* lib. 4. *prob.* 5. p. 669. f *Hiſt.* l. 5. *ſub init.* g *De Abſtin.* l. 1. §. 14. h In *Fragment.* c. 116. i *Ap. Joſeph.* lib. *de Mac.* c. 5. p. 1396. 35

1 Vid. *Eclog.* 1. ex *Diodor. Sic.* lib. 31. p. 902.

SECT. IV. cum ſucceſſu, plurimum deſudarunt. Horum enim nonnulli, Judæos a porco, ob rationem phyſicam, penitus abhorruiſſe ſentiunt. Inter eos locum haud obſcurum meruit [a] *Cunæus*, qui ſic opinionis illius patrocinium ſuſcipit; *fuit olim populus Iſraeliticus mire obnoxius iis morbis qui Syros ut plurimum atque Ægyptios infeſtabant. Vitiligines enim, pſoraſque, & tetra ulcera jam olim gentibus illis, velut proprias peſtes, adſcripſere, ſummi Medicorum. Hos autem, & ſimiles-morbos uno nomine complexus eſt Moſes, &* Lepram *vocavit. Porro in ſuibus ſcabies & immundities, non vitium, ſed natura eſt. Quare ne ad corporum pravam affectionem contagio quoque accederet-ex eſu contactuve, paulo ſuperſtitioſius averſati ſuem ſunt, quam aut lex Numinis fortaſſe juſſerat, aut poſitum in gentium aliarum inſtitutis erat.* Hiſce paria ſunt *Thyſii* illa, [b] *nullus æque morbus Orientem fatigavit, quam lepra atque inſanabilis contagio. Eidem porcorum natura maxime obnoxia. Quare & eſus vetitus, ne in homines paſſim eadem virulentia ſerperet.* Eandem opinionem veterum quorundam Judæorum animis inſediſſe, ſatis e [1] Talmudiſtis intelligere eſt, *Tractat. de Sabbat.* fol. 129. ubi inquiunt, פגע ברבר אחר קשה לדבר אחר, *qui incidit in rem aliam, periclitatur e re alia*, id eſt, ad mentem Gloſſatorum, *porcum comedenti periculum eſt a lepra.* Eandem rationem & apud ethnicos aliquos fidem inveniſſe, colligere licet e [c] Lampridii [2] verbis, qui Judæos ſuem abominari dicit, quia ſub ventre ſolet eſſe λέπρας ἀνάπλεως ϗ ψωρικῶν ἐξανθημάτων, *lepra plenus & ſcabioſis puſtulis.* At ſi ratio illa quid ſolidi contineret, proculdubio Judæorum vicini tot porcorum greges nunquam aluiſſent, nec Græci & Romani veteres porcum & aprum inter menſæ delicias numeraſſent. Neque, ſi ea ſola ratione a ſuibus abſtinuiſſent Judæi, opus erat ut ab eorum viſu, tactu, & nomine abhorrerent.

ALII itaque ad rationem ſymbolicam confugiunt, & Deum ſuis eſum præcipue vetuiſſe ſentiunt, ut ſub figura animalis impuriſſimi & prono ſemper in terram capite ventri deſervientis, populum illum ab omni morum impuritate & affectibus terram ſolummodo ſapientibus tacite & ſymbolice avocaret. Ita judicavit [d] Novatianus: *Cum ſuem cibo prohibet aſſumi, reprehendit utique cœnoſam, luteam, & gaudentem vitiorum ſordibus vitam, bonum ſuum non in animi generoſitate, ſed in ſola carne, ponentem.* Sic & animum induxit [e] Lactantius, ita mentem exprimens; *eodem ſpectat etiam ſuillæ carnis interdictio; a qua cum eos abſtinere Deus juſſit, id potiſſimum voluit intelligi; ut ſe a peccatis & immunditiis abſtinerent. Eſt enim lutulentum hoc animal, & immundum; nec unquam cœlum adſpicit, ſed in terra toto & corpore & ore projectum, ventri ſemper & pabulo ſervit.* Et, poſt pauca, *Interdixit ergo ne porcina carne uterentur, id eſt, ne vitam porcorum imitarentur, qui ad ſolam mortem nutriuntur: ne ventri ac voluptatibus ſervientes, ad faciendam juſtitiam inutiles eſſent, ac morte afficerentur.* Sed & hæc ratio hominum potius ingenium quam legis ſimplicitatem ſapit: Deus enim leges omnes quæ vitam & mores ſpectant, verbis apertis tradere ſolet, non ad morem *Pythagoræ*, ſymbolis & verborum nebulis involutas.

THEODORITUS itaque rationem temporariam & e ſeculi tunc præſentis uſu petitam excogitavit. Ob auctoris dignitatem rationem illam [f] verbis ejus repetitam dabimus: [3] διά τοι τῦτο ϗ χοιρείων ἀυτὲς μεταλαγχάνειν κρεῶν διεκώλυσεν· ἐπειδὴ τύτων μόνων Αἰγύπλιοι μετελάμβανον, τῶν ἄλλων ὡς θεῶν ἀπεχόμθροι· *Ideo & illos carnibus ſuillis abſtinere juſſit, quia his ſolis Ægyptii veſcebantur, cæteris tanquam Diis abſtinentes.* Sed hanc etiam rationem vanitatis arguunt antiquorum teſtimonia, quibus apertum eſt Ægyptios porcum μιαρὸν ζῶον *fœdum animal* habuiſſe, & ab illius eſu, tactu, & immolatione (niſi forte in pleniluniis) abſtinuiſſe. Nullam ea de re dubitandi locum relinquunt, Herodoti, Anaxandridis, Æliani, Plutarchi, & Apionis, quæ [g] Cl. Bochartus congeſſit, teſtimonio.

ALII nodum quem ſolvere neſciunt, ſecare ſatagunt, & dicunt Judæos, nulla ratione, ſed ſola ſuperſtitione ductos, porcum & ipſum nomen ejus in odium traxiſſe longe maximum. Nempe, inquiunt, Judæi nullum unquam medium inter legis contemptum & ſuperſtitioſam ejus obſervationem tenere norant. Hinc autem opinionem illam ratione deſtitutam colligo, quod non ſolum Judæi, ſed & ipſe Deus, porcum

a *De rep. Hebr.* l. 2. c. 24. b *Memorab. Vet. Rerump.* c. 1. p. 29. c *Ap. Plutarc. ub. ſupr.* p. 671. A
d Cap. 3. de *Cib. Judaic.* p. 733. C e *Inſtit.* l. 4. cap. 17. p. 207. f Serm. 7. de *ſacrif.* g *De animal. ſacr.* P. 1. l. 2. col. 703.

1 Vid. *Gemaram*, in *Miſchna* de *ſabbato*, Tom. 1.
2 Apud *Plutarc.* legitur *Lamprias. Bochart.* quidem in libr. 2. de *animal. ſacr.* c. 57. col. 698. (quem paulo poſt *Spencer.* laudat) ad *Plutarc.* provocat, & *Lampridii* mentionem facit.
3 Vid. Tom. 4. p. 585. A

(quan-

(quanquam opus manuum ſuarum) præ cæteris agri beſtiis deteſtari videatur. Cum enim exprimere velit, quantum hypocritarum, plenam licet officii, religionem abominatur, Jeſ. 66. 3. *Qui*, inquit, *jugulat bovem*, ac ſi *occideret hominem: qui mactat ovem*, ac ſi *decollaret canem: qui offert oblationem*, ac ſi offerret *ſanguinem porci*. Et cap. 65. 4. Ut ſcelera in legem admiſſa depingeret & aggravaret, ait, *populus* eſt *qui ſemper me coram provocant; qui ſacrificant in hortis; qui comedunt carnem ſuillam, & jus immundarum carnium* habent in *vaſis ſuis*. Et cap. 66. 17. *Qui porci carnem comedunt, & rei abominabilis & muris, pariter conſumentur, inquit Dominus.* SECT. IV.

HIC itaque nodus, vindice digniſſimus, etiamnum ſupereſt, quid porcus meruit, ut ille, ſupra cætera animalia in immundorum numerum relata, tam impurus & abominandus haberetur? Quæ mens, quæ ratio veterum Judæorum, quod a guſtu, tactu, viſu, imo & nomine, porci abhorruerint adeo, quaſi animal illud vix inter opera divina numerarent? Nobis ſane res hæc admirationem eo majorem moveat, quod porcus ungulam dividat, adeoque contra munditiæ normam minus quam equus & aſinus (qui nec ruminant, nec ungulam dividunt) peccare videatur. Ne Lectorem diutius ſuſpenſum teneam, ſex rationes aſſignandæ videntur, cur porcus olim odio tam ingenti laboraret, & animalium gregem impuritate ſuperare crederetur. Sex itaque rationes aſſignantur.

(1°.) PORCUS ungulas equidem fiſſas habet, ſed non ruminat, adeoque a munditiæ norma quam Deus inſtituit, inſigniter aberravit. Inde cenſetur inter ea quæ [1] Joſephus vocat ἀνόσια LXX ἀκάθαρτα ζῶα, id eſt, ὐ θύσιμα, οὐδ' ἐδώδιμα, quæ nec immolare nec comedere religio patitur. Hanc rationem diſerta confirmant [a] legis verba, *& ſus, cum dividat ungulam, ſed non ruminet, immundus eſt vobis.* Nil opus eſt itaque ut ad porci lepram & puſtulas, aut cœnum & volutabrum recurramus, ut rationem inveniamus, cur animal illud in impuris habeatur. Porcus non minus quoad uſum, quam naturam ſuam, mundus manſiſſet, ſi legis auctor inſignem illum munditiæ characterem, ruminationem intelligo, ei non denegaſſet. Magno itaque cum negotio nugas agunt, qui alias rationes præter eam quam Lex ipſa dedit, anxie indagare ſolent, cur Deus ſuem animal immundum & a Judæorum menſis ablegandum declaraverit. Prima.

(2°.) PORCUS animal erat, non tantum legali, ſed & naturali quadam immunditie, præ cæteris fœdum & infame. Nam porcus luto & cœnoſis volutabris gaudet, fœdiſſima quæque vorat, & potu tam ſpurco delectatur, ut non tam immundus, quam immundities ipſa, videatur. Atque hæc morum impuritas adagio ſacro cauſam dedit, [b] ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου, *ſus lota ad volutabrum cœni.* Ex hoc luto pullulaſſe videtur aſperum illud odium quo Judæi ſuem inprimis averſabantur. Sic olim judicavit Clem. Alexandrinus, Stromat. *lib.* 7. [2] ubi ait, ταύτῃ γὺ μάλιϛα Ιουδαῖοι χοιρείου ἀπέχονται, ὡς ἂν τοῦ θηρίου τούτου μιαροῦ ὄντος· *Ea ratione Judæi maxime abſtinent a carne ſuilla, utpote quod hoc animal ſit maxime ſpurcum.* [c] Lampridius [3] etiam porci odium Judæorum mentibus inuſtum exiſtimavit, quia nullum aliud eſt animal βορβόρῳ χαῖρον ἧττον, γὺ τόποις ῥυπαροῖς γὺ ἀκαθάρτοις, *cœno tam gaudens, ſordidiſque & impuris locis.* Et ratio illa eo propius ad verum accedere putetur, quod Judæorum leges immunditiem omnem curioſe prohibeant, & eo præcipue collimet inſtitutio Moſaica, ut gentem illam rudem & inter lateres enutritam, ad morum elegantiam & prima quædam humanitatis rudimenta fingat formetque. Hoc [d] Maimonidi haud inſcite obſervatum: nam diſcipulum alloquens, *noſti*, inquit, quam anxie *Lex* omnes *ſordes* omnemque *immunditiem prohibuerit, in corporibus, pannis, ollis, agris quoque & in caſtris*, ut nil dicam de ipſis urbibus. Sectione etiam ſuperiori obſervamus, Deum Judæos ad munditiem in cibis curandum legibus devinxiſſe, & animantia tantum puritate quadam corporea cæteris præcellentia iis in cibum conceſſiſſe. Judæi itaque, cum odium in porcinum genus tam infeſtum gererent, non tam Legis literam, quam ſcopum & analogiam, ſpectaſſe videntur, & a porco tanquam animalium impuriſſimo, & reali quadam Legis ejus contradictione, penitus abhorruiſſe. Huic rationi non occulte favet Joſephus: nam Antiochi [e] facinora Hieroſolymis perpetrata referens, inter alia, [e] inquit, in templo *ara poſita porcos mactavit*, θυσίαν ἣ νόμιμον, οὐδὲ πάτριον τῇ Ιουδαίων θρησκείᾳ ταύτῃ ὁλοτελῶν, *ſacrificium peragens neque legale, neque Judæorum cultui cognatum & conſentaneum.* Quibus innuit, hujuſmodi victimas porcinas cum **puræ* legis inſtitutis adverſa fronte Secunda.

a *Lev.* 11. 7. b 2 *Pet.* 2. 22. c *Ap. Plutarch. loc. ſup. laud.* d *Mor. Neb.* p. 3. c. 48.
e *Antiq. Jud.* l. 12. c. 5. p. 533. 15 * *Pſal.* 19. 7, 8, 9.

1 Vid. de *bello Jud.* l. 4. p. 1184.
2 Vid. pag. 849.
3 Vid. pag. 134. Not. 21.

SECT. IV. pugnare, nec minimum cum religionis Judaicæ norma, ſcopo, vel analogia conſenſum colere.

Tertia. (3°.) HAUD ineptum eſt opinari, Judæos eo majore flagraſſe porci odio, quod ſimilibus aliarum gentium moribus & affectibus plurimum accenderentur. Nam auctor [a] ille laudatiſſimus, plurimis veterum teſtimoniis probatum dedit, antiquos Arabes, Phœnices, Ægyptios, mulieres quaſdam Africanas, Æthiopes, Indos, alios, non minore cum faſtidio atque odio, quam ipſi Judæi, ſuis eſum tactumque vitare ſolitos. Quod autem populi illi *Judæorum æmuli* (uti contendit vir doctiſſimus) a ſuibus abſtinuerint, affirmare non auſim. Quantum enim conjectura percipiamus, ipſa porci fœditas, ethnicis ſtomachum commovit, eumque in eorum odium, pluſquam Judæorum exemplum, traxit. Nam [b] Ælianus de ſue loquens, τοῦτο τοι, inquit, ἐμίσησαν Αἰγύπτιοι τὸ ζῶον, ὡς μυσαρὸν καὶ πόμβορον· *Proinde Ægyptii hoc animal oderunt, ut pollutum & omnivorum.* Et [c] *Herodoto* teſte, Ægyptii ὡς μιαρὸν ἢν γλωτα θηρίον εἶναι, *ſuem beſtiam immundam eſſe arbitrantur, quam ſi quis vel tranſeundo contigerit, ſe una cum veſtibus flumini immerſum abit.* Hoc eo minus a fide abhorret, quod certum ſit, ethnicos externæ munditiæ curam ſcrupuloſam habuiſſe; & ex antiquo Gentilium uſu hauſtum videatur, quod munditiem externam tanti fecerit, & in præcipua religionis ſuæ parte poſuerit, Mohammedes. Sed ut paululum egreſſus ad incœptum redeam: cum tot gentes puritatis alicujus ſtudioſæ, a porco, tanquam ambulante ſterquilinio, fugerent; veriſimile eſt Judæos ab animali illo eo religioſius abhorruiſſe, ne aliter minore puritatis zelo quam gentes exteræ flagrare viderentur. Deinde, ſic erat Hebræorum antiquiorum ratio & natura, ut dogmata moreſque omnes, gentium clariorum conſenſu comprobatos, zelo fervidiore plurimum amplecterentur.

Quarta. (4°.) JUDÆI veteres eſum tactumque porci religioſius evitarunt, forſan quod animalis tam ſpurci fuga atque odium animi Judaiſmo addictiſſimi teſtimonium, ſed illius eſus aut uſus frequens hominis a lege cultuque Judaico ad Ethniciſmum deficientis argumentum, inter ſeipſos haberetur. In hanc ſententiam propendet animus, quod Judæi, ubicunque degentes, tam clara tamque frequentia animi porcis infenſiſſimi præberent teſtimonia; & quod, mille licet gentium convitiis & tormentis vexati nunquam adduci poſſent, ut carnis ſuillæ odium deponerent, aut illius eſu legis præſcriptum violarent. Cum etiam *Antiochus* aliique virus ſuum in Judæos & eorum cultum evomere, eoſque contumeliis gravioribus laceſſere, ſtuderent; nil prius habebant quam ut eos ad eſum porci cogerent, & animalis illius immundiſſimi ſanguine ſacra ſua contaminarent. Tradit [d] Joſephus, Antiochum coegiſſe Judæos, ut abrogato more patrio, infantes ſuos incircumciſos relinquerent, & porcos ſuper aram immolarent. Quid autem Antiochus hæc duo mandata conjunctim daret, niſi quod eodem ſpectarent utraque, & Judæorum legi morique pariter adverſari crederentur? His accedit, quod *Juvenalis*, hac a ſuibus abſtinentia, tanquam nota & charactere peculiari, Judæam nobis deſcriptam dederit. Sic enim Satyra ſexta regionem deſignat *Agrippæ* ſubditam,

Obſervant ubi feſta mero pede ſabbata reges,
Et vetus indulget ſenibus clementia porcis.

Senibus dicit, quod ibi ſeneſcant porci, cum non mactentur. Cum hæc omnia mecum reputo, facile inducor ut ſentiam, Judæos antiquiores abſtinentiam a porco [utpote animali a religionis ſuæ munditia maxime alieno] inter ſigna hominis Legi conſtanter adhærentis habuiſſe, eumque inter Dei & religionis patriæ deſertores numeraſſe, qui eſu vel tactu animalis tam ſœdi ſe contaminaret. Et veriſimile eſt, Turcas hodiernos hanc veterum Judæorum ſententiam, una cum porci odio, a majoribus ſuis Judaiſmo tinctis accepiſſe, & ad eorum religionem tranſtuliſſe: nam apud eos hodieque, [e] qui carnem ſuillam comederit, [1] *Iſlamiſmum* cenſetur *ejuraſſe*.

Quinta. (5°.) A ratione nequaquam alienum videtur, Judæos antiquiores odio eo majori porcum habuiſſe, quod animal eſſet cui Gentiles in *februis, ſacrificiis, myſteriis magicis, feſtis, & pactis ſanciendis*, locum præcipuum tribuebant,

QUALEM in gentilium *februis* & initiis locum obtinuerit, ſatis intelligere eſt e jam

a Bochart. *de. animal. Sac.* P. 1. l. 2. col. 702, 703. b *Hiſt.* lib. 10. c. 16. c *In Euterp.* c. 47.
d *De Bel. Judaic.* l. 1. c. 1. p. 958. e V. *Tho. Smith. ub. ſup.* p. 43.

1 *Mohammedes* religionem ſuam nomine iſto ſæpe coneſtat. vid. *Alcoran. ſur.* 2. verſ. 19. &c. ubi dicit, *religio apud Deum eſt Eſlam.* Gelaleddinus, qui *commentarium* in *Alcoran.* ſcripſit, ait, *Eſlam eſſe legem, cum qua miſſi ſunt legati, fundatam ſuper unitatem Dei.* Vox autem ipſa ſibi vult *traditionem*; quaſi huic *legi*, ſeu *religioni* totum ſe aliquis *tradat*. vid. not. *Lud. Marraccii* in *ſur.* 3. *Alcoran.* p. 107. Alii quidem *Eſlam* reddunt, *pacem, ſalutem*, juxta vocem Hebraic. שלם Hinc *Mohammedanus* & *Muſlimus* idem ſonant, viz. qui *ſalutem* & *pacem ingreſſus eſt*.

citatis

citatis Prophetæ [a] verbis; *qui ſe ſanctificant & purificant in hortis,* —— *qui carnem porci comedunt, & rei abominabilis & muris,* &c. In quæ verba, Cl. Seldenus non de nihilo conjicere videtur, [b] porcum apud Europæos, murem autem & porcum apud Aſianos, primas inter februa & luſtrationes habuiſſe. SECT. IV.

NEC Sus, in februis tantum, ſed & *ſacrificiis* ethnicorum, locum primarium tenuit. Veritati huic [c] *Varro* teſtimonium ſatis amplum perhibet: *Jus Græce dicitur* ὗς *olim* [θῦς.] Sus ita *dictus ab illo verbo quod dicunt* θύειν, *quod eſt immolare: ab ſuillo enim pecoris genere immolandi initium primum ſumptum videtur. Cujus veſtigia, quod initiis Cereris porci immolantur; & quod initiis pacis, fœdus cum feritur, porcus occiditur; & quod nuptiarum initio in Hetruria — nova nupta & novus maritus primum porcum immolant. Priſci quoque Latini, & etiam Græci, in Italia idem factitaſſe videntur.* Paria ſcribit Athenæus lib. 9. [1] ubi hæc habentur, οἱ δὲ σῶ εἰρῆσθαι οἰονεὶ θῶ, τὸν εἰς θυσίαν ἐυθετοῦντα, *quidam* σῶ *dici putant, quaſi* θῶ, *quod ſacrificiis apta ſit.* Hiſce conſona ſunt Ovidii verba, ſummam inter victimas antiquitatem porcæ tribuentia,

[d] *Prima Ceres avidæ gaviſa eſt ſanguine porcæ,*
Ulta ſuas merita cæde nocentis opes.

Neque hæc victima locum antiquum ſolummodo, ſed & frequentem, in gentilium ſacris habuit. Eos enim porcum ad *Lares* placandos immolare ſolitos, docent *Horatii* illa,

—— [e] *immolet æquis*
Hic porcum Laribus ——

Eos hac victima luſtraſſe compita, [f] *Propertius* indicat, cum ait,

Parva ſaginati luſtrabant compita porci.

Quin & hoc ſacrificium gentes aliquæ, præcipue ad mentem ſanam impetrandam, obtulerunt. Ideo enim Antiochus [ἐπιμανὴς, i. e. *furioſus*, dictus] hoc [g] ſacrificii genus toties elegiſſe creditur, ut inſaniam ejus porcis piacularibus expiaret.

Porcum etiam *in myſteriis magicis* uſitatum, docent Prophetæ illa; [h] *qui habitant in ſepulchris, & in* [2] *locis deſertis pernoctant, qui comedunt carnem ſuillam, & jus immundarum* carnium habent in *vaſis ſuis.* E quibus liquidum eſt, porcum animal magicum fuiſſe, & ethnicos carnis ſuillæ vel juſculi e carne confecti comeſtione, tanquam ſacramento & ritu magico, ſe Dæmoni conſecraſſe, & δαιμονολήπτους evaſiſſe. Cum in his ſimus, obſervare juvat, carnis Dæmoni oblatæ juſculum partem haud exiguam in ceremoniis Gentium magicis & idololatricis antiquitus habuiſſe. Huic conjecturæ ſpeciem conciliant [i] *Pauli Veneti* verba, ſuperſtitioſos Orientalium quorundam ritus ita referentis; *occidunt arietes, & ſanguinem ipſorum in cœlum ſpargunt,* —— *ſed & fumum de lignis aloes faciunt, & jus carnium in aera ſpargunt.* Et lib. 3. cap. 24. de aliis ex Oriente idololatris, eorumque moribus ſacris, agens, *portant*, inquit, *cibos ſecum, quos in menſa ante idolum ponunt, & putant Deos comedere de appoſito cibo, & præſertim jus carnium profundunt illis, quo potiſſimum delectari — putantur.* Sed hæc forſan a re præſenti nonnihil deflectere cenſeantur.

PORCUS inſuper, locum haud obſcurum in *feſtis* gentilium tenuit. In feſtis *ſacris*: nam, [k] Athenæo [3] teſte, Argivi diem feſtum egerunt Veneri, & a ſue tunc temporis immolata, eum ὑσήια nuncuparunt. In feſtis etiam *civilibus*, porcum pro ſummis deliciis habitum, e Juvenali diſcimus, [l] ubi ait,

Moris erat quondam feſtis ſervare diebus
Sicci terga ſuis, rara pendentia crate,
Et natalitium cognatis ponere lardum.

Nec ethnici ad myſteria tantum & feſta, ſed & pacta ſolenniora ſancienda, porcum inprimis adhibebant. Sic *Varronem* teſtantem audivimus modo, & idem e *Virgilii* verbis eliciamus, *Æneid.* 8. v. 640.

Armati Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant: & cæſa jungebant fœdera porca.

a *Jeſ.* 66. 17. b *De Diis Syr. ſynt.* 1. c. 6. p. 180. c Lib. 2. de *Re Ruſtic.* c. 4. p. 162. d *Faſtor.* lib. 1. v. 349. e *Horat. Serm.* lib. 2. v. 164. f Lib. 4. *Eleg.* 1. v. 23. g V. *Joſeph. Valentin.* ad l. 1. *Machab.* cap. 1. com. 5. h *Jeſ.* 65. 4. i *De regionib. Oriental.* lib. 2. c. 41. p. 383. k *Deipnoſophiſt.* lib. 3. l *Satyr.* 11. v. 83, 84.

1 Vid. pag. 401. C & *Caſaubon. Animadverſ.* in *Athen.* col. 686.

2 בנצורים *Buxtorf.* interp. *apud cuſtodita*, i. e. *idola quæ cuſtodiuntur a ſuis cultoribus, non autem cuſtodiunt eos.* Juxta *Ab. Ezram*, quidem, *in locis deſertis:* ſed R. *Salomon.* & *Chaldæum Interp. apud cadavera mortuorum, quæ Necromantæ cuſtodire ſolebant, ut ab iis aliquid ſciſcitarentur.*

3 Vid. p. 96. A & *Caſaubon.* col. 183.

Sect. V. Ideo porcus in Romanorum [a] vexillis, tanquam pacis indicium & argumentum, ſæpe, pingebatur.

Cum itaque porcus in Gentilium ritibus moribuſque partes præcipuas obtineret; non ſine ratione conjicio, Judæos animal illud non immundum ſolummodo, ſed pene ſacrilegum habuiſſe, & ideo porcum ſummo cum contemptu atque odio excepiſſe, quod ethnici porcum honore & affectu ſingulari proſequerentur. Nam ex more legis eſt, idola omnia *abominationum* nomine vocare, & quo magis res aliqua idololatriæ cognata & conjuncta eſt, eo majorem ei fœditatem & ſpurcitiem attribuere. Nam inde venit, quod in lege, vacca rufa, canis, aſinus, animalia tam vilia & impura habeantur, quod e loco & uſu ſuo in Ægypti myſteriis, novam & ſingularem immunditiem contraxiſſent. Huic aſſertioni fidem alibi facturi ſumus.

Sexta. (6°.) Ad poſtremum majorum traditio, & opinio longi temporis uſu fideque firmata, odii tam infeſti cauſa non minima cenſeri poteſt. Judæorum vulgus hodie odium in porcos, tanquam gentile quiddam, majorum traditione & fide comprobatum, retinere, minime dubitandum eſt. Eorum enim inertes oculi nihil in legis cortice percipere valent, cur porcos, præ cæteris animalibus ex impurorum grege, fugerent adeo & deteſtarentur. Hic patres ſuos fide ſupina ſequuntur, eoſque majores ſuos feliciter & cum ratione ſecutos arbitrantur; adeo ut hac in re, majorum ſuorum ſimii potius quam ſectatores eſſe videantur. Ut omnia in ſummam colligamus: odium illud quo Judæi porcum olim (uti & hodie) proſequebantur, lex quidem plantavit, nativa porci fœditas rigavit, eique præjudicium, traditione & uſu longo confirmatum, dedit incrementum. Ne vero nimis extra callem abeam, eo me jam recipiam, unde paululum aberraſſe videar.

SECT. V.

Animalium & Ciborum diſcrimen, idololatriæ remedium fuiſſe, & quomodo.

De Judæorum legibus animalium & ciborum diſcrimen inſtituentibus, earumque cauſis proximis & ſpecialibus, egi hactenus. Argumenti ratio jam poſtulat, ut earum finem generalem & ultimum in lucem proferam. Miſſa itaque verborum ambage, ſtatim in rem præſentem veniam: legum earum finis generalis & ultimus, is erat; ut idololatriæ propagationem inhiberet, Judæos a familiari gentium exterarum uſu & communione ſeparando. Ut autem rationi huic lumen & fidem afferam, opus eſt, ut oſtendam, 1°. Legem, cibos nonnullos tanquam immundos prohibendo, Judæos a gentilium cœtu & communione ſegregaſſe. 2°. Legem illam, hac præcipue ratione, plurimum ad idololatriam inhibendam & præcavendam profuiſſe.

Ciborum diſcrimen Judæos a Gentilium ſocietate ſeparaſſe.

Docendum eſt primo, legem, ciborum diſcrimen inducendo, Judæos a gentilium cœtu & ſocietate ſeparaſſe. De judæorum gente (ut altiuſcule ordiamur) Spiritus afflatu prædixit Balaam, [b] *ecce populus ſeorſim habitabit,* ἐν οὐ ἔθνεσιν οὐ συλλογισθήσεται. *Et in gentium cenſum non venturus eſt.* Quæ ſane prophetia complementum literale ſortita videatur, in ipſa terra *Palæſtinæ*, genti circumciſæ deſtinata: hanc enim ſic auctor eruditus nobis deſcriptam dedit, *clauditur undique montibus, hinc abruptis rupibus & profundis vallibus concurſu torrentum, inde altis & implexis anfractibus, ſic contractis, ut per anguſtos colles vix pateat tranſitus viatori.* Cum itaque terra Judæis deſignata tam difficiles & anguſtos haberet aditus, neceſſe erat, ut *populus* ille *ſeorſim habitaret*, & ab orbe pene toto phyſice divideretur. Nec ſatis habuit Deus, ut Iſraelitæ cancellis hiſce naturalibus a gente quavis extera dividerentur: nam ad hunc ſcopum, peculiaris illa, politiæ, cultus, victus, veſtitus, inſtitutionis denique totius Moſaicæ, ratio dirigebatur, ut illa ſancta natio a gentibus exteris, tanquam hortus a deſertis, diſcreta maneret & ſeparata. Sed inter inſtituta varia, quæ, tanquam paries intergerinus, Judæos a gentibus diſparabant, circumciſio & ciborum differentia notæ præcipuæ fuiſſe cenſeantur. De utroque itaque cum S. Petro contendunt [c] Judæi, gentibus *accedere* vel ulla ſocietate conjungi, prorſus illicitum aſſerentes. Fundamentum autem cui hæc opinio præcipue nitebatur, lex ea erat quæ ciborum & animalium diſcrimen induxit, & variis rationibus Judæos a gentilium ſocietate ſeparavit.

a V. *Jul. Caſ. Bulinger.* de *Conviviis.* l. 2. c. 24. b *Numr.* 23. 9. c *Act.* 11. 3.

Nempe,

SECT. V. Quatuor modis.

NEMPE, 1°. Quatenus peculiarem illam victus rationem Judæis præſcripſit, quæ familiarem cum Gentilibus conſuetudinem vix pati potuit. Nam qui fieri potuit, ut gentes illæ duæ menſæ ejuſdem communione fruerentur, cum eadem patina delicias forte Gentili, Judæo vero cibos immundos exhiberet, & animal illud quod Gentilis ſacrum habebat, Judæus devoraret? Quomodo una vivere, una veſci poterant, cum caro porcina, tanquam ferculum [a] delicatius, Gentilium menſis frequenter apponeretur, a cujus viſu tactuque Judæi penitus abhorruerunt? Rem hanc probe tenuerunt Hebræi veteres: liquet enim e literis [b] *Dolabellæ* ad magiſtratus Epheſiorum datis, eos duas cauſas obtendere ſolitos, ut immunitatem a militia impetrarent; nempe, quod eorum religio ſabbato arma ferre & itinera magna facere prohiberet, & difficile eſſet, ſi gentibus exteris immiſti viverent, præceptam victus rationem obſervare. Apud Alexandriden, Græcus quidam rationem haud abſimilem reddit, cur Ægyptiorum commilitium detrectaret;

Οὐκ ἐδίεις ὑεί· ἐγὼ ᾗ γ' ἥδομαι
Μάλιϛα τούτοις·
Non veſceris ſuilla: mihi nulla caro eſt
Quæ ſapiat melius.

Et ſane quamdiu Lex ea Judæos ad peculiarem victus rationem ſervandam aſtrictos tenuit, commode fieri non potuit, ut ethnicis, ejuſdem menſæ communione, connubio, commilitio, vel commercio familiari, jungerentur.

(2°.) QUATENUS illa ciborum diſcretio Judæorum & Gentilium animos ab invicem alienos, & ad mutua fœdera vel amicitias contrahendas minus aptos & proclives, reddidit. Certum eſt, hoc ciborum diſcrimen fuiſſe tandem ῥίζαν illam πικείας, unde mutua odia & omnis generis actus inhumani pullularunt. Hinc enim Judæi Gentiles averſandi, & eos hoſtili odio proſequendi anſam arripuiſſe videntur. Nam auctore [c] Diodoro, [1] nunciatum eſt Antiocho, Ιουδαίους μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *Judæos ſolos ex omnibus populis extraneis inſociabiles eſſe, & cæteros pro hoſtibus habere.* De iiſdem ſequitur, μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδ' εὐνοεῖν· *Cum nulla alia gente menſam omnino habere communem, neque bene* eos aliis *velle:* & mox iis tribuitur μισανθρωπία πάντων ἐθνῶν, *odium humani generis.* Et alii ſcriptores ita paſſim loquuntur de Judæis, quaſi omnem erga gentes alias humanitatis ſenſum exuiſſent. E contra, Judæi non minus in odio Gentium erant, tanquam [d] ἄμικτοι, ἀσύμφυλοι, ἀκοινώνητοι, *qui aliena conſortia, cognationes, communiones averſabantur,* & quod viderent eos (quod objicit [2] Tacitus) *ſeparatos epulis, diſcretos cubilibus,* & res ullas cum illis communes habere recuſantes. Quantum hæc Judæorum ἀκοινωνία Gentiles uſſerit, & eorum animos in Judæorum odium & contemptum inflammaverit, intelligere licet e [e] *Rutilii* verbis;

Nam loci querulus curam Judæus agebat,
Humanis animal diſſociale cibis.

Ubi poeta Judæum, ſarcaſmo ſcito quidem ſed virulento, ab homine diſtinguit, eum *animal*, per convicium, velut beſtiam, vocans. Ideo vero Judæum dicit, *humanis animal diſſociale cibis*, quod prout Judæi cum Gentilibus cibum capere recuſarent, ſic viciſſim & [f] aliæ gentes eorum conviviis accedere non dignarentur. Nil opus eſt alios teſtes accerſere, ut rem tam credibilem magis confirmemus: nam longa dies docuit, homines non minus animis quam moribus differre ſolitos, & vix æquo animo pati poſſe, ut quiſpiam in re levi, qualis eſt ciborum uſus, præfracte & cum religionis prætextu, ab iis diſcederet & diſſentiret.

(3°.) LEX illa Judæos a Gentilium conſortio arcebat, quatenus in ea ſanctitas quædam Judæis, & conſequenter Gentilibus immundities, aſcribebatur. Nam in locis iis omnibus, quibus Deus a cibis aliquibus abſtinentiam præcipit, ſanctitatem quandam peculiarem, tanquam præcepti rationem, Judæis tributam legimus. Nempe ſancti erant Judæi quatenus ex hominum communitate (veluti theſaurus & peculium) ſeparati, & quatenus Deo fœdere ſancto conjuncti, quatenus etiam aſperſi ſanguine taurorum & hircorum qui mundabat eos [g] πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, *ad carnis puritatem*, qua

a *V. Petr. Caſtellan. de eſu carn.* lib. 2. cap. 2. *Et Voſſ. de Orig. idololat.* l. 3. cap. 66. b *Ap. Joſeph. Antiq. Jud.* l. 14. cap. 10. p. 632. c *Ap. Phot. in Biblioth.* p. 1150. d *V. Grot.* not. in *Deut.* 7. 2. & ad *Epheſ.* 2. 15. e *Itinerar.* l. 1. v. 382. f *V. C. Barthii* not. in loc. g *Hebr.* 9. 13.

1 Vid. *Eclog.* apud *Diodor.* p. 901, 902.
2 Vid. *Hiſtor.* l. 5. *ſub init.*

SECT. V. puritate deſtitutæ gentes, *immundæ* cenſebantur. Ut rem verbo expediam: eodem modo Judæi ſancti mundique fuerunt, quo & animalia; munditie nempe, non naturali, nec morali, ſed ceremoniali, quæ originem *legi mandati carnalis* debuit. Hinc interim e Judæis non pauci criſtas erigere, animos ingentes ſumere, Gentiles ad canum ſortem & nomen deprimere, eoſque verbis illis faſtu & faſtidio plenis alloqui, [1] *ſta apud te, ne appropinques mihi, quia* [a] *ſanctior ſum quam tu.* Iſa. 65. 5. Omnes autem Judæi ſibi facile perſuadebant, eorum ſanctitatem violari, ſi quid commercii cum Gentilibus immundis haberent, eamque frœni loco datam quod eos a familiari Gentium uſu cohiberet. Sanctitatis hujus opinio, cauſa non poſtrema fuit, quod Judæi ſemper a profanorum ſocietate, moribus, inſtitutis & conſiliis, magna religione ſepararent.

(4°.) QUATENUS ea in lege diſerte dicitur, Deum Iſraelitas a cæteris gentibus *ſeparaſſe*. Pronum autem erat Iſraelitis, vocem illam de ſeparatione, non politica tantum [regimine & lege peculiari facta] ſed & perſonali, interpretari; cum præſertim apertum eſſet, id egiſſe Deum, ut gentem illam peculiari cultu, regimine, lege, veſtitu, regione, charactere, tanquam multiplici vallo circundato, a gentium profanarum aditu & ſocietate ſecluderet & cohiberet. Græci itaque, non ſine conſilio, ſic locum illum transferunt, [b] διώρισα ὑμᾶς ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν. Significat enim verbum διώρισα, hortum vel terram aliquam limite vel ſepimento peculiari a locis circumvicinis diſterminare. Inter alia vero ſepimenta quæ Judæos a gentium ſocietate ſeparabant, eorum idioma numeretur. Nempe proviſum eſt (uti docti ſentiunt) ne Judæi eodem cum Chananæis, aliiſque e vicinia gentibus, ſermone vernaculo uterentur, Nam Judæi atque Gentiles, modo linguæ communitate [magno illo ſocietatis & conjunctionis humanæ vinculo] colligati, facile ſocietate frequente conjungi poſſent, tandem & in gentem unam coaleſcere. Nehemias itaque vehementer iraſcebatur, quod Judæos aliquos [c] *Aſdodice loquentes*, Judaice vero neſcientes, deprehenderet.

Legem hac ratione idololatriæ obſtitiſſe.

OSTENDENDUM proximo, legem de ciborum delectu ad idololatriam præcavendam plurimum valuiſſe, Judæos a gentium aliarum ſocietate ſeparando. Hoc autem adeo obvium & apertum eſt, quod probatione vix egeat: nam proculdubio Deus ideo Judæos a gentium exterarum ſocietate & convictu longe ſemotos, & lege de cibis, quaſi muro firmiſſimo interpoſito, ſecluſos eſſe voluit, ne ſuperſtitionis ethnicæ contagionem haurirent, & frequens cum peregrinis commercium Diis & moribus peregrinis portam aperiret. Hanc legis illius mentem & finem ultimum fuiſſe, eo firmius credo, quod ſententia mea veterum nonnullorum ſuffragio confirmetur. Horum primus ſit *Ariſteas:* nam cuidam objicienti, [d] νομίζειν τοῖς πολλοῖς περιεργίαν ἔχειν πολλὰ τῶν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ περὶ τῆς τῶν βρωμάτων καὶ ποτῶν, καὶ τῶν νομιζομένων ἀκαθάρτων, &c. *Multis viſum eſſe, multa in lege temere comprehenſa, ut illa quæ de cibo & potu, & animalibus illis quæ habentur impura, tradita ſunt*; ſic apud auctorem illum reſpondetur: *cernis quid poſſint & efficiant converſatio & conſuetudo, quod homines ex converſatione improborum depraventur & fiant miſeri per totam vitam;* ——— [e] Hoc *diligenter contemplatus, utpote ſapiens legiſlator noſter,* ὅπως ἐν μηδενὶ συναλισγούμενοι, μηδ' ὁμιλοῦντες φαύλοις, διατροφὰς λαμβάνωμεν, πάντοθεν ἡμᾶς περιέφραξεν ἁγνείαις, καὶ διὰ βρωτῶν, καὶ ποτῶν, καὶ ἁφῶν, καὶ ἀκοῆς, καὶ ὁράσεως, νομικῶς· *ne per ullius impietatis communicationem inficeremur, neve converſatione improborum depravaremur, circumſepſit nos legali ſanctitate & puritate, cibi, potus, tactus, auditus, & viſus.* Senſum conſimilem ferunt [f] Agobardi verba: Judæis *quondam lex Dei præcipiebat, ne cum Gentilibus matrimonium copularent, neve cum iis commune convivium, celebrarent; ne videlicet per conſortia nuptiarum & communionem ciborum, a divino quidem cultu deficerent, idololatriæ autem jugo libertatem animi inclinarent.* Hæc proxime attingit ſermo ille S. [g] Baſilii; νόμος τὸν Ἰσραηλίτας τῆς τῶν ἐθνῶν ἐπιμίξεως ἐχώρισε, καὶ διάταξις τῆς ἐκείνης ὁμιλίας ἀπετείχιζεν, ἵνα τῆς εἰδωλολατρείας ἀναστείλῃ τὴν μίμησιν· *Lex Iſraelitas a gentium commiſtione ſejungebat, & illius decretum, quaſi muro interjecto, ab eorum conſuetudine ſeparabat, ut idololatriæ reprimeret imitationem.* Sed utut hæc ſe habeant, dubitari non poteſt, quin Deus legem de cibis differentibus eo præcipue conſilio dederit, ut Iſraelitas a gentium uſu familiari, & proinde ſuperſtitione, longiſſime removeret. Ut a cultu extraneo ſejunctiores eſſent, eos ne ſalem quidem cum idolorum cultoribus communem habere permiſit. Atque hinc factum videtur, quod Moſes,

a Ubi Targum habet, *quia mundus ſum præ te.* b *LXX.* in *Lev.* 20. 24, 25. c *Nehem.* 13. 24, 25. d *Hiſt. LXX. Biblioth. Gr. Pat.* Tom. 2. p. 870. e Pag. 871. f *Oper.* Tom. 1. p. 104. g *S. Baſil. Seleuc.* Orat. 6. p. 32. D

1 *Sta apud te.* Hebraica venuſtas ita ſonat, *accede ad te,* קרב אליך *ſanctior* &c. ita Hebr. *ſanctificavi te,* קדשתך

memo-

memoratis gentium moribus impuris & idololatricis, [a] proximo præceptum de abſtinentia ab animalibus immundis ingerat; nempe, ut intelligerent Iſraelitæ, Deum prædictam ciborum diverſitatem & delectum inſtituiſſe, ut eos a gentium cibis impuris & moribus impurioribus longe ſepararet.

CUM itaque id imprimis lege jam dicta cautum eſſet, ne Judæi gentium exterarum commercia frequentarent, & earum uſu familiari contaminarentur; ab inſtituto præſenti non multum aberrabimus, ſi (vice coronidis) obſervemus, & alias gentes eandem rationem ad mores patrios a corruptela conſervandos iniiſſe, & cives ſuos ab externorum congreſſu & victu cohibuiſſe. Nam *Chæremon* Ægyptius, mores ſacerdotum Ægypti referens, hæc habet, [b] τῶν ἐξωτικῶν τῆς θρησκείας οὐδενὶ συνεδίουν· *Nemini ab eorum ceremoniis alieno convivebant.* Οἵγε ἐν τοῖς ἀσεβεστάτοις ἐπίστευντο πλεῖν ἀπ' Αἰγύπτου διωλαβούμενοι ξενικὰς τρυφὰς καὶ ἐπιτηδεύματα· *Quin etiam ex Ægypto navigare, in rebus impiiſſimis habebant, ſibi caventes a luxu & moribus exterorum.* Ne cui itaque conjecturam temerariam feciſſe videar, ſi dixerim Deum populum ſuum ab Ægyptiorum & aliarum cultus extranei gentium congreſſu & victu Lege cohibuiſſe, quod Ægyptii veteres, ſuperſtitionis & doctrinæ ſuæ conſervandæ ſtudio, gentium aliarum commercia fugerent. Nam [c] Joſephi temporibus, *Ægyptiis* illicitum erat *veſci una cum Hebræis*, & hujuſmodi convivium profanum exiſtimabant. Quin & æquum eſt opinari, ſapientiſſimum animarum medicum antidotum e veneno facere, & iiſdem artibus ad Hebræorum ſalutem, quibus olim Diabolus ad eorum perniciem, uti voluiſſe. Præterea, cum [d] *Apollonius Molo*, Judæis invidioſe objiceret, quod [μὴ] κοινωνεῖν [ἤθελον] τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις, *commercium habere* [*nollent*] *cum hominibus aliam vivendi rationem amplectentibus*, Joſephus id non inficiatur, ſed defendit, auctoritate Platonis, qui cives ejus id inprimis monuit, δεῖ τοῦ μὴ δεῖν ὡς ἔτυχεν ὁπαμίγνυσθαί τινας ἔξωθεν, *extraneos aliquos iis temere commiſceri non debere*; & exemplo Lacedæmoniorum Græcorumque omnium, quos aſſerit, ὅτε τῆς πολιτείας, ὅτε τῆς παρ' αὐτοῖς διατριβῆς, *neque converſationis neque cohabitationis ſuæ participationem* peregrinis *exhibuiſſe*; ne ſi civibus quotidiana conſuetudo cum peregrinis intercederet, inde leges moreſque patrios evertendi occaſio naſceretur. Hæc dum perpendo, non adeo abſonum videtur opinari, Joſephum exiſtimaſſe, Deum Iſraelitas ſuos a frequenti gentium uſu & commercio, ciborum diverſitate, ſejunxiſſe, quod apud Ægyptios & alias gentes uſitatum eſſet, exterorum ſocietate civibus ſuis interdicere, ut hac ratione novis moribus aditum intercluderent.

CAP. VIII.

Legem idololatriæ obſtaculo fuiſſe, ſacra pleraque, certis locis, perſonis, & temporibus, aſtringendo.

CUM Deo viſum eſſet, ritum aliquem ſeculis antiquioribus uſitatum in ſacrorum ſuorum numerum admittere, curatum eſt ut Hebræi ritum illum circumſtantiis quibuſdam peculiaribus & ipſorum religioni propriis obſervarent. Quin & Hebræi omnes, quos ulla Legis conſcientia tenuit, religioſe curarunt, ut non tantum ritus ejus omnes, ſed & eorum formulæ & circumſtantiæ, more præſcripto peragerentur. Legimus enim [e] Davidem ſacerdotes & Levitas in certum ordinem redegiſſe, *ut offerrent ſacrificia omnia Domino in ſabbatis, neomeniis, & feſtis ſolennioribus juxta numerum, & ſecundum normam jugiter* obſervandam. [f] Ezra etiam & comites ſui e captivitate reduces, *celebrarunt ſolennitatem tabernaculorum, ſicut ſcriptum* erat, & obtulerunt *holocauſtum quotidianum in numero, ſecundum conſuetudinem, prout diei cujuſque officium poſtulavit.* Præ aliis autem ſacrorum circumſtantiis Lege præſcriptis, *locus, perſona*, & *tempus*, dignæ ſunt quas diligentius obſervemus, quod ad idololatriam abolendam plurimum momenti habuiſſe videantur. Eas itaque, prout noſtra fert tenuitas, ſigillatim tractaturi ſumus.

a V. *Levit.* 20. 23, 24, 25. & *Deut.* 14. 1, 2, 3, 4. b *Ap. Porphyr.* περὶ ἀποχ. l. 4. §. 6, 8. c *Geneſ.* 43. 32. d *Ap. Joſeph.* lib. 2. cont. *Apion.* p. 1387. 5 e 1 *Chronic.* 23. 31. f *Ezr.* 3. 4.

SECT. I.

SECT. I.

De ſtatis ſacrorum locis, & eorum ratione.

Sacra antiquitus ubique locorum celebrata.

ANTE Legem datam, in omni loco ab eminentia vel amænitate commendato ſacra præſtare, gentium omnium conſuetudine receptum erat. Multa moris hujus apud ſcriptores ſacros & profanos extant teſtimonia: ſed ſatis in præſens fuerit, ut unum Moſem conſuetudinis hujus teſtem audiamus. Sic autem ſe habent illius verba; [a] *funditus perdetis omnia loca quibus gentes quas poſſidetis ſervierunt Diis ſuis, ſuper montes excelſos, & ſuper colles, & ſub omni arbore viridi.*

Hæc licentia lege reſtricta.

DEUS autem, ut incommodis ex hoc fonte emanaturis occurreret, vagam hanc & nullis limitibus clauſam ſacrificandi licentiam lege illa generali abolevit, [b] *cave — ne offeras holocauſta tua in omni loco quem videris.* Ubi ſignanter additur, *quem videris*; eo quod Iſraelitæ in locorum delectu oculos duces olim ſequerentur, & Diabolus homines ad idolorum ceremonias alliceret amænitate locorum ſacris obeundis inſervientium. Huic legi generali duo addidit Deus mandata ſpecialia, quibus ſacra omnia ad loca certa reſtrinxit & determinavit. Horum primum ſic effertur, [c] *homo quilibet de domo Iſrael, ſi occiderit bovem, aut ovem, aut capram, in caſtris aut — extra caſtra, & non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem Domino, — ſanguinis reus erit*, &c. Eorum alterum occurrit *Deuter.* 12. 5, 6, 7. his verbis, *ad locum quem elegerit Dominus Deus veſter de cunctis tribubus veſtris, ut ponat nomen ſuum ibi, & habitet in eo, inquiretis & venietis illuc. Et offeretis in loco illo holocauſta & victimas veſtras*, &c. *Et comedetis ibi in conſpectu Domini Dei veſtri.*

ISRAELITÆ, legibus hiſce devincti, ad Tabernaculum, (quod præſentior inſidebat Numinis vis) aut locum aliquem præſentiæ divinæ inſignibus cohoneſtatum, ſacra peracturi ſe primo conferebant. Cum autem Deus ſedes quietas in terra promiſſa populo conceſſiſſet, *Salomon* templum auguſtiſſimum Hieroſolymis extruxit: atque illic ſinguli ex oppidis ſuis convenire, primitias offerre, vota nuncupare, ſacra obire, delictorum veniam impetrare, & deſideria ſua Deo exponere, tenebantur. Inde cauſa data mulieris Samaritanæ verbis, [d] ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν· [Hinc Phariſæus & Publicanus, vota facturi, **ad templum aſcendiſſe* tenebantur.] Non immerito itaque S. [e] *Chryſoſtomus*, Deum urbem Hieroſolymitanam καθάπερ τινὰ σφόδεσμον λατρείας, *veluti nodum* aut *vinculum totius religionis* Judaicæ feciſſe dicit.

Hæc reſtrictio remedium idololatriæ,

ARGUMENTIS autem non vulgaribus inductus, me perſuaſum habeo, Deum legem illam de ſacris omnibus coram Tabernaculo vel Templo perficiendis idololatriæ coercendæ ſtudio, ſtatuiſſe. Nam,

(1°.) MODIS omnibus curatum eſt, ut Iſraelitæ legem illam ſancte & ſolenniter obſervarent. Vix ullam enim legem (mere ritualem) tam frequenter ingerit & inculcat ſummus legiſlator. Hujus aſſertionis fidem conſignant duo illa Deuteronomii capita [12m. ſcilicet & 16m.] quorum utroque ſexies aut ſepties cautum eſt, ne feſta vel ſacra ſua ubique locorum, ſed in loco divinitus electo, celebrarent. Nihil Hebræorum regibus probro frequentius vertitur, quam quod eorum ſubditi legem eam impune violare, & in Excelſis ſacra facere, ſæpiſſime permitterentur. Sed hæc levia videantur, præ verbis illis (quæ profecto ſatis mirari nequeo) quibus Deus Iſraelitas a legis illius violatione cohibere ſtuduit; [f] *quicunque e domo Iſrael mactaverit bovem vel agnum, — & — ad oſtium Tabernaculi conventus non adduxerit eum, ad offerendam oblationem Domino; — ſanguis imputabitur viro illi, ſanguinem fudit, & excidetur vir ille e medio populi ſui.* Quibus verbis, cuivis, niſi coram Tabernaculo bovem mactanti vel rem divinam facienti, homicidii crimen impingitur, eique capitis pœna decernitur, quaſi ſanguinis fuſi reatu vere teneretur. Quid autem Deus legem illam tam ſerio, tam frequenter, inculcaret; ejus violationem tam moleſte ferret, & Iſraelitas ad ejus obſervationem tali rationi devinciret; niſi quod eam velut obſtaculum populo in idololatriam rituro objeciſſet? Legem illam tanquam remedium contra ſuperſtitionis ethnicæ peſtem poſuit Deus: curatum eſt itaque, ne quis eam, rem levem & παρέργως obſervandam exiſtimaret.

(2°.) ABOLITIO idololatriæ, & abrogatio legis de cultu Hieroſolymis tantum præſtando, tanquam res ſimul eventuræ, conjunctim prænunciantur; eo nempe *Zepha-*

a *Deut.* 12. 2. b *Deut.* 12. 13. c *Levit.* 17. 3, 4, 5. d *S. Joh.* 4. 20. * *Luc.* 18. 10.
e *Homil. adv. jud.* T. 1. *Bened.* p. 625. D f *Lev.* 17. 3, 4.

nia

nia oracu-
lo, [a] *apparebit* [1] *Dominus ſuper ipſos, & perdet omnes Deos terræ: & adorabunt eum unuſquiſque de loco ſuo, & omnes inſulæ gentium.* Quem locum magis illuſtrem reddunt [b] Theodoriti verba, prophetæ menti & inſtituto noſtro maxime conſentanea: Ἐπειδὴν Ἰουδαίους εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν σωτηρέχειν ἐκέλευσεν [ὁ Θεὸς] &c *Quia Judæis præcepiſſet* Deus *ut* idololatriæ vitandæ cauſa, *templum quod eſt Hieroſolymis frequentarent: neceſſario addidit fore, ut, Diis falſis e medio ſublatis, unuſquiſque Deum verum adoret, nec cogantur ad templum illud accurrere, cum in urbibus, agris, & pagis ſuis, cultum Deo exhibituri eſſent.* Septuaginta Malachiam in eandem ſententiam loqui faciunt, cujus verba ſic interpretantur: [c] οὐ κλεισθήσονται θύραι, οὐδὲ ἀνάψεται [2] τὸ θυσιαστήριον, &c *Et in vobis claudentur* templi mei *portæ, & non accendetur ignis in altari, nec ſacrificium accipiam de manibus veſtris.* Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου [3] ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, &c. *Quoniam ab ortu ſolis uſque ad occaſum nomen meum glorificabitur inter gentes, &c.* Quaſi dixiſſet, "olim Templi Hieroſolymitani januæ non "amplius præbebunt aditum ſacerdoti ſacra peracturo, nec altare in Templi vicinia "poſitum igne ſacro calefiet; eo quod idolorum cultus e rebus peribit, & gentes ubi- "que terrarum mihi ſoli cultum exhibebunt.

SECT. I.

(3°.) JUDÆI veteres legem illam, ſacra omnia in Tabernaculi [vel Templi] confinio præſtari jubentem, ſumma cum religione ſemper obſervarunt. Cum enim ob loci diſtantiam, ſacram urbem & ædem adire non liceret, facies ſuas verſus Hieroſolymam inter precandum dirigebant, & ipſo corporis ſitu ſe munia ſacra Hieroſolymis obire debuiſſe, & voluiſſe, teſtabantur. Et quamvis ingens ardor ſacrificandi Judæos teneret, & [d] Julianus eos ad priſcum illum culturæ ritum renovandum hortaretur; illi monita ſua recuſabant, dicentes, ὅτι τῆς πόλεως ἔξω θύειν ἐκ ἔνι, &c. *quod fas non eſſet extra civitatem victimas immolare; ſed eos totam religionem violare, quicunque ſacrificant in terra aliena:* ὥστε εἰ βούλει ἡμᾶς θύοντας ἰδεῖν, ἀπόδος ἡμῖν τὴν πόλιν, ἀνάστησον ἡμῖν τὸν ναὸν, &c. *Proinde, ſi vis nos videre ſacrificantes, redde nobis civitatem, reſtitue templum, exhibe nobis ſancta ſanctorum, colloca aram, & ſacrificabimus nunc, quemadmodum olim.* E quibus veterum Judæorum moribus & dictis inferre licet, eos ſe legi huic arctiſſime devinctos exiſtimaſſe, & illius obſervationem animi Deo vero devoti & ab idolis alieni teſtimonium luculentum habuiſſe.

(4°.) JUDÆI, cum feſta agerent, multo arctius ad locum quam tempus præſcriptum obſervandum aſtricti videantur. Siquis enim in itinere deprehenſus, aut immunditie aliqua præpeditus eſſet, quo minus ſolennitatem Paſchalem menſe primo celebrare poſſet; Deus officium illud in menſem ſecundum differri [e] juſſit: [f] ἵνα φθάσῃ εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ θεραπεύσῃ τὸν καιρὸν, ἵνα μὴ τῆς πόλεως ἐκπέσῃ· δεικνὺς ὅτι ἡ τοῦ τόπου θεραπήρησις τῆς τοῦ καιροῦ θεραπηρήσεως ἐστιν ἀναγκαιοτέρα. *Ut venire poſſit Hieroſolymam, ac tempus negligat potius quam Paſcha faciat extra civitatem. Ex hoc declarans, quod obſervatio loci, temporis obſervatione magis eſt neceſſaria.* Quid autem Deus majorem loci quam temporis rationem haberi voluit, niſi quod cultus locus maxime obſtaret idololatriæ, & magis quam tempus Iſraelitas intra limites officii ſui contineret?

VARIIS autem rationibus lex ea de ſacris omnibus ad Tabernaculum aut Templum afferendis ad idololatriam extirpandam inſerviebat: nempe, Et quomodo.

PRIMO, quatenus Iſraelitas a vicinis gentium altaribus & idolis, veluti frœnum quoddam, cohibebat. Hæc ratio lucem & firmitatem a verbis [g] Theodoriti mutuetur: τὸν Ἰσραὴλ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς γνώμης ἐν ἑνὶ χωρίῳ λατρεύειν ἐνομοθέτησεν (ὁ Θεὸς) ἵνα μὴ λαβόντες ἄδειαν προσκυνήσωσι καὶ τοῖς ψευδωνύμοις Θεοῖς· Deus *juſſit Iſraelem, propter animi facilitatem, uno in loco colere; ne ſi eis data eſſet libera poteſtas, adorarent etiam falſo nominatos Deos.* [h] Idem S. Chryſoſtomus paulo apertius exprimit in Pſalmiſtæ illa, *illuc aſcenderunt tribus Domini ad teſtimonium Iſrael*, dicens, τοῦτο ἐγίνετο εἰς θεογνωσίας ὑποθέσιν, ἵνα μὴ πανταχοῦ πλανώμενοι ἀφορμὰς ἔχωσι καὶ ἐξώθεν ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν, &c. *Hoc fiebat, ut id eis eſſet cauſa cognitionis Dei, ne ſi quoquoverſus vagarentur, occaſio ſumeretur viaque muniretur ad cultum ſimulachrorum. Et ideo* Hieroſolymis tantum *ſacrificare, orare, convenire, dieſque feſtos agere, juſſit,* τὴν ξενοχωρίαν τοῦ τόπου τοῦ πεπλανημένου αὐτῶν δι-

a Cap. 2. 11. b Serm. 10. de *Orac.* T. 4. p. 640. A c Cap. 1. 10, 11. d V. *S. Chryſoſt. Homil.* 5. *adv. jud. ubi ſupr.* p. 646. e *Numer.* 9. 10, 11. f *S. Chryſoſt. Homil.* 4. p. 621. E g In 3. *Reg.* Quæſt. 56. T. 1. p. 327. h *Expoſit.* in *Pſal.* 121. p. 435. Tom. 3.

1 *Apparebit.* Hebr. *terribilis eſt.*——*perdet,* Hebr. *emaciavit,* ubi obſervatu dignum eſt, linguæ ſacræ ſolenne eſſe de futuro loqui, ac jam præterito.

2 Apud MS. *Barberini, Ed. Ald.* & *Schol. Cyril.* legitur ἀνάψει v. *Bos* in loc. quod conſonum eſt Hebr. תאירו *lucere facietis.*

3 Καὶ deeſt *Alexandr.*—ἕως, juxta *Ed. Complut.* μέχρι.—MS. *Barb.* δυσμῶν ἡλίου.—*glorif.* Hebr. גדול *magnum eſt*

SECT. I. ἀνοιαν ἀποτειχίζων, &c. *Loci anguſtiis mentem eorum aberrantem, & ad impietatem vergentem, coercens, refrænans, & reprimens.* Eodem pertinent quæ [a] in Pſalmum 134[m]. attulit: Σωεχῶς δὲ μέμνηϱ τῦ οἴκυ καὶ τῶν ἀυλῶν, προσηλῶν ἀυτὸς τῷ τόπῳ, καὶ ὐκ ἐῶν ἀποπηδᾶν. ὥϛε πάσης ἀσεβείας τε, καὶ εἰδωλολατρείας ἀναίρεσιν ἀυτοῖς γενέσθαι, τὸ πάντας ἕνα τόπον πάντας σωάγεσθαι, &c. *Templi autem & atriorum aſſidue meminit, eos loco affigens, & non ſinens reſilire; ut omnis impietatis & ſimulachrorum interitus cauſa eſſet, quod omnes in unum locum cogerentur, & non libere & effuſe vagarentur, nec nemora, fontes, montes & colles uſurparent, & converterent in occaſionem impietatis, illic ſacrificantes, & libantes in excelſis.* De hoc argumento [b] alibi paulo fuſius & elegantius diſſerit, ſed illius verba, brevitati ſtudens, prætermitto. Sed, ut aperte loquar, non videtur S. *Chryſoſtomus* hujus præcepti ſcopum & uſum tam feliciter expedire, quin *Radulphi Flaviacenſis* dictum, opportunum habeatur; [c] *prohibentur alibi ſacrificare, niſi ad oſtium Tabernaculi* vel Templi, *ut & loci ſacri reverentia, & aliorum ſocietate qui in ſolennibus victimis pietatem ſervabant, Deo potius quam idolis ſacrificare conſueſcerent.*

SECUNDO: lex ea cultui profano obſtabat, quatenus Tabernaculum aut Templum locus erat Dei ſolius veri præſentia cohoneſtatus, adeoque omnem ſpiritibus immundis aditum prohibebat. Illi locis pleriſque aliis [agris, montibus, fluminibus] ſe præſentes exhibere, & cultum ſacrificio præſtitum intercipere, ſolebant: at impoſſibile erat ut Deus & Spiritus immundus in eadem æde ſacra ſimul habitarent, & Judæi, ad Templi limina accedentes, Diabolo Numinis perſonam ſumenti cultum exhiberent. Hinc lumen diffunditur in locum illum [d] Levitici. *Ideo ſacerdoti* offerre debent *filii Iſrael hoſtias ſuas quas occidunt in* agris, ut ſanctificentur *Domino ante oſtium Tabernaculi teſtimonii: — fundetque ſanguinem ſuper altare Domini, —— & nequaquam ultra immolabunt hoſtias ſuas* [1] *Dæmonibus, cum quibus fornicati ſunt.* Quæ ſane verba clare docent, illos λῃϛὰς θεότητϱ *latrones divinitatis* (uti Dæmones vocat [2] Tatianus) interponere ſolitos, & ſacrificio cuivis in agris oblato ſe præſentes ſiſtere, ejuſque honorem quaſi ſuffurari; nec ullum huic malo præſentius remedium fuiſſe, quam ut Iſraelitæ ante oſtium Tabernaculi (quo nullus impurus ſpiritus obrepere potuit) victimas ſuas immolarent.

TERTIO: quatenus lex ea (modo ſancte ſervata) omnem cultus ethnici ſpeciem & memoriam abolebat. Erat ſcilicet in ethnicorum moribus frequentiſſimum, ut ſacra ſua in lucis, agris, excelſis, præcipue vero collibus in altum ſurgentibus, obirent. Quin & morem illum tam ſacrum habuere Gentes, quod [e] Perſæ, quanquam *nec aras nec ſtatuas erigerent, in loco tamen excelſo ſacrificarent.* Hoc eo ſimilius eſt vero, quod Iſraelitis (quorum mores plerumque Gentium ritus exprimebant) toties crimini tribuatur, quod veterem illum in montibus & excelſis ſacrificandi morem affectu tam pertinaci retinerent. Huic autem cultui in *excelſis* præſtito, idololatria tam arcte jungebatur, quod *excelſa* vix unquam in Scripturis bene audiant, & phraſes illæ, *edere, aſcendere*, & *ſacrificare ſuper montes*, ad cultum idololatricum denotandum [f] frequentius uſurpentur. Ne quid itaque maneret quod cultus idololatrici vel ſpeciem gereret, aut illius memoriam renovaret; Deus res divinas tantum *in monte ſuo ſacro*, & ſe quaſi ſpectante, fieri juſſit, & ei qui legem illam tranſiliret pœnam [g] capitalem ſtatuit.

QUARTO: lex ea, de ſacris omnibus in Tabernaculi [vel Templi] confinio peragendis, idololatriæ profligandæ inſtrumentum erat, quatenus omnem ſanguinis Dæmonibus offerendi, & cum iis communionem colendi, occaſionem & ſuſpicionem ſuſtulit. Nam veteres idololatræ, ut gratiam & ſocietatem cum Dæmonibus inirent, animalis oblati ſanguinem in vaſe vel foſſula aliqua colligebant, & carnem mactatam circa foſſam ſedentes comedebant; imaginantes, ſanguinem eſſe Dæmonum cibum, & ſeipſos communi quaſi menſa cum Dæmonibus uti, & ritu illo familiaritatem & amicitiam quandam inter ipſos contrahi. Hoc e [h] Maimonidis fide refero, qui primus Zabiorum antiquorum ceremonias, magno reip. literariæ commodo, ex obſcuris quibuſdam Arabum ſcriptis in lucem protulit. Maimonidi vero talia referenti aurem eo faciliorem commodemus, quod Lege vetitum ſit, convenire vel congregare ſe circa

a p. 489. b *Homil.* in *Pſal.* 95. p. 1029. c *Comment. in Levit.* lib. 13. cap. 1. p. 185. d *Levit.* 17. 5, 6, 7. e Πέρσαι πίνων ἀφάλμασι καὶ βωμὸς ὐκ ἱδρύονται, θύσι δὲ ἐν ὑψηλῷ τόπῳ. *Strab.* l. 15. p. 1064. C f *V. Iſa.* 57. 7. *Hoſ.* 4. 13. *Ezec.* 18. 6. *Jer.* 3. 6. g *Lev.* 17. 4, 9. h *Mor. Neb.* P. 3. c. 46.

1 *Dæmon.* Hebr. שעירים *hircis:* Dæmones enim illis temporibus hircorum formam induti cultum religioſum ſibi vendicabant. De ratione hujus legis vid. *Spencer.* lib. 2. cap. 12.

2 Vid. pag. 49.

ſan-

ſanguinem & ibi epulari: *Lev.* 19. 26. *Non comedetis* על הדם [1] *ad* vel *apud ſanguinem.* Deus itaque victimas omnes ad Tabernaculi [poſtea & Templi] limina, offerri, & [a] ſanguinem ſuper altari effundi, juſſit, ut morem tam nefarium & imas [b] idololatriæ fæces olentem e medio tolleret. Huic conjecturæ ſpeciem conciliat, quod utroque illo capite quo tam frequenter cautum eſt de ſacris omnibus *in loco quem Deus eligeret* offerendis; non minus frequenter, de ſanguine non comedendo, de eo operiendo, de ſanguine ad inſtar aquæ in terram effundendo, occurrant monita. E quibus promptum eſt inferre, legem de ſtatis ſacrorum locis eo collineaſſe, ut ritus omnes idololatricos circa ſanguinem exerceri ſolitos eliminaret. SECT. I.

QUINTO: lex ea, idololatriæ remedium erat, quatenus errores aliquos, late olim diffuſos & ipſos idololatriæ fomites, tacite redarguebat. Nempe,

(1°.) QUOD montes ſingulare quoddam cum cœlo commercium haberent, & Deus multo citius de montibus excelſis quam imis vallibus preces exaudiret. Ethnicis opinionem illam inceſſiſſe, & eos ideo montium cacumina vel ædium ſummitates, tanquam loca altaribus extruendis & precibus offerendis aptiſſima, delegiſſe, ſatis e *Luciano* diſcimus. Ait enim ſacrorum miniſtros ad loca celſiora ſe contuliſſe, [c] [ὅπ] τῶν εὐχολέων ἀγχόθεν ἐπαίειν οἱ Θεοὶ, quippe quod Dii facilius *exaudiant preces ex propinquo.* Huic rationi ſubſcribit [d] Tacitus, qui de montibus loquens dicit, *eos maxime locos cœlo propinquare, preceſque mortalium a Deis nuſquam propius audiri.* Deus itaque, ut Iſraelitas ſuos ab opinionis illius errore liberaret, non montem excelſum, ſed humile Tabernaculum, & (poſtea) Templum, religionum omnium ſedem renunciavit, & Legis edicto ſancivit, ut ibi ſeipſum adirent, ſacra omnia peragerent, & Deum votis eorum precibuſque propitium expectarent.

(2°.) QUOD Dii multi eſſent, quorum alii ſylvis, fontibus alii, alii montibus, alii vallibus, agris alii, fluminibus alii, (ſuo cuique peculiari tributo munere) præſiderent. Opinionis tam inſulſæ documentum præbuerunt ethnici, cum locis illis omnibus altaria ſtruerent, nempe ut (ubicunque eſſent) honores Diis loci incolis proprios exhiberent. Lex autem de ſtatis ſacrorum locis, plurimum ad pernicioſam iſtam opinionem radicitus evellendam valuit, quatenus Deos illos fictitios, monti aut valli alicui alligatos, colendi copiam ſuſtulit; & Deum verum, unum & ſimplicem, nec locis nec temporibus diviſum, (utpote [e] uno tantum templo & altari colendum) indicavit. Huc ſpectant D. [f] Thomæ verba, *quia Gentiles diverſis Diis diverſa templa conſtituebant, & — ut firmaretur in animis hominum fides unitatis divinæ; voluit Deus, ut uno tantum loco ſibi ſacrificium offerretur.*

(3°.) QUOD templa vel altaria paſſim in agris aut triviis extructa terræ fœcunditatem promoverent. Paganos antiquiores opinionis hujuſce toxicum imbibiſſe, ſatis intelligi datur e *Libanio*, querelas in Monachos, impetum in templa paganica facientes, [g] ſic effundente: *peragrant agros, ſicut torrentes, perdentes agros per templa:* ὅπου γὰρ ἂν ἱερὸν ἐκκόψωσιν ἀγρῷ, τούτῳ πεπύφλωται τε καὶ κεῖται, καὶ τέθνηκε· ψυχὴ γάρ, ὦ βασιλεῦ, τοῖς ἀγροῖς τὰ ἱερά, &c. *Ubi enim templum in agro exciderint, hoc ipſo* is ager *occœcatur, & jacet, & mortuus eſt. Anima quippe agrorum, o Imperator, templa* ſunt, utpote quæ *primordia fuerunt ædificiorum in agris, ac per multas ætates hucuſque pervenerunt:* καὶ τοῖς γεωργοῦσιν ἐν αὐτοῖς αἱ ἐλπίδες, *& agricolarum in ipſis ſpes omnis, de viris, uxoribus, liberis, bubus, & ſatis plantatis.* Eadem opinione & [h] Iſraelitæ olim ſeducti, altaria in agris erexiſſe, & ſacra ſua paſſim in campis obtuliſſe, putentur. Deus itaque templa & altaria plurima ſtruendi licentiam Iſraelitis ſuis denegavit, & omnes aliquid ſacri peracturos Templum & altare Hieroſolymis extructum adire juſſit, ut opinionem illam ex hominum animis eximeret, & omnes eo ſe conferentes *Deum Iſraelis* omnis boni fontem & originem agnoſcerent, non Θεοὺς illos ἐγχωρίους quos olim in agris, paſſim extructis altaribus ipſi coluiſſent.

JAM ſatis dilucide docuiſſe videar, legem quæ ſacra omnia coram Tabernaculo vel Templo celebrari juſſit, ad idololatriæ late graſſantis curſum inhibendum plurimum valuiſſe; & Deum non ſine ratione gentem Iſraeliticam ad legis illius obſervationem

Objectioni ſatisfactum eſt.

a *Deut.* 12. 27. b *Lev.* 17. & *Deut.* 12. c *Lib. de Dea Syr.* p. 1069. A d *Annal.* lib. 13. p. 217.
e Εἷς ναὸς ἑνὸς Θεοῦ, *Joſeph.* p. 1380. 5 f *Aquin.* l. 2. Qu. 102. Art. 4. g *Orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν. p. 11.
h *Jerem.* 13. 27. *Hoſ.* 12. 11. *Lev.* 17. 5.

1 על הדם *ad* vel *apud ſanguinem.* Si conjecturæ locus dari poteſt; cum in *Levit.* 19. Leges plures repetitas legimus, quid ni ſuſpicemur, *literam* ע locum כ occupaſſe; hinc idem eſt præceptum, quod in *cap.* 7. 26. viz. כל דם ſive הדם (cum ה emphatico) לא תאכלו *nullum ſanguinem comedetis.*

SECT. I. pœna capitali devinxiſſe. Nihil jam ſupereſt, niſi ut uni objectioni ſatisfaciam, quæ verborum meorum fidem elevare videtur. Eſt autem hujuſmodi: e variis Scripturæ locis apertiſſime conſtat, Iſraelitas legem illam haud adeo magni habuiſſe, ſed ubique locorum Deum ſacrificiis coluiſſe. Non eſt autem facile creditu, populum legis illius limites tam effrœni licentia tranſgredi voluiſſe, ſi Deus illius obſervationem tam ſerio poſtulaſſet, aut illius obſervatio tantum ad idololatriam extirpandam momenti habuiſſet.

RESPONDEO: minime diffitendum eſt, multos olim veri Dei cultores in legis illius τὸ ῥητὸν peccaſſe, & in excelſis aliiſque locis a Tabernaculo remotis ſacrificia frequenter obtuliſſe; ſed interim illius διάνοιαν, ſcopum & intentionem primariam, diligenter obſervarunt. Sic enim gentium more factum eſt olim, ut quiſque ſibi ipſi loco ſacerdotis eſſet, & unuſquiſque pro libitu ſuo paſſim in agris ſacra privata faceret: ne itaque mos ille in perniciem verteret, & Iſraelitæ loci cujuſvis genio vel dæmoni ſacrificarent; Legis edicto cautum eſt, ne quis ubivis rem ſacram faceret, ſed Tabernaculi vel Templi limina peteret, & ibi victimas omnes immolaret. Adeo ut eo inprimis lex illa collimaret, ut ſacra illa privata & ſine teſte peracta (quæ latam idololatriæ portam aperuerunt) e medio tollerentur. Et ſane Iſraelitæ legis illius ſcopum & intentionem tam pie ſemper obſervarunt, quod neminem unquam privatæ ſortis hominem, poſtquam Deus legem illam dediſſet, ſacra illa privata peregiſſe legamus. Sed ut huic objectioni cumulate ſatisfiat, ei quatuor hiſce *theſibus* paulo plenius & uberius reſponſuri ſumus.

(1°.) DUM Iſraelitæ in deſerto oberrarunt, legem illam de ſacris omnibus ad oſtium Tabernaculi offerendis pie ſervaſſe cenſeantur. Neminem enim, cum in deſerto agerent, ſacra in excelſis feciſſe legimus. Deinde, cum Deus legem illam, addita capitis pœna tranſgreſſoribus irroganda, ſtatuiſſet; vix credi poteſt, quenquam legem pœna tam gravi ſancitam violare voluiſſe. Præterea, cum Tabernaculum ſemper præſto eſſet, & Deus Tabernaculum ſolummodo præſentiæ ſuæ ſedem renunciaſſet; nemo ſacrum aliquod in agris aut excelſis offerre potuit, quin grande crimen ſine ulla apologia admiſiſſet, & animi a Deo vero alienati ſe merito ſuſpectum reddidiſſet.

(2°.) ISRAELITÆ, terram promiſſam ingreſſi, diu quemlibet locum victimis offerendis idoneum exiſtimaſſe videntur, modo ſuſpicio & ſpecies idololatriæ abeſſent, & a ſacrificiis privatis abſtinerent. Sic opinandi cauſam præbent exempla illa plurima, ſacris annalibus memorata, quibus conſtet populum illum ubique locorum, prout ſors tulit, victimas obtuliſſe. De iis autem exemplis paulo fuſius agerem, niſi otium mihi feciſſet [a] *Nierembergii* diligentia, & hic omnem dicendi materiam mihi præripuiſſet.

(3°.) POPULUS Iſraeliticus, ante templum extructum, ex indulgentia divina, licite videntur ſacra in excelſis obtuliſſe. Nam antea Deus nuſquam legitur id criminis loco Iſraelitis objeciſſe, quod in montibus aut excelſis hoſtias immolarent. Nempe temporis longinquitas & omnium gentium conſuetudo morem illum in excelſis immolandi pene ſacrum fecerat; & Iſraelitæ, æſtu quodam conſuetudinis abrepti, abſtinere non poterant, quo minus & ipſi in excelſis, gentium ritu, ſacrificarent. Ut itaque populum durum leniter tractando molliret indulgens Numen, iis etiam excelſa ſua permiſit; ea tamen lege, ut ſacrificia omnia ſacerdotum tantum legitimorum miniſteriis offerrentur, atque adeo omnem cultus alicujus illiciti ſpeciem a ſacris ſuis amoverent.

(4°.) POSTQUAM Templum extructum eſſet, lex illa de victimis ad oſtium Tabernaculi afferendis, quaſi poſtliminio rediit, & omnes ſacra facturi ad atrium Templi ſe conferre tenebantur. Sæpius itaque, poſt templum extructum, regibus cætera piiſſimis id vitio datum legimus, quod ethnicam illam in excelſis immolandi conſuetudinem non cohibuerint; cum ſcilicet Deus templum religionum ſedem conſtituiſſet, & legem illam de victimis omnibus coram ſemetipſo offerendis ad vim & vigorem priſtinum reſtituiſſet.

a *De Orig. ſacr. ſcrip.* l. 8. cap. 29. 30.

SECT.

SECT. II.

SECT. II.

De perſonis quibus, idololatriæ præcavendæ cauſa, ſacrorum miniſterium aſtringebatur.

Reſtrictionem ſacerdotii ad unam familiam, remedium idololatriæ fuiſſe,

DEUS non locos tantum, ſed & perſonas peculiares, ad cultus Legalis munia peragenda deſignavit, nec cuivis ex illota plebe Tabernaculo miniſtrandi licentiam dedit. Apud gentes equidem antiquiores, qui cæteris auctoritate major eſſet, aut ætate prior, ſacerdotii munus & honorem non raro ſumpſit, & eadem perſona rebus divinis & humanis non raro præfuit. Nonnunquam populi gratia, vel rerum ſacrarum peritia ſingularis, homines ad honorem ſacerdotalem evexit, & vix quiſquam apud exteras gentes (niſi forſan Ægyptios) dignitatem illam ſorte naſcendi tenuit. *Ego*, inquit [a] Caſaubonus, *nullam Athenis ſacram tribum novi: imo vero nulla fuit, non dicam ἱερά, ſed neque ἱερατική, qualis apud Judæos Levitica.* Idem de pleriſque aliis gentibus & civitatibus illæſa veritate dici poteſt. Apud Judæos autem ſacerdotes tantum e tribu ſacra res divinas procurarunt, & functionem ſacerdotalem, non ætatis, poteſtatis, aut prudentiæ, ſed natalium jure, vindicarunt. Sacra miniſteria intra tribus unius limites concludebantur: nulli enim fas erat altari manum admovere, niſi genus ab Aarone duceret; nec cuiquam, niſi ſtirpe Levitica prognato, conceſſum eſt [b] ad *Deum accedere* vel tabernaculo ſuo miniſtrare. Alios omnes, veluti profanos & impuros homines, ab altari & tabernaculo procul arcebat lex & religio Judæorum. Ideo vero Deo viſum eſt, uni tantum tribui & familiæ ſacra munia obeundi facultatem concedere, ut populum illum, in gentium ritus deoſque propenſum, ad Dei veri cognitionem perduceret, eoſque a ſacrificiis privatis & moribus idololatricis avocaret. Ut autem huic aſſertioni lucem & fidem afferam, (1°.) Illius veritatem Scripturæ teſtimonio confirmatam dabo. (2°.) Eandem argumentis evincam quæ ratio ſuggerit. Oſtendam (3°.) quibus rationibus officii ſacerdotalis ad tribum Leviticam reſtrictio ad idololatriam præcavendam inſerviebat. (4°.) Objectioni uni & alteri, ſatisfaciam.

Probatur Ezechielis teſtimonio.

PRIMO: rerum ordo poſtulat ut aſſertionem meam Scripturæ teſtimonio confirmarem. In hunc finem itaque textum illum *Ezechielis*, [cap. 20. 26.] in medium feram, a cujus ſenſu genuino interpretes plerique miſere hactenus aberrarunt. Textus verba in Hebræo ſic ſonant: ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם למען אשמם למען אשר ידעו אשר אני יהוה Quo textus hujus difficillimi ſcopum & mentem certius aſſequamur, in verbi cujuſvis explicatione paululum temporis impendemus.

ואטמא אותם במתנותם Quæ verba ſic reddenda cenſeo, *& pollui eos in* [vel *cum*] *donis ſuis:* hoc eſt, "eos una cum victimis eorum pollutos habui & declaravi, partim, "dum iis Legem tradidi, cujus obſervatione reatus & impuritatis ſuæ confeſſionem "frequentem ederent; præcipue vero dum eos a tabernaculo & altari meo velut im"mundos arcui, & eorum ſacrificia, niſi per vicarias ſacerdotum manus oblata, tan"quam polluta, repudiari. Hæc interpretatio Prophetæ menti propinquior exiſtimetur, quod verbum טמא & Græcorum μαίνω non tantum *polluere*, ſed & *pollutum pronunciare*, vel *pro impuro habere*, in Scriptura denotet: viz. *Levit.* 13. 3. *Et ſacerdos videbit eam* [plagam lepræ] וטמא אֹתֹו *μανεῖ, & leproſum contaminabit*, h. e. cum immundum decernet & declarabit, vel (uti verſio habet Anglicana) *He ſhall pronounce him unclean.* Atque hoc ſenſu vox illa capite jam dicto multoties uſurpatur. Hoc eo curioſius obſervari velim, quod ſenſus ille loco præſenti maxime convenire videatur. Cum enim Deus primogenitos *ad ſeipſum tranſire faceret*, & eorum loco poſtea Levitas tabernaculi ſui miniſterio conſecraret; totum reliquum populum a ſacris ejus arcuit, eumque pollutum & ſanctitatis expertem tacite pronunciavit: Prophetam autem hac de re ſermonem habiturum e jam dicendis elucebit.

בהעביר כל פטר רחם, *dum tranſire feci omne quod aperit vulvam*, vel omnem primogenitum. Verbis hiſce ſubobſcuris lucem præbet locus ille parallelus, *Exod.* 13. 12. והעברת כל פטר רחם ליהוה *Et tranſire facies quicquid* primo *aperit uterum, ad Dominum.* Ut locum utrumque felicius intelligamus, æquum eſt ut rem totam paulo altius repetamus: ſciendum itaque, Deum, cum Hebræorum primogenitos [c] e communi clade eximeret, eos aut pretio quinque ſiclorum redimi, vel ſibi ipſi conſecrari, præcepiſſe.

a *Animadverſ. in Athen.* l. 6. c. 6. col. 411. b *Num.* 1. 51. & 3. 38. & 18. 4. c *Exod.* 13. 15. *Num.* 18. 16.

SECT. II. Prout itaque fœtus primogeniti mundarum pecudum, altari, ita & hominum primogeniti, Tabernaculo, ſeparati fuerunt; donec, iis in deſerto recenſitis & ſupra viginti duo millia numeratis, [a] Levitas (qui fere totidem reperti ſunt) Deus in illorum locum ſurrogavit, & cultui ſuo conſecravit. Adeo ut Deus primogenitos bis ad ſeipſum tranſire fecerit, primo per ſe & in perſonis propriis, deinde per vicarios ſuos, Levitas, in eorum locum & vicem a Deo ipſo ſubſtitutos. Ad hanc *Moſis* hiſtoriam, Prophetæ verba reſpectum habere, probabilius habeatur, quod uterque ſenſum ſuum verbis iiſdem exprimat, & quod hiſtoria illa hiſce verbis Ezechielis adamuſſim quadret & conveniat.

למען אשמם Ut obſcurum adhuc horum verborum mentem capiamus, monendum eſt obiter vocem שמם diverſo ſignificatu gaudere, prout de *re* vel *perſona* uſurpatur. De *re* dicta, *devaſtatus fuit, deſolatus, deſertus,* non raro denotat: de *perſona* vero, quandoque, *tacite miratus eſt, præ admiratione obſtupuit*; aliquando, *dedecore affecit, dehoneſtavit, obſcurum* aut *ignobilem reddidit.* Huic voci ſignificatum priorem multis exemplis e Scriptura depromptis aſſeruit auctor [b] ille, cui multum debet Theologorum natio; utrumque vero [c] LXX, qui vocem pet Θαυμάζω, φυγνάζω, ἐκπλήτω, ἀπμάζω, ἀφανίζω, [cum de perſona dicitur] interpretantur. Interpretes noſtri Anglicani, & plerique alii, vocem illam אשמם *deſolandi* ſenſu, hoc in loco, ſumendam ſentiunt. Iis autem aſtipulari nequeo, quod vox illa שמם, ubi de perſonis agitur, vix unquam ad vaſtationem vel deſolationem notandam in Scripturis uſurpetur; & quod eo ſenſu ſumpta nullum (hoc in loco) commodum ſenſum fundat. Si vero voci huic *admirandi* ſignificationem tribuamus, omnia ſine ſalebris fluent, locus integer ſenſum fundet hiſtoriæ ſacræ conſentaneum, & cum iis quæ antecedunt & ſequuntur pulchre cohærebit. Cum enim Deus totam pene Hebræorum gentem, tanquam pollutam & alienam, ab altaribus ejus arcuiſſet, &, præter morem antiquum, Aaronis ſolius filios victimas offerre permiſiſſet, inſtituti novitatem totum populum ſumma admiratione & ſtupore affeciſſe non dubitandum eſt. Certe *Corah* & gregales ejus, rei novitate perculſi, *Aaronem* & filios ejus, qui ſoli ſacerdotium exercebant, ſic alloquuntur; [d] *nimium vobis ſumitis, cum tota congregatio ſancta ſit,* nec, tanquam polluta & immunda, a libamine ferendo cohibenda.

למען אשר ידעו אשר אני יהוה *Propter quod ſcirent quod ego Dominus.* Quæ verba rationem ultimam reddunt, cur Deus gentem Iſraeliticam quamvis dona ferentem, tanquam pollutam repudiarit, & ſolos primogenitos [in Levitarum perſonis] ad ſe & ſacra ſua tranſire juſſerit; nempe ut ea ratione populus ille ad Deum verum cognoſcendum & colendum perduceretur. Nam lex ea quæ Judæorum vulgus, tanquam profanum, a Tabernaculo procul ire juſſit, & Aaronis tantum filiis ſacrificandi poteſtatem fecit, ad idololatriam coercendam, & Dei veri cultum promovendum, apprime conducebat.

INTERPRETATIONEM jam traditam aliis omnibus facile præferendam cenſeo: Nam

(1°.) HÆC interpretatio ſenſum e verbis elicit, apertum, cohærentem, & Scripturæ ſimplicitati conſentaneum; cum loci hujuſce verſiones aut interpretationes pleræque aliæ, perplexæ admodum & ſine mente ſoni videantur. Ne ſermo prolixior hac in re lectori tædium ferat, unam ſolummodo, eamque forſan optimam, Anglicanam noſtram, in exemplum proferam. Ea vero ſic ſe habet, *And I polluted them in their own gifts, in that they cauſed to paſs through* [*the fire*] *all that openeth the womb: that I might make them deſolate, to the end that they might know that I* [*am*] *the Lord.* Quis eſt qui in verbis illis, φωνὴν ἄσημον, ſenſum incertum, perplexum, vel potius nullum, non facile perſentiſcit?

(2°.) INTERPRETATIO hæc optime conſpirat cum Iſraelitarum rebus moribuſque in hiſtoria ſacra memoratis. Fidem enim apertam facit hiſtoria ſacra, Deum primogenitos, vel *omne quod aperit uterum,* ſibi *tranſire feciſſe,* & Iſraelitarum plebem, tanquam profanam & immundam, ab altaris & templi miniſterio longe removiſſe. Nuſquam autem in Scriptura legimus, Iſraelitas primogenitos ſuos omnes per ignem traduxiſſe; vel Deum, peccati illius gratia, gentem Iſraeliticam ad vaſtitatem aut deſolationem redegiſſe.

(3°.) SI interpretatio noſtra obtineat, hic verſus cum præcedente cohærebit & cognatione quadam conjungetur. Nam verſu illo occurrit ſermo de *ſtatutis non bonis,* quæ veterum chorus de legibus ceremonialibus [utpote bonitate aliqua nativa deſtitu-

a *Num.* 8. 16, 17, 18. b *Schindler. in. voc.* שמם c *V. Kircher. Concordant. in voc.* שמם
d *Numer.* 16. 3.

tis,

tis, & tantum ad effrœnem populi licentiam coercendam datis] interpretatur. Cum itaque legum earum mentio incidiſſet, conſulto & cohærenter additum eſt, *& pollui eos in muneribus ſuis, cum tranſire fecerim omnem primogenitum*, &c. Lex enim de promiſcua plebe a victimis offerendis cohibenda, & primogenitis, aut [eorum loco] Levitis, Deo conſecrandis data, inter *ſtatuta* illa *non bona*, Judaicæ licentiæ remedia ſimul & monumenta, non immerito recenſeatur. SECT. II.

(4°.) HUIC interpretationi ſermonis prophetici ſeries & ordo non parum firmitatis addit. Poſtquam enim Deus per prophetam perverſos veterum Hebræorum mores, & eorum in retinendis Ægypti ritibus & idolis pertinaciam, fuſe memoraſſet; tandem, *dedi*, inquit, *eis ſtatuta non bona, & pollui eos*, &c. hoc eſt, "leges illas ri-"tuales tuli, ut per eas, tanquam valla & ſepimenta quædam; populum in gentium "mores bruto impetu ruiturum, intra aliquos officii limites continerem. Et, ſi animos ad legum Moſaicarum in Pentateucho traditarum ordinem & ſeriem advertamus, facile percipiamus, Deum tum primum leges pleraſque ceremoniales Iſraelitis impoſuiſſe, & eos *cum muneribus ſuis* (eo quo dixi ſenſu) *polluiſſe*, cum cultu vitulino animi in Ægypti mores Deoſque projectiſſimi documentum nimis apertum edidiſſent. Haud inficias iverim, Moſem paulo antea tabernaculi formam in monte vidiſſe, & mandatum de jugi ſacrificio, & Aarone cum filiis ejus in ſacerdotium inaugurandis, accepiſſe. Hæc tamen omnia antiquæ & nullo legum vinculo reſtrictæ ſacrificandi libertati non multum præjudicabant. At Moſe paulo diutius in monte commorante, populus cultu vitulino ſe contaminavit: & tum demum leges de feſtis, ſacrificiis voluntariis & neceſſariis, ciborum diſcretione, pollutionibus, purificationibus, aliiſque ceremoniis datas legimus: & tum primum legem ſupplicio capitali ſancitam [a] legimus, ne quis præter Aaronem & filios ſuos ad altare accederet, aut præter Levitas tabernaculi rebus manum admoveret.

(5°.) HUIC interpretationi non parum favent Græci ſic verba transferentes, Καὶ μιανῶ αὐτοὺς ἐν τοῖς [1] δόγμασιν αὐτῶν, ἐν τῷ διαπορθεύεσθαί με πᾶν διανοῖγον μήτραν, ὅπως ἀφανίσω αὐτούς· *Et pollui eos in* [b] *muneribus ſuis, cum pertranſirem* vel *præterirem ipſe omne adaperiens uterum*, vel omnem primogenitum, *ut eos* [c] *obſcuros redderem* aut *ignobiles*. E quibus apparet, LXX ſic locum intellexiſſe, quaſi Deus hic non tam de primogenitis ſibi aſſumendis, quam iis prætereundis, & Levitis eorum loco conſecrandis, loqueretur. At ſive hoc, ſive illo ſenſu, verba capiantur, ego certe in magno non ponam diſcrimine: nam apertum eſt, Deum primogenitos tandem præteriiſſe, & eorum loco Levitas ad ſacratiora quædam miniſteria recepiſſe: ſed quicquid ſit, extra dubium eſt, LXX vocem illam העבר de liberorum traductione per ignem, cum interpretum vulgo, nullatenus intellexiſſe.

IN hoc textu explicando paulo diligentior fui, non tantum quod locus ille ſat probet Deum, idololatriæ cohibendæ cauſa, non niſi certas perſonas ad miniſteria ſacerdotalia admiſiſſe, ſed quod multorum ingenium & induſtriam haud adeo feliciter exercuerit. Ne vero ſententia mea loco tantum obſcuro niti videatur, nonnulla jam, quæ ſola ratio ſuggerit, argumenta in medium feram, quibus paulo luculentius appareat, Deum, idololatriæ eliminandæ cauſa, ſacrificandi poteſtatem ad familiam Leviticam & Aaronicam reſtrinxiſſe. Et tribus argumentis.

HORUM primum hujuſmodi eſt: ſub vet. Teſtamento modis omnibus cautum eſt, ne quis, niſi e ſemine Aaronico, munere ſacerdotali fungeretur. Hoc enim Deus non ſimpliciter vetuit, ſed capitis pœnam indixit ei, qui, licet alienus eſſet a genere Aaronico, ſacrificandi poteſtatem arrogaret. Et, quo majorem legi huic auctoritatem conciliaret, eam [d] ſæpe repetitam dedit, & in primos legis illius tranſgreſſores exemplum ſtatuit horrendum adeo, quod ejus ſimile in rerum Hebraicarum monumentis nullibi reperiatur. Cum enim multa convitia a *Core* & ſceleris ſui ſociis in Moſem jactarentur, [e] quaſi παρὰ τὸν νόμον τὰδελφῷ τῷ ἱερωσύνην Ααρῶνι δόντα, *præter morem & æquum, ſacerdotium in Aaronem fratrem contuliſſet*; terra dehiſcens ſeditioſos, cum familiis & facultatibus eorum, abſorpſit vivos: ignis etiam a Domino prodiit, & ducentos illos & quinquaginta familiarum principes, qui *Core* factionem ſequebantur, ita abſumpſit, [f] ὥστε καὶ τὰ σώματα αὐτῶν ἀφανῆ γενέσθαι, *ut ne cadaverum quidem reliquiæ*

a *Num.* 1. 51. & 3. 10. b *Ita verto, quod* δόγμασιν, *eo in loco, corrupte ponatur pro* δόμασιν. c *V. Mat.* 6. 16. d *Numer.* 1. 51. & 3. 10. & 18. 21. e *Joſeph. Antiq. Jud.* l. 4. c. 2. p. 137. 20 f Id. p. 143.

1 Δόμασιν, apud *cod. Alexandr.* —— αὐτοὺς, *Alexandr.* & *Edit. Aldin.* addunt ἵνα (*Alex.* ἵνα) γνῶσιν ὅτι ἐγὼ κύριος com-

SECT. II. *comparerent.* Cum etiam *Uzzias*, auctoritati ſuæ regiæ confiſus, ſeſe ingereret ſacerdotum muniis; [a] lepra ſtatim percuſſus, majoris erga functionem ſacram reverentiæ documentum extitit. Quid autem Deus, tot legibus mortem minantibus, & ſuppliciis ſine exemplo gravibus, ſacerdotium ſoli *Aaroni* & illius familiæ vindicavit; niſi quod ad legem cultumque ſuum inviolatum conſervandum plurimum intereſſet, ut ſacrificandi poteſtas non toti genti ſed uni familiæ, nec populi ſuffragio ſed naſcendi ſorte, concederetur? Neutiquam enim probabile eſt, Deum pœnas inuſitatas adeo in *Core* & partium ſuarum fautores infligere voluiſſe, ſi (quod recepta fert opinio) eo ſolo peccaſſent, quod ſeditioſi fuiſſent, & Moſi & Aaroni ſe non adeo morigeros præbuiſſent.

SECUNDO: Deus inſigni miraculo ſacerdotium ſoli *Aaronis* familiæ ratum firmumque fecit. Quamvis enim prodigio ſupra memorato ſatis conſtaret, non ambitu vel *Moſis* gratia, ſed calculo divino, ſacerdotium ad *Aaronem* perveniſſe, nonnulli tamen præjudiciis occæcati (ſi Joſepho ſit habenda fides) tam pertinaciter in ſuſcepto contradicendi conſilio perſtiterunt, ut res proxime abeſſet a nova ſeditione. Deus itaque miraculo [b] *virgæ* ſolius *Aaronis* germina & amygdala proferentis, hominum plane vicit præjudicia, & ſacerdotium in familia Aaronica, nemine poſtea vel hiſcere audente, confirmavit. Quid autem ſacerdotio in Aaronis familia ſtabiliendo tot miracula impenderet Deus, niſi quod ſeculo illo ſumma religionis in eo præcipue cardine verteretur, & ad idololatriam lata porta patuiſſet, ſi (quod uſu veteri factum eſt) cuivis e vulgo ſacra facere licuiſſet?

TERTIO: nulla ratio ſatis ſolida reddi poteſt, cur Deus, ſub *Moſis* primum tempora, ſacerdotium familiæ Aaronicæ proprium faceret, niſi ut idololatriæ morbo paſſim graſſanti remedium adhiberet. Ut hujus argumenti vires diſtincte percipiamus, ratio poſtulat ut functionis ſacerdotalis originem (qua licet) indagemus, & nonnulla de illius exercitio ſeculis ante Moſen uſitato proponamus. Quæ itaque nobis veritati propinquiora videntur, pauculis hiſce *theſibus* complectemur..

(1°.) VERISIMILE eſt, quemlibet loci privati hominem, ante Moſis tempora, ſacrificia privata licite obtuliſſe, & ſacerdotis officium ſibi ipſi & nomine ſuo peregiſſe. Conſtat enim Abelem & Cainum, cum in Adami familia privati agerent, munera ſua ad Dominum adduxiſſe, *Geneſ.* 4. 3, 4. Ubi LXX ſic verba ſignanter transferunt, Καὶ Αβελ ἤνεγκε ϗ̀ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων, *& Abel obtulit etiam ipſe* [i.e. ſua in perſona] *ex ovium primogenitis.* Iſaac etiam (inter privatos, patre adhuc ſuperſtite, numerandus) poſt renovatam promiſſionem de ſemine benedicto, altare ſtruxiſſe dicitur, *Geneſ.* 26. 24. Jacobus etiam privatus, Jordanem cum baculo ſuo tranſiturus, [c] olei libamen in lapidem effundens, partes egit ſacerdotis. Et morem illum ad uſque Moſis tempora viguiſſe, e [d] Legis verbis ſacra omnia privata prohibentibus, haud obſcure colligamus. Hæc opinio eo etiam probabilior exiſtimetur, quod ſacrificiorum oblatio, ritus precandi, gratias agendi, veniam deprecandi, & (ut ſummatim loquar) pene unica Deum colendi ratio, ſeculis illis antiquioribus haberetur: ne itaque homines vitam religione vacuam agerent, par eſt opinari, Deum olim non minus ſacrificandi, quam hodie precandi & gratias agendi, licentiam privato cuique conceſſiſſe. His accedat, quod *Coreh* & comites ejus ideo Moſen & Aaronem in odium apud plebem traxerint, quod exercitium ſacerdotii ſoli Aaroni, Moſis fratri, reſervatum eſſet; hinc enim opinandi locus, res aliter ſe olim habuiſſe, nec unam ſolummodo familiam, ſed quemlibet privatæ ſortis hominem, ſacrificium obtuliſſe. Moris hujus antiquiſſimi veſtigium in paſchatis celebratione percipiamus: nam *in ea,* [e] Philone teſte, οὐχ οἱ μὲν ἰδιῶται προσάγουσι τῷ βωμῷ τὰ ἱερεῖα, θύουσι δ' οἱ ἱερεῖς, ἀλλὰ νόμου προστάξει σύμπαν τὸ ἔθνος ἱερᾶται, &c. i. e. *Non homines e vulgo victimas adducunt ad altare, ut mactent ſacerdotes; ſed jubente Lege, tota gens ſacrificat,* aut ſacerdotii munere fungitur, *dum pro ſe quiſque hoſtiam ſuam & adducit & mactat.*

(2°.) SACRIFICIA domeſtica, & familiæ alicujus nomine oblata, ordinarie per patres tantum familiarum offerebantur. Omnes enim familiæ alicujus principes, [f] Noachus, Abrahamus, Jacobus, Jobus, alii, ubicunque ſedem haberent & familiam alerent, ſacrificandi munus obiiſſe perhibentur. Nam familia ſacerdotali nondum conſtituta, loci paterni pietas & auctoritas poſtularunt, ut patres familiarum toti familiæ ad pietatem exemplo ſuo præirent, tanquam communes perſonæ totius familiæ cauſam apud

a 2 *Par.* 26. 18, 19, 20. b *Numer.* 17. 8. c *Geneſ.* 28. 18. d *Levit.* 17. 3, 4, 5. e Lib. 3. de *Vit. Moſ.* p. 686. E f *Gen.* 8. 20. *Gen.* 12. 7, 8. *Gen.* 35. 3, 7. *Job.* 1. 5. & 42. 8.

Deum

Deum agerent, & religioſis officiis benedictionem divinam in omnes neceſſitudine aliqua ſibi conjunctos impetrarent. Neque vero loci paterni pietas ſolummodo, ſed & officii præſtandi dignitas poſtulavit, ut perſona cæteris auctoritate & prudentia ſuperior, ſacroſancto victimas offerendi munere fungeretur. SECT. II.

(3°.) FAMILIA ſacerdotali nondum conſtituta, probabile eſt, ſacerdotes publicos (quales erant Melchiſedecus, Jethro, Potipher, aliique) vel oraculo extraordinario, vel educatione ſacerdotali, vel electione populari, vel denique loci alicujus publici jure, ſacerdotii obeundi facultatem obtinuiſſe. Non erat enim e dignitate ſacerdotii, ut quilibet privatus & imperitus homuncio ſacerdotis publici titulum ſibi ſumeret, & ſacrificia, regionis aut civitatis totius nomine, offerendi poteſtatem pro libitu ſuo arrogaret. Adde, quod *Coreh* apud [a] Joſephum acerbe & contumelioſe in Moſem invehatur, [ὡς] τῷ ἱερωσύνην Ααρῶνι δόντα, μὴ τῷ κοινῷ δόγματι τοῦ πλήθους, ἀλλ' ἀυτοῦ ψηφισαμένου, *quod abſque populi ſuffragio, pro ſua ſolius libidine & imperio, ſacerdotium Aaroni tribuiſſet.* Non eſt autem credibile, *Coren* id Moſi criminis loco objicere voluiſſe, niſi quod ſeculis antiquioribus ſacerdotes publici muneri tam ſolenni populi ſuffragiis non raro præficerentur.

(4°.) ANTE Legem datam, non magis dignitas ſacerdotalis, quam regia vel prophetica, ad certam aliquam familiam reſtringebatur. Cum primum aureum vitulum oblato ſacro coluiſſent Iſraelitæ, Deus jus ſacrificandi penes unam familiam eſſe voluit, & abdicatis aliarum tribuum primogenitis, ſacerdotiiſque omnibus privatis, ſacerdotii ordinem, quem Apoſtolus [b] τῷ τάξιν Ααρὼν vocat, ſtabilivit; nec ullis ſacrificandi poteſtas data eſt, niſi Aaroni ſanguinis propinquitate jungerentur. Inde occaſio data [c] τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ, qui antiquam ſacrificandi libertatem toti cœtui ablatam moleſte ferebat, & honorem ſacerdotalem in ſolam Aaronis familiam collatum lividis oculis intuebatur.

HÆC omnia, de ſacrificandi jure rituque inter Patriarchas obtinente, veritati propiora videantur, quod ſacris ethnicorum moribus conveniant, qui e ſeculis hiſce vetuſtiſſimis ritus ſuos, errore licet miſere depravatos, hauſiſſe putentur. Nam e [d] Seldeni noſtri verbis edoceamur, *apud paganos priſcos, — ſacerdotia publica fuiſſe & patrimonialia, — gentilitia item & familiaria, — collegia item ſacerdotum & patrum ſacrorum, & filiorum ſacrorum,* &c. *Cum interim rite ſacrificare nihilominus, immolare, adolere, & quæ reliqua ſunt ſacerdotii ſimplicis munera, cuivis e vulgo ſeu privatis pariter fas eſſet præſtare,* &c.

E jam dictis abunde liquet, ſeculis antiquioribus ſacrificandi munus legibus pene omnibus ſolutum fuiſſe, & Deum tum primum ſacerdotii obeundi facultatem ad ſolum *Aaronem* & familiam ſuam reſtrinxiſſe, cum Iſraelitæ animi gentium moribus & idolis addictiſſimi nimis aperta dediſſent argumenta. Ideoque non abſurdum eſt opinari, Deum eodem conſilio ſacerdotium Aaronicum, quo & totam legem Moſaicam, inſtituiſſe; nempe ut populo, alias in effrœnem licentiam ruituro, compedes injiceret, & omnem cultus idololatrici ſpeciem & occaſionem tolleret. Quis enim rationem ſatis ſolidam aſſignare potis eſt, cur Deus, ſtatim ab exitu ex Ægypto, veterem ſacrificandi licentiam cohiberet; niſi quod Iſraelitæ a ritibus avitis nimis receſſiſſent, & eorum novi mores, ut fit, novis legibus condendis anſam præbuiſſent? Sed ſatis diu jam hoc ſaxum volviſſe videar.

ARGUMENTIS ſatis apertis oſtendiſſe videar, Deum muneris ſacerdotalis exercitium intra anguſtos familiæ Leviticæ limites coarctaſſe, ut idololatriæ ſe paſſim diffundentis curſum impediret. Proximum eſt, ut paucis expediam, quibus rationibus functionis ſacerdotalis ad familiam Leviticam reſtrictio ad idololatriam abolendam inſerviebat. Quomodo reſtrictio ſacerdotii populum ab idololatria cohiberet.

PRIMO itaque, ſacrificandi poteſtas uni tantum familiæ conceſſa hunc uſum præbuit, quatenus impedivit, ne quis eſſet opportunus ſacra aliqua privata & ſuſpecta faciendi locus. Cum enim Deus legem de ſacris omnibus ſacerdotis alicujus Aaronici miniſterio peragendis edidiſſet, & paucorum annorum uſus novam auctoritatem legi illi conciliaſſet; vix quiſpiam aut potuit aut voluit victimas in agris, aut montium domuumque ſummitatibus, in idoli vel dæmonis alicujus honorem, immolare. Nam ipſe proculdubio conſecrationis ſuæ ſenſus & religio cohiberet, ne quis ſacerdos ex Aaronis ſtemmate ſacrificia ſuperſtitionem olentia, præſentia, multo minus miniſterio

a *Antiq Judaic.* l. 4. c. 2. p. 137. 20 b *Heb.* 7. 11. c *Ep. S. Jud.* ver, 11. d *De Synedr.* l. 1. c. 16. p. 645.

SECT. II. ſuo, cohoneſtaret. Deinde, ſacerdotes a Deo peculiariter inſtituti, ſacris oblatis præſentes, omnem ab iis idololatriæ ſpeciem & ſuſpicionem amoverunt. Cum enim Iſraelitæ in excelſis [locis infamibus] immolarunt, ipſa ſacerdotum præſentia in cauſa fuit ne in idololatriæ ſuſpicionem venirent: quos enim locorum eorum infamia ſuſpectos reddere potuit, miniſtrorum illorum explorata pietas & natalium ſanctitas a cultus alicujus profani ſuſpicione liberavit.

SECUNDO: quatenus reſtrictio illa veterem Iſraelitarum idololatriam ad animum ſubinde revocavit, iiſque pollutionem quandam inde contractam tacite exprobravit. Huic aſſertioni fidem & lucem afferunt modo citata [a] Prophetæ verba, *quod judicia mea non fecerunt, & ſtatuta mea abjecerunt, — & poſt idola patrum ſuorum fuerunt oculi eorum; ego dedi iis ſtatuta non bona, & judicia per quæ non vivent, & pollui eos in muneribus ſuis, cum tranſire fecerim* ad me *omne quod aperit uterum*, vel omnem primogenitum; למען אשמם *ut illos facerem obſtupeſcere*, & *cognoſcerent me eſſe Dominum.* E quibus Prophetæ verbis hæc duo perſpicue colligenda ſunt: (1°.) Deum tum primum Iſraelitis *ſtatuta non bona* [i. e. ritualia] tradidiſſe, eoſque tanquam profanos & pollutos ab altari ſuo removiſſe, cum vituli cultu, aliiſque moribus Ægyptum olentibus, manifeſtum feciſſent, cor eorum ad *patrum idola* ſpectare, eoſque decalogi præcepta & fœdus divinum repudiare. (2°.) Deum, in idololatriæ Iſraeliticæ pœnam & remedium, eos *polluiſſe*, id eſt, tanquam pollutos tractaſſe, & eorum munera niſi ſacerdotum manibus oblata, pro impuris habuiſſe. Deum ea de cauſa populum tanquam pollutum ab altari ſuo abegiſſe, ſatis e contextu liquet. Poſtquam enim Deus populi mores & naturam in idola præcipitem fuſe commemoraſſet, conjunctim & uno quaſi ſpiritu ſe *leges non bonas* iis *dediſſe*, & *eos cum muneribus ſuis polluiſſe*, dicit: quid autem, niſi quod utrumque in idololatriæ pœnam & remedium feciſſet Deus? Cum enim Iſraelitæ in animo volverent, illa legum ritualium vincula, patribus ſuis prorſus ignota, quibus ipſi conſtringebantur; pronum eſſet ſuſpicari mores eorum brutos & effrœnes tantæ ſeveritati cauſam præbuiſſe. Cum etiam viderent ſacerdotes & Levitas, tanquam filios & famulos, in Dei quaſi domum receptos, & electos ut ei a ſacratioribus eſſent miniſteriis; ſemetipſos autem a tabernaculo procul amandatos, & ipſorum munera, niſi vicaria ſacerdotum manu tradita, pro impuris habita; ii proculdubio qui paululum ſupra vulgi modulum ſapiebant, animos in diſcriminis tam probroſi cauſam intendebant, idololatriæ malum ſerio percipiebant, & ſe meritas idololatriæ ſuæ pœnas perſolvere, triſti pudore dejecti fatebantur. Hic iterum ingerenda [b] textus modo laudati verba, *& pollui eos in muneribus ſuis, cum præterirem omnem primogenitum, ut eos percellerem*, vel *dehoneſtarem*, & *ut ſcirent me eſſe Dominum.* Et proculdubio, cum leges illæ, de primogenitis repudiandis, Iſraelitis a tabernaculo & altari procul abigendis, & ſacris omnibus Levitarum ſolorum miniſterio peragendis, traderentur; eorum aliqui admiratione & ſtupore quodam tangebantur, alii dedecoris illius conſcii intimis animi ſenſibus angebantur, & ipſa ſua pœna, tanquam ſpeculo, ad contemplandam idololatriæ turpitudinem & eorum impuritatem ab idololatria hauſtam, utebantur.

TERTIO: reſtrictio ſacerdotii, favoris divini monimentum erat in familiam Leviticam, quæ, præ cæteris Hebræorum familiis, zeli contra idololatriam exempla perilluſtria præbuiſſet. Cum enim Iſraelitæ plerique alii ad vituli cultum prolapſi eſſent, Levitæ longe plurimi ab illius peccati contagio integros & intactos ſe conſervarunt. Levitæ etiam, cultus divini zelo accenſi, [c] Moſi vocanti præſto erant, ut de idololatriæ reis vindictam ſumerent, & tanti ſceleris reatum vel neceſſariorum ſuorum ſanguine expiarent. Phinehas etiam, e ſtirpe Levitica prognatus, ſimili zelo flagrans, *Zimri* occidit, cum impuris amplexibus non fœminæ tantum, ſed & idolo Midianitico, jungebatur. Et (ſi quid fidei Judæorum magiſtris habeamus) cum ceteræ Tribus Ægypti ſuperſtitionibus inficerentur, Levitæ criminis illius immunes perſtitere, nec unquam a Dei partibus deflexerunt. Hanc itaque tribum, cujus fidem & zelum documentis inſignibus adeo compertum habuit, Deus ſacerdotio & ſacrorum miniſterio cohoneſtavit. Deum ea de cauſa ſacerdotium familiæ Leviticæ tribuiſſe, teſtatur [d] *Philo*, cum, de tribubus loquens, ait, *una ex omnibus ſelecta ſacerdotium obtinet*, γέρας ἀνδραγαθίας ϗ φιλοθέου ψυχῆς τυπὴ λαβοῦσα, &c. *hoc* tanquam *pietatis & fortitudinis præmium accipiens, quo tempore plebeia multitudo viſa eſt ſeduci errore quorundam* popularium *ad Ægyptiacum delirium deſciſcentium.* Hæc e Scripturis hauſit *Philo*, quæ [e] ſæpius aſſerunt tribum Le-

a *Ezec.* 20. 24, 25, 26. b *Ezec.* 20. 26. c *Exod*, 32. 26, 29. d Lib. 2. *de Monarc.* p. 822. E & l. 3. *de V. Moſ.* p. 679. B e *Exod.* 32. 28, 29. *Deut.* 33. 8, 9. *Num.* 25. 11, 12, 13. *Mal.* 2. 4, 5. *Eccl.* 45. 28.

viticam

viticam principem apud Deum gratiæ locum tenuiſſe, eumque tabernaculi miniſterium, ſacerdotium, & pontificatus honorem, inter Levitas, in perpetuum zeli & pietatis ſuæ teſtimonium, diſtribuiſſe. Nihil autem vim majorem ad Iſraelitas a gentium moribus avertendos habere potuit, quam quod ſemper ante oculos habuerint tribum illam tantis honoribus auctam, eo quod a gentium moribus & idolis ſe puram & immunem conſervaſſet, & zeli in Deum cultumque ſuum ſpecimen egregium non ſemel edidiſſet. SECT. II.

UNUM jam ſupereſt, nempe ut argumentis contra hanc vel illam ſermonis mei partem militantibus occurram. Duabus Objectionibus occurritur.

HORUM primum hujuſmodi eſt: ſermo jam factus fundamento male firmo niti videtur, nempe quod priuſquam Deus Aaronem & filios ſuos ad ſacerdotii honorem ſeparaſſet, ſacerdotium quaſi primo occupanti cederet, & quilibet ſibi ipſi ſacerdos eſſet, ſaltem in ſacris pro ſe uno factis: cum tamen Judæi & Chriſtiani plerique ſacerdotium ante Moſis tempora penes primogenitos fuiſſe, iiſque ſacrorum curam incubuiſſe, ſtatuant. Opinionem illam dignitatem nempe ſacerdotalem primogenituræ privilegium fuiſſe, in Judæorum animos alte deſcendiſſe, pateat, e plurimis illis, quæ [a] Cl. Seldenus congeſſit, Rabbinorum teſtimoniis. E Chriſtianis, in eandem ſententiam concedunt, [b] *Grotius*, [c] *Seldenus*, [d] *Bochartus*, (illi reip. literariæ triumviri) ut alios jam taceam non facile numerandos. In hujus autem opinionis ſubſidium, illius patroni [e] *veſtimenta* illa *deſiderabilia* proferre ſolent, quæ *Eſau* primogenitus, tanquam muneris ſui ſacerdotalis inſignia, geſſiſſe creditur. Ita Judæos antiquitus exiſtimaſſe, S. Hieronymum teſtantem audiamus: [f] *in hoc loco* [nempe *Gen.* 27. 15.] *tradunt Hebræi, primogenitos functos officio ſacerdotum, & habuiſſe veſtimentum ſacerdotale; quo induti, Deo victimas offerebant, antequam Aaron in ſacerdotium eligeretur.* Addunt inſuper, quod Eſau, non *ineptus* ſed [βέβηλος] *prophanus*, ab [g] Apoſtolo nuncupetur, qui ἀντὶ βρώσεως μιᾶς, *propter eſcam unam* [h] jus primogenituræ vendidit, & facto illo ſanctum illud Deo miniſtrandi privilegium ſe pro vili habere ſatis indicavit. Deinde, & illud afferunt, quod Levitæ, ad quos ſpectabat ſacrorum cura, Deo dati eſſent pro primogenitis, & eorum in locum ſurrogati: adeo ut quales erant Levitæ primogenitorum loco ſubſtituti, tales eſſent primogeniti, quamdiu loco jureque ſuo gaudere licuit. Hinc etiam argumentum ſumi ſolet, quod Hebræorum primogeniti Deo *ſacri* fuerint, & homines illi quos Deus præcipuo quodam jure [i] *ſuos* appellaverit. Illi vero quos Deus *ſuos* & ſibi *ſacros* vocat, Deo miniſtraſſe & ſacerdotium obiiſſe non temere cenſeantur. Quibus omnibus adjungi ſolet quod Jacob *Reubeni*, filio ſuo natu maximo, titulum illud [k] *excellens dignitate* tribuat; cujus, inquiunt, ratio vix ulla reddi poteſt, niſi quod ſacerdotium jure πρωτοτοκείων ad Reubenem pertineret. Ut his omnibus major addatur fides, Targum Hieroſolymitanum, Onkeloſum, Jonathanem, & alios e ſynagoga magiſtellos, laudare ſolent.

AT e locis illis nihil ſatis firmum ad hanc ſententiam ſolide fundandam deduci poteſt. Nam *veſtimenta* illa *ſpecioſa*, non quatenus familiæ ſacerdoti, ſed quatenus familiæ ſpei & hæredi (e ſpeciali quidem, ſed debito parentum effectu) Eſavo primogenito concedebantur. Nec Eſavus *profani* ſtigmate inuritur, quod ſacerdotium, ſed quod Dei benedictionem, patris ſui miniſterio in primogenitum præcipue conferendam, nihili æſtimaverit. Addi poteſt, quod in verbis illis Apoſtoli, *profani* nota non tam *Eſavo* quam Chriſtiano, voluptatis alicujus mundanæ cauſa ad gentiliſmum deficienti, inuri videatur. Aſſertionis hujuſce rationem infra dabimus, cum res ipſa feret. Nihilo firmius eſt, quod de Levitis in primogenitorum locum ſuffectis additur: nihil enim notius eſt quam quod Levitæ non ſacerdotes eſſent, ſed ſacerdotum adminiſtri; nec munere illo inferiori, niſi ſacris quibuſdam ritibus initiati, fungerentur. Non magis valet, quod Hebræorum primogeniti Deo ſacri fuerint, eoſque Deus *ſuos* dixerit; hoc enim inde factum eſt, quod Deus in Ægypto, Hebræorum primogenitos e communi clade eximens, ſibi jus novum in eos acquiſiverit; non ut Deo ſacerdotum loco miniſtrarent, ſed ut quinque [l] ſiclis ſacerdoti datis redimendi eſſent. Nec rem in dubio poſitam concludit titulus ille *Reubeni* datus: nam Reuben *dignitate præcellere* dicitur, non quod natalium jure dignitate ſacerdotali frui deberet, ſed quod fratribus ſuis natu prior eſſet, & in ſpem poteſtatis & hæreditatis amplioris naſceretur.

a Lib. *de ſucceſ. in hon defunct.* c. 5. & Lib. 1. *de ſucceſ. in Pontificat.* c. 1. b *Annot.* ad *Luc.* 2. 23. c Lib. 1. *de ſucceſ. in Pontif.* p. 110. d De *Anim. ſac.* P. 1. col. 575. e *Gen.* 27. 15. f *Tradit. Hebraic.* in *Gen.* T. 2. col. 531. g *Hebr.* 12. 16. h *Tradunt* Hebræi, *quod uſque ad ſacerdotium Aaron, omnes primogeniti, ex ſtirpe Noe fuerint ſacerdotes, & Deo victimas immolarint, & hæc eſſe* primogenita *quæ Eſau* vendidit: S. Hieron. Ep. ad Evangelium T 2. col. 573. i *Num.* 8. 17. k *Geneſ.* 49. 3. l *Num.* 18. 16.

SECT. II. CUM itaque ſacra monumenta nihil de primogenitorum ſacerdotio ante Moſem referant, non eſt cordati hominis Judæorum dictatis hac in re fidem nimis pronam adhibere; præſertim cum hiſtoria ſacra ſententiæ contrariæ magis favere videatur. Nam [a] *Abel* natu minor, æque ac Cainus primogenitus, ſacra, eaque Deo grata, feciſſe dicitur. *Jacobum* etiam, ſecundo-genitum, rem ſacram feciſſe, & donum Deo pergratum obtuliſſe, legimus. Ne multis immorer: quantum e Scripturis intelligere datum eſt, filii natu minores ſingularem gratiam apud Deum iniiſſe, & beneficia majora reportaſſe, videantur. Hinc anſa data [b] *Theodoriti* obſervationi, Επισημαντέον ὴ ὅτι παντα-χῦ τῶν πρωτοτόκων οἱ μετ' αὐτὸς τεθημῶνται, &c. *Animadvertendum eſt autem, paſſim primogenitis præferri natu poſteriores; etenim Caino præpoſitus eſt Abel, & Japheto* antepoſitus eſt *Sem, cum eſſet poſterior; & Iſmaeli* prælatus eſt *Iſaac, & Eſavo* prælatus eſt *Jacob, & Joſeph* antepoſitus eſt *Reubeni & Judæ, & Ephraim Manaſſæ*, &c. His addo, quod Moſes, altari extructo, miſiſſe fertur [c] *juvenes*, de *filiis Iſrael* indiſcriminatim ſumptos, qui *holocauſta offerrent, & pacifica Domino ſacrificarent*. Ibi quidem pro *Juvenibus*, Onkelos, Jonathan, Saadias Arabs, & Tavvoſus Perſa, *primogenitos* poſuere. Sed temere dicitur quod nuſquam legitur. Si quid in ejuſmodi antiquitate concipienda conjecturæ concedendum ſit, dixerim, [d] *Juvenes* illos *e filiis Iſraelis*, nullo delectu habito, deſumptos fuiſſe, ut pro ea vice ſacrificandi munere fungerentur. Nam ſeculis antiquioribus ita comparatum fuiſſe cenſeo, ut homines media juventute florentes (utpote corporis robore & pulchritudine præcellentes) ad divinum & laborioſum ſacrificandi munus eligerentur. Hoc in *Jaſonis* ſacrificio religioſe obſervatum notat *Apollonius Rhodius:* poſtquam enim dixiſſet *Jaſonem* duobus bobus Apollinem propitiare ſtatuiſſe, [e] addit,

——— τὸς δ' ἐρύσαντο
Κυρότεροι ἑτάρων βωμῷ ἀχεδόν. ———

——— *Quos* boves *duxerunt*
Ad aram juniores ſociorum, ———

Quæ verba ſic illuſtrat Scholiaſtes: Κυρότεροι] ἐπεὶ ἴσως ἀεὶ νέος ὁ Θεὸς, ἢ οἱ τῶν ἑταίρων νεώτεροι τὰ θυσίαν ἐπετέλεσιν· Καὶ Ομηρος ἐπὶ τῆς τῶν νέων θυσίας, Κοῦροι μὲν κρητῆρας ἐπεστέψαντο· Hinc lux *Virgilii* verbis, — *Tum lecti Juvenes certatim, araque ſacerdos viſcera toſta ferunt* taurorum. *Æn.* 8. *v.* 179. Veriſimile eſt itaque Moſem, ſacerdotio Aaronico nondum conſtituto, hunc ſeculi morem obſervaſſe, & ſelectiores juvenes tantum ejus cauſa ad officii ſacerdotalis exercitium evocaſſe. Manſit autem diu poſtea (quod obiter noto) moris illius antiquiſſimi veſtigium, in eo, quod nemini [f] licuit altari miniſtrare poſt annum quinquageſimum, cum nempe flos ætatis emarcuiſſet.

SECUNDO: hoc etiam argumento ſententiæ noſtræ fides labefactari poſſe videtur. Aaron nullum unquam zeli ſingularis exemplum adverſus cultum idolorum edidiſſe legitur. Imo vero tantum abfuit ut ille præter cæteros ab idolis abhorreret; quod Iſraelitis in vituli cultum præcipiti rabie ruituris, facile cederet, & eorum deſideriis ſtatim indulgeret. Ideoque fidei repugnat, Deum idololatriæ præcavendæ gratia, ſolum *Aaronem* & familiam ejus honore ſacerdotii dignatum fuiſſe.

FATENDUM eſt quidem, Aaronem hac in re timori ſuo & importuno vulgi deſiderio nimis indulſiſſe. Si tamen Aaronis affectum & ingenium e variis pietatis ſuæ indiciis in Scriptura memoratis æſtimemus, par erit ut eum ſingulari in Deum zelo flagraſſe, & animo ab idolis quam maxime alieno fuiſſe, cenſeamus, adeoque Deum hac de cauſa Aaroni tantum & illius familiæ Pontificatus honorem, & honorificam ſacrificandi licentiam concrediſſe. Mecum hic ſuffragatur [g] *Joſephus*, qui dicit Deum *Moſi præcepiſſe, ut ſaceraotium Aaroni fratri ſuo daret,* ὡς ἁπάντων δὶ ἀρετὴν τῆς τιμῆς δικαιωτέρῳ τυχεῖν· *utpote ea virtute prædito, ut merito, præ cæteris, ejus habenda ratio videretur.*

a *Geneſ.* 4. 3, 4. b *Quæſt.* in *Geneſ.* 109. c *Exod.* 24. 5. d Νεανίσκους τῶν υἱῶν Ισραήλ. LXX. in loc.
e *Argonautic.* lib. 1. verſ. 407. f *Num.* 8. 25. g *Antiq. Judaic.* l. 3. c. 8. p. 116.

SECT.

SECT. III.

SECT. III.

De temporibus quibus adſtricta ſunt Hebræorum ſacra.

De temporibus ſacris 4. theſes.

ERANT Judæis non tantum loci & perſonæ, ſed & tempora quædam ſacris uſibus peculiariter deſtinata. Ea vero omnia ad ſiſtendum idololatriæ curſum vim magnam habuiſſe, vel inde cognoſcatur, quod veteres idololatræ toto niſu id egerint, ut Judæos ab eorum obſervatione cohiberent. De profano illo, *Danielis* 7. memorato, prædictum legimus, *quod putabit ſe poſſe mutare tempora*, h. e. explicante [a] Grotio, *ſperabit ſe in perpetuum abolere poſſe ſabbata, paſchata, pentecoſtas, Σκηνοπηγίας, dies propitiationis, novilunia.* Hanc prophetiam in Antiocho complementum habuiſſe, teſtatur hiſtoria [b] Machabaica, qua Rex ille præcepiſſe dicitur, *ut profanarent ſabbata & dies feſtos.* Quum autem tempora illa ſacratiora varii generis eſſent, nec una eademque ratione fini quem dixi promovendo deſervirent, ut ſermo noſter diſtinctus evadat & captu facilis, quæ de temporibus illis ſolennibus dicturi ſumus, in quatuor haſce *Theſes* compingemus.

Prima. PRIMA ſit hæc: *tempora ſacra a lunæ motu pendentia, ad idololatriam abolendam plurimum valuere.* Pleræque Judæorum ſolennitates, novilunia ſcilicet, paſcha, feſtum tabernaculorum, & novi anni initia, a lunæ motu pependerunt. Nam Judæi novilunia ſua, & anni redeuntis initia, luna naſcente celebrarunt; paſcha vero & feſtum tabernaculorum 14°. & 16°. menſis die, cum nempe luna pleno orbe effulgeret. Huc forſan ſpectat Pſalmiſtæ illud, [c] *fecit lunam* למועדים *εἰς ἑορτὰς, vel ſtatas ſolennitates.* Hujuſmodi vero ſtatæ ſolennitates idololatriæ paſſim graſſanti viam obſtruebant, quatenus officiis ſacris deſtinatæ eſſent, & Iſraelitas occupatos detinerent, quo minus Gentilium ſacris & feſtis, in novilunio vel plenilunio plurimum celebratis, intereſſe vellent aut poſſent. Veteres idololatras novilunia ſua religioſa ſolennitate plurimum excepiſſe, multis argumentis evinci poſſet, niſi quod hac de re alibi ſe dabit magis opportunus dicendi locus. Nec eorum plenilunia religione ſua caruiſſe, conjicere licet e Beroſi Chaldæi teſtimonio quod a temporis injuria ſervavit [d] Athenæus: Βήρωσος, ait ille, ἐν [τῷ] πρώτῳ Βαβυλωνιακῶν, τῷ Λώῳ μηνὶ ἑκκαιδεκάτῃ, φησὶ ἄγεσθαι ἑορτὴν Σακέαν παρὰ Βαβυλωνίοις ἐπὶ ἡμέρας πέντε· h. e. *Beroſus in primo Babylonicorum refert, decimo ſexto die menſis Loi feſtum* [1] Sacean *dictum Babylone dies quinque celebrari.* [e] Meurſius etiam de Theſmophoriis (feſtis in Cereris honorem inſtitutis) agens, e collatis veterum teſtimoniis colligit, *initium ſacrorum celebrandorum in decimum quartum menſis* Pyanepſionis, *finem in decimum octavum, incidiſſe.* Cum itaque Deus menſis & anni cujuſvis initium ſacrum eſſe, & feſta ſua celebriora ſub menſem medium obſervari, juſſerit, obſtaculum objecit idololatriæ: nam hac ratione Judæorum animos officiis religioſis in ipſius honorem præſtandis diſtrictos tenuit, eoſque a curandis ethnicorum ſacris feſtiſve, in lunæ forſan honorem ſub ea tempora celebrari ſolitis, avocavit.

Secunda. SECUNDO: *ſabbata Judæorum omnia* vel *tempora ſolennia numero ſeptenario definita, ad idololatriam extirpandam erant apprime accommodata.* Nempe, ſabbatum dierum, vel ſeptimus quiſque dies otio ſacro dedicandus: ſabbatum ſeptimanarum, aut feſtum pentecoſtes poſt ſeptem a paſchate ſeptimanas obſervandum: ſabbatum menſium, vel tempora feſtis & jejuniis religioſis menſe quovis ſeptimo conſecranda: ſabbatum annorum, vel otium terræ Judaicæ (quaſi ſex annorum laboribus fatigatæ) anno quovis ſeptimo concedendum: & ſabbatum ſabbatorum omnium, vel annus ſepties ſeptimus, qui ſervorum humeros oneri ſubduxit, iiſque plenam a laboribus immunitatem attulit. Hæc autem tempora ſolennia, per numerum ſeptenarium digeſta & diſtributa, plurimum ad idololatriam fugandam virtutis habuere, quatenus creationis imaginem quandam Ju-

a *Not. in Dan.* 7. 25. b L. 1. c. 1. ver. 48. c *Pſal.* 104. 19. d *Deipnoſophiſt.* l. 14. p. 639. C e *Græc. Feriat.* l. 4. p. 161.

1 Vid. *If. Caſaubon.* in locum, *col.* 909. ubi legimus, *in Heſychii gloſſis* ſacæa *dicitur fuiſſe Scytharum quoddam feſtum: & Scythæ ipſi nominantur* Sacæi. *Sed Babylonio potius Beroſo credamus qui ſolennitatem* Sacæam *vel* Sacæorum *ſuis popularibus aſſerit.* —— *videtur verum nomen hujus Babyloniorum* ἑορτῆς *fuiſſe* Secacæa, *quod more ſuo Græci corruperunt decurtaruntque: nam apud Hieremiam Prophetam duobus locis Babylon nominatur* ששך *ſeſac* —— vid. cap. 25. 26. & 51. 54. *Alii*, inquit Grotius in *Jer.* 25. 26. *mallunt hoc nomen repetita litera prima derivare a* שך *ſach, quod nomen alicui Dearum Babylonis ob quam is qui Hebræis vocabatur* מישאל Miſael *dictus eſt Babyloniis* Miſach, *Daniel.* 1. 7.

SECT. III. dæis exhiberent; & opus illud egregium ipſis pene oculis & auribus eorum toties ingererent, quod fieri vix potuit ut unquam oblivioni traderetur. Cum enim Deus mundi compagem conderet, ſex dies operi, ſeptimum quieti, dedit: ideoque ſabbatum ordinarium (utpote dies, poſt ſex dies laboris, otio dicandus) umbram quandam & μνημόσυνον creationis geſſit; prout & ſabbata extraordinaria, quæ poſt ſextam temporis longioris partem labori tributam, terræ, ſervis, aut toti Judæorum genti, quietem attulerunt. Cum autem ſabbata toties repetita creationis modum & formam exprimerent, & operis illius memoriam ſæpe redintegrarent; vix poſſibile fuit, ut Judæi creaturas ullas in partem cultus creatori debiti vocarent, aut ſolem, lunam, & exercitum cœli haud ita pridem creata, Deorum vice colerent. Si creationis opus memori mente tenerent, fieri non potuit, ut creaturis una cum creatore cultum exhiberent; &, ſi ſabbata colerent, non minus impoſſibile fuit, ut creationis obliviſcerentur. Jam dicta cauſam ſuggerunt, cur Deus, ætate creationem & diluvium ſequente, ſabbatum non inſtituerit; quod ſcilicet ætate illa crimen idololatriæ non vigeret, & homines, propter recentem creationis & diluvii memoriam, unum Deum mundi creatorem colerent, nec opus haberent ſabbato quod creationis memoriam inſtauraret.

Tertia. TERTIO: *veriſimile eſt Deum menſem Tiſri (civilis anni caput & exordium) idololatriæ præcavendæ cauſa ſacris ſolennitatibus impleviſſe.* Nam Judæi [a] primum menſis illius diem, feſto tubarum clangore, ſacrificiis, conventu ſolenni, & animo ad hilaritatem ſoluto, celebrare tenebantur. [b] Lex etiam præcepit, ut die decimo feſtum expiationis, ſolenni jejunio, oblationibus, aliiſque ceremoniis, ageretur. [c] Decimo quinto, tabernaculorum ſolennitas indicebatur, cujus multiplices ceremoniæ non parum negotii per octiduum Judæis afferebant. Deus autem ideo menſem *Tiſri* tot ſacris ceremoniis celebrem feciſſe videtur, ne Iſraelitæ, utpote ſacris negotiis detenti, Gentilium ceremoniis vacarent, aut Zabii & Ægyptii veteres menſem aliquem magis ſancte agere, vel annum melioribus auſpiciis inchoare, quam ipſi filii Jehovæ viderentur. Huic opinioni ſpeciem aliquam conciliat veterum Zabiorum conſuetudo, qui menſem illum a quo annum auſpicabantur, feſtis, jejuniis, & ſacrificiis, pene totum dicarunt, & eoſdem menſis dies quos ipſi Judæi, nec religione prorſus abſimili, coluerunt. Nam Zabii die primo & ſecundo feriati ſunt, die [d] octavo jejunium indixerunt, & decimo quinto τελετὴ in [1] *Sammaelis* honorem inſtituta eſt. Hoc e fide ſcriptoris Arabici (ab [e] *Hottingero* non ſemel citati) refero, qui Zabiorum recentiorum uſus, a majoribus eorum ſine dubio propagatos, memoriæ conſignavit. Nec facile dubitandum eſt, quin & Ægyptii menſem Tiſri religioſius obſervarent, cum a Septembri vel Tiſri annum ſuum inchoarent, & ſub id temporis actiones annuas ad culturam [Nilo tum regreſſo, & ſolo ſiccato,] redintegrarent. Ad hæc: cum ratione pugnat, Deum, tot ſolennitatibus religioſis in menſem unum congeſtis, Iſraelitas a vitæ communis officiis & curis detinere voluiſſe, niſi ſeculi mores inſtitutioni illi (pene dixeram, importunæ) cauſam aliquam præbuiſſent.

Quarta. QUARTO: *probabile eſt certa illa ſacrificii jugis offerendi tempora, moris idololatrici abolendi cauſa inſtituta fuiſſe.* Ut hæc aſſertio ſaltem ſpecioſa videatur, de ſacrificii jugis offerendi tempore hoc in anteceſſum lectorem moneo: nempe Judæos agnum matutinum poſt horam ſecundam, ſeptimam noſtram: & agnum veſpertinum ſub [f] horam nonam, tertiæ noſtræ reſpondentem, obtuliſſe. Tempus illud quo agnum veſpertinum offerebant, e verbis Maimonidis de Paſchate loquentis, magis diſtincte colligatur; [g] *non mactatur* paſcha *niſi poſt ſacrificium juge, quod inter duas veſperas* offerri debet, *poſt ſuffimenti oblationem.* Adeo ut res ſit extra litem poſita, Judæos ſacrificii jugis offerendi munus, nec ante ſolis ortum, nec poſt ſolis occaſum præſtitiſſe. Atque hæc ſacri diurni faciendi tempora tam ſancte obſervarunt, quod axiomatis vicem teneret, *ſi præteriit tempus, præteriit ſacrificium.* Ideo vero (ſi bene conjicio) tam ſedulo curatum eſt, ut Judæorum ſacra quotidiana (prout & reliqua omnia) ſole quaſi intuente peragerentur; ut clare conſtaret, eos nocturna Gentium ſacra, in mortuorum honorem fieri ſolita, penitus repudiare, nec religionem ſuam quicquam commune

a *Num.* 29. v. 1. b V. 7. c V. 12. d *Sic forſan pro decimo legitur, e ſcriba vel auctoris lapſu.*
e *Hiſt. Orient.* l. 1. c. 8. p. 177. f [Ιερέων] δὶς τ᾽ ἡμέρας περὶ τε τὴν πρώτην καὶ ἐνάτην ὥραν ἱερουργούντων ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.
Joſeph. Antiq. l. 14. c. 4 pag. 614. 15 g *Tract. de Paſchate* c. 1. §. 4.

1 Apud *Talmudicos* frequens eſt mentio *Sammaelis* qui vocatur *angelus mortis, princeps aeris,* & *ſerpens antiquus,* qui *Evam ſeduxit.* Hinc *Targum Jonathan.* in *Gen.* 3. 6 *Et vidit mulier Sammaelem angelum* mortis. *Sammael* [illegible] *Satan* idem volunt apud *Midraſch:* ubi legitur, *Sammaelem* [illegible] *ſerpenti antiquo, & ſeduxiſſe Evam.* qui plura vult, legat *Maimonid. Mor. Neb. Part.* 2. *cap.* 30. & *Buxtorf. Lexic. Chald. Rab. Talmud.* in voc. סמאל *col.* 1495.

cum

cum Diis inferis, aut ceremoniis eorum cultui propriis, retinere. Eorum enim myſteria *lucifuga* plurimum fuiſſe, & *principis tenebrarum* imaginem geſſiſſe, e plurimis veterum teſtimoniis innoteſcat. In re tam teſtata & cuivis cognita, ſufficiat unum *Pauſaniam* teſtem advocare, qui de Diis Inferis, quos *Milichios* vocant, verba faciens, Νυκτερειναὶ [a] inquit, αἱ θυσίαι θεοῖς τε τοῖς Μειλιχίοις εἰσὶ, &c. His *nocturna fiunt ſacra*, in quibus *ante Solis exortum carnes* victimarum *abſumere, eodem ipſo in loco ſolenne habent.* Ex adverſo, Judæi ſacra facturi in ſolem diemque prodiere, ut eo longius ab idololatriæ ſuſpicione abeſſent, & ipſum ſacrificii ſui tempus indicio eſſet, ſe *patrem luminum* ſolummodo venerari.

E ſupra dictis abunde liquet, Legem, ſacrorum peractionem ad certos locos, perſonas, & tempora, aſtrinxiſſe, & hac ratione gentium moribus aditus omnes occluſiſſe. Id etiam Jeroboamus argumento nimis aperto docuit, quod, ſacra facturus, nec *locis*, nec *perſonis*, nec *temporibus* Lege præſcriptis, ſe alligari pateretur. Non *locis* quidem, quod [b] populi animos a ſacris Hieroſolymæ præſtandis averterit, & munia religioſa coram vitulis ejus obiri juſſerit: non [c] *perſonis*, quod *ſacerdotes inſtituerit* מקצות העם *e populi extremis* aut *infimis, qui non erant ex* tribu *Levi:* neque etiam [d] *temporibus*, nam ſolenniter *obtulit ſuper altari quod fecerat in Bethel, decimo quinto die in octavo menſe quem commentus erat in corde ſuo.* Quid autem Jeroboamus hæc omnia, contra inſtituta moreſque ſacrorum, faceret, niſi quod in mores ethnicorum nimis propenderet, quibus introitus omnis hac ſacrorum reſtrictione præcludebatur?

CAP. IX.

Legem idolis obſtaculo fuiſſe, feſtivitates generis varii (ſeptiduanas, menſtruas, annuas) indicendo.

LEGEM ritualem varii generis feſta (ſeptiduana, menſtrua, annua) Judæis indixiſſe, nullus in ſcriptura vel mediocriter verſatus ignorare poteſt.

FESTA ſeptiduana (i. e. ſabbata, quavis hebdomade celebranda) ad idololatriam exterminandam plurimum valuiſſe, tam clare probatum eſt alibi, ut nil opus ſit huic argumento diutius immorari.

FESTORUM menſtruorum nomine neomeniæ ſunt intelligendæ, quas etiam Deus ea præcipue de cauſa ſancivit, ut ritus idololatricos in noviluniis uſitatos e regionibus Hebræorum eliminaret. Hoc etiam argumentis bene multis evinci poſſet: ea vero in locum magis opportunum rejicienda cenſui.

FESTORUM annuorum nomine cenſeri velim illa celebrioris notæ feſta, quovis anno colenda, paſcha, pentecoſten, & feſtum tabernaculorum, ſimul in [e] Lege quandoque memorata. *Paſcha* feſtum erat ineunte vere celebrandum, ut Ægyptiacæ redemptionis imaginem exhiberet, eaque gentis Iſraeliticæ mentibus nunquam elaberetur. *Pentecoſte* ſolennitas erat quotannis obſervanda, præcipue ut tempus Legis in Sinai promulgatæ frequenter occurrens, Hebræorum animis altius inhæreret. Deus feſtum tabernaculorum agi voluit, ut illius ritus, obſervationis in deſerto per annos quadraginta, & habitationis in tentoriis, memoriam refricarent, & Iſraelitas ad ſenſum beneficiorum eo tempore divinitus acceptorum excitarent.

DE feſtis ſupra memoratis, hoc ordine ſervato jam differendum eſt.

DOCENDUM eſt primo, feſtum paſchatis ad idololatriam præcavendam egregie accommodatum fuiſſe.

SECUNDO: feſtum pentecoſtes ad ſcopum eundem collimaſſe, & uſum eundem præbuiſſe.

PROBANDUM eſt tertio, feſtum etiam tabernaculorum fini & uſui jam dicto miniſtraſſe.

DICENDUM eſt quarto de primitiarum oblatione, feſto cuique ſubjuncta, & illius inſtituti cauſa.

a *In Phocic.* lib. 10. p. 897. b 1 *Reg.* 12. v. 28, 29. c V. 31. d V. 33. e *Exod.* 23. 14, 15, 16. *Deut.* 16, 16. *Ex.* 34. 22.

SECT. I.

SECT. I.

Multis oſtenditur, paſcha feſtum fuiſſe ad idololatriam abolendam inſtitutum.

Feſti Paſchatis duplex finis:

UT lector inoffenſo pede progrediatur, in primo ſermonis mei limine duplicem hujuſce feſti finem (proximum ſcilicet & ultimum aut remotum) aſſignandum duxi. Proximus is erat, ut Iſraelitæ, ſolennitatem paſchalem celebrantes, redemptionis ſuæ ex Ægypto memoriam recolerent; &, tanti beneficii ſenſu tacti, nullum animi grati teſtimonium prætermitterent. Feſti hujus finis ultimus erat, ut (redemptionis illius memoriam repetens) Iſraelitas Deo, tanti beneficii auctori, arcte devinciret, eoſque ad idola moreſque gentium ruituros, cohiberet, & intra limites officii contineret. Feſtum paſchale fini utrique miniſtraſſe, & utroque reſpectu ad idololatriam abolendam accommodatum fuiſſe, ſatis e ſequentibus eluceat argumentis.

In memoriam redemtionis ab Ægypti idololatria:

HORUM primum ſit hoc: feſtum paſchatis non minus in memoriam redemptionis ab Ægypti idololatria quam ſervitute fuit inſtitutum. Hoc equidem in Scriptura nuſquam expreſſe dicitur, inde tamen opera non difficili colligatur. Nam

(1°.) DEUS Iſraelitis ex Ægypto propediem abituris, hoc in mandatis dedit [a] *ne* ſcil. *idolis Ægypti ſeipſos contaminarent.* Cum enim in Ægypto viverent, ea fuit eorum infelix conditio, ut manus a lateribus Ægypti puras conſervari non facile pateretur; difficultatis tamen haud magnæ res erat, eorum animas ab idolis Ægypti puras & immaculatas cuſtodire. Poſtquam autem Dei mandatum poſt terga rejeciſſent, & pollutionem ab idolis Ægypti contraxiſſent; conſentaneum eſt opinari, Deum Iſraelitas a Dæmonis ac Pharaonis tyrannide una liberaſſe; Deum etiam, utriuſque beneficii collati memoriam in paſchate celebrari voluiſſe.

(2°.) DEUS, in ipſa nocte paſchatis, [b] *judicium in Ægypti Deos omnes,* æque ac Ægypti *primogenitos, exercuiſſe* dicitur: ea nempe, nocte, Dei judicio, ruinam fecerunt Ægypti templa, idola ceciderunt, Deorum ſymbola (boves, arietes, & alia, *ſacra animalia*) neci tradebantur: Diis interim Ægyptiis, ad injurias & ritus eorum vindicandas, nulla poteſtas relicta videbatur. Hæc omnia fide digniora putentur, quod e Scriptura conſtet, Deum olim genti graviter delinquenti vix unquam pœnas acerbiores irrogaſſe, quin Deorum etiam gentis illius maleficia quam acerrime vindicaverit. Cum enim Deus in [c] Babylonios, [d] Philiſthæos, [e] Aſſyrios, [f] Ægyptios, alios, pœnas inflixerit ſeveriores; eum in gentium earum Deos ſemper acerbius aliquid ſtatuiſſe legimus. Cum itaque in Ægyptios antiquos, eorum etiam Deos, in primi paſchatis nocte, ſeverius animadverſum eſſet; neceſſe fuit ut nox ea ſolennis, in orbem rediens, pœnas in Ægyptios & ipſorum Deos in memoriam revocaret, & inde pro certo ſcirent Iſraelitæ, Ægyptios & eorum Deos Jehovæ pariter ingratos & odioſos extitiſſe.

(3°.) REDEMTIO ex Ægypto (quæ in paſchatis feſto memorari debuit) non populi tantum Iſraelitici, ſed Dei cultuſque ſui gratia peragebatur. Nam, ut ſermo meus paulo altius ordiatur, ea tempeſtate qua Deus conſilium ejus de Iſraelitis ex Ægypto liberandis Moſi patefecit, totus pene mundus in ethniciſmum degeneraverat; & ſpei vix rima ſupererat, Deum verum cultores iterum habiturum. Ægyptus eo ſæculo non tantum [g] κατείδωλος erat, ſed Iſraelitas eorum idolis æque ac imperiis ſervos detinebat; adeo ut iis *gentis ſanctæ* & *ſacerdotii regii* nomen tantum & umbra ſupereſſet. Cum itaque res in locum tam triſtem rediiſſet; Deus id egit, ut populum Iſraeliticum, non a Pharaonis, ſed etiam Diaboli, tyrannide liberaret, & e ſtipitibus illis liberos ſibi ipſi & Abrahamo ſuſcitaret. Hoc autem beneficium in prima redemtionis Ægyptiacæ parte recenſendum eſſe, non ratio tantum ſed ſcriptura doceat: [h] *quænam* eſt inquit, *ut populus tuus Iſrael, gens in terra,* propter *quam ivit Deus ut redimeret* eam *ſibi in populum, & poneret ſibi nomen faceretque* eis *magnalia & horribilia ſuper terram — a facie populi tui, quem redemiſti ibi ex Ægypto, Gentibus, & Diis eorum: firmaſti enim tibi populum tuum Iſrael — in populum ſempiternum: & tu, Domine* Deus, *factus es iis in Deum.* Cum itaque redemtio ab Ægypti & gentium aliarum idolis, pars non poſtrema fuerit beneficii in paſchate recolendi; inde non difficulter intelligitur, Iſraelitas (pietate ſaltem & ſcientia clariores) hanc partem inprimis, in feſtivitate paſchatis, ob oculos habuiſſe, eamque mentibus eorum altius inſediſſe.

a *Ezec.* 20. 7, 8. b *Ex.* 12. 12. *Num.* 33. 4. c *Jer.* 50. 2, 3. d 1 *Sam.* 6. 5. e *Dan.* 11. 8.
f *Jeſ.* 19. 1, 2, 3. *Ezec.* 30. 12, 13. *Jer.* 43. 12, 13. g *Act.* 17. 16. h 2 *Sam.* 7. 23, 24.

(4°.) PAS-

(4°.) PASCHA feſtum erat, cujus ritus & inſtituta pleraque moribus & idolis Æ- SECT.
gyptiis ἐκ διαμέτρου adverſabantur. Hoc multis inſtantiis extra dubium ponetur, *Lib.* 2. I.
ubi ſermo de paſchatis inſtitutis, & eorum antitheſi moribus & idolis Ægyptiis opportunius inſtituetur. Cum autem naſi ſaltem acutioris Iſraelitæ id facile perſentirent, fieri non potuit quin liberationis ſuæ ab idolis Ægyptiis ſenſum vividum retinerent, ejuſque memoriam in feriis paſchalibus, non minus quam immunitatem a jugo Pharaonis, læti celebrarent. Hoc eo facilius eſt creditu, quod iis ſolis feſtum paſchatis adeundi & participandi licentia concederetur, qui [a] *ſeipſos a gentium abominationibus ſeparaverant:* adeo ut apertum ſit, idola gentium, & paſchatis ritus, ἀσύστατα fuiſſe; & non magis quam *Arcam* & *Dagonem* conſiſtere potuiſſe.

SECUNDO: feſtum paſchale monimentum erat beneficii in populum collati, poſt natos homines maximi; adeoque magnum ad idololatriam abdicandam, & Deo uni cultum exhibendum, argumentum continebat. Nam ut rem longam breviter expediam, cum Iſraelitæ in Ægypto verſarentur, inter ſtipulas & lateres laborare, & onera non minus infra dignitatem ſuam ſubſidentia, quam vires eorum ſuperantia, ſubire, cogebantur. Deus interim, qua erat immenſa miſericordia, dolendam populi ſortem miſertus, eos longa miraculorum ſerie ab Ægypti tyrannide liberavit, Pharaonis triſte jugum eorum cervicibus excuſſit, eoſque tandem in libertatem gentis ſanctæ dignitati conſentaneam vindicavit. Libertatis autem hujuſce beneficio, populus Iſraeliticus ad cultum ſoli Jehovæ (liberatori ſuo) tribuendum tam arcte tenebantur, ut non liceret iis a Dei lege cultuque deficere, vel beneficium tam egregium oblivioni dare. Utcunque, ne ſomnolentos Hebræorum animos miraculi tam inſignis oblivio lapſu temporis occuparet, (quod etiam eveniſſe [b] dicitur) curatum eſt ut ritus paſchales, ſervitutis Iſraeliticæ ſimul & liberationis imagines quaſdam exhiberent, quæ utriuſque memoriam ſæpe renovarent, & populum illum ad gratitudinem exprimendam, Deoque fideliter adhærendum ſtimularent. Quantum autem ritus paſchales quotannis celebrati valuerunt ad idololatriam exterminandam, inde licet intelligere; quod populo in idololatriam inclinante, ritus illi contemptui habiti ſint, & raro vel nunquam obſervati: cum autem [c] Reges pii præfecturam gererent, & animos appellerent ad Dei legem cultumque promovendum; nil prius habuerunt, quam ut feſtum paſchatis inſtaurarent, & totam gentem ad ritus paſchales obſervandos allicerent & excitarent.

Et beneficii in populum collati.

TERTIO: ipſa redemtio ex Ægypto, paſchatis feſto recolenda, contra ſuperſtitionem Ægypti clara præbebat argumenta. Nam primo: redemtio illa luculenter indicavit, Deum illum cui beneficium illud acceptum debuerunt Iſraelitæ, Deos Ægyptios virtute & robore longe ſuperare; cum Iſraelitæ, Diis illis invitis & reluctantibus, ex Ægypto in Deſertum ad ſacra in Dei ſui honorem præſtanda, educerentur. Deinde: ætate Moſis, Ægyptus religionis & ſapientiæ, non minus quam Athenæ poſtea philoſophiæ, fama claruiſſe dicitur: nihil itaque magis in Ægypti & ſapientiæ Ægyptiacæ contemptum & opprobrium cedere potuit, quam eductio ex Ægypto, manu tam forti præſtita, cum Ægyptus eo ſeculo ſapientiæ ſchola tam illuſtris haberetur. Præterea: [d] lege lata cautum eſt, ne populus Iſraelis, Ægypto liberatus, iterum in Ægyptum reverteretur; ut vel inde conſtaret, Deum eo conſilio Judæos Ægypto liberaſſe, ne peſtis Ægyptia, idololatria, mentes eorum inficeret, & ne quid veteris fermenti populi moribus adhæreret.

Memoria redemtionis illius, argumentum contra ſuperſtitionem Ægypti.

QUARTO: ipſi ritus & ceremoniæ paſchatis anſam opinandi ſatis amplam præbent, Moſem feſtum illud ad idololatriam Ægyptiam funditus eradicandam, & Dei veri cultum promovendum, inſtituiſſe. Nam,

Ritus & ceremoniæ paſchatis eidem uſui inſerviebant.

(1°.) AGNUS ille maſculus aut hœdus in ſolennitate paſchatis offerendus, indicio fuit, Deum feſtum illud ad Ægypti præcipue ſuperſtitionem fugillandam & abolendam indixiſſe. Nam Ægypti ſuperſtitionem circa aves & hœdos inprimis occupatam fuiſſe, ſatis aperte docent [e] Satyriſtæ verba:

——— Lanatis animalibus abſtinet omnis
Menſa: nefas illic fœtum jugulare capellæ.

Sufficiat, in præſens hoc argumentum extremo digito tetigiſſe, quod [f] alibi plena quaſi manu & conſilio deſtinato tractaturus ſum.

(2°.) [g] MASCULI omnes e genere Judaico, cum paſchatis feſtum agitarent, eo in

a 3 *Eſdr.* 7. 13. b *Pſal.* 78. 10, 11, 42, 43. & 106. 7, 13, 21. c 2 *Paral.* 30. 5, 10, 11. & 35. 17, 18. *Ezr.* 6. 19, 20. d *Deut.* 17. 16. e *Juvenal. Satyr.* 15. v. 11. f V. Lib. 2. Cap. 4. g *Ex.* 23. 17. *Deut.* 16. 2.

SECT. II. loco quem Deus ipſe reſidentiæ ſuæ ſedem renunciaverat, ſe præſentes exhibere tenebantur. Hæc autem circumſtantia clare docuit, Iſraelitas, huic feſto vacantes, ſe Deos alios poſt terga rejicere, & in honorem Jehovæ ſolius, Hieroſolymis habitantis, feſtum illud obſervare.

(3°.) PASCHATIS ritus, cum primis obſervandus, is erat, ut manu feſtina, moraque omni præciſa, perageretur; ut nempe paſchatis primi, cito curſimque celebrati, exitus etiam ex Ægypto ſumma cum feſtinatione præſtiti, imaginem eo magis expreſſam exhiberet. Atque hinc lux accedat mandatis obſcurioribus, quæ legi de paſchatis oblatione ſubjungi ſolent: [a] *non immolabis ſuper fermento ſanguinem victimæ meæ, nec remanebit adeps ſolennitatis meæ uſque mane.* Hæ leges poſtea verbis paulo clarioribus exprimuntur, nempe *Cap.* 34. 25. *Non offeres ſanguinem ſacrificii mei* una *cum fermento: neque remanebit uſque mane* [1] *feſtum ſacrificii paſchatis.* Ideo vero lege juſſum eſt, ne cum paſchate fermentum offerrent, aut agni paſchalis adipem, quaſi nauſeabundi, in craſtinum relinquerent; ut quodvis paſcha memoriam populi ex Ægypto feſtinanter egredientis renovaret, & imaginem Hebræorum agnum paſchalem properanter & helluonum pene ritu devorantium exhiberet. Quantum autem conjectura colligo, Iſraelitæ exitum ſuum ex Ægypto tam properanter, (ne dicam, feſtinanter) præſtare debuerunt; ut hujuſmodi exitus mora omni præciſa peractus, indicio eſſet, Ægypti Deos, & mores cum idololatria conjunctos, Ægyptum Deo prorſus exoſam, & præſentia ſanctæ gentis indignam, reddidiſſe, eoſque fugam inde maturare coegiſſe.

RITUS quartus paſchati proprius, is erat, quod eo infeſto privato cuique ſacerdotio fungi liceret, & agnum ſuum, non expectatis ſacerdotibus, Deo ſacrificare. Hoc [b] *Philonis* teſtimonio nixus aſſero: ſic enim ſolennitatem paſchalem deſcriptam dedit: Ἐν ᾗ θύσι πανδημεὶ ἀυτῶν ἕκαστος, τὰς ἱερεῖς ἀυτῶν ἐκ ἀναμένοντες, &c. *Quando populariter ſinguli ſacrificant, non expectatis ſacerdotibus; ipſi permiſſu legis funguntur ſacerdotio quotannis per unum diem* huic negotio *deſtinatum.* Quid autem, in ea ſola feſtivitate, cuivis loci privati Judæo ſacerdotis partis agere conceſſum erat, niſi quod feſtum paſchatis inprimis Ægypti ſuperſtitionibus frontem adverſam gereret, & agnus maſculus, eo tempore mactandus, ζῶον ἱερὸν eſſet, & apud Ægyptios præ cæteris animalibus in honore haberetur? Quivis enim animal illud manu propria (non tantum vicaria ſacerdotis manu) mactans, documentum edidit, ſe dogmatis Ægypti nuncium remittere, & paſchatis feſtum colere quatenus Ægypti ritibus adverſabatur.

SECT. II.

Feſtum etiam Pentecoſtes ad idololatriam eliminandam virtutis non parum contuliſſe.

Pentecoſte erat in remedium idololatriæ.

FESTUM pentecoſtes eidem uſui cui & feſtum paſchatis (idololatriæ ſcilicet abolitioni) miniſtraſſe, facile probari poteſt, ſi pauca prius de nominis ratione præliabaverim. Et ſane pauca ſufficiant, eo quod norunt pueri, nomen Πεντηκοστὴ *quinquageſima* denotare; & feſtum illud inde nomen trahere, quia die quinquageſimo poſt feſtum paſchatis agebatur. Ita nempe præceptum legitur *Levit.* 23. 15. ubi feſti hujus habendi tempus verbis diſertis exprimitur & definitur. Hoc autem feſtum vinculo quaſi fraterno paſchati conjunctum fuiſſe, & uſum pene eundem præſtitiſſe, ſequentibus argumentis evinci poteſt.

PRIMO: feſtum hoc, una cum aliis annuatim celebrandis, ſtatim poſt mandatum de [c] ſabbato colendo, & idolis aut Diis exteris omnino fugiendis, bis inſtituitur & memoratur. Cum autem hoc feſtum, non multum cum ſabbato, nihil cum idolis, affinitatis habeat; mirabitur forte non nemo quod hæc præcepta, (de ſabbato, de feſto pentecoſtes, de Diis exteris, de feſtis inſuper aliis) conjunctim & uno quaſi ſpiritu legenda proponantur. Rei autem hujuſce ratio a communi horum præceptorum ſcopo peti debet: e jam dicendis enim elucebit, præceptum de feſto pentecoſtes, & feſtis aliis affinibus, æque ac præceptum de ſabbato colendo, & idolis repudiandis, ad ſcopum eundem (idololatriæ ſcilicet abolitionem) collimaſſe.

a *Ex.* 23. 18. b Lib. *de Decal.* p. 766. c *Ex.* 23. 12, 13, 14, 15, 16, & 34. 17, 18, 19, 21.

1 Juxta *Hebr. ſacrificium feſti paſchatis.*

SECUNDO:

SECT. II.

SECUNDO: finis hujus feſti maxime generalis, aſſertionis meæ fidem & veritatem confirmat. Finis enim feſtorum maxime generalis is erat, ut Iſraelitæ, feſto vacantes otio, redemtionis ex Ægypto ſæpe redintegrarent, & ſeipſos ad gratitudinem religioſam exprimendam frequenti recordatione ſtimularent. Huic enim fini feſta pleraque ſerviebant: feſtum ſabbati vel ſeptiduanum huic uſui miniſtraſſe, ſatis e Deuteronomii quinto diſcitur: [a] *memento quod ipſe ſervieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti & brachio extento: idcirco præcepit tibi — ut obſervares diem ſabbati:* feſtum paſchatis ad uſum eundem deſtinatum fuiſſe, patet etiam e Deuteronomii verbis: [b] *immolabis paſcha Domino Deo tuo, de ovibus & de bobus, in loco quem elegerit Dominus* Deus tuus. — *Non comedes in eo* panem *fermentatum,* —— *ut memineris diei egreſſionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.* Deum feſtum etiam tabernaculorum ad ejuſdem beneficii memoriam refricandam inſtituiſſe, e Levitici verbis intellectum eſt; [c] *omnis qui de genere eſt Iſraelis, manebit in tabernaculis, ut diſcant poſteri veſtri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael, cum educerem eos de terra Ægypti.* Feſtum pentecoſtes ab eodem fine & ſcopo minime deflexiſſe, non ægre colligitur e verbis Legis, feſti hujuſce ritus inſtituentis: [d] *celebrabis diem feſtum hebdomodarum Domino Deo tuo,* —— *&* [1] *epulaberis coram Domino Deo tuo,* —— *in loco quem elegerit Dominus Deus tuus,* —— *& recordaberis quod ſervus fueris in Ægypto,* &c. Cum itaque feſtum pentecoſtes, æque ac reliqua feſta, liberationis ex Ægypto memoriam redintegraret, & huic uſui communi non minus quam reliqua feſta miniſtraret; inde promptum eſt intelligere, feſtum illud ad idololatriam exterminandam aptum fuiſſe & accommodatum. Nam fieri vix potuit, ut Iſraelitæ tam inſignis beneficii memoriam ſæpius in anno renovarent, ejuſque memoriam hilaritate feſtiva celebrarent; eo tamen ſtuporis devenirent ut Deo vero nuncium remitterent, & ad Deos moreſque peregrinos defectionem facerent.

TERTIO: proximum argumentum ad ſententiam meam aſſerendam ab hujus feſti fine *ſpeciali* petitur. Hujus nempe feſti finis proximus & *ſpecialis,* is erat, ut Iſraelitæ legis cum tonitru & fulgure promulgatæ, quinquageſima luce a primo paſchate ritu feſtivo celebrata recordarentur; legem eam recenti memoria retinerent, illam ſanctius obſervarent, & pro ea ſummo legiſlatori gratias immortales agerent. Hinc anſa data illis [e] S. *Hieronymi,* dedicatio Legis eſt pentecoſte. Ut autem hæc omnia certius evenirent, ſapienter inſtitutum eſt, ut, recurrente legis datæ tempore, hoc magnæ ſolennitatis feſtum ageretur. Nam obſervante [f] Maiero, *cum memoria hominum adeo labilis, ac mens ita imbecilla, ſit, ut, niſi objecto quodam in ſenſus incurrente ſæpe moveatur, facile præteritorum aut non viſibilium oblivione ducatur; hinc in arduis & magnis rebus nunquam ex animo deponendis, a ſapientiſſimis viris, tam inter ethnicos quam Iſraelitas, — ſenſibilia quædam ſolennia* ſunt *inſtituta, quorum conſideratione ad eorum, quæ anteacta* vel *celebrata* ſunt, *vel alias arcana habentur, — recordationem quilibet non ignavus excitetur, ut Deo Opt. M. a quo uno omnia bona perfecta deſcendunt, pro ſuis donis ſempiternas agat gratias.* Cum itaque Deus præcepiſſet, ut Iſraelitæ diem Legis promulgatæ hilarem & feſtum quotannis agerent, atque adeo curaſſet ne tantæ rei memoria lapſu temporis intercideret; cuivis rem hanc vel limis oculis intuenti pateat, hoc feſtum idololatriæ quam maxime obſtitiſſe: nam fieri vix potuit, ut ibi locum inveniret idolorum cultus, ubi legis divinitus datæ fides & memoria hominum animis fixa remaneret.

QUARTO: feſtum pentecoſtes idololatriæ non leviter obſtitiſſe, hinc etiam oſtendi poteſt, quod ethnici feſtis Hebræorum omnibus ſeipſos oppoſuerint, eaque occaſione quavis oblata prohibuerint. Cum enim Babylonii rerum in Judæa potirentur, eorum nequitia factum eſt, ut [g] *ſabbata & feſta oblivioni traderentur in Zione.* Cum etiam rerum ſumma rediit ad Regem illum ethnicum a Daniele prænunciatum, *Cap.* 7. 25. animum ejus *ad leges & tempora,* i. e. מועדים tempora ſtatuta, ſabbata ſcilicet & feſta annua, *mutanda* appuliſſe dicitur. Hæc autem prophetia in Antiocho complementum accepiſſe videtur, quo procurante Judæorum [h] *feſta in luctum, & ſabbata in opprobrium,* vertebantur; cujus etiam decreto ſancitum eſt, ut eorum *ſabbata & dies feſtivæ polluerentur.* Eodem ſpectant alia loca, in ſcriptis [i] Apocryphi obvia, quæ a lectore cui vacat conſulantur. At veri ne ſpeciem quidem præ ſe fert, ethnicos feſtis

a *Deut.* 5. 15. b Cap. 16. 2, 3. c Cap. 23. 42, 43. & vid. *Hoſ.* 12. 9. d *Deut.* 16. 10, 11, 12. e Ad *Fabiol.* de 42. *Manſ.* T. 2. col. 593. f *Hieroglyph. Ægypt.* l. 4. p. 164. g *Lament.* 2. 6. h 1 *Mac.* 1. 39, 45. i 1 *Mac.* 10. 34. & 2 *Mac.* 6. 6.

1 Ita *verſio Vulg. Hebr.* autem *lataberis.*

SECT. II. loco quem Deus ipſe reſidentiæ ſuæ ſedem renunciaverat, ſe præſentes exhibere tenebantur. Hæc autem circumſtantia clare docuit, Iſraelitas, huic feſto vacantes, ſe Deos alios poſt terga rejicere, & in honorem Jehovæ ſolius, Hieroſolymis habitantis, feſtum illud obſervare.

(3°.) PASCHATIS ritus, cum primis obſervandus, is erat, ut manu feſtina, moraque omni præciſa, perageretur; ut nempe paſchatis primi, cito curſimque celebrati, exitus etiam ex Ægypto ſumma cum feſtinatione præſtiti, imaginem eo magis expreſſam exhiberet. Atque hinc lux accedat mandatis obſcurioribus, quæ legi de paſchatis oblatione ſubjungi ſolent: [a] *non immolabis ſuper fermento ſanguinem victimæ meæ, nec remanebit adeps ſolennitatis meæ uſque mane.* Hæ leges poſtea verbis paulo clarioribus exprimuntur, nempe *Cap.* 34. 25. *Non offeres ſanguinem ſacrificii mei* una *cum fermento: neque remanebit uſque mane* [1] *feſtum ſacrificii paſchatis.* Ideo vero lege juſſum eſt, ne cum paſchate fermentum offerrent, aut agni paſchalis adipem, quaſi nauſeabundi, in craſtinum relinquerent; ut quodvis paſcha memoriam populi ex Ægypto feſtinanter egredientis renovaret, & imaginem Hebræorum agnum paſchalem properanter & helluonum pene ritu devorantium exhiberet. Quantum autem conjectura colligo, Iſraelitæ exitum ſuum ex Ægypto tam properanter, (ne dicam, feſtinanter) præſtare debuerunt; ut hujuſmodi exitus mora omni præciſa peractus, indicio eſſet, Ægypti Deos, & mores cum idololatria conjunctos, Ægyptum Deo prorſus exoſam, & præſentia ſanctæ gentis indignam, reddidiſſe, eoſque fugam inde maturare coegiſſe.

RITUS quartus paſchati proprius, is erat, quod eo infeſto privato cuique ſacerdotio fungi liceret, & agnum ſuum, non expectatis ſacerdotibus, Deo ſacrificare. Hoc [b] *Philonis* teſtimonio nixus aſſero: ſic enim ſolennitatem paſchalem deſcriptam dedit: Ἐν ᾗ θύσι πανδημεὶ ἀυτῶν ἕκαστος, τὰς ἱερεῖς ἀυτῶν ἐκ ἀναμένοντες, &c. *Quando populariter ſinguli ſacrificant, non expectatis ſacerdotibus; ipſi permiſſu legis funguntur ſacerdotio quotannis per unum diem* huic negotio *deſtinatum.* Quid autem, in ea ſola feſtivitate, cuivis loci privati Judæo ſacerdotis partis agere conceſſum erat, niſi quod feſtum paſchatis inprimis Ægypti ſuperſtitionibus frontem adverſam gereret, & agnus maſculus, eo tempore mactandus, ζῶον ἱερὸν eſſet, & apud Ægyptios præ cæteris animalibus in honore haberetur? Quivis enim animal illud manu propria (non tantum vicaria ſacerdotis manu) mactans, documentum edidit, ſe dogmatis Ægypti nuncium remittere, & paſchatis feſtum colere quatenus Ægypti ritibus adverſabatur.

SECT. II.

Feſtum etiam Pentecoſtes ad idololatriam eliminandam virtutis non parum contuliſſe.

Pentecoſte erat in remedium idololatriæ.

FESTUM pentecoſtes eidem uſui cui & feſtum paſchatis (idololatriæ ſcilicet abolitioni) miniſtraſſe, facile probari poteſt, ſi pauca prius de nominis ratione præmonuerim. Et ſane pauca ſufficiant, eo quod norunt pueri, nomen Πεντηκοστὴ *quinquageſima* denotare; & feſtum illud inde nomen trahere, quia die quinquageſimo poſt feſtum paſchatis agebatur. Ita nempe præceptum legitur *Levit.* 23. 15. ubi feſti hujus habendi tempus verbis diſertis exprimitur & definitur. Hoc autem feſtum vinculo quaſi fraterno paſchati conjunctum fuiſſe, & uſum pene eundem præſtitiſſe, ſequentibus argumentis evinci poteſt.

PRIMO: feſtum hoc, una cum aliis annuatim celebrandis, ſtatim poſt mandatum de [c] ſabbato colendo, & idolis aut Diis exteris omnino fugiendis, bis inſtituitur & memoratur. Cum autem hoc feſtum, non multum cum ſabbato, nihil cum idolis, affinitatis habeat; mirabitur forte non nemo quod hæc præcepta, (de ſabbato, de feſto pentecoſtes, de Diis exteris, de feſtis inſuper aliis) conjunctim & uno quaſi ſpiritu legenda proponantur. Rei autem hujuſce ratio a communi horum præceptorum ſcopo peti debet: e jam dicendis enim elucebit, præceptum de feſto pentecoſtes, & feſtis aliis affinibus, æque ac præceptum de ſabbato colendo, & idolis repudiandis, ad ſcopum eundem (idololatriæ ſcilicet abolitionem) collimaſſe.

a *Ex.* 23. 18. b Lib. *de Decal.* p. 766. c *Ex.* 23. 12, 13, 14, 15, 16, & 34. 17, 18, 19, 21.

1 Juxta *Hebr. ſacrificium feſti paſchatis.*

SECUNDO:

SECUNDO: finis hujus feſti maxime generalis, aſſertionis meæ fidem & veritatem confirmat. Finis enim feſtorum maxime generalis is erat, ut Iſraelitæ, feſto vacantes otio, redemtionis ex Ægypto ſæpe redintegrarent, & ſeipſos ad gratitudinem religioſam exprimendam frequenti recordatione ſtimularent. Huic enim fini feſta pleraque ſerviebant: feſtum ſabbati vel ſeptiduanum huic uſui miniſtraſſe, ſatis e Deuteronomii quinto diſcitur: [a] *memento quod ipſe ſervieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti & brachio extento: idcirco præcepit tibi — ut obſervares diem ſabbati:* feſtum paſchatis ad uſum eundem deſtinatum fuiſſe, patet etiam e Deuteronomii verbis: [b] *immolabis paſcha Domino Deo tuo, de ovibus & de bobus, in loco quem elegerit Dominus* Deus tuus. — *Non comedes in eo* panem *fermentatum,* —— *ut memineris diei egreſſionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.* Deum feſtum etiam tabernaculorum ad ejuſdem beneficii memoriam refricandam inſtituiſſe, e Levitici verbis intellectum eſt; [c] *omnis qui de genere eſt Iſraelis, manebit in tabernaculis, ut diſcant poſteri veſtri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael, cum educerem eos de terra Ægypti.* Feſtum pentecoſtes ab eodem fine & ſcopo minime deflexiſſe, non ægre colligitur e verbis Legis, feſti hujuſce ritus inſtituentis: [d] *celebrabis diem feſtum hebdomodarum Domino Deo tuo,* —— *&* [1] *epulaberis coram Domino Deo tuo,* —— *in loco quem elegerit Dominus Deus tuus,* —— *& recordaberis quod ſervus fueris in Ægypto,* &c. Cum itaque feſtum pentecoſtes, æque ac reliqua feſta, liberationis ex Ægypto memoriam redintegraret, & huic uſui communi non minus quam reliqua feſta miniſtraret; inde promptum eſt intelligere, feſtum illud ad idololatriam exterminandam aptum fuiſſe & accommodatum. Nam fieri vix potuit, ut Iſraelitæ tam inſignis beneficii memoriam ſæpius in anno renovarent, ejuſque memoriam hilaritate feſtiva celebrarent; eo tamen ſtuporis devenirent ut Deo vero nuncium remitterent, & ad Deos moreſque peregrinos defectionem facerent. SECT. II.

TERTIO: proximum argumentum ad ſententiam meam aſſerendam ab hujus feſti ſine *ſpeciali* petitur. Hujus nempe feſti finis proximus & *ſpecialis,* is erat, ut Iſraelitæ legis cum tonitru & fulgure promulgatæ, quinquageſima luce a primo paſchate ritu feſtivo celebrata recordarentur; legem eam recenti memoria retinerent, illam ſanctius obſervarent, & pro ea ſummo legiſlatori gratias immortales agerent. Hinc anſa data illis [e] S. *Hieronymi,* dedicatio Legis eſt pentecoſte. Ut autem hæc omnia certius evenirent, ſapienter inſtitutum eſt, ut, recurrente legis datæ tempore, hoc magnæ ſolennitatis feſtum ageretur. Nam obſervante [f] Maiero, *cum memoria hominum adeo labilis, ac mens ita imbecilla, ſit, ut, niſi objecto quodam in ſenſus incurrente ſæpe moveatur, facile præteritorum aut non viſibilium oblivione ducatur; hinc in arduis & magnis rebus nunquam ex animo deponendis, a ſapientiſſimis viris, tam inter ethnicos quam Iſraelitas, — ſenſibilia quædam ſolennia* ſunt *inſtituta, quorum conſideratione ad eorum, quæ anteacta* vel *celebrata* ſunt, *vel alias arcana habentur, — recordationem quilibet non ignavus excitetur, ut Deo Opt. M. a quo uno omnia bona perfecta deſcendunt, pro ſuis donis ſempiternas agat gratias.* Cum itaque Deus præcepiſſet, ut Iſraelitæ diem Legis promulgatæ hilarem & feſtum quotannis agerent, atque adeo curaſſet ne tantæ rei memoria lapſu temporis intercideret; cuivis rem hanc vel limis oculis intuenti pateat, hoc feſtum idololatriæ quam maxime obſtitiſſe: nam fieri vix potuit, ut ibi locum inveniret idolorum cultus, ubi legis divinitus datæ fides & memoria hominum animis fixa remaneret.

QUARTO: feſtum pentecoſtes idololatriæ non leviter obſtitiſſe, hinc etiam oſtendi poteſt, quod ethnici feſtis Hebræorum omnibus ſeipſos oppoſuerint, eaque occaſione quavis oblata prohibuerint. Cum enim Babylonii rerum in Judæa potirentur, eorum nequitia factum eſt, ut [g] *ſabbata & feſta oblivioni traderentur in Zione.* Cum etiam rerum ſumma rediit ad Regem illum ethnicum a Daniele prænunciatum, *Cap.* 7. 25. animum ejus *ad leges & tempora,* i. e. מועדים tempora ſtatuta, ſabbata ſcilicet & feſta annua, *mutanda* appuliſſe dicitur. Hæc autem prophetia in Antiocho complementum accepiſſe videtur, quo procurante Judæorum [h] *feſta in luctum, & ſabbata in opprobrium,* vertebantur; cujus etiam decreto ſancitum eſt, ut eorum *ſabbata & dies feſtivæ polluerentur.* Eodem ſpectant alia loca, in ſcriptis [i] Apocryphi obvia, quæ a lectore cui vacat conſulantur. At veri ne ſpeciem quidem præ ſe fert, ethnicos feſtis

a *Deut.* 5. 15. b Cap. 16. 2, 3. c Cap. 23. 42, 43. & vid. *Hoſ.* 12. 9. d *Deut.* 16. 10, 11, 12. e Ad *Fabiol.* de 42. *Manſ.* T. 2. col. 593. f *Hieroglyph. Ægypt.* l. 4. p. 164. g *Lament.* 2. 6. h 1 *Mac.* 1. 39, 45. i 1 *Mac.* 10. 34. & 2 *Mac.* 6. 6.

1 Ita *verſio Vulg. Hebr.* autem *lataberis.*

SECT. III. hiſce Judaicis ſe tam adverſos oſtendere voluiſſe, niſi quod pro certo ſcirent, feſtivitates illas ad idololatriam abolendam inſtitutas fuiſſe, eaſque cum ſacris aut feſtis ethnicis nihil omnino cognationis habuiſſe.

QUINTO: hinc etiam ſententia mea ſtabilior evadat, quod [a] maſculi omnes, in feſto pentecoſtes, templum adire, & coram Jehova ſe præſentes ſiſtere, tenerentur. Ideo vero conſtitutum eſt, ut gens integra (quæ in maribus contineri [b] cenſebatur) in Dei templo ſæpe comparerent, ut eo ipſo teſtatum facerent, ſe Dei famulos eſſe, Dei ſacris animos addicere, & ſeipſos non minus ab idolis, quam idolorum templis, elongare. Deinde: frequens ille tranſitus ad Hieroſolymam Iſraelitas a gentium moribus ſenſim ablactavit, eos ad frequens commercium cum piis Hebræis exercendum aſſuefecit, & in cauſa fuit ut Dei veri ſacris frequentes intereſſent, eumque tandem diſcernere & revereri [c] diſcerent.

SEXTO: feſtum pentecoſtes eodem ſacro charactere a feſtis ethnicorum idololatricis, quo & alia omnia Judæorum feſta, diſcernebatur & Deo vero ſeponebatur. Prout enim feſta quæuis alia, per numerum ſeptenarium, tanquam ſacrum quendam characterem; ſic & feſtum pentecoſtes per eundem numerum & characterem, Deo vero ſepoſitum & ſeparatum cenſebatur. Nam feſtum ſabbaticum die ſeptimo coli debuit, in honorem ſummi rerum conditoris qui die ſeptimo ceſſavit poſtquam ſex dies operi creationis impendiſſet. Feſtum paſchatis [d] bis ſeptimo die primi menſis, & ſeptem dierum ſpatio, celebrari debuit. Feſtum etiam pentecoſtes, poſt [e] ſeptem hebdomadas a paſchatis ſolennitate numerandas agebatur, unde & *feſtum hebdomadarum* dicebatur. Feſtum tabernaculorum menſe [f] ſeptimo, per ſeptem etiam dies, agebatur; nec quiſquam numerum illum ſacrum, niſi pœnas legi violatæ daturus, ſupine præterire potuit. His addi poſſent, annus ſabbaticus, anno quoque ſeptimo, & annus Jubilæus, anno ſepties ſeptimo, ſolenniter obſervandus; unde conſtet Legem annos illos, per numerum ſeptenarium menſuratos, in creatoris honorem, & illius memoriam ſæpe renovandam, inſtituiſſe. Cum itaque Deus alia quæque Judæorum feſta numero ſeptenario tanquam ſacro charactere, notare voluit, ut inde conſtaret, ea nihil cum feſtis ethnicis cognationis habere, ſed Deum ea in creatoris ſolius honorem inſtituiſſe; ratio ſuadeat opinari, Deum feſtum etiam pentecoſtes, adjuncto numero ſeptenario, conſpicuum reddidiſſe, ut ſuum quaſi characterem gereret; & inde pateret, Deum illud ethnicorum feſtis prophanis oppoſuiſſe, & in ipſius honorem & cultum celebrari voluiſſe.

SECT. III.

Feſtum Tabernaculorum uſum eundem præbuiſſe.

Feſtum tabernaculorum idololatriæ abolendæ inſerviebat.

FESTUM de quo jam ſermo faciendus eſt, nunc [g] ἑορτὴ τῶν σκηνῶν, alibi [h] ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, a Græcis interpretibus appellatur. Erat autem feſtum Hebræorum, nullo non gaudio & hilaritate celebratum, quo durante Judæi tentoria vel tabernacula [non domos] incolebant. Hujus autem feſti finis proximus erat, ut Hebræorum memoriæ, opus redemtionis ex Ægypto, & tempus illud quo Judæi tabernaculis, annos quadraginta, in deſerto vagantes, utebantur, ſemper inhæreret. Ejuſdem feſti finis ultimus erat, ut eorum animos ab idolis avocaret, eoſque Deo, redemtori ſuo, legibuſque ſuis firmiter adjungeret & conciliaret. In hanc autem ſententiam ſequentibus adducor argumentis:

NAM primo: Deus in hujus feſti ſacrificiis, numeros illos, ſacros & myſticos, (ſeptem & decem) ſic de induſtria commiſcuiſſe videtur, ut per eos, tanquam divinos characteres, a feſtis ethnicis quibuſcunque clare diſcerneretur. Ut enim feſtum tabernaculorum eo ſacratius haberetur, præcepit Deus, ut die feſti primo [i] Juvenci tredecim, ſecunda duodecim, tertia undecim, quarta decem, quinta novem, ſexta octo, ſeptima ſeptem, juvenci mactarentur. Inſtitutis hiſce recitandis poſtquam [k] *Calvinus* nonnihil immoratus fuiſſet, continuo addit, *diligenter inculcat* Moſes, *quibus in ſingulos dies victimis Deus ſibi litari velit. Cur autem tam inæqualis fuerit diſtributio, mihi non liquere fateor, & ignorantiam fateri præſtat, quam nimis ſubtiliter argutando in meros*

a *Ex.* 23. 17. b *Deut.* 31. 11. c *Deut.* 14. 23. d *Lev.* 23. 5, 8. e *Ib.* verſ. 15, 16.
f *Ib.* v. 34. g *Levit.* 23. 34. *Deut.* 16. 13. h verſ. 16. i V *Numer.* 29. a verſ. 13. ad. v. 32.
k *Com.* in *Pent.* p. 260. *ſub fin.*

fumos

fumos evaneſcere. Me quod attinet, in re tam perplexa & obſcura, hoc unum probabiliter aſſerendum arbitror; id nempe curaſſe Moſem, ut, ſeptem dierum ſpatio, eos juvencorum (quos dixi) numeros immolarent, qui, ſimul ſumti, numerum ſeptuagenarium adimplerent. Ille vero numerus [a] ſeptuagenarius nihil aliud eſt quam ſeptem per decem, vel decem per ſeptem, multiplicatus; cum numerus ſeptuagenarius ſacros illos & legis uſu maxime tritos numeros (nempe ſeptem & decem) pluſquam ullus alius numerus, in ſeipſo complectatur. Moſem hac de cauſa eos quos dixi juvencorum numeros offerri præcepiſſe, non tantum ſumma rei probabilitas extra dubium ſtatuit, ſed etiam numerorum quos dixi ſeries: nam non tantum in numero ſeptenario deſinunt, ſed a numero decimo tertio ordiuntur; ut ſcilicet numerum ſeptuagenarium conficerent, in numeros illos myſticos (ſeptem & decem) tam facile reſolvendum. Ideo vero tam ſancte curatum eſt, ut numerus ille juvencorum, die ſeptimo mactandorum, in ſeptenario deſineret; ut ſacer ille numerus, repetitus, hujuſce feſti ſanctitatem indicaret; & ut numeri illi (ſeptem & decem) in Lege frequentiſſimi, locum frequentem in hujus feſti victimis obtinentes, tanquam characteres & notæ quædam ſacratiores inſervirent, quibus feſtum hoc ejuſque victimæ ab alio quovis feſto & victimarum numero dividerentur. SECT. III.

SECUNDO: ſententiæ meæ nonnihil auxilii præbet lex ea qua mares Hebræorum omnes, hoc in feſto, donis & quaſi tributis inſtructi, coram Domino, rege ſuo, ſe præſentes exhibere tenebantur. Nemini fas erat, hoc in feſto, manibus [b] vacuis adire ſummi regis habitaculum. Operæ difficilis eſt, ritus omnes in feſto præſcriptos in lucem revocare, vel eorum origines inveſtigare. Mihi vero non plane temerarium videtur opinari, ritum hunc, Deum muneribus honorandi, a more conſimili inter gentes antiquiores invaleſcente natales accepiſſe. Refert enim [c] *Saxo Grammaticus*, ethnicos olim idolis ſuis tributa quædam ſolvere, iiſque magnam partem ſpoliorum bello captorum iis dedicare, ſolitos. Morem affinem inter Septentrionales quoſdam idololatras obtinuiſſe, ſatis ex [d] *Olai Magni* verbis intellectum eſt; *ne — Septentrionales homines in conſpectu numinum ſuorum appareant vacui, certas oblationes ex oſſibus ſilveſtrium animalium, & grandium cetorum & piſcium venatione quæſitas faciunt.* Neque eſt quod miretur quiſpiam, hujuſmodi morem inter idololatras olim viguiſſe, cum notum ſit, eos, reges, duces, & alios heroas, inter Deos numeraſſe, & iis, fato functis, eodem pene ritu quo cum in vivis erant, honorem exhibuiſſe. Hinc enim id moris emanavit, ut iis ædes ſumptuoſas erigerent, cibos in templis apponerent, tributa quædam ſolverent, eoſque donis & oblationibus, ad morem humanum honorarent. Cum itaque rudis Hebræorum populus hujuſmodi ritus ab idololatris accepiſſent, & Deos ethnicos ritu ab idololatris orto colere didiciſſet; Deo viſum eſt ritus eos ab idolis ad ſeipſum transferre, eoſque in ſui nominis honorem uſurpari voluit; ne, ſi Deus omnino vetuiſſet, Iſraelitæ, in mores antiquos jurati, iis (ut olim) in idolorum honorem uterentur. Cum itaque ſolennitatis hujuſce ritus præcipuus a Gentilibus ortum traxerit, & ea de cauſa receptus in uſum fuerit, ut idololatriæ paſſim graſſantis peſtem inhiberet; non temere creditur, totum hoc feſtum ab eodem fonte dimanaſſe & Deum illud ad cultus profani curſum impediendum inſtituiſſe.

ARGUMENTUM tertium ad veritatem præſentem aſtruendam ſuggerit prophetia Zachariæ, eo ſcilicet in loco ubi ſic prædictum legitur; [e] *& erit*, quod *omnis reliquus e gentibus omnibus* olim *venientibus contra Hieroſolymam, aſcendet quotannis ad adorandum regem, Jehovam*, Deum *exercituum, & ad celebrandum feſtum tabernaculorum.*

HUNC locum Grotius aliique κατὰ τὸ ῥητὸν interpretantur, de aditu ſcilicet anniverſario ad Hieroſolymam, ad cultum nimirum obeundum, in feſto tabernaculorum præſtari ſolitum. Huic autem interpretationi ratio ſimul & ſcriptura refragantur: *ratio*, quod poſſibile non eſſet, ut homines ex toto terrarum orbe quotannis ad Hieroſolymam confluerunt, ut ibi Deum in tentoriis adorarent. Nec minus *ſcriptura* interpretationi huic adverſatur, nempe locus [f] ille Levitici, quo præceptum eſt ut homines e ſanguine Judaico prognati (ſoli Iſraelitæ) in tabernaculis habitarent, cum hoc feſtum agitarent.

ALII itaque textum illum Zachariæ ſenſu ſpirituali vel evangelico capiendum ſentiunt. Inter eos ita [g] *Cocceius* hunc locum explicandum cenſuit: *quemadmodum — in novo Teſtam.* σαββατίζομεν, & νεμηνίαν *celebramus & paſcha, ita quoque* σκηνοπηγίαν, *ſcilicet*

a *V. P. Bungum* de *Myſter. numer.* c. 7. & 10. b *Exod.* 23. 15. c Lib. 14. p. 288. d *De ritib. gent. Septent.* l. 3. c. 2. e *Zach.* 14, 16. f *Levit.* 23. 42. g *Comment.* in *Zach.* 14. 16.

SECT. III. *non in litera, ſed in ſpiritu & veritate.* Sed & huic interpretationi ratio non minus aperte refragatur: nam feſtum tantum tabernaculorum hoc in loco memoratur, ejuſque ſolius obſervatio magnis præmiis & pœnis urgetur, feſtis aliis ſilentio prætermiſſis: non eſt enim facile rationem aſſignare, cur hic feſti tantum tabernaculorum mentio fieret, ſi ſenſu ſpirituali capi debeat, & feſta quævis alia [ſabbata, paſcha, pentecoſte, neomenia] ſub eo nomine cenſeantur.

MULTO itaque ſimilius eſt vero, locum hunc ſenſu quidem Legali & literali, ſed paulo latiori quam vulgo, capiendum eſſe; nempe de Dei veri cultu, quem gentes idolis vel maxime devotæ [etiam [a] Ægyptii ipſi] non minus ſincere quam Iſraelitæ in feſto tabernaculorum, olim erant exhibituræ. Huic interpretationi aſſenſum eo promptiorem præbeo, quod verſu ſequente hæc verba habeantur; [b] *& erit, qui non aſcenderit ex familiis terræ Hieroſolymam ad adorandum Regem, Jehovam*, Deum *exercituum*, *ſuper ipſos non erit pluvia.* Nam hanc pœnam (ἀνομβρίαν) Deus interminari ſolet & infligere in eos, qui Dei legibus & ſacris inſuper habitis, Deos alienos amplexantur. Nec conjectura plane temeraria eſt, hic alluſum eſſe ad pœnam *Achabo*, regum peſſimo, irrogatam, cujus regno pluviæ deſcenſus ad annum uſque tertium cohibebatur. Non nemo forſan hic a me quæret, cur cultus Dei veri, per obſervationem feſti tabernalorum, potius quam paſchatis aut pentecoſtes, hic innuatur? Sed in expedito reſponſio eſt: qui Hieroſolymas adibant, ut feſtum paſchatis aut pentecoſtes, obſervarent, Deum tantum qua redemptorem ex Ægypto, vel legiſlatorem in monte Sinai, coluerunt: gentes autem nullæ, Judæos ſi demas, Deum eo reſpectu colere potuerunt. At vero, qui ad Hieroſolymam, feſti tabernaculorum celebrandi cauſa ſe conferebant, *ad adorandum regem, Jehovam, Deum exercituum*, eo veniebant, eique cultum gentibus omnibus cum Judæo communem exhibebant. Deinde: in tabernaculorum feſto, Judæi generis cujuſque (vineæ, oliveti, lanæ, lini, frumenti, gregis, & ſimilium) primitias majores Deo conſecrabant; & iis oblationibus quibus olim dæmones & [c] idola benefactores publicos agnoſcebant, ſe bona vitæ omnia Jehovæ tantum debere tacite profitebantur. Ut rem in pauca conferam: Zachariæ ſeculo, ſic more comparatum erat, ut omnes huic feſto vacantes ſe Jehovæ devotos, & idolis adverſos, magis oſtendere crederentur, quam ſi feſtis aliis intereſſent, vel aliis omnibus cultus Judaici ritibus ſeipſos exercerent.

QUARTUM argumentum a vario hujus feſti quaſi fato petitur. Quavis enim ætate prout ſeculi genius magis aut minus ad idololatriam inclinavit, hoc feſtum maxime contemtum, vel ritu ſolenni celebratum, obſervare licet. Quamvis enim Deus diſerte præcepiſſet, ut dies huic feſto dicatus ſancte & ſolenniter ageretur; hiſtoria ſacra teſtatum facit, diem illum ab ætate [d] Joſhuæ ad ætatem uſque Nehemiæ h. e. per annos bis mille) contemtui habitum; nec Iſraelitas in tentoriis habitaſſe, vel ullo ritu præcepto diem illum celebrem feſtumque reddidiſſe. Poſtea vero, cum Deus Judæos e Babylonia reduxiſſet, eoſque patriæ & libertati ſuæ priſtinæ reſtituiſſet; [e] hoc feſtum, nulla habita mentione paſchatis aut pentecoſtes, ritu ſolenni ſervabatur, & dies σκηνοπηγίας inter maxime lætos & celebres agebatur. Diſcriminis autem hujuſce nulla mihi ratio probabilior occurrit, quam quod ab ætate *Joſhuæ* ad *Nehemiæ* pene tempora, populus Deo & legi ſuæ non adeo firmiter adhæreret, ſed inter legem & idololatriam incerta vice plerumque claudicaret. Nil mirum itaque, ſi temporibus illis incertis & infelicibus hujus feſti ratio non magna eſſet, quod ſcilicet idololatriæ maxime repugnaret, & illius obſervatores ſe ritu illo ſe Deo ſoli devotos aperte teſtarentur. Cum autem res eorum afflictiſſimæ, dura præſertim ſervitus inter gentes, eos ab idolis ablactaſſent; & favoris divini ſenſus eos Deo firmius obligaſſet; nil prius habuere, quam ut feſtum ſolennitate maxima celebrarent, atque ea religione mentes eorum ab idolis inprimis alienas indicarent. Atque hæc omnia documento ſunt, hoc feſtum, ejuſque ritus omnes, idololatriæ frontem adverſam geſſiſſe, & Deum feſtum illud ad idololatriæ curſum impediendum inſtituiſſe.

NIMIS in longum excurrerem, ſi plura ſubjungerem ad hoc feſtum exornandum, quod [f] Plutarchus μεγίστην παρ' Ιουδαίοις καὶ τελειοτάτην ἑορτὴν haud immerito nuncupavit. Nec abſurde creditur Judæos antiquiores eo majore cum ſolennitate & gaudio hoc feſtum agitari voluiſſe, ut ritus ejus hominum animis altius imprimerentur, & vulgus ad illud obſervandum facilius allicerentur.

a *Zach.* 14. 18, 19. b v. 17. c *Hoſ.* 2. 5, 8, 9. d *Nehem.* 8. 16, 17. e *Ezr.* 3. 4. *Nehem.* 8. 17. f *Sympoſiac.* l. 4. *Quæſt.* 5. p. 671.

SECT.

SECT. IV.

De Primitiarum oblatione quæ feſto cuique ſubjungebatur.

Primitiarum oblatio, feſto cuique annexa.

OBSERVATU non indignum cenſeo, Deum feſto cuique præceptum de primitiis nonnullis offerendis adjunxiſſe. Nam in paſchate Judæi primitias hordei; in pentecoſte, primitias tritici; tabernaculorum ſolennitate, vitis, oliveti, & arborum omnium, primitias, offerebant. Gregis primitiæ, vel animalium primogenita, in feſto præcipue paſchatis Deo ſacrabantur; vere ſcilicet ineunte, cum nempe viribus præſtarent animalia, & bruta menſe ſeptimo prognata vigore multum antecellerent.

UT res tota clarior evadat, hic duo dubia ſolvenda veniunt: primo, cur Deus rerum omnium primitias ſibi ſacrari vel offerri juſſit. Secundo: cur lege cautum eſt, ut feſtum nullum abſque primitiis oblatis ageretur, ſed earum oblatio feſto alicui nexu indiviſo jungeretur.

PRIMO: cur Deus rerum omnium primitias ſibi ſoli ſacrari vel offerri juſſit?

RESPONDEO: Deus Iſraelitas ea lege teneri voluit, (1°.) ut primitiæ illæ tributum gratitudinis Deo ob vitæ bona reddendam ſignificarent. (2°.) Ut fœdi loco ſervirent, quo ſupremum Dei dominium in omnia teſtatum facerent. Deus non tantum *perſonarum* ſed *rerum* etiam & *bonorum* noſtrorum Dominus eſt: Iſraelitæ itaque *victimas* ad Dei dominium in perſonas eorum teſtandum offerebant; *primitias* autem ad illius dominium in res & bona ipſorum omnia profitendum. Deus autem hujuſmodi teſtimonium reale poſtulavit, eo quod rei teſtandæ ſatis belle conveniret. (3°.) Quod veteres idololatræ (quorum moribus aſſueverant Iſraelitæ) fructus & incrementum terræ Diis ſuis fictitiis aſcriberent, eos his aut illis terræ partibus præſidere crederent, eorum etiam dominium in omnia, primitiarum oblatione, teſtandum exiſtimarent. Hoc teſtimoniis & aliis argumentis evinci poſſet: ea vero in *Lib.* 3. rejicienda duxi, ubi *de primitiarum origine* ſermonem magis amplum & opportunum habiturus ſum.

QUÆSTIO ſecunda hæc erat, cur lege juſſum eſt, ut feſtum nullum abſque primitiis oblatis ageretur, ſed earum oblatio feſto alicui nexu indiviſo jungeretur. Quantum conjecturis aſſequi licet, ſic quadruplici de cauſa conſtitutum eſt. (1°.) Ut Iſraelitæ, primitiis offerendis aſſueti, ad feſtum præcipuum celebrandum, eo libentius ad Hieroſolymam proficiſcerentur. (2°.) Ut Hebræorum feſta per primitias annexas, a feſto quovis ethnico; & primitiarum ſuarum oblatio, per annexum feſtum, a primitiis Diabolo ſacratis, aperte dividerentur. (3°.) Ne religio Moſaica populo tædio eſſet, ut gentis tam moroſæ mentes ad minus operoſos ethnicorum ritus adverteret, ſi multa & longa ad Hieroſolymam itinera poſtulaſſet. (4°.) Primitiæ hordei, tritici, & oliveti, ſolennitatum earum tempore maturæ fuerunt & opportunæ, quibus e Legis præſcripto jungebantur. Erat itaque conſentaneum, ut ea quæ natura pene conjunxerat, Deus minime ſepararet.

CAP. X.

Legem idololatriæ obſtaculum fuiſſe, Dei & ſacrorum ſuorum omnium honori proſpiciendo.

HONOS & reverentia Deo & ſacris debitus, eſt agnitio excellentiæ vel dignitatis plane ſingularis iis inhærentis. Eſt autem reverentia vel agnitio illa, tum interna tum externa: internam finio, quam mens & affectus exhibent, vel, ut explicatius loquar, cum quis intus & ex animo Deum & ſacra ejus, eminentia, peculiaria, & differentia judicat, nec affectu vel ritu aliquo ab eorum dignitate alieno violanda: externam dico, cum religioſum illum animi ſenſum & affectum, actu aliquo, Dei & ſacrorum dignitati conſentaneo [geſtus, oris, aut operis] exprimimus & indicamus. Ut itaque præſentis operis penſum peragam, oſtendam primo, legem multis modis curaſſe, ut Deus & illius ſacra reverenter & eorum dignitati convenienter haberentur: ſecundo, legem hac ratione idololatriæ obſtitiſſe, & Iſraelitas, ne ad ritus externos deſciſcerent, cohibuiſſe.

SECT. I.

Oſtenditur Legem curaſſe, ut honos & reverentia ſingularis Deo deferretur.

Legem Dei honori proſpexiſſe.

LEX Moſaica id maxime omnium egiſſe videtur, ut Iſraelitis intimum ſublimitatis Divinæ ſenſum incuteret, eoſque ad honorem & reverentiam ſingularem Deique majeſtati conſentaneam exhibendum devinciret. Hoc autem ut effectum daret, mediis potiſſimum tribus utebatur.

1°. Titulos honorificos Deo tribuendo.

PRIMO: lex illa titulos Deo tribuit, ad reverentiam plane ſingularem ei conciliandam aptos & accommodatos. Inter eos autem, tituli illi, *ſanctus* & *zelotypus*, eminent, & in ſcriptis Moſaicis Deo frequenter & peculiariter tribuuntur.

TITULUM priorem Deo frequenter tribui, norunt omnes qui ſcripta illa vel eminus ſalutarunt. In re tam trita atque obvia unum illum [a] Levitici textum citaſſe ſufficiat, *& eritis ſancti mihi, nam ego Jehovah* ſum *ſanctus*. E lege *Moſis* titulus ille in [b] alia ſcripturæ loca tranſiiſſe putetur, quibus Jehova, *ſanctus Iſraelis*, appellatur. Eo autem titulo Dei ſublimitas incomparabilis indicatur, qua ſupra omnia ἀξιώματα & ſummos humanæ excellentiæ gradus elevatur, ab omni eminentia creata immenſo intervallo ſeparatur, & juſtus, potens, ſapiens, bonus, ſine pari dicitur. Voces illas, *ſanctus* & *ſanctitas*, hoc ſenſu capiendas, Hannæ verba dubitare non ſinunt; [c] *non* eſt *ſanctus ſicut Dominus, quia præter te nullus* eſt, *& non* eſt *petra*, vel fortis, *ſicut Deus noſter*. Quibus innuit, ſanctitatem in Deo notare excellentias incommunicabiles, fortitudinem nempe, ſapientiam, & bonitatem ſine exemplo maximam, ſupra laudem, ſupra captum poſitam. Nec minus frequenter titulum illum *zelotypus* Deo in lege tributum legimus: occurrit enim præcepto ſecundo aliiſque bene multis pentateuchi locis: cæterorum vicem ſuppleat locus ille inſignis, *Exod.* 34. 14. *Non incurvabis te Deo alteri, nam Dominus cujus nomen zelotes, Deus zelotypus* eſt. Quibus innuit Deus, ſe fœdere quaſi conjugali Judæorum genti junctum, ideoque rivalem ferre non poſſe, vel idololatria violatam conjugii fidem inultam præterire.

NEQUE vero tituli illi *frequenter* ſolummodo, ſed & *peculiariter* Deo Iſraelis in ſcriptura tribuuntur. Quamvis enim gentilium Dæmones *Deorum* nomine quandoque dignata ſit [d] ſcriptura, eos tamen nuſquam aut *ſanctos* aut *zelotypos* appellavit. Non enim *ſancti* eſſe poterant, cum pares & conſortes eſſent, utpote naturæ, dignitatis, cultus, & nominis ejuſdem communione conjunctiſſimi. Neque *Zelotypi* erant aut conſortis impatientes: nuſquam enim legimus Dæmonem aliquem idolorum aut numinum multitudinem oraculo prohibuiſſe, vel iratum fuiſſe quod eodem templo & altari cum Dæmone aliquo ſocio coleretur.

EOS autem titulos divinos ad idololatriæ curſum ſiſtendum plurimum virtutis habuiſſe, ſatis e [e] *Joſhuæ* verbis intelligimus: *non poteritis ſervire Domino, quia — ſanctus* eſt *ille: Deus zelotypus* eſt *ille*, & *non parcet ſceleri veſtro. — Si dereliqueritis Dominum, & ſervieritis Deo alieno, convertet ſe, & malefaciet vobis*, &c. Quaſi dixiſſet, "fieri nequit "ut vos, qui inclinatione voluntatis in Deos alienos propendetis, Jehovæ ſerviatis: "ille enim parem non habet, nec rivalem patitur. Et ſi quis numen alienum in cul- "tus ſocietatem aſſumat, ſciat Deum illum zeloten ſpretæ dignitatis ſuæ pœnas ſeve- "riſſimas ab eo expetiturum.

2°. Dira exempla in majeſtatis divinæ contemptores edita referendo.

SECUNDO: ut cœli majeſtatem verenter haberent Iſraelitæ, lex Moſis dira exempla in ſpretæ dignitatis divinæ reos edita memoriæ conſignavit. Cum enim lege decretum eſſet, ut in ſacris peragendis igne tantum cœleſti [ab altari deſumpto] uterentur, *Nadab* autem & *Abihu ignem alienum*, qualem nempe ſolebant antea, ſacris admoverent; memoriæ proditum eſt, ignem, tantæ temeritatis vindicem, a Domino prodiiſſe. Cum etiam conſtitutum eſſet, ut *Aaronis* filii, unctione, lotione, aliiſque ritibus ſolennibus, conſecrati, ſacerdotium adminiſtrarent; *Corah* vero, *Dathan* & *Abiram* tam ſacro muneri manus eorum illotas admoverent; lege traditum eſt, terram dehiſcentem, majeſtatem divinam, tam vili & vulgari miniſterio pollutam, vindicaſſe. Cum etiam Deus Iſraelitas ab omni opere ſervili die ſeptimo ceſſare præcepiſſet, & miſellus quidam illius diei requiem, lignis pauculis collectis, violaſſet; Deus ſententiam capi-

a Cap. 20. 26. b *Pſal.* 89. 18. *Iſ.* 17. 7. c 1 *Sam* 2. 2 d Scriptura ſignanter dixi, nam in Gentilium ſcriptis & precationibus, Di plerumque *ſancti*, Deæ *ſanctæ*, ſunt appellati; obſervant. *Briſſon.* l. 1. de formul. p. 44. & *P. Merul.* in *Ennii Annal.* l. 1. p. 105. e Cap. 24. 19.

talem

talem in criminis tantilli reum tuliſſe fertur. Et diu poſtea, Deus extremo ſupplicio *Uzzam* affeciſſe dicitur, quod arcam, Dei ſcabellum, tactu inconſulto temeraſſet. Deus autem inſtitutorum ſuorum ſanctitatem & honorem ſuppliciis tam ſeveris vindicavit, eaque omnia una cum ipſa lege literis conſignari voluit; ut Iſraelitis vividum majeſtatis ſuæ tremendæ ſenſum incuteret, eoſque a ſui ipſius & legis ſuæ contemptu, tantæ majeſtatis & ſeveritatis ſenſu, coerceret. SECT. I.

TERTIO: Lex præcepta plurima eo fine tradidit, ut homines Deo reverentiam ſanctitati & excellentiæ ſuæ convenientem exhiberent. Operis permoleſti eſſet, præcepta omnia in hunc ſcopum collimantia ſpeciatim enumerare: nos itaque præcepta ſolummodo maxime inſignia huc ſpectantia recenſebimus. Præcepta quædam huc ſpectantia tradendo.

INTER ea locum principem teneat lex illa, [a] *ſanctificabor in* omnibus *mihi propinquis* vel *accedentibus*. Deum legem illam majeſtatis & honoris ſui tuendi cauſa tuliſſe conſtet, ſi prius moneamus, *ſanctificandi* verbum ſenſu triplici uſurpari. Nam aliquando *ſanctificare* eſt ex non ſancto ſanctum facere, quandoque rem Deo addicere vel conſecrare, quandoque ſancte uti, vel ſingulariter & cum diſcrimine habere, denotat. Cum *conſecrare* ſignificat, eſt הקדיש in conjugatione Hiphil; cum autem *ſancte & decore habere*, Hebræi קדש dicunt, in conjugatione [1] Piel. Vocem אקדש, [2] hac in lege, ſenſu poſteriori capiendam eſſe, indicio eſt ipſa vocis Conjugatio. Hunc etiam ſenſum firmat naturæ divinæ excellentia, quæ tanta eſt, ut magis conſecrari, vel ſanctitatis alicujus acceſſionem aut incrementum capere, non poſſit. Præterea, ſenſus hic optime cohæret cum præcedentibus: cum enim *Nadab* & *Abihu* ignem vulgarem ſacris appoſuiſſent, & Deus majeſtatis ſuæ facto illo violatæ crimen diro ſupplicio vindicaſſet; ſtatim addit, *ſanctificabor in propinquis mihi, & coram omni populo glorificabor*. Quaſi dixiſſet, " ego Dominus ſanctus ſum, incommunicabili majeſtatis meæ eminentia a Diis " & eminentiis quibuſcunque ſeparatus, & *ſupra omne nomen nominatum* immenſo in- " tervallo elevatus: ideoque ſacra mea omnia, ſancte, cum diſcrimine, & ritu eminen- " tiæ meæ conſentaneo, peragantur. Non eſt e dignitate mea ut idem ignis qui culi- " nis veſtris, ſacris etiam meis, inferatur. Quiſque munere quovis religioſo tam ſan- " cte & decore perfungatur, ut omnes imaginem quandam ſanctitatis & eminentiæ meæ " in ipſis ſacris veſtris effigiatam perſentiſcant. Manifeſtum eſt autem legem hanc ad ſacroſancti numinis honorem & dignitatem aſſerendam egregie accommodatam fuiſſe: tunc enim teſtatum facimus nos honorifice admodum de Deo ſentire, eique excellentiam eminentem & plane ſingularem tribuere; cum ceremoniis non tantum decoris, ſed & differentibus, eique uni propriis, Deum veneramur.

(2°.) AD augendam majeſtatis divinæ reverentiam ſancitum videtur, ne quis, extra pontificem unum, maximum illud numinis arcanum, Sanctum Sanctorum, ingrederetur. Illi ſoli, in Expiationis feſto, locum illum ſacratiſſimum, interiorem magni regis cameram, adire conceſſum eſt. Quid autem, niſi ut hac ratione Deo & religioni majeſtas quædam adderetur? Nam ſicuti principes majeſtatem & auctoritatem regiam eo non leviter confirmant, ſi populo ſe rarius conſpiciendos præbeant; ita arcanum illud penetrale, quod numinis divini veluti receptaculum erat, venerationem maximam & horrorem ſanctiſſimum incutiebat, quod conſpectus ejus rarior eſſet, nec cuivis obvius. Facile interim conceſſero, ſacerdotem ſummum ſancta ingredientem typum & imaginem geſſiſſe ſacerdotis noſtri maximi, [b] cœlum olim quaſi cum ſanguine ingreſſuri. At nemo paulo cordatior ſibi perſuadere poteſt, Deum ideo ſacerdoti tantum ſummo in templi intima penetrandi licentiam dediſſe, ut Chriſti imaginem aliquam exhiberet; cum vix credibile ſit, ullos e veteri Hebræorum gente, ritus illius ſenſum mentemque myſticum capere potuiſſe. Multo itaque propius eſt vero Deum ſoli pontifici aditum ad Sancta præbuiſſe, præcipue majeſtatis adaugendæ gratia, cujus major eſt ex occulto veneratio. Omne difficile & ignotum, vulgus pro magnifico habere ſolet: e conſpectu vero familiari & acceſſu facili, regum majeſtas ut plurimum evileſcit. Nihil itaque indignius tulere Judæi, quam quod [3] rex Agrippa e palatio ſuo celſiore locum illum arcanum conſpiceret: quin & eorum legati Romam miſſi de facti indignitate conqueſti ſunt, quod aſpectus ille frequens loci religionem & Dei habitantis majeſtatem lædere & minuere crederetur.

a *Lev.* 10. 3. b *Hebr.* 9. 7, 8, 24.

1 קדש in *Piel.* etiam ſibi vult *conſecrare*, vid. 1 *Reg.* 8. 64.
2 אקדש in illa *lege*, viz. *Lev.* 10. 3. eſt futurum *Niphal*, quod *paſſivum* eſt.
3 Vid *Joſeph. Antiq. Jud.* lib. 20. c. 7. p. 895. 11

SECT. I. (3°.) EODEM ſpectaſſe videtur lex ea quæ pecudes omni ex parte perfectas, in ſacrificium offerri poſtulavit. Judæorum religio pecudem omnem, jugo tritam, ſenio confectam, teſticulis læſam, cornibus mutilam, [a] morbo denique vel vitio aliquo laborantem, ſacris inidoneam pronunciavit. Sacerdotes apud [b] Prophetam reprehenſi ſunt, qui in jugi ſacrificio *cæcum*, *claudum*, & *morbidum* offerebant: illi etiam qui, voti alicujus rei, victimis morbidis aut vitioſis defungebantur. Sacerdotes itaque & illi qui victimas afferebant, τὸ ἀκριβὲς καὶ φειδὼ τῆς ἐξετάσεως (ſunt [c] *Philonis* verba) curam & diligentiam ſummam in explorandis beſtiis altari deſtinatis adhibebant: ὥστε οἱ δοκιμώτατοι (inquit) τῶν ἱερέων ἀκριβέστατα ἀπὸ ποδῶν ἄκρων ἐρευνῶσιν, &c. *Ut probatiſſimi ſacerdotum peritiſſimique, ab extremis pedibus exorſi, partes conſpicuas explorarent, & quæ ſub ventre fœminibuſque latent, ne forte vel minima celetur labecula.* Quid autem Judæorum lege & more tam ſollicite curatum eſt, ut ſacrificia tantum eximia & acri ſacerdotum judicio probata altari ſiſterentur; niſi quod hujuſmodi ſacrificia Dei cultuſque ſui reverentiam intuentibus inferrent, & utrumque a vili & abjecta plebis opinione vindicarent? Cum enim ſacerdotes, *Malachiæ* ſeculo, pudorem & pietatem omnem uſque eo decoxiſſent, ut animalium retrimenta [[d] cæca, clauda, morbida] altari conſecrarent; Deus per Prophetam conqueritur, eos *nomen* ejus *polluiſſe*, & ſemetipſum una cum menſa ſua odio & contemptui expoſuiſſe. Nec fieri poteſt, ut Deus & religio ſuam apud inſulſam plebeculam auctoritatem & dignitatem tueantur, ſi res abjectæ nulliuſque pretii ſacrum in uſum ſeponantur. Hoc & ethnici ſenſiſſe videntur: illi enim, rem ſacram facturi, non minus quam Judæi, circa pecudis immolandæ perfectionem indaginem curioſam inſtituebant. Religionis hujuſce teſtem audiamus [e] Lucianum: *illi cum immolant*, primum ſertis *coronant pecudem*, καὶ πολύ γε πρότερον ἐξετάσαντες εἰ ἀπταὶς εἴη, &c. *Multoque ante explorant num legitima ſit & ſacris idonea; ne forte mactent ex his quæ religio repudiat.* *Briſſonius & [f] Grotius alia teſtimonia horſum ſpectantia ſtudioſis ſuppeditabunt.

(4°.) EODEM conſilio lex ea data eſt Iſraelitis, ut tabernaculum, arcam, utrumque altare, candelabrum, vaſa ſacra, & ſacerdotes, unctione ſolenni [g] conſecrarent, & ab uſu communi ſepararent. Cui legi affinitate proxima jungebantur præcepta illa, ſæpius repetita, ut tabernaculum, veſtes ſacerdotum, filios Aaronis, quandoque totam congregationem, [h] lotione, oblatione, vel ſanguinis aſperſione, ſanctificarent, id eſt, Deo & cultui ſuo dedicarent. Quorſum autem ſpectarunt unctiones, lotiones, aſperſiones & oblationes illæ variæ, circa res & perſonas omnes uſui ſacro deſtinatas uſurpatæ, niſi ut Iſraelitæ ſanctitatis & majeſtatis divinæ ſenſu eo intimiore tangerentur? Cum enim viderent omnia quæ Deum cultumque ſuum cognatione aliqua attingebant, tam ſancte habita, & tot ſolennibus ceremoniis ab uſu vulgari ſeparata; pronum erat Iſraelitis Deo majeſtatem eximiam tribuere, eumque *religionis pene attonitæ cultu* venerari. Fieri non potuit, quin cultus divini inſtrumenta omnia tam ſolenni religione ſacrata & ab uſu communi ſepoſita, Iſraelitis vividum ſanctitatis & eminentiæ divinæ ſenſum incuterent eoſque reverentiæ tantæ majeſtati debitæ frequenter admonerent.

(5°.) EADEM de cauſa ſtatutum eſt, ut igne tantum ſacro, id eſt, cœlitus in altare delapſo, ſacris in omnibus uterentur. Cum enim Aaron ſacrificia ex bobus, hircis & arietibus, altari impoſuiſſet, [i] *ignis a conſpectu Domini exiens conſumpſit in altari holocauſtum & adipem.* Ignis autem ille de cœlo datus ſacer habebatur, & vigili ſacerdotum cura [k] inextinctus perpetuo ſervabatur; nec fas erat ignem ullum, præter ſacrum illum, [l] altari vel thuribulo alicui applicare. Ignis itaque a Domino egreſſus, abſumpſit Aaronis filios, *Nadab* & *Abihu*, quod pro igne ex altari ſumpto, [m] ignem alienum in thuribulis ſuis obtuliſſent. Deum autem in ſacris omnibus ignem ſolummodo de cœlo miſſum, majeſtatis & ſanctitatis ejus aſſerendæ cauſa, toleraſſe, ſat conſtet ex ipſius verbis, poſtquam temeritatem *Nadabi* ignem alienum offerentis accerrime vindicaſſet; *ſanctificabor*, [n] inquit, *in his qui appropinquant mihi, & in conſpectu omnis populi glorificabor.* Quæ verba miſere torquent, & a nonnullis torquentur interpretibus, cum tamen ſenſum ſatis expoſitum & apertum ferant; nempe, "Deum ſanctum eſſe. "i. e. a quavis perſona vel eminentia, incomparabili naturæ ſuæ excellentia, ſepara- "tum; ideoque poſtulare ut ſanctificetur, i. e. auguſte, decore, & ritu naturæ ſuæ ſe-

a *Levit.* 22. 19, 20, 21. *Deut.* 15. 21. b *Mal.* 1. 8. & 14. c Lib. de *Victim.* p. 836. d *Mal.* 1. 7, 8. e Lib. de *ſacrif.* p. 186. * De *formul.* l. 1. p. 14. f *Not.* in *Exod.* 12. 5. g *Exod.* 30. 26, 27, 28, 29, 30. h *Exod.* 29. 21. i *Levit.* 9. 24. k *Ib.* c. 6. 12. l *Num.* 16. 46. *Apoc.* 8. 5. m *Levit.* 10. 2. n *Ib.* v. 3.

"paratæ

" paratæ imaginem quandam ferente, colatur. Dei veſtri dignitati & eminentiæ plane " ſingulari non convenit, ut illius ſacra igne quovis vulgari, a focis ad aras tranſlato " peragantur, SECT. II.

(6°.) UT Iſraelitæ majeſtatis divinæ ſenſu magis afficerentur, & reverentiam Deo præſtarent excellentiæ ſuæ ſingulari convenientem; lege proſpectum eſt, ut omnia cultui ſuo miniſtrantia, a rebus aliis, uſu, ritu, vel ſplendore peculiari, diſcernerentur. Hic, ad mentem meam appoſite loquens, audiatur D. Thomas: [a] *habet hoc humanus affectus, ut ea quæ communia ſunt & non diſtincta ab aliis, minus revereatur; ea vero quæ habent aliquam excellentiæ diſcretionem ab aliis, magis admiretur & revereatur. Et inde etiam hominum conſuetudo inolevit, ut reges & principes, quos oportet in reverentia haberi a ſubditis, & precioſioribus veſtibus ornentur, & etiam ampliores & pulchriores habitationes poſſideant. Et propter hoc oportuit, ut aliqua ſpecialia tempora, & ſpeciale tabernaculum, & ſpecialia vaſa, & ſpeciales miniſtri, ad cultum Dei ordinarentur; ut per hoc animi hominum ad majorem Dei reverentiam adducerentur.*

SUNT & alia multa præcepta legis eo fine data, ut Iſraelitæ Deum revereri diſcerent, & ſenſu tremendo divinæ majeſtatis afficerentur. *Aquinas* itaque prope abfuit a vero cum dixit, [b] *totus exterior cultus Dei* lege præſcriptus, *ad hoc præcipue ordinatur, ut homines Deum in reverentia habeant.* Ea vero præcepta lubens & ſciens prætereo, ne lectori in ſacris tantillum verſato, ſermonem hac de re juſto prolixiorem habuiſſe videar.

SECT. II.

Legem rebus ſacris honorem eximium aſſeruiſſe.

HUCUSQUE de mediis egimus quibus lex Moſaica majeſtatem & reverentiam Deo *directe* vindicavit. Proximum eſt ut videamus, qua ratione lex illa ſacris ejus majeſtatem quandam aſſeruit, & honorem eximium *indirecte* & quaſi ex obliquo, Deo conciliavit. Initium autem a *rebus* ſacris faciemus, & legibus eo fine datis ut res omnes, Dei quaſi nomine inſcriptæ, ſummo in honore haberentur. Variæ leges ad ſacrorum dignitatem tuendam datæ.

EX iis, prima ſit lex de rebus pene omnibus, circa Dei cultum uſurpatis, unguento ſingulari & ab uſu communi ſemoto conſecrandis. Lex illa, cum tota unguenti illius conficiendi ratione, fuſe traditur, *Exod.* 30. 23, 24. & ſeq. Et ut Iſraelitæ unguentum illud & omnia eo perfuſa reverenter haberent, ſub capitis pœna cautum eſt, ne quis ei ſimile conficeret, aut illud uſu aliquo vulgari dehoneſtaret. Quid autem Deus tam ſollicite curaret, ut unguentum illud materia & uſu ſingulari ab aliis omnibus diſcerneretur, niſi ut ſancte, reverenter, & differenter ab aliis unguentis, haberetur, & omnia unguento illo perfuſa verenter & cum timore quodam religioſo tractarentur. Ideoque [c] *Belſhazzar* ſe grandi piaculo obſtrinxit, quod ipſa templi vaſa, ſacro illo chriſmate peruncta, uſu vili & ab eorum ſanctitate alieno temeravit. Prima.

SECUNDO: eidem uſui inſerviit lex ea quæ, [d] repræſentata *exciſionis* pœna, Judæos a ſanguinis eſu cohibebat. Ut lector ſenſum meum paulo clarius aſſequatur, monendum eſt, Deum legem duplicem circa ſanguinis eſum populo Iſraelitico tradidiſſe: (1°.) Ne [e] *ſupra* vel *juxta* ſanguinem comederent, ad morem ſcilicet & ritum magicum ethnicorum. Nam, auctore [f] Maimonide, illi *beſtiam mactantes, & ſanguinem ejus in vaſe vel foſſula* aliqua *colligentes, carnem mactatam circa ſanguinem illum,* in circulo ſedentes, *comedebant.* Deum autem ritum illum ea in lege præcipue vetuiſſe, libro ſecundo docemus, ubi & legem illam ſenſui ſuo genuino de induſtria reſtituimus. (2°.) Ne una *cum ſanguine* carnem manducarent. Deum autem legem illam tuliſſe, ut ſanguini (qui in cultu rituali primas partes habuit) honorem & reverentiam quandam conciliaret, ſatis e legis verbis liquere poteſt; [g] *qui comederit ſanguinem, — excidam eum e medio populi ſui: quia anima carnis in ſanguine ipſo, & ego dedi eum vobis ad expiandum pro animabus veſtris.* Quaſi dixiſſet legiſlator, " cum ſanguis ſit " ipſa animalium vita atque anima, eum animarum veſtrarum [h] ἀντίλυτρον poſui, & in " uſum ſanctiſſimum, [peccatorum veſtrorum expiationem] ſeparavi. Sanguinem ita- " que abſtinentia religioſa honoretis, nec rem altari meo ſacram menſis veſtris infe- Secunda.

a 1ª. 2. *Quæſt.* 102. *Art.* 4. p. 184. b *Ub. ſupr.* c *Dan.* 5. 23. d *Lev.* 17. 10. e *Levit.* 19. 26. f *Mor. Neb.* P. 3. c. 46. g *Lev.* 7. 26. & 17. 10, 11. h *Hanc animam vobis pro meliore damus.* Ovid. Faſt. 6. v. 162.

SECT. II. "ratis. Non eſt illius dignitati conveniens, ut ſanguinem, cui gratiam meam & ipſam "vitam veſtram debetis, vulgariter habeatis, & corpora veſtra ipſa quaſi vita & ſalute "animarum veſtrarum nutriatis. Sat ſcio longe plurimos rationem hanc a Moſe datam oſcitanter præterire, & duas alias proprio ex ingenio fingere. Nempe, inquiunt, Deus ideo ſanguinis eſu Judæis interdixit ne moribus eſſent efferatis, & qui ora ſæpe ſanguine belluino, manus tandem humano ſanguine, cruentarent. Maimonides, aliique veſtigiis ejus inſiſtentes, aſſerunt Deum a ſanguine [prout & morticino & ſuffocato] comedendo Judæos cohibuiſſe, quod concoctu difficilis eſſet & nutrimentum craſſum præberet & fæculentum. Sed nobis non licet eſſe tam acutis, cum ſcriptura ſanguinem altari proprium faciat, & Deum ideo ſanguinis eſum vetuiſſe dicat, quod ſacratiſſimas expiandi partes ſanguini conceſſiſſet. Ne res in uſum tam ſacrum ſepoſita vileſceret, lege cautum eſt ne quis illius dignitatem uſu tam vili læderet; nihil enim tam proſtrati honoris & exiſtimationis eſt, quam quod ex ore in ſtomachum & e ſtomacho tandem in latrinam tranſit. Legem ſanguinis eſum hac ſola de cauſa prohibuiſſe, probabilius exiſtimetur, quod conſtet legem, [a] adipem etiam (una cum ſanguine ſæpe vetitum) ideo prohibuiſſe, quod nempe Deo ſacer eſſet & altari ſuo peculiariter reſervatus. Hoc pateat cuivis legem conſulenti, *Levit.* 7. 25. Non erat e dignitate rei Deo ſacræ, ut Iſraelitæ eam deglutirent, cum nihil ſit abjectius aut contemptius eo quod in gulam tranſit.

Tertia. TERTIO: ſcopum eundem lex ea (vel potius lex multiplex) habuit, qua [b] ſacerdotes & Hebræorum vulgus, immunditie aliqua laborantes, a ſacris omnibus [templo, paſchate, victimarum reſiduis] arcebantur. Memini Athanaſium presbyterum hoc dubium [c] *Iſidoro Peluſiotæ* ſolvendum propoſuiſſe, Δι' ἣν αἰτίαν ὁ λεπρὸς καὶ ὁ γονορρυὴς, οἵτε τὰ ἄλλα νοσοῦντες ἀκούσια νοσήματα, ἀπείρχθησαν τοῦ ἱερῶν θριβόλων. *Quidnam cauſæ ſit, quamobrem leproſus, ſeminiſque profluvio laborans,* aliique *qui morbis minime voluntariis tenebantur, ſacroſancto* templi *ambitu prohibebantur?* Hoc autem difficile, quod *Iſidorus* plane intactum præterit, nos hujuſmodi reſponſo expediamus: ideo ſacerdotes aliique turpitudine aliqua fœdati, templi aditu & ſacrorum communione prohibebantur, ut inde Deo & ſacris ejus dignitas & majeſtas quædam adderetur. Cum enim legis elementis infirmis & egenis, per ſe ſpectatis, nihil ſanctitatis aut dignitatis ineſſet, quod homines ad honorem & reverentiam iis exhibendam incitaret; neceſſe erat, ut Deus arte quadam (ſit verbo venia) ad reverentiam inſtitutis illis conciliandam uteretur. Ut itaque hoc effectum daret, ſtatutum eſt, ut ei qui lepra, ſeminis effluvio, vel alia aliqua impuritate carnali tenebatur, ſacris omnibus interdiceretur; nec ulli niſi multo cum negotio & ceremoniis operoſis expiato, templum, altare, epula ſacra, conventus ſolennes, & hujuſmodi alia, adeundi licentia concederetur. Nec ſane ratio ulla felicior ad finem quem dixi conſequendum iniri potuit: quis enim, niſi horrore quodam religioſo correptus, ſacra illa tractare vel adire poterat, quorum puritas tam delicata erat, ut vitii aut labeculæ alicujus acceſſu læderetur, nec quenquam morbo vel immunditia levicula laborantem iis intereſſe pateretur? Ut pars hæc ſermonis mei bene deſinat, ſubjungam [d] *Toſtati* verba: *quia ea quæ erant in lege veteri non habebant aliquam ſecundum ſe dignitatem & reverentiam, ideo decuit ad hoc,* ut *eſſent in honore, multas ceremonias circa illa obſervari. Sic namque manifeſtum eſt de omnibus quæ apud nos ſunt: cum* enim *apud rem aliquam multas ceremonias obſervamus, eam magno* in *honore* ponimus, *aut per hoc dignam honore* dicimus.

Quarta. QUARTO: legibus ſacrorum honori proſpicientibus, annumeranda eſt lex ea ſacerdotibus & Hebræorum vulgo data; nempe, ut omnia Dei nomini & cultui dicata reverenter, peculiariter & pro dignitate ſua tractarentur. Sacerdotes ea lege obſtrictos legimus, *Levit.* 22. 2. *Loquere ad Aaronem & filios ejus, ut ſeparent ſe a ſanctis filiorum Iſrael, & non polluant nomen ſanctum meum* in iis omnibus *quæ ipſi ſanctificant mihi.* i. e. Ut omnia mihi ſacrata ſanctitati ſuæ congruenter habeant, & actu aliquo religioſo [manuum lotione, abſtinentia in immunditie, vel ritu conſimili reverentiam indicante] ſe ſacris meis eminentiam & dignitatem ſingularem tribuere, teſtatum faciant. Hanc eſſe germanam legis illius expoſitionem, indicant Dei per [e] prophetam verba: *ſacerdotes violaverunt legem meam, & polluerunt ſancta mea: inter ſanctum & profanum non diſcreverunt.* Hoc eſt, divina & humana promiſcue habuere, nihil [f] diſcriminis inter

a *Lev.* 3. 17. & 7. 23, 24, 25, 26. b *Lev.* 7. 20, 21. & 22. 3, 4. c *Epiſt.* lib. 2. *Ep.* 81.
d In *Lev.* c. 11. *Quæſt.* 3. e *Ezec.* 22. 26. f *Nam rem aliquam contemptim aut indiſcriminatim habere, eſt* polluere. V. 2. Reg .23. 8. Mic. 4. 11. Pſ. 89. 39. Malac. 1. 7, 12.

uſibus

uſibus ſacris & vulgaribus deſtinata poſuere, nec uſu peculiari vel ritu aliquo lege præ- SECT.
ſcripto rei alicujus ſeparatæ dignitatem & excellentiam agnovere. Legem conſimilem II.
Judæorum etiam vulgus tenuiſſe, palam eſt e *Levit.* 5. 15. *Anima* — quæ *peccaverit per errorem circa ſacra Domini, adducet* oblationem *Domino pro delicto ſuo*, &c. Quem locum [1] Maimonides de rebus in uſum ſacrum ſepoſitis, & per errorem vulgariter uſurpatis, intelligendum cenſuit. Nam, inquit ille, quid [a] *ſi* res illæ *lignum* ſint *aut ſaxum, pulvis & cinis? cum nomen Domini* totius *mundi invocetur ſuper iis, — ſanctificantur. Et ſi quis eas in uſum aliquem vulgarem adhibuerit, in eo tranſgreditur; & quamvis hoc ex errore fecerit, neceſſe* eſt ut *victimam piacularem* afferat. Ea itaque legum earum mens & ſcopus erat, ut ſacra omnia [reſiduæ nempe victimarum partes, altaris & templi vaſa, veſtes ſacerdotales, omnes templi partes, & hujuſce ſortis alia] uſibus humanis eximerentur, & honorifice modoque ſanctitati ſuæ conſentaneo tractarentur. Nec ſane ratio ulla felicior iniri poterat, ad honorem Deo & rebus nomini ſuo ſacratis aſſerendum. Ut enim regum honori & reverentiæ conſultum eſſet, mos ab omni vetuſtate receptus eſt, ut res quaſdam ſibi proprias haberent, nec promiſcuis aliorum hominum uſibus violandas. Vel pueris notum eſt, purpuram induere, encauſto in ſcriptis uti, & hujuſmodi alia, *regalia* olim habita fuiſſe, & perſonis tantum in rerum faſtigio poſitis vindicata. In ſacris annalibus legimus de [b] *regis mula*, quam uſus regi tam propriam feciſſet, ut *ſuper eam equitare*, dignitatis regiæ prærogativa & inſigne crederetur: de equo etiam [c] *Ahaſueri*, in uſum ſuum tam peculiariter reſervato, ut *in eo ſedere*, dignitas pene regia, & eodem loco cum corona & veſte regis, haberetur. Nec ætas noſtra exemplis caret, utenſilium, colorum, inſignium, & rerum aliarum quæ viris primæ dignitatis propriæ ſunt, & eorum uſui quaſi dedicantur. Apud Chinenſes, referente [d] Trigautio, *color regius cæteriſque interdictus flavus eſt, e quo* regis *veſtis contexta eſt, variis ex aureo filo draconibus. Nec in veſte ſolum regia dracones, ſed in palatio univerſo, vaſiſque aureis & argenteis, — vel cælati viſuntur vel depicti.* — Et *ſi quis eum colorem, aut dracones in proprios uſus adhiberet, perduellis haberetur, niſi forte regio eſſet ſanguine prognatus.* Adeo ut hujuſmodi dedicationem vel appropriationem, honoris haud vulgaris teſtimonium eſſe, naturæ inſtinctus docuiſſe videatur.

QUINTO: inter leges quibus reverentiæ ſacris debitæ proſpexit Deus, numeranda Quinta.
videtur lex ea qua cautum eſt, [e] *ne ſanguis ſacrificii ſui una cum pane fermentato offeratur, aut adeps feſti ſui uſque ad mane relinquatur.* [2] Bochartus quidem eo in loco ad gentium vicinarum ritum aliquem magicum alludi putat, *cujus*, inquit, *in tanta vetuſtate veſtigia non ſupereſſe quis miretur, cum e profanis ſcriptoribus nullum habeamus ſuperſtitem, qui non ſit multis ſeculis Moſe poſterior?* Mihi autem ignoſcent proculdubio viri perdocti manes, ſi, ratione non una ſuadente, ab illius opinione recedendum cenſeam. Nam ſi Deus ritui alicui magico, tunc temporis uſitato, legem illam oppoſuiſſet, haud credibile eſt, ritum eum *Maimonidis* indaginem (qui pleroſque alios in lucem protulit) effugere potuiſſe. Deinde, multis Hebræorum ſuffragiis, & argumentis e ſcriptura depromptis, evicit [f] *Bochartus*, legem illam tantum de ritu paſchatis intelligendam: at vero ſi Deus legem illam dediſſet, ut ritum aliquem magicum inhiberet, proculdubio ritum tam infamem, non a paſchate ſolummodo, ſed & aliis feſtis & ſacrificiis, ablegaſſet. Præterea, nulla ritus illius veſtigia in Gentilium monumentis & ceremoniis deprehendi poſſunt, quum certum ſit eos rituum aliorum pene omnium, lege Moſaica vetitorum, uſum & memoriam ad ſera uſque ſecula retinuiſſe.

MIHI hæc attente mecum cogitanti, vero magis conſentaneum videtur, Deum legem illam ſtatuiſſe, ut eo majorem paſchati [feſto ſuo ſacratiſſimo] dignitatem & honorem conciliaret. Hanc opinionem probabilem reddunt rationes haud facile contemnendæ: nam,

(1°.) DEUS hanc legem ferens, mentionem paſchatis facit honorificam. Nam paſcha, non agnum, ſed זבחי *ſacrificium meum*; & ſolennitatem illam, non paſcha, ſed חגי *feſtum meum*, ſignanter vocat: quaſi agnus paſchalis inter ſacrificia, & ſolennitas paſchalis inter feſta, eminerent adeo, ut digna eſſent quibus nomen *ſacrificii* & *fe-*

a *Ap. Cl. Med.* lib. 1. *Diſcurſ.* 2. p. 14. b 1 *Reg.* 1. 33, 44. c *Eſther* 6. 8. d Lib. de *reg. Chin.* c. 7. p. 170. e *Exod.* 23. 18. f De *Animal. ſac.* lib. 2. col. 573.

1 Vid. *Maimon.* in *tract. meilah.* cap. 8. §. 8. Vid. etiam *Mor. Neb.* Part. 3. c. 46.

2 *Bochartus* in *lege* Exod. 23. 18. illuſtranda, nullam affinitatis cum gentium vicinarum ritu mentionem facit, ſed in lege *de hœdo non coquendo in lacte matris ſuæ*, Ex. 23. 19: ubi *Clementis Alex.* aliorumque legis illius interpretatione ad examen revocata, dicit — *ad vicinarum gentium ritum* &c. De ritu autem *magico Bochart.* nihil loquitur. vid. lib. 2. de *animal. ſacr.* cap. 52. col. 637.

SECT. II. *ſti, κατ' ἐξοχὴν* & cum excellentia quadam, tribueretur. Quid autem Deus, hoc in loco, tam honorifice de paſchate loqueretur, niſi ut tacite indicaret, ſe legem hanc ideo tuliſſe, ut contemptus alicujus anſa & ſpecies omnis a ſacrificio tam inſigni tolleretur, & feſtum tam ſolenne Deoque proprium modo peculiari & ſanctitati ſuæ convenienter ageretur?

(2°.) CUIVIS apertum eſt, legem hanc plane peculiarem fuiſſe, & in ſolo feſto paſchatis obſervandam. Cum aliis enim ſacrificiis panes [a] fermentatos conſociare, nulla vetuit religio: nec lex ulla Judæos ad aliarum [b] oblationum reliquias uno eodemque die comedendas devinctos tenuit. At lex ea fermentum a ſacris paſchalibus amandavit, & illicitum fecit vel minimam agni, vel cujuſvis alterius ſacrificii, paſchalis partem, in craſtinum reſervare. Judæos antiquos hanc legem ſenſu tam laxo accepiſſe, ſat conſtat e loco illo parallelo, *Exod.* 34. 25. quem Græci interpretes in hæc verba transferunt; Οὐ σφάξεις ἐπὶ ζύμῃ αἷμα [1] θυμαμάτων μου, καὶ οὐ κοιμηθήσεται εἰς τὸ πρωΐ θύματα ἑορτῆς τοῦ πάσχα· i. e. *Non immolabis cum pane fermentato ſanguinem ſacrificiorum meorum, nec remanebunt uſque mane ſacrificia feſti paſchalis.* Quid autem Deus (præter morem feſtorum) agnum, & ſacrificia paſchatis alia, uno eodemque die comedi juberet, niſi ut honorem feſto illi proprium & peculiarem vindicaret?

(3°.) RATIO a Judæorum magiſtris reddi ſolita, cur lege cautum ſit ne caro pacificorum ultra diem [c] ſecundem relinqueretur, eſt הגדלת דבר הקרבן [2] *magnificentia ſacrificii:* nam, inquiunt, caro ſacra in regionibus illis calidioribus diutius ſervata, ob odorem ſuum graviorem forſan eviluiſſet. Non caret itaque veri facie, Deum carnem paſchatis non ultra diem [d] primum remanere voluiſſe, ut feſti tam ſolennis honori & magnificentiæ proſpiceret, nec quiſquam, palati vel naſi delicatioris, a carne tam ſacra, ob illius odorem aut ſpeciem minus gratam, abhorreret.

(4°.) SENTENTIA hæc, per ſe ſpectata, probabilis eſt, & magna veritatis ſpecie commendata. Cuivis enim vel limis oculis legem Moſaicam intuenti pateat, ſummi legiſlatoris curam (ſic loqui liceat) ad ſacrorum omnium decus & honorem illæſum conſervandum, imprimis vigilaſſe. Deinde, cuivis innoteſcit, fermentum acore quodam male grato panem inficere, & illud indignum haberi quod menſæ ulli, niſi vili & plebeiæ, apponatur. Nec minus a feſti illius ſacratiſſimi dignitate alienum erat, ut ſacrificii ſui adeps aut pars aliqua ſemeſa in craſtinum remaneret. Nauſeam enim delicatulis movere ſolent pinguedinis reliquiæ & carnes igne heſterno coctæ, ſi die ſequente menſis inferantur: nec majeſtatem divinam condecebat, convivis ſuis cibos apponere, qui, in diem ſequentem relicti, ſaporem & vim ſuam pene totam amiſiſſent.

(5°) JUDÆI veteres, prout & aliæ gentes, carnes pridie coctas odio vel contemptui habuiſſe videntur. Judæos antiquiores ſic erga carnes pridianas animatos fuiſſe, quis e Prophetæ [e] verbis non injuria conjectarit; *non eſt ingreſſa in os meum* ulla *caro immunda.* Quamvis enim libri Græci qui plurimorum manibus teruntur, ibi [3] κρέας βέβηλον *carnem profanam* habeant; in quibuſdam eſt κρέας ἢ βέβηλον *caro* [f] *pridiana vel profana.* Sed & eo probabilius eſt, Judæos religioſiores hujuſmodi carnes olim [g] averſatos, quod caro pridie cocta putredini vicina crederetur. Nam, obſervante [g] Pet. Caſtellano, [4] Hippocrates ἕωλα per σαπρά *corrupta*, & [5] Galenus ἑωλίζειν per σηπεδονᾶν *ad putredinem diſponere*, interpretatur. Neque Judæi tantum, ſed & gentes antiquæ proculdubio, pro vili habebant cibum heſternum, qui nempe primam novitatis & caloris gratiam amiſiſſet. [h] Athenæus [6] introducit *Arſinoen* δοίνην ἕωλον *dapes pridianas* vituperantem, & inter turbæ promiſcuæ dona numerantem.

SUNT & aliæ leges ad dignitatem quandam rebus ſacris afferendam latæ: eas autem ſicco pede præteribimus, ne tædio ſimus, aut lectoris acumini & diligentiæ nimis diffidere videamur.

a *Lev.* 7. 13. b *Lev.* 7. 16. c *Lev.* 19. 6. d *Exod.* 23. 18. e *Ezec.* 4. 14.
f *Nam Suidas* ἕωλον *eſſe tradit* τὸ εἰς τὴν ἕω λειπόμενον. g *De eſu carn.* l. 1. cap. 5. h *Deipnoſoph.* l. 7. *ſub init.*

1 Apud. *Cod. Alex.* θυσιασμάτων. *Edit. Complut.* θυσιάσματος. al. θυμάτων.—θύματα, *Alex.* θυμίαμα. *MS. Oxon. & Edit. Ald.* θῦμα. *Complut.* θυσιάσματα.

2 Vid. *R. Lev. Barcelon. Præcept.* 138. *col.* 57.

3 Apud. *Cod. Alex.* βέβηλον. *Apud Theodoritum* Tom. 2. p. 329. A ἕωλον καὶ βέβηλον.

4 Vid. *de victus ratione* l. 2. p. 29.

5 Vid. lib. 7. de *methodo*, cap. 6.

6 *Iſ. Caſaubon* ita animadvertit in *Athenæum*—*vituperantur ut plurimum* ἕωλοι *cibi: quanquam memini Hippocratem in libro* περὶ παθῶν *præcipere quibuſdam ægris ut utantur cibis* ἑώλοις καὶ ψυχροῖσι. pag. 474.

SECT.

SECT. III.

Legem perſonarum ſacrarum honori proſpexiſſe.

QUO major Deo & ſacris ejus accederet veneratio, eæ leges datæ ſunt quæ miniſtrorum ſacrorum dignitatem ſummopere tuebantur. Leges quibus ſacerdotum honori proſpectum eſt.

INTER eas locum primum habeat, lex ea qua cautum eſt, ne ulli fracti, gibboſi, nani, mutili, vel tali aliqua corporis labe notabiles, altari miniſtrarent. Lex ea fuſe traditur, *Levit.* 21. Ubi Deus, poſtquam varia corporis vitia enumeraſſet quibus aliquis, e ſanguine licet ſacerdotali natus, ad altaris miniſterium ineptus reddebatur; ſtatim addit, [a] omnis vir *in quo* eſt *macula, velum non ingredietur, & ad altare non accedet, ne polluat ſanctuarium meum: quia ego Dominus qui ſanctifico eos:* hoc eſt, ne hujusmodi ſacerdotes, inſigni aliqua corporis turpitudine vel vitio deformati, ſanctuarium meum tanquam locum vulgari alicui miniſterio deſtinatum tractent, & aliis minus honorifice de ſanctuario, cultu, & ſacerdotio meo, ſentiendi occaſionem præbeant. Quamvis enim provida natura non raro corporis deformitatem pulchris animi dotibus abunde compenſet, vulgus κατ' ὄψιν judicat, & prout externa corporis ſpecies in oculos incurrit, ita perſonam & officium hominis ſpernit aut admiratur. *A Perſis* itaque *religioſe* [b] *obſervatum eſt, quod & toti Orienti familiare, neminem* in *imperium* admittere, *quem corporis mutilatio, vel naturæ in quibuſdam membris infirmitas, notaret.* Idem & Romanos quandoque ſervaſſe legimus: nam, referente Dionys. Halicarnaſſæo, [1] Horatius Cocles & Mutius Scævola, quia mutili, magiſtratus incapaces judicati ſunt. Recte itaque alicubi [2] Curtius, pleriſque gentibus ingens in corpore, *veneratio eſt, magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos ſpecie* egregia & *eximia natura* donavit.

(2°.) LEX ea peculiaris de ſacerdotum luctu funebri lata videtur, ut inde ſacris & ſacrorum miniſtris gratia quædam & majeſtas adderetur. Nempe [c] lege proſpectum eſt, ne ſacerdos funeri cujuſvis, niſi ſanguine conjunctiſſimi, adeſſet, aut ceremoniis in luctu funebri conſuetis uteretur. Deum legem illam ſanxiſſe, ut ſacra & ſacrorum miniſtri reverentiam eo majorem in hominum animis obtinerent, ſatis e verbis ſequentibus intelligitur. Cum enim præcepto cautum eſſet, ne quis e filiis Aaronis mortui alicujus exequiis intereſſet, hæc cauſa præcepti traditur; *verſ.* 4. *Non contaminabit ſe,* cum ſit *vir primarius in populo ſuo, ut polluatur:* q. d. "Non decet ſacerdo-
"tem, ritu aut ſqualore funebri muneris ſui exercitio ſe ineptum reddere, & cum ple-
"bem dignitate ſuperet, ceremonia aliqua triſti & indecora apud plebem recepta, oris
"locique ſui dignitatem minuere. Seipſum revereri oportet, & a ſeculi moribus pa-
"rum decoris aut imbecillitatem vulgi ſapientibus ſeparare. Et poſtquam Moſes ceremonia quavis lugubri ſacerdotibus interdixiſſet, continuo addit, [d] *ſancti erunt Deo ſuo, & non polluent nomen Dei ſui, quia oblationes igne factas & panem Dei ſui offerunt:* h. e. Deo & religionis officiis peculiariter ſeparati ſunt: & loci ſui τὸ πρέπον poſtulat, ut a populi fæce non minus more quam munere diſcernantur: volo itaque ut ſacerdotes ſe cum diſcrimine habeant, nec morem quemvis vulgarem & eorum faſtigio indignum ſervent; ne nomen meum & eorum miniſterium eo minus ſanctum & ſeparatum cenſeatur. Fatendum eſt interim, Deum non ſacerdotum tantum ſed & ſacrorum honori lege illa ſtuduiſſe. Cum enim ita lege conſtitutum eſſet, ut omnes officio aliquo funebri fungentes pro pollutis haberentur, non erat e ſacrorum dignitate vel tabernaculi ſanctitate, ut exequiis intereſſent ſacerdotes: inde enim neceſſe eſſet, ut ſacra negligerent, aut ea manibus impuris tractarent, & utrovis modo *Dei ſui nomen polluere* viderentur.

(3°.) LEGE etiam de ſacerdotum matrimonio lata, eorum honori & dignitati conſultum videtur. Nam [e] lege curatum eſt, ut qui ſacerdotio fungebatur, fœminam tori virilis neſciam, non viduam, repudiatam, proſtibulum, aut ullam pudicitiæ ſuſpectæ fœminam, ſibi matrimonio copularet: nempe, ne quid labis aut dedecoris, e conjugio

a *Com.* 23. b *Thyſ. memorab.* c. 3. de *Rep. Perſar.* p. 95. c *Levit* 21. 1, 2, 3, 5. d *Lev.* 21. 6. e *Lev.* 21. 7, 13, 14.

1 *Dionyſ. Halicarnaſ.* narrat quidem iſtam *συμφορὰν Horatii*, viz. *τὴν πήρωσιν τῆς βάσεως* (apud *Cod. Vatican. τῆς βλαύσεως*) de *Mucii* autem infortunio ejuſmodi altum ſilet. Vid. *Antiq. Roman.* lib. 5. p. 285.

2 Vid. lib. 6. p. 237.

SECT. III. vili aut vulgari, ſacerdotibus, aut ſacris quibus operam dabant, adhæreret. Legem illam eo fine datam fuiſſe, * legis verba doceant; *mulierem meretricem, & profanam non accipiet*, &c. *quia ſanctus ipſe Deo ſuo: & ſanctificabis ipſum, quia panem Dei tui offert.* Et ſtatim poſtea, *viduam, & repulſam, & prophanam, & meretricem, non accipiet; quinimo virginem e populis ſuis accipiet uxorem. Et non prophanabit ſemen ejus in populo ſuo, quia ego Dominus ſanctificans eum.* Quæ verba, ſi recte intelligo, hæc volunt: ſacerdotem ſcilicet perſonam eſſe ad ſacra munia ſolenniter ſeparatam, ideoque ſanguinem ejus a vulgaris aut polluti ſanguinis admiſtione purum conſervandum; ut ille, tanquam perſona eximia & plane ſingularis, in honore maximo habeatur, & ita per omnia ſe gerat, ut imaginem exprimat Dei *ſancti*, [i. e. ſingulari naturæ ſuæ eminentia a rebus creatis ſeparati] cujus cultui ſe totum conſecravit. Et proculdubio leges illæ, ſacerdotibus & ſacris quibus ipſi præerant, haud vulgare decus attulerunt. Si enim Iſraelitæ animos attenderent ad interdicta illa varia ne ſacerdotes corpora mortuorum attrectarent, aut eorum exequiis defungerentur, & ne fœminam aliquam congreſſus viriles expertam, ſed virginem, ſelectam, & ab omni labe puram, in uxorem ſumerent; fieri non potuit, quin ſacerdotem perſonam eximiam exiſtimarent, & ſacra omnia reverenter haberent, quibus ille miniſtrabat: Deum enim leges eas, de matrimonio præſertim, ad ſacrorum, æque ac ſacerdotum, honorem & dignitatem magnificandam inſtituiſſe, non facile dubitandum eſt. Cum enim vidua, repudiata, profana, & fœmina cui vitium oblatum, labis & impuritatis alicujus ſpeciem ferrent, impuritatis aliquid ſacrorum miniſtris affricare poſſent; unde tabernaculi religio vileſceret, & ſacra omnia reverentiæ priſtinæ jacturam facerent.

(4°.) UT ſacerdotes veneratione eo majore exciperentur, iis veſtes ſacræ ſumma pulchritudine inſignes lege decernebantur. Hoc in ipſa lege ſatis aperte traditur, viz. *Exod.* 28. 2. & 40. *Facies Aaroni veſtes ſanctas*, ſtolam, &c. *& filiis ejus, tunicas, baltheos*, &c. εἰς τιμὴν καὶ δόξαν (uti reddunt LXX) *in honorem & gloriam:* i. e. ut populus, tanti ſplendoris admiratione perculſus, ſacerdotes & eorum miniſteria honore plane ſingulari proſequatur. Et ſane, cum ſacerdos ſummus veſtibus auro intertextis exornatus incederet, cum gemmarum ſuarum ſplendor aerem propinquum illuminaret, & (ut alia jam taceam) caput ejus corona aurea Jehovæ nomine inſcripta redimiret; cum etiam ſacerdotes gregales lino quæſitiſſimo decorati miniſtrarent, eos etiam zona ad eximiam pulchritudinem elaborata circumcingeret, & (ut verbo expediam) cultum ſolo pontificali minorem gererent; cum, inquam, pontifex & minorem gentium ſacerdotes inſignibus hiſce ſacerdotalibus induti miniſtrarent; fieri non potuit, quin populus apparatus tam ſplendidi ſenſu penitus afficeretur, & ordini ſacerdotali reverentiam tanto ſplendori parem exhiberet.

(5°.) AD hunc finem data eſt lex ea de primitiis & decimis quibus ſacerdotum natio ſuſtentabatur, ad templum afferendis. Hac ratione ſacerdotum honori ſimul ac vitæ proſpectum eſt: nam (1°.) Hujuſmodi primitiæ & decimæ res erant Deo ipſi ſolenniter dedicatæ. Erat autem honoris faſtigium obſervante [a] *Philone*, κοίνωνοι τῶν κατ' εὐχαριστίαν ἀπονεμομένων γίνεσθαι Θεῷ, *particeps fieri eorum quæ Deo ſacrantur a gratis hominibus.* Nam hoc modo legis fidem liberari dicit, quæ ὑποβολῇ τῆς τιμῆς χρησαμένη, τὸν Θεὸν ἔφη κλῆρον αὐτῶν εἶναι, *honoris maximi cauſa, Deum ipſum ſortem* & poſſeſſionem *fore* ſacerdotum *pronunciat.* (2°.) Decimæ & primitiæ illæ reditus haud mediocres ſacerdotibus præbuerunt. Rei hujuſce teſtem Philonem advoco: poſtquam enim primitias & decimas, frumenti, vini, olei, & pecudum, memoraſſet; *quanta*, [b] inquit, *hinc copia proveniat, licet ex numeroſiſſimæ gentis frequentia conjecturam facere.* Qui vero reditus tam uberes habebant, facile muneris ſui dignitatem ſuſtinere, & pronam apud populum venerationem obtinere, poterant. (3°.) Lege illa ſacerdotum honori conſultum eſt, quatenus omnem exprobrandi materiam ſuſtulit. Hoc [c] *Philoni* obſervatum, cum ait, ὑπὲρ τοῦ μηδένα τῶν διδόντων ὀνειδίζειν τοῖς λαμβάνουσι, κελεύει τὰς ἀπαρχὰς εἰς τὸ ἱερὸν κομίζεσθαι πρότερον, &c. *Ne quis e* primitias *ſolventibus exprobraret accipientibus* beneficium ſuum, *jubentur prius in templum deferre munera, ut tum demum inde ſacerdotes deſumant.* Quibus poſt pauca ſubjungit, *quiſquis non ab hominibus, ſed a Deo in omnes benefico, munus accipit, ſalvo pudore accipit.*

(6°.) UT populus eo majore reverentia ſacerdotes obſervaret, lege cautum eſt, ne quis altari miniſtraret, niſi e tribu Levitica & Aaronis familia genus duceret. Multum enim ad ſacerdotum dignitatem adjecit natalium claritas, nempe ſanguis hauſtus

* *Lev.* 21. 7, 8, 14. a Lib. *de honor. ſacerdot.* p. 830. b Pag. 832. c *Ib.* p. 833.

ab

ab Aarone qui Dei * תמיך audiit, & tribu illa quæ, præ cæteris, olim eximiæ pietatis laude floruit. Ordo sacer eviluisset proculdubio, si Deus ex infima plebe postremos muneri sacerdotali defungendo præfecisset. Codicem Mosaicum percensenti leges occurrent aliæ, quæ ad sacerdotii dignitatem servandam a Deo ferebantur; eas autem, brevitati studens prætermitto. SECT. IV.

SECT. IV.

Et Locorum Sacrorum.

LOCORUM sacrorum nomine hic intelligimus locos sanctitate relativa donatos, i. e. Dei præsentis symbolis decoratos, Deo insuper & religioni consecratos. Judæi vero loca duo, [Tabernaculum & Templum] sanctitate illa Legali insignia habebant, ad quorum honorem & dignitatem illæsam conservandam, summus legislator [a] *vehementer & sollicite laborasse* videatur. Non est mihi animus, in hoc solo, pingui licet, multum operæ collocare: ad leges tantum præcipuas intendam digitum, eo fine datas, ut dignitatem eximiam sanctuario assererent, & illud a contemptus alicujus specie vindicarent.

INTER eas locum primum occupet [b] lex ea generalis, *sanctuarium meum reveremini.* Prima. Hoc autem præceptum Judæos ad reverentiam duplicem [internam & externam] sanctuario præstandam devinxisse creditur. Interna in animo sita est, qui tum demum rei alicui sanctæ reverentiam exhibere dicatur, cum eam, peculiarem, eximiam, & dignitate præcellentem, existimet, & sensu religioso rei illius dignitati consentaneo afficiatur. Reverentia externa est, quæ ritu vel actu aliquo externo, decoro & ad honorem testandum apto, exhibetur; nmpee pedum denudatione, sacrorum officiorum peractione, manuum lotione, ab usu aliquo vulgari separatione, capitis apertione, vel alia aliqua ceremonia, modesta, & ad gentis cujusque mores accommodata. Hoc sensu latiore Judæi legem illam accepere: inde enim fluxisse videtur quod illi tot leges & ceremonias, tanquam sepes quasdam, ad sanctuarium ab omni contemptu[1] muniendum, excogitarent. Nam Judæorum institutis introductum est, ut [c 2] *nemo in montem templi veniret cum baculo, aut calceamentis pedum, neque cum mantica vel pecuniis linteo involutis:* ut omnes templo exeuntes religiose curarent ne tergum aut ullæ posterioris corporis partes sanctuario obverterentur: ut sacerdotes minime in templo [d] habitarent, nec ullo nisi ministerii tempore in illud ingrederentur. Judæorum etiam moribus receptum erat, ut Levitæ circa ædem sacram nocturnas excubias agerent; non ut ab hoste vel grassatoribus tuta esset, sed ut sanctuario & religionibus honos eo sublimior haberetur. Erant etiam Judæis [e] οἱ ἐν δευτέρᾳ τάξει sacerdotes, quibus porticus atriumque verrendi, scobes & quisquilias exportandi, & munditiem curandi, partes demandatæ sunt; ne templum vilescceret & minoris fieret, si quid impurum & ab illius sanctitate dissentiens in æde tam augusta vel illius confinio deprehenderetur. Mundities enim res cumprimis ἱεροπρεπὴς, & præcipuum honoris ædibus sacris tributi [f] signum, antiquitus habebatur. Ideoque, in signum contemptus maximi, ædes *Baalis* [g] in latrinam (rerum maxime spurcarum receptaculum) convertebatur.

(2°.) AD sanctuarii reverentiam conservandam, lex ea *Aaroni* data est, *Lev.* 10. 9. Secunda. *Vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis, tu & filii tui, quando intratis in tabernaculum,* h. e. dum stolam fertis & in sanctuario ministratis. Sacerdotes hanc legem sancte coluisse, notat *Hecatæus* apud [3] Eusebium: nam de Templo Judaico verba faciens, διατελέσθαι, inquit, ἐν αὐτῷ καὶ τὰς νύκτας, καὶ τὰς ἡμέρας ἱερεῖς, ἀγνείας τινὰς ἀγνεύοντες, καὶ τὸ παράπαν οἶνον ὃ πίνοντες ἐν τῷ ἱερῷ. Causa autem vini, ministrationis suæ tempore interdicti, versu sequenti traditur, *ut distinguant inter sacrum & profanum, inter mundum & immundum:* h. e. Ut constet iis rationis usus, qua res & personas sacras discernere valeant; ut nec res sacræ minus sancte & honeste tractatæ sordeant, nec sanctuarium meum personæ alicujus immundæ accessu polluatur. Corinthii, sacram cœnam vino

* *Deut.* 33. 8 *Psal.* 106. 16. a *Nosti quam sollicite & vehementer Lex laboret, magnificentiam & venerationem sanctuarii* nobis *persuadere.* Maim. Mor. Neb. Par. 3. c. 45. b *Lev,* 19. 30. c *V. Cun.* de *Rep. Hebr.* l. 2. c. 12. d *Maimon. ub. sup.* p. 171. e *Phil.* lib. de *sacerd. honorib.* p. 834. f *Deut.* 23. 14. g 2 *Reg.* 10. 27.

1 Apud *Psal.* 106. 16, legitur קדוש

2 *Nemo* &c. Vid. *Tractat. Beth. Habbechirah,* cap. 7. §. 2. in *Maimonid. Jad. Chazak.* Tom. 3.

3 Vid. *Euseb. Prap. Evangel,* p. 408.

SECT. IV. gravati celebrantes, τὸ σῶμα τῦ Κυρίυ διακρίνειν, *Domini corpus diſcernere* non norunt, ſed panem myſticum tanquam vulgarem, nullo diſcrimine habito, comederunt: idem & uſu veniſſet, ſi Deus, inter ſacra miniſteria, ſacerdotibus vinum bibendi libertatem conceſſiſſet. Libertas illa proculdubio tandem in licentiam abiiſſet, & ſacerdotes vino victi ſacra & profana omnia promiſcua habuiſſent, unde & ſanctuarium una cum ſacris ejus omnibus uſu vili & geſtu ridiculo in contemptum adduxiſſent.

Tertia. (3°.) SCOPUM & propoſitum idem [ſanctuarii ſcilicet honorem] habuit [a] lex ea de immundis omnibus, puerperis inprimis, a ſanctuario & ſacrorum communione longe removendis. In ea ſum ſententia, quod nulla ratio occurrat, cur Deus puerperas, alioſque pollutione quavis infames, a tabernaculo ſuo procul ire juberet, niſi ut inde ſenſus verecundus, tabernaculi ſanctitati & excellentiæ conſentaneus, rudiori plebeculæ incuteretur. Vix ulla nempe ceremonia ad excellentiæ tabernaculi ſenſum inferendum, aut ſenſum illum exprimendum, magis apta & populi illius ingenio accommodata excogitari potuit, quam diſtantia illa verecunda quæ puerperis & aliis immunditie aliqua laborantibus injungebatur. Quivis enim facile colligeret, Dei ſanctuarium ædes omnes vulgares ſanctitate & dignitate longe antecellere, cum nullis niſi ſolicite purgatis ad illud accedere conceſſum eſſet. His adde quod & ethnici (quorum inſtituta Judæorum legibus facem præferant) puerperas omnes ante diem a partu quadrageſimum, templorum ſuorum ingreſſu prohibuerint. *Prægnans*, inquit [1] Cenſorinus, *ante diem quadrageſimum, non prodit in fanum.* Cauſam addit *poſt partum — pleræque fœtæ grauiores ſunt, nec ſanguinem interdum continent:* quaſi dixiſſet, fœminæ, partu nuper levatæ, impuræ ſunt adhuc, & indignæ quæ ſacrata tranſcendant templi limina, ne illius eximia ſanctitas frequentia tam impura & infami minuatur. E dictis facillime cognoſci poteſt, cur mulier, fœminei ſexus partu ſoluta, per [b] ſexaginta ſex dies a ſanctuario abſtinere teneatur; quod ſcil. αἱ Θελύτοκοι minus caleant, eoque tardius ad munditiem, templi majeſtati & ſanctitati convenientem, perducantur.

Quarta. (4°.) MULTUM etiam ad ſanctuarii venerationem addidit, lex ea *Levit.* 10. 7. quæ ſacrorum miniſtris tradebatur; *ex oſtio tabernaculi conventus non egrediemini, ne forte moriamini.* Hanc legem Hebræorum [2] magiſtri non tantum Aaronem, & filios ejus, qui in vivis erant cum *Nadab* & *Abihu* perierunt, ſed & eorum poſteros, devinxiſſe ſentiunt. Ea vero lege proviſum eſt, ne quis in tabernaculo agens & ſacerdotium jam adminiſtrans, nunciato propinqui alicujus funere, ſic affectibus ſuis indulgeret, ut (ſacris in medio relictis) tabernaculo exiret, & majus erga hominem mortuum, quam Deum vivum, ſtudium & affectum proderet. Deum autem legem illam ad augendam ſanctuarii ſui majeſtatem ſacerdotibus impoſuiſſe, ſatis intelligi datur e lege cognata ſummo ſacerdoti tradita; [c] *de ſanctuario non egredietur, neque polluet ſanctuarium Dei ſui:* nam lex ea clare docet, pontificem rebus divinis occupatum, ædes ſacras *polluere*, h. e. vulgariter & tanquam ædes communes habere, modo, *adytis ariſque relictis*, ſe domum conferat, ut patris defuncti funus defleat & exequias curet. Tum demum ſacerdotes ſe honorifice de ſanctuario ſentire, eique ſanctitatem eximiam tribuere, teſtabantur; cum ſepoſitis, non tantum negotiis, ſed & affectibus humanis, ſacra curarent, & Deo ἀπερισπάστως inſervirent.

Quinta. (5°.) LEX liberos *Molecho* dari prohibens, ad contemptum omnem a ſanctuario amoliendum, eique dignitatem eximiam aſſerendam, ferebatur. Hoc e duobus Leviticis locis ſimul collatis elucéſcat: viz. *Levit.* 18. 21. *Non tranſire facies ſemen tuum ad Moloch, & non pollues nomen Dei tui*; & Levit. 20. 3. *Statuam faciem meam in virum illum* — qui *de ſemine ſuo Molecho dederit, ut contaminet ſanctuarium meum, & polluat nomen ſanctum meum.* Ut autem horum locorum interpretationi viam præſtruamus, monendum eſt iterum, *nomen* & *ſanctuarium* Dei, dupliciter, interne ſcilicet & externe, ſanctificari poſſe. *Interne* ſanctificari dicitur, cum animus excellentiam eximiam Deo & ſanctuario tribuit, & ſenſu afficitur excellentiæ illi ſingulari conſentaneo; *externe* vero, cum animus actu rituque aliquo externo, ſingularis illius excellentiæ fidem & ſenſum exprimit, Deo & ſanctuario ſuo honorem ſingularem dictis & factis exhibendo. Hinc intelligere eſt, quid ſit Dei *nomen* & *ſanctuarium polluere* & *contaminare*; nempe nomen & cultum uni Deo proprium cum Diis aliis communicare, & ſacrificia, coram ſanctuario tantum offerenda, alio in loco immolare. Qui itaque

a *Lev.* 12. 4, 5. b *Lev.* 12. 5. c *Lev.* 21. 12.

1 Vid. cap. 11. pag. 57.
2 Vid. *R. Lev. Barcelon.* de *Præcepto* 157. pag. 63.

Molecho

Molecho liberos offerebant, Dei nomen & honorem *Molecho* sacrilege tribuebant, & tabernaculo despicatui habito, in loco quovis vulgari sacrificabant. SECT. V.

(6°.) LEGIBUS quibus honori sanctuarii consultum est, annumeremus præceptum de sacerdotibus insigni aliquo corporis vitio & fœditate notatis a sanctuarii ministerio & ingressu prohibendis. Rei huic fidem faciunt ipsa præcepti verba, *Levit.* 21. 23. *Ad velum non ingredietur, & ad altare non accedet sacerdos cui inest macula, ne polluat sanctuarium meum:* h. e. Ne hujusmodi sacerdos fœdus aut visu deformis, plebeiis, vix ultra superficiem penetrantibus, minus honorifice de sanctuario meo sentiendi occasionem præbeat. Ministri regii, oris & corporis elegantia conspicui, novam regibus & palatiis majestatem conciliant: servi vero, quibus facies illiberalis, aut fœdum & deforme corpus, a regum dignitate alieni creduntur, & eorum majestatem minuunt in conspectu plebis. Curavit itaque summus Judæorum Dominus, ne ulli, licet e gente sacerdotali, in famulorum suorum numerum ascriberentur, nisi quos corporis integritas & honesta species commendarunt. Neque absonum fuerit hinc rationem arcessere, cur [a] nullis ante annum vigesimum quintum, nec post annum ætatis suæ quinquagesimum, tabernaculi ministerium obire liceret; nempe ut hominum animis eo major inesset sanctuarii veneratio. Nam sub ætatem illam homines maxime vigent florentque, pulchritudine juvenili vel fortitudine & gravitate virili præcipue decorati: & proculdubio longo sacerdotum ordini, corporis elegantia vel firmitate conspicuo, vis magna inesset ad singularem sanctuarii reverentiam hominum animis incutiendam. At siquis operi alicui sacerdotali manum admoveret, priusquam annum vigesimum quintum attigisset, aut postquam annum quinquagesimum superasset; verendum erat, ne puerilis imbecillitas aut senilis aliqua deformitas eum contemptui objiceret, & sanctuarium *polluendi*, i. e. minus reverenter habendi & colendi, Judæis κατ' ὄψιν judicantibus occasionem administraret. Sexta.

(7°.) PRÆCEPTA de tabernaculo tam splendide fabricando data videntur, ut Israelitæ eo majore sanctuarii reverentia tenerentur. Multorum verborum ambitu nil opus est, ut splendidum illum rerum omnium apparatum quo tabernaculum præfulgebat, lectori curiosius exponam; cum illius pompam & elegantiam, Spiritus S. penecillum tam graphice depinxerit, & illius cognitio tam facile e sacris fontibus hauriatur. Id unum dixisse sufficit, naturam, artem, & instinctum divinum, conspirasse, ut tabernaculum opus egregium prodiret & omnibus numeris absolutum. Ideo vero tam solicite curatum est, ne Israelitæ quicquam splendoris aut elegantiæ in tabernaculo desiderarent; ut populus ille, sensu ductus & sanctuarii splendore perculsus, illud revereri discerent, & regis sui cœlestis majestatem ex augusta palatii sui magnificentia judicarent. Septima.

HÆC, & alia, in causa erant, cur a sacerdotibus olim, ἅπαντα φόβῳ καὶ καταξίως μεγάλης θειότητος ἐπιτελεῖται· (uti loquitur [b] Aristeas) *omnia cum reverentia, & ut conveniunt magnæ divinitati* [in tabernaculo & templo] *perficerentur:* nam plura adhuc, Gratiis haud invitis, ad hanc materiam ornandam, adduci possent. Sed hæc forsan ad lectoris sitim sedandam, vel diligentiam excitandam, sufficiant.

SECT. V.

Legem rituum etiam sacrorum honori prospexisse.

UT Judæi instituta legalia sanctius & studiosius observarent, id inprimis curavit summus legislator, ut nihil iis inesset quod iis offendiculo esse, nec quicquam deesset quod reverentiam & religionem eorum animis injicere, posset. Hoc aperte constabit, si probatum dedero, legis instituta, gravitate, sanctitate, splendore, atque ordine, commendata fuisse; & hisce quatuor, gentium aliarum ceremonias plurimum superasse. Sermonem itaque de singulis astricte faciam. Honorificæ rituum sacrorum circumstantiæ, quatuor.

(1°.) GRAVITAS & sobrietas ritus & instituta legis Hebræorum animis quam maxime commendarunt. Si enim ritus omnes Mosaicos animo revolvamus, nihil ludicrum, ἄλογον & absurdum nihil, nihil quod *Catonis* morosi severitatem pati non potest, in iis reperiamus. Erant rudimenta illa *infirma* quidem & *egena:* sed hoc temporum & Hebræorum ingenio tribuendum est, qui instituta sublimiora & ad Dei ho- Gravitas.

a Vid. *Seld. de succeſſ. in Pontific.* p. 220, 221. *&c.* & *Grot. in S. Luc.* 3. 23.

b *Hiſtor. de. LXX Interp. Bibliot. Pat. Gr.* T. 2. p. 865.

 miniſque

SECT. V. miniſque natura magis accommodata minime paterentur. Si vero cum animis noſtris reputemus, quid temporum & Hebræorum veterum conditio poſtulavit, fateri neceſſe eſt, nihil a ratione, legiſlatoris majeſtate, aut viri cordati gravitate alienum, in toto rituum Moſaicorum catalogo deprehendi poſſe. Neque hoc Gentilium obſervationem fugiſſe videtur: nam *Strabo*, ut Moſi odium & invidiam conflaret, artes varias commininiſcitur, quibus *Moſes*, ad facilem plebem ſibi devinciendam utebatur. Inter alia vero, [a] *Moſes*, inquit, *pollicebatur ſe traditurum* τοιῦτον σεβασμὸν καὶ τοιαύτην ἱεροπτίαν, ἥτις [ἥτε] δαπάνας ὀχλήσει τὰς χρωμένας, ἥτε [1] θεοφορίας, ἥτε ἄλλας πραγματείας ἀτόπους· *Talem colendi & ſacrificandi rationem, quæ nec impenſis, nec motibus propheticis, aut ullis aliis rebus abſurdis, utentibus gravis accederet.* Quaſi dixiſſet, "Moſes ritus fanaticos & emotæ "mentis indices, geſticulationes ridiculas & ad ſtuporem tantum movendum aptas, a "religione ſua longe ablegavit; nec hecatombæ, ceremoniæ theatricæ vel obſcœnæ, "quæ Ægyptiorum myſteria onerabant, ullum in legibus & ſacris ab eo inſtitutis lo-"cum invenerunt. Quibus omnibus, *Strabo* veritatem quidem, quamvis (ad morem Diaboli,) calumniandi animo loquebatur; cum legis ceremoniæ ſobrietatem ſpirent, & ideo inſtitutæ ſint, vel ut ſacra quæ temporis ratio poſtulavit, decore & cum majeſtate quadam perficerentur, vel ut morale aliquid (licet obſcurius) indicarent, vel ut in iis obſcurius Evangelii ſchema repræſentaretur. At pleræque Gentilium ceremoniæ tam ridiculæ erant & mente vacuæ, quaſi id egiſſent Dæmones, ut miſeri homines eorum ludus eſſent & fabula. Huc apprime faciunt verba auctoris cui literæ non parum debent: [b] *recordetur quis typos & ceremonias veteris legis. Fuerunt illæ rationales & ſignificativæ, longe diſcrepantes a ceremoniis idololatriæ & magiæ; quæ tanquam ſurdæ & mutæ erant, nihil docentes plerunque, imo ne innuentes quidem.* Nempe id unice curabant Dæmones, harum ceremoniarum magiſtri, ut hominum ſtultitia & obſequio plane ſervili fruerentur.

Sanctitas. (2°.) RITIBUS Moſaicis dignationem & gratiam haud exiguam addidit eximia illa ſanctitas & innocentia qua ſupra Gentilium ceremonias eminebant. Nihil enim a *Moſe* inſtitutum quod cultoris modeſtiam gravaret, aut cum nativis erga ſeipſum aut ſobolem affectibus male conveniret. Ille nihil obſcœnum, crudele, vel profanum, cultus aut religionis titulo cohoneſtare docuit. Cum etiam ſacerdotes ceremonias tam ſacras adminiſtrarent, lege cautum eſt ne verecundiæ leges tranſgrederentur, &, ritu ethnico, partes detegerent, quas pudor velare jubet. Longe alia rituum ſacrorum facies apud ethnicos, quorum religio Diaboli imaginem ferebat, utpote crudelitate vel ſpurcitie plerumque contaminata. Vix quicquam continebant eorum myſteria caſtis aut humanis oculis tolerandum. [2] Apud Babylonios fœminæ omnes ritu recepto corpora in honorem Veneris, quam *Mylittam* vocabant, vulgare ſolebant: & notum eſt, μυσήεια τῷ [3] Beel-phegor, Oſiridis, Liberi patris, & Cereris, tam turpia fuiſſe, quod pudoris interſit ritus eorum impuros ſilentio præterire. Res aliter eſſe non potuit, cum in Gentilium ſacris profligati pudoris [4] fœminæ non raro ſacerdotum vice fungerentur. Hinc ſumma gentium cura, ne ritus ſui in vulgus prodirent: mira in myſteriis eorum ſilentii fides, & in eum qui arcana vulgaſſet, non raro pœna capitis animadvertebatur.

Splendor. (3°) RITUUM & inſtitutorum Moſaicorum ſplendor reverentia & religione non levi Judæorum animos afficiebat. Cum enim viderent ſacerdotis maximi pectorale lapidibus nobilibus illuminatum, ſacerdotes minores veſtibus ſpeciem elegantem præbentibus exornatos, vela tabernaculi byſſino emblemate figurate variegata, templum ornatu non facile verbis aſſequendo ſplendidum, tabernaculum & arcam naturæ ſimul & artis ornamentis inſtructiſſimum; proculdubio magnus eos ſubibat ſtupor, & profundiſſima Dei & ſacrorum ſuorum reverentia tenebantur.

Ordo. (4°.) ORDO etiam pulcherrimus ſummum ritibus Moſaicis honorem & auctori-

a *Strab. Geogr.* lib. 16. p. 1104. C

b *Verulam de Augm. Scient.* l. 9. c. 1. p. 598.

1 Θεοφορίαις — *motibus propheticis*, potius *numinis afflatibus*; ita *Suidas* reddit θεοφορ. ἐνθουσιασμός. & provocat ad *Epigramma Dioſcoridis* in *Gallum*, ſive *ſacerdotem Cybelæ*, ex *Anthologia inedita*.

——— Ἀχεῖα δ' αὐτῷ
Ἐψύχθη χαλεπῆς πνεύματα θεσφορίης.

Ἐψύχθη — *Kuſter.* mallet κινήθη. Πνεύματα θεσφορ. — In *Anthologia*, rectius πνεῦμ' ὑπὸ θεσφορίης. *Anthologiam* totam legas, ſub voce Θαλάμη.

2 *Apud Babyl.* vid. *Herodot.* l. 1. cap. 199. *Strabon. Geogr.* l. 16. p. 1081. & *Selden.* de *Diis Syr. Syntagm.* 2. c. 7.

3 De *B. Phagor.* vid. *Numer.* 25. 1, 2, 3. *Pſal.* 106. 28. De *myſteriis B. P.* vid. *Selden. Syntagm.* 1. c. 5. & *Voſſium* de *idololatr.* l. 2. c. 7. De *Oſiride*, *Plutarch.* de *Iſid.* & *Oſir.* p. 355, 364. *Selden. Syntagm.* 1. c. 4. *Voſſium*, l. 1. c. 27. De *Libero*, *Plutarch.* p. 365. *Voſſium*, l. 2. c. 14. De *Cerere*, *Voſſium*, l. 2. c. 59.

4 *Fœminæ*, &c. Vid. *Strabon. Geogr.* l. 12. p. 456, 837.

tatem

tatem afferebat. Lege curatum eſt, ut omnia κατὰ τὸ πρέπον & κατὰ τάξιν ex *decoro* & *præſcripto*, in cultu Legali, peragerentur; & ut Judæi non tantum ceremoniis hiſce Deum colerent, ſed & ritu decoro & præſcripto ceremonias illas exequerentur. Nihil enim cultum divinum ſpectans verbis obſcuris aut incerti ſenſus a Moſe traditum, nil cæco vel præcipiti zelo, nihil prurienti Judæorum ingenio, vel naturæ humanæ rerum novarum in ſacris avidæ, relictum fuit. Nempe Lex de minimis pleriſque curavit: ipſi arcæ annuli, altaris craticula, cortinæ tabernaculi, varia zonæ pontificalis materia, & hujuſmodi alia, curioſe præſcribuntur, & cultus legalis forma & modus eadem ἀκριβείᾳ qua & ipſa materia & inſtrumenta, plerumque determinantur. Atque hac ratione abunde proſpectum eſt, ne confuſio, ſtrepitus, novitas, partium ſtudia, incerta ſacra, ſuperſtitio, vel quidvis aliud a cultus divini gravitate & majeſtate alienum, Judæos & eorum religionem in contemptum traheret. SECT. V.

HÆC omnia de Judæorum ritibus paulo fuſius dicta in compendium contrahunt regis [a] *Agrippæ*, Caium ſic alloquentis, verba: *Marcus Agrippa, avus tuus maternus, Judæam Herode avo meo regnante adiit: — cumque ſpectaſſet templum, &* decoros ritus *ſacerdotum, puritatemque* civium, *delectatus eſt ſpectaculo ut magnifico ac ineffabili, adeo ut inter familiaria colloquia nihil tunc in ore haberet aliud quam laudes templi ejuſque* ornamentorum. *Ergo quam diu hæſit* ibi — ἐφοίτησεν εἰς τὸ τέμενος, τερπόμενος τῇ θέᾳ, &c. *Ad templum accedebat* quotidie, *oblectans animum contemplatione ſacri apparatus, ſacrificiorum ordinis, verendæque majeſtatis in ſacerdote ſummo, ſacrato cultu ornato, præſidenteque* cæteris. Si e re noſtra foret, alios e Gentilium ordine recenſere poſſem, quos ob rituum gravitatem, ſanctitatem, ſplendorem atque ordinem, ingens Judaici cultus inceſſit admiratio.

SECT. VI.

Legem Moſaicam idololatriæ obicem poſuiſſe, Dei & ſacrorum omnium honori proſpiciendo.

SATIS e jam dictis manifeſtum arbitror, legem id ante alia curaſſe, ut Deus & ſacra omnia ſuo apud omnes, i. e. Summo, in loco & honore haberentur. Proximum eſt, ut apertum faciam legem hac ratione inſtrumentum fuiſſe ad idololatriam eradicandam aptum & accommodatum. Miſſis itaque verborum ambagibus, rem ipſam putemus: lex illa quinque præcipue modis ad idololatriam eradicandam inſerviit, quatenus ſacrorum omnium honorem integrum & illæſum tam ſtudioſe & ſollicite conſervavit. Nam, Leges prædictas, idololatriæ variis rationibus obſtitiſſe,

(1°.) HAC ratione tremendum majeſtatis divinæ ſenſum rudibus Hebræorum animis injiciebat. Cum enim ſacra nulla niſi lotis manibus tangenda eſſent, cum temporis aut ritus alicujus ſacri religio non niſi capitis pœna ſoluta violari poſſet, cum nemo niſi expiatione ſolenni præmiſſa ad ſacrorum communionem admitteretur, cum etiam quivis contra rei alicujus ſacræ honorem ex ignorantia peccans culpam ſolenni oblatione redimere cogeretur; fieri vix potuit, quin populus ille majeſtatis divinæ ſenſu intimo percelleretur, eique reverentiam ſtupori proximam exhiberet. Cum enim Deus tanto cum negotio & tam cauta religione coli vellet, nec ritus alicujus a ſeipſo inſtituti contemptum inultum præterire; pronum erat Iſraelitis inde majeſtatem ejus æſtimare, eumque tanquam Deum eximium ex intimis animi ſenſibus venerari. Nihil autem magis valere potuit, ad Hebræorum animos in Dei fide cultuque retinendos, quam eorum cordibus alte impreſſus majeſtatis ejus eximiæ ſenſus. Nemo unquam a Dei illius cultu receſſit, cui majeſtatem eximiam tribuit, & omni obſervantia dignum animitus exiſtimavit. Idololatria ſemper a contemptu & vili aliqua opinione de Deo vero concepta exordium traxit. Ideoque proxime poſt præceptum contra idololatriam ſuccedit mandatum contra juramenta falſa vel temeraria, quibus Dei majeſtas læditur & contemptim habetur. Obſervatum [b] Philoſopho, poteſtatum & imperiorum plurimorum diſſolutionem e contemptu & amiſſa apud plebem reverentia ortum habuiſſe. Ad eandem originem, nempe contemptum, idololatriam & atheiſmum, cultus & imperii divini abrogationem, referamus: nam Dei cultus & imperium inter homines ſemper ſtetit aut cecidit cum ſacrorum honore & reverentia. Summo itaque cum conſilio petitiones illæ duæ, [*ſanctifi-* Primo.

a *Ap. Philon.* lib. de *Legat.* ad *Caium* p. 1033.

b Ἐκ τῆς καταφρονήσεως, πολλαὶ γίνονται τῶν καταλύσεων [τυραννίδων.] *Politic.* 5. c. 10. T. 2. p. 406. A

SECT. V. *cetur nomen tuum, adveniat regnum tuum*] in oratione Dominica conjunguntur. Hinc & omnium gentium legibus proviſum eſt, ut religionis inſtitutis ſuus conſtaret honos & reverentia, nec quiſquam Deos aut ſacra lubidrio haberet, niſi religionis contemptæ crimen capite luiturus.

Secunda. (2°.) HONORIS ſacris omnibus debiti vindicatio, idololatriæ obſtaculum fuit, quatenus divinæ ſanctitatis [id eſt, naturæ ſuæ ab omnibus eminentiis excellentia incommunicabili ſeparatæ] ſenſum ingeſſit Iſraelitis. Cum Deus *ſanctus Iſraelis* appelletur, & *ſanctitas* ei, tanquam attributum proprium & incommunicabile, tribuatur; intelligendum eſt, Deum, bonitate, potentia, & ſapientia tam ſingulari præditum, quod nec parem habeat nec priorem, adeoque nota illa præclara a Diis ethnicis & omnibus ὑπεροχῇ vel dignitate conſtitutis diſcernatur. Ut itaque Iſraelitæ cognoſcerent, & mentibus eorum firmiter impreſſum retinerent, Deum ſuum ſanctum eſſe, nec in cenſum eundem cum Diis aliis venire poſſe; lege curatum eſt, ut omnia Deo ſacra naturæ ſuæ ſanctæ & ſeparatæ imaginem quandam gererent, & ſancte, peculiariter, & modo quodam ſeparato haberentur. Hac de cauſa, Deus omnia ſibi dicata, ab uſu quovis vulgari ſeparari, & prout eminentiam a relatione ſua petitam decebat, tractari voluit. Ut paulo explicatius loquar: lege curatum eſt ut res omnes Deo conſecratæ a rebus aliis ejuſdem generis, uſu rituque peculiari, diſtarent, & Judæi ritus omnes a Deo inſtitutos, cum diſcrimine & ſuo tantum in cultu uſurparent; nec res aut ritus Deo ſacros, ei cum numine aliquo fictitio communes eſſe paterentur. E ſacris enim peculiaribus adeo & uni Deo propriis, proclive erat colligere, Deum Iſraelis excellentia incommunicabili gaudere, nec eminentem naturæ ſuæ dignitatem cum ullis gentium numinibus communicare. Nihil autem idololatriæ magis e regione repugnat, quam excellentiæ divinæ ὑπερεχούσης & plane incommunicabilis, in intimos hominum animos recepta fides; cum idololatria plures in Divinitatis ejuſdem ſocietatem vocet, & gloriam cultumque conſimilem Diis multis tribuendum doceat.

Tertia. (3°.) HONOS eximius Dei ſacris habitus ad idololatriam abolendam profuit, quatenus Iſraelitarum pietas & obedientia in ſacris illis colendis præcipue verſarentur. Legis inſtituta rudimenta quædam pietatis erant puerilibus Hebræorum ingeniis accommodata. Ea nempe ruditate fuerunt & pervicacia, quod ullum niſi legis carnalis & ritualis jugum ferre plane recuſarent. Pietatis & rationis paulo altioris ſenſum adeo omnem exuiſſet illa moribus Ægypti penitus imbuta natio, quod animis ſuis fixum & immotum ſederet, nullo niſi rituali & externo obſequio Dei majeſtatem agnoſcere & venerari. Neceſſe itaque fuit, ut Deus omnibus cultus illius externi partibus majeſtatem & dignitatem quandam auguſtam aſſereret, & illius honorem ſtudioſe ſuſtentaret: niſi enim ritus illi miſelli honorem & auctoritatem aliquam apud Iſraelitas habuiſſent, illi proculdubio cultum a *Moſe* non ita pridem inſtitutum deſeruiſſent, & ad atheiſmum aut ritus idololatricos (quibus antiquitas & gentium uſus auctoritatem conciliaſſent) impetu præcipiti proruiſſent.

Quarta. (4°.) JUDÆI teſtatum dabant, ſe Deum verum colere, dum ſacra ejus omnia honore & reverentia ſingulari proſequebantur. Honos ejus inſtitutis præſtitus argumentum erat animi ab idolis alieni & Jehovæ dediti. Nam *Moſis* ætate Deorum plena erant omnia: erant Θεοὶ πολλοὶ ϗ [בעלים] Κύριοι πολλοὶ, quibus homines cultum Deo vero debitum ſacrilege tribuebant; nec Θεοὶ illi λεγόμενοι eorumque cultus ab illo ὄντως Deo cultuque ſuo, niſi ritibus quibuſdam propriis & peculiaribus, a craſſa & indocta plebe dignoſci poterant. Deus itaque ritus & ceremonias legales ſancivit, ut per eas, tanquam teſſeras & ſymbola quædam, ipſe & cultus ipſius, a gentium numinibus & cultu in eorum honorem præſtito diſcernerentur. Ideoque obſervatu facile eſt, Moſem Dei cultum & ritus cultui divino proprios juxta præcepiſſe, idolorum etiam cultum & ritus quos uſus cultui profano proprios & cognatos fecerat, ſub eadem capitis pœna prohibuiſſe. Hinc intelligi poteſt, honorem Dei ſacris & ceremoniis vindicatum, multum momenti ad idololatriam e rebus tollendam habuiſſe: nam ſeculo illo, rerum & rituum ſacrorum contemptus, animi ad cultum alienum vergentis ſuſpicionem attulit, & Judæum tanti criminis ſuſpectum in capitis diſcrimen duxit: e diverſo, Judæi qui ſumma obſervatione Dei ſacerdotes & ſacra colebant, ab idolis abhorrere, & Deo vero nomina dediſſe cenſebantur.

Quinta. (5°.) HONOS ille ſingularis Dei ſacris & inſtitutis habitus, obſtabat maxime, quo minus vel ipſa in deſuetudinem abirent, vel ethnicorum ritus in eorum loca ſufficerentur. Honos ille, legis inſtituta; & legis inſtituta diligenter obſervata, Dei veri cultum;

tum; in ſecuro poſuere. Hoc multis evinci poſſet, ſed hac de re non eſt noſtri muneris in præſenti copioſius agere. SECT. I.

NON eo animo hæc dixi omnia, quaſi non crederem Moſen ideo etiam rerum ſacrarum honori tuendo ſtuduiſſe, ut utrumque religionis adverſarium, atheiſmum æque ac idololatriam, profligaret. Verendum enim erat, ne Iſraelitæ, in perdendis ethnicorum imaginibus, altaribus, templis, excelſis, & eorum ſacris omnibus, polluendis, diu occupati, in rerum omnium religioni ſacrarum contemptum ſenſim laberentur. Moſes itaque, perſonarum, locorum, rituum, omnium, Deo ſacrorum, honori conſervando proſpexit; ne Iſraelitæ in atheiſmi *Scyllam* deciderent, idololatriæ *Carybdin* vitare cupientes.

CAP. XI.

Legem idololatriæ obſtitiſſe, varias immunditiæ munditiæque ſpecies inducendo.

CUM rerum ſeries ita poſtulet, ſermo noſter ad varias immunditiæ munditiæque ſpecies, quæ utramque pene faciunt Levitici paginam, jam convertendus eſt. Ut autem lucem eo clariorem huic argumento afferamus, (1°.) De PERSONARUM immunditiis earumque ſpeciebus, (2°.) De rationibus eas inſtituendi maxime probabilibus, (3°.) De earum origine & antiquitate, (4°.) De RERUM etiam immunditiis, dicturi ſumus.

SECT. I.

De Perſonarum immunditiis, earumque variis ſpeciebus.

UT ordine quo inſtituimus, hoc argumentum perſequamur, primo de PERSONARUM immunditiis, earumque ſpeciebus variis, ſermonem habituri ſumus. In hoc autem argumento tractando non admodum accurate verſari placet, quod earum numerus amplus ſit, nec facile ineundus, [a] Maimonides triginta duos אבות הטמאות [1] *patres* aut fontes *immunditierum* enumeravit, quos magiſtri in plurimos rivulos derivarunt. Nos e ſpeciebus hiſce plurimis paucas tantum libabimus, quas lex ipſa memorat, & quæ nobis de earum origine dicturis uſum præbeant. Immunditiæ variæ.

ERAT itaque (1°.) Immundities puerperæ: nam [b] legis Moſaicæ conſtitutione ſancitum erat, ut mulier certis a partu diebus, a ſacris & cœtibus publicis arceretur, & omnes eam aut lectum ejus tangentes impuritatis ſuæ participes haberentur, donec ipſa ritus καθαρισμῦ ſui lege præſcriptos peregiſſet. Prima.

(2°) IMMUNDITIES menſtruatæ, menſe redeunte ſanguinis fluxum patientis. Hæc autem, ex præſcripto [c] legis, impura habita eſt, & ab hominum commercio, mariti congreſſu, rerum domeſticarum tactu, præcipue vero tabernaculi aditu, ſeparari debuit. Secunda.

(3°) IMMUNDITIES concubitus conjugalis. De ea Judæi veteres legem illam interpretari ſolebant, [d] *& vir, cum egreſſum fuerit ex illo* [2] *ſemen concubitus, abluet in aquis omnem carnem ſuam, & erit immundus uſque ad veſperam.* Hinc anſa data [e] *Joſephi* verbis: Καὶ μετὰ τὴν νομικὴν συνουσίαν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀπολύσασθαι κελεύει ὁ νόμος· *Etiam poſt legalem commixtionem viri & fœminæ, lex lavare præcipit:* Ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐγγίνεται μολυσμός· *Nam* hinc *animæ ſimul & corporis facta eſt pollutio.* Hic autem (quod obiter moneo) Joſephus nimis a vero deflectere videtur: nam homines conventu conjugali νομικῶς tantum polluebantur, h. e. vinculum iis injectum eſt a lege, ne ad caſtra accederent, aut ſacra, niſi prius lavati, participarent. Tertia.

(4°.) IMMUNDITIES lepræ, unde [f] quivis eo morbo affectus ab hominum conſortio ſejunctus erat, & tanquam ſepulcrum ambulans ab omnibus evitabatur; ne illius halitu vel contactu inficerentur, adeoque a ſacrorum participatione excluderentur. Quarta.

a *Præfat. in ſep. Tabor.* b *Levit.* 12. 4. c *Levit.* 15. 19, 20. *& ſeq.* d *Levit.* 15. 16.
e *Cont. Apion.* l. 2. p. 1381. 15 f *Levit.* 13. 44, 45, 46.

1 De *Abhoth Hatummoth, patribus*, i. e. *fontibus pollutionum*, vid. *Maimon. Jad. chaz.* Part. 3. fol. 384.

2 *Semen concubitus*; apud *Hebraica* autem eſt Hypallage (quæ linguæ Hebr. ſolennis eſt) viz. שכבת זרע *concubitus ſeminis.*

SECT. II. Quinta.

(5°.) IMMUNDITIES funeris, ab iis contracta qui [a] mortuorum corpora, ſepulchra, vel oſſa tetigiſſent, aut iis moribundis operam aliquam navaſſent, aut eorum exequiis interfuiſſent. Hujus autem immunditiæ purgatio non niſi aſperſione aquæ vitulæ rufæ cineribus conditæ, & ſolenni corporis ablutione, perficienda erat. Atque hæc ablutio [1] βαπτισμὸς ἀπὸ νεκρῶν ab Helleniſtis dicebatur.

Sexta.

(6°.) IMMUNDITIES ſomnii, ſeminis fluxum procurantis. Immundities illa קרי לילה [2] *accidens* aut *caſus noctis*, [b] verecunda ſcripturæ lingua, dicitur: *ſi fuerit inter* vos *homo qui ob accidens noctis pollutus ſit, — ad veſperam lavetur aqua.* Hæc immundities ita fœdabat ſacerdotes, quod ad ſacra munia die poſtero præſtanda plane inutiles eſſent; ita vero vulgares Iſraelitas, quod a ſacris participandis, nondum purgati, rejicerentur.

Septima.

(7.°) ERAT denique immundities contactus: nam non tantum lepra, fluxus impurus, aut rei immundæ uſus, hominem immundum reddidit; ſed contactus minimus rei vel perſonæ alicujus quam immundus aliquis (nolens licet & fortuito) contigiſſet. Hujus immunditiæ multa nobis exempla præbet [c] Leviticus, quæ regula illa generali nitebantur; [d] *quicquid tetigerit immundus immundum* faciet, *& anima quæ tetigerit* illud *erit immunda uſque ad veſperam.*

SECT. II.

De cauſis immunditierum perſonalium maxime probabilibus.

Immunditierum legalium cauſæ variæ.

RATIONES cur Deus has & alias immunditierum ſpecies inſtituerit, proximo occurrunt expediendæ. Ratio autem generalis erat, quod populus ille, ſeculi moribus addictior, religionem vix ullam, niſi ritualem & in ipſos ſenſus incurrentem, facile pateretur. Sed aliæ rationes, cum ipſa præſentis argumenti natura magis conjunctæ, reddi poſſint, cur Deus tam varias immunditierum ſpecies Iſraelitis obſervandas impoſuerit. Nempe,

Prima.

(1°.) UT reverentia ſanctuarii & zelus illud ingrediendi in eorum animis accenderentur. Minuitur enim in conſpectu noſtro rerum omnium dignitas, & zelus noſter erga præſtantiſſima deferveſcit, ſi in oculis noſtris quotidie verſentur, & iis cum libet frui liceat. Et proculdubio Deus ipſe & thronus ſuus in contemptum abiiſſent, ſi cuivis [mundo vel immundo] ſanctuarium adire contigiſſet, & Dei domicilium eadem facili opera, qua & ædes proprias, ingredi licuiſſet. Deus itaque, ut contemptui, e familiari rerum ſacrarum uſu oriundo, obviam iret, lege cavit ne [e] polluti ad ſanctuarium accederent; & tam varia ſtatuit pollutionum genera, ut vix aliquem munditia legali præditum, aut certe quam paucos, invenire liceret. *Nam* (obſervante [f] Maimonide,) *ſi* quis *liber ſit a contactu cadaveris, vix tamen effugere poterit, ne contactu alicujus ex immundis octo reptilibus, quæ ſubinde in domos, vias, cibos & potum incidunt, contaminetur. Et ſi hoc effugiat, forte non evadet a contactu mulieris menſtruatæ, vel ſanguinis profluvio laborantis, aut leproſi, vel* ad minimum *cubilis* aut lecti *ipſorum. At licet ab iſtis quoque conſervetur, non* tamen *evitabit* forſitan *amplexum uxoris ſuæ, vel caſum* & pollutionem nocturnam. *Quamvis autem mundus ſit ab iſtis etiam pollutionibus, tamen non permiſſum eſt ei ingredi ſanctuarium, donec occubuit ſol ejus: neque etiam nocte poſtquam* [3] *ſol ipſius occubuit. — Illa autem nocte, quam facile fieri potuit, ut vel cum uxore ſua, ſe commiſceat, vel nova aliqua immunditiei cauſa ipſi contingat, ita ut mane in eadem pollutione ſurgat ut die præcedente. Hæc enim omnia efficiunt, ut* homo *a ſanctuario abeſſe cogatur, nec quovis tempore illud calcare* vel intrare *poſſit.* Pollutiones illæ omnes, maxima licet adhibita diligentia vix evitandæ, aditum ad ſanctuarium admodum anguſtum & difficilem reddidere. Cum autem ex iis pollutiones nonnullæ non niſi multo cum laboris & temporis impendio tolli potuerint, aditus ille multo adhuc difficilior & pene præcluſus exiſtimetur. Nam (quod eidem [g] auctori obſervatum) *immunditia quanto* eſt *frequentior, tanto ejus purificatio gravior* eſt *& diuturnior. Ita, quia converſatio & contrectatio mortuorum, inprimis propinquorum, frequentior* eſt *omnibus reliquis pollutionibus, ideo non poteſt ejus purificatio fieri niſi cinere Juvencæ, licet difficulter haberi*

a *Numer.* 19. 11, 13, 14, 16. b *Deut.* 23. 10. c Cap. 15. 5, 10, 11, 12, 21, 27. & cap. 22. 5.
d *Num.* 19. ult. e *Levit.* 12. 4. f *Mor. Neb.* P. 3. c. 47. g *Ub. ſupr.* pag. 175.

1 Vid. *Eccluſ.* cap. 34. v. 25.
2 Apud *Deuter.* קרה

3 De tempore *ingrediendi ſanctuarium*, vid. *Tractat. Talmud. Thamid* & *Middoth*, apud *Miſchn. Surenhuſ.* Part. 5.

poſſit,

poſſit, & poſt ſeptem demum dies. Fluxus & menſtruum, quia crebriora ſunt & graviora quam contactus mortuorum; ideo ii qui illis laborant, ſeptem dierum; & is qui illos tangit, unius diei; purificatione opus habet. Adeo ut palam ſit, varia illa pollutionum genera, ad ſummum honorem & reverentiam [a] ſanctuario & ſacris conciliandum, fuiſſe apta maxime & accommodata. Nam aditum ad ſanctuarium difficilem effecerunt: hoc autem habet humanum ingenium, ut omnia difficilia, pulchra & pretioſa judicet. SECT. II.

(2°.) DEUS tam varia pollutionum genera ſancivit, & earum obſervationem in parte religionis haberi voluit, ut craſſum & agreſtem populum primis quibuſdam decori & humanitatis elementis imbueret, Nam populus Iſraeliticus, Ægypti ſtipulis & lateribus innutritus, non tantum a religione, ſed & humanitate pene deſciviſſet, & mores tantum conditioni ſuæ ſervili convenientes imbibiſſet. Deus itaque mulierem menſtruatam, ſanguinis aut ſeminis profluvio laborantes, leproſos, reptilia quædam, ſepulchra, mortuorum oſſa, pannum aut ſtratum menſtruo ſanguine fœdatum, & hujuſce cenſus alia, plane immunda declaravit, & ab eorum uſu tactuque Judæos lege & religione refrænavit: nempe ut populus ille [b] fœditatem & ſpurcitiem fugeret, conditionis ſuæ priſtinæ barbariem ſenſim exuerit, vitæ cultioris uſum paulatim reciperet, & Deus ad ingenium moremque paulo humaniorem eos informaret. Hanc rationem calculo ſuo dignatur [c] *Pellicanus:* cum enim legem explicaret qua reptilia quædam, immunda, & omnes eorum morticina tangentes, immundi, decernuntur; *format*, inquit, *hæc lex homines – ad munditiem & humanitatem, barbaros mores feraleſque componit*, & curat *ut horrida eſca & contactu fœdo abſtineant homines.* Erat autem conſentaneum, ut Deus a moribus impuris & rus merum olentibus Iſraelitas cohiberet, quod mores culti & ad elegantiam quandam compoſiti, aditum ad ſcientiam, ordinem civilem, & religionem præſtruere ſoleant. Quin & voluit forſan Deus, ut natio ſibi ipſi ſacra, & *ſacerdotii regalis* titulo decorata, modo tantæ dignitati conſentaneo ſe gereret, & non minus morum urbanitate quam rituum puritate, a barbara quavis & immunda gente diſcerneretur. Secunda.

(3°.) VARIA illa pollutionum genera ſtatuta videntur, ut oneris & pœnæ loco eſſent Iſraelitis, qui in deſerto Dei præcepta violaſſent, iiſque cultum ritualem gentium moribus conformem prætuliſſent. Pollutiones illas Iſraelitis oneri fuiſſe moleſtiſſimo, dubitari nequit; cum tam variæ fuerint, iiſque perpetuam vigilandi vel purgandi occaſionem adminiſtrarint. Quocunque ſe in omni vita verterent, ſemper hinc aut illinc immunditia iis obreperet vel maxime caventibus & vigilantibus. Imo vero nonnunquam neceſſitas iis incubuit immunditiem contrahendi, non ſine gravi damno & opere moleſto eluendam. Cum enim pietatis & charitatis officium, patri, fratri, vel alicui propinquo debitum, poſtularet, ut iis animas agentibus adeſſent, & exequiarum juſta ſolverent; immunditiem inde contraxerunt, quæ per [d] ſeptiduum eos a caſtris & ſacris amandabat, & non ſine corporis ablutione & aquæ luſtralis aſperſione ſolvebatur. Poſtquam etiam multum temporis & laboris ad immunditiem expurgandam & puritatem ſacris dignam acquirendam impendiſſent; quilibet immundus, [e] ſputo ſuo vel tactu leviori, pium Iſraelitam tam operoſæ religionis fructu privare, eumque ad lotionis prioris tædium revocare, potuit: adeo ut purgandi labor actus pene in orbem rediret, & quilibet immunditiem ſuam tollere ſatagens, *Siſyphi* ſaxum volvere videretur. Utcunque, Judæi laboris hujuſce tædium ſtomacho minus reluctante devorare poſſent, ſi quid commodi ad ipſorum animas inde rediiſſet: at poſtquam lotionibus & aſperſionibus ſuis ad laſſitudinem uſque ſeipſos exercuiſſent, corde non minus immundi erant quam antea; cum, Apoſtolo teſte, lotiones illæ centies repetitæ *ad* [f] *carnis* ſolius *emundationem purificarent.* Apoſtolus itaque de *variis* Hebræorum *lotionibus*, tanquam meris oneribus loquitur, ad *Hebr.* 9. 10. ubi eos appellat δικαιώματα σαρκὸς ἐπικείμενα, *juſtitias* aut ceremonias *carnales* Judæis *impoſitas.* Deum autem moleſtam illam tot pollutionum & lotionum ſarcinam, pœnæ loco Iſraelitarum humeris impoſuiſſe, ſatis ex illius per Prophetam verbis cognoſcatur, *Ezec.* 20. Ibi enim Deus jura illa moralia quæ Iſraelitis [g] Ægypto nuper egreſſis dedit, fuſe memorat, *v.* 10, 11, 12. Narrat inſuper, quod illi αἰώνια illa δίκαια (vitam licet obtemperantibus allatura) deſpicatui habuerint, & ad mores rituſque gentium ſemper inclinarint, *Com.* 13, 14. His addit, *ver.* 23, 24, 25, 26. *Levavi manum meam contra eos in deſerto, ut diſpergerem eos inter gentes,* Tertia.

a *Literalis immunditiarum ratio erat, ut homines ex raro acceſſu ad ſacra, ea magis venerarentur.* Aquin. 1ª. 2. qu. 102. Art. 5. b *Deut.* 23. 10, 11, 12, 13. c *Comment.* in *Lev.* 11. 31. T. 1. d *Num.* 19. 19. e *Lev.* 15. 8. f *Hebr.* 9. 13. g *Jer.* 7. 22, 23. *Exod.* 19. 20.

SECT. II. &c. *quod judicia mea non fecerint,* —— *ego & etiam dedi eis ſtatuta non bona, & judicia in quibus non viverent, & pollui eos in muneribus ſuis,* —— hæc autem verba, niſi quid me fallit, hunc ſenſum ferunt; "cum Iſraelitæ [nullis beneficiis, minis nullis, ad men-"tem ſaniorem revocandi] leges quas primo dederam, cum vita conjunctas & cujuſvis "rationi conſonas, præfracte repudiarent, & ad gentium idola cultumque ritualem im-"petu pluſquam bruto ruerent; ut hujus contumaciæ & vanitatis pœnas luerent, eis "leges rituales dedi, non malas quidem, nulla tamen bonitate nativa commendatas. "Iis autem legibus, utpote varias immunditierum ſpecies inducentibus, effectum eſt, "ut Iſraelitæ non raro polluti eſſent, adeo ut munerum oblatione & ſacrorum uſu pe-"nitus interdicerentur, & ad ſuas (quotidianæ licet incurſionis) immunditias eluendas "aſtringerentur. Sed ſi Propheta tacuiſſet, inde ſcire liceret Deum leges de pollutio-nibus & purgationibus, oneris & pœnæ loco Iſraelitis in deſerto oberrantibus impoſu-iſſe; quod eorum poſteris in terra promiſſa paſſim habitantibus conceſſum eſſet, quavis immunditie ſe polluere, niſi ad ſanctuarium acceſſuri eſſent, aut [a] feſtum ſolennius celebraturi.

(4°.) VERISIMILE eſt, Deum tot legibus de pollutionibus & purgationibus Iſ-raelitas aſtrinxiſſe, ut conſtaret eos gentem eſſe Nazaræam, Deo ſancto devotam, & a gentibus aliis peculiari cultu & prærogativa ſeparatam. Nam Iſraelitæ, mortui, pu-erperæ, menſtruatæ, & rei cujuſvis legaliter immundæ, tactum fugientes, aut tactus il-lius immunditiem ablutione ſolenni expiantes, τὴ θεραπὸν & a gentium, ſaltem plurima-rum, (ni fallor) uſu alienum faciebant, & puritatis cujuſdam ſingularis imaginem præ-ferebant. Hinc etiam conjecturæ noſtræ color accedat, quod in [b] lege abſtinentia ab immunditiis omnibus, ſanctitatis & ſeparationis extraordinariæ ſignum & menſura ſta-tuatur: adeo ut quævis perſona, quo magis ſancta ſit & Deo ſeparata, eo magis a qua-vis immunditie ſibi cavere teneatur. Nam Hebræorum natio a mortui tactu & im-munditiis quibuſdam aliis, pluſquam gentes exteræ; [c] Nazaræi, pluſquam Hebræorum vulgus; [d] ſacerdotes ordinarii, miniſterii ſaltem tempore, pluſquam Nazaræi; & ſacer-dos [e] ſummus, pluſquam ſacerdotes ordinarii, abſtinere tenebantur. Atque hinc factum eſt, quod [f] *Baruch*, gentis ſuæ in captivitatem abductæ vicem dolens, ſic eos alloqua-tur; *unde eſt Iſrael, quod in terra inimicorum es? inveteraſcis in terra aliena, pollutus es mortuis*, &c. aqua nempe luſtrali, qua [g] ſola mortuorum pollutio tollitur, jam deſtitu-tus. Quid autem *Baruch* pollutionem illam inter præcipua captivitatis Babylonicæ mala recenſeret, niſi quod Judæi, mortuis quotidie polluti & nunquam purgati, ſanctitatis priſtinæ jacturam feciſſe, & ab immundis Babyloniis nullo diſcrimine ſeparati, vi-derentur?

(5°.) DEUS eas quas diximus induxit immunditias, forſan ut immunditias quas Ægypti vel gentis alicujus alterius θεραπία peperiſſet, tacite reprehenderet, & e po-puli ſui moribus eliminaret. Nam ſub Moſis tempora, ZABII (quorum, libro ſe-cundo, mentionem frequentem habeo) ſuperſtitione ſolicita multorum animos imple-viſſent, eoſque multifariis pollutionibus, communia vitæ negotia impedientibus, one-raſſent. Veritatis hujuſce teſtem [h] *Maimonidem* audiamus: *conſueto & uſitato more re-ceptum* erat *apud Zabios in partibus Orientis, — ut mulier menſtruo laborans ſeparatim ſit in domo aliqua; ut loca in quibus ambulavit, comburantur; & quiſquis cum ea locutus fuerit, pro polluto habeatur; quin-imo ſi ventus idem tranſeat ſuper menſtruatam & mundum ali-quem, ut pro polluto habeatur.* —— *Præterea, ex* Zabiorum *conſuetudinibus erat iſtud quo-que, quod omnia ea quæ ſeparantur a corpore, ut pili, ungues, ſanguis, pro immundis habe-rentur. Unde tonſores omnes ipſis immundi erant, quia ſanguinem & pilos tangunt. Qui-cunque novaculam ſuper carnem ſuam tranſire ſinebat, lavare ſe cogebatur in aqua fontana, clara, limpida. Et ſic plures defatigationes & tædioſas* conſuetudines *habebant.* His omnibus probabilitatis aliquid ineſſe cenſeo, quod veteres Arabes, oris ſputum & ſpur-citiem, narium mucorem, capitis & genarum pilos, dentium ſordes, corporis excre-menta, unguium extremitates, præputium, alia, in immundorum numero collocarint. Hinc factum quod varios mundandi [i] ritus, gargarizationem ſeu oris collutionem, na-rium aqua inſpirata purgationem, myſtacis tonſuram, capillorum diſcriminationem, dentium & reliqui corporis fricationem, mundationem ab excrementis emiſſis, unguium præſectionem, pilorum axillarium vulſionem, raſuram pubis & circumciſionem, in uſu

a *Jo.* 11. 55. b *Num.* 6. 7, 8. *Lev.* 21. 4, 6. c *Num.* 6. 6, 7. d *Levit*, 21. 1, 2. e V. 10, 11, 12. f *Baruc.* 3. 10. g *Num.* 19. 11, 12. h *Mor. Neb.* P. 3. c. 47. i *V. Cl. Pocock. Not.* in *ſpecim. Hiſt. Arab.* p. 303.

habue-

habuerint. Ritus hoſce omnes [ab *Abrahamo*, uti volunt, acceptos] hodieque exercent *Turcæ*, & qui eos negligunt pro immundis habent, & eorum contactum fugiunt. Cum itaque videret Deus tot ridiculas immunditierum ſpecies introductas, & hominum non paucorum animos ſub hac triſti religione miſere laborantes; haud abſurde creditur, Deum ideo nonnullas immunditiæ & munditiæ leges & normas præſcripſiſſe, ut receptam pollutionum doctrinam emendaret, pollutionis cauſas & purgandi ritus magis in compendium reduceret, & populum ſuum anxia Zabiorum ſuperſtitione & ingenti rituum fanaticorum onere liberaret. SECT. III.

(6°.) VERISIMILE eſt, Ægyptios, aut alias gentes Moſe antiquiores, a nonnullis tanquam immundis abſtinuiſſe, & non minus immunditias quam purgationes aliquas in moribus habuiſſe. Nam ea ſemper erat ſuperſtitionis, ubicunque vigebat, indoles, quod a perſonis, rebus, & cibis quibuſdam, tanquam profanis & immundis, homines cohibuerit, iiſque dogmata illa [ne tangas, ne guſtes, ne tractes] impoſuerit. Deus itaque & Iſraelitas immunditias aliquas obſervare voluit, ut ritibus ab uſu recepto non multum diſcrepantibus ſibi ipſi obſequium præſtarent, & religionem cui aſſueverant olim, non tam reliquiſſe quam mutaſſe viderentur. Sed hæc ratio pede firmiori ſtabit, cum tertiam penſi mei partem abſolverim.

SECT. III.

De pollutionum Legalium origine & antiquitate.

POLLUTIONUM de quibus egimus hactenus, origo (qua licet) inveſtiganda eſt proximo, & ſedulo quærendum, a gentibus, an a Judæis, originem derivarint. Hinc autem anſa dubitandi datur, quod e veterum teſtimoniis liquidum ſit, Gentes etiam immunditierum ſpecies aliquas in ſcriptis Leviticis memoratas in more habuiſſe, & a rerum nonnullarum uſu tactuque, æque ac ipſos Judæos, abhorruiſſe. Plurimi quidem hunc nodum facili opera ſolvendum ſentiunt, omnia in gentium antiquiorum moribus reperta, *Moſis* inſtitutis conſona, e Judæorum legibus furtim ſurrepta, fortiter affirmantes. Sed a vero minus alienum videtur, harum immunditierum obſervationem, nec prorſus a gentibus, nec prorſus a Judæis, originem accepiſſe. Ne vero generalia illa lectori fraudi ſint, ſententiam noſtram hac in re, ſalvo tamen cuique diſſentiendi jure, quatuor hiſce *Theſibus* apertius explicabimus. Immunditierum origo 4 theſibus explicata.

HARUM prima ſit hæc: *probabilitatis haud parum habet, varia pollutionum genera, Zabiis,* [h. e. idololatris ex Oriente antiquioribus] *in uſum veniſſe, diu antequam leges Moſaicæ traderentur.* Cum gentium antiquiorum monumenta rituſque prope omnes abſorpſit Lethe, non auſim *theſin* hanc inter certa & indubitata numerare. Eam autem probabilibus adſcribere non dubitem, jam dicto *Maimonidis* teſtimonio fretus, qui Zabios illos ſine modo & fine pollutiones induxiſſe refert; & Deum leges aliquas de munditia & immunditia tuliſſe dicit, ut eorum ſuperſtitioni luxurianti modum & menſuram poneret. Sed ſi *Maimonides* tacuiſſet, immunditias aliquas ad originem ethnicam referre minime dubitarem. Cum enim Diabolus poteſtatem arbitrariam in ritibus ſuis inſtituendis exercere ſoleat, & id plurimum enixius egerit, ut hominum curam & diligentiam circa purgationes & pollutiones externas occupatam detineret, ne puritatis internæ ſtudio vacare poſſent; non ſine ratione creditur, eum primum res quaſdam, tanquam pollutas, fugere, & a nonnullis corporis immunditiis cavere, docuiſſe. Hinc etiam conjecturæ noſtræ fides augeatur, quod certum ſit, Diabolum olim pro arbitrio ſtatuiſſe, ut multa tempora pro infauſtis, & animantia certa pro immundis, apud gentes nonnullas haberentur. Nam quo longius Diaboli ſanctiones & ritus a ratione aberant, eo magis extabant imperii quod affectabat abſoluti teſtimonia; & obſequium iis præſtitum, animum verbis ejus addictum eo luculentius indicabat. Deinde, ſatis e Teſtamenti veteris hiſtoria diſcitur, Iſraelitas legum Moſaicarum [a] novitate perculſos fuiſſe, & a Deo ſæpe defeciſſe, quod ritus aliquos, utpote ſeculi moribus adverſos, moleſte ferrent: apud conſultos itaque non facile fidem inveniet, Deum tot leges de munditiis & immunditiis Iſraelitis imponere voluiſſe, ſi munditiæ vel immunditiæ doctrina plane nova fuiſſet, iiſque antea prorſus inaudita. Ut his omnibus major conſtet fides, pollutionum exempla nonnulla ſtatim in medium feram, quas ante datam legem gentes obſervaſſe videantur. Theſ. 1ª.

[a] *Hoſ.* 8. 12.

SECT. III. Theſ. 22.

SECUNDO: *veriſimile eſt, abſurdas aliquas immunditiæ ſpecies & mundandi ceremonias, inter gentes antiquiores uſitatas, alias immunditiæ ſpecies & magis emendatos purgandi ritus, introducendi occaſionem præbuiſſe.* Hoc a me non temere dictum eſſe, percipiat lector, ſi pollutiones a gentibus obſervatæ cum immunditiis a Moſe præſcriptis conferantur. Moſes enim ea tantum pro immundis & immunditiæ cauſis haberi juſſit, quæ naturalem quandam ſpurcitiem & fœditatem præ ſe ferunt, & quæ homines, ſenſus præſertim delicatioris, naturaliter abominantur. Prout Moſes ea tantum ad res aut perſonas purgandas adhiberi voluit, quæ nativa quadam purgandi virtute pollent, & cum effectis ſuis analogiam quandam & conſenſum colunt, qualia ſunt ignis, aqua fontana, & aqua vitulæ cineribus immiſta; ſic & ea tantum pro immundis & immunditiæ cauſis haberi juſſit, quæ vere ſpurca ſunt, & vel natura docente fugienda; qualia ſunt, pannus aut ſtratum ſeminiflui tactu fœdum, ſepulchrum, morticinum, reptile, coitus, puerperæ ſanguinis fluxu laborantes, mortuorum oſſa, ſomnio impuro contaminati, & hujuſmodi alia fœditatem apertam præferentia. Nam ideo lepra [non febris, peſtis, aut morbus alius aliquis] hominem tam immundum reddidit, quod lepra Judæorum ſimilis eſſet lepræ Græcorum, quam [1] Hippocrates *turpitudinem magis quam morbum* fuiſſe dicit. Cum etiam hominum jam mortuorum, aut ad mortem & putrefactionem properantium, corpora, meram impuritatem & inquinamentum ſpirent; lege ſtatutum eſt, ut omnes, qui mortuis aut morientibus aſtitiſſent, aut iis aliquid officii præſtitiſſent, immunditie affecti cenſerentur. Cum etiam fœmina, ſexus fœminei partu levata, ſanguinis impuri fluxu [a] multo diutius teneri ſoleat, quam quæ marem peperit; ideo puerperæ, ſub Lege, multo diutius poſt [b] partum ſexus fœminini quam maſculini pollutæ cenſebantur, & a ſanctuario cœtibuſque publicis abſtinere tenebantur. Adeo ut ſi rem totam rite æſtimemus, leges Moſaicæ de munditiis & immunditiis datæ, non ex arbitrio Dei, ſed naturæ fonte & præſcripto, fluere viderentur.

SI vero res aut perſonas a Zabiis aliiſque gentibus in impurorum claſſe locatas intueamur, plurimas inveniamus quæ immunditias ſuas meræ hominum ſuperſtitioni, vel ſacerdotum ethnicorum in mentes humanas dominandi libidini, debuerunt. Nam, ſi [c] *Maimonidis* fidem ſatis firmam habeamus, apud Zabios ea omnia quæ ſeparantur a corpore, ut ungues, pili, ſanguis, alia, pro immundis habita ſunt; imo ventus ipſe ſuper menſtruatam tranſiens, & quiſque cum ea locutus fuerit, loca etiam in quibus ambulavit, inter polluta cenſebantur. Religionem conſimilem & Ægyptios tenuiſſe, conjicere fas eſt e *Pythagoræ* placitis, qui ſua pene omnia ex Ægypti lacunis hauſiſſe creditur. Docuit autem [d] *Pythagoras* puritatem *balneis & aſperſionibus* comparari, *& purgatione a funere, & cubili puerperæ, quin & abſtinentia* ab animalibus, *carnibus morticinis, mullis, melanuris, ovibus, animantibus quæ ova pariunt, fabis, reliquiſque rebus quas præcipiunt hi, qui myſteriis peragendis in templis præſunt.* Hæc aperte ſatis indicant, *Pythagoram* non tantum morticina, funera, & puerperas (quibus nativa quædam ſpurcities ineſt) ſed & alia multa, nulla fœditate notata, ex mero arbitrio vel animo Ægyptiæ diſciplinæ dedito, inter impura poſuiſſe. Rem totam paucis exprimo: prout ethnici variis mundandi ritibus & [e] inſtrumentis, mere arbitrariis, & nulla cum effectis ſuis affinitate conjunctis, utebantur; ſic & varias immunditiæ ſpecies pro mero arbitrio induxiſſe, & res aut perſonas, mundas & immundas, non rationis & naturæ, ſed cæcum & incertum ſuperſtitionis, ductum ſecuti, decreviſſe videantur.

CUM itaque gentium pollutiones quamplurimæ fuerint, & nulla certa ratione vel regula definitæ; Judaicæ vero multo pauciores, & e fœditate quadam rebus ipſis inſita dimanarint; plus quam probabile videtur, Deum, ætate Moſis, antiquam purgationum & pollutionum diſciplinam correxiſſe, eamque multo ſimpliciorem & naturæ magis conformem reddidiſſe; adeoque gentium antiquiorum ſuperſtitionem, circa munditiem & immunditiem tam ſolicite verſatam, novas immunditiæ leges & menſuras inſtituendi occaſionem præbuiſſe. Nam ſi gentes antiquæ purgationum & pollutionum diſciplinam ab Hebræorum lege rituve derivaſſent, vix credibile eſt eos ab exemplaris ſui veritate & ſimplicitate tam longe aberrare potuiſſe: gentes enim, non tantum ſine exemplo, ſed ſine ratione, multa pro immundis habuere; multa etiam, quæ lex & ratio *polluta* vocarunt, iis neglectui fuiſſe videantur. Nam,

a *V. Hippocrat.* περὶ φυσ. παιδίε. ſect. 3. p. 18. b *Levit.* 12. 2, 4, 5. c *Ub. ſupr.* d *Teſt. Laert.* l. 8. in *Vit. Pythag.* p. 222. e Ἐκφέρε τέ μι—καθήγιστε δαφνὶ, καὶ σκίλλαι, καὶ ἄλλοις πλείοσιν *Lucian.* in *Necyom.* p. 159. D

1 Vid. *Hip. Sect.* 5. p. 85.

TER-

TERTIO: *Judæi quaſdam immunditiæ ſpecies ſibi ipſis proprias, & in gentium aliarum inſtitutis minime repertas, obſervaſſe videntur.* Nam lepra, (ut inde ſumam exordium) apud Hebræos quidem immunditia vix ulli ſecunda cenſebatur, & omnis eo vitio infamis ab hominum [a] conſortio & ſacris cœtibus abſcindebatur. Nam Lege juſſum eſt, ut leproſus de ſeipſo [b] clamaret טמא טמא h. e. alta voce ſe immundiſſimum pronunciaret. Nam locutio ſimilis, ſenſum cum voce geminans, occurrit *Deuter.* 28. 43. *Peregrinus qui eſt in medio tui aſcendet* מעלה מעלה *ſuperne ſuperne* [h. e. altiſſime] *ſuper te, & tu deſcendes* מטה מטה *infra infra*, h. e. infime, vel (prout nos reddimus) *very low.* Sed longe alia fuit apud exteras gentes conditio hominis lepra laborantis: nam rex Syriæ, *Naamane*, leproſo licet, * familiariter utebatur, eum ad honorem non vulgarem evehebat, & templum Rimmonis ingreſſurus illius manibus nitebatur. Hinc cauſa data *Joſephi* verbis: * ἀπήλασε τῆς πόλεως τὺς λέπρᾳ τὰ σώματα κακωθέντας, &c. *Ejecit Moſes e* cœtu & conſuetudine *hominum lepra laborantes*, &c. — *cum inter* alias *gentes leproſi verſentur & in pretio ſint: & tantum abſit ut relegentur aut contemptim habeantur, ut in expeditionibus, dignitates militares, & in adminiſtratione reip. civiles, illis committantur,* καὶ εἰς ἱερὰ καὶ ναὺς ἐξουσίαν [ἔχουσιν] εἰσιέναι, *& ad ſacra & templa accedendi poteſtatem* habeant. Si a lepra ad immunditiem tactu reptilis hauſtam tranſeamus, illius etiam in gentium exterarum ritibus & ſcriptis omnibus nec umbram nec veſtigium reperiamus. Ad hæc: apud Hebræos, conſuetudo cum menſtruata non tantum immundities maxima, ſed & inter notæ [c] nigrioris crimina cenſebatur. Nam lege ſancitum erat, *ut* [d] *ſeptem diebus immundus* fieret, quiſquis vel ignarus cum muliere menſtrua patiente congrederetur; ſiquis autem id ſciens volenſque faceret, e ſententia * [1] legis exterminio mulctabatur. At apud alias gentes hujuſmodi congreſſus uſu frequens erat & nunquam in religionem veniebat. Poſtquam enim Deus congreſſum cum muliere ſeparata, inter alios gentium mores impuros, vetuiſſet; ſtatim addit, * *ne polluamini in his omnibus*, in quibus *contaminatæ ſunt omnes gentes.* Eo autem probabilius eſt, Deum ad hos concubitus immundiſſimos, apud alias gentes uſitatos, hic reſpexiſſe; quod Babylonii menſtruatis, & fœminis a partu recentibus, (quaſi nulla pollutione tactis) fana ingrediendi, & ſacra participandi, licentiam dederint. Nam [e] *Baruch*, Beli ſacerdotes & ritus memorans, inquit, *ſacrificia eorum fœtæ & menſtruatæ tangunt*, nempe, comedendi animo. Aliæ forſan immunditiæ ſpecies, antiquitus Hebræorum genti peculiares, enumerari poſſent; niſi quod morum antiquiorum primordia tenebris involuta ſint, quibus vix quicquam percipere licet. SECT. III. Theſ. 3.

QUARTO: *non abſimile eſt vero, pollutionum ſpecies* aliquas *ex antiqua gentium conſuetudine in Hebræorum legem cultumque fluxiſſe.* Hoc ego, non tanquam rem compertam, ſed ut conjecturam ſpeciem veri præferentem, æqui lectoris judicio ſubjectam, aſſero. Cum enim in argumento tam obſcuro jam verſer, & temporum antiquiorum hiſtoria vix quicquam mihi hærenti lucis aut ſubſidii præbeat; quivis paulo æquior conjecturæ modeſtæ locum & veniam indulgebit. Ne vero generalibus hiſce diutius immorer, pollutionum exempla quædam in medium dabo, quæ ex gentium antiquiorum conſuetudine, in Dei legem fluxiſſe putentur. Theſ. 4. De origine pollutionis, contractæ.

PRIMO itaque, ſi auſpicate conjecturam facio, pollutio e puerperio orta ex antiquorum ceremoniis in Hebræorum legem & morem tranſiit. Multum puerperis immunditiæ tribuit Hebræorum religio, nec minorem veterum Græcorum fides. Nam *Euripides*, poetæ licentia uſus, Dianam culpat, quaſi nimis delicatam, quod homines puerperæ vel mortui tactu pollutos, altaribus ſuis prohiberet. Ipſa [f] verba ſic ſe habent: Puerperio.

Τὰ τῆς Θεᾶς δ᾽ οὐ μέμφομαι σοφίσματα,
Ηπις, ῥοπῇ μὲν ἥν τις ἅψηται φόνου,
Η καὶ λοχείας, ἢ νεκρᾷ δίγῃ χεροῖν,
Βωμοὺς ἀπείργει, μυσαρὸν ὡς ἡγουμένη·
Mihi iſta Divæ non placet ſapientia,
Quæ, ſiquis ulla cæde conſceleret manus,
Corpuſve tangat mortuum, aut puerperam,
Altaribus ceu impium prohibet ſuis.

a 2 *Reg.* 15. 5. b *Levit.* 13. 45. * 2 *Reg.* 5. 1. & 18. * *Antiq. Judaic.* l. 3. c. 11. p. 125. 40 126. 20 & 24. c V. *Ezec.* 18. 6. & 22. 10. d *Lev.* 15. 24. * *Lev.* 20. 18. * *Lev.* 18. 19. e Cap. 6. 28. f In *Iphigen. Tauric.* n. 380.

1 נכרתו *exſcindentur*: de *pœna* כרת *exciſionis*, variiſque ejus ſpeciebus vid. *Selden.* de *Jur. Nat.* & *Gent.* l. 7. c. 9.

SECT. III. Refert etiam Diogenes [a] Laertius, *Pythagoram* ſeipſum, a funere vel puerpera reverſum tanquam pollutum, purgare ſolitum. Veriſimile eſt autem opinionem illam, de pollutione puerperarum, ab Ægyptiis aut aliis Noæ liberis profectam, qui corporis immunditiem, tanquam morbum contagioſum, tactu in alium derivari, & labem, aqua luſtrali eluendam, animæ communicare, crediderunt. In hanc ſententiam propendet [b] *Grotius:* poſtquam enim teſtimonia quædam e ſcriptis ethnicis attuliſſet, ad probandum, apud ethnicos etiam *homines puerperarum contactu impuratos*; continuo addit, hoc *& lex Moſis præſcribit: incertum an, ut alia quædam, etiam ante moribus uſurpatum: ut videri hæc poſſint a Noæ liberis profecta.* Eidem ſententiæ ſtuduiſſe videtur Judaicus ille magnæ vetuſtatis auctor, qui librum *de vita & morte Moſis* edidit: nam Deum, pœnas Ægyptiis infligentem, ab aqua incipere voluiſſe dicit, מפני שהיו מונעים בנות ישראל המצרים לעשות טבילה *Quia Ægyptii mulieris Iſraeliticas* [a partu nempe recentes] *a baptiſmo* vel immerſione *impediebant.* Hæc enim verba [c] *Gaulmynus* non ad καθημερινὰς βαπτισμὰς referri poſſe aſſerit, *quos longo poſtea temporum ſpatio traditiones* invexerunt, ſed, inquit, ea *de mulierum balneis intelligo, quæ poſt ſeptem a puerperio ſeptimanas tenentur ſibi curare, in fluviis* aut *ciſternis ad hoc factis, ſed adeo profundis ut aqua ad earum collum pertingat.* ——— *Cum autem in* Ægypto *nulli fontes aut aqua præter Nilum eſſet, facile fuit mulieres* Hebræas *ab hoc balneo prohibere.* Et ſane, niſi auctor ille de baptiſmis ad partus immunditias eluendas tunc temporis uſurpatis intelligatur, non eſt facile dictu, cur Ægyptii mulieres potius quam viros a baptiſmo prohibuerint. Si auctoris hujuſce teſtimonio niti fas ſit, perſpicuum eſt puerperas, diu ante Legem datam, pro impuris habitas fuiſſe, priuſquam immunditiem partu contractam eluiſſent. Hæc tamen omnia (ne quid diſſimulem) probabili tantum conjecturæ locum faciunt: cum e veterum ſcriptis abunde conſtet, hujuſmodi immunditiem radices haud adeo altas in Græcorum moribus aut animis habuiſſe. Nam [d] *Theophraſtus*, ſuperſtitioſi mores riſu dignos referens, ait, eum ὅτε ὀπὶ νεκρὸν ἐλθεῖν, ὅτε [1] λεχώ· *neque ad defunctorum juſta, neque ad puerperam, accedere* velle. In [2] Chryſippi libris erat, τὸ προελθεῖν ἀπὶ λεχοῦς ἢ θανάτου πρὸς ἱερὸν, ἀλόγως διαβέβληται, *ire ad templum recta a puerpera aut a mortuo, ſine cauſa culpatur.* Et e verbis Euripidis modo citatis liquet, ipſam Dianam a nonnullis ludibrio habitam, quod homines ob tactum puerperæ, tanquam pollutos, ab altaribus ejus cohiberet. Nec immerito: cum Græcorum *Diana* ſe hac in re magis delicatam & faſtidioſam præbuerit quam Chaldæorum *Belus*, cujus ſacerdotes templum ingrediendi & ſacra participandi veniam [e] puerperis indulſerunt.

Funere, (2°.) VERISIMILE eſt immunditiem funere contractam ex antiquo gentium uſu manaſſe, & novam tantum a lege Moſaica ſanctionem accepiſſe. Nam *primo*, gentes pleræque olim, mortui contactu aut viſu funeſtæ domus aditu, vel miniſterio aliquo moribundis impenſo, ſe pollutos exiſtimabant, & repetitis ablutionibus ad pollutionem illam eximendam utebantur. Hoc multis teſtimoniis probatum reperiat, cui conſulere viſum eſt, *Meurſium* de *funere*, Cap. 15. & 49. *Guther.* de *jur. Manium*, Lib. 2. cap. 7. & 8. *Caſaub.* in *Theophraſt. Charact.* p. 132. *Natal. Com. Mytholog.* l. 1. c. 13. 14. *Dilher.* de *Cacozel. Gentil.* c. 6. *Johan. Kirchman.* de *fun. Roman.* l. 2. c. 21. & lib. 3. c. 9. *Grot.* in *S. Mat.* 8. 22. alioſque. Ratio vero magis opinari ſuadet, ceremoniam tam diffuſe propagatam, a *Noæ* liberis, ad tot gentes effluxiſſe, potius quam e parvula illa & in angulum terræ concluſa Judæorum gente. *Secundo:* præcepit Deus, ut omnes funere polluti, peculiari februi genere [nempe aqua, vitulæ rufæ cineribus aſperſa] purgarentur. Nam, obſervante [f] Bertramo, aqua *junicis rufæ cineribus* condita, *& aſperſiones ex ea* faciendæ, *eas duntaxat pollutiones* ſpectarunt, *quæ ex mortuorum hominum cadaveribus, oſſibus, & ſepulchris, contractæ fuiſſent. Aqua enim alia adhibita videtur ad eluendas pollutiones alias, aliunde quam ex hominibus mortuis eorumque oſſibus —contractas; ut —probare poſſimus ex* Levit. *c.* 11. *c.* 12. *c.* 13. *c.* 14. & *Cap.* 15. Quid autem Deus immunditiem funebrem aqua tantum hoc ritu parata tolli voluerit, niſi ut Iſraelitæ a gentibus contagionem funere contractam eluentibus diſcernerentur; & illa purgandi ratio genti ſanctæ propria, documento eſſet, Iſraelitas, immunditiem funebrem expiantes, Deo [non ſeculo ſoli] morem gerere, & religionem, non ſuper-

a *Ub. ſupr.* b *Annot.* ad *S. Mat.* c. 8. v. 22. c *Not.* in lib. 1. c. 11. p. 253, 254. d In *Charact.* cap. περὶ δεισιδαιμ. e *Baruc.* 6. 28. f *Lucubrat. Frankdal.* cap. 8. col. 1158, 50

1 Vid. *notas Iſ. Caſaubon.* in loc. p. 132.—λεχώ· Ita ſe habet *nota Caſaubon.* ut Auberius etiam in margine ſuæ Editionis: multo rectius quam λέχει, juxta *Exemplaria* pleraque. Vid. *Needham.* in loc. p. 76. & *Duport.* p. 476.

2 Vid. *Grot.* in *Num.* 19. 11. & *Math.* 8. 22.

ſtitionem

ſtitionem vulgo receptam, exercere? *Tertio:* Iſraelitæ, pollutionem funebrem purga- SECT.
turi, ceremoniis multo ſimplicioribus quam Gentiles utebantur. Nam apud Iſraelitas, III.
homines & vaſa funere contaminata, lotione & aquæ cineralis aſperſione luſtrabantur: at [a] Feſto teſte, Gentiles, *funus proſecuti, redeuntes ignem ſupergrediebantur, aqua aſperſi.* Sulphur etiam in Gentilium februis ad expiandas domos funere pollutas uſitatis, locum habuiſſe, teſtatur [b] *Plinius.* Deinde, pollutio funeris proſecutione contracta, non admodum oneroſa Judæis extitit, ſed [c] ſeptem diebus purgari potuit: apud ethnicos autem Deæ Syriæ devotos, nonnullis non niſi poſt diem a pollutione funebri [d] trigeſimum, aditus ad templum & ſacra concedebatur. Hinc opinandi cauſa naſcitur, Deum luſtrandi ritus laboribus otioſis impeditos inveniſſe, eoſque purgatos & ad majorem ſimplicitatem redactos Iſraelitis tradidiſſe. *Quarto:* hinc etiam firmetur conjectura noſtra, quod Hebræis a funere redeuntibus, olim (prout & hodie) ſolenne eſſet, manus ſolenniter lavare. Sentit autem R. Bechai, *aquam purificationis*, a funere redeuntibus, ex præſcripto legis aſpergendam, huic mori principia tribuiſſe. Nam legem [e] illam explicans, *inde*, inquit, *nobis mos lavandi manus, cum a mortuo venimus,* רמז למי פרה *quod innuat aquam vaccæ rufæ.* Hoc autem Magiſtrum illum invita veritate dixiſſe cenſeo: nam funere polluti, non manus lavare, ſed bis corpus aqua cinerali ſpargere, [f] lege de vitula rufa tenebantur. Ideoque credibilius eſt, morem illum [utpote a Deo nullibi præceptum] a vicinis gentibus olim ad Hebræos deveniſſe. Iis enim in more erat, vas aqua luſtrali plenum præ domus funeſtæ foribus collocare, qua ſe ſpargere, vel manus lavare, ſolebant exequiarum comites. Hinc vas illud nomen χέρνιβα *aquiminale* tenuit. Ejus [g] Euripides his verbis meminit,

Πυλῶν πάροιθεν δ' ἐχ ὁρῶ
[1] Πηγαῖον, ὡς νομίζεται
Γε, χέρνιβ' ἐπὶ φιτροῖς πύλαις·

Non video ante fores
Fontanam (ut receptum eſt moribus)
Aquam, manibus lavandis deſtinatam.

Nihil autem probabilitatis præ ſe fert, antiquiores Hebræos hunc morem funebrem a gentibus accipere voluiſſe, niſi & immunditiem funebrem a gentibus ad ſeipſos veniſſe credidiſſent. Hæc argumenta, ſaltem conjuncta, ſententiam noſtram juvant, eamque fide non prorſus indignam referunt.

(3°.) ÆGYPTII, vel e gentibus exteris alii, pollutiones noctis primi religioſius ob- Caſu noſervaſſe, eaſque inter immunditias lavacris eluendas habuiſſe, videntur. Sacerdotes cturnos.
Ægyptios inquinamenta illa nocturna, ſi quando acciderent, lavacris expurgare ſolitos, teſtatur [h] *Chæremon* Ægyptius. Eorum enim mores recolens, inquit, Εἰ δέ ποτε συμβαίη χ' ὀνειρώτλευν, ὡς ἄχρῆμα ἀπεκάθαιροι λυτρῷ [τὸ σῶμα·] *Si forte in ſomniis pollluerentur, illico* corpus *lavacro luſtrabant.* Ad religionem conſimilem apud Romanos obtinentem, alludere videntur *Perſii* illa, *Sat.* 2.

——— *Tiberino in gurgite mergis*
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.

Ægyptum moris hujuſce principium fuiſſe, tam luculenter probare, ut nullus dubio ſuperſit locus, poſt tot tranſacta ſecula, difficile factu eſt, ne dicam, impoſſibile. Cum autem Ægyptii, a remotiſſima gentis illius memoria, tam ſolicite cauti fuerint, ne quid ſordis corporeæ iis ſacra peragentibus adhæreret; cum etiam omnem cum [i] Hebræis eadem in menſa communionem, e ſtudio fanaticæ puritatis, averſarentur; cum etiam purgatio immunditiæ *caſu nocturno* factæ, puritatis cujuſdam eximiæ ſpeciem ferret; non poteſt abſurdum aut hiſtoriæ diſſonum videri, quod & hujus immunditiæ ſimul & purgationis conſequentis originem ad Ægyptios referamus. Hinc etiam non parum firmetur conjectura noſtra, quod gentes Moſe priores fluxum ſeminis ex uſu

a In *verb.* aqua. b Lib. 35. c. 15. c *Num.* 19. 11, 12. d *Lucian.* Lib. de *Dea Syr.* p. 1075. D. e *Comment.* in *Numer.* 19. f *Num.* 19. 19. g In *Alceſtid. num.* 98. h *Ap. Porphyr.* περὶ ἀποχ. l. 4. §. 7. i *Geneſ.* 43. 32.

1 Juxta *Edit. Aldinam* Πηγαιᾶ δ': unde χέρνιβα erit Neutrius generis & pluralis numeri. Vide plura apud *Barnes.* in locum p. 268.

SECT. III. thori conjugalis ortum inter immunditiæ ſpecies & cauſas numerarint. Conſtat enim e ſcripturis & antiquiorum gentium memoriis, eas a concubitu, per aliquot ante ſacra dies, abſtinuiſſe, vel (ſi nuperis amplexibus ſe polluiſſent) luſtrationibus & purgationibus diligenter incubuiſſe. Cum enim Deus in montem deſcenſurus eſſet ut Legem traderet, de ſecubitu viri & uxoris mandatum dedit; proculdubio ut Iſraelitæ ritu illo, tunc ubique ante ſacra recepto, reverentiam tantæ ſolennitati debitam exhiberent. Romanos eodem ritu templis & ſacris honorem tribuiſſe, teſtantur [a] *Plutarchi* illa; Ἡμῖν δὲ τῷ νόμῳ πόλεως δὲ ἑπομένοις, ἐξβυλαβητέον ἐστὶν εἰς [1] θέρος ἐμβαλεῖν καὶ καταρχέσθαι θυσιῶν, &c. *Nobis autem, ſi recte leges colimus, cavendum eſt, ne ad templa & ſacrificia accedamus, paulo ante re venerea uſi.* Babylonios atque Arabes congreſſum conjugalem in impuris habuiſſe conſtat, quod ſtatim ab hujuſmodi congreſſu lotionibus ad illius immunditiem tollendam uterentur. Aſſertionis hujuſce fides [b] *Herodoti* teſtimonio nititur: ὁσάκις δ' ἂν μιχθῇ γυναικὶ τῇ ἑωυτοῦ ἀνὴρ Βαβυλώνιος, ——— ὄρθρου γενομένου [2] λοιοῦται ἀμφότεροι· ἄγγεος γὰρ οὐδενὸς ἅψονται, πρὶν ἂν λούσωνται· ταὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ Ἀραβίοι ποιέουσι· *Quoties autem cum uxore miſcetur vir Babylonius,* ——— *ſub diluculum abluuntur ambo, nullum vas priuſquam ſe abluerint tacturi. Eadem & hæc Arabes faciunt.* Hanc autem religionem ab Ægyptiis hauſiſſe videntur: nam [c] *Clemens Alexandrinus*, inſtituta & inventa Ægyptiis auctoribus aſcribenda referens; inter alia, inquit, *illi primi cum mulieribus in templis rem habere vetuerunt,* [3] μηδὲ εἰς ἱερὰ εἰσιέναι ἀπὸ γυναικῶν ἀλούτοις ὁμοθέτησαν· *Et nemini qui ſeſe ab uxoris congreſſu non luſtraſſet, templa patere voluerunt.* Aliæ ſuperſunt immunditiæ ſpecies legibus inſtitutæ, quarum originem ſilentio præterire ſtatui, memor moniti Pythagorici, ἄνθρωπος μὴ λαλεῖ· Et in argumenti præſentis complementum, pauca ſubjungam de nonnullis immunditiis, nuſquam a Deo præceptis, ſed inter Judæorum ἐθελοθρησκείας integre numerandis.

Alvi exoneratione.

(4°.) IMMUNDITIES ex alvo aut veſica levata, ſaltem ſacerdotes inficere credita, a gentibus ad Hebræos dimanaſſe videatur. Sacerdotibus templo miniſtrantibus, poſt opera illa naturæ peracta, purificandi neceſſitatem incubuiſſe, e verbis [d] Talmudis datur intelligere, זה הכלל היה במקדש כל המיסך את רגליו טעון קדוש ידים וכל המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים i. e. *Hæc erat generalis regula in ſanctuario, ut quiſquis* [4] *texerat pedes ſuos, lavaret; qui etiam aquas ejecerat, manus & pedes ſanctificaret:* iis enim [e] *pedes tegendi* & *aquas ejiciendi* phraſibus, e ſcriptura ſumptis, urinæ & ſtercoris egeſtio verecunde exprimitur. Hanc autem religionem Judæos a gentilibus quibuſdam, *Pythagoræ* forſan ſectatoribus, accepiſſe, non eſt quod dubitemus. Docuit enim [5] *Pythagoras* diſcipulos ejus, ἀπὸ παντὸς μιάσματος *ab omni inquinamento*, nempe corporeo, ſeipſos purificare: & *Eſſeni*, in diſciplinam Pythagoræ proniores, a ventris onere levati, ſeſe lavare ſolebant, tanquam turpiter inquinatos. Moris illius teſtem [f] *Joſephum* dabo, hæc, inter alia, de *Eſſenis* referentem: Καίπερ δὴ φυσικῆς ὕσης τῆς τῶν σωματικῶν λυμάτων ἐκκρίσεως, ἀπολύεσθαι μετ' αὐτὴν, καθάπερ μεμιαμμένοις, ἔθιμον· *Quamvis purgatio ſordium corporis naturalis ſit, ſolenne tamen habent, ut poſt eam quaſi ab immunditia diluantur.* Opinioni noſtræ de ſuperſtitionis hujus origine gentilitia cauſam præbent etiam Turcarum mores, qui lotionibus illis (conſuetudine a ſectæ primordio derivata) quotidie exercentur. Nam *Gabriel* [g] *Sionita*, de triplici lotione apud eos uſitata loquens, *tertia demum lotio* eſt, inquit, *dum alvum aut veſicam exoneraverint: non enim charta aut linteo utuntur, ſed aqua frigida, qua pudenda ipſi aut ipſorum mancipia lavant.* Hanc autem lotionem [6] *Mohammedes*, qui ritus undique corraſos in religionis ſuæ fabulam tranſtulit, a gentium moribus hauſiſſe putetur. Quidam enim a Gentiliſmo nuper converſi, eadem religione ridicula Monachorum antiquorum conſcientias onerare ſtuduerunt. Hoc ex [h] *Athanaſio* colligere promptum eſt, qui in Epiſtola ad *Ammon* monachum, multo cum zelo invehitur in eos, a quibus ἔκκρισις φυσικὴ, *excretio naturæ poſtulante facta* ἁμάρτημα ἢ ἀκάθαρτον ἔχειν, *ſceleris aut labis aliquid habere* dicebatur. Et ibi, fictas omnes & ſimulatas puritates Diabolo auctori tribuit, qui, inquit, hujuſmodi præceptis,

a *Sympoſiac.* l. 3. *Quæſt.* 6. p. 655, D b *Hiſt.* lib. 1. c. 198. c *Ap. Euſeb. Præp. Ev.* p. 475. C
d *Cod. Iom.* c. 3. *ſect.* 2. e 1 *Sam.* 24. 3. *Jud.* 3. 24. 2 *Reg.* 18. 27. f Lib. 2. de *Bel. Jud.* c. 8. p. 1063. 30 g De *Orient. Urb. & morib.* c. 15. h Tom. 1. P. 2. p. 959, 960.

1 Θύρος—Ita ſe habet, *Edit. Pariſ: Vulcobius* autem rectius legit εἰς τὸ ἱερόν.

2 Legitur in optimo *MS.* λοῦνται καὶ ἀμφότεροι, & ποιοῦσι pro ποιέουσι· Vid. *Gronov.* in loc. p. 853.

3 Vid. *Clementem* ipſum, *Stromat.* lib. 1. p. 361, 15 ubi legitur μηδ' —— γυναικός.

4 Hebraica elegantia utitur מימי רגלים *aquis pedum* pro *urina*, 2 Reg. 18. 27. quod *Rabbinis* etiam ſolenne eſt. vid. *Sheringham.* in *Cod. jom. edit. Surenhuſ.* Part. 2. pag. 218.

5 Vid. *Porphyr.* de *vita Pythag.* p. 183, & *Iamblich.* cap. 24. p. 105.

6 Vid. *Alcoran.* ſur. 4. verſ. 42.

men-

mendacem ſeverioris cujuſdam ſanctimoniæ ſpeciem gerentibus, hominum animos anxios reddere, ipſi naturæ convitiari, καὶ τὰς ἀσκηταὶς τῆς ἐθίμου καὶ σωτηριώδους μελέτης, *& aſcetas a conſueta & ſalutari cura revocare*, ſtudet, SECT. III.

(5°.) IMMUNDITIES a ſola nocte oriunda, gentium imitatione in Hebræorum mores abiiſſe putetur. Nam veteres Hebræi ſerio crediderunt, res & perſonas a ſola nocte pollutionem contrahere, unde ſacris ineptæ reddebantur. Inde factum quod [1] machinam quandam lignariam, labro, utpote vaſi ſacro, fabricarent, ne ſcilicet aquæ in ipſo pernoctarent: id enim a *Maimonide* pro ſacrorum lege traditur, וכל דבר שיתקדש בכלי קידוש אם לן נפסל, [2] *quicquid ſanctificatur in vaſe ſacro, ſi pernoctat polluitur.* Tradunt etiam Talmudici, quod licet ſacerdotes manus & pedes abluiſſent, cum templo exiiſſent; iiſdem tamen poſtridie, cum rediiſſent, opus erat lotione, tametſi inſomnes fuiſſent, שהידים נפסלות בלילה, [3] *quia manus nocte polluuntur.* Poſtquam hæc, & alia eodem pertinentia, e Talmude & Maimonide protuliſſet [a] *Sheringhamius* noſter; continuo addit, a *Judæis, ut veriſimile eſt*, hanc *olim* ſuperſtitionem *hauſerunt Gentiles, qui nocte etiam mundum pollui exiſtimarunt.* Perſius *Satyr.* 2. v. 15. A ſola nocte.

Hæc ſancte ut poſcas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.

Virgilius, lib. 4. Æneid. v. 6.

Poſtera phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque aurora polo dimoverat umbram.

Ubi Servius, *luſtrabat, id eſt, purgabat; nam nox quodammodo polluit mundum.* Hæc ille: ſed parcatur mihi, ſi cum viro doctiſſimo ſentire nequeam: cogit enim honos genti ſanctæ debitus, ut ſuperſtitio omnis primam inter ethnicos originem inveniſſe putetur; & ut Hebræi dogmatis aut moris alicujus ridiculi, conſectanei potius quam magiſtri habeantur. In hanc ſententiam eo pronior eſt animus, quod opinio de noctis tantum pollutione vel *Æneæ* temporibus obtinuerit. Teſtimonio ſint illa [b] Poetæ, rituum antiquorum ſcientiſſimi;

——Nox Æneam ſomnuſque reliquit.
Surgit, & ætherii ſpectans orientia ſolis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces.

In quem locum hæc habet Servius: *dicitur nox ſolo ſomno polluere. Unde eſt: & noctem flumine purgat.* Patet itaque *Virgilium* ſuperſtitionis hujus originem a temporibus fabuloſis arceſſendam exiſtimaſſe. Hæc autem ſuperſtitio multo recentius Hebræorum animos infeciſſe videtur: nam [c] filius [4] *Catini* cujuſdam, *labro* ſancto *duodecim epiſtomia cum antea duo tantum habuerat*, primus *feciſſe* fertur, שלא יהיו מימיו נפסלין בלילה, *ne aquæ ejus nocte polluerentur.* Catinus autem ille ſub inclinantis rei Judaicæ tempora vixiſſe creditur.

(6°.) IMMUNDITIES e tactu Gentilium oriri credita, ex imitatione puritatis Ægyptiacæ manaſſe cenſeatur. Judæi homines omnes, niſi ſacra ſua colerent, in immundorum grege poſuerunt, eoſque labem & contagionem quandam tactu ſolo propagare crediderunt. Ea Judæos opinione ductos fuiſſe, cuivis e ſcriptura perſpectum eſt: nam, S. [d] *Marco* referente, a foro vel aliis publicis congreſſibus reverſi, balneum petebant, quod locis illis publicis alienigenæ frequentes convenirent, quorum tactu ſe inſcios inquinari poſſe verebantur. Simili de cauſa, cum inſtaret paſcha, [e] prætorium ingredi metuebant, ne in tanta Romanorum ibi convenientium multitudine, Gentilis contactu polluerentur. Ex hac Gentilium immunditie, tactu (uti creditum) propaganda, manavit S. [f] Petri illud; *vos ſcitis, quomodo abominatum ſit viro Judæo,* κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ, *adhæreſcere ſeu accedere ad alienigenam: ſed mihi oſtendit Deus,* Tactu Gentilis.

a *Not.* in *Cod. Iom.* cap. 3. §. 10. p. 224. b Lib. *Æneid.* 8. v. 67. c *Cod. Iom.* c. 3. §. 10.
d Cap. 7. 4. e *Io.* 18. 28. f *Act.* 10. 28.

1 R. *Ob.* de *Bartenora*, dicit *Machinam* illam eſſe rotam, ad demittendam *aquam* in puteum, ut aquæ conjunctæ eſſent in puteo, & non polluerentur, quia per noctem relictæ erant. vid. notas ejus in *Jom.* p. 224.

2 Vid. *Maimon. Jad. Chaz.* in *Beth Habbechirah.*

3 Vid. *Maimon.* in *Biath Hammikdaſch.*

4 *Ben. Catin*, erat pontifex maximus, qui fecit *epiſtomia*, ut duodecim ſacerdotes qui tenebant ſortem ſacrificii continui matutini, lavarent ſe ſimul. Ita ſe habent *Bartenora* & *Maimonides* in locum illum *Jom.* p. 224.

SECT. III. *neminem communem aut immundum dicendum hominem:* nempe, ideo Gentilem convenire, vel ejus conſuetudine uti familiarius, infame & illicitum habebatur, quod plane immundus, & immunditiem cibis & aſſidentibus affricare, crederetur. Huic opinioni conveniunt [a] S. *Petri* mores: nam Gentiles primum pro foribus alloquitur, nec in ædes introducit (immunditiem nempe metuens) priuſquam eos eſſe de quibus a Deo præmonitus erat, pro certo cognoviſſet. Ideoque non de nihilo hæc de Judæis dixit [b] *Apollonius Tyanæus*: Ἐκεῖνοι μὲ πάλαι ἀφεζᾶσιν, ὃ μόνον Ρωμαίων, ἀλλὰ ϗ πάντων ἀνθρώπων. Οἱ γὰρ βίον ἄμικτον θύροντες, ϗ οἷς μήτε κοινὴ τοῖς ἀνθρώποις τράπεζα, &c. *Illi jamdudum deſciverunt, non a Romanis tantum, verumetiam ab hominibus univerſis. Qui enim vitam a cæteris ſeparatam viventes, neque menſa cum cæteris, neque* ſacris, *neque* ceremoniis ullis *communicant, ii magis a nobis diſtare videntur, quam ipſi Indi.*

SUADENT autem rationes haud leves, ut pollutionis hujus, alienigenæ tactu contractæ, principia ad Ægyptios referamus: nam

(1°.) E ſcriptura pateat, Ægyptios, diu ante *Moſis* tempora, ab exterorum tactu uſuque familiari, tanquam re impura & abominanda, penitus abhorruiſſe. Hoc ſacer hiſtoricus verbis apertis aſſerit, *Geneſ.* 43. 32. *Non poterant Ægyptii panem comedere cum Hebræis:* βδέλυγμα γάρ ἐϛι τοῖς [1] Αἰγυπτίοις, *nam* hujuſmodi convivium *Ægyptii pro immundo habent* aut abominando. Ratio itaque credere poſtulat, Ægyptios moris hujus exemplum dediſſe Judæis, eoſque peregrini tactum & convictum fugiſſe, vel ut Ægyptiis extraneos averſantibus vicem redderent, vel ne ſtudio puritatis, ab æmula gente ſuperari viderentur.

(2°.) NIHIL omnino, de vitando Gentilium contactu, in omnibus immunditiæ legibus cautum extat. Hoc eo certius habeatur, quod ipſi Judæorum [c] magiſtri fateantur, immunditiem tactu Gentilis contractam, & purgationis neceſſitatem inde natam, ſapientum ſolummodo decreto niti. At longe abeſt a veri ſpecie, ſapientes illos tali aliquo decreto gentem ſuam onerare voluiſſe, niſi conſimiles Ægypti vel gentis alicujus vicinæ mores, hujuſmodi decreto cauſam ſimul & apologiam præbuiſſent.

(3°.) JUDÆI baptiſmos ſuos quotidianos ab Ægyptiis aut aliis in vicino gentibus hauſiſſe videntur. Huic conjecturæ quoddam veluti ſigillum eſto [d] *Montacutii* noſtri teſtimonium: *lavandi conſuetudinem a luſtrationibus Paganorum mutuati credi poſſunt Phariſæi, Ægyptiis præcipue & Perſis:* Καθαρμοὶ *enim &* ἀποπίμματα *frequenter apud illos uſurpabantur: unde ſe expiandos & inundandos credebant,* &c. Si itaque Judæi purgationes ſuas quotidianas ab Ægypto mutuati ſint, non eſt abſurdum credere, eorum etiam pollutiones ordinarias ab eodem ſuperſtitionis fonte profluxiſſe.

(4°.) OPINIO hæc, de Gentilium immunditie, & immunditie ſolo eorum contactu propagata, Judæorum animis antiquitus inſediſſe videatur. Doctiſſimus Seldenus eam, Haſmonæorum ſeculo, vel ante, initium habuiſſe ſentit. Eo enim obſervante, in [e] *Gemara Babylonica* decretum illis tribuitur in quo fœmina quælibet Gentilis velut ſemper נדה, i. e. *quæ menſtruis laborat*, cenſebatur. Sed mihi fit credibile, dogmatis illius originem a temporibus multo antiquioribus arceſſendam eſſe. Nam *Samaritæ*, hoſpites ad ſe appellentes averſabantur, eoſque a contactu ſuo prohibebant: dicebant enim, μὴ θίγῃς αὐτου, *ne attingas*, & ſi exterum aliquem attigiſſent, corpus & veſtimenta ſtatim abluebant. Hoc ex [f] *Epiphanii*, & [g] Geographi Nubienſis fide refero. *Samaritas* autem religionem illam a Judæis, diu ante apoſtaſiæ ſuæ tempora, mutuatos fuiſſe, dubitari nequeat; cum [h] multa Judaica, ſeculis antiquis uſitata retinuerint, & (cum apoſtatæ eſſent) a moribus eorum recentius inductis abhorruerint. Cum itaque Judæi, ſeculis illis antiquioribus, ethnicos pro immundis habuerint, & ab eorum conſortio vel contactu ſuos prohibuerint; conſulto creditur, hunc morem ab Ægyptiis emanaſſe, qui exterorum conſuetudinem & contactum, tanquam profanum & impurum per multa ſecula devitarunt. Hoc multis veterum teſtimoniis probatum dedit [i] auctor de re literaria præclare meritus. Aliorum ſententias de moris hujus origine redarguerem, niſi tæderet, in argumento, ubi omnia Cimmeriis tenebris obſcuriora, diutius immorari.

a *Act.* 10. 21, 22, 23. b *Ap. Philoſtr.* in *Vit.* l. 5. c. 33. p. 216. c *Ap. Seld.* citat. l. *de jur. nat.* pag. 180. d *Apparat.* ad *Orig. Eccleſ.* 7. *ſect.* 26. p. 253. e *Ub. ſupr.* ad *tit. Abhod. zar.* cap. 2. fol. 36. f T. 1. *Hæreſ.* 9. pag. 26. g *Climat.* 2. P. 5. h V. *Benj. Itiner.* p. 40. i *Johan. Marſh. Chronic. Can.* p. 208.

1 *Codex Alexandr.* & *Editio Aldin.* adjungunt, Αἰγυπτίοις — πᾶς ποιμὴν προβάτων.

SECT.

SECT. IV.

De rebus mundis & immundis.

QUANTUM mediocritati noſtræ licuit, de PERSONIS mundis & immundis hactenus diſſeruimus: &, nequa pars argumenti præſentis induſtriam noſtram requirere videatur, de REBUS immundis proximo ſermonem breviuſculum habituri ſumus. Nempe ſancitum eſt legibus, ut immunda omnia fœditatis ſuæ contagionem non minus in res quam perſonas diffunderent; & [a] lecta, ſtragula, vaſa, furni, aliaque omnia ad uſus humanos comparata, menſtruatæ, reptilis, leproſi, vel mortui contactu, pollutionem contraherent, & aliis impertirent. Lex autem præcipua, qua rerum quarundum ſancitur immundities, his verbis promulgatur: [b] *hæc* omnia [nempe reptilia modo dicta] *immunda ſunt vobis. Qui tetigerit morticina eorum, immundus erit uſque ad veſperam: & ſuper quod ceciderit quicquam de morticinis eorum, polluetur: tam vas ligneum & veſtimentum, quam pelles & cilicia, & in quocunque fit opus, tingentur aqua, & polluta erunt uſque ad veſperam, &* ſic poſtea *munda erunt. Vas autem fictile, in quod horum quicquam intro ceciderit, polluetur, & idcirco frangendum eſt. Omnis cibus quem comeditis, ſi fuſa fuerit ſuper eum aqua* [cibo immundo contacta] *immundus erit: & omne liquidum quod bibitur e* tali *vaſe, immundum erit,* &c. Leges illæ, de rebus hiſce leviculis datæ, quamplurimos, legiſlatoris conſilium non aſſequentes, admiratione & ſtupore quodam affecerunt; eoque magis, quod Iſraelitas ad earum obſervationem rigore nimio devinxiſſe videatur. Nobis enim, humanitus judicantibus, res minuta videtur, murem in vaſe aquario extinctum eſſe; vas tamen illud immundum cenſeri debuit, donec lotione ſedula munditiæ ſuæ priſtinæ redderetur. Nobis etiam Dei conſilium non attendentibus, rigor immodicus videtur, quod juſſi ſint Iſraelitæ, ſiquod tale animal in labrum vinarium cecidiſſet, non modo vinum effundere, ſed vas ipſum diſſipare: & ſi in [c] furno ſuffocatum eſſet aut in foco jacuiſſet, utrumque diruere; quaſi beſtiæ pollutæ contagio ad res ſenſu carentes penetraret.

Leges de rerum immunditie datas fuiſſe.

NE quis itaque, cujus animus in legum earum ſuperficie tantum hæret, Deum levicula rigidius exegiſſe cenſeat, aut eas, tanquam frivolas & arbitrarias, odio vel ludibrio habeat; rationes aſſignabo, cur Deus has leges tuliſſe, & ad eas obſervandas Iſraelitas arcte adeo tenuiſſe, cenſeatur.

Ob rationes octo.

HARUM prima ſit hæc: populus ille, inter Ægypti lateres educatus, mores ſordidos & conditioni tantum ſervili conſentaneos hauſerat: ideoque par erat, ut Deus leges conderet omnem fœditatem & ſpurcitiem ablegantes, eoſque ad munditiem & morum elegantiam non doctrina tantum ſed lege & religione devinciret. Æquum erat, ut Iſraelitæ, jam in Dei familiam aſciti, ſe decenter tractare diſcerent, ut animos ſerviles indies exuerent, & ad mores homine liberali & ingenuo dignos inclinarent, nec mores, cibos, veſtes, aut furnos, immundos, utpote ſervitutis Ægyptiacæ monumenta, retinerent.

(2°.) DEUS leges haſce tuliſſe putetur, ut munditiæ atque immunditiæ menſuras, vagas antea & incertas, figeret, eaſque magis in arctum cogeret. Nam, obſervante [d] *Scaccho*, apud idololatras, non tantum perſonæ, ſed etiam loca, civitates, religiones, provinciæ, animalia, agri, prædia, poſſeſſiones, exercitus, vaſa inſenſibilia, veſtes, lecti, ſedilia, & pleraque alia, immunda cenſebantur, niſi aqua purificata fuiſſent: Deus autem, ut lenitatem ſuam commendaret, & ſuos a cultu tam oneroſo liberaret, homines tantum & [e] res in hominum uſu verſatas, immunditiæ capaces & pollutionis legibus ſubditas eſſe voluit. [f] *Maimonides* itaque, pollutionis & purificationis legem memorans, inquit, *lex hæc – nulla alia de cauſa venit, quam ut minuat cultus & labores* circa res ſacras: *& ſi quid ſit, quod moleſtiam & defatigationem aliquam habere videtur, id non aliunde provenit, quam ex eo, quod nos ignoremus ritus & conſuetudines in illis temporibus uſitatas.*

(3°.) VERISIMILE eſt, Deum leges aliquas de vaſorum immunditiis inſtituiſſe, in remedium dogmatis aut moris ſuperſtitioſi tunc temporis invaleſcentis. In hac ſententia me non parum confirmat D. Thomas: nam ille, de lege loquens, qua [g] *vas*

a *Lev.* 15. 12. b *Lev.* 11. 31, 32, 33, 34. *&c.* c *Lev.* 11. 35. d *Myrothec. P.* 2. *c.* 30. col. 432. e *Levit.* 11. 32. f *Mor. Neb.* P. 3. *c.* 47. g *Numb.* 19. 15.

SECT. IV. *non habens operculum & ligaturam desuper*, immundum decernitur; [a] *erat*, inquit, *hoc præceptum ad declinandum idololatriam:* crediderunt *enim idololatræ, quod si mures & lacertæ, vel aliquid hujusmodi, quæ* dicabant *idolis, caderent in vasa vel in aquas, quod essent Diis gratiosa. Adhuc etiam aliquæ mulieres vasa dimittunt discooperta, in obsequium nocturnorum numinum quæ* Janas *vocant.* Ne quid itaque superstitionis hujus antiquæ Judæorum moribus adhæreret, Lege sancitum est, ut vasa omnia sine operculo relicta, pro immundis [non sacris, aut Numini *gratiosis*] haberentur.

(4°.) DEUS hujusmodi leges tulisse videtur, ut sanctuarii sui dignitatem & honorem integrum & illæsum conservaret. Observationi obvium est, Deum, quo rerum sacrarum honori caveret, instituisse, ut omnia cultum suum spectantia munditiæ quæsitissimæ speciem gererent. Nam personæ omnes levi aliqua immunditia laborantes, a sacris participandis arcebantur: Dei altare mundorum tantum animalium sanguine tingebatur: animalis immolati cineres [b] *in locum mundum*, ex præscripto legis, efferebantur: sacerdotibus non nisi mundis tabernaculo ministrandi licentia concedebatur: *aqua purificationis* [c] personæ solummodo mundæ ministerio in immundum spargebatur: templum ab omni sorde & immunditia purum servabatur, [d] Levitarum opera, quibus illud verrendi & sordes efferendi munus imponebatur. Ideo vero tam solicite curatum est, ut mundities & vet. Testamenti cultus tam arcto nexu jungerentur, ut sacra Dei, decore & modeste tractata, majore in pretio & honore haberentur. Est itaque veteris illius oeconomiæ rationi & usui consentaneum, ut censeamus, Deum ideo præcepisse, ut vasa omnia, in quæ mus aut lacerta cecidisset, ab usu communi tanquam polluta rejicerentur, ne quid inde labis haurirent Israelitæ, cum Deo & sacris communionem habituri. Nam ideo de corporis munditie se tam solicitum præbuit summus legislator, ut ad sanctuarium & sacra, labeculæ cujusvis immunes accederent Israelitæ, eaque reverenter haberent & modo sanctitati suæ singulari consentaneo.

(5°.) DEUS has leges jussisse putetur, ut earum observatio signum & symbolum esset, quo Judæi testatum facerent, se Deum verum, illum ipsum qui eos ex Ægypto liberasset, pro Deo habere & sancte venerari. Nempe seculo illo, religio profana mundum pene universum insidebat, & Dii varii, pro variis hominum ingeniis, vulgo & passim colebantur. Usus itaque & rerum conditio postulavit, ut Deus leges conderet, quarum observatio esset χαρακτηριστικὴ, & nota quasi propria qua Dei sancti cultores innotescerent, & a Deorum falsorum cultoribus aperte discriminarentur. Varias immunditiæ leges eo consilio datas fuisse, satis intelligitur e legislatoris ipsius verbis, cum primum leges illas instituisset: [e] *ne polluatis animas vestras in omni reptili quod movetur super terram: ego enim* sum *Dominus qui eduxi vos e terra Ægypti, ut essem vobis in Deum: sancti eritis, quia ego sanctus* sum. Quasi dixisset Deus, "ille ego, qui tam "insigni beneficio [redemptione scil. ex Ægypto] vos devinxi mihi, & in opere illo "peragendo tam stupenda divinitatis & potentiæ meæ documenta præbui, leges hasce "de rebus & animalibus immundis dedi, ut earum observatione vos me unum pro "Deo & Domino habere significetis. Sum enim ipse Deus *sanctus*, & naturæ meæ "puritate atque excellentia singulari a quovis impuro gentium numine longe sepa-"ratus. Cum itaque ab omni pollutionis specie cavetis vobis, sanctitatis meæ imagi-"nem quandam gerere, eamque (pro ingenii vestri crassioris modulo) reddere vide-"amini. Gentiles, qui spiritus immundos pro Diis habent, eorum naturam ritibus "immundis & spurcitie plenis exprimere student: & consentaneum est, ut vos *sanctum* "*Israelis*, redemptorem vestrum, colere, moribus ab omni fœditatis specie remotis, & "puritatem meam aliquatenus imitantibus, indicetis.

(6°.) LEX omnia reptilia quæ viscosam & fœtidam quandam humiditatem intra viscera gestant & in cute demonstrant, immunda decrevisset; adeoque legis ipsius ratio postulavit, ut liquores aut vasa reptilium eorum tactu contaminata pro immundis haberentur. Eidem legi consonum erat, ut vasa lignea vel ærea, tactu reptilium eorum impurata, aqua vel igne mundarentur; vasa fictilia, utpote vilioris pretii, frangerentur; liquores autem effunderentur, quod in munditiem suam pristinam nec aqua vel igne commode restituendi. Adeo ut, si rem totam probe & ex ratione judicemus, hæc vasorum immundities non minus e reptilium immundorum natura, quam sanctione legis, fluxisse videatur.

(7°.) MOSES hanc rerum immunditiem statuisse videtur, ut hac ratione Judæi a

a 1ª. 2. Qu. 102. *art.* 5. p. 331. b *Lev.* 6. 11. c *Num.* 19. 19. d *Nam fuisse dicuntur* על טהרת ἐπὶ τὸν καθαρισμὸν, (*uti* LXX) 1 *Par.* 23. 28. & 2 *Par.* 29. 12, 15, 16. e *Lev.* 11. 44, 45.

Genti-

Gentilium conſortio & convictu ſejuncti viverent, nec frequens cum peregrinis commercium cultui & mori peregrino feneſtram aperiret. Judæos enim eodem cum Gentili, ſtrato, ſtragulo, furno, vaſe, & liquore uti, legum religio prohibebat; ne forte pollutionis aliquid iis adhæreret, & inde moleſtæ purgationis occaſio naſceretur. Lex de rerum immunditiis Judæos a gentium ſocietate ſeparabat, cum a re quavis immunditie legali tacta pollutionem haurire poſſent, haud adeo facili opera eluendam. Huc alludere videntur, ſic ab [a] Apoſtolo citata, [b] Prophetæ verba: Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε· Deus autem ideo Judæos a Gentilibus, legibus hiſce, tanquam vallis & ſepimentis, ſeparari voluit, ne Judæi ſuperſtitionis ethnicæ contagionem haurirent, ſi commercia frequentia cum Gentibus exercerent.

(8°.) ISRAELITÆ [c] *gens ſancta* erant, & Deo, præter cæteras gentes, peculiari ratione ſeparati. Deus itaque vaſa omnia reptilium immundorum caſu temerari, & a gentis illius uſu ſeparari, voluit; ut diſciplina illa *ſanctitatis* ſuæ ſignum & ſymbolum eſſet, eamque ad eorum memoriam ſæpiſſime revocaret. Hanc rationem eo ſolidiorem habeo, quod Judæi ſimul & Chriſtiani fateantur, leges rerum & animalium munditiem aut immunditiem ſpectantes, ſanctam Hebræorum gentem unice tenuiſſe. Ideo vero Deus tot *ſanctitatis* ſuæ monimenta præbuit Iſraelitis, ut eorum animis nunquam excideret, ſed eos officii ſui commonefaceret; & exprobraret, ſi forte quicquam ab eorum ſanctitate alienum perpetrarent.

HÆC ſi quis paulo altius & cogitatius expendat ſecum, facile percipiat, rationes non leves fuiſſe, cur Deus de rebus hiſce minutis leges ferret, & earum obſervationem ſtrictius exigeret, quamvis earum obſervatio cum populi ſui damno non levi ſæpiſſime conjungeretur.

CAP. XII.

Legem idololatriæ progreſſum inhibuiſſe, Zabiorum ritus & inſtituta prohibendo.

SECULO illo quo Moſes ad Hebræos, ſub ſervitutis Ægyptiacæ jugo fatiſcentes, redemptor mittebatur, Zabiorum ſuperſtitio longe lateque propagata eſt, & totus pene mundus ingemuit, ſe factum Chaldæum & Ægyptium. Horum Zabiorum mentio frequens occurrit apud Maimonidem, eo in libro quo legum Moſaicarum rationes & origines inveſtigare ſtudet, & [d] *multarum legum rationes ei, ex cognitione fidei, rituum, & cultus* Zabiorum, *innotuiſſe* dicit. Quemvis itaque literaturæ ſacræ vel profanæ ſtudioſum juvabit proculdubio, horum Zabiorum, nomen, originem, ritus, libros a Maimonide memoratos, leges etiam eorum ritibus oppoſitas, penitius intelligere. Atque id a me jam poſtulat ſermonis inſtituti ſeries, ut circa Zabios illos, & præcepta legis eorum moribus oppoſita, ſtylum exercerem. Cum autem hoc argumentum tam fœcundum ſit, & explicationem non interruptam poſtulet; illud ſeparatim, libro ſecundo, tractare conſultum duxi, ne ſermo prolixior rerum ordinem & methodi perſpicuitatem perturbet & interpellet.

IN præſenti, ſat erit monuiſſe, Zabios illos fuiſſe perditiſſimis moribus idololatras, aſtrorum, dæmonum, idolorum, mortuorum etiam cultui, ritibus inſuper & artibus huic cultui connexis admodum & proxime cohærentibus, addictiſſimos. Sciendum eſt etiam, Zabiorum eorum ritus & dogmata, tanquam zizania, ſcientiæ divinæ triticum, pene per orbem terrarum, ſuffocaſſe, & in morem (ne dicam, & religionem) ubique locorum, tunc temporis abiiſſe. Deus itaque, ut huic ſeculi morbo ſe paſſim diffundenti occurreret, & Iſraelitas ſuos a ſuperſtitionis illius ſcabie puros & intactos conſervaret; leges & ritus haud paucos inſtituit, qui Zabiorum ceremoniis & inſtitutis adverſa fronte repugnabant. Et proculdubio, ſi ritus eorum perſpectos haberemus, lux magna plurimis affulgeret, in obſcuro jam ſitis, Hebræorum legibus, quæ ideo tradebantur, ut Zabiiſmi tunc late regnantis curſum remorari poſſent.

UBERRIMI hujus argumenti primitias quaſdam jam exhibuimus, plenam meſſem, ob rationem modo dictam, libro proximo reſervandam arbitrati. Eo itaque, bona ſua cum venia, lectorem amandamus.

a 2 *Cor.* 6. 17. b *Jeſ.* 52. 11. c *Exod.* 19. 6. d *Mor. Neb.* P 3. c. 29.

1 In *Codice Borneri,* ἐξέλθατε — *Cod. Nov. Col. Oxon.* & | ta *MS. Alexandr.* ἐξέλθατ· — *Exempl. Vatican.* αὐτῆς. *Edit. Codd. Leiceſtrens.* & *Lanfranc.* ἅπτησθε· & *Jeſ.* 52. 11. Jux- | *Complut.* αὐτᾶ. — *Vatican.* ἅψησθε· *Alex.* ἅπτοῦ·

CAP. XIII. XIV.

CAP. XIII.

Ritus aliquos longo uſu receptos reformando, eoſque ad Dei ipſius cultum transferendo.

NONNULLIS ante legem ſeculis, Diaboli fraude, traditionis incertitudine, temporum ruditate, & hominum natura religionum novarum avida, res ita comparatæ ſunt; ut doctrina de Deo cultuque ſuo a patriarchis tradita miſere corrumperetur, & religio quædam e variis ceremoniis [antiquis, novis, ſanis, inſanis] conſarcinata paſſim obtineret. Cum itaque Deus *gentem ſanctam* condere, & collapſum nominis ſui cultum ad nitorem & puritatem priſtinum reſtituere, ſtatuiſſet; ritus omnes, aut ſua natura corruptos, aut impuris Dæmonis orgiis ita conjunctos & proprios ut luſtrari non poſſent, penitus abolevit: ritus autem non paucos, nullo vitio notatos, & gentium (forſan & Patrum) antiquorum uſu cohoneſtatos, in legem cultumque ſuum recipere non dedignatus eſt. Quicquid erat in cultu olim recepto τῷ πονηρῷ κόσματι, Deus e medio ſuſtulit: ritus autem innocuos, quibus uſus gratiam apud plebem fecerat, ipſe toleravit, & legis ſuæ ſanctione cohoneſtavit. Ritus haud paucos antiquitus uſitatos in novam quaſi formam finxit Deus, ut plebis animos quos ratio non potuit, uſus aut divina συγκατάβασις cultui ſuo conciliaret. Si leges & ſacrorum ritus divinitus inſtituti rigidæ ſolummodo poteſtatis imaginem prætuliſſent, & Deus nihil omnino populi rudioris affectibus aut moribus indulſiſſet; veriſimile eſt, eos Dei legem, utpote nova tantum & inopinata præcipientem, rejicere voluiſſe.

UT hæc omnia lectoris animo facilius illabantur, probare debui, 1°. Deum, cum legem daret, cultus antiquitus uſitati ritus & inſtituta non pauca toleraſſe, & in cultum ſuum tranſtuliſſe, ut ſeipſum populi moribus & affectibus accommodaret. 2°. Συγκατάβασιν illam, ad idololatriam abolendam, momenti plurimum habuiſſe. Sed non eſt conſilii mei, hæc & alia cum jam dictis conjunctiſſima hic ſtylo diffuſiore proſequi, ne prolixitas argumenti ſermonis mei ſeriem atque ordinem nimis interrumpat. Ideo vero viſum eſt, hujus, prout & ſuperioris argumenti, lectori quaſi primitias tradere; quod ordo mihi propoſitus exigat, ut pauca ſaltem de utroque ſubjecto prælibarem, & ad legis intelligentiam non parum conducat, ut partium ejus omnium ſcopus & connexio, hoc primo in libro, tanquam brevi tabella, ſimul ſpectanda proponantur.

CAP. XIV.

Legem ceremonialem idolis obſtitiſſe, ritus moleſtos & oneroſos admodum inſtituendo.

UT hoc argumentum eo clarius evadat, & intellectu facilius; quæ jam dicenda veniunt, hoc ordine diſponenda cenſui.

PRIMO: variis rationibus evincam, legem ritualem Iſraelitis oneroſam extitiſſe.

OSTENDAM ſecundo: quo reſpectu lex ea tam gravis erat & oneroſa.

TERTIO: legem eam, quatenus oneroſam adeo, obſtaculo fuiſſe idololatriæ, & ad eam profligandam non parum virtutis habuiſſe.

QUARTO: argumentis ex adverſo pugnantibus brevi ſatisfaciam.

SECT. I.

Multis argumentis evictum eſt, legem ritualem Judæis oneroſam extitiſſe.

Legem ritualem Judæis eſſe oneroſam variis argumentis probatur.

METHODUS propoſita id inprimis efflagitat, ut variis evincam argumentis, leges Hebræorum rituales iis oneris & moleſtiæ non parum attuliſſe. Hoc ut eo nervoſius efficiam & expeditius, veritatem præſentem duplici argumentorum genere, *teſtimonii*, nimirum & *exemplis*, ratam & firmam, faciam.

MEARUM partium eſt primo, veritatem hanc variis teſtimoniis aſſerere, & extra aleam dubitandi ponere. Eam itaque, Chriſti Domini, Prophetarum, ſacerdotum Judaicorum, S. Pauli. Apoſtolorum omnium, Judæorum veterum, Chriſtianorum denique fide Chriſti nuper imbutorum, teſtimoniis, bene firmam & munitam reddam.

PRI-

PRIMO: Chriſti Domini teſtimonium aſſertioni meæ fidem indubitatam afferat. Nam e Domini noſtri verbis, quæ S. Matthæus memoriæ prodidit, intelligere licet, legem Moſaicam multum oneris & moleſtiæ continuiſſe. Ea vero ſic interpres vulgatus latine reddidit: [a] *venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego* [1] *requieſcere faciam vos. Tollite jugum meum ſuper vos,* ——— *& invenietis requiem animabus veſtris. Jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve.* Verbis illis inſunt multa, quæ facile ſuadeant, Chriſti ſermonem de iis interpretandum eſſe, qui ſub legis Moſaicæ jugo & onere ſuſpirare ſolent, & ad libertatem anhelare. SECT. I. Teſtimonio Chriſti:

NAM (1°.) Sententiæ meæ non parum favent ea verba, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, *laborantes & graviter onerati*; quæ maxime quadrant cum rituum Moſaicorum onere, cui ferendo [b] pares non erant Hebræorum humeri, ſed ſub eo miſere laborabant, & pene fatiſcebant. Hæc eo propiora veritati cenſeantur, quod Salvator noſter locum [c] illum *Ieſaiæ* ſpectare videtur, ubi Propheta, ſub imagine *Sionis* & *Hieroſolymæ* in majorem libertatem olim aſſerendæ, liberalem & ingenuum eccleſiæ Chriſtianæ ſtatum ſic prænunciavit, Καὶ ὁ μὴ [2] εἴπῃ ὁ λαὸς ὁ οἰκῶν, κοπιῶ· ſic enim (ſi recte conjicio) LXX Prophetæ mentem explicant, potius quam interpretantur. Et ſi hæc explicatio pro vera habeatur, tunc locus ille ſenſum repræſentabit cum contextu magis cohærentem quam verſio Anglicana, *and the inhabitant ſhall not ſay I am ſick.*

(2°.) SENTENTIA mea cum ſenſu vocum earum, *jugum meum in vos tollite, nam jugum meum ſuave & onus leve*, maxime conſentire videtur. Hic enim *Chriſti jugum & onus* ejus, oneri & jugo illi ex adverſo ponitur, quod ægre ferebant Hebræi, quodque tædium iis & moleſtiam non levem exhibebat. Cogit autem locus ille [d] S. Johannis huic parallelus, cogit inſuper [e] uſus ſcripturæ, ut *onus* & *jugum* de Chriſti mandatis intelligamus; & *onus* illud hic tacitam ἀντίθεσιν Moſis mandatis, utpote longe gravioribus, continere ſentiamus. Hoc in animum eo promptius induco meum, quod Chriſti ζυγὸς hic χρηστὸς, & illius φορτίον hic ἐλαφρὸν, appelletur: [f] χρηστὸς autem *benignum, bonum, utile*; ἐλαφρὸν etiam, φορτικὸν, *leve, portatu facile*, denotare; norunt omnes qui græca literatura vel leviter imbuuntur. Quid autem Chriſti *jugum* & *onus* attributis hiſce cohoneſtatur, niſi ut a [g] *jugo ſervitutis* Moſaicæ (quod nec [h] χρηστὸν erat nec [i] ἐλαφρὸν) aperte diſcernatur, eique longe præferatur?

(3°.) VOCES illæ ſequentes (*& requiem animabus veſtris invenietis*) textum hunc de perſonis rituum Legalium onere preſſis & obrutis interpretari ſuadeant. Nam voces illæ, penitius intellectæ, hunc ſenſum exprimere videntur: "leges quas ipſe fero, "non tantum leviories & humanæ naturæ gratiores ſunt, iis quas dedit Moſes; ſed "mercedem poſt ſe trahunt multo ampliorem, & præmio cuivis in lege Moſaica me"morato longe præferendam. Leges enim a Moſe ſancitæ *corporibus* tantum obtem"perantium requiem attulerunt: ipſe vero ſancte polliceor, eos omnes qui jugum "meum ſubeunt, & legibus meis obſequium præſtant, requiem *animabus* eorum re"perturos.

(4°.) IPSA textus obſcuritas (pene dixeram) affectata, ſententiam meam probabilem reddit & rationi conſentaneam. Nam phraſes illæ, *venite ad me*, κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, *tollite jugum & onus meum, ego reficiam vos*, & affines aliæ, ſenſum tam obſcurum & incertum præ ſe ferunt; ut, ex interpretum ordine, *vel duo vel nemo* textus hujuſce mentem & ſenſum hactenus aſſecutus ſit. Quidam enim de jugo Satanæ, nonnulli de jugo peccati, alii de onere conſcientiæ, reatus ſenſu tactæ, alii aliter, hunc locum interpretantur. Quid autem Dominus, requiem a legis onere diſcipulis ejus promiſſurus, huic rei caliginem quandam obduceret, & verbis tam incerti ſenſus uteretur; niſi ut odium & invidiam Judæorum declinaret, qui legem ſuam, æque ac templum, credebant in æternum duraturam? Deinde: *plenitudo temporis* nondum advenerat, qua leges Moſaicæ ceſſare, & hæc Chriſti promiſſio complementum ſuum accipere, debuerunt: æquum itaque fuit, ut Chriſtus, de rebus hiſce futuris agens, verbis obſcurioribus, prophetarum ritu, loqueretur.

(5°.) HINC etiam ſententia mea nonnihil firmitatis hauriat, quod immunitas a rituum Moſaicorum onere [k] χάρις τῦ εὐαγγελίυ *Evangelii gratia*, & [l] *libertas* ad Chriſtum

a S. *Mat.* 11. 28, 29, 30. b *Act.* 15. 10. c *Jeſ* 33. 24. d 1 *Jo.* 5. 3. e 1 *Reg.* 12. 4. *Act.* 15. 10, 28. *Rev.* 2. 24. f *Rom.* 2: 4. 1 *Pet.* 2. 3. g *Gal.* 5. 1. h *Heb.* 7. 18. i *Act.* 15. 10 k *Rom.* 6. 14, 15. l *Gal.* 5. 1.

1 *Requieſcere faciam*, apud *Vulgat. Edit.* SIXT. V. & CLEM. VIII. *reficiam.*
2 Juxtà *Exemplar Vatican.* εἴπωσι, quod *Edit. Aldin.* deeſt. — *Vatican.* λαὸς ἐνοικῶν, κοπιῶ — deeſt *Edit. Complut.*

 aucto-

SECT. I. auctorem referenda, non ſemel appelletur. Magnam autem apud me gratiam inibit, qui me docebit, cur immunitas illa, *Evangelii gratia*, & *libertas* a Chriſto donata, nuncupetur; niſi locus e [a] S. Matthæo jam citatus, eo quo dixi ſenſu capiendus ſit, & de gravi illo rituum Moſaicorum jugo (a quo per illa Chriſti verba liberamur) intelligendus.

Prophetarum: SECUNDO: prophetarum etiam teſtimonio, veritas cui firmandæ jam ſtudeo, ſtabiliri poteſt. E prophetis enim proclive eſt intelligere, ritus lege præſcriptos, *Deo ſimul & populo* moleſtos & oneroſos extitiſſe. *Deo* ipſi: dicit enim, apud prophetam, [b] *ſe calendas ipſorum & dies feſtos faſtidire*, & ritus ipſorum tanto oneri ſibi eſſe, ut ea *ſuſtinens laboraret*. *Populo* in ſuper hujuſmodi ritus tædium & moleſtiam peperiſſe, colligere licet ex ejuſdem prophetæ teſtimonio, *Cap.* 50. 4. Ubi propheta, Chriſti perſonam ſuſtinens, dicit, ſe a Deo *linguam eruditorum* accepiſſe, *ut ſciret opportune loqui* יעף—את *laſſo*, vel, præ virium defectu, requiem *ſitienti*. Et alibi, ſub Chriſti perſona loquens, dicit, *ſpiritus Domini* eſt *ſuper me, eo quod unxerit me Dominus, — ut prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem.* i. e. exponente [c] Vatablo, "ut liberarem "eos qui capti ſunt peccatis, & vinctis ſub legis ceremoniis promulgarem apertionem "carceris. Atque eo ſpectare videntur hæc Apoſtoli verba ad Romanos, [d] *nunc autem ſoluti ſumus a lege,* [1] *mortui ei in qua*, tanquam vincti in carcere, *detinebamur.* Alia prophetarum teſtimonia alibi opportunius in medium allaturus ſum.

Sacerdotum Judaicorum: TERTIO: ſententia mea concordi *ſacerdotum Judaicorum* ſuffragio confirmari poteſt. Cum enim ſacerdotes illi miniſteria ſua bene loti & maculæ cujuſvis expertes præſtare, victimas etiam nullo vitio vel labe notabiles offerre, tenerentur; cum etiam hujuſmodi religio curioſa ſæpius in orbem rediret, negotii ſimul & ſumptus quotidiani materiam adminiſtrans; eam ſatietatem tædiumque ſacerdotum genti creavit, ut exclamare non dubitarent, מחלאה [e] [πίς] [f] μόχθος, [2] (ita vox redditur a LXX) *quæ defatigatio quæ moleſtia eſt illa*, cui tolerandæ nulla patientia par eſſe poteſt.

S. Pauli: QUARTO: partes meas non parum confirmat frequens *Apoſtoli Pauli* teſtimonium. De Moſaicis enim inſtitutis agens, de iis loquitur tanquam oneribus quæ Judæis [g] *imponebantur:* nam Legis λατρείαν ſtetiſſe dicit, μόνον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς, καὶ [3] δικαιώμασι σαρκὸς, μέχρι καιροῦ διορθώσεως [4] ἐπικείμενα. De tota lege rituali contemptim loquitur, ad *Galat.* 4. 3. ubi ait, *nos cum eſſemus* νήπιοι *infantes, ſub elementis mundi* ἡμεν δεδουλωμένοι *eramus in ſervitutem redacti.* Et *cap.* 5. 1. Auctor eſt Galatis ut immoti *ſtarent in libertate qua Chriſtus eos liberaverat*, nec *ſe jugo ſervitutis*, lege nempe ceremoniarum, *implicari* paterentur. Et [h] *Cap.* 2. de falſis fratribus agens, qui ſubdole faciebant omnia, ut legem ritualem in locum & ſtatum priſtinum reſtituerent; *ſubintroierunt*, inquit, *explorare libertatem noſtram,* —— *ut nos in ſervitutem redigerent.* Ut hoc argumentum ad pauca redeat: S. Paulus totam ad Galatas epiſtolam eo conſilio ſcripſiſſe putetur, ut inſtituta ritualia deſcriberet, tanquam elementa jejuna, ad ætatem eccleſiæ puerilem & ſervilem accommodata; ut eos, Judaizandi inſania miſere laborantes, ad ſenſum ſaniorem revocaret.

S. Petri & Apoſtolorum: QUINTO: ſententia mea novum pondus acquirat a conjuncto *S. Petri* & Apoſtolorum teſtimonio. Cum enim nonnulli, Gentiles qui nomina ſua Chriſto dederant, ad circumciſionem ſubeundam & Legis ritus obſervandos, devinctos affirmarent; S. Petrus, ſuum & Apoſtolorum ſenſum exprimens, ex adverſo reſpondit, [i] *quid tentatis Deum, imponentes jugum*, rituum nempe, *ſuper cervicem diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus?* Et paucis interjectis, de ritibus abolendis [k] decretum eſt, ne Neophyti, oneris Moſaici gravitate deterriti, a Chriſto deſciſcerent, & ad ethniciſmum degenerarent. Ut expediam paucis: utraque illa dictio, ζυγὸς & βάρος, quam Chriſtus legibus ſuis leniter accommodavit, ab Apoſtolis, de *Moſis* inſtitutis a gentibus, uſurpatur. Eo enim ſpectat phraſis illa ἐπιθεῖναι ζυγὸν *jugum imponere* Act. 15. 10. & ἐπιτίθεσθαι βάρος *onus imponere.* quæ nobis occurrit *verſ.* 28.

Judæorum veterum: SEXTO: ritus Moſaicos moleſtiis haud paucis homines olim affeciſſe, *Judæorum veterum* teſtimoniis evinci poteſt. Eos enim rituum Moſaicorum apparatum oneroſum

a *Gal.* 11. 28. 29. b *Jeſ.* 1. 14. c *Schol.* in *Jeſai.* 61. 1. d *Rom.* 7. 6. e *Mal.* 1. 13.
f In *Exod.* 18. 8. g *Heb.* 9. 10. h *Cap.* 2. 4. i *Act.* 15. 10. k *Com.* 19. & 28.

1 Ἀποθανόντος *mortua* ſcil. *lege.*
2 *Mal.* 1. 13. LXX reddunt מחלאה παῦπε ὁκ καλῶπαθείας ἐσί. *Editio Complut.* Hebraica rectius vertit ὡδὲ παῦπε &c.
3 Apud *Cod. Alexandr.* (male autem) legitur δικαιώματα.
4 Juxta *Veleſii lectiones ex ſedecim manuſcriptis*, ἐπικειμένοις.

exiſti-

exiſtimaſſe, ſatis e prophetæ verbis datum eſt intelligere; [a] *non te ſervire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure: non emiſti mihi calamum argento*, &c. Hæc enim verba hunc ſenſum videntur in imo continere: "tu quidem exiſtimas oblationes meas, "ſumptu graves, & negotii plenas; teque *thus* & calamum mihi offerendum, argento "& labore non levi comparare; adeoque cultum meum admodum oneroſum extare, "& tibi moleſtiam faceſſere non facile tolerandam. Te quidem laſſum & fatigatum, "nec injuria, quereris: at longe abes a vero, ſi fatigationis hujuſce culpam in Deum "conjiciis. Totum hoc malum tibi ipſi triviſti, cujus ingenium moreſque cultum ma- "gis liberalem & ingenuum minime paterentur. Contumaciæ tuæ indomitæ tribuen- "dum eſt unice, quod jugum tam grave cervicibus tuis imponatur. Ad hanc veritatem firmandam inſerviat etiam parabola de operariis in vineam conductis, qui tacito [b] murmure Domini gratiam improbabant, quod laborem inæqualem æquali mercede remuneraverat; *dicentes, hi noviſſimi unius horæ laborem vineæ impenderunt, & tu illos nobis pares feciſti qui portavimus onus & æſtum diei.* In hac autem parabola, tanquam in ſpeculo, contemplanda proponitur oeconomiæ divinæ ratio & ordo in Judæorum & Gentilium rebus adminiſtrandis. Cum utriſque ſcilicet ex pari egit, & [c] *nihil diſcriminis inter nos & illos poni voluit.* Hanc autem paritatem Judæi prorſus inæqualem exiſtimabant, & eam æmulis oculis intuebantur; quod nempe Gentiles, ſub noviſſima tantum mundi ſecula, Dei vineam ingreſſi ſint; ipſi vero a prima pene mundi naſcentis origine, in Dei vinea deſudaverint; & cultus admodum operoſi & ſervilis onus, una cum perſecutionis æſtu ſub legibus ethnicis, ad ſeculi veſperam toleraverint. SECT. I.

SEPTIMO: his omnibus accedant σύμψηφα Chriſtianorum ad fidem Chriſti nuper converſorum teſtimonia. Cum enim ſynodus Hieroſolymæ coacta, varia Legis inſtituta prorſus irrita declaraſſet, aut ea ad quatuor ſolummodo præcepta reduxiſſet; Chriſtiani [d] gaudio non exiguo perfuſi dicuntur, & Gentiles ad fidem Chriſtianam ſe frequentiſſime receperunt. Hoc autem argumento non obſcuro eſt, Chriſtianos antiquos legem ritualem onus eorum humeris formidandum exiſtimaſſe, & immunitatem ab illius moleſtiis in lucro poſuiſſe: aliter enim non conſtat ratio, cur decretum [e] illud Apoſtolicum, quod immunitatem illam ratam fecit, tanti æſtimarent, & evangelium quod ritus illos oneroſos abrogavit, tam libenter amplecterentur. Et Chriſtianorum:

METHODI mihi præſcriptæ conditio requirit proximo, ut veritatem ſupradictam exemplis aliquot e lege depromptis magis ratam faciam & fidei conſentaneam. Hic autem ſi inſtituta quævis oneroſa & negotii plena, lege contenta in medium adducerem; neceſſe eſſet ut totam pene legem tranſcriberem, & lectori moleſtiam ægre ferendam exhiberem. Sed non ea eſt argumenti mei dignitas aut obſcuritas, ut uſui eſſe poſſit in veritatis hujuſce probatione tam ſollicite laborare. Propoſito meo & lectori conſulto ſatisfactum erit, ſi ritus & inſtituta quædam proferam, quæ præ cæteris oneri fuiſſe, & Iſraelitis moleſtiam maximam creaſſe, videantur. Hic itaque Idem probatur exemplis e Lege depromptis,

PRIMO & ante alia, religionis Judaicæ ſigna (ſabbatum nimirum & circumciſio) memorari debent. Sabbati rigores Judæorum animos irritaſſe, & eorum patientias non leviter exercuiſſe, conjicere licet e ſcripturis illis e quibus apparet eos a ſabbati violatione non niſi poſt ſera ſecula cohibere potuiſſe: ex iis etiam ſcripturæ locis quibus interdictum eſt a [f] ſedibus eorum in ſabbato removere, [g] ignem accendere, [h] ligna paucula colligere, quicquam cibi coquere, vel (ut rem paucis exprimam) [i] *vias ſuas facere, vel voluntatem propriam invenire*, vel ſecundum voluntatem ſuam *loqui*, manum inſuper a quovis opere ſervili cohibere. Sed Iſraelitis ſabbato paulo gravior acceſſit circumciſio, ſi verbis Judæi ſatis experti niti liceat; [k] *circumciſionis actio ita comparata eſt, ut nemo vel ſibi vel liberis ſuis, niſi propter fidem & religionem, eam ſit facturus. Nam non eſt* levis aliqua *cruris laſio vel brachii aduſtio, ſed res duriſſima* & difficillima, nec ſine vitæ diſcrimine quandoque ſubeunda. Præ metu itaque circumciſionis, multi e gentilibus ad legis Judaicæ jugum ſubeundum adduci minime potuerunt. *viz.* Sabbato & circumciſion:

SECUNDO: leges & ritus circa rerum & perſonarum immunditias inſtituti non parum moleſtiæ & ſolliciti timoris Iſraelitis attulere. Lectori tædium non leve faceſſerem, ſi immunditias omnes lege memoratas, una cum omnibus expiandi ritibus lege præceptis, enumerarem. In præſens ad duas immunditiæ ſpecies, maxime moleſtas, (per ſeminifluum ſcilicet & mortuum contractas) digitum ſufficiat intendiſſe. Nam Rerum & perſonarum immunditiis:

a *Iſa.* 43. 23, 24. b *Mat.* 20. 11, 12. c *Act.* 15. 9. *Rom.* 3. 22. d *Act.* 15. 31. & 16. 4, 5.
e *Act.* 15. 28, 29, 31. f *Exod.* 16. 29. g *Exod.* 35. 3. h *Num.* 15. 32. i *Iſa.* 58. 13.
k *Maimon. Mor. Neb.* P. 3. c. 49.

SECT. I. fluxus seminis, a morbo vel debilitate vasorum ortus, non tantum hominem ipsum per [a] septem dies contaminavit, sed ipsius lecto, stragulis, vestibus, lecti socio; sed & ipsis equi ephippiis, immunditiem affricavit, & contagionis aliquid ad res & personas omnes a seminifluo tactas propagavit. Interea temporis, immundus ipse ab accessu ad tabernaculum, & externo Dei cultu, tanquam ἀμύητος, longe arcebatur. Nec minor immunditia, vel minore negotio purganda, quæ a mortui cadavere dimanavit. Ita nempe lex habet, hujus immunditiæ rationem explicans; [b] *quum* quis *mortuus fuerit in tabernaculo, quicunque ingressus fuerit tabernaculum, & quicquid fuerit in tabernaculo, — immundus erit septem diebus. Omne item vas apertum, super quo non fuerit operculum* adjunctum, *immundum erit. Quicunque præterea tetigerit in superficie agri occisum gladio, vel mortuum, aut os hominis, aut sepulcrum, immundus erit septem diebus.* Si quis autem hujusmodi pollutionem contraxisset, &, nondum ritu præscripto lustratus, ad tabernaculum & sacra se contulisset; ille tabernaculi sanctitatem violasse censebatur, & sententia capitis in frontis tam perfrictæ peccatorem lege ferebatur. Quanta vero *defatigatio* legis hujus observatio Judæis erat, non difficulter intelligatur; cum immundities illa frequenter accideret, & non nisi ritibus operosis, & post moram septem dierum, expiari posset. His accedat, quod Hebræi pollutionem hujusmodi funebrem evitando vix essent; cum naturæ jura sæpe postularent ut necessariis suis officia suprema præstarent, iisque decumbentibus pie ministrarent. Adeo ut inter legem naturæ hujusmodi pollutionem quandoque negligere præcipientem, & legem Mosaicam, eam omni studio fugere docentem, medii & quasi crucifixi non raro viderentur.

Legibus ad Naziræatus religionem latis:

TERTIO: leges ad Naziræatus religionem dirigendam latæ, maximæ [c] molestæ & rigorosæ fuisse censeantur. Singulas enumerare longum est, & minime necessarium, cum cuivis legem consulenti obviæ sint. Observare tantum liceat, quid facto opus erat, si forte pollutio Naziræo contigisset, quæ nulla diligentia præcaveri potuit. Si quis e Naziræorum ordine in domum funestam sciens intulisset, vel ad mortuum accessisset; professionis suæ religionem non sine scelere graviore violaverat. En vero legis hujusce rigores, & institutа tyrannidem quandam sapientia, si κατ' ἄνθρωπον judicemus. Quamvis enim quis [d] morte tantum repentina juxta Naziræum caderet, quæ (nostro forte judicio) errorem omnem excusare posset; Deus tamen immunditiem inde natam expiari jubet, & quicquid temporis a voto susceptо præterierat pro nihilo habet, nec in rationem venire patitur: præceptum est etiam, ut de integro votum solvere inciperet, qui nullius culpæ reatum contraxisset. Neque hic legis illius rigor sibi modum ponit: lex enim postulat insuper, ut, præter temporis jacturam, sacrificium adjiceret, quo Naziræus qui pollutus fuerat, ad novam consecrationem seipsum præpararet. Hæc omnia (quod obiter moneo) speciem quidem rigoris præ se ferre minime diffitendum est: cum autem quisque Naziræus se sponte sua consecrasset & voto plane voluntario seipsum devinxisset; nil causæ fuit, cur ille, vel alius quispiam, de rigore nimio conquereretur.

Legibus de reptilibus & animalculis,

QUARTO: leges de [e] reptilibus quibusdam, & aliis animalculis ejusdem census, multum oneris & negotii Judæis attulere. Quamvis enim hujusmodi animalcula, plane vilia, & longe infra hominis curam posita, videantur; de iis leges haud paucæ ferebantur, quæ Judæis molestiam non levem fecerunt, eosque majoris momenti rebus intentos interpellarunt. Præceptum est enim, ut non tantum horum animalium esum fugerent, verum etiam ut hujusmodi animalis immundi tactus hominem ad vesperam usque pollutum redderet. Neque hic se continuit legis rigor: nam curatum est insuper, ut [f] vas quodvis, a tali animalculo contactum, si fictile, frangeretur; si e materia quavis alia constaret, diligenter ablueretur. Jussi sunt insuper Israelitæ, si quod tale animal, in labrum vinarium cadens, illinc extinctum fuisset, non modo vinum effundere, sed vas ipsum dissipare. Sin autem in furno suffocari contigisset, vel in foco jacuisset, utrumque diruere debebant; quasi hujusmodi contagio ad res etiam sensu destitutas diffunderetur. Adeo ut leges illæ postularent, ut rebus admodum exiguis vacarent Israelitæ, & curam vigilem rebus vix cura dignis, nisi quod a Deo præceptis, impenderent.

Et ciborum differentiis.

QUINTO & ultimo: leges de ciborum differentiis Judæis graviter incubuisse censeantur. Cum enim legum illarum observatio Judæos & ethnicos ab ejusdem mensæ communione cohiberet; Judæi, tanquam ἄμικτοι & μισάνθρωποι, apud ethnicos habe-

a *Levit.* 15. 2, 3, 4, 5. &c. b *Num.* 19. 14, 15, 16. c V. *Numer.* 6. d *Num.* 6. 9, 10, 11.
e *Levit.* 11. 29, 30, 31. f *Levit.* 11. 32, 33, 35.

bantur,

bantur, qui nec leges Judaicas nec earum rationes aſſequebantur. Deinde: leges tam inopinatæ Judæos non raro gentium cachinnis & opprobriis objicebant, eo quod earum cauſa cibos nonnullos ut immundos averſarentur, quos Gentes inter menſarum ſuarum delicias habuerunt. Præterea, leges illæ de cibis immundis, non parum incommodi Judæis attulerunt: impedimento nempe fuere quo minus eorum fidem gentemque celare poſſent, cum inter adverſarios eorum infenſos verſari contingeret; & in cauſa fuere non raro quo minus rem ſuam familiarem ſatis commode promovere poſſent. Rei præſenti ſatis apte quadrant ea verba *Calvini*, de ciborum prohibitione verba facientis: [a] *fuit illa prohibitio Judæis maxime moleſta in ſuilla carne, quia ad victum apprime commoda eſt, non modo quia ſuave condimentum eſt aliis cibis, ſed quia inde minore ſumptu aluntur operarii.* SECT. II.

MULTA alia exempla jam dictis affinia ſubjungi poſſent; ea vero prætermitto, quod ſibi moram longam, & forſan ingratam, poſcant.

SECT. II.

OSTENDITUR *quo reſpectu leges illæ rituales tam moleſtæ fuerunt & oneroſæ.*

SERMONIS mei ſeries & connexio poſtulant, ut oſtendam proximo, quo reſpectu leges quas dixi rituales tam moleſtæ fuerunt & oneroſæ. Ut autem præſens inſtitutum methodice proſequar, ſermonem intra cancellos hoſce coercebo: probabo nempe leges eas, quatenus numeroſas, quatenus inutiles, quatenus ſeveras & rigoroſas, quatenus ſumptuoſas, quatenus operoſas & negotio plenas, quatenus denique novas & plerunque peregrinas, oneroſas admodum & incommodas extitiſſe. Leges rituales erant oneroſæ, quatenus

PRIMO: quatenus *multiplices* & *numeroſas*. Ita fuiſſe, non diffitetur ipſe legum auctor, qui leges eas appellat רבו ׀ תורתי [b] quæ *Vulgatus* per *multiplices leges meas* interpretatur. Conſentit *Syrus*, qui ſenſum textus exprimit per סוגאא דנמוסי *multitudinem legum mearum*, vel *leges meas multifarias*. Idem cenſuit *Kimchi*, ſic prophetæ ſenſum explicans; המצות שרבו בתורתי *Præcepta, e quibus multa ſunt*, vel *quæ multiplicantur, in lege mea*. Et ſane leges illæ rituales eo charactere non immerito notabantur, cum de minimis curarent, ab aris Hebræorum ad eorum focos & furnos pertingentes. Ipſæ leges de perſonarum, ciborum, vaſorum, lectorum, veſtium, & aliorum utenſilium, tam variæ fuerunt & multifariæ, ut verendum ſit ne ipſa earum enumeratio lectori faſtidium crearet. Ut rem longam in pauca conferam: leges illæ tam variæ fuerunt & multifariæ, ut quocunque ſe in omni vita verterent Iſraelitæ, ſemper lex hæc vel illa ritualis aures eorum vellicaret; & tota legum earum compages eos ſollicitos haberet, ne forſan (ob humanæ mentis infirmitatem) legis alicujus violatæ reatum inviti contraxiſſent. Atque hac de cauſa, [c] *lex ipſa per ſe onus erat ſatis* δυσβάςακτον, inquit Grotius, *quod nec* Judæi, *nec eorum majores, perferre* potuere, *nimirum ob ingentem numerum præceptorum, & humanæ memoriæ atque attentionis imbecillitatem.* Ne vero ea legum farrago curam anxiam injiceret Hebræorum animis, eoſque reatus ſuſpicione & pœnæ formidine cruciaret; Deo viſum eſt Expiationis feſtum inſtituere, quo gens integra, victimis aliiſque ceremoniis ſolennibus, ab omni peccato per incuriam aut errorem admiſſo quotannis abſolvebatur. Multiplices, & numeroſæ:

SECUNDO: leges illæ, quatenus *inutiles*, non minore moleſtia Judæos affecerunt. Scriptura non ſemel aſſerit, e legum ritualium obſervatione, multum moleſtiæ, parum autem commodi, ad Judæos rediiſſe. Nam Apoſtolus, νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς *legem mandati carnalis* memorans, ad *Heb.* 7. v. 18. εἰς τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς *infirmitatem* tribuit *& inutilitatem.* Et alibi, ad *Hebr.* nempe 13. 9. *Pulchrum* eſt, inquit, *gratia ſtabiliri cor, non cibis; qui non profuerunt ambulantibus in iis.* Locus hiſce cognatus occurrit, ad *Hebr.* 9. 9. *Munera & hoſtiæ offeruntur, non potentes cultorem perficere juxta conſcientiam,* i. e. juxta *interiorem hominem*, uti *Theophylactus*, vel *juxta animam*, prout *Oecumenius*, interpretatur. Ejuſdem momenti ſenſum præ ſe ferre videntur ea S. Pauli ad Romanos [d] verba, τὸ ἀδυνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει· Ad alios ſcripturæ locos, eodem ſpectantes, digitum ſufficiat intendiſſe, viz. *Galat.* 3. 21. 1 *Tim.* 4. 8. *Ezec.* 33. 15. Inutiles:

a *Comment.* in 1 *præcept. Pentat.* p. 181. b *Hoſ.* 8. 12. c *Annot. ad S. Mat.* 23. 4. d *Rom.* 8. 3.

i Multo rectius רבי juxta קרי Keri, *viz.* variam *lectionem.*

SECT. II. Horum enim locorum mens & ſcopus eſt, oſtendere leges eas uſui vix ulli miniſtraſſe, cum nec veniam peccatorum impetrarent, nec animæ virtutis aliquid impertirent, nec aditum ad regnum cœlorum cuivis aperirent. Huic veritati ſola ratio teſtimonium ſatis amplum perhiberet, ſi ſcriptura tacuiſſet: cum enim cultus ille ritualis, [a] *in cibis, potibus, lotionibus variis, & juſtitiis carnalibus*, conſiſteret; apertum eſt, carnalia illa vim & virtutem ad animam diffundere, vel eam vita donare, minime potuiſſe. In eo ſolo ſe prodebat oblationum & rituum legalium virtus, quod eorum uſus Judæum a pœnis lege denunciatis liberaret, eumque ſecurum terræ promiſſæ poſſeſſorem redderet. Cum itaque lex ea Judæorum humeros onere non levi premeret, nec tamen oneratos mercede ſatis apta remuneraret; neceſſe fuit, ut lex ea moleſtiam faceſſeret Iſraelitis ægre tolerandam, & ut illi libertatem a labore tam inutiliter impenſo vehementer deſiderarent.

Severæ: TERTIO: hæ leges oneri fuere Judæis quatenus admodum *ſeveræ* fuerunt & *rigoroſæ*. Eos enim, tanquam gentem ſervilem tractabant, & ad modum eorum ingenio ſervili prorſus accommodatum: ritus enim nulla nativa bonitate commendatos imponebant, eos pœnæ tantum formidine ad obedientiam præſtandam coercebant, & cum duritie quadam inflexibili mortem aut obſequium exigebant. Haud immerito itaque lex Moſaica [b] νόμος τῶν ἐντολῶν, *lex* tantum *mandatorum*, & [c] νόμος ἔργων *lex operum*, & [d] διακονία θανάτου *miniſtratio mortis* audiit: quod nempe lex ea præcepta & promiſſa tantum naturæ mundanæ contineret, & homines oſtenſo mortis metu a præceptis ejus violandis deterreret. Fuere ſcilicet Iſraelitæ veteres, ſervilis ingenii populus, a Gratiis & Muſis omnibus alienus, res tantum mundanas ſapiens, & ſola mortis & pœnæ alicujus corporalis formidine ad frugem adducendus. Ad infelicem gentis hujuſce genium *lex* ea *mandatorum* maxime fuit adaptata, cum circa ritus tantum externos, & nil boni continentes verſaretur, cum etiam Iſraelitas (ad modum ſervorum) ſupplicii tantum formidine intra limites officii contineret. Prout itaque lex ea Judæis craſſioribus, & nullius boni ſenſu tactis, oneri fuit, quatenus pædagogi vicem obiit, eoſque ab idolis animadverſionis metu refrænavit; ſic & iis moleſta acceſſit quos Deus e luto meliore finxerat, quod ſcilicet eos officiis tantum humilioribus & δικαιώμασι σαρκικοῖς exerceret, nec ſpe levi cœleſtis hæreditatis eos animaret.

Sumptuoſæ: QUARTO: leges illæ Judæis eo graviores acceſſerunt, quod earum non paucæ magnis *ſumptibus* & impenſis eos onerarent. Longum eſſet ſumptus & impenſas omnes enumerare, ad quas faciendas cultores Moſaici tenebantur. Ne in argumento tam trito & uberi moram longam faciam, ſufficiat rem hanc exemplis paucis & obviis illuſtrare. Primo itaque, Lex eos ad *animalium* mundorum πρωτογενήματα Deo ſacranda devinctos tenuit: *rerum* etiam omnium quæ decimari poterant decimas, primas, ſecundas, tertias, ad uſus ſacros ſeponere debuerunt; adeo ut, poſtquam Legi ſatisfactum eſſet, ne ſeptima pars totius agricolæ, tanquam laboris ſui pretium, remaneret. Deinde: feſta ſolenniora nonniſi multis ſacris oblatis agi debuerunt, quæ ſumptus eo majores Iſraelitis attulere, quod lex poſceret, ut quævis oblatio parte quavis integra eſſet & immaculata. Præ feſtis autem reliquis, magno ſtetiſſe videtur ſolennitas illa [e] tabernaculorum, qua nempe boves quadraginta novem, ſeptem hirci, quatuordecim arietes, & agni nonaginta novem, e præſcripto legis offerebantur. Præterea: lex ea gravioribus adhuc impenſis Judæos oneravit, quod eos ad pecuniam pauperi abſque fœnore credendam devinciret, quod etiam anno quoque ſeptimo agri proventum pauperi & peregrino relinquendum, & nummos pauperi mutuo datos e creditoris tabulis expungendos eſſe, poſtularet. Cum etiam de impenſis fit ſermo, id fileri non debet, quod lex ea vix ullum veniæ vel expiationi locum concedat, cum quis pollutionem graviorem contraxerit, vel delictum per errorem aut ignorantiam admiſerit; niſi [f] vitulum, agnum, turturem, vel victimam aliquam aliam, non niſi pretio ſoluto comparandam offerat. E quibus omnibus manifeſtum evadit, [g] *Strabonem* in Hiſtoria rerum Judaicarum male verſatum fuiſſe, cum dixit, Moſem tot hominum animos & ſtudia partibus ejus adjunxiſſe, *quod pollicitus eſſet ejuſmodi cultum & ſacrificium ſe traditurum,* ἥτις οὐδὲ δαπάναις ὀχλήσει τὰς χρωμένους, οὔτε [1] θεοφορήσας, οὔτε ἄλλας πραγματείας ἀτόπους· *quæ nec impenſa, nec afflatu, nec re ulla abſurda,* eos *perturbaret.*

Operoſæ: QUINTO: docendum eſt proximo, leges eas, quatenus *operoſas & negotii plenas*,

a *Hebr.* 9. 10. b *Epheſ.* 2. 15. c *Rom.* 3. 27. d 2 *Cor.* 3. 7. e *Numer.* 29. a *com.* 13. ad 32. f *Numer.* 6. 11. g *Geogr.* l. 16. p. 1104. c

1 Vid. p. 178. Not. 1

oneroſas

oneroſas admodum extitiſſe. Tot nempe ceremoniæ, curioſe peragendæ, exercitii quotidiani materiam Judæis attulerunt, ut iis vix unquam otioſis eſſe liceret. Semper enim immunditiem aliquam luſtrare, vel domum aut veſtem aliquam lepro tactam ſacerdotibus oſtendere, vel iter tædio plenum ad [a] Hieroſolymam facere, & ibi moram bene longam trahere, debuerunt. Gentis Judaicæ religio maritum & uxorem, debito conjugali ſoluto, [b] lavare docuit, quaſi tori maritalis uſu ſeipſos contaminaverant. Præterea: leges de cibis, potubus, immunditiis, baptiſmis variis, & aliis inſtitutis curioſis, vigilem populi curam & attentionem ſæpe poſtularunt; ne forſan in minutis offenderent, & a recto declinarent. Neque leges illæ Judæorum animis tantum, ſed etiam corporibus, moleſtiam afferebant: nam ad oſtium templi, victimis ſuis onerati, venientes, ad laſſitudinem uſque non raro laborabant. Atque hinc occaſio data populi verbis apud [c] Prophetam, [1] *quæ fatigatio?* Si Judæis ſic a [d] *Clario* citatis fidem habeamus: *contra populum hoc dictum volunt Judæi, cui moleſtum fuit adducere victimas ad atrium Domini, & ſe laſſum portandis illis querebatur, atque ita indignabundus* in *terram projicere ſolebat.* In iſto corporis exercitio, & animi contentione ſtudioque, perpetuo verſabantur ii qui Legis Moſaicæ jugum ſubierunt; adeo ut a Domino noſtro, [e] κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, *ad* [f] *laſſitudinem laborantes & graviter onerati,* non immerito appellentur.

SEXTO & ultimo: leges illæ eo graviores habebantur, quod *novæ* plurimum eſſent, & a gentium aliarum uſu alienæ. Legis equidem ritus & inſtituta clarioris notæ (veluti ſacrificia, novilunia, luſtrationes, feſta, alia, de quibus Libro tertio agitur) antiqua plerunque fuerunt, & aliarum gentium uſu frequentiſſima. Prout enim Chriſtiani veteres gentium delubra rituſque omnes minime rejecerunt, ſed horum pleraque ad uſum legitimum & Chriſtianum accommodarunt; ſic & Moſes (vel potius per Moſem, Deus) inſtituta gentium omnia minime repudiavit, ſed multa, purgata tamen & quaſi circumciſa, in legem cultumque divinum tranſtulit; ut hac arte Judæorum animos a Legis inſtitutis eo minus averſos redderet. Interea loci non diffitendum eſt Deum leges non paucas (de domibus nempe lepra pollutis, de rerum & perſonarum immunditiis, de unico templo & altari extruendo, & ſimilibus) inſtituiſſe, quas ægre ferebant Iſraelitæ, quod iis novæ & a gentium veterum uſu averſæ viderentur. Hanc aſſertionem firmiorem reddit [g] *Hoſeæ* teſtimonium, cujus ſenſus apud interpretem *Vulgatum* ſic exprimitur: [2] *ſcripſi eis multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ ſunt*; i. e. "quæ tanquam res exteræ, & a ſeculi præſentis ingenio & uſu diſcordes, "habentur, & eo nomine nullius æſtimantur. Ab hoc ſenſu non longe abeſt ea Græcorum interpretatio, τὰ νόμιμα αὐτῷ εἰς ἀλλότρια [3] ἐλογίσθησαν.

Novæ.

IDEO vero Judæi leges haſce novas & alio quaſi cœlo natas tam iniquo ferebant animo, quod ita natura comparatum ſit, ut nova omnia ſuſpecta plurimum & inviſa veniant; ea vero quæ gentium aut annorum multorum uſus commendat, fide & affectu proclivi plerunque recipiantur. Cum *Ephraim* itaque legis divinæ jugum ferre recuſaret, rei ratio verbis illis innuitur, quibus *Ephraim* [h] *vitulus non doctus*, vel *non aſſuetus* ferre jugum, appellatur.

SECT. III.

Legem, quatenus oneroſam, idololatriæ multum obſtitiſſe, & ad eam profligandam non parum valuiſſe.

Lex oneroſa obſtabat idololatriæ.

IDEO lex ea, oneroſa licet & inutilis, Iſraelitis imponebatur, ut [i] moribus eorum Ægyptum olentibus obicem poneret, & idololatriæ peſti, qua miſere laborabant, remedium adhiberet. Cum autem alibi veritati huic lucem & fidem ſatis amplam fecerim, nolo hic actum agere, vel ei argumento firmando diutius immorari. Eam itaque [k] *Riberæ* ſolius teſtimonio paulo firmiorem reddam, & deinde ad ea me recipiam quæ cum inſtituto præſenti propius conjunguntur. *Quemadmodum lac utile eſt infantibus pro ea ætate, adultis autem & perfectis inutile*; *haud ſecus lex imperfectis Judæis*

a 1 *Reg.* 12. 28. b *V. Joſeph.* cont. *Apion.* p. 1381. c *Malac.* 1. 13. d *Schol.* in *Malac.* 1. p. 386. e *Mat.* 11. 28. f *Jo.* 4. 6. g Cap. 8. 12. h *Jerem.* 31. 18. i *Gal.* 3. 19. k *Comment.* in *Hebr.* cap. 7. p. 317. nº. 68.

1 Vid. pag. 198. *Not.* 2.
2 Juxta Editionem SIXTI V. & CLEMENTIS VIII. *ſcribam ei.*
3 Apud *MS. Cardinalis Barberini,* ἐλογίσθη.

SECT. III. *utilis erat, abducens eos ab idolis, & ad verum Deum adducens, convenientiaque* præcepta *iis tradens: perfectiorum autem indigis non porro utilis eſt, carnales enim præcipiebat victimas & purificationes, quibus ſpirituales* jam non *indigent.*

NON nemo forſan hic a me quæret, qua ratione lex, in ſe prorſus inutilis & oneroſa, Judæos *ab idolis abducere* potuit, & obſtare quo minus idololatria libere inter eos, æque ac gentes alias, graſſaretur? Hæc autem quæſtio facile reſponſum recipit: nam,

Quatenus ſignum erat & monimentum pertinaciæ judaicæ:

(1°.) LEGES illæ, quatenus tam inutiles & oneroſæ, pertinaciæ & idololatriæ Judaicæ ſigna fuerunt & monumenta diu duratura. Huic veritati multum lucis & præſidii præbet vigeſimum caput *Ezechielis.* Ibi nempe Deus populo in memoriam revocat idololatriam illam qua, per totum incolatus Ægyptiaci tempus, ſeipſos polluerant, *verſ.* 4, 7, 8. Eas etiam leges fuſe memorat, quas iis Ægypto nuper egreſſis dederat, *verſ.* 10, 11, 12. Poſtea gentis iſtius ingenia moreſque diſtincte refert: quod nempe Dei ſtatuta deſpicatui habuerint, minas & promiſſa nullius æſtimarint, & quod ritus & Deos Ægyptios arctis amplexibus retinuerint. Hiſce memoriæ proditis, *Com.* 25. ſubjungit, *quare & ego dedi ipſis ſtatuta non bona, & jura per quæ non viverent.* Adeo ut textum integrum exponendum cenſeam, quaſi Deus prophetam in hunc modum allocutus fuerat; [a] "Iſraelitis, Ægypto recens egreſſis, leges dedi, non ſervis ſed ingenuis dignas; utpote nativa ſua bonitate commendatas, & vitam ſincere obtemperantibus allaturas. Cum autem illi leges eas, utpote mori & indoli eorum repugnantes, aperte violarent, & in cultum idolorum, qua erant pertinacia, perpetuo ruerent; Deus tandem, gentis Judaicæ contumacia quaſi fractus & fatigatus, iis leges alias inſtituit, ſua quidem natura *non bonas*, & patribus eorum prorſus incognitas; quæ nempe jugi loco forent, quo rigidæ cervicis populi contumacia frangeretur, & omnis ad Ægypti mores redeundi libertas adimeretur, & leges illæ (multum negotii, parum emolumenti, obſervantibus allaturæ) perpetua manerent iræ divinæ & contumaciæ Judaicæ teſtimonia. Hac paraphraſi nihil, aut vero ſimilius excogitare potui, vel quod huic obſcuro textui lucem clariorem adferat.

Et in rebus minutis verſabatur.

(2°.) LEX ea ritualis ad avertendum ab idololatria populum egregie fuit accommodata, quatenus ad res adeo minutas ſe extenderet, ut Iſraelitis, in quovis articulo vitæ, levis aliqua obedientiæ Deo vero præſtandæ occaſio ſe ingereret, & legiſlatoris ſui memoriam renovaret. Huic ſententiæ cum primis favet [b] *Juſtinus Martyr*, ſic Judæos in perſona *Tryphonis* alloquens; σαββατίζειν ὑμῖν προσέταξεν, ἵνα μνήμιον λαμβάνητε τοῦ Θεοῦ, *ſabbata celebrare vos juſſit, ut Dei memoriam colatis:* —Καὶ γὰρ βρωμάτων τινῶν ἀπέχεσθαι προσέταξεν ὑμῖν ἵνα καὶ ἐν τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχητε τὸν θεὸν, &c. *Quin & a cibis quibuſdam ut abſtineretis, mandavit vobis, ut inter edendum & bibendum vobis ob oculos verſaretur Deus; promptis & proclivibus ad deficiendum ab ejus notione. Et poſt* [c] *paginas aliquot.* Διὰ τὸ σκληροκάρδιον, inquit τοῦ λαοῦ ὑμῶν πάντα τὰ τοιαῦτα ἐπιτάγματα νοεῖτε τὸν Θεὸν διὰ Μωσέως ἐπειλάμθαι ὑμῖν, ἵνα διὰ πολλῶν τούτων ἐν πάσῃ πράξει πρὸ ὀφθαλμῶν ἀεὶ ἔχητε τὸν Θεὸν, &c. *Propter duritiem cordis populi veſtri, cunctas hujuſmodi ſanctiones Deum per Moſen vobis tuliſſe intelligitis; ut per complura illa* inſtituta, *in omni actione vobis ante oculos eſſet Deus, ac neque injuſte facere neque impie agere occiperetis.* Cum hiſce *Juſtini* paria pene faciunt [d] *Cedreni* verba: Διὰ τὴν σκληροκαρδίαν [Ιυδαίων] ἐπέδησεν αὐτοὺς [ὁ Θεὸς] ὅπως διὰ τοῦ θύειν, καὶ ἀργεῖν, καὶ ἁγνίζεσθαι, καὶ τὰ τοιάδε παρατηρεῖσθαι, εἰς ἔννοιαν ἔρχωνται Θεοῦ, τοῦ ταῦτα διαταξαμένου αὐτοῖς, καὶ νομοθετήσαντος· i. e. *Sic* Deus *ob cordis duritiem devinxit* Judæos, *ut ſacrificiis, feriis, purificationibus, aliiſque* ceremoniis *obſervandis, Dei memoriam retinerent, qui* omnia *iſta præceperat, & legibus præſcripſerat.* Nec ab hac legis Moſaicæ ratione Judæi veteres abhorruere: nam [e] *Philo*, legem memorans qua præceptum eſt, ut quotieſcunque panis fermentatur & ſubigitur, totius maſſæ primitiæ quædam in uſum ſacerdotum ſeparentur; *hoc pacto*, ait ille, offerentium pietati proſpicitur: Εθιζόμενοι γὰρ ἀεὶ καὶ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπάρχεσθαι, τὴν Θεοῦ μνήμιον ἄληστον ἕξουσιν, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. *Dum enim aſſueſcunt ſemper alimenti partem tanquam primitias, Deo ſeparare; nunquam in ejus oblivionem veniunt, qua re nihil* in vita *poteſt contingere felicius* homini. Neque hæc opinio ratione minus quam veterum auctoritate firmari videtur: quid enim lex Moſis, victum, veſtitum, agri colendi modum, capitis tonſuram, ſacrificii cujuſque circumſtantias, aliaſque minutias per totam pene vitam diffuſas, tam curioſe definiret; niſi ut Hebræorum populus ætatem ſub divina quadam diſciplina ageret, & lex ea tanquam κόκκινον βάμμα καὶ φυλακτήριον (uti loquitur [f] *S. Juſtinus*) *coccineus*

a *Jerem.* 7. 22, 23, 24. b *Dialog.* cum *Tryphon.* p. 175. 5 c Pag. 229. 25 d In *Compend. Hiſt.* p. 239. c e Lib. de *Præmiis Sacerd.* pag. 830. D

f Vid. locum jam laudatum.

neus panniculus & phylacterium, ad populum monendum inſerviret; unde nulla Dei ob- SECT.
livio animis vel maxime ſtupidis & ſomnolentis obrepere poſſet. His omnibus gratiæ III.
nonnihil ſuper addet [a] *Calvini* teſtimonium: *populum ſuum adipe veſci Deus vetuit, etiam in cibis vulgaribus, ut domi quoque religionem colerent. Fuit enim haud dubie hoc pietatis exercitium, ut qui procul aberant a templo, ſeſe tamen in quotidiano victu aſſuefacerent ad Dei cultum.*

(3°.) LEX illa moleſta & operoſa uſui jam dicto miniſtravit, quatenus ad populi durioris animum ſubigendum, eumque mitem & diſciplinæ capacem reddendum, apta fuit & attemperata. Nam lex ea mori ſtudioque gentis illius adverſata eſt, quæ in vetitum idololatriæ nefas tota nitebatur. Præcepta etiam plurima continuit, a bonitatis & rationis ſpecie tam remota, ut mera potentiæ arbitrariæ documenta, & ingenii ſervilis exercitia, viderentur. Præterea: lex hæc, ut homines a ſui ipſius violatione deterreret, mortem aut grave malum temporale, [b] χωλὸς ὀικτιρμῶν ſubeundum, iis interminata eſt. E quibus apertum eſt, legem eam ſeverum triſtemque pædagogum fuiſſe, Judæorum hominem inprimis exteriorem exercuiſſe, eoſque tanquam ſervos, metu ſolummodo intra limites officii continuiſſe; & proinde, Deum legem eam, tanquam humilitatis & obſequii magiſtram, Judæis impoſuiſſe. Et proculdubio, cum leges tam variæ, quarum nec bonitas nec ratio conſtabat, Iſraelitis imponerentur; eorum pars ſanior ſe ut ſervos, aut ætatis nondum maturæ liberos, tractari ſentiebant, & animos conditioni tam ſervili conſentaneos induebant. Ab hoc equidem ingenuo rerum ſenſu multum aberat Hebræorum vulgus: eorum enim plerique legem eam non jugum exiſtimabant, ſed ornamentum; imo vero animos ab ipſo jugo ſumere ſolebant, & ſervitutem legis non pati tantum, ſed & in illa [c] gloriari. Sed illi quibus felicior natura contigit, intimo jugi tam ſeveri & oneroſi ſenſu tangebantur, & *redemptionem filiorum Dei*, in Evangelii Jubilæo promulgandam, impenſe deſiderabant. Et certe ſi quis rem totam attentius æſtimaverit, facile percipiat, Deum leges haſce carnales & multifarias magis ad [d] ſubigendos quam demulcendos Hebræorum animos ei genti tradidiſſe.

Quatenus apta fuit ad populum ſubigendum:

(4°.) NONNULLI non abſurde ſentiunt, leges ceremoniales idololatriæ obſtaculo fuiſſe, quatenus earum multitudo ſic occupatos tenuit Hebræorum animos, ut ethnicorum ritibus & moribus obſervandis vacare non poſſent. Ea erat opinione S. Chryſoſtomus, qui præcepta ritualia Judæis, in gentium ceremonias ruituris, fræni vice functa fuiſſe dicit, quatenus ἀφορμὴν τῆς ἀσχολίας παρέχοντα, *occupationis honeſtæ occaſionem* iis pene ſemper *offerentia*: & ſane, ſi Judæi ad legem illam operoſam diligentius attendiſſent, tantum a rebus ſuis otii nunquam eſſe potuit, aliena ut curarent, & a fide cultuque patrio ad mores & ritus ethnicorum degenerarent. Adeo ut onera Legis in *Canaan*, Pharaonis oneribus in *Ægypto*, non prorſus abſimilia videantur: prout enim hæc obſtabant, quo minus Iſraelitæ ad res novandas & rebellionem contra Pharaonem animos appellerent; ſic & onera Legis eorum animos a ritibus externis & rebellione contra Dominum ſuum avocarunt.

Et impediendum quo minus ethnicorum ritibus vacarent.

(5°.) E legibus hiſce moleſtis nonnullæ frontem adverſam ferebant moribus Ægypti, quæ *ſuperſtitionibus* ſuis *operoſiſſimis* Iſraelitas infecerat & oneraverat. Nam oſtenſum eſt alibi, Deum in Paſchate ritus multos circa agnum maſculum obſervandos inſtituiſſe, ut ſeipſum Ægypti religionibus opponeret; & dogmata rituſque male ſanos tacite redargueret, qui circa arietem in Ægypto percrebuerunt. Mandatum eſt etiam (quod obſervatum eſt alibi) ut Iſraelitæ vitulum integre rufum, multorum rituum apparatu ſacrificarent, ut ea ratione Deus doctrinas & ritus Ægyptios circa vitulum rufum eradicaret, qui Hebræorum animis & moribus tenacius adhæſerunt. Curatum eſt inſuper, ut in feſtis omnibus, & oblationibus pleriſque ſolennioribus, [e] hircus aut hœdus locum obtineret; eo quod Ægypti ſuperſtitio circa hircum maxime deliraret, & Hebræorum natio cultus [f] hircini inſania maxime laboraret. Neque veri ſpecie caret, Deum curaſſe, ut immundities ex mortuo ſæpe contingeret, diu remaneret, & non ſine labore moleſto tolleretur; ut ſuperſtitionem Gentilium circa mortuos exerceri ſolitam exterminaret. [g] Mortuis enim cultum divinum tribuebant, eorum ſacra participabant, in ſepulchris eorum pernoctabant, eorum reſponſa in dubiis expectabant, eos etiam in Deorum ordine collocabant. Cum autem Lege præſcriptum eſſet, ut ipſe tactus mor-

Quatenus moribus Ægypti adverſabatur:

a *Comment.* in *Pentat.* in 2 *Præcept.* p. 282. b *Heb* 10. 28. c *Act.* 21. 20, 21. *Rom.* 2. 23.
d *Act.* 15. 10. *Gal.* 5. 1. e *Lev.* 23. 18, 19. f *Lev.* 17. 7. g *Pſal.* 106. 28. *Iſ.* 65. 4. *Iſ.* 8. 19.

SECT. IV. tui, vel oſſis aut ſepulchri, imo ſola mortui præſentia, pollutione tam gravi res & perſonas omnes afficeret, ut non niſi lotione repetita, aquæ luſtralis aſperſione, & ſeptem dierum ſpatio a ſacris abſtinentia, removeri poſſet; fieri non potuit, quin Iſraelitæ Gentilium dogmata de Heroum mortuorum ſanctitate & divinitate repudiarent, & eorum ſuperſtitio, circa mortuos occupata, de rebus evaneſceret.

Et multiplex erat. (6°.) REI ratio, & ipſe legum ritualium finis & ſcopus, omnino poſtularunt, ut leges illæ *multiplices* eſſent, adeoque moleſtæ & oneroſæ. Finis enim & ſcopus præcipuus ad quem promovendum leges illæ variæ collimarunt, is erat. Ut nempe ſenſum incuterent Hebræorum populo puritatis & ſanctitatis illius Dei qui leges eas inſtituit, & cujus cultui populus ille ſe ſerio conſecravit: ut etiam ſymbolorum vice fungerentur, quorum ope Judæi perciperent ſe [a]*populum ſanctum* eſſe, id eſt, a profanis mundi gentibus ſeparatum; adeoque prorſus alienum eſſe ab ipſorum dignitate, ut fœdus aut ſocietatem inirent cum impuris mundi gentibus, aut earum *Deos ſtercoreos*, ritus, aut mores æmulo oculo intuerentur. Ut autem leges illæ rituales eo felicius fini & uſui jam dicto miniſtrarent, neceſſe fuit, ut animalium, perſonarum, ciborum, vaſorum, veſtium, domorum, & rerum aliarum, munditias & immunditias minutiſſime determinarent, & ad eas obſervandas populum Iſraeliticum arctiſſime devincirent.

SECT. IV.

Duabus occurritur objectionibus, quibus corollarium adjunctum eſt.

RERUM ordine ſic poſtulante, argumentis ex adverſo pugnantibus proximo reſpondendum eſt, & totum Caput uno adjuncto Corollario tandem finiendum.

Argum^m. EX argumentis hoc primum eſto: fidem omnem excedit, Iſraelitas legem ritualem tam gravem & moleſtam expertos fuiſſe, cum Deus aperte neget ſe quicquam oneris eorum humeris impoſuiſſe, vel eos operis injuncti gravitate laſſos aut defatigatos reddidiſſe. Id clare ſatis exprimitur hiſce Prophetæ verbis: [b]*non me invocaſti Jacob, nec laboraſti in me Iſrael. Non te ſervire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure: —ſed tu ſervire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis.* Michæ prophetia locum parallelum præbet, *Cap.* 6. 3. *Populo mi, quid feci tibi*, vel, [c]*qua in re moleſtus fui tibi? Reſponde mihi.* Pateat autem e contextu, Deum ea verba protuliſſe, reſpectu habito ad oblationum, & rituum aliorum multitudinem, quæ moleſta & gravis a Judæis habebatur. Ratio itaque ſuadet opinari, Judæos olim legem non accepiſſe moleſtam, ſed feciſſe talem; ſocordia nimirum, avaritia, vel amoris defectu, quo Deum & cultum ejus amplecti debuerunt.

Solvitur duplici reſponſo. HUJUS argumenti color omnis duplici reſponſo diluatur. Nam (1°.) lex ea quæ cultum inſtituit tam operoſo rituum apparatu præſtandum, Deo auctori tribuenda eſt. Deus enim ſeipſum legis illius auctorem profitetur, *Ezec.* 20. 25. *Ego dedi eis præcepta non bona, & Judicia in quibus non vivent.* Ibi nempe per *præcepta non bona*, multi præcepta ritualia intelligunt, quæ tandem a Deo, facto nempe vitulo aureo, Iſraelitis tradebantur. [d] "Antequam *enim* offenderent Dominum, *idolum illud erigentes*, decalo- "gum tantum acceperint, poſt idololatriam vero & blaſphemias, ceremonias legales "multas dedit, ad nihil aliud utiles quam ut *eos* remorarentur a dæmonum cultu, & "ſacrilega ſuperſtitione gentium. Adeo ut horum præceptorum, nec occaſio, nec natura, quicquam in iis nativæ bonitatis indicet.

(2°.) ETSI Deus auctor legis cultuſque tam moleſti fuerit, veritate tamen illæſa dici poteſt, eum populo Judaico minime moleſtum, aut oneroſum extitiſſe. Cum enim apertum ſit, leges eas nihil cum Dei natura cognationis habuiſſe; neceſſe eſt, ut a populi propenſione vel ingenio rituali, potius quam Dei voluntate vel natura dimanaſſe cenſeantur. Atque ita ſe rem habēre, clare ſatis e variis ſcripturæ locis intellectum eſt: *Jerem.* 6. 20. *Quid mihi* thus *de Saba* affertis, *& calamum* ſuave olentem *de terra longinqua? Holocauſta veſtra non ſunt accepta, & victimæ veſtræ non placuerunt mihi.* Pſal. 51. 16. [e]*Si voluiſſes ſacrificium, dediſſem; at in holocauſtis non delectaris.* Sed huic veritati lucem paulo clariorem impertit modo citatus *Ieſaiæ* locus: [f]*non te ſervire feci in oblatione*, ſponte mea: *nec laborem tibi præbui in thure*, volens & nulla urgente ne-

a *Exod.* 22. 31. *Lev.* 11. 43, 44. *Lev.* 20. 25, 26. b *Jeſ.* 43. 22, 23, 24. c Ἢ τί παρῶ ἀχληρὰ σοι. LXX. in loc. d V. *Iſidor. Clar. Schol.* in loc. e Vid. *Pſalm.* 50. 13, 14. f Cap. 43. 23, 24.

ceſſitate.

ceſſitate. *Sed* (ut quod res eſt eloquar) *tu ſervire me feciſti in peccatis tuis, & præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis*; & ego (licet invitus) te ſervire feci in oblationibus, & laborem tibi præbui in thure, & multifariis legis meæ ceremoniis; ut nempe vicem tibi rependerem, & lex mea tam oneroſa cervicem tuam ferream ad laborem flecteret, & eſſet fræni loco, quod te, in gentium mores alias ruiturum, a mortis ſemita cohiberet. SECT. IV.

SECUNDO: non nemo forſan & hoc argumento contra jam dicta pugnaturus eſt; ſi lex ea ritualis tantum moleſtiæ Judæis creatura fuiſſet, & præcepta quæ præſtando vix erant, in ſeipſa continuiſſet; tantum aberat proculdubio, ut lex ea moroſum Hebræorum populum ab idolis & moribus ethnicis cohiberet, ut veriſimile ſit multos jugo tam gravi colla ſubducere, & ipſo legis odio ad vias & ſtatuta gentium tranſire, voluiſſe. Argumentum 2^m.

AT hæc etiam objectio reſponſo uno & altero ſolvi poteſt. (1°.) Minime diffitendum eſt, haud paucos e gente Judæorum legis hujuſce moleſtias tam impotenter toleraſſe, ut cervices ſuas Dei jugo ſubtraherent, & latam ethniciſmi ſemitam legis illius anguſtiis facile præferendam exiſtimarent. *Jeremias* hujuſmodi cervicis rigidæ peccatores non ſemel memorat: *viz.* Cap. 5. 5. Ubi inquit, *ibo ad optimates, & loquar eis: — At ecce, hi ſimul* [a] *confregerunt jugum, ruperunt vincula.* Ephraimum eodem ingenio pertinaci fuiſſe, priuſquam eum caſtigatio magis humilem docilemque reddidiſſet, ex ejuſdem Prophetæ verbis intelligitur: Cap. 31. 18. *Caſtigaſti me*, Domine, *& eruditus ſum, quaſi juvenculus indoctus*, vel *non aſſuetus jugo.* Eadem claſſe peccatorum ponendi ſunt illi, de quibus apud Hoſeam agitur, Cap. 8. 12. Dedi iis *leges meas multiplices*, & *tanquam res alienæ reputatæ ſunt.* (2°.) Non facile dubitandum eſt multos ætate quavis extitiſſe, qui legem illam (oneroſam licet) affectu debito receperunt, & obſequium legi præſtitum carnis propriæ deſideriis antepoſuerunt; onus iræ divinæ, legis illius onere longe gravius exiſtimantes. Nec minus extra dubium eſt, legem eam in hujuſmodi pios Iſraelitas [b] *opus perfectum habuiſſe*; eoſque humiles, voluntati divinæ morigeros a gentium inſtitutis alienos, ſanctitatis propriæ memores, & libertatis Evangelicæ ſtudioſos cupidoſque, reddidiſſe. Solvitur duplici reſponſo.

CORONIDIS vice, unum, his verbis conceptum, ſubjungam corollarium. Si tempora ante & poſt aſcenſionem Domini in cœlos una conferamus, magnum diſcrimen inter modum & methodum religionis propagandæ, prompte licet obſervare. Ante Domini aſcenſionem, & ſtante adhuc templo ſecundo; ritus & ceremoniæ corporeæ complebant omnia, & Judæi [c] νήπιοι erant, ſub legis inſtitutis, tanquam primis quibuſdam rudimentis, δεδουλωμένοι. Deinde: ſeculis rudioribus, decem præcepta, κατὰ τὸ ῥητὸν ſpectata, religionis Judaicæ ſummam continebant: & ritus quos dixi carnales ad illa præcepta complenda recta ducebant, & prima quædam στοιχεῖα religionis illius haud immerito habebantur. Hoc ex alibi dictis ſatis eluceſcit. Præterea: ſub primas Judaiſmi naſcentis origines, Judæi clarioris notæ ritus omnes in templo, vel ſaltem Hieroſolymis, exercere tenebantur; adeo ut templum & civitas illa eſſet quaſi vinculum præcipuum, quo ritus illi & tota fides Judaica, connecterentur. His addo, quod tota religio Judæorum, ad idololatriam, ævi priſci peſtem, evertendam collimavit, & ad hunc finem provehendum (quod ſæpe doceo) ritus legales egregie fuerunt accommodati. Cum autem Chriſtus in cœlum aſcenderet, & in manum ejus rerum omnium ſumma traderetur; decrevit idololatriam & Dæmonem, non ritibus ſed miraculis, non victoriis ſed martyriis, non tarde ſed cito, perdere; ut inde conſtaret, Dei filium, non minus virtute quam dignitate Moſem, Dei miniſtrum, ſuperare. Neque hic tacere debeo, quod ritus Moſaici, cum corporei & externi fuerint, non multum conſenſus habeant cum religione Chriſtiana, quæ hominis interioris puritatem ſpirat, & ad eam promovendam, tanquam ſcopum præcipuum, tendit. Adeo ut verendum eſſet, ne ritus externi, modo in religionem Chriſtianam recepti, hominum animos minus ad eam præcipuam attentos redderent, & fidei Chriſtianæ cauſam non tam adjuvarent, quam impedirent. Sed hæc forſan omnia cum argumento præſente non multum conjuncta cenſeantur. Corollarium.

a *Pſal.* 2. 2, 3. b *Jacob.* 1. 4. c *Gal.* 4. 3.

CAP. XV. SECT. I.

CAP. XV.

De legum rituumque Moſaicorum fine ſecundario.

MEMORIA repetendum eſt, me legem ritualem, duas ob cauſas, [a] PRIMARIAM & SECUNDARIAM, datam aſſeruiſſe. PRIMARIA erat, ut lex ea medium eſſet ordinarium, quo Deus, ad idololatriam abolendam, & Iſraelitas in ipſius fide cultuque retinendos, uteretur: SECUNDARIA erat, ut legis illius ritus & inſtituta myſteriis quibuſdam adumbrandis inſervirent. Cauſam utramque verbis hiſce complexus eſt [b] Steuchus Eugubinus, *pleraque* in Levitico *inſtituit Deus, ut antiquorum ritus transferrentur in cultum divinum, aut etiam penitus extinguerentur:* hoc eſt, ut utroque modo, idololatria radicitus evelleretur. Hanc cauſam legis *primam* dixi. Deinde ſubjungit, *intelligimus autem*, ibi *præcepta, majorum rerum quaſi typum* fuiſſe, *& non eſſe ſimpliciter & ſecundum corticem intelligenda:* quibus cauſam quam dixi *ſecundam* aſſerit.

RITUUM Moſaicorum cauſam primariam jam expedivi, &, niſi me fallam, manifeſtum feci, legem ceremonialem ad idololatriæ abolitionem, & cultus longe melioris introductionem, tanquam ſcopum præcipuum collimaſſe. Ad cauſam ſecundariam, acies intentionis noſtræ proximo dirigenda eſt.

UT autem hanc penſi mei partem felicius abſolvam, oſtendam, 1°. Deum ritus & inſtituta *quædam* legalia myſteriis quibuſdam ſacratioribus adumbrandis inſervire voluiſſe. 2°. Deum inſtituta legalia, non *omnia*, ſed *quædam* ſolummodo, in uſum illum ordinaſſe. 3°. Quænam illa myſteria fuerint. 4°. Myſteriorum & rerum ſublimiorum repræſentationem, legum rituumque Moſaicorum finem fuiſſe ſecundarium.

SECT. I.

Ritus & inſtituta quædam *legalia myſteriis adumbrandis inſerviiſſe.*

Myſteria quædam legis inſtitutis adumbrata fuiſſe,

E magno illo interpretum numero, qui doctrinas ritibus Moſaicis involutas explicare ſatagunt, nonnulli multa inde, ſomniorum quam myſteriorum nomine digniora, proferre videntur: plerique vero, legis myſteriis indagandis occupati, in ſtudia ſenſuſque diſcrepantes abeunt, legem Moſaicam, tanquam naſum cereum, in hanc vel illam formam, pro varia cerebi ſui figura, convertentes. Inde nonnullorum præjudiciis occaſio data eſt, qui ſecretiora legis ſenſa pro interpretum figmentis habent, & myſteria (quæ dicimus) inter ingenii minus religioſi luſus numerare ſolent. Utcunque minime dubitandum eſt, quin inſtituta Moſaica, σκιαγραφίαν *umbram evanidam* Evangelii, & lineas quaſdam rudiores bonorum cœleſtium, exhibuerint. Hoc eo minus dubitanter aſſero, quod aſſertionis meæ veritatem, ſcriptorum Θεοπνεύστων, Judæorum etiam & Chriſtianorum, teſtimonia, ratam firmamque faciant.

Probatur teſtimonio ſcripturæ.

SCRIPTA Θεόπνευστα, cum veteris tum novi Teſtamenti, huic veritati teſtimonium præbent. In veteri Teſtamento, cauſam hanc aſtruere videtur inſignis illa prophetia *Zachariæ*, Cap. 8. verſ. 3. *Sic dicit Jehovah, revertar ad Sionem, & habitabo in medio Hieroſolymæ, & vocabitur Hieroſolyma urbs illa veritatis, & mons Jehovæ* Dei *exercituum, mons ille ſanctitatis.* Prophetiam illam, phraſibus a cultu & lege Moſaica depromptis, eccleſiæ Chriſtianæ ſtatum & dignitatem depingere, ab omnibus notæ clarioris interpretibus extra dubium ponitur: nam per Chriſti σκιώσαν ἐν σαρκὶ, & Spiritus effuſi gratiam, facta eſt eccleſia, *nova Hieroſolyma*, Dei habitaculum, & mons ſanctitatis. Ideo autem *urbs veritatis* ſalutari meruit, quia [c] χάρις ἡ ἀλήθεια *gratia & veritas* per Chriſtum ventura eſſent; id eſt, cultus umbraticus per Moſen inſtitutus, ſole demum exorto, tranſiturus, & rerum imagines, rebus ipſis exhibitis, locum olim conceſſuræ. Quid autem Hieroſolyma vetus *urbs veritatis* appellari non potuit, niſi quod *corpus* nondum eſſet exhibitum, cujus inſtituta Moſaica umbras & imagines languentes exhibebant? Teſtantur etiam novi Teſtamenti ſcripta, ritus Moſaicos rerum cœleſtium ſymbola fuiſſe & realia documenta. In iis enim vocantur τῶν μελλόντων σκιὰ, *Hebr.* 10. 1. [1] Cœleſtium ἀντίτυπα, *Hebr.* 9. 24. τῶν ἐπουρανίων ὑπόδειγμα,

a Cap. 1. b *Comment.* in *Num.* 6. c *Jo.* 1. 17. & 4. 24.

1 Græcè, ἀληθινῶν.

Hebr.

Hebr. 8. 5. σκιὰν εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα, *Hebr.* 9. 9. Lex integra παιδαγωγὸς εἰς Χριστὸν dicitur, ad *Gal.* 3. 24. & illius inſtituta, στοιχεῖα, *elementa mundi*, Gal. 4. 3. quod ſcil. prima quædam eſſent pietatis & Evangelii rudimenta, ad mundi pueritiam accommodata: ideoque Spiritus S. quædam per inſtituta legis *indicare* vel monere dicitur, ad *Hebr.* 9. 8. SECT. I.

HANC etiam veritatem confirmant Hebræorum teſtimonia, qui Moſis ſcripta σοφίαν ἐν μυστηρίῳ κεκρυμμένῳ continere, ſemper opinati ſunt. Judæos antiquiores altam & ſeriam veritatis hujuſce fidem tenuiſſe, e Juvenalis verbis, de Judæis ævo ſuo Romæ degentibus, haud perperam colligamus. Judæorum.

[1] ——— *Servant & metuunt jus*
Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes.

nam creditu facillimum eſt, ſatyriſtam ad receptam Judæorum vulgarium opinionem & loquendi morem alluſiſſe, qui frequenter de סתרי תורה *arcanis legis*, filiis ſapientum imprimis innoteſcentibus, olim, prout & hodie, loquebantur. Eandem ſententiam Talmudici etiam, a patribus ſuis tranſmiſſam, tenuere. In cujus rei fidem ipſos audiamus: [a] *dedit nobis Deus formas ſeu figuras tabernaculi, ſanctuarii, & omnium vaſorum ejus, candelabri, menſæ, & altarium* לציורים שכליים ולהחבונן מהם האמתות העליונות *in typos rerum intellectualium, & ad intelligendum ex iis veritates cæleſtes.* In eandem ſententiam ivit [2] Maimonides, cum totam legem דברי כפלים *verba duplicata*, id eſt, ſenſu duplici, literali & myſtico, gravidam pronunciavit. Ex hac autem opinione, de duplici legis ſenſu, [b] Grotius natum arbitratur diſcrimen antiquitus inter Hebræos celebratum ſcriptæ legis & legis oralis, quam & קבלה, hoc eſt, παράδοσιν vocant, utramque dicentes a Moſe profectam. *Non*, inquit, *quod res aliæ fuerint in traditione, quam in lege ſcripta, ſed quod ea quæ lege ſcripta occultius continebantur, ſtudioſis indagatoribus enodaret accurata interpretatio.* Multa his affinia collegit [c] auctor nuperus, qui, ob eruditionem, candorem, ingenium, judicium, ſtyli nitorem, & induſtriam, plane ſingularem, ſatis digne laudari vix poteſt.

NEQUE Judæi ſolummodo, ſed & Chriſtiani, librum Legis ſenſum myſticum ſimul & literalem continere, & ad inſtar libri Apocalyptici, *ſcriptum* quaſi *intus* & *extra*, pro certo habuere. Chriſtianos antiquos ita cenſuiſſe, multis teſtimoniis, ſi operæ pretium eſſet, oſtendi poſſet. Satis ſit, duobus aut tribus teſtibus, e veterum ordine, rem præſentem confirmare. Ex iis [d] *Origenem* primo ſic inſtituto noſtro convenienter loquentem audiamus: [ὁ] ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ ἐλάτρευον τῶν ἐπουρανίων οἱ Ἰουδαίων ἱερεῖς, οἱ ἀῤῥήτῳ διηγούμενοι τὸ τοῦ νόμου περὶ τῶν θυσιῶν βούλημα, καὶ ὧν σύμβολα ἦσαν αὗται· *Ad ſimilitudinem & umbram* quandam *cæleſtium ſerviebant ſacerdotes Judæorum, in arcano intellectum ſacrorum legitimorum enarrantes & quidnam ſignificaretur per ea*; prout & moris erat, Ægyptiis, Græcis, Judæis, dogmatum ſuorum ἐξωτερικὰ [e] populo tradere, interiora vero filiis domus reſervare. Origeni ſubjungam Epiphanium, Legis inſtituta ſic explicantem: [f] Πάντα ταῦτα, εἰκόνες καὶ σύμβολα ὄντα, τῆς ἀληθείας φανερωθείσης μετετέθη, κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον — ἀνῃρέθη, κατὰ δὲ τὸ πνευματικὸν ἀνελήφθη· *Hæc omnia, cum nihil aliud præter figuras & imagines eſſent, veritate patefacta tranſlata ſunt; imo vero, quod ad externam ſpeciem attinet, — ſublata, quantum autem ad ſpiritualem rationem, retenta ſunt.* Hanc etiam ſententiam probavit [3] S. Auguſtinus contra Fauſtum, cum Legis ritus, *prænunciativas* obſervationes appellaret. Tantum etiam abfuit, ut recentiorum temporum Chriſtiani a Patribus in hac cauſa diſſentirent, quod veritatis hujuſce fides, (inconſulta tamen & incauta) tot theologos e noſtris pepererit, qui quaſlibet pene Legis apiculas ad allegorias frigidas & exangues trahere ſolent, & ad omnia Moſis verba & inſtituta accedere, certi myſteria vel invenire vel facere. Et Chriſtianorum.

MULTÆ autem rationes aſſignari poſſunt, cur Deus plurima Judæis myſtice traderet, & rituum legalium typis & umbris involuta: nempe, Cur doctrinæ quædam hoc modo traditæ, rationes ſeptem.

PRIMO: Iſraelitæ, nuper e ſervitutis domo liberati, res cœleſtes, nude & quaſi retecta facie propoſitas, intueri non poterant aut æſtimare. Moſes ſuper faciem ſuam velamen poſuit, cum Iſraelitæ ſplendorem vultus oculis adverſis intueri non ſuſtinerent: & par erat, ut Moſis ſcripta lucem quandam diviniorem, cui ferendæ populi

a In *Berach.* cap. 5. *ſub fin.* b *Comment.* in *Mat.* 5. 20. c *Huet. Demonſt. Evang. Propoſ.* 9. c. 171. §. 7, 8. d Lib. 5. *contr. Celſ.* p. 261. e *Marc.* 4. 34. f *Adv. Hæreſ.* l. 1. T. 2. p. 220. A

1 Sat. 14. 101.
2 Vid. *Mor. Neb.* P. 3. c. 27. & *Præfat.* in *Miſchn.*
3 Vid. T. 8. col. 370.

SECT. I. carnalis oculi impares erant, velis & umbris refractam exhiberent. Huic rationi punctum ſuum dedit [a] Procopius, his verbis, *quod vetus Teſtamentum paulo obſcurius eſt, cauſam aliam arbitrare nullam, quam priſcorum hominum obtuſa pectora: nam velo indigebant, cum non ſuſtinerent illa* [myſteria Evangelica] *propter excellentiam videre.* Hiſce cognata ſunt illa [b] Theodoriti, Ἰσέον μέντοι ὡς παχυτέροις ἔσι τοῖς τηνικαῦτα, καὶ τῶν νοητῶν ἐφικέσθαι μὴ δυναμένοις, &c. *Non eſt ignorandum, Dominum ſapientiſſimum per ſigna corporea ſtuduiſſe commodo eorum, qui craſſioris adhuc erant ingenii, nec ea percipere poterant quæ ſunt intellectualia.* Ab his proxime abſunt [c] Theophylacti verba: τῷ ὄντι ὁ νόμος οὐ προηγουμένως ἐδόθη, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, μὴ δυναμένην ἐξ ἀρχῆς δέξασθαι τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον· *Revera lex non ex intentione primaria data eſt, ſed propter infirmitatem humanam, quæ non potuit ab initio Chriſti myſterium capere.*

Secunda. SECUNDO: oeconomiæ divinæ methodus & ratio poſtularent, ut Evangelii myſteria per rituum legalium nebulas & ambages primo traderentur. Summo cœli concilio viſum eſt, in Evangelii revelatione, gradus non ſaltus facere. Res Chriſtum & Evangelium ſpectantes, non niſi per obſcura illa de *ſemine mulieris* & *Shilo venturo* vaticinia, ſeculis antiquioribus innotuere. Poſtea vero per multifarios Judæorum ritus & ſacra, paulo clarius & expreſſius tradebantur. Cum autem pædagogia illa rudiores hominum animos diu exercuiſſet, regni cœleſtis myſteria per luculentiora *Jeſaiæ*, *Jeremiæ*, & aliorum Prophetarum, vaticinia, pene viſenda & tractanda ſubinde proponebantur. Horum autem vaticinia non minus claritate quam majeſtate ſuperabant Domini noſtri ſermones ad Judæos habiti, quibus velum, multis ne Deo, de ſeipſo, de legis ſenſu, doctrinis obductum, detrahebatur. Multa tamen & ipſe doctrinæ ſuæ præcepta parabolis obſcuravit, multa etiam [d] de regno ſuo, locis & temporibus magis opportunis enuncianda, reſervavit. Cum autem *plenitudo temporis* adveniſſet, Dominus emiſit Spiritum, qui velum de Moſis & prophetarum facie ſuſtulit, Chriſti parabolas illuſtravit, & regni myſteria, verbis luce clarioribus, Apoſtolorum miniſterio, tradidit. Hinc itaque ſua conſtet veritas *Theodoriti* verbis, [e] σύμμετρα ταῖς ἡλικίαις προσφέρει παιδεύματα [ὁ Θεὸς] *Documenta cuilibet ætati mundi congrua præbet* Deus.

Tertia. TERTIO: Deus ſpiritualia ſub rituum carnalium involucro tradi voluit, forſan ut conſtaret fœdus vetus ejuſque mediatorem, infra novum & illius mediatorem plurimum ſubſidere. Inde enim ſcriptura probat, novam oeconomiam & illius auctorem dignitate & excellentia veterum ſuperare; quod nova, res ipſas, veras, vivas, & præſentes exhibeat, vetus autem *rerum bonarum umbram* tantum habeat, adeoque mentis humanæ ſitim provocet potius quam reſtinguat.

Quarta. QUARTO: lex Moſaica toti Judæorum genti data erat, in qua rudes & indocti politis & ingenio valentibus immiſcebantur; ideoque par erat, ut τὰ αἰσθητὰ. quæ vulgus indoctum exercerent, & τὰ νοητὰ, quæ ſapientum animos afficerent, permiſta contineret. Haud multum a re præſenti abeunt [f] *Euſebii* verba, τῷ μὲν [Ἰουδαίων] πληθὺν τοὺς τῶν νόμων κατὰ τὸ ῥητὸν διάνοιαν παρηγγελμένους ἐφυλάκας ὑπῆγε, &c. Judæorum *plebem quidem, ritibus omnibus quomodo legum ipſarum verbis concepti erant, Moſes obſtrictam, teneri juſſit. Cæteros autem, quorum mens eſſet virtuſque firmior, cum eo cortice liberatos eſſe, tum ad diviniorem aliquam & hominum vulgo ſuperiorem philoſophiam aſſueſcere, & in altiorem legum earum ſenſum mentis oculo penetrare, voluit.* Duplici illi Moſis conſilio in legibus illis ferendis, Judæorum mores & ſtudia reſpondebant: dum enim inſipidum vulgus ſtudium & pietatem ſuam externo ritu & cortice legis exercebat, viri felicius nati & genio nobiliore afflati, legis interiora ſcrutari ſolebant, ejuſque myſteria ſolerter indagare. Ex horum numero Pſalmiſtam fuiſſe, documento ſit oratio illa, [g] *retege oculos meos, ut aſpiciam mirabilia legis tuæ.*

Quinta. QUINTO: Deus multa in lege typorum & figurarum tegumentis involuta tradidit, forſan ut lex Moſaica cum ipſo Moſis ingenio & educatione conſenſum coleret. In hanc ſententiam me rationes haud leves impulerunt: nam primo, e *Philone* diſcimus, [h] Moſem literatura hieroglyphica in Ægypto imbutum, & inter plures alias ſcientiæ ſpecies, τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν ibi didiciſſe. Deinde, non ſemel eruditis obſervatum eſt, Spiritum S. per prophetas loquentem, afflatum ſuum ad varia eorum ingenia, mores, & officia civilia plurimum accommodaſſe: quidni itaque credamus, Deum multa per ſymbola & figuras ſacras in lege tradidiſſe, ut Moſis ingenio,

a *Comment.* in *Geneſ.* p. 3. b Tom. 1. *Quæſt.* 60. in *Exod.* p. 108. c In *Luc.* c. 10. p. 386.
d V. *Grot.* not. in *S. Mat.* 16. 20. e *Hæret. fab.* l. 5. T. 4. p. 91. f *Præparat. Ev.* l. 8. c. 10. p. 378.
g *Pſal.* 119. 18. h *De Vit. Moſ.* l. 1, p. 606.

ſymbolis

ſymbolis & literis ſecretioribus aſſueto, eo magis congrua eſſent & accommodata? Præterea, cum primum Deus ad munus propheticum Moſen evocavit, eum tanquam virum hieroglyphicis Ægypti literis innutritum tractavit, ei providentiæ divinæ myſterium, in [a] rubi ardentis ſed non conſumpti ſymbolo, contemplandum præbens. Eſt itaque Moſis hiſtoriæ conſonum, opinari, Deum voluiſſe ut Moſes myſtica rerum ſublimiorum ſimulacra ſcriberet, eo quod hujuſmodi ſcribendi ratio, literaturæ qua Moſes inſtitutus erat hieroglyphicæ non parum conveniret. SECT. I.

SEXTO: veriſimile eſt Deum ſacratiora quædam, ſymbolorum & typorum velis obducta, in lege tradidiſſe, ob morem affinem inter gentium, Ægyptiorum præcipue, ſapientes uſitatum. Sexta.

NEMO hoſpes eſt adeo in politioris literaturæ ſpatiis, quin probe norit, ſcientiam, in prima ſua infantia, ſymbolorum, typorum, hieroglyphicorum, emblematum, fabularum, ænigmatum, aut parabolarum faſciis involutam fuiſſe. Antiquitus vix ulla, religionis, politiæ, vel philoſophiæ, dogmata apertam geſtabant faciem; ſed res quæque præclaræ velo aliquo tegebantur. Hunc ſublimiora omnia myſtice & veluti per nebulas indicandi morem, apud Ægyptios maxime viguiſſe, teſtantur veteres, & totus *Hori Ægyptii* liber ἱερογλυφικῶν aperte clamat. Unde [b] Strabo magiſtros Ægyptios μωσικὸς καὶ δυσμεταδότους non immerito appellavit. Myſticum illum philoſophandi modum apud Perſas etiam obtinuiſſe, nos docet *Origenes. Lib.* 1. *cont. Celſ.* p. 11. Ubi de Perſis ſermone facto, παρ' οἷς inquit, εἰσι τελεταὶ, πρεσβυόμεναι μὲν λογικῶς ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς λογίων, συμβολικῶς δὲ, &c. *Apud quos ſunt myſtica ſacra, quæ certa ratione curantur a viris eruditione celebribus; a vulgo autem externa tantum ſigna tractantur, nihil ſolicito de penitiore cognitione eorum quæ per illa ſignificantur. Idem ſentiendum & de Syris atque Indis,* καὶ τῶν ὅσοι καὶ μῦθος καὶ γράμματα ἔχουσι, *& aliis quotquot literas habent & fabulas.* Nec Ægyptii ſolum & Perſæ religionem & philoſophiam ſuam figurarum abſtruſiorum cortice involvebant, [c] [ἀλλὰ] πάντες—οἱ θεολογήσαντες, βάρβαροί τε καὶ ἕλληνες, τὰς μὲν ἀρχὰς τῶν πραγμάτων ἀπεκρύψαντο· τισὶ δὲ ἀλήθειαν αἰνίγμασι, καὶ συμβόλοις, ἀλληγορίαις τε αὖ καὶ μεταφοραῖς, καὶ τοιούτοισί τισι τρόποις παραδεδώκασιν· i. e. Sed *omnes qui de rebus divinis tractarunt, tam barbari quam Græci, rerum quidem principia occultaverunt; & veritatem ænigmatibus, ſigniſque ac ſymbolis, allegoriiſque rurſus & metaphoris, & quibuſdam talibus tropis modiſque tradiderunt.* De hoc uſu, apud Ægyptios, Chaldæos, Perſas, Pythagoreos, alioſque plurimos, invaleſcente, fuſe & erudite docuerunt, *Plutarchus* in *Iſide*, *Porphyrius* de *vit. Pythagoræ*, p. 185. *Clem. Alex. ſtromat.* l. 5. per tot. *Iamblic.* de *vit. Pythag.* c. 5, 23, 32, & 34. *Fileſac. ſelect.* l. 2. p. 130, 131. *Cauſinus* in *Horum, Franciſc. Patric. Diſcuſ. Peripatet.* Tom. 1. l. 6. & T. 3. l. 1. *Kircherus* in *obeliſc. Pamphil.* lib. 3. c. 3, 4. *Olaus Wormius Monument. Danic.* l. 5. p. 407. *Laudatiſſimus Huetius*, lib. *jam citati* pag. 638. & alii multi, quorum numerus haud facile ineundus. Ideo vero magiſtri veteres dogmata ſua velamine quodam obducta tradidere, ne profanum vulgus ad myſteria ſua temere accederet, & ut doctrinæ ſuæ, fluminum ad inſtar, quo magis obſcuræ & cœnoſæ, eo magis profundæ viderentur.

CUM itaque Philoſophia quædam ſacra figuris myſticis obſepta, & religio aliud in ſummo monſtrans, aliud in imo premens, apud Ægyptios & alios, Hebræorum temporibus obtinuerit; æquum eſt opinari, Deum religionem, carnalem quidem in frontiſpicio, ſed divinam & myſticam in penetrali, Judæis tradidiſſe, ut inſtituta ſua ad ſeculi guſtum & uſum accommodaret, nec quicquam ſapientiæ nomine commendatum, legi vel cultui ſuo deeſſe videretur. In hanc ſententiam non ſine ratione veniſſe videar, tribus inductus argumentis:

(1°.) MYSTICA Ægyptiorum ſe exprimendi ratio (ſi ſpeciem externam ſpectemus) multum cognationis cum Hebraica habuiſſe videtur. Senſum meum firmant & illuſtrant [d] *Franciſci Valeſii* verba: *hieroglyphica ſcribendi ratio quam ſacerdotes Ægyptii tenuerunt in ſacris, ſimilem continebat ſapientiam quam etiam in veri Dei cultu quadantenus retineri videmus. Nam in Dei* templo *multus uſus ignis & aquæ: quia, arbitror, hæc hieroglyphice munditiem* indicabant. Ab hiſce non longe diſtant [e] *Clementis* illa, Ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς ἀληθείας ἀποκείμενον ἱερὸν ἀτεχνῶς λόγον, Αἰγύπτιοι μὲ διὰ τῶν παρ' αὐτοῖς ἀδύτων καλουμένων, Ἑβραῖοι [καὶ] διὰ τοῦ καταπετάσματος ἠνίξαντο· *In adyto veritatis repoſitum ſermonem revera ſacrum, Ægyptii quidem per ea quæ apud ipſos vocantur* adyta, *Hebræi autem per* velum *ſignificarunt.* Et poſt paucas paginas, [f] inquit, ὅμοια γοῦν τοῖς Ἑβραϊ- Prima.

a *Exod.* 3. 2. b *Geogr.* l. 17. c *Clem. Alex. Strom.* l. 5. p. 658. 5 d *De Philoſ. ſacra*, c. 16. p. 160. e *Stromat.* l. 5. p. 656. 35. f Pag. 670. 20

SECT. I. κοῖς κατά γε τὴν ὀπίκρυψιν, ἢ τὰ τῶν Αἰγυπτίων αἰνίγματα· *Occultationem igitur quod attinet, ſunt Hebraicis ſimilia Ægyptiorum ænigmata.* Unde autem tam ſimilia inter ſe fuerint Ægyptiorum & Hebræorum *ænigmata*, niſi quod Deus ita legem & ſacra ſua temperaſſet, ut ſeculi mori (qua licuit) apprime convenirent? Nullus enim paulo cautior opinari poteſt, Ægyptios hac in re Judæorum diſcipulos fuiſſe vel ſectatores; cum in confeſſo ſit, literaturam hieroglyphicam *Moſe* antiquiorem fuiſſe, & Ægyptios diu antea ſymbolis & figuris myſticis dogmata ſua ſacratiora diſſimulare ſolitos.

Secunda. (2°.) E *Philone* jam nunc citato pateat, Ægyptios religionem velo myſtico tectam & philoſophiam, per ſymbola, per animalium figuras, & alia ſecretiora rerum paradigmata, traditam, diu ante Moſis ætatem in uſu habuiſſe, Hoc & eo credibilius, quod apud omnes in confeſſum venerit, modum docendi per ſigna & rerum notas, rationem docendi per literas & verba ſcripta, vetuſtate ſuperare.

Tertia. (3°.) SENTENTIA hæc veterum & recentiorum aliquorum ſuffragio confimatur. Inter antiquos *Clemens* imprimis nobiſcum facit: poſtquam enim oſtendiſſet, [a] gentium theologos, philoſophos, poetas, omnes olim ſapientiæ nomine celebratos, ὀπτικεκρυμμένως καὶ διὰ συμβόλων φιλοσοφεῖν, *ænigmatice & per ſymbola docere ſolitos*; ſtatim addit τοιαῦτα γοῦν [καὶ] ὁ Μωϋσῆς παραινεῖ, &c. *Talia ergo Moſes* quoque *præcipit, ut hæc communia,* ὑ φάγεσθαι χοῖρον, οὔτε ὀξύπτερον, &c. *Non veſci porco, neque aquila,* &c. Quæ ſane, cum aliis a Moſe præceptis, ad ſenſum ſacratiorem trahit *Clemens*, eaque Moſem ſcripſiſſe dicit, ad morem gentium myſtice & ſymbolice philoſophantium. Nec tantum *Clemens*, ſed & [b] *Cyrillus, Alexandrinus* opinioni noſtræ manum auxiliarem porrigit: nam ille, ut *Julianum*, in ſolis Legis clarioribus hærentem, eamque nihil obſcuri habere putantem, reprehenderet; hæc habet: φασὶ γενέσθαι τῶν τοῖς εἰδώλοις λελατρευκότων, αἰνιγμάτων τεχνίτας, &c. *Aiunt fuiſſe, inter idolorum cultores, ænigmatum artifices, adeoque in iis fingendis induſtria & arte ſingulari præditos, quos* Hieroglyphos *vulgo nominabant. Hi in templis & obeliſcis literas incidentes, noſtris non utebantur; ſed aliis figuris rerum naturas efformantes, abſtruſam quandam ſcientiam ſapientioribus ingerebant,* Hæc autem (ni fallor) S. *Cyrillus* affert, non tantum ut ea quæ dicturus erat illuſtraret, ſed ut rationem redderet, cur in Lege multa obſcurius & ſub rerum aliarum cortice tecta traderentur. E recentioribus teſtem mihi primum advoco *Franciſcum Patricium*, qui inter ſeculi ſuperioris eruditos nomen haud obſcurum obtinuit: ille vero, poſtquam multis oſtendiſſet, Ægyptios, Chaldæos, Perſarum Magos, & alios Moſe priores ſapientiæ magiſtros, doctrinas ſuas in arcanis ſervaſſe, vel ſcriptis ænigmatum ſpeciem præ ſe ferentibus mandaſſe, vel eas cum ſolis ſacerdotibus communicaſſe; tandem [c] ſubjungit, *hunc morem Moſes eſt ſecutus, cum legum libros ſolis ſacerdotibus & aperuit & cuſtodiendos* communicavit, *cum* etiam *omnia ejus ſcripta figuris & velaminibus adumbravit.—Hunc eundem morem prophetæ omnes ſanctiſſimi obſervarunt: non* enim ſine *figuris* & *ænigmatibus ſunt locuti.* Huic accedat, auctoris haud ignobilis, [d] *Jacobi Bolducii*, teſtimonium: ille, cum jam citatum Philonis teſtimonium attuliſſet, *e verbis*, ait ille, *Philonis notandum eſt, Moyſem didiciſſe a doctoribus Ægyptiis ſcientiam occultam Hieroglyphicorum. Quod etiam confirmat Cl. Alexandrinus, dicens eam adhibuiſſe* Moyſem *ad tradenda, & exponenda, complura Legalium præceptorum & ceremoniarum myſteria.* In illius autem ſententiam pleno gradu concedit *Bolducius.*

Septima. SEPTIMO: non temere creditur, ritus & inſtituta Legis, apud homines quoſdam ingenii ſubtilioris, in contemptum abitura, ſi nulla myſteria, ſacramenta nulla, pro ſeculi more, continuiſſent. Nam *Celſus* Judæis id ut probrum objicit, quod ſacra haberent ſenſu altiori vacua, & quæ nec Græcis nec Ægyptiis ſubtilioribus, ſed bardo tantum & obeſo Judæorum populo, convenirent. *Celſum* hujuſmodi convitiis Judæorum legem gentemque violare ſolitum, ex *Origenis* reſponſo non male conjiciamus. [e] Ἆρα μόνοις Ἕλλησιν οἰκείαν ἔξεστι φιλοσοφεῖν; ἀλλὰ καὶ Αἰγυπτίοις, καὶ ὅσοι τῶν βαρβάρων σεμνύνονται ὅτι μυστήρια καὶ ἀλήθειαν; μόνοι δὲ Ἰουδαῖοι ἔδοξάν σοι, καὶ ὁ τούτων νομοθέτης, καὶ οἱ συγγραφεῖς, πάντων ἀνθρώπων εἶναι ἀνοητότατοι; i. e. Vertente Gelenio, *ergo ſolis Græcis in penitioribus ſenſibus philoſophari licet, aut etiam Ægyptiis, & ſi qui alii barbari jactant ſe habere veritatem tectam myſteriis? Judæi vero ſoli & legiſlator eorum, aliique ſcriptores, videntur tibi mortalium omnium ſtultiſſimi?* Quæ plauſtra convitiorum, fortis ille calumniator, aliique ſui ſimiles, in Judæorum legem gentemque conjeciſſent; ſi quid ex

a *Stromat.* l. 5. p. 676. 25 b *Cont. Julian.* l. 9. p. 299. c *Diſcuſſ. Peripatet.* T. 3. l. 2. p. 293.
d De Oggio. *Chriſtian.* l. 3. c. 2. p. 186. e *Ap. Orig. cont. Celſ.* l. 4. p. 189.

vero

vero traxiſſent iſta, & lex Moſaica, nulla ſenſa ſacratiora, ſymbola & myſteria nulla, continuiſſet? Seculis antiquioribus, homines aliqui fidem & honorem Legi, tanquam ſcripto Θεοπνεύστῳ nunquam tribuiſſent, ſi nihil in ea ſupra captum vulgi poſitum, nihil quod ingenium perſpicax exerceret, inveniri potuiſſet. SECT. II.

SECT. II.

Deum leges & ritus quoſdam, *non omnes ad res cœleſtes adumbrandas inſtituiſſe.*

Nonnulla tantum Legis inſtituta, myſtica fuiſſe.

NE quæ jam dicta ſunt errori alicui aditum patefaciant, monendum eſt proximo, Deum leges & ritus *quoſdam*, non autem omnes, ad res cœleſtes adumbrandas inſtituiſſe; nec e dignitate Legis eſſe ut inſtituta Moſis omnia, temere & ſine delectu, ad myſteria ſignificanda traherentur. Nil opus eſſet ut hanc cautelam interponerem, niſi ut intra certos modeſtiæ & ſobrietatis limites coercerem allegorizandi licentiam, quæ in immenſum exire ſolet, & ſeculis nonnullis ipſam Legis literam prorſus obſcuravit. Sociniani & Judæi moderni omnia Legis myſteria & ſenſus latentes, Meſſiam præcipue ſpectantes, tanquam ſimilitudines coactas & luſus phantaſiæ, reſpuunt & aſpernantur. Multi autem in vitium plane contrarium currunt, & in fingendis allegoriis ſibi quidlibet permittunt, totam legem perpetuis myſteriis & allegoriis gravidam exiſtimantes. Nam philoſophandi materiam ex ipſis arcæ vectibus, annulis, & dimenſione deſumunt, in quovis tabernaculi uncino & laqueolo arcanum aliquod olfaciunt acutæ naris homines, & nullum quantumvis minutum legis apicem prætereunt, cui non allegoricum, forſan & anagogicum, ſenſum aſſuunt.

QUIS autem, cui cerebri ſuppetit unciola, ſibi perſuadere poteſt, Deum ritus tam multos & multiformes ad pauca & ſimplicia Chriſtianiſmi myſteria repræſentanda ſtatuiſſe? vel iis umbris & figuris ad res Evangelicas adumbrandas uti voluiſſe, quæ tam obſcuræ ſunt & incerti ſenſus, quod nemo repertus ſit adhuc, qui earum ſenſa myſtica certa ratione reſignare potuerit? Deinde, ſunt inſtituta & ritus Moſaici non pauci (quod *Artemidorus* de ſomniis quibuſdam dixit,) ξηροὶ καὶ ὥσπερ ἀπ' ἔχοντες λαβάς. *aridi & quaſi anſas non habentes*, hoc eſt, nullam allegoriæ vel myſterii alicujus fingendi præbentes anſam. Quid enim myſterii ſuberat illi Legis præcepto, ut avis immolandæ inteſtina & plumæ ad altaris [a] latus orientale ſolummodo rejicerentur? quid arcani ſignificandum erat, quod Euchariſtica ſacrificia cum panibus [b] fermentatis offerri deberent? quod Naziræi crines [c] ſub lebete ad carnes immolatas coquendas comparato, comburendi ponerentur? quod Lex vaccam integre rufam, piaculi loco, immolandam poſtularet? & (ut multa alia jam taceam) quod in feſto tabernaculorum tredecim boves mactari deberent, die feſti ſecundo duodecim, tertio undecim, atque ita deinceps, donec ad unum, die ultimo offerendum, deventum eſſet? Hæc & pleraque alia Legis inſtituta ne minimam rei alicujus ſecretioris umbram præ ſe ferunt, nec ex iis quicquam myſterii vel fidiculis exprimendum. Sat ſcio ingenium chimicum ſpirituale aliquid e quovis aridiſſimo ritu Moſaico extrahere poſſe, & quamlibet legis apiculam in ſacramentum fingere. Sed cavendum eſt maxime, cum interiora legis aperire ſtudemus, ne perperam arguti ſimus, & nubem pro Junone, cerebri tantum noſtri figmentum, myſterii divini loco, in ſinum recipiamus.

Objecta diluuntur.

NONNULLI proculdubio multo cum fervore contra jam dicta inſurgent, quod non minus Apoſtolo & rationi, quam ſententiæ vulgo receptæ, repugnare videantur. Cum enim Apoſtolus de cibo & potu, diebus feſtis, neomeniis & ſabbatis, quæ legis compendium faciunt, ſermonem habuiſſet; *hæc*, [d] inquit, *umbra ſunt futurorum, ſed corpus* eſt *Chriſti*. Hæc Apoſtoli verba, ſenſu non ſano capta, ſententiæ paſſim receptæ locum fecerunt, quod nempe ritus omnes Moſaici rerum noſtrarum umbræ & figuræ eſſent, & myſterium aliquod Chriſtianum ritui alicui Judaico ſemper ex adverſo reſponderet. Atque hæc imaginatio, virorum cætera doctorum libros & ſermones tot nugis & notionibus male coctis implevit, Dei legem in naſum quaſi cereum in quaſlibet formas ducendum convertit; & in cauſa fuit, quod ita ſe gerant aliqui, quaſi Evangelium, in Pentateucho, quam ſcriptis Apoſtolorum, citius & apertius inveniendum exiſtimarent.

a *Levit.* 1. 16. b *Ib.* c. 7. 13. c *Num.* 6. 18. d *Coloſ.* 2. 17.

SECT. II. AT hæc Apoſtoli verba, ſi diligentius expendantur, nullum huic opinioni patrocinium præbent: cum enim neomeniam, ſabbatum, & cætera legis inſtituta, σκιὰν τῶν μελλόντων appellaverit, id ſolum intelligi voluit, ea nempe omnia, meram umbram, fumum, nihil, eſſe; ſi cum Chriſto, & illa rerum ſoliditate quas introduxit ipſe, conferantur. Nam vox σκιὰ, cui *corpus* e regione reſpondet, non *relative*, ſed *comparative*, & per modum oppoſitionis intelligenda eſt. Quaſi dixiſſet, "cibus & potus, noviluni" nia, ſabbata, & religio circa legis ritus & ſolennitates externas occupata, meræ ſunt "umbræ, res nec ſolidæ, nec duraturæ. At Chriſtus ejuſque religio, *corpus* eſt, h. e. "res ſolida & perpetua, utpote naturis [non moribus] hominum accommodata. Hunc eſſe verborum ſenſum, inde conſtare poteſt, quod Apoſtolus eo in loco non tantum de Judæorum feſtis & ſabbatis, ſed & Pythagoræorum abſtinentia a carne & vino, tanquam rebus ejuſdem virtutis & momenti, ſermonem inſtituat. At certum eſt, neminem unquam Pythagoræorum ritus, *umbras* [h. e. rerum cœleſtium typos & imitamina] ſed vanitates & res omni virtute caſſas, habuiſſe. Hunc verborum intellectum probat *Iſychius*, ad *Levit.* 15. ubi *Corpus Chriſti* per *verbum doctrinale*, hoc eſt, Chriſti doctrinam, e ſolidis præceptis & doctrinis conflatam, interpretatur. Non eſt quod hæc interpretatio, nova vel coacta lectori videatur, cum locutionis conſimilis exemplum apud [a] *Joſephum* habeamus. Ille enim de *Archelao* loquens qui poteſtatem regiam ſine regis titulo exercuiſſet, [1] ἦκει, inquit, ᾠδὶ τῷ δεσπότῃ σκιὰν αἰτησόμενος βασιλείας, ἧς ἥρπασεν ἑαυτῷ τὸ σῶμα· *Regni* umbram *a Domino* Cæſare *poſtulaturus venit, cujus ſibi* corpus *ipſe* antea *rapuiſſet.*

CUM Apoſtolus allegorizantium cauſam minime tueatur, veriſimile eſt eos duas haſce rationes in cauſæ ſuæ ſubſidium allaturos.

HARUM prima ſic ſe habet: apertum eſt, Deum pauca admodum mandata generalia circa cultum lege præſcriptum edidiſſe, ſed ſummam ἀκρίβειαν in minutulis quibuſque, tabernaculi, arcæ, & vaſorum ſacrorum circumſtantiis deſcribendis adhibuiſſe. Quid autem Deus ad minima quæque tabernaculi miniſterium ſpectantia deſcenderet, & ipſas ceremoniarum ſuarum circumſtantias tam curate determinaret; niſi ut typi illi carnales prototypis ſuis cœleſtibus adamuſſim reſponderent, & ut *bona futura* quorum *umbræ* erant eo perfectius exprimerent & repræſentarent?

NON me latet allegoriarum ſtudioſos hoc inprimis argumento niti ſolitos. Ipſi divinando non ſunt, cur Deus ipſos miniſterii legalis apices præſcriberet, niſi quod figuræ eſſent quæ ab exemplari ſuo cœleſti ne latum unguem recedere debuerunt. At res longe aliter ſe habet atque illi ſentiunt: nam Deo tam accuratam cultus normam ſancire viſum eſt, (1°.) Ne Iſraelitæ, incertis ipſorum ingeniis traditi, circa ſacrorum ritus in partes abirent, unde motus civiles, & tandem reip. ruina, naſcerentur. (2°.) Iſraelitæ nuper in Ægypto ſervi, nihil cum literis aut morum cultura commercii habuere; nec par erat ut manibus tam illotis res ſacras tractandi & ordinandi facultas nimis ampla concederetur. Religionis dignitati maxime conveniebat, ut rudis & inculta natio nihil in cultu divino, niſi ex præſcripto, faceret. (3°.) Deus pauca admodum in incerto reliquit, ne populus ille propriæ imaginationi nimis indulgeret. Deus enim præcepta illa ritualia tradidit, tanquam prima quædam obedientiæ rudimenta & exercitia, gentis illius pueritiæ accommodata, donec animum magis virilem & ſolidioribus præceptis parem adipiſcerentur. (4°.) Multa Judæorum ſacra, quoad formam & ſpeciem externam, affinitate proxima res & ritus non paucos in religione Gentilium uſitatos attingebant. Deus itaque pleraque cultum ſuum ſpectantia accurate definivit, quod magni ad pietatem intereſſet, ut religio Judæorum a ſuperſtitione Gentilium, circumſtantiis quibuſdam propriis & clare præſcriptis diſcerneretur.

SECUNDO: & hoc forſan argumento, ad ſententiam meam refellendam, pugnabit allegorizantium natio: omnium conſenſu firmatum eſt, arcam, tabernaculum, & alia celebriora legis inſtituta, Chriſti carne habitantis & rerum cœleſtium imaginem præbuiſſe. Quidni itaque partes inſtitutorum illorum omnes aliquid myſterii, modeſtis conjecturis inveſtigandi, continuiſſe cenſeantur? Æquum enim videtur, ut eandem *ſignificationis* ſanctitatem quam toti tribuimus, & partibus aſſeramus.

MULTI quidem opinantur, Evangelii myſteria quædam, ſub arcæ, tabernaculi &

a De *Bel. Jud.* l. 2. c. 2. p. 1050. 30

1 Ἧκει &c. ſunt verba *Antipatri Salomes filii* (*ex Archelai adverſariis in dicendo acerrimi*) quem *Archelaum* accuſare narrat *Joſephus*.

aliorum

aliorum legis inſtitutorum, tegumento diſſimulari; adeoque ſuum eſſe pro virili parte laborare, ut myſteria illa detegantur, & veritatis nucleus, ſub ritus alicujus putamine latens, in lucem protrahatur. Et ſe torqueant acuti homines (per me licet) in eruendis myſteriis & allegoriis quas in arca & tabernaculo contineri ſentiunt. Ego (qui cum ſacris ludere neſcio) cum *S. Chryſoſtomo* ſentire malim, qui, hæc & alia *Moſis* inſtituta memorans [a] Πάντα ταῦτα, inquit, σεμνὰ ἦν καὶ λαμπρὰ τῆς Ιουδαϊκῆς ἀγνωμοσύνης ὑπομνήματα, *hæc omnia erant magnifica* & præclara *inſcitiæ* & ſtupiditatis *Judaicæ monimenta*. Sed, modo arcam, tabernaculum, & alia potioris notæ legis inſtituta, evanidam quandam cœleſtium imaginem geſſiſſe concedamus, nil opus eſt, ut eorum partes omnes, aut quoſvis legis apices, ſubtilius allegorizemus. Nimis anxia eſt eorum φιλέργια, qui in dictis inſtitutis partes ſingulas minutatim excutiunt, & ſolicitè quærunt quid cui reſpondeat; cum ſatis ſit in re tota comparationem intelligi. Non magis in typis quam in parabolis, oportet quidlibet in ſignificationem trahere: nam in utriſque, circumſtantiæ quædam ob decorum addi ſolent, quædam ob neceſſitatem.

SUNT & aliæ momenti levioris objectiones, quas conſultus prætereo, ne ſermo prolixior hac de re lectori faſtidium pariat.

SECT. III.

SECT. III.

Quænam myſteria ſub cortice legis occultantur.

SECTIONE prima & ſecunda monſtraſſe videmur, myſteria quædam in lege Moſaica latuiſſe, & τὰ σαρκικὰ legis umbram τῶν πνευματικῶν habuiſſe: proxima penſi noſtri pars eſt, ut quænam illa myſteria fuerint, paucis oſtendamus. Hic autem auctores tanta ſunt in varietate & diſſentione conſtituti, quod moleſtum ſit eorum ſententias omnes enumerare. Judæi inſtituta quædam Moſaica rerum *cæleſtium* umbram geſſiſſe, haud gravatim largiuntur. Ethnici quidam, in partem mitiorem propenſi, Judæorum leges & ritus in ſummo leviora quædam ferre, in imo ſecreta *philoſophica* premere, cenſuerunt. Theologorum pars potior, legem *Moſis* myſteria pure *Evangelica* continere, & Chriſti faciem lineis quibuſdam rudioribus depictam exhibere, ſe perſuaſam habuit. Nec pugnabit Socinianus, ſi ritus Moſaici dogmata quædam *moralia* myſtice docuiſſe cenſeantur. Non deſunt alii, qui ſentiunt legem Moſaicam arcana quædam *hiſtorica* continere, h. e. res olim geſtas ſub rituum quorundam imaginibus exprimere, & memoriæ conſignare. Perſuaſibilius videtur, partes haſce litigantes veritatem diſcerpſiſſe, & omnes, ut fit, membrum illius aliquod retinuiſſe. Nam,

Sub velo legis arcana quædam latuiſſe.

PRIMO: inſtituta quædam Moſaica rerum cœleſtium imaginem præferebant. Erat enim templum vel tabernaculum (præcipuum Moſis inſtitutum) cœli triplicis, (extimi, medii, & ſuperioris) imago, & ad illius exemplar, in atrium, ſanctum, & penetrale, diſtributum. Judæos antiquos ita cogitaſſe, conjicere licet e ſermone illo Salomoni tributo in apocryphis; [b] *Juſſiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altare, & ſimilitudinem* tabernaculi *quod præparaſti ab initio*, h. e. & Sanctum Sanctorum, quod imago eſt cœli inviſibilis, habitaculi tui, ab ipſa rerum origine conditi & præparati. Adeo ut auctor ille idem pene dicat, quod [c] Apoſtolus, qui tabernaculum τῷ σκιᾷ καὶ ὑποδείγματι τῶν ἐπουρανίων, *umbram & exemplar cœleſtium*, & [τὰ] ἅγια χειροποίητα, τῶν ἀληθινῶν ἀντίτυπα, nominavit. Hæc autem [d] Apoſtolus & auctor apocryphus, non e revelatione aliqua peculiari, ſed veteri Judæorum diſciplina, hauſiſſe videntur. Sic enim [e] *Joſephus* templi interioris arcanum explicat: τὸ μὲν τρίτον αὐτῆς μέρος, τὸ ἐντὸς τῶν τεσσάρων κιόνων, ὁ τοῖς ἱερεῦσιν ἦν ἄβατον, ὡς θεοῦ [1] ἂν εἴη τῷ Θεῷ. *Tertia* tabernaculi *pars, quæ inter quatuor columnas* continebatur, *ſacerdotibus inacceſſa, cœlum quodammodo* repræſentabat uni *Deo ſepoſitum*. Ad hæc proxime accedunt [2] *Philonis* illa, τὰ ἄδυτα τῆς σκηνῆς, ἅπερ ἐστὶ συμβολικῶς νοητά. *Penetralia tabernaculi ſunt intelligibilium ſymbola*. Ad mentem itaque veterum Judæorum locutus eſt *Abarbanel:* de tabernaculo enim & Sancto Sanctorum agens, ea non nude & ſimpliciter ſpectanda dicit, שמעשה המשכן ושאר הדברים עיקר הכונה בהם [f] שיהיו כספר חכמה עליונה—וענין נכבד אשר אליו יתשרו, [3] *quod in opere tabernaculi & cæteris,*

Cœleſtia.

a *Homil.* 15. *in Ep. ad Hebr.* cap. 9. T. 6. p. 838. C b *Sap.* 9. 8. c *Ad Hebr.* 8. 5. d *Ib.* cap. 9. 24.
e *Antiq. Judaic.* l. 3. c. 6. p. 109. 5 f *Comment. in ſect.* תרומה *ſub fin.*

1 Apud *MS. Vatican.* ἀνεῖτο τῷ Θ. ut *Joſephus* paulo ante & infra, ἀνεῖτο τοῖς ἱερεῦσιν.
2 Lib. 3. de *vit. Moſ.* p. 666.
3 Vid. Col. 197. *Spencer* provocat ad commentarium *Abarbanelis* in *Exod.* 25. 2. ubi mentio facta eſt de תרומה *terumah.* viz. *oblatione* ſpontanea in extruendo ſanctuario.

SECT. III. *præcipua intentio fuerit, ut ſint tanquam liber ſapientiæ altioris — & rei glorioſæ ad quam ipſa diriguntur.* A nonnullis autem, huic antiquiorum Judæorum dogmati cauſam feciſſe creditur, doctrina illa Platonica inter Helleniſtas obtinens, quod mundana omnia ideis & exemplaribus quibuſdam cœleſtibus ex adverſo reſpondeant, & res omnes [a] בצלם hic *in imagine* quadam *ambulent*, cum non tam res ſint quam rerum cœleſtium umbræ, typi, & ſimulacra. Cum autem hæc opinio fundamento careat, ſatius eſt opinari Judæos antiquos tabernaculum rerum cœleſtium umbram & exemplar exiſtimaſſe, ob affinitatem & ſimilitudinem quæ inter tabernaculum & cœlum interceſſit. Nam Sanctum Sanctorum, ſoli pontifici die illo quo cultui ſolenni operabatur adeundum, cœli ſuperioris imaginem geſſit expreſſam & oculo vel lippienti manifeſtam. Hinc enim anſa data eſt illis, de tabernaculo loquentis, [b] *Joſephi* verbis; τὸ δὲ τρίτον μοῖραν μόνῳ προσέγραψε τῷ Θεῷ διὰ τὸ μὴ τὸν οὐρανὸν ἀνεπίβατον εἶναι [τοῖς] ἀνθρώποις· *Tertiam vero partem ſoli Deo aſſignavit* Moſes, *eo quod cœlum hominibus ſit inacceſſibile.* Quæ ſane verba cauſam opinandi præbent, Judæos antiquiores in hanc ſententiam promptiores deſcendiſſe, quod pars illa tabernaculi & cœlum ſupremum tanta ſimilitudine & affinitate jungerentur. Nil opus eſt, ut hoc operoſius evincam ipſe, cum in hac meſſe [c] *Kircherus* ita laboraverit, ut mihi ne ſpicilegium reliquiſſe videatur. Prout autem tabernaculi pars intima mundi ſupercœleſtis figuram exprimebat, ita & pars media [ἅγιον κόσμικον [d] dicta] mundi viſibilis imaginem repræſentabat. Multis enim inſtantiis oſtendi poſſet, partem illam cum cœlo & mundo aſpectabili non parum cognationis habuiſſe, ſi [e] *Joſephus* & [f] *Clemens Alexandrinus* hanc provinciam priores non occupaſſent.

Philoſophica. SECUNDO: veriſimile eſt, intra legis Moſaicæ receſſus, arcana quædam philoſophica latuiſſe. Hoc antiquiorum Judæorum aſſenſu comprobatum eſt. Docebant enim illi, tabernaculum & ejus apparatum, non tantum mundi ſuperioris exemplar, ſed & inferioris imaginem quandam continere. Τὴν διαμέτρησιν — τῆς σκηνῆς [1] πρὸς μίμησιν τῆς τῶν ὅλων φύσεως συμβαίνειν εἶναι· *Commenſurationem — tabernaculi ad imitationem naturæ eſſe contigit*, inquit [g] *Joſephus*, qui naturæ myſteria, Tabernaculi velis, floribus, aliiſque, latitantia, ſæpe Gratiis haud invitis explicare videtur. Huc ſpectant *Philonis* illa, [h] Τῆς κατ' οὐρανὸν τῶν ἑπτὰ πλανήτων πορείας μίμημά ἐστιν ἡ ἱερὰ λυχνία, καὶ οἱ ἑπτὰ λύχνοι οἱ ἐπ' αὐτῆς· *Septem erraticorum ſyderum curſus, imitatio eſt ſacrum candelabrum cum ſeptem lucernis ſuperpoſitis.* Hanc *Philonis* opinionem in formam paulo meliorem fingere videtur [i] *Grotius*, ubi dicit, *ſeptem quæ vaga dicuntur ſidera, ſignificata per ſeptem templi lampadas, & τὰ ἀπλανῆ, per cæteras lychni partes.* Sunt & alia in tabernaculo quæ rerum naturalium & ad philoſophiæ provinciam pertinentium figuras exprimunt, de quibus [k] *Kircherum*, ad mentem præcipue veterum Hebræorum, fuſe diſſerentem conſulamus. Hinc [l] vir. doctiſſimus Apoſtolum ideo *philoſophiam* cum *elementis mundi* junxiſſe ſentit, *quia doctores Hebræorum univerſum tabernaculum ſeu templum, ceremoniaſque eo pertinentes, ad philoſophiam referebant.* In hujus rei fidem, auctor ille diſerta Judæorum teſtimonia [m] alibi in medium protulit. Nec e Judæorum ſolummodo, ſed & ethnicorum ſcholis, nonnulli, cultioris ingenii viri, philoſophiæ cujuſdam altioris nucleum ſub legum Judaicarum cortice latere cenſuerunt. Nam [n] *Plutarchus*, de ridiculis quibuſdam & abſurdis (ita ſibi videbantur) Judæorum inſtitutis agens, τὰ παρ' ἐκείνοις λεγόμενα, inquit, μύθοις ἔοικεν, εἰ μή τινας ἄρα λόγους σπουδαίους ἔχοντες, οὐκ ἐκφέρουσιν· *Quæ apud ipſos dicuntur & ſtatuuntur, fabularum ſunt ſimilia: niſi quod ſerias quaſdam & philoſophicas rationes habeant*, quas in vulgus *non efferunt*.

Evangelica. TERTIO: ritus & inſtituta legis myſteriorum Evangelicorum ſimulacra, oculis purgatioribus facile percipienda, præferebant. Prout lex moralis rudimenta quædam exhibuit earum virtutum quas Evangelium clare poſtulat, ita & lex ceremonialis initia & proœmia eorum myſteriorum quæ Evangelium in apertam lucem protulit. Sat erit rem tritam & confeſſam adeo, unius Judæi & Chriſtiani veteris teſtimonio ſtabilitam dare. E Judæis, [o] *Philo* pontificem maximum ſacerdotis noſtri ſummi ſimulacrum geſſiſſe, verbis cedro dignis, aſſerit. Λέγομεν inquit τὸν Ἀρχιερέα, οὐκ ἄνθρωπον,

a *Pſal.* 39. 7. b *Antiq.* l. 3. c. 7. p. 115. 35 c *Obeliſc. Pamphil.* lib. 2. c. 7. d *Hebr.* 9. 1. e *Antiq. Judaic.* l. 3. c. 7. f *Stromat.* l. 5. p. 665. &c. g *Antiq.* lib 3. c. 6. p. 109. h Lib. *Quis rer. div. her* p. 511. c i *Not.* in *ſap. Salom.* c. 7. v. 19. k *Obeliſc. Pamphil.* l. 2. c. 7. l *De Dieu* in *Ep.* ad *Coloſ.* c. 2. v. 8. m *Not.* in *Act.* 7. 43. n *Sympoſ.* l. 4. *qu.* 5. p. 669, F o Lib. de *Profug.* p. 466. B

1 Apud *MS. Vatican.* τῷ μίμησιν.

ἀλλὰ

ἀλλὰ λόγον θεῖον εἶναι, πάντων οὐχ ἑκουσίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσίων ἀδικημάτων ἀμέτοχον. *Summum ſacerdotem dicimus, non hominem; ſed* in effigie *verbum divinum eſſe, omnium tam voluntariorum quam involuntariorum peccatorum expers.* E Chriſtianis antiquis, [a] *Juſtinus Martyr* veritatem hanc ſuo teſtimonio communivit; conſtanter affirmans, Πάντα — τὰ ὑπὸ Μωσέως διαταχθέντα, — τύπους καὶ σύμβολα καὶ καταγγελίας τῶν τῷ Χριστῷ γίνεσθαι μελλόντων, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστεύειν προεγνωσμένων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ὁμοίως γίνεσθαι μελλόντων. i. e. *Omnia — a Moſe ordinata, — figuras & notas & enunciationes eorum quæ Chriſto eventura erant; eorum etiam qui in ipſum ut crederent, prænogniti erant; eorum item quæ Chriſtus ipſe facturus erat.* De Judæis itaque loquens [b] *Irenæus*, acute dicit, *legem, & diſciplinam illis fuiſſe, & prophetiam futurorum.* Erat quidem *diſciplina* Judæis, quatenus ritus quoſdam externos impoſuit, quibus, tanquam exercitiis obedientiæ levioribus, veræ pietati proluderent: erat etiam *prophetia futurorum*, quatenus Chriſti adventum, officium, paſſionem, alia, non verbis ſed ſignis, i. e. typis & ſymbolis emphaticis, prænunciavit. Vix equidem credi poteſt, Hebræorum vulgus, ſub prima præſertim naſcentis Judaiſmi tempora, rituum illorum propheticorum ſenſum interiorem intellexiſſe: at veriſimile eſt viros propheticos, quo propius accederent Meſſiæ venturi tempora, eo magis velum Moſaicum amoviſſe, & quo tenderent cultus illius ambages & ænigmata populo expoſuiſſe. Nec vana prorſus eſt opinio, multa legis arcana & mirabilia, per Cabbalam quandam, a Moſis uſque ſeculo tranſmiſſam, & inter viros plurimum altioris ſubſellii conſervatam, Judæis antiquioribus innotuiſſe.

SECT. III.

QUARTO: conſulto creditum eſt, inſtituta legis arcana quædam ethica, i. e. præcepta vitæ figuris involuta, continere. Nec promptum eſt quidem nec opportunum, inſtituta legis omnia ἠθικὰν ethicam ſuppeditantia recenſere: quædam autem doctrinam vitæ formativam myſtice tradidiſſe, doctorum multorum ſuffragio, & loquaci rituum quorundam natura ſatis confirmatur. Nam confeſſa res eſt & manifeſta, baptiſmos e præſcripto legis frequenter exercendos, rudiorem puritatis internæ figuram exhibuiſſe. Sacra omnia non niſi poſt lotionem prævium peraganda, cordis munditiem neceſſarium cultus divini comitem non obſcure ſignificarunt. Cum etiam lex monuit, ut [c] ſacerdotis initiandi manus, pes, & auris dextra, victimæ ſanguine tingerentur; videtur doctrinam moralem, ſacerdotibus inprimis curandam, ſub obſcuris rituum illorum involucris tradere. Niſi me fallat animus, Deus ſacerdotis aurem, pedem, & manum dextram [præcipua diſcendi & agendi inſtrumenta] tam ſolenni ritu conſecrari jubens, miniſtros ſuos ſanctitatis eorum præcipue muneri conſentaneæ monuit, eoſque membra ſua [d] *tanquam juſtitiæ inſtrumenta exhibere* docuit. Cum etiam præceptum eſſet, ut oblata ſacra, dextrorſum & ſiniſtrorſum, prorſum & retrorſum, [e] agitarent; motiones illæ Dei dominium in omnes mundi partes indicarunt, & *Deum totius terræ* [non topicum aliquem Gentilium Deum] ſacris oblatis cultum eſſe docuerunt. Cum denique peccati alicujus gravioris reus, pœnitentiam agens, victimam piacularem immolaret; diſerte cautum eſt, [f] *ne oleum aut thuris aliquid in eam mitteret:* quid autem, niſi ut lex indicaret, hujuſmodi peccatorem dolorem pœnitentialem (cui *thus* & oleum minime conveniunt) victimæ ſuæ adjungere debuiſſe? Multa alia his affinia curioſis ſuppeditabit *Philo*, & alii, qui in occultis legum Moſaicarum ſenſibus eruendis operam poſuerunt. Ethicæ.

QUINTO: myſteria quædam hiſtorica in rituum Moſaicorum involucris occultata cenſeantur. Ut ſenſum meum paulo clarius efferam: res quædam ſeculorum omnium memoria digniſſimæ, rituum quorundam imaginibus exprimebantur, ut Iſraelitarum oculis potius quam auribus ingeſtæ, animis eorum tenacius inhærerent. Ex. gr. Solennitas Paſchalis, in rerum Ægyptiacarum [g] memoriam inſtituta, ceremoniis tam ſignificativis agi debuit, quod integram pene ſervitutis Ægyptiacæ, & liberationis ex Ægypto hiſtoriam ad hebetis cujuſvis animum facile revocaret. Feſtum etiam tabernaculorum hiſtoriam quandam viſibilem præbuit temporis illius quo in ſolitudine mille malis vexati vagabantur, & cœlo vel forſan tentorio tegebantur. Septiduana ſabbati celebritas creationis hiſtoriolam complectebatur, eamque Judæorum animis quaſi trabali clavo infixam conſervabat. Nec alienum a fide videtur, leges de *vacca rufa* & *hirco emiſſario* datas (de quibus in loco dicam) ſuperſtitionis alicujus Ægyptiacæ, quæ Judæos olim infecerat, monimenta obſcuriora continere. Si opportunum eſſet, res hæc multis aliis exemplis confirmari poſſet, cum ſeculi Moſaici mores & eventus pleHiſtoricæ.

a *Dialog. cum Tryph.* p. 222. 5 b *Adv. hæreſ.* l. 4. c. 28. p. 317. c *Exod.* 29. 20.
d *Rom.* 6. 13, 19. e *Exod.* 29. 24. f *Levit.* 5. 11. g *Deut.* 16. 3.

SECT. IV. riſque legis inſtitutis occaſionem dederint. Et, ſi vetuſtas edax plurima veterum monumenta, temporum antiquiorum ritus & res geſtas referentia, non aboleviſſet, leges Moſaicæ nobis tam obſcuræ & ratione deſtitutæ minime viderentur. Ex antiquitatis inſcitia factum eſt, quod multa Moſis inſtituta mirari magis hodie poſſimus, quam intelligere.

E ſuperioribus evidens eſſe cenſeo, omnis generis arcana ſub rituum Moſaicorum tegmine latuiſſe. Quod itaque [a] *Plutarchus*, credula temeritate, de religioſis Ægyptiorum inſtitutis dixit, de Judæorum ſacris & ceremoniis uſurpemus: οὐδὲν ἄλογον οὐδὲ μυθῶδες, οὐδὲ οὐκ ἀπὸ δεισιδαιμονίας ἐξηπεφοιχείωτο ἱερουργίας· Αλλὰ τὰ μὲν ἠθικὰς ἔχοντα καὶ χρειώδεις αἰτίας, τὰ δὲ οὐκ ἄμοιρα κομψότητος ἱστορικῆς ἢ φυσικῆς ἐστίν· *Nihil a ratione diſſonum, fabuloſum nihil, nihil ſuperſtitionem olens, in* eorum *ſacris conſtitutum eſt: ſed quædam ethicas & utiles doctrinas* in receſſu *continentia, alia vero non expertia elegantiæ* cujuſdam *hiſtoricæ vel philoſophicæ.*

SECT. IV.

Rerum cœleſtium adumbrationem, rituum quorundam finem fuiſſe ſecundarium.

Aſſertio dicta, CUM Deus tot rituum & ceremoniarum legem Judæis obſervandam dederit, ejus intentio primaria, non ea erat, ut Evangelium myſticum, vel doctrinam de Chriſto figuris & umbris obſeptam, traderet; ſed id inprimis agebat Deus, ut ritibus illis populi rudioris obſequium exerceret, eoſque intra certos obedientiæ & pietatis limites contineret. Hoc liquido conſtabit, ſi rem totam altiuſcule repetamus.

Explicatur. CUM Hebræorum natio, e longa cum Ægyptiis conſuetudine, non tantum cultui rituali, ſed & ritibus inter Ægyptios uſitatis, pertinacius adhæreret; Deus non tantum ritus plurimos, ſed & Ægyptiacos aliquos, in legem ſuam recepit; ut cultum ejus populo gratum & optatum redderet, & nimia ſacrorum ſuorum peregrinitas gentem rudem & in mala omnia ſponte ruentem non irritaret. Neque tamen hac in re ſic populi ſtudiis obſecutus eſt Deus, ut ritus eorum veteres nec numero nec forma mutatos iis indulgeret. Prout enim Hebræorum ruditas ingentem illam rituum farraginem cui in Ægypto aſſueverant, prorſus abrogari, ita & rituum aliquorum vitia eos omnino tolerari, minime paterentur. Deus itaque nonnullos e ritibus antiquis cum impietate aliqua conjunctos, a cultu ſuo penitus abdicavit; alios autem ſic a mendis repurgavit, & in novam formam mutavit; ut per eos, tanquam prima cultus & obſequii rudimenta, pueriles animæ ad ſeveriora pietatis exercitia ſenſim perducerentur; & animæ magis viriles languentes quaſdam rerum ſpiritualium imagines in iis contemplari poſſent. Adeo ut lex *Moſis*, ſenſu literali ſumpta, pædagogus eſſet ad Deum; ſenſu vero myſtico ſpectata, non raro ad Chriſtum & Evangelium.

ATQUE hac in re Deus ſapientiæ ſuæ ſpecimen egregium edidit, & illi non abſimile quod in mundo frequenter obſervemus: in eo enim, notante [b] *Verulamio*, dum *natura aliud agit, providentia aliud elicit*; nam frondibus quas natura, conſuetudinem ſuam retinens, parit, utitur providentia, ad cœli injurias a fructu tenello propulſandas. Pari modo, cum Hebræorum natio, conſuetudinem ſuam exuere neſcia, ritus antiquos impenſe deſideraret, Deus eorum deſiderio ſe morigerum præbebat; ſed eorum ruditate & impotentia puerili ad fines egregios & ſapientia ſua dignos utebatur. Sic enim ritus antiquos populo indultos, circumſtantiis quibuſdam demptis aut additis, immutavit, ut rerum cœleſtium ſchema repræſentarent, oculis purgatioribus facile percipiendum; adeo ut Deus puerilibus Iſraelitarum ſtudiis obſequens, divina promoveret.

Probatur. REM totam exemplo uno & altero clariorem faciam. Cum gentium & annorum multorum uſus eorum animos ſacrificiorum religioni devinxiſſet, Deus cultum ſacrificio præſtitum ſtatim abrogare noluit, ne populus ille, tantæ novitatis impatiens, ad atheiſmum deficeret aut ethniciſmum. Multa interim ſacrificia ritu tam peculiari & emphatico celebrari juſſit, ut Chriſti, piaculi loco pro nobis olim offerendi, figuram expreſſam & pene loquacem exhiberent. Cum etiam fermentum (ni fallor) in quibuſdam Gentilium ceremoniis, locum præcipuum antiquitus obtinuiſſet, lege cautum eſt ne *cum ſanguine ſacrificii* [c] *fermentum offerrent*, cum feſtum paſchatis exercerent. Hanc autem legem juſſit Deus, primario forſan ne ſacra ſua ſuperſtitionem olerent

a *Lib.* de *Iſid.* p. 353. E b *De Augm. ſcient.* l. 3. c. 4. p. 222. c *Exod.* 34. 25.

ethnico-

ethnicorum; ſecundario vero (quod monet [a] Apoſtolus) ut ſub fermenti ſymbolo malitiam omnem, in fraterno præſertim paſchatis feſto, deponendam ſignificaret. Proinde, populi ruditas & ſeculi conſuetudo poſtulaſſe videntur, ut ſacerdotes Judaici, ſacris operantes, veſtibus lineis & ſumma puritate conſpicuis induerentur. Dei itaque, hujuſmodi veſtes inſtituentis, intentio primaria erat, ut populo, pompam & ſplendorem externum in ſacris expetenti, rem gratam faceret; ſecundaria vero, ut veſtes illæ albæ nitidæque [b] *juſtitiam ſanctorum* notarent, & puritatis illius eximiæ, qua miniſtri præcipue ſacrorum ornari debent, ſymbola extarent & monimenta. SECT. IV.

EX his omnibus haud obſcure cognoſcatur, legis Moſaicæ ſcopum & intentionem primariam fuiſſe, ut idololatriæ ſe late diffundentis contagionem ſiſteret; ſecundariam vero, ut rerum ſublimiorum imaginem lineis obſcurioribus expreſſam præberet, & non minus animos ſapientum, quam corpora vulgi rudioris, exerceret.

FACILE prævideo nonnullos duo argumenta in adverſæ cauſæ patrocinium adducturos, quibus breviter occurrendum eſt. Defenditur,

HORUM primum ad hunc modum ſe habet: apertum eſt, nonnulla Moſis inſtituta cœleſtium imaginem tam vivam & expreſſam geſſiſſe, & a ceremoniis omnibus in cultu Gentilium uſitatis formam & ſpeciem tam diſcrepantem habuiſſe; quod aperta rei veritas fateri cogat, primariam Dei inſtituentis intentionem fuiſſe, ut per figuras tam illuſtres & inſignes, Hebræorum animos ad res cœleſtes, ſub externo rituum illorum apparatu latitantes, indagandas excitaret. Quid enim tabernaculi adyta, nulli mortalium niſi pontifici ſoli adeunda, inſtituerit Deus; niſi ut ſacra illa umbratica τῶν ἀληθινῶν τύποι eſſent, & [c] *aditum ad ſancta ſanctorum nondum eſſe patefactum* indicarent? Quid expiationis feſtum, tanta cum religione & ſolennitate cultum, in quo ſacerdos ſummus ſanguinem victimæ extra templum oblatæ in ſancta ſanctorum attulit; niſi ut imaginem vivam & ſpirantem exhiberet ſacerdotis noſtri maximi, qui ſanguine ſuo in terris oblato in cœlum tranſiit, ut ibi cauſam noſtram coram Deo ageret, &, ſanguinis illius virtute, peccati expiationem nobis impetraret? Quid pontifici ſoli munus expiandi demandatum erat, quid oracula per *Urim* illius tantum miniſterio tradita, quid cultu tam ſplendido & ſumptuoſo incedebat, quid ei uni (quaſi ſupra mortalium ſortem poſito) in neceſſariorum ſuorum funere ſe polluere denegatum; niſi ut ſingularia illa documento eſſent, eum ſacerdotis altioris imaginem ferre, & ut illius perſonam majore cum dignitate ſuſtineret? Contra primam objectionem.

LUBENS concedo, eam fuiſſe rituum quorundam dignitatem & excellentiam plane ſingularem, quod vividum cœleſtium ſenſum Judæis incutere, & *Meſſiam* venturum, quaſi digito exerto, monſtrare viderentur. Atque hac in re luculentum ſapientiæ ſuæ documentum præbuit ſummus legiſlator: niſi enim Deus aliquibus ceremoniis, *Meſſiam* venturum clare prænunciantibus, ſomnolentos Hebræorum animos excitaſſet; illi proculdubio *umbram* pro *corpore* fuiſſent accepturi, & exteriori cultus ſui pompa & gloria perculſi, cœleſtium inanes & incurioſi permanſiſſent. Hujuſmodi vero ceremoniæ Evangelicæ (ſit verbo venia) paucæ fuerunt, & a Deo quaſi de induſtria inſtitutæ, ut oeconomiam tunc præſentem umbraticam eſſe citoque tranſituram indicarent, & Judæos oeconomiæ longe nobilioris ſpe & expectatione detinerent. Sed & obſervare juvat, ceremonias haſce pauculas tum primum induxiſſe Deum, cum ſeculi mores & populi tarditas legis cultuſque ritualis inſtituendi neceſſitatem quandam attuliſſent: ut facile appareat, Deum ceremonias illas quas dixi Evangelicas, obiter & ex intentione quadam ſecundaria ſtatuiſſe. Solut.

SECUNDO: dicet forſan non-nemo, interpretum partem non minimam ſententiæ meæ refragari. Cum enim legem interpretandi provinciam capiunt, omnia ſtatim ad allegorias trahunt, & ſic expediunt omnia, quaſi legis litera illius pars minima eſſet, & *Moſes* ambages tantum & ænigmata, pro vario interpretum ingenio ſolvenda, tradidiſſet. Quantum itaque ex allegoricis eorum commentariis conjicere licet, multi viri docti nobis hic adverſantur, & legem primario ad myſteria adumbranda datam arbitrantur. Et ſecundam.

NON diffitendum eſt, opinionem hanc, inter ævi præſertim citerioris Interpretes, plurimum viguiſſe, eoſque ſenſum aliquem myſticum & allegoricum legibus vel maxime perſpicuis accommodaſſe. Sed facile conſtet hanc opinionem eos fefelliſſe, ſi rem totam in examinis æqui trutinam deducamus. Quid enim probabilitatis habet, Deum hebeti & inculto populo legem perpetuis myſteriis ſcatentem tradere, & eos qui vix-

[a] 1 *Cor.* 5. 7, 8. [b] *Revel.* 19. 8. [c] *Hebr.* 9. 24.

SECT. V. dum ſordes a lateribus Ægypti contractas abluiſſent, rebus tantum myſticis exercere, voluiſſe? Aut cui conſulto veriſimile videri poteſt, quemlibet pene legis ritum & periodum ſenſum ſecretiorem continuiſſe, cum nulla Judæis fax eſſet, quæ ſenſum illum obſcurum illuſtraret? Non enim facile credendum eſt, Judæos antiquiores clavem aliquam habuiſſe, qua tot legis arcana reſerarent, cum vel ipſi Chriſtiani in allegoriis ſuis inde deducendis conjecturam plerumque ducem ſequantur, & ritum quemvis arcani indicem exiſtiment, ſi ad rei alicujus Evangelicæ ſimilitudinem & imaginem aliquatenus accedere videatur. De hoc autem argumento fuſius & opportunius in ſequentibus dicturi ſumus.

SECT. V.

Capitis concluſio, ubi agitur de nimio & ſobrio allegoriarum uſu ſtudioque.

Mala e nimio allegoriarum ſtudio orta, quinque.

CUM ſatis e jam dictis eluceat, myſteriorum quorundam adumbrationem finem fuiſſe legis ſecundarium, & QUÆDAM ſolummodo legis inſtituta huic uſui inſerviiſſe; hinc anſam captemus horum hominum φιλέργων arguendi, qui omnia ad allegorias vel invita trahunt, &, e luxu quodam animi, parata & facilia faſtidientis, facilem atque obvium legis ſenſum contemptim prætereunt, & ſe totos componunt ad ſenſus myſticos & a vulgi captu remotos indagandos. Sentiunt ſcilicet ſcripta Moſaica inexhauſtam ingenii exercendi materiam præbere, atque hunc legis interpretem perhibent optimum, qui ad illius textum ſenſus myſticos concinnius & elegantius novit accommodare.

HÆC autem opinio, mala nec pauca nec levia in eccleſiam Judaicam ſimul & Chriſtianam traxit. Nam,

Primum. (1°.) HUIC opinioni tribuendum eſt, quod tot legum Moſaicarum mens & ratio in abdito adhuc deliteſcant; & vix ulla ſcripturæ pars ſit in qua ſcriptorum labor magis quam in pentateucho deſudaverit, vix ulla tamen quæ majore adhuc caligine obducatur. Cum enim ad legem aliquam deventum ſit, cujus rationem allegorizantes aſſignare neſciunt, ſtatim myſterium aliquod pro arbitrio fictum ingerunt, & legem myſterii illius repræſentandi cauſa datam fiducia pene prophetica affirmare ſolent: unde factum eſt, ut hominum animi, falſis ſpecieque fallentibus allegoriis intenti, a genuinis legum rationibus indagandis avocentur. Qualem nobis, legum Moſaicarum ſenſus indagantibus, facem prætuliſſent, *Origenes*, *Clemens*, *Cyrillus Alexandrinus*, alii, literis & hiſtoricorum antiquiorum ſcriptis inſtructiſſimi; ſi, miſſis allegoriis ſuis inanibus, animos ſuos ad legum earum ſenſum & ſcopum primarium inveſtigandum appuliſſent? Legum nonnullarum ratio nos forſan in æternum latebit, quod hiſtorici veteres qui ritus Ægyptios & Aſſyrios (legum earum occaſiones) memoriæ mandarant hodie deſiderentur; & in Patrum illorum ſcriptis, Moſaica illa quæ luce antiquitatis egent, argutiis allegoricis alio detorqueantur.

Secundum. (2°.) HÆC opinio quibuſlibet ineptiis latam portam aperit, & quidlibet, myſterii divini legibus illis involuti nomine, effutiendi occaſionem præbet. Nam per hujuſmodi ad placitum & libidinem fictas allegorias, mens & ſenſus legum Moſaicarum in arbitrio & ingenio ponuntur interpretum, ita ut ſummus legiſlator nil velle videatur, niſi quod illis in mentem venerit. Atque hac de cauſa [a] *Valentianus Presbyter* parvi hoc interpretum genus æſtimaſſe dicitur: Σοφωτέρους γὰρ, ὡς ἔφης, τῶν γεγραφῶν ἑαυτοὺς ἡγούμενοι, εἰς ἄπερ βούλονται μετακομίζοντες τὰ θεῖα λόγια, πολλὰ σφάλλουσι τοὺς ἀκούοντας· *Dum enim, ut aiebas, ſemetipſos ſcripturis ſapientiores* eſſe *exiſtimant*; hinc fit, ut *oracula divina in quaſcunque ipſis libuerit figuras transforment, & auditores multis modis fallant.* Nec aliter fieri potuit, cum allegoriarum ſtudioſi non tam legis ſenſum ſequantur, quam ingenium proprium, quod indies creſcere ſolet, & hic ad nauſeam lectoris fœcundum eſſe poteſt. Huic itaque malo ut remedium quærerent allegoriſtæ veteres, [*Philo*, *Clemens*, *Origenes*, aliique] vel allegorias antiquitus receptas tradiderunt, aut ad ſcripturam, nunc myſtice nunc obſcure loquentem, animos adverterunt. Nam, *Philo* fatetur aliquoties ſe allegorias, non a ſeipſo primum excogitatas, ſed traditione receptas, enunciare; & ſiquis inter ſe *Philonis*, *Origenis*, & *Clementis* allegorias conferat, ſæpe comperiat, eas affinitate conjunctas fuiſſe, adeoque veteres allegoriſtas eandem plurimum allegorizandi normam & viam obſervaſſe. Sed allegoriarum ſtudioſi quos ſecula ſequiora peperere, ſe nulli certæ regulæ devinxiſſe, ſed quicquid illis calor cerebri ſug-

[a] *Ap. Iſidor. Peluſ.* l. 4. Ep. 117. C

geſſit,

geſſit, in chartas impegiſſe, videntur. Nam allegoriæ quas ipſi cudunt, & pro ſenſu legis interiore nobis obtrudunt, ſæpe diſſident inter ſe; ſæpius autem jejunæ ſunt, & indignæ quæ pro ſacratiore legis divinæ ſenſu habeantur. SECT. V.

(3°.) HUJUSMODI allegoriæ ſcrupulos & moleſtias haud leves ſortis inferioris Chriſtianis frequenter adferunt. Nam plurimi libri & conciones, Chriſtianorum vulgus ad theologiam illam myſticam vocant & allegoricam, eoſque ad *typorum* (uti loquuntur) *glorioſorum* ſtudium impenſius adhortantur; ut [a] εἰς τὸ ἐσώτερον τῦ καταπετάσματος ingrediantur, & Chriſtum, jam ceremoniarum faſciis involutum, retectum intueantur. Eorum interim animi miſere anxii & ſuſpenſi manent, quod ipſi ſenſus myſticos eruere neſciant, nec ab aliis aliquid certi diſcere; cum myſteria tam varia uni eidemque legi vel ceremoniæ affixa videant, & in myſteriorum illorum indagine conjectura tantum agantur omnia. Hinc illæ lachrymæ: legis puteum *aquam vivam* continere fando acceperunt, at *puteum* illum *profundum* eſſe, & ſe ἄντλημα *non habere* miſeri conqueruntur. Tertium.

(4°.) HÆC opinio in cauſa fuit, ut ſapientia & bonitas divina in legibus Moſaicis eluceſcens ſæpius obſcuretur, &, loco legis ſumma cum ſapientia datæ, torta, futilis, & *Apennina* glacie frigidior, non raro ſubſtituatur allegoria. Multas expoſitiones allegoricas a modernis excogitatas me ſcire profiteor, tam frivolas & a legis divinæ gravitate & ſcopo alienas, quod ſi eas in medium proferrem, lector conſultus in dubio hæreret, ridere deberet an indignari. Neque faba hæc in modernos tantum cudi debet, cum multas farinæ conſimilis allegorias ab antiquis excogitatas in vulgus efferre poſſem, niſi religio nuditatem Patrum detegere prohiberet. Interea loci, Dei leges atheis ludibrium debent, quaſi ſenſa ſacratiora, plumbea conjecturæ ſolius clave reſeranda, continerent; aut, ad inſtar Hieroglyphicorum Ægyptiorum, res quaſdam pueris e trivio notas, ſub myſterii cujuſdam gravioris ſpecie, traderent. Compendio dicam: ad legem Dei ab atheorum contemptu vindicandam, plus valet una ſolida ratio, quam allegoriæ plurimæ, multo licet ingenio & labore concinnatæ. Quartum.

(5°.) OPINIO hæc, & inde prognata allegorizandi licentia, ab auctoribus famæ parum ſecundæ [Judæis aut philoſophis antiquioribus] emanaſſe videatur. Nam Judæos antiquos allegoriis impenſe deditos fuiſſe, & totam pene legem in myſterium transformaſſe, non obſcure colligitur ex iis quæ [b] *Ariſteas* de *Eleazare*, [c] *Origenes* de *Ariſtobulo*, [d] *Philo* de *Therapeutis* & *Eſſæis*, literis & memoriæ prodiderunt; ut ipſum [e] *Philonem Judæum* jam taceam, omnium manibus tritum, cujus ſcripta pleraque ſcatent allegoriis. Judæos, *Helleniſtas* imprimis, hac in re philoſophos antiquos imitatos fuiſſe, cauſam opinandi non levem præbet *Philo:* nam ille, mores *Eſſæorum* in ſacris ſuis conventibus obſervatos referens, inter alia, [f] ὁ μὲν τὰς βίβλους, inquit, ἀναγινώσκει λαβών, ἕτερος ὧν τῶν ἐμπειροτάτων, ὅσα μὴ γνώριμα παρελθὼν ἀναδιδάσκει· τὰ γὰρ πλεῖστα διὰ συμβόλων ἀρχαιοτρόπῳ ζηλώσει παρ' αὐτοῖς φιλοσοφεῖται. *Ibi unus libros quoſdam prælegit, alius unus e peritioribus accedens, quæ obſcura ſunt explicat: nam apud eos pleraque per figuras & ſymbola, veterum* philoſophorum *more, tradita ſunt.* Quibus verbis alluſum videtur ad ſymbolicam & obſcuram philoſophandi rationem qua gentium magiſtri veteres inclaruere. Nam, teſte [g] *Plutarcho*, οἱ Πυθαγορικοὶ μικρὰ [τῶν] μεγάλων ἐποιοῦντο σύμβολα· *Pythagorici res parvas magnarum ſymbola faciebant*, & per id quod dicebant, altius quiddam quod tacebant, volebant indicari. Conſtat etiam allegoricum illum docendi & interpretandi modum apud celebres illos gentium theologos, *Platoniſtas*, eos præſertim qui ſeculis poſtremis *Platonem* ſecuti ſunt, plurimum invaluiſſe. Ab iis autem *haud dubie*, [h] vir doctus ita loquitur, *idem* allegorizandi *morbus, fatali quadam ingeniorum contagione, in veteres nonnullos Chriſtianos eſt derivatus, qui in ſacrarum literarum explicatione eodem modo ſunt verſati.* Cavendum eſt itaque ne myſticis & allegoricis legis interpretationibus nimis indulgeamus, quæ gentium philoſophis, & *Helleniſtis* eorum æmulis, originem & incrementum ſuum debuiſſe videntur. Quintum.

(6°.) HÆC opinio multis ejuſdem legis & ritus interpretationibus, nulla conjunctis affinitate, feneſtram patefacit. Nam typis, fabulis, ſymbolis, figuris, & hujuſmodi rerum ſignis, ita comparatum eſt, ut in quemlibet ſenſum facile torqueri poſſint, & ad inſtar nubis figuratæ, pro vario intuentium captu & ingenio, rei nunc hujus nunc illius imaginem ſuſtinere. Si quis frontem paululum perfricuerit, nihil eſt quod e typis aut inſtitutis Sextum.

a *Hebr.* 6. 19. b *Hiſt. LXX.* in *Bibl. Pat.* p. 872. &c. c Lib. 4. *cont. Celſ.* p. 198. d Lib. de *Vit. contemplat.* p. 893. D e Lib. *quod omn. prob. lib.* p. 877. f *Ub. ſupr.* D g *Quæſt. Rom.* p. 281. A h *Boxhorn. Animadv.* in *Plut. Q. Rom.* col. 1027.

SECT. V. legis probare nequit, cum typi (quos vocant) ſint ſenſus multiplicis & interpretationis inexhauſtæ. Hoc probe norunt antiquiores pontificii, qui ante ſeculum proxime elapſum, allegoricam ſcripturas, pentateuchum inprimis, interpretandi rationem unice in pretio habuere. Hic ſcilicet interpretandi modus in quaſlibet formas & ſenſus ſcripturam traxit, unde ad impoſturas papiſmi ſuffulciendas egregie fuit accommodatus. Cum itaque *Cajetanus*, Reformatorum importunitate coactus, incertum illum commentandi modum deſereret, & ſenſui literali preſſius adhæreret; ſuorum malam gratiam [a] iniit; & vix multis apologiis facti illius invidiam amoliri potuit.

Septimum. (7°.) HÆC opinio [quod ſcilicet leges Moſaicæ mera ſint ænigmata & myſteria verbis ſimplicibus ubique diſſimulata] nullo non ævo leges illas literaliter ſpectatas in contemptum duxit, & auctoritate omni apud plebem ſpoliavit. Eo rem deductam fuiſſe *Philonis Judæi* ſeculo, [b] ipſum teſtantem audiamus: Εἰσί τινες οἱ τὰς ῥητὰς νόμους σύμβολα νοητῶν πραγμάτων ὑπολαμβάνοντες, τὰ μὲν ἄγαν ἠκριβώσαν, τῶν δ' ῥαθύμως ὠλιγώρησαν, οἷς μεμψαίμην ἂν ἔγωγε τῆς εὐχερείας· *Sunt quidem qui dum putant ſcriptas leges* eſſe *ſymbola & figuras intelligibilium, his inveſtigandis diligenter dant operam, illas facile negligunt; quorum mihi non placet facilitas:* hæc dicens *Philo*, ante oculos habuiſſe videtur *Eſſæos* & *Therapeutas*. Nam *Eſſæi* ſic legis expoſitionibus myſticis animos addixerunt, ut ritus legis litera præceptos parum curaſſe videantur. Hic iterum *Philonis* teſtimonio nitor, qui de ſanctis illis Judaicis verba faciens, [c] inquit, μάλιστα θεραπευταὶ Θεοῦ γεγόνασιν, οὐ ζῶα καταθύοντες, ἀλλ' ἱεροπρεπεῖς τὰς ἑαυτῶν διανοίας κατασκευάζειν ἀξιοῦντες· *Summa religione Deo ſerviunt, non mactando victimas, ſed ſuaſmetipſorum mentes ad ſanctimoniam componendo. Therapeutæ*, ſenſibus legis abſtruſioribus inveſtigandis addictiores, illius ritus externos minus obſervabant, & de ſenſu literali parum pro dignitate loquebantur; ſenſum ſuum myſticum, legis *animam*; literalem autem, illius *corpus* (contemptim) appellantes. *Philonem* hic etiam teſtem ingero, de *Therapeutis* [d] ita diſſerentem: Απασα ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις ἐοικέναι ζώῳ· ᾧ σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητὰς διατάξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν· *Viris hiſce lex tota videtur animalis habere ſimilitudinem: quod præcepta tradita corpus referant, animam autem, penitior intellectus, ſub velamine verborum abditus.* Si ab antiquis illis, ad ævi ſequioris allegoriſtas deſcendat ſermo, facile comperiamus eos eodem ingenio fuiſſe, & legis ſenſum literalem, tanquam corticem & putamen, vix alicujus æſtimaſſe. Apertum eſt, eos, cum primum animos ad legem interpretandam appulerunt, id ſolum negotii ſibi datum credidiſſe, ut legis ſenſum arcanum retegerent, & e figurarum involucris explicarent. De legum enim Moſaicarum ſenſu literali & ratione primaria non magnopere laborant: ſed ita ſe parant, quaſi Deus leges & ritus Moſaicos inſtituiſſet, tantum ut Evangelii ſtatum myſtice prænunciaret.

HÆC pluribus forſan quam operis inſtituti ratio poſtulavit, proſecuti ſumus; eo quod allegorica commentandi ratio, ipſa ſubtilitate ſua ſæpe delira ſit, & meris conjecturis, ne dicam ineptiis, myſteriorum ſacrorum nomen imponat; hominum ſimpliciorum credulitati illudat, & in eorum mentes merum imperium frequenter exerceat; quod nil certi probet, ſed fluctuantem lectoris animum in dubitationum ſyrtes non raro devehat; hominum animos a veris & ſolidis legum Moſaicarum rationibus indagandis avocet; quod allegoriſtæ non pauci legem divinam, quaſi ob rationes incertas, leves, ne dicam ridiculas, datam, ſannis & jocis atheorum expoſuerint; Judæorum pertinaciæ & blaſphemiæ locum nimis amplum dederint; myſteria ex rebus quibuſque obviis & apertis effodere ſoliti ſint, quaſi via hominum pervulgata ſapere faſtidirent; & ita ſe gerant, quaſi, noctuarum ad inſtar, plus in typorum crepuſculo, quam Evangelii luce, percepturi.

SI quis me ſatyra mordaci nimis allegorizantium gentem caſtigaſſe ſentiat, audiat *Steuchum Eugubinum* verbis acrioribus effuſam & nullis legibus aſtrictam allegorizandi licentiam [e] ita coercentem: multi ſunt, *maxime a concionantibus, qui ſæpe divinas extorquent literas, dum illud volunt eſſe figuram illius, & illud alterius: acciditque ut oculatis in nos Judæis ludibrio ſimus. Tenendum utique medium eſſet, ut quæ figuram præ ſe ferunt, figurate* interpretemur: *quæ* vero *in aliud tempus non ſpectant, non eo* torqueamus.—*Fit enim ex hac cauſa, ut fœdiſſimis fabulis divinas inficiamus literas. Quam rem maxime* [1] *vituperat* Gregorius Nazianzenus: *erat enim & apud Græcos, genus hominum, quale no-*

a *V. Haleſ. concion.* 1. *Anglic.* p. 19. b Lib. de *Migrat. Abrah.* p. 402. A c Lib. *Quod omnis prob. liber.* p. 876. D d Lib. de *Vit. Contemp.* p. 901. C e *Recognit.* ad *Deut.* 6. 4. T. 1. col. 168.

1 Vid. *Orat.* 3. in *Julianum, invectiv.* 1.

ſtris

ſtris & multis ante viguit diebus, qui infinitum quendam figurarum coacervarunt cumulum, eoque utebantur *ad oſtendendum, omnia, non tam maxima quam minima, fuiſſe figuris præmonſtrata. Ego certe dicerem, id non modo eſſe ſtultiſſimum, ſed etiam impiiſſimum.* Auctori noſtro veniam facile largiamur, ſi in allegoriſtas iniquior aliquanto videatur: nam ſtomacho firmato ſit oportet, cui tam craſſa & obeſa nauſeam aut bilem non moveant, quæ a nonnullis, tanquam myſteria lege contenta, nobis obtruduntur. Deinde, legis divinæ ſanctitas haud patitur, ut ſignificationes myſticas, e propriis tantum ingeniis depromptas, illius inſtitutis affigamus. CAP. XVI.

NON eo hæc a me dicuntur omnia, quaſi ſtomacho tam moroſo vel delicato eſſem, ut myſteria & allegorias legibus Moſaicis affixas faſtidirem omnes, nec quicquam hac in re modeſtis hominum conjecturis & ingeniis indulgerem. Ne nimius aut obſcurus ſim, quid hic ſentiam aut velim ipſe, [a] *Philonis* verbis exprimam: *ſunt quidam qui dum putant ſcriptas leges* eſſe *figuras intelligibilium, his diligenter dant operam, illas facile negligunt:* ἔδει [ὖ[ἀμφοτέρων ἐπιμεληθῆναι, ζητήσεώς τε τῶν ἀφανῶν ἀκριβεστέρας, καὶ τηρήσεως τῶν φανερῶν ἀνεπιλήπτου· *Debuerant autem utraſque curare, ut & obſcura quærerent accurate, & manifeſta ſervarent diligenter.* Id itaque imprimis pro certo ſtatuamus, quamlibet in pentateucho legem ſenſu literali intelligi poſſe, eumque primo diligenter indagandum. Eo poſito, ejuſque ratione (qua per vetuſtatis tenebras licet) explicata, per me non ſtabit quo minus quiſpiam allegoriis eliciendis impendat operam, modo remota nimis & aliena non conſectetur, eaſque non tam veritatis quam ornamenti loco plerumque proferat. Ita monuit *S. Baſilius*, qui de ſenſu loquens allegorico, ὡς κε κομψεύωμεν, inquit, μὲν τὸν λόγον ἀποδεχόμεθα, ἀληθῆ ὖ εἶναι ἅ πάνυ δώσομεν. Curandum eſt etiam, ut ſenſus noſtros myſticos & allegoricos, doctorum judicio & cenſuræ ſubmiſſos, modeſte proponamus. Multi enim, ſi myſterii alicujus Evangelici umbellam aut imaginem rudiorem in lege rituve aliquo ſe percipere ſomniant; Deum legem & ceremoniam illam ad myſterium illud adumbrandum inſtituiſſe ſtatim aſſerunt, idque ea animi fiducia quaſi Deo a ſecretis eſſent, eique a dextris adſtitiſſent, cum lex Moſaica conderetur. Animi ad modeſtiam multo majorem compoſiti documentum præbuit [b] *Gregorius Nyſſenus:* poſtquam enim multas allegorias e variis *Moſis* legibus elicuiſſet, ὃ ὖ παρ' ἡμῶν, inquit, φιλαπεχθῶς ἐπινοοῦντων τοῖς τοῦ γράμματος λέγεται, τοῦτο ἐπὶ τῇ κρίσει τῶν ἐντυγχανόντων ποιησόμεθα, ὡς ἢ ἀπόβλητον ἢ ἀποδεκτὸν νομισθῆναι, ὅπως ἂν ἡ διάνοια τοῦ κρίνειν ἐπισκεμμένου λογίσηται· h. e. Interprete Front. Ducæo, *quod autem a nobis, conjectione quadam hæc ad propoſitum accommodantibus dicitur, id legentium judicio totum relinquimus: nec reclamabimus ſi rejecerint, nec lætabimur, ſi ſuſceperint.*

CAP. XVI.

Appendix, in qua ſtrictim agitur de mediis extraordinariis ad idololatriam abolendam uſurpatis.

AD libri hujuſce calcem perveniſſe videbar, cum fuſe docuiſſem, legem Moſaicam medium illud ordinarium fuiſſe, quo Deus ad idololatriam abolendam utebatur. Sed eo penſo abſoluto, ferebat animus de mediis extraordinariis eodem tendentibus pauca dicere: quod hæc argumenta mutuam ſibi lucem præſtent, & affinitate non adeo remota conjungantur. Nempe norat ſapientiſſimus rerum arbiter, ſeculo illo mala uſque eo invaluiſſe, quod mollibus legum ſolummodo remediis cedere nollent; & populum Iſraeliticum, e longo cum Ægyptiis commercio, vitiis tam gravibus & adultis infectum, ut non niſi magno niſu & exerto brachio expugnari poſſent. Ut itaque populum illum ad mentem ſaniorem revocaret, Deo viſum eſt, non tantum lenta & ordinaria legum ſuarum remedia adhibere, ſed & extraordinaria aliqua & ad morbi contumaciam paulo magis accommodata. Media illa extraordinaria, ſeptem.

HORUM primum hujuſmodi erat: Iſraelitas in ſolitudinem educebat, ibique per annos quadraginta ſeorſim a gentium colluvie detinebat. Hac ratione ab Ægyptiis dividebantur, qui morum peſſimorum exemplo Iſraelitis ad idololatriam certo præirent, aut eos, [c] oſtenſo mortis metu, a Dei ritibus obſervandis deterrerent. Quin & innumera ſolitudinis infortunia magnum ad populi mores emendandos momentum afferebant, quatenus ad affectus eorum agreſtes ſubigendos & mores emolliendos inſerviebant. Hæc & alia complexus eſt *S. Chryſoſtomus*, verbis inſtituto præſenti apprime Primum.

a *Loc. ſupr. laudat.* p. 402. A b Lib. de *Vit. Moſ.* T. 1. p. 223. C c *Exod.* 8. 26.

convenientibus: [a] ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων τὺς παίδας ἐπειδὰν ἔδει τὴν παλαιὰν τῶν κακῶν ἀποθέσθαι συνήθειαν, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ λέγω, λαβὼν καταμόνας αὐτὺς ὅπῃ τῆς ἐρημίας, &c. *Deus Hebræorum gentem, cum eorum quæ in Ægypto didicerant malorum vetus consuetudo deponenda esset, seorsim in solitudinem abduxit, quam longissime ab illis a quibus corrumpebantur, & tanquam in monasterio illorum animos formabat, viam omnem medicinæ* & curationis *tentans, asperiorem atque leniorem; nihilque penitus omittens ex his quæ viderentur eorum salubritati profutura.* Ad hanc medendi methodum antiquitus usurpatam Deus alludere videtur, *Hos.* 2. 14, 15, 16. nam eo loci de gente Israelitica, non melius tunc quam olim se habente, verba faciens; *eam*, inquit, *in desertum ducam, & loquar ad cor ejus,* [b] Καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν, ἡ τὴν κοιλάδα Αχὼρ [1] διανοίξω σιάσεων αὐτῆς· ἡ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς, ἡ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· &c. *Et dabo ei possessiones suas inde & vallem Achor ad aperiendum intellectum ejus. Et humiliabitur illic juxta dies infantiæ suæ, & juxta dies ascensionis ejus e terra Ægypti. Et erit in die illa, dicit Dominus, vocabit me, vir meus, & non vocabit me ultra, Baalim.* Hæc versio Græca (quam *Syriaca* firmat & *Arabica*) ad mentem Prophetæ multo propius quam alia quævis accedere videtur. Quantum enim ex contextu colligendum, id negotii Prophetæ jam datum erat, ut sub *solitudinis* metaphora, conditionem tristem & afflictam gentis illius idolis addictæ prænunciaret; & Deum, afflictionis illius ministerio, gentis oculos aperturum, & (prout olim patres eorum, per solitudinis disciplinam) ab idolis ad seipsum reducturum. Videtur mihi hæc expositio nihil habere coacti aut violenti.

Secundum. (2°.) DEUS, ne latius manaret idololatriæ malum, Israelitas in Ægypto natos & superstitionis Ægyptiacæ peste correptos in deserto perdidit. Cum enim Ægyptiis & eorum pravis moribus, a primis usque pueritiæ spatiis, intime jungerentur, spes nulla restabat eos animum mutare & ad frugem unquam redire voluisse. Illi itaque, justo Dei judicio, in deserto cecidere, ne, si patres vixissent Ægypti vitiis infecti, ad filios illa serperet Ægypti scabies; & ne filii, tam tristi fato moniti, mortifera patrum suorum vestigia persequerentur. Hic iterum *S. Chrysostomum* ad sensum meum paulo magis explicandum & confirmandum advoco: ille nempe de Israelitis hisce mentionem [c] faciens, τίνος ἕνεκεν, inquit, πάντες ἀπώλοντο; *cur autem omnes* in deserto *perierunt?* Respondet, ἐπειδὴ τὰ μεγάλα ἥμαρτον· ἐντεῦθεν ἕτερον ὠκονόμει, τούτους μέλλοντας τὴν Παλαιστίνην ἀπολαμβάνειν, ἀθεάτους εἶναι τῶν ἐν Αἰγύπτῳ κακῶν, τῆς δεισιδαιμονίας, τῆς ἀσεβείας ἁπάσης, καὶ μηδένα διδάσκαλον ἔχειν τῆς τοσαύτης πονηρίας· i. e. *Quoniam valde peccarunt. Sed & aliud providit* Deus, *ut futuri Palæstinæ incolæ, ii essent qui mala in Ægypto perpetrari solita* omnem nempe superstitionem & impietatem *non vidissent, & qui tantæ improbitatis nullum magistrum habituri essent.* Credi nequit, Israelitas legem *cultus Ægyptiaci contumelia insignem* recipere voluisse, dum Ægyptiis immisti viverent, & eorum minis aut moribus in partem contrariam flecterentur; aut legem illam animo constante servare potuisse, si patres eorum superfuissent, quos proculdubio superstitionis Ægyptiacæ duces & magistros habituri essent.

Tertium. (3°.) IN idololatriæ remedium, opera edita sunt post natos homines maxima, quæ nempe [d] Deorum Ægyptiorum vires, imo [e] Israelitarum fidem, longe superabant. Hoc satis evincunt miracula in Ægypto & deserto facta, quorum nec numerum inire facile est, nec magnitudinem satis pro dignitate exprimere. Hæc autem ad idololatriam eradicandam plurimum profuerunt, nempe, quatenus hebetis & somnolentæ gentis admirationem etiam atque etiam excitarunt, majestatis & benignitatis divinæ tam luculenta præbuerunt argumenta, timoris religiosi frænum populo contumaci injecerunt, gentem Deo dicatam ab idolis & lateribus Ægypti liberarunt, & potentiam Dei numinum ethnicorum vires immenso intervallo superare docuerunt. Non est facile creditu populum tam infeliciter natum factumque, rationum solummodo momenta percipere, vel machinis ullis, nisi spectaculis admirationem & terrorem summum incutientibus moveri, potuisse.

Quartum. (4°.) DEUS, ut repagulum objiceret idololatriæ, capitis pœnam decrevit in eos qui ad idololatriam desciscerent, aut instituta legis *elata manu* violarent. Atque hæc

a Lib. 3. ad *Vit. Monast. Vituper.* Ed. Benedict. T. 1. p. 85. D b *LXX. in loc.* c *Expos.* in *Psal.* 43. T. 3. p. 192. d *Exod.* 8. 18, 19. e *Psal.* 78. 20.

1 Versio *Theodotionis* est ἀνεῳξάσθαι τὴν ὑπομονὴν αὐτῆς· *Symmachi*, εἰς θύραν ἐλπίδος, quæ cum Hebraicis consentiunt, לפתח תקוה — παρεν. Juxta *MS. Cardinal. Barberini* in margine, & *Symmachum.* κακωθήσεται· *Aquilam*, ὑπακούσει, omnia quæ sibi vult ענה — νηπιεί. *Edit. Complut. Barberini* in marg. *Symmachi*, & *Theodotionis*, νεότητος. *Hebraica* autem נעוריה sibi vendicant νηπιεί.

pœna

pœna infligi debuit non tantum in homines privatos qui alios ad falſorum Deorum cultus incitarunt, ſed etiam in [a] civitatem integram quæ cordis ad idola deflectentis teſtimonium dedit. Hanc pœnam exigebant Judæi, ſive judicio publico, ſive judicio iſto quod *zeli* vocabatur; cum nempe ſui juris eſſent, & legibus propriis, in patria viventes, uterentur. Iis autem, cum extraneo principi ſubditi eſſent, haud licuit quenquam judicio illo privato & zelotico interficere, niſi principis illius permiſſione, qualem dedit rex [b] Perſidis, & Romani in alienigenas intra [c] templi ſepta deprehenſos. Nullum autem (ut in callem revertar) idololatriæ peſti præſentius remedium excogitari potuit, quam pœna capitalis in apertos apoſtatas aut ſecretos ſeductores conſtituta; cum præſertim Deus quemlibet privatum, lictorem ſuum, aut pœnæ illius executorem, ſtatuiſſet. Nam hac ratione curatum eſt, ut omnia rerum malarum ſemina in ipſo ortu & primo niſu perderentur. CAP. XVI.

(5°.) INTER idololatriæ remedia extraordinaria cenſeri poteſt, quod Deus Cananæos, & alias gentes eo crimine infames, funditus everterit, & earum civitates Iſraelitis occupandas dederit. Eas enim delevit Deus, ne ſuperſtitionis ſuæ exemplum in poſteros iret; & ut Iſraelitæ, in gentium illarum pœna, tanquam ſpeculo quodam, idololatriæ merita contemplari poſſent. Et profecto ſtupendum plane eſt & prodigio proximum, Judæos Cananæorum idola colere potuiſſe, cum certo ſcirent ea cultoribus antiquis in perniciem vertiſſe, eoſque ipſis illis ſedibus, quas illi tenebant, penitus expuliſſe. Fieri non potuit, ut Iſraelitæ eandem calcarent ſemitam, niſi fatali cuidam delirandi libidini traditi fuiſſent. Proculdubio ab iis moribus quos norant anteceſſoribus ſuis tot miſerias attuliſſe, pie & prudenter abſtinuiſſent, ſi vel ullam bonæ mentis partem reliquam habuiſſent. Quintum.

(6°) AD idololatriam præcavendam, Deus prophetas ſubinde ſuſcitavit, qui eventus pleroſque lætos triſteſve populo prænunciarent. Nam hoc medio Deus primariam idololatriæ radicem ſuſtulit, opinionem nempe paſſim invaleſcentem, bona & mala omnia ad idola & dæmones eſſe referenda, eoſque ſacrificiis, precibus, & gratiarum actionibus, eo nomine colendos & propitiandos. Aſſertioni meæ pondus addit [d] S. *Chryſoſtomi* teſtimonium: Εθος ἦν παλαιοῖς Ιουδαίοις, τὸ τὰ μέλλοντα αὐτοὺς καταλαμβάνειν κακὰ [καὶ] ἀγαθὰ, προαγορεύειν τοὺς προφήτας ἄνωθεν, &c. *Mos* erat *apud Judæos antiquos, ut Prophetæ divinitus afflati prædicerent illis quæ imminerent, ſeu bona ſeu mala, propter inſignem illorum improbitatem & impudentiam. Siquidem illico beneficiorum Dei oblivi ſcebantur,* καὶ τοῖς Δαίμοσιν ἐπέγραφον τὰ γινόμενα, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκείνοις ἐλογίζοντο· *Et ea quæ fiebant,* [e] *Dæmonibus adſcribebant, & bona illis imputabant.* Hac de cauſa, Prophetas illis eventura prædixiſſe diſcere licet e Dei per prophetam verbis, [f] *annunciavi tibi quæ ventura erant in te, ne quando dicas, idola mea fecerunt ea, & ſculptilia conflatiliaque mea præceperunt ea.* Si enim Iſraelitæ ſanguinis ingenui guttulam in venis habuiſſent, fieri non potuit, ut ea bona vel mala ſimulacris imputarent, quæ prophetæ divinitus afflati ventura prænunciaſſent. Sextum.

(7°) MEDIIS extraordinariis, quibus Deus idololatriæ malo mederi ſtuduit, accenſeri debet, divina illa regiminis forma quam [1] Joſephus Θεοκρατίαν appellavit. De illa vero, Diſſertatione ſequente, ſermonem ex profeſſo inſtituimus. Septimum

a *Deut.* 13. 6 & 15. b *Eſth.* 8. 11, 12. c *V. Grot. annot. ad Mac.* 3. d *Homil.* 3. *adv. Jud.* Ed. Bened. T. 1. p. 634. B e *Jerem.* 44. 16, 17, 18. f *Jeſ.* 48. 5.

1 Vid. contr. *Apion.* lib. 2. p. 1376. 40

DISSERTATIO
DE
THEOCRATIA JUDAICA.

PRÆFATIO.

Theocratiæ generalis explicatio.

LIBRO primo pene ad umbilicum ducto, Dissertationes duas [de *Theocratia judaica* unam, de *Usura* alteram] subnectere visum est, ei cognatione propinqua cohærentes. *Theocratiæ* vero nomine, Dei monarchiam aut imperium intelligo, quæ in *naturalem* & *civilem* distribui potest. Monarchia Dei *naturalis*, ea est, quæ jure creationis & omnipotentiæ suæ Deo convenit, quamque in omnes creaturas, a prima rerum origine, naturaliter exercuit, & semper exercebit: *civilis* ea est, quam Deus inter Israelitas tenebat, jure solennis pacti, quo nomen Regis inter eos, & rerum omnium arbitrium, certa conditione, Deo deferebatur. E duplici illa theocratia factum est, quod Deus in scriptura sacra, nunc [a] βασιλεὺς τῶν [1] ἐθνῶν & [b] *rex totius terræ*, quandoque [c] *rex Israelis*, appelletur. Non est mihi animus in præsens de theocratia naturali (quæ vim magnam scriptorum exercuit) sermonem instituere. Nempe id solum cum re præsente conjunctum est, ut theocratiam civilem explicem, quam Deus inter Israelitas exercuit, cum primum Pharaonis jugum exuissent. Tunc ipse Deus rerum summæ præfuit, & non modo sacra, sed & civilia omnia, nomine & loco regis politici, rexit & administravit. Huc spectant [d] *Sirachidis* illa, Ἑκάστῳ ἔθνει [2] κατέστησεν ἡγούμενον ὁ Θεὸς, [3] ᾗ μερὶς Κυρίου Ισραὴλ ἐστι· *Unicuique genti Deus præsidem dedit, Israel autem Dei portio est.* Sensus est, sicut cæteræ gentes a regibus suis, ita populus Hebræus, & ejus rectores, a Deo regebantur & ducebantur. Quamvis itaque *Moses* & seniores cum imperio aliquo præessent Israelitis, *Josephus* regimen illud non ἀριστοκρατίαν sed Θεοκρατίαν consultus appellavit; quod illi vicarium tantum imperium gererent, & juxta Dei responsa vel præcepta rempublicam administrarent.

Præsentis instituti ratio quadruplex.

HANC autem imperii formam sermone uberiore persequi, consultum habeo, (1°.) Quod nemo, de hoc argumento, nisi carptim & aliud agens, hactenus disseruerit; unde spes mihi non dubia, me rem facturum lectori non ingratam, si in eo nonnihil operæ collocarem. Juvat etiam in ubere messe, nullius falce tacta, laborare. (2°.) Theocratia illa locum principem tenuit inter media extraordinaria, ad idololatriam abolendam adhibita, de quibus capite proximo sermonem feci. Hoc rerum eventus aperte docet: cum enim rerum arbitrium teneret Deus, & Judices omnia Dei nomine & vice ministrarent; nusquam legimus quenquam notæ clarioris virum ad idola desciviſſe, vel Judices illos præcepto vel exemplo morum corruptelam induxisse. Cum autem reges populo præficerentur, e sacris annalibus appareat, Israelitas, regum exemplo corruptos, a Dei lege & majorum pietate sæpe defeciſſe. Deinde, dum Θεοκρατία illa

a *Apoc.* 15. 3. *Jer.* 10. 7. b *Psal.* 47. 2. c *Zephan.* 3. 15. d Cap. 17. 17.

1 Juxta lectiones *Velesianas*, ἀιώνων, quod *Millius* omnino genuinum esse arbitratur. Vid. *Prolegom.* N°. 509.
2 *Exemplar. Vatican.* κατέστησεν.
3 *Editio Complutensis* ita se habet, ᾗ προσελάβετο τὸν Ισραὴλ ἑαυτῷ μερίδα, ὃν πρωτότοκον, ὅντα πλήρεις παιδείας, ᾗ μερίζων φῶς ἀγαπήσεως, ὡς ἀνίησιν αὐτόν.

duraret,

duraret, & Deus regis locum occuparet, idololatriæ duplex crimen audiit, & non tantum *apoſtaſia*, ſed & *rebellio* [peccatum in ſecundum ſimul & quintum mandatum] habita eſt. Ideoque credi par eſt, Iſraelitas omnes, ullo pietatis ſenſu tactos, idololatriæ præcipue crimen fugere voluiſſe, quo tabula legis utraque frangebatur. (3°.) Ideo etiam in hoc dicendi campo vires noſtras experiri viſum eſt, quod e theocratia penitius intellecta multum lucis accedet legibus & inſtitutis Moſaicis, ad quorum explicationem conatus & ſtudia noſtra jam diriguntur. (4°.) De hoc ſacro regimine ex profeſſo jam differendum eſt, ut objectioni e ſupra dictis oriundæ cumulate ſatisfiat, & ἀσύρατα locuti minime videamur. Nam in libri noſtri limine dictum eſt, *Moſis* leges & ritus inſtitutos fuiſſe, præcipue ut idololatriæ obicem ponerent, & Iſraelitas a *Zabiiſmi* peſte puros conſervarent: cum tamen a *Moſe* multa ſancita fuerint, quod oeconomiæ & regiminis tunc obtinentis ratio & decorum ita poſtularent. SECT. I.

QUO vero methodice procedat ſermo, quæ jam dicturi ſumus ad hæc capita generalia revocabimus: Methodus in ſequentibus obſervanda.

PRIMO: probatum dabimus, Hebræorum regimen, ſtatim ab exitu ex Ægypto, theocratiam fuiſſe, & Deum, cum regis nomine & poteſtate, populo illi præfuiſſe.

SECUNDO: regiminis hujus conſtituendi formam & modum e collatis ſcripturæ locis elicere conabimur.

TERTIO: theocratiæ conſtituendæ cauſas inveſtigare conabimur.

QUARTO: agemus breviter de illius exordio, duratione, & abrogatione.

QUINTO: de iis etiam *Moſis* inſtitutis, quibus hæc imperii forma cauſam dedit.

SEXTO: hæc omnia ad objectionis modo dictæ ſolutionem breviter accommodabimus.

CAP. I.

Probatur Hebræorum regimen primitus theocratiam *fuiſſe, & Deum, cum Regis nomine & poteſtate, populo illi præfuiſſe.*

TOTUM hunc mundum, qua late patet, Dei imperio obnoxium eſſe, eumque unum מלך העולם [1] *regem mundi*, [a] ſcriptura dicit, & nemo mentis integer unquam dubitavit. Cum autem gens Hebræa in Dei peculium electa eſſet, Deus imperio peculiari iis præeſſe, & *rex mundi* ſimul & *Iſraelis* appellari, non dedignatus eſt. Ut huic aſſertioni fidem & lucem afferam, oſtendam, (1°.) Regimen Hebræorum theocraticum fuiſſe, & Deum nomen & poteſtatem regiam inter eos habuiſſe. (2°.) Qualis rex Deus erat Iſraelitis. (3°.) Qua ratione principatum illum adminiſtravit Deus, cum ipſe in cœlis ageret.

SECT. I.

Deum poteſtatem vere Regalem inter Hebræos habuiſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.

DEUM unum Hebræorum regem fuiſſe, & imperium abſolutum inter eos exercuiſſe, teſtimoniis & apertis poteſtatis ſuæ regalis indiciis evinci poteſt. Dei poteſtas regia probatur, Teſtimoniis, ſacris;

INTER teſtimonia, locum primum jure merito Scripturis hoc aperte teſtantibus aſſignamus. Inter eas autem elucet maxime locus ille celebris, *Judic.* 8. 22, 23. Ubi Iſraelitæ, a Midianitarum jugo *Gideonis* virtute liberati, principatum & imperium ei poſteriſque ſuis obtulerunt; dicentes, *dominare tu in nos, & filius filii tui, quia liberaſti nos de manu Midian.* Ille vero conditionem oblatam reſpuit, dicens, *non dominabor in vos ipſe, nec dominabitur in vos filius meus,* ſed *dominabitur in vos Dominus.* E quibus apparet, Iſraelitas imperium & principatum *Gideoni* obtuliſſe; *Gideonem* autem principatum, tanquam rem ſacram & ſoli Deo propriam, repudiaſſe. Porro, Deum in gente Iſraelitica principatum tenuiſſe pateat, quod *Samuelem* [populi regem poſtulantis vota moleſte ferentem] ita conſoletur; [b] *audi vocem populi in omnibus quæ lo-*

a *Dan.* 4. 24. *Pſal.* 47. 2. b 1 *Sam.* 8. 7.

1 *Daniel.* 4. 24. legitur *Chaldaice* מלכא & עליא (juxta *Maſorethas* עלאה) *rex excelſus. Pſal.* 47. 2. מלך על כל—הארץ *rex — ſuper totam terram.* Mentio quidem facta eſt Jehovæ מלך לעולם regis mundi, *Pſal.* 29. 10. & מלך עולם *Jer.* 10. 10.

SECT. I. *quuntur tibi, quia non te spreverunt, sed me spreverunt,* ממלך עליהם, τῦ μὴ βασιλδύειν ἐπ' αὐτῶν, *ne regnem super eos.* His indicat Deus, se gentem Israeliticam hactenus gubernasse, & potestatem regis civilis inter eos exercuisse. Hinc perspicue discimus, cur solium cui *Salomon* insedit, [a] *solium Domini*; regnum quod ejus posteri tenuerunt, [b] *regnum Domini*; judicium quod populi principes ferebant, [c] *judicium Domini*; vocentur: quod scilicet, ante reges exortos in Israele, hæc omnia Dei, tanquam summi regis, fuerint, & ab eo ad reges & principes Hebræorum dimanarint.

Et humanis. NEQUE sacrorum tantum oraculorum, sed & veterum scriptorum, testimonia, huic veritati præsidium præbent. Inter eos *Josephus* qui *Mosem* inducit sic Israelitas [d] alloquentem; Ἀριστοκρατία μὲν — κράτιστον, καὶ ὁ κατ' αὐτὼ βίος. Καὶ μὴ λάβοι πόθος ὑμᾶς ἄλλης πολιτείας, ἀλλὰ ταύτῳ χέρησθε, τὸς νόμους ἔχοντες δεσπότας, καὶ ἴ κατ' αὐτὸς ἔκαστα πράττοντες· Ἀρκεῖ γὰρ ὁ Θεὸς ἡγεμὼν εἶναι· i. e. *Optimum quidem* vobis est *optimatum regimen, & in sic administrata republica vivere; nec est cur alterius politiæ formæ desiderium vos accipiat: sed præstat, ut hac contenti, in legum & vestra ipsorum potestate sitis. Satis enim est Deum habere gubernatorem.* Et paulo post, sic *Mosem* belli leges populo præscripsisse [e] dicit; στρατὸν ἐπ' αὐτὸς ἀγάγετε, στρατηγῷ μὲν αὐτοκράτορι χρώμενοι τῷ Θεῷ, ὑποστρατηγὸν δὲ χειροτονήσαντες ἕνα [2] τῇ ἀρετῇ πρέποντα· *Exercitum contra eos* [hostes] *educite, summum imperium Deo committentes; sed creantes unum aliquem virtute præcellentem, qui vicarius sit ei, & quasi proimperator.* Hanc etiam veritatem ratam certamque facit [f] *Theodoritus*, qui formam administrationis publicæ, apud Hebræos antiquitus obtinentis, sic depingit; ὁ δεσπότης Θεὸς, καὶ Θεῦ καὶ βασιλέως ἐπλήρου τὴν χρείαν· ὁ δὲ προφήτης ὑπηρέτης ἦν, οἷον τις ὕπαρχος, ἢ στρατηγὸς, ἢ δημαγωγός· *Dominus Deus, & Dei & regis implebat munus. Propheta vero* [Samuel] *erat administer, & veluti quidam præfectus, aut magister militum, aut tribunus plebis.*

Potestatis etiam regiæ signis, in scriptura memoratis. DEUM inter Hebræos regis politici munus obiisse, fidem faciunt jam adducta testimonia: hoc etiam e potestatis suæ regiæ signis & indiciis paulo luculentius evinci potest.

I. INTER ea primo recenseri debent actiones illæ, regio tantum fastigio consentaneæ, quæ in scriptura sacra Deo ascribuntur. Eas autem, vel earum præcipuas, his verbis complexi sunt Israelitæ; [g] *rex nobis præsit,* — qui *judicet nos,—& egrediatur in conspectu nostro, & pugnet bella nostra:* & hæc omnia Deus præstitit, cum inter Israelitas imperii clavum tenuit: nempe (1°.) Populum ipse judicavit: ille enim [h] leges (judicii normas) in monte *Sinai* dedit, quas etiam, principum ritu, pœna & mercede vitam hanc caducam solummodo spectantibus confirmavit: ille controversias omnes graviores circa res sacras aut civiles responsis ex [i] oraculo datis determinavit: ille pœnas edixit legum suarum [k] transgressoribus irrogandas: Deus in [l] causa filiarum *Zelophehad* sententiam tulit, & hæreditatum jura definivit. (2°.) Deus egressus est in conspectu populi. Sensum meum satis explicant & confirmant illa *Mosis* verba, Numer. 14. 14. *Audiverunt* Ægyptii *quod tu Domine* sis *in medio populi istius, quod oculo ad oculum conspectus sis, quod nubes tua steterit super eos, quod ambulas coram iis in columna nubis interdiu, & in columna nubis noctu.* (3°.) Gentis illius bella pugnavit. Hoc aperte dicit *Joshua*, Cap. 23. 3 & 10. Et ut verbis suis fidem astruat, incursus illos hostiles enumerat, a quibus, summi numinis auspiciis, liberati fuissent. Hinc Deus [3] *Triumphator Israelis* audit in Historia sacra, 1 *Sam.* 15. 29. Sed si *Joshua* tacuisset, inde facile cognoscatur Deum gentis illius bella pugnandi provinciam suscepisse, quod arca, præsentiæ divinæ symbolum, agmina sua plurimum [m] præcederet; quod ipse in tentorio ageret; &, imperatoris more, per castra [n] ambularet, cum Israelitæ in tentoriis & armis versarentur.

2. SECUNDO: loci regii signa sunt, prærogativæ & *jura*, quæ vocant, *majestatis*, Deo uni reservata. Ille enim *Judices*, proreges & vicarios suos, cœlesti aliquo indicio vel immediato [o] Spiritus sui impulsu, subinde constituebat: [p] nulli ad muneris alicujus publici exercitium sine Dei consensu evehebantur: sicli dimidium tributi loco quotannis accipiebat, quod & omnes annum vigesimum supergressi, Deo, tanquam regi suo, sol-

a 1 *Paral.* 29. 23. b 2 *Par.* 13. 6. & 8. c *Deut.* 1. 17. d *Antiq. Judaic.* l. 4. c. 8. p. 164. 10
e Ib. p. 172. 40 f In 1 *Reg. Quæst.* 14. T. 1. p. 239. g 1 *Sam.* 8. 19, 20. h *Nehem.* 9. 13.
i *Exod.* 18. 19. & *Num.* 7. 89. k *Levit.* 24. 12. & *Num.* 15. 35. l *Num.* 27. 7, 8, 9. m *Num.* 10. 33.
n *Deut* 23. 14. o *Jud.* 3. 10. p *Deut.* 16. 18. & 17. 15. *Hos.* 8. 4. *Num.* 11. 16, 17.

1 In lectionibus *Bigotii* & *Exemplari Sambuci*, κατὰ τέτας.
2 Apud *Hudson.* τὸν, & lectiones *Vatican.* ἐπ' ἀρετῇ.
3 [נצח] potius *æternitas* seu *robur.*

vere

vere tenebantur: [a] fœdera nulla cum gentibus vicinis ineunda, nisi licentiam a Domino prius impetrassent: bella [b] nulla gerenda erant, cum Dei consilium nondum expectassent: leges novas sanciendi potestas semper manebat penes ipsum Deum: & (ne multis immorer) ad Dei solius arbitrium judiciumque, summa rerum & consiliorum omnium perpetuo rediit. SECT. I.

TERTIO: tituli regii Deo in scripturis tributi, clara sunt potestatis suæ regiæ documenta. In iis enim Deus המלך *Rex ille* passim appellatur: ut 1 *Sam.* 12. 13. *Jerem.* 51. 57. *Psal.* 149. 2. *Hos.* 13. 10. & מלך רב ὁ μέγας βασιλεὺς, *Psal.* 48. 2. *Mat.* 5. 35. Eundem titulum Deo tribuit Chaldæus *Paraph.* in *Cantic.* 1. 11. ubi inquit, *Moses magister eorum*, Israelitarum, *ascendit ad athera, & pacem constituit* בניהון ובין מלכהון *inter eos & regem eorum.* Nec tantum nomen מלך sed & אלהים, (Deo sæpius in scriptura tributum) docet, eum potestate regia vel imperatoria Hebræorum genti præfuisse. Quantum enim e vocis illius usu in Scriptura colligatur, אלהים dignitatis & potentiæ principalis nomen est, & proprie personas potestate aliqua singulari donatas indicat. Nam nomen illud, angelis, principibus, Judicibus, & magnatibus, sæpius in Scriptura datum esse, multis exemplis probare possem; nisi quod rem hanc quivis Hebraice vel mediocriter doctus norit, & provinciam illam satis ornarint, [c] *Schindlerus*, [d] *Fortunatus Scacchus*, aliique. Nec est cur quispiam suspicetur, Scripturam id nominis Deo [non quatenus Hebræorum tantum, sed] quatenus orbis terrarum domino regique tribuisse: omnem enim suspicionis illius occasionem tollunt ea *Mosis* [e] verba, את—יהוה האמרת היום להיות לך לאלהים *Elegisti Jehovam hodie, ut sit tibi Elohim.* E quibus prompte colligitur, *Jehovam*, nomen divinitatis, & Deo uni proprium, [a] *Elohim* autem [f] dignitatis, imperii vel potestatis, titulum fuisse, & aliquid Deo cum aliis magistratibus commune significasse. In quo dignitatis hujus ratio posita fuerit, & quid potestatis illius vigore Deo concesserint Israelitæ, Moses his verbis explicat, *ut ambules in viis ejus, & custodias ceremonias illius, & mandata atque judicia, &* [3] *obedias ejus imperio:* nempe hæc verborum forma Deum ut regem respicit, & Israeliticæ reip. regimen, una cum leges constituendi jure & auctoritate, Deo tribuit. 3.

HIC una nobis occurrit objectio, qua veritatis hujusce fides labefactari & concuti posse videatur. Petitur autem e celebri [g] illo scripturæ loco, *legem præcepit nobis* Moses *hæreditatem ecclesiæ* Jacob, *& fuit rex in* Jesurun, id est, *in Israel*, si quid fidei Judæi & Christiani plerique mereantur. Atque inde (ni fallor) ansam arripuit [h] *Philo*, Mosem ἄριστον βασιλέα καὶ νομοθέτην, *optimum regem & legislatorem*, appellandi. Cum itaque scriptura *regis* titulum Mosi tribuat, summa imperii penes eum, non Deum, fuisse, & ille solus Israelitas jure regio gubernasse, putetur. Objectio.

SED difficultas quam ex hoc loco nectunt adversarii non multo negotio expediatur. Moses enim *rex* dictus est, quod summam, post Deum, in Israele potestatem exerceret, & ex eo uno penderent omnia: sed nihil inde de Dei jure & auctoritate regia detrahebatur, cum Moses non esset rex ἀνυπεύθυνος, sed omnia Dei judicio se gerere profiteretur, & nihil tam impense desideraret, quam ut sua omnia in summi regis honorem cederent. Solvitur.

SI hæc omnia diligenter expendamus, [i] *Josephi* verbis calculum libenter adjiciemus; Ἄπειροι μὲν αἱ κατὰ μέρος τῶν [4] ἐθνῶν καὶ τῶν νόμων παρὰ τοῖς ἅπασιν ἀνθρώποις διαφοραί· *Innumeræ sunt particulatim* gentium *& morum apud omnes homines differentiæ.* Οἱ μὲν γὰρ μοναρχίαις, οἱ δὲ ταῖς ὀλίγων δυναστείαις, ἄλλοι δὲ τοῖς πλήθεσιν ἐπέτρεψαν τὴν ἐξουσίαν τῶν πολιτευμάτων· *Alii siquidem monarchiis, alii oligarchiis, alii vero democratiis, reipublicæ potestatem commiserunt. Noster autem legislator, nihil horum intendens,* Θεοκρατίαν [5] ἀπέφηνε τὸ πολίτευμα, Θεῷ [6] μᾶλλον μόνῳ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ κράτος ἀναθεὶς, *politiam nostram,* Θεοκρατίαν [*divinum imperium*] *declaravit, Deo præcipue principatum assignans & potentiam.*

a *Jos.* 9. 14, 16. *Judic.* 1. 1. b *Judic.* 20. 18, 28. c *Lexic. Pentagl.* col. 79. d *Myrothec. sacr.* P. 2. Cap. 52. e *Deut.* 26. 17. f *Ubicunque est* אלהים in *Hebræo, significat imperium.* Grot. *in* Exod. 20. 2. g *Deut.* 33. 4. h *De Vit. Mos.* lib. 3. p. 681. C i *Contr. Apion.* lib. 2. p. 1376. 35

1 מלכהון In loco laudato, nulla est mentio de *rege*: in versu 14. legitur, *oravit coram Domino & placavit pro filiis Israel.*

2 Vid. pag. 37.

3 *Deut.* 26. 17. לשמע בקלו *audias vocem ejus.*

4 *Hudson* legit ἰδίων ex *Eusebio* in lib. 8. de *Præp. Evang.* c. 8. p. 361.

5 Apud *Euseb.* ἀπέδειξε.

6 *Hudson. Eusebii* auctoritate fretus omittit μᾶλλον μόνῳ.

SECT. II.

SECT. II.

Qualis rex Deus erat Israelitis.

Deum regem fuisse,

DEUM olim regis officio functum fuisse, testimoniis & regii sui muneris indiciis ita sancitum arbitror, ut cuivis æquo lectori satisfaciant. Ut ordinem dicendi mihi datum teneam, ostendam proximo, *qualis rex Deus esset Israelitis.*

Politicum.

DICO itaque primo (quod non semel dixi) Deum regem *politicum* fuisse, & rerum Israeliticarum cum sacrarum tum civilium curam & regimen habuisse. Hoc argumentis haud facile refellendis, Sectione superiori probasse videar: ne tamen Dissertationis pars aliqua diligentiam meam desideret, aut jam dicta fide firma careant, hæc duo jam adductis subjungam argumenta.

(1°.) DEUM regis politici locum in gente Israelitica tenuisse pateat, quod in institutis ejus haud paucis, regum morem & ritum imitari videatur. Verborum meorum fidem liberabunt instituta illa plurima, regii moris imitamina, de quibus *Cap.* 5. sermonem magis opportunum habeamus. Quid autem Deus tot instituta moris & apparatus regii formam & imaginem gerere voluerit, nisi quod muneri suo regio convenirent; & inde daretur intelligi, Deum gentis totius regem esse, eique non tantum ut Deo, sed etiam ut regi, reverentiam & obsequium exhibendam?

SECUNDO: liquidum est, ante regum tempora, Judices & magistratus omnes potestatem tantum vicariam & Deo obnoxiam exercuisse. Nam (1°) Iis nulla regiæ [i. e. arbitrariæ & absolutæ] potestatis insignia gestare concessum fuit. *Saulus*, qui primus regis nomen gessit in Israele, [a] *corona & armillis*, loci regii signis, ornatus prodiit: ea vero, inde usque a *Mosis* ætate, nemo Judicum gesserat; quid autem, nisi quod potestatem tantum delegatam haberent, & summi regis personam sustinerent? (2°.) Hujus etiam vicariæ potestatis argumentum est, præceptum quod *Joshuæ*, & in illius persona, Judicibus aliis datum legimus, *Numer.* 27. 21. *Stabit coram* Eleazare *sacerdote*, qui *interrogabit pro eo juxta judicium Urim coram Domino: juxta sermonem ejus egredientur, & juxta sermonem ejus ingredientur, ipse, & omnes filii Israel.* Ex hoc præcepto pateat, *Joshuam* & alios *Judices* cum imperio tantum limitato in rep. versatos fuisse, nec rem suo arbitratu gerere potuisse: nam ingressus & egressus suos ad normam oraculi divini dirigere tenebantur. (3°.) *Judices* pompæ & fastigii regii signa omnia, tunc temporis usitata studiose declinasse videantur. Non enim alebant ingentem satellitum copiam, ut, regum ritu, μετὰ πολλῆς φαντασίας in publicum prodirent; nec tributa vel vectigalia, ad loci sui dignitatem sustentandam, exigebant: nullas domos eburneas, apparatu regio instructas, habuere; nec insanas aliquas substructiones moliti sunt, [b] *in regni* domos *& majestatis* suæ regiæ *gloriam:* non [c] equos & quadrigas, aut ingentem concubinarum catervam, juxta regum orientalium consuetudinem, sibi compararunt: nec *reges* (quibus summum est & unicum imperium) sed *Judices* appellati sunt, ut ipse titulus indicio esset, eos, non tam imperandi, quam juxta legis normam judicandi, & sententias a Deo latas exequendi, potestatem sumere. Quid autem *Judices* omnia, regiæ potestatis imaginem præ se ferentia, tam solicite repudiarent, nisi quod Deus rex esset, & ipsi vicaria & delegata tantum præfectura defungerentur? (4°.) *Judices* potestatem limitatam & a Dei nutu dependentem habuisse, satis e populi votis & verbis innotescat. Cum enim, regis sui cœlestis pertæsi, novam regiminis formam postularent; regem sibi præficiendum desiderarunt, ככל הגוים *sicut omnes* in vicinia *gentes*, h. e. (prout sensum eorum interpretatur [d] *Abarbanel*) *qui rex esset simplicem & absolutam habens potestatem*; qui, regum vicinorum more, omnia pro arbitrio suo moderari posset, nec, *Judicum* ritu, a regis superioris nutu & consilio penderet: nam hujusmodi regimen, tanquam a gentis suæ dignitate alienum, ægre tulisse videntur Israelitæ.

Militarem.

SECUNDO: Deus rex erat *militaris*, qui Israelitis in terram promissam tendentibus, se ducem & imperatorem præbuit. Nam Israelitæ in deserto, ducibus atque armis instructi, in quatuor etiam agmina generalia divisi, exercitus ingentis speciem ferebant; & Deus in eo summi ducis titulum gerere & munus obire dignabatur.

(1°.) IN exercitu Israelitico Deus ipse summi ducis titulum gerere dignabatur.

a 2 *Sam.* 1. 10. b *Dan.* 4. 30. c 1 *Reg.* 1. 5. 2 *Sam.* 15. 1. d *Comment.* in 1 *Sam.* 8.

Prout

Prout enim copiæ Israeliticæ צבאות יהוה [a] *exercitus Domini*, sic & ipse Deus, יהוה צבאות *Dominus exercituum* vocabatur. Nam fallor maxime, vel Deus hoc titulo toties insignitur, non quod in exercitus [b] cœlestes & terrestres imperium habeat, (quamvis hoc nemo sanus inficias ibit) sed quod in exercitu Israelitico summi ducis nomen & officium olim tenuisset. Deum inde titulum illum acquisivisse probant *Psalmistæ* [c] illa, *elevate portæ capita vestra, & elevate vos ostia perpetua, & introibit rex gloriæ. Quis est ille rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens bello. Elevate portæ capita vestra,* —— *& rex gloriæ introibit. Quis est ille rex gloriæ? Dominus exercituum, ipse rex gloriæ.* Quibus verbis apparet, titulum illum [*Dominus exercituum*] Deo adhæsisse, quod *bello potens* esset, & potentiæ suæ bellicæ tot glorioſa specimina, in deserto cumprimis, edidisset. *In deserto*, consultus dixi: nam hoc Psalmo veteres Israelitæ celebrasse videntur adventum arcæ in templum, quæ Dei vicem in deserto gessit, & populo signa collaturo præire solita est. Hanc conjecturam paulo firmiorem reddit locus [d] ille *Samuelis*, ubi, sermone de arca reducenda facto, vocatur *arca Domini, cujus nomen est Dominus exercituum, qui habitat inter Cherubinos:* Quid enim, eo in loco, Deus, *Dominus exercituum* appellatur, nisi quod Deus id sibi nominis acquisivisset in deserto, ubi se bello potentem præstabat, & arca (præsentiæ suæ symbolum) agmina pugnam initura ducere, & eandem cum iis belli aleam subire, videbatur? Res hæc paulo clarior evadet e *Prophetæ* [e] verbis: *omnes ascendent ab anno in annum, ut adorent regem, Dominum exercituum, & celebrent festum tabernaculorum: & erit, qui non ascenderit e familiis terræ, ad Hierosolymam, ad colendum regem Dominum exercituum, non erit super eos imber.* His autem verbis, *rex* & *Dominus exercituum*, quin & *adorare regem Dominum exercituum* & *celebrare festum tabernaculorum*, immediate conjunguntur, & tanquam voces sensus & momenti consimilis usurpantur. Est autem persuasio facilis, Prophetam sic locutum fuisse, quod unus Deus se regem & dominum exercituum Israelitis in deserto præstitisset; quod etiam festum tabernaculorum institutum fuisset in memoriam, non tam populi per deserta ducti, quam Dei (ducis sui) in tentorio habitantis; & proinde quilibet, illius festi cultu, *regem Dominum exercituum* colere crederetur. Cum in his simus, non alienum esse videtur, causam reddere, cur *Zachariah*, longe frequentius quam cæteri prophetæ, Deo titulum illum [*Dominus exercituum*] tribuisse censeatur. Nisi me fallo, *Zachariah* hanc phrasin frequentius usurpavit, quod in eo rerum articulo propheta missus esset, quo Judæorum status a patrum suorum, in Ægypto & deserto commorantium, conditione non multum discrepavit. Nam Judæorum *Babylon* (si vel idola spectemus aut incommoda) cum patrum suorum Ægypto & deserto nimis apte conveniebat: Judæi multi in *Babylone*, æque ac Israelitæ in Ægypto, mente concidebant, & sibi non minus a spe quam re omni derelicti videbantur: Judæi e *Babylone*, prout patres olim ex Ægypto, jam redimenda erant, & in terram promissam inducendi: hæc redemptio difficultatibus tam similibus impedita erat, quod eam prædicat *Zachariah*, verbis ab historia liberationis ex Ægypto clare mutuatis; [f] *& reducam eos de terra Ægypti*, &c. *Et transibit* populus *in maris freto, & percutiet* Deus *in mari fluctus, siccabuntur etiam omnes alvei fluminis*, Euphratis nempe, Jordani hic ex adverso respondentis: *Tobiah, Sanballat*, aliique multi Judæorum hostes infensissimi, hostibus in deserto paralleli, vi omni connixi sunt, eorum reditum aut res prospere susceptas impedire. Huic itaque rerum conditioni congruum erat, ut Propheta titulum illum antiquum, rerum in deserto gestarum monimentum, Deo sæpe tribueret; ut eorum animos erigeret & fidem firmaret, quibus omnia, de prospero Judæorum statu & instante redemptione prædicta, fabulis forsan & [g] somniis affinia videbantur. Sed ad institutum præsens paulo propius accedamus.

(2°.) DEUS, non tantum summi ducis titulum gerere, sed & munus obire dignabatur. Nam ille se perpetuum exercitus Israelitici comitem in deserto præbuit: in tentorio regio, regum militantium ritu, per multos annos [h] *ambulavit:* ipse cum Israelitis in bellum prodiit, & hostes eorum potentissimos bello superavit: ille הולך בתוך מחנים (uti loquitur *Bechai*) *in medio castrorum ambulans ad particularia quæque provide attendit*, & omnia consilium in loco postulantia responsis suis præsens expedivit.

TERTIO: Deus rex erat *cœlestis* Israelitis, & ab iis eo nomine colebatur. Ita nempe lege curatum est, ut ritus & instituta, Dei cultum spectantia, semper aliquid Et cœlestem.

a *Exod.* 12. 41. b *Genes.* 2. 1. c *Psal.* 24. 7, 8, 9, 10. d 2 *Sam.* 6. 2. e *Zachar.* 14. 16, 17. f *Zachar.* 10. 10, 11. g *Psal.* 126. 1. h 2 *Sam.* 7. 6.

SECT. III. regum mortalium sorte sublimius & augustius olerent, & eodem tempore Jehovæ tribuerent infirmitatem regis & majestatem Dei; nempe, ut hac ratione sensus & affectus majestati cœlesti consentanei populo incuterentur, & legis institutis non minus Dei honori quam plebis imbecillitati consultum esset. Hoc multis exemplis ostensuri sumus, ut primum sermonis nostri methodus occasionem dederit.

SATIS e jam dictis elucet, Israelitas Jehovam, *summi regis, imperatoris, & Dei,* loco habuisse, eumque tribus hisce titulis coluisse. Tres illi tituli conjunctim occurrunt *Psal.* 84. 4. *Hirundo nidum sibi invenit quo pullos suos poneret, nempe altaria tua, Domine exercituum, rex mi, & Deus mi*; verbis etiam [a] Prophetæ, *sic dicit Jehovah, rex Israel, & redemptor ejus, Dominus exercituum, primus ego & novissimus, & præter me non est Deus:* Psalmo insuper 48. 2. & 9. *Gaudium universæ terræ mons Sion, ad latus Aquilonare civitas regis magni: sicut audivimus in civitate Domini exercituum, in civitate Dei nostri.*

SECT. III.

Qua præcipue ratione, cum Deus in cœlis ageret, principatum suum administravit.

Deum quatuor mediis Israelitas gubernasse.

DOCENDUM tertio, qua præcipue ratione rex ille cœlestis regnandi provinciam administravit. Ne itaque ad rem tam claram & facili responso expediendam per ambages eam, dico,

(1°.) DEUM rexisse populum per *leges judiciales* a seipso traditas. Deus ipse, more principum, leges & judicia populo suo dederat, & earum administratio præcipuum erat Dei regnantis argumentum. Erant enim leges illæ voluntatis suæ regiæ monumenta, & rectæ rationi (prout res tunc habebant) apprime consentaneæ. [b] *Samuel* itaque prudens monuit, Judicibus rerum summam habentibus, regnasse Deum; quod tunc temporis lex, æqui justique regula, dominata esset; imperio vero ad reges translato, Deum non ultra regnaturum; cum rerum arbitrium futurum esset non penes legem Dei, sed voluntatem hominis unius, more regum ethnicorum, pro libidine sua dominantis. Deus tunc regis dignitate functus est & imperium tenuit, cum Judices populo præessent, qui lites inter suos ortas, ex lege, vel æquo & bono, determinarunt. At solio pene detrusus erat, cum gubernacula tenerent illi, qui populum suo rexerunt arbitratu, & sibi jus (non dicendi, sed) dandi licentiam arripuerunt.

(2°.) DEUS Israelitas rexit *oraculis,* & responsis extra ordinem datis, cum nodus aliquis incideret se vindice dignus. Nam oraculum tabernaculi vel oraculum *Urim* consultum ibant, cum eos urgerent mala vel dubia aliqua graviora. Israelitas consilium ab oraculo tabernaculi quandoque petiisse, satis e verbis *historici sacri* cognosci datur; *Judic.* 20. 18. *Ascenderunt ad domum Domini, consulueruntque Deum, atque dixerunt, quis* erit in exercitu nostro *princeps certaminis contra filios Benjamin?* Eos hic ad *oraculum tabernaculi* se contulisse, dubitari vix potest, cum *ad domum Domini ascendisse,* & ibi Deum consuluisse, dicantur. Idem caput oraculi *Urim* consulti testimonium haud obscurum præbet, nempe versu 27. ubi verba sic se habent, *& interrogarunt filii Israel Dominum, & Arca fœderis* fuit *ibi in diebus illis: &* Phinehas *filius* Eleazar — *stetit coram ea,* — *dicens, an egrediar iterum ad bellum cum filiis Benjamin?* Oraculum *Urim* eo loci consultum fuisse, me persuasum habeo; quod oraculum illud ad res præcipue bellicas moderandas institutum esset, & quod in oraculo illo consulendo, juxta ritus *Urim,* ministerio *Phineazi* sacerdotis uterentur. Cum autem regnum haberet Deus, Israelitæ ab oraculo hoc vel illo, in belli præsertim negotio, consilium petere tenebantur. Bis itaque in bello magnam cladem a Benjamitis acceperunt, quod Dei oraculo nondum consulto prælium cum illis iniissent; nec [c] res prospere gesta est, priusquam culpam illam correxissent.

(3°.) DEUS *regendi munere* fungebatur, sacerdotes, pontificem imprimis, ordinarios regni præsides constituendo, qui vice sua judicia legis exercerent. Nam, *si difficile vel ambiguum aliquod* emergeret, & judicum intra portas opiniones de illo variarent; Israelitæ ad sacerdotes, aut Judicem (si quis esset) causam illam graviorem deferre debe-

a *Jes.* 44. 6, 8. b 1 *Sam.* 8. c *V. Judic.* 20, 18, & 28.

bant;

bant: sacerdotes autem *judicii veritatem iis indicare*, prout & Israelitæ eorum sententiis acquiescere, lege [a] tenebantur. Et hac de causa, ni fallat conjectura, *pectorale judicii*, non *Josuæ*, non judici alicui, sed pontifici soli, gestare concessum est; quod scilicet ille primus esset summi regis ministeri ordinarius, & præcipuus inter sacerdotes litium & judiciorum arbiter: æquum enim erat, ut *pectorale judicii*, tanquam muneris lociquè sui signum & symbolum, ei soli gestandum & consulendum traderetur. Hinc ratio præcipua petenda videtur, cur Deus Hebræorum gentem ממלכת כהנים [b] *regnum sacerdotale* futurum pollicetur; quod nempe sacerdotes, ordinarios regni judices constituere, & iis primam post seipsum populi regendi potestatem tradere, decrevisset. Nec commode res aliter se habere poterant: cum primis seculis sacerdotes, pingue otium habentes, legum & artium scientia præstarent cæteris, & *Judices* non omni tempore populo præsiderent. Hinc causa non levis data *Josephi* verbis, de lege dictis: [c] *quis ejus quicquam movere potest, aut melius unquam adinvenit? aut aliquid ab aliis gentibus tanquam præcellentius, ad statum reipub. nostræ transferre potest?* ἢ τίς ἢ καλλίων ἢ δικαιοτέρα γένοιτο, [1] τὸν Θεὸν μὲν ἡγεμόνα τῶν ὅλων πεποιημένης; τοῖς ἱερεῦσι δ' κοινῇ μὲν τὰ μέγιστα διοικεῖν ἐπιτρεπούσης, &c. *aut quæ poterit esse melior atque justior, quam ea quæ Deum quidem principem omnium esse confirmat? sacerdotibus autem in communi quidem res præcipuas dispensare permittit, summo vero pontifici aliorum sacerdotum principatum competenter injungit?*

(4°.) DEUS *regis* officium præstitit, viros pietate, prudentia & fortitudine præcellentes, ad res publicas ejus vice regendas evocando, eosque donis propheticis instruendo. Cum nempe gentis illius mores in pejus indies laberentur, & populus sub regis exteri tyrannide laboraret; Deus viros quosdam propheticos extra ordinem excivit, qui regni statores essent, & auctoritate simul & virtute sua omnia in integrum instituerent. Hi שפטים *Judices* dicti sunt: vel quod titulus ille apud [d] *Tyrios, Phœnices*, alios, ordinis inferioris magistratibus tribueretur; vel quod illi leges exequendi potius quam condendi potestate gauderent, & locis suis conveniret ut *Judices* potius quam *reges* dicerentur. Neque leges tantum administrare solebant *Judices*, sed (si res exigeret) bellum gerere; ut Israelitas, regis solius supremi subditos, a gentium externarum tyrannide vindicarent. Hoc opus alienum erat a muneris sacerdotalis religione & sanctitate. Sacerdotes itaque, jus dicentes, Deum qua *regem*; & *Judices*, bella gerentes, Deum qua *Dominum exercituum*; repræsentasse videantur.

CAP. II.

De regiminis hujus constituendi forma & modo.

Dei inauguratio regia ceremonia quadruplici peracta; Prima.

CUM Deo visum esset humano more cum Hebræis agere, & *regis* aut *imperatoris* civilis nomen & officium gerere, sic temporum illorum conditioni sese accommodavit, ut ad munus illud modo & forma in principum electione & inauguratione usitatis admitti non recusaret. Nam,

(1°.) DEUS ipse, more hominum munus aliquod ambientium, egregia sapientiæ & potentiæ suæ exempla nuper edita populo in memoriam revocat; ut constaret neminem *regis* personam majore cum dignitate sustinere posse. Deinde, *regis* officium se gratum & acceptum habiturum, totamque gentem non tantum in curam & clientelam suam, sed & sinus & intimiores affectus, recepturum, verbis apertis indicat. Nam *Exod.* 19. 4. Deus Mosen ad Israelitas misit, ut nomine suo sic eos alloqueretur: *vos* ipsi *vidistis quæ fecerim Ægyptiis, quomodo portaverim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi.* Quasi dixisset, "vobis omnibus innotescit, me Ægyptios in perniciem vestram "conjuratos perdidisse, currus eorum falcatos fregisse, & *Pharaonem* ipsum [regem rei "bellicæ peritia celebrem] cum copiis suis omnibus in mari submersisse. Sic vobis "prospexi, & extra teli hostilis jactum, aut incommodi gravioris sensum, vos omnes po-"sui, ut super alas aquilarum vos portasse videar. Nostis etiam quam potenter, ho-"stibus licet invitis, vos huc adduxerim, exiccato etiam mari rubro, ut sicco & securo "pede huc perveniretis. Hæc fatus, subjungit, *si ergo audieritis vocem meam, & custo-*

a *Deut.* 17. 8, 9, 10, 11. b *Exod.* 19. 6. c *Cont. Apion.* l. 2. p. 1379. 10 d *V. Grot.* not. in *Deut.* 17. 9.

1 Apud *Euseb. Præp. Evangel.* lib. 8. p. 364. D τῆς τῶν Θ.

dieritis pactum meum, eritis mihi in *peculium de cunctis gentibus: mea enim* est *omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Hæc sunt verba quæ loqueris ad filios Israel.* Qui locus, inquit, [a] auctor jam laudatus, hunc sensum facit: "si ergo "me in principem & Dominum vestrum *eligatis*, de legibus vobis tradendis cogitabo: "& si mandatis meis *obtemperetis*, & pactum quod vobiscum inibo non *violetis*; præ "omnibus terræ populis quibus impero, cum sim Dominus omnium, & possim alias "nationes eligere, vos eritis mea hæreditas, meus populus, in quo regnum & sacer- "dotium – firmabo; legibus & ceremoniis *quæ talem* remp. *deceant instructum & sta-* "*bilitum.*

Secunda. (2°.) CONDITIONEM ablatam accepit, & Deum in *regem* suum junctis suffragiis elegit, populus. Quamvis enim Deus leges figere & refigere, omniaque pro arbitrio suo moderari potuit, quoniam tamen, ducum aliorum ritu, coloniam Israelitarum jam deducturus esset, ad eorum imbecillitatem seculique forsan consuetudinem συγκαταβαίνειν, & ab iisdem eligi in imperatorem, non dedignatus est. Adeo ut gentis illius regimen & imperium, populi consensu potius quam eminentiæ suæ jure, ad Deum deferri videretur. Cum enim Deus potentiæ & bonitatis suæ satis exploratæ Israelitas admonuisset, & eorum in se animum pertentasset; in contextu additur, [b] *& respondit populus, omnia quæ loquutus est Dominus, faciemus. Cumque retulisset Moses verba populi ad Dominum, ait* ei *Dominus, jam nunc veniam ad te in caligine*, &c. E quibus liquidum est, Deum electionem suam in imperatorem ab exercitu Israelitico præstolatum fuisse, eum ab Israelitis electum fuisse, eosque omnes Dei imperium animo lubenti admisisse. Deus autem, qua erat bonitate, hunc populi consensum & electionem non parvi fecisse videtur: nam, observante [c] *Scaccho*, cum Moses populi consensum ad Dominum retulisset, Deus, accepto nuncio, statim cum Mose agere cœpit, de seipso Israelitis manifestando, de [d] tabernaculo in palatium & habitaculum regium fabricando, & legibus de politia & cultu religioso sanciendis. Nam [e] antea, neque populo apparuerat Deus, neque leges ei tradiderat, neque populus eum loquentem audiverat, nec de tabernaculo, aut suo inter eos habitandi proposito, vel verbum fecerat.

Tertia. (3°.) DEUS & Israelitæ, *regum & subditorum* ritu, mutuo fœdere & promissione sibi invicem astringebantur. Nam Deus, ad *munus regium* electus, se populum in peculium habiturum, & in regionem Chananæorum introducturum, sanctissime pollicetur. [f] *Ecce*, inquit, *ego mittam Angelum* meum, qui præcedat *te*, & *custodiat in via, & introducat in locum quem paravi.* Ex adverso populus in se recepit, Dei leges & statuta omnia se religiosissime observaturum. Cum enim leges a Deo datas, & conditiones quibus eos in clientelam suam recepturus erat, audivissent; [g] *responderunt una voce, omnia locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes.* Mutua illa promissio & stipulatio paulo *quæ* explicatius traditur, *Deut.* 26. Ubi Moses totam legem paucis complectens, *hodie*, [h] inquit, *elegisti Jehovam ut sit tibi Elohim* [Dominus aut imperator] *& ambules in viis ejus, & custodias ceremonias ejus atque judicia, &* [1] *obedias ejus imperio.* Quibus verbis *viarum* nomine, præcepta moralia; *per ceremonias*, leges rituales; per *judicia* vero, præcepta politica, significari censeantur. Cum itaque Israelitæ, promissionis illius fide & solennitate, ad statuta Dei omnia servanda seipsos obstrinxissent, statim addit Moses, *& Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, ut custodias omnia præcepta ejus, & faciat te excelsiorem omnibus gentibus.* E sacris hisce textibus appareat mutua Dei & Israelitarum obligatio: Deo nimirum populum Israeliticum eligente, & seipsum ad *Chananæorum* & gentium vicinarum regiones ei tribuendas obligante; & populo vice versa Deum in regem & imperatorem suum eligente, & ad statuta ejus observanda fœdere sancto se devinciente. Atque inde venisse censeo, quod lex populo Israelitico data, *fœderis* nomine, in Pentateucho præsertim, appellari soleat. Moses populum alloquens, legis divinæ statuta *pactum* vocat; *Deut.* 4. 13. *Et ostendit vobis Deus pactum suum quod præcepit ut faceretis, & decem verba quæ scripsit in duabus tabulis lapideis:* Et Deut. 29. 1. *Hæc* sunt *verba fœderis quod præcepit Dominus Mosi, ut feriret cum filiis Israel in terra Moab, præter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb.* Hinc & liber ille in quo leges a Deo latas in monte scripsit Moses, *liber fœderis* dicitur, *Exod.* 24. 7.

a *Fortunat. Scac. Electrif. Sac.* P. 2. c. 52. col. 562. E b *Exod.* 19. 8, 9. c *Ub. sup.* col. 559. E
d *V. Exod.* 24. 2. col. cum *Exod.* 25. 2. e Vid *Exod.* 19. 8, 9, 10. f *Exod.* 23. 20. g *Exod.* 24. 3, & 7. h Vers. 17, 18.

1 Juxta *Hebr.* לשמע בקלו *ad audiendam vocem ejus.*

(4°.) Fœ-

(4°.) Fœdus & obligatio quo Deus & Israelitæ sibi invicem devincti sunt, cere- CAP.
moniis in electione principum & aliis contractibus, eo seculo usitatis, ratum firmum- III.
que factum est. Quantum enim seculi tam remoti ritus fœderales percipere liceat, Quarta.
fœdera tunc temporis inita duplici potissimum ceremonia rata facta sunt; nempe victimæ oblatæ sanguinem in fœderatos aspergendo, vel oblatæ victimæ partem aliquam una comedendo. Gentes antiquiores, fœdera ferientes, utrumque ritum in moribus habuisse, alibi magis opportune probari potest. Fœdus autem inter Deum & Israelitas factum, utroque ritu firmatum fuisse, pro certo affirmare minime vereamur. Cum enim [a] *Moses* Dei promissa & præcepta in libro scripsisset, & populus, auditis iterum legibus & promissis divinis, assensum præbuisset; *Moses*, oblata victima, [b] *sanguinis dimidium sparsit super altare*, quod Dei locum occupavit, & dimidium super populum; dicens, [c] *hic* est *sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum, super cunctis sermonibus his.* Atque hoc ritu peracto ut firmitas omnimoda fœderi adderetur, *Moses* & *Aaron, Nadab* & *Abihu*, septuaginta insuper e *senioribus* (qui populi quasi personam gererent) in [d] montem ascendisse, & ibi, e pacificis versu 5°. memoratis, comedisse, dicuntur. Deum autem fœdus hoc, ritu tunc temporis usitato, firmari voluisse, eo magis credibile videatur; quod olim, cum *Abrahamo* pactum facturus, ad ritum inter *Chaldæos* fœdus inituros usitatum se conformaverit. Cum enim [e] illi, ritu transeundi inter divisas victimæ partes, fœdera confirmarent; Deus cum *Abrahamo* pactum initurus, inter animalium immolatorum partes divisas, in forma & similitudine ignis, pertransire voluit. *S. Chrysostomus*, hanc συγκατάβασιν divinam secum reputans, [f] inquit, *attende obsecro,* εἰς πόσην ϖαχύτητα, *in quantam crassitudinem sibi descendendum duxerit benignus Dominus, ut Patriarcham certiorem reddat:* ἐπειδὴ γὰρ τὸ παλαιὸν ἦτως ἦν αὐτοῖς ἔθος συνθήκας ποιεῖσθαι, καὶ διὰ τέτων αὐτὰς βεβαιῶν, ταύτῃ καὶ αὐτὸς ἔρχεται τῇ ὁδῷ. *Nam quod olim ita mos esset paciscendi & pacta firmandi, ideo & ipse Deus hanc viam ingressus est.*

CAP. III.

Regiminis hujusce divini variæ rationes assignantur.

CUM Deus, etiam nullo fœdere vel electione interveniente, totius orbis rex & Regiminis
Dominus sit, & homines omnes ad leges illius observandas sacramenti connati hujus ra-
religione teneantur; nonnullis instar miraculi videri possit, Deum ab Israelitis in re- tiones,
gem eligi, regis politici partes inter eos perimplere, & palatium aut habitaculum regium in terra tantum Israelitica sibi parari, voluisse. Ne itaque res hæc mira cuiquam & pene supra fidem posita videatur, varias rationes [alias ex parte Dei, alias ex parte gentis Israeliticæ, ex parte seculi alias, alias ex parte regiminis ipsius] συγκαταβάσεως hujus assignabimus.

PRIMO, ex *parte Dei:* nempe Deus populum Israeliticum *manu excelsa*, h. e. [g] mi- Ex parte
raculis & portentis ne fando quidem auditis antea, ex Ægypto liberasset, iisque omnia Dei,
ad vitam necessaria suppeditasset: ideoque rationi quam maxime conveniebat, ut Israelitæ Dei solius imperio se submitterent, & eorum omnia Dei nutu regerentur. Ita *Josuæ* visum est, qui, ut populus ille Deo firmiter adhæreret, iis in memoriam revocat, [h] quam potente brachio eos ex Ægypto eduxisset, quas victorias Dei solius auspiciis ab hostibus suis reportassent, quanta denique cura & studio eos in regiones fœcundissimas induxisset. Deinde, populus ille gens erat quam Deus e medio nationum tulisset, & sibiipsi [i] *de cunctis terræ populis in* סגלה *peculium* elegisset; tantæ vero dignitati conveniebat, ut in Dei tantum clientelam recepti, ejus solius fidei traditi, & imperio subjecti, viverent. Rem totam non male verbis *Abarbanelis* illustremus: [k] *quem-admodum homo qui acquisivit sibi* כסף וזהב וכלי חפץ *argentum & aurum & vasa desiderabilia, ea nulli servorum committit, sed ipsemet eorum in thesauris suis reconditorum curam gerit; ita Israel erit sub gubernatione providentiæ divinæ, nunquam alteri principi vel domino tradendus.* Præterea, cum Deus eo se daret, ut Israelitas a moribus & idolis Ægypti traheret; permagni intererat ad id quod agebat, ut ipse rempublicam gereret, & æqua rerum administratione populi studia sibi & cultui suo conciliaret. Tam sapiens, tam potens, & benignus imperii arbiter, non potuit populo non pergratus accedere,

a *Exod.* 24. 4. b V. 6. c V. 8. d *Exod.* 24. 1, 5. e *V. Grot.* in *Genes.* 15. 17. & *Jerem.* 34. 18, 19. f *Homil.* 37. in *Genes.* T. 4. Ed. Benedict. p. 374. A g *Exod.* 13. 3. *Deut.* 4. 34 h Cap. 24. i *Exod.* 19. 5. k *Comment.* in *Pentat.* fol. 169. col. 1.

CAP. III. ei præsertim qui *Pharaonis* inhumani tyrannidem non ita pridem exuisset. Si in Israelitas, recentes ab Ægypti servitute, seculi reges imperium habuissent, qui subditos eorum fortunis exuere, vita spoliare, tributis opprimere, & arbitratu suo subditos & seipsos regere, solebant; proculdubio *genus* illud *irritabile* rebus novis animos addixisset, & se conditionibus iniquis vel ipsam Ægyptum reliquisse credidisset.

Ex parte populi. SECUNDO: si gentem Israeliticam spectemus, rationes occurrunt variæ, cur Deus inter eos gubernacula teneret, & populo illi fœdere peculiari & quasi politico conjungi non detrectaret. Nam,

(1°.) POPULUS Israeliticus erat ממלכת כהנים [a] *Regnum sacerdotum*, moribus, legibus, & honoribus peculiaribus [quemadmodum sacerdotes in sanctuario] a gente quavis alia separatus: decorum itaque fuit, & peculiaribus suis vivendi rationibus apprime consentaneum, ut imperii sui forma peculiaris esset, & a gentium aliarum regimine longe discreparet.

(2°.) HAC ratione prospectum est optime, ne populus ille, moribus Ægyptiis assuetus, ad Deos & ritus Ægypti facile reverteretur. Fieri vix potuit, ut populus a Dei lege cultuque deficeret, cum Deus ipse reip. præsideret, & nulli ad rem Judaicam moderandam, nisi Dei Spiritu afflati & acciti, admitterentur. Assertioni meæ fidem rerum eventus astruit: quamvis enim Israelitæ, cum Deus & *Judices* ab ipso constituti remp. gubernarent, in gentium mores quandoque degenerarent; certum est, eos multo frequentius & diutius sub regibus veram religionem deseruisse. Nempe *Judices* omnes viri fuerunt prudentia & pietate clari, & populum non minus exemplo quam præcepto ad virtutem provocarunt. Reges autem plerique fuerunt idololatræ: [b] *præter Davidem, Ezechiam, & Josiam, omnes peccatum commiserunt: nam reliquerunt legem altissimi reges Judæ*, & contempserunt timorem Dei. Populus itaque sub regibus nunquam diu mansit in obsequio Dei: prout enim regum vicinorum mores reges Judaicos, ita & reges Judaici (morum suorum contagione) totam gentem infecerunt. Deus itaque magis purgatam & florentem, quam ea tempora ferebant, remp. promissurus, *restituam*, [c] inquit, *Judices tuos ut* fuerunt *prius*,

(3°.) POPULUS ille inter *Jehovam* & *Baalem* fluctuabat, & ancipiti vice nunc hujus nunc illius institutis adhærebat. Ideoque par erat, ut Deus non tantum creationis, sed & electionis, pactique etiam solenniter confirmati, jure iis præsideret; ut triplex ille funis dubium & incertum populum figeret, cosque Deo arcte devinciret. Nam si quid ingenui sanguinis, aut honesti & decori sensus aliquis, supereset; fieri non potuit ut Israelitæ Dei partes desererent, quum junctis suffragiis eum in regem suum nuper elegissent, & ad leges ejus observandas fœdere tam solenni seipsos astrinxissent.

(4°.) CUM populus Israeliticus Ægypto primum exiret, res suæ eo in loco sitæ sunt, quod nemo homo muneri regio obeundo par esse potuerit. Nam in gente illa usque adeo turbata & confusa erant omnia, quod ea nemo in ordinem certum digerere norat, nisi qui lucem e tenebris micare jussit. Populus ille moribus tam agrestibus erat & incultis, quod ab Ægyptiis nomine tantum & sanguine discreparet: tam expers etiam consilii & præcipiti temeritate abreptus, quod levi quavis occasione arrepta de reditu in Ægyptum cogitaret. Erant etiam Israelitæ inter medios hostes positi, adeo ut quocunque oculos verterent, ingens belli moles instaret, nullo nisi summi numinis ope & consilio sustinenda. Ea denique fuit gentis illius novæ conditio plane singularis, quod ingenii humani non esset, eorum remp. legibus instruere, quæ populi tam fracti, hebetis, & contumacis ingeniis & circumstantiis convenirent. Cum itaque tantæ molis esset Hebræorum gentem condere & moderari, nec quispiam inventus esset cui populi defendendi cura delegari posset; æquum erat ut Deus ipse, pro summa sua potentia & sapientia, provinciam tam difficilem susciperet, & eorum res omnes Dei solius nutu & imperio [regni saltem surgentis exordio] regerentur.

(5°.) ISRAELITÆ Deum in *regem* & Dominum suum solenniter elegerunt. Hoc e *Joshuæ* verbis colligo: [d] *testes vos* estis, *quod ipsi elegeritis vobis Dominum, ut serviatis ei: & responderunt*, nos *testes*. Gentes aliæ se *reginæ cœli*, *Molocho*, τοῖς *Baalim*, regibus divinitate donatis, vovebant servos: Israelitæ soli, *Elohim*, Dominum Dominorum, gentis suæ præsidem statuebant, & se leges ejus observaturos fidem astringebant. Cum itaque Israelitæ soli Deum in *regem* eligerent, nil mirum si benignus Deus eos in populum eligere, & rerum suarum curam & regimen suscipere, dignaretur.

a *Exod.* 19. 6. b *Sirach.* c. 49. 4. c *Jes* 1. 26. d *Jos.* 24. 22.

TER-

TERTIO: rationes ex *parte seculi* dari possunt, cur Deo ipsi visum esset ad imperii clavum sedere, & hanc regiminis divini formam instituere. Nam, CAP. III.

(1°.) SECULI moribus ita factum erat, ut Dii sui principatum quendam inter servos suos obtinerent, & nomine rituque regio colerentur. Nam seculo illo Deos titulis illis, *Molech*, *Elohim*, *Baalim*, & hujusmodi aliis, regibus & magnatibus tribui solitis, insignire solebant: eos imperii arbitros plerunque ponebant, cum nec bella gerere, nec civitatem condere, nec regem eligere, nec grandius aliquid moliri solerent, priusquam Deos per oracula vel auspicia consuluissent. Quin & iisdem ceremoniis Deos suos, quibus & reges honorabant: eos enim sceptro & purpura donabant, *Baruch.* 6. 11: eos osculis accipiebant, quibus & regibus honorem perhibebant, *Hos.* 13. 2: [a] coronam, loci regii insigne, capitibus eorum imponebant, 1 *Sam.* 10. 1: eos in hominum humeris sublimes in vulgus efferebant, *Jes.* 46. 7. Cum itaque more gentium inveterato receptum esset, Deos titulo & honore regio donatos colere; nihil absurdi præ se fert, Deum ideo regis nomine se colendum exhibuisse, ut seipsum seculi moribus qua licuit accommodaret, & non minus populo suo quam Dii gentium servis suis, adesse, præesse, & prospicere crederetur. Ex parte seculi.

(2°.) SECULO illo dæmones titulos potestatem [b] regiam sapientes [*Molech*, *El*, *Elohim*, *Baalim*] usurparant, & sub nominibus illis se Gentibus adorandos proposuerant. Erat itaque consentaneum, ut Deus se diabolo adversum sisteret, & titulum illum המלך, cujus diabolus diu malæ fidei possessor fuerat, sibi ipsi jure vindicaret. Hæc ea causa videtur, cur sibi nomen בעל [c] ævo prisco sumeret. Atque hic opportune se offerunt [d] auctoris, in subsidium nostrum non semel vocati, verba: *quia principes & imperatores reliquarum nationum, quos jam mortuos gentes colebant, sive adhuc inter vivos militari gloria* aut potestate regia *conspicuos, venerarentur,* אלם [aut אלהים] *dicebantur; Deus, ratione fœderis cum populo initi, princeps jam & imperator illius reip. constitutus, tanquam principibus* illis *dignior & excelsior, apud Israelitas nomine* [El &] Elohim *appellari voluit.*

(3°.) SECULO illo usus obtinuit, ut *reges* honoribus divinis afficerentur, & prout Dii sui *regum* ritu, ita & *reges* Deorum ritu & loco, colerentur. *Chaldæos*, *Ægyptios*, alios, [e] *reges* suos fato functos Deorum loco habuisse, res nota est, nec argumentis ad probandum indiget. Eos etiam *reges* aliquos vivos in Deorum numerum retulisse, iisque dignitatem cultumque divinum sæpe tribuisse, non facile dubitandum est. *Persas* dignitatem & cultum humano majorem regibus eorum concessisse, testatur *Artabanus Persa*, qui sic apud [f] *Plutarchum* affatur *Themistoclem*, Ημῖν ἦ πολλῶν νόμων ϗ καλῶν ὄντων κάλλιστ' ὅτός ἐστι, τὸ τιμᾶν βασιλέα, ϗ προσκυνεῖν εἰκόνα Θεῦ. Et verisimile est *Hamanem*, seipsum regibus coæquantem, se more *Persarum* adorari præcepisse, & *Mardochæum* coram eo genuflectere recusasse, ne cultum Deo debitum homini nefario tribuere videretur. Sic opinandi causam præbet precatio [g] *Mardochæi: tu scis Domine, me non contumelia, neque superbia, neque gloriæ cupiditate feciſſe, ut superbum* Hamanem *non colerem;* —— *sed id feci, ne hominis gloriam Dei gloriæ præponerem, nec quem præter te Dominum meum adorarem.* Nec *Persas* tantum, sed & alias gentes, *reges* suos cultu divino prosecutos fuisse, multis exemplis evinci posset, nisi quod [h] *Filesacus*, in hoc argumento tanta cum laude versatus sit. Cum itaque reges suos adorandi consuetudo passim apud ethnicos antiquiores obtinuerit, haud absurdum est opinari Deum ideo *regis* nomen & officium accipere dignatum fuisse, ut Israelitæ seipsum impensius adorarent, & eorum animi a cultu *regis* alicujus terrestris averterentur.

QUARTO: aliæ rationes assignari possunt, ex *parte regiminis* ipsius, quo nullum felicius, aut cum populi dilecti rationibus conjunctius, excogitari potuit. Ex parte regiminis.

NAM (1°.) Hoc *regimen* pacificum erat, & ad reip. tranquillitatem conservandam maxime accommodatum. Cum enim Deus sibi uni potestatem regiam reservasset, litibus illis obviam ivit quæ circa principatum oriri possent. Cum etiam Deus, rerum summam tenens, controversias omnes graviores infallibili sententia determinaret, locus nullus liti vel querelæ, multo minus motui civili, ex injuriæ alicujus illatæ prætextu, relinquebatur. Magistratus qui Dei vicibus in imperio fungebantur, hujusmodi erant qui bello vel incendio civili ne vel unam scintillulam afferre poterant: non enim opibus congerendis animos unquam adjecerunt, non se elatius in imperio efferebant,

a *V. Selden.* l. *de tit. honor.* P. 1. c. 8. p. 156. b *V. Seld.* de *Diis Syr. syntag.* 1. c. 6. & *syntag.* 2. c. 1.
c *Hos.* 2. 16. d *Fortunat. Scac. Myroth. sac.* P. 2. c. 52. col. 562. A e *V. Grot. not.* in *Exod.* 20. 3.
f In *Vit. Themistoc.* p. 125. C g In *Esth. Apocr.* c. 13. 12 & 14. h Lib. de *Idolol. Politic.*

CAP. IV. in judicando præcipiti temeritate minime ferebantur, nec ipsorum honori vel dignitati studebant, sed in rep. conservanda curam integre defigebant. Ut expediam paucis: durante Theocratia, Deus ita temperavit omnia, ut ille bellandi ardor qui veterum Hebræorum animis insedisse videtur, vix unquam erumperet ad perniciem populi.

(2°.) HÆC reipublicæ moderandæ forma, suavis erat, humanæ naturæ & gentis illius *electæ* dignitati consentanea. Cum enim cæteræ gentes, servorum ritu, dominorum suorum voluntati & imperio mero subjicerentur; Israelitæ, durante *Theocratia*, legibus [dominis æquissimis] obedire tenebantur. *Moses* itaque extremum vitæ diem clausurus, Israelitas monuisse *dicitur, *ne* ullam *aliam politiæ* formam concupiscerent; nam vobis, inquit, præstat, ut τὺς νόμυς ἔχοντες δεσπότας, *leges tantum dominos habentes*, vitam transigatis. Hujusmodi regimen tanti habet *Aristoteles*, quod dicere non veretur, [a] ὅπυ μὴ νόμοι ἄρχυσιν, ὐκ ἔστι πολιτεία· δεῖ γὰ τὸν μὲ νόμον ἄρχειν πάντων, τῶν δ' ἓν καὶ ἕκαστα τὰς ἀρχὰς κ τὴν πολιτείαν κρίνειν. *Ubi non dominantur leges, non est respub. Omnibus enim legem quidem dominari oportet: de rebus autem singulis*, quas leges non definiunt, *magistratus & remp. judicare.*

(3°.) HOC *regimen* maxime tutum erat, quod scilicet Israelitas ab omni incommodo, periculo, vel injuria, sartos tectosque conservaret. Cum enim *jura* quæ dixi *majestatis* [legum sanctio, bellorum indictio, magistratuum institutio,] manerent penes ipsum Deum; cum *Judices*, qui secundam a Deo potestatem in rep. tenebant, donis propheticis instructi essent, & a Deo suscitati; cum sacerdotes & Levitæ viri prudentes essent, & judicia non ad libidinem suam sed leges a Deo datas exercerent; & si quid ardui vel perplexi accideret, semper præsto esset Deus qui *Judices* & magistratus hærentes oraculis suis expediret; cum inquam hic esset rerum Judaicarum locus & conditio, necesse erat ut omnia in tuto essent & tranquillo. Nil mali vel timere poterant Israelitæ, cum politia illa θεοκρατυμένη malis omnibus remedium præstaret, aut eorum causas tolleret.

(4°.) HOC regimen benignum & mansuetum erat: nihil enim aut jussit aut fecit Deus ut potestatem absolutam ostentaret: bella nulla geri voluit e pruritu dominandi: populum nullis tributis ad explendos thesauros oneravit: [b] viris fortitudine & pietate conspicuis leges suas exequendi potestatem delegavit: ut compendium faciam, Deus summa cum bonitate, justitia, & sapientia, principatum semper administravit; adeo ut Israelitis Deo regi subditis nihil ad summam felicitatem, præter ingenuum felicitatis suæ sensum, defuisse videatur.

HÆC omnia perpendens *Moses*, ad plures abiturus, id consilii populo dedit, si [c] *Josepho* credimus, *ne unquam eos regiminis alterius desiderium caperet: Samuel* etiam vehementer angebatur, cum populum Theocratiæ pertæsum, & effrænato *regis* desiderio captum, cerneret. Sed quid *Mosem* hic aut *Samuelem* memoro, cum gentes aliquæ Θεοκρατίαν Judaicam cuivis imperii formæ prætulisse, &, imperii tam felicis æmuli, διοκρατίαν instituisse, videantur? Huic opinioni locum facit, id quod habet *Scholiastes* ad [d] *Aristophanis* [Ω Ζεῦ βασιλεῦ] Τοῖς Αθηναίοις πυθοχρήστως ἐγένετο, καταλῦσαι μὲ τὰς βασιλείας, ποιῆσαθαι δ' Δία βασιλέα· *Apud Athenienses, Apollinis oraculi monitu factum est, ut ipsi reges suos exigerent, & Jovem regem constituerent.* Non est interim dissimile vero, *Athenienses* hoc in vulgus spargi voluisse, ut potestatem regiam (quam forsan onerosam experti fuissent) honeste & cum religione quadam imminuerent.

CAP. IV.

De regiminis hujus origine, duratione, & abrogatione.

ORDINIS mihi propositi memor, de regiminis hujus origine, duratione, & abrogatione, proximo dicturus sum. Hæc tria argumenta unum in caput compingere consultum duxi, quod aliquid inter se cognati habeant, & sibi mutuam lucem commodare possint.

* *Ap. Joseph.* pag. 164. 10 a *Politic.* l. 4. cap. 4. T. 2. p. 369. C b *Exod.* 18. 21, 22. c *Ub. sup.*
d Ad *Nubes, init.* p. 57.

SECT

SECT. I. — SECT. II.

SECT. I.

De origine Theocratiæ.

IN regiminis hujus origine perquirenda non est quod multum laboremus: neminem enim in sacris literis vel mediocriter versatum latere potest, *Theocratiam* in ipso rerum Israeliticarum exordio aliquatenus obtinuisse, ad ἀκμὴν autem non nisi gradatim & post legem in Sinai datam perveniisse.

GRADUM primum ad potestatem regiam obtinendam fecisse videtur Deus, cum gentem Israeliticam insigni illo potentiæ & bonitatis suæ documento [Ægyptiorum in mari rubro submersione] sibi devinxisset. Cum enim *Moses* factum illud egregium Cantico celebraret, *Dominus*, inquit, [a] *regnabit in seculum & in perpetuum: quia ingressi sunt equi Pharaonis cum curribus & equitibus suis in mare*, &c. Quem locum *Abarbanel* hac paraphrasi illustrandum censuit, *postquam Sanctus Benedictus pro Israelitis contra Ægyptios pugnavit, & inimicos illorum demersit in aqua,* הוא ימלוך לעולם *Ille regnabit super Israel in perpetuum* ואין להם צורך למלך אחר *nec alio opus habebunt rege.* Nempe hoc facto Deus Israelitas nova quasi vita donasse, & in eos jus peculiare sibi acquisivisse, videbatur.

CUM autem tam egregium bonitatis & potentiæ suæ specimen edidisset Deus, se regem populo obtulit; sancte promittens se in fidem & clientelam suam eos recepturum, e conditione servili in *regnum sacerdotum* evecturum, iisque regiones fœcundissimas concessurum, modo se morigeros dictoque parentes exhiberent. Populus etiam conditionem accepit, & (ut omnia ritu in principum inaugurationibus olim usitato peragerentur) Deum unanimi electione imperio præficiunt, & fidem de obedientia præstanda solenniter astringunt obsignantque.

POSTQUAM autem Israelitæ Deum ad officium regium elegissent, & utrique fidem dedissent & accepissent mutuo; Deus, jure regio usus, legibus politicis remp. munivit: tabernaculum, tanquam mobile palatium, parari voluit, ut inter subditos ejus habitaret: oraculum *Urim* instituit, ut, eo medianre, *Judices* consilium ejus in regni arduis explorarent: alias etiam officii regii partes implevit, quæ versantur in litibus dirimendis, sententiis ferendis, pœnis irrogandis, & [b] gravioris momenti negotiis ordinandis. Et quamvis senatum constituisset *Moses* qui copias militares regeret, & de [c] litibus levioribus decerneret; certum est eos potestatem tantum a Deo, tanquam rege summo, derivatam exercuisse. Sic enim eos alloquitur Moses quos in magistratu posuisset: [d] *audite illos, & quod justum est judicate*, sive civis sit ille, *sive peregrinus*:—— *nec accipiatis cujusquam personam, quia Dei judicium est:* h. e. "Judicandi provinciam "animo æquo & nullis partibus obnoxio administrare debetis, quod potestatem vestram "a Deo, tanquam rege, demandatam habeatis, & judicium quod fertis non vestrum "sit, sed summi illius principis qui nullius personam accipit.

JAM dictorum luce, ad obscuram antea regiminis hujus originem dirigamur.

SECT. II.

De illius duratione.

ISRAELITIS non tam felicibus esse licuit, ut optima hac imperii forma, integra & imminuta, perpetuo fruerentur. Id itaque pensi mihi proximo proposui, ut illius durationem spectarem, & (qua licet) ipsum tempus indagarem, quo primum Theocratia de rebus evanuisse censeatur. Cum autem regiminis hujus, non simul & semel, sed per gradus quosdam, jacturam fecerint, placet hic veritatis fugientis vestigia gradatim premere. De Theocratiæ duratione, thesis quatuor.

PRIMO itaque ad certum affirmo, quod Israelitæ, regem sibi dari postulantes, gradum primum ad imperii hujus desideratissimi ruinam fecisse videantur. Res est ultra captum credulitatis, verissima tamen, eos imperium humanum divino præferre, & regem ignotum Deo, tot beneficiis noto·celebrique, præponere, potuisse. Quin-imo in eam evasere vesaniam, quod Dei regimen non tantum *minoris*, sed in pectoris recessu *nullius*, æstimarent. Hoc aperte cognoscitur e Dei [e] sermone, quem Græci interpretes Prima.

[a] *Exod.* 15. 18, 19. [b] *Exod.* 18. 15. [c] *Deut.* 1. 16. [d] *Deut.* 1. 17. [e] 1 *Sam.* 8. 7.

SECT. II. in hæc verba reddidere; ὃ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἢ ἐμὲ [1] ἐξουθενήκασι τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτῶν· *Non te nihili fecerunt, sed me nihili fecerunt, ut non regnem super eos.* Cum itaque Dei regimen nihili facerent, & imperii regii splendor eorum oculos unice perstringeret; Deus regi præfecturam tradere statuit, ne populus in pejora rueret, si eorum votis audacibus obstitisset.

Secunda. SECUNDO: Dei regimen multo magis imminutum est, cum Deus *Saulem* & *Davidem* ad rerum arbitrium evocasset. Nam e sacris annalibus apparet, [a] eos leges tulisse, pœnas capitales irrogasse, bella gessisse, magistratus inferiores instituisse; non Dei, multo minus populi, suffragium aut consilium expectantes; adeo ut hinc constet eos se pro regibus gessisse, & potestatem arbitrariam exercuisse. Potestas autem arbitraria, cui nihil extra regis ipsius animum & voluntatem limites aut modum ponit, cum Theocratiæ natura pugnat, eique penitus adversatur. Cum itaque *Saul* & *David* hujusmodi potestatem tam frequenter exercuerint, non temere asserimus hanc divinam regiminis formam, iis regnantibus, plurimum imminutam. At vero cum *Saul* & *David* reges essent, non nati sed a Deo electi & constituti; cum etiam constet eos Pectoralis oraculum consuluisse, & res suas illius sententiæ permisisse; non sine ratione arbitramur, Theocratiam, tunc temporis, utut morituram quidem, non prorsus expirasse.

Tertia. TERTIO: Salomone rerum potito, Theocratia multo vicinior ἀφανισμῷ non immerito censeatur. Nam in *Salomone* regnum factum est hæreditarium, cum antea personale fuerit & electivum, Deo *Saulem* & *Davidem* eligente & summæ rerum præficiente. Hoc autem indicio erat Deum magistratus constituendi jure cessisse, & potestatem suam politicam *Salomoni* tradidisse. Nam populus Dei præfecturam rejecturus, sic *Gideonem* alloquitur, [b] *dominare nostri tu, & filius tuus*, &c. Respondet ille, *non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur in vos Dominus:* quibus innuunt *Gideon* & Israelitæ, regnum successorium & dominium Dei politicum simul consistere minime potuisse. Hinc etiam opinandi causa nascitur, Theocratiam extremum pene spiritum efflasse sub *Salomone*, quod admodum probabile sit, *Urim* [præcipuum imperii divini pignus & indicium] primo sub tempora *Salomonis* oracula fundere desiisse. Rationes quæ sic animum inducunt opinari, [c] suo in loco proferemus. Ut opinio nostra paulo firmior evadat, observare juvet, *Salomonem* primum, imperii sacri pignus alterum, arcam intelligo, in Sanctum Sanctorum ferri præcepisse. *Moses, Josua, Judices, Saulus, David*, arcam perpetuum habebant itinerum aut præliorum comitem: quod scilicet Dei, bellorum præsidis & summi rerum omnium curatoris, indicium esset, & inde responsa ad belli pacisque negotia moderanda subinde peterentur. Cum itaque arca sedem fixam & quietam in Sancto Sanctorum invenisset, apertum erat, Deum copias Israeliticas, ducis politici ritu, nunquam iterum educturum, eum imperatoris personam deposuisse, & regibus *Israelis* imperii summam [belli & pacis arbitrium] jam detulisse.

Quarta. QUARTO: Judæi theocratiæ veteris indicia & vestigia [2] quædam obscuriora, ad extrema usque politiæ suæ tempora retinuere. Nam Deus, diu post tempora *Salomonis*, * *rex Israelis* appellatus est: ipso Domini nostri seculo, Hierosolyma [d] *civitas magni regis* audiit: templum, *regis* magni domus & palatium, ad sera secula stetit imperii divini monimentum: lex a Deo rege tradita, *magna* quædam imperii Judaici *charta* semper habita est, & ad ultima expirantis Judaismi tempora lites pleræque ex illius præscripto determinatæ: & quamvis majestatem ejus contemptu & impietate pene incredibili polluissent, eorum curam gessit Deus, & (pro singulari sua bonitate) palam edixit, [e] *ego ero rex* vester. Et his elucet ratio, cur Theocratiam, Dissertationis hujus argumentum, non *Israeliticam* dixi, sed *Judaicam*; nempe quod Judæi regiminis hujus (quamvis imminuti) beneficio, multo diutius quam Israelitæ, gavisi videantur.

a 2 *Sam.* 11. 1. 1 *Sam.* 13. 2, 3. 1 *Reg.* 2. 35. b *Judic.* 8. 22, 23. c *Dissert.* de *Ur.* & *Thum.*
* *Zeph.* 3. 15. d *Mat.* 5. 35. e *Hos.* 13. 10.

1 Juxta *Exemplar. Vatican.* ἐξουθενώκασι· alia, ἐξεδ.

SECT.

SECT. III. Sect. III.

De regiminis hujus abrogatione.

NOBIS jam consideranda relinquitur regiminis hujus *abrogatio*. Ut autem in ordinem jam dicenda digeramus, hujus *causam* primo, dein & *effectum*, expediemus. Causam quod attinet, eam in principalem & minus principalem dividamus. Regiminis hujus mutati, spectanda Causa,

REGIMINIS hujus mutati vel abrogati *causa principalis*, c 1 *Sam.* 8. cognoscatur. Ibi enim populi seniores *Samuelem* adiisse dicuntur, senectutem ejus rebus agendis ineptam, & filiorum suorum vitam a virtute alienam causantes, & cum, satis pro imperio, sic alloquentes; [a] *constitue nunc regem super nos, qui judicet nos, sicut omnes gentes* habent. Et quanquam *Samuel* semel atque iterum eos a proposito revocasset, & quanta inde malorum moles universæ rei Israeliticæ immineret, fuse recensuisset; propositi tam tenaces erant, quasi tragœdiam a *Samuele* prædictam instar ludi habuissent. Rationes autem variæ reddi possunt, cur Israelitæ in hanc formam reip. moderandæ cupiditate tam effrænata ferebantur. Principalis, populi pertinacia.

NEMPE (1°.) Quod omnes in vicino gentes sub *regum* imperio viverent. Hanc rationem ipsi reddunt Israelitæ, sic Prophetæ consilio reclamantes; [b] *nequaquam, rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes.* [c] *Josephus*, horum verborum sensum explicans, arbitrati sunt, inquit, ἀδὲν ἄτοπον εἶναι, τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων, τῷ αὐτῷ ἔχειν αὐτὸς πολιτείαν· *Nihil absurdi esse, si cum vicini regem haberent, eandem & ipsi imperii formam acciperent.* Nec vane dictum est, gentes vicinas reges habuisse, cum ex [d] antiquissima rerum orientalium historia constet, eas *reges* solummodo rerum suarum administrationi præposuisse. Nec vana fides [e] *Civilis Batavi*, qui *Gallos* alloquens dixisse fertur, *servire Syriam, Asiamque, & suetum regibus Orientem.* Cum itaque *regum* imperio subessent gentes exteræ, Israelitæ, κακοζηλίας studio abrepti, ad *Samuelem* concursum faciunt, *regem* & sibi præficiendum postulantes. Cum enim gentes aliæ moribus tantum patriis adhærerent, Israelitæ semper ad mores & ritus externos imitandos ardore præcipiti ferebantur.

(2°.) VERI speciem præ se fert, verba legis perperam intellecta regem petendi ansam Israelitis præbuisse. Sic enim in [f] *Deuteronomio* legitur, *quum ingressus fueris in terram quam Dominus Deus tuus dat tibi, & possederis eam, & habitaveris in ea, & dixeris, ponam super me regem secundum omnes gentes quæ* sunt *in circuitibus meis; pones super te regem, quem elegerit Deus tuus. E medio fratrum tuorum pones super te regem*, &c. Auctores autem nec pauci nec obscuri nominis (quorum nonnullos citat [g] *Johannes Frischmuth*) se persuasos habent, Israelitas his verbis accepisse mandatum eligendi regis, quod, hostibus devictis & terra *Canaan* occupata, exequi tenebantur. Hoc & Israelitas antiquiores in animos induxisse, probabilius habeatur, quod, regem expetentes, *Samuelem* ipsis legis hujusce verbis alloquantur, *ponas regem super nos, sicut omnes gentes*; & quod regem petant, non nisi cum terram ingressi essent, & in ea, devictis hostibus, habitarent; quod etiam, non ipsi sibi regem facerent, sed ad *Samuelem* se conferrent, regem petituri. Quasi dicerent, "legis [h] edicto cautum est, ne nos ipsi *regem super* "*nos constitueremus*, sed eum in *regem* sumeremus *quem Dominus eligeret*, id est, per "prophetam approbaret. Nos itaque, præcepti memores, ad te, Dei prophetam & "vicarium, confugimus, ut regem, eumque calculo divino probatum, habeamus.

(3°.) VERISIMILE est, Israelitas imperium regium exoptasse, & illud Dei regimini præposuisse, e secreto & cordibus suis alte dissimulato numinum & rituum ethnicorum desiderio. Plurimæ gentis illius apostasiæ, scriptis sacris memoratæ, probant Israelitas, ex Ægypto reduces, cultus ethnici desiderium alte retinuisse, & eos, quavis arrepta occasione, ad mores ethnicos impetu præcipiti proruisse. Huic ὁρμῇ nihil magis obstabat quam imperium Dei, sub quo, lege simul & pio *Judice*, tanquam duplici fræno, cohibiti sunt, quo minus in mores Gentilium ruerent, & prophanis eorum affectibus indulgerent. Cum itaque Dei regimen eorum voluntati repugnaret adeo, nil mirum si & Israelitæ regimini illi penitus adversarentur, & *Samuele* jam senectute

a Vers. 5. b 1 *Sam.* 8. 19, 20. c *Antiq. Judaic.* l. 6. c. 3. p. 231. 5 d V. *Selden. tit. honor.* p. 4, 9, & 10. e *Ap. Tacit. Hist.* l. 4. p. 91. f *Deut.* 17. 14, 15, g *Discurs.* de *Rege eligend.* §. 2. h *Deut.* 17. 15.

SECT. III. fracto, *reges* sibi dari postularent, quos desideriis eorum magis morigeros futuros, se persuasos habuerunt. Nec eos spes sua frustra habuit, cum *reges* pene omnes ad mores ethnicorum deficerent, aut mores ethnicos tolerarent. Israelitas hac præcipue ratione permotos imperium regium Dei regimini prætulisse, e Dei sermone non obscure colligatur, 1 *Sam.* 8. 7, 8. *Non spreverunt te, sed spreverunt me, ne regnem super eos: juxta omnia opera quæ fecerunt a die* illa qua *ascendere feci illos ex Ægypto, usque ad hanc diem, & dereliquerunt me, & servierunt Diis alienis, sic ipsi fecerunt etiam tibi.* Quibus verbis innuitur, Israelitas, Deo regnum abjudicantes, se sui similes præstitisse; nec quicquam fecisse nisi quod moribus eorum idololatricis affinitate proxima jungebatur. Hoc & rerum eventus indicat: nam illi ipsi Dei legem cultumque deseruerunt, qui Dei regimen non ita pridem aspernati sunt; qui Jehovam minime pro *rege*, tandem nec pro Deo, habere voluerunt; & qui regimen olim, tandem & cultum a gentibus petitum, impense desiderarunt.

(4°.) INGENS belli moles eorum cervicibus impendere videbatur, & credebant Israelitæ res suas loco tutiori futuras modo regis fidei & curæ mandarentur. Ex hoc fonte fluxisse regis desiderium, e petitionis suæ *tempore, modo,* & *fine* constare potest. *E tempore:* nam observante [a] *Samuele,* tum primum regem sibi præponi postularunt, cum viderent *Nahas,* Ammonitarum regem, bellum adornare; quasi melioribus auspiciis rem gesturi essent, si sub regis, potius quam Dei, signis militarent. *E modo:* nam regem sibi præficiendum postularunt, *sicut omnes gentes,* h. e. qui plenaria belli gerendi & justitiæ administrandæ potestate instructus esset, adeoque majorem haberet ad hostes repellendos facultatem & auctoritatem. *E fine:* nam regem petunt, ut *bella sua pugnaret,* & militibus cum hoste congressuris exemplo & consilio opem ferret. Ut paucis complectar omnia: videbant *Samuelem* jam senio debilem, credebant Deum cœlo suo inclusum & rerum incuriosum, norunt etiam Ammonitas, Philisthæos, alios, in eorum perniciem juratos hostes: & hebeti populo nulla sibi ad salutem via patere videbatur, nisi rerum suarum tutela & administratio regi forti & militia bono traderetur.

(5°.) DEI regimen, cui diu suberant Israelitæ, tanquam simplex, humile, & omni specie exteriore destitutum, contemptui habuerunt. Quamvis enim imperium regium ob morem ubique gentium receptum, petere videbantur; erat tamen mos ille prætextus potius quam vera illa, quam corde premebant, petendi causa. Eos enim regimen Divinum in cordis penetrali plane contempsisse, satis intelligitur e verbis τῷ καρδιογνώστῃ, 1 *Sam.* 8. 7. *Non te flocci fecerunt, sed me flocci fecerunt, ut non regnem super eos.* Nempe Deus, in cœlis agens, rex erat invisibilis: illi vero, Romanensium ritu, caput visibile, regem ipsis oculis usurpandum, impense desiderarunt. [b] *Fac nobis regem,* inquiunt, *qui egrediatur in conspectu nostri,* & majestate sua percellat intuentium animos. Deinde, Dei regimen plane simplex erat, nec ulla visibili pompa & splendore commendatum; & ea de causa dominio regio vilius & inferius populo puerili videbatur. Regem, gemmis & vestibus auro intertextis illustrem, *corona & armillis* exornatum, splendide habitantem & epulantem, cum ingenti etiam satellitio procedentem, habere; pulchrum, augustum, & gentis suæ dignitati consentaneum, videbatur. Eos hujusmodi regem in votis habuisse, paulo clarius elucet e verbis [c] *Hoseæ,* nonnulla referentis quæ in *Samuelis* historia reticentur; *ubi sunt Judices tui, de quibus dixisti, da mihi regem & principes?* Hinc enim apparet, Israelitas, non regem solum, sed principes & consiliarios a latere, sub rege constitutos, exoptasse; ne scilicet vicinis gentibus pompa & splendore regio cederent, iisque vel minima ex parte minores haberentur.

(6°.) NATURA e luto tam crasso finxisse videtur Israelitas, ut bona sua minime cognoscere potuerint, nec res ullas veris momentis æstimare. Quamvis enim *Samuelem* nullius injuriæ postulare potuissent, & propheta mala illa plurima quæ regis desiderium allaturum esset, fuse recensuisset; in sententia priori, pertinacia quadam bruta, persistunt; & ita se gerunt, quasi prophetam, de oneribus a rege imponendis differentem, asinorum auribus audivissent.

Causa minus principalis, Dei concessio.

HÆC *populi pertinacia* regiminis mutati *causa principalis* haud immerito censeatur. *Causa minus principalis* (de qua proximo dicendum) erat *concessio Dei.* Cum enim Israelitæ Dei regimini rigidius adversarentur, & imperium regium impense desiderarent; eorum votis annuit benignus [dicam, an [d] iratus?] Deus, &, *Samuelem* alloquens,

a 1 *Sam.* 12. 12. b 1 *Sam.* 8. 20. c Cap. 13. 10. d *Hos.* 18. 10, 11.

audi

audi, inquit, *vocem eorum, & pone regem super eos.* Certo certius est, quod non minus populi commodo, quam Dei honori, consultum fuisset, si molli imperii divini jugo cervices suas nunquam subtraxissent: cum autem regis desiderium ferre non poterant impotentes Israelitæ, Deo visum est eorum desideriis effrænatis nonnihil indulgere, quibus si pertinaciter obstitisset, illi forsan, ad alienigenam delapsi, non tantum Dei regimini, sed etiam legi & cultui, renunciarent. Atque, hac in re, Deus ab arte regis politici non recessit: nam regis prudentis habetur, populi connivere postulatis, licet communibus rebus non admodum opportunis, si majus e studiis contrariis dispendium timeatur. Huc pertinet *Ciceronis* illud: [a] Non *permanendum* est *in una sententia, conversis rebus*, & hominum *voluntatibus immutatis, sed temporibus assentiendum. Nunquam enim præstantibus in rep. gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio: sed, ut* in *navigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere non queas; cum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum quem ceperis, potius quam eo commutato, quo velis* tamen *pervenire: sic cum nobis omnibus in administranda rep. propositum esse* debet, *&c.* SECT. III.

SECUNDO: de regiminis hujus abrogati *effectu* vel *eventu* breviter differendum est. Is autem quadruplex erat: *ira Dei, servitus populi, subversio religionis*, & *ruina regni.* Effectus aut eventus quadruplex: Ira Dei.

(1°.) IRA *Dei*: nam Israelitæ Theocratiam rejicientes & regem postulantes, Deum ad iram quam maxime provocarunt. Nempe regis petitio, notante *Samuele*, רעה רבה [b] *malum multifarium* erat, & summam ingratitudinem, diffidentiam, superbiam, impudentiam, contumaciam, dissimulationem, Dei contemptum, ethnicismi studium, temeritatem, & fidei violationem, in se una continebat. *Summam ingratitudinem*: eo quod regem petendo, illius jugum & imperium ferre recusarent, qui a malis non facile numerandis eos liberasset, & ab infima servitute ad florentem reip. statum & opes vicinis suis invidendas eos traduxisset. Ingratitudinem hanc iis probro vertit *Samuel*, dicens, [c] *vos hodie abjecistis Deum vestrum, qui salvavit vos ab omnibus malis & angustiis vestris: & dixistis ei, pone regem super nos.* Nec in Deum solum, sed & ejus ministrum *Samuelem*, se ingratos præbuerunt: nam & eum rejecerunt, qui collapsam morum & religionis disciplinam, abjectis idolorum sordibus, instauasset, Judicis æquissimi partes impleviſſet, & eo Philisthæos & alias e vicinia gentes adduxisset, quod ne hiscere auderent, cum *Samuel* rei communi præficeretur. Eorum etiam *diffidentiam* notam faciebant: nam ideo regem expetebant, quod in Domino exercituum non acquiescerent, sed humana præsidia præponerent, & sibi persuadentes, se fato meliore belli consilia sub rege duce tractaturos. Constat enim e verbis *Samuelis*, eos tum primum regem sibi præponi postulasse, cum *Naas* bellum moliretur, eosque de sua publicaque salute sollicitos redderet: [d] *videntes*, inquit, *quod Naas, rex filiorum Ammon, venisset adversum vos, dixistis mihi; nequaquam, sed rex imperabit nobis.* Eorum insuper *superbiam* prodebant: nam regem postularunt, ut essent *sicut omnes gentes*, h. e. ut sua etiam resp. gloria quadam externa inter alias emicaret, nec regum vicinorum splendor & pompa regia Judicum suorum dignitatem extinguere vel obscurare viderentur. *Impudentiam* etiam, eo quod imperii formam a seipsis excogitatam, politiæ a Deo ipso constitutæ & administratæ præferendam existimarent; & *Samuelem* adirent præcise dicentes, *constitue nobis regem*, cum ea de re *Samuelem* minime consuluissent, nec per otium secum ipsi deliberassent. *Contumaciam* insuper, regem animo tam obfirmato pustulantes, quod a sententia sua moveri non potuerint, etiamsi propheta fuse docuisset, in quam immensum malorum mare se præcipites daturi essent, si regimen in gentem electam primitus inductum rejicerent, & regiam judicandi formam a profanis gentibus haustam introducerent. *Dissimulationem* etiam: necessitatis enim aut misericordiæ larvam cupiditati suæ superponunt, ita prophetam alloquentes, [e] *ecce tu senuisti, & filii tui non ambulant in viis tuis: constitue nobis regem*, &c. Quasi dicerent, " tu quidem multa cum laude " supremi judicis personam diu sustinuisti: cum autem vires tuæ, senio jam fractæ, " molestæ gubernationis oneri ferendo non sufficiant, & filii tui a patris ingenio & " sanctitate toto cœlo dissideant; ut tibi & reip. bene consultum sit, oratum te volu- " mus, ut præfectura cedas, & regem nobis constituas, ut pari loco simus cum cæteris " e vicino gentibus. At historiæ sacræ studiosi sat norunt eos hæc dixisse, tantum ut studia & consilia pessima colore specioso tingerent. Præterea, petitio populi *regiminis*

a *Ep.* 9. ad. *Lentul.* p. 20. b 1 *Sam.* 12. 17. c 1 *Sam.* 10. 19. d 1 *Sam.* 12. 12. e 1. *Sam.* 8. 5, 6.

SECT. III. *divini contemptum* continebat: nam ideo regii imperii desiderio laborabant, quod pompa quadam alliceret, & præ ea sorderet regiminis divini simplicitas, rudis & ab omni strepitu aulico aliena. Hoc peccatum præ se ferebat etiam *ethnicismi studium*: cum enim regem postularunt, *sicut cæteræ gentes habuerunt*, gentium conditionem suæ prætulisse videntur, & leges illas tacite respuisse, quas * regibus Israelitis indixit Dominus, & eas admittere voluisse, quas reges barbari & idololatræ vel tulerunt ipsi, vel ab aliis acceptas coluerunt. Seipsos etiam *temeritatis summæ* reos arguebant, quod mite Dei jugum experti, regis fascibus parere mallent, & regem expeterent gentium vicinarum regi similem; qui nempe suo tantum arbitratu rem versaret publicam, nullum habens cujus potentiam timeret, consilium peteret, aut assensum expectaret. *Samuel* temeritatis hujus, non sine ratione, cum probro meminit, apud [a] *Josephum*, dicens, τίς ἔσχεν ὑμᾶς ἄνοια, [1] φυγεῖν μὲ τὸν Θεὸν, ὑπὸ βασιλέα δ' εἶναι θέλειν; *Quæ vos dementia cepit, ut Dei imperium detrectantes, sub rege esse malletis?* Denique, populus ille regem expetens *in fidei violatæ* crimen incurrebat. Deum enim in regem solenniter elegissent Israelitæ, & ad leges ejus observandas promissionis & fœderis religione seipsos devinxissent: cum itaque Θεὸν ἀποχειροτονῆσι τῆς βασιλείας (uti loquitur [2] *Josephus*) non tantum rebellionis sed & perjurii reatum contrahunt.

CUM *regis* petitio tot nigrioris notæ peccata contineret, Israelitæ pœnitentiam agentes, speciatim agnoscunt, se peccatis suis omnibus hunc cumulum addidisse, *quod regem* [b] *postulassent*. Expediam paucis: Israelitæ regem petentes graviter peccarunt, & Deum vehementer offensum reddiderunt, non quod imperium regium [regiminis divini typus & imago] simpliciter spectatum, ei displiceret; sed quod imperium regium, dura licet servitute redemptum, regimini suo, æquo lenique, præferendum existimarent.

2°. Populi servitus. EFFECTUS regiminis mutati secundus, erat *populi servitus*. Nam a regibus suis, regum vicinorum potestatem arbitrariam æmulantibus, ita constricti sunt Israelitæ, quod vix ullum libertatis pristinæ vestigium aut memoriam retinuerint. Nam prædixit propheta, reges inter eos, non paterno vel regio, sed [c] herili & tyrannico dominatu, regnaturos; gravia e subditorum bonis exacturos vectigalia; onera, quibus subditorum humeri pares non erant, iis imposituros; eos ad ministeria, vel servis ignominiosa, filios & filias adacturos; quicquid regibus esset operis urbani, rustici, pecuarii, vel bellici, eos corporum ingenuorum ministerio peracturos. Hæc omnia votis populi, regem qualem gentes habebant exteræ petentis, respondisse videantur. Nam reges *Orientis* potestatem arbitrariam & plane herilem in subditorum personas & fortunas exercebant. Hac potestate veteres in *Assyria* principes usos fuisse, satis e [d] *Justino* discimus: *principio rerum* ait ille, *populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant.* [e] *Aristoteles*, de hujusmodi mero principatu loquens, Οἱ περὶ τὴν Ασίαν, inquit, ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες· *Asiatici imperium despoticum ferunt, nec indignantes.* Paulo altius assurgit [f] *Apollonii* dictum: [Ασσύριοι καὶ Μῆδοι] τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· Assyrii & Medi *dominationem arbitrariam* etiam *adorant.* Hinc illa [3] *Livii*, *Syri & Asiatici—genera hominum servituti nata.* Cum itaque populus Israeliticus ingenio tam servili essent, ut hujusmodi regem & dominationem in beneficii parte ponerent; Deus, regem futurum *Samueli* ostensurus, [g] inquit, זה יעצר בעמי, *iste dominabitur* [4] *in populum meum:* ita *Vulgatus* locum reddit, sed verbum יעצר emphasin continet, & *coercebit*, *coarctabit*, significat.

3°. Subversio religionis. (3°.) RELIGIONIS veræ *subversio* mutationi regiminis imputari potest. Cum, Dei jugo excusso, sub imperio *regum* viverent Israelitæ, populus in omnia statim flagitia præceps ivit, & gentium moribus maxime vetitis & abominandis seipsum contaminavit. Nempe sub regibus laxatæ sunt imperii habenæ, & gens hactenus hypocritica, frænis libera, ad veros mores rediit. Neque *reges* malo tantum regimine, sed exemplo pejore, populi moribus pestem & perniciem attulere. Judices quidem [h] omnes sancti fuerunt, cum tamen e regibus, qui Judicum ordini successerunt, pauciissimi fuerint non idololatræ. Hinc causa data doctissimi [i] *Sanctii* verbis: *dici possunt reges*

* *Deut.* 17. 18. a *Antiq. Judaic.* l. 6. c. 5. p. 237. 25 b 1 *Sam.* 12. 19. c 1 *Sam.* 8. 11, 12, 13.
d *Histor.* lib. 1. *init.* e *Politic.* lib. 3. c. 14. f *Ap. Philostrat.* lib. 7. cap. 14. p. 291. g Lib. 1. cap. 9. v. 17. h *Hebr.* 11. 32. *Eccluſ.* 46. 11. i *Comment.* in 1 *Sam.* 8. col. 170.

1 Juxta *Lection. Vatican.* φεύγειν — βασιλεῖ.
2 *Ubi supr.* c. 4. p. 233. 15
3 Vid. *Liv.* T. 3. Lib. 36. §. 17.
4 Juxta *Edit.* SIXT. V. & CLEM. VIII. *populo meo.*

abjecisse

abjecisse Deum: quia vixdum regium nomen in suo populo audierat Israel, cum veri Dei nomen aut abjectum est, aut vile apud plurimos haberi cœpit. Qui tertius regium nomen inter Israelitas obtinuit Salomon, *finitimarum gentium idolis supplicavit: vix quartus rex* Rehoboam *regnum inivit, cum decem tribus, paterna religione, aut omnino prodita, aut magna ex parte contempta, aureos conflarunt vitulos, & mores* gentilium *amplexæ sunt. —— Neque duæ aliæ tribus fuerunt* impietatis *illius tam stolidæ & inverecundæ prorsus exortes: nam & illæ coluerunt idola,* &c. SECT. I.

(4°.) REGNI *ruina* inter tristes mutati regiminis eventus numerari debet. Nam post paucos annos, tota natio in duas factiones secessit, bellis frequentibus se mutuo atterentes, donec pars utraque tandem regibus ethnicis in prædam cederet. Captivitatibus pressi sunt luctuosis Israelitæ, quas nunquam experti fuissent, si a summo suo rege & Domino non desciviſſent. Ut paucis omnia colligam: cuivis in sacris literis cum cura versato pateat, reges in Dei regnum & solium accitos, mille malis, incommodis, bellis, occasionem dedisse, & Israelitis non modo nulli usui fuisse, sed & eorum [a] perniciem acceleraſſe. 4°. Ruina regni.

CAP. V.

De institutis illis Mosaicis, quibus Theocratia occasionem administravit.

AD instituta Mosaica e regimine Theocratico oriunda, oratio jam conferenda est. Ut autem ad hoc argumentum aditum eo promptiorem habeamus, ad memoriam revocandum est, Deum triplici modo spectari posse, (1°.) Quatenus rex mere politicus erat, cui summa imperii Israelitici solenni electione & fœdere deferebatur. (2°.) Quatenus rex cœlestis, qui [b] *thronum in cœlis* habebat, & *magnus rex* erat *super omnes Deos.* (3°.) Quatenus dux & imperator exercitus Israelitici, & regis in castris agentis implebat vicem. Hæc sermone distincto persequi consultius existimavi, quod *Mosis* instituta ad Deum, quandoque ut regem politicum, quandoque ut regem cœlestem, nonnunquam ut regem militantem, respectum habeant; nec facile sit, legum nonnullarum rationes & textuum multorum sensum intelligere, nisi ad varios hosce respectus diligenter attendamus.

SECT. I.

De institutis Mosaicis Deum ut Regem mere politicum spectantibus.

PRIMO: spectandus est Deus ut rex politicus, cujus erat, non tantum generali providentia, sed speciali imperio, gentem Judaicam regere & moderari. Plurima autem a *Mose* instituta videntur, quod personæ regiæ quam Deus sustinuit apprime convenirent, & honorem ei qua regi debitum, sacrum & illæsum conservarent. Illa Legis instituta, septem.

NAM primo: tabernaculum institutum est, ut summo regi, palatii & habitaculi regii loco, inserviret. Cum primum enim Israelitæ Deum in regem suum solenniter elegissent, legem eam de tabernaculo struendo tulisse dicitur, [c] *& facient mihi* מקדש *Sanctuarium, & habitabo in medio eorum.* Ad quæ legis verba, hæc *Moses Ben Nachman annotavit* יעשו בית וכלים כמקדש מלך ובית ממלכה ושכנתי בתוכם בבית ובכסא הכבוד אשר יעשו לי שם *Facient domum, & vasa quasi sanctuarii regis, domusque regiæ. Et ego in eorum medio habitabo, in domo scilicet solioque gloriæ, quod mihi facient.* Hæc ille, nec insciteː nam [d] palatium regium מקדש Hebræis dicitur, vel quod locus separatus sit, ad quem nulli nisi regi & interioris admissionis famulis & amicis datur aditus, vel quod a rege, tanquam numine terrestri, sanctitatem quandam hauriat. Hac de causa forsan, palatium, היכל מלך, a Græcis, [e] ναὸς βασιλέως, appellatur, quasi palatium regis, inter loca sanctiora, secundum ab ipso templo sanctitatis gradum obtineret. His in transitu dictis, observare juvat, scripturam de tabernaculo, tanquam summi regis habitaculo & palatio loqui solitam. Nam vocatur non raro אהל העדת *tabernaculum testimonii*, quod Deus ibi majestatis & præsentiæ suæ testimonium exhiberet: sacerdotes in tabernaculo ministrantes [f] *ad* Deum *accedere* censebantur: qui in sanctuario apparebant, [g] *coram Deo apparere*, Tabernaculum.

a *Hos.* 13. 9, 10, 11. b *Psal.* 11. 4. & 95. 3. c *Exod.* 25. 8. d *V. Amos.* 7. 13. *Jes.* 16. 12. *Ezec.* 28. 18. e *Psal.* 45. 16. f *Ezec.* 44. 15. g *Psal.* 42. 2.

SECT. III. *divini contemptum* continebat: nam ideo regii imperii desiderio laborabant, quod pompa quadam alliceret, & præ ea sorderet regiminis divini simplicitas, rudis & ab omni strepitu aulico aliena. Hoc peccatum præ se ferebat etiam *ethnicismi studium*: cum enim regem postularunt, *sicut cæteræ gentes habuerunt*, gentium conditionem suæ prætulisse videntur, & leges illas tacite respuisse, quas * regibus Israelitis indixit Dominus, & eas admittere voluisse, quas reges barbari & idololatræ vel tulerunt ipsi, vel ab aliis acceptas coluerunt. Seipsos etiam *temeritatis summæ* reos arguebant, quod mite Dei jugum experti, regis fascibus parere mallent, & regem expeterent gentium vicinarum regi similem; qui nempe suo tantum arbitratu rem versaret publicam, nullum habens cujus potentiam timeret, consilium peteret, aut assensum expectaret. *Samuel* temeritatis hujus, non sine ratione, cum probro meminit, apud [a] *Josephum*, dicens, τίς ἔσχεν ὑμᾶς ἄνοια, [1] φυγεῖν μὲ τὸν Θεὸν, ὑπὸ βασιλέα ἢ εἶναι θέλειν; *Quæ vos dementia cepit, ut Dei imperium detrectantes, sub rege esse malletis?* Denique, populus ille regem expetens *in fidei violatæ* crimen incurrebat. Deum enim in regem solenniter elegissent Israelitæ, & ad leges ejus observandas promissionis & fœderis religione seipsos devinxissent: cum itaque Θεὸν ἀποχειροτονῆσι τῆς βασιλείας (uti loquitur [2] *Josephus*) non tantum rebellionis sed & perjurii reatum contrahunt.

CUM *regis* petitio tot nigrioris notæ peccata contineret, Israelitæ pœnitentiam agentes, speciatim agnoscunt, se peccatis suis omnibus hunc cumulum addidisse, *quod regem* [b] *postulassent*. Expediam paucis: Israelitæ regem petentes graviter peccarunt, & Deum vehementer offensum reddiderunt, non quod imperium regium [regiminis divini typus & imago] simpliciter spectatum, ei displiceret; sed quod imperium regium, dura licet servitute redemptum, regimini suo, æquo lenique, præferendum existimarent.

2°. Populi servitus.

EFFECTUS regiminis mutati secundus, erat *populi servitus*. Nam a regibus suis, regum vicinorum potestatem arbitrariam æmulantibus, ita constricti sunt Israelitæ, quod vix ullum libertatis pristinæ vestigium aut memoriam retinuerint. Nam prædixit propheta, reges inter eos, non paterno vel regio, sed [c] herili & tyrannico dominatu, regnaturos; gravia e subditorum bonis exacturos vectigalia; onera, quibus subditorum humeri pares non erant, iis imposituros; eos ad ministeria, vel servis ignominiosa, filios & filias adacturos; quicquid regibus esset operis urbani, rustici, pecuarii, vel bellici, eos corporum ingenuorum ministerio peracturos. Hæc omnia votis populi, regem qualem gentes habebant exteræ petentis, respondisse videantur. Nam reges *Orientis* potestatem arbitrariam & plane herilem in subditorum personas & fortunas exercebant. Hac potestate veteres in *Assyria* principes usos fuisse, satis e [d] *Justino* discimus: *principio rerum* ait ille, *populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant.* [e] *Aristoteles*, de hujusmodi mero principatu loquens, Οἱ περὶ τὴν Ασίαν, inquit, ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες· *Asiatici imperium despoticum ferunt, nec indignantes.* Paulo altius assurgit [f] *Apollonii* dictum: [Ασσύριοι καὶ Μῆδοι] τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· Assyrii & Medi *dominationem arbitrariam* etiam *adorant*. Hinc illa [3] *Livii*, *Syri & Asiatici—genera hominum servituti nata.* Cum itaque populus Israeliticus ingenio tam servili essent, ut hujusmodi regem & dominationem in beneficii parte ponerent; Deus, regem futurum *Samueli* ostensurus, [g] inquit, זה יעצר בעמי, *iste dominabitur* [4] *in populum meum:* ita *Vulgatus* locum reddit, sed verbum יעצר emphasin continet, & *coercebit*, *coarctabit*, significat.

3°. Subversio religionis.

(3°.) RELIGIONIS veræ *subversio* mutationi regiminis imputari potest. Cum, Dei jugo excusso, sub imperio *regum* viverent Israelitæ, populus in omnia statim flagitia præceps ivit, & gentium moribus maxime vetitis & abominandis seipsum contaminavit. Nempe sub regibus laxatæ sunt imperii habenæ, & gens hactenus hypocritica, frænis libera, ad veros mores rediit. Neque *reges* malo tantum regimine, sed exemplo pejore, populi moribus pestem & perniciem attulere. Judices quidem [h] omnes sancti fuerunt, cum tamen e regibus, qui Judicum ordini successerunt, pauciissimi fuerint non idololatræ. Hinc causa data doctissimi [i] *Sanctii* verbis: *dici possunt reges*

* *Deut.* 17. 18. a *Antiq. Judaic.* l. 6. c. 5. p. 237. 25 b 1 *Sam.* 12. 19. c 1 *Sam.* 8. 11, 12, 13. d *Histor.* lib. 1. *init.* e *Politic.* lib. 3. c. 14. f *Ap. Philostrat.* lib. 7. cap. 14. p. 291. g Lib. 1. cap. 9. v. 17. h *Hebr.* 11. 32. *Eccluſ.* 46. 11. i *Comment.* in 1 *Sam.* 8. col. 170.

1 Juxta *Lection. Vatican.* φεύγειν — βασιλεῖ.
2 *Ubi supr.* c. 4. p. 233. 15
3 Vid. *Liv.* T. 3. Lib. 36. §. 17.
4 Juxta *Edit.* SIXT. V. & CLEM. VIII. *populo meo.*

abjecisse

abjecisse Deum: quia vixdum regium nomen in suo populo audierat Israel, cum veri Dei nomen aut abjectum est, aut vile apud plurimos haberi cœpit. Qui tertius regium nomen inter Israelitas obtinuit Salomon, *finitimarum gentium idolis supplicavit: vix quartus rex* Rehoboam *regnum inivit, cum decem tribus, paterna religione, aut omnino prodita, aut magna ex parte contempta, aureos conflarunt vitulos, & mores* gentilium *amplexæ sunt. —— Neque duæ aliæ tribus fuerunt* impietatis *illius tam stolidæ & inverecundæ prorsus exortes: nam & illæ coluerunt idola,* &c. SECT. I.

(4°.) REGNI *ruina* inter tristes mutati regiminis eventus numerari debet. Nam post paucos annos, tota natio in duas factiones secessit, bellis frequentibus se mutuo atterentes, donec pars utraque tandem regibus ethnicis in prædam cederet. Captivitatibus pressi sunt luctuosis Israelitæ, quas nunquam experti fuissent, si a summo suo rege & Domino non desciviſſent. Ut paucis omnia colligam: cuivis in sacris literis cum cura versato pateat, reges in Dei regnum & solium accitos, mille malis, incommodis, bellis, occasionem dedisse, & Israelitis non modo nulli usui fuisse, sed & eorum [a] perniciem acceleraſſe. 4°. Ruina regni.

CAP. V.

De institutis illis Mosaicis, quibus Theocratia occasionem administravit.

AD instituta Mosaica e regimine Theocratico oriunda, oratio jam conferenda est. Ut autem ad hoc argumentum aditum eo promptiorem habeamus, ad memoriam revocandum est, Deum triplici modo spectari posse, (1°.) Quatenus rex mere politicus erat, cui summa imperii Israelitici solenni electione & fœdere deferebatur. (2°.) Quatenus rex cœlestis, qui [b] *thronum in cœlis* habebat, & *magnus rex* erat *super omnes Deos.* (3°.) Quatenus dux & imperator exercitus Israelitici, & regis in castris agentis implebat vicem. Hæc sermone distincto persequi consultius existimavi, quod *Mosis* instituta ad Deum, quandoque ut regem politicum, quandoque ut regem cœlestem, nonnunquam ut regem militantem, respectum habeant; nec facile sit, legum nonnullarum rationes & textuum multorum sensum intelligere, nisi ad varios hosce respectus diligenter attendamus.

SECT. I.

De institutis Mosaicis Deum ut Regem mere politicum spectantibus.

PRIMO: spectandus est Deus ut rex politicus, cujus erat, non tantum generali providentia, sed speciali imperio, gentem Judaicam regere & moderari. Plurima autem a *Mose* instituta videntur, quod personæ regiæ quam Deus sustinuit apprime convenirent, & honorem ei qua regi debitum, sacrum & illæsum conservarent. Illa Legis instituta, septem.

NAM primo: tabernaculum institutum est, ut summo regi, palatii & habitaculi regii loco, inserviret. Cum primum enim Israelitæ Deum in regem suum solenniter elegissent, legem eam de tabernaculo struendo tulisse dicitur, [c] *& facient mihi* מקדש *Sanctuarium, & habitabo in medio eorum.* Ad quæ legis verba, hæc *Moses Ben Nachman annotavit* יעשו בית ולים כמקדש מלך ובית ממלכה ושכנתי בתוכם בבית ובכסא הכבוד אשר יעשו לי שם *Facient domum, & vasa quasi sanctuarii regis, domusque regiæ. Et ego in eorum medio habitabo, in domo scilicet solioque gloriæ, quod mihi facient.* Hæc ille, nec inscite: nam [d] palatium regium מקדש Hebræis dicitur, vel quod locus separatus sit, ad quem nulli nisi regi & interioris admissionis famulis & amicis datur aditus, vel quod a rege, tanquam numine terrestri, sanctitatem quandam hauriat. Hac de causa forsan, palatium, היכל מלך, a Græcis, [e] ναὸς βασιλέως, appellatur, quasi palatium regis, inter loca sanctiora, secundum ab ipso templo sanctitatis gradum obtineret. His in transitu dictis, observare juvat, scripturam de tabernaculo, tanquam summi regis habitaculo & palatio loqui solitam. Nam vocatur non raro אהל העדת *tabernaculum testimonii*, quod Deus ibi majestatis & præsentiæ suæ testimonium exhiberet: sacerdotes in tabernaculo ministrantes [f] *ad* Deum *accedere* censebantur: qui in sanctuario apparebant, [g] *coram Deo ap-* Tabernaculum.

a *Hos.* 13. 9, 10, 11. b *Psal.* 11. 4. & 95. 3. c *Exod.* 25. 8. d *V. Amos.* 7. 13. *Jes.* 16. 12. *Ezec.* 28. 18. e *Psal.* 45. 16. f *Exec.* 44. 15. g *Psal.* 42. 2.

SECT. I. *parere*, quæque in eo facta sunt, *coram Deo* facta esse, dicebantur: si cui victimam offerre visum esset, officio illo non nisi coram tabernaculo, utpote Dei habitaculo, fungi [a] tenebatur. Nubes [[b] כבוד & δόξα, dicta] quæ tabernaculum decoravit, præsentiæ & habitationis divinæ signum adeo luculentum extitit, quod a magistris trito illo שכינה vocabulo passim appelletur. Hic itaque non minus apposita *Nachmanidis* jam laudati verba: עקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה *fundamentum præcipuum tabernaculi erat, ut locus esset quo divinitas quiesceret* aut *habitaret*. E quibus omnibus liquere arbitror, tabernaculum sacri cujusdam domicilii vicem præstitisse, quo Deus, Hebræorum rex, insigni quadam ratione, prout reges terrestres inter subditos suos, habitavit. Cum itaque tabernaculum, & postea templum, palatii & habitaculi regii vicem obiret; Deus illud in atria sua varia distribui voluit: erat enim extimum [c] τῆς αὐλῆς, medium τῷ ἁγίῳ, & intimum adyti, quod & solium gloriæ: nempe, ut ad habitaculi vel palatii regii exemplar expressius fieret.

Tabernaculi splendor. SECUNDO: lege Mosis institutum est, ut tabernaculum ad quæsitissimæ pompæ & splendoris magnificentissimi typos & ideas componeretur: ut illius fabrica auro & cedro plurimo tota splenderet intus, & instrumentis vasisque plurimum aureis [d] instrueretur. Quid autem, nisi ut tabernaculum domus cujusdam regiæ characterem gereret, & omnia in eo Dei muneri & dignitati regiæ convenirent? Antiquissimis ex Oriente principibus id moris erat, ut in domibus arte prodiga fabricatis, & [e] aureo plurimum ornatu & supellectile insignibus, habitarent. Hac de re fuse differentes legat cui vacat, *Dion. Chrysost.* Orat. 2. & 49. de *Regno*. *Pined.* de *reb. Salomon* l. 5. c. 6. & *Brisson.* de *reg. Persic.* l. 1. p. 49, 50, 51. Curatum est itaque, ut in Dei habitaculo splenderent omnia, ne aliter a more & dignitate regia discedere videretur.

Vasa. TERTIO: lege prospectum est, ut tabernaculum supellectile & vasis habitaculo regio consentaneis instrueretur. Sensum meum paulo explicatius exprimunt *Abarbanelis* [f] illa בהיכל היה השלחן והמנורה ומזבח הקטרת כאילו הם כלים לשרת לפני מלך של עולם וגו *In tabernaculo fuere mensa, & candelabrum, & ara suffitus, tanquam res ad ministerium regis mundi aptæ. Non quod illi* (*cui laus omnis*) *harum ulla re opus esset, absit ut ita sentiamus; sed ut populi animo penitus insideret, in mediis Israelis castris versatum esse Dominum Deum ipsius.* Et quoniam habitaculi ratio ita postulavit, cautum est etiam, ne mensa [g] illa, panes suos, scutellas, cochlearia, cantharos, & cyathos desideraret; aut candelabro lampades ardentes deessent, quæ lucem perpetuam Dei habitaculo impertirent. Hinc etiam *ignis*, [h] *jugiter accensus*, tanquam focus domus suæ regiæ, super altare esse debuit.

Ministri varii. QUARTO: sacerdotes & Levitæ, tanquam ordinis & dignitatis diversæ famuli, instituti sunt, ut Deo, tanquam regi politico, constanti ministerio inservirent. Hinc nomen כהנים sortiti videantur: quamvis enim vox ea ad sacerdotes notandos adhibeatur, *propria sua significatione*, observante [i] Junio, *latius patet. Significat enim*, ait ille, *ministrum in ministerio honorabili, ut* Job. 12. 19. *Ideo Davidis quoque filiis tribuitur*, 2 Sam. 9. 9. *Sacerdotibus autem deinde attributum est, quatenus fuerunt primarii Dei ministri*, & illius quasi sumptibus sustentati. Hanc vocis illius notationem firmant ea legis verba, [k] *adduc ad* me *Aaronem fratrem tuum, & filios ejus cum ipso, e medio filiorum Israel,* לכהנו לי *ut serviant*, aut (ut Chaldæus habet) קדמי לשמשא *ut ministrent coram me.* Neque vero nomen illud sacerdotibus datum est, tantum quod Deo ministrarent, sed quod ei propinqui essent, & quasi interioris admissionis famuli. Olim enim vox כהן [1] non tantum *ministrandi*, sed & *accedendi* vel *appropinquandi* notionem habuisse putetur: nam filii Davidis, כהנים dicti 2 *Sam.* 8. 18, [l] alibi ראשונים ליד המלך *viri principes ad manum regis* appellantur; quod scilicet regis lateri proxime adhærerent, eique a consiliis essent interioribus. Deinde, Sacerdotum nomina [כהנים, קרובים, & הנגשים,] tanquam ἰσοδύναμα, in [m] Scripturis usurpantur: & הקריב *accedere facere*, est *sacerdotem constituere*, Num. 16. 5. Ideo vero sacerdotes, קרובים *Deo propinqui*, tam frequenter dicebantur, quod iis solis sanctuarium [præsentiæ suæ regiæ cameram] adeundi licentia concederetur, & quod sacris ministrantes proxime abessent a Sancto Sanctorum, summi regis solio & interiore habitaculo. Quid autem Deus ordinem sacrum titulis &

a *Deut.* 12. 11. b *Exod.* 40. 34. c *LXX.* in *Psal.* 29. 2. d *Exod.* 25. 29, 31, 36, 38.
e 1 *Mac.* 11. 58. f Ad *Ex.* 25. 8. col. 193. g *Exod.* 25. 29, 30. h *Lev.* 6. 12, 13.
i *Not.* in *Genes.* 41. 45. k *Exod.* 28. 1. l 1 *Par.* 18. 17. m *V. Exod.* 19. 22. *Lev.* 10. 3. *Ezec.* 42. 13. & 43. 19.

1 Qui plura vult de כהן consulat *Lexicon Pentaglot.* doctissimi *Schindleri:* de literis Orientalibus optime meriti; *col.* 846.

privi-

privilegiis hisce dignaretur, nisi ut tabernaculum suum palatii regii formam præ se ferret, & eo magis officio & dignitati suæ regiæ conveniret? Nam regum mos & dignitas amplissimum famulitium postulat, & ministros varios, quorum alii his, alii aliis officiis præponantur, alii a regis persona longius absint, alii ad illius præsentiam & interiora consilia recipiantur. Non possum ab hac materia discedere, quin prius addidero, sacerdotes vulgares, vestes decoras & elegantes, sacerdotem primarium vestes auro & margaritis illustres, habuisse; nempe, ut habitus sui splendore & elegantia servorum regiorum formam & speciem repræsentarent. Sed & sacerdotes illi, nullo licet præcepto (quod scimus) astricti, in tabernaculo stare solebant & [a] excubias agere, ut moribus suis servos regios exprimerent, & Dei habitaculum ad palatii cujusdam regii (ubi servi regis excubias [b] noctu peragunt) morem & imaginem componeretur? SECT. I.

QUINTO: cum habitaculi regii notio & conditio ita postularet, lege curatum est ut tabernaculum cibo & potu, Dei personæ & familiæ regiæ convenientibus, instrueretur. Ibi enim mensa stetit duodecim panibus instructa, vino etiam (ni fallor) non raro perfusa, ut eo propius accederet ad mensæ convivalis similitudinem. Nam mensa illa [c] cyathos quosdam sibi proprios habuit, quibus olim, in mensa sacra [1] libantes, usi videantur. Huic conjecturæ locum facit, non tantum ipse cyathorum usus, & Græcorum versio, sed & Gentilium (a Judæorum ritu raro deflectentium consuetudo: nam apud eos vinum in mensa sæpe libatum fuisse, satis testantur *Virgilii* illa, Cibus & potus.

[2] *Dixit, & in mensa laticum libavit honorem.*

Nonnunquam precabantur ethnici, vini aliquid leviter in mensam effundentes. Hujus etiam ritus testem affero *Virgilium*,

[3] *In mensam læti libant, Divosque precantur.*

Sed hoc ego dubitanter dictum velim. Institutum prosequor: non panis tantum & vinum, sed & caro (e victimarum nempe reliquiis) in tabernaculi usum abunde parabatur. Nam sacrificia partim super altare igne absumpta sunt, partim a sacerdotibus comesta; qui, cum Dei famuli essent, par erat ut ejus quasi sumptibus alerentur. Quod in altari consumptum erat, Dei portio seu ferculum habebatur, uti liquidum est e Cap. 1. *Malac.* v. 12. Ubi altare *Dei mensa*, & sacrificium super eo *Dei cibus*, appellatur: & sæpius [d] in lege, & [e] alibi, sacrificium Dei לחם i. e. *panis* ejus aut *cibus* dicitur. Ut autem convivio cuidam regio responderent omnia, præter animalis in sacrificium oblati carnem, [f] *Mincah* erat aut ferculum (e farina purissima cum oleo & thure factum) & libamen vini, tanquam panis & potus, individui carnis Deo in cibum oblatæ comites. Super hæc: [g] lege diserta cautum est, ne cuivis oblationi deesset sal; eo quod cibus nullus nisi sale conditus bene sapiat. Huic rationi suffragatur *Nachmanides*, qui Deum in quavis oblatione salem præcepisse dicit, מפני שאינו דרך כבוד להות לחם השם טפל מבלי מלח i. e. *Quod non esset e dignitate cibi Dei, ut insipidus esset, sine sale.* Quoniam autem salis hic mentio inciderit, a re præsenti non erit alienum observare, salem non tantum Dei mensæ [altari] sed & sacerdotum mensæ in sanctuario, semper adfuisse. Scriptura panum duodecim tantum impositorum diserte meminit: at [h] *Villalpandus* & [i] *Fortunatus Scacchus* salem etiam in mensa sacra locum inveniisse, e [k] vasis ejus lege memoratis haud absurde colligunt. Huic opinioni favet [l] *Philo*, qui de sacra mensa loquens, ἡ δὲ τράπεζα, inquit, τέθεται πρὸς βορείοις, ἐφ' ἧς ἄρτοι, καὶ ἅλες· *Mensa autem posita est versus septentrionem, super quam panes & sales.* Ubi *Philo* plurali ἅλες utitur, ut duo saltem salis vascula, mensæ cum panibus impositæ denotaret. Hæc autem sic a Deo comparata sunt, ut tabernaculum quod sibi incolendum cepit, habitaculi regii imaginem eo luculentius exprimeret, & Deus inter Israelitas, prout rex inter subditos suos, habitare crederetur.

SEXTO: solium illud auro conspicuum, quod Deus sublimis insedit, lex in tabernaculi recessu poni jussit, ut Deo qua regi politico conveniret. Deus, ad morem regis, tabernaculi sui interiora præsentia sua speciali decoravit, cherubinos pro sella vel throno regio habens, & arcam pro scabello. Cherubinos Deo throni regii loco fuisse, & Israelitas Dei sessionem *super* [aut *inter*] eos officii sui regii documentum habuisse, e Solium aureum.

a *Psal* 134. 1, 2. b *Cantic.* 3. 7, 8. c Καὶ τὰς κυάθους αὐτῆς, οὗ εἰς σπείσεις· LXX. in *Exod.* 25. 29.
d *Num.* 28. 2. e *Ezec.* 44. 6, 7. f *Num.* 15. 4, 5. g *Levit.* 2. 13. h In *Ezec.* 41. T. 2.
l. 4. c. 57. i *Myroth.* P. 2. c. 41. k *Exod.* 25. 29. l Lib. 3. de *Vit. Mos.* p. 669. D

1 Apud *MS. Oxonienſem*, ποιήσεις.
2 *Æneid.* l. 1. v. 740.
3 *Æneid.* l. 8. v. 279.

SECT. I. variis scripturæ locis prompte colligendum est. Primo, e Psalmistæ verbis, [a] *Dominus rex est, contremiscant populi, sedet in Cherubim, contremiscat terra:* nam inde liquet Psalmistam, dominatus sui regii gloriam Deo tribuentem, sessionem *in Cherubim*, tanquam thronum regium, dominatus illius argumentum habuisse. Huc etiam spectare videntur Psalmistæ verba, [b] *Deus regnavit super gentes, Deus sedit super thronum sanctitatis suæ*, h. e. thronum in Sancto Sanctorum positum. Eo etiam alludum, ad *Hebr.* 8. 1. *Talem habemus pontificem qui consedit in dextera* τῦ Θρόνυ τῆς μεγαλωσύνης *solii majestatis*, prout scil. Aaronidæ apud arcam Dei stabant, quæ כסא כבוד *solium gloriæ* ab Hebræis vocabatur. Ad hunc etiam thronum alludi, *Apoc.* 4. suspicari fas est, quod apertum sit, omnia de throno illo Apocalyptico dicta throno in [c] tabernaculi adytis constituto adamussim convenire. Cum autem thronus ille, tabernaculi & templi pars primaria fuerit; inde factum est quod templum *throni* nomine non semel insignitum reperiamus. *Jes.* 6. 1. *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum & elevatum, & fimbriæ ejus replebant templum.* Jerem. 17. 12. *Solium gloriæ altitudinis, a principio, locus sanctuarii nostri.* Et Ezec. 43. 7. *Locus solii mei & locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel, in perpetuum.* Et Apoc. 16. 17. *Et vox magna prodiit e templo cœli, e throno.* Quid autem thronus ille in tabernaculo, prout & templo, constitutum est, nisi quod regii cujusdam domicilii rationem haberet, & Deus apud Hebræos regis politici vicem præstaret, adeoque, regum antiquorum ritu, throno aureo insideret?

Oraculum. SEPTIMO: hæc regiminis divini forma, oraculo in tabernaculi adytis constituto, & responsis inde datis, causam dedisse censeatur. Si enim de temporum antiquiorum moribus e sequiorum temporum usu conjecturam faciamus, summi orientis principes tentoria sua, atria, sive conclavia, habebant, quorum recessibus plurimum obtecti sedebant: inde vero se subditis exhibere, iisque responsa, velut oracula, dare, quandoque dignabantur. Cum autem hæc tentoria regia in tholum surgerent, & aurea essent vel auro magnificientius [f] exornata, Χρύσεοι ἐρέβινθοι, *aurei cæluli* dicebantur; prout e *Plutarcho*, *Athenæo*, & *Hesychio*, nos docet, magnum rei literariæ lumen, [d] *Seldenus* noster. Cum etiam inde responsa, pro oraculis habita, darent Orientis reges, tentoria illa σκηναὶ χρηματιστικαὶ vocabantur. Nam, observante eodem [e] *Seldeno*, *Ptolemæi Evergetis cœlum* seu tentorium magnificum, ὑπερφανὴς ϗ χρηματιστικὴ σκιωὴ, *illustre & oraculare tentorium* Polybio appellatur. Cum itaque Orientis summi reges tentoria sua aurea vel aurata haberent, & inde responsa regia, pro oraculis habita, non raro darent; a vero non plane absonum est, Deum ideo דביר *oraculum* & sedem suam in tentorii sui deaurati recessu posuisse, & inde populo suo responsa reddidisse, ut illius σκηνὴ χρηματιστικὴ regum antiquorum tentoriis magnificis responderet, & sua omnia personæ quam sustinuit regiæ quadrarent & consentirent.

ALIA legis instituta ex hoc regimine fluentia superaddi possent: ea vero, ne sermo modum excedat, prætermittam; & clausulæ loco, [f] *Rabbi Schem Tob*, quæ multa paucis compingunt, subjungam verba: השם יתברך צוה לעשות בית כבית מלך ובבית מלך ימצאו כל אלו הדברים אשר אמרנו אנשים שישמרו את היכלו וגו Hæc, & quæ deinde sequuntur, sic latinitate donavit [g] auctor mihi dum vixit amicissimus: *Deus, cui laus, talem sibi domum condi jussit, qualis esse solet domus regia. In domo regia, hæc omnia, quæ diximus, reperiuntur. Alii scilicet, qui custodiant palatium ejus. Alii qui fungantur officiis ad regiam dignitatem pertinentibus, qui epulas instruant, aliaque faciant regi necessaria. Alii denique qui voce quotidie fidibusque canant. Est etiam in domo regia locus ad cibos apparandos constitutus. Item locus ubi odoramenta adolentur. Est etiam mensa in domo ejus, itemque conclave ipsi proprium, quo nemo pervenit, nisi qui ei secundus est, quosque in maxime charis habet. Eundem ad modum voluit Deus, ut hæc omnia sua in domo inessent, nequa in re terrarum regibus concederet. Est enim ille rex magnus, ut his quidem rebus non indigeat. Verum hinc facile elucet ratio victus familiaris sacerdotibus & Levitis dati, utpote quem rex quisque ministris suis suppeditare solet. Atque hæc omnia eo spectabant, ut intelligeret vulgus, regem, nempe Dominum exercituum, inter nos versatum esse.* Nonnulli forsan hæc, & alia quæ dixi modo, lusus tantum ingenii in re sacra lascivientis habituri sunt; quod iis incredibile videatur, Deum in institutis ejus, regum ethnicorum mores imitari, vel habitaculum suum ad palatii terrestris modulum componere, voluisse. Cum autem Deus regis politici nomen & officium sumere non dedignatus sit, fidei & ra-

a *Psal.* 99. 1. b *Psal.* 47. 8. c *V. Cl. Med.* in *Apoc.* 4. d *De jur. nat. & gent.* l. 2. c. 8. p. 236.
e Pag. 237. *ib.* f *Ad Mor. Neb.* P. 3. c. 45. g *Outram.* l. 1. *de Sacrif.* c. 3.

tioni

tioni consentit, Deum ea omnia statuere & agere voluisse, quæ a se regis nomen & officium exigere videbantur. Et certe, nisi hæc, & alia nonnulla, legis instituta, ab origine jam dicta promanasse censeantur; causa haud mihi in promptu est, cur Deus tanto cum apparatu, & ritu regii moris æmulo, se colendum exhiberet. SECT. II.

NEMO hic expectet, ut per instituta legis omnia discurrerem, quæ sanctionem & originem suam Deo qua regi politico debuerunt; cum id mihi negotii solum dederim ut eorum institutorum fontes aperirem, quæ cum Dei cultu & populi Judaici religione cognatione propinqua jungebantur.

SECT. II.

De Legis institutis, Deum, ut regem cœlestem, spectantibus.

UT institutorum Mosaicorum rationes distincte percipiamus, Deus (uti dictum est) non tantum ut rex *politicus*, sed ut *cœlestis*, spectari debet. Eo nempe collineare videntur pleraque, tabernaculum præcipue spectantia, *Mosis* instituta, ut Israelitæ Deum suum qua regem, & regem suum qua Deum suspicerent & adorarent. Rei hujusce *veritatem* primo, deinde *rationem*, ostendere conabor.

REI veritas evinci potest (1°.) Ex institutorum eorum forma, tam varia & ambigua, quod Jehovæ tanquam Deo simul & regi convenirent, eumque nomine & respectu utroque cultum indicarent. Nam tabernaculi vasa, quatenus ex auro facta, Deo qua regi; quatenus victimis & libaminibus offerendis apta & accommodata, ei qua Deo; convenire videbantur. Panes duodecim in mensa positi, *regem Israelis* decebant maxime; panes autem intacti & a tabernaculi tantum ministris comesti, Deum [cibis haud indigentem] denotabant. Tabernaculum magnificum aureo apparatu splendidum, summo regi; tabernaculum unctum & cherubinis decoratum, soli Deo incolæ, conveniebat. Sacerdotes, qua pulchre vestiti & tabernaculi ministeriis intenti, Jehovæ qua regi; quatenus autem כהני ἁγίων λειτουργοὶ & officiis tantum sacris occupati, Jehovæ qua *Deo Israelis*, consentanei videbantur. Lampades ante thronum ardentes, quatenus habitaculo cuivis necessariæ, Jehovæ qua regi; qua septem, eidem qua Deo, congruebant; cum septem planetas, aut *septem spiritus coram Dei throno*, significarent. Caro, panis, & vinum oblatum, signum erant, Israelitas Deum qua regem; sed caro, panis, & vinum altari dicatum, eos regem qua Deum, venerari. Thronus aureus Deo qua regi convenit; thronus e cherubinis, angelorum figuris, constans, regem cœlestem sonat. Duæ tabulæ, quatenus legibus inscriptæ & sub throno positæ, indicio erant Israelitas Deum qua regem; quatenus in arca cum manna positæ, eos eundem qua regem cœlestem, colere denotarunt. Tabernaculum nulla non arte decoratum, & in partes varias tributum, regem aliquem eximium habitaculi tam augusti [a] incolam indicavit: at tabernaculum ornamentis & instrumentis peculiaribus instructum, non regem aliquem humano sanguine prognatum, sed cœlestem, sed ipsum Deum, in eo habitantem, docuit. Tabernaculi mensa aurea duodecim panibus instructa, *regem Israelis*; at ara aurata non longe remota, *Deum Israelis*, in eo cultum significavit.

(2°.) E nomine tabernaculo tributo pateat, Deum sub lege non tantum ut regem civilem, sed ut regem cœlestem, coli & spectari debuisse. Cum enim Deus de tabernaculo fabricando legem ferret, inquit, [b] *& faciant mihi* מקדש *ut habitem inter eos:* hoc autem vocabulum notionem duplicem, *palatii* nempe vel *sanctuarii* aut loci ad ritus sacros separati, continet. Significatus prioris exemplum præbet *Ezechiel*, cap. 28. 18. ubi de rege Tyri loquens, inquit חללת מקדשיך *prophanasti sanctuaria* vel *palatia tua*. Assentit *R. Kimchi* & vocem per ארמונך *palatium tuum* interpretatur. Et illud [c] *Iesaiæ* de Deo O. M. dictum, והיה למקדש idem *Kimchius* ita הוא ארמון ומקום משגב, *ille* erit ut *palatium & locus editior in quo homo exaltari solet.* Se sui similem præstitit etiam, מקדש per ארמון *palatium* [d] explicans, in [e] *Amosi* illa, *in Bethel ne adjeceris prophetare*, כי מקדש מלך *quia palatium regis* est Occurrunt etiam textus haud pauci, quibus vox ea pro loco in usus sacros destinato [*sanctuario*] usurpatur: nam hoc sensu sumpta, sæpe Dei tabernaculum & templum denotat. Semel etiam nomen מקדש, hoc sensu captum, idolio tributum legimus, nempe *Jes.* 16. 12. Ubi sic Propheta de *Moab*, ובא אל מקדשו להתפלל *& ibit in sanctuarium suum ut oret:* ubi

a V. *Grot.* in *S. Mat.* 27. v. 51. & *D. Outram* de *sacrif.* p. 21. b *Exod.* 25. 8. c Cap. 8. 14.
d In *Rad.* קדש. e Cap. 7. 13.

SECT. III. Græci אל מקדשו reddunt εἰς τὰ χειροποίητα αὐτῆς, Vulgatus *ad sancta sua*, Chaldæus לבית טעותיה *in domum idololatriæ suæ*. Quid autem tabernaculo nomen inditum est, palatium simul & sanctuarium aut templum denotans, nisi quod ita factum esset ut palatii simul & templi similitudinem exprimeret; & ita constituta essent omnia, ut Jehovam qua regem & qua Deum in eo colendum indicaret? Nisi Deus hac de causa tabernaculo nomen מקדש imposuerit, tenuem meam conjiciendi facultatem præterit, cur hoc sensus duplicis & incerti vocabulum usurparet, cum præsertim tot essent alia vocabula, [אהל, משכן, סכה, אהל מועד aut שבת [a]] ad Tabernaculum exprimendum magis apta, & frequentius usurpata.

Eo me jam vocat rerum ordo, ut rationem ostendam cur Jehovah Dei simul & regis nomine rituque coli voluerit, & tabernaculi ritus & instrumenta sic instituerit, ut eum regem quidem, sed cœlestem, & longe supra regum vulgarium conditionem positum, indicarent. Quantum itaque conjectura capio, Deus ita coli voluit, (1°.) Ut nonnihil indulgeret mori temporum, quibus Ægyptii aliique non tantum Deos suos ut reges, sed reges suos beneficos, ut Deos, adorare solebant. Cultus hujusce testem oculatum audiamus, *Diod. Siculum*: [b] Δοκοῦσιν οἱ Αἰγύπτιοι, inquit ille, τοὺς ἑαυτῶν βασιλεῖς θεραπεύειν τε, καὶ τιμᾶν, ὡς θεοὺς ἀληθείαν ὄντας Θεούς· — Τοὺς εὐεργετοῦντας τε καὶ δυναμένους τὰ [μεγάλα] εὐεργετεῖν, ἠγούμενοι θείας μετέχειν φύσεως· Deus itaque hac in re nil præter sæculi morem statuisse videatur. (2°.) Ut Israelitæ serio intelligerent, se non *Molecho* jam [regi alicui terrestri mortuoque] sed regi cœlesti, supra vim fati posito, cultum exhibituros; adeoque Gentium *Molechos* & *Baales*, Deos mortuos & infra ipsam cultorum suorum conditionem positos, contemnere discerent & sugillare. (3°.) Ut hac ratione, non minus Dei majestati quam populi infirmitati consuleretur. Cum enim Deo visum esset, ad regis politici nomen & officium se demittere, ut populi rudioris infirmitati consultum iret; æquum erat ut tabernaculi ritus & instituta quædam, eum rege multo majorem indicarent, quo Dei honori prospectum esset, nec per demissionem illam cultus sibi debiti jacturam pateretur. Ut compendium faciam: ita curata sunt omnia circa tabernaculum, ut Deus semper rege major, cum seipso minor, appareret.

Jam dicta rationem suggerunt, cur numen cœleste *Deus* & *rex*, eodem in commate, in vet. Test. tam frequenter appelletur; viz. *Jes.* 43. 15. *Zech.* 14. 17. *Malac.* 1. 14. *Psal.* 5. 2. & 20. 9. & 44. 6. & 68. 24. & 89. 18. 95. 3. & 98. 6. & alibi passim; quod nempe lex Jehovam, ut Deum simul & regem, colendum proponeret, & tabernaculum, præcipuus cultus divini locus, tot potentiæ suæ ποιητικῆς simul καὶ βασιλικῆς (uti loquitur *Philo*) symbola præberet & argumenta.

SECT. III.

De Legis institutis Deum ut Dominum Exercituum, aut regem militantem, spectantibus.

TERTIO: Deus spectari potest, ut rex in castris agens, & exercitus Israelitici in desertis oberrantis dux & imperator. Multa autem per *Mosen* instituta sunt, quod Deo quatenus exercitus illius duci convenirent, ad quorum nonnulla jam digitum intendemus.

Nam (1°.) Tabernaculum institutum est, quo, tanquam in tentorio militari, summus ille dux & imperator, regum militantium ritu, resideret, & omnia ad militiam spectantia procuraret. Si enim exercitus alio transferendus esset, tentorium dissolvebatur, & iterum erigebatur, ubi dux ille tentoria figenda, columnæ quiescentis signo, docuisset. Ex hoc tabernaculo, quo ordine castra metanda essent, quibus hostibus occurrendum, quando bellum declinandum, populus admonebatur. Qua ratione hi vel illi puniendi, qui obsequium summo duci debitum detrectarunt, e tabernaculo decernebatur. Hinc forte causa petenda, cur tabernaculum *Salomonis* pacifici temporibus evanescerit, & locum templo cederet; quod nempe pacatus ille rerum status, tunc temporis obtinens, cum tabernaculo, belli sacri monimento, male conveniret. Ut autem Scriptura (quod obiter noto) convenienter ad usum tabernaculi militarem loqueretur, non raro vocibus utitur a militia & usu bellico mutuatis. Nam populi cœtus integer,

a *Quod LXX* κατοικητήριον vertunt *Exod.* 15. 17. b *Bibl. Hist.* l. 1 p. 81. B

a יהוה

[a] באותצידהוה *Exercitus Domini* vocatur: Angelus ille qui se [b] *Joshuæ* videndum præbuit, se *principem* aut *ducem exercitus Domini venisse* dicit: Levitæ, tabernaculi ministerio dicati, *ingredi* [c] dicuntur לצבא *ad exercitum*, vel (uti vertunt LXX) λειτουργεῖν· Hisce congruunt Iesaiæ verba, *Cap.* 40. 2. *Loquimini ad cor Jerusalem, & clamate ad eam* כי מלאה צבאה *quod completa est* [d] *militia ejus*; hæc enim plerique ad sacerdotii *Levitici* ministerium referenda sentiunt: eodem forte spectat locus ille * *Danielis*, ubi sacræ sacerdotum turmæ, צבא השמים *Exercitus cœlestis* audiunt, & Deus שר־הצבא *Princeps* vel *Dominus exercitus*, sub cujus quasi signis malitiæ suæ munera exercebant. Nam textus *Antiochum* spectare creditur, qui [e] juge sacrificium cessare fecit, sanctuarium polluit, & sacerdotes eos interfecit qui partibus ejus adversi videbantur. Sed in callem redeamus. SECT. III.

(2°.) UT omnia Dei personæ militari responderent, statutum est, ut populi cœtus exercitus speciem haberet, & in quatuor agmina seu vexilla, signis aut figuris cuique propriis distincta, partiretur. Unumquodque vexillum aut agmen tres tribus continebat, & primariæ tribus signum præferebat. Hæc quatuor magna vexilla dicuntur דגלי מחנה, * *Vexilla castrensia*, τάγματα παρεμβολῆς Græce, Romanorum aquilis analoga, legionum singularum signis. LXX signa hæc δυνάμεις vertunt, & ideo forte יהוה צבאות κύριον δυνάμεων interpretantur.

(3°.) UT regis militantis morem & formam servaret Deus, præceptum est ut castris metandis omnia ex lege rituque militari peragerentur. Quantum enim ex historicis & antiquis rei bellicæ magistris intelligere liceat, in castris ordinandis lex olim obtinuit, ut primo summi ducis tentorium figeretur: deinde, ut custodes tentorii summi ducis, *excubitores* appellati, per gyrum statuerentur: & tandem reliqui milites, per turmas & vexilla dispositi, circumcirca castra metarentur. Israelitas leges hasce militares in castris metandis & mutandis observasse, non facile dubitandum est. Cum enim *proficiscendum esset*, [f] Levitæ tabernaculum dissolvere, cum castrametandum, erigere, tenebantur. Tabernaculo erecto, Levitarum erat [g] *per illius gyrum tentoria figere* & quasi excubias agere. Reliquus Hebræorum exercitus, in quatuor agmina seu vexilla tributus, in tabernaculi circuitu tentoria collocabant. Nam ad Orientem vexillum *Judæ*, ad Occidentem *Ephraimi*, ad Austrum *Reubenis*, ad Septentrionem *Danis*, cum sociis tribubus disponebatur. Quid autem *Moses* Israelitas eo quem dixi ordine collocari voluit, nisi ut omnia, ad usitatum castrametationis modulum conformata, Dei loco & potestati imperatoriæ magis apte convenirent?

(4°.) STATUTUM est ut arca cherubinis instructa [Dei vehiculum & præsentiæ suæ pignus] semper [h] præcederet, cum Israelitæ prodirent ad bellum gerendum aut regiones hostiles occupandum. Cum enim Deus rei bellicæ præesset, decori ratio postulavit, ut arca (quæ Dei vicem tenuit) in primo agmine sisteretur, & ipse, veluti dux & imperator, exercitum in prælium ducere videretur. Milites enim prælium inituri ducem suum sequi solent, & ab eo non minus exemplum quam disciplinam petere: consentaneum itaque fuit, ut milites & reliqui cum hostibus congressuri, Deum exercitus Israelitici ducem & imperatorem, more copiarum militarium, sequerentur.

(5°.) VERISIMILE est *Mosem* instituisse varias illas cherubinorum formas, quibus Dei vehiculum ornabatur, quod ei, qua totius exercitus Israelitici duci, maxime convenirent. Nam quadruplex illa cherubinorum forma vel facies apud * *Ezechielem*, opinari suadeat, cherubinos Mosaicos faciem quadruplicem [nempe leonis, bovis, hominis, & aquilæ] habuisse. Referunt autem [i] Hebræi, ex antiqua majorum traditione quatuor illa vexilla castrensia modo memorata, formis hisce cherubicis insignita fuisse; & vexillum *Judæ* figuram leonis, *Ephraimi* bovis, *Reubenis* hominis, & *Danis* aquilæ figuram gessisse. Probabile est itaque, Deum cherubinis quadruplicem horum animalium formam habentibus vehi voluisse, ut ipsa currus aut vehiculi sui forma doceret, se regem & ducem esse quatuor cohortum seu castrorum Israelis. Hæc conjectura [k] *Medo* nostrati placuit: nam *quemadmodum*, inquit, *principum quadrigæ dominorum suorum fulgent insignibus, ita cherubini signis Jehovæ, regis & ducis tetrarchiarum Israelis.* Sed alius est hac de re dicendi locus.

(6°.) PROBABILE est, ideo statutum fuisse ut tabernaculum templum esset, & arca [præcipuum exercitus Israelitici signum castrense] in eo, tanquam ædicula sacra,

a *Exod.* 12. 41. b *Josh.* 5. 14, 15. c *Numer.* 4. 3. d *Non* malitia, *uti apud Vulgatum hodie corrupte legitur.* * Cap. 8. 10, 11. e *V. Joseph.* de *Bel. Jud.* l. 1. c. 1. pag. 958. * *Numer.* 2. 17. f *Num.* 1. 51. g V. 53. h Vid. *Num.* 10. 33. *Psal.* 68. 7. * Cap. 1. 10. i *V. Grot.* ad *Num* 10. 15. & *Clar. Med.* in *Apoc.* p. 916. k *Ub. sup.* p. 917.

SECT. III. poneretur, quod Deus jam belli præses esset & in castris ageret. Tabernaculum templi locum occupasse, *Josephi* testimonio confirmatur: [a] ὃν τοιαύτης ὕλης κατασκεύαζον τὴν σκηνήν· [1] ἡ δ' ὑδὲν μεταφερομένη καὶ συμπεπηγότος ναοῦ διέφερεν· *Hujusmodi erat materia tabernaculi, ut nihil ab ambulatorio & portatili templo differret.* Consentit *Philo*, de Israelitis, hæc, inter alia, verba faciens; [b] ἐπεὶ δ' ἔτι κατὰ τὴν ἐρημίαν ἐπλάζοντο, τοῖς μήπω παγίως ἱδρυθεῖσιν ἥρμοττε φορητὸν ἔχειν ἱερὸν, &c. *Quoniam autem adhuc in deserto errabant, nullam certam sedem habentibus conveniebat templum ambulatorium, ut tam in itinere quam in castris sacra facerent.* In tabernaculi vel templi hujus recessu, tanquam ædicula sacra, ponebant arcam, quam signum castrense dixi; quod Israelitæ militantes ad eam confluerent, præeuntem sequerentur, [c] eam belli spem primam existimarent, eam castris positis loco maxime conspicuo collocarent, eamque singulari veneratione prosequerentur. Hæc autem ex antiquo castrorum more fluxisse me persuasum habeo, quod in Romanorum castrametationibus eorum vestigia subobscura deprehendi possint. Nam veterum fide firmatum est, eos in castris habuisse tabernaculum, non solum *prætorium* duci proprium, sed & *sacrum*, veluti sacellum aut ædiculam, quo signum castrense, nempe aquilam, custodire solebant & venerari. *Herodianus* [d] τὸν νεὼν τῶν στρατοπέδων *templum castrorum* memorat: hoc idem clarius testatur *Alex. ab Alexandro*, dicens, [e] *more servatum* erat, *ut in principiis castrorum, aut juxta tabernaculum ducis, templum* sive *ædiculam simili exemplo milites construant*; juxta *quam signa & aquilam venerarentur & servarent*; *unde cum opus esset, extra castra adduci possent.* Hæc *Alexandri* verba citat [f] *Fortunatus Scacchus*, & statim subjungit, *hanc omnem ædiculæ rationem Gentes ab institutis divinis hauserunt, & quæ Deus in castris Israeliticis tutelæ ac religionis causa decreverat, idololatræ æmulari non sunt veriti. In stationibus* autem *Dei tabernaculum atque castra imitabantur, ut sub specie religionis populum ille perimeret leo, qui semper rugit, circumiens, & quærens quem devoret.* Hanc autem viri docti conjecturam erroris tantum speciosi laudem mereri censeo: si enim Romani, æmulatione quadam ducti, mores hosce militares ex institutis Mosaicis accepissent; verisimile est eos, arcam, cherubinos, tubas argenteas, & res alias in castris Israeliticis usitatas, imitari voluisse. Et si *leo ille rugiens* quicquam prædæ, *sub religionis Judaicæ specie*, captare studuisset; curasset proculdubio, ut multo plura Judæorum instituta in servorum suorum mores inducerentur. Mihi itaque veritati magis affine videtur, gentes antiquas, militari gloria celebres, duo tabernacula, *civile* scilicet & *sacrum*, perpetuos castrorum comites, habuisse. Horum primo, totius exercitus dux & imperator residebat; [g] altero Deos, signum castrense, & siqua alia sacratioris notæ, colere solebant & circumferre. Deus itaque, ut imperatoris formam servaret, & res ad morem castrorum administraret, sibi tabernaculum fabricari, & arcam, aliaque κειμήλια sacratiora, in eo collocari, jussit. In hoc equidem a castrorum usu recessit Deus, quod unum tantum, non duplex, tabernaculum constitui jusserit: cum enim ipse idem Deus esset & imperator, par erat ut eadem fabrica tentorii simul & sacelli vel ædiculæ sacræ vice fungeretur.

Capitis conclusio. E superius adductis elucet, nonnulla legis instituta Deum ut regem politicum, alia ut regem cœlestem, alia ut regem militantem, respexisse; eumque, hoc vel illo modo spectatum, auctorem habuisse: speciatim vero, tabernaculum, quatenus *palatium* erat, Deo ut regi politico; quatenus *templum portatile* vel sacellum, Deo ut regi cœlesti; quatenus *tentorium*, Deo ut regi militanti vel Domino exercituum; respondisse & originem suam debuisse. Hic non θεόργως aut prorsus importune quæri posset, unde [2] Decimarum solutio fluxerit; & an Deus, ut rex mere politicus, cœlestis, vel ut militaris, earum solutionem instituerit? Cum autem hæc obscura quæstio sermonem prolixum postulet, eam in locum paulo commodiorem differre visum est; ne rerum ordinem hic nimis obscuret & interpellet.

a *Antiq. Jud.* l. 3. c. 6. p. 106. 25 b *De Vit. Mos.* l. 3. *sub. init.* c 1 *Sam.* 4. 5. d l. 5. §. 23. p. 200. e Lib. 1. *Gen. dier.* cap. 12. p. 90. f *Myrothec.* P. 2. c. 33. col. 449. B g *V. Quæ dicta sunt* lib. 3. *Dissert.* 1.

1 In *Sambuci Exemplar.* ἡδ' ὃς ἦν. — Juxta *Lection. Vatican.* καὶ συνεστῶτος.
2 De *solutione Decimarum*, vid. Lib. 3. cap. 10.

CAP.

CAP. VI.

CAP. VI.

Hæc ad Objectionem antea dictam solvendam accommodantur.

RATIONIBUS bene firmis eviciſſe videar, primævum Hebræorum regimen theocraticum fuiſſe, & regimen illud leges & ritus nonnullos inſtituendi occaſionem attuliſſe. Ultimum inſtituti mei membrum poſtulat, ut hæc omnia ad objectionis, in Diſſertationis hujus exordio propoſitæ, ſolutionem accommodarem. Eam autem (ne forte lectori exciderit) iiſdem pene verbis repetitam dabo: "in hujus libri li- "mine dictum eſt, Moſis leges & ritus, inſtitutos fuiſſe, ut idololatriæ remedium præ- "ſtarent, & Iſraelitas ab illa ſeculi peſte puros & intactos conſervarent; cum tamen "a Moſe multa ſancita fuerint, tantum quod oeconomiæ & regiminis tunc inſtituti ratio ita poſtularent. Huic autem objectioni, triplici reſponſo, e ſupra dictis oriundo, cumulate ſatisfiat. Nam,

Objectio proponitur.

Et

Triplici reſponſo ſolvitur.

PRIMO: leges & inſtituta Moſaica, quibus hoc regimen occaſionem dedit, pauca fuere, collata cum iis quæ idololatriæ abolitionem pro ſcopo præcipuo habuerunt. Si enim inſtituta ritualia tabernaculi fabricam & miniſterium ſpectantia excipiamus, cuivis obvium eſt obſervare, pleraque alia idololatriæ prorſus adverſa fuiſſe, & e pravo ſeculi more, magis quam ſacræ illius politiæ natura, dimanaſſe.

SECUNDO: inſtituta illa ritualia quæ theocratiæ natura poſtulaſſe videtur, ad idololatriam abolendam erant apprime accommodata. Cum enim regiminis illius regii τὸ πρέπον exigeret, ut tabernaculum, tanquam ſummi regis portatile domicilium, ſtrueretur, & ut illud tentorii regii pompam & ſplendorem imitaretur; ſplendor ille proculdubio populi rudioris oculos attraxit, & eorum animos ſumma religionis ſuæ admiratione defixos tenuit. Nec facile fieri potuit ut Iſraelitæ, cultus divini pompa & ſplendore perſtricti, ad idololatriam deficerent; aut cultum ethnicum divino præferrent, licet oculos duces in religione ſequerentur.

TERTIO: ipſa illa theocratia ideo inprimis inſtituta eſt, ut medium extraordinarium eſſet, quo Deus ad idololatriam extirpandam uteretur. Sic enim invaluit ille ſeculi Moſaici morbus, idololatria, quod remediis omnibus [ordinariis, extraordinariis] expugnandus eſſet. Optime autem inſerviit hæc imperii forma, ad Iſraelitas a gentium moribus & idolis cohibendos: Nam,

(1°.) CUM Jehova non Dei tantum, ſed & regis nomine, ſe colendum exhibuerit, aperte ſignificavit, obſequium cultumque omnem ſibi uni debitum: adeoque nec regi alicui terreſtri cultum divinum, nec *Molecho* regis nomen aut honorem, eſſe tribuendum. Sub novo Teſtamento, nomen *regis* & *Domini* Chriſto ſignanter tribuitur, ut omnes, Diis & Dominis ethnicorum ad crucem, aut potius inferos, amandatis, [a] *unum Deum*, patrem omnium, & *unum Dominum*, Jeſum Chriſtum, venerari diſcerent: nec abhorret a vero, Deum, ſub vet. Teſtamento, regis & Domini titulum ſibi ſumere voluiſſe; ut Iſraelitæ gentium Deos, [tanquam *Elohim*, *Baalim*, & *Molechos*, tantum λεγομένους] inſuper haberent, & ei ſoli potentiam & imperium attribuerent.

(2°.) CUM Deus ipſe gubernacula teneret, evenire vix potuit, ut Iſraelitæ Gentilibus quaſi felicioribus inviderent, aut fortunæ lætioris expectatio eos ad defectionem a Deo cultuque ſuo ſollicitaret. Nam Deo rerum præſide, iis nec conſilium nec auxilium, ad pacis aut belli negotia, deeſſe potuit. Hoc vel ipſe rerum eventus indicat: compertum eſt enim, *Judicibus*, Dei vicariis, rem in bello ſemper feliciter proceſſiſſe; cum autem Dei jugum & imperium rejeciſſent Iſraelitæ, teſtatur hiſtoria ſacra eos in prælio frequenter inferiores diſceſſiſſe, & omnia ſtatim in pejus inclinaſſe.

(3°.) CUM Deus officio tituloque regis uteretur, omnes idololatræ, *rebelles*, & cultus extraneus, [b] *rebellio* [præcepti quinti æque ac ſecundi violatio] non immerito habebatur. Et veriſimile eſt, Iſraelitas, e meliore ſaltem luto fictos, cultum extraneum fugere voluiſſe, ne rebellionis ſimul & idololatriæ reatum contraherent, & regem ſummum utriuſque ſuæ tabulæ violatæ vindicem ſeveriſſimum experirentur.

(4°.) DEO regnante, locus nullus erat magiſtratibus impiis, & poteſtatem nullis limitibus clauſam exercentibus. Nullis enim Dei vicem gerere conceſſum erat, niſi Spiritu ſuo afflatis, & ad ejus legem & voluntatem totam judiciorum rationem

[a] 1 *Cor.* 8. 5, 6. [b] *Joſh.* 22. 16, 19, & 29.

CAP. VI. attemperantibus. Ideo sub regibus omnia in deterius ibant, quod illi, regum ethnicorum ritu, potestatem arbitrariam affectarent, & [a] ὐ τὲς νόμες μόνον, [ἀλλὰ] ἐν τῶν νόμων ἄρχειν, *non juxta leges modo, sed & in leges, dominari* vellent.

(5°.) DEI regimen idololatriæ non parum obstitit, quatenus ipse, jure regio usus, [b] leges tulit de idololatris morte mulctandis, utpote rebellibus & majestatis imminutæ manifestis. Inter leges eas locum haud obscurum tenet lex ea, qua præcepit Deus, ut, civitatis alicujus incolis idololatriæ compertis, homines & bestias omnes interficerent Israelitæ, [c] civitatem ipsam cum bonis omnibus in cineres redigerent, nec urbem illam unquam instaurarent. E legibus hisce perperam colligitur, quod nobis etiam in idololatras & hæreticos ferro & flamma sævire liceat: nam manifestum est omnibus, nisi quos [d] ζῆλος πικρὸς occæcavit, Israelitas leges illas a Deo accepisse, non quatenus *Jehovah*, sed quatenus *Jehovah Stator* esset, & inter eos, instar regis politici, modo visibili & externo versaretur.

E jam dictis liquido discitur, in theocratia momenta maxima fuisse ad idololatriam extirpandam; ideoque par esse, ut instituta legis omnia quibus hæc imperii forma causam præbuit, huic usui, mediate saltem, inserviisse censeantur.

a *Plutarc.* in *Flamin.* p. 382. b *Deut.* 13. 6, 7, 8, 9. & 17. 2, 3, 4, 5. c *Deut.* 13. 16.
d *Jacob.* 3. 14.

DISSER-

DISSERTATIO
DE
RATIONE LEGIS USURAM PROHIBENTIS.

PRÆFATIO.

CUM in eo jam verſetur cura ſtudiumque meum, ut leges Moſaicas cum theocratia conjunctas explicem, earumque rationes inveſtigem, non erat a re præſenti devium, legis uſuram inhibentis cauſam indagare, cum lex hæc a Deo, præcipue qua rege politico ſancita fuerit, nec multi legis illius mentem & ſcopum attigiſſe videantur. Hoc non ſine ratione dixiſſe videar: ſiquis enim ad legem Moſaicam paulo diligentius advertat animum, legem lucrum [a] fœnebre prohibentem inter leges politicas, & a Deo qua rege civili datas (leges nempe de ſervis, pignoribus, hæreditate redimenda, ſpicilegio, domo Levitica reſtituenda, & hujuſmodi) reperturus eſt.

LEX autem quæ pecuniam, cibum, aut quidvis aliud, fœnori locare vetat, verbis hiſce perſpicuis enunciatur, [b] *non fœnerabis fratri tuo, fœnus pecuniæ, fœnus cibi, fœnus cujuſcunque rei, quæ fœnori dari ſolet. Extraneo fœnerabis, fratri tuo non fœnerabis.* Quo vero ſermo meus, de lege quæ tot ſcrupulis anſam fecit, eo clarior eat; quæ jam dicenda ſunt hoc ordine digerentur.

PRIMO: mentem ſenſumque legis jam dictæ conabor interpretari.

SECUNDO: rationes aſſignabo, cur lex ea, quæſtum omnem uſura factum prohibens, Iſraelitis imponebatur.

TERTIO: cauſas inveſtigabo, cur lege permiſſum erat, in commercio cum alienigena fœnus exercere.

QUARTO: dubiis aliquot, cum argumento præſenti conjunctis, brevi ſatisfaciam.

CAP. I.

Legis verba ſingulatim explicantur, & illius intentio genuina ratione confirmatur.

UT pars prima provinciæ ſuſceptæ felicius expediatur, opportunum erit, verbis hujus præcepti ſingulis penſiculatius immorari, & ſenſum ejus genuinum, juxta vocum ſeriem, explicare. A primis itaque modo dictæ verbis exordium faciendum eſt. *Legis de uſura verba explicantur, & illius intentio confirmatur.*

לא תשך *Non fœnerabis.* Sic voces eas interpretandas arbitror, cohærentia textus & verſionum omnium conſenſu veritatem interpretationis hujus aſtruentibus. Nec immerito: nam radicem נשך unde תשך oritur, *momordit, admordit*, proprie & primario denotare, non dubitandum eſt: eam autem *figurate, fœneratus eſt, alterius ſubſtantiam arroſit*, ſignificare, ὁμοψήφῳ doctorum conſenſu ratum eſt. Et cum hac ſignificatione bene convenit uſus & natura fœnoris: nam pecunia fœnori data rem domeſticam exaugere videtur, & proximi facultates veluti morſu quodam imminuere.

[a] *Exod.* 22. 25, 26, 27. *Levit.* 23. 13, 35, 36. 39. *Ezech.* 18. 7, 8. [b] *Deut.* 23. 19, 20.

CAP. I. Cum ſignificatus hujuſce ratione & origine non male quadrant ea [a] *Plauti* verba: *habet argentum. jam admordere hunc mihi lubet*, i. e. aliquid ab eo fœnoris loco capere. Hæc vocis hujus originatio nonnullis eo magis allubeſcit, eo quod uſuram tantum voracem & plane Judaicam notare, adeoque fœneratoribus rimam ad elabendum relinquere, videatur. At ſpes nullas habent homines iſti, ſi tales habent: aliis enim in locis, non נשך ſolummodo, ſed תרבית & מרבית id eſt, non fœnus ſed fœnuſculum omne, penitus interdicta reperiantur.

לאחיך *fratri tuo.* Vocis hujuſce ſenſus, haud adeo certus, aliquid inter interpretes diſſidii peperit. Nam *fratris* nomine, nonnulli Judæum tantum pauperem & ad anguſtias redactum intelligendum contendunt, ut lex hæc eos ſaltem qui a ditioribus tantum fœnus expectant minime conſtringere cenſeatur. Atque hanc opinionem niti ſentiunt locis iis parallelis quibus a *fratre* tantum *paupere* fœnus exigere prohibetur: *Exod.* nempe 22. 25. *Si pecuniam des mutuam pauperi alicui e populo meo, non eris ei ſicut fœnerator, non pones uſuram ſuper eum*, Levit. 25. 35, 36. *Cum attenuatus fuerit frater tuus,* ——— *ne accipias ab eo uſuram & incrementum.* Sic etiam *Ezechiel* exponit *Moſen*, Cap. 18. 17. ubi juſtum hoc donavit charactere; *at paupere retraxit manum ſuum,* נשך ותרבית *uſuram & augmentum non accepit.* Loca illa Judæum, paupertatis onere gravatum, fœnoris onere liberare videntur, ne mordax uſura miſeras iniquioris fortunæ reliquias devoraret.

UTCUNQUE viſum eſt aliis, hic fratris nomine quemvis Iſraelitam, divitem an pauperem nihil intereſt, intelligendum eſſe; Deumque Judæis omnibus ab ullo ſanguinis communione ſibi conjuncto fœnus accipere vetuiſſe. Cum enim vox *frater*, hic ſaltem, ſola veniat; & vox nulla, pauperem ſonans, illius ſenſum ſtrictiorem reddat, æquum eſt, ut ea cujuſcunque ſortis & conditionis Iſraelitam notare cenſeatur. Deinde, cum lex hæc poſtrema ſit inter leges quibus fœnoris exercitium interdictum eſt, multo conſultius eſt ut ea leges primo datas, quam ut illæ legem hanc poſteriorem, explicare & interpretari cenſeantur. Ad hanc ſententiam firmandam non parum momenti habent etiam ea [b] *Grotii* verba: *cum fratribus* hic *opponantur extranei, certum eſt non hos aut illos, ſed omnes intelligi.* Nec ſcriptura tantum, ſed & ratio ſenſus hujuſce veritatem extra dubium ſtatuit: ſi enim lege hac homines tantum paupertate preſſi ab uſuræ ſolutione liberentur, neceſſe erat, ut multis conſcientiæ ſcrupulis, & diſputationi potius quam charitati, materiam adminiſtraret. Nam, obſervante [c] Salomone, multi *ſunt qui ſe pauperes oſtendunt, quibus divitiæ multæ:* adeo ut ſæpe non exigui negotii & ingenii res eſſet pauperem a divite diſtinguere & ſeparare. Non pauci ſunt etiam, licet fortunæ tenuioris homines, qui fœnori ſaltem leviori ferendo pares eſſe poſſunt: adeo ut dubio locus eſſe poſſet, an hujuſmodi pauperes legis hujuſce beneficio gaudere debeant, ſi de pauperibus tantum intelligendæ. Sunt etiam alii pauperes, quibus res tam anguſta domi eſt, ut mendicorum potius quam pauperum claſſe ponendi videantur. Talis *Neſtor* apud [d] *Martialem*, qui, cum ſumma rei familiaris inopia laboraret, locum tamen inter pauperes affectavit. Hujus vanitatem redarguit poeta, dicens,

Non eſt paupertas, Neſtor, habere nihil.

Nil opus erat ut lex iſtiuſmodi pauperes ab uſura præſtanda liberaret, cum fortuna triſtior ipſam ſummam capitalem ſolvendi potentiam iis denegaſſet.

נשך כסף נשך אכל *uſura pecuniæ, uſura cibi.* Lex huic affinitate proxime conjuncta nobis occurrit *Levit.* 25. 37. *Argentum non dabis ei* (fratri tuo pauperi) בנשך *ad uſuram,* ובמרבית *& ad incrementum non dabis ei cibum tuum.* Quem locum ſic vertunt Græci: τὸ ἀργύριόν σου ὐ δώσεις αὐτῷ [1] ἐπὶ τόκῳ, [2] χ᾽ ἐπὶ πλεονασμῷ ὐ δώσεις αὐτῷ τὰ βρώματά σου· Hoc eſt, triticum, fruges, panes, oleum, vinum, vel quævis alia, bibenda vel comedenda. Judæos antiquos ſenſum tam latum huic legi tribuiſſe, [e] *Joſephi* verba cauſam opinandi non levem præbent; Δανείζειν ᾧ Ἑβραίων ἐπὶ τόκοις ἐξέστω μηδενὶ μήτε βρωτὸν, μήτε ποτόν. *Ne liceat fœnori dare Hebræo alicui, ne eſculenta quidem aut potulenta.* Huic autem legi locum fecit, *partim* terræ ſanctæ penuria: nam omnia vitæ commoda, præter aurum & argentum, Hebræorum genti ſuppeditavit; ideoque multi fœnus in cibis exercebant, quod ſcilicet aurum & argentum haud adeo inter

a In *Pſeudol.* Act. 4. Scen. 7. b *Annot.* ad *Luc.* 6. 35. c *Prov.* 13. 7. d Lib. 11. Ep. 32
e *Antiq. Jud.* l. 4. c. 8. p. 169. 15

1 Juxta *Editionem* Complutens, ἐν τόκῳ
2 *Cod. Alexandr.* χ᾽ πλεονασμὸν ὐ.

Hebræ-

Hebræos abundarent. Huic autem legi cauſam *præcipue* dedit ſordidus & ipſo ſilice durior Hebræorum animus, qui panes aliquot, aut alia quævis ad vitam ſuſtentandam neceſſaria, niſi lucro fœnebri conducti, fratribus inedia perituris accommodare noluerunt. Ingenio tam triſti fuiſſe Judæos antiquiores, non tantum lex hæc (malis moribus orta proculdubio) ſed & hiſtoria [a] *Nehemiæ*, teſtimonium nimis amplum & apertum perhibent: & ævi citerioris Judæos haud paucos, hac in re, majorum ſuorum ingenia & mores exprimere ſolitos, e [b] *Philone* diſcimus uſurarios eos e gente ſua cum bile & ſtomacho memorante, qui, ὐκ ἔχοντες ἀργύριον, τροφὰς δανείζουσιν· *pecunia carentes, cibos dant mutuo, ut recipiant cum fœnore.* CAP. I.

USURA *cujuſque rei quæ fœnori datur.* Ut ea legis hujuſce clauſula penitius intelligatur, monendum eſt obiter, multos olim res etiam in agro natas, liquidas aridaſque, fœnori locare ſolitos; decem forte panes aut menſuras pro ſeptem aut octo commodatis, uſuræ nomine recipientes. Hoc uſuræ genus ætatibus mundi ſimplicioribus in uſu frequens erat, cum ſcilicet homines ad victum tantum vitamque neceſſaria quærerent, & uſus auri vel argenti ad commercia commodius exercenda non multum invaluiſſet. Et veriſimile eſt, Iſraelitas, niſi lege cohibitos, ejuſmodi fœnus in mores admittere voluiſſe; cum ditiores ex iis æs triplex circa pectus plerunque gererent, & pauperes ex iis frumentum & alia, quæ neceſſitas vitæ poſtulavit, ſtragulis, veſtibus, & ſimilibus aliis pignori datis, quandoque mutuari cogerentur.

לנכרי *Extraneo ad uſuram dabis.* Hic voce לנכרי τὸν ἀλλότριον *alienigenam*, hominem ſanguine gentili procreatum; verbo, Syrum, Ægyptium, vel alium quemvis a repub. Iſraelis alienum, intelligendum arbitror. Ita vocem intelligo, non tantum quod ἀλλότριος, *peregrinus*, *extraneus*, hunc ſenſum in [c] Scriptura plerunque præbeat; ſed quod hic ſenſus e lege illa cognata non parum firmitatis hauriat. Ibi *Moſes*, de debitis agens in anno remiſſionis non exigendis, [d] *creditor omnis*, inquit, *qui proximo ſuo quid mutuo dedit, remittet illud; non exiget id a proximo vel fratre ſuo:* את הנכרי *alienigenam arctabis* (vel ab extraneo exiges) *at quod tibi fuerit cum fratre tuo, manus tua remittet.* Extra dubium eſt autem, *peregrinum* & *fratrem*, hac in lege, conditionis & originis plane diſſimilis homines indicare; Deum etiam officia charitatis erga *fratrem* (hoc eſt, hominem ejuſdem ſanguinis & fidei communione junctum) exigere, quæ erga gentilem aut extraneum exerceri minime poſtulavit. Non me latet, [1] *Ambroſium*, & alios illius veſtigiis inſiſtentes, vocem *alienigenam* tantum de ſeptem gentibus illis interpretari, quas Deus internecioni devoviſſet; dicentes nil mirum eſſe, ſi eos uſura premere licuerit, quos licuit perdere: at *legis gravitati* minime *conveniebat in eos fœnus permittere, quos plane interfici oportebat*; uti [e] *Grotius* conſulto monet.

SED *fratri tuo minime fœnerabis.* Fratris nomine, non pauper tantum Iſraelita, ſed quivis e gente ſancta, nec ullus alius, intelligendus eſt. Vocem illam eo ſenſu capiendam indicat lex [f] ea parallela, qua, loco *fratris*, quivis *in populo Dei pauper*, tanquam locutio ſynonyma, ſubſtituitur. Lex enim his verbis concepta legitur: *ſi argentum tuum mutuo dederis ulli e populo meo pauperi tecum, non pones uſuram ſuper eum.* Hanc eſſe genuinam vocis hujus intentionem, non *Exodi* tantum ſed & [g] *Levitici* verba doceant: in iis enim cuivis Iſraelitæ interdictum eſt de uſura, hac addita ratione, *ut tecum vivat frater tuus.* Senſum tam late patentem huic voci eo ſecurius aſſeramus, quod *Joſephi*, *Philonis*, *Clementis Alexandrini*, & Judæorum omnium, teſtimoniis aperte confirmetur. *Joſephi* teſtimonium his verbis exhibetur: [2] Δανείζειν ὧ Ἑβραίων ἐπὶ τόκοις ἐξέστω μηδενὶ, —— ἃ γὰρ δίκαιον πεφυσθλέσθαι τῷ ὁμοφύλῳ τὰς τύχας. *Nemini Hebræorum fenerari licet: neque enim juſtum eſt, e mala contribulis alicujus fortuna quæſtum facere.* Sic & [h] Philo Judæus hanc legem explicat: ἀπαγορεύει τοίνυν ἀδελφῷ δανίζειν, ἀδελφὸν ὀνομάζων, ὃ μόνον τὸν ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γονέων, ἀλλὰ κὰν ὁστισοῦν, ἢ ὁμόφυλος ἦ. *Vetat igitur fratri fœnerari, fratrem nominans non ſolum ex iiſdem natum parentibus, verum etiam quemcunque civem tribulemve.* [i] *Clemens Alexandrinus* hic noſter eſt niſi quod *fratris* nomine venire putet, *non eum tantum qui ex iiſdem natus eſt parentibus*,

a Cap. 5. a verſ. 1°. ad 12. b Libr. de *Charit.* p. 702. B c *Deut.* 17. 15. 2 *Sam.* 1. 13. *Exod.* 23. 9. d *Deut.* 15. 2, 3. e *Annot.* ad *Luc.* c. 6. 35. f *Exod.* 22. 25. g *Levit.* 25. 36. h Lib. de *Charit.* p. 701. E i *Stromat.* l. 2. p. 473.

1 Vid. *Libr.* de *Tobia*, cap. 14, 15. T. 1. col. 606, &c. *Eraſmus* quidem *aliique* negant, *S. Ambroſium* Librum illum de *Tobia* ſcripſiſſe: quanto autem in errore verſantur, vid. *Admonitionem Monac. Benedictin.* in *Librum*; col. 588.

2 Vid. *Joſeph.* paulo ante laudatum — τῷ ὁμοφύλῳ· Ita ſe habent *Lectiones Bigotii*, *Exemplar Sambuci*, *Lectiones Vaticanæ*, & *Veteres interpretes:* atque ita legerat *Salmaſius* de *Trapezit. Fœnore*, p. 683. in *Editis*, τῆς ὁμοφύλης. *Hudſon.* in loc.

rentibus,

CAP. II. *rentibus,* ἀλλὰ καὶ ὃς ἂν ὁμόφυλος ᾖ, ὁμογνώμων τις καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου κεκοινωνηκώς, *ſed & eum qui popularis eſt, qui paria ſentit, ejuſdem verbi particeps eſt:* adeo ut huic voci ſenſum paulo latiorem tribuere videatur. Judæos quod attinet, ſatis innoteſcit, eos conſanguineos & gregales ſuos uſura nunquam oneraſſe: adeo ut clarum ſit, eos, hac in lege *fratrum* nomine, Judæos ad unum omnes, divites æque ac pauperes, intelligendos exiſtimaſſe.

לא תשיך vox illa recurrens anſam mihi præbet illius ſenſum paulo clarius explicandi. Hoc effectum dabo verbis [a] *Sixti Medicis,* de fœnore Judæorum diſſerentis: *ſcire juvat* quod *verbi ipſius radix,* nempe נשך *ſignificet uſuram accipere,* vel *ad uſuram accommodare, — ſicut communiter hactenus interpretatum eſt. Veruntamen annis proximis, ab eruditiſſimo antiſtite* Philippo Archinto — *Romæ vicario, nonnulli Hebræorum Rabyni peritiſſimi, ſub juramento requiſiti, declaraverunt verbum ipſum* נשך *paſſivum eſſe & tranſitivum, atque ita interpretandum, non fœneraberis a fratre tuo, ſed ab alieno.* Tandem autem auctor hic a ſententia Judæorum ſtare videtur, in hæc verba deſinens; hæc, *quamvis quibuſdam non arrideant, univerſaliter tamen apud Hebræos leguntur & comprobantur.* Horum veritatem non parum confirmant [b] *Seldeni* illa: *ita* vocem, *accipiunt magiſtri, perinde ac ſi paſſive etiam dictum eſſet, non mordeberis a fratre tuo per uſuram; unde & Gloſſa ibi ordinaria,* אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה *interdictum eſt quo cavetur ne is qui mutuo accipit, uſuram ſeu incrementum det mutuo danti.* Judæos etiam longe antiquiores ſenſum tam latum huic legi tribuiſſe, cauſam opinandi non levem præbet *Jeremiah:* nam, ſeipſum a peccato uſurario prorſus immunem probaturus, ſe nec fœnori dediſſe nec fœnus accepiſſe, dicit: [c] *non fœneravi,* inquit, *ipſe, nec fœneravit mihi quiſpiam.* Unde pateat, Hebræos, pietatis alicujus nomine commendatos, ab uſuræ vel ſpecie omni ſemper abhorruiſſe, eam (inter ſuos) dare vel [d] accipere vetitum exiſtimantes.

CAP. II.

Rationes aſſignantur, cur lege cautum eſt ne quis Iſraelita fratres aut concives ejus uſuris oneraret.

LEGEM qua fœnus interdictum eſt, ob rationes haud leves aut paucas inſtitutam, inde promptum eſt intelligere, quod eam [e] toties in ſcriptura repetitam, eamque [f] promiſſionibus omnigenis cohoneſtatam, reperiamus. Utcunque ſi ad auctorum ſcripta qui circa rem uſurariam calamos exercuere diligentius attendamus, proclive erit hæc duo de iis obſervare. Primo, eos plerunque vel nullam vel plane falſam fœnoris interdicti rationem aſſignare. Se nempe provinciam ſuſceptam egregia cum laude ornaſſe ſentiunt, ſi uſuras & uſurarios probris & conviciis omnibus onerarint; eas, cum *S. Hieronymo, latrocinia*; cum *S. Auguſtino, homicidia*; vel cum *Bernardo, furta*; appellantes: in ipſos autem uſurarios, tanquam mordaces, humanitatis expertes, & reipublicæ peſtes, cum hominum vulgo, debacchantes. Secundo: hoc etiam de ſcriptoribus illis haud iniquum eſt obſervare, quod ſcilicet eorum nonnulli legis hujuſce rationes aliquas in medium proferre ſatagant; eas autem e ſuo plerunque cerebro petitas, vix ullas e ſcriptura, ſenſu ſano intellecta, depromptas, inveniamus.

NE hæc aut illa culpa meipſum redarguat, convicia & dictata omnia ad bilis acrioris homines amandabo, & rationes varias, e ſcriptis plerunque ſacris hauſtas, aſſignabo, cur lege proviſum eſt ut Iſraelitæ omnes a fœnoris onere liberati viverent, & ipſi nullum inter ſe fœnus agitarent. Ex iis enim rationibus nonnullæ fuerunt a *parte Dei,* quædam a *parte populi Judaici,* quædam a *parte regiminis* illius cui ſuberant Iſraelitæ, quædam a *parte terræ* quam incolebant, aliæ a *parte religionis* illius quam Judæi profitebantur, aliæ denique a *parte legum* aliarum quæ Judæis imponebantur, aſſignari poſſunt, cur populus Iſraeliticus ea lege tenebatur.

a Lib. 2. de *fœnor. Jud.* c. 3. fol. 22. b De *jur. Nat.* & *Gent.* l. 6. cap. 9. p. 714. c *Jer.* 15. 10.
d *Iſai.* 24. 2. e *Exod.* 22. 25. *Levit.* 25. 36, 37. *Deut.* 23. 19, 20. f *Pſal.* 15. 5. *Deut.* 23. 20.

SECT.

SECT. I.

Rationes legis uſurariæ a parte Dei.

CAUSÆ non leves erant a parte Dei, cur lege cautum erat, ne quis Iſraelita fratres & contribules ejus uſura premeret, ſed omnes ab *Ægypto* liberati vitam ab uſuris exemptam agerent. Nam Rationes legis uſurariæ a parte Dei.

PRIMO: Quivis Iſraelita, legi huic obedientiam præſtans, ſe Domini ſupremi quaſi feudatarium agnoſcebat; & ſe prædia, vineas, aliaque vitæ commoda quibus gaudebat omnia, benignitati divinæ debere, practice profitebatur. Huic rationi veritatis ſpeciem haud obſcuram conciliant ea legis verba: [a] *argentum tuum non dabis ei* (fratri tuo) *ad uſuram, nec dabis ei cibum tuum ad incrementum: ego* ſum *Dominus Deus veſter, qui eduxi vos e terra Ægypti, ut darem vobis terram Canaan.* Quaſi dixerat, "ego feci "ut e ſervis liberi, e pauperibus divites, evaderetis: vobis itaque præceptum volo, ut "ſervos meos, conſanguineos veſtros, in beneficii tam egregii partem vocetis, eorum "neceſſitatibus amice ſubvenientes, eoſque ab uſuræ ſolutione liberantes. Nam ſi le"gi tam benignæ vos morigeros præſtetis, benignitatis & miſericordiæ, divinæ confor"mis, documentum exhibebitis, adeoque me (Deum omnis miſericordiæ) terræ tam "frugiferæ Dominum ſupremum, & bonorum veſtrorum omnium largitorem, agnoſcetis. Nec ſane ſignum luculentius edere poterant Iſraelitæ, quo conſtare poſſet, ſe Jehovam patronum ipſorum munificum agnoſcere & profiteri, quam ſervos ejus omnibus humanitatis officiis proſequendo; & eorum inediæ gratis ſuccurrendo, illius gratia qui [b] πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν, gratis etiam, ſibi ipſis *præbuiſſet*. Ideoque Judæi, qui fratribus ſuis uſuras impoſuere, Jehovæ prorſus immemores fuiſſe [c] dicuntur; h. e. Illius, non præcepta tantum, ſed & beneficia, oblivioni tradidiſſe.

SECUNDO: lege vetitum eſt, pecuniam aut cibum mercede pacta commodare, ut Iſraelitæ ſpem & fiduciam in Deo, legis hujus auctore, frequentius exercerent. Cum enim pecunias ſuas, ſæpe ſine pignore, ſemper ſine pretio, pauperi credere tenerentur; opus erat ut ſpem & fidem in Deo ſolo ponerent, ab eo uno charitatis tam generoſæ præmium, & rei ſuæ familiaris incrementum, animis erectis expectantes: aliter enim ad legem tam incommodam, & rebus eorum domeſticis adverſam, violandam ſæpius inducerentur. Quid enim Judæi fratri ſuo paupertate preſſo, nullo pignore, nullo pretio ducti, pecunias mutuo darent, niſi quod ſpem in Deo, tanquam juſſore & fide-juſſore, collocarent; & certo ſcirent, apud eum tanti beneficii gratiam minime perituram? Judæos antiquiores, hac ſpe & fiducia fretos, legem uſurariam ſancte coluiſſe, ſatis e [d] *Joſephi* verbis intelligitur; *æquum* eſt gratis *neceſſitatibus proximi ſubvenire*, [καὶ] κέρδος εἶναι νομίζειν — τὴν ἀμοιβὴν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γενησομένων ἐπὶ τῇ χρηστότητι, & *& in lucro ponere vices quas Deus mutuum danti, pro humanitate illa, repoſiturus eſt.* Judæi, humanitatem tam ſingularem exercentes, Deum gratiam illam relaturum ſecuri credidere, quod ſancte promiſerat ſe beneficium illud pauperi præſtitum benedictione ſua ſpeciali repenſaturum: *Deuter.* 23. 19, 20. *Fratri tuo non dabis ad uſuram, — ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omnibus quibus manum tuam admovebis.* Secunda.

TERTIO: lex ea de uſuris ab Iſraelita non exigendis inſtituta eſt, ut legis tam peculiaris obſervatio, Judæos omnes Deo eximio, & excellentia naturæ ſingulari a Diis aliis quibuſcunque ſeparato, devotos eſſe teſtaretur. Cum enim exteræ gentes ὁμοφύλους ſuos & ejuſdem Dei cultores uſuris onerarent, & Dii gentium homines lege tam benigna minime dignarentur; Judæi vero fratres ſuos omnes, ſacrorum eorundem cultores, ab uſuris immunes eſſe paterentur; inde ſe *gentem peculiarem*, & Dei naturæ plane ſingularis cultui devotam, clare teſtabantur. Ratio hæc innui videtur [e] legis modo citatæ verbis: *non dabis ei pecuniam tuam ad uſuram.* —— *Nam ego ſum Dominus Deus veſter, qui eduxi vos e terra Ægypti,* —— *ut eſſem vobis Deus* q. d. "vos, nulla "tanti beneficii mercede requiſita, pecuniam & cibum veſtrum fratri cuique commo"dare volo; ut hac ratione vos Deum miſericordem, liberatorem veſtrum ex Ægypto, "*Jehovam* nempe, venerari, eumque vobis in exemplum proponere, luculenter indi"cetis. Hoc enim τὸ πρεπῶδες eſt, & a gentium omnium, Dei alieni ritibus addicta"rum, moribus alienum. Gentiles enim, Deos aureos & argenteos adorantes, & Tertia.

a *Levit.* 25. 37, 38. b 1 *Tim.* 6. 17. c *Ezec.* 22. 12. d Lib. 4. *Antiq.* Cap. *ult.* p. 169. 25
e *Levit.* 25. 37, 38.

SECT. II. "affectus habentes Deorum ſuorum naturæ conſentaneos, aurum & argentum quo-
"cunque modo, fœnore præcipue voraci, corradere ſolent, fratrum ſuorum pauperum
"rationibus minime conſulentes. Vos autem ſortem ipſam quandoque, ſortis vero pretium ſemper, remittentes, miſericordiæ Divinæ ſimilis exemplum editis; & aperte docetis, vos redemptorem veſtrum ex Ægypto, *miſericordiæ patrem*, colere ſimul & imitari. Neque novum aut mirum alicui videri poteſt, ideo Judæis præceptum fuiſſe, ut fratres eorum omnes, paupères inprimis, ab uſura liberarent; ut miſericordiæ talis exercitium miſericordiam divinam in ipſorum ex Ægypto liberatione elucentem, ſæpius in animum revocarent, eamque recenti memoria retinerent. Nam leges alias, miſericordiam poſtulantes, inſtituit Deus, ut earum obſervatio beneficio redemptionis ex Ægypto quaſi vicem rependeret, ejuſque memoriam ſæpe refricaret. De aſſertionis hujuſce veritate nemo dubitabit, ſi loca ſequentia conſultum iverit; *Deut.* 24. 17, 18. *Numer.* 15. 39, 40, 41. *Deut.* 5. 15. *Levit.* 25. 42, 54, 55. *Deut.* 24. 21, 22. Ad hæc loca digitum tantum intendo, brevitatis ergo.

SECT. II.

Rationes legis a parte gentis Iſraeliticæ.

Rationes legis uſurariæ a parte gentis Iſraeliticæ. Prima.

SECUNDO: proclive eſt alias rationes, a gentis Iſraeliticæ genio & conditione deſumtas, aſſignare, cur noluit legiſlator ſummus ut Iſraelitæ fœnus inter ſeipſos agitarent. Nam,

PRIMO: populus Iſraelis, cui lex illa tradebatur, non e convenarum colluvie conſtabat, ſed ad unum eundemque patrem originem ſuam referebat. Una nempe capitum paucorum familia, a *Jacobo* propagata, genti illi numeroſæ principium dedit: adeo ut Iſraelitæ fratres eſſent, & non fidei tantum ſed & ſanguinis ejuſdem communione ſibi mutuo jungerentur. Cum itaque Iſraelitæ grandior tantum familia fuerit, ſanguinis fraterni vinculo copulati; lege præceptum eſt ut pecuniam ſibi mutuo gratis accommodarent, & aliis officiis charitatis conjunctioni tam propinquæ conſentaneis ſe mutuo proſequerentur. Deum hac de cauſa Judæos lege uſuraria devinxiſſe, pateat e *Deuter.* 23. 20. ubi LXX ſic interpretantur; τῷ ἀλλοτρίῳ ἐκτοκιεῖς, τῷ [1] ὃ ἀδελφῷ σου οὐκ ἐκτοκιεῖς. Locus huic affinis extat *Levit.* 25. 36. *Nihil ab eo fœnoris accipies aut incrementi,—ut frater tuus tecum vivat.* Ratio hæc eo minus iniqua videri debet, quod mutuum gratuitum, inter parentes & affines, aliarum gentium uſu moreque probaretur. *Apud Græcos* equidem *& Romanos* (obſervante [a] *Salmaſio*) *—inter amicos ipſos non alius* erat *mos mutui dandi, niſi gratuiti; nedum inter parentes & cognatos:* unde & *Grammatici* χρῆσαι ἐπὶ φίλων, dici obſervant, δανεῖσαι ἐπὶ ἀλλοτρίων.

Secunda.

SECUNDO: Iſraelitæ populus [b] Deo ſacer erant a gentibus aliis peculiari ratione diſcretus, Deo in [c] peculium & hæreditatem ſeparatus, eique multis nominibus devinctus & mancipatus. Nempe populus erant a Deo ipſo in lucem editus, utpote ab *Abrahamo*, jam effœto ſene, miraculoſe prognatus: populus quem in ſolitudine miraculorum ſerie fovit, & ab hoſtibus eorum ſalvum præſtitit: quem terra promiſſa donavit, ibique lege, ſacrorum ritu, & favore ſingulari, a gentium colluvie diviſit & ſeparavit. Cum itaque Deus Iſraelitas ſibi in gentem peculiarem aſſeruiſſet, eos tot tantiſque beneficiis cumulaſſet, eoſque ſtudio & affectu plane ſingulari proſecutus fuiſſet; par erat & eorum dignitati conſentaneum, ut privilegiis etiam honorificis & plane ſingularibus a gentium exterarum grege diſcernerentur. Inter privilegia vero, Judæorum genti propria, numerari debent, reſtitutio veſtis pignori datæ, redemtio fratris peregrino venditi, anni Jubilæi & anni remiſſionis, in gratiam Iſraelitæ pauperis, inſtitutio, racematio in vindemia & meſſe minime facienda, ſed pauperi relinquenda, aliaque nonnulla, quæ a Deo, in populi peculiariter electi gratiam, conſtituta ſunt. Hiſce non immerito accenſendum eſt, mutuum gratuitum accipiendi privilegium; cuivis Iſraelitæ conceſſum, quod peculii divini pars eſſet, & originem a *Jacobo* traheret. Hanc cauſam aſſignat ipſe Deus, cur fœnus ab Iſraelita poſtulari noluit; dicens, [d] *ſi pecuniam dederis ulli*, qui eſt *e populo meo,—non eris ei ſicut fœne-*

a Lib. de *Uſur.* cap. 20. p. 606. b *Deut.* 14. 2. c *Deut.* 9. 29. d *Exod.* 22. 25.

1 Juxta Edit. *Ald.* & *Complut.* τῷ ἀδ.

rator.

rator. Eadem pene ratio redditur, cur Deus noluit, ut Iſraelitæ pauperes duram aut perpetuam ſervirent ſervitutem; [a] *ſunt*, inquit, *ſervi mei*, non homines e ſervorum vulgo, *quos ego eduxi ex Ægypto.* Deus autem gentem illam privilegiis hiſce cohonestavit, non quod προσωπολημψια, vel affectus alicujus privati ſtudium, in illius natura locum invenirent; ſed quod Iſraelitæ ſoli a patribus (*Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo*) cultus divini maxime ſtudioſis, ortum ducerent, & illi ſoli Diis & ſacris alienis nuncium remittere viderentur. Adeo ut qui Judæo quid fœnoris dedit, ſe Dei veri ſervum cultumque nullius æſtimare teſtabatur: qui vero Judæo pecuniam aut cibum gratis accommodabat, eum honeſte tractabat & cum diſcrimine; facto illo ſe ſervi cultuſque divini fautorem indicabat, ſeque, ad idololatriam eradicandam, Dei cooperarium profitebatur. SECT. II.

TERTIO: Iſraelitæ plerunque pauperes erant, & re non adeo lauta vel ampla fruebantur. Neceſſe eſt enim, ut ipſa terra Judæorum parva cenſeatur, cum vix dimidiam Angliæ partem magnitudine ſuperaverit; multo minor autem ſi reſpectus ad incolarum numerum habeatur. Terram ipſam quod attinet, ea inter Tribus duodecim, pro ratione familiarum ad Tribum quamque ſpectantium, dividebatur. In quavis autem familia, majori natu dupla tantum terræ portione gaudere licuit; & neceſſe fuit ut illa terræ portio, temporis alicujus decurſu, valde minueretur; præcipue ſi inter multos hæredis liberos & nepotes divideretur. Adeo ut illud *Poetæ* de paucis e genere Judaico dici poſſet, — *Tenet culti jugera multa ſoli.* Neque erant Iſraelitæ veteres nummis magis quam agris divites: cum ipſa terra Judææ aurum aut argentum (illa malorum irritamenta) minime ſuppeditaret, nec portus haberet navibus aut mercaturæ commodos. Sed ſi demus aliquos e Judæis, divites agris, pecuniis, aut pecudibus, evaſiſſe; certum eſt eos pauperes plerunque fuiſſe, & gentem illam e piſcatoribus, agricolis, artificibus, paſtoribus, & hujuſmodi ſortis tenuioribus hominibus, præcipue conſtitiſſe. Nec minus extra dubium eſt, hujuſmodi loci humiliores homines nummis mutuatis, iiſque nullo fœnore gravatis, nonnunquam indiguiſſe. Cum itaque pauci in Judæa divitiis abundarent, multi vero cum extrema paupertate conflictari cogerentur; lege cautum eſt, ne quis Iſraelita fœnore, eoque a fratribus impoſito, premeretur. Deum ea de cauſa legem illam inſtituiſſe, eamque veluti limitem, fœneratoriis Hebræorum animis oppoſuiſſe, e *Levitico* & *Exodo* non difficulter intelligendum eſt, ſic enim ſe habent verba Legis in [b] *Levitico: ſi fratris tui facultates imminutæ fuerint,* [1] *& ipſe ad inopiam ceciderit, ei manum auxiliarem porriges.* —— *Nihil ab eo fœnoris accipies aut incrementi.* Sic autem in [c] *Exodo: ſi pecuniam tuam mutuo dederis ulli e populo meo qui pauper eſt tecum, non eris illi tanquam fœnerator.* Legiſlatori durum videbatur, ut ille qui ne ſortem ipſam ſolvere norat, ſortis etiam mutuatæ pretium præſtare cogeretur. Tertia.

QUARTO: Judæi, a prima gentis origine, fuere [d] carnales admodum, bonorum tantum temporalium ſenſum guſtumque retinentes; adeoque a lege cultuque patrio facile dimovendi, ſi quid votis eorum adverſi contingeret, aut rei familiaris anguſtia vel alio quovis incommodo premerentur. Deus itaque, ne quid inſtabile & carnale gentis illius ingenium irritaret, vitam longam, corpus integrum, rerum omnium affluentiam, & alia hujus vitæ commoda, promiſit iis, modo legibus ejus fidem & obſequium conſtans exhiberent. Neque promiſſa tantum, ſed & præcepta Legis, ita comparata erant omnia, ut humi jacentem erigerent, inopi ſuccurrerent, ei paupertatis extremæ metum adimerent, eiſque fidem certam facerent, ſe nuſquam gentium conditiones vivendi feliciores experturos. Ad fidem illam firmandam magnum proculdubio momentum habuit, quod probe norant Iſraelitæ, ſe in patria ſua non reges tantum, ſed & leges, miſericordes habituros, ſeque leges eas (ut alia jam taceam) de pecunia ſine fœnore mutuanda, & pignore pauperis ante ſolis occaſum reſtituendo, nullibi niſi in Iſraele reperturos. Deum hac de cauſa fœnoris uſum Iſraelitis inhibuiſſe, verba legis haud obſcure docent, quæ [e] *Vulgatæ* auctor ſic interpretatur: [2] *ne accipias uſuram ab eo* (fratre tuo) *nec amplius quam dediſti: (time Deum tuum:) ut frater tuus vivat apud te.* Hæc autem verba non eo ſenſu capienda ſunt, quaſi Quarta.

a *Levit.* 25. 42, 55. b Cap. 25. 35, 36. c Cap. 22. 25. d *Numer.* 11. 4, 5. *Jerem.* 44. 16, 17, 18. *Hoſ.* 2. 5, 12. e *Levit.* 25. 36.

1 *Et ipſe ad inopiam ceciderit.* Hebraica elegantia ita ſonat, *& vacillaverit manus ejus tecum. Ei manum* &c. Ita Hebr. *obfirmabis* eum.

2 Juxta Edit. SIXTI V. & CLEM. VIII. — *uſuras* — *non amp.* — *vivere poſſit.*

SECT. III. fortunæ tenuioris Iſraelita ſtatim periturus eſſet, ſi ab eo fœnus ordinarium exigeretur; ſed quod abiturus eſſet, & vitam inter gentes exteras acturus; ſpe fretus, miſericordiæ citius apud ethnicos, quam Iſraelitas uſurarios inveniendæ. Ne quis itaque huic malo locus ſupereſſet, inter alias leges, auctoris ſumme miſericordis naturam referentes, Hebræorum genti datas; præceptum eſt, ut pauperum neceſſitatibus pecunia gratuito credita ſubveniatur, nec eorum fortunæ tenuiores mordacis uſuræ dentibus atterantur. Quivis itaque Judæus, cui ſalis aliquid, intra limites reip. legibus tam humanis inſtructæ facile contineret; & ſibi facile perſuaderet, ſe aurea cum æneis permutaturum, ſi cœlum cultumque patrium deſereret, & molliores vivendi conditiones inter ethnicos quam Iſraelitas expectaret.

SECT. III.

Rationes a parte regiminis & politiæ Hebræorum.

Rationes legis uſurariæ a parte regiminis & politiæ Hebræorum. Prima.

HÆ ſunt rationes a parte populi Judaici: quædam etiam a parte politiæ vel regiminis illius, cui ſuberant Iſraelitæ, reddi poſſunt, cur lex ea, Judæos inter ſe fœnus exercere vetans, iis imponebatur.

HARUM autem prima ſit hæc: lex ea non parum dignitatis & honoris illi regimini conciliavit. Nihil enim regimini alicui plus dignitatis & honoris affert, aut arctius ei devincit ſubditorum animos, quam illius benignitas & cura ſingularis ut ſubditi perhumaniter habeantur, & oneribus quæ vexant aliorum humeros exempti vivant. Ad eam remp. tanquam ad *Eutopiam* quandam confugiunt homines, qua leges miſericordiam ſpirant, & eo præcipue collimare videntur, ut [a] *ſolvant vincula iniquitatis, onera graviora tollant, oppreſſos liberent, & omne jugum rumpant.* Hanc legem, qua uſura omnis e medio tollitur, hunc ſcopum habuiſſe, non tantum legis materia, ſed & verba, docent; *ſi frater tuus ad inopiam redactus ſit, ne accipias uſuram ab eo vel incrementum, ut frater tuus tecum vivat*; h. e. ut habeat unde vitam ſuſtentet & hilarius agat, nec inopia propria & fœneratoris inclementia ſimul oneratus, patriæ ſuæ finibus excedere cogatur. Hoc & alia clementiæ documenta in Lege Judæorum frequentia fuſe commendat [b] *Philo*, ut inde legi & politiæ ſuæ gratiam & honorem apud exteros conciliaret. Nec proculdubio fruſtra fuit, cum *Memnon* apud [c] *Photium*, *Timotheum Heracleæ* principem cum honore memoret, quod *de ſuo* debitorum *nomina creditoribus expediverit, & pecunias* πρὸς τὰς ἐμπορίας καὶ τὸν ἄλλον βίον τόκων ἄνθ, *ad negotiationes & alios vitæ uſus, inopia laboranti, ſine fœnore ſuppeditaverit.*

Secunda. SECUNDO: lex uſuraria non dignitatem tantum ſed etiam firmitatem, politiæ Judaicæ conciliavit. Nam, interdicto fœnore, curatum eſt ne ditiorum facultates in immenſum excreſcerent, unde luxus & morum corruptela; vel cenſus tenuioris homines ad extremam egeſtatem pervenirent; unde non raro ſeditiones & motus civiles oriuntur. Dudum obſervavit [d] *Bodinus*, imperiorum everſiones nullam cauſam certius afferre, *quam nimiæ paucorum opes, & multitudinis inopia non ferenda.* Ne itaque ruina imperii Iſraelitici e cauſa prima, paucorum ſcilicet opulentia, naſceretur; lege decretum eſt, ut primogeniti portione tantum dupla gauderent, ut prædia divendita anno quoque quinquageſimo ad proximos gentiles reverterentur, ut annus quiſque ſeptimus ære alieno gravatum liberaret, & ut Iſraelita ditior fratri pauperi pecuniam gratis commodaret. Ne vero cauſa ſecunda *(multitudinis inopia)* tam felicis imperii ruinam acceleraret, lege non una, fœnoris inprimis interdictione, proſpectum eſt. Nam, ſi [e] *Bodinus* recte judicet, *nulla eſt tenuium ſublevandorum via compendioſior, quam omne genus fœnoris inter cives prohibere.* Sed ſubit animum dubitare, Politicorum filios regulam illam pro generali & inconcuſſa non ſemper habituros.

Tertia. TERTIO: imperii Judaici felicitas legem illam uſurariam poſtulaſſe videatur. *Illud* enim *pro certo tenendum* inquit [f] *Verulamius, florere rempublicam inprimis, cum pecuniæ diſpergantur, non coacerventur.* Nec minus pro certo habendum, quod fœnus interdictum in cauſa erit, ne nummi in paucorum manibus coacervati deliteſcant, ſed in mercaturam aut agriculturam impenſi diſpergantur. Deinde, lege illa proviſum eſt, ut Iſraelitæ nec ad ſummam opulentiam aſſurgerent, nec infimam inopiam laberentur. Norat enim ſummus legiſlator populum illum fortunæ nec altioris nec humilioris

a *Jeſ.* 58. 6. b Lib. de *Charit.* p. 704, 705. c In *Biblioth. Memnon.* c. 4. col. 707. d De *Republ.* lib. 5. c. 2. p. 524. e *Ibid.* p. 528. f *Sermon. fidel.* cap. 39. col. 1206.

milioris extrema pati potuiſſe; eoſque ad mores quos opes aut inopia ferre ſolet, certo ruituros, & in hac vel illa fortuna conſtitutos, regimini ſuo feliciſſimo ruinam allaturos. Deus itaque, lege hac, res Hebræorum ita temporaſſe videtur, ut conditionem inter hæc extrema mediam obtinerent, & gens eſſet ad votum *Aguri* felix; nec divitias habens, nec paupertatem. Prout enim alia lege curatum eſt, ne quis dives agris evaderet; ſic & hac, ne dives eſſet *poſitis in fœnore nummis.* SECT. IV.

QUARTO: lex uſuram prohibens, cum regiminis illius forma cui ſuberant Iſraelitæ, maxime conveniebat: prout enim illius politiæ *materia*, ſubditi ſcilicet Iſraelitæ, *ſanctus populus* & *regnum ſacerdotum* audiebat; ſic & illius *forma* plane ſingularis erat, & a quavis alia peculiari ratione diſcernebatur. Erat enim *Theocratia:* Deus ipſe præfecturam tenuit, ad illius arbitrium rerum ſumma rediit, ipſe leges tulit, & omnia regni ardua reſponſo extra ordinem dato determinavit. Non erat autem e dignitate populi tam ſancti, & regimini tam ſacro ſubditi, ut illi opibus coacervandis inhiarent, & eandem πλεονεξίαν & lucri guſtum, quem gentes profanæ, proderent & exercerent. Par erat, ut conditionis inferioris homines (afflicti, peregrini, conſanguinei, ad inopiam præcipue redacti) charitatem magis obviam & liberalem inter Iſraelitas, quam inter alias gentes nihil divini præ ſe ferentes, experirentur. Conſentaneum etiam erat, ut cœleſtis ille rerum Judaicarum moderator populum ſibi ſubditum ab immodico lucri mundani ſtudio cohiberet, & eorum cupiditates corporeas intra limites arctos & honeſtos coerceret. Præterea: cum Deus ipſe rem Judaicam adminiſtraret, & eorum politiam lege a ſeipſo data temperaret; nil mirum ſi leges aliquas in codice ſuo plane ſingulares, & a gentium aliarum uſu recedentes inveniamus. Ipſa Dei ſanctitas & ſapientia ſingularis leges aliquas formæ peculiaris, & hominem minime ſonantes, expectare docent. Et proinde, leges illæ in Dei tantum pandectis inveniendæ ſunt, nempe, de veſtibus pignori datis, quibus de pecunia concredita cavebant debitores, ante Solis occaſum reſtituendis; de debitis, Iſraelitæ cuivis, anno ſeptimo remittendis; de reverſione prædiorum venditorum ad dominos priores, anno Jubilæo; de vineis & agris, anno ſabbatico, ſine cultura relinquendis; de ſervis, pecunia licet emptis, ſine pretio dimittendis, iiſque dono aliquo liberali feriendis; quibus accenſeri poteſt, lex ea quæ nos in præſens exercet, de pecuniis abſque fœnore pauperi commodandis. Hæ leges originem divinam ſatis ipſæ produnt, & illi regimini ſacro conſentaneæ ſunt, quo primum ſanctionem & originem acceperunt. Politiæ humanitus inſtitutæ & adminiſtratæ, leges alias, alios mores, exigunt. Quarto.

SECT. IV.

RATIONES *legis hujus a parte terræ quam incolebant Iſraelitæ.*

QUARTO: aliæ legis hujuſce rationes erant a parte regionis aut terræ quam incolebant Iſraelitæ. Nam, Rationes legis uſurariæ a parte terræ Iſraeliticæ.

PRIMO: regio illa procul a mari diſſita fuit, adeoque paſturæ vel agriculturæ tantum idonea & accommodata. Atque inde factum, ut Hebræi, terræ ſuæ genio obſecuti, ad rem ruſticam vitamque paſtoralem animos appellerent, & ne centeſimus quiſque vitam mercatoriam ageret. Hic [b] *Joſephum* veritatis hujuſce teſtem advoco: Ἡμεῖς τοίνυν, ὅτε χώραν οἰκοῦμεν θαλάττιον, ὅτ' ἐμπορείαις χαίρομεν, οὐδὲ ταῖς παρ' ἄλλοις διὰ τέχνων ἐπιμιξίαις· ἀλλ' εἰσὶν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης [1] ἀπωκισμέναι χώραν ὑπ' ἀγαθὴν νεμόμενοι ταύτην ἐκπονοῦμεν. *Nos autem neque terram maritimam incolimus, neque commerciis & ob ea externorum conſuetudine delectamur; ſunt autem urbes noſtræ a mari remotæ: uberem itaque terram ſortiti, eam diligenter excolimus.* [c] Strabo etiam Judæam procul a mari ſitam aſſerit, eam μεσόγαιαν *mediterraneam* nuncupans. Cum itaque terra eo ſitu gauderet, & is eſſet rerum Judaicarum locus; lex non ſine ratione fœnus inter Iſraelitas, regionis illius incolas, agitari vetuit. Nam in terra, nec mercatura nec exterorum uſu delectata, neceſſe fuit ut pecunia rarior eſſet, populus lucrum e re præcipue pecuaria quæreret, & ovibus, bobus, & agri cultura, ſeipſos exerceret. Nec mi-

a *Deut.* 15. 12, 13, 14. b Lib. 1. contra *Apion.* p. 1335. 25 c *Geogr.* lib. 16. p. 1095.

1 Antea ἀνωκισμέναι. Apud *Budæum* autem ἀπωκ. & *MS. Cantabrigienſem*, olim e Bibliotheca reverendi admodum *Johannis Epiſcopi Elienſis.* Divitem hunc rei literariæ theſaurum, *Academia Cantabrigienſis*, auguſtiſſimi Regis noſtri GEORGII munificentiæ acceptum refert; erga *literas* & *Academiam* eximii ejus ſtudii perpetuum monumentum.

SECT. IV. nus neceſſe fuit, ut ea rerum ſuarum conditio fœnus omne Judæis oneroſum redderet, brevi facultates eorum exhauriret, & agricolis otia longa faceret. Deinde, cum agricolæ & paſtoris labor improbus in orbem redeat, & inde non hominum vulgus tantum, ſed [a] rex ipſe, ſuſtentetur; benefactores hoſce communes uſura premere, damnoſum & odioſum non immerito videretur. Exteros aliquos eadem ſententia fuiſſe [b] *Grotius* obſervavit: *nam & aliorum populorum legibus* (inquit) *odioſiſſimum eſt fœnus quod in agricolas exercetur.*

Secunda. SECUNDO: terra quam incolebant Iſraelitæ, gratis data fuit; eorum nec pecunia, nec ſanguine, nec labore, comparata; ſed Deo tantum auſpice parta, & illius benignitati debita. Hanc veritatem Deus eorum animis frequenter ingerit, præcipue *Joſh.* 24. 12, 13. *Ego miſi crabronem ante vos, & expulit eos a facie veſtra, duos nempe reges Amoræorum*; ſed *non gladio tuo, nec arcu tuo: dedique vobis terram in qua non laboraſtis* vos, *& urbes quas non ædificaſtis vos: vineas & oliveta quæ non plantaſtis vos, comedetis.* Ea quæ habebant omnia Dei benignitati accepta referre debuerunt. Erat itaque, non legi tantum, ſed & rationi, conſentaneum, ut illi qui argentum, cibum, vinum, oleum, omnia, gratis acceperant; aliquid in Deum, ejuſque ſervos, egenos inprimis, gratis erogarent. Nihil erat cur uſuram pecuniæ creditæ ſeverius exigerent illi, qui ſummam capitalem miſericordiæ Domini ſupremi integre debuerunt. Hoc in animos Hebræorum Deus ipſe revocat, cum legem fœnus omne prohibentem dederat; dicens, [c] *argentum tuum non dabis ei* (fratri tuo) *ad uſuram, nec dabis ei cibum tuum ad incrementum*: nam *ego Dominus Deus veſter, qui eduxi vos e terra Ægypti, ut darem vobis terram Canaan.* Quaſi dixerat, "cum ego Dominus Deus veſter, & ex infima & ſervili paupertate "vos in conditionem amplam & honeſtam aſſeruerim; cum etiam terram uberem, & "fructus inde provenientes, ex mera gratia vobis ipſe dederim; grave vobis aut ini- "quum videri nequit, me præcepiſſe, tantum ut hujuſce copiæ portiunculam quan- "doque fratri negotianti gratuito commodetis. Vos [d] δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε, ſal- "tem ſervis meis ad inopiam redactis; ut hoc ſigno vos me Dominum & redempto- "rem veſtrum agnoſcere, teſtatum faciatis. Argumento conſimili Deus [e] alibi utitur, ut populum Iſraeliticum ad ſingularia quædam officia charitatis, in fratres eorum pauperes, arcte devinciret.

Tertia. TERTIO: terra *Iſraelis* haud magna vel ampla fuit, ſi præſertim comparatio inter terram & incolarum numerum inſtituatur. Magna cenſeri nequit, quæ ne tertiam *Angliæ* partem magnitudine ſuperaſſe dicitur. Cum autem terra illa parvula, [ἔθνος πολυανθρωπότατον] τῶν ἁπανταχῇ πάντων (uti loquitur [f] *Philo*) gentem populoſiſſimam, *quotquot ubique ſunt, omnium, aleret*; neceſſe fuit ut agricolis & paſtoribus abundaret, qui terram illam parvulam ea arte & induſtria colerent, ut multitudini tam ingenti ſuſtentandæ par eſſe poſſet. Nulli vero probabile videri poteſt, tot homines agriculturæ & vitæ paſtorali ſeipſos addicere voluiſſe, niſi lex publica nummos aut cibos fœnore collocare vetuiſſet. Proculdubio pauperes laborem tam gravem & ſæpe fallacem, qualis eſt agricultura, nunquam ſubire voluiſſent, niſi nummis omni fœnore liberatis circa prædia ſua negotiari licuiſſet: neque divites operam & pecuniam eorum vinetis & agris colendis impendere voluiſſent, ſi quæſtum uſura facere, & vitam alieno tantum labore ſuſtentare, potuiſſent. Dubitari nequit, homines agriculturam, & artes alias non ſine labore proſequendas, omiſſuros aut remiſſe curaturos, ſi lucro per uſuram faciendo ad otium & ignaviam allicerentur. Cum autem Deus Iſraelitas in terra tam exigua collocaſſet, eoſque Paradiſo illi colendæ deſtinaſſet; noluit eos deſidioſæ illi nundinationi ſeipſos addicere, quæ ab agrorum cultura eos avertiſſet, majus & expeditius compendium uſura comparandum captaturos. Atque hæc omnia cauſam ſuggerant, cur [g] *David*, [h] *Hezekiah*, aliique reges Hebræorum, faſtigio ſuo regio non indignum duxerint, ovium boumque greges numeroſos alere. Nempe lex Dei quæſtum facere nummis fœnore poſitis omnino vetuiſſet: & probe norant ſe, greges illos alendo, magnum populo tam numeroſo commodum allaturos; in terra præſertim quæ intra limites arctos adeo coercebatur.

Quarta. QUARTO: tam feliciter actum eſt cum Iſraelitis, terram promiſſam incolentibus, ut eorum pars maxima magnam pecuniæ vim, ad mercaturam exercendam aut terras coemendas, minime deſiderarent. Non *ad mercaturam exercendam*: erat enim *Canaan*,

a *Eccleſ.* 5. 9. b Not. in *Luc.* 6. 35. c *Levit.* 25. 37, 38. d *Mat.* 10. 8. e *Levit.* 25. 53, 54, 55. *Deuter.* 15. 14, 15. *Deuter.* 24. 21, 22. f Lib. de *Charit.* pag. 699. C g 1 *Chron.* 27. 29, 30, 31. h 2 *Chron.* 32. 29.

Terra

Terra ſuis contenta bonis, non indiga mercis. Eam enim ſic Dei quaſi penicillo deſcriptam legimus: [a] *Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram rivorum, aquarum & fontium; — Terram tritici hordei, ac vinearum,* in qua *ficus & malogranata & oliveta* naſcuntur; *terram olei & mellis. Ubi abſque* ulla *penuria comedes panem, &,* rerum *omnium* abundantia perfrueris: *cujus lapides ferrum* ſunt, *& e montibus ejus* æris metalla fodiuntur. Characteris hujuſce veritas inde magis elucet, quod, ſi quando rex ipſe mercatorem ageret, naves ejus nihil ad uſum vitæ neceſſarium, ſed [b] *aurum & argentum, dentes elephantinos, ſimias & pavos* (mera vanitatis inſtrumenta) domum reportarent. Laboris itaque ſupervacanei foret ingentem pecuniæ ſummam fœnore corradere, ut inde quæſtum mercatorium facerent Iſraelitæ. Nec iis minus inutilis erat *ad terras coemendas:* terra ſcilicet inter Tribus & familias eorum æqualiter & integre dividebatur; nec cuiquam fundos proprios & [c] paternos vendere, vel vicinos emere (ſupra annum Jubilæum) lege concedebatur. Patet itaque gentis illius partem potiorem nummis fœnore collectis indigere minime potuiſſe, nec inde boni quicquam ad eos rediturum, niſi ut nummos in arca contemplari poſſent. Quod ſpectat ad inferioris loci & fortunæ viros; illi pars minima fuere gentis Iſraeliticæ, & corum ſuſtentationi liberali legibus charitatem ſpirantibus abunde proſpectum eſt; adeo ut nil opus eſſet iis, ad rem familiarem augendam, verſuram facere.

SECT. V.

SECT. V.

Rationes legis uſurariæ a parte religionis quam Iſraelitæ profitebantur.

QUINTO: rationes a parte religionis quam Iſraelitæ præ ſe ferebant, excogitari poſſunt, cur Deus quicquam ſub uſuris Iſraelitæ commodare, vetuiſſe cenſeatur. Nam,

Rationes legis uſurariæ a parte religionis Iſraeliticæ.

PRIMO: lex hæc ad religionis Judaicæ puritatem & ſimplicitatem conſervandam non parum conferebat. Nam hac ratione cautum eſt, ne Judæi nummos, uſum non adeo magnum in Judæa præſtantes, abſque modo & menſura coacervarent. Norat ſummus legiſlator, uſuram cum contribuli permiſſam brevi divitias allaturam, eaſque Dei contemptum, luxum, ſuperbiam, pauperum odium, cum exteris commercium, morum externorum ſtudium, aliaque mala non levia, certo parituras. [d] *Lycurgus,* hæc & alia ſimilia revolvens animo, uſum auri & argenti a repub. ſua prorſus abdicavit, unde mercatoribus exteris præcluſit aditum, qui plerunque res ad luxum facientes, & mores a regimine conſtituto diſſentientes, advehunt. Prima.

SECUNDO: Deus Iſraelitas inter ſe fœnus agitare vetuit, non tantum ut religionem puram & illibatam conſervaret, ſed ut ei dignitatem & honorem apud exteros conciliaret. Cum enim ἔλεος *miſericordia* (notante [e] *Philone*) ἀναγκαιότατον ſit, καὶ συγγενέςαλον λογικῇ ψυχῇ πάθος, *affectus maxime neceſſarius & cognatus animæ rationali;* neceſſe eſt ut ea religio quæ miſericordiam & humanitatem maxime ſpirare, & alias omnes charitate ſuperare, videtur, hominum affectus & ſtudia ſibi maxime devinciret. Hanc laudem olim religio Judaica ſibi merito vindicavit, quæ tot egregiis humanitatis & charitatis inſtitutis abundavit, ut (iis recenſitis) exclamet [f] *Philo, eant nunc ſycophantæ, & inhumanitatem objiciant genti noſtræ,* τὺς δὲ νόμυς, ὡς ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα παραγγέλλοντας αἰτιάσθωσαν, *leges etiam noſtras, ut morem quendam inſociabilem enunciantes, probris afficiunt; cum ab his vel pecudes clementer tractentur, homines autem a tenera ætate præceptis aſſueſcant manſuetudinem docentibus plane ſingularem.* Inter leges autem religionis Judaicæ quæ clementiam erga pauperem præſtare docent, & proinde gratiam & dignitatem ei conciliant apud omnes humaniores; lex ea prælucet, quæ pauperem Iſraelitam uſuris onerare prohibet. Nam lex ea charitatem, vel prima fronte conſpicuam, præ ſe fert, ei gratuitam negotiandi licentiam afferens, eique [g] *manuum ſuarum laborem comedendi* facultatem tribuens. Secunda.

TERTIO: lex ea non parum religioni Judaicæ miniſtrabat, quatenus illius obſervatio ſignum haud obſcurum eſſet, Iſraelitas Jehovam pro Deo habere, eique ſoli cultum exhibere. Hoc e legis ipſius verbis non difficulter intelligendum eſt: [h] *nihil fœnoris accipies ab eo,* fratre tuo, *ſed time Deum, ut frater tuus vivat tecum. Non dabis ei* Tertia.

a *Deuter.* 8. 7, 8, 9. b 1 *Reg.* 10. 22. c 1 *Reg.* 21. 3, 4. d *V. Plutarc.* in *Lycurg.* p. 44, 56, 58.
e Lib de *Charit.* pag. 711. D f *Ub. ſupr.* A g *Pſal.* 128. 2. h *Levit.* 25. 36, 37, 38.

SECT. VI. *pecuniam tuam ad uſuram.* —— *Ego* ſum *Dominus Deus veſter, qui eduxi vos ex Ægypto, —ut eſſem vobis Deus.* Quaſi dictum fuiſſet, "ipſe vos ab Ægypti lateribus & idolis "brachio potente liberavi, & in terram patribus veſtris promiſſam eduxi vos, terram u- "berem, & Ægyptum ipſam cœli benignitate & rerum abundantia longe ſuperantem; "ut Diis alienis abdicatis mihi uni cultum & reverentiam tribueretis. Vos itaque lege "devinctos intelligatis, pecuniam cibumque veſtrum fratribus veſtris gratuito commo- "dare, ſortis pretium ab iis neutiquam exigentes; ut vos me Dominum veſtrum mu- "nificum agnoſcere, ut Deum veſtrum revereri, & legibus meis obſequium deferre, "luculenter indicetis. Nec ſane ſignum luculentius edi potuit, quo Iſraelitæ ſe hæc omnia præſtare, teſtatum facerent. Nam Iſraelitæ miſericordiam illam eximiam, eamque in ſolos Iſraelitas, exercentes, ſe Dei filios & ſervos, eoque nomine quo tales, hono- re & charitate ſingulari proſequi clare profitebantur; ſeque Jehovam ſolum qui miſe- ricordiæ tam egregiæ ſpecimen ediderat, imitari, eique cultum omnem & obſequium deferre, qui legem illam, clementem quidem ſed oneroſam, iis impoſuerat. Ex adver- ſo, qui legi huic obedientiam præſtare recuſavit, redemptionem ex Ægypto Dei manu peractam in dubium vocare, mandatum inſuper primum, præcipuum fidei cultuſque Ju- daici fundamentum, nullius æſtimare cenſebatur. Atque inde factum, quod fœnerato- res inter idololatras, alioſque nigrioris notæ peccatores, a [a] propheta numerentur.

Quarta. QUARTO: lex ea quæ Judæo fœnerare prohibet, virtutes & officia quædam religioni Judaicæ propria, materiam & occaſionem exercendi præbuit. Nam (1°.) Judæi, pecuniam ſine fœnore mutuam dantes, timoris erga Deum, legis illius auctorem, exemplum haud obſcurum ediderunt. Hoc ex ipſius præcepti verbis intelligendum: *nihil fœnoris accipies ab eo,* fratre tuo, *ſed time Deum.* Nullo nempe teſtimonio magis aperto conſtare potuit, Iſraelitas Deum ex animo [b] revereri, quam lucro omni fœnebri nuncium remittendo, ne legem ab eo ſancitam violarent. (2°.) Obſervatio legis illius oneroſæ ſignum non minus apertum erat charitatis illius fraternæ qua quis Iſraelitas omnes amplectebatur. Hoc etiam e legis ejuſdem verbis haud obſcure colligendum eſt: *nihil fœnoris accipies—ut frater tuus vivat apud te.* Quaſi dixerat: "ne fratris, attenu- "ati præcipue, facultates uſura mordaci minuas, ut ille non vivat modo, ſed apud te "vivat ille, qui tibi ſanguine fraterno conjunctus eſt, & forſan aliter, fortunis ex- "hauſtus, periturus eſt, aut in terras a Dei cultu alienas abiturus, ut conditiones vi- "vendi meliores experiatur. Adeo ut, ſi fratri tuo vicino pecunia gratuito commo- "data negotiari licuerit, multum inde commodi ad illius corpus & animam reditu- "rum eſt, & tu charitatis eximiæ ſpecimen in utriuſque vitam editurus es. (3°.) Lex ea ſpem omnem in Deo reponendi, & illius fidei ſe ſuaque omnia committendi cauſam præbuit Iſraelitis. Sic enim Deus legem ſancivit, qua fœnus accipere prohibetur: [c] *fratri tuo abſque uſura commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni* opere tuo, *in terra quam ingredieris poſſidendam.* Q. d. "Tibi forte durum videatur pecunias "fratri tuo commodare, ut ille negotietur, quæſtum faciat, & rem ſuam ampliorem "reddat; cum tibi ipſi, pecuniæ commodatæ poſſeſſori, vetitum ſit, quicquam ſupra "ſortem ipſam, pretii ſeu mercedis nomine, petere vel expectare. Deus enim, qui "legem tulit, obſequium tuum benedictione tam ampla remunerabit, ut certo perci- "pias eum uſuram pecuniæ fratri gratis accommodatæ cum fœnore reddidiſſe. Huic "itaque legi libens obſequaris, benedictionis divinæ ſecurus, & fiduciam tuam in legi- "ſlatoris fide & benignitate collocans.

SECT. VI.

Rationes a parte legum aliarum ad Hebræorum politiam pertinentium.

Rationes legis uſurariæ a parte legum aliarum Hebræorum politiam ſpectantium.

SEXTO: cauſæ quædam erant a parte legum aliarum ad remp. ſpectantium, cur præceptum eſt ut Iſraelitæ omnes ab uſuris immunitate fruerentur. Ea nempe gentis Iſraeliticæ conditio & ingenium erant, ut leges eas ſibi dari poſtularent, quæ perimpleri vel effectum debitum ſortiri vix poterant, niſi Deus legem aliam iis affinem, mutuum nempe fœneratitium inhibentem tradidiſſet. Nam,

(1°.) LEGES politicæ Judæorum eo collimaſſe videntur, ut res agrariæ ſimul & numerariæ (qua licuit) æqualiter inter tribus & familias eorum dividerentur. Ut enim Iſraelitæ rem agrariam cum æqualitate quadam poſſiderent, *Moſes* hanc legem

a *Ezec.* 18. 12, 13. & cap. 22. 10, 11, 12. b *Pſal.* 15. 4, 5. c *Deut.* 23. 20.

ſtatuit,

ſtatuit, in terræ diviſione curatius obſervandam: [a] *poſſeſſiones terræ* eorum (Cananæorum) *ſortito ſecundum familias veſtras dividetis, & pluribus multiplicabitis eorum hæreditatem, & paucioribus minuetis.* Ex hac lege liquidum eſt, *Moſen* inſtituiſſe, ut tribus aut familiæ numero potiores, terræ portione majore, pauciores minore, fruerentur. Terræ vero diviſione ex eo præſcripto facta, clarum eſt, tribus, in regni naſcentis exordio, pene pares extitiſſe, nec unam alia multo ditiorem dici potuiſſe. Quamvis autem, in origine gentis, terræ poſſeſſiones æquales eſſent; res in eo velut æquilibrio manere non poterant, cum multi proculdubio, rerum domeſticarum incurioſi, adeoque lapſu temporis ad inopiam redacti, portiones eorum divendi, & ad alias familias tranſire, paterentur. Deus itaque, ut huic malo naſcenti remedium adhiberet; anno quoque quinquageſimo licentiam dedit Iſraelitis hæreditates avitas adeundi, quas olim, inopia propria vel ære alieno preſſi, vendidiſſent. Lege curatum eſt etiam, ut nemo, familia ſancta propagatus, uſuram ſolveret, ſi forte pecuniam mutuo ſumere cogeretur; ne debitor ad inopiam cito perveniret, & creditoris opes in immenſum excreſcerent, & eo citius aliorum fundos, pretio redemptos, ſibi ipſi compararet. SECT. VI.

LEGES Hebræorum non minus curaſſe videntur, ut res nummariæ portionibus (qua fas erat) æqualibus inter familias Iſraeliticas dividerentur. Lege nempe ſancitum eſt, ut, anno ſeptimo, pecuniæ debitæ, licet minime ſolutæ, creditorum tabulis expungerentur; ut etiam uſu pecuniæ Judæo commodatæ nil fœnoris aut mercedis nomine ſolveretur.

REBUS Hebræorum ita comparatis, fieri vix potuit ut Iſraelita quiſpiam agris aut nummis ditior evaderet, quam cum regni firmitate vel morum integritate ſtare poſſet. Nam regnum illud hoſtibus & rerum novarum ſtudioſis abundare ſolet, in quo cives plurimi poſſeſſionibus avitis orbati, & ad quadram alienam redacti, vivunt. Ut res ad compendium redeat: norat ſummus legiſlator, Iſraelitas nec opulentiam nec inopiam ferre potuiſſe, eoſque ad mores quos hæc vel illa fortuna docere ſolet, certo ruituros, niſi conditionem inter fortunæ extremam iis aſſignaſſet. Hoc itaque exemplum reipublicæ bene conſtitutæ, *Lycurgus* ob oculos ejus in rep. ſua adminiſtranda poſuiſſe creditur. Cum enim ibi pauperes ubique jacerent, opes autem ad paucos redundarent, adeoque magnam inter ſuos rerum inæqualitatem obſervaret, ut, [b] *faſtum, invidiam, luxum, avaritiam,* ϰ̀ πλοῦτον ϰ̀ πενίαν, *opulentiam* & *paupertatem, antiquiores & aſperiores illos reip. morbos,* exterminaret; civibus auctor erat, ut poſſeſſiones in medium conferrent, de integro partirent, & omnes compari inter ſe & æquabili fortuna contenti viverent; primas virtuti deferentes, & nullam imparitatem inter ſe ducentes aliam, niſi quam turpitudinis macula vel virtutis decus definiret.

SECUNDO: lex alia, fœnori non minus adverſa, condebatur, qua populus Iſraeliticus, anno quoque ſeptimo, terram incultam relinquere, debita inſuper omnia gratuito remittere, tenebatur. Nam pluſquam ſimile eſt vero, populum illum σκληροκάρδιον legem illam ægre ſervare voluiſſe, niſi lex alia eos ab uſura inter ſeipſos facienda cohibuiſſet. Si enim pecuniam fœnore locare licuiſſet, lex ea, de debitis anno ſeptimo remittendis, adeoque de nummis mutuo datis & eorum fructu omni perdendis, multis quandoque gravis & ægre ferenda videretur. Ditiores, & Mammoni magis quam Deo devoti, annum iſtum Sabbaticum, ut rationi diſſonum, & rei ſuæ familiari damnoſum, rejicere voluiſſent; ſi anno illo, pro pecuniis ad negotiationem ruſticam neceſſariis, uſuram ſolverent, quo nihil a prædiis eorum incultis commodi reportarent. Si Judæis inter ſe fœnerari licuiſſet, multi proculdubio, ſpe lucri majoris inducti, prædia ſua (anno ſeptimo quovis infructuoſa) vendere, & nummos inde receptos in fœnore ponere, conſultius exiſtimarent, & ad artem uſurariam magis quam rem agrariam evigilarent, Secunda.

TERTIO: aliæ leges hunc ſcopum habuerunt ut ſcilicet omnes Iſraelitæ liberaliter & cum dignitate quadam origini ſuæ conſentanea tractarentur; ideoque hoc ante alia curaſſe videntur, ut nemo ex iis cum paupertate illa quæ homines *ridiculos facit*, conflictari cogeretur. Nam primo, lege ratum erat, ut annus quiſque ſeptimus, annus ἀφέσεως eſſet, quo ſinguli ære alieno depreſſi, debitorum onere gratuito levarentur. Deinde, lex, [c] in pauperum gratiam, annum Jubilæum ordinavit, quo licuit egenis rura paterna, ob æs alienum vendita, debito licet non perſoluto, recuperare. Annus etiam ſabbaticus inſtitutus eſt, ut quiete & refrigerio donaret pauperem; frugibus quas terra ſponte proferebat ad uſum pauperis & peregrini ſeparatis. Annus decima- Tertia.

a *Numer.* 33. 54. b *Plutarc.* in Vit. *Lycurg.* pag. 44. A

CAP. III. tionis pauperi & peregrino refrigerium attulit, quum anno illo Judæi decimas ſecundas in uſum pauperum ſeponere tenerentur. His accedant leges illæ, modo memoratæ, de ſervis Hebræis cum diſcrimine recipiendis, pignoribus reſtituendis, hæreditate redimenda, ſpicilegio, & aliæ; quæ Judæos ad fratres eorum pauperes humaniter & cum charitate quadam honorifica recipiendos devinxerunt. Cum itaque clarum ſit, tot leges miſericordiam & charitatem egregiam in pauperes exercendam pro ſcopo habuiſſe, rationi quadrat ut legem etiam fœnerare prohibentem eodem collimaſſe cenſeamus, ut ſcilicet Iſraelitæ perhumaniter & prout Dei filios & ſervos decebat, haberentur. Hoc & eo minus ægre creditur quod lex hæc, fœnoris exercitium prohibens in legum earum ſocietate [a] reperiatur, quæ charitatem & miſericordiam erga cenſus tenuioris Iſraelitas, pro fine & ſcopo habuerunt. Et ſane conveniens erat, ut leges illæ omnes vinculo quaſi fraterno connecterentur, quod multum cognati haberent, & ad earum obſervationem provehendam operam quaſi mutuam conferrent. Si quis enim fratri ſuo anni ſabbatici & Jubilæi beneficia libens concederet, veriſimile eſt eum hanc legem facile concoquere, & pauperi pecuniam fœnore liberatam commodare, voluiſſe: & ſi quis ſummæ capitalis uſuram, anno forte quarto vel quinto debitam, remiſiſſet; veriſimile eſt, eum, charitatis officiis aſſuetum, ſortem etiam ipſam anno ſeptimo non gravate remiſſurum.

Quarta. QUARTO: ni falli contingat, lex uſuraria, eique cognatæ modo recenſitæ, & earum omnium obſervatio, charitatis altioris in genus humanum olim exercendæ, προθεωρίαι quædam erant & προγυμνάσματα; & παιδαγωγίαν quandam ad ſtatus Evangelici perfectionem inſinuandam & inducendam continebant. Charitas Evangelica Judaicam multis paraſangis [b] anteceſſit: non enim in fratres tantum, ſed etiam a rep. Iſraelis alienos, imo nobis inimicos, exerceri debet: non debita tantum leviora, ſed offenſas etiam graviores, indies licet & ſæpe repetitas, remittendas indicat: Evangelium inſuper commodare docet, μηδὲν ἀπελπίζειν· at Iſraelita quivis fratri quidem pecuniam gratuitam commodavit, ſed ſpe fretus, Deum benedictione ſpeciali charitatem ejus compenſaturum. Non expectandum autem erat, ut Judæi, multo minus Gentiles, tam repente prodirent Chriſtiani, & charitatem tam altam & mere Chriſtianam exercerent; niſi in legibus quas dixi perimplendis diutius verſati fuiſſent, & charitatis officiis quæ religio Judaica docebat, tanquam præludiis quibuſdam, fuiſſent exercitati. Huc faciunt illa *Tertulliani:* [c] Lex *quorundam tunc fidem paulatim ad perfectum diſciplinæ Chriſtianæ nitorem, primis quibuſque præceptis balbutientis adhuc benignitatis informabat.*

CAP. III.

Rationes aſſignantur, cur lege permiſſum erat, alienigenas, eoſque ſolos, uſuris onerare.

Rationes quare permiſſum erat Judæis, alienigenas uſuris onerare. DOCENDUM eſt proximo, cur uſuræ Judæis inter ſeipſos interdictæ, cum ἀλλοφύλοις permiſſæ fuerint. Ea quidem ſententia ſunt multi, nec obſcuri viri, fœnus omne juri naturali contrarium eſſe, & quod de Gentili fœnerando apud *Moſen* habetur, permiſſionem *facti*, non *juris*, exiſtimandum. Deus, inquiunt, permiſit quidem ut fœnus ab alienigenis exigeretur, tantum quod norat Hebræos, olim, uti & hodie, fœnoris exercitio pertinacius addictos; adeoque conſentaneum fuiſſe, ut aliquid hac in parte populi pertinacis ingenio concederetur. Sentiunt itaque fœnus cum extraneis agitatum, eidem origini cui divortium, populi nempe σκληροκαρδίᾳ, tribuendum eſſe. Cum auctoribus hiſce ſentire nequeo, non tantum quod fruſtra dicatur quod nuſquam legitur; ſed quod *frater* & *alienigena* ſe mutuo, quaſi frontibus adverſis, [d] hic intueantur: adeo ut inde conſtet, Deum, cum hanc legem traderet, non ad Hebræorum pertinaciam aut avaritiam, ſed dignitatem, aliaſque circumſtantias ei genti proprias, reſpectum habuiſſe.

ALIÆ itaque rationes exquirendæ ſunt, cur Iſraelitæ fœnoris onus extraneis, non autem indigenis, permittebatur: ſunt autem hujuſmodi:

Prima. PRIMO: Gentiles & alienigenæ, commercia cum Iſraelitis exercentes, uſuram ab iis expectabant, & eos, arte quavis iniquiore, facultatibus ſuis emungebant: erat itaque rationi conſentaneum, ut ab iis fœnus exigerent Iſraelitæ, ne charitas eorum ſibi

a Vid. *Levit.* 25. 6, 10, 35, 36, 39. b *Luc.* 6. 35. c Libr. 4. adverſ. *Marcion.* p. 430. A d *Deut.* 23. 19.

fraudi

fraudi foret, ut lex iniquam negotiandi conditionem iis imponere videretur. Ra- CAP.
tionem hanc verbis [a] *Bodini* paulo clarius exprimo: *noluit legiſlator* uſum fœnoris *inter* III.
peregrinos Iſraelitis prohibere, *ne civium opes peregrinorum fraudibus, quibus imperari non poteſt, exhauriantur.*

SECUNDO: Deo viſum eſt, Iſraelitas tanquam populum peculiarem tractare, & Secunda.
privilegia multa, Gentili negata, iis indulgere: nulli itaque mirum videri poteſt, Deum curaſſe, ut Iſraelita uſuræ neſcius in patria viveret, liceret autem a Gentili pecuniæ mutuatæ mercedem petere. Privilegiorum vero, quæ genti Judaicæ propria fuere, mentio frequens occurrit in Scriptura ſacra: Judæi nempe debita fratribus eorum obæratis anno quoque ſeptimo remittere tenebantur: permiſſum eſt autem [b] alienigenam ad pecuniæ mutuo datæ ſolutionem devincire. [c] Annus Jubilæus ſervo cuique pauperi, e Judæorum genere, libertatem attulit; quivis autem ſervus, e gentium grege ſumptus, ſervitutem perpetuam (niſi ſoluto redemptionis pretio) ſervire debuit. Hæc, & alia, ſingularis humanitatis & amoris exempla, lex in Iſraelitas omnes, eoſque ſolos edi poſtulavit, ut Iſraelitæ legi & patriæ ſuæ affectibus eo tenacioribus adhærerent, & gens ſancta a profana lato diſcrimine diſcerneretur.

TERTIO: diſcriminis hujuſce cauſa non levis erat peculiaris illa vitæ ratio, qua Tertia.
Judæi a gentibus e vicinia dividebantur. Agriculturæ nempe ſtudebant Iſraelitæ, vel vitam agebant paſtoralem: agricolas autem vel paſtores fœnore ferire, reip. damnoſum, adeoque gentibus aliis odioſum, plerunque videbatur. Gentes autem vicinæ (*Canaanitæ, Sidonii, Tyrii, Ægyptii, maris rubri accolæ*, alii) [d] mercatores erant, & inde quæſtum non exiguum faciebant. Ideoque par erat, ut inter eos fœnori licentia concederetur; cum præſertim ſponte venirent in Judæam, & illuc vix quicquam ad uſum vitæ neceſſarium apportarent.

QUARTO: Deus uſuram apud extraneos, non autem Iſraelitas, exerceri permiſit; Quarta.
ut oſtenderet hanc legem ad ſolam [e] terram promiſſam, & populi ſui πολιτείαν, pertinere; ſeque nihil in commerciorum ratione, vel gentium aliarum legibus, immutare ſtatuiſſe. Ut rationis hujuſce momenta bene percipiantur, id lectorem ὦν παρόδῳ moneri velim; nempe gentes antiquiores, argentum, frumentum, vinum, oleum, & alia neceſſaria, fœnori dari conſueviſſe. Sic ævi priſci mores habuiſſe, e *Moſis* [f] legibus innoteſcat, quibus hujuſmodi fœnoris uſus interdictus eſt. Eas autem gentes inprimis quæ mercaturam exercebant, uſuras omnigenas in moribus habuiſſe, multis veterum teſtimoniis evinci poſſet. Iis autem in præſenti non opus eſſe cenſeo, cum [g] *mercaturam & fœnerationem eadem initia habuiſſe conſtat, quia ſine iſta vix illa conſiſtit.* Cum itaque multorum dierum & populorum uſus fœnerationem non minus quam mercaturam confirmaſſet; Deus, legem daturus, nihil iis adverſum tradidit; ſed utroſque negotiandi modos, juxta morem ab antiquo receptum, exerceri permiſit, niſi quod uſuram reſtrinxerit ad extraneos, ea inter Iſraelitas tantum interdicta.

QUINTO: Deus indigenas & alienigenas, hac in re, diverſimode tractari voluit, for- Quinta.
ſan ut Iſraelitas inter ſeipſos arctiore charitatis nexu devinciret; alienigenas autem ab Hebræorum conſortio, commercio, & regione, longius amoveret. Cum enim ex hominibus illis quibuſcum nobis uſus aliquis intercedit, alii fraternam quandam apud nos humanitatem & miſericordiam experiantur, & manu quaſi molli tractari ſoleant; alii vero modo tam diſſimili tractentur, quaſi ex eodem communi luto & ſanguine non conſtarent; ita finxit Natura mortalium genus, ut illi quidem nos animitus ament, & in ipſo quaſi ſinu ferant, hi vero non minus odio nos habent, & ſocietatem noſtram averſentur. Ratio vero ſuadebat, ut Iſraelitæ ſanctiore quodam fœdere & intimiore amicitia ſibi mutuo jungerentur; non tantum quod eadem ſacra colerent, & ſanguinem eundem participarent, ſed quod Iſraelitæ (cum gentibus collati) manus hominum non magna eſſet, & gentes omnes in eorum perniciem, junctis animis viribuſque, conſpirarent. Nec minus rationi conſentaneum erat, ut Deus hac arte peregrinos ab Hebræorum cœlo & uſu familiari removeret; cum pronum eſſet Iſraelitis a gentium conſuetudine contagium haurire, & ab hominum peregrinorum ſocietate & amore, ad mores etiam rituſque peregrinos tranſire.

SEXTO: lex hæc, qua Iſraelitæ a fœnore ſolvendo liberantur, cum tota lege con- Sexta.
ſenſum colit, quæ multa alia ſingularis humanitatis exempla in Iſraelitas omnes, eoſ-

a De *Republ.* lib. 5. c. 2. pag. 528. B b *Deuter.* 15. 2, 3. c *Levit.* 25, 40, 46. d *Hoſ.* 12. 7.
e *Deut.* 23. 20. f *Deuter.* 23. 19, 20. *Levit.* 25. 36. g V. *Salmaſ.* libr. de *fœnor. Trapezit.* pag. 210.

CAP. IV. que ſolos, edi poſtulavit. Id [a] *Grotio* obſervatum eſt, & hiſce verbis occaſionem dedit: *Deus Hebræis inter ſe non ea tantum præcepta* voluit, *quæ ſunt hominibus omnibus inter ſe communia, & quæ ſtricta juris ratione debentur, ſed multa etiam propioris cujuſdam neceſſitudinis ac charitatis officia; ut in lege de ſervis, pignoribus, de ſpicilegio, aliiſque multis, videre eſt.* Atque inde factum, ut Judæi quævis officia lege præcepta fidei ſuæ conſortibus prompto præſtarent, ethnicis autem officia illa quæ communis humanitatis ratio poſtulavit, negare non dubitarent. Hunc zelum charitate vacuum ſic exponit [b] *Satyriſta*, de Judæis agens,

Judaicum ediſcunt, & ſervant, ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moſes:
Non monſtrare vias, eadem niſi ſacra colenti;
Quæſitum ad fontem ſolos deducere verpos.

Neque hic ſibi terminum poſuit cæcus Hebræorum zelus, qui odio non minore peregrinos, quam domeſticos ſuos amore, proſequebantur. [c] *Tacitus* itaque Judæos hoc inurit charactere, *apud ipſos, fides obſtinata, miſericordia in promptu; adverſus omnes alios hoſtile odium.* Interea vero Judæi turpiter aberrarunt a ſcopo legum earum quæ charitatem & humanitatem plane ſingnlarem in contribules ſuos exercendam poſtularunt. Nam leges illæ non eo conſilio datæ ſunt, ut *adverſus omnes alios odium hoſtile* profiterentur; ſed ut Iſraelitæ, *Dei peculium, gens ſancta & Deo uni ſeparata*, modo peculiari & dignitati ſuæ conveniente tractarentur. Par erat, ut gens Deo dilecta & ſegregata prærogativis quibuſdam gauderet; nec pari ſorte cum aliis mundi gentibus, a rep. Iſraelis alienis, uterentur. Quivis autem obedientiam præſtans legibus iis quæ populo ſancto charitatem & honorem eximium exhibere poſtularunt, eo ipſo ſe Dei veri ſacris addictum profitebatur, & nullum de illius ſinceritate dubitandi locum relinquere cenſebatur.

Septima. SEPTIMO: hanc etiam rationem nonnulli reddunt, cur advenam, non autem inquilinum, licuit uſuris onerare; nempe, inquiunt, [d] advena vel peregrinus *opes extraneas* habuit, *id eſt, non pertinentes ad terram promiſſam, quam non licebat* uſura *premere.* Deinde peregrinus ἔμπορος *erat, propter commercia in Judæam veniens, non autem pauper. Alia erat ratio Judæi, maxime pauperis & egeni.* Sed has rationes propono tantum, fata ſua pro captu lectoris habituras.

CAP. IV.

DUBIIS *aliquot de re uſuraria ſatisfactum eſt.*

Dubia quædam de re uſuraria. RATIONES, maxima veri ſpecie commendatas, jam videar aſſignaſſe, cur lege curatum eſt, ut Iſraelitæ, non autem extranei, pecuniam nullo fœnore gravem mutuari poſſent. In hoc autem argumento moram longiorem feci, ut huic legi lucem clariorem afferrem, & ſcrupulos eos eximerem, qui, tanquam ſpectra tenebris apparentia, nonnullorum domos interiores turbare ſolent. Eo me jam ducit ordinis mihi præſcripti ſeries, ut dubiis aliquot ſatisfaciam, quibus auctorum nonnullorum auctoritas, & argumenti totius obſcuritas, occaſionem adminiſtrarunt.

Primum. E DUBIIS illis hoc primum eſto: an lex ea qua uſuris interdictum eſt, legibus Hebræorum politicis, moralibus, an ritualibus, annumeranda ſit? Huic dubio inde facta eſt anſa, quod lex ea nonnunquam in politicarum, quandoque moralium, nonnunquam ritualium legum ſocietate vel numero reperiatur. Eam legibus ad ſpecialem terræ ſanctæ politiam accenſeri, cuivis conſtabit *Levitici* caput vigeſimum quintum perlegenti: lex etiam de fœnore vitando inter jura moralia a [e] *Moſe*, [f] *Pſalmiſta*, & [g] *Ezechiele* numeratur: eam etiam inter [h] rituales locum obtinere pateat, quod una cum lege de ſabbato colendo, & fœminæ menſtruatæ ſocietate vitanda, memoretur. Dum hæc omnia mecum perpendo, mihi facile perſuadeo, legem uſurariam, & politicam, & moralem, & ritualem, ætate ſaltem prophetica, cenſeri potuiſſe. *Politicam*, quatenus a Deo, ſummo regni præſide, & eo ſeculo rebus Judaicis firmandis accommodatam:

a *Annot.* ad *S. Luc.* 6. 35. b *Juvenal. Satyr.* 14. v. 101. c *Hiſ.* lib. 5. d Vid. *Rivet. Explicat. Decalog.* pag. 1429. e *Levit.* 25. 36. f *Pſal.* 15. 2, 3, 4, 5. g *Ezec.* 18. 7, 8. h *Exec.* 22. 8, 10, 12. & Cap. 18. 6, 8.

moralem,

moralem, quatenus legis illius obſervatio, timoris erga Deum & charitatis erga fratrem exemplum non obſcurum præbuit: & *ritualem*, quatenus illius obſervatio profani cultus obſtaculum eſſet, & religionis Judaicæ teſtimonium. Hæc omnia lucis & fidei non parum hauriant ab iis quæ ſuperius adducta ſunt, cum id operam darem, ut illius præcepti rationes paulo luculentius innoteſcerent. Si quis hæc omnia perpendat bene, facile percipiat eos a vero multum aberrare, qui legem de fœnore vitando ſua natura moralem exiſtimant, & humanum genus obligare. CAP. IV.

DUBIUM ſecundum hoc eſt, an Chriſtiani lege Moſaica de fœnore non exercendo hodieque teneantur. [a] Superius adducta clare probant, Deum leges fœnora prohibentes, ob rationes e peculiari gentis Judaicæ conditione & ingenio profluentes, inſtituiſſe; adeoque leges eas vim nullam in Chriſtianos, ſub alio cœlo natos, & aliis vivendi conditionibus aſſuetos, obtinere poſſe. Utcunque viri, nec pauci nec ſpernendi, (Patres, Concilia, Canoniſtæ, Doctores, & claſſis inferioris auctores) rationes omnes in fœnoris patrocinium adductas nil penſi habuerunt, & in uſuram omnem (imo licet a magiſtratu præſcriptam & temperatam) acerbius inuecti ſunt, & eos qui pecuniam fœnori locant invidia & contumelia onerarunt, eoſque ſacramenti privatione merito mulctandos judicarunt. Et hac in re hominum præjudicia ſic eos tranſverſos egerunt, quod, obſervante [b] *Salmaſio*, negotiatio uſuraria *ſeculis omnibus* odioſa fuerit, quamvis ea ſit *qua nulla adhuc ſecula, nullæ fere gentes, carere potuerunt.* Si ab hominibus hiſce rationem quæras, qua zelus, ne dicam furor iſte, ſuffulciatur; ſtatim *Moſis* leges, Prophetarum dicta, veterum quorundam teſtimonia, pecuniæ ſterilitatem, uſuræ voracitatem, & ejuſmodi cramben ſæpe recoctam, ingerunt: & mirantur, ſi tibi frontis aliquid ſuperſit, quod Hectoreis illis argumentis ex adverſo ſtatuas. Ut abſolvam paucis: multi quidem contra fœnoris iniquitatem, & fœneratorum injuſtitiam, vociferantur; horum autem doctrina & zelo, nihil auctoritate majore vel ratione minore ſuffultum mihi videre vel audire contigit. Nolo itaque hominum eorum ratiunculis occurrere vel reſpondere, ne ſupra meritum eas æſtimare, forſan etiam [c] *in linea aliena* de rebus ad manum meam *paratis gloriari*, videar. *Salmaſius* enim, in hoc dicendi campo, ſe tam ſedulum & circumſpectum præſtitit operarium, ut nec meſſem ſequentibus nec ſpicilegium reliquiſſe videatur. Lector mecum forte judicabit, ſi operæ nonnihil in libris ejus, *de uſuris, de fœnore trapezitico, & de mutuo*, perlegendis impendere dignetur. Ne itaque lectori grave ſit, ad auctorem illum, præcellenter eruditum, amandari; cum præſertim otium mihi gratum faciat, & nolim libens præſentis inſtituti limites nimis tranſilire. Secundum.

DUBIUM cui locum tertium aſſigno, ſit hoc: an Judæi lege de fœnore fugiendo, ad uſque Meſſiæ ſeculum obſtricti fuerint. Huic dubio cauſam præbent eorum mores, cum e Captivitate non ita pridem rediiſſent. Hiſtoria nempe ſacra teſtatur, eos, recens e Captivitate reduces, a fratribus ſuis uſuram exegiſſe. Eos criminis hujuſce reos peragunt illa [d] *Nehemiæ* verba: *uſuram exigitis, unuſquiſque a fratre ſuo —— Non* eſt *bonum quod facitis vos: nonne in timore Dei noſtri ambulare debetis propter opprobrium gentium, inimicorum noſtrorum? Ego etiam, & fratres mei, & ſervi mei,* [1] *commodavimus eis argentum & frumentum* gratuito: *quæſo remittamus uſuram hanc.* At res eſt omni probabilitate deſtituta, magnates & nobiles Hebræorum uſuram a fratribus eorum, ſumma licet egeſtate preſſis, exigere voluiſſe; niſi legem uſurariam a *Moſe* datam vim priſtinam amiſiſſe credidiſſent. Quamvis autem Hebræorum nobiles, in ea rerum ſuarum anguſtia, in hanc ſententiam forſan inclinarent; eos *male facere* dicit *Nehemiah*, & non obſcure ſignificat, eos legem violare, fœnus a *fratribus* ſuis exigentes. Et credibile eſt, Deum legem illam, ad expirantis oeconomiæ Judaicæ tempora duraturam, inſtituiſſe; quod apertum ſit, illius obſervationem, reip. tranquillitati, religionis incremento, & pauperum ſolamini, provehendo miniſtraſſe. Nam ætate *Nehemiæ*, cum nobiles inferioris loci viros uſuris exhaurirent; multi liberos ſuos venum expoſuerunt, alias inedia perituros; alii ſolum vertere coacti ſunt, & alii ſeipſos in [e] ſervitutem tradiderunt. Ut expediam paucis: omnia peſſum iverunt, & captivi nuperi querelis impleverunt omnia. Salus itaque publica poſtulavit, ut lex ea vim primævam Tertium.

a Vid. *Rivet. Explic. Decalog.* p. 1425. b Lib. de *Uſur.* in *Præfat.* c 2 *Cor.* 10. 16. d Cap. 5. 7, 9, 10. e *Nehem.* 5. 1, 2, 3, 4, 5.

1 *Commodavimus eis* —gratuito. נשים בהם potius vertenda ſunt, *exactores egimus*, vel *mutuo dedimus eis.* Verſio quidem *Anglicana* (male autem) reddit, *might exact.* Ibi enim *Nehemiah* in memoriam illis revocat *crimen uſuræ*, additque, *quæſo remittamus uſuram hanc.*

CAP. IV. retineret; ut rebus Hebræorum ſuccurreret, alias in locum non minus infelicem ſæpe redituris.

Quartum. DUBIUM proximo ſolvendum ſit hujuſmodi: an ratio fœnoris interdicti, quæ reddi ſolet, quid ſani contineat ſolidique. Nam lex ea de fœnore vitando lata eſt (uti placet aliquibus) *ut legi illi forenſi ſerviret, de reditu nempe fundorum ad proprios dominos in Jubilæo, quæ omnino fruſtranea futura —— eſſet, ſi per antecedaneas uſuras indulti iſtius emolumentum prævertere Judæis integrum fuiſſet.* Nonnulli rationem eandem, diſſimili verborum forma veſtitam, ſic ſentiunt explicandam: *Judæi non poterant poſſeſſiones ſuas in perpetuum alienare per venditionem; ſed emptor uſum —— fructum tantum percipiebat, uſque ad annum Jubilæum, quo* [a] *bonum immobile reſtitui debuit poſſeſſori. At ſi licuiſſet Iſraelitæ uſuras a fratre pro mutuo accipere, eluſa fuiſſet vis legis illius, quia nunquam emiſſet unus ab alio poſſeſſionem, ſed potius cenſum annuum accepiſſet ſine labore, cum ſciviſſet proximo eſſe reſtituendam poſſeſſionem certo tempore.* Hæ ſunt rationes illæ quas nonnulli (nec cordolium inde patior) aliis omnibus anteponunt; quamvis earum momenta mihi nondum licuerit perſentiſcere. Nam lex anni Jubilæi non eo conſilio data eſt, ut hujus aut illius hominis privati (debitoris aut creditoris) rationibus inde conſuleretur; ſed ut, fundis omnibus ad primos poſſeſſores eo anno revertentibus, gens Judaica in perpetuum duraret, Deus in terram ipſius propriam peculiare dominium exerceret, & multas familias inedia perituras benignitatis divinæ ſenſu ſibi devinciret. His accedat, quod ea lege curatum ſit, ne filii, ad ſedes avitas reſtituti, pœnas patrum ſuorum ſtultitiæ debitas in æternum luerent. Ad rationum earum vanitatem arguendam, multa alia ſubjungi poſſent; ſi fas eſſet latius expatiari, quam argumenti præſentis anguſtiæ facile patientur.

Quintum. DUBIUM quintum & ultimum ſic exprimo: cur Deus legis hujus obſervatores inter homines pietate clariores numerat, & in eos ſe bona præcipua collaturum prolixe pollicetur: ex adverſo, fœnori deditos inter peccatores claſſis primæ recenſet, iiſque mala graviora comminatur? Dubii hujuſce partem utramque ratam firmamque faciunt *Moſis* & Prophetarum teſtimonia: illius partem primam *Moſis* teſtimonio firmatam legimus, *Deuter.* 23. 20. *Fratri tuo abſque fœnore*, id quod indiget, *commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus in omni* opere tuo, *in terra ad quam ingredieris poſſidendam.* Qui pecuniam ſuam non exponit fœnori, Tabernaculi divina incola cenſetur a [b] *Pſalmiſta*, & ab eo inter pios juſtoſque numeratur. Et qui pecuniam non dedit in uſuram, juſtus cenſetur ab [c] *Ezechiele*, & ab eo in aliorum juſtorum albo ſcribitur. Partem hujus dubii ſecundam non minus extra dubium ſtatuunt ejuſdem [d] *Prophetæ* verba, a lectore, cum animus otiumque ferant, facile conſulenda. Nihil eſt autem cur hoc lectori mirabile videatur, cum lex uſuris adverſa cardo ille fuerit, quo Judæorum religio, politia, ſalus, duratio, verterentur; cum etiam lex ea fuerit in qua ſola leges regni, morales, forenſes, & rituales, tanquam lineæ in centro, concurrerent & conſpirarent. Nullum ea de re dubitandi locum relinquunt rationes illæ plurimæ legis hujuſce, de quibus, Capite ſecundo, ſatis copioſe dixiſſe videar.

a *Levit.* 25. 10, 15. b *Pſal.* 15. 1, 2, 3, 4, 5. c Cap. 18. 5, 6, 7, 8. d Cap. 18. 10, 11, 12, 13.

LIBER SECUNDUS,

IN QUO DE

LEGIBUS HEBRÆORUM,

RITUALIBUS QUÆ

ZABIORUM

AUT IDOLOLATRARUM

ORIENTALIUM

Moribus opponebantur fuse differitur.

Ad ejus Calcem, ob affinitatem Argumenti, adjiciuntur

DISSERTATIONES

DUÆ:

UNA,

In locum illum vexatissimum, *Act.* 15. 20.

—— Ut abstineant a pollutionibus idolorum, & a Fornicatione, & a Suffocato, & a Sanguine.

Multarum legum Mosaicarum *Rationes & Causæ mihi innotuerunt, ex cognitione fidei, rituum, & cultus* ZABIORUM; Maimon. Mor. Nebhoc. P. 3 c. 29.

ALTERA,

In *Distichon* illud *Martialis:*

Tu negas juraſque mihi per TEMPLA TONANTIS:
Non credo: jura, Verpe per ANCHIALUM.

Lib II. *Epigr.* 95.

PRÆFATIO

Qua generalia quædam de ZABIIS,

ET

LIBRI SECUNDI

Methodo, præmittuntur.

ZABIORUM mentionem apud *Maimonidem* & ſcriptores Arabicos frequenter injectam reperiamus: cum laboret annalium Græcorum & Romanorum fides, ut *Zabios* vel fuiſſe credamus. Hinc in varias ſententias diſceditur ab eruditis, de obſcura Zabiorum gente diſſerentibus: [a] *Salmaſius*, huic obſcuro populo facem præferens, *Zabæi*, inquit, aut *Zabii fuere populi Meſopotamiæ, quos cum Chaldæis junctim nominat Maimonides in More Nebochim:* &, paucis interpoſitis, *Oportet omnino Zabios iſtos* צביים, *partem fuiſſe Chaldæorum vel ſectam, ut plures fuere*, docente *Plinio*, lib. 6. c. 26. *R. Schem Tob*, Maimonidis interpres haud obſcurus, Zabios אומות הצאבה [b] *gentes Tſabæ* reddidit, quaſi non tam ſectam quam gentem longe lateque diffuſam titulo illo deſignari crederet. Cl. [c] *Bochartus ethnicos apud Arabes & Chaldæos* hoc nomine cenſendos aſſerit. [d] *Hottingerus* aliique Zabios illos eoſdem fuiſſe ſentiunt cum *Sabiis* aut *Sabæis*, quorum nomen haud multum abludit a Zabiorum nomine. Ipſe, nomine illo (ſenſu latiori ſumpto) veteres idololatras omnes, *Chaldæos* inprimis, *Arabes*, *Nabathæos*, *Charanæos*, & *Sabæos*, intelligendos opinor, opinionis meæ rationem ſtatim redditurus.

CUM horum itaque Zabiorum ritus plerique cum idololatria & magia proxime jungebantur, & *Moſis* ætate paſſim increbeſcebant; Deo viſum eſt Legem tradere, cujus præcepta plurima [affirmativa, cumprimis autem negativa,] rituum Zabiorum ἀντίθεσιν continerent; ne mores conſimiles idololatriæ contagionem inter Iſraelitas tandem importarent. In hoc itaque libro, id mihi negotium impono, ut leges eas ſingulatim exequar, quas Deus tuliſſe videtur, ut populum ſuum a Zabiorum ritu & ſuperſtitione longe removeret.

PRINCIPIO quidem hanc penſi mei partem ne ſummis tactam digitis præterire ſtatui, quod auctores extent qui in hoc argumento non vulgari cum laude verſati fuerint. Ex iis *Maimonides*, quo nemo in leges Zabiiſmo repugnantes majori ſtudio vel feliciori fato incubuit, ante alios memorari debet. Ei nempe libros quoſdam Arabice ſcriptos, Zabiorum ritus & dogmata referentes, videre contigit, unde legibus haud paucis (quæ doctis antea crucem fixerunt) lucis non parum attulit. Et proculdubio Legis interpretes in tenebris ſæpenumero palpitaſſent, ſi *ductor* ille *dubitantium* lux iis non præiſſet. Quanto in errore & quam tetra caligine verſati ſunt antea Legis interpretes, nimis indicant illæ frivolæ legum Moſaicarum rationes ab interpretibus *Maimonide* antiquioribus aſſignari ſolitæ. [e] *Hottingerus* etiam ſe hujuſmodi libros Arabicos ſui juris habuiſſe, & uſu frequente triviſſe, dicit; unde & ipſe leges aliquot a *Maimonide* prætermiſſas haud infeliciter illuſtravit. Sunt & auctores alii qui circa leges quas jam aggredior explicandas, ſparſim atque obiter, nec ſine laude laborarunt.

SED, re mecum deliberatius expenſa, conſultius viſum eſt hanc provinciam aggredi: quamvis enim auctores eos de hoc argumento bene meruiſſe, & mihi in locis obſcuris

a *Diatrib. de annis climacter.* in Præfat. b In *Mor. Neb.* P. 3. c. 29. c De *Anim. ſacr.* P. 2. l. 6. c. 7. d *Hiſt. Orient.* l. 1. c. 8. p. 170. e *Hiſt. Orient.* l. 1. c. 8.

hærenti quandoque præluxiſſe, non diffitendum ſit; auſim tamen aſſerere, neminem adhuc, integre, ſatis ſolide, vel pro earum dignitate, leges tractaſſe quæ Zabiis antiquis opponuntur. Opus itaque ſtudioſis, ſaltem rudioribus, haud ingratum me facturum opinatus ſum, ſi ſparſos aliorum labores in unum contraherem, eorum ſententias (veritatem nonnunquam dimidiatam referentes) ad examen revocarem, recte dicta novis argumentis aſtruerem, & leges, quæ aliorum aciem aut diligentiam effugerunt, in luce paulo clariore collocarem. Interpretes autem leges aliquas in obſcuro reliquiſſe, & a veritatis tramite quandoque deflexiſſe, proclivius eſt opinari; quod, leges eas explicantes, ad eos tantum (quos dixi) Zabiorum libros attendiſſe videantur. At vero nemo cautus & cordatus ſibi facile perſuadebit, libros eos ceremonias omnes inter Zabios ætate *Moſis* uſitatas memoriæ tradidiſſe. Multæ proculdubio in aliis Orientalium monumentis, nobis adhuc ignotæ, ſparſim latitant antiquorum Zabiorum ceremoniæ, olim (uti ſperamus) in lucem producendæ: multas etiam colligere licet e Græcorum ſcriptis, qui ritus ſuos ex Oriente plurimum traduxerunt.

GENERALIBUS hiſce diutius inſiſtere non licet: ad provinciam itaque ſuſceptam propius accedimus, in id toto conatu jam incumbentes, ut inſtitutis Moſaicis quibus Zabiorum ritus occaſionem fecere lucem afferamus. Ut autem præſens negotium methodice peragatur, hos cancellos inſtituto ſermoni ſtatuemus;

PRIMO: nonnulla de Zabiis ipſis, eorum nempe nomine, antiquitate, libris, & ritibus, præmittemus.

SECUNDO: oſtenſuri ſumus, Deum multas leges eorum præcipue ritibus & dogmatis oppoſuiſſe.

TERTIO: cur Deus tot leges eorum ritibus oppoſitas inſtituerit.

QUARTO: quæ leges quibus Zabiorum ritibus & inſtitutis opponuntur.

ORDINIS hujuſce lineas & limites nobis proponimus obſervandas, ne alias in hoc tam late patente dicendi campo, vagari magis quam progredi videamur.

LIBER SECUNDUS

IN QUO DE

LEGIBUS HEBRÆORUM

QUIBUS

ZABIORUM

RITUS occaſionem dedere, fuſe diſſeritur.

CAP. I.

Quo προγυμναστικῶς quædam de Zabiis continentur.

PRIUSQUAM ad munus præcipuum me accingam, nonnulla de Zabiorum nomine, antiquitate, libris, & ritibus, præmittenda cenſui; ut lector in hiſce literis hoſpes jam dicenda facilius aſſequatur.

SECT. I.

De eorum nomine.

CIRCA nomen ejuſque rationem, docti varias in partes abiere. Zabios equidem illos, de quibus Maimonidi tam frequens ſermo, primos fuiſſe ſuperſtitionis magiſtros; gentem etiam, antiquitatis, ſcientiæ, & imperii, gloria florentiſſimam, in confeſſo ponitur; de nominis autem imponendi cauſa, & gente nomine illo præcipue notata, docti non unum idemque ſentiunt. Ego varias eorum ſententias, quas audire contigit, in medium feram, & eam quæ veritati maxime cognata videtur, firmare conabor. De nominis ratione ſententiæ quinque.

PRIMO itaque *Shareſtanii*, non ignobilis apud Arabes auctoris, opinionem lectori judicandam profero, quam traditam accipiat Cl. [a] *Pocockii* verbis: *Shareſtanius* nominis originem arceſſit *a* צבא *Tzaba, quod eſt* amare, propendere, deſiderare, *mutuata e* Syrorum *lingua ſignificatione, a quibus forſan* Zabii *cum nomine ſuo in* Arabiam *tranſiere*. Nil opus eſt ut in hac ſententia ſubruenda laborarem, cum nullo fundamento ſuffulciatur. 1ª.

SECUNDO: Zabii cœli exercitum & ſydera colebant, tanquam numina, mentibuſque divinis animata; ideoque nonnulli Sectam illam a præcipuo cultus ſui objecto nomen hauſiſſe ſentiunt. Huic opinioni favere videtur [b] auctor rerum Orientalium 2ª.

a *Not.* in *ſpecim. Hiſt. Arab.* pag. 138. b *Pocock. Ub. ſup.* p. 139.

SECT. I. ſcientia præſtantiſſimus: de Zabiis enim loquens, *ſi*, inquit, *eorum inſtituta perpenderis, non longe petitum videbitur, ſi a voce Hebr.* Saba *exercitum denotante, dictos putemus, quaſi* צבא השמים Exercitus cœleſtis *cultores.* Sed hanc conjecturam eo minus feliciter factam cenſeo, quod cultus ille Zabiis cum aliis omnibus idololatris antiquis communis eſſet, nec probabile ſit eos ſolos ab exercitus cœleſtis cultu nomen accepiſſe.

3°. TERTIO: ſibi perſuadent alii, nomen hoc ad linguam Arabicam, tanquam fontem primum, referendum eſſe, & a צבא *Tſaba, exivit, deflexit, a religione ad religionem tranſiit*, originem derivare. Atque hæc ſententia [a] *Bidavium* præcipue patronum habet, celebrem Alcorani interpretem, qui Zabios id nomen ſortitos aſſerit, quod e verorum cultorum cœtu exiverint, & a Deo ad idola, a veritate ad mendacium, deflexerint. Huic opinioni confirmandæ inſervit, quod (teſte [b] *Ebnol Athil*) Mohammedes צאבי *Sabius* dictus ſit, eo quod religionem *Koraiſhidarum* Iſlamiſmo commutavit; & *Chriſtiani Balſarenſes*, qui vulgo *S. Johannis* vocantur, hodieque *Sabbi* appellentur; *quod nomen*, inquit, [c] *Huetius, antiquarum religionum perduellibus & transfugis,* σαβάταις, ἀποςάταις, *tribui ſolet.*

4°. QUARTO: *Hottingerus* aliique hanc etymologiam Arabicam inter [d] *ineptias* numerant, & Zabios illos eoſdem fuiſſe ſentiunt cum *Sabiis* aut *Sabæis*, qui a Sabio *Sethi* filio, vel potius a *Saba* [*Chuſi* filio, *Chami* nepote,] primo Arabiæ felicis incola, genus & nomen habuere. In eandem ſententiam multi forſan pedibus irent, niſi quod ſcrupulum injiceret diverſa ſcribendi & pronunciandi ratio. *Zabios eſſe Sabæos non puto*, inquit [e] *Caſaubonus, quia Hebr.* סבאים *per* ס, *non* צ *aut* ץ effertur. Deinde, ſententia hæc eo minus amica veritati cenſeatur, quod *Setho* filium tribuat, nullibi in Scriptura memoratum; quod etiam ipſe *Chuſi* filius, non *Saba* vel *Zaba*, ſed [f] *Seba*, appelletur; & quod Sabæorum natio non adeo [g] magnam Arabiæ partem occuparent, & (ſi eorum familias aut res geſtas ſpectemus) amplo illo charactere Zabiis tributo minores videantur: nam Zabiorum natio *Secta erat quæ fere totum terrarum orbem implevit*, niſi [h] *Maimonidi* fidem abnuamus. Sat ſcio viros [doctos nodis hiſce cuneos aliquos adaptare ſtuduiſſe: quod enim vox illi *Zabii* modo a *Sabiis* diverſo efferatur, *e Mohammedis contigit ignorantia*, inquit [i] *Hottingerus, qui, ubi Sabæorum in Alkorano meminit, pro* ס *aut* ש, *ſcribit* צ, *ut ita nuſquam non mendax & vanus etymologus deprehenderetur.* Nec juſta cauſa eſt, cur *Sabæi Maimonidis* characteri, ſatis amplo licet, impares haberentur; cum [k] *Bochartus* & [l] *Waltonus* multis teſtimoniis probatum dederint, eos gentibus aliis, corporis ſtatura, dignitate, numero, potentia, & imperii amplitudine, antiquitus præcelluiſſe. Atque inde forſan apud [1] *Poetam* pro tota Arabum gente veniunt, cum ait,

Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.

Hæc autem omnia jam dictorum aciem non retundunt: non enim veriſimiliter affirmatur, Mohammedem literarum adeo rudem fuiſſe, ut *Sabii* literis ei voci propriis exprimere neſciret, cum Arabum filii ſummæ elegantiæ laudem illius *Alcorano* tribuant. Nec unquam legimus Sabæos tam late pomeria ſua diffudiſſe, vel ita præ gentibus aliis inclaruiſſe, ut nominis illius ambitu, Chaldæi, Nabathæi, aliique Zabiiſmi profeſſores, includerentur.

Præcipua. NON immerito itaque *Scaligero* ſententia diverſa placuit, qui, literis ad *Caſaubonum* datis, de nominis hujuſce ratione ſic animi ſui ſenſum exprimit; [m] *De Zabiis, ſcito eſſe Chaldæos,* צביים *Arab.* צבין Tzabin, *a vento Apeliote ſic dictos: quaſi dicas* ORIENTALES. Hæc opinio multis, haud facile refellendis, innititur argumentis:

NAM (1°.) Ritus eos omnes, inter Zabiorum ceremonias a *Maimonide* recenſitos, & Iſraelitis interdictos, magnum olim ſuperſtitionis Chaldaicæ partem fuiſſe, communi doctorum & hiſtoricorum fide confirmatum eſt. Non itaque ſine cauſa creditur, *Zabios*, aut *Chaldæos* fuiſſe, aut inſignem eorum ſectam & proſapiam.

(2°.) CHALDÆI coloniis, victoriis aut ſaltem ritibus & myſteriis ſuis, olim impleverunt omnia. Hoc etiam Zabiorum genti convenit, ſi in re tam antiqua ratio aliqua teſtimonii *Maimonidis* habeatur.

(3°.) IDEM [n] auctor teſtatum dedit, *Abrahamum educatum fuiſſe in religione Zabio-*

a *Ap. Hottinger. Hiſt. Orient.* l. 1. c. 8. p. 170. b *Ap. Cl. Pocock Ub. ſup.* c *Demonſt. Evang. Prop.* 4. c. 4 §. 2. d *Ub. ſupr.* e *Epiſt.* 247. f *Geneſ.* 10. 7. g *V. Salmaſ. Plin. Exercit.* p. 497 & 500. h *Mor. Neb.* P. 3. c. 29. i Cap. *jam laud.* p. 170. k *Geogr. Sacr.* l. 2. c. 26. l *Prolegom.* in *Bibl. Polyglot.* 14. §. 1. p. 93. m *Epiſt.* pag. 482. n *Comment.* in *Avod. Zar.* c. 4. §. 7.

1 Virgil. Æneid. 8. 706.

rum

rum, eorumque ſacris; innuit autem Scriptura, Abrahamum primum inter Chaldæos hauſiſſe ſpiritum, & eorum religionibus primitus initiatum. Hinc aperte conficitur, *Zabios* & *Chaldæos* nomine quidem differre multum, re parum. SECT. II.

(4°.) SCRIPTORES Arabici, quibus de hac Secta tam frequens ſermo, nomen iis & originem Chaldæam non raro tribuunt. Nam *Achmedus*, ab [a] *Hottingero* non ſemel memoratus, hunc titulum fecit libro ſuo de Zabiorum religione, פי אמר מדאהב אלכראניה אלכלדאניין אלמערופי באלצאבה, *de negotio rituum Charanæorum, Chaldæorum, qui Zabæorum nomine vulgo noti ſunt.* Refert etiam ex Arabum fide [b] *Golius* in *Harran* [in vicinia Chaldæorum ſita] *primarium ipſis* fuiſſe *tribunal & delubrum, in editiore colle*; *ita ut gentile nomen* חראני Haranita, *ſæpe uſurpari ſoleat pro* צאבי Sabius *ſeu* Sabita, *qui eſt ſtellarum cultor*; *& urbs ipſa* מדינת אלצאביה Urbs Sectæ Sabaicæ, ſive אלצאבה Sabarum, *dicatur.* Conſentit *Gregorius* [c] *Abul-Pharajius*, qui per interpretem ita loquitur; *illud quod apud nos conſtat de Secta Zabiorum eſt, profeſſionem eorum eandem prorſus eſſe cum Chaldæorum antiquorum profeſſione.*

(5°.) [d] ABARBANEL, *librum de agricultura* laudans, inter alios Zabiorum libros a *Maimonide* memoratum, eum appellat ספר הצאבה & ספר הצבה, hoc eſt, *librum Orientalem*; nominis origine ab Arabum *Tſeba*, ventum Apelioten ſignificante, ſine dubio derivata. Quanti hoc argumentum habuit doctiſſimus [e] *Huetius*, e verbis ejus intelligere licet: *certiſſimam eam eſſe quam damus* nominis [Zabii] originationem [a Tſeba ductam] *oſtendit libri hujus de agricultura titulus, quem citat Abrabaniel: nam hunc Sabiorum fœtum eſſe docet Moſes Ben Maimon.*

HIS argumentis inductus, *Scaligeri* ſententiam veritati maxime conſentaneam eſſe judicarem, niſi quod Zabiorum nomine *ſolos* Chaldæos intelligendos aſſerit. Sententia (ſi quid ipſe judico) cum veritate maxime conjuncta, hæc eſt: Zabiorum nomine, Chaldæos inprimis, Ægyptios etiam, Nabatæos, Charanæos, Syros, alios Chaldæorum dogmatis & ritibus addictos, cenſendos eſſe. In hanc ſententiam concedo, quod Zabiiſmi fermentum ſe longe lateque diffunderet, eoque gentes ad ſolem orientem ſitæ plurimum inficerentur, & quod e legibus quæ Zabiis adverſæ creduntur, aliæ Chaldæorum, aliæ Ægyptiorum, aliæ Nabatæorum, moribus opponerentur. Adeo ut *Zabius* eodem ſenſu veniret apud Arabes Mohammedis legi deditos, quo *Ægyptius* hodie apud Europæos, & *Chaldæus* olim apud Aſiaticos: prout enim Europæi & Aſiatici, nominibus illis, non tantum Ægyptios & Chaldæos, natos, ſed quoſvis fatidicos & genethliacos [Ægyptiaci vel Chaldaici moris & artis æmulos] deſignabant; ita & Arabes Mohammedani non ad Chaldæos tantum, ſed & quoſvis, eorum moribus & dogmatis imbutos, indicandos, nomine *Zabiorum* uſi videantur.

SECT. II.

De Zabiorum origine & antiquitate.

RATIONES alias in ſinu habeo, cur *Zabiorum* nomen ſenſu tam laxo capiendum arbitror: ne vero ſermo prolixior de nomine illo lectori tædium pariat, ad eorum originem & antiquitatem indagandam ſe convertat oratio. Rem hanc eo digniorem exiſtimo cui nonnihil impendam operæ, quod plane mirum videri poſſit, *Zabios* ſcriptoribus Arabicis ſæpiuſcule memoratos eſſe; cum tamen auctores alii gentem illam ne mentione quidem dignati fuerint. Quin & hujus Sectæ principium tanta caligine circumfunditur, quod in hoc argumento quot auctores tot ſententiæ, quot ſententiæ tot errores, inveniantur; aliis, a *Chaldæis*; aliis, a ſeculi Mohammedici *philoſophis*; aliis, a *Nachore*; *Zabiis* ipſis, inde a *Noacho*, vel ipſo *Setho* Adami filio; aliis a *Zerodaſt*, claro illo gentium *Zoroaſtre*; religionis hujus originem petentibus. Ex hoc errorum labyrintho, triplicis aſſertionis filo lectorem expediamus. Hac de re Theſes tres.

PRIMA ſit hæc, Zabiorum religio, ſimpliciter & quaſi materialiter ſpectata, a Chaldæis & Babyloniis antiquis originem duxiſſe, & multis annis Abrahami natales antevertiſſe, cenſeatur. Nam [f] *Abulfeda* Zabiiſmum appellat *religionem antiquiſſimam:* & [g] *Saidus Batricides*, religionis morumque *Zabiorum* originem ætati *Nachoris*, avi *Arahami*, tribuit: refert etiam [h] *Ben-Maimon*, *Abrahamum* in hujus Sectæ dogmatis & ce-

a *Hiſt. laud.* p. 165. b Not. in *Alferg.* p. 251. c *Hiſt. Dynaſt. D.* 9. p. 184. d *Comment.* in *Exod.* 2. e *Demonſt. Evang.* Prop. 4. c. 4. §. 2. f *Ap. Pocock.* lib. *ſup. laud.* p. 145. g *Ap. Seld. de jur. nat.* &c. p. 211. h *Mor. Neb.* P. 3. c. 29.

SECT. II. remoniis eductum fuiſſe, dum in Chaldæa moram traheret. Hiſce fides accedat, quod ſi præcipuam Zabianæ religionis materiam ſpectemus, eam Chaldæorum veterum religioni maxime conſentaneam eſſe facile percipiamus. Nam Chaldæorum veterum religio circa ſolem, lunam, ſydera, tellurem, forſan & eorum ſymbola, verſabatur; (angelorum cultus temporum multo recentiorum Εὕρημα videatur) quin &, [a] *mundum æternum eſſe, aſtra* etiam *& orbes eſſe Deos*, pro duobus religionis ſuæ fundamentis habebantur. Ex erroribus & moribus illis paſſim propagatis factum arbitror, quod hiſtoria creationis angelos prætermittat; cœlum autem & terram, ſolem, lunam, & ſydera, a Deo creata verbis conceptis aſſerat; ut ſcilicet errores jam dictos tacite redargueret, & idololatriam ſæculi, una cum radicibus ejus, e medio tolleret. Zabios etiam, *ſolem, lunam*, & *ſydera* coluiſſe, res per ſe probabilis eſt, & auctorum omnium de hac Secta ſcribentium teſtimoniis abunde confirmata. Ut omnia paucis comprehendam: cuivis præcipua Zabiorum dogmata moreſque propius intuenti pateat, Zabiiſmum [materialiter ſpectatum] eundem eſſe quem *Græci patres* ἑλληνισμὸν appellant, cujus etiam incunabula a *Seruchi* temporibus arceſſit [b] *Epiphanius*. His adamuſſim quadrat quod a *Batricide* & *Elmacino*, [c] ſcriptoribus Arabicis, conſtanter affirmatur, nempe Zabios ætate *Serugi* caput extuliſſe.

2ª. (2º.) ZABIORUM natio & religio formaliter ſpectata, vel quatenus a Sectis aliis, doctrinis & ritibus quibuſdam ſibi peculiaribus, diſtincta, ſub ſeneſcentis Judaiſmi tempora cœpiſſe videatur. Quantum autem e libris huic Sectæ tributis, & ſcriptis Arabicis [a *Maimonide*, *Golio*, *Pocockio*, *Hottingero*, aliiſque, citatis] eorum doctrinam, morem, cultumque referentibus, intelligere licet, Zabiorum religio temporibus illis conſtabat e materiis variis & vix ulla cognatione cohærentibus. Nam aſtrologiam, magiam, cultumque ſyderum, a Chaldæis; nonnulla patriarcharum nomina, purgandi ritus, & hiſtorias aliquas Scripturæ fabularum fæcibus inquinatas, a Judæis; nonnulla de dæmonibus & angelis, a *Gnoſticis* & *Cabbaliſtis*; allegorias denique & dogmata fanatica a *Platonicis* & *Pythagoreis*, niſi mea me fallat conjectura, mutuati ſunt. Quamvis autem Zabiorum ſuperſtitio e quatuor iſtis elementis [*Chaldaiſmo*, *Judaiſmo*, *Gnoſticiſmo*, & *Platoniſmo*] conflata fuerit; *Chaldaiſmum* aut *Ethniciſmum* in ea dominatum fuiſſe, & partem præcipuam feciſſe, non facile dubitandum eſt. Neque mirum videri debet, quod in hæreſin illam, tanquam in navis ſentinam, pleraque ſectarum aliarum deliria & nugamenta confluxiſſe dixerim. Nam per ea quæ dixi tempora, gentes prope omnes, antiquos religionum limites dimovendi, & ſacra omnia miſcendi, pruritu & libidine ferebantur. Eccleſiæ Judaicæ doctores, ethniciſmi ritus haud paucos ad uſum ſacrum convertere, & cum Judaiſmo conciliare, ſtuduere: Pſeudo-Apoſtoli Platoniſmo & Phariſaiſmo fidei Chriſtianæ ſimplicitatem adulterarunt: *Manes* religionem e magia & aliquibus Chriſtianiſmi dogmatis commixtam condidit: e Gentilium grege nonnulli, circumciſione, abſtinentia a carne ſuilla, purgandi ritibus, & aliis Judaiſmi tincturis, ethniciſmo colorem inducere laborarunt. Cum itaque temporis illius genius homines ad religionis commiſcendas inclinaret; facile creditur, religionem e variis conflatam, in Arabia ſaltem, (ab ingenii tam diſcrepantis incolis occupata) plene tunc temporis obtinuiſſe.

3ª. (3º.) VERISIMILE eſt, gentem & religionem hanc, nominaliter ſpectatam, [h. e. quatenus nomine Zabiorum notam] recentem eſſe admodum, nec Mohammedis tempora ſuperare. Nulla enim hujuſce gentis, in Græco vel Romano aliquo [d] auctore, paulo antiquiore, occurrit mentio: nec facile (opinor) in libro aliquo ante ſeculum *Alcorani* ſcripto, Gentiles aliquos eo nomine notatos inveniamus. Hoc & eo probabilius exiſtimetur, quod [e] *Abu Joſeph Aſchæus* librum hoc titulo (ſi interpreteris) donatum ſcripſit, *de ritibus aut religione Charanæorum, qui* NOSTRO TEMPORE *dicti ſunt Zabæi.* E quibus pronum eſt inferre, hanc appellationem non niſi vigente *Mohammediſmo*, in communi loquendi uſu poſitam fuiſſe. Gentium ritus a Rabbinis antiquioribus dicti ſunt *viæ Amorrhæorum:* at (ſi bene conjicio) viæ *Zabiorum* aut *Zabaiſtarum*, ab Arabibus & aliis *Alcorani* ſtudio ductis primo dicebantur. Conjecturæ meæ nonnihil præſidii præbet hiſtoriola cujus meminit *Muhammed Ben Iſaac, peculiari de Zabæorum ritibus* libro *Arabico*, non ſemel apud [f] *Hottingerum* cum laude memorato. Ea vero, in compendium redacta, ſic ſe habet: *Mamon*, princeps quidem Ara-

a *V. Maim. ub. ſup.* b *Reſponſ. ad Epiſt. Acacii. & Paul.* III. c *Ap. Hottinger. Theſaur. Philolog.* pag. 53. d *Invenio apud Rambam multam mentionem cujuſdam populi, cujus alibi* mentionem *non legi:* Zabios *vel* Zabæos *vocat.* Caſaub. Epiſt. 247. p. 127. e *Ap. Hottinger. Hiſt. Orient.* p. 165. f *Ub. ſup.* p. 168.

bicus,

bicus, Romam bello aggredi ſtatuit: ei in Romanorum regiones concedenti, ſe obvios præbuerunt Charanæi quidam; quibus omnibus mortem interminatus eſt, niſi, ante reditum ejus, Iſlamiſmum amplexi eſſent, aut aliam aliquam religionem cujus Deus in libro ſuo [uti vocabat Alcoranum] mentionem facit. Illi vero rem totam cum ſene quodam ſapientia præcellente communicarunt, qui hoc eis conſilium præbuiſſe dicitur; *ſi Mamon de itinere ſuo reverſus fuerit, ſignificate ei,* nos Zabæi ſumus, *quod nomen eſt religionis cujus Deus in* [a] *Alcorano* [1] *meminit: hanc vobis religionem eligite, atque ſic ab eo liberabimini.* Fato autem contigit, ut in hoc itinere ſuo moreretur in Addun: *atque ſic,* inquit Muhammed ille, *nomen hoc, ab eo tempore, ſibi vindicarunt: neque enim ante, in Harran & circumjacentibus locis, populus erat nomine Zabiorum notus.* Ex hac hiſtoriola, quanquam fabula forſan, cum ratione colligo, Muhammedum illum alioſque ſcriptores Arabicos ſe perſuaſos habuiſſe, Zabiorum nomen novum plane & heſternum fuiſſe, eique Alcoranum occaſionem & originem tribuiſſe. SECT. III.

HÆC anſam opinandi præbent, auctores Arabicos hoc nomen ex Alcorano mutuum ſumpſiſſe, & Mohammedem primum Zabiorum nomen uſurpaſſe, ut Chaldæos, Arabes vulgares, alioſque Gentiliſmi ſtudioſos, a Chriſtianis & Moſelmanis ſuis eo titulo diſtingueret & ſepararet. Si quis hic a me quæreret, cur auctor Alcorani, Mohammedes, id nominis Chaldæis aliiſque Gentiliſmum profeſſis impoſuerit? modeſtæ conjecturæ veniam præfatus, rationem duplicem aſſignarem:

(1°.) PROBABILITATE non caret, Mohammedem nomen illud, inter alia non pauca, a Judæis habuiſſe, qui e Scripturis illud accepiſſe, & uſu frequente triviſſe, videantur. Si enim ad uſum Scripturarum attendamus, promptum eſt obſervatu, Syros, Perſas, Chaldæos, Arabes, alioſque ſuperſtitionis aut magiæ nomine celebres, *Orientales* & *orientis filios* frequenter appellatos. Cum res hæc tam clara ſit & vulgo nota, ſufficiat ad pauca tantum Scripturæ loca digitum intendiſſe: *Jeſ.* 11. 14. *Et ſpoliabunt* בני קדם *filios Orientis,* i. e. Syros & Chaldæos: *Jeſ.* 19. 11. *Filius ſapientum ego, filius* מלכי קדם *regum Orientis,* ubi ſapientia floruit. Horum locorum affines arbitror, *Jer.* 49. 28. 1 *Reg.* 4. 30. *Ezec.* 25. 4. Eodem titulo & [b] Arabes occurrunt intelligendi, *Judic.* 6. 3. *Job.* 1. 3. *Geneſ.* 25. 6. forſan & *Mat.* 2. 1. Ideo vero populi illi, *Orientalium* nomine, tanquam proprio & peculiari, in ſcripturis innoteſcunt, vel quod eorum aliqui [c] Judæis, & alii Ægyptiis, ad Orientem ſiti fuerint; vel quod Oriens idololatriæ & artibus curioſis initium dederit. Non eſt itaque rationi diſſonum, Mohammedem קדמונים & בני קדם a Judæis, more ſcripturæ loquentibus, accepiſſe, & in vocem ſynonymam צבין *Tſabin* aut Zabios, i. e. *Orientales,* tranſtuliſſe.

(2°.) CHALDÆA regio erat Arabiæ ad Orientem contermina: cum itaque צביים ab Arabica voce, ventum *Apelioten* indicante, derivetur; *Mohammedes* Arabs hoc nomine Chaldæos, & alios eorum dogmatis & moribus imbutos, non ſine ratione deſignaſſe videatur. Neque novum eſt, apud alias gentes, ut *Chaldæorum* nomen ad alios etiam transferatur, qui ſe ſapientiæ Chaldaicæ ſpecie venditant.

SECT. III.

De Zabiorum libris.

AD tertiam penſi noſtri partem, libros nempe Zabiis attributos, jam ſtylum promovemus. Olim enim ſcripta ἱερὰ paſſim in vulgus edebantur, Zabiorum dogmata rituſque referentia, quorum [d] unum *Hermeti,* aliud *Ariſtoteli, Setho* aliud, aliud *Abrahamo,* aliud aliis auctoribus, aſcribebatur: nempe ut eorum auctores genuini, tantorum virorum auctoritate muniti, cum ſplendore & privilegio quodam mentirentur; & credula turba Zabiorum nugamenta, virorum tam illuſtrium nomine fucata, propenſis affectibus amplecterentur. Horum librorum auctores.

HI libri [e *Maimonidis* αὐτόπτου teſtimonio nitor] hiſtorias nugaces, & *Alcorani* fabulis affines, de patribus antiquis, *Adamo, Setho, Noacho, Abrahamo,* continebant; dog- Materia.

a *V. Alcoran. Sur.* 2. b *V. Prolegom.* in *Bibl. Polyglot.* 14. §. 1. c *V. Pocock.* not. in *ſpecim. Arab.* pag. 34. d *V. Hottinger. Hiſt. Orient.* p. 176. & *Cl. Pocock.* not. in *ſpecim. hiſt. Arab.* pag. 138. e *Mor. Nebhoc.* P. 3. c. 29.

1 In *Sura* illa, verſ. 61. mentio facta eſt de *Sabaitis,* quos *Gelaleddinus* in *commentariis ſuis,* vocat, *ſpecies Judæorum aut Chriſtianorum. Sabaita* illi vocantur etiam *Chriſtiani Joannis, quia maximi faciunt baptiſmum S. Joannis, & abominantur circumciſionem, atque etiam Abrahamum, quia fuit circumciſus.* Vid. *Lud. Marraccium* in loc. p. 33.

SECT. III. mata de dæmonibus, idolis, & ſtellis; ceremonias in vineis & agris colendis obſervandas; cultus inſuper actus, idololatris illis Orientis, eorumque vicinis, in uſu ſolenni poſitos. Adeo ut in ancipiti ſit, an primos horum librorum natales a Judæis quibuſdam, Gentiliſmo; an Chaldæis, Græcis, aut Arabibus, Judaiſmo; leviter tinctis, arceſſere debeamus. Nam ſi verus aliquis & in cute Judæus hos libros compoſuerit, unde factum eſt, quod in iis tot merum ethniciſmum & Magiæ fæces olentia reperiantur? ſi Gentilis aliquis, quid libros illos Patrum nominibus inſcribit, & ethniciſmum quaſi perſonatum in ſcenam profert? ſed noſtra non multum refert, eorum librorum auctores indagine curioſa proſequi.

Antiquitas. CONJICEREM autem (ſi res tam obſcura conjecturam pateretur) eos ſub expirantis Judaiſmi tempora primitus in lucem irrepſiſſe. Nam, ſub ætatem illam, artium magicarum & opinionum infamium magiſtri libros haud paucos, illuſtrium virorum nomina præferentes, in vulgus emiſere; quorum alii Judæorum, alii Gentilium, alii Hæreticorum, ingeniis male feriatis originem debuere. Nam *Adæ revelatio*, *Sethi libri ſeptem*, *Enochi liber*, *Apocalypſis Abrahami*, *Patriarcharum duodecim teſtamentum*, *Noachi volumen Æthiopicum*, *Bileami* & *Salomonis* ſcripta, *Vita Moſis*, & alii conſimiles libri, paſſim a Patribus memorati, Judæos auctores habuiſſe videntur. Gentiles etiam fraudibus iiſdem, ad ludendum populum, utebantur: nam *Plutarchus*, *Clem. Alexandrinus*, *Patritius*, *Simlerus*, aliique, librorum multorum meminerunt, quos ethnici *Mercurio Ægyptio* tribuerunt; ut eorum ritus & myſteria, libris illis contenta, fidem & auctoritatem a nominis illius claritate mutuari poſſent. [a] Multa inſuper *Sibyllarum* & *Zoroaſtris* nomine fucata, e Gentilium officinis in mundum prodierunt. Hæretici veteres etiam, ut ipſorum deliriis & arcanis nugis honorem quærerent, libros, auctorum illuſtrium nomina præferentes, in vulgus emiſerunt. Refert enim [b] *Epiphanius*, Gnoſticos *Evangelium Evæ*, ſine pudore, jactitaſſe; quin & [c] Evangelium, *Philippi* (ſancti Chriſti diſcipuli) nomine circumtuliſſe. Pagina 89, dicit eos ſub *Sethi* nomine libros complures obtruſiſſe, quin & *Adami revelationes*, & *alia Evangelia*, Diſcipulorum nomine, conſcripſiſſe. Hac de re plura dicere, ſupervacaneum facit amplum illud *Franciſci* [d] *Patritii* teſtimonium; *in more* fuit olim, *ut ſi cui libro auctoritatem accedere cuperent, vel Dei alicujus* [*ut Ægyptii Mercurii*] *vel hominis alicujus inſignis nomine ornarent; reverentia ſcilicet quadam, vel etiam quod vendibiliorem eo nomine ſperarent fore, vel quod fœtui proprio, alieni nominis quam ſui inſignibus, gratiam majorem conſequi ſperarent ac immortalitatem.* Veriſimile eſt itaque, Zabios antiquos tum primum fœtus ſuos deformes, *Hermetis*, *Abrahami*, vel *Sethi* nomine decoratos, evulgaſſe, cum artium infamium profeſſores hac fallendi ratione paſſim uterentur. Sed quocunque demum ſeculo Zabiorum libri ſcripti fuerint, id pro certo habendum, Arabes non ante ſeculum ſeptimum aut octavum eos in linguam Arabicam tranſtuliſſe. Nam primi poſt Mohammedem duces, libros ubique locorum incendio tradiderunt; & ita ſe geſſerunt, quaſi bellum non minus humanitati quam hominibus indixiſſent. Quin & ſeculi ſequentis Arabes, artium & literarum omnium adeo rudes erant, ut id inprimis curaſſe putentur, ne *prophetam* ſuum *illiteratum* (uti vulgo audiit Mohammedes) ſcientia ſuperarent. Inde venit quod ſcriptorum Arabicorum hodie vix quiſpiam annis octingentis antiquior inveniatur. Horum omnium veritatem extra dubium ſtatuunt, [e] *Gregorius Abulfarajius* hiſtoricus Arabicus, [f] *Hottingerus* & [g] *Pocockius* noſter, in Arabum ſcriptis verſatiſſimi. Cum autem, ſub ea quæ dixi tempora, barbariem ſuam exuerent Arabes, & artium omnium, etiam curioſarum, ſtudio incredibili incenderentur; veriſimile eſt, eruditos aliquos ea Zabiorum monumenta in Arabum linguam (ubique tunc temporis, una cum eorum gladio, invaleſcentem) traduxiſſe. Cum enim literarum ſtudia colerent Arabes, teſtatur [h] *Erpenius* eos *in ſermonem ſuum tranſtuliſſe nobiliores omnes veterum Ægyptiorum, Perſarum, Chaldæorum, Græcorum, & Latinorum libros.* Sed hanc conjecturam multo firmiorem reddit apertum *Maimonidis* teſtimonium: poſtquam enim varios *Zabiorum* libros [i] enumeraſſet, inquit, *hi omnes* ſunt *libri de rebus idololatricis tractantes, & in linguam Arabicam tranſlati: nec dubium* eſt, *quin exigua pars* ſint *illorum qui non amplius extant.*

Tituli. IN libris autem de *Zabiorum* religione, *Maimonidi* memoratis, duo locum primarium obtinent: primus eſt, qui העבודה הנבטית *Cultus*, ſive *de cultu Nabathæorum*, in-

a *V. Henric. Urſin. Exercitat. de Zoroaſt. Hermet. & Sanchoniath.* b Lib. 1. Tom. 2. *adverſ. Hereſ.* p. 84. c Pag. 95. d *Diſcuſ. Peripatet.* Tom. 1. lib. 3. pag. 29. e *Dynaſt.* 9. p. 101. f *Analect. Hiſt. Theol. Diſſert.* 6. g Not. in *ſpecim. laudat.* p. 153, 156, 157. h *Orat. de ling. Arab.* p. 53. i *Ub. ſupr.* P. 3. c. 29.

ſcriptus

ſcriptus eſt. Hic veteri verſione, qua uſus eſt Aquinas aliique, liber de *agricultura Ægyptiorum* redditur; atque inde factum, quod interpretes illi leges Moſaicas explicantes, toties de moribus Ægypti loquerentur. At reddendus eſt potius *cultus* aut *religio Nabathæa* ſeu *Nabathæorum*, gentis Arabicæ, Judææ vicinæ, a *Nabaioth*, [a] primogenito Iſhmaelis filio, propagatæ: adeo ut liber ille de Nabathæorum cultu ritibuſque, juxta Zabiorum diſciplinam & uſum digeſtis, intelligatur. Secundus notæ præcipuæ liber, inſcriptus eſt *liber Iſaaci Zabii, de Zabiorum gente & moribus*, quem toties citat *Ben-Maimon, quique extat adhuc* (ſi [b] *Scaligero* credimus) *in manibus Arabum Mohammedanorum.* Hæc de libris hiſce dicta, lectori, vel ſaltem inſtituto præſenti, ſatisfaciant. SECT. IV.

SECT. IV.

De Zabiorum ritibus & ceremoniis.

CUM Dei veri, reſponſis & operibus illuſtribus olim patefacti, notitia de rebus pene tota periiſſet, & diabolus Dei nomen & honorem ubique gentium ſibi vindicaſſet; varii generis ritus inſtituit, quibus cultores ſui [Zabiorum natio] divinitatem ejus mentitam agnoſcerent, eique cultum exhiberent.

EX iis, alii magis craſſi fuerunt & aperti; quorum nempe ſcopus & intentio, ſine interprete aliquo, cuivis innotuerunt. In hunc cenſum referendi ſunt ritus e filo quaſi craſſiore contexti, quales ſunt, incurvatio in templis idolo conſecratis, fœminarum in *Veneris* honorem publicatio, ſacrorum peractio partibus nudatis quas honeſtas tegi jubet, Juramentum per Baalem, idolothytorum participatio, ſtatuæ alicujus ad cultum erectio & dedicatio, honor religioſus imagini præſtitus, infantum Molocho immolatio, ſacrum coram idolo factum, & conſimiles alii, quorum uſu Zabii ſe dæmonis cultui devotos eſſe palam & aperte profitebantur. In horum rituum cenſum (ne quis erret) artes iſtæ, præſtigiatorum, augurum, ariolorum, & ſimilium, [c] lege vetitæ, & cum ipſo cultu Zabiano conjunctiſſimæ, venire debent.

PRÆTER ritus hoſce craſſiores & cuivis intellectu faciles, diabolus (qui magno ſemper artificio rem ſuam geſſit) alios inſtituit magis ſubtiles, &, ſi ſpeciem externam ſpectes, ab omni malitia & impuritate alienos. Hujus ſortis erant, tonſura orbicularis, geſtatio veſtis e lana & lino contextæ, coctio hœdi in lacte matris, eſus ſanguinis, aliique ejuſdem monetæ, quos in ſequentibus ab antiquitatis rubigine vindicamus.

PRIMI generis ritus erant ſua natura mali, hi inſtituto tantum & compacto tales. Erant enim actus quidam ſolennes, a Dæmone vel Myſtis ejus inſtituti, quibus vicinæ gentes cultum Diis ſuis fictitiis exhibebant, eorum potentiam, eminentiam, aut præſcientiam agnoſcebant, ſocietatem cum iis colebant, animi Diis illis addicti documentum edebant, aut eorum opem tacite & quaſi compacto implorabant. Exemplo uno & altero res tota paulo clarior evadat: eo ſeculo (quod alibi probamus) generis diverſi ſemina ſulcis iiſdem mandare ſolebant idololatræ, a Dæmone vel ſacerdotibus ejus perſuaſi ſe fauſtis auſpiciis ſementem facturos, modo ritu illo anomalo uterentur. Infantes inſuper, ab utero recentes, per flammam ultro citroque agitarunt, falſo perſuaſi ſe ritu illo liberos ſuos in boni alicujus Genii clientelam tradere, & a morte præmatura vindicare.

SI vero captus mei linea ad *Satanæ profunda* pertingere poſſet, conjicerem, Diabolum ritus illos, & eorum affines alios, inſtituiſſe; ut, ſi forte populus a ritibus aperte magicis & idololatricis abhorreret, ritibus hiſce, magna utilitatis & innocentiæ ſpecie commendatis, uteretur, eumque, inſtitutis ſuis ſemper præſentem, imprudens adoraret. In id enim totis viribus incubuit male ſagax dæmon, ut Deum cultu ſuo fraudaret, & fiduciam, timorem, & reverentiam, ei debitam, in ſemetipſum derivaret. Eum ad finem hac arte viam præmunivit: ſi populus ſtomacho eſſet delicato, & ritus (quos dixi) craſſiores, Dæmonis characterem in ipſa quaſi fronte gerentes, repudiaret; alios inſtituit, ſumma in cute ſpectatos, nullam idololatriæ vel magiæ ſpeciem præferentes. Cum autem ritus & illi Diabolum auctorem haberent, iiſque, tanquam tot ſacramentis a ſeipſo ſancitis, ſe præſentem exhiberet; qui ritibus illis utebatur, Diabolo

a *Geneſ.* 25. 13. b *Epiſt.* ad *Iſaac. Caſaub.* p. 482. c *Deut.* 18. 10, 11.

CAP. II. cultum tribuere, & illius opem (tacite licet, & per ſigna quædam) implorare, merito cenſebatur.

SECT. I. DEUS interim, non tantum ritus eos craſſiores, quibus homines ſe Dæmonis cultui devotos aperte declarabant, ſed & ritus ſubtiliores, quibus nonnunquam imprudentes, & per interpretationem tantum, idololatriam exercebant, legibus ſuis abrogavit. Eos autem inhibuit Deus, * ne ritus illi, ſpecie tenus innocui, craſſioribus aditum aperirent: * ne Diabolus gentis ſanctæ cultu vel imaginario frueretur: * ne ritus illi ſcandalum præberent vulgo, cui pronum eſt facta aliorum dubia in partem pejorem interpretari: * ne Judæi, rituum ſimilium communione gentibus conciliati, iis uſu tandem & conſuetudine contagioſa conjungerentur: * præcipue vero, ne quicquam vel ſecreti commercii cum Diabolo, horum rituum auctore & præſide, habere, vel illius opem, nutu vel ſigno aliquo, petere, viderentur.

NE vero hæc omnia veri tantum ſpecie dealbata putentur, ea teſtimoniis & aliis argumentis extra dubitationis aleam ſtatuere conabor.

CAP. II.

Deum leges haud paucas Zabiorum moribus & dogmatis oppoſitas inſtituiſſe.

JUDÆORUM legiſlatorem cultus vitæque rationem a gentium more rituque *diverſam* inſtituiſſe, cuivis, in Judæorum & gentium ritibus vel tantillum verſato, ſatis innoteſcit. Ea mihi provincia jam data eſt, ut probem, Deum leges & ritus non tantum a gentium inſtitutis *diverſas*, ſed & multas iis prorſus *adverſas*, & ſtudioſe oppoſitas, Iſraelitas impoſuiſſe.

SECT. I.

Probatur teſtimoniis & aliis argumentis.

Probatur teſtimoniis. CUM ſententia hæc cujuſvis vel mediocriter in literis verſati ſuffragio confirmetur, ad illius veritatem aſſerendam pauca tantum producam argumenta; ne dum lectorum rudiorum ſatisfactioni ſtudeam, res ſæpe decantata lectori paulo doctiori faſtidium pariat.

Divinis. INTER plurima vero, quibus hæc ſententia munitur, argumenta, primas haud immerito Scripturæ teſtimonio deferamus. Ea ſatis aperte nobiſcum facit, *Levit.* 18. 3, 4. ubi hæc ſunt verba; *ſecundum opus terræ Ægypti in qua habitaſtis, non facietis: & ſecundum opus terræ Canaan, quo ego adduco vos, non facietis: — & ſtatuta mea ſervabitis ad ambulandum in eis.* Quibus verbis non tantum innuit Deus, gentium earum [id eſt, veterum Zabiorum] ritus Iſraelitis interdictos eſſe, ſed ritus & leges a ſeipſo datas, eorum ritibus & inſtitutis adverſiſſimas; nec poſſibile eſſe, ut quiſpiam in Dei & ſeculi viis, magis quam in ſemitis duabus in diverſum tendentibus, ſimul ambularent. Idem confirmat Cap. 3. *Eſther. com.* 8. Ubi *Haman* ſic regem alloquitur, ut ei gentem Judaicam inviſam redderet; *eſt populus quidam diſperſus inter populos in omnibus provinciis regni tui,* [a] *& eorum leges diverſæ ſunt ab omni populo, & regis leges ipſi non ſervant.* Quibus verbis *Joſephus*, Hamanis hiſtoriam recolens, ſic vicem *Commentarii* [b] præſtat; Εθνός [ἐστί] τι πονηρὸν, — ἄμικτον, ἀσύμφυλον, ὅτε θρησκείαν τὴν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις ἔχον, ὅτε νόμοις χρώμενον ὁμοίοις, ἐχθρὸν ἧ καὶ τοῖς ἔθεσι, καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ λαοῦ καὶ ἅπασιν ἀνθρώποις· *Eſt gens quædam, maligna, — ſegrex, inſociabilis; neque religionem cum aliis communem habens, neque legibus utens ſimilibus, ſed & moribus & inſtitutis pugnans cum tuo populo, & cum toto mortalium genere.*

Humanis. DUOBUS his e ſcriptis θεοπνεύστοις, e ſcriptis humanis alia ſubjungam teſtimonia. Horum primum præbeat [c] *Diodorus Siculus:* [1] ille vero, poſtquam fabulam de imagine viri aſino inſidentis, & in Sancto Sanctorum ab *Antiocho* reperta, tradidiſſet; continuo addit, τοῦτο μὲν ὑπέλαβε Μωσέως εἶναι, τὸν κτίσαντα τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ συνεξαμένου τὸ ἔθνος πολλοὺς ἧ τούτοις, νομοθετήσαντα τὰ μισάνθρωπα καὶ ἀξένωτα ἔθη τοῖς Ἰουδαίοις, &c. *Hoc ſimu-*

a Οἱ δὲ νόμοι αὐτῶν ἐξαλλοι παρὰ πάντα τὰ ἔθνη· *LXX.* in loc. b *Antiq.* lib. 11. c. 6. p. 491. 10
c *Ap. Phot.* in *Biblioth.* l. 34. col. 1150. 50

1 Vid. *Diodor. Sic. Eclog.* 1. ex *Libr.* 34. p. 902.

Lacrum

lacrum putabat Moſis *eſſe, qui Hieroſolymam condidit, gentem fundavit, quin & leges Judæis tulit a gentium aliarum moribus alienas, & omni genti odioſas. Ipſe vero* (quod addit) *aliarum gentium odium inducere conatus,* ἐφιλοτιμήθη καταλύσας τὰ νόμιμα, *id operam dedit, ut hominum aliorum leges & conſuetudines aboleret.* Suffragio non multum abſimili mea verba confirmat [a] *Manetho*, qui de *Moſe* loquens, & legibus ab ipſo datis, Νομοθετήσας, inquit, ᾗ πλεῖστα ἄλλα, μάλιστα τοῖς Αἰγυπτίοις [1] ἐθισμένοις ἐναντίωμα· *Cum plurima ſanxiſſet alia, Ægyptiorum præcipue moribus adverſantia*, &c. Veritatis hujuſce ſenſum habuiſſe videtur [b] *Strabo*, cum dicit; *Moſes, unus e ſacerdotibus Ægyptiis,* δυσχεράνας τὰ καθεστῶτα, *eorum inſtituta* religioſa *moleſte ferens, inde commigravit:* deinde multis inſtantiis oſtendit, *Moſem* ſacrorum ritus, Ægypti moribus frontem obverſam habentes, inſtituiſſe. Hinc itaque [c] *Celſus* cavillandi anſam arripit, dicens Judæos, Αἰγυπτίους τῷ γένει τυγχάνοντας, καταλελοιπέναι τὴν Αἴγυπτον, ϛασιάσαντας πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Αἰγυπτίων, ᾗ τὸ ὂν Αἰγύπτῳ σύνηθες περὶ τὰς θρησκείας ὑπερφρονήσαντας· *Ab Ægyptiis oriundos, Ægyptum per ſeditionem deſeruiſſe, contemptis publicis Ægyptiorum ceremoniis.* Teſtium meorum agmen claudat *Tacitus*, qui de *Moſe* & Judæis verba faciens, hæc habet, [d] *Moſes*, ut *ſibi in poſterum* Judæorum *gentem firmaret, novos ritus contrarioſque cæteris mortalibus indidit. Profana* illis *omnia, quæ apud nos ſacra. Rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta.* Et nonnullis interjectis, Judæos *gentem* vocat, *ſuperſtitioni obnoxiam, religionibus adverſam.* SECT. I.

NE vero ſententia noſtra teſtimoniis ſolummodo ſuffulta cenſeatur, quinque ſubjungam argumenta, quibus appareat, Deum leges & ritus ſuos ethnicorum moribus, ut plurimum, oppoſuiſſe. Et aliis argumentis.

HORUM primum petitur a contemptu atque odio illo quo gentes omnes unam Judæorum gentem cultumque proſequebantur. Quid enim gentes omnes, cætera diviſæ maxime, in Judæorum odio conſpirarent, niſi quod ſacra plane contraria colerent, & religionem in Deorum & humani generis opprobrium inſtituiſſe viderentur? Antitheſin illam inter Judæorum & gentilium ſacra, ῥίζαν πικρίας fuiſſe, amaros odii & injuriæ mutuæ fructus proferentem, res per ſe [e] credibilis eſt, & veterum dictis abunde confirmatur. Cum *Artaxerxes* edictum de gente Judaica radicitus extirpanda promulgaret, [f] eos appellat [ἔθνος] τοῖς νόμοις [2] ἀντίθετον πρὸς πᾶν ἔθνος· gentem *ab omni alia gente legibus moribuſque diſſentientem:* & ſtatim, ἔθνος ἐν ἀντιπαραγωγῇ παντὶ διὰ παντὸς ἀνθρώπῳ κείμενον, *gentem in eo poſitam, ut omni homini ſemper adverſetur.* Inde factum eſt, ut rex ille a Judæis adeo totus abhorreret, ut eos, veluti ἔθνος δυσμενὲς καὶ τοῖς νόμοις ἀλλόκοτον (uti eos appellat [g] Haman) *gentem humano generi inimicam & legibus perverſam*, internecione delendam judicaret. *Joſephus* etiam, cauſam reddens cur Ægyptii cumprimis & Judæi tam infenſi & infeſti ſibi mutuo fuerint, ἡ ὑπεναντιότης, *inquit, πολλὴν αὐτοῖς ἐνεποίησεν ἔχθραν· Sacrorum *contrarietas tam graves inter eos inimicitias concitavit.* Eidem cauſæ tribuendum cenſet [h] *Philo*, quod vix ulla *Moſis* mentio vel memoriæ in Gentilium ſcriptis inveniri queat; Αὐτὸν δὲ ὅς τις ἦν ἐπ' ἀληθείας ἴσασιν ὀλίγοι πολλοὶ, διὰ φθόνον ἴσως, ἢ τῷ ἐν ὀλίγοις τῶν διαπεταγμένων ὑπὸ τῶν κατὰ τὰς πόλεις νομοθετῶν ἐναντίωσιν, &c. *Ipſe autem quis fuerit, haud multi ſatis norunt: Græcis ſcriptoribus non dignatis eum memoria, propter invidiam, aut propter inſtitutorum ſuorum ab aliis civitatibus in quamplurimis diſcrepantiam.* Et [i] alibi, *Judæorum nationem pupillo ſimilem dicit, ſi cum cæteris conferatur: nam illæ*, inquit, *quoties in calamitates incidunt, propter morum ſocietatem & communionem, mutuis commerciis adjuvantur; huic autem genti, ſi forte laboranti, nemo fert opem, eo quod moribus utatur ſelectis & diſſimilibus.* Hic [k] *Taciti* verba, cum inſtituto præſenti conjunctiſſima, præterire nequeo: ille vero de templo, & urbe Hieroſolymitana, ſummo opere & arte munitis, loquens, *præviderant*, inquit, *conditores ex diverſitate morum crebra bella: inde cuncta, quaſi adverſus longum obſidium.*

SECUNDO: hoc etiam argumento eſſe poſſit, multa legis inſtituta plane ſingularia fuiſſe, & gentium aliarum conſuetudini repugnaſſe, quod Judæi nullis præceptis aut

a *Ap. Joſeph. l. 1. cont. Ap. p.* 1353. 15 b *Geogr.* lib. 16. p. 1104. A c *Ap. Orig. cont. Celſ.* l. 3. p. 114. d *Hiſt.* lib. 5. *ſub. init.* e Ἐξ ἠθῶν γὰρ ἀλλήλοις ἀντιξόων, φύσει μῖσος αἰτίαν ἐκ ἔχον. *Philoſtrat.* l. 1. *de Vit. Sophiſt.* in *Æſchin.* p. 507. f *Esther. Apocr.* c. 13. 4, 5. g *Ap. Joſeph. Antiq.* l. 11. p. 491. 40 * Lib. 1. *Contr. Ap.* p. 1351. 35 h *De Vit. Moſ.* l. 1. p. 603. A. i Lib. de *Creat. prine.* p. 727. A k *Hiſtor.* lib. 5. p. 118.

1 Ita ſe habent *editi*: *MSS.* ἰθισμοῖς.
2 Juxta *MS. Alex.* ἀντίτυπον· *Editionem veterem*, ἀντιδίκων. Vid. *Boſ.* in loc.

SECT. I. conſiliis, præmiis aut illectamentis nullis, imo vix multorum ſeculorum malis & miſeriis, ad eorum obſervationem induci poterant. Quænam enim contumaciæ tam invictæ ratio reddi poteſt, niſi quod lex divina nova quædam & a ſeculi more diſcrepantia præciperet, nec quicquam gravius iis, quam cultum a gentium omnium moribus diſſidentem præſtare videretur? Erant ſcilicet Iſraelitæ rituum, quos uſus ſeculi ferebat, ad aras uſque tenaciſſimi; & quicquid inſtitutis longo uſu ſacris contrarium erat, odio pertinaci proſequebantur. Hoc imprimis in lege ſtomachum eorum commovebat, quod ξενίζοντά τινα, nulliuſque gentis uſu commendata, in morem & cultum inducere videbatur. Ne hæc e meo tantum ſenſu prompſiſſe videar, adſcribam [a] Prophetæ verba, ad rem præſentem opportuna; *ſcripſi eis magnalia legis meæ*, καὶ εἰς ἀλλότρια [1] ἐλογίσθησαν, *& tanquam peregrina reputata ſunt*; i. e. eo nomine repulſa ſunt & in odium tracta, quod inſolita & a gentium exterarum uſu diſſita crederentur. Et veriſimile eſt, Iſraelitas inſtituta illa *peregrina* pertinacia majore repudiaſſe, quod certo ſcirent, ſe ritibus & inſtitutis illis anomalis, humani generis odia & ſcommata in gentem ſuam converſuros. Et rem ſic eveniſſe, liquet e textus [b] illius obſcuri verbis, quem *Grotius* ſic optime interpretatur; *annon hæreditas mea mihi* dicta, *eſt avis* quædam *diſcolor*, & *an non* propterea *aves aliæ circumquaque ei adverſabantur?* Nempe alluſum videtur ad avium morem, quæ, ſiqua [c] avis peregrini coloris advenerit, in eam facto agmine feruntur; juxta [2] *Virgilii* illud,

TERTIO: non eſt ad conſequendum facile, cur Deus tot minutis & (in ſe) nullius momenti ritibus inſiſteret, eoſque ſub capitis pœna quandoque prohiberet; niſi quod inter Zabios obtinerent, & cultus profani ſpeciem gererent. Quid enim tam ſerio cautum eſt, ne quis extremitatem barbæ diſſecaret, aut hœdum in lacte matris coqueret, aut capitis pilos in orbem tonderet; ne quis aut ſanguinem ederet, aut fructum annis ab arboris plantatione primis provenientem manducaret? Quid, inquam, Deus leges tam curioſas, & (ſic prima facie videntur) arbitrarias, inſtitueret; niſi quod leges illæ cum Zabiorum moribus adverſa quaſi fronte pugnarent, & ritus legibus illis interdicti, cultus idololatrici ſigna, vel fœderis cum Diabolo initi pignora, tunc temporis haberentur? Pugnat enim cum ſapientiæ & bonitatis divinæ notitia, mentibus humanis naturaliter inſita, Deum onera ſupervacua (leges aut ritus nulli uſui ſervientes) Iſraelitis ſuis imponere voluiſſe. Huic argumento momenti nonnihil addit effatum illud [d] *Guilielmi Pariſienſis: ſcito generaliter, quod in mandatis* Legis *quæ apertam videntur habere abſurditatem, & nullam ſecundum literam utilitatem, intenditur elongatio ab idololatria.*

QUARTO: id etiam ſententiæ noſtræ fidem firmat, quod ethnici ſolos Hebræorum ritus rejicerent, eoſque convitiis & maledictis omnibus onerarent. Si omnis ævi memorias perluſtremus, facile reperiamus, gentes omnes, quanquam Diis & ſacris diverſis addictas, communionem inter ſeipſas & amicitiam coluiſſe, nec unquam bella ſacra vel diſſidia religioſa habuiſſe. Gens una non magis alterius numina & ſacra, quam bona & mercimonia, repudiavit. Sola Judæorum inſtituta rejicere ſolebant, & ipſam gentem, tanquam humanitatis expertem, convitiorum plauſtro conſpurcare. [e] *Tacitus* de Judæis agens, eorum *inſtituta, ſiniſtra, fœda*; & (eorum gratia) *gentem* ipſam, *teterrimam*, appellavit. [f] *Diodorus Siculus* [3] ritus eorum vocat μισάνθρωπα ὥδε νόμια ἔθη, *conſuetudines odioſas & gentium legibus adverſas.* [g] *Apollonius* & *Lyſimachus Moſem*, ὡς γόητα καὶ ἀπατεῶνα, *quaſi magum & impoſtorem* habuerunt; & leges ejus, κακίας, καὶ οὐδεμιᾶς ἀρετῆς, διδασκάλους, *malitiæ quidem, nullius autem virtutis, doctrices*, aſſeruerunt. Et cum Romani ſacra alia peregrina civitate donarent, & ipſos gentium victarum deos amplecti non erubeſcerent; in Judæos eorumque ritus hoſtili ſemper animo fuerunt, & non minus a Judæorum religione, quam *Judæorum* [h] *religio a majorum ſuorum inſtitutis*, abhorruerunt. Hæc autem omnia argumento ſatis evidenti eſſe poſſunt, ethnicos & Hebræos ſacra ἀσύστατα coluiſſe.

QUINTO: Deum cultus vitæque rationem Zabiorum moribus adverſam ſtatuiſſe, probat ipſa loci ſolitudo quo primum leges & ritus Moſaici tradebantur. Nam *Moſes*

a *Hoſ.* 8. 12. b *Jerem.* 12. 9. c *Candida venit avis, nigris inviſa columbis.* Virg. Georg. lib. 2. d Lib. de *Legib.* cap. 4. p. 33. B e *Hiſtor.* lib. 5. p. 115. & 117. f *Ub. ſupr.* g *Ap. Joſeph.* l. 2. *contr. Apion.* p. 1374. 35 h *V. Cicer. Orat.* pro *Flacco.*

1 In *MS. Cardinal. Barberini*, ἐλογίσθη.
2 Verſ. 320. *Nigris — columbis*, male quidem leguntur, pro *longis — colubris.*
3 Vid *Eclog.* 1. ex *Libr.* 34. p. 902.

&

& *Aaron* iter tridui in ſolitudinem faciendi licentiam poſtularunt, ut Dei ſacra ritu legitimo exequerentur; nec tamen Ægyptios, ſacris plane contrariis addictos, exacerbarent. Rem totam *Philonis Judæi* verbis ſic dilucide narratum accipiamus: [a] *aiebant ſolitudine opus eſſe ad ſacra patria peragenda, non ad modum eundem quo gentium aliarum ceremoniæ celebranda;* ἀλλὰ τρόπῳ καὶ νόμῳ διαφθόρῳ τὴν κοινότητα, διὰ τὰς τῶν ἐθῶν ἐξαιρέτους ἰδιότητας· *Sed more rituque ab uſu communi abhorrente, propter ſelectas legum ſuarum ſingularitates, ideoque ſeceſſum requirentes, ne vel offendant alios, vel oculis exterorum, parum faventium ſpectaculo, profanentur.* Multa jam dictis affinia ſubjungi poſſent: ſed ab hoc argumento recedendum eſt, ne in re clara plus æquo morari videamur. SECT. II.

SECT. II.

Reſpondetur adverſæ partis argumentis.

QUANQUAM veritas hæc, præſidiis hiſce munita, facile contemnat oppugnantium impetus; adverſæ partis argumenta refellere conabor, ne ulli provinciæ meæ parti defuiſſe videar.

HORUM primum ſic ſe habet: ſi tot leges Moſaicæ gentium ritibus opponantur, & earum rationes (quod vult *Maimonides*) a Zabiorum ſuperſtitione petendæ ſint; neceſſe eſt, ut leges illæ literaliter exponantur, & in iis locus vix ullus ſenſui alicui myſtico relinquatur. Hoc telo contra ſententiam noſtram pugnat eruditus [b] *Heideggerus*, cujus hæc ſunt verba; *Maimonidis rationes præceptorum ceremonialium, antiquitatis ceruſſa incruſtatas, tanto a fide remotiores ducimus, quanto magis a ſpiritualis negotio* τῆς ἐκτυπώσεως τῶν μελλόντων *diſcedunt, id quod ſubinde fieri conſtat; ut cautos eſſe oporteat, ne illorum inſidiis illaqueati, a ſimplicitatis & intentionis divinæ tramite exorbitemus.* Obj. 1a.

MULTIS equidem olim & hodie perſuaſa eſt hæc opinio, leges eas ubique myſteriis gravidas, & in iis arcana latere, quæ profanis oculis patere non debent. Hinc varii ſenſus myſtici pro vario lectorum captu, legibus iiſdem affiguntur, & ea quæ de cepis dicuntur, ad allia non raro transferentur. Nos, extrema vitare cupientes, rem totam *Theſibus* hiſce duabus expediemus: Solvitur.

PRIMO: legi cuique Moſaicæ ſenſus literalis aſſerendus eſt, iſque primo diligenter inveſtigandus. Niſi enim leges illæ ſenſu quem verba præ ſe ferunt intelligantur, multa ſequentur abſurda, quorum nonnulla, verbis ab [c] auctore jam laudato mutuatis, enumerabo. "Horum primum eſt, quod ipſe legiſlator barbarus fuiſſet, & ipſa lex bar-
"bara, cum a populo illo non intelligerentur. Præcepta illa, juxta literam intellecta,
"etiam rudibus & indoctis, erant facillime cognoſcibilia, propter notitiam idololatriæ,
"& ſuperſtitioſarum conſuetudinum gentis Ægyptiæ, & aliarum gentium populo He-
"bræo vicinarum. At ſi non habuiſſent literalem ſenſum ſive intelligentiam, populi
"rudioris intellectum omnino ſuperaſſent. Quid autem ſtultius ſentiri poteſt de pro-
"pheta ſapientiſſimo, quam ea locutum fuiſſe populo, & ſervare mandaſſe, quæ popu-
"lus non intelligeret? Quid erat hoc quam populo illudere, ipſumque irridere? *Por-*
"*ro:* cum *Moſes* dux & doctor populo illi datus fuerit, qualiter implebat doctoris
"officium, cum legem ipſam ad populum ferebat, cumque docere debebat, eis *autem*
"non exponeret & ediſſereret? Quid aliud erat hoc, quam populum in errorem indu-
"cere? *Nam* proponere mandatorum literam, *ſenſum* literalem non habentem, & hoc
"ipſum populo non exponere; nihil aliud eſt, quam populum in intelligentiam lite-
"ralem, ubi ipſa omnino non eſt, inducere, vel rudem & indoctum populum, ad in-
"tentionem *inveſtigandum*, literali velamine abſconditam & adumbratam, cogere? *De-*
"*inde, ſi Moſis* intelligibiliter loqui nolebat, mirabiliter abutebatur ſermone ſeu loque-
"la, in hujuſmodi *legibus ſenſu myſtico capiendis.* Sermo ſiquidem interpres animi
"eſt: ſermo autem ejus, quantum ad hoc, non erat interpres animi ſui, ſed ma-
"gis abſconditor & celator. *Præterea, ſi præcepta legis intelligentiam literalem non ha-*
"*buerint, mirum eſt* tot & *tantos* doctores leges populum in iſto errore *reliquiſſe* (de
"alio intellectu, quam de literali, populum omnino non admonentes) — *& populum*
"errorem iſtum non deprehendiſſe, *ſed* tam diu velut hæreditarium tenuiſſe, & ad po-
"ſteros *tranſmiſiſſe.* Viſum eſt, hoc teſtimonium lectori integrum exhibere; quod facile ſperavi, rationis acumen, illius prolixitatem abunde compenſaturum.

SECUNDO: legum Moſaicarum ſenſus literalis haud impedit, quo minus intelle-

a De *Vit. Moſ.* p. 615. E b Lib. de *libert. a leg. cibar.* c. 6. §. 6. c *Guil. Pariſ. de leg.* c. 15. p. 45.

CAP. III. SECT. I.

ctus myſticus & allegoricus earum ſaltem nonnullis attribuatur. In eo ſcilicet elucet ſumma legiſlatoris ſapientia, quod ita Moſis ritus & leges ordinarit & inſtituerit, ut rudiori vulgo cultus & obedientiæ materiam præſtarent, & imaginem Meſſiæ, veris lineamentis expreſſam, oculis acutioribus intuendam exhiberent. Myſteria quædam ſacratiora obſcuris rituum legalium involucris velavit & cuſtodivit ſummus legiſlator, ne vulgi tractatione contaminata ſordeſcerent, & nimis aperta rerum evangelicarum revelatio, Meſſiæ olim venturi provinciam præoccuparet. Cui animis eſt plura de legis ſenſu myſtico intelligere, [a] *Ludovicum Cappellum* legat, & (niſi quod rectius norit) quæ a nobis libro ſuperiori diſſeruntur.

Et. 2ª. SECUNDO: objiciet forte non-nemo, quod ipſe mecum pugnare videar, cum in hoc capite dixerim, Deum multa præcepta Zabiorum moribus oppoſuiſſe, ſuperiori vero, Zabios gentem nuperam fuiſſe, & Orbi, multis poſt Moſem ſeculis, innotuiſſe.

SED hæc objectio nulli moram aut ſcrupulum injicere poteſt, qui jam dicta diligenter expenderit. Dixi nempe Zabios, *nominaliter* ſpectatos, vel quatenus eo nomine vulgo notos, gentem nuperam fuiſſe, & vix Alcoranum ætate ſuperaſſe; *realiter* vero Moſi συγχρόνους fuiſſe, cum veterem Chaldaiſmi fabulam agerent ſub novo Zabiorum ſchemate, & a Chaldæis, Nabathæis, & aliis antiqui nominis idololatris, titulo ſolo diſcernerentur. Meminerit etiam lector, me doctrinam de Zabiis tantum conjecturæ probabilis vice propoſuiſſe.

CAP. III.

Cur Deus tot leges & ritus eorum moribus oppoſitas inſtituerit.

CUIVIS, rerum ſolummodo ſpecies intuenti, mirum videri poſſit, cur Deus populum ſuum tot actibus adiaphoris abſtinere juſſerit; cur nempe, veſtem e lana & lino confectam gerere, diverſi generis animalia ſimul ad aratrum cogere, apud ſanguinem effuſum edere, caput in rotundum tondere, & alia hiſce cognata, prohibuerit. Quid enim actus illi, (per ſe, nec boni nec mali,) meruere, ut legum materia fierent, & in illicitis haberentur? Actus hujuſmodi tam longe abſunt ab omni boni vel mali ſpecie, quod inde nonnulli Moſem convitiandi anſam arripuerint, quaſi leges nugaces & arbitrarias Iſraelitis impoſuerit. Ut itaque calumniæ huic anſam præſcindam omnem, & lectorem (ſi forſan hærentem aut errantem) ad veri tramitem manuducam, ad quæſtionem propoſitam, primo negative, dein & poſitive, reſpondebo.

SECT. I.

Reſpondetur primo, Negative.

AD quæſtionem præſentem, primo negative reſpondebo, ut erroribus occurram, quibus ἀντίθεσις inter Judæorum & Gentilium ritus, & Moſis ἀκείρεια circa res prorſus indifferentes, occaſionem præbuere: dico itaque,

PRIMO: Deus non ea de cauſa tot leges Zabiorum moribus adverſas dedit, quod contradicendi ſtudio duceretur, & id unice curaret, ut populus ejus gentibus aliis diſſimilis eſſet, & ab iis non minus more quam nomine disjungeretur. Id in limine monere, conſultum habui; quod opinio, inſita penitus & vetuſta, apud Judæos & Chriſtianos haud paucos obtinuerit. Deum nempe ritus quamplurimos eo nomine vetuiſſe, quod uſus gentium eos recepiſſet; & leges eo tantum collimaſſe, ut gens ei devota diverſitate noſceretur, & a gentium aliarum moribus, non impiis tantum ſed & indifferentibus, abſtineret. Hanc opinionem [b] Maimonidi placuiſſe conſtat: nam, inquit, *cum dictum eſt*, non ambulabitis in ſtatutis gentium, &, cave ne poſt eas illaqueeris; *utrumque eodem ſpectat: nimirum, ne quis in re quapiam iis aſſimiletur, ſed diſſimilis ſit; atque id ex habitu & actibus eluceat*; ſic & [c] alibi in eandem ſententiam loquitur; *quia idololatræ tum temporis altaria ſua e lapidibus cæſis ædificarunt, ideo interdixit, ne aſſimilemur iis; &, ut omnibus modis id vitemus, præcepit altare fieri ex terra.* Neque hac in re, *a ſociorum ſuorum grege deflexit* Rambam: nam Phariſæi, eodem [d] legis præcep-

a *Exercit. ad obſcurum Zohar. loc. inter Commentar.* p. 305. b *De Idololat.* c. 11. §. 1, 2. c *Mor. Neb* P. 3. c. 45. d *Levit.* 18. 3.

to

to ducti, a moribus quibuſvis peregrinorum, maxime Romanorum, ſeipſos alienaſſe perhibentur, Neque Judæis tantum, ſed & Chriſtianis, hanc ſententiam arriſiſſe, probant [a] *Seldeni* verba, de ritibus modo dictis fuſe diſſerentis; *ideo* hos *actus aiunt Iſraelitis prohibitos, quia ſolenniores erant antea idololatris, ſive Cananæis, ſive vicinis; & quoniam, tametſi extra* culpam *fierent, prope nimis nihilominus ad idololatriam ejuſve ritus accedebant.* Sed, horum doctorum pace, ſatis cauſæ eſt, cur iis hoc aſſerentibus non aſſentiamur: tantum enim abfuit, ut Deus ritus ab uſu ſeculi toto genere diſſidentes inſtitueret, & moribus ubique receptis contradicere ſtuderet; quod [b] jam certum ratumque ſit, eum gentium ſacra non pauca leviter mutata retinuiſſe, & a Dæmonis, ad nominis ſui cultum, tranſtuliſſe. Neque res tam clara ſatis apertos *Maimonidis* oculos effugere potuit: poſtquam enim Deum leges aliquot, ethnicorum moribus adverſiſſimas, tuliſſe dixerat; continuo [c] addit, *de oblatione autem vini perplexus* ſum *in hodiernum uſque diem, cur illud offerri voluerit* Deus? *nam idololatræ quoque illud offerre ſolent.* Sed & aliis exemplis bene multis opinionis hujuſce falſitas evinci poteſt: nam templa, ſacrificia, purificationes, novilunia, ſacerdotes, conventus ſolennes, & feſta, in idololatrarum ſacris locum habuiſſe, & in Dei legem cultumque tranſiiſſe, alibi probaturi ſumus, argumentis rem hanc extra omnem dubitationis aleam poſituris. Hæc autem omnia Deus vetuiſſet proculdubio, ſi leges ethnicorum moribus adverſas ideo tradidiſſet, ne populus Iſraeliticus ulla ſacrorum ſocietate vel morum ſimilitudine gentibus exteris conjungeretur. Haud opus eſt aliis argumentis ad opinionis hujuſce vanitatem redarguendam, cum præſertim viro cordato ne veriſimile quidem videri poſſit, Deum O. M quicquam gentium aliarum uſu receptum, ex mero arbitrio & contradicendi ſtudio, rejicere voluiſſe. Noluit proculdubio Deus, ut populus ejus [d] *omnibus hominibus* ſtudioſe *adverſaretur*, aut moroſum *Chinenſium* ingenium ſaperet, quibus omnia perverſa placent, quique mores exteros abſurdos exiſtimant, tantum quod gentibus aliis decori videantur.

SECT. I.

(2°.) RATIONI non minus adverſum eſt, Moſem leges & ritus ejus aliarum gentium moribus oppoſuiſſe, ex earum odio, vel partes ſuas firmandi ſtudio. Apud ethnicos olim (rerum Judaicarum cauſas ineptis conjecturis venari ſolitos) pro certo creditum eſt, Moſem, gentium aliarum odio ductum, leges cum earum moribus adverſa quaſi fronte pugnantes inſtituiſſe. Ea ſententia fuit [e] *Diodorus Siculus*, qui *Moſis* ritus μισάνθρωπα ἔθη; & *Lyſimachus*, qui leges ejus κακίας διδασκάλους *malitiæ magiſtras* appellavit. Alii Moſem ſtatuta gentium mori tam diſſona tuliſſe crediderunt, ut mobile vulgus fœdere & affectu firmiore devinciret. Hoc ſomnium *Tacito* vigilanti placuit: [f] *Moſes*, ait ille, *quo ſibi in poſterum gentem firmaret, novos ritus contrarioſque cæteris mortalibus* intulit. Et ſtatim poſtea, Judæorum *inſtituta ſiniſtra* (ſic vocat) *ipſa pravitate valuiſſe* dicit. Non licet opiniones haſce, ne veritatis ſpecie fucatas, operoſe refellere; ne lectoris ingenium in dubium vocare, vel ineptias ethnicas alicujus habere, videar.

(3°.) CUM ratione maxime pugnat, leges modo dictas e mera Dei voluntate & imperio abſoluto profluxiſſe. Legum nonnullarum peregrinitas haud ſatis apta noſtris moribus, & earum (ut noſtræ res nunc habent) abſurditas & inutilitas, in cauſa ſæpe fuerunt, quod multi ſibi perſuaſerint, eas a Deo traditas, tantum ut poteſtatem arbitrariam & mere deſpoticam in Iſraelitas, a ſervitute nupera redemptos, exerceret. Multis e Judæorum gente adeo perſuaſa eſt olim hæc opinio, quod, ſub initia regni Saracenici, ad philoſophiam ethnicam defectionem fecerint, quod iis leges haud paucæ prorſus inutiles & ſupervacaneæ viderentur. Hic iterum *Guilielmum Pariſienſem*, ſatis idoneum credendi auctorem, teſtem advoco: ille vero, de Judæis agens, ſub ea tempora a Dei legibus apoſtatis, [g] *dedit*, inquit, *occaſionem non levem apoſtaſiæ hujuſmodi ea quæ videtur multorum mandatorum abſurditas, vel inutilitas. Dum enim apparent in eis abſurditas & inutilitas, nulla autem præceptionis aut inhibitionis ratio, nulla obſervantiarum ratio; non eſt mirum ſi ab eis receditur, & ſi tanquam onera ſupervacua projiciuntur.* Neque Judæi tantum, ſed & Chriſtiani plurimi, leges haſce prorſus inutiles, ἀλόγους, & meri imperii ſoboles, habuerunt; atque inde totam Scripturam rejiciendi, vel ſummum legiſlatorem, tanquam minus conſultum & benignum, conviciandi, anſam arripuerunt. At nihil remotius a pietate & prudentia, quam Dei legibus abſurditatis notam affigere, tantum quod a moribus ævi noſtri diſſideant; aut eas ſummi

a *De jur. nat. & gent.* l. 2. c. 7. p. 210. b V. Lib. 3. *per tot.* c *Ub. ſup.* Cap. 46. d 1 *Theſ.* 2. 15. e *Ub. ſup.* f *Hiſt.* lib. 5. p. 115. g *Ub. ſup.* pag. 23, 24.

SECT. II. imperii jure latas asserere, tantum quod earum rationes ipsi non assequamur. In hac antiquitatis caligine, non datur cuivis antiquiorum temporum ritus intelligere, qui plerisque *Mosis* institutis occasionem præbuere. Sed hæc opinio digna est, quæ Satyris potius quam argumentis explodatur.

SECT. II.

Respondetur Positive.

Legum earum assignatur,

EZabiorum moribus lege vetitis, erant haud pauci per se mali, quorum exempla nonnulla (ne quis errori sit locus) ante paginas aliquot in medium protuli. Cur Deus moribus istis multas leges opposuerit, supervacaneum est quærere, cum clare pateat, eos cum naturæ divinæ rectitudine ἀσπόνδως pugnasse, & a gentis Judaicæ sanctitate prorsus abhorruisse. Præter mores jam dictos, lex alios inhibuit, sua natura nec bonos nec malos; quales erant, orbicularis tonsura capitis, hædi comestio lacte matris cocti, aliique furfuris ejusdem, [a] supra recensiti. Lectori vix ultra legis Mosaicæ superficiem penetranti mirum videri solet, quod Deus tot leges circa res (in se) prorsus indifferentes dederit, & (si fas dicere) tam curiosus in minutiis fuerit. Auctores nonnulli, a doctrina clari, leges de minimis hisce curasse sentiunt, ut Israelitæ Gentilibus ne minima rituum similium communione jungerentur, sed ab iis semper discederent; & in re quavis minuta discreparent. Cum autem hæc, & causæ jam dictæ, tam facile vanitatis & erroris arguantur, necesse est ut hanc inter Hebræorum leges & Zabiorum ritus pugnam ad causas multo graviores referam. Ne lectorem multis teneam: duplex causa [GENERALIS & SPECIALIS] assignari potest, cur Deus tot leges adiaphoris hisce Zabiorum ritibus opposuerit.

Causa generalis.

CAUSA GENERALIS eadem erat quæ legum omnium, nempe ut idololatriæ pestem a Judæorum finibus averterent, & Zabiismo se passim diffundenti, tanquam repagula quædam, objicerentur. Huic autem usui variis rationibus serviisse putentur: nempe,

PRIMO: quatenus impedimento fuerunt, quo minus Israelitæ gentium exterarum societate & consortio familiariter uterentur. Habet morum similitudo ἑλκωτικον τι, & homines, ritibus communibus conciliati, affectu & consuetudine facile conjunguntur: e contra, qui studiis contrariis feruntur, & institutis e diametro oppositis cultum peragunt, odio plurimum capitali diffident, & ab omni usu familiari, tanquam angue & peste, abhorrere solent. Peculiares & a seculi moribus alienas Hebræorum leges & ritus hunc effectum habuisse constat: nam Gentiles Judæos, tanquam gentem fanaticam & *Deorum contumelia insignem*, aversabantur, & omnem cum Judæo consuetudinem gravem & onerosam existimabant: ex adverso, Judæi vicem reddere solebant, & infensos non minus Gentilium personis quam moribus gerebant animos. A re præsenti non abludit [b] *Apostoli* dictum, *inimicitiam, legem nempe mandatorum in dogmatis, in carne abolens:* hoc est, ritus Judaicos, a gentium usu maxime disjunctos, adeoque perpetua litis atque odii semina, de medio tollens. Cum autem contraria cultus vitæque ratio, odii semen esset, &, tanquam paries intergerinus, Judæos & Gentes a mutuo congressu & commercio cohiberet; fieri vix potuit, ut Gentes superstitionis suæ scabiem Judæis affricarent.

SECUNDO: leges Mosaicæ quatenus Sectæ illius pernicioſæ moribus adversæ, plurimum ad idololatriam abolendam profuerunt, quatenus Israelitas status & relationis suæ planæ singularis admonuerunt. Propheta, de Judæa loquens, [c] inquit, *defluxit terra, defluxit orbis:* fuit enim terra illa velut orbis quidam proprius, secretus ab institutis aliarum gentium. Vix autem assequi licet, cur Deus gentem illam a cæteris mundi gentibus, ritu dissimili, discerni voluit; nisi ut hac ratione se Deo eximio & singulari separatos intelligerent, & cultus vitæque ratio, sibiipsis propria & peculiaris, separationis illius memoriam sæpe renovaret. Deum actus aliquos, per se nec bonos nec malos, hac de causa vetuisse, probabilius existimetur, quod legem illam, *non facietis calvitiem inter oculos vestros propter mortuos*, hac sola ratione sancitam, dederit; [d] *quoniam populus sanctus* es *Domino Deo tuo, & te elegit Dominus, ut sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quæ* sunt *super terram.* Permagni ad pietatem intererat,

a V. Pag. 283. b *Ephes.* 2. 15. c *Jes.* 24. 4. d *Deut.* 14. 1, 2.

ut

ut illa Judæorum prærogativa & conditio peculiaris iis frequenter in memoriam redigeretur. SECT. II.

TERTIO: quatenus leges Zabiorum mores inhibentes, primos ad idololatriam aditus obſtruxerunt, eamque in herba quaſi prima perdiderunt. Nam, [a] obſervante Maimonide, *gentium ritus, lege probibiti, idololatriam poſt ſe trahebant*, &, quamvis extra cultum fierent, rimam primo, tandem & portam, ad cultum idololatricum aperiebant. Si enim, ex. gr. Deus cutem incidendi, comam in orbem tondendi, vel ritus conſimiles idololatricos exercendi, libertatem conceſſiſſet; libertas illa tandem in licentiam exiiſſet, & Iſraelitæ proculdubio a ceremoniis illis ad idololatriam & magiam fuiſſent prolapſuri. Si comam in luctu funebri, Zabiorum ritu, tondere licuiſſet, eo forſan impietatis proceſſiſſent, ut tandem Diis Manibus ſacra peragerent; aut, amicis orbati, gentium exterarum ritu, ſeſe in luctum immodicum effunderent. Non ſtat ubi incipit vulgi ſuperſtitio, ſed e parvis, nonnunquam & licitis, initiis, magnum incrementum capit.

QUARTO: præcepta Zabiorum mori contraria, idololatriæ obſtaculo fuerunt, quatenus omnem tanti ſceleris ſpeciem de medio ſuſtulerunt. Si enim Judæi ritus aliquos e mediis Magorum eorum myſteriis deſumptos uſurpaſſent, ſuſpicione ſe oneraſſent, quaſi in Zabiiſmum & ipſi propenderent, & Dæmones colerent quorum ceremoniis utebantur. Hinc etiam infirmis ſcandalum datum fuiſſet, & omnes ritibus illis infamibus addicti, exemplo forſan perperam intellecto, plebeculam incautam ad cultum extraneum provocaſſent. Leges itaque, ritus cum idololatria vel magia conjunctos inhibentes, idololatriæ paſſim graſſanti viam obſtruebant, quatenus eo ſpectarent omnes, ut illius ſpeciem & memoriam omnem abolerent.

QUINTO: non minus idololatriæ obſtabant leges Zabiorum ritibus oppoſitæ, quatenus ritus illi cum idololatria tunc temporis intime conjungerentur. Nam ritus eos, idololatriæ cauſas aut effectus, ſigna vel inſtrumenta fuiſſe, ſatis e jam dictis, & ſuo loco dicendis, manifeſte pateat. Cum itaque ritus lege vetere prohibiti idololatriæ tam arcto nexu cohærerent, eamque, modo licet non uno, promoverent; cuivis obvium eſt, legem, quatenus ritibus illis contraveniret, ad idololatriam arcendam non parum profuiſſe. Si Moſes illa Zabiorum inſtituta, Magiæ & idololatriæ tanta affinitate juncta, toleraſſet; fieri non potuit, quin populus Iſraeliticus, in peſſima quæque proclivis, in maximorum ſcelerum licentiam ſolveretur.

Specialis, triplex:

EO me jam ducit ordinis mihi præſcripti filum, ut cauſam SPECIALEM expediam, cur Deus tot ritus & actus, nulla pravitate vel malitia notabiles, (ſi κατ' ὄψιν judicemus) lege lata prohibuerit. Dico itaque, cauſam triplicem, unam ex parte Dei ipſius, alteram ex parte populi, tertiam ex parte rituum ipſorum, aſſignari poſſe.

Una ex parte Dei,

RATIO ex parte Dei hæc eſt: cum Deus unam Hebræorum gentem ſibi deſponſaſſet, pro marito vel Deo zelote ſe geſſit, modis omnibus cavens ne ſponſa ſua fidem conjugalem adulterio ſpirituali [id eſt, idololatria] violaret. Deum olim Hebræorum gentem ſponſæ loco habuiſſe, fidem faciunt aperta prophetarum teſtimonia: *Hoſ.* 2. 2. *Contendite cum matre veſtra, contendite: quoniam illa non* eſt *uxor mea, & ego non* ſum *maritus ejus:* & verſ. 19. *Deſponſabo te mihi in perpetuum: deſponſabo te mihi in juſtitia, in judicio*, &c. Jeſ. 50. 1. *Sic dixit Dominus,* [b] *ubi eſt iſte libellus repudii matris veſtræ, quo dimiſi eam?* Jerem 3. 14. *Convertimini filii rebelles, dixit Dominus,* כי אנכי בעלתי בכם *quia ego maritus ſum inter vos.* Neque Deus maritus tantum, ſed & maritus [ſeu Deus] zelotypus erat, & ſic in mandato ſecundo, & alibi multoties, appellatur. Prout itaque marito zelanti, ſeu de uxoris fide ſollicito non ſufficit, ut uxor ejus adulterium declinet, niſi & omnem adulterii ſpeciem, ſuſpicionem, & occaſionem fugiat; ſic & Deo Zeloti non ſatis erat, Dei cujuſvis alterius cultum & ritus impurioris exercitium, prohibere, ſed & omnem cultus profani ſpeciem & occaſionem, actus etiam omnes quos uſus ethnicus infames aut magiæ ſuſpectos reddidiſſet. Nempe [c] præceptum eſt Iſraelitis, ut *deſtruerent aras Chananæorum, & confringerent ſtatuas eorum*, ne iſtæ ſtatuæ vel aræ cultus prophani monimenta vel irritamenta manerent, & ne gentium idola, ubi ſtatuas & aras habebant, coli viderentur. Simili de cauſa Deus idololatras in terra filiorum Iſrael habitare noluit, ne ſcilicet eorum convictus, colloquium aut exemplum, populi mores corrumperet, eoſque ad fidem matrimonialem adulterio ſpirituali violandam induceret. Ad hæc: vetitum eſt Iſraelits, in rotundum tondere, lucum in altaris vicinia ſerere, quidpiam ex idolo in domum inferre, nec iis integrum erat veſtem ex lana & lino contextam induere; quod ſcilicet hæc

a *Mor. Neb* P. 3. c. 37. b *V. Jer.* 3. 8. c *Exod.* 23. 24.

SECT. II. omnia, e conſuetudine & lege Zabiorum profluentia, Zabiiſmi ſpeciem gererent, & Dei zelotypi ſponſam fidei læſæ ſuſpectam redderent. Huic rationi pondus addit *Guilielmi Pariſienſis* teſtimonium: poſtquam enim nonnulla, per ſe ἀδιάφορα, lege vetita, recenſuiſſet, *cum*, [a] inquit, *interrogatus fueris*, unde factum eſt *ut prohiberentur hæc omnia, confidenter reſpondere poſſis, quia zelus Domini exercituum hoc fecit, quo nihil ad adulterium pertinens in ſponſa ſua voluit ſuſtinere.* Hoc teſtimonium firmat ratio: nam leges multæ de rebus adiaphoris, Iſraelitis impoſitæ, gentes alias non obligabant; quod illæ non tam uxores eſſent, quam ancillæ, quarum fidem & affectum Deus non tanti habuit, quanti gentis Iſraeliticæ, quam fœdere & connubio ſtabili ſibi conjunxiſſet. Genti illi, utpote ſponſæ ſuæ, non tantum idololatria, ſed omnibus ejus ſpeciebus, actibus, & occaſionibus, interdixit; more mariti zelotypia ducti, qui non tantum adulterium uxori prohibet, ſed omnem nutum, tactum, colloquium, & ſignum, animo ſuſpicaci videt, & ægro fert animo ut quiſpiam ad eam appropinquet.

Altera ex parte populi.

SECUNDO: ratio non levis ex parte populi reddi poteſt, cu Deus eos a nonnullis Zabiorum ritibus, ſua licet natura licitis, abſtinere juſſit. Nempe, populus ille Diis Ægyptiis nuncium remiſiſſe, & fœdere ſolenni ſe Deo vero devinxiſſe, videbatur: at hiſtoria ſacra ſatis indicat, eos Deo tantum [b] *blanditos* fuiſſe; ore quidem Deum, corde vero Deos Ægypti ferentes, & Ægypti ritus ſacrilegos adhuc anhelantes. Cum Ægypto nuper exiiſſent, vituli cultu & aliis experimentis compertum eſt, idololatriæ ſcintillas in eorum animis adhuc vivere, quavis occaſione oblata, in magnum incendium erupturas. Probe novit, qui ſcripturam vel a limine ſalutavit, Iſraelitas in religione leves & lubricos fuiſſe, dubia vice inter Jehovam & Baalem fluctuantes. Cum itaque ſummus legiſlator populum illum ſic animatum videret, eos a multis actibus, nulla morali turpitudine notatis, abſtinere juſſit. Curavit, non tantum ut populus, in idololatriam propenſior, ab ea præceptis generalibus arceretur, ſed etiam a rebus & ritibus qui cum idololatria proxime conjungebantur. Horum nempe rituum uſus idololatriam in animos tam leves & verſatiles facile revocare poſſet, eoſque ad cultum profanum propellere, quo ſemper curſu proclivi ferebantur. Deinde, ſi Deus ritibus iſtis infamibus veniam indulſiſſet, proculdubio populus Iſraeliticus in gentium mores paulatim abiiſſet, & tandem rima illa malis ingentibus aditum aperuiſſet. Hic itaque non ſine honore memorandi veniunt eccleſiæ Chriſtianæ Patres, quod, ad exemplum divinum compoſiti, gentes nuper converſas, & ſemipaganas adhuc, a moribus quibuſdam ethniciſmi fæces olentibus cohibuerint. Cum enim inter Chriſtianos haud ita pridem converſos (more ab initiis ethniciſmi propagato) receptum eſſet, in noviluniis ignes feſtivos ante ædes accendere, per eorum flammas tranſilire, ædium limina coronis & ramis exornare, vinum & fercula mortuorum ſepulchris inferre, preces juxta fluvios aut arbores antiquiores concipere; eccleſiæ Patres hos & alios ejuſdem proſapiæ ritus inhibuere, quod cultus ethnici memoriam ingererent, ad cultum antiquum tacite ſollicitarent, & infirmis ſcandalum præberent, quaſi Chriſtiani ritibus illis addicti, Chriſtum & Baalem conjungerent, & eos intervallo non adeo magno diſſitos exiſtimarent.

Tertia ex parte rituum ipſorum.

TERTIO: ratio ex parte rituum ipſorum hæc erat: longa gentium conſuetudine factum eſt, ut ex iis plerique arcte cum idololatria cohærerent, eique ut *cauſæ* vel *effectus*, *ſigna* vel *inſtrumenta*, proxime conjungerentur.

(1°.) E ritibus modo dictis, multi cultus extranei *cauſæ* fuerunt, nempe quatenus illius invitamenta eſſent, aut peſtiferum aliquod, unde cultus ille pullularet, dogma firmare viderentur: v. gr. Plantatio luci in altaris vicinia, idololatriæ invitamentum fuit, quatenus loci umbra & amœnitas plebem pellexit, & lucifugis quibuſdam Zabiorum ritibus exercendis occaſionem dedit. Mos ille, מצבה, στήλω, cippum vel columnam, erigendi [c] prohibetur, eo quod uſu receptum eſſet, ad hujuſmodi columnas conventus agere, adeoque cultus ethnici ſpeciem præberet & occaſionem. Mos etiam animalium aut ſyderum formas imaginibus exprimendi, licet ſua natura licitus, Iſraelitis interdicebatur; eo quod eorum animis conceptum craſſum & naturæ divinæ minime conſentaneum ingerere poſſent, eoſque a Dei veri ad idoli cultum avocare. Hæc & alia leviora, ad mali alicujus cautionem legibus interdicta, cauſam dediſſe videntur dicto illi quod apud [d] *Joſephum* ipſi *Moſi* tributum legimus; Δεῖ μηδὲν εἶναι τοιοῦτον συγκεχωρημένον, ἐξ οὗ κατ' μίμησιν ἀποτροπή τις τῶν κατ' τὴν πολιτείαν ἔσοιτο, &c. *Cavendum eſt, ne quid ejuſmodi permittatur, ex cujus imitatione mores publici depravari poſſent: quapropter ne levia quidem leges diſſimulant.*

a Lib. *de legib.* c. 14. p. 44. E b *Pſal.* 78. 36. c *Deut.* 16. 22. d *Antiq. Judaic.* lib. 4. c. 8. p. 165. 5

(2°.)

(2°.) E Zabiorum moribus lege lata vetitis, alii cultus illiciti fructus & *effectus* habeantur. Nam corporis vulnere frequente dehoneſtatio, raſura capitis & barbæ, laceratio veſtis, ritus erant, e cultu *mortuorum* oriundi; & Gentiles, in inferiis & ſacris aliis in *mortuorum* honorem præſtitis, hujuſmodi ritibus, utpote funebribus & cultui ſuo conſentaneis, utebantur. Cum etiam, *Moſis* ævo, multa paſſim ſimulacra fabricarent homines, quod multos Deos, eoſque materiales & ipſis oculis uſurpandos, exiſtimarent; Deus ulla ſculptilia fieri vetuit, ut Hebræi eo longius ἀπὸ τῆς πολυθείας arcerentur, & Deum a viſu ſenſuque noſtro longe remotum eſſe monerentur. Si Deus imagines (errorum, quos dixi, ſoboles) inter Hebræos toleraſſet, erroribus ipſis anſam dediſſe videretur. CAP. IV.

(3°.) E Zabiorum ritibus nonnulli *ſigna* quædam erant a Dæmone inſtituta, quibus ei cultum præſtabant, aut tacite præſentiam & auxilium ejus implorabant. E ritibus illis, ſufficiat in præſenti tres aut quatuor ſummis digitis attigiſſe. Inter Zabios (quod alibi probamus) mos ab antiquo viguit, ſtigmata quædam corporibus ſuis inurere, ut ſigno illo ſe huic aut illi numini fictitio devotos eſſe teſtarentur. Inde cauſa data legi illi, *Levit.* 19. 28, *Non facietis puncta*, vel ſtigmata, *in carne veſtra.* Lege cautum eſt etiam, ne quis coram imagine procumberet, aut ſeipſum incurvaret, eo quod actus ille cultus idololatrici ſignum eſſet, & idololatriæ patrocinium præbere crederetur. Addo inſuper, interdictum eſſe, ſanguinem animalis alicujus in agris effundere, quamvis ad eſum ſolummodo mactaretur; tantum quod effuſio illa cultus aut honoris τοῖς שדים [Dæmonibus ab agro nomen ſortitis] præſtiti, ſignum tunc temporis haberetur. Hoc ſecure concludendum e verbis quæ proxime ſequuntur legem qua ritus ille prohibetur; [a] *& non offerent ultra, ſacrificia ſua* [1] *Dæmonibus poſt quos fornicantur.* Hos, & alios ejuſdem proſapiæ, ritus inhibuit Deus, ne mobili vulgo ſcandalum darent, & affinitate ſua cultus antiqui memoriam renovarent.

(4°.) E ritibus lege vetitis, alii *inſtrumenta* fuerunt ad idololatriam aut magiam exercendam & propagandam inſervientia. Hujuſmodi ſunt, altarium multorum extructio, imaginum conſecratio, reſiduarum ſacrificii partium in craſtinum reſervatio, picturati lapidis erectio, auri vel argenti idolo ſacrati ſurreptio vel circumgeſtatio; nonnulli inſuper alii, qui malis ingentibus aditum aperire poſſent. Hinc Judæi, legis analogiam obſervantes, figuram quamvis olim pro Deo cultam, Gentilium victimas, oblationes, inſtrumenta & vaſa ſacrificialia [veluti polubrum, ſimpulum, aram, menſam] [b] & univerſum apparatum *cultus* profani *gratia* factum, in illicitis habuerunt.

E jam dictis evidens evadit, ritus lege vetitos & cultum profanum arcto inter ſe nexu devincta fuiſſe, & Deum tot leges ritibus illis e regione poſuiſſe, ut Iſraelitas a Gentium ſuperſtitionibus cohiberet, & Zabiiſmi late propagati licentiam coerceret. Huc apprime faciunt verba *R.* [c] *Bechai*, in quæ ſatis auſpicato deſinamus; בי כן דרך התורה לאסור הרברים שהם לעבודה זרה וחצוה עלינו לעשות ההפך כדי לעקור שורש עבודה זרה מן העולם *Ita* eſt *mos Legis, prohibere res in gratiam cultus idololatrici* factas; *& juſſit nos facere contrarium, ut ſic radicem idololatriæ de mundo tolleret.* Nihil eſt itaque, cur *Moſi*, leges de rebus hiſce minutis ferenti, περιεργίαν aut λεπτολογίαν objiciat quiſpiam.

CAP. IV.

De legibus quæ Zabiorum moribus opponuntur, ſigillatim agitur, & primo de lege Paſchatis, ejuſque circumſtantiis.

SUPEREST jam, ut præcipua penſi mei defungar parte, & leges eas ſingulatim exequar, quas Deus, ad ſeculi ſuperſtitionem coercendam, & Zabiorum ceremonias abolendas, dedit. Ut autem ad leges eas aditus eo facilior aperiatur, monendum eſt ὐπ παροδῳ, legem Moſaicam duobus modis, VERBALITER & REALITER, Zabiorum placitis & inſtitutis adverſatam fuiſſe.

PRIMO, VERBALITER & explicite, nempe quatenus eorum ritus idololatricos verbis apertis populo prohibebat. Hoc autem factum eſt verbis, quandoque generalibus, nempe, *Levit.* 18. 3. *Secundum opus terræ Ægypti in qua habitaſtis, non facietis: & ſecundum opus terræ Canaan, ad quam ego adduco vos, non facietis, & in ſtatutis eorum non ambulabitis:* Et Levit. 20. 23. *Ne ambuletis in ſtatutis gentis quam ego emitto a*

a *Levit.* 17. 7. b *V. Selden.* de *jur. Nat.* & *Gent.* l. 2. p. 215. c *Comment.* in *Lev.* c. 23. v. 19.

1 שעירים *hircis*, vid. pag. 144. not. 1.

SECT. I. *facie veſtra*, &c. aliis etiam in locis, hiſce ſenſus affinitate conjunctiſſimis. Ne vero generalia illa minus pungerent, *Moſes* multas leges edidit, quibus hic & ille Zabiorum ritus ſpeciatim & expreſſe prohibetur.

SECUNDO: lex Moſaica, REALITER & implicite, Zabiorum ritus & dogmata prohibebat. Legis, non verba tantum, ſed res & ſacra, Zabiiſmo repugnabant. Lex enim non ſolum vetuit, quæ apud ethnicos ſacra & religioni propria, ſed & aliqua præcepit quæ apud eos dira & nefaſta, habebantur. Deus non ſatis habuit, antiquæ ſuperſtitionis ritus & exempla ſimpliciter prohibere, ſed Hebræorum genti præcepit ut plane contrarium facerent. [a] *Tacitus* itaque veri limites haud multum tranſgreditur, cum, de rebus Judæorum agens, hæc habet; *Moſes, quo ſibi gentem firmaret, novos ritus contrarioſque cæteris mortalibus indidit. Profana* illis *omnia, quæ apud nos ſacra. Rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta.* Ideo vero Deus *ritus* tam *contrarios* Hebræorum genti tradidit, ut illi ſe gentium ſacris bellum indicere, numinis cujuſvis fictitii reverentiam excutere, & mentitam cultus ethnici ſanctitatem ludibrio habere, non verbis tantum ſed & factis indicarent.

CUM jam ſatis declaratum ſit, quomodo lex Moſaica Zabiorum ritus inhibuerit, in rem præſentem veniam, & leges eas in lucem proferre conabor, quæ Zabianæ religionis abolendæ gratia tradebantur. Inter eas autem primo nobis occurrit lex de Paſchate, & ceremoniis in illius celebratione ſolenniter obſervandis. Inde itaque nobis auſpicari placet, de cæteris legibus juxta νομοθεσίας Moſaicæ ſeriem atque ordinem ſermonem habituri.

SECT. I.

Harum prima erat, *quod agno maſculo ſolenniter mactato celebrari deberet.*

LEGIS Paſchalis pars ea cui lumen accendere jam ſtudeo, verbis hiſce traditur: [b] *in decima hujus menſis accipient ſinguli agnum per domum patrum,* —— *agnus maſculus, anniculus erit vobis,* —— Deum legem hanc Ægypti dogmatis & moribus adverſam poſuiſſe, non inani ductus conjectura cenſeo. Sic enim Ægypti more comparatum erat, ut, inter animalia *ſacrorum* titulo donata, arietem honore præcipuo colerent; vel quod ſymbolum fœcunditatis eſſet, vel quod arieti cœleſti, affinitate quadam propiore, conjungi crederetur. Ejuſdem inſaniæ exemplum tandem ad Afros & Græcos tranſiit: quod enim illi Jovem ſub Ammonis nomine & arietis forma colerent, Ægyptiis imputandum eſt, qui dementiæ huic initium & auctoritatem quandam tribuerunt. Hoc itaque remedio uſus eſt Deus, ne ſuperſtitionis ejuſdem ſcabies Iſraelitas ureret; agnum illum maſculum, quem Ægyptii inter numina ſua præcipua coluerunt, ſolenniter mactari, & ædium poſtes agni ſanguine aſpergi juſſit: nam inde facile cognoſcerent Iſraelitæ, arieti nihil ineſſe divinitatis, &, animal illud tam contumelioſe tractando, ſe non minus ab Ægypti ſuperſtitione quam ſervitute receſſuros, indicarent.

DEUM ea de cauſa, nempe ut ſuperſtitioni Ægyptiacæ ſe adverſum ſiſteret, hanc legem ſtatuiſſe, multa me perſuaſum faciunt;

(1°.) ANIMALIS in paſchate mactandi ſpecies: hoc autem agnus eſſe debuit aut hœdus, uti e *Joſiæ* paſchate colligimus, qui [c] *largitus eſt populo de grege agnos & hœdos pro oblationibus paſchalibus:* nempe ſecundum legis verba, *Exod.* 12. 5. Ubi Moſes, de paſchate agens, inquit, *integer* שה. *maſculus anniculus, erit vobis, quem capietis ex ovibus & capris.* Nam Hæbræum שה *Seh*, vox eſt utriſque communis, & a ſenioribus, nunc per κριὸν & πρόβατον *arietem & ovem*, nunc χίμαρον *hœdum*, redditur. Agnus autem in paſchate communior victima fuiſſe videtur, neque hœdus mactatus niſi cum agnos deſiderarent. Huc faciunt illa [d] *Theodoriti*, ἵνα ὁ μὴ πρόβατον ἔχων, θύσῃ τοῦτο, ὁ δὲ σπανίζων προβάτου, τὸν ἔριφον· *Ut qui ovem habet, eam immolet; & qui ove caret, hœdum.* Haud facile eſt autem rationem magis ſpecioſam excogitare, cur præceptum ſit Iſraelitis, ut oves tantum & hœdos (oves autem præcipue) in ſolennitate paſchatis uſurparent; quam quod Ægyptii ab utriſque, ovibus autem præcipue, religioſe temperarent; & Deus Hebræorum ſaluti proſpiceret, qui, propter longam & individuam cum Ægyptiis ſocietatem, profanos eorum mores altius imbibiſſent. Verum ne vi-

a Pag. 115. b *Exod.* 12. 3, 5. c 2 *Paral.* 35. 7. d In *Exod. Quæſt.* 24. T. 1. p. 90. B

dear

dear hoc mihi dari velle ſine probatione, teſtes haud obſcuros appello, qui ſuperſtitionem Ægyptiam circa oves & hœdos inprimis occupatam aſſerunt. Ex iis, ſic Ægypti religionem perſtringit *Juvenalis, Satyr.* 15. 11. SECT. I.

——*Lanatis animalibus abſtinet omnis*
Menſa: nefas illic fœtum jugulare capellæ.

E duabus autem ſpeciebus, ovis animal ſacratius fuiſſe, & Ægypti ſuperſtitionem magis quam hœdus exercuiſſe, videatur: nam [a] *Strabo* negat ovem alibi in Ægypto, quam in *Nitriote Nomo*, immolatam fuiſſe: & *Plutarchus*, varias auctorum ſententias referens, cur Ægypti ſacerdotes non laneis ſed lineis veſtibus uteretur; [b] inquit, οἱ δὲ τῶν ἐρίων, ὥσπερ τῶν κρεῶν, σεβομένους τὸ πρόβατον, ἀπέχεσθαι λέγουσι· *Nonnulli eos a lanis, ut & carnibus ovium, cultus & religionis cauſa, abſtinere dicunt.* Hic etiam nobis aliquid præſidii præbet *Jonathan paraphraſtes*, qui ſic reddit ea *Moſis* verba, *non expedit ita facere, quia abominationem Ægyptiorum immolaremus Deo noſtro*, &c. ארום דהינון [2] טעוותהון דמצראי וגו [1] *Agni, cum ſint Ægyptiorum idola, ex iis ſumeremus quod offerremus Domino Deo noſtro.* Sed ſi teſtes illi tacuiſſent, facile credi poſſet, Ægyptios ovem præcipua religione coluiſſe, qui vitulini cultus exemplum præbebant Iſraelitis; ſi quid fidei *Patribus* hic ὁμοψήφοις tribuendum cenſeamus.

(2°.) HUC etiam inclinat animum, animalis in paſchate mactandi ſexus. Nam agnus eſſe debuit aut hœdus, maſculus, quo nihil ethnicorum, Ægyptiorum præcipue, dogmatis aut inſtitutis adverſius inſtitui potuit. Quantum inſtitutio illa Gentilium dogmatis & inſtitutis adverſabatur, inde conſtat, quod eorum plerique generis fœminini victimas plus apud Deos valere crederent; eaſque, cum ſacra maſcula parum prodeſſent, tanquam hoſtias ſuccidaneas, immolarent. Aſſertionis hujuſce fundum do [d] *Servium*, in illa *Virgilii* verba [——Et cæſa jungebant fœdera porca] ſic diſſerentem; *in omnibus ſacris, fœminini generis plus valent victimæ: denique ſi per marem litare non poſſent, ſuccidanea dabatur fœmina: ſi autem per fœminam non litaſſent, ſuccidanea adhiberi non poterat.* Ægyptiorum vero ſuperſtitioni hæc paſchatis circumſtantia magis ex profeſſo opponi putetur, cum veriſimile ſit eos arietem jam olim pro Deo, vel Dei ſymbolo, coluiſſe. Nam Ægyptii originem a *Chamo*, & Ægyptus nomen a *Miſraim*, *Chami* filio, habuere; quorum ille *Hammon* dictus eſt, hic Μεσοὲ vel *Oſyris*, & ille in [e] ariete, hic in tauro, cultus. Atque inde natum videtur, quod in *Zodiaci* ſignis, aries primum locum, taurus ſecundum teneat; Ægyptiis ſcilicet ita ordinantibus, qui Chaldæos in Aſtrologiæ ſtudio proxime ſequebantur. Ptolemæus itaque *Petoſyrin* Ægyptium τὸν ἀρχαῖον ſignanter appellat, quod nullum, aſtrologiæ nomine clarum, antiquiorem norat. Non itaque ſine cauſa creditur, Deum, in Deorum Ægyptiacorum contemptum, [f] arietem & bovem, in ſolenni Paſchatis feſto, immolari voluiſſe. Ita [3] *Tacitum* credidiſſe, probant verba illa, de Judæis dicta; *cæſo ariete, velut in contumeliam* Hammonis: *bos quoque immolatur, quem Ægyptii* Apin vocant.

(3°.) SUADET etiam nonnihil, agni paſchalis ſeparatio ſolennis, die menſis [g] decimo, ut decimo quarto mactaretur. Quid enim agnum, tanto tempore antequam mactaretur, ſeponi voluit Deus, niſi ut Iſraelitæ omnem erga animal illud affectum ſuperſtitioſum deponere diſcerent, & ſe, non impetu aliquo temerario, ſed, conſulto & ſubducta ratione, vanitatibus Ægypti renunciare, & animal apud Ægyptios ſacratiſſimum mactare, teſtarentur? Cl. [h] *Bochartus* præparationis hujuſce cauſas longe alias ex Hebræorum ſcriptis attulit, *viz.* 1. Ne in ipſo diſceſſu, ſi eo uſque hanc curam diſtuliſſent, negotiorum turba obruti id oblivioni traderent. 2. Ut accuratius obſervarent, an forte defectus aliquis in agno eſſet. 3. Ut ex agni aſpectu occaſionem haberent inter ſe colloquendi de ſua ex Ægypto redemptione. 4. Ut ſe mature accingerent ad feſtum futurum celebrandum. Haſce Judæorum rationes fuſe refutarem, ſi vel nugas agerem vel de captu lectoris dubitarem. Illud impendio probabilius eſt quod antea diximus, Deum nempe agnum paſchalem per quatridui ſpacium ſeparari voluiſſe, ut Iſraelitæ animal illud non minore cum ſolennitate mactare, quam Ægyptii colere, viderentur; & ut animi Deo & inſtitutis ejus firmiter adhærentis clarum præberent ar-

a Παρὰ μόνοις τούτοις θύεται ἐν Αἰγύπτῳ πρόβατον. Lib. 17. p. 1155. C b Lib *de Iſid.* p. 352. D c *Exod.* 8. 26. d In *Æneid.* l. 8. col. 1347. e Stat *tortis cornibus Ammon.* Lucan. l. 9. v. 514. f 2 *Paral.* 35. 7, 13. & *Deut.* 16. 2. g *Exod.* 12. 3, 6. h *De animal. ſacr.* P. 1. l. 2. col. 583.

1 Vid. *Polyglot. Walton.* Tom. 4. p. 116. verſ. 22.
2 *Rabbinis* ſolenne eſt, uti voce illa טעות *idolo* ſive *errore*, cum de *Chriſto* loquuntur; ita ſe habet *R. Sal. Jarch.* Jeſ. 9. 6. לא בא אותו טעות *non venit iſtud idolum:* juxta *Edit. Venetam.*
3 Vid. *Hiſtor.* Lib. 5. p. 115.

SECT. I. gumentum. Aliam rationem, noſtræ propinquam & cognatam, attulit [a] *R. Abraham Seba*, cur Deus agnum paſchalem die decimo ſeparari, & decimo quarto mactari, juſſerit: eam vero, utpote ſpecioſam admodum, ad Ægypti moribus petitam, & libri cujuſdam perantiqui *de cultu Ægyptiorum* auctoritate ſuffultam, ſilentio præterire nequeo. Ipſum itaque auctorem, ſenſum ſuum verbis propriis ſic exprimentem, audiamus: על זאת הכיונה בעצמה צוה לעשות העבודה הזאת במילוי הירח עת תיקף שמחתם והקרבתם למול טלה—ואז צוה לשוחטו ולצלותו ולשרוף את הנותר וגו', *Propter hanc ipſiſſimam cauſam juſſit* Deus *ut cultum illum* paſchalem *celebrarent in plenilunio, quod* ſcil. *tempus eſſet quo maxime lætarentur illi,* Ægyptii, *& ſacrificarent planetæ arieti. — Et tum juſſit eum,* agnum maſculum, *mactare, aſſare, &* ejus *reliquias comburere.* Et ſtatim poſtea, בעשור לחדש (inquit) —וכן הוא היום שהמצריים מתחילין לעבוד עבירת השלה ולקרא דרור לכל עבד ולכל מלאכה וגו' *Inſuper, die menſis decimo, ipſo illo die quo Ægyptii incipiebant celebrare cultum* [b] *arietis, & prædicare libertatem ſervis omnique operi, & ſacrificare arieti, & imagini ejus carnali* (agno maſculo) *cultum exhibere,* &c. *placuit Deo, ut ritus illos coerceret, præcipere, ut illo ipſo tempore ſumerent agnum, eumque alligarent pedibus lecti, uſque ad diem mactationis,* &c. Hanc, aut rationem quam dedi antea, cæteris omnibus præferendam arbitror, quod nullam veri ſpeciem ferat, Deum feſti *ſolius* paſchalis victimam tanto antea tempore ſeparari voluiſſe, niſi cultus arietis, aut alius aliquis ſuperſtitioſus Ægypti ritus, præcepto tam ſingulari occaſionem præbuiſſet.

(4°.) DEUS ea animalia quæ veteres Ægyptii maximi fecerunt, in lege ſua ſtudioſe vilifacere, & maxima cum contumelia tractare, videatur. Cum enim Ægyptii vaccam *Iſidi* ſacram, & cultu divino proſequendam, exiſtimarent; Deus vaccam extra caſtra, tanquam animal evitandum, comburi [c] juſſit, & aquam luſtralem ex illius cineribus, ad populi immunditias eluendas, confici. Cum etiam Ægyptii eo dementiæ deveniſſent, ut hircis ſacrificarent, Deo placuit ut ſacrificia pro peccato ex hircino plurimum genere acciperentur, & hircus, convitiis & maledictis onuſtus, piaculi loco in deſertum dimitteretur. Cum etiam Ægyptii vitulum, tanquam *Apidis* aut fertilitatis ſymbolum, ſingulari ſtudio colerent; pronum eſt obſervare, Deum, ad ſacrificia pleraque [pro peccato præcipue] vitulum ſepoſuiſſe. Ægyptii arietem etiam, tanquam *Hammonis* ſymbolum & cognatam arietis cœleſtis imaginem, præ cæteris animalibus ſacris, in honore habuere: ideoque par eſt credere, Deum (pro more ſuo) animal illud contumelia aliqua ſingulari afficere voluiſſe. Quid autem in animalis illius contemptum & contumeliam magis cedere potuerit, quam quod Deus illud mactari, ſanguinem ejus ſuper poſtes aſpergi, aſſari, & partes ejus reſiduas comburi, juſſerit?

(5°.) HUIC conjecturæ firmandæ accedat, odium illud capitale quo Ægyptii præcipue Judæorum gentem inſectabantur. Hoc e *Philone* cognoſcere licet: cum enim Agrippa, rex Judæorum, Romani Cæſaris gratiam iniiſſet, & ad Alexandriæ portum, ad ſuos rediturus, appuliſſet; [d] *Ægyptii,* inquit, *rumpebantur invidia,* καὶ διὰ τὴν παλαιὰν καὶ τρόπον τινὰ γενομένην πρὸς Ἰουδαίους ἀπέχθειαν, &c. *& ob inveteratam & pene hæreditariam cum Judæis ſimultatem, ægre ferebant, extitiſſe Judæorum regem quempiam, haud aliter quam ſi ipſi avito regno exturbarentur ſinguli.* Alia odii hujuſce hoſtilis teſtimonia [e] alibi ex antiquis produxi, quæ jam tacitus prætereo, ne aurium faſtidia irritarem. Difficile eſt autem odii hujus inveterati & pene nativi fontem & radicem recludere, niſi dicamus, ſacra plane diverſa ſimultates illas antiquitus protuliſſe, eaſque una cum ſanguine Ægyptiorum ad ſeros eorum nepotes tranſiiſſe. Probe norant, Iſraelitas non tantum ab eorum ſacris diſceſſiſſe, ſed ea ſtatutis plane contrariis quaſi fugillaſſe, & corum Diis omnibus bellum apertum denunciaſſe. Manſit proculdubio alta mente repoſitus, *in caſo ariete contemtus Hammonis,* ſpretique injuria tauri, tot vitulis altari dicatis manifeſta. Hinc, inter gentes illas, inimicitias tam fatales olim exarſiſſe, & ad ipſa *Philonis* tempora duraſſe, res per ſe credibilis eſt, & e [f] *Manethonis* Ægyptii verbis facile colligenda. Nam ille, *Moſi* & ſequacibus ejus odium & invidiam conflare ſtudens, ait *Moſem* [*ſacerdotis Heliopolitani* titulo velatum] *legem iis poſuiſſe, ut neque deos adorarent,* μήτε τῶν μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ θεμιστευομένων ἱερῶν ζώων ἀπέχεσθαι μηδενὸς, πάντα τε θύειν καὶ ἀναλοῦν· *neque ab animalibus, quæ præcipue ſacra apud Ægyptios erant, ſe penitus abſtinerent, ſed omnia ſacrificarent & abſumerent.* E quibus apparet, Manethonem, & alios Ægyptios, eo præcipue nomine Judæos inviſos habuiſſe, quod *animalia* quæ vocabant *ſacra* contemnerent, & eorum divinitatem non tam verbis quam dentibus refutarent.

a In *Tzeror. Hammor. fol.* 70. col. 4. b *Quod eo die ſol ſignum illud ingrediatur.* c *Num.* 19. 3, 17.
d Lib. *in Flac.* p. 969. B e *V.* Pag. 284. f *Ap. Joſeph. cont. Apion.* l. 1. pag. 1353. 15

(6°.)

(6°.) HUIC opinioni non leve momentum afferunt circumſtantiæ illæ plane peculiares, in paſchatis primi celebratione, ſolenniter obſervandæ. Nam (1°.) Sanguis agni, non in populum, ſed ſuperliminare & anteriores ædium poſtes, aſpergi debuit. Quid autem Deus tam curate præciperet ut paſchalis victimæ ſanguis, non ſolum in poſtes ſed ſuperliminare, non in interiorem aliquam, ſed maxime apertam & expoſitam, ædium partem ſpargeretur; niſi ut agnum illum in infimum animalium ordinem ſtudioſe deprimeret, & quod Ægyptii maxime colebant, Iſraelitæ ſe plane contemnere, palam & aperte declararent? Rem ita ſe habere atque ego cenſeo, *Maimonidi* perquam probabile videbatur: poſtquam enim dixiſſet, idololatras antiquos jumentorum mactationem abominatos fuiſſe, & tres illas animalium ſpecies, arietes, hircos & boves, in honore præcipuo habuiſſe; ſubjungit, [a] *hoc fine præcepit nobis* Deus, *in die paſchatis mactare agnum, ejuſque ſanguine anteriorem ædium noſtrarum partem aſpergere; tum ut nos a pernicioſis iſtis opinionibus purgemus, tum ut contrarium illarum profiteamur, hominibuſque perſuadeamus, actionem illam quam illi mortiferam judicabant, a morte liberare; ſicut dicitur,* [b] tranſiliet Dominus juxta oſtium, neque permittet vaſtatorem ingredi domos veſtras ad perdendum. (2°.) Paſchatis agnus eo ipſo tempore mactari debuit, quo in procinctu jam ſtabant, ut in Deſertum abirent, & Ægypto valedicerent. Quid autem Deus agnum eo temporis articulo mactari voluit, niſi ut in ipſos Ægypti Deos, quos populi ſui dentibus tradidit, vindictam exerceret, ut Iſraelitæ Ægypti ſervituti ſimul & idololatriæ valedicerent, & experti cognoſcerent agnum plus commodi mactatoribus quam cultoribus ejus allaturum? Præterea, cum Deus agnum, in ipſo quaſi conſpectu Ægyptiorum, immolari juſſit, [c] *Moſem* ab eorum metu liberavit, & ſummæ ſuæ potentiæ documentum dedit, qua Ægyptios, tam aperto Deorum ſuorum contemtu & injuria laceſſitos, a vindicta refrænavit. Tertia Paſchatis circumſtantia, quæ nobis argumentum præbet, ea eſt, quod agnus ille, non ſolum in Ægypto, ſed & terra promiſſa, a familiarum patribus offerebatur. Moris hujuſce fidem indubitatam nobis aſtruit [d] *Philo*, hæc, inter alia, de Paſchatis feſto referens; ἔχ οἱ ἂμ ἰδιῶται προσάγωσι τῷ βωμῷ τὰ ἱερεῖα, θύωσι δ' οἱ ἱερεῖς, ἀλλὰ νόμος προστάξει σύμπαν τὸ ἔθνος ἱερᾶται, &c. *Non homines e vulgo victimas adducunt ad altare, ut mactent ſacerdotes; ſed jubente lege tota gens ſacrificat,* ſeu ſacerdotii munere fungitur, *dum pro ſe quiſque hoſtiam ſuam & adducit & mactat.* Quid autem paſchatis agnus, præter morem aliorum ſacrorum, a patre cujuſque familiæ [non a ſacerdote] mactaretur, niſi quod ſolennitas illa non minus ſuperſtitionis quam ſervitutis Ægyptiacæ monimentum eſſet; & æquum eſſet, ut quiſque (facto illo) ſuperſtitionibus Ægypti renunciaret, cum redemptionis ab Ægypti ſervitute memoriam celebraret?

SECT. I.

SI hæc omnia trutina non prorſus iniqua perpendantur, parum dubito quin ſententia noſtra fide non indigna videatur.

SUPEREST jam ut quatuor objectionibus occurramus, quibus nonnulli (ſiquid prævidere datum eſt) opinionem noſtram refellere ſtudebunt. 4. Objectionibus occurritur.

HARUM prima hujuſmodi eſt: e doctorum ordine non pauci ſentiunt, ζωολατρείαν apud Ægyptios, ævo ſaltem Moſaico, minime viguiſſe. Nec facile credi poteſt, Ægyptios ad ultimam illam ſuperſtitionis & inſaniæ lineam, ſeculis illis antiquioribus, pervenire potuiſſe. Ideoque ruat neceſſe eſt, ſententia quam ipſe aſtruo, cum fundamento tantum arenoſo innixa videatur. 1ª.

NONNULLOS, doctorum titulo digniſſimos, huic opinioni favere, minime diffitendum eſt. Multa vero me tenent, quo minus in eandem ſententiam tranſeam: nempe, (1°.) Locus ille modo citatus, *Exod.* 8. 26. Ubi *Pharaoni*, in Ægypto ſacrificare jubenti, ſic reſpondet *Moſes*; *non expedit ita facere, quia abominationem Ægyptiorum immolaremus Deo noſtro*, &c. *Et, ſi abominationem Ægyptiorum immolaremus, nonne illi nos lapidarent?* Quaſi dixiſſet, "nos boves, oves, & capras, quas Ægyptii "colunt, immolare debemus, quod illis abominabile eſſet, eoſque ad furorem provo-"caret. Sic locum hunc, non ſine fiducia aliqua, interpretamur, *Onkeloſi, Jonathanis, Syri*, & *S. Hieronymi*, exemplo & auctoritate confirmati. Eorum paraphraſin integram lectori dabit *Cl.* [e] *Bochartus*, auctor non difficulter adeundus. (2°.) Hiſtoria ſacra: nam inde liquido conſtet, Iſraelitas, Ægypto nuper egreſſos, [f] hircos & [g] vitulum ſacrificio coluiſſe. Eos autem, hac in re, ad ritus Ægypti quibus diu aſſueverant, eorum mores direxiſſe, veterum conſenſu & rei ipſius probabilitate ſatis confir- Diluitur.

a *Mor. Neb.* P. 3. c. 46. b *Exod.* 12. 23. c *Exod.* 8. 28. d *De Vita Moſ.* lib. 3, p. 686. E
e *De animal. ſac.* l. 2. col. 644. f *Lev.* 17. 7. g *Exod.* 32. 8.

SECT. I. matur. Iſraelitas quidem vitulum aureum, non ad idoli alicujus Ægyptiaci, ſed Cherubi ſacri, Aaroni in monte viſi, exemplar efformaſſe, a nonnullis dicitur quidem, ſed (ſi libere promam quod ſentio) a nemine probatur. Sed hac de re non eſt quod multum laboremus, cum Iſraelitas hircos in Ægypto, vel deſerto, coluiſſe, textus modo laudati verbis aperte confirmetur. (3°.) Teſtimonium [a] auctoris Apocryphi, qui diſerte dicit, antiquos Ægyptios, *mutos ſerpentes,* καὶ [1] θηρία βδελυκτὰ *& animalia vilia, coluiſſe.* Et [b] alibi, eos *pro Diis habuiſſe* τὰ καὶ ἐν ζώοις τῶν ἐχθρῶν ἄτιμα, *illa etiam e brutis, quæ ab inimicis ſuis* [nempe Hebræis] *contemptui habebantur*; in quorum nempe ſacris quotidianis bruta illa, non Deorum, ſed ſacrificiorum tantum, locum obtinebant. (4°.) Perantiqua Judæorum traditio, quæ nonnulla veritatis rudera continere videatur. [c] Nempe dicunt illi, ſingulos Iſraelitas, cum in Ægypto viverent, agnum habuiſſe die decimo lectorum ſpondæ alligatum; & rogantibus Ægyptiis, quorſum id fieret, reſpondiſſe, ſe in Dei honorem die decimo quarto mactaturos; hoc autem Ægyptios male habuiſſe, quod arietis ſignum eo menſe colerent. (5°.) Sacri codicis uſus & conſuetudo: in eo nempe ſæpe cautum eſt, ne Iſraelitæ ad Ægypti ſemitas deflecterent, ne in Ægyptum deſcenderent, aut iis quicquam commercii cum Ægyptiis intercederet. Inde vero facile colligendum eſt, nihil Ægypti moribus & inſtitutis corruptius & a vera ſapientia remotius fuiſſe, vel ſeculis illis antiquiſſimis. (6°.) *Manethonis* Ægyptii, *Jonathanis* paraphraſtis, & *Joſephi*, teſtimonia: *Manethon* a me facit, hæc de Solymitis quibuſdam, Moſi συγχρόνοις, memoriæ [d] tradens; *non ſolum civitates & vicos concremarunt, ſacrilegia facientes, & Deorum idola devaſtantes,* ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτοῖς ὀπτανίοις τῶν σεβασθυομένων ἱερῶν ζώων διετέλουν· *Sed & ipſis culinis eorum, ſacris animalibus utentes,* ea crudeliter abſumpſerunt. His aperte fatetur Manethon, cultum animalium, ætate Moſis, apud Ægyptios invaluiſſe. Superſtitioni huic antiquitatem paulo majorem tribuit Jonathan, qui verba illa [[e] *Quia id Ægyptiis eſt abominatio*] ſic interpretatur, *quia beſtias, quas Ægyptii colunt, Judæi comedunt.* *Joſephus* cultus hujus originem ab ipſis gentis illius incunabulis arceſſendam cenſuit: poſtquam enim dixiſſet, Ægyptios *ipſa bruta arbitrari Deos*; [f] addit, eos, *a rerum ſuarum exordio, peſſima de Diis opinari ſolitos.* His omnibus addi poteſt, vix poſſibile eſſe, legum quarundam Moſaicarum rationem ſatis ſolidam expedire, niſi demus animalium cultum, in Ægypti mores, ante Moſis tempora, receptum fuiſſe.

2ª. SECUNDO: objiciet forte non-nemo, ceremoniarum paſchalium apparatum alio collimaſſe: nempe, ut memoriam liberationis ab Ægypti ſervitute & plagis in Ægyptios inflictis ſubinde renovarent Iſraelitæ. Quilibet enim feſti paſchalis ritus ita comparatus eſt, ut inſignem aliquam ſervitutis aut redemptionis illius circumſtantiam ad eorum memoriam revocaret. Hoc multis evinci poſſet, ſi rebus tonſorum pueris probe notis immorari liceret.

MINIME negandum eſt, Iſraelitas, cum ritus paſchales agerent, liberationis ſuæ, ab Ægypti plagis & ſervitute, memoriam coluiſſe. Si quis veritatem tam apertam in dubium vocaret, temeritatem ejus vel ipſum paſchatis nomen abunde redargueret. At, ſi rituum Paſchalium momenta omnia bene penſitemus, facile percipiamus, Deum non ea ſola de cauſa ritus illos inſtituiſſe, ut ſervitutis aut redemptionis Ægyptiacæ imaginem exhiberent, & Iſraelitæ utriuſque memoriam firme retinerent. Si enim hoc ſolum in conſilio habuiſſet Deus, cum ritus paſchatis inſtitueret; nil opus erat ut agnum, eumque maſculum, anniculum, quatridui ſpacio a grege ſeparatum, tandem aſſandum, & integre comedendum, poſtularet. Quælibet alia victima [hircus, vitulus, ovis] paucioribus circumſtantiis immolata, monimenti vice fungi poſſet, & agni paſchalis partes perimplere.

3ª. TERTIO: inſtabit forſan aliquis, quod ſententiam meam veri diſſimilem reddat ratio illa myſtica, quam novi Teſtamenti ſcriptores, aliique, cuivis pene paſchatis circumſtantiæ accommodare videntur. Quantum enim e ſcriptoribus illis conjicere licet, victima paſchalis, agnus, maſculus, integer, die decimo ſepoſitus, mactatus, aliiſque circumſtantiis notabilis, eſſe debuit; ut in agno paſchali, aliquid in Chriſto, paſchate noſtro, conſpicuum depingeretur, & ob oculos Hebræorum poneretur. Nam Chriſtum ſæpius *agnum* vocant, [g] *agnum occiſum*, agnum ἄμωμον καὶ ἄσπιλον, *ſanctum*, [h] *ſegregatum*

a *Sap. Salomon.* c. 11. v. 15. b Cap. 12. 24. c *V. Bochart.* de *Anim. ſac.* P. 1. col. 583.
d *Ap. Joſeph. contr. Apion.* l. 1. p. 1354. 15 e *Geneſ.* 43. 32. f Κακῶς ἐξ ἀρχῆς εἰθισμένοι δοξάζειν περὶ Θεῶν. Lib. 1. *contr. Apion.* p. 1351. 40 g 1 *Pet.* 1. 19. *Apoc.* 5. 6. h *Hebr.* 7. 26.

1 Θηρία, non legitur, ſed κνώδαλα· juxta *MS. Alex.* (male autem) κλώδαλα.

a pec-

a peccatoribus, partum [a] *maſculum:* & obſervatu non indignum eſt Chriſtum illa ipſa die, nempe [b] decima menſis *Niſan*, veniſſe Hieroſolymam, qua Deus agnum in Ægypto ſeponi juſſit. Multa alia ſimilitudinis exempla inter agnum Dei & agnum paſchatis obſervarunt [c] *Bochartus*, [d] *Huetius*, aliique, qui in hoc dicendi campo ſeipſos exercuerunt. SECT. I.

SAT ſcio ſententiam hanc in multorum animos alte deſcendiſſe, nempe pleraſque legis, paſchatis præcipue, ceremonias, velut evangelii proludia & rerum cœleſtium σκιαγραφίαι, a Deo inſtitutas. Huic ſententiæ & ipſe magis faverem, ſi validiore argumento quam conjectura tenuique ſimilitudine niteretur. Non diffitendum eſt, multa legis & paſchatis inſtituta fuiſſe, quibus multa in vita & morte Chriſti, tanquam parallela, reſponderunt: at perperam inde colligitur, Deum omnia feſtum paſchale ſpectantia, ea præcipue de cauſa ſtatuiſſe, ut imaginem quandam rerum in Chriſto futurarum exhiberent. Nam certum eſt, Judæos antiquiores ultra rituum corticem & ſuperficiem ad ſenſa (ſi quæ laterent) myſtica minime penetrare potuiſſe. Nec minus in aperto eſt, multa paſchatis inſtituta, ad Chriſtum, niſi collo obtorto, trahi non poſſe. Nam, lege permittente, non agnus tantum, ſed & hœdus, victimæ paſchalis locum non raro occupavit: quamvis autem Chriſtus ſub *agni* nomine quandoque proponatur, illum ne ſemel quidem in Scripturis *hœdi* nomine notari videas. Et (ut alia jam taceam) quid eſt in Chriſti vita vel morte quod in agno aſſato depingi vel adumbrari potuit? ne multis morer: in eo elucet ſummi legiſlatoris ſapientia, qnod feſtum paſchatis, quo nihil celebrius habuit Hebræorum cultus, tam variis ceremoniis obſervari voluit, ut tempus præteritum, præſens, & futurum, ſimul reſpicere videretur. Præteritum, quatenus liberationis ab Ægypti plagis & oneribus memoriam ſæpius inſtauraret: præſens, quatenus illius ritus & inſtituta Zabiorum moribus tunc paſſim obtinentibus ἐν διαμέτρῳ opponerentur: futurum, quatenus in aliquibus feſti illius inſtitutis, ſchema vel imago quædam paſchatis noſtri [[e] Chriſti ſcilicet] olim offerendi, ob oculos Judæorum ſagaciorum contemplanda poneretur.

QUARTO: alii forſan objicient, haud ullos e doctorum claſſe reperiri, quibus hæc ſententia placuit, aut qui eam calculo ſuo dignati ſunt. Quivis itaque, eam non minus falſam quam novam eſſe non injuria ſuſpicetur. 4.

UT huic objectioni cumulate ſatisfaciam, eam Judæorum ſimul & Chriſtianorum teſtimoniis munitam dabo. Jam dicta firmantur teſtimoniis.

HORUM primum nobis ſuppeditat *Menaſ. Ben Iſrael*, his verbis; [f] *R. Levi Ben Gerſon vult Iſraelitas, mactato ariete & ſanguine ejus poſtibus allito, certiſſimo ſigno oſtendiſſe, ſe penitus ex animis ejeciſſe pravam Ægyptiorum opinionem, arietem adorare ſolitorum: quando non ſolum mactarent eum, verum & ſanguine ejus poſtibus allito, palam illud teſtarentur.* Quibus ſubjungit, hanc ſententiam non tantum *R. Levi*, ſed & *Iſaaco Abarbaneli*, & antiquis ſapientibus placuiſſe. *Lev. B. Gerſon.*

EJUSDEM valoris teſtimonium nobis præbet auctor *Chronic. Orientalis*, quod Latio donavit *Abraham Ecchellenſis:* nam auctor ille, diem ſepoſiti & mactati Paſchatis enarrans, [g] *erat*, inquit, *dies iſte quo Sol ingreſſus eſt primum ſignum Arietis, — eratque dies ille ſolennis ac celeberrimus apud Ægyptios: atque ideo præceperat Deus, ut immolarentur animalia quæ colebant* illi, *& aſpergeretur ſanguis eorum ſuper portas filiorum Iſrael.* Auctoris Chron. Orient.

CUM auctoribus illis facere videtur [h] *R. Bechai*, qui præcepto, de agno paſchali mactando & ſanguine ſuo in poſtes aſpergendo, lucem allaturus, hæc habet, פירש הרמבם בטעם המצוה הזאת בעבור שמזל טלה בחדש ניסן בכחו הגדול כי הוא מזל הצומח לכן צוה לשחוט טלה לאכול אותו להדיע שלא ונו *Scripſit Maimonides, in ratione hujus præcepti, quod propterea quod planeta* Aries *in menſe* Niſan *maxime valeret, & hic planeta fructus germinare faceret; ideo juſſit* Deus *mactare arietem & illum comedere, ut indicarent nos non egreſſos eſſe propter virtutem* ejus, *ſed decretum Dei. At*, inquit, *ſecundum opinionem doctorum, id factum fuit, quia Ægyptii colebant eum.* R. Bechai.

HIS accedat teſtimonium *R. Abraham Sebæ*, Judæi qui circa annum Chriſti 1510 floruit. Ille, inter alia aliqua e fide libri cujuſdam *de cultu Ægyptiorum* memorata, uſu veniſſe [i] refert, ut Ægyptii menſes ſuos juxta idolorum ſuorum nomina appellarent, eoſque a plenilunio ad plenilunium numerarent: & tandem hæc addit inſtituto præſenti apprime cohærentia, ומתחילין מנין החדשים מעת הכנם השמש בראש מזל טלה והוא החדש R. Abr. Sebæ.

a *Apoc.* 12. 5. b *Jo.* 12. 1, 12. c *De Animal. ſac.* P. 1. col. 613, 614. d *Demonſt. Evang.* Prop. 9. Cap. 170. §. 8. e 1 Cor. 5. 7. f *In Conciliat.* p. 123. g Pag. 7. h R. Bechai *In Exod.* 12. fol. 80. col. 1. i *Comment. in Legem*, fol. 70. col. 4.

SECT. II. שכלו חג להם ועושין לו כבוד בעבודתם מכל החדשים וגו *Incipiebant autem illi numerare menſes* ſuos *ab eo tempore quo Sol ingrediebatur in initium planetæ* Arietis, *atque is menſis totus feſta ſolennitate celebrabatur, & illi magnum honorem exhibebant, in cultu ſuo, præ omnibus reliquis menſibus. Deo itaque viſum eſt mundare Iſraelitas, eoſque longe removere a ſtatutis gentium, & factus eſt menſis hic iis principium menſium. Quaſi dixiſſet, illi menſem incipiunt a plenilunio, cum Luna eſt in robore ſuo, vos autem menſem incipietis a nativitate ejus. Illi etiam parcunt opibus* [i. e. pecudibus] *ſuis, & ideo non comedunt carnem arietis, vos autem ſumite illum ad mactandum eum, & aſſate illum, & comedite carnem ejus, & reliquum comburite. Illi ſuffitum offerunt ei, & ſaltant coram eo, vos vero ſanguinem ejus ponite in limine ut videatur, aſſate carnem ejus ut omnes olfaciant*, &c.

Guil. Pariſienſis. HÆC abunde probant, opinionem hanc gentis recutitæ magiſtris antiquioribus ariſiſſe. Chriſtianos etiam nonnullos eam in animos admiſiſſe, docet [a] *Guilielmus*, ante annos pene quingentos epiſcopus *Pariſienſis*. Ille, ritus paſchatis pluribus perſecutus, hæc habet; *in hoc quod agnum in ipſa Ægypto immolari juſſi ſunt* Iſraelitæ, *& ſanguinem ejus linire ſuper liminaria domorum ſuarum, & utrunque poſtem; – ab idololatria Ægyptiorum juſſi ſunt recedere, & contrarium cultum ſuſcipere. Ægyptii enim arietem colebant, & (propter hoc) comeſtionem arietis aut agni mortiferam ſibi putabant, & ſanguinem ejuſdem peſtiferum: admiranda igitur prudentia, in his liberati ſunt filii Iſrael, & ritui divino quodammodo initiati; ut ſimul, & a ſervitute Ægyptia exciperentur, & a ſervitute nefandæ idololatriæ liberarentur, ſalutiferamque experirentur comeſtionem agni, & ejuſdem ſanguinem a morte protegentem.*

Steuchi Eugubini. TESTIUM meorum agmen claudat [b] *Steuchus Eugubinus:* ille locum illum obſcurum, *exercuit ultionem in Deos Ægyptiorum*, illuſtrare ſtudens, *dicunt*, inquit, *nonnulli hoc ad cornigerum Hammonem pertinere, quem Ægyptii honore præcipue venerabantur*; & *ad* ejus *divinitatem infringendam Deum Hebræis agnum* maſculum [ſymbolum ejus] *comedere juſſiſſe, ut commonſtraret, eum non eſſe Deum quem Hebræi abſumerent.*

SI lector hæc omnia perpendat accurate, non ægre credet, Deum agnum maſculum in paſchate mactari voluiſſe, ut Ægypti ſuperſtitionibus occurreret, & caveret, ne κριολατρείας infania populi ſui mores & mentes inficerentur.

SECT. II.

Circumſtantia ſecunda, *ne quid ex agno paſchali crudum ederetur.*

CIRCUMSTANTIA ſecunda in feriis paſchalibus obſervanda, his verbis apud [c] *Moſem* traditur, אל תאכלו ממנו נא *non comedetis ex eo*, agno nempe paſchali, *crudum* quid. In legis hujuſce ſenſu ſimul & ratione perveſtiganda, interpretes plerique, multum quidem, ſed incaſſum, laborárunt. Nos id jam ſedulo agemus, ut utraque magis in apertum proferantur.

De ſenſu legis tres ſententiæ. UT ad rationem legis aditum patefaciam, a verbis ejus auſpicari debeo. Inter ea, vox illa, נא principatum tenet. Eſt autem vox ea, una ὅπ τῶν ἅπαξ λεγομένων, ideoque de vocis illius intellectu non adeo inter doctos convenit.

1ª. NAM, *Oleaſtrius* hanc vocem, *fractum* & *diſſectum* reddit; tanquam a verbo נוא, quod *frangere* & *diſſecare* ſonat: eo quod longe abſit a veri ſpecie, Deum crudæ carnis eſum populo ſuo prohibuiſſe; ac ſi leonibus ὠμοφάγοισιν affines eſſent, & animalium carnes adhuc palpitantes & a vita calentes edere voluiſſent. Hac ratione perſuaſi, ita & doctores quidam [d] anonymi e circumciſo grege judicarunt. Quantum itaque capio, ſentiunt auctores illi, Deum agnum integrum aſſari & comedi præcepiſſe, non per partes diſſecari, ut fit in iis quæ coctione præparantur. Hanc autem interpretationem, utpote nec veterum auctoritate, nec veritatis ſpecie decoratam, rejicere non dubitemus. Quis enim, niſi ſanæ mentis expers, ſibi perſuadere poteſt, Deum *Moſi* dixiſſe, *non comedetis agnum diſſectum?* quamvis enim agnus integer aſſari poteſt, comedi tamen niſi diſſectus aut diviſus non poteſt.

2ª. MULTI alii, e circumciſa ſimul & baptizata gente, vocem נא non carnem plane crudam, ſed ſemicrudam, & non tam aſſam quam uſtulatam, notare arbitrantur. Ita ferebat opinio [e] *Maimonidis*, cui נא eſt חבשר שהתחיל בו מעשה האור ונצלה מעט ואינו ראוי לאכילת אדם וגו *Caro quam ignis incepit afficere, quæque, utcunque toſta, nondum tamen ad homi-*

a Lib. *laudat.* p. 33. D b *Annot. in Num.* 33. 4. c *Exod.* 12. 9. d *Ap. Aben—Ezr. in loc.* e *In Paſc.* c. 8. §. 6. Fol. 284. col. 2.

hominis eſum eſt idonea. Salomo quoque & *Kimchius*, referente *Bocharto*, explicant, *quod non eſt toſtum aut coctum* כל צרכו *quantum ſatis eſt.* Eidem ſententiæ ſtudet auctor ille celeberrimus, qui *rem hanc e lingua Arabica certiorem* [a] dicit qua נא vel ני *Ni* carnem tantum ſemicrudam notare, ex *Aben-Ezra, Golio, Camo, Avicenna*, aliiſque, ſe ratum & indubitatum feciſſe ſentit: unde tandem in hæc verba concludit: [b] *Deus itaque non* ſimpliciter *prohibet, ne comedatur agnus omnino crudus, quod etiam Judæi, nullo vetante, facturi non erant; ſed, ne comedatur ſemi-coctus, & ſolum* מהבהב uſtulatus, *ut hic habet Hieroſolymitana verſio. Nempe*, inquit, *coquorum incuria ſæpe accidit, ut non* tam *perfecta ſit coctio: — quandoque etiam caro ſemi-cocta comeditur, per immoderatam helluonum ingluviem, quæ nullas patitur moras. Et fuere qui dapes prope crudas eripuerint, non ſolum ex popinis, ſed etiam ex locis ſacris.* Hoc de filiis *Eli* teſtatur hiſtoria ſacra, 1 *Sam.* 2. 13. de aliis Poeta,

Eſt etiam e mediis victima rapta focis.

SECT. II.

Hunc autem, & alios opinionis illius patronos, a vero vocis hujuſce ſenſu & legis ſcopo deviaſſe, mihi facile perſuadeo. Non eſt enim vel ſimile vero, Hebræorum gentem ventrem ingenii tam exigui largitorem habuiſſe, ut a carne ſemi-cocta (præſertim agnina) niſi lege aliqua prohibiti, temperare nollent. Proculdubio, ſi vel ſanitati propriæ vel honori convivii ſacri conſuluiſſent, agnum bene coctum [non uſtulatum tantum, & fœdam ſui ſpeciem præbentem] ſponte ſua menſis curaſſent apponendum. Sed & ea proculdubio religio Judæos tenuit, ut nollent, helluonum aut atheorum ritu, ſacra e mediis quaſi focis rapere, vel quicquam feſti paſchalis dignitati minime conveniens perpetrare. Quid itaque Deus Iſraelitis legem traderet, quam duo forſan aut nemo unquam violarent?

MIHI itaque conſultius viſum eſt, vocis hujuſce ſenſum, non tantum a noſtris *Anglicanis*, ſed & antiquis interpretibus, receptum retinere, eamque de carne plane cruda, nec ignem omnino experta, interpretari. Sic enim Chaldæus hanc legem explicat, לא תיכלון מנה כד הי *non comedetis de eo adhuc vivo* vel *crudo:* & illius veſtigiis inſiſtit interpres *Syriacus.* Senſum eundem confirmat *Græcorum* verſio, Οὐκ ἔδητε ἀπ' αὐτῶν ὠμόν· *Non comedetis de eis*, carnibus, *crudum:* nam vox ὠμὸς cibum aut fructum crudum, & qui nullam a calore externo mutationem paſſus eſt, apud Græcos indicat. *Homerum* teſtem appello, *Odyſſ.* μ.

——— Κρέα δ' ἀμφ' ὀβελοῖς ἐμεμύκει [2]
Ὀπταλέα τε καὶ ὠμά. ———

Ubi κρέα ὀπταλέα τε καὶ ὠμά, *carnes aſſæque & crudæ*, ſibi invicem opponuntur, prout & ὀπτὸς & ὠμὸς ἰχθὺς, apud *Athenæum*, lib. 8. & ἐφθὰ ac ὠμὰ ὠὰ, lib. 13. Hinc etiam pateat, vocem נא non carnem tantum uſtulatam, ſed crudam denotare, quod, in ipſa hac lege, נא rei *coctæ in aquis* & *aſſæ ad ignem* opponatur. Nec fidem hiſce derogat linguæ Arabicæ uſus quo ſententia *Bocharti* nititur: in ea enim, auctore [c] *Schindlero*, vox *nei* non tantum *ſemicoctum*, ſed plane *crudum* denotat: atque eo ſenſu verſionis Arabicæ interpres latinus hanc vocem [d] tranſtulit. His addi poteſt, quod hæc interpretatio loco quem præ manibus habemus eo magis conveniat quod ratio aliqua reddi poſſit, cur Deus crudum, vix ulla vero cur ſemicrudum, prohibuerit.

Uſus carnis crudæ vetitus in paſchate:

SI vero in tantis tenebris hiſcere liceret, dicerem, Deum carnem crudam a paſchatis ritibus præcepto ſpeciali removiſſe, quod uſus carnis diſcerptæ & ſanguine recenti horridæ, in Dæmonis feſtis & ritibus fœderalibus plurimum olim invaluerat. Gentium religionem, ipſa pene Natura reclamante, ritum illum horridum invexiſſe, e [e] *Julio Firmico* diſcimus, qui pompam, in Bacchi honorem celebratam, ſic nobis deſcriptam dedit; *illic inter ebrias puellas, & vinolentos ſenes, cum — ſcelerum pompa præcederet, alter nigro amictu teter, alter oſtenſo angue terribilis, alter cruentus ore, dum viva pecoris membra diſcerpit*, &c. E quibus verbis, lux effulget *Euripidi* in [3] *Bacchis*, cum ait, πεφάνωσέν τε δρακόντων πεφάνοις, quibus ſtatim addit, ὠμοφάγων χάριν· Ethnicos ritu illo immani feſta ſua ſolenniora non raro celebraſſe, [f] *Plutarchi* teſtimonio confirmatur: ἑορτὰς ἢ καὶ θυσίας, ὥσπερ ἡμέρας ἀποφράδας καὶ σκυθρωπὰς, ἐν αἷς ὠμοφαγίαι καὶ

a *De animal. ſac.* P. 1. col. 594. b Pag. 595. lin. 20. c *Lexic. Pentagl.* in *voc.* נא d *V. Bibl. Polyglot.* in *Exod.* 12. 9. e *De error. profan. relig.* p. 10. f Lib. de *Orac. Defect.*

1 Juxta *Editionem Aldinam* ἐπ' αὐτῷ.
2 Verſ. 395. Juxta *H. Steph.* ἰμάμυκεν, male autem; *Barnes* in loc.
3 Verſ. 101, 139.

SECT. II. διασπασμοὶ, &c. Θεῶν ἑδωὶ, δαιμόνων ἢ [1] πονηρῶν, ἀποτροπῆς ἕνεκα, φήσαιμ' ἂν ὀπιτελεῖσθαι, &c. *Feſta vero & ſacrificia, ceu dies nefaſtos & horribiles, in quibus caro cruda comeditur, & diſtractiones corporum* fiunt, &c. *nulli Deorum conſecrari dixerim, ſed malis Dæmonibus avertendis peragi.* Hujuſmodi ſolennia, inquit [a] *Petrus Caſtellanus*, Ὠμοφάγια, Latine *crudivora, appellata* ſunt, *quod Myſtæ furentes &* numine *pleni, quo præſentius numen oſtentarent, anguibus redimiti, crudas carnes ore dilaniarent.* Atque inde factum quod Bacchus, in cujus honorem ſacra illa ferina plurimum peragebant, Ὠμηστὴς Διόνυσος, *crudivorus Bacchus*, quaſi nomine peculiari, diceretur. Hic autem ritus inhumanus (ne quis erret) intra Bacchi ſolennia ſe minime continuit, ſed & aliorum Deorum ceremoniis novum horrorem & fœditatem addidit. Hinc [b] *Arnobii* illa, *caprorum reclamantium viſcera cruentatis oribus diſſipatis.* Et in gentium antiquarum moribus radices tam altas egit, quod ad extrema Gentiliſmi tempora duraverit, ſi quis hac in re [c] *Benjamini Tudelenſi* fidendum putet. Ille, de idololatris quibuſdam orientalibus verba faciens, *hi*, inquit, *neque panem edunt, neque vinum bibunt; ſed crudis animalium tam immundorum quam mundorum carnibus veſcuntur, iiſdemque vel recentibus & adhuc ſanguine vivo palpitantibus, vel etiam aridioribus, verum incoctis: rapta etiam ex animantibus viventibus membra devorant.*

Et quare. NE itaque (ut ad priora redeam) Iſraelitæ ritum illum, ad ſolos barbaros ablegandum, æmularentur, aut paſcha Domini quicquam Dæmonum menſis & myſteriis nimis affine retineret; lege diſerta cautum eſt, ne paſcha celebrantes crudum comederent, immani illi Cyclopi ſimiles, de quo apud [2] *Poetam* Achæmenides,

——— Vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.

In hanc ſententiam pedibus irem, ſi nihil me moveret aliud quam quod legis hujuſce rationem ſpecioſam admodum reddere doceat; & quod ratio hæc [utpote a ſeculi ſuperſtitione petita] aptiſſime cohæreat cum iis quæ dixi antea, de ratione legis agnum maſculum poſtulantis. Sed alias majoris momenti rationes in promptu habeo, quæ animum meum huic ſententiæ devinctum tenet.

Ratio probatur. HARUM prima ſit hæc: fide omni caret, Iſraelitas crudum comedere, vel Deum illius eſum vetare, voluiſſe, niſi ſeculi ſuperſtitio morem illum inhumanum induxiſſet. Nam [d] *arbitrati ſunt mortales,* εἶναι — ἀνθρώπῳ κατὰ φύσιν τὸ σαρκοφαγεῖν, παρὰ φύσιν ἢ τὸ ὠμοφαγεῖν, *eſſe homini e natura, carnibus veſci, præter naturam vero cruda devorare.* Hunc eſſe mortalium ſenſum, inde conſtet, quod gens nulla, quicquam cum literis aut bonis moribus commercii habens, vel fando audita eſt, quæ a carnibus crudis & ſanguine manantibus non abhorruerit. Quid itaque Deus crudæ carnis eſum (ſatis a natura prohibitum) lege lata prohiberet, niſi quod in nefanda gentium myſteria crudas dapes induxiſſet ſuperſtitio, quæ infantum cædes, membrorum dilacerationes, actus turpes, ſanguinis uſum, & ritus alios naturæ humanæ adverſiſſimos, excogitavit?

SECUNDO: certum eſt, ſi quid certi de ſeculis tam antiquis habeamus, hunc ritum barbarum diu ante Legem datam in Orientalium ceremoniis locum inveniſſe. Hanc rem eo longius ab omni dubitatione remotam cenſeo, quod Deus eſu ſanguinis (a quo tamen natura refugit) Iſraelitis ſub capitis pœna interdiceret. Nam illius interdicti rationem ex Orientalium libris & moribus affert [e] *Maimonides*, eamque fuiſſe ait, *quoniam ita olim gentium reges, etiam idololatriæ cauſa, de more faciebant: nempe animali viventi abſcindebant membrum aliquod, atque illud ſanguine perfuſum comedebant.* Summam etiam ritus hujuſce cruenti vetuſtatem aſtruunt *Theodoriti* verba, de illius origine in hunc modum differentis: [f] dæmones *qui olim, ut ſceleſtiſſimi, cæde miſerorum hominum gaudebant,* ἐπειδὴν βδελυξαμένους εἶδον τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀνδροφονίαν ἐκείνην, καὶ μιαιφονίαν τὴν αὐτοῖς ἀξιέρατον, καὶ παυσαμένους τοῦ μύσους, τὰς διαμαστιγώσεις καὶ ὠμοφαγίας, καὶ τὰς ἄλλας ἐπενόησαν τελετάς· *Poſtquam ſenſerunt, homines hujuſmodi cædes abominari, quas illi appetebant, ab iiſque abſtinere; flagellationes, crudorum eſus, alioſque hujuſmodi ritus, commenti ſunt.* Hinc facili conjectura aſſequamur, ritum hunc in vetuſtiorum numero merito collocandum, cum in locum ἀνδροφονίας illius ſuperſtitioſæ venerit, quæ inter gentes antiquas, humanitate aut literatura aliqua notabiles, haud adeo diu duraſſe videatur. Cum itaque crudæ dapes in gentium feſtis & ſacrificiis ritu vetuſtiſſimo

a *Syntag.* de *Feſt. Græcor.* p. 83. b *Cont. Gent.* lib. 5. p. 169. c *Itinerar.* p. 87. *edit. Ar. Mont.*
d *Porphyr.* de *abſtin.* l. 1. p. 13. e *Mor. Neb.* P. 3. c. 48. f T. 4. *Serm.* 10. *de Oraculis.* p. 625. C

1 Vid. *Plut.* p. 417. C ubi legitur φαύλων· Ita legit *Euſeb. Præp. Evang.* l. 5. p. 185. C—ἐπιτ. apud *Plut.* τελεῖν. & *Euſeb.* τελεταῖς. 2 *Virgil.* Æn. 3. 626.

abti-

obtinuerint, & Deus cæteris ſeculi ritibus cruentis [ſanguinis eſui, infantum immolationi, & ejuſmodi] legem aliquam oppoſuerit; non eſt difficile creditu, Deum crudi eſum in paſchate vetuiſſe, ne quid feſto ſuo ineſſet quod ritus tam barbari imaginem repræſentaret, aut cultus ethnici memoriam, ſimilitudine aliqua renovaret. SECT. II.

TERTIO: ſi hæc ratio obtineat, promptum erit inſtituta alia ſacro paſchali propria explicare, & eorum rationem ſpecioſam & cohærentem reddere. Nam,

(1°.) HINC conſtet cur agnus paſchalis [a] una in domo, nulla parte foras educta, comedi debuerit. Legis enim illius cauſam haud aliam facile ſtatuerim, quam quod myſtæ (quos dixi) crudivori carnes ſuas crudas in aperto devorarent, eaſque ad modum [b] pompæ circumgeſtarent. Inde vero conjecturam facere eſt, Deum carnes ullas domibus efferri vetuiſſe, ne Judæi inſaniæ & ſuperſtitionis illius, in Bacchi ſolennibus uſitatæ, exemplum imitari vel probare viderentur.

(2°.) RATIONE noſtra conceſſa, ſtatim conſtabit cur Deus de agno integro, nullo [c] oſſe fracto, comedendo mandatum dederit. Nam Bacchantes illi, in furorem quendam acti, animalis carnes ore cruento dilaniare, & illius membra divellere ſolebant, ut eo magis præſens numen pectoribus ſuis inſidere crederetur. Fidei meæ obſidem hac in re [d] *Poetam* [1] dabo ſic ritus Bacchicos enarrantem;

Pars e divulſo jactabant membra juvenco:
Pars ſeſe tortis ſerpentibus incingebant.

Ceremonias illas inſanas paulo luculentius effert [e] *Clemens Alexandrinus*, cum ait, Διόνυσον [2] Μαινόλην ὀργιάζουσι Βάκχοι, ὠμοφαγίᾳ τιλὼ ἱερομανίαν ἄγοντες, καὶ τελίσκουσι τὰς κρεωνομίας τῶν φόνων, ἀνεστεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, &c. *Dionyſum Mœnolen orgiis Bacchoi celebrant, crudarum carnium eſu ſacram agentes inſaniam, & cæſarum carnium divulſionem peragunt, coronati ſerpentibus*, &c. Ne itaque ſancta ſolennitas quicquam cum Bacchi orgiis commune habere, vel Iſraelitæ gentium mores æmulari, viderentur; lege cautum eſt, ne carnes crudas in paſchate comedant, aut, agni oſſibus fractis, illius diviſionem peragant. Arbitrantur equidem nonnulli, mandatum illud typicam Chriſti prophetiam continere, & ideo datum ut agnus paſchalis imaginem eo magis expreſſam Chriſti, ne oſſe quidem fracto crucifixi, gereret. Sed nil opus eſt ut ad prophetias haſce typicas confugiamus, cum rei hujuſce prophetiam magis diſertam in [f] Pſalmis habeamus.

(3°.) SI ratio noſtra valeat, cauſam ſuggeret, cur Deus eſum crudi vel ſemi-cocti nullibi, niſi in lege de paſchate, verbis diſertis prohibuerit. In aliis feſtis aut epulis ſacrificalibus, ſi Judæi partem ovis oblatæ ſanguine fluentem menſis admoviſſent, legem nullam, ſano ſenſu acceptam, violaſſent. Ideoque haud facile divinare licet, cur Deus hac lege, Judæorum, paſcha celebrantium, conſcientias oneraret; niſi quod feſtum illud Diis & ſacris Ægypti omnibus de induſtria oppoſuerit.

HÆC itaque ratio fidem vel eo nomine mereri videtur, quod ritus in paſchate celebrando obſervandos, alias obſcuros & implicatos, apertos & omni nodo expeditos reddat.

RESTAT jam ut ſententiam meam ab adverſantium injuriis aſſeram. Quantum autem conjecturis auguror, illi quatuor imprimis objectionibus cauſam meam, aggredientur. Objectionibus quatuor fit ſatis.

PRIMA ſic ſe habet: aliæ legis hujuſce rationes, magis in propinquo & parato, reddi poſſunt; nec opus eſt, ut rationes e longinquo, (ſeculi tam antiqui ſuperſtitione) petitas adferamus. Nempe, multo facilius creditur, Deum ideo carnes crudas in paſchate vetuiſſe, ut nihil agerent Iſraelitæ, quod a decoro vel feſti celeberrimi dignitate diſſideret. Obj. 1ª.

[g] Τὸ [γὰρ] πρόσφατον καὶ ὠμὸν, οὐδὲ τιλὼ ὄψιν ἔχει καθαρὰν καὶ ἀμίαντον, ἀλλὰ εἰδεχθῆ καὶ ἑλκώδη· *Recens* enim *& cruda caro, neque aſpectum habet purum & labis expertem, ſed deformem viſuique adverſum & ulcroſum.* Nec fide caret, legi huic μυσικώτε-

a *Exod.* 12. 46. b *V. Pet. Caſtel. de feſtis.* p. 83. & 85. c *Exod.* 12. 46. d *Catul.* in *nupt. Pelii & Thetid.* e *Admonit. ad gent.* p. 11. 15 f *Pſal.* 34. 20. g *Plutarc. Qu. Rom.* p. 290. A

1 Carmen 62. verſ. 257.

2 Juxta *MS. Collegii Novi Oxon.* Μαινόμην, mendoſe autem: vid. doctiſſimum *Epiſcopum Oxon.* in loc. —— In *Euſeb. Præp. Evangel.* lib. 2. p. 62. C & *MS. Collegii D. Joan. Baptiſt. Oxon.* legitur Βάκχις· — In *Margine MS. Joan.* Ἀγόντων. — κρεανομίας pro κρεωνομίας. *Euſeb. Joan.* —τῶν φόνων] τῶν φόρων *Euſeb.* At in *variis lectionibus Montacutii* legimus φόνων· φωνῶν *Joan. Arnobius* tamen lib. 5. legiſſe viſus eſt τῶ ἐλίφων. *hœdos* enim reddidit: quod etiam, ait *Vigerus*, magis placet: nam & illud, κρεανομία φόνων, admodum inſolens; & hœdis optime cum illis Bacchi ſacris convenit: ita ſe habet *Vigerus* in *Euſeb. Præp. Evang.* & *Epiſcopus Oxon.* in *Clem.* — *Deſiderius Heraldus* idem ſentit cum *Vigero*, viz. τῶ ἐλίφων legendum. Vid. ejus *Animadverſion. ad Arnob.* lib. 5. p. 209.

SECT. II. ſov aliquid ſubeſſe, eamque ſancitam, ut agnus paſchalis *agnum* illum *Dei*, qui ignem iræ divinæ plene ſubiit, eo perfectius adumbraret.

Sol. NON multum abnuo, Deum, cum carnes crudas a ſolennitate paſchali removeret, feſti ſui honori proſpexiſſe, & curaſſe ne delicati homines a feſto & ſacrificio ſuo prorſus [a] abhorrerent. At minime probabile eſt, Deum ea de cauſa carnes crudas aut ſemi-coctas a paſchate cohibuiſſe: tunc enim Iſraelitis, cum & feſta ſua alia celebrarent, eandem legem ſervandam tradidiſſet. Quin & Iſraelitæ proculdubio, ut paſchatis honori conſultum eſſet, a crudis omnibus, nulla licet lege prohibente, temperaſſent. Nihilo probabilius habeo, quod alii de myſterio aliquo Chriſtum ſpectante, ſub agni bene cocti typo latitante, garrire ſolent. Quis enim, qui cum ſacris ludere neſcit, ſibi perſuadere poteſt, Deum agnum igne aſſari præcepiſſe, tantum ut Chriſtum, olim ignem iræ divinæ ſubiturum, in ſymbolo & imagine repræſentaret? Quonam ſcripta ſacra trahere non liceat, ſi hujuſmodi violentis allegoriis & conjecturis arbitrariis indulgeamus? Quibus ineptiis [ne dicam, blaſphemiis,] portam aperiemus, ſi cuivis, ad libitum temerariæ mentis, Dei ritus exponendi licentia concedatur; aut quævis allegoria, tenui ſimilitudine ſuffulta, pro legis divinæ ſenſu & ratione habeatur?

Obj. 2ª. SECUNDO: dicet forte non-nemo, me vim vocis נא perperam interpretatum fuiſſe, adeoque ædificii me fundamentum in ſabulo poſuiſſe. Nam vocem illam, non *crudum* ſed *ſemicoctum*, hac in lege notare, vel inde conſtet, quod res ſit omni fide major, Iſraelitas crudum comedere, & ritum ſanitati ſuæ & ipſi pene humanitati repugnantem exercere, voluiſſe.

Sol. AT, ſi quis hac de cauſa interpretationem noſtram, tot argumentis munitam, erroris arguat; animum advertat ad varios illos gentium ritus, lege vetitos [infantum immolationem, ſanguinis ex animali profluentis eſum, corporis ſciſſuram, & hujuſmodi alios] ab Iſraelitis uſurpatos, qui tamen ab humana natura longius aberant. Apud idololatras antiquos, quo magis aliquid naturæ adverſari, eo magis religioni convenire, videbatur. Sed ſi demus, Iſraelitas animos a crudorum eſu naturaliter averſos habuiſſe, & naturam in iis ſuperſtitionem ſuperare voluiſſe; lex tamen, crudas dapes a paſchate removens, uſui eſſet, quatenus inde diſcerent Iſraelitæ, quantum Deus a barbaris & ridiculis ethnicorum moribus, ſub religionis obtentu introductis, abhorreret.

3ª. TERTIO: Sed mihi obſtare videtur (dicent forte nonnulli) quod hæc ὠμοφάγια in Romanorum *Bacchanalibus* forſan & Græcorum *Dionyſiis* locum invenerint: nuſquam autem legamus, Ægyptios antiquos eo veſaniæ proceſſiſſe, ut vivas animalium carnes & viſcera, cultus aut religionis nomine, dilaniarent. Neque veri vel ſpeciem præ ſe fert, Ægyptios, arietem, aut hircum, (quibus nil carius aut ſanctius habebant) tam inhumane tractare voluiſſe; cum [b] *Manetho* Ægyptius eo præcipue nomine *Solymitas* (i. e. Iſraelitas) in odium apud omnes trahat, quod ἱερὰ ζῶα, *ſacra* (quæ vocat) *animalia*, diſcerperent, & ſtomacho latranti ſacrificarent. Non eſt itaque veriſimile, Deum crudorum eſum in paſchate vetuiſſe, ut leges ejus inſulſis Ægypti moribus opponeret, & Iſraelitas ſuos ab eorum inſana ſuperſtitione cohiberet.

Ac neque hæc objectio me valde moratur: nam fidem facit [c] *Herodotus*, Bacchanalia in Ægypto nata fuiſſe, & inde *Melampum* Bacchi pompam in Græciam intuliſſe. [d] *Plutarchus* eorum originem Ægypto imputat, & *Iſidem* eſſe Græcorum *Cererem*, *Oſiridem* vero *Bacchum*, Ægyptiorum etiam Παμώλια cum Græcorum *Dionyſiis* convenire, multis evincit argumentis. Conſentit [1] *Nonnus*, qui Bacchum Διόνυσον Αἰγύπτιον appellavit. Non eſt itaque a fide alienum, Ægyptios hunc, inter alios Oſiridis aut Bacchi ritus, diu ante legem datam, in more habuiſſe. Nec conjecturæ meæ fidem minuit, quod Ægyptii quædam animalia religione peculiari colerent, cum eorum carnes crudas, non in conviviis, ſed myſteriis eorum devorarent. Sed ſi Ægyptii nihil tam barbaræ ſuperſtitioni ſimile vel affine in moribus ſuis habuiſſent, pleræque gentes aliæ [ſi vera narrantur ab hiſtoricis] eorum ſacra ritu tam ferino celebrarunt. Lege itaque non minus aliis gentibus quam Ægyptiis oppoſita, cautum erat, ne quid in Dei ſacris ad ritus tam inſani ſimilitudinem ageretur.

4ª. QUARTO: id etiam in contrarium dici poteſt, quod ſententia mea totius anti-

a 1 *Sam.* 2. 17. b *Ap. Joſeph. Ub. ſupr.* p. 1354. 15 c Lib. 2. c. 49. d Lib. *de Iſid.* & *Oſir.* p. 355. & 362.

1 Vid. *Nonni Dionyſiaca*; & *Heinſii* exercit ad *Nonni* in *Johannem Metaphraſ.* p. 123.

quitatis

quitatis fidei renitatur, cum Bacchum ejuſque cultum *Moſis* temporibus antiquiorem aſſerere videatur. Ideoque conſultius eſt, crudæ carnis in ſacris eſum inter eos ritus numerare, quos ævi multo recentioris barbaries excogitavit. SECT. III.

RESPONDEO: ſi Baccho & myſteriis ejus tantam vetuſtatem tribuerim, non eſt quod factum mutem, cum auctor apocryphus, de ſacris *Liberi Patris* agens, ea vocet τὰ ἀεὶ ἱερά, *ſacra* quæ *ſemper*, i. e. [a] a remotiſſima rerum memoria, in Oriente duraverant. Ita cenſeo, & hoc adductus argumento, quod antiqui *Bacchum*, eundem cum *Oſiride* ſtatuant, quo nihil antiquius & celebrius novit gentium religio vel hiſtoria. Sed nihil eſt, cur a me ſollicitam & operoſam hujus rei probationem quiſpiam exigat; cum in confeſſo ſit, ſanguinis & crudæ carnis eſum in antiquiſſimis ethnicorum ceremoniis locum habuiſſe; nec facile ſit rationem probabiliorem aſſignare, cur Deus, in paſchate crudis veſci, prohibuerit, niſi ut omnem ritus tam barbari & plane profani ſpeciem a feſto ſuo removeret.

SECT. III.

Circumſtantia tertia, *ut agnus paſchalis, non coctus aqua, ſed aſſus igne, comederetur.*

RES notabilis & mira videri poſſit, Deum hujuſmodi minutiis immoratum fuiſſe, & non tantum agni coctionem, ſed & ipſum coquendi modum, præſcripſiſſe: quaſi Judæi rerum omnium adeo rudes eſſent, ut nec ſalubre nec ſapidum, quid corpori vel palato gratum eſſet, niſi lege moniti, ſatis aſſequerentur; aut quaſi Deus, ut gens effrænata parere diſceret, eos ritibus quibuſdam pro mero arbitrio ſancitis aſtringi vellet. Hanc forte de legis hujuſce ratione conjecturam facient, qui rerum Moſaicarum ſuperficies intuentur, & quidvis effutire ſolent, ne quicquam neſcire videantur. Abſit autem ut abjecte adeo de Deo & populo ſuo ſentiamus, ut Deum dominandi cauſa, vel ut Iſraelitas artem convivandi doceret, hanc legem ſtatuiſſe diceremus. Ne lectorem diutius ſuſpenſum teneam, veriſimile eſt ritum aliquem, in Ægypti vel gentis alicujus vicinæ religionibus antiquitus obſervatum, huic etiam præcepto cauſam & originem dediſſe. Ne ad hanc ſententiam temere acceſſiſſe videar, a primo legis hujuſce membro, [[b] *non coques*, [1] agnum ſcilicet aut hœdum paſchalem, *in aqua*] exordium ſumam.

DEUS agni vel hœdi paſchalis coctionem in aqua, ni fallat conjectura, vetuit; ut mori apud Ægyptios aut Syros ſolenniter obſervato ſe adverſum ſiſteret, &, ut dogmata illa, quibus tanquam radicibus innitebatur, funditus extirparet. Apud eos autem in morem ſolennem abiit, quandoque victimarum ſuarum carnes tantum elixare, quandoque agnum vel hœdum, ſed in lacte, coquere. Aſſertionis meæ prioris fundamentum in [c] *Philochori* teſtimonio ponitur: Ἀθηναῖοι — ταῖς Ὥραις θύοντες, ἑψοῦσιν, οὐκ ὀπτῶσιν, ἀλλ' ἕψουσι τὰ κρέα, παραιτούμενοι τὰς Θεὰς ἀπέργειν τὰ [2] θερμοκηλῆ καύματα καὶ τὰς αὐχμούς. *Athenienſes, Horis rem divinam facientes, carnes elixant, non aſſant, Deas precantes, ut ſqualores & calamitoſos æſtus arceant*, Horas illas, [d] *Horum* (haud ignobilem Ægypti Deum) proxima cognatione attigiſſe, & inde, cum Diis & aliis Ægypti ſacris, ad Athenienſes tranſiiſſe, nemo, literis humanioribus vel leviter tinctus, facile dubitaverit. Ægyptios etiam, aut alios e veteri Zabiorum grege, גדי *agnum* vel *hœdum*, animo ſuperſtitioſo coquere ſolitos, ſatis ex ipſa lege, morem illum non ſemel prohibente, cognoſcatur.

Ratio legis agnum in aqua coquere prohibentis.

CUM itaque carnes aqua coctæ, in nonnullis veterum Zabiorum ſacrificiis aut ceremoniis magicis, partes præcipuas obtinerent; non plane temerarium eſt opinari, Deum agni ſacri carnes elixari vetuiſſe, ut Iſraelitæ ſeipſum ritu contrario colerent, & ut, paſchali ſolennitati vacantes, ſignum luculentius ederent, ſe in Jehovæ, non *Horarum* vel Dæmonis alicujus honorem feſtum illud celebrare. In hanc ſententiam, hiſce rationibns inductus, inclinat animus;

a *V. Grot.* in lib. 3 *Maccab.* p. 794. 50 b *Exod.* 12. 9. c *Apud Athenæum* l. 14. *col.* 656. A d *Sol. Ægyptiis* Horus *dicebatur*, teſte Macrob. ſat. l. 1. c. 21.

1 *Non coques* &c. *Particularia* hujus præcepti, quæ Judæi פרטים *Peratim* vocant, nobis ſuppeditat *Talmud* in *Tractatu* פסחים *Peſachim*: & *Maimonides* in קרבן פסח *Korban Peſach*

2 θερμοκηλῆ καύματα, *æſtus difficiles toleratu.* Vid. *Iſ. Caſaubon. Animadv.* in *Athenæum*, lib. 11. cap. 7. col. 796. 10 & lib. 14. c. 20. col. 933. 30.

SECT. III. (1°.) JUDÆI, a prima uſque paſchatis inſtituti memoria, agnum paſchalem aſſandi, non elixandi, morem ſanctum ſemper & intemeratum retinuerunt. Quamvis oves & boves (ad majorem ſolennitatem, in paſchate, immolatos) aqua coquerent; apertum eſt, eos agnum Paſchalem, non elixatum ſed aſſatum, more perpetuo, comediſſe. Huic mori teſtimonium perhibet hiſtoria ſacra, 2 Paral. 35. 13. *Et paſcha igne coxerunt,* במשפט *juxta morem:* reliqua *vero ſacrificia elixarunt in lebetibus, & cacabis, & ollis.* Ibi enim ſacrificia, quorum carnes elixare moris erat, a paſchate igne cocto, ſtudioſe diſtinguuntur. Quid autem Judæi, in coquendis feſti illius cibis & ſacrificiis, diſcrimen illud minutulum tam præciſe ſemper obſervarent; niſi quod probe ſcirent, ſolenne illud, ad agnoſcendum Jehovam, magnum ex Ægypto redemptorem, inſtitutum fuiſſe, ideoque ceremoniis illis peragendum quibus feſtum Jehovæ, a numinis alicujus fictitii ſolennitate clare diſcerneretur? Norant illam paſchatis circumſtantiam, rem quidem minutam, ſed rei maximæ indicium, ideoque in ſecula ſolenniter obſervandam.

(2°.) LEX hæc de paſchate ita quaſi de induſtria comparata eſt, ut ritui, quem dixi, Zabiorum, ex oppoſito reſpondere cenſeatur. Illi enim hœdum in lacte elixare ſolebant: Deus autem hœdum aut agnum, paſchatis vice oblatum, ne aqua quidem coqui voluit; ne hœdus in honorem ſuum oblatus ſpeciem aut umbellam aliquam hœdi in uſum magicum elixati retinere videretur. Deinde, veriſimile eſt, Zabios, ritum illum magicum peracturos, hœdum quandoque, frequentius autem agnum, adhibuiſſe. Nam [a] LXX, ubicunque occurrit lex illa, hœdi coctionem prohibens, vocem גדי per [1] ἄρνα, *agnum* transferunt, quamvis aliis omnibus ſcripturæ locis verbum illud per ἔριφος interpretentur. Et vox illa שה ad agnum paſchalem notandum uſurpata, tum *hœdum*, tum *agnum* ſonat, quamvis certum ſit Iſraelitas agnum frequentius & libentius in paſchate obtuliſſe.

(3°.) NISI ratio noſtra fidem inveniat, haud facile eſt vel conjectura percipere, quid rei tam exiguæ vacaret Deus, ut agni paſchalis coctionem in aqua tam ſerio prohiberet. Nam certum eſt, ſacrificia pleraque pacifica (in quorum cenſum agnum paſchalem referamus) non aſſa ſed [b] elixa Deo & populo placuiſſe; & præceptum diſertum ſacerdotibus datum [c] extat, ut agno maſculo, in eorum conſecrationem immolato, non aſſo ſed elixo veſcerentur. Quid itaque Deus lege tam diſerta caveret, ne agnus paſchalis in aqua coqueretur, niſi ut ſuperſtitioni alicui (forſan Ægyptiacæ) ſe opponeret, & omnem illius umbellam a ſolennitate paſchali, in liberationis ex Ægypto memoriam inſtituta, removeret?

(4°.) LEX agni coctionem in lacte prohibens, legi de primitiis, in feſto paſchatis offerendis, non [d] ſemel conjuncta reperiatur. Cum itaque lege tam ſolicite curatum eſt, ne, tempore præcipue paſchatis, agnum in lacte coquerent Iſraelitæ; non abſurde creditur, Deum agni paſchalis in aqua coctionem ideo vetuiſſe, ne ritus illius ſuperſtitioſi veſtigium vel imago in paſchate deprehenderetur.

HIS inductus argumentis, hanc rationem probabilium numero collocandam ſentio: *probabilium* caute dixi, quod in rebus antiquitatis caligine circumductis, anceps admodum judicandi ratio ſit. Sat ſcio nonnullos hujus interdicti rationes alias excogitaſſe, quarum momenta, de ſecundo legis hujuſce membro dicturi, penſitabimus.

Cur Deus agnum aſſari voluit,

QUO vero legis hujuſce partem alteram penitius intelligamus, conſentaneum eſt, ut duabus quæſtionibus reſpondeamus, (1°.) Cur Deus agnum aſſari. (2°.) Cur *igne* aſſari, juſſerit.

Rationes falſæ:

PRIMO: cur Deus agnum paſchalem aſſari juſſerit? Hic in omnes partes ſe verſant interpretes, ut ſe liberent impeditos; ſed conatu irrito: ab iis enim cauſæ quidem plurimæ, ſed falſæ fictæque, legis hujus afferuntur. Nam,

(1°.) NONNULLI præceptum hoc Iſraelitis datum ſentiunt, quod carnes aſſæ robuſtiora reddant corpora, quibus illi, longum iter in deſertum jam ſuſcepturi, cumprimis indigebant. At vero, an carnes aſſæ, ad corporis vires firmandas, plus quam elixæ, valeant, in incerto poſitum eſt. Refert enim [e] *Athenæus*, plurimos olim exiſtimaſſe, τὴν μὲν ὄπτησιν ἐλάττους παρέχεσθαι ὠφελείας, τὴν δ' ἕψησιν ὑμόνον τὴν ὠμότητα ἀφαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ σκληρὰ μαλάττειν δύνασθαι &c. i. e. *Aſſationem minus utilitatis* corpori

a Οὐκ ἑψήσεις ἄρνα ἐν γάλακτι μητρὸς αὐτοῦ. *Exod.* 23. 19. 34. 26. *Deut.* 14. 21. b *V.* 2 *Paral.* 35. 13. *Ezec.* 46. 20, 24. c *Lev.* 8. 31, 32. d *Exod.* 23. 9. & 34. 26. e *Deipnoſoph.* l. 14. p. 656.

1 *Exod.* 23. 19. Apud *Symmachi Verſionem* legitur ἔριφον.

præbere:

præbere: elixationem vero non ſolum quod crudum eſt adimere, ſed etiam mollire, alimentumque blandius coquere, ac minore cum periculo: quibus auctor ille ſtatim addit, [1] τὰ ὀπτὰ τῶν ἑφθῶν ὠμότερα καὶ ξηρότερα, *aſſa elixis crudiora* [2] ſunt, *& ſicciora.* Neque vero, ſi aſſa majore ad corpora firmanda virtute pollere concedamus; veriſimile eſt, agnum aſſum, ſemel in anno comeſtum, multum roboris Hebræis itinerantibus præſtare potuiſſe. SECT. III.

(2°.) NONNULLI hunc tantum coquendi modum inſtitutum ſentiunt, quod a perpetuo regum & heroum antiquorum uſu honorem & religionem quandam contraxiſſet. Nam *Homerus*, lauta heroum ſuorum convivia referens, aſſas tantum, nec aliter conditas carnes, menſis appoſitas fuiſſe memorat: hoc, ceu priſcæ frugalitatis exemplum, obſervavit [a] *Plato*, cum ait, [Ομηρος] οὐ ταῖς τῶν Ηρώων ἑστιάσεσιν ὅτε ἰχθύσιν αὐτὸὺς ἑστᾶ, — ὅτε ἑφθοῖς κρέασιν, ἀλλὰ μόνον ὀπτοῖς· Homerus, *ad Heroum convivia, non piſces adducit, — neque elixas carnes, ſed tantum aſſas.* Hiſce & [b] *ſervius* calculum dedit, ad *Æneid.* l. 1. ubi omnem carnis elixæ temporibus heroicis uſum ſuſtulit. At ſi quid veri aut ſolidi huic rationi ineſſet, lex curaſſet proculdubio, ut aliarum victimarum carnes non aqua ſed igne coquerentur. At Deum plane contrarium ſtatuiſſe, cuivis notum eſt qui ſacram ſcripturam a primo (quod aiunt) limine ſalutavit. Nam [c] propheta de locis ad ſacra elixanda ſepoſitis mentionem facit, & filii [d] *Eli* carnes ad aſſandum importune poſtularunt, quaſi frequens uſus delicatis hominibus carnis elixæ faſtidium attuliſſet. Sed & procul a vero eſt, quod nonnulli pro certo & conceſſo ſumunt, ſecula ſcilicet heroica in ipſorum conviviis nullum fere locum elixis præbuiſſe. Nam [e] *Joan. Wowerus*, auctor in veterum ſcriptis verſatiſſimus, teſtimoniis utrinque penſitatis, ad eorum ſententiam accedit, qui veteres & aqua cibos ſuos quandoque paraſſe arbitrantur. Auctoris verba ſunt hæc, *manifeſtum eſt heroes apud poetas, elixas & aſſas carnes comedere.*

(3°.) IDEO etiam Deus hanc legem tuliſſe creditur, ut ille coquendi modus, qua feſtinatione opus eſſet, indicaret, quod caro celerius aſſari quam elixari queat. Nam carnis aſſatio ſolo igne peragitur, cujus miniſterium expeditiſſimum; nec veru deeſſe poteſt, ubi igni ſtruendo materia ſuppetit: contra vero, operoſa eſt vaſorum adminiſtratio, quibus ad elixandum indigemus. Hæc itaque ratio [f] Judæis placuit, qui hoc præceptum ſibi datum ſcribunt, שאכילת הצלי יורה על החפזון שיצאו ממצרים וגו *quod eſus aſſati feſtinationem ſignificet, qua egreſſi ſunt ex Ægypto; unde non licuit moram trahere, ut agnum coquere potuiſſent in lebete.* At & illa ratio, ſpecioſa licet, ingenium magis ſapit, quam judicium: Deus enim, ſignis aliis, magis evidentibus, paſcha cito, citiſſime, comedendum, & Ægypto, mora omni præciſa, exeundum eſſe, docuiſſet. Nec ulla credendi cauſa eſt, vaſis jam paratis, elixationem moram multo majorem, quam aſſatio, Iſraelitis properantibus afferre potuiſſe.

(4°.) BOCHARTUS, aliique, hic myſterii aliquid ſubeſſe ſuſpicantur, & legem de agno aſſando ideo datam ſentiunt, ut *iræ divinæ ardorem* exprimeret *in peccatores merito accenſæ, nam cum igne paſſim* [g] *confertur iræ Dei ardor in impios; quo eum torreri oportuit, qui peccatorum ſe vadem præſtiterat, ut pœnas pateretur ab illis commeritas. Hinc graves illæ querelæ,* Pſal. 22. 15, 16. *Cor meum ceræ inſtar eſt, liqueſcit in viſceribus meis. Aruit ut teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis.* Hæc ille, de animal. ſac. P. 1. l. 2. col. 615. Hiſce refellendis nil opus eſſe cenſeo diutius immorari, cum gratis dicantur & ex eorum numero ſint, quæ minore cum moleſtia dicere quis poteſt, quam ullus vel probare vel redarguere. Si cui tamen arrideat ratio illa allegorica, e ſolo ſcriptoris ingenio petita, ſuo fruatur ſenſu; modo nil ſequius de me ſentiat, qui (ut aperte agam) ſenſis hiſce myſticis aurem difficilem præbere ſoleo, niſi Scripturæ teſtimonium, aut evidens ratio, ad eorum veritatem aſſerendam adduci poſſit. E quocunque pene Pentateuchi loco, quivis, cui jecur allegoricum, plurima hujuſmodi myſteria queat extundere.

(5°.) ALII ſe perſuaſos habent, Deum ob feſti paſchalis dignitatem, & populi

a Lib. 3. de *Rep.* p. 210. b *Heroicis temporibus carne non veſcebantur elixa.* Col. 429. c *Ezec.* 46. 20, 23, 24. d 1 *Sam.* 2. 15. e *Polymath.* c. 10. p. 70. f *Ap. Hottinger. de jur. Hebr. leg.* 13. p. 23. g *Jerem.* 4. 4. *Thren.* 1. 13. & 2. 4.

1 *Ariſtoteles* c contra ſentit, ξηρότερα τὰ ἑφθὰ τῶν ὀπτῶν. *Meteorolog.* l. 4. vid. *Caſaubon.* in *Athenæum*, col. 933. 40.

2 *Non eſt ſumendum ex hoc loco* (inquit *Marſilius Cagnatus*) *piſces apud Heroas — in uſu ciborum non fuiſſe. Probabile eſt tamdiu eos piſcibus caruiſſe, quamdiu cum Trojanis bellum geſſerunt — propterea quod nec idonea ad piſcandum inſtrumenta tenebant; nec dabatur otium ad piſcandum* &c. *Domi vero ſecus exiſtimandum: namque idem Homerus Odyſſ.* 12. verſ. 331. & 19. 113. piſcium meminit, *&c.* Vid. *Var. Obſerv.* Lib. 3. Cap. 19.

SECT. III. Iſraelitici honorem, agnum, non elixando, ſed aſſando coctum, comedi præceptiſſe. Ita viſum Judæis, quos [a] verbis ipſorum propriis ſenſum ſuum efferentes audiamus: וזהו שנצטונו לאכלו רק צלי לפי שכן דרך בני מלכים ושרים לאכול בשר צלי שהוא מאכל טוב וגו *Propterea præciſe juſſi ſumus edere carnem aſſam, hæc enim eſt conſuetudo filiorum regum & principum, qui carne aſſa, tanquam cibo electo & ſapido, fruuntur: reliqua vero fæx, exigua carnis portione, quam forte aſſequatur manus eorum, non contenta, elixam edit ad farciendum ventrem.* Ita quidem dicunt Judæi, qui legem hanc, prout & alias non paucas, non tantum Minerva, ſed Muſis omnibus invitis, explicare ſolent. Si enim Deus, Judæorum honori & dignitati conſulens, iis hanc legem poſuiſſet; veriſimile eſt, eum, non tantum carnes agninas, ſed bovinas & vitulinas, aqua coctas, in paſchate feſtiſque aliis, prohibere voluiſſe,

(6°.) VISUM eſt aliis, Deum hac in lege vix quicquam curaſſe, niſi ut inſtituta ſua (qua licuit) ad morem vulgo receptum accommodaret. Nam & olim uſus obtinuit, ut bubulæ, aliæque ſiccioris temperamenti carnes, elixarentur, ut nonnihil humeſcerent; humidæ vero (ut agnorum, & porcellorum carnes) aſſarentur, ut redundans humor vi ſiccæ coctionis abſumeretur. At & hæc ratio pede male firmo ſtare videtur: non enim neceſſe erat, ut Deus id lege ſolenni prohiberet, quod raro factum erat; nec veriſimile eſt, Iſraelitas, præter hominum morem, agnorum carnibus elixis, die præſertim lætitiæ & religioni dicata, veſci voluiſſe.

CUM itaque rationes illæ omnes, ad ſtateram vocatæ, levitatem ſuam tam facile prodant; opinari cogimur, Deum Iſraelitas ad agnum aſſandum devinxiſſe, ut leges ejus, & mores gentium, quaſi frontibus adverſis concurrerent; nec feſto ſuo quicquam ineſſet, quod ritus alicujus magici, in Zabiorum feſtis aut ceremoniis uſitati, vel umbram gereret. Certe conſentaneum eſt credere, legem hanc e conſilio optimo fluxiſſe, cum agni paſchalis aſſationem tam [b] frequenter inculcatam & ſolenniter obſervatam, in ſcriptura reperiamus. Nec ab inſtituto præſenti alienum eſt, [c] *Eſdræ* apocryphi, de Joſiæ paſchate loquentis, teſtimonium; Καὶ ὤπτησαν τὸ Πάσχα πυρὶ, ὡς καθήκει, &c. *Et aſſaverunt paſcha igne, prout oportebat; & ſacrificia* pacifica *coxerunt in æneis & ollis.* Quid autem ritum illum tam ſolenniter & conſtanter obſervarent Iſraelitæ, cum feriæ paſchales agerentur; niſi quod ritus ille cumprimis Ægypti dogmatis adverſaretur, & gentis illius animos ab Ægypti ſacris alienos, præ cæteris feſti ceremoniis, indicaret? In hac ſententia eo magis confirmatus ſum, quod [d] *Manetho* Ægyptius nihil moleſtius & acerbius accepiſſe videtur, quam quod Iſraelitæ (quos *Solymitas* appellat) *animalia ſacra* [ὧν] ὀπτανίοις abſumerent, i. e. locis ubi igne torrebantur: quaſi facto illo, ipſum odii ſui virus in Ægypti Deos evomere vellent; & id agerent, ut, agni aſſati odore ſe late diffundente, contemptum Deorum Ægyptiacorum, cum triumpho & oſtentatione quadam, vel non præſentibus, indicarent.

Cur agnus *igne* aſſandus.

ID negotii jam reſtat, ut quæſtioni ſecundæ ſatisfiat; cur nempe Deus agnum *igne* aſſari juberet, & ipſum aſſandi modum tam præciſe definiret? Si itaque in re tam obſcura meas interponam conjecturas, Deus hiſce de cauſis, ipſum agni parandi modum tam curate determinavit;

(1°.) NE, ſi cuique fas eſſet agnum pro libitu ſuo aſſare, morum diverſitas ordinem & concinnitatem feſti violaret. Nam agnus ille, non ſolum igne aperto, ſed & clibano, vaſe ſuſili, ſartagine, vel furno calefacto ſuſpenſus, aſſari poſſet. Nec a veriſimili abhorret, uſum carnis ad ſolem aſſæ, in Ægypto (regione ſolis calore torrefacta) ſeculis antiquioribus obtinuiſſe. Memorat enim [e] *Heliodorus*, juvenem in vicina Æthiopia ἰχθύσι πρὸς ἥλιον ὀπτωμένοις, *piſcibus ad ſolem aſſis* enutritum. Feſti vero ſacratiſſimi ſolennitas exegit, ut cibi paſchales majore cum conſenſu & morum uniformitate, quam carnes ad famem ſolummodo ſedandam paratæ, coquerentur.

(2°.) VERISIMILE eſt, Deum legem de agno *igne* aſſando ſtatuiſſe, ut ritus alicujus in Zabiorum feſtis uſitati ſpeciem omnem a paſchate ſuo removeret. Huic conjecturæ anſam præbent [f] *Plutarchi* verba, Διά τι τοῖς Θεσμοφορίοις αἱ τῶν [1] Ερετριέων γυναῖκες, οὐ πρὸς πῦρ, ἀλλὰ πρὸς ἥλιον, ὀπτῶσι τὰ κρέα; *cur ſacris Theſmophoriis Eretrienſium mulieres, non ad ignem carnes, ſed ad ſolem aſſant?* Refert etiam [g] *Herodotus* de Perſis antiquis, quod in feſtis quibuſdam idololatricis, *carnibus in fornaci toſtis* veſce-

a *Ap. Hottinger. de jur. Hebr.* p. 23. *ub. ſupr.* b *Exod.* 12. 8, 9. *Deut.* 16. 7. 2 *Par.* 35. 13. c Cap. 1. *com.* 12. d Apud *Joſeph. ub. ſupr.* p. 1354. 15 e *Æthiopic.* lib. 1. p. 10. f *Quæſt. Græc.* p. 298. B g Lib. 1. cap. 133.

1 Juxta *MS. Pauli Petavii* in *ſenatu Pariſienſi Conſiliari regii*, Ερετριαίων

rentur.

rentur. Summam itaque veri ſpeciem præ ſe fert, Zabios antiquos peculiarem aliquem (cujus memoria jam periit) carnes aſſandi modum in myſteriis ſuis obſervaſſe; & Deum legem illam, de agno paſchali *ad ignem* aſſando, eorum ſuperſtitioni oppoſuiſſe. SECT. IV.

(3°.) IDEO forſan agni paſchalis coctionem igne ſolo peragi præcepit Deus, quod minus operoſa eſſet, adeoque Iſraelitarum vitæ, in caſtris & deſertis tranſigendæ, maxime conveniret. Notat [1] *Plato* alimenta ſolo igne cocta, μάλιστα στρατιώταις εὔπορα *militibus maxime parabilia*, quod iis plerumque deſint vaſa ad elixandum neceſſaria. Priſci itaque, bello occupati, carnibus ad ignem coctis plurimum veſcebantur; quod ipſa facilitas, hanc cibos parandi rationem maxime commendaret.

(4°.) HIC aſſandi modus maxime purus & ſimplex erat, omnibus etiam [præſentibus & abſentibus] maxime apertus & manifeſtus. Purus & ſimplex erat, quod carnes ad ignem coctæ, nec a fumo, nec cinere, nec aqua, nec vaſe, quicquam impuritatis, mixturæ, vel ingrati odoris, haurire poſſint. Nec minus apertus & manifeſtus: quod agnus igne aſſus odorem late ſpargeret, ſe naribus etiam proderet, & vel cæcis appareret. Erat itaque hæc aſſandi ratio, naturæ legis & intentioni paſchatis apprime conſentanea. Lex enim puritatem tota ſpiravit, & ſacri paſchalis intentio non poſtrema fuit, ut Iſraelitæ, ritus ejus obſervantes, ſe Deo liberatori devotos eſſe, & Ægypti ſuperſtitioni nuncium remittere, non verbis tantum ſed & factis apertis indicarent.

ID unum jam ſupereſt, nempe ut lectorem moneam, me non eo animo hæc dixiſſe omnia, ut ei legem figam, ſed ut ſymbolum meum, ad legem hanc obſcuriorem illuſtrandam, afferam.

SECT. IV.

Circumſtantia quarta, *ut Iſraelitæ agni capite, cum pedibus ejus & inteſtinis, veſcerentur.*

DEUS non ſolum corporis truncum, ſed & agni caput, cum cruribus & inteſtinis, aſſari & vorari jubet, *Exod.* 12. 9. Nihil in paſchate ſuo ἀπόβλητον eſſe permittebatur. Legis hujuſce rationem, indaginem eo penitiorem mereri cenſeo, quod nuſquam alibi legamus, Deum animalis immolati inteſtina comedere præcepiſſe. Ne itaque lectorem diutius in ancipiti teneam, rationes duas, quanquam non ex æquo probabiles, aſſignabo, cur Deus præceptum ſpeciale, de partibus hiſce comedendis, Hebræorum genti dedit. Hujus circumſtantiæ ratio.

PRIMO: ut ritui alicui idololatrico, tunc temporis in more poſito, directe & aperte contradiceret. Si enim veteres Orientalium ritus, quantum per temporum intervalla liceat, intueamur; facile obſervemus, animalis immolati interiora eorum ſuperſtitionem plurimum occupaſſe. Eorum enim ſacerdotes oculis curioſis victimarum viſcera perluſtrarunt, ut inde futurorum ſcientiam aſſequerentur. Et, ſi [a] *Arnobio* credimus, in *Omophagiis*, in Bacchi honorem inſtitutis, (*ut* ſe *plenos Dei numine ac majeſtate* docerent) *caprorum reclamantium viſcera cruentatis oribus* diſſiparunt. Cum etiam feſta alia in Bacchi honorem celebrarent ethnici, mos erat ut animalium ſacrificatorum viſcera manducarent. Atque hinc forſan lucem accipiant [b] auctoris *Apocryphi* verba; *ducebantur* Judæi, *cum amara neceſſitate, in die natalis regis* ἐπὶ σπλαγχνισμὸν, quaſi *ad viſcerationem* dicas; vel quod viſceribus ea ſacra fierent, vel epulæ ad viſcerationes ea ſequerentur. Nec in Bacchi tantum, ſed & aliorum Deorum, ceremoniis, uſque eo invaluit tandem extorum uſus, ut [c] *Origenes* dicere non dubitarit, ἡμεῖς ὅν, ὅσον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι, τῷ σωτῆρι δαίμοσι τρόπους ἄλλους οὐκ ἴσμεν, &c. *Nos certe, quantum ad cibum ac potum attinet, neſcimus alium modum veſcendi cum Dæmonibus, quam ſi quis in turba edat victimarum exta, & bibat vinum libatum Dæmonibus.* Et ſimili forſan de cauſa, Deus agni paſchalis inteſtina, non comedi tantum, ſed & aſſari, juſſit; nempe ut populum eo longius arceret à ritu in Gentilium quorundam myſteriis uſitato. Nam [d] *Alexander Sardus*, veterum Gentilium inſtituta referens, inquit, *aris hoſtiæ viſcera imponuntur*,

1ª.

a *Contra Gent.* l. 5. p. 189. b *Mac.* l. 2. c. 6. v. 7. c Lib. 8. *Cont. Celſ.* p. 397.
d *De Gentium ritib.* l. 3. c. 15. p. 215.

1 De *Rep.* ub. ſupr.

SECT. IV. *ponuntur, aſſanturque: arietis tamen exta aquis coquuntur.* Cum horum rituum ethnicorum mentio inciderit, hanc interponam conjecturam a præſenti inſtituto non prorſus alienam. Deus forſan agnum integrum, & minime in partes diſſectum, aſſari voluit, ut paſchatis ritus gentium ceremoniis contrarii eſſent, & ipſe eorum uſus Judæos moneret ſe gentem peculiarem eſſe, & a mundi gentibus ſeparatam. Nam, eodem [a] *Sardo* teſte, immolata apud gentes hoſtia, *viſcera ſupra prunas pro jentaculo aſſa parantur: reliqua membra conciſa torrentur verubus, & edunt ſedentes qui ſacrificio interfuerint.*

2ª. SECUNDO: maxima cum probabilitate creditur, Deum agni caput, cum cruribus & inteſtinis, edere præcepiſſe, ut agnum integrum, nulla parte reſidua, comedendum indicaret. Nam, hac in lege, mentio facta eſt tantum de partibus agni vilioribus, & quas menſa ſua dignari non ſolent, qui rebus utuntur lautioribus. Quaſi dixiſſet legiſlator: "nihil in feſto meo, beneficii maximi monimento, vile cuivis aut rejectaneum videatur. Ovium quidem aliarum, capita, crura, & inteſtina, ad canes, aut homines fortunæ tenuioris, amandetis; quælibet autem cœna meæ portiuncula pretio & honore quo decet habeatur. Deinde, poſt hanc, proxima ſuccedit lex ea, *ne relinquite quicquam ex eo uſque ad mane*, eique in Hebræo particula conjunctiva nectitur. Hujus autem connexionis, ecquid, oro, cauſæ eſt, niſi ut conſtaret legem utramque eodem ſpectare; & id unum voluiſſe Deum, ne canibus crura, vel pauperibus caput & inteſtina, traderent; ſed agno integro, nulla parte præ faſtidio relicta, veſcerentur?

LEGIS hujuſce ratione in lucem prolata, id unum nos in præſenti ſollicitat, nempe ut probemus Deum ideo agnum cum cruribus & inteſtinis (i. e. integrum) comedi præcepiſſe, ut ſuperſtitionem omnem, circa fragmenta victimarum exerceri ſolitam, inhiberet. Hoc autem tribus argumentis evinci poteſt:

PRIMO: certum eſt, idololatras antiquiores reſiduas ſacrificii partes ad uſum ſuperſtitioſum ſepoſuiſſe. Hoc e [b] *Baruchi* verbis haud obſcure colligendum: *hoſtias idolorum vendunt ſacerdotes ipſorum, & abutuntur*, (nempe ad res turpes) *ſimiliter & mulieres* decerpentes, *ſale condiunt quæ abſumere non poſſunt.* Moris erat, apud [c] Græcos præcipue, ut qui Deorum templa adirent, inde libi fruſtulum, unguenti aliquid, aut hujuſmodi, boni ominis cauſa, domum reportarent; firmiter perſuaſi, ſanitati multum conducere illud quicquid eſſet quod e loco ſacro abſtuliſſent: unde & decermini illi nomen ὑγίεια *ſanitas* impoſuerunt. Teſtatur etiam [d] *Herodotus*, Perſas antiquos, reſiduas victimæ partes ad ceremonias quaſdam uſurpaſſe. Fallor itaque, vel ea ratione Deus legem illam de agno paſchali exedendo dedit, ne ſi pars aliqua tam ſancti convivii ſupereſſet, nefandæ idololatriæ & magiæ materiam adminiſtraret.

SECUNDO: lex ea, *ne relinquerent quicquam uſque ad mane*, cum lege alia, ritum ethnicum prohibente, non ſemel conjuncta venit. Nam juſſit Deus, *ne ſanguis ſacrificii* ſui *una cum pane fermentato offeratur*, & *ne ſacrificium feſti paſchatis uſque ad mane relinquatur*, *Exod.* 34. 25. & *Exod.* 23. 18. *Quo in textu*, inquit Bochartus, *ad gentium e vicinia ritum aliquem magicum alludi puto, cujus in tanta vetuſtate veſtigia non ſupereſſe, quis miretur, cum e profanis ſcriptoribus nullum habeamus ſuperſtitem qui Moſe non ſit poſterior multis ſeculis.* Sed ritus illius memoriam non e rebus omnino periiſſe, e Zabiorum monumentis teſtatur *Maimonides.* Nam ideo Deus mel & panem fermentatum a ſacris ſuis abeſſe juſſit, *quia*, [e] inquit, *idololatræ non niſi panem fermentatum offerebant*, & *in oblationibus ſuis res dulces eligebant, ſacrificia melle inungentes.* Hoc itaque mandatum, de quo nunc agitur, e ſocio ſuo cognoſcamus; & facile colligamus hoc etiam a Deo traditum, ut mori alicui Zabiano obviam iret; & caveret, ne pars aliqua feſti ſui ſacratiſſimi in uſum ſuperſtitioſum & profanum cederet.

TERTIO: Deus leges & ritus paſchales nuſquam repetit ([f] ſæpe vero repetit) quin legem de partibus omnibus agni comedendis ingerit; quandoque etiam; cum leges alias ad paſcha ſpectantes prætermittit. Quid autem Deus legem hanc toties repetitam daret, niſi ut ritui alicui magico vel idololatrico aditum intercluderet? Proculdubio, Deus rem tam levem (ita ſeculo noſtro videtur) leviter & in tranſitu tantum attigiſſet, niſi quod illius obſervatio ſuperſtitionis occaſionem tolleret, & omnem cultus profani ſpeciem a feſto ſuo removeret.

a *Ib.* p. 209. b Cap. 6. 28. c *V. Iſaac. Caſaub. animadv. in Athen.* l. 3. c. 30. d Lib. 1. c. 132. e *Mor. Neb.* P. 3. c. 46. f *Exod.* 12. 9. 23. 18. 34. 25.

SECT.

SECT. V.

Jam dictis generalia quædam ſubnectuntur.

HÆC ea ſunt, quæ (ſi quid in me ſit judicii) maxima cum veritatis ſpecie, ad ſolvenda legum paſchalium ænigmata, dicenda ſunt. Quæ ſane omnia legum earum intentioni conſentanea eſſe, eo facilius a me impetro ut cenſeam, quod apte adeo inter ſe conveniant, nec quicquam violentum, hiulcum, & male cohærens, in ſermonis totius contextu deprehendi poſſit. Quo vero nova aliqua momenta jam dictis afferam, nec vel moroſo alicui lectori dubitandi aut cavillandi anſam præbeam; generalia quædam ſubjungam teſtimonia, unde conſtet, non me ſolum exiſtimaſſe, Deum leges quas dixi paſchales ad Ægypti ritus oppugnandos inſtituiſſe.

HORUM primum *Jonathanis* eſto paraphraſtis, qui [a] locum illum [*Et vocavit Moſes omnes ſeniores Iſrael, & dixit ad eos, accipite vobis agnum.* &c.] in hunc modum ἀφεθήτω, נגורו ידיכון משעוות מצראי וסבו לכון מן בני ענא וגו *Subtrahite manus veſtras ab idolis Ægyptiorum, & tollite vobis de filiis ovium ſecundum familias veſtras, & mactate agnum paſchalem.* E quibus pronum eſt inferre, *Jonathanem* paſchatis inſtituta gentium ritibus e diametro contraria cenſuiſſe, & feſti illius obſervationem idololatriæ renunciatæ documentum habuiſſe. Nec opinione falſa ducebatur: nam inde factum (quod obiter moneo) ut [b] pii reges, cum populum apoſtatam ad veri numinis cultum revocare ſtuderent, collapſos paſchatis ritus inſtaurarent, & populum ad ſacrum præcipue paſchale celebrandum, utpote maxime luculentum idololatriæ repudiatæ teſtimonium, ſerio hortarentur.

EANDEM ſententiam totis ulnis amplectitur [c] *Heinſius*, qui de Paſchate loquens, aſſerit, *nullum feſtum magis a ſceleſtis paganorum ritibus eſſe alienum*, & quod *proprie adverſus* eorum *ſuperſtitiones & idola inſtitutum* ſit. *Unde*, inquit, *in* paſchatis *inſtitutione, a Deo dicitur*, Καὶ ἐν πᾶσι τοῖς Θεοῖς τῶν Αἰγυπτίων ποιήσω τὴν ἔκδικησιν. Judicium ſane exercuit Deus in *Hammonem*, cum, in illius opprobrium, arietem in paſchate mactari voluit; in *Apidem* aut *Oſiridem*, cum bovem, in Dei illius contumeliam, cædi juſſit; in *Bacchum*, cum carnes crudas, in numinis illius crudivori dedecus, in feſto vetuit; in *Horum*, cum, in illius contemptum, carnem paſchalem aſſari, non elixari, juſſit. Patet itaque, feſto paſchali nihil a Diis & ritibus Ægypti magis averſum inſtitui potuiſſe.

CAP. V.

Lex de altari terreo extruendo.

MONET jam legis ordo, ut de præcepto illo quod [d] *Exodi* vigeſimo nobis occurrit, pauca diceremus. Legis autem verba ſic ſe habent: *altare terreum facies mihi, & immolabis ſuper illud holocauſta tua*, &c. *In omni loco quo memorari faciam nomen meum, veniam ad te & benedicam tibi.* E cujus præcepti verbis dubia duo oriuntur, quæ lectorem remorari poſſint: ea vero paucis expediemus, ut, ad illius rationem reddendam, viam eo paratiorem adornemus. (1°.) Quodnam altare ſit, de quo Deus, hoc in loco, ſermonem facit. (2°.) Quonam ſenſu accipienda ſit phraſis illa, ubicunque *nomen meum memorari fecero.* Legis ſenſus.

(1°.) QUODNAM altare ſit de quo Deus hoc in loco ſermonem facit? Dubio huic inde cauſa data eſt, quod nullibi memoriæ proditum ſit, Iſraelitas hoc præceptum executioni mandaſſe. Nam certum eſt, duo illa altaria, *Moſis* & *Salomonis*, [quorum unum ſuffitus, alterum holocauſti, dicebatur] nullam cum altari hac in lege præſcripto, cognationem habuiſſe: nec uſquam legimus, quod Iſraelitæ, in *Shiloh*, *Nob*, *Gibeon*, aut alibi, ſacra facientes, altari e terra aut lapidibus tantum conflato uterentur. At multum aberrat a legis hujus intentione, qui Iſraelitas hac de cauſa reprehenſione dignos judicat: cum lex hæc de iis tantum altaribus intelligenda ſit, quæ ob cauſam extraordinariam ad tempus aliquod ſtruebantur. Talibus, [e] *Moſes*, *Joſhua*, *Gideon*, *Samuel*, *Elias*, aliique, extra ordinem, uſi videantur. Senſum tam latum non minus textui

a *Exod.* 12. 21. b 2 *Reg.* 23. 20, 21, 23. 2 *Par.* 3. 1, 5. c *Ariſtarc. ſac.* c. 4. p. 122.
d *Exod.* 20. 24. e *Exod.* 24. 4.

CAP. V. quam veritati conſentaneum eſſe, dubitari nequeat; quamvis textum ad ea præcipue tempora reſpectum habere cenſeam, quibus Iſraelitæ in deſerto oberrarunt; ubi mutatæ ſubinde ſedes, iis altaria nova ſtruendi neceſſitatem attulerunt. Huic opinioni verba illa, *in omni loco*, &c. ſpeciem & firmitatem præbent.

DUBIUM proximo ſolvendum, hujuſmodi eſt: quo ſenſu capienda ſit illa loquendi formula, בכל המקום אשר אזכיר את שמי *In omni loco quo memorari faciam nomen meum.* Ut filo eo minus errante in perplexum & latentem adhuc horum verborum ſenſum perducamur, ſciendum eſt, vocem illam זכר non tantum *recordandi* & *reminiſcendi*, ſed colendi, officium ſacrum præſtandi, & (in *Hiphil* inprimis) *celebrandi*, ſignificatum antiquitus habuiſſe: quanquam & antiquiſſimam illam vocis notationem ſolus e lexicographis obſervavit [a] auctor ille, cui *Lexicographi* omnes palmam deferunt.

HUNC ſignificatum huic voci aſſerunt nonnulla Scripturæ loca haud oſcitanter prætereunda: nempe *Ieſai.* 66. 3. *Qui offert oblationem*, ac ſi offerret *ſanguinem porci*, מזכיר *qui memorat*, i. e. offert aut adolet, *thus*, ac ſi *benediceret idolo.* Amos. 6. 10. *Quia non* ulli להזכיר *ad commemorandum*, i. e. colendum vel [b] orandum, *in nomine Dei.* Eo ſenſu occurrit, 1 *Paral.* 16. 4. ubi Levitæ conſtituti dicuntur להזכיר *ad* [c] *celebrandum, & ad laudandum, & ad gratias agendas.* Huc apprime faciunt viri non vulgariter eruditi verba, in *Levit.* 2. 2. ubi אזכרתה, ejuſdem familiæ vocem, ſimili ſenſu capiendum docet. Sed præſtat ipſa [d] auctoris verba adſcribere: *pugillum iſtum quem ſacerdos de Mincha tollebat adolendum Domino*, nonnulli אזכרתה *dictum volunt, quod in memoriam referret Deo vel offerentem vel Mincham cujus pars erat. Nos ſic dictum putamus, quod — ad cultum & commemorationem ſive celebrationem nominis divini pertineret:* nam *reliqua pars non in cultum, ſed in uſum ſacerdotum, cedebat. Sic* v. 9. Et tollet ſacerdos de *Mincha* את אזכרתה i. e. *eam ejus partem quæ commemorationi nominis divini eſt dicata. Similiter* c. 24. 7: *thus quod panibus propoſitionis imponi jubetur, dicitur fore panibus* לאזכרה in celebrationem Dei, *additurque explicationis gratia,* אשה ליהוה, ignitum Domino, *quia panes ipſi cedebant ſacerdotibus, at thus illud adolebatur Deo, in laudem nominis* ſui.

NEC Hebræi ſolummodo, ſed & veteres *Pæni*, quorum lingua Hebraicæ cognata, ſenſu eodem vocem זכר uſurparunt. Hac de re teſtimonium præbeat *Hanno Carthaginienſis*, apud [e] *Plautum*; ubi, de *Diis Calydoniorum tutelaribus* loquens, [1] *vos veneror*, inquit, *qui* זכור את אישי מקום ואת *memoria*, [i. e. cultus, σέβασμα, celebratio, adoratio, ἐπονομασία] *apud viros hujus loci eſtis.* Sic enim verba illa, ſcribarum ruditate mutilata, in priſtinum nitorem & integritatem reponenda cenſuit doctiſſimus [f] *Petitus.* Eodem ſenſu & propheta *Ieſaias*, ejuſdem radicis vocem uſurpavit, Cap. 57. 8. *Et poſt oſtium, & retro poſtem poſuiſti* זכרונך *memoriale tuum.* Id eſt, explicante, [g] *Menochio, idolum Dei tui, ut illud quaſi tutelare ſimulacrum, tam ingrediens domum quam foras progrediens, adorares, felicemque & fauſtum ingreſſum & egreſſum — ab eo poſceres.* Sed redeo quo vocat inſtitutum.

VOX hæc eundem apud Arabes etiam ſenſum & notationem obtinet: nam ذكر quod ejuſdem eſt radicis & ſignificationis cum אזכרה peculiari quadam & abſoluta ſignificatione denotare *celebrationem* ſeu *cultum Dei*, ſive interna ſive externa commemoratione fiat, nobis teſtatum & teſtimoniis Arabicis firmatum dedit auctor modo memoratus, ad quem curioſos amandamus. Si hæc opinio ſtet firma, eorum ſententiæ ſuppetias ferat, qui *ſacer*, a זכר *memoria* vel *cultu* derivandum ſentiunt.

HUNC autem vocis ſenſum, in textu quem præ manibus habeo, præferendum cenſeo, eo quod captu facilis ſit, & loco apprime conſentaneus. Adeo ut verba illa, *in omni loco quo poſuero memoriam nominis mei* quaſi hoc ſenſu tradita intelligamus; *ubicunque meipſum colendum & celebrandum cum honore nominandum exhibuero.* Hunc ſenſum LXX ratum faciunt, qui ſic locum interpretantur, ἅ ἐὰν ἐπονομάσω τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ· *Ubicunque nominari* vel invocari *fecero nomen meum illic.* Et ſane, tum Dei nomen [i. e. attributa, ſapientiæ, potentiæ, bonitatis & miſericordiæ] debite commemoratur, cum gratiarum actione, invocatione, oblatione, aliiſque ſacris officiis pie

a *Lexic. Polyglot. voc.* זכר b *Targ.* הוון מצלן *erant orantes.* c *Non, prout nos, To record and to praiſe.*
d *Lud. de Dieu* in *Lev.* 2, 2. e *In Pœnul.* Act. 5. ſc. 1. f *Miſcel.* lib. 2. c. 1. g *De Rep. Hebr.* l. 4. c. 1. §. 11.

1 *Vos veneror:* eſt interpretatio *Seldeni*, qui vocem illam *Plauti, Uthalonim*, ita reddit, נא את עליונים *obſecro ſuperos.* Vid. *D. Syr. Prolegom.* c. 2. *Petitus* videtur felicius intelligere *Uthalonim*, נט עליונים *inclinate O Dii.*

publi-

publiceque præſtitis, agnoſcitur, colitur & celebratur. His autem plus æquo forſan immoramur.

CUM jam ſenſum verborum teneamus, proximum eſt, ut, quantum conjectura aſſequi datum eſt, legis hujuſce rationes aſſignemus. Et Ratio.

HARUM prima hujuſmodi eſt, altaria illa terrea, vel *e ceſpite viridi* conflata, Iſraelitarum itinerantium & militantium conditioni maxime conveniebant. Olim enim, obſervante [a] *Grotio*, in more erat *iter facientibus*, *aras* illas *ſubitarias* e viridi ceſpite ſtruere; & qui in caſtris agebant aris illis ceſpititiis tam frequenter utebantur, quod aræ illæ [b] *Marti* ſacræ & pene propriæ fuiſſe videantur. Quid autem, niſi quod horum altarium materia paratu facilis eſſet, & eorum forma rudis & impolita; adeo ut facili opera & mora omni præciſa ſtruerentur? Hiſce conſonum *Lucani* illud, lib. 9. v. 988.

Erexit ſubitas congeſtu ceſpitis aras.

Atque hæc ratio eo ſolidior habeatur, quod verbis proxime ſequentibus ſatis apte conjungatur, *in omni loco quo poſuero nominis mei memoriam, veniam ad te, &c.* Quaſi dixiſſet Deus, "vos in deſerto diu vitam agetis duram, ſedem nullam religioni ſtabi-"lem habituri: altaria itaque tumultuario opere ſtructa, & ad præſentem ſolummodo "neceſſitatem accommodata, vobis comparetis: ego vos benedictione mea proſe-"quar, quamvis peregrinantium ritu, aras tantum terreas, incultas, & inſtabiles ha-"beatis.

SECUNDO: Deus aras haſce terreas & cito ruituras in deſerto poſtulavit, ne altaria ſacra, modo opere ſtabili & eleganti conſtructa ſuſpicioni locum facerent, Deum, inſtar numinum ethnicorum, loco alicui affixum eſſe; & ibi ſolummodo influentias ejus benigniores præbere, ubi altaribus ſacriſque fixis & ſolennibus colebatur. Ad hanc rationem, periodo ſequente, tanquam filo quodam, deducamur: *in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te & benedicam tibi.* Quaſi dixiſſet Deus, "nolo ego altaria aliqua, ad ritum ethnicorum, e marmore aut metallo conflata, & "in ævum duratura: ne me forſan Θεὸν quendam ἐγχώριον, regionis aut loci alicujus "genium tutelarem, & provinciæ meæ alligatum, crederetis; & opem meam, niſi ad "ſolennem cultus mei locum vos conferatis, fruſtra implorandam. Ne cui talis ob-"repat opinio, altaria, ad uſum potius quam pompam accommodata, in deſerto agen-"tes mihi extruatis: nam, ubiubi ſitis, me vobis præſentem exhibiturus ſum, & ho-"ſtias veſtras, quamvis in altari terreo & inculto oblatas, gratas & acceptas habiturus. Ethnicos ſententiam de numinibus ſuis plane contrariam tenuiſſe, eaque loco & muneri alicui ſingulari devinxiſſe, ſi e re præſenti foret, multis teſtimoniis evinci poſſet. [c] *Hanno* Carthaginienſis, rebus adverſis vexatus, ad loci Deos ſe confert, eoſque ſupplici prece veneratur. Inde venit, ut veteres idololatræ [d] tot altaria quot numina, & tot numina quot civitates, numerarent. Nonnullos eandem de Deo Iſraelis opinionem olim imbibiſſe, eumque Θεὸν quendam ἔπιχώριον exiſtimaſſe, ſatis elucet ex [e] hiſtoria ſacra. Deus itaque, ut opinioni huic occurreret, de hujuſmodi aris erigendis mandatum dedit, quarum forma rudis & materia debilis indicarent eas, non tam religione quam neceſſitate ſuadente ſtructas, & nonniſi officiis quibuſdam cultus peractis duraturas.

TERTIO: hujuſmodi aræ, e vili materia conflatæ, argumento eſſent, cultum multa cum pompa & ſplendido ceremoniarum apparatu, peractum, Deo non multum arridere. Deus populi ingenium penitus perſpectum habuit, & bene novit eos religionis patriarchalis ſimplicitatem faſtidire, cultum autem multa cum pompa & negotio præſtitum impenſe deſiderare. Nam Ægyptii, aliique e gentilium grege, ut Deorum ſimul & hominum gratiam aucupari poſſent, id inprimis curarunt, ut eorum templa, altaria, idola, vaſa religioni inſervientia, & ſacra alia, ornatu magnifico effulgerent; nec quicquam prius in votis habuerunt Iſraelitæ, quam ut eorum ſacra cultu & elegantia pari, ſi non & majori, inſignirentur. Deus itaque, ut remedium jam tum naſcenti malo mature idoneum provideret, hanc legem ritualem, primam ante omnes, tradidit, ut ſibi ara, non marmore, auro, vel alio quovis metallo ſplendida, ſed ex humili ceſpite conflata, ſtrueretur. Deum ea de cauſa hanc legem condidiſſe, verba proxime præcedentia cauſam opinandi præbent; *non facietis mecum Deos argenteos, & Deos aureos non facietis vobis:* Quaſi dixiſſet, "gentium numinibus & eorum ſervis, ſimulacra tota

a In *Exod.* 20. 24. b *Aram ceſpite virente Marti Deo faciunt.* Apul. de Aur. Aſin. l. 7. p. 216. c *Apud Plaut. loc. ſup. laudat.* d 2 *Reg.* 18. 34. *Jer.* 2. 28. & 11. 13. e 1 *Reg.* 20. 23. 2 *Reg.* 17. 27.

"auro & argento præfulgentia, cultuſque tanto ſplendori congruenter peractus, ante "alia placent: ſciatis autem, me altari terreo, cultuque ſancto & ſimplici, magis quam "arte vel elegantia quæſitiſſima, delectari.

QUARTO: ideo forſan Deus mandatum de altari terreo erigendo dedit, ne in altum ſurgeret, & gentium Excelſis affinitate nimia jungeretur. Nam altare e debili ceſpite conſtructum, mole ſua rueret, modo verticem ejus in altum evexiſſent. Ægyptii quidem, montibus deſtituti, aris altiſſime e terra elevatis ad ſacra obeunda utebantur; quod ſe perſuaſos haberent, Deos ſacra ſua, jam cœlo propiora, facilius percipere, & preces ſuas citius audire, potuiſſe. Syros & alios eidem inſulſæ ſuperſtitioni affines fuiſſe, e frequenti *Excelſorum* in Scriptura mentione ſatis intelligitur. Deus itaque de ara e terra vel ceſpite faciunda legem tulit, ut aram ſublimi vertice ſydera minitantem erigendi facultatem adimeret Iſraelitis; ne ſuperſtitionis Ægyptiacæ memoriam ſimilitudine aliqua revocaret, & ne altaria in ſublime ſurgentia darent anſam opinandi, Deum Iſraelis preces & victimas, niſi cœlo propius admotas, percipere minime potuiſſe. Conjecturæ meæ robur afferunt verba proxima, *in omni loco quo poſuero nominis mei memoriam, veniam ad te*, &c. Quaſi dixiſſet Deus, "non opus eſt altari "multis gradibus in cœlum elevato, ut eo propius a cœlo abſis, cum ſacra facias: ego "enim ad te veniam, & ſacris tuis omnibus, licet a cœlo remotioribus, me præſen-"tem exhibebo.

QUINTO: altaria e terra vel ceſpite conſtructa temporum antiquiorum uſui & ſimplicitati magis conſentanea fuiſſe videantur. Cum enim patriarchæ ſedem & locum ſubinde mutarent, rationi conſonum eſt, eos βωμοὺς αὐτοχεδίους, (uti loquitur *Iamblichus*) *altaria tumultuaria*, e ceſpitibus aut lapidibus quos caſus daret, extruxiſſe. Nec veriſimile eſt, temporum illorum ſimplicitatem pati voluiſſe, ut ſuperbis templorum faſtigiis & elatis altarium capitibus cultum ſuum decorarent. Vulgo receptum eſt, menſas & toros e ceſpitibus confectos, antiquitatis ſimplicitati ruſticæ placuiſſe; quod & ſignat [1] *Tibullus* hoc verſu,

Ceſpitibus menſas, ceſpitibuſque torum.

Nec facile dubitari poteſt, quin veteres eadem ſimplicitate ruſtica res ſacras, qua vitæ quotidianæ negotia, adminiſtrarent. Verbis meis plenam fidem facit teſtimonium [a] *Tertulliani*, de rudioribus imperii Romani ſeculis ita differentis; *etſi a Numa concepta eſt curioſitas ſuperſtitioſa, nondum tamen aut ſimulacris, aut templis, res divina apud Romanos conſtabat. Frugi religio, & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cœlo; ſed* [b] *temeraria de ceſpite altaria, & vaſa adhuc Samia, & nidor exilis, & Deus ipſe nuſquam.* Gentes antiquiores e viridi gramine ſive ceſpitibus aras excitare ſolitas, multis aliis teſtimoniis indicavit [c] *Cluverius*, auctor laude non vulgari dignus: & ſtatim poſtea, de aris e materia tam vili conflatis agens, *ipſe*, [d] inquit, *Jehovah hujuſmodi ſibi erigere aram Moſen juſſit*, Exod. 20. v. 24. *Ab Adamo igitur prima hujuſmodi ararum origo, quam poſtea repetiit Noachus, arcam egreſſus.* Cum itaque temporum uſus illa *de ceſpite altaria* plurimum commendaret, Deus altare terreum confici juſſit; ut cultus antiqui ſimplicitatem ſibi maxime gratam indicaret, & Iſraelitas a cultu illo rituali, in quem, ex incolatus Ægyptiaci memoria, totis affectibus ſtudiiſque ferebantur, tacite avocaret.

SEXTO: Deus altare e terra factum ſibi dicari voluit, ut eo majorem ſanctitatem & religionem ei conciliaret. Legem hanc ea præcipue ratione datam fuiſſe, ut credam, non levibus adducor argumentis:

(1°.) DEUS, hoc in loco, non מזבח ארץ altare e terra quavis ordinaria, hominum & beſtiarum pedibus trita & profanata, ſed מזבח אדמה altare e terra vera, virginea, & ab aratro intacta, poſtulavit. Nam vox אדמה non *terram* ſimpliciter, ſed *terram rubram* & intemeratam, indicat. Teſtem appello [e] *Procopium*, qui, hanc vocem explicans, Αδάμα, inquit, σημαίνει τὴν γῆν τὴν παρθενικὴν, ἀφ' ἧς Αδὰμ ἐπλάσθη· *Significat terram virgineam, e qua formatus eſt Adam.* Conſentit *Heſychius*, qui totum illud, [Αδάμα, παρθενικὴ γῆ,] a *Procopio* forte, vel * *Joſepho* mutuatus eſt. Ideo vero *Procopius* & *Heſychius*, *Adamah*, *terram virgineam* vocant; vel quod terra [f] pura ruborem quendam virgineum ferre, vel vocem eam *terram* nec pede nec aratro tactam notare, crederent. Quid autem Deus, altare ſuum e materia tam pura & quaſi *virginea* fieri voluit;

a *Apologet.* c. 25. p. 25. B b i. e. *Subitaria & uſui tantum accommoda.* c *German. antiq.* lib. 1. c. 35. d Pag. 293. e *Comment. in Iſai.* 15. 9. p. 228. * *Quem vid. Antiq.* lib. 1. c. 1. p. 5. 20 f אדמה *ab* אדם rubuit *dicta* eſt, *quod terra vera & intacta rubeat.* Schindler. Lex. col. 25.

1 Lib. 2. Eleg. 5. v. 100.

niſi

niſi ut illud eo ſanctius haberent Iſraelitæ, eique dignitatem & reverentiam eo majorem exhiberent? CAP. VI.

(2°.) E Judæis & Chriſtianis haud pauci, מזבח אדמה de altari e ceſpite vivo aut viridi ſtruendo interpretantur. Ipſa vero ceſpitis viriditas indicavit, eum nullo pede tactum, aut, uſu aliquo vulgari, nativa ſua puritate ſpoliatum.

(3°.) VERSU ſequente, res tota in Hebræorum arbitrio ponitur, altare e terra, an e lapidibus impolitis conſtructum, Deo dedicare vellent. Conſtabit autem ex iis quæ Capite proximo dicturi ſumus, Deum ideo lapides impolitos lævigatis omnibus præpoſuiſſe, quod illi nativa quadam puritate donati eſſent, nec a manibus artificum pollutionem contraxiſſent.

(4°.) GENTES antiquæ, natura vel traditione doctæ, naturalia omnia, rudia licet & impolita, ſanctiora & Diis ſuis gratiora, crediderunt. Hæc aſſertio fidem apud lectorem habitura eſt, ſi jam dicenda merito ſuo pendere non gravetur.

CAP. VI.

Præceptum de Altari e lapidibus aſperis extruendo.

CUM Iſraelitæ in ſolitudinem jam abituri eſſent, & in locis forte petroſis aut ſabuloſis ceſpitem viridem haud facile reperturi; Deus legem aliam tulit, qua populo altare e lapidibus impolitis ædificandi poteſtatem fecit. Legis verba ſunt hæc: * *ſi altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud e ſectis lapidibus: ſi enim levaveris cultrum ſuper eo,* [1] *polluetur.* Apparet autem e rerum Judaicarum commentariis, eos hanc legem, nullo non ævo, ſancte coluiſſe. Hiſtoria ſacra, *Joſhuæ* geſta referens, ait, eum [a] *altare Deo* ædificaſſe *e lapidibus integris, ſuper quos nemo ferrum elevaſſet.* Huic affinitate proxima jungebatur altare præ foribus templi poſitum: nam [b] *Hecatæus,* inter alia templi Judaici miranda, refert, quod ibi Βωμὸς ſit, [2] ἐκ ἐκ τμητῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀργῶν, λίθων συγκείμενος· *non e ſectis, ſed* integris & *impolitis lapidibus coagmentatus.* Cum autem hoc altare ab *Hecatæo* deſcriptum utpote pollutum, a Juda Maccabæo dirutum eſſet, [c] ἔλαβον [3] λίθους ὁλοκλήρους κατὰ τὸν νόμον, *acceperunt lapides integros juxta legem, & ſtruxerunt altare novum, ſecundum prius.* Altaris hujuſce formam, *Herodis* altare reddidit: teſtem hic appello *Philonem,* qui altare prope veſtibulum templi ſitum, ἐκ λίθων λογάδων ἀτμήτων, *e ſaxis collectitiis impolitis,* extructum [d] aſſerit. Utcunque, clara hæc & plane ἀναντίρρητα teſtimonia, *Petrus* [e] *Cunæus* pro levi habet: nam, de *Philone* loquens, *illud,* inquit, *non ſine errore dixit, — aram* nempe *ſub dio* poſitam, — *conſtructam* lapidibus integris impolitiſque *fuiſſe, ex legis edicto.* Quibus, poſt pauca, ſubjungit, *quod in libro primo Maccabæorum,* cap. 4. *dicitur,* acceptis lapidibus integris ſecundum legem, ædificatum eſſe altare novum ad formam ejus, quod fuerat prius, *oppido leve eſt. Nos enim eum auctorem, quiſquis fuit, non magis veremur erroris reum facere, quam Philonem Judæum.* Si tantæ fiduciæ cauſam quæris, ex ipſis intellige *Cunæi* verbis: ara, *lignea ut ſit, atque ære obducatur, numinis placitum eſt in Exodi capite* 27. *quod & Moſes exequitur mox in capite* 38, *& diu poſt maximus rex Salomo, cum templum conderet, non neglexit,* 1 Reg. 8. 64. *Quod* itaque *de ara* e *ceſpite aut ſaxis faciunda edicitur in Exodi* 20. *id ad ea tempora pertinet, cum populus ſacer* in deſerto circumerraret, &c. Miror autem virum tam doctum & acutum exiſtimaſſe, tam clari nominis auctores, ratione tam debili falſi convinci potuiſſe; cum præſertim eorum dictis varia *Joſephi* teſtimonia, a [f] *Scaligero* collecta, novam fidem afferant. Ne longum faciam: aræ ſummitas ære, latera ligno tecta ſunt, intus autem lapides impoliti ponebantur. Hoc & auctor ille poſtea fateri cogitur, dicens, [g] *ſcio ego, qua tempeſtate templum ſecundum ſtetit, aram* ſub dio poſitam *e lapidibus* rudibus factam *fuiſſe.* His de legis hujuſce ſenſu prælibatis, me jam ad illius rationem inveſtigandam confero.

* *Exod.* 20. 25. a *Joſh.* 8. 31. b Ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων. *Ap. Euſeb. Præp. Ev.* l. 9. c. 4. p. 408. B c 1 *Mac.* 4. 47. d Libr. περὶ θυόντων. p. 850. B e *De Repub. Hebr.* l. 2. c. 5. f In *Fragment.* p. 24. g *Cun. ub. ſupr.*

1 *Hebr. pollues id.*

2 Apud *Euſeb.* legitur ἀτμήτων—ἀλλ' ἐκ τῶν, deſunt *Euſeb.*—ὔκ ἐκ &c. exſtant apud *Joſeph.* contr. *Apion.* l. 1. p. 1349. 5. Vid. etiam *Vigeri not.* in *Euſeb.* p. 39.

3 Juxta *Cod. Alexandr.* ἔλαβεν.

"auro & argento præfulgentia, cultuſque tanto ſplendori congruenter peractus, ante "alia placent: ſciatis autem, me altari terreo, cultuque ſancto & ſimplici, magis quam "arte vel elegantia quæſitiſſima, delectari.

QUARTO: ideo forſan Deus mandatum de altari terreo erigendo dedit, ne in altum ſurgeret, & gentium Excelſis affinitate nimia jungeretur. Nam altare e debili ceſpite conſtructum, mole ſua rueret, modo verticem ejus in altum evexiſſent. Ægyptii quidem, montibus deſtituti, aris altiſſime e terra elevatis ad ſacra obeunda utebantur; quod ſe perſuaſos haberent, Deos ſacra ſua, jam cœlo propiora, facilius percipere, & preces ſuas citius audire, potuiſſe. Syros & alios eidem inſulſæ ſuperſtitioni affines fuiſſe, e frequenti *Excelſorum* in Scriptura mentione ſatis intelligitur. Deus itaque de ara e terra vel ceſpite faciunda legem tulit, ut aram ſublimi vertice ſydera minitantem erigendi facultatem adimeret Iſraelitis; ne ſuperſtitionis Ægyptiacæ memoriam ſimilitudine aliqua revocaret, & ne altaria in ſublime ſurgentia darent anſam opinandi, Deum Iſraelis preces & victimas, niſi cœlo propius admotas, percipere minime potuiſſe. Conjecturæ meæ robur afferunt verba proxima, *in omni loco quo poſuero nominis mei memoriam, veniam ad te*, &c. Quaſi dixiſſet Deus, "non opus eſt altari "multis gradibus in cœlum elevato, ut eo propius a cœlo abſis, cum ſacra facias: ego "enim ad te veniam, & ſacris tuis omnibus, licet a cœlo remotioribus, me præſen-"tem exhibebo.

QUINTO: altaria e terra vel ceſpite conſtructa temporum antiquiorum uſui & ſimplicitati magis conſentanea fuiſſe videantur. Cum enim patriarchæ ſedem & locum ſubinde mutarent, rationi conſonum eſt, eos βωμοὺς αὐτοχεδίους, (uti loquitur *Iamblichus*) *altaria tumultuaria*, e ceſpitibus aut lapidibus quos caſus daret, extruxiſſe. Nec veriſimile eſt, temporum illorum ſimplicitatem pati voluiſſe, ut ſuperbis templorum faſtigiis & elatis altarium capitibus cultum ſuum decorarent. Vulgo receptum eſt, menſas & toros e ceſpitibus confectos, antiquitatis ſimplicitati ruſticæ placuiſſe; quod & ſignat [1] *Tibullus* hoc verſu,

Ceſpitibus menſas, ceſpitibuſque torum.

Nec facile dubitari poteſt, quin veteres eadem ſimplicitate ruſtica res ſacras, qua vitæ quotidianæ negotia, adminiſtrarent. Verbis meis plenam fidem facit teſtimonium [a] *Tertulliani*, de rudioribus imperii Romani ſeculis ita differentis; *etſi a Numa concepta eſt curioſitas ſuperſtitioſa, nondum tamen aut ſimulacris, aut templis, res divina apud Romanos conſtabat. Frugi religio, & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cœlo; ſed* [b] *temeraria de ceſpite altaria, & vaſa adhuc Samia, & nidor exilis, & Deus ipſe nuſquam.* Gentes antiquiores e viridi gramine ſive ceſpitibus aras excitare ſolitas, multis aliis teſtimoniis indicavit [c] *Cluverius*, auctor laude non vulgari dignus: & ſtatim poſtea, de aris e materia tam vili conflatis agens, *ipſe*, [d] inquit, *Jehovah hujuſmodi ſibi erigere aram Moſen juſſit*, Exod. 20. v. 24. *Ab Adamo igitur prima hujuſmodi ararum origo, quam poſtea repetiit Noachus, arcam egreſſus.* Cum itaque temporum uſus illa *de ceſpite altaria* plurimum commendaret, Deus altare terreum confici juſſit; ut cultus antiqui ſimplicitatem ſibi maxime gratam indicaret, & Iſraelitas a cultu illo rituali, in quem, ex incolatus Ægyptiaci memoria, totis affectibus ſtudiiſque ferebantur, tacite avocaret.

SEXTO: Deus altare e terra factum ſibi dicari voluit, ut eo majorem ſanctitatem & religionem ei conciliaret. Legem hanc ea præcipue ratione datam fuiſſe, ut credam, non levibus adducor argumentis:

(1°.) DEUS, hoc in loco, non מזבח ארץ, altare e terra quavis ordinaria, hominum & beſtiarum pedibus trita & profanata, ſed מזבח אדמה, altare e terra vera, virginea, & ab aratro intacta, poſtulavit. Nam vox אדמה non *terram* ſimpliciter, ſed *terram rubram* & intemeratam, indicat. Teſtem appello [e] *Procopium*, qui, hanc vocem explicans, Αδάμα, inquit, σημαίνει τὴν γῆν τὴν παρθενικὴν, ἀφ' ἧς Αδὰμ ἐπλάσθη· *Significat terram virgineam, e qua formatus eſt Adam.* Conſentit *Heſychius*, qui totum illud, [Αδάμα, παρθενικὴ γῆ,] a *Procopio* forte, vel * *Joſepho* mutuatus eſt. Ideo vero *Procopius* & *Heſychius*, *Adamah*, *terram virgineam* vocant; vel quod terra [f] pura ruborem quendam virgineum ferre, vel vocem eam *terram* nec pede nec aratro tactam notare, crederent. Quid autem Deus, altare ſuum e materia tam pura & quaſi *virginea* fieri voluit;

a *Apologet.* c. 25. p. 25. B b i. e. *Subitaria & uſui tantum accommoda.* c *German. antiq.* lib. 1. c. 35. d Pag. 293. e *Comment. in Iſai.* 15. 9. p. 228. * *Quem vid. Antiq.* lib. 1. c. 1. p. 5. 20 f אדמה *ab* אדם rubuit *dicta* eſt, *quod terra vera & intacta rubeat.* Schindler. Lex. col. 25.

1 Lib. 2. Eleg. 5. v. 100.

niſi

niſi ut illud eo ſanctius haberent Iſraelitæ, eique dignitatem & reverentiam eo majorem exhiberent? CAP. VI.

(2°.) E Judæis & Chriſtianis haud pauci, מזבח אדמה de altari e ceſpite vivo aut viridi ſtruendo interpretantur. Ipſa vero ceſpitis viriditas indicavit, eum nullo pede tactum, aut, uſu aliquo vulgari, nativa ſua puritate ſpoliatum.

(3°.) VERSU ſequente, res tota in Hebræorum arbitrio ponitur, altare e terra, an e lapidibus impolitis conſtructum, Deo dedicare vellent. Conſtabit autem ex iis quæ Capite proximo dicturi ſumus, Deum ideo lapides impolitos lævigatis omnibus præpoſuiſſe,quod illi nativa quadam puritate donati eſſent, nec a manibus artificum pollutionem contraxiſſent.

(4°.) GENTES antiquæ, natura vel traditione doctæ, naturalia omnia, rudia licet & impolita, ſanctiora & Diis ſuis gratiora, crediderunt. Hæc aſſertio fidem apud lectorem habitura eſt, ſi jam dicenda merito ſuo pendere non gravetur.

CAP. VI.

Præceptum de Altari e lapidibus aſperis extruendo.

CUM Iſraelitæ in ſolitudinem jam abituri eſſent, & in locis forte petroſis aut ſabuloſis ceſpitem viridem haud facile reperturi; Deus legem aliam tulit, qua populo altare e lapidibus impolitis ædificandi poteſtatem fecit. Legis verba ſunt hæc: * *ſi altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud e ſectis lapidibus: ſi enim levaveris cultrum ſuper eo,* [1] *polluetur.* Apparet autem e rerum Judaicarum commentariis, eos hanc legem, nullo non ævo, ſancte coluiſſe. Hiſtoria ſacra, *Joſhuæ* geſta referens, ait, eum [a] *altare Deo* ædificaſſe *e lapidibus integris, ſuper quos nemo ferrum elevaſſet.* Huic affinitate proxima jungebatur altare præ foribus templi poſitum: nam [b] *Hecatæus,* inter alia templi Judaici miranda, refert, quod ibi Βωμὸς ſit, [2] οὐκ ἐκ τμητῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀργῶν, λίθων συγκείμενος· *non e ſectis, ſed* integris & *impolitis lapidibus coagmentatus.* Cum autem hoc altare ab *Hecatæo* deſcriptum utpote pollutum, a Juda Maccabæo dirutum eſſet, [c] ἔλαβον [3] λίθους ὁλοκλήρους κατὰ τὸν νόμον, *acceperunt lapides integros juxta legem, & ſtruxerunt altare novum, ſecundum prius.* Altaris hujuſce formam, *Herodis* altare reddidit: teſtem hic appello *Philonem,* qui altare prope veſtibulum templi ſitum, ἐκ λίθων λογάδων ἀτμήτων, *e ſaxis collectitiis impolitis,* extructum [d] aſſerit. Utcunque, clara hæc & plane ἀναντίρρητα teſtimonia, *Petrus* [e] *Cunæus* pro levi habet: nam, de *Philone* loquens, *illud,* inquit, *non ſine errore dixit,* — *aram* nempe *ſub dio* poſitam, — *conſtructam* lapidibus integris impolitiſque *fuiſſe, ex legis edicto.* Quibus, poſt pauca, ſubjungit, *quod in libro primo Maccabæorum,* cap. 4. *dicitur,* acceptis lapidibus integris ſecundum legem, ædificatum eſſe altare novum ad formam ejus, quod fuerat prius, *oppido leve eſt. Nos enim eum auctorem, quiſquis fuit, non magis veremur erroris reum facere, quam Philonem Judæum.* Si tantæ fiduciæ cauſam quæris, ex ipſis intellige *Cunæi* verbis: ara, *lignea ut ſit, atque ære obducatur, numinis placitum eſt in Exodi capite* 27. *quod & Moſes exequitur mox in capite* 38, *& diu poſt maximus rex Salomo, cum templum conderet, non neglexit,* 1 Reg. 8. 64. *Quod* itaque *de ara* e *ceſpite aut ſaxis faciunda edicitur in Exodi* 20. *id ad ea tempora pertinet, cum populus ſacer* in deſerto circumerraret, &c. Miror autem virum tam doctum & acutum exiſtimaſſe, tam clari nominis auctores, ratione tam debili falſi convinci potuiſſe; cum præſertim eorum dictis varia *Joſephi* teſtimonia, a [f] *Scaligero* collecta, novam fidem afferant. Ne longum faciam: aræ ſummitas ære, latera ligno tecta ſunt, intus autem lapides impoliti ponebantur. Hoc & auctor ille poſtea fateri cogitur, dicens, [g] *ſcio ego, qua tempeſtate templum ſecundum ſtetit, aram* ſub dio poſitam *e lapidibus* rudibus factam *fuiſſe.* His de legis hujuſce ſenſu prælibatis, me jam ad illius rationem inveſtigandam confero.

* *Exod.* 20. 25. a *Joſh.* 8. 31. b Ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων. *Ap. Euſeb. Præp. Ev.* l. 9. c. 4. p. 408. B c 1 *Mac.* 4. 47. d Libr. περὶ θυόντων. p. 850. B e *De Repub. Hebr.* l. 2. c. 5. f In *Fragment.* p. 24. g *Cun. ub. ſupr.*

1 *Hebr. pollues id.*

2 Apud *Euſeb.* legitur ἀτμήτων—ἀλλ' ἐκ τῶν, deſunt *Euſeb.*—ὅ'κ ἐκ &c. exſtant apud *Joſeph.* contr. *Apion.* l. 1. p. 1349. 5. Vid. etiam *Vigeri not.* in *Euſeb.* p. 39.

3 Juxta *Cod. Alexandr.* ἔλαβεν.

SECT. I.

SECT. I.

Legis rationes vulgo datæ rejiciuntur.

DEUM legem hanc in remedium idololatriæ (morbi temporum antiquiorum epidemici) ſtatuiſſe, fatentur interpretes pene omnes; quanquam circa ſpecialem legis cauſam varias in partes dividantur. Nam,

PRIMO: ſentiunt aliqui, Deum hujuſmodi altaria impolita fieri præcepiſſe, ne Iſraelitæ, Gentilium ritu, figuras aut imagines in altari ſuo ſculperent, quæ poſtea ſuperſtitioni materiam adminiſtrarent. Hanc legis illius cauſam probavit *Abarbanel*, eruditis ſuis in *Exodum* commentariis, ubi ait, *ratio iſtius præcepti eſt*, שלא יבואו לעשות באבנים צורות *ne* Iſraelitæ *eo devenirent, ut in lapidibus formarent imagines.* Huic etiam rationi favere videntur *Onkelos* & *Jonathan:* nam Onkelos *lapides* hoſce *ſectos* per פסילן (quæ frequentius res ſculptas & figuratas notat) & Jonathan *ſectos* illos מחצבין *ſculptos* reddit, unde vox Chaldæa מחצבין *ſculptilia* derivatur. Rationem hanc eo firmiorem arbitrantur, quod optime cum commate 23 cohærere videatur; nam totam periodum in hunc ſenſum interpretantur: "voluntati meæ repugnat, ut ethnicorum "ritu, Deorum aureorum aut argenteorum imagines faciatis: ideoque ceſpitem viri- "dem aut lapides aſperos & impolitos in altaris mei ſtructuram ſumite, ne forſan "imagines in altari ſculpantur, quæ rudibus & ad idololatriam proclivibus, lapſus in "ſuperſtitionem occaſionem offerant. Sed rationem hanc ſubtilitate magis quam veritate commendatam arbitror: nam lex ea de altari e ſaxis rudibus extruendo, non tantum in deſerto, ſed in ipſa templi vicinia ſancte obſervata eſt; quamvis ipſa loci ſanctitas, & perpetua ſacerdotum frequentia, omnem ſculpturæ alicujus metum (modo lapides lævigati fuiſſent) longe removerent. Deinde, ſi Deus, ad ſculpturam impediendam, altare ſuum e lapidibus aſperis & a ferro intactis conſtare voluit; unde factum eſt, quod Salomon [a] *ſectos* & æqualis figuræ lapides ad templum extruendum adhibuerit?

SECUNDO: alii Deum hanc legem dediſſe ſentiunt, ut altaria omnia extra ordinem facta, laberentut per ſe, vel ab aliis in ſolitudine deſtruerentur. Non eſt enim veriſimile, altaria opere tumultuario erecta, & e materia tam rudi vel debili conflata, ut moles potius temere congeſtæ quam altaria viderentur, diu durare potuiſſe. Ex adverſo, altaria e conciſo vel affabre dolato lapide conſtructa diutiſſime proculdubio permanſiſſent, utpote materia tam ſtabili firmata, vel elegantiæ ſuæ nomine conſervata. Si autem altaria illa diutius perſtitiſſent, Gentibus locorum illorum idololatriæ, aut Iſraelitis forſan ſchiſmatis, occaſionem præbuiſſent; unaquaque tribu aram deligente, ubi viri aliqui ſibi gratiores olim ſacrificaſſent. Hanc rationem calculo ſuo coho-neſtavit *Theodoritus*, [b] *quia* Iſraelitæ *quadraginta annos permanſerunt in deſerto, continenter abeuntes & loca mutantes,* ideo *vetat e lapidibus fabrefactis altaria conſtrui:* ἵνα μὴ τῶν τῷ γῇν τῷ ἐπηγγελμένῳ ἀπειληφότων, ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις τούτοις οἱ πλησίχωροι τὰς τῶν Δαιμόνων θυσίας ἐπιτελέσωσι, &c. *Ne, cum hi terram promiſſam obtinuiſſent, vicini in aris illis Dæmonum ſacrificia celebrarent. Idcirco præcepit, ex terra, vel e lapidibus, quales natura produxit,* altaria *conſtrui. Nam utrumque facile diſſolvitur.* Sed & hæc ratio, ad ſtateram vocata, levitatem prodit. Nam certum eſt altaria prout & alia ædificia, e lapidibus licet impolitis conſtructa, ſtatum & formam ſuam ad ſera ſecula retinere potuiſſe. Nec minus extra dubium eſt, altare præ foribus templi ſitum, (ubi nulla ſchiſmatis aut ſuperſtitionis occaſio dari potuit) [c] e lapidibus rudibus & ferro intactis conſtitiſſe.

TERTIO: aliam rationem excogitavit *Maimonides*, quam ipſis auctoris verbis, Latinitate donatis, accipiamus: [d] *quia idololatræ tunc temporis altaria ſua ex lapidibus cæſis ædificarunt, ideo interdixit, ne aſſimilemur ipſis: &, ut modis omnibus id vitemus, præcepit altare fieri ex terra; — &, ſiquidem abſque lapidibus fieri non poſſit, ut lapides in forma ſua naturali maneant, neque cædantur vel dolentur.* Huic rationi color aliquis hinc accedat, quod certum ſit idololatras veteres altaria ſolennia de metallis & politis marmoribus extruxiſſe. Inde cauſa data *Poetæ* verbis,

Marmoreas ſtant fulva canum ſimulacra per aras.

a 1 *Reg.* 5. 17. b *Quæſt.* 44. in *Exod.* T. 1. p. 100. A c 1 *Mac.* 4. 47. d *Mor. Neb.* P. 3. c. 45.

Hanc

Hunc morem asserit etiam D. [a] *Thomæ* testimonium, *Gentiles idolis construebant altaria ornata & sublimia.* Gentes hunc morem ab antiquo tenuisse, e Diodoro Siculo satis intelligitur, qui regis *Osimanduæ* monumentum describens, hæc inter alia literis [b] consignavit; Κατὰ ἢ μέσον τὸν περίφυλον, ὑπαίθριον βωμὸν κατεσκευάσθαι, τῷ καλλίστῳ λίθῳ, τῇ τε χειρουργίᾳ διάφορον, καὶ τῷ μεγέθει θαυμαστόν· *In medio peristylio ara sub dio, ex lapide pulcherrimo, constructa erat, artificio manuum excellens, & magnitudine admiranda.* Sed & ea ratio male firma est, & certo lectoris creduli fidem fallet: si enim Deus ideo solummodo lapides sectos ab altari suo ablegasset; *ne Judæi idololatris assimilarentur*; templa, sacerdotes, victimas, ipsa etiam altaria, & hujusmodi alia inter gentes usitata, vetuisset. SECT. I.

QUARTO: persuasum est aliis, Deum altare suum formam tam incultam & neglectam gerere voluisse, ut ipsa formæ ἰδιότης illud Deo alicui peculiari, non vulgari cuivis ethnicorum numini, dicatum esse significaret. Nam certum est, Israelitas, in idololatriam lapsos, altare a Deo præscriptum, & sacra alia sibi ipsis propria, simul repudiasse; & altaria gentium marmorea aut lateritia, ritusque alios apud ethnicos in usu positos, pari studio & affectu recepisse. *Ahazum*, cum a Dei cultu deficeret, aram ad [c] altaris Damasceni modulum extruxisse legimus: Judæos etiam apostatas aras a legis præscripto deflectentes erexisse, e loco illo prophetæ discimus, quem [d] auctor illustris sic ex Hebræo vertendum censuit; *neque polluetis* ultra *nomen meum sanctum per munera & marmora vestra:* h. e. infit ille, *nomen meum* haud *injuste usurpabitis, offerendo oblationes non legitimas in aris istis marmoreis, exemplo gentium fabricatis.* Iesaias etiam Israelitis id probro vertit, quod, in signum animi a Deo & lege alieni, [e] *altaribus* [1] *lateritiis*, ethnicorum ritu, nonnunquam uterentur. Hæc equidem ratio mihi non parum arrideret, nisi quod e jam dictis & postea discendis innotescat, ethnicos, non tantum altaria concinna & ad unguem expolita, sed etiam rudia & inculta, nec tantum e marmore & metallo, sed cespite & lapide aspero, constructa habuisse.

QUINTO: visum est aliis, Deum altare suum ex aspero rudique lapide constare voluisse, ne forsan insculpto nomine, vel imagine, vel insignibus, Dei alicujus fictitii, pollueretur. Gentes inscriptione aliqua altaria sua distinguere & sacrare solitas, aperte testatur altare [f] *Deo ignoto* inscriptum & consecratum. Alia moris illius antiquissimi exempla, e [g] *Seldeno*, [h] *Sauberto*, [i] *Reinesio*, petant curiosi. Hoc itaque [2] *Laertius* in *Epimenide*, tanquam insolitum & mirandum, refert, νῦν ὅσιν εὑρεῖν καὶ τοὺς βωμούς, τῶν Αθηναίων βωμοὺς ἀνωνύμους· *Nunc altaria* non pauca *apud Athenienses, sine nomine* Dei alicujus inscripto *reperire est.* Nonnunquam aræ lapides, Dei, cui sacra fuit, insignia insculpta habuere: nam auctor nuperus, de æde quadam, Baccho Romæ dicata, loquens, uvas (falso illi numini gratas & amicas) in aræ suæ marmore cælatas, inventas asserit. Altaria vero lapidibus incultis horrida & inæqualia, impedimento fuissent, quo minus idoli alicujus insignia vel titulus inscribi potuissent. At neque ratio illa quicquam præter speciem habet: nam *Joshuah* aram e lapidibus integris & impolitis ædificavit, quam tamen, oraculo monitus, non uno nomine inscripsit, sed multis [k] literis, Dei legem, aut saltem decalogum, exprimentibus.

SEXTO: Judæi, opinione a majoribus eorum propagata, se persuasos habent, Deum lapides ferro cæsos in altaris sui fabrica vetuisse, quod ferrum, ad lapides cædendos usurpatum, eos puritate sua privaret, & loco omni in tam sacra structura prorsus indignos redderet. Ita *Jonathanem* & auctorem *Targ. Hierosolymitani* judicasse, cuivis patebit eorum paraphrases in hanc legem consulenti. Atque hæc opinio tam magnis auctoribus tandem invaluit, ut altaris lapides levissimo ferri tactu pollutos existimarent. *Magistrorum* enim [l] decreto cautum est, *ut qui dealbant altare,* לא ילבנוהו בכלי שיהיה בו ברזל וגו *non dealbarent instrumento in quo ferrum, ne forte ferro attingant lapidem. Josephum* superstitionis hujusce fermento tactum, suspicari licet: cum enim de altari ab Herode renovato loqueretur, id laudi [m] vertit, quod ἄνθ᾽ σιδήρου κατεσκευάσθη, καὶ οὐδέποτε [3] ἥψατο αὐτοῦ σίδηρος· *Sine ferro parata esset, & ferrum illud nunquam tetigisset.* Quid autem de *Josepho* loquor, cum LXX seniores in eodem errore versati videantur?

a 1ª. 2. *Qu.* 102. *Art.* 4. p. 185. b *Biblioth Hist.* l. 1. p. 45. C c 2 *Reg.* 16. 10. d *Grot. annotat.* ad *Ezec.* 20. 39. e *Jes.* 65. 3. f *Act.* 17. 23. g *De Synedr.* l. 3. p. 269, 270. h Lib. *de sacrific.* cap. 15. i *Inscript. antiq. Syntag. Class.* 1. k *Jos.* 8. 31, 32. l *Ap. Hottinger. de jur. Hebr.* p. 53. m *De Bel. Judaic.* l. 5. c. 5. p. 1228. 35

1 על הלבנים *super lateribus.*
2 Vid. p. 29. C
3 Apud *Lectiones Bigotii* & *Vossii*, ἥψανεν.

SECT. II. Suspicioni huic locum aperit *Joshuæ* caput. 8. com. 31, quod illi sic Græce reddiderunt; —— Θυσιαστήριον [1] λίθων ὁλοκλήρων, ἐφ ὃς οὐκ ἐπεβλήθη σίδηρος· Quid enim vocem ברזל non per *securim* aut [a] σιδήριον, [2] sed σίδηρος *ferrum*, interpretantur, nisi ut huic opinioni tunc temporis invalescenti velificarent?

AD hanc autem opinionem (ni fallat conjectura) Judæi veteres, legis [b] illius verbis, perperam intellectis, adducebantur; *ædificabis altare Domino Deo tuo, e lapidibus integris,* לא תניף עליהם ברזל *Non levabis super eos ferrum:* inde colligunt ipsum ferrum, veluti metallum præ cæteris impurum, a lapidibus altaris longe removendum. Quo vero subtilius delirare censeantur, sibi præceptum [c] dicunt, *ne quid in altari fabricent, instrumentis ad perditionem destinatis,* והו ברזל שכורת ומוכן תמיד לשפוך דם *cujusmodi est ferrum quod cædit, & semper paratum est ad effundendum sanguinem.*

AT facile appareat, Judæos Musis & Gratiis omnibus iratis & aversis hanc legem interpretatos fuisse, si textus [d] illius plane gemini & paralleli verba perpendamus; כי חרבך *si gladium* [cultrum, malleum,] *tuum levaveris super eo,* altari, *polluetur.* Nam inde constat, non *ferrum* simpliciter, sed cultrum, securim, [3] ἐγχειρίδιον, (uti LXX) nec securim, nisi ad secandum elevatam, altare contaminare. Deinde, si vel tactus ferri altare pollueret, altaris polluti reum se fecit *Joshua,* qui [4] *stylo ferreo* ad [e] legis verba lapidibus altaris inscribenda utebatur. Ne vero, prolixa refutatione, Judæorum sententiam alicujus æstimasse videar, ad eam refellendam sola subjungam *Theodoriti* [f] verba: Οτι σιδήρῳ ἐχρῶντο οἱ τὰ ξύλα τῆς σκηνῆς τεκτηνάμενοι, &c. *Nemo, credo, negabit, quin uterentur ferro qui tabernaculi ligna concinnabant, qui aurum itidem, argentum, aut æs fabrefaciebant. Quod & sacerdotes gladiorum auxilio victimas immolabant, excoriabant, & dividebant, hoc quoque arbitror extra controversiam esse. Cum itaque ferrum non pollueret hæc omnia, quo pacto lapides sectos contaminaret?* Rationi tam claræ non obstat locus [g] ille Deuteronomii, *ædificabis altare e lapidibus integris,* —— *non levabis super eos ferrum:* nam Hebræorum ברזל (uti & Græcorum [h] σίδηρος, & Latinorum *ferrum*) non solum metallum ipsum, sed gladium, cultrum, & quodvis instrumentum e ferro factum, significat. Hic itaque non sine laude memorandi veniunt interpretes *Anglicani,* sic legem eam transferentes, *Thou shalt build an altar unto the Lord thy God: an altar of stones: thou shalt not lift up any iron tool upon them.* Sed (ne quid dissimulem) judicium eorum nonnihil destituit illos, cum parallelum [i] *Joshuæ* locum in hæc verba verterint; *An altar of whole stones, over which no man hath lift up any iron.* Utinam se sui similes præstitissent, & hic etiam vocem ברזל verbis iisdem reddidissent!

SECT. II.

Præcepti causa genuina proponitur.

DE legis hujusce rationibus fictis, & ex interpretum ingenio depromptis, egi hactenus. Proximum est, ut illius rationem genuinam, in obscuro latitantem adhuc, in medium proferam. Ea vero se ultro nobis offeret, si, missis conjecturis propriis, aures dociles & purgatas ipsis præcepti verbis præbeamus; *si enim levaveris cultrum super eo, pollues illud.* Quasi dixisset Deus, "in animum tuum hæc forsan "ascendet cogitatio, lapidum, quos natura parit aut casus offert, scabritiem & angu- "los inæquales, oculis ingratos esse, & altaris mei fabricam ornatu omni spoliare: "nec decere, ut rem tam deformem & labore vix ullo constantem Deo tuo conse- "crares. Ideoque forsan *cultrum tuum* ad lapides lævigandos, & gratiam aliquam "operi tam sacro conciliandam, adhibebis. At cave facias: nam si lapides illi cul- "trum subeant, & illotas artificum manus experiantur; altaris puritas & religio pe- "ribit tota, & illud molem tantum lapideam, non aram, habiturus sum. Dubitare quis potis est, an is sit horum verborum intellectus? Ex his itaque secure colligo, Deum lapides sectos & instrumento artificis expolitos in altari suo vetuisse, quod

a *Uti redditur* 2 *Reg.* 6. 5. b *Deut.* 27. 5, 6. c *V. Hottinger. ub. supr.* d *Exod.* 20. 25. e *Jos.* 8. 32. f *Quæst.* 44. in *Exod.* T. 1. p. 99. D g Cap. 27. 5, 6. h *V. Stephan. Lexic.* in voc. σίδηρ. i *Josh.* 8. 31.

1 Juxta *Editionem Aldin.* ἐκ λίθων — *Complut.* ὁλόκληρον — *Ald.* & *Complut.* ἐπεβλήθη ἐπ' αὐτὰς σιδ.

2 *Complut.* τὸ σίδηρον.

3 *Aquila* & *Symmachus* vertunt, μάχαιραν· *Theodotion* ῥομφαίαν.

4 De *stylo ferreo* non mentio facta est: dicitur tantum, ויכתב *& scripsit.*

sectio

ſectio omnis eos puritate ſua nativa ſpoliaret, eoſque ad uſum tam ſacrum prorſus ineptos redderet. Ita nempe (ſit verbo venia) judicavit ſummus legiſlator, qui norat optime res omnes veris pretiis æſtimare. SECT. II.

UT huic rationi lucem paulo majorem afferam, duabus hiſce quæſtionibus brevi reſpondendum eſt: (1°.) Cur lapides impoliti Deo grati eſſent, lapides autem ſecti altare ſuum contaminare cenſebantur? (2°.) Cur Deus lapides ſectos in altaris ſui ſtructura prohiberet, cum tamen templum e lapide cæſo conſtrueretur?

PRIMO: cur lapides impoliti Deo grati erant, lapides autem ſecti & lævigati altare ſuum *polluere* cenſebantur? Reſpondeo: lapides impoliti, ſtatum ſuum nativum & integrum retinentes, puritate quadam nativa donati, & altaris ſanctitati maxime conſentanei, videantur; lapides autem multo opere cæſi & elaborati, tractando ſordeſcunt, & humanum quiddam contrahunt, a fabricæ tam ſacræ religione prorſus alienum. Hanc rationem eo ſolidiorem habeamus, quod verſu præcedente præcipiat Deus, ut altare ſuum terra pura & ab aratro intacta; hic autem, ut lapide rudi & a ferro intacto, ſtrueretur: quid autem, niſi quod utraque materia, integra ſit & quaſi virginea, adeoque puritate quadam analogica pariter donari videatur? Dictis hiſce non leve pondus addunt *Joſephi* verba, qui Moſem Iſraelitas ſic alloquentem introducit, [a] *urbs ſacra ſit una in regione Cananæa,—& templum in ea ſit unum, & altare unum ex lapidibus non politis, ſed collectitiis conſtructum; qui inducti tectorio,* εὐπρεπεῖς τε εἶεν, καὶ [1] καθάρειοι πρὸς τὴν ὄψιν, *decoram & mundam ſpeciem præ ſe ferant.* His autem verbis, *Joſephus* lapidibus impolitis & caſu oblatis munditiem altaris ſanctitati convenientem tribuere cenſeatur. Sed quid ego *Joſephi* verbis immoror, cum gentes antiquiores [naturæ quodam inſtinctu monitæ, vel opinione ductæ a majoribus accepta] res naturales, nullo artificio adhibito adulteratas, numini gratiores & uſibus ſacris aptiores exiſtimarent? Altaria enim & ethnici e lapidibus, naturæ ſolius manu formatis, Diis ſuis antiquitus erexerunt. Hoc [b] *Arriano* teſte aſſero, qui, *urbis Trapezuntis* memoranda referens, οἱ βωμοὶ, inquit, ἀνεςᾶσιν ἔτι, λίθοις μὴ τοιγε τῇ τεχνῇ, &c. *Stant ibi adhuc aræ, quanquam ex aſpero & impolito lapide, quo fit ut literæ illis inciſæ minus ſint notæ atque illuſtres.* In quem locum hæc olim annotavit [c] Gulielmus Stuckius: *ut Deus altarium, quæ ſibi fieri juſſerat, non modo formam, ſed etiam materiam, quam diligentiſſime Judæis præſcripſit; ſic ethnici quoque,* κακοζηλίᾳ *quadam, in aris ſuis efficiendis formam & materiam ſuperſtitioſa quadam curioſitate obſervarunt.* Sed mihi ſimilius videtur, non κακοζηλίαν inutilem, ſed morem a communibus humani generis patribus propagatum, aut quendam rationis inſtinctum, in cauſa fuiſſe, quod gentes antiquiores aſpero & impolito lapide, in altaribus ſuis extruendis, uterentur. Nam ſeculis antiquioribus in legem abiit, ut pleraque Deorum ſymbola & inſignia, rudia eſſent, & ornatu omni deſtituta. Ἐν Ἰκαρίῳ, [2] (quod refert [d] *Clemens*) τῆς Ἀρτέμιδος τὸ ἄγαλμα, ξύλον ἦν οὐκ εἰργασμένον· *Apud Icarios, Dianæ ſimulacrum lignum erat non laboratum.* Εἰκόνα Ἡλίου ἀνέργαστον, *ſimulachrum Solis inelaboratum,* memorat [e] *Herodianas:* [3] Bacchi ſtatua erat *lapis niger & ἀτύπωτος informis,* ut e [f] *Suida* diſcimus: pro ſymbolo *Martis* (aut fallor) [g] *Arabes informem lapidem* coluerunt. His affinia [h] *Pauſaniæ* verba: Τὰ ἔτι ἔπι παλαιότερα καὶ τοῖς πᾶσιν Ἕλλησι, τιμὰς Θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον ἀργοὶ λίθοι· *Apud Græcos inſtituto veteri receptum erat, Deorum honores lapidibus rudibus, imaginum loco, exhibere.* Cum Germanis antiquis non multo aliter comparatum fuiſſe, ſcribit [i] *Tacitus:* poſtquam enim eorum *lucos & nemora* tetigiſſet, *his,* [4] inquit, *ſimulacra Deorum addita, id eſt, ſtatuæ e ſtipitibus rudibus & impolito robore.* Sic itaque *Lucanus* utraque deſcribit, in obſidione *Maſſiliæ*;

Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo:
Arboribus ſuus horror ineſt: tum plurima nigris
Fontibus unda cadit, ſimulacraque miſta Deorum
Arte carent, cæſiſque extant informia truncis,

a *Antiq. Jud.* l. 4. c. 8. p. 161. 30 b In *Peripl.* p. 1. c In *Schol. ſuis* pag. 72. d *Clem. Alex. in Protrep.* p. 40. 20 e Lib. 5. p. 182. f In Θεωσέρης. g *Arnob.* lib. 6. p. 196. h In *Achaic.* l. 7. p. 579. i Lib. *de German. morib.*

1 Apud *Codicem Henneberg.* aut *Schleuſing.* & *Exemplar Buſbeq.* legitur, καθαροί· alterum ut Ἀπικώτερον probante *Bernardo. Hudſon.* in loc.

2 Apud *MS. Colleg. Nov. Oxon.* Ἰκαρίῳ.

3 *Suidas* loquitur de *ſtatua Martis. Bochartus* autem erroris arguit *Suidam,* qui Θεωσέρης vertit Θεὸς Ἄρης *quem* dicit *in Arabia Petræa maxime coli.* Rectius enim legitur Δωσάρης, phraſi *Arabica,* quamvis voce *ſemi—Syra,* דו אלשרי *Du—ſſara, Dominus ſolutionis,* i. e. Λυαῖος, Λυσιμέριμνος· & *Dominus libertatis* i. e. Liber Pater: & *Dominus expreſſionis uvarum* i. e. Ληναῖος &c. Vid. *Bochart. Phaleg.* L. 2. c. 19. col. 111.

4 Ita ſe habet *Tacitus: lucos ac nemora conſecrant, Deorumque nominibus appellant ſecretum illud, quod ſola reverentia vident.* p. 127.

SECT. II. Hic forſan a vero & a propoſito non multum aberrarem, ſi lapides illos ingentes in planitie *Sarisburienſi* congeſtos, vulgo *Stone-heng* dictos, ad horum informium ſymbolorum claſſem accenſerem. Sunt enim lapides ab omni arte & elegantia tam longe remoti, quod ruſticitatis & * ruditatis affectatæ ſpeciem ferant; nec mihi deſunt alia argumenta, quibus (ſi digredi fas eſſet) hanc conjecturam a lectorum ſannis facile vindicare poſſem.

Objectioni, HIC occurrendum objectioni tacitæ, ex eo ortæ, quod lapidum & ſtatuarum tam rudium in ſacris uſus & origo, non hominum opinioni ſed temporum antiquiorum ruditati tribuenda videantur. Ea erat opinione *Dio Chryſoſtomus*, qui *Sermone* 12. hæc habet, Πολλοὶ τῶν βαρβάρων, πενίᾳ τε καὶ ἀπειρίᾳ τέχνης, ὄρη θεοὺς ἐπονομάζουσι, καὶ δένδρα ἀργὰ, καὶ ἀσήμους λίθους· *Multi e barbaris, ex artis penuria & defectu, montes Deos vocant; & arbores impolitas, & informes lapides.*

Occurritur. DIONEM autem hic a veritate deviaſſe, ſat probat mandatum ſecundum, unde conſtet, homines ominum animalium & rerum imagines formandi artem, ante Moſis tempora, calluiſſe. Sed & Romani plerique, ſub ea tempora quibus ad ſummum ingenii ſimul & imperii faſtigium pervenerant, naturalia omnia, rudia licet & informia, ſanctiora & numinibus gratiora credidiſſe cenſeantur. Nam *Juvenalis* eorum temeritatem mordaci caſtigat Satyra, qui ſpeluncas & fontes quoſdam, olim Deæ Ægeriæ ſacras, quæ cultu ſuo nativo caſtius nitere cenſebantur, ornatu artificioſo pollutas & profanas reddidiſſent. Ipſa *Satyriſtæ* [a] verba audiamus:

> *In vallem Ægeriæ deſcendimus, & ſpeluncas*
> *Diſſimiles veris. Quanto præſtantius eſſet*
> *Numen aquæ, viridi ſi margine clauderet undas*
> *Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum!*

Hoc eſt, "luſtravimus Ægeriæ ſpeluncas, artis laſciviam jam paſſas, & priſcis illis omnino diſſimiles quas ipſa naturæ manus excavaſſet. Fontis & ſpeluncæ ſanctitas, propter numinis oblectati præſentiam, longe præſtantior eſſet, ſi ruditatem nativam retinerent; & herba iſthic oriri, & fontales undas extremitate virente circumſepire ſolita, etiamnum remaneret; & marmora, ibi conſtructa nuper & expolita, lapidem ſcabrum & olim forma neglecta pulchriorem non polluerent, & religione ſua nativa non ſpoliarent.

CUM itaque communi gentium antiquiorum fide receptum fuerit, religionem, majorem cum natura, quam arte, conſenſum colere, reſque omnes (ad inſtar Adami) puritatem & innocentiam quandam in ſtatu ſuo integro retinere; non ſine ratione credimus, eandem ſententiam apud Hebræos antiquiores invaluiſſe, & Deum lapides ſectos, tanquam puritatis nativæ jacturam paſſos, ab altari vel menſa ſua ſanctiſſima removiſſe. His omnibus (ne quid ſcrupuli maneat) addi poſſit, qnod antiqui Judæorum magiſtri, legem de panibus fermentatis a ſolennitate Paſchali removendis, a fonte conſimili fluxiſſe ſenſerint. Nam [b] *Philo*, legis illius rationem redditurus, Λέγεται, inquit, τοῖς ἐξηγηταῖς ἱερῶν γραμμάτων, ὅτι ἡ μὲν ἄζυμα τροφὴ, δώρημα φύσεώς ἐστιν· ἡ δ' ἐζυμωμένη, τέχνης ἔργον· *Ab eloquiorum ſacrorum interpretibus dicitur, cibum non fermentatum, naturæ munuſculum eſſe; fermentatum vero, artis opificium.*

QUÆSTIO ſecunda hæc erat: cur Deus lapides ſectos in altaris ſui fabrica prohibuerit, cum tamen templum e lapidibus curate dolatis conſtrueretur? Quantum in re ab ætate noſtra tanto temporis intervallo ſubmota percipere datum eſt, Deus altaris tantum lapides ferro ſecari vel poliri vetuit;

(1°.) UT ei ſanctitatem & honorem plane ſingularem vindicaret. Erat enim templum, regis ſummi domus tantum; altare vero, [c] *menſæ Domini* titulo & officio decoratum eſt: nec officii ſui dignitas & religio ferre potuit, ut vulgariter haberetur. Curant equidem ſervi regis, ne palatium ejus cœno & ſordibus inficiatur; at curam præcipuam adhibent, ne Domini ſui menſa polluta ſit, aut quicquam, niſi decoram & puram ſpeciem ferat, oculis ejus obverſetur.

(2°.) LEGIBUS ritibuſque aliis bene multis curatum eſt, ne templi ſanctitas & religio læderentur: at vix ulla alia lege rituve proſpectum eſt, ut altare reverenter & cum diſcrimine tractaretur. Ideoque Iſraelitæ legem hanc, non tantum in deſerto, ſed etiam in terra Chananæa, non ſolum cum altaris lapides oculis paterent, ſed cum

* *Intra foſſam ingentia & rudia ſaxa eriguntur*, &c. Cambden. de Stone heng. Britan. p. 119. a *Sat.* 3. verſ. 17. &c. b Lib. *de Septenar. & feſt.* p. 1191. D c *Malac.* 1. 12.

ærâ

ære vel ligno tegerentur, ſancte & ſolenniter obſervarunt. Cum enim altare lapidibus, nec ferro tactis, nec ullo uſu vulgari contaminatis, extrueretur; nemo tam cæcus aut craſſus eſſe potuit, quin facile perciperet, altaris fabricam ab aliis ſtructuris religione peculiari ſeparatam eſſe, eamque animo tantum puro & ad ſummam reverentiam compoſito adeundam. CAP. VII.

(3°.) DEUS ſaxa dolata templo, lapides non niſi rudes altari, dedit; ut tacitus indicaret, altare ſtructuram templo diviniorem, & hoc a populi ruditate, illud a religione patriarchali, ſanctionem & originem accepiſſe. Hæc lucem accipiant a *Porphyrii* verbis, quibus rationem reddit cur imagines antiquæ, manu licet rudiori factæ, novis tam facile præferantur: [a] [Αγάλματα ἀρχαῖα] καίπερ ἁπλῶς πεποιημένα, θεῖα νομίζεσθαι· τὰ δὲ καινὰ περιέργως εἰργασμένα, θαυμάζεσθαι μέν, Θεοῦ δὲ δόξαν ἧττον ἔχειν. Imagines antiquæ, *etſi parum accurate factæ, Deum tamen ſpirare exiſtimantur: novæ vero, etſi curioſius elaboratæ, admirationem quidem, ſed minorem Divinitatis opinionem, obtinent.*

CAP. VII.

Lex, affinitate proxima, de juvencula in valle aſpera decervicanda, obiter explicatur.

LEGEM illam cujus explicationi opera jam impendenda eſt, auctor *Vulgatæ* ſic Latinam fecit, [b] *& ſeniores civitatis illius tollent vitulam de armento*, &c. *& ducent eam ad vallem aſperam atque ſaxoſam, quæ nunquam arata eſt, nec ſementem recepit: & cædent in ea cervices vitulæ.* Hanc autem legem ſuperiori affinitate propinquam dixi, quod ea lapides tantum rudes & incultos in altaris ſtructura ferat; hæc etiam juvencam in valle tantum rudi vel inculta mactare poſtulet. Circa legis hujus mentem & ſcopum hærent interpretes præter eos ſolos qui nunquam hærent, allegoriarum ſcilicet architecti, qui nodos legis hujus, & aliarum omnium, udo (quod aiunt) digito expedire ſolent. Allegoriam enim aut ſenſum myſticum in parato ſemper habent, e proprio plerunque cerebro depromptum, ad legis cujuſque nodum ſolvendum & ritui vel membro concinne (uti videtur) accommodatum. Ad moris hujuſce veritatem aſtruendam, ipſa lex hæc & illius interpretes argumenta vel exempla nonnulla nimis apta nobis adminiſtrent. Siquis enim curioſus interroget, cur Deus vitulam cædi juſſit quæ nec *jugum traxit*, nec *terram ſcidit vomere?* [c] Toſtatus e veſtigio reſpondebit; *iſta fiebant, quia tales vitulæ ferociores* erant, & *ad ſignandum homicidii ferocitatem* aptiores. Si quæret iterum, cur *vitula ad vallem aſperam duci* debuit? in expedito reſponſum eſt, ut ſignetur crudelitas, vel aſperitas occiſoris. Si quæſitor inſtet quærens, cur lex *vitulæ cervicem cædi* poſtulat? Reſpondebit, *ut ſignetur, quod decapitari deberet homicida, & qui celat homicidium.* Si quis rationem peteret, cur Deus *vitulam quæ non traxit jugum, decollari* voluit? acumine pari reſpondebit [d] *Bonfrerius*, hæc circumſtantia forſan inſtituta eſt, *ad indicandum, eum qui homicidium perpetravit, hominem eſſe profligatiſſimæ impietatis, & abſque jugo — ſiquidem*, inquit ille *vitula hæc cædenda non occiſi hominis typum gerebat, — ſed potius homicidæ.* Si quis aliam quæſtionem ingereret, cur Deus *vitulam in valle*, eaque *aſpera atque ſaxoſa, cædi* juſſit? eam non abſimili reſponſo ſolvendam judicabit: *ratio*, inquit, *hujus rei erat myſtica quædam loci ſignificatio, flagitio conveniens: nam locus depreſſus indicabat vilem & depreſſum animum ejus, qui ſe iræ & vindictæ cupiditate ſic abripi ſinebat, ut tam barbarum facinus animo deſignaret: locus aſper, durus & incultus, ejuſdem animum crudelem, juſtitia cæteriſque virtutibus vacuum.*

NON eſt operæ pretium dictatis tam craſſis & fundo nullo ſuffultis irriſui exponendis immorari. Ea proculdubio naſo ſuſpendet lector, cui naſi aliquid. Alium itaque legis hujuſce finem & ſenſum, tum legis Moſaicæ dignitate & ſimplicitate magis conjunctum, inveſtigare conabor. Ut autem hoc negotium eo clarius & felicius exequar, ſermonem meum de hac lege faciendum intra limites hoſce continebo. (1°.) Rationem, ſaltem ſpecioſam, aſſignabo, cur lex iſta vitulam *in valle* mactare præcipit? (2°.) Cauſam reddam, cur præceptum eſt ut ſanguis ejus *in valle aſpera* effunderetur? (3°.) Cur circa vitulam illam, ceremoniæ quædam plane ſingulares

a *De Abſtin.* lib. 2. ſect. 18. b *Deut.* 21. 3, 4. c *Comment.* in *Deut.* 21. Quæſt. 1. p. 190.
d *Comment.* in *Deut.* 21. 3. p. 988.

CAP. VII.

obſervari debuerunt? Legis hujus obſcuræ mentem aperiam, ſi tribus hiſce quæſtionibus brevi ſatisfaciam.

Quare vitula in valle mactanda.

PRIMO: cur lex iſta vitulam *in valle* mactare ptæcipit? Quæſtio illa nec *inepta* nec *indocta* videri poteſt, eo quod ritus hic a gentium ſimul & Judæorum uſu ſacrificali tam diverſus aberat. Nam vel pueris innoteſcit, gentes antiquiores in excelſis, in ſcrobibus, in altaribus collis alicujus verticem occupantibus res divinas obire ſolitas: legem etiam poſtulaſſe, ut Hebræi, non in valle, ſed ad altare, e legis præſcripto factum, res ſacras agerent. At nuſquam præceptum eſt antea, ut animalis ſacri ſanguis in vallibus aut locis humilioribus effunderetur, & ritus ille Judæis & ethnicis novus & a more ſacrorum alienus haud immerito videatur. Sed ne res iſta in ſermonem longiorem protrahatur, rationes quatuor aſſignabo, cur Deus hac occaſione data, hunc offerendi modum & locum plane ſingularem præcepiſſe cenſeatur.

(1°.) EVENTUS plane ſingularis & inopinatus huic vitulæ cædendæ occaſionem dedit. Cum enim quis in agris inventus eſſet, fato non ſuo mortuus, & civitatis proximæ ſeniores ſe homicidam ignorare ſancte profiterentur; tunc vitulam modo dictam *in vallem* adducere, & ibi ſanguinem ejus, ad criminis tam tetri maculam eluendam, effundere tenebantur. Cum enim civitatis hujuſce ſeniores a Dei altari magno plerunque terrarum intervallo disjuncti viverent; cum etiam lege vetitum eſſet in excelſis quid ſacri facere, & in ſcrobem animalis alicujus ſanguinem effundere merum ethniciſmum ſaperet; conſultum, ne dicam neceſſum, erat, ut vitula in vallem duceretur, cum occaſio tam triſtis ſanguinis ſui piacularis effuſionem poſtularet.

(2°.) LEGE ſtatutum eſt, ut vitula illa in valle cæderetur, ut opinionibus male ſanis occurreret quibus eo ſeculo Judæi & ethnici animos addixiſſent. Judæi nempe credidiſſe videntur, nulla ſacra Deo gratiora quam quæ in excelſis offerebantur; & ea religionis officia Deum facilius & certius obſervaturum, quæ locis cœlo propioribus peragebantur. Haud abſimilis inſania Gentilium animos occupavit, qui Jehovam, [a] *montium* quidem, non autem *vallium Deum* eſſe, pro certo habuerunt. Ut itaque Deus horum & illorum ſententiam tacite redargueret, præceptum eſt ut vitula illa piacularis nec ad altare, nec ad excelſum, duceretur; ſed in valle mactaretur, ut illius ſanguis in valle licet effuſus, Deum terræ Judaicæ humano ſanguine pollutæ propitium redderet, eamque a ſanguinis humani reatu liberaret.

(3°.) DEUS vitulam illam in valle mactari voluit, forſan ut dogmati illi, tunc temporis invaleſcenti, *de Diis ſuperis & inferis*, ſe adverſum ſiſteret. Deos quoſdam ſuperos, & eos in montibus, & ſymbolis altitudine ſingulari conſpicuis, adorandos eſſe, gentes inter fidei cultuſque ſui principia poſuerunt. Eorum etiam theologi Deos inferos, vallium præſides, & humiliore quodam cultu propitiandos, aſſeruerunt. Huic autem fidei morique gentium aperte repugnavit Hebræorum ratio, qui legis ſuæ juſſu vel permiſſu, eidem Jehovæ, nunc in monte, nunc in valle, ſacra præſtiterunt; adeoque morem cum illo gentium dogmate prorſus ἀσύϛατον ſatis clare docuerunt.

(4°.) PAR erat ut vitula illa ritu plane ſingulari tractaretur, quod oblatio naturæ plane ſingularis eſſet, & ab aliis omnibus lege præſcriptis longe diſcreparet. Niſi enim quid me fallat, vitula illa, in vallem deferenda, non piaculi tantum, ſed etiam juramenti, virtutem continuit, & vicem præſtitit. Qui enim vitulam decervicabant, ſtatis precibus (offerentium ritu) utebantur, ut Deum ſibi, nullius peccati conſciis, propitium experirentur; & tacite, in hæc verba jurare cenſebantur; "prout nos vitulam cædi-"mus, & ſanguinem ejus in valla petroſa fundimus; ita nos feriat Deus, & ſangui-"nem noſtrum pro re vili habeat, ſi homicidium fecimus ipſi vel homicidæ commu-"nicavimus. Gentes nempe veteres id in more habebant, ut, ipſorum verbis aut fœderibus fidem firmiorem facturi animal aliquod ferirent aut medium dividerent, in ſeipſos idem aut pejus malum imprecantes, ſi fidem fallerent, aut quid falſi dicerent. Romanis in uſu erat, ut ipſorum verba ratam fidem invenirent, beſtiam aliquam occidere, ſerio precantes, [b] *ut ſic ipſi occiderentur, ſi fidem jam fallerent, aut falſi aliquid enunciarent.* [c] *Chaldæi*, fidem verbis ſuis facturi, inter medias animalis occiſi partes tranſire ſolebant, & ritu illo ſibi ipſis modo vanis & mendacibus idem fatum imprecari cenſebantur.

HÆ ritus hujuſce rationes mihi maxime ſalivam movent, quod per ſe probabiles ſint & præcipuo legis Moſaicæ fini & mori maxime conſentaneæ.

Vallis qualitates quænam.

SECUNDO: vallis hujuſce qualitates, lege præſcriptæ, jam illuſtrandæ ſunt, & ea-

a 1 *Reg.* 20. 28. b *Liv. Hiſt. Rom.* lib. 21. c *Jer.* 34. 18, 19.

rum

rum rationes, qua licet inveſtigandæ. Sunt autem illæ duæ. (1°.) vallis eſſe debuit aſpera & inculta: 2°. vallis quæ nunquam arata fuerat, nec ſementem receperat. CAP. VII.

(1°.) LEGE ſtatutum eſt, ut eſſet נחל איתן *vallis aſpera*, inculta, formam nativam retinens, quæque ad ſpeciem horridam & ſalebroſam exuendam nullo unquam labore vel arte cogebatur. Huic ſenſui *Chaldæus* teſtimonium perhibet, voces Hebræas לנחל ביר [1] *ad vallem incultam* transferens. Eidem ſententiæ Lxx ſtuduere, voces eas per εἰς φάραγξα τραχεῖαν exponentes. Vox autem τραχεῖαν, *aſperam, ſalebroſam, horridam, incultam*, ſonat; eique λιοσὸς lævis, glaber, opponi ſolet. Quantum autem probabili conjectura conſequi valeo, Deus duabus de cauſis vitulam illam luſtralem in valle rudi & culturæ prorſus experte cædi voluit.

PRIMO: vallis inculta, & nativa tantum forma & ornatu commendata, Dei ſolius opus erat, & nihil humani præ ſe ferebat; adeoque ſacris uſibus aptior haud immerito cenſebatur. Hujuſmodi vallis inculta quidem erat, ſed intacta; nec pollutionis aliquid ab hominum manibus aut ingeniis hauſerat. Hæc ratio eo ſolidior habeatur, quod in gentium antiquiorum religionibus uſu frequens eſſet, res eas numini dedicare, quæ nullius artificis manum ſubiiſſent, ſed quicquid formæ vel ornatus habuerunt, a manu tantum naturæ formantis accepiſſent. Hoc teſtimoniis bene multis, capite ſuperiori, probatum dedi.

SECUNDO: vallis illa qua vitula piacularis occidi debuit, altaris cujuſdam ſubitarii vicem & uſum præſtitit: cum itaque lege præceptum eſſet, ut altare e terra virginea, vel lapide rudi & aſpero, ſtrueretur; par erat, ut etiam vallis illa formam rudem & incultam gereret; & ita parata eſſet, ut altaris materiam & formam imitari videretur.

(2°.) LEX iſta vallem non *aſperam* tantum, ſed & aratri vel ligonis neſciam & immunem, poſtulavit. Hic autem circa legis intentionem in varias opiniones diſceſſum eſt. Pleriſque perſuaſum eſt, Moſem verbis hiſce ſequentibus (*quæ nunquam arata eſt, nec ſementem accepit*) vocem præcedentem, paulo alias obſcuriorem, explicare voluiſſe. [2] *Joſephus* olim hoc in animum induxit ſuum, ſic legem referens, εἰς φάραγξα καὶ ἀνεπιτήδειον ἀρότρῳ καὶ φυτοῖς χωρίον, *in vallem & agrum aratro & plantationi inutilem.* [a] *Maimonides* alia omnia cogitavit, ſic legem intelligens, *quaſi locus ille, in quo vitula decervicabatur, nec coli, nec conſeri, potuit in æternum.* At ſententias illas a genuina legis intentione devias eſſe, me perſuaſum facit vocum Hebræorum ſenſus apertus & indubitatus. Lex enim, non vallem tantum, eamque rudem & incultam in præſens, ſed & olim aratri & ſementis immunem, poſtulavit, ut vitula illa ſatis honeſte & decore mactaretur. Ideo vero præceptum eſt, ut vitula luſtralis in valle nunquam arata vel ſata mactaretur, ut illius quaſi primitiæ religioni ſacræ eſſent, nec quid Dei cultui ſeponerent, quod olim homini ſervierat, adeoque dignitatis ſuæ primævæ jacturam fecerat.

SUPEREST jam ut de vitulæ modo dictæ qualitatibus, lege requiſitis, ſermonem breviuſculum habeamus. Erant autem iſtæ duæ: (1°.) Vitula eſſe debuit quæ nihil operis homini præſtitiſſet. & (2°.) Quæ jugum nunquam ſubiiſſet. Vitulæ qualitates.

DUÆ rationes hujus inſtituti reddi poſſunt (1°.) Erat ex decoro ut nihil uſu humano pollutum Dei cultui dedicarent.

(2°.) IN temporum antiquiorum uſus abierat, ut hujuſmodi vitulis in jugibus oblatis Deo & ſacris ejus honorem conciliarent. Religio & ſacra eviluiſſent ſi in uſum religioſum animalia labore trita & ſenio macilenta, ſeponere licuiſſet. Veriſimile eſt itaque ritum hunc ex anterioribus hominum moribus deſumptum fuiſſe, nec quid hac in re præſcriptum niſi quod a multis ſeculis ad Moſis uſque tempora conſuetudo recepiſſet.

a *Mor. Neb.* p. 3. c. 40.

1 לנחל ביר eſt interpretatio *Onkelos*. *Jonathan Ben Uziel*, Hebraica vertit לחקיל בייר *in agrum deſertum.*
2 Vid. *Antiq. Jud.* l. 4. p. 164. 5.

CAP. VIII. SECT. I.

CAP. VIII.

Præceptum, quo cautum eſt, ne ad altare gradibus aſcenderetur.

LEGES altaris ſacri materiam præſcribentes, jam expoſuimus. Sermo noſter ad legem proximam, formam altaris ſpectantem, jam dirigendus eſt. Ea vero his verbis effertur, [a] *non aſcendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitudo* [vel nuditas] *tua ſuper eo.* Nos hujus præcepti ſenſum primo, deinde rationem, e mediis antiquitatis tenebris eruere conabimur.

SECT. I.

Genuinus præcepti ſenſus enarratur.

HUJUS præcepti ſenſus multum negotii faceſſit interpretibus, eo quod altarium omnium [Moſis, Rubenitarum, Salomonis, Ezechielis, & Herodis] altitudo tanta eſſet, ut altari ulli, niſi gradibus inſtructo, nemo commode miniſtrare potuerit. Altare *Moſis* [b] baſibus minime caruiſſe, & ad quinque cubitorum altitudinem ſurrexiſſe, ratione non levi ductus arbitratur *Villalpandus:* ideoque gradibus opus erat, quibus ad illius apicem aſcenderetur. *Rubenitas* & Gaditas altare tam ſublime conſtruxiſſe, ut ad verticem ejus nemo, niſi graduum adminiculo, pervenire potuerit, inde ſuſpicari licet, quod a *Vulgato* interprete, altare [c] *infinitæ magnitudinis* appelletur. [d] Auctor modo laudatus altare *Salomonis*, una cum baſibus ſumptum, duodecim cubitos altum fuiſſe opinatur: ideoque neceſſe erat, ut ad illius ſummitatem gradatim conſcenderent, cum multis cubitis altitudinem humanæ ſtaturæ ſuperaret. *Ezechielis* altare *gradus* habuiſſe, procul omni controverſia ſtatuunt [e] expreſſa prophetæ verba illi מעלות tribuentia. *Herodis* altare multo altius in aera ſurgebat, ſi Joſepho credimus: [f] ille enim de ara ſibi viſa loquens, ὁ βωμὸς, inquit, πεντεκαίδεκα μὲν ὕψος ἦν πηχῶν· *Altare quindecim cubito altum erat.*

NE tot exempla, legi (prima fronte) repugnantia, interpretes ad anguſtias redigerent, varia ſibi effugia excogitarunt: nam

(1°.) DICUNT aliqui, legem hanc temporariam fuiſſe, & peregrinationi tantum in deſertis accommodatam; cum nempe fœminalium uſus nondum in mores inductus eſſet, & ſacerdotes, orientalium ritu, veſte tantum talari aut femorali, cujus laciniæ facile attolli & divelli poſſent, uterentur. At hoc effugium interpretibus præcludit *fœminalium uſus*, in ipſo [g] deſerto, ſtatim poſt præſcriptam altaris fabricam, inſtitutus; & *altaris* in deſerto *forma*, gradibus nonnullis annexis fabricati: nam Aaron, ſacris peractis, *ab altari* [h] *deſcendiſſe* dicitur, *Levit.* 9. 22.

(2°.) SENTIUNT [1] *Abulenſis*, [2] *Ribera*, aliique, Judæos terram in circuitu altaris uniformiter in altum ſuſtuliſſe; adeo ut, ſacerdotibus ad altaris verticem non per gradus ſed tramitem acclivem aſcendentibus, omnis verenda denudandi metus & occaſio tolleretur. Huic opinioni *Joſephus* anſam dediſſe putetur, qui de ara 15 cubitis alta loquens, [i] *a meridie aſcenſum ad eam clementer arduum patuiſſe* dicit. At neque hic cuneus nodum expedit: quamvis enim Judæi forte recentiores per tramitem acclivem ad altaris apicem ambularent, Scriptura tamen & gentium aliarum uſus opinari ſuadent, eos, ſeculis antiquioribus, per gradus aſcendiſſe. Cum enim *Ezechiel* altaris ſui formam deſcriptam daret, ומעלתהו [k] inquit, *& gradus ejus ad orientem reſpiciebant:* ibi vero Propheta, de gradibus altaris, tanquam appendicibus ſeculo illo uſitatis, & ſilentio minime prætereundis, loqui videatur. Quamvis enim, in ſingulari numero, vox ea non raro pro loco aliquo [l] acclivi ſurſum aſcendente uſurpetur; in numero multitudinis, gradus ſignificat qui numerari poſſunt, eamque LXX per ἀναβαθμοὶ, κλίμακες, & κλιμακτῆρες, pene ſemper interpretantur.

a *Exod.* 20. 26. b *Ezr.* 3. 3. c *Joſh.* 22. 10. d *Villalpand.* in *Eze.* T. 2. P. 2. p. 402. e *Ezec.* 43. 17. f *De Bel. Jud.* l. 5. c. 5. p. 1228. 35 g *V. Exod.* c. 27. & c. 28. h Κατέβη [ὁ Ἀαρὼν] *LXX. in loc.* vid. & *Eccl.* c. 50. 11. i *Ub. ſup.* & lib. 4. Antiq. c. 8. k Cap. 43. 17. l *Joſh.* 10. 10. & c. 18. 17.

1 Vid. *Toſtatum Abulens.* in *Exod.* 20. p. 332.
2 De *Templo* &c. Lib. 2. Cap. 20.

(3°.) S.

(3°.) S. [a] *Auguſtinus*, [b] *Hugo Cardinalis*, & eorum ſequaces, opinantur, Deum gradus perpetuos, altari immobiliter adhærentes, hoc in loco vetuiſſe; ſacerdotem vero ſacris operantem, ſcabellum, pontem, aut fabricam aliquam ligneam, pedibus ſuppoſitum, habuiſſe. Sic etiam *Jonathan* exiſtimavit, qui legis hujuſce paraphraſten his verbis agit; *non aſcendetis per gradus ad altare meum, ſed per pontes.* Sed neque ſolutionem hanc aſſis unius æſtimandam cenſeo: quamvis enim lex Moſis minima quæque altare ſpectantia referat, altum tamen de hujuſmodi ponte, ſcabello, vel fabrica lignea, ſilentium ubique reperiamus. Sed & opus erat ſcalis aut gradibus, quibus ſacerdos ad ſcabelli vel pontis illius apicem aſcenderet; unde & populus inferior illius verenda conſpicere poſſet, ſi præſertim ventus paulo vehementior veſtis ſuæ lacinias elevaret. SECT. I.

(4°.) JUDÆI, cum nodum ſolvere neſciant, ſecare ſatagunt, & legem hanc, non de gradibus altaris, ſed ipſius ſacerdotis, exponendam aſſerunt. Nam verba in hanc ſententiam interpretari ſolent: [c] *ne conſcendat ſacerdos altare grandibus aut feſtinis gradibus, ne detegatur turpitudo ſua; ſed* בנחת ביראה *lente & cum timore.* At hanc ſententiam hoc unum vanitatis arguit, quod vox illa מעלות, per totam Scripturam, de ſcalis aut gradibus manentibus & ſtructuræ alicui affixis uſurpetur; h. e. gradus, non greſſus, denotet.

(5°.) *Fortunatus Scacchus* aliam rationem iniit, ut hæc diſſona Scripturæ loca ad concordiam redigeret. Nempe [d] aſſerit, altare *ſuper ſubſtructiones* aut fabricas e ligno factas, tanquam baſes, elevatum fuiſſe; gradus etiam habuiſſe, ſed eos non ad ipſum altare, ſed ad baſes aut ſubſtructiones eas pertinuiſſe: adeo ut ipſum altare vix trium cubitorum altitudinem excederet, & ſacerdotes, ſacra facturi, per gradus quidem ad ſummam ſubſtructionem (non autem ad ipſum altare) pervenire vel aſcendere dicerentur. Hanc hypotheſin auctori non parum placuiſſe, colligo, quod, de legis hujuſce nodis & obſcuris agens, hæ difficultates, [e] inquit, *quæ ſcriptorum animum tot ſæculis* contorſerunt, *me judice, jam facillime* ſolvuntur. Hunc autem cerebri *Scacchiani* fœtum amplecti neſcio, quod e verbis apertum ſit, hanc legem de gradibus altaris ipſius, iiſque ſuper quibus partes inhoneſtæ facile revelari poſſent, intelligendam eſſe. Plura ad *Scacchi* ſententiam evertendam, non addo, quod imbecilli conjecturæ ſolius tibicine nitatur.

QUÆ jam dixi luculenter oſtendunt, interpretes pleroſque a legis hujuſce ſenſu aberrare, eamque luce paulo majore quam ei hactenus allata eſt, indigere. Erit itaque, uti ſpero, paratior veniæ locus, ſi & ipſe verbis tam obſcuris illuſtrandis, aliquid impendam operæ. Ne lectorem verbis detineam, mihi plane perſuadeo, Deum non eo animo hanc legem tradidiſſe, ut gradus omnes, ſed gradus multos, altos pompæ non uſui deſervientes, in altaris ſui ſtructura prohiberet. Noluit ſcilicet ut Iſraelitæ, Gentilium (Ægyptiorum præcipue) ritu, in excelſis ſacrificarent, i. e. altaribus ad quorum verticem non niſi gradibus altis operoſe ſcandebatur. Ut ad opinionis hujuſce probationem inoffenſe progrediar, viam, Theſi duplici præmiſſa, ſternendam arbitror: Auctoris ſententia.

PRIMA ſit hæc: gentium antiquiorum uſu receptum erat, altaribus uti ſublimibus, ad res divinas eo majore cum ſolennitate peragendas. Ita morem habuiſſe, e multis Scripturæ locis clare percipiamus: nam populus [f] *in excelſis* ſacrificare, & incenſum offerre, dicitur: quæ altaria vocantur, *Exod.* 34. 13. loco parallelo, *Num.* 33. 52. [g] excelſa appellantur: & Deus multis in locis eorum *excelſa* tollere, perdere, deſtruere, & devaſtare, comminatur, *Lev.* 26. 30. *Ezec.* 6. 3. *Hoſ.* 10. 8. *Amos.* 7. 9. quæ ſane loca intelligi nequeunt de montibus & collibus (nunquam loco movendis aut diſſipandis) ſed altaribus, quæ ſublimi vertice cœlum minitari videbantur. Atque inde venit, quod *altare*, non apud Latinos tantum, ſed & Hebræos, nomen ab *altitudine* ſortiatur. Nam במה *altitudo* ad altare notandum uſurpatur, *Jerem.* 48. 35. *Excindam omnem* מעלה במה *offerentem* in *Excelſo*; ubi *Targum* habet מקריב קורבן על במתא *offerentem munus ſuper altari:* Et Ezec. 16. 16. *Accipiebas de veſtibus tuis, & faciebas tibi* במות טלאות *Excelſa maculoſa*, i. e. aras, appenſis veſtibus diverſicoloribus ornatas, tibi confeciſti. Hinc & LXX vocem במות, nunc βωμοὶ, nunc ὕψηλα, interpretari ſolent.

a *Quæſt.* 113. in *Exod.* T. 3. P. 1. col. 456. b In *Exod.* 20. 26. c *Hottinger. de jur. Hebr.* p. 54. d *Myroth.* P. 2. cap. 63. col. 621. e Ib. f 1 *Reg.* 22. 43. 2 *Par.* 28, 25. g Vid. & 2 *Reg.* 23. 8, 9, 15, 20.

SECT. I. SECUNDO: gentes antiquæ, quo facilius altaria tali ſublimitate conſpicua ſcanderent, ea gradibus amplis inſtructa faciebant. Hoc ratio doceat, & ipſa legis verba, המעלות *gradus amplos* in altari prohibentia: non eſt enim rationi conſentaneum, legem quicquam, niſi in uſu poſitum, prohibere voluiſſe. In horum excelſorum numerum turris Babylonica forte referenda eſt, quæ [a] ſeptuaginta gradus habuiſſe, & altaris vicem quandoque geſſiſſe, creditur. Verum utut iſta ſe habeant, aut valde fallor, aut ampliſſima illa Pyramis Ægyptia, quæ etiamnum ſupereſt & tot ſeculorum injurias ſuperavit, locum præcipuum inter gentium *excelſa*, vel altaria gradata, antiquitus occupavit. Nam illius figura quadratam altarium antiquorum formam proxime repræſentat, & alia omnia in gentium altaribus uſitata, in Dei autem altari vetita, in pyramidis illius fabrica reperiuntur. *Conſtat* enim *e ſaxis dolatis decentiſſime coagmentatis: — gradus in ea ab imo ad verticem plus minus ducenti & quinquaginta numerantur: —* & *gradus illi altiores ſunt, quam ut a ſcandentibus ſine magno negotio poſſint ſuperari.* [b] Hæc e *Bellonii*, teſtis oculati ſimul & curioſi, fide refero. Huic etiam conjecturæ adjumento eſt, quod pyramis illa non in acutum ſed planitiem, altaris latitudine paulo ampliorem, deſinat. Hujus rei teſtem etiam αὐτόπτην adduco, principem *Radzivilum*, qui pyramidis hujuſce miranda [c] referens, illius, inquit, *ſummitatem aſcendi, ubi planities eſt quadrata, ſpatium decem cubitorum in qualibet parte complectens.* Quid autem pyramidis hujus artifices tot cubitorum latitudinem illius ſummitati tribuerent, niſi ut ſatis amplus eſſet ſacra faciendi locus, & ſacerdotes, una cum altari forſan antiquitus ibi poſito, commodius contineret? Hic forſan oſcitantiæ notam ſubiturus eſſem, ſi *Herodoti* [d] verba prætermitterem, qui pyramidem hanc, ante annos bis mille, curioſe perluſtravit: ἐποιήθη δὲ αὕτη ἡ πυραμὶς ἀναβαθμῶν τρόπον, τὰς μετεξέτεροι κρώσσας, οἱ δὲ ἐωμίδας ὀνομάζουσι· *Fuit autem extructa hæc pyramis in ſpeciem graduum, quos nonnulli ſcalas, quidam autem arulas, vocant.* Quæ verba cauſam non levem ſuſpicandi ferunt, ſaxa grandiora, non graduum ſolummodo, ſed & altarium, uſum olim præbuiſſe; ideoque pyramidis auctores ea in altarium figuras effinxiſſe. His omnibus accedat [e] *Kircheri* teſtimonium, qui rebus Ægypti perveſtigandis ætatem trivit: *cum Ægyptus humilis eſſet, & montibus careret, loco montium adinvenerunt Excelſa illa Pyramidum & Obeliſcorum, quos proprio nomine appellabant,* Deorum columnas *ſeu* aras, *ad quas per gradus aſcendebatur.* His, poſt pauca, ſubjungit; *ſed ne ſoli conjecturæ inſtare videamur, audiamus Abenephium id manifeſtis verbis, cum de Obeliſcis loquitur, oſtendentem*; ſtatuerunt ſacerdotes Ægypti lapides excelſos in figuram coni ſeu pyramidis faſtigioſæ, —— & nominabant eos, *altaria Deorum ſuorum.* Neque his obſtant quæ *Bellonius*, de *pyramidibus* agens, lectori [f] tradidit: *altera pyramis*, quæ *magnitudine ſecunda* eſt, nullis gradibus *foris* prominentibus eſt inſtructa, eam ob rem *ſcandi non poteſt: primæ faſtigium in planitiem deſinit, duos paſſus in diametro patentem, in qua quinquaginta homines conſiſtere queant, hæc autem in cuſpidem deſinit, minus capacem quam ut homo in ea ſtare poſſit.* Hoc etiam de aliis Ægypti pyramidibus, quæ hodieque ſuperſunt, affirmari potuit. At lubens concedo, pyramides illas, areis aut gradibus externis deſtitutas & in mucronem turbinatas, ad corporum ſolummodo conditorum ſepulturam deſtinatas: pyramidem autem cæteris ampliorem, de qua ſermonem inſtituimus, altare, vel forſan aram ſepulchralem, fuiſſe contendo, aliaſque in formam conſimilem olim fabricatas, quæ temporis injuria corruerunt. Ex earum numero non paucas olim extitiſſe, ſatis e *Lucani* verbis intelligitur,

Votaque pyramidum celſas ſolvuntur ad aras.

Quamvis autem hæc de pyramidibus Ægypti dicta pro falſis & fictis habeantur, non eſt cur ipſum ſententiæ noſtræ fundamentum fallax & infirmum exiſtimetur. Nam qui ſacra vel modico tinctu imbibit, probe novit, ethnicorum במות id eſt, *excelſa*, vel altaria gradibus altis aſcendenda, ſæpius in Scriptura memorari.

CUM itaque gentes antiquiores, rationibus male ſanis motæ, altaria ſublimia & multis inſtructa gradibus erigere ſolerent, Deus hanc legem mori tam inſulſo objicere, & altaria vertice plus æquo ſublimi inſignia hic tacite prohibere, videatur. Ad hanc ſententiam accedo, non pœnitendis adductus argumentis: nam,

(1°.) LEX hæc, ſi propius aſpiciamus, cautelæ tantum loco, hic inducta videatur. Apparet enim e verbis proxime præcedentibus, intentionem Dei primariam fuiſſe, ut

a *V. Buxtorf. Diſſert. de ling. Hebr. confuſ.* §. 47. b *Lib. de Admirab. oper. Antiq.* cap. 3. c *Jeroſolymit. Peregrinat.* pag. 162. d Lib. 2. cap. 125. e In *Oedip.* ſynt. 4. c. 12. T. 1. p. 309. f *Obſervat.* lib. 2. cap. 43.

ejus

ejus altare e terra vel cespite viridi strueretur: si enim e materia tam debili constaret, fieri vix potuit, ut in sublime surgeret, aut gradibus altis ad ascensum indigeret. Cum autem altare e lapidibus (si magis allubescceret) extruendi licentiam postea concessisset, tum primum hanc legem tulit, *non ascendes per gradus ad altare meum.* Quasi dixisset summus legislator: "quamvis altare terreum mihi gratius accedat, non plane re- "cuso quin & lapides in illius structura quandoque usurpentur. Caveas autem, ne "lapides illi in molem tam sublimem assurgant, ut ad illius apicem, nemo nisi per "gradus altiores adire possit. Habeat altare meum firmitatem lapidis, semper tamen "retineat humilitatem terræ. SECT. I.

(2°.) DEUS, populi sui *excelsis* addictissimi vanitatem & proterviam (per prophetam) arguens, ad hanc ipsam legem, tanquam *excelsis* insigniter violatam, digitum intendere censeatur: [a] *dixi ad eos, quid* est הבמה excelsum *quo itis vos? Et vocatum est nomen ejus* במה excelsum *usque ad hanc diem.* Nam hunc locum in hanc sententiam exponendum arbitror: "in lege altare gradatum prohibente, satis aperte declaravi, nihil ex- "imii esse in altari multis gradibus elevato; & me altare terreum, aut e lapide rudi "factum altari more gentilium structo longe anteponere; & ut hæc animis vestris altius "infigantur, altare meum, ea in lege, non במה sed מזבח appellavi. Attamen ethnico- "corum usus ita vos transversos egit, quod, altari & templo meo relictis, ad *excelsa* "vos conferatis, & adhuc vocabulum במה a profanis gentibus desumptum, in sermo- "ne frequentius usurpetis. Eo magis arridet hæc interpretatio, quod sensum efficiat pungentem, & satis apte cohærentem.

(3°.) MAGISTRI omnes qui re Judaica vigente floruerunt, opinionem meam de legis hujus intentione sensuque probasse videantur. Ex iis enim qui a legis origine propius aberant, altaria verticem plus æquo attollentia studiose devitarunt: nam Mosis altare, una cum basi sumptum, non nisi quinque, Salomonis autem non nisi duodecim cubitorum, altitudinem habuisse, probavit [b] *Villalpandus*, qui etiam altitudinis hujusce causas, a sacrificiorum fine & tabernaculi templique proportione petitas, assignavit. Judæi etiam qui sub exeuntis Judaismi tempora vixerunt, non minus altarium gradus, quam eorum majores nimiam altitudinem, invisos habuere. Iis enim *ad altare ascensum fuisse, μὴ διὰ βαθμίδων, non per gradus, sed terram leniter acclivem,* e [c] *Josepho* discimus. Non facile est autem rationem comminisci, cur Hebræi veteres ab altarium sublimium & multis gradibus instructorum usu tam caute semper abstinuerint, etiam cum sacerdotes tecti femoralibus altari ministrarent; nisi quod se persuasos haberent, Deum legem hanc non tantum moribus immodestis, sed & ethnicorum superstitionibus, opposuisse. Illi scilicet *excelsa*, difficili nisu scandenda, struere solebant, & pro certo credebant, se altaribus illis elatis & ad pompam factis, Deorum suorum gratiam inituros.

(4°.) DEUS, hoc in loco, id ex destinato agit, ut leges, gentium dogmatis & moribus, circa materiam & formam altarium versatis, adversas institueret. Ut hujus argumenti momenta percipiantur, rem totam, exordio altiuscule facto, brevi repetam. Cum gentes antiquæ *Baalim* & *Elohim*, Deos inferos & superos, (ordinis & nominis diversi Deos) adorarent; non ritus tantum, sed & locos habebant diversos, altiores & depressiores, quibus, pro vario Deorum ordine & indole, cultum peragebant. [d] Diis superis, in locis altioribus, & altaribus lapide plerumque dolato structis; inferis autem & Diis Manibus in scrobe & locis humilibus, ipsi numinum eorum ordini convenientibus, immolabant. Gentes, eo numinum & locorum discrimine servato, cultum præstitisse, res notior est quam ut multis testimoniis ad fidem præstandam indigeamus. Unum itaque *Porphyrium*, hac in re testem disertum & locupletem, audiamus: [e] ὡς τοῖς μὲ ὀλυμπίοις Θεοις ναὸς τε καὶ ἕδη βωμὸς ἱδρύσαντο, χθονίοις δὲ καὶ ἥρωσιν ἐσχάρας, ὑποχθονίοις δὲ βόθρους καὶ μέγαρα, &c. *Ut Diis cœlestibus templa, delubra, atque altaria statuebant, terrestribus vero & heroibus aras, subterraneis autem scrobes & ædiculas; ita mundo antra & specus,* &c. Ne itaque altare Deo sacrum, ad altarium ethnicorum exemplar tam prope accederet, ut inde color & species aliqua superstitioni quæreretur; de illius materia & forma externa hic lege speciali provisum est. Deus enim, non scrobem aut aram depressam & focario similem, sed altare, vel molem sacram paulo evectiorem, sibi dicari voluit; vers. 24. Ne vero Deus (ad morem numinum ethnicorum) ara marmorea & multa arte congesta, sibi placere crederetur, hic lege curatum est, ut e viridi cæspite vel

a *Ezec.* 20. 29. b Tom. 2. Part. 2. in *Ezec.* p. 401. c *Antiq.* lib. 4. c. 8. p. 161. 35
d *Ararum altitudines ita sunt explicandæ, ut Jovi omnibusque cœlestibus, quam excelsissimæ constituantur; Vestæ, Terræ, Marique, humiles collocentur.* Vitruv. l. 4. c 8. e *De antr. Nymphar.* p. 254.

SECT. I. naturali lapide ſtrueretur; verſ. 25. Hæc eo me ducunt, ut cenſeam, verba ſequentia eo præcipue collimare, ut ethnicorum βωμὸς [altaria multis gradibus in altum ſurgentia] prohiberent. Cum enim id jam ageret Deus, ut eas altaris extruendi formas tolleret, quæ mori vel dogmati alicui ſuperſtitioſo anſam præbeant; inſtituto ſuo conſentaneum eſt, ut eum *excelſa*, vel altaria non niſi multis gradibus aſcendenda, hoc in loco vetuiſſe cenſeamus.

(5°.) MOS legis eſt, idololatriæ ſigna & adminicula clariora prohibere. Excelſa vero præcipua ſuperſtitionis indicia & adminicula fuiſſe, conſtet, quod *excelſorum* nomen, in ſacro ſermone peſſime audiat, & non niſi ſemel ad laudem uſurpetur; nempe 1 *Reg.* 3. 4. ubi de *excelſo Gibeon*, ad quod Salomon aſcendit, occurrit mentio. Ideoque æquum eſt exiſtimare, Deum altaria excelſa conficiendi poteſtatem, alicubi in lege, populo ſuo denegaſſe. Quid enim alia pleraque cultus idololatrici ſigna & adminicula, nullibi vero excelſa [illa Deo & piis omnibus exoſa nomina] prohiberet? Ubinam autem in toto pentateucho, niſi in lege quam præ manibus habemus, interdictum eſt, *excelſa*, [vel altaria multis gradibus aſcendenda] fabricare? Deus *excelſa* quidem indirecte vetuit, cum ſacra omnia coram tabernaculo vel templo fieri juſſit: niſi autem hac in lege vetita fuerint, ipſe nullum pentateuchi locum aſſignare valeo, ubi *excelſa*, per ſe, directe, & aperte, prohibentur.

(6°.) IPSA ratio huic legi addita [*ne reveletur turpitudo tua ſuper illud*] argumento eſt, Deum, altare tantum ritu ethnico factum, id eſt, gradibus altis & amplis inſtructum, hac in lege, vetuiſſe. Tunc enim metus cauſa ſubeſſe poſſet, ne ſacerdotes ad altaris verticem contendentes nuditatem ſuam inferne adſtantibus aſpiciendam præberent, ſi gradus nimis alti vel ampli eſſent; unde pedes explicare & paſſus magnos facere, aut veſtium ſuarum lacinias vento liberiori exponere, cogerentur. Gradus pauci, humiles, & facili opera ſcandendi, nullam ſpectaculo alicui inhoneſto & caſtis oculis ingrato cauſam aut occaſionem præbere poterant.

HIS intellectis, tenebræ his verbis offuſæ protinus evaneſcunt, & expeditæ ſunt difficultates ſupradictæ quæ miſere hactenus interpretes excruciarunt. Nam facile largiamur, *Moſis*, *Salomonis* & *Ezechielis* altare, gradus aliquot habuiſſe; ſacerdotes etiam antiquiores ad altare per gradus nonnullos aſcendiſſe, nihil interim contra legis hujuſce διάνοιαν ſenſumque genuinum committentes. Nam lex hæc altare tantum prohibet, ad cujus apicem gradibus altis, & non niſi cruribus operoſe divaricatis, aſcendebatur. Atque ita legem hanc interpretandam cenſuit *Pineda*, cujus [1] verba ſubjungam, ne quis opinionem meam, tanquam novam & nullius eruditi calculo donatam, explodendam cenſeat. *Bama*, inquit [a] ille, *proprie* eſt *altare valde excelſum, ad quod per gradus aſcendebatur, quale forte prohibetur a Deo*, Exod. 20. 26. Non aſcendes per gradus ad altare meum; *& forte quale etiam templum deſcribitur* Junonis *a Poeta*, *Æneid.* 1.

——— *Donis, opulentum & numine Divæ,*
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, ———

Object. HÆC omnia, ſatis evincunt, altaria nomini ſuo reſpondentia, h. e. altis gradibus inſtructa, verbis hiſce prohiberi. Utcunque duabus objectionibus occurrendum cenſeo, ut ſi quis adhuc ſuperſit ſcrupulus auferatur.

HARUM prima ſit hæc: ipſa verborum obſcuritas hanc legem de *excelſis*, aut aris in ſublime ſtructis, interpretari vetat. Nam ſi ſummo legiſlatori viſum fuiſſet, *excelſa*, verbis hiſce prohibere; veriſimile eſt, eum multo apertius agere, & *excelſa*, nominatim & directe, [non *gradus* ſolummodo] prohibere, voluiſſe.

SED hic nodus facile ſolvendus: quantum enim legiſlatoris optimi conſilia modeſta conjectura percipiamus, excelſa diſerte prohibere noluit; ne, ſi lex ejus a conſuetudine paſſim recepta tam aperte diſſentiret, populum, inter mores & cultus exteros educatum, & excelſa ſemper impenſius expetentem, irritaret. Quanto ſtudio populus excelſa proſequebatur, inde diſcere liceat, quod multi reges, quamvis in Dei rebus optime eſſent animati, ab excelſis auferendis abſtinerent; nempe, ne res ad ſeditionem rediret, ſi contra malum tam late propagatum, conſuetudine inveterata confirmatum, & pertinaci gentis affectu retentum, niterentur. Deinde, gradus altaris, pluſquam celſitudo ejus, offendiculo erant, cum lex ea traderetur; quod ſacerdotum, gradus eos

a *De rebus Salomon.* l. 7. cap. 10. §. 4.

1 *Verba* ſunt *Vatabli* in *Ezech.* 20. 39. ad quæ *Pineda* provocat.

aſcen-

aſcendentium, turpitudo facile revelari poſſet, cum (ſeculo illo) [a] togis aut tunicis tantum demiſſis altari miniſtrarent. SECT. I.

SECUNDO: forte & hoc ſcrupulo nos urgebunt aliqui, quod, invita veritate, pyramides Ægyptias inter *excelſa* numeraſſe videar; cum docti hactenus eas pro regum ſepulchris aut faſtus Ægyptiaci monumentis habuerint, & excelſi conſimilis, forma pyramidali conſtructi, veſtigium, in hiſtoria reperiri nequeat. Ideoque, non eſt vel ſimile vero, Deum hanc legem ſtatuiſſe, ut *excelſa* prohiberet, & altarium Ægyptiacorum memoriam inter Iſraelitas aboleret.

SED & hic ſcrupulus opera non adeo moleſta tolli poſſit: e pyramidibus enim Ægyptiis, aliquas altarium vicem habuiſſe, non ratione ſolum, ſed & auctoritate doctorum, eviciſſe videar. Et ampliorem jam dictis fidem addit ipſa pyramidis hodieque ſuperſtitis miraculoſa pene magnificentia. Nam facile credi non poteſt, Ægyptios opus hoc, inter artis antiquæ miracula recenſitum, moliri voluiſſe, niſi Deorum cultus eos animaſſet & extimulaſſet: & is erat ævi priſci genius, quod, ſi quid illuſtrius & glorioſius excogitari potuit, id Deo tam frequenter dedicarent, ut opus aliquod religioni ſacrum fuiſſe vel inde colligamus, ſi naturæ vires nonnihil excedere, & magicum quiddam ſpirare, videatur. Nec vero conſonum eſt, quod adverſarius nobis ulterius objicit; cum excelſa, figuram pyramidalem exprimentia, & multis ornata gradibus, ethniciſmo vigente, frequentia fuiſſe cenſeantur. Huic aſſertioni fidem, & toti argumento lucem afferunt, quæ habet *Thomas Gage* noſtras, libro illo cui titulum fecit, *A new Survey of the Weſt Indies*; quo fuſe memorat ritus illos quibus Indi occidentales, ſub primum Hiſpanorum adventum numina ſua coluerunt. Inter alia vero, templi cujuſdam meminit, quod, inter cætera civitatis *Mexicanæ* templa, tanquam eccleſia quædam Cathedralis, eminebat, quod & loco ſatis amplo & quadrato ſitum aſſerit. "In quadri hujus autem medio (addit [b] ille) ſtetit mons quidam e "terra & ſaxo coagmentatus, quadratus etiam, ulnas quinquaginta in qualibet parte "latus, ad modum pyramidis Ægyptiæ in altum extructus, niſi quod illius faſtigium "non in cuſpidem deſineret, ſed planitiem decem ulnas patentem. In latere Occi- "dentali [N. B.] gradus erant centum & quatuordecim, qui, cum multi eſſent, alti, "& e lapide pulchro fabrefacti, ſpectaculum non injucundum præbuere. Nemo vero "niſi ſtupore quodam defixus, ſacerdotes, quoſdam deſcendentes, alios aſcendentes, "& ſacrorum partes aut homines immolandos manibus geſtantes, intueri potuit. Hic ſacrorum conſenſus indicio eſt, veteris Gentiliſmi ritus haud paucos inter *Indos* illos occidentales obtinuiſſe; quod inde veniſſe putetur, quod olim commercii aliquid inter *Mexicanos* ſaltem, & gentes aliquas viciniores interceſſerit; aut quod diabolus, ſibi conſtans, eoſdem ritus & inſtituta Mexicanis, quos & Ægyptiis aliiſque gentibus obſervandos, dederit. Non eſt enim credibile, tot gentes, magno terrarum intervallo diſſitas, in iiſdem ritibus fortuito conſentire potuiſſe,

PRIUSQUAM ab hac hiſtoriola diſcedam, obſervare juvet, altaris hujus Mexicani gradus *in latere occidentali* conſtitutos fuiſſe; ut ſacerdos, rem ſacram facturus, adverſum ſolem intueri poſſet: at altaris Moſaici & Salomonici gradus ad orientem ſpectaſſe cenſeantur, adeo ut ſacerdotis, ſacra peracturi, vultus ad occidentem verteretur, nec ſacrum, in Solis honorem, facere videretur. Huic aſſertioni fundum præbet [c] 43. cap. *Ezechielis*, ubi *ad orientem ſpectaſſe* dicuntur gradus in altari prophetico, cujus forma (ni fallat *Villalpandus*) ad altaris Salomonici exemplar plurimum dirigebatur. Quid autem veteres Hebræi, nulla licet lege aſtricti, altaris ſui gradus ad orientem ædificarent; niſi ut caverent, ne altare ſuum *excelſi* profani formam gereret, nec ſacerdotis altari miniſtrantis vultus ad Solem orientem converteretur? Hinc etiam, non ſine ſumma probabilitate, colligo, veteres Hebræos exiſtimaſſe, Deum altare multis gradibus & nimia celſitudine notabile, hac in lege vetuiſſe, ut ipſius altare ſuum a ſuperſtitioſa altaris gentilitii forma diſcreparet. Quid enim Hebræi (cum, hac in re, ſui juris eſſent) altaris ſui gradus verſus orientem ponerent, niſi quod legem hanc ſuperſtitioſis ethnicorum moribus, in altarium ſuorum ſtructura ſervatis, opponi crederent, & legis hujus non tantum ſenſum, ſed ſcopum & analogiam, religioſe obſervandum exiſtimarent?

a *V. ſect. proximam.* b Cap. 12. pag. 51. c Verſ. 17.

SECT. II.

De ratione legis hujus, expreſſa ſimul & implicita.

Ratio expreſſa.

CUM jam legis hujuſce ſenſum capiamus, id nobis incumbit oneris, ut primo rationem ejus *expreſſam* aſſignemus: apertum eſt autem, eam his verbis contineri, אשר לא תגלה ערותך עליו *ut non detegatur turpitudo tua ſuper illud.* Ut autem rationis verbis hiſce contentæ momenta percipiamus, ipſa verba, quo ſe nobis offerunt ordine, primo percurremus.

אשר לא תגלה *ut non detegatur.* Hæc verba ſenſu activo vel paſſivo intelligi poſſunt, adeo ut inter interpretes nondum conveniat, an hac lege, contra caſum, an crimen & voluntariam inhoneſtatem, proviſum ſit. [a] *Villalpandus* ſenſum verborum activum præferendum cenſuit: nam, in tranſitu, de hoc loco verba faciens, hic, inquit, *non gradus fieri prohibentur, ſed eorum aſcenſus in eum finem perverſiſſimum,* ut, *cum immanes publicæ honeſtatis hoſtes* nefandas aſinorum hoſtias abſolviſſent, — *&, e mortuis imaginibus turpitudinem, non ſatis ad libidinem* populum excitaſſent; *vivo exemplo propoſito ſuper ipſo altari, verbis &* geſtis *populum ad omnem turpitudinis actum* excitarent. *Quæ omnia inhoneſta ſcelera atque turpiſſima, honeſtiſſima dicendi ratione inhibuit Dominus dicens,* non aſcendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitudo tua ſuper eo. *Nam & eo pervenit impiorum hominum licentia, ut ipſum Dei* [b] *templum & altare non vererentur prædictis abominationibus complere.* Hæc autem *Villalpandi* ſententia, [c] *Fortunati Scacchi* verbis abunde refutatur: "huic *opinioni* omnino revera adhæſiſſem, niſi deſide-
"raretur aliquod antiquorum poetarum aut ſcriptorum teſtimonium, quo probaretur
"conſueviſſe ſacerdotes gentiles in ſacris Priapi, [ſuper altare] verenda denudare. Nam
"quamvis *Villalpandus* ſatis prolixe ſacra gentilium, libidini atque fornicationi fuiſſe
"conjuncta oſtenderit; nullibi tamen probat ſacerdotum verenda, ab eiſdem ſuper al-
"tare aperiri ſolita, ut ad libidinem aſtantes provocarentur: nam hoc probato, ſtatu-
"ti divini ſenſus revera pateret. *Scacchus* itaque cum aliis, hac in re a *Villalpando* diſſidet, & Deum hæc verba, non ad crimen, ſed caſum, præcavendum, dixiſſe ſentit. Nam facile fieri potuit, ut ſacerdos in altum aſcendens, nuditatem ſuam populo inferiori ſpectandam præberet; ſi ventus paulo vehementior tunicæ demiſſæ lacinias attolleret, aut cruribus nimis explicatis fœminalia ſua rumperentur, aut ſacerdos, ad res ſacras attentus, ex incuria forte laberetur.

ערותך Hac voce partes quibus viri ſumus *præcipue* denotari non facile dubitandum eſt. At vero non abſimile eſt, vocem eam hic ſenſu paulo laxiori capiendam eſſe, ita ut partes inhoneſtis vicinæ [femora, crura, nates] in ea contineantur. Nam pudoris intereſt, ne partes illæ detegantur, & turpe viſum eſt, partes illas ignobiles in homine ſacro propalari. Inde Flaminicis, ſive ſacerdotiſſis Dialibus, *ſcalas aſcendere plus tribus gradibus religioſum erat,* auctore [d] Gellio; *ne ulla pars pedum crurumve ſubter conſpiceretur,* ut habet *Servius* ad *Æneid.* 4. Et *Julius Cæſar,* cum ſtrictis pugionibus undique ſe peti cerneret, toga caput [e] obvolvit, & manu ſiniſtra ſinum ad ima crura deduxit, ut, inferiore corporis parte celata honeſtius caderet.

עליו: hic etiam animi pendent interpretes, ſenſum nunc hunc, nunc illum, huic voci tribuentes. Nam aliqui vocem eam, *apud* aut *juxta illud,* interpretantur: quaſi ſenſus eſſet, "noli altare multis gradibus aſcendendum ſtruere, ne altare ritu ethnico
"extructum, populo turpitudinem ſuam in altaris ipſius vicinia detegendi, & ſacra mea,
"gentium more ſtupris polluendi, occaſionem præbeat. Nam excelſa & ſtupra, nexu quaſi perpetuo, conjuncta fuiſſe, e nonnullis Scripturæ locis haud obſcure colligo; viz. 2 *Par.* 21. 11. *Et fecit* Jehoram *excelſa in montibus Jehudæ, & fornicari fecit habitatores Jeruſalem. Ezec.* 20. 29, 30. *Quid eſt excelſum ad quod vos itis? & vocatum eſt nomen ejus* Bamah, *uſque ad hanc diem. Propterea, hæc dicit Dominus Deus, certe in via patrum veſtrorum polluimini, & fornicamini,* &c. *Ezec.* 16. 16. *Et ſumpſiſti de veſtimentis tuis, & feciſti tibi* excelſa *multicoloria, & fornicata es ſuper eis.* Salomon, eodem tempore, vagis amoribus indulſiſſe, & excelſa ſtruxiſſe, dicitur, 1 *Reg.* 11. 7, 8. Atque inde venit forſan, quod [f] גבך quod nos *excelſum tuum* reddimus, LXX per παρεῖόν σε

a In *Ezec.* c. 43. tom. 2. Part. 2. p. 401. Col. 620. E
b 2 *Mac.* c. 6. v. 3, 4, 5.
c *Myroth.* P. 2. cap. 63.
d *Noct.* lib. 10. cap. 15.
e *Suet. in Jul. Caſ.* c. 82.
f *Ezec.* 16. 39.

lupanar

lupanar tuum interpretentur: quod ſcilicet excelſum locus eſſet, ubi gentes cultum & libidinem pariter exercerent.[1] Interpretum tamen pars potior vocem עליו *ſuper illud* reddendum cenſuit: & verſionem illam, LXX, *Chaldæus*, & *Syriacæ* verſionis auctor, comprobarunt. Et ſane verſio hæc ſemetipſam probat, quod verbis præcedentibus, gradus altos prohibentibus, magis convenire & cohærere videatur. SECT. II.

VERBORUM ſenſu, qua licuit, explicato, expediendum eſt proximo, cur tam ſedulo curatum ſit, ne ſacrorum miniſtri, munera ſua peragentes, nuditatem ſuam revelarent? Nonne ſatis erat, quod ipſa natura partes obſcœnas tegere docuiſſet? Quantum conjecturis aſſequi licet, ita legis præſcripto cautum eſt,

(1°.) UT eo magis ſacerdotum honori & reverentiæ conſuleretur. Sic enim vir doctus, apud Cl. *Bochartum*, hanc legem explicat; [a] *in oriente, veſtes talares Judæis in uſu erant, quas ita ſubduci, ut corpus videretur, ignominioſum habebatur. Quapropter gradibus ad altare aſcendere vetitum, ne, ſublatis pedibus, laciniæ & alæ veſtis attollerentur, adeoque femora conſpicerentur. Exod.* 20. 26. *Ne ergo, ſi ventus alam attollat, alterius nuditatem quis augeat, veſtemque amplius ſubducat, hic interdicitur:* alioqui, *ignominiæ illatæ nomine, quicunque id fecerit, mulctam ſoluturus.* Hanc legem ea de cauſa datam fuiſſe, probabilius habeatur, quod *nuditas* & *detectio nuditatis*, ad maximam ignominiam & contumeliam illatam exprimendam, in ſacris literis uſurpetur. *Ezr.* 4. 14. ועורות[b] *& nuditatem regis non convenit nobis videre:* quæ verba, ad textus mentem, ſic reddit verſio Anglicana, *and it was not meet for us to ſee the Kings diſhonour.* Ieſai. 20. 4. *Et rex Aſſur ducet Ægyptios captivos, diſcalceatos, & diſcoopertos nate,* ערות מצרים *ad nuditatem Ægypti:* ubi *Targum*, וגלן ערוה קלן *& revelatos nuditate ignominiæ*, i. e. *in ignominiam.* Lam. 1. 8. *Omnes qui glorificabant eam, ſpreverunt eam quia viderunt nuditatem ejus.* Nahum. 3. 5, 6. *Revelabo fimbrias tuas in facie tua, & oſtendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam. Et faciam ut projiciant abominanda ſuper te, & vilipendant te, & ponam te tanquam ſtercus.* Cum itaque detectio nuditatis olim tam probroſum haberetur, credere par eſt, Deum hac lege ſacerdotum honori & reverentiæ proſpexiſſe. Norat ſummus Deus ſacra ſua omnia in contemptum abitura, ſi populus quicquam turpe & indecorum in ſacerdote miniſtrante deprehenderet. Inde leges quamplurimæ, ad ſacerdotum honorem integrum & illæſum conſervandum tradebantur.

(2°.) HAC lege cavetur, ne ſacerdotis altari miniſtrantis pudenda detegerentur, ut Deus omnem cultus idololatrici ſpeciem a ſacris ejus longe removeret. Notum eſt enim, ſpiritus immundos ritus ſuos ad ipſorum imaginem conformari, & miſturis impuris agi, voluiſſe. Hoc ſatis e Scripturis innoteſcat, ubi carnalem impuritatem cum ſpirituali abominatione non raro conjunctam reperiamus. Principes itaque a pietate commendati utramque ſimul ſuſtulerunt. Exemplo ſit *Aſa.* 1 *Reg.* 15. 12. qui ſimul & הקדשים ſive *ſcorta maſcula*, & הגללים *idola*, [1] τετελεσμένους καὶ βδελύγματα (uti habent LXX) ſuſtuliſſe memoratur. Idem diſcere licet e ſcriptis [c] *Apochryphis*, ubi μιασμὸς, γενέσεως ἀναλλαγὴ, γάμων ἀταξία, μοιχεία καὶ ἀσέλγεια, inter mala præcipua e cultu idololatrico oriunda recenſentur. Hanc veritatem firmant Gentilium mores, apud auctorem hiſtoriæ Macchabaicæ memorati, *l.* 2. *cap.* 6. *com.* 4. Ibi enim Dei templum cultu idololatrico polluiſſe dicuntur, & ἀσωτία καὶ κῶμαι, *luxus & impuræ comeſſationes*, tanquam præcipua cultus illius indicia, memorantur. Hujuſmodi ἀσωτίαι καὶ ἀσέλγειαι in cauſa erant, quod gentilium religiones ἀθέμιτοι εἰδωλολατρείαι ab [d] *Apoſtolo* nuncupentur. Ne itaque cultus divinus vel minima affinitate aut ſimilitudine cultui ethnico conjungi videretur, Deus inhoneſtas ſacerdotum ſuorum partes tegi voluit, & quicquid vel fortuitæ earum retectioni occaſionem præbuit, e medio ſuſtulit. Hanc conjecturam promovet, quod Deus omnia alia in Gentilium cultu recepta, immodeſtiæ alicujus ſpeciem præferentia, ab altaribus ejus procul amandaverit. Nullis enim fœminis (quod apud ethnicos uſitatum) altari ſuo miniſtrandi licentiam dedit: lucos nullos juxta altare ſuum plantari voluit, quorum obſcuritate gentes, ad libidinem ſecure explendam, poſt peracta ſacra, utebantur: ſacerdotes ſuos non niſi femoralibus indutos ſacris ſuis operari permiſit, cum diaboli myſtæ ritus ſuos non raro veſtibus exutis agerent. E quibus promptum eſt intelligere, Deum hanc legem ſtatuiſſe, ut omnem cultus idololatrici ſpeciem a ſacris ſuis abigeret, & ut caſta honeſtaque cultus ſui facies eum in *ſancti Iſraelis* honorem peractum indicaret.

a *De animal. ſac.* P. 1. lib. 2. col. 676. b בזיון *contemptum.* Targ. c *Sap. Salom.* c. 14. 26. d 1 *Pet.* 4. 3.

1 Ita ſe habet *Editio Complutenſis*; *Exemplar* autem *Vatican.* τὰς πλατὰς καὶ τὰ ἐπιπηδήματα.

SECT. II. (3°.) NONNULLIS viſum eſt Deum caviſſe, ne ſacerdos natura aperta ſacris inſerviret, ut populum ſuum ab impuro *Pehoris* cultu longe removeret. Si enim magiſtrorum fidei ſtandum ſit, *Pehoris* cultus vel eo ſolo peragi potuit, ſi quis, vel in privatis ædibus, vel in templo, coram illius imagine pudenda & nates denudaret. [a] Ita nempe in *Gemara* pronunciarunt, הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבידתו *ſi quis denudet ſeipſum coram idolo Pehoris, is eſt ejus cultus.* Conſentit *Jonathan*, qui hiſtoriam cultus in *Pehoris* honorem præſtiti, ita [b] ⲁⲛⲁⲡⲉⲥⲁⲥⲉⲛ, *& inceperunt populus profanare ſanctitatem ſuam, & aperire corpora ſua idolo Peor.* Ritum illum obſcœnum huic cautelæ occaſionem feciſſe, judicavit *Maimonides*, cujus hæc ſunt [c] verba: *Jam pridem noſti pervulgatam rationem cultus Pehoris illis temporibus, quæ conſiſtebat* בגלוי חערוה *in retectione turpitudinis. Ideo præcepit* Deus *ſacerdotibus, ut facerent femoralia ad tegendam carnis turpitudinem, cultus ſui tempore: item ut non aſcenderet* ſacerdos *ad altare*, quamvis jam tectus, *per gradus*; *ne detegatur*, inquit, *turpitudo tua ad illud. Maimonidis* ſententiam non tantum probavit [d] *L' Empereur*, ſed *manifeſtam* aſſerit *Prophetæ verba legenti*, Hoſ. 9. 10. *Ipſi venerunt ad idolum Pehoris, & ſeparaverunt ſe ad pudorem, & fuerunt abominationes prout amaverunt.* In eandem ſententiam concurrunt *Rivetus*, *A Lapide*, aliique. Utcunque [e] *Seldenus* hæc omnia de obſcœnis Peorem colendi ritibus *conſtanter* negat: *liræ. liræ ſunt*, inquit, *Rabbinicæ, & gerræ germanæ:* & idolum illud, virum principem inter divos relatum eſſe contendit, & a monte Peor in Moabitarum regione nominatum. Ibi autem, ſi *Seldeno* credimus, non ritibus illis impuris & vix illæſo pudore recolendis, quos Rabbini ſomniant, eum coluerunt, ſed inferiis, quæ, in defunctorum honorem, de more peragebantur. Hoc docent *Pſalmiſtæ* verba, [f] *& adjuncti ſunt Baal-Peor, & comederunt ſacrificia mortuorum.* Neque Peoris ceremoniæ, modo tam putidæ fuerint, in cauſa eſſe poterant, cur Deus gradus ab altari, & omnem pudenda detegendi, occaſionem, tulerit: nam probabilitate caret, ſacerdotes Aaronicos pietatem & modeſtiam adeo omnem abjurare potuiſſe, ut partes eas quas ipſa natura ſecretas fecit, populo ſpectandas exhibere vellent, niſi Deus hac in lege nuditatem detegere vetuiſſet. Hæc & alia, ad *Seldeni* ſententiam ſtatuminandam, adduci poſſunt: cum autem *Peoris* [aut *Priapi*] ſtatua, partibus illis apertis, perpetuo ſteterit; cum etiam clarum ſit, non populum tantum ſed & ſacerdotes ſe fœdiſſimis gentium ceremoniis addixiſſe; cum etiam [g] *Maimonides Peorum* ritu tam fœdo cultum aſſeruerit; ſatius eſt, rem totam in medio relinquere, quam ſententiam tam ſpecioſam & tot magnis nominibus cohoneſtatam omnino repudiare.

(4°.) IDEO lege ſpeciali proviſum eſt, ne ſacerdotis nuditas in ipſo ſuo miniſterio videretur, ne ſpectaculo tam impuro, ſacrorum puritas, gravitas, aut religio, læderetur. A ſacrorum puritate prorſus abhorrebat, ut ſacerdotis nuditas inter media ſacra pateret, & adſtantium libido, igne quaſi ab altari ſumpto, incenderetur. Nec minus a ſacrorum gravitate alienum erat, ut ſacerdotis, officio fungentis, pudenda coram populo detegerentur: nam incredibile eſt homines, ingenii præſertim levioris, ſpectatum admiſſos, riſum tenere, & a rebus ſeriis in ludum jocumque vertendis abſtinere, voluiſſe. Quam longe ſpectaculum tam obſcœnum & impurum aberat a ſacrorum religione & reverentia, ſeculis præſertim antiquioribus, ſatis e *Martiale* diſcitur: cum enim aruſpex quidam Tuſcus, more gentium, [h] toga tantum demiſſa velatus, rem divinam faceret, & id ei eveniret, ad quod, in ſacerdotibus ejus, præcavendum, Deus hanc legem tulit; ſic aruſpici petulanter illudit [i] *Martialis:*

> *Ipſe ſuper virides aras luctantia pronus,*
> *Dum reſecat cultro colla, premitque manu;*
> *Ingens iratis apparuit* [k] *hernia ſacris.*

Quibus, poetæ licentia uſus, ipſa *ſacra irata* refert, quod ſpectaculum tam fœdum eorum reverentiam & religionem non parum violaſſet.

Ratio implicita.

HACTENUS de legis hujuſce ratione verbis diſertis *expreſſa* diſſeruimus: id unum jam reſtat, ut rationem illius *implicitam* (ſic vocare liceat) paucis abſolvamus. Eo enim conſilio, quamvis non omnibus pateat, Deus hanc legem tradidit, ne altare ſuum [modo multis gradibus extructum] excelſa gentium æmulari, & ipſe Gentilium

a *V. L' Empereur in Middoth.* c. 3. p. 358. b *Paraph.* in *Num.* 25. 1, 2. c *Mor. Neb.* P. 3. c. 45.
d In *Middoth.* p. 358. e *De Diis Syr.* Synt. 1. c. 5. f *Pſal.* 106. 28. g *De Idololat.* c. 3. §. 2.
h *V. Jul. Nigron. Diſſert. de Caliga* c. 2. §. 30. i Lib. 3. Epigr. 24. k Hernia, *vel morbus in ſcroto (quod vult Celſ.* l. 7. *de remed* c. 18.) *vel ipſum ſcrotum*, ut alii ſentiunt.

dogma-

dogmatis adblandiri, videretur. Nam ea fides gentium veterum animos occupavit, CAP.
eſſe nempe Deos ſuperos & inferos, iiſque altaria celſiora, his autem aras humiles, IX.
conſecrandas. Hoc e *Scholiaſte* diſcimus, *Euripidis* [[a] Βώμιαι ἑχάραι] ſic explicante; SECT.
βωμός ἐστιν, ὁ εἰς ὕψος ᾠκοδομημένος, καὶ ἀνάβασιν ἔχων, ἐν ᾧ θύουσι τοῖς ἐπουρανίοις Θεοῖς· I.
i. e. *βωμὸς altare eſt in altum ædificatum, & gradus habens, quo Diis cœleſtibus ſacra faciunt:* Ἑχάρα ἦ, ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βόθρος, τάξιν ἔχουσα, ἄνθυ ἀναβάσεως, ἔνθα σφαγιάζουσι τοῖς κάτω ἐρχομένοις· i. e. Ἑχάρα, *ſcrobs aut fovea eſt, in terræ ſummitate facta, figuram certam habens, ſine gradu tamen, ubi Diis ab infra venientibus mactant hoſtias.* Ideo vero Gentiles Diis ſuperis aras ſublimes, inferis autem depreſſas, conſecrarunt; partim ut aræ ſuæ variis Deorum ſuorum naturis & provinciis convenirent, præcipue vero quod loca Diis quos colebant propiora, victimis & precibus offerendis aptiſſima judicarent. Cum itaque excelſorum uſus merum oleret ethniciſmum, & dogmatum craſſiſſimorum ſoboles eſſet; credi par eſt, Deum excelſum vel altare gradibus altis inſtructum hac in lege prohibuiſſe, ne ſuperſtitioſis ethnicorum placitis colorem dare, vel mores Ægyptios probare videretur. Sciat autem lector, me rationem hanc conjecturæ tantum probabilis loco propoſuiſſe.

CAP. IX.

Lex hœdi coctionem in lacte matris prohibens.

E Toto legum ritualium numero, legem vix ullam reperire poſſumus, quam Deus frequentius inculcavit, aut homines a ſenſu genuino magis detorſerunt. Nam legem illam ter minimum in ſacro codice repetitam inveniamus, viz. *Exod.* 23. 19. & 34. 26. & *Deut.* 14. 21. & homines eam torſerunt adeo, quod, [b] *Bocharto* teſte, *vix ulla* ſit *lex in toto — Pentateucho, de cujus ſenſu minus conſtat*, quanquam verbis facilibus & apertis promulgetur. Ipſe varias Interpretum ſententias de verborum ſenſu miſſas faciam, cum Cl. *Bochartus* eas diligenter enumeraverit, & more ſuo, i. e. erudite, refutaverit. Me quod attinet, id ſolum hac lege cautum arbitror, quod verba Hebræa præ ſe ferunt, ne ſcilicet hœdus, aut agnus, in lacte materno coqueretur. Voces eas [*aut agnus*] conſultus interpoſui, quod Hebræum גדי hœdum ſimul & agnum notet, & quod LXX, ubicunque occurrit lex hœdi coctionem prohibens, vocem גדי per [c] ἄρνα [1] *agnum* transferant, quamvis in aliis omnibus Scripturæ locis vocabulum illud per ἔριφος interpretentur. Præterea, *Philo*, legis hujuſce cauſam redditurus, hæc habet, inſtituto præſenti conſentanea; [d] *In tanta* ciborum *copia, hœdum agnumve in materno lacte coquere, nihil aliud quam immanitatis indicium fuerit.* His accedat, quod ethnici, ritus quoſdam magicos exercentes, agnos ſimul & hœdos, præ cæteris animalibus, lacte materno coquere ſolerent; hanc autem ethnicorum conſuetudinem huic legi cauſam dediſſe, me perſuaſum faciunt argumenta ſtatim producenda.

SECT. I.

Rationes hujus præcepti ſæpe redditæ rejiciuntur.

INTERPRETES aliqui non minus circa legis hujuſce rationem, quam alii circa ſenſum, in partes abiere, nam,

(1°.) SENTIUNT aliqui, Deum lacte matris hœdum coquere vetuiſſe, quod actio illa ſummæ immanitatis ſpeciem præ ſe ferat. Hæc ſententia [e] *Philoni* placuit, qui conſilium legiſlatoris hanc legem ſtatuentis explicans, ὑπέλαβεν, inquit, δεινὸν τῷ τροφὴν ζῶντος, ἥδυσμα γενέσθαι καὶ ὀψάρτυσιν ἀναιρεθέντος· *Judicavit valde iniquum, id quod viventi animali cibus fuerat, in condimentum occiſi vertere.* Et ſtatim poſtea, dicit, hœdum in lacte matris coquere, χαλεπὴν ἐπιδείκνυσθαι τρόπων σκαιότητα, *immitem quandam*

a In *Phœniſ.* v. 281. b *De animal. ſac.* Lib. 2. col. 635. c ἐκ ἐψήσεις ἄρνα ἐν γάλακτι μητρὸς αὐτοῦ. *Exod.* 23. 19. 34. 26. *Deut.* 14. 21. d Τῶν ἀρνῶν ἢ ἐρίφων γάλακτι μητρώῳ κρέα σωνέψοντα, &c. *Phil.* lib. *de charitat.* p. 711. D e Lib. *de Charit.* p. 711. C

1 *Symmachus* vertit, גדי ἔριφον. *Exod.* 23. 19.

SECT. I. *ingenii perverſitatem oſtendere, miſericordiam, affectum neceſſarium & cognatum naturæ rationali, prorſus ablegantem.* Huic opinioni ſubſcribunt, [a] *Aben-Ezra, Iſaacus Arama,* & alii nonnulli e Judæorum gente. Sic etiam *Simeon de Muis* huic ſententiæ ſuffragatur: [b] *ſtuduit ſemper Deus omni ratione Iſraelitas ſuos ad clementiam & manſuetudinem, etiam erga bruta animantia, erudire*; ut *eo magis ad manſuetudinem erga homines informarentur. Nam quorſum, quæſo, ſpectat lex illa,* Levit. 22. 28. Bovem autem vel pecus, ipſum & filium ejus, non mactabitis die una? *& quorſum illa altera,* Deut. 22. 6. Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis inveneris, & matrem pullis *aut* ovis deſuper incubantem, non accipies eam cum filiis, *niſi ut docerentur Iſraelitæ fugiendam eſſe omnem crudelitatem, colendam vero manſuetudinem? Haud alia profecto ejus legis qua cavetur ne hœdus in lacte matris ſuæ coquatur, videtur eſſe ratio. Quis enim vel paulum humanior eat inficias, crudelitatis aliquam ſaltem ſpeciem habere, ſi lac maternum nutricationi a natura datum in uſum adeo diverſum convertatur, conſumendoque* fœtui *adhibeatur?* At hæc omnia rhetorem magis quam logicum decent: nihil enim immanitatis in hœdum jam occiſum exercetur, quod in lacte matris coquitur, cum animal occiſum nullo ſenſu tangatur, quacunque ratione carnes illius elixentur. Deinde, ſi Deus hanc legem ſtatuiſſet, quod ille coquendi modus immanitatis umbram ferat, proculdubio non hœdum ſolummodo, ſed vitulum, & quemvis tenellum, lacte matris coquere vetuiſſet. Leges allatæ multum a propoſito alienæ ſunt: nam avem jam pullis incubantem, & pecus orbatum vitulo, reſpiciunt, quæ, cum in vivis ſint, crudelitatis & miſericordiæ quadantenus capacia videantur. Mihi etiam ſuſpicari ſubit, Deum legem illam de ave pullis incubante, ad ſuperſtitionem aliquam cavendam, tradidiſſe. Nam veriſimile non eſt, Deum legem illam ad humanitatem & miſericordiam docendam ſtatuiſſe, cum avis dimiſſa dolore majori ob pullos amiſſos afficiatur, quam ſi una cum pullis capta fuiſſet, & eandem cum iis fortunam ſubiiſſet. Sed hac de re quid mihi videtur, alibi magis aptus erit enarrandi locus.

(2°.) SENTIUNT *Abarbanel* & aſſeclæ ſui, conſuetudinem, in nonnullis veterum idololatrarum ſolennitatibus uſitatam, huic præcepto cauſam præbuiſſe. Ipſum [c] auctorem ſic ſenſum proprium exprimentem audiamus: היותר נראה בזה הוא שהיה ממעשה עובדי עבודת אלילים בזמן קבוציהם לעשות כן ר"ל לבשל הגדיים בחלב בזמן אסיפת התבואות לחשבם שבזה יתרצו לאלהיהם *Probabilius videtur, legem hanc ortam eſſe e more quorundam cultui idololatrico deditorum, qui cum ſeſe congregarent, ita facere conſueverunt; hœdum nempe lacte matris coxerunt, tempore quo fructus ſuos colligebant, perſuaſi ſe ritu illo Deorum ſuorum gratiam ſibi conciliare.* Ad hanc autem ſententiam firmandam allegat *Abarbanel* Hiſpanorum *Meſta,* feſtum ruſticum quod paſtores bis quotannis, ætate ſua, hœdis & lacte celebraſſe refert. Si itaque *Abarbanelem* audiamus, Deus hœdum lacte matris coctum vetuit, ne Iſraelitæ conventus ſuos ſolennes, gentium ritu, agerent; nec cibo, quem uſus idololatris pene proprium fecerat, ſe contaminarent. In hanc ſententiam & ipſe concederem, niſi me retraherent emphatica legis verba: nam in omnibus locis ubi legis hujus occurrit mentio, eam his ipſis verbis [*non coques hœdum,* &c.] traditam reperiamus. Quis autem vel probabiliter dixerit, cur Deus, hanc legem ferens, hiſce tantum verbis uteretur, ſi ſolam hœdi ita parati *comeſtionem* prohibere voluiſſet? Eſt cur credatur; aliquid ſuperſtitioſi in ipſa *coctione* latuiſſe, cum eam toties diſerte vetitam reperiamus: non ſolet enim ſummus Deus ῥῆμα aliquod ἀρρὸν & emphaſi quadam carens, in lege præſertim tradenda, uſurpare.

(3°.) PERSUASUM eſt aliis Deum, hac in lege, non tam comeſtionem, quam coctionem hœdi in lacte materno, ad uſum magicum, vetuiſſe. Nam Zabios antiquos hœdum ita paratum ad uſum magicum adhibuiſſe refert vetus *Karaita* anonymus, cujus verba de *MS.* Hebræo expreſſa, ſic ſonant: *mos erat inter veteres ethnicos, cum fructus omnes collegiſſent, coquere hœdum in lacte matris ſuæ, & deinde,* דרך כשפה *ratione magica, lacte illo aſpergere arbores, agros, hortos, & pomaria: fore credentes, ut hoc modo feraciora in annum ſequentem redderentur.* Ritus hujuſce notitiam debemus Reip. noſtræ literariæ [d] civi præſtantiſſimo, qui primus *Karaitæ* illius teſtimonium in lucem protulit: nam antea [e] *Maimonides* aliique, ſpe inveniendi moris illius inter gentes antiquas, ſatis operæ oleique perdidiſſent. Quamvis autem e ritus hujuſce cognitione multum lucis huic legi affulgere non diffitendum ſit, eos tamen errare cenſeo, qui Zabios hœ-

a *Comment.* in *Exod.* 23. b *Var. Sacr.* col. 2651. c *Comment.* in *Exod.* 23. 19. *Fol.* 183. col. 1.
d *Cudworth.* lib. de *ver. notion. cœn. dominic.* p. 36. e *Mor. Neb.* P. 3. c. 48.

dum

dum ſolum in lacte materno, idque lactis tantum magice ſpargendi cauſa, coxiſſe dicunt. Opinionis hujuſce rationem, materia paulo magis invitante, redditurus ſum. SECT. II.

(4°.) [a] MAIMONIDES aliique ſentiunt, Deum hœdum lacte matris coctum inter vetita poſuiſſe, quod *cibus craſſiſſimus ſit, nimiamque repletionem generet.* Tantum autem abeſt ut ratio illa quicquam ſpecioſi habeat, quod apud Arabes pro certo receptum ſit, carnem nullam hœdo lactente teneriorem eſſe, aut exactius nutrimentum præbere; ideoque facile credi poteſt, carnem illam novas delicias & mollitiem a lacte matris haurire, unde palato ſimul & ſtomacho gratior accederet & accommodatior. Sic opinandi cauſam præbet, non ratio tantum, ſed & [b] *Aben-Ezræ* teſtimonium: והנה גם הישמעאלים מודים כי אם יבושל הגדי בחלב אמו שהתולדת שוה אז הוא יותר ערב i. e. *Aſſerunt etiam Iſmelitæ, hœdum lacte matris elixum, longe eſſe ſuaviorem propter æqualitatem temperamenti.* His addo, quod, ſiquid ratio illa phyſica valuiſſet, proculdubio legiſlator hœdum, non lacte matris ſolummodo, ſed quovis lacte decoctum, vetuiſſet.

SECT. II.

Genuina legis ratio traditur.

HUCUSQUE aliorum ſententiæ ſtylum meum occupatum tenuere. Proximum eſt, ut ſententiam proferam quæ mihi ſaltem propius ad verum accedere videtur. Quantum itaque mihi percipere datum eſt, Deus hanc legem ſtatuit, ut ritum magicum & idololatricum, eumque non ſimplicem ſed multiplicem, inhiberet. Videntur enim veteres idololatræ non tantum hœdum lacte matris coxiſſe, ſed eum Diis ſuis, rei ruſticæ præſidibus, obtuliſſe, partes aliquas hœdi lactiſque commiſtas comediſſe, tandem etiam lacte illo agros & arbores ſuos (forte cum fruges collegiſſent) in ſpem fertilitatis eo majoris, aſperſiſſe. Ne temere ad hanc ſententiam acceſſiſſe videar, hæc quatuor, quantum argumenti fert obſcuritas, aſſerere & firmare conabor:

(1°.) DEUM, hac in lege, Zabiorum ritum aliquem magicum & idololatricum vetuiſſe.

(2°.) HŒDI immolationem & comeſtionem ritus illius partem haud exiguam extitiſſe.

(3°.) ZABIOS reſidua lactis ita cocti parte arbores & agros eorum aſperſiſſe, ad fertilitatem inducendam,

(4°.) RITUM illum, præcipue poſt collectionem frugum, uſitatum fuiſſe.

PRIMO: Deum, hac in lege, Zabiorum veterum ritum aliquem magicum & idololatricum vetuiſſe. In hanc autem ſententiam variæ rationes animum meum induxerunt: Ritum ethnicum hic vetitum eſſe, probatur.

(1°.) LEGEM hanc, præceptis ritus idololatricos prohibentibus [c] non ſemel conjunctam reperiamus. Cum enim Deus Iſraelitas ad tria feſta quotannis agenda cohortatus eſſet, hæc quatuor iis præſcribit obſervanda: 1°. Ne ſanguinem ſacrificii ſui offerrent una cum pane fermentato. (2°.) Ne adeps ſacrificii ſui in craſtinum ſervaretur. (3°.) Ut primitiæ in Dei ſolius domum afferrentur. (4°.) Ne hœdus in lacte matris ſuæ coqueretur. Ex iis autem præceptis, Deum tria priora ſuperſtitioſis gentium moribus oppoſuiſſe, alibi ſatis eviciſſe videar. Cum itaque lex ea, de hœdo lacte matris cocto, hujuſmodi præceptis ſemel iterumque conjuncta veniat; inde conjicere licet, Deum eam etiam contra gentium morem aliquem ſuperſtitioſum direxiſſe: nihil enim probabilitatis habet, Deum leges haſce bis conjungere voluiſſe, niſi quod eodem pene collimarent, & ritus propinquos & eadem quaſi ſtirpe prognatos prohiberent.

(2°.) SI legis materiam ſpectemus, nihil in ea vetitum eſt, niſi quod meram magiam olet & idololatriam. Quid enim more receptum erat, ut hœdus præcipue ritu tam ſolenni coqueretur, niſi quod animal magicum eſſet, & locum præcipuum in dæmonum ceremoniis obtineret? Alios enim, ex idololatris antiquis, hircis, aut dæmonibus hirci formam gerentibus, immolaſſe, ſatis e [d] ſcripturis intelligitur: alios etiam hircinæ carnis eſum vetuiſſe, e Zabiorum ſcriptis ſibi viſis nos docet [e] *Maimonides:* a-

a *Mor. Neb.* Ibid. b *Comment.* in *Exod.* 23. 19. c *V. Exod.* 23. 17, 18, 19. & 34. 23, 24, 25, 26.
d *Levit.* 17. 7. e *Ub. ſup.* P. 3. cap. 46.

SECT. II. lios nomen hircinum, *Atym* aut *Atydem*, Soli tribuiſſe, ex [a] *Arnobio* & *Bocharto* diſcimus; eam enim vocem puram putam Hebræam עתוד *athud* eſſe, & hircum aut capræ fœtum notare, auctor ille clariſſimus nec temere nec titubanter [b] affirmavit. Cum itaque veteres idololatræ tanti facerent hircum, non abſurde creditur, eos hœdum ad uſum magicum aut religioſum ſeponere voluiſſe. Deinde, quid hœdum, lacte tantum materno, coqueret quiſpiam, niſi quod ritus magicus eſſet, & ideo a diabolo inſtitutus, ut ritus tam anomalus & plane ἄλογος, eum a ſemetipſo ſancitum, & in ſui ſolius honorem obſervatum, indicaret? ſi enim homines in hujuſmodi coctione delicias ſolummodo quæſiiſſent, hœdum non lacte tantum materno, ſed quovis lacte caprino, coquere voluiſſent. Præterea, ſi diaboli μεθοδείας, in ceremoniis ejus magicis inſtituendis, diligentius obſervemus; eas plurimum iniquas & [c] ab uſu & ordine naturæ alienas reperiamus. Hinc itaque ritum illum plane magicum eſſe, & auctore diabolo inſtitutum, colligo; quod naturæ uſum atque ordinem inſigniter violare, eique convitium facere, videatur. Quid enim ab ordine naturæ magis alienum fingi poteſt, quam ut mater, ad fœtus ſui perditionem, inſtrumentum adminiſtrare, & fœtum tenellum ſuo quaſi lacte (vitæ & nutritionis medio) perdere, cogeretur? Cum hæc in animo mecum volvo, non poſſum non aſſentiri doctiſſimi noſtri *Gregorii* verbis; [d] *manifeſtum eſt, magicam illam hœdi præparationem, reſpectum habuiſſe ad hirco — diabolos.*

(3°.) DEUS (quod antea monui) legem hanc, ſemel, iterum, & tertio promulgavit; viz. *Exod.* 23. 19. & 34. 26. & *Deut.* 14. 21. Quid autem legem, de re tam levi (ſic pleriſque videtur) toties ingereret Deus, & tam ſollicite caveret, ne quis hœdum lacte matris elixaret, niſi quod hic hœdi parandi modus diabolum auctorem habuiſſet, & in ſignum magicum, ſeculis illis antiquis, tranſiiſſet? Proculdubio non de nihilo fuit, quod Deus legem illam, frequentius quam alia majoris momenti mandata, repetitam dederit: quænam autem cauſa probabilior afferri poteſt, cur Deus eum coquendi modum tam frequenter inhiberet, quam quod ritus magicus eſſet, in gentium feſtis & aliis forte conventibus uſitatus, & illius toleratio amplum ad omne genus ſuperſtitionis campum aperiret? Hoc argumentum ſic paulo fuſius urget *Guilielmus Pariſienſis*, hanc legem explicans: [e] *in natura ſua nihil habet immunditiæ hœdus, neque lac caprinum: nihil etiam malitiæ, hoc eſt nocumenti, contra ſanitatem corporalem. Præterea, utrunque licitum erat eis comedere vel bibere, qua de cauſa igitur conjunctio amborum prohibita eſſet? Hœdus enim & lac, mundus cibus, & licitus eſt ſecundum legem,* nec *eſt cur a Deo lacticus, aut hujuſmodi delicatus cibus, — merito prohibendus eſſet. Amplius, quare prohibuit hoc, potius de hœdo quam de — vitulo? — Cum igitur in* ipſo præcepto *cauſa prohibitionis non inveniatur, conſequens eſt, aliquam conſuetudinem idololatrarum, Deum per hoc removere voluiſſe. ——— Hujus autem ſignum validum eſt, quod iſta prohibitio repetitur,* Deut. 14. & Exod. 23. *ut* populo *fortius imprimeretur.*

(4°.) JUDÆI, *veteres* & *moderni*, legem hanc religione plane anxia & ſcrupuloſa ſervaſſe, & ejus violationem inter piacula graviora numeraſſe, videntur. Quali religione Judæi *veteres* hanc legem imprimis obſervarint, inde conjecturam faciamus, quod codex *Samaritanus* talem huic legi ſubjungat paragraphum, cui ſimilem, nec in Scriptura ſacra, nec verſione ulla antiqua, reperiamus. Sic enim codex ille textum repræſentat, *non coques hœdum in lacte matris ſuæ* לא תבשל גדי [1] בחלב אמו ועברה היא כי עשה זאת לאלהי יעקוב *Nam qui hoc facit,* eſt *ut qui macrum,* vel rem abominabilem, *ſacrificat, quod irritat Deum Jacobi.* De ſenſu paragraphi hujus, docti non unum ſentiunt: ſed quocunque ſenſu verba capiamus, manifeſtum eſt, aut Moſen olim, aut (quod veriſimilius) virum aliquem Judæorum ſacris addictum, ea addidiſſe; ut indicaret, hœdi coctionem lacte materno, crimen eſſe nigrioris notæ, & Deum, præter alia peccata, ad iram provocare. Neque Samaritani ſolummodo, ſed & Judæi germani, antiquitus exiſtimarunt, eum peccato non levi ſe obſtringere, qui legem tam ſancte colendam violaret. Hoc e *Jonathane Paraphraſte* colligendum ſentio: nam ille non tantum hanc legem diligenter explicat, ſed ei minis gravibus plenum ſubjungit auctuarium, in *Exod.* 23. 19. & 34. 26, 27. Quanti etiam Judæi *moderni* hanc legem fecerint, & quam ſtudioſe ab apparente quavis illius violatione abſtinuerint, multis indiciis oſtendi poteſt. Multi enim e Judæorum magiſtris prolixos commentarios, nonnulli

a *Attidem cum nominamus, ſolem ſignificamus, & dicimus,* &c. Adv. Gent. l. 5. p. 187. b *De animal. ſacr.* P. 1. Lib. 2. Col. 647. c *V. Deut.* 22. 9, 10, 11. d *Obſervation.* cap. 19. e Lib. *de legib.* c. 4. p. 34. E

1 Vid. *Maimonid. Tract.* de מאכלות אסורות *cibis vetitis.* cap. 9. col. 170.

libros

libros integros, in hanc legem ediderunt. *Maimonides* viginti octo paragraphis hanc prohibitionem explicare conatus est, *qui tamen*, inquit Bochartus, *hoc argumentum Hebræorum omnium breviſſime* [a] *tranſcurrit*. Et tantum abeſt, ut Judæi contra legis hujus literam peccent, quod carnem ullam lacte tactam edere religioſum habeant. Quin & eo ſtultitiæ deventum eſt hodie, quod vaſa duplicia, altera ad carnes, altera ad cibos lactarios, coquendos comparent: cultros duos, unum ad carnem, alterum ad caſeum, ſcindendum deferant. Duo etiam in menſa ſalina habere ſolent, ne carnes & lacticinia uno eodemque ſale condiantur: duo etiam pro utriſque mantilia, notis aut literis diſtinctis inſcripta, ne ab incautis permiſceantur. Legis hujuſce zelo ducti multa ſimilia faciunt, quæ [b] *Paulus Fagius*, [c] *Buxtorfius*, [d] *Leo Modena*, [e] *Bochartus*, alii literis & memoriæ tradiderunt. Unde factum eſt autem, quod tota Judæorum natio prohibitionem illam, tam ſancte, ne dicam ſuperſtitioſe, ſemper obſervarint, & illius violationem inter piacula graviora recenſuerint; niſi quod hœdus lacte materno coctus, cibus fuerit uſu magico & idololatrico olim contaminatus; ideoque antiquiores Judæi (quibus hoc perſpectum) traditiones illas excogitarint, quibus, tanquam tot ſepibus, eorum poſteros a legis illius tranſgreſſione cohiberent?

SECT. II.

(5°.) HANC ſententiam probarunt nominis clarioris Judæi, *Maimonides*, *Abarbanel*, *Nic. de Lyra*, *Karaita* ille anonymus, quorum teſtimonia accepimus, aut ſtatim accipiemus. In hanc etiam ſententiam a Chriſtianis recentioribus frequentius itum eſt. Loco omnium, [f] auctorem jam laudatum, in hanc legem ſic diſſerentem, audiamus: *certum eſt hoc referri ad ritum aliquem idololatricum ethnicorum: qui aliter ſentiunt, legem non interpretantur, ſed eludunt.* Et paucis interjectis, *hœdus*, inquit, *coquendus erat in lacte caprino, & quod amplius eſt, etiam in lacte matris ſuæ. Prima verba ſenſum intricatum præ ſe ferunt, poſteriora plane adeo magica ſunt, ut omni alii interpretationi viam occludant.*

SECUNDO: ut ſententia mea firmiore ſtet pede, probandum incumbit, hœdi immolationem & comeſtionem partem haud exiguam fuiſſe ritus hac lege interdicti. Huic autem aſſertioni argumenta ſequentia magnam probabilitatis ſpeciem conciliabunt.

(1°.) AUCTORES antiqui pene omnes, coctionis nomine, hœdi etiam comeſtionem hic interdictam arbitrantur. *Onkelos* enim, non tam legis verba quam ſenſum ſpectans, ſic textum explicat, לא תיכלון בשר בחלב *non comedetis carnem cum lacte.* Eum ſequitur *Arabs Erpenianus.* Et utriſque forte præceſſit hæc paraphraſis Hieroſolymitana, *vobis, o domus Iſrael, licitum non eſt coquere, nec edere, carnem & lac ſimul commixta:* Jonathan iiſdem fere verbis ad textum exponendum utitur. Ab hiſce non multum receſſit *Symmachus*, ſic legis ſenſum referens, οὐ σκυδάσεις ἔριφον διὰ γάλακτος μητρὸς αὐτοῦ, *non condies hœdum lacte matris ſuæ:* Σκυδάζειν enim *condire* ſignificat, cum de cibis agitur. Atque hunc ſenſum Judæorum majores unanimi conſenſu recepiſſe & confirmaſſe videantur: nam apud Judæos hodiernos ſumma cum religione cautum eſt, ne carnem cum lacte comederent aut commiſcerent: nec promptum eſt opinari, totam *Curtorum* ſectam, opinionem aut morem aliquem, ſine majorum ſuorum conſenſu & traditione, amplexari velle. Niſi itaque lex illa, hœdi lacte materno cocti comeſtionem prohibuerit, credendum eſt non ſolum totam Hebræorum gentem a præcipua legis hujuſce intentione deflexiſſe, ſed & eorum majores (quorum proculdubio veſtigiis inſiſtunt) nil ſani & ſolidi de illius ſcopo & ſenſu tenuiſſe.

(2°.) ASSERTIONIS noſtræ fidem firmat, quod legem hanc repetitam inveniamus, non tantum ubi de feſtis anniverſariis, ſed ubi de cibis illicitis, occurrit mentio. Nam, *Deuter.* 14. 19, 21. (ubi de cibis immundis agitur) poſt vetitam morticinii comeſtionem, additur, *non coques hœdum in lacte matris ſuæ.* Ad quam legem *Maimonides* reſpiciens, [g] ait, בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה *Carnem in lacte coquere, vetitum eſt: & comedere etiam, lege vetitum.* Cum autem de cibis tantum ageretur, Deus (hanc legem interſerens) de re plane aliena & nulla vicinitate ad argumentum ſuum pertinente verba feciſſet, niſi gentibus in more fuiſſet, ut hœdo lacte matris cocto veſcerentur. Non eſt autem facile dictu (quod obiter moneo)

a *De animal. ſac.* P. 1. l. 2. c. 52. col. 639. 20 b In *Exod.* 23. 19. c *Synag. Jud.* c. 26. d *De rit. Jud.* P. 2. c. 7. e *De animal. ſac. col.* 639. f *Jo. Gregor. Not. & obſerv. in aliquot ſcript. loc.* cap. 19. g *De cib. vetit.* cap. 9.

SECT. II. cur Deus cibum mundum, & palato tam gratum, una cum cibis immundis & illicitis, recenſeret; niſi quod hœdus ita coctus & comeſtus myſteriorum magicorum pars magna eſſet, adeoque magnam ſpeciem præberet fœderis & ſocietatis cum dæmone initæ, cujus feſtis & ceremoniis cibus ille ſacer & peculiaris habebatur.

(3°.) ALIQUID etiam firmitatis nanciſcatur opinio noſtra e loco illo *Jeſaiæ*, cujus ſenſus genuinus interpretes pleroſque omnes effugiſſe videtur. Locus extat, *Cap.* 66. 17. *Qui mundant ſe in hortis, — & [1] in liminibus, comedentes carnem porcinam, & abominationem, & murem.* Hic autem per שקץ *abominationem*, hœdum lacte matris coctum intelligendum ſentio. Ratio mihi ita ſentiendi multiplex eſt: (1°.) Vox hæc inter duo animalia, ſuem & murem, in ceremoniis magicis plurimum uſitata, collocatur: eam itaque de hœdo lacte cocto, in ceremoniis magicis frequenti, non ſine probabili ratione video interpretari. (2°.) Hœdus [vel [a] hircus] vivus, dæmonis ſimulacrum; hœdus lacte coctus, dæmonis cibus; antiquitus habebatur: ideoque nullum animal occurrit, cui emphaticum illud *abominationis* nomen potiori jure tribuatur. (3°.) Locus ille parallelus, *Jeſai.* 65. 3, 4. non parum confirmat ſenſum cui ipſe ſtudeo: [b] *qui immolant in hortis, —— qui comedunt ſuillam,* ופרק פגלים [2] *& jus carnium vetitarum eſt in vaſis ſuis.* Eo enim in loco, vice vocabuli שקץ *abominationem* denotantis, additur, *juſculum rerum abominabilium*, vel *carnium vetitarum. Juſculum* autem *carnium vetitarum*, de lacte quo hœdi illi magici coquebantur, probabiliter exponatur. (4°.) Impii illi, quos perſtringit propheta, *juſculum* ſuum in vaſis aſſervarunt, & הגנות locos arboribus conſitos, ad ſuperſtitionem ſuam exercendam elegerunt: quæ non abhorrent a Zabiorum moribus, qui lac quo hœdus coquebatur in vaſis ſervarunt, ad arbores aſpergendas, ut eo magis fructuoſæ redderentur. (5°.) Ad conjecturam meam confirmandam, paragraphus ille, ſupra memoratus, in *Codice Samaritano* huic legi additus, nonnihil momenti afferat. Ita enim ſe habet, *ne coquas hœdum*, &c. *nam qui hoc facit,* כזבח שכח *eſt ut qui ſacrificat* שכח *quod irritat Deum Jacobi.* Ubi genuinus illius vocabuli ſenſus apud eruditos in controverſo eſt: credit [c] *Bochartus,* שכח ibi pro כחש poſitum & *macrum* denotare: opinatur doctiſſimus [d] *Hottingerus* hanc vocem reſpectum habere ad legem, *Lev.* 19. 9. *Cum meſſueris meſſem tuam, & oblitus fueris manipulum*, &c. Nam hujuſmodi manipulum oblivione relictum *Rabbini* שכחה appellare ſolent: quemadmodum itaque is qui manipulum oblivione relictum reciperet, & primitiarum loco Deo offerret, non ſolum Dei mandatum tranſgrederetur, ſed ipſum quaſi ludificando laceſſeret; ita, inquit, non minori, juxta Codicem Samaritanum, ſe obſtringit peccato, qui hœdum in lacte matris coquit. Apud me, multo probabilius eſt, vocem שכח *rem abominandam* hic denotare: quamvis enim lexicographi noſtri hujuſmodi ſignificatum huic voci abnuant, paraphraſtes tamen *Chaldæus* eum agnoſcere videtur, *Jeſa.* 23. 16. ubi *urbs* נשכחה *oblivioni tradita*, Targum אתרחקת *abominabilis facta eſt*, interpretatur. Sed nonnullis forſan hæc a ſcopo noſtro paulo remotiora videantur:

(4°.) APUD gentes antiquas in religionis parte habebatur, Diis ſuis ſacrificium offerre, & reſiduas aliquas ſacrificii partes una comedere, cum præſertim beneficium aliquod ſingulare impenſius expeterent aut expectarent. Nempe perſuaſum habebant, ſe hac ratione Deos ſuos propitios reddere, & eorum gratiam demereri, poſſe. Sed & hac ceremonia fœdus cum Diis ſuis initum renovabant, ſocietatem quandam cum iis colebant, ſe etiam Deorum potentiam & benignitatem fide certa complecti, & Diis ſuis fide & affectu propenſo adhærere, teſtabantur. Suadet itaque moris olim recepti ratio, ut credamus veteres Zabios hœdum illum Diis ſuis obtuliſſe, deinde partes aliquas hœdi lactiſque commiſtas comediſſe; ut ritu illo ſe fœdus & ſocietatem intimam cum Diis ſuis, a qnibus fertilitatis beneficium expectabant, inire profiterentur. Nullo enim documento tam luculento conſtare potuit, ſe Deos (quos agrorum præſides habuit deluſa Gentilitas) invocare, & ſpem certam de eorum benigna in arbores & agros influentia concipere; quam quod agri & arbores, ipſo juſculo quo hœdus, animal Diis illis ſacrum & oblatum, in ſpem majoris fertilitatis, aſpergerentur.

(5°.) NONNULLI venerandi nominis auctores mecum ſunt in hac ſententia, &

a *Levit.* 17. 7. b *V. Ezec.* 4. 14. c *De animal. ſac.* P. 1. l. 2. col. 634. d *Exercit. Anti-Morin.* c. 70.

1 *In limin.* בתוך *in medio.*

2 Varia quidem eſt lectio in *Codd. Hebraicis*; ſi פרק legimus, quod ita ſe habet in textu; vox illa ſibi vult *fragmen, fruſtum:* ſi autem juxta קרי viz. *lectionem Maſorethicam* ponatur מרק proprie denotat *jus* פגלים *carnium* vel *rerum abominandarum.*

non

non lac tantum, ſed & hœdum eo lacte coctum, uſui alicui ſuperſtitioſo inſerviiſſe ſentiunt. [a] *Thomas Aquinas* imprimis, de hac lege differens, *dici poteſt*, inquit, *quod Gentiles in ſolennitatibus idolorum, taliter carnes hœdi decoquebant, ad immolandum vel ad comedendum.* Aſſerit etiam *Maimonides*, in libro *More*, *quod Gentiles colebant Deum camporum, ut daret eis multas ſegetes, & alios fructus, &, ut eum placarent, ſacrificabant*, inquit, *hœdum lacte* materno *coctum, quia illud ſacrificium erat* ei *gratiſſimum.* Hæc equidem e [b] *Toſtati* fide me narrare fateor: nondum enim hujuſmodi teſtimonium in libro laudato me inveniſſe memini. *Maimonidem* tamen tale aliquid aſſeruiſſe, eo minus dubitandum ſentio, quod & [1] *Bechai* auctor ſit docere *Rambam*, in more fuiſſe apud cultores idolorum, ut, feſtos dies agentes, carne veſcerentur in lacte cocta, idque ſuis in templis, & eam ob rem carnem lacte coctam interdici. *Maimonidi* hac in re accedit *Nic. de* [c] *Lyra*, qui dicit, *eam legis hujuſce cauſam eſſe poſſe, quia* aliqui *Gentiles* coquebant *hœdos in lacte matris ſuæ, in ſacrificiis Deorum ſuorum.*

SECT. II.

(6°.) NEMO paulo cordatior hoc in animum inducere poteſt, hœdum lacte coctum plane rejectaneum fuiſſe, & ideo ſolum elixatum, ut ſaporis aut virtutis aliquid lacti impertiret. Ideoque in *Karaita* jam laudato, non tam fidem requiro quam diligentiam, qui hœdi coquendi ritum apud ethnicos uſitatum, vere quidem & aperte, non autem integre & perfecte, narraſſe cenſeatur.

TERTIO: meæ partes jam ſunt, oſtendere, Zabios partem lactis, quo hœdus coquebatur, ad agros aut arbores ſuas aſpergendos adhibuiſſe, ut eo feraciores anno ſequente redderentur. Poſt tot ſeculorum decurſum, lectori paulo æquiori ſatis eſſe poſſet, aſſertionem hanc uno *Karaitæ* illius, jam ſæpe memorati, teſtimonio confirmare. Cum autem de auctoris illius antiquitate nondum conſtet, ei ſubjungam, non adeo decantatum, *R. Menachem* teſtimonium. Ille vero, legem hanc [d] illuſtrare ſtudens, hæc habet; שמעתי שהיו מבשלין בשר בחלב ובפרט הגדיים וטלאים וכשהיו נוטעין האילנות היו מקטרין בעשן אותו זרע ומוריקין שם מהחלב והיה ממהר וגו i. e. *Audivi quod* ethnicis mos eſſet, *elixare carnem cum lacte, præcipue vero carnem hœdorum & agnorum* [N. B.] *& quando plantabant arbores, ſuffitum faciebant fumo ſeminis* arboris, *& infundebant ibi lac, & ſic edebant fructus multos, & citius maturos.* &c Teſtibus hiſce duobus fidem eo facilius adhibeamus, quod [2] *Maimonides*, ex *Avoda Henbattith*, alium Zabiorum ritum, huic affinitate proximum, memoret: *putrefaciebant quædam* (in libro illo recenſita) *obſervato Sole in hoc vel illo gradu. Magica quædam peragebant, perſuadentes ſibi, arbore hoc modo aſperſa, fructus citius matureſcere.* Eo mihi pronior in hæc verba fides, quod Zabii veteres ritus idololatricos cum agricultura ſemper conjunxerint, & homines perſuaſos tenuerint, agros & arbores fructus ubertim edituras, ſi tali cultu vel ceremonia magica uterentur. Præterea, ne conjicere quidem licet, cur hœdum lacte materno coqueret quiſpiam, niſi ſerio perſuaſus lac caprinum, ſi præſertim hœdi (animalis magici) ſucco imbutum, vi magna pollere, ad agrorum & arborum ubertatem provehendam. Huc ſpectant [e] *Jonathanis* verba, legem in hunc ſenſum interpretantis; *populo mi, domus Iſrael, non poteſtis coquere nec comedere carnem & lac permixta ſimul, ne iraſcatur furor meus, & coquam proventum veſtrum, frumentum & paleam ſimul:* h. e. ne ritus ille, in ſpem proventus uberioris obtinendi peractus, vobis fraudi ſit, &, fertilitatis majoris loco, ſolum ſterilius & infœcundius habeatis. Fatetur etiam *Toſtatus*, gentes antiquas hunc ritum, fertilitatis inducendæ cauſa, celebraſſe; cum dicit, Deum hæc verba (quaſi promiſſionis loco) proxime poſt legem de primitiis ſolvendis, addidiſſe. Sic enim legis hujus & illius mentem explicandam cenſuit: [f] *date mihi primitias & decimas, & non coquatis hœdum in lacte matris ſuæ:* nam tanta erit frugum [g] copia, quod ritus ille non erit neceſſarius.

QUARTO: Zabios antiquos ritum hac lege vetitum, ſtatim atque fruges collegiſſent, uſurpare ſolitos, pro veriſimili habeatur. Cum de ritu denſis oblivionis tenebris operto & quaſi ſepulto jam ſermonem habeam, conſultum eſt, rem hanc inter

a *Prim. ſecund.* Q. 102. *Art.* 6. p. 190. b In *Exod.* 23. *Qu.* 36. p. 438. F c *Lyra* in *Exod.* 23.
d In צרה לדרך *fol.* 83. *col.* 2. e *Paraphraſ.* in *Exod.* 23. 19. f In *Exod.* 23. *Quæſt.* 36. p. 438.
g *Malac.* 3. 10.

1 Vid. *Bechai* in *Exod.* 23. 19. Fol. 103. col. 2.
2 Vid. *Mor. Neb.* Part. 3. Cap. 37. Fol. 165. Col. 1.

SECT. II. verisimilia numerare, ne veritatis aut modestiæ limites excederem. Hanc autem assertionem verisimilem habeo, tribus inductus argumentis:

(1°.) DEUS, bis post præceptum de festo tabernaculorum observando, legis hujusce mentionem ingerit: viz. *Exod.* 23. 18, 19. & 34. 25, 26. Ibi enim Deus, populum ad tria festa quotannis agenda cohortatus, hæc quatuor in mandatis tradit, 1. Ne festi sacrificium cum pane fermentato offeratur. 2. Ne usque mane serventur sacrificii reliquiæ. 3. Ut primitiæ afferantur in Dei domum. 4. Ne coquatur hœdus in lacte matris. Ex iis duo priora ad pascha pertinere, & tertium ad pentecosten, oculo vel lippienti conspicuum est: quartum itaque ad festum tabernaculorum, seu collectionis frugum, necessario referendum est. Quid autem Deus hoc præceptum collectionis tantum festo accommodaret, nisi quod Zabiorum usu receptum esset, cum a frugibus colligendis vacarent, ritu illo magico Deos suos propitiare, & eorum benignam influentiam in terras vineasque suas implorare? Certe [a] *Abarbanel*, hac sola observatione inductus, se persuasum habuit, morem illum hœdum in lacte coquendi, בזמן אסיפת *quo tempore legebant fruges*, inter veteres idololatras obtinuisse. Ab hac sententia proxime abfuit *Maimonides*, eodem persuasus argumento: postquam enim [b] dixisset, *hœdum lacte coquere* prohibitum fuisse, *quod idololatræ in cultu vel festo suo aliquo ita facere solerent*; continuo addit, *in hac opinione non parum me confirmat, quod videam* Deum *bis, post præmissum de tribus festis præceptum, ejus mentionem facere. Quasi voluisset dicere, quando in festis vestris coram me comparetis, non coquetis cibum vestrum secundum consuetudinem harum nationum. Hæc ratio magnum apud me pondus habet, licet ritum illum in libris Zabiorum nondum viderim.*

(2°.) DEUS, in festo tabernaculorum vel collectionis frugum, שעיר עזים *hircum caprarum*, vel hœdum, in sacrificium pro peccato, sibi jussit immolari. Quid autem hœdum, quovis illius festi die, eumque pro peccato, immolari juberet, nisi quod, frugibus collectis, hœdum dæmonibus offerendi consuetudo, inter Zabios increbuisset? Ad hanc conjecturam confirmandam, observare juvat, animalia *pro peccato* offerenda, hujusmodi plurimum fuisse, quæ præcipuas in gentium superstitione partes antiquitus habuerunt. Hircus enim, in Judæorum neomeniis, Jehovæ *pro peccato* sacrificari debuit, eo quod gentes, in mensium initiis, lunam hirco oblato propitiare solerent. Vaccam rufam *pro peccato*, multa cum solennitate, offerri jussit summus legislator, quod seculi superstitio circa alia animalia desiperet quidem, at circa vaccam rufam plane deliraret. In festo expiationis, vitulus *pro peccato* offerri debuit, nempe animal illud, cujus imagini Israelitæ, ad morem forsan Ægypti, cultum divinum sacrilege tribuerunt.

(3°.) HÆC assertio vero propior existimetur, quod prisci Romanorum agricolæ ritu non prorsus absimili, post collectionem frugum, uterentur. Hoc e verbis *Horatii* satis intelligitur:

> [c] *Agricolæ prisci, fortes, parvoque beati,*
> *Condita post frumenta, levantes tempore festo*
> *Corpus & ipsum animum spe finis dura ferentem,*
> *Cum sociis operum pueris & conjuge fida,*
> *Tellurem porco, Silvanum lacte piabant.*

Quæ Poetæ carmina sic illustrat [d] Abulensis, *Gentiles, ut Silvanum (quem silvis & campis præponebant) placatum haberent, ad habendam frugum multitudinem,* ei *lac*, prout *& porcum Cereri, offerebant. Utrum autem in illo lacte quod Silvano offerebatur, hœdus aut agnus coqueretur, non constat ex libris poeticis, sed satis est verisimile.*

HIS omnibus verisimile factum est, idololatras antiquiores, ritum hunc, statim a collectione frugum frequentius exercuisse. Sed non est mihi animus, de re tam levi litem movere, si quis contrarium sentiat.

a *Loc. supr. laudat.* Fol. 183. Col. 1. b *Mor. Neb.* P. 3. c. 48. Fol. 176. Col. 1. c *Epist.* lib. 2. *Ep.* 1. 139. d In *Exod.* 23. *Quæst.* 37. p. 439. C

SECT.

SECT. III.

Objecta removentur.

SCRIPTURA ſimul & ratione ſatis evictum autumo, Deum hanc legem Zabiorum ſuperſtitioni ex adverſo ſtatuiſſe. Utcunque nonnulli, ſecuri quid Scriptura vel ratio contra ferat, opinioni contrariæ favent, & nonnulla nobis objiciunt, quæ forſan lectoribus incautis anſam dubitandi præbeant.

PRIMO itaque, dici poſſit, totam Hebræorum gentem opinioni noſtræ refragari. Satis enim ex eorum moribus innoteſcat, eos opinari, Deum, non hœdi ſolius, ſed cujuſvis carnis lacte coctæ, comeſtionem; & non minus miſturam omnem in cibis, quam alibi in veſtibus & ſeminibus, hac in lege vetuiſſe. Atque inde venit, quod omnem lactis cum carne miſtionem, vel apparentem, anxia ſuperſtitione devitare ſoliti ſint. Obj. 1ª.

RESPONDEO. Ita quidem Hebræorum mores habere, minime diffitendum eſt: de eorum vero moribus aut ſententiis hac in re non eſt quod multum laboremus, cum conſtet, eos humanioris literaturæ plurimum ἀμαθῆτας eſſe, & ſummam ſanctimoniæ in ritibus (quos itaque ad immenſum augent) collocare ſolitos. Deinde (ut morum eorum fontem detegam) veriſimile eſt, antiquiores Hebræos probe tenuiſſe, quam exoſum eſſet Deo, & magicis Gentilium moribus affine, hœdi carnem lacte materno coctam edere; ideoque carnem omnem quovis lacte elixatam vetuiſſe, & alias traditiones, tanquam leges περιφυλακτικὰς, huic præcepto adjunxiſſe, ut populum eo longius ab illius tranſgreſſione removerent. Nil mirum itaque, ſi temporis lapſu traditiones illæ in legis ipſius locum & ſenſum tranſierint, & ſequiores Judæi crediderint ea omnia lege hac vetita eſſe, quæ majores eorum, tanquam ſepimenta quædam, ad legem a violatione conſervandam, pie excogitaſſent. Non celabo lectorem, *Abarbanelem* cauſam longe aliam aſſignare, cur Judæi legem hanc ſenſu tam laxo capiant, eamque carnis omnis, cum quovis lacte vel caſeo, comeſtionem prohibere ſentiant; [a] nempe כי אכילת הבשר עם הגבינה או עם החלב היא ממנהג עיבדי ע"א *quod eſus carnis cum caſeo, vel cum lacte, ex idololatriæ conſuetudine ortus ſit.* Hæc ratio forſan apud credulam Judæorum turbam inveniet fidem: ea vero nulli cordato placere poteſt, cum mos ille, caſeum cum carne comedendi, non tantum inter idololatras, ſed gentes prope omnes, obtinuerit. Sol.

SECUNDO: in adverſum dici poteſt, quod *Maimonidis, Abarbanelis, R. Menachem,* & *Karaitæ* illius anonymi, teſtimonia, momenti nullius haberi debeant; cum multis ſeculis Moſe poſteriores ſint, auctorem nullum ſatis idoneum fidei ſuæ vadem proferant, & quod nulla moris hujuſce veſtigia, in Græcæ vel Romanæ idololatriæ hiſtoria, deprehendi poſſint. Hac ratione motus, [b] *Simeon de Muis,* hanc legem explicans, eorum teſtimonia nullius æſtimanda cenſuit. *Uterque ſane, & Rambam & Abarbanel,* ait ille, *ſatis ſe mihi probarent, ſi morem illum probarent, de quo nihil uſquam legitur, quod ſciam.* Obj. 2ª.

RESPONDEO: apud me etiam auctorum illorum teſtimonia fidem non niſi timidam & vacillantem invenirent, niſi quod rationibus haud paucis, iiſque e ſcriptura plurimum depromptis, confirmentur. His addi poteſt, nullam rationem conſtare, unde legem hanc ab atheorum cavillis vindicemus, niſi hujuſmodi ritum magicum inter idololatras antiquiores obtinuiſſe, & huic legi cauſam dediſſe, concedamus. Id autem veritati plane adverſatur, quod ne evanida quidem moris hujus veſtigia, in idololatriæ Græcæ vel Romanæ monimentis, invenire liceat. Satis enim e ſcriptis ethnicis evinci poteſt, lac & hœdos, nunc diviſim nunc conjunctim oblata, locum nobilem in Gentilium ceremoniis inveniſſe. Nam *Sylvanum,* agrorum & ſylvarum numen, oblato lacte, *Faunum* etiam hœdo, propitiare ſolebant. Erat & [c] lac inter ſacrificia quibus *Panem,* Deum paſtorum, colebant, & in ambarvalibus *Cereri* offerebatur. In *Bacchi* etiam ſacrificiis, lac & hœdum locum inveniſſe, vel pueri norunt. *Eſt etiam ratio,* inquit auctor [d] ille laudatiſſimus, *cur capra & lac caprinum magni fierent in cultu ethnico: nam ipſe Jupiter lac caprinum ſuxit. Exprimitur itaque, in reverſa numiſmatis argentei Vale-*

a *Comment.* in *Exod.* 34. 26. Fol. 220. col. 1. b *Var. ſacr.* col. 2652. c *Verum & Diis lacte ruſtici multæque gentes ſupplicant.* Plin. in Præfat. ad Veſpaſ. p. 4. d *Joh. Gregor. Not. & Obſerv.* c. 19. p. 96.

CAP. X.

riani, parvulus Deus ſuper capella, cornu tenens, cum inſcriptione, Jovi creſcenti. Vereor autem ne hæc a re præſente paulo remotiora cenſeantur: addam itaque [a] *Ovidii* diſtichon, quo Deam *Palem*, rei ruſticæ præſidem, in ſpem meſſis amplioris propitiare docet. Diſtichon illud *Carolus Neapolis* ſic nobis emendatum exhibet,

Adde dapes mulctramque ſuas, dabibuſque refectus
Silvicolam tepido lacte precare Palem.

Hæc verba non obſcure docent, Romanos, in hujus Deæ ſacris, a ritu hac lege memorato non longe abiiſſe; ſed dapes [aut carnes] aliquas cum lacte conjunxiſſe, partem aliquam comediſſe, & lacte tepido [in agros forſan aut arbores aſperſo] Deam illam propitiare ſtuduiſſe. Sed ab inſtituto præſenti propius abeſt, quod refert [b] auctor *Anglicanus*, libro non ita pridem edito, quo *Guineam* nobis deſcriptam dedit. Ait enim, incolis in more eſſe, agris jam cultis, hirco vel hœdo elixato, una cum vino palmarum, ſe mutuo ſolenniter invitare, dein circa agros, in honorem *Fateſſi* vel Dei ſui, canere, ut proſpere ſementem faciant. Quamvis itaque hœdum lacte matris coctum fuiſſe, & in idololatriæ recentioris myſteriis uſurpatum, nullo ſatis expreſſo teſtimonio probari poſſit; ritus illius antiquiſſimi λείψανα quædam in gentilium recentiorum ſcriptis & moribus inveniamus, & e ſuperſtitioſo illo (quem dixi) lactis & hœdi uſu probabiliter colligamus, hœdum ita paratum, in gentium antiquiorum myſteriis, locum haud obſcurum habuiſſe.

E jam dictis conſtare arbitror, hœdi in lacte matris coctionem, ritum fuiſſe dæmonum myſteriis peculiarem, & Deum ea de cauſa carnem ita coctam vetuiſſe, ne Iſraelitæ ſui cultus aut menſæ dæmonum participes haberentur.

CAP. X.

De Gentium altaribus, ſtatuis, & lucis, amovendis.

MAIMONIDES, libros quoſdam memorans, Arabum lingua [1] ſcriptos, *Zabiorum* ritus & ſacra referentes; [c] *ex iis*, inquit, *multi non extant, ſed temporis longitudine perierunt. Illi vero qui etiamnum inter nos extant, maximam partem operum Zabiorum complectuntur. — Hæc ſunt, extructio templorum, — altarium erectio, — figurarum ſuper montes excelſos poſitio, lucorum ſive arborum quarundam reverentia, ſtatuarum erectio, & alia, quæ ex iſtiuſmodi libris* peti poſſunt. Hæc autem opera Zabiis aſcripta, credibiliora cenſeantur; quod inter *Canaanæorum, Amorhæorum*, & aliarum gentium, opera prophana, altarium, figurarum, ſtatuarum, imaginum, lucorum, delubrorum erectiones, lege memoratæ ſæpius & interdictæ reperiantur. Nuſquam autem clarius aut expreſſius inhibentur, quam ea in lege quæ inter præcepta, Zabiorum moribus oppoſita, proximum ſibi locum vendicat, & his verbis enunciatur: *Exod.* 34. 13. *Aras eorum diruetis, ſtatuas eorum confringetis, & lucos eorum ſuccidetis.* Ut autem huic legi lux clarior effulgeat, rationes inveſtigandæ ſunt & illuſtrandæ, cur Deus hæc omnia juſſit amoliri: cum primis autem altaria, quæ in uſum ſacrum ſeponi poſſent.

Præcepti rationes:

HUJUS autem præcepti variæ rationes aſſignari poſſunt: quædam a parte Dei, nonnullæ a parte populi Iſraelitici, quædam a parte legis Moſaicæ, quædam a parte ſeculi quo lex illa ferebatur, quædam denique a parte altarium ipſorum quæ deſtrui debuerunt.

A parte Dei.

RATIONES quæ Deum ipſum reſpiciunt ſermoni meo principium dabunt. Sunt autem hæ duæ, e verſu hanc legem ſequente non difficulter intelligendæ: *non coles enim Deum alterum, quia Dominus, cui nomen zelotes, Deus zelotes* eſt *ipſe*. Quibus verbis duæ legis hujuſce rationes aſſignantur.

(1°.) DEUS ſolus coli voluit, nec quenquam alium in cultus ſui ſocietatem venire permiſit. Cum autem gentium altaria, ſtatuæ, & luci profani cultus objecta eſſent aut inſtrumenta; ſi Deus ea ſtare permiſiſſet, Iſraelitas ad hujuſmodi cultus exercitium allicere poſſent. Ea nempe cultus prophani μνημόσυνα fuere, cum eo proxime jungebantur, eique miniſterium ſemper præbebant & apologiam. Niſi enim Deus

a *Faſtor.* lib. 4. verſ. 742. b *Anonym. Deſcrip. Guin.* pag. 14. c *Mor Neb.* P. 3. Cap. 29. Fol. 158. Col. 2.

1 *Maimonides* loquitur de Libris *Zabiorum* in linguam Arabicam *tranſlatis.*

hæc

hæc e medio tolli præcepiſſet, ea una cum cultu cui miniſtrabant, probare, vel ſaltem tolerare, videretur. CAP. X.

(2°.) DEUS zelotypus erat, & gentis Iſraeliticæ fidem ſuſpectam habebat, cui, tanquam ſponſæ ſuæ, fœdere conjugali jungebatur. Deum pro gentis illius marito ſe geſſiſſe, & ab ea fidem conjugalem expectaſſe, frequenti Scripturæ teſtimonio confirmatur. Hac de re nulli dubio locus erit apud eum qui ſequentia perpendet Scripturæ teſtimonia; *Jerem.* 2. 2. *Jeſ.* 50. 1. & 54. 5. *Hoſ.* 2. 7. *Jer.* 3. 1, & 20. & cap. 31. 32. *Ezec.* 16. 38. ut alia mittam in præſens, non facile numeranda. Cum autem gens ea conjugii fidem adulterio ſpirituali, i. e. [a] idololatria, non raro violaſſet; Deus zelotypia quadam affici viſus eſt, &, ad inſtar mariti de uxoris ſuæ fide ſolliciti, omnia adulterii ſpiritualis irritamenta, monumenta, objecta, occaſiones etiam omnes, e medio ſuſtulit. Ea de cauſa, gentium altaria, ſtatuas, imagines, lucos, aliave cultus profani μνημόσυνα, tolerare noluit; ne Deos & ritus ethnicos in memoriam revocarent, & lubricam gentis Iſraeliticæ fidem ſollicitarent.

SECUNDO: rationes quædam erant a parte gentis Iſraeliticæ, cur altaria, aliaque prophano cultui ſervientia, deſtructioni devovebantur. A parte gentis Iſraeliticæ.

NAM (1°.) Inſtrumenta illa idololatrica non parum valuerunt ad populum illum lubricum & impotentem ſeducendum, & moribus ethnicis inficiendum. Erant enim inſtrumenta, non tantum multorum annorum uſu, & aliarum gentium exemplo, ſed gratia quadam ſingulari, commendata. Eorum ſcilicet altaria, magnificentia; ſtatuæ, celſitudine; imagines pulchritudine & ſplendore; luci, amænitate; populum illum, nondum conſilio confirmatum, facile tranſverſum agere poſſent, & a ſimpliciore Dei veri cultu detorquere. Atque ea de cauſa, ni fallor, lex ea, de monumentis illis ethnicis amoliendis non tantum [b] tribus vicibus a Moſe data & ſancita fuerit; ſed populus, [c] angelo cælitus emiſſo, acriter reprehenſus, quod ei legi ſe ſemper immorigerum præbuiſſet. Ea ſcilicet omnia non tantum Deorum & ſacrorum ethnicorum memoriam refricabant, ſed ad populum a Deo ad idola ſeducendum facta & quaſi nata videbantur.

(2°.) VERISIMILE eſt, populum Iſraeliticum, ad idola propenſiſſimum, Deo nunquam fideliter adhærere voluiſſe, modo hæc idololatrici monumenta præſto ſemper, & quaſi præ foribus, habuiſſent. Tunc enim in facili fuiſſet idololatria, & materia ingenii tam profani populo nunquam defuiſſet. Si omnia plena fuiſſent altarium, lucorum & ſtatuarum; nil opus eſſet occaſionem peccandi quærere, quæ ubique locorum offerebatur. Neque facile eſt creditu, populum diis & ſacris alienis addictiſſimum, occaſione tam frequenter oblata, naturæ ſuæ ſimul & occaſioni deeſſe potuiſſe.

TERTIO: rationes aliquot a parte legis Moſaicæ reddi poſſunt cur lege curatum eſt, ut altaria gentium, æque ac ipſæ gentes, Canaanæam incolentium, deſtruerentur. A parte Legis Moſaicæ.

NAM (1°.) Lege ſæpius innoteſcit, Deum tantum unum eſſe, & ſacra omnia in illius honorem peragenda. Erat itaque legi conſentaneum, ut unum tantum altare, uni Deo ſacrum, in terra Iſraelitica ſtare permitterentur. Dii varii inter Gentiles cultum invenerunt, eorum itaque altaria non minus frequentia, quam cumuli in agris, fuiſſe [d] perhibentur.

(2°.) LEGE præceptum eſt, ut ſacra omnia a Judæis uno tantum in loco perficerentur. Varia itaque altaria, licet ad cultum Dei veri ſtructa, non minus quam varia templa, cum lege pugnare cenſeantur. Huic rationi vim & pondus addunt ea ſcripturæ loca, *Deuter.* 12. 3, 4, 5. 2 *Paral.* 32. 12.

(3°.) LEGIS analogia poſtulavit, olim uſui prophano ſervientia, pro profanis & a miniſterio aliquo ſacro rejiciendis, haberentur. Sacerdotes qui a miniſterio aliquo profano pollutionem contraxerant, a cultu Dei ſeparari debuerunt. 2 *Reg.* 23. 9, 24. *Ezec.* 44. 13. Lapides etiam altaris, ab ethnicis polluti, rejecti ſunt a Maccabæis, & lapides tantum rudes in altaris ſtructura uſurpati. 1 *Maccab.* 4. 45, 46. Atque inde forte petenda eſt ratio, cur [e] viri ſancti, rem ſacram extra ordinem facturi, altari aliquo veteri, a gentibus relicto, nunquam uterentur; quamvis ethnici ſacrificia ſua ſuper Dei altare offerre nunquam dubitarent.

(4°.) LEGE vetitum eſt Iſraelitis, ulla fœdera cum gentibus inire, vel pacto aliquo (religioſo vel civili) cum iis conſociari: eorum itaque altaria dirui voluit, ne

a *Hoſ.* 1. 2. & cap. 22. *Jer.* 3. 20. b *Exod.* 34. 13. *Deut.* 7. 5. & 12. 3. c *Judic.* 2. 2.
d *Hoſ.* 12. 11. e Vid. *Exod.* 24. 4. *Joſh.* 8. 30. *Judic.* 6. 24. 1 *Sam.* 7. 17. 2 *Sam.* 24. 25. 1 *Reg.* 18. 32.

CAP. X. ullam legis hujuſce violandæ occaſionem adminiſtrarent. Deum ea de cauſa altarium ethnicorum deſtructionem præcepiſſe, pateat e variis Scripteræ locis: *Exod.* 34. 12, 13, 14, 15. *Deut.* 7. 2, 5. *Judic.* 2. 2. Ut rationis hujuſce momenta clare percipiantur, monendum eſt obiter, altaria [a] duobus modis fœderi ineundo miniſtraſſe: vel enim altaris tactu fidem fœderis ratam firmamque faciebant, vel fœderis conſortes ablati ſacri participes facti ſunt, & victimam eandem una comedendo fidem mutuo datam confirmabant. Si itaque gentium altaria deſtruerentur, nullus locus fœderi alicui relictus erat; non eſt enim veriſimile, gentes ad Hebræorum aras fœderis feriendi cauſa ſe conferre voluiſſe, nec poſſibile erat Hebræos aras ethnicas adire, cum e medio tollerentur. Si autem aras eorum non diruiſſent, occaſiones fœderis cum gentibus ineundi frequenter adminiſtraſſent.

A parte ſeculi. QUARTO: aliæ legis hujuſce rationes a ſeculo illo peti poſſunt, quo lex ea ferebatur. Nam,

(1°.) SECULO illo, altaris, numini alicui conſecrati, erectio, cultus ejus recepti & invaleſcentis; deſtructio vero, cultus ſui rejecti & abdicati, ſignum & pignus habebatur. Cum enim Iſraelitæ Deo ejuſque ſacris nuncium remitterent, illius altaria [b] ſubvertere & *Baalis* erigere, perhibentur. 1 *Reg.* 16. 30, 31, 32. 2 *Paral.* 28. 24, 25. 1 *Reg.* 18. 30. Ex adverſo, cum Dei cultus & ſacra paſſim obtinerent, Iſraelitæ ſtatim ad *Baalis* & aliorum idolorum altaria diruenda manus admoverunt. Huic obſervationi ſcriptura frequens teſtimonium perhibet: *Jud.* 6. 25, 28. 1 *Reg.* 18. 30, 32. & c. 19. 10. 2 *Reg.* 11. 18. & c. 23. 12, 15. 2 *Chronic.* 14. 3 & 13. & c. 23. 17. & c. 30. 14. & 33, 15. & 34. 4, 7. Cum itaque altaris everſio, cultus idololatrici repudiati ſignum haberetur, par erat ut altaria omnia idololatriæ miniſtrantia ſubverterentur ne infirmis offendiculo eſſent, eaque cultus idololatrici probati vel tolerati ſigna exiſtimarent.

(2°.) SECULO illo Deus terram Canaaniticam ſibi ipſi vindicaverat, terram illam *ſuam* jure quaſi peculiari dixerat, ibique regnum ipſe ſuum, gentem & legem fixerat. Ideoque par erat, ut altaria omnia dæmoni dicata ea in terra ſubverterentur, nec ulla monumenta cultus profani in *terra* tam ſancta remanerent. Cumque diabolus ubique terrarum coleretur, non erat e ſummi numinis dignitate ut partem aut ſortem aliquam ea in terra quam Deus ſibi propriam fecerat obtineret, vel ulla divinitatis ſuæ affectatæ veſtigia in Dei quaſi conſpectu compararent.

(3°.) EO ſeculo vetera delubra, altaria ſimulacra, ſtatuæ, aliaque cultus inſtrumenta, ſanctitatis aliquid ab uſu ſuo primævo traxiſſe cenſebantur: & quamvis altaria illa nullo tunc igne vel thure calefierent, & delubra vel ſtatuæ illæ non eo loco & pretio quo olim haberentur; aliquid honoris iis deberi credebant ingenii ſimplicioris homines, & ab omni cultu iis exhibendo ægre temperabant. Si itaque lege permiſſum eſſet, ut hæc omnia permanerent, non temere creditur, ea ſuperſtitioni, ſi non & idololatriæ anſam & materiam præbere voluiſſe.

A parte altarium ipſorum. QUINTO: cauſæ quædam, ab ipſis gentium altaribus petitæ, huic legi poſſunt aſſignari. Nam,

(1°.) GENTIUM altaria peculiari materia vel forma ab altaribus Dei cultui ſervientibus diſcernebantur. Dei [c] altaria e terra pura vel rudi lapide confecta fuiſſe, cuivis innoteſcit: at altaria gentibus in uſu, e polito marmore, vel tegulis, aut lateribus, plerunque fabricata ſunt.

NEC minus forma differebant: nam altaria profana ſæpe figuram pyramidalem gerebant, quandoque in altitudinem multis gradibus ſcandendam aſcendebanr. Ut paucis omnia colligam, ea diſcrepantia, quantum ad formam, inter Judæorum & ethnicorum aras interceſſit, ut [d] Ahaz formam altaris Damaſceno ſimillimam ſibi fabricarit, cum a Dei lege cultuque diſceſſum meditaretur: & [e] Iſraelitæ cis Jordanem habitantes, altare divino ſimillimum ſibi fieri curarent, cum probare vellent ſe cum fratribus ſuis amice convenire. Cum itaque hæc duo altaria tantum ab invicem diſſentirent, & materia ſimul & forma plerunque diſcreparent; ſi gentium altaria non deſtruerent, ſed ſemper ob oculos populi infirmi verſarentur; gentium Deos, ritus, imagines, aliaque omnia ad cultum alienum ſpectantia, in memoriam revocare poſſent, & invidioſam comparationem inter cultum gentium & Hebræorum introducere.

a 1 *Reg.* 8. 31. Vid. *Exod.* 17. 15. b *Quo defuncto eſt die, lapidata ſunt templa, ſubverſæ Deorum aræ, Lares — in publicum abjecti* &c. Sueton. in Calig. Cap. 5. c *Deut.* 27. 6. *Jeſ.* 65. 3. *Kircher. Oedip. Æg.* Tom. 1. Cap. 12. p. 308. d 1 *Reg.* 16. 10. e *Joſh.* 22. 23, 28.

(2°.)

(2°.) ALTARIA illa varia, modo cultui vero ſepoſita, ſchiſmatis & partium ſtudiis inter Iſraelitas occaſionem adminiſtrarent. Cauſa [a] parvula magnis motibus & incendiis anſam dare potuit, inter homines præſertim rudes, ſuſpicaces, & infirmos; dum quiſque proprium altare magnifacit, & aliis omnibus anteponit. CAP. XI. SECT. I.

(3°.) HUJUSMODI altaria, licet uſibus ſacris deſtinata Dei honorem & cultus ſui reverentiam promovere non poterant. Non erant enim rite purgata & conſecrata, uti legis analogia, mos gentis, & religionis Judaicæ puritas, omnino poſtularunt. Juxta mecum judicabit lector, ſi loca ſequentia ſerio penſitaverit; *Exod.* 29. 37, 44. *Exod.* 40. 10. *Lev.* 8. 11. *Num.* 7. 84. 2 *Paral.* 19. 18. *Ezech.* 43. 22, 26.

(4°.) VERISIMILE eſt altaria peregrina, modo ſtare permiſſa, multos, e rudiore ſaltem plebe, ad cultum peregrinum allicere voluiſſe. Nam altaribus illis vix quicquam defuit, quod animos præcipue molliores ineſcare poſſet. Erant enim plerunque in excelſis poſita, majeſtate quadam commendata, lucis amænis circundata, pannis verſicoloribus exornata, columnis altitudine conſpicuis grata, delubris in vicinia ſtructis veneranda. Filii itaque gentis illius, non templorum, ſed *altarium, recordari* dicuntur, *Jerem.* 17. 2.

CUM tot rationes hujus præcepti reddi poſſint, ſe pie & prudenter geſſere Judæi veteres, qui legis hujuſce perimplendæ zelo ſtudioque ſingulari flagraſſe videantur. Hoc ex hiſtoria ſacra licet intelligere, 2 *Reg.* 11, 18. & c. 23. 15. 2 *Paralip.* 34. 4, 7. Judæorum zelus hac in parte ſic inclaruit, ut ethnicorum obſervationem fugere non potuerit. Hoc conſtat ex teſtimoniis [1] *Hecatæi* & [2] *Chæremonis*, apud *Grot.* in *Deuter.* 7. 5.

CAP. XI.

Lex mellis oblationem prohibens.

JUDÆI mel & panes fermentatos, ſacerdotibus ſuis, [b] nomine primitiarum, afferre tenebantur: ea vero afferre in altari adolenda, diſertis verbis interdictum legimus, *Lev.* 2. 11. *Omnis oblatio* [3] *quæ offertur Domino, abſque fermento fiet: nec quicquam fermenti vel mellis* [4] *adolebitur Domino*, in ullo *ſacrificio*.

SECT. I.

Aliorum rationes ad ſtateram vocantur.

IN legis hujuſce ratione perquirenda, veteres & moderni, ſedulam quidem, ſed (ſi dicere fas eſt) inanem ſumpſerunt operam. Noſtrum erit primo, varias hujus præcepti rationes quas aſſignarunt alii, ad rationis trutinam examinare.

HARUM autem prima *Plutarchi* eſt, qui Judæorum ſacra mellis expertia fuiſſe dicit, quod eos Bacchum colere, mellis etiam admiſtione vinum vitiari, crederet. Nam, de Judæis ſermonem inſtituens, ἔτι τοίνυν, [c] inquit, μέλι μὴ ὑ προσφέρουσι ταῖς ἱερουργίαις, ὅτι δοκεῖ φθείρειν τὸν οἶνον κεκραμένον· *Nunc etiam mel in ſacrificiis non offerunt, quia vinum admixtum videtur corrumpere*; veriti ſcil. ne Bacchum irritarent, vinum mixtura mellis inficientes. Hanc autem rationem ineptiæ craſſiſſimæ inſimulant ipſa Romanorum ſacra, qui *mellea dona*, tanquam Baccho gratiſſima, ei obtulerunt. Hoc docent *Ovidii* illa, Rat. 1ª;

[d] *Liba Deo fiunt, ſuccis quia dulcibus ille*
Gaudet, & a Baccho mella reperta ferunt.

Eandem ſententiam vanitatis arguunt recepti mores ſeculi quo *Plutarchus* ipſe vixit: in eo enim, & antea, uſus increbuit, ut liquores maxime gratos e vino & melle commiſtis conficerent. Audiamus [e] *Horatium*,

a *Jacob.* 3. 5. b *Lev.* 2. 11. 2 *Par.* 31. 5. c *Sympoſ.* l. 4. Qu. 5. p. 672. B d *Faſtor.* l. 3. verſ. 735. e *Serm.* lib. 2. Ecl. 4.

1 Vid. *Joſeph.* contr. *Apion*, lib. 1. pag. 1348. 30

2 *Grotius* quidem ad *Charemonem* provocat; ſed illa quæ in medium fert, *viz.* θεῶν π ναῦς ϰ βωμῶς, οἷς ἀν θεκτύχωσιν (apud *Grot.* θεσπυχ.) ἀνατρέπειν· ſunt verba *Lyſimachi*. Vid. *Joſeph.* ub. ſupr. pag. 1359. 40

3 אשר תקריבו *quam offeretis.*

4 תקטירו *adolebitis.*

SECT. II.

Auſidius forti miſcebat mella Falerno,
Mendoſe quoniam vacuis committere venis,
Nil niſi lene decet ——

& [a] *Martialem,*

Tam bene rara ſuo miſcentur cinnama nardo,
Maſſica Theſeis quam bene vina favis.

Imo *Plutarchus* ipſe οἰνόμελι *mulſum*, i. e. vinum melle commiſtum, inter ἥδιςα, liquores ſaporis gratiſſimi, recenſuit, *Sympoſiac.* l. 8. Qu. 9. p. 733, E

2ª. SECUNDA ratio *Maimonidis* eſt, cujus conjecturæ pleræque plus ſalis habent quam aliorum Judæorum, circa legum cauſas inſipide plerumque delirantium. Sentit autem ille, caviſſe Deum ne melle in ſacris ejus uterentur, quod [b] *idololatræ res dulces ad oblationes ſuas eligerent, eaſque melle inungere ſolerent.* Illius opinioni ſuffragatur [c] *Bochartus*, dicens, *Deum ob id ipſum, quod in Dæmonum ſacris mellis uſus pene perpetuus fuerit, pro impuro illud habuiſſe, & in ſuis ſacrificiis offerri noluiſſe.* Atque hæc opinio doctorum plurimorum calculos reportavit: & ego ſane ad eorum ſententiam lubens accederem, niſi quod incredibile videatur, Deum Opt. Max. quicquam in lege cultuque ſuo, ex mero contradictionis ſtudio inſtituiſſe. Deinde, ſi Deus ideo ſolummodo ſibi ſacra melle fieri prohibuiſſet, quod mel in gentium ceremoniis locum inveniſſet; pari ratione, & thus, & ſal, & oleum, inter vetita poſuiſſet, quæ, ab ultima cultus ethnici memoria, in gentilium ſacris uſurpata reperiamus.

3ª. TERTIA ratio eorum eſt qui allegoriis toti ſtudent, & Deum mellis uſum in ſacrificiis, ad morale aliquid innuendum, vetuiſſe ſentiunt. Opinatur [d] *Theodoritus*, hac in lege, διὰ τῦ μέλιτ@ τὸ ἡδονὴν ἀπαγορθύεθαι, *mellis nomine voluptatem prohiberi.* [e] *S. Hieronymus* mel in ſacrificiis prohiberi dicit, quia *nihil voluptuoſum, nihil tantum ſuave, apud Deum placet*, nihil *niſi quod in ſe habet mordacis aliquid veritatis.* Hæc, & quæ ſunt hujus farinæ alia, e Patrum aut Judæorum ſcriptis petita, apud, [f] *Bochartum*, [g] *Hottingerum*, alios, inveniamus. At nobis non licet eſſe tam acutis, qui id jam agimus, ut legis ſenſum & rationem, juxta nativam verborum ſignificationem, aperiamus. Qui allegoriis hujuſmodi frequenter indulgent, a legis ſcopo non raro deflectunt, & faciunt ut intelligendo, nihil ſani intelligant. Hoc aperte probant allegoriæ illæ, quas Patres & Hebræorum magiſtri, legis hujuſce rationem reddituri, excogitarunt. Quis enim, cui mens non læva, ſibi perſuadere poteſt, Deum legem hanc ad molles tantum & voluptuoſos tacite perſtringendos tradidiſſe, & nihil minus quam quod verba præ ſe ferunt, in ea prohibuiſſe? Proculdubio, ſi Deus, ſub mellis typo, voluptatem & homines gulæ deditos perſtringere voluiſſet; fermentum, utpote rem acrem & vitæ ſeverioris indicem, hac ipſa in lege minime vetuiſſet. Sed ſatis audivimus homines hic ingenio tantum & conjecturis indulgentes.

SECT. II.

Veræ legis cauſæ producuntur.

SUFFICIAT tres haſce rationes falſas leviter attigiſſe: alias jam ſubjungam cauſas quæ mihi magis ſolidæ videntur, & imas legis hujuſce radices aperire. Harum prima hujuſmodi eſt,

(1°.) DEUS ab altari ſuo mellis uſum ablegavit, ne ad inſtar numinum ethnicorum deliciis capi, & offerentium munera, tantum quod dulcia & palatis adblandientia, acceptare crederetur. Apertum eſt, veteres idololatras mellea dona obtuliſſe, quod ea non minus Deorum quam hominum palatis gratiora judicarent. Nam, docente [h] *Maimonide*, non tantum *in oblationibus ſuis res dulces eligebant, ſed victimas ſuas melle inungebant.* Hoc & inde ſatis intelligitur, quod ex ingenti Deorum ethnicorum numero, vix ullus eſſet cui melle non libarent, & qui oblato melle non gaudere crederetur. Nam Judæi Diis omnibus, ſine diſcrimine aliquo, *ſimilam, oleum,* & *mel, in odorem ſuavitutis, obtuliſſe* dicuntur, *Ezec.* 16, 18, 19. Et [i] *Pauſanias*, poſtquam aras ad minimum quinquaginta in Jovis Olympii templo [quaſdam Diis variis, quaſdam omnibus, erectas] recenſuiſſet, ἑκάστῳ ἦ ἅπαξ τῦ μηνὸς, inquit, θύουσιν ὅτι πάντων Ηλεῖοι τῶν κατειλεγ-

a Lib. 4. *Epigram.* 13. b *Mor. Neb.* P. 3. c. 46. c *De animal. ſac.* P. 2. Lib. 4. Col. 530. 60
d In *Levit.* 118. B e *Epiſt.* 23. *ad Euſtochium.* Tom. 4. Part. 2. col. 60. f *Ub. ſupr.* col. 528.
g *De jur. Hebr.* pag. 166, 167. h *Mor. Neb. ub. ſupr.* i In *Eliac. prior.* p. 415.

μένων

μένων βωμῶν· θύσει ὃ ἀρχαῖόν τινα τρόπον· λιβανωτὸν γὰρ ὁμοῦ πυρῖς μεμαγμένοις μέλιτι θυμιῶσι ὅπαν [1] τὸν βωμόν· *Semel quolibet menſe, ad omnes quas recenſuimus aras, Elei ſacra faciunt, vetuſto quodam ritu, thura, & melle ſubactum triticum, adolentes.* Perſas etiam deſcribit [a] *Strabo*, in omnibus ſacrificiis, ἀποσπένδοντες ἔλαιον ὁμοῦ γάλακτι καὶ μέλιτι κεκραμένον, *libantes oleum cum lacte & melle mixtum.* Proinde auctor hymni in *Mercurium*, mel vocat SECT. II.

[2] ——Θεῶν ἡδεῖαν ἐδωδήν·

Deorum ſuavem cibum. Et mus in *Batrachomyomachia*, delicias ſuas ranæ cum jactantia referens, *non me fugit*, inquit, *panis ter-piſtus, non placenta ſeſamo condita*, &c.

[3] Οὐ χρηστὸν μελίπωμα, τὸ καὶ μάκαρες ποθέουσιν·

Non optimum ex melle dulciarium, quod etiam Dii deſiderant. Et *Sophocles* (quod obſervat [b] *Porphyrius*) διαγράφων τὴν θεοφιλῆ θυσίαν, *ſacrificium Diis acceptum depingens*, inter alia aliqua, *ſacro* inquit, *inerat*, τὸ ποικιλώτατον ξυθῆς μελίσσης κηρόπλαστον ἔργαιον, *opus multiforme quod e ceris ſtruxit flavens apis*, i. e. mellis favus. Cum itaque μελίσπονδα (uti [c] dicebantur) in deorum omnium ceremoniis locum obtinerent, eoſque voluptate non exigua afficere crederentur; veriſimile eſt Deum ea de cauſa mellis uſum in altari vetuiſſe, ne mores & ingenium Deorum ethnicorum ſapere, vel hominum dona potius quam corda ſpectare, videretur. Huic conjecturæ inde pondus additur, quod Deus, hac in lege fermenti ſimul & mellis in ſacris uſu Judæis interdicat: hoc autem factum videtur, ne quis abſurde ſomniaret, Deum (more hominum aut Deorum ethnicorum) panem ſibi oblatum eo majoris æſtimare, quod gratam quandam a fermento acrimoniam, aut a melle dulcedinem, derivaſſet.

(2°.) IDEO forſan Deus mellis favum in altare ſuum venire noluit, quod ſacrorum ritus Moſis ætate receptos emendare ſtuderet, & ad ſimplicitatem primævam revocare. Nam, ſub Moſis tempora, diaboli & ſacerdotum ſuorum technis ita comparatum erat, ut ſacrificandi religio multum a ſimplicitate Patriarchali degeneraret, & rituum noviter inductorum farragine laboraret. Gentes, primæva altarium forma repudiata, altaribus in altum ſurgentibus, aut ſcrobibus lociſque depreſſioribus, ad ſacra facienda, utebantur. Cibus ſacer, igne olim aſſatus aut aqua ſola coctus, non placuit; ſed hœdum lacte matris coctum, ſuperſtitione quadam curioſa & delicata, in religionem invexiſſent. Patriarchæ, e brutis animalibus, ovem, bovem, & caprum ſolummodo, altaribus ſuis dignabantur: poſteri vero, una cum aliis numinibus, & alia ſacrificia [ſuem, canem, equum, & hujuſmodi] excogitarunt. Antiqui vinum, oleum aut aquam vino commixtam, libare ſolebant; at pragmatica gentium ſuperſtitio liquores novos, eoſque ſæpe ridicule confuſos, invenit, quibus altaria perfunderentur. Sic enim ſibi libare docet dæmonis reſponſum, cujus [d] *Euſebius*, *e Porphyrio*, meminit.

Οἶνον καὶ γάλα βάλλε, καὶ ὕδατος ἀγλαὸν εἶδος.
Vinum, lacque ſimul fundens, lymphamque nitentem.

Sic etiam *Silius Italicus*, lib. 13. libamen ethnicum nobis deſcriptum dedit,

Inde tibi Alecto, tibi nunquam læta Megæra,
Corpora lanigerum procumbunt lecta bidentum,
Fundunt mella ſuper Bacchique & lactis honorem.

Patres antiqui *Mincham*, e farina oleo tantum ſubacta factam, obtuliſſe videntur; mel autem & fermentum additamenta apocrypha, a Diabolo [tanquam ſacrorum ſuorum characteres] inſtituta cenſeantur: & ea de cauſa (ſi recte conjicio) [e] lex Dei *Minchæ* materiam tam minutim deſcribit, ne ſi quid hominum ingeniis reliquiſſet, mellis aut fermenti aliquid (a Diabolo nuper excogitati) forſan admiſcerent.

(3°.) IDEO Deus mellea dona repudiavit, forte quod, inter gentes aliquas, mellis libatio diis inferis & heroibus fato functis pene propria & peculiaris haberetur. Solebant enim in inferiis, quandoque mel & aquam, quandoque mel, lac, & vinum commiſta, libare, quam etiam miſtionem [f] χοὴν appellabant. Sic [4] *Euripides* inferias deſcribit:

Μελίκρατ' ἄφες, γάλακτι, οἰνωπὸν τ' ἄχνην·
Sumpto melle, lacte, & vini flore.

a *Geogr.* l. 15. p. 1065. B b *De abſtin.* l. 2. §. 19. c *V. Plutarc. Sympoſ.* l. 4. Qu. 5. d *Præparat. Evang.* l. 4. c. 20. e *Levit.* 2. 4, 5, 6. f Χοὴ, ἡ τῶν νεκρῶν σπονδή· *Heſyc. in voc.*

1 *Sylburgius* rectius legit τῶν βωμῶν.
2 Verſ. 559. 3 V. 39. 4 *Oreſt.* v. 115.

Sect. II. Et apud *Æſchylum Atoſſa* ſic loquens inducitur,

[a] *Hanc viam emenſa ſum,*
——— Παιδὸς πατρὶ πρόμμφεῖς χοὰς
Φέρουσ', ἅπερ νεκροῖσι μειλικτήρια·
——— *Filii patri placantia libamina*
Ferens, quæ ſunt *mortuorum delinifica.*

Et poſtquam *libamina* illa, e lacte, melle, aqua fontana, & vino, conſtare dixiſſet, tandem in hæc verba deſinit;

Αλλ', ὦ φίλοι, χοαῖσι παῖσδε νερτέρων
Ὑμνους ἐπόμφημεῖτε, τόν τε δαίμονα
Δαρεῖον ἀναπαλεῖσθε, γαπίτους δ' ἐγὼ
Τιμὰς πρόπεμψω τάσδε νερτέροις Θεοῖς·
Sed, o amici, ad has inferias
Hymnos accinite, divumque
Darium revocate; ego vero terræ epotandos
Hoſce præmittam honores inferis diis.

Anus illa apud [b] *Heliodorum*, filii ſui exequias agens, mel in foſſam funebrem infudiſſe dicitur. In hanc rem multa alia veterum teſtimonia afferre poſſem, ſi quid e [c] *Bulengeri*, [d] *Bocharti*, aut [e] *Stanleii* noſtri, penu ſuffurari vellem. Ex hoc frequenti mellis in mortuorum & inferorum ſacris uſu prodiit quod μελίγματα *placationes* [1] Orpheo dicantur, [f] μειλίχιοι Θεοὶ Dii infernales, mortuorum animæ μέλισσαι, & [2] *Theocrito* Μελιτώδες inferorum Dea: inde venit etiam quod μελίσσεσθαι *mel in mortuorum ſacris fundere* ſignificet. Cur autem mellis uſus inter inferias & libationes pro mortuis tam frequens fuerit, e verbis [g] *Porphyrii* diſcimus, Πεποίηνται τὸ μέλι ϗ θανάτου σύμβολον· διὸ ϗ μέλιτος σπονδὴν τοῖς χθονίοις ἔθυον· *Mortis ſymbolum mel fecerunt: ideoque libamen mellis Diis terreſtribus ſacrificabant.*

An illa *Porphyrii* ratio quicquam præter ſpeciem habeat, nil attinet in præſens curioſius examinare. Id interim pro certo habeatur, idololatras antiquos diis ſuperis mel *quandoque* ſacrificaſſe inferis autem & mortuis heroibus mel *ſemper* obtuliſſe. Cum itaque gentium uſus mel mortis ſymbolum, & libamen *mortuis* proprium, ſtatuiſſet, ei locum omnino nullum in ritibus ejus conceſſit Deus; ut Iſraelitæ, ſacra agentes, non minus factis quam verbis ſe *Deum viventem* colere teſtarentur. Sed & ideo forſan mel a Dei ſacris omnino prohibebatur, ne e re in inferiis & mortuorum libationibus uſurpata, cultus profani occaſio naſceretur. Mellis enim in ſacris uſus, cultum בעל Baalim vel heroum mortuorum (cui Iſraelitæ aſſueverant) ad memoriam redigere poſſet; & Iſraelitæ forſan a cultu Dei viventis ad cultum mortuorum, modo libatione conſimili peractum, facile & ſine ſenſu laberentur. His accedat, quod decori ratio vetuit, ne quid Dei ſacris ineſſet, quod diis inferis pene proprium, & diabolo jure quaſi peculiari vindicatum, eſſe videbatur. Si enim Moſis inſtituta propius conſideremus, facile obſervemus, Deum ritus & inſtrumenta multa in deorum ſuperiorum cultu olim uſurpata, ad cultum ſuum tranſtuliſſe; ritus autem & inſtrumenta deorum inferiorum cultui peculiaria prohibuiſſe, & a cultu ſuo longe removiſſe.

(4°.) Mellis uſum a ſacris arcebat Deus, ut *mincha* & victima [panis & cibus ejus] altari, *menſæ ſuæ*, pura & ſincera apponerentur. Non erat e majeſtate Dei, ut ei bellaria offerrent, aut victimas melle inunctas; ſed purum tritici florem, & carnes ſaporem tantum nativum retinentes. Cibaria dulcedinem aſcititiam nacta pueris delicatulis gratiora veniunt, cibus autem & potus naturali tantum dulcedine commendata, palato virili magis convenire ſolent. Hanc rationem eo ſolidior exiſtimetur, quod Deus, hac ipſa in lege, fermentum etiam ſibi offerri prohibuerit. Quaſi dixiſſet, "nolo ego cibum acore vel dulcedine aliqua quæſita adulteratum: nihil menſæ "meæ vel ſordidum vel delicatum apponatis: altare meum e lapidibus conſtat rudi- "bus & formam ſolummodo nativam retinentibus, & oblationes quæro ſinceras & "ſapore tantum nativo commendatas. Ad hunc legis illius ſcopum & mentem al-

a *In Perſ.* verſ. 611. b *Æthiopic.* l. 6. p. 292. c *Adverſ. Magos.* l. 2. c. 9. d *De animal.* P. 2. col. 530. e *Not.* in *Æſchyl.* p. 770. f *V. Heinſ.* in *Sil. Ital.* l. 13. g *De antr. Nymphar.* p. 262.

1 In principio *Hymn.*
2 *Idyl.* 15. verſ. 94.

ludit

ludit fortaſſe gentium doctor, cum jubet ut feſtum ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας [a] *in azymis ſinceritatis* celebremus. CAP. XII.

CUM jam legis hujuſce rationes in lucem protulerim, ſupereſt ut duabus objectionibus brevi ſatisfaciam. 2 Objectiones ſolv.

EARUM prima e verbis *Theophraſti* petitur, de Judæis Syriam incolentibus, & ſacrorum ſuorum ritibus, talia [b] referentis: οὐκ ἐσθίωσι τὰ τυθέντων, ὁλοκαυτοῦντες ἢ ταῦτα νυκτὸς, καὶ κατ' αὐτῶν πολὺ μέλι καὶ οἶνον λείβοντες, &c. *Non victimas epulantur, ſed eas integras per noctem comburentes, multo melle & vino iis ſuperfuſo, ſacrificium ocyus conſumunt, ne qui omnia videt, facinus hoc intueatur.* Ipſum itaque ſermonis noſtri fundamentum vitioſum eſt, ſi Judæorum ſacra melle perfunderentur.

THEOPHRASTO, talia de Judaico ſacrificandi ritu referenti, mendacis notam inurere non dubitemus: cum *Plutarchus* aperte dicat Judæos *ſacra mellis expertia* ſemper obtuliſſe, & Judæorum religio vetet credere, eos legem mel in oblationibus aperte prohibentem violare voluiſſe. Deinde cum *Theophraſtus* in Judæos iniquior eſſet (quod e verbis ejus apparet) nil mirum eſt eum mendacio tam ſplendido, gentis illius famam obſcurare ſtuduiſſe.

SECUNDO: id etiam jam dictis opponi poteſt, quod e [c] ſeptimo *Levitici* conſtet, Deum panes fermentatos offerendi licentiam Judæis conceſſiſſe, quamvis hac in lege ſacra omnia ἄζυμα eſſe poſtulaverit: quidni itaque credamus, Deum Judæos ad eam etiam legis hujuſce partem obſervandam, quæ ſacrum mellis uſum prohibet, minus arcte devinxiſſe?

HANC etiam objectionem promptum eſt diluere: nam Deus, in ſolis ſacrificiis pacificis & euchariſticis, panis fermentati oblationem, ſpeciali de cauſa, toleravit. Cum enim hujuſmodi ſacrificia, ad ſocietatem & amicitiam quandam inter Deum & offerentes conciliandam & indicandam, inſtituta fuerint; Deus panem, maxime [in uſu poſitum, altari [i. e. menſæ ſuæ] apponi voluit, ut Iſraelitis ſuis familiariter uti, eorum pane quotidiano gaudere, & inter eos non tam regis quam amici cujuſdam ordinarii perſonam ſuſtinere, videretur.

CAP XII.

De lege qua cultus τῶν Seirim interdictus eſt.

LEX ea cujus intentio & occaſio jam inveſtiganda eſt, verbis hiſce promulgatur, [d] *nec offerent amplius ſacrificia ſua* לשעירים *poſt quos ipſi fornicantur.* Legis hujus explicationem cum inſtituto præſenti conjunctam arbitror, quod hæc etiam e malis Ægyptiorum & aliorum ethnicorum moribus nata videatur. Nam Ægyptii, referente [e] *Diodoro* non modo τὸν τράγον ἀπεθέωσαν, *hircum inter Deos retulerunt*, ſed in ejus cultum tanto furore ferebantur, ut oporteret τὸς ἱερεῖς τὸς παραλαβόντας πατρικὰς ἱερωσύας καθ' Αἴγυπτον, τούτῳ τῷ θεῷ πρῶτον μυεῖσθαι, *ſacerdotes qui paterna ſacerdotia per Ægyptum ſuſcipiebant, huic Deo primum initiari.* [f] *Maimonide* teſte צביים id eſt, ethnici ex Arabum & Chaldæorum ſchola, dæmones hircorum formam gerere, & hircina ſpecie ſe cultoribus ſuis conſpicuos exhibere, ſolitos exiſtimabant. Dii gentium complures alii (ut *Pan Mendeſius*, *Faunorum*, & *Satyrorum* genus omne) hircina ſpecie, vel hircinæ ſimillima, colebantur. Ut autem huic legi parum adhuc (ne dicam perperam) intellectæ, lucem clariorem afferam; conſentaneum eſt; ut de illius, *materia*, *forma*, & *ratione*, ſermonem diſtinctum habeam.

a 1 *Cor.* 5. 8. b *Ap. Porphyr. de abſtin.* l. 2. §. 26. c V. 13. d *Levit.* 17. 7. e *Bibliothec.* lib. 1. pag. 78, 79. f *Mor. Neb.* P. 3. c. 46.

SECT. I.

SECT. I.

De legis materia principali.

UT legis hujuſce *materia* penitius intelligatur, oſtendendum eſt primo, quid hic voce שעירם Secundo, quid voce נים *fornicantes*, denotari cenſeatur. Anſam dubitandi ſatis amplam præbent opiniones illæ variæ in quas itum eſt ab interpretibus voces illas explicantibus, & ſignificata illa varia quæ vocum earum ambitu contineri videntur.

Vox שעירם explicatur. Theſ. 1ª. A voce שעירם exordium ducam, & litem totam de illius intentione ſenſuque *theſibus* hiſce quinque dirimere conabor.

PRIMA ſit hæc: *vox* שעירם *hic late ſumi, & eo nomine animalia illa omnia prohiberi cenſeantur, quibuſcum Iſraelitæ* fornicari *ſolebant in Ægypto.* In hanc ſententiam, non una ratione motus, inclinat animus: nam primo, vox שעיר non hircum ſolum, ſed quidvis villoſum & pilis obductum, denotat. Satis ſit, rem tam claram & in triviis notam uno exemplo confirmare: *Geneſ.* 27. 11. *Et dixit Jacobus — matri ſuæ, — frater meus* eſt איש שעיר *vir piloſus & ego* ſum *vir lævis.* Cum autem ſignificatio illa, non hircis tantum, ſed & aliis piloſis animalibus (bobus, lupis, canibus, ſimiis, cynocephalis, aliis) convenire poſſit; æquum eſt, ut ea omnia vocis hujus ambitu comprehenſa cenſeantur. Deinde, cum facile ſit creditu, Iſraelitas, ad morum Ægyptiorum, hæc etiam animalia piloſa, æque ac hircos & vitulos impenſe coluiſſe; rationi convenit, ut hac voce cultum animalium eorum omnium interdictum exiſtimemus, quibus populus Iſraeliticus ad *fornicationem* ſpiritualem, id eſt, idololatriam, abutebatur. Huic theſi fidei nonnihil accedat etiam ab *Aquilæ* teſtimonio, qui שעירם [1] τειχιῶντες, uti *Arias Montanus*, *piloſos*, reddidit. Nam inde conſtat, eos exiſtimaſſe vocem illam, non unam aliquam animalium ſpeciem, ſed quamvis, pilis horridam aut obductam, denotare.

2ª. THESIS ſecunda ſit hujuſmodi, *nomine* שעירים *hirci* proprie dicti *animalia paſſim in campis & deſertis obvia, præcipue hac in lege videntur intelligendi.* Illi nempe quod pellem pilis aſperam & deformem habeant, שעירים καὶ ἐξοχὴν appellantur; & in Scriptura, pluſquam quinquaginta vicibus eo nomine donati veniunt. Iſraelitas etiam cum *piloſis* hiſce præcipue *fornicatos* fuiſſe in Ægypto dubitari nequit, cum id e [a] lege præſenti ſatis intelligatur; cum etiam hircos, præ piloſis aliis, ſacros haberent & impenſe colerent Ægyptii, *Mendeſii* præcipue, quibuſcum Iſraelitæ uſu maxime familiari jungebantur. Huic mori fidem indubitatam faciunt antiquorum teſtimonia. [b] *Maximus Tyrius*, de Ægyptiis agens, πιμῶσιν, inquit, ἐκεῖνοι βοῦν, καὶ ὄρνιν καὶ τράγον, *bovem illi colunt, avem & hircum.* [c] *Herodotus*, de *Mendeſiis* Ægyptiis ſpeciatim loquens, σέβονται δέ, inquit, πάντας τὰς αἶγας οἱ Μενδήσιοι, καὶ μᾶλλον τὰς ἔρσενας τῶν θηλέων. *Omnes autem capras Mendeſii colunt, ſed mares pluſquam fœminas.* Res ea firmior evadat concordi [d] *Strabonis* [2] teſtimonio, Μένδης, ὅπου τὸν Πᾶνα πιμῶσι καὶ τῶν ζώων τράγον, *Mendes, ubi Panem colunt, & hircum animal.* Et poſtea, αἶγα δὲ καὶ τράγον πιμῶσι Μενδήσιοι, *capram autem & hircum colunt Mendeſii.* Ex ea religione factum eſt, ut eorum *Nomo* & *Oppido* primario nomen Μένδης, Ægyptiace hircum notans, imponeretur. Si quis rem hanc tribus hiſce teſtibus non ſatis firmatam cenſeat, [e] *Bochartum* adeat qui plura veterum teſtimonia congeſſit, & morem pene confirmavit. Cum itaque cultus hircini peſtis inter Ægyptios, *Mendeſios* imprimis tam late diffunderetur; eam Iſraelitis etiam infeciſſe non facile dubitandum eſt; cum præſertim e [f] ſcriptura pateat, eos cultus vitulini contagionem in Ægypto contraxiſſe, & aliis ſuperſtitionis ſpeciebus, incolatus Ægyptiaci tempore, mores ſuos corrupiſſe.

3ª. THESIN tertiam ſic exprimo: *nomen* שעירם *hac in lege notare putetur animalium omnium (quamvis hircorum inprimis) imagines, quibus Ægyptii tanquam ſuperſtitionis objectis & inſtrumentis utebantur.* Nam Ægyptii beſtiis ſimul & earum imaginibus ad idololatriam abutebantur. Moſis hujuſce teſtem habeo [g] *Lucianum*, dum ſic loquitur de Ægyptiis: ipſorum delubra *forinſecus* quidem pulcherrima ſunt & maxima, ἔνδον

a *Levit.* 17. 7. b *Diſſert.* 38. pag. 396. c In *Euterp.* cap. 46. d *Geogr.* lib. 17. e De *Animal. ſacr.* P. 1. lib. 2. c. 53. & P. 2. Lib. 6. cap. 7. f *Exod.* 32. 8. g Εἰκον. p. 592. C

1 *Jeſ.* 13. 21.
2 Vid. *pag.* 1154. A 1167 B

δὲ ἣν ζητῇς τὸν Θεὸν, ἢ πίθηκός ἐστιν, ἢ ἶβις, ἢ τράγος, ἢ αἴλυρος. *Cæterum, ſi Deum intus requiſieris, aut ſimiam* invenies, *aut ciconiam, aut hircum, aut felem.* Hæc autem animalia de eorum tantum ſimulacris interpretari docent [a] *Bocharti* illa; "*panem* pingebant Ægyptii τραγοπρόσωπον καὶ τραγοσκέλεα, *caprina facie hirciniſque cruribus.* Ita habetur in *Herodoto.* Et *Jupiter Thebanus* erat κριοπρόσωπος, *arietina facie.* Latrator *Anubis* canina. *Bubaſtis* ſive *Diana* feli erat ſimilis, quem ΒΟΥΒΑΣΤΟΝ Ægyptii appellabant. *Luciani* teſtimonio fidem & lucem paulo majorem ferunt [b] *Diodori* verba, *quæ*, Latine reddita, ſic ſonant; *ſacerdotes in Ægypto, Panas & Satyros, hirci naturam imitantes, in templis dedicant.* SECT. I.

HÆC omnia magis extra dubium ſtatuit hiſtoria [c] *Jeroboami*, qui ſacerdotes conſtituiſſe dicitur, לבמות ולשעירים ולעגלים אשר עשה *Excelſis & hircis & vitulis quos fecit.* Hoc enim in loco, voce שעירים non hircos vivos, multo minus dæmones, intelligendos eſſe, ſed hircorum ſimulacra, ſuadent ipſa verba Textus, quo *Jeroboamus* שעירים æque ac עגלים *feciſſe* dicitur, quod de dæmonibus affirmari nequit. Atque hunc ſenſum loci paulo gratiorem reddit ſeniorum verſio, qui ſic textum reddunt; καὶ κατέστησεν ἑαυτῷ ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, καὶ τοῖς εἰδώλοις, καὶ τοῖς ματαίοις, καὶ [1] τοῖς μόσχοις, ἃ ἐποίησεν Ιεροβοάμ. Unde clarum eſt, LXX vocem שעירים non per τράγοις aut δαιμονίοις, ſed, εἰδώλοις & ματαίοις tranſtuliſſe. A re præſenti non erit alienum obſervare, LXX ſic etiam שעירים hac ipſa in lege reddidiſſe, in hunc ſenſum verba transferentes: Καὶ οὐ θύσουσιν [2] ἔτι τὰς θυσίας αὐτῶν τοῖς ματαίοις· Hæc autem verſio indicio ſatis claro eſt, interpretes illos exiſtimaſſe, non hircos vivos, ſed fabrefactos, aut alia quævis idola, numina, vel ſimulacra (quæ ματαίων nomine cenſeri [d] ſolent in Scriptura) hic intelligendos. Hæc nempe per ſe ματαια fuerunt & majoris ματαιότητος argumenta; juxta illud *Apoſtoli* ad *Rom.* 1. 21. ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν qui *v.* 23. *mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum*, &c. Hæc dicens Apoſtolus, Ægyptios inprimis ob oculos habuiſſe creditur, qui hujuſmodi numina θηριόμορφα in templis & compitis frequentia collocarunt; & hujuſmodi *Deorum monſtra* fabrefacere, in parte ſapientiæ non poſtrema habuerunt.

THESIS quarta ſit hæc: *non ſine ratione creditur ab interpretum ſenatu, vocem* שעירים *hic dæmones denotare, & eorum etiam cultum hac in lege prohiberi.* [3] In hanc ſententiam magno numero concurrunt interpretes antiqui ſimul & recentiores. Inter antiquos, *Chaldæus, Syrus, Samaritanus, Arabs* uterque, *S. Hieronymus*, & Hebræorum doctores, primo memorandi, qui vocem hanc de Dæmoniis interpretantur. In horum cenſum & *Aquila* venire debet (ſi *Procopio* credimus) cum שעירים τειχιῶντας reddidit; nam τειχιῶντες (eo exponente) ſunt *dæmonum genus ſylveſtre & tenebroſum. Procopii* verba ſunt, τούτους δέ φασι τειχιῶντας Ακύλας ὠνόμασε, δηλῶν κάθυλον, καὶ ἐσκοτισμένον δαίμονα. Huic interpretationi non pauci e recentioribus etiam aſtipulantur: nam, ut interpretes *Anglicanos* jam taceam, [e] *Arias Montanus, Pagninus*, [f] *Schindlerus*, alii, שעירם per *dæmones* expoſuere. 4.

NEQUE hæc interpretatio ratione minus quam auctoritate ſe tueri poteſt. Nam (1°.) Moſes id criminis impingit Hebræorum populo, *Deuter.* 32. 17. quod τοῖς שדים *olim ſacrificarint*, hoc eſt, ἔθυσαν δαιμονίοις, ut Græci textum reddiderunt. At niſi שעירים hac in lege de שדים *dæmonibus* interpretari liceat, nuſquam antea in *Pentateucho* memoratur, Iſraelitas demoniis ſacrificaſſe. Si vero vel ipſos dæmones oblatis ſacris coluiſſent, non facile eſt creditu, Moſem crimen tam tetrum tacite præterire voluiſſe; cum præſertim alios eorum mores idololatricos ſæpe recoleret & memoriæ proderet. (2°.) Hæc interpretatio cohærentiæ Textus multo accommodatior eſſe videatur. Cum enim verſu præcedente curatum eſſet, ut animalia omnia ad cibum deſtinata coram ipſo tabernaculo mactanda ducerentur, & ut ſanguis eorum in altare Domini ſpargeretur; continuo additur, *& non offerent amplius* eorum ſacrificia להשעירם Hæc autem verba hunc ſenſum præ ſe ferre, dubitari nequit; cum Ægypti "moribus adſuetiores eſſetis, vobis olim in more erat animalia in campis aut deſertis

a De *Animal. ſacr.* P. 1. Lib. 2. col. 642. 30 b *Biblioth.* lib. 1. pag. 79. c 2 *Paral.* 11. 15. d 1 *Reg.* 16. 13. 2 *Par.* 11. 15. *Act.* 14. 15. *Jer.* 2. 5. &. 8. 19. e In *Lev.* 17. 7. f In voce שעיר *Lexic. Pent.*

1 Juxta *Editionem Complutens.* ταῖς δαμάλεσιν.
2 *MS. Alexandr.* ἐπὶ τὰς θύρας αὐτῶν.
3 Vid. *Bochart.* de *animal. ſacr.* P. 1. L. 2. col. 643.

SECT. I. "occidere, & ibi [a] ſanguinem eorum nullo pulvere coopertum relinquere. Hæc eo "conſilio facta ſunt, ut ritibus illis vos cultum τοῖς שדים præſtare, iiſque pabulum "exhibere, eorum etiam gratiam & ſocietatem ambire, quos vulgo creditis locos "deſertos incolere, teſtatum faceretis. In poſterum itaque vos devinctos eſſe volo, "animalia omnia præ foribus tabernaculi mactare, eorum etiam ſanguinem in altari "ſpargere; ut inde cultus ille dæmonum exterminetur, & clarum ſit, vos mihi, non "impuris illis deſerti incolis, ea conſecrare, nec ulla moris aut dogmatis illius Æ-"gyptiaci λείψανα retinere. (3°.) Dæmones olim hircina ſpecie ſibi maxime placuere, & ea ſpecie ſe cultoribus ſuis conſpiciendos non raro præbuere, ſi veterum monumenta quid fidei mereantur in hac re. [b] *Maimonides* enim non paucos e Zabiorum gente fuiſſe refert, *qui dæmones colebant, eoſque formam hircorum habere exiſtimabant.* Cum eorum ſententia conſenſum colit [c] *Iamblichi* dictum, τράγῳ τὸ φάσμα ἐρᾷ Σινωνίδος· *Hirci ſpectrum quoddam*, id eſt, dæmon aliquis hirci ſpeciem ferens, *deperit Sinonidem.* Atque hinc veterum theologia, de *Pane, Fauno, Sylvano, Satyris, Silenis, Ægypanibus*, aliiſque diis gentium capripedibus, ortum traxiſſe videtur, e more nempe dæmonum, hircorum ſpecie cultoribus ſuis olim apparendi. Ideoque diabolus antiquum obtinet, cum hircina plerunque forma ſagarum conciliabulis & nocturnis miniſteriis ſe præſentem exhibet: in cujus rei fidem, [d] *Bodinus, Detrius, Remigius*, alii multa teſtimonia congeſſerunt. Neque id moris Hebræos latuit: [1] *Kimchius* enim non ſemel ſcribit, שעירים appellari dæmones לפי שהם נראים כדמות השעירם למאמינים בם *quia credentibus in ſe, hircorum ſpecie ſe conſpiciendos offerunt.* Hoc ipſum occurrit in *Aben-Ezra* ſuper hunc Levitici locum commentariis. Cum itaque dæmones olim hircina ſpecie ſibi maxime placerent & ſæpiſſime formam *ſatyrorum* aut hircorum gererent; conſentaneum eſt opinari, eos etiam, שעירים nomen tandem obtinuiſſe, & Deum eorum etiam cultum hac in lege vetuiſſe. (4°.) Hæc omnia vim non ſpernendam hauriant e ſcriptura ſacra, qua vox שעירים ad dæmones ſignificandos non ſemel uſurpatur. Nam, obſervante clari nominis [2] auctore, *ad dæmones referunt Græci, Chaldæus, Syrus, Arabs, quod habetur Iſai.* 13. 21. *de Babylonis futura deſolatione*; ושעירים *& piloſi ſaltabunt ibi: Ieſai.* 34. 14. de deſertis Idumææ, ושעיר *& piloſus ad ſocium ſuum clamabit*, id eſt, inquit ille, dæmon ad dæmonem, quorum ululatus *Arabice* vocantur אלהדהדות *Alhadhada.* Si lectorem, hujus argumenti ſatietas nondum ceperit, ad [f] *Bochartum* & [g] *Doughteium* ſe amandari patiatur, ut mihi liceat ſtylum ad *theſin* quintam promovere.

5ª. EA vero ſic ſe habet: *Seirim, hac in lege, non hircos tantum, aut dæmones hirciformes, ſed & ulla gentium idola, vel deos novos & fictitios originis Ægyptiæ notare cenſeatur.* Nam Lxx vocem שעירים hic loci per ματαίοις interpretantur, vocabulum ad idola deoſque gentium omnes exprimendos * indifferenter uſurpatum: nonnunquam [h] vocem eandem per δαιμόνια reddunt, cum tamen vox illa non ad dæmones tantum, aut ſemideos (heroas fato functos) ſed Deos ullos promiſcue ſignificandos, a Græcis adhiberi ſoleat. Hoc prior obſervavit, & exemplis non paucis confirmavit [i] *Hammondus* noſter, auctor multis nominibus orbi literato commendatus. Pateat autem, *Septuaginta* non ſine judicio vocem שעירים ita tranſtuliſſe; eo quod Ægyptii, ſolem quidem in bove, lunam in vacca, Mercurium in cane, ſydus in ariete; ſed *vanitates*, i. e. Deos eorum, pene omnes in hirco, venerati ſunt. Hoc fuſius oſtendam, cum occaſio ſe dabit magis opportuna.

INTEREA temporis, quæſtioni ſecundæ ſatisfacere conabor, quid nempe *voce* זנים *fornicantes* hac in lege denotari cenſeatur? Huic autem quæſtioni duplici reſponſo ſatisfiat:

(1°.) EORUM ſententia non plane temeraria videtur & a ſcopo devia, qui vocem hanc de *fornicatione* craſſa & corporali interpretantur. Hæc ſententia [k] *Bocharto* placuit, auctori ad ſtuporem erudito: nam, legem quam præ manibus habemus memorans, inquit, *haud dubie* fornicandi *verbum, ut paſſim, ad idololatriam refertur. Ita tamen, ut ſimul alludat ad* Ægyptiorum *libidines impuriſſimas, horreſco referens. In parte hircini cultus id fuit. quod quædam mulieres, tanquam religione addictæ, ſacris ſcilicet*

a Vid. *Maimon. Mor. Neb.* P. 3. cap. 46. b *Mor. Neb.* P. 3. c. 46. c Apud *Photii Biblioth.* col. 237.
d De *Dæmonolatr.* e *Levit.* 17. 7. f De *Animal. ſac.* P. 1. col. 641. & P. 2. col. 829.
g *Analect. ſacr.* P. 1. *Excurſ.* 154. * Vid. quæ dicta ſunt ad *Theſ.* 3. h Vid. *LXX* in *Jeſai.* 13. 21.
i *Annot.* in *Pſal.* 96. a k De *Animal. ſac.* P. 1. col. 642.

1 Vid. *Kimchi Libr. Radic.* in voce שעיר
2 *Bochart.* paulo poſt laudat.

hircis

hircis fœde ſe ſubmittebant. In ritus hujuſce propudioſi fidem, *Pindari*, *Strabonis*, *Æliani*, & *Herodoti*, teſtimonia profert; quibus & [a] *Plutarchus* addi potuit, qui fœditatem illam, non pro oſtento, ſed ſacro frequentique animalis illius ſalaciſſimi cultu, accipit. Ritum illum propudioſum anſam dediſſe cenſeo legi illi, [b] *non ſtabit mulier coram beſtia aliqua, ut coeat* cum ea. Nam lex hæc inter alias cum Zabiorum moribus ex adverſo pugnantes invenitur; & incredibile eſt, mulieres, non modeſtiam tantum, ſed ipſam pene naturam humanam uſque adeo exuere potuiſſe, ut beſtiam, imo hircum, animal olidum & pilis horridum, ad coitnm allicerent; niſi religio id mali ſuaſiſſet & mentem pene omnem earum pectoribus excuſſiſſet. SECT. II.

HORUM omnium fidem labefactare videatur plane contrarium [a] *Plutarchi* teſtimonium: ὁ Μενδήσιος ἐν Αἰγύπτῳ τράγος λέγεται πολλαῖς καὶ καλαῖς συνειργνύμενος γυναιξὶν, οὐκ εἶναι μίγνυσθαι πρόθυμος, ἀλλὰ τοῖς τὰς αἶγας ἐπιόντας μᾶλλον. *Mendeſius in Ægypto caper fertur incluſus cum multis & formoſis mulieribus, non ad coitum proclivis, ſed capras potius deſiderare.* Utcunque שעירים ſeu dæmones libidinoſos, hircorum formas induentes incuborum aut ſuccuborum partes impleviſſe, & homines cum iis libidinem præſtigioſam exercuiſſe, non facile dubitandum eſt; cum præſertim hujuſmodi fœditas cum animalis tam ſalacis cultu tam bene conveniat, & hujuſmodi mixturæ diabolicæ frequente magorum & ſagarum experientia & confeſſione abunde confirmentur. Hæc omnia diſerto S. *Patris* teſtimonio munienda cenſui, ne a nonnullis tanquam meræ fabulæ cachinnis tantam effuſis excipiantur. Sic itaque [d] *S. Auguſtinus* teſtimonio ſuo jam dicta comprobat: *quoniam creberrima fama eſt, multique ſe expertos, vel ab eis qui experti eſſent, de quorum fide dubitandum non eſt, audiſſe confirmant,* Sylvanos & Faunos, *quos vulgo* incubos *vocant, improbos ſæpe extitiſſe mulieribus, & earum appetiſſe ac peregiſſe concubitum, & quoſdam dæmones quos* Duſios *Galli nuncupant, hanc aſſidue immunditiam & tentare & efficere, plures taleſque aſſeverant, ut hoc negare impudentiæ videatur.* Quoniam autem a nonnullis eo impudentiæ proceſſum eſt, invito licet S. *Auguſtino*, ut hæc omnia vel negent, vel in dubium vocent; reſponſum ſecundum jam addo, de cujus veritate nemo (quod ſciam) dubitavit.

EST autem hujuſmodi: plerique vocem זנים *fornicantes* de fornicatione ſpirituali, de idololatria ſcilicet, intelligendam arbitrantur. Iſraelitas fornicationis (hoc ſenſu ſumptæ) ſe reos in Ægypto peregiſſe, teſtimonio *Joſhuæ* & *Ezechielis* extra dubium ponitur: [c] *Joſhuæ*, ſic populum alloquentis; *auferte deos quibus ſervierunt patres veſtri in Meſopotamia & Ægypto: Ezechielis* etiam, de ſororibus duabus iſta referentis; *ſcortatæ ſunt in Ægypto, in adoleſcentia ſua ſcortatæ ſunt,* Cap. 23. 3. & iterum, verſ. 8. *Scortationes ſuas ab Ægypto* allatas *non dereliquit.* Ideo vero gentis illius idololatria *ſcortationis* prout etiam *rebellionis*, nomine ſæpe notabatur; eo quod Deum pro marito, ſimul & domino ſeu rege politico, accepiſſent, & cum eo fœdus maritale ſimul & politicum iniiſſent. Fœderis hujus ea lex & conditio præcipua fuit, ut Ægypti *Baale*, & *Molecho* prorſus abdicato, Deum unum pro *Baale* id eſt, marito & domino ſuo, haberent, ejuſque ſolius leges & ritus in æternum obſervarent. Cum itaque ad *Baalem*, *Molechum*, vel alia quævis idola, deflexerunt Iſraelitæ; fidem marito & regi ſuo ſupremo datam fallebant, adeoque fornicationis & rebellionis reatum contrahere merito dicebantur.

ATQUE hæc ea ſunt quæ cum legis hujuſce materia & ſcopo maxime convenire judicavi.

SECT. II.

De legis forma paucis agitur.

UT rato ordine procedat oratio, ad legis hujuſce formam, proximo deveniendum eſt. *Formæ* vero nomine, verborum omnium ſimul ſumtorum ſenſum & intentionem intelligi volo. Hac de re litis aliquid inter doctos agitatum video, cum nonnulli ſenſum *præcepti*, alii *promiſſi*, alii vero *conſilii*, Textui integre ſumto tribuant.

PRIMO: interpretum pars potior verbis hiſce formam *præcepti*, nempe negativi, tribuere ſolent, eaque in hunc ſenſum interpretari. "Non pauci e gente licet Iſrae- Forma legis.

a In *Gryllo* p. 989. b *Levit.* 18. 23, 24. c *Ub. ſupr.* d De *Civit. Dei* lib. 15. c. 23. Tom. 7. col. 406, 407. e *Joſ* 24. 14. *Hoſ.* 2. 16.

SECT. III.

"litica, more apud Ægyptios alioſque recepto, pecudes ad eſum deſtinatas in apertis "campis aut deſertis occidere ſolent, & earum ſanguinem relinquere nullo pulvere "coopertum. Se nempe perſuaſos habent, genios quoſdam aut dæmones hirciformes "locos hoſce deſertos incolere, ſanguinem ſic effuſum lambere; iiſque ſe videndos, "conſulendos, & familiariter utendos, exhibere, qui hoc ritu cultum illis & obſe- "quium præſtant, pabulum miniſtrant, & favorem ambiunt. In poſterum autem "Iſraelitas ea lege teneri volo, ut morem tam profanum ad Ægyptios ablegent, & "pecudes omnes ad oſtium tabernaculi mactandas ferant; ut hoc ritu ſe Jehovæ, "tabernaculi mundique Domino non hircis aut dæmonibus τραγομόρφοις, rem ſacram "facere teſtatum faciant.

SECUNDO: a quibuſdam, huic Textui vis & ſenſus *promiſſi* datur, eumque ſic intelligunt, quaſi ſummus legiſlator his verbis ſenſum ſuum tradidiſſet; "ſi præcep- "tum meum, de ſacrificio quovis præ tabernaculi foribus offerendo, inſuper habeatis, "& illud, ethnicorum ritu, paſſim in campis & deſertis offeratis; ſacrum in hono- "rem שדים τῶν peractum cenſebitur, dæmonum nempe qui locos deſertos incolunt, ſa- "cro cuivis oblato ſe præſentes exhibent, & pecudis cujuſque mactatæ ſanguinem li- "gurire ſolent. At ſi ſacrum faciendum ad tabernaculi fores, juxta legis jam datæ "præſcriptum, afferatur; pro ſacro Jehovæ Cherubinos incolenti oblato habebitur, "non autem *Seirim*, loco tam ſancto penitus excluſis, & ab eo prorſus abhor- rentibus.

TERTIO: alii vim & ſenſum *conſilii* textui præſenti dandam exiſtimant, eumque in hanc ſententiam interpretantur; cum opinio paſſim invaluerit, dæmones hirciformes in campis aliiſque locis ab hominum frequentia ſejunctis maxime commorari, & beſtia quævis in hujuſmodi locis mactata, donum locorum eorum præſidibus oblatum vulgo cenſeatur; vobis auctor ſum ut quodvis animal ad oſtium tabernaculi mactetur, ſancte promittens me pecudem quamvis, eo ritu mactatam, quamvis ad eſcam ſolummodo deſtinatam, ſacrificii loco habiturum, eamque mihi, non dæmoni, datam æſtimabo.

HISCE de textus hujuſce forma ſenſuque prælibatis, lectori integrum ſit de eo ſententiam ferre; quamvis (uti mea fert ſententia) ſenſus primus facile præferendus eſt.

SECT. III.

Ratio legis inveſtigatur.

Ratio legis

ORDO mihi præſcriptus, & incœpti mei ratio jam poſtulant; ut proximo, legis hujuſce rationibus inveſtigandis & illuſtrandis operæ nonnihil impendatur. Hæ vero non indignæ videntur quibus indagandis incumbamus, quod res ſit haud adeo prompte intelligendą cur Deus contra cultum שעירים τῶν legem tam diſertam tradereret. Si enim vocem illam de hircis animalibus interpretemur, certum eſt Iſraelitas vitulos etiam & arietes, ad morem Ægypti, coluiſſe; quid itaque Deus cultum *hircorum* ſolummodo diſerte prohiberet? Si nomine שעירים cultus idolorum aut imaginum interdictus eſt, quid lex hæc iterum ingeſta eſt, cumDeus cultum tam craſſum præcepto ſecundo tam aperte vetuiſſet? Si voce שעירים dæmones aut gentium numina vel heroes intelligendi veniant, lex hæc ſuperflua videri poſſit; cum præcepto primo ſatis cautum ſit, ne Dii alieni in ejuſdem cultus ſocietatem cum Jehova admitterentur. Ut hunc nodum expediam, varias legis hujuſce rationes aſſignandas arbitror; nonnullas *ex parte Dei*, nonnullas *ex parte dæmonis*, *ex parte populi* quaſdam, alias etiam *ex parte cultus ipſius hic interdicti.*

A parte Dei:

PRIMO: rationes *a parte Dei*, duæ ſcilicet, aſſignari poſſunt, cur lex ad cultum hircorum exterminandum, tam diſerta ferebatur.

(1°.) Τραγολατρεία, præ aliis omnibus idololatriæ ſpeciebus, præcellentem Dei majeſtatem læſit, & illius cultum omnem (qua licuit) e medio ſuſtulit. Nam ſi rem propius inſpiciamus, facile percipiamus, cultum hic vetitum, non hircorum ſolummodo, ſed etiam *dæmonum*, *imaginum capriformium*, *Satyrorum*, *Syderum*, *Mendis* & *Nibis*, cultum, in ſe uno continuiſſe. *Dæmonum*, qui formas hircorum, cum ſe publice colendos exhibebant, ſibi tam frequenter inducebant; ut antiqui voce שעירים ad hircos ſimul & dæmones notandos uterentur. Hoc *Maimonidi* dudum obſervatum eſt, & e non-

nonnullis Scripturæ locis, [a] ſupra citatis, abunde confirmatum: *imaginum capri-formium*, SECT. nam Ægyptios & Iſraelitas hujuſce ſortis imagines in templis ſuis habuiſſe, eaſque di- III. vinis honoribus affeciſſe, ſatis e ſuperius adductis eluceſcit; nec facile dubitandum eſt, imagines illas, earumque cultum, originem debuiſſe zelo & honori quibus hircos ipſos (animalia prototypa) proſequebantur: *ſatyrorum*, erant enim ſatyri [b] numina ſilveſtria, in ſcriptis ethnicis ſæpe memorata, hircos præcipue referentia, & nomen ſuum a voce qua Moſes hic utitur, unius literæ mutatione derivantia: *ſyderum*, *ſolis* autem *præcipue*, quæ in hirco, tanquam ſymbolo & hieroglyphico, colebantur; nam hirci & capræ, [c] propter egregiam qua pollent fœcunditatem, prolificæ ſolis virtuti parallelam; cornua etiam, radioſam & igneam ſolis naturam aliquatenus exprimentia; ſolis ectypa & ſimulacra quædam in Ægypto cenſebantur: *Mendis* inſuper cultum continuit, quem Ægyptii fœcunditatis præſidem unicum ſtatuerunt, cujus etiam vim divinam in hirco, animalium fœcundiſſimo, ſymbolice venerati ſunt. Sapientes denique Nilotici numen ſuum [d] Νῖλεν, quod fœcunditati præeſſe credebatur, hirco ſeu capite hircino exprimebant; eique ſub hirco, veluti fœcunditatis eximiæ Symbolo, cultum tribuebant. Cum itaque cultus τῶν *Seirim* idololatriam multifariam contineret, & Deum contumeliis & injuriis vix exprimendis oneraret; æquum & neceſſarium erat, ut Deus legem ſpecialem traderet, quæ cultum tam peſtiferum e rebus exterminaret.

(2°. NOVIT ſummus legiſlator cultum hircinum hominum animis cultu vitulino altius inhæſurum, eumque religioni & eccleſiæ ſuæ (ni maturius occurreret) plus damni & impedimenti creaturum, ſuperſtitione quavis alia tunc temporis invaleſcente. Quamvis enim hodie cultus hircinus a ſtudiis & affectibus noſtris abhorreat maxime, & nullibi, niſi forſan in nocturnis ſagarum conventibus, inveniri poſſit; olim cultus nullus frequentior, nec ullus hominum ſtudia ſibi tam facile devinxit, aut iis, ſapientiæ religionis, conſuetudinis, & voluptatis, nomine gratior acceſſit & commendatior *ſapientiæ*: quod Ægypti ſapientes locum præcipuum inter figuras eorum hieroglyphicas hirco darent, eoque ad res ſacras repræſentandas frequenter uterentur. *Religionis:* quod Ægyptii, Mendeſii præcipue, ſanctitatem ſingularem hirco tribuerent, & in eo (quod dixi) non tam Deum, quam Deorum turmam colerent. *Conſuetudinis:* cum enim *Mendeſii* hircum animal ſacratius haberent, eumque cultu & honore divino proſequerentur; cum etiam Iſraelitæ plerique in Nomo *Mendeſio* viverent, & *Mendeſiorum* præcipue moribus ſe ipſos accommodarent; non eſt difficile creditu, conſuetudinem hujuſmodi cultum non parum commendaſſe, & Iſraelitas, more dominorum ſuorum, hircos etiam impenſe coluiſſe. *Voluptatis* denique nomine cultus nullus populo gratior acceſſit & commendatior. Cum enim hircus ob fœcunditatem ſingularem & γεννητικὸν μόριον (quod alibi doceo) præcipue coleretur, dæmones etiam ſatyrique ſalaces in animali illo tanquam ſymbolo repræſentarentur; proculdubio libidines & ſtupra omnifaria cultus illius pars magna fuerunt, eique maxime conſentanea cenſebantur. Cum itaque cultus hircinus tot nominibus populo gratus adveniret, & metus cauſa ſubeſſet ne peſtis illa tandem gentis totius affectibus ſe inſinuaret; Dei ſapientiæ & bonitati conſentaneum erat, ut legem daret quæ populum ſuum non tantum ab idolorum omnium, ſeu (ſpeciatim) hircorum, cultu cohiberet: aliter forſan actum fuiſſet de cauſa cultuque Dei, & hircus mali non minoris hominibus, quam ſerpens olim, inſtrumentum extitiſſet.

SECUNDO: rationes aliæ reddi poſſunt, *ex parte diaboli*, cur ſpecialiter cautum erat, ne hircos oblatis ſacris honorarent. Nam, A parte diaboli:

(1°.) IN ſacrificiis quæ τοῖς *Seirim*, aut hircis, offerebant, dii ſilveſtres aut agreſtes (i. e. dæmones) ex ipſa ſacrificantium intentione perpetuo colebantur. Cum equidem vitulos, vaccas, arietes, aut alia quævis animalia, ſacris ceremoniis honorarent; cultum illum in honorem *Oſiridis*, *Iſidis*, ſolis, lunæ, ſyderum, aut herois alicujus, præſtare cenſebantur: cum autem τοῖς *Seirim* aut hircis ſacrificarent, dæmones ipſos in ſymbolis aut perſonis eorum ſemper adorare credebantur. Scriptura quidem, Gentiles ſacra ſua dæmonibus, iiſque ſolis, obtuliſſe, diſerte dicit; cum tamen illi, ſacra facientes, idola, corpora cœleſtia, vel heroes ſuos, in animis habuiſſe, & de dæmonibus ſacrificio colendis ne cogitaſſe, videantur. [e] Scriptura vero (quod dixi) Gentiles ſacrificii dæmonibus tantum oblati reos agit, eo quod cultus illius ethnici diabolus auctor & finis eſſet, eumque Deus aperte vetaret & deteſtaretur. Cultus autem hircinus dæmonem pro objecto (mediato vel immediato) ſemper habebat, & ad eum unum, non tan-

a V. *Sect.* 1. *Theſ.* 4. b V. *Voſſ.* de *Idololat.* lib. 9. c. 34. c *Kircher. Obeliſc. Pamph.* p. 279.
d *Kircher.* ub. ſup. pag. 276. e 1 *Cor.* 10. 20.

SECT. III. tum ex interpretatione Dei, ſed & intentione cultus ipſius, perpetuo dirigebatur. Cum enim ſacrificia τοῖς *Seirim* offerebantur, diabolus forma hircinam referente cultoribus ſuis ſe conſpicuum exhibebat; vel in hirco, tanquam ſymbolo ſuo, latere & repræſentari cenſebatur. Cum itaque τραγολατρεία cultus Deo præſtiti ne ſpeciem quidem retineret, ſed eum aperte rejiceret & *coram ipſa facie ſua ſemper irritaret*; cauſa non levis erat, cur Deus populum ſanctum ab hircorum cultu lege ſpeciali cohiberet.

(2°.) DÆMONES olim, qui inter ſuos verſari volebant, hircorum plerumque forma videri geſtiebant, maxime cum ſe publice colendos exhibebant. Hoc prior obſervavit [a] *Nicolaus Remigius*, & obſervationem ſuam rationibus & exemplis aliquot ratam firmamque fecit, in hæc verba tandem concludens argumentum; *Ægipanes Satyri, Fauni, Sileni, aliaque Deorum ruſticorum turba, quos Gentilitas errore vano deluſa coluit, membris hircinis deformes ſe ſemper viſendos præbuerunt.* Hæc omnia probabilitatis ſpeciem paulo majorem e Scripturis hauriant, in quibus vocem שעירם ad hircos ſimul & dæmones ſignificandos uſurpari, non ſemel obſervatum eſt: hoc autem ortum videtur ex uſu dæmonum, hircorum ſpecies aſſumentium, præcipue cum ſe cultoribus ſuis conſpicuos exhibuerunt. Hiſce firmitatis aliquid accedet etiam, ſi duos illos Scripturæ locos, veluti parallelos, ſtatuamus; *Levit.* 17. 7. *& non ſacrificabunt amplius* ſacrificia ſua לשעירים *Deuter.* 32. 17. ſacrificabant לשדים qui *non* ſunt *Deus.*

TEXTUS illos affinitate proxima conjungi, & לשדים voci לשעירים ex adverſo reſpondere, eamque interpretari, non facile dubitandum eſt; cum præſertim, *Ieſai.* 13. 21. pro ושעירים *Targum* וישדין habeat. שדים autem *dæmones* denotare, interpretum omnium ſuffragio confirmatum eſt, opinione vocis illius origini maxime conſentanea. Nam vox hæc originem duxiſſe creditur a שוד *vaſtavit, devaſtavit*, eo quod dæmones illi in locis vaſtis & deſertis habitarent. Sed illi forte ſcopum propius attingunt, qui ab obſoleto שדה *nocuit* vocis hujuſce natales arceſſunt; cum præſertim conſentiat *Arabum* lingua, qua [b] שדא *nocuit, malefecit*, etiamnum in uſu reperiatur; & Hebræi veteres שדים illos, præcipue ne nocerent, ſacrificiis honoraſſe videantur. Cum autem שדים *dæmones* ſignificaret, haud promptum eſt rationem excogitare, cur olim שדים tanquam vocabulo ſynonymo, ad שעירים interpretandum uterentur, niſi quod dæmones hircina forma frequenter apparerent; tum vero præcipue, cum ſacrificii cultum eſſent recepturi. Cum itaque dæmones tam frequenter hircorum ſpecie ſe colendos præberent, opus erat lege quæ ſacra τοῖς שעירים oblata prohiberet; ne prout *Abrahamus* angelos, formis humanis apparentes, hoſpitio excepit; ſic & Iſraelitæ dæmones hircorum ſpeciem mentientes acciperent, eoſque ſacrificiis incauti colerent.

A parte populi Iſraelitici:

TERTIO: rationes quædam ex parte populi Iſraelitici reddi poſſunt, cur cultus hircorum ſpecialiter interdictus eſt. Nam,

(1°.) ISRAELITÆ non pauci cultus hircini venenum altius imbiberant, & in eum præcipue cæco & præcipiti zelo ferebantur. Hoc e verbis legis hujuſce liquido ſatis intelligitur, *non offerent amplius ſacrificia ſua hircis, poſt quos fornicati ſunt & fornicantur*; nil vetat enim quo minus participium זנים cum reſpectu ad tempus præſens & præteritum interpretemur. Hoc etiam intelligi datur ex hiſtoria [c] *Jeroboami* qui שעירים ועגלים *hircos & vitulos*, eorum ſcilicet imagines, *feciſſe* dicitur; nempe populo ut placerent quas inſtituiſſet ceremoniæ. Hinc etiam aſſertio mea vim & fidem accipiat, quod Iſraelitæ plerique in inferioris [d] Ægypti partibus, *Nomo* præcipue *Mendeſio*, viverent, ubi maximus honos hircis habebatur; ideoque fieri vix potuit quin eandem, quam & domini ſui, τραγολατρείας inſaniam inſanirent Iſraelitæ; ea præſertim ætate, qua omnium oculi in Ægyptios, *Mendeſios* imprimis, tanquam religionis antiſtites, & ſapientiæ magiſtros convertebantur. Cum itaque ſic Ægypti, Nomi præcipue Mendeſii, more comparatum eſſet, ut hircis inprimis honor divinus aſcriberetur; cum etiam moribus Ægyptiis uſu longo aſſueti eſſent Iſraelitæ, & eorum admiratio gentis illius animos pene dementaret; interdicto ſpeciali opus erat, quod populum illum ab hircorum cultu cohiberet.

(2°.) CULTUS hircinus gentem Iſraeliticam, ad gloriam & decus natam, maxime vilem, ridiculam, & bonis omnibus exoſam, reddidit. Nam cultu illo [e] *gloriam ſuam*

a *Dæmonolatr.* Lib. 1. cap. 23. b Vid. *Caſtell. Lexicon. Heptaglot.* col. 3695. c 2 *Paral.* 11. 15.
d *Marſham. Can. Chronic.* p. 156. e *Pſal.* 106. 20

muta-

mutaverunt, non tantum *in ſimilitudinem vituli qui fœnum comedit*, ſed hirci, animalis oculis naribuſque male grati, & in libidinem projectiſſimi. Neque cultus ille, minus ratione originis quam objecti ſui, merito ridiculus erat & contemptui habitus. Sic enim cultus illius originem refert [a] *Diodorus Siculus: hircum autem deificarunt* Mendeſii, *ut apud Græcos Priapum coli dicunt*, διὰ τὸ γεννητικὸν μόριον, *propter genitalem partem*; h. e. eo quod cæteris animalibus membroſius, ſalacius, & fœcundius, haberetur. Cum itaque cultus ille tam ineptus eſſet, & omnes ſacris hircinis addictos cachinnis exponeret; Deus eum diſerte vetuit, utpote cultum a nominis Iſraelitici dignitate prorſus alienum. Deum eo conſilio hanc legem ſanxiſſe veriſimilius habeatur, quod & alias leges, gentium moribus oppoſitas Iſraelitis dederit, quod mores vetiti ab eorum [b] ſanctitate prorſus abhorrerent, & id ageret Deus ut eorum honorem integrum & illæſum conſervaret. SECT. III.

QUARTO: aliæ rationes *ex parte cultus ipſius* aſſignari poſſunt, cur cultus hircorum (non autem vitulorum, aut arietum) ſpecialiter interdictus eſt. Nam, A parte cultus ipſius.

(1°.) CULTUS hircorum cultum plerunque vitulorum ſecum traxit, cum inter eos non parum cognationis intercederet. Huic aſſertioni colorem præbet hiſtoria [c] *Jeroboami*, qui עגלים *vitulos* una cum שעירים *hircis feciſſe* dicitur. Nec abſimile eſt vero, *Jeroboamum*, ex Ægypto reducem, ſe & cultum ſuum ad mores Ægyptiorum adornaſſe, qui hircum ſoli ſacratum, uti & vitulum lunæ, coluerunt. Aſſertionis hujuſce fides *Theodoriti* præcipue teſtimonio nititur: ille nempe, poſtquam de *luna* ſermonem habuiſſet, [d] addit, ταύτῃ ἢ τὸν Απιν, τὸν βοῦν δὴ λέγω, Αἰγύπτιοι τρέφουσιν· τὸν ἢ Μένδην τοῦ ἡλίου· i. e. *Huic autem*, Lunæ ſcilicet, *Apin, quem bovem ipſe dico, Ægyptii nutriunt*; *ſoli vero hircum, quem illi* Mendem *vocant*. Hanc lectionem præfero, eo quod ratione, & codicum manuſcriptorum fide (ſi [e] auctori nupero credimus) ſe facile tueri poſſit; quanquam exemplaria paſſim obvia Μνθῶν, non Μένδην, legere, diſſimulari non debeat. Ideo vero *Jeroboamus*, unde ortus eſt ſermo, *hircos* & *vitulos feciſſe* dicitur, ut religionis ſuæ fabula toti genti gratior accederet & commendatior. Eorum nempe nonnullis inter Memphitas & Heliopolitanos collocari contigit, qui ſolem ſub ſpecie bovis adorabant: pleriſque vero inter Mendeſios, a quibus ſol ſub hirci forma & ſpecie colebatur: *Jeroboamus* itaque, ut partis utriuſque gratiam iniret, *hircos* ſimul & *vitulos feciſſe* dicitur; quamvis *hircos* primo, forte quod populi pars potior, aut eorum majores, inter *Mendeſios* τραγολάτρας olim habitarent, ideoque capros veneratione præcipua proſequerentur. Ideo vero capri ſoli ſacri erant, & ſol in iis ſymbolice colebatur; quod cornua longiuſcula & pilos promiſſos habeant, qui radios ſolares referunt; juxta illud *Ovidii*, —— *Rutilis veniens Aurora capillis.*

(2°.) Τραγολατρεία, hircis, phyſice vel ſymbolice ſpectatis, fœcunditatis omnigenæ laudem tribuere cenſebatur. Cum enim hircus animalibus aliis membroſius, ſalacius, & fœcunditatis nomine commendatius, adeoque fœcunditatis ſymbolum maxime proprium, haberetur; cum etiam Dii omnes, fœcunditatis præſides & auctores habiti, (*Pan*, *Mendes*, *Oſiris*, alii) in animali illo ſymbolice repræſentarentur; eo res rediit, ut fœcunditatis omnis gloria, non Deo, ſed hircis, hujuſmodi cultu tribueretur. Horum omnium veritatem *Suidas* aſtruit, ad vocem Μένδην hæc habens; Οὕτω καλοῦσι τὸν πᾶνα Αἰγύπτιοι, ὡς τραγοπρόσωπον· τῷ γὰ τὸν τράγον τῇ αὐτῶν διαλέκτῳ οὕτω καλεῖν· γὰ πιμῶσιν αὐτὸν, ὡς ἀναπείμενον τῇ γονίμῳ δυνάμει· — ὀχευτικὸν γὰ τὸ ζῶον. i. e. *Ægyptii ſic Pana vocant, utpote caprino vultu præditum, quod etiam ſua lingua hircum* Menden *vocent. Venerantur autem eum, quaſi ſeminalis virtutis præſidem: — eſt enim ſalax animal.* Cum itaque ſuperſtitionis tam peſtiferæ memoria recens Hebræorum animis adhuc inhæreret, Deus ſeipſum fœcunditatis originem declaravit, inſignem prolis ubertatem promittens Iſraelitis, modo ſeipſum, non *Pana* vel hircos, adorarent; *non erit*, [f] inquit, *apud te ſterilis* utriuſque ſexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis. Cum etiam [g] feſtivitates illas, (paſcha, pentecoſten, & ſcenopegiam) agitarent, ut Deum ubertatis omnis originem celebrarent; hircum Deo ſacrificare tenebantur; ut [h] animal illud divinitate ſua mentita ſpoliarent, ſeque nullam ubertatis ſuæ partem animali illi miſello debere, tacite profiterentur. Et ne quis adhuc ſuperſtitioni tam craſſæ locus relinqueretur, cultus hircorum lege ſpeciali vetitus eſt, ut quivis τραγολάτρης intelligeret, ſe peccatum graviſſimum admiſſurum, & legis illius violatæ pœnas certo ſubiturum.

a *Biblioth.* lib. 1. pag. 78. C b V. *Exod.* 19. 5, 6. *Levit.* 20. 24, 25. *Deut.* 14. 1, 2. c 2 *Par.* 11. 15. d *Serm.* 3. de *Argelis*, &c. p. 514. A e *Stephan. le Moyn. Not.* in *Var. Sacr.* pag. 636. f *Exod.* 23. 26. *Deut.* 7. 12, 13, 14. g *Trium principalium feſtorum ſacrificia hirci fuerunt.* h *Maim. Mor. Neb.* P. 3. cap. 45.

SECT. IV.

SECT. IV.

Argumenta modo dictis oppoſita diluuntur.

Argumenta contra ſenſum legis

UNUM jam ſupereſt, ut ſcilicet argumentis contra ſenſum & rationem legis hujuſce pugnantibus, brevi ſatisfaciam.

PRIMO itaque, contra ſenſum legis modo dictum hoc pugnatur argumento: fidem omnem excedit, Iſraelitas eo inſaniæ pervenire potuiſſe, ut hircis, animalium fœdiſſimis, rem ſacram facerent; multo minus, ut eos animalibus ſacris & honore præcipuo colendis annumerarent, aut ab eorum eſu, veluti ſcelere notæ nigrioris, abſtinerent.

RESPONDEO: eſt equidem τραγολοτρεία a moribus quibus utimur hodie tam diſſona & aliena, ut nobis non tantum idololatria, ſed & inſania, poſt natos homines craſſiſſima, facile videatur. At Ægyptios antiquiores hujuſmodi cultum in prima religionis & ſapientiæ parte poſuiſſe, pateat e multis veterum teſtimoniis, congeſtis a [a] *Kirchero*, [b] *Voſſio*, [c] *Bocharto*, [d] *Marſhamo*, & aliis, ad quorum ſcripta digitum ſufficiat intendiſſe. Hirci vero & eorum cultus Ægyptiorum animis altius inhærebant, numinum ſuorum formas & mores aptiſſime referre, & Dii ſui in hircis, tamquam ſymbolis expreſſis & imaginibus pene ſpirantibus, coli viderentur. Cum autem Ægyptii cultum hujuſmodi ſymbolicum per annos aliquot hircis exhibuiſſent, cultus ille paulatim in proprium degeneravit, & inferioris Ægypti partes pleraſque tandem occupavit. Cum itaque cultus hircini peſtis in Ægypto late graſſaretur, eum & Iſraelitas tandem infeciſſe non facile dubitandum eſt; cum præſertim e [e] Scriptura pateat, eos cultus vitulini contagionem inter Ægyptios hauſiſſe, & aliis Ægypti ſuperſtitionibus mores eorum corrupiſſe. Sed Scriptura magis aperta cultus hujus, inter Iſraelitas invaleſcentis, attente legenti præbebit teſtimonia. Nam, obſervante [f] *Maimonide*, Lege juſtum eſt, ut *omnia ſacrificia pro peccato, tum privati alicujus hominis, tum eccleſiæ totius, trium nempe Feſtorum principalium, Noviluniorum, Diei expiationum, & idololatriæ, hirci eſſent.* His autem hæc prudens addit auctor ille, non e vulgo Judæorum; *ejus rei cauſa hæc mihi videtur eſſe, quod maximum peccatum, & graviſſima ipſorum rebellio tunc temporis erat, quod hircis ſacrificarent.* Quænam enim cauſa, rationi magis conſentanea, reddi poteſt, cur præceptum ſit, hircum toties, eumque pro peccato, ſacrificare; niſi quod in hirco frequentius peccaſſent Iſraelitæ, eumque in Ægypto animal ſacrum & vix tangendum habuiſſent; & ut (numen Ægyptiorum ſæpe jugulantes, & *Deo Iſraelitis* offerentes) illud contemnere diſcerent, & ſymbolicam Ægypti ſapientiam nullius æſtimare? His accedat, quod hiſtoria ſacra teſtetur, [g] Jeroboamum imagines hirci-formes fabricaſſe, ſacerdotes etiam qui in earum honorem munia ſacra præſtarent, ordinaſſe; at ne veri quidem ſpeciem præ ſe fert, Jeroboamum hæc inſtituere voluiſſe, niſi ut cultum hircis viventibus, imaginum earum exemplaribus exhiberet; & animos populi ſibi conciliaret, qui in cultum hircinum zelo præcipiti ferebantur. Sed ſi Scriptura tacuiſſet, ipſa ratione docente ſciri poſſet, cultum hircinum Iſraelitis antiquioribus arriſiſſe, eo quod cultus ille, vel alius aliquis non minus impurum ſpiritum repræſentans, inter alias gentes obtineret. Certum eſt enim Ægyptios hircum, non tam fœcunditatis ſymbolum, quam libidinis effrœnis exemplar & numen tutelare, coluiſſe; & libidinem omnigenam in ſacris ejus exercuiſſe. Hoc non obſcure colligitur e verbis [h] *Theodoriti*; Αἰγύπτιοι δὲ τοσοῦτον ταῖς αἰσχραῖς ἐδουλώθησαν ἡδοναῖς, ὡς καὶ τὸν τράγον, διὰ τὴν πρὸς τὰς μίξεις μανίαν, ὀνομάσαι θεόν. *Ægyptii vero ſic obſcœnis voluptatibus ſervierunt, ut etiam hircum quod ad inſaniam pene ſalax ſit, Deum nuncuparint.* Eadem impura ſtirpe prognati ſunt dii illi capriformes, *Priapus*, *Pan*, *Silvani*, *Satyri*, quibus Græci Romanique divinos honores dicarunt, & quorum ritus ipſa lupanaria fœditate ſuperarunt. Cum itaque cultus hic impurus tam late diffunderetur, eum Iſraelitas etiam non leviter infeciſſe, dubitari nequit; cum certum ſit eos a gentium Ægyptiorum præcipue, veſtigiis raro diſceſſiſſe; *Peorem*, Priapum illum Iſraeliticum, impenſe coluiſſe; & libidinis illecebras, non minus Iſraelitas quam alias gentes, ad hujuſmodi cultum exercendum extimulaſſe.

a *Oed. Ægypt.* Tom. 1. cap. 20. b De *Orig. idol.* lib. 3. cap. 74. c De *Animal. ſacr.* P. 1. l. 2. cap. 53. d *Can. Chronic.* pag. 64, 65. e *Exod.* 32, 8. f *Mor. Neb.* P. 3. cap. 46. g 2 *Par.* 11. 15. h *Serm.* 3. de *Angelis*, &c. Tom. 4. p. 521. C

SECUN-

SECUNDO: legis hujuſce ſenſus modo dictus urgetur adverſa doctorum ſententia, qui vocem שעירם de *dæmonibus* in [a] Levitico vel Chronico ſacro, minime patientur; eoque minus quod nulla conſtet ratio, cur dæmones olim formis hircorum frequentius apparuiſſe cenſeantur. SECT. IV.

RESPONDEO: e ſuperius adductis liquido videre eſt, vocem illam *hircos* & *dæmones* in Scriptura denotare, adeoque hunc vel illum vocabuli ſenſum ſemper præferendum eſſe, qui, calculis bene ſubductis, textus ſcopo generali videtur aptior & accommodatior. Cum itaque conſtet Ægyptios, & Iſraelitas eorum exemplo ductos, hircos proprie & dæmones (in iis) ſymbolice, coluiſſe; cum etiam [b] veterum conſenſu ratum ſit, dæmones apparentes hircorum ſpeciem frequentius induiſſe, conſultum videtur, vocem שעירים (hac ſaltem in lege) de hircis ſimul & dæmonibus interpretari. Variæ vero rationes aſſignari ſolent, cur dæmones olim hircina plerumque forma ſe colendos exhibuerunt, quas, utpote a re præſenti (& veritate forſan) alienas, tacite prætermitto. Si vero res tam obſcura conjecturam pateretur, dicerem dæmones hircorum ſpecie cultoribus ſuis ſe videndos obtuliſſe; ut illi crimen nullius apologiæ capax perpetrarent, adeoque reatu graviore involverentur. Hircorum enim obtutus atrox, frons cornibus aſpera, barba promiſſa & inculta, villi temere pendentes, ſuccincta crura, gravis odor, totuſque adeo corporis habitus ad fœditatem & deformitatem compoſitus; hominem (cui mentis aliquid) citius ad horrorem, odium, aut contemptum, quam cultum aut venerationem provocarent. Adeo ut neceſſe eſſet ut crimen primæ magnitudinis admitterent illi, qui vel hirco vel diabolo, formam hircinam aſſumenti, cultum exhiberent.

ARGUMENTIS *contra ſenſum* legis hujuſce modo redditum allatis reſponſo dedimus: & expectet lector, ne argumenta *contra rationem* legis militantia diſſimulemus, ſed reſponſiones aptas iis apponamus. Horum autem Argumenta contra rationem legis.

PRIMUM hujuſmodi eſt: ratio legis a me reddita petitur ab Ægyptiorum, hircos eximie colentium, moribus; quibus Iſraelitæ, ex uſu longo, ſeipſos corruperant, quibus etiam *Moſes* hanc legem, inter alias, oppoſuerat. Cum autem ea quæ de moribus Ægyptiorum dicta ſunt; hiſtoricorum, *Moſis* ætate multo recentiorum, nitantur teſtimoniis; ſuadet ratio, ut hac in re, fidem nullam vel timidam admodum & vacillantem, iis habeamus.

SED hoc argumento non multum premimur: cum enim Scripturæ ſacræ, æque ac hiſtoriæ profanæ, luce compertum ſit, Ægyptios & Iſraelitas hircos veneratione præcipua poſecutos fuiſſe; nihil eſt quod hiſtoricorum eorum, mores Ægypti referentium, fidem ſuſpectam reddat. Cum enim Iſraelitæ [c] *Jeroboamum*, recens ex Ægypto reducem, regno præfeciſſent; ille שעירים *hircos* i. e. imagines hirciformes, *feciſſe*, ſacerdotes etiam qui hircis ejus religioſe miniſtrarent, ordinaſſe, dicitur. Et hac ipſa lege curatum eſt, ne Iſraelitæ, ſervitute nupera liberati, [d] *ſacrificarent amplius hircis*; unde clare colligitur, eos olim, ad morem Ægypti proculdubio, ſacris oblatis hircos honoraſſe. Sed ſi Scriptura mores hoſce ſilentio præteriiſſent, hiſtoricis illis fides tuta ſatis adhiberi poſſet; quod ſatis eluceſcat, eos nihil hac de re memoriæ prodidiſſe, niſi quod ſymbolico gentis Ægyptiacæ genio conſonum eſt, & eandem cum ipſis pene gentis incunabilis originem habuiſſe videatur.

SECUNDO: non nemo forte mihi ex adverſo dicet, ſcriptores ethnicos appellaſti, ad eos ibis. E ſcriptoribus illis vel unum proferas teſtimonium, unde Ægyptios, Iſraelitas, vel alias gentes, hircis rem divinam feciſſe conſtet. Sæpe quidem legitur, Iſraelitas animalia [e] dæmonibus obtuliſſe; eos autem vel ullas alias gentes, beſtias hirco, vel animali alicui ſacro, dedicaſſe vel immolaſſe, prorſus inauditum eſt. Et ea forte de cauſa, verſionum multarum auctores vocem שעירים hac in lege, non de hircis, ſed dæmonibus, interpretantur. [1]

a *Lev.* 17. 7. 2 *Par.* 11. 15. b *E Zabiis quidam dæmones colebant, & eos exiſtimabant habere formam hircorum: & hac opinio Moſis ævo longe lateque diffuſa fuit.* Maimon. Mor. Neb. *Lib.* 3. c. 46. c 2 *Par.* 11. 15. d *Lev.* 17. 7. e *Deut.* 32. 17. *Pſal.* 106. 37. *Baruc.* 4. 7.

1 Deſunt nonnulla. Ægyptios autem *hircis rem divinam* | *ciani*, & *Maximi Tyrii*, ad quos *Spencer* in *Sectione* prima *feciſſe*, *conſtat* ex teſtimoniis *Herodoti*, *Diodori*, *Strabonis*, *Lu-* | provocat.

CAP. XIII. SECT. I.

CAP. XIII.

Lex tranſitum per ignem in honorem Molechi *prohibens.*

QUAM proni facileſque fuerint Iſraelitæ ad omne nequitiæ genus; modo gentium vicinarum moribus approbatum, nullo indicio magis luculento conſtare poteſt, quam quod pignora ſua chariſſima non tantum *Molecho* conſecrarent, ſed idolo illi fœdiſſimo non raro comburenda traderent. Ethnicos, & (moribus corruptis) Iſraelitas, ritum hunc immanem ſæpius exercuiſſe, probandi anſam nobis offert lex ea cui lucem proximo ſumus allaturi. Lex ea legitur, *Levit.* 18. 21. his verbis concepta: *de ſemine tuo non dabis* להעביר למלך *ut traducatur ad Molech.* Quo vero diſtinctius & plenius, quæ ad hanc legem ſpectant, animo percipiantur, oſtendendum, (1°.) Quid hic nomine *Molechi* cenſendum eſt. (2°.) Quid eſt *tranſire* vel *traduci* ad Molechum. (3°.) Quænam legis hujus occaſio vel cauſa remota fuit. (4°.) Illius cauſa proxima & immediata breviter exponenda eſt.

SECT. I.

Quid hic nomine Molechi cenſendum ſit.

QUO legis illius ſenſum & rationem felicius aſſequamur, primo nonnulla de *Molecho*, nomine vexatiſſimo, ſtrictim præmittenda ſunt.

ID nominis idolo vel dæmoni alicui famoſiori a longinqua vetuſtate tributum fuiſſe, ſatis e Scriptura conſtet: quiſnam autem e dæmonibus aut idolis famoſioribus iſte Molech fuerit, nondum inter doctos convenit. Res hæc ſatis amplam conjecturis materiam præbuit, quarum nonnullas ad trutinam noſtram revocabimus:

(1°.) ITAQUE, opinatur [a] *Seldenus*, [b] *Grotius*, alii, Molochum fuiſſe Saturnum, qui a Phœnicibus horrida illa infantum immolatione in illius honorem peracta potiſſimæ colebatur. At vero, cum dira illa τεκνοθυσίας ſuperſtitio non tantum apud Phœnices, ſed & [c] gentes pleraſque alias, invaluerit; cum etiam *Moloch* a *Remphan* vel *Chijun* (quem plerique Saturnum eſſe ſtatuunt) aperte diſtinguatur, *Act.* 7. 43. hæc conjectura fulcro haud ſatis firmo niti videatur.

(2°.) [d] Kircherus *Molochum* eſſe *Martem*, eumque aliquando cum *Typhone*, aliquando cum *Mithra* confundi, arbitratus eſt. Hanc conjecturam aſtruere conatur e fide [e] *Commentarii Coptici* in jam dictum caput *Act. Apoſtol.* in quo, planetarum nominibus, ordine hodie retento, recenſitis; planeta, *Martis* locum habens, *Molochi* nomine denotari dicitur. At & hanc conjecturam ſuſpectam habeamus, cum de *Commentarii* illius *Coptici* fide & antiquitate nondum conſtet, & Judæi, more (ni fallor) antiquitus recepto, *Molochi* nomen *Saturno* planetæ tribuant.

(3°.) ARIAS Montanus *Molochum* eſſe *Mercurium* [f] cenſuit, nempe quod מאלך *Malach* nuncius ſit, & *Mercurius* Deorum nuncius a poetis ſtatuatur. At nec huic conjecturæ inniti poſſumus, cum valde lubricum ſit *Orientis* theologiam e *Græca* vel *Romana* judicare; cum etiam LXX voci *Moloch*, non *nuncii*, ſed *regis*, ſignificatum tribuant, eam [g] quandoque [1] ἄρχοντα vertentes, quandoque βασιλέα. Ad hæc conjecturæ huic non quadrant hujus vocis literæ, quæ non *Malach*, ſed *Moloch* aut *Malcham*, in *Scriptura* dicitur.

(4°.) *S. Cyrillus* hanc ſententiam foviſſe videtur, quod antiqui *Venerem* ſive *Luciferum*, *Molochi* nomine, venerati ſint. Ille enim, de *Molocho* [h] loquens, εἴδωλον, vocat, λίθον ἔχον διαφανῆ καὶ ἐξαίρετον, εἰς ἑωσφόρου τύπον, ὅπι μετώποις ἄκροις, *ſimulachrum lapidem habens pellucidum ac pretioſum, in modum Luciferi, extrema frontis parte.* At nec ea conjectura lectori rem altius perpendenti placere poteſt: ſi enim concedam *Molochi* ſimulacrum lapidem illum pellucidum in fronte habuiſſe, nil cauſæ eſt cur lapis ille, *Vene-*

a *Syntag.* 1. *de Diis Syr.* c. 6. b *Annot.* ad *Deut.* 18. 10. c Φοίνικες καὶ Κρῆτες τὸν Κρόνον σὺν πᾶσι πικνοθυσίαις ἱλάσκοντο· *S. Athanaſ. Orat. adv. Gent.* T. 1. p. 24. C d *Oedip. Ægypt. Synt.* 4. c. 15. p. 231. e *V. Ling. Ægypt. reſtitut. ſupplement.* c. 3. p. 527., 528. f In *Amos* cap. 1. g In *Levit.* 18. 21. & 1 *Par.* 20. 2. h *Comment* in *Amos.* 5. 25. Tom. 3. p. 310. B

1 Αρχοντα Levit. 18. 21. *Scholia Cyrilli in loc.* ita ſe | τῦτο πεθείκασι, —— 1 Par. 20. 2. juxta *Exemplar. Vatican.* habent: τὸ Εὐρεϊκὸν, μολὸχ ἔχει, καὶ οἱ λοιποὶ ὁ ἑρμηνευταὶ | Μολχὸμ τῦ βασιλέως.

ris,

ris, magis quam *Solis*, ſymbolum habeatur. Multo juſtius ut *Sol* dicatur *Molochus*, aut cœli princeps, quam ſtella *Veneris*, quæ *Sole* longe inferior, & lucem ſuam *Soli* acceptam debet. SECT. I.

(5°) PERSUASUM eſt aliis, peculiare aliquod [a] *Ammonitarum* numen aut idolum, (cujus nomen temporis vetuſtas abolevit) *Molochi* nomine intelligendum; nam *Molech abominatio filiorum Ammon* diſerte appellatur, 1 *Reg.* 11. 7. Sed ex eo loco perperam colligitur, *Molochum* idolum fuiſſe ſolis *Ammonitis* proprium; ſed potius varios *Molochos* fuiſſe, qui variis ritibus, & ſub diverſis figuris, pro variis gentium moribus & ingeniis, colebantur. Adeo ut huic loco, *Joſephi* verba affinitate aliqua conjuncta videantur: cum enim narraſſet ille, *Achabum Baali* cultum præſtitiſſe; ne nomen tot gentium numinibus commune lectorem falleret, continuo [b] addit, Οὗτος ὁ Βαὰλ, Τυρίων ἦν Θεός· *Iſte Baal Tyriorum Deus erat, quem* Achabus *in gratiam* Ithobalis, *Tyriorum regis, coluit.*

(6°.) CUM *Molech* regium quid, Orientalium linguis pleriſque, ſonet; ſentiunt alii, aliquem inter reges antiquos eximium, & qui ἀντονομαστικῶς מלך *Rex* dici meruit, hoc nomine denotari. Prout *Bel* ſeu *Baal*, nomen regi egregio primitus datum, tandem in uſum vulgarem abiit, omnibus Heroibus fato functis & divinitate donatis inditum; ita, inquiunt, nomen *Molech*, olim ἄρχοντι alicui eximio datum, vulgare tandem factum eſt, & omnibus conceſſum, qui nominis celebritate florebant, & in Deorum ordinem tandem adſcribebantur. Sed vix a me impetro ut huic conjecturæ fidem habeam, cum non ſit probabile, regis tam eximii nomen oblivioni tradi potuiſſe, qui uſque eo inclaruit, ut in Deos referretur, & מלך per eminentiam diceretur. Aliæ paſſim occurrunt de *Molecho* conjecturæ, quæ tamen (utpote vix debili ratione ſuffultæ) non ſine temporis & chartæ diſpendio recenſeri poſſunt,

QUANTUM ipſe judicare poſſum, *Moloch* nomen Diis omnibus commune fuit, quo gentes quandoque dæmonem aut Heroem aliquem famoſiorem, ſæpius autem Solem, in ſymbolo vel ſimulacro aliquo, coluerunt. Multa concurrunt, cur hanc conjecturam faciam: nam Auctoris ſententia.

(1°.) CONJECTURAM hanc non parum confirmant *Prophetæ* verba, [c] *& ſuſtuliſtis tabernaculum* מלככם *Molochi veſtri:* ubi pronomen כם nomini *Moloch* affixum indicio eſt, illud non eſſe nomen Deo alicui proprium, ſed multis commune, qui olim, epitheto vel pronomine aliquo nomini addito, ab invicem diſcernebantur. Nonnulli quidem vocem illam מלככם, e ſcribæ alicujus antiqui oſcitantia, in mendo cubare ſuſpicantur, & כ unam in ea πλεοναζειν; adeoque vocem legendam, non מלככם ſed מלכם uti legitur 1 *Reg.* 11. 5, & 33: nempe quod Lxx, per τῷ Μολόχ, *Syrus* & *Arabs* per מלכום *Aquila* & *Theod.* Μαλχόμ, pronomine affixo minime curato, vocem reddant. Utcunque textui ſacro ungues criticos admovere, mihi religio eſt, cum lectionis hodiernæ veritas exemplarium omnium Hebræorum conſenſu probetur; & idem pronomen, τοῖς אלהיכם & צלמיכם hic affixum, fidem faciat, illud huic etiam voci [non caſu, ſed] conſilio additum.

(2°.) HINC etiam opinioni noſtræ fides additur, quod *Moloch*, & *Baal* [nomen Diis omnibus commune] in Scriptura ſacra promiſcue uſurpentur. Cuivis id conſtet, *Jer.* 32. 35. conſulenti, ubi ſic legitur, *& ædificaverunt excelſa Baal, quæ ſunt in valle filii Hinnom, & tranſire fecerunt filios ſuos & filias ſuas ipſi Molech.* h. e. eidem *Baali*, qui & *Molochus* [i. e. Dominus & princeps] dicebatur. Hoc paulo luculentius appareat, ſi duo ejuſdem prophetæ loca lectori repræſentemus, ſibi invicem e regione poſita.

Jerem. 19. 5.	*Jerem.* 32. 35.
Et ædificaverunt excelſa Baal, *ad comburendum filios ſuos in igne*, in *holocauſta ipſi* Baal, *quod ego non præcepi, nec locutus ſum*, &c.	*Et ædificaverunt excelſa* Baal, — *ut tranſire facerent filios ſuos & filias ſuas per ignem ipſi* Molech, *quod ego non præcepi eis.*

LOCIS hiſce collatis, nemini obſcurum eſſe poteſt, idololatras antiquos numen idem, nunc *Baalis*, nunc *Molechi*, nomine appellare, & illud ſub utroque nomine τεχνοθυσίας ritu placare, ſolitos. Ex uſu illo promiſcuo factum videtur, ut nomina illa quandoque coirent, & ab ethnicis numini ſuo conjunctim tribuerentur. Hoc pro-

a Moloch *eſt idolum quod præcipua religione ab Ammonitis colebatur.* Sanct. in Act. 7. p. 167. b *Antiq. Jud.* l. 9. c. 6. *ſub. fin.* c *Amos.* 5. 26.

SECT. I. bat inſcriptio vetus (cujus meminit [a]*Seldenus* noſter) anno *Chriſti* 236 *Romam tranſlata; & in hortis*, inquit, *Farneſianis etiamnum viſenda:*

ΑΓΛΙΒΩΛΩ. ΚΑΙ. ΜΑΛΑΧ
ΒΗΛΩ. ΠΑΤΡΩΟΙC. ΘΕΟΙC.

(3°.) [b]AUCTOR, literis non ad ſolam ſuperficiem imbutus, huic opinioni his verbis aſtipulatur; *quemadmodum* Baal, *ſive* Bel, *in genere & communiter de Diis omnibus dicitur, qui addito-epitheto aliquo ab invicem diſtinguntur; ita etiam* מלך *quod eſt* Melech, Molech, Moloch, *nomen* eſt *Diis omnibus commune*: & *ubi peculiariter Deus alicujus gentis aut urbis-deſignabatur, fiebat addito epitheto, petito vel ab ipſa gente-ſive urbe, ut* Moloch Ammonitarum, *-ubi colebatur, vel aliunde, ut* Adramelech & Anamelech.

(4°.) CONJECTURÆ noſtræ ipſa nominis hujus ratio vel origo firmitatem præbet. Nominis enim *Moloch* origo vel ratio duplex, pro duplici radicis ſuæ notatione, reddi poteſt. Nam primo, vox מלך unde *Molech* & *Milcom* derivantur, *regnavit* ſignificat vel *dominatus eſt*. Cum itaque *Moloch*, inde derivatum, regium faſtigium & potentiam notet, facile etedi poteſt, idololatras nomen illud Diis pleriſque tribuiſſe; quod numinibus ſuis, eximia poteſtate valere creditis, apprime convenire videretur, & quod is eſſet diaboli faſtus, ut eum ſibi titulum arrogare, & illius majeſtatem *cujus* ſolius *eſt regnum & potentia* ad ſeipſum transferre, non dubitaret. Secundo: veriſimile eſt, radicem מלך non tantum *regnavit*, ſed *coluit* & *pro Deo habuit*, antiquitus indigitaſſe. Quamvis enim Lexica hunc ſignificatum vulgo neſciant, certum eſt linguam Æthiopicam, Hebraicæ affinem, ſignificatum illum hodieque retinere. Nam Æthiopibus מלך in *Hiphil* eſt σέβεσθαι, uti nos docet auctor [c]ille, literatura orientali præſtantiſſimus. Non *dubito* (inquit ille) *quin inde Hebræis quoque rex* מלך *dicatur, quaſi qui a ſubditis, veluti terrenum aliquod numen, colitur & ſervitur.* Inde etiam originem [d]ducunt Æthiopum מלכות *Divinitas, Act.* 19. 27. אמלך *Deus, Pſ.* 3. 2. & אמלכת *Dii Ethnicorum, Pſ.* 81, 1, 6. Et ſignificatus hujus antiqui veſtigia quædam in literis arcanis deprehendi poſſunt. Nam qui אלהים *Deus Hamath & Arphad*, &c. appellatur, *Jeſ.* 36. 19. loco [e]illo parallelo dicitur מלך *Rex Hamath & Arphad:* & *Amos.* 5. 26. אלהיכם *Deum veſtrum*, nonnulli מלככם *regem* vel *Molochum veſtrum* interpretari ſentiunt. Hujus etiam ſignificatus antiqui monimentum gerere videntur *Adramelech* & *Anamelech*, qui אלהי *Dii Sepharvaim* appellantur, 2 *Reg.* 17. 31. nam vocem *Adramelech* phraſis illa [f]Philiſthæorum [אלהים אדרים] *Deus magnificus* interpretatur: & quid *Anamelech*, niſi *Deus reſpondens* vel *Jupiter oracularis?* voce a ענה *reſpondit* & מלך *Rex* vel *Deus*, originem derivante. Ejuſdem ſignificatus exemplum & literæ profanæ præbere videantur: cum enim [g]Hercules Μέλκαρθος aut *Melicerta*, i. e. מלך קרתא a Sidoniis Tyriiſve dictus ſit, & eo nomine invocatus; id nominis ei proculdubio conceſſerunt, non quod *Rex civitatis* ſed ejuſdem *Patronus*, ὁ πολιοῦχος Θεὸς, *Deus tutelaris*, haberetur. Exemplo non abſimili, qui מלך לעיר ספרוים rex *civitatis Cepharvaim* dicitur, 2 *Reg.* 19. 13. deus *Sepharvaim* appellatur, 2 *Reg.* 18. 34. His probabile fit, vocem מלך ſeculis antiquioribus, *colendi* ſignificatum habuiſſe, & gentes pleraſque vulgare nomen, *Molech* & *Melcham*, numini ſuo tribuiſſe, quod earum σέβασμα eſſet, cultu divino proſequendum.

(5°.) NISI Moloch olim nomen Diis multis commune fuerit, ratio in obſcuro eſt, cur uſu tam frequens eſſet, & Orientales idolum ſuum præcipuum Molochi nomine, vel nomine aliquo diverſa flexione ab eadem radice orto, nuncuparent; idolum illud vocabulo, *Malcham*, *Molech*, *Melcarthus*, *Adramelech*, *Anamelech*, *Melachbelus*, aut alio conſimili, plerumque deſignantes.

a *De Diis Syr. Synt.* 2. c. 1. b *Sam. Petit. Var. lect.* cap. 1. c *Lud. de Dieu* in *Exod.* 7. 1.
d *V. Hottinger. Diſſert. de Nominib. Dei Oriental.* p. 298. e *Jeſ.* 37. 12, 13. f 1 *Sam.* 4. 8.
g *V. Fuller. Miſcel.* lib. 3. c. 17.

SECT.

SECT. II.

SECT. II.

Quid ſit tranſire per ignem Molecho.

PHRASIS illa, להעביר למלך *ut tranſiret ad Molech*, in examen proximo vocanda eſt, & illius ſenſus diligenter indagandus. De eo vero duæ ſententiæ inter doctos obtinent, quas, una cum momentis ſuis omnibus, lectori proponam perpendendas.

(1°.) NONNULLI, Scripturæ teſtimoniis & gentium antiquarum moribus inducti, העביר *interfectionem* denotare arbitrantur. Inter Scripturæ teſtimonia maxime elucet locus ille *Ezechielis*, cap. 16. 20, 21. Ubi pro eodem ponuntur אכול *conſumere*, & העביר *tranſire facere*, quibus additur & זבח *immolare*. Locus integer ſic ſe habet, *& tuliſti filios tuos, & filias tuas, quos generaſti mihi, & immolaſti eos ad conſumendum: & dediſti eos, ut eos tranſire faceres ad ea.* Atque hæc [1] tria verba in eodem ſignificatu apud eundem prophetam reperiamus, cap. 23. 37, 38, 39. *Jeremiah* etiam hanc vocem ad immolationem notandam uſurpavit, quod facile conſtet ſi hæc duo loca quaſi ἀντιπροσώπως oppoſita ſtatuamus.

Jerem. 7. 31.
Et ædificaverunt excelſa Tophet — in valle filii Hinnom, לשרף *ad comburendum filios ſuos & filias ſuas in igne, quod ego non præcepi*, &c.

Jerem. 32. 35.
Et ædificaverunt excelſa Baal — in valle filii Hinnom, להעביר *ut tranſire facerent filios ſuos & filias ſuas ipſi* Molech, *quod ego non præcepi eis*, &c.

NEMINI hæc loca conferenti obſcurum eſſe poteſt, Prophetam vocem העביר ad combuſtionem aut immolationem liberorum ſignificandam uſurpaſſe. Nec Scripturæ tantum teſtimonia, ſed & gentium veterum mores (quibus Hebræorum leges plurimum opponuntur) cauſam opinandi præbent, vocem העביר ſenſu duriori ſumendam eſſe. Liquet enim e *Scripturis*, [a] aliiſque teſtimoniis, Chananæos, & eorum vicinos, morti dare ſolitos eorum liberos, in honorem idolorum. Ita *Sepharvæos* in honorem *Adramalechi* & *Anamelechi*, liberos ſuos igni comburendos dediſſe teſtatur hiſtoria ſacra, 2 *Reg.* 17. 31. Hoc e moribus Chananæorum hauſiſſe videntur; nam [b] *Joſephus* de Achazo loquens, inquit, ἴδιον ὁλοκαύτωσε παῖδα, κτ' τὰ Χαναναίων ἔθη· *filium proprium holocauſtum fecit, ex more Chananæorum.* Moris tam immanis cauſa, eos qui terram promiſſam ante Hebræos tenuere, [c] *Scriptor Sapientiæ* τέκνων φονέας ἀνελεήμονας, *immiſericordes liberorum interfectores* vocat, iiſque τεκνοφόνους τελετὰς *puericidales ceremonias* [d] objicit. Conſuetudinis tam profanæ exemplum Cananæi Iſraelitis præbuiſſe videntur, qui liberos ſuos in holocauſta dæmonibus & idolis obtuliſſe perhibentur, *Pſal.* 106. 37. *Jer.* 19. 5. 2 *Reg.* 23. 10.

(2°.) INTERPRETES alii vocem העביר hic ſenſu molliori ſumi, & per eam *tranſitum* ſolummodo per ignem, aut luſtrationem, notari, ſentiunt. Extruebantur ſcil. duæ pyræ (ſi ſententiæ hujuſce patronos audiamus) & puer medius inter pyras tranſiens, vel flammas tranſiliens, non erat exuſtus, ſed luſtratus, expiatus, & ritu illo *Molocho* ſolenniter addictus & conſecratus. Nec deſunt argumenta quæ & huic opinioni præſidium præbeant: nam primo, interpretes antiqui hunc ſenſum vocis hujuſce prætuliſſe videntur; ſic enim *Vulgatæ* auctor hunc locum reddit, *de ſemine tuo non dabis ut conſecretur idolo Molech:* ſic etiam LXX, ἀπὸ τοῦ σπέρματός σου οὐ δώσεις λατρεύειν [2] ἄρχοντι. Quoniam autem dici poſſit, LXX hic lapſos fuiſſe, & (להעביר *ad ſerviendum, pro* להעביר *ad tranſiendum* legentes) ita tranſtuliſſe; ad eorum interpretationem attendamus, ubi nullus erroris alicujus ſuſpicioni locus eſt, ubi *Deut.* 18. 10. legem hanc ſic repetitam transferunt; οὐκ [3] θέρεθήσεται ἐν σοὶ ὁ διακαθαίρων τὸν υἱὸν — ἐν πυρί· *Non invenietur in te, qui purgat*, aut luſtrat, *filium ſuum — in igne.* Secundo: huic interpretationi robur addit lex ea, *Levit.* 20. 2, ſcripta, quam *Jonathan* & *Interpretes Chriſtiani* de liberorum immo-

a *V. Cluver. Antiquit. German.* lib. 1. cap. 35. b *Antiquit.* l. 9. c. 12. c Cap. 12. 5. d Cap. 14. 23.

1 In quibuſdam *Exemplar.* legitur שרפו
2 Vid. *Pag.* 360. *Not.* 1.
3 Juxta *MS. Alexandr.* εὑρήσεται.

SECT. III. latione interpretantur: niſi itaque legem hanc de luſtratione, vel mera traductione per flammam luſtralem, intelligamus; neceſſe eſt ut ſummus legiſlator legem plane eandem, poſt commata non adeo multa, dediſſe cenſeatur. Tertio: & teſtibus ſtatim adducendis appareat, morem utrumque [liberos igne luſtrandi, & immolandi] inter idololatras antiquiores plurimum invaluiſſe. Ideoque haud multum a fide alienum eſt, Deum leges duas, hanc luſtrationi præcipue, immolationi [a] aliam, repugnantem tradere voluiſſe. Quarto: liberorum luſtratio vel purgatio igne facta, ſub Moſis tempora, pluſquam immolatio, in morem, abiiſſe videatur. Nam (ſi [b] *Grotius* recte judicat) *cum oraculum aliquod vetus juberet pueros tranſire facere per ignem*, diuque verbum illud ambiguum העביר acceptum eſſet in ſenſu *conſumendi*; natura humana, tantæ immanitati adverſata, interpretationem benigniorem excogitavit, & *Molochum* ſive *Saturnum* contentum eſſe voluit, *ductо corpore flamma*, ut loquitur *Tertullianus*, ubi *Valentini* ritus e paganica ſuperſtitione hauſtos refert. Cum itaque ſerior ætas hoc oraculi temperamentum inveniſſet, æquum eſt opinari, patres liberos eorum multo ſæpius igne luſtrare, quam comburere, voluiſſe; adeoque Deum legem hanc, *traductioni per ignem*, utpote ritui potiſſimum obtinenti, maxime oppoſuiſſe. Sexto: legi de combuſtione liberorum accipiendæ pœna mortis additur, *viz. Levit.* 20. 2. Cum autem illius pœnæ, neque hic, neque parallelo [c] *Deuteronomii* loco, fiat mentio; non temere colligo, legem hanc de *tranſitu* mitiori [nempe ad luſtrandum] præcipue intelligendam. Septimo: certum eſt, hanc phraſin, *tranſire facere per ignem*, quandoque ſenſum benignum ferre, & merum luſtrandi ritum denotare: nempe [d] 2 *Reg.* 16. 3. ubi de Achazo legitur, quod *filium ſuum* העביר באש *tranſire fecit in igne*, cum tamen certum ſit *Hezekiam*, filium ejus, huic traductioni ſuperſtitem fuiſſe, & in regnum paternum ſucceſſiſſe. Hanc interpretationem multum firmant & illuſtrant [e] *Theodoriti* verba, quibus lectorem fraudare non debeo; *Joſephus quidem dixit*, Achazum *unum e filiis ſuis obtuliſſe holocauſtum* Baali. *Ego autem exiſtimo id quod dicitur, tacite ſignificare genus erroris, quod ad nos uſque pervenit.* Εἶδον γὰρ ἔν τισι πόλεσιν ἅπαξ τοῦ ἔτους ἐν ταῖς πλατείαις ἀπτομένας πυρᾶς, καὶ ταύτας τινὰς ὑπεραλλομένους, &c. *Vidi enim in aliquibus civitatibus ſemel in anno accendi rogos in plateis, & trans eos ſaltare aliquos, non ſolum pueros, ſed etiam viros:* τὰ δὲ γε βρέφη διὰ τῶν μητέρων διαφερόμενα διὰ τῆς φλογός· *infantes autem per flammam ferri a matribus. Videbatur autem iſtud quædam eſſe expiatio & purgatio. Exiſtimo autem hoc quoque fuiſſe* Achazi *peccatum.*

E jam dictis cuivis appareat, utramque ſententiam fundamentis niti non facile ſubruendis. Conſultum itaque videtur, ſenſum utrumque admittere; cum præſertim infantum immolatio & luſtratio [aut mera traductio per ignem] in gentium veterum ceremoniis non raro jungerentur.

SECT. III.

Legis occaſio vel cauſa remotior explicatur.

PENSI noſtri parti tertiæ manus jam admovenda eſt, & legis hujus occaſio, vel cauſa remotior, in lucem paulo clariorem proferenda. Legis autem cauſa remota [vel occaſio] erat ethnicorum conſuetudo, qui liberorum ſuorum, nunc immolatione vel combuſtione, nunc ſola traductione per ignem, Deos ſuos colere & propitiare ſolebant. Filiorum vivicomburio (quantum facili conjectura colligo) rebus in afflictis plurimum, ad placandos Deos, utebantur: at filiorum per ignem traductio, vel februatio, in familiis omnibus, rebus etiam proſpere fluentibus, obtinuiſſe videtur. Ne vero hæc e meo tantum ſenſu hauſta cenſeantur, aſſertionibus hiſce duabus fidem facere conabor.

Gentes liberos ſuos immolaſſe.

PRIMA ſit hæc: gentes antiquiores quandoque liberos ſuos, in Deorum honorem, comburendos & immolandos tradiderunt. Huic aſſertioni firmandæ multa veterum teſtimonia congererem, ſi auctores bene multi provinciam illam non occupaſſent; *Selden.* de *Diis Syr. Syntag.* 1. c. 6. *Grot.* in *Deuteron.* 18. 10. *Dieteric. Antiq. Biblic.* p. 215, 216. *Ouzel.* in *Minut. Fel.* p. 291, 292. T. S. *Syntag.* de *Druid. morib.* cap. 6. & 7. *Voſſius* de *Orig. Idololat.* lib. 2. c. 5. *Johan. Dought. analect. ſac.* P. 1. *Excurſ.* 128. *Elmenhorſt. Comment.* ad *Minut. Fel.* p. 291. *Dionyſ. Voſ.* in *Maimonid.* de

a *Nempe Lev.* 20. 2. b *Annot.* ad *Deut.* 18. 10. c Cap. 18. 10. d *V.* & 2 *Reg.* 17. 17. e *Quæſt.* 47. in 4 *Reg.*

Idololat.

Idololat. c. 6. §. 5. & alii, ad quos, brevitati ſtudentes, lectorem mittemus. E plu- SECT.
rimis autem antiquorum teſtimoniis quæ ſcriptores illi coacervant, abunde conſtet, III.
immanis illius ſuperſtitionis rabiem mortalium genus adeo corripuiſſe, quod nullus fere populus eſſet qui τεκνοθυσίας ritum non exerceret, eoque, tanquam officio dæmoniis eorum apprime grato, non delectaretur. Ritus tam immanis ortum & incrementum duplici potiſſimum cauſæ tribuendum arbitror.

(1°.) AMBIGUO dæmonis oraculo, ſeculis antiquiſſimis edito, quo ſimplicem plebem להעביר בניהם באש *ut filios ſuos per ignem*, vel *in ignem, tranſire facerent*, devinctam tenuit. Hoc oraculum flexuoſum eſſe, & ad fraudem populo faciendam compoſitum, quibus Hebraice vel mediocriter doctus facile perſentiſcat; nam העביר (quod dixi) ſenſu *conſumendi* & *tranſeundi* ſumi, & באש *in ignem*, vel *per ignem*, denotare, poteſt. Oraculum autem verbis tam perplexis & ambiguis efferebatur, ut liberorum immolationem innueret potius quam aperte præciperet, & populus, cum innocuam (uti viſa eſt) *traductionis* ceremoniam paululum exercuiſſet; ad oraculi juſſa, ſenſu rigidiori capta, perimplenda tandem perduceretur. Si oraculum τεκνοθυσίαν conceptis verbis poſtulaſſet, populus forſan illius divinitatem in dubium vocaſſet, & mandati inſolentia vel immanitate perculſus, diaboli cultum abjuraſſet, adeo ut hoc oraculum affine videatur præcepto ab Apolline *Pelaſgis* dato,

* Καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ, καὶ τῷ πατεὶ πέμπετε φῶτα·

cum enim vox φῶτα & *hominem* & *facem* ſonaret, alii hominem Saturno obtulerunt, alii Pelaſgos defungi poſſe dixerunt, ſi facem mitterent.

(2°.) VERISIMILE eſt, morem illum ſuperſtitioſæ gentium fidei, tanquam uni cauſæ, ortum aut ſaltem incrementum ſuum, debuiſſe. Ea enim opinio gentium veterum fidem tenuiſſe videtur, numina ſacrificiis quæ dignitate & puritate præſtarent, facile propitiari: cum autem infantes cæteris animantibus honore & puritate longe antecellerent, credidiſſe videntur, ſe Deorum ſuorum gratiam certius inituros, ſi in eorum honorem liberos ſuos morti darent. Hac opinione imbuti idololatræ, infantes dæmonibus ſuis immolabant, cum præſertim maximis rerum difficultatibus premerentur, adeoque Diis ſuis propitiandis operam impenſius darent. Certum eſt [a] *Philonem Byblium* ſævum illum τεκνοθυσίας ritum ex hoc ſolo fonte derivaſſe.

PROBE novi, quamplurimos alia omnia de ritus hujus nefarii fonte ſentire, quaſi ex Abrahami, filium ſuum offerentis, hiſtoria, corrupta & depravata profluxiſſet. Huic autem ſententiæ fidem adhibere neſcio, cum hiſtoria illa, niſi plane mutilata, magna præbeat contra morem illum inhumanum argumenta; & veriſimile ſit multas gentes, liberos ſuos immolare ſolitas, de *Abrahami* exemplo, ne vel fando quicquam audiviſſe.

SECUNDO: veteres idololatræ quandoque moderatius delirabant, & liberos ſuos tantum *per ignem tranſire faciebant*. Ita morem habuiſſe, ſatis e ſuperius adductis eluceſcit, quanquam difficile ſit, in hiſce maximæ vetuſtatis tenebris, modum percipere quo ritus ille peragebatur. Nonnulli tranſitum illum hoc ritu peractum ſentiunt: liberi *Molocho* dicandi, per ſpacium inter duos ingentes ignes intermedium, a ſacerdotibus ethnicis, aut (ad eorum præſcriptum) a parentibus ipſis, ducebantur aut geſtabantur. Magiſtri quidam [b] Judaici exiſtimant, *Chemarim* [ſacrificulos idololatricos] magnum ignem coram Molecho accendiſſe, & patrem filium ſuum per mediam flammam traduxiſſe. *Maimonides* (ni mentem ejus male capiam) exiſtimavit, idololatras infantes ſuos per flammam agitaſſe, & eo præcipue ritu hanc traductionem peregiſſe. Auctoris verba, *Buxtorfio* interprete, ſic ſonant: [c] *videmus obſtetrices, pueros recenter natos faſciis involutos ſumere, ac odoriferis ingrati odoris ſuper ignem poſitis, per fumum inde aſcendentem hinc inde movere: qui ritus ſine dubio ex reliquiis eſt* traductionis per ignem, *neque permittendus.* Me quod ſpectat, eos ut ſequar magis inclinat animus, qui *tranſitum* illum non uno eodemque motu rituque peractum ſentiunt. Ut rem propius tangam, mihi maxime ſe probat [d] *Theodoriti* ratio, qui cenſuit, rogo ſolenniter accenſo, pueros & viros trans eum ſaltare, infantes autem per flammam a patribus ferri vel agitari, ſolitos. Cum *Theodorito* hac in re ſentire placet, quod ſummum conſenſum inter illius verba, & gentium omnium, ritus hujuſce reliquias retinentium, mores, facile percipiamus. Sic enim *Varro*, apud *Scholiaſten Horatii*, ritum tranſeundi per ignem, prout Romæ peractum, nobis deſcriptum dedit; *Palilia tam privata quam*

Quandoque per ignem traduxiſſe.

* Vid. *Fileſaci ſelecta*, l. 1. p. 36. a *Apud Euſeb. Præp. Evang.* l. 4. c. 16. b *V. Hottinger. de jur. Hebr.* p. 307. c *Mor. Neb.* P. 3. c. 37. d Vid. *verba modo citat.*

SECT. IV. *publica ſunt apud ruſticos, ut cum fœno conjectis ſtipulis ignem magnum tranſiliant, his Palilibus ſe expiari credentes.* Ex his lucem accipiant [a] *Ovidii* illa, de *Palilibus* agendis dicta.

Moxque per ardentes ſtipulæ crepitantis acervos
Trajicias celeri ſtrenua membra pede.

Deinde, Chriſtiani veteres, qui gentiliſmum nondum penitus exuiſſent, in noviluniis ingentes rogos accendere, & flammam tranſilire, ſolebant. Hunc ritum memorant & damnant, [1] *Synodus* in *Trullo*, *Can* 65, *Chryſoſtomus* in [2] *nativitate S. Johannis*, aliique. Et apud nos *Anglos* etiamnum obtinet, ut cum diem aliquem ſolennem feſtis ignibus celebramus, pueri aliique flammam ſæpius tranſiliant; more forſan a priſcis uſque gentiliſmi temporibus conſervato. His accedat, quod ipſa hæc phraſis [העביר באש *tranſire fecit in ignem*] conjecturam noſtram adjuvet, & probet idololatras ritum illum, non *inter ignes*, ſed *in ignem* aut flammam, tranſeundo peregiſſe.

NISI jam dicta ſatis aperte probarent, idololatras antiquiores liberorum combuſtionem ſimul & eorum traductionem per ignem in moribus habuiſſe, ſubjungi poſſet [b] *Benjamini Tudelenſis* teſtimonium, qui ritum utrumque, in *Chenaraga* [vel *Chingara*] *Indiæ Aſiaticæ* inſula, ſuo ſeculo repertum dicit. Si quis plura deſideret, legi velim quæ in hanc rem ſcripſit [c] *Maimonides*, [d] *Sanctius*, [e] *L' Empereur*, aliique. Cum itaque, vigente gentiliſmo, liberos immolandi & igne luſtrandi conſuetudo paſſim invaleſceret; maxime probabile eſt, morem utrumque huic legi ferendæ occaſionem ſeu cauſam remotam præbuiſſe. Nam ratio ferre non poteſt, ut credamus, Deum hanc legem dare voluiſſe, niſi ut ritibus tunc ubique obtinentibus obicem poneret, & caveret ne populus ſibi ſacer tam pravæ ſuperſtitionis lue corriperetur.

SECT. IV.

Cauſa legis proxima quænam.

JAM rerum ſeries & promiſſi fides efflagitant, ut in legis hujuſce cauſa propinqua perveſtiganda aliquid operæ collocarem. Ut itaque hoc argumentum ſermone diſtincto proſequar, dicendum eſt, primo, cur Deus liberorum immolationem ſeu vivi-comburium; deinde, cur eorum tranſitum per ignem (ritum, uti videtur, innocuum) prohibuerit.

Liberorum immolatio cur vetita.

DICENDUM eſt primo, cur Deus liberorum immolationem ſeu vivi-comburium lege ſpeciali prohibuerit, cum omnem ſanguinis innoxii effuſionem ſatis in præcepto ſexto vetuiſſe videatur. Quantum itaque probabili conjectura colligo, ritus hic, ob rationes ſequentes, Iſraelitis ſpecialiter interdictus eſt.

(1°.) QUOD legi naturæ contrarius eſſet, & amori erga liberos, hominum animis naturaliter inſito, plane repugnaret. Inde *Pſalmiſtes* de Iſraelitis τεκνοθύταις loquens, his verbis peccati illius atrocitatem amplificat, [f] *effuderunt ſanguinem innocuum*, etiam *ſanguinem filiorum & filiarum ſuarum*, &c. Quaſi dixiſſet, "in idolorum ſuorum ho"norem injuſti facti ſunt & inhumani, Dei & Naturæ legem pariter violantes. Atque hac de cauſa ritus iſte non apud Deum ſolum in odium venit, ſed & omnes gentes quæ ullo humanitatis ſenſu tangebantur. Quam ingrata politioribus Romanis cruenta hæc & inhumana religio fuerit, e [g] *Plinio* diſcimus, ubi ait, *non ſatis æſtimari* poſſe, *quantum Romanis debeatur*, quod *ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat*. Græcos etiam, quorum animos humanitatis ſtudium aliquantillum tetigit, barbaram τεκνοθυσίας feritatem averſatos fuiſſe, non obſcure colligitur [h] ex *Euripidis* tragœdia, ubi dicitur, *non decere* ἀνθροποκτονεῖν, ſed βεβυτεῖν· Cum itaque ritus iſte tam injuſtus eſſet, & ultra gentium feritatem barbarus; par erat, ut Deus, eum lege ſpeciali prohiberet; eoque magis, quod nonnulli forſan e præcepto, Abrahamo dato, (perperam intellecto) τεκνοθυσίαν illam Deo gratam, [i] & ab eo præceptam, collegiſſe videantur.

a *Faſtor.* lib. 4. v. 781. b *Itinerar.* p. 108. *ex edit. L' Emper.* c *De Idololat.* c. 6. § 5. d *Comment. in* 4 *Reg.* 16. 3. e *Not.* in *Benjam. Itiner.* p. 216. f *Pſal.* 106. 38. g *Hiſt. Nat.* l. 30. c. 1. h *Hecub. V.* 261. i *V. Jer.* 7. 31.

1 Vid. *Bevereg. Pandect. Canon.* Tom. 1. p. 234.
2 Sermo iſte *in nativ. S. Joh.* ſuppoſititius habetur.

(2°.)

(2°.) HÆC immolatio ritus erat ſacrilegus, quod ſcilicet liberos a Deo datos, eique ſolenni circumciſionis ritu conſecratos, furto auferret, & dæmoni, contra fas & jus omne, ſacrificaret. Deus Hebræorum liberos, non tantum creationis, ſed & conſecrationis, jure tenuit, & pro ſuis habuit; & vel eo nomine indigne tulit, quod filios ſuos idolis immolandos dederint. Hoc e verbis *Prophetæ* conſtet, [a] *fornicati ſunt cum idolis ſuis, & filios ſuos quos genuerunt mihi, tranſire fecerunt eis, ad conſumendum* eos. Nec multum abſimilia leguntur apud Moſem, *Levit.* 20. 3: niſi Græci interpretes a loci ſenſu aberrarint. Sic enim legis verba transferunt, ἀπολῶ αὐτὸν ἐκ τῆς λαοῦ αὐτῆς, ὅτι τῷ σπέρματι αὐτῆς ἔδωκεν ἀρχοντι, ἵνα μιάνῃ τὰ ἅγιά μου, καὶ βεβηλώσῃ τὸ ὄνομα [1] τῶν ἡγιασμένων μοι· *Perdam* hominem *illum e populo ſuo, quod e ſemine ſuo Molocho dederit, ut inquinaret ſancta mea, & prophanaret nomen ſanctificatorum mihi.* Nempe liberi Deo ſacri, nullo modo magis pollui & profanari potuerunt, quam ſi fœdiſſimo idolo *Molech* igne abſumendi traderentur.

SECT. IV.

(3°. HIC ritus, magicus erat, & ad dæmonem de re futura vel arcana conſulendum uſitatus. Ita mihi perſuadeo, quod in locis quibuſdam, cum auguriis, ariolis, divinis, & ejuſmodi artium curioſarum magiſtris, conjunctus inveniatur. Nempe, *Deuter.* 18. 10. *Nec inveniatur in te,* מעבר *tranſire faciens filium ſuum—in igne,* nec *divinans divinationem,* nec *augur,* &c. 2 *Reg.* 17. 17. ſacer hiſtoricus de Iſraelitis loquens, ait, *& tranſire fecerunt filios ſuos & filias ſuas per ignem, & divinarunt divinationes, & augurabantur.* Et *Manaſſis* res geſtas referens, 2 *Reg.* 21. 6. hæc habet, *tranſire fecit filium ſuum per ignem, & obſervavit tempora, & auguratus eſt, & multiplicavit magos,* &c. Atque hinc factum videtur, quod, poſt legem eam, *ſi quis dederit de ſemine ſuo idolo Molech, morte morietur*; proxima ſuccedat, eique conjungatur, [b] lex *aruſpices & divinos* conſulendi morem prohibens. Huc ſpectant illa *Taciti,* de *Druidibus* loquentis, verba; [c] *exciſi luci ſævis ſuperſtitionibus ſacri: nam cruore captivo adolere aras, & hominum fibris conſulere Deos, fas habebant.*

(4°.) RITUS erat propitiatorius, quo gentes utebantur, ut offenſi numinis iram certius averruncarent. Hoc eo probabilius, quod more ſervatum eſſet inter ethnicos, ut, cum mala aliqua graviora paterentur, aut magnæ calamitates iis impenderent, filios immolarent, eoſque plurimum e nobilium flore, & in ſpem maximæ fortunæ natos. Judicabant enim, ſe Deum non alia ratione facilius demereri poſſe, quam ſi infantem, excellentiſſimum animalium, & nobilem, excellentiſſimum infantum, altari ſuo conſecrarent. Ita vero morem habuiſſe conſtet, quod Carthaginienſes (auctore [d] *Peſcenio Feſto*) ab *Agathocle* victi, & Deum ſibi iratum exiſtimantes, ut piaculum maxime gratum ſolverent, ducentos nobilium filios immolarint. Eorum etiam quæ jam dixi veritatem aſtruunt, quæ [e] *Philo Byblius* e *Sanchuniathone* Græce tradidit; ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς, ἐν ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς τῶν κινδύνων, &c. *Antiquis in more erat, ut in ſummis Reip. calamitatibus, priuſquam omnia peſſum irent, ii penes quos gentes aut civitates imperium eſſet, liberorum ſuorum chariſſimum dæmonibus ultoribus mactandum darent,* ut exitium publicum domeſtico redimerent & averterent, Neque vero hoſtiis tam eximiis Deos demulcere ſtudebant ethnici, tantum cum gravior calamitas eorum cervicibus imminere, ſed etiam cum dæmones ſui privatis ipſorum perſonis male conciliati, crederentur. Hoc probant [f] *Euſebii* illa, Κρόνῳ γὰρ Φοίνικες καθ' ἕκαστον ἔτος ἔθυον τὰ ἀγαπητὰ καὶ μονογενῆ τῶν τέκνων· Atque inde forſan occaſio data verbis hypocritæ, apud [g] *Micham, nunquid dabo primogenitum* pro *ſcelere meo, fructum corporis mei* (gentium ritu) pro *peccato animæ meæ?* E dictis apparet, æquum juſtumque fuiſſe, ut Deus hunc ritum prohiberet, cum non minus Dei majeſtati quam benignitati adverſaretur, & gentes vicinæ ritu illo ad dæmonem propitiandum (quaſi ille boni malique fons eſſet) tam frequenter uterentur.

(5°.) INFANTUM immolatio ritus erat idololatricus & diabolicus. Hoc ſtatim pateat, ſi illius *originem, materiam, formam, & finem,* penitius inſpiciamus: (1°.) *Originem:* eam enim ad Diabolum auctorem referendam eſſe, nobis facile perſuadeamus, cum Deus ſe nihil ea de re [h] in mandatis dediſſe, vel in cogitatis habuiſſe, diſerte affirmaverit; & ritus ille tam ſævus ſit & humanitatis expers, quod incredibile videatur, quenquam, patris nomine donatum, eum exercere potuiſſe, niſi vis quædam

a *Ezec.* 23. 37. b *V. Levit.* 20. 1, &c. c *Annal.* l. 14. p. 230. d Lib. *hiſt. ap. Lactan. Divin. inſtit.* l. 1. c. 21. e *Ap. Euſeb. Præp. Evang.* l. 4. p. 156. D f Lib. *de laudib. Conſtantin.* p. 756. 30 g Cap. 6, 7. h *Jerem.* 19. 5. & 32. 35.

1 Juxta *Editionem. Complut.* τὸ ἡγιασμένον μοι.

SECT. IV. diabolica a ſenſu rationis & humanitatis eum abſtraxiſſet. (2°.) *Materiam* ſi ſpectemus, *ritus* erat immanis, & non ſine cruciatu exquiſitiſſimo peragendus. Cum enim cæteræ hoſtiæ altaribus, mactatæ & ſenſus expertes, imponerentur; infantes miſelli (quaſi non tam ſacrificandi quam cruciandi) *Molochi* flammis vivi tradebantur. Ritus autem tam crudelis diabolum auctorem loquitur, qui id egiſſe videtur, ut odium illud inveteratum quo genus humanum execratur, tam diro cruciatu aliquatenus ſaturaret. (3°.) Si ad ritus hujuſce *formam* & peragendi modum animos advertamus, conſentaneum videbitur, eum ritibus ethnicis & idololatricis annumerare. Nam ethnici altaribus in altum extructis plurimum utebantur, ut eo propius a ſole (*Molocho* ſuo) abeſſent, cum ſacris hiſce nefandis eum propitiarent; & [a] Judæi *excelſa ædificarunt*, cum diram πεκνοθυσίας religionem exercerent. Apud ethnicos etiam, cum infantem ſacrificarent, [b] κρότῳ κατεπίμπλατο πάντα τοῦ τῦ ἀγάλματος ἐπαυλούντων καὶ τυμπανιζόντων, ἕνεκα τοῦ μὴ γενέσθαι τῷ βόησιν τῶν θρήνων ἐξάκουστον· *ante ſimulacrum, omnia fiſtularum & tympanorum ſtrepitu opplebantur, ne mactati ejulatus exaudiri poſſet.* Et doctorum fide receptum eſt, *Tophet*, ubi Judæi liberos immolabant, nomen a תפים *tympanis* accepiſſe; quod in ipſo actu, locus tympanis totus perſtreperet, ut triſtes ejulatus infantum ſupprimerentur. (4°.) *Finis* hujus ritus, eum mere diabolicum probat & idololatricum: nam Iſraelitæ vix unquam dicuntur filios ſuos *per ignem tranſire feciſſe*, niſi in Dei alicujus honorem quem * *Baalis* aut *Molochi* [i. e. domini vel regis] titulo decorarunt: nempe ſummam victimam [hominem] ei quem pro ſummo rege vel domino habebant, maxime convenire crediderunt.

CUM itaque liberorum immolatio ritus eſſet tot nominibus execrandus & deteſtabilis, nil mirum ſi Deus, tanta cum vehementia, huic actioni ſeipſum oppoſuerit. Nam, obſervante [c] *Maimonide*, talibus contra eam argumentis utitur, qualibus contra nullam aliam idololatriæ ſpeciem, [d] *ad contaminandum ſanctuarium meum, & polluendum nomen ſanctitatis meæ:* & [e] tribus legibus cavetur, ne Iſraelitæ contagione tanti ſceleris inficerentur. Nullam gratiam huic ſceleri facit Deus, ſed ei pœnas minatur maximas, capitis nimirum & exciſionis, *Levit.* 20. 2, 3, 4, 5. Ipſum locum ubi miſellos infantes in honorem *Molochi* combuſſerunt, Deus mirum in modum deteſtatus eſt. Hoc per *Prophetam* teſtatur, dicens, [f] *ecce dies venient,—& non dicetur amplius* Tophet, *& vallis filii* Hinnom, *ſed vallis interfectionis, & ſepelientur in Tophet, donec non ſit locus*, &c. Denique ritus iſte vix unquam, niſi nota aliqua infamiæ inuſtus, in Scriptura memoratur: nam βδέλυγμα *abominatio* non [g] ſemel appellatur, & qui filium ſuum in ignem tranſire facit, eodem ordine quo *Magi, Arioli, Venefici*, & ejuſmodi nigrioris notæ peccatores, collocatur, imo inter eos primum locum obtinet *Deuter.* 18. 10.

Liberorum traductio per ignem hic vetita, & quare.

PROGREDIENDUM eſt jam ad ritum illum alterum [nempe liberorum traductionem per ignem] quem etiam Deum hac in lege vetuiſſe diximus. Quo itaque rationem cur & ille ritus interdictus eſt, aſſequamur, utile fuerit in illius ratione & uſu perquirendo paululum laborare. Quantum itaque, poſt tot ſeculorum decurſum, diaboli μεθοδείας percipere licet, ritus ille his uſibus antiquitus inſerviebat:

PRIMO: infantes aliique, traductione per ignem, purgari, luſtrari, vel expiari, credebantur. Ea ſcilicet opinio per hominum animos pervaſit olim, quod liberi recens in lucem editi impuritate aliqua laborarent, & ictui dæmonis vel oculi maligni obnoxii, morte intempeſtiva tollerentur; niſi flammam luſtralem ſubirent, & traductionis hujuſce ritu in dæmonis alicnjus benigni clientelam traderentur. Hanc conjecturam haud infelicem arguit [h] *Maimonidis* teſtimonium: *notum eſt in genere, ex natura hominum, quod nihil æque timeant & horreant, ac facultatum & liberorum ſuorum amiſſionem. Ideo publicarunt & ſparſerunt cultores ignis, omnes ejus liberos morituros, qui filium aut filiam ſuam per ignem non traduxerit*; eos autem diu ſuperſtites futuros iiſque omnia feliciter eventura, modo ritu illo expiati fuerint. Sed ſi deeſſet nobis Maimonides teſtimonium, multa ſunt e quibus facile cognoſcatur, gentes antiquas, purgandi vel luſtrandi cauſa, liberos ſuos per ignem traduxiſſe: nempe, (1°.) *Græcorum* verſio, qui ſic explicant (potius quam transferunt) verba Hebræa, hanc traductionem per ignem prohibentia, [i] Οὐχ [1] εὑρεθήσεται ἐν σοὶ διαπερῶν τὸν υἱὸν αὐτῦ [2] καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῦ

a *Jerem.* 7. 31. b *Plutarc. περὶ δεισιδαιμ.* p. 171. D * 2 *Reg.* 17. 16, 17. c *Ub. ſup.* P. 3. c. 37. d *Lev.* 20. 2, 3. e *Lev.* 18. 21. *Deut.* 18. 10. *Lev.* 20. 2. f *Jerem.* 7. 32. g *Jer.* 32. 35. *Deut.* 12. 31. 2 *Reg.* 16. 3. h *Mor. Neb.* P. 3. c. 37. i In *Deuter.* 18. v. 10.

1 Juxta *MS. Alexandrin.* εὑρήσεται. 2 *Alex. Edit. Aldin. & Complut.* ἢ τὴν.

οἰ

ὁ πυρὶ, *non invenietur in te, qui purgat* [aut luſtrat] *filium ſuum aut filiam ſuam in igne.* Hic obſervare juvet, alium interpretem, a [a] S. *Chryſoſtomo* citatum, ſic, paulo aliter, hanc legem reddidiſſe, ὁ φοιβάσθε, ὁ ἀφικαθαρεῖτε, τὰ τέκνα ὑμῶν. Interpres autem ille, quiſquis erat, duobus verbis ſynonymis uſus eſt, ut clare doceret, luſtrationem ant purgationem idololatricam, igne non raro peractam, hac in lege prohiberi: eſt enim φοιβάναι, inquit *Heſychius*, κοσμῆσαι, καθάραι, ἁγνίσαι· Item φοιβᾶσθαι, καθαιρεῖσθαι· (2°.) Frequens uſus hujus ceremoniæ, e frequenti ejus mentione in Scriptura facile colligendus. Quid autem traductio per ignem uſu tam frequens eſſet, niſi quod ritus averruncus eſſe, & infantes incolumes præſtare, crederetur? *Nullum* enim *dubium eſt*, inquit [b] *Maimonides, quin unuſquiſque magna diligentia properarit ad faciendum illud, tum ob magnam erga liberos ſuos clementiam, & timorem de illis amittendis, tum etiam ob rei ipſius facilitatem, quia nihil agendum erat quam filium per ignem traducere.* (3°.) Hinc etiam adducor ad ſuſpicandum, idololatras olim liberos ſuos, purgandi & luſtrandi cauſa, per ignem traduxiſſe, quod veterum purgatio & februatio igne plurimum perageretur. Inde factum quod πυρᾶν, ad purgationem notandam, non tantum in Græcorum verſione, ſed & [c] ſcriptoribus exoticis, uſurpetur; & ſulphur nomen Θεῖον inveniſſe creditur, quod in purgationibus igneis locum tam frequentem obtineret. Ideo vero veteres, in eorum purgationibus, igne frequentius utebantur, quod igni vim quandam abſterſivam, & malorum medelam ineſſe, pro certo crederent. Hanc opinionem Romanos infeciſſe, cauſam opinandi præbet [d] *Ovidius*, qui morem flammas tranſiliendi memorans hæc habet;

Expoſitus mos eſt, moris mihi reſtat origo.
Turba facit dubium: cœptaque noſtra tenet.
Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis
Excoquit: idcirco cum duce purgat oves.

Eo etiam inclinaſſe Græcorum animos, non obſcure docet *Theodorus* [e] *Balſamon*, ſic veteris Græciæ morem & ſenſum referens; ἔμπροσθεν τῶν ἐργαστηρίων αὐτῶν καὶ τῶν οἰκείων ἀνήπιον πυρκαϊὰς καὶ ἐπήδων ἐπάνω τούτων, νομίζοντες διὰ τοῦτο τὰ προσυμβάντα ἴσως αὐτοῖς δυσχερῆ καταλαίεσθαι, καὶ ἑτέροις ἀγαθοῖς ἐντυγχάνειν· i. e. *Ante officinas ſuas & ædes rogos incendebant, & ſupra eos ſaliebant, per id exiſtimantes ea quæ illis prius obtigiſſent mala comburi, foreque, ut in alia bona inciderent.* Plura de purgatione, flamma piaculari facta, lectori cupienti dabit *Sanctius, Comment.* in 4 *Reg.* c. 16. col. 1539.

SECUNDO: non abſurdum eſt, opinari veteres idololatras *traductionem per ignem*, tanquam initiationis ritum, uſurpaſſe, eoque liberos ſuos *Molocho* & cultui ſuo ſolenniter dediſſe & conſecraſſe. Multa habeo perſuaſionis hujus argumenta: (1°.) Quantum per ſacra monumenta percipere licet, pueri tantum & puellæ [liberi adhuc in parentum poteſtate conſtituti] per ignem tranſmittebantur. Nam ſcriptura, verbis his aut ſimilibus, hunc ritum memorare ſolet, *& filios ſuos & filias ſuas tranſire fecerunt per ignem.* Quid autem perſonæ ætatis tantum tenellæ per ignem tranſirent, niſi quod tranſitus ille ritus eſſet initiationis, adeoque parvulis, Deo mature conſecrandis, optime convenire crederetur? (2°.) Veteres idololatræ igne quodam purgatorio in *initiis* ſuis non raro utebantur. Nam *Mithræ* initiatis [f] neceſſe erat, [1] διὰ πυρὸς παρελθεῖν καὶ διὰ κρύους, *per ignem tranſire & per frigus*, priuſquam inter ἐποπτας admitterentur. Et forſan Dominus noſter, Apoſtolos ejus, non aqua tantum, ſed & [g] igne, baptizari, & regni ſui myſteriis initiari, voluit; ut inſtituta ſua ad morem gentilium, qui aqua ſimul & igne ſolebant initiari, (qua licuit) accommodaret. (3°.) Qui liberos ſuos *per ignem tranſire faciunt*, Dei nomen [h] *profanare* & *polluere* dicuntur. Quid autem, niſi quod ritu illo liberos ſuos *Molocho* ſacriſque ſuis addicerent, adeoque nomen & honorem Deo uni proprium, idolo fœdiſſimo tribuerent? (4°.) Patres ipſi filios & filias ſuas, ex præſcripto ſacerdotum *Moloch*, quos *Chemarim* appellabant, per ignem traduxiſſe cenſeantur. Nam Scriptura, ritus hujuſce mentionem faciens, patrum plerumque meminit, & verbis מעביר & העביר utitur, *tranſire faciens*, & *tranſire fecit*, ſignificantibus: & [i] LXX voces eas per διῆγεν, vel [2] διῆγον, vel [3] διαγαγεῖν, aut vocabulum vicini ſignificatus, interpre-

a In *S. Johan.* c. 1. v. 16. Tom. 2. Hom. 13. p. 86. D b *Ub. ſup.* c — Καθαρῷ ὃ πυρώσαπι δῶμα θείῳ· *Theocr. Id.* 24. d *Faſtor.* lib. 4. verſ. 783. e In *Canon.* 65. *concil.* 6. in *Trul. ub. ſupr.* f *Suid.* in Μίθρας. g *Mat.* 3. 11. *Act.* 2. 3, 4. h *Lev.* 18. 21. i *V. LXX.* in 2 *Reg.* 16. 3. & c. 17. 17. & 21. 5. & 23. 10.

1 Διὰ &c. non extant apud *Suidam*: verba autem ſunt *Nonni* de *Mithra* loquentis, in *Greg. Nazianzen.* p. 130.

2 Juxta *Edit Complut.* διήγαγον.

3 *MS. Alex.* & *Edit. Ald.* διάγειν.

SECT. IV. tantur. Adeo ut hæc ceremonia, patre filium tradente, vel præcipiente, vel manuducente, vel transferente, peracta putetur. Quid autem patres filios per ignem traducerent aut transire facerent, nisi ut actu illo se de suo jure cedere, liberos Molocho solenniter offerre, eosque in illius clientelam & peculium tradere, testarentur? (5°.) Phrasis hæc, להעביר למלך *Ut transiret ad Molechum*, sensum peculiarem olim gessisse, &, *Molecho nomen tradere, ad partes ejus transire, se ritibus ejus totum addicere*, significasse videatur. Prout olim προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, [a] *accedere ad Deum*, phrasis erat, ad *proselytum, hominem Dei cultui devotum*, indicandum usurpata. Hanc opinionem eo pluris æstimo, quod phrasis illa והעברת ליהוה [b] *transire facies ad Dominum*, sensum affinem ferat, & homines Deo sacrandos indicet. (6°.) In hanc sententiam concurrunt auctores clari nominis, [1] *Seldenus*, [2] *Grotius*, aliique. Inter eos, sic *Vulgatæ* auctor hanc legem explicat, *non dabis e semine tuo, ut consecretur idolo Moloch.*

TERTIO: ni fallat conjectura, Zabii veteres *transitum* hunc in usu habuere, ut ritu illo, ad dæmonis præscriptum præstito, igni primo, tandem & Soli, cultum exhiberent. In quanta veneratione ignis esset, sub prima nascentis idololatriæ tempora, ex antiquissimis illis idololatriæ instrumentis quæ Scriptura [c] חמנים [3] Πυρεῖα *ignis fana*, vocat, prompte cognoscatur. De hoc ignis cultu, nondum prorsus inter Persas abolito, & templis Πυραθεῖα vel Πυρεῖα dictis, in ignis honorem etiamnum extructis, multa habet [d] *Benjamin Judæus*, [e] *Schikardus*, [f] *Brissonius*, [g] *Seldenus*, [h] *Pocockius*, aliique, ad quos lector benignus se amandari patietur. Duplici vero ratione persuasus, idololatras antiquos, in ipsius ignis honorem, hunc ritum sæpe peregisse censeo: (1°.) Ignicolæ zelo præcipuo hunc lustrandi ritum observasse, & aliis observandum imposuisse, videntur. Nam, referente [i] Maimonide, *publicarunt & sparserunt cultores ignis, omnes ejus liberos morituros, qui filium aut filiam ejus per ignem non traduxerit.* Refert etiam jam dictus Benjamin, in Chenaraga vel Chingara [i. e. Taprobane, maris Indici insula] ignicolas inveniri; eosque ritum utrumque,& comburendi & igne lustrandi filios, observare. Narrat insuper *Schikardus*, ex auctorum fide qui res Persicas memoriæ tradiderunt, Persas haud paucos ignem etiamnum colere, &, in cultus illius testimonium, alios per ignem solenniter transire, alios se vivos in ignem præcipitare. (2°.) Prout ethnici lunam, nomine מלכת השמים [k] *reginæ cœlorum*, ita solem præcipue, sub Molechi vel *regis* cœlestis titulo, coluerunt. Cum autem, ob solis distantiam, sacra ei ad votum fieri non ita commode potuerint; [l] symbola nonnulla, quæ maxime congrua videbantur, in illius honorem consecrare, pium esse judicabant. Inter ea, ignis præcipuum solis symbolum aut signum vicarium habitus est, & illius loco sacris ceremoniis honoratus. Hinc [m] *Isidori* illa, *Nembroth gigas Persas ignem colere docuit: nam omnes in illis partibus solem colunt:* quasi *ignem colere* & *solem colere* phrases essent ejusdem momenti, & religionem aut cultum eundem indicarent. Cum itaque *Molech, sol,* & *ignis,* in religione Gentilium, tam arcto vinculo sibi invicem conjungerentur; non sine causa creditur, idololatras, cum liberos per ignem transire facerent, ultimo quidem Molochum aut solem, proxime vero ipsum ignem, symbolum solis, coluisse. Hæc ad causam nos ducunt, cur eodem tempore, [n] *Baali* [i. e. soli] *servirent, & filios suos per ignem transire facerent,* Israelitæ; quod nempe, soli simul & symbolo ejus cultum deferre, pium & mori consentaneum judicarent.

EX iis quæ de gemellis hisce [filios comburendi, & per ignem traducendi] ritibus jam dixi, satis intelligitur; utrosque a Zabiis originem accepisse, bellum quasi apertum Deo & legibus ejus indixisse, adeoque Deum, summo cum consilio, mores utrosque hoc edicto compescuisse.

a *Hebr.* 11. 6. b *Exod.* 13. 12. c *Lev.* 26. 30. 2 *Par.* 34. 4. d *In Itinerar. ex edit. L'Emper.* p. 109. e *Tarich.* pag. 126, 127, &c. f *De regn. Persic.* l. 2. p. 164. g *Syntag.* 2. *de Diis Syr.* cap. 8. h *Not. in specim. Hist. Arab.* p. 146. i *Mor. Neb.* P. 3. cap. 37. k *Jerem.* 7. 18. l *Selden. de Diis Syr. in Proleg.* c. 3. p. 50. m *Origin.* lib. 14. cap. 3. p. 186. n *V.* 2. *Reg.* 17. 16, 17.

1 De *D. Syr. Syntag.* 1. cap. 6.
2 Ad *Deut.* 18. 10.
3 Lev. 26. 30. *LXX* vertunt חמנים τὰ ξύλινα χειροποίητα. & 2 *Par.* 34. 4. τὰ ὑψηλά.

CAP.

CAP. XIV. SECT. I.

CAP. XIV.

De lege qua vetitum eſt annorum primorum fructus edere.

LEGEM, ad cujus explicationem calamus jam admovendus eſt, his verbis datam legimus; [a] *cum ingreſſi fueritis terram, & plantaveritis ullam arborem fructus comeſtibiles proferentem, auferetis præputium ejus. Fructus ejus, tribus* primis *annis, erit vobis & præputiatus, non comedetur. Et in anno quarto erit omnis fructus ejus* [1] *ſanctus Jehovæ, ad laudandum Dominum. Et in anno quinto comedetis fructum ejus, ut reddat vobis proventum uberem. Ego Jehova* ſum *Deus veſter.* Ne vero ſermo de hac lege faciendus, methodi luce careat;

PRIMO: ſententiam meam de illius occaſione & origine in medium feram ut eo magis appareat, Deum eam etiam *Zabiorum* moribus oppoſuiſſe.

SECUNDO: ſententiam de legis hujus occaſione latam multis argumentis firmare conabor.

TERTIO: corollarium unum & alterum ſubjungam, e jam dicendis oriundum.

SECT. I.

De legis hujuſce cauſa vel occaſione.

Legis cauſa:

UT primam penſi mei partem exequar, nonnulla de veterum *Zabiorum*, terram præcipue promiſſam incolentium, moribus & dogmatis neceſſario ſunt prælibanda.

SCIAT itaque lector, *Zabios*, præcipue Canaaniticos, id moris habuiſſe, ut arboris cujuſque fructus omnes, anno a plantatione primo, vel ſecundo, vel tertio editos, diis ſuis conſecrarent; partem eorum offerentes, & partem in idoleio, cum lætitia & gratiarum actione, comedentes. Et ut ea ſuperſtitio radices altiores ageret, & late ſpargeretur; *Zabii* diſcipulos ſuos perſuaſos habuerunt, arborem omnem exarituram, aut fructus ejus imminutos iri, vel aliud aliquod infortunium eventurum, niſi ritus illos obſervarent. Deus itaque, ut populum ſuum a moribus illis retraheret, eoſque dogmatis moribuſque ſanioribus informaret, mandatum dedit, ut arboris cujuſque fructus, anno primo, ſecundo vel tertio provenientes, pro præputiatis, i. e. immundis aut rejectaneis, haberentur; anni vero quarti fructus coram *Domino*, i. e. in templo vel templi vicinia, comederentur.

NE quis me divinare jam, aut conjecturis incertis niti cenſeat, ea quæ de *Zabiorum* moribus, & legis hujuſce ratione, jam dixi, [b] *Maimonidis* & *Lyrani* teſtimonio firmiora faciam. *Maimonidis* teſtimonium, in pauciora redactum, huc redit: *ſtatutum fecerunt* idololatræ, *ut arbor aliqua colatur quæ* Aſcherah *vocatur, & de fructibus ejus pars aliqua offeratur, alia vero in idoleio comedatur: item, ut idem obſervetur in primitiis fructuum arboris cujuſque fructus comeſtibiles proferentis, aliter arborem illam ejuſque fructus peſſum ituros. Homines itaque, bonorum ſuorum amittendorum metu, ad hoc quoque faciendum feſtinarunt. Lex itaque, contra morem illum ſuperſtitioſum inſurgens, præcipit, ut fructus comburerent, tribus primis a plantatione annis provenientes.* Maimonidem, hæc & alia eodem ſpectantia referentem, fide digniorem exiſtimemus; quod hæc hauſerit e libris quibuſdam Arabicis, *Zabiorum* inſtituta referentibus, quos ille propriis oculis uſurpavit. Sententiam meam, de legis hujus origine, [c] *Lyrani* etiam teſtimonium coboneſtat: *fructus qui tribus primis annis naſcebantur, immundi reputabantur; tum quod contra communem curſum naturæ nati, tum quod talibus fructibus, quaſi quibuſdam novis & inſolitis, in ſacrificiis idolorum utebantur; & ideo tales fructus nec offerebantur, nec comedebantur, a Judæis.*

QUANTUM itaque de re a ſeculo noſtro tam remota judicare fas eſt, duæ legis hujuſce rationes aſſignari poſſunt: (1°.) Primi triennii fructus res erant idolis dicatæ,

a *Lev.* 19. 23, 24, 25. b *Mor. Neb.* Part. 3. cap. 37. c Ap. *Druſ. Comment.* ad *difficil. Pentat. loc.* pag. 601.

1 Juxta *Hebr. ſanctitas laudum Jehovæ.*

SECT. II. vel pro rebus idolo ſacratis habebantur: atque ideo incircumciſi, immundi, imo ipſa ἀκαθαρσία (quod ſtatim obſervo) dicebantur. Lex autem Iſraelitas a cibis, & rebus aliis quibuſcunque numini fictitio dedicatis, participandis aut utendis, arcte cohibebat, ut ab idolis ipſis eo vehementius abhorrerent. (2°.) Niſi Deus iſtiuſmodi fructus prorſus immundos & ad eſum illicitos declaraſſet, & Iſraelitas ad eos perdendos hac lege devinxiſſet; timendum erat, ne populus ille, ad mores gentium proclivis, eos idolis offerrent, aut iis ut a numine profano acceptis uterentur.

SECT. II.

Auctoris opinio de legis hujus occaſione variis aſtruitur argumentis.

Variis aſtruitur argumentis.

CUM teſtium tam celebrium auctoritas, & jam dictorum cohærentia, ſententiam meam tam probabilem & ſpecioſam reddant; mihi facile perſuadeo, lectores animis æquioribus accepturos argumenta jam producenda, e quibus aſſertionis meæ veritas paulo certius & clarius eluceſcat. Hæc itaque provincia, proximo libentius aggredienda.

Argumentum 1m. a legibus ſociis.

HORUM autem argumentorum primum eſt hujuſmodi. Lex hæc cum iis legibus ſociata reperitur, quæ procul omni dubio Zabiorum moribus opponuntur. Occurrit enim in decimo nono capite *Levitici*, ubi paucæ ſunt leges quarum cauſæ a veterum idololatrarum moribus non ſunt arceſſendæ. Hac de re nemo conſultus dubitabit, ſi leges haſce, dicto capite datas curate perlegat; *ne reſpiciatis ad idola, & deos fuſiles ne faciatis vobis: non comedetis ſuper ſanguine, non augurabimini, non obſervabitis tempora: non attondebitis in circuitu angulum capitis veſtri, nec corrumpes angulum barbæ tuæ: inciſionem pro mortuo non dabitis in carne veſtra, & ſcripturam exarationis non ponetis in vobis: ne polluas filiam tuam, & fornicari facies eam: ne reſpiciatis ad pythones, & ad ſciolos ne quæratis, ad polluendum* vos *in eis.* Cum itaque in confeſſo & aperto ſit; leges eas a malis gentium moribus ortas fuiſſe; hinc conjecturæ, & quidem vehementi, locus eſt, hanc legem (quæ pars haud obſcura eſt ejuſdem capitis) eandem originem cum ſociis legibus habuiſſe, & Deum eam etiam ritus ethnicos extirpandi ſtudio tradidiſſe.

2m a legibus cognatis.

SECUNDO: alibi ſatis extra dubium poſui leges haſce cognatas, de oblatione nempe placentæ, primitiarum, & tonſionis primæ, anſam a moribus idololatricis inter gentes obtinentibus accepiſſe. Conſentaneum eſt itaque, ut & hanc legem [de primitiis arborum Deo ſacrandis] legi de primitiis illis offerendis cognatione tam propinqua junctam, ad eandem originem & occaſionem referamus. Nam ſi leges de oblatione placentæ, primitiarum, & tonſuræ primæ, ideo ferebantur, ne populus, lege ſolutus, ea omnia dæmonibus offerrent, iiſque (gentium ritu) per hujuſmodi dona cultum exhiberent; non eſt temerarium opinari, legem curaſſe, ut Iſraelitæ trium primorum annorum fructus perderent, anni vero quarti proventum Domino conſecrarent; ut ritibus quos jam dixi Zabianis obicem poneret, & Iſraelitas ab iis circa primos arborum fructus exercendis avocaret.

3m. a peculiari legis hujus obligatione.

TERTIO: legis hujuſce natura & conditio plane ſingularis indicat, eam terræ Canaaniticæ propriam fuiſſe; adeoque gentem tantum Iſraeliticam, peculiari de cauſa, devinxiſſe. Ea nempe cœli terræque jam dictæ benignitas erat, ut ibi quædam arbores intra anni, quædam biennii, omnes intra triennii ſpatium, fructus ederent. Huic ſententiæ ſubſcribit [a] *Maimonides*, aſſerens, *ſummum tempus per quod arbores, in Terra Iſraelis plantatæ, fructus ferre differunt, eſſe triennium.* Patet itaque magiſtros Hebræorum legem hanc inter *ſtatuta terræ appendentia* conſulto numeraſſe. Quid autem Deus populo legem daret terræ ſanctæ propriam & accommodatam, niſi quod Canaanitæ, terræ veteres incolæ, id moris haberent, ut arboris cujuſque fructus intra tres annos a plantatione provenientes idolo dedicarent; nec facilis operæ res eſſet, Iſraelitas ab hoc more cohibere, niſi fructus illos impuros declaraſſet, & omnes ab eorum uſu temperare præcepiſſet. Ut rem totam breviter & luculenter exprimam; Iſraelitæ ſancti erant, & ad Dei veri cultum ſeparati: terra inſuper gaudebant ſancta, Deique benignitati debita: ideoque par erat, ut illi a falſi numinis cultu, ejuſque ſpecie omni, retraherentur; nec terræ illius incrementis in dantis opprobrium uterentur.

a *Mor. Neb.* ub. ſupr,

QUAR-

QUARTO: hoc etiam ſententiæ noſtræ fidem aſtruit, quod, ea conceſſa, dubia omnia e lege oriunda facile ſolventur, & multum lucis obſcuris omnibus orietur. SECT. II.

SI quis enim dubius hæreret, rationem quærens, cur lege cautum ſit, ut fructus primo quovis triennio provenientes integre perderentur; hypotheſis noſtra hoc promptum reſponſum ſuggeret, lex ideo juſſit trium primorum annorum fructus e medio tollere, quod, in *terra ſancta*, arbores nunc primo, nunc ſecundo, quandoque tertio, fructus ederent, qui ſuperſtitioni receptæ ſervire poſſent: ut itaque religionis integritati conſultum eſſet, & ſuperſtitioni aditus omnis occluderetur; præceptum eſt (ſi Judæis fidem damus) ut anni cujuſque primi fructus igni mandaretur, & nil reliqui eſſet, quod mori alicui ſuperſtitioſo anſam daret. 4m. a facili dubiorum ſolutione.

DEINDE, ſi quis cauſam quæreret, cur lege præceptum eſt, ut anni quarti fructus Domino ſanctus eſſe deberet, coram ipſo comedendus; in promptu cauſa eſt; idololatræ veteres, fructus quoſque primos numinum ſuorum benignitati tribuentes, eorum partem non exiguam in idolorum templis offerebant, partem autem in eorum templis & in eorum quaſi præſentia, comedebant.

SI quis iterum dubius interrogaret, cur fructus anno proveniens, Domino ſeparari, & *ad laudandum Dominum* ſeponi debuit; hypotheſi noſtra conceſſa ratio non difficulter intelligitur: idololatræ fructus primo provenientis partem non minimam Diis ſuis offerebant, vel in eorum templis, cum lætitia & ſolenni gratiarum actione, religioſe comedebant. Deus itaque, ut populum ab hac ſuperſtitione ſuaviter & fortiter avocaret; fructus equidem primos (ut olim) ab eſu & uſu communi ſeparari voluit, ſed ritus omnes antiquitus uſitatos ad laudem & honorem ſuum transferri, & ſe quaſi ſpectante peragi.

SI quis etiam dubius interrogaret, cur Deus, ad legis hujus obſervationem, populum [a] ſpe fructus uberioris animarit; hypotheſis noſtra ſtatim reſpondere docet, idololatras antiquos facile vulgus perſuaſum tenuiſſe, arborem omnem exarituram, aut fructum prope nullum producturam, niſi fructus ejus primos dæmoni, ritu jam dicto, dedicarent. Ne quis itaque locus huic ſuſpicioni remaneret, Deus hoc in ſe recipit, arbores nempe, per fructuum primorum perditionem, non exarituras, ſed fructus uberiores edituras; ſi præſertim Deum, non dæmonem, καρποφόρον agnoſcerent, eumque laude & gratiarum actione celebrarent.

SI denique quis incertus a me quærit, cur lex quam præ manibus habemus in hæc verba deſinit, *ego Jehova* ſum *Deus veſter?* hypotheſis mea reſponſionem ſuggeret, cum verbis illis & tota lege facile cohærentem. Tunc enim ſic verba liceret interpretari: "uſus olim inolevit, ut arboris cujuſque fructus primos, in honorem Deorum "frugiferorum, in templis eorum offerretis aut comederetis. Atque iſta religio ab "hac opinione, tanquam radice præcipua, pullulavit, arbores nempe omnes earum- "que fructus peſſum ituros, niſi ritus jam dictos obſervarent, & per eos Deorum quos "dixi favorem ſibi & arboribus ſuis conciliarent. Ego vero, Jehova, Deus veſter, "alia omnia vobis in mandatis trado: & ſancte polliceor, vos arbores florentes habi- "turos, ſi, mandatis meis obtemperantes, vos in me ſolo ſpem fidemque veſtram col- "locare, & me ſolum, Deum verum, omnis boni fontem, omniſque mali depulſorem agnoſcere teſtatum faciatis.

E jam dictis hypotheſis meæ fides & veritas abunde confirmantur: nam ea ſola, tanquam clavis affabre facta, legis hujuſce perplexa omnia reſerare poteſt; & ejus obſcura omnia tam facile docet expedire.

QUINTO: argumentum proximum e textus, *Hebraice* vel *Græce* redditi, verbis eliciatur. Nam fructus arboris cujuſque primus, ערלתו *præputium ejus*, & primi triennii fruges ערלים *præputiati* vocantur: a Græcis autem fructus idem ἀκαθαρσία, & καρπὸς ἀπερικάθαρτος, appellatur. Quid autem de primi triennii proventu tam contemptim & abjecte loquerentur, niſi quod a gentibus idolo dicatus eſſet, & inde veluti præputium aut ethniciſmum quendam contraxiſſet? Hæc conjectura credibilior evadet, ſi diligentius attendat lector ad [b] legem vigeſimo ſecundo *Deuteronomii* datam: nam ibi fruges terræ ritu vetito propagatæ, & ritu illo idolis dedicatæ, pollutionem contrahere, & in fructuum ἀπερικαθάρτων cenſum tranſire, dicuntur. Sed ut ut iſta ſe habeant, certum eſt eccleſiæ Judaicæ magiſtros, inter iſtam *Deuteronomii* & hanc *Levitici* legem cognationem tam propinquam intercedere cenſuiſſe, ut [c] fruges in hac 5m. ex ipſo textu.

a *Ut* arbor *multiplicet vobis fructum ejus.* Lev. 19. verſ. 25. b *Deut.* 22. 9. c *V. Maim. Mor. Neb.* Part. 3. cap. 37. *Jonath. Paraph.* in *Deut.* 22. 9.

SECT. II. & illa vetitas eidem decreto ſubjicerent, & utraque flammis adjudicarent, ad modum rerum quæ numini fictitio vel idolo dedicantur.

6^m. a legis hujus cum aliis convenientia.

SEXTO: ad legis hujuſce rationem aſtruendam, momenti non parum habeat, illius convenientia cum aliis legibus quæ terræ cultum aut proventum ſpectant. Nam leges pleræque rituales, rem ruſticam ſpectantes, eo conſilio datæ ſunt, ut Zabiorum mores exterminent; quamvis prima fronte *ſacra* tantum *georgica*; & agricolam ad optimam, greges, agros, arbores, vineas, curandi rationem dirigere, videantur. Nam probatum eſt alibi, leges eas, [a] *non ſeres vineam tuam mixto ſemine, non arabis bove & aſino ſimul, non indues veſtem mixtam e lana & lino ſimul,* [b] *beſtiam tuam non facies accumbere cum diverſa ſpecie*, & conſimiles alias, frontem *Zabiorum* moribus adverſam gerere: quamvis Deus, leges haſce ferens, commodum agricolæ ſolius in conſilio habuiſſe cenſeatur. Neque eſt cur miretur quiſpiam, Zabiorum mores, Dei leges, & res agriculturæ, tam arcte cohærere: nam, ſi prædictus auctor quid veri referat, [c] Zabiorum *doctiores prædicabant & indicabant hominibus, quod agricultura, qua homines ſubſiſtunt & conſervantur, a Solis & aſtrorum reliquorum cultu debito dependeat.* —— *Conjungebant etiam cultum aſtrorum & aliorum idolorum cum cultu terræ, eo quod cultura terræ ſit hominibus & multis animalibus neceſſaria, Sacerdotes autem idolorum concionabantur hominibus,* —— *propter ejuſmodi cultus, pluviam de cœlo deſcendere, arbores agri fructus ferre, terram fœcundam reddi.* —— *Deus itaque nobis legem dedit, qua nobis indicavit, ſi aſtra vel alia quævis idola coluerimus, pluviam ceſſaturam, terram infœcundam & ſterilem futuram, arbores fructus ſuos non daturas, varia denique vitia corporibus noſtris eventura. E contra vero, ex intermiſſione* cultus *illius & converſione ad cultum Dei deſcenſionem pluviæ, fœcunditatem terræ, arbores fructus ad ſatietatem proferentes, ſanitatem corporis, vitam denique longam, certo ſecuturam.* Cum igitur Deus, ob cauſam jam dictam tot leges, agrorum arborumque culturam ſpectantes, Zabiorum moribus & dogmatis oppoſuerit; haud inepte conjicitur, Deum & hanc legem, de arborum cultura, Judæis impoſuiſſe, iiſque, ſi legem ſervarent, proventum uberem promiſiſſe; ut Zabiorum dogmatis moribuſque profanis, circa arbores earumque fructus tunc temporis obtinentibus ſe adverſum ſiſteret, eoſque omnes aboleret.

7^m. ab aliarum rationum vanitate.

SEPTIMO: ratio legis a me reddita firmior habeatur, quod rationes vulgo redditæ tam facile vanitatis arguantur. Hoc ſtatim conſtabit ſi rationes illæ duæ quæ ſolent aſſignati, diligentius expendantur.

HARUM prima ſic exprimitur: arboris cujuſque fœtus eo gratior futurus judicabatur, quo maturior; eo vero maturior, quo radices arboris magis adultæ forent & cœlo aſſuefactæ. Horrebant autem fructus arboris, nondum pleno ſole coctæ; utpote quibus plus viroris quam virium, frigoris quam ſucci, ineſſe credebatur. Ut itaque populi voluptati ſimul & ſaluti conſultum eſſet, arboris cujuſque *præputium* (quod dicitur) nec ad eſum, nec ad uſum, permittebatur.

HÆC omnia ſpecioſe magis quam ſolide dicta fuiſſe, ſi lectori diffiderem, multis evinci poſſet. Sed ad rationes hujuſce fidem labefactandam, ſatis eſt dixiſſe, Judæos in terra promiſſa ſolo & cœlo tam benigno gaviſos fuiſſe, ut fruges ibi diu ante quintum annum ad maturitatem pervenirent, nec ſucci quicquam palato vel ſtomacho male grati continerent: neque credibile eſt, Hebræos, fructus, quibus nil ſucci bene cocti inerat, edere voluiſſe; ſi Deus eos a fructu tam ingrato & inſalubri lege lata non cohibuerat.

MULTI itaque, cum hæc non ſucceſſit, aliam viam aggrediendam cenſuerunt; legem hanc ideo datam aſſerentes, ut Deus rudem populum primis quibuſdam agriculturæ rudimentis informaret. Atque hic teſtem & adſtipulatorem laudare poſſunt *Clementem Alexandrinum*, inter alios, rationem illam ſic fuſius & apertius exprimentem: [d] *rerum ruſticarum ſtudioſi, in his quoque poſſunt utilitatem a lege accipere.* [1] Κελθύει γὰρ τὰ νεόφυτα τῶν δένδρων ὅπὶ τελεπάν ἐξῆς πθλωεῖσθαι, τάς τε φειττὰς ὅπφύσεις ἀποτέμνοντας &c. *Jubet enim arbores nuper plantatas, tribus annis ordine ſequentibus fovere & alere, ſuperfluas quæ adnaſcuntur exſcindendo propagines, ne nimis gravatæ opprimantur, & ne alimento minutatim diviſo, imbecillæ fiant propter inopiam: arareque & circumfodere, ut nihil prope germinans ac pullulans prohibeat incrementum: fructum inſuper non ſinit imperfectum*

a *Deut.* 22. 9, 10, 11. b *Levit.* 19. 19. c *Mor. Neb.* Part. 3. cap. 30. d *Stromat.* l. 2. p. 479. 10

1 Κελύει &c. ſunt verba *Philonis Jud.* in *Lib.* de *Charitate*, pag. 713. ubi pro νεόφυτα, leguntur νία φυτά.

colligi

colligi ex imperfectis, ſed poſt triennium; cum quarto anno Deo conſecrarit primitias, poſtquam arbor perfecta fuerit. Hæc ille: ſed, pace tanti viri, hæc a vera legis hujuſce ratione devia eſſe manifeſtum eſt: ubinam enim lex jubet, arbores *nuper plantatas fovere & alere, ſuperfluas quæ adnaſcuntur propagines exſcindere*, vel curare, ne arbores illæ *nimis gravatæ* fructibus *opprimantur*; ubinam denique lege juſſum eſt, *arare & fodere* juxta recens plantatas arbores, *ut nihil prope germinans & pullulans prohiberet earum incrementum?* Patet *Clem. Alexandrinum* hæc legi huic aſſuiſſe, ut hypotheſi ſuæ ſerviret, & lex hæc ad agricolas inſtruendos data crederetur. Certe ipſe animum inducere non poſſum, ut cenſeam, rerum ruſticarum profeſſores tam rudes & ingenii omnes expertes olim extitiſſe, ut in arte ſua oraculo monitore indigerent; vel Deum rebus tam exiguis vacare voluiſſe, ut eos in leviculis illis inſtitueret. SECT. III.

SECT. III.

CAPUT *clauditur tribus annexis corollariis.*

PENSI mei pars ultima jam reſtat abſolvenda, ut nempe nonnulla, e jam dictis oriunda, ſubjungam corollaria.

Ex iis primum hoc eſto: ſi quid in me ſit judicii, *Maimonides* legis hujuſce ſenſum & rationem non ſatis evolutam & explicatam exhibet. Nam, ſenſum legis quod attinet, lectorem non docet ille, an lex præcipit, ut primi triennii fructus mature perderent, an ut ab eorum eſu ſolummodo temperarent, vel ut igni mandarentur cum ad maturitatem perveniſſent. Et profecto magnam a me gratiam inibit, qui me jam hærentem expedire poteſt. Vero non abſimile videtur, cum lex eorum eſum illicitum feciſſet, Iſraelitas eos mature & in ipſo floſculo perdidiſſe: ſi enim fructus illos ad maturitatem creſcere permiſiſſent, arboris nuper plantatæ ſuccum inutiliter exhaurirent, nonnulli forſan infirmiores fructus illos ad eſum ſumerent, aut eos uſu aliquo idololatrico, gentium ritu, profanarent. Utcunque *Maimonides*, fructus illos illicitos maturitatis gradum aliquem attigiſſe; & tandem combuſtos fuiſſe refert. Neque hac in re *Maimonidi* refragari volo, cum hoc juxta morem & opinionem veterum Hebræorum proculdubio referat. Nec minus circa *rationem* quam *ſenſum* legis hujus peccaſſe videatur. Nullam enim rationem aſſignat magiſter ille, cur Iſraelitæ primi triennii fructus comburere tenebantur: nullam etiam rationem reddit, cur hujuſmodi fructus pro *incircumciſis* & *immundis* habere debuerunt. Nec lectorem ſuum docet, an Deus hanc legem dedit, ut ritus olim receptos aboleret, an ut eorum ad cultum ſuum transferret, & caute toleraret. Primum corollarium.

COROLLARIUM ſecundum ſit hoc: e legis hujuſce circumſtantiis bene penſitatis licet intelligere, Deum, cum legem Moſaicam inſtituerit, ritus nonnullos antiquiores abolere, nonnullos uſu longo receptos tolerare, iiſque novos aliquos populi commodo ſervientes commiſcere, decreviſſe. Triplicis hujuſce conſilii veſtigia hac una in lege facile percipiantur. Nam ritus illos, *arborum fructus primos ad maturitatem uſque nutriendi, eos dæmonibus & idolis conſecrandi, partem eorum in delubris offerendi, partem etiam in iis comedendi, Deorum inſuper laudes ob fructus receptos cantu celebrandi*; prorſus abolevit. At, *fructuum primorum partem in Dei præſentia comedendi, Deum fructuum eorum auctorem laudibus & aliis indiciis gratitudinis agnoſcendi, fructuum etiam primitias in Dei honorem offerendi*, morem toleravit; ne populum illum, moris antiqui ſtudioſum, laceſſeret, eoſque ad cultum alienum amplexandum provocaret. Interea temporis ritibus illis antiquis novos aliquos admiſcere viſum eſt; viz. Primi triennii proventum abolendi, anni quarti fructum Deo conſecrandi, anni tantum quinti, & ſequentium, ad uſus domeſticos applicandi. Cum enim ritus illi novi ad idololatriam extirpandam non parum conferrent, Deus eos moribus quibuſdam uſu longo commendatis commiſceri voluit; ut Iſraelitæ rituum antiquorum ſtudio ad uſum novorum allicerentur. In aliis etiam legibus haud paucis, artis & conſilii conſimilis veſtigia obvia ſunt & manifeſta, cuivis legem & oeconomiam Moſaicam diligentius obſervanti. Secundum

COROLLARIUM tertium ſit hujuſmodi: nil cauſæ eſt, cur legum Moſaicarum rationes, a gentium moribus petitæ, pro conjecturis tantum ſpecioſis habeantur; eo quod teſtes morum iſtorum, *Moſi συγχρόνους*, quandoque deſideremus. Cum enim ratio legis hujuſce modo dicta, rationi conſentanea ſit, cuivis legis parti lucem fœneretur, Tertium.

CAP. XV. & (ut brevi dicam) ipſa ſua probabilitate ſatis commendata ſit; cum etiam e ſcriptis Arabicis *Maimonidi* viſis eluceat, mores iis affines quos huic legi cauſam dediſſe diximus, inter idololatras aliquos ævi recentioris obtinuiſſe; parum conſiderati eſt, ob ſepultam tenebris antiquiorum rituum hiſtoriam, rationem modo dictam in dubium vocare, vel ei rationes myſticas pro lectoris arbitrio fictas anteferre. Si itaque lector legum rationes alibi datas inveniat, iiſdem nominibus commendatas, non eſt quod eas contemnat ſtatim, aut me ſolis conjecturis niti ſuſpicetur, tantum quod auctoris alicujus antiquiſſimi teſtimonium ad fidem dictis meis aſtruendam deſideretur. Serio dolendum eſt, tot auctores, qui vetera ſacra memoriæ conſignarant, e rebus evanuiſſe, quos rei literariæ multum intererat minime periiſſe.

CAP. XV.

Lex de non comedendo ſuper ſanguinem.

De ſenſu legis, opiniones quatuor.

INTER leges eas quamplurimas, circa ſanguinem [præcipuum Legis argumentum] datas, locum haud obſcurum obtinet præceptum proximo explicandum, *Levit.* 19. 26, לא תאכלו על הדם [1] *Non comedetis ſuper ſanguine.* Priuſquam vero ad legis hujuſce rationem indagandam animos appellamus, neceſſe eſt ut in ipſo limine pauliſper hæreamus,& textus ſenſui literali perſpicuitatem paulo majorem afferamus. Nam circa ſenſum verborum in diverſas ſententias itum eſt:

1ª. PRIMO: ſentiunt nonnulli ſcribam aliquem antiquum hic fontem Hebræum turbaſſe, & הדם *ſanguinem*, pro ההרים *montes*, incaute ſuppoſuiſſe. Huic ſententiæ ut fidem afferant, verſionem Græcam teſtantur, quæ ſic locum reddit, [2] Μὴ ἔσθετε ἐπὶ τῶν ὀρέων, *non comedetis ſuper montes*; gentium ſcil. ritu, quibus in morem abiit, [a] in montibus & locis cœlo propioribus ſacra peragere, & ſacris peractis epulari. Cum autem aliæ omnes paraphraſes & verſiones antiquæ, *Onkeloſi*, [3] *Jonathanis*, *Samaritana*, *Arabica*, *Syriaca*, *Vulgata*, cum *Hebræo* conſentiant, nihil in hodierna lectione mutandum cenſeo; cum præſertim verba præcedentia & ſequentia ei apprime ſuffragentur, & ipſa Græcorum verſio (quod ſtatim conſtabit) hanc ipſam lectionem firmet, quamvis primo aſpectu ab ea diſſentire videatur.

2ª. SECUNDO: viſum eſt aliis, Deum, ſanguinis, quocunque modo parati, eſum hac in lege vetuiſſe. Hunc ſenſum præferunt verſiones, *Syriaca*, *Vulgata*, aliæ. Eas autem legis hujuſce ſcopum minime attingere, mihi facile perſuadeo: quis enim non videt, præceptum de non edendo ſanguine, prorſus intempeſtive, & nulla oblata occaſione, hic inculcari? Sed & credi vix poſſit, Deum hanc legem, [b] tribus vicibus jam antea in hoc libro Levitici traditam, hic iterum ingerere voluiſſe. Præterea, legem, quæ ſanguinis eſum prohibet, his verbis conceptam [c] ubique reperiamus, כל דם לא תאכלו: ſi itaque Deus hanc legem contra ſanguinis eſum ſtatuiſſet, non eſt probabile, eum a legis, ſanguinis eſum prohibentis, formula, alibi uſitata, hic tantum recedere voluiſſe.

3ª. TERTIO: alii ſe perſuaſos habent, hoc in loco cautum eſſe, ne quis [d] κρέας [4] ἐν αἵματι, carnem cum ſanguine, i. e. carnem palpitantem & ſanguine recenti manantem, in cibum ſumeret; ne quis etiam morticina, ſuffocata & a feris diſcerpta ederet, eo quod ſanguis in iis ſtagnaret, aut non ſatis accurate inde exprimeretur. Huic interpretationi favere videntur verſiones, *Arabica*, *Anglicana*, aliæque. Atque hunc loci ſenſum ratum facere videtur Græcorum verſio, qui 1 *Sam.* 14. 32, 33. (ubi hæc phraſis occurrit,) על הדם σιὼ τῷ αἵματι interpretantur. Quibus accedat, quod *ſuffocata* nullibi in lege, niſi hoc forſan in loco, diſerte prohibeantur. At rationes illæ huic interpretationi non multum firmitatis afferunt: ſatis enim e jam dicendis conſtabit, LXX eo in loco verba Hebræa haud adeo conſulto reddidiſſe; & (carnis morticinæ, laceratæ, & ſanguinis, eſu toties interdicto) nil opus erat, ut Deus ſuffocata, quæ ſanguine ſcatebant tota, lege aliqua ſpeciali prohiberet.

a *Ezec.* 18. 6. b *Lev.* 3. *ult.* & 7. 26. & 17. 10, 12. c *Deut.* 12. 16. & 15. 23. d *LXX.* in *Gen.* 9. 4.

1 Vid. Pag. 145. *Not.* 1. cui addi poteſt, על — & כל abeſſe *Deuteron.* 12. 16. & 15. 23. ad quæ *Spencer* ſtatim provocat. Cap. 12. legitur רק הדם לא תאכלו *tantum ipſum ſanguinem non comedetis.* Cap. 15. רק את דמו לא תאכל *tantum ſanguinem ejus non comedes.*

2 *Scholia Cyrilli* ita ſe habent, ἄλλος· ἐ φάγεσθε ἐπὶ τῶ δώματος. *Nobilius conjicit* legendum αἵματος.

3 *Jonath. non comedetis de carne ullius hoſtiæ donec ſanguis ſteterit ſuper pelvibus.*

4 Juxta *Aquilam*, σὺν ψυχῇ αὐτῦ αἷμα αὐτῦ. *Symmachum*, ὃ σὺν ψυχῇ αἵματι αὐτῦ.

QUARTO:

QUARTO: ſentit *Maimonides*, cui & nos accedendum arbitramur, Deum legem hanc veterum Zabiorum moribus oppoſuiſſe, & non tam *civilem* in cibis ordinariis, quam *ſuperſtitioſum* in ritibus idololatricis, ſanguinis uſum his verbis inhibuiſſe. Nam veteres illi idololatræ præcipuam ſanguinis in ceremoniis ſuis rationem habuere, eum dæmonum cibum, & donum diis inferis gratiſſimum, exiſtimantes: nec quicquam ad obtinendam deorum ſocietatem & divinandi potentiam efficacius habuerunt, quam ſi ſanguinem aut carnes ſanguine fluentes ederent, vel *apud* aut *ſupra* ſanguinem beſtiæ dæmonibus immolatæ convivia magica celebrarent. Hinc Sectæ illi ſolenne erat, mactato dæmonibus animali, ſanguinis partem comedere, vel ſanguinem in pulverem aut foſſam effundere, & ad eum, convivandi cauſa, frequentes convenire; ut cum dæmones animalis mactati ſanguine (uti creditum eſt) & ipſi carne veſcerentur, eorum uſum familiarem, & inde divinandi facultatem, ſibi conciliarent. Ne quis autem putet hæc ex vano hauſta, duo probaturus ſum. (1°.) Veteres idololatras hujuſmodi ritum magicum in uſu habuiſſe. (2°.) Hanc legem ritui huic e regione adverſari. SECT. I.

SECT. I.

Multis evincitur veteres idololatras ad *vel* ſupra *ſanguinem ritu ſolenni comediſſe.*

IDOLOLATRAS e veteri Zabiorum grege, mactato dæmonibus animali, ſanguinis partem bibere, aut ad ſanguinem effuſum ſacrificii reliquias edere, conſueviſſe, (cum præſertim dæmones aut mortuorum umbras ad divinationem captandam evocarent) teſtimoniis humanis & divinis confirmari poteſt. Probatur teſtimoniis,

IN priorum claſſe primas habeat [a] *Maimonidis* teſtimonium: *ſcito, quod licet* ſanguis *immundus & impurus admodum fuerit in oculis Zabiorum, tamen ab illis comeſtus fuerit; eo quod exiſtimarent, cibum hunc eſſe Dæmonum, & quod is qui eum comedit, hac ratione communicationem aliquam cum Dæmonibus acquirat, ita ut familiariter cum illo converſentur, & futura ei aperiant, prout vulgus Dæmonibus iſta attribuere ſolet. Fuerunt tamen quidam inter illos, quibus valde durum & difficile videbatur ſanguinem comedere, (eſt enim res a qua natura homo abhorret.) Hi mactantes beſtiam aliquam, ſanguinem ejus accipiebant, & in vaſe vel foſſula aliqua colligebant, carnem vero mactatam, circa illum ſanguinem in circulo ſedentes, comedebant; imaginantes ſibi, in hoc opere, ipſis carnem comedentibus, Dæmones illum ſanguinem comedere, & hunc ipſorum eſſe cibum; & hoc medio amicitiam, fraternitatem, & familiaritatem inter ipſos contrahi, quia omnes in una menſa edunt, & uno conſeſſu accumbunt: præterea opinabantur, Dæmones in ſomnio ſibi comparere, futura indicare, plurimumque prodeſſe.* Humanis tribus,

HUIC admodum affine eſt teſtimonium auctoris [b] libri *Zohar*, qui *Maimonidem* ſeculis aliquot anteceſſit: ille enim de variis incantationum ſpeciebus agens, & peritia illa magica qua Ægyptii כל בני עלמא *omnes per orbem homines* ſuperarunt; continuo addit, וכד מצראי וגו *Et quando Ægyptii cœtum cogere volebant ad incantamenta ſua peragenda,* הוו נפקו לחקלא לטורי רמאי ורבחין רבחין ועבדין גומין בארעא וגו *ad agros exibant in montem excelſum, & mactabant ſacrificia, & faciebant* * *foveam in terra, & ſpargebant ſanguinem circa foveam illam, ſanguinis autem reſiduum in ipſam foveam congregabant: offerebant vero ſacrificia ſua malignis ſpiritibus, & ſimul conveniebant, & inter ſe familiaritatem contrahebant in illo monte. Iſraelitæ etiam, qui erant in ſervitute eorum, accedebant & diſcebant ab illis, & errabant poſt illos; juxta quod ſcriptum eſt,* [c] & non ſacrificabunt ultra ſacrificia ſua לשעירם hircis, poſt quos fornicantur. *Ex ea traditione intelligimus, quod eo tempore quo accedebant ad eos, & præparabant ſanguinem illum, & offerebant ſacrificia, congregabantur iſti ſpiritus maligni, & apparebant ipſis inſtar hircorum hirſutorum;* ומודעי להון מה דאינון בעיין *& notum faciebant illis quicquid quærebant.* Quibus verbis auctor ille, ritus hujus magici circumſtantias omnes, præter comeſtionem ſolennem, a *Maimonide* memoratas, enumeravit: at veri prorſus abſimile eſt, circumſtantiam illam defuiſſe, cum epulæ ſolennes ſacrificia pene ſemper ſequerentur, & ſacrificii dæmonibus oblati participatio, ad amicitiam & familiaritatem quandam cum iis conciliandam, plurimum valere crederetur.

a *Mor. Neb.* P. 3. c. 46. b In *Levit.* in *Paraſ.* אחרי מות fol. 125. * Vid. *Lucian.* de *Aſtrolog.* p. 544. C c *Lev.* 17. 7.

SECT. I. IN hanc rem teſtimonium etiam ſatis amplum perhibet [a] *Joſephus Albo*, qui de præceptis ritualibus verba faciens, *quæ mactantur extra Tabernaculum*, inquit, *primo interdicta ſunt, cum Iſraelitæ Ægypto egrederentur,* והיו בעבודת השדים לפי שהיו שטופים אוכלין על הדם ואוכלין חלב ודם וגו *propterea quod tunc immerſi eſſent in cultu Dæmonum, & comederent ſuper ſanguinem,* & *comederent adipem & ſanguinem*; juxta morem proculdubio quem in Ægypto didiciſſent.

Divinis etiam tribus.

TRIBUS hiſce humanis, totidem divina, i. e. e ſacris literis deprompta, ſubjungam teſtimonia. Horum primum nobis ſuppeditant *Prophetæ* [b] verba, על הדם תאכלו *ſuper ſanguine comeditis, & oculos veſtros levatis ad idola veſtra, & ſanguinem funditis, & vos terram poſſidebitis? Stetiſtis ſuper gladio veſtro, feciſtis abominationem*, &c. Prophetam hoc in loco ritum aliquem idololatricum perſtringere, res aperta eſt, nec ullam dubitationem recipit: nec magis dubitari poſſit, quin locus exponi debeat de Gentilium *juxta* vel *ſuper* ſanguinem comedendi ritu, cum ex umbrarum & inferorum alloquiis divinationem quærerent, præcipue uſitato. Cur ita exiſtimem hæc me movent: (1°.) [c] *Vatabli* verba, *quidam vertunt*,, Juxta ſanguinem comeditis: *q. d. Poſteaquam vos ſacrificaſtis idolis, vos comeditis carnes ſacrificiorum veſtrorum juxta ſanguinem victimarum illis immolatarum.* (2°.) Vis ipſa & genuinus verborum Hebræorum ſenſus: nam vox על ſæpiuſcule *ad, juxta,* vel *ſuper, cum* autem vix unquam, denotat; nec phraſin illam, ulla in lege, merum ſanguinis eſum prohibente, uſurpatam reperire licet. (3°.) Idololatræ, hoc in loco, eodem crimine & reatu onerantur, quo homo ille, qui non coram tabernaculo, ſed in apertis campis, animal aliquod occidiſſet. De eo enim dicitur, דם שפך *ſanguinem fudit, Levit.* 17. 4. & idem crimen idololatris his impingit Propheta, cum dicit, דם תשפכו *ſanguinem funditis.* Hujus rei nulla mihi cauſa probabilior occurrit, quam quod omnes, cum hi tum ille, eodem nefario ſcelere ſe obſtrinxiſſent, & ſanguinem in apertis campis aut monte aliquo, ad dæmones, quos שדים vocarunt, alliciendos, effudiſſent? Hæc conjectura eo magis arrideat, quod Propheta non dicat aperte, idololatras illos ritus ſuos humano ſanguine polluiſſe. (4°.) Poſtquam hoc ritu defuncti eſſent idololatræ, oculos ſuos ad eorum idola, quaſi cum fiducia quadam, levaſſe dicuntur. Quid autem, niſi quod animalis oblati ſanguine, tanquam cibo gratiſſimo, Deos ſuos oblectaſſent, & in ſpem lætam venirent, fore, ut eorum gratiam inirent, futura cognoſcerent, & (Diis ſuis jam fœdere conjuncti) iis ſemper propitiis & benignis uterentur? (5°.) Idololatræ, quorum hic meminit Propheta, ceremoniam, magicæ ſanguinis effuſioni conjunctiſſimam, addidere: nam *ſuper gladiis eorum ſtetiſſe* dicuntur. Hujus ceremoniæ mentem quo dextre capiamus, ſciendum eſt, facili veterum fide receptum fuiſſe, dæmones & mortuorum umbras mucronis ſtricti fulgorem expaveſcere, eoque viſo ſe in fugam conjicere. Cum itaque mortuorum animas evocarent, ut guſtato ſanguine in foſſam effuſo ad interrogata reſponderent, ſe gladio munire ſolebant veteres magi, ut animo præſentiore ſacra illa horrida peragerent, & animas haud vocatas, a ſanguine bibendo, gladii fulgentis metu cohiberent. Cum itaque [d] Ulyſſes *Tireſiam* vatem conſultum iret, &, ut eum e mortuis eliceret, foſſam ſanguine undantem præparaſſet, hæc verba dixiſſe fertur;

Αὐταὰρ ἐγὼ ξίφος ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ
Ἡμην, ἐδ' εἴων νεκύων ἀμενηνὰ κάρηνα
Αἵματος ἆσσον ἰέμεν, πρὶν Τειρεσίαο πυθέσθαι·

Cæterum ego gladio acuto ſtricto a femore
Ibam, neque ſinebam mortuorum inania capita
Ad ſanguinem prope accedere, antequam Tireſiam conſuluiſſem.

Hiſce poſt interjecta nonnulla ſubnectuntur,

Ἡμεθ' ἐγὼ μὲν ἄνθυθεν ἐφ' αἵματι φάσγανον ἴσχων·

Sedebamus, [ad convictum] *ego vero ſuper ſanguinem gladium tenebam*;

nempe ut reliquas animas a ſanguine arceret, cujus bibendi deſiderio maximo teneri credebantur. Cum itaque *Tireſias* evocatus ſe præſentem ſiſteret, ſic *Ulyſſem* allocutus eſt;

a *Sepher. Ikkar. diſc.* 3. c. 16. Fol. 89. col. 1. b *Ezec.* 33. 25, 26. c *Comment.* in loc. d *Ap. Homer. Odyſſ.* 11. verſ. 48.

Αλλ' ἀπολάζεο βόθρυ, ἄπιχε ἠ φάσγανον ὀξὺ,
Αἵματ@ ὄφρα πίω, καὶτοι νημερτέα εἰπω·

SECT. I.

Sed retrocede a foſſa, & remove enſem acutum,
Sanguinem ut bibam, & tibi vera dicam.

Hiſce cognata maxime quæ habet *Sil. Italicus*,

——— *Contende tueri,*
Eductumque tene vagina interritus enſem.
Quæcunque ante animæ tendunt potare cruorem
[1] *Disjice.*

Cum itaque mos ille apud Magos antiquos obtinuerit, ſi præſertim mortuorum animas ad res futuras præſentiendas excitarent; animum ſuſpicari ſubit, idololatras, quos hic Propheta memorat, gladios in parato habuiſſe, ut umbras aliquas ad ſanguinem effuſum venientes fugarent, aut eos animo conſtanti & impavido alloquerentur. Hanc conjecturam eo majoris æſtimo, quod optime cohæreat cum verbis ſequentibus, *& operamini* **abominationem*: nam inde conſtet, idololatras illos, non homicidii perpetrandi, ſed idololatriæ vel magiæ exercendæ cauſa, gladios ſuos tam arcte tenuiſſe. Sed hæc forte me longius tulere, quam par erat.

SECUNDO: ad fidem jam dictis aſſerendam, ſatis amplum occurrit teſtimonium, *Levit.* 17. 5, 6. *Sacerdoti* afferant filii Iſrael hoſtias ſuas, quas occidunt in agris, ut ſanctificentur Domino ante oſtium tabernaculi teſtimonii, & immolent eas hoſtias pacificas *Domino*. Quibus verbis, quamvis haud aperte dicatur, animalia dæmonibus immolandi, & circa ſanguinem effuſum ſolenniter epulandi, morem inter ethnicos aut Iſraelitas obtinuiſſe; hoc tamen e mandati illius materia, forma, fine, tempore, & pœna annexa, non obſcure colligendum eſt. (1°.) Ex ipſa mandati materia. Quid enim Iſraelitæ, animalia mactantes, non in altaribus, ſed apertis campis ſanguinem effunderent, niſi ut, ritu illo, ſe in honorem dæmonum, agros & loca deſerta incolentium, animal mactare, & in illorum gratiam ſanguinem effundere, teſtatum facerent? Et quid Deus animalia, ad cibum quotidianum parata, hoſtiarum pacificarum ritu [i. e. coram tabernaculo] occidi juſſerit, niſi ut ea lege caveret, ne Iſraelitæ על–פני השדה *ſuper-faciem terræ*, ſanguinem effunderent, adeoque cibum ſuum dæmonibus conſecrare, & cum iis (qui ſanguinem bibere credebantur) ſocietatis & amicitiæ jura colere, viderentur? Huc ſpectant [a] *R. Moſis* verba: *quia in rebellione & contumacia ſua perrexerunt* Iſraelitæ, *& in eo, in quo educati fuerunt, continue progreſſi ſunt, ſocioſque ſe dæmonibus præbuerunt, circa ſanguinem comedendo, ideo præcepit Deus–ut omnia ſacrificia ſint pacifica*, i.e. coram tabernaculo mactata. (2°.) Idem ex ipſa mandati præſtandi forma diſcere licet: nam curavit Deus, non tantum ut animalia mactanda coram tabernaculo ducerentur, ſed ut ſanguis eorum in altare [b] funderetur. Quid autem hoc in mandatis dedit, niſi ut omnis, ſanguinem in dæmonum honorem in agris effundendi, & circa eum ritu gentili comedendi, occaſio tolleretur? (3°.) Iſraelitas hoc in moribus habuiſſe, mandati finis luculenter oſtendit. Cauſam enim cur Deus animal quodvis coram tabernaculo mactari, & ſanguinem ejus ſuper altare fundi juſſit, e verbis ſequentibus intelligitur; *& nequaquam ultra immolabunt hoſtias ſuas dæmonibus, cum quibus fornicati ſunt*. Quaſi antea, animalis cujuſvis mactati ſanguinem in apertis campis, a dæmonibus bibendum, effundere ſolerent, & ritu illo, tanquam ſigno probe cognito, teſtatum darent, ſe, non Deo, ſed Diis inferis & agrorum præſidibus, beſtiam illam conſecrare, & cum iis ſocietatem colere. (4°.) Hic etiam momenti aliquid habeat ipſum tempus quo ſolo præceptum illud Iſraelitas devinctos tenuit. Deus enim, præceptum illud [c] tunc ſolum vim legis habere voluit, cum Iſraelitæ in deſertis agerent, adeoque, ex incolatus Ægyptiaci memoria, in mores Ægypti maxime propenderent, & dæmonibus, obvia facilique familiaritate, conjungi poſſent. Non enim abſurde creditur, ſub eccleſiæ Judaicæ primordia, [d] dæmones in locis deſertis habitaſſe, & frequenter apparuiſſe; in urbibus autem, & locis hominum frequentia circumfuſis, vix unquam ſe publice videndos & alloquendos præbuiſſe. Hinc itaque promptum eſt colligere, Iſraelitas, in deſerto oberrantes, ſanguinem in agris effundendo, aut juxta ſanguinem effuſum comedendo, ſocieta-

* *Idololatria* ſæpe *abominatio* dicitur in *vet. Teſtamento*.

a *Mor. Neb.* Part. 3. cap. 46.

b Καὶ προχεῖ ὁ ἱερεὺς τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον *LXX.* in *Lev.* 17. 6. & *Deut.* 12. 27.

c *Deut.* 12. 20, 21, 22.

d *V.* Lib. 3. *Diſſert.* 8. & *Seld.* l. 2. De *Synedr.* p. 201.

1 Lib. 13. verſ. 444. In quibuſdam *Exemplar. diſſice:* aliis *diſcite:* vid. *Drakenborch.* in loc. p. 665.

SECT. I. tem cum dæmonibus iniiſſe; & Deum, ut huic malo portam occluderet, animalia omnia coram tabernaculo & ſe quaſi ſpectante mactari, eorumque ſanguinem in altare ſuum effundi, præcepiſſe. (5°.) Malum illud, tum culpæ tum pœnæ, quo legis hujuſce tranſgreſſores onerantur; indicio eſt, Deum ritui (quem dixi) magico eam oppoſuiſſe. Malum illud, non ſine admiratione recolendum, ipſis legiſlatoris verbis accipiamus: [a] *homo quilibet de domo Iſrael, qui mactaverit bovem aut ovem, ſive capram,—& non adduxerit eum ad oſtium tabernaculi,—oblationem Domino,—ſanguis imputabitur viro illi,—& excidetur vir ille de medio populi ſui.* Quid autem ſummus legiſlator animal extra caſtra mactanti cædem imputaret, eumque e populo ſuo tollendum decerneret, niſi quod ſanguinis in campis effuſio ritus plane magicus, & ſocietatis cum dæmonibus initæ ſignum, tunc temporis haberetur? & forſan religio omnis peſſum iviſſet, niſi Deus in criminis tam nefarii reum ſeveritatis plane ſingularis exemplum mature ſtatuiſſet. A nobis hac in re non multum diverſus eſt [b] *Abarbanel*, qui, aliorum ſententiis recenſitis, ſic propriam exprimit, אבל היותר נכון אצלי הוא שהאיש השוחט ההוא בהיותו סבה שבני אדם יבואו ויאכלו שם על הדם הנשפך בשדה וגו׳ *Verum quod mihi probabilius videtur, eſt, quod vir ille qui ſic mactat, in cauſa ſit, ut homines accedant & comedant ibi ſuper ſanguinem effuſum in agris ex illa mactatione, quod eſt e cultu dæmonum; eratque mactator ille ac ſi mortem & exciſionem attuliſſet omnibus, qui ſacrificabant in eo die.*

TESTIMONIUM tertium, quo veteres idololatras juxta ſanguinem, ritu magico, comediſſe conſtet, petitur e lege illa [c] toties repetita, *Deut.* 12. 16. *Sanguinem non comedetis, ſuper terram effundetis illum ſicut aquam.* h. e. Eum quaſi rem profanam, cujuſmodi eſt aqua, & nullo ritu religioſo cohoneſtatum, effundetis. Lex eadem, verbis licet haud prorſus iiſdem, traditur, *Levit.* 17. 13. *Vir quivis e filiis Iſrael,—ſi venatione &* aucupio ceperit *feram vel avem, quibus veſci licitum eſt, fundat ſanguinem ejus, & operiat illum pulvere.* Quid autem Deus leges de re tam levi conderet, eaſque toties inculcaret, niſi ut occurreret dogmatis & inſtitutis ſuperſtitioſis, ſeculo illo late propagatis? Si res tam obſcura conjecturam pateretur, dicerem idololatris Orientalibus in more fuiſſe, ut, aves aut beſtias ad cibum mactantes, earum ſanguinem ritu aliquo ſuperſtitioſo adhibito effunderent, eaſque ſigno aliquo dæmoni alicui conſecrarent: nonnunquam, hoc vel illud animal mactantes, ſe illud [d] nomine idoli facere palam profeſſi ſunt; quandoque ſanguinis effuſi partem aliquam comederunt; quandoque ſanguinem nullo pulvere coopertum in mediis campis reliquerunt; ut plurimum vero partes aliquas animalis circa ſanguinem effuſum una manducarunt; ſerio perſuaſi, ſanguinem dæmonibus in cibum cedere, & ſeipſos ritibus illis eorum gratiam & ſocietatem ſibi conciliare. Ad craſſiorem illam opinionem de diis gentium, quæ multorum animos ſeculis antiquis occupavit, alluſum videtur, *Pſal.* 50. 12. *Si eſurirem,* nil opus eſſet mihi *te* convenire, *mihi,* inquam, cujus *eſt Univerſum & plenitudo ejus.* Putaſne *me veſci carne taurorum, aut bibere hircorum ſanguinem?* Quaſi dixiſſet, " quiſquamne adeo mente vacuus eſt, ut e " deorum ethnicorum indole majeſtatem meam æſtimet, & putet me (quod de iis [e] vul- " go creditum) carnem aut ſanguinem oblatum, ad famem aut ſitim ſedandam, impenſe " deſiderare? Sed eo redeo unde pauliſper deflexi: cum hujuſmodi mores & dogmata circa ſanguinem olim obtinuerint, æquum eſt opinari, Deum ideo ſanguinem, velut aquam, effundere, eumque pulvere operire, præcepiſſe; ne Iſraelitæ dæmonum favorem ex oblato ſanguine captarent, aut ad ſanguinem effuſum epularentur, aut ſocietate & fœdere aliquo iis conjungi viderentur. His omnibus nonnihil præſidii præbet [f] *D. Thomæ* teſtimonium, *quiâ* idololatrarum *conſuetudo erat, ut circa ſanguinem* in foſſa *congregatum adunarentur, ad comedendum in honorem idolorum, quibus* putabant *ſanguinem acceptiſſimum eſſe; ideo Dominus mandavit,* ut *ſanguis effunderetur, & pulvere operiretur.* Hæc auctor ille (ni fallor) hauſit e fontibus *Maimonidis,* [g] qui de hac lege differens, hæc habet; *præcepit Deus, ut omnium ferarum & volucrum licitarum ſanguis, ubi mactata fuerint, pulvere operiatur, ita ut non poſſint* homines *circa illum convenire & comeſſari; atque ita irrita reddatur fraternitas inter illos, quos in rei veritate Dæmon poſſidet.*

a *Lev.* 17. 3, 4. b *Ad Lev.* 17. Fol. 253. col. 2. c *Deut.* 12. 24. & 15. 23. d *V. L' Empereur.* in *Jachiad. Paraph.* in *Daniel.* 1. p. 19. e *Deut.* 32. 38. f *Prim.* 2. *Qu.* 102. art. 6. g *Mor. Neb.* P. 3. c. 46.

SECT.

SECT. II. SECT. II.

Deum legem illam de non comedendo ad ſanguinem Zabiorum ſuperſtitionibus oppoſuiſſe, probatur teſtimoniis & aliis argumentis.

PERSPICUUM me feciſſe arbitror, idololatras antiquos, oblato animali, *ad* vel *ſuper ſanguinem*, ritu ſolenni, non raro comediſſe. Id jam proximo incumbit, ut apertum faciam, Deum hanc legem ſanxiſſe, ut omnia ſuperſtitionis illius veſtigia aboleret. Deum ea de cauſa hanc legem ſtatuiſſe, teſtimoniis & argumentis (quæ vocant) artificialibus evinci poteſt. Primo teſtimoniis,

INTER teſtimonia huic veritati fidem aſtruentia, primas haud immerito Græcorum verſioni tribuamus: ſic enim hanc legem reddunt, [1] μὴ ἔδητε ἐπὶ τῶν ὀρέων, *non comedetis ſuper montes.* Hic ſe miſere torquent interpretes, & ſe in omne latus vertunt, ut cauſam expediant cur Græcorum verſio tam longe recedit ab Hebræorum exemplari. Nonnulli ſentiunt LXX, vitioſum codicem ſecutos, vitioſam tranſlationem edidiſſe. Exiſtimant alii, LXX interpretes exemplar ſatis integrum habuiſſe, ſed literarum Hebræarum, ד & ר affinitate deceptos, הרים *montes* pro הדם *ſanguinem* legiſſe, & ἀδελφίας ſuæ (cum literæ figuræ conſimilis occurrunt) haud infrequentis exemplum, hoc etiam in textu, præbuiſſe. Alii ſe perſuaſos habent, Scribas in lege tam verſatos, nihil huic crimini affine committere potuiſſe; ſed exemplar Hebræum, quod in uſu jam verſatur, corruptum fuiſſe, & הדם pro הרים (uti olim LXX legerunt) Scribæ alicujus dormitantis errore, in hodierna exemplaria irrepſiſſe. Contendunt itaque nonnulli, qui LXX ζηλῶσι μὲ, ἀλλ' ὁ καλῶς, Codicem Hebræum, hoc loco & aliis non paucis, e Græco exemplari neceſſario emendandum. Cum autem recepta lectio defendi poſſit, abſit ut eam, levi de cauſa, loco moveamus. Amo modeſtam illam Criticorum gentem, qui auctores profanos, multo magis ſacros, timide & cum religione quadam tractare ſolent, nec in iis neſcio quæ menda ſuſpicari, ne quid ipſi neſcire videantur. Ne lectori tædio ſim: animum inducere non poſſum, ut ſentiam, quicquam hic [in codice Græco vel Hebræo] correctrice Criticorum manu indigere; cum omnia exemplaria Hebræa, verſiones etiam omnes ad exemplaris Hebræi fidem adornatæ, & verſionis Græcæ exemplaria omnia quæ mihi vidiſſe contigit, hic plane conſentiant, & lectioni hodie receptæ ſuffragentur. Apud me veri fidem habet, LXX, non caſu vel errore aliquo, ſed ex deſtinato, hic ab Hebræo nonnihil deflexiſſe, & non tam verborum vim & proprietatem, quam mentem & ſenſum, exprimere ſtuduiſſe; nempe ut lex hæc, ſuperſtitioſum ſanguinis uſum in montibus prohibens, a legibus aliis quæ civilem ſanguinis uſum, in cibo vulgari, vetant, aperte diſcerneretur. Hanc conjecturam, per ſe quidem probabilem, hæc prophetæ loca, collata, non parum confirmabunt: Τῶν LXX

Ezec. 18. 5, 6.	*Ezec.* 33. 25.
Vir qui *fuerit juſtus*, καὶ [a] ἐπὶ τῶν ὀρέων οὐ φάγεται, *& ſuper montes non comederit, nec levaverit oculos ad idola domus Iſrael*, &c.	*Sic dicit Dominus Deus,* על הדם תאכלו *ſuper ſanguinem comeditis, & oculos veſtros levatis ad idola veſtra.*

E locis hiſce parallelis aperte conſtat, *edere ſuper ſanguinem* & *edere ſuper montes*, flagitium aliquod cum idololatria proxime conjunctum denotaſſe, & antiquos phraſes illas, utpote ſenſus conſimilis, promiſcue uſurpaſſe, Prout enim LXX, *edere ſuper ſanguinem*, per phraſin illam, *edere ſuper montes*, hic interpretantur; ita *Ezechiel*, *edere ſuper montes*, per *edere ad* vel *ſuper ſanguinem* tanquam verba ἰσοδυνάμα, explicare videatur. Ideo vero Propheta, & eum (forte) hoc in loco ſecuti LXX, phraſes illas indifferenter uſurparunt, quod idololatræ veteres (uti nos docuit [b] liber *Zohar*) *ad ſanguinem comedendi* ritum in montibus plurimum exercuerint. Cum enim ritu illo, divinandi & mortuorum umbras evocandi cauſa, uterentur; conſentaneum videbatur, ut eum in monte aliquo celebrarent, ubi heroes, quos conſultum ibant, ſepulturæ

a LXX *in loc.* b *Ub. ſupr.*

1 Vid. Pag. 376.

SECT. II. plurimum tradebantur. Hoc e verbis [a] *Iſidori* diſcimus: *apud majores, potentes aut in montibus, aut ſub montibus, ſepeliebantur. Inde tractum eſt, ut* poſtea *ſuper cadavera aut pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.* Hiſce conſentiunt *Lucani* illa, lib. 8.

Et regum cineres extructo monte quieſcunt.

Juxta temporum antiquiorum conſuetudinem, *Moſes* in monte [b] *Nebo*, *Aaron* in monte *Hur*, *Joſhua* in [c] monte *Ephraim*, *Eleazer* in * colle *Phinees* ſepulturam invenerunt. Cum itaque heroas in montibus olim ſepelirent, & mortuorum animæ circa [d] ſepulchra ſua vagari crederentur; montes, ad eorum animas evocandas & conſulendas, loci præ cæteris idonei credebantur. Ideoque veteres idololatræ, oracula captaturi & ritus illos mortuorum umbris gratiſſimos [ſanguinis effuſionem & comeſtionem ad ſanguinem] peracturi, in montibus frequentes conveniebant: unde & *edere ſuper montes* inter prima flagitia merito numeratur, *Ezec.* 18. 6, 11, 15. cap. 22. 9. & 33. 25. Ex hiſce conſtet, LXX (a quibus paululum digreſſi ſumus) hanc legem ne edite ad ſanguinem per μὴ ἔδητε ἐπὶ τῶν ὀρέων, tranſtuliſſe; ad indicandum, ritum illum magicum, *ad ſanguinem comedendi*, in montibus ut plurimum uſitatum, verbis hiſce prohiberi: aliter enim ne conjectura quidem aſſequi licet, cur ab exemplari ſuo tam longe recedendi ſibi licentiam ſumpſerint.

Aquilæ. SECUNDO: ſententia noſtra *Aquilæ* teſtimonio firmari poteſt, qui ſic legem quam præ manibus habemus interpretatur, [1] ϑ φάγεσθε ἐπὶ τῦ δώματος, *non comedetis ſuper domate*, vel *tecto*. Sic *Aquilam* tranſtuliſſe conſtet e *Catenis Græcis*, in quibus *Aquilæ* verſio ab eorum verſione qui ſcripſerunt αἵματος, clare diſcernatur. Hic autem miſere laborat interpretum pia mater, ut cauſam vel probabilem proferant, cur voces illæ הדם על per ἐπὶ τῦ δώματος ab *Aquila* verterentur: *Grotius* exiſtimat vocem דם apud Ægyptios *montem* aut *ſolarium*, vel utrumque ſignificaſſe, ideoque LXX per ὀρέων, *Aquilam* per δώματος, eam reddidiſſe. Auctor nuperus, primæ inter doctos notæ, Hebræum codicem, non הדם ſed הרם *Aquilæ* tempore habuiſſe ſentit, & *Aquilam* (quod הר *excelſum* aut *elevatum* quandoque denotet) δῶμα tranſtuliſſe. [2] *Druſius* nodum quem ſolvere non norat, ſecare ſatagit, & *Aquilam*, αἵματος, *Scribam* autem aliquem (ex incuria) δώματος, ſcripſiſſe conjicit. At quis non videt has conjecturas plane coactas eſſe, & ab interpretibus, ad anguſtias redactis, veluti effugia quædam, excogitatas? Multo probabilius eſt, *Aquilam* non tam legis hujuſce ſenſum grammaticalem quam logicum reddere ſtuduiſſe, & הדם על eodem conſilio per ἐπὶ τῦ δώματος, quo LXX ἐπὶ τῶν ὀρέων, tranſtuliſſe; nempe ut doceret, non tam civilem ſanguinis uſum in cibis, quam ſuperſtitioſum in montibus & excelſis, vel (quod perinde eſt) in domuum tectis, hac in lege prohiberi. Nam e Scripturis apparet, idololatras antiquos, non tantum ſuper montes & excelſa, ſed ædium domata, & altaria ibi conſtructa, cultus ſui ritus peregiſſe. Occurrunt 2 *Reg.* 23. 12. [3] τὰ ϑυσιαϛήρια τὰ ἐπὶ τῦ δώματος τῦ ὑπερῴου τῦ Αχαζ. Et [e] *Jeremiah*, de *Chaldæis* loquens, *venient*, inquit, ϗ καταϰαύσωσι τὰς οἰϰίας, ἐν αἷς ἐθυμίασαν ἐν αὐταῖς ἐπὶ τῶν [f] δωμάτων αὐτῶν τῇ Βάαλ. Neque vero idololatræ ſolummodo, nequiſſimi hominum, ſed Magi & Venefici, nequiſſimi idololatrarum, in [g] domatibus ſacra ſua nefaria procurabant. Inde Veneficæ *tegulariæ* appellantur, in *Gloſſario* quod D. *Iſidori* nomine circumfertur; *eo quod iis ſupra tegulas ſacrificare mos eſſet.* Orientales autem ædes habebant hujuſmodi officiis præſtandis maxime accommodatas, quod in ſumma domo trabes in tranſverſum ponerentur. Orientales, [h] inquit S. *Hieronymus*, *non habent in tectis culmina: ſed* iis *domata*, *quæ* apud nos *tecta*, *Romæ ſolaria*, vocantur. Cum itaque *domata* illa montium & excelſorum vicem præſtarent, & ritus idololatrici magicique ſuper ea non raro peragerentur; non temere ſentimus *Aquilam* hic verba Hebræa per ἐπὶ τῦ δώματος tranſtuliſſe, ut ſuperſtitioſam *ſanguinis* vel ad *ſanguinem* comeſtionem, in *domatibus* uſitatam, hic vetitam eſſe ſignificaret: aliam verſionis hujus rationem, probabilitatis alicujus ſpecie commendatam, mihi ne divinando quidem aſſequi datum eſt.

a *Origin.* Lib. 15. c. 11. b *Deut.* 32. 49, 50. c *Joſ.* 24. 30. * v. 33. d *Ieſa.* 65. 4.
e Cap. 32. 29. f Vid. etiam *Zeph.* 1. 5. & *Jer.* 19. 13. g Vid. *Laur. Ramirez. Pentecontarc.* p. 225.
h *Epiſt.* 135. *ad Sunniam & Fretel.* Tom. 2. col. 654.

1 Vid. Pag, 376. Not. 2.
2 Vid. *Druſii Fragment. Vet Interp. Græc.* ex Cap. 19. *Levit.*
3 Juxta *Editionem Complut.* ἃ ἦν ἐπὶ τῶν δωμάτων τῶν ὑπερῴων.

TERTIO:

TERTIO: *Maimonides* etiam teſtimonio ſatis amplo ſententiam noſtram communivit, *Mor. Neb.* P. 3 c. 46. Ubi ait, *beſtiarum omnium, quæ mactantur, ſanguinem*, Deus *juſſit effundere, etiamſi non ſint oblationes, Deut.* 12. 16. *Poſt hæc prohibuit quoque convenire vel congregare ſe circa ſanguinem, & ibi epulari, dicendo,* [a] *non comedetis* ad *vel* apud *ſanguinem.* Neque res hæc *Maimonidis* unius teſtimonio nititur: alios enim auctores, mihi licet ignotos, eandem ſententiam approbaſſe, ſatis e *P. Fagii* verbis in hanc legem intelligitur; *varia eſt interpretum ſententia de* hac lege: *ſunt qui ſcribunt, Iſraelitas obtuliſſe in Ægypto ſacrificia dæmonibus, quos* Schedim *vocant, & poſtea, juxta effuſum ſanguinem, quo magis dæmones placarent, comediſſe reliquias ſacrificiorum: & hunc ritum idololatricum hic vetare* Deum. SECT. II. Maimonidis.

SENTENTIA noſtra teſtimoniis munita, in id proximo incumbendum eſt, ut ei argumentis artificialibus fidem afferamus. Et aliis argumentis.

HORUM primum petitur e nativo verborum ſenſu: nam lex ea לא תאכלו על הדם ſi ad verbum inrerpretemur, apte redditur, *non comedetis* ad *aut* ſuper *ſanguinem.* Vocem על *ad* vel *ſuper* proprie denotare, multis exemplis (ſi nugas agerem) oſtendi poſſit. Lector exemplo uno & altero diſcat alia: *Gen.* 16. 7. *Et invenit eam angelus Domini* על עין המים *juxta fontem aquarum*, vel, uti vertunt LXX, ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος· *Job.* 1. 14. *Et aſinæ paſcebantur* על ידיהם [1] *apud, coram illis*, aut uti *Chald.* reddit, על סטריהון *ad latera eorum.* Hunc ſenſum *Græci* voci על hoc in loco, tribuendum cenſuerunt, eam per ἐπὶ transferentes. Atque ita vocem hic reddendam eſſe, diſcere licet e loco parallelo, 1 *Sam.* 14. Cum enim populus oves & boves *in terram* mactaſſet, & urgente fame, carne על הדם [b] *juxta ſanguinem*, vel in ipſo ſanguinis effuſi loco, veſcerentur; re *Saulo* nunciata, ait, [c] *prævaricati eſtis: volvite ad me* jam *nunc ſaxum grande. Et dixit, adducat ad me unuſquiſque bovem ſuum & arietem, & occidite ſuper iſtud, & veſcimini, & non peccabitis Domino, comedendo* על הדם *ſuper* aut *juxta ſanguinem.* Quibus verbis, על הדם *verſ.* 32. hic per אל הדם tanquam voces ſynonymas, explicantur: אל autem, *ad, juxta, ſuper,* & *coram*, notare, norunt omnes, qui vel primam linguæ Hebrææ tincturam imbiberunt. Inde etiam interpretatio noſtra firmari poſſit, quod *Saulus*, ut populum a peccando cohiberet, animalia omnia, non ſparſim per caſtra, ſed ſuper lapidem unum, mactari juſſerit. Nam per lapidem illum ſtetit, quo minus populus *ad* vel *ſuper* ſanguinem, utpote jam uno in loco effuſum, edere poſſet; non autem obſtabat quo minus *cum* ſanguine, ſi vellent, carnem ederent. Si quis hic mihi LXX opponeret, qui voces eas, על הדם per σὺν τῷ αἵματι, hoc in loco transferunt; a LXX dormitantibus ad ſeipſos vigilantes appellarem: nam *Ezec.* 33. 25. hanc ipſum phraſin, על הדם per ἐπὶ τῷ αἵματι reddendam cenſuerunt. Ἐπὶ vero, ſi præſertim *Dativum* regat, *ad, apud* vel *juxta*, denotare ſolet: nam [d] ἐπὶ τῇ προβατικῇ, *ad portam probaticam* ſeu *victimalem* notat; ἐπὶ Πριάμοιο δόμοισι, apud *Homerum, ad Priameia tecta*; & ἐπὶ ποταμῷ *apud amnem*, pro παρὰ ποταμῷ, dixit *Thucydides.* Sciat autem lector, me pro hac interpretatione non niſi modeſto ſtudio contendere; cum plerique populum eo ſolo peccaſſe ſentiant, quod, urgente fame, non adeo ſcrupuloſe & accurate carnem a ſanguine expurgarent. 1°.

SECUNDO: aliud nobis argumentum ſuggerunt Hebræorum mores, a ſeculis (uti putetur) antiquioribus propagati. Satis enim e Saulis hiſtoria modo memorata conſtet, eos *ad ſanguinem* ullius animalis, licet ad cibum ſolummodo mactati, convivari, nefas habuiſſe. Neque hic ſtetit religio Judæorum, circa ſanguinem occupata; cum ne carnes quidem animalis Deo ipſi immolati guſtare voluerint, quamdiu ſanguis ablatus & effuſus non eſſet. *Notant* enim *Thalmudici*, referente [e] *Druſio, non eſſe comedendam carnem ſacram, ante effuſum ſanguinem.* Quid autem Judæi veteres a carnis, tam vulgaris quam ſacræ, comeſtione, in ſanguinis vicinia, tam religioſe temperarent, niſi ut legem hanc ne in ſpeciem quidem violarent? Norant ſcilicet antiquiores Hebræi, Deum ritum illum [*ad* vel *ſuper ſanguinem comedendi*] hac in lege vetuiſſe, quod gentes apud ſanguinem in montibus epulari ſolerent, eum dæmonum cibum exiſtimantes: illi itaque a comeſtione carnis juxta ſanguinem, quocunque loco vel conſilio effuſum, abſtinuere; ut eo longius a legis hujuſce violatione recederent, nec quicquam, mali vel ſpeciem habens, perpetrarent. Cum autem longi temporis in- 2°.

a *Lev.* 19. 26. b Verſ. 32. c *Com.* 33, 34. d *S. Joh.* 5. 2. e *Fragment. vet. Interp. Græc.* in *Levit.* 19. 26.

1 על ידיהם ad manus eorum.

SECT. II. juria factum esset, ut Judæi moris illius occasionem, & veram legis hujus intentionem, penitus ignorarent; sibi facile persuaserunt, legem hanc carnis tantum sacræ comestionem, juxta sanguinem effusum, prohibere. Hac itaque paraphrasi [a] *Jonathan* legem præsentem satis explicandam censuit, *non comedetis de carne ullius victimæ, donec sanguis steterit* [aut *erit*] *in pelvibus.*

3°. TERTIUM argumentum nobis exhibet peculiaris hujus mandati proponendi modus. Nam leges sanguinis in cibis usum prohibentes, non tantum a legislatoris auctoritate, sed etiam rationis alicujus annexæ pondere, sanctionem petunt. Sic enim se habet legum earum stylus; [b] *quia anima carnis* est *in sanguine, & ego dedi* eum *vobis super altare, ad expiandum pro animabus vestris; — ideo dixi filiis Israel, nemo e vobis sanguinem comedet.* At lex ea quam præ manibus habemus, nullam rationem annexam habet, sed verbis concepta est mandati absoluti formam præferentibus. Quid autem leges, affines adeo, modo tam dissimili traderentur, nisi quod *edere sanguinem* vel *cum sanguine*, res indifferens esset, nec mali vel speciem habere crederetur; ideoque par esset ut Deus, sanguinis esum prohibens, legis suæ rationem assignaret, ne cum hominibus ex mero imperio agere videretur: at vero, *edere ad* vel *super sanguinem*, ritus erat idololatriæ proprius, ad societatem cum dæmonibus ineundam excogitatus, & inter Magiæ ceremonias notatissimus: ideoque nil opus erat, ut Deus rationem redderet, cur ritum tanta infamia laborantem, & cum magia (specie idololatriæ pessima) conjunctissimum, prohibuerit.

4°. QUARTO: hinc etiam sententia nostra firmitatis haud parum nanciscatur, quod lex hæc media ponatur inter leges quæ Zabiorum moribus & dogmatis adversantur. Huic assertioni ne desit fides, primo, lex proxime præcedens diligenter expendatur. Sic autem se habet: [c] *quando ingressi fueritis terram, & plantaveritis in ea* ligna pomifera, poma quæ primo germinant, *erunt* immunda *vobis, tribus annis non* edetis ex iis. *Quarto autem anno, omnis fructus eorum sanctificabitur Domino. In anno autem quinto, comedetis fructus eorum, ut uberes vobis proventus præbeant.* Quantum lex ea Zabiorum doctrinis & moribus adversatur, satis nos docet [d] ille *Rabbinorum* coryphæus quem toties testem appellavimus. Ille vero testatum reliquit, idololatras eos statutum fecisse, ut ex arboris cujusque fructiferæ primitiis, pars una offeratur, altera in idolio comedatur; eosque insuper addidisse, *arborem omnem exarituram & perituram de cujus fructuum primitiis non ita fieret, fructus ejus deciturus, vel imminutos iri, vel certe aliud infortunium ipsi eventurum.* Ut itaque contra fidem & morem illum veniret Deus, cum præcepisse dicit, ut arborum fructus omnes, tribus primis a plantatione annis, igni traderentur. *Quædam enim arbores,* ait ille, *fructus proferunt intra anni unius spatium, quædam post biennium, quædam post triennium, ——— & summum tempus per quod ea, quæ plantantur in terra Israelis, fructus ferre differunt, est triennium. Præterea, testatus est, quod, per fructuum istorum primorum perditionem, arborum fructus multiplicentur, dum ait,* ut multiplicent vobis fructum suum. *Fructus autem anni quarti coram Domino comedere præcepit, loco ejus quod* idololatræ *comedebant fructus primos in domibus idolorum suorum.* Manifestum est itaque, leges præcedentes contrarias ire *Zabiorum* dogmatis & institutis. Deum leges etiam sequentes [*non ominabimini, non observabitis tempora*] moribus eorum opposuisse, nemo dubitare potest, qui veterum scripta vel a limine salutavit, Cum itaque Moses legem hanc inter leges ethnicorum moribus adversas mediam collocaverit, consentaneum est, ut & lex hæc mori (quem diximus) ethnico repugnare putetur; ne Moses hic ἄμικτα μιγνύειν, nulla cognatione conjuncta commiscere, censeatur. Neque ipse percipere potis sum, cur Moses hanc legem in legum Zabiismo repugnantium classe poneret, nisi quod earum affinis esset, & ritum aliquem inter Zabios usitatum prohiberet.

a *Paraphras.* in *Levit.* 19. 26. b *Levit.* 17. 11, 12. c *Levit.* 19. 23, 24, 25. d *Maim. Mor. Neb.* P. 3. c. 37.

CAP.

CAP. XVI.

CAP. XVI.

Lex qua variæ divinandi ſpecies inhibentur.

INTER artes eas quibus dæmones olim ſcientiæ & potentiæ divinæ fidem ſibi conciliarunt, & homines a Dei lege cultuque ſeduxerunt; variæ divinationis & magiæ ſpecies, a ſeipſis excogitatæ, non immerito numerentur. Cum enim divinatio, ſcientiæ; & magia, potentiæ, humana majoris, ſpecie commendarentur; nil mirum ſi facile vulgus artium tam ſplendide mentientium fulgore allicerentur; & diabolum, artium illarum magiſtrum, tanquam numen quoddam, ſuſpicere ſolerent & venerari. Deus itaque, ut iſtas idololatriæ radices extirparet, ſtatuta quædam promulgavit, quibus vanitates illæ vetitæ ſunt, & Iſraelitæ ab earum ſtudio & admiratione cohibentur. Cum autem laboris mihi impoſiti ratio jam poſtulet, ut ſtatuta idololatrarum antiquiorum moribus oppoſita (qua licet) explicarem; inſtituto præſenti congruum eſt, ut leges omnes, aut ſaltem *præcipuas*, eorum divinationibus inimicas in medium proferrem, & a vetuſtatis caligine liberarem. *Præcipuas* dixi: cui enim tædium non pariat & laſſitudinem, plena talium vanitatem enumeratio?

INTER eas autem leges prima his verbis expreſſa nobis exhibetur, לא תנחשו [a] *non augurabimini.* Hoc verbum quod attinet, eam admittit ſignificationis latitudinem, ut non adeo facile ſit illius intentionem pro certo determinare. Nam,

PRIMO: vocis hujuſce radix, נחש ſi ſtrictius accipiamus, ὀφιομαντείαν, divinationem a ſerpente captam, notat. Nam dubitare nequeo, verbum illud originem a נחש *ſerpens* ducere, cujus, in divinationibus, incantationibus, aliiſque veterum ceremoniis, uſum præcipuum fuiſſe, multis teſtimoniis & indiciis, eruditionem non vulgarem olentibus, apertum fecerunt, [b] *Heinſius*, [c] *Bochartus*, [d] *Dion. Voſſius*, [e] *Seldenus*, alii. Ex eo uſu veniſſe cenſeo, quod vatum græcorum antiquiſſimus, *Ophion*, id eſt, מנחש οἰωνιζόμενος appellaretur; quaſi ſerpentibus divinatione par eſſet, aut eos antecederet. Hujuſmodi divinationem hic interdictam eſſe, promptum eſt opinari; non tantum quod hæc ſententia vocis hujus originationi maxime conveniat, quod etiam hujuſmodi divinatio præ cæteris olim increbuerit: ſed quod ſerpentis antiqui nomen gerat, eique olim cum primis arriſiſſe videatur. Nam ſub forma ſerpentis non tantum ſæpiſſime coli voluit, ſed ſerpentis nomine frequentius innotuit *Græcis* & *Hebræis* antiquioribus, cum præſertim res divinationis ageretur. A Græcis antiquis, auguriorum præſes, i. e. diabolus, *Pythius* & *Python* dicebatur; vocibus illis a פתן derivatis, & ſerpentis ſpeciem denotantibus. Spiritus, in veteri *Teſtamento* memoratus, non raro dictus eſt אוב voce *ſerpentem* ſonante, uti poſt paginam unam & alteram oſtenſuri ſumus. Cum itaque tanta neceſſitudo inter diabolum & ὀφιομαντείαν olim intercederet, rationi congruum eſt, ut eam inprimis hac in lege vetitam cenſeamus.

SECUNDO: vox ea תנחשו latius accepta, divinationem ab avibus hauſtam denotat. Nam (ut rem diſtinctius exprimam) veteres ea ſtulta ſuperſtitio tenuit, ut ſi aves hoc modo volarent, paſcerent, canerent, aut tripudiarent, rei proſperæ prænunciæ; ſi diverſo, ſiniſtri præſciæ, credebantur: ideoque ſignum aliquod ab avium volatu, paſtu, cantu, vel tripudio captum, ut aliquid futurum inde colligatur, hoc verbo prohiberi videatur. Atque hunc ſenſum huic voci tribuunt interpretes plerique veteres, *Vulgatus*, *Arabs*, *Syrus*, *Jonathan*, interpres *Hieroſolymitanus*, & *R. Selomo*. Hic interpretum conſenſus occaſionem præbuit *cl. Bocharti* verbis: [f] *nullus capio cur Hebræum verbum* נחש *quod a ſerpentibus duci palam eſt, potius ad* ὀρνιθομαντείαν *referant interpretes, quam* ὀφιομαντείαν, *cujus exempla paſſim extant.* Nec ipſe quidem, niſi probabili conjectura *capio:* mihi nempe veriſimile fit, interpretationem & conſenſum illum e Græcæ verſionis imitatione, ſed indocta (ſi fas dicere) primitus emanaſſe. Cum enim Lxx תנחשו per verbum οἰωνιεῖσθε verterint, quod ſenſu maxime noto, *divinationem per aves* notat; hinc & interpretes illi veteres, Lxx ſecuti, vocem נחש ad ὀρνιθομαντείαν, potius quam ὀφιομαντείαν, retuliſſe putentur. Hic autem interpretes illi duces equidem peritos & oculatos, pede tamen errante, ſequebantur. Nam Lxx vocem תנחשו per οἰωνιεῖσθε: apte quidem & erudite, reddiderunt; eo quod antiqui verbo οἰωνίζεσθαι ad divinationes non tantum ab avibus, ſed & ſerpentibus captas,

a *Levit.* 19. 26. b *Ariſtarc. Sac.* p. 18, 19. c De *Animal. Sac.* P. 1. col. 21, 22. d In *Maim. de Idol.* cap. 6. §. 2. e De *Diis Syr. Synt.* 2. c. 17. f De *Animal. Sac.* lib. 1. col. 21.

CAP. XV. exprimendas uterentur. Aſſertioni meæ fidem conciliant hæc (obſcuriora licet) [a] *Heſychii* verba: οἰωνὸς, ὄφις· ἐπιεικῶς γὰρ λέγεται εἰς τὰς μαντείας τὺς ὄφεις ἔχειν, ὃς καὶ οἰωνὺς ἔλεγον· i. e. Οἰωνὸς *ſerpens eſt: dicitur enim, ſerpentes ad divinationes recte ſe habere, quos & οἰωνὺς* omina *vocabant.* Cum autem interpretes (quos dixi) veteres hæc vocis illius græcæ notatio fugeret, verbum תנחשו ad ὀρνιθομαντείαν ſolummodo referendum autumabant. Ex iis autem nemo majore cum ſtudio & induſtria, quam Syrus, hic erraſſe videtur, qui ſic ad hunc locum πλεονάζει, לא תנחשון בחיות כנפא *non augurabimini in animali alato.* Hac autem lege, ὀρνιθομαντείαν aut *augurium* inhibente, opus erat, ne populus Iſraeliticus artem tam peſtiferam a vicinis Arabibus haurirent, eaque ad alia πρᾶγμα latam portam aperiret. E multis enim veterum teſtimoniis a [b] *Bocharto* congeſtis abunde conſtat, Arabes antiquiores arti augurali mentes addixiſſe, ejus primos magiſtros extitiſſe, eoſque artis illius vocabula (quorum nonnulla in *Hebræorum* ſcriptis & *Chaldæis paraphraſibus* obſervantur) una cum arte ipſa ad *Orientales* e vicinia diffudiſſe.

TERTIO: vox ea תנחו non tantum divinationes a ſerpentibus avibuſque, ſed & caſibus quibuſque fortuitis ortas, notare putetur. Huic enim notationi non obſcure favet hiſtoria *Bilhami*, qua vocem מנחש ab hoc verbo derivatam, inveniamus. Ibi vero vocem illam *ominum captatorem* vel *obſervatorem* ſignificare, ipſe contextus opinari docet. Moſes enim, de *Bilhamo* loquens, [c] *non ivit*, inquit, *hac vice, ut antea,* לקראת נחשים *ut advocaret* (aut captaret) *omina* vel *auguria.* Hunc autem ſenſum præ ſe ferunt ea Moſis verba: "*Bilhamus*, experientia triſti doctus, ſe fruſtra digredi, ut avium præter-"volantium motum, omen aliquod, aut ſimile ſignum caſu oblatum, obſervaret; ora-"culo inſuper edoctus, omnia fauſta & felicia Iſraelitis eventura; viam ominum & au-"guriorum deſerendam ſtatuit, eamque ſolam ineundam quam Dei reſponſum indicaret. Cum hac paraphraſi non male cohærent verba Cap. vigeſimo tertio dicta; [d] *fortaſſe obviam fiet Deus mihi, & quamcunque rem oſtenderit mihi, indicabo tibi.* Hoc eſt, "miſſis fallacibus illis ominum & auguriorum ſignis, ibo ut experiar quale mihi ſig-"num Deus exhibiturus eſt, & illud tibi fideliter enunciabo. Atque hæc ſignificatio vocis hujuſce, conſono [e] *Maimonidis* teſtimonio non parum confirmatur; nam huic legi [לא תנחשו] lucem allaturus, hæc habet; הוא הנחש *Hæc divinatio eſt, quando quis dicit, ſi offa ori exciderit, aut baculus manui, non accedam hodie locum iſtum; quia ſi id agerem, negotia non ſuccederent. Aut, ſi vulpes dextram meam prætergreſſa, non egrediar foribus domus meæ, ne forſan egreſſo obviam fiat impoſtor.*——*Etiam quando aliquod ſibi ſignum ſtatuunt homines, hoc animo; ſi iſthoc evenerit, faciam hoc; ſin minus contingat, non faciam.* Huic ſententiæ ſubſcripſit eruditus [f] *Cochus*, a quo מנחש [vox a נחש orta] ſic definitur, παρατηρητὴς ἐνοδίων συμβόλων, φημῶν, οἰωνῶν, κληδόνων καὶ τοιουτοτρόπων φυλάρων μυρίων ἄλλων.

CUM e jam dictis eluceat, vocem נחש ſe late extendere, eamque ſignificationis ſuæ ambitu divinationes etiam per omina vel ſigna fortuita continere; non temere colligitur, hunc etiam divinandi modum & ſpeciem hac in lege prohiberi. Eo minus hac de re dubitandum cenſeo, quod apertum ſit, hanc divinationis ſpeciem perantiquam fuiſſe, eamque etiam a patre mendaciorum originem derivaſſe. Nam [g] *Clem. Alexandrinus* Menandri *comœdiam*, cui titulus δεισιδαίμων, memorat, qua *Poeta* deridendos propinat eos qui caſum pene quemvis σημεῖον τινὸς *rei alicujus eventuræ ſignum* ſtatuebant. E caſibus hiſce fortuitis quidam ἐναίσιμα σήματα *ſigna fauſta* vel *auſpicata* habebantur; quale fuit ἀστράπτειν ὀπὶ δέξια *a dextris fulgurare*, & alia ſimilia, quæ a [h] S. Auguſtino, *ſignificationum ſuperſtitioſarum* titulo colliguntur, & eo teſte, *ad ſerviendum dæmonibus adhibentur.* Illi vero qui ad hujuſmodi ſigna ſcrupuloſius advertunt animos, a [i] *Suida* δεισιδαιμονοῦντες ἐπὶ τοῖς σημείοις, *ſuperſtitioſi ſignorum obſervatores* appellantur.

a Ad *voc.* Οἰωνός. b De *Animal. Sac.* P. 1. Lib. 1. c. 3. col. 19. c *Numer.* 24. 1. d Cap. 23. 3. e De *Idololat.* Cap. 11. §. 4. f *Not.* in *Sanhedr.* c. 7. §. 7. g *Stromat.* Lib. 7. pag. 842. h De *Doctrin. Chriſt.* Lib. 2. cap. 20. *&c.* Tom. 3. Part. 1. col. 31.

i *Valeſius* δεισιδ. *&c.* ad *Polybium* refert. vid. *Excerpt.* p. 213.

CAP.

CAP. XVII.

CAP. XVII.

De lege qua temporum obſervatio vetita eſt.

LEGUM Moſaicarum ſeries me jam dirigit ad legem illam illuſtrandam qua *temporum obſervatio* vetita eſt, quæque gentium moribus & dogmatis aperte ſatis adverſatur. Eam autem [a] *Lev.* 19. ſic expreſſam legimus, לא תעוננו

DE verbi illius origine ſenſuſque docti diverſa ſentiunt, nec operæ pretium eſt opiniones eorum omnes in medium proferre, vel earum momenta ſcrupuloſius expendere. Notæ clarioris *auctores*, [b] *Maimonides*, [c] *R. Kimchi*, [d] *Johannes Coc:us*, [e] *Amama*, [f] *Dionyſius Voſſius*, [g] *Interpretes Anglicani*, aliique, cenſuerunt, hoc verbum a עונה genus petere quod *tempus decretum & ſtatutum* ſonat; adeoque Deum, hac in lege, temporum [h. e. dierum aut horarum] obſervationem criticam & ſcrupuloſam vetuiſſe. Rem totam [h] *Fulleri* noſtri verbis paulo clarius exprimam: מעונן *is eſt, qui conſtituta & definita tempora boni vel mali, læti vel triſtis, proſperi vel calamitoſi eventus in omni negotio aggrediendo, viz. in vita inſtituenda, itinere ſuſcipiendo, conjugio contrahendo, legatione obeunda, bello gerendo, reliquiſque tot & tam variis caſibus privatis & publicis (qui mortalibus accidere ſolent) ex arte præſcire, & conſulentibus ſe prædicere poſſe profitetur.* Hoc ſenſu verba *Prophetæ* capienda cenſeo, [i] *pater tuus* [1] *adulter, mater tua* עוננה i. e. ſuperſtitioſa *temporum obſervatrix.* E quibus apparet, vanitatem iſtam altis radicibus defixam fuiſſe, eamque, veluti naturam alteram, furcis licet omnibus expulſam, quavis ætate recurrere voluiſſe. Ne vero in jam dicendis ordo deſideretur, oſtendam, Primo: cur obſervatio temporum tam caute & ſolenniter interdicta eſt. Secundo: cur hæc ſola præcepta [לא תנחשו ולא תעוננו] tanquam leges ſororiæ, hoc in textu conjunguntur?

PRIMO: cur *obſervatio temporum* tam caute & ſolenniter interdicta eſt. Ut huic quæſtioni plene ſatisfiat, variæ rationes aſſignandæ ſunt.

(1°.) TEMPORUM obſervatio multiplicem θεραπείαν ſecum plerunque tulit, ἀστρομαντείαν ſcilicet, κληδομαντείαν, ῥαβδομαντείαν, ὀφιομαντείαν, aliaſque divinationis ſpecies, quibus arcte jungitur, & quibus, tanquam tot radicibus, niti ſolet. Temporum enim obſervatores hæc vel illa tempora, felicia & rebus aggrediendis amica; alia vero prorſus inauſpicata & negotiis adverſa, decreverunt; eo quod aſtra, vel aves, nubes, baculi, ſerpentes, aliave divinationis inſtrumenta, ſigna magis aut minus auſpicata præbere, adeoque tempus hoc aut illud nigro quaſi lapillo notare, viderentur. Καιροσκοπία ars erat e variis artibus ineptis plerunque conſarcinata; ſignis plerunque mutuatis innitebatur, & regulas admodum paucas ſibi ipſi proprias & quaſi domeſticas continebat. Quandoque ſcilicet artis hujuſce profeſſores dies aliquas infauſtas eſſe pronunciarunt, quod nubes aut aſtra vultu minus benigno terram aſpicerent; quandoque res malis auſpiciis gerendas aſſeruerunt, quod inauſpicatus avium aut ſerpentum motus, horam infelicem indicare crederetur. Atque inde veniſſe cenſeo, quod מעונן *temporum obſervatorem*, Lxx quandoque [k] ἀποφθεγγόμενον, [2] ſæpe [l] κληδονιζόμενον, modo [m] ὀρνιθοσκόπον, nonnunquam [n] οἰωνιζόμενον, vertendum judicarint.

(2°.) A gentis Judaicæ dignitate & gravitate prorſus alienum erat, ut animos adverterent ad multifaria illa rerum futurarum ſigna, quibus temporum obſervatores ſeipſos excruciabant. Cedo quemvis arbitrum, anne decorum aut conſentaneum erat, ut gens Deo dicata, & ſacro notata charactere, ad hujuſmodi regulas aut conſilia puerilia aures aut animos accommodarent; "non aggrediar quicquam hodie, quia Ca-
"lendæ ſunt, aut exitus ſeptimanæ: me domum recipiam, quia vulpis occurſus horam
"minus auſpicatam indicat: nihil pecuniæ in uſum familiæ jam erogabo, quia non
"bonum eſt hodie quicquam emere: adeſt jam menſis illius dies tertia, quam ſæpius

a *Levit.* 19. 26. b De *Idololat.* c. 11. §. 9, 10. c *Rad.* עון d *Not.* in *Sanhed.* cap. 7.
e *Cenſur. Vulg. Verſ.* in *Lev.* p. 182. f *Not.* in *Maim.* de *Idol.* p. 73, & 76. g In *Lev.* 19. 26.
h *Miſcel. Sacr.* Lib. 1. c. 16. i *Ezec.* 16. 3. k *Mich.* 5. 12. l *Deut.* 18. 10. m *Lev.* 19. 26.
n *Jer.* 27. 9.

1 In *Capite* quidem *illo* viz. *Ezech.* 16. propheta loquitur de *Hieroſolymæ adulteriis*, vitiiſque peſſimæ notæ: locus autem laudatus ita ſe habet; *pater tuus* erat האמרי *Amorræus, & mater tua* חתית *Cethæa.*

2 Αποφ. *Mic.* 5. 12. Hæc vox ἀποφ. ponitur in *Margine MS. Card. Barberini.* Juxta *MS. Alexandr.* κληδονιζόμενον. *Verſionem Symmachi*, σημειοσκοπούμενον.

CAP. XVII. "expertus ſum rebus meis minus auſpicatam, Homines qui actiones ſuas ad hujuſmodi regulas inanes compoſuerunt, ipſi [a] *Luciano* ethnico ludibria debuerunt; non erat itaque e dignitate populi, ſanctitatis & ſapientiæ nomine commendati rebus tam frivolis & ridiculis animos adhibere. Hæc ratio ex ipſa lege nonnihil firmitatis hauriat: ſic enim Deus populum alloquitur, [b] *Deuteron.* 18. *Gentes iſtæ, in quarum hæreditatum tu venis,* אל מעננים *ad obſervatores temporum & divinos auſcultabunt, tu vero non ita* facies. Quaſi dixiſſet, "non decet Iſraelitas, legis divinæ conſultos, & ſapi-"entiæ nomine paſſim celebres, hujuſmodi vana ſectari, vel ad modulum gentium "aliarum ſapere.

(3°.) OBSERVATIO temporum doctrina de duobus *Principiis*, ſibi mutuo ſemper adverſantibus, benigno uno, maligno altero, nitebatur, eamque maxime confirmabat. Ut rem totam magis explicate referam: Gentiles ſe perſuaſos habebant, hæc duo *Principia* ἀντίτεχνα fuiſſe, & inter ſe luctam perpetuam exercuiſſe. Credebant inſuper, principium benignum, rerum noſtrarum cura ſtudioque ductum, nobis omnia fauſta & felicia procurare velle: principium autem malignum tetricumque, mali ſtudio ſemper occupatum, omnia nobis adverſa machinari, & tempora caſuſque omnes infelices originem ab illius malignitate & ingenio tetrico derivare. Cum autem principium benignum non ea virtute polleat, ut principii maligni potentiam & invidiam ſuperet, & mala omnia impendentia ſemper amoliatur; in eo tamen benignitatem nobis commendat maxime, quod ſignis, ominibus, & quaſi nutibus quibuſdam, tempora nobis minus amica ſignificet, ut ab incœptis tunc temporis infeliciter eventuris abſtineamus. Ad hanc doctrinam alludunt *Poetæ* quandoque, ſed principia illa, *ſuperorum, Parcarum* aut *Fati*, nominibus exprimentes. Inter eos [c] *Ovidius*, de *Venere* loquens, hæc habet rei præſenti conſentanea;

Verba jacit: ſuperoſque movet: qui rumpere quanquam
Ferrea non poſſunt veterum decreta ſororum,
Signa tamen luctus dant haud incerta futuri.

Ad eandem doctrinam paulo clarius alludit *Silius:*

Heu vani monitus, fruſtraque morantia Parcas
Prodigia! heu fatis ſuperi [1] certaſſe minores.

Sed ut eo me recipiam, unde paululum deflexit ſermo quicunque tempora quædam auſpicata, quædam etiam infauſta, eaque certis ominibus aut ſignis diſcernenda, docet; eo ipſo fatetur, hæc duo principia vicibus incertis in rerum natura dominari; & artis eſſe de temporibus hujus aut illius imperio ſubditis bene judicare, ut incœpta proſpere cedant, & res humanæ tutius adminiſtrentur. Atque hac ratione, qui tempora tam ſolicite conſiderabant, diviſum imperium cum Deo dæmoni conceſſerunt, eique, licet ignari, cultum æqualem tribuerunt.

(4°.) TEMPORUM obſervatio vetita eſt, eo quod opinio de diebus aut horis quibuſdam infauſtis & inauſpicatis, *Deo* ſimul & *homini* non leves injurias offert. *Deo* quidem: nam opinio illa dies aliquos [optima Dei dona & beneficia] [d] *atros, abominabiles, inauſpicatos,* & *nefaſtos, appellare* docet. Opinio illa dies & horas aliquas ſupponit, extra providentiæ divinæ limites, & cæco quaſi fato traditas: Dei præterea mandatum violare jubet, dum dies haud paucas, tanquam nefaſtas & rebus agendis inimicas, non labori, ſed otio turpi & meticuloſo dicare docet. Nec minus *homini* damnoſa eſt illa ſuperſtitio: ei nempe mentem timoris ſolliciti plenam affert, & Davus ille eſt qui vitæ negotia perturbat omnia. Quantas turbas Athenienſium rebus attulit olim, e verbis [e] *Luciani* luculenter intelligitur: Ἀποφράς ἡμέρα λέγεται ὅταν μήτε αἱ ἀρχαὶ χρηματίζωσι, μήτε εἰσαγώγιμοι αἱ δίκαι ὦσι, μήτε τὰ ἱερὰ ἱερᾶται &c. *Apophras & quaſi dies ater vocatur, quando neque magiſtratus de rebus conſultant publice, neque lites in foro diſceptantur, neque ſacrificia peraguntur, neque quicquam eorum quæ more & auſpicato ſolent, tractatur.*

a *Pſeudologiſt.* pag. 891, 892. b *Deut.* 18. 14. c *Metam.* Lib. 15. v. 780. d Ἀποφράδα τὴν μικράν, ἢ ἀπευκτὴν, ἢ ἀπαίσιον, ἢ ἄπρακτον ἡμέραν ὀνομάζουσιν. *Lucian. Pſeudol.* p. 891. D e *Ub. ſupr.*

1 *Punic.* L. 5. *verſ.* 76. Apud *Barthii Adverſar.* l. 5. c. 15. & *Libr. Colon.* certare. *Heinſius* in *loc.* Vid. etiam doctiſſimum *Bentleium* in *Horat. Serm.* L. 2. *Ecl.* 3. *verſ.* 313.

(5°.)

CAP. XVII.

(5°.) TEMPORUM obſervatio, hominibus olim dæmones aut aſtra colendi occaſionem ingentem præbuit. Hæc enim obſervatio hominum animos ſignis & ominibus occupatos tenuit, aſtra tanquam futurorum indices admirari docuit, futura ſciendi ſitim accendit quæ homines ad Magos tandem conſulendos extimulavit, hominum ſtudia curis anxiis & ſollicitis a Dei legibus avocavit; eoſque tandem, ſignorum & ominum incertorum pertæſos, ad ſocietatem cum ipſis dæmonibus ineundam provocavit; In lege itaque, ubi a temporum obſervatione, & vanitate quavis alia, dehortatur; additur, [a] *perfectus eris cum Domino Deo tuo.*

EXPEDIENDUM eſt proximo, cur hæc ſola præcepta [לא תנחשו ולא תעוננו] tanquam leges ſororiæ, hoc in commate conjunguntur? Huic dubio anſam præbet notus [b] ille *Deuteronomii* locus, quo plures aliæ *divinantium* & *divinationum* ſpecies enumerantur, & expreſſe prohibentur: *non invenietur in te tranſire faciens filium ſuum & filiam ſuam in igne, divinans divinationes,* מעונן ומנחש ומכשף *obſervator temporum, ominator, præſtigiator, incantator, interrogans pythonem, magus, & quærens a mortuis.* Quamvis autem variæ divinationes in hac lege parallela recenſeantur, ratio non una reddi poteſt, cur hoc in loco duæ tantum ſpecies earum ſimul interdictæ reperiuntur.

(1°.) OBSERVATIO temporum, & divinatio per omina vel avium aut ſerpentum geſtus, parum in ſe criminis habuere, ſaltem ſi κατ' ὄψιν judicemus. Nam θεῖα illa, temporum & ominum obſervationes, nondum ex hominum moribus evanuerunt, iiſque *vanitates* tantum videntur, ſtultitiæ quam nequitiæ citius arguendæ. Et huic opinioni nonnihil præſidii præbet modo citatus Deuteronomii locus, quo *Moſes* id agere videtur, ut קסמים omnes [*Divinos* quocunque titulo notos] enumeraret, eoſque, juxta varios nequitiæ ſuæ gradus, (ordine juſto) recenſeret. Incipit itaque catalogus a מעוננים & מנחשים *temporum* & *ſignorum obſervatoribus*, & tandem in *Magos* & *Necromantes*, ut notæ nigrioris peccatores deſinit. Cum itaque divinatores illi, populo judice, non adeo graviter peccarent, & pro ſtultis potius quam nebulonibus haberentur; Deus eos hic expreſſe prohibet, ne populus ille primam divinationis ethnicæ tincturam imbiberet, aut מעוננים τοῖς מכשפים & illi gradus altioris peccatoribus, aditum aperirent.

(2°.) DEUS καιροσκοπίαν & κληδομαντείαν, eaſque ſolas, hac in lege vetuit, forte quod vanitates illæ faſcinum quoddam peculiare ſecum traherent, & hominum animos multo facilius quam θεῖα quævis aliæ ſibi devincirent. Hæc eo fidentius aſſero, quod vanitates illæ ſeculis antiquioribus increbreſcerent, iiſque gentes pene omnes inficerentur. Superſtitionem καιροσκοπίας inter Græcos antiquiores invaluiſſe, ſatis intelligitur ex *Heſiodi* poemate, quod pene totum in diebus auſpicatis & infauſtis enumerandis occupatur. Eadem religio Romanos etiam inceſſit, qui dies aliquos *religioſos* & *feriatos* autumabant; iiſque Deos ſe minime propitios habituros, nec incœptum ullum exitum felicem ſortiri poſſe, credebatur. Multa religionis hujus apud Romanos olim invaleſcentis teſtimonia congeſſit [d] *Heraldus*, a curioſis facile conſulendus. Eandem ſuperſtitionem Hebræorum etiam animis altius inhæſiſſe conjiciatur, quod eorum [e] *mater* עוננה [1] *temporum obſervatrix* appelletur; quaſi καιροσκοπία, populo illi non tam ars eſſet quam natura, & a remotis majoribus una cum ſanguine propagata. Hebræos etiam, aliaſque gentes antiquiores, omina, auſpicia, aliaque ſigna furfuris ejuſdem, ſpectare ſolitos, ſatis e [f] legibus artium illarum exercitia prohibentibus intellectum eſt. Cum itaque vulgus incautum artium earum contagione facilius inficeretur, ſummus legiſlator has leges dedit, ut eas inprimis e regno ſuo conjunctim exterminaret.

(3°.) DUÆ illæ Divinationis ſpecies, hoc in textu vetitæ, affinitate propinqua divinationes alias attingebant, iiſque viam plerunque præſtruebant. Nam ſuperius adducta clare docent, verbum נחש ὀφιομαντείαν, ὀρνιθομαντείαν, ῥαβδομαντείαν, σημειομαντείαν, etiam continere; Καιροσκοπίαν autem, ἀστρομαντείαν, κληδομαντείαν, alioſque divinandi modos artibus hiſce miniſtrantes. Huic voci, & argumento præſenti, lux accedat e verbis [g] *Michaelis Glycæ*, ſi illum ſic per interpretem nos alloquentem audiamus: *Manaſſes — copias cœli univerſas adorabat.* ᾧ ἐκληδονίζετο *& hariolationibus utebatur, hoc eſt, omina de futurorum eventu obſervabat quod Græci* κληδονίζεσθαι *dicunt.* Sed *alii qui-*

a *Deuter.* 18 13. b *Deut.* 18. 10, 11. c *Deut.* 18. 10, 11. *Levit.* 19. 26. d *Animad.* ad *Arnob.* l. 2. pag. 116, 117. e *Ezec.* 16. 3. f *Levit.* 19. 26. *Deut.* 18, 10, 11. g *Annal.* P. 2. p. 195. C

1 Vid. *Pag.* 387. not. 1.

CAP. XVIII. SECT. I.

dam volunt κληδόνα *vocari Geniorum per excantationes certas attractionem, & e ſublimi deductionem. Qua de cauſa tradunt ejus vocis originem eſſe a verbo* καλῶ, *quod idem ſit cum* καλῶ, ſignificationem *evocandi* habente. Cum itaque divinationes hic interdictæ divinationibus aliis magna neceſſitudine conjungerentur, aut ad eas viam aperirent; Deus, duo hæc divinationis genera prohibendo, divinationes pleraſque alias una vetuiſſe cenſeatur. Si quis de divinationibus ethnicis plura velit, adeat [a] *Bulengerum*, [b] *Rouſum*, [c] *Boganum*, alios, qui de hoc argumento data opera diſſeruere. Nobis hac de re non licet eſſe prolixioribus.

CAP. XVIII.

Lex qua tonſio capitis in rotundum interdicta eſt.

LEX ad quam digitum intendo, nobis occurrit *Levit* 19. 27. his verbis ab auctore *Vulgatæ* reddita, [1] *non attondebitis in rotundum comam* [2] *capitis veſtri.* Deum ritum aliquem inter ethnicos obtinentem hac in lege vetuiſſe, gentis Judaicæ & Chriſtianæ ſuffragio confirmatum eſt: quiſnam autem tonſuræ hic interdictæ modus aut intentio fuerit, haud adeo inter doctos convenit. Noſtrum erit inprimis, opiniones vulgo receptas in medium proferre, & explorare an rigidæ veritatis examen pati poſſint.

SECT. I.

Variæ ſententiæ de ratione legis ad examen vocantur, & erroris arguuntur.

Sent. 1ª. OPINIO prima, cui interpretes plerique calculos ſuos appoſuerunt, hujuſmodi eſt; apud ethnicos uſu veteri receptum erat, capillitium in orbem tondere, cincinno in occipitio aut vertice relicto, eoque *Soli* vel *Saturno* ſolenniter conſecrato. Sentiunt itaque, Deum hujuſmodi tonſura orbiculari Judæis ſuis hic interdixiſſe, ne a moribus ad Deos Gentilium ſenſim laberentur. Huic ſententiæ ſubſcribit *Heinſius*, ſic legis hujuſce ſenſum & rationem referens, [d] *comam alere ac vovere Diis, gentibus pleriſque uſitatum erat: videtur autem Moſes voluiſſe, ne gens Dei, ritu cæterarum, conſecratam Deo ulli peregrino comam aleret aut devoveret.* Eandem ſententiam probat *Tirinus*, ſic textum explicans: *non attondebitis comam in rotundum, gentilium more, vos ipſos hoc ritu idolis devoventes; vel ſaltem vana ſuperſtitione formantes & alentes cincinnos, ſuo tempore detondendos, & idolis offerendos: ut adoleſcentuli excedentes ex ephebis ſolebant detonſæ comæ primitias Apollini conſecrandas Delphos mittere.* Hunc loci ſenſum ſuffragiis ſuis honeſtarunt, *Bonfrerius*, [e] *Bochartus*, *Grotius*, aliique. In hanc autem ſententiam, verſionis Græcæ auctoritate perſuaſi, veniſſe videntur: ſic enim Græci hunc locum interpretantur, [3] οὐ ποιήσετε σισόην ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν, *non facietis* Siſoen *ex coma capitis veſtri.* Eſt autem Siſoe ציצית *Siſith*, i. e. cincinnus in occipitio relictus, reliqua capillitie in orbem circumtonſa: ſic enim *ſcholia* in *Leviticum* σισόην explicant, σισόη ἐστὶν ὁ κρώβυλος· πλέγμα δέ ἐστι τοῦτο ὅπερ Ἕλληνες ἐπλέκοντο, ὡς Κρονικὸν ἀνάθεμα, καὶ μᾶλλον Σαρακηνοὶ μέχρι νῦν τοῦτο ποιοῦσιν· *Siſoe eſt cincinnus: eſt autem illud implexum & intortum quid quod gentiles intorquebant, quaſi donum conſecratum Saturno, & maxime Saraceni uſque nunc id faciunt.* Nec *Saraceni* tantum, ſed & alii populi, capitis ſummitatem, cætera tonſi, novacula intactam reliquerunt: nam *Thraces*, raſi temporibus, fronte & occipitio, crinem in ipſo vertice relinquere ſolebant, eumque in nodum cogere; unde & ἀκροκόμαι dicebantur: *Dacæ*, cum totum caput raderent, in ſummo vertice cirrum creſcere ſinebant: [f] *Mexicani* idolorum cultibus devoti, caput in coronam tondebant, relicto crine paulo longiore, ab occipite in humeros defluente, quem nodulis coercebant: *Phœnices* antiqui, teſte *Chœrylo*, erant τροχκόμαδες, id eſt, explicante [g] *Hornio*, *acciſis undique capillis*,

a De *Ration. Divinat.*. b *Archæolog. Attic.* Lib. 2. c. 6. c Ibid. *Lib.* 7. c. 2. d *Ariſtarc. Sac.* c. 4. p. 107. e *Geogr. Sac.* P. 2. L. 1. c. 6. col. 361. f *Proſper. Stellart. de coron. & tonſur.* l. 1. c. 18. g *De Orig. Gent. Americ.* p. 121.

1 *Hebraica* ita ſe habent, לא תקפו פאת ראשכם *non circumcidetis angulum capitis veſtri.*

2 Auctor *Vulgatæ* miſſam facit verſionem ראשכם

3 Juxta *Aquilam*: οὐ περικυκλώσεις τὸ κλίμα τῆς κεφαλῆς ὑμῶν. *Symmach.* οὐ περιξυρήσετε κύκλῳ τὴν περισσοψιν. *Theodotion.* οὐ κυκλώσετε τὸ φαίᾶ.

ſolum

ſolum verticem relinquebant intonſum, ac in nodum religabant. Haud abſimilem tonſuræ formam apud Arabes antiquiores obtinuiſſe auctor eſt *Herodotus:* nam de *Macis*, Arabiæ populo, verba faciens, λόφυς [a] inquit, κείρονται· τὸ μὲν μέσον τῆς τειχῆν ἀνιέντες αὔξεσθαι, τὰ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν κείρονται ἐν χρῷ· *Summum capitis verticem radunt, in medio capillos ſinentes creſcere, hinc atque hinc in orbem tondentur.* Hanc autem tonſuræ formam *Arabes* utpote *Bacchi* æmulos prætuliſſe [b] dicit. *Hiſtorici* verba ita ſe habent: τῆς τειχῆς τῷ κεφαλῇ κείρεσθαι φασὶ, κατάπερ αὐτὸν τὸν Διόνυσον κεκάρθαι· κείρονται δὲ [1] περιτρόχαλα, περιξυροῦντες τὰς κροτάφους· *Eodem modo quo tonſus eſt Bacchus, tonderi ſe aiunt: porro in orbem tondentur, raſis circumquaque temporibus.* Ab hac tonſuræ forma non multum receſſit ea, quæ, coma anteriore præſecta, retro pendulam crinium ſylvam promittebat: eam autem apud veteres Græcos in uſu fuiſſe, & Ἐκτόρειον κεφαλὴν dictam fuiſſe, [2] *Julius Pollux*, [3] *Iſacius Tzetzes*, aliique, nos certos faciunt. Eſt itaque rationi & gentium veterum uſui conſentaneum opinari, Deum hac lege curaſſe, ne Judæi, ritu gentili, coronam ſeu περιφέρειαν capitibus inducerent, crinibus in ſolo vertice vel occipitio relictis, & dæmoni alicui conſecratis. SECT. I.

HANC conjecturam, utpote magnis nominibus & ſpecioſis argumentis inſignem, tanquam prorſus ineptam & indoctam, increpare nequeo. Eam tamen erroris, haud levi de cauſa, ſuſpectam habeo. Nam primo: [4] *Valla* interpres *Herodoti*, doctorum cenſuram ſubiit, quod *Herodotum* ſic loci fecerit, *ſummum capitis verticem radunt*, & *in orbem*; cum inquiunt, *Græca* hanc verſionem poſtulent, *criſtas tondendo efficiunt, nam in medio capillos ſinentes creſcere, hinc & inde ad cutem uſque raduntur.* Sed, utut iſta ſe habeant, apertum eſt, id ſolum hac lege vetitum, ne Judæi *capitum angulos*, i. e. tempora vel capillorum extremitates, novacula vel forcipe, *circuirent*: cincinni alicujus, in vertice vel occipite relicti, & *Soli* vel *Saturno* conſecrati, ea in lege nec umbra nec aura deprehendi poteſt. Deinde, diſſentaneum & abſurdum eſt opinari, quenquam e Judæorum gente, coma in orbem præſecta, & cincinno in capitis vertice, in Solis aut Saturni honorem relicto, in publicum prodire voluiſſe: nam proculdubio populi ſeniores pœnam ab homine, legem tam effricta fronte violante, capitalem exegiſſent. Si quis comam aut lacertos juxta mortui ſepulchrum ſecuiſſet (quod tamen lege vetitum videtur) veriſimile eſt, aliquos actiones illas affectui effræni tribuere voluiſſe: nemo vero, cautus & ſobrius, caput σφαιρηδὸν tondere, & cincinnum in vertice vel occipitio pendulum, Solique dicatum, animo pio & innocuo geſtare potuiſſet. Ipſe oris habitus plane ethnicus, hominem mores & affectus ethnicos induiſſe, palam teſtaretur; nec credere par eſt, magiſtratus publicos tam apertum S. Numinis contemptum impune dimittere voluiſſe. Rejicitur.

SECUNDO: ſentiunt alii, Deum hoc in loco crinium σωθεσιν aut ἀποκεφασιν, laſciviæ potius quam ſuperſtitioni dicatam, vetuiſſe. Huic opinioni animum addixiſſe videtur [c] *auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum:* poſtquam enim monita quædam, de geſtu & habitu ad ſummam modeſtiam componendo, tradidiſſet; addit, *non licet nutrire comam & in nodum colligere, neque carpendo ac formando criſpam reddere, quandoquidem Lex vetat, dicens*, non facietis vobis Siſoen. Χρὴ δὲ ὑμᾶς γενείου τρίχα διαφθείρειν, καὶ τῷ μορφὴν τοῦ ἀνθρώπου παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν. *Oportet præterea non barbæ pilum corrumpere, nec formam hominis contra naturam mutare; non enim, ait Lex, depilabitis barbas veſtras.* E quibus liquidum eſt, auctorem illum exiſtimaſſe, Deum legem illam contra ritum luxurioſum, & elegantiæ cujuſdam fœmineæ ſtudium, poſuiſſe. Sent. 2ª.

AT, ſalva tanti auctoris reverentia, eum a legis hujuſce mente ſenſuque aberraſſe cenſeo: nam ſuffragante toto interpretum ſenatu Deus in præcedenti & ſequenti verſu, totus eſt in prohibendis ſuperſtitioſis Gentilium ritibus: quis itaque conſulto ſibi perſuadere poteſt, eum inter leges contra ſeculi ſuperſtitionem latas, unam contra luxum & mollitiem ferre voluiſſe? Refellitur.

TERTIO: alii ſe perſuaſos habent, Deum legem hanc non tam ritui ſuperſtitioſo, aut luxurioſo, quam civili, contrariam ſtatuiſſe. Nempe inquiunt, tonſura illa ſphærica vel orbicularis, gentium uſu maxime recepta erat; forte quod Deos ſuos figura rotunda, utpote omnium perfectiſſima, præ cæteris delectari crederent. Deo itaque viſum eſt, ipſam capillitii geſtandi formam apud ethnicos uſitatam prohibere, ne Iſraeli- Sent. 3ª.

a In *Melpomen.* cap. 175. b In *Thalia.* cap. 8. c Lib. 1. c. 3.

1 Περιτρόχαλα, apud *MS. Archiep. Sandcroft.*
2 Vid. *Jul. Pol. Onomaſtic.* Lib. 2. cap. 3 p. 166.
3 In *Lycophron.* verſ. 1133.
4 Vid. Notas *Gronovii* in *loc.* pag. 939. ubi *Vallæ, Æmil. Porti, & Salmaſii cæcitatem carpit.*

SECT. I. tæ gentium ſuperſtitionem olerent, aut quicquam cum iis commune retinerent; ſed a gentibus more & habitu, æque ac fide cultuque, diſcernerentur. Hujuſmodi tonſuram orbicularem & Monachorum ritu factam, apud gentes exteras antiquitus obtinuiſſe; [a] nonnulli e Prophetæ verbis colligendum ſentiunt; *Jerem.* 9. 26. *Viſitabo ſuper filios Ammon, & ſuper Moab, & ſuper omnes* קצוצי פאה *circumtonſos angulis*, nempe capitis: Eadem περιφόσει gentes aliæ notatæ veniunt, *Jerem.* 25. 23. & 49. 32. Hanc tonſuræ formam, ſeculo proxime elapſo in *Anglia* frequentem fuiſſe, notat *Hadrianus Junius, lib.* de *Coma*, cap. 6. Ubi, poſtquam vox illa περιτροχαλάτης qua *Pollux* utitur, obiter incidiſſet; addit, *equidem ea voce, id tondendi genus ſignificari autumo, quo in orbem æqualiter capillitii villos præſecabant: quem morem nondum obliteratum in Anglia, videre eſt.* Hunc autem tondendi modum *Cunæus* hac lege interdictum cenſuit: nam *Chærili* τροχοκέιρδας, *in orbem circumtonſos*, memorans, [b] *ſane pro certo eſt*, inquit, *id tonſuræ genus inviſum Judæis omnibus & pene execrabile fuiſſe: quippe interdictum illis ſeveriſſima lege fuit, ne angulum capitis circumtonderent.* Eidem ſententiæ accedere videtur doctiſſimus [c] *Hammondus* noſter.

AT vero mihi plane incredibile eſt, Deum omnem tonſuram orbicularem hac lege vetuiſſe, cum antiqui Judæi hoc tonſuræ genus in moribus habuiſſe, & cæteris prætuliſſe, non immerito cenſeantur. Hoc [d] Joſepho colligere licet, qui hæc *Chærili*, poetæ perantiqui, carmina de Judæorum gente interpretatur:

Τῷ δ' ὄπιθεν διέβαινε γένος θαυμαστὸν ἰδέσθαι
Γλῶσαν μὲ Φοίνισαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες.
[1] Ὠκέετ' ὀν Σολύμοις ὄρεσι πλατέῃ [2] ὀνὶ λίμνῃ,
[3] Αὐχμάλεοι κομυφὰς, [4] τροχοκέιδες, ———

Pone ſequebatur genus admirabile viſu,
Barbara Phœnicum quod ab ore vocabula miſit,
Sedes huic Solymi montes, ſtagnum prope vaſtum,
Squallent ora, comis tonſura rotunda, ———

Quibus verbis equites Judæos deſcribi *Joſephus* probat, nomine *Solymorum*, & mentione *lacus*, quem ait eſſe Aſphaltiten, *quo ſtagnum majus ac latius*, inquit, *non novit Syria.* An hæc *Joſephi* interpretatio quid ſani aut veri habeat, nil opus eſt curioſius inveſtigare; cum lis ea [e] viros doctiſſimos ſatis exercuerit, nec multum referat an *Joſephus* recte vel ſecus *Chærili* ſenſum intellexerit. Quamvis enim *Joſephum*, hæc de gente ſua intelligentem, in errore verſatum fuiſſe concedamus; inde tamen non temere concludamus, Judæos antiquiores comas frequenter in orbem ſecuiſſe. Nam proculdubio Joſephus, legis & moris Judaici conſultiſſimus, tonſuræ genus quod lege vetitum aut a gentis uſu alienum norat, ſuis tribuere noluiſſet. His addo, quod incredibile ſit, Deum tonſuram orbicularem [quæ nonnullis decora, aliis religioſa, omnibus innocua, viſa eſt] prohibere voluiſſe. Crinem rotundare, decorum duxit antiquitas: nam *Varro* de liberis educandis, *alii*, inquit, *ſunt circumtonſi, atque unctuli.* *Agathias*, de *Francis* loquens, ait περίτροχον κείρονται, l. 1. p. 14. *in orbem tondentur.* [f] *Philo*, delicias & luxum Romanorum & Græcorum conviviorum referens, eos ſervos habuiſſe dicit, vel *omnino intonſos, vel a fronte tantum præfectis in orbem crinibus.* Hac etiam phraſi ad nitorem exprimendum utitur [g] *Sidonius Apollinaris*, *crinis in rotæ ſpecimen acciſus.* Nec cuivis obſcurum eſt, aliquos olim religioni dicatos, hanc tonſuræ ſpeciem ſacram habuiſſe & religioni propriam.

Sent. 4ª. QUARTO: viſum eſt aliis, *tonſuram* quam vocant *Theſeiam* hoc in loco prohiberi, cum ſcilicet coma anterior, frontem tegens & tempora, præciditur, poſteriore per cervicem diffluente. Ea ſententia placuit *Maimonidi*, qui hac lege cautum aſſerit, [h] *ne quis, Gentilium ritu, capillis ſit promiſſis: ne utrinque tondeatur, relictis in medio capillis: nec a fronte præcidat capillos ab una aurium ad alteram, relicta occipitis coma; quandoquidem*, inquit, *is mos Gentilibus.* Ita morem Gentilium habuiſſe,

a *Bochart. Geog. Sac.* p. 389. b De *Rep. Hebr.* l. 2. c. 18. c *Tract. de Scandal.* §. 20. d Lib. 1. cont. *Ap.* p. 1346. e *Cun.* de *Rep. Hebr.* l. 2, c. 18. *Grot.* in *Luc.* 3. 14. *Bochart. Geogr. Sac.* P. 2. l. 1. c. 6. *Coteler.* in *Not.* ad l. 1. *Conſtit. Apoſt.* c. 3. *Huet. Demonſtrat. Evang.* Prop. 4. cap. 13. f De *Vit. contemp.* p. 896. E g Lib. 4. *Ep.* 13. h De *Idololat* c. 11. §. 2.

1 Apud *Euſeb. Præp. Evang.* l. 9. c. 9. p. 412. ὤχεν δ' ἐν. *Lectiones Bigotii* & *Cod. Hafniens.* ὤχεε δ' ἐν Aliis, ὠχεῖν τ' ἐν & ὤχεν τ' ἐν.
2 *Euſeb.* παρὰ. *Hafn.* ἐπὶ.
3 Αὐχαλέοι (quod *Heſychius* reddit σεμνοὶ) malit *Lamb. Bos* in *Animadverſ.* ad *Script.* Gr. p. 118.
4 *Euſeb.* τροχοκειδὲς. Vid. *Hudſon.* in loc.

non-

nonnulli e jam laudato *Jeremiæ* loco colligendum ſentiunt: *viſitabo ſuper Ægyptum,* SECT. I.
ſuper filios Moab, [a] καὶ ὅπι [1] πάντα τὸν περικειρόμενον [2] τὰ [3] κατ' πρόσωπον αὐτῦ, *& ſuper omnem attonſum circa faciem ſuam.* Huic mori ethnico Deum hanc legem oppoſuiſſe, cauſam opinandi præbuerunt ipſa legis verba, לא תקפו פאת ראשיכם *Non circuibitis* [novacula nimirum] *angulos capitum veſtrorum.* Per *angulos* autem *capitis*, frontem & tempora intelligenda eſſe, non tantum Judæorum conſenſu, ſed & uſu Scripturæ, ſatis confirmatur. Eo enim ſenſu occurrit vox illa, *Levit.* 13. 41. ubi de perſonis lepra infectis agitur: [b] *& ſi* מפאת פניו *ab angulo faciei depiletur caput ejus,* h. e. ſi temporum & frontis pili ceciderint.

HÆC equidem ſpecioſa fateor: ut putem tamen hanc non eſſe veram legis hujus intentionem, multis adigor: (1°,) Galilæi hunc tondendi morem ſequebantur, & ſi *Nonno* credimus, crines retro pendulos promittebant. Nam paraphraſi ſua in cap. 2. *S. Johannis,* Galilæos ὀπισθοκόμας appellat: Reprehenditur.

Χριστὸς ὀπισθοκόμων μερόπων θοινήτορι λαῷ
Κλήτος ἦεν σώδορπος· ——

Chriſtus retrocrinitorum hominum epulanti populo
Vocatus erat conviva. ——

EST autem difficile creditu, Galilæos [homines origine Judæos] hanc tonſuræ formam in mores admittere voluiſſe, ſi illicitam & legibus interdictam exiſtimaſſent. (2°.) Hic tondendi modus apud gentes haud paucas, bellicoſas inprimis, uſu frequens erat: non eſt autem rationi congruum, Deum tonſuram, multarum gentium uſu patrio receptam, & culpæ omnis expertem, prohibere voluiſſe; tantum ut Iſraelitæ (quod ſentit [c] *Kimchius*) [4] a gentibus morum diverſitate diſcernerentur. (3°.) Locus ille parallelus indicat, meram frontis aut temporum raſuram, relicta occipitis coma, hic minime prohiberi. Sic enim ſe habent loci [d] paralleli verba: *non facietis calvitium inter oculos veſtros propter mortuos:* hoc eſt, pilos in oculorum vicinia creſcentes non auferetis, ut mortuorum exequias aut inferias, ritu gentili, celebretis. Hinc elucet, Deum non omnem pilorum, tempora frontemque tegentium, rationem aut evulſionem hac in lege vetuiſſe, ſed eam ſolummodo frontis & temporum calvitiem, quæ ad luctum immodicum teſtandum, aut honorem indebitum mortuis deferendum, inducebatur.

QUINTO: nonnulli in ea ſunt ſententia, Deum non ritum aliquem ſuperſtitioſum, nec civilem in uſu communi poſitum, ſed funebrem, hac in lege, vetuiſſe; adeoque Judæos tum ſolum hanc legem violaſſe, cum juſta funebria ſolventes, in orbem tonderentur. Nam vel tyronibus in literatura ſacra & profana ſatis innoteſcit, morem illum genas & capita depilandi, cum exequias agerent, apud gentes antiquiores pleraſque omnes obtinuiſſe. Nec temporis vetuſtas moris illius antiqui veſtigia plane omnia abolevit: in cujus rei fidem, audiamus quæ *Lucas de Linda* de hodierno *Calecuti* populo memoriæ prodidit; [e] *omnes valde longos crines alere ſolent, quos defuncto Rege una cum barba præſcindunt, in ſignum triſtitiæ ideo conceptæ.* Cum itaque inſana illa capitis & barbæ violatio luctus vehementiam & immodicum animi affectum argueret, Deus (inquiunt illi) hoc ritu Judæis interdixit, eumque ad ethnicos ablegavit, qui reſurrectionis ſpem non habentes, amicis e medio ſublatis, in luctum modi & menſuræ neſcium ſolvebantur. Adeo ut, ſi ſententiæ hujuſce patronos audiamus, Deus hac in lege primario quidem luctum immodicum, cui [f] οἱ ἐλπίδα μὴ ἔχοντες in funeribus indulgebant, ſecundario vero tonſuram orbicularem (utpote luctus illius indicem) vetuiſſe cenſeatur. Ita cenſuiſſe videtur [g] *Grotius*, cum ait, *radere comam in luctu ob mortuos ideo Lex vetat, quod vicinæ gentes id uſurpabant:* & [h] alibi, *calvitium ſibi ob mortuos inducere, mos quidem erat gentibus aliis, ſed Judæis id non licebat per legem Deut.* 14. 1. quam noſtræ parallelam diximus. Sent. 5ª.

HANC autem opinionem legis hujuſce ſcopum attingere, mihi perſuadere nequeo; Redarguitur.

a LXX in *Jerem.* 9. 26. b Ἐὰν ᾖ κατὰ πρόσωπον μαδήσῃ ἡ κεφαλὴ αὐτῦ. LXX. c *Non tondendos eſſe capillos, more Gentilium, ut Iſraelitæ ſint ab eiſdem ſeparati.* Gloſ. ad Lev. 19. d *Deut.* 14. 1. e *Deſcript. Orb.* pag. 143. f 1 *Theſ.* 4. 13. g *Annot.* ad *Eſdr.* c. 9. 3. h *Comment.* in *Mich.* 1. 16.

1 *Edit. Complut.* πᾶν.
2 Τὰ deeſt *Complut.*
3 *Complut.* πρόσωπον αὐτῦ, ut *Hebr.* פני
4 *Gloſſa* eſt *Ab. Ezræ*, non *Kimchii.*

SECT. II. quod e *Scriptura* conſtet, capitum & genarum tonſuram integram in luctu funebri, non minus apud Judæos, quam Gentiles, in morem abiiſſe. Cum enim Deus, famis, peſtis, & belli plagis, multos e medio ſuſtuliſſet; *venerunt*, inquit [a] Propheta, *viri de Sichem, de Silo, & de Samaria, octoginta nempe viri, raſa barba & ſciſſis veſtibus.* Et [b] *Ezechiel* multorum funera his verbis prædicit, *accingent ſe ſaccis & operiet eos formido, & in omnibus eorum capitibus erit calvitium.* Sic etiam [c] *Michæas* Judæ populum alloquitur, *decalva teipſum, & tonde temetipſum, ob filios deliciarum tuarum* [interfectos ſcilicet ab hoſte] *dilata calvitium tuum ſicut aquila.* At plane extra fidem eſt, tot viros, legis divinæ ſtudioſos, capitum & genarum capillos ponere, vel Deum in luctu funebri calvitium præcipere voluiſſe; ſi tonſura orbicularis tunc temporis infamis & legi contraria crederetur. Sed hac de re alibi forte magis opportune dicturi ſumus.

SECT. II.

Vera legis hujus intentio & occaſio traditur.

OPINIONIBUS reprehenſis quæ fidem hactenus apud interpretes obtinuerunt, proximum eſt, ut de legis hujus intentione plenius videamus, & ſenſum quem maxima veri ſimilitudo commendat, argumentis aſtruamus. Ne lectorem pluribus detineamus: conſentaneum videtur, Deum, hac in lege, non (ſimpliciter) orbicularem, aut aliam aliquam ordinariam tonſuræ ſpeciem, ſed extraordinariam, in mortuorum ſcilicet exequiis, eamque animo & ritu ſuperſtitioſo, uſurpari ſolitam, inhibuiſſe. Ut rem totam magis explicate referam: gentibus antiquioribus in more erat, ut amicorum defunctorum buſtis, loculis, ſepulchris, aut cadaveribus adſtantes, capitum & barbarum capillos vellerent aut circumtonderent, eos loculis aut cadaveribus imponerent, eoſque, muneris aut placaminis loco, mortuis aut diis inferis, devoverent. Deus itaque, hac in lege, non ſimpliciter id prohibet, ne Judæi capitis aut barbæ cæſariem in funere diſſecarent; neque hac lege cautum exiſtimo, ne, ſi libitum eſſet, eorum capita circumtonderent; ſed ne, mortuis adſtantes, capita in orbem diſſecarent, aut comam diſſectam in defuncti faciem, pyram, aut ſepulchrum, more Gentili, ſpargerent: ne ſcilicet, ethnicorum ritu, munus ad Manes propitiandos offerre, vel extinctis amicis inferias mittere, viderentur.

UT argumentis, ad hanc ſententiam firmandam, ſtatim afferendis, aditum præſtruamus, hæc tria probari debent; (1°.) Gentes antiquas, in ſolennitate funebri, capitis aut barbæ pilos diſſecare, eoſque in mortuorum buſta vel cadavera conjicere ſolitas. (2°.) Gentes, hunc ritum peracturas, capita non raro circumtondiſſe, vel in orbem ſecuiſſe. (3°.) Gentes hunc ritum in funeribus obſervaſſe, ut *Manes* placarent, aut amicis fato functis inferias mitterent.

PRIMO: gentes antiquiores, in ſolennitate funebri, capitis aut barbæ pilos vellere vel ſecare, eoſque in mortuorum buſta vel cadavera jacere, ſolitas. Hoc cuivis manifeſtum eſſe poteſt, hiſtoricorum & poetarum antiquiorum ſcripta ſtudioſe perlegenti; cum ex iis pauci ſint qui alicubi morem illum non tetigerint. In *Homero* præſertim multa moris hujus ævis antiquioribus invaleſcentis veſtigia deprehendi poſſunt. *Achilles, Patrocli,* manibus parentans, ita ſe geſſiſſe dicitur, *Iliad.* Ψ. *Verſ.* 141.

Στὰς ἀπάνθυϑε πυρῆς ξανθὴν ἀπεχείρατο χαίτην·

Ante pyram aſſiſtens rutilantem præſecat ultro
Cæſariem, ——

Et *Odyſſ.* 4. *Verſ.* 197, inquit,

Τῦτό νυ χ' ἥρως οἷον ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι,
Κείρασθαί τε κόμην, βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν·

Hoc ſolum quaſi munus reſtat miſeris mortalibus, in amicorum diſceſſu,
Tondereque comas, profundereque lacrymas a genis.

Apollonius, juſta funebria *Jaſoni* ſoluta memorans, poſtquam, inquit, cadaver humo mandaſſent ſocii & puellæ,

a *Jer.* 41. 5. b Cap. 7. 18. c Cap. 1. 16.

—— ἑμοῖ

——ἐμοιρήσαντο δὲ χαίτας
Αὐτοὶ ὁμῶς κῦραί τε——

——*Tum crines ſecuerunt*
Ipſi ſimul & puellæ,——

Romanos etiam hunc ritum in uſu habuiſſe, docent hæc *Ovidii* carmina, Epiſt. 11.

Non mihi te licuit lacrymis perfundere juſtis,
In tua non tonſas ferre ſepulchra comas.

Quantas autem radices olim in hominum animis & moribus hic ritus egerat, inde ſatis intelligitur, quod eum temporis iniquitas nondum penitus abolere potuerit. Teſtor [a] *Johannem Cotovicum*, qui fœminarum Cretenſium mores referens, inter alia hæc habet; *hæ omnes in luctu ſuos quoſque defunctos veteri ethnicorum more plangunt; & majoris doloris declarandi cauſa uxores inprimis, matres, ſorores, ac proximæ quæque capillum ſibi manu diſcindunt, comam evellunt, eamque cadaveribus injiciunt,—frontem genaſque lacerant*, &c.

SECUNDO: probandum incumbit, ethnicos, cum hoc officii genere in honorem mortuorum fungerentur, capita plerunque circumtondiſſe, vel in orbem ſecuiſſe. Moris hujuſce teſtem advoco *Cointum Smyrnæum*, juſta exequialia, Achilli præſtita, [b] ſic deſcribentem;

——ἀμφὶ δὲ χαίτας
Μυρμίδονες ἔκειραντο, νέκυν δ' ἐκάλυψαν ἄνακτος·
Καὶ δ' αὐτὴ Βρισηὶς ἀκηχεμένη φίλα νεκρῷ,
Κειραμένη πλοκάμους πύματον πόρε δῶρον ἄνακτι·

——*capillos autem*
Myrmidones circumtondent, & cadaver regis his *cooperiunt.*
Ipſa etiam Briſeis dum functum mæret,
Detonſam ſibi cæſariem ultimum Domino munus exhibet.

Apud [c] *Statium*, pater *Archemori*, filio orbatus,

——*tergoque & pectore fuſam*
Cæſariem ferro minuit, ſectiſque jacentis
Obnubit tenuia ora comis.——

Ubi per *cæſariem tergo & pectore fuſam* intelligit *Poeta* capitis comam, quæ intonſa per tergum & pectus fluere ſolebat, & in filii funere undique tondebatur. Huc faciunt etiam, & lucis haud parum huic legi præbent, *Herodoti* de *Scythis* [d] verba, *qui in* regum *funere*, τῷ ὠτὸς ἀποτάμνονται, τείχας φλικείρονται, βραχίονας φλιτάμνονται, &c. *aurem decidunt, crinem circumtondent, brachia circumcidunt.* Sic autem gentes in funere ſæpe tondebantur, non quod ſphæricam aut orbicularem tondendi formam diis ſuis gratiorem crederent, ſed ut totum quaſi capitis proventum demeterent, & dono ampliori affectus ſuos in deos aut defunctos indicarent. Ideoque *Electra* apud *Sophoclem* Helenæ iraſcebatur, quod in funere *Clytemneſtræ* ſe πανέργως *doloſe* geſſiſſet, & cincinnos ſuos pulchriores celaſſet, eoſque ſibi ipſi reſervaſſet: nam, obſervante *Scholiaſte*, ἔδει τὰς κατ' ἀλήθειαν θρηνοῦντας πάντα τὸν πλόκαμον τίμνειν· Hanc *Scholiaſtis* rationem non plane contemnendam exiſtimo, quod antiquis, in luctus graviores incidentibus, in more eſſet, hinc & inde crines evellere vel diſſecare. Teſtimonio ſint [e] *Artemidori* verba: *ſi quis* in ſomnio *ſeipſum tondeat, luctum ſubitaneum aut calamitatem magnis malis refertam ſignificat:* οἱ γὰρ ἐν τοιούτοις γινόμενοι, ἑαυτὰς ἀνάγκη φλικείρεσθαι· *Qui enim in talibus verſantur, neceſſario ſeipſos circumtondent.* Fertur etiam [f] fœminas FLORIDÆ, maritis ſuis fato cedentibus id moris hodieque retinere, ut ſtrictim undique ſe tondeant, & capillos in eorum ſepulchra jaciant.

TERTIO: probandum reſtat, ethnicos hunc ritum in funeribus obſervaſſe, ut *Manes* placarent, aut amicis fato functis inferias mitterent. Ritus hujus intentio doctos in partes traxit. Cauſam ejus incertam ſic conjectura venatur [g] *Paganinus Gaudentius:*

a *Itinerar. Hieroſolym. & Syriac.* Cap. 13. pag. 84. b Lib. 3. *verſ.* 682. c *Thebaid.* 6. d *Lib.* 4. cap. 71. e Ονειροκριτικ. lib. 1. c. 23. f Vid. *Heylin. Geogr.* p. 1031. g *Exercitat. de funere Heroum*, Cap. 6.

SECT. III. *res eſt protrita, ut coma abſciſſa, a ſociis aut ſanguine junctis in ignem funebrem conjiciatur: an ut Heroi, tanquam Deo, res digna Deo & ſolita Diis offerri, conſecretur abſumenda? Sic videtur exiſtimandum.* Ad fidem opinioni ſuæ conciliandam, exempla duo, ex *Homero* & *Statio* petita, profert; unde pateat, antiquos comam, quam Deo alicui ſacram voviſſent, in amicorum ex improviſo defunctorum buſtum aut faciem quandoque conjeciſſe. Ab hac ſententia non multum diverſus erat ipſorum ethnicorum ſenſus, qui comas hoc ritu tonſas, veluti primitias aut inferias quaſdam, *Manes* aut *Mortuos* placandi cauſa, ad mortuorum buſta vel corpora deferebant. Hoc ex *Helenæ* [a] verbis eliciamus,

> [1] Βέλῃ τάφον μοι τᾶσδε κασιγνήτης μολεῖν,
> Κόμης ἀπαρχὰς χὐ χοὰς φέρω σ' ἐμάς;
>
> *Vis mihi ire ad ſororis tumulum,*
> *Comæ ut primitias & inferias feram meas?*

Et *Chariclæa* apud [b] *Heliodorum*, extincto doctori ſuo *Calaſiri*, vulſos e vertice crines libavit, cum gemitu dicens, Ὀπίφερω σοι χοὰς [ἐκ τῶν ἐμαυτῆς πλοκάμων] *Affero tibi inferias* [ex ipſis meis cincinnis] Ethnicos autem id genus officii, *Manes* & *Umbras* placandi gratia peregiſſe, colligere licet e *Senecæ* tragœdi verbis;

> [c] *Placemus Umbras: capitis exuvias cape,*
> *Laceræque frontis accipe abſciſſam comam.*

Sed hoc myſterium iniquitatis paulo clarius explicat [2] *Scholiaſtes* in *Sophoclem*, ubi ait, ἔθος ἦν τέμνειν τὰς κόμας χὐ ὀπιτιθέναι τῷ τάφῳ, ἵνα διὰ τοῦτο πένθος ἵλεως αὐτοῖς ὁ νεκρὸς ᾖ· *Moris erat ſecare crines & imponere ſepulchro, ut per luctum illum mortuum iis benevolum & propitium redderent.* Vereor autem ne ludam operam, qui in dæmonis inſtitutis rationem quæro.

SECT. III.

Et fuſe confirmatur.

LEGIS hujus intentione, qua licuit, explicata; ſupereſt, ut jam dictis fidem afferam, & argumentis evincam, Deum hac lege prohibuiſſe, comas in mortuorum ſepulchra vel cadavera conjiciendas, diſſecari, ne quid honoris Diis Manibus exhibere, vel mortuis inferias dare, viderentur. Argumenta vero, quibus opinionis hujuſce veritatem probabiliter evinco, ſunt hujuſmodi.

PRIMO: nulli legem hanc attentius intuenti dubium eſſe poteſt, quin ad ritum aliquem, in defuncti honorem uſurpari ſolitum, reſpectum habeat. Nam (1°.) Apud omnes in confeſſo eſt, Deum barbæ corruptionem, verbis immediate ſequentibus, inhibuiſſe, quod ritus funebris eſſet, & a gentibus animo ſuperſtitioſo uſurpatus. Caret itaque veri ſpecie, tonſuram orbicularem, hic una vetitam, alio quam ad ritum ethnicum, in mortuorum elatione frequentem, reſpexiſſe. (2°.) Inciſiones carnis, על מת *propter*, vel *ad mortuum*, verſu ſequente diſerte prohibentur. Quidni itaque, illud, *pro mortuo*, verſum hunc antecedentem afficiat, & ad capitis tonſuram barbæque corruptionem ex æquo referatur? Quaſi lex illa verbis hiſce concepta fuiſſet, *non in circuitu attondebitis angulum capitis veſtri*, propter mortuum; *non corrumpes angulum barbæ tuæ*, propter mortuum; *nec inciſionem facietis in carne veſtra, propter mortuum.* (3°.) In locis parallelis, quibus inciſiones & tonſuræ, quas diximus, interdictæ ſunt, *mortuorum* mentionem ſemper adjunctam reperiamus. Nempe *Deuteron.* 14. 1. *Non vos incidetis, nec facietis calvitium, — ſuper mortuo.* Cum etiam Deus legem [d] eam ſacerdotibus ejus tradidiſſet, *ne ſe pro mortuo contaminarent*, ſtatim explicationis cauſa additur, *non radent caput ſuum nec barbam, — neque in carnibus ſuis facient* [3] *inciſuras.*

a *Ap. Eurip.* in *Oreſt.* v. 94. b *Æthiopic.* l. 6. p. 280. c In *Hippol. Act.* 5. *ſcen.* 1. d *Levit.* 21. 1, 5.

1 *Scholiaſtes* & *Duport.* legunt Βάλει· Vid. *Barnes.* in loc.
2 *Demetrius Triclinius*, in *Electram*: verſ. 51.
3 *Hebr. inciſuram.*

Suadet

Suadet itaque legis, alibi loquentis, uſus, ut hanc legem, non tam de tonſura orbi- SECT.
culari, quam tonſura lugubri, & in mortui honorem facta, interpretemur. (4°.) Ri- II.
tus illi gemelli, capitis tonſura & barbæ raſio, nunquam niſi in luctu graviori, eoque plurimum funebri, in ſcriptura conjuncti reperiuntur. Hoc facile conſtet loca illa conſulenti, *Jeſ.* 15. 2. *Jerem.* 16. 6. *Baruc.* 6. 31. *Jeſ.* 7. 20. *Jerem.* 48. 37. Neque ritus illi, in Judæorum ſolummodo, ſed & gentium aliarum, luctu funebri conjungebantur. Nam refert [a] *Suetonius*, nunciata *Caligulæ* morte, *Regulos quoſdam barbam poſuiſſe, & uxorum capita raſiſſe, ad indicium maximi luctus.* Idem & *Argivos* mœroris cauſa præſtitiſſe, teſtatur *Herodotus*, lib. 1 .c. 82. Cum itaque raſura capitis & barbæ tonſura, hoc in commate, conjungantur; hinc anſa ſuſpicandi ſatis ampla data eſt, Deum ritum aliquem ſuperſtitioſum, in funeribus olim uſitatum, hac in lege vetuiſſe. His forſan argumentis inductus, *Caſtalio* ſic legem reddidit, *ne vobis* in funere *verticem deraditote.*

SECUNDO: ſi ad præcipuas ritus hujuſce funebris, prout inter ethnicos uſurpati, Arg. 2.
circumſtantias animos advertamus; eas verbis legis, quam præ manibus habemus, apte quadrare comperiamus.

NAM (1°.) Cum gentes antiquæ defuncti manibus hoc ritu parentarent, crines ſuos novacula vel unguibus plerumque circumibant. Hac de re nullam dubitandi occaſionem relinquunt jam adducta teſtimonia. Hanc autem circumſtantiam legis hujuſce verbis adamuſſim convenire, verſionum omnium conſenſu confirmatum eſt. Nam *Aquila* hunc locum, ὐ φειωκλώσεις, reddit: *Theodotion*, ὐ κυκλώσετε. *Symmachus*, ὐ φειξυρήσετε κύκλῳ· [1] *Hieronymus, neque in rotundum attondebitis.*

(2°.) GENTES, in mortuorum ſacris, non ſemper ad vivam cutem tondebantur, ſed quandoque ſatis habebant ſummitatem vel extremitatem capitis aut barbæ delibare. Nam *Oreſtes Euripidis* noctu ad *Agamemnonis* patris ſepulchrum, κόμης ἀπήρξατο, *comam præſectam libavit:* & *Helena* in funere ἄκρας ἀπέθειξε τείχας, *crinium extremitates detruncavit.* Huic etiam circumſtantiæ conſona ſunt legis hujuſce verba, caventis ne פאת ראשכם *extremitatem* crinium *capitum circumtonderent, neque* את פאת זקנך *ſummitatem barbæ corrumperent.* Ita quidem vocem פאה vertere conſultius habui, non tantum quod ſenſum magis congruum & concinnum fundat, (quis enim *angulos* barbæ novit?) ſed quod vox ea ad rei extremitatem notandam quandoque uſurpetur: nam voces illas, [b] ואת פאת קדימה [2] LXX [3] ϗ τὸ ὄρειον βορρᾶ vertunt. Sic etiam [c] hoc ipſo in capite uſurpari videtur, verſ. 9. *Non perdes* פאת *angulum agri tui demetendo:* nam *eo in loco*, inquit [d] *Schindlerus*, *agrorum extremitates* intelligendæ ſunt, quæ *in meſſe non demetebantur, ſed pauperibus relinquebantur.* Nec vox פאת hoc in loco ſenſum alium recipit, niſi vim aliquam ei inferamus, & vocem illam ſingularem, (quaſi pro פאות poſitam) juxta verſiones vulgo receptas, *angulos* transferamus. Hæc ſecum cogitaſſe videtur unus *Vatablus*, qui ſic legem reddit, *finem capillorum veſtrorum non attondebitis in rotundum.*

(3°.) ETHNICI ritus funebres peragentes, varias tonſuræ ſpecies & modos, pro luctus diverſitate, in moribus habuere. Nonnunquam enim capillos tantum extremos in capitis circuitu pendulos ungue vel forcipe violarunt. Hoc in more fuiſſe, ſatis e jam nunc adductis teſtimoniis eluceſcit. Quandoque frontium & ſuperciliorum capillos novacula ſuſtulerunt. De frontibus teſtatur *Moſes*, *Deut.* 14. 1. de ſuperciliis *Artemidorus*, l. 1. c. 27. ἔθος γὰρ ὅτι πένθει ταὶς ὀφρύας ϕιλῆσθαι, *vetus mos eſt in luctu ſupercilia nudari.* Qui luctui impenſius indulgebant, non genas & frontem ſolummodo, ſed caput integrum novaculæ præbuerunt, & [e] toti radebantur. Tres autem illi tondendi modi, hac in lege, vel diſerte vel κατ' διάνοιαν, interdicti ſunt. Hic enim diſerte cautum eſt, ne capillos extremos caput undique exornantes in exequiis delibarent: hic etiam interdictum eſſe, frontis aut ſuperciliorum formam & aſpectum lædere, e loco illo cognato, *Deut.* 14. 1. facile colligamus; *non incidetis vos, neque facietis calvitium inter oculos veſtros ob mortuum.* Eo etiam extendit legis hujuſce ſcopus & intentio, ut caput integrum tondendi, i. e. calvitiem inducendi, licentiam tol-

a In *Caligul.* c. 5. b *Ezec.* 47, 18. c *Lev.* 19. 9. d *Lex. Pentagl.* in *voc.* פאה. e Vid. *Mich.* l. 16. & *Kirchman.* de *funer. Rom.* l. 2. cap. 14.

1 *Hier.* T. 1. col. 131.
2 *Hebraica* ופאת קדים
3 Juxta *Exemplar. Vatican.* ϗ τὰ πρὸς βορρᾶν. *Alex* & *Ald.* Βορρᾶν κατὰ Βορρᾶν, ϗ τὸ ὄρειον Αἰμὰθ (*Ald.* Ημὰθ) τὸ ὄρειον Βορρά. *Complut.* Βορρᾶν, ϗ τὰ ὄρεια Αἰμὰθ, τὰ πρὸς Βορρᾶν.

SECT. III. lat: hoc e loco * illo plane parallelo diſcitur, *non facient calvitium in capite ſuo, & angulum barbæ ſuæ non radent, & in carne ſua non incident inciſionem.*

(4°.) APUD ethnicos, mortualia celebrantes, decalvandi ſeu pilos demetendi officium, non per tonſores, ſed propria lugentium manu, plurimum expeditum eſt. Hoc haud obſcure docent [a] *Artemidori* verba, κείρεσθαι ὑπὸ κυρέως, ἀγαθὸν πᾶσιν, *tonderi* per ſomnium *a tonſore, omnibus fauſtum* eſt & lætitiæ ſignum: at mox ſubjungit, εἴ τις ἑαυτὸν κείρει, πένθος αἰφνίδιον ἢ συμφορὰν μεγάλων κακῶν ἀνάπλεων σημαίνει, &c. *Si quis ſeipſum tondeat, luctum ſubitaneum aut calamitatem magnis malis refertam ſignificat: qui enim in talibus verſantur, neceſſario ſeipſos circumtondent.* Non ferebat nempe luctus gravioris impatientia, ut tardum tonſoris adventum expectarent. Hac etiam in lege, crinium deformitatem propriis lugentium manibus inductam prohiberi, cuivis apertum eſt, legem integram paulo propius intuenti; ϑ κυκλώσετε, *non circundabitis angulum capitis veſtri, & non corrumpes angulum barbæ tuæ, & inciſionem ob demortuum non facietis in carne veſtra:* nam legis illius verba noviſſima de ſqualore & turpitudine propriis ipſius lugentis manibus inducta plerique interpretantur; ſuadet itaque ſumma rituum eorum conjunctio, ut verba prima de capillis ipſis hominis in luctu conſtituti manibus, undique ſectis aut evulſis, exponamus.

(5°.) GENTIBUS amicorum funera permoleſte ferentibus in more erat, comam quandoque vellere, quandoque diſſecare; eamque nunc ungue, nunc forcipe vel novacula violare. Communes impatientiæ leges, gentibus luctu graviore preſſis, [b] comæ vulſuram imperaſſe, nobis facile perſuadeamus. *Jobus*, gentium ritu proculdubio, liberis amiſſis, ſurgit tandem, *veſtes lacerat*, ויגז [c] *& caput ſuum vellit.* Sic locum reddo, quod ſubitum Jobi πάθος opinari ſuadeat, eum crinium evulſionem, non tonſionem, luctus ſui teſtem feciſſe. Atque hic ſenſus voci convenit, nam *Jer.* 7. 29. גזי *tonde*, *Targum* exponit תלשי *evelle capillos tuos.* Gentes etiam luctum graviorem [d] capitis tonſura declarare ſolitas, plurimis teſtimoniis evinci poſſet, niſi quod rem hanc cuivis e ſchola tyrunculo notam crederem. Atque hæc etiam luctus funebris circumſtantia legis noſtræ verbis apprime conſentanea eſt: nam voces illæ, לא תקפו *non circundabitis*, generales ſunt admodum, & orbicularem quamvis comæ violationem, evulſione vel tonſione, ungue vel forcipe, factam, indicare poſſint. Interpretes itaque plerique legis hujuſce verbis ſenſum generalem conſulto tribuerunt: ſic enim *Aquila* locum vertit, ϑ περικυκλώσεις, *Theodotion*, ϑ κυκλώσετε, *Arabs* לא תדורוא [1] *non circuibitis*, Interpretes Anglicani, *ye ſhall not round the corners of your heads:* unde & a vocum Hebræarum ſenſu minus deflexerunt, quam *Symmachus*, qui ϑ περιξυρήσατε κύκλῳ, & *Hieronymus* qui *ne in rotundum attondebitis*, tranſtulerunt, adeoque vocum earum ſenſum ad circuitionem tonſura factam reſtrinxerunt.

E jam dictis abunde conſtat, legis hujuſce verba tonſuræ funebris inter ethnicos uſitatæ, circumſtantiis omnibus apprime convenire: ideoque longe conſultius eſt, legem de tonſura gentium funebri, quam tonſura ſphærica civili gentis alicujus uſu recepta, vel tonſura orbiculari in Bacchi forſan honorem excogitata, interpretari.

Arg. 3m. TERTIO: hinc etiam ſententia noſtra firmior evadat, quod clarum ſit, Deum morem illum, comam mortuis offerendi & ſuper ipſorum pectora vel ſepulchra imponendi, lege noſtræ parallela & plane gemina vetuiſſe: nempe *Deuter.* 14. 1. *Non facietis calvitium inter oculos veſtros* למת *ad* vel *ſuper mortuum.* Ubi per illud, בין עינים [e] *inter oculos*, deſignatur ea capillorum pars quæ imminet intercilio, ſeu ſpacio oculis interjecto. Adeo ut loci ſenſus huc redeat, "In luctu funebri, frontis, ſupercilii, "vel capitis, decalvati pilos, [f] ſupra jacentis pectus, faciem, aut ſepulchrum, non im-"ponetis; ut piaculi loco inſerviant, aut quicquam inde commodi vobis, aut mortuo "ſolaminis, afferatis. Hunc ſenſum non parum confirmant verba proxima, לא תחנו *Non facietis inciſionem in carne veſtra*, לנפש *ad* vel *propter animam:* h. e. Ne more Gentili, carnes incidatis, & ſanguinem fundatis; quaſi Diis Manibus inferias miſſuri, & ritu illo commodi quicquam mortuorum animis allaturi. Interpretationi noſtræ favet etiam [g] *Græcorum* verſio, Οὐκ ἐκκόψετε φαλάκρωμα ἀναμέσον τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν

* *Levit.* 21. 5. a *Oneirocrit.* l. 1. c. 23. b Vid. *Eſth. additament.* c. 14. 2. & *Eſræ* c. 9. 3. c *Job.* 1. 20. d Vid. *Bochart. de animal. Sac.* P. 1. col. 483. e *Eſt* hoc *frontem ſeu anteriorem capitis partem depilare.* Bonfrer. in loc. f——*planxere ſorores, Naiades, & ſectos fratri impoſuere capillos.* Ovid. Metam. l. 3. v. 505. g *Deut.* 14. 1.

1 תדורוא Ita ſe habet verſio *Pentateuchi* in *Mauri-* | ex Bibliotheca *Joſ. Scaligeri.* vid. *Walton. Prolegom.* 14. §. *tania* typis Hebraicis edita, quam *Erpenius* edidit *Arabicis* | 16. Aliis autem eſt, תחרפוא *abjicietis.*

ἐπὶ

ἐπὶ νεκρῷ· i. e. *Non ponetis calvitiem inter oculos veſtros ſuper mortuum:* h. e. comam anteriores capitis partes exornantem non evelletis, ut ſuper jacentis pectus aut ſepulchrum imponatis, & ritu illo mortuorum umbras lenes & placatas habeatis. Nam phraſi huic, ſimillima videntur [1] *Scholiaſtis* ſupra memorati verba, ἐθος ἦν τέμνειν τὰς κόμας, καὶ ἐπιπθέναι τῷ τάφῳ· Ne quis me talia dicentem hunc locum Scripturæ torſiſſe ſentiat, audiat *Theodoritum* mecum diſerte ſuffragantem: [a] πινὲς μὲ τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν τὰς τῆς κεφαλῆς ἀπεκείροντο τείχας, καὶ ταύτας προσέφερον τοῖς νεκροῖς· πινὲς δὲ τὰς τῶν γενείων, ἄλλοι τὰς τῶν ὀφρύων· ταῦτα γίνεθαι ὁ θεῖος ἀπηγόρθυσε νόμος· *Quidam extranearum gentium pilos capitis abradebant, & hos offerebant mortuis: alii* pilos *barbæ, alii ſuperciliorum. Lex divina prohibuit iſta fieri.* Sic etiam Modernis nonnullis ſententiam ſtetiſſe, pateat e *P. Fagii* & *Sculteti* verbis; [b] *nonnullæ gentes,* inquit *Sculterus, capillos capitis ſecare ſolebant & defunctis offerre: alii pilos genarum, alii vero ipſa cilia incidebant atque offerebant. Hæc ut non imitarentur Judæi ſevere præcipit Deus,* Deut. 14. 1. *Sed ſuperſtitioſiſſima Judæorum gens quid ſuperſtitionum Paganarum intactum reliquit?* Quæ omnia *Sculterum* a *Fagii* commentariis precario habuiſſe, facile conſtabit [c] auctoris illius annotata ad hunc locum perlegenti. Cum itaque jam dicta probent, legem huic noſtræ parallelam de ritu ſuperſtitioſo, in mortuorum exequiis uſitato, exponendam eſſe; proclive eſt colligere, ritum conſimilem, & hac in lege quæ nos exercuit hactenus, licet haud adeo diſerte, prohiberi. SECT. III.

Hoc argumentum (dicet forte nonnemo) fundamento male fido nititur, quod harum legum forma diſſimilis indicio ſit, eas non eſſe cognatas aut parallelas: Nam *Levit.* 19. 27. vetitum eſt, *comam in orbem tondere,* hic autem anterioris capitis capillos diſſecare. Hanc autem objectionem facili opera diluamus: nam gentes, cum in luctu eſſent, nunc frontis, nunc capitis, integri, comam lacerabant. Huic mori fidem, & legi utrique lucem, conciliant modo citata *Tragœdi* verba,

> [d] *Placemus Umbras: capitis exuvias cape,*
> *Laceræque frontis accipe abſciſſam comam.*

Interea temporis, vero non abſimile eſt, gentes antiquas comam anteriorem, utpote magis obviam & unguibus propinquam, in luctu funebri frequentius laceraſſe vel ſecuiſſe. Inde cauſa data videtur *Achmetis* [e] verbis, ἐαν ἴδῃ ὅτι ὁ κουρεύσας βλέπων αὐτὸν ἐμπροσθίως ἐκούρευσεν, ὅτι καὶ προγνώσεται τὸν τρόπον τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ: *ſi quis* per ſomnium *viſus ſit ſibi a tonſore ipſum obtuente in antica parte tonderi, mortis ſuæ genus præſciat.*

Quarto: inde liquet etiam, Deum non ſimpliciter tonſuram ſphæricam, ſed tonſuram ritu & conſilio ethnico peractam, hac in lege vetuiſſe; quod e Scriptura compertum ſit, Hebræos antiquos [qui proculdubio legis ſuæ ſenſum probe tenuere] barbæ & capitis integri tonſura ſuorum funera celebraſſe. Huic mori Judaico teſtimonio ſunt loci ſupra citati, quibus addo Prophetæ verba; [f] *& morientur magni & parvi, in terra hac: non ſepelientur, neque plagent eos, neque incidetur, neque decalvabitur ob eos.* Multum hic ſudarunt interpretes ne lex & praxis Judæorum frontibus adverſis concurrere cenſeantur: & ad eorum mores cum legibus (uti videntur, contrariis) conciliandos, vias diverſas inierunt. Judæi moderni, ut nodum ſolvant, varias tonſuræ ſpecies, & calvitiem inducendi modos, enumerarunt; e quibus, has licitas, alias lege vetitas, decreto quaſi magiſtrali, pronunciarunt. *Grotius* nodum cui ſolvendo impar erat, ſic ſecare ſtudet, [g] *mores* illos, ſe incidendi, & decalvandi, *multi* Judæi *a vicinis ſumſerant, ſpreta lege quæ extat Levitici* 19. 27, 28. *Deuter.* 14. 1. Ab eadem opinione non multum aberat *Chemnicius,* aſſerens pravos illos mores pedetentim increbuiſſe, [h] *ex converſatione* cum gentibus peſtifera, quomodo *tibicines etiam in curatione funerum.* At mihi tam facile perſuadere nequeo, Judæos legum aliarum obſervantiſſimos, legis hujuſce rationem adeo nullam habuiſſe, ut in funere non tantum capita depilandi, ſed & carnes incidendi, licentiam ſumerent; modo ritus illos in luctu tantum funebri (quod ſentit [i] *Grotius*) illicitos exiſtimaſſent. Sed & præter fidem videtur, Judæos antiquiores comam in luctu funebri diſſecandi ritum a gentibus exteris accepiſſe; cum te- Arg. 4^m.

a In *Deuter. Qu.* 13. b *Exercit. Evang.* l. 2. c. 55. c Vid. *Fag. annot.* in *Deut.* 14. 1. d In *Hippolyt. Act.* 5. *Scen.* 1. e *Oneirocrit.* cap. 31. f *Jerem.* 16. 6. g *Comment.* in *Jerem.* 16. 6. h *Exam. concil. Trident.* P. 3. c. 2. p. 527. i In *Jeſ.* 22. v. 12.

[1] Vid. pag. 396.

SECT. III. ſtetur *S. Hieronymus*, Judæos non olim tantum, ſed & [a] ætate ſua, crines in funere ſecuiſſe, cum plerique gentilium ritus in deſuetudinem abiiſſent, & zelus Judæorum in legem, moris alicujus ab ethnicis recepti tyrannidem facile ſuperaret. His accedat, quod prophetæ, multorum funera prædicentes, crebras petierint a ritibus hiſce funebribus loquendi formulas, gentem Judaicam *ad calvitiem & capitum raſuram* ſæpius adhortantes; viz. *Jer.* 7. 19. *Mic.* 1. 16. *Amos.* 8. 10. *Ezec.* 7. 18, & alibi: abſonum autem & abſurdum haud immerito cenſeatur, prophetas ad ritus alicujus legi divinæ repugnantis uſum hortari voluiſſe, vel Deum inſtituta ſua priora poſterioribus prophetarum locutionibus abrogaſſe. Leges itaque toties commemoratæ cum contrariis Hebræorum antiquorum factis nulla ratione conciliari poſſe videntur, niſi dicamus, legibus iis tonſuram tantum funebrem, animo ſuperſtitioſo & ritu Gentili factam, prohiberi. Ita nempe gentium more comparatum erat, ut non tantum crines in funere tonderent, (hoc ipſe [b] *Jobus*, nunciata filiorum morte, feciſſe dicitur) ſed eos in ipſius defuncti faciem, ſepulchrum, aut buſtum, conjicerent; ut ex ipſo crines diſſecandi modo conſtare poſſet, gentes Diis *Manibus* aut mortuorum umbris, muneris & piaculi vice, crines ſuos obtuliſſe. Hoc itaque, & cognato [c] illo *Deuteronomii* præcepto, cautum videtur, ne Iſraelitæ, cum honores extremos mortuis impertirent, eorum crines למת *ad* vel *ſuper mortuum*, ritu & conſilio ethnico, diſſecarent. Mecum hac in re ſentit *Calvinus*, in legem [d] hæc habens; *inciſuram & calvitium* ſuper mortuo *damnat Moſes, quia ritibus hiſce finis Gentium erat juſta ſolvere mortuis, & feriales exequias quodam piaculi genere celebrare.*

Arg. 5m. QUINTO: ſententia noſtra vero ſimilior exiſtimetur, quod tonſio illa piacularis, conſuetudo perantiqua, & olim longe lateque propagata fuerit. Gentes ab antiquo crines eorum ad placandos defuncti manes tondere ſolitas, norunt omnes qui vel mediocrem veterum ſcriptis perlegendis operam adhibuerunt. Atque inde conjicere liceat, ſuperſtitionem hanc latiſſime vagatam fuiſſe, nullamque fere gentem intactam reliquiſſe, quod apud Græcos & Romanos (gentium orientalium ſimios) in uſu tam frequens eſſet. Hac de re, nulla dubitandi cauſa ſubeſſe poteſt; cum apud nullum fere Poetam, *Græcum* aut *Latinum*, moris hujuſce funebris non occurrat mentio. Promptum eſſet, multa ex iis teſtimonia in medium proferre; ſi [e] *Meurſii*, [f] *Kirchmanni*, [g] *Moreſtelli*, [h] *Stanleii*, & aliorum de re funebri ſcriptorum, ſcrinia compilare vellem. Cum itaque teſtimoniorum tot illuſtrium luce percipiamus, hunc ritum funebrem in Oriente plurimum olim invaluiſſe; ſuadet ratio, ut Moſem legem aliquam ei repugnantem alicubi ſtatuiſſe cenſeamus. Cum enim id muneris a Deo accepiſſet Moſes, ut ritus idololatriæ & magiæ conjunctiores, ſi præſertim in uſu quotidiano poſitos, extirparet; plane incredibile eſt, eum ritum tam frequentem & qui gentium pene omnium mores infeciſſet, nulla cenſura notatum præterire voluiſſe. At vero, niſi Moſem, hic, aut loco [i] illo parallelo, hunc ritum perſtrinxiſſe concedatur, ne in tota lege moris hujus infamis vel mentio reperiri poteſt.

SECT. IV.

Objectiones enervantur.

SENTENTIA noſtra rationibus hiſce communita, adverſæ partis argumenta jam ſolvere conabimur, ut omnis lectori ſcrupulus auferatur.

HORUM primum petitur a verſione Græca, quæ interpretationi noſtræ prorſus adverſari videtur. Sic enim ſe habet verſio illa, [1] ὐ ποιήσετε σισύλιον ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν. Eſt autem Σισύη, inquit *Scholiaſtes* in *Leviticum*, *ὁ κρώβυλος, i. e. πλέγμα, ὅπερ Ελληνες ἐπλέκοντο, ὡς Κρονικὸν ἀνάθεμα· *Cincinnus* aut *nodus capillorum, quem Gentiles, tanquam rem Saturno ſacram, intorquebant.* Conſentit *Suidas*, qui Σισύη per τὸ πλεξύδιον explicat. Idem ſentire videtur *S. Cyprianus*, ſic legem reddens, *non facietis cirrum ex coma capitis veſtri.* L. 3. ad *Quirinum.* Unde liquet nos a veri vicinia longe recedere, qui legem hanc de tonſura in exequiis uſitata interpretamur.

a Vid. Cap. *prox.* §. 1. b Cap. 1. 20. c Cap. 14. 1. d *Comment.* in *Lev.* 19. 27. p. 177. e De *funer.* c. 27. f De *Roman. fun.* l. 2. c. 15. g De *pomp. feral.* lib. 2. c. 32. h In *Æſchyl. Choephor.* p. 816. i *Deuter.* 14. 1. * Vid. *Harpocrat.* in voc. κρώβυλος,

1 Vid. pag. 390.

HÆC

HÆC omnia me leviter feriunt, quod vox Σισόη, a viris eruditione præſtantibus, exotica putetur, & illius intentio vera lateat in tenebris adhuc, obruta vetuſtate. Mihi recte ſentire videntur, *Johannes Croius*, *Sopingius*, aliique, qui vocem eam plurimis aliis *Alexandrinæ* dialecto peculiaribus annumerarunt. Cum enim *Alexandria* olim commune quoddam literarum emporium eſſet, eoque ex omni pene gente confluerent homines, ad animos literis excolendos; inde lingua civitatis illius tot vocibus originis exteræ contaminata eſt, & tot vocabula veris Græcis ignota in eam irrepſerunt, quod *Irenæus*, Grammaticus Alexandrinus, ſeptem libros (jam temporis injuria ſurreptos) περὶ τῆς Αλεξανδρέων διαλέκτου ſcripſerit. Cum autem interpretes Græci, ex Alexandria plurimum oriundi, multas hujuſmodi voces Alexandrinas uſurparent, factum eſt, ut textus Hebræus, hic, & alibi ſæpe, magis apertus ſit & intellectu facilis, quam ipſa Græcorum verſio. Vocem autem Σισόην in vocum Alexandrinarum numerum referendam cenſeo, non tantum quod intetpretes illi hujuſmodi vocibus [a] frequenter uterentur; ſed quod in nullo auctore mere Græco, & Athenarum civitate donato reperiri queat. Ad hanc ſententiam me ducit etiam, de *Siſoe* locus apud *Heſychium* corruptiſſimus [Σισοκῦρα, ῥοιὰ, φασηλῖται] quem [b] *Cl. Heinſius*, conjectura ſane feliciſſima, ſic reſtituit; Σισόη, κῦρα ποιὰ, φασηλῖται· *Siſoe*, *tonſuræ ſpecies*, *vox Phaſelitarum*. Manifeſtum eſt itaque, ſi quid in re tam obſcura manifeſtum, vocem hanc a *Phaſelitis* ad *Alexandrinos* & *interpretes Græcos* deveniſſe. *Phaſelitas* autem vocem eam ad κρώβυλον aut πλεξίδιον *cincinnum intortum* & *implexum*, Saturno ſacrum, indicandum uſurpaſſe, nec dicit *Heſychius*, nec teſtimonio vel ratione momenti alicujus evinci poteſt. Hoc equidem *Græcum Scholiaſten* aſſerere, non diffitendum eſt: at qua auctoritate fretus hoc dicat, me latere fateor. Certe, [c] cuivis leges antecedentes & ſequentes intuenti pateat, ceremoniam aliquam, circa mortuos olim uſurpatam, in iis prohiberi: ſuadet itaque legis hujuſce locus & σωμάφεια, ut in ea ritum aliquem funebrem interdictum eſſe cenſeamus. SECT. IV.

SECUNDO: dicet forte non-nemo, Scripturam opinioni noſtræ refragari, qua Deus pœnas ſeveriſſimas denunciat Ægyptiis aliiſque, & minatur ſe [d] *viſitaturum ſuper omnes* qui ſunt קצוצי פאה *circumciſi* ſeu *circumtonſi* [1] *angulos*, nempe capitis. Huic verſioni ſuffragantur LXX, ſic verba transferentes, ἐπὶ [2] πάντα περικειρόμενον τὰ κῦ περισώπου αὐτῦ· Hinc autem probabiliter inferendum, Deum hac in lege non tonſuram ſolummodo funebrem & extraordinariam prohibere; ſed tonſuram aliquam, Arabum aut aliarum gentium uſu tritam, quæ *Bacchi* forſan, Orientalium *Deaſtri*, inſigne habebatur. Refert enim [e] *Herodotus*, *Arabiæ* gentibus in more fuiſſe, comam in rotæ ſpeciem diſſecare: de iis enim loquens, κείρονται, inquit, [3] ὑποτρόχαλα, περιξυρῦντες τὺς κροτάφυς. *tondentur in orbem*, *tempora ſubradentes*. [4] *Plutarchus* etiam in *Theſeo* ait, οἱ Αραβες ἐκείροντο τῆς κεφαλῆς τὸ πρόσθεν· *Arabes tondebantur ſinciput*. Eſt itaque Scripturæ ſimul & hiſtoriæ conſentaneum, Deum legem hanc ordinariis Arabum & aliorum ethnicorum moribus oppoſuiſſe, & ideo tonſuram σφαιρηδὸν factam vetuiſſe, ut Iſraelitæ a ſuperſtitioſo gentium uſu recederent, vel ut ab iis, ipſo corporis & oris habitu diſcernerentur.

OBJECTIO illa roboris ſpeciem quidem habet, & præterea nihil. Nam tota errant via, qui textum illum *Jeremiæ* de gente aliqua *circumciſa angulos*, nempe capitis, exponendum ſentiunt. Textui & rationi convenit, ut eum de gentibus *diviſis angulo*, i. e. extremo angulo orbis terræ habitantibus, interpretemur. Ita ut ſenſus ſit, "per-"veniet plaga, non ad Ægyptios tantum & Judæos, ſed & eos qui receſſus abſcon-"ditos, & angulos ob diſtantiam minus notos, incolunt. Extremi & obſcuri illi an-"guli, in quibus nonnulli forſan ſe tuto latitare ſentiunt, eos immunes a plaga non "conſervabunt. Hic ſenſus *Chaldæo* placuit, qui hæc verba per מפקי פאתא *circumdatos angulo*, nempe terræ, exponenda cenſuit. A nobis ſtant etiam interpretes *Anglicani*, ſic locum reddentes: *And all that are in the utmoſt corners*. Sic & ipſe Propheta ſeipſum explicat, cum addit, *qui habitant in deſerto*. Atque hinc eveniſſe cenſeo, quod *Caſtalio* hæc, & priora verba, in unum nulloque diviſum commate compingat ſenſum; ſic locum transferens, *& in omnes extremum ſolitudinis tractum incolen-*

a *Tot ſunt* Alexandrinæ *voces apud Græcos interpretes, ut vix recenſeri & deſcribi poſſint.* J. Croi. Obſer. In N. T. p. 259. b In *Ariſtar. Sacr.* pag. 108. c Vid. *Lev.* 19. 26, 27, 28. d *Jerem.* 9. 26. e In *Thalia* c. 8.

1 פאה *angulo.*
2 Juxta *Ed. Complut.* πᾶν· — τὰ deeſt *Complut.*
3 Vid. *pag.* 391.
4 *Plutarchus* ita loquitur; οἱ δὲ Αβαντες ἐκείροντο πρῶτοι τ τρόπον τῦτον, ὐκ ὐω' Αράβων διδαχθέντες. pag. 2. F.

SECT. IV. *tes.* Hic itaque Scripturæ locus nil nobis adverſi continet. Nihilo magis opinioni noſtræ præjudicat hiſtoriæ fides: nam, ſi [a]*Plinio* fidem habeamus, Arabes olim *intonſo crine* utebantur: hoc & eo facilius creditur, quod iis hodieque [b] moris ſit, ituris in prælium, ſibi *ex propria coma cornua & cincinnos nectere.* Atque inde perſpicuum evadit, locum ex *Herodoto*, quaſi pro Arabum tonſura laudatum, non de capitis, ſed aut de barbæ tondendæ ritu, Arabum genti proprio, aut de extremorum crinium rotundatione, citra integram capitis tonſuram, accipiendum eſſe: hujus enim ritus & *Plinius* aliquatenus meminit, cum *Arabibus barbam abradi* ſolitam dicit, *præterquam in ſuperiori labro.* Sed ſi *Herodoti* verba de integra capitis tonſura inter Arabes uſitata capiamus, inde male ſequetur, Deum ideo hanc tonſuræ ſpeciem Iſraelitis vetuiſſe; cum præſertim Arabes, non *barbæ angulos corrumpere*, ſed integram *abradere* ſolerent, niſi *Plinii* modo laudati fidem ſuſpectam habeamus.

TERTIO: nonnemo forte dicturus eſt, Deum, inter alia luctus funebris indicia, capitis integri tonſionem inhibuiſſe, ne populus ejus, ethnicorum ritu, luctui inhoneſto & ſpei fideique ſuæ diſſono, in ſuorum funeribus, indulgerent. Certum eſt, ethnicos (ſpe vitæ melioris deſtitutos) luctui ſe totos tradidiſſe, & multa mentis emotæ ſigna, in ſuorum funeribus, edidiſſe. Genas lacerabant, crines evellebant, lacertos diſſecabant, barbam, decoris virilis immemores, corrumpebant; imo Deos ipſos convitiis onerabant, quorum invidia vel incuria factum credebant, quod charorum ſuorum aſpectum deſiderarent. Hæc objectio novas vires acquirat ab *Euſtathii* [c] teſtimonio: τὸ ξῦ κείρεσθαι κόμην ἐπὶ νεκροῖς, ἔθιμον ὂν καὶ τοῖς πάλαι, ἦν καὶ αὐτὸ λύπης τὲ ἔνδειξις, καθὰ καὶ τὸ πίλλειν πενθητικῶς κεφαλῆς τείχας. His probabile factum eſt, Deum tonſuram orbicularem hac in lege vetuiſſe, ne quis in funere luctui indecoro vel menſuræ neſcio locus eſſet; non ut caveret, ne Iſraelitæ, ſe in orbem ſecantes, crines mortuis offerrent, aut ſuper eorum pectora vel ſepulchra, parentandi cauſa, collocarent.

SED hæc omnia jam dictis haud multum adverſantur: norunt enim omnes qui cum literis humanioribus aliquid commercii habuerunt, gentes pleraſque, mortuos efferentes capita tondere ſolitas; non tantum ut mœrorem indicarent, ſed ut *mortuis* parentarent, & luctum adaugerent, qui ad *Manes* etiam placandos haud parum valere credebatur. Noluit equidem Deus ut Iſraelitæ, liberis aut amicis orbati, luctu immodico & a nominis ſui dignitate alieno ſe dehoneſtarent: at ſi Deus hanc tonſuram lugubrem ea ſola de cauſa prohibuiſſet, proculdubio Judæi (legis olim ad ſuperſtitionem obſervantiſſimi) ſibi calvitiem tam frequenter inducere noluiſſent, ut dolorem ex amici funere conceptum augerent ſimul & indicarent.

Capitis concluſio. QUÆ de legis hujuſce ratione jam dixi, pudorem incutiant Hebræorum magiſtris, qui circa capitis & barbæ tonſuram tam ſollicite verſantur ipſi, & eorum diſcipulos tot otioſis decretis circa tonſuræ ſuæ formam & modum onerare ſolent. Ex iis nonnulla, e *Maimonide* petita, hic lectori exhibemus: [d] *nemo a fronte præcidat capillos ab una aurium ad alteram, relicta occipitis coma: — qui utrumque capitis latus detondet, — bis vapulet:* [e] *mulieri extremam viri cæſariem detondere, eſt nefas: licet extremitatem crinium auferre forfice, at ſcalpro non licet: quinque ſunt anguli barbæ, & ob horum aliquem reciſum verbera infliguntur.* Hæc, & alia ejuſdem farinæ, dogmata proferunt, & per ea magiſterium in populi ſimpliciores animos exercent, cœci illi cœcorum duces. Nec mirum: promptum eſt enim hominibus, literarum humaniorum rudibus, a legum Moſaicarum ſcopo aberrare, & illa venerandæ vetuſtatis inſtituta, frivolis & ſuperſtitioſis commentariis, in ſenſum alienum detorquere. Gentium antiquiorum ritus inſani, legibus illis inſtituendis occaſionem dederunt: ideoque neceſſe eſt, ut omnes hiſtoriæ profanæ face deſtituti, legum earum rationes, veluti *Nili* fontes, vano & ridiculo labore perquirant.

a *Hiſt. nat.* lib. 6. cap. 28. b *Camerar. Oper. Subciſ.* T. 1. c. 93. c In *Hom. Iliad.* ϒ. verſ. 46.
d De *Idololat.* c. 11. §. 2. e *Ib.* cap. 12. §. 1, 4, 5.

CAP.

CAP. XIX. SECT. I.

CAP. XIX.

Lex contra carnis inciſuram lata.

APUD ethnicos antiquiores ea inceſſit conſuetudo, ut non tantum comam & veſtem, ſed & carnem, in funeribus lacerarent. Admirabile quidem & præter fidem videri poſſit, gentes ullas rationi & ſenſui uſque eo valedicere potuiſſe, ut ipſa corpora mutilarent, & de proprio ſuo corio tam inſulſe luderent. At morem illum abſonum plurimum apud Orientales increbuiſſe, & carnis laniatum comæque vulſionem funeris comites indiviſos fuiſſe, ex hac & ſuperiori lege ſatis intelligitur. Nec ritus illi funebres apud Orientales ſolummodo, ſed & alias gentes, obtinuere. *Scythas* eos in uſu habuiſſe, teſtatur [a] *Herodotus*, dicens: ἐπεάν σφι ἀποθάνῃ ὁ βασιλεύς, —— τοῦ ὠτὸς ἀποτάμνονται, τείχας ἐπείρηνται, &c. *Quum rex eorum deceſſerit, — aurem decidunt, crinem circumtondent, brachia concidunt, frontem naſumque ſauciant, ſiniſtram manum ſagittis trajiciunt.* *Romanos* etiam eidem inſaniæ affines fuiſſe, ex *Ovidio* diſcimus, amicam ſic [b] alloquente,

Parce tamen lacerare genas: nec ſcinde capillos:
Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.

Sic & *Tibullus Deliam* ejus affatur, l. 1. eleg. 1.

Tu manes ne læde meos, ſed parce ſolutis
Crinibus, & teneris Delia parce genis.

Hos itaque ritus lugubres, quos lex & gentium conſuetudo tam arcte conjunxit, ipſe ſeparare nolo; ſed a lege comæ tonſuram lugubrem prohibente tranſiens, ad proximam, quæ carnis inciſuram vetat, me ſtatim confero; ejus autem verba ſic ſe habent, *ſuper mortuo non incidetis carnes veſtras*, Lev. 19. 28.

UT autem huic legi lux clarior afferatur, illius intentio primum, dein & ratio, diligentius exquirenda eſt.

SECT. I.

Senſus legis illuſtratur.

CUM inciſura carnis propter mortuum hac in lege prohibeatur, Hebræi tamen amicorum funera deflentes, ritu illo (quod ſtatim oſtendo) frequenter uterentur; tota lex hæc incredibili obſcuritate, ne dicam, atra quadam nocte, perfuſa videatur. Priuſquam itaque ad legis hujuſce rationem exquirendam me accingam, operæ pretium erit, verborum ſenſum & legis integræ mentem, qua licet, inveſtigare.

INITIUM itaque faciam a voce שרט cujus ſenſus dubius liti leviuſculæ cauſam præbuit. In hujus rei fidem audiamus [c] *Dionyſ. Voſſium*: שרט *quod vulgo transferunt* incidere, *vertendum eſt ſecundum Rabbinos*, laniare. *Nam præceptum, quod* Levit. 19. 28. & 21. 5. *traditur,* לא ישרטו שרטת *diverſum eſſe volunt ab altero, quod eſt* Deut. 14. 1. לא תתגדדו *Prius illud* Levit. *vetat lacerare unguibus ſeſe: unde & Græci tranſtulerunt,* ἐπὶ ταὶς σάρκας αὐτῷ κατατεμῶσιν ὀ ἀντομίδας, *quod non de inciſura accipiendum, ſed laniatu: nam* ἀντομὶς *quoque notat lacerationem corporis quæ in luctu fiebat: unde* ἀντομίδαι *apud Suidam, qui laniatu vultum ſuum in luctu fœdebant.* Hæc ille. Mihi probabilius eſt, vocem hanc utroque ſenſu capiendam eſſe: ita ut, lege hac, inciſio cultris aut unguibus facta, vultus læſio omnis & fœda ſpecies, quocunque modo inducta, prohiberi cenſeatur. Hunc ſenſum a vero eo minus abeſſe judico, quod ethnici, laniatu ſimul & inciſura, vultus ſuos in luctu funebri violare ſolerent: ideoque veriſimile eſt, Deum hac in lege, gentium mori contraria, utraque luctus immodici & ſuperſtitioſi documenta, [carnis inciſionem & lacerationem] pariter inhibuiſſe. Hiſce conſentanea [d] *Maimonidis* verba: גדידה ושריטה אחד הוא וגו' *Inciſio & laceratio pro eodem habentur: nam quemadmo-*

a Lib. 4. cap. 71. b Lib. 3. *Triſt. eleg.* 3. c In *Maim.* de *Idololatr.* c. 12. §. 12. d De *Idololat.* cap. 12. §. 13.

SECT. I. *dum, præ dolore ob defunctum, carnem ſuam incidebant Gentiles, ſic quoque in idolorum honorem ſe unguibus carpebant.* Huic etiam opinioni adſtipulatur *Onkelos*, qui hanc vocem per חבול *corruptionem* aut *læſionem* quamvis notantem interpretatur.

PROXIMO nobis explicandum occurrit vocabulum נפש de cujus intentione doctorum ſententiæ non multum diſcrepant. *Chaldæus* hanc vocem per מית על *ad* vel *ſuper mortuum* reddit. Hoc ſenſu vocem agnoſcit Moſes, *Numer.* 6. 6. *Ad* נפש *animam*, i. e. cadaver, *mortui non accedet:* & *verſ.* 11. *propterea quod peccavit ſuper* הנפש *anima*, i. e. מיתא *mortuo*, uti *Targum* explicat. Hujus rei ampliore probatione ſuperſedeo, quod ſignificatio hæc interpretum conſenſu comprobetur, eamque locus [a] ille parallelus extra dubium ponat, *non incidetis vos, neque ponetis calvitium inter oculos veſtros,* למת *ad mortuum.*

INTEREA loci, ſpecialis hujus vocabuli, quatenus cum præfixo ל ſumitur, ſenſus in obſcuro eſt, & eruditis crucem figit. Senſus autem obſcuritas inde naſcitur, quod vox ea [לנפש] triplicem ſignificatum admittat [*propter mortuum, juxta* vel *ſuper mortuum*, & *ad mortuum*] & quod ſenſui recepto plane contrarii veterum Hebræorum mores obſtare videantur. Nam e ſcripturæ locis bene multis evinci poteſt, eos hanc legem (prout ab interpretibus explicari ſolet) ſæpe violaſſe, & propter amicos ſuos hac luce privatos manus & facies incidiſſe: nempe *Jerem.* 41. 5. *Venerunt viri de Sichem, & de Silo, & de Samaria, octoginta viri, raſi barba, laceri veſtibus, & incidentes ſeſe: Jerem.* 47. 5, *Venit calvitium ad Gaza, ſucciſa eſt Askalon,* & *reſiduum vallis eorum uſque quo* תתנודדי *incides te?* Cap. 48. 37. *Omne caput calvitiem contrahet, & omnis barba ſucciſa eſt, ſuper omnes manus* גדדות *inciſiones, & ſuper* omnes *lumbos ſaccus. Jeſ.* 15. 2. Επὶ πάσης κεφαλῆς φαλάκρωμα, πάντες βραχίονες κατατετμημένοι· *Jerem.* 16. 6. *Et morientur magni & parvi in iſta terra, non ſepelientur, neque plangentur, & non* [a] *ſe incidet quiſquam pro illis.* In quæ verba [1] *S. Hieronymus* hæc habet, *mos fuit apud veteres, & in quibuſdam permanet Judæorum uſque hodie, ut in luctibus incidant lacertos, & calvitium faciant.* Cum itaque veteres Hebræi, familiarum funera deflentes, carnis ſuæ ſciſſura doloris vehementiam indicare ſolerent; neceſſe videtur, ut Hebræos, aliarum legum ſtudioſos, nullam legis hujuſce rationem habuiſſe, vel ſenſum alium, quam verba præ ſe ferunt, ei tribuiſſe, concedamus. Quantum mihi in re tam perplexa & obſcura percipere datum eſt, aſſertionibus hiſce tribus hæc difficultas expediri, & legis integræ ſenſus, abditus adhuc & involutus, explicari poteſt.

PRIMA ſit hæc: carnis inciſio ſimul & laceratio *propter mortuum*, quanquam non primario, hac in lege prohibentur. Ipſa verba legis hoc evincunt apertiſſime. Apud ethnicos uſus inolevit, ut nuda corpora gladiis impeterent, capillos evellerent, genas unguibus lacerarent, & ritibus hujuſmodi, ridendis & inſanis potius quam flebilibus, in amicorum funeribus uterentur. Deus itaque hanc legem dedit, ut ritus hoſce funebres, gentiliſmi ſoboles & a decoro prorſus abhorrentes, eliminaret. Nec mirum: cum ipſe [b] *Solon*, ritibus hiſce funebribus, humanitatis expertibus, Athenienſibus ſuis interdixerit. Et *Solonis* exemplo, *deteſtabile* illud *lugendi genus*, (ita vocat [c] *Cicero*) *laceratio genarum*, lege *duodecim Tabularum*, his verbis interdictum eſt; *mulieres genas ne radunto.* Ibi vero, *genas radere*, *Feſto* interprete, *eſt unguibus ſcindere vel cruentare.* Cum itaque mores illi funebres, homine bene morato, vel ipſis ethnicorum legiſlatoribus, indigni viderentur; nil miri habet, quod lege genti ſanctæ data vetiti reperiantur. Id interim, illæſa veritate, dici poteſt, hunc ritum funebrem, nec ſolum nec præcipue, hac in lege prohiberi. Nam ritus ille, per ſe ſpectatus, nil prorſus inhoneſti continet; eſt etiam incredibile dictu, Judæos antiquos, exequias agentes, carnes eorum tam frequenter incidere voluiſſe, modo ritum illum, hic, unice vel præcipue, vetitum exiſtimaſſent.

SECUNDO: carnis inciſio, *ſuper* aut *juxta mortuum* fieri ſolita, voce לנפש interdicta videatur. Huic opinioni favet *Chaldæus*, qui לנפש per מות על *ſuper* vel *juxta mortuum* explicat; cum reſpectu (ni fallor) ad morem ethnicorum, qui carnem incidendi ritum, juxta defuncti rogum, loculum, aut cadaver, peragebant. Ex eo more factum eſt, quod *Heliodorus* anum quandam inducat filii ſui defuncti exequias hoc ritu celebrantem: [d] *gladium*, inquit, *attollens*, ἐς βραχίονα ἀντεμῶσα *& brachium incidens, lauri ſurculo ſanguine abſterſo, rogum filii ſui conſpergebat.* Qui plura moris hujus ex-

a *Deut.* 14. 1. b Vid. *Plutarc.* in *Solon.* p. 90. C c *Tuſcul.* Lib. 3. d *Æthiopic.* l. 6. p. 293.

1 *Tom.* 3. *col.* 605.

empla

empla deſiderat, [a] *Bonfrerii* commentarios adeat. Cum autem carnis inciſio, hoc ritu præſtita, merum oleret ethniciſmum, & non tam luctus indicandi, quam defuncti manes propitiandi cauſa, vulgo perficeretur; Deus haud immerito inciſionem iſtam hic vetuiſſe putetur, nequa tanti mali ſpecies aut occaſio ſupereſſet. SECT. I.

TERTIO: carnis inciſura, *mortuo* vel *ad mortuum*, gentium ritu, facta, maxime & ex præcipua legiſlatoris intentione, hac in lege prohibetur. Ut huic aſſertioni lux clarior oriatur, ἐν παῤῥόδῳ monendum eſt, ethnicos, funeris officium exequentes, carnes incidere, genas ungue fœdare, quandoque membrum aliquod abſcindere, voluiſſe; quod abſurde crederent, ritus illos ſanguineos Diis Manibus acceptos, aut amicis fato functis aliquid ſolaminis allaturos. Eos carnes incidere & decoram vultus ſpeciem cultris aut unguibus violare ſolitos, cuivis e ſchola tyrunculo ſatis innoteſcit. In præſens itaque ſufficiat obſervaſſe, LXX vocem ἐντομίδας (tanquam technicam & triſtibus ethnicorum ceremoniis propriam) ad inciſiones illas exprimendas, hanc legem transferentes, uſurpaſſe. Sunt autem ἐντομίδες, exponente [b] *Heſychio*, ξυσμαὶ ὄψεως γινόμεναι ἐν τοῖς λοιποῖς σώμασιν ἐντεμνόμεναι· τοιαῦτα δέ, inquit, ἐώθασι ποιεῖν ἐπὶ [i. e. ἐπὶ] τοῖς νεκροῖς αὐτῶν οἱ ἄπιστοί· i. e. *Sciſſuræ in vultu aliiſque corporis partibus factæ:* nam *hujuſmodi laniatus facere conſuevit pro defunctis infidelium natio.* Neque carnes tantum incidere, ſed & corpora mutilare, ſolebant aliqui, nec, ritu illo cruento prætermiſſo, exequias rite ſolutas exiſtimabant. In re tam trita, unico [c] *Plutarchi* teſtimonio contenti ſimus: Τινὲς ἢ τῶν βαρβάρων ἐν μέσῃ τῇ σώματι ἀποτέμνεσι, ῥῖνας καὶ ὦτα, καὶ τὸ ἄλλο σῶμα καταικίζοντες, δοκοῦντές τι χαρίζεσθαι τοῖς τετελευτηκόσιν, &c. *Quidam vero barbarorum*, in exequiis, *etiam corpora ſua, naribus, auribus, aliiſve partibus amputandis, fœdant; ſe nonnihil gratificari defunctis credentes, cum in hoc genere mediocritatem a natura conſtitutam excedunt.* Cum itaque Gentiles, exequiis occupati, ſciſſuras in carne facerent, ut animæ defuncti *gratificari* poſſent, & Manes oſtenſo cruore propitiarent; lex hæc eo præcipue conſilio ſancita putetur, ut ſuperſtitionem iſtam, religioni ſimul & humanitati repugnantem, extirparet. Huic opinioni lex ipſa fundamentum præbet [ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם] ſi verbum e verbo reddimus, ſic interpretanda; *& inciſionem, animæ* vel *ad animam, non dabitis in carne veſtra.* His autem verbis hic ſenſus maxime videtur accommodatus: "nolite carnem veſtram incidere, ut miſſio ſan-"guinis animæ in ſolatium cedat, vel ut ei e corpore migranti quovis modo prodeſſe "valeatis: nolite vobis dolorem, ut animæ requiem concilietis, vel ut manes de-"functi placatos habeatis. Huic etiam interpretationi favent interpretes Græci, legem in hæc verba transferentes, Καὶ [1] ἐντομίδας οὐ ποιήσετε ἐπὶ ψυχῇ ἐν τῷ σώματι ὑμῶν· *Et inciſiones non facietis ſuper anima, in corpore veſtro.* Quaſi dixiſſent, "ethnici qui-"dem, funebria peragentes, ἐντομίδας inciſiones largiores in corpore faciunt, ut ſan-"guinem eorum, tanquam piaculum & inferias, effundant, ad placandos manes, aut "animam defuncti propitiandam: vos autem ſciſſuras pro defunctis, eo animo & ritu "minime facietis. Hac paraphraſi, me Græcorum interpretum, aut ſaltem præcipuam legis hujus intentionem & ſcopum, attigiſſe, dubitare nequeo.

JAM dicta cauſam non unam ſuggerunt, cur Hebræorum mores funebres a legis hujus præſcripto nonnihil diverſi fuiſſe videantur. Nam primo, veriſimile eſt, eorum nonnullos hanc vocem לנפש ſtricte, pro anima ſcilicet, accepiſſe; adeoque carnis inciſionem, capitis tonſuram orbicularem, alioſque ritus funebres, licitos habuiſſe, modo eos ad luctus vehementiam indicandam uſurparent, non ut manibus aut animæ defuncti quid gratum facerent. Deinde, pateat e ſuperius adductis, Deum hanc legem, non tam ritui illi funebri, quam dogmati ſuperſtitioſo [ritus illius cauſæ & radici] oppoſuiſſe: ideoque Judæi veteres credidiſſe cenſeantur, ſe nihil contra legis hujuſce διάνοιαν & intentionem primariam commiſſuros, ſi in charorum ſuorum funeribus genas præ mœrore laniarent, modo a ſuperſtitionis annexæ contagione ſe puros & integros conſervarent. Summa etiam rei probabilitas opinari ſuadet, pravos gentium vicinarum mores ita pedetentim apud Hebræos antiquiores inceſſiſſe, ut ethnicus ille lugendi modus vim legis apud eos tandem obtineret, & lex hæc mori pertinaci nonnihil cedere cogeretur. Neque hoc mirum videri poſſit, cum & apud alias gentes, Græcos, Romanos, imo Chriſtianos, moris hujus (inſulſi licet & inſani) tyrannidem leges ſuperaſſe comperiamus. Nam [2] *Solon* (quod dixi) τὰς ἀμυχὰς τῶν κοπτομένων ἐν

Taciteæ Objectioni occurritur.

a In *Levit.* 19. v. 28. b In voc. ἐντομιδ. c De *conſolat.* ad *Apoll.* p. 113. B

1 Apud *Theodorit.* ἐντομίδας—*MS. Alex.* ἐπὶ ψυχῆς ϗ ποιήσετε ἐν· *Complut.* ἐπὶ ψυχῇ ϗ ποιήσετε ἐν.

2 *Plutarch.* ub. ſupr. in *Solon.*

SECT. II. ταφᾶς *laserationes cutis & comæ lugentium in funeribus* ſevere prohibebat. Romanorum etiam legibus cautum erat, ne fœminæ, genis aliiſve corporis partibus laceratis, mortuo parentarent: & lege Chriſtiana vetitum eſt, amicorum obitum, prout & * οἱ ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, h. e. Ethnicorum ritu, deplorare. At [1] *Petronius Arbiter*, matronæ cuidam *Epheſinæ*, mariti funera deflenti, *faciem unguibus ſectam* tribuit: & apud [a] *Quinctilianum* mulieris occurrit mentio, quæ filium extinctum lugens, *ſanguinantes ad judices lacertos porrigit:* & cum *Princeps Radzivilus Sitiæ* ageret, ubi fidem Chriſti profitebantur, [b] *maritum defunctum*, inquit, *uxor ſepeliebat, quæ facie unguibus conſciſſa, capillos evellens, — caput muro allidens, non abſque ſanguinis effuſione orbitatem ſuam miſerabiliter deplorabat.* Nihil itaque a gentium aliarum moribus alienum fecerunt Hebræi, cum & ipſi laniatus & inciſiones haſce funebres, lege licet reclamante, retinuerint.

SECT. II.

Ratio legis aſſignatur.

OBSERVATU non indignum cenſeo, ſummum legiſlatorem, præter morem ejus, legem hanc ratione quaſi circumſeptam tradidiſſe. Sic enim, [c] loco parallelo, ſancita legitur: *vos eſtis filii Domini Dei veſtri: non incidetis vos, neque ponetis calvitium inter oculos veſtros ad mortuum: quia populus ſanctus* es *tu, Domino Deo tuo, & elegit te Dominus, ut ſis ei in populum peculiarem*, &c. Nos itaque pro virili parte conabimur, rationes paulo explicatius efferre, cur Deus hanc legem dederit, eamque tanto cum ſtudio ab omni violatione vindicarit.

HARUM itaque prima, ni fallor, hæc erat, ut omnem cultus idololatrici ſpeciem & occaſionem a populo ſuo longe removeret. Idololatræ veteres, inſanis eorum ſacris occupati, ſibi brachia & lacertos ferro cruentabant. De *Baalis* enim ſacrificulis legimus, quod, inter media ſacra, [d] *cultellis & lanceolis* ſanguinem ſibi elicere ſolerent. Eodem triſti ritu & [e] *Iſidis* cultores in annuis eorum ſolennitatibus utebantur. Conſimilem corporis lanienam in aliarum gentium ceremoniis locum frequentem inveniſſe, multis teſtimoniis evinci poſſet, ſi manus furtivas injicerem eruditis, [f] *Menochii*, [g] *Voſſii*, [h] *Sauberti*, vel [i] *Ouzelii*, paginis. Ideo vero ſacerdotes ethnici ritum tam cruentum in myſteriis eorum uſurpabant, vel quod eorum numina tam triſti ſpectaculo ad miſericordiam flectere ſtuderent, vel quod ritus ille, utpote funebris & luctuoſus, mortuorum quos colebant heroum ceremoniis apprime conveniret. Hi vero ſacerdotum ethnicorum ritus in cauſa fuiſſe videntur, cur Deus, non ſolum toti Judæorum genti, ſed & ſacerdotibus ſpeciatim, id mandati dederit, [k] *ne decalvarent calvitium in capite, — vel in carne inciderent inciſuram.* Nempe ſacerdotes ejus a ritu, ſacris & ſacerdotibus ethnicorum peculiari, abſtinere voluit; ut ſe *Dei vivi* [non *Iſidis, Cibeles, Bellonæ*, vel mortui alicujus] cultui dicatos intelligerent & indicarent.

(2°.) DEUS hanc legem ſtatuit, ut nefariæ opinioni, tunc temporis invaleſcenti, nulla cauſa vel occaſio relinqueretur. Si enim Gentilium antiquiorum opiniones e recentiorum fide ſenſuque judicemus, carnes eorum in exequiis ad ſanguinis effuſionem, antiquitus lacerabant; ſerio perſuaſi, ſe inferias mortuorum rogis & ſepulchris debitas hoc modo ſolvere, & *Manibus* oſtenſo ſanguine ſatisfacere. Ævi citerioris ethnicos ita cenſuiſſe, teſtatur *Servius* in [l] *Virgilii* illa,

——— flavos Lavinia crines
Et roſeas laniata genas, ———

Ubi, *Varro dicit, mulieres in exequiis & luctu ideo ſolitas ora lacerare, ut oſtenſo ſanguine inferis ſatisfacerent.* Ex eadem opinione factum eſt, ut ante mortuorum rogos, ſanguis captivorum, gladiatorum, aut propinquorum, ubertim effunderetur. Ejus rei & *Servium* teſtem habeo, in *Æneid.* 12. *Moris* erat, *ut ante rogos ſanguis humanus effunderetur vel captivorum vel gladiatorum.* Horum, inquit, *ſi forte copia non fuiſſet,*

* 1 *Theſ.* 4. 13. a *Declamat.* 10. pag. 222. b *Peregrinat. Hieroſolymit.* p. 237. c *Deut.* 14. 1, 2.
d 1 *Reg.* 18. 28. e Τὰ μέτωπα κόπτονται μαχαίρῃσι *Herodot.* in *Eut.* f De *Rep. Hebr.* l. 4. c. 1. §. 18.
g In *Maim.* de *Idol.* c. 12. 13. h De *Sacrific.* c. 27. p. 706, 707. i *Animad.* ad *Minut. Fel.* p. 226.
k *Lev.* 21. 5. l *Æneid.* 12. v. 605.

1 *Satyric.* Cap. 71.

laniantes

laniantes genas ſuum effundebant cruorem, ut rogis horum *imago reſtitueretur.* Non erat autem e dignitate Judæorum, ut illi *(Dei filii)* quicquam honoris aut placaminis inferis aut mortuorum umbris exhibere viderentur. SECT. II.

(3°.) DEUS carnis laniatum, pilorum evulſionem, & hujuſmodi luctus effrænis indicia, lege lata ſuſtulit; ne populus ei ſacer defunctos ſuos, more ethnico, i. e. lachrymis nec ſpe nec pietate temperatis, deflere videretur. Ethnici, charorum ſuorum amplexibus orbati, dolori & anxietati ſe totos tradere ſolebant, in [a] Deos atque aſtra debacchari, genas radere, ſanguinem effundere, & nihil non facere quo luctus ſui vehementiam, vel potius inſaniam, teſtarentur. Curavit itaque Deus, ut populus ejus leges aliquas dolori ſuo figeret, & ſic amiſſos defleret, ut ipſa luctus ſui moderatione teſtatum daret, ſe vitæ futuræ ſpem & providentiæ divinæ fidem retinere. Deus nonnihil Judæorum in amicos elatos affectui & pietati indulſit quidem: voluit autem ut eorum affectus intra decori limites coercerent, nec ora vultuſque ſuos, barbarorum ritu, cultris aut unguibus violarent. Iſraelitæ, non tantum ſuperſtitioſis, ſed & barbaris & inhumanis, Ægypti moribus aſſueti fuerant; & e lege conſtat, id egiſſe Deum, ut populum illum, non tantum ad religionem, ſed & humanitatem & morem cultiorem redigeret. Par erat itaque, ut laniatus & inciſiones illæ funebres, feritatis ethnicæ monimenta, prorſus exularent. Ipſe *Plato*, rempublicam ejus moribus decoris & viro dignis informare ſtudens, longe minora tolerare noluit: nam *flere mortuum jubere vel vetare abſurdum eſt*, inquit [b] ille; *plangere vero, & voces ac lamenta extra* ædes *mittere, vetandum.*

(4°.) CARNIS inciſio ritus erat religioſus, quo gentiles, Deos eorum mortuos invocantes, plurimum utebantur. *Baalis* antiſtites & prophetas, mactatis ei victimis, ſe inter invocandum incidere ſolitos, extra dubium ponit [c] hiſtorici ſacri teſtimonium; *clamabant voce magna, & incidebant ſe, more ſuo, gladiolis & lanceolis, donec ſanguis effunderetur ſuper ſe.* Hiſce conſentanea quæ apud *Hoſeam* leguntnr, *Cap.* 7. 14. [1] ὡλόλυζον [ϗ] ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, [2] ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατετέμνοντο· *Sed ululabant in cubilibus eorum, ſuper tritico & vino diſſecabantur.* Quæ verba [d] *Theodoritus* in hunc modum illuſtranda cenſuit, τὰς ἐθνικὰς τελετὰς ἐπετέλουν, καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀγαθοῖς ἐντρυφῶντες, ἐν τοῖς εἰδωλικοῖς ναοῖς τὰς καλουμένας ἐντομίδας τοῖς σφῶν αὐτῶν προσέφερον σώμασι· *Gentilia ſacra peregerunt, & bonorum meorum deliciis diffluentes, in idolorum templis* ἐντομίδας *inciſiones (quas vocant) corporibus ſuis admoverunt.* Ex his clare colligo, gentes ἐντομίδας illas, tanquam cultus & precationis ritus, uſurpaſſe; alias enim, quid in idolorum templis, & poſt peracta ſacra, quid etiam *ſuper* tritico & vino, ſe diſſecarent? Res hæc, verbis [e] *Minutii Felicis*, paulo longius ab omni dubitatione removetur; *qui ſanguine ſuo libat, & vulneribus ſuis ſupplicat, non profanus melius eſſet, quam ſic religioſus?* Cum itaque ſolennis illa carnis inciſio, cultus olim & invocationis ritus haberetur; probabilitatis haud parum habet, Deum inciſiones *ſupra* vel *juxta* mortuum factas hac lege vetuiſſe, ne populus Iſraeliticus, pro more ſeculi, mortuis aut idolis aliis cultum exhiberet, aut ſaltem exhibere videretur. Hoc & eo probabilius, quod carnis & comæ laceratio, mœroris indicium, ob damnum aliquod in re familiari factum, haud illicitum haberetur. Hoc e [f] verbis *Maimonidis* intelligere eſt: הקורח ראשו או השורט בבשרו על ביתו שנפל וגו׳ *Qui calvitium capiti inducit, aut carnem ſuam lacerat, propter ruinam domus, aut navim mari ſubmerſam, liber eſt. Neque enim vapulat quis, niſi ſe defuncti, vel idoli ergo, carpſerit.*

QUAMVIS autem hæc præpoſtera lugendi ratio, ob cauſas tam graves interdicta fuerit, e teſtimoniis jam adductis aperte conſtat, eam inter Hebræos antiquos plurimum invaluiſſe. Non eſt autem cur demiretur quiſpiam, quod inter eos hic lugendi ritus, lege licet interdictus adeo obtinuerit, cum illi ſenſum a noſtro diverſum huic legi tribuiſſe videantur. Nam e verſione Græca colligere pronum eſt, eos, non omnes inciſiones, in funeribus uſitatas, ſed ἐντομίδας, ſciſſuras piaculares, cum ſacrificio ſolenni conjunctas, & (ethnicorum ritu) ἐπὶ ψυχῇ, *pro anima* vel *ſuper defunctum* factas, illi-

a ——— *injuſtos rabidis pulſare querelis Cœlicolas, ſolamen erat* ——— Stat. Sylv. 5. b Lib. 12. *de legib.*
c 1 *Reg.* 18. 28. d *Comment. in loc.* e Pag. 226. f De *Idololat.* c. 12. §. 16.

1 In *Margine MS. Card. Barberini*, ἀλλὰ ἀσπλγῶς ἐλάλησαν· Juxta *Verſionem Symmachi*, ἀλλ' ἢ ἐκρεμώπησαν ἐν κοπετοῖς αὐτῶν.

2 In *Marg. MS. Barb.* & *Edit. jerichunte* ab *Origene* reperta, ὑπὸ τρυφῆς καὶ πλησμονῆς σίτου καὶ οἴνου ἀπέχησάν μου.

CAP. XX. SECT. I.

citas & hac in lege vetitas exiſtimaſſe. Hæc opinio fidei nonnihil a [a] *Suidæ* verbis muatuari poteſt: ἐντομίδαι, οἱ τοῖς σώμασιν ἐντεμνόμενοι· [1] τοιαῦτα εἰώθασι ποιεῖν οἱ ἐπὶ τοῖς νεκροῖς τὰ [b] ἔντομα ἔθυον τετραπόδων· i. e. ἐντομίδαι *dicti ſunt, qui corpora ſua inciſionibus dilacerabant. Hoc facere ſolebant illi qui quadrupedes caſtratas ſuper defunctis immolabant.*

CAP. XX.

Lex ſtigmata prohibens hominum corporibus inuri ſolita.

CUM de ſacris illis quæ *Zabiorum* cultus habuit, ſermonem ex profeſſo jam habeam, non committendum eſſe cenſui, ut ſtigmata, eorum corporibus inuri ſolita, tacito pede præterirem. *Zabiis* autem ſolenne fuiſſe, corpora ſua notis & ſtigmatis inſignire, e [c] legis jam explicandæ verbis luculenter intelligitur; *neque* [2] *figuras aliquas aut ſtigmata facietis in vobis, ego Dominus:* nihil enim dubitationis habere poteſt, quin pravi veterum illorum idololatrarum mores huic legi ferendæ cauſam dederint. Quo vero ſtigmatum eorum naturam, adeoque legis hujuſce ſenſum, in lucem proferam, conſultum erit, (1°.) De variis ſtigmatum ſpeciebus olim uſitatis, & in Scriptura ſacra plurimum memoratis; (2°.) De ſtigmatis, hac in lege vetitis; (3°.) De eorum forma, generali & ſpeciali; (4°.) De eorum loco, ſeu parte corporis cui plurimum inurebantur; Et (5°.) De legis hujuſce ratione, examen breviuſculum inſtituere.

SECT. I.

De variis ſtigmatum ſpeciebus olim uſitatis, & in Scriptura plurimum memoratis.

QUO legis hujuſce ſenſum dextre capiamus, ex uſu erit obſervare, quinque ſtigmata, nulla vel uſus aut forſan formæ affinitate conjuncta, in ſacris literis memorari.

(1°.) STIGMATA magnatum & honorabilium: nam apud Babylonios (inquit [d] *Mercerus*) ducibus & viris dignitate principali conſpicuis, mos erat, notis in carne impreſſis inſigniri. Hoc eo credibilius, quod [e] *Propheta,* inter alios loci præcipui viros, e Babylonia & Aſſyria oriundos, שׁוע & קוע i. e. (interprete *S. Hieronymo*) *principem & ducem,* memoret; קוע autem proprie virum quibuſdam quaſi characteribus notatum & inſignem ſignificat. Moris hujus veſtigia quædam evanida apud alias gentes percipiamus: hoc enim de *Thracibus* memoriæ prodidit [f] *Herodotus,* τὸ μὲν ἐστίχθαι, εὐγενὲς κέκριται· τὸ δ' ἄστικτον, ἀγενές· *Punctas notis eſſe* frontes, *nobile judicatur: non eſſe notatas punctis, ignobile.* Idem corporis atque oris habitus apud *Gelonos* in honore habebatur. Hoc e [g] *Claudiani* verbis eliciamus:

Membraque qui ferro gaudet pinxiſſe Gelonus.

Ab hoc ritu prope aberant olim *Britanni* noſtri: nam *inſignia eorum fuiſſe ſtigmata, ut pennas Garamantum,* [3] *crobylos Barbarorum, cicadas Athenienſium,* teſtatur *Tertullianus,* de *Veland. virgin.* c. 10.

(2°.) SERVORUM ſtigmata nobis occurrunt proximo. Nam apud antiquos uſu creberrimo receptum erat, ut mancipia, ſervi, vel aliter iis obnoxii, dominorum ſuorum nomen, ſtigma, vel characterem, inſcriptum gererent. De ſtigmatis hiſce ſervi-

a Ad voc. ἐντομίδ. b Ἔντομα τὰ σφάγια κυρίως τὰ τοῖς νεκροῖς ἐναγιζόμενα· *Scholiaſt.* in *Apollon. Argonaut.* l. 1. v. 588. c *Levit.* 19. 28. d *Theſaur. ling. Sanc. voc.* קעע e *Ezec.* 23. 23. f Lib. 5. cap. 6. g Lib 1. *in Rufin.* verſ. 315.

1 *Kuſter.* ex *MSS. Pariſ. locum hunc ſupplevit & diſtinxit,* τοιαῦτα εἰώθασι ποιεῖν ἐπὶ τοῖς νεκροῖς· ὅπ τοῖς νεκροῖς τὰ ἔντομα &c. *id mortuorum cauſa facere moris erat. Mortuis quadrupedes caſtratæ immolari ſolebant.*

2 כתבת קעקע *ſcripturam ſtigmatis.*

3 *Rigaltius* cum *Salmaſio* legit *ſtropulos* (quamvis *in antiquis exemplar. & Rhenani edit.* erat *ſcrobulos,* ſeu *ſtrobulos, ſtrupi* enim *priſcis Latinis* erant *taniæ* & *faſciæ. Eſt autem Gracum* στρόφος & στρόφιον. *Inde ſtrophi & ſtropiola, ſeu ſtrophiola & ſtropuli. Priorius* Jure quidem *hæret interpretationi Rigaltii,* & ſentit *legi poſſe* crobylos: ad *Thucydidis interpretem* provocat (*Lib.* 1. p. 4.) κρωβύλος δέ ἐστιν εἶδος πλέγματος τῶν τριχῶν, ἀπὸ ἑκατέρων εἰς ὀξὺ ἀπολῆγον· ἐκαλεῖτο δὲ τῶν μὲν ἀνδρῶν, κρωβύλος· τῶν δὲ γυναικῶν, κόρυμβος· τῶν δὲ παίδων, σκορπίος. Vid. *Spencer.* p. 390.

libus

libus fuſe tractarunt, *Cæl. Rhodigin. antiquit.* l. 24. c. 25. *Turneb. adverſ.* l. 24. c. 12. *Lipſ. Elect.* l. 2. c. 15. *Aloiſ. Novarin. Elect. ſacr.* lib. 3. c. 15. *Henric. Urſin. Analect. ſacr.* l. 1. ſect. 60. qui hac in parte lectoris curioſitati ſatisfacient. Hæc autem ſtigmata ſervorum ethnicorum [a] frontibus plurimum inurebantur. Atque hinc occaſio data *Auſonio* in *Pergamum*, ſcriptorem fugitivum, ſic jocandi, *Epigr.* 15. SECT. I.

Ergo notas ſcripto toleraſti, Pergame, vultu:
Et quas neglexit dextera, frons patitur.

Ad hunc ritum priſcum, ni fallor, alluſum eſt, *Apoc.* 14. 1. ubi Dei ſervi deſcripti veniunt, *habentes nomen* agni, *& nomen patris ejus, ſcriptum in frontibus eorum.* Apud Hebræos autem more veteri ſervatum videtur, ut ſervi dominorum ſuorum notas & ſtigmata manibus inuſta gererent. *Grotius* hoc e [b] *Zachariæ* verbis colligendum ſentit: *quid ſunt plagæ iſtæ* [i. e. notæ, ſtigmata] *in medio manuum tuarum? Et dicit, his plagatus ſum in domo diligentium me:* hac enim periphraſi loquentis ſenſum explicat: *hæc ſtigmata non ad Deum aliquem pertinent, ſed ad honorem alicujus potentis,* qui *me ut clientem ſuum dilexit, & cujus patrocinio me dedi.* Hunc ſenſum loco maxime convenire judicavit *Grotius*, quod in Hebræo vox *domus* notet, non *in domo.*

(3°.) MILITUM ſtigmata in veterum ſcriptis memorantur. Prout enim ſervi dominorum, ita milites ducum, [c] nominibus aut inſignibus inſcribebantur. Inſcriptionibus hiſce militaribus fidem indubitatam faciat [d] *Vegetii* teſtimonium: *victuris in cute punctis milites ſcripti, & matriculis inſcripti, jurare ſolent.* Ita vero cenſebantur & ſignabantur milites, ut, ſi caſtra vexillumque deſererent, facile dignoſcerentur. Ad hæc ſtigmata militiæ propria ſpectare videtur auctor apocalypticus. cap. 13. v. 16. *Et fecit ut omnes characterem haberent in dextera manu ſua, vel in frontibus.* Prout enim ſervorum χαράγματα præcipue in frontibus, ita & militum in [e] manibus, plerumque ſculpebantur. Sic morem caſtrenſem habuiſſe, nos docet *Ætius*, l. 8. c. 12. *Stigmata* vocant *quæ in facie vel in alia parte corporis* inſcribuntur, qualia ſunt militum *in manibus.* His qui non contentus eſt, plura de militum ſtigmatiſmis videat apud *Lipſium*, lib. 1. de *milit. Roman. dialog.* 9. & *Aloiſ. Novarin. Elect. ſacr.* lib. 3. c. 14.

(4°.) STIGMATA zelotarum, qui nempe, ſummo erga Deum zelo accenſi & animati, characteribus quibuſdam in ipſa cute ſculptis, ſe Deo vero devotos & conſecratos indicabant. Nonnullos olim, zelo religionis inflammatos, hujuſmodi ſtigmata ſacra manibus impreſſa circumtuliſſe, e LXX colligo, qui [f] *Prophetæ* verba [*Hic ſcribet manu ſua Domino*] ſic ἀκριβεστικῶς tranſtulere, [i] Ἐπιγράψει [τῇ] χειρὶ αὐτοῦ, τοῦ Θεοῦ ἐμί. *ſcribet in manu ſua,* DEI SUM: nempe ſicut & milites antiquitus imperatoris ſui nomen manibus inſcriptum habuere. Nemo autem conſultus ſibi perſuadere poteſt, LXX ſic textum reddere voluiſſe, ſi characteres illi a moribus eo ſeculo receptis abhorruiſſent. Deinde, vel ex hac lege liquet, diaboli ſervos notas quaſdam corporibus inuſtas, ſuperſtitionis ſuæ teſſeras, habuiſſe: quidni itaque ſentire liceat, nonnullos e Judæis antiquioribus characteres quoſdam ſacros manibus inſculptos habuiſſe, quibus ipſi, pari zelo & animi conſtantia, ſe Deo & legi devotos eſſe teſtarentur? Sed quicquid ſit, id pro certo habendum eſt, antiquos Chriſtianos, artificio aliquo, ſibi Jeſu nomen aut crucem impreſſiſſe, ut ſignum illud ſigno diaboli ſervis inuſto ex adverſo reſponderet. Hinc [g] *Tertulliani* illud, *non convenit ſigno Chriſti, & ſigno Diaboli*; *&* S. [h] *Auguſtini, perdidit ſignum Chriſti, accepit ſignum Diaboli.* Huc forſan prophetice alluditur in [i] *Apocalypſi*, ubi alios beſtiæ characterem, alios agni nomen, frontibus inſcriptum geſſiſſe legimus. Horum ſignorum & characterem *Procopius* meminit, ſic Jeſaiæ vaticinium jam citatum explicans; τὸ Ἓ ΤΗ ΧΕΙΡΙ, λέγει, διὰ τὸ γίζειν ἴσως πολλὰς ἐπὶ χαρπῶν, ἢ βραχίονων, ἢ τοῦ ταυροῦ τὸ σημεῖον, ἢ τὸ τοῦ Χριστοῦ τροσηγο εἶαν. In manu, *dicit, propter impreſſas notas, quas aliqui ſibi inurebant, aut in carpo manus, aut in brachio, ſignum crucis efformando, vel exprimendo literis nomen Chriſti.*

(5°.) STIGMATA idololatrarum ſuperſunt, paucis expedienda. Erant autem ſtigmata illa, characteres aut notæ quædam eorum corporibus inſculptæ, quibus homines peculiare aliquod fœdus cum dæmonibus inire, & eorum cultui ſe mancipare,

a Vid. *Grot. not.* ad *Apoc.* 7. 3. b Cap. 13. 6. c *Charactere Domini inſcribuntur ſervuli, & nomine Imperatoris ſignantur milites.* S. Ambroſ. Orat. de obitu Valentin. Tom. 2. col. 1189. E d Lib. 2. *de re milit.* c. 5.
e Στίγματα ἐστι τῶν τροπευομένων ἐν ταῖς χερσίν. *Ælian.* f *Jeſ.* 44. 5. g De *Idololat.* cap. 19. p. 97.
h *Tract* 7. in *S. Johan.* T. 3. P. 2. col. 345. A i Cap. 13. 16. & 14. 1.

i Apud *MS. Alex.* ἐπιγράφει, τοῦ θεοῦ ἐμί—*MS. Marchali, Verſion. Aquil. & Symmach.* χεῖρα αὐτοῦ.

SECT. II. cenſebantur. Stigmatum eorum in veteri & novo *Teſtamento* occurrit mentio: eorum in veteri *Teſtamento* meminit *Zachariah*, Cap. 13. 6. *Tunc dicet ei, τί αἱ πληγαὶ, quid ſunt plagæ iſtæ in medio manum tuarum?* In quæ verba *Grotius* hæc habet: plagæ *ſunt* [a] *ſtigmata manibus inuſta, per quæ ſolebant Diis gentium ſe mancipare, inſcripto eorum ſigno, nomine aut numero.* Sphragitidas & ſtigmata *vocat Prudentius. Grotium* horum verborum ſenſum recte reddidiſſe, omnino adducor ut credam: cum enim prædixiſſet *Zachariah*, Pſeudoprophetas & idolorum nomina e rebus olim peritura; prædicit fore, ut vix quiſquam prophetæ nomen ſibi arrogaret, nec populus fidem tam ſupinam facilemque cuivis prophetæ titulum ſibi ſumenti adhiberet. In poſterum, inquit, ſi quem prophetiæ ſuſpectum habuerit populus, eum in examen continuo vocabit, dicens, *unde plagæ* & ſtigmata iſta *in manibus tuis?* "Licet centies negas te eſſe prophetam, id ta-"men teſtantur ſtigmata manibus inuſta, aperta illa capitis idolo alicui conſecrati documenta. Ad hanc interpretationem firmandam aliæ rationes adduci poſſent, niſi alio me vocaret inſtituti ratio. Alterum illum locum quo forte *ſtigmatum* eorum occurrit mentio, præbet *Apocalypſis*, Cap 13. 16. *Et fecit omnes,* —— habere *characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.* E quibus verbis diſcere licet, ſtigmata illa idololatrica ad ipſa expirantis ethniciſmi tempora duraſſe, modo *Grotii* interpretatio quid fidei mereatur: *Magi*, inquit, *auctores Trajano fuere ut* hetærias, *id eſt, ſodalitates ſive collegia omnia, vetaret, exceptis quæ religionis Paganicæ nomine coibant. Cum vero homines natura ament ſodalitates, factum inde ut nemo eſſet in Imperio Romano qui non in ſodalitatem Deorum alicui dicatam nomen daret. — Qui in iſta collegia adſcribebantur, ſimul accipiebant in corpore ſuo χάραγμα aliquod, id eſt,* Dei *alicujus* ſignum, *aut* literis expreſſum, *aut* numeris *diſſimulatum.* Hæc viri docti verba nobis uſui eſſe poſſunt, vel prout textus illius intentioni, vel ſaltem ut hiſtoriæ veritati, conſentanea.

SECT. II.

De ſtigmatis hac in lege vetitis.

STIGMATA plane omnia corporibus impreſſa hac in lege minime prohiberi, e loco [b] illo *Zachariæ* non obſcure colligatur. Inde enim percipere licet, Hebræis antiquioribus in more fuiſſe, ſtigmata quædam, tanquam inſignia civilia, manibus imprimere, quibus in potentis alicujus clientelam ſe tradidiſſe teſtarentur. Ut expediam paucis: ſtigmata tantum idololatrica hac in lege prohiberi cenſeo, quibus, tanquam ſignis & notis peculiaribus, idololatræ ſe dæmonis quaſi bona & mancipia, cujus charactere ſignati erant, aperte profitebantur.

UT rem totam paulo explicatius tradam, obſervare juvat, gentes antiquas duplicis generis ſtigmata idololatrica, *ordinaria* nempe & *extraordinaria*, in more habuiſſe.

Stigmata ordinaria.

ORDINARIA voco, quæ idololatræ plerique, vel eorum ſaltem prophetæ & antiſtites (utpote diabolo magis ſolenniter devoti & conſecrati) corporibus eorum inuſta præferebant. De ſtigmatis hiſce *Lucianum* intelligo, qui, de miniſtris *Deæ Syriæ* conſecratis [c] agens, σφζονται ἢ πάντες, inquit, οἱ μὲ ἐς χαρπὸς οἱ ἢ ἐς αὐχένας· ϗ ἀπὸ τοῦδε ἅπαντες Ασσύριοι στιγματοφορέουσι· *Certis autem notis compunguntur omnes: alii quidem in vola manus, alii autem in cervice. Et inde eſt quod omnes Aſſyrii notis inſcripti prodeant.* Horum ſtigmatum & notarum *Primaſius* meminit, locum [d] illum *Apoſtoli* ad *Romanos* explicans, & de contumeliis agens quibus idololatræ corpora ſua afficiebant: nam, inter alia, *ſibi characteres*, inquit, *& uſtiones infligunt in conſecrationibus idolorum.* Nonnulli regem *Joachim* hac inſania correptum fuiſſe, & in eo defuncto notas idolorum inventas, aſſerunt. Hæc enim de rege illo impio leguntur, 2 *Chronic.* 36. 8. *Reliqua verborum Joachim, & abominationum ejus, quas operatus eſt, & quæ inventa ſunt in eo, continentur in libro Regum Judæ & Iſrael.* In hæc autem verba *S.* [e] *Hieronymus* [1] hæc habet: *inter cætera mala quæ geſſit, etiam hoc fecit in corpore ſuo, quod Dominus prohibuit, dum diceret,* non-facietis *ſtigmata* in corporibus veſtris, *quæ poſtquam mortuus eſt, in corpore ejus inventa ſunt.* Sic & *Epimenidis* corpus auctore *Laertio*, punctis variis inuſtum, poſt

a Στίγματα, πληγαὶ, ποικίλματα. *Heſych.* in στιγμ b Cap. 13. 6. c Lib. de *Dea Syr.* p. 1076. D
d *Rom.* 1. 24. e *Tradit. Hebr.* in *Paral.* p. 66.

1 *Traditiones* illæ in *Paralip. Hieronymi* nomen falſo præ ſe ferunt: vagæ enim ſunt & a calamo *S. Patris* accurato haud parum abeſſe videntur. Vid. *Append.* Tom. 2. *Hieron.* pag. 10.

mor-

mortem ejus, deprehenſum eſt. His non multum diſſimilia ſunt, ea quæ de *Othino*, ex antiquo [a] *Chronico Norwegico*, referuntur; *Jam fato vicinus, omnia membra & artus novem cicatricibus inſigniri juſſit, quas* Geirs Odde, *antiquitus vocabant.* Neſcio an e moris hujus antiqui reliquiis ortum ſit, quod Arabes hodie, [b] *frontem, genas, labia, brachiaque, cærulei coloris notis, acu tenui factis, tingant inficiantque.* SECT. II.

STIGMATA *extraordinaria* ea voco, quæ veteres idololatræ corporibus ſuis inurebant, amici defuncti manibus parentantes. Idololatras equidem hæc ſtigmata funebria ſibiipſis imprimere ſolitos, teſtimonio nullius (quod ſciam) Græci vel Latini ſcriptoris evinci poteſt. Unus mihi notus [c] *Hebræorum* filius, qui huic mori funebri teſtimonium perhibet: *eſt aliquis*, ait ille, *qui ſignat corpus ſuum figura aliqua certa, per ignem*, & quidem *ob mortuum.* Non eſt tamen ullus hac de re dubitationi locus, cum lex his notis & puncturis oppoſita, tribus aliis legibus proxime conjungatur, ſuperſtitionem aliquam circa defunctos exerceri ſolitam aperte prohibentibus. Quantum autem rem vetuſtatis caligine circumſeptam percipere datum eſt, idololatræ veteres ſe notis hiſce compungebant, vel ut eſſent amoris ſui erga defunctum plane ſingularis indices & teſtimonia; vel ut notæ illæ, tanquam Φυλακτήρια quædam, ad mali alicujus genii incurſum & invidiam propulſandam, inſervirent; vel ut ipſi, ferro ignito compuncti & excruciati, Deos inferos & defuncti Manes placatos redderent; vel ut mortuorum memoria, ſtigmatis hiſce ſubinde renovata, perennaret. Extraordinaria.

HIS in anteceſſum traditis, quis ſit legis hujuſce ſcopus & intentio *Theſibus* hiſce duabus probabiliter expediamus.

PRIMA ſit hæc: veriſimile eſt, ſtigmata quæ diximus Ordinaria, in falſorum numinum honorem & memoriam facta, hac in lege prohiberi. In hanc ſententiam loquitur [d] *Theodoritus*, ſic legem explicans; Ελλήνες τινα τῦ σώματος μόρια βαλόναις ἐνέτειναν, ἢ μέλαν ἐπέβαλλον, εἰς θεραπείαν τῶν Δαιμόνων· ταῦτα δὴ ὁ θεῖος νόμος ἀπαγορεύει· i. e. *Græci aliquas corporis partes acubus compungebant, & atramentum immittebant, in reverentiam Dæmonum. Hæc igitur lex divina interdicit.* A nobis etiam eſt, [e] *Oleaſter*, qui legis, *Scripturæ notam non ponetis in vobis*, talem explicatum adjicit, *uſque hodie Arabes & Saraceni, & quidam Inſulares apud Fortunatas inſulas degentes, habent pectora & brachia hujuſmodi notis & literis inſcripta; & hoc Dominus hic ſuis prohibet. Omnes enim hujuſmodi ritus Gentilium erant & Idololatrarum; quam ob cauſam a Domino prohibentur.* Huic opinioni inde probabilitatis aliquid accedat, quod hoc præceptum, legi corporis incidendi ritum inhibenti proxime conjungatur. Nullam autem veri ſpeciem præ ſe fert, Deum ritus hoſce conjungere, & ſimul interdicere, voluiſſe, niſi cognatione aliqua conjuncti fuiſſent, & eidem fini, dæmonum cultui nimirum, inſerviiſſent. Huc facit etiam lex [f] illa parallela, qua carnis inciſuræ (quo nomine & ſtigmata cenſentur) ideo prohibentur, quod Iſraelitæ *Dei filii* eſſent. Quaſi dixiſſet Moſes: "cum vos "Deus e loco ſervili in filiorum ſuorum ordinem & honorem evocarit, nolite corpo- "ra veſtra ſervorum & idolorum ſtigmatis dehoneſtare. A dignitate veſtra prorſus ali- "enum eſt, tam *execrandas ferre contumelias:* &, cum *Dei filii* ſitis, ſervitutis omnium "peſſimæ notas gerere, voſque literata dæmonum mancipia profiteri.

(2°.) CREDIBILE eſt, præcipuam legis hujus intentionem fuiſſe, ut ſtigmata quæ diximus Extraordinaria [cauſa funeris inuri ſolita] prohiberet. Eo inclinat opinio noſtra, quod voces illæ, *pro mortuo*, in legis utriuſque confinio poſitæ, non minus hanc quam legem præcedentem afficere cenſeantur. Nam leges illæ particula copulativa, hoc modo, connectuntur, *non incidetis carnem veſtram ſuper mortuo*, & *figuras aliquas aut ſtigmata non facietis in vobis.* Deinde, in loco [g] illo cognato, jam ſæpe commemorato, Iſraelitis inhibetur, ne, cauſa defuncti, ſciſſuras in carne facerent, nulla mentione ſtigmatum aut figurarum habita. Quid autem Moſes ea tacite prætermitteret, niſi quod *inciſionum* nomine, hoc in loco, & ſtigmata venirent, & Zabii veteres utraque in mortuorum ceremoniis uſurparent? Si quis interpretationis noſtræ veritatem in dubium vocat, quod nullius auctoris antiqui teſtimonio confirmari poſſit; [h] verbis *Bonfrerii* hanc legem explicantis, reſponſum reddo: *nuſquam apud auctores legi qui ſibi ſtigmata inuſſerint cauſa funeris, etſi de his malim* hanc legem intelligi: *ita ut vetitum hic fuerit Judæis cauſa parentis* aut *amici demortui ferro acuto vel candente corpus lædere; quod veriſimile eſt, tunc gentium moribus fuiſſe receptum, etſi nulla apud ſcriptores Græcos*

a *Ap. Sheringham de Orig. Gent. Anglor.* p. 244. b *Gabr. Sionit. de Oriental. morib.* p. 6. c *Aben—Ezr. ad Lev.* 19. 28. d *Quæſt.* 28. in *Lev.* e *Comment.* in *Levit.* 19. 28. f *Deut.* 14. 1. g *Deut.* 14. 1. h *Comment.* in *Lev.* 19. 28.

SECT. III. aut *Latinos hujus moris fiat mentio, quod hi omnes* Moſis *temporibus dudum poſteriores fuerint.*

His annectere viſum eſt opportuna *Novarini* verba, a quibus hæc objectio ſolutionem ampliorem, interpretatio noſtra fidem, & lex tota lucem non minimam, mutuari poſſit. Ille vero, cum legis hujus mentio obiter incidiſſet; *ſcriptum,* [a] inquit, *reperi, in libro quodam MS. Chaldæos in carne ſua ſculpere ſolitos imaginem ſuorum* majorum. *Huc* itaque *flectere hæc verba poſſumus, ut inhibeat Deus ſuper mortuo* carnem *incidere, & figuras in ea imprimere; — ne aliis gentibus in hac re ſimiles eſſent, & ſuorum imagines ferro in corpore impreſſas deferrent. — Hunc ritum abolere ſponſus voluit, ac ſanctiori commutare, cum ſponſam alloquens dixit;* [b] pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium, &c. *Ac ſi apertius diceret: noli majorum imagines deferre: potius eorum oblivi ſcere, & illorum loco me cordi adprime, adprime brachio, ut mei imaginem circumferas in amoris ſignum & argumentum.* Hoc *Novarini* teſtimonium (per ſe quidem non contemnendum) lector forte multo pluris æſtimare poſſet, ſi auctoris ſui MS. nomen, linguam & ætatem, enunciaſſet; unde conjecturam facere liceret quantum fidei & auctoritatis ei tribuendum ſit.

SECT. III.

De ſtigmatum eorum forma, generali & ſpeciali.

ORDO mihi præſcriptus id a me jam poſtulat, ut horum ſtigmatum formam Generalem referam, quantum, in temporum a memoria omni remotiſſimorum caligine, mihi percipere conceſſum eſt.

Forma generalis.

FORMÆ autem Generalis nomine, hic intelligo colorem aut ſpeciem quam ſtigmata illa præferebant. Atque hac de re duæ potiſſimum opiniones inter doctos obtinuere.

(1°.) NONNULLI ſtigmata illa, leviora quædam vulnera vel puncta, ſtylo acuto facta, & atramento, vel tali aliquo fuco, repleta, fuiſſe arbitrantur. Quantum in hanc partem inclinant ſuffragia Judæorum, ſatis e verbis *Maimonidis* [c] intelligamus: *ſcriptum ſtigmatis, cujus in Lege mentio fit, appellatur, quando quis inciſa carne ſua inciſuram implet fuco, atramento, vel aliis quibus pingitur coloribus.* Et ſect. proxima, *ſi quis,* inquit, *ſe inciderit, nec colore infecerit; vel infecerit quidem, nec tamen inciderit; liber eſt, uſque dum inciderit & infecerit.* Hanc legem ſic explicat *Maimonides,* juxta ſententiam (ni fallor) vulgo receptam in ſcholis Judæorum, At non eſt quod multum moremur quid Judæi hac in re dicant, quorum plerique, vix ullo rei antiquariæ uſu inſtructi, legibus hiſce perantiquis lucem allaturi, vix quicquam proferre ſolent, niſi quod in literis humanioribus merum tyrocinnium & ruditatem arguat. Hoc aperte probat hæc ipſa ſententia, nec rationi, nec antiquitati, conſentanea. An enim probabile eſt, Deum notas aut figuras nullas carnibus impreſſas, niſi atramento repletas, hac in lege vetuiſſe? vel idololatras antiquos, in Deorum cultu ſanguinis & vitæ prodigos, cutem ſuam molliter adeo curare voluiſſe, ut notaculis atramento tantum factis ſe dæmonibus ſuis conſecrarent? Cum gentes antiquæ tenellos ſuos dæmonibus offerre non detrectarent, non temere conjicimus, eos, in Deorum honorem ſtigmata ferro candente ſibiipſis imprimere voluiſſe. Ne vero ſolis conjecturis inniti videamur, veterum teſtimoniis oſtenſuri ſumus, Idololatras olim τῆς κακίας χαράκτηρας, (uti loquitur *Syneſius*) *ſceleris & improbitatis ſuæ typos & characteres,* ferro plerumque candente factos, circumtuliſſe.

(2°.) SENTIUNT alii, quos & ipſe ſequor, ſtigmata hæc acubus aut σφραγίσιν ignitis plerumque facta, & uſtionis ſpeciem præbuiſſe. In hanc rem audiamus amplum [d] *Philonis* teſtimonium: ἔνιοι τοσαύτῃ κέχρωνται μανίας ὑπερβολῇ, ὥστ' οὐδ' ἀναχώρησιν ἑαυτοῖς τοῖς μετάνοιαν ἀπολιπόντες, ἵενται τοῖς δουλείαν τῶν χειροκμήτων, γράμμασιν αὐτὴν ὁμολογοῦντες, οὐκ ἐν χαρτιδίοις ὡς ὅπη τῶν ἀνδραπόδων ἔθος, ἀλλ' ἐν τοῖς σώμασι καταφλέγοντες, αὐτὴν σιδήρῳ πεπυρωμένῳ, τοῖς ἀνεξάλειπτον διαμονήν· οὐδὲ γὰρ χρόνῳ ταῦτα ἀμαυροῦται· i. e. *Non deſunt quidem eo inſaniæ prolapſi, ut ne receptum quidem ad pœnitentiam ſibi reliquum faciant, ad cultum ſimulacrorum præcipites ruant; confirmantes eam* ſervitutem *literis, non in chartula ſcriptis ſicut mos eſt mancipiorum, ſed inuſtis ferro ignito, ne deleri queant poſtea. Nam hæ non obſcurantur ullo tempore.* Eandem ſignandi rationem *Zabios* antiquos in

a *Elect. Sacr.* lib. 3. c. 16. ſect. 513. b *Cantic.* 8. 6. c *De Idololat.* c. 12. §. 10. d *De Monarch.* l. 1. p. 819. C

more

more habuiſſe, nos docet [a] *Mohammed Ben Iſaac*, dicens, *quod ſe radant novaculis, aut igne notam ſibi inurant.* Ritum illum apud Græcos & Ægyptios etiam invaluiſſe, hinc opinari licet, quod Ptolemæus philopater omnes Bacchi ceremoniis initiatos, [b] χαράττεσθαι διὰ πυρὸς, *notari per ignem*, juſſerit. [c] *Prudentius*, ſacerdotum *Cybeles* conſecrationem referens, eos *nota fervente ſtigmatos* aſſerit. Nec infantes a notis tam crudeliter inuſtis immunes reliquit ſuperſtitio: nam **Lucas de Linda*, mores *Anglorum* antiquorum recolens, *tenellis infantibus*, inquit, *notas certaſque figuras animalium ardenti ferro imprimebant.* E teſtimoniis hiſce conſtat, idololatras antiquos *victuris in cute punctis*, i. e. igne factis, ſe plurimum inſcripſiſſe: *plurimum* conſultus interpono, quod veriſimile ſit, eos ſtigmata atramento, ſtibio, aut aliis tincturis colorata, ſibi quandoque impreſſiſſe, quod & *Arabibus* quibuſdam hodieque in morem abiit. SECT. III.

EXPLICANDA ſuccedit horum ſtigmatum forma ſpecialis. Quo vero felicius hoc penſum abſolvatur, notandum eſt varias fuiſſe horum ſtigmatum ethnicorum formas, quas *S. Johannes* hoc verborum compendio complexus eſt, [d] *& ne quis poſſit emere aut vendere, niſi qui habet* [τὸ χάραγμα] *characterem, aut nomen beſtiæ, aut numerum nominis ejus.* Ex his non abſurde colligo, puncta vel ſtigmata illa quibus homines olim idolis ſe mancipabant, & a cæteris diſcernebantur, fuiſſe idoli vel numinis ſui χάραγμα, idoli nomen, aut nominis ſui numerum, cultorum manibus aut frontibus impreſſum. Et ſpecialis.

(1°.) QUANDOQUE hominis per numinis χάραγμα, i. e. inſigne vel notam hieroglyphicam, corporibus inuſtum, in ſervorum ſuorum catalogum aſcribebantur. Varia erant Deorum ἀθλήσιμα vel inſignia: nam fulmen *Jovem*, galea vel haſta *Martem*, caduceus *Mercurium*, tridens *Neptunum*, & hedera *Liberum Patrem*, ſignificabat. Hinc juſſit *Ptolemæus Philopater* Judæos omnes, a religione patria deficientes, [e] χαράττεσθαι ἀθλήσιμῳ Διονύσου, κισσοφύλλῳ, *notari inſigni Liberi patris, hederæ folio.* Ipſe etiam *Ptolemæus Philopater* cutem propriam hoc *Bacchi* charactere notandam præbuit, prout *Etymologici Scriptor* nos his verbis [f] docuit, Γάλλος, ὁ Φιλοπάτωρ Πτωλεμαῖος· Διὰ τὸ φύλλα κισσῷ κατιέχθαι, ὡς οἱ Γάλλοι· *Gallus, Philopater Ptolemæus: quod ei, ut Gallis ſolet, hederæ folia imprimerentur.* Illi vero quibus hoc *Bacchi* inſigne inurebatur, *thyrſigeri* & ναρθηκοφόροι vulgo dicebantur.

(2°.) QUANDOQUE nomen idoli, cui ſe voviſſent idololatriæ, vice ſtigmatis, imprimebatur. Nam *mos erat*, inquit [g] Grotius, *inſcribendi ipſa Deorum nomina* Græce, *ut* Ζεὺς, Ἄρης, Διόνυσος, *Jupiter, Mars, Bacchus, aut Syriace*, בעל בעלת עזז מרנא *Bel, Beltis, Azizus, Marnas.* Huc ſpectat quod *Hebræi* referunt, ſtigmata ſcilicet in occiſi *Joachimi* corpore reperta, quibus religionis deſertæ teſtimonium inerat, nomen dæmonis ſui, *Codonazer*, expreſſiſſe. Quo vero miſeræ gentes zelum erga Deos & eorum idola clarius indicarent, curarunt ut literæ idoli nomen exprimentes altiuſcule corporibus ſuis inſculperentur: hoc enim ſtigmate notati [h] [τὸ χάραγμα] τῷ ὀνόματος, ſculpturam aut cælaturam, *nominis* idoli accipere dicebantur. His aliquid fidei conciliat, quod refert *Abulenſis*, e traditione Judæorum; [i] *quod idololatræ accipiebant laminam auream inſcriptam idoli nomine, & inflammatam apponebant carni ſuæ, & manebat ibi profunde impreſſum idoli nomen.* Hanc traditionem Hebræorum eo minus a fide alienam ſentio, quod aurea lamina, cum ἁγιασμὸς κυρίου קדש ליהוה *Sanctitas Domino*, vel [k] *ſeparatio Jehovæ*, fronti Aaronis apponeretur. Nam forte mos erat, ut ſacerdotes, homines, altaria, templa, alia, Deorum eorum quibus erant conſecrata, nominibus inſignirentur. Voluit itaque Deus, ut Aaron, ſummus rerum ſuarum miniſter, nomen ejus in fronte geſtaret, ut inſtituta ſua (qua licuit) ad mores receptos accommodaret, ut lamina illa Jehovam in animum populi Diis alienis aſſueti ſæpe revocaret, & ut hac nota diſtaret inſignis ille Dei ſervus a dæmonis mancipiis, quorum frontibus aut manibus idoli vel dæmonis alicujus nomen inſcribebatur. Sed ut hæc miſſa faciam: huic etiam opinioni lex ipſa (ſi recte verba textus interpretor) ſubſidium præbet: ſic enim ſe habet Hebræa veritas: וכתבת קעקע לא תתנו בנכם *& ſcriptionem exarationis non facietis in vobis*, vel (uti LXX) καὶ γράμματα στικτὰ οὐ ποιήσετε [1] ἐν ὑμῖν· Quid autem idololatræ literas in corporibus eorum exararent, niſi ut nomen idoli vel defuncti literis illis exprimeretur?

a *Ap. Hottinger. Hiſt. Orient.* l. 1. c. 8. b *V. Maccab.* l. 3. c. 2. 29. c Lib. *Peri Stephan. Hymn.* 10. p. 192. * *Deſcript. Orb.* p. 379. d *Apocalyp.* 13. 17. e *Mac.* l. 3. c. 2, 29. f In voc. Γάλλος. g *Annot.* ad *Apoc.* 13. 17. h *Apoc.* 14. 1. i In *Lev.* c. 19. *Qu.* 27. k Ἁγίασμα [τῷ] Κυρίῳ· LXX. in *Exod.* 28. 36.

1 Ἐν deeſt *Edit. Complut.*

SECT. IV. (3°.) IDOLOLATRÆ nonnunquam idolo alicui, nominis ſui numero corporibus eorum inſcripto, ſe manciparunt. Gentes numinibus ſuis non tantum nomina communia, ſed & nomina myſtica, non niſi Myſtis cognita, tribuerunt. Priora literis vulgaribus exprimere ſoliti ſunt, poſteriora numeris, ſummam literarum e quibus nomina vera & vulgaria conſtabant continentibus. Nomen Solis myſticum ad numerum octo & ſexcentorum perveniebat, uti nos docet *Martianus Capella*. Id autem hoc modo notabatur, XH. Cabaliſticus ille Deorum nomina deſignandi modus eo antiquior habeatur, quod veri Dei [nempe Chriſti] nomen myſticis numeris expreſſum, in claro illo ænigmate [a] *Sibyllino* reperiamus: quamvis haud adeo inter [b] doctos conveniat cuinam Chriſti nomini vel titulo numerus ille melius congruat. Sed hic forſan latius atque æquum eſt a ſcopo noſtro principali divagamur.

SECT. IV.

De ſtigmatum eorum ſede, ſeu parte corporis cui plurimum inurebantur.

NIHIL hic certi affirmare poſſumus, cum gentium antiquiorum monumenta, quæ ignorantiæ noſtræ ſuccurrerent, injuria temporis interciderint. Quantum autem e collatis veterum teſtimoniis aſſequi licet, hæc duo de ſtigmatum eorum ſede probabiliter aſſeramus.

PRIMO: ſtigmata illa haud uni eidemque loco vel corporis parti ſemper affigebantur. Nam [c] *Prudentius*, de ſacerdote *Cybeles* hujuſmodi *notas* & *Sphragitidas* (uti vocat) accepturo, verba faciens, inquit,

> *Quamcunque partem corporis fervens nota*
> *Stigmarit, hanc ſic conſecratam prædicant.*

Hiſce conſona quæ de *Joachimo*, *Epimenide*, & *Othino*, ſupra diximus, quorum corpora notis hiſce magicis inſcripta deprehenſa ſunt. *Lucianus*, de *Aſſyriis* loquens, στίζονται δὲ πάντες, [d] inquit, οἱ μὲν ἐς καρπούς, οἱ δὲ ἐς αὐχένας· *Certis autem notis compunguntur omnes, alii quidem in vola manus, alii autem in cervice.* *Carpocratiani*, gentium proculdubio morem imitati, [e] σφραγίδα ἐν καυτῆρι — ἐπὶ τὸν δεξιὸν λοβὸν τῦ ὠτὸς, *notam quandam ad imam auriculam dextram, ferro candente*, diſcipulis ſuis *inurere ſolebant*. *Delrio*, de *Magis* & *Sagis* agens, aſſerit, eos in partibus obſcœnis non raro Diaboli ſignum & characterem gerere. Cum itaque Magi & idololatræ, vel in corpore, vel manus vola, vel cervice, vel auricula extrema, vel pudendis, infamem diaboli notam acciperent; ſtigmata illa non uni tantum membro affixa fuiſſe, pro re certa & explorata habeamus.

SECUNDO: quantum hiſtoriæ ſacræ vel profanæ luce percipere licet, characteres illi ſuperſtitioſi manibus aut frontibus *frequentius* inurebantur. Conjecturam hanc a temeritatis nota vindicat inſignis [f] ille textus *Apocalypticus: ut* habeant *characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis.* Ad quæ verba *Grotius* hæc annotavit: *partes maxime frequentes — quibus aut literæ, aut ſignæ, aut numeri imprimebantur, erant frons & illa junctura inter manum & brachium.* Signatura in fronte vel in manu, documentum erat, ſe dæmonis ſervos eſſe, & illius cultui ſe penitus addixiſſe. Nam frontem notandi conſuetudo ex Oriente fluxit, ubi ſervi in fronte ferebant dominorum nomina, ut internoſci poſſent: ideoque conſentaneum videbatur, ut idololatræ ſervorum ritu ſignarentur, cum præſertim Dii quibus cultum exhibebant, nomine *Baalim* [i. e. dominorum] inſignirentur. Hæc fuſius [aut ſubtilius perſequi, ſupervacaneum & a re præſenti alienum judico.

a *Orac. Sibyl.* l. 1. p. 171. b *V. Joh. Opſop. not.* in *loc.* p. 11, 12. c *Ub. ſupr.* d *De Dea Syr.* p. 1076. D e *Epiphan. Hæreſ.* 27. p. 106. f Cap. 13. v. 16.

SECT.

SECT. V.

SECT. V.

De ſtigmata illa prohibendi ratione.

INTERPRETES, hujus præcepti rationem reddituri, in ſententias diverſas abiere. Plerique, legem integram inſtitutis & ſacrorum moribus inter gentes profanas obtinentibus adverſari, totaque regione opponi, ſentiunt; adeoque Deum ideo ſolummodo hanc legem inſtituiſſe, ut ſe gentibus, hujuſmodi ſtigmatiſmos in more habentibus, adverſum oſtenderet, & curaret ne populus ejus ullo rituum commercio vel affinitate gentibus incircumciſis jungeretur. At a me nunquam impetrare potero, ut cenſeam, Deum O. M. leges ullas, e mero contradictionis aut ſingularitatis amore, Judæis impoſuiſſe. Nihil unquam in vetitis a Deo poſitum eſt, niſi quod malum in ſe eſſet, aut mali alicujus ſpeciem haberet, aut gravi alicui malo feneſtram aperire poſſet. Sed nolo diutius lectorem in limine detinere.

VERÆ rationes cur Deus hanc legem dederit, quantum conjectura percipio, ſunt hæ.

PRIMO: ſtigmata illa erant per ſe mala, & ingentem mali ſpeciem præ ſe ferebant. Mala ſua natura non incautus dixi, quod ſtigmata illa, utpote lamina vel ſtylo ignito facta, genus humanum miſere cruciarent. [a] *Prudentius* de ſacerdote gentili, fervente nota conſecrato, locutus, cruciatus illos ſic, Muſa non invenuſta, exprimit,

Has ferre pœnas cogitur gentilitas:
Hac Di coercent lege cultores ſuos:
Sic Dæmon ipſe ludit hos quos ceperit:
Docet execrandas ferre contumelias:
Tormenta inuri mandat infelicibus.

Notis illis ignitis inſcriptos, *execrandas ferre contumelias*, haud abſurde dicit, quod homini (creaturæ ad laudem & decus natæ) plane crudeliter illuderent, & contumelia afficerent, non facile verbis aſſequenda. Quid enim vilius & inhoneſtius vel fingi poteſt, quam ut homines, Dei ſoboles & Chriſti hæreditas, ipſam dæmonis notam frontibus inuſtam geſtarent? *Literarum* notis inuri, *ſummam oris contumeliam*, dixit [b] *Valerius Maximus:* quanto itaque cum dedecore conjunctum eſt, ipſa diaboli ſtigmata, ſceleris & ſervitutis peſſimæ monimenta, frontibus impreſſa, circumferre? Conſentaneum itaque fuit, ut Deus Iſraelitas a ſtigmatis hiſce ſubeundis lege coerceret, ut ſe tractare diſcerent, prout homines liberaliter inſtitutos, & in Dei familiam aſcitos, decet. Neque ſtigmata hæc in ſe tantum mala fuerunt, ſed & ingentis mali ſpecie dehoneſtata; adeo ut ſcandalum præberent populo rudi & in idololatriam propenſiſſimo. Nam,

SECUNDO: notæ & puncturæ, quas dixi, ſigna quædam erant & ſacramenta, quibus idololatræ in Deorum cultoribus initiandis aut conſecrandis utebantur, quibus etiam nomina ſua inter ſervos eorum profitebantur. Stigmata huic uſui inſerviiſſe, teſtatur *Prudentius*, libro *peri Stephanωn*, ubi execrabilem illa faciendi modum ſic ad oculum pene depictum [c] exhibet,

Quid, cum ſacrandus accipit ſphragitidas?
Acus minutas ingerunt fornacibus:
His membra pergunt urere: utque igniverint,
Quamcunque partem corporis fervens nota
Stigmarit, hanc ſic conſecratam prædicant.

Ad hunc ſignandi morem & finem reſpexit forte *Tertullianus* in *Apologetico*, dum ait, *talia initiatus, & conſignatus*, vives *in* æternum. Teſtibus aliis haud opus eſſe cenſeo: non enim *novum eſt, aut rarum*, inquit [d] *Sanctius, ut homines* eorum *in corpore ferant impreſſa ſigna, quorum ſe religioni conſecrarunt. In tranſmarinis regionibus, quas hoc noſtro ſæculo aperuerunt Hiſpani, plurima* moris hujus *habemus exempla.* Idololatras etiam, his

a Lib. *Peri Stephan. Hymn.* 10. pag. 192. b Lib. 6. c. 8. c *Hymn.* 10. *ub. ſupr.* d *Comment.* in 4 Reg. c. 23. v. 37. col. 1638. B

SECT. V. notis acceptis, ſe Deorum ſuorum ſervos indicaſſe, teſtantur [a] *Talmudici*, cum dicunt, רושמין עצמן לע"א שלהן כלומר שהוא עבד נמכר לה וגו' *Uſu receptum eſt apud idololatras, ut ſe ſuis idolis ſigno quodam notent, ſignificantes, ſe quaſi ſervos eorum, pretio emptos, & nota inſignitos eſſe.* Hiſce gemina occurrunt apud *Maimonidem*, de *Idololat.* c. ult. §. 10. Hinc factum videtur, quod *cultus beſtiæ & characteris* aut ſtigmatis *ſui receptio*, [b] toties in *Apocalypſi* conjungantur; quod nempe ſervis & cultoribus olim ſolenne eſſet, eorum Deorum & Dominorum characteres accipere, quorum cultui & miniſterio ſeipſos addixiſſent. Ex eo more, cauſam huic legi datam ſentit [c] *Abulenſis*, dicens, *nomen* aut character *idoli corpori impreſſum erat, ad expreſſam proteſtationem* de *honorando & ſerviendo illi Deo; ſicut ſubditi alicujus, cum accipiunt inſignia Domini ſui, proteſtantur per hoc ſe eſſe ſubditos illi.* Cum itaque ſtigmata illa notæ quædam & teſſeræ eſſent, quibus homines olim ſe dæmonibus mancipabant, & ad obſequium iis tanquam dominis ſuis præſtandum, ſe paratos & obſtrictos profitebantur; Deus hiſce notis, tanquam dominii ſui abdicati teſtimoniis, Iſraelitis interdixit, dicens, [d] *ego ſum Jehova* אלהיכם *Dominus Deus veſter:* ſic enim codices Hebræos olim habuiſſe, & vocem אלהיכם lapſu temporis, e textu originali excidiſſe, mihi facile perſuadeo; cum ſenſus hanc vocem exigat, eam verſio *Syriaca* agnoſcat, & LXX ſic locum transferant, ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. Quaſi Deus apertius dixiſſet: "gentibus exteris in "more eſt, ſe ſtigmatis inſcribere, ut notis illis ſe τοῖς *Baalim*, tanquam dominis eorum, "addictos & mancipatos eſſe profiteantur. Nolo tamen, vos, mihi ſoli ſanctos, notas "illas infames & ſacrilegas accipere. Me dominum veſtrum cognoſcite, cui ſacro circumciſionis charactere vos ſolenniter addixiſtis.

TERTIO: niſi Deus ſtigmata illa vetuiſſet, circumciſionis dignitatem, & populi charactere tam ſacro ſignati gloriam, penitus obſcuraſſent. Quid enim dignitatis habere potuit Dei χάραγμα, cum diaboli ſtigma, juxta poſitum, parem locum & honorem retineret? Et quid gloriæ genti illi *Nazireæ* accedere potuit, quum non minus *Baalis* quam *Jehovæ* characterem ferre, & utrique ex æquo ſacrari, videretur? nil præter alios habet homo ille, in quo

Diviſum imperium cum Jove Dæmon habet,

QUARTO: ſtigmata illa, ad diaboli regnum & cauſam provehendam, erant apprime accommodata. Nam notæ illæ, utpote ferro plurimum inuſtæ nec facile delebiles, homines ad pertinaciam ducerent, & vix ullum relinquerent pœnitentiæ locum. Hic non diſplicebunt, opinor, repetita [e] *Philonis* verba: *quidam eo prolapſi ſunt inſaniæ, ut ne receptum quidem ad pœnitentiam ſibi reliquum faciant; ad ſervitutem idololatricam præcipites, & confirmantes* ſervitutem *eam literis, non in chartula ſcriptis, ſed inuſtis in corpus ferro ignito, ne deleri poſſint.* Adeo ut hoc ſignandi artificio, diabolus ethnicos priſtinis irretitos ſuperſtitionibus tenuiſſe videatur. Deinde, ſtigmata illa, ad varia hominum ingenia, maxime apta fuerunt & accommodata. Nam proculdubio nonnulli homines, ad cultum diabolo palam & aperte præſtandum, nulla machina flecti poterant; qui forſan haud gravate ferrent, ut illius characteres membris ab hominum conſpectu ſemotis inurerentur. Veriſimile eſt, delicatiorem Judæorum aliquorum ſtomachum hoſtias *Baccho* oblatas ferre noluiſſe, qui forte χαράττεσθαι παρασήμῳ Διονύσου κισσοφύλλῳ, *Bacchi inſigni, folio hederaceo, notari,* inter peccata venialia numerarent. Diſtinguit [f] *S. Johannes* inter eos qui *imaginem beſtiæ coluerunt*, & eos qui *illius characterem acceperunt.* Illi quidem idololatriæ craſſæ, hi vero idololatriæ tantum per interpretationem, rei cenſeantur.

Capitis concluſio. DE ſtigmatis his, id unum, coronidis vice, jam dicendum ſupereſt; ea nempe magno in odio apud Iſraelitas, nec minore in pretio & honore apud idololatras, habita fuiſſe. Ut quanto in odio & contemptu fuerint apud Iſraelitas, intelligamus, obſervare juvat, eos omnia gentium inſtituta, in luctu funebri frequentia, præter puncta & ſtigmata illa, retinuiſſe. Satis enim, e ſupra memoratis Scripturæ locis, innoteſcit, eos barbas corrumpere, capita in orbem tondere, honeſtam vultus ſpeciem cultris & unguibus violare, ſolitos; quamvis legis divinæ litera ritibus illis adverſari videatur. Nempe probe norant, ritus illos non minus luctus funebris, quam cultus idololatrici,

a *Ap. Hottinger.* de *jur. Hebr.* p. 393. b Cap. 14. 9, 11. & 16. 2. & 19. 20. & 20. 4. c In *Levit.* 19. *Quæſt.* 27. d *Levit.* 19. 28. e *Ub. ſupr.* f *Apoc.* 14. 11.

τεκμήρια

τεκμήρια fuiſſe, & omnes animi candidioris homines rituum eorum uſum in partem meliorem interpretari voluiſſe. Interea loci, Judæos pietate præſtantes, *victuris in cute punctis* ſemetipſos inſcripſiſſe, nuſquam legimus; quod ſcilicet ab iis, tanquam ſummæ ſuperſtitionis & capitis Diis inferis devoti documentis, abhorrerent. Hoc & eo credibilius, quod licet Deus *inciſuras*, & ritus alios funeri proprios, ex ethniciſmo prognatos, ſemel iterumque prohibuerit; conſtat tamen, eum ſtigmata, hac tantum in lege, diſerte vetuiſſe: quid autem, niſi quod norat, ea apud pios omnes peſſime audire, nec quenquam eorum uſum retinere poſſe, niſi qui totam legem abdicaret? Interea loci, gentes exteræ ſtigmata illa ſummo in pretio & honore habuere. Ea enim, magno licet inuſta cruciatu, animo lubenti & religioſo acceperunt: religionis ethnicæ quaſi ſacramenta fuerunt, quibus Deorum cultui ſe totos addixerunt & conſecrarunt: eorum uſus longe lateque propagatus eſt: ſacerdotes ethnici notis ferro candente impreſſis, in muneris ſui limine ſignabantur; & partes ita ſignatæ, veluti cæteris ſacratiores, lamina aurea poſt mortem tegebantur: ſic enim *Prudentius* ſacerdotem ſtigmatis inuſtum, & jam ſepulchro vicinum, [a] deſcriptum dedit:

CAP. XXI. SECT. I.

Functum deinde cum reliquit ſpiritus,
Et ad ſepulcrum pompa fertur funeris,
Parteis per ipſas imprimuntur bracteæ:
Inſignis auri lamina obducit cutem,
Tegitur metallo quod peruſtum eſt ignibus.

CAP. XXI.

De lege cavente ne ad Obhoth *reſpicerent.*

ORDO legum Moſaicarum *Ægypti* moribus oppoſitarum, eam mihi jam explicandam offert, quæ verbis his expreſſa legitur, אל תפנו אל האבות [b] *Ne reſpiciatis ad Pythones:* nam e ſtatim dicendis innoteſcat, Deum hanc etiam contra mores *Ægypti* ſtatuiſſe, ubi Iſraelitæ nuper habitaverant. Conſentaneum eſt autem, ut ea quæ præſentis argumenti ratio dici poſtulat, in hunc ordinem digerantur.

PRIMO, vocis illius obſcurioris *Obhoth* ſignificatus & origo in lucem (vel ſaltem crepuſculum) proferentur.

SECUNDO, vocum illarum אבות & תפנו ſenſum & intentionem hac in lege paulo clariorem reddam.

TERTIO: ritus expedire conabor quibus idololatræ veteres utebantur, cum *Obh* aut *Obhoth* conſultum irent.

QUARTO: rationem dabo, cur Deus hanc legem Hebræorum genti dedit.

SECT. I.

Significatio & origo vocis Obhoth *in lucem proferuntur.*

ME provinciam difficilem & tenebris obductam jam ſuſcepiſſe, vel inde licet intelligere, quod interpretes plerique vocis hujuſce ſignificatus aliquos ſilentio premant aliquos etiam ei affigant, quos libens non agnoſcit. Nec minus in obſcuro eſt hujuſce vocis origo, nonnullis ad originem Hebraicam, aliis ad Ægyptiacam, vocem illam referentibus. Ut autem hæ tenebræ diſcutiantur, neceſſe eſt ut quæſtionibus hiſce quinque ſatisfaciam. (1°.) Quænam ſunt ſignificationes illæ vocis *Obhoth*, & ſingularis *Obh*, quæ pro genuinis habeantur, (2°.) An אוב & אבות voces ſint originis Hebraicæ, vel Ægyptiacæ. (3°.) Cur Lxx vocem *Obh*, ſemel aut bis per θελητὴν, ſæpe vero per ἐγγαστρίμυθον, interpretantur. (4°.) Cur Spiritus fatidici nomine *Obhoth* in vet. *Teſtamenti* ſcriptis innoteſcunt. (5°.) An veſtigia nominis *Obhoth*, aut voces ullæ ſynonymæ, in aliis Scripturæ locis inveniri poſſint. Origo vocis Obhoth.

a *Loc. ſupr. laud.* b *Levit.* 19. 31.

SECT. I. Quæstio *prima.* QUÆNAM ſunt ſignificationes illæ vocis *Obhoth*, & ſingularis *Obh*, quæ pro veris & genuinis habeantur.

HIC *Lexicographi* paſſim obvii minus curate rem expediunt, ſignificationes varias vocis hujus enumerantes, eaſque vix ulla affinitate conjunctas, & nulla plerunque ratione vel auctoritate confirmatas. Quantum mihi, rem totam miſſis præjudiciis æſtimanti, percipere datum eſt, vox hæc olim quinque ſignificata continuiſſe videatur. Hæc autem eo ordine diſponenda cenſui, ut inde conſtet ratio, cur Hebræi veteres uno eodemque vocabulo, ad res tam varias & nulla cognatione cohærentes ſignificandas utebantur.

PRIMO itaque vox אוב ſi ſenſum ejus nativum & primarium ſpectemus, *ventrem* aut *uterum* olim ſignificaſſe videatur. Eo magis arridet hæc opinio, quod Lxx vocem אוב per ἐγγαστρίμυθον in *ventre* vel *utero loquentem*, pene ſemper interpretantur. Eſt autem difficile dictu, cur interpretes illi, אוב per ἐγγαστρίμυθον plerunque veterint; niſi quod vox ea *ventris* aut *uteri* ſignificatum continuerit. Hæc ratio firmior evadat inde quod [a] alibi *ſenes* illi vocem האבות per [1] τὸς ἐγγαστριμύθους, & τὸς ἐκ τῆς κοιλίας φωνοῦντας, tanquam phraſes ἰσοδυνάμους exponere videantur. Significatus ejuſdem veſtigia quædam in *Hetruſco* vocabulo *Obba* percipere licet, quod originem ab אוב arceſſere, & *vas ventricoſum* notare, [b] docti ſentiunt. Hic accedat, quod hæc ſignificatio (ſi pro vera habeatur) rationem ſuggeret aliarum ſignificationum quæ voci huic in Scriptura tribuuntur, etſi nulla ſimilitudine vel affinitate conjungi videantur. Hoc apertius erit e ſequentibus.

2°. SECUNDO: vox *Obh* (ſignificatu nonnihil ampliato) *utrem pelliceum* aut *e corio factum* olim denotavit. Hæc ſignificatio *Jobi* præcipue teſtimonio nititur, *Cap.* 32. 19. *Ecce venter meus* כאבות *ſicut utres novi diſrumpentur.* Atque hic ſenſus e concordi τῶν Lxx verſione non parum præſidii petat, Ἡ δὲ γαστήρ μου ὥσπερ ἀσκὸς [2] ἐρρηγώς. Ad hunc ſenſum aſtruendum non parum etiam conducit nomen *Obhoth*, [c] uni e locis illis inditum, quo Iſraelitæ caſtra metati ſunt, in deſertis oberrantes. [d] *Bochartus* enim locum illum nomen *Oboth* (i. e. *utres*) habuiſſe conjicit, *quod ibi*) *ut veriſimile eſt*) *non biberunt modo, ſed & utres pridem vacuos* aqua *repleverunt.* Ideo vero (ſi conjecturæ ſit venia) veteres voce *Obh*, ad ventrem primo, tandem & utrem pelliceum, notandum utebantur; quod uter pelliceus, artificialis quidem venter, & venter, naturalis quidam uter, eſſe videretur.

3°. TERTIO: vox *Obh*, uti & pluralis *Obhoth*, ſerpentes, eoſque naturæ deterioris (draconem ſcilicet & baſiliſcum) olim in ſignificatis habuerunt. Hanc notationem vocabuli Lexicographos tacite præterire, non diffitendum eſt; at multis argumentis extra dubium ponitur.

NAM (1°.) Vetus interpres *Latinus* voces *Obh* & *Obhoth* per *pythonem* & *pythones* explicat, omnibus in locis ubi obviam fiunt. *Python* autem originem ab *Hebræorum* פתן *pethen*, aut *Syrorum* פיתון *pithun*, ſerpentem notante, derivare, paſſim & triviis innoteſcit.

(2°.) VOCEM ὄφις (ſoni cognati vocabulum) ab *obh* vel *ofh* (uti ſonant alii) natales arceſſere, docti non pauci ſentiunt: eam autem vocem *ſerpentem* ſonare norunt omnes qui *Græce* vel hiſcere norunt. Diſſentit unus [e] *Kircherus*, qui tamen *Græcum* ὄφις ab Ægyptiorum *hophion* dimanaſſe ſentit: hanc autem vocem Ægyptiam *ſerpentem proprie ſignificare* dicit.

(3°.) SI [f] *Kircheri Lexico Copto* niti liceat, *hof* draconem, & *obion ſerpentem*, apud Ægyptios antiquiores denotavit. Rem ita habuiſſe, fidem facit [g] *Hori Niliaci* teſtimonium: Αἰῶνα γράψαι βουλόμενοι, ὄφιν ζωγραφοῦσιν, — ὃν καλοῦσιν Αἰγύπτιοι [3] Οὐβαῖον, ὃ ἐστὶν ἑλληνιστὶ βασιλίσκον. *Ævum exprimere volentes, ſerpentem pingunt, — quem Ægyptii, quidem* Ubæum, *Græci vero* Baſiliſcum, *vocant.* Οὐβαῖον autem ab Ægyptiorum *obion* ortum ducere docet ipſa vocum earum affinitas & ſimilitudo. Cum itaque inter voces illas [*Obh, Hov* aut *Hof, Obion* & *Ubæum*] tanta ſoni affinitas intercedat; non facile dubitandum eſt, eas ab eadem origine propagatas fuiſſe, eaſque omnes olim *ſerpentem* denotaſſe.

a Vid. *Lxx* in *Ieſai.* c. 8. 19. b Vid. *Kirchman.* de *Funerib. Roman.* lib. 4. c. 7. & *Voſſ. Etymolog. Ling. Lat.* p. 349. c *Numer.* 21. 10. d De *Animal. Sac.* P. 2. col. 424. 50 e *Lexic. Coptic. Supplement.* p. 587. f *Ling. Ægypt. Reſtitut.* Cap. 15. pag. 172. g Lib. 1. *Hierog.* cap. 1.

1 Vid. not. *paulo poſt.*
2 Apud *MS. Alex.* κατερρηγώς.
3 *Antea* ἐρωϊῶν *legebatur. Mercer* ex *MS. Cod.* οὐαῖον *reſtituit, qua vox eſt Ægyptia,—baſiliſcum ſignificans.* Vid. *Obſervat.* p. 134.

(4°.)

(4°.) HIC ſignificatus ex ipſa *Scriptura* non parum firmitatis hauriat. Sic enim [a]*Propheta* Judæum deſcribit, ab hoſte ſubjugandam; *caſtra metabor contra te* & ſtatuam munitiones contra te; & humiliabis te, *& de terra loqueris, & e pulvere humile erit eloquium tuum, & erit* אוב *de terra vox tua; & e pulvere eloquium tuum ſibilabit.* Ibi vero loci ſcopus & συνάφεια poſtulant, ut vocem אוב non *ſicut pythonis*, interpretum vulgarium ritu, ſed *ſicut ſerpentis*, interpretemur. Si enim ad loci ſcopum diligentius attendamus, [b]liquidum erit, hunc ſenſum verbis *Prophetæ* maxime commodum & conſentaneum: "brevi futurum eſt, ut hoſtes in eas te anguſtias redigant, eamque "tibi formidinem incutiant, ut non loqui audeas inſtar viri, ſed ſerpentis, in pulvere "degentis, & inde vocem edentis ſibilo quam eloquio ſimiliorem. Huic interpretationi finem conciliat locus ille parallelus [c]*Jeremiæ*, de Ægypto a Chaldæis opprimenda ſic differentis; *vox ejus* נחש *quaſi ſerpentis ibit, quia cum exercitu pergent*, &c. Quaſi dixiſſet, "vox Ægypti, miſera ſervitute preſſa quaſi ſerpentis erit, quia præ "metu Chaldæorum, vix audebit hiſcere vel muſſitare. SECT. I.

(5°.) SIGNIFICATIO jam dicta veritati proprior exiſtimetur, quod eam Lxx non uno in loco cohoneſtare videantur. Quamvis enim vocem אבות ἐγγαστριμύθους reddant, in aliis Scripturæ libris; eam tamen ter in [d]*Jeſai.* [1] per ἐκ τῆς γῆς φωνοῦντας, aut ἐκ τῆς κοιλίας φωνοῦντας, interpretantur. Hæc autem periphraſis ſerpenti tantum convenit, qui ſolus vere dicitur, *e terra* ſimul & *ventre* vocem edere. Nihil autem probabilitatis habet Lxx vocem *Obhoth* periphraſi, quæ ſoli ſerpenti quadrat exprimere voluiſſe, niſi Prophetam iis in locis de ſerpentibus intelligendum exiſtimaſſent.

(6°.) INDE probabilitatis aliquid jam dictis advenit, quod nomen אוב (utpote *ventrem* primario denotans) ſerpenti maxime convenire videatur. Nam ſerpens ſuper ventrem gradiri tenetur, eique γαστὴρ ὅλον τὸ σῶμα, *corpus integrum magnus* tantum *venter eſt*, quod olim de cancro dicebatur.

HÆC omnia probabiliter oſtendunt, vocem *Obhoth* olim *ſerpentes* in ſignificatis habuiſſe, & ſignificationem illam huic voci reſtituendam eſſe; quamvis eam Lexica vulgaria non agnoſcant, eamque longa vetuſtas tantum non obliteraverit.

QUARTO: vox *Obh* ſpiritum impurum ſignificat, quo gentium fatidici familiariter olim utebantur; & cujus ope, de rebus occultis, amiſſis, futuris, de abſentum dictis aut factis, hominibus etiam morbo vel dolore correptis, aliiſque cognitionem humanam ſuperantibus, reſponſa dabant interrogantibus. Omnem hac de re dubitandi anſam præſcindunt haud pauci Scripturæ loci: v. gr. *Levit.* 20. 27. *vir ſive mulier, ſi fuerit in eis* אוב i. e. proculdubio ſpiritus pythonicus, *morte morietur.* Sic Deuter. 18. 11. *Non inveniatur in te* שאל אוב *interrogans pythonem*, i. e. *A conſulter with familiar Spirits*, uti noſtri vertunt. Senſum affinem præbet vox ea, 1 *Sam.* 28. 8. Ubi Saul Pythoniſſam Endorenſem alloquens, inquit, *divina, quæſo, mihi* באוב per *Spiritum* illum *pythonicum*, qui ad nutum tuum præſto eſſe dicitur. Locos alios in præſenti miſſos facio, ne Soli candelam videar accendere. 4°.

QUINTO: veriſimile eſt, *Obh* & *Obhoth*, non ſolum ſpiritus quos dixi pythonicos olim indigitaſſe, ſed viros & fœminas tali ſpiritu correptas, quæque ſpiritum impurum a conſiliis habent, & *Pythomantiam* exercere ſolent. De hoc ſenſu vocabuli *Lexicographi* tanquam de re clara & extra dubium poſita loqui ſolent; licet unum ſolummodo textum proferant, qui ſententiæ ſuæ favere videtur. Extat locus ille 1 *Paral.* 10. 13. *Et Saul mortuus eſt,* ——— quia interrogavit באוב *per pythonem*; cum tamen ex hiſtoria ſacra pateat, *Saulum* Pythoniſſam quidem, non ipſum Pythonem, conſuluiſſe; niſi Spiritus, *Samuelis* perſonam ſuſtinens, pro *Pythone* habeatur. Interea loci tacite præterierunt locum [e]illum, unde, me judice, clarius evincitur, hanc vocem, Pythonicum æque ac Pythonem quandoque ſignificaſſe. Nam ibi ſacer hiſtoricus, de *Manaſſe* loquens, inquit, ועשה אוב וידעני. Hæc verba *Vulgatus* ita vertit, [2] *& fecit pythonem & ariolos*, ſic autem interpretes *Anglicani, and dealt with a familiar ſpirit,* 5°.

a *Jeſ.* 29. 3, 4. b Vid. *Rivet.* in *Geneſ.* 3. *Exercit.* 35. c *Jerem.* 46. 22. d Cap. 8. 19. & 19. 3. & c. 29. 4. e 2 *Chronic.* 33. 6.

1 *Jeſ.* 8. 19. Propheta loquitur de quatuor ſpeciebus ejuſdem pene farinæ: de אבוא *Obhoth* quos Lxx vertunt τὰς ἐγγαστριμύθους: ידענים *Jiddeonim* τὰς ἀπὸ τῆς γῆς φωνοῦντας: hos quidem duos tranſpoſitos legimus in *MS. Alex.*- מצפצפים *metſaphtſephim* τὰς κενολογοῦντας· מהגים *mahgim* οἱ ἐκ (*Alex.* ἀπὸ) τῆ κοιλίας φωνοῦσιν· *Edit. Ald.* & *Complut.* φωνήσασι· —Cap. 19. 3. Lxx vertunt *Obhoth* τὰς ἐκ τῆς γῆς φωνοῦντας, & *Jiddeonim*, τὰς ἐγγαστριμύθους.—29. 4. omnes leguntur quadam *paraphraſi.*—*e terra loqueris & ſermo tuus uemiſſus erit ex pulvere, & vox tua erit ſicut Obh e terra* [apud Lxx οἱ φωνοῦντες ἐκ τῆ γῆς] *& e pulvere ſermo tuus* תעפעף *pipiet.*

2 Juxta *Editionem* SIXTI V. & CLEM. VIII. *habebat ſecum magos & incantatores.*

SECT. I. *and with wizards.* Sed utrique perperam: nam impoſſibile eſt, ut *Manaſſe* pythonem, hoc eſt, Spiritum divinationi ſervientem, faceret. Et æque certum eſt, verbum עשה *to deal with* [i. e. commercium habere, vel familiariter cum aliquo verſari] nuſquam ſignificare. Rei itaque præſenti maxime conſentaneum arbitror, ut vox אוב ibi figurate capiatur, & de בעלי אוב id eſt de pythonicis, aut viris fœminiſque ſpiritum fatidicum habentibus, intelligatur: nam [a] locutio ſimilis ſcripta ſacra legenti paſſim obvia eſt. Hujuſmodi facinoroſos עשה *Manaſſes*, h. e. comparavit, evexit, magnificavit, præpoſuit, opibus auxit & honoribus. Nam ſignificatus ejuſmodi voci עשה tribuitur in [b] *Scriptura* paſſim. Ab hac interpretatione non longe diſcedunt *Græci*, ſic locum illum transferentes, Καὶ ἐποίησεν ἐγγαστριμύθους καὶ ἐπαοιδούς. Atque hæc primæ *quæſtioni* ſatisfaciant. Ad ſecundam tranſeo.

Quæstio *ſecunda.* An אוב & אבות voces ſint originis Hebraicæ, vel Ægyptiacæ.

JAM diu eſt ex quo [c] *Forerius* ſententiam in hac cauſa decretoriam tulit, & vocem אוב *haud dubie peregrinam* eſſe judicavit. Cum primum autem *Kircherus Onomaſticon* ſuum *Copticum* in lucem emiſiſſet & ibi docti vocem *Obion*, & *Hof*, aliaſque ſimiles, in vocum Ægyptiarum cenſu reperiiſſent; plerique vocem hanc ab Ægypto originem accipere, & e vocum Hebræarum albo delendam eſſe, ſtatuerunt. Inter opinionis hujuſce patronos eminet [d] *Bochartus*, cujus hæc ſunt verba; *Python Moſi eſt* אוב Ob, *voce ab Ægyptiis ſumpta, quibus* Obion *hodieque* ſerpentem *ſonat*. In hujus autem ſententiæ fidem & præſidium varia, quamvis haud adeo firma, produci poſſunt argumenta.

NAM (1°.) Nullam veri ſpeciem præ ſe fert, Ægyptios hanc vocem ab Hebræorum lingua mutuari voluiſſe, cum apertum ſit, eos vix ullum aliud vocabulum ab Hebræis mutuo ſumſiſſe; eoſque Judæorum ſacra, mores perſonas, omnia, contemptui atque odio maximo habuiſſe.

(2°.) CUM Ægyptii ſpiritus fatidicos ſæpiſſime conſultum irent, iiſque fidem ſecuram adhiberent; rationi congruum eſt, opinari Ægyptios hujuſmodi ſpiritus nomine aliquo peculiari donare, eoſque citius nomen Ægyptium *Obh*, aut *Obaion*, quam ullum aliud, iis imponere, voluiſſe: cum præſertim nomen ſerpentis diabolo magis arrideret, & ipſe [e] ſerpentis forma, qua primos homines ſeduxit, maxime coleretur.

(3°.) APUD Ægyptios antiquiores uſu moreque tritum erat, numinibus geniiſque ſuis nomina *ſerpentum* indere. Nam numini vel genio ſuo malo nomen [f] *Tihfo* dederunt, quod *Ægypti* lingua *malignioris naturæ ſerpentem* denotat. Conſentit itaque ratio, ut credamus Ægyptios, omnium primos, Genio ſuo bono nomen *Obh* aut *Obion* conceſſiſſe, quod draconem & baſiliſcum, (maximæ virtutis & potentiæ ſerpentes) denotat.

(4°.) INTERPRETES antiqui ſenſum vocis hujuſce genuinum prorſus ignoraſſe videntur. Nam Lxx quod attinet, illi vocem *Obh* ubique pene per ἐγγαστρίμυθον interpretantur; cum incredibile ſit, trium earum vocum [ὀν, γαστὴρ, & μῦθος] notationem unica illa monoſyllaba contineri potuiſſe. *Onkelos* & *Jonathan* vocem illam in בדין *mendaces* transferunt, vocabulo a בדה *mentitus eſt* originem derivante. Nec antiquiores tantum, ſed & ævi recentioris interpretes, a ſenſu primario vocis אבות aberrarunt; eam per *ſpiritus* quos vocant *familiares* plerunque transferentes, cum de ſignificatione *ſerpentis* ne cogitaſſe cenſeantur. Quid autem interpretes illi, cætera doctiſſimi, vocis hujuſce ſenſum genuinum ignorarent, niſi quod ea linguæ Ægyptiacæ pars eſſet, cujus per multas ætates vix λείψανα quædam ſupereſſent.

(5°.) AD hanc legem exprimendam, conſultius erat vocem ab Ægyptiis, quam Hebræorum dialecto, mutuari. Nam populus Iſraeliticus, *Ægypti* moribus & verbis aſſuetior, vocis hujuſce mentem ſenſumque probe tenuit, & inde ad magicos *Ægypti* mores evitandos facilius adduci potuit. Deinde, hac voce ab Ægypto petita uſus eſt *Moſes*, forſan ut monumentum extaret vitæ illius flagitioſæ quam in Ægypto degebant Iſraelitæ, eoſque ad majorem gratitudinem erga Deum excitaret, qui eos a magicis *Ægypti* moribus æque ac ſervili miniſterio liberaſſet. Præterea: vox ea malignum & exitiale dæmonis ingenium multo felicius quam alia quævis exprimebat. Nam OUBAION Ægyptium, unde *Obh* ortum duxiſſe dicitur, *draconem* ſimul & *baſiliſcum* ſignificare ſatis e modo dictis innoteſcit. Cum autem ſerpentes illi maxime peſtiferi ſint, & in perniciem noſtram quaſi conjurati; vox hæc Ægyptia ad ſpiritus impuros & ſerpentes hoſce lethales (ipſorum emblemata) ſignificandos & exprimendos, om-

a *V.* 1 *Sam.* 28. 7. & *Nah.* 3. 4. b *Deut.* 8. 17. 1 *Sam.* 12. 6. *Deut.* 32. 6. c *Comment.* in *Jeſai.* 8. 19. d De *Animal. Sac.* lib. 1. col. 22. e *Sap.* 11. 15. f *Kircher. nomenclat. Ægypt.* p. 587.

nibus

nibus aliis aptior erat & accommodatior. Si hæc omnia perpendat lector; hæc opi- SECT.
nio, quæ *Obhoth* originem Ægyptiam tribuit, magna veri ſimilitudine niti videatur. I.

QUAMVIS autem hæc omnia prima ſpecie ſolida forte videantur, tractata ſtatim in pulverem & fumum evaneſcent. Nam rationem primam quod attinet, inde pateat eam nil firmi continere, quod certum ſit, Ægyptios voces haud paucas originis Hebrææ ad formam & flexionem Ægyptiacam accommodaſſe, & pro ſuis accepiſſe. Nam Ægyptii ſuum KUKUPHA [a] *upupam* ſignificans, ab Hebr. דוכיפת ipſorum *Neel* a נחל *fluvio*, & ipſorum νειση vel μειση *ſerpens* a נחש derivaſſe videntur. Voces eas, in Ægypto frequentes [*Oſiris*, *Iſis*, *Orus*, *Apis*, *Serapis*] & earum origines Hebræas, hic miſſas facio; ne lectorem docere videar, quæ triviis innoteſcunt. Si rationem ſecundam tractemus, eam nihilo ſolidiorem ſtatim experiemur: quamvis enim concedam libens, Ægyptios nomen ſerpentis diabolo, & nomen τῷ *obion* ſerpenti tribuiſſe; male ſequetur inde, vocem illam originem Ægyptiam habuiſſe. Nec argumentum tertium minus elumbe reperiemus: nam & Iſraelitas antiquiores nomen *ſerpentis*, *draconis*, *aſpidis*, diabolo ſæpe tribuiſſe, & id moris a majoribus aut ſcriptis ſacris accepiſſe, non facile dubitandum eſt. Argumentum quartum, non magis quam tria priora, cauſam adverſantium adjuvat: nam ſuperius adducta clare probant, Lxx quandoque vocem אוב periphraſi ſoli ſerpenti conveniente tranſtuliſſe. [b] *Jonathan* etiam *Chaldæus* vocem illam per אובא טמיא *ſerpentem immundum* interpretatur. Deinde: cum אוב tot ſignificata [ventrem, ſerpentem, pythonem, pythonicum] in ſe uno contineat; credibile eſt, interpretes illos eruditos vocem illam exacte & proprie reddere minime potuiſſe, eoſque non ignorantiam ſed linguæ Græcæ penuriam a transferendo cohibuiſſe. Hoc eo minus a fide alienum cenſeo, quod certum ſit [c] interpretes illos vocem אבות per τὸς ἐκ τῆς γῆς φωνῦντας, & τὸς ἐκ τῆς κοιλίας φωνῦντας, eodem in commate reddidiſſe; hac autem duplici periphraſi ad vocem illam reddendam utebantur, ut prima *ſerpentes*, ſecunda *ſpiritus* quos dixi *familiares*, exprimerentur. Argumentum quintum conjecturis plerunque lubricis & incertis innititur, & leviculis illis ſine temporis diſpendio & lectoris faſtidio non licet immorari.

NIL reſtat itaque niſi ut אוב & אבות originis & analogiæ (non Ægyptiacæ, ſed) Hebraicæ voces habeantur. Atque eo libentius huc inclinat animus, * quod certum ſit, e doctis longe plurimos eas inter voces Hebræas (ſine ulla dubitatione) numeraſſe: *quod in vocum Hebræarum ſocietate ſæpe reperiantur: *quod אוב & אבות ad modum אות & אותות & hujuſmodi vocum monoſyllabarum, inflectantur: *quod ſola lingua Hebræa rationem reddere doceat ſignificationum earum omnium quæ vocibus hiſce merito tribuuntur: *quod e locis modo citatis innoteſcat, *Ieſaiam* & *Jeremiam* voces eas, אוב & נחש tanquam ſynonymas uſurpaſſe. * quod vox אובות modo peregrina vel Ægyptia fuiſſet, legem hanc intellectu difficilem brevi reddidiſſet. * *Præterea*: linguæ Hebraicæ ſatis abunde vocum eſt, ad omnes ſerpentum ſpecies & ætates exprimendas. [d] *Bochartus* duodecim aut tredecim voces enumeravit, quibus Hebræi ad varias ſerpentum ſpecies indicandas uti ſolent. Ideoque nil opus erat Hebræis vocem ab Ægypto mutuari, ad ſerpentem aliquem, aut aliquid ſerpenti ſimile felicius exprimendum.

SI quis hic ex adverſo quærat, unde vocis hujus Hebraicæ veſtigia quædam evanida in lingua Ægyptiaca reperiuntur? in expedito reſponſio eſt: multi e gente Iſraelitica, tempore *Moſis*, *Salomonis*, *Jeremiæ*, *Alexandri M.* & *Imperii Græci*, in Ægypto peregrinati ſunt: & nil miri habet, Ægyptios e tam frequenti Judæorum uſu & commercio peregrinitatis aliquid in linguam patriam importaſſe. Ex eo uſu factum eſt, ut & aliæ voces, e Judæorum lingua derivatæ, in linguam Ægyptiacam tranſirent, quarum nonnullas [e] auctor ille πολύγλωσσος enumeravit.

AD tertiam, eamque forte difficillimam, penſi mei partem progredior proximo; ut ſcilicet oſtendam, cur interpretes Græci tam longe receſſerint a vocum earum ſenſu genuino; אוב per θελητὼ, & אבות per θελητὰς, bis, ſæpiſſime per ἐγγαστρίμυθον, transferentes. Nam vocem θελητὴς ad אוב explicandum adhibent, 2 *Reg.* 21. 6. ubi quod de *Manaſſe* dicitur, ועשה אוב *Græci* vertunt Καὶ ἐποίησε [1] θελητὼ. Locus huic affinis occurrit 2 *Reg.* 23. 24. ubi *Joſiah*, loco האבות [2] τὰς θελητὰς ſuſtuliſſe di-

QUÆSTIO *Tertia.* Cur *Lxx voces* Obh & Obhoth, *bis per* θελητὴν *aut* θελητὰς, *ſæpiſſime per* ἐγγαστρίμυθον, *interpretantur?*

a Vid. *Bochart.* de *Animal.* P. 2. col. 348. 70 & 764. 30 b *Paraph.* in *Deut.* 18. 11. c In *Ieſai.* 8. 19. d De *Animal. Sacr.* p. 2. L. 3. col. 358. e *Bochart.* de *Animal. Sac.* p. 2. col. 795.

1 Θιλ. ita ſe habent *MS. Alex.* & *Ed. Ald.*—*Exemplar* autem *Vatican.* τειμὴν· *Complut.* ἐγγαστριμύθους, quæ vox legitur etiam apud *Theodorit.* 2 *Complut.* ἐγγαστριμύθους.

SECT. I. citur. Tot locis autem vocem illam per ἐγλαστείμωθον interpretantur, ut lectori tædio eſſem ſi ſingulos enumerarem. [a] *Conradus Kircherus* locos duodecim obſervavit, ubi Lxx ſic vocem Hebræam tranſtulerunt.

SERMONI præſenti vox θελητὴς principium dabit, quæ doctis hactenus crucem fixit, iiſque mirandi potius quam differendi materiam attulit. In hujus rei fidem audiamus ſenatus literarii præſidem, [b] *Seldenum* dico, ſuam & aliorum ſententiam ſic exprimentem; *quamobrem* Ob *per* θελητὴν *reddunt* interpretes Græci? *Heſychius*, θελητὴς, προαιρετικός? *Hoc autem eum qui certo animi propoſito rem adgreditur denotat; verum quomodo τῷ* Ob *ſic foret ſatis congruum nullus video. An quod* Ob *Ebraice* אוב *exaretur, ideo ac ſi ab* אבה Abah, *quòd* θέλειν *ſignificat deduceretur, in* θελητὴν *vertebant? hæreo.* Hærent & alii multi, ad quos expediendos eruditi varias rationes inierunt.

NAM (1°.) *Samuel Petitus*, vir ſumme doctus, locum modo dictum explicans, hæc habet; [c] *Græci interpretes* אוב *vertunt* θελητὴν, *cum ſoleant* ἐγλαστείμωθον. *Locus eſt* 2 *Reg.* 21. 6. *de Manaſſe*, Καὶ ἐποίησε [1] θελητὴν ᾗ γνώτας. *Miror viris eruditiſſimis, e Suida (qui* τελεσφόρον, τέλειον μάντιν, ἐγλαστείμωθον *interpretatur) non ſuccurriſſe, emendandum eſſe* ᾗ ἐποίησε τελέτὴν· *intelligunt enim illas ſuffumigationes ſive initiationes, quæ, quotieſcunque* ἐγλαστείμωθοι *interrogabantur, fiebant.* Sed hæc ſententia vim offert voci θελητὴν, loco θ & η, τ & ε, conjectura temeraria, ſubſtituendo. Nec ſcopo loci convenit, quo de Magis ſciſcitandis & incantationibus exercendis, non initiationibus præſtandis agitur.

(2°.) ALIA ſententia *Voſſio* placuit, quam & animo ſatis fidenti protulit. *Pudet me*, inquit ille, *tot præſtantiſſimorum virorum, qui ineptiſſimum vocabulum, quodque nulla conſtat ratione, interpretari ſunt conati, nec tamen leve mendum animadverterint. Quis enim vel primo aſpectu non videat,* θελκτὴν? *Eſt vero* θελκτὴς *incantator, illex.* Huic opinioni fiduciam paulo majorem addere conatur auctor non e vulgo doctorum: [d] Nam θελκτὴς *redditur etiam ab Heſychio per* προαιρετικὸς· *ſed meo judicio vox utraque apud Heſychium eſt corrupta. Nam ibi legitur* θελητὴς, προαιρετικὸς. *Voluntarius, qui agit & ex proæreſi & ex prævisione. Sed puto legendum* θελκτὴς, προεγετικὸς, *incantator, augur qui prænunciat & prædicit. Adeo ut &* θελκταὶ, *&* ἐγλαστείμωθοι *futura prænunciarent.* Sed & hanc ſententiam ore rotundo vitioſam pronuncio, quod *Heſychii* θελητὴν, contra fidem exemplarium omnium, in θελκτὴν mutet; quod etiam θελκτὴν *incantatorem*, in magno *Stephani theſauro*, vel ullo melioris notæ *Lexico*, non detur invenire. Clarum eſt etiam *Heſychium* hic obtorto collo tractum ad hanc ſententiam ruinoſam ſuſtentandam, cum vocem ejus utramque [θελητὴς & προαιρετικὸς] *corruptam* faciat & huic *Voſſii* ſententiæ manum auxiliarem præſtet. Hujus itaque ſententiæ nos merito pudeat, quæ nec veritatis nec modeſtiæ ſpeciem præ ſe fert.

(3°.) SENTENTIA tertia [e] *Schindlero* præcipue patrono vel auctore gaudet. Eam verbis auctoris accipiat lector: *Lxx* vocem אוב θελητῷ *voluntarium* reddiderunt: *acceperunt* enim אוב *pro* אב *ab* אבה *voluit.* At vero, cum Lxx vocem אוב tam frequenter obviam habuerint, & in aliis Scripturæ libris eam tam docte verterint; neutiquam probabile eſt, ἀδληψίαν aut ignorantiam tam craſſam interpretibus illis tam cito obrepere potuiſſe, ut vocem illam [loco [f] jam dicto] θελητὴν *voluntarium* redderent, ſenſu cum textu aut contextu minime cohærente. Θελητῷ quidem voci אבה quæ *velle* notat, ſatis bene reſponderet, ſed ſic ſenſum nullum repræſentaret eo loci congruum. Deinde: ſententiæ hujus & ſuperioris auctores obſervare debent, Lxx vocem pluralem אבות per θελητὰς, 2 *Reg.* 23. 24. reddidiſſe; Καὶγε τὲς θελητὰς, ᾗ τὲς γνωειζὰς ἐξῆρεν Ιωσίας. Si enim rem hanc attente conſiderarent, minime crederent, Lxx bis ad lapidem eundem impingere potuiſſe; nec mendum in *Heſychio* vel Græca verſione ex inſcitia vel oſcitantia ſcribæ alicujus, θελητὴν pro θελκτὴν ſcribentis, ortum exiſtimarent.

CUM itaque hæc non ſuccedat, alia ineunda eſt via, ut hæc difficultas expediatur. Pace lectoris itaque ſententiam meam ipſius judicio ſubditam, in medium feram. Si quid autem in tenebris hiſce mihi videre conceſſum ſit, θελητὴς, non vocibus Atticis, ſed Alexandrinis, aut potius Ægyptiacis, annumerari debet, eique ſignificatio origini ſuæ Ægyptiæ conſona, loco jam dicto tribui. Ea ſum ſententia, non tantum quod e-

a *Concord.* in voc. אוב b *Syntag.* 1. de *Diis Syr.* c. 2. p. 122. c *Var. Lect.* c. 25. apud *Critic. Vol.* 9. col. 2592. d *M. Le Moyne Not. & Obſer.* ad *Hippolyt, Serm.* p. 996. e In *voc.* אוב f 2 *Reg.* 21. 7.

1 Vid. pag. 422.

rudit

ruditi verſionem Græcam vocibus *Alexandrinis* ſcatere jam pridem obſervarint; ſed quod ΘELETH lingua Ægyptiaca, *præſtigiatorem, magum*, notet. [a] *Kirchero* teſte, cui literæ linguam Ægyptiacam reſtitutam debent. Ratio vero non patitur opinari, Græcos interpretes vocem hanc a ſenſu nativo ad magicum trahere voluiſſe, niſi civitas Alexandrina (cujus incolæ fuere Septuaginta) eam a vicinis Ægyptiis accepiſſent, eique ſenſum eundem quem habuit in Ægypto, tribuiſſent. Certe multo probabilius eſt, interpretes illos hanc vocem a popularibus ſuis Alexandrinis, eoſque ab Ægyptiis mutuo accepiſſe, quam totum *Ægypti* populum eam a Græcis interpretibus hauſiſſe, eamque tandem ad ſenſum magicum notandum accommodaſſe. SECT. I.

PARS altera præſentis inſtituti poſtulat, ut rationes inveſtigemus, cur Lxx ſæpiſſime vocem אוב per ἐγγαστρίμυθον *ventriloquum* interpretantur. Hæc quæſtio eo magis impedita eſt, quod voces illæ [*Obh* & ἐγγαστρίμυθος] vix ulla ſignificationis affinitate ſocientur, & Lxx **ſæpe* quidem, non autem *ſemper*, ſic vocem illam interpretentur. Quantum autem conjecturis aſſequi licet, Lxx, hiſce rationibus inducti, voces *Obh* & *Obhoth* ita reddidere.

(1°.) QUOD Judæi, ſpiritu illo fatidico correpti, cum Pythonicis ethnicis *re* & *nomine* conveniebant, qui ἐγγαστρίμυθοι vulgo dicebantur. *Re* quidem: nam ſpiritus [b] *Obh*, qui viro vel fœminæ Judææ præſto erat, ventrem occupaſſe, & ex imo ventre vel vote ſub axillis arioli prodeunte, reſpondiſſe creditur. Et ſpiritus Pythonicus ventrem Pythiæ pro ſede habuiſſe, & e corporis ſecretis reſpondiſſe, fertur. Nec minus *nomine* conveniebant: nam Pythonici (qui Græcis ἐγγαστρίμυθοι) a פתן aut פיתון *ſerpentem* ſignificante, nomen acceperunt: & probatum eſt ſupra, ſpiritus fatidici nomen *Obh* *ſerpentem* denotare. Nec probabilitate caret [quod obiter noto] ſecula antiquiora celebri illi ditionis [c] *Moſcoviticæ* fluvio, ob curſum ejus flexuoſum & quaſi ſerpentinum, nomen OB impoſuiſſe.

(2°.) VERBA legis, qua *Obh* & divinantes per *Obh* interdicti veniunt, huic tranſlationi cauſam dediſſe cenſeantur. Sic enim ſe habent legis [d] verba: *vir ſive mulier, ſi fuerit* בהם *in illis* אוב *morte morietur*. E verbis illis collegiſſe videntur Septuaginta viros aut fœminas per *Obh* divinare ſolitas, Spiritum illum impurum mediis eorum viſceribus habitantem habuiſſe, eumque prorſus ἐγγαστρίμυθον fuiſſe, & e ſede ſua ſpurca, voce ex ore vel imo ventre miſſa, reſponſa muſſitaſſe.

(3°.) SENSUM vocis ἐγγαστρίμυθος *Helleniſtæ* perſpectum habuere, quorum præcipue gratia Lxx verſionem ſuam adornarunt. Hoc enim vocabulum uſu & religione ſancitum habebant Græci, eoque ad hominem *Pythonis* ope vel afflatu reſpondentem indigitandum utebantur. Cuivis hoc abunde conſtabit *Leonis Allatii* ſyntagma de *Engaſtrimytho* curate perlegenti; ſi præſertim una conſulat quæ *Grotius* & *Hammondus* noſter ad *Act.* c. 16. v. 16. annotarunt. Cum itaque vocis illius notationem tam probe callerent Helleniſtæ, verſionis ſuæ fini & uſui præcipuo conſentaneum erat, ut eam, occaſione data, uſurparent Septuaginta; cum præſertim ἐγγαστρίμυθος a ſenſu grammaticali vocis *Obh* non multum aberraret. Nam,

(4°.) SI ad ſignificatum vocis hujus & illius diligentius attendamus, in propatulo erit, inter voces eas haud parum affinitatis intercedere. Nam e ſuperius adductis innoteſcit, vocem אוב (ſi notationem primariam ſpectes) *ventrem* ſonare; & [e] Lxx אבות per ἐκ τῆς κοιλίας φωνοῦντας interpretari. Norunt etiam pueri, ἐγγαστρίμυθον ejuſdem momenti ſenſum fundere, & *e ventre* vel *in ventre loquentem* denotare. Et, ut omnia ſibi mutuo concinne reſpondeant, aſſerit [f] auctor modo laudatus, gentium ἐγγαστρίμυθος, a בטן quod *ventrem* ſignificat, nomen *Pythonum* accepiſſe. *Vocabantur*, inquit, Bythones, *ſeu* Pythones, *a ventre, quia ventre loquebantur, & erant* ἐγγαστρίμυθοι *& veri* בטנים Bythones *ſeu* Pythones.

(5°.) VOX hæc non tantum ad exprimendos, ſed etiam deprimendos, taciteque ſugillandos, ethnicorum genios fatidicos, & eorum reſponſa, maxime ſerviebat. Nam vox ἐγγαστρίμυθος inferioris ventris partem notat, adeoque locum ſpurcitiei & fœditati omnifariæ deſtinatum dæmoni inquilino videtur aſſignare; quo nihil inhoneſtius aut a ſpiritus prophetici dignitate remotius excogitari potuit. *Plato* itaque *Sophocles*, aliique Gentium ſapientes, ut honori dæmonum ſuorum fatidicorum conſultum irent; eos e ſede tam fœda & ſtercorea elevarunt, iiſque locum in pectore tribuerunt. Eos etiam

a *Onomaſt. Copt.* p. 114. * Viz. *Levit.* 20. 27. *Deut.* 18. 11. 1 *Sam.* 28. 7. 1 *Par.* 10. 13. *Iſ.* 8. 19. &c.
b *Bochart.* de *Animal. ſac.* P. 2. col. 383. *Maim.* de *Idolol.* c. 6. c *Heylin. Coſmogr.* p. 516. d *Levit.* 20. 27.
e Vid. *Lxx* in *Ieſai.* 29. 4. f *Steph. le Moyn.* lib. citat. p. 1009.

SECT. I. quibus eorum inſtinctu vel afflatu gaudere contigit, non ἐγγαστρίμυθος aut ἐνγαστρομάντεις, ſed [a] γαστρομάντεις, *vates e pectore*, dici voluerunt. Nec minus vox ἐγγαστρίμυθος ad dæmonum ethnicorum reſponſa riſui & contemptui exponenda ſerviebat. Nam ſpiritus Pythonicus partes obſcœnas Pythoniſſæ, tripodi inſidentis, invaſiſſe, & ex imo ventre mediiſque ſtercoribus oracula ſua fudiſſe fertur. De Deo quidem dicitur, פי יהוה דבר *os Domini locutum eſt:* ſed diabolus ore obſcœno & modo naturæ ſuæ impuræ conſentaneo ſenſu ſua ſignificabat & loquebatur. Nam Prophetæ ſui per pudenda correpti erant, & viri per partes poſteriores, fœminæ per partes genitales (ſi credimus Hiſtoriæ) ad interrogata reſpondebant. Hinc etiam ἐγγαστρίμυθοι, non ſine ingenti talium Prophetarum dedecore, dicebantur.

QUÆSTIO *quarta.* Cur *Spiritus fatidici nomine* Obh & Obhoth *in libro Deo inſpirato ſemper innoteſcunt?*

E Superius adductis aperte conſtat, voces eas, *Obh* & *Obhoth*, varia ſignificata continere: nec minus inde liquet, eas *ſerpentem*, præcipue vero [b] τὸν ὄφιν [1] τὸν παλαιὸν ejuſque miniſtros, i. e. pythonem & ſpiritu pythonico familiariter utentes, ſæpiſſime denotare. Obſervatu tamen haud indignum eſt, cum divinandi res agitur, diabolum אוב non נחש appellari ſolitum, & prophetas ejus, illius afflatu divinantes, in Scriptura nomine אבות ſemper innoteſcere. Illud itaque noſtræ πραγματείας eſt proximo, rationes exquirere, cur Spiritus pythonicus, & Arioli tali Spiritu afflati, vocibus *Obh* & *Obhoth*, in vet. præſertim Teſtamento, tam frequenter appellentur.

UT hoc eo faciam expeditius, principio falſæ rationes in examen vocandæ ſunt, ne lectorem ſpecie veri fallant. Ex iis autem ſit hæc:

(1°.) QUOD *Obh* utrem ſignificet, & ſpiritus eo nomine deſignatus voce ſonum ex utre miſſum referente ad interrogata reſponderet, adeo ut non tam vocem quam murmur edere videretur. Sic ſpiritus arte magica evocatus apud [c] *Heliodorum* auditur, ubi νεκρὸς, οἷον ἐκ μυχοῦ τινὸς, ἢ σπηλαίου φαραγγώδους, βαρύ τι καὶ δυσηχὲς ὑποτρύζειν, *mortuus tanquam ex angulo quodam, aut antro confragoſo, grave quiddam & auditu difficile muſſitare* dicitur. Hæc autem ratio non multum apud me valet, eo quod *Samuel*, arte Sagæ Endorenſis excitatus, aut Spiritus illius perſonam ſuſtinens, [d] voce clara & elata loqueretur; & difficile ſit creditu, tot perſonas conſilium ab *Obhoth* petere voluiſſe, ſi murmura potius incerta, quam reſponſa captu facilia, inde redderentur.

(2°.) ALII nominis hujuſce rationem a ſignificatione vocis *Obh* arceſſendam exiſtimant. Nam e ſupra dictis aperte conſtat, vocem אוב *ſerpentem*, & בעלת אוב *poſſeſſorem ſerpentis* aut Pythoniſſam, deſignare: id nominis itaque ſpiritui fatidico datum ſentiunt aliqui, quod ſpiritus ille *ſerpens vetus* eſſet, & olim reſponſa ſerpentis figura redderet. Sed nec ratio illa lancis examen ferre poteſt: nam ſi ratio illa quid ſani aut ſolidi contineat, cur Spiritus ſanctus voce נחש ad pythonem aut pythonicum exprimendum nunquam utitur; cum tamen נחש *ſerpentem*, & נחש *ominari, futura prædicere*, ſignificare notum ſit? Proculdubio Moſes, de divinatione loquens, vocem hanc aut ullam aliam quæ *ſerpentem* notat, nonnunquam uſurpaſſet; niſi vox אוב ſignificatione ampliore gauderet, & notationem inſtituto ſuo magis aptam contineret.

(3°.) VISUM eſt aliis, ſcripta θεόπνευστα nomen *Obh* & *Obhoth*, tanquam peculiare *Pythoni* & *Pythonicis* impoſuiſſe; quod illi voce exili & ſibilante, ſerpentis ad inſtar, reſponſa præſtolantes alloquerentur. Hoc e verbis [e] *Prophetæ* manifeſto deprehenſum aſſerunt: *& cum dixerint ad vos, quærite* אל האבות *ad pythones & præſtigiatores, qui pipiunt & ſuſurrant*, &c. His affinia ſentiunt ejuſdem [f] *Prophetæ*, de *Ariele* dicta: *humiliaberis, de terra loqueris, ex pulvere erunt verba tua, & erit* כאוב *quaſi Pythonis de terra vox tua, & muſſitabis ex pulvere eloquium tuum.* Sed his teſtimoniis rationis hujus advocati nihil promovent. Patet enim e primo teſtimonio, non minus אל הידענים *præſtigiatores*, quam אל האבות *pythone correptos, ſuſurrare*, i. e. ſecum & ſolos muſſitare, ſolitos; non autem vocem tenuem, ſibilo quam eloquio propriorem, reſponſa petenti reddidiſſe. In ſecundo teſtimonio (quod ſatis evictum eſt ſupra) vox כאוב non *inſtar pythonis*, ſed *inſtar ſerpentis*, transferenda eſt.

CUM rationes veritate vacuas jam reprehenderim, aditum præſtruxiſſe videar, ad rationes veras cur voces Obh & Obhoth, cum divinandi res agitur, ſemper in Scripturis uſurpentur. Ex iis autem quatuor enumerari poſſunt, ſi quid hac in re conjecturis aſſequendum.

a Vid. *Hammond. Not.* in *Act.* 16. b *Apocal.* 20. 2. c *Æthiopic.* lib. 6. ſub. fin. d Ἀνῆψεν τὴν φωνὴν αὐτοῦ. *Syrach. de Samuele*, c. 46. 20. e *Jeſ.* 8. 19. f Cap. 29. 4.

1 Legitur τὸν ἀρχαῖον.

(1°.)

(1°.) NOMEN *Obh*, præ aliis omnibus, Spiritui pythonico vel fatidico quam maxime conveniebat. Probat enim *Ægypti* lingua, quæ ſignificatum hujus vocabuli genuinum poſteritati conſervavit (uti dictum eſt) *Obh*, non *ſerpentem* tantum, ſed *draconem* & *baſiliſcum*, ſerpentum omnium maxime lethales & venenoſos, proprie deſignare. Ideoque vox ea non tantum ſpiritui diabolico, ſed ſpiritui pythonico vel ἐγγαστριμύθῳ, apprime conveniebat. Eſt enim hujuſmodi ſpiritus humano generi maxime perniciosus & adverſus, ſi quid fidei mereatur [a] *Photii* de *Engaſtrimutho* teſtimonium; Λαοπλάνον δὲ τοῦτο καὶ τῆς ἐσχάτης ἀπωλείας, τοῖς προσέχειν αὐτῷ ἀναπεπεισμένοις, πρόξενον· *Eſt autem populi deceptor ſpiritus, & ruinam extremam procurat eis, qui ut ei fidem habeant, induci poterint.* SECT. I.

(2°.) SPIRITUS fatidicus, *Obh* aut *Obhoth* nomine deſignatus, ingenio & conditione plane ſingulari fuiſſe videtur. Nam veteres omnes ſpiritibus hiſce cum primis vanitatis crimen ſemper impegerunt. [b] Interpretes *Græci:* qui אובות ſic pleonaſtice reddidere, τὰς ἐγγαστριμύθους, [1] τὰς κενολογούσας· Sic etiam *Chaldæi* cenſuere, qui אוב & אבות per בדין *ſpiritus mendaces*, a בדא *mentitus eſt*, expoſuere; quaſi ſpiritus iſtiuſmodi, præ aliis e grege ſuo, ficti pravique tenaces exiſtimarent. Huic ſententiæ ſubſcripſit [c] *Pſellus*, qui, de ſpiritu ἐγγαστριμύθῳ loquens, ἐπὶ, inquit, πάντη πλάνοι τὸ τοιοῦτον πνεῦμα, ὅτι τῆς ὑλικῆς ἐστι τάξεως· *Eſt autem ſpiritus hujuſmodi ſemper fallax, eo quod ex ordine ſit* craſſo & *materiali.* Neque *vani* ſolummodo, ſed etiam *degeneris*, nota, huic ſpiritui, præter cæteros, inuri poteſt; non tantum quod ſedem ſtercoream incolat, ſed ex ipſo [d] ſinu muliebri reſponſa reddat; ſi quid fidei tribuendum ſit antiquitati, hæc de *Pythoniſſis* referenti. Hoc autem ſatis apertum eſt naturæ plane degeneris argumentum. Cum itaque ſpiritus *Obh* eo eſſet ingenio & natura peculiari, par erat ut ab aliis gregis ejuſdem infernalis ſpiritibus, nomine ſibi proprio & peculiari diſcerneretur.

(3°.) CUM vox ea *ventrem* etiam in ſignificatis habeat, Spiritus hujuſce fatidici loco & reſpondendi modo maxime conſona videbatur. Locum quem ſpiritus hic ἐγγαστρίμυθος ſibi proprium fecerat, ſatis e [e] *Photii* verbis intelligitur: ἔοικε τὸ δαιμόνιον τοῦτο φύλον, οὐ γυναικῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν τῇ κόπρῳ φιλεῖν ἐγγαστρίζεσθαι· *Solet hoc genus dæmonum, non modo mulierum, ſed & virorum ſtercore gaudere, & ideo ventrem ſubire,* & illius incolatu ſe oblectare. Atque inde forſan *Ægypti* numina גלולים *ſtercora* per contemptum [f] appellantur, quod ſcilicet e mediis excrementis vaticinia funderent; & omnes, ab iis reſponſa petentes, *aurum de ſtercore colligere* ſtuderent, quod [2] *Virgilius* olim ſe facere dicebat cum *Ennium* legeret. Reſpondendi modum quod attinet, veteres una voce conſentiunt, impurum illum ventris incolam e partibus viri aut fœminæ vix illæſo pudore nominandis reſpondere ſolitum. Cum itaque ſpiritus ille pythonicus ventris incolatu gauderet, & e ventre, ritu licet impuro, reſponſa redderet; cauſa non levis erat, cur ei nomen, *ventris* ſignificatum habens, imponeretur. Ad hanc rationem aſtruendam multum valet exemplum interpretum Græcorum, qui vocem *Obh* per ἐγγαστρίμυθον, *in* vel *e ventre* loquentem, pene ſemper interpretantur. Horum autem exemplum eo majoris æſtimari debet, quod vocem אבות [g] ſemel per [3] τὰς ἐκ τῆς κοιλίας φωνοῦντας· *e ventre loquentes* explicent.

(4°.) ÆTATE *Moſis* uſu forte tritum erat, ut ſpiritus fatidici *Obhoth* nomine diſtinguerentur. Nihil enim credibile præ ſe fert, *Moſen* voce ſignificatus ignoti, ad ſenſum legis exprimendum, uti voluiſſe. Seculis autem antiquioribus nomen illud dæmonibus homini familiaribus impoſuerunt, vel ut eo felicius ingenium eorum ſerpentinum exprimerent, & memoria retinerent; vel ut vox *Obh* (*ventrem* denotans) pœnæ dæmoni ſeductori primitus inflictæ memoriam renovaret. Deus enim *ſerpentem veterem*, lapſus cauſam, minax alloquens, inquit, [h] *ſuper ventre tuo gradieris:* vel ut homines ingenii ſimplicioris ne micam ſani conſilii, ab eo cui nomen eſt *venter*, expectare diſcerent.

QUÆ ſuperius adducta ſunt, lucis & fidei nonnihil accipiant e parallelis aliquot Scripturæ locis, quibus nomina quædam diaboli, τοῖς *Obh* & *Obhoth* analoga, reperiuntur, & quibus ad *Obh* & *Obhoth* reſpectus haberi videatur. QUÆSTIO *quinta: An veſtigia nominis illius* Obhoth, *aut voces ullæ ſynonymæ, in aliis Scripturæ locis, deprehendi poſſint.*

a *Epiſt.* 151. b Vid. Lxx in *Jeſ.* 8. 19. In *Levit.* 20. 27. & 1 *Sam.* 28. 7. c Περὶ ἐνεργ. τῶν δαιμον. d Vid. *Origin. contr. Celſ.* l. 7. p. 333. e *Epiſt.* ſupr. laudat. f *Deut.* 29. 17. g *Ieſai.* 8. 19. h *Geneſ.* 3. 14.

1 Vid. Pag. 419.
2 Vid. *Vitam Virgilii* Editioni *Delphin.* præfixam.
3 Vid. pag. 419.

SECT. II. HORUM primus, aut fallor, occurrit *Deuter.* 32. 33. *Venenum draconum vinum eorum, & virus crudele* פתנים *aſpidum* aut *regulorum.* Mihi vero non temere ſuſpicari videor, hunc locum reſpectum gerere ad nomen *Obhoth*, dæmonibus in Lege tributum; quod etiam malignioris naturæ ſerpentes [dracones, aſpides aut baſiliſcos] denotat. Adeo ut textus hujuſce ſenſus huc redeat: "eorum ſacrificia [τοῖς שדים] dæmoni-"bus immolantur, vinum quod in ſacris offertur horum nomine conſecratur, ipſi mo-"ribus & doctrinis dæmonum imbuuntur; adeo ut vinum draconum & aſpidum vi-"rus imbibere, & unice τῶν *Obhoth* ingenium & ſocietatem ſapere & ſpirare vide-"antur.

LOCUS ſecundus quo ad hunc dæmonis titulum reſpectus haberi putetur, occurrit *Pſal.* 91. 13. quem literaturæ conſummatiſſimæ [a] vir ſic transferendum eſſe, non contemnendis oſtendit argumentis; *ſuper nigrum ſerpentem & baſiliſcum calcabis, conculcabis catulum draconis & draconem.* His autem verbis opinor, *Pſalmiſtam* nomen *ſerpentis nigri, baſiliſci, dracunculi,* & *draconis,* diabolo tribuiſſe; cum reſpectu ad *Obh*, nomen ei in Lege datum. Ex iis enim quæ dixi modo, ſatis elucet, vocem *Obh*, notionem ſerpentis, proprie vero draconis & baſiliſci, continere: interpretum etiam conſenſu firmatum eſt, ea *Pſalmiſtæ* verba de diabolo intelligenda eſſe, quem [b] *Chriſtus* vicit, & quaſi pedibus conculcavit.

HIS affinis eſt locus ille *Act.* 16. 16 quo refert Hiſtoricus, ſibi & S. Paulo precatum exeuntibus, obviam factam fuiſſe παιδίσκην ἔχουσαν πνεῦμα [1] Πύθωνος, h. e. Hebraice אשת בעלת רוח אוב *fœminam habentem ſpiritum* Obh *aut* Pythonis. Voces autem אוב & Πύθων pro ſynonymis habendas arbitror, hiſce perſuaſus argumentis: (1°.) Vocabulum אוב *ſerpentem*, proprie vero draconem & baſiliſcum, denotare, ſatis antea docuiſſe videar: פתן etiam (unde vox Πύθων orta) *ſerpentem* præcipue *draconem* notare, docet [c] *Etymologus*, cum ait, Πύθων βαρυνόμενον ὁ ἀρσενικὸν, ὁ δράκων. Idem diſcere licet e Græcis interpretibus, [d] qui voci פתן nunc aſpidis, aliquando ſerpentis, plerunque draconis, notationem tribuunt. (2°.) *Hippolytus*, qui de *Saule* ſcripſit & illa בעלת אוב (uti [e] dicitur) quæ *Saule* rogante *Samuelis* umbram evocavit; περὶ Σαοὺλ καὶ Πύθωνος, *De Saule & Pythone* [non *Obho*] ſcripſiſſe fertur: unde patet *Hippolytum Obh* & *Python* voces ſynonymas exiſtimaſſe. (3°.) *Talmudici* huic opinioni teſtimonium perhibent, ubi dicunt, בעל אוב זה פיתום המדבר משדחיו i. e. [f] *Baal*, aut poſſeſſor, *Obh, idem eſt qui Pythom, ſeu qui loquitur ex axillis ſuis:* eo ſcilicet in loco, *Talmudici* pro *Python*, voce leviter deflexa, *Pythom* ſcribunt, adeoque *Obh* idem qui & *Python* aſſerunt. (4°.) Πυθὼ, nomen urbis *Apollini* ſacræ, & *Delphos*, pro vocibus ſynonymis habeantur. Nam Πυθὼ natales a פתן *dracone* vel *ſerpente* petere, non facile dubitandum eſt: & *Delos* a *Phœnicum* דחל *Daal*, vel ἀρχαικῶς *Deel* Deus, & אוב *Obh* aut *Oph*, quaſi *Deus ſerpens* aut *draco*, originem derivare, conjectura non plane ridicula cenſeatur: cum præſertim *Inopus*, in inſula *Delos*, nomen illud a עין אוב *fons Pythonis*, ni fallat [g] *Bochart*iconjectura, derivaret.

LOCIS modo dictis quartum, ſeu parallelum, adjungere non dubitemus; nempe *Revel.* 12. 9. quo diabolus *draco magnus* & *ſerpens* ille *vetus* [h] appellatur. Nam & hic etiam alluſum videtur ad nomen *Obh*, ei datum antiquitus; quod etiam, docente [i] *Kirchero*, draconem & ſerpentem ſignificat.

SECT. II.

Vocum earum, אובות & חפנו *ſignificatus, hac in lege breviter explicantur.*

CUM jam penſi mei primi partes omnes perimpleverim, ad ſecundum me confero; ut nempe ſignificationes explicem, vocibus אובות & חפנו hac in lege, tribuendas. Ut itaque res tota perſpicatius intelligatur, inſtituto præſenti conſentaneum eſt, primo, ut præcipuæ vocum earum ſignificationes; ſecundo, ut earum hac ipſa in lege, ſignificationes, paulo clarius explicentur.

a *Bochart.* Lib. de *Animal. ſac.* P. 2. l. 3. c. 3. b *Rom.* 16. 20. c *Etymolog. Mag.* col. 696. l. 29. d Vid *Kircher. Concord.* ad פתן e 1 *Sam.* 28. 7. *S. Hieron.* in *Catalog. Scriptor. Eccleſ.* Tom. 4. col. 118. f In *Sanhedr.* cap. 7. §. 7. g *Geogr. Sacr.* pag. 406. h Vid. etiam *Revel.* 20. 2. i *Onomaſt. Copt.* pag. 172.

1 In *Codice Alex.* &c. Πύθωνα· Vid. *Mill.* in loc.

PRIMO:

SECT. II.

PRIMO: rei præſenti conſentaneum eſt, ut præcipuæ vocum earum ſignificationes paulo clarius explicentur. Incœptum itaque ab אובות ordior.

Significatio אובות

NON eſt autem rei quæ jam agitur accommodum, ſignificata omnia vocis illius ſuperius enumerata hic recenſere. Memoria tantum repetendum eſt, hæc tria præcipue vocabulo illo deſignari. (1°.) Serpentum omne genus, draconem imprimis & baſiliſcum. Conjecturam itaque non plane ridiculam & abſurdam facerem, ſi *Boa*, quæ ſerpentem bene magnum [a] ſonat, originem ab אוב per metatheſin elementorum, derivare dicerem. (2°.) Spiritus fatidicos, Mago familiares, eique forte ſerpentum formis apparere & reſpondere ſolitos. Prout enim dæmones, hircorum forma ſe videndos exhibere ſoliti, nomen שעירים *hircorum* inde reportarunt; ſic & Spiritus illi nomen אבות *ſerpentum* forſan acquiſiverunt, quod ſpecie ſerpentum ſe videndos & conſulendos ſæpius exhibierent. (3°.) Vocem אובות pythonicos aut pythoniſſas notare dixi, h. e. viros aut fœminas, a dæmonibus illis ὀφιομόρφοις reſponſa quærentes, aut iis familiariter utentes, & eorum ſocietatem arte rituque aliquo magico ſibi conciliantes.

& תפנו

SERMO jam tranſeat ad vocem תפנו a פנה derivatam: ea vero duo ſignificare ſolet, præcipue cum de rebus aut perſonis, quæ pro ſacris habentur, uſurpatur. (1°.) *Reſpexit reſpectum ſingularem habuit, coluit, adoravit.* Hunc ſignificatum ferre videtur, *Levit.* 19. 4. אל תפנו אל ה אלילים *Ne reſpiciatis ad idola*, h. e. ne cultum præſtetis, ne reſpectum divino proximum iis exhibeatis. Eodem ſignificatu gaudet vox פנה in [b] locis illis lectore, ſi animus otiumque ferant, facile conſulendis. (2°.) *Animum advertit, obſecutus eſt.* Hunc ſenſum ei tribuunt Lxx, *Levit.* 19. 4, ubi ſic voces Hebræas modo dictas interpretantur; οὐκ [1] ἐπακολουθήσετε τοῖς εἰδώλοις· ſic etiam [c] hanc legem quam præ manibus habemus, explicant, [2] οὐκ ἐπακολουθήσετε ἐγγαστριμύθοις.

CUM jam præcipuas vocum earum ſignificationes expediverim, proximum eſt ut earum ſignificatus, hac ipſa in lege, tribus hiſce *Theſibus* illuſtrentur.

PRIMAM ſic exprimo: lege præſente cautum eſt, ne Iſraelitæ ſerpentes, dracones inprimis & baſiliſcos, religioſius obſervarent, aut ab iis ſigna futuri prænuncia captarent, aut cultum vel reſpectum ſingularem iis exhiberent. *Theſin* hanc eo probabiliorem exiſtimo, quod leges hoc capite præſcriptæ Ægyptiis inprimis opponantur, genti pravis moribus & opinionibus eo ſeculo corruptiſſimæ. Corruptionis hujuſce documentum erat, ingens illa ſuperſtitio, circa ſerpentes, dracones inprimis & baſiliſcos, verſata; quæ, tempore *Moſis*, Ægyptios plane dementaverat. Nil opus eſt autem ut hæc *Ægypti* ſuperſtitio mihi multum negotii ferat, cum hoc argumentum, [d] *Euſebium*, [e] *Seldenum*, [f] *Bochartum*, [g] *Voſſium*, [h] *Kircherum*. [i] *Marſhamum*, [k] *Cuperum*, & alios ad ſudorem exercuerit. Ægyptiorum exemplo ductos, Iſraelitas etiam ſerpentibus honorem divinum tribuiſſe, conjicere licet e præcepto [l] illo quo a cultu reptilium, i. e. ſerpentum proculdubio, cohibentur. Eidem conjecturæ locum facit hiſtoria ſerpentis ærei, cui exemplo ab Ægyptiis hauſto, cultum exhibebant. *Quod* enim [m] *ſerpens æneus, quem in paucos dies & ob aliam cauſam Moſes erexerat, thure poſtea & ſacrificiorum libamentis uſque ad tempora Hiskiæ cultus ſit; id vero totum ab Ægyptiorum vanitate profectum eſt, qui, ut* [3] *Marcus Tullius ait*, quamvis carnificinam prius ſubierint quam ibim aut aſpidem violant. *Ipſum Serapidem draco repræſentabat, eminuitque id animal præcipue inter fercula pompæ Iſiacæ, de qua* [4] *Ovidius in hunc modum loquitur,*

Pigraque labatur circa donaria ſerpens,
Et comes in pompa corniger Apis eat.

HANC ὀφιολατρείαν Ægyptiorum & Hebræorum moribus tam tenaciter adhæſiſſe, probabilius habeatur; quod certum ſit, gentes pleraſque, *Phœnicas, Indos, Perſas, Græcos, Romanos, Chinenſes, Boruſſos, Lithuanos, Sermatas*, olim ſuperſtitionis illius affines extitiſſe. Hoc aperte docuerunt auctores multi magnique; *Euſebius, Præpar. Evang.* l. 1. c. 10. *Max. Tyrius, Diſſert.* 38. *Grot. Comment.* in *Adject.* ad *Daniel.* cap. 14. *Aldro-*

a *Aldrovand.* de *Serpent.* & *Draconib.* l. 1. c. 19. p. 295. b *Deut.* 31. 18, 20. *Hoſ.* 3. 1. c *Levit.* 19. 31. d *Præpar. Evang.* lib. 1. c. 10. e De *Diis Syr. Syntagm.* 2. c. 17. f De *Animal. Sac.* P. 2. lib. 3. c. 9. & 14. g De *Idololat.* l. 4. c. 63. & l. 9. c. 11. & 12. h *Obeliſc. Pamph.* l. 4. p. 347. i *Can. Chronic.* p. 157. k *Harpocrat.* p. 73, 80, 81, 82, &c. l *Deut.* 4. 18. m *Cunæus* de. *Rep. Hebr.* l. 3. c. 4.

1 Juxta *Ed. Complut.* ἀκολεθήσατε.
2 *Scholia* in loc. ſunt, ἄλλος φησὶ, μὴ ἐπικλίνητε πρὸς τὰς θελητὰς καὶ τὰς γνώσας. *Theodorit.* τινὲς ὑπὸ δαιμόνων πνῶν ἐγγαστρόμενοι ἐξηπάτων πολλὰς τῶν ἀνήκτων, ὡς δῆθεν προαγορεύοντες, ὅς ἐπιπρομάντεις οἱ Ἕλληνες προαγορεύουσιν ὡς ἔνδοθεν δοκοῦντος τοῦ δαίμονος φθέγγεσθαι.
3 Vid. *Tuſc. Diſp.* l. 5. §. 27.
4 *Amor.* lib. 2. Eleg. 13.

SECT. III. *vand. Hiſt. Serpent.* & *Dracon.* l. 1. p. 97, 98. &c. *Kircherus Oedip. Ægypt.* T. 1. pag. 402. & *Obeliſc. Pamphil.* pag. 129. & 347. *Dickinſon. Delphi Phœnic.* p. 10. *Marſham. Can. Chronic.* p. 245. *Mat.* a *Michov.* de *Sarmat.* l. 2. c. 2. *Eraſm. Stella* de *Boruſ. antiquit.* lib. 2. quos omnes eorum gratia recenſui, qui hoc forſan argumentum minus perſpectum habent. Ideo vero tam magna ſemper erat gentium circa ſerpentes ſuperſtitio, quod [a] ſerpentibus numen aliquod ineſſe perſuaſus erat is, qui ab initio formam ſerpentis induit, & mores ſerpenti ſimiles hominibus inſtillavit. Cum itaque ſuperſtitio tam peſtifera locum præcipuum in gentium pene omnium ſacris inveniſſet, & ipſum populum Iſraeliticum (uti fit veriſimile) non parum infeciſſet; Deum eam ὑποφεύδειν, eamque nulla lege perſtrictam vel interdictam præterire, voluiſſe, prorſus incredibile videatur. Multo ſimilius eſt vero, Deum hanc legem ſtatuiſſe, non tantum ut omnem cum ſpiritibus immundis ſocietatem aut commercium inhiberet, ſed ut omnem ſerpentibus, dæmonum latibulis & inſtrumentis, honorem exterminaret. Adeo ut ſenſus legis hujus huc redeat: "tantum abeſt, ut fidem "cultumque Pythonibus, aut ſerpentibus (eorum ſymbolis & inſtrumentis) Ægyp- "tiorum ritu, adhibeatis; ut vobis interdictum ſit, *ad eos reſpicere*, ullum oculi "benigni motum iis impertire, vel minimo cordis aut corporis motu ad eos incli- "nare.

SECUNDA *Theſis* hujuſmodi eſt: hic interdictum eſt Iſraelitis, Spiritibus *Obhoth* dictis honoris aliquid exhibere, cum iis pactum aut ſocietatem inire, ab iis in arduis vitæ conſilium petere, aut ad eos, Ægypti ritu, reſpicere vel inclinare. Quamvis enim Ægyptii, quod modo dixi, ſerpentes impenſe colerent, eoſque ad oracula fundenda mirifice acutos; & non raro ſpiritu quodam divino incitatos, exiſtimarent; certum eſt tamen Ægyptios, ſerpentes eos dæmonum familiarum ſymbola credidiſſe, eoſque tanquam vivas dæmonum ſuorum imagines & habitacula coluiſſe, & cultum omnem ſerpenti præſtitum in ſerpentibus hiſce veris & inviſibilibus ultimo terminaſſe. Hoc eo credibilius eſt, quod antiquitus dæmones illi ſerpentum formas frequenter induerent, & eorum nominibus innoteſcerent. Nam Hebræum *Obh* & Ægyptium *Obion* ſerpentem ſimul & ſpiritum impurum notat: *Typho*, numen *Ægypti* lævum, & malignioris naturæ ſerpentem (uti dixi) ſignificat: Κνὴφ, Ægypti numen, ſerpens eſt, voce a כנף i. e. κυκλῶν vel *circuire* derivata; quod ſerpens, ad inſtar circuli, in ſe converteretur, & ſic æternitatis figuram gereret. Princeps dæmonum ὀφιονεὺς Θεὸς a Phœnicibus & Ægyptiis olim dicebatur, docente *Pherecyde Syro*, in [b] libro quem *de Ophionibus* inſcripſit *& ſacris Ægyptiorum.* Cum itaque dæmones olim nomine ſimul ac forma ſerpentum gauderent in *Ægypto*, nil vetat opinari, cultum τῶν *Obhoth*, dæmonum æque ac ſerpentum, hac in lege prohiberi. Sed rem hanc, utpote paulo remotiorem a legis intentione, feſtinus tranſilio.

THESIS tertia ſit hæc: vox *Obhoth*, hac in lege, de perſonis ſpiritus fatidicos ſibi familiares habentibus, & eorum afflatu vel inſtinctu conſulenti reſpondentibus, inprimis intelligenda eſt. Sic enim a noſtris vertitur, *regard not them that have familiar ſpirits.* Nec male: hic enim occurrit vox illa, prout alibi ſæpe, cum ידענים *magis* aut *ariolis*, ſociata; adeoque ſatis aperte docet, eam etiam, uti & vocem ſociam de perſonis, artis alicujus illicitæ magiſtris, intelligendam.

SECT. III.

De ritu conſulendi OBH, *ejuſque reſpondendi modo.*

UT præſens argumentum, eique cognata Scripturæ loca, lucem paulo majorem capiant; nonnulla de ritu conſulendi OBH, ejuſque reſpondendi modo, jam dictis addenda cenſui; eoque magis, quod hic in ſententias adverſas & incertas eruditi diſtrahuntur.

UT conſulendi ritus diſtinctius intelligatur, monendum eſt obiter, duas perſonas, πυθομαντείας exercitio notabiles, in Scriptura memorari. Erat enim בעל אוב & בעלת אוב *vir* aut *fœmina quæ Pythonem habebat*, eoque familiariter utebatur: etiam דרש aut שאל אוב *quærens aut interrogans* OBH, qui nempe perſonas *Spiritu Pythonico* præditas conſultum ibat.

a *Anguem—in quo ipſum numen fuiſſe conſtabat.* Liv. Epiſt. l. 11. b Vid. *Euſeb. Præparat. Evang.* l. 1. c. 10. ſub fin.

בעל

בעל aut אוב בעלת nobis occurrit in hiſtoria *Saulis*, 1 *Sam.* 28. Ubi *Saul*, de prælii inſtantis eventu ſollicitus, *quærite mihi*, inquit *mulierem* אוב בעלת *habentem* aut *poſſidentem ſpiritum pythonicum.* Exempla huic loquendi formulæ cognata frequenter occurrunt in Scriptura: v. gr. *Nahum.* 3. 4. בעלת כשפים *habentem præſtigias*, vel (uti *Targum* explicat) ידעא חרשין *ſcientem præſtigias. Dan.* 8. 6. *Et venit ad arietem* בעל הקרנים *Dominum*, id eſt, poſſeſſorem, *cornuum*, vel (uti Græci vertunt) ἔχοντα τὰ κέρατα, *habentem cornua.* Mihi progredi jam liceat, & plura locutionis hujus exempla deſiderantes ad [a] *Schindlerum* amandare. SECT. III.

ERAT etiam (quod dixi) דרש אוב *quærens* OBH, aut ab eo conſilium vel reſponſum in rebus incertis expetens. Criminis hujuſce nigrioris reatum contraxit *Saulus*, qui ad *ſagam Endorenſem*, Spiritus Pythonici poſſeſſorem, ſe contulit, ut, illius ope, *Pythonem* in rebus perplexis interrogaret. Judæos etiam eodem atroci crimine ſe ſæpe polluiſſe, e verbis [b] hiſtoriæ ſacræ diſcimus; *quin etiam* את האבות *pythones* i. e. Pythonum dominos, *& ariolos*, &c. *& omnes abominationes conſpectas in terra Jehudah — expurgavit Joſiah.* Hoc autem *atrox crimen* haud inconſultus appellavi: qui enim hujuſmodi commercium cum dæmonibus colebat, Deum graviter [c] offendebat, eique [d] exciſionis pœna lege decernebatur.

E modo dictis clare ſatis intellectum eſt, homines olim duobus modis [*immediate* vel *mediate*] OBH *pythonem* conſuluiſſe.

IMMEDIATE Spiritum illum conſultum ibant, qui ſocietate aut fœdere inito, eum penes ſe habebant, quoties libitum erat evocabant, eique de futuris aut obſcuris aliis quæſita proponebant. Hunc morem ſervabat ſaga *Endorenſis*, ſi *Paraphraſti Chaldæo* credimus, qui verba [e] hiſtoriæ jam citatæ, *ecce mulier* habens *Obh*, ita ﬢﬡﬦﬧﬨ, ידעא לאסקא בידין *quæ novit producere pythones.*

MEDIATE conſilium a tali ſpiritu petebant illi, qui, ad Pythonicum aut Pythoniſſam ſe conferentes, eamque rogabant, ut arte magica ſpiritum ex inferis elicerent aut evocarent, ut certis interrogatis, ab ipſa Maga plerunque propoſitis, reſponderet. Ut rem ad pauca redigam: בעל אוב ſpiritum fatidicum immediate, שאל אוב *mediate*, venefica nempe mediante, conſuluiſſe cenſeatur.

RESPONDENDI modum quod attinet, eum inter myſteria tenebrarum numerare licet. Nil mirum itaque ſi docti, de eo ſermonem habentes, in ſententias tam varias & diverſas abeant, eas ipſe levi digito tactas præteribo.

HARUM autem prima, cui plerique calculum apponunt, ea eſt, quod Spiritus OBH ventriloquus eſſet, & ex imo Pythoniſſæ ventre, tanquam ex utere. reſponſum ederet. Hæc ſententia auctoritate præcipue τῶν Lxx nititur, a quibus hoc ſpiritu correpti ἐγγαστρίμυθοι plerunque nominantur. Idem, licet verbis non prorſus iiſdem, aſſerunt, *Jeſ.* 8. 19. ubi *Obhoth* [1] οἱ ἐκ τῆς κοιλίας φωνοῦντες interpretantur. Eorum ſententiæ fiduciam, forſan & originem, dedit, mos Pythoniſſarum ethnicarum, quæ nomen ἐγγαστριμύθων habebant; quæque a parte inferiore & ſinu muliebri ſpiritum obſcœnum recipiebant, & inde reſpondere credebantur. Atque hæc opinio fide dignior exiſtimetur, quod iſtiuſmodi ἐγγαστριμύθους ſeculis hiſce citerioribus haud prorſus ignotos multis evincat teſtimoniis [f] *Leo Allatius*, a vigiliis huic argumento impenſis non parum commendatque.

(2°.) ALII, quos opinionis hujuſce pudet, ſe perſuaſos habent, Πυθῶνας illos ex intimis pectoris receſſibus, ore venefici mediante, vocem fatidicam emiſiſſe. Hic itaque vaticinandi modus μαντεία ἀπὸ τῦ στόματος dicebatur, quod e [g] *Scaligero* clarius intelligatur.

(3°.) SENTIUNT alii, Spiritum pythonicum non e venefici ventre, pectore, vel ore reſpondiſſe; ſed vocem plerunque ſubmiſſam & exilem edidiſſe, quæque ex terræ cavitatibus egredi videretur. Atque hanc ſententiam verbis Prophetæ ſuffultam exiſtimant, [h] *humiliaberis, de terra loqueris, & e pulvere humile erit eloquium tuum, & erit* כאוב *ſicut pythonis, de terra vox tua, & eloquium tuum de pulvere muſſitabit.* Ex his autem Prophetæ verbis clare diſcitur, ſpiritus *Obhoth*, voce humile & quaſi de pulvere prodeunte ad quæſita reſpondere ſolitos. Hanc opinionem paulo gratiorem reddunt [i] Lxx, qui voces Hebræas כאוב מארץ per ὡς οἱ φονοῦντες ἐκ τῆς γῆς, hic, & aliis ejuſdem

a *Lexic. Pentagl.* ad voc. בעל b 2 *Reg.* 23. 24. c 1 *Paral.* 10. 13. d *Deut.* 18. 11. e 1 *Sam.* 28. 7. f *Syntag.* de *Engaſtrim.* cap. 4. g *Exercit.* 258. h *Jeſ.* 29. 4. i *Ieſai.* 8. 19. c. 19. 3.

1 Vid Pag. 419.

SECT. III. Prophetæ locis, interpretantur: quaſi ſpiritus OBH, inſtar ſerpentis, cujus nomen & formam gerit, e terra vocem humilem emitteret, & muſſitaret verius quam loqueretur.

(4°.) IPSA Pythoniſſa (uti placet aliis) ope diaboli, ſpectrum aliquod, mortui alicujus formam repræſentans, ante oculos interrogantis apparere fecit; hoc autem ſpectrum, uti *Samuel* perſonatus *Saulo*, clare locutus eſt, & voce quam quis auribus percipere valeat, reſponſa reddidit. Huic opinioni gratiæ nonnihil conciliat locus ille [a] *Jeſaiæ*, ubi qui quærunt אל האובות *ad pythones*, dicuntur ἐκζητεῖν πρὸς τῶν ζώντων τὰς νεκράς. Et pro certo habetur, fœminam divinantem per OBH, cujus mentionem jam feci, *Saulo* ſciſcitanti ſic reſpondiſſe.

(5°.) NONNULLI ſe perſuaſos habent, OBH ſerpentem fuiſſe a dæmone obſeſſum, eumque Magam conſulenti reſponſa, ſed obſcure plerunque, reddidiſſe. Ita credidiſſe videntur Ægyptii veteres a quibus notante [b] *Servio*, dracones ἀγαθοὶ δαίμονες vocabantur. E Romanis etiam nonnullos eadem ſententia fuiſſe probant [c] *Livii* illa, *anguem, in quo ipſum numen fuiſſe conſtabat.* Huic opinioni bene quadrant [d] *Ovidii* illa.

——— Cum criſtis aureus altis
In ſerpente Deus prænuncia ſibila miſit.

Eadem fides *Boruſſorum* veterum animos occupavit, ſi [e] *Eraſmo Stellæ* credimus, qui de iis hæc memoriæ prodidit; *immunda quæque animalia ut ſerpentes colubros perinde ac Deorum famulos nuntioſque religioſe* colebant, *intra domos nutriebant, eiſque ut Diis penatibus litabant.* Huic opinioni veri ſpeciem conciliat etiam hiſtoria tentationis primæ, qua diabolus in [f] ſerpente virtutem propheticam exerebat, cum primis hominibus diſſerebat, & ſerpente tanquam internuncio ſuo ſemper utebatur.

(6°.) PERSUASUM eſt aliis, Spiritum veneficæ familiarem, cui nomen OBH, ei forma ſerpentis apparere ſolitum; & inde, per ſigna, motus, aut voces obſcuriores, ad quæſita reſpondiſſe. Huic opinioni nonnihil præſidii præbet *Alexander Pſeudomantis* apud [g] *Lucianum:* nam, ut ſibi fidem prophetæ conciliaret, ἔδειξε τὸν δράκοντα τοῖς δεομένοις, *draconculum* illum *volentibus oſtendebat*, ſpiritum nempe propheticum, draconis ſpecie præditum, quo (uti præ ſe ferebat) familiariter utebatur. At probabilitatis ne ſpeciem habet, *Alexandrum* impoſtorem, hac arte ſibi prophetæ famam acquirere potuiſſe; niſi ſpiritus familiares a Mago conſultos, formam ſerpentis induere, eaque ſpecie reſpondere, ſolitos, eo ſeculo pro certo haberetur. Hæc etiam opinio probabilior habeatur, quod diabolus, formam ſerpentis induens, gratam tentationis primæ memoriam renovavit; & reſponſis ejus fallacibus, utpote per ſibilos aut voces exiles editis, prætextum habuit, quod nempe formæ quam gerebat ſerpentinæ maxime convenirent.

(7°.) NONNULLI denique ea ſunt opinione, *artis nigræ* magiſtros imagines olim ſerpentis forma fabrefactas, certiſque ritibus conſecratas, habuiſſe; atque ſpiritum pythonicum eas ſubire, conſueviſſe, & inde vocem fatidicam, prout occaſio ferebat, edidiſſe. Huic opinioni Scriptura ſacra favere videatur: bis enim de *Manaſſe* [h] legitur, quod *fecit*, id eſt, fabricavit, OBH, imaginem nempe ſic dictam, a tali ſpiritu ſubeundam, & in arduis regni vel familiæ ſuæ facile conſulendam. Huc facit, quod *Obhoth*, idolis, ſimulacris, Teraphim, varii generis imaginibus, [i] bis in ſcriptis ſacris annumerentur. His addere liceat *Jeſaiæ* verba, Cap. 46. 1. *Confractus eſt Babel, contritus eſt Nebo*; nam [k] S. *Hieronymus*, *Jonathan Paraphraſtes*, *R. Gerſon* & *Raſi*, Bel & Nebo ſimulacra, in ſerpentum ſimilitudinem formata, fuiſſe opinantur. Inſtituto præſenti conſentaneum eſt, quod fatidicum illud numen [l] *Apollo*, in terra Cananæa primo, tandem & in Græcia, ſerpentis imagine coleretur.

VARIIS doctorum ſententiis enumeratis, inter earum patronos lectorem arbitrum ſtatuo; eamque per me licet, cæteris præferat, quam veritatis ſpecie maxime dealbatam judicaverit. Non me pudet aperte profiteri, me in tenebris hiſce magicis pene cæcutire.

a Cap. 8. 19. b Ad *Georgic.* 3. verſ. 417. c *Epitom.* l. 11. d *Metam.* l. 15. verſ. 669.
e De *Boruſſ. antiquit.* lib. 2. f *Geneſ.* 3. 4. g In *Alexand.* pag. 485. Vid. *Cunrad. Dieteric. Antiq. Bibl.* p. 467. h 2 *Reg.* 21. 6. 2 *Paral.* 33. 6. i 2 *Reg.* 23. 24. *Jeſ.* 19. 3. k Vid. *Kircher. Oed. Ægypt.* T. 1. p. 380, 381. l *Voſſ.* de *Arte Grammat.* l. 1. c. 10.

SECT.

SECT. IV.

Cur Deus hanc legem Iſraelitis impoſuerit.

LEX ea quæ mihi negotium dedit hactenus, [אל תפנו] *non reſpicietis ad Obhoth*] ſenſum emphaſi plenum & attentius obſervandum continet. Nam vox פנה unde תפנו venit, in *Kal*, *reſpexit*, *adſpexit*, notat, in *Hiphil* autem, *ſe vertit*, *inclinavit*. Adeo ut lex integra hunc ſenſum præ ſe ferre videatur: "tantnm abeſt, ut aurem credu-"lam τοῖς *Obhoth*, aut eorum miniſtris, Ægypti more, præbeatis; ut vobis inter-"dictum ſit, ad eos reſpicere, vel minimo cordis motu ad eos inclinare. Rationes autem varias in promptu habeo, cur Deus, hac de re, legem tam emphaticam Hebræorum genti dedit.

PRIMO: modus ille divinandi [per *Pythones*] ætate *Moſis*, inter Ægyptios & Canaanitas maxime, plurimum invaluiſſe videatur. Quantum *Ægypti* mores infecerat, e Scriptura non difficulter intelligitur. Nam *Pithom*, locus Ægyptiacus in [a] Pentateucho memoratus, id nominis a *Python* accepiſſe creditur; quod eo loci multi viverent arioli, qui hoc divinationis genere, per *Obhoth* nempe vel *Pythones*, frequentius utebantur. Idem e [b] *Propheta* diſcimus, de Ægyptiis animi dubiis ita diſſerente; *& conſilium Ægyptiorum deſtruam, & quærent ad ſimulacra & ad divinos*, ואל האובות *& ad pythones, & ad ariolos.* Nec inter Ægyptios tantum, ſed etiam Canaanitas, ætate *Moſis* plurimum invaluit hujuſmodi divinatio: poſtquam enim lege cautum eſſet, [c] *ne maliſicus, obſervator temporum*, aut *Obh*, i. e. *Pythonum conſultor*, *in populo reperiatur.* Lex hac ratione ſubnexa ſtatim confirmatur, *quia gentes quas tu poſſidebis, ad hujuſmodi præſtigiatores, & ariolos attenderunt.* Cum itaque divinatio illa multum inter Ægyptios invaluerat, inter quos diu vixerant Iſraelitæ; multum etiam inter Canaanitas, cum quibus haud parum commercii ſtatim habituri erant; ne religio peſſum iret, conſentaneum erat, ut Deus legem ſanciret, quæ populum illum a gentis utriuſque moribus peſtiferis imitandis cohiberet.

SECUNDO: quantum e Scripturis intelligere fas eſt, Iſraelitæ ad divinationes per *Obhoth*, præ aliis *Ægypti* vanitatibus, affectu propenſo ferebantur. Nam hujuſmodi [d] divinatio tribus vicibus, intra commatum non multorum ſpatium, a Deo prohibetur: hoc autem indicio ſatis aperto eſt, hanc divinationis ſpeciem radices altas egiſſe in illius populi ſtudiis & affectibus. Idem non obſcure colligendum eſt, ex iis quæ de *Saule* & *Manaſſe* in ſacris annalibus referuntur. Nam *Saul*, cum res obſcuræ & incertæ mentem ſolicitarent, fœminam ſpiritu *Pythonis* afflatam adiiſſe dicitur; miſſis aliis omnibus divinis, & artis nigræ magiſtris, in regno ſuo tunc temporis forte reperiendis. Et de *Manaſſe* [e] ſcriptum extat, *eum auguria obſervaſſe*, & multum ſocietatis cum Pythonicis habuiſſe. Quid autem de *Saule* & *Manaſſe*, verba facio? cum [f] Propheta eo nomine totam gentem reprehendat, quod *ab Obhoth & a divinis conſilium quærerent.* Sed Iſraelitas criminis hujus affines fuiſſe, maxime ſub noviſſima regni Judaici tempora, veriſimile fit e verbis [g] Hiſtorici ſacri, qui *Joſiæ* reformationem ſic nobis deſcriptam dedit; *quin etiam* את האבות *pythones, & ariolos, & abominationes omnes conſpectas in terra Judæ, expurgavit Joſiah.* Hæc omnia ſatis aperte probant, Iſraelitas divinationi per *Obhoth* animos ſuos impenſius addixiſſe: ideoque cauſa non levis erat, cur Deus legem tam diſertam, tam emphaticam, inſtitueret, ut eam imprimis divinationis ethnicæ ſpeciem e rebus exterminaret.

TERTIO: Divinatio per OBH, aut ſpiritum impurum ſerpentis forma conſpicuum, ad idololatriam maxime craſſam & odioſam dæmonis nempe cultum, recta ducebat, & intime cum ea jungebatur. Nam qui a ſpiritu pythonico reſponſum aut conſilium expectabat, ei ſcientiam divinam vel divinæ proximam tacite tribuebat, eum oblato thura vel ritu aliquo religioſo in illius honorem præſtito demulcebat, ad illius gratiam ſibi conciliandam ſtudia ſua maxime componebat, ejus reſponſis fidem indubitatam adhibebat, adeoque diabolum honore divino proſequendum dictis factiſque profitebatur. *Maimonides* itaque, non ſine veri ſpecie, cultum idolorum & divinationum ſpecies omnes in lege vetitas, ejuſdem ſeculi partus aſſerit. Nam originem idololatriæ referens [h] *tunc*

a *Exod.* 1. 11. b *Iſai.* 19. 3. c *Deut.* 18. 10, 11, 14. d *Levit.* 19. 31. & c. 20. 6. & com. 27. e 2 *Par.* 33. 6. f *Jeſ.* 8. 19. g 2 *Reg.* 23. 24. h *Mor. Neb.* P. 3. Cap. 29.

SECT. IV. inquit, *ortæ ſunt* Zabiorum *opiniones & ſententiæ, & inventi ſunt ex iis, Augures, & Magi, & Divinatores, & Sortilegi, & inquirentes* OBH *& Jiddeoni, & requirentes mortuos.* Nec temere: quamvis enim omnis idololatria Magia non eſſet, nec cum ea neceſſario jungeretur; ipſa natura Magiæ idololatriam comitem poſtulavit, adeoque non minus legi, quam Lex tota Magis & idolis, adverſata eſt. Rem hanc extra dubium poſuit [a] auctor eruditione ſingulari clarus, & qui in hoc argumento ſtudioſo laboravit.

RATIO legis hujuſce quarta ſit hæc: hujuſmodi divinatio per *Obhoth* aut ſerpentes præſtita, Judæorum religioni & legi, pluſquam aliæ divinationes a *Moſe* vetitæ, contradicere videatur. Cum enim reliqua Divinantium turba ritibus magis ineptis quam iniquis, ad futurorum ſcientiam conſequendam, uterentur; & eorum dubia dæmoni ſolvenda proponerent, incaute plurimum & imprudenter; Divini per OBH diaboli ſocietatem & uſum familiarem ſcientes volentes admiſerunt, eumque veluti *facie* ad *faciem* allocuti ſunt. Et cum religio Judaica poſtularet, ut omnes, ſacro notati circumciſionis charactere, ſe Deo conſecrarent, & ipſorum corpora tanquam templa Spiritui ſancto dedicarent; qui אובא טמא *ſerpentem* illum *immundum* corpus ejus incolere permiſit, ſacra Judaica prorſus abdicare, & Deo ſuo nuncium remittere, merito cenſebatur. Neque hoc ſolo nomine, Divinatio jam dicta religioni Judaicæ maxime repugnavit, ſed quod ſerpentum (verorum aut apparentium) miniſterio plerumque perficeretur. Seculis autem antiquioribus, *reſpectus* erga ſerpentes, aut eorum benignior & frequentior uſus, hominis gentium ſacris initiati, vel animi ad eorum idola vergentis argumentum, haud immerito cenſebatur. Nam in myſteriis, initiis, aliiſque gentium ceremoniis, ſerpentes locum principem plerunque tenuerunt. Huc faciunt [b] *Arnobii* illa: in myſteriis *quibus* [1] Sabaziis *nomen eſt, aureus coluber in ſinum dimittitur* initiatis, *& eximitur rurſus ab inferioribus partibus.* Hiſce conſonum [c] *Clementis* teſtimonium: ϗ σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ἐστὶ τετελεσμένος, *etiam Orgiorum Bacchicorum ſymbolum eſt ſerpens initiatus.* Nec Jovi Sabazio tantum, ſed & aliis Diis ſacer, ſerpens erat, ſi verbis [d] *Artemidori* niti fas ſit; Δράκων ὁράμενος σημαίνει — ϗ Θεοὺς πάντας, οἷς ἐστιν ἱερός· εἰσὶ δὲ ὅιδε· Ζεὺς [2] Σαβάζι̃ος, Ηλι̃ος, Δημήτηρ, ϗ Κόρη, Εκάτη Ασκλήπι̃ος, Ηρωες· *Serpens viſus ſignificat — etiam Deos omnes quibus ſacer eſt: ſunt autem hi, Jupiter Sabazius, Sol, Ceres, & Proſerpina, Hecate, Æſculapius, & Heroes.* Hinc occaſio data [e] *Juſtini* verbis: παρὰ παντὶ [3] τῶν νομιζομένων παρ' ὑμῖν Θεῶν, ὄφις σύμβολον μέγα ϗ μυστήριον ἀναγράφεται· *Omnibus, qui apud vos Dii habentur, ſerpens, ut magnum ſymbolum & myſterium, appingi ſolet.* Ex eo conſenſu & affinitate, quæ inter ſerpentes & dæmones eorumque ritus interceſſit, eveniſſe cenſeo; quod [f] *calcare ſuper ſerpentes,* & *calcare ſuper omnem diaboli poteſtatem* tanquam phraſes ſynonymæ in Scripturis uſurpentur. Sed hæc forſan a lege quam præ manibus habeo, nonnihil aliena cenſeantur.

QUARTO: Deus hanc legem tradidit, quod moribus Ægypti circa *Obhoth* obſtaret maxime, ad quos Iſraelitæ cæco & præcipiti zelo ferebantur. Nam quanto in honore eſſet OB apud Ægyptios, ex [g] *Horo* Ægyptio diſcimus: ille nempe Scriptum reliquit, apud Ægyptios, [4] Οὐβαῖον, ὅ ἐστιν ἑλληνιστὶ βασιλίσκον, χρυσοῦν περιτιθεῖσθαι τοῖς Θεοῖς· *Ubæum,* id eſt, *Græce baſiliſcum, aureum circumponi Diis.* Ægyptiorum autem *Obion,* & Hebræorum OBH, ſono & ſenſu convenire; res eſt doctorum conſenſu rata. Neque hic ſtetit *Ægypti* ſuperſtitio circa dracones & ſerpentes alios occupata: poſtquam enim [h] *Philo Byblius* docuiſſet, Ægyptios & Phœnices draconi & ſerpenti quid divini tribuiſſe, continuo addit; Φοίνικες ϗ αὐτὸ [τὸ ζῶον] ἀγαθὸν δαίμονα καλοῦσιν· ὁμοίως ϗ Αἰγύπτιοι Κνὴφ ἐπονομάζουσι· ——— *Atque hoc quidem* animal *Phœnices bonum Dæmonem: Ægyptii vero* Cnephum *ſimiliter, nuncuparunt.* De illo vero hoc ſtatim ſubjungit, τὸ πρῶτον ὂν θειότατον, ὄφις ἐστὶν ἱέρακος ἔχων μορφὴν, ἄγαν ἐπίχαρις· *Unus omnium maxime divinus erat ſerpens ille* Cnephus, *qui accipitris formam* in capite *ferebat, aſpectu jucundiſſimus.* His ſubſidio ſunt quæ *Lampridius* de *Heliogabalo: dracunculos* [5] *Ægyptios Romæ habuit, quos illi* Agathodæmonas *vocant.* Ideo vero Phœnices & Æ-

a *Fileſac.* de *Idololat. Magic.* ſect. 5, 6, 7. b *Adverſ. Gent.* lib. 5. c *Clem. Alexand. Protrept.* p. 11. d *Oneiroc.* lib. 2. cap. 13. e *Juſtin. Martyr. Apolog.* 1. f *Luc.* 10. 19. g *Hor. Apol.* l. 1. *Hieroglyph.* 1. h Ap. *Euſeb. Præp. Evang.* l. 1. c. 10. pag. 41.

1 Vid. *Arnob.* pag. 171. ubi legitur. *Sabadiis,* alias *Sebadiis. Canter.* autem malit *Sabaziis. Clem. Alex.* mentionem facit Σαβαζίων μυστηρίων. *Protrept.* p 14. Apud *Heſychium,* Σαβάζειν, ἐυάζειν, βακχεύειν· & Σαβάζι̃ος, ἐπώνυμον Διονύσου.

2 Ita legit *Rigaltius:* & ad *Clementem* provocat. Apud *Artemidorum* autem, σεβάσμιος, *venerandus.*

3 Τῷ νομιζομένῳ — Θεῷ· *Sylburgius.* vid. *Thirlb.* in loc. pag. 45.

4 Vid. pag. 418.

5 Non *Ægyptii* ſed *Phœnices* ita vocant: ut *Philo* docet paulo ante.

gypti

gypti draconis & ſerpentis naturam divinitate quadam donarunt, quod celeriter admodum moveantur, quamvis ventri ſolummodo nitantur, [a] οὐ χερὸς ποδῶν τε οὐ χειρῶν, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἔξωθεν, *& neque pedum, neque manuum, nec alterius cujuſquam exterioris membri adminiculum habeant quibus animantes ad motum uti ſolent.* Nec Ægyptii dracones & ſerpentes (i. e. *Obhoth* viſibiles tantum, ſed & inviſibiles, dæmones nempe fatidicos) eximie colebant, eoſque, de futuro ſolliciti, conſultum ibant. Hoc intelligere eſt e modo citatis [b] *Prophetæ* verbis: *conſilium Ægyptiorum deſtruam, & quærent ad ſimulacra, & ad divinos,* ואל האובות *& ad pythones, & ad ariolos.* Adeo ut hunc divinandi modum ab Ægypto natales arceſſere, dubitari vix poſſit. CAP. XXII.

Cum itaque Ægyptii ſerpentes *viſibiles* honore divino proſequendos exiſtimarent, & ab *inviſibilibus* conſilium in arduis & obſcuris peterent; legis divinæ ſcopo conſonum eſt, opinari Deum hanc legem ſtatuiſſe, ut moribus illis *Ægypti* ſe late diffundentibus obſtaculum poneret; & Iſraelitas ab utriuſque generis *Obhoth*, adorandis, conſulendis, aut reſpiciendis, omnino cohiberet. Neque hæc opinio legis hujuſce verbis minus conſentanea videatur: cum enim *Moſes*, ad ſenſum ſuum exprimendum, vocem *Obhoth* [Hebræam ſimul ac Ægyptiam, & *ventres* æque ac *ſerpentes* notantem] uſurpaverit; hoc non obſcure docet, hanc legem, verbo ſimul ac re, moribus & dogmatis Ægyptiis adverſari; & *Moſen*, eo nomine ſerpentes & dracones abominari, nulloque reſpectu dignos exiſtimare, quod magni quidem ventres eſſent, & *ſuper ventres* tantum, juxta [c] pœnam iis inflictam, *ambularent.* Hæc autem a moribus & dogmatis Ægyptiorum toto genere diſſidebant, quod illi ſerpentes ideo inter animalia divina numerarent, quod ſuper ventres, nullo manuum aut pedum adminiculo, celerrime moverentur. Si legem hanc de generis alterius *Obhoth*, ſerpentibus inviſibilibus, dæmonibus nempe fatidicis, interpretemur; facile conſtet, eam etiam, hoc ſenſu captam, a *Moſe* datam fuiſſe, ut mores illos Ægyptios exterminaret, & Iſraelitas ab *Obhoth* illis, *Ægypti* ritu, conſulendis coerceret. Si enim Ægyptiorum & Hebræorum divinationes varias, locis jam ſæpe [d] citatis memoriæ proditas, παραλλήλως conferre non gravemur; vix ovum ovo ſimilius inveniamus: adeo ut hinc appareat, Ægyptiorum ritus fatidicos Hebræos infeciſſe, eoſque, hac in re, ad mores *Ægypti* ſe compoſuiſſe. Par eſt itaque ut Deus hanc legem tuliſſe putetur, ne populus Iſraeliticus, morum Ægyptiorum avidiſſimus, ad *Obhoth* illos Ægyptios, virtutem propheticam mentientes inclinaret, aut eos ullo reſpectu dignaretur.

E ſuperius adductis elucet, Deum non ſine gravi cauſa [e] legem τοῖς *Obhoth* adverſam tradidiſſe, eamque in Codice Moſaico tam frequenter inculcaſſe.

CAP. XXII.

De *lege qua lapis* Maſchith *inhibetur.*

Meminerit lector, id mihi negotii jam datum eſſe, ut leges pleraſque Moſaicas, *Zabiorum* moribus adverſantes, perpetuo ordine percurrerem & illuſtrarem. Inter iſtas, lex ea quæ mihi proximo venit explicanda, [f] his verbis expreſſa legitur; ואבן משכית לא תתנו בארצכם quæ ſic ab *Aria Montano* vertitur, *& lapidem* ſpeculationis *non dabitis* [aut *ponetis*] in terra veſtra. Ut autem ſermo de hac lege faciendus, ordine juſto procedat, in partes haſce diſtribuetur:

Primo: ſententias de lapide *Maſchith* quæ vulgo receptæ ſunt, in examen vocabo.

Secundo: de ſignificatione genuina vocabuli *Maſchith*, & de variis *Maſchijoth*, principalibus & minus principalibus, nonnulla prælibabo.

Tertio: probabo legem hanc de *Maſchijoth* principalibus inprimis intelligendam.

Quarto: oſtendam *Maſchijoth* etiam minus principales hic in lege comprehenſas & interdictas.

Quinto: rationes aſſignabo, cur *Maſchijoth* omnes, principales inprimis, hac in lege prohibeantur.

Et Sexto: cur hujuſmodi ſuperſtitionis inſtrumenta nomine *Maſchith* aut *Maſchijoth* in Scripturis innoteſcunt.

a *Sanchuniath.* ap. *Euſeb.* ub. ſup. b *Jeſ.* 19. 3. c *Geneſ.* 3. 14. d *Jeſ.* 19. 3. 2 *Reg.* 23. 24. e *Levit.* 20. 27. 19. 31. 20. 6. *Deut.* 18. 11. f *Levit.* 26. 1.

SECT. I.

SECT. I.

Sententiæ de lapide Maſchith *vulgo receptæ, in examen vocantur, & erroris arguuntur.*

Sententiæ de lapide *Maſchith* erroneæ.

QUANTA obſcuritate laboret lex iſta, inde licet intelligere, quod interpretes hic dubii hæreant, aut dogmata plane diverſa tueantur. Noſtrum erit inprimis, varias interpretum ſententias de hoc lapide *Maſchith* in medium proferre, eaſque ſtrictius examinare. Nam in quovis argumento, monente [a]Lactantio, *primus ſapientiæ gradus eſt falſa intelligere.* Ex iis autem interpretibus:

PRIMO: אבן משכית *lapis ſpeculationis*, ab *Aria Montano*, *Druſio* aliiſque redditur: quaſi lapis hic vetitus altior eſſet & eminentior, adeo ut homines inde quaquaverſum ſpeculari poſſent, & hoſtium incurſus aut ſyderum motus & aſpectus obſervare. Ad hanc autem ſententiam aſtruendam variæ rationes excogitatæ ſunt: nam primo משכית inquiunt, a verbo שכה ducit originem, quod olim *ſpeculari*, *proſpicere*, *contemplari*, *diligenter intueri*, denotavit. Atque inde nata phraſis illa מסכן למולת שמיא [b] *contemplantes ſydera cœlorum*, ad aſtronomos notandos a [1] *Magiſtris* uſurpata. Deinde: huic etiam opinioni præſidii non parum præbere creditur *Seniorum* verſio, qui vocem pluralem משכיות a ſingulari משכית ortam, per [c] σκοπὰς *ſpeculas*, i. e. turres aut locos altiores ſpeculationi ſervientes, interpretantur.

SED animo meo impetrare non poſſum, ut huic opinioni aſſenſum præbeam, quod incredibile ſit, tam altum latumque fuiſſe, ut homines, ad illius apicem aſcendentes, inde longe lateque ſpeculari poſſent; vel Deum hujuſmodi lapidem aut ſpeculam inſtrumentis idololatricis annumerare voluiſſe, ſi eo tantum conſilio poſitum, ut homines inde ſpeculari, vel hoſtium aut ſyderum motus obſervare, poſſent.

SECUNDO: אבן משכית *lapis indicationis* aut *annunciationis* a nonnullis exiſtimatur. Inter opinionis hujuſce patronos eminet *Samaritanæ* verſionis auctor, qui voces illas Hebræas per אבן מתנגדה *ebhen mithnaggedah*, [2] *lapis indicationis*, explicat, vocabulo illo Samaritano ab Hebræorum נגד [3] *nunciavit*, *indicavit*, originem accipiente. Ut autem hæc opinio ſecum conſtet, & lapis ille nomini ſuo reſpondere putetur; opinionis illius auctores aſſerunt, hujuſmodi lapidem literas quaſdam inſculptas habuiſſe, quarum adminiculo myſteria quædam, philoſophica vel theologica, tranſeuntibus annunciabat.

AT hæc opinio fidem non niſi timidam & vacillantem apud cordatiores invenire poteſt, eo quod hujuſmodi lapidum, literis aut cœlaturis inſignium, nullibi, niſi forſan in rebus Ægyptiacis, occurrat mentio; & quod *lapis Maſchith*, & *Maſchijoth*, inter [d] nigriora veteris idololatriæ monumenta numerari ſoleant; & quod hæc interpretatio, cum genuina notatione vocis *Maſchith*, nullum omnino conſenſum colat.

TERTIO: a Chriſtianis nnnnullis, Judæis autem pleriſque, per אבן משכית *lapis adorationis* deſignari creditur; quamvis, opinionis ſuæ materiam & rationem explicantes, inter eos non parum diſſidii intercedat. Quid Chriſtiani nonnulli ſenſerint in hac re, [e] *Delrii* verbis accipiat lector: *Moſes* eben Maſchith *vocat lapidem pictura vel artificio aliquo ſic ornatum, ut aſpectu ſuo homines capiat, & alliciat ad honorandum: ideo enim additur,*—ut incurves ei, *hoc eſt, ut adores eum.* Sed opinionis hujuſce patronos rem non ſatis feliciter expedire, pateat, quod vox *Maſchith* ſenſum illum non ferat; quod etiam omnia ad ſolam adorationem comparata, verbis proxime præcedentibus interdicta ſint. Senſum Judæorum verbis [f] *R. Bechai* explicatum dabo "מנהג עובדי עבודה זרה היה שהיו מצירין אבן וגו *Mos idololatricus erat, figurare lapidem pulchræ effigiei, eumque ponere coram idolo, & ſuper illo ſe coram idolo proſternere. Mos autem ille hac in lege vetitus eſt.* Ab hac ſententia non longe receſſit *Onkelos*, qui hic אבן סגידא *lapidem humiliationis* aut *incurvationis* intelligendum cenſuit. [g] *Maimonidem* etiam, alioſque ſcholæ Judaicæ magiſtros, eandem

a *Lib.* 1 cap. ult. b *Ieſai.* 47. 13. c *Lxx* in *Num.* 33. 52. d Vid. *Levit.* 26. 1. & *Num.* 33. 52. e *Diſquiſit. Magic.* l. 4. c. 2. p. 468. f *Comment.* in *Levit.* 26. 1. g Vid. *Maimon.* de *Idol.* c. 6. §. 8, 9, 10, 11.

1 Vid. *Targum. Jonathan.* in loc.

2 Lapis *in quo ductæ ſunt figuræ.* Vid. *Caſtel. Lexicon*, in voce *Samaritana*, נגד

3 Ita vult Conjugatio *Hebr. Hiphil*: viz. הגיד: נגד autem in *Kal. Hebraice* non legitur.

opini-

opinionem imbibiſſe, pateat e decretis illis & conſcientiæ caſibus inter eos agitatis, quibus hanc ſententiam anſam dediſſe ſentiunt. SECT. I.

AT neque hæc opinio Judæorum quid ſolidi vel ſani continet: apertum eſt enim, *lapidem adorationis* aut *incurvationis*, a ſignificatione vocum Hebræarum, אבן משכית longe deviare; nec ulla conſtat ratio, cur idololatræ ſuper lapide ſe proſternerent, cum eſſent idolo ſuo cultum peracturi. Deinde: moris idololatrici jam dicti nulla in rerum ethnicarum monumentis veſtigia reperiuntur: ideoque veriſimile eſt, *lapidem* illum quem vocant *adorationis* e dura matre magiſtri alicujus Judaici prodiiſſe. Legimus equidem gentes quandoque *lapidem*, eos autem *ſuper lapide* coluiſſe nuſquam legimus.

QUARTO: nonnulli אבן משכית per *lapidem elatum, eminentem, inſignem,* & *aſpectui patentem*, explicandum ſentiunt. Huic interpretationi ſtuduit *Vulgatæ* verſionis auctor, qui *Maſchith*, *inſignem* reddit, & *S. Hieronymus* qui cum eo facit. Atque hunc ſenſum videntur a Græcis interpretibus accepiſſe, qui hic λίθον σκοπὸν, loco vocum Hebræarum, poſuere: quaſi lapidem *inſignem*, eminentem, & qui metæ vel ſcopi vice fungitur, hic intelligendum exiſtimarent. Ad fidem huic opinioni conciliandam conducit etiam locus ille [a] *Numerorum*, quo Lxx משכיות vocem pluralem a משכית ortam, σκοπιὰς interpretantur. At vox ea *ſpeculas*, turres, aut locos præaltos ſpeculationi ſervientes, indicat; & ab *Heſychio* ὕψηλοι τόποι vertitur, [1] *Euſtathio* & *Etymologo* ſuffragantibus.

AT rationes haſce nihil ponderis apud cordatiores habituras auguror. Nullus enim video, cur Iſraelitæ lapides illos eminentes in terra ponerent, aut coram iis adorarent, aut cur Deus hujuſmodi lapides elatos, inter alia Gentiliſmi monumenta, prohiberet. Nec ſatis cauſæ me videre fateor, cur Lxx משכיות per σκοπιὰς interpretantur, Sed hac de re, poſtea forte ſermonem magis opportunum habituri ſumus.

QUINTO: nonnulli per אבן משכית *lapidem imaginis*, id eſt, per hypallagen, *imaginem lapidis* aut *lapideam*, notari ſentiunt. Ea ſententia fuerunt interpretes Anglicani, ſic legem transferentes; *neither ſhall ye ſet up* [*any*] *image of ſtone in your land.* Huic autem interpretationi non una ratione conciliati videntur: nam primo, uſu frequens eſt apud Hebræos, ut ſubſtantivum præcedens, epitheti vel adjuncti vim & vicem habeat, [b] *Buxtorfius* varia figuræ hujus exempla, in Scripturis obvia, lectori ſtudioſo ſuppeditabit. Huic etiam interpretationi opem ferre videtur locus [c] ille *Prophetæ* quo *Maſchith* occurrit, & *imaginem* denotare creditur.

AT neque hæc interpretatio lectori cauto ſatisfaciet: cum enim Deus, hac ipſa in lege, quodvis idolum ſculptile, quamvis imaginem fictilem, omnem etiam imaginem ſtantem aut erectam, inhibuiſſet; longe abeſt a veriſimili, Deum imaginem lapideam (h. e. imaginem omnem & aliquam) hoc ipſo in loco, prohibere voluiſſe. Neque hoc tantum in loco, ſed etiam *Numer.* 32. 52. משכיות (a משכית orta) una cum צלמים *imaginibus* memorantur, & ab invicem aperte diſtinguuntur. Nec immerito: cum vox ea *Maſchijoth* minime ſignificet *imagines*, & res illæ lato diſcrimine ab invicem disjungantur.

SEXTO: אבן משכית (uti nonnulli ſe perſuaſos habent) eſt *lapis ſilentii*, eo nomine idolo lapideo per contemptum indito. Huic opinioni male firmæ ſubſidium petitur e verſione Samaritana, *Numer.* 33. 52. ubi pluralis משכיות in משרכין [2] *mutos ſilentes*, vertitur; quaſi vocabulum illud Hebræum *idola muta*, oris tantum ſpeciem præ ſe ferentia, denotaret, Sed lectori forte gratius erit, Clar. noſtrum [d] *Caſtellum*, opinionis hujus auctorem, ſenſum proprium ſic exprimentem, audire: אבן משכית שׂד *Levit.* 26. 1. *directe reſpondet vox Hebræa* משכיות *in hoc verſu. At per aliud exponit* Samaritanus *noſter, per mutum ſcilicet idoli genus, a Propheta* שׂד אבן דומם *lapidis muti nomine ſignatum*, *Hab.* 2. 19. *Et paulo ante,* אלילים אלמים idola muta vocantur. *Jam vero* אלמים *atque* משרכין *omnino idem indigitant; nec ulterius quærendum dictionis hujuſce ſignificatum.*

SED ignoſcant mihi Manes viri literis Orientalibus inſtructiſſimi, ſi ſententiam hanc nec veram judicem, nec ſenis optimi modeſtiæ conſentaneam. Quis enim, conſultior paulo, ſibi perſuadere poteſt, Deum legem ullam ferre potuiſſe, hoc ſenſu capiendam? *Perdetis eorum ſimulacra omnia, & Deos conflatiles, eorum etiam idola muta*;

a *Numer.* 33. 52. b *Theſaur. Grammat.* lib. 2. c. 3. c *Ezec.* 8. 12. d *Animadverſ. Samarit.* in *Numer.* 33. 52.

1 Vid. *Euſtath.* in *Homer. Iliad.* 8. v. 557, pag. 622. & *Iliad.* 16. v. 299. p. 1078.

2 *Quietudines.*

SECT. I. cum præſertim Epitheton illud idolis ethnicis, quandoque contemptus, nunquam diſcriminis, cauſa in Scriptura tribuatur. Fatendum eſt quidem, vocem quam dixi Samaritanam, *obmuteſcentem* aut *ſilentem* indigitare: at ſtatim oſtendo, eam etiam *tegentis, operientis, protegentis,* ſignificatum gerere; atque ideo, in verſione Samaritana ad ſenſum vocis *Maſchijoth* exprimendum & explicandum adhiberi.

SEPTIMO: nonnulli אבן משכית *lapidem idoli* reddendum arbitrantur, quaſi ad numen aliquod fictitium repræſentandum inſtitueretur. Ita cenſuit [a] *Paraphraſtes Hieroſolymitanus,* qui hoc in loco אבן דמעו & alibi טעות *Idola* pro plurali משכיות poſuit.

IDOLOLATRAS antiquiores hujuſmodi lapidem in honorem & cultum idolorum poſuiſſe, minime diffitendum cenſeo: cum autem in locis utriſque jam citatis, ab idolis & imaginibus aperte diſcernatur; cum etiam hæc interpretatio cauſam nullam aſſignet, cur *lapis* idoli, non etiam *lignum,* interdictus ſit; cum inſuper ſignificatio τῦ *Maſchith* nullum huic opinioni colorem præbeat; hic aſſenſum cohibendum, & interpretationem a mente loci minus alienam inveſtigandam, judico.

OCTAVO: contendunt alii, lapidem *figuratum* aut *picturatum,* id eſt, figuris, picturis, imaginibus cælatis, aut characteribus inſculptis, inſignem, hac in lege prohiberi; adeoque cælaturam omnem, ſculptoriam aut ſtatuariam, e populi moribus exterminari. Huic interpretationi, *Fagius,* [b] *Seldenus, Grotius,* [c] *Interpretes Anglicani,* alii, calculos appoſuerunt. Hoc etiam nonnullos e Patribus antiquis in animos induxiſſe, e [d] *Clem. Alexandrini* verbis non difficulter inferendum eſt; Μωϋσῆς πρόπαλαι διαῤῥήδην ἐνομοθέτησεν, μηδὲν δεῖν γλυπτὸν, ἢ χωνευτὸν, ἢ πλαστὸν, ἢ γραπτὸν ἄγαλμά τε ἢ ἀπεικόνισμα ποιεῖσθαι. *Moſes ab antiquo diſerte vetuit, ullam ſculptilem, fuſilem, fictilem, vel inſcriptam ſtatuam aut ſimulacrum facere.* Clemens autem, hæc loquens, ante oculos habuiſſe videtur, hanc legem qua *lapidem Maſchith ponere* vetitum eſt; cum nulla ſit alia quæ de lapide vel ſtatua ſculpta vel inſcripta probabiliter intelligatur. Hinc etiam hæc opinio veri ſpeciem acquirat, quod *Maſchith* picturam, aut imaginem artificio ſingulari factam, indigitare cenſeatur.

UTCUNQUE hæc ſententia, penitius inſpecta, fidem apud ingenii cautioris homines minime repertura eſt: ex ea nempe non liquet, cur Deus cælaturam *lapidis,* magis quam *ligni,* prohiberet; aut cur *Maſchith,* hoc in loco, *pictura* magis quam *imaginatio* redderetur. His addere liceat, quod פסל lapidem aut lignum formatum aut dolatum, imaginem etiam e lapide vel ligno ſculptoris arte factam denotet: פסל autem omne, verbis proxime præcedentibus, tam clare prohibetur; ut vox *Maſchith* hoc in loco plane ſupervacanea foret, ſi nihil niſi lapidem formatum aut dolatum ſignificaret.

NONO: non deſunt alii, referente [e] *Delrio,* qui putant Hebræis olim *in uſu fuiſſe lapides quoſdam Divinatores, & eos a Moſe prohiberi, Levit.* 26. 1, nam, inquit ille, ubi noſter vertit, *lapidem inſignem,* illi malunt vertere, *lapidem imaginationis,* vel, ut alii *lapidem ſpeculationis* aut *proſpectus.* De lapidibus hiſce divinationi miniſtrantibus, & in veterum uſu frequentibus, fuſius agit [f] vir doctiſſimus, non ſine lectoris voluptate conſulendus.

INTEREA loci, quod aſſerit *Delrius,* & ipſe fidens aſſero; *illi nugantur cum ſuis quos nimis libenter ſequuntur, Rabbinis:* nam certum eſt, *Maſchith* nullum ſignificatum continere, qui huic opinioni ſpeciem aut prætextum præbeat.

E variis opinionibus ſuperius enumeratis luculenter innoteſcat, hunc lapidem inſtrumentum idololatricum fuiſſe, & uſui alicui ſuperſtitioſo miniſtraſſe: nam clarum eſt, interpretes longe plurimos in eo conſentire, quamvis de lapidis illius uſu ſpeciali, & nominis illius imponendi cauſa, nil ſani aut veri teneant. Utraque, e jam dicendis, lucem haud exiguam acceptura ſperavi.

a In *Numer.* 33. 52. b De *jur. Nat.* & *Gent.* l. 2. c. 6. c In *margin.* ad *Lev.* 26. 1. d Lib. 5. *Stromat.* p. 662. e *Diſquiſit. Magic.* l. 4. cap. 2. pag. 468. f *Gale. Not.* in *Iamblic.* pag. 239.

SECT.

SECT. II.

SECT. II.

De ſignificatione vocabuli Maſchith, *&* Maſchijoth *principalibus & minus principalibus, nonnulla præmittuntur.*

CUM lapidis hac in lege memorati nuda mentio fiat, inde conſtet, *lapidem Maſchith* non minus inter Syros & Ægyptios antiquiores, quam celebrem illum *lapidem Bractan* inter Turcas & Arabes recentiores, innotuiſſe, ejuſque nomen ſolum rem ipſam ſatis explicuiſſe. Cum vero ſeculi Moſaici mores plerique, voces etiam non paucæ tunc temporis uſitatæ, oblivioni jam tradantur, aut tenebris obſcurioribus involvantur; de lapidis hujuſce nomine, fine, loco, figura, aliiſque circumſtantiis, impeditum eſt bene judicare. Hoc abunde probant diverſæ & adverſæ illæ doctorum ſententiæ modo dictæ, quibus lex ea tam obſcura jam facta eſt; ut ad eam explicandam, vatem potius quam interpretem poſtulare videatur. Utcunque pro virili conabor, ut circumſtantiis iis omnibus, in obſcuro jam poſitis, lux clarior oriatur; interpretes, hic hærentes, expediantur; & lex ea, propius inſpecta, Deo digna & populo neceſſaria cenſeatur. Ut autem propoſiti mei compos evadam; Primo, germana vocabuli *Maſchith* intentio & notatio, qua licet, inveſtiganda eſt. Secundo, de variis τῶν *Maſchijoth* ſpeciebus, in Scriptura memoratis, nonnulla præmittenda ſunt.

PRIMO: vocabuli *Maſchith* intentio & notatio genuina, qua licet, inveſtiganda eſt. Ut autem hoc negotium expeditius exequar; in limine monendum eſt, vocem illam varias admittere ſignificationes, e ſcriptis ſacris & paraphraſi Chaldaica facile colligendas; nil opus autem eſſe, ut eas omnes enumerarem, ſed eas ſolas qua lucis aliquid rei præſenti fœnerare poſſint. Sed miſſis ambagibus, ad rem ipſam deveniam. Genuina intentio vocis Maſchith.

(1°.) VOX משכית *viſionem* aut *ſpeculationem* olim notaſſe videtur. Nam Lxx vocem pluralem משכיות [a]σκοπὰς id eſt *ſpeculas*, locos altiores viſioni accommodatos, transferunt. Deinde: quamvis verbum שכה *vidit, ſpeculatus eſt*, nuſquam in Scriptura reperiatur, analogia linguæ ſacræ poſtulat, ut vox *Maſchith* ab ea radice derivetur. Hoc autem vocabulum *videndi* vel *ſpeculandi* ſenſum gerere, *Targum* doceat, quo radix שכה frequenter adhibetur ad voces Hebræas, *videndi* ſignificatum habentes, transferendas & explicandas. Ut res tota clarior evadat, inſtantias aliquot in medium proferam: *Numer.* 23. 9. Et *ex collibus* אשורנו ubi *Targum* habet סכיתיה *vidi ipſum. Geneſ.* 19. 28. וישקף *& circumſpexit Abraham, Targum* ואסתכי *ſuper faciem Sodomæ. Geneſ.* 31. 49. *Nomen loci vocatum eſt* מצפה *Targum* סכותא *ſpecula: nam dixit* יצף *Targum* יסך *videat Dominus inter me & te.* [b] *Schindlerus* & [c] *Buxtorfius* alias inſtantias his affines Lectori curioſo ſuppeditabunt. Interea loci, promiſcuus harum vocum uſus indicio eſt, verbum antiquum שכה & inde derivata, *videndi* vel *ſpeculandi* notionem habuiſſe; & proinde, voci משכית ab ea radice derivatæ, ſignificationem cognatam tribuendam.

(2°.) VOX hæc, ad animum relata, *mentem, intellectum*, quandoque denotat, quod ſcilicet omnia pervideat & ſpeculetur. Huic aſſertioni nonnihil momenti præbet lingua *Chaldæa*, qua סכל *intelligere* notat, & *aſpicere* vel *intueri*; & linguarum aliarum uſus, in quibus voces eædem *videre* plerunque ſignificant & *intelligere*. Deinde: vocem שכוי ab eadem radice quæ & משכית ortam, *mentem* aut *intellectum* indigitare, probat [d] *Jobi* teſtimonium; מי נתן לשכוי בינה quis dedit menti *intelligentiam?* Conſentiunt *Chaldæus*, Aben-Ezra, aliique, loco vocis לשכוי: ללבא [1] *cordi, animo*, ſubſtituentes. Lxx non multum ab hoc ſenſu recedunt, vocem illam per ποικιλτικὴν ἐπιστήμην interpretantes.

(3°.) MASCHITH, cælaturam, ſculpturam, imaginem affabre ſciteque factam, ſignaſſe videatur. Significatus hujuſce veritatem aſtruit locus ille [e] *Proverbiorum:* ſicut *mala aurea* במשכיות *in cælaturis argenteis, eſt verbum* [2] *opportune dictum.* Conſentit

a *Numer.* 33. 52. b *Lexic. Pentaglot.* voc. שכה c *Lexic. Chaldaic.* in סכה d Cap. 38. 36. e *Prov.* 25. 11.

1 ללבא *cordi:* Ita ſe habet *Targum* vulgo dictum *Joſephi Cæci:* Juxta aliud *Targum, eſt* לתרנגול *gallo ſylveſtri.* Eadem eſt verſio viz. *galli* apud priſcos *Hebræos, S. Hieronymum*, & auctorem *Vulgatæ.* Hinc Judæis in uſu eſt inter gallicinium dicere, laudetur qui לשכוי *gallo dat intelligentiam.*

2 על אפניו *ſuper rotas ſuas.*

SECT. III. *Targum*, quo vox ea per בנגודי *cum imaginibus* aut *ſculpturis* explicatur. Hinc etiam ſignificatus hujuſce veritas elucere creditur, quod voces affines שכיה & סכך non minus ſenſu quam ſono cum ea conveniant; cum שכיה [a] *ſculpturam* vel *imaginem cælatam*, & סכך *cælare*, denotent. His accedat, quod *Heſychius* σκοπὸς & τύπος, tanquam voces ejuſdem valoris uſurpaverit; forte quod Lxx voce σκοπὸς *Maſchith* exprimant, quæ *cælaturam*, *figuram*, ſonat.

(4°.) Vox ea, *cogitationem*, *imaginationem*, *phantaſiam*, plerunque vanam notat; eo quod *cogitatio* imaginis aut picturæ corde cælatæ ſpeciem aut figuram ferat. Hunc ſenſum vocis aſtruunt [b] *Pſalmiſtæ* verba, *tranſierunt*, eorum nempe facultates, משכיות לבב *imaginationes cordis.* Locus ei cognatus occurrit, *Proverb.* 18. 11. *Opes* ejus ſunt *ſicut murus elevatus*, במשכתו *in imaginatione*, phantaſia, *ejus.* Hæc autem vocabula, במשכתו & משכית eadem ſtirpe prognata eſſe, norunt omnes qui primam Hebraicæ literaturæ tincturam imbiberunt.

A ſignificatione vocabuli *Maſchith*, ad rei naturam proximo tranſeundum eſt. Ut autem ea luculentius innoteſcat, argumenti ratio poſtulat, ut nonnulla de duplici genere *Maſchijoth*, in Lege memorato, prælibarem. Erit autem ex uſu, ut loca quibus occurrunt, *Hebraice* & *Græce*, παραλλήλως etiam, lectori repræſentem.

Levit. 26. 1.

אבן משכית לא תתנו בארצכם

Οὐδὲ λίθον σκοπὸν θήσετε ἐν τῇ γῇ ὑμῶν·

Numer. 33. 52.

ואבדתם את כל משכיותם

Καὶ ἐξαρεῖτε τὰς σκοπιὰς αὐτῶν·

E legum earum collatione pateat, eas ſororias eſſe, & eodem pene ſpectare, quamvis inter eas non parum diſcriminis intercedat. Nam lex ordine prima de *Maſchith*, quaſi re ſingulari & ſolitaria, loquitur: lex autem ſecunda, de *Maſchijoth* agit, quaſi plures eſſent & ubique terrarum obviæ. Lege prima *lapis Maſchith* interdictus eſt: ſecunda, *Maſchjioth* abſtracte & nude prohibentur, lege nihil curante de materia. Lxx ſingulare *Maſchith* σκοπὴν reddunt, plurale vero *Maſchijoth* σκοπιὰς; cum tamen vocum Hebræarum affinitas exigere videtur, ut per σκοπὰς [non σκοπιὰς] plurale verteretur.

SI quis hæc attente penſitaverit, ſibi non ægre perſuaderi patietur, duplicis generis *Maſchijoth* in *Pentateucho* prohiberi; *principales* nimirum, ad modulum *Ægypti* factos; & *minus principales*, more *ſyrorum* formatos, & apud eos & alios idololatras uſu frequentiſſimos. Niſi enim veri fides huic hypotheſi tribuatur, difficile erit cauſam aſſignare, cur Deus leges ſororias & eodem collimantes modo tam diverſo traderet; cur etiam Lxx vocibus ſenſus tam diſſimilis, ad leges eas interpretandas uterentur.

UT his omnibus lux clarior effulgeat, de generis utriuſque *Maſchijoth* ſermonem magis diſtinctum & copioſum habiturus ſum.

SECT. III.

Probatur hanc legem de Maſchijoth, *præcipue principalibus, intelligendam.*

Lex intelligenda eſt de *Maſchijoth* principalibus.

QUANTUM conjectura conſequi licet, *Eben Maſchith* Obeliſcus Ægyptius erat, id eſt, lapis altitudine conſpicuus, uſu frequens, figuris quibuſdam ſuperſtitionis inciſus, qui ſub tali cœli configuratione, quam maxime propitiam habebant, erigebatur; & in agris aut regionis finibus poſitus, regionem tegere aut cuſtodire, mala quævis averrunçare, & Genii cujuſque mali incurſum aut influentiam propulſare, nec non myſteria quædam, plerunque magica, continere, credebatur. Nil opus eſt, ut ipſe lapidem illum, apud Ægyptios inſignem, lectori magis copioſe deſcriptum exhibere; cum *Kircherus* hanc provinciæ meæ partem tam feliciter occupaverit. Id unum in præſens agam, ut ſententia mea, teſtimoniis primo, dein & aliis argumentis, ſolidius aſtruatur.

E teſtimoniis, primum petitur e Seniorum verſione, qui אבן משכית λίθον σκοπὸν, i e. *lapidem cuſtodem* aut *ſpeculatorem* reddiderunt. Ita transfero vocem σκοπὸν, invitis licet interpretibus pleriſque, non minus a ſenſu Græci, quam Hebraici textus aberrantibus. Ex iis enim nonnulli λίθον σκοπὸν *lapidem metam*, alii *lapidem eminentem*, alii *lapidem inſignem*, aliter alii, reddidere. Sed vocabuli Græci ſenſui, textus etiam cohærentiæ, mul-

a *Jeſ.* 2. 16. b *Pſal.* 73. 7.

to accommodatius eſt, ut σκοπὸν, *cuſtodem, vigilem, ſpeculatorem*, interpretemur. Hunc SECT. uſum vocis illius in verſione Græca frequentem inveniamus: 2 *Reg.* 9: 17. Καὶ ὁ σκοπὸς III. [1] ἀνέβη ὅπὶ τὸν πύργον· *Et vigil* aut *ſpeculator aſcendit in arcem, Ezec.* 33. 6. Καὶ ὁ σκοπὸς ἐὰν ἴδῃ τὴν ῥομφαίαν· Hoc ſenſu ea vox occurrit *Ieſai.* 52. 8. ubi *Symmachi* tranſlatio habet, φωνὴ τῶν σκοπῶν σε· i. e. *Vox ſpeculatorum* aut *cuſtodum tuorum:* Editio vero manibus omnium trita, φωνὴ τῶν φυλασσόντων σε· Alia exempla rei præſenti conſentanea præbet, 2 *Sam.* 18. 24, 25, 26. Hunc ſignificatum firmat etiam [a] *Phavorinus*, a quo σκέπτετο [unde σκοπὸς] per ἐφυλάσσετο, παρετήρει, vertitur. Conſentit [b] *Ariſtoteles*, qui, de ſervis Regis Perſarum agens, *ſunt*, inquit, *præterea* οἱ σκοποὶ, οἱ φύλακες, &c. *Exploratores, & cuſtodes ſtationarii.* Sed a tritis illis ad rem ipſam redeo. Quid Lxx lapidem hic vetitum *lapidem cuſtodem* nuncuparent, niſi ut illius uſum & officium indicarent; & clare docerent, lapidem illum eo fine poſitum, ut eſſet προφυλακτικόν quiddam, & locum quo ſitus erat a quovis infortunio vel caſu ſiniſtro ſalvum cuſtodiret, uti deluſa gentilitas exiſtimavit? Ratio hæc eo probabilior habeatur, quod mos eſſet antiquis, imaginem aut lapidem omnem figuratum, qui ad infortunium aut Genium aliquem nocivum propulſandum ponebatur, *cuſtodis*, nomine decorare. Hoc multis exemplis evictum dabo, cum paulo magis opportunum fuerit. Interea loci, jam dictis hoc addo, quod nulla mihi, paulo ſolidior, occurrat ratio, cur Lxx nomen Σκοπῦ [i. e. vigilis aut cuſtodis] huic lapidi concederent; niſi quod lapis eſſet Taliſmanice præparatus, & urbem aut regionem vigili cuſtodia munire & ſervare crederetur.

SAMARITANÆ verſionis auctor mihi teſtimonium ſecundum ſuppeditabit. Nam (1°.) Auctor ille vocem משכיות a משכית propagatam per משדכין id eſt, *tegentes, obtegentes*, [c] interpretatur. Eſt enim vox ea a radice Samaritana שדכ orta, quæ *texit, obtexit*, indigitat; & ab Hebr. סכך *operuit, obtexit, protexit*, originem habuiſſe creditur. Quid autem auctor ille Samaritanus משכיות voce *tegentes, protegentes, operientes* denotare verteret; niſi quod nomen illud lapidibus, aut aliis inſtrumentis idololatricis, inditum eſſet, quæ virtutem προφυλακτικὴν habere, & regionem a vi Genii nocivi protegere, cenſebantur? (2°.) Verſionis ejuſdem auctor [d] alibi משכית אבן per מתנגדה אבן *ebhen mithnaggedah, lapis indicationis* aut *annunciationis* interpretatur. Fateor autem me nil cauſæ percipere, cur auctor ille ſic voces Hebræas explicaret; niſi lapidem illum nominatiſſimum, Obeliſcum Ægyptium denotare crederet, qui ſculptas animalium formas & alios characteres geſſit, quorum ope myſteria quædam capacibus indicavit aut annunciavit. Certe ratio hæc eo nomine commendatior accedat, quod ex iis quæ Sectione ſuperiori dicta ſunt, aperte conſtet, Maſchith *indicationis* aut *annunciationis* ſignificatum aliter non agnoſcere.

TESTIMONIIS hiſce duobus alia nonnulla ſubjungam argumenta, quibus opinio mea de uſu & intentione lapidis *Maſchith*, paulo ſolidius aſtructa, fide dignior exiſtimetur. Uſus & intentio lapidis *Maſchith.*

HORUM primum hoc eſto: lapides ad cuſtodiam poſiti, & imagines aliæ tutelares, olim frequentes erant, &, apud Ægyptios inprimis, in uſu familiari verſabantur. [e] *Kircherus* pene totus in eo eſt, ut probet Ægyptios, a memoria rerum ſuarum remotiſſima, lapides hujuſmodi στοιχειωματικὰς, quos *Obeliſcos* dicimus figuris myſticis exaratos, habuiſſe; eoſque non tantum ad Solem, tanquam in ſymbolo, colendum, ſed & malum genium abigendum, & hoſtium ingreſſum prohibendum, frequenter erexiſſe. Nec minus operoſe probat idem auctor, Ægyptios antiquiores ſimulacra quædam tutelaria, ad cœleſtium corporum poſituras fabrefacta, habuiſſe; quæ [f] Genios malignos hoſtium incurſus, nocivas ſyderum influentias, & ſiniſtra quævis alia, prohibendi & propulſandi virtute donata cenſebantur. Inter ea vero *Baal Tzephon*, tanquam *Taleſmaticum* notæ præcipuæ ſimulacrum numerandum ſentit; & multis contendit argumenris, illud, non oppidum ſed idolum Ægyptium fuiſſe, Magorum arte factum; nomen a בעל *Dominus* & צפון *abſconditus* aut *ſeptentrionalis* accepiſſe; Ægyptios etiam illud in anguſtiis, inter mare *rubrum* & montem *Pihahiroth* ſtatuiſſe; ut ibi σκοπὸν ageret, & inſignem illam *Ægypti* portam quaſi clauſam cuſtodiret; prout etiam [f] *Jupiter Ammon in arenis Lybicis juxta catabathmum Ægypti*; & *Smintheus Apollo inter paludes & mare in ipſo ex Phœnicia in Ægyptum introitu, veluti* cuſtodes locorum eorum, conſtituti ſunt. Hic forte locus

a In voc. σκέπτετο· b De *Mundo* cap. 6. c Verſ. *Samarit.* in *Num.* 33. v. 52. d In *Levit.* 26. 1.
e Vid. *Obeliſc. Pamph.* per tot. f *Oedip. Ægypt.* T. 1. pag. 277, 278. &c. f *Id.* ib. p. 282.

1 Juxta *Ed. Complut.* εἰσήκει ἐπὶ πύργου.

Sect. III. ille cognatus memorari poſſet, quo [a] *Balac ad agrum Tzophim* Balaam duxiſſe dicitur; h. e. exponente *Chaldeo*, סכותא לחקל *ad agrum ſpeculæ*, quaſi ager olim tali alicui idolo ſpeculatori ſacer eſſet, & a *Balac* electus ut locus exercitiis magicis magis aptus & opportunus. Cum itaque lapides & imagines averruncæ, de quibus loqui cœperam, paſſim apud Ægyptios & alios obinuerint; non poſſum non opinari, Deum alicubi in lege ea prohibere voluiſſe; cum præſertim Iſraelitæ moribus Ægyptiis miſere inficerentur, & Deus eo conſilio legem dediſſet, ut fermentum Ægyptium e populi ſui moribus & animis penitus expurgaret. At ingenue fateor me plane neſcire, ubinam hæc inſtrumenta idololatrica diſerte vetita ſunt, niſi hac in lege qua *lapis Maſchith* interdictus eſt.

Secundo: ad ſententiam meam confirmandam, non parum valere debet argumentum ab ipſo nomine petitum, quod, in ſignificationis ſuæ latitudine, lapidi tantum Ægyptio, nimirum Obeliſco, belle convenire poteſt. Hoc liquidum erit, ſi ad varia ſignificata nominis *Maſchith*, ſuperius enumerata, diligentius attendamus. Nam (1°.) Probatum eſt ſupra, nomen illud *viſionem* aut *ſpeculationem* ſignificare. Hic autem ſignificatus Obeliſco non male conveniebat, quod illius vertex in ſublime ſurgeret, & ſe videndum præberet eum a longinquo intuentibus. Nec minus id nominis Obeliſco conveniebat, quod hujuſmodi lapides tutelares erigere ſolerent veteres, cum cœli ſigna vel ſydera ſpeculati fuiſſent & curioſius obſervaſſent. (2°.) Vox ea (ſi *Septuaginta* ſequimur) *vigilem* aut *cuſtodem* notat, & eo ſenſu bene convenit Obeliſco, lapidi in cuſtodiam poſito. Eam nempe fiduciam in hujuſmodi lapide collocabant Ægyptii, ut omnia in tuto & quaſi ſalva cuſtodia futura ſibi perſuaderent, cum hujuſmodi lapidem ritu debito formaſſent & ſtatuiſſent. (3°.) Nomen *Maſchith* non minus Obeliſco congruum erat, quatenus *mentem* aut *intellectum* ſignificabat. Obeliſcus enim Ægyptiacus ſumma mentis aut intellectus Ægyptiaci myſteria, figuris & characteribus obſcuris expreſſa, continere cenſebatur. Ægyptiorum forſan exemplo docti, veteres Arabes eorum טלסמאות [b] figuras *Taliſmanicas*, צורות המדברות *figuras loquentes* aut *rationales* appellare ſolebant. (4°.) Id nominis in Obeliſcum quadrat optime, quatenus *ſculpturam*, *cælaturam*, aut *imaginem* ſcite factam denotat. Non quod lapis inteteger, e quo conſtabat Obeliſcus, in imaginem aut figuram animalis a cælatore formaretur; ſed quod varios plerunque characteres, ſyderum etiam aut animalium figuras, in eo cælatos gereret, qui lapidi illi virtutem conciliare cenſebantur. (5°.) Vocabulum illud, *imaginationem*, *phantaſiam*, plerunque vanam, ſonat; & eo præcipue nomine, ad lapidem hunc inſignem [Obeliſcum ſcilicet] exprimendum, aptum erat & accommodatum. Erat enim hujuſmodi lapis mera phantaſia, & virtutem ei tributam imaginationi læſæ debebat integram. Huc alludere videntur illa [c] *Seniorum* verba: οὐαὶ ὁ λέγων [1] τῷ λίθῳ, ὑψώθητι· ἡ αὐτό ἐστι φαντασία· *Væ dicenti lapidi* inſigni, *elevare: cum ille ſit mera phantaſia.* Erat enim, quanta quanta erat, præ alio quovis idolo, *doctrina mendaciorum.* Cum itaque jam dicta liquido probent, vocabuli *Maſchith* ſignificatus omnes in Obeliſco maxime convenire & conſpirare; rationi conſentaneum eſt, ut legem hanc de eo præcipue lapide intelligendam eſſe cenſeamus.

Tertio: inde pateat, veritatem a me ſtare, quod, hypotheſi mea conceſſa, legis hujus obſcura & perplexa omnia facili negotio liceat expedire, & eorum omnium cum ipſa lege & contextu cohærentem aſſignare. Nam,

(1°.) Si quis curioſe quærit, cur hic non lignum, aut ferrum, ſed *lapis Maſchith* interdictus eſt? In expedito reſponſio eſt: id ante alia curabant Ægyptii veteres, ut Obeliſci ſui e materia lapidea conficerentur; eo quod eorum myſteria ſacratiora iis inſculperentur, &, in agris plerunque poſiti, cœli injuriis exponerentur. Hujus inſtituti cauſam & originem [d] *Kircheri* verbis accipiat lector: *Mercurius Triſmegiſtus — literaturam hieroglyphicam architectatus eſt*, ejuſque ſublimia *ratiocinia*, *ingenioſis ſymbolis tecta*, *ſaxis contra omnem injuriam temporum inſculpta*, *poſteritati* reliquit. [e] Ægyptii poſtea, Magiſtri ſui veſtigiis inſiſtentes *totam hieroglyphicæ doctrinæ ſubſtantiam ut plurimum templorum parietibus & valvis, Obeliſcis, Deorum ſimulachris, ſaxeiſque tabulis*, inciſam, *toti poſteritati contra omnes temporum injurias* duraturam, *exhibuerunt.* Inde factum ut Hieroglyphicum, ἀπὸ τῦ ἱεροῦς ϗ γλύφειν, id eſt, a *ſculptura ſacra* derivatum, nihil aliud ſit, quam *rei ſacræ ſymbolum ſaxis inſculptum.*

a *Num.* 23. 14. b Vid. *Maim. Mor. Neb.* P. 1. c. 63. & *Buxtorf Lexic. Chald.* col. 879. c *Habac.* 2. 19. d *Obeliſc. Pamphil.* l. 5. p. 399. e *Kircher. Oed. Ægypt.* T. 3. p. 8.

1 Juxta *Exemplar. Vatican.* τῷ ξύλῳ.

(2°.) Si quis iterum quærat, cur *in terra Iſraelis* lapidem hujuſmodi ponere vetitum eſt, ſententia mea conceſſa promptum reſponſum ſuggerit. Verba ſcilicet illa non ſunt otioſa, & uſui nulli ſervientia, ſed emphatica, tacitam hujus interdicti rationem continentia. Sic enim hanc legem explicare docent: "ſolent equidem Gentes lapidem, "nomine *Maſchith* inſignitum, in terra ſua ſolenniter erigere; eoque veluti ſigno "vel ſymbolo, terram ſuam in alicujus Genii tutelaris cuſtodiam tradere. Sed *in ter-* "*ra veſtra* tale quicquam perpetrare, inſtar maximi ſceleris haberi volo: eſt enim "terra, quam in [a] oculis ipſe nocte dieque fero, quam ipſe cuſtodio, quæque a Geniis "aut hoſtibus, me vigile præſideque, nil mali patietur. Talis itaque lapis honori cu- "ræque meæ derogat & omnia peſſum itura ſunt, ſi lapis hujuſmodi tutelaris *in terra* "*veſtra* ſtatuatur. SECT. III.

(3°.) Non minus conſtabit ratio, cur Deus, hac lege data, populum, ad obedientiam ei præſtandam, hiſce promiſſis invitaret; [b] *dabo pluviam in tempore ſuo, & terra dabit productionem ejus: – comedetis panem veſtrum ad ſatietatem, & habitabitis confidenter in terra veſtra.* Tunc enim hæc promiſſa legi præſenti conſentanea erunt, & in hunc ſenſum interpretanda: "vos, *Ægypti* dogmatis imbuti, vobis perſuadetis, terræ "benignitatem, tempora pacata, frugiferas cœlorum influentias, & alia vitæ commoda, "ad cultum idololatricum, tanquam omnis boni fontem, referenda eſſe. Præ cæteris "autem inſtrumentis idololatricis, tantum lapidi *Maſchith* tributum eſt vulgo, ut fir- "miſſimum adverſus hoſtes, genios, ſydera minus auſpicata, præſidium habeatur. At "longe aliter ſentitis atque res eſt: nam tum ſolum omnia feliciter & auſpicate vo- "bis eventura, cum, idolis & *Maſchijoth* Ægypti poſt terga rejectis, mihi ſoli & man- "datis meis firmiter adhæretis. Cultus mihi præſtitus, unus ille Averruncus eſt, qui "vos ab hoſtibus, & alio quovis infortunio tutos aſſeret.

(4°.) Hypothesi mea conceſſa, huic etiam dubio facile ſatisfiet, cur hic vetitum eſt, hujuſmodi lapidem ponere *ad adorandum eum.* Nempe moris erat Ægyptiis aliiſque gentibus, æſtu ſuperſtitionis abreptis, lapidem quemvis ritu ſolenni poſitum, vice Numinis habere & adorare. Eos enim lapides unctos, quos *Bætylos* appellarunt, cultu ſingulari proſecutos fuiſſe, dubitare non ſinunt [c] *Clementis* illa, πάντα λίθον — λιπαρὸν προσκυνοῦντες. Eos etiam omnia religionis officia ad ὅρια Διὸς τοὺς λίθους, *Jovis terminatoris lapides* præſtare ſolitos, ex [d] *Ovidii* verbis intelligitur:

Spargitur & cæſo communis Terminus agno:
Nec queritur, lactens cum ſibi porca datur.
Conveniunt, celebrantque dapes vicinia ſimplex,
Et cantant laudes, Termine ſancte, tuas.

Juvat etiam [e] *Satyriſtam* moris hujuſce teſtem advocare:

Et ſacrum effodit medio de limite ſaxum,
Quod mea cum [1] *patulo coluit puls annua libo.*

Ab ethnicis etiam cultus haud abſimiles lapidi averrunco, vel in Genii tutelaris honorem poſito, reddebatur. Hinc illa [f] *Tibulli,*

Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris,
Seu vetus in trivio [2] *florea ſerta lapis.*

Quibus obſcuris *Tibulli* verbis facem præferat [g] *Lactantius*, qui de *Termino* loquens, *huic*, inquit, *ſupplicatur, quaſi cuſtodi finium Deo: qui non tantum lapis, ſed – ſtipes interdum eſt.* Huic mori conſentaneum erat, quod [h] *Mercurius*, veluti viarum cuſtos terrarumque præſes, in tetragonis lapidibus, quos Hermas appellarunt, in Ægypto coleretur.

(5°.) Sententia mea huic etiam dubio reſponſum ſuggeret, cur Deus hunc lapidem nomine *Maſchith* (i. e. *mens, intellectus, cogitatio*) dignatur appellare, cum lapis hic ejuſque characteres & cælaturæ meram inſcitiam proderent, & *Ægypti* ſapientes bonæ

a *Deuter.* 11. 12. b *Levit.* 26. 4, 5. c *Clem. Alexand. Strom.* l. 7. p. 843. d *Faſtor.* lib. 2. v. 655. e *Juven. Sat.* 16. v. 38. f Vid. *Tibul. Eleg.* l. 1. *Eleg.* 1. cum not. *Varior.* g Lib. 1. cap. 20. h *Kircher. Oed. Ægypt.* Tom. 1. p. 282.

1 Alii legunt, *vetulo.* | *& Vaticanus* alter. *Statius* autem aliique malunt *florida*,
2 Ita ſe habet liber *Guidonis Aſcanii Sforiæ Cardinalis*, | quia in *Eleg.* 2. leguntur, *florida ſerta.*

SECT. IV. mentis expertes indicarent? Nam ſuperius adducta probant, vocem eam, non *mentem* tantum, & *intellectum*, ſed *imaginationem*, *Phantaſiam*, eamque vanam plerunque, denotare. Hunc ſignificatum huic voci tribuunt interpretes Anglicani, *Proverb.* 18. 11. ſic locum transferentes; *The rich mans wealth is an-high wall in his own* [a] *conceit, or phancy.* Deus itaque nomen equidem, ſed abuſive ſumptum, huic lapidi conceſſiſſe putetur; ut nempe tacite doceret, lapidem illum, magni licet apud Ægyptiòs habitum, *imaginationis* læſæ figmentum eſſe; eumque ſummam *Ægypti ſapientiam*, huic lapidi inſculptam tanquam meram [b] *ſtultitiam* & phantaſiæ fœtum, vilipendere.

(6°.) HYPOTHESIS modo dicta ſolutionem aptam promptamque ſuggeret, ſi quis hunc nodum ſolvendum offerat; cur lapis *Maſchith* lege ſingulari vetitus eſt, cum ſatis eſſet, eum, ſtatuto [c] generali de *Maſchijoth* omnibus amoliendis incluſum, prohibere. Cum enim Iſraelitæ memoriam hujuſmodi lapidum, in *Ægypto* frequentium, alte retinerent; cum etiam Ægyptiorum Obeliſci, gentium aliarum *Maſchijoth* altitudine & artificio longe ſuperarent; rei ratio poſtulavit ut Deus hujuſmodi lapidem lege diſerta removeret, cum præſertim [d] λίθος προσκόμματος eſſet Iſraelitis *Ægypto* recens egreſſis, & moribus Ægypti tenacius adhærentibus.

(7°.) E ſententia mea conceſſa huic etiam dubio ſolutio facilis orietur, cur inſtrumentum idololatricum, [e] hic interdictum, LAPIS *Maſchith* appellatur; cum inſtrumenta [f] *Numer.* 33. vetita, licet ei nominis & naturæ cognatione conjuncta, *Maſchijoth* tantum, (miſſa lapidis mentione) nuncupentur. Hoc enim diſcriminis inter leges inde natum videtur, quod lex in *Levitico* data eſſet Iſraelitis, *Ægyptum* adhuc olentibus, ubi Obeliſcos e lapide facere, [g] nulla temporis aut ignis injuria corruptibili, in parte religionis habebatur. Canaanitis aliiſque *Syriæ* gentibus non licuit eſſe tam magnificis & elegantibus. Eorum ingenio, ſuperſtitioſo latis, materia defuit. Inde factum eſt, ut eorum *Maſchijoth* e metallo, ligno, vel rudi ſaxo, conficerentur? & Iſraelitæ, terras eorum jam poſſeſſuri, *Maſchijoth* eorum omnia, qualiacunque demum forent, amoliri tenerentur.

CUM itaque quæ jam dicta ſunt ἀναντιῤῥήτως evincant, *hypotheſin* meam, tanquam clavem affabre factam, variis legis hujuſce circumſtantiis apte reſpondere, ejuſque obſcura omnia cohærenter explicare; nil cauſæ video, cur quiſpiam de illius veritate vel tantillum dubitaret.

SECT. IV.

Oſtenditur Maſchijoth *etiam minus principales hac in lege comprehenſas & interdictas.*

Maſchijoth minus principales in Lege interdictæ.

MASCHIJOTH principales, i. e. Obeliſcos Ægyptios, hic inprimis interdictos eſſe, e modo dictis liquido ſatis innoteſcat. At vero *Maſchijoth* etiam minus principales [i. e. non tantum Ægyptios, ſed etiam Canaaniticos] Numerorum 33. memoratos, hujus interdicti latitudine contineri, non facile dubitandum cenſeo. Nam proculdubio *Maſchijoth* Ægyptiaci & Canaanitici affinitate propiore ſibi mutuo jungebantur: & *Maſchith* ſignificatus tam lati vox erat, ut ambitu ſuo ſuperſtitionis antiquæ ſigna omnia facile contineret. Ut res ad pauca redeat: gentium antiquorum ſuperſtitio circa tria præcipue religioſe verſabatur: *Deos eorum viſibiles*, Solem, Lunam, Sydera: *ſimulachra ſacra*, formas Deorum ſuorum mentientia; & *ſigna* vel *ſymbola*, Deos ſuos ex inſtituto vel compacto referentia, vel iis vinculo myſtico cohærentia. Hæc omnia, *Levitici* 26. 1. conjuncta, & nomine peculiari diſcreta, reperiamus. Sic enim ſe habet Textus integer: *non facietis vobis* אלילם *Deos vanos, aut imaginem ſculptilem*; & *ſtatuam* aut *columnam non erigetis vobis, & lapidem* Maſchith *non ponetis in terra veſtra.* Et obſervatu promptum eſt, ea ſuperſtitionis inſtrumenta, lege etiam jam [h] ſæpe laudata, nomine peculiari diſtincta, nobis obviam fieri. Cum itaque *Maſchith* & *Maſchijoth* aliquid in ethnicorum ſacris uſu frequens, & ab eorum *Elilim*, ſimulachris, excelſis, altaribus, ſtatuis etiam aut columnis quandoque, diſtinctum indigitaret; hinc opinandi locus eſt, eo nomine Gentilium ſigna vel ſymbola ſacratiora notari, & in lege prohiberi. Nam, quod bene monet [i] *Maximus Tyrius*, ævo

a במשכתו b 1 *Cor.* 3. 19. c Vid. *Numer.* 33. 52. d 1 *Pet.* 2. 7. e *Levit.* 26. 1.
f *Numer.* 33. 52. g *Kircher. Obeliſc. Pamph.* lib. 2. pag. 160, 161. h *Numer.* 33. 52. i *Max. Tyr. Diſſert.* 38.

priſco

priſco nulla gens erat, ſive Græca ſive barbara, quin aliqua τῆς τῶν Θεῶν σύμβολα τιμῆς, *cultus divini ſymbola* conſecrarit, eaque a Deorum imaginibus cultu & nomine diſcreverit & ſepararit. Huic aſſertioni lucis aliquid affundunt [a] *Arnobii* illa: *ridetis temporibus priſcis Perſas fluvios coluiſſe: — [1] informem Arabas lapidem: acinacem Scythiæ nationes: ramum [2] pro Cinxia Theſpios: — Peſſinuntios ſilicem pro Deum matre: pro Marte Romanos haſtam: Samios [3] puteum pro Junone* &c. Si labris lectoris hujuſmodi lactucæ placeant, adeat [b] *Seldenum*, [c] *Voſſium*, [d] *Heraldum*, alios, qui huic argumento ſudoris aliquid impenderunt. Cum itaque cultus hujuſmodi ſignorum aut ſymbolorum, inter gentes præcipue rudiores, olim uſu frequens eſſet, & Lex eo conſilio data eſſet ut cultum omnem idololatricum exterminaret; par eſt, ut ea omnia, nomine *Maſchith* aut *Maſchijoth*, interdicta cenſeantur. Hiſce omnibus inde ponderis haud parum additur, quod *Maſchijoth*, aut idololatriæ veteris inſtrumenta, Deos per analogiam tantum referentia plurima eſſent, & nomine peculiari non facile diſtinguenda: ideoque multum credibilitatis habet, ea omnia *Maſchijoth* nomine comprehendi; ſignificationis tam amplæ vocabulo, ut *ſpeculationis, cuſtodis, cogitationis ingenioſæ, ſpeculatoris, phantaſiæ,* & *cælaturæ* notationem in ſe uno (quod [e] dixi) contineret. Ne vero generalibus hiſce diutius immorer, nonnulla e *Maſchijoth* illis clarioribus, in Scriptura plerunque memoratis in medium proferam, de iis ſermonem ſpecialiter habiturus. SECT. IV.

INTER ea primas defero, cælaturis vel imaginibus illis tutelaribus, apud Prophetam memoratis, & in penetralibus aut cameris interioribus collocari ſolitis. Textus quem in animo jam fero, nobis occurrit, *Ezec.* 8. 12. *Et dixit ad me, nonne vidiſti, fili hominis, quæ ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris, unuſquiſque* בחדרי משכיתו *in cubiculis Lararii ſui*, vel *imaginis ſuæ tutelaris.* Non me fugit, *Ariam Montanum* voces Hebræas, *conclavibus proſpecturæ ſuæ*; *Piſcatorem*, conclavibus pictis ſuis; Noſtros, *in the chambers of his imagery*, reddidiſſe. Sed interpretationem modo dictam aliis omnibus præferendam cenſeo, variis inductus argumentis. Nam hæc interpretatio, non tantum relationi magis arridet, proclivior etiam intellectu, ſed voci משכית *cælaturam* ſonanti, magis conſentanea eſt. Deinde: משכית tanquam vox ſynonyma, *verſu* 12. videtur uſurpari, ut vocabulum מחקה [f] *ſculptum* aut *cælatum* notans, explicet & interpretetur. Præterea: idololatræ veteres, ad quorum mores hic alluſum eſt, ſculptilia quædam, *Larium* nomine donata, in cubiculis eorum interioribus collocare ſolebant; eaque domos eorum a furto, incendio, vel infortunio quovis alio, tutas præſtare credebantur. *Feſtum* huic aſſertioni teſtem advoco: *Herceus Jupiter*, ait ille, *intra conſeptum domus cujuſque colebatur, quem etiam deum penetralem appellabant.* Hiſce pene gemina [g] *Petronij* illa, *grande armarium in angulo vidi, in cujus ædicula erant [4] Lares argentei,* θεοὶ nempe κατοικίδιοι, liminum & focorum præſtites. His addo, quod hæc interpretatio non male cohæreat cum ſequentibus; *dicunt enim* [hujuſmodi *Maſchijoth* poſſeſſores] *Deus non videt nos, Dominus dereliquit terram.* Hoc eſt, "Deus, olim cuſtos Iſraelis, & nocte di-
"eque terram intueri ſolitus, oculos alio jam dirigit, terram ſuam ſuſque deque habet,
"nec tuto poſſumus nos aut res noſtras illius tutelæ commendare. Rerum itaque no-
"ſtrarum conditio poſtulat, ut alia nobis *Maſchijoth*, in ipſis cubiculis obvia, nobis
"comparemus, quæ nominis illius omen impleant, quæ nempe ſpeculari, cuſtodire, &
"nos & terram noſtram in tuto collocare, velint. Ab hac paraphraſi non longe recedit *Calvini* & *Junii* illa: *non negant providentiam Dei, ſed queruntur de incuria ejus, quod ipſos non reſpiciat, nec eorum miſeriis ſuccurrat.* q. d. *Deſeruit nos: non ergo noſtræ ſed Jehovæ, culpa fit, quod in alienum cultum traducimur: quum enim Deus totam regionem abdicavit, æquum erat ut eam aliorum Deorum tutelæ committeremus.*

(2°.) MASCHIJOTH hiſce minus principalibus (aut fallor) accenſeri debent שכיות illa, quorum *Propheta* mentionem facit, τοῖς משכיות originis, uſus, & ſignificationis affinitate conjunctiſſima. Textus integer, quem in animo jam fero, ſic ſe habet: [h] *dies domini* erit — *ſuper — naves Tharſis*, ועל כל שכיות החמדה ubi noſtri Hebræ minus

a *Adverſ. Gent.* lib. 6. p. 196. b De *Diis Syr. Proleg.* c. 3. c De *Orig. Idol.* lib. 6. c. 39. d Not. in *Arnob.* ub. ſupr. e *Sect.* 2. fuſe. f *Ezec.* 8. 10. g In *Satyric.* cap. 29. h *Jeſ.* 2. 16.

1 Vid. *Spencer.* p. 319.

2 *Janus Gulielmius Gelenii* conjectura fretus temeraria, *adſerit* eſſe, *ramum Prognes Theſpios. Lilius Gyraldus* verba citat, *Proconneſii Atheſpios:* In codice Romano *Canterus* legit eaſdem literas ita conjunctas, *procinxi Atheſpios:* ſuſpicatur tamen (auctore *Clemente, Cohort.* p. 40. ᾧ Κιθαιρωνίας Ἥρας σὺν Θεσπίαι) legendum *ramum pro Cytharonia Theſpios.*

3 Pro *puteum, pluteum*; ſatis docuit *Canter. Var. Lect.* L. 2. c. 25.

4 *Anonymus auctor* opinatur *locum eſſe mendoſum*, legitque *Paridis argentei poſiti*; proxima enim ſunt, *Veneriſque ſignum marmoreum.* Hinc *Veneris Paridiſque ſigna ſimul conjuncta ſunt.* Ita legendum indicant quæ ſequuntur, *& pixis aurea non puſilla, in quâ barbam ipſius conditam eſſe dicebant:* nam de vito aliquo loquutum fuiſſe neceſſe eſt. Vid. pag. 113.

SECT. IV. conſulto vertunt, *and upon all pleaſant pictures.* Præterquam enim quod vox ea [שכיות] *picturas* non ſignificet, veri ne ſpeciem habet, Deum *ſuperbis & excelſis omnibus*, una cum *cedris omnibus Lebani ſublimibus, collibus omnibus elevatis, turribus excelſis omnibus, navibus Tharſis omnibus*, tandem etiam *picturis omnibus deſiderii*, mala eadem, eaque valde gravia, denunciare voluiſſe. Ne ſermo nimis excurrat: erant hujuſmodi שכיות ſculpturæ quædam ſcite, forſan etiam *Taliſmanice* fabrefactæ; quas navibus affigere, eaſque precibus aliiſque ſacris colere, ſolebant idololatræ, naufragio perituri. De ſculpturis huic uſui deſtinatis, hunc locum exponendum cenſeo, quod ipſa radix vocabuli שכיות illud de cælaturis aut ſculpturis ſcite factis interpretari doceat; & quod ipſe contextus cogat, vocem eam de navium imaginibus, ad earum nempe tutelam poſitis, intelligere. Huic interpretationi non difficulter aſſentietur, qui novit idololatras antiquiores hujuſmodi ſculpturas, ad evitanda naufragia, frequentes in navibus habuiſſe; ſi præſertim advertat animum ad ſequentia, quibus [a] *Propheta* quæ fuſe dixerat antea paucis explicat, & שכיות de idolis interpretari docet. Atque hæc interpretatio eo ſolidior haberi debeat, quod ei vox ea החמדה *deſiderii* non parum momenti præbeat. Hujuſmodi nempe ſuperſtitionis inſtrumenta, שכיות החמדה *ſculpturæ deſiderii* vel *deſiderabiles* haud immerito dicebantur, ſi reſpectus ad earum *materiam*, *formam*, aut *uſum* habeatur. Si *materiam* ſpectemus, auro vel argento plerunque nitebant adeo, ut [b] ingens ſui deſiderium in adſtantium animis excitarent. Mori huic illa [1] *Poetæ* teſtimonium perhibent,

——*Et aurato fulgebat Apolline puppis.*

Si *formam* ſpectemus, hinc etiam *imaginum deſiderabilium* titulum acquiſiviſſe videantur: vel enim [c] magnitudine ſingulari ſibi majeſtatem conciliare, vel numinis alicujus ethnici ſpeciem exprimere, cenſebantur. Nec minus *imaginum deſiderabilium* nomine dignæ videbantur, reſpectu ad *uſum* habito quem nautis præbere credebantur. Nautæ ſcilicet, naufragii periculo territi, imagines haſce, numinis & opis præſentis obſides, invocare ſolebant, iiſque ſacram ſpei anchoram affigebant. Huc alludit [d] *Horatius*, de naufrago quodam hæc loquens;

——*Non tibi ſunt integra lintea;*
Non Di, quos iterum preſſa voces malo.

Hæc omnia fidei propiora cenſeantur, quod, prout *Ezechiel* hujuſmodi ſigna nautica שכיות appellat: ita [2] Chaldæi Paraphraſtæ *Tſilmenaija ſimulacra*, [3] *Herodotus* etiam & *Heſychius* figuras eas παταικας, vocant, voce a פחוחים *cælaturas*, *ſculpturas* notante, derivata.

(3°.) LAPIDES uncti & coronati, quos ethnici *Bætylos* aut *Bætylia* plerunque nuncuparunt, inter ſortis hujuſce *Maſchijoth* annumerandi ſunt. Gentium religio circa lapides hujuſmodi, paſſim obvios & ad cultum poſitos, ſtudioſe verſabatur. Aſſertionis hujuſce veritatem, [e] *Seldenus*, [f] *Bochartus*, [g] *Dietericus*, [h] *Elmenhorſtius*, [i] *Doughteius*, alii, tot veterum teſtimoniis extra dubium poſuerunt; ut mihi ſatis ſit, ad eorum fontes digitum intendere. Nil opus eſt, ut ad moris hujuſce veritatem aut antiquitatem aſtruendam, ipſe vel ad primum ruborem laborarem. Docti vero, non ſine ſumma veri ſpecie, ſentiunt Phœnices aliaſque gentes hujuſmodi lapides unctos, exemplo *Jacobi* primos erexiſſe, eoſque *Bætylia* & *Bætylos* in memoriam lapidis *Bethele* erecti nominaſſe. Hujuſmodi *Bætylos*, in Syria præcipue, paſſim abundaſſe; gentes iis virtutem divinam & ſanctitatem ſingularem tribuiſſe, eoſque pleraque alia ſuperſtitionis inſtrumenta vetuſtate ſuperaſſe, teſtimonia veterum a [k] *Bocharto* collecta dubitare non ſinunt. Cum itaque *Bætylia* quæ dixi, pleraque alia ſuperſtitionis objecta, antiquitate, multitudine, & virtute ſingulari, ſuperarent; opinari promptum eſt, ea nomine *Maſchijoth* interdicta fuiſſe; cum præſertim meræ phantaſiæ eſſent, & imaginationis deluſæ creaturæ.

a Vid. *Ieſai.* 2. 17, 18. b *Deut.* 7. 25. *Hoſ.* 9. 6. *Ieſai.* 20. & 44. 9, 10. c —*Jacet ipſe in littore, & una ingentes de puppe Dei—Perſ. Sat.* 6. d Lib. 1. *Carm.* 14. e De *Diis Syr Synt.* 1. cap. 5. f *Phaleg.* Lib. 2. Cap. 2. g *Antiquit. Bibl.* pag. 269. h *Not.* in *Arnob.* lib. 1. pag. 37. i *Analect. Sac.* P. 1. *Excurſ.* 17. k *Geogr. Sacr.* Lib. 2. c. 2. pag. 785, 786.

1 *Virgil. Æn.* 10. 171.
2 In *Geneſ.* 31. 19.
3 In *Thalia* § 37.

(4°.)

(4°.) In hunc numerum admittendæ videntur, figuræ vel imagines illæ *Taliſmanicæ* e ſaxo vel metallo factæ, ad malum aliquod amoliendum, aut bonum conciliandum, comparatæ; & in agris aut regionum confiniis, ſub certo ſyderum aſpectu, collocari ſolitæ. In hunc ſenſum venire debere lapidem *Bractan*, apud *Turcas* celebrem, contendit [a] *Gaffarellus*, qui, in hoc argumento curioſo, ad ſatietatem, ſi non & nauſeam, laboravit. Huic opinioni cauſam dedit, figura *Veneris*, quæ in hoc lapide, cum Lunæ creſcentis imagine, ſculpta *Mechæ* cernitur; & ſingularis illa virtus, qua ad animalia noxia abigenda pollere creditur. De figuris & imaginibus hiſce *Taliſmanicis*, & earum antiquitate, [b] *Scaliger*, [c] *Kircherus*, [d] *Hottingerus*, [e] *Gregorius Michael*, aliique bene multi, tam fuſe & erudite diſſeruerunt; ut hic otio mihi facto frui liceat, & hoc argumentum pene intactum præterire. Propter materiæ vero cognationem, & argumenti raritatem, hic lapidem illum averruncum memorare fas ſit, cujus [f] *Oracula Chaldaica* mentionem faciunt; SECT. V.

Θύε λίθον Μνίζθειν ἐπαυδῶν·
Sacrifica lapidem Μνίζθειν.

Hic autem *lapis* Μνίζθειν, vel (ut alii volunt) Μνάζιειν, dæmone terreſtri conſpecto ſacrificandus, dæmonum aut poteſtatum noxiarum fugator habebatur; vocis origine deducta (ſi [g] *Serarii* conjecturæ fidimus) a מנוס *fuga*, & צרים aut צורים *adverſariorum*, vel שעירים *Seirim*, id eſt, *hircorum*, aut dæmonum hirciformium.

(5°.) In hac claſſe ponenda ſunt etiam ſaxa illa rudia & informia, nec hominis nec bruti formam exprimentia; quibus, tanquam Deorum ſymbolis, rudis antiquitas cultum ſæpiſſime tribuebat. Talis erat nominatiſſimus ille [h] *Caabæ* lapis niger, nomine *Bractan* notus, Arabum cultu & ſermone tritus. Ei non abſimilis, lapis ille quem *Romani* pro *Termino* coluere, de quo *Poeta*,

——— *Capitoli immobile ſaxum.*

Et *Heliogabali* figura, quæ lapis erat baſi circulari, in conum deſinens. Græcos antiquiores iſtiuſmodi lapides informes impenſius adoraſſe, teſtatur [i] *Pauſanias* in *Achaicis*; τὰ δὲ παλιότερα, dicens, ἐν τοῖς πᾶσιν Ελλησι, πιμὰς Θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον ἀργοὶ λίθοι· *Antiquitus, apud Græcos omnes, rudes lapides, imaginum loco, divinos honores habuerunt.* E lapidibus illis, alii in triangulum, in orbem alii, in figuras alias nonnulli, diſponebantur; uti & alii in figuras conicas, alii vero pyramidales, effingebantur; ut eo melius colentium imaginationi convenirent, forſan etiam ut Solis aut aliorum corporum cœleſtium imaginem eo magis expreſſam gererent. Multos iſtiuſmodi lapides adhuc in *Anglia* ſupereſſe, & viros doctos eorum nonnullos [k] obſervaſſe, me perſuaſum habeo: & antiquariorum operam, in illuſtrandis *Angliæ* monumentis, multo felicius ceſſuram arbitror, ſi hujuſmodi ſaxa rudiora, in *Anglia* paſſim obvia, non tam prælii vel victoriæ quam idololatriæ monumenta crederent, eaque frequentius inter ethnicæ Britanniæ *Maſchijoth* numerarent.

Intra præſentis argumenti limites, *Chammanim*, *columnæ*, [l] *luci ſculptile*, *quercus annoſæ*, אשרים aliaque multa idololatriæ veteris inſtrumenta, continentur. Certum eſt enim, ea omnia Deorum ſymbola fuiſſe, & ab imaginibus, hominis aut numinis alicujus formam mentientibus, longe diſcrepaſſe. Iis etiam, utpote meris phantaſiis & mentis ingenioſæ figmentis (ita nempe videbantur) apprime conveniebat nomen *Maſchijoth*, quod *phantaſiæ cogitationes*, interpretantur. Nec mirum videri poſſit, quod idololatriæ figmentis id nominis in Scriptura tribuatur; cum [m] Lxx, bis intra commatum duorum ſpatium, imaginem fictilem & lapidem ἄπλαστον, φαντασίας nomine nuncupaverint.

SECT. V.

Rationes legis lapidem Maſchith *ſpecialiter inhibentis aſſignantur.*

Mirabitur forte non nemo, quod e variis idolis & *Maſchijoth* inter gentes olim obtinentibus, lapis *Maſchith* ſolummodo ſpecialiter interdictus eſt; quaſi non ſatis eſſet, eum lege generali, de ſimulacris & *Maſchijoth* e medio tollendis, inhibere. Id itaque negotii præſentis erit, cauſas obſcuriores (qua licet) inveſtigare, Quare lapis Maſchith ſpecialiter lege inhibitur.

a *Curioſit. inaudit.* Cap. 6. §. 6. b *Epiſt.* p. 529. c *Oedip. Ægypt.* Tom. 2. p. 383, *&c.* d *Hiſt. Orient.* p. 188, *&c.* e *Not.* in *Gaffarel. Curioſit.* f *Orac. Chald.* cap. ult. g *Comment.* in *Tob.* pag. 86. h Vid. *Hornium* de *Orig. Gent. Americ.* l. 2. c. 13. i *Lib.* 7. p. 579. k Vid. *Plot. Hiſtor. Comit. Oxon.* c. 10. §. 102, 103. l 2 *Reg.* 21. 7. m *Habac.* 2. 18, 19.

SECT. V. cur *Maſchith* ille nominatim interdictus ſit, eique Moſes, præ cæteris *Maſchijoth*, ſeipſum oppoſuerit. Si rem hanc ad conjecturam revocare liceret, legis tam diſertæ rationes ſequentes aſſignandas exiſtimarem.

PRIMO: lapis iſte curæ & gratiæ illi ſpeciali plane repugnavit, quam Deus circa terram promiſſam exercuiſſe dicitur. Sic enim de illa Moſes loquitur: [a] *terra quam tranſitis ut poſſideatis eam,* — eſt *terra quam Dominus Deus tuus curat: oculi Domini Dei tui* ſunt *ſemper in ea, a principio anni uſque ad finem* ejus. Hebræorum natio *Dei vinea dicitur*, eamque Deus in clientelam ejus perpetuam receptam aſſerit, *Jeſai.* 27. 3. *Ego Dominus cuſtos ejus,* — *ne quis forte lædat eam: ego die & nocte cuſtodiam eam.* Si quis itaque *lapidem Maſchith* in terra ſancta ſtatuere recuſabat, eam privilegio peculiari donatam aſſerebat; & Deum rebus omnibus invigilare, adeoque *lapidem* illum nulli uſui futurum in *Iſraele*, clare profitebatur. Quis enim uſus eſſe potuit *lapidis ſpeculationis* ea in terra, ubi [b] *oculi Domini* ſunt *in omni loco, ſpeculantes bonos & malos*, quamque *oculi Domini ſemper intuentur?* Et quid opus erat *lapide cuſtode* vel in tutelam poſito, ubi Deus rerum ſummæ præſidebat, & terram *diu noctuque cuſtodiebat?* Lapis *Maſchith* plane ſuperfluus erat & ridiculus, ubi Deus *Eben-Ezer* & *cuſtos Iſraelis* habebatur. Ex adverſo: ſi quis *lapidem Maſchith* in agris erigeret, vel in privato cubiculo *Maſchijoth* adoraret; eo ipſo teſtatum dedit, cuſtodiæ & præſentiæ divinæ fidem apud eum vacillare, ſeque plus opis a dæmone præſente, quam Deo remotiori, petere & expectare. Prout enim ethnici, per idola paſſim obvia, ſe diabolum pro Deo, ſic & per *Maſchijoth*, eundem pro cuſtode genioque tutelari, habere tacite profitebantur. Judæorum itaque Seniores, cultum in penetrali τῦ [c] *Maſchith*, aut imaginis eorum tutelaris, exercentes, Deum terram deſerere nec eam intueri credebant, & fidem illam non minus re quam verbo teſtatam faciebant.

SECUNDO: *lapis Maſchith* e fide duorum principiorum, ἰσοδυνάμων ϗ ἀντιτέχνων, fluxit, eique non parum præſidii præbuit. Horum unum, *boni* nempe principium, [d] Ægyptii veteres *Oſiridem*; alterum, *mali* nempe principium, *Typhonem* nuncuparunt. Hinc Ægyptii Genios quoſdam tutelares, *Oſiridis* miniſtros, *Typhoni* ejuſque poteſtatibus adverſis opponere ſtuduerunt; & lapides *Maſchith* aut Obeliſcos, figuris magicis inciſos, frequentes erexerunt, ut vim Typhoniam frangerent, & Genios quoſque nocivos *Ægyptum* ingredi prohiberent. Atque hæc doctrina ab Ægyptiis ad Græcos poſtea manaſſe videtur, qui [e] *ſe alios Deos colere, ut proſint; alios, ne noceant*, aperte profitebantur. Hæc omnia cauſam ſuggerunt, cur *idola* & *Maſchijoth* in Lege conjuncta veniunt, & ſimul interdicta reperiuntur: nempe *Levit.* 26. 1. *Non facietis vobis idola, ſculptile & ſtatuam non erigetis vobis, & lapidem Maſchith non ponetis in terra veſtra*; & *Numer.* 33. 52. *Perdetis omnes eorum Maſchijoth, & omnes imagines conflatilium eorum*, &c. Nempe Gentes, Genios alios, bonos & auſpicatos, alios lævos & inauſpicatos; illos ut boni, hos ut mali omnis & infortunii, fontes juxta coluerunt: & in illorum cultum, idola vel ſimulachra, in horum autem honorem Obeliſcos aut *Maſchijoth*, ſtatuerunt. Cum itaque hæc inſtrumenta idololatrica in ſacris ethnicorum tam arcte jungerentur, & doctrinam tam peſtiferam tacite confirmarent; par erat, ut in Lege ſimul interdicta reperirentur.

TERTIO: lapis iſte tam diſerte vetitus eſt, quod Ægypti myſteria ſacra & abominationes omnes in ſe uno complecteretur. Norunt omnes qui hoc argumentum vel a primo limine ſalutarunt, Obeliſcos, tanquam tabulas quaſdam lapideas, *Ægypti* myſteria omnia [politica, philoſophica, magica, hiſtorica, theologica] characteribus hieroglyphicis expreſſa continuiſſe. Nec minus innoteſcit, Ægyptios, in Obeliſci materia ſolis colorem exprimere, in illius figura radii ſolaris formam imitari, & in eo, tanquam Solis ectypo, Soli cultum exhibere, ſolitos. Cum itaque ſapientiæ & ſuperſtitionis Ægyptiacæ lineæ omnes, in Obeliſco, tanquam centro quodam, conſpirarent; Deus, lapidis iſtius uſum inhibendo, eumque e Terræ ſuæ finibus ejiciendo, clare docuit, ſe ſapientiam & religionem *Ægypti* pariter æſtimare; & lapidi illi legem tam diſertam oppoſuiſſe, ne in poſterum, Iſraelitæ ſui ſapientiæ vel religionis Ægyptiacæ ſtudio vel deſiderio ducerentur.

QUARTO: veriſimile eſt, Ægyptios omnes, multos etiam ex Hebræis, hujuſmodi lapidem maximo in honore & pretio habuiſſe. Hoc non difficulter intelligitur ex honorifico *Maſchith* nomine, *mentem* aut *intellectum* notante, quo lapis ille donatus

a *Deut.* 11. 11, 12. b *Prov.* 15. 3. c *Ezek.* 8. 12. d Vid. *Kircher. Obeliſc. Pamphil.* lib. 5. pag. 442, 443. e *Lactant.* de *Falſa Relig.* lib. 1. Sect. 20.

eſt,

eſt, tanquam nomine familiariter noto, & ſermone vulgari trito. Idem etiam haud obſcure colligitur ex *Ægypti* moribus & inſtitutis, quibus Iſraelitæ diutius aſſueverant, & tenacius adhærebant. Nam Ægypti ſacerdotes, inter quos rex ipſe primas tenuit, ætatem pene totam triverunt, in Obeliſcorum characteribus ſymbolicis rimandis & intelligendis; literaturam etiam quam inſculptam gerebant Hieroglyphicam a vulgi profani cognitione ſtudioſe removerunt. Deinde: cum Obeliſci, a *Mercurii* columnis, tanquam primis exemplaribus, originem derivarent: cum etiam ſymbola ſacra vel amuleta palam exhiberent, quæ mala omnia a regno propulſare, & vel ipſis numinibus imperare, crederentur; Ægyptios iis honorem & pretium ſingulare ſtatuiſſe, dubitari nequit: cum præſertim *Kircherus* aſſertioni meæ patrocinium præſtet, in hoc argumento verſatiſſimus. Aſſerit autem ille, [a] *Obeliſcos non Theoſophiæ duntaxat maxima quæque ſacramenta ſymbolis ſuis expreſſiſſe, ſed & inſuper fuiſſe apud Ægyptiorum exiſtimationem magnæ virtutis ſigilla, ad Numina non placanda tantum, ſed & eadem attrahenda, & ſui juris facienda, a ſacerdotibus conſtituta.* Cum itaque Ægyptii, forſan etiam Iſraelitæ, moribus Ægyptiis aſſueti, de lapide *Maſchith* honorifice adeo ſentirent & loquerentur; Deus eum nominatim inhibuit, eumque a terra ſancta procul amandavit; ut lapidem illum non minore contemptu, quam Ægyptii honore, proſequi crederetur; & omni ratione provideret, ne populus ejus *Ægypti* moribus & inſtitutis inficeretur. SECT. VI.

QUINTO: lapis iſte tutelaris, non tantum in ſe malus erat; ſed mala, nec pauca, nec levia, ſecum traxit. Eorum nonnulla paucis acccipiat lector: (1°.) Λιθολατρείαν induxit, malum hac in lege memoratum, qua vetitum eſt hujuſmodi [b] *lapidem ponere, ad adorandum eum.* Cum enim lapis iſte radium ſolarem imitari & referre videretur, cum etiam religionis Ægyptiacæ myſteria pene omnia complecteretur, totam inſuper *Ægyptum* a poteſtate quavis noxia vel hoſtili ſartam tectam conſervare crederetur; nil mirum ſi Ægyptii, aliique doctrinis eorum imbuti, lapidem tali virtute donatum cultu religioſo proſequerentur. (2°.) Iſtiuſmodi lapides ad ſyderum etiam cultum homines infirmioris ingenii ſollicitabant. Erant enim ſigilla vel amuleta quædam, ad cælorum aſpectum elaborata, characteribus quibuſdam analogis inſculpta, quæ virtutem eorum omnem a cælis & ſyderibus haurire credebantur. (3°.) Lapis iſte Teleſmatice paratus, temporum obſervationem, Dei lege vetitam, aſtruxit & propagavit. Qui enim ad hujuſmodi lapidem fabricandum animos appulerunt, horoſcopum cæli diligenter obſervarunt, & id ante alia curarunt, ut omnia die vel hora opportuna & auſpicata fierent. (4°.) Lapis *Maſchith* recta duxit ad Magiam, & commercium ſecretum cum diabolo. Nam characteres inſculpti, virtutes ei tributæ, amuleta quæ ferebat προφυλακτικά, ritus etiam in eo ponendo curatius obſervandi, diaboli technis originem debuerunt, artis Magicæ leviora quædam exercitia fuerunt, & ad intimiorem cum diabolo ſocietatem aditum præſtruxerunt. Mala alia, ab hoc lapide manantia, ne tædio ſit prolixitas in præſens prætermitto.

SECT. VI.

Rationes nominum Hebræorum & Græcorum, inſtrumentis illis impoſitorum explicantur.

Rationes nominum Hebræorum *Maſchith* & *Maſchijoth*

A Nominibus Hebræis, repetitione tritis, ordiendum eſt, & rationes inveſtigandæ, cur Deus inſtrumenta quæ diximus idololatrica *Maſchith* & *Maſchijoth* in Lege nuncupaverit; cum liquidum ſit, ea nominum eorum dignitatem ſuſtinere minime potuiſſe; cum etiam Scriptura nominibus idolorum, aliquid honoris præ ſe ferentibus, abuti ſoleat, & tacite ſugillare. Quantum autem ad rationes iſtas conjectura collimare liceat, ſunt hujuſmodi:

(1°.) VERISIMILE eſt, idololatras ea nomina idolis illis antiquitus aſſignaſſe, eaque vulgi ſermone & uſu trita fuiſſe, cum leges Moſaicæ traderentur. Cum enim, figura & uſu peculiari, ab aliis omnibus ethnicæ religionis inſtrumentis aperte diſtinguerentur; cum etiam terris ubi ſedem invenerunt invigilare, eaſque cuſtodire, crederentur; rationi conſonum eſt, ut ea nomine peculiari & eorum naturæ conſentaneo donata, & in populo nota, fuiſſe cenſeantur. Cum itaque Deus id jam ageret, ut

a *Oed. Ægypt.* Tom. 3. p. 565. b *Levit.* 26. 1.

SECT. VI. harum vanitatum uſum & cultum exterminaret: par erat, ut iis nominibus eas appellaret, quibus apud populum tunc temporis innotuerunt; aliter enim leges ejus *ignota lingua* Judæos alloquerentur, & captu difficiles inde redderentur.

(2°.) LAPIS iſte tutelaris unctionis ritu plerunque ſacrabatur: & inde forte אבן משחת *lapis unctionis*, ab idololatris antiquioribus appellatus eſt. Cum autem lapide illo ad ſuperſtitionem abuterentur, eique virtus divina a *Zabiis* aſcriberetur; veriſimile eſt, Dei veri cultores hujuſmodi lapidem אבן משכית *lapidem phantaſiæ* vel *imaginationis*, per paronomaſiam appellaſſe. Neque hæc conjectura ſimilibus exemplis deſtituta eſt: nam הר המשחה olim [a] *mons, olei* vel *olivarum* dictus poſtea הר המשחית *mons corruptionis* aut *corrumpens*, audiit; eo quod Iſraelitæ, moribus corruptis eo in monte ritus idololatricos exercuerint. Alia exempla cognata prætermitto, ne in re paucis ignota tricari videar.

(3°.) CUM lapis iſte ſapientiæ Ægyptiacæ magnalia, figuris myſticis expreſſa, gereret, bonum etiam omne conſequendi, malum inſuper omne fugandi, methodum docere crederetur; haud abſimile eſt vero, Ægyptios omnium primos lapidem illum nomine aliquo Ægyptio, *mentem* aut *intellectum* ſonante cohoneſtaſſe, & Iſraelitas nomen illud Ægyptium in *Maſchith*, utpote vocem ſynonymam, tranſtuliſſe. Cum itaque nomen illud inter Iſraelitas uſu tritum eſſet, & non tantum *intellectus* ſed etiam *phantaſiæ* vel *cogitationis vanæ* ſignificatum contineret; non ſine cauſa creditur, Deum etiam id nomen, ſed abuſive ſumptum, huic lapidi tribuiſſe, eumque *Maſchith* appellaſſe; ſed quatenus vox ea *phantaſiam*, aut *cogitationem* omni veritate vel ſoliditate deſtitutam ſignificavit. Nempe hac ratione, Deus lapidem illum, magni licet, apud Ægyptios habitum, contemptui objecit; eumque, veluti meram phantaſiam aut imaginationis fœtum, tacite ſugillavit.

Rationes nominum Græcorum.

RATIONES jam dediſſe videar horum nominum Hebræorum, quatenus a Deo, quatenus etiam ab hominibus, inſtrumentis illis idololatricis imponebantur. Diſpiciendum eſt proximo, cur iis nomina Græca [σκοπὸς & σκοπαὶ] tributa ſint a [b] Lxx, cum voces illæ, nec inter ſe, nec cum Hebræis, nec iis (quæ dixi) inſtrumentis, convenire videantur. Quæ mihi in tenebris hiſce videre licuit, lectori paucis dabo, & a voce σκοπὸς exordium ſumam.

E variis conjecturis quibus voces illæ [λίθος σκοπὸς] anſam præbuerunt, unam illam *Delrii* mentione dignam cenſeo, qui eas *lapidem ſignum* transfert, hanc opinionis ſuæ rationem reddens; [c] *fuit illa veterum ſuperſtitio*, ut *Mercurios* ponerent *in viis, vel alios Deos* vios *aut* viales, *itinerum indices & ſigna. Prohibeat ergo Legiſlator, non lapides indices viarum poni, ſed poni hujuſmodi lapides habitu Deorum, & ad adorandum.* Hanc autem conjecturam vix veri ſpeciem habere cenſeo, quod ſcioli norint, *ſignum*, nec σκοπὸς, nec *Maſchith*, exprimere vel interpretari.

NE multis immorer; Lxx, tribus rationibus inducti, *Maſchith* voce σκοπὸς hac in lege reddidere: (1°.) Σκοπὸς, *vigilem, cuſtodem, ſpeculatorem*, notat, (uti dixi ſupra) adeoque vox ea lapidis hujuſce fini conſentanea erat, qui amuleta quædam φυλακτικὰ gerere, adeoque totam *Ægyptum* a malis immunem præſtare, credebatur. (2°.) Hujuſmodi lapis, non niſi ſervato Horoſcopo, & diligenti ſyderum ſpeculatione præmiſſa, formari vel poni ſolebat; adeo ut vox σκοπὸς ea de cauſa iſti belle conveniret. Lector mecum judicabit, ſi rationem conficiendi Teleſmata, a [d] *Scaligero*, [e] *Hottingero*, [f] *Johanne Gregorio*, aliiſque, traditam, penitius intellexerit. (3°.) Cum vox *Maſchith* a שכה *ſpeculatus eſt* ortum ducat, σκοπὸς *ſpeculator* ſenſum τῷ *Maſchith* non male reddere putetur, nec a prima *radicis* intentione multum aberrare. Et jam manum ab hac tabula moveamus.

RATIO nominis alterius [Σκοπιαὶ] quo Lxx *Maſchijoth* [g] exprimunt, in lucem paulo clariorem jam proferenda eſt. Atque hoc negotium eo libentius aggredior, quod interpretes omnes vocem σκοπιὰς per *ſpeculas*, h. e. turres, aut alios locos ad ſpeculandum elevatos, transferunt; rationem ne minimam proferentes, cur Deus de ſpeculis, aut turribus altioribus, amoliendis legem daret. Deinde: locus ille, מצפה [h] *Miſpa*, a צפה *ſpeculari* denominatus, indicio eſt, Iſraelitas locos in altum elevatos & ſpeculationi ſervientes habuiſſe, nec eos lege præſenti vetitos exiſtimaſſe. Ut rem

a *Buxtorf. Lexic. Chald.* col. 1266. b Vid. Lxx in *Levit.* 26. 1. & *Num.* 33. 52. c *Diſquiſit. Magic.* lib. 4. C. 2. Q. 7. Sec. 1. d *Epiſt.* p. 529. & 568. e *Hiſt. Orient.* l. 1. cap. 8. p. 188. f *Not.* & *Obſ.* cap. 7. 8. g *Numer.* 33. 52. h *Geneſ.* 31. 49. *Hoſ.* 5. 1.

totam

totam breviter expediam: tres rationes, quamvis haud æque ſolidæ, reddi poſſunt, cur Lxx *Maſchijoth* per σκοπιὰς, i. e. *ſpeculas*, interpretantur. CAP. XXIII.

(1°.) Vox Græca, ſtricte quidem ſumpta, *ſpeculas*, late vero, *locos altos*, olim indigitaſſe; & idem quod במות *excelſa*, ſignificaſſe, videatur. Nam *Heſychio*, σκοπιαὶ, ἀκρώρειαι, ὑψηλοὶ τόποι· Et ſtatim poſtea, Σκοπιὴ, ὑψηλὸς τόπος ἀφ' ᾧ ἔστιν ἰδεῖν καὶ θεωρέσθαι· Hunc ante oculos habuiſſe videntur [1] *Etymologus* & *Euſtathius*, σκοπιὰς ipſis *Heſychii* verbis explicantes. *Heſychium* quod attinet, non temere conjicitur, cum Lxx ſecutum fuiſſe, cum voci σκοπιαὶ ſenſum jam dictum dederit. Cum enim Lxx *Maſchijoth* per σκοπιαὶ reddidiſſent, vocem במות (eodem verſu obviam) quam ὑψηλοὺς τόπους interpretari ſolent, φήλας vertunt; ut ſcilicet eo melius conſtarent ſecum, cum ſenſum τῶ במות vocabulo *Maſchijoth* tribuiſſent. Cum autem hæc ratio vocis Græcæ ſacris ſenibus inſcitiæ vel incuriæ notam inurat; apud lectorem forte cordatum non multum ponderis habitura eſt. Ad rationem itaque ſecundam jam tranſeat oratio.

(2°.) Vox σκοπιαὶ non *ſpecula* tantum, ſed etiam *ſpeculationes*, aut *actus ſpeculandi* denotat; & eo reſpectu voci *Maſchijoth* ex adverſo reſpondet, & res ea voce notatas congruenter exprimit. Nam *Maſchijoth* (quæ dixi) minus principalia, rei nullius formam aut imaginem geſſerunt integram, ſed merum *ſpeculationes* erant; eorum ſignificationem & virtutem ab imaginationis aut mentis ſpeculantis activitate derivantes. In corum claſſe primas habebant Teleſmata, quæ figuræ quædam erant, ære, ſaxo, vel auro inciſæ, quæ curioſam cæli, horoſcopi præcipue, *ſpeculationem* requirebant, ut ex arte conficerentur.

Ratio nominis hujuſce Græci tertia, probabilitate non minus commendata, ſit hujuſmodi: *Maſchijoth* (uti dixi) ſpeculationes denotat, & vox σκοπιαὶ ſignificatu cognato gaudens, ſenſum vocis Hebrææ ſatis apte refert.

Atque hæc ea ſunt quæ legis hujus obſcurioris intentioni genuinæ maxime conſentanea judicavi. Norit interim lector, me ſententiam meam, hac in re, non ut κυρίαν δόξαν, ſed ut conjecturam, non plane temerariam aut argumentis omnino deſtitutam, propoſuiſſe.

CAP. XXIII.

De Excelſis non ſemel in Lege vetitis.

De Excelſis, inſignibus illis idololatriæ veteris inſtrumentis, ſexcenties occurrit mentio in Scriptura ſacra. Ea vero in Lege, nunc *directe*, nunc *indirecte*, prohibentur: *directe*, *Exod.* 20. 26. *Non aſcendes per gradus ad altare meum*, nempe gentium ritu, ſuper altaria ſublimia, multiſque gradibus aſcendenda, ſacrificantium. *Levit.* 26. 30. *Diruam* במתיכם *Excelſa veſtra*, —*& anima mea vos abominabitur. Numer.* 33. 52. *Et expelletis omnes incolas terræ*, ——— *Et vaſtabitis* כל במותם *omnia Excelſa eorum. Indirecte*, vetita ſunt *Deuter.* 12. 5, 11, 14, 18, 21. aliiſque locis, quibus hoc in mandatis datum eſt Iſraelitis, ut nempe ſacra peragerent in loco tantum quem Deus eligeret; adeoque a re divina in Excelſis facienda cohibentur.

Cum autem in hoc argumento, lectores plerique nec res nec verba ſatis aſſequantur; non licet illud curſim & quaſi levi pede pertranſire. Ut itaque hac de re ſermonem plenum ſimul ac clarum habeam, eum in partes haſce diſtribuendum cenſui.

Primo: vocum earum πολυσήμων במה & במות ſenſus genuinus in lucem erundus eſt.

Secundo: dicendum eſt de variis Excelſorum ſpeciebus, & earum rationibus, quæ inter Gentes olim obtinuerunt.

Tertio: rationes inveſtigandæ ſunt, cur Deus tot leges Excelſis oppoſuerit, cum præſertim eorum uſum quandoque toleravit?

Quarto: cauſæ reddendæ ſunt, cur Iſraelitæ tam tenaciter Excelſis adhæſerunt, ut monitis & interdictis ſæpe repetitis, ad eorum uſum abolendum, indigerent.

Quinto: nonnulla, e jam dicendis oriunda, ſubjungam Corollaria, ut lux eo clarior toti affulgeat argumento.

[1] Vid. pag. 435.

SECT. I.

SECT. I.

Vocum earum πολυσήμων, במה & במות *ſenſus genuinus inveſtigatur.*

Senſus grammaticalis במה & במות

SI ad earum uſum in Scriptura ſacra diligenter attendamus, intellectu promptum erit, voces eas ſenſus & ſignificatus varios admittere, eoſque omnes ad ſenſum triplicem *(grammaticalem, civilem, ſacrum* etiam aut *religioſum)* revocari poſſe.

SI ad vocum earum ſenſum *grammaticalem* & maxime proprium animos advertamus, facile percipiamus, *R. Mordechai Nathan* eum felicius aſſecutum fuiſſe. Nam, [a] eo exponente, במה eſt גובה ורום id eſt, *altitudo & excelſum*; & hunc ſignificatum vocibus illis aſſeruit, exemplis haud paucis e Scriptura depromptis, [b] *Lexicographus* ille præſtantiſſimus. Atque ſignificationi huic fidem conciliant *Septuaginta*, qui vocem במה nunc ὕψος *altitudinem*, nunc ὑψηλὸν, *excelſum*, quandoque βουνὴ, plerunque βωμὸς, alibi θυσιαστήριον & οἶκος ὑψηλὸς, incertis vicibus interpretantur. Unde conſtet, interpretes illos, τοῖς במה & במות ſignificatum vocis abſtractæ & concretæ, ſubſtantivi ſimul & adjectivi, (prout loci ratio poſtulat) aſſignaſſe. Et certe, ſi quis Scripturæ locos, ubi במות occurrit, attente perlegat, facile percipiat, ſenſum poſtulare, ut vox ea quandoque per *excelſa*, quandoque per *altitudines*, exponatur.

Senſus civilis.

IN ſenſum illius vocabuli *civilem* proximo diſpiciendum eſt. Eo ſenſu ſumptum triplicem ſignificatum in Scriptura recipit. Nam,

(1°.) NONNUNQUAM ad *montes* aut locos altiores indigitandos uſurpatur. Senſus hujus exemplum præbet *Amos* cum ait, [c] *calcans ſuper* במתי ארץ *excelſa terræ*, h. e. montes altiſſimos quos Deus quandoque disjicit, & quaſi conculcat, in terræ motu. Senſu non abſimili venit, 2 *Sam.* 1. 19. *Decor Iſraelis ſuper* במותיך *excelſa tua vulneratus eſt.* Sic locum illum exponendum docet contextus, v. 21. *Vos montes in Gilboah, nec ros nec pluvia* deſcendat *ſuper vos.* Vox ea ſenſum eundem ferre videtur apud [d] *Micham* & [e] *Jeremiam*, his verbis; *& mons domus erit* יער לבמות *ut montes ſylvæ* vel *ſylvoſi.* Locos omnes quibus hunc ſignificatum recipit, nec vacat, nec juvat, enumerare. Unum itaque [f] *Michæ* textum ſuperaddam, & progrediar. *Et calcabit ſuper* במותי ארץ *excelſa terræ*; nam ea phraſi montium & collium juga, utpote partes terræ celſioris & cælo viciniores, proculdubio deſignantur.

(2°.) QUANDOQUE tota terra *Canaan*, a Tribubus duodecim occupata, voce במה & במות ſignificari creditur. Nempe *Deuter.* 32. 13. *Et invexit eum ſuper* במותי ארץ *altitudines terræ*, h. e. terram Canaan, quæ reliquis terris eminentior, & orbis habitabilis medium, exiſtimatur. Eodem ſenſu capienda videtur vox hæc. *Ezec*, 36. 2. במות עולם *Excelſa mundi facta ſunt nobis in hæreditatem:* ſic nempe vocantur urbes & regiones Iſraelis, quod aliis altiores eſſent, eaſque non dignitate tantum, ſed & ſitu, ſuperarent. Textus his affines ſunt, *Jeſai.* 58. 14. *Amos.* 7. 9. *Hab.* 3. 19. ad quos digitum ſufficiat intendiſſe. Atque hæc forte cauſam ſuggerant, cur vox רמה ad potiſſimam Judææ partem notandam [g] uſurpetur; quod nempe regionibus aliis excelſior haberetur.

(3°.) Vox במות ſenſu civili ſumpta, arces, aliaque munimenta & fortalitia, locis editioribus fieri ſolita, quandoque denotat. *Targum* ſenſum illum huic voci tribuit *Pſal.* 18. 34. nam ibi במותי *altitudines meas*, per בית תוקפי *locum roboris mei* reddit; במתי ארצ *excelſa terræ*, *Amos.* 4. 13. per תוקפי ארעא [1] *robora terræ* interpretatur: & *Deuter.* 33. *ult.* contextus ipſe במותימו *excelſa eorum*, per *eorum robora*, fortalitia, munitas arces, exponendum docet. Hic etiam obſervare juvet. [h] Lxx voces eas במתי ארצ [2] ἰσχὺν τῆς γῆς *robur terræ* vertere. Textus alii jam dictis affines paſſim obvii ſunt, [i] quos infra tantum cito, eo quod a re præſenti nonnihil alienos. Ideo vero veteres Hebræi voce במות ad arces, alioſque locos robore præcellentes exprimendos, utebantur; eo quod arces in montibus & locis eminentibus plurimum extruerentur. Ad hunc morem ſpectare videntur [k] *Pſalmiſtæ* verba, *potens tu Domine præ montibus prædæ*, i. e. [l] præ [3] munimentis & arcibus quas homines prædæ inhiantes in montibus habent, ut

a In *Nathib.* pag. 102. b *Schindler.* voc. במה c Cap. 4. 13. d *Mic.* 3. 12. e *Jer.* 26. 18. f Cap. 1. 3. g *Jerem.* 31. 15. h *Deut.* 32. 13. i 1 *Sam.* 13. 6. *Numer.* 21. 28. *Pſal.* 18. 33. *Jerem.* 12. 12. k *Pſal.* 76. 4. l Ita Chald. *Præ arcibus montium.*

1 *Targum Jonathan.* reddit רשעי ארעא *impios terræ.*
2 *Aquilæ* verſio eſt, τὸ ὕψωμα τῆς γῆς.
3 *Chaldaica* ſunt, *contremiſcant—Reges habitantes in arcibus montium.*

ibi

ibi se & furta sua in tuto collocent. Huc etiam allusum est forte, *Psal.* 95. 4. *In manu* Domini *sunt* [1] *fortitudines terræ, & ejus sunt montium cacumina*, multis licet propugnaculis instruantur. Hinc etiam lucis aliquid hauriat locus ille [a] *Jeremiæ, vere in vanum* expectatur salus *a* [2] *collibus* & *multitudine montium*, quamvis robur a munitione æque ac altitudine, natura simul & arte, mutuentur. SECT. I.

TERTIO: vox hæc, cum sensum sacrum aut religiosum recipit, significata multo plura continet. Sensus facer.

NAM (1°.) במה altare, idque ethnicum & idololatricum, plerumque denotat. Hic sensus e variis Scripturæ locis innotescit: *Jerem.* 48. 35. *Exscindam de Moab* מעלה במה *ascendentem in excelsum*, aut *altare*; juxta paraphrasin illam *Targumistæ*, מקריב קורבן על במתא *offerentem munus super altari.* Nec dissentiunt Græci voces illas Hebræas per [3] ἀναβαίνοντα ἐπὶ τὸν βωμὸν interpretantes. Cum hoc loco non parum cognationis habet [b] ille textus *Ezechielis, & accipiebas de vestibus tuis, & faciebas tibi* טלאות במות *excelsa maculosa:* hoc est, "nulli sumptui sacris ethnicis impendendo parcere solitus es: ipsas e- "nim vestes tuas diversicolores exuisti, & excelsa vel aras pulchre & decore maculosas tibi confeciśti. Hoc censu sumenda est vox במותם *Numer*: 33. 52. cui *Jonathan* במסיהון ararum significatum tribuit. Atque huic significationi hinc etiam accedat fides, quod voces illæ, במה & במות (*Excelsa* notantes) & מזבח & מזבחים quæ altaria significant, indifferenter usurpentur. Hanc observationem varia Scripturæ loca ratam firmamque faciunt: nempe 1 *Reg.* 3. 4. *Et* fuit *Rex in Gibeon, ut immolaret ibi, quia ipsum* הבמה *Excelsum magnum. Et obtulit Salomon holocausta mille super* המזבח *altare istud.* Huic loco cognatus est 2 *Par.* 14. 3. ubi Rex *Asa* במות & *Chammanim*, [c] Josiah vero מזבחות & *Chammanim*, sustuliśse dicitur: ex horum autem locorum scopo clare patet, voces eas במות & מזבחות synonymas esse, & promiscue usurpari. His aliquid momenti ferunt phrases illæ sacrificales in Scriptura, ubi de במות occurrit mentio: legimus enim de iis qui [d] sacra faciunt בבמות *in Excelsis*, vel ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, uti Græci vertunt; id est, altaribus proculdubio, quæ in excelsum erigebantur. De *Ahaz* etiam memoriæ proditum est, quod *sacrificabat & suffiebat* בבמות h. e. [e] ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, vel aris excelso vertice conspicuis. Et postquam *Excelsa* ipsi Chemosh & Moloch a Salomon structa memoratum esset; continuo additur, [f] *& sic fecit omnibus uxoribus suis alienigenis, suffientibus & immolantibus Diis suis.* Huic etiam significationi Septuaginta testimonium perhibent, במה & במות per βωμὸς & βωμοὶ sæpissime transferentes. Altare vero βωμὸς ideo dicebatur, quod Græci, more passim recepto, altaria sua celsiora, multisque gradibus ascendenda, facerent; aut ea in montium celsiorum jugis ædificarent.

ATQUE hæc verba duplicis generis *excelsa*, vel altaria sublimia, mihi in mentem revocant; excelsa nempe ratione *situs*, & ratione *structuræ* vel altaris ipsius fabricæ. Multa scilicet altaria, in se licet humilia, nomen *Excelsorum* reportarunt, quod in montium aut domorum summitatibus erigerentur; alia vero *Excelsorum* nomine donata sunt, quod, in vallibus aut plateis extructa, caput in altum tollerent, & multis gradibus ad ascensum, indigerent. Ante alia vero classis hujus altaria, memorari debent [g] *Excelsa* in valle *Tophet* extructa, quibus Israelitæ liberos eorum dæmonibus immolabant; quæque situm ipsorum humilem, structuræ suæ sublimitate compensabant. De his autem alibi se dabit magis opportunus agendi locus.

(2°.) במה quandoque columnam altiorem, causa religionis erectam, in Scriptura denotat. Huic significationi fidem astruit Seniorum versio, qui vocem illam de columnis hisce variis in locis interpretantur: nempe *Levit.* 26. 30. ubi verba illa, *& dissipabo* במתיכם *excelsa vestra*, sic vertunt, Καὶ ἐρημώσω τὰς ϕήλας ὑμῶν. Et *Numer.* 22. 41. במות בעל Lxx reddunt, τῷ ϕήλῳ τῷ Βαάλ. Haud absimili modo voces explicant, *Numer.* 33. 52. *Et vastabitis* כל במותם *omnia excelsa eorum*, Καὶ πάσας τὰς ϕήλας αὐτῶν ἐξαρεῖτε. Locis hisce, ni fallor, accenseri potest, 2 *Reg.* 23. 15. גם את המזבח *Et etiam altare quod* erat *in Bethel,* הבמה *excelsum quod fecerat Jeroboam filius Nebat;* ——*etiam* את המזבח *altare ipsum,* ואת הבמה *& excelsum destruxit, & combussit excelsum, & contrivit in pulverem.* Eo scilicet in loco latum discrimen inter מזבח *al-*

a Cap. 3. 23. b Cap. 16. 16. c 2 *Par.* 34. 4. d 1 *Reg.* 3. 2. e *Lxx* in 2 *Par.* 28. 4.
f 1 *Reg.* 11. 8. g *Jer.* 7. 31.

1 מחקרי ארץ *investigationes terræ*; i. e. Juxta *Aben Ezram, infima fundamenta* vel *penetralia terræ.*
2 *Hebraica* sunt, a *collibus, turba, montibus.*
3 Apud *MS. Alexandr.* ἀναβαίνοντα ἐπὶ Μωάβ.

SECT. I. *tare*, & במה *excelsum*, clare ponitur; & utrumque *destrui* quidem, sed *excelsum* comburi & *in pulverem redigi*, diserte dicitur. Hic itaque nomine במה non altare, sed columnam altam, in altaris vicinia positam, intelligendam censeo. Hic autem nodus occurrit, quem interpretes vix uno digito tactum præterire solent: nempe, "cujus "materiæ vel formæ fuit ea columna, quæ nomine במה quandoque videtur intelli- "genda? *Paulus Fagius* [a] versioni Græcæ legis modo citatæ lucem allaturus, *certe*, inquit, *refertur ad columnas excelsas super quas idola ponebant in editissimo loco, ut inde Dii conspicerentur, & ab omnibus adorarentur, venerabilioresque viderentur.* Hæc equidem vir apprime doctus: cum autem res hæc, a nostro tempore, & negotio præsente, sejunctior sit; nihil in præsens fidenter asserendum, sed rem totam in locum aptiorem differendam, arbitror.

(3°.) VOX במה quandoque templum altum, aut delubrum in montibus extructum, signat. Hujusmodi vel delubra montana non semel in historia sacra memorantur. Nempe 2 *Reg.* 17. 32, 33. *Timebant Dominum, & fecerunt sibi sacerdotes, – qui illis sacra faciebant in fanis Excelsorum.* 1 *Reg.* 13. 32. *Clamavit – contra altare quod* est *in Bethel*, & contra כל בתי הבמות omnes domos Excelsorum *quæ sunt in urbibus Samariæ.* 2 *Reg.* 23. 19. *Et etiam omnes domos Excelsorum – removeri fecit Josiah.* 1 *Reg.* 12. 31. Καὶ ἐποίησεν οἴκους ἐφ' ὑψηλῶν, *Et fecit* Jeroboam *domos in*, vel *pro*, *excelsis.* *Jes.* 15. 2. *Ascendit ad Baiith & Dibon*, הבמות *Excelsa, ad fletum.* h. e. Ad ædes in Excelsis extructas, se contulit, ut in iis opem ab idolis prece & lacrymis impetraret. 2 *Reg.* 23. 13. ואת הבמות *& Excelsa quæ* erant *coram Hierosolyma, – quæ struxit Salomon Aschtoreth, abominationi Sidoniorum – Rex contaminavit:* quem locum sic transferunt aut potius illustrant *Septuaginta*; Καὶ τὸν οἶκον τὸν ὄπι πρόσωπον Ιερυσαλὴμ ——— ἐμίανεν ὁ βασιλεύς. Eodem sensu vox ea sumi videtur, 2 *Reg.* 18. 22. & 2 *Reg.* 17. 29. & aliis in locis quos [b] alibi in medium protuli. Testimoniis jam adductis colophonem addet locus ille memorabilis, 1 *Reg.* 13. 32. *Exclamavit contra altare quod est in Bethel, & contra* כל בתי הבמות *omnes domos Excelsorum:* sic enim Lxx locum illum interpretantur: ἐλάλησεν ὁ λόγῳ κυρίυ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ὁ Βαιθὴλ, καὶ ἐπὶ τὺς οἴκυς τὺς ὑψηλὺς, τὺς ὁ Σαμαρείᾳ i. e. ædes omnes Deorum cultui sacratas, in quibus, juxta morem sacrorum, in monte solebant epulari.

(4°.) במות quandoque *montes* usui sacro dicatos & separatos denotat. Apud *Dibon* enim, urbem Moabitarum, referente [c] *Josbua*, colles erant idolorum cultui sacrati, qui במות בעל *Baalis* excelsa vel *colles* audiebant. De istiusmodi montibus, religioni dicatis, [d] phrasis eadem in historia *Baalami*, videtur intelligenda; sic exigente opportunitate populum e loco sublimi despectandi. Hic sensus vocabuli paulo clarius eluceat e collatis *vers.* 2. & 6. capitis tertii *Jeremiæ* nam *vers.* 2. Deus, Hebræorum gentem alloquens, *leva oculos tuos*, inquit, *ad Excelsa, & vide ubi non prostituta sis?* At vers. 6. *Nunquid*, inquit *vidisti quæ fecit rebellis natio? vadens super omnem montem excelsum, – fornicata est ibi.* Unde pateat, prophetam per *Excelsa*, versu secundo memorata, *montes* notasse, in quibus cultum profanum frequenter exercebant. Hunc sensum vox ea plerunque præbet, iis in locis ubi populus *in Excelsis sacra fecisse* dicitur.

(5°.) VOCES illæ, במה & במות quandoque sensum varium & complexum ferunt; locos editos, altaribus, columnis, lucis, statuis, & similibus idololatriæ veteris instrumentis, instructos indigitantes. Gentes antiquiores *Excelsa*, id est, montes Deorum cultui destinatos, istiusmodi supellectile donare solitas, e Scriptura sacra satis intellectum est: viz. *Deuter.* 12. 23. *Perdetis omnia loca quibus gentes servierunt – Diis suis, super montes excelsos, & super colles, & sub omni arbore viridi. Et conteretis aras earum, & confringetis statuas earum, & lucos earum comburetis in igne, & sculptilia Deorum earum concidetis,* &c. Huic affinis est locus ille [e] *Chronicorum*, quo de *Asa* memoriæ traditum est, quod *removit altaria aliena, & excelsa, & confregit statuas, & succidit lucos.* Sed rem paulo magis attingit locus ille [f] *Regum, ædificaverunt sibi excelsa, & statuas, & lucos, super omnem collem sublimem.* Cum itaque hæc in במות *Excelsis* haud raro convenirent, nil mirum si colles, altaria, sacella, statuæ, luci aliaque census ejusdem, eo nomine quandoque contineantur. Hunc significatum postulare videtur, iis in locis ubi de perdendis & diruendis ethnicorum במות occurrit sermo. Cum enim impossibile esset, ut ipsi *montes* quibus Diis suis cultum præstabant, perderentur; necesse est, ut eos sensu lato & complexo capiamus, ita ut Excelsorum nomine, delubra, altaria,

a Πάσας τὰς στήλας αὐτῶν ἐξαρεῖτε· *Num.* 33. 52. b Vid. *Lib.* 3. *Dissert.* 6. Cap. 2. §. 2. c *Jos.* 13. 17. d *Numer.* 22. 41. e 2 *Par.* 14. 3. f 1 *Reg.* 14. 23.

statuæ,

ſtatuæ, aliaque furfuris ejuſdem, notari cenſeantur. Hanc notationem vocis [a] *Piſcator* præferendam exiſtimat, cum ait, *luci & altaria in excelſis collibus poſita* per Bamoth intelligendi ſunt: conſentit *Zanchius*, dicens, *nomine Bamoth veniunt altaria & ſacella.* SECT. II.

SECT. II.

De variis Excelſis, eorumque rationibus, inter Gentes obtinentibus.

NEGOTIUM lectori moleſtum & inutile faceſſerem, ſi de excelſis omnibus, inter Gentes olim religioſe habitis, eorumque rationibus ſermonem diſtinctum inſtituerem. In præſens itaque de *montibus* tantum & *altaribus* in altum elevatis, utpote notæ potioris Excelſis, verba faciam; de cæteris Excelſis ethnicis, & eorum rationibus, alibi diſquiſitionem initurus.

De montibus gentium ſacris.

A montibus eorum excelſis exordium ſumo, quibus idololatræ veteres eorum ſacra plerunque peregerunt. Hoc multis veterum teſtimoniis evinci poſſet, ſi res tam trita & in vulgo nota tantam diligentiam pateretur. Lectori ſimul & rei præſenti ſufficiat, pauca tantum e multis, ubique obviis, in medium attuliſſe. Inter ea vero primos habeat hiſtoriæ ſacræ teſtimonium: ea nempe, de Judæis loquens, aſſerit eos, in fanis Excelſorum ſacra feciſſe, [b] *Deoſque ſuos coluiſſe, juxta morem gentium*, in locis editis ritus ſuos exercentium. Huic loco lucis aliquid effundunt ea [c] *Voſſii* verba: *omnes fere montes altiores, ut Pelion, Olympus, Ida, Caſius, Atabyrius, Rhodi, aliique plurimi, Jovi præcipue dedicabantur, ejuſque in vertiibus ſuis fana & altaria ferebant.* Sed ad hiſtoriam ſacram me recipio, qua [d] *Manaſſeh* malum in conſpectu Domini feciſſe dicitur, *juxta abominationes ethnicorum, —nam converſus eſt, & ædificavit Excelſa, quæ deſtruxerat Hezekiah.* Teſtimonium huic affine præbet locus ille [e] *Regum*, quo memoriæ proditum eſt, Iſraelitas *ſtatuiſſe ſibi ſtatuas & lucos ſuper omnem collem elevatum, & ibi thus obtuliſſe in excelſis omnibus, ſicut Gentes.* Hanc conſuetudinem inter Gentes invaluiſſe, non minus hiſtoriæ profanæ teſtimonio confirmatur. [f] *Herodotus* enim de *Perſis* teſtatum reliquit eos Διὶ μὲν ἐπὶ τὰ ὑψηλότατα τῶν ὀρέων ἀναβαίνοντας, θυσίας ἔρδειν, *in altiſſimos montium vertices aſcendentes Jovi ſacrificare.* Græcos etiam id moris habuiſſe, e verbis [g] *Apollonii Rhodii* non difficulter inferendum eſt;

Καὶ βωμὸν ποιήσε μέγαν Διὸς ὑκμαίοιο
Ιερά τ' εὖ ἔρρεξεν ὀν οὔρεσιν·———

Et magnam Jovis humentis excitavit aram,
Sacra etiam fecit in montibus.———

Ponti & *Cappadociæ* incolas uſum eundem coluiſſe declarat [h] *Mithridatis* factum, qui devictis adverſariis, ἔθυε τῷ πατρίῳ Διὶ [πάτριον] θυσίαν [ἐπὶ ὑψηλοῦ,] in excelſo monte *ſacrum* patrium *fecit bellipotenti Jovi.* Varias autem moris hujuſce rationes conjectura ſuggerit:

(1°.) PERSUASUM eſt ethnicis, Deum offerentium dona clarius aſpicere, ſupplicantium preces etiam facilius exaudire potuiſſe; modo in montibus hoc vel illo religionis officio fungerentur. Teſtimonio ſint illa [i] *Taciti*, dicentis, *eos maxime locos* (montes nempe) *propinquare cælo, preceſque mortalium a Deis nuſquam propius audiri.* [k] *Lucianus*, etiam hunc morem tam frequentem aſſerit, ὅτι — τῶν εὐχολέων ἀγχόθεν ἐπαΐσειν [οἱ Θεοὶ.] *Quippe quod* — Dii *preces a propinquo facilius exaudirent.* Nil opus eſt, ut opinionis hujuſce vanitas operoſe detegatur; cum probe notum ſit hodie, Deum ubique præſto eſſe, nec ſpatiis ullis a videndo vel audiendo cohiberi.

(2°.) ETHNICI montes altiores, & eorum ſummitates, Deorum ſedes, iiſque jure peculiari debitos, exiſtimarunt; adeoque locos eos aliis ſacratiores, & ſacris Jovi faciendis aptiores, eſſe judicarunt. Nam apud [l] *Philoſtratum*, Indi *Caucaſum*, montem præcelſum, Θεῶν οἶκον vocant: & *Melanthes*, Lib. de *ſacrificiis*, πᾶν ὄρος *montem omnem* τοῦ Διὸς ὄρος *montem Jovis* appellatum ſcribit: & [m] *Maximus Tyrius* mortalium primos

a *Comment.* in *Hoſ.* 10. 8. b 2 *Reg.* 17. 32, 33. c *Obſervat.* in *Melam*, lib. 2. cap. 2. d 2 *Reg.* 21. 2, 3.
e 2 *Reg.* 17. 10, 11. f Lib. 1. Cap. 131. g Lib. 2. *Argonaut.* v. 524. h *Appian.* lib. de *Bell. Mithrid.* p. 366.
i *Annal.* lib. 13. p. 217. k Lib. de *Dea Syr.* p. 1069. A l De *Vit. Apollon.* Lib. 2. c. 5.
m *Diſſert.* 38. ſub. init.

SECT. II. [τὰς τῶν] ὀρῶν κορυφάς· *Montium vertices* inter Deorum symbola censuisse refert. Ex ea montium prærogativa & sanctitate singulari fluxit, ut inter Gentes magna esse eorum veneratio; in iis aræ, templa, luci, delubra, plerunque struerentur; heroes fato functi sepulturam in montibus invenirent; & Dii gentium a [a] montibus titulum aut appellationem non raro sortirentur: ex iis enim alii *Dii Montenses*, alius (ab Alpibus ita dictis) *Deus Peninus*, & Jupiter, ἀπὸ τῶν ἀκρῶν τῶν ὀρῶν, *a montium extremitatibus*, Ζεὺς ἐπάκριος appellatus est. Inde factum etiam, ut montes Deorum sedes & habitacula crederentur: cum enim [b] *Mercurius* adolescentem ad ardui montis jugum perduxisset, eum his verbis affari fingitur, ἐπὶ τούτου τῆς κορυφῆς ὁ πατὴρ πάντων κάθηται τῶν Θεῶν· *In illo vertice omnium Deorum pater sedet.* Cum itaque montes altiores & eorum summitates Diis ethnicis jure quodam tribuerentur, inde fiat verisimile, Deum montium altitudines sibi ipsi diserte vindicasse, ne quis locus errori tam crasso relinqueretur. Nam *Psalmista* תועפות הרים *culmina montium* ([c] τὰ ὕψη τῶν ὀρέων) *Dei solius esse* docet, nec Diis gentium (uti vulgi ferebat opinio) tribuenda.

(3°.) GENTES in monte plerunque sacra peregerunt, quod ibi sol, luna, sydera, cœlique exercitus integer, paterent oculis, & eorum cultores numinum suorum aspectu liberrimo fruerentur. Id ante alia curabant idololatræ veteres, ut, sacra facturi, numina sua viderent, & ab iis vicissim viderentur: montes itaque sacris operandis locos aptiores existimarunt, eo quod illic numina sua cœlestia videre, & ab iis videri, possent; cum ibi nullum obstaculum se medium interponeret.

(4°.) VERISIMILE est, ethnicos montes altiores locos rei divinæ præstandæ magis aptos & opportunos existimasse. Nam hujusmodi locos, augusta quædam solitudo, puritas & temperies aeris, cœli patens facies, grata varietas objectorum in oculos incurrentium, distantia a rerum civilium strepitu, luci in montibus frequentes, aliaque multa, loca illa, tanquam sacris aptiora, non parum commendarunt, & voluptatem haud exiguam cultoribus attulerunt. His addo, quod ethnici forsan ideo montes altiores sacris agendis aptiores existimarunt, quod a cœlo propius abessent, adeoque cœlum deumque cognatione quadam attingere viderentur. [d] Auctor modo dictus hac opinione tinctus existimetur: cum enim *culmina montium* altiorum Jovis esse dixisset, continuo addit, [1] Ολύμπου καὶ Ἴδης, καὶ εἴ τι ἄλλο ὄρος πλησιάζει τῷ οὐρανῷ, *ut Olympi & Idæ, aut siquis præterea montium cœlo proximus est.*

De altaribus Gentium.

DE primi generis excelsis ethnicis, montibus videlicet, eorumque rationibus satis in præsens dixisse videar. Ordo propositus id a me jam postulat, ut de classis alterius excelsis, & eorum rationibus sermonem instituerem; altaribus nempe celsioribus, ad quorum apicem non nisi per gradus *plerunque* multos ascendebatur. *Plerumque* dixi: nec immerito: quamvis enim altaria Gentilium pleraque vertice tam sublimi donata fuerint, ut gradus altos ad ascensum postularent; certum est, eorum nonnulla verticem humiliorem & ad sacerdotis modulum magis accommodatam habuisse, & nomen illud *excelsa*, non structuræ suæ, sed loci quo stabant, altitudini debuisse. Sortis hujusce fuisse videntur illa, [e] *portarum*, [f] *tectorum*, [g] *montium* etiam nonnulla, in scriptis sacris memorata; *excelsorum* etiam nomine donata, quod in summitate montium, portarum, aut lectorum, erigerentur, & eorum ope in altum tollerentur. Interea loci, dubitare non sinit historiæ fides, altarium ethnicorum pleraque, Diis præcipue superis inscripta, sublimia fuisse, multisque gradibus in altum surrexisse. Gentes olim hæc in usu habuisse, probatum est [h] alibi, variis exemplis in medium adductis, quæ historia sacra & profana mihi suppeditavit. Ne tamen hæc argumenti mei pars inculta censeatur, duo vel tria subjungam testimonia, quæ sermoni meo de altaribus hisce sublimibus fidem & lucem afferant. Horum primum esto [i] *Luciani*, qui, de *Alexandro* impostore verba faciens, ait eum, sub specie religionis, *ad altare quoddam excelsum ascendisse. Pausanias*, aram quandam Olympicam describens, inter alia, hæc [k] habet, rei præsenti consentanea, τὸ δὲ ὕψος τοῦ βωμοῦ τὸ σύμπαν ἐς δύο καὶ εἴκοσιν ἀνήκει πόδας. *Universa autem altaris altitudo pedes duos prope & viginti conficit.* Et, post pauca, ara Dianæ quadrangularis occurrit, ἀνήκων ἠρέμα εἰς ὕψος. *Fastigium paulatim in sublime tollens.* Variæ vero rationes excogitari possunt, cur Gentes altaribus (aut aris a terra plurimum exaltatis) animos impensius addixerunt. Harum prima sit hæc:

a Vid. *Gisbert. Cuper. Apotheos. Homer.* p. 15, 16. b Apud *Julian.* c Lxx in *Psal.* 95. 4. d *Max. Tyr. Dissert.* 38. sub. init. e 2 *Reg.* 23. 8. f 2 *Reg.* 23. 12. g 2 *Par.* 21. 11. h Vid. Lib. 2. cap. 8. i Ἐπὶ βωμόν τινα ὑψηλὸν ἀναβάς, &c. In *Pseudomant.* p. 479. C k Lib. 5. p. 409. 412.

1 Ita legit *H. Stephanus*: alias, Ολυμπου, καὶ Ἴδην.

(1°.)

(1°.) ALTARIA ſublimia montium vicem præſtabant, qui non raro deerant, & ſacris obeundis maxime convenire cenſebantur. Gentiles equidem, ſacra facturi, montem, utpote cœlo viciniorem, ante alia deſiderabant: at, monte deſtituti, aram non raro ſublimem & ingentem erigebant, quæ montem a natura formatum repræſentare, eoſque ad cœlum aliquatenus elevare, poſſet. *Argonautæ*, hac cauſa moti, aram in littore ſublimem erexerunt; quod nempe nullus ibi mons eſſet, ubi ſacra magis decore celebrarent. [a] *Apollonius* facti teſtem ſe præbet, cum ait, SECT. III.

——τὰ δ' ῥέξομεν οἷα πάρεστι
Βωμὸν ἀναστήσαντες ἐπάκτιον.——

Juſtaque ſolventes, in primo ſtruximus aram
Littore ſublimem.——

(2°.) GENTILES eorum altaria tam ſublimia ſtruxiſſe vdientur, ut eorum dignitatem & religionem integram & intemeratam conſervarent. Cum enim altare caput inter nubila conderet, [b] ἀβέβηλον καὶ ἄβατον erat, nec illotis vulgi manibus aut pedibus facile violandum. Quin & altaris eminentia majeſtatem quandam ei conciliavit, religionem incuſſit intuentium animis, & ſtructuram illam non minus dignitate quam celſitudine quævis alia ſuperare tacite ſignificavit,

(3°.) GENTES excelſa hæc in pretio habuerunt eo quod opinionem de duplici Deorum genere (*ſuperorum* & *inferorum*) aſtruere, eique patrocinium præſtare, viderentur. Nam altaria in altum elevata, multiſque gradibus inſtructa, Deos ſuperos eſſe, quorum cultui dicata ſunt, aperte docuerunt. Aræ vero depreſſæ, & vix terræ ſummitatem ſuperantes, Diis inferis ſolummodo convenire cenſebantur. Huc faciunt illa [c] *Scholiaſtis* in *Euripidem*: ἐσχάρα κυρίως μὲν ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βόθρος, ἔνθα σφαγιάζουσι τοῖς κάτω ἐρχομένοις· Βωμὸς δὲ, ἐν ᾧ θύουσι τοῖς ἐπουρανίοις θεοῖς· E regione, Deus, ut Iſraelitas a ſententia tam craſſa revocaret, inter eos nec βωμὸν nec ἐσχάραν, altare nec aram, toleravit, ſed [d] ipſius altare medium tenuit, ab ipſa terra tribus tantum cubitis elevatum. Adeo ut ipſum altare doctrinam illam vanitatis argueret, & populum *Moſis* verbis alloqui videretur; [e] *ſcias hodie, & reducas ad cor tuum, quod Dominus, ipſe Deus in cœlis deſuper, & ſuper terram deorſum, & non alius eſt.* Cum itaque Iſraelitæ Deo vero & ſacris ejus firmiter adhærerent, altare, [f] *ad exemplar altaris Domini* ſtructum propoſiti ſui teſtem ſtatuerunt: e contra, cum *Ahaz* a lege cultuque divino ad ethnicorum Deos & ritus deficere ſtatuiſſet; non minus formam quam cultum altaris Moſaici abdicavit, & altare [g] *ad ſimilitudinem altaris Damaſceni, & figuram ejus, & omne opus ejus*, extructum, ſibi fieri curavit; ut altaris ſui figura cum Diis & ſacris quæ parabat alienis conſenſum coleret. Sed hæc forte cum re præſenti non multum conjuncta videantur.

SECT. III.

Cur Excelſa frequenter interdicta ſint, cum Deus ea quandoque toleraverit.

NON nemo forte mirabitur, *excelſa* ſæpius interdicta fuiſſe, cum hiſtoriæ ſacræ fide compertum ſit, reges, cætera pios, excelſa toleraſſe, & totam gentem, Deo connivente, ritus ſacros in iis exercuiſſe. Meum itaque in præſenti fuerit, primo, rationes aſſignare, cur excelſa toties inhibentur; dein, cauſas, cur reges aliqui, cætera pii, *excelſa* non aboleverint, ſed eorum uſum ad ſacra, Deo non ſtatim prohibente, toleraverint.

OB has autem rationes, quantum conjecturis aſſequor, excelſa ſæpe perſtricta ſunt & interdicta.

Excelſa quare toties interdicta.

(1°.) NE Judæi, ſanctus Deo populus, mores gentium ſuſpectos & infames in ipſorum ritibus exprimerent, iiſque plus æquo ſeipſos conformarent. Multis teſtimoniis & exemplis evictum eſt antea, Gentes in excelſis montibus, aut aris in ſublime ſurgentibus, ritus eorum exercuiſſe. Hæc autem excelſa, & ſacra ibi præſtita, in ſuſpicionem & infamiam haud immerito veniebant; eo quod ethnici, ſacra ſua peracturi,

a *Rhodius* l. 2. *Argonautic.* v. 91. b *Scholiaſt.* in *Sophocl. Trach.* c In *Phœniſſ.* verſ. 281. d *Exod.* 27. 1.
e *Deut.* 4. 39. f *Joſh.* 22. 28, 34. g 2 *Reg.* 16. 10, 11.

SECT. III. ad excelsa se conferrent, ut ibi Deos eorum superos (solem, lunam, sydera) liberius intueri possent, & libidini & crapulæ securius indulgere. Consentaneum itaque fuit, ut Israelitæ a locis tam infamibus, & morum pravitate plerumque dehonestatis, abstinerent; ne ipsorum religio inde maculam & infamiam contraheret, & ipsi gentium moribus adblandiri, vel exemplis suis infirmos ad ritus cum excelsis conjunctos allicere, viderentur.

(2°.) DEUS *excelsa* vetuit, ut Israelitæ omnes ad unum altare conventus agerent, adeoque schismatis occasio tolleretur. Deus [a] uno in loco, quem & eligeret ipse, sacra omnia præstari jussit, ne aliter locus aut sacra sententiis adversis ansam præberet, & inde populus (ut fit) in partes dissiliret. Cum itaque Jeroboamus intellexisset, e re sua futurum ut Tribus in partes & studia diversa scinderentur; ille cultus locos, objecta, sacerdotia, ritus, a receptis diversos, excogitavit, & ipsius sacra Hierosolymitanis anteferre non dubitavit.

(3°.) PER *excelsa*, & sacra in excelsis agi solita, lata porta ad idololatriam, omnesque ritus profanos, pandebatur. Si quis ad Scripturas advertat animum, facile percipiat, idololatriam secum *excelsa* semper attulisse; & *excelsa* frequenter idololatriam: eaque, uti glacies & aqua, se mutuo genuisse. Ea cultum idololatricum frequentius induxisse, eumque tanquam comitem pene indivisum habuisse, e locis hisce luculenter innotescat; 2 *Reg.* 17. 9, 10, 11, 12. 2 *Chron.* 11. 15. *Jes.* 57. 7, 8. *Ezech.* 18. 15. 2 *Reg.* 21. 3, 4, 5. aliisque non facile recensendis. Neque hoc alicui cordato mirum videri possit: cum enim Israelitæ, Gentes imitandi studio ducti, excelsa tenacius amplecterentur; consentaneum est opinari, gentium etiam æmulationem eos ad ritus omnes cum excelsis conjungi solitos allicere voluisse. Cum itaque Deus mala ab excelsis oriunda facile prævideret, lege salubri, conventus omnes in excelsis inhibente populi Judaici simplicitatem benigne præmunivit.

Excelsa naturalia & artificialia.

(4°.) EXCELSA quædam, aræ scilicet in altum elevatæ, idololatriæ fuerunt individui comites, & minime fallacia documenta. Ut rationis hujusce momenta clare percipiantur, monendum est obiter, duplicis generis excelsa, *naturalia* & *artificialia*, in gentium antiquiorum sacris locum invenisse. *Naturalia* montes voco, quos ipsa natura vertice sublimi donavit, quos etiam delubris, aris, aliisque cultus instrumentis, frequenter instruxit superstitio: *artificialia* dico altaria minaci quasi vertice cœlum intuentia, columnas altitudine præcellentes, aliaque similia quæ humano tantum artificio principia debuerunt. Distinctio hæc eo diligentius observanda est, quod illius ope [b] loca illa duo ἐναντιοφανῆ, regem *Asah* spectantia, facile conciliari possint. Eorum nempe primo, rex ille הבמות *excelsa de cunctis urbibus Jehudæ removisse* fertur: loco tamen secundo diserte dicitur, eum corde quidem perfecto fuisse, sed הבמות *excelsa non abstulisse*. Sed hæc distinctio nodum expedite solvit: apertum est enim locum primum de excelsis artificialibus, i. e. altaribus sublimibus, hominum arte & opere fabrefactis, intelligendum esse: loquitur enim textus ille de *excelsis* quæ *in omnibus Judæ urbibus* extructa sunt; quæque *Asa*, una cum lucis, imaginibus, aliisque superstitionis objectis & instrumentis, e medio tulisse dicitur. At textus ille [c] *Regum* de excelsis naturalibus, sensu complexo sumptis, interpretandus est, h. e. montibus usui sacro dicatis, una cum sacerdotum ædibus, altaribus ibi structis, aliisque religionis instrumentis, nulla cultus idololatrici specie dehonestatis. Hoc itaque pro nævo notatur in *Asa*, quod istiusmodi *excelsa* [d] tolerarit, ne forte populus, in ea plus æquo propensus, a seipso deficeret, si excelsorum usum inhibuisset, & hac in parte studiis eorum calidioribus obstitisset. Excelsa vero artificialia, de quibus in præsenti sermo est, ne toleravit *Asa*; nec certe religione patria, populi salute, vel honore proprio, salvis & intemeratis tolerare potuit. Cum enim excelsa illa columnarum crassiorum & altiorum speciem gererent, adeoque radii solaris imaginem quandam rudiorem exprimerent; eorum species & figuræ satis indicarunt, altaria illa soli dicata fuisse, & illius (aut aliorum forte syderum) cultui consecrata. Sed his omnibus, jam dicenda lucem paulo clariorem accommodabunt.

(5°.) EXCELSA modo dicta, vel altaria sublimia graduum multorum ope scandenda, principium ab *Ægypti* moribus acceperunt, & idololatriæ *Ægyptiacæ* patrocinium præbuerunt. Ut huic rationi sua constet veritas, nonnulla de excelsis Ægyptiacis, aut altaribus eorum gradatis, in transitu prælibanda sunt. Ea vero lectori descripta exhibe-

a *Deut.* 12. 5, 6, 7, 8. b 2 *Chron.* 14. 5. 1 *Reg.* 15. 14. c 1 *Reg.* 15. 14. d 2 *Chronic.* 15. 17.

bo,

[b]o, [a] *Kircheri* verbis, morum Ægyptiorum callentissimi. *Cum Ægyptus humilis esset, & montibus careret, loco montium adinvenerunt excelsa Pyramidum & Obeliscorum, quas proprio nomine appellabant* nistellos niptha, *hoc est*, Deorum columnas seu aras; *ad quas per gradus ascendebatur, intusque extusque plenæ erant omnigena idolorum varietate.—Audiamus* Abenephium *id manifestis verbis, cum de Obeliscis loquitur, ostendentem:* statuerunt sacerdotes Ægypti hosce lapides elevatos & excelsos in figuram coni seu pyramidis fastigiosæ, & incidebant in iis literis symbolicis arcana sapientiæ suæ, & nominabant eas מרבחאת אלההם altaria Deorum suorum. *Huic astipulatur Iamblicus, qui Platonem de columnis seu aris Mercurii,—scientiam suam hausisse ait; hoc est, rationem cultus Deorum, & arcanæ Theologiæ, quæ fieri solebant circa hujusmodi pyramides, aut etiam in iis scripta legebantur.* His *accedit, quod poetæ passim pyramides Ægyptiorum vocent aras, juxta illud* Lucani, *de ritu Ægyptiorum agentis,*

Votaque pyramidum celsas solvuntur ad aras.

SECT. III.

CUM itaque columnæ, fana, aræ insuper excelsæ, inter Ægyptios, eorumque sacra, usum tam frequentem obtinuerint; verisimile est Hebræos, ab Ægyptiis edoctos, delubra & altaria sublimi vertice conspicua, frequenter erexisse, iisque nomina במות i. e. *excelsorum* & *columnarum altiorum* imposuisse. Atque hæc omnia fide digniora censeantur, quod Scripturæ simul & Græcorum versioni consentanea sint, & multis in utraque locis lucem haud exiguam præbeant. Veritatis hujus asserendæ causa, locos aliquos, hactenus obscuros, in medium proferam. Ex iis primus sit lex ea Israelitis, Ægypto nuper egressis, data, qua cautum est, [b] *ne ad altare* Dei במעלות *per gradus* [c] *altos ascenderetur.* Quid enim Deus hanc legem, eo rerum articulo promulgaret, nisi quod inter Ægyptios altaria, gradibus altis insignia, in usu frequenti versarentur; & Hebræorum animis, ex incolatus Ægyptiaci memoria, altius inhærerent? Locus proximus, e jam dictis illustrandus, occurrit *Levit.* 26. 30. *Abolebo* במתיכם *excelsa vestra, & succidam* חמניכם *solaria vestra.* Hic enim *excelsa* voce במות intelligenda, erant altaria (quæ dixi) sublimia, ad modum pyramidum obtusiorum, quas in Ægypto viderant Israelitæ, fabrefacta; חמנים autem obelisci vel pyramides acuminatæ, radii solaris imitamina, quarum etiam exemplaria sæpius in *Ægypto* contemplati fuerant. Hac de causa simul conjuncta sunt, & *vestra* appellantur. Hinc etiam causa data Græcis interpretibus, ut במות (præter morem eorum) [d] hic στήλας *columnas* reddant; quod nempe στήλαι vel columnæ crassiores essent, adeoque cum altaribus aut columnis Ægyptiorum re & nomine convenirent. Nam Ægyptiorum pyramis obtusa, vel ara præcelsa, non male *Pistellos excelsum* aut *columna præcelsa*, [e] lingua Ægyptiorum, appellata est; quod scilicet altaris usum præstaret, & columnæ crassioris figuram gereret. Eadem ratione moti, Lxx vocem במות licet altaria præcelsa denotet, alibi per στήλας *columnas* verterint. Nempe *Numer.* 22. 41. ubi במות בעל Lxx τὴν στήλην τοῦ Βαὰλ interpretantur; & *Numer.* 33. 52. ubi כל במותם *omnia excelsa eorum*, πάσας τὰς στήλας αὐτῶν reddunt: quod scilicet altaria, per במות intelligenda in sublime struerentur, & columnas illas altas & crassas, in Ægypto frequentes, imitari viderentur. Quamvis autem hæc omnia non obscure probent, altaria præcelsa originem Ægyptiam habuisse; unum tamen aliud e versione Græca subjungam testimonium, quod neminem hac de re vel dubitare patietur. Occurrit autem *Hos.* 10. com. 8. quod sic vertunt, aut explicant, Lxx; Καὶ ἐξαρθήσονται βωμοὶ—Ων, ἁμαρτήματα τοῦ Ισραὴλ, ἄκανθαι καὶ τρίβολοι ἀναβήσονται ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν. Ubi clarum est, במות *Ægypti* quidem vel [f] *Heliopolis* Excelsa fuisse, *peccata* licet *Israelis*, qui vestigiis Ægyptiorum insistebant: nec minus inde pateat, voce במות eorum θυσιαστήρια vel altaria denotari. Cum itaque jam dicta fidem faciant, altaria multis gradibus instructa originem ab *Ægypto* derivasse; sapienter interdicta sunt, ne eorum usus *Ægypti* moribus patrocinium præstaret, & cultui Solari portam aperiret.

Quare Deus Excelsa quædam tolerarit.

CAUSÆ jam restant expediendæ, cur *Judices*, & *reges* aliqui, cætera pii, *excelsa* non aboleverint; sed eorum usum ad sacra, Deo non statim prohibente, [g] toleraverint? Hebræorum res ita paratas fuisse, *Judicum*, & *regum* longe plurimorum tempore, neminem fugit, qui sacram historiam vel cursim pertransivit. Hinc ansa data [h] *S. Augustini* verbis: *Deus consuetudinem populi sui, qua præter ejus tabernaculum, tamen non*

a Oedip. Ægypt. Tom. 1. p. 309. b *Exod.* 20. 26. c Εν ἀναβαθμίσιν. Lxx. d Ερημωσω τὰς στήλας ὑμῶν. Lxx. in *Lev.* 26. 30. e Vid. *Kircher. Onomastic. Copt.* p. 434. f Nam Ων redditur Ηλιόπολις. *Gen.* 46. 20. Urbs *Ægypti* magnitudine, cultu solis & Excelsorum frequentia celebris. g Vid. 1 *Sam.* 9. 13. & cap. 10. 5. 1 *Reg.* 3. 4. & cap. 22. 43. h In Lib *Judic.* Quæst. 36. T. 3. p. 1. col. 605.

SECT. III. *Diis alienis offerebant, ſed Domino Deo ſuo, ſuſtinebat potius quam vetabat, etiam ſic exaudiens offerentes.* Non nemini vero res inopinata videatur, Deum pioſque reges *excelſa* tam diu *ſuſtinere* voluiſſe; cum *Pſalmiſta* doceat, *excelſa* Deum *ad* [a] *iram provocaſſe*, & *Propheta*, [b] τὰς βαμὰς *altaria præcelſa* populum *ad peccatum* irritaſſe, referat.

REI hujuſce tres cauſæ, ſed falſo, ſolent aſſignari: (1°.) Nonnulli ſentiunt, Deum, Judices, & reges aliquos pietate præſtantes, *excelſa* toleraſſe, quod templum (ſacrorum omnium centrum) non niſi Salomone regnante conderetur. Atque huic rationi fidem e Scriptura petunt, viz. 1 *Reg.* 3. 2. *Attamen populus immolabat in Excelſis, quia domus non erat ædificata nomini Domini uſque ad dies illos*, nempe Salomonis. At hæc ratio lectori paulo cautiori minime ſatisfaciet, quod liquidum ſit, populum, diu poſt templum conditum, & ad exeuntis pene regni Judaici tempora, in excelſis immolaſſe. (2°.) Sentiunt alii, reges aliquos ad excelſa prudentes conniviſſe, ne populum pervicacem & excelſis addictiorem irritarent, ſi excelſis eorum deſideratiſſimis obſtitiſſent, eoſque ad emendationis vitæ cultuſque rationem revocaſſent. At nec ratio illa quicquam præter ſpeciem habet: conſtat enim, populum Iſraeliticum ſe quiete geſſiſſe, & regum ſuorum voluntati ſe morigeros præbuiſſe, cum [c] *Aſa*, [d] *Jehoſaphat*, [e] *Amaziah*, [f] *Ahazariah*, eorum ſimulacra, lucos, ſtatuas, & excelſa quædam, abrogarint; neque rebus novandis animos appuliſſe, cum *Hezekiah* & *Joſiah* excelſorum omnium conſuetudinem prorſus aboleverint. (3°.) Alii excelſa, & ſacra in iis oblata, tolerata ſentiunt, quod nuſquam in Lege vetita reperiantur. At nec ratio illa aſſis unius æſtimari poteſt, cum in aperto ſit, Legem [g] altaria excelſa diſerte vetuiſſe, & populum ad ſacra, in [h] loco divinitus electo, offerenda devinxiſſe.

CUM rationes modo dictæ minime ſatisfaciant, in earum locum tres aliæ ſufficiendæ ſunt. *Primo* itaque, Deus excelſa & cultum ibi celebratum diu toleravit, quod hujuſmodi religionem Patrum antiquiorum exempla non parum ſuadere & commendare viderentur. Nam *Abrahamus* aram in monte Domino [i] ſacraſſe dicitur, &, ut rite filium ejus offerret, ad [k] montem Moriæ ſe contuliſſe. De Moſe & populo prædictum eſt, *Exod.* 3. 12. eos in *monte* cultum & ſacra Domino peracturos. Samuel ſacrificaturus ad [l] Excelſum, id eſt, altare vel delubrum in monte ſitum, aſcendiſſe fertur. Salomon ſe ad [m] Excelſum in *Gibeon* contulit, ſacra celebrandi zelo ductus. Cum hoc Patrum uſu conſenſum colit illa de *Zabulon* [n] prophetia, *populos ad montem vocabunt, ibi ſacrificabunt ſacrificia juſtitiæ.* Ad hunc morem alluſum eſt, *Johan.* 4. 20. ubi de *Gerizim* fit ſermo, *patres noſtri adoraverunt in iſto monte.* Cum itaque Patrum antiquiorum exempla cultum in monte peractum non parum commendarent, veriſimile eſt Deum hujuſmodi cultum diu ſuſtinuiſſe, ne Patrum exempla vileſcerent apud populum, & Iſraelitæ primorum Dei cultorum ritus & inſtituta minoris æſtimarent. *Secundo*: excelſa naturalia, una cum ſacris ibi præſtitis, abſolute & per ſe ſpectata, nil mali continuerunt. Hujuſmodi cultus malus erat, cum homines mali, & mores ethnicos ſecum afferentes, illum exercuerint. Tunc enim additamenta quædam apocrypha, βωμοὶ nempe, luci, ſtatuæ, Veneris exercitia, luxus & libido, fœdarunt omnia, & ipſum *excelſorum* (i. e. montium) nomen bonis omnibus exoſum reddiderunt. Cum autem, ineptiis illis excluſis cultus partes in excelſis peractæ nullius mali ſpeciem præ ſe ferrent; veriſimile eſt reges, pietate licet inſignes, *excelſorum* uſum pertinacis populi ſtudiis diutius indulſiſſe. *Tertio:* ſcopus Legis is erat, ut ritus omnes noviter inductos, & Patrum inſtitutis adhærentes, aboleret, & omnia (qua licuit) ad ſimplicitatem Patriarchalem revocaret. Hoc obſervatum eſt alibi, & exemplis abunde confirmatum. Cum itaque Patrum ætate ſacra pleraque in excelſis agerentur, veriſimile eſt pios reges ea toleraſſe, quoad *additamenta* quæ dixi rejicerent Iſraelitæ, & curarent ſacerdotes ut omnia ad Patrum antiquiorum uſum & modulum componerentur: nam hac in re, ſacrorum præfecti Legis διάνοιαν, pluſquam τὸ ῥητὸν curaſſe videantur:

QUAMVIS autem Deus, & pii rerum Judaicarum moderatores, rationibus modo dictis inducti, excelſa *naturalia* (vel montes altari & ædibus ſacris inſtructos) diu tolerarent; obſervandum eſt, eos excelſa *artificialia* [vel altaria præcelſa] prorſus averſari ſolitos, & e medio tollere. Huic aſſertioni fidem aſtruit exemplum *Aſæ*, qui *ex-*

a *Pſal.* 78. 58. b Ἀφ' ὧν οἱ βαμοὶ, ἥμαρτον Ισραήλ· LXX. in *Hoſ.* 10. 9. c 1 *Reg.* 15. 14. d 1 *Reg.* 22. 43. e 2. *Reg.* 14. 4. f 2 *Reg.* 15. 4. g *Exod.* 20. 26. h *Deut.* 12 14. i *Geneſ.* 12. 8. k *Geneſ.* 22. 2. l 1 *Sam.* 9. 13. m 1 *Reg.* 3. 4. n *Deut.* 33. 19.

celſis

celſis quæ dixi naturalibus veniam dedit, ſed artificialia [vel altaria columnarum altiorum formas imitantia] *Judæ civitatibus* exterminavit. Id luculenter appareat, ſi cap. 14. 2 *Chronicorum* v. 5. & ejuſdem libri cap. 15. 17. una conferantur. Id diſcriminis ipſe *Balaam* multa cum religione videtur obſervaſſe: quamvis enim, ſacra facturus, ad [a] montem præcelſum ſe conferre non dubitaret, altaribus tamen in monte ſtructis, במות בעל appellatis, uti recuſavit, & altaria de integro facta, ad ſacra quæ parabat offerenda, ſibi [b] poſtulavit; quod ſcilicet altaria illa columnarum altiorum formam gererent, & ipſa eorum figura ea *Baalis* cultui dicata ſatis indicaret. Hiſce fidei non parum conciliat [c] Græcorum verſio, qui במות בעל φήλωμ τῦ Βαὰλ interpretantur. SECT. IV.

SECT. IV.

Cauſæ cur Iſraelitæ Excelſa diu retinuerunt.

ISRAELITIS *excelſis*, ſæpe licet interdictis, pertinaciter adhæſiſſe, eaque ad expirantis pene regni Judaici tempora arcte retinuiſſe, neminem latet qui vet. Teſtamenti ſcripta vel a limine ſalutavit. Id itaque proximo dicendum venit, cur populus ille tanti fecerit *excelſa*, ut ſacra nulla, niſi in excelſo celebrata, Deo grata crederet; iiſque tam tenaciter adhæſerit, ut inde vix nulla machina dimoveri potuerit? Moris & ingenii tam præfracti rationes ſequentes aſſignari poſſunt.

(1°.) MAJORUM ſuorum, pietate præcellentium exempla, ſacra in excelſo facta non parum commendabant. Eorum autem majores[e], ſacris intentos, ad montium juga ſe conferre ſolitos, fidem ſatis amplam faciunt ea quæ ante paginam unam & alteram produxi teſtimonia. Illi vero loca celſiora ſacris offerendis aptiſſima cenſuere, forte quod conſenſum cum ipſo Deo colere videbantur; [d] [1] *cujus habitatio in excelſis eſt*, & qui עליון [e] *excelſus ille*, a *Patribus*, *Phœnicibus*, aliis, tanquam nomine peculiari, dicebatur. Atque ratio illa fidei nonnihil accipiat a conſentaneo [f] *Melanthis* teſtimonio: πᾶν δὲ ὄρος τῦ Διὸς ὄρος ὀνομάζεται, ἐπεὶ ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς ὑψίστῳ ὄντι τῷ Θεῷ ἐν ὑψει θυσίας ποιεῖσθαι· Quæ ſic verto: *mons autem omnis* Jovis *appellatur, eo quod Antiquis id moris eſſet, ut cum Deus altiſſimus exiſtat, ei in loco ſublimi ſacrificarent.* Cum itaque Patres Hebræorum in ſummis montibus altaria conſtituerent, & ſacris officiis ibi fungerentur; nil mirum ſi & illi [g] Patrum veſtigia premerent, & ab Excelſis non niſi difficili opera divellerentur. Hoc enim in hiſtoria proclive eſt obſervare, gentes pleraſque, religionis omnia, quæ in more majorum erant, arcte tenuiſſe. Quare Iſraelitæ Excelſa tanti fecerunt.

(2°.) NON majorum ſolummodo, ſed etiam gentium omnium, in excelſis immolantium, exempla multum apud Hebræos valuerunt, & eorum affectus *excelſis* arcte devinxerunt. Gentes omnes excelſa captaſſe, & eo ad rem divinam faciendam confluxiſſe, fidem indubitatam faciunt, [h] *Herodotus*, [i] *Pauſanias*, [k] *Bochartus*, [l] *Godvinus*, [m] *Doughteius*, & alii, a quibus hic dicendi campus ita tritus eſt, ut nil novi præbeat. Hinc anſa data [n] viri ſumme docti conjecturæ: *montium juga & cacumina ſignificant, ethnicorum, idololatrarum & ſuperſtitioſorum delubra, fana, cultus idololatricos, religionem ſeu potius ſuperſtitionem paganicam; quia in jugis montium & collium cacumine, erigebantur ab ipſis aræ & altaria, & exſtruebantur delubra,* (vid. Deut. 12. 2.) *uti Jovi Olympio in monte Olympo, & Apollini Clario in inſula Delo, Jovi Capitolino Romæ in Capitolio.* Cum itaque Gentes e vicinia locos altiores ſacris operandis magis opportunos exiſtimarent, & eo, ſacra peracturæ, confluere ſolerent; nil mirum eſt Iſraelitas excelſis conſtantius adhæſiſſe, cum populus ille [o] gentium mores æmulis oculis intueri ſoleret, & eorum ritus, montanos inprimis, impenſe deſiderare. Ab hoc fonte, gentium ſcilicet æmulatione, Scriptura ſacra videtur *excelſorum* ſtudium derivare. 2 *Reg.* 17. 11. *Et thus obtulerunt in omnibus Excelſis, ſicut gentes quas tranſtulerat Dominus a facie eorum* 2 *Reg.* 21. 2, 3. *Fecitque malum* Menaſſeh *in oculis Domini, juxta abominationes gentium: — nam ædificavit Excelſa, quæ perdiderat Hezekiah*, &c.

(3°.) MONTIUM ſuavitates & deliciæ, ad rudem populum ineſcandum, & ad locos illos altiores alliciendum, non parum virtutis habuiſſe videantur. Montes, Ju-

a *Numer.* 22. 41. b *Numer.* 23. 1. c Vid. Lxx in *Numer.* 22. 41. d *Pſal.* 113. 5. e Vid. *Jeſ.* 57. 15. f Lib. de *Sacrif.* g *Ezec.* 20. 30. h Lib. 1. c. 131. i In *Arcad.* Lib. 8. c. 38. p. 679. k In *Phaleg.* p. 397. l *Antiq. Judaic.* Lib. 2. cap. 4. m *Analect. ſacr.* P. 1. *Excurſ.* 61. n *Lud. Cappel. Annot.* in *Mich.* cap. 4. v. 1. o *Ezec.* 20. 32.

1 המגביהי לשבת *qui exaltat habitaculum.*

SECT. V. dæ præcipue, varia deliciarum genera commendaſſe, *Sectione* ſecunda fuſius obſervatum eſt. Eos, autem apud Hebræorum plebem multum valuiſſe, eoſque ad locos altiores fortiter attraxiſſe, vel inde conjicere liceat, quod montium altiorum amænitates, & arborum virentium deliciæ, ſæpius in [a] Scriptura conjunctim occurrant, & tanquam ἰσοδυνάμα malorum irritamenta memorentur.

(4°.) POPULUS Iſraeliticus ad idololatriam, ejuſque ſigna & inſtrumenta more ſeculi recepta, zelo præcipiti & ſtudio invincibili ferebatur. Hic hiſtoriæ ſacræ fidem appellare licet: ſi quis enim temporum monumenta curate perlegat, facile percipiat, idololatriam & hypocriſin non minus Judæorum, quam ſuperſtitionem & atheiſmum Chriſtianorum, mores infeciſſe. Cum itaque populus Iſraeliticus ad idololatriam vehementius inclinarent, facile credi poteſt eos etiam *excelſa* propenſis affectibus accepiſſe, cum *excelſa* & *idololatria* cognatione propiore ſibi mutuo conjungerentur. *Excelſa* nempe varios idololatriæ comites & indicia (lucos; βωμοὺς, imagines, columnas, & alia ſenſus ejuſdem) plerumque ſecum attulerunt. Hiſtoria ſacra veritati huic loco non uno teſtimonium perhibet: nempe 2 *Reg.* 17. 9, 10, 11. *Ædificaverunt ſibi excelſa in cunctis urbibus ſuis,—feceruntque ſtatuas & lucos in omni colle ſublimi, ſubter omne lignum nemoroſum, & ibi adolebant in cenſum in excelſis omnibus, ad morem gentium quas ſuſtulerat Dominus a facie eorum.* Huic loco cognatione propinqua jungitur ille quo populus [b] *ædificaſſe* dicitur *excelſa, & ſtatuas, & lucos, ſuper omnem collem excelſum, & ſubter omnem arborem frondoſam.* Ad alia jam dictis affinia, [c] Scripturæ loca, digitum ſufficiat intendiſſe. Cum itaque inter excelſa & idola tanta conjunctio intercederet, *Pſalmiſta*, de *excelſis* tanquam omnis mali compendiis agens, ait. Ea [d] *Deum ad iram irritaſſe*, licet (abſolute ſpectata) criminis expertia, nec mali quicquam continerent.

JUDÆI ſacris operaturi, rationibus modo redditis inducti, ſeſe ad *excelſa* ſæpiſſime contulerunt. Aliæ reddi poſſent, ſi in re tam antiqua, & mihi non multum cognita, divinare liceret.

SECT. V.

Corollaria quædam e jam dictis oriunda ſubnectuntur.

Corollaria, quædam. UT lux eo clarior toti accedat argumento, clauſulæ vice, quædam e jam dictis oriunda ſubjungam corollaria.

EX iis hoc primas habeat: *Bamoth* aut *excelſa* non ſunt in omnibus Scripturæ locis de altaribus intelligenda. Plerique ſentiunt, altaria, i. e. aras in altum elevatas, aut in monte ſtructas, τὸ *Bamoth* interpretari. Sic animos induxerunt interpretes *Anglicani*, qui locum illum [e] *Pſalmiſtæ* ubi *Bamoth* occurrit, ſic vertendum cenſuerunt; *For they grieved him with their hill altars.* At e jam dictis clare ſatis intelligitur, hanc vocem varios ſignificatus admittere, & quandoque montes, nonnunquam altaria celſiora, nunc diverſum ab iis denotare. Sed ad hanc ſententiam labefactandam valere debet ipſa Græcorum verſio, qua excelſum & altare clare quandoque diſtinguuntur. V. gr. 2 *Reg.* 23. 15. Θυσιαſτήριον τὸ ἐν Βαιθὴλ τὸ ὑψηλὸν,—καὶ—τὸ ὑψηλὸν κατέσπασε. 2 *Paral.* 14. 3. ἀπέστησε τὰ θυσιαſτήρια,—καὶ τὰ ὑψηλά. 2 *Paral.* 33. 12. ᾔρειλε τὰ θυσιαſτήρια, καὶ τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ. Nec minus aperte *Bamoth* a collibus quandoque diſcernuntur. viz. 2 *Reg.* 16. 4. *Ezec.* 6. 3, 4, 6. & 2 *Reg.* 17. 10, 11. & alibi paſſim.

SECUNDO: interpretes noſtri *Anglicani* a ſenſu *Bamoth* aberrant maxime, qui eam *high places* (locos excelſos) pene ſemper interpretantur. Atque hac in re [f] *Heſychium* ſecuti videntur, qui βωμὸς per λόφος reddit, & λόφος per ὑψηλὸς τόπος explicat. Hic autem a Lxx longe receſſere, qui במה & במות ὑψηλὰ ſæpiſſime, nonnunquam ὕψη & βωμοὺς, nunquam autem ὑψηλοὺς τόπους, interpretantur. Lxx nempe non uno eodemque modo vocem במות vertunt, ſed ei ſenſum aſſignant cum præſenti loco & contextu maxime conſentientem. Ad hanc normam, eorum verſionem dirigentes; locum [g] illum *Jeremiæ*, ſic apte & contextui conſentanee, reddidere; Καὶ ᾠκοδόμησαν τὸν βωμὸν τοῦ Τοφὲθ, quem noſtri ſic abſurde vertunt, *And they have built the high places of*

a 2 *Reg.* 16. 4. *Deut.* 12. 2. *Jer.* 3. 6. 2 *Reg.* 17. 10. *Ezec.* 20. 28. b 1 *Reg.* 14. 23. c 2 *Reg.* 21. 3, 4. 2 *Reg.* 33. 5. 2 *Paral.* 34. 3, 4. d *Pſal.* 78. 58. e *Pſal.* 78. 53. f Vid. *Heſyc.* in Βώμιοι & Λόφος. g Cap. 7. v. 31.

Tophet,

Tophet, which [*is*] *in the valley of the ſon of Hinnom*; quaſi quis locos excelſos in valle reperturus ſit. Sed dandum eſt aliquid interpretibus optimis, & non niſi honore præfato nominandis. CAP. XXIV.

TERTIO: at vero non minus aberrant illi, qui *excelſa* omnia, licet ipſi Deo ſacrata, dæmonis fuiſſe ſentiunt, adeoque Deum ab iis omnibus pariter abhorruiſſe. Non paucos ea ſententia fuiſſe *Procopii* ſeculo, pateat e ſcholiis [a] ejus in *Regum* libros, ubi hæc habentur; Οὐ μόνον τὰ τεμένη τῶν δαιμόνων ὀνομάζουσιν ὑψηλὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ τῷ θεῷ τῶν ὅλων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τόποις δεδηλωμένα θυσιαστήρια· i. e. *Non ſolum delubra dæmonum vocant* excelſa, *ſed etiam altaria, in excelſis locis Deo omnium conditori conſecrata.* Hujus autem ſententiæ patronos veri limites excedere, non facile dubitandum eſt: nam e ſuperius adductis innoteſcat, multos in excelſis, Templo nondum condito, cultum Deo gratum præſtitiſſe: multos etiam, Templi primi tempore, ſacra in excelſo, Deo non plane recuſante, celebraſſe; licet, hac in re, legis ſuæ præſcriptum adamuſſim non obſervarint. Sed altaria multis gradibus aſcendenda, & in altum elevata, valle aut monte ſtructa, *excelſa* dæmoni ſacrata, & cultus profani ſigna, adeoque Deo ſemper odioſa, habebantur. Montes etiam, aris hiſce ſublimibus, lucis, ſtatuis, delubris, & affinibus idololatriæ monumentis inſtructi, excelſa fuerunt quæ *Deum* ſemper *ad iram provocarunt*, & nullam unquam gratiam aut veniam apud eum invenerunt. Ad illa tam diverſi generis *excelſa*, Lxx forte reſpectum habent, 1 *Reg.* 3. nam verſu ſecundo, ubi de rudi plebe fit ſermo, illi ἐπὶ τοῖς ὑψηλοῖς, *ſuper excelſa*, altaria ſcilicet in ſublime ſtructa, ſacrificaſſe dicuntur; at verſ. 3. Salomon ἐν τοῖς ὑψηλοῖς *in excelſis*, montibus nempe vicinis Hieroſolymæ, id officii ſacri peregiſſe fertur.

QUARTO: e modo dictis cauſa non difficulter intelligenda eſt, cur *Syri* cum *Iſraelitis* pugnaturi, Deos, eorum adjutores, non vallium ſed montium incolas, adeoque montes omni ſtudio vitandos, opinati ſint. Nempe *Syri* probe norant, Iſraelitas Deum aut Deos in excelſis, (i. e. [b] montium aut tectorum ſummitatibus) plerunque coluiſſe; & altaria, templa, lucos, imagines, & alia religioni miniſtrantia ibi creberrima ſtatuiſſe. Hinc anſam ſuſpicioni datam credebant *Syri*, Hebræorum Deos montes incolere, iiſque prælium inituris opem præſtare velle, ſi cum iis manus conferrent in montibus, ubi Iſraelitæ munia ſacra peragere, Deoſque ſuos omni cultus genere demereri, ſolebant.

JAM partes omnes inſtituti præſentis impleviſſe, iiſque lumen haud exiguum attuliſſe videar. Totum forſan argumentum magis perſpicuum & evolutum reddidiſſem, ſi Tempus edax librum illum *Ammonii* περὶ βωμῶν καὶ θυσιῶν, *de altaribus & ſacrificiis*, ab [c] *Harpocratione* memoratum, non devoraſſet.

CAP. XXIV.

Exercitatio de Tyriorum Gammadim, *in* Ezechielis *prophetia memoratis, quæ materiæ cognatæ gratia* Diſſertationi *ſuperiori jungitur.*

PRÆFATIO.

INTER alia multa *Tyri* gloriæ & potentiæ plane ſingularis argumenta, apud *Ezechielem* Prophetam memorata, ſic viros eorum, virtute militari præcellentes, deſcriptos [d] exhibet; *Paras, & Lud, & Put, fuerunt in exercitu tuo, bellatores tui: ſcutum & galeam ſuſpenderunt in te. Filii Arvad cum exercitu tuo ſuper muros tuos undique:* וגמדים במגדלותיך היו *& Gammadim fuerunt in turribus tuis,* Hi *Gammadim* Tyriorum tot incertis (ne dicam ridiculis) conjecturis, interpretationibus pugnantibus, & opinionum divortiis, inter claſſis ſuperioris eruditos occaſionem præbuerunt, ut quod [e] *Xenophon* de exercitiis quibuſdam juvenilibus aſſerit, de *Gammadim* illis uſurpari poſſit; τοῖς μὲν τοι ἀείσοις οἱ ἀγῶνες ἦσαν περὶ ἀλλήλους καὶ ἔριδας καὶ φιλονεικίας ἐνέβαλλον· Ut autem tenebris hiſce lucis aliquid afferatur, & ſermo meus ordinate diſponatur; curabo ut quæ jam dicenda ſunt, intra lineas & limites hoſce contineantur.

PRIMO: nonnulla de ſenſu *Grammaticali* & genuino vocabuli *Gammadim* ſunt præliminanda.

SECUNDO: doctorum ſententiæ maxime celebres brevi examini ſubjiciendæ ſunt.

a In 4 *Reg.* Cap. 18. pag. 321. b *Hoſ.* 4. 13. *Jerem.* 3. 6. *Zephan.* 1. 5. c In voc. Ἀμαξίτιον.
d Cap. 27. 10, 11. e *Pæd.* 8.

SECT. I. TERTIO: ſententia quæ minus abeſſe videtur a veritate, proponenda eſt, & ratione confirmanda.

SECT. II. QUARTO: præcipua ſententiæ meæ obſtacula de medio removenda ſunt.

SECT. I.

De ſenſu Grammaticali vocabuli Gammadim *nonnulla prælibantur.*

Senſus Grammaticalis vocis *Gammadim.*

CUM *Gammadim* hiſce tam infeliciter actum eſt, ut interpretes non minus de voce, quam re ipſa, diverſa ſentiant, & in partes abeant.

NAM (1°.) *Chaldæus* exiſtimaſſe videtur hunc locum in mendo cubare, & vocem hanc, non גמדים ſed גפרים litera ſecunda mutata, legendam eſſe: nam *Targum* hic קפוטקאי *Cappadoces* habet, quaſi גפרים legerat, aut legendum ſenſerat. At religioni non bene conſultum erit, ſi difficultate quavis oblata, Scripturam corruptelæ arguere, eique Criticos ungues admovere liceat. Deinde, nuſquam legimus, *Cappadoces* virtute bellica ſic inclaruiſſe, ut inde probabile fiat Tyrios olim exiſtimaſſe, turres eorum vix in tuto futuras, niſi curam & tutelam earum Cappadocum genti demandarent.

(2°.) SYMMACHUS olim, *Hieronymo* teſte גמדים vocem compoſitam eſſe judicavit, eamque tanquam גם מדים i. e. *etiam Medi*, dictionibus plane diviſis, transferendam. Atque huic opinioni nonnihil præſidii præbere creditur *dageſch* illud forte quo מ afficitur in principio vocis. Quoniam autem ejuſmodi compoſitio rarius occurrat in Originali, & *Medorum* mentio hic loco alieno fieret, cum *Perſis* potius, verſu ſuperiore memoratis, quam cum *Arvadæis*, conjungenda; cum etiam pauci ſint e doctorum ſenatu, qui *Symmachi* verſionem calculos ſuos mereri cenſuerunt; ei lectionem vulgo receptam non immerito præferendam ſentio.

(3°.) SENTENTIA quæ paſſim inter doctos obtinet, ea eſt, quod nempe גמדים vox ſimplex ſit, a גמד *cubitus* ortum habens, & *cubitos* aut *viros ſtaturæ cubitalis* indicans. Docti ſignificationem & originem illam voci *Gammadim* aſſerendam ſentiunt, non una ratione moti: ratio princeps eſt, quod גמדים & גמד ſono & literarum radicalium ſimilitudine convenire pateat; & גמד *cubitum* notare dubitari nequeat, cum Lxx vocem eam σπιθαμὴν, Verſio Vetus *palmam*, Kimchius *cubitum*, & Aquila πυγμὴν, *Judic.* 3. 16. verterint. Eſt autem πυγμὴ [docente [a] *Polluce*] ſpatium a cubito ad digitos in pugnum contractos & compreſſos; adeo ut aliquanto brevior eſſet quam πῆχυς, *cubitum legale* notans, & longitudine ſex palmos contineret. Hæc omnia facile refutari (uti & facile confirmari) nequeunt, cum גמד & גמדים ſint e [b] vocum earum numero quæ ſemel tantum in Scriptura reperiantur.

SECT. II.

Sententiæ maxime celebres, de perſonis per Gammadim *intelligendis, examini ſubjiciuntur.*

Sententiæ variæ de *Gammadim.*

CUM e ſermone præcedente, ſenſus vocabuli *Gammadim* paulo clarior evadat; in rem ipſam proximo, quam vox illa deſignat, diligenter inquirendum eſt. Hic autem interpretes tam difficili nodo impediti, in varias (ad inſtar *Protei*) ſe verterunt formas, ut ſeipſos explicarent. Variæ ſcilicet opiniones de vocis hujus intentione ſunt excogitatæ, quarum momenta jam in lance rationis explorandæ ſunt. Ex iis autem,

SENTENTIA prima, eorum eſt qui putant habitatores *Anconis* Phœnices hic intelligendos. Atque hanc opinionem *probabilem* appellare dignatur [c] *Grotius*, quod Αγκὼν & גמד voces ſynonymæ ſint, & Αγκὼν *cubitus* vocabulo גמד ex adverſo reſpondere videatur. *Gammadim* itaque nihil aliud erit quam Αγκωνῖται, vel *Anconis* incolæ, ſi vox Græca in Hebræam transferatur. Quamvis autem hanc ſententiam ingenii laude privari nolim, eam a vocis intentione non parum aberrare judico. Non eſt enim vel ſimile vero, quenquam, *Ezechielis* ætate, nomen Græcum urbi Phœniciæ dare voluiſſe; cum præſertim *Bochartus* exemplis pene multis probatum dederit, Phœnicios ſub ea

a *Onomaſt.* Lib. 2. Cap. 4. *ſegm.* 157. ϖῆχυ τῶν διὰ χειρὸς μέτρων b Vid. *Schindler. Lexic. Hebr.* in voc. אמה
c *Annot.* in *Ezec.* 27. 11.

tempora

tempora portibus, urbibus, promontoriis, aliisque locis, nomina Phœnicia plurimum impoſuiſſe. Deinde: modo Phœnices urbem illam, Græco nomine donatam habuerunt: veriſimile eſt, eam non a *menſura* cubitali (quam גמד ſignificat) ſed *figura* cubitali nomen illud accepiſſe. Nam ea de cauſa urbs Ἀγκὼν *Ancon*, a *Syracuſanis* condita, nomen illud geſſiſſe dicitur, quod referente [a] *Mela*, *ad inflexi cubiti formam & imaginem* ſtructa videretur. SECT. II.

SECUNDO: multi per *Gammadim*, Pygmæos, ſtaturæ cubitalis homulos, intelligendos arbitrantur. Inter eos familiam ducit *Vulgatæ Verſionis* auctor & omnes in illius verba jurati; quorum præcipuos [b] *Caſpar Bartholinus*, hujus ſententiæ ſtudioſus, enumeravit. In hanc autem ſententiam conceſſere, quod Pygmæi illi ſagittandi artem, in bellis ſuis cum gruibus, frequenter exercerent; adeoque turribus ab hoſtium inſultu defendendis aptiſſimi crederentur. Utcunque, non pauci ſententiam illam irriſui habent, non tantum quod multum laboret adhuc hiſtoricorum fides, ut *Pygmæorum* gentem vel fuiſſe credamus; ſed quod incredibile ſit, Tyrios ipſas turres eorum bellis hiſce bellatorculis defendendas concredere voluiſſe. Spes nullas habuit *Tyrus*, ſi tales habuiſſet, cum præſertim Pygmæi non minus animo quam corpore molli, languido, & impotente, fuiſſe videantur. [c] *Nonnoſus* enim poſtquam βραχυτάτους quoſdam (Pygmæos, vel ijs affinitate proxima junctos) memoraſſet, continuo addit, θάρσος μὲν εἶχον ἀδδὲν· &c. *Fiduciæ virilis ne micam habuere, cum noſtris hominibus conſpectis, quemadmodum nos viſa ingenti fera, metu perculſi fuerint.* Præterea: veri ne ſpeciem habet, *Tyrios*, cum ſibi *Perſas*, *Lydios*, *Arphadæos*, alioſque virtute militari claros, rerum ſuarum præſides & patronos, aſciviſſent; Pygmæos imbelles in talium virorum cenſum aſcribere voluiſſe.

TERTIO: ea ſunt opinione nonnulli, *Gammadim* regionem *Phæniciæ*, forma cubitali in mare projectam, & a mari poſtea devoratam, incoluiſſe, & nomen ſuum ab ea regione derivaſſe. Huic opinioni, *Junius* & *Tremellius* in Bibliis, *Marinus* in Lexico, *Polanus* & *Piſcator* in Ezechielem, *Buxtorfius* in *Lexico*, ſe patronos præbuere. Quamvis autem tot magni nominis auctores huic opinioni patrocinium præbeant, ei nunquam aſſenſurus ſum, quoad verba illa [d] viri doctiſſimi memoria teneam; *hanc gentem* Phœniciam, *& hocce ejus nomen, nuſquam reperiri potui.* Fruſtra nempe dicitur a viris doctrina licet excultiſſimis, quod nuſquam legitur.

QUARTO: cum גמדים a גמד *cubitus* originem arceſſat, alii ſentiunt, *homines cubitales* hic, *cubito* ſeu brachio *valentes*, pugno fortes, manu promptos robore præſtantes denotare. *Neque dubium eſt*, inquit [e] *Fullerus* noſter, *quin eo reſpexerint* Lxx גמדים φύλακας, i. e. *cuſtodes*, aut *milites in præſidiis collocatos ad urbem tuendam ac conſervandam, metonymice* convertentes: nam id muneris, non Pygmæis, ſed fortibus inprimis & brachio toroſo validis, demandari ſolet. Atque hæc ratio cum veritate conjunctior exiſtimatur, quod *Aquila* Gammadim per πυγμαῖοι verterit, vocem a πυγμὴ *pugnum* ſimul & *pugilatum* ſonante derivatam: adeo ut vox ea viros *pugilatu* exercitatos, & *qui pugno* inflexo *graves ictus* infligunt, indicare cenſeatur. Specioſis hiſce coloribus ſententia jam dicta fucari poſſet, niſi lux e [f] *Fulleri* noſtri verbis effulgens omnino prohiberet: Hebræis & Græcis *inſolens eſt ac inaudita utraque* vocum earum *ſignificatio: nam Hebræis vir fortis & robuſtus* גבור *dicitur &* איש חיל *reliquiſque hujuſmodi nominibus*; *nuſquam* גמד *uti nec pro* pugile *ab ævo condito adhibetur. Græcis autem ubique* πυγμαῖος *de quantitate uſurpatur*; *& a longe peritiſſimis in eaque lingua excercitatiſſimis viris exponitur* æquans *ſeu* explens menſuram πυγμῆς. His accedat quod *cubitus* Hebræis nec idem eſt quod *brachium*, nec eadem voce Hebraica notari ſolet: nec eadem roboris menſura cubito, quæ brachio tribui poteſt, cum oſſe tam grandi vel ſolido non conſtet.

QUINTO: aliorum ſententia, quæque maxime ſpecioſa creditur hæc eſt; quod *Gammadim* e vicina *Gamade*, civitate [g] a *Plinio* corrupte *Gamale* dicta originem & appellationem dirivarint. Opinionem iſtam calculis ſuis honeſtant *Junius*, *Polanus*, aliique πολλοὶ κ' ἀγαθοὶ, ſi *Fullero* credimus. Nam hanc *ſententiam* [h] inquit, *merito amplexi ſunt noviſſimi interpretes, qui* גמדים Gammadæos *reddunt, nimirum incolas urbis* Gamades *in Phœnice*, quam *ipſa ſe condens terra*, una cum agris circumjacentibus, *devoravit, uti narrat Plinius* in *Hiſt. Naturali. Ipſe tamen ibidem eandem urbem* Gamalen *pro* Gamaden *vitioſe appellat, deceptus Græco aliquo codice mendoſo, ubi* Δ *in* Λ *corruptum legebatur*; *prono*

a *Geogr.* Lib. 2. Cap. 2. b *Opuſculum* de *Pygmæis.* c. 2. c Apud *Phot.* in *Biblioth. Cod.* 3. p. 7. d Ap. *Bartholin.* in *Opuſc.* laud. pag. 9. e *Miſcellan. Sacr.* Lib. 6. cap. 3. f Vbi ſupr. g Lib. 2. cap. 91. h *Miſcel. Sacr.* Ub. ſupr.

SECT. III. *admodum lapſu & conſueto librariis Græcis, propter elementorum iſtorum maximam ſimilitudinem.* Cum autem hæc ſententia omni fulcimento deſtituta ſit, eamque nuperus [a] auctor merito rejecerit, & erudite refutaverit; conſultum erit, ab hoc argumento receſſum facere, ne refutatio repetita Lectori faſtidium pariat.

OPINIONES illæ quinque, utpote tam diverſæ & incertæ, locum fecerunt opinioni ſextæ, quod nempe nil certi de Prophetæ *Gammadim* intelligatur adhuc, nec unquam intelligendum eſt. Eo inclinavit animus auctoris illius, qui, poſtquam *Ezechielis* [b] verba recitaſſet, ad ſenſum ejus exprimendum illud *Pœnuli Plautini* mutuatus eſt; [c] *hæc equidem* Pol *credo, niſi Sibyllina legerit, extricare alium arbitror poſſe neminem.* Alius, clari nominis auctor, cum in hoc dicendi campo multum pulveris excitaſſet; tandem in hæc verba deſinit, *malo ego profiteri me ignorare quid ſint Gammadæi, quam exhibere quid non ſint.* Me quod attinet, & ipſe cenſeo veritatem hic in abdito & incerto latitare; adeoque lectorem paulo humaniorem mihi veniam facile conceſſurum, ſi veritas meam etiam eludat indaginem; & ipſe ſententiam jam proferam, qua *Junonis* illius vice, capitis mei nubem amplecti videar.

SECT. III.

Sententia veritati maxime vicina proponitur, & ratione confirmatur.

Sententia de *Gammadim* veritati maxime vicina.

CUM a nonnullis (uti dictum eſt) hic locus *Ezechielis* non tantum inter δυσνόητα Scripturæ, ſed & ἀνόητα, numeretur; lectori forte non erit ingratum, ſi & ipſe, de re tam obſcura & impedita, ſententiam meam in medium proferam. Eam autem ſic paucis exprimo: "*Gammadim* fuiſſe videntur, ſimulacra parvula, plerunque cubi-"talia, in domibus aut turribus ethnicorum, in earum tutelam & præſidium, collo-"cata, Ut huic ſententiæ ſua conſtet fides, oſtendendum eſt, *Primo:* gentes antiquiores imagines quaſdam parvulas, in domibus aut turribus eorum poſitas, in uſu habuiſſe. *Secundo:* imagines illas plerunque cubitales fuiſſe, & circa Pygmæorum menſuram conſtitiſſe. *Tertio:* imagines illas in tutelam & præſidium collocari ſolitas. *Quarto:* quod Tyriorum *Gammadim* ſimulacris hiſce φυλακτικοῖς, & plerunque cubitalibus accenſeri debeant. Ut hæc omnia hypotheſi ſerviant, de iis uberius paulo verba facienda ſunt.

PRIMO: itaque, docendum eſt, ethnicos antiquiores imagines quaſdam parvulas, in domibus aut turribus eorum poſitas, in uſu habuiſſe. Huc alluſum apud *Horatium*, ubi hæc habentur:

> *Parvos coronantem marino*
> *Rore Deos, fragilique myrto.*

In harum icunculârum cenſum venire debent ethnicorum *Lares, Penates,* Ægypti *Serapes,* & (uti placet aliquibus) Labani *Teraphim.* Ethnici nempe domos eorum nunquam in tuto futuras arbitrati ſunt, niſi ſacras illas *icunculas* præſto ſemper haberent, & illæ Deos eorum tutelares ſibi præſentes exhiberent. Alia ſtatim in medium proferam, quibus probabilitas iſta ſuffulciri poſſit.

SECUNDO: dictum eſt, imagines haſce parvulas plerunque fuiſſe cubitales, & proxime ad Pygmæorum formam & figuram acceſſiſſe. Huic mori fides teſtimoniis aliquot aſtruenda eſt. Inter ea primas habet [d] *Herodoti* teſtimonium: nam de mora *Cambyſis* apud *Memphim,* & illius ingreſſu in *Vulcani* templum, agens; eum *multo deriſu Vulcani ſtatuam* aut *ſimulacrum,* πυγμαίῳ ἀνδρὸς μίμησιν *viri pygmæi imaginem, cavillatum* aſſerit. Et ſtatim poſtea, *Cabirorum* ſimulacra ὅμοια τοῖσι τοῦ Ηφαίστου *Vulcani ſimulacris ſimilia* fuiſſe refert, & Pygmæorum formas expreſſiſſe. Hæc a vero eo minus aliena cenſeantur, quod hodieque iſtiuſmodi ſimulacra in *Ægypti* monumentis frequenter inveniantur, & a mercatoribus inde quotannis in omnes mundi partes invehantur. Hujus rei fidem [e] *Johannes Nardius* αὐτόπτης paulo firmiorem facit: multa nempe memorat ille *ſimulacra cubitalia, nonnunquam & ſemicubitalia,* ſupra ferales arcas ab Ægyptiis locari ſolita, ut corpus defuncti, tanquam amuleta & ἀποτρόπαια, a Geniis adverſis &

a *Ludolf. Comment.* ad *Hiſt. Æthiop.* Lib. 1. c. 1. p. 74. b Cap. 27. 11. c Hic ſenſus eſt eorum qui veram & genuinam vocis hujus ſignificationem amiſſam ſentiunt, cum *ex earum* ſit *numero quæ ſemel tantum in Scriptura reperiuntur.* Ludolf. p. 73. d Lib. 3. cap. 37. e *Tab.* 5. notis in *Lucret.* affixa.

inimicis

inimicis tuta præſtarent. Cum hiſce cognationis haud parum habet *Abenephii* Arabis teſtimonium, qui mores & ritus Ægypti memoriæ prodidit. Sic enim apud [a] *Kircherum* Latine loquitur: *frequens erat in Ægypto uſus phylacteriorum variis imaginibus inſignitorum, queis ſe fortunatos futuros eſſe credebant*; queis *adjungebant ſtatuunculas quaſdam quas* Avertentes *nuncupabant*; *quas nunc in collo, pectore, manibus portare*; *nunc in angulis domuum, aliiſque locis, veluti cuſtodes eorum collocare ſolebant.* Aliud teſtimonium e [b] *Curtio* petitum claudat præſens argumentum: *diſtinguebant internitentes gemmæ jugum, ex quo eminebant duo aurea ſimulacra cubitalia*; *quorum alterum in alterum belli gerebat effigiem.* [c] *Scaliger* hunc locum in mendo cubare, eumque ſic legendum, arbitratur; *quorum alterum Nini, alterum Beli gerebat effigiem:* nam *per Ninum* inquit *Aſſyriæ, per Belum Babyloniæ imperium conjunctum innuebant.* Et (ſi quid aſſuere liceret *Scaligeri* conjecturæ) dicerem etiam, imagines haſce conjunctas indicio fuiſſe, *Darium* ejuſque ſubditos utrique cultum præſtitiſſe, & utriuſque Genios tutelares [d] imperio propitios expectaſſe. SECT. III.

TERTIO: hujuſmodi ſimulacra cubitalia ſolebant in turribus, aliiſque locis caute defendendis, in tutelam & præſidium collocari. Hic *Ovidii* fidem teſtor, qui, de *Laribus* publicis & eorum officio loquens, hæc habet,

> [e] *Stant quoque pro nobis & præſunt mœnibus urbis,*
> *Et ſunt præſentes, auxiliumque ferunt.*

Tibullus, hac fide fretus, prece ſupplice ſic *Lares* advocat, ſuppetias allaturos,

> [f] *At nobis ærata Lares depellite tela.*

Ex hoc uſu quem in bello præſtare cenſebantur, Romani *Lares* illos *hoſtilios* [f] appellarunt, & iis præſentibus ſe rem proſpere geſturos arbitrati ſunt.

QUARTO: Prophetæ *Gammadim* inter hæc ſimulacra tutelaria, cubiti menſuram non excedentia, numeranda videantur. Hanc conjecturam facio, non levibus inductus argumentis:

(1°.) LXX vocem *Gammadim*, non per *cubitales*, ſed (φυλακὰς) *cuſtodes*, expoſuerunt. In eas autem imagines id nominis optime quadrabat, eo quod eorum uſui & officio maxime convenire videretur. Imagines illæ τῶν φυλακτικαὶ erant, & urbes, turres, muros, alioſque locos munitos, ita cuſtodire cenſebantur, ne damni quicquid iis ab hoſte inferatur. Hoc eo credibilius, quod ethnici ſimulacris hiſce cubitalibus id officii ſemper aſſignarent, eaque *cuſtodum* partes agere quovis in loco, ſibi perſuaderent. Ea vias publicas, & homines iter facturos, cuſtodire credita, fidem facit ille [g] *Plauti* locus,

> *Vos Lares viales, ut me bene juvetis.*

Eodem conſilio [h] *Philiſthæi* ſimulacra ſua portatilia, quæ David igni tradidit, ſecum tuliſſe creduntur; ut ſcil. illis in bello jam gerendo periclitantibus ſubvenirent, eoſque in tuto conſervarent. Ethnici, navigationem ullam longiorem ſuſcepturi, Lararium quoddam horum Deorum minuſculorum in puppe plerunque conſecrabant, & eorum curæ cuſtodiæque navis ſalutem commendabant. Hoc multis exemplis probant [i] *Doughteius*, aliique, non multo cum negotio conſulendi. Civitates ethnicas ejuſmodi cuſtodes in uſu & pretio habuiſſe, iiſque domuum, murorum, & turrium ſuorum, defenſionem demandaſſe multis evincunt [k] *Kircherus*, [l] *Gregorius* noſter, [m] *Doughteius*, alii, per otium lectoris adeundi. Ut hæc omnia probabiliora videantur, ſciendum eſt, imagunculas iſtas Deos & Genios tutelares quoſdam præſentes exhibuiſſe: illi vero hominum & civitatum φύλακες & curatores audiebant. Jupiter *Horatio* dicitur,

> *Gentis humanæ pater atque cuſtos.*

* Dæmones etiam Dii *fortitiorum* aut *fortitudinum* credebantur. Deus autem ut

a *Oed. Ægypt.* Tom. 1. p. 250. b Lib. 3. §. 7. ubi de *Curru Darii* loquitur. c Lib. 6. de *Emend. Tempor.* p. 579. d Reges & principes defuncti, inter Deos relati, civitatem ope & conſilio apud Cœlites juvare credebantur. *Kipping.* p. 117. e Lib. 5. *Faſtor.* v. 135. f *Feſt.* Lib. 8. in voc. *Hoſtiliis.* g In *Mercator.* Act. 5. Scen. 2. h 2 *Sam.* 5. 21. i *Analect. Sacr.* P. 2. *Excurſ.* 65. k *Oed. Ægypt.* T. 1. p. 250. & T. 3. p. 476, 477, 521. l *Not.* & *Obſerv.* cap. 7. m P. 1. *Excurſ.* 75, 87. & P. 2. *Excurſ.* 52. *Voſſ.* de *Idololat.* L. 8. cap. 18. * Vid. *Med. Apoſt. Tempor. poſter.* Cap. 4. 5, 17.

1 Lib. 2. *Eleg.* 10.

SECT. III. hunc errorem radicitus evelleret, gentium Deos & imagines, cæcos, claudos, ſomnolentos, & ad munus cuſtodum ineptos pronunciavit; & ſe unum cuſtodem & vigilem, appellavit. *Pſal.* 121. 3, 4. Non *dormitat cuſtos* noſter, ecce *non dormitat neque dormit* ὁ φυλάσσων *cuſtos Iſrael.* Verſ. 8. ὁ Κύριος φυλάξει *egreſſum tuum & ingreſſum tuum.* Ubi Pſalmiſta alludere videtur ad[a] morem Gentilium, qui *Lares* ſimulacra ſua tutelaria, in ipſo quaſi domus limine collocabant; ſpe freti, *Lares* illos, domus incolas, egredientes vel regredientes, protegere, & incolumes cuſtodire voluiſſe.

E verbis *Ezechielis* aperte conſtat, non perſonas fuiſſe, ſed res uſui peculiari deſtinatas. Nam *propheta* modo plane diverſo de perſonis loquitur quibuſcum Tyro quicquam commercii fuit, quam cum de *Gammadim* verba facit. Appellantur enim [b] incolæ *Zidonis*, ſenes *Gebal*, *Tyri* ſapientes, illi de *Paras*, de *Lud & Phut*, filii *Arvad*; & ſtatim ſequitur, & *Gammadim fuerunt in turribus*, nulla ſimili additione, vel nota diſtinctionis interpoſita. Ex hac autem loquendi diverſitate non difficulter intelligitur, *Gammadim* res quaſdam fuiſſe, quibus nomen *ſenum*, *incolarum*, *ſapientum*, *filiorum*, minime convenire potuit. Cum itaque *Gammadim* pro rebus naturæ diſſimilis accipiantur, nil video quo minus de ſimulacris quæ dixi cubitalibus, ad præſidium & tutelam comparatis, intelligantur.

(3°.) SENTENTIÆ meæ fidem & firmitatem conciliat ipſe locus quo *Gammadim* ſedem & uſum inveniſſe perhibentur. Nam *Gammadim*, inquit [c] Propheta, *fuerunt in turribus tuis.* Quid autem *Gammadim* in turribus collocata ſunt, niſi quod locis illis poſita, in quibus urbis cujuſque ſpes prima ſita erat ea maxime conſervarent, & hoſtium incurſus a civitatis parte quaſi vitali propulſarent? Erant enim turres fortiſſima civitatis cujuſque propugnacula: quod e variis Scripturæ locis ſatis intelligitur, viz. *Cantic.* 4. 4. *Judic.* 9. 51. *Judith.* 1. 14. Cum autem permagni intereſſet, ut loca tam fortia & momentoſa fortiter & viriliter defenderentur; quid *Gammadim*, veluti locorum φύλακες, ibi ponerentur, niſi quod certum eſſet, eos fortitudine & virtute bellica, filios *Arvad*, *Perſas*, *Lydios*, alioſque ſupra memoratos, longe ſuperare? Nemo vero, conſultior paulo, hoc in animum inducere poteſt, niſi *Gammadim*, Deorum tutelarium ſedes & ædiculæ, tutelæ divinæ pignora & argumenta, fuerint. Niſi ratio illa quid ſolidi habeat, nihil *ratio* vel *hiſtoria* ſuggerit, cur *Gammadim* omnibus aliis אנשי חיל *viris robuſtioribus* ita præferrentur, ut turribus ipſis defendendis illi præficerentur.

(4°.) AQUILA, perantiquus interpres, vocem *Gammadim* per Πυγμαῖοι reddendam cenſuit. At nulla ratio patitur, ut vox ea de *Pygmæis* vulgo dictis, i. e. ſtaturæ cubitalis homulis, intelligatur; cum nondum inter doctos conveniat, an milites illi cubitales fabulis Poeticis, an veris Hiſtoriis accenſeri debeant. Et ſi hoc viris eruditione claris, eorum patronis, largiamur; non minus a fide alienum erit, Tyrios iſtiuſmodi Pygmæos, ad ipſas eorum turres defendendas evocare voluiſſe. Certe Salomon, turrem *Davidis* memorans, [d] refert, quod in ea שלטי הגבורים *ſcuta virorum fortiſſimorum ſuſpenderentur.* Non eſt itaque vel ſimile vero, Tyrios eo ſtultitiæ devenire potuiſſe, ut Pygmæos, hominum ignavos maxime, adverſarios vix gruibus ipſis formidabiles & ad riſum tantum hoſti movendum aptos, ad ipſas turres eorum defendendas admitterent. Ideoque non ſine cauſa credendus eſt *Aquila* vocem per πυγμαῖοι tranſtuliſſe, non cum reſpectu ad Pygmæorum gentem (forte poeticam & fabuloſam) ſed ad imagines quas dixi *cubitales*, quæ Deos eorum tutelares præſentes exhibere adeoque magnum in parvo continere, credebantur.

(5°.) SIGNIFICATIONES quæ, in lingua *Chaldæa* & *Arabica*, voci גמד affiguntur, opinioni meæ non parum præſidii præbet. *Nam גמד Chaldæum, unde גמד *cubitus*, & גמדים *cubitales* originem arceſſunt, *conſtrictus*, *arctatus*, *contractus eſt*, in ſignificatis habet; adeo ut τοῖς גמדים belle conveniret ſenſus ille, cum eſſent ſimulacra non raro vinculis conſtricta, quaſi * *contracta*, & Deos tutelares, eorum incolas *conſtringere*, & pene coarctare viderentur. In lingua *Arabica*, vox cognata גמד *Gamad*, *impedivit*, *prohibuit*, *motiones debilitavit*, notat; adeo ut ea lingua ſignificatum hodieque retineat, cum antiquis *Gammadim* non male convenientem. Nam ſimulacra fuiſſe dixi ea virtute pollentia, ut malorum omnium occurſus *impedire*, hoſtium inſultus *prohibere*, & δαιμόνων κακέργων ἀντιτεχνίας & motus adverſos *debilitare* crederentur. Hæc e Gentium fide loquor. Nec facile dubitari poteſt, quin linguæ illæ ſignificatus illos olim ab He-

a *Jeſ* 57. 8. b *Ezec.* 27. 8, 9, 10, 11. c *Ezec.* 27. 11. d *Cant.* 4. 4. e Vid. *Lexic. Caſtel.* voc. גמד

* In lingua *Syriaca* גדם (vox eadem elementis tranſpoſitis) *contraxit* ſonat: *Caſtel.* in Voc.

bræo

bræo mutuatæ ſint, quamvis hodie in Scriptura Hebraica גמר tantum & גמרים ſenſu jam dicto ſumpta, reperiantur. SECT. IV.

(6°.) SIMULACRA illa cubitalia, malorum remedia & urbium φυλακτήρια, apud Ægyptios & Phœnices olim in uſu frequente verſabantur. Ægyptios imagines illas frequentes habuiſſe, pateat e variis earum formis quas [a] *Nardius* & [b] *Kircherus* nobis viſendas exhibuerunt. Eandem inſaniam Phœnices infeciſſe, pateat ex *Herodoti* teſtimonio: nam, res Ægypti [c] memorans, *Vulcani ſtatuam* πυγμαίῳ ἀνδρὸς μίμησιν *viri cubitalis* aut *Pygmæi imitamen* vocat. Et ſtatim præcedunt, ἔστι γὰρ τοῦ Ηφαίστου τὤγαλμα τοῖσι φοινικηΐοισι παταϊκοῖσι ἐμφερέστατον, τοὺς οἱ φοίνικες ἐν τῇσι πρῴρῃσι τριήρεων φορέουσι· *Eſt Vulcani ſtatua Phœniciis Pataicis ſimillima, quos in triremium proris Phœnices circumferunt.* Hos alii (quod obiter noto) in puppe [d] collocant. Horum autem *Patæcorum* originatio & uſus e verbis [e] *Bocharti* colligantur: *obſervavit Scaliger Patæcos dici a verbo* פתח patach, *quod in Piel eſt* inſculpere; *unde* פתוחים Sculpturæ, *Exod.* 28. 11. *& paſſim.* Sed *quid ſi Patæcos Phœnices per B ſcripſerint, voce facta a* בטח [f] batch *confidere, ſecurum eſſe:* unde בטח *nomen eſt* ἀσφάλεια *ſecuritas. — Itaque tutela navis* quæ ſalvum conductum præſtare credebatur, *non aliunde potuit commodius ſortiri nomen. Nec ullum momentum eſt in permutatione literarum B & P, cum ea nil ſit frequentius.* &c. Cum itaque ſatis e jam dictis evictum ſit, hujuſmodi *Patæcos*, i. e. Deos tutelares, averruncos, προφυλακτικούς, apud Ægyptios & Phœnices antiquiores familiariter invaluiſſe; facile eſt creditu, Tyrios etiam, ad eorum exempla ſe compoſuiſſe, & *Patæcos* ſuos habuiſſe, eoſque apud Ezechielem ſub nomine *Gammadim*, i. e. *cubitalium* latitare. Huic argumento fidei & firmitatis aliquid afferunt illa cl. [g] *Seldeni* verba: Phœnicibus *Patæcus Deus nunc erat Baal, nunc Aſtarte, ſive alius ſyrorum* Deorum, *quem cubitali figura, aut Pygmæi ſtatura in navium & proris & puppibus circumferebant.*

SECT. IV.

Objectiones nonnullæ refelluntur.

UNUM jam ſupereſt, ut ſcilicet interpretationis meæ obſtacula, quæ cogitationibus meis occurrunt omnia, de medio removeantur. Objectiones ſolvuntur.

HORUM forte primum hoc erit: apertum eſt; argumentum meum a Græcorum petitum vacillare: per φύλακας enim illi, non imagines quas dixi φυλακτικὰς, longitudinem cubitalem non excedentes, ſed [h] *milites præſidiarios*, viros robore præſtantes, quique ad turres imprimis defendendas ſemper excubias agerent.

AT nil cauſæ video, cut Lxx τοὺς *Gammadim* potius quam viros Arvad, Perſas, alioſque bellatores ſupra memoratos, & militia bonos, honorifico τῶν φυλάκων titulo & officio cohoneſtarent; cum præſertim hiſtoria ſacra ſimul & profana bellatores hoſce ſilentio prætereat, nec unquam (niſi hoc uno in loco) cum honore memorentur. Rationi magis convenit, ut Dii præſidiarii potius quam milites præſidiarii, hic intelligantur: cum præſertim Dii illi tutelares implerent omnia, & domibus, navibus, turribus, lociſque omnibus præſidere, & bello præcipue præeſſe & prodeſſe maxime. Patet enim ex hiſtoria ſacra, veteres idololatras, ad bellum profecturos, Deos hoſce præſidiarios & portatiles ſecum exportaſſe. Vid. 2 *Chronic.* 25. 14. *Et factum eſt poſtquam rediiſſet Amaziah a cæde Edomæorum, adduxit Deos-Seir* (in bello captos) *ſtatuitque ſibi in Deos:* & 2 *Sam.* 5. 21. ſed ut ut ſe res habeat, ſatius eſt ut Græci interpretes eo conſilio *Gammadim* per φύλακας expoſuiſſe dicantur, quam ut ſenibus illis eruditis, cum [1] auctore nupero, ſic conviciemur; *Septuaginta interpretes (quos Syrus & Arabs ſequuntur) ignoratione vocabuli* Gammadim *ex re & ſenſu* φύλακας cuſtodes *reddiderunt; ii enim in turribus locari ſolent.* Sed auctor ille, quod obſervatum eſt antea, non magis a convitiis temperavit, *Aquilæ* verſionem memorans.

SECUNDO: longe credibilius eſt, vocem גמרים de viris quam rebus cubitalibus intelligendam. Cum enim pueri apud Ægyptios *Peches*, ob ſtaturam, cubitalem non multo ſuperantem, [i] appellari ſolerent, voce forſan a Gr. [2] πήχεις derivata; quidni

a *Tab.* not. in *Lucret.* affix. b *Oed. Ægypt.* T. 2. p. 447. & T. 3. p. 512. c Lib. 3. cap. 37. d *Boch. Phaleg.* col. 712. & *Selden. D. Syr.* 356, 358. e Ub. ſupr. col. 713. f *Ezec.* 28. 26. g *Syntag.* 2. de *Diis Syr.* c. 16. p. 355, 356. h Vid. *Fuller. Miſcellan.* L. 3. cap. 6. i *Voſſ.* de *Orig. Idololat.* L. 9. cap. 13.

1 *Ludolf. Comment.* ad *Hiſtor. Æthiop.* p. 73.

2 Vid. *Lucian. Rhetor. Præcept.* p. 816. ad quem *Voſſius* provocat.

SECT. IV. viros quosdam, apud Hebræos *Gammadim* dictos existimemus, & nomen illud a mensura breviori accepisse? cum præsertim Pygmæi turribus optime convenirent, &, post pinnacula latentes, ab oppugnatoribus minime conspicerentur.

CERTUM est, nomen a statura cubitali desumptum, pueris aliquando convenire potuisse, cum tam in incerto sit adhuc an unquam tota natio reperiri potuit, cubiti tantum mensuras exæquantes. Deinde, modo tales olim fuerint, credi nequit Tyrios turribus suis tam male prospicere voluisse, ut eas homulorum illorum tutelæ demandarent, aut illud imbelle genus hominum cum flore militum suorum numerari paterentur.

TERTIO: Tyrii, qui *Gammadim* habuisse dicuntur, simulacra illa προφυλάκτικα nusquam leguntur coluisse, vel quicquam superstitioni tam crassæ cognatum retinuisse. Patet itaque, me *Gammadim* Tyriorum de simulacris eorum cubitalibus ad custodiam turrium institutis, perperam interpretari.

RESPONDEO: cum Tyrus Phœniciæ metropolis esset, Phœnices autem hujusmodi simulacris (uti dictum est) frequenter uterentur; Tyrios etiam talia simulacra in usu habuisse, & a more patrio non recessisse, minime temerarium est opinari. Sed nil opus est, ut rem hanc conjecturæ tantum probabili committamus, cum *Quintus Curtius*, *Plutarchus*, [a] alii, testatum reliquerint, hanc superstitionem Tyrios infecisse, eosque imagines eorum tutelares vinctis alligasse, ne civitatem suam defensoribus suis orbatam desererent.

QUARTO: inde sententia mea male firma redditur, quod hoc ipso in loco *Gammadim* scuta sua dicuntur super muros Tyri suspendisse. Hoc enim de *Gammadim*, modo simulacra quædam fuerint, nullatenus intelligendum est. Hæc autem objectio non multum urget; quod enim de *scutis* dicitur, [b] *filiis Arvad* tribuendum est, qui super muros per circuitum disponebantur. Nam versus integer sic se habet *filii Arvad & exercitus tuus super muros tuos circumquaque, & Gammadim in turribus tuis fuerunt; scuta sua suspenderunt super muros tuos circumquaque: illi perfecerunt pulchritudinem tuam.* Adeo ut versus ille sic intelligendus est, quasi verba illa (de *Gammadim* dicta) hac parenthesi includerentur: & hanc constructionem non parum confirmat verborum præcedentium & subsequentium affinitas & similitudo.

QUINTO: non est fidei consentaneum, *Tyrios* aut *Hebræos* nomen illud τοῖς *Gammadim* tribuere voluisse, modo simulacra tutelaria fuerint, & averruncis loci Geniis consecrata. Non *Tyrios:* cum enim vox ea *cubitales* notet id nominis tantæ virtutis imagines dedecore afficere, & pene blasphemare, videretur. Non *Hebræos:* iis enim mos erat, imagines usui superstitioso destinatas, *idola*, *abominationes* appellare, vel eas tali aliquo nomine probroso, dehonestare.

AT neque hæc argumentum facit, ut illius causa sententiæ pœniteat: cum enim vox *Gammadim* duplici significatu gaudeat, uno *vulgari*, & *honesto* altero; ori Tyriorum simul & Hebræorum convenire poterat. Hebræi nomen illud, sensu vulgari sumptum, qua nempe res ad cubiti mensuram factas indicabat, idolis illis apte tribuebant, cum eo nomine nihil honoris idolo deferre viderentur. Tyrii veri nomen idem Icunculis illis non gravate concesserunt, forte quod *inhibentes*, *impedientes*, *prohibentes*, denotaret; adeoque vim προφυλακτικὴν earum significaret. Nam vox גמד (ut dixi supra) hujusmodi significatus in linguis vicinis *(Chaldæa* scilicet & *Arabica)* etiamnum retinet; quamvis voces גמד & גמדים solæ in Scripturæ hodie reperiantur, eæque jam sensu nihil cognati habente usurpentur.

SEXTO: huic opinioni nihil fidei deberi videtur, eo quod nulla ratio appareat, cur imagines illæ tutelares, גמדים essent, vel cubiti longitudinem non excederent. Certe, cum adeo parvæ fuerint, nihil majestatis præ se ferebant, sed plane ridiculæ & contemptu tantum dignæ videri poterant. Hoc etiam Ægyptii experientia compertum habuere: nam [c] *Herodoto* referente, *Cambyses*, cognata *Cabirorum* simulacra contemplatus, ταῦτα ἐγὼ ἐνέπρησε πολλὰ καταισκώψας, *multis in ea jocatus verbis concremavit.*

NON credendum est interim Ægyptios & alios e Gentilium grege, imagines illas ad mensuram cubitalem non raro componere voluisse, nisi causa gravis eos ita persuasisset. Ut itaque hoc mysterium curatius exponatur, sciendum est ethnicos, tribus hisce rationibus inductos, imagines suas, tam parvas & ad *cubiti* mensuram adaptatas fabricasse.

a Vid. plur. apud *Dought. Analect. Sacr.* P. 1. *Excurs.* 167. b *Ezec.* 27. 11. c In *Thalia* Cap. 37.

(1°.) UT eo facilius earum integritati conſervandæ conſultum eſſet, & eo minus rupturæ vel mutilationi alicui obnoxiæ redderentur. Refert enim Ægyptius [a] ille Myſtes, Ægyptios integritatis imaginum ſuarum curam religioſam ſemper habuiſſe; putabant enim ſtatuas rerum aut hominum cuſtodiæ deputatas, & ritu ſolenni conſecratas, tam diu virtutem & efficaciam ſuam retenturas, quam diu debitam integritatem conſervarant. Eas itaque non tantum e lapide plerunque duriſſimo, membris etiam omnibus corpori firmiter adaptatis, & ad modum pueri faſciis involuti, conficiebant; ſed breves & compactas adeo, ut vix poſſibile eſſet, ut uſu continuo, itinere longo, circumlatione quotidiana, malitia vel injuria humana, frangerentur, aut quid damni caperent. CAP. XXV.

(2°.) UT imagines illæ προφυλακτικαὶ huc illuc, ſine moleſtia vel fractura, tranſferri poſſent, prout uſus & occaſio poſtularent. Ea vanitate fuerunt ethnici, ut ſe nunquam in tuto crederent, niſi Deos præſentes habuiſſent, iiſque perpetuis itinerum, navigationum, præliorum, & periculorum omnium, comitibus uterentur. Eos itaque capſulis, ædiculis, ſacculis, aut ejuſmodi κρυπτηρίοις, circumferre, pium tutumque cenſebatur. Eorum more, rudis & ſemipaganus Hebræorum populus, Deum περιφόρητον & in [b] oculos eorum pene ſemper incurrentem, itineris ſui bellique comitem poſtularunt. Gentes itaque (ut ad rem præſentem redeat oratio) ſimulaera, Deorum habitacula, brevia & portatu facilia conficiebant, ut iis in caſu vel diſcrimine quopiam præſentibus uterentur. His appoſite citari poſſunt [c] auctoris modo laudati verba: *patet Labanis idola, quæ Rachelem patri ſuo furatam — Scriptura dicit, hujus farinæ idola fuiſſe, — cubitales nempe ſtatuas, membrorum eminentia deſtitutas, quæ facile de loco in locum transferrentur, & etiam intra fœnum, paleas, ligna, ſaxa, ſine periculo abſconderentur.*

(3°.) CONJECTURA non plane temeraria eſt, ethnicos imagines eorum tutelares ad Pygmæorum formam (h. e. figura cubitali) compoſuiſſe; ut Geniorum ſuorum, (i. e. Dæmonum, Pygmæorum forma ſæpius apparentium) formas gerere poſſent & imitari.

ATQUE hæc ea ſunt quæ ad loci hujus obſcuri intelligentiam maxime videantur accommodata. Quæ tamen omnia Lectoris judicio ſubmitto libenter libentiſſime.

CAP. XXV.

Lex de חמנים Hhammanim *abolendis explicatur.*

INSIGNIA illa idololatriæ veteris inſtrumenta, *Hhammanim* dico, ſemel in Lege, ſæpius in aliis Scripturæ locis, memorantur; nullam autem legem invenire licet, qua diſerte vel expreſſo nomine prohibentur. Minatur equidem Deus, ſe במות Hebræorum *abolere* velle, & eorum חמנים *ſuccidere*; & hiſtoria ſacra regum eorum mentionem facit honorificam, qui, cultus divini ſtudio ducti, *Hhammanim* ſuſtulerunt: at obſervare juvet, Deum uſum τῶν *Hhammanim* nuſquam in Lege diſertis verbis inhibuiſſe. Cum autem e Scriptura pateat, *Hhammanim* idola Deo perquam exoſa fuiſſe, & ideo a [d] Græcis interpretibus βδελύγματα vocentur; cum etiam חמנים præ cæteris idolis, olim in uſu familiari verſarentur; non ſine ratione ſuſpicari quis poſſit, Deum idola tam frequentia, alicubi in lege, licet non explicite, vetuiſſe. Ut ad rem præſentem propius accedat ſermo: in lege locus unus & alter extat quibus *Hhammanim* interdicta ſunt, licet hactenus interpretum obſervationem fugiſſe videntur. Eos autem in mediam lucem proferam, cum occaſio ſe dederit magis opportuna. In præſens itaque pro dato ſumere fas ſit, Deum de *Hhammanim* abolendis legem tradidiſſe, quam etiam, hoc ordine ſervato, explicatam dabo.

(1°.) SIGNIFICATUM & originem vocabuli *Hhammanim* inveſtigare conabor.

(2°.) SENTENTIAS de eorum natura & forma, paſſim receptas, juſta lance examinabo.

(3°.) HORUM *Hhammanim* naturam & formam genuinam probabiliter explicabo.

(4°.) EORUM etiam uſum & intentionem primariam e tenebris in lucem proferam.

(5°.) LEGES de *Hhammanim* abolendis, & earum rationes, explicate tradam.

(6°.) OBJECTIONIBUS maximi momenti conjunctim ſatisfaciam.

a *Kircher. Oed. Ægypt.* P. 3. p. 476. b *Exod.* 32. 1. 1 *Sam.* 4. 3, 8. c Ub. ſupr. d Vid. Lxx in *Jeſ.* 17. 8.

SECT. I.

SECT. I.

De significatione & origine vocis חמנים

Significatio & origo vocis חמנים

ORDINIS mihi præscripti ratio postulat, ut significatum & originem vocis *Hhammanim* expediam primo. Hic autem auctores in sententias diversas abeunt. Nam

PRIMO: [a] nonnulli *Jovem*, Ammonem aut Hammonem, Ægypti lingua, vocari sentiunt, & inde templa vel simulacra quædam nomen *Hammanim* aut *Chammanim* accepisse, quod *Hammoni* vel Jovi sacra essent, & ab Ægyptiis in illius honorem & cultum erigerentur. Utcunque, pro certo habetur & indubitato, Jovem nomen [b] *Ammon* inter Ægyptios antiquiores inveniisse,

CUM autem *Amon* aut *Hamon* (quod statim ostendo) vox Ægyptia non sit, cum etiam ab eodem fonte quo & vox ipsa *Hhammanim* (aspiratione mollita) derivetur; suadet ratio, ut hanc sententiam ad ipsius auctores, astruendam vel deserendam, amandemus.

SECUNDO: magistri Judæorum, aliique, vocis hujus originem *Chamo* tribuunt, & *Chammanim* ab eo nomen & originem traxisse judicant. [c] *R. Manasse* huic opinioni clare satis astipulatur, cum ait, וחם בן נח הראשון שמוצא את אונים וגו׳ *Cham autem, Noe filius, primus erat qui invenit idola arte facta, & docuit homines familiæ suæ cultum ignis.* Eandem sententiam *Kircherus* paulo clarius astruit, aperte dicens, [d] *ego arbitror hæc simulacra* חמנים Chamanim, *ab ipso Chamo nomen etymon suum derivasse.* Præcipuum opinionis hujusce fundamentum in consono *Chami* nomine situm arbitror: cum enim *Cham* a חם *fuscus, adustus*, vel potius חמה *calore* vel *sole*, nomen acceperit, ejus auctores idola *Chammanim* ab eo nomen & originem traxisse, ne dubitandum censuerunt.

AT incredibile est, *Chamum*, qui patris sui pia monita sæpius imbiberat, & *diluvii* mirabilia propriis oculis haud ita pridem usurpaverat, idolis originem dare potuisse. *Chami* nomen quod attinet, sententia hæc præsidio tam debili niti nequit; cum non sine numine factum sit, ut nomen, *calidum* aut *nigrum* notans, *Chamo* imponeretur; cui contigit *Africa*, regio calore immodico laborans, & a quo liberi Solis ardore infuscati propagati sunt.

TERTIO: Cum hæc non processit, alia nonnulli aggrediendum esse via censuerunt. *Chammanim* scilicet a *Chamia* vel *Chemia*, [e] Ægypti nomine perantiquo, appellationem suam petiisse judicant: non tantum ob affinitatem soni, sed quod plerique *Chammanim* ipsa (quæcunque demum fuerint) ab *Ægypti* moribus ansam traxisse censeant. Huic opinioni hinc etiam aliquid accedat ponderis, quod Lxx vocem *Chammanim* (licet octies occurrat in Scriptura) nusquam exacte & juxta nativum vocabuli sensum interpretentur: sed quandoque per εἴδωλα transferunt, quandoque βδελύγματα, nonnunquam ξύλινα χειροποίητα, nunc τεμένη, nonnunquam ὑψηλὰ, & hujusmodi voces, a Grammaticali sensu vocabuli *Chammanim* longe recedentes. Ita vero vertisse putentur, quod singularem חמן & pluralem חמנים voces exoticas esse crederent, & nihil sermonis Hebræi præter flexionem & formam Grammaticalem retinere. Atque hæc omnia speciosa quidem esse non diffitendum est: cum autem speciosæ tantum conjecturæ sint, nec ullo satis solido suffulciantur argumento; non tanti est, iis refutandis operosius immorari.

QUARTO: veri speciem, oculo meo longe pulchriorem, fert eorum opinio, qui vocem חמנים immediate quidem a singulari חמן mediate vero a חמה derivandam sentiunt: חמה vero, primario *calorem* & æstum, secundario *solem*, caloris fontem & causam, denotat. Lexicographi [*Avenarius*, *Schindlerus*, alii] significatum utrumque vocibus hisce tam clare vindicarunt, ut hac de re lectori scrupulum omnem exemisse videantur. Nec minus extra dubium poni debet, hæc profani cultus objecta, *Chammanim* dicta, nominis originem traxisse a voce חמה quæ *solem* notat; cum inter voces eas, חמה & חמן tanta cognatio intercedat, & res hæc doctorum non paucorum suffragio confirmetur. Rationes autem varias in promptu habeo, cur *Chamma-*

a *Avenar. Lexic.* in voc. חמן b Vid. *Bochart. Geograph. Sac.* Col. 6, 7. c Lib. cui tit. מגן הגבורים
d Lib. de *Obelisc. Pamphil.* cap. 2. pag. 15. e Quæ vocatur חם *Psal.* 78. 51. & sæpe *Chemia.* Vid. *Bochart* ub. supr.

nim

nim appellationis ſuæ cauſam & originem a חמה *ſole* & *calore igneo* derivaſſe cenſeantur. Nam, SECT. II.

(1°.) SECULIS antiquioribus ita more comparatum eſt, ut omnia ſoli ſacra, vel ei cognatione quadam conjuncta, appellationem arceſſerent a nomine ſolari חמה vel verbo חמם [*uſſit, calefecit*] præcipuum Solis effectum exprimente. Nam Deus ille in quo Solem colebant veteres, ab Ægyptiis *Ammon*, ab Africanis Hammon, ab aliis Deus *Omanus*, dictus eſt; ה aſpirationis durioris litera, emollita, vel plane liquefacta. Feſtum in Solis honorem ab Athenienſibus agi ſolitum, Αμμωὶ [a] appellatum eſt: Africa univerſa, qua Sol impenſe colebatur, Αμμωνία ἀπὸ τῦ Αμμωνος ἐκαλεῖτο· Et Λιβύη nomen Αμμωνὶς olim habuit, quod regio eſſet Solis calore ſupra modum calefacta, juxta *Lucani* illud,

Terrarum primam Libyem (nam proxima cælo eſt,
Ut probat ipſe calor) tetigit ———

Hæc eo probabiliora putentur quod prout Hebræi Solem חמה a verbo חמם *uſſit, calefecit*, appellarint; ſic a Græcis Sol Ζεὺς, a verbo ζέω *ferveo*, dicebatur. Cum itaque ſic more veteri factum eſſet, ut Sol nomen חמה notaretur, & omnia Solem affinitate quavis attingentia nomen inde deductum gererent; moris hujuſce ratio ſuadet, ut idola hæc, utpote Soli dicata, nomen חמנים a Solis nomine חמה petiiſſe ſentiamus.

(2°.) DOCTORUM longe plurimorum conſenſu ratum eſt, *Chammanim* idola fuiſſe in Solis honorem & cultum fabrefacta. Veriſimili itaque conjectura ducor ut ſentiam, idololatras antiquos ad radii ſolaris formam, & ignis (ſymboli ſolaris) figuram pyramidalem, ea plerunque compoſuiſſe. Hic uſus itaque poſtulaſſe videtur, ut nomen, *Solis* ſimul & *ignis* notionem continens, iis imponeretur, h. e. ut *Chammanim* dicerentur. Aliter enim non facile eſt conjectura conſequi, cur nomen *Chammanim*, ſignificatu illo duplici gaudens, iis inderetur.

(3°.) NON temere dubitandum eſt, Ægyptios Solem, Lunam, & Sydera, impenſe coluiſſe, eos etiam omnium primos in eorum honorem ſtatuas erexiſſe, & nomina naturam corporum eorum cœleſtium referentia iis impoſuiſſe. Hoc eo minus a vero alienum videri poteſt, quod veteres Ægyptii lingua patria, [b] Solem *Piri*, ab ignea qua pollet virtute, nominarent. Cum itaque Ægyptii, quos dixi, ſimulacris hiſce ſolaribus nomen fecerint, quod *Ægypti* lingua, *Solis* & *ignis* ſignificatum recipiebat; veriſimili conjectura colligo, Iſraelitas juſtum piumque cenſuiſſe, ut eorum nomen Ægyptium in ſynonymum Hebræum [*Chammanim* nempe] commutarent. Plura, quæ huc faciunt, in promptu habeo; ea vero in locum aptiorem differenda ſunt.

SECT. II.

Sententiæ receptæ de natura & forma τῶν Chammanim *examini ſubjiciuntur.*

OSTENSUM eſt hactenus, voce חמנים res quaſdam in Solis honorem poſitas, & appellationem a Solis nomine Hebræo derivantes, intelligendas eſſe. Cum autem nomen illud de rerum earum natura & forma nil certi referat, eas proximo, conjecturis & argumentis aliunde petitis, conabor inveſtigare. Sed ne quid impedimenti vel præjudicii mihi hoc negotium exequenti, ex aliorum opinionibus oriatur; primo ſententias de natura & forma τῶν *Chammanim* quæ fidem hactenus invenerunt, in trutina rationis explorabo. Doctorum autem ſententiæ de hac re quas mihi licuit obſervare, ſunt hæ quinque: nam Natura & forma *Chammanim.*

PRIMO: nonnulli ſe perſuaſos habent, חמנים πυρεῖα vel πυραθεῖα illa fuiſſe, quæ veteres non raro memorant. Erant autem πυραθεῖα, ſepta quædam ſacra, quibus idololatræ veteres, Perſæ cum primis, ignes inextinctos ſervarunt; quibus etiam, utpote ſymbolis Solaribus, cultum ſolennem tribuerunt. Moris hujus ethnici fidem ratam faciunt, [c] *Procopius*, [d] *Agathias*, [e] *Briſſonius*, [f] *Seldenus*, [g] *Gravius*, [h] *Voſſius*, aliique paſſim obvii. Hæc autem gentium πυρεῖα, τοῖς חמנים Hebræorum cognata fuiſſe, iiſque principia tribuiſſe, [i] *Scaliger*, [k] *Grotius*, [l] *Voſſius*, aliique ſentiunt. In hanc ſententiam

a *Heſyc.* in voc. Αμμωὼν. b Vid. *Kircher. Prodrom. Ægyptiac.* Cap. 5. p. 146. c De *Bell. Perſic.* L. 2. Cap. 24. pag. 147. d De *Juſtinian. Imperat.* e De *Reg. Perſ.* L. 2. p. 158, &c. f De *Diis Syr. Syntag.* 2. c. 8. g In *Evang. Perſic.* pag. 57. h De *Origin. Idol.* Lib. 2. Cap. 9. i *Not.* in *Catul.* N°. 91. k *Annot.* in *Lev.* 26. 30. l *Ub. ſupr.*

SECT. II. tranſeunt, eo quod vox חמנים non *Solis* tantum, ſed & *ignis* notionem ferat: nam Lxx voces חם & חמה (a quibus חמנים ortum ducit) θερμαίνω & ἥλιος reddunt, & inde Græci κάμινος *caminus*, & κυμαίνω *ferveo* (aſpiratione paulo fortius expreſſa) petunt. Huic opinioni lucem & ſpeciem præbent ea *Voſſii* verba: חום "*Chom* eſt "calor, unde חמה *Chama*, Sol vel ignis, a quo חמנים *Chamanim*, quæ Græcis πυ-"ραυθεῖα. Hinc *Levit.* 26. 30. חמנים *Chamanicem*, quod reddunt *ſimulachra veſtra*, "malim *pyræa*, ſive *pyræthea* veſtra: hoc eſt, ſepta, in quibus ad ignem perennem concinitis carmen veſtrum, & in eo, tanquam ſymbolo divino, Solem colitis.

HIC autem a *Voſſio*, & aliis ejuſdem ſententiæ conſortibus, diſſentire cogor, eo quod חמנים *caloris* quidem, non autem *ignis*, ſignificatum habeat; quod etiam חמנים in Scriptura quandoque [a] *ſuccidi* dicantur, quod de ignibus dici nequit; & quod hac ſententia conceſſa, non occurrat ratio cur *Excelſa* & *Chammanim* tam frequenter in Scriptura conſocientur. Præterea: Perſæ longe diſtabant ab Iſraelitis, nec probabile eſt eorum mores & ritus innotuiſſe Judæis, *Ægypto* nuper egreſſis; cum tamen eos חמנים in uſu tunc temporis habuiſſe, non difficulter e [b] Scripturis intelligatur.

SECUNDO: ea fides aliorum animos occupat, *Chammanim* nempe templa vel delubra fuiſſe, quæ in honorem Solis, qui חמה dicitur, extruebantur. In horum auctorum numero cenſendi ſunt Lxx, qui vocem illam per [c] τεμένη; *S. Hieronymus*, qui per [d] *fana* & [e] *delubra*; [f] *Aben-Ezra* qui per *templa facta ad cultum Solis*, interpretatur. Conſentit *Targum* in *Jeſai.* 17. 8. ubi vox חמנים per חנתנסיא *delubra* redditur: [g] *Cocceius* etiam; nam חמנים (ait ille) *videntur, in veterum ſuperſtitione, eſſe fana idolorum calentia ignibus ſacrificiorum.*

AT neque hæc ſententia quid ſolidi vel ſani continet: nam [h] hiſtoria ſacra, *Joſiæ* geſta referens, dicit inter alia, quod גדע החמנים *excidit Chammanim*, vel, (uti noſtri vertunt) *The Sun-images he cut down.* Cum hac autem verſione non bene cohæret *delubri* notio: cum enim delubra, e cocto latere, ſaxo dolato, vel calce, præcipue coagmentata ſint; *Joſias* hæc equidem demoliri vel deſtruere potuit, non autem *excidere*, vel iis ſecurim admovere. Deinde: nullibi legitur, ſacerdotes ullos in *Chammanim* illis, ceu templis, habitaſſe vel miniſtraſſe. Præterea: in verſione Græca vox *Chammanim*, ὑψηλὰ, εἴδωλα, βδελύγματα (quod obſervatum eſt ſupra) verti ſolet: ſuadet autem loquendi proprietas, ut voces eas de columnis aut ſimulacris, potius quam templis aut delubris, exponamus.

TERTIO: ita fert animus aliorum, *Chammanim* ſcilicet *idola fuiſſe, Soli expoſita in tectorum ſummitatibus*, uti [i] *Buxtorfius* hanc ſententiam exprimit; vel *ſimulacra extructa in aprico loco Solis calorem excipiente*, prout *Avenarius.*

CUM autem opinionis hujuſce patroni horum idolorum formam non exhibeant; cum etiam certum ſit, idololatras, non hæc tantum, ſed omnia Soli dicata, in tectorum aut montium ſummitatibus, ejus calori & quaſi aſpectui expoſuiſſe; hanc etiam opinionem nullius æſtimandam cenſeo, & hæc omnia ideo tantum ab auctoribus modo laudatis dicta, ne plane nihil dixiſſe viderentur.

QUARTO: alii ea ſunt opinione, *Chammanim* ſimulacra fuiſſe Soli ſacrata, & ad Orbis ſolaris imaginem facta, ab iis qui Solem pro Numine habuerunt. Hoc in animos ſuos induxerunt, [k] *Schindlerus*, [l] *Kircherus*, & [m] *interpretes* noſtri *Anglicani*, (ni fallor) qui *Chammanim Sun-images* reddiderunt. Hiſce viam præſtruxit [n] *Benjaminus Tudelenſis*, qui regiones Orientales perluſtravit, & (ſi fidem ei tribuamus) oculis ſuis hujuſmodi ſimulacra frequenter uſurpavit.

AT neque hæc opinio, leviter percuſſa, ſolidius tinniet: nam [o] Scriptura ſacra de חמנים loquitur tanquam columnis aut ſtatuis excelſis, aut in altum elevatis; non tanquam ſimulacris in formam orbicularem fabrefactis. Deinde: *Benjaminus* ille a doctis auctor fabuloſus haberi ſolet, eique non multum detrahitur, ſi & hæc hiſtoriola *Benjamini* fabulis accenſeatur. His addo, quod auctor ille ſimulacra quædam, ad Orbis Solaris exemplar efficta, fuiſſe dicit; ea vero *Chammanim* ipſa Lege memorata non dicit: ideoque ſententiæ huic non multum ſubſidii præſtare poteſt, modo veri nuncius.

QUINTO: ſententia diverſa placuit *Bocharto*, *Le Moin*, aliiſque viris eruditione præſtantibus; qui *Chammanim*, monumenta quædam hiſtorica, templis recondita,

a *Lev.* 26. 30. 2 *Par.* 34. 7. b *Levit.* 26. 30. c Lxx in *Ezec.* 6. 4, 6. d 2 *Par.* 14. 5.
e *Ib.* 24. 7. f In *Levit.* 26. 30. g *Lexic.* in *Voc.* חמנים h 2 *Paral.* 34. 4. i *Lexic. Hebr.* voc.
k *Lexic. Pentagl.* col 594. l *Obeliſc. Pamphil.* Lib. 1. c. 2. p. 14. m 2 *Par.* 34. 4
n *Itinerar.* p. 107. o 2 *Chronic.* 2 34. 4.

vel

vel altaribus aut ſtatuis literis arcanis inſcripta, fuiſſe arbitrantur. Auctor [a] primus vocem *Chammanim* de templis præcipue; [b] ſecundus de monumentis inprimis, exponendam cenſuit. Sic enim auctor ille ſententiam hanc paulo clarius exprimit: *erant* חמנים *ſtatuæ vel altaria in honorem Solis, qui dicebatur* חמה *extructa, in quibus varia vetuſtioris antiquitatis monumenta cernebantur.* Ad fidem huic opinioni præſtandam, multa ſpecioſe dicta ſunt ab auctore jam laudato, quæ lectori conſulenda relinquo, cum animus otiumque ferant. SECT. III.

OPINIONEM ipſam quod attinet, conjecturis licet ingenioſis commendatam, nullam apud me fidem invenire poteſt. Nam *Chammanim* fuiſſe ſtatuas aut altaria literis arcanis inſculpta, eo minus veritati conſonum eſt, quod e Scriptura pateat, ea inter *Canaanitas*, populum a literis & bonis moribus alienum, locum frequentem inveniſſe. Deinde: e totius Scripturæ ſerie patenter elucet, חמנים præter cætera profani cultus objecta vel inſtrumenta, Deo odioſa fuiſſe, & aboleri debuiſſe. At nulli rationi congruum eſt, Deum חמנים odio tam ingenti proſequi voluiſſe; ſi ſtatuæ tantum, altaria, vel tabulæ ſaxeæ, literis arcanis exaratæ fuiſſent, & nil niſi *vetuſtioris antiquitatis monumenta* continuiſſent. Præterea: ſi ad Scripturas attendamus, חמנים ſemper inter idololatriæ objecta rituſque memorata reperiemus; ideoque par eſt, ut ea inter idololatriæ potius quam hiſtoriæ monumenta recenſeamus.

SECT. III.

Τῶν *Chammanim natura & forma genuina probabiliter explicantur.*

CUM ſententiæ ſuperius allatæ longe abſint a veritate, mihi bene licebit (uti ſpero) ſententiam meam interponere; ſi præſertim argumentis aſtruatur, ad rationis trutinam perpendendis. Sic itaque naturam & formam eorum explicandam cenſeo: *Chammanim, ſymbola quædam erant, aut figura conica vel pyramidali factæ, quibus idololatræ veteres ad ſolis & ignis cultum utebantur:* vel, ut rem totam paulo fuſius & explicatius referam, "Hebræorum *Chammanim* erant ſtatuæ vel columnæ quædam altiores, "e ligno vel ſaxo conflatæ, ad Obeliſci vel Pyramidis Ægyptiacæ ſimilitudinem for- "matæ, & apud idololatras antiquiores, Ægyptios inprimis, in uſu frequenti poſitæ. Ut autem huic deſcriptioni rudiori lux eo clarior afferatur, uſui erit illius partes omnes diſcutere, & ſigillatim explicare. Natura & forma Chammanim.

A PRIMIS itaque deſcriptionis hujuſce verbis auſpicari libet, *Hebræorum Chammanim erant ſtatuæ vel columnæ.* Hoc aſſero, Scripturæ præcipue motus auctoritate, qua voces illæ, מצבות (quæ *ſtatuas* aut *columnas* notat) & חמנים promiſcue & indifferenter uſurpantur. Hoc e variis Scripturæ locis inter ſe collatis luculenter innoteſcat.

NAM 2 *Paralip.* 14. 3. ſcriptum extat, *&* Aſa *removit–excelſa, & confregit* את המצבות *ſtatuas* aut *columnas:* ſic autem *verſ.* 5. Capitis ejuſdem, de eodem *Aſa* legitur, *& removit de cunctis urbibus Judæ excelſa,* ואת החמנים *& Chammanim:* ubi manifeſtum eſt, חמנים *verſ.* 5. in locum τῶν מצבות *verſ.* 3. tanquam vocem ſynonymam, ſurrogari.

USUS ille promiſcuus patet etiam e verbis *Exodi,* 34. 13. *Altaria eorum diruetis, &* מצבתם *columnas eorum confringetis*; collatis cum *Levit.* 26. 30. *Abolebo excelſa,* i. e. altaria, *veſtra,* & ſuccidam חמניכם *veſtra:* nam ibi חמנים locum τῶν מצבות occupare, ſenſus affinitas & ſimilitudo dubitare minime patiuntur. מצבות autem *ſtatuas* aut *columnas* denotare, ſatis extra dubium ponit Græcorum verſio, qui vocem illam ſæpiſſime per στύλος & στήλας expoſuerunt.

PROMISCUUS ille vocem earum uſus & intentio, ex hiſtoria *Joſiæ* fidem firmiorem petat. De eo nempe memoriæ proditum eſt, 2 *Reg.* 23. 14. quod *contrivit* את המצבות *ſtatuas, & ſuccidit lucos:* at 2 *Chronic.* 34. 4. *Joſiah* fertur, *deſtruxiſſe aras* Baalim, *& Chammanim,–& abſcidiſſe lucos:* adeo ut clarum ſit, חמנים ibi locum τῶν מצבות obtinere, & voces eas ſe mutuo exponere & interpretari.

PROGREDIOR in deſcriptione τῶν *Chammanim* explicanda, qua ſymbola illa idololatrica *ſtatuæ vel columnæ altiores* appellantur. Nec immerito: erant enim *Chammanim* columnæ inſignes eminentia, ad multorum cubitorum altitudinem aſſurgentes. Hanc aſſertionem credibilem reddunt Lxx, *Chammanim* [c] duobus in locis per τὰ ὑψηλὰ transferentes. Rei hujuſce fidem paulo certiorem faciunt illa Textus Hebræi verba

a *Geogr. Sacr.* Lib. 2. de *Ling. Phœn.* cap. 17. col. 773. b *Var. Sacr.* Tom. 1. Prolegom. ſub. fin.
c Viz. 2 *Par.* 34. 4. & 7.

SECT. III. quæ nobis occurrunt 2 *Chronic*, 34. 4. *Deſtruxerunt aras Baalim* וחמנים אשר למעלה מעליהם *& Chammanim quæ in ſublime* ſurgebant *deſuper iis*; h. e. quæ aras ipſas altitudine multum ſuperabant. Aſſertioni meæ nonnihil præſidii præbent etiam [a] illa, de Gideone dicta, *deſtruxit altare Baalis, & ſuccidit* את האשרה אשר עליו *ſtatuam* aut *columnam quæ ſupra illud.* Nam eo in loco vocem עליו *ſupra illud* ſignificare, verſione τῶν Septuaginta confirmatur, qui עליו hic ἐπ' αὐτῷ *ſuper illo*, non πρὸς αὐτὸ *juxta illud*, interpretantur: ſenſus etiam cohærentia poſtulat, ut eo loci vox אשרה non *lucum*, ſed *columnam* aut *ſtatuam ligneam*, notare cenſeatur. Hunc autem ſignificatum huic voci competere, oſtenſum eſt alibi, loco magis opportuno. Adeo ut intentio loci ſit indicare, ſtatuam aut columnam a *Gideone* ſucciſam, in ſublime elevatam fuiſſe; & ſupra altare multum eminuiſſe.

DUÆ vero rationes aſſignari poſſunt, cur idololatræ veteres tam ſancte curarunt, ut hæ ſtatuæ ſolares in altum ſurgerent, & eminentia ſua tam conſpicuæ redderentur.

(1°.) UT carum altitudo eas Soli, numinum ethnicorum ſupremo, ſacratas, & ſolem in iis cultum, eſſe denotaret. Atque inde factum eſt, ut omnia, ſoli, lunæ, vel exercitui cœleſti, ſacra [puta, montes, luci, templa, pyramides, obeliſci, altaria, [b] quercus, alia] in altum conſurgerent, & admodum eminerent. Non ex decoro creditum eſt, aut eorum ſublimitati conſentaneum, ut Diis eorum ſupremis humile vel repens aliquid inſcriberetur.

(2°.) STATUÆ ſolares [obeliſci & pyramides] altitudine notabili donatæ fuerunt apud Ægyptios, quorum mores ſacros [c] Hebræi, genteſque aliæ ſtudioſe ſequebantur. Ægyptios hujuſmodi columnas altitudine præcellentes erexiſſe, Solique dedicaſſe, multis exemplis indicavit [d] *Kircherus*, auctor *eruditus in omni doctrina Ægyptiorum.*

PARS ea deſcriptionis modo dictæ, *e ligno vel ſaxo conflatæ*, proximo ſuccedit illuſtranda. Hoc autem paucis efficiam, ſi dixerim, Hebræos eorum *Chammanim* e ligno, ſed Ægyptios e ſaxo, plerunque fabricaſſe. Aſſertionis primæ veritatem firmat Græcorum verſio, qua *Chammanim* Hebræornm per [e] ξύλινα χειροποίητα *lignea manufacta* transferuntur. Sed aſſertionis hujuſce fidem paulo firmiorem faciunt ea Scripturæ loca, quibus *Chammanim uri*, vel *exſcindi*, dicuntur; cum idola quævis alia, una cum *Chammanim* memorata, [f] *frangi* dicantur, *everti*, *in pulverem reduci*, vel *liquefieri*. *Vatablus* ligneam τῶν *Chammanim* e loco [g] illo *Chronicorum* tam clare colligendam cenſuit, ut dicere non dubitaverit; [h] *Chammanim lignea fuiſſe ſimulacra, apparet e 2 Paral.* 34. 7. *Et omnia* החמנים *ſuccidit.* Huic affinitate non longe remota junctus eſt locus ille [i] *Jeſaiæ*, qua החמנים τὰ εἴδωλα vocantur a Græcis, ἐγκεκομμένα. Huc etiam facere videtur locus [k] ille, quo *Joſiah*, non המזבח altare ſolum a *Jeroboamo* factum *deſtruxiſſe*, ſed & הבמה *excelſum*, una cum luco, *combuſſiſſe*, dicitur. Cum autem הבמה hoc in loco, ab *altari* ſimul & *luco* clare diſtinguatur; neceſſe eſt, ut columna eminentior, e ligno facta, eo nomine venire cenſeatur. Hæc omnia fide digniora ſunt, quod hæc materia lignea cum ſumma τῶν *Chammanim* antiquitate maxime conveniat; cum ſimulacra e ſaxo facta vix ullum conſenſum colant cum temporum antiquiorum ruditate & ſimplicitate. Interea loci non inficias iverim, Ægyptios antiquiores, artibus mechanicis inſtructos, ſtatuas ipſorum ſolares e lapide [l] *pyrite* formare ſolitos; eo quod lapidis illius color igneus, cum natura Solis ignea maxime conſentire, eamque quadantenus imitari, videretur. At Hebræorum rudi populo non licuit eſſe tam eleganter idololatrico. Illi, propter ſaxorum defectum, pyramides & obeliſcos pares Ægyptiacis erigendo non erant, ideoque columnas aut trabes ligneas eorum loco ſoli ſtatuerunt. Illi ſatis pie & ornate ſe ſacra ſua procuraſſe cenſuerunt, ſi columnam ligneam, ad radii ſolaris imitationem efformatam, in templo vel altaris vicinia poſuiſſent.

NIL jam vetat quo minus ad verba proximo tranſeam, quibus *Chammanim* columnas *ad obeliſci vel pyramidis Ægyptiacæ figuram & ſimilitudinem formatas* aſſero. Ad hanc ſententiam, variis argumentis inductus, inclinat animus:

(1°.) GENTES antiquiores Solem in pyramide, vel columella figuræ pyramidalis, coluere, Græcos veteres iſtiuſmodi columellas uſu frequentes habuiſſe, & proprias *Apollini* voviſſe, ex *Heſychio* & [m] *Harpocratione* ſatis intelligitur. Αγυιεύς ἐστι κίων εἰς ὀξὺ λή-

a *Judic.* 6. 25, & 28. b Αγαλμα Διὸς Κελτικὸν, ὑψηλὴ δρῦς. *Max. Tyr.* Diſſert. 38. c *Ezec.* 20. 7, 8. & 23. 8. d *Oed. Ægypt.* T. 1. p. 30. & T. 3. p. 264, 5, 6. Et *Obeliſc. Pamph.* pag. 157. e Vid. Lxx in *Lev.* 26. 30. f *Ezec.* 6. 6. g 2 *Chronic.* 34. v. 4. & 7. h *Annot.* in *Levit.* 26. 30. i *Jeſ.* c. 27. 9. k 2 *Reg.* 23. 15. l *Kircher. Obeliſc. Pamph.* p. 50. m *Harpocrat.* in voc. ἀγυιᾶς.

γων,

γων, ὃν ἱςᾶσι πρὸ τῶν θυρῶν. i. e. Αγγὼς *eſt columna in acutum deſinens, quam ante fores ſtatuunt. Paphii, Cypri* incolæ, ſtatuam albæ pyramidi non abſimilem [a] erexerunt, & in ea *Venerem* coluerunt. Ægyptii veteres (quod norunt e trivio pueri) pyramides, & obeliſcos in cuſpidem deſinentes, in Solis honorem ſtatuerunt. SECT. III.

(2°.) FIGURA pyramidalis Soli maxime conveniebat, cui τὰ *Chammanim* ſacrabantur. Nam hujuſmodi figura ignem (Solis ſymbolum) & radium ſolarem referebat; erat etiam figura maxime duratura, adeoque Soli, quem numen æternum credebant ethnici, maxime conſentanea. Eſt itaque rationi congruum, ut *Chammanim*, ſymbola Soli ſacra, figuram plerunque pyramidalem geſſiſſe cenſeantur.

(3°.) ÆGYPTIORUM *Chammanim*, aut columnæ quas illi in Solis honorem & cultum erexerunt, lapides erant altitudine conſpicui, & faſtigio in acutum ſe attollente fabrefacti. Cum itaque Judæi, vitam agentes in *Ægypto*, τοῖς *Chammanim* hac formâ factis diutius aſſueverant; cum etiam moribus eorum antiquis, Ægyptiis inprimis, eſſent addictiores; ipſa rei per ſe ſpectatæ probitas opinari ſuadet, eos, in pyramidali τῶν *Chammanim* forma, mores Ægyptiorum exprimere voluiſſe; cum præſertim ipſas illas ſtatuas Solares ab *Ægypto* mutuas accepiſſent.

(4°.) STATUÆ Solares in Ægypto frequentes, eodem pene nomine quo ſtatuæ Solares apud Hebræos, innotuere. Prout enim Hebræorum ſtatuæ, *Chammanim*, ſive *Solares* appellatæ ſunt; ſic etiam obeliſci, vel ſtatuæ quas [b] Ægyptii in Solis honorem erexerunt, *Niteb Piri* digiti ſolis, a radiorum forma quam imitantur, nomen acceperunt. Deinde: prout Ægyptii columnis eorum ſolaribus nomen *Pyramidum*, vel ſtatuarum igniformium, tribuerunt; ſic & Hebræi ſtatuis ipſorum ſolaribus nomen חמנים [quod *ignis* aut *uſtionis* notionem gerit] aſſignarunt. Cum itaque Pyramides *Ægypti*, *Chammanim* etiam Hebræorum, ea nominum affinitate ſibi mutuo jungerentur; a veri fide non diſſidet, ea, quoad figuram etiam, magnum inter ſe conſenſum & analogiam coluiſſe.

JAM ad ultimam deſcriptionis modo dictæ partem deſcendat ſermo, qua ſcilicet aſſerui *Chammanim* "ſtatuas fuiſſe, apud omnes idololatras antiquiores, Ægyptios inpri- "mis in uſu ſtequenti poſitas. Laboris equidem ingentis, at uſus exigui, res eſſet, teſtimoniis oſtendere, gentes omnes idololatriæ deditas *Chammanim* olim in uſu frequenti habuiſſe. Nemo enim cordatior paulo morem illum in dubium vocare potis eſt, cum apertum ſit idololatras omnes ſolem impenſius adoraſſe, eique in ſtatuis pyramidalibus, tanquam ſymbolis maxime familiaribus, cultum præſtitiſſe. Ne tamen in hac incœpti mei parte diligentia mea deſiderari cenſeatur, oſtendam paucis, iſtiuſmodi columnas, apud *Canaanæos*, *Hebræos*, *Britonas* antiquiores, inprimis autem Ægyptios in uſum familiarem abiiſſe. Eas apud *Canaanæos* plurimum invaluiſſe, loca illa plurima teſtatum faciunt, quibus præceptum eſt Iſraelitis, ut eorum מצבות [c] frangerent & abolerent. Alibi nempe probatum dabo, vocem illam de columnis ſoli ſocratis, & in ejus honorem & cultum ſymbolicum erectis, inprimis intelligendam. *Hebræos* etiam τοῖς *Chammanim* animos appuliſſe, & columnas illas in uſu frequentes habuiſſe, non obſcure colligitur ex hiſtoria ſacra quæ mentionem earum tam frequentem injicit. Idem clare ſatis intelligitur e *Prophetis*, a quibus eorum averſiones [d] a *lucis & Chammanim* inter præcipua pœnitentiæ ſuæ ſinceræ teſtimonia quandoque numerantur. Britonas antiquiores ejuſdem idololatriæ reos peragunt eorum monumenta, paſſim obvia, quæ vetuſtas edax nondum abolere potuit. Nam plurimæ illæ columnæ pyramidales quas *Ignatius Jones*, ſeculi ſui *Vitruvius*, in templo illo idololatrico *Stoneheng* dicto, [e] paſſim obſervavit, indicio ſunt incolas antiquiores hujus inſulæ cœleſtes ignes in Deorum ordine collocaſſe, & pyramides illas in ignium eorum honorem & memoriam poſuiſſe. Nec abſurde, columnæ illæ, forma pyramidali factæ, & [f] *dæmonis ſagittæ* vulgo dictæ, ſimili conſilio poſitæ fuiſſe & non tam victoriæ ibi partæ (ut vulgi fert opinio) quam ſuperſtitionis antiquæ monimenta, cenſeantur. Præ cæteris autem mundi gentibus, Ægyptii ad ſtatuas haſce ſolares affectibus inclinaſſe, eaſque in uſu frequentes habuiſſe, videantur. Columnas enim ſolares, in agris, villis, urbibus, templis, alibi, ſtatuerunt; adeo ut (ſi [g] *Kirchero* credimus) *vix ullus Ægypti locus eſſet tam exiguus, qui obeliſcis*, hoc eſt, iſtiuſmodi columnis, *non ornaretur*. Hac de re nemo dubitaverit, qui gentis illius ardorem in ſole colendo contemplatus fuerit; quique pyramidum & obeliſcorum mentionem in *Ægypti* monumentis obviam, multa etiam hujuſmodi trabium ſolarium frag-

a *Max. Tyr.* Diſſert. 38. b *Kircher. Obeliſc. Pamph.* p. 395. c *Exod.* 34. 13. *Deut.* 7. 5. *Levit.* 26. 1. *Deut.* 12. 3. d *Jeſ.* 17. 8. *Jeſ.* 27. 9. *Ezec.* 6. 6. e *In Opere. inclyt. cui tit.* Stoneheng reſtored. f Vid. *Cambden. Britan.* g De *Obeliſc. Pamphil.* L. 1. pag. 75.

SECT. IV. menta in agris & [a] ruderibus urbium Ægyptiacarum hodieque reperta, ſecum in animo conſideraverit. Hujuſmodi columnas in *Ægypto* frequentes [b] Propheta videtur ob oculos habuiſſe, cum ait, σωτρίψει τὰς στύλας τῆς Ηλιουπόλεως, *conteret columnas civitatis ſolis*, vel *Heliopolis*, urbis Ægyptiacæ, potiſſimæ Sacerdotum ſedis, quos religionis & philoſophiæ ſtudium occupatos tenuit.

SECT. IV.

Uſus & intentio τῶν *Chammanim indicantur.*

Uſus & intentio *Hhammanim.*

RES Hebræorum veterum tam perplexæ ſunt hodie & tenebris involutæ; annales ethnici, columnas ſoli vel ſyderi alicui ſacratas memorantes, eas modo tam diſſimili deſcriptas exhibent; & Scriptura ſacra plerunque *Chammanim* ſpectantia tacite adeo prætermittit; ut difficile ſit quicquam in hoc argumento pro certo ſtatuere, vel alicujus momenti teſtimonio confirmare. Quantum autem conjicere datum eſt, *Chammanim*, non uni ſed variis uſibus, inter idololatras antiquiores inſerviebant. Nam

PRIMO: *Chammanim*, mole grandiora, ſymbola vel figuræ fuiſſe videntur, in quibus idololatræ veteres, *igni* & *ſoli*, tanquam præſentibus, cultum exhibebant. In hanc ſententiam, non una ratione motus, inclinat animus: nam (1°) ſortis hujus idola nomine חמנים ſemper in Scripturis innoteſcunt, voce a חמה *ſolem* & *ignem* vel *calorem intenſum* notante, derivata. Quid autem hoc nomine donata veniunt, niſi quod *ignem* & *ſolem* repræſentarent, & idololatræ utrumque in חמנים tanquam ſymbolis eorum nomen & vicem gerentibus adorarent. (2°) Vox ea ſemper πληθωτικῶς uſurpatur in Scriptura ſacra, & in ea vocem חמן nuſquam invenire datum eſt. Hujus autem ſignificatus, ubique pluralis, difficile eſt cauſam aſſignare, niſi vox חמנים duplicem ſignificatum continere; & *ſol* & *ignis* in חמנים tanquam ſymbolo vel figura vicaria, repræſentari, cenſeatur. (3°.) Sol & ignis idololatriæ fuerunt objecta & inſtrumenta vetuſtiſſima. Nemo rei hujuſce veritatem in dubium vocare poteſt, qui [c] Scripturæ ſacræ teſtimonio fidem adhibet; & auctores a [d] *Seldeno*, [e] *Grotio*, [f] *Kirchero*, [g] *Voſſio*, [h] *Reineſio*, citatos, conſultum ivit. Hic itaque omnia in conceſſis ponam, nihil otii vel operæ argumento tam trito & perſpecto impenſurus. (4°.) Cum ob Solis, & aliorum corporum cœleſtium, diſtantiam, ſacra iis ad votum fieri haud ita commode potuerint; eorum cultores hujuſmodi ſymbola, quæ præcipue congrua videbantur, in eorum honorem conſecrare pium eſſe judicabant. Nec ita multum intereſſe credebant idololatræ, an ſymbolum, an ſymboli figuram, an ipſum numen, aut numinis imaginem adorarent. Hæc [i] *Seldenus* noſter obſervavit, libro illo qui in omnium manibus verſatur, aut verſari debet. (5°.) Figuræ, ignis formam referentes, Solis & Syderum ſymbola maxime congrua & uſu frequentia, ſeculis antiquioribus fuiſſe videantur. Nam apud Ægyptios in more erat, columnas altiores, pyramides, obeliſcos, pyropos, utpote Solis radios aut naturam igneam referentes, honore ſingulari proſequi: ſolebant etiam *Syri*, *Phœnices*, *Perſæ*, *Chaldæi*, alii, πυρεῖα, ſtatuas igniformes, & quicquid illis analogum, Soli dedicare; iiſque, utpote vim aut formam Solis igneam exprimentibus, cultum exhibere. Ideoque rationi morique veterum conſentaneum eſt opinari, eos columnas igniformes, חמנים dictas, in Solis & aliorum ſyderum honorem erexiſſe: cum præſertim [k] *Plato* corpora illa cœleſtia Θεοὺς πυρινοὺς *ignea numina* nuncupaverit.

SECUNDO: τὰ *Chammanim* ſigna vel interpretes erant altaris illius in cujus vicinia ponebantur, & illud Soli, vel corpori alicui cœleſti, ſacrum & dicatum eſſe teſtabantur. *Chammanim* huic officio miniſtraſſe, e variis illis Scripturæ locis haud obſcure colligendum eſt, ubi במות *altaria* & חמנים *ſtatuæ ſolares* conſociata reperiuntur: viz. *Levit.* 26. 30. 2 *Paralip.* 14. 3, 5. 2 *Reg.* 23. 15. 2 *Chronic.* 34. 3, 4, 7. *Ezec.* 6. 4, & 6, *Jeſ.* 17. 8. & 27. 9. Quid autem tam ſancte curabant idololatræ veteres, ut altaria & *Chammanim*, tanquam res geminæ & germanæ, ſæpiſſime jungerentur; niſi ut *Chammanim* eſſent altarium indices & interpretes, & quivis חמן in altaris alicujus vicinia ſitum intuens, facile percipere poſſet, eos altare illud,

a Id. ib. pag. 60. b *Jerem.* 43. 13. c *Job.* 31. 26. *Deut.* 4. 19. d De *Diis Syr.* Synt. 2. cap. 8. e *Comment.* in *Lev.* 26. 30. f *Oed. Ægypt.* Tom. 1. p. 250. g De *Orig. Idol.* Lib. 2. c. 9. h *Inſcript. Antiq.* pag. 93. i De *Diis Syr.* Proleg. cap. 3. p. 50, 53. k Ap. *Diog. Laert.* in Vit. *Platon.*

non

non Lunæ, non Veneri, non Heroi alicui, ſed Soli tantum ejuſque ſacris, ſtruxiſſe & dedicaſſe? SECT. V.

TERTIO: τῶν *Chammanim* uſus non poſtremus fuiſſe videtur, ut eſſent ἀναθέματα vel dona quædam honoraria quibus idololatræ frugiferum Solis influxum, aut grati recolebant, aut tacite implorabant. Huic conjecturæ anſam ſatis amplam præbent Dei per [a] *Prophetam* verba: *vitis vacua eſt Iſrael, fructum ſibi ipſi profert: juxta multitudinem fructuum ejus, multiplicavit altaria:* כטוב *ſecundum bonitatem* [aut benignitatem] *terræ ſuæ,* הטיבו מצבות *benefecerunt* [aut erexerunt] *ſtatuas* pulchras: h. e. Gratias, ob uberes terræ fructus, columnis in Solis honorem ſitis tribuerunt; vel columnas novas & eximias, tanquam χαριστήρια, Soli, veluti fructuum largitori, poſuerunt. Atque hic ſenſus non parum firmatur auctoritate *ſeniorum*, qui Hebræa ſic vertunt; Κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτῦ, ᾠκοδόμησε φήλας.

QUARTO: *Chammanim* inſtituta videntur ab ethnicis, ut eſſent objecta illa propinqua & viſibilia, ad quæ ritus eorum religioſos dirigere poſſent, cum circa ſacra verſarentur. Niſi enim *Chammanim* præſto fuiſſent, ethnicorum ritibus ſacris honorandi: nihil ſenſibile habuiſſent, quod eorum animos afficere, aut cui ritus eorum religioſos præſtare, poſſent, adeo ut neceſſe eſſet, ut eorum pia vota in aerem evaneſcerent, eorum zelus inter ſacra multum deferveſceret, ceremonias etiam nonnullas, cultus ordinarii comites, miſſas facerent. Gentium antiquiorum, non tantum craſſa religio, ſed & craſſius ingenium, omnino poſtularunt, ut objectum aliquod inter ſacra præſens occurreret, quod eorum oculos & animos defixos detineret, quod eorum zelum accenderet, & errantes eorum affectus & ſtudia colligeret & determinaret. Huic ævi priſci genio morique congruum erat, ut ubi altare ad ſacra peragenda comparatum erat, ibi Numinis ſymbolum aut ſimulacrum, vel arborum congeries, aut חמן aut affine aliquod cultus objectum ſenſibile, ſtatueretur; ut altaris cui adſtabat uſum & finem exponeret, cultorum animos (uti perſuaſum eſt ethnicis) ad objectum proprium dirigeret, & eorum zelum animaret.

SUNT alia nonnulla ad hoc argumentum pertinentia, quæ in locum aptiorem differenda cenſui.

SECT. V.

Leges de Chammanim *abolendis, & earum rationes, explicate traduntur.*

LEGES illæ in Pentateucho quæ τῶν *Chammanim* abolitionem pro ſcopo habent, interpretum longe plurimorum obſervationem & captum fugiſſe videntur. Non erit itaque lectori labor ingratus (uti ſpero) ſi leges eas e tenebris eruere, iiſque lucem paulo clariorem impertire, ſatagam. Ut autem ordine juſto procedat ſermo, *primo*, de legibus illis diſtinctius agendum eſt; *ſecundo*, rationes earum diligentius inveſtigandæ. Leges de *Hhammanim* abolendis.

PRIMO: leges illæ quibus *Chammanim* prohibentur, in medium producendæ ſunt, & paulo diſtinctius explicandæ.

EX iis autem legibus, *prima*, qua *Chammanim* alio licet nomine donata, prohibentur aut perſtringuntur, occurrit *Exod.* 34. 13. *Eorum altaria diruetis,* את מצבתם *& eorum ſtatuas confringetis,* ואת אשרין *& lucos eorum ſuccidetis.* Eo ſcilicet in loco, voce מצבות columnas alto vertice conſpicuas, & Soli præcipue ſacras, intelligendas arbitror, tribus inductus argumentis.

(1°.) מצבות hac in lege, prout alibi ſæpe cum במות altaribus conjungitur, uti חמנים etiam conjungi ſolet מצבות hic & alibi, cum *altaribus* memorari, cuivis patebit conſulenti, *Deuter.* 12. 3. *Deut.* 7. 5. 2 *Paral.* 14. 3. & horum affines locos. Τῶν *Chammanim* una cum *altaribus* aut *excelſis*, mentionem fieri, pateat e *Levit.* 26. 30. *Ezec.* 6. 4. & aliis Scripturæ locis ſuperius obſervatis.

(2°.) VOX מצבות una cum אשרים aut אשרות *lucis*, hac in lege, uti & alibi ſæpe, copulatur: viz. 1 *Reg.* 14. 23. 2 *Paral.* 14. 3. 2 *Reg.* 23. 14. 2 *Reg.* 17. 10, 11. & 2 *Par.* 31. 1. Et obſervare juvet, אשרים & חמנים non minus frequenter conſociari, viz. *Ieſai.* 17. 8. 2 *Par.* 34. 4, 7. & *Ieſai.* 27. 9. Si quid itaque e ſocio cognoſcatur, מצבות & חמנים ejuſdem pene naturæ & uſus inſtrumenta

[a] *Hoſ.* 10. 1.

SECT. V. notaſſe & nomine potius diſcrepaſſe quam re, minime temerarium eſt opinari.

(3°.) מצבות & חמנים in Scriptis ſacris, quandoque promiſcue & indifferenter uſurpantur. Nam in lege præceptum extat, quandoque de Gentilium altaribus & חמנים [a] amoliendis, alibi de eorum [b] altaribus & מצבות auferendis. Et hiſtoria ſacra, res *Joſiæ* memorans, [c] uno in loco dicit, eum *altaria, lucos, ſculptilia,* החמנים וכל e medio ſuſtuliſſe; [d] alibi vero, *lucos, excelſa,* המצבות ואת *& columnas,* nulla τῶν חמנים mentione facta. Si quis itaque in re tam obſcura conjecturæ locus ſit, מצבות & חמנים tanquam genus & ſpecies differre cenſeantur; adeo ut מצבות de columnis quibuſvis frequentius idololatricis, חמנים vero de columnis in ſolis honorem erectis intelligantur.

LEX ſecunda qua *Chammanim,* licet alio nomine velata, videntur interdicta, nobis occurrit *Levit.* 26. 1. *Non facietis vobis idola & ſculptile,* ומצבה *& columnam non erigetis vobis.* Rationes autem duæ mihi cauſam opinandi præbent, חמן aut columnam ſolarem hic voce מצבה latitare: (1°.) Nuſpiam occurrit מצבה inter alia ſuperſtitionis objecta vel inſtrumenta, quin ſtatuam aut columnam ſoli vel corpori alicui cœleſti ſacratam denotat. Nunquam enim מצבות & חמנים eodem in commate conjuncta licet invenire: ſed ſi מצבות adſit, ſemper חמנים abeſſe; & ſi חמנים adſit, vocem מצבות ſemper abeſſe, reperiamus. Hoc argumento ſatis clarum eſt, eas voces eſſe pene ſynonymas, & ſignificationes affines continere. Cum itaque vox מצבה hac in lege, a חמנים quidem ſeparata, cum aliis autem inſtrumentis idololatriæ conjuncta, reperiatur; inde tuto colligendum eſt, columnam ſolarem illius notatione contineri. (2°.) Apertum eſt, vocabulum מצבות nonnullis in locis, de ſtatuis aut columnis ſoli dicatis intelligendum eſſe. Nempe, 2 *Reg.* 10. 26, 27. *Et* מצבות *ſtatuas* aut columnas *de domo Baalis,* i. e. Solis, eduxerunt: & *Jerem.* 43. 13. σωτεὶφει מצבות τὰς στήλας τῆς Ηλιουπόλεως, ut reddunt *Septuaginta.* Non eſt itaque a veriſimile alienum, מצבה hic etiam eodem ſenſu capiendum.

LOCUS tertius quo *Chammanim* interdictæ ſunt, nobis obvius eſt, *Levit.* 26. 30. *Abolebo excelſa veſtra, & ſuccidam* חמניכם *ſolaria veſtra.* Licet enim ipſe textus nihil in ſuperficie præter comminationem ferat, intellectu facile eſt, eum in imo prohibitionem, aut prohibitionis momenta, continere. Utcunque textus ille memoriam alicujus interdicti renovat: nam credendo non ſum, Deum minas illas contra *Chammanim* ingerere voluiſſe; niſi prius eorum uſum lege publica ſuſtuliſſet.

LEX quarta τῶν *Chammanim* uſum inhibens, his verbis lata legitur, *Deut.* 16. 22. *Neque eriges tibi* מצבה *ſtatuam quam Dominus Deus tuus odio habet.* Hanc legem (in præſens) levi tantum digito tactam præteribo, eam ex profeſſo in loco ſuo tractaturus. Nam lex ea varii generis *Chammanim* nondum obſervata vel explicata continet; & illius ſenſum & intentionem genuinam, multorum interpretum, *Rabbinorum* præcipue, commentariis eluſam potius quam elucidatam reperiamus.

OSTENSUM eſt hactenus, leges, quamvis nec multas nec claras, in Codice Moſaico latuiſſe, quibus erectio τῶν *Chammanim* interdicta eſt. Proximum eſt, ut rationes in medium proferam, cur Deus tot leges τοῖς *Chammanim* adverſas dederit, & eorum erectionem tam diligenter inhibuerit. Hujus autem interdicti, frequenter inculcati, cauſæ ſequentes aſſignari poſſunt.

(1°.) CHAMMANIM εἴδωλα fuerunt, & non tantum ad radium ſolarem referendum, ſed Solem ipſum colendum, comparata. Hac de re non facile dubitandum eſt, cum certum ſit [e] Græcos, interpretes [1] id nominis iis tribuiſſe; cum etiam cum אשרים (notæ nigrioris idolis) [f] conjuncta veniant; quando etiam cum altari plerunque ſociata reperiantur, ut ſcilicet honos oblati ſacri in ea, vel Solem cujus ſymbola fuere, redundaret. Atque hinc elucet ratio, cur *Chammanim* nuſquam in Lege diſerte, vel expreſſo nomine, prohibeantur; quod ſcilicet idola fuerint, eoque nomine præcepto ſecundo vetita, cuivis tunc temporis innotuerit. Neque hoc alicui conſulto mirum videri poteſt, cum & alia peſſimi nominis idola in Scriptura memorentur, quæ tamen nuſpiam in Lege niſi generalibus illius Præcepti verbis interdicta ſunt.

(2°.) CHAMMANIM non tantum idola fuerunt, ſed idola quæ Deus (præ cæteris idolis) abominatus eſt, & odio maximo ſemper averſatus. Poſtquam enim Lex varia,

a *Levit.* 26. 30. b *Exod.* 34. 13. c 2 *Paral.* 34. 7. d 2 *Reg.* 23. 14, 15. e Lxx in *Jeſ.* 27. 9. f *Jeſ.* 17. 9.

1 *Aquila, Symmachus, & Theodotion. Jeſ.* 27. 9. vertunt חמנים πυρὰν.

τῶν

τῶν *Chammanim* genera [מצבות עצים & אשרות] [a] enumeraſſet, ex improviſo ſubjungit, *quæ* (omnia) *Dominus Deus tuus odio habet*, præter cætera nempe profani cultus objecta & inſtrumenta. Deus odii hujus exemplum edidit, cum aperte comminatus eſt, ſe judicia graviora in Judæos immiſſurum, tantum ut eorum altaria dirueret, & animos ab eorum [b] *Aſcherim* & *Chammanim* ablactaret. Nec odium illud acerrimum interpretum Græcorum obſervationem fugit, qui, ea de cauſa, חמנים [c] βδελύγματα *abominationes* interpretantur; & (ex immani odio quo חמנים proſecuti ſunt) vocem illam, vocabulo ſenſum ejus genuinum exprimente, [d] nunquam reddiderunt. Ideo vero חמנים apud Deum & homines, tam immani flagrabant odio, quod ſymbola Solis eſſent quem gentes omnes vice Numinis habuerunt; quod etiam honorem Deo debitum, pluſquam alia quævis idola, ſurripuerunt. SECT. VI.

(3°.) CHAMMANIM natales ex *Ægypti* finibus arceſſebant, & cum præcipuis idololatriæ Ægyptiacæ monumentis apprime conveniebant. Aſſertionis hujuſce veritas elucebit e Sectione prima. Hæc autem affinitas in cauſa erat, cur Deus tam frequenter, licet non adeo diſerte, חמנים prohibuerit. Cum enim Iſraelitæ, idololatræ, præſertim Ægyptiacæ, ſtudio ducerentur, allium etiam & idololatriam Ægyptiacam ex æquo ſaperent; conſentaneum erat ut Lex *Chammanim* frequenter inhiberet, quæ ad Obeliſci & Pyramidis Ægyptiacæ exemplar effingebantur. Si enim Deus tam expreſſa ſuperſtitionis Ægyptiacæ monumenta toleraſſet, inde magni aditus ad reliqua genti ſequaci patefierent. Hæc omnia veritati ſimiliora faciunt ea Dei verba, populum ex *Ægypto* nuper egreſſum ſic alloquentis; [e] *abolebo excelſa veſtra & ſuccidam* חמניכם *ſimulachra ſolis veſtra.* Unde enim Iſraelitæ notationem illius vocabuli prompte adeo intelligerent, & ad hujuſmodi idola fervidius inclinarent; niſi quod ex *Ægypto* nuper egreſſi erant, ubi hæc inprimis idola, & eorum nomina, in uſu familiari verſabantur?

SECT. VI.

Objectionibus aliquot ſatisfactum eſt.

EO me ducente methodi mihi præſcriptæ filo, proximum eſt, ut objectiones notæ præcipuæ in lance rationis examinarem. Hoc oneris eo libentius in humeros ſuſcepi, quod anſam mihi præbeat, argumentum principale paulo clarius explicandi; quædam etiam Scripturæ loca, quæ interpretes hactenus haud parum exercitos habuerunt. Objectiones ſolvuntur.

EX iis autem hæc primas habeat: ſententiæ meæ de notione חמנים tota Doctorum natio refragatur, qui ea plerunque, non de idolis, aut ſtatuis in ſublime ſurgentibus, ſed templis Soli, vel numini alicui fictitio, ſacratis, hactenus intellexerunt. Inter eos eminet [f] *Bochartus*, qui ſententiam hanc patrocinio ſatis amplo & erudito coneſtavit. Poſtquam enim e *Porphyrio* & *Philone* tradidiſſet, *Sanchoniathonem* ad hiſtoriam ejus concinnandam, ſubſidia multa hauſiſſe, ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναγραφῶν, καὶ τοῖς ἐν τοῖς ἀδύτων εὑρεθεῖσιν ἀποκρύφοις Αμμωνέων γράμμασιν· *Ex templorum monumentis, & iis quæ reperta ſunt in Adytis, arcanis Ammoneorum literis exarata*; hæc ſtatim ſubjungit auctor ille cui parem nondum produxit *Gallia: Ammoneorum, id eſt,* חמנים ammanim, *quod alii* ſimulacra *exponunt, ſed LXX* τεμθόη *Ezec.* 6. 4, 9. *Hieronymus* fana 2 *Paral.* 14. 5. *Et* delubra *ibid.* 34. 7. *& Eſ.* 17. 8. *&* 27. 9. *Aben-Ezra in Levit.* 26. 30. templa facta ad cultum Solis: *quod veriſſimum; Sol enim Hebræis eſt* חמה amma, *unde* חמן amman *templum Solis, quem ſolum cœli dominum crediderunt priſci Phœnices.* ——— *Ideoque literæ Ammoneorum ſeu* חמנים *ſunt literæ templorum*, &c.

SED hæc omnia [ſalva tanti nominis dignitate] ſpecioſe magis quam ſolide dicta ſentio. Ad hanc ſententiam non ſine ratione propendet animus: nam e ſupra dictis, & ſtatim dicendis, aperte conſtet multa de *Chammanim* affirmari, quæ columnis quidem aut idolis eorumque ſymbolis bene quadrant, templis autem vel delubris minime convenire poſſunt. Semel repetita ſufficiant lectori conſulto & vigilanti. Nec ad aſtruendam *Bocharti* & aliorum ſententiam, quid momenti habebit illud e *Philone Byblienſi* teſtimonium, ſi rem diligenter expendamus. Nam

a *Deuter.* 16. 21, 22. b *Jeſ.* 27. 9. c *Jeſ.* 17. 8. d Vid. *Kircher. Concord.* in voc.
e *Levit.* 26. 30. f *Geogr. Sacr.* Lib. 2. de *Ling. Phœnic.* & *Punic.* Cap. 17. col. 772.

SECT. VI. (1°.) Ai ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναγραφαὶ, *ipsa templorum scripta vel monumenta*, a τοῖς τῶν Αμμωνέων γράμμασι, satis clare distinguuntur. Ideoque sententiæ nobis adversæ nihil adjumenti præbere potest.

(2°.) NIL impedit quo minus extrema illius testimonii verba, quasi hoc modo distincta & divisa, legamus & capiamus; καὶ τοῖς ἐν τοῖς ἀδύτοις εὑρεθεῖσιν ἀποκρύφοις (Αμμωνέων) γράμμασιν. Adeo ut vox illa, parenthesi clausa, non sit originis Hebraicæ (תא *Chammanim* affinis) sed Ægyptiacæ, sensum eundem fundens quem vocabulum ἀποκρύφοις· [a] *Manethos* enim Sebennita Αμουῶ, τὸ κεκρυμμένον καὶ τῷ κρύπτειν *occultum & occultationem* interpretatur. Hisce consonus est eorum sensus, qui [τῶν Αμμωνέων] de sacerdotibus Ægyptiis, *Ammoni* devotis intelligunt, qui eorum mysteria, characteribus sacris & arcanis, a vulgi captu separabant.

(3°.) MORIBUS Ægypti congruum est, vocem Αμμωνέων de columnis aut statuis quibusdam in templo plerunque positis, intelligere, quibus mysteria quædam, Politica, Historica, Theologica, Theurgica, arcanis characteribus expressa, insculpebantur. Hisce testimonium perhibent illa *Platonis* (uti creditur) libro [b] *Sapientiæ* secundum Ægyptios; *Sapientes Babylonii & Ægyptii, ad illa supremi mundi abdita penetrantes, animorum conceptus in lapidibus per figuras describebant. Idemque in omnibus artibus & scientiis faciebant. Deinde lapides, in quibus illa erant descripta, in Templis collocabant, & quasi paginas perlegendas exhibebant, talesque, librorum loco, illis erant in usu.* [c] *Proclus* rem hanc luculentius paulo memoriæ consignavit: *Ægyptiis*, ait ille, *præterita semper præsentia visuntur per memoriam. Memoria vero, per Historiam.* Αὕτη δὲ ἀπὸ τῶν φιλῶν, ἐν οἷς ἀνεγράφοντο τὰ παράδοξα, καὶ τὰ θαύματος ἄξια, τῶν πραγμάτων, εἴ τε ἐν πράξεσιν, εἴ τε ἐν θρέσεσιν· Historia *vero per columnas & cippos, in quibus describunt res paradoxas & admiratione dignas, tam gestas, quam inventas.* Id moris ab Ægyptiis ad alias [d] gentes effluxisse videtur, & ansam dedisse verbis illis *Apocalypticis*, Cap. 3. 12. *Qui vicerit, illum collocabo in templo* meo ut *columnam novo-inscriptam nomine.* Huc etiam alludum est forsan. 1 *Tim.* 3. 15. ubi Ecclesia *columna veritatis* audit, cui scilicet Evangelii veritas inscripta, omnibus visenda proponitur & intelligenda. Sed ut conjecturas hasce missas faciam: certum est Ægyptios columnas illas ingentes (obeliscos dico) frequentes erexisse, iis etiam mysteria philosophica, vel regum gesta, sacris characteribus exarasse. Cum autem hujusmodi columnas *Ammoni* (i. e. [e] Jovi aut Soli) consecrarent, specie veri non caret, Ægyptios iis τῶν Αμμωνέων titulum imposuisse, eumque (leviter mutatum) in חמנים postea transtiisse. Patet enim Mosem nomen illud statim ab exitu ex *Ægypto* [f] familiariter usurpare, quasi frequens usus in *Ægypto* illud populo familiare probeque notum reddidisset.

(4°.) [g] NONNULLI (nec sine veri specie) sentiunt, τῶν Αμμωνέων nomine Thebanos quosdam *Ægypti* inferioris incolas, intelligendos. Vocis enim originem ducendam existimant ab אמון vel נא המון apud [h] Prophetas memorata, urbe qua fanum erat in honorem Dei *Ammonis* consecratum; quæque a [i] Græcis Διόσπολις, a Romanis *Thebæ* dicebatur, Cum itaque docti in studia tam varia, circa vocis hujus originem & significatum distrahantur; temerarium est eam de *templis*, non autem *idolis*, aut columnis ad cultum positis, fidenter interpretari.

SECUNDO: ad sententiam meam labefactandam, nonnulli forsan & hoc pugnabunt argumento: חמנים *statuæ solares* cum אשרים *arboribus* aut *lucis*, tanquam rebus cognatis, in Scriptura non semel conjuncta veniunt. Facile est conjunctionis hujus exempla nonnulla in medium proferre. 2 *Paral.* 34. 4. *Et destruxerunt coram eo altaria Baalis,* והחמנים *&* *Chammanim quæ erant super eis demoliri fecit,* והאשרים *& arbores* aut *lucos* &c. *Jes.* 17. 8. *Et non respiciet* והחמנים והאשרים Textus hisce cognatus occurrit *Jesai.* 27. 9. *Non stabunt* אשרים & חמנים. Cum itaque hæc duo, his & aliis in locis, consociata reperiantur; similius est vero, *Chammanim* templa fuisse, quam symbola vel idola, in Solis honorem posita; nam in symbolorum Solarium censu, comites eorum אשרים *luci* vel *arbores altiores*, numerari solent.

HÆC objectio solutionem non difficilem capiet, si rationes hujusce conjunctionis (quantum conjicere licet) paulo luculentius intelligantur.

HARUM (1ª.) sit hæc: hujusmodi אשרים vel arbores altitudine maxime notabiles, cœli fervores ab hominibus sacra τοῖς *Chammanim* peracturis propulsarunt, iisque tem-

a Ap. *Plut.* De *Isid.* & *Osir.* pag. 354. C b Lib. 14. cap. 14. c Lib. 1. in *Timæum.* d Vid. *Le Moin.* Proleg. ad *Var. Sacr.* sub. fin. e Αμμῶν Αἰγύπτιοι καλέεσι τὸν Δία, *Herodot.* Lib. 2. c. 42. f *Levit.* 26. 30. g *Marsham. Can. Chron.* p. 234. h *Ezec.* 30. 15. *Nahum.* 3. 8. i Vid. Lxx in *Ezec.* loc. cit.

pli

pli vel domus cujuſdam ſacratioris uſum præſtiterunt. Veteres idololatras ea de cauſa ſe ad arbores altas denſaſque conferre ſolitos, varia Scripturæ loca teſtatum faciunt. Ex iis uni liceat pauliſper immorari, viz. *Jerem.* 17. 2. quod interpretes noſtri ſenſum illius genuinum minime videntur attigiſſe. Sic enim locum reddidere: *Whilſt their children remember their altars and their* [a]*groves by the green trees upon the high hills.* At ſenſus multo commodior, cum textus mente conjunctior, & cultorum prophanorum intentioni propinquior, evaſiſſet; ſi עץ רענן non *arborem virentem*, ſed *frondoſam*, *condenſam*, reddidiſſent. Hoc eo fidentior aſſero, quod Græcos interpretes hic a partibus habeam, qui vocibus illis Hebræis [b]ſenſum eundem tribuerunt. Sunt alii Scripturæ loci, moris ejuſdem teſtes, viz. 2 *Reg.* 17. 10. *Hoſ.* 4. 13. *Ezec.* 6. 13. ad quos digitum ſufficiat intendiſſe. Cum itaque veteres idololatræ, cauſa jam dicta moti, ſub arboribus altis denſiſque ritus ſacros obirent, & [c]ibi columnas ipſorum ad cultum erigerent; nil mirum, ſi חמנים aut מצבות cum אשרים non minus frequenter in Scripturis quam gentium ſacris conjuncta reperiantur. SECT. VI.

(2°.) CHAMMANIM & *Aſcherim* cognatione propinqua ſe mutuo videntur attigiſſe. Erant enim *Aſcherim*, vel arbores ſublimiori vertice donatæ, ſymbola quædam *naturalia* Soli conſecrata; ſed *Chammanim* artificialia, utpote hominum opere & ingenio fabrefacta. Huc ſpectaſſe videntur [d]Lxx, cum *Chammanim*, præter vocis intentionem, ξύλινα χειροποίητα *lignea* ſymbola manufacta reddiderunt. Cum itaque hæc duo Solis ſymbola fuerint, in cultu profano familiaria; clarum eſt, ea multum affinitatis inter ſe invicem coluiſſe, adeoque conſentaneum fuiſſe ut junctis quaſi manibus incederent, & de iis conjunctim mentio fieret.

(3°.) IDOLOLATRÆ olim τὰ *Chammanim* Soli tantum (ſi rite conjecturam facio) ſed *Aſcherim* toti exercitui cœleſti, conſecrarunt; & in iis Solem, Lunam, & Sydera, tanquam in ſymbolis, coluerunt. Hoc in animum induco meum, quod hiſtoria ſacra refert, *Manaſſe* [e]*lucum* ſimul *feciſſe*, & *univerſam cœli militiam coluiſſe*; & in cultus hujuſce teſtimonium פסל האשרה [f]*Sculptile* ſive ligneum *luci* ſimulacrum, (cum totum lucum non poſſet) in domo Domini poſuiſſe. Deinde: promptum eſt obſervare, vocem Hebræam quæ congeriem arborum notat, nunc אשרות [g]*lucos*, nunc עשתרות [h]*greges*, exarari. Hic multum æſtuant interpretes, rationem reddituri, cur אשרה & עשתרות ſignificatus licet tam diverſos habeant, tanquam voces ſynonymæ in Scripturis uſurpentur. Mihi fit veriſimile, rationem inde petendam, quod vox utraque *multitudinem* [hæc ovium, arborum illa] denotet, & utraque multitudinem, exercitum nempe cœleſtem, ſatis apte repræſentet. Si hæc omnia quid veri ferant, liquidum eſt חמנים & אשרים ſymbola cognata fuiſſe, eaque ſcripta ſacra non ſine ratione quandoque conjunxiſſe.

TERTIO: nonnulli forſan & hac objectione mihi moleſtias afferent: ſi nomen *Chammanim* idolis jam ſæpe memoratis, in Solis honorem aut memoriam imponeretur; mirum eſt, nulla nominis tam clari veſtigia in moribus aut annalibus gentium antiquiorum deprehendi poſſe, cum præſertim Sol ipſe præ cæteris idolis tam impenſe coleretur, & proculdubio nomen illud ſeculis antiquioribus in uſu tam frequenti verſaretur.

HAC in re veritatem adverſarios fugere, clare conſtabit ſi monumenta temporum diligentius obſerventur. Nam veterum Saxonum annalibus memoriæ proditum eſt, eos, inter alios Deos & Deas, [i]*Hamam* præcipua religione coluiſſe: id nominis autem a voce חמה *Solem* ſignificante, principium habuiſſe, nemo facile dubitabit, qui literaturam Hebraicam vel a limine ſalutavit. Aliud exemplum huc ſpectans præbent [k]*Strabonis* illa, τῆς Ἀναΐτιδος ἐν τῷ Ὀμανῷ [ἱερὰ] i. e. *Dianæ* (vel Lunæ) *& Solis* templa: non dubitandum enim quin idem ſit Ὀμανὸς ac Ἀμανὸς lib. 11. memoratus, a voce חמה vel חמן originem arceſſens, lævigata ח aſperioris ſoni litera. Nominibus illis, utpote vocabulum cognatum, accenſeri debet [l]nomen Ἀμμῶν vel Ἄμμων, quo Ægyptii per multa ſecula Jovem Hammonem vocabant, voce proculdubio ab eodem fonte Hebræo derivata. Nec in Ægypto ſolum ſed in Africa & Arabia multa vocis hujuſce veſtigia deprehendi, clare probant, *Ammon*, *Ammonis*, *Ammonia*, *Ammonis* oraculum, &

a אשרותם b Ἐπὶ ξύλῳ δασεῖ· *Ligni* vel *arboris denſæ.* Lxx in *Jer.* 17. 2. c Vid. 2 *Reg.* 17. 10.
d In *Levit.* 26. 30. e 2 *Reg.* 21. 3. f v. 7. g *Judic.* 3. 7. h *Judic.* 2. 13.
i Vid. *Georg. Fabric. Origin. Saxonic.* Lib. 1. pag. 61. k *Geogr.* L. 15. p. 1066. A l Ἴδιον παρ' Αἰγυπτίοις ὄνομα τῷ Διὸς εἶναι τὸν Ἀμῶν (ὃ παραφέροντες ἡμεῖς Ἄμμωνα λέγομεν) *Plut.* de *Iſid.* 354. C

CAP. XXVI. ejuſdem familiæ voces, ibi frequentes olim & uſu tritæ. In hujus rei fidem lectorem amandare liceat ad varia illa quæ [a] *Bochartus* congeſſit teſtimonia.

QUARTO: nonnemo forſan contra ſententiam meam & hoc pugnabit argumento: cum Scriptura ſacra nullibi formam aut figuram τῶν *Chammanim* deſcriptam dederit; quæ de forma ipſorum pyramidali, vel figura ad radii ſolaris imitationem compoſita, dicta ſunt hactenus, nil certi continere, ſed merum imperium in lectoris fidem exercere, merito cenſeantur. Nullus enim auctor profanus adeo antiquus eſt, ut hac de re fidem præſtare poſſit, aut teſtimonium ferre cui niti liceat.

FATENDUM eſt quidem, ſcripta ſacra horum idolorum formam aut figuram nuſquam aperte vel expreſſe declaraſſe. Inde vero ſatis intelligi datur, ea formam & uſum plane ſingularem & ab aliis idolis diſtinctum habuiſſe, quod nomine peculiari & quaſi proprio, ab aliis cujuſcunque ſortis idolis in Scriptura diſcernantur. Cum enim idola quævis alia, generali פסילים aut צלמים aut עצבים nomine frequentius involvantur; hæ ſtatuæ (quas dixi) Soli ſacræ, *Chammanim* appellari, & eo nomine, ſeu charactere peculiari, diſtingui, ſolent. Quando itaque nomen illud idolis hiſce, veluti peculiare & proprium, in Scriptura tribuatur; haud abſurde creditur, id nominis eorum finem & formam peculiarem exprimere, & illius ſignificatum cum eorum forma pyramidali & veluti ignea quam maxime convenire. Neque hæc a fide aliena videri poſſunt, cum antiqui referant, columnas aut ſtatuas in Gentilium ritibus uſitatas πυροειδεῖς fuiſſe, & in cuſpidem plerunque pyramidalem ſurrexiſſe. Nam Απόλλων Αγυιεὺς, referente [b] *Suida*, nihil aliud erat niſi κιονοειδὴς λίθος· columna in *conum aſſurgens*, id eſt, Pyramis: & apud Corinthios *Jupiter Meilichius* Pyramidis figura repræſentabatur, ſi [c] *Pauſaniæ* fidimus. Hæc paulo firmiora reddunt ea [d] *Scaligeri* verba quibus verſus quoſdam *Phoronidis* e *Clemente* citatos illuſtrare ſatagit. Poſtquam enim inde docuiſſet, *Callithoen, primam Junonis ædituam infulis & vittis ornaſſe columnam Deæ*, continuo addit, *ſimulacrum Deæ*, nam eo tempore Deorum ſimulacra erant tantum λίθοι πυραμοειδεῖς.

CAP. XXVI.

Præceptum de juvenca rufa Deo immolandæ.

Nonnulla de legis hujus obſcuritate præmittuntur.

INTER leges illas quamplurimas quibus Eccleſiæ Judaicæ pueritiam exercuit Deus, locum haud ignobilem obtinet lex illa, *Numer.* 19. ſcripta, quæ tot moleſtias Judæis & Chriſtianis attulit; qua nempe bovem, non maſculum ſed fœminam, eamque, non quamlibet e communi grege, ſed rufam & jugum nondum expertam, immolare tenebantur. Nec minorem moleſtiam interpretibus creavit religio & ritus ille plane ſingularis qua vitulam illam immolari voluit: eam enim ad oſtium Tabernaculi mactare non licuit, aut illius ſanguinem ad altaris baſim effundere; neque pars ejus ulla ſacerdotibus in cibum ceſſit, ſed tota quanta quanta fuit extra caſtra comburi debuit, ut ex miſtura cinerum ejus aqua ſeparationis ad purgandos immundos conficeretur. Eadem etiam lege ſancitum erat, ut perſona quævis immunda per aquam illam luſtralem mundari poſſet; at perſona pura, ſolo tactu aquæ illius, cinerum, vel carnis, iſtius vitulæ, immunditiem contraheret non niſi aqua nova eluendam.

LEGIS hujus, e tot paradoxis conflatæ, rationes tenebris tam craſſis involvuntur, quod omnes Judæorum magiſtros ad pudenda prorſus ignorantiæ aſyla coegerit. Inter eos, in hunc modum ſe impeditum liberare ſatagit *R. Salomon: in Lege, verba ſunt quæ non niſi decreta ſunt Dei, abſque ulla ratione; qualia ſunt eſus ſanguinis, ſuillæ, veſtis ex lana & lino contexta, vacca rufa, & alia ejus generis, abſque ulla ratione.* In eandem ſententiam loquitur auctor *Ikkarim*, l. 3. c. 24. ubi legem hanc inter חוקים numerat, i. e. *ſtatuta, quæ ad ſolam Legiſlatoris voluntatem referuntur, arguuntque Deum eſſe liberum. Maimonides* aliique hic plane cæcutiunt, nec veritatem ſe fugientem audent vel conjectura proſequi. Quo vero minore cum nominis ſui diſpendio neſcire putentur, Salomonem ipſum in ignorantiæ ſocietatem vocant; aſſerentes, ne Salomoni quidem (legum reliquarum rationes tenenti) vaccæ rufæ cauſas innotuiſſe. Quin & eo tandem audaciæ, dicam an inſaniæ, proceſſum eſt, quod e Judæis nonnulli legem hanc non Salomonis tantum, ſed & Dei ſapientiam, exercuiſſe dixerint. Hoc

a *Geogr. Sacr.* L. 1. c. 1. Col. 7. b In Voc. Αγυιεύς. c In *Corinthiac.* p. 132. d In *Euſeb. Chronic. Animadv.* pag. 14.

nimis

nimis conſtat e verbis blaſphemis & fabuloſis, e libro גבורים עיר dicto [a]citatis בשעה SECT. I. שעלה משה למרום מצא להקב"ה שהיה עוסק בפרש פרה אדומה *Ea hora qua Moſes aſcendit in altum, invenit Deum S. Benedictum ſtudentem in illa ſectione Legis, quæ eſt de vacca rufa,* Longe mihi gratior accedit modeſtia [b] *R. Moſ. Gerundenſis,* qui, legis hujuſce rationes in medio relinquens, lectoris ſui malam gratiam ita deprecatur: *nos, qui pro peccatis noſtris ſumus contaminati, in hac captivitate ignoramus munditiam ſanctitatis, donec veniat ſuper nos ſpiritus ex alto. Et effundat Deus aquas mundas ſuper nos, ut mundemur! Amen.* Similem modeſtiam produnt *Calvini* in hanc legem verba: *quid ſibi* vult *rufus color* in vacca? reſpondeo, *neſcire malo quam dubium aliquid aſſerere.* Ejuſdem modeſtiæ documentum præbuit [c] *Simeon* de *Muis:* poſtquam enim aliorum de hac lege ſententias enunciaſſet, ſic propriam exprimit: *tutius ac melius* eſt *fateri (& vero fatentur ipſi Hebrai) iſtius ſtatuti cauſam prorſus ignorari, neque ſciri in hac vita poſſe, ut quæ Moſi* tantum *a Deo prodita ſit.*

CUM itaque legem jam præ manibus habeam, obſcuram & perplexam adeo, ut illius rationem alii neſciant, alii nullam agnoſcant, ſed eam e ſola Dei voluntate fluxiſſe ſentiant; operam haud ingratam aut inutilem me daturum exiſtimavi, ſi legi tam obſcuræ candelam accenderem, eamque ſummo cum conſilio a Deo datam eſſe comprobarem.

LEX autem in cujus illuſtratione ſtudii nonnihil impenſurus ſum, per totum excurrit decimum nonum caput *Numerorum,* quanquam pars ejus præcipua commate ſecundo, jam explicando, contineatur. Ne vero lectorem turbet, ſed rite atque ordine procedat, ſermo; (1°.) Legis, commate ſecundo traditæ, ſenſum, latentem adhuc & obſcurum, in lucem proferam. (2°.) Cauſam ejus proximam e vetuſtatis tenebris eruere conabor. (3°.) De ceremoniis agam, in vitulæ immolatione diligenter obſervandis. (4°.) De ligno cedrino, hyſſopo, & cocco bis tincto, una cum vitula rufa comburendis. (5°.) Nonnulla de aqua purificationis, e commiſtis vitulæ cineribus conficienda, dicturus ſum. (6°.) Objectioni uni & alteri ſatisfaciam.

SECT. I.

Præcipua legis verba paululum explicantur.

UT eo felicius munere ſuſcepto defungar, in ipſis hujus præcepti verbis: pauliſper hærendum eſt, & in ſenſum eorum mentemque genuinam diligentius inquirendum. Sic autem ſe habent legis verba: *loquere ad filios Iſrael, ut adducant ad te* פרה אדמה תמימה *juvencam rufam integram, in qua non* eſt *vitium,* & *ſuper qua non aſcendit jugum.* Quo in loco, ex uſu erit, trium illarum vocum פרה: אדמה: & תמימה ſenſum & intentionem paulo ſcrupuloſius ponderare.

פרה (ut inde ducam exordium) proprie *juvencam* notat, i. e. bovem fœminam, ætatis inter vitulam & vaccam mediæ, quæ ſcil. annum tertium nondum ſupergreſſa eſt, & quæ,

Nondum ſubacta ferre jugum valet
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.

Hunc eſſe germanum vocis ſenſum eo minus ambigendum eſt, quod פר Scripturæ locis triginta minimum, בן בקר *filius bovis* appelletur; & quod vox Græca πόεις, a פרה proculdubio derivata, vaccam denotet, quæ nondum ad ſenium vergit; unde πόεις Suidæ νέοι βόες, μόχοι. Hunc ſenſum firmat etiam Græcorum verſio, qui פרה per δάμαλις, *junix, bucula,* interpretantur. Hic itaque *Lorini, Ainſworthi,* & aliorum complurium e gente critica, perſtringendus eſt error, qui Deum vaccam triennem hac in lege poſtulaſſe ſentiunt. Eadem opinione falſa ductus eſt *S. Cyrillus,* qui פרה תמימה per τελέτεα ϗ τέλειον explicat. Ad erroris hujuſce fontem difficile eſt digitum intendere: ſed unde unde manavit, apertum eſt eum longe lateque diffuſum eſſe: nam *Vulg. Latinus, Syrus, Perſa, Germani, Itali, Hiſpani, Galli, Angli* in verſionum altera,

a Ap. *Hackſpan.* in not. ad libr. *Nizac.* c. 1. p. 260. b Ap. *Druſ.* in *Numer.* 19. c *Var. Sacr.* in *Numer.* 19. d *Numer.* 19. 2.

SECT. I. voci פרה *vaccæ* ſignificatum aſſignarunt. Soli, inter veteres, LXX, *Samaritanus*, & *Arabs*; inter modernos, *Druſius*, *Malvenda*, & tranſlationis noſtræ noviſſimæ auctores genuinum vocis hujuſce ſenſum attigiſſe videntur, eam per *juvencam* aut *buculam* transferentes. Nugis hiſce grammaticis (ita forte videbuntur) tam diu non inhæſiſſem, niſi quod legis hujus rationi, ſtatim reddendæ, lucis & præſidii non parum præbeant.

DE ſenſu vocis אדמה non eſt quod multum laboremus: nam interpretum conſenſu firmatum eſt, פרה אדמה juvencam, nec albam, nec nigram, aut maculis diſtinctam, ſed rufam, aut (quod prope abeſt) flavam, & auri quaſi colorem imitantem indicare. Nam LXX vitulam hanc [a] πυῤῥὰν *rufam*, [b] *Joſephus* ξανθὴν *flavam*, appellavit.

PULVEREM multo magis excitavit vox illa תמימה nam vocem illam, alii de perfectione corporis, alii vero de perfectione rubedinis, in juvenca immolanda, interpretandam cenſent: quaſi vetuerit Deus, eam ſibi vitulam ſacrari, quæ non eſſet perfecte, i. e. integre rufa, & vox illa תמימה *perfecta*, non cum remotiore vocabulo פרה ſed vicino אדמה copulanda eſſet & conſtruenda. In hanc autem ſententiam inclinat animus, his adductus argumentis,

(1°.) CERTUM eſt Judæos antiquiores hæc duo vocabula [אדמה תמימה] copulaſſe, & ſe perſuaſos habuiſſe, Deum his verbis ullam juvencam ſibi offerri, quæ non eſſet *perfecte* & ad pilum rufa, vetuiſſe. *Maimonidem* hunc ſenſum optimum exiſtimaſſe, ſatis [c] e verbis ejus intelligitur: *hoc quod dicitur in lege*, תמימה perfectam, *rubedinis perfectionem denotat, non ſtaturæ: nam etſi parva eſſet, legitima tamen erat, ut reliqua ſacra.* אם היו בה שתי שערות לבנות או שחרות בתוך וגו׳ *Si vero duos ſolum pilos albos, aut nigros, ſibi mutuo incumbentes haberet, in medio loci depreſſos, aut inter duos poros, habebatur pro polluta*, id eſt, ad ſacrificium inepta. Sic etiam *Jonathan Targumiſta* hunc locum explicat: *accipiant vaccam rufam, natam duos annos, in qua non eſt labes,* ושומא משער חורין *aut macula de pilo albo.* Hanc etiam interpretationem *Doctores Miſchnicos* præ aliis habuiſſe, teſtatur ἀκρίβεια illa quam in exploranda rubedinis integritate, adhibendam eſſe [d] docuerunt. Nam eorum aliqui, vel ob duos pilos albos aut nigros, vitulam illam illegitimam, decernunt; alii vero, non prorſus illegitimam, minime tamen immolandam, donec pili illi radicitus evellantur. Eundem hujus præcepti ſenſum amplectitur *Nichol.* de *Lyra*, ſic textum explicans, *in Hebræo non habetur*, ætatis; *& ideo vox* integra *refertur ad colorem vaccæ, quæ debebat eſſe rubea integraliter, abſque varietate aliqua alterius coloris.* Hunc ſenſum *Joſepho* etiam, ſacerdoti in legum patriarum ſenſu probe exercitato, placuiſſe, patet ex *Antiquit.* l. 4. c. 4. ubi, de gentis ſuæ ritibus & inſtitutis agens, aſſerit, eam apud ſuos legem viguiſſe, *ut offerrent* μόσχον θήλειαν, ἀροτρου μὴ καὶ γεωργίας ἄπειρον, ὁλόκληρον ἔν ξανθῷ πᾶσαν· *Bovem fœminam, aratri & laboris neſciam, integre & toto corpore rufam.* Huic interpretationi calculum apponere non dubito, cum tot ſuffragiis Hebræorum veterum ornata veniat, ad quos proculdubio multa ſana, de ſacrorum jure rituque, traditione propagata ſunt.

(2°.) ID moris & Ægyptii veteres habuere, ut bovem rufum, in cujus pelle ne minima pili albi vel nigri macula deprehendi potuit, *Typhoni* ſuo immolarent. Hoc e *Plutarchi* verbis mox citandis manifeſtum facio. Cum autem illa morum ſimilitudo, vel Ægyptiis Hebræorum ritus æmulantibus, vel Hebræis Ægyptiorum mores in uſum ſacrum convertentibus, tribuenda ſit; ratio poſtulat, ut legem hanc de vitula integre rufa intelligamus: aliter enim neceſſe eſt, ut Ægyptii vel Iſraelitæ ab exemplari ſuo, nulla de cauſa, receſſiſſe cenſeantur.

(3°.) INTERPRETATIONI huic non parum favent ipſa legis verba: in iis enim requiritur, ut פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום *juvencam rufam integram, cui non eſt vitium*, Deo ſepararent. Neceſſe eſt autem ut iis verbis aliquid ſuperflui & otioſi ineſſe cenſeatur, niſi תמימה de integritate coloris, & verba ſequentia de integritate partium, interpretemur. Deinde: ſi verborum ordinem ſpectemus, Deus priorem, adeoque majorem rationem rubedinis quam integritatis, in junice piaculari, habuiſſe videatur: prius enim proviſum eſt, ut ſit אדמה *rufa*, quam ut ſit תמימה *perfecta*. Conſentaneum eſt itaque ut vox תמימה ad perfectionem rubedinis potius quam corporis juvencæ referatur.

(4°.) RATIO ſuadet opinari Deum Junicis illius rubedinem, & rubedinis integritatem, pariter curare & præcipere voluiſſe. Sunt enim paris utraque momenti, & ſi co-

a In *Numer.* 19. 2. b *Antiq* l. 4. c. 4. p. 146. c *Tract.* de *Vac. ruf.* c. 1. §. 2. d Vid. *Miſch. Tract.* פרה ub. ſupr. cap. 2. ſect. 5. e *Num.* 19. 2.

lor

lor ſacrificii, multo magis coloris integritas, uſui alicui ſacro deſervire potuiſſet. SECT. II.

HIS preſſus argumentis, [a] *Munſtero* non poſſum non aſſentiri, qui אדמה תמימה rufam integram, *omnino rufam, & quæ nullos nigros habet pilos*, denotare aſſerit.

UTCUNQUE hæc interpretatio cenſoriam *Calvini* virgulam non effugit: nam *abſurde*, ait ille, *nonnulli interpretantur* integram vaccam & abſque macula, *ac ſi dictum eſſet, nequa ſit in pilis varietas; quum idem exigat Deus quod in reliquis ſacrificiis, quæ ut vitioſa rejiciebantur ſiqua in illis extaret deformis nota.* A doctiſſimo [b] *Bocharto* etiam ſuperſtitionis crimen Judæis impactum eſt, quod huic interpretationi tam impenſe ſtudeant, ut ne pilum quidem album aut nigrum in hac juvenca tolerent. Sed, horum virorum pace, nihil eſt cur ſuperſtitionis aut abſurdi notam interpretationi huic affigamus, cum e dictis conſtet, antiquiores Judæos eam, a primis forte poſt legem datam ſeculis, accepiſſe, eamque Rabbinorum (hac in re ὁμωφώνων) cohortem ſemper approbaſſe. Et quamvis, aliis in rebus, Judæi gentium ſuperſtitionem excedere videantur, rationes allatæ me perſuaſum faciunt, eos hic ſaltem a culpa illa immunes eſſe, & ſenſum legis ab antiquo receptum approbare.

SECT. II.

Cauſa proxima legis e vetuſtatis tenebris eruitur.

CUM jam nihil ſuperſit in hujus præcepti verbis, quod interpretis alicujus opem poſtulat, id operam dabo, ut illius ratio, vetuſtatis tenebris adhuc involuta, in media luce ſtatuatur. Ut hoc inceptum feliciter abſolvam, quatuor hiſce quæſtionibus reſpondere debeo:

(1°.) CUR Deus, non bovem maſculum, ſed fœminam, hac in lege poſtulavit?

(2°.) CUR vitulam, non vaccam, offerri juſſit?

(3°.) CUR vitulam integre rufam mactari voluit:

(4°.) CUR denique vitulam jugum nondum expertam ad munus expiandi poſtulavit?

Cur Deus bovem fœminam hac in lege poſtulavit?

NODUM primum vindice non indignum ſentio: non immerito enim mirari quis poſſit, cur Deus vitulam ad populi totius immunditias expiandas comparari juſſerit; cum in pleriſque aliis, ſtatis præſertim & nominis celebrioris ſacrificiis, de maribus tantum offerendis leges tam diſertas & [c] frequentes tulerit. In holocauſtis ſuis marem ex bobus, agnis aut capris, immolare tenebantur, *Lev.* 22. 29. idem & alibi ſtatutum legimus, *Levit.* 1. 3, & 10. Cap. 16. 10. & *Exod.* 12. 5. Unde & ſacrificium maſculum rei vili & corruptæ ex adverſo ponitur, apud *Malachiam.* Cap. 1. 14. Hujus autem mandati, quod a pleriſque aliis tam diverſum abit, triplicem rationem aſſignandam cenſeo:

PRIMO: ut Deus legem cultumque ſuperſtitioni Ægyptiorum, qui vaccam ſemper impenſius obſervarunt, adverſam inſtitueret. Vix tot monſtra in natura peperit Africa, quot Ægyptus in religione. Inter alia, vaccas divinitate donatas intulit, eaſque honore religioſo afficiendas docuit. Inſtituti mei ratio non feret, ut de ſuperſtitionis illius cauſa & origine ſermonem prolixum habeam: ſpartam illam ornarunt alii, quos lector curioſus conſulat. Superſtitionem autem iſtam Ægyptios antiquos (variis circa ſacra alia opinionum diſſidiis diviſos) unanimes accepiſſe, veterum pene omnium, [d] *Herodoti*, [e] *Diodori Siculi*, [f] *Æliani*, [g] *Luciani*, & [h] *Porphyrii*, teſtimonio ſtabilitum eſt. Reliquorum vice, *Herodotum* & *Porphyrium*, hoc verbis diſertis affirmantes audiamus. Τὰς μὲν νυν καθαρὰς ἔρσενας [τῶν βοῶν] καὶ τοὺς μόσχους οἱ πάντες Αἰγύπτιοι θύουσι· τὰς δὲ θηλέας οὐ σφίσιν ἔξεστι θύειν, ἀλλὰ ἱεραί εἰσι τῆς Ισιδος· *Boves mundos, eoſque mares ac vitulos, univerſi Ægyptii immolant: fœminas autem ipſis immolare non licet, utpote Iſidi ſacras.* Hæc *Herodotus*, quibus poſt pauca ſubjungit, Βοῦς τὰς θηλέας Αἰγύπτιοι πάντες ὁμοίως σέβονται, τοσοῦτον πάντων μᾶλιστα μακρῷ· *Boves fœminas omnes Ægyptii pariter venerantur, ex omnibus pecudibus longe plurimum.* Nec abſimilia *Porphyrii* illa, Παρὰ γοῦν Αἰγυπτίοις καὶ Φοίνιξι, θᾶττον ἄν τις ἀνθρωπείων κρεῶν γεύσαιτο, ἢ θηλείας βοός· *Apud Ægyptios & Phœnices, citius carnes humanas quam vaccinas guſtaſſet quiſpiam.*

a *Comment.* in *Numer.* 19. 2. b De *Animal.* P. 1. col. 290. c Ἀρρένα ὁλοκαυτοῦται τὰ πάντα· *Joſeph. Antiq.* l. 3. c. 9 29. d Lib. 2. c. 41. e Lib. 1. p. 77. f L. 10. de *Animal.* c. 27. g Περὶ ἀπροσλογίας. h De *Abſtin.* l. 2. §. 11.

SECT. II. CUM itaque eo dementiæ & impietatis prolapsi essent Ægyptii, quibuscum conjunctissimæ vixissent Israelitæ, ut vaccam tanto cultu studioque honorarent; Deus vaccam multa cum ceremonia mactari voluit, & lixivium ex illius cineribus ad populi immunditias expurgandas confici; ut Ægypti vanitatem sugillaret, & per hanc disciplinam, cum Ægypti more sensuque pugnantem, Israelitæ ad cultus illius vaccini contemptum atque odium sensim perducerentur.

IN hanc autem sententiam eo libentior inclinat animus, quod & aliis, notæ non obscuræ viris, eam placuisse videam. Hanc enim opinionem auctoritate sua tuetur D. [a] *Thomas: mandatur*, inquit ille; *quod accipiant vaccam*, &c. *Dicitur* autem *vacca magis quam vitulus, — forte ideo quia vaccas in morem Ægypti coluerunt, secundum illud Hoseæ, vaccas Beth-aven coluerunt.* Hanc sententiam probat etiam *Josephus* de *Voisin*, ἀχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ· nam hoc dubii proponens, *cur voluerit Deus vaccam rufam mactari ad purificationes? Hæc*, [b] inquit, *ratio reddi potest: ut ita ab idololatria hominum animi averterentur, dum ea sacrificarent quæ apud idololatras sacra erant, & in veneratione habebantur: quemadmodum & jussit Deus hircos in sacrificiis adhiberi, quia Zabii dæmones colebant sub hircorum specie.*

AUCTORIBUS hisce præclaris haud difficulter assensurus est, qui cogitabit, Deum ita sacrorum Judaicorum ritus instituisse, ut animalia omnia, principem in ritibus Ægypti locum habentia, quasi per contemptum offerrentur, aut a sacris ejus majore cum contemptu rejicerentur. Hoc [c] *Origeni*, [d] *Theodorito*, [e] *Jonathani*, [f] *Maimonidi*, aliisque observatum. Idem & [1] *Tacito* notatum, qui Judæorum instituta memorans. *Prophana*, inquit, illis *omnia, quæ apud nos sacra, ——— cæso ariete in contumeliam Hammonis: bos quoque immolatur, quem Ægyptii Apin colunt.* Ægyptios hoc probe cognitum habuisse, discitur e verbis *Manethonis*, hæc de Mose [g] referentis, ὁ ὃ πρῶτον μὲ αὐτοῖς νόμον ἔθετο, — μήτε τῶν μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ θεμιστευομένων ἱερῶν ζώων ἀπέχεσθαι μηδενὸς, πάντα τε θύειν καὶ ἀναλοῦν· *Ille vero primum quidem eis*, Judæis, *legem posuit, — ne ab animalibus, quæ præcipue sacra apud Ægyptios erant, abstinerent, sed omnia sacrificarent & absumerent.* Atque hæc spretæ religionis suæ injuria causa forsan erat cur Ægyptii, occasione quavis arrepta, acrioribus animis in Judæos insurgerent, eosque, præter cæteras e vicinia gentes, odio capitali prosequerentur: prout testatum reliquit *Josephus*, utroque suo in *Apionem* libro, & *Philo Judæus*, tum contra *Flaccum*, tum in *Legatione*. Sed ad priora jam redit sermo.

CUM is esset legum Mosaicarum usus & intentio, rationi congruum est opinari, Deum legem aliquam specialem statuisse, quæ vaccas ad communem aliorum brutorum locum deprimeret, easque mentita sua divinitate spoliaret. Hoc eo credibilius existimo, quod Ægyptii vitulas, ante alia animalia, studiose colerent, & ab earum violatione religione præcipua temperarent. Quamvis enim Ægyptii [h] κατὰ τὰς θρησκείας — ἐσκέδαντω, *in varios cultus & religionis dispersi essent*, aliis hircum, aliis ovem, aliis *Apim*, aut lupum adorantibus, omnes tamen vaccam honore divino prosequendam censuerunt. Verisimile est etiam hoc religionis ludibrium, non apud Ægyptios tantum, sed & Israelitas, propter longam & individuam cum Ægyptiis societatem, plurimum obtinuisse. Eos enim in alios Ægypti mores paulatim abiisse, cuivis annales sacros evolventi pateat; eos etiam vituli cultum ab Ægyptiis hausisse, unanimi pene veterum suffragio confirmatur. Ideoque [i] *Johannes Philoponus* Hebræos non injuria vocat, τῆς Αἰγυπτίων σεβάσμασι συμπεφυρμένον γένος· *Ægyptiorum cultibus & idolis aspersum & commixtum genus.*

SECUNDO: Deus ideo forte vitulam, non bovem masculum, offerri voluit, ne ritus Hebræorum propius quam par erat ad Ægypti ritus accedere viderentur. Nam testatur [2] *Plutarchus*, Ægyptios antiquos id in more habuisse, ut bovem masculum, tam perfecte rufum ut ne pilum quidem coloris diversi haberet, eorum *Typhoni* devoverent. Si itaque Deus bovem rufum masculum ad sacra sua sepositisset, rude forsan & obtusum vulgus se Typhonis Ægyptii ritibus interesse crederet, aut saltem idolum illud Ægyptiacum, cujus [k] olim sacris initiati fuerant, ad memoriam revocaret. Ne itaque hæc vel alia mala e nimio inter Ægypti & Judeæ ritus consensu nascerentur,

a 1. 2. Qu. 102. *Art.* 5. b Lib. de *Leg. Divin.* cap. 15. c Lib. 4. *Contr. Cels.* pag. 225. d *Serm.* 7. de *sacrif.* e *Paraphr.* in *Levit.* cap. 9. 3, 4. f *Mor. Neb.* P. 3. c, 46. g *Ap. Joseph.* L. 1. *cont. Apion.* p. 1353. 15 h *Clem. Alex. Cohort.* ad *Gen.* p. 33. 30 i De *Mund. creat.* lib. 4. c. 1. k Vid. *Phil. Jud.* l. 2. de *Monarc.*

1 Vid. *Histor.* Lib. 5. p. 115. 2 Vid. *Plut.* de *Isid.* & *Osir.* p. 363. A

Deus

Deus non bovem ſed vitulam ſibi conſecrari juſſit. Atque hac de cauſa (quod obiter moneo) ritus nullos ex Ægypti cultu in ſacrorum Moſaicorum numerum aſcitos, inveniamus, quin ſemper, in quibuſdam notæ præcipuæ circumſtantiis, a cultus Ægyptiaci forma & uſu deflexum fuerit. SECT. II.

TERTIO: Deus bovem fœminam, non maſculum, offerri voluit, forte quod eſſet לחטאה [a] *in ſacrificium pro peccato* inſtituta: nempe ut peccatum cultus, vituli, Typhonis, aut vaccarum, quo Iſraelitæ (ex Ægypti more) ſeſe olim obſtrinxerant, expiaret: quatenus autem ſacrificium erat pro peccato gravi, & pro tali peccato, communis legum Moſaicarum ratio & analogia ſexus vilioris bovem immolandum poſtulavit.

(1°.) QUATENUS erat ſacrificium pro peccato gravi: nam, obſervante [b] *Maimonide, quanto peccatum aliquod fuit gravius, tanto vilioris ſpeciei fuit ejus oblatio. Hinc*, inquit, *pro errore idololatriæ, capra tantum, & pro cæteris peccatis hominis alicujus privati agna & capra offerenda fuit, quia fœmella vilior habetur mare in omnibus ſpeciebus. Nullum autem peccatum majus idololatria, & nulla ſpecies vilior capra. — Declinantis mulieris, cujus actiones turpiores ſunt quam illius qui per errorem deliquit, oblatio ipſa quoque ex viliori fuit materia, ex farina nempe hordeacea. — E contra*, Aſcham, *vel ſacrificium pro reatu, de nobiliore animalium ſpecie,* [*aries, aut agnus*] *& e ſexu præſtantiore, nam maſculus e grege eſſe debuit.*

(2°.) QUATENUS eſſet ſacrificium pro tali peccato: nam, eodem notante Magiſtro, *qualia ſunt peccata, talia quoque eſſe debent & expiationes: ſic*, [c] inquit, *vides factum in Aarone: quum enim lapſus eſſet circa vitulum, oblatio quoque tum ipſius, tum omnium e ſemine ſuo exſurgentium, fuit juvencus & vitulus.* Quum etiam obſervaſſet, omnia ſacrificia pro peccato, trium feſtorum principalium, noviluniorum, diei expiationum, & idololatriæ, hircos fuiſſe; addit, *hujus rei cauſa hæc mihi videtur eſſe, quod maximum peccatum & graviſſima tum temporis rebellio eſſet, quod* [d] *hircis ſacrificarent.* Cum itaque, per vaccarum cultum, in Ægypto degentes, peccaſſent Iſraelitæ; par erat, ut oblata vacca, peccati ſui imaginem referente, culpam expiarent; & illius ſenſum & memoriam animis ſuis eo altius impreſſam retinerent.

HIS de cauſis, niſi quid me fallat, Deus ſexus fœminei bovem offerri poſtulavit: de iis autem paulo fuſius egi, quod eruditorum oculi in ratione coloris vitulæ hujus indaganda tam intenti fuerint & occupati, quod ad ſexus ejus rationem exquirendam minus evigilarint.

Cur *vitula*, non vacca, mactari juſſa?

EO me jam ducente rerum ordine, oſtendam proximo, cur Deus vitulam, non vaccam, offerri juſſit. Huic autem inſtituto ſpiſſiores tenebræ circumfuſæ ſunt, quod injuria temporis, auctores plerique, mores Ægypti referentes, hodie deſiderentur. Quantum autem de re tam obſcura & ancipiti conjicere licet, veriſimile eſt, Deum vitulam [non vaccam] ad Iſraelitarum immunditias expiandas elegiſſe, ut legem ſuam Gentium inſtitutis opponeret, & Iſraelitas eo longius ab Ægypti deliriis & ineptiis avocaret. Gentes exteras quod ſpectat, illæ vitulam ſacrificium Lunæ proprium exiſtimarunt. Hoc e verbis [e] nobilis auctoris intelligimus: victima *Lunæ* olim ſacrata, vitula erat: *neque enim vaccam illi mactare licebat.* Inſaniæ non multum abſimili manus dederunt Ægyptii, qui juvencam *Iſidi* [i e. Lunæ] ſacram habuerunt, eamque ritu ſolenni coluerunt. Nam *Jeroboamus* duas aureas juvencas, publice colendas, erexiſſe dicitur, atque hac in re morem Ægypti, ubi diu vitam egiſſet, obſervaſſe creditur. Imagines autem illas, juvencas fuiſſe, h. e. ad vitularum ſpeciem & formam propius acceſſiſſe, e Græcis diſco, qui δαμάλεις χρυσᾶς [f] eas non ſemel appellarunt. Eodem nomine [g] *Joſephus* idola illa deſignavit. *Tobit* etiam, de hac imagine loquens, verbis utitur ſexum & ætatem teneriorem exprimentibus: [h] πᾶσαι αἱ φυλαὶ αἱ σωματοῦσαι ἔθυον τῇ Βάαλ τῇ δαμάλει, *omnes tribus, quæ defecerant, ſacra faciebant* Baali *juvencæ.* Sed & [i] *Hoſeas* לעגלות בית אין δαμάλεις, *vitulas Beth-aven*, i. e. *Bethelis*, memorat. Hic autem viros, alioqui doctiſſimos, non audio, qui *Jeroboamum* illa cultus ſui ſymbola ad vitulæ formam direxiſſe aſſerunt, ut Judæorum *Cherubos* imitaretur, &, per ſpeciem religionis, ſuperſtitionem & ſchiſma promoveret. Non eſt enim cum ratione conjunctum, Jeroboamum, qui cætera Judæorum ſacra nihili habuit, Cherubinorum figuram ſibi imitandam proponere voluiſſe; ut alia argumenta jam taceam, quæ clariſ. [k] *Bochartus* ad ſen-

a *Num.* 19. 9. b *Mor. Neb.* P. 3. cap. 46. c *Ibid.* d *Levit.* 17. 7. e *Herbert.* de *relig. Gentil.* p. 47. f 1 *Reg.* 12. 28, 32. 2 *Reg.* 10. 29. & 17. 16. g *Antiq.* l. 8. c. 3. h Cap. 1. 5. i Cap. 10. 5. k De *Animal. Sac.* P. 1. col. 358.

SECT. II. tentiam illam refellendam excogitavit. Multo probabilius eſt, Jeroboamum cultum ejus ad ritus Ægypti compoſuiſſe: cum præſertim mores Ægypti populo magis allubeſcerent, & gentes aliæ pleræque cultum Ægyptiacum tanquam archetypum ſequerentur. Cum itaque bos ſexus & ætatis tenerioris, præcipuum in Ægypti & gentium aliarum ceremoniis locum occuparet; non a vero abludit, Deum ideo Juvencam ad expiandi munus mactari voluiſſe, ut animal quod Diabolus dolo malo tenuit, ſibi & ſacris ejus vindicaret, & illud in contemptum abiret apud Iſraelitas, quod apud Ægyptios impenſe colebatur.

Cur vitula *rufa* eſſe debuit.

DICENDUM ſuccedit, cur Deus vitulam integre rufam immolari juſſit. Hic autem Judæis & Chriſtianis aqua ſemper hæſit, nec (ſi palatum mihi ſanum eſt) rationes vel micam ſalis habentes hactenus attulerunt. Ne quis autem me temere nimis hoc dixiſſe cenſeat, primo rationes vulgo datas in medium proferam, labris ſaltem primoribus deguſtandas.

Rationes commentitiæ.

PRIMO itaque, nonnullis viſum eſt, Deum vitulam pelle rufa inſignem cæteris prætuliſſe, quod in boum coloribus rufus ſit vulgatiſſimus, adeoque junix illa piacularis ubique obvia eſſet, eoque paratior ad uſus ſacros. Colorem hunc apud Græcos frequentem fuiſſe, nos docet *Jaſon*, ſic *Peliam* alloquens,

[a] Μῆλά τε γάρ τοι ἐγὼ
Καὶ βοῶν ξανθὰς ἀγέλας ἀφίημι·

Ego tibi pecudes, & boum armenta fulva vel *rufa, relinquo.* Et, cum idem *Neptuno* ſacrificaret,

Φοίνισσα δ' Θρηϊκίων ἀγέλη ταύρων
Ὑπῆρχεν, ——

Rubrum adſuit Thraciorum taurorum armentum.

Coloris hujuſce frequentia cauſam opinandi dedit, Deum ideo vitulam rufam prætuliſſe: nam ſæpius obſervatum eſt, omnia ſub lege offerenda, paratu facillima fuiſſe, & cuivis obvia. At rationis hujus imbecillitatem lippientes oculi facile percipiant: nam ſi Deus vitulam rufam, eo quod paratu facilem, petiiſſet; proculdubio vitulam cujuſvis alterius coloris offerendi licentiam Iſraelitis indulſiſſet; nec tam diſerte præcipere voluiſſet, ut junix illa piacularis ex *armento* tantum *rubro* ſumeretur.

(2°.) SENTIUNT alii, Deum vitulam pelle rufa vel flava præfulgentem elegiſſe, quod, ſeculis antiquioribus, ille color in buculis eximius haberetur. *Mohammedes* olim & Judæi forſan, a quibus ſua pleraque hauſiſſe dicitur, ſic animos induxerunt: nam *Mohammedes*, juvencæ hujus hiſtoriam, more ſuo, i. e. fabuloſo, referens, hæc [b] habet; *dicunt* Moſi, *pro nobis rogato Deum, ut declaret nobis cujus ſit coloris? Reſpondit, quod juvenca debet eſſe crocei, vel admodum flavi & fulgentis coloris, quo oblectentur oculi.* Buculas rufas aut flavas, præ cæteris e genere bovino animalibus, antiquis arriſiſſe, nos docet auctor [1] γεοπονικῶν, cum ait, δοκιμάζουσι δὲ ἀείρας, τὰς τοῖς χρώμασι ξανθιζούσας· Idem e *Libanio* diſcere eſt, a quo τὸ χρῶμα φοινικοῦς *color rutilans* in bucula laudi vertitur. *Homero* etiam, [c] βόε οἰνοπῖ, vinacei vel rubentis coloris boves, maxime placuiſſe videantur. Eſt itaque fidei humanæ congruum, Deum juvencam rufam, utpote colore tunc omnibus gratiſſimo commendatam, ad ſacra ſeparaſſe. At neque hanc rationem, ſpecioſam licet, priorem ſoliditate ſuperare cenſeo: ſi enim Deus, juvencam rufam, coloris ſui gratia, pluris æſtimaſſet; veriſimile eſt, eum curare voluiſſe, ut Judæi boves alios eodem grato colore notabiles altari dedicarent.

(3°.) ASSERUNT alii, Deum ea ſola ratione vaccam rufam tanta cum religione mactari præcepiſſe, ut imaginem eo magis luculentam Meſſiæ, paſſionis ſuæ ſanguine rubicundi, Judæis exhiberet. Ita *Patres*, tam Græci quam Latini, cum Neotericis, Pontificiis & Reformatis pleriſque, judicarunt. At neque hanc conjecturam Apolline dextero factam arbitror: quamvis enim non negem, vitulam rufam, æque ac alia pleraque ſacrificia, imaginem ſacrificii noſtri maximi, olim offerendi, purgatioribus oculis intuendam exhibuiſſe; adduci tamen haud poſſum, ut credam, hujus præcepti ſanctionem ei ſoli rationi tribuendam eſſe. Nam haud opus erat, aliquo peculiari ſacrificio quod Chriſtum ſanguine proprio rubentem, ὡς ἐν τύπῳ præſentem ſiſteret; cum quævis victima, ſanguine ſuo cruentata, officio illo ſatis apte fungeretur. Neque

a *Pindar. Pyth.* Od. 4. b 2 *Sur.* 2. verſ. 69. c *Iliad.* 13. verſ. 708.
1 *Geoponic.* Lib. 17. Cap. 2.

Judæi

Judæi Chriſti morituri imaginem tam vividis characteribus in vitula rufa, quam bove maſculo nigro, expreſſam contemplari poterant. His addi poteſt, quod ſi Deus vitulam rufam inſtituerit, tantum ut illum cui *veſtes ſanguine tinctæ* præfiguraret; quid non & bovem aliquem πάνλθυκον offerri juſſit, qui Chriſti vitam, puram & maculæ omnis expertem, ſymbolice prænunciaret? Sed hac de re paulo commodius alibi dicturi ſumus. SECT. II.

(4°.) BOS ξανθόχροος (uti Judæis placet) inſtitutus eſt, cum reſpectu ad aureum Aaronis vitulum; quod ſcilicet animal, cui cutis auri colorem imitans, ad aurei vituli cultum expiandum, & peccati illius graviſſimi memoriam ſæpe renovandam, aptiſſimum haberetur. Sed & hanc rationem cæteris nihilo ſolidiorem judico, quod vitulus *maſculus* rufus ad uſum illum multo aptior fuiſſet & accommodatior. Deinde: Juvenca illa rufa non ad moralem aliquam (qualis eſt μοχολατρεία) ſed ceremonialem impuritatem tollendam, inſtituta eſt. Ita ſentiunt e [a] Chriſtianis plerique: ſic & nos (ſi verum amamus) opinari debemus. Satis enim e verbis vitulæ piacularis uſum exprimentibus intellectum eſt, Deum, ad purgandam [b] immunditiem e mortui contactu hauſtam, vitulam illam mactari & comburi præcepiſſe.

RATIONIBUS hiſce, falſis licet & inanibus, hactenus immorari viſum eſt, ut aditum eo minus impeditum ad rationem veram reddendam aperirem. Hanc autem ne conjectura percipere potuiſſem, niſi mihi lux ab Hiſtoricis ethnicis affulſiſſet. Nam dubitare nequeo, quin lex hæc (uti poſitivæ pleræque aliæ) anſam & originem acceperit e malo aliquo ſeculi more quo primum tradebatur. Si itaque ad ſeculi illius mores (quantum in tanta rerum antiquiorum obſcuritate percipere licet) animos advertamus, unum inveniamus qui nobis, atra adhuc caligine circumſeptis, facem præferat. Eum autem [c] *Diodorus Siculus* his verbis memoriæ conſignavit: Ταύρους τοὺς ἱερεῖς—πυθέσθαι παραπλησίως τοῖς θεοῖς [τοὺς Αἰγυπτίους] —— τοὺς δὲ πυῤῥοὺς βοῦς συγχωρηθῆναι θύειν, διὰ τὸ δοκεῖν τοιοῦτον τῷ χρώματι γεγονέναι Τυφῶνα, τὸν ὑπερβαλόμενον καὶ Ὄσιριν. *Tauros* equidem *ſacros — majore in honore quam cæteros Deos habent* Ægyptii; —— *boves autem rufos immolare fas eſt, quod hunc colorem habuiſſe Typhon videtur, qui per inſidias Oſirin oppreſſit.* Eandem hiſtorialam *Plutarchus* in *Iſide* magis explicate tradidit, cujus verba ſic ſe habent: Αἰγύπτιοι, πυῤῥόχρων γεγονέναι τὸν Τυφῶνα νομίζοντες, καὶ τῶν βοῶν τοὺς πυῤῥοὺς καθιερεύουσιν, ἔτως ἀκριβῶς ποιούμενοι τὴν ἐπιτήρησιν, ὥστε κἂν μίαν ἔχῃ τρίχα μέλαιναν ἢ λευκὴν, ἄθυτον ἡγεῖσθαι, i. e. * *Ægyptii, Typhonem colore rufo fuiſſe exiſtimantes, boum quoque non niſi rufos immolant: tam accuratam adhibentes obſervationem, ut ſi* bos *vel unum capillum album aut nigrum habeat, non immolandum cenſeant.*

Ratio vera a moribus Ægypti petita.

EX hac Ægyptiaci cultus hiſtoriola patet, Ægyptios, æque ac Judæos, Numen eorum bove rufo placare ſolitos; utroſque ſummam curam & diligentiam in exploranda rubedinis illius integritate adhibuiſſe; & ſi pilus unus ater aut albus inveniri potuit, bovem illum pollutum & altaribus ineptum judicaſſe. Cum autem ille rituum atque opinionum conſenſus non caſui ſed conſilio tribuendus ſit, hanc hiſtoriolam vitulam illam jure habeamus, qua arandum eſt, ut ænigmata legis hujus de vacca integre rufa ſolvere valeamus. Priuſquam itaque progredior, operæ pretium exiſtimo, narratiunculam illam exponere; quantum ſcilicet inſtituti præſentis ratio poſtulat, & rem tanta vetuſtate abditam & fabulis obſcuratam explicare licet.

QUIS autem *Typhon* iſte fuerit, aut cujus Dei vel Herois perſonam geſſerit, non multum refert in præſenti curioſius indagare: nec facile eſt certo cognoſcere, cum tam verſipellis ſit, & a Scriptoribus ethnicis in omnium pene rerum & perſonarum formas mutari ſoleat. Ideoque lectorem, cui Typhonem melius intelligere, charum gratumque eſt; ad auctores [d] illos amandamus, qui in hoc argumento philologico ad ſudorem laborarunt. Nec magis in rem noſtram cedit, quærere, quid rei ſit quod Ægyptii Typhonem eorum colore rubro fuiſſe dixerint: ſed & opera forſan abutetur ſua, qui rationem ritus aut dogmatis alicujus inter Ægyptios aut alios idololatras obtinentis, enixe quæreret; cum eorum fides, Diaboli oraculis, ſacerdotum placitis, aut poetarum inſomniis, plerumque niteretur. Scire ſufficiat, Ægyptios Typhonem ſuum, malorum omnium auctorem, & (& quod caput erat) *Oſiridis* ſui interfectorem, exiſtimaſſe; eoſque malignum illud numen [e] ſacrificiis delinire ſolitos & demulcere. Cum autem Typhonem colore rufo fuiſſe crederent, ut illius gratiam inirent, ei non niſi co-

a *Selden.* de *Synedr.* l. 1. p. 28. b *Numer.* 19. 11, 12. *& ſeq.* c *Hiſt.* lib. 1. p. 79. * Vid. *Herodot.* l. 2. c. 38. d *Cluver. Antiq. German.* l. 1. c. 31. *Bochart.* de *Animal.* col. 339. *Dickinſ.* in *Del. Phœnic.* c. 1, 2. *Voſ.* de *Idol.* L. 2. c. 74, 75. e [Τὸν Τυφῶνα] παρηγορεῖσι θυσίαις καὶ πρωΰνσεσι· *Plut.* in *Iſid.* p. 362. E.

SECT. II. loris cognati victimas, boves nempe rufos, offerebant. Interea loci, boves, homines, asinos etiam rufos, oderunt peſſime; quod imaginem Typhonis in cute geſtarent, in quem Ægyptii hoſtili ſemper animo, *Oſiridis* interfecti cauſa, fuiſſe perhibentur. Hoc enim [a] *Plutarchus* de antiquis Ægyptiis teſtatum reliquit; τῶν μὲν ἀνθρώπων τοὺς πυῤῥοὺς θεραπιλακίζοντες, ὄνον δὲ καὶ καταχρημίζοντες, ὡς Κοπῖται, διὰ τὸ πυῤῥὸν γεγονέναι τὸν Τυφῶνα, καὶ ὀνώδη τὴν χρόαν· *Rufos quidem homines, feſtis quibuſdam, contumeliis afficiunt, atque aſinos etiam de præcipitiis dejiciunt, ut Coptitæ, quia rufus erat Typhon, & coloris aſini:* quamvis enim aſini apud nos colorem cinericium ferunt, in [b] Oriente plerumque rubent.

HÆC de Typhone carptim præmonere, neceſſarium duxi: cum enim ſuperſtitio hæc, apud Ægyptios, & (ſi *Philo* ſit verus) apud Iſraelitas etiam in Ægypto viventes, haud parum invaleſceret; Deus bovem integre rufum ſolenniter immolari voluit: ut Diabolum injuriarum ageret, eamque victimam quam ipſe quaſi propriam accepiſſet, Deus ſibimetipſi vindicaret; vel ut bovem, etiamſi rufus eſſet, ſe eodem quo & alia ſacrificia loco & pretio habere ſignificaret; vel ut Iſraelitæ, bovem rufum [olim Typhoni, i. e. Pythoni, Diabolo, devotum] Deo conſecrantes, ſe & omnia ſua ſoli vero Deo vovere, clare teſtarentur. Expediam paucis: bovem fœminam, quam Ægyptii ſingulari ſtudio coluerunt, Deus mactari, comburi, & contemptim haberi, voluit; & colorem, apud Ægyptios odio & contemptui habitum, elegit Deus, ut eorum ſuperſtitioſo dogmati & conſuetudini utrinque occurreret, & aperte ſugillaret.

LEGIS hujus originem huic occaſioni tribuendam eſſe, rationibus in medium jam producendis evinci poteſt.

PRIMO: id ante omnia in eorum cultu curare ſolebant Ægyptii, aliique, ut ſymbola & ſacra ſua naturas eorum Deorum quibus dicata erant, per quandam analogiam & ſimilitudinem imitari atque exprimere viderentur. Eo enim conſilio Nilum in bove nigro, tanquam ſymbolo cognato & conſentaneo, coluerunt; quod aqua profundior eſſet, aut [c] arena nigriori turbida. Hinc Hebræi omnium primi Nilum * שחר a שחר *nigreſcere*, vocarunt; & a Græcis poſtea [d] Μέλας & [e] Αἴγυπτος, ea de cauſa, dicebatur. Cum etiam obeliſcos in honorem numinis ſolaris erigerent Ægyptii, eos e marmore tantum pyrite (ſi [f] Kirchero credamus) fieri voluerunt; quod principalis lapidis illius ſubſtantia colore rubro fulgeat, adeoque Solis naturam & colorem igneum apte repræſentet. Morem conſimilem inter ethnicos obtinuiſſe refert *Suidas*, in voce Ἀνάξατοι: ibi enim ſolenne fuiſſe narrat, Lunæ immolare βοῦν κέρατα ἔχοντα κατὰ μίμησιν τῆς πρωτοφυοῦς σελήνης, *bovem habentem cornua ad imitationem Lunæ primum naſcentis.* Et, referente [g] *Cedreno*, *Julianus Apoſtata* ἵππους λευκούς τε καὶ πυῤῥοὺς ἔθυε, τοὺς μὲν τῷ ἡλίῳ, τοὺς δὲ τῷ πυρὶ, καὶ τοῖς ἀνέμοις· *Albos equos Soli, rufos autem igni & ventis immolavit*; nempe, ut Deos ſuos donariis cum eorum natura conſentientibus honoraret. De Perſis etiam antiquis ab *Herodoto* memoriæ proditum eſt, eos Soli equos mactare ſolitos, eo quod ex decoro eſſet, [h] τοῖς Θεοῖς τῷ ταχίστῳ πάντων τῶν θνητῶν τὸ τάχιστον, *Deorum perniciſſimo, e brutis omnibus perniciſſimum immolare.* Eodem offerendi ritu Romanos etiam uſos fuiſſe, patet e lege illa 12. *Tabularum, quæ cuique Divo, decoræ, gratæ, ſint hoſtiæ, provideto.* Cui plura de hac ingenioſe delirante veterum ſuperſtitione ſcire volupe eſt, adeat *Saubert.* de *ſacrific.* c. 16. & 18. [i] *Alex.* ab *Alex. Genial. dier.* l. 3. c. 12, *Arnob.* cont. *Gent.* lib. 7. & * *Kircherum*, ubi ritum illum non paucis argumentis & dicteriis exploſum reperiamus.

CUM itaque ſuperſtitio, Divo fere cuilibet hoſtiam propriam & naturæ ſuæ conſentaneam aſſignaret; veri quam ſimillimum eſt, Ægyptios bovem ſincere rufum Typhoni obtuliſſe, non ut eorum ritus Hebræorum ſacris, ſed Divi ſui colori & ingenio, conſentanei redderentur. Atque hæc a fide eo minus aliena cenſeo, quod colorem rufum Typhoni ſuo adeo in deliciis eſſe crederent, ut non boves tantum, ſed & homines rufos, ei ſubinde conſecrarent. In ejus rei fidem [k] *Diodori Siculi* verba refero, Τῶν ἀνθρώπων δὲ τοὺς ὁμοχρωμάτους τῷ Τυφῶνι τὸ παλαιὸν ὑπὸ βασιλέων φασὶ θύεσθαι· i. e. *Homines quoque ferunt ejuſdem quem Typhon habuit coloris, ei a regibus olim mactatos fuiſſe.* Interea temporis, nullam ipſe rationem comminiſci poſſum, cur Deus, in ſacris ejus, bovi rufo locum tam inſignem dederit, qui nullam ſui ſimilitudinem populo viſendam

a Ub ſupr. F Virg. de Nil. b Vid. *Bochart.* de *Anim. Sacr.* l. 2. c. 12. c *Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena.* * *Jerem.* 2. 18. d Vid. *Mauſac. not.* in *Plutarc.* de *Fluviis*, p. 1157. e *Nam.* αἰγυπτῶσα eſt μελάνα. f *Obeliſc. Pamphil.* l. 1. c. 5. g *Hiſtor.* pag. 301. h *Hiſt.* 1. lib. c. ult. i *Omnibus fere Diis ſua victima & ſua ſacra conſtituta ſunt, quæ præterire & tranſgredi non erat fas.* p. 688. * Vid. *Oedip. Ægypt.* T. 1. *Syntag.* 3. c. 10. p. 230. k *Hiſt.* l. 1. p. 79.

præbuit,

præbuit, nec ſacrificii ſexum aut colorem in pretio habuit. Rationi itaque maxime convenit, Ægyptios in religioſo bovis rufi uſu Judæis præviſſe, Deumque victimam conſimilem in ſacrorum ſuorum numerum recepiſſe, ob rationes quas dixi antea, vel ut Hebræorum vulgus animos a cultu ſuo minus averſos haberent, cum in eo cultus illius, cui in Ægypto diu aſſueverant, lineas & umbellas aliquot intueri poſſent. SECT. II.

SECUNDO: conſuetudo quam dixi Ægyptiaca huic legi cauſam dediſſe putetur, quod incredibile ſit, Ægyptios bovis rufi in ſacris uſum a Judæis accepiſſe. Nam (1°.) Ægyptii [a ἔθνος] μετέωρον, gens *elata* fuit, & ſupercilii ſui documentum dederunt, quod gentes & mores exteros ſummo cum faſtidio præterirent. Imo vero hominum aliorum faſtidium Ægyptios eouſque tranſverſos egit, quod id inprimis curaſſe videntur, ut eorum inſtituta aliis omnibus adverſa eſſent, nec ulla morum civilium aut ſacrorum affinitate genti alienæ conjungerentur. Ægyptios eo ingenio fuiſſe, fidem faciunt frequentia illa quæ apud *Herodotum*, *Porphyrium*, *Melam*, alios, a nobis alibi citata, occurrunt teſtimonia. Cum itaque Ægyptii mores exteros omni ſtudio devitarent, fide omni apud me caret, eos, cum bovem integre rufum immolarent, Hebræorum mores ante oculos habuiſſe. (2°.) Sat liquet e veterum monumentis, nullam gentem in omni memoria extitiſſe, quæ odio & contemptu majore Judæos proſequebatur. Nempe Judæi populus erat, quem Ægyptii ſibi olim ſubditum, & ſemper adverſum, norant. Non eſt itaque fidei conſonum, Ægyptios Judæos imitari voluiſſe, vel ita ſe gerere, quaſi Judaiſmum religionum omnium ideam & primarium exemplar exiſtimarent. (3°.) Modo Ægyptii, in Typhonis ſui ceremoniis, ritus Hebræorum ſibi imitandos propoſuiſſent; proculdubio, non bovem maſculum ſed vitulam, eamque ad legis divinæ præſcriptum, Numini ſuo obtuliſſent. Quid enim, bovem rufum immolantes, ab exemplari ſuo tam longe recederent, ut hyſſopum, lanam coccineam, & lignum cedrinum, minime curarent, aut aquam luſtralem e vaccæ combuſtæ cineribus conficiendam? Certe modo Ægyptii, gentis aut cultus Judaici ſtudio ducti, ad eorum ſacra imitanda animos appuliſſent, eodem zelo & affectu ritus eorum omnes, quo unum & alterum, recipere voluiſſent. (4°.) Cum ſe dabit occaſio, rationem non facile ſpernendam reddam, cur hiſtoria cultuſque Typhonis haud infrequens, inter Ægyptios aut alias gentes, ante Moſis tempora, fuiſſe videatur. Cum itaque ratio non una ſuadeat, ut rufi bovis uſum in ſacris, ad Ægyptios auctores referamus; opinari par eſt, eorum mores legi huic occaſionem dediſſe, Deumque bovi rufo locum in ſacris ejus aſſignaſſe, ut populo ſuo ſuperſtitionis Ægyptiacæ morbo laboranti remedium adhiberet.

TERTIO: Ægyptii, aliique e Gentilium grege ſacrificuli, non minus ad animalis immolandi colorem quam naturam attendebant; nunc nigras, nunc [b] albas, nunc rufas, quandoque maculatas, hoſtias (pro vario Deorum guſtu & ingenio) Numinibus offerentes. Ethnicos hunc delectum in religionis parte poſuiſſe, pateat e verbis illis * Sibyllæ, optimam ſacra procurandi rationem docentis.

——— αὖθι ἧ γαίῃ
Πληθογένῃ χώροις ὅϊς ἱερεύοιτο μέλαινα,
Πάνλθυκοι ταῦροι ἧ Διὸς ὧδὲ βωμὸν ἀγέλθων.

Id eſt,

Atram frugiferæ Telluri deinde dicabis
Gratus ovem: tauros [c] *candentes ad Jovis aram*
Tum ſtatues, ———

His affinia quæ habet *Porphyrius* de bove apud Ægyptios Soli ſacro, βοῶν, [d] inquit, ὅτι μέγιστος, σφόδρα μέλας· *boum maximus eſt, & valde niger, quod ſolis ardor nigrorem humanis corporibus afferre ſoleat.* Tauros etiam ſolebant antiqui Neptuno immolare παμμέλανας, i. e. *omnino nigros*, ob maris colorem, quod e veterum fide refert * *Cæl. Rhodiginus.* Narrat idem [e] auctor, Græcis antiquis in more fuiſſe, *canes rutilas* ſyderi Caniculæ, ob affinitatem coloris, immolare. Notum *Virgilii* illud, quod mihi pene exciderat,

Nigram hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

a LXX in *Jeſ.* cap. 2. 12. b In *Ægypto bos rufus caditur Typhoni, candidus gallus victima eſt Anubis, croceus Hermanubis*, &c. Alex. Sardus de Gent. morib. l. 3. c. 15. * *Apud. Phlegon.* de *Longæv.* c. 4. c Ad verbum, *integre candidos.* d Ap. *Euſeb. Præp. Ev.* l. 3. c. 13. * L. 17. c. 33. e Lib. 17. c. 27.

SECT. II. Alia apud [a] *Homerum*, [b] *Euſebium*, [c] *Cluverium*, alios, occurrunt teſtimonia, e quibus apertum eſt, victimæ colorem, non minus quam ſpeciem, gentium curam & religionem exercere ſolitum. *Arnobius* itaque Gentiles eorumque Deos non immerito deridendos propinavit, quod circa victimarum ſuarum pilos & colores ea cum cura & ſollicitudine verſarentur. *Nam*, [d] inquit, *ſi fœminas fœminis, mares autem hoſtias Diis maribus immolari, ſacrificiorum jura præſcribunt; quæ in coloribus ratio eſt, ut merito his albas, illis atras conveniat nigerrimaſque mactari? Quia ſuperis Diis — color lætus acceptus eſt, — Diis lævis ſedeſque habitantibus inferas color furvus eſt gratior. — Quid ergo? Non videtis (ut vobiſcum & nos ſtolide ſimiliterque ludamus) albas eſſe hoſtiarum carnes, oſſa, dentes, pinguitias; — molleſque in oſſibus medullas? — ſolas ergo immolate lanas, vulſaſque ex hoſtiis ſetulas*, &c. Cum itaque e teſtimoniis hiſce plurimis eluceat, non tantum hoſtiarum partes, ſed & colores, gentium curam & religionem occupaſſe; proclive eſt opinari, Ægyptios omnium primos bovem integre rufum in ſacrorum ſuorum numerum accepiſſe. Hoc & eo ſimilius vero videatur, quod Deus de animalium ſibi offerendorum ſpecie, ſexu, ætate, integritate, & numero, leges non paucas dederit; de ſacrificii vero colore, niſi hac una in lege, nihil uſpiam in Moſis tabulis curatum reperiamus. Atque ejus rei novitas Judæos adeo perculſos detinet, ut eorum plerique hic penitus obmuteſcant, nec fabulæ alicujus folium, ad eorum inſcitiam honeſte tegendam, invenire poſſint.

QUARTO: ſuperſtitionis & ethniciſmi mori & ingenio congruum eſt, opinari, bovem integre rufum primum in Ægypti ceremoniis locum inveniſſe. Nam ſuperſtitio circa res minimi momenti maxima cum ſolicitudine verſari ſolet, & ethnicorum ſacerdotes in explorandis hoſtiarum labeculis omnem ἀκρίβειαν exhibere ſolitos, nemo literatus ignorare poteſt. Nempe ſuperſtitio defectum ejus in neceſſariis (cujus male conſcia eſt) zelo circa ſuperflua calidiore compenſare ſtuder. Diabolus etiam ſervos ejus circa victimarum ſuarum pilos & maculas occupatos detinet, ut eorum ſtultitia fruatur; & cultum ejus, eo proniore cum obſequio quo minore cum ratione præſtitum, voluptate quadam perfuſus, contempletur. Sic eſſe ſuperſtitionem, &, illius magiſtrum, Diabolum, ſatis evincunt ethnicorum ritus, quos (ſi curioſius inſpiciamus) difficiles nugas, ſolennes tricas, & inania tantum corporis exercitia, facile pronunciabimus. Rationi itaque & ſuperſtitionis ingenio conſentaneum eſt, ut bovis rufi in cultu Typhonis uſum, iiſdem quibus & ipſe Typhonis cultus, natalibus ortum arbitremur; Deum etiam, ob rationes ſolummodo jam datas, ejuſdem coloris vitulam in ſacrorum ſuorum cenſum atque ordinem adſcripſiſſe. Superſtitionis eſt quidem [e] δινλίζειν τὸν κώνωπα: nec abſurde creditur, ſacrificii *pilos & colorem ſuperſtitioſis Ægyptiis multum negotii faceſſere potuiſſe: Deus autem naturæ longe purioris & celſioris eſt, quam ut eum de rebus tam exiguis & infra curam viri ſapientis longe poſitis ſolicitum exiſtimemus. Deum quidem, ut ſacrificium perfectum eſſet & maſculum, ſæpius in Lege præcepiſſe legimus: nuſquam autem rebus tam exiguis vacare voluit, ut pellis maculas notaret; nec unquam alibi victimam, pili nigri vel albi gratia, altaribus ejus ineptam pronunciavit. Abſit itaque, ut credamus, Deum bovem rufum cæteris animalibus prætuliſſe, niſi cum reſpectu ad ſuperſtitioſum aliquem ſeculi morem aut opinionem, cui eradicandæ hujuſmodi coloris ſacrificium inſerviret.

QUINTO: inde etiam credi poſſit, antiquiorem Ægypti morem legem de vitula rufa ſanciendi cauſam præbuiſſe, quod Judæi, bovem rufum mactaturi, ritus Ægypti æmulati videantur. Nam (1°.) Judæi, hoc officium peracturi, bovis rufi pilis omnibus diverſi coloris inveſtigandis, eruendis, aut tondendis, curam mire anxiam & ſcrupuloſam adhibebant. Hoc *Maimonidis* auctoritate fretus aſſero, vitulæ rufæ jura [f] ſic referentis: *ſi in ea eſſent duo pili albi aut nigri, in uno vel duobus poris, modo unus juxta alium eſſet, illegitima credebatur:* & ſtatim poſtea, [g] *quod ſi in ea eſſent duo pili, quorum radices rufæ eſſent, ſummitates vero nigræ, licebat forcipibus tondere ſummitates pilorum nigras.* Miram hominum iſtorum religionem! ſed ab Ægypto propagatam: nam Ægyptii boves rufos Typhoni offerebant, [h] ὅπως ἀκριβὴ ποιήσωνται τὴν θεραπείαν, ὥστε κἂν μίαν ἔχῃ τρίχα μέλαιναν ἢ λευκήν, ἄθυτον ἡγεῖσθαι, *tam accuratam adhibentes obſervationem, ut ſi* bos *vel unum capillum album aut nigrum habeat, non immolandum cenſeant.* Ægypti θεράπειαν, ſcrupuloſæ Judæorum diligentiæ occaſionem præbuiſſe, mihi facile

a *Iliad.* Γ. verſ. 103. b *Præparat. Evang.* l. 4. cap. 9. c *German. Antiq.* lib. 1. pag. 293. d *Adv. Gent.* l. 7. p. 225, 226. e *S. Mat.* 23. 24. * Vid. *Herodot. Euterp.* c. 38. f *Tract.* de *Vac. rufa* c. 1. §. 2. g *Sect.* 3. h Vid. *Plutarc.* in *Iſid.* pag. 363. B

per-

perſuadeo; quod nuſquam in Lege præſcriptum ſit, ut, vaccam rufam mactaturi, tam accurata animadverſione caverent, ne pilus quiſpiam colorem diverſum oſtenderet: nec credibile eſt, Deum junicem piacularem rejicere voluiſſe, ſi forte pilus unus & alter a colore lege præſcripto diverſus abiiſſet. (2°.) Apud Judæos etiam, [a] auctore *Maimonide*, pro lege habebatur, ut *ſi vaccæ rufæ cornua vel ungulæ rufæ eſſent, ſuccide-rentur.* Eos autem & hunc ritum ab Ægyptiis antiquis mutuatos fuiſſe, non imprudenter opinamur; eo quod ritum illum nullibi a Deo præceptum legamus, & quod idololatras, in minutulis illis obſervandis, ſeſe ad anxietatem & ineptiam accuratos præſtare ſoleant. Cum autem ritus illi duo ab Ægypto derivati fuerint, argumento non levi eſſe poſſint, Hebræos antiquiores exiſtimaſſe, ſuperſtitionem circa bovem rufum inter Ægyptios uſitatam, huic legi de vitula rufa ſanciendæ anſam & occaſionem præbuiſſe. SECT. II.

SENTENTIA noſtra argumentis hiſce communita, paucis objectionibus occurrere deberem, quæ jam dictorum luci nebulas offundant: ne vero rerum ſeries & ordo turbetur, eas ad Sectionem ultimam reſervabo.

ID unum jam ſupereſt, ut rationes exquiram, cur Deus vitulam, quæ jugum nondum paſſa eſt, offerri juſſit? Quantum autem conjecturis aſſequi valeo, Deus duplici de cauſa vitulam nullo adhuc jugo & labore ſubactam poſtulavit. Cur Deus vitulam, operum rudem, immolari juſſit?

PRIMO: ut ſibi & ſacris ſuis honorem & reverentiam conciliaret. Nihil enim majeſtatis divinæ & illius naturæ ſeparatæ ſanctæque ſenſum vulgo facilius incutit, aut religionis dignitatem magis illæſam tuetur & intemeratam, quam dona Deo oblata dignitate peculiari conſpicua, & charactere aliquo a rebus vulgaribus diſtincta & ſeparata: e contra vero donaria uſu aliquo communi trita, vel animalia laboribus emaciata Deo dicata, conceptus humiles & infra Numinis majeſtatem longe ſubſidentes creare ſolent, & ad ſacrorum contemptum non tam ducunt quam cogunt mortalium plebem. Deus itaque pleraque dignitatem aliquam ſingularem præ ſe ferentia, ſibi in peculium, ſub Lege, vindicavit: nam primogeniti omnes Deo erant devota capita, nec licitum erat cum bovis [b] primogenito arare, aut lanam primogeniti ovis & capræ tondere: ea enim Domino danda erant, priuſquam uſui alicui humano inſerviiſſent. Pari de cauſa Deus [c] animantia nondum humanis uſibus mancipata, ad uſus ſacros adhiberi voluit. Non erat e majeſtate Dei, ut quis ei reliquias & rejectamenta conſecraret. Atque inde factum eſt, quod Chriſtus in aſini pullo equitavit, qui roboris ſui [d] primitias humano uſui non dediſſet; & in [e] ſepulchro condi voluit, quo nemo mortalium jacuiſſet.

SECUNDO: vitulam aratri neſciam ſibi mactari juſſit Deus, quod mos ille multis ante Legem ſeculis obtinuiſſe, & ipſi ſacrificiorum religioni pene coæva fuiſſe, videatur.

DEUM, animalibus nunquam domitis aut jugo ſubditis, placandi morem diu ante Legem datam invaluiſſe, me perſuaſum habeo; quod mos ille ad honorem Deo & cultui ſuo debitum aſſerendum plurimum inſerviret, & quod gentes antiquiores [Ægyptii, Græci, Romani, alii] morem illum ſancte retinerent. Hoc ab Ægyptiis obſervatum fuiſſe, teſtatur [f] Chæremon Ægyptius, cum ait, eos animalia δεδαμασμένα, ὡς ἤδη καθοσιωμένα τοῖς πόνοις, *domita, quaſi jam conſecrata laboribus*, altaribus inepta credidiſſe. Ab Ægyptiis, a quibus literarum uſum & ſacrorum diſciplinam hauſerunt, Græci morem conſimilem accepiſſe cenſeantur: nam *Euripidi* in *Phœniſſis* laudatur μόχ⟨ος⟩, ἀδάμαστον πέσημα, *vitulus, indomitus cadens:* & vitulam quam nullum jugum exercuerat *Palladi* promittit [g] *Diomedes*, & [h] *Neſtor*, his verbis,

Σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἤνιν, εὐρυμέτωπον,
Ἀδμήτην, ἣν οὔπω ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ·

Tibi viciſſim ego offeram vaccam, anniculam, latæ frontis,
Indomitam, quam nondum ſub jugum quiſquam duxerit.

Eandem religionem & Romanos inceſſiſſe, probant plurima illa poetarum ſuorum [*Virgilii, Horatii, Ovidii*, & *Senecæ Tragœdi*] quæ congeſſit [i] *Bochartus*, teſtimonia. Quibus (ut chartæ parcam) ſubjungam tantum [k] *Arnobii* verba, *Minervæ virgini virgo cæditur*

a *Tractat.* jam laudat. c. 1. §. 5. b *Deut.* 15. 19. c *Deut.* 21. 3. d *Sam.* 6. 7. d *Luc.* 19. 30. e *Jo.* 19. 41. f Ap. *Porphyr.* de *Abſtin.* l. 4. §. 7. g *Iliad.* κ. 292. h *Odyſ.* γ. 382. i De *Animal. Sac.* P. 1. L. 2. Cap. 33. k Lib. 7. adverſ. *Gent.* p. 227.

SECT. III. *ditur vitula, nullis unquam ſtimulis, nullius operis exercitata conatu.* Hujuſmodi vitulas, Latinos *injuges* appellare ſolitos, e [a] *Macrobio* diſcimus. E quibus omnibus ſuſpicari pronum eſt, morem illum vitulas *injuges* immolandi, vel a primis humani generis patribus propagatum fuiſſe, vel a connato aliquo decori & honeſti ſenſu apud Ægyptios initium accepiſſe, & ad alias gentes, rerum Ægyptiarum ſimias, tranſmiſſum fuiſſe.

CUM itaque gentium uſus, & honeſti juſtique ratio, morem illum vitulas uſu humano minime pollutas immolandi plurimum commendarent, Deo viſum eſt morem illum in legem evehere, & ſanctione ſua ſacrum & perpetuum facere. Cum enim Deus legem populo ſuo daturus eſſet, non id egit, ut antiqua & recepta omnia cultus divini jura atque inſtituta prorſus abrogaret; ſed ut mundi *rituale* corrigeret atque emendaret: ideoque ritus omnes decoros, & ad religionis reverentiam tuendam aptos, retinuit; at magicos omnes & ineptos, a legis & cultus ſui corpore, tanquam membra male ſana, prorſus amputavit. Hoc multis exemplis evinci poſſet, ea vero in præſens omitto, ne longius a propoſito deflexiſſe videar.

SECT. III.

De circumſtantiis & ceremoniis plane ſingularibus in ipſa vitulæ rufæ immolatione ſolenniter obſervandis.

CUM vitulæ rufæ immolatio ob cauſam & uſum plane ſingularem inſtituta fuerit, nulli mirum videri poſſit, quod officium illud ceremoniis peculiaribus & ab aliorum ſacrificiorum ritu differentibus peragendum eſſet.

Cur Eleazaro ſpectante mactari debuit?

HARUM ceremoniarum prima hæc erat, *viz.* Quod *vitula* illa, non *cuivis e ſacerdotum vulgarium ordine*, ſed *Eleazaro* ſoli afferri, eoque ſpectante mactari, debuerit. Sic enim verbis expreſſis mandatum legimus, [b] *& trades eam*, vitulam, *Eleazaro ſacerdoti, ut educat eam extra caſtra,* ושחט אותה לפניו *& mactabit eam in conſpectu ejus.* In cujus textus verbis prioribus claram lucem, poſterioribus autem illis, *& immolabit eam in conſpectu* vel præſentia *ejus*, craſſas tenebras, reperimus; cum tria nobis, haud facile ſolvenda, præbeant dubia.

(1°.) QUISNAM *ille eſſet* qui vitulam illam mactare debuit, cum in textus hujuſce verbis officium illud nulli certæ perſonæ exequendum demandetur? *Toſtatus* aliique, interpretis vulgati veſtigiis inſiſtentes, partes illas *Eleazaro* ſoli aſſignatas exiſtimant; eo quod nullius alterius perſonæ mentio, verborum de Eleazaro dictorum ſeriem interrumpat. Eandem ſententiam tuentur Judæorum plerique, quod Eleazarum in vitula mactanda atque immolanda occupatum fuiſſe, per traditionem oralem, a primis uſque poſt Legem tranſmiſſam ſeculis, edocti fuerint. Hoc refert [c] *Maimonides*, rectene an ſecus eruditi judicent. Mihi conſultius videtur, textus verba non de Eleazaro, ſed ſacerdote aliquo alio, ad Eleazari arbitrium aſſignato, cum Anglicanæ verſionis auctoribus, interpretari. Nam verba, quaſi in hunc modum prolata, exponenda cenſeo; *& jugulet eam*] nempe ſacerdos cui id officii commiſſum] *coram eo*, i. e. Eleazaro. Hanc expoſitionem triplici de cauſa præferendam judico: (1°.) Quod eam mihi multum commendet auctoritas τῶν LXX, quos in legis ſuæ ſenſu & ritibus verſatos agnoſcunt omnes. Illi vero vocem לפניו verbo ſingulari, at שחט plurali, in hunc modum, [d] reddidere; καὶ σφάξουσιν αὐτὴν ἐνώπιον αὐτοῦ, *& jugulabunt eam in conſpectu ejus:* ſed & verbum ſingulare, ושרף ſic pluraliter expoſuere, com. 5. καὶ κατακαύσουσιν αὐτὴν ἐναντίον αὐτοῦ, *& comburent eam ex adverſo ejus*; nempe quod ſacerdos unus aut plures, *Eleazaro* ſpectante, ei negotio exequendo præficerentur. (2°.) Duos minimum huic muneri præfuiſſe, e verſibus 7. & 8. certa fides facta eſt: ibi enim, non ſacerdoti, i. e. *Eleazaro* ſoli, ſed & ei qui vitulam combuſſit, veſtium lavationem præceptam legimus. His ad amuſſim convenit quod in [e] *Talmude* traditum, nempe ſacerdotem principem, cum vaccam combureret, *& omnes operis ſocios*, in montem olivarum prodiiſſe. (3°.) Expoſitio noſtra verbis legis [*& immolabit eam in conſpectu ejus*] magis apte quadrare cenſeatur. Nam verba illa, de *Eleazaro* intellecta, ſenſum male cohærentem & ingratum fundunt, cum *Eleazarus* improprie dicatur vitulam in *ſuiip-*

a *Saturn.* l. 3. c. 5. b *Num.* 19. 3. c In *Tractat.* פרה c. 1. §. 11. d In *Num.* 19. c. 3.
e In *Cod. Middoth.* c. 1. §. 3.

ſius

ſius conſpectu immolare. Neque hoc *Toſtatum* & interpretes cum eo ſentientes fu- SECT.
giſſe videtur, cum relativum [*ejus*] non ad *Eleazarum*, ſed totum populum referant; III.
verba (cum auctore [1] vulgato) ſic exponentes, *trades eam Eleazaro,* ——— *qui & mactabit in conſpectu eorum.* Hæc autem gloſſa corrumpit textum, eique ſenſum affigit verbis Hebræis omnino repugnantem.

(2°.) DUBIUM proximum cui textus verba præbent anſam, hujuſmodi eſt, cur Deus vitulam *coram ſacerdote* [non coram Domino, juxta communem victimarum legem ritumque] *mactari* & *comburi* juſſerit? Ut huic dubio ſatisfiat, triplicem hujus mandati rationem reddendam cenſeo. (1°.) Ut hac in re, ſacerdos arcæ & tabernaculi vicem ſuppleret, adeo ut Iſraelitæ, in ſacerdotis præſentia vitulam offerentes, ſe non dæmoni ſed Jehovæ ſacrum facere teſtarentur. Nam ideo præceptum eſt, ut coram tabernaculo & arca, præſentiæ divinæ ſymbolis, ſacra ſua omnia celebrarent, ut ritu illo, ſe Deum non dæmonem colere ſignificarent. Cum itaque Deo viſum eſſet, vitulam illam, tanquam pollutum & impurum quiddam, ab arca, tabernaculo, & altari ſuo, longe removere, neceſſe videbatur, ut Iſraelitæ coram ſacerdote ſaltem offerrent, & ſigno illo notum facerent, ſe victimam illam rufam non Typhoni ſed Deo vero immolare. (2°.) Ut ſuperſtitionis Ægyptiacæ occaſio & ſpecies omnis e medio tolleretur. Cum enim Ægypti ſuperſtitio (quæ & Hebræos infecerat) circa boves rufos & vitulas præcipue verſaretur; populus forte modo ſibi relictus, ad vaccæ rufæ aſpectum in cultus Ægyptiaci memoriam redire, & ſacrificii divini religionem ritu moreque aliquo peregrino polluere, voluiſſet. Deus itaque ſacerdotem ceremoniarum ſacrarum magiſtrum atque arbitrum poſuit, nec vitulam mactari vel cremari permiſit, niſi coram ſacerdote, tanquam morum omnium cenſore publico; ut omnia ad legis normam peragerentur, & omnis porta, quæ ſuperſtitioni aditum præbere poſſet, occluderetur. (3°.) Forſan & ideo Deus animal illud coram ſacerdote tantum immolari voluit, quod gentis totius κάθαρμα & piaculum eſſet, & ad præcipuas eorum immunditias expiandas ab eo inſtitutum. Deus itaque tam pollutum caput ad oſtium tabernaculi, & quaſi in conſpectum proprium, admittere non dignabatur.

(3°.) DUBIUM tertium, quod hic ſolvendum occurrit, ita habet; cur Deus, non *Aaroni* (quem in vivis tunc fuiſſe probant prima [a] Capitis verba) ſed *Eleazaro filio, vitulam immolandi munus aſſignaret?* Me huic dubio ſolvendo imparem eſſe fateri malim, quam conjecturis audacibus lectorem ludere vel Scripturam violare. *Toſtatus* a culpa illa non longe abfuiſſe videtur, cum in re tam ſacra & obſcura reſponſum tam ſecure dederit: [b] *fuit*, inquit, *duplex ratio* cur hic juſſum eſt, ut Eleazarus filius Aaron immolaret vitulam iſtam, & *non Aaron: prima, quia iſta immolatio non erat aliquid valde honorabile & excellens, ſed valde banauſum; cum fieret extra caſtra, & ille qui immolabat efficiebatur immundus* ad veſperam, nec ſolum arcebatur a ſacris, ſed etiam a populo, per integrum diem: *quod pertinebat ad quandam depreſſionem, ideoque honeſtius fuit dare hoc ſacerdoti minori quam pontifici.* Secunda, *quia ſummo ſacerdoti non commendabantur omnes miniſtrationes, etiamſi mundæ eſſent, ſed ſolum illæ quæ erant maximæ. Sic fuit de miniſtratione diei propitiationis, quam ſolus ſummus ſacerdos facere debebat,* Levit 16. Hæc *autem erat miniſtratio parvi honoris, immo nullius: ideo rationabilius fuit dari minoribus ſacerdotibus.* Rationes illas veritatis umbellam ferre non diffitendum eſt: ſed (ut apertius agam) hujus præcepti cauſam e peculiari aliqua ſeculi illius circumſtantia, quam vetuſtas jam obliteravit, petendam cenſeo. Quamvis enim junicem piacularem offerendi munus prima vice *Eleazaro* tradebatur: e *Talmude*, aliiſque Judæorum monumentis, apertum eſt, pontifici ſummo illius negotii procurandi curam ſeculis ſequentibus demandatam. Neque loco & faſtigio pontificali indignum habebatur, ut ipſe notæ & uſus tam clari victimam offerendi munus exequeretur, & juſtitiam omnem pro parte ſua perimpleret.

CEREMONIA ſecunda, cum vitula rufa facerent, obſervanda, hæc erat; ut *extra caſtra*, in locum mundum educta, *mactaretur* & *combureretur.* Eam autem ceremoniam tanti fecerunt Judæi, quod eam, non ſolum cum in tentoriis agerent, ſed cum fixis in Hieroſolyma ſedibus gauderent, per analogiam quandam obſervarent. Solebant enim, cum junicis ritus agerent, eam extra portas educere, & in monte olivarum im- Cur extra caſtra?

a Vid. *Num.* 19. 1. b In *Numer.* 19. *Queſt.* 6. p. 448. F

1 *Vulgata Editio* CLEMENTIS VIII conſona eſt Hebr. נתתם *tradetis*; ubi legitur etiam *immolabit* pro *mactabit*; & *omnium* pro *eorum*. Hebr. autem לפניו ſibi vult. *in conſpectu ejus.*

SECT. III. molare. Huic mori [a] *Talmudici* teſtimonium perhibent. הכהן השורף את הפרה עומד בראש הר המשחה i. e. *Sacerdos vaccam comburens ſtabat in cacumine montis Oliveti.* Cum autem ritus ille ab aliarum victimarum ritu longe recederet, operæ pretium exiſtimavi conſtitutionis illius rationem diligentius indagare. Quantum itaque mihi videtur, Deus triplicem ob cauſam, vitulam rufam extra caſtra, in locis a ſanctuario remotis, immolari voluit.

(1°.) QUOD vitulæ illius immundities, victimæ cujuſvis alterius pro populi peccatis oblatæ impuritatem longe ſuperaret. Ea enim victimarum lex & conditio communis fuit, quod quo magis immundæ eſſent & quaſi peccatis oneratæ, eo longius a ſanctuario & præſentia Numinis exularent. Inde factum quod juvencum, gentis totius piaculum, Deo quidem intra ſanctuarium offerre, ejuſque partes aliquot in altari comburere, fas eſſet; at populus partem longe maximam, [b] extra caſtra, tanquam impurum quiddam, igni mandare tenebatur. Hircus emiſſarius, qui gentis integræ peccata quotannis expiavit, & omnia peccata ſimul exportavit, ad ſacrificandum aut comburendum inidoneus habebatur; ſed [c] *ad extremos quaſi Garamantas, ad inſulam aliquam & terram non habitatam emittebatur.* Ut expediam paucis: vitula rufa erat [d] חטאת *ſacrificium pro peccato:* omne vero *Chattath,* obſervante [e] *Maimonide, extra caſtra comburendum erat, non vero ſupra altare, – quod illius fumus non eſſet odor acceptus Domino, ſed ingratus potius & abominabilis.* Hæc autem nihil admiratione dignum habent: nam [f] *hoc erat perpetuum, ut vituli pro peccato immolati carnes, corium, & fimus, efferrentur extra caſtra, & incendio abſumerentur.*

(2°.) DEUS victimæ hujus religionem in hunc modum ordinaſſe videtur, ut vitula, extra caſtra oblata, figuram eo magis expreſſam Chriſti extra civitatis portas olim offerrendi gereret. Hanc rationem veritati viciniorem cenſeo quod inter typum & antitypum ſumma intercedat convenientia: nam Chriſtum extra portas civitatis paſſum eſſe, [g] *Apoſtolo* obſervatum eſt: & Evangeliſtæ referunt, eum in monte Oliveti (quo vitulam oblatam diximus) *poculi* ſui partem non minimam ebibiſſe. Hinc verba illa [h] viri dicti in rem noſtram appoſitiſſima, *ædificato Salomonis templo, extra civitatem, in Olivarum monte, ſanguis junicis* rufæ ſpargebatur: *quemadmodum in eodem monte Servatoris ſalutaris victimæ ſanguis ſparſus fuit, cum ſudoris guttæ quaſi* [i] *grumi ſanguinis in terram deſcenderent.*

(3°.) HANC etiam rationem, in lege dicta ferenda, valuiſſe crediderim; nempe, ut res divina magis honeſte & decore fieret, & vitulæ cineres, ad aquam luſtralem conficiendam ſervandi, eo purius inde colligerentur. Cum enim loca omnia intra caſtra cœno & ſordibus abundarent, utpote hominum atque animalium pedibus quotidie conculcata, non tam apte ſacrificio decenter offerendo, vel cineribus pure colligendis, inſervire poterant. Huic rationi pondus addunt ea legis [k] verba, *colliget autem vir mundus cineres vaccæ, & effundet* eos–*in loco puriſſimo extra caſtra.* Ex ethnicis etiam nonnulli, ut ſacra ſua decore facerent, locos mundos, h. e. nitidos, & ab omni pulvere & ſorde purgatos, eligere ſolebant. Moris hujuſce veſtigia non obſcura in veterum Perſarum ceremoniis percipiamus: nam, referente [l] *Herodoto, cum ſacrum faciunt, nec aras erigunt, nec ignem incendunt, nec libamentis utuntur,* &c. τῶν δὲ [1] ὡς ἑκάστῳ θύειν θέλει, ἐς χῶρον καθαρὸν ἀγαγὼν τὸ κτῆνος, καλέει τὸν Θεόν· *Ut quiſque* e Divis *alicui ſacrificare ſtatuit, in locum mundum victimam ducens Deum illum implorat.* His affinia & [m] *Strabo* de Perſis literis conſignavit. Eſt autem vero ſimillimum, Perſas morem illum, non a [n] Judæis, ſed a majoribus eorum, cum ipſa ſacrificiorum doctrina, traditum accepiſſe; ut ita rebus divinis honos & reverentia ſua maneret illæſa, quarum forte, modo in loco cœnoſo peractarum pretium eviluiſſet. Sed me ad ſemitam, unde paululum deflexi, revoco.

Sanguis vitulæ verſus tabernaculum ſpargendus, & quare.

TERTIA, notæ vero primæ, ceremonia, cum vitulam immolarent, obſervanda fuit, ut illius *ſanguis ſeptem vicibus ex adverſo tabernaculi ſpargeretur.* Huic ceremoniæ ut quid lucis afferam triplici quæſtioni reſpondendum eſt.

(1°.) CUR ſanguinis aſperſio præcepta fuerit? Reſpondeo: ritum illum ideo præceptum autumo, quod cum ipſa ſacrificii eſſentia conjungebatur. Nam, in omni ſacrificiorum genere, hunc ritum præceptum vel uſurpatum legimus. Verbis meis fi-

a In *Mid.* Cap. 2. § 4. b *Levit.* 4. 12. c *Maimonid.* in *Mor.* P. 3. Cap. 46. d *Num.* 19. 9. e *Ub. ſupr.* f *Menoch.* de *Rep. Hebr.* col. 129. B g *Hebr.* 13. 12. h *L'Emper.* in *Cod. Mid.* Cap. 2. §. 4. i *Luc.* 22. 44. k *Num.* 19. 9. l Lib. 1. c. 132. m *Geogr.* lib. 15. n Vid. *Lev.* 4. 12.

1 *Gronovius* conjicit *Herodotum* aut plene dediſſe ὅς τις ἑκάστῳ aut excidiſſe ἕκαστος ex ſimilitudine literarum.

dem

dem conciliabunt loca illa, *Lev.* 3. 2. 2 *Chron.* 30. 16. *Levit.* 16. 14. & 17. 6. & ſexcenta alia; quibus etiam ſuperpondii vice, adjicere placet illa [a] *Bocharti* verba, *quoties offeruntur victimæ in* Exodo *&* Levitico, *toties ſacerdos ſpargit ſanguinem ad altare circumcirca. Et idem victimæ ſanguis libris, vaſibus, veſtibus, ſacerdotibus, populo univerſo inſpergitur. Id* Paulo *eſt* τῷ αἵματι ῥαντίζειν, *Hebr.* 9. 21. *Et* Petrus, *eodem alludens, nos electos fuiſſe ſcribit* εἰς ῥαντισμὸν αἵματος Ιησῦ Χριστοῦ, in aſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti. 1 *Pet.* 1. 2. *Itaque Judæorum canon hic eſt notiſſimus,* עקר הזבח בהויית הדם radix, *ſeu eſſentia,* ſacrificii eſt in aſperſione ſanguinis. *Hinc Maimonides, de Paſchate,* Cap. 2. Sect. 6. שהזריקה חמודה שהיא עקר הקרבן quia aſperſio ritus maxime deſiderabilis eſt, cum ſit radix oblationis. SECT. III.

(2°.) QUÆRI poteſt, cur vitulæ ſanguis contra fores tabernaculi aſpergi debuit? Reſpondeo, ita factum arbitror, ut ritu illo, tanquam ſigno loquaci, ſacerdos ſe in Dei veri, non Dei alicujus fictitii, honorem, ſacrum illud officium præſtare profiteretur. Ut lector rationem illam fide certiore complectatur, recolendum eſt, gentes antiquiores eorum ſacra ritu tam emphatico peregiſſe, ut ipſis illis quibus utebantur ceremoniis, ſe huic aut illi Deo cultum præſtare, cuivis innoteſceret. In hunc autem finem duplici plurimum ſigno vel indicio utebantur: nam quandoque aras & dona ſua coram ipſis Deorum imaginibus & [b] ſub ipſorum quaſi conſpectu, poſuere: ideoque Aaron, cum primum vitulam conflaſſet, aram coram idolo ſuo (pro more recepto) ſtruendam curavit, *Exod.* 32. 5. Jeroboamus etiam, [c] coram vitula ſua altare poſuiſſe dicitur. Ex eo more factum eſt, quod Deorum aras & imagines tam frequenter in [d] Scriptura conjunctas inveniamus. Moris hujuſce ſcopum & intentionem aſſecutum fuiſſe [e] *Lucianum,* ſat probant verba illa, σφαγιάζουσι [τὸ ζῶον] τῷ βωμῷ, καὶ φονεύουσιν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ· Hoſtiam *ad aram applicant, & ſub oculis Dei* [in effigie nempe præſentis] *jugulant.* Quandoque ceremonias ſuas ſacras verſus templum aut delubrum Deo ſuo conſecratum dirigebant. Hunc morem teſtimonio ſuo confirmat *Herodotus* in [f] *Euterpe*; nam ibi, ritus Ægypti referens, hæc habet, θυσίη δὲ σφι ἥδε κατέστηκε, *ſacrificandi autem is eis eſt ritus: pecude ad aram ubi immolatur adducta, pyram incendunt,* ἔπειτα ἢ ἐπ' αὐτοῦ οἶνον χέαντες τοῦ ἱροῦ θύσαντες, &c. *Deinde,* [1] *ſupra pecudem libato contra templum vino, ac Deo invocato, eam mactant.* Cum itaque gentes antiquiores hujuſmodi ceremonias, a prima pene ſacrificiorum origine, in more habuiſſe, & populus earum ſcopum mentemque probe tenuiſſe, videantur; non temere creditur, Deum [g] aram juxta tabernaculum templumque poni, ſacrificium coram ſe & ſuo quaſi in conſpectu immolari, ſanguinem etiam ex adverſo tabernaculi ſui ſpargi voluiſſe; ut ſignis tam claris & in uſu frequente poſitis, Hebræi ſe Deum verum ſacris eorum omnibus venerari teſtarentur. Ad hæc: Deus, populum alloquens, verbis uſu tritis & penitus intellectis, uſus eſt; quidni itaque credamus, eum, ſignis (verbis viſibilibus) cuivis e plebe perſpectis uti voluiſſe?

(3°.) AD hanc ceremoniam explicandam, huic etiam quæſtioni reſpondendum eſt; cur Deus vitulæ ſanguinem ſeptem vicibus aſpergi juſſerit? Quoniam autem quæſtio hæc locum præbet, amplum conjecturis, anguſtum argumentis; tres tantum rationes, ſed timide & ſubmiſſe, profero. Primo, numerus ſeptenarius apud gentes antiquas perfectionem forſan denotavit, & in Judæorum & Gentilium luſtrationibus, ad plenam purgationem & expiationem ſignificandam, locum invenit haud infrequentem. In Judæorum luſtrationibus aſperſio ſepties plerumque peragebatur, [h] Lege ritum illum toties repetitum ſæpe poſtulante. De numero etiam ſeptenario memoria frequens admodum in ſcriptis [i] veterum, ubi de gentium ſacrificiis & oblatione perfectarum victimarum occurrit ſermo. Deinde, voluit fortaſſe Deus, ſanguinis illius aſperſionem toties verſus arcam & templum fieri, ut populum hebetem Sui admoneret, & Iſraelitæ ſe, non jam Typhoni, ſed Jehovæ, bovem rufum immolare, memori mente retinerent. Tertio, Deus numerum ſeptenarium, a prima rerum origine, ſibiipſi ſacrum feciſſe videatur: conſtat enim e plurimis Scripturæ [k] locis Deum ſæpiſſime numerum illum cæteris prætuliſſe, & ſacris ſuis pene proprium & peculiarem feciſſe. Et ideo forte [l] Propheta *Naamanem ſepties in Jordane lavare* juſſit, ut inde cognoſceret, ſe Dei

a De *Animal. Sac.* P. 1. L. 2. Cap. 50. b *Ezec.* 16. 18, 19. c Vid. *Joſeph. Antiq.* L. 8. p. 364. 40
d 2 *Paral* 34. 4. *Deut.* 7. 5. e Lib. περὶ θυσιῶν. p. 186. B f Cap. 39. g *Levit.* 1. 5. *Exod.* 29. 11. h *Levit.* 4. 6. & 14. 7. & 16. 14, & 19. i Vid. *Sheringham* in *Cod. Iom.* Cap. 7. §. 3.
k Vid. *apud Ainſworth.* in *Lev.* 4. 6. l 2 *Reg.* 5. 10.

1 Græca potius vertenda ſunt, *ſupra eam* (aram) *libato circa hoſtiam vino.*

SECT. IV. illius, cui numerus ille ſacer erat, ope & gratia, purgatum & ſanctitati priſtinæ reſtitutum.

QUARTO: ea etiam circumſtantia, ſolenniter obſervanda [a] erat, ut vitulæ partes ad unum omnes, in locis ab altari remotis comburerentur. Unde factum, quod juvenca hæc plurimum diſtet ab aliarum victimarum ritu: cum enim *juvencum pro peccato* immolarent, quamvis corium, tota caro, exta, & fimus, extra caſtra igni traderentur; adeps [b] tamen, renes, & lobus jecoris, altaris ignibus abſumebantur. Utcunque, id unum in ſacrificiis pleriſque omnibus ſervari ſolitum, ut ſanguinis aliquid ad altare ſpargeretur, Sed non eſt quod legis de vitula rufa datæ paradoxa recenſeamus, cum ritus nullos contineat præterquam anomalos, & a communi victimarum aliarum regula deflectentes; niſi quod vitulam illam ſacerdotibus immolandam tradat, quibus alia pleraque Tabernaculi miniſteria tribuuntur. Nobis autem inſtituti tam obſcuri rationem duplicem digito attigiſſe ſufficiat: (1°.) Vitula rufa maxime immunda erat, eo quod piaculum publicum eſſet, & populi totius immunditiis onerata. Legis itaque analogia poſtulavit, ut a Dei puri altari & quaſi conſpectu, quanta quanta eſſet, longe removeretur. (2°.) Decrevit Deus, ut vitula illa flammis integre traderetur, forſan ut obviam iret Ægypti ſuperſtitioni, circa boves fœminas præcipue verſatæ. Nam Ægyptii ſexus fœminei boves tam ſancte habuerunt, quod *nemo Ægyptius Ægyptiave* [c] *Græci viri aut os ſuaviaretur, aut illius cultro, veru, vel olla uteretur*; ne forte vaccam comediſſet, quod apud illos impietati maximæ par eſſe cenſebatur. Deus itaque vitulam non minus immundam apud Iſraelitas, quam ſanctam apud Ægyptios, haberi voluit; & unumquemque, qui vitulæ illius partem aliquam vel imprudens tetigerat, in immundorum numero cenſeri, caſtris etiam uſuque ſacrorum interdici.

SECT. IV.

De ligno cedrino, hyſſopo, & cocco bis tincto, una cum vitula rufa comburendis.

INTER inſtituta vitulæ comburendæ ritum ſpectantia, præceptum [d] legimus; ut *ſacerdos lignum cedrinum, hyſſopum, & coccum bis tinctum, mitteret in medium flammæ, quæ vitulæ conſumebatur.* Huic legi, ne quidem conjecturis interpretum illuſtratæ, ut lucis ſcintillulam afferamus, opus eſt, ut in ejus ſenſu primum, deinde ratione indaganda, operæ ſtudiique nonnihil impendamus.

De ſenſu legis. A ſenſu legis ordiamur. Quid hic per *lignum cedrinum* intelligendum ſit, inter omnes convenit: neque eſt quod de illius (prout nec hyſſopi aut lanæ coccineæ) quantitate in flammam projicienda multum laboremus. Cum enim hac de re nil nobis comperti ſit, æquum eſt ut aures apertas Hebræorum traditioni præbeamus; cum præſertim nil cauſæ ſit, cur quis eam mendacii ſuſpectam habeat; nulla lucri vel gloriæ umbra nobis apparente, quæ Judæos hic a veritate ad fabulas Judaicas detorquere poſſet. Audiamus itaque Maimonidem, cui plerique ſubſcribunt Hebræorum magiſtelli: *ſacerdos*, ait [e] ille, *ſumebat lignum cedrinum & hyſſopum, ad palmi magnitudinem, & lanam cocco tinctam, ad pondus quinque ciclorum.*

HYSSOPUS, hac in lege memorata, litem paulo graviorem inter doctos movit: nam variæ herbarum ſpecies apud auctores occurrunt quæ *hyſſopi* nomine cenſentur, nec ſatis conſtat quænam illa ſit quæ in textu deſignatur. Sed nil opus eſt, ut nos litem illam noſtram faciamus, aut variis hyſſopi ſpeciebus & figuris deſcribendis curioſius immoremur. Id unum noſtra refert ſcire, hyſſopum nempe exiguum humilemque fruticulum fuiſſe, e parietibus, vel (quod *Bocharto* placuit) juxta parietes, erumpentem. Hoc e verbis hiſtoriæ ſacræ diſcitur: *& diſſerebat* [Salomon] *de arboribus, a cedro quæ eſt in Libano, uſque ad* [f] אזוב *hyſſopum, quæ egreditur in pariete.* Plura de hyſſopo Judæorum ſtuduoſi petant, e [g] *Bocharto*, [h] *Lud* De *Dieu*, [i] *Salmaſio*, [k] *Feſſelio*, aliiſque, qui in hoc argumento cum laude non vulgari laborarunt.

NOS interim ad tertium, *coccum nempe bis tinctum*, una cum vitula comburendum, progrediamur. In Hebræo, שני תולעת Κόκκον vel *bis tinctum vermiculi* legimus. Nihil autem ad præſens inſtitutum facit, ut de hac loquendi formula (locis minimum

a *Num.* 19. 5. b *Lev.* 4. 11. c *Herodot.* in *Euterp.* c. 41. d *Numer.* 19. 6. e *Tractat.* פרה cap. 3. §. 2. f 1 *Reg.* 4. 33. g De *Animal. Sac.* P. 1. L. 2. Cap. 50. col. 587. &c. h *Animadverſ.* in *Exod.* 12. 22. i *Tractat.* de *Hyſſop.* & *Cruce.* k *Adverſ. ſacr.* L. 5. Cap. 10.

triginta

triginta in Scripturis uſurpata) & illius ſenſu genuino, curioſe diſceptemus; & penſum illud multa cum laude abſolvit *Bochartus*, lib. ſæpius laudati, P. 2. l. 4. c. 27. In præſenti ſcire ſufficiat, vocibus illis non ligulam aliquam, filum, vel pannum (quod multis viſum) ſed lanam, vermiculi ſanguine, h. e. colore coccineo vel purpureo, infectam, hoc in loco intelligendam. Sic enim verba legis exponenda docet Apoſtolus, ad *Hebr.* 9. 19. *Cum autem Moſes præcepta ſingula populo locutus fuiſſet, accepit ſanguinem vitulorum & hircorum,* μετ' ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου, *cum aqua & lana coccinea, & hyſſopo, & librum conſperſit*, &c. Quibus verbis loca illa in Lege ante oculos habuit Apoſtolus, ubi voces illæ שני תולעת in originali uſurpantur. SECT. IV.

CUM jam legis hujus intentionem expoſuerim, proximum eſt, ut illius rationem, (quantum per antiquitatis caliginem oculis offuſam liceat) explicare conarer. Onus grave admodum me in humeros ſuſcepiſſe, vel inde licet intelligere, quod illud interpretes plerique vix ſummis tactum digitis præterierint. Ipſi Judæi hoc in loco ne fabulari audent, ſed de eo ſic loqui ſolent, quaſi Elia ſuo, ad ſolvenda ἄλυτα venturo, linquendum exiſtimarent. *Maimonides* legem hanc inter nodos illos, quibus cuneum nullum invenire potuit, aperte numeravit: huic enim quæſtioni, [a] *cur purificatio* lepræ *facta fuerit, ligno cedrino, hyſſopo, cocco vermiculi, & duobus paſſeribus?* in hunc modum reſpondet, *mihi ne in hodiernum diem ullius ex illis vera conſtat ratio: quemadmodum nec ligni cedrini, hyſſopi & cocci vermiculi, in vacca rufa.* Ut rem in pauca contraham: interpretes pene omnes hic tacent, niſi quos maxime tacuiſſe oportuit; eos dico, qui Deo hanc legem ferenti voluntatem pro ratione ſtetiſſe, eamque pro mero legiſlatoris arbitrio & imperio ſancitam, aſſerunt. Et ratione.

UT his itaque ora obſtruam, & lectorem forſan hærentem expediam, tres rationes aſſignabo, cur Deus hæc omnia, una cum vitula, comburi juſſit:

EARUM prima eſt, ut ſingula, ad populi immunditias tollendas inſtituta, conſenſum & analogiam quandam cum ipſorum fine & uſu tueri poſſent. Si enim omnia ad aquam piacularem conficiendam inſtituta [nempe vitulæ cineres, aquam fontanam, hyſſopum, lanam coccineam, & lignum cedrinum] paulo propius aſpiciamus, ea omnia virtute quadam purgandi, vera vel credita, pollere reperiamus. Quantum cineres ad ſordes abſtergendas valeant, vel fœminis innoteſcit: atque inde factum arbitror, quod & ethnici ad eorum purgationes vitularum cineribus uterentur. Id moris inter ethnicos obtinuiſſe, diſertis veterum teſtimoniis, occaſionem magis aptam [b] nacti, probaturi ſumus. Ethnici vero, non ea de cauſa vitulæ cineribus ad februa utebantur, ut eorum ritus ad purgationis Judaicæ exemplar conformes redderent; tunc enim lignum cedrinum, hyſſopum, & lanam coccineam, æque ac cineres, uſurpaſſent: ſed quod uſus ille cum ipſa cinerum natura non male conveniret. Aquam etiam fontanam aut fluvialem purgandi facultate donatam eſſe, res notior eſt quam quod verbis egeat. Quid ligno cedrino ad purgandum virtutis a natura tributum eſt, non meum eſt in præſenti curioſius examinare: hominum autem opinionem ei plurimum tribuiſſe, inde conjicere datum eſt, quod lex Moſaica ligno illi, in aſperſione & purificatione legali, locum & uſum primarium pene ſemper dederit. Hyſſopum etiam plurimum ad purgationem & puritatem valere, veterum fide receptum eſt. [c] *Chæremon* Ægyptiorum ritus explicans, aſſerit, eos herbæ illi virtutem purgatricem tribuiſſe, eamque, cum puritatis exercitiis vacarent, frequenter uſurpaſſe. Eam etiam appellat auctor *Etymologici* magni βοτάνην καθαρτικὴν, *herbam purgatricem*; * *Heſychius* etiam βοτάνην σμήχουσαν, *herbam abſtergentem* vel purgantem. Aſſerunt tamen nonnulli in hyſſopi natura nihil ineſſe σμηκτικὸν, ſed eam, ab uſu quem in purgandi ritibus olim habebat, appellationem illam accepiſſe. Sed alia omnia ſentit *S. Auguſtinus*, qui, in *Pſal.* 50. hyſſopum vocat *herbam humilem, medicinalem, purgandis pulmonibus aptam*; quod & e fide *Dioſcoridis* dixiſſe creditur: [d] *Voſſius* etiam veterum hyſſopum, thoracem, pulmones, tum etiam nervos, a pituitoſis humoribus purgandi vires habuiſſe refert. Lanam uſui eſſe poſſe ad corporis ſordes abſtergendas, res eſt apud omnes in confeſſo poſita: ideo vero cocco tingi debuit, ut locum in Dei ſacris eo dignius & honeſtius obtineret. Cum itaque his omnibus purgandi virtutem natura vel opinio dederat, quidni cum * *Procopio* cenſeamus, Deum iis partem præcipuam in inſigni illo gentis Judaicæ καθαρτικῷ componendo tribuiſſe; quod hic uſus eorum virtuti, vel veræ vel opinatæ, maxime conveniret?

a *Mor. Neb.* P. 3. c. 47. b Vid. Lib. 3. Diſſert. 3. c Ap. *Porphyr.* d e *Abſtin.* l. 4. §. 6. * Voc. ὑσσωπ'. d De *Phyſiolog.* & *Theolog. Gentil.* l. 5. c. 23. e *Hyſſopus adjungitur h nic ceremoniæ, habet enim vim purgandi.* Procop. in Levit. p. 350.

SECT. IV. SECUNDO: Deus lignum cedrinum, hyſſopum, & lanam coccineam, ſimul cum vitula comburi juſſit, forte quod more veteri receptum eſſet, horum omnium oblatione Deum propitiare. Arbores olim, eaſque ſæpius odoriferas, (qualis eſt cedrus) Deo in ſacris datas fuiſſe, neminem antiquitatis cognitione vel leviter imbutum latere poteſt. Teſtem itaque unum & alterum, in re tam confeſſa, citaſſe ſufficiat. Horum unus auctor eſt in omnifario arborum uſu verſatiſſimus, qui diſerte dicit, [a] *nulla* fuiſſe *veterum ſacrificia, in quibus arbores, earumve partes partem haud exiguam ſibi non vendicarint: nam vel principaliter adolebantur fructus, vel arborum frondes, rami, ligna*, &c. *Porphyrius* etiam odoratarum arborum θυμίασιν in ſacrificiis antiquitus uſitatam [b] aſſerit: & ut verbis ejus fidem aſtruat, addit, τὴν ἢ ἀρχαιότητα τῶν εἰρημένων θυμιαμάτων κατίδοι τὶς ἂν ὀπτελέψας, ὅτι πολλοὶ καὶ νῦν ἔτι ξύουσι συγκεκομμένα τῶν εὐωδῶν ξύλων πινά. *Dictorum vero ſuffituum antiquitatem perſpiciat quiſpiam, qui perpenderit multos etiam adhuc ligna quædam odorata fruſtillatim conciſa adolere.* Sed & herbas locum in ſacris multo antiquiorem, quam arbores odoratæ, habuiſſe, ex eodem *Porphyrio* diſcimus: ὑ τύπων [θυμιαμάτων] inquit ille, ἔθυον πρότερον, ἀλλὰ χλόης, &c. *Primum, non* aromatum *iſtorum, ſed herbæ virentis, primitiis ſacra faciebant; eam, veluti quandam naturæ fertilis lanuginem, manibus decerpentes.* Hiſce conſona quæ occurrunt apud *Ovidium*, ſic antiquiſſimos (quos ipſe norat) ſacrificandi ritus referentem, lib. 1. Faſt.

Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus aduſta foco.

Nec herbas ſolummodo, ſed & lanam, ex more vetuſtiſſimo, Numini olim oblatam, non uno in loco docet *Porphyrius*; cui & [c] *Sophoclem* adjungimus, ſacrum Diis gratum ſic depingentem,

Ην μὲ γὰρ οἰὸς μαλλὸς, ἦν δ' ἀμπέλου
Σπονδή τε καὶ ῥᾴξ εὖ τεθησαυρισμένη·

Sacro inerat ovium vellus: inerat vitium
Latex, & uva cui ſuus perſtat vigor.

Lanam etiam puniceo colore infectam, Athenienſes (ab Ægyptiis forſan edoctos) Diis ſuis obtuliſſe, teſtatur auctor [d] *Etymologici* magni: Οὐκ ἔστιν ἄνθος, ἀλλὰ φοινικοῦν ἔριον διαπεποικιλμένον, ᾧ χρῶνται πρὸς τὰς ἱερουργίας Ἀθηναῖοι· i. e. *Non flos eſt* (quod putavit *Didymus*) *ſed lana punicea, varie diſtincta qua Athenienſes in ſacris utebantur.* Ubi, per ἔριον φοινικοῦν, nulli dubio locus eſt, quin lanam colore rubeo imbutam intellexit; nam φοινικοῦν, ἐρυθρὸν, πυῤῥὸν, auctori illi ſynonymæ ſunt aut ſenſus cognati voces. Neque veteres in ſacrificiis ſolummodo, ſed etiam purgandi ritibus, lanis colore rufo tinctis uſi videantur. Nam [e] *Clemens* ἔρια πυῤῥὰ, *lanas rufi coloris*, inter alia, κατά τινας ἀκαθάρτους καθαρμοὺς *ad purificationes quaſdam impuras*, a Magis olim uſurpata, numeravit. Lanam autem, ſacris hiſce muniis dicatam, eo colore tingebant veteres, forſan ut color ille laudatiſſimus rei tam vulgari gratiam & dignitatem aliquam conciliaret: nam lanas cocco tinctas multo in pretio apud Orientales habitas, [f] *Bochartus* Veterum teſtimoniis haud paucis extra dubium poſuit. Cum itaque non abſimile ſit vero, morem illum, ligna odorata, herbas, lanam etiam (eamque ſæpe coccineam) offerendi, ante datam Legem inter Gentes obtinuiſſe; non abhorret a fide, Deum (qui & alios ethnicorum ritus ad uſus ſacros tranſtulit) lignum cedrinum, hyſſopum, & lanam bis tinctam, ſibi dicari voluiſſe; partim, ne ritus ejus novitate ſua Judæis offendiculo eſſent, partim etiam ut hæc omnia, una cum bove rufo, ſibimetipſi, vero creaturarum omnium Domino, vindicaret. Nam hæc omnia Deo ſacrificii nomine data fuiſſe pateat, quod in ipſum [g] flammæ medium, quandoque & [h] ventrem ardentis vitulæ, projicerentur.

TERTIO: Deus hæc tria una cum vitula comburi voluit, cum reſpectu forſan ad aſpergillum quo in purificationibus, e præſcripto Legis, utebantur. Sic enim fiebat [i] aſpergillum, ut faſciculus hyſſopi, tribus caulibus conſtans, filo coccineo ad baculum cedrinum alligaretur: & aſpergillo illo, cum ſanguis victimarum, tum [k] aqua luſtra-

a *Aldrovand. Dendrolog.* Lib. 1. p. 139. A. b De *Abſtin.* L. 2. §. 5. c Ap. *Porphyr.* de *Abſtin.* L. 2. §. 19. d In voc. Ἡμιερυθρὰλλὲς. e *Clem. Alex. Strom.* Lib. 7. p. 843. 20. f De *Animal.* P. 2. L. 4. Cap. 27. & L. 5. Cap. 10. g *Num.* 19. 6. h *Maimon.* in פרה c. 3. §. 2. i *Maimon.* ubi ſupr. Cap. 11. §. 1. k Vid. *Targ.* in *Pſal.* 51. 9.

tionis,

tionis, aſpergebatur. Aſpergillum illud in leproſi purgatione uſurpatum fuiſſe, ſatis e Moſe diſcimus: [a] *accipiet autem ſacerdos lignum cedrinum, lanam coccineam & hyſſopum, & aſperget*, &c. Ejuſdem aſperſorii uſum, cum domum lepra infectam luſtrarent ſacerdotes, inſtitutum legimus, *Lev.* 14. 49. Eoſque vix unquam inſtrumentum diſſimile in uſu habuiſſe, e verbis Apoſtoli non obſcure colligatur; [b] *& accepit* Moſes *ſanguinem vitulorum & hircorum cum aqua, lana coccinea, & hyſſopo, & aſperſit librum & totum populum.* Quamvis enim in hiſtoria Moſis populum aſpergentis, *Exod.* 24. 7, 8. nulla vel lanæ vel cedri fiat mentio, ea Apoſtolus uſurpata dicit; non quod hoc a ſpeciali Spiritus revelatione accepiſſet, ſed quod probe noſſet, ita morem gentis, aſpergendi ceremoniam peragentis, antiquitus habuiſſe. SECT. V.

MIRUM eſt autem, quam vapulent interpretum ingenia, ut rationes aliquas extundant, cur Deus lignum cedrinum, lanam coccineam, & hyſſopum, in purgatione quavis uſurpari juſſerit: eas autem, utpote aqua ipſa luſtrali plerumque frigidiores, miſſas facio. Non opus eſt ut in alto vel profundo inſtitutionis hujuſce rationes inveſtigemus, cum apertæ ſint & pene cuivis obviæ. Nam Deus hyſſopum, [c] præcipuum aſperſionis inſtrumentum, inſtituiſſe videtur, quod herba illa, folia parvula, frequentia, tenera, leviter etiam villoſa, habens, in aquam aut ſanguinem immerſa, humorem ſtatim imbiberet, & eundem excuſſa facile emitteret; adeoque ad aſperſionis uſum a natura pene facta & conſecrata videretur. Lignum cedrinum, cum odoratum eſſet & inter ligna principatum teneret, manubrii quam decori loco eſſe poſſet, cui hyſſopum, lana coccinea in filum ducta, decenter alligarent.

QUUM itaque aſperſorium e tribus hiſce conficeretur, Deus ea omnia in vitulæ rogum mitti voluit, (1°.) Ut communibus purgandi inſtrumentis igni traditis, nemo ea mundandi facultate, niſi quam ab inſtitutione divina hauſiſſent, donata ſomniaret. (2°.) Ut hac ceremonia doceret, hujus vitulæ combuſtionem propter aſperſionem fieri, ſine qua immunditiæ legales minime tollerentur. Hinc [d] illud Apoſtoli, *ſi ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ* [e] ῥαντίζουσα *aſpergens inquinatos, ſanctificat ad emundationem carnis*, &c. (3°.) Ut quivis aqua hac luſtrali, aſpergilli virtutem continente, perfuſus, ſe non minus vere purgatum crederet, quam ſi aqua e ſacro illo ſacerdotum aſpergillo miſſa perfunderetur. His omnibus inde aliquid momenti accedat, quod hyſſopus & cedrus ligula coccinea ligari, & in aſperſorii formam compingi, ſolerent, (ſi [f] *Maimonidi* credimus) cum in ignem mitterentur.

SECT. V.

De aqua purificationis, e commiſtis Vitulæ combuſtæ cineribus conficienda.

CUM Lege curatum eſſet, ut vitula perfecte rufa, nullo vitio notata, quæque jugum nunquam ſubiiſſet, ad ſacerdotem mactanda duceretur; Deus id inſuper mandati dedit, ut, vitula tota combuſta, cinis ejus, cœtui filiorum Iſrael, in aquam purgationis & expiationis a peccato, ſervaretur. Hoc e Legis præſcripto conſtat, [g] *colliget autem vir mundus cinéres vitulæ, & effundet eos — in loco puro, ut ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam & in aquam aſperſionis.* Hac lege tenebantur Iſraelitæ, vitulæ rufæ cinerem ſancte habere & perpetuo conſervare, & paululum ex eo, cum uſus exigeret, aquæ fontanæ immiſcere; ut vaſa, veſtimenta, tentoria, & ſimilia, mortuo contaminata, aqua junicis illius cinere condita aſperſa, purgarentur; & homines, qui, ob leviores aliquas & quotidianæ incurſionis immunditias, a ſanctuario populique communione arcebantur, aqua illa luſtrali conſperſi & mundati, Deo & ſacris reſtituerentur. Hinc aqua hoc ritu parata, nunc * מי נדה *aqua ſeparationis*, nunc [h] מי חטאת *aqua expiationis*, & a *Chaldæo* [i] מי אריותא *aqua aſperſionis* appellatur; quod ſcilicet ab aliis ſeparati ob immunditiem contractam, hac aqua aſperſi pro mundis & expiatis haberentur.

UT autem legis jam dictæ ſenſum eo clarius explicem, duplici quæſtioni reſpondendum cenſeo, (1°.) Cur *aqua* illa *aſperſionis* e commiſtis vitulæ rufæ cineribus conficienda eſſet? (2°.) Unde vitulæ illi maxima illa, & pollutos mundandi & mundos polluendi, poteſtas conceſſa fuerit?

a *Levit.* 14. 4. b Ad *Hebr.* 9. 19. c *Pſal.* 51. 9. d Ad *Heb.* 9. 13. e *Ideo &* ὕδωρ ῥαντιστὸν, *aqua inde facta a Græcis dicitur*, Num. 19. 9. f *Tract.* de *vac. ruf.* c. 3. §. 2. g *Num.* 19. 9. * *Num.* 19. 9. h C. 8. 7. i In c. 19. 9.

SECT. V. Cur aqua aſperſionis e vitulæ cineribus conficienda eſſet.

PRIMO: cur *aqua* illa *aſperſionis* e commiſtis vitulæ rufæ immolatæ cineribus conficienda eſſet? Reſpondeo difficile eſſe, rationem aſſignare quæ pro certo & indubitato eſſe poſſit, cum Moſes hujus inſtituti rationes omnes tacite præterierit. Arbitror autem, (ſi tamen conjicere liceat) Deum his de cauſis aquam illam hoc ritu confici voluiſſe:

(1°.) UT leviores immunditiæ, ex incauto ſcil. ſepulchri aut oſſis humani contactu oriundæ, ſacrificio quidem, quanquam levioris impenſæ & multis communi, tollerentur. Huic rationi lucis & auctoritatis nonnihil addunt illa [a] *Toſtati* verba, voluit Deus, ut *omnes incurrentes immunditias ceremoniales purgarentur per ceremonias:* quoniam autem *nihil erat magis ceremoniale in lege veteri quam ſacrificium, voluit fieri per ſacrificia. Quia tamen immunditiæ erant multum communes quas homines multoties incurrebant, grave eſſet nimis* ſi *in qualibet earum deberet offerri ſacrificium aliquod:* — *quia ſemper cogerentur vacare ceremoniis iſtis in quibus expenderent magnam temporis partem,* ſed & plurimi *non ſufficerent ad iſtos ſumptus,* ſi *quoties contaminarentur, darent ſacrificium. Deus* itaque *elegit alium modum: quod ſcil. in immunditiis ſpecialibus & magnis, fieret expiatio per ſacrificia, ſicut in* [b] *immunditia lepræ & fluxus ſanguinis & —ſeminis, & immunditia Nazaræorum: in immunditiis autem communibus, voluit fieri expiationem per ſacrificia; non quod offerretur ſacrificium pro qualibet, ſed unum pro omnibus.* Illud autem *erat quod immolaretur vitula rufa pro toto populo, & conſervatis cineribus ejus fieret aſperſio ac illis cum aqua, & ſic quilibet per ſacrificium vitulæ* illius *purgabatur.* Ideoque aſperſio cinerum hujus victimæ, quid analogum habuit aſperſioni ſanguinis ad alias purgationes requiſitæ.

(2°.) DEUS Iſraelitas purgandi conditionibus hac lege præſcriptis aſtringi voluit, ut eorum *aqua aſperſionis* a gentium *aqua luſtrali,* clare diſcerneretur. Nam Gentes, aqua ritu aliquo magico ſacrata, vel aqua in qua [c] titionem ardentem ab ara ſumptum extinxerant, myſteriis ſuis initiatos purgare ſolebant. Ægyptios aqua ulla alia ſe luſtrare, quam unde biberant [d] Ibides, religio prohibebat. Alii aqua tantum marina ad purgationes utebantur. Voluit itaque Deus, ut *aſperſionis aqua,* materia peculiari, a gentium aqua luſtrali diſtingueretur; ut Iſraelitæ, aquam ad Legis præſcriptum confectam in purgationibus eorum uſurpantes, indicarent, ſe gentem peculiarem eſſe, ſemetipſos Deo & legi ſuæ dedicaſſe, & ſuperſtitioni Gentilium nuncium remiſiſſe. Ab hac mente non longe abiit [e] *Guilielmus Pariſienſis,* qui de Legis ablutionibus agens, hæc habet: *aquam expiationis per ſacerdotes adhiberi voluit* Deus, — *& mandationes iſtas novo ritu fieri, ut a ritibus ſuperſtitionis longe fierent* Iſraelitæ.

(3°.) DEUS Iſraelitas aqua, vitulæ cinere condita, mundari voluit, ut ad animalis illius, tam ſancte apud Ægyptios habiti, contemptum ducerentur. Nam aureum vitulum in pulverem redegit Moſes, & Iſraelitis bibendum dedit; ut, hoc ritu docti, contemnere diſcerent, quod antea pro Numine habuerunt. [f] *Joſias* etiam idola, in pulverem redacta, *ſparſit ſuper ſepulchra populi qui ſacrificaſſet iis,* nempe ut populus contemnere diſceret idola, quæ ad eandem cum ipſis mortuorum oſſibus ſortem damnata videbantur. Cum itaque Ægyptii vitulas impenſius adorarent, & Iſraelitæ [moris Ægyptii memores & tenaces admodum] in cultum conſimilem propenderent; quidni liceat opinari, Deum ſtatuiſſe, ut vitulæ cineres aqua commiſti, lixivii loco ſervirent ad eorum immunditias eluendas; quo ſcilicet Iſraelitæ, uſu tam vili moniti, numen illud Ægyptium ſugillare diſcerent, & cultus ille vitulinus non minore apud Hebræos infamia, quam Ægyptios honore, tandem acciperetur?

(4°.) DEUS vitulæ ſibi immolatæ cineres cum *aſperſionis aqua* commiſceri voluit, forſan ut populus, aquam illam ad purgandum adhibens, Jehovam ejus auctorem agnoſceret, eique (pene imprudens & quaſi aliud agens) cultum exhiberet. Deus (quod [g] alibi probamus) aſperſiones illas inſtituit, ut ejus inſtituta, qua fas eſſet, ad ſeculi morem & ingenium populi ceremoniis illis addictiſſimi, accommodaret: nec quiſquam, Hebræorum ruditatem bene æſtimans, opinari poteſt, Deum, cum *aquam expiationis* inſtitueret, ritum plane novum & a ſeculi moribus averſum, induxiſſe. Cum itaque populus ille ad luſtrationes & aſperſiones illas, e longo uſu, plurimum propenderet: Deus etiam, ut eorum animos cultui ſuo conciliaret, ritus eoſdem inter ejus ſacra toleravit; ea tamen lege & conditione, ut eorum aquæ luſtrali aliquid Deo ſa-

a In *Numer.* 19 Quæſt. 4. p. 446. E b Vid. *Lev.* c. 12. & c. 14. & c. 15. c *Caſaub.* in *Theophraſt. charact.* 16. περὶ δεισιδαιμ. d *Ælian.* de *Animal.* L. 7. c. 45. e Lib. de *Legib.* cap. 11. p. 41. C
f 2 *Par.* 34. 4. g Lib. 3. Diſſert. tert.

crum

crum & oblatum admiſcerent, & ſic ad cultum Jehovæ tribuendum arte & ingenio quodam perducerentur. Et a populo proculdubio, aquæ luſtralis uſu privari, quam aqua ad Dei præſcriptum compoſita luſtrari, gravius habebatur. SECT. V.

(5°.) DEUS piacularis hujuſce vitulæ cineres ad uſum tam ſacrum ſeponi voluit, forſan ut ſuperſtitioni occurreret, apud Ægyptios & alias gentes, invaleſcenti. Nam Ægyptios ea ſuperſtitio tenuit, quod ruforum animantium cineres cum contumelia tractarent, eoſque maxime averſarentur. *Ægyptii*, referente [a] Manethone, *homines Typhonios combuſſerunt vivos, & cineres eorum ventilando diſſiparunt atque aboleverunt:* per Typhonios autem Ægyptii intellexerunt τῶν ἀνθρώπων τὰς ὁμοχρωμάτους τῷ Τυφῶνι (uti loquitur [b] *Diodorus*) *homines ejuſdem coloris quem habuit Typhon*, quem & rufum fuiſſe perhibebant. Et quamvis antiqui nil tale literis conſignarint, veriſimile eſt Ægyptios, boves etiam *Typhonios*, i. e. rufos, combuſſiſſe, & eorum cinerem, tanquam pollutum & profanum quiddam, ventis diſſipandum tradidiſſe. Deus itaque, ut Ægypti ſuperſtitioni ridiculæ contradiceret, vitulam, quam Ægyptii coluerunt, comburi, & cinerem, quem illi tanquam pollutum diſſiparunt, colligi juſſit, & in uſum ſacrum cuſtodiri. Neque lex hæc, cum Ægypti tantum, ſed & aliarum gentium, ſuperſtitione pugnaſſe videatur. Nam gentibus antiquis ſua non deerant καθάρματα, victimæ quædam publicæ, quarum ſanguis effuſus, mala avertere, Deos ad molliorem ſententiam flectere, & crimina gentis expiare, credebantur. Hæc autem piacula publica tam impura habebantur, quod more ſolito, [c] cineres eorum in mare projicerent, aut ventis diſſipandos traderent. Aliter autem Hebræorum lege moreque comparatum erat: quamvis enim juvencæ piaculares, ad eorum immunditias expiandas, inſtitutæ fuerint; horum tamen καθαρμάτων cineres religioſe cuſtodire, iiſque ad aquam luſtralem conficiendam uti, debuerunt.

(6°.) PAR erat, ut vitulæ cinis & aqua fontana jungerentur, ut piaculum integrum eſſet, & ceremonialis peccati reatum ſimul & immunditiem tolleret. Nam cinis ille, non vitulæ ſolummodo, ſed vitulæ pro peccatis oblatæ, cinis erat, eumque peccati reatum tollere poſſe, facile crederetur: nec fidem difficilem invenit, aquam fontanam, vitulæ præſertim cinere conditam, [d] ad carnis immunditiem eluendam valere potuiſſe.

SECUNDO: dicendum ſupereſt, cur vitulæ rufæ, ſingularis illa, & pollutos mundandi & mundos polluendi, poteſtas concedebatur? Eam pollutos mundaſſe conſtat, quod ὕδωρ ῥαντισμοῦ, e commiſtis vitulæ cineribus factum, gentis totius immunditias expurgaret: nec minus claret, eam mundos polluiſſe, quod, quicunque operam vitulæ immolandæ vel minimam dedit, aut ejus carnem aut cineres incautus tetigit, labem contraxit, non niſi carnis & veſtium lotione eluendam. Mirari ſatis haud poſſit quiſpiam, rem eandem effectus tam contrarios producere potuiſſe. Cur vitula mundos polluëret & pollutos mundaret.

UT hunc nodum ſolvam, tres rationes afferam, cur vitula hæc effectus tam contrarios producendi virtute donata fuerit:

(1°.) E legis uſu factum eſt, ut animalia omnia ad peccatum & immunditiem tollendam ſepoſita, puritatem quidem offerentibus, maximam autem immunditiem ſibiipſis, conciliarent: prout aqua ad manus a ſordibus purgandas uſurpata, lavanti quidem munditiem affert, dum interim puritatis propriæ jacturam patitur. Ille cui hircum piacularem dimittendi provincia demandata eſt, & ſacerdos qui juvencum pro expiatione combuſſit, immundi facti ſunt, nec iis ad Sanctuarium aditus conceſſus, [e] donec veſtes & corpora abluiſſent; eo quod populi immunditiæ in animalia illa, prout corporis ſordes in aquam purgatricem, tranſire, eiſque adhærere, crederentur. Eadem perſuaſio ethnicorum animos occupaſſe videtur, qui teſtante [f] *Porphyrio*, a victimæ alicujus ad Numen placandum oblatæ tactu, religioſe abſtinuerunt. Hunc etiam in modum, animal immunditiæ neſcium, per adhærentes populi impuritates, immundum factum eſt, forſan ut imaginem Chriſti vivam exhiberet, [g] *qui peccatum neſcivit, pro nobis* autem omnibus *peccatum factus eſt.*

(2°.) DEUS eidem victimæ & mundandi & polluendi facultatem dedit, forſan ut puerilem aliquam de rebus mundis & immundis opinionem, quam populus imbibiſſe videtur, tacite redargueret. Nam carnes immolatas nonnunquam tam ſanctas & puras pronunciavit, quod ſanctitatem rei alicui, vel tactu leviſſimo, impertirent; quandoque vero tam impuras decrevit, quod nulli tangendæ eſſent, niſi moleſtum immun-

a Ap. *Plutarc.* in *Iſid.* p. 380. D b *Hiſt.* L. 1. p. 79. c *Sard.* de *ritib. Gent.* l. 3. c. 19. d *Hebr.* 9. 13.
e *Levit.* 16. 24, 26, 28. f Lib. 2. de *Abſt.* §. 44. g 2 *Cor.* 5. 21.

SECT. V. Cur aqua aſperſionis e vitulæ cineribus conficienda eſſet.

PRIMO: cur *aqua* illa *aſperſionis* e commiſtis vitulæ rufæ immolatæ cineribus conficienda eſſet? Reſpondeo difficile eſſe, rationem aſſignare quæ pro certo & indubitato eſſe poſſit, cum Moſes hujus inſtituti rationes omnes tacite præterierit. Arbitror autem, (ſi tamen conjicere liceat) Deum his de cauſis aquam illam hoc ritu confici voluiſſe:

(1°.) UT leviores immunditiæ, ex incauto ſcil. ſepulchri aut oſſis humani contactu oriundæ, ſacrificio quidem, quanquam levioris impenſæ & multis communi, tollerentur. Huic rationi lucis & auctoritatis nonnihil addunt illa [a] *Toſtati* verba, voluit Deus, ut *omnes incurrentes immunditias ceremoniales purgarentur per ceremonias:* quoniam autem *nihil erat magis ceremoniale in lege veteri quam ſacrificium, voluit fieri per ſacrificia. Quia tamen immunditiæ erant multum communes quas homines multoties incurrebant, grave eſſet nimis* ſi *in qualibet earum deberet offerri ſacrificium aliquod: — quia ſemper cogerentur vacare ceremoniis iſtis in quibus expenderent magnam temporis partem,* ſed & plurimi *non ſufficerent ad iſtos ſumptus,* ſi *quoties contaminarentur, darent ſacrificium. Deus* itaque *elegit alium modum: quod ſcil. in immunditiis ſpecialibus & magnis, fieret expiatio per ſacrificia, ſicut in* [b] *immunditia lepræ & fluxus ſanguinis & — ſeminis, & immunditia Nazaræorum: in immunditiis autem communibus, voluit fieri expiationem per ſacrificia; non quod offerretur ſacrificium pro qualibet, ſed unum pro omnibus.* Illud autem *erat quod immolaretur vitula rufa pro toto populo, & conſervatis cineribus ejus fieret aſperſio de illis cum aqua, & ſic quilibet per ſacrificium vitulæ* illius *purgabatur.* Ideoque aſperſio cinerum hujus victimæ, quid analogum habuit aſperſioni ſanguinis ad alias purgationes requiſitæ.

(2°.) DEUS Iſraelitas purgandi conditionibus hac lege præſcriptis aſtringi voluit, ut eorum *aqua aſperſionis* a gentium *aqua luſtrali,* clare diſcerneretur. Nam Gentes, aqua ritu aliquo magico ſacrata, vel aqua in qua [c] titionem ardentem ab ara ſumptum extinxerant, myſteriis ſuis initiatos purgare ſolebant. Ægyptios aqua ulla alia ſe luſtrare, quam unde biberant [d] Ibides, religio prohibebat. Alii aqua tantum marina ad purgationes utebantur. Voluit itaque Deus, ut *aſperſionis aqua,* materia peculiari, a gentium aqua luſtrali diſtingueretur; ut Iſraelitæ, aquam ad Legis præſcriptum confectam in purgationibus eorum uſurpantes, indicarent, ſe gentem peculiarem eſſe, ſemetipſos Deo & legi ſuæ dedicaſſe, & ſuperſtitioni Gentilium nuncium remiſiſſe. Ab hac mente non longe abiit [e] *Guilielmus Pariſienſis,* qui de Legis ablutionibus agens, hæc habet: *aquam expiationis per ſacerdotes adhiberi voluit* Deus, — *& mandationes iſtas novo ritu fieri, ut a ritibus ſuperſtitionis longe fierent* Iſraelitæ.

(3°.) DEUS Iſraelitas aqua, vitulæ cinere condita, mundari voluit, ut ad animalis illius, tam ſancte apud Ægyptios habiti, contemptum ducerentur. Nam aureum vitulum in pulverem redegit Moſes, & Iſraelitis bibendum dedit; ut, hoc ritu docti, contemnere diſcerent, quod antea pro Numine habuerunt. [f] *Joſias* etiam idola, in pulverem redacta, *ſparſit ſuper ſepulchra populi qui ſacrificaſſet iis,* nempe ut populus contemnere diſceret idola, quæ ad eandem cum ipſis mortuorum oſſibus ſortem damnata videbantur. Cum itaque Ægyptii vitulas impenſius adorarent, & Iſraelitæ [moris Ægyptii memores & tenaces admodum] in cultum conſimilem propenderent; quidni liceat opinari, Deum ſtatuiſſe, ut vitulæ cineres aqua commiſti, lixivii loco ſervirent ad eorum immunditias eluendas; quo ſcilicet Iſraelitæ, uſu tam vili moniti, numen illud Ægyptium ſugillare diſcerent, & cultus ille vitulinus non minore apud Hebræos infamia, quam Ægyptios honore, tandem acciperetur?

(4°.) DEUS vitulæ ſibi immolatæ cineres cum *aſperſionis aqua* commiſceri voluit, forſan ut populus, aquam illam ad purgandum adhibens, Jehovam ejus auctorem agnoſceret, eique (pene imprudens & quaſi aliud agens) cultum exhiberet. Deus (quod [g] alibi probamus) aſperſiones illas inſtituit, ut ejus inſtituta, qua fas eſſet, ad ſeculi morem & ingenium populi ceremoniis illis addictiſſimi, accommodaret: nec quiſquam, Hebræorum ruditatem bene æſtimans, opinari poteſt, Deum, cum *aquam expiationis* inſtitueret, ritum plane novum & a ſeculi moribus averſum, induxiſſe. Cum itaque populus ille ad luſtrationes & aſperſiones illas, e longo uſu, plurimum propenderet: Deus etiam, ut eorum animos cultui ſuo conciliaret, ritus eoſdem inter ejus ſacra toleravit; ea tamen lege & conditione, ut eorum aquæ luſtrali aliquid Deo ſa-

a In *Numer.* 19 Quæſt. 4. p. 446. E b Vid. *Lev.* c. 12. & c. 14. & c. 15. c *Caſaub.* in *Theophraſt. charact.* 16. περὶ δεισιδαιμ. d *Ælian.* de *Animal.* L. 7. c. 45. e Lib. de *Legib.* cap. 11. p. 41. C
f 2 *Par.* 34. 4. g Lib. 3. Diſſert. tert.

crum

crum & oblatum admiſcerent, & ſic ad cultum Jehovæ tribuendum arte & ingenio quodam perducerentur. Et a populo proculdubio, aquæ luſtralis uſu privari, quam aqua ad Dei præſcriptum compoſita luſtrari, gravius habebatur. SECT. V.

(5°.) DEUS piacularis hujuſce vitulæ cineres ad uſum tam ſacrum ſeponi voluit, forſan ut ſuperſtitioni occurreret, apud Ægyptios & alias gentes, invaleſcenti. Nam Ægyptios ea ſuperſtitio tenuit, quod ruforum animantium cineres cum contumelia tractarent, eoſque maxime averſarentur. *Ægyptii*, referente [a] Manethone, *homines Typhonios combuſſerunt vivos, & cineres eorum ventilando diſſiparunt atque aboleverunt:* per Typhonios autem Ægyptii intellexerunt τοὺς ανθρώπους τὸς ὁμοχρωματὸς τῷ Τυφῶνι (uti loquitur [b] *Diodorus*) *homines ejuſdem coloris quem habuit Typhon*, quem & rufum fuiſſe perhibebant. Et quamvis antiqui nil tale literis conſignarint, veriſimile eſt Ægyptios, boves etiam *Typhonios*, i. e. rufos, combuſſiſſe, & eorum cinerem, tanquam pollutum & profanum quiddam, ventis diſſipandum tradidiſſe. Deus itaque, ut Ægypti ſuperſtitioni ridiculæ contradiceret, vitulam, quam Ægyptii coluerunt, comburi, & cinerem, quem illi tanquam pollutum diſſiparunt, colligi juſſit, & in uſum ſacrum cuſtodiri. Neque lex hæc, cum Ægypti tantum, ſed & aliarum gentium, ſuperſtitione pugnaſſe videatur. Nam gentibus antiquis ſua non deerant καθάρματα, victimæ quædam publicæ, quarum ſanguis effuſus, mala avertere, Deos ad mollio·em ſententiam flectere, & crimina gentis expiare, credebantur. Hæc autem piacula publica tam impura habebantur, quod more ſolito, [c] cineres eorum in mare projicerent, aut ventis diſſipandos traderent. Aliter autem Hebræorum lege moreque comparatum erat: quamvis enim juvencæ piaculares, ad eorum immunditias expiandas, inſtitutæ fuerint; horum tamen καθαρμάτων cineres religioſe cuſtodire, iiſque ad aquam luſtralem conficiendam uti, debuerunt.

(6°.) PAR erat, ut vitulæ cinis & aqua fontana jungerentur, ut piaculum integrum eſſet, & ceremonialis peccati reatum ſimul & immunditiem tolleret. Nam cinis ille, non vitulæ ſolummodo, ſed vitulæ pro peccatis oblatæ, cinis erat, eumque peccati reatum tollere poſſe, facile crederetur: nec fidem difficilem invenit, aquam fontanam, vitulæ præſertim cinere conditam, [d] ad carnis immunditiem eluendam valere potuiſſe.

SECUNDO: dicendum ſupereſt, cur vitulæ rufæ, ſingularis illa, & pollutos mundandi & mundos polluendi, poteſtas concedebatur? Eam pollutos mundaſſe conſtat, quod ὕδωρ ῥαντισμῦ, e commiſtis vitulæ cineribus factum, gentis totius immunditias expurgaret: nec minus claret, eam mundos polluiſſe, quod, quicunque operam vitulæ immolandæ vel minimam dedit, aut ejus carnem aut cineres incautus tetigit, labem contraxit, non niſi carnis & veſtium lotione eluendam. Mirari ſatis haud poſſit quiſpiam, rem eandem effectus tam contrarios producere potuiſſe. Cur vitula mundos pollueret & pollutos mundaret.

UT hunc nodum ſolvam, tres rationes afferam, cur vitula hæc effectus tam contrarios producendi virtute donata fuerit:

(1°.) E legis uſu factum eſt, ut animalia omnia ad peccatum & immunditiem tollendam ſepoſita, puritatem quidem offerentibus, maximam autem immunditiem ſibiipſis, conciliarent: prout aqua ad manus a ſordibus purgandas uſurpata, lavanti quidem munditiem affert, dum interim puritatis propriæ jacturam patitur. Ille cui hircum piacularem dimittendi provincia demandata eſt, & ſacerdos qui juvencum pro expiatione combuſſit, immundi facti ſunt, nec iis ad Sanctuarium aditus conceſſus, [e] donec veſtes & corpora abluiſſent; eo quod populi immunditiæ in animalia illa, prout corporis ſordes in aquam purgatricem, tranſire, eiſque adhærere, crederentur. Eadem perſuaſio ethnicorum animos occupaſſe videtur, qui teſtante [f] *Porphyrio*, a victimæ alicujus ad Numen placandum oblatæ tactu, religioſe abſtinuerunt. Hunc etiam in modum, animal immunditiæ neſcium, per adhærentes populi impuritates, immundum factum eſt, forſan ut imaginem Chriſti vivam exhiberet, [g] *qui peccatum neſcivit, pro nobis* autem omnibus *peccatum factus eſt.*

(2°.) DEUS eidem victimæ & mundandi & polluendi facultatem dedit, forſan ut puerilem aliquam de rebus mundis & immundis opinionem, quam populus imbibiſſe videtur, tacite redargueret. Nam carnes immolatas nonnunquam tam ſanctas & puras pronunciavit, quod ſanctitatem rei alicui, vel tactu leviſſimo, impertirent; quandoque vero tam impuras decrevit, quod nulli tangendæ eſſent, niſi moleſtum immun-

a Ap. *Plutarc.* in *Iſid.* p. 380. D b *Hiſt.* L. 1. p. 79. c *Sard.* de *ritib. Gent.* l. 3. c. 19. d *Hebr.* 9. 13. e *Levit.* 16. 24, 25, 28. f Lib. 2. de *Abſt.* §. 44. g 2 *Cor.* 5. 21.

SECT. VI. ditiæ purgandæ laborem ſubituro. Nonnunquam iiſdem victimis [a] mundandi & coinquinandi virtutem tribuit. Deus autem leges tam incertas de rerum munditiis tradidit, forſan ut Iſraelitæ nihil ſua natura mundum aut immundum eſſe cognoſcerent, vel ut a rituum legalium (quibus tædii multum, parum autem bonitatis inerat) amore ſenſim abducerentur.

(3°.) SIC inſtitutum videtur, ut Deus diverſis Ægyptiorum de vitula rufa ſententiis occurreret, eaſque tacite reprehenderet. Nam Ægyptii animal illud, quatenus vitulam, honore divino, quatenus rufum, odio capitali, proſequebantur. Ut itaque ſententiam illam de ſanctitate vel divinitate quadam bovi fœmellæ inſita reprehenderet, vitulam hanc pro maxime impuro haberi voluit; quaſi mundum illud animal, per ſacrilegos Ægypti mores & dogmata, naturæ ſuæ jacturam feciſſet, & infra ſpeciei ſuæ dignitatem cecidiſſet. Cum autem Ægyptii animal idem, coloris ſui gratia, odio & contemptui maximo haberent, Deus ipſos vaccæ rufæ cineres ad populi purgationes adhiberi voluit; ut ſe victimam illam rubedinis cauſa minime repudiare, ſed potius eo majoris æſtimare, teſtaretur.

SECT. VI.

Solvuntur adverſæ partis argumenta.

UT ſententia mea firmiore ſtet pede, & Lector fidem eo faciliorem jam dictis adhibeat, ad ſextam penſi mei partem jam accedo, nempe ut ſolvam argumenta quæ ſententiæ meæ fidem maxime infirmare videantur.

Obj. 1ª. HORUM primum ita ſe habet: legis hujus origo a ceremoniis in cultu Typhonis uſitatis arceſſi nequit, cum jam conſtet, Moſem Typhone antiquiorem fuiſſe, & Ægyptios, ætate Moſis, Typhonis nomen aut facta ne fando quidem accepiſſe. [b] *Bochartus* enim multis, nec facile ſpernendis, contendit argumentis, Typhonem eſſe Moſem perſonatum, & præcipuas Moſis res geſtas, fabulis licet involutas, in Typhonis hiſtoria latitare. Atque huic opinioni calculum nuper adjecit auctor, eruditionis nomine merito celeberrimus.

AT hujus argumenti nervos duplici reſponſo incidere poſſimus: (1°.) Typhon hic Ægyptius Moſem antiquitate ſuperare non immerito cenſeatur. Refert enim [c] *Manetho* (cujus non eſt omnino ſubleſta fides) regem Ægyptium, ad requiem & tutamen Hebræorum in Ægypto commorantium, civitatem *Avarim* iis præbuiſſe: ἔστι δ' ἡ πόλις, inquit, κατὰ τὴν θεολογίαν ἀνωθεν, Τυφῶνος· *Eſt autem hæc civitas, ſecundum theologiam antiquam, Typhonis.* Ex his autem haud obſcure colligitur, incolatus Ægyptiaci tempore, Typhonis nomen Hebræis innotuiſſe; & eo nomine vix quicquam clarius aut antiquius noſſe theologiam Ægyptiorum. Sic & *Philonem Judæum* exiſtimaſſe patet, quod toties Iſraelitas, nuper ex Ægypto liberatos, Typhonem coluiſſe referat. Varia illius teſtimonia hac de re ſimul congeſſit [d] *Bochartus*, ad quem, bona ſua cum venia, lectorem amandamus. (2°.) Collatio Moſis cum Typhone per *Bochartum* facta, non probat Typhonem Ægyptium Moſem perſonatum fuiſſe, vel Moſe non vetuſtiorem. Nam, auctoris tam clari pace, nonnulla de veterum Typhone dicta, mihi videntur admodum invite & obtorto quaſi collo ad Moſem trahi. Quin & alia, de Moſe quidem vere dicta, Ægyptii veteres, ex odio erga Moſem aut fabulandi pruritu, Typhoni ſuo tribuerunt. Cum enim Typhon mali omnis auctor, & apud Ægyptios cacodæmon quidam, haberetur; multa Moſi propria Typhoni tandem adſcripſiſſe videntur, ut Moſem & Iſraelitas in odium traherent, & Moſes Typho vel ejus affinis eſſe crederetur. Exempli cauſa: finxerunt Ægyptii [e] [τὸν Τυφῶνα] γεννῆσαι παῖδας Ἱεροσόλυμον καὶ Ἰουδαῖον· Typhonem *filios genuiſſe Hieroſolymum & Judæum.* Hoc autem abſurdum & inſtar fabulæ non immerito habeatur, cum omnes norint, nomen Ἰουδαῖον recentius eſſe, & multis poſt Moſem & Typhonem ſeculis uſitatum. Veriſimile eſt itaque, recentiores Ægyptios hanc fabulam excogitaſſe, & ut odium eorum in Judæos inveteratum ſaturarent, eos a Typhone, i. e. cacodæmone, prognatos aſſeruiſſe.

Obj. 2ª. SECUNDO: ſi Deus ideo legem de vitula rufa tulerit, ut Typhonis cultum, & dogmata cum Typhonis cultu conjuncta, prorſus aboleret, & ut ſexus & coloris illius animal quod Ægypti ſuperſtitione maxime miniſtraſſet, ſibi & cultui ſuo vindicaret; dif-

a Vid. *Lev.* 6. 26. 27, 28. b *Hieroz.* P. 1. l. 2. c. 34. c Ap. *Joſeph.* Lib. 1. contr. *Ap.* pag. 1353. 5
d De *Animal. Sac.* P. 1. col. 340. e *Plutarc.* in *Iſid* p. 363. C

ficile

ficile dictu eſt, cur non & legem peculiarem ſanxerit, de bove nigro, quo *Oſiridem*, & maculato, quo *Apin*, coluiſſe feruntur Ægyptii. SECT. VI.

FACILE reſpondeo: quantum enim probabili conjectura colligo, Deus de hoc animali, non de aliis (licet Ægyptiacæ ſuperſtitionis objectis) legem tam diſertam dedit, (1°.) Ut hujuſmodi legibus modum poneret, nec inſtitutorum ritualium numerus in immenſum excreſceret. (2°.) Quod Ægyptii circa vitulam rufam δεισιδαιμονέστεροι fuiſſe, & majorem circa animal illud, quam pleraque alia, ſuperſtitionem exercuiſſe, videantur. Omnes enim Ægyptii vaccam in honore præcipuo, & eorum plerique rubedinem in contemptu, habuerunt; & coloris illius cauſa (qua erant ineptia) infeſto ſemper in rufos, aſinos, boves, & homines, animo, fuiſſe perhibentur. Deus itaque vaccam rufam ſuum in honorem immolari voluit, ut omnem ſuperſtitionis Ægyptiacæ occaſionem tolleret; hoc inſtituto luculenter oſtendens, ſe vaccam non majoris quam alia animalia, nec rubedinem minoris quam alios colores, æſtimare. (3°.) Bos rufus unicum illud animal erat, e bovino genere, quod Ægyptii Typhoni ſuo rufo, eique ſoli, palam & ex profeſſo, ſacrarunt & immolarunt. Typhonis autem rufi nomine, Diabolum, [a] δεχόντα πυῤῥὸν, eos intellexiſſe, [b] *Cluverius* (ingenii præſtantis auctor) e collatis veterum teſtimoniis abunde comprobavit. Æquum itaque fuit, ut Deus bovem rufum, ſibi & ſacris ejus, lege diſerta vindicaret, quem unum Ægyptii Diabolo proprium voviſſent, eique ſoli tam aperta fronte ſacrificaſſent. (4°.) Cum Deus boves & vitulos immolari, ſæpius in lege præcepiſſet, eoque religionem *Oſiridis & Apidis* abjectam & contemptam reddidiſſet; reſtabat tantum, ut ſibi vitulam rufam immolari præciperet, nempe ut legem cultui *Typhonis* inſigniter adverſam traderet, & forſan ut odium in aſinos, boves, aut homines rufos, ab Ægypti moribus hauſtum, Hebræorum animis extirparet.

TERTIO: non nemo forſan hic dicet, nil opus eſſe, ut ad Ægyptum, ejuſque ritus obſcuros & ineptos, confugiamus, ut inde legis hujuſce rationem petamus; cum rationem magis e vicino petitam, & pene ſub manu natam, habeamus. Nempe Deus ideo vitulam undiquaque rufam offerri juſſit, ut imaginem Chriſti propheticam, ſanguine proprio rubicundi, Judæis exhiberet. Atque hæc ratio non conjecturis nititur, ſed Apoſtoli verbis ad Hebræos; [c] *nam ſi ſanguis taurorum & hircorum, & cinis juvencæ aſpergens inquinatos, ſanctificat ad carnis puritatem, quanto magis ſanguis Chriſti*, &c. Hæc etiam objectio novas ſibi vires acquirat e Chriſti & vitulæ rufæ circumſtantiis plane parallelis, quas auctoris eruditi verbis exhibere viſum eſt. Obj. 3ª.

"Primum in-
"quit, color ille rufus peccatum ſignat, auctore *Ieſaia*: [d] *ſi fuerint peccata veſtra ut*
"*coccinum, quaſi nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba*
"*erunt*. Jeſum autem peccata hominum portaſſe, docent multa ſcripturæ loca. La-
"bis expers eſſe jubetur vacca: Jeſus ſanctus, innocens, impollutus eſſe dicitur, in
"epiſtola ad Hebræos; agnus immaculatus & incontaminatus in prima [f] *Petri* epiſtola.
"Azuξ eſſe debuit vacca: veteris legis jugum excuſſit Chriſtus Jeſus, eique nos ſub-
"duxit. Extra caſtra immolabatur vacca, in conſpectu omnium: Chriſtus etiam [g] *ut*
"*ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt*. Immolationis hu-
"jus miniſter deſignatur Eleazarus, ſacerdos alter a ſummo pontifice: Caiphæ, prin-
"cipis ſacerdotum, juſſu captus eſt Jeſus, eodemque quæſitore & judice morti addi-
"ctus. ——— Jubetur Eleazarus ex crematæ vaccæ cineribus aquam expiationis con-
"ficere, qua impuritates abluantur: *ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſeme-*
"*ipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis*.
Adeo ut Meſſiam olim venturum, nullus typus expreſſius & ſignantius referre potuerit.

UT huic objectioni ſpecioſæ ſatisfiat, hæc duo dicenda cenſeo: (1°.) Nonnulla Chriſtum ſpectantia vitulæ rufæ circumſtantiis analogis prædicta fuiſſe, pro veriſimili habeatur. Quamvis enim bono ſtomacho ſit oportet, qui comparationes illas omnes inter Chriſtum & vitulam illam inſtitutas novit concoquere; minime negandum eſt, in aliquibus vitulæ circumſtantiis, arcana quædam evangelica latuiſſe, quæ profanis oculis olim non patebant. Apoſtolus enim, Chriſti ſanguinem αἷμα [h] ῥαντισμῷ vocans, ad [i] ὕδωρ ῥαντισμῷ, hac in lege memoratum, alludere cenſeatur: & [k] *Pſalmiſtes*, homicidii reus, & Chriſti ſanguine expiari cupiens, *hyſſopo* (utpote ſanguinis illius aſpergendi

a *Revel.* 12. 3. b *German. Antiq.* l. 1. c. 31. per. tot. c Cap. 9. 13, 14. d *Jeſ.* 1. 18.
e *Hebr.* 7. 26. f 1 *Pet.* 1. 19. g *Hebr.* 13. 11. h *Hebr.* 12. 24. i V. LXX in *Num.* 19. 9. k *Pſal.* 51. 7.

CAP. XXVII. SECT. I.

typo & ſymbolo) *purgari* petit. In his, & aliis, ita ſe exerit veritas, ut alio lumine non indigeat. (2°.) Hanc legem non ea ſola de cauſa ſancivit Deus, ut Chriſti vitam aut mortem ſymbolice prænunciaret. Apertum eſt enim multa hac in lege præcepta ad ſignificatum evangelicum ne torqueri quidem poſſe; Judæos etiam, ad intimas arcanorum cœleſtium medullas, quæ hac in lege latere dicuntur, minime penetrare potuiſſe. Certum eſt, ipſum illum populum legis ſuæ corticem ſolummodo tetigiſſe, ſi ideo tantum data fuiſſet, ut Evangelii doctrinas typorum nebulis & involucris obſcuraret.

HÆC ea ſunt, quæ ad hanc legem illuſtrandam maxima cum veri ſpecie dicenda cenſui. Si quis moleſte ferat, quod aliqua dubius dixiſſe, & hoc in Capite vocabula illa, *forte*, *veriſimile*, *videatur*, & hujuſmodi, juſto frequentius uſurpaſſe, videar; audiat *S. Hieronymi* verba, quæ apologiæ loco inſerviant, & huic capiti colophonem imponant: [a] *omnis hic locus obſcurus & dubius eſt, & debet nobis lector ignoſcere, ſi in his quæ ambigua ſunt, & nos pendulo incedimus gradu.*

CAP. XXVII.

Præceptum lucos in altaris vicinia plantari prohibens.

LEX ordine proxima, quæ Zabiorum ſuperſtitioni frontem adverſam gerit, occurrit nobis, *Deuter*, 16. 21. *Non plantabis tibi* אשרה *lucum*, כל עץ *ullam arborem, juxta altare Domini.* In hac autem lege explicanda, quo ſtrictius & accuratius procedat ſermo, in ſenſum primo, dein occaſionem, cauſam denique vel rationem diligentius inquirendum eſt.

SECT. I.

Verba legis explicantur.

UT legis hujus intentio clare percipiatur, opus eſt ut in vocum earum [אשרה & כל עץ] ſenſu indagando paululum verſetur induſtria noſtra.

אשרה quid.

VOX אשרה (nam inde ordiendum) *lucum* frequentius in Scriptura notat: ideoque Græci interpretes eam per ἄλσος multoties interpretantur. Erant autem luci, loca proceris & vaſtis arboribus plerumque conſita, aris extructis ornati, & numinis alicujus cultui plerunque dedicati. In hoc conventum eſt apud omnes, qui nominis aliquid inter doctos obtinent. At præter tritam hanc & vulgo receptam vocis hujuſce notationem, ſignificatum quadruplicem (ni decipi contingat) in Scripturis obtinet. Nam,

(1°.) NON tantum ad lucum, ſed & ſimulacrum aliquod ligneum, ipſius luci ſymbolum aut imaginem, indicandum aliquoties uſurpatur. Eo ſenſu venire videtur, *Judic.* 6. 25. nam ibi Scriptura, Gideonis geſta referens, deſtruxit, inquit, *altare Baal, & ſuccidit* האשרה *ſimulacrum quod* erat *ſuper illud.* Ita עליו verto, non *juxta illud*, (cum interpretum vulgo) Seniorum auctoritate motus, qui hic ἐπ' αὐτό, i. e. *ſuper ipſum* altare transferunt: quod ſcil. idololatræ ſimulacrum luci ſuper aram ſublime poſuiſſent, ad morem nempe quo Gentes in eorum ſimulacris diſponendis utebantur. Eo ſenſu vocem ſumendam cenſeo, 2 *Reg.* 23. 4. Ubi Joſiah præcepit, *ut educerent e templo Domini, vaſa omnia, facta* לבעל ולאשרה *ipſi Baal & luco:* nam ibi voce אשרה cenſetur proculdubio illud פסל האשרה *ſculptile luci*, quod Ahab, ad lucum repræſentandum *in domo Domini poſuiſſe* dicitur. Conſentit Græca verſio, quæ voces Hebræas [b] γλυπτὸν τῷ ἄλσει reddit. His adde 2 *Reg.* 23. 6. ubi Joſiam *lucum*, i. e. luci ſimulacrum, *de templo Domini exportaſſe* legimus.

(2°.) VOX אשרה non tantum arborum congeriem, ſed & arborem ſingularem, quandoque denotat. Hoc e *Kimchio* nonnulli diſcendum ſentiunt, qui vocis hujuſce ſenſum [c] ſic interpretatur; כל עץ שעובדין אותו או נוטעין לכבוד מי שעובדים אותו יקרא אשרה i. e. *Omnis arbor quæ colitur, & quæ plantatur, in honorem numinis quod colunt idololatræ, dicitur* אשרה. Hoc, e lege forſan quam præ manibus habemus, colligendum

a *Comment.* in *Zachar.* 10. 1. T. 3. col. 1764. b 2 *Reg.* 21. 7. c Lib. *Radic.* voc. אשרה

1 Apud *MS. Alex.* leguntur (male autem) κρυπτὸν τῷ εἴκῃ σὺ τῷ ἄλσει.

cenſuit:

cenſuit: nam in ea, verba illa כל עץ *omnis arbor juxta altare* (i. e. ad cultum) *plantata*, vocem præcedentem אשרה exponere videntur. SECT. I.

(3°.) VOX hæc templum quandoque vel delubrum indicat. Eo ſenſu nobis occurrit, 1 *Reg.* 14. 23. *Ædificaverunt ſibi aras & ſtatuas,* ואשרים *& lucos, ſuper omnem collem excelſum, & ſubter omnem arborem frondoſam.* Hoc enim in loco, longe conſultius eſt vocem Hebræam per *templa* vel *delubra*, quam *lucos*, reddere: cum luci, nec *ſubter arborem frondoſam*, qui e frondoſis arboribus ipſi conſtant; nec *ædificari*, ſed plantari, niſi loquendi conſuetudine violata, dici poſſunt. Neque hæc vocabuli ſignificatio mira videri poſſit, cum & ethnici (Poetæ præcipue) lucorum nomine, templa non raro deſignarint. Hic appello [a] *Strabonis* verba: *Poetæ* propter conſitarum arborum juxta templa perpetuam conſuetudinem, ἄλση καλῶσι τὰ ἱερὰ πάντα· *omnia templa lucos appellant, etiam arboribus carentia.* Atque hac in re belle *Straboni* cum *Virgilio* convenit, qui *Triviæ* templum *lucum* [b] vocat:

Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.

(4°.) NONNUNQUAM vox hæc ad *Aſtarten* aut ſimulacrum *Aſtartes* notandum uſurpatur. Hoc facile conſtet, ſi textus ſequentes, ἐν παραλλήλῳ poſitos, attentius conſideremus.

Judic. 2. 13.	*Judic.* 3. 7.	1 *Sam.* 7. 3.
Et dereliquerunt Dominum, & ſervierunt לבעל ולעשתרות *Baali & Aſhtaroth.*	*Et obliti ſunt Domini Dei ſui, & ſervierunt Baalim* ואת האשרות	*Si revertatis ad Dominum, removete de medio veſtri, Deos alienos,* והעשתרות
LXX. Καὶ ἐγκατέλιπον αὐτὸν, καὶ ἐλάτρευσαν τῷ Βαὰλ καὶ ταῖς Ἀσάρταις.	Καὶ ἐπελάθοντο Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ ἐλάτρευσαν τοῖς Βααλὶμ, καὶ τοῖς ἄλσεσι·	Καὶ περιεῖλον οἱ υἱοὶ Ισραὴλ τοὺς Βααλὶμ, καὶ τὰ ἄλση Ασταρώθ· Aquila, τῆς Ἀστάρτης ἀγάλματα·

E tribus his, Hebraice & Græce collatis, Scripturæ locis, aperte colligo, voces eas עשתרות & אשרות ſono, non ſenſu, diſcrepare; & ad *Aſtarten*, *lucos*, & *imagines Aſtartes*, ſignificandas, promiſcue & indifferenter, uſurpari. * Erat enim apud ethnicos indifferens an Diis vel eorum imaginibus, vel eorum ſymbolis cultum exhiberent.

HÆC omnia ſatis evincunt, vocem אשרה non *lucum* ſolummodo, ſed & alia multa, ſignificatus ſui ambitu continere. Conſtabit autem vocem eam hic ſenſu latiore ſumendam eſſe, cum voces eas כל עץ (quod proximo incumbit) paucis explicuerim.

HÆC autem phraſis [כל עץ] quaſi petra ſcandali fuit, quam interpretes vix ulli pede inoffenſo præterierunt. Interpretes noſtri Anglicani voces eas, quaſi ἐμφατικῶς dictas, ita reddendas opinati ſunt: *Thou ſhalt not plant thee a grove of any trees near unto the altar of the Lord thy God, which thou ſhalt make thee.* Mihi vero voces illæ ἐξεγητικῶς dictæ videntur, & lex tota in hanc ſententiam interpretanda: "*non planta-*" *bitis* אשרה qua voce כל עץ * [lucum, arborem, luci ſculptile, ſimulacrum Aſtartes, columnam aut imaginem ligneam] vetitum intelligatis. Sic legem integram, rationibus minime ſpernendis inductus, interpretandam cenſeo: nempe, Quid per כל עץ intelligendum.

(1°.) SIC interpretes Græci legem transferunt, οὐ φυτεύσεις σεαυτῷ ἄλσος· πᾶν ξύλον παρὰ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ σου οὐ ποιήσεις σεαυτῷ· i. e. *Non plantabis tibimetipſi lucum, nullum lignum juxta altare Dei tui ſtatues* aut *formabis tibi.*

(2°.) JUDÆI veteres hanc legem, non de luco tantum ſed & ſimulacro ligneo, vel arbore quavis in altaris confinio plantata, intelligendam cenſuerunt. Hac de re nemo dubitare poteſt, qui credere velit [c] *Hecatæo*, hæc de Judæorum templo & altari referenti, ἄγαλμα οὐκ ἔστιν [αὐτοῖς] οὐδὲ ἀνάθημα τοῦ τόπου, οὐδὲ φύτευμα — οὐδὲν, οἷον ἀλσῶδες, ἢ τὰ τοιοῦτον· *Simulacrum, aut aliquod ſignum ſacrum, ibi nequaquam eſt, nec ulla plantatio, veluti lucus, aut aliquid hujuſmodi.*

(3°.) VOX אשרה proprie quidem & per ſe ſumpta, lucum e quibuſvis arboribus

a *Geogr.* Lib. 9. p. 632. C b Lib. 6. *Æneid.* verſ. 13. * Vid. *Selden.* de *D. Syr.* Syntag. 2. Cap. 2. * *Uladiſlaus* Poloniæ Rex *ſuccidit ſylvas quas non ſecus quam ſanctas & Deorum habitacula Samagitta venerabantur, juxta illud Poeticum*; —habitarunt Dii quoque ſylvas. *Mat.* a *Michov.* de *Sarmat.* L. 2. Cap. 2. c Ap. *Joſeph.* l. 1. cont. *Apion.* p. 1349. 10

SECT. II. [*quercubus, cupreſſis, ulmis, aliis] conſtantem denotat: adeo ut voces illæ, כל עץ otioſæ plane forent, niſi ad ſenſum vocis אשרה paululum explicandum & ampliandum adderentur.

(4°.) VERBUM ſequens נטע duo ſignificata habet, *plantavit* & *infixit*; & non de arboribus tantum, ſed rebus etiam omni vita carentibus, in Scriptura dicitur: ideoque, hoc in loco, non tantum ad arbores & lucos, ſed ſigna vel ſimulacra lignea, altaribus affigi ſolita, denotandum uſurpari poterat.

HIS de ſenſu vocum earum intellectis, lex ea tam plana jam reddita eſt, ut nihil aſperitatis, offenſionis nihil, habere videatur.

SECT. II.

Occaſio legis enarratur.

TENEBRIS a verborum ſenſu fugatis, quænam hanc legem ferendi cauſa vel occaſio fuit, proximo expediendum eſt. Huic autem dubio facile ſatisfiat, cum quiſque, literis ſacris aut profanis exercitatior, intelligat, antiquos idololatras lucos Deorum ſuorum religioni ſacrare, aras etiam & ædes eorum ſacras in luco vel juxta arborem frondoſam collocare ſolitos. Sic orientalium conſuetudinem antiquitus habuiſſe, diſcere licet e plurimis Scripturæ locis, quibus aras & lucos aut arbores conjuncta reperiamus, *Exod.* 34. 13. *Deut.* 12. 3. *Judic.* 6. 25. 2 *Reg.* 21. 3. & 23. 6. 2 *Par.* 34. 7. *Jeſ.* 17. 8. & 27. 9. *Ezec.* 6. 13. 2 *Chronic.* 17. 6. Cadmum hunc morem ex Oriente ſecum in Græciam tranſtuliſſe, & nomen * *Aſcra* oppido in Bœotia, a luco querno ibi conſecrato, impoſuiſſe, non inconſulto conjectat [a] *Heinſius*; cum lucus אשרה in Scriptura vocetur, & apud *Heſychium* Ασκρα, δρῦς ἄκαρπος, interpretetur. Sed undecunque hæc *lucorum* religio in Europam fluxerit, certum eſt eam non tantum apud Syros, alioſque ex Oriente populos, ſed Græcos, Romanos, Germanos, Britannos, alios, plurimum antiquitus increbuiſſe. Id crebris antiquorum teſtimoniis firmatum reperiat lector, ſi per otium conſulat, *Pined.* de *rebus Salom.* l. 7. c. 10. §. 2. *Camart.* de *reb. Eliæ*, cap. 8. §. 10. *Selden.* de *Diis Syr. Syntag.* 2. c. 2. *Kircher. Oedip. Ægypt.* T. 1. pag. 311. *Hoſpin.* de *Orig. Templor.* l. 1. c. 1. *Pet. Fabr. Semeſtr.* l. 3. p. 17, 18, 19. *Menoch.* de *Rep. Hebr.* l. 4. c. 1. *Cluver. Antiq. German.* lib. 1. cap. 34. alioſque. Cum itaque lucos, eorum numinibus conſecrandi conſuetudo, plurimum inter ethnicos invaluiſſet; frequentem eorum uſum huic legi ferendæ occaſionem feciſſe, non facile dubitandum eſt.

QUOD autem priſca ſuperſtitio lucos tanti faceret, iiſque, ad cultus ſui munia præſtanda, tam frequenter uteretur, variæ rationes aſſignari poſſunt.

(1°.) EA erat lucorum amœnitas, ut tanquam illecebra quædam, homines ſacra facturos eo pelliceret & invitaret. Sic enim in lucis illis, ad hominum animos alliciendos, comparata erant omnia; quod fieri vix potuit, quin magnum ſui amorem & deſiderium, in vulgi præſertim animis, accenderent. Cum loci eſſent, altis, denſis, & virentibus arboribus ornati, eorum umbra ſimul & aſpectus multum voluptatis & refrigerii præbuit, in Oriente præſertim, ubi perpetuo Solis ardore torrentur omnia. Judæos hac arborum denſitate, & aliis locorum eorum deliciis illectos, ad lucos confluxiſſe, ſatis e Scriptura conſtat: *Hoſ.* 4. 13. *Super capita montium immolaverunt, & ſuper colles adoleverunt, ſubter quercum* & *populum & terebinthum: quia bona umbra ejus.* Eandem rationem vim magnam habuiſſe ad alliciendos ethnicos ad nemora, nos docent [b] *Poetæ* illa,

> *Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbra:*
> *Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido*
> *Condebat* ———

Gentes itaque, ſi longius abeſſet lucus, eorum ſacra ſub [c] arbore denſiori, & ad ſolis calorem propulſandum aptiori, plurimum procurabant. Nec arborum umbra ſolummodo, ſed proceritas & pulchritudo, plurimum amœnitatis & illecebræ lucis addidere. Nam luci religioni ſacri, non e frugiferis, ſed arboribus pulchris & in altum ſurgen-

* *Præcellentes arbores, ut robora, quercus Deos inhabitare dixerunt* Boruſſi veteres, *ex quibus ſciſcitantibus reſponſa reddi audiebantur.* Eraſm. Stell. de Boruſ. Antiq. L. 2.

[a] *Ariſt. Sac.* c. 1. p. 21.

[b] *Æneid.* lib. 1. v. 445.

[c] Vid. *Jerem.* 2. 20. *Ezec.* 6. 13. & 20. 28.

* Vid. *Bochart. Phaleg.* P. 2. Lib. 1. Col. 434. 50

tibus,

tibus, plerumque componebantur. Fidem huic assertioni peto e *Cyrilli Alexandrini* verbis, ἄλλο τὸ ἀλσῶδες ξύλον, ἄλλο τὸ καρποφόρον· Εἰς ἄλση ὅταν φυτεύωσι, ξύλα φυτεύουσιν, ἀ τὰ καρποφόρα, ἀ συκήν, ἀδ' ἄμπελον, ἀλλὰ μόνον, τέρψεως χάριν, ἄκαρπα ξύλα. i. e. *Aliud lignum nemorosum* [i. e. lucis proprium] *aliud frugiferum. Propter lucos cum plantant, non plantant ligna frugifera, ficum scil, vitem, & hujusmodi, sed solummodo, delectationis causa, ligna infrugifera.* Quibus ipsissimis verbis (hoc obiter moneo) utitur [b] *Origenes*, verbis illis [1] *Jeremiæ* [*subtus omne lignum frondosum*] lucem allaturus, Sed in callem redeo: *Origenis* & *Cyrilli* fidem liberat *Herodotus*, qui [c] sic nobis depingit Dianæ templum, Ἔστι δ' ἔσωθεν ἄλσος δενδρέων μεγίστων πεφυτευμένων περὶ νηὸν μέγαν, ἐν τῷ δὴ τὸ ἄγαλμα ἔνι· *Interius autem lucus est ingens maximarum arborum plantatarum circa templum, in quo simulacrum est.* Et paucis interjectis, ὑψικομέα δένδρεα, *arbores in cœlum euntes* vocat, plantatas ad viam qua Mercurii templum adeunt. Hanc lucorum amœnitatem causam non minimam fuisse, quod idololatræ ad lucos illos, Lege licet invita, tam facile ducerentur, e verbis [d] prophetæ secure colligo; *induxi eos in terram,* ——— *& viderunt omnem collem excelsum, & omnem sylvam densam, & ibi sacrificaverunt:* quasi oculi, locorum eorum amœnitate capti, duces essent in peccato, & homines ad sacra ibi facienda provocarent. Cum itaque Deus legem de sacris omnibus ad locum a seipso eligendum afferendis edidisset, continuo subjungit, [e] *cave tibi, ne offeras holocausta tua in omni loco quem videbis:* h. e. "Ne loci hujus, aut arboris illius, amæni-"tatem ita intuearis, ut, ea seductus, eum loco a me instituto præferendum censeas. "Oculis tuis, hac in re, judicium minime deferendum est. Et quidem opus erat, ut Israelitæ sibi ab oculis caverent suis, cum loca vix [f] ulla, nisi pascuis læta, vel nemorum umbris jucunda, vel fontibus irrigua, vel alia aliqua ratione oculis adblandientia; a Diabolo, ad ritus ejus obeundos, eligerentur.

(2°.) DIABOLI rationibus plurimum expediebat, ut homines officia religiosa peracturi in locis hisce nemorosis frequentes convenirent. Nam hujusmodi loci caliginosi ritibus ejus obscœnis & absurdis secure peragendis inserviebant. Ad superstitionem etiam augendam erant quam maxime accommodati. In lucis enim cultui profano sacratis, inusitatæ proceritatis & vetustatis arbores, profunda silentia, sancta quædam & nativa ruditas, arborum densitate fugata dies, horrida spectacula, arbores Deorum imaginem exhibentes, & similia, molles homines ad religionem composuerunt, iisque proculdubio Numinis ibi latentis fidem fecerunt, summam etiam rerum ibi gestarum admirationem & reverentiam incusserunt. Lucos hujusmodi fidem & affectum Gentilibus injicere solitos, ex *Ovidio* discimus, Fast. 3. 295.

Lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,
Quo possis viso dicere, Numen inest.

Ab iis haud multum abludunt [g] *Senecæ* verba: *si tibi occurrit vetustis arboribus & solitam altitudinem egressis frequens lucus, & conspectum cœli densitate ramorum aliorum alios protegentium submovens: illa proceritas sylvæ, & secretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam densæ atque continuæ, fidem tibi Numinis facit.* Ita nempe nati factique sunt homines, quod insolita omnia, & naturæ ordinem prætergressa, Numini tribuant, eaque religione quadam tacti intueri soleant. Nec ratione tantum, sed & ipsorum ethnicorum testimonio, notum est, hujusmodi lucos ingentem admirationem & horrorem quendam religiosum idololatris incussisse. Nam *Lucanus*, postquam *Gallorum* lucum sacrum circa *Massiliam* accuratissime descripsisset, [h] addit,

——— *medio cum Phœbus in axe est,*
Aut cœlum nox atra tenet, pavet ipse sacerdos
Accessus; dominumque timet deprendere luci.
Hanc jubet immisso silvam procumbere ferro.
Sed fortes tremuere manus: motique tremenda
Majestate loci, ———

His non prorsus absimilia: quæ *Virgilius* habet, sic de *Arcadum* luco sacro [i] canens:

a In *Jerem. Homil.* 4. p. 41. b *Homil.* 4. in *Jerem.* p. 72. B c In *Euterp.* cap. 138. d *Ezec.* 20. 28. e *Deut.* 12. 13. f *Ezec.* 6. 3. & 13. g Epist. 41. h Lib. 3. v. 423. *&c.* i *Æneid.* Lib. 8. v. 347. &c.

1 Doctissimus *Huetius* satis docuit *Homilias* illas in *Jerem.* revera esse *Origenis*; & *Balthazar. Corderium* plurimum errasse, qui *Homilias* 19. Græce edidit e *Scorialensi Bibliotheca*, suamque interpretationem adjunxit, *Cyrilli* nomine præfixo. Vid. *Huetii* Origeniana. Lib. 3. Cap. 2.

SECT. II.

Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſilveſtribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci: jam tum ſilvam ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit frondoſo vertice collem,
(Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus,———

Cum itaque luci Diaboli cultum & cauſam modis omnibus adjuvarent; Diabolus lucorum religionem toto niſu promoviſſe facile cenſeatur.

(3°.) GENTES antiquæ tanto cultu & affectu erga lucos ferebantur (uti multis viſum eſt) quod eorum uſus ſacer πατροπαράδοτος eſſet, & ab Abrahamo, multarum gentium patre, ad poſteros propagatus. Nam Abraham [a] habitaſſe dicitur באלני ממרא *in querceto Mamre*, [b] ibi altare ſtruxiſſe, ſacrificia Jehovæ obtuliſſe, Angelos etiam [c] hoſpitio accepiſſe: ut pateat, quercetum illud, non tam Abrahamo domicilium, quam Deo templum, præbuiſſe. Huc etiam facere videtur locus ille celebris, *Geneſ.* 21. 33. *Abraham plantavit nemus in Beer-ſheba, & invocavit ibi nomen Dei:* ubi *Symmachus* & *Aquila* pro אשל *nemore*, δένδρων φυτείαν poſuere. [d] Alibi etiam tranſiiſſe dicitur עד אלון מורה *uſque ad quercum More juxta Sichem*, & Deus locum illum traditione oraculi perinſignis illuſtraſſe. Hiſtoria illa Abrahami circa quercus ſæpe commorantis, ibique munia religionis obeuntis, anſam dedit [e] viri docti verbis: *ex iis forte quæ de quercubus*, Mamre & Schecemitano, *feruntur, nata eſt non modo* [f] *Judæorum (qui ſub quercubus idola colebant, & ſacrificabant Diis ſuis) ſed & gentium religio, quæ arbores in* [g] *numinum templa conſtituit, & quercum Jovi ſacram fecit.* Sic & auctor [h] ille, cui magnum nomen fecerunt literæ, judicavit: nam de Abrahamo loquens, *ex nemore*, inquit, *quod plantavit in Berſabee, ut invocaret ibi nomen Domini, propagata videtur apud ethnicos lucorum ad profanos Deorum cultus & ſacrificia conſerendorum conſuetudo.* In eandem ſententiam non eunt ſed currunt alii, quorum nomina tacite prætermitto. Sed obſtant multa, quo minus huic opinioni, prima licet fronte ſpecioſæ, aſſenſum præbeam. Nam Abrahamum, ſacra facturum, lucos cæteris locis, aut querceta (Druidum ritu) cæteris lucis, prætuliſſe, fabulæ vel inſomnio ſimile non immerito habeatur. *Lucifuga* quidem & abſurda Gentilium ſacra, loca quæ lucem adimerent, & ipſo aſpectu horrorem incuterent, quæſiiſſe cenſeantur: at vix credi poteſt, veri Dei cultores, nullius criminis aut noxæ conſcios, lucos obſcuros & ſuſpicioni locum præbentes, ad ritus eorum obeundos eligere voluiſſe. Abraham quidem tentorium [i] *juxta quercetum Mamre* fixiſſe legitur, & [k] alibi, אשל arborem plantaſſe juxta *puteum juramenti.* Sed e locis illis aliquid certi colligere velle temerarium eſt; cum veriſimile ſit Abrahamum arborem, quercum plerumque, tentorio ſuo vicinam habuiſſe, non cultus ſed * refrigerii cauſa, vel ut arbore illa, tanquam nota & inſigni, locus quo jam degebat vicinis innoteſceret. Opinioni huic inde robur accedat, quod Judæorum regio, [l] ſcriptorum ſacrorum & *Homeri* ſeculo, quercuum abundantia inclareſceret. [m] *Homerus* enim Typhonem ſepultum dicit,

Χώῳ ἐνὶ δρυόεντ', Ἰαδὶς ἐν πίονι δήμῳ·

In agro quercubus abundanti, Judæ *inter opimum populum.*

Sic enim [n] vir egregie doctus verſum illum integritati ſuæ priſtinæ reſtituendum, & transferendum probat. Utut ſit, apertum eſt loca plurima in ſacris literis memorata [[o] El Paran, [p] Elon Bachoth, [q] Elon More, [r] Elon Meonenim, [s] Elon Tabor, & [t] Elon Beth Hanan] a quercubus ibi florentibus nomen inveniſſe, & poſteris innotuiſſe. Cum itaque Abrahamus in terra ob querceta celebri moram traheret, nulli mirum videri poſſit quod eum inter querceta commorantem quandoque reperiamus.

(4°.) SENTIUNT aliqui lucorum uſum tam longe lateque propagatum fuiſſe, quod antiquiſſimi generis humani patres eos templorum loco ſæpius habuiſſent, eoſ-

a *Geneſ.* 13. 18. b C. 15. 9. c C. 18. 1, 2. d *Gen.* 12. 6. ubi *LXX* habent ἐπὶ τὴν δρῦν τὴν ὑψηλήν
e *Dickenſon. Delph. Phœnic.* in Append. p. 38. f *Exec.* 16. 13. *Hoſ.* 4. 13. g *Plin.* l. 12. c. 1.
h *Huet. Demonſtrat. Evang.* Prop. 4. Cap. 11. Sect. 2. i Παρὰ τὴν δρῦν τὴν Μαμβρῆ *LXX* in *Gen.* 13. 18.
k *Geneſ.* 21. 33. * *Geneſ.* 18. 4. l *Jeſ.* 2. 13. *Ezec.* 27. 6. m *Iliad.* 2. n *Dickenſ. Delph. Phœn.* c. 2.
o *Gen.* 14. 6. p *Gen.* 35. 8. q *Gen.* 12. 6. r *Judic.* 9. 37. s 1 *Sam.* 10. 3. t 1 *Reg.* 4. 9.

que

que ſacris officiis ibi præſtitis poſteritati commendaſſent. Inter eos ſic *Medus* noſter de lucis & quercetis agens, ſententiam exprimit: [a] *hujuſmodi loca Patriarchæ ſacris obligaſſe putandi ſunt, non tantum pro neceſſitate vitæ ruſticæ & paſtoritiæ, ſed etiam ex ritu & more priſco. Quale enim in principio Deus fecit hominibus habitaculum, talia & illi fecerunt Deo. Hominem in Paradiſo collocavit Deus, homines Deo plantarunt ſacros Paradiſos*, i. e. lucos. *Hæc nimirum vera* lucorum *origo: in quibus principio Patriarchæ Deum verum, poſtea multæ gentes multos quoque Deos, ſunt venerati.* In eandem ſententiam plenis velis fertur jam laudatus [b] *Cluverius: lucorum conſecratio*, ait ille, *ex vetuſtiſſimo more, atque adeo ab ipſo Adamo, profluxit. De Fennis, Germanica gente*, Tacitus, *in libro de Germania:* nec aliud infantibus ferarum imbriumque ſuffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur. Huc redeunt juvenes, hoc ſenum receptaculum. *Eodem vel ſimile ritu primum mortalium Adamum cum uxore & liberis habitaſſe, haud dubium eſt. Quum itaque ſacrificia iiſdem in locis Deo faceret, in quibus ipſe habitabat, id eſt, in luco ſeu nemore; poſteri quoque ejus eundem morem ad multa ſecula obſervarunt, non modo Celtæ noſtri, ſed omnes pariter gentes.* Hujus ſententiæ ſumma, ni fallor, huc redit: prima nemorum & lucorum plantatio in uſum ſacrum & civilem fuit, & Patrum antiquorum, ea templorum loco habentium, exemplo cohoneſtata. At idolorum cultu invaleſcente, luci illi principio ſacri quidem & honeſti, ritibus alienis & impuris commaculati ſunt adeo, ut in mera proſtibula & Dæmonum latibula tandem degenerarent. Hinc etiam præceptum eſt Iſraelitis, ut lucos omnes ſuccideren̄t, & a lucis in altaris vicinia plantandis abſtinerent. At vero cum nefas ſit exiſtimare, Patriarcharum religionem locis hiſce caliginoſis indiguiſſe; cum etiam e Patriarchis unus Abrahamus (ob rationem etiam peculiarem) *lucum* aut *quercum plantaſſe* dicatur; hanc opinionem vix tenui probabilitatis ſpecie decoratam arbitror.

SED quicquid ſit, ſatis e jam dictis intellectum eſt, lucos olim in uſum frequentem abiiſſe, & cum gentium templis ariſque fœdere perpetuo conſociatos fuiſſe. Eam autem conſuetudinem legi huic, lucos & arbores omnes in altaris vicinia prohibenti, occaſionem dediſſe, non facile dubitationem admittit.

SECT. III.

Ratio legis magis illuſtratur.

CUM jam legis hujus occaſio me ſatis exercuerit, proximum eſt, ut illius rationem nondum ſatis compertam, in lucem proferam. Quantum itaque legiſlatoris intentionem rationis & hiſtoriæ luce percipere licet, hiſce de cauſis hanc legem ſtatuit:

(1°.) QUOD ſeculi conſuetudo lucos Diis inferis pene proprios feciſſet, eoſque cultus τοῖς Baalim [i. e. mortuis heroibus] præſtiti ſigna luculenta conſtituiſſet. Nam gentes antiquæ lucos ſuos heroibus, tanquam ſepulchra vel delubra & habitacula conſecraſſe videntur. Inde ſepulchrorum una cum lucis in Scriptura frequens mentio: nempe, 2 *Reg.* 23. 15, 16. *Contrivit Excelſum in pulverem, & combuſſit lucum: & vertit ſe Joſiah, & vidit ſepulchra quæ* erant *ibi in monte, & tulit oſſa e ſepulchris*, &c. *Jeſ.* 65. 3, 4. *Populus eſt qui me coram ſemper provocant, qui ſacrificant in hortis* [i. e. [c] lucis idololatricis] *qui habitant in ſepulchris*, &c. Quibus verbis *Prophetæ lucorum* depingi videntur, qui in lucorum ſepulchris frequentes habitabant, & in lucis illis, horrendis ceremoniis diriſque votis, inferorum manes elicere, eoſque de futuris interrogare ſolebant. Hæc omnia a conſonis ethnicorum dogmatis & moribus aliquid lucis & fidei mutuari poſſunt. Eos enim in lucis, heroum ſepulchra poſuiſſe, probant *Poetæ* [d] illa,

——— *luco tum forte parentis*
Pilumni Turnus ſacrata velle ſedebat.

Et [e] *Ciceronis* verba, *vos Albani tumuli atque luci, vos inquam imploro atque obteſtor.* Cum inſtituto præſente conjuncta eſt lex ea quæ inter [f] Etruſcorum veterum ſtatuta numeratur, *ſi quis ſepulchrum proprium non habuerit, in nemoroſa ſylva ſepeliatur.* Apud ethnicos etiam, Manes & Heroum animæ lucos tenere credebantur: nam *Virgilius*, ethnicæ theologiæ callentiſſimus, eos ita loquentes introducit, *Æneid.* 6. v. 673.

a *Diſſert.* de *ſanctit. Relat.* b *German. Antiq.* Lib. 1. Cap. 34. p. 283. 10 c Vid. *Grot.* in loc.
d *Æneid.* 9. ver. 3. e *Orat.* pro *Milon.* f *Etruſc. Fragm.* L. 3. p. 176.

SECT. III.

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Et *Servius*, ad locum illum *Virgilii*, *Æneid.* 1. v. 445.

Lucus in urbe fuit, ——— hæc annotavit;

Ubicunque Virgilius lucum ponit, ſequitur—conſecratio.—Dicuntur enim heroum animæ lucos tenere: & in 3. *Æneid.* v. 302. ait, *in lucis* habitare *manes piorum, qui Lares viales ſunt.* Conſtat itaque [a] *Nic. Perottum* lucorum legem & ritum probe tenuiſſe, qui lucum ſic nobis deſcriptum dedit; *lucus nequaquam cæduus eſt, ut ſylva*, ſed *potius manu conſitus religioſuſque*, & *alicui Deo vel alicujus hominis cineribus conſecratus. Ideoque* vel *circa delubra Deum*, vel *circa ſepulchra poſitus eſt, & a luce ſacrificiorum lucus appellatur.* E jam dictis elucet ratio, cur Iſraelitæ τοῖς *Baalim & lucis* una *ſervire* ſolerent, *Judic.* 3. 7. 2 *Reg.* 17. 16. quod nempe luci, בעלים Baalim, i. e. Heroum, ſepulchra eſſent; & eorum Manes in lucis iis vagari, eoſque præſentia ſua conſecrare, crederentur. Ideoque luci in ejuſdem cultus & honoris ſocietatem cum ipſis Heroibus venire, non indigni cenſebantur. Hinc etiam aſſequi liceat, cur luci e [b] cupreſſis non raro conſtarent; quod nempe cupreſſus arbor [c] feralis eſſet, & longo uſu mortuorum ceremoniis propria & pene conſecrata. Cum itaque Gentiles lucos ſuos τοῖς Baalim & eorum cultui plerumque conſecrarent, lege cautum eſt, ne cultus Deo vivo præſtitus ſuperſtitionis tam craſſæ ſpeciem aliquam præ ſe ferret.

(2°.) DEUS altare ſuum luco circumcingi noluit, ut omnem impudicitiæ alicujus anſam & ſpeciem a cultu ſuo longe removeret. Lucos circa aras ejus plantari voluit Diabolus, ut in iis cultores ſui opera omnia tenebras quærentia ſecuri perpetrarent. Nec eventus conſilio defuit: nam luci, ramorum denſitate caliginoſi, meræ libidinis latebræ fuerunt; loca illa, quibus idololatræ, ſacra carnalia in Bacchi, Veneris, aut Priapi honorem peragentes, in omnes libidinum ſpecies, lucem minime paſſuras, effundebantur. Hoc fido teſte firmo, Hiſtorico nempe ſacro, ſic populi morem [d] referente: *ædificaverunt ſibi aras & ſtatuas,—ſuper omnem collem excelſum, & ſubter omnem arborem frondoſam: & effœminati fuerunt in terra, & fecerunt omnes abominationes gentium.* Et capite ſequente, Aſæ pietatem memorans, inquit, [e] *inſuper & Maacam, matrem ejus, amovit, ne eſſet princeps* in ſacris Priapi, *& luco* ejus quem conſecraverat. E Prophetarum etiam verbis inferre licet, lucos ſacra quædam proſtibula fuiſſe, quibus ethnici Deos ſuos *religioſis delictis* (e *Cypriano* loquor) ſecuri coluere. Sic enim *Ieſaias* Judæorum mores perſtringit: [f] *numquid non vos ſceleſti, qui ſubter omne lignum frondoſum incaleſcitis*, nempe in Venerem; quod in lucis altari circumjectis libidini ſe darent proſtituti pudoris homines. Idem e [g] *Jeremia* colligendum: *a ſeculo confregi jugum tuum, & dixiſti, non ſerviam: nam ſuper omnem collem ſublimem, & ſub omni arbore frondoſa, tu meretrix diſcurrebas.* Paria occurrunt apud *Hoſeam*, populi peccata recenſentem, Cap. 4. v. 13, 14. Lucos omni libidine & fœditate ſpurcos fuiſſe, e ſcriptis etiam Antiquorum diſcimus: nam *Euſebius*, de luco in Phœnicia Veneri ſacrato [h] loquens, χολή τις ἦν, inquit, κακοεργίας πᾶσιν ἀκολάστοις, πολλῇ τε ῥᾳστώνῃ διεφθορόσι τὸ σῶμα, &c. *Erat illic ſchola quædam nequitiæ, omnibus impuris hominibus, & qui corpus ſuum omni licentia corruperant, aperta.* Et ſtatim poſtea: *illegitimi mulierum concubitus & adulteria, fœda & nefaria flagitia*, in luco illo, *tanquam in loco ab omni lege & rectore vacuo, peragebantur.* Hinc & [i] Horatius *parum caſtos lucos* non injuria dixit. Cum itaque ſic ſe haberent luci, ne cultus Dei quicquam cum operibus hiſce tenebrarum commune habere videretur, altare ſuum apertum eſſe voluit, & nullis arboribus circumpoſitis obſcurari. Hanc rationem probat *Philo*, de templo Hieroſolymitano ſic [k] ſcribens: *lucus nulluseſt intra* ejus *ambitum,—quoniam verum templum non poſtulat amœnitates, ſed ſeveram caſtimoniam.*

(3°.) DEUS hanc legem dedit, ne forte populus, in idololatriam proclivis, lucis & arboribus (modo altari ſuo vicinis) cultum exhiberet. Nam gentes antiquiores eo veſaniæ abierunt, ut arbores *antiqua religione ſacras* haberent, & lucis divinitatem quandam ineſſe crederent, ceremoniis religioſis obſervandam. Aſſertioni noſtræ fidem faciunt Antiquorum teſtimonia paſſim obvia. [l] *Curtius*, Indorum inſtituta referens, *Deos*, inquit, *putant quicquid colere cæperunt, arbores maxime, quas violare, capitale eſt.* Moris hujuſce teſtis etiam accedat [m] *Theophylactus:* εἰς τοσοῦτον ἀνοησίας ἐξετραχηλίαθη ἡ

a *Cornucop.* Col. 165. 30 b Τὸ ὑ ἐφ' ἡμῶν Καρπάσιον ἄλσος κυπαρίσσων μάλιστα πλῆρες· *Pauſan.* L. 4. p. 262. Vid *Procop.* De *Bel. Gothic.* L. 4. Cap. 3. p. 571. B c *Funeris ara miki ferali cincta cupreſſo—Convenit.* Ovid. Triſt. L. 3. Eleg. 13. d 1 *Reg.* 14. 23, 24. e 1 *Reg* 15. 13. f Cap. 57. com. 4, 5. g Cap. 2. 20. h De *Vit. Conſtantin.* lib. 3. cap. 55. i *Carmin.* lib. 1. C. 12. k Lib. 2. de *Monarch.* p. 822. A l *Hiſtor.* Lib. 8. §. 31. m *Comment.* in *S. Jo.* c. 4. p. 616. A

φύσις,

φύσις, ὥστε καὶ δένδροις ἀεργίοις διὰ τὸ κάλλος θύειν, κυπαρίσσοις, καὶ πλατάνοις, καὶ τοῖς τοιούτοις· SECT. III.

Eo dementiæ pervenerat hominum *natura, ut & arboribus ſpecioſis propter pulchritudinem ſacrificarent, cupreſſis* nempe, *platanis, & ſimilibus.* Hoc etiam e luculento *Zonaræ* teſtimonio apertius conſtat: nam *Abaſgorum*, ad Juſtiniani uſque tempora ethniciſmum retinentium, mores referens, [a] hæc habet, μέχει μέντοι τότε καὶ τῆς τῶν χειστιανῶν θρησκείας ἦσαν ἀμύητοι, ἄλση ὄρη καὶ ὕλας ἐσέβοντο καὶ τὰ δένδρα ἐξ ἀφελείας βαρβαρικῆς εἰς θεοὺς ἐνομίζοντο, &c. *Ad illa uſque tempora religionem Chriſtianam ignorabant, lucos ſylvaſque colebant, arbores quoque e barbara quadam ſimplicitate in Deorum numerum adoptabant.* Hunc autem cultum lucis & arboribus, variis ceremoniis exhibebant: nam arbores pleraſque huic aut illi numini [b] vovere ſolebant, & proprias conſecrare: eas vittis & lucernis decorare: vota ad eas nuncupare, & tabellas appendere: hoſtium ſpolia illic deponere: viatores ad eas, tanquam ad Dei alicujus aram aut ſimulacrum, gradum ſiſtebant: iis Deorum nomina vel imagines inſculpebant: eas denique ſecare aut violare, ſummum nefas & piaculum exiſtimabant. Hæc omnia (nobis licet inepta & fidei abſona videantur) multis veterum teſtimoniis extra dubium poſuit [c] *Philippus Rubenus*, ad quem moris hujus ethnici ſtudioſos amandamus. Hoc religionis monſtrum & ludibrium inter Iſraelitas etiam obtinuiſſe, teſtatur hiſtoria ſacra, *Judic.* 3. 7. *Obliti ſunt Domini Dei ſui, & ſervierunt Baalim*, ואת האשרות *& lucis.* Quo in loco, ut per *lucos*, non idola in lucis poſita, (quod pleriſque viſum eſt) ſed arbores ipſas in luco plantatas, intelligamus, ſuadent expreſſa textus verba & [d] Græcorum verſio. Quo vero lucos illos rite colerent & propitiarent, eos, ethnicorum ritu, [e] *lucorum prophetas* & antiſtites habuiſſe legimus. Ethnicorum ritu, dixi: eos enim lucorum ſacerdotes habuiſſe, vetus inſcriptio, quam [f] *Gutherius* memorat, opinari ſuadet:

C. BETVO. C. F
SACERDOTI. III. LVCORVM. PR.
VMBRIAE.

Hanc fatalem lucos & arbores colendi luem Iſraelitas infeciſſe, probabilius habeatur, quod perſuaſio de divinitate quadam arboribus inſita latiſſime pervagata ſit olim, & gentem vix ullam intactam reliquerit & intemeratam. Deus itaque, ut omnem ſuperſtitionis tam ridiculæ lateque propagatæ ſpeciem & occaſionem de medio tolleret; lege cavit ne cultus officia juxta lucos aut arbores aliquas peragerentur. Norat ſcilicet populi illius, ſæpe licet in ejus verba jurati, mobilem & fluxam fidem; eoſque, anſa quavis oblata vel arrepta, ad morem & ingenium ethnicum certo ruituros.

(4°.) DEUS arborem aut lucum altari ſuo vicinum vetuit, forte ne populus ad locum ea nota clarum & inſignem, religionis cauſa frequenter conveniret. Nam altare, luci vel quercus frondoſæ vicinitate decoratum, facilius innoteſcere poſſet, quam ſi in deſerto vel alio aliquo loco, nulla nota celebri, ſtrueretur. Hanc interdicti rationem affert [g] R. Levi: *ſolebant*, inquit, *idololatræ plantare arborem juxta altaria ſua, ut ibi congregaretur populus.* Hæc opinio *Maimonidis* etiam conſenſum meruit, his verbis expreſſum; [h] מפני שהיה זה דרך ע"ז נוטעין אילנות וגו" *Quoniam ritus is erat idololatricus, arbores nempe juxta* altaria ſua *plantare, ut ibi conveniret populus, ideo Deus lucum plantandi licentiam Iſraelitis denegavit.* Atque ea de cauſa מצבה *titulum* aut *ſtatuam* legibus interdictam [i] aſſerit, *quod* ſcil. *opus eſſet ideo conſtructum, ut publicus ad illud conventus fieret.* Cum autem juſſiſſet Deus, ut Iſraelitæ omnes in Tabernaculi vel Templi vicinia conventus ſuos agitarent; nullum lucum, nullam arborem, titulum nullum, juxta altare ſuum collocari voluit; ne populus eo confluueret, (quod in gentium moribus frequentiſſimum erat) & idololatriæ cauſam præberet Iſraelitis, aut Proſelytis in vera Dei fide cultuque non ſatis inſtructis & confirmatis. Quamvis itaque pii viri altaria, alibi quam juxta tabernaculum & templum, quandoque ſtruxerint, nullos unquam arborem aut lucum juxta altaria ſua poſuiſſe legimus: nempe ut altarium ſuorum ſitus, privatus & ſolitarius, indicaret; ea non in locum conventus religioſi, ſed ad cultum extraordinarie præſtandum, conſtructa fuiſſe.

(5°.) TEMPORUM antiquiorum conſuetudo lucum aut arborem juxta altare plantatam cultus idololatrici ſignum infallibile feciſſe videatur. Nam [k] reges plerique omnes a pie-

a *Annal.* Tom. 2. Lib. 15. in *Leon. Iſaur.* p. 100. C b *Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho, Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.* Virgil. Eclog. 7. c *Elect.* Lib. 2. Cap. 34. d Καὶ ἐλάτρευσαν τοῖς Βααλὶμ καὶ τοῖς ἄλσεσι· e 1 *Reg.* 18. 19. f De *Vet. jur. Pontific.* L. 3. c. 4. g Ap. *Schindler. Lexic. Pent.* Col. 135. h *Halac. Avod. Zar.* Cap. 6. §. 12. i Ub. ſupr. k 2 *Reg.* 18. 4. 2 *Reg.* 23. 14. 2 *Par.* 14. 3. & 17. 6.

CAP. XX VIII. SECT. I.

tate commendati, [*Hezekiah, Josiah, Asa, Jehosaphat,*] lucos sustulerunt; & reges qui apostasiam a Deo meditati sunt, lucos plantasse dicuntur. Luci pene semper cum statuis & imaginibus, tanquam ejusdem πονηρᾶ κόμματα instrumenta, & non minus certa idololatriæ documenta, in [a] sacris literis conjunguntur. Porro, tanta necessitudo inter lucos & idola intercessit, ut *luci* quandoque pro idolis, quandoque *idola* pro lucis, in Scriptura substituantur. *Luci* pro idolis simul adoratis poni videntur, *Jud.* 3. 7. *Dereliquerunt Dominum, & servierunt Baalim* ואת האשרות *& lucis:* eo autem in loco, *lucos* non de arboribus tantum sed & idolis ibi cultis intelligendos esse, probat locus [b] ille parallelus; *& dereliquerunt Dominum, & coluerunt Baalim* ואת עשתרות *& Ashtaroth*, ubi & versio Græca τοῖς Ἀσταρταις habet. Idola quandoque pro lucis ponuntur, in quibus colebantur: viz. 1 *Sam.* 7. 3, 4. *Ponite a vobis Baalim & Ashtaroth:* ibi enim LXX Ashtaroth per [1] τὰ ἄλση Ἀσταρώθ interpretantur. Ex eo usu factum est, ut cultus idololatricus, per lucos & luci plantationem [c] sæpius innuatur; & אשרה *lucus* vocabulum infame sit, & vix unquam in Scriptura bene audiat. Cum itaque luci idololatriæ signa essent, eique intime adeo conjungerentur, Israelitis arbores aut lucos altari vicinos plantare vetitum est; ut omnis ansa vel species idololatriæ tollerctur, & forsan ut apertus & plane singularis altaris sacri situs & aspectus, illud non in vulgaris alicujus numinis honorem cultumque structum esse declararet.

CAP. XXVIII.

De lege qua columna quævis ab altari removetur.

SI quis legem hanc integram attentius intueatur, facile percipiat, in ea hæc tria, *luci plantationem, ligni vel arboris in altaris vicinia positionem, columnæ* denique *erectionem,* Judæis interdicta. Neque hoc acuti [d] *Coccei* fugit oculos, qui totam legem sic ad verbum interpretatur; [e] *non plantabis lucum,* vel *ullam arborem apud altare Jehovæ Dei tui. – Et non eriges tibi cippum* aut *columnam.* Duæ primæ legis hujusce partes nos hactenus occupatos tenuere: nunc poscit ordo ut in partem tertiam oculos defigamus. Ut autem ordine justo procedat sermo, quæstionibus hisce quinque respondere debeo: *primo,* quid hic voce מצבה censeri debet: *secundo,* qualis מצבה vel *columna* præcipue hac in lege vetita est: *tertio,* quænam erat legis hujus instituendæ occasio: *quarto,* quales erant veræ legem illam sanciendi causæ: *quinto,* cur Deus columnam in altaris confinio sitam odio habuisse dicitur: *sexto,* his auctarii vice nonnulla subjungam consectaria,

SECT. I.

Quid hic voce מצבה *censeri debet.*

CUIVIS in sacris literis versato notum est, vocem מצבה res naturæ diversæ in Scriptura denotare. Atque hæc diversitas notationum variis sententiis de vocis hujus usu sensuque, hac in lege locum fecit. Meum erit primo sententias vulgo receptas in medium proferre & refutare, quod inde magnus aditus ad sententiam veram assequendam & confirmandam mihi patefiet.

ORDIOR itaque a sententiis receptis, sed a vero (ni fallor) aberrantibus: sunt autem istæ quatuor.

PRIMA, [f] magistrorum est, qui voce מצבה hic opus qualecunque notari volunt, velut etiam altare seu id genus aliud, ideo constitutum & erectum, ut conventus publicus, ad sacra illic peragenda, fieret. [g] *Maimonidem,* hac in re, suum & aliorum sensum exprimentem audiamus: "מצבה שאכרה בתורה היא בנין שהכל וגו *statua* seu *titulus interdictus in Lege, opus erat ideo constructum, ut publicus ad illud conventus fieret. Idque etiamsi fieret veri Numinis cultus gratia.* At magistros illos (utpote literarum humaniorum plerunque rudes) non nisi caute, ne dicam timide, audiendos existimo, etiam

a *Deut.* 16. 21, 22. 1 *Reg.* 14. 23. 2 *Reg.* 23. 14. *Deut.* 12. 3. *&* 7. 5. *Jes.* 17. 8. 27. 9. *&* 57. 5.
b *Judic.* 2. 13. c *Mic.* 5. 14. 1 *Reg.* 14. 15. 1 *Reg.* 16. 33. d *Lexic.* in. voc. אשרה e *Deuter.* 16. 21, 22. f *Maimon.* de *Idolol.* Cap. 6. §. 8. g *Maimon.* ub. supr.

Aquilæ versio est, τὰ Ἀσάρτης ἀγάλματα.

cum

cum legum ſuarum ſenſus & origines illuſtrare ſatagunt. Ruditatis illius, legis hujus explicatio jam dicta nimis illuſtre documentum eſt. E teſtimoniis enim ſacris & profanis ſtatim producendis abunde conſtat, idololatras antiquos (quorum moribus hic interdictum eſt Iſraelitis) מצבות *columnas* in altarium ſuorum vicinia ſtatuiſſe; non ut populus ibi conveniret, ſed in columnis illis cultum ſyderibus aut heroibus exhiberet. Cum autem magiſtri Judaici (qua erant ruditate) de more iſto inter ethnicos frequenti nihil accepiſſent, in hanc ſententiam facile conceſſerunt, gentes nempe columnas hic vetitas erexiſſe, non ut ritus, ſed conventus, ſolennes agerent. Nec difficile videtur, opinionis hujus originem conjectura conſequi: Scriptura nempe [a] duas aut tres columnas, eaſque ſub arbore ſitas, memorat, & Iſraelitas ibi conventus ſolennes habuiſſe, refert; atque inde Magiſtri forſan anſam arripuerunt opinandi, gentes olim eodem conſilio columnas omnes erexiſſe. Sed textus hujuſce cohærentiæ multo accommodatius eſt, ut vox מצבה hic loci columnam ad uſum idololatricum locatam notare cenſeatur; cum jam palam fecerim, Deum *luci* vel *arboris* juxta altare plantationem verſu præcedente vetuiſſe, quod cultus profani ſigna eſſent & inſtrumenta, iiſque, ſeculis antiquioribus, homines ad idololatriam frequenter abuterentur.

SECT. I.

SENTENTIA ſecunda *Moſe Nachmani* patrono gaudet, eamque [b] *Fagius* his verbis expreſſam exhibet: *ſtatua lapis unus eſt & grandis qui inter altare & lucum prominebat, in quo idolorum myſtagogi conſtituti ſuas cantiones voce & inſtrumentis muſicis recitarunt.* Atque huic opinioni non leviter obſtare videntur auctores antiquiores, qui de hujuſmodi conſuetudine inter idololatras olim obtinente ne verbum habent. Hanc itaque *Nachmanidis* hiſtoriolam inter figmenta *Rabbinorum* numero, qui fingere malunt aut neſcire quam ignorantiæ ſuæ medelam a ſcriptis Gentilium petere.

SENTENTIA tertia *Grotii* eſt, qui מצבה hoc in loco, [c] *lapidem ingentem in hiſtoriæ alicujus monimentum, ad quem concurſus fieri ſolebat*, notare ſentit; & in illius ſententiæ ſubſidium in medium profert, illa [d] *Geneſeos* loca, quibus *Jacobus* מצבות ſtatuas, ut rerum memorabilium ſigna, poſuiſſe dicitur. Hic autem *Grotii* ſententia fundo male fido nititur: quamvis enim vox ea, locis modo citatis, hujuſmodi monimentum notet, peſſime ſequetur inde, vocem illam eo ſenſu ſemper & ubique capiendam. Huic etiam opinioni ne valeam aſſentiri, faciunt exempla illa plurima, ſtatim producenda; unde liquet מצבה vel *columnam* antiquiſſimum idololatriæ monimentum extitiſſe, & frequentem columnarum uſum in gentium religionibus occaſionem hnic interdicto præbuiſſe.

QUARTO: auctor verſionis Vulgatæ מצבה *ſtatuam* interpretatur, quaſi vocem illam ſimulacrum aut figuram humanam (quod vulgo *ſtatua* denotat) ſignificare crederet. At hic etiam a genuina vocis hujus intentione deviatum arbitror: nam *Levit.* 26. 1. ubi lex hæc paulo clarius edita eſt, מצבה tanquam res ab omni ſimulacro vel imagine fictili diſtincta prohibetur. Et Lxx, hoc in loco, vocem eam, non εἰκόνα ſed φήλην reddunt: Græcis autem interpretibus, ubi bene, nemo melius, quamvis ubi male, vix quiſquam pejus, Scripturas interpretatur.

CUM falſæ vocis hujuſce notiones jam detegantur, proximum eſt ut ſignificatus ejus genuinus e media vetuſtatis caligine in lucem proferatur. Quantum itaque conjicere liceat, מצבה hac ſaltem in lege, triplici ſignificatione gaudet. Nam

(1°.) COLUMNAM faſtigio altiuſculo dotatam, in altaris vicinia plerunque conſtitutam denotat. Hunc eſſe maxime proprium vocabuli ſenſum norunt omnes, qui quicquam commercii cum literis Hebraicis habuere: nec mihi fas eſt in re tam trita & apud omnes recepta diutius immorari.

(2°.) COLUMNAM notat cultui profano dicatam, & figura ſua peculiari a columna quavis alia (ſacra vel civili) diſtinctam & ſeparatam. Quantum enim res a ſeculo noſtro tam remota conjecturis aſſequenda eſt, ſignificatio vocis מצבה ſub *Moſis* ætatem, mutata fuit, eaque columnas plurimum altiuſculas, & forma pyramidali factas denotavit. Neceſſe enim eſt ut ea ætate ſignificatio peculiaris, & cum ſuperſtitione conjuncta, huic voci tribueretur; aut lex hæc, qua uſus מַצֵּבָה prohibetur, φωνὴν ἄδηλον ederet, & nemo tunc temporis illius intentionem certo intelligeret, aut ſatis capere poſſet, cur magis Iſraelitis, quam eorum patri, [e] *Jacobo*, מצבה ponendi copia denegata eſt. His omnibus, loco aptiora dato, plus lucis fideique ſum allaturus,

(3°.) מצבה ſenſum plus ſolito latiorem hic gerere videtur, & non *columnam* tan-

a *Judic.* 9. 6. *Joſh.* 24. 26. b *Comment.* in *Deut.* 16. 22. c *Annotat.* ad *Deut.* 16. 22. d *Geneſ.* 28. 18. 31. 52. e *Geneſ.* 35. 14, & 20.

SECT. II. tum notare, ſed ſaxum, ſtipitem, truncum, (verbo) quicquid olim ſymboli vice juxta altare ponebatur. Cum enim Gentes his omnibus cultum exhiberent, æquum eſt ut hæc omnia ſub nomine מצבה hic interdicta cenſeantur. Et ſane Judæos antiquiores ita ſe perſuaſos habuiſſe, nemo dubitare potis eſt, qui fidem dabit [a] *Hecatæo*, hæc de Judæorum templo & altari referenti; ἄγαλμα οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀνάθημα τὸ παράπαν· οὐδὲ φύτευμα—οὐδέν, οἷον ἀλσῶδες, ἢ τὶ τοιοῦτον· *Simulacrum, aut aliquod ſignum ſacrum, ibi nequaquam eſt, nec ulla plantatio, veluti lucus, aut aliquid hujuſmodi.*

SECT. II.

Qualis Matſebah, *vel columna hac in lege vetita eſt.*

CUM gentes antiqua varias columnarum ſpecies in ceremoniis ſuis uſurpaverint, ordinis mihi propoſiti lege jam teneor oſtendere qualis præcipue columna hic interdicta cenſeatur. Ut itaque negotium mihi datum felicius expediam, *primo*, præcipuas columnarum ſpecies inter gentes olim uſitatas paucis explicatas dabo: *ſecundo*, ad eas columnas digitum intendam, quas Deus, hac in lege, præ cæteris inhibuiſſe videatur.

PRIMO, præcipuas columnarum ſpecies, inter gentes olim uſitatas, illuſtrare conabor. Hic autem, methodi gratia, hoc in anteceſſum monendum cenſui, nempe veterum columnas in tres claſſes (ſacras, civiles, & profanas) diſtribui poſſe. *Sacras* voco, quæ in memoriam beneficii alicujus egregii divinitus accepti, ſpontanea hominum pietate erigebantur: *civiles* haberi volo, quæ ad ædificia firmanda, ſepulchra decoranda, vel alia quævis vitæ communis commoda promovenda, conſtitutæ ſunt: *profanas* jure voco, columnas cultui profano miniſtrantes a Diaboli myſtis excogitatas, & in illius tantum ſacris uſum & locum invenientes. Duas priores columnarum ſpecies, utpote cum re præſenti minime conjunctas, levi pede tranſilio, & ad columnas quas dixi *profanas* me totum confero, de quibus legem hanc quam præ manibus habemus intelligendam eſſe, non facile dubitandum eſt. Cum autem facultatis meæ non ſit columnas iſtiuſmodi ad calculos revocare, vel accurata methodo diſponere; mihi liceat eas juxta varios earum reſpectus digerere, ne ſermo meus omnis methodi lege ſolutus, & vagari potius quam procedere cenſeatur. Ut rem ipſam putem: columnæ jam dictæ, reſpectu *materiæ*, *formæ*, *finis*, *figuræ*, *quantitatis*, *qualitatis*, *loci* denique vel *ſitus* dividi vel diſtribui poſſunt. Eas autem, ſub quovis reſpectu, breviter explicare conſultum erit, quia lucis haud parum ad hujus interdicti mentem ſenſumque genuinum inveſtigandum nobis accommodabunt.

INPRIMIS itaque, columnæ profanæ reſpectu *materiæ* ſpectandæ veniunt, & ſub ea notione, in ligneas & ſaxeas dividantur. Idololatras antiquiores hujuſmodi, columnas præ cæteris coluiſſe, ſententia tam recepta & confirmata eſt, ut ſatis ſit unius [b] *Clementis Alexandrini* teſtimonium ad illius patrocinium advocare. Οἱ τῶν ἀνθρώπων παλαιότεροι ξύλα ἱδρύοντο θεῖφανῆ, καὶ κίονας ἵστων ἐκ λίθων· *Qui hominum erant antiquiores, ligna erigebant inſignia, & columnas ponebant ex lapidibus.* Cum *Ægyptus* ſaxo, ob calorem & duritiem facile præferendo abundaret, ſymbola ſacra plerunque ſaxea; in Syria vero & alibi, [c] ξύλινα plerunque χειροποίητα fuiſſe videantur.

SECUNDO: columnæ, reſpectu ad *formam* habito, ſpectari poſſunt, & in meras & mixtas dividi, cum utræque in ritibus ethnicis locum obtinuerint. Columnas meras, quæ figuram ſimplicem & uniformem gerebant, quales Obeliſci, pyramides, columellæ templis locatæ, aliæque ſimiles, in ſcriptis ethnicorum obviæ. Mixtas appellari volo, quæ ſigna vel ſimulacra in ſummitate ferebant, ut, in edito & propatulo ſita, ab omnibus colenda proponerentur. Multa moris exempla præbent *Pauſaniæ* ſcripta: unum in [d] *Achaicis*, his verbis memoriæ proditum: Ἐπίθημα δὲ καὶ ἐς ἐμὲ ἐπὶ γῆλη τε ἰὼν ἐπὶ τῷ χώματι, καὶ Ἡρακλῆς ἐπειργασμένῳ. *Etiamnum, ætate mea, imminet terræ aggeri columna, cui Herculis ſignum inſiſtit.* Et [e] alibi, de Jovis ara loquens, inquit, πρὸ δὲ τοῦ βωμοῦ κίονες δύο, ὡς ἐπὶ ἀνίσχοντα ἑστήκασιν ἥλιον· ἀετοὶ δὲ ἐπ' αὐτῆς ἐπίχρυσοι—ἐπεποίηντο· i. e. *Ante aram duæ eminent pilæ ad Solis fere exortum: inſiſtunt aquilæ inauratæ pervetuſti operis.* Ex his lucis aliquid accipiant [f] *Arnobii* verba: *ex gentibus tranſmarinis acciti*

a Ap. *Joſeph.* L. 1. contr. *Apion.* p. 1349. 10 b *Cohort. ad Gent.* p. 40. 20 c Vid. Lxx in *Levit.* 26. 30. d Lib. 7. Cap. 17. p. 566. e In *Arcadic.* Lib. 8. Cap. 38. p. 679. f Adverſ. *Gent.* Lib. 7. p. 243.

ſunt

ſunt Dii quidam, delubraque his facta, & in altioribus columnis ſigna quædam & ſimulacra ſunt conſtituta. Hunc morem ob oculos habuiſſe videtur [a] *Titus*, cum, eo procurante, imagines Cherubicæ bello captæ, in æneæ columnæ faſtigio (ridendæ forſan) exponebantur. Sed jam forſan extra callem oberrare videar. SECT. II.

TERTIO: reſpectu *finis* & *uſus* dividi poſſunt, cum e columnis modo dictis, quædam Diis ſuperis, quædam heroibus fato functis, ſacræ fuerint, & eorum cultui dedicatæ. Veteres idololatras Diis ſuperis (ſoli, lunæ, & ſyderibus) columnas apice acuto & alto dotatas conſecraſſe, vel in triviis innoteſcit. Refert etiam [b] *Euſebius* Phœnices & Ægyptios minorum gentium Deos, i. e. heroas in Deorum ordinem relatos, adoraſſe, & in eorum honorem στήλας τε καὶ ῥάβδους *columnas & ſtatuas ligneas* erexiſſe.

QUARTO: columnæ modo dictæ, reſpectu *figuræ* novam diviſionem capiunt, in pyramidales nempe, conicas & quadrangulares. Columna pyramidalis *lapis* plerunque *fuit in figuram metæ cujuſdam ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam, &, ut radium imitetur, gracileſcens pauliſper ſpecie quadrata in verticem productus anguſtum.* Hic me tueor auctoritate [c] *Ammiani Marcellini*, qui iiſdem pene verbis ad hujuſmodi columnam deſcribendam utitur. Columna conica lapis etiam erat formam rotundam in ſummitate ferens, & faſtigio ſe non multum attollente fabrefactus. Columna quadrangularis non multum receſſit a quadrata, quam & ethnici in altarium confinio non raro ſtatuerunt. Hic fidem *Pauſaniæ* teſtor, cum [d] Athenienſes eorum *Hermas* figura quadrangula feciſſe, [e] Phocences etiam, ad Sibyllæ ſepulchrum, *Mercurium* ſimili figura ſtatuiſſe refert.

QUINTO: columnæ de quibus ſermo præſens inſtituitur, reſpectu *quantitatis* dividi, & in majores & minores, longas & breves diſtribui, poſſunt. Ordinis primi ſtatuas plerunque στήλους appellabant, eaſque Diis majoribus (ſoli, lunæ, ſyderibus) nuncupabant. Ordinis ſecundi columnæ plerunque στήλαι dictæ ſunt, Diis gentium minorum, heroibus nempe, *Baalim* in Scriptura vocatis, conſecratæ. Ad hujuſmodi columellas reſpectus haberi creditur loco illo [f] *Chronicorum*, quem ſic vertunt Lxx, καὶ ἔστησε [1] στήλας τοῖς *Baalim*.

SEXTO: ratione *qualitatis* in *rudes* & *dolatas* aut *politas* diſtribui poſſunt. Illæ temporum rudiorum, i. e. antiquiorum, θέγεμα; hæ vero ſeculis citerioribus originem invenerunt, cum ſcilicet homines rudiora quædam cælandi principia didiciſſent. Statuas utriuſque generis in gentium ceremoniis uſum habuiſſe, multis oſtendam teſtimoniis, cum locus paulo commodior ſe obtulerit.

SEPTIMO: columnæ, reſpectu *loci* vel *ſitus*, in ſocias vel ſolitarias diſtribuantur. Socias appello, quas ethnici, tanquam congeneres, cum aliis conſociabant, & in altaris circuitu quandoque collocabant. Solitarias voco, quæ ſolæ quaſi ſecum ſtabant, utpote Soli, vel inſigni alicui heroi, conſecratæ. In hanc claſſem venire debent obeliſci, coloſſi, pyramides, & aliæ molis alicujus ſtatuæ, a cæteris ordinis ejuſdem ſeorſim poſitæ. Columnas ordinis primi Lxx videntur ob oculos habuiſſe, cum referunt [g] *Joſiam purgaſſe Hieroſolymam*, ἀπὸ τῶν ἀλσεων, καὶ ἀπὸ τῶν περὶ βωμίων, *a lucis, & rebus circa aram ſtantibus*; i. e. Columnis, indiviſis pene lucorum & altarium ſociis. Sed hujuſmodi *ſtelarum* exempla minus obſcura præbent *Pauſaniæ* ſcripta: [h] ille cum equi cujuſdam monumentum memoraſſet, ἱππος δὲ ἐπὶ, inquit, οἱ τῷ μνήματι τούτῳ διέχουσιν ὀλίγον τῶν πλανητῶν φασιν ἀγάλματα· *Prope abſunt columnæ ſeptem, quas errantium ſeptem ſtellarum ſigna eſſe aiunt.* Et [i] alibi, de *Mercurii* ſigno verba faciens, ἑστήκασι, inquit, ἐγγύτατα τοῦ ἀγάλματος τετράγωνοι λίθοι, τριάκοντα μάλιστα ἀριθμόν· &c. *Prope ipſum Dei ſignum lapides fere triginta erecti ſunt quadrangula figura: ſingulos, certis Deorum nominibus appellantes, venerantur.*

AD ſecundam provinciæ meæ partem jam tranſeat ſermo: ut oſtendam ſcilicet, an hac lege columnæ omnes jam recenſitæ, an earum ſolummodo ſpecies aliquæ, ab altari removentur. Sic itaque ſententiam meam paucis exprimo: generalibus hujus interdicti verbis, non minus *columna*, quam *lucus* & *plantatio*, quævis ab altaris vicinia longe removetur. Judæi veteres hanc ſententiam ratam fecerunt ſenſum tam latum

a Vid. *Chronic. Alexandr.* pag. 585. b *Præpar. Evang.* Lib. 1. Cap. 9. p. 33. A c Lib. 17. Cap. 4. p. 160. d Αθηναίων τὸ ἡρῶον τὸ πετράγωνόν ἐστιν ἐπὶ ταῖς Ερμαῖς. Lib. 4. Cap. 33. pag. 361. e Lib. 10. Cap. 12. p. 827. f 2 *Paral.* 33. 3. g 2 *Paral.* 34. 3. h Lib. 3. Cap. 20. p. 262. i Lib. 7. Cap. 22. p. 579.

1 Juxta *Edit. Complut.* Ἀναστήσει.

SECT. III. laxumque huic legi tribuentes, ut quodvis ἄγαλμα, ἀνάθημα, Φύτθυμα, ἢ τι τοιῦτον, ab altari rejecerunt, ut liquet e jam adducto *Hecatæi* teſtimonio. Hinc etiam paulo firmior evadat hæc ſententia, quod viri prophetici columnam aut arborem aliquam in altaris confinio ſtatuiſſe, nuſquam legantur; quanquam leges alias rituales quandoque violare non dubitarent. Et ſi hac in re rationi judicium deferatur, hanc ſententiam feret proculdubio; vero nempe ſimillimum eſſe, non minus כל מצבה *columnam omnem*, quam כל עץ *arborem omnem*, hac in lege prohiberi. Hoc eo probabilius evadat inde, quod columnæ locum non minus frequentem, quam arbores, in ſacris ethnicis invenirent, & gentes utraque cultu profano pariter inquinarent.

SECT. III.

Qualis erat legis hujus inſtituendæ occaſio.

HANC legem, prout alias pleraſque bonas, a malis aliquibus ævi moribus anſam traxiſſe, nemo conſultus facile dubitabit. Quid enim lege lata caveret Deus, ne Iſraelitæ lucum, arborem, columnam (res in ſe pulchras & innocuas) in altaris confinio collocarent, niſi quod eo ſeculo cultus profani ſigna eſſent aut inſtrumenta, adeoque malis moribus occaſionem adminiſtrarent? ut autem huic legi lucem clariorem afferam, quæ jam dicenda ſunt, in hunc ordinem digerentur: oſtendam (1°.) veteres idololatras juxta altaria columnas erigere, iiſque cultum exhibere ſolitos. (2°.) Moris hujus ethnici rationem inveſtigabo. Probaturus ſum (3°.) morem illum idololatricum legi huic occaſionem & originem præbuiſſe.

OSTENDAM primo, veteres idololatras, juxta altaria plerunque, columnas erigere iiſque cultum exhibere, ſolitos. Ad moris autem hujuſce probationem non leve momentum ferat Scriptura ſacra, qua, in gentium veterum ceremoniis, altaria & columnæ toties conjuncta reperiantur: nempe *Deuter.* 7. 5. *Earum altaria deſtruetis,* ומצבתם *& [a] columnas earum confringetis, & lucos earum ſuccidetis.* Legem congenerem habemus *Deut.* 12. 3. *Et conteretis aras earum, & confringetis* את מצבתם *columnas earum, & lucos earum comburetis.* Hæ leges vim novam tribuunt legi cognatæ in *Exodo* datæ, Cap. 34. 13. *Altaria eorum frangetis,* ואת מצבתם *& ſtelas eorum confringetis, & lucos eorum ſuccidetis.* 2 *Paralip.* 14. 3. *Et removit* Aſa *altaria aliena, & confregit columnas, & ſuccidit lucos.* Non abſimile teſtimonium præbet hiſtoria ſacra, 2 *Chronic.* 34. 4. *Deſtruxerunt aras Baalim coram eo,* והחמנים *& columnas ſolares ſuccidit, & lucos,* &c. *Hoſ.* 10. 1. *Prout multiplicavi fructum ejus, multiplicavit altaria, & quemadmodum benefeci terræ ejus, ſic benefecerunt columnis.* His accenſeri poteſt obſcurus ejuſdem [b] Prophetæ locus, quo זבח & מצבה *ſacrificium* & *columna*, tanquam res eo ſeculo congeneres, conjungit Scriptura. Ad hunc morem, in gentium cultu receptiſſimum, alluſum videtur, *Jeſ.* 19. 19. *In die illo erit altare Domino in medio terræ Ægypti* ומצבה *& columna juxta terminum ejus Domino.* "Quaſi dixiſſet propheta, ipſi Ægyptii, ho-
"die licet notæ nigrioris idololatræ, olim ad frugem redituri ſunt, & illi qui aras olim
"& columnas inſignes, in terræ præſertim finibus, in Deorum falſorum honorem &
"cultum erexerunt, eas tandem in honorem Jehovæ ſtatuent; hoc eſt, Deum verum,
"eodem zelo & ſtudio quo falſos olim, adorabunt. Sacris hiſce, duo ſubjungam profana moris hujuſce teſtimonia, quæ *Pauſaniæ* debeo. Primum occurrit in *Eliacis*, ubi poſtquam *equeſtris Neptuni* & *equeſtris Junonis* aras memoraſſet; continuo [c] addit, ὁδὸς δὲ τῷ κίονι, Διοσκόρων. *Adhæret autem columnæ* (aræ nempe Junonis) *ara Caſtrorum.* Et [d] alibi, poſtquam aræ Jovis Lycæi mentionem fecerat, addit, πρὸ δὲ τοῦ βωμοῦ κίονες δύο, ὡς ὑπὲρ ἀνίσχοντα ἐφήκασιν ἥλιον· *Ante aram duæ eminent columnæ, ad Solis fere exortum.* E teſtimoniis hiſce ſacris & prophanis, ſatis elucet moris jam dicti veritas.

PARS penſi mei ſecunda poſtulat, ut moris illius ethnici rationem inveſtigarem. Impeditum eſt quidem in re tam antiqua & obſcura judicare: quantum autem conjectura conſequi licet, moris hujus initium uni cauſæ, ſaltem præcipue, tribuendum eſt: columna nempe Numinis illius vice fungebatur cui ſacrum offerebatur, illudque optime repræſentare cenſebatur. Hæc aſſertio ſat fidei & lucis hauriat ex uno illo [e] *Clementis Alexandrini* teſtimonio: Σημαίνει ὁ φύλλον, τὸ ἀνεικόνιστον τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ πεφω-

a Καὶ τὰς στήλας αὐτῶν συντρίψετε. Lxx in loc. b *Hoſ* 3. 4. c Lib. 5. Cap. 15. p. 414. d Lib. 8. Cap. 37. p. 679. e *Stromat.* Lib. 1. p. 418. 35

πσμένον

πσμβόλ@ φύλ@, ϖϱὸς τῷ τὸ ἀνεικόνιϛον σημαίνειν, δηλοῖ τὸ ἐϛὼς ϗ μόνιμον τῦ Θεῦ, ϗ τὸ ἄτρεπτον αὐτῦ φῶς, ϗ ἀχημάτιϛον· *ſignificat autem columna, Dei non poſſe effingi imaginem.* SECT. IV. *Illuminata autem columna* (qualis erat Moſis) *præter hoc quod ſignificat non poſſe effingi imaginem, Dei quoque ſtabilitatem, & immutabilem ejus lucem, quæque non poteſt figurari.* Πϱὶν γ' οὖν ἀκϱιβωθῆναι τὰϛ τῶν ἀγαλμάτων ϗέϛεις, κίονας ἱϛάντες οἱ παλαιοὶ, ἔϛεβον τύτυς ὡϛ ἀφιδϱύματα τῦ Θεῦ· *Prius itaque quam imaginum habitus accurate perfecteque facere* tenerentur, *veteres, columnas erigentes, eas colebant, tanquam Dei repræſentamina & ſimulacra.* Hæc noviſſima *Clem. Alexandrini* verba, cum citaſſet [a] *Montacutius* noſter, ſtatim ſubjungit, "uti reor, διὰ τὸ ϛάσιμον ϗ ἀμετάϐλητον, quod columna Dei immutabilem & invari-"abilem naturam repræſentet. Nec ſane viri docti conjecturam nullius æſtimandam cenſeo. Alias moris hujuſce cauſas in medium attuli, cum legem affinem, [b] *non ſtatuetis columnam ullam*, explicarem; & ibi, magis ex inſtituto, rationes ejus inveſtigarem. Liceat itaque materiam eandem hic redeuntem levi pede tranſilire, & lectorem ad ea quæ [c] ſuperius dicta ſunt, amandare.

DEVENTUM eſt jam ad tertiam præſentis penſi partem, paucis abſolvendam; ut ſcilicet oſtendam, morem quem dixi Gentilitium legis hujus inſtituendæ cauſam extitiſſe. Ut rem paulo luculentius exprimam: apud exteros uſu veteri receptum erat, lucum, arborem, aut columnam, altari vicina conſtituere; ut hac ratione, altaribus ſuis honorem paulo majorem conciliarent, & ipſorum ſacra majore cum ſolennitate & ſuperſtitione celebrarent. Cum itaque ſic more ſeculi comparatum eſſet, lege cautum eſt ne Dei altare quicquam (hac in parte) commune cum altari diaboli retineret, ſed additamento quovis apocrypho nudatum ſtrueretur. Metus nempe cauſa ſuberat, ne vulgares (quas diximus) altarium ethnicorum appendices malis illis anſam præberent, quæ ſacris ethnicis frequenter adhærebant. Non eſt enim vel ſimili vero, Deum, lucos, arbores, columnas, (res gratia ſingulari commendatas, & in uſu poſitas) altari ſuo prohibere voluiſſe, niſi quod mali gravioris ſpeciem ferrent, aut malis aliquibus, ſuo loco recenſendis, occaſionem miniſtrarent.

SECT. IV.

Quales erant veræ legem illam ſanciendi cauſæ.

CUM *Moſes* legis hujuſce rationes tacite præterierit, nobis ad veritatem nonniſi probabili conjectura collimandum eſt. Quantum itaque conjectura colligo, Deus legem hanc ob rationes ſequentes Hebræorum populo dediſſe videatur.

(1°.) SECULA rudiora columnam ſymboli & ſimulacri divini loco ſtatuebant, eique non raro numinis vice cultum tribuebant; adeo ut hujuſmodi columna, ſi altari Moſaico vicina adſtitiſſet, cultui profano vel illius ſuſpicioni, locum aperiret. Secula antiquiora, cum ſcilicet accuratus imaginum uſus nondum invaleſceret, columnas imaginis loco ſtatuiſſe & adoraſſe, multis veterum teſtimoniis evinci poſſet: ſed ego paucis in præſens contentus ero. E teſtibus illis mihi primus occurrit [d] *Clemens Alexandrinus* quem laudavi modo: refert ille, Græcos antiquiores, ſub columnæ informis imagine *Bacchum* coluiſſe, verſu illo a veteri Poeta mutuato;

Στύλ@ Θεϐαίοισι Διώνυσος πολυγηθής·

Exhilarans Bacchus Thebanis eſt columna.

Aſſerit idem [e] *Clemens*, ut *Bacchi* Thebis, ſic & *Apollinis* imaginem Delphis, columnam fuiſſe; quod & probat e poematis antiqui fide, cui titulus *Europia*, quod jam fruſtra deſideramus. Hiſce conſentanea [f] *Pauſaniæ*, de civitate *Corinthi* loquentis, verba: ἔϛι δὲ Ζεὺϛ Μειλίχιος, ϗ Αϱτεμις ὀνομαζομένη Πατϱῶα, σωὸ τέχνῃ πεποιημένα ἀδήμαϛ· Πυϱαμίδι δὲ ὁ Μειλίχιος, ἡ δὲ κίονι ἐϛὶν εἰκασμένη· i. e. *Sunt etiam Milichii Jovis, & Dianæ, cui Patroæ cognomentum, ſigna rudia & ſine ulla arte facta. Milichius pyramidis,* Patroa *columnæ figuram habet.* Huc faciunt ejuſdem auctoris illa in [g] *Achaicis* τὰ δὲ παλαιότεϱα ϗ τοῖϛ πᾶϛιν Ελλησι, τιμὰϛ Θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον ἀϱγοὶ λίθοι· *Ita more veteri factum eſt apud Græcos omnes, ut rudes lapides, loco ſimulacrorum, divinos honores obtinerent.* Græci

a *Diatrib.* contr. *Seld.* de *Decim.* Cap. 3. p. 491. b *Levit.* 26. 1. c Vid. Cap. hujus Libri 22.
d *Stromat.* L. 1. pag. 418. 30 e Id. pag. 419. f In *Corinthiac.* p. 132. g Lib. 7. p. 579.

SECT. V. hac in re nihil noviter aut diverſe a gentium aliarum inſtitutis feciſſe videntur: nam ſatis conſtat Ægyptios columnas illas inſignes (obeliſcos dico & pyramides) honore divino affeciſſe, Syros & Chananæos antiquiores hic Ægyptizaſſe, probant honores illi ſingulares quos olim τοῖς [a] *Chammanim* columnis eorum ſolaribus, exhibebant. Tyrios ejuſdem vanitatis affines fuiſſe, fidem facit [b] *Philo Byblius* referens, *Uſoum*, Hypſuranii fratrem, columnas duas Tyri, *vento* unam, *igni* alteram, conſecraſſe iiſque ſacrificiis & aliis ceremoniis cultum reddidiſſe. Nec hujuſmodi religionem a nominis Romani gravitate prorſus abhorruiſſe, teſtantur eorum [c] numiſmata quædam, pyramidis, metæ, vel lapidis faſtigiati, figuram, præferentia. Sed moris hujuſce probationi nimis operoſe forſan immorari videar, cum e ſuperius adductis Scripturæ teſtimoniis abunde conſtet, idololatras antiquos aras & columnas connubio quaſi ſtabili conjunxiſſe; proculdubio ut columnas illas (Tyriorum ritu jam dicto) ſacris oblatis colerent & honorarent. Cum itaque columnas altari vicinas erigere, & oblato ſacro venerari, gentium pene omnium uſu receptum & confirmatum eſſet; ſi Deus columnam in altaris ſui vicinia toleraſſet, mori tam profano connivere, & idololatriæ non occaſionem tantum, ſed & apologiam, præbere videretur.

(2°.) UT ſpecies & aſpectus altaris Moſaici plane ſingularis, & ab altaris ethnici cujuſvis habitu cultuque longe diſcrepans; illud Numinis cultui cum numinibus ethnicis nullam cognationem aut ſimilitudinem habentis conſecratum indicaret. Cum enim altaria gentium, ubivis obvia, lucis, arboribus, columnis, aut his omnibus, inſtruerentur, & nil ſimile circa Moſis altare diſcerni poſſet; inde non difficulter inferendum erat, illud Numinis cultui ſacrum eſſe, cum Diis aliis nihil commune habentis; ſed ab eorum natura & ingenio non minus disjuncti & alieni, quam ipſius altare ab aris Deorum vulgarium honori dedicatis. Hinc etiam cuivis, hebeti licet, promptum erat intelligere, Deum Iſraelis & Deos alienos in cultus ejuſdem communionem venire non poſſe, cum altari cultuque tam diſſimili gauderent, & altaris Moſaici forma, plane diſtincta & ſingularis, Dei unius doctrinam aperte ſatis enunciaret.

(3°.) MOS iſte, columnam juxta altare ſtatuendi, ab *Ægypti* religionibus anſam traxiſſe videatur. In hanc opinionem inclinat animus, non tantum quod ſuperſtitioſi ritus pene omnes ab *Ægypto* fluerent; ſed quod ſtatim ab egreſſu ex *Ægypto*, Deus ab hoc more præcipue ſe averſum oſtendit, & in eam mala graviora comminatur, Textu illo jam ſæpe laudato, *Levit.* 26 30. *Diſſipabo excelſa veſtra, & ſuccidam* Chammanim *veſtra, & ponam cadavera veſtra ſuper cadavera idolorum veſtrorum, & anima mea vos abominabitur.* Nam eo in loco (quod alibi doceo) altaria nomine Excelſorum, & columnæ Solares voce *Chammanim*, intelligenda ſunt. Hoc & eo ſimilius eſt vero, quod המנים & מצבה ut voces notionis cognatæ ab auctoribus ſacris uſurpentur. Hoc etiam oſtenſum eſt alibi, nec erambe recocta lectoris curioſi gratiam repertura eſt. Cum autem hic locus aliquid obſcuritatis habeat, ad opinionis meæ ſubſidium, ſuperſtitionis Ægyptiacæ monumenta vetuſtiſſima, pyramides etiamnum ſuperſtites, advocare liceat. Cum itaque mos hic (uti probabile videtur) ab Ægypto fluxerit, ſi Deus illum inter ſuos toleraſſet, aliis Ægypti moribus aditum præſtruxiſſet; Iſraelitas etiam & Ægyptios, rituum ſimilium communione, pluſquam par erat ſibi mutuo conjunxiſſet.

ALIAS hujus interdicti rationes, in promptu habeo: eas autem Sectione ſequente, utpote loco magis opportuno, redditurus ſum.

SECT. V.

Cur Deus columnam in altaris confinio conſtitutam odio habere dicitur.

QUOD proxime reſponſum deſiderat, eſt hujuſmodi: cur Deus columnam, cum ſociis inſtrumentis, non rejicere ſolummodo, ſed & *odio habere*, dicitur? Nam lex integra, Latine reddita, ſic ſonat; *non plantabis lucum, vel ullam arborem apud altare Jehovæ, & non eriges tibi columnam* אשר *quam odio habet Dominus Deus tuus.* Hic אשר particula numeri ſimul & generis incerti (uti noſtrum *which*) huic dubio materiam dedit, an ſingulariter hic intelligenda ſit, ut ad ſolam *columnam*; an pluraliter, ut ad *lucum* & *arborem* etiam, reſpectum gerat: adeo ut Deus hæc tria, apud ejus altare poſita, pari odio proſequi cenſeatur. Ut rem brevi conficiam: vocem illam hic

a Vid. Cap. hujus Libr. 25. b Ap. *Euſeb. Præp.* Lib. 1. Cap. 10. p. 35. c Vid. *Marſham. Can. Chronic.* pag. 56.

ſenſu

ſenſu plurali capiendam cenſeo, eo quod certum ſit idololatras antiquos, lucum, arborem, columnam, ad cultum profanum pariter uſurpaſſe; eaque omnia Dei altare pariter inquinare voluiſſe. Deinde, Lxx (quod opinioni meæ firmamentum eſt maximum) vocem אשר ſenſu plurali capiunt, verſum integrum ſic interpretantes; Οὐ ϕήσεις πεαυτῷ ϕήλην, ἃ ἐμίσησε Κύριος ὁ Θεός σε. SECT. V.

HIS ἐν παροδῷ dictis, ad rationes expediendas me jam accingo, cur Deus a tribus illis (arbore, luco, ſtatua) apud ejus altare poſitis abhorreret adeo; cum præſertim res eſſent non minus ab omni crimine quam ratione alienæ. Ex iis itaque hæc primas habeat:

(1°.) HÆC tria, juxta Dei altare conſtituta, Dæmonem ipſum Deo ipſi συμβώμιον ipſumque cultum & imperium cum Jehova diviſum habere, denotare videbantur. Hæc enim in Dæmonis ceremoniis uſum frequenter invenerunt, & ideo in altaris alicujus confinio ponebantur, ut Solis, Lunæ, Syderum, aut herois alicujus in Deos relati locum occuparent, & eo nomine ſacri cujuſvis oblati cultum & honorem participarent. Nam populus Iſraeliticus τοῖς *Baalim* & *lucis* cultum præſtitiſſe dicitur, nec ratio ulla vel meditanti ſe dabit, cur columna vel lucus apud altare (præcipuum cultus divini locum & inſtrumentum) poneretur, niſi ut, vice Numinis, oblato ſacro coleretur. Ea de cauſa proculdubio *Chammanim*, i. e. Columnæ Solares, ſublimes, [a] ſupra altare, conſtitutæ ſunt, ut omnium oculis paterent, & quivis ſacrificatum adveniens eas adoraret. Cum itaque Gentes hæc tria juxta Dei altare collocarent, ut honoribus divinis afficerentur, Deo contumelia vix verbis aſſequenda offerebatur: nam hac ratione non tantum profani cultus objectis & inſignibus honor ſingularis habebatur, ſed altare Deo ſoli ſacrum in criminis tam tetri partem trahebatur, & ipſi Diabolo ſervire cogebatur; adeo ut cultus hujuſce participes inde non tantum idololatræ, ſed & ſacrilegi fierent, & ſumma Dei majeſtas non tantum imminuta eſſet, ſed plane contempta & ludibrio habita. Neceſſe itaque fuit, ut hæc tria, quocunque pene loco ſita, Deo male grata forent; at in altaris ſui vicinia prorſus odioſa.

(2°.) TRIA illa (lucus, arbor, columna) juxta altare ſita, omnifariam idololatriam complectebantur; cum in iis idololatrici cultus objecta omnia, ſaltem ſymbolice comprehenderentur. Ut rationis hujuſce momenta clare percipiantur, obſervandum eſt, idololatras antiquos, Soli, Lunæ, ſociis etiam Syderibus, in luco, utpote arborum majorum & minorum congerie, cultum præſtitiſſe: eos etiam arborem, ſublimi vertice notabilem, Solis ſymbolum habuiſſe, eique cultum, tanquam Solis vicario, detuliſſe: columnis etiam & obtuſis ſimulacra quædam impoſuiſſe, ut in iis honorem heroibus (i. e. viris egregiis in Deorum numerum aſſumtis) redderent, eoſque [b] ſupra mortalium ſortem elevatos indicarent: columnas autem acutas, aut pyramidi ſimiles, ſtatuiſſe, ut in iis radii ſolaris imaginem contemplari poſſent, & in iis, tanquam Solis hieroglyphicis, Soli cultum exhiberent. Cum itaque hæc tria prophani cultus objecta omnia (vel proprie vel ſymbolice) continerent, ut iis venientibus idolorum turma venire videretur; iis haud immerito Deus odium hoſtile denunciavit, utpote ſibi & legibus ſuis quam maxime repugnantibus.

(3°.) HÆC tria, Deorum falſorum & cultus profani ſymbola erant; adeoque Deum tacite mendacii arguebant, qui ſe Deum unum zelotypum, & conſortis impatientem, toties appellaverat. Deus idoli cujuſque cultum vetuit, ut nullum ſe *priorem* pati poſſet; hæc etiam Deorum falſorum ſymbola altari ſuo conjungi noluit, ut ſe nullum [c] ſibi *parem* ferre poſſe, teſtaretur. Ipſa altaris Moſaici nuditas & aſpectus ſimplex & ſolitarius aperte docuerunt, illud ſacrum eſſe Deo ſimplici & conſortis neſcio; ei nempe qui Solem, Lunam, ſydera, vel heroem aliquem, eodem cultu vel altari cum ſeipſo junctum, dedignatur, abominatur, Hanc eſſe legis hujus intentionem probabilius habeatur, quod [d] verſu pene proximo, Deus mala graviora viro illi comminetur, qui Deos alienos, (Solem, Lunam, aut ſydera) coluit, aut una cum Deo vero religioſe veneratus eſt. Summa jam dictorum huc redit: e variis Scripturæ locis intelligi datur, Iſraelitas, Jehovæ quidem, ſed [e] una cum Diis alienis, honorem cultumque non raro præſtitiſſe; ut Deum & dæmonem juxta colentes, utriuſque gratiam & auxilium experiri poſſent. Deus interim, ut huic malo remedium adhiberet, iſtiuſmodi cultum mixtum non tantum diſerte & expreſſe, ſed etiam ſymbolice & ſub figura, vetuit. Deus hoc feciſſe putetur, cum diſerte præcepit ut [f] ſolus ipſe coleretur, & omnes cultus profani teſſeras

a 2 *Chron.* 34. 4. b Vid. *Plin. Nat. Hiſt.* L. 34. Cap. 5, 6, 7. c *Jeſ.* 42. 8. *Mat.* 4. 10.
d *Deut.* 17. 2, 3. e *Zeph.* 1. 5. 2 *Reg.* 17. 22. 1 *Sam.* 7. 3, 4. f *Exod.* 22. 20. *Joſ.* 24. 19.

SECT. VI. (lucum, columnam, & ſimilia) ab altari ſuo removeri juſſit. Hæc autem omnia a Dei altaribus arcebantur, ut inde conſtaret, nihil [a] communionis aut commercii inter Jehovam & gentium Deos intercedere.

(4°.) DEUS hæc odio habuit, forte quod religionem patriarchalem in contemptum, vel idololatriæ patrocinium, ducerent. Nam *Abrahamus lucum in Beer-ſheba plantaſſe*, & ibi ritus ſacros obiiſſe, [b] dicitur: [c] alibi tranſiiſſe fertur עד אלון מורה uſque *ad quercum more juxta Sichem*, proculdubio ut arborem illam excelſam ad cultum ſimul & refrigerium uſurparet. *Jacobus* etiam patriarcha מצבה *ſtatuam* vel *columnam* erexiſſe legitur, & oleum, in ſummo vertice, libaminis vice effudiſſe. Poſtea vero, cum diaboli fraude ſic factum eſſet, ut hæc omnia in profani cultus inſtrumenta & indicia degenerarent; neceſſe fuit ut Deus *procul ite profana* diceret, & iis acceſſum ad altare denegaret; ne ſcilicet uſus eorum idololatricus, tunc paſſim invaleſcens, mori conſimili inter Hebræos anſam præberet, & patris antiquorum cultum, horum uſu præſtitum, ſuſpectum aut contemtum redderet.

ALIÆ rationes hujus interdicti poſſent excogitari: ſed in re tam obſcura, & a ſeculo noſtro tam remota, non licet conjecturis nimis indulgere.

SECT. VI.

Auctarii vice, nonnulla ſubjunguntur Conſectaria.

UT methodi mihi propoſitæ partes omnes abſolvantur, ſupereſt ut nonnulla ſubjungam Conſectaria, quæ lucem paulo majorem toti argumento fœnerentur.

PRIMO: Deus duplici lege columnas erigendi facultatem ſuſtulit, neutra vero ſupervacanea fuit, ut uſu ſuo deſtituta. Harum prima nobis occurrit, *Levit.* 26. 1. quam ſic vertunt Septuaginta, στήλην (ἐκ) ἀναστήσετε ὑμῖν. Altera nobis obvia eſt *Deut.* 16. ult. quam verbis illis affinibus interpretantur, οὐ στήσεις σεαυτῷ στήλην *apud altare* ſcilicet, quod ſæpius inculcatum eſt. Ex iis prima redundare putetur, quæ columnas omnes; aut ſecunda quæ columnas apud altare ſitas, id eſt, quaſdam, inhibere videatur. Utcunque neutra ratione vel uſu ſuo caruit: cum enim Iſraelitæ δεισιδαιμονέστεροι eſſent, & in omnia gentium inſtituta projectiſſimi; columnas idololatricas ubique locorum (ad morem ethnicorum) erigere potuiſſent, niſi lex illa generalis obſtitiſſet. Cum etiam gentium uſu receptum eſſet, columnas apud altaria ſua conſtituere, Judæi proculdubio columnas etiam altari ſuo vicinas erexiſſent, niſi Deus legem quam dixi ſecundam mori huic oppoſuiſſet.

SECUNDO: Judæorum magiſtri videntur a genuina legis hujus intentione non parum aberraſſe. Nam eorum præfectus, *Maimonides*, voce מצבה non *columnam* intelligi voluit, ſed [d] ſtructuram quamvis ideo conſtitutam, ut ad eam conventus publicus fieret, ad ſacra illic, etiam Deo vero, peragenda. *Maimonidem* autem, hac in re, veritatem fugiſſe, ſatis e jam dictis innoteſcat: nam inde liquet, Moſem hac in lege, non tam מצבה quam מצבה in altaris vicinia conſtitutam, vetuiſſe; eamque non ut conventibus publicis obicem poneret, ſed ſacris in idolorum honorem, ritu gentium, peragendis. Et proculdubio *Maimonides* & Rabbinuli ſui errorem tam craſſum nunquam imbibiſſent, ſi libros ethnicorum vel ſummis digitis attigiſſent, & eorum morem columnas ad altaria ſtatuendi & adoranda vel per ſomnium intellexiſſent.

TERTIO: quoad ritus cultus, multum diſcriminis inter tempora *ante* & *poſt* Legem interceſſit. Ante Legem, [e] Abrahamus plantavit lucum, [f] Jacobus erexit στήλην, & [g] Moſes duodecim στήλας altari ſuo vicinas erexiſſe dicitur. Lege vero his interdictum eſt, partim ut cultus profani, tunc latius invaleſcentis, omnis anſa tolleretur, partim ne quid ornatus altari alicui profano accederet, unde populus ab altari Moſaico ad altare vel cultum alienum alliceretur.

a 2 *Cor.* 6. 14, 15, 16. b *Geneſ.* 21. 33. c *Gen.* 12. 6. d *Halac. Avod. Zar.* Cap. 6. §. 8.
e *Geneſ* 21. 33. f *Geneſ.* 35. 14. g *Exod.* 24. 4.

CAP.

CAP. XXIX. SECT. I.

CAP. XXIX.

Lex utriuſque ſexus apparatum confundi & promiſcue uſurpari prohibens.

INGENIO miro, vi magna, pollet ſuperſtitio: nihil enim tam abſonum fidei, tam adverſum rationi, quod non perſuadeat; nihil tam inſolens & ab humanitate devium, quod non cogat. Nam gentium omnium quibus ullus honeſti ſenſus inerat uſu receptum erat, ut viri & fœminæ non minus corporis habitu quam oris ſpecie ab invicem diſcernerentur; & nonnullis veſtium commutatio non tantum honeſtati, ſed pene [a] naturæ, contraria videbatur. At eo tandem idololatras antiquos perduxit ſuperſtitio, ut viri veſtem muliebrem induerent, & dignitatem virilem (qua licuit) exuere, pium & numini gratum exiſtimarent. E ſuperſtitioſo illo ſeculi more lex ea nata videtur quæ proximo nobis occurrit explicanda, *Deuter.* 22. 5. *Non induetur mulier veſte* vel *apparatu viri, nec vir utetur veſte mulieris.* Ne vero ſermoni meo de hac lege quid obſcuritatis inſit, illius intentioni primo, dein & cauſæ vel origini, lucem paulo majorem afferre conabor.

SECT. I.

De legis intentione & ſcopo.

DE legis hujus intentione ſenſuque tres opiniones inter doctos invaluere. Nam Tres ſententiæ.

PRIMO: hac opinione fuerunt aliqui, quod indiſtinctus veſtium uſus, hac in 1ª. lege quidem, ſed in militia ſolummodo, prohibeatur. *Joſephus* enim (ad mentem proculdubio Judæorum veterum) hanc legem inter diſciplinæ militaris præcepta numerat, ſic verba παραφράζων: [b] φυλάσσετε δὲ, μάλιστα ἐν ταῖς μάχαις, ὥστε μήτε γυναῖκα ἀνδρικῇ σκευῇ χρῆσθαι, μήτε ἄνδρα στολῇ γυναικείᾳ· *Cavete vero, maxime in bello, ut neque mulier apparatu virili utatur, neque vir ſtola muliebri.* Quid *Joſephum* & alios in hanc ſententiam traxit, e jam dicendis facile conjiciendum eſt.

SECUNDO: plerique legem hanc eo ſenſu quem verba præ ſe ferre videntur, in- 2ª. telligendam ſentiunt, eaque ſexum unum alterius habitum induere, adeoque ſexum alienum ſimulare, prohiberi. In hac ſententia, pleroſque Patres, Synodos antiquiores interpretes modernos, & alios clarioris famæ ſcriptores, conſentire, ſat probant eorum plurima, quæ [c] nuperus auctor congeſſit, teſtimonia. Huic autem ſententiæ, ſpecioſæ licet, aſſentiri neſcio, quod Phariſæi (modo verum referat [d] *Epiphanius*) γυναικικοῖς ἱματίοις *muliebribus palliolis* uterentur: fidem autem excedit, illos ſcrupuloſæ religionis homines veſtes ſexui ſequiori proprias induere voluiſſe, modo diſertis hujus præcepti verbis adverſari crederentur. Deinde: prorſus incredibile eſt, Hebræorum gentem, tot ſanctis legibus & legum vindicibus inſtructam, lege ſcripta carere potuiſſe, quæ a veſtibus mere muliebribus eos coerceret. Judæi proculdubio, ipſa natura magiſtra, a facto abſtinuiſſent, quod in gentis opprobrium cederet, & explendæ libidinis occaſionem miniſtraret. Hiſce firmandis inſerviunt [e] *Diogenis Laertii* verba: *legis gemina eſt diſtributio, altera ſcripta, altera vero non ſcripta.* Prior illa civilis eſt, *qua Remp. adminiſtramus: quæ vero citra ſcripturam eſt, ea a* natura *& uſu* proficiſcitur; οἷον, τὸ μὴ γυμνὸν πορεύεσθαι εἰς τὴν ἀγορὰν, μηδὲ γυναικεῖον ἱμάτιον περιβάλλεσθαι· *quale* eſt, *nudum in foro ambulare non debere, aut uti veſte muliebri,* ταῦτα γὰρ οὐθεὶς νόμος κωλύει, ἀλλ' ὅμως ἐκ προόμεθα, διὰ τὸ ἀγράφῳ νόμῳ κωλύεσθαι· *Hæc enim lex nulla prohibet, ſed ab iis faciendis abſtinemus, quod lege non ſcripta prohibeantur.* Cum itaque gentes exteræ, ſolo naturæ inſtinctu, a veſtis fœmineæ uſu, tanquam more infami & ipſi naturæ contrario, penitus abhorrerent; nemo ſibi conſulto perſuadere poteſt, Deum ideo tantum hanc legem ſtatuiſſe, ut Judæos a cultus muliebris uſu cohiberet; quaſi e luto tam craſſo facti eſſent illi, ut nullum honeſti vel decori ſenſum retinerent.

TERTIO: ſentiunt alii, lege hac de ſexus utriuſque veſtitu lata, Deum ritum ali- Vera. quem Zabiorum religione ſacrum vetuiſſe. Hi *Maimonidem* ducem ſequuntur, qui ſic

a *Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum fœminis veſtem?* Senec. ad Lucil. Ep. 122.
b *Antiq. Judaic.* L. 4. Cap. 8. p. 173. 25 c *Guil. Pryn. Hiſtriomaſt.* paſſim. d *Hæreſ.* 16. e Lib. 3. de *Vit. Philoſ.* in *Platon.* p. 89. E

SECT. I. legem explicat, quaſi cultus idololatricus & numinis alicujus (maris & fœminæ) ſacra, magis quam ipſa veſtium commutatio vel ſexus diſſimulatio, hic prohiberetur. Auctoris ipſius verba Latine reddita, ſic ſonant: [a] *iſtud autem eſt propter quod dicit ſcriptura*, non accipiat mulier arma viri, neque vir induatur veſte muliebri: *invenies enim in libro* artis magicæ, טומטום dicto, *præcipi, ut vir induat veſtem muliebrem pictam, quando ſtat coram ſtella* Veneris, *ſimiliter, ut mulier induat viri loricam & arma bellica, cum ſteterit coram ſtella* Martis. Huic opinioni, rationibus hiſce perſuaſus, aſſenſum præbeo:

Confirmatur. (1°.) APERTUM eſt, eam verbis legis, probe intellectis, maxime convenire. Sic enim ſe habet Hebræa veritas: לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה quæ LXX ſeniores in hæc verba reddiderunt: οὐκ ἔσται σκεῦη ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικὶ, οὐδὲ μὴ ἐνδύσηται ἀνὴρ στολὴν γυναικείαν. Hanc autem ſententiam his verbis apte quadrare pateat, ſi verba nonnulla de ſenſu vocis כלי in anteceſſum faciamus. Lector itaque monendus eſt, Hebræum כלי late admodum patere, & præter *vaſa* proprie dicta, veſtimenta & arma, in ſignificationis ſuæ ambitu continere. Hunc enim ſenſum exprimit, *Geneſ.* 27. 3. *Sume* כליך hoc eſt (uti *Targum* explicat) זינך *arma tua*, pharetram ſcilicet & arcum venationis inſtrumenta. Judic. 9. 54. & vocavit puerum portantem כליו ubi *Targum* habet זיניה *arma ejus.* 1 Sam. 31. 10. *Et poſuerunt* את כליו *in templo Aſhtaroth:* ubi LXX, καὶ ἀνέθηκαν τὰ σκεύη αὐτοῦ εἰς τὸ Ασταρτεῖον, & *Vulgatæ* auctor, *poſuerunt arma ejus in templo Aſhtaroth.* Hiſce congruum eſt, quod, in Scriptura paſſim occurrant כלי מלחמה *vaſa*, i. e. *arma belli.* Hic etiam vocem כלי ſenſu præcipue bellico capiendam eſſe, me non ſine ratione perſuaſum habeo: nam, (1°.) Hunc ſenſum voci tribuit *Chaldæus Paraphraſtes*, qui hoc in loco כלי per תקון זין *ornatum bellicum* interpretatur. (2°.) Hunc ſenſum confirmat Græcorum verſio: nam σκεύη & σκευὴ de inſtrumentis aut armis bellicis apud exteros auctores uſurpantur: ideoque ſcholiaſtes antiquus, in Ariſtophanis σφῆκας, vocem σκευὴ per πανοπλίαν explicat. (3°.) Hac in lege, *mulier* כלי גבר *inſtrumenta viri*, *vir* autem שמלת אשה tantum *veſtitum mulieris* induere, prohibetur. Hinc obvium eſt colligere, aliud per כלי viri quam, שמלת fœminæ, denotari: alias enim nulla ratio nobis occurrit, cur Deus, de viro & fœmina loquens, uno eodemque vocabulo non uteretur. (4°.) Hac in lege, non dicitur, *fœmina non ſumet* כלי איש *vaſa viri*, ſed כלי גבר *arma* vel *vaſa fortis & bellicoſi*; nam hinc orta eſt vox גבור quæ *virum potentem*, virtute & auctoritate bellica inſignem, denotat. (5°.) [b] *Joſephus* doctorum proculdubio Judaicorum veſtigiis inſiſtens, hanc legem rem bellicam ſpectare dicit, eamque inter diſciplinæ militaris inſtituta numerat. Huic autem opinioni verba legis anſam dediſſe, non facile dubitandum eſt. E jam dictis aperte perſpicitur, legem hanc [mulieri arma virilia, & viro veſtem muliebrem, geſtare prohibentem] e diametro Zabiorum ritibus adverſari. Nam illi Veneri ſacra ſolennia varie faciebant, &, pro ſacrorum ritu, *fœminæ loricam* aut *viri ſtolam* induebant.

(2°.) HINC etiam cauſa credendi datur, Deum ritum aliquem idololatricum hac in lege vetuiſſe, quod illius tranſgreſſor, βδέλυγμα *abominatio Domino* appelletur. Nam legis integræ verba ſic ſe habent: *mulier vaſa virilia non ſumet, nec vir utetur veſte muliebri: nam* תועבה *abominatio eſt Domino Deo tuo, qui hæc facit.* Hoc autem vocabulum, cum de idololatria vel rebus idololatriam ſpectantibus occurrit mentio, frequentius uſurpatur. Hoc proclive eſt obſervare, cuivis Moſis & Prophetarum (Ezechielis præcipue) ſcripta non oſcitanter perlegenti. Quanti [c] *Lyranus* hoc argumentum habuit, e verbis ejus intelligitur: *prohibetur hic, quod mulier non portet arma viri,—quod pro tunc ſuperſtitioſum eſſet: quia gentiles mulieres in ſacris Martis portabant arma viri, & in ſacris Veneris viri portabant ornamenta mulierum & inſtrumenta earum, utpote colum, fuſum, & ſimilia.* Atque *ideo ſubditur*, abominabilis eſt apud Deum, qui facit hæc: *abominatio enim in — Scriptura communiter capitur pro idololatria, ſeu pro aliquo ad idololatriam pertinente.*

(3°.) RATIONI conſentaneum eſt opinari, Deum hanc legem ritui idololatrico oppoſuiſſe, quod proculdubio, nec viri fœminæ veſtem induere, nec Deus ea de re legem ferre, voluiſſent; niſi ſuperſtitio (quæ ſemper coegit ad turpia) ritus illius uſum, nomine religionis, impoſuiſſet. Non eſt credibile, viros ullos bene moratos, a decoro & ſexus ſui dignitate tam longe recedere voluiſſe, ut veſte muliebri amicti in publicum prodirent: hoc enim pro turpiſſimo habitum eſt, non apud Romanos tantum

a *Mor. Nel.* P. 3. Cap. 37. p. 164. Col. 2. b *Ub. ſupr.* c *Comment.* in *Deut.* 22. 5.

&

& Græcos, ſed & Gentes pleraſque omnes, [a] εἰ μὴ ἄρα οἱ βάρβαροι ταῖς ϑηλυπρεπεστέραις τῶν ἐσθήτων ἔχαιρον (Julii pollucis verbis utor) *niſi forte barbari quidam veſtibus muliebribus delectarentur.* Apud alios omnes, veſtimentum muliebre mollis & delicati hominis argumentum habebatur, & vix unquam, niſi pœnæ loco & per ignominiam, uſurpatum. Nec meipſum inducere poſſum, ut cenſeam, Deum hac de re legem ferre voluiſſe, niſi ſexus utriuſque apparatum confundere, non tantum in morem, ſed & cultum abiiſſet. Niſi enim ſuperſtitio vetuiſſet, proculdubio publici morum cenſores, eos omnes qui ſexus alterius habitum ſumerent, utpote violatæ pudicitiæ & decori reos, pœna ſeveriore coercere voluiſſent. Ideoque non magis opus erat, ut Deus veſtium commutationem, quam pleraque alia contra decorum & modeſtiam peccantia, lege lata prohiberet; niſi ſeculi religio morem tam impurum ſuaſiſſet, eique ſanctitatem quandam conciliaſſet. SECT. I.

JAM dicta dubitare non ſinunt, hac in lege, fœminam arma viri geſtare, præcipue prohiberi. *Præcipue* cautus dixi: nam diligenter obſervandum eſt, vocem כלי non *arma* ſolummodo, ſed & *veſtimenta* quandoque, denotare; ut lex hæc eorum etiam idololatrarum moribus, qui fœminis, idolorum ritus obeuntibus, *veſtem* ſolummodo virilem induebant, opponi cenſeatur. Inde fides accedat opinioni noſtræ, quod e multis veterum teſtimoniis appareat, hanc veſtium commutationem ritum idololatricum fuiſſe, & in gentium pene omnium ceremoniis locum haud obſcurum tenuiſſe. Phœnices ritum illum in moribus ſacris habuiſſe, *Servii* verba cauſam opinandi præbent: [b] *Veneris in Cypro ſimulacrum* eſt, corpore & veſte muliebri, cum ſceptro & ſtatura virili, *quod* ἀφρόδιτον vocant: cui viri in veſte muliebri, & mulieres in virili veſte ſacrificant. In Cypro vero multas olim Phœnicum colonias fuiſſe [1] *Bochartus* argumentis minime contemnendis aſſerit. Aſſyrios etiam hoc ritu Venerem coluiſſe, refert [c] *Julius Firmicus:* nam de Venere, ab eorum ſacerdotibus culta, differens; inter alia, *ſacerdotum ſuorum chorus,* inquit, ei *aliter ſervire non poteſt, niſi effœminent vultum, cutem poliant, & virilem ſexum ornatu muliebri dedecorent.* Et paulo poſt, *exornant muliebriter neutritos crines, & delicatis amicti veſtibus vix caput laſſa cervice ſuſtentant.* Aſiaticos alios morem huic affinem tenuiſſe, e *Philochori* [d] verbis ratum fiat: ille enim, in Atthide, Venerem *affirmat eſſe lunam, & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri, & mulieres cum virili.* Idem uſus apud Græcos inolevit: cum enim Bacchi ſolennia agerent, phallorum pompam excipiebant [e] *Ithyphalli,* γυναικεῖαν ἔχοντες στολὴν· *muliebrem induti ſtolam.* Athenienſes ejuſdem ſuperſtitionis affines fuiſſe, cum ὀσχοφόρια celebrarent, teſtatur *Proclus* in *Chreſtomathia,* ubi ait, τῷ χορῷ ἦ δύο νεανίαι κτλ. γυναῖκας ἐστολισμένοι, &c. *Chori autem adoleſcentes duo, muliebri veſte induti, palmitem geſtantes plenum maturis uvis, feſtum auſpicati ſunt.* Argivi etiam, referente [f] *Polyæno,* menſis cujuſque novilunia celebrabant, τὰς μὲν γυναῖκας ἀνδρείοις χιτῶσι καὶ χλαμύσι, τοὺς δὲ ἄνδρας πέπλοις γυναικείοις ἀμφιεννύντες· *Mulieres virilibus tunicis & chlamidibus, viros autem peplis muliebribus amicientes,* Germanos antiquos hunc ritum in mores accepiſſe, e [g] *Taciti* verbis conjicere licet, *apud Naharvalos antiquæ religionis lucus oſtenditur: præſidet ſacerdos muliebri ornatu,* &c. Apud *Coos* morem eundem viguiſſe, *Plutarchus* memoriæ prodidit: ὅθεν Κῷοις [h] inquit, ὁ τῷ Ηρακλέους ἱερεὺς ἐν Ανπμαχίᾳ γυναικείαν ἐνδεδυμένος ἐσθῆτα, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀναδούμενος μίτρᾳ κατάρχεται τῆς ϑυσίας· *Apud* Coos *Herculis ſacerdos in Antimachia muliebri indutus veſte, capite vittato, ſacrificium auſpicatur.* Nec Romanos ritum illum gravitate ſua prorſus indignum habuiſſe, e [i] *Plutarchi* quæſtione colligo; *cur Idibus Januarii permiſſum eſt tibicinibus* [quorum erat ſacrificiis præcinere] *per urbem circuire, veſtem indutis muliebrem?* E teſtimoniis hiſce liquere cenſeo, veſtium commutationem ritum idololatricum fuiſſe, & in uſu frequenti poſitum, apud gentes pene omnes quarum nomina & inſtituta temporis injuriam nondum ſubiere. Hæc autem cauſam opinandi non levem afferunt, hunc ritum apud idololatras etiam antiquiores, [Ægyptios, Syros, alioſque] plurimum invaluiſſe. Eſt itaque rationi & Legis totius intentioni conſentaneum, ut ſentiamus, Deum hanc legem & illi ritui contrariam ſtatuiſſe, ut cultus profani memoriam omnem aboleret, & hominum tam perditorum imagines e populi ſancti conſpectu longe removeret.

a Στρωμασιν. Lib. 7. C. 13. *Segm.* 50. b Ad *Æneid.* Lib. 2. v. 632. c De *Error. profan. relig.* p. 6. d Apud *Macrob. Sat.* L. 3. Cap. 8. e *Heſych.* in Ιθύφαλλοι. f *Stratagem.* L. 8. p. 606. g In Libel. de *German. moríb.* p. 137. h *Quæſt. Græc.* p. 304. C i *Quæſt. Roman.* p. 277. E

1 Vid. *Bochart. Geogr. Sacr.* Part. 2. L. 1. Cap. 3.

SECT. II.

SECT. II.

Ratio legis inveſtigatur.

UT huic legi lucem paulo pleniorem afferam, rationes jam reddendæ ſunt, cur Deus habitum uni ſexui proprium commutari, & commutationem illam tanquam rem execrandam aut abominandam, prohibuerit.

Rationes falſæ tres.

UT autem aditum apertum & inoffenſum ad rationes hujus præcepti veras habeam, conſultum erit, primo, rationes quæ dari ſolent ad ſtateram rationis examinare.

HARUM præcipua eorum eſt, qui ſentiunt Deum hanc legem ſanxiſſe, ut honeſtatem publicam conſervaret, nec porta lata libidini pateret, ſi cuivis ſexum ſuum diſſimulandi licentia concederetur. Hanc rationem his verbis illuſtrat [a] Philippus Camerarius: *in lege divina non abſque gravi cauſa*, tam *arcta prohibitio* eſt, *ne in veſtitu talis confuſio fiat, ut unus ſexus ab alio dignoſci & ſegregari nequeat, & libidinibus, & aliis inhoneſtis actionibus hac* ratione *veluti feneſtra aperiatur.* Conſentit [b] *Cunæus*, ſic legis hujuſce cauſam exprimens: *nolebat ſexus utriuſque apparatum cultumque pervertiaut confundi immortalis Deus, propterea quod maxime contrarium id honeſtati erat, ad quam nos fecit – formavitque.* Fatendum eſt quidem, hanc legem [ſenſu latiore ſumptam] flagitiis & amoribus inhoneſtis opportunitatem haud exiguam abſtuliſſe; cum viri & fœminæ, ſexum mentientes, luxuriam licentius & occultius exercere poſſint. Non eſt autem facile creditu, Deum ea ſola de cauſa hanc legem ſtatuiſſe: hic enim (quod antea docui) viris *ſtolam muliebrem*, fœminis *arma virilia*, geſtare vetitum eſt: armis autem virilibus nihil ineſt illecebræ vel lenocinii, nec quiſquam loricam & gladium inter arma, quibus amor vincit omnia, numeravit. Nec minus fidei diſſonum eſt, remp. Hebræorum, tot ſanctis legibus inſtructam, lege diſerta, ad honeſtatem tantum publicam conſervandam, indigere potuiſſe. Præterea, lectori verba legis attente conſideranti pateat, viro & fœminæ, non tam veſtium commutationem & ſexus diſſimulationem, quam veſtium commiſtionem & affectatam ſexuum confuſionem, hac in lege prohiberi. Hic enim inhibetur, ne mulier *arma* [non veſtimenta] *viri* ſumeret, aut vir שמלת veſtem aliquam [c] exteriorem ſexui inferiori peculiarem, indueret. Atque hæc interpretatio, non minus idololatrarum moribus, quam legis verbis, ad amuſſim convenit: nam illi, ritus ſuos obeuntes, pro maribus & fœminis ſe gerebant, utriuſque ſexus veſtes inducbant, & ita ſeparabant, ut inter viros fœminæ & inter fœminas viri (veluti gryphi quidam & ænigmata realia) viderentur.

(2°.) NONNULLI ſe perſuaſos habent, Deum veſtimenta ſexui propria commutari vetuiſſe, ut vir, ſexus ſui veſtem intuens, animum viro dignum ſumeret, & nihil a dignitate & fortitudine ſexus virilis alienum faceret; & fœmina, veſte muliebri monita, ſe mitem præſtaret, intra ſepta modeſtiæ ſe perpetuo contineret. Hanc rationem ſic illuſtriorem reddit [d] Philo: *voluit* lex *virum ſe ut ſexum decet gerere, præſertim in veſtitu: quem cum die noctuque circumferat, talis eſſe debet ut eum ſemper decori honeſtatiſque admoneat. Sic & mulierem ornans, pro dignitate, vetat virilem veſtem ſumere,* πρῤῥωθεν, ὡς ἀνδρογύνας, ὅπω ἢ γυνάνδρας, φυλαξάμενος· *longe ſubmovens tum effœminatos viros, tum plus æquo viriles fœminas.* Sed (ut libere loquar) hæc ratio *Philonis* ingenium, magis quam judicium, ſapit: cum enim ipſa natura, virum ſe fortem & conſtantem, mulierem ſe mitem & modeſtam, præſtare doceat; minime probabile eſt, aut Deum veſtes ipſas harum virtutem monitores inſtituere, aut Iſraelitas, modo naturæ vocis immemores, ad quotidiana veſtium ſuarum monita diligentius attendere, voluiſſe.

(3°.) SENTIUNT alii, Deum hanc legem ſtatuiſſe, quod hæc veſtium commutatio, naturæ ſimul & rationis dictamini prorſus adverſetur. Eſt enim rationi congruum, ut ii quos Natura ſexu diſcrevit, veſtitu diſcernerentur, ut corporis habitus cum oris aſpectu conveniret, ut non minus factis quam verbis [e] veracem ſe probaret quiſque, & caſtitatem (præcipuum generis humani decus) coleret, eique nullas inſidias fallaci veſtitu ſtrueret. At neque ratio hæc a lectore judicii paulo ſolidioris probari poteſt,

a *Oper. Subciſiv. Centur.* 3. Cap. 76. b De *Rep. Hebr.* Lib. 2. Cap. 22. c *Nam LXX. vocem Hebraam, non per* στολὴν *ſed* στλὴν, *reddunt.* d Lib. de *Fortitud.* p. 739. B e *Infames* habentur *merito qui muliebri habitu ſe oſtentant, quos neſcio utrum falſas mulieres, an falſos viros melius vocem.* S. Aug. Soliloq. Lib. 2. Cap. 16. Tom. 1. Col. 381. F.

cum

cum nuſquam legamus Hebræorum mores eo mollitiæ & luxuriæ devolutos, quod veſtes muliebres tam frequenter induerent, ut lege carerent quæ gentem a more tam inhoneſto cohiberet. Et eo proclivius eſt credere, morem illum infamem nunquam inter Hebræorum viros obtinuiſſe, quod pauci homines, gentes autem multo pauciores, in hiſtoria memorentur, qui ſexus alterius veſte frequenter uterentur. Nihil itaque probabilitatis habet, morem hac in lege Judæis interdictum fuiſſe, quem vel ipſæ gentes exteræ prorſus infamem, & a dignitate ſexus virilis alienum, cenſuerunt. SECT. II.

RATIONIBUS hiſce vulgaribus merito repudiatis, ad veras hujus præcepti rationes reddendas me accingo. Quantum itaque ſummi legiſlatoris conſilia conjecturis indagare licet, tribus de cauſis, Iſraelitis hanc legem feciſſe videatur. Rationes veræ quænam.

PRIMO: virilis & muliebris apparatus uſus & confuſio, ſignum cultus profani [Veneri præcipue & Marti præſtiti] ſeculis antiquioribus habebatur. Aſſertionis hujuſce fides non ſoli nititur Maimonidis * jam adducto teſtimonio: refert enim [a] Guilielmus Pariſienſis, *Cacogræcum* quendam librum ſcripſiſſe *de ſtationibus ad cultum Veneris*, ibique *inter alia ſacrilega*, præcepiſſe, ut qui ritum illum nefandum peragit, in capite ſuo coronam fœmineam gereret; ut etiam omnes in veſtibus mulieri propriis ſacra Martis exercerent. Cum enim Venus *amorum*, Mars autem *armorum*, præſes haberetur; idololatræ veteres in eam ſententiam veniſſe videntur, non alios Veneri cultum gratiorem exhibituros, quam qui ſexus mollioris veſte ſe Deæ ſiſterent; nec alias Marti in ſacris ejus acceptiores futuras, quam quæ in armis conſpicerentur. Cum itaque ſic ſe haberent ethnicorum mores, omnes habitum a ſexu ſuo alienum nocte præſertim, induentes, in ſuſpicionem facile venirent, ſe Martis aut Veneris ſacra meditari; adeoque ſcandalum darent infirmis, quibus exemplo ſuo ad idololatriam præire viderentur.

SECUNDO: ritus hic e craſſa Gentilium theologia oriebatur, & Numini ſexum utrumque, tacite & figurate, tribuebat. Idolorum ſexum, nec Sacra Scriptura ſemper diſtinguit, nec priſca Gentilium theologia. Eorum enim myſtis ſagacioribus alte perſuaſum eſt, Lunam, Venerem, Aſtarten, Dagonem, Baalem, & alios e Deorum ſuorum grege, naturam utramque continere. Hac de re fuſius egerunt, [b] *Gyraldus*, [c] *Seldenus*, [d] *Schedius*, [e] *Sheringhamus*, * *Morus*, & eorum auctores, facile (ſi ferat animus) a lectore conſulendi. Apud ethnicos itaque, ut ſacra omnia Deo, quem ἀνδρόγυνον exiſtimabant, eo magis convenirent; curatum eſt, ut ſacerdotes myſtæque omnes ſexus alterius apparatum induerent, ut ſexum utrumque continere, adeoque Dei ſui naturam proxime referre, viderentur. Hanc ritus hujuſce rationem *Philochoro* placuiſſe, e [f] *Macrobio* diſcimus: nam *Philochorus*, inquit, *in Atthide, eandem* [Venerem] *affirmat eſſe lunam, & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri, mulieres cum virili: quod eadem & mas æſtimetur & fœmina.* Cum itaque ritus ille theologiam ethnicam oleret, & e ridiculo naturæ divinæ conceptu naſceretur; Deus hanc legem ſummo cum conſilio ttadidit: ut conceptum tam craſſum & rationis expertem (ritus illius originem) tacite reprehenderet.

TERTIO: Deus hunc ritum illicitum fecit, quod mores & dogmata longe peſſima promoveret; nempe (1°. Maleficia, quibus antiquæ gentes enutritæ ſunt. *Conſueverunt enim malefici & maleficæ in veſtibus aut de veſtibus* hiſce mutatis *libidinis maleficia exercere; & hoc nos in libris eorum ſæpe legimus*, inquit modo laudatus [g] *Guilielmus.* Hanc autem ejus flagitii cauſam refert: *credebant decepti* viri *applicatione veſtium muliebrium, maxime in ſacris Veneris, conjungi ſibi ac conciliari amore fortiſſimo corda mulierum, propter quas hoc* faciebant: *ſimiliter & deceptæ mulieres id ipſum credebant de viris & virilibus veſtimentis.* (2°.) Veneris exercitia maxime flagitioſa. Cum enim mulieres arma viri ſumerent, Veneris (quam nonnulli ὁπλοφορῦσαν effinxerunt) effigiem gerere, ipſo habitu virili modeſtiæ nuncium remittere, & viros ad amplexus illicitos pene vocare, videbantur. Cum etiam viri veſtem muliebrem induerent, habitus ipſe Veneris maſculæ imaginem quandam ferebat, & illa veſtium permutatio recta ducebat ad propudioſam illam γενέσεως ἀλλαγὴν *ſexus permutationem*, quam [h] auctor *Sap. Salom.* inter mores idololatricos numeravit. Huc faciunt quæ apud [i] *Julium Firmicum* legas de Aſſyriis & Ve-

* Vid. pag. 524. a Lib. de *Legib.* Cap. 13. p. 42. H b *Hiſt Deor.* Synt. 1. c De *Diis Syr.* Synt. 2. Cap. 2. d De *Diis German.* Syngram. 1. c. 9. e De *Orig gent. Angl.* p. 313, 314, 328. * *Alex. Mor.* Not. in *Act.* 17. 18. f *Saturnal.* L. 3. Cap. 8. g *Ub. ſupr.* pag. 43. A h Cap. 14. 26. i De *error profan. relig.* p. 6, 7.

SECT. I. nere ab eorum ſacerdotibus culta diſſerentem. Ait enim, eos *vultum* effœminare, *ſexum virilem ornatu muliebri* dedecorare, — *in ipſis templis — muliebria pati, & hanc — impudici corporis labem glorioſa oſtentatione detegere.* His affines *Aſtartes* antiſtites, qui [a] קדשים *Cinædi, Sodomitæ*, appellant. Ne in hac cloaca diutius hæreamus: ritus ille moribus impuris & impudicis locum tam amplum præbuit, quod ex ipſis ethnicis aliqui, eum a *Como* [luxuriæ & ebrietatis dæmone] originem duxiſſe crederent. Nam *Philoſtratus*, inter alia de *Como* dicta, συγχωρεῖ ὁ Κῶμος, * inquit, καὶ γλωσσὶ ἀνδρίζεσθαι, καὶ ἀνδρὶ θήλειαν ἐνδῦναι στολήν, καὶ θῆλυ βαίνειν· *Comus & mulieri virum agere, & viro ſtolam induere muliebrem, muliebriterque incedere permittit.* (3°.) Ritus ille dogma peſtiferum, de ſexus utriuſque numine, non parum confirmabat. Nam ideo viri veſte muliebri, Veneri fœminæ, fœminæ vero armis virilibus inſtructæ, Marti maſculo, cultum tribuerunt; quod Deos illos Hermaphroditos exiſtimarent, & ambiguus ille cultoris habitus eorum ſexui dubio maxime convenire crederetur. Cum autem dogma illud, per ſe craſſum eſſet, & maleficiis, caſtrationibus, aliiſque ritibus abſurdis, occaſionem adminiſtraret; Deus hunc ritum vetuit, ut dogma illud (unde pullulavit) aperte refelleret, & ex hominum animis tandem eradicaret. (4°.) Hic ritus Deorum falſorum imitationem & invocationem in mores inducebat. Nam qui arma viri cum fœminæ veſte ſociavit, *Venerem* ὁπλοφορῆσαν, aut ei [b] cognatam *Friggam*, immitari non immerito cenſebatur. Si quis etiam, ſexus alterius veſtibus indutus, coram Venere vel Marte compareret, hoc ritu Deos hoſce fictitios invocare credebatur. Nam e [c] *Concilio Trullano* & [d] *Aſterio* colligere licet homines, veſte muliebri tectos, in publicum prodiiſſe, anni præcipue redeuntis initio, cum Deos impenſius colerent, & eorum favorem & auxilium ſolennius implorarent.

CUM itaque ritus ille, cultus profani ſignum eſſet apertiſſimum, e Gentilium theologia pullularet, ad venerem maſculam, objecta religionis ſpecie, duceret, & malorum aliorum molem ſecum traheret; Deus hanc legem ei ſapienter objecit, & perſonam omnem, quæ veſtem a ſexus ſui more diſcrepantem (animo ſuperſtitioſo) gereret, βδέλυγμα [non abominandam, ſed] *abominationem* pronunciavit.

CAP. XXX.

Lex qua ſemen mixtum in vinea prohibetur.

A Ritu, in Martis & Veneris cultu frequenti, tranſiens, ad legem eam me jam confero, qua ritus in Bacchi & Cereris honorem uſitatus inhiberi videtur. Nobis autem occurrit, *Deuter.* 22. 9. לא תזרע כרמך כלאים *Non ſeres vineam tuam mixto ſemine, ne ſemen quod ſeminaveris, & proventus vineæ tuæ, pariter polluantur.* De hac obſcura lege dicturi, quo ſermonem diſtinctum & apertum habeamus, (1°.) Verborum ſenſum (qua licet) inveſtigabimus. (2°.) Genuinam legis cauſam aſſerere conabimur. (3°.) Noſtrum erit, ad objectiones præcipuas reſpondere.

SECT. I.

Verborum ſenſus inveſtigatur.

QUO legis hujuſce mentem ſenſumque dextra capiamus, uſui fuerit quid voces illæ, כלאים : כרמך & תזרע hic notent, diligentius inveſtigare.

כלאים diu originis obſcuræ & ignotæ vocabulum, literaturæ orientalis conſulti Æthiopicum tandem invenerunt, & illud, *duplex, geminum, duo diverſa*, lingua illa notare, junctis ſuffragiis aſſeruerunt. Hunc ſignificatum [e] *Bochartus*, pro linguarum cognitione qua valuit, multis exemplis e *Teſtamento Æthiopico* adductis, huic voci confirmavit. Hunc ſenſum vocabuli firmat etiam *Levit.* 19. 19. ubi כלאים de brutis, ſeminibus, & veſtibus, uſurpatur, & in iis duas diverſas ſpecies indicat, quas lex ceremonialis commiſcere vetuit. Neque tacendum, quod LXX vocabulum illud, nunc

a 1 *Reg.* 15. 12. * *Icon.* Lib. 1. p. 766. b Nam *Frigga* Saxonum Dea *ejuſque ſtatua, muliebri habitu amicta, ſed arcu gladioque virili armata, traditur.* Sheringham. ub. ſup. p. 314. c *Canon.* 62, & 65. d *Homil.* in *feſt. Calendarum.* e De *Animal. ſac.* L. 2. col. 244.

per

per δύο, nunc per διάφορον, interpretentur. Nil opus eſt, ut rei tam claræ & confeſſæ plus otii impendatur. SECT. II.

VOCABULUM כרמך Judæi & Chriſtiani plerique omnes generaliter accipiunt, & legem hanc de non ferendis [in agro, vel in vinea] generis diverſi ſeminibus intelligendam arbitrantur. Sed multo ſimilius eſt vero de vinea tantum hic agi. Nam

(1°.) VOX כרם ſuffragante toto Lexicographorum conſeſſu, hunc tantum ſignificatum obtinet, & a Græcis interpretibus vix uſpiam, niſi per ἄμπελον & ἀμπελῶνα, reddi ſolet.

(2°.) PROCUL abeſt a veri ſimilitudine, Deum hac lege cautum voluiſſe, ne quis in agro ullo ſemina mixta ſereret. Tunc enim lex ea populi commodo nulla de cauſa plurimum obſtitiſſet, cum in agris quibuſdam, ſi ſemen e tritico & ſiligine, vel faba & piſo, componatur, uberior meſſis provenire ſoleat. Sed & obſervare juvet, vix ullam legem ritualem, a Deo datam, populi commoda minuiſſe, vel ullum rei familiari detrimentum attuliſſe.

(3°.) E teſtimoniis & argumentis ſtatim producendis liquido conſtabit Deum legem hanc profanis Zabiorum moribus ex adverſo poſuiſſe. Quantum autem e ſemeſis hiſtoriæ reliquiis intelligendum eſt, Zabii illi generis diverſi ſemina, non circa agri ſed vineæ culturam verſati, miſcuerunt.

HIC forte dicet non nemo locum illum parallelum, *Levit.* 19. 19. interpretationi meæ repugnare: ita enim ſe habet, שדך לא תזרע *Agrum tuum non ſeres diverſo ſemine.* Sed hæc objectio nobis non multum obſtat: nam *agrum*, eo in loco, pro *vineto*, i. e. agro vitibus conſito, ſumendum eſſe, docet hic locus, quo Spiritus S. (ut errori alicui obviam iret) שדך per כרמך interpretatur, ſic etiam vocabulum שדי dicto *Levitici* loco, exponendum eſſe, a LXX diſcimus, qui illud per ἀμπελῶνα vertunt. Hoc autem eo magis notatu dignum cenſeo, quod licet שדי centies in Scripturis occurrat, LXX nunquam niſi eo uno in loco vocem eam per ἀμπελῶνα reddant. Objectioni occurritur.

VOX ultima תזרע diſceptationi alicui materiam dedit. Multi vocabulum hoc ſenſu laxo admodum ſumendum ſentiunt, ut non tantum *ſerere*, ſed & *inſerere* ſimul & *plantare*, denotet. Atque hic ſenſus a ſynagogæ doctoribus, inter res judicatas ponitur: nam illi junctis ſententiis contendunt, varii generis [a] vites ſimul plantare, & ſurculum alterius generis arbori inſerere, hac in lege prohiberi. Alii tamen, veritate magis amica, ſentiunt, *ſerendi* ſolummodo ſignificatum huic voci tribuendum: atque hac de re nos dubitare non ſinunt, perpetuus hujus vocabuli uſus in Scriptura, [b] *Græcorum* verſio, & ipſa legis verba: nam *ſemina* (de quibus lex ſtatim loquitur) non plantari vel inſeri, ſed tantum ſeri, dicuntur.

SECT. II.

Ratio legis hujus trutina rationis expenditur.

PRIUSQUAM de genuina legis ratione ſermonem inferam, rationes aſſignari ſolitas examinabo, quod earum examen ad veritatem illuſtrandam & confirmandam non parum conferat. Aliorum rationes examini ſubjiciuntur.

INTER eas, prima ſit eorum qui ſentiunt, Deum ſeminum commiſtionem hac lege vetuiſſe, ut populum ejus a nimia lucri cupiditate cohiberet. Hæc ratio *Theodoriti* calculum obtinuit: nam [c] ille hanc legem explicans, τὴν ἀπληστίαν, inquit, ἐγκόπτει ὁ Θεὸς, *inexplebilem aviditatem amputat Deus.* Et ſtatim, τῷ φιλοκαίνοντι δίδωσιν ὑπομιμνήσκων, ἐκέλευσε γὰρ ἑαυτῷ τὰ τοιαῦτα προσφέρεσθαι, &c. *Indicta mulcta* legis *tranſgreſſori, caſtigat* Deus *lucri cupiditatem: nam hæc ſibi ipſi offerri jubet.* Ratio hæc, primo licet aſpectu ſolida, ſi altius animo perpenderis, nullius momenti reperietur: nam ſi Deus lucri cupidini obſtare voluiſſet, populum ſuum a puro potius quam mixto tritico ſerendo cohibuiſſet. Deinde, ſi huic rationi quid ſolidi ineſſet, Deus heterogenea ſerendi poteſtatem nobis Chriſtianis denegaret, potius quam Judæis, quibus, inter alia vitæ præſentis commoda [d] meſſem uberem promiſiſſet.

(2°.) DEUS (uti viſum eſt aliis) hanc legem dedit, quod ſemina diverſa, ſulcis

a *Prohibuit lex conjungere diverſa vitium genera.* Maim. *in* Mor. Neb. P. 3. c. 37. b Οἱ καταστρεῖς τὸν ἀμπελῶνα σου. LXX in *Deut.* 22. 9. c *Quæſt.* 23. in *Deuter.* d *Deuter.* 28. 11.

SECT. II. iiſdem mandata, terræ ſuccum exhaurirent; & crudelitatis ſpeciem haberet, tributi plus æquo gravis exactione vel terram onerare. Hanc rationem ſuffragio ſuo [a] *Joſephus* ornavit, ſic legem explicans; τῷ ἀμπέλοις καταφυτον γῆν μὴ σπείρειν [δεῖ·] ἀρκεῖ γὰρ αὐτῇ τρέφειν τοῦτο τὸ φυτὸν, καὶ τοῦ ἐξ ἀρότρου πόνων ἀπαλλάχθαι· *Agrum vitibus conſitum ſeminare non* licet: *ſufficit enim quod hanc plantam nutriat, nec opus eſt ut & aratro vexetur.* At hanc rationem vix mentione, multo minus operoſa refutatione, dignam judico: norunt enim omnes, rerum ruſticarum non plane rudes, ſemen purum, non minus quam mixtum, terræ ſuccum deprædari. Deinde: ſi Deus, terræ cura ductus, hanc legem tradidiſſet, proculdubio ſemina varia, non in vinea tantum, ſed & pomario, ſerere vetuiſſet.

(3°.) DICUNT alii, Deum ſeminum diverſorum miſtionem vetuiſſe, ne ſibi invicem alimentum detraherent, & præ nimia denſitate ſe mutuo corrumperent aut debilitarent. Huic rationi ſubſcribit [b] *Philo*, dicens, Deum ſemina mixta ſeminari noluiſſe, ἵνα μὴ ἑκάτερα τὰ εἴδη βλάπτηταί τε καὶ ἀντιβλάπτῃ, τὰ ἕτερα τῶν ἑτέρων τοῦ τροφὴν ἀφαιρούμενα· *Ne altera ſeminis ſpecies ab altera lædatur, dum, ſibi invicem alimentum ſubtrahunt.* At nec ratio illa flocci facienda: cuivis enim e ruſticorum ordine notum eſt, ſemina mixta in iiſdem ſulcis optime convenire, & e mixtione illa, proventum uberiorem non raro provenire. Hoc ipſa legis verba docent: *ne* המלאת *plenitudo meſſis*, i. e. abundantia ex ea miſtione proveniens, *tota polluatur.* Adde ſi libet, haud facile credi poſſe, Deum ita cum Judæis agere voluiſſe, quaſi vix primis agriculturæ vel prudentiæ rudimentis imbuerentur, & quaſi ſationi tam damnoſæ operam daturi eſſent, niſi Deus eorum rationibus lege tam provida conſuluiſſet. Hujus argumenti vim ſic paucis exprimit [c] Guilielmus Pariſienſis: *ridiculum eſt in hoc Dominum voluiſſe conſulere populo ſuo, in quo nullo conſilio* indigere potuit.

(4°.) ALII legis hujus originem ex ipſius naturæ principiis & inſtitutis petendam aſſerunt. Lege proſpectum eſt, inquit [d] *Joſephus, ut ſemina pura & impermixta, non duorum ſimul aut trium generum, ſeminemus,* ὁ γὰρ τῇ τῶν ἀνομοίων κοινωνίᾳ χαίρει ἡ Φύσις, *non gaudet enim natura diſſimilium communione.* Sentit etiam *Philo*, Deum ſemina vitibus commiſceri vetuiſſe, [*] σπαρτὰ γὰρ δένδροις, καὶ δένδρα σπαρτοῖς ἀνοίκεια· quod *ſegetes & arbuſta nulla naturæ affinitate* vel *ſimilitudine conjungantur.* At ſi ratio illa quicquam momenti habuiſſet, Deus non minus metalla quam ſemina heterogenea commiſcere vetuiſſet, & ſemina mixta non minus ab agris & pomariis quam vineis ablegare voluiſſet.

(5°.) NONNULLI Deum de hac aliiſque rebus minutis legem dediſſe ſentiunt, tantum ut Iſraelitæ legibus ejus obedientiam plenam & plane ſervilem exhiberent. Nam leges e ſolo legiſlatoris arbitrio profluentes, ſubditorum tantum exercent obedientiam, & iis unam relinquunt obſequii ſubmiſſi gloriam. Hanc equidem opinionem patronos haud paucos inveniſſe fateor: at mihi perſuadere nequeo Deum leges ullas arbitrarias Iſraelitis impoſuiſſe tantum ut eorum obedientiam exercerent, & ipſe obſequii ſervorum ritu præſtiti voluptate frueretur. Nec unquam a me impetrare potero ut ea ratione ritus a Deo qua Turcæ ceremonias a Mohammede præſcriptos aſſeram. Cum enim quæritur, cur præceptum ſit, ut *Caabam* [templum Meccanum] ſepties circuirent, ut in circuitione [e] properarent, ut lapillos in vallem *Mena* conjicerent, & hujuſmodi alia nec naturæ nec rationi conſentanea facerent; aperte fatentur intellectui humano non patere quid ſibi velint iſta, nec legibus illis quicquam ineſſe quod animum ad eas amplectendas incitet. [f] *Cum enim*, inquiunt, *percipit intellectus rei alicujus ſcopum, fit aliquo modo natura ad eam propenſior, quæ propenſio ſuppetias fert mandato, unaque cum eo intellectum adoritur, adeo ut non appareat in eo plena ſervitus & obedientia.* Proinde dicunt, [g] ſe *obedientiam Deo præſtare ex mera mandati reverentia, nullis hac in re menti & intellectui partibus conceſſis.* At nil opus eſt ut ritus divinitus inſtitutos ratiocinio tam frigido vindicemus, cum e jam dictis & poſtea dicendis appareat homines ſub Vet. Teſtamento [ſi ratio temporum habeatur] λατρείαν non niſi λογικὴν Deo præſtitiſſe.

Sententia probabilior.

ALIORUM opinionibus de legis hujuſce ratione repudiatis, ut lectoris expectationi pro virili parte ſatisfaciam, quid ipſe ſentio paucis expediam. Mihi itaque probabile videtur hanc legem alicui gentium antiquiorum dogmati rituique frontem adverſam

a *Antiquit.* L. 4. Cap. 8. p. 164. 45 b Lib. de *Creat. Princip.* p. 732. A c Lib. ſup. laud. pag. 43. D
d *Antiquit.* L. 4. Cap. 8. p. 165. * *Ub. ſupr.* p. 731. D e Vid. *Abulph. Hiſt. de Morib. Arab.* pag. 30.
f Vid. *Pocock.* not. in *ſpecim. hiſt. Arab.* p. 313. g Ib. pag. 315.

gerere.

gerere. Cum enim veterum religio rebus pene ſingulis tutelæ cauſa certos Deos addixiſſet, adeoque frumentum Cereri, vites Baccho conſecraſſet, & eorum præſidio concredidiſſet, veriſimile eſt ita veteri gentium uſu receptum fuiſſe, ut ſemina mixta [triticum forſan & hordeum] inter vites aut vitium ordines ſeminarent; nempe ut ritu illo ſe Cereris & Bacchi cultores indicarent, vineas eorum curæ & præſidio commendarent, eorum benignas influentias tacite implorarent, & a conſociatis eorum Deorum operibus, quorum dona commiſcebant, ſe proventum uberiorem expectare teſtarentur. Huic opinioni non rei tantum probabilitate ſed ratione multiplici perſuaſus, addixi mentem. Nam, SECT. II.

PRIMO: non temere creditur Zabios antiquos hunc ſemina mixta ſeminandi ritum ſolenniter uſurpaſſe. *Maimonides* enim inter alia de Zabiorum cultu ſcripta, librum [a] citat cui titulus עבודת הכוכבים ubi ſe ſcriptum inveniſſe dicit, *quod conſueverint Zabii ſimul ſerere hordeum & uvas paſſas, exiſtimantes non bonam* i. e. fertilem, *futuram vineam niſi hoc modo fieret.* Hic etiam teſtis accedat *Rabbi Joſiah*, ſic ab [b] eodem auctore memoratus: *non poſſum hic non mirari dictum quoddam Rabbi Joſiæ, in quo docet*, tria iſta, triticum, hordeum, & uvas paſſas, uno jactu manus eſſe ſeminanda & projicienda. *Sed nullum mihi dubium eſt, quin illud hauſerit ex viis Amoræorum.* Ipſe vero cauſam nullam comminiſci poſſum cur Zabii vel Amoræi vites & fruges in agro conjungerent, niſi ut Bacchum ſimul & Cererem honorarent, eoſque cultu & opere conſociarent.

SECUNDO: præfatio illa ſolennis & imperio plena, in parallelo [c] *Levitici* loco huic legi præmiſſa, non obſcuro eſt indicio, Deum hanc legem ſtatuiſſe ut populum a more & inſtituto aliquo ſuperſtitioſo cohiberet. Ibi enim, legem de heterogeneis populo traditurus, in hæc verba præfatur; *ego Dominus, ſtatuta mea cuſtodite:* quaſi dixiſſet apertius, "ſtatuta ſequentia minuta forte videri poſſint, & pro libitu veſtro vio-"landa. Vobis autem ſufficiat quod ipſe, cœli terræque Dominus, exigua illa vobis "*cuſtodienda* dederim. Quicquid itaque gentilium magiſtri dicant ſtatuantve, nemo le-"ges eas niſi auctoritati meæ ſpretæ pœnas daturus violare præſumat.

TERTIO: hac ratione conceſſa, legis totius ſenſus expeditus erit, & cauſa legi addita cum ea bene conveniet & cohærebit. Lex enim, integre propoſita, ſic ſe habet: *non ſeres vineam tuam mixto ſemine,* כן תקדש *ne polluatur totum illud, cum ſemen quod ſeris, tum proventus vineæ.* Quaſi dixiſſet legiſlator, "ſeminum diverſorum in vi-"nea ſatio ritus eſt ab idololatris excogitatus, ut per eum tanquam ſignum editum vi-"neas ſuas Cereri & Baccho conſecrent, eas eorum tutelæ commendent, & in eas De-"orum ſuorum benignum influxum tacite comprecentur. A ritus itaque tàm profani "uſu prorſus abſtineatis, ne ſemen & vineæ fructus inde *polluantur*, & tanquam [d] ἀλισ-"γήματα τῶν εἰδώλων, pro profanis & immundis habeantur. Huic interpretationi non obſtat vocabulum תקדש *quod conſecrandi, ſanctificandi*, ſenſu ſumi ſolet. Norunt enim omnes qui Hebraice vel hiſcere norunt, radicem קדש ſæpe quidem *ſanctificandi*, quandoque vero (per ἀντίφρασιν) *polluendi*, ſignificatum gerere. Hoc ſenſu, ni fallor, occurrit *Hag.* 2. 13. *Et ad omnem cibum* היקדש *an ſanctificabitur?* Ubi *Targum* habet היסתאב *an polluetur?* nec male, nam verſ. 14. ejuſdem capitis vox ea per היטמא *an polluetur*, illuſtratur. Hunc ſenſum huic voci dandum cenſuit *Onkelos*, qui תקדש hoc in loco per תסתאב *pollutum ſit* interpretatur. Eandem interpretationem ſuo etiam ſuffragio & exemplo firmarunt interpretes Anglicani, qui ſic legem reddunt; *Thou ſhalt not ſow thy vineyard with divers ſeeds, leſt – the fruit of thy vineyard be defiled.*

QUARTO: peculiares ritus hic vetiti circumſtantiæ [materia, modus, locus, & affectus] aperte docent eum profanum eſſe & auctori Diabolo tribuendum. (1°.) *Materia*: quænam autem hæc materia, vel quæ ſemina mixta, verbis hiſce prohibeantur, non niſi probabili conjectura colligendum eſt. *Maimonides*, e Zabiorum monimentis, aſſerit, eos *hordeum & uvas paſſas ſimul ſerere conſueviſſe.* Rabbi Joſiah, magus (aut fallor) antiquus, *tria iſta, triticum, hordeum, & uvas paſſas, uno manus jactu, ſeminare* docuit. Hos autem Rabbinos, non minus cum veritate, quam ſemetipſis, pugnare ſentio: nam vox כלאים (quod antea monui) *duo* tantum *diverſa, conſociata* vel *commixta*, denotat; & nemo niſi mente motus, *uvas paſſas*, ſpe fructus alicujus unquam ſeminavit. Neque opus erat ut quis uvas paſſas (ſiquid inde commodi rediret) in agro vitibus jam conſito ſeminaret. Probabilius exiſtimo Zabios in vinea ſementem facturos, triticum tantum & hordeum una miſcuiſſe; quod ea præcipue grana Cereris

a *Mor. Neb.* P. 3. c. 37. b Ibid. c *Levit.* 19. 19. d *Act.* 15. 20.

SECT. III. tutelæ traderentur, & idololatræ horum [a] præcipue granorum incrementum vehementer exoptarent. Seminum autem tam diſcordium conjunctio diabolum proculdubio magiſtrum habuit, qui ἀκαταςασίας auctor eſt, naturæ leges violare docet, & totis viribus id agit ut miſceat & purturbet omnia (2°.) Ritus hujus peragendi *modus* peculiaris erat & ſerendi legibus adverſus. Si quid enim fidei dicto illo *R. Joſiæ* tribuendum ſit, triticum & hordeum, diverſam licet anni tempeſtatem & agri culturam poſtularent, *uno manus jactu* ſerebantur. Idem & ipſa verba legis innuunt. Quis autem opinari poteſt ritum a ratione & more recepto averſum adeo Deum aut hominem auctorem habuiſſe? (3°) Idem & *locus* ille peculiaris indicat quo ſemina mixta ſerebantur. E verbis enim legis, Maimonidis teſtimonio, & R. Joſiæ dicto jam nunc citatis eluceſcit, quod ſemina heterogenea non in agro, ſed vinea ſererentur. Cur autem hujuſmodi ſatio vineæ ſoli propria eſſet, rationem ipſe nullam inveſtigare potis ſum, niſi quod ritus eſſet, in Bacchi ſimul & Cereris honorem uſurpatus, vel a diabolo, pro mero arbitrio inſtitutus. (4°.) Ritus hic vetiti *effectus* plane ſingularis indicat eum profanum eſſe, & rituum Magicorum numero accenſendum. Ritus autem effectum e verbis legis intelligimus: *ne polluatur tum ſemen quod ſeris, tum proventus vineæ.* Quaſi dixiſſet legiſlator: "ſi *Za*-"biorum ritu ſemina generis diverſi una ſeminaveris, e ritu illo idololatrico tota meſ-"ſis, tota vindemia, [המלאה *plena*] quanta quanta fuerit pollutionem trahet [b] igne ſo-"lo expiandam; & proventus integer (tanquam animal mundum idoli nomine ma-"ctatum) impurus prodibit, vetitus, & abominandus.

QUINTO: ratio jam data firmior & fide dignior habeatur, quod rationes aliæ omnes debiles ſunt & ſoliditate omni deſtitutæ. Mecum ſentiet lector, ſi rationes aſſignari ſolitas ad rationis ſtateram revocet ipſe, vel ea quæ a me ſuperius adducta ſunt ad earum vanitatem detegendam, veris momentis æſtimare dignetur.

SECT. III.

Ad objecta reſpondetur.

UT lectori, in noſtram forte ſententiam ituro, ſcrupulum omnem eximamus, objectioni quadruplici neceſſario reſpondendum eſt.

Obj. 1ª. PRIMA ſic ſe habet: vox illa תקדש hoc in loco non pollutionem legalem, ſed phyſicam, ſeminis corruptione vel perditione factam notare videatur. Nam ſi Deus pollutionem legalem, & non potius phyſicam [e ſeminum heterogeneorum confuſione facile oriundam] ea voce deſignaſſet; credere par eſt, eum hanc loquendi formulam, פן תקדש *ne forte polluatur ſemen quod ſeris*, uſurpare noluiſſe. Nam pollutio illa *phyſica*, i. e. corruptio meſſis, e nimia denſitate proveniens non ſemper accidit; *legalis* autem e ſatione mixtorum, modo ritus idololatricus fuiſſet, certo & ſemper eveniſſet, nec ſermoni tam dubio locum reliquiſſet.

Sol. AT ea loquendi formula cauſam noſtram adjuvat, eventum non dubium, ſed certum, denotans. Nam locutio huic affinis occurrit, *Geneſ.* 3. 3. *Non comedetis ex ea,* פן תמתון *ne* [certo] *moriamini.* Adeo ut ea verba de pollutione phyſica nequeant intelligi: cum raro accidat ut mixtorum ſatio tam uberem proventum pariat, ut ipſa copia agricolam inopem faciat, exhauſta terra immenſo ſuo oneri ſuccumbente. Deinde quamvis ea ſeminum confuſio ſemen utrumque corrumpere poſſet; non facile dictu eſt, eam vitis inter ariſtas eminentis, proventum corrumpere potuiſſe.

Obj. 2ª. OBJECTIONEM ſecundam *Bonfrerii* verbis exprimam. Ratio, [c] inquit ille, *quam plerique adferunt – quaſi hanc ſeminum permixtionem in honorem* Dæmonis aut ſtellæ alicujus *idololatræ facerent, mihi non placet, & plane videtur commentitia; cum ex nullo auctore* probari poſſit, morem illum inter veteres idololatras receptum fuiſſe.

Sol. HÆC autem objectio ſcrupulum ne minimum in animis noſtris generare debet: *Maimonides* enim, qui Zabiorum libros & ritus perſpectos habuit, teſtatum reliquit, ſe in libris eorum ſcriptum inveniſſe, quod conſueverant ſemina diverſi generis ſimul ſeminare, perſuaſi vineam alias fructum maligne edituram. Atque hoc teſtimonium non parum commendat firmatque conſentaneum R. Joſiæ dictum, quod Maimonides ab oblivione vindicavit. At ſi Maimonides & R. Joſiah ſiluiſſent, ipſa ratio doceret, Deum ritui profano in Dæmonis aut ſyderis alicujus honorem uſitato, hanc legem adverſam ſtatuiſſe. Quid enim Deus Judæos magis quam Chriſtianos a mixtis ſerendis

a Vid. *Joel.* 1. 11. b Vid. *Jonathan. Paraphr.* in loc. c *Comment.* in *Levit.* 19. 19.

-cohi-

cohibuerit, niſi quod mixtorum ſatio, certo ritu peracta, ceremonia magica fuerit, olim in uſu frequenti poſita eique priſca ſimplicitas multum virtutis ad fertilitatem promovendam attribuerit? Hiſce fidem conciliat ipſum ſuperſtitionis ingenium & conſuetudo: nam natura quidem homogeneis, at ſuperſtitio heterogeneis [qualia ſunt, triticum, hordeum, & vites,] miſcendis plurimum occupatur. Veritas interim fateri cogit, *e nullo auctore* claſſico *probari poſſe*, *morem hunc inter veteres idololatras receptum fuiſſe*, quod antiquiora gentilium ſcripta injuria temporis interciderint. Non longe tamen ab hoc more recedit, quod e veterum ſcriptis refert [a] *Seldenus*; Athenienſes nempe, πᾶν σπέρμα εἰς χύτραν ἑψήσαντες, *omnigena ſemina in olla elixantes*, *Baccho & Mercurio ſacrificaſſe*; gentes etiam alias, per παισπερμίαν, *omnium ſeminum mixtionem*, & πανκαρπίαν *omnigenos fructus* una collectos & oblatos, Diis frugum largitoribus honorem tribuiſſe, ſi forſan hoſtias lautiores deſiderarent. SECT. III.

TERTIO: ad ſententiæ noſtræ fidem minuendam dici poteſt, *Joſephum* & *Philonem* (in patriis legibus multum proculdubio & erudite verſatos) nobis aperte adverſari. Nam e teſtimoniis ſuis jam adductis apparet, eos exiſtimaſſe Deum non ad idololatriam extirpandam ſed naturæ ordinem conſervandum hanc legem ſtatuiſſe. Obj. 3ª.

DE *Joſephi* & *Philonis* teſtimoniis nobis adverſantibus non eſt quod multum laboremus; cum eorum auctoritas non magis nobis, quam eorum auctoritati ratio refragetur: cum etiam e multis exemplis alibi notatis liquido conſtet, eos multo melius cultus ſui ritus quam rituum ſuorum rationes intellexiſſe. *Joſephum* quod ſpectat, vix a riſu tempero cum eum legum ritualium rationes reddentem audio; eumque cauſam juſtam nimis verbis [b] *Bocharti* dediſſe cenſeo, *Joſephus, utut ſacerdos, Judaicarum tamen legum interpres quandoque peſſimus*, &c. Sol.

(4°.) FORSAN & id nobis objiciet aliquis quod nulla conſtet ratio cur Zabii veteres Bacchum & Cererem una coluiſſe, vel ritum hac lege vetitum in eorum honorem ſimul uſurpaſſe cenſeantur. Ideoque legem hanc origini falſæ, vel omni probabilitate deſtitutæ tribuiſſe videar. Obj. 4ª.

SED & hæc objectio facili opera diluatur: nam ratio duplex in promptu eſt, cur illi Bacchum & Cererem, in vineæ præſertim cultura, ſimul adoraſſe atque invocaſſe putentur. Nam (1°.) Gentilibus a primis uſqué Gentiliſmi natalibus uſitatum erat, Deum marem & fœminam ſimul agnoſcere, & utrumque (ſi res exigeret) una colere & invocare. Nam Græci, Jovem & Junonem, Saturnum & Rheam: Sidonii, Baalim & Aſtaroth; Ægyptii, Oſirin & Iſin; Arabes, Luciferum & Venerem, Dionyſum & Uraniam; Syri, Bacchum & Cererem; Romani, Martem & Ilythiam, Neptunum & Thetidem; plerique populorum, Solem & Lunam, tanquam numina conjuncta coluere. Sexus etiam utriuſque Deos invocare pro religionis parte habebatur: *Demoſthenes* enim Deos Deaſque omnes in principio *Orationis* invocat: & a *Platone* in *Timæo* legis vice traditur, Ἀνάγκη Θεούς τε καὶ Θεὰς ὑπικαλουμένους εὔχεσθαι. (2°.) Hæc religio vinearum & agrorum cultores præcipue tenuiſſe videatur. Nam [c] *Varro* rationem optimam agros colendi traditurus, duodecim Deos, ſex mares & fœminas totidem invocandos docet, qui *maxime agricolarum duces* habebantur: nempe Jovem & Tellurem, Solem & Lunam, Bacchum & Cererem, Robigum & Floram, Bonum eventum & Lympham, quibus (ex incuria forſan) addit Minervam & Venerem, quarum uni procuratio oliveti, hortorum alteri, demandatur. Sol.

E jam dictis aperte colligo, Talmudicos alioſque Circumciſionis magiſtros, a legis hujus intentione & origine miſere aberrare. Nam illi non minus ligna quam ſemina heterogenea hoc præcepto comprehenſa, & inſitionem arboris unius ſpeciei in aliam, lege ἑτερογενείας interdictam aſſerunt. Huic opinioni *Maimonides* adeo penitus adhæſit, quod arborum diverſi generis inſitionem non tantum Iſraelitis ſed & [d] Noachidis illicitam pronunciaverit. At apertum eſt legem hanc ſemina tantum heterogenea ſerendi licentiam tollere: nec facile conſultus quiſpiam ſibi perſuadere poterit, Deum populi ſui commodo adeo adverſari voluiſſe, ut arborum inſitionem, communi gentium uſu probatam inhiberet. Patet etiam eos ab intentione legis longiſſime recedere, qui ſentiunt Deum, כלאים nomine, ſemina omnia generis diverſi, vel in agro commiſcere vetuiſſe. Lege hac id tantum (ob rationes jam dictas) inhibetur, ne vites & fruges commiſcerent. Neque cautus quiſpiam opinari poteſt, Deum communis vitæ rationibus adeo obſtare voluiſſe, ut fabam & piſum, triticum & ſiliginem, lentes & zizania (modo libitum eſſet) iiſdem ſulcis mandare prohiberet. Concluſio Capitis.

a De *Synedr.* L. 3. c. 13. p. 266. b De *Animal. ſacr.* P. 1. L. 2. col. 491. c Lib. 1. de *re ruſtic.* c. 1.
d *Hal. Melac.* cap. 10.

CAP. XXXI.

CAP. XXXI.

De lege qua vetitum eſt, arare bove & aſino ſimul.

ARGUMENTI vicinitate motus ad legem proximam jam ſtylum converto, quæ forte prima fronte judicantibus, frivola & legiſlatore ſummo prorſus indigna videatur. His autem verbis traditur, *Deuteron.* 22. 10. *Non arabis bove & aſino ſimul.* Lex hæc aſpectu primo clara videtur captuque facilis: at rem altius perpendenti obſcura admodum & difficultatibus haud exiguis implicata reperietur. Quam obſcura & plane cæca ſint hic omnia, percipere licet ex interpretum quorundam ſilentio, & incertis aut pugnantibus aliorum conjecturis.

Verba legis exponuntur.

UT legis tam obſcuræ tenebras diſcutiamus, conſultum erit ut in verborum ſenſu perveſtigando, ſtudii nonnihil impendamus.

HIC autem primo dicendum occurrit, quid per *bovem & aſinum* intelligendum. Nonnulli legem hanc ad quodvis animal heterogeneum ſe extendere, eamque ſub nomine *bovis* & *aſini*, conjunctionem quamvis imparem & diſſimilem prohibere, ſentiunt. Ita [a] *Joſephus* judicavit: βυσὶν, inquit, ἀρᾶν τὴν γὴν, ἢ μηδὲν τῶν ἑτέρων ζώων σὺν αὐτοῖς ὑπὸ ζυγὸν ἄγοντας ἀλλὰ κατ' οἰκεῖα γένη· Jubet eos arare terram, nullum aliud animal ſub jugum agentes, ſed ejuſdem generis. Sic & *Jonathan* hanc legem explicat: *non arabis bove & aſino,* לא תרית בתורין זינין קטירין כחדא ובכל ברייתא *nec ullis jumentis duarum ſpecierum ſimul junctis.* Et *R. Selomo,* הוא הדין לכל שני מינין שבעולם *Hæc eſt lex de omnibus animalibus duarum ſpecierum, quæ in orbe ſunt.* Eandem ſententiam tuetur *Hiſcuni,* dicens, *lex hæc extendi debet ad omnes diverſas ſpecies, ut ſunt equus & bos, camelus & equus.* Hæc opinio [b] *Maimonide* etiam patrono gaudet. Ab horum auctorum judicio nonnulli paululum diſſident, & legem non ad omnia generis diverſi animalia extendi volunt. Sentiunt enim Deum animal ſolummodo mundum, quale eſt bos, & immundum, quale eſt aſinus, copulare vetuiſſe. Per illos itaque ſpecies diverſas jungere licet, modo ne una munda ſit, altera immunda. Huic opinioni *Maimonides,* a ſeipſo diſſidens, favere videtur, in [c] *Tractat.* כלאים ubi ait, כל העושה מלאכה בשני מיני בהמה או חיה וכו' *quiſquis opus aliquod faciens, duabus ſimul utitur ſpeciebus animalium,* [*ſive fera ſint, ſive domeſtica*] *quarum una eſt munda, altera immunda, vapulat ubicunque locorum eſt, quia in lege dictum eſt,* non arabis bove & aſino ſimul.

ME quod attinet, eos ad veritatem multo propius accedere credo, qui textus verbis adhærentes, (a quibus niſi ratione cogente nunquam abeundum eſt) ea de animalibus tantum ibi expreſſis, *bove* & *aſino,* interpretantur. Hunc ſenſum amplectitur *Philo, Aben-Ezra,* & plerique omnes, perſuaſi Deum hanc legem, beſtiarum præcipue cura ductum, ſtatuiſſe; ne ſcilicet debilior, fortiori juncta, labori impar eſſet & ſub illius gravitate ingemiſceret. Hunc ſenſum cæteris præferendum cenſeo, quod vocabulum כלאים (in [d] cæteris legibus heterogena prohibentibus uſitatum) hac in lege ferenda minime uſurpetur: non dicitur enim, *non arabis* כלאים *diverſis* animalium *ſpeciebus,* ſed ſpeciatim, *non arabis bove & aſino.* Hunc ſenſum aſtruunt etiam antiquorum mores; quos boves aut aſinos [e] ſæpius, nuſquam autem camelos aut equos, ad terram colendam adhibuiſſe, in Scriptura legimus. Vix autem credi poteſt, hac lege cautum fuiſſe, ne camelus aut equus bovi vel aſino aranti jungeretur; cum ſeculis antiquioribus nulli (quod ſcimus) horum animalium opera ad arandum uterentur.

PROXIMUM eſt ut vocabulo תחרש *arabis,* ſenſum ſuum breviter aſſeramus. De ſenſu vocis hujus haud adeo inter doctos convenit: prout enim aliqui per *bovem & aſinum,* omnia animalia, ſic & alii per תחרש *arare,* omnia opera denotari ſentiunt; ita ut vetetur duo animalium genera plauſtro trahendo, vel cuivis oneri ferendo ſimul adhibere. Hoc præceptum tam late patere putarunt *Maimonides, Raſi, Bechai,* aliique ex Hebræorum doctoribus haud facile enumerandi. Me vero a magiſtris illis ipſa legis verba ad arandi opus reſtricta diſſentire cogunt: non enim dicit Deus,

a *Antiquit.* l. 4. cap. 8. p. 164. 45

b *Hoc præceptum, præter bovem & aſinum, quaſlibet duas ſpecies comprehendit.* Mor. Neb. P. 3. c. 49.

c Cap. 9. §. 7.

d Vid. Lev. 19. 19. & *Deut.* 22. 9.

e Vid *Jeſ.* 30. 24. & 32. 20. *Eſdr.* 5. 43.

nullum

nullum opus efficies, non rhedam trahes, nulla onera portabis, ſed *non arabis*, bove & aſino, jugum idem ſubire coactis. Deinde ſuadet ratio ut vocabulum חרש de nullo niſi *arandi* opere intelligamus, cum nullum aliud opus ſit quod bovis & aſini viribus conjunctis peragatur. Bos enim aratro quidem vires ejus accommodare ſæpe cogitur, vix unquam autem ad onus portandum uſurpatur. Præterea non leve momentum apud me habet quod leges aliæ de heterogeneis datæ ritus vineæ tantum vel agri culturam ſpectantes interdicant. Hæc omnia me judice ſenſum legis clarum & apertum reddunt. CAP. XXXI.

CUM jam ſenſum legis teneamus, ad illius rationem explicandam inoffenſo pede tranſeamus. Veriſimile eſt itaque, morem e Zabiorum veterum uſu profluentem, & huic legi cauſam & materiam præbuiſſe. Ut rem propius tangam: veteres idololatræ, terram colentes, bovem & aſinum, animalia licet ἑτερόζυγα, idem jugum ferre cogebant; ut conjunctione hac iniquiſſima, tanquam ſigno & ſacramento quodam, ſe Dæmonis nomine ſementem facere, & benignum illius influxum in agros ſuos implorare profiterentur. Deus autem hunc ritum lege contraria prorſus abolevit, ne populus ejus Dæmonis opem & gratiam petere, vel ſpem in mendacibus gentium ceremoniis pluſquam Dei promiſſis collocare videretur. Ratio legis inveſtigatur.

IN hanc ſententiam rationes ſequentes animum induxerunt:

PRIMO: animalium roboris & naturæ diſſimilis conjunctio ſignum videtur ad uſum magicum apprime accommodatum. Si enim ad ſigna alia magica a Dæmone inſtituta animos advertamus, obſervare pronum eſt, Diabolum confuſioni plerumque ſtuduiſſe, & eas ceremonias inſtituiſſe quæ magnam illam naturæ legem, *pares cum paribus congregari debere*, maxime violarent. Nam ceremoniæ illæ, *ſeminum heterogeneorum miſtura, hœdi in lacte matris coctio, præternaturalis ille fœminam vitiandi modus* a [a] Maimonide memoratus, *apparatus virilis & muliebris confuſio*, [b] γενέσεως ἀναλλαγὴ, inter ritus profanos poſitæ, Dæmonem auctorem habebant, & aliquid naturæ ordini & ſimplicitati repugnans inducebant. Diabolus autem hujuſmodi ceremonias gratiores habuit, quod nec Deum nec hominem auctorem ſaperent, ſed ſui ipſius (qui turbare & miſcere ſolet omnia) characterem gererent. Ordo naturalis & cauſæ ſecundæ, voluntatis divinæ ſigna ſunt: Diabolus itaque per ordinem naturæ turbatum, & miſturas a ratione & uſu diſcordantes, ſemetipſum prodit. Inde factum eſt forte, quod Deus hominis cum beſtia mixturam, qua nihil ſceleratius aut deteſtabilius, תבל [c] *confuſionem* tantum vocet; ut innueret peccatum illud eo nomine ſatis execrabile, quod ea conjungat quæ natura ſeparavit; adeoque ritus idololatricos, confuſione plenos, imitari vel referre videatur.

SECUNDO: bos & aſinus animalia ſunt natura tam diſſimili donata; quod fidem fere excedat, antiquos agricolas, niſi ſuperſtitione motos, ea eidem aratro alligare voluiſſe. Notum eſt enim, animalia illa æquo paſſu non incedere, adeo ut neceſſe eſſet ut bos aſinum æque ac aratrum non raro traheret. Nec animalia illa pari facilitate ad agricolæ nutum & arandi negotium flecti poterant, cum bos ad aratrum trahendum natus factuſque ſit, aſinus autem animal contumax ſit & oneri ferendo aptius. Sed & animalia illa robore tam diſpari prædita ſunt, quod idem jugum ferre nequeant, aut viribus æquis aratrum trahere. Nil opus eſt ut hac de re latius & copioſius agam, cum experientia quotidiana [d] *Calphurnii* verba firmet, *ne pecora quidem, eodem in jugo, niſi paria ſuccedunt.* Huc maxime faciunt *Euclionis* illa, apud [e] *Plautum*,

Venit hoc mihi Megadore *in mentem, te eſſe hominem divitem,*
Factioſum; me item hominum pauperum pauperrimum.
Nunc ſi filiam locaſſim meam tibi, in mentem venit,
Te bovem eſſe, & me eſſe aſellum: ubi tecum conjunctus ſiem,
Ubi onus nequeam ferre pariter, jaceam ego aſinus in luto.

Nec minus ad rem præſentem opportuna *Paulini* ad *Auſonium* ſcribentis verba: *pag.* 472.

Diſcuſſiſſe jugum quereris me, quo tibi doctis
Junctus eram ſtudiis. Hoc ne geſtaſſe quidem me
Aſſero: namque pares ſubeunt juga: nemo valentes
Copulat infirmis; neque ſunt concordia frœna,
Si ſit compulſis menſura jugalibus impar.
Si vitulum tauro, vel equum committis onagro.

a *Mor. Neb.* P. 3. Cap. 37. b *Levit.* 18. 22. *Sap.* 14. 26. c *Levit.* 18. 23. d *Declamat.* 29.
e In *Aululat. Act.* 2. *Scen.* 2.

CAP. XXXI. Proinde boves ἰσοφόρυς compulari vult *Homerus*, *Odyſſ.* σ v. 372. ἴσους φέροντας ϗ ἕλκοντας, *qui onus æquale ferant aut trahant*, ut ibi *ſcholiaſtes*. Et *Palladius* lib. 4. Tit. 11. *Illud ante univerſa curandum eſt, ut viribus ad trahendum* boves *comparentur æquales, ne valentioris robur alteri procuret exitium.* Quo pertinet *Ovidii* illud,

Quam male inæquales veniunt ad aratra juvenci?

Cum itaque ratio doceat jumenta tantum paria ad aratrum cogere, bos autem & aſinus, nec paſſus, nec roboris, nec indolis paritate vel ſimilitudine jungantur; ſed præ cæteris animalibus, naturam habeant ab ejuſdem jugi communione (ne dicam & arandi opere) averſam & alienam; difficile creditur homines animalia illa eidem aratro, [a] ordinarie ſaltem & frequenter adjungere voluiſſe, niſi diabolus ſpe fructus uberioris, facto tam abſurdo & ridiculo conſequendi, eos pene dementaſſet.

TERTIO: legis verba bovem & aſinum in *arandi* tantum opere conjungi prohibentia documento ſunt, Deum hanc legem ritus idololatrici tollendi cauſa ſtatuiſſe. Judæi quidem opera plane omnia, junctis animalium diverſorum viribus perficienda, lege ἑτερογενείας interdicta ſentiunt. At meris eorum dictatis non eſt quod multum tribuamus: nam leges quidem morales in arctum cogere ſolent, eaſque in ſenſum vix ultra verba diſerta patentem interpretari: leges autem ceremoniales, tanquam phylacteria ſua, πλατυύνειν ſolent, eaſque per analogiam & rationis (uti videtur) paritatem explicare. Cum autem hujuſmodi leges nativa bonitate deſtitutæ ſint, & originem ſuam mori alicui ſpeciali olim obtinenti plerunque debeant; longe conſultius & æquius videtur, eas κατὰ τὸ ῥητὸν interpretari. Sic legem quæ jam inter manus verſatur exponendam cenſeo, ut nil aliud quam quod vox ipſa præ ſe fert, hic *arandi* vocabulo intelligatur. Nam de iis tantum animalibus hic mentio facta eſt, quibus antiquitus in arandi opere plurimum utebantur; & Deus proculdubio voce ſignificatus latioris uſus fuiſſet, ſi quid aliud præter arandi negotium hic intelligi voluiſſet. Quid autem interdictum eſt ne ad arandum bos & aſinus ſolummodo conjungerentur, niſi quod hujuſmodi conjunctio in agrorum tantum cultura locum haberet, & mira virtute ad uberem meſſem producendam pollere crederetur? Nam referente [b] *Maimonide*, veteres Zabii *maximas & utiliſſimas* ritibus ſuis *ineſſe dicebant virtutes, ad agriculturam*; ut rudis plebecula, eadem fide imbuta, eo facilius ad planetarum & Dæmonum cultum ritibus illis præſtandum alliceretur.

QUARTO: lex hæc media ponitur inter duas leges, Zabiorum moribus oppoſitas, & ea de cauſa datas ut omnis magiæ & idololatriæ ſpecies e rebus exularet. Nam verſu 9. proſpectum eſt ne Iſraelitæ vineas eorum ſemine mixto ſererent; eo quod Zabii cum vineis colendis operam darent, inter vites aut vitium ordines generis diverſi ſemina ſpargerent; ut ritu illo Dii (vinearum præſides) propitii, vineæque magis fructuoſæ redderentur. Et verſu 10. cautum eſt ne veſtes miſtas, e lana & lino contextas gererent; quod hujuſmodi veſte Zabii veteres innoteſcerent, eamque (ni male conjicio) ſub certa ſyderum conjunctione induerent; ſpe freti multa inde commoda gregibus, hortis, & rebus ſuis omnibus inde reditura. Nobis itaque facile perſuadeamus, verſu hoc medio, animalia diverſi generis aratro ſimul alligare vetitum eſſe; quod Zabii ſementem facturi, bove ſimul & aſino arare ſolerent, ut agro ad Dæmonis præſcriptum culto meſſe lætiore fruerentur. Nullam enim veri ſpeciem habet, Deum hoc præſertim in loco, leges heterogeneas commiſcere voluiſſe. Præterea præcepta hæc tria [de ſeminibus, animalibus, & veſtibus, heterogeneis] tanta materiæ affinitate & ſimilitudine conjunguntur, quod ad fidem difficile ſit ea finem & ſcopum diſſimilem habuiſſe.

QUINTO: legis hujuſce ratio jam reddita veritati vicinior exiſtimetur, quod rationes aliæ omnes quæ doctis hactenus arriſere ſoliditate omni deſtitutæ videantur. Quæ quidem afferre ſolent, veritatis ſpeciem habent, at ſi propius intueare nauci non ſunt.

NAM (1°.) Nonnulli hanc legis illius cauſam eſſe volunt, quod neceſſe ſit ut aſinus utpote bovi robore inferior nimis fatigetur, ſi idem cum bove jugum ſubire cogatur. Hanc rationem ſic explicat & confirmat [c] Philo: *lex rationem habet juſtitiæ, adeo ut ne arationem quidem fieri permittat jumentis imparibus robore, vetant ſub idem jugum agi juvencum & aſinum,* ἵνα μὴ θλιβῇ δυνάμει τῷ ἐρρωμένῳ μᾶλλον τὸ ἀδυνατώτερον ἀμλ-

a *Lex nulla ſtatuta ſancivit, niſi de iis quæ communiter & ordinarie ſolent fieri.* Maim. Mor. Neb. P. 3. Cap. 37.
b *Mor. Neb.* ub. ſupr. c De *Creat. Princip.* p. 731. B

λᾶσθαι

λᾶθῃ βιαθὲν, ἀπείπῃ ᾧ προκάμῃ· *Ne forte dum contendit cum robustiore infirmior, lassus succumbat operi, & in labore deficiat.* Sensum eundem verbis diversis exprimit *Aben-Ezra:* השם חמל על כל מעשיו כי אין כח החמור ככח השור *Deus omnium quæ condidit miseretur, non enim idem est robur asini ac bovis.* At ratio illa rem serio cogitanti non facile satisfaciet: vix enim credibile est, ullos nisi mente excessérant, animalia roboris imparis eidem jugo subdere voluisse; cum apertum sit omnibus animalia ἑτερόζυγα (uti vocant LXX) arandi opus impedire potius quam promovere voluisse. Animalia pari robore donata conjungere adeo docet ratio, quod Ulysses equum & asinum aratro junxit, tantum ut insanus esse crederetur. Neutiquam itaque probabile est Deum legem illam scriptam dedisse, tantum ne roboris inæqualis animalia jungerentur, (hoc enim lex nata vetuit) sed tantum ut ritum magicum aboleret. CAP. XXXI.

(2°.) SIBI persuadent alii, Hebræorum præcipue doctores, hanc legem datam fuisse, *ne forte* יבאו להרבעה *coirent diversa animalium genera, & opus creationis labefactarent, quo Deus bestias terræ,* [a] למינה *juxta species suas, fecisse dicitur.* Horum rationem probat [b] *Grotius* dicens, *lex hæc occasiones tollit, ne quid fiat contra legem quæ est* Lev. 19. 19. *de non commiscendis* nimirum *diversi generis animalibus.* At nec ratio illa priorem soliditate superat: constat enim pauca admodum animalia, oneri vel aratro apta, cum genere diverso coire solita; & raro vel nunquam auditum arbitror, camelum cum equa, equum cum bove fœmina, vel bovem cum asina miscuisse. Deinde: rationi huic interpretum senatus adversari videtur, dum voces שור & חמור *bovem* & *asinum* denotantes per vocabula generis tantum masculini reddunt. Præterea: [c] LXX vocem שור per μόσχον *vitulum* transferunt, quem ætas sua tenerior ad Venerem minus aptum reddit.

(3°.) ALII Deum hanc legem tulisse sentiunt, quod asinum ad arandi opus minus habilem & idoneum natura finxerit. Hæc ratio [d] *Simeoni* de *Muis* apprime placuit: *arbitror,* inquit ille, *vetuisse Deum bovem simul cum asino sub jugum mitti, quod asinus oneribus ferendis aptior sit quam—aratro: est enim animal contumax & parum tractabile. Mihi hoc omnium placet maxime, simplicius enim videtur magisque in promptu.* At nec ratio illa rigidum examen patietur: cum asini olim tam frequenter ad juga vocarentur, quod in Græcis interpretibus ὄνος & ἑτερόζυγον synonyma sint, & multis in locis indifferenter usurpata. Sed si asinus animal contumax esset, & *bovi aratori* minus apte jungeretur, Judæorum agricolæ proculdubio, nullo licet oraculo moniti, ab illius usu abstinerent. Nemo unus nisi sibi & rebus suis male volens, animali aliquo, natura prorsus invita & aversa, ad arandum uteretur: nec opus erat ut Deus legem ferret, quam nemo nisi insana Zabiorum superstitione correptus unquam violare voluit.

(4°.) ALII causam mysticam hujus præcepti proferunt: nam *Baal Hatturim,* mysterium hac prohibitione involutum explicans, ait, רמז שלא ישתתף צדיק עם רשע *Innuitur nihil justo cum improbo debere esse commercii.* Atque hæc sententia talo firmiore stare creditur, quod verbis [e] *Apostoli,* μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις, ad verba legis alludere videatur. *In quam sententiam,* inquit [f] Bochartus, *inclino libentius, eo quod* כלאים *id est, animalia diversi generis,* ἑτερόζυγα *nominent Græci interpretes, quorum sunt ista,* Lev. 19. 19. Οὐ κατοκβύσεις τὰ κτήνη σου τῷ ἑτεροζύγῳ· At neque hanc rationem magis cum veritate conjunctam arbitror: cum enim Deus connubia & fœdera omnia cum Gentibus vicinis inita alibi sæpe & aperte vetuisset; quid legem illam hic etiam repetitam daret, eamque verbis symbolicis & obscuris traderet? E verbis Apostoli perperam colligitur, Deum hanc legem tulisse ad conjugium & commercium cum ethnicis ænigmatice prohibendum: cum allusiones e quavis materia peti possint, & ad illustrandum potius quam confirmandum argumentum adduci soleant. Facessat itaque & illa quorundam auctorum hariolatio.

RITUM initiis ethnicis ortum hac in lege vetitum esse, me probasse censeo: nec quicquam jam supereſt nisi ut ea quæ dicta sunt, contra quadruplicem objectionem muniantur. Objecta diluuntur.

PRIMA hujusmodi est: sat constat veteres Hebræorum magistros, ad unum omnes, seorsum a nobis sentire, & de ritu aliquo magico hic vetito, in scriptis eorum omnibus ne verbum facere. Judæorum autem magistri, (qui in Mosis legibus &

a *Gen.* 1. 25. b *Comment.* in *Deut.* 22. 10. c Οὐκ ἀρτριάσεις ἐν μόσχῳ καὶ ὄνῳ *LXX* in *Deut.* 22. 10. d *Var. Sacr.* col. 2737. e 2 *Cor.* 6. 14. f De *Animal. Sac.* P. 1. L. 2. col. 187. 10

 earum

CAP. XXXI.

earum cauſis perſcrutandis ætatem terere ſolent) cumprimis audiendi, nec ab eorum ſententia & auctoritate, cum de legum earum ſenſu agitur, facile recedendum.

RESPONDEO: magiſtros illos de ſacrorum ſuorum ritu diſſerentes, ſecuri plerumque & ſine ſcrupulo graviore audiamus. Eorum autem verbis, ubi de legum ſuarum ratione loquuntur, fides lente admodum & non niſi cauto examine præmiſſo tribuenda eſt. Multis enim exemplis alibi probatum dedi, *Joſephum*, *Philonem*, *Talmudicos*, alioſque *Maimonide* ſeniores, in hoc argumento [legum Judaicarum ratione] talpa cæciores fuiſſe, & rationibus ſpecioſis magis quam ſolidis acquieviſſe. Nec mirum: cum Hebræorum magiſtri (ſi paucos admodum excipias) humanioris literaturæ prorſus ignari fuerint, & rerum ethnicarum ignorantiam devotionis matrem exiſtimaverint. Neceſſe fuit ut a ratione legum earum frequenter aberrarent, quibus Gentilium ritus (ignoti Judæis) occaſionem præbuerunt.

SECUNDO: dici poteſt, inde ſententiam meam in falſitatis ſuſpicionem venire, quod hujuſmodi bovis & aſini conjunctio inter ritus profanos a *Maimonide* recenſitos minime reperiatur; nec ullius hiſtorici teſtimonio probari poſſit, idololatras antiquos hunc ritum in uſu habuiſſe.

CAUSÆ noſtræ non multum officit objectio iſta, quod multi proculdubio veteris idololatriæ ritus e temporum antiquiorum caligine nondum emerſerint, e quorum cognitione multæ leges Moſaicæ lucis haud parum eſſent accepturæ. Si ab inſtituto ſermone diſcedere liceret, leges aliquot enumerarem, quibus aliqui gentium ritus (quorum memoria deleta eſt) originem tribuerunt. Ævi vetuſtas multa veterum monumenta nobis invidit, quæ Chaldæorum & Ægyptiorum ritus memoriæ conſignarant. Nil cauſæ eſt igitur cur ſententiæ meæ veritas in dubium vocetur, quod ritus hujus ne fugientia veſtigia in temporum antiquiorum hiſtoria deprehendi poſſint. Hic ſatis ſit nobis quod teſtis antiqui defectus tot argumentis veriſimilibus abunde compenſetur. Ubi veritas obſcura eſt, veriſimilia, [modo multa, eaque cognata & facile cohærentia] non ſatis conſulto contemnuntur.

TERTIO: nonnemo forſan urgebit, bovis & aſini conjunctionem rem ridiculam eſſe, & ad ſplenem ſolummodo movendum accommodatam, nec ullam ritus tam præpoſteri rationem aſſignari poſſe: quod itaque probabilitatis vel ſpecie careat, Diabolum ſpiritum impurum & aſtutum, hunc ritum inſtituere voluiſſe, nec aſtutiam nec malitiam auctoris ſui referentem.

AT neque hæc objectio ſententiæ meæ fidem labefactat: nam ratio, Diaboli ſcopo & ingenio conſentanea, reddi poſſit, cur ritum tam anomalum & riſu dignum inſtituerit. Nam primo: bos animal divinum & ſuperis acceptum, aſinus animal magicum & inferis ſacrum, habebatur: erat itaque conjunctio illa mori Gentilium maxime conſentanea, qui terram colentes, Deos Superos & Inferos invocabant, ut utroſque labori ſuo propitios experirentur. Deinde: Diabolus, non equum & aſinum, ſed bovem & aſinum eodem jugo ſociari voluit, forte quod (ſeculis antiquioribus) ea ſola animalia ἑτερόζυγα eſſent (uti vocant [a] LXX) & juga diverſa ſubire ſolerent. Ei nempe ſolenne erat ea conjungere quæ natura ſimul & uſus ſeparaſſet, ut Deo & homini ſe contrarium oſtenderet; & omnibus apertum eſſet, ritum nec naturæ nec uſui conſonum, Diabolum auctorem habere, & proinde omnes, inſtituto tam abſurdo conformes, ſe Diaboli partibus addictos eſſe, eumque tacite invocare teſtarentur. Nec opinioni noſtræ repugnat, quod adverſarius objicit, nullam nempe malitiæ vel impuritatis diabolicæ notam aut veſtigium in hujuſmodi conjunctione licet inæquali deprehendi poſſe. Nam ſubdole curatum eſt, ne ritus ille plane pravus aut impurus eſſet, ne forte ſuſpicionis aliquid hominibus ingenii non mali ſubortum, eos a ritus illius uſu prorſus averteret & deterreret. Jam reſtat ut ab ictu teli acutioris nobis caveamus: nam,

QUARTO: nonnulli dicent proculdubio, Deum hanc legem dediſſe, non ut idololatriam, ſed animalium generis diverſi coitum & confuſionem impediret. Hoc ex eo evincitur, quod loco illo parallelo, *Levit.* 19. 19. (ubi leges iterum occurrunt, mixtionem in ſolo & veſtitu prohibentes) lex ea, *Jumentum tuum non admittes animalibus heterogeneis*, legis de qua ſermo factus eſt hactenus locum occupat. Hoc autem indicio eſt, legem utramque eodem collimaſſe, & Deum heterogeneorum συζυγίαν & coitum, tanquam cauſam & effectum vetuiſſe. Huic opinioni coloris aliquid allinit *Maimonidis* teſtimonium: *nullam aliam ob cauſam*, inquit [b] ille, *prohibita videtur diverſorum animalium in quocunque opere conjunctio, quam ut hac ratione impediatur, quo minus ſeſe*

a In *Lev.* 19. 19. b *Mor. Neb.* P. 3. cap. 49.

com-

commiſceant: ut e. gr. quando dicitur, non arabis bove & aſino ſimul: *nam ſi ita conjungerentur, facillime contingere poſſet, ut unum quandoque cum altero commiſceretur.* CAP. XXXII. Ut huic objectioni cumulate ſatisfiat, opus eſt ut ordine legum nonnihil turbato, pedem referam ad *Lev.* 19. ubi lex occurrit, & de illa ſermonem ex profeſſo faciam.

CAP. XXXII.

Lex animalia generis diverſi commiſcere prohibens.

LEX ad cujus explicationem ſtudia jam dirigo, his verbis expreſſa legitur, *Levit.* 19. 19. בהמתך לא תרביע כלאים Græci ſic vertunt, τὰ κτίλιά σου ὐ κατοχθίσεις ἑτεροζύγῳ i. e. *Pecora tua non dabis in admiſſuram animali alterius jugi.* De hac autem lege docti non unum idemque ſentiunt, aliis eam prorſus eandem cum lege Capite ſuperiori explicata; aliis eam plane diverſam, eique nulla cognatione conjunctam aſſerentibus. Ipſe veritatem in medio ſitam, & leges eas omnino ſororias arbitror; & inde factum eſſe, quod,

——Facies non una duabus,
Nec diverſa tamen, qualem decet eſſe ſororum.

Ut animi mei ſenſus & legis hujus intentio clarius innoteſcant, (1°.) In verborum ſenſum diligentius inquirendum eſt. (2°.) Legis ratio perveſtiganda. (3°.) Solvenda ſunt argumenta ſententiæ jam aſſerendæ repugnantia.

In legis ſenſum inquiritur.

NE circa ſenſum legis ancipites hæreamus, inquirendum eſt primo, quod voce בהמתך ſit intelligendum. *Joſephus, Philo, Maimonides, Talmudici,* & plerique alii, vocem hanc ſenſu latiſſimo ſumendam ſentiunt, ita ut hic cautum ſit ne ullæ diverſæ animalium ſpecies concubitu miſceantur. Eorum teſtimonia congeſſit *Cl.*[a] *Bochartus*, cujus doctæ paginæ volenti patent. Neceſſe eſt autem, ut ii qui hoc interdictum tam late patere volunt, ſcrupulos haud paucos religioſis injiciant; cum animalia quædam in duarum ſpecierum quaſi in confinio vivant, nec facile dicas huic an illi familiæ accenſeri debeant. Hinc & Hebræorum magiſtri, circa animalium quorundam concubitum, in ſententias ancipites diſtrahuntur. Deinde: modo lex hæc nullum omnino volucrium aut beſtiarum heterogenearum concubitum pateretur; Judæis incubuiſſe videtur, animalia quædam libidini vagæ indulgere ſolita, vigili oculo cuſtodire, ut ea intra ſpeciei ſuæ ſeptum continerent. Et apud Hebræos, paſtores conditionibus iniquis officio ſuo fungebantur, ſi quid veri habeant[b] *Philonis* illa; τράγον ὐδεὶς ἐάσει ποιμὴν Ἰουδαῖος ἐπιβαίνειν ἀμνάδι, ὐδὲ κριὸν χιμαίρᾳ, ὐδὲ βοῦν ἵππῳ· εἰ δὲ μὴ, τίσει δίκας· *Hircum nullus paſtor Judæus ſinet in ovem ſcandere, neque arietem in capram, neque bovem in equam. Aut ſi fecerit, dabit pœnas.* Hic itaque Judæos deſerendos, & legem hanc de animalibus tantum domeſticis, iiſque jugum ſubire ſolitis, intelligendum arbitror. Nam LXX (qui verſionem ſuam adornarunt, priuſquam ſuperſtitio Phariſaica inter Judæos invaluerat) ſic legem transferunt. τὰ κτίλιά σου ὐ κατοχθίσεις τῷ ἑτεροζύγῳ· Ex his autem colligere promptum eſt, interpretes illos exiſtimaſſe, non omnium animalium heterogeneorum, ſed tantum arationi & jugo inſervientium, miſturam hac in lege prohiberi: alias enim cauſam ipſe vel comminiſci nequeo, cur vocem כלאים (quam verſu ſequente διάφορον reddunt) hic per ἑτερόζυγον interpretantur. Verſionem Græcam non parum confirmat ſenſus genuinus vocis בהמתך quam *jumentum tuum* reddimus. Nam vox בהמה cum ך annexum habet, ſemper animal mite & domeſticum, [homini ad vehendum, edendum, aut trahendum datum] nunquam autem ferum vel ſylveſte denotat. Sufficiat locum unum in medium proferre, quo vox ea ad animalia manſueta & domeſtica, quatenus a feris & ſylveſtribus diſtincta, ſignificandum uſurpatur: nempe *Levit.* 25. 7. Cum enim ibi præcepiſſet Deus ut meſſem integram, anno quovis ſeptimo ſponte naſcentem, intactam relinquerent; *erit,* inquit, *advenæ & peregrino,* ולבהמתך ולחיה *& animali tuo, & beſtiæ quæ* eſt *in terra tua:* h. e. Bobus aſiniſque, [c] feris etiam quæ paſſim in agris degunt nullius poteſtati ſubditæ. His accedat quod vox hæc בהמתך per *bovem* & *aſinum,* animalia mitia, in parallelo [d] illo *Deuteronomii* loco, explicari videatur.

a De *Animal. Sacr.* P. 1. Lib. 2. cap. 22. b Lib. 2. de *legib. ſpecial.* p. 784. A c Τοῖς κτήνεσι σου, καὶ τοῖς θηρίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ σου LXX. d Cap. 22. 10.

CAP. XXXII.

VOCES Hebreæ, לא תרביע proximo explicandæ, ſi proprie & ſtricte reddamus, hunc tantum ſenſum fundunt, *non facies concumbere:* ut lege hac heterogeneorum miſtura, hominum potius vitio & ingenio, quam brutorum appetitu vel paſtorum incuria facta prohiberi videatur. Atque hic ſenſus non minus animalium naturis quam legis verbis, convenit: [a] *certum eſt enim, non appetere facile individuum unius ſpeciei coire cum individuo alterius ſpeciei, niſi manibus illi fuerit ſuperpoſitum; ſicuti videmus leviſſimos illos homines facere, qui generationem mulorum adjuvant & promovent.* Cum his paria faciunt *D.* [b] *Thomæ* verba: *animalia diverſarum ſpecierum non commiſcentur de facili ad invicem, niſi hoc per homines procuretur.*

Ratio legis inveſtigatur.

EXPLICATO verborum ſenſu, & ordine propoſito ita poſtulante, proximo legis hujus occaſionem & cauſam e tenebris in apricum proferam. Quantum itaque inter medias antiquitatis tam remotæ tenebras percipere datum eſt, idololatræ veteres, agris eorum colendis occupati, bovis & aſini non minus corpora quam labores miſcere ſtudebant; ſerio perſuaſi ſe laboris ſui fructus uberes percepturos, ſi animalia illa ad miſturam a naturis ſuis alienam adeo, arte aliqua perducerentur. Ne itaque ritus illius, a nominis Judaici pietate & gravitate quam maxime abhorrentis, anſa vel ſpecies extaret aliqua, lege una cautum eſt ne diverſi generis animalia ad congreſſum, altera ne ad aratrum ſimul admitterentur. Ne quis hæc a me pro arbitrio ficta cenſeat, ea ſubjungam argumenta quæ animum meum ad hanc ſententiam perduxerunt.

PRIMO: lex hæc ejuſdem commatis ambitu continetur, quo duæ leges aliæ, quæ proculdubio ad Zabiorum mores & ritus eliminandos tradebantur. Sic enim ſe habet integrum comma: [c] *Jumentum tuum non facies coire cum altera ſpecie: agrum tuum non ſeres mixto ſemine: & veſtis diverſis ſpeciebus contexta non aſcendet ſuper te.* Deum leges haſce poſtremas Gentiliſmi ritibus oppoſuiſſe, teſtimoniis & aliis argumentis illuſtribus alibi demonſtraſſe videar: nec facile dubitari poteſt quin illi legi conjunctio ſumma ſit cum legibus hiſce duabus, & quod mori alicui profano tunc obtinenti non minus adverſetur. Niſi enim Deus & hanc legem ad morem aliquem idololatricum oppugnandum tradidiſſet, leges nulla naturæ vel ſcopi ſimilitudine junctas conſociaſſet, & in ipſa lege heterogeneorum mixturam prohibente legiſlator heterogenea miſcuiſſet. Iſraelitis etiam, in legis ſuæ mente ſenſuque perveſtigando deſudantibus, errandi occaſionem dediſſet. Cum enim certo conſtaret, Zabiorum mores legibus ultimis ferendis cauſam præbuiſſe; proclive eſſet opinari legem priorem [duabus hiſce conjunctam, eaſque maxima materiæ ſimilitudine referentem] ſcopum & originem conſimilem habere, & cum reſpectu ad morem aliquem idololatricum interpretandam eſſe.

SECUNDO: legis hujus, heterogenea commiſceri vetantis, locum occupat lex aſinum & bovem eidem aratro conjungi prohibens, nempe *Deuteron.* 22. 10. ubi leges de כלאים *commixtis* repetitas inveniamus. At vero niſi quis pertinacius obſiſtat, me ſatis probaſſe cenſeo, legem bovem & aſinum ad idem jugum & aratrum vocare prohibentem, ritui alicui profano (cujus memoriam dies longa delevit) adverſari. Ideoque non abhorret a vero Deum & hanc legem, de non admittendis heterogeneis (cujus illa vicem ſupplet) ad ſuperſtitionem potius, quam ſpecierum confuſionem vitandam tradidiſſe.

TERTIO: ritus hac lege vetitus, ritibus magicis & idololatricis antiquitus uſitatis, proxima ſimilitudine conjungebatur. Nam auctore diabolo, Zabii veteres cultus & ritus eorum obeuntes, naturæ ordinem turbare & res nullo nexu vel affinitate cohærentes commiſcere ſolebant. Id impenſius egit antiqua ſuperſtitio, ut ſexus, animalia, ſemina, perſonæ, veſtes, fila, ſacra, numina, omnia natura vel uſu ſeparata, confuſe & promiſcue conjungerentur. Hæc omnia facile probari poſſent, ſi ſineret hujus incepti ratio ea multis exequi. Eo tantum me cogit inſtitutum præſens, ut obſervem, diabolum olim diverſorum animalium conjunctionibus ſe plurimum oblectaſſe. Nam [d] *Guilielmus Pariſienſis*, de commixtionibus animalium naturæ norma minime regulatis agens, *nefanda*, inquit, *opera & maleficia,—de facibus ex hujuſmodi commixtione procreatis fiebant:—& hæc opera leguntur in libro qui dicitur* [e] neumich *ſive* nevemich, *& alio nomine vocant* leges Platonis, *qui liber totus eſt de hujuſmodi commixtionibus, &* ideo *vocatur* leges Platonis, *quia contra leges naturæ eſt.* Cum itaque diabolus olim in ritibus ejus, res omnes, animalia præcipue, nulla naturæ ſimilitudine conjuncta commiſcere ſoleret; mihi non temere perſuadeo, conjunctionem bovis & aſini, lege præſenti vetitam, inter idololatriæ veteris inſtituta numerandam eſſe. Erant enim animalia

a *Maim.* Part. 3. cap. 49. b 1ª. 2. *Quæſt.* 102. *art.* 6. c *Lev.* 19. 19. d Lib. de *legib.* cap. 12. e Corrupte forſan, *pro* νεόμοιχμα.

illa

illa non tantum heterogenea, ſed (uti vocant *Septuaginta*) ἑτερόζυγα, h. e. natura ſimul & uſu, a Deo & hominibus, ab invicem ſeparata. Adeo ut eo forte ſeculo, male ſagax Dæmon animalia nulla reperire potuit, quorum commiſtio naturæ ſuæ confuſionis avidæ magis arrideret. CAP. XXXII.

QUARTO: ſi varias ritus hic vetiti circumſtantias [materiam, formam, finem, & ſubjectum] oculis intentis contemplemur, in eo characteres inſtituti diabolici facile percipiamus. (1°.) Materiam: erat enim ritus ille, ſi materiam ſpectes, animalium generis diverſi commiſtio, multo forſan opere & ingenio procurata. Ritus itaque tam præpoſterus, impurus, & abſurdus erat, quod nulli, ne per febrim aut ſomnium, in mentem venire potuerit; niſi diabolus confuſionis & impuritatis auctor, eum in animum ejus induxiſſet. (2°.) Formam: hæc in eo ſtabat, ut commiſtio illa non ſola brutorum cupidine, ſed hominum [unius, aut plurium] ope & ingenio procuraretur. Hoc ex ipſa lege dicitur, לא תרביע *non facies coire jumentum tuum cum animali diverſæ ſpeciei.* Inde forſan occaſio data decreto quod [a] Synagogæ theologi ſtatuerunt: *vapulat quiſpiam, non ſolum cum manu ſua intromiſit* כמכחול בשפופרת *ut ſtylum in calamum, ſed ſi duntaxat marem provocavit ad conſcendendum in fœminam, aut voce ſua incitavit, percutitur percuſſione rebellionis,* i. e. fuſtigatione. *Licet tamen in uno ſtabulo claudere duo animalia, & qui videt concumbere, non tenetur ea ſeparare.* Non eſt autem credibile quenquam ritui tam impuro & operoſo laboris aliquid impendere voluiſſe, niſi Dæmonis inſtinctus ab omni mente & modeſtia eum abduxiſſet. (3°.) Finem: nulli enim, niſi mente moti vel oraculo Dæmonis inducti, ritum tam ridiculum uſurpare voluerunt, ſerio perſuaſi ſe fauſtis auſpiciis ſementem facturos, modo ritu illo inter arandum uterentur. Idololatras enim bovem & aſinum ad commiſtionem illam, inrer arandum provocare ſolitos, e lege [b] parallela non obſcure colligendum eſt. (4°.) Ipſum etiam ritus hic interdicti ſubjectum clamat, eum ad Diabolum auctorem referendum eſſe. Nam e jam dictis probabile factum eſt, idololatras antiquos bovem tantum & aſinum commiſcere ſtuduiſſe. Quis autem bovem & aſinum ad commiſtionem (qua nihil ab animalium eorum natura & uſu longius abeſt) irritare voluiſſet, niſi Dæmone motus, qui ob cauſam jam dictam, commiſtionem illam magis impenſe deſideraſſe videatur?

QUNITO: Deum hanc legem ſuperſtitionis alicujus impediendæ cauſa dediſſe credibilius habeatur, quod evidenter appareat, eum hic, non omnium animalium heterogeneorum, ſed bovis tantum & aſini, congreſſum prohibere. Mulos enim [beſtias aſino & equa prognatas] apud Hebræos multo in uſu & pretio fuiſſe, ſatis e Scriptura conſtat. Mulos in uſu fuiſſe, [c] frequens eorum mentio ſub Davidis præcipue tempora non obſcure probat. Nec in uſu tantum ſed & pretio erant hæc dubii generis animalia: cum enim Salomon in regem inaugurandus eſſet, David cum *mula regia* inſidentem ad Gihonem deduci juſſit, 1 *Reg.* 1. 33. Regis filios ſuper mulos equitaſſe legimus, 2 *Sam.* 13. 29. & muli inter donaria a vicinis regibus Salomoni quotannis oblata numerantur, 1 *Reg.* 10. 25. Hæc anſam opinandi præbent, antiquos Hebræos hanc legem non de omnibus animalibus diverſi generis intelligendam cenſuiſſe: aliter enim mulorum propagationem impedire voluiſſent, nec eos magnatum ſella dignos habuiſſent. Sentiunt equidem nonnulli mulos toties in Scriptura memoratos, aut caſu genitos, aut aliunde advectos, nec Judæos ad eorum procreationem quicquam operæ vel ſtudii contuliſſe; ſed beſtias illas ambigenas, aliorum vitio vel incuria prognatas, ad uſum ſuum licite convertiſſe. Huic autem ſententiæ fidem adimere videntur *Philonis* [d] verba, τὰς ὀρεῖς ἔνιοι τῶν ἑτεροζυγίων ἁπάντων προτιμῶσιν, ἐπειδὴ τὰ σώματ' αὐτοῖς πέπηγε καὶ σφόδρα νευθίρωται, &c. *Mulos quidam præferunt jumentis omnibus, quod bene compacta nervoſaque habeant corpora, & in equaram paſcuis ſtabuliſque aſinos prægrandes quos κίλωνας vocant, nutriunt ad gignendam iis ſobolem.* Cum itaque muli animalia eſſent tam nervoſi & robuſti corporis, cum etiam (quod addere liceat) ad vehendum aptiores eſſent, quod nec tarditatem aſini haberent, nec impetum & ferociam equi; vix credibile eſt Deum populi ſui commodo adeo obſtare voluiſſe, ut animalis illius procreandi ſtudium lege diſerta prohiberet. Certe Judæi illi de quibus *Philoni* ſermo, quique aſinos prægrandes, mulos procreandi cauſa nutriebant, eorum genituram minime vetitam aut illicitam habuerunt. Hebræorum etiam mores nullum huic opinioni locum relinquunt, quod illi mulis nullis niſi caſu genitis aut aliunde adductis

a *Maim. Tract.* כלאים c. 91. §. 1, 2. b *Deut.* 22. 10. c Vid. *Pſal.* 32. 9. 1 *Par.* 12. 40. 2 *Sam.* 13. 29. d Lib. 2. de *legib. ſpecial.* p. 784. B

CAP. XXXII.

licite & honeſte uterentur. His adde, quod neutiquam probabile ſit Hebræos tot mulos, ut equorum numerum ſuperaſſe videantur, alere voluiſſe, ſi eorum genituram lege ἑτερογενείας interdictam cenſuiſſent: quin potius ea ſpeciei confuſæ bruta, tanquam legis ſuæ violatæ monimenta & ſcandala publica, e regni finibus expellenda decreviſſent. Cum itaque ſatis ſolide probaſſe videar, non omnium animalium generis diverſi congreſſum hac lege prohiberi; non temere colligo, bovis tantum & aſinæ commiſtionem hic interdictam, eamque Zabiiſmi veteris inſtitutis annumerandam eſſe.

SEXTO: hinc etiam argumentum ad rationem ſupradictam confirmandam ſumi poſſit, quod hujus interdicti rationes vulgo redditæ, nec ſolidæ, nec legis divinæ majeſtati congruæ videantur. Nam (1°.) *Diverſi generis jumentorum coitus*, inquit [a] Joſephus, *minime ſunt admittendi*, δεῖ γὰρ ἐν τούτῳ μὴ διαβῆναι τὸ μέχρι τῶν ἀνθρώπων ἡ τοῖς τὸ ὁμόφυλον ἀτιμία· *Verendum enim ne hoc exemplo & ad homines contemptus ſui generis perveniat: ut ſolent a minimis principiis res in pejus proficere.* Joſephi ſententiam probat [b] *Theodoritus*: ἀπαγορεύει τοίνυν τῶν ἑτερογενῶν τὴν ὀχείαν οἷον ἵππου καὶ ὄνου· ἵνα μὴ διαβῇ ἀπὸ τῶν ἀλόγων εἰς τοὺς λογικοὺς ἡ τοιαύτη μίξις· *Heterogeneorum coitum prohibet, puta equi & aſinæ, ne a brutis animalibus ad ratione prædita tranſeat commixtio illegitima.* At ratio illa ad ſtateram vocata levitatem prodit: nam Deus non tantum lege diſerta ſed & pœna capitali indicta, [c] Judæos a commixtione cum brutis coercuerat; nec opus erat ut legem novam, præſertim obſcuriorem daret, ne ad mores fœdiſſimos ipſa humanitate reclamante degenerarent. (2°.) Alii heterogeneorum commixtionem prohiberi volunt, quod naturæ legibus repugnaret. Hæc ratio *Philoni* placuit: *diverſorum generum*, ait [d] ille, *nulla eſt conſociatio, quæ ſi quis miſcet*, ἄδικος, νόμον φύσεως ἀναιρῶν, *injuſtus* eſt, *naturæ legem*, quantum in ſe eſt, *e medio tollens.* At & illa ratio veri ſpecie fallit: nam generum diverſorum commixtio, mori quidem, non autem legi naturæ adverſatur: nullas enim ſpecies deſtruit, nec vim aliquam animalium quorundam naturis repugnantem infert. (3°.) Nonnulli hanc legem datam arbitrantur, ne rerum ſpecies confunderentur, ſed omnia primæ Creatoris ordinationi reſponderent. At rationis illius vanitatem ſatis evincit omnium temporum experientia: conſtat enim ſpecies animalium primitus inſtitutas minime deficere, ſed manere diſcretas, apud gentes illas quibus Deus hanc legem de non admittendis animalibus diſparibus nunquam dedit. Nam animalia pleraque ad primum Creationis ordinem conſervandum, naturæ quodam inſtinctu feruntur; ideoque raro admodum extra ſpeciei ſuæ limites ſibi ſocium quærere, vel Venerem diſparem exercere ſolent.

Ad objecta reſpondetur.

UT veritas paulo clarius eluceat, & ad partes noſtras inclinet pendens forſan adhuc lectoris animus, proximo (quod ordo præſcriptus exigit) objectionibus hiſce tribus occurrendum eſt.

Obj. 1ª.

PRIMO: dici poteſt, inde conſtare ſententiam meam a vero remotiorem, quod hæc animalia [bos & aſinus] utpote nulla naturæ ſimilitudine ſibi invicem conciliata, a coitu abhorreant; nec fando auditum ſit, bovem aſinam, aut aſinum bovem fœminam iniiſſe: ideoque ratio ferre non poteſt, ut commiſtio bovis & aſinæ ſuperſtitionis evitandæ gratia hic interdicta cenſeatur.

Sol.

AT hic nodus haud multum ſtringit: quamvis enim boves aſinarum congreſſum plerunque fugiant, eos tamen a coitu prorſus abhorrere, nemo paulo conſultior aſſeret; cum a *Philone* memoriæ proditum ſit, Judæorum paſtores pœnas dediſſe, [e] εἰ βοῦν ἵππῳ ἐπιβαίνειν, *bovem in equam ſcandere* permiſiſſent. Mihi itaque facile perſuadeo, bovem (regionibus præcipue calidioribus) naturam a miſtura cum aſina non prorſus averſam habuiſſe. Sed ut promam ingenue quod cenſeo, veriſimile eſt animalia illa, utpote nulla naturæ affinitate juncta, raro miſcere voluiſſe, niſi agricolæ, vi vel arte aliqua uſi, eos averſos licet & invitos, ad coitum adduxiſſent. Quantum enim Diaboli μεθοδείας intelligere licet, ille boves & aſinos jugo ſimul & coitu conjungi voluit, quod utraque conjunctio ab eorum animalium natura & uſu eſſet maxime averſa & aliena. Tunc enim conſtare poſſet, horum animalium conjunctionem & commiſtionem Diabolo auctori tribuendam eſſe, ſi vim quandam eorum naturis offerre, & aliquid abſurdi, quod homini non facile in mentem veniret, continere videretur.

Obj. 2ª.

SECUNDO: nonnullis forſan hæc a ratione & veritate aliena videbuntur, quod

a *Antiq. Jud.* L. 4. c. 8. p. 165. b *Quæſt.* 27. in *Levit.* c *Lev.* 18. 23. &c. 20. 15, 16. *Deut.* 27. 21. d Lib. de *Creat. Princ.* p. 731. A e Loc. jam laud.

lex

lex hæc de non admittendo jumentorum generis diverſi coitu, parallela dicatur legi illi [a] *Deuteronomii*, qua Judæi bovem cum aſino ſubjugare prohibentur. Certum enim eſt animalia illa [bovem & aſinum] minime coire potuiſſe, cum utraque generis maſculini fuerint. Nam animalia quæ hac in lege Græci vocant ἑτερόζυγα cognato *Deuteronomii* loco שור & חמור appellantur: at Hebræorum ſcholæ tyronibus innoteſcit, voces illas maſculinas eſſe, adeoque generis tantum illius animalia denotare poſſe. CAP. XXXII.

HAC difficultate, duplici reſponſo nos expediamus: (1°.) Jam dicta non probant leges eas plane diverſas eſſe, nec ulla cognatione cohærere. Non eſt enim veritati conſentaneum, vocem שור maſculinam ſemper eſſe, & bovem maſculum perpetuo denotare: nam pro *vacca* ponitur *Exod.* 34. 19. ubi Deus *quicquid aperit vulvam* τῷ שור *bovis fœminæ* ſibi ſeparat; & *Levit* 22. 28. ubi שור ſimul cum fœtu ſuo mactare prohibet. Sic vocem hic ſumi debere, probabilius habeatur, quod Deus [miſſis, פר : אביר aliiſque vocabulis bovem tantum maſculum notantibus] hac voce שור cujuſvis ætatis & ſexus bovem indicante, uſus fuerit. Nec minus a vero abit quod de חמור dicitur: nam vocem illam, fœminam æque ac marem aſinum, notare, nos docent illa Legis [b] verba; *omne adaperiens matricem* חמור ubi *Targum* habet דחמרא *aſinæ*. Sed utcunque ſe habeant iſta, vel pueris notum eſt, generis maſculini vocabula ad ſexum utrumque notandum frequenter uſurpari. (2°.) Hoc etiam reſponſo (quod ego probabilius exiſtimo) præſens objectio diluatur: leges illæ duæ, nec prorſus eædem fuere, cum ritus diverſos, nec diverſæ tamen, cum ritus affines & eodem tendentes prohiberent. Ne quid huic reſponſo lucis aut fidei deſit, legis hujus & illius occaſionem paulo explicatius enunciandam cenſeo. Moſis ætate Diabolus id noctis hominum animis offudiſſet, quod eorum nonnulli crederent ſe meſſem uberem habituros, ſi bovem & aſinum eidem aratro jungerent, & id enixius agerent ut inter arandum ad coitum perducerentur. Cum autem ritus ille multis nominibus execrandus eſſet, & quandoque non omnino, vel non niſi multo cum negotio peragendus; nonnulli moderate delirantes, bovem & aſinum arationis opere ſolummodo conſociabant, hunc ritum [ni fallor] ad meſſem lætiorem producendam valere ſomniantes. Cum autem homines utroque ritu in honorem Dæmonis uterentur, Deus utrumque vetuit; primo vero commiſtionem animalium eorum, quod ritus maxime deteſtabilis eſſet & aperte diabolicus; poſtea vero bovis & aſini συζυγίαν, quod a priori non longe abeſſet, ad eum recta duceret, & in eo plerumque perficeretur. Hinc ad veram cauſam perveniri poſſe cenſeo cur lex ea *non arabis cum bove & aſino*, cum legibus rerum naturæ diverſæ commiſtionem prohibentibus conjuncta [c] veniat; cur in locum legis illius, *non facies jumentum tuum coire cum animali alterius ſpeciei*, [d] ſurrogetur; cur etiam LXX legem quam præ manibus habemus ita verterint, τὰ κτήνη σου οὐ κατοχθίσεις ἑτεροζύγῳ. Sol.

TERTIO: nonnemo forſan & hoc argumento contra ſententiam meam pugnaturus eſt: Jumentorum generis diverſi commiſtio, vi & arte procurata ritus erat indecorus, impurus, & confuſus adeo, quod non ſola ſuperſtitione laboraſſe vel peccaſſe facile cenſeatur. Ipſe itaque legis hujuſce cauſam, nec ſolam nec præcipuam hactenus attigiſſe videar. Obj. 3ª.

IPSE quidem legis hujuſce cauſam tantum generalem hactenus aſſignavi. Fatendum eſt autem, ſi res ad particularia deducatur, Deum varias ob cauſas hoc edicto curaſſe, ne Judæi diverſi generis animalia data opera commiſcerent: (1°.) Ut cultum Veneris & Priapi tacite ſugillaret, in quorum honorem perditi homines conjunctiones illas impuras procuraſſe videantur. (2°.) Ut Iſraelitæ nihil agerent quod ab honeſto vel decoro diſſideret, aut gentibus impuris, e terra promiſſionis ejiciendis, ſeipſos aſſimilarent. (3°.) Ne Judæi, ritu illo, ſe Dæmonis nomine terram colere, & illius favorem ambire, profiterentur. (4°.) Quod idololatræ, ſi [e] *Pariſienſi* credimus, *iſtas conjunctiones animalium diverſorum generum, in operibus ſuis* facerent *juxta conjunctiones planetarum, & quaſdam alias conſtellationes, credentes ex hoc opera ſua proſperari.* Ideoque, inquit, *voluit Deus removere vanitatem credulitatis ipſius a cordibus eorum, tanquam radicem idololatriæ, ne per eam Creatore relicto ad ſtellarum ſervitia traherentur.* Sol.

a Cap. 22. 10. b *Exod.* 13. 13. c *Deut.* 22. 9, 10. 11. d Confer. *Deut.* 22. 10. cum *Lev.* 19. 19. e Lib. ſæpe laud. cap. 12.

CAP. XXXIII. SECT. I.

CAP. XXXIII.

Lex qua veſtis e lana & lino mixta prohibetur.

CUM jam tenebras quas legi de animalibus diſparibus longa dies obduxerat diſcuſſiſſe videar, par eſt ut ſermo meus alveum priſtinum repetat, & ad legem proximam non minus tenebris involutam ſe tandem conferat, qua veſtis e filis diſparibus contexta prohibetur. His autem [a] verbis concepta legitur: לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו *Non indues veſtem mixtim contextam, e lana & lino ſimul.*

SECT. I.

Verborum ſenſus inveſtigatur.

UT eo magis aperte & expedite procedat ſermo, par eſt ut in legis ſenſu perquirendo primum nos exerceamus. A legis autem ſenſu exordio ſumpto, inveſtigandum occurrit, quid hic per שעטנז quid per צמר ופשתים quid etiam per לא תלבש intelligendum.

שעטנז Vox eſt in cujus origine ſenſuque perquirendo, docti multum ſudoris impenderunt, nec adhuc forſan res ad liquidum explorata eſt. Conſtat e [b] *Mayero*, varias eorum ſententias enumerante, alios vocem eam, Chaldæam, alios Ægyptiam, alios mixtam, alios peregrinam, exiſtimaſſe. Sententias eorum omnes fuſe perſequi longum eſſet. [c] *Bochartus* aliam vocis hujus originem dedit, quam auctoris ipſius verbis accipiat lector: *videtur eſſe compoſita ex* שעט ſaat, *&* נז nez. *Ad prius alludit Arabum* סוט vel סאט ſata, *quod* miſcere *eſt, proprie res liquidas, ſed & alia quævis, puta oves, greges, & ſimilia. Et* נז nez, *Hebræi* textum *reddunt. Itaque cum ſimul miſcentur duo heterogenea, potuit id vocari* שעטנז ſaatnez. *In* שעט *&* סוט Aain *&* Vau *permutata ſunt, ut in Syro,* טון *pro* טען Hæc ille, literaturæ ſimul & ingenii præcellentis auctor. Ejus autem conjecturam veritate maxime propitia factam arbitror: nam ut mittam ſummam hujus etymologiæ concinnitatem, Seniores, ubi שעטנז כלאים occurrunt, [d] ἐκ δύο ὑφασμάτων *e duabus* ſpeciebus *contextum* habent. Deinde patet e lege non tantum כלאים ſed שעטנז prohibente, vocem hanc aliquid ultra ſignificatum vocabuli כלאים denotare: in veſte vero quid hoc eſſe potuit niſi [e] *mixtura* vel *contextura?* Præterea: cum lex hæc hic & [f] alibi, cum legibus rerum ſpeciei diverſæ commiſtionem & confuſionem inhibentibus conſocietur; e ſociis ejus cognoſcatur, & lanæ linique *miſturam* vel *contexturam* prohibere cenſeatur. Apertum eſt itaque *Grotium* ingenio ſuo nimis indulſiſſe, cum Romanorum ſuperſtitionem circa Flaminicas ſuas, Judæorum legi lanam & linum in veſte prohibenti, reſpondere dixerit. Nam in parallelum *Levitici* locum hæc habet: *ſic Romani credidere, ſi Flaminica inventa eſſet tunicam laneam lino habuiſſe conſutam, ob eam cauſam piaculum eſſe commiſſum.* Judæo vero vetitum erat, tunicam e lana & lino *contextam*, Flaminicæ tunicam laneam lino *conſutam* gerere; more (niſi me fallat opinio) ab Ægyptiis hauſto, apud quos lana quid impurum habita eſt, & omnibus miniſterio alicui ſacro operam dantibus interdicta.

CIRCA ſenſum genuinum vocum earum, צמר ופשתים *lanæ & lini*, litis aliquid inter doctos ortum ſentio. Nonnulli ſcilicet in ea ſunt opinione, quaſi ratione analogica, Deus omnes alias in panno miſturas hac in lege vetuiſſet. Nam [g] Arabs interpres in Suecia manuſcriptus legis verba ſic reddit, *non induetis veſtes mixtas ex lana & lino, & his ſimiles.* Huic autem opinioni Talmudici refragantur, in [h] Kelaim, ubi inquiunt, אין אסור בכלאי בגדים אלא צמר ופשתן *Nullum, in veſtibus, heterogeneum prohibitum eſt, præter lanam & linum.* Hac in parte Talmudicis adhærendum cenſeo, quod vox ea generalis, שעטנז quamvis texturam mixtam denotans, hic ad lanæ & lini commiſtionem reſtringi, & per voces eas exponi videatur. In [i] *Levitico* quidem vox tantum שעטנז uſurpatur, hic autem ne errori alicui porta pateat, ei lanam & linum ſubjungit Moſes: nam in *Deuteronomio*, non raro explicate dicitur, quod in *Levitico* involute ſignificatum

a *Deut.* 22. 11. b *Philolog. ſac.* P. 1. pag. 137, 138. c De *Animal. ſac.* P. 1. col. 487. d *Lev.* 19. 19. e Nam *Jonathan* vocem per עירבוין exponit. f *Lev.* 19. 19. g Ap. *Bochart.* de *animal.* P. 1. col. 487. 10. h Cap. 9. 10. §. 1. i *Cap.* 19. 19.

nificatum eſt. In hac ſententia plerique Judæorum doctores acquieſcunt, niſi quod inhibere ſoleant, ne bombycinum, ſericum, camelorum lana, vel alia generis diverſi fila, cum lino miſceantur; ne quiſquis ea miſcuerit, [a] *propter externam ſpeciem*, Dei legem violaſſe videretur, adeoque ſcandalum infirmis dari poſſet. Quid hac in re prudentia religioſa quandoque ſuadeat, non meum eſt in præſens ſollicite determinare. Id apud me certum eſt & exploratum, nihil hac in lege diſerte prohiberi, præter mixturam lini & lanæ ovillæ; quæ in re veſtiaria uſum [b] præcipuum antiquitus habebant, quibus etiam contextis, idololatræ (quod ſtatim oſtendimus) in eorum ceremoniis utebantur. SECT. II.

QUID ſibi velint illa verba, לא תלבוש *non indues*, e collato *Levitici* loco ſæpe memorato non difficulter intelligatur: בגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך hoc eſt, *veſtis e duobus diverſis contexta non aſcendet ſuper te.* E quibus intelligere eſt, veſtes proprie ſic dictas, quas *induere* licet, & *quæ ſuper* corpus *aſcendere* ſolent, hac in lege prohiberi; non autem pulvinaria, ſtragula, lectos, tapetes, & id genus alia tegumenta, luxui forte neceſſitati ſervientia. Nihil in verbis jam ſupereſt de quo lector quæſtionis aliquid magis quam habere poteſt.

SECT. II.

Aliorum rationes examinantur.

LUCE paulo majore verbis allata, proximo legis hujuſce cauſas ab aliis aſſignatas in trutina rationis examinabo, ut ratio vera ſtatim reddenda fidem faciliorem inveniat, & ad ejus confirmationem pateat aditus nullis obſtaculis obſtructus aut impeditus.

INTER eas autem prima *Philonis* * eſt, qui Deum hanc legem, de non texenda una tela e materia duplici (lana linoque) tuliſſe dicit, *eo quod* Ὅτι τούτων ὁ μόνον ἡ διαφορότης ἀκοινώνητον, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀπικράτεια ταχέως ῥῆξιν ἀπεργαζομένῳ μᾶλλον ἢ ἕνωσιν, ὅταν δέῃ χρῆσθαι· *Hæc non ſolum propter ſpeciei diverſitatem male conveniunt, ſed firmitas alterius rupturam potius efficit quam unionem, cum in uſum recepta ſunt.* Hanc autem rationem ſoliditate deſtitutam probat experientia: norunt enim omnes, quibus rerum uſus aliquis, fila linea laneis commixtis firmitatem addere. Sed ſi fila linea & lanea tam male convenirent, proculdubio Judæi rei familiaris ſtudioſi, nulla licet lege moniti, ab iis commiſcendis abſtinere voluiſſent.

(2ª.) JOSEPHI eſt, qui ſenſum ſuum ſic explicat: [c] *nemo veſte e lana & lino contexta uti debet*, τοῖς γὰρ ἱερεῦσι μόνοις ταύτην ἀποδέδεικται· *Eſt enim hujuſmodi veſtis ſacerdotum propria.* At nec ratio illa cordato ſatisfaciet: quamvis enim nonnulla Pontificis & ſacerdotum vulgarium indumenta, laneum aliquid admiſtum habuiſſe, fateri cogat non *Joſephi* tantum auctoritas, ſed & Scripturæ veritas; Hebræorum tamen conſenſu firmatum eſt, eos veſtibus hiſce mixtis indutos nunquam in publicum prodiiſſe, eaſque, [d] *niſi miniſterii ſui tempore*, nunquam induiſſe.

(3ª.) LEGIS hujuſce ratio *Iſidori Peluſiotæ* eſt, qui Deum hac lege Judæos ligaſſe ſentit, [e] πᾶσαν μὲν ποικιλίαν, καὶ βλακείαν, καὶ τὸν καλλωπισμὸν ἐξορίζειν, *ut omnem variegandi artem, & mollitiem, nimiumque ornatus ſtudium, ex eorum animis eliminaret, & morum honeſtatem & gravitatem ſanciret.* At ſi Deus ea de cauſa hanc legem ſtatuiſſet, juſſiſſet potius ut non niſi lana & lino contextis uterentur: conſtat enim homines ornatus aut deliciarum ſtudioſos, lanam & linum nunquam commiſcere, ſed id ante alia curare, ut lana & lino molliſſimo puriſſimoque veſtiantur. Deinde ſi Deus ad ornatus aut luxus ſtudium eliminandum hanc legem tradidiſſet, proculdubio non lanæ tantum & lini, ſed lini & ſerici mixturam vetuiſſet.

(4ª.) CALVINI eſt: *exigua res* eſt, [f] ait ille, *filum minus ſubtexere craſſiori: & forte hæc induſtria ad uſum communem profuiſſet.*——*Noluit tamen Deus veteri populo id permittere, ne paulatim ad majorem licentiam delapſi, gentium moribus & inſtitutis ſe addicerent.* Hic autem acumen in *Calvino* deſidero: nam ſi Deus filorum heterogeneorum commiſtionem, apud ethnicos uſu frequentem, ideo vetuiſſet, ne populus Iſraeliticus ad alios ethnicorum mores ſenſim prolaberetur; proculdubio & alias miſturas

a *Kelaim.* c. 9. §. 2. b *Lev.* 13. 59. *Hoſ.* 2. 9. *Prov.* 31. 13. * Lib. de *creat. princip.* p. 731. C
c *Antiq. Jud.* lib. 4. cap. 8. p. 162. 20 d Vid *Selden.* de *Syned.* l. 3. c. 11. p. 139. e *Epiſt.* lib. 3. Ep. 84. f *Comment.* in *Deut.* 22. 11. p. 176.

SECT. III. [aromatum, metallorum, liquorum, & ſimilium] gentium uſu receptas, inhibuiſſet. Deinde: cum lanæ & lini contextura *ad uſum communem profuiſſet*, fidei diſſonum eſt Deum illam prohibere voluiſſe, niſi ob cauſam multo graviorem, & (Moſis ævo) cuivis obviam: id eſt, niſi manifeſtum fuiſſet, morem idololatricum hanc in veſtitu commiſtionem prorſus infamem reddidiſſe.

(5ª.) SIMEONIS de *Muis*, qui legem hanc, dogmatis alicujus ſacratioris, ſub imaginis involucro, tradendi cauſa datam opinatur. [a] *An putas*, ait ille, cum *Deus veſtem prohibuit ex lana ſimul & lino texere, agrum ſemine diverſo conſerere, arare bove & aſino, nihil aliud ſpectavit quam veſtem aut agrum?* At neque hanc rationem ſcopum legis attingere cenſeo, cum myſteria (ſi quæ ſint) ſub legum earum involucro latitantia, ſeculorum omnium captum hactenus effugerunt. Deus magno molimine nihil egiſſet, ſi tot leges de rebus naturæ diverſæ non commiſcendis, myſterii alicujus nunquam intelligendi cauſa tradidiſſet.

(6ª.) THEODORITI eſt & aliorum, qui nos legibus hiſce myſtice doceri ſentiunt, [b] πράξεις ἀναπίας μηδαμῶς ἐπιτηδεύειν· *Non eſſe dandam operam contrariis actionibus.* Huc inclinat opinio [c] Grotii: *hæc*, inquit, *omnia* de heterogeneis præcepta *commendant* τὸ ἀχίβδηλον· Ad hæc proxime accedunt [d] *Bocharti* verba: *ſi quis quærat quorſum Deus lanæ cum lino mixtionem Iſraelitis interdixerit, cum res per ſe ſit prorſus* ἀδιάφορος, *pauca habebo quæ reſpondeam*: ——*Veteribus aſſentior, qui Deum volunt ſuos hoc ritu vocaſſe ad morum ſimplicitatem.* Eandem ſententiam lumine aliquo donavit auctor nuperus, de lege mixturam in veſtitu prohibente loquens: *rationem*, inquit ille, *ob quam ſapientiſſimus legiſlator hanc legem populo ſuo tulerit, operoſe inveſtigare ſuperſedeo. Non tamen vanos puto, eos qui credunt, id factum fuiſſe eadem de cauſa, qua eodem capite*, xix Levit. *Deus omnem mixturam in agris, in ſatis, in animalibus, prohibuit. ſcil. ut, quemadmodum Deus omnes opiniones monſtroſas & hæreſes, omnem hypocriſin, omnemque mixturam veri & falſi, boni & mali, impiorum & piorum, in agro ſuo ſpirituali, id eſt in Eccleſia, ferre non poteſt; ita etiam eum magnopere cupere, ut unuſquiſque omnes vires intendat, ne mens vitia contrahat, & impietatem cum virtutibus copulet. Ne animus ſit duplex, aut deteſtanda hypocryſi tanquam veſte duplicis materiæ tectus, ſed ut omnia ſint ſimplicia, ſincera & nuda, ante oculos Dei.* Hanc autem rationem fucatam tantum & fallacem exiſtimo, eamque refutatione vix dignam exiſtimarem, niſi quod magnis nominibus cohoneſtetur. Nullo enim argumento ſuffulta eſt: nec veriſimile eſt Deum verbis dubiis & omni ſimplicitate deſtitutis τὸ ἀχίβδηλον commendare voluiſſe. Si Deus hanc legem ideo dediſſet Iſraelitis, ut eos ſimplicem & minime fucatis moribus gentem eſſe doceret; ſe proculdubio verbis apertis, & ad populi illius hebetioris captum magis accommodatis, exprimere voluiſſet. Quis unquam legem, ad mores tantum formandos populo rudi datam, ænigmatis & ambagibus involutam tradidit? Quis etiam quatuor leges una ſancivit, ut unam eandemque doctrinam myſtice traderet, & involveret potius quam inculcaret? Minus operoſum fuiſſet, uno ſpiritu præcipere, ut rebus omnibus naturæ diverſæ commiſcendis abſtinerent.

(7ª.) MAIMONIDIS eſt, qui lanæ & lini commiſtionem Judæis interdictam aſſerit, quod apud exteras gentes eſſet in uſu frequenti poſita. Magiſtrum illum ea ſententia fuiſſe, verba ejus non obſcure docent: [e] *hæc eſt ratio præcepti*, de non induendo veſtimento ex diverſis generibus confecto, *quod videlicet temporis illius ſacrificuli idololatrarum ita ſolerent incedere.* Hic autem a *Maimonidis* ſententia paululum diſcedendum cenſeo, cum alibi probatum dederim, nihil ex mero contradictionis ſtudio in toto rituum Legalium apparatu præceptum fuiſſe, & Deum Judæos ethnicis diſſimiles & ab iis diverſos, non autem adverſos aut ſtudioſe contrarios eſſe voluiſſe.

SECT. III.

Vera legis ratio quæ fuerit.

CUM jam legis ſenſus in aperto ſit, & rationes vulgo datæ tam facile vanitatis arguantur; inſtituti mei ratio poſtulat ut cauſam ejus veram & genuinam in lucem proferam. Quantum itaque de re tam obſcura & antiqua judicare liceat, veri-

a *Comment.* in *Pſal.* 119. verſ. 129. b In *Lev. Quæſt.* 27. c In *Lev.* 19. 19. d De *Animal. ſac.* P. 1. col. 491. e *Mor. Nev.* Part. 3. c. 37.

ſimile

ſimile eſt mixtæ veſtis uſum apud Zabios antiquos plurimum invaluiſſe, eos veſtem illam tanquam ordinis & ſuperſtitionis ſuæ notam & documentum uſurpaſſe, magnam ei virtutem ad lanæ & lini incrementum promovendum tribuiſſe, & hujuſmodi veſtem cum eorum, nocturnis præcipue, ceremoniis conjunctiſſimam fuiſſe: Deus itaque lanam & linum in veſtitu commiſcere vetuit, quod illius prohibitio magnam utilitatem haberet, ad populum ſuum a Zabiorum ſuperſtitionibus avertendum, ad omnem etiam cultus profani ſpeciem a gente ſancta longe removendam. SECT. III.

UT huic rationi fidem afferam, probandum eſt, (1°.) Veteres idololatras hujuſmodi mixtam veſtem in uſu frequenti habuiſſe. (2°.) Mixtæ veſtis uſum cum eorum ſuperſtitione conjunctiſſimum fuiſſe. (3°.) Deum, ob rationem jam dictam, veſtis illius uſum hac lege prohibuiſſe.

PRIMO: veteres idololatras hujuſmodi mixtam veſtem, in eorum præcipue ceremoniis, frequentius uſurpaſſe. Hæc autem ſententia non temere rejicienda eſt, quod argumentis non contemnendis probari videatur. Zabios mixtæ veſtis uſui addictiores.

NAM (1°.) *Maimonides*, in Zabiorum ritibus & inſtitutis verſatiſſimus, teſtatum [a] reliquit, eos, *tum plantas*, h. e. linum, *tum animalia*, lanam ſcilicet, *ad veſtimentum unum adhibuiſſe*; *ac præterea annulum, qui ex metallo aliquo erat, in digitis geſtare ſolitos.* Non longe hinc abeunt quæ [b] Cl. auctor, e ſcriptis Arabicis, de Zabiorum gente refert: *ſi die qui* Saturno *attribuitur, hora prima, induti ejus ſigillo (quod juxta figuram atque operam ipſi propriam confectum ſit) ac veſtibus ipſi peculiaribus, ab ipſo, precum formulis illi proprie convenientibus, quid viſum fuerit petierint ex illis quæ ab ipſius effectis & influxu pendeant, exauditum iri ſtatuunt*, &c.

(2°.) QUANTUM gentium antiquiorum uſus, a nobis tanto temporis intervallo remotos, percipere licet, lana & linum pene ſemper diviſa erant, nec magis eodem in panno, quam hordeum & triticum eodem in ſolo jungebantur. Nam *Levitic.* 13. 47, 48. ubi de veſtibus lepra infectis agitur, veſtium tantum a lana, lino, vel pelle confectarum, mentio facta eſt. Et *Ezec.* 44. 17. Veſtes laneæ & lineæ ſibi mutuo opponuntur, quaſi nulla veſtis ex utroque commiſta ſeculis illis ſimplicioribus in uſu verſaretur. Hoc eo probabilius, quod [c] *Herodotus* Babyloniorum amictum referens, ἐσθῆτι, inquit, τοιῇδε χρέωνται, κιθῶνι ποδηνεκέϊ λινέῳ· ἐπὶ τοῦτον ἄλλον ἠμφίεον κιθῶνα ἐπενδυτέα, καὶ χλανίδιον λευκὸν περιβαλλόμενος· *Amictu tali utuntur: duabus amiciuntur tunicis, una linea uſque ad pedes demiſſa, cui alteram laneam ſuperinduit: poſtremo candidam pænulam circumjicit.* Quaſi ſeculi antiquioris ſimplicitas ibi minus corrupta maneret, & amictus ſui ſimplicitate ſe proderet. Sed nil opus eſt ut *Herodotum*, aut alios teſtes peregrinos nobis arceſſamus, cum ipſum *Moſem* moris hujuſce teſtem domeſticum habeamus. Cum enim lanæ & lini, æque ac animalium & ſeminum generis diverſi, miſturas una prohibuerit; haud abſurde colligo, miſturas haſce omnes a more ſeculi pariter alienas, & a nullis uſurpatas niſi quos ſuperſtitio a more & ratione averſa corripuiſſet.

(3°.) HINC etiam credi poſſit, veſtem e lana & lino factam Zabiorum propriam fuiſſe, eoſque veſtem mixtam geſſiſſe, ut per eam, tanquam ordinis & ſuperſtitionis ſuæ notam & ſymbolum diſcernerentut; quod Deus verbis immediate ſequentibus, formam veſtis peculiarem & a gentium aliarum uſu diſcrepantem Iſraelitis ſuis aſſignaverit: dicens, *funiculos facies tibi ſuper quatuor angulos veſtimenti quo operies te*, quaſi ſic apertius paulo locutus fuiſſet: " homines Diis alienis addicti, non minus veſtem " quam cultum alienum, & ab uſu veteri recedentem excogitarunt: non enim anima- " lium pellibus, aut ſimplici lino vel lana, ſed veſte ex utriſque miſta induuntur: ut " ipſo corporis habitu diſcernantur, & ipſa veſtis ſuæ peregrinitate, ſe Diis peregrinis " inſervire, palam profiteantur, Ne itaque quicquam commercii cum idololatris & eo- " rum ritibus habere videamini, veſtis illius pollutæ in Zabiiſmi ſignum ſeparatæ, uſu " vobis interdico: vos autem veſtem *funiculis* diſtinctam geſtare jubeo, ut habitu pe- " culiari vos gentem peculiarem & ſeparatam indicetis; & inſigni illo vos famulos mi- " hi uni devotos eſſe, teſtimonium non minus apertum exhibeatis. Hunc ſenſum verborum probat *Jonathan*, in cujus [d] paraphraſi leges haſce duas conjunctas & uno quaſi ſpiritu legendas inveniamus: *non induetis veſtimentum intermixtum, lana & lino permixtis ſimul: verum veſtium linearum fila facietis ad quatuor oras veſtium veſtrarum*, &c.

(4°.) SATIS e ſupra dictis apparet, ſeminum diverſorum commiſtionem, bovis & aſini conjunctionem, Jumentorum diverſi generis admiſſuram, ritus plane profanos fuiſſe,

a *Mor. Neb.* Ub. ſupr. b *Pocock.* Not. in *ſpecim. Hiſt. Arab.* p. 140. c Lib 1. cap. 105.. d *Paraphr.* in *Deut.* 22. 11, 12.

SECT. III. & in Deorum fictitiorum cultum excogitatos. Cum itaque lanæ & lini contextus, cum heterogeneis hiſce commiſtionibus in *Levitico* ſimul & *Deuteronomio* conjungatur, & una prohibeatur; rationi conſentaneum eſt, ut ritus eos omnes ſumma propinquitate conjunctos, & omnes in Deorum falſorum honorem uſitatos fuiſſe cenſeamus.

Mixtam veſtem cum ſuperſtitione veteri conjunctam fuiſſe.

AD ſecundam penſi mei partem me jam accingo, nempe ut oſtendam, mixtæ veſtis uſum cum Zabiorum ſuperſtitione vel idololatria conjunctiſſimum fuiſſe. Hanc autem officii mei partem non infeliciter abſolviſſe videar, ſi mixtæ veſtis uſum, Zabiorum ſuperſtitioni, tanquam *cauſam*, *effectum*, & *ſignum*, conjunctum fuiſſe demonſtravero.

ID itaque primo probandum ſumo, veſtem ſcilicet e diverſis filorum generibus confectam cultus extranei *cauſam* fuiſſe, & ad ejus propagationem non parum contuliſſe. Cum enim Hebræorum animi, veſtium ſimilitudine, gentibus eſſent conciliati; ad conſuetudinem cum iis colendam primo, tandem & mores eorum induendos facile perducerentur. Apud Hebræos vox eadem, מרות *mores* & *veſtes* denotat: & certum eſt, mores & veſtes apud omnes gentes conjunctiſſima fuiſſe, veſtes etiam peregrinas apud Hebræos moribus peregrinis aditum ſemper aperuiſſe. Hinc anſa data Dei per prophetam verbis: *Zephan.* I. 8. *Viſitabo ſuper omnes qui induti ſunt veſte peregrina.* Quo in loco minime ſentiendum eſt, Deum gentis Judaicæ levitatem tantum & mollitiem reprehendere; quaſi finitimorum veſtes, ob novitatem aut luxum, propriis anteponerent; ſed quod veſtes peregrinæ Deos & ritus alienos inducerent, vel jam inductos indicarent. Ideoque S. Hieronymus *veſte peregrina indutos* de iis interpretatur, *qui pro Dei cultu venerati ſunt idola*, Ab hoc ſenſu proxime abeſt *Jonathan Chaldæus*, ſic textum explicans; *animadvertam in omnes magnates, in eos denique qui perſtrepunt ad cultum idolorum.* Huic interpretationi favet contextus, & illa Seniorum verſio ἐκδικήσω ἐπὶ πάντας τοὺς ἐνδεδυμένους ἐνδύματα ἀλλότρια: quaſi hujuſmodi veſtimenta Θεοῖς, quos vocant, ἀλλοτρίοις affinitate proxima jungerentur. Hæc eo propiora veritati cenſeantur, quod Politicorum filii notent, aliquid fatale malique ominis, in habituum receptorum mutatione, latere, & novas veſtium formas morum & legum novarum plerumque prodromos. *Helvetii* itaque, morum veterum tenaciſſimi, non ita [a] pridem *ſanciverunt, ut, qui avitum veſtimentorum habitum mutarit, peregrinumque aſſumſerit, aut deponeret, a publicis honoribus, muneribus, & magiſtratibus excluderetur, & exſors viveret.* Cum itaraque veſtium peregrinitas ad cultum peregrinum & morum corruptelam duceret, Deus ut incommodis ex hoc fonte emanaturis occurreret, veſtes miſtas, idololatris peculiares, & forte nuper excogitatas, Iſraelitis interdixit.

SECUNDO: lanæ cum lino in veſte miſtio, non ſine probabili ratione, profani cultus *effectus* habeatur. Cum enim Deorum, & forte ſyderum, quorundam conjunctio magnum in re ruſtica momentum habere crederetur; veriſimile eſt, idololatras antiquos miſturam illam, in ſeminibus, jumentis, & veſtibus, in uſu habuiſſe, ut ſyderum aut deorum conjunctiones amicas & benignas repræſentarent, & eo ritu benignum eorum influxum, in hortos, agros, greges, vineas, omnia, tacite implorarent. Conjectura hæc aliquid fiduciæ ſibi petat e [b] *D. Thomæ* verbis: commixtio *animalium diverſæ ſpeciei* vetita eſt, *ad deteſtationem idololatriæ Ægyptiorum qui diverſis commixtionibus utebantur in ſervitium Planetarum, qui ſecundum diverſas conjunctiones habent diverſos effectus, & ſuper diverſas ſpecies rerum.* Et ſtatim poſtea, de legibus diſparia commiſcere prohibentibus verba faciens, *omnes illæ commixtiones*, inquit, *in agricultura ſunt prohibitæ ad literam, in deteſtationem idololatriæ; quia Ægyptii in venerationem ſtellarum diverſas commixtiones faciebant, & in ſeminibus, & in animalibus, & in veſtibus repræſentantes diverſas conjunctiones ſtellarum.* Rem hanc ſic paulo luculentius exprimit [c] Guilielmus Pariſienſis: *idololatræ – volebant inſinuari, – per hujuſmodi commixtiones & conjunctiones, agricolas & paſtores ad ſtellarum ſervitium obligatos, quia ſtellarum favore & beneficio putabant, & lanæ copiam in animalibus, & lini in agris, provenire. Propter hoc ergo lanam & linum ſimul in veſtibus conjungebant, ut ipſo habitu hanc ſuperſtitionem profiterentur, & utramque copiam a ſtellis provenire confiterentur. Utrumque autem iſtorum erant ſtellarum ſervitium, videlicet tam profeſſio quam confeſſio antedicta*; eoque magis *quia hujuſmodi conjunctiones lanæ & lini in veſtimentis faciebant cum obſervatione conjunctionis ſtellarum.* Cum itaque ſic moribus olim comparatum eſſet, Deus haſce miſturas lanæ & lini nul-

a *Philip. Camer. Meditat. Hiſt. Centur.* 3. p. 284. b *Prim. ſecund. qu.* 102. *art.* 6. c Lib. laud. de *Legib.* p. 43.

lum

lum in gentis ſibi dicatæ moribus locum habere permiſit, quibus idololatræ ſyderum aut Deorum conjunctiones imitari, eorum etiam benignum influxum agnoſcere & implorare videbantur. SECT. III.

TERTIO: veriſimile eſt antiquiora ſecula veſtem e lana & lino contextam animi Zabiiſmi peſte correpti *ſignum* & argumentum habuiſſe. Cum enim hujuſmodi veſtis olim Zabiorum pene propria eſſet, & in uſum communem inter Hebræos minime reciperetur, cum etiam ad conjunctionum cœleſtium exemplar facta crederetur; fieri non potuit quin animi ad idola vergentis indicium haberetur. Inde factum eſt forſan quod Judæi vulgares in hominem veſte miſta tectum pedibus & unguibus involarent, zelo (ni fallor) a ſeculis antiquioribus propagato, quibus hujuſmodi veſtem, utpote cultu ſyderum & idolorum infamem, odio maximo proſequebantur. Quibus intemperiis agerentur ſi quis hac vetita veſte indutus ſibi obviam fieret, e verbis [a] *Maimonidis* aperte colligamus: *qui viderat* כלאים *veſtem, e lana & lino, ipſa lege vetitam, ſuper proximum ſuum, etiamſi in platea incederet, inſiliebat in eum, ipſamque dilacerabat illico ſuper eum* ואפילו היה רבו שלמדו חכמה *idque etiamſi eſſet magiſter ejus, qui ſapientiam eum doceret.* Ideo vero mixtæ veſtis aſpectus eo zelo Judæos inflammavit, quod animi ſuperſtitioſi ſignificatio minime dubia ſeculis antiquioribus haberetur.

MULTIS & certis argumentis patere jam cenſeo, veſtem e lana & lino contextam, olim Zabiorum uſu peculiari dehoneſtatam, cum eorum etiam dogmatis & moribus intime conjunctam fuiſſe. Eo me jam ducit methodi præſcriptæ filum, ut oſtendam Deum veſtis illius uſum hac in lege vetuiſſe, quod illius nomini Zabiorum conſuetudo maculam nigriorem aſperſiſſet, quod ſeculo illo cultus profani ſpeciem ferret, & illius uſus Zabiorum dogmatis & inſtitutis adblandiri videretur. Opinioni huic animum addixi, quod per ſe probabilis ſit, & majorem probabilitatem hauriat e ſequentibus argumentis. Deum hanc legem tuliſſe ad præcavendam idololatriam.

PRIMO: extra dubium eſt, veſti mixtæ nil mali ineſſe, unde ſuſpicari quis poſſit Deum illius uſum rei ipſius cauſa prohibuiſſe. Conſtat enim (modo rem ſua luce claram illuſtrare liceat) Hebræos veſtes e lana vel lino factas, nunc ſimul nunc ſeorſim, prout cœli conditio poſtularet, induere ſolitos. *Eripiam lanam meam & linum meum,* inquit [b] Deus, quibus tegebant *nuditatem ſuam:* h. e. veſtes e lana aut lino factas. Nec Hebræorum vulgus ſolummodo, ſed & ſacerdotes, nunc lineas, nunc laneas tunicas ſibi induebant. Hoc inde colligo, quod iis laneæ veſtis uſus interdictus ſit, tantum cum [c] templi miniſteriis occupati eſſent. Nec hujuſmodi veſtis ſacerdotum plebi ſolummodo, ſed & dignitati pontificali convenire credebatur: nam in *Chaldaica* [d] *paraphraſi,* oleum ab Aaronis vertice, על אמרא דלבושו *ſuper agnum veſtis ejus,* h. e. ſuper oram veſtis pelle agnina ſuffultam, defluxiſſe dicitur. Cum itaque lana & linum res eſſent per ſe bonæ, & in uſum communem receptæ; quid eſt quod Deus (qui nil temere & pro arbitrio ſtatuit) veſtem ex utroque contextam prohiberet, niſi quod hujuſmodi veſtis, Zabiorum eſſet, & ab eorum uſu ſuperſtitioſo magnam mali ſpeciem contraxiſſet?

SECUNDO: Deus hanc legem verbis adeo ſpecialibus & ſollicite reſtrictis exprimit, quod vel ipſa hæc ἀκρίβεια fidem faciat, ſpecialem aliquam Zabiorum conſuetudinem, & veſtem Sectæ illi peculiarem, in ea prohiberi. Nam cautum eſt primo, ne שעטנז *contexturam mixtam* induerent: ne vero vox illa generalis errori locum faceret, & Iſraelitæ quamvis in veſte miſturam vetitam exiſtimarent; vox ea reſtringitur ad צמר ופשתים *lanam & linum* tantum: deinde ne quis erraret, voces illæ לא תלבוש *non indues,* legis totius ſenſum magis in arctum cogunt. Adeo ut lex ea non vetet lanam & linum conſuere, ſed contexere vel commiſcere; nec lanæ & pili vel ſerici & lanæ, vel lini & goſſipii, ſed lanæ & lini ſolius miſturam inhibeat; nec minus apertum eſt, non ſtragula vel tapetes, ſed indumenta e lana ſimul & lino facta, verbis illis interdicta. De Pythagoreis itaque, Judæorum ſimiis, teſtatur [e] Iamblichus, *eorum veſtes candidas & puras fuiſſe,* εἶναι δὲ τὰ στρώματα ἱματιλινᾶ *ſtragula vero ex lana & lino conſtitiſſe.* Quid autem ſummus legiſlator de minutiis illis tam ſollicite curaret, & miſturas in panno tam caute & reſtricte prohiberet, niſi ut ipſum quaſi ulcus tangeret, & lex ea cum Zabiorum dogmatis & moribus adverſa fronte pugnaret? Cum enim illi [f] lanam & linum conjunctæ ſyderum aut idolorum ſuorum benignitati ſe de-

a *Halac. Kelaim.* cap. 10. §. 29. b *Hoſ.* 2. 9. c *Ezec.* 44. 17. d In *Pſal.* 133. 2. e De *Vit. Pythagor.* cap. 21. f *Hoſ.* 2. 5, 9.

SECT. III. bere crederent, fidem illam non verbis & factis tantum, ſed ipſis eorum veſtibus agnoſcerent, & forte veſtibus hiſce commixtis induti coram ſtellis & idolis compararent; Iſraelitis hac lege vetitum eſt, veſtes e lana ſimul & lino factas induere, ne Zabiorum fidem profiteri, vel quid commune cum eorum moribus idololatricis habere, viderentur.

TERTIO: hinc etiam opinionis hujus argumentum ſumo, quod indumenta quædam e lana & lino conſtantia, Hebræorum plebi, ſacerdotibus, ipſi etiam Pontifici, geſtare conceſſum eſſet, ubi nulla Zabiiſmi vel idololatriæ ſuſpicio ſuboriri potuiſſet. Hebræorum plebem quod attinet, aſſertionis meæ veritatem probat eorum * ציצת *fimbria* lanea, veſtimento lineo ſic annexa, ut inde *Schaatnez*, duplicis materiæ veſtis, conficeretur. Sic itaque *Jonathan* legem *fimbrias* illas inſtituentem [a] explicat: *veſtium linearum fila fimbriarum ex lana, erunt vobis permiſſa, ut illa faciatis ad quatuor oras veſtium veſtrarum, quibus amiciemini per diem.* Sacerdotibus indumentum e lana & lino commiſto conſtans geſtare licuiſſe, ſat probat eorum *balteus*, quem Scriptura ſacra ex lino & lana colorata [ex *hyacintho, purpura, coccino, & lino retorto,*] confectum [b] docet; adeo ut eum משבצ fuiſſe, pro comperto habeatur. Summi pontificis etiam indumenta quædam [Cingulum, Ephod, & Pectorale] e lana & lino contexta fuiſſe, Scriptura docet, & antiquiores Hebræi multis in locis clamant. Ex utriſque, nuper teſtimonia tam clara protulit [c] vir eximie doctus, ut nullum ea de re dubitationi locum reliquiſſe cenſeatur. Utcunque diſertum *Joſephi* teſtimonium, quod huc attinet, præterire nequeo. Ille vero, de legibus agens heterogeneorum commiſtionem prohibentibus, hanc tanquam a Moſe dictam [d] memorat. Μηδεὶς ἐξ ὑμῶν [1] καλῶς τῳ ἐξ ἐρίου καὶ λινοῦ στολὴν φορείτω· τοῖς γὰρ ἱερεῦσι μόνοις ταύτῳ ἀποδέδεικται· h. e. interprete Gelenio, *nemo veſte e lana & lino contexta utatur. Hæc enim ſolorum ſacerdotum eſt.* Quæ ſane *Joſephi* verba minus attentis Scripturæ lectoribus admirationem non levem incutiant, cum lex hujuſmodi veſtem prohibens non minus ſacerdotem quam populum ligare videatur. *Cl. Bochartus*, ut ſeſe hoc nodo impeditum liberet, *Joſepho* mendacis notam inurere non dubitat. Nam citatis jam dictis *Joſephi* verbis continuo [e] ſubjungit, hoc *eſt oppido falſum. Nam quicquid habetur legum*, Levit. 19. & Deut. 22, *ubi veſtis heterogeneæ uſus interdicitur, tam ſacerdotes & Levitas reſpicit, quam reliquas Judeorum tribus. Nihil ibi reperias peculiare plebi. Et vero licet ſacerdoti variæ veſtes aſſignentur, byſſinæ, purpureæ, coccineæ, hyacinthinæ; tamen illarum nulla pars ex tali miſtura conſtitit. Quin certi miniſterii tempore [f] lanearum veſtium uſus ſacerdotibus prorſus fuit interdictus.* Hæc ille: at certe non licet hac difficultate, tam facile (ne dicam, abſurde) nos explicare: cum enim *Joſephus* e ſacerdotum domo ortus eſſet, æquum eſt credere eum probe tenuiſſe veſtes, quibus in templo, quibus etiam in oppido, ſacerdotes utebantur; & eum nihil in re tam levi, tam nota, veritati injurium literis mandare voluiſſe. Si quicquam a ſacerdotum uſu alienum tradidiſſet, quivis ex ima Judæorum plebe eum mendacii arguere potuiſſet. Cum itaque *Joſephus* aſſerit, *ſacerdotibus ſolis conceſſum fuiſſe, veſtem e lana & lino contextam gerere*, manifeſtum eſt, eum de Ephode cum Pectorali, Pontifici proprio; balteo etiam, ſacerdotibus omnibus communi, neceſſario intelligendum eſſe. Verum ne longius de ſpatio curriculoque deflectere videar, hæc omnia ad inſtitutum præſens jam accommodabo. Quæ jam dixi probant, Hebræorum vulgo, כלאים veſtem materiæ duplicis induere licuiſſe; nec religionem inhibuiſſe, ne ſacerdotes & Pontifex maximus, veſtimentis aliquibus e lana & lino confectis induti, templo miniſtrarent. Ratio in aperto eſt: cum Hebræi vulgares religioni vacantes veſtem quam dixi miſtam gererent, ipſa veſtis forma lege præcepta, idololatriæ vel ſocietatis cum Zabiis initæ ſuſpicionem omnem ab iis amoliri poterat. Cum etiam ſacerdotes templi miniſterio vacarent, & ibi animi Deo vero devoti ſatis aperta præberent argumenta; veſtis miſtæ, licet alias infamis, uſus iis concedebatur. Illis ipſum [g] ſabbatum violare permiſſum, cum in templo laborarent, & ipſa loci & miniſterii ſui ſanctitas eos a legis contemptæ ſuſpicione liberaret. Iis etiam Dei cultum jam procurantibus indultum erat, veſtem mixtam induere (alias ethniciſmi notam & voluntatis in idololatriam propenſæ documentum) quod ipſa miniſterii ſui ſanctitas omnem criminis tam tetri ſuſpicionem longe removeret. Inde forte ratio petenda, cur [h] ſacerdo-

* *Num.* 15. 38. a Vid. *Jonath. Paraph.* in *Deut.* 22. 12. b *Exod.* 39. 29. c *Joh. Braun.* de *veſtit. ſacerd. Hebr.* L. 1. c. 5. d *Antiq.* lib. 4. c. 8. p. 162. 20 e *De animal. ſac.* P. 1. col. 491. f *Ezec.* 44. 17. g *Mat.* 12. 5. h Vid. *Selden.* de *Synedr.* L. 3. p. 139. & *Johan. Braun.* ub. ſupr. L. 2. c. 25. p. 847.

1 Καλῶς τὸν. Ita ſe habent *Editi*; quinque autem *MSS.* & *Vet. Interp.* κλωστόν.

tibus,

tibus, extra miniſterii ſui tempus, *veſtes materiæ duplicis* gerere minime permitteretur. E jam dictis haud obſcure colligo, Deum hanc legem ad omnem idololatriæ ſpeciem & occaſionem tollendam ſtatuiſſe; quod hac cauſa ceſſante, nec populus nec ſacerdotes ad eam obſervandam ſtricte tenerentur. CAP. XXX IV. SECT. I.

VIDEAR jam leges haſce quatuor, heterogenea commiſcere prohibentes, e tenebris in lucem, aut ſaltem crepuſculum protuliſſe: nec quicquam jam ſupereſt, niſi ut, coronidis loco, ea quæ jam dixi omnia in compendium redigam. Summa itaque de legibus hiſce doctorum huc redit: Zabii veteres rudem populum perſuaſum tenuerunt, eorum vineas, agros, greges, hortoſque, fœcundos futuros, modo certis ritibus ſydera vel dæmones, vinearum & agrorum præſides, colerent & propitios redderent: hæc autem omnia peſſum itura, eoſque nec potum, nec cibum, nec veſtes, habituros, niſi heterogeneorum miſturis, ad eorum præſcriptum factis, eorum præſidium agnoſcerent, eorumque benignum influxum, in vineam & agrum, lanam & linum, hiſce nutibus & ſignis implorarent. Deus itaque miſturas omnes more profano factas, lege lata ſuſtulit; ne locus aliquis Zabiorum dogmatis & inſtitutis ſupereſſet, nec populus ejus, lanam & linum, vinum & oleum, greges & fruges, [a] a Deo recepta, ſyderum aut idolorum conjunctionibus amicis accepta referre videretur.

CAP. XXXIV.

De Lege qua Eunuchi arcentur ab Eccleſia Dei.

LEGUM Moſaicarum ſeries, & præſentis incœpti ſcopus, me jam recta ducunt ad legem illam illuſtrandam qua Eunuchi Dei eccleſia ſunt interdicta. [b] Illius verba ſic ſonant, ſi lex Hebraice loquens audiatur; לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל יהוה quæ *Arias Montanus* ſic ad verbum reddit; *non ingredietur læſus attritione*, nempe teſtium, *& abſciſſione veretri, in eccleſiam Domini.* Ut autem huic legi, conjecturis incertis aut allegoriis audacibus adhuc obſcuratæ, lucem afferam, hunc ordinem mihi præſcribendum cenſui;

PRIMO, genuinum legis hujuſce ſenſum in apertum proferam.

SECUNDO, legis hujuſce promulgandæ rationem luci reſtituere conabor.

TERTIO, objectionibus quæ ſunt alicujus momenti ſatisfaciam.

CUM aut tres illas penſi mei partes perimpleverim, apertum erit & hanc legem gentium inſtitutis adverſari; & ideo ſancitam fuiſſe, ut inhumanos ſacerdotum ethnicorum mores eliminaret.

SECT. I.

Legis prædictæ ſenſus explicatur.

UT legis hujus explicandæ negotium θεμεθοδέρως exequar, *primo*, varias interpretum opiniones, de legis illius mente ſenſuque traditas, in trutina rationis explorabo: *ſecundo*, ſenſum verborum, quantum ipſe judico, maxime commodum & expeditum, in medium proferam.

PRIMO: varias eas opiniones de ſenſu legis examinabo, quæ fidem inter interpretes hactenus invenerunt. Ex iis autem, notæ celebrioris ſunt hæ quatuor: Sententiæ de legis ſenſu falſæ.

(1°.) SENTIUNT Hebræi (*Jonathan*, *Maimonides*, *R. Salomon*) aliique rerum Hebræarum peritiores, hic *eccleſiæ* nomine totum populum Iſraeliticum venire; & *ingredi in eccleſiam*, idem valere, ac jure civis, jure commercii, jure connubii cum Iſraelitide, cum Iſraelitis denique commiſceri. Huic opinioni conſequens eſt, ut *non ingredi in eccleſiam* ſenſum plane contrarium ferat; & phraſis illa civium jura Eunuchis abnegare, eoſque virgines Hebræas ducendi facultate privare, cenſeatur. Cum autem Hebræorum fœminæ liberos vehementius exoptarent, non opus erat lege quæ eas a connubio cum Eunuchis cohiberet: nec veriſimile eſt, Eunuchos animum ad matrimonium appellere voluiſſe, quibus partes maſculæ, fractæ, abſciſſæ vel debilitatæ. Præterea: non indignum eſt obſervatu, *Mamzerem* quidem & *Ammonitam*, uſque ad generationem de-

a *Hoſ.* 2. 8, 9. b *Deuter.* 23. 1. c *Deuter.* 23. 1, 2, 3.

 cimam

SECT. I. cimam ab ingreſſu in eccleſiam * cohiberi: ſed ingreſſus ille ſolis eunuchis, non poſteris eorum, interdictus eſt, quod nempe generationi impares eſſent & inhabiles.

(2°.) PERSUASUM eſt aliis, per *eccleſiam Dei*, magiſtratus, judices, & ſeniores populi, qui nempe *congregationem Iſraelis* repræſentant hic intelligendos. Quaſi dictum eſſet, "nulli quibus adempta virilitas magiſtratum gerent in *Iſraele*, nec locum in con-"cilio, Synedrio, vel conſeſſu ſeniorum, occupabunt. Nonnullos huic opinioni ſtuduiſſe, pateat e *Munſteri* [a] verbis; *putant* aliqui, ingredi eccleſiam *non ſimpliciter intelligendum, cum quis ſe aliis immiſcet; ſed arceri a dignitate aliqua, aut honeſto officio in eccleſia Domini.* Videntur autem in hanc ſententiam eo propiores, quod magiſtratus virum poſtulet; cum eunuchi plerunque ſint ignavi, & non minus animo quam corpore fracti & effœminati.

SED hæc omnia ne veri ſpeciem præ ſe ferunt: magiſtratus & ſeniores populi, nomine *eccleſiæ Dei* vix unquam in Scriptura cohoneſtantur. Patet etiam e ſacris literis, non tantum [b] *Pharaonem*, [c] *Ahaſuerum*, [d] *Nebuchadnezarem*, & [e] *Candacem*, eunuchos primarios aulæ ſuæ miniſtros habuiſſe; ſed etiam reges Iſraelis [f] eunuchos in palatiis eorum retinuiſſe, (vel a gentibus, aut morbo vel clade tales effectos) iiſque primæ notæ præfecturas & officia, etiam militaria, concredidiſſe. Ad moris hujuſce veritatem aſſerendam unus ille ſufficiat [g] *Chronicorum* locus, *convocavit David omnes principes Iſrael,—& eos qui præerant ſubſtantiæ & poſſeſſionibus Regis, filioſque ſuos, cum eunuchis, & potentes & robuſtiſſimos quoſque in exercitu*, &c. ubi videmus eunuchos, non inter molles & ignavos, ſed inter primarios aulæ & exercitus officiarios recenſeri. Non eſt autem vel ſimile vero, Davidem ſemiviros illos aulæ vel exercitui ſuo præficere voluiſſe, ſi lex Moſaica nullius officii vel magiſtratus exercendi copiam eunucho conceſſiſſet.

(3°.) VOX *eccleſiæ* (uti quidam opinantur) pro communi Hebræorum cœtu ſumitur, in templum, ſynagogam, aut proſeucham, religionis ergo convenire ſolito. Atque huic opinioni quadrat, ut phraſis illa, *non ingredi in eccleſiam*, templum & ſynagogam poteſtatem eunucho denegare, ſacra publica vel præſtandi vel participandi privilegium tollere, eumque a cœtu fidelium arcere, cenſeatur. At longe abeſt a veriſimili, Deum ſapientem & miſericordem tam ſevere cum hominibus, non ſuo, ſed aliorum plerunque vitio, virilitate ſpoliatis, agere voluiſſe, ut caſum in crimen verteret, & illius gratia miſeros homunciones a ſacris omnibus excluderet, cœtu piorum interdiceret, adeoque (ſi rem rite æſtimemus) a ſpe vel medio ſalutis eos amoveret. Nonnullos equidem e Gentilium grege talem immanitatem in eviratos exercuiſſe, verba *Dioclis* apud [h] *Lucianum* cauſam opinandi præbent; neque principio Bagoæ *fas erat, —cum eunuchus eſſet, philoſophiam & pulcherrima illius præmia ſibi vindicare*; ἀλλὰ τὺς τοιύτυς ὐχ ὅπως τύτων ἀποκεκλεῖθαι ἠξίυ, ἀλλὰ καὶ ἱερῶν αὐτῶν καὶ θειῤῥαντηρίων, καὶ τῶν κοινῶν ἁπάντων συλλόγων· *Sed & tales non ſolum ab his excludendos cenſuit, ſed & ab ipſis ſacris & aſpergillis, & publicis omnibus conventibus.* Abſit autem ut talis immanitas *patri miſericordiæ* tribuatur: ſed & eam longe abfuiſſe, pateat e [i] Lege, qua ſacerdoti cui facti vel abſciſſi teſtes, acceſſus ad altare & ingreſſus intra velum interdictus eſt; ſacra tamen, imo ſanctiſſima participandi licentia ei concedebatur, nec a ſacerdotum congreſſu vel conſortio prorſus excludebatur.

(4°.) INTRARE *in eccleſiam Domini*, nonnulli nil aliud notare ſentiunt, quam commercium habere cum Iſraelitis, eorum ſocietate familiariter uti; adeoque *non ingredi*, ab eorum contubernio & conſuetudine, tanquam capita profana, ſegregari. Non enim iniquum erat, ut Lex eos ab hominum ſocietate removeret, qui manus temerarias ſibiipſis injeciſſent, & ſeſe quaſi extorres ab utroque ſexu, ſua ipſorum nequitia, reddidiſſent. Hanc opinionem Judæis antiquioribus arriſiſſe, e verbis [k] *Joſephi* non temere colligendum eſt: Γάλλυς ἐκτρέπεθαι, καὶ σιώδου φθόγγειν τῷ μετ' αὐτῶν, ἀφελομένυς αὐτὺς τὸ ἄῤῥεν καὶ τὸν τῆς παιδοποιίας καρπὸν &c. *Spadones abominare & averſare, qui virilitate & genitura ſe ipſi privaverunt, quam nobis Deus ad incrementum & multiplicationem addidit. Procul arcendum eſt hoc genus, quod non modo poſteritatem quantum in ſe eſt, ſed multo ante propriam innocentiam & puritatem perdidit.*

AT neque hæc ſententia quid ſani continet: e variis enim Scripturæ locis non difficulter intelligitur, eunuchos in Hebræorum palatiis, caſtris, & populi miniſteriis, aſ-

* *Deut.* 23. 1, 2, 3. a *Comment.* in *Deut.* 23. 1. b *Geneſ.* 40. 2. c *Eſth.* 2. 3. d *Dan.* 1. 3. e *Act.* 8. 27. f Vid. *Schindler.* Lex. voc. סרס & *Dieteric. Antiq. Biblic.* pag. 391, 392. g 1 *paral.* 28. 1. h *Dialog.* cui tit. ΕΥΝΟΥΧΟΣ pag. 536. B i *Levit.* 21. 20, 22, 23. k *Antiquit. Judaic.* Lib. 4. c. 8. p. 172.

ſiduos

ſiduos fuiſſe; iiſque gentis totius ſocietate & uſu familiari frui licuiſſe. Queritur itaque apud Prophetam eunuchus, tantum quod [a] *arbor arida* eſſet, & ſpe prolis orbatus viveret; ſolus autem peregrinus, quod *a populo Domini*, eorum nempe commercio & uſu quotidiano ſejungeretur. *Joſephum* quod attinet ei [b] *Talmudiſtas* ex adverſo ſtatuamus: illi nempe legem *de caſtratis* non de conſortio eorum qualicunque fugiendo capiunt; ſed eam de nuptiis eorum cum Iſraelitide intelligendam docent. SECT. I.

CUM ſententias de legis hujus intentione paſſim receptas jam refutaverim, id proximo incumbit, ut ejus ſenſum genuinum in medium feram. Si quid itaque in tanta caligine mihi percipere conceſſum ſit, ſummus legiſlator hanc legem, non toti Judæorum, ſed ſoli ſacerdotum, genti dedit: ut ſi quis ex iis virilitatis abſciſſæ vel debilitatæ vitio laboraret, eum ab ingreſſu *in eccleſiam Dei*, h. e. ab introitu in ſanctuarium, ab acceſſu ad altare, & ſocietate ſacerdotum utriſque miniſtrantium, cohiberet. Hæc opinio ex argumentis ſequentibus non parum firmitatis hauriat.

(1°.) MANIFESTIUS eſt quam ut negari poſſit, hanc legem, cum primum lata erat, ſolos ſacerdotes devinxiſſe. Moſes enim, corporis vitia recenſens unde filii Aaronis ad ſacerdotium exercendum inepti reddebantur, hæc [c] habet, inter alia; *vir omnis cui fuerit—ſcabies vel impetigo, vel qui fuerit contuſus* (aut vulneratus) *teſticulo, ad velum non ingredietur, & ad altare non accedet.* Si autem hæc verba cum lege præſente curate conferantur, nulli dubio locus erit, quin *ingredi ad velum*, in *Levitico*; & *intrare in eccleſiam Dei* in *Deuteronomio*; ſenſum eundem ferant; adeoque lex utraque cum reſpectu ad ſacerdotes ſolummodo ſit interpretanda. Nihil enim cauſæ video, cur lex eadem primo ſacerdotes ſolos, tandem Judæos omnes, tenuiſſe cenſeatur. Sententia vera.

(2°.) AD hanc ſententiam aſtruendam momenti non parum habet locus [d] ille *Threnorum*, quo eccleſia per *ſanctuarium Domini* tanquam phraſin ſynonymam, explicari videatur; *vidit gentes ingreſſas in ſanctuarium ejus de quibus præceperas ne intrarent in eccleſiam tuam.* Ex his autem verbis indubitate colligo, *eccleſiam Dei*, hoc in loco, de ſanctuario ejus (quod ſolis ſacerdotibus ingredi fas erat) intelligendam eſſe; nam ea Prophetæ verba locum [e] illum *Deuteronomii* reſpicere, dubitari nequit.

(3°.) CHRISTIANI veteres interpretationem iſtam probaſſe videantur, legem hoc ſenſu captam in mores eorum transferentes. Apud eos enim decretum eſt de eunuchis, non quidem a populi Chriſtiani cœtu, ſed a ſacerdotio, in æternum removendis. Hujus rei fidem ſatis amplam faciunt plurimi illi Conciliorum antiquorum Canones, unde pateat eviratos ſacerdotibus accenſeri minime potuiſſe. Hic mihi otium fecit, qui Canones illos congeſſit, [f] *Fileſacus*, ad cujus ſcripta curioſos amandare liceat. His addo, (quod pluſquam ſimile eſt vero) legis hujus, ſenſu jam dicto captæ, notitiam ad nonnullos e Romanis tandem perveniſſe, & verbis illis [g] *Claudiani* de caſtratis occaſionem tribuiſſe;

Hi nullas meriti vittas, ſemperque profani:

Hoc eſt, "hi nunquam digni viſi ſunt, qui ſacerdotum inſignia vel officia gererent; "ſed tanquam plebs profana, ſemper habiti ſunt, non minus a ſacerdotum quam viro- "rum ordine rejiciendi.

(4°.) VIX credibile eſt, ullos, niſi ſacerdotio dicatos, partes genitales ſibi demere voluiſſe. Sed a vero non abhorret, officio tam ſacro deditos non raro partes eas amputaſſe, ut voto quaſi perpetuo res Venereas abdicarent, Deo & ſacris abſque libidinis remora miniſtrarent; nec a ſacerdotibus ethnicis, plerunque caſtratis, puritate vel caſtitate ſuperari viderentur. At nil cauſæ comminiſci poſſum, cur quis ex ordine laico partes haſce tam ſæpe violaret, ut lege opus eſſet quæ eum ab hac inſania revocaret.

EA plerunque jam videar illuſtraſſe, quæ (hac in lege) explicationis alicujus lucem deſiderabant.

a *Jeſ.* 56. 3. b *Seld.* de *jur. Nat.* & *Gent.* Lib. 5. c. 16. c *Levit.* 21. 20, 22, 23. d Cap. 1. 10.
e *Deut.* 23. 3. f *Select.* Lib. 1. cap. 11. g Lib. 1. in *Eutrop.* v. 330.

SECT. II.

SECT. II.

Legis jam explicatæ rationes inveſtigantur.

LEGIS cui jam lucem attuli, variæ rationes excogitari poſſunt: tres autem ex iis veritatis ſpecie præ cæteris commendatæ, lectori forte ſatisfaciant. Ex iis ſit hæc

Ratio legis 1ª. PRIMA: ſacerdos vir erat altaris & ſanctuarii miniſterio mancipatus, adeoque munere in eccleſia Dei maxime venerabili cohoneſtatus. Erat itaque muneris ſui dignitati congruum, ut corpore vitili, ſpecioſo, & nulla macula notabili, gauderet; ne populus (qui κατ' ὄψιν judicat) eum contemptui haberet, & ipſius cauſa ſanctuarii & officii ſui ſanctitas contemptui & pollutioni exponeretur. Huic rationi ſatis præſidii præbet locus ille [a] *Levitici* quem citavi ſupra: *nemo e ſemine Aaronis, cui macula aliqua, — intrabit intra velum, neque accedet ad altare, ne polluat ſanctuarium meum*; i. e. ne pollutioni vel opinioni minus ſanctæ & honorificæ anſam offerat. Hic loci ſenſus, & proinde legis ratio jam data, inde firmior evadat, quod, capite jam dicto, defectus aliquis in partibus maſculis, iis corporis vitiis annumeretur, quæ homines plerunque ridiculos faciunt, aut eorum dignitatem & gratiam non parum apud plebem minuunt. Sic enim ſe habet lex integre repetita: [b] *homo de* filiis Aaron *non accedet ad miniſtrandum*, ſi fuerit *cæcus, ſi claudus, ſi grandi vel torto naſo, ſi fracto pede vel manu, ſi gibbus, ſi manus, ſi albuginem habeat in oculo, ſi jugem ſcabiem, ſi impetiginem* in toto corpore, *vel contuſus ſit teſticulo.* Satis innoteſcit, hominum plebem homunciones iſtiuſmodi maculis dehoneſtatos naſo plerunque ſuſpendere, & ad primum eorum aſpectum a cachinnis & dicteriis ægre temperare. Præ aliis autem corporis maculis & dehoneſtamentis, partium earum quibus viri ſumus amiſſio vel debilitatio hominem ſannis exponere ſolebat olim, & in contemptum trahere. Exectorum genus nullius æſtimii fuiſſe apud gentes pleraſque veteres, e [c] *Xenophonte* dicitur, ubi ait ἄδοξοι ὄντες οἱ εὐνῦχοι παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις. Ab eo non multum diverſus abit *Diocles* apud [d] *Lucianum*, aſſerens, *eunuchum* δυσάντητον θέαμα *ſpectaculum inauſpicatum & occurſu infauſtum:* & ſtatim poſtea, *eum neque virum eſſe, nec mulierem,* ἀλλά τι σιῶθετον, ϗ μικτὸν, ϗ τερατῶδες, ἔξω τῆς ἀνθρωπείας φύσεως. *ſed quiddam ex utroque compoſitum & conflatum, planeque monſtrum ab hominum natura ſpecieque alienum.* Et tandem *eunuchum* ἀμφιβολόν τι ζῶον εἶναι *animal eſſe quoddam varium atque anceps* aſſerit, *non aliter quam cornices, quæ nec inter columbas, nec inter corvos numerari queant.* Multa alia convicia & dicteria in eunuchos jactata, & in veterum ſcriptis paſſim obvia, recenſere poſſem: non eſt autem conſilii mei argumentum tam ingratum ſermone liberiore proſequi.

2ª. SECUNDO: ſi conjecturæ locus hic eſſet, dicerem, Deum eos quibus veretrum abſciſſum ab eccleſia ſua removiſſe, quod circumciſionis nota carerent, qua Deo dicati, & a profano gentilium grege diſcreti, fuerant. Non erat ex juſto vel decoro, ut illi in ipſum Dei ſanctuarium, tanquam interioris admiſſionis famuli, reciperentur, qui admiſſionis ſuæ in eccleſiam Judaicam ſignum ordinarium perdidiſſent: nec rationi conſonum erat, ut Deus ſingularia ſacerdotum privilegia iis indulgeret, qui ne vulgaris Judæi notam gerere, vel gratiam & favorem ordinarium mereri, videbantur.

3ª. RATIO legis hujuſce tertia (ni fallor) hæc erat, ut nempe ſacerdotes in Domini familiam aſciti, a ſacerdotum ethnicorum moribus abhorrerent, qui partes eorum maſculas abſcindere ſolebant, aut arte & induſtria debilitare. Cum enim ſalaces ipſorum caudas & partes vicinas abjeciſſent, facile credebant ſe in caſto ſemper futuros, & vitam acturos cum officii ſui ſanctitate convenientem; ſe gratiam etiam Deorum ſuorum inituros, qui non tantum hominibus adverſantur, ſed & humanitati. Ut autem ratio illa fide firmiore recipiatur, hæc duo probare debeo, (1°.) multos diaboli ſacerdotes partes viriles abſcindere ſolitos aut debilitare. (2°.) Deum hanc legem moribus & perſonis hiſce male ſanis oppoſuiſſe, & ideo ſanxiſſe, ut ſacerdotes ſui, ritus magis humanos & mites exercentes, Deum & cultum illum cui miniſtrabant ipſi, hominum ſtudiis & affectibus commendarent.

PROBANDUM eſt primo, ſacerdotes dæmonis altaribus & miniſterio mancipatos,

a Cap. 21. ver. 21, 23. b Verſ. 17, 18, 19, 20. c *Cyri inſtit.* L. 7. p. 196. C d *Dialog.* cui tit. *Eunuchus*; p. 536. C & 537. B

partes

partes ipſorum viriles amputare ſolitos aut arte debilitare. Hoc autem teſtimoniis & exemplis evinci poteſt, haud facile rejiciendis. Ex iis primum ſit illud *Senecæ* apud *S. Auguſtinum*, qui ſic ritus inſanos [a] perſtringit miniſtrorum ethnicorum; *ille viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat, — tantus eſt perturbatæ mentis & ſedibus ſuis pulſæ furor.* Hiſce gemina nobis occurrunt alibi nempe *Lib.* 7. de *Civit.* cap. 26. Refert etiam [b] *Lucianus*, ſacrorum miniſtros, quos *Gallos* vocat, in *Rheæ* honorem ſe caſtrare ſolitos; quoſdam inſuper [c] adoleſcentes, ad templum Deæ Syriæ ſe conferentes, enſe diſtricto partes ipſorum genitales execuiſſe. Sacerdotes, Dianæ Epheſiæ miniſtrantes, naturas ipſorum effœminaſſe, adeoque virgines ſacras cuſtodiæ ſuæ mandatas habuiſſe, teſtatur [d] *Strabo.* His accenſeri poſſunt Magnæ Matris Deorum ſacerdotes, quorum diſſectiones virilium, & alia flagitiorum monſtra, ex [e] *Apuleio* diſcat lector, ſi otium & pudor ferant. Hæc omnia credibiliora cenſeantur, quod carnis inciſiones τεχνοθυσίαι, partium obſcœnarum cultus, στίγματα ferro inuſta, raſuræ capitum, volutationes in cœno, & iſtiuſmodi *ritus triſtes ſordidique*, frequentes fuerint inter idololatras, & utramque pene paginam cultus profani fecerint. Ut hoc argumentum bene deſinat, ſubjungam [f] *Clementis Alexandrini* verba: ἰδέτω τις ὑμῶν τὺς παρὰ τοῖς εἰδώλοις λατρθύνταις, &c. *Videat veſtrum aliquis eos qui adorant ſimulacra, ſordida coma & veſte lacera deformatos, a lavacris quidem omnino abſtinentes, excreſcentibus unguibus efferatos,* πολλὲς δὲ καὶ τῶν αἰδοίων ἀφηγμένους, *multos etiam & pudendis privatos.*

SECT. II.

PROBANDUM eſt proximo, Deum hanc legem inhumanis hiſce ſacerdotum ethnicorum moribus oppoſuiſſe; & eam ideo latam fuiſſe, ne ſacerdotes ejus ſexum ipſorum abdicare, vel ſacerdotum ethnicorum ἐκτομὰς imitari, viderentur. Ad hujus ſententiæ veritatem aſtruendam, argumenta ſequentia momenti non parum habeant:

(1°.) RITUS ille, partes viriles amputandi, diu ante datam legem, inter ſacerdotes *Ægypti* receptus, & in honore habitus, fuiſſe videatur. Apud Ægyptios id uſu receptum fuiſſe, diſcere licet ex [g] *Herodoto*, [1] qui ſacerdotes Heliopolitanos eunuchos fuiſſe, memoriæ prodidit: hoc etiam [h] *Athenæus* innuere videtur, cum (*Anaxandridis* teſtimonio nixus) Ægyptios ſacerdotes exectos fuiſſe ſcribit. Teſtimoniis illis eo ſecurius innitamur, quod [i] *S. Hieronymus Potipharum* eunuchum ſimul & templi Heliopolitani pontificem fuiſſe referat, & hoc ex ipſorum Hebræorum ſententia ſe narrare dicat. Atque hæc eo minus a fide aliena cenſeo, quod ſacerdotes Græci & Romani (rituum Ægyptiorum æmuli) virilia præcidere pium arbitrati ſunt. Ea ſententia fuiſſe Græcos, indubitanter inde colligo, quod Athenienſium ſacerdotes ritum illum inſanum in moribus habuiſſe, fidem faciat [k] *S. Hieronymi* teſtimonium; *Hierophantas Athenienſium, uſque hodie cicutæ ſorbitione caſtrari; & poſtquam in Pontificatum fuerint allecti, viros eſſe deſinere.* Hujuſmodi mores Romanos etiam infeciſſe, e [l] *Juvenale* ſatis intelligitur, *Iſidis* aut *Cybeles* ritus & ſacerdotem primarium ſic deſcribente;

> ——— *Ecce furentis*
> *Bellonæ, matriſque Deum chorus intrat & ingens*
> *Semivir, obſcœno facies reverenda minori;*
> *Mollia qui * rapta ſecuit genitalia teſta.*

Quibus verbis ſacerdotem ſummum, *Iſidi* ſacrum, deſcriptum dedit, eumque ob teſtes abſciſſos *ſimivirum*, &, quod membrum corporis obſcœnum imminutum habuerat, *reverendum*, quem etiam, quod Gallorum choro ſuperior eſſet, *ingentem*, appellavit. Ex eo autem honore, quo Romani ſacerdotes hujuſmodi *ſemiviros* affecere veniſſe cenſeo, quod poſtea imperator [2] Alagabalus, *matris Deum ſacra accepit, — & genitalia ſibi defixit, & fecit omnia quæ Galli facere ſolent*, referente [m] *Lampridio.* Cum itaque jam dicta non obſcure probent, *Ægypti* ſacerdotes *exciſiones* iſtas in uſu ſimul & honore habuiſſe; pluſquam ſimile eſt vero, Deum eas alicubi in Lege prohibuiſſe & dehoneſtaſſe: cum præſertim clare pateat, eum inhumanas carnium *inciſiones*, gentium cultu receptiſſimas.

a De *Civit. Dei*, Lib. 6. cap. 10. T. 7. b Lib. de *Dea Syr.* p. 1062. A c Pag. 1075. B d *Geogr.* Lib. 14. pag. 950. A e *Metamorph.* Lib. 8. f *Admonit.* ad *Gent.* p. 74. 5 g Lib. 2. h *Deipnoſoph.* Lib. 7. p. 300. A i Lib. *Quæſt. Hebr.* in *Geneſ.* Tom. 2. col. 542. k Lib. 1. adverſ. *Jovinian.* T. 4. P. 2. col. 192. l Lib. 2. *Satyr.* 6. verſ. 510. * *Sic legendum cenſeo, non* rupta, *uti habent impreſſa.* m *Hiſtor.* §. 7.

1 *Herodotus* loquitur non de ſacerdotibus ſolis, ſed aliis Ægyptiis, οἱ τὰ αἰδοῖα περιτέμνονται. Lib. 2. §. 36, 37.

2 De vero Etymo *Alagabali*, vid. Salmaſii notas in *Lamprid. Heliogob.* §. 1. qui contra ſententiam *Scaligeri* & *Caſauboni*, docet *Alagabalum* fuiſſe numen Emeſenorum, & *Heliogabalum* illius eſſe ſacerdotem.

SECT. II. tiſſimas, in *Levitico* vetuiſſe. Ubinam autem Deus legem tulit, huic inhumano ritui repugnantem, niſi in hoc capite [a] *Deuteronomii*, me neſcire fateor. Fatendum eſt, hanc legem ταῖς ἐκτομαῖς illis inhumanis e diametro repugnare; qua nempe curatum eſt, ut ſacerdotes evirati non tantum ab altari ſed & eccleſia Dei, arcerentur, adeoque non minore dedecore apud Hebræos, quam honore apud Ægyptios, afficerentur.

(2°.) CUM corporis vitia maculæque variæ, *Levitici* 21°, recenſeantur, filium Aaronis ab altari cohibentia, & inter ea teſticulorum fractio vel contuſio numeretur; obſervatione dignum eſt, legem cujus explicationi jam ſtudeo, maculas eas omnes ſilentio præterire, & defectum ſolummodo virilium hic iterum ingerere, eumque paulo fuſius explicare. Quid autem Moſes, prætermiſſis aliis corporis vitiis quæ hominem ſacerdotio exequendo minus idoneum reddiderunt; hoc ſolum ingereret iterum & explicatius traderet; niſi quod infamis ille corporis defectus Sanctuarium maxime pollueret, & Dei ſacerdotes Diaboli ſacerdotibus affines redderet? nam verendum erat, ne hæc morum & corporum ſimilitudo vim magnam haberet ad amicitias pernicioſas inter hos & illos conciliandas; & ne ſcandalum daret Iſraelitis infirmioribus, inter Deum & *Baalem* claudicantibus.

(3°.) DEUM legem hanc, ad morem quem dixi barbarum & idololatricum abolendum, inſtituiſſe, credibile cenſeatur; quod cum legibus aliis ad cultum idololatricum præcavendum datis conjuncta reperiatur. Hoc liquidum erit, ſi in legum earum quæ proxime ſequuntur ſenſum & ſcopum diligentius inquiratur. Earum prima, Latine reddita, ſic ſonat; [b] *non ingredietur* ממזר *in eccleſiam Domini, uſque ad decimam generationem.* Vox hæc *Mamzer* torquet interpretes, & ab iis torquetur invicem. Plerique ſpurium, alii e nuptiis inceſtis ortum, nonnulli e congreſſu quovis Dei legibus damnato prognatum, ea voce notari ſentiunt. Mens inclinat ut ſentiam, quemvis patre vel matre peregrino propagatum, ſeu ſtupro ſeu conjugio genitus eſſet, ea voce denotari. Vox enim a זר *alienigena, peregrinus*, originem ducit, & ἀλλογενὴς *(alio loco* vel *genere natus)* a [c] Lxx redditur. Hæc ex iis elucere videntur, quæ [d] Libro ſuperiore dicta ſunt, ad quæ, brevitatis ergo, Lectorem amandare liceat. Lex proxima verbis hiſce promulgata eſt, [e] *Ammonita & Moabita, poſt decimam generationem, non intrabunt eccleſiam Domini, in æternum.* i. e. Hi nec in Tribuum ſacrarum cenſum venient, nec ad jura connubii vel commercii cum gente Iſraelitica in æternum admittentur. Ideo vero alienigenæ, Moabitæ præſertim & Ammonitæ, ab ingreſſu in eccleſiam Judaicam, legibus hiſce duabus, arcebantur; eo quod verendum erat ne idololatriæ contagio recrudeſceret, & ſacra omnia peſſum irent, ſi peregrinis iſtis, ſuperſtitionis ethnicæ peſte correptis, ingreſſus in eccleſiam, & alia civium jura, concederentur. Hæc ratio paulo firmior evadat [f] *Theodoriti* teſtimonio: *Lex in perpetuum vetat* Iſraelitas *miſceri cum Ammonitis & Moabitis,* διὰ τὴν ἀσέβειαν *propter impietatem ad quam tentaverunt* eos *adducere, adornantes fœminas,* καὶ διὰ τούτων αὐτοὺς εἰς τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν ἀγενθύσαντες· *& per eas ad cultum idolorum* Iſraelitas *allicientes.* Cum itaque lex iſta quæ caſtratos ſpectat, cum legibus hiſce duabus proxime conſocietur; cum etiam leges illæ duæ moribus ethnicis ἀνάθηση ſecretam continerent, & in idololatriæ remedium traderentur; æquum eſt, ut lex hæc e ſociis legibus noſcatur, & ea etiam ad mores ethnicorum opponendos & abolendos data cenſeatur.

(4°.) VIX poſſibile eſt cauſam vel ſpecioſam aſſignare, cur Deus hanc legem traderet, niſi ut morem quem dixi barbarum, inter *Ægypti* ſacrificulos & alios invaleſcentem, eccleſiæ ſuæ finibus exterminaret. Nam omnes aliæ corporis maculæ vel defectus, apud [g] Moſen enumerati, qui Aaronidem ſacerdotio inidoneum reddiderunt, hominum oculis obvii fuerunt, & eorum cauſa ſacerdos & officium ejus non parum apud plebem in contemptum abierunt. Cum autem pudor inſitus partes generationi ſervientes velare doceat, adeoque partium earum defectus quivis ex hominum conſpectu removeatur; fieri non potuit, ut macula vel defectus aliquis in partibus tam ſtudioſe velatis, ſacerdotem in contemptum apud plebem traheret. Ratio itaque ſuadet opinari, Deum hanc legem ea præcipue de cauſa ſtatuiſſe, quod ſacerdotes *Iſidis* aliique virilia deponere ſolerent; & id jam curaret Legiſlator Optimus, nequa moris tam inhumani ſpecies inter altaris ſui miniſtros appareret, vel Deus illum probare videretur.

(5°.) HINC etiam ſententia mea paulo firmior evadat, quod, ſi lex Moſis & mos

a Cap. 23. 1. b *Deut.* 23. 2. c Vid. LXX. in *Zachar.* 9. 6. d Cap. 6. Sect. 3. pag. 105.
e *Deut.* 23. 3. f In *Deuter.* Quæſt. 26. g *Levit.* 21. 18, 19, 20.

ille

ille gentium (circa caſtratos) una conferantur, ea pugnam & ἀντίθεσιν διαμετρικὴν continere percipiamus. Hoc e paucis exemplis elucebit. SECT. II.

NAM primo, apud ethnicos non more tantum ſed & lege ratum erat, ut nemo niſi cujus obſcœnitas amputata erat, ad ſacerdotii vel muneris alicujus ſacratioris exercitium admitteretur. In argumento male grato, unum ſufficiat, *Tatianum Aſſyrium*, [a] teſtem produxiſſe: [Ρέα] ἣν οἱ ἀπὸ τῶν Φρυγίων ὀρῶν Κυβέλην Φασὶν, ἀποτμήσεις αἰδοίων νενομοθέτηκε διὰ τὸ ἐρώμενον ταύτης Ἄττιν· Rhea *quam in Phrygiis montibus Cybelen vocant, exſectionem virilium lege inſtituit propter adamatum ſibi Attin.* E contra, lege Moſaica curatum erat, ut nemini ſanctuarium ingrediendi, vel ſacerdotii fungendi, copia concederetur, modo partes illas amiſerat quibus viri perhibemur.

PORRO: inter ethnicos, quivis e Gallorum gente, ſexum commutare, & non minus veſtes, quam partes, viriles abjicere, & fœmineas aſſumere, tenebatur. Hoc e [b] *Luciani* fide refero: poſtquam enim fuſe tradidiſſet, Deæ Syriæ ſacerdotes, zelo fanatico abreptos, partes ipſorum viriles enſe diſtricto deſecare ſolitos; continuo addit, ἐς ὁκοίην δὲ οἰκίην τὰ δὲ ἀποῤῥίψει, ἐκ ταύτης ἐσθῆτά τε θηλέην, ϗ κόσμον τὸν γυναικήϊον λαμβάνει. *In quamcunque autem domum hæc abjicit, ex ea & veſtem fœmineam, & ornatum muliebrem accipit. Atque hæc quidem in caſtrationibus faciunt.* Inter Hebræos autem, ne quis mori tam peſtifero pateret aditus, [c] Lege cautum eſt, ne vir aliquis veſtem fœmineam ſumeret.

DEINDE: apud ethnicos, ille cui virilitas amputata, magno in honore habebatur. Hoc ſatis elucet e modo laudatis *Satyriſtæ* verbis:

> ——— *Et ingens*
> *Semivir, obſcœno facies reverenda minori.*

Eſt enim *deſcriptio*, [d] Lubino judice, *ſummi ſacerdotis* Iſidis[1], *qui ſemivir ob abſciſſos teſtes, & in* ingenti *exiſtimatione, ob ſuperſtitionem*; *reverendus* autem, *quod obſcœnum corporis membrum minus habeat.* Hac de re ne dubitandum exiſtimo, quod ipſi [e] Dii gentium notæ clarioris, *Jupiter, Bacchus, Attis, Oſiris*, caſtrati perhibeantur. Lex Moſis interim, ut mori & opinioni tam abſurdæ contraveniret; [f] ſacerdotes virilitate ſpoliatos, inter nanos, gibbos, ſimos, ſcabioſos, & hujuſmodi perſonas, plerunque ridiculas, numeravit, iiſque ingreſſum in Dei eccleſiam denegavit.

PRÆTEREA: Gentes duplicis generis eunuchos, quoſdam teſticulis tantum, quoſdam partibus omnibus viro propriis, orbatos habuerunt. Eunuchus ordinis primi θλαδίας, ſecundi (ni fallor) ἀποκεκομμένος, appellatus eſt. *Attis* in hac claſſe collocari debet, ſi quid veri ferant [g] *Ovidii* verba de *Atti* dicta:

> ——— *Onus inguinis aufert,*
> *Nullaque ſunt ſubito ſigna relicta viri.*

Ex adverſo lex Moſis eunuchiſmum ordinis utriuſque ſuſtulit, verbis quæ Lxx ſic interpretantur; οὐκ εἰσελθύσεται θλαδίας, οὐδὲ ἀποκεκομμένος, εἰς ἐκκλησίαν Κυρίου· Nullum in ſanctuario, vel inter ſacerdotes, locum concedens homini, qui corporis ſui integritatem hoc vel illo modo mutilaverat.

SUB ethniciſmo denique, caſtrati ſanctitate præcellere, adeoque munere ſuo digniores eſſe, cenſebantur. Nam Archi-Gallus, a *Tertulliano* memoratus, ironice quidem, ſed ex more Gentilium [h] *ſanctiſſimus* appellatur. Auctoris verba ſic ſonant: *Archigallus ille ſanctiſſimus — ſanguinem impurum lacertos quoque caſtrando libabat.* [1] Attis etiam, cui demeſſa fuere genitalia, *Deus ſanctus*, ex opinione nempe Gentilium, apud [i] *Arnobium* dictus eſt. Caſtrati nempe, non tantum ſexum utrumque, ſed ſexus utriuſque libidinem, abdicare, & caſtitati perpetuæ ſeipſos dicare, cenſebantur; eam autem Gentiles in præcipua *ſanctitatis* parte poſuerunt. Atque hac de cauſa forte ſacerdotes illi profani, quos *effeminatos* vocat [k] *S. Hieronymus*, קדשים *ſanctuli*, per irriſionem, a *Propheta* dicebantur. Interea loci, liquidum eſt, legem Moſaicam non minus huic opinioni, quam ipſi caſtrandi mori, repugnare. Tantum enim abeſt, ut lex

a *Orat.* contr. *Gentes* §. 12. p. 31. b Lib. de *Dea Syr.* pag. 1075. C c *Deut.* 22. 5. d *Comment.* in *Juvenal.* Lib. 2. Sat. 6. v. 514. e *Clem. Alexand.* in *Protrep.* f *Levit.* 21. 18. g *Faſtor.* Lib. 4. verſ. 241. h *Apologet.* §. 25. p. 24. D i Lib. 5. adverſ. *Gentes.* k *Comment.* in *Hoſ.* c. 4. Tom. 3. col. 1261, 1262.

1 *Arnobius* ita ſe habet: *Pinus illa—qua in matris infertur ſanctum Dea, nonne illius imago eſt arboris, ſub qua ſibi Attis virum, demeſſis genitalibus, abſtulit?* Pag. 184.

SECT. III. hujuſmodi ſemiviris eximiam ſanctitatem tribuat; ut eos præ cæteris pollutos pronunciet; & eorum ingreſſum in ſanctuarium, ei pollutionis aliquid affricare doceat, *Levit.* 21. 23. Neque polluti tantum, ſed maxime ſcelerati, cenſebantur, ab omnibus quibus aliquid ſani ſenſus inerat. Inter eos [a] *Lactantius* in eos invehitur, *qui virilia ſua ferro metant, & quod eſt ſceleratius, ut ſint religionis antiſtites.* Eundem pene ſenſum exprimunt [b] *Minucii Felicis* illa, *cui* [c] *teſta* [1] *ſunt obſcœna demeſſa, quomodo Deum violat, qui hoc modo placat? cum ſi eunuchos Deus vellet, poſſet procreare, non facere.*

JAM dicta clare ſatis evincunt, hunc morem ethnicum & legem Moſaicam directe inter ſe oppoſita eſſe, & prorſus ἀσύφατα continere. Hæc autem pugna non obſcure probat, Deum legem illam eo præcipue conſilio ſtatuiſſe, ut huic mori ſe adverſum ſiſteret, & nullus locus mori tam ridiculo in eccleſia ſua relinqueretur.

HIS inductus argumentis, ad hanc opinionem totus accedo, legem nempe de eunuchis a ſanctuario arcendis, hoc in loco ſancitam denuo & clarius expreſſam fuiſſe, ut uſitatas ſacerdotum ethnicorum ἐκτομὰς e medio tolleret, & omnem inſtituti tam execrandi ſpeciem a Dei ſacris longe removeret.

SECT. III.

Variis occurritur opponentium argumentis.

ARGUMENTIS jam dictis adverſantia, in duas acies diſtribuamus; aliis contra legis hujuſce ſenſum & interpretationem, aliis contra rationem & originem ſupra dictam militantibus.

CONTRA legis hujus interpretationem & ſenſum modo redditum, tribus contenditur argumentis.

EX iis ſic urget primum. Si forma legis hujus attente conſideretur, prompte percipiamus, eam non de ſolis ſacerdotibus, ſed de Judæorum etiam vulgo, interpretandum eſſe. Verbis enim concipitur ſenſum generalem præ ſe ferentibus nec ad ſolam ſacerdotum gentem facile reſtringendis. Sic enim ſe habent ipſa legis verba, *non intrabit* (ſit Tros Tyriuſve) *qui læſus attritione teſtium, aut abſciſſo veretro mutilus, in eccleſiam Dei.* In hoc ſenſu, interpretum pene omnium, Judæorum ſimul & Chriſtianorum, calculi conveniunt; pleriſque omnibus hanc legem Populum & Clerum juxta devinxiſſe ſentientibus.

HANC equidem ſententiam apud interpretes pleroſque fidem invenire, non inficias iverim. At huic opinioni tam facile ſuffragium minime tribuiſſent, ſi ad parallelum illum [d] *Levitici* locum curatius attendiſſent; *vir omnis e ſemine* Aaron, *cui macula in eo, qui cæcus, aut claudus,——— vel teſticulo contuſus, non ingredietur intra velum.* Deinde niſi legis hujus ambitu, ſoli filii Aaronis, id eſt, ſacerdotes, contineantur; neceſſe fuit, ut Hebræorum omnium partes pudendæ, reclamante licet modeſtia, ſæpius inſpicerentur, ne forte quid vitii lateret quod eos ab ingreſſu in eccleſiam jure cohiberet.

SECUNDUM argumentum petitur a ſenſu genuino locutionis illius, *ingredi* in קהל יהוה *eccleſiam* vel *congregationem Domini.* Ea nempe non ſignificat introitum in ſanctuarium, vel admiſſionem ad cætus & omnia jura ſacerdotum; ſed admiſſionem ad ſocietatem politicam Hebræorum, ita ut quis gratiis & privilegiis gauderet omnibus quibus Iſraelita juxta legem Judaicam frui poſſet; immunitate ſcilicet ab uſura præſtanda, libertate ducendi virginem Iſraeliticam, privilegio anni ſeptimi & Jubilei, aſcriptione in numerum cœtus Iſraelitici, aliiſque populi ſancti privilegiis. In opinionis autem hujuſce patrocinium varia [e] Scripturæ loca proferri poſſunt (quibus *eccleſia* totum populi cœtum denotat) multa inſuper & magna nomina, huic interpretationi fidem conciliantia.

HUIC argumento, ſpecioſo licet, in parato reſponſio eſt. Fatendum eſt quidem hanc phraſin, *(non ingredi in eccleſiam)* in aliquibus Scripturæ locis, excluſionem a ſocietate politica Judæorum, a jure connubii, aliiſque modo memoratis Hebræorum privilegiis, denotare: at rem acrius perpendenti, difficile erit eam, hoc ſenſu captam, de eunuchis intelligere. Nulla nempe conſtat ratio, cur Deus eunucho, tantum quod modis indignis habito, jura civica denegaret: & [f] alienum videtur a Dei benignitate, eunu-

a *Inſtitut.* Lib. 5. §. 9. p. 253. b Pag. 227. & Cap. 24. *Davies.* c Ita lego, nec libros impreſſos qui ibi *exta* habent mendo vacare cenſeo. d *Levit.* 21. 17, 18, 23. e *Numer.* 20. 4. *Judic.* 20. 2. f *Jeſai.* 56. 4, 5.

1 *Heraldus* exiſtimat, *Minucium* ſcripſiſſe, *cui execta ſunt obſcœna, demeſſa:* Ouzelius autem *teſta* eſſe ſimplicius; & provocat ad *Plinium*, Lib. 35. Cap. 12. *Samia teſta matris Deum ſacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant.*

chum

chum ſpretum antea, & ſpe prolis, & ipſo pene ſexu ſuo, privatum, jure aliquo civis Iſraelitici ſpoliare; vel homuncionis tam calamitoſi dolorem & contemtum novo dolore & dedecore cumulare. Sed nec opus erat ut jus connubii ab eo qui partes genitales amiſerat, lege lata tolleretur; cum veriſimile ſit, hujuſmodi ſemivirum nec jure connubii uti voluiſſe, nec officium maritale perimplere potuiſſe. SECT. III.

TERTIO: nonnulli forſan & hoc argumento contra ſententiam meam de ſenſu legis hujuſce pugnaturi ſunt. Certum eſt, hanc locutionem *(non intrabit in eccleſiam)* in aliis omnibus Scripturæ locis, ſenſu plane diverſo capiendam eſſe. Ut omnis hac de re dubitandi anſa præſcindatur, operæ pretium erit, locos coſo mnes attentius intueri, quibus hæc loquendi forma ſeſe obviam præbet. Occurrit autem iterum, [a] Capitis hujuſce verſu ſecundo; *non ingredietur* Mamzer *in eccleſiam Domini, uſque ad decimam generationem:* & commate proximo, *Ammonites & Moabites, etiam poſt decimam generationem, non intrabunt eccleſiam Domini, in æternum:* commate inſuper octavo, *qui nati fuerint ex iis* (Idumæo ſcilicet & Ægyptio) *tertia generatione intrabunt in eccleſiam Domini.* His autem in locis, *intrare in eccleſiam Dei*, eſt, cum populo ſancto matrimoniis jure commiſceri, Tribui alicui accenſeri, a Judæis originariis nulla diſcriminis nota ſeparari, privilegiis denique gaudere ſingulis, Judæo cuivis ordinario natalium jure debitis. Ex adverſo: *non ingredi in eccleſiam*, a ſocietate Judæorum politica excludi denotat; ita ut excluſus, nec jus civis apud Hebræos obtineat, nec jure connubii vel commercii gaudeat, nec parem admiſſionem ad Templum cum Judæis habeat. Atque hæc interpretatio firmitatem hauriet ex aliorum locorum collatione qui ad leges modo citatas reſpectum gerunt. Horum primus occurrit *Nehem.* 13. 1. *In die illo lectum eſt in libro Moſis,–& inventum eſt ſcriptum in eo, quod non ingrediatur Ammonites & Moabites in eccleſiam Dei in æternum.* Atque hoc textu in eccleſia frequenti lecto, ſtatim additur, [b] *ſeparaverunt omnem mixturam* (virorum ſcil. & fœminarum alienigenarum) *ab Iſraele.* Locus ſecundus ita legitur, *Thren.* 1. 10. *vidit Gentes ingreſſas in ſanctuarium ejus, de quibus præcepiſti quod non intrabunt in eccleſiam tuam.* Ex his autem ſatis clare patet, *ingredi in ſanctuarium*, & *intrare in eccleſiam Dei*, duo diverſa ſignificare.

SED neque hæc objectio me multum premit: non inficior enim phraſin illam *(ingredi in eccleſiam)* ſenſu jam dicto, locis modo citatis, intelligendam. Eam autem aliter interpretandam eſſe [c] verſu primo, ubi de eunuchis occurrit ſermo, argumenta quæ *Sectione* ſecunda protuli, fateri cogunt. Ut rem clarius exprimam: neceſſe videtur, ut *eccleſiam Dei*, cum eunuchi mentio eſt, de ſanctuario & ſacerdotum cœtu eo loci convenientium interpretemur: aliter autem phraſin illam capiamus, cum de Mamzerim, Idumæis, Moabitis, Ægyptiis, verba fiunt. Ut rem breviter expediam: phraſis illa, varie, & pro ratione ſubjectæ materiæ, ſemper intelligenda eſt: & veritatis hujus ignorantiæ tribuendum videtur, quod interpretes pene omnes a genuino legum in initio Capitis [d] hujuſce traditarum ſenſu prorſus aberraverint.

JAM ſenſus & interpretatio legis quam præ manibus habeo, contra adverſantium argumenta ſatis munita & defenſa cenſeatur. Proximo, ad eorum argumentorum examen convertendus eſt ſermo, quæ nonnulli forſan ad legis hujuſce rationem labefactandam adducturi ſunt.

HORUM primum hujuſmodi eſt: veterum non pauci legem hanc ad ſenſum cauſamque myſticam & allegoricam referendam ſentiunt. Nam [e] *Clemens Alexandrinus*, eunuchum, τὸν ἄθεον τρόπον, τὸν τῆς θείας καὶ γονίμου δυνάμεως ἐστερημένον, *more atheum virtute divina & genitali privatum, notare* ſentit. Et [f] alibi, δύνουχος, inquit, ὁ ἄγονος καὶ ἄκαρπος, καὶ πολιτείᾳ καὶ λόγῳ· *qui ſterilis eſt nec fructum profert, vel vitæ inſtitutione, vel ſermone.* Sententia non abſimilis [g] *Theodorito* placuit, qui lege hac τὸ ἄγονον τῆς ψυχῆς *ſterilitatem animæ* ſignificari dicit, *cum alienum ſit a Deo, bonorum operum fructus non producere.* Conſentit [h] *Bæda*, qui hoc loco perſtringi dicit, eos *omnes qui molliter vivunt, nec opus* vere *virile* præſtant, atque adeo *in congregatione* ſeu *numero ſanctorum permanere non poſſunt.*

RESPONSIO in promptu eſt. Rationes haſce myſticas & allegoricas utpote mera plerunque ignorantiæ aſyla, caute admodum audiendas arbitror. Multi ſcilicet auctores, legem exponentes, ubi aqua iis hæret, a ſenſus literalis anguſtiis, ad ſenſus

a *Deuter.* 23. 2. b Verſ. 3. c *Deut.* 23. 1. d *Deut.* 23. 1, 2. e *Cohort. ad Gent.* p. 21. 15
f *Stromat.* L. 3 p. 556. 15 g *Quæſt.* 25. in *Deuter.* h In *Deuter.* c. 23. Tom. 4.

SECT. III. allegorici libertatem tranſvolare, & inde quidlibet ex quolibet formare, ſolent. Deinde: ſatis apertum eſt, hujuſmodi rationes myſticas plerunque meros eſſe luſus & fœtus imaginationis, ſola concinnitate quadam ſuffultas; & ipſarum auctores in craſſos errores, tenui veri ſpecie non raro ſeducentes. Veritatis hujus exemplum propono *Theodoritum*, cujus auctoritate jam premor: poſtquam enim hanc legem *animæ ſterilitatem* perſtringere, docuiſſet; ſtatim ſubjungit, *ſicuti ſterilitatem interdicit*, ὕτως καὶ τὸν πονηρὸν ἐκβάλλει καρπόν· *ita fructum malum ejicit. Non enim ingredietur*, inquit, *ex meretrice natus in eccleſiam Dei.* Sed hæc imaginatio, prima fronte concinna & ſpecioſa, inde clare redarguitur; quod vox *Mamzer* (uti probatum eſt [a] alibi) non hominem *e meretrice natum* ſignificat; ſed ethnicum, alienigenam, idololatram. His addi poteſt, quod rationis hujuſce myſticæ magiſtri eam e *Philonis Judæi* fontibus hauſiſſe videantur: [b] ille nempe, per *ſpadonem & eunuchum* hac in lege intelligendum ſentit τὸν τῆς σοφίας ἄγονον, *eum qui ſapientiam*, id eſt, actiones ſapientia refertas, *gignere* vel proferre *nequit, nec apud ſe dogmata ad vitam excolendam utilia retinet.*

OBJECTIO ſecunda ſic ſe habet. Non ſemel a me dictum eſt, legem eam cui illuſtrandæ jam ſtudeo, primitus inſtitutam fuiſſe, ne [c] ſacerdos tabernaculum pollueret, ſi corpore minus integro miniſtraret. Perperam itaque jam aſſignaſſe videar aliam hujus præcepti cauſam, ut nempe Dei ſacerdotes a ſuperſtitionis ethnicæ ſpecie omni longius abeſſent, & a ſacerdotum ethnicorum furoribus abhorrere diſcerent.

RESPONDEO: lex ea, loco illo *Levitici* tradita nullum alium finem aut uſum, præter jam dictum, ſpectaſſe videtur: prout autem, *Deuteronomii* 23. repetita & explicatius inculcata, cauſam & uſum ulteriorem habuiſſe cenſeatur. Quid enim Moſes ſacerdotum defectus in pede, manu, tergo, oculo, cute, multoſque alios in *Levitico* memoratos, in *Deuteronomio* tacite præteriret, & ibi partium ſolummodo pudendarum vitia repeteret, & expreſſius inculcaret: niſi ut immanibus ſacerdotum ethnicorum moribus in Iſraelem inducendis ſeipſum opponeret, & aperte doceret ſe morem hujuſmodi ſanguineum in ſacerdotibus & ſacris ejus ne tolerare voluiſſe?

(3°.) SENTENTIÆ meæ, tot licet argumentis confirmatæ, hæc etiam objectio proponi poteſt: mos ille myſtarum ethnicorum virilia rejiciendi, lege Moſaica multo recentior eſſe, non temere cenſeatur: ideoque veri ne ſpeciem quidem præ ſe fert hanc legem eo conſilio datam fuiſſe, ut omnis anſa moris illius inter Iſraelitas inducendi præſcinderetur.

AT neque hæc objectio me multum vexat: nam exempla ſuperius adducta clare probant, Ægyptios antiquos officiis ſacris exequendis eunuchos præfeciſſe: eos autem legem Moſaicam antiquitate ſuperare, nemo conſultus unquam dubitavit. Nec ſacerdotes Ægyptii tantum, ſed & Phœnicii, *Baalis* nempe miniſtri nequiſſimi, morem illum caſtrandi ſervaſſe videantur: eos enim carnificinam quandam in ſeipſos exercuiſſe conſtat, [d] *ſe cultris & lanceolis incidentes donec ſanguine perfunderentur:* norunt etiam rerum & rituum ethnicorum peritiores, inciſiones carnium & exciſiones virilium ritus quaſi gemellos fuiſſe, & ſuperſtitionem ethnicam utroſque pari zelo & inſania retinuiſſe. Utcunque, juniorum gratia, nonnulla ſubjungam veterum teſtimonia, unde conſtet ritus illos cognatione propinqua ſe mutuo attigiſſe, & comites pene indiviſos fuiſſe, ubicunque vigebat ſuperſtitio. Hoc e [e] *Senecæ* verbis haud obſcure colligo: *ille viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat*, &c. Refert etiam [f] *Lucianus*, de cultoribus Deæ Syriæ loquens, alios ſeipſos *cubitis vulnerare*, alios partes maſculas amputare ſolitos. Idem ex [g] *Arnobio*, ſic gentes alloquente, colligendum: *dicite vos, evirati iſti molleſque, quos intereſſe vobiſcum in iſtius numinis videmus ſacris, quidnam iſthic habeant negotii? — & cur more lugentium cædant cum pectoribus lacertos?* Huc faciunt etiam [h] *Tertulliani* verba, *Archigallus ille ſanctiſſimus — ſanguinem impurum lacertos quoque caſtrando libabat.* Alia ritus utriuſque conjunctim uſurpati teſtimonia ſubjungi poſſent, ſi [i] *Pignorius*, [k] *Voſſius*, alii, hanc provinciæ meæ partem non præoccupaſſent. Cum itaque jam dicta fidem faciant, Legem ſuperſtitioſas carnis inciſiones antiquitate vincere; & exciſiones iſtas, de quibus jam ſermo eſt, ritus affines fuiſſe, ſæpe etiam conjunctim uſurpatos; nihil eſt cur utrique parem antiquitatem tribuere vereamur, aut Legem ἐντομὰς illas in *Deuteronomio*, æque ac ἐντομὰς in *Levitico*, vetuiſſe dubitemus.

a Vid. Lib. 1. cap. 6. §. 3. p. 105. b Lib. de *Temulent.* p. 271. C c *Levit.* 21. 20, 23. d 1 *Reg.* 18. 28. e Ap. *S. Auguſt.* de *Civit. Dei*, Lib. 6. Cap. 10. T. 7. col. 159. f Lib. de *Dea Syr.* p. 1075. g Lib. 5. Adverſ. *Gent.* p. 168. h Ub. ſupr. *Apologet.* p. 24. D i Lib. de *Magn. Deum Matris initiis.* k De *Orig. Idolol.* L. 2. cap. 53, 54.

CAP.

CAP. XXXV.

Lex ſcorta maſcula & fœminea tolerari vetans.

LEX ea quam ſpectat Capitis hujuſce titulus legenti ſe obviam dabit, *Deuter.* 23. 17. *Non erit* קדשה *meretrix e filiabus Iſrael, neque erit* קדש *Sodomita* [vel meritorius puer] *e filiis Iſrael.* Quibus verbis, non ſcorta vulgaria, quæſtus aut voluptatis ſolius cupidine corporum ſuorum copiam facientia prohibentur; ſed *ſcorta* (quæ vocant) *ſacra*, fœdo alicui gentium Numini dicata, & turpitudinem omnem in illius honorem exercentia. Nempe Phœnices, Ægyptii, Chaldæi, aliique notæ celebrioris idololatræ, Numinum ſuorum ſacris, congreſſibus impuris & ab uſu naturæ alienis, initiari ſolebant; & ſexus utriuſque perſonas habebant, quæ ſi corpora ſua ſpurcis amplexibus coram idolis dehoneſtarent, Diis obſequium pergratum præſtare credebantur. Cum itaque Judæi in gentium earum, non uſque adeo remotarum, mores & inſtituta propenderent; hac lege cautum eſt, ne ulli e gente ſancta corpora ſua in Numinis alicujus fictitii honorem publicarent, aut myſteriis ethnicis turpitudine aliqua ſeipſos addicerent aut initiarent. Neceſſe eſt ut de hoc argumento, caſtis licet auribus haud adeo grato, ſermonem habeam, quod eo me jam cogat inſtituti ratio, & quæ jam dicenda ſunt, ad legum nonnullarum intellectum penitiorem faciant.

UT itaque quæ in animo jam habeo methodice proferantur, oſtendam, (1°.) Veteres idololatras ſexus utriuſque ſcorta habuiſſe, numini alicui fœdo ſolenniter conſecrata, quæ in illius ſacris aut templis, vulgato corpore cultum & obſequium ei præſtare credebantur. (2°.) Deum ſcortis hiſce ſacris præcipue hanc legem oppoſuiſſe, ne religionem gentemque ſibi dicatam tanto opprobrio affici pateretur.

Gentes *ſcorta* quæ vocant *ſacra* habuiſſe.

PRIMO: probandum incumbit, gentes antiquas ſcorta maſcula & fœminea, Diis ſuis ſacrata, in eorum templis pudorem ſuum proſtituentia, habuiſſe. Hujus itaque veritatis teſtem locupletem affero *S. Athanaſium*, qui de gentium veterum moribus & numinibus verba faciens, hæc [a] habet, γυναῖκες — ὧν εἰδωλείοις τὴς Φοινίκης πάλαι προεκαθέζοντο, ἀπαρχόμεναι τοῖς ἐκεῖ Θεοῖς ἑαυτῶν τὸ τῦ σώματος αὐτῶν μιαθαρνίαν, &c. *Olim certe Phœniſſæ mulieres* [1] *ante idola proſtituebantur, virginitatis imminutæ pretium Diis ſuis, primitiarum loco, offerentes; perſuaſæ oblatione illa meretricia Deam placari, ſibique propitiam reddi:* ἄνδρες ὧν τὸ φύσιν ἀρσένωνοι, ὧν μηκέτι εἶναι θέλοντες ἄρρενες, τὸ γυναικῶν πλάττονται φύσιν, &c. *Viri quoque ſexu ſuo abdicato, nec ſe amplius mares eſſe ferentes, mulierum naturam affectaverunt, tanquam ita honorifica grataque Matri Deorum facturi eſſent.* Morem affinem apud Babylonios obtinuiſſe, teſtatur [b] *Herodotus:* ὁ μὲν αἴσχιστος τῶν νόμων ἐστὶ τοῖσι Βαβυλωνίοισι, ὅδε· δεῖ πᾶσαν γυναῖκα ἐπιχωρίην ἱζομένην ἐς ἱρὸν Αφροδίτης, ἅπαξ ἐν τῇ ζόῃ μιχθῆναι ἀνδρὶ ξείνῳ, &c. *Una iiſdem Babyloniis lex eſt omnibus modis fœda: nempe omnibus mulieribus indigenis commune eſt, ſemel in vita ad Veneris templum deſidentibus, cum externis viris conſuetudinem habere.* His affinia de Babyloniorum ſcortis Belo devotis, habet epiſtola [c] *Jeremiæ, Barucho* ſubnexa; quorum ſenſum nemo percipere potuit, niſi hæc *Herodoti* hiſtoriola facem prætuliſſet. Hic etiam (ut progrediar) locum habent verba [d] *Strabonis*, hæc de Comana Cappadociæ & templo illic Deæ Lunæ ſacro referentis: *eo conveniunt homines ſub exitu Deæ*, Lunæ, *undique ex urbibus & agris ad feſtivitatem, & multi peregrini ſacrificia Deæ exhibendi gratia ibi degunt:* καὶ πλῆθος γυναικῶν τῶν ἐργαζομένων ἀπὸ τῦ σώματος, ὧν αἱ πλείους εἰσὶν ἱεραί· τρόπον γὰρ δή τινα μικρὰ Κόρινθος ἐστὶν ἡ πόλις, &c. *Multæ etiam mulieres corpore quæſtum facientes, quarum pleræque ſunt ſacræ. Nam urbs hæc quaſi parva quædam eſt Corinthus, quod hic quoque propter multitudinem meretricum Veneri ſacrarum multi peregre agant, & feſtos dies agitent.* Straboni & argumento præſenti conſentanea ſunt [e] *Alexandri* ab *Alexandro* verba: *Corinthi ſupra mille* proſtitutæ *in templo Veneris aſſiduæ degere, & inflammata libidine quæſtui meretricio operam dare, & velut ſacrorum* miniſtræ, *Deæ famulari* ſolebant. Atque hæc conſuetudo longe lateque diffundebatur, ſiquid vero cognatum habeant *Alexandri Sardi* [f] verba: *ante nuptias ſolebant Heliopolitæ in* Veneris *templo proſtare;—Amorrhæi ſeptem diebus in Syria, Armeniæ in templo Deæ Tanaidis* aut Anaitidis. Unde mos

a *Orat.* contr. *Gent* Tom. 1. Part. 1. p. 24. E b *Hiſt.* L. 1. c. 199. c *Com.* 43. d *Geogr.* Lib. 12. p. 837. C e *Genial. Dier.* Lib. 6. c. 26. f De *morib. Gent.* l. 1. c. 3.

1 Ἐν εἰδωλείοις, *in templis idolorum.*

CAP. XXXV.

ille natus eſt conjectu non eſt difficile, cum certum ſit pleraque gentium ſacra Spirituí impuro principia ſua debuiſſe.

Legem hanc de ſcortis illis intelligendam.

SECUNDO: id mihi negotii jam datum eſt, ut oſtendam, non meretrices vulgares [libidinis publicæ victimas] ſed ſcorta ſacra, quæ ſcil. in numinis alicujus honorem corpora ſua fœdis amplexibus violanda præbuerunt, hac in lege prohiberi. Ut itaque hujus conjecturæ veritatem aſſeram, ſequentibus contendam argumentis.

(1°.) VOCES illæ קדש & קדשה hac in lege poſitæ, non vulgaria proſtibula, ſed viros & fœminas [in honorem numinis impuri] turpitudinem prodigioſam exercentes, aut munia quædam ſacratiora in Idolorum templis & myſteriis obeuntes, frequentius in Scriptura denotant. Vox קדש inprimis pathicum aut cinædum notat, qui (idoli alicujus gratia) libidine præpoſtera ſe iniri patitur. Cum enim vox קדשה ſexus ſequioris ſcortum ſignificet, credere par eſt vocem alteram קדש ſcortum maſculum, [virum muliebria pati ſolitum,] ſignificare. Hunc ſenſum ferre videtur, 1 *Reg.* 14. 24. ubi poſt alia Judæ flagitia in idolorum cultu perpetrata, Hiſtoricus ex improviſo refert, *tunc* קדש *in terra fuiſſe.* Quæ verba (ni fallor) ad hanc legem ſpectant, & aliquem nigrioris notæ peccatorem indicant, qui in gratiam idolorum fœdiore aliquo flagitio ſeipſum commaculavit. Ideoque facile nobis perſuadeamus eo nomine cinædum venire, qui eo nequitiæ proceſſit, ut ipſum quaſi ſexum ejus abdicaret, eumque ſumma ignominia afficeret, ut numini ſuo impuro cultum & obſequium exhiberet. Locus huic affinis occurrit, 2 *Reg.* 23. 7. ubi Joſiah inter alia idololatriæ monumenta *ſuſtuliſſe* dicitur בתי הקדשים h. e. interprete *Ar. Montano, domos* ſcortorum maſculorum. His ob loci affinitatem addi debet *Hoſ.* 4. 14. ubi Deus populum gentium veſtigiis inſiſtentem increpans, *viſitabo,* inquit, *ſuper filias veſtras cum fornicatæ fuerint, & ſuper ſponſas veſtras cum adulteraverint; quoniam ipſi cum meretricibus converſabantur,* ועם הקדשות *& cum effœminatis ſacrificabant.* Quam vocem [a] *Aquila* ἐνηλλαγμένους, i. e. mutatos, *interpretans, hoc oſtendere voluit, quod ſuam naturam mutaverint, & de viris facti ſint fœminæ.* Nec ab *Aquilæ* mente multum receſſit ille Patrum doctiſſimus ſic textum explicans; *ſciendum quod in preſenti,* קדשות *meretrices* ἱερεὶς, i. e. *ſacerdotes* Priapo *mancipatas vocet. In aliis autem locis viros exſectos libidine,* קדשים vocatos *legimus. Hi ſunt quos hodie Romæ, matri non Deorum ſed Dæmoniorum ſervientes,* Gallos *vocant: eo quod de hac gente,* Romani *truncatos libidine in honorem* Atys *(quem eunuchum Dea meretrix fecerat) ſacerdotes illius manciparint.* Huc attinent quæ Cl. *Grotius* annotavit in Cap. 1. ad *Rom.* verſ. 24, 25, 26, 27. ad quem lectorem remittimus, ſi de hoc argumento plura cognoſcendi ſtudio teneatur.

(2°.) EXPOSITIONEM jam datam a contemptu vindicant exemplaria Græca, quæ poſt hæc verba, *non erit ſcortum de filiabus Iſrael,* hæc explicationis cauſa ſuperaddunt; ἐκ ἔσαι τελεσφόρος ἀπὸ θυγατέρων Ισραὴλ, ϗ ἐκ ἔσαι τελισκόμενος ἀπὸ ὑιῶν Ισραήλ. Ubi quamvis de origine quidem & ſenſu germano vocum earum [τελεσφόρος & τελισκόμενος,] diſſentiant eruditi; ſatis tamen inter eos convenit, voces eas hominem denotare qui ſacrilegos Paganorum ritus ſectatur, & eorum myſteriis, ſcortationibus & nefandis miſturis initiatur. Hac de cauſa [b] LXX vocabulum קדשים *ſcorta maſcula, catamitos,* nunc per τετελισμένους *initiatos,* nunc per τελετὰς *ſacrificia* reddant; quod nempe ſtupra & libidines præpoſteræ initiationum & aliorum myſteriorum ethnicorum pars magna eſſent, iiſque nexu perpetuo conjungerentur. E dictis haud injuſte colligo Græcos interpretes exiſtimaſſe, non ſimplicem ſcortationem, ſed ſcortationem in numinis ethnici honorem, & initiationis idololatricæ cauſa perpetratam his verbis inhiberi.

(3°.) SENSUM legis cui ipſe ſtudeo, confirmat parallelus ille *Levitici* locus, quo ſcorta publica prohibentur. Locus quem in oculis fero, nobis occurrit, *Levit.* 19. 29. *Non publicabis filiam tuam, ut facias ſcortari eam.* Hanc autem legem [c] *Seldenus* noſter ad antiquos *Mylittæ* ritus, & fœminas in illius honorem ſe publicantes (quarum ex *Herodoto* mentionem feci modo) ſpectaſſe ſentit. Nec inconſulto, ſatis enim e legis ipſius verbis apparet, eam de ſolenni aliqua filiæ publicatione, patre non annuente tantum, ſed & cogente, facta intelligendam eſſe: at vero prorſus abſimile eſt, patres ullos filiarum ſuarum pudori & honori male adeo conſulere voluiſſe, ut eas publicarent & ſcortari facerent, niſi ut eas Deæ *Mylittæ* initiarent, & ritu tam impuro Numinis illius gratiam filiabus ſuis conciliarent. Vix quiſquam pater niſi ſuperſtitione cœcus, ipſi filiæ ſuæ leno fieri voluit. Sic etiam legem hanc interpretari docent verba huic

a Vid. S. *Hieronym. Comment.* in loc. Tom. 3. col. 1261, 1262. b *V. LXX.* in 2 *Reg.* 23. 7. & 1 *Reg.* 15. 12. c De *Diis Syr.* Syntag. 2. c. 7.

legi

legi proxime cohærentia, *ne fornicetur terra, & tota impleatur ſcelere:* Si enim pater unus & alter filias ſuas, religionis cauſa & ad *Venerem* demerendam, fornicari feciſſent; fieri vix potuit quin exempli tam peſtiferi virus in vulgus diffunderetur, & tandem tota terra in religioſum quoddam lupanar degeneraret. Populus ſerio perſuaſus fornicationem numini gratam & acceptam eſſe, caſtitati proculdubio renunciare, & in omnem licentiam ſolutus, belluarum ritu, vagis libidinibus indulgere voluiſſet. Hic opportuna ſunt maxime *Athanaſii* de Paganis antiquis agentis, [a] verba; *cum viderent Deos ſuos iſtiuſmodi rebus,* cædibus & ſtupris, *delectari, ſtatim eos iiſdem delictis æmulati ſunt: egregium facinus arbitrati, ſi exempla eorum quos ſummos cenſebant, imitarentur: atque inde factum eſt, ut homicidiorum omniumque libidinum ſceleribus ſuccubuerint: nam propemodum omnes civitates omnibus libidinibus ſcatent, ob morum immanitatem quam in Diis ſuis conſpiciunt.* CAP. XXXV.

(4°.) HINC etiam adducor ut cenſeam legem hanc de *ſcortis* (uti audiunt) *ſacris* intelligendam eſſe, quod conſtet Hebræorum reges, idololatriæ extirpandæ ſtudioſos, קדשים [ſcorta numini alicui impuro mancipata] de medio ſuſtuliſſe: cum e locis bene multis meretricum vulgarium mentionem facientibus eluceat, Hebræorum magiſtratus vulgaria ſcorta, licet e filiabus Iſraelis, impune habuiſſe. Nam lege cautum eſt ne ſacerdos [b] ſcortum in uxorem ſumeret, ſed *puellam de populo ſuo,* a congreſſu virili integram. Quis credat Hebræos nullas e gente ſua vita meretriciam agentes habuiſſe, qui [c] legit *Jephtham* filium fuiſſe fœminæ meretricis; duas meretrices coram *Salomone* litigaſſe, & verſu ſequente prohiberi, *ne offeratur merces proſtibuli in domo Dei?* In *Proverbiis* etiam fœminæ pervulgatæ non ſemel occurrit mentio. At ſaeer Hiſtoricus, tanquam rem inſolitam & prodigii ſimilem refert, quod [d] קדש ſcortum ſacrum *in terra fuerit,* cum regno præeſſet Rehoboam. Hæc argumento ſatis evidenti ſunt, Hebræorum Magiſtratus hanc legem de ſcorto tantum ſacro, non de qualibet fœmina corpore quæſtum faciente ſolitos interpretari. Nam a meipſo nunquam impetrare potero ut cenſeam, eos ſcorta vulgaria ferre, vel impune dimittere voluiſſe, modo ſeipſos ad ſcorta plane omnia de medio tollenda, hac lege devinctos exiſtimaſſent.

(5°.) LEX hæc ad ſcorta quæ dixi ſacra ſpectare cenſeatur, quod e ſcriptura pateat, Iſraelitæ [e] in omnes gentium conterminarum mores impuros inclinaſſe, ſpeciatim etiam in idolorum honorem corpora ſua quandoque publicaſſe. Prout enim patres aliqui e gente Iſraelitica [f] filios ſuos Molocho comburendos tradidere, ſic & alii [f] filias ſuas *Mylittæ* ſtupro conſecrandas præbuere. Locis inſuper haud paucis fit ſermo de קדשים & קדשות ſexus utriuſque ſcortis, dæmoni alicui ex profeſſo conſecratis, & in lucis, ædiculis, aut locis aliis ad impuritatem ſeparatis, Venerem turpiſſimam exercentibus. Nec a vero forſan aberrabit conjectura mea, ſi in locorum eorum numerum textum [g] illum perobſcurum referam, quo cavetur, ne ſacerdos in uxorem accipiat *mulierem* זנה וחללה *meretricem aut profanam.* Multum hic æſtuant interpretes, ut expediant quid *fœminæ profanæ* nomine hoc in loco cenſeri debeat: nam apertum eſt, fœminam aliquam, thorum virilem expertam, a meretrice & vidua diſtinctam, hic intelligendam. Aliorum conjecturis referendis immorari nolo: mihi veriſimilius eſt *profanæ* nomine hic venire fœminam, quam aliquis ſub religionis prætextu, & in numinis alicujus profani honorem corrupiſſet. Hæc enim quamvis ad frugem ſe recepiſſet, nec proprie meretricis nomine vel infamia digna videbatur; [h] *profana* tamen erat, & a toro ſacerdotis ableganda. Huic interpretationi nonnihil fiduciæ conciliant LXX, qui ſic verba transferunt, γυναῖκα πόρνην ϗ βεβηλωμένην ὐ λήψονται· *Mulierem meretricem & profanatam non accipient.* Probabile eſt autem, LXX vocabulo illo [βεβηλωμένην] fœminam idolis olim mancipatam & in eorum ſacris vitiatam denotaſſe; quod vox ea de rebus uſu idololatrico contaminatis uſurpari ſoleat & quod vocem ejuſdem familiæ & ſignificatus uſurpent, ubi de ſcortatione idololatrica, vel ſcortis idolo devotis & initiatis occurrit ſermo; nempe loco illo *Levitici,* cap. 19. 29. cujus jam ſæpe memini, quem in hæc verba transferunt, ὐ βεβηλώσεις τὴν θυγατέρα σου ἐκπορνεῦσαι αὐτήν· Eodem etiam utuntur vocabulo, cum ad hiſtoriam, de Iſraelitis coitu idololatrico *Belphegori* [i] initiatis, deventum eſſet. *Numer.* 25. 1. Καὶ ἐβεβηλώθη ὁ λαὸς ἐκπορνεῦσαι εἰς τὰς θυγατέρας Μωάβ. Mulieres enim idolis actu meretricio conſecratæ, viros admittentes,

a *Orat.* cont. *Gent.* Ub. ſupr. p. 24. D b *Lev.* 21. 7. c *Jud.* 11. 1. d 1 *Reg.* 14. 24. e *Lev.* 18. 21. f Ib. c. 19. 29. g *Lev.* 21. 7. h Eam *profanam dicunt* Hebræi, *quæ nata eſt ex repudiata a ſacerdote,* vel *quæ ex Paganiſmo converſa eſt ad Judaiſmum.* Munſter. in *Lev.* 21. 7. i Τῷ Βεελφεγὼρ ἐτελέσθησαν. *LXX* in *Pſal.* 106. 28.

CAP. XXX. VI. SECT. I.

eos Veneri, Priapo, vel alteri cuipiam idolo initiare, id eſt, *profanare* credebantur. Nonnihil ex hoc impurum Gentilium ritu traxiſſe videntur Hophni & Phinehas, qui (gentium more) mulierculas ſacrorum miniſtras, in ipſo Tabernaculi confinio dehonestabant. Cum e locis jam dictis appareat, Iſraelitas ad ſcorta gentium ſacra & earum initiationes impuras, animos & affectus propenſiſſimos habuiſſe; ratio & intentio Legis opinari ſuadent, Deum hanc legem poſuiſſe ut omnem inſtituti tam profani & a gentis Iſraeliticæ ſanctitate alieni memoriam & veſtigium aboleret.

CAP. XXXVI.

Lex ſtupri & canis pretium ſacris inferre prohibens.

INTER leges cum Zabiorum inſtitutis ex adverſo pugnantes, locum poſtulare videtur lex ea quæ nobis occurrit, *Deuter.* 23. 18. & interpretibus moleſtiam non levem exhibet: *non feres mercedem proſtibuli, nec pretium canis,* in *domum Domini Dei tui:—quia abominatio* eſt *utrumque apud Dominum Deum tuum.* Hic multum ſe torquent interpretes, ut rationem extundant cur Deus [non equi, vel aſini, vel ſuis, ſed] *canis pretium*; cur etiam ſtupri mercedem una cum canis pretio, ſacris inferri prohibuerit. Inſtituti præſentis eſt hujus præcepti ſenſum genuinum, vetuſtate temporis tantum non deperditum, in integrum reſtituere; [a] legem etiam illuſtrare quæ in verſione Græca textui ſuperadditur, & inter hanc & præcedentem legem (lucernæ vice) media collocatur. Ne vero confuſa dicendi ratio novas huic legi tenebras offundat, de utroque illius membro ſeorſim dicturus ſum.

SECT. I.

De primo legis membro, quo Deus proſtibuli pretium in domum ejus inferri vetuit.

HUIC legi ſeu legis membro, cauſam dediſſe videntur gentes antiquæ, quibus in more erat, donaria, pecunias, veſtes elegantes, vel alia aliqua violatæ pudicitiæ præmia, Diis & eorum Sacrariis offerre; nempe ut inde, templorum ſtructuræ reficerentur, ſacerdotes alerentur, hoſtiæ redimerentur, & in hujus aut illius obſcœni numinis honorem ſe corpora vulgare teſtarentur. Cum itaque Iſraelitæ Gentilium ſimii eſſent, & impetu cœco in eorum ſtatuta ruerent; hac lege cautum eſt, ne gentium ritu proſtibuli pretium, vel quicquam pretio illo comparatum, Dei templo conſecrarent. Ut aſſertioni huic fidem luculentam faciam, docendum eſt, (1°.) Gentibus antiquis in more fuiſſe, pecunias aut alia quæſtu meretricio comparata, numinibus ſuis eorumque templis conſecrare. (2°.) Deum hanc legem mori illi gentili contrariam ſtatuiſſe. (3°.) Cur Deus omnia moris illius veſtigia deleri, & ſtupri pretium a ſacris ejus amandari voluit.

Gentes proſtibuli mercedem idolis dedicaſſe, probatur teſtimoniis, Michæ,

PRIMO: docendum eſt, ethnicos antiquiores, pecunias & alia quæſtu meretricio comparata, Diis eorumque templis, tributi nomine ſolvere & conſecrare ſolitos. Gentes antiquiores id moris habuiſſe, multis evinci poteſt auctorum antiquæ fidei teſtimoniis.

E ſcriptoribus illis primus occurrit *Micah*, qui ſtipem meretriciam idolo dicatam diſerte memorat: nam apud eum, Cap. 1. v. 7. ſic legitur: *& omnia ſculptilia ejus concidentur, & omnes mercedes ejus comburentur igne;—quia de mercede meretricis congregata ſunt, & uſque ad mercedem meretricis revertentur:* hoc eſt, exponente S. *Hieronymo*, idola, donaria, ornatus & ſupellex idololatrica, mercede meretricia comparata, ad aliam meretricem, Niniven, ducentur: ut exitum ortu ſuo dignum capiant, & igne conſumpta in nihilum redigantur. Quamvis hæc expoſitio probabilitate ſua non careat, non præter rem erit hic interponere, quod alicubi memoriæ reliquit *Athenæus* nempe Gentes, Deorum ſive templorum donaria quandoque meretricibus obtuliſſe. Sed ut pertexam quod exorſus ſum:

NON *Micah* tantum, ſed & *Jeremiah*, modo genuina ſit epiſtola [b] *Barucho* ſubnexa,

a Οὐκ ἔτι πλισφόρῳ ἀπὸ θυγατέρων Ισραὴλ. b Cap. 6. v. 43.

teſti-

teſtimonium præbet, ad inſtitutum præſens accommodatum: nam de Beli templo & Babyloniorum ſcortis agens, *mulieres*, inquit, *circundatæ funibus, in viis* templo vicinis *ſedent*, θυμιῶσαι τὰ πίτυρα: *cum autem aliqua earum attracta ab aliquo pertranſeuntium, dormierit cum eo, proximæ exprobrat, quod non digna ſit habita, ſicut & ipſa, nec funis ipſius diruptus ſit.* Quid ſibi velint iſtæ phraſes, θυμιῶσαι τὰ πίτυρα, *circundatæ funibus, & funem dirumpere*, non eſt aut otii aut inſtituti noſtri curioſius indagare. Phraſibus illis explicandis operam non infeliciter impenderunt, [a] *Martinus Delrio*, [b] *Martinus de Roa*, [c] *Schedius*, [d] *Seldenus*, [e] *Grotius*, aliique, ad quos ſe conferant lectores quibus otium ſuppetit. Id unum cum inſtituto præſente conjunctum eſt, nempe ut obſervemus, fœminas illas, in viis ad numinis ſui templum ducentibus ſedere, corpora in illius honorem vulgare, & vulgati pudoris præmium numini ſuo ſacrare ſolitas. Hoc equidem non dicit Propheta; ſatis autem ex * *Herodoto* intelligitur, qui verbis apertioribus impurum illum Babyloniorum ritum memoriæ conſignavit: ἐν τεμένεϊ Αφροδίτης καθέαται γέφανον περὶ τῇσι κεφαλῇσι ἔχουσαι γώμιγγες πολλαὶ γυναῖκες, &c. *Ad templum Veneris ſedent multæ mulieres, nodis corolliſque tempora revinctæ, e quibus aliæ accedunt, aliæ diſcedunt. Nam diverticula undecunque ſic funiculis diſtincta aditum præbent externis* ad *mulieres illas, quam cuique libuerit eligendam. Porro cum* ſemel *illic* conſederint, *non prius domum* regrediuntur, *quam hoſpitum aliquis pecuniam mulieri in* ſinum *conjecerit, & cum eadem a fano ſeorſum abducta rem habuerit.* Hoſpitem *autem illum qui pecuniam obtulit dicere oportet*, tanti ego tibi Deam Mylittam imploro. — *At vero pecuniam illam quantulacunque ſit non eſt fas rejicere: ſiquidem in ſacrum convertitur* uſum.

SECT. I.

E filo non multum diſſimili contexta eſt hiſtoriola illa [f] *Vincentii le Blanc*, quæ Latine reddita ſic ſonat: "Juxta oppidum Arabicum, *Maſar* dictum, Templum olim "Veneri dicatum ſtetit, ubi puellæ [quæſtus aut voluptatis gratia] ſe proſtituebant. "Meretrix autem clarioris notæ, cui nomen *Ameliga*, nullam concubitus mercedem "a perſonis ditiſſimis accipere dignata eſt; ſed eos fide data tantum obſtrictos te- "nuit, aliquid pauperibus erogare, his verbis additis, *Deam Ameligam colite, cui vos* "*hæc offertis.*

VERBORUM multitudine hic ſuperſedeo, quod aſſertionis meæ veritas ex aliis teſtimoniis ſtatim producendis, paulo clarius elucebit.

SECUNDO: provinciæ ſuſceptæ ratio jam poſtulat ut oſtendam, Deum legem hanc eo præcipue conſilio ſtatuiſſe, ut omnem moris tam profani & a caſtitate religionis alieni veſtigium & memoriam aboleret. In hanc autem ſententiam his adducor argumentis: Deum mori illi hanc legem objeciſſe,

(1°.) EX iis quæ capite ſuperiori dicta ſunt, aperte ſatis intelligitur, Deum morem ethnicum, huic affinitate propinqua conjunctum, lege præcedente vetuiſſe. Sic enim ſe habent legis illius verba: *non erit* קדשה *meretrix e filiabus Iſrael, nec erit* קדש *cinædus e filiis Iſrael.* His autem verbis (quod antea probaſſe videar) ſcorta ſexus utriuſque, fornicatione Dæmonum myſteriis initiata, & eorum pudicitiam non tam libidinis quam ſuperſtitionis cauſa proſtituentia prohibentur. Cum autem illa ſexus fœminei ſcorta quæſtum publicato corpore quandoque facerent, eumque in uſum ſacrum converterent; æquum eſt opinari Deum hanc legem ſanxiſſe, ut affinem illum, quæſtum fornicatione comparatum ſacris addicendi morem inhiberet: nempe ut omnibus innoteſceret, eum illa Dæmonis & libidinis mancipia non *ſimpliciter* prohibere; ſed ea permittere nolle, quamvis ethnicorum ritu fornicationis vectigal ærario vel templo ſolverent. Niſi Deus hanc legem ob cauſam jam dictam dederit, non eſt facile dictu cur legi præcedenti ſubnectatur.

(2°.) NIHIL uſitatius apud alias gentes, quam ut mulieres idolo ſacræ, pudicitiam proſtituerent, & pudicitiæ proſtitutæ pretium idoli ſui templo vel altari conſecrarent. Hunc morem apud Babylonios obtinuiſſe, ſatis e modo citatis *Herodoti* verbis intellectum eſt. Phœnices etiam id moris habuiſſe, teſtatur [g] S. *Auguſtinus*, cum ait, *an tres* Veneres ſunt, *una virginum, — alia conjugatarum, alia meretricum? cui etiam Phœnices donum dabant de proſtitutione filiarum, antequam jungerent eas viris.* Apud Africanos, fœminas templo Veneris vulgato corpore dotem quæſiiſſe, non ſine probabili ratione creditur: de *Sicca* nempe, colonia Africana, hæc poſteritati narravit [h] Valerius Maximus; *Siccæ eſt fanum Veneris, in quod ſe matronæ conferebant; atque inde procedentes ad*

a *Diſq. Magic.* l. 3. P. 1. *Quæſt.* 3. ſect. 2. b Lib. *ſingul.* 3. cap. 9, 10, 11. c *Sched.* de *Diis Germ.* p. 82. d De *Diis Syr.* Synt. 2. cap. 2. e *Not.* in *Baruc.* 6. 42, 43. * Lib. 1. c. 199.
f *Peregr.* Part. 2. cap. 23. p. 172. g De *Civit. Dei*: Lib. 4. c. 10. Tom. 7. col. 96. B h Lib. 2. c. 15.

SECT. I. *quæſtum, dotes corporis injuria contrahebant.* Ægyptios a more illo non prorſus alienos fuiſſe colligo, quod *Lucianus*, de moribus eorum in terra Bybliorum uſitatis loquens [a] referat, eos, inferias Adonidi peragentes, *capita tondere* ſolitos, γυναικῶν ὅ, inquit, ὁκόσαι ὐκ ἐθέλυσι ξυρέεσθαι, τοιήνδε ζημίαν ἐκτελέυσι, &c. *E mulieribus autem quæcunque tonderi nolunt, talem pœnam exolvunt: unum quidem diem ad quæſtum corpore faciendum* foro *proſtant: forum autem illud ſolis peregrinis exhibetur: & quod inde mercedis auferunt, hoc Veneri in ſacrificium datur.* Moris ejuſdem apud Cyprios obtinentis, teſtis eſt [b] *Juſtinus*, cum ait; *mos erat Cypriis, virgines ante nuptias ſtatutis diebus dotalem pecuniam quæſituras, in quæſtum ad littus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri ſoluturas.* Huic affine teſtimonium nobis præbet [c] Jul. Firmicus: *audio Cinyram Cyprium templum amicæ meretrici donaſſe. Ei erat Venus nomen. Initiaſſe etiam Cypriæ Veneri plurimos,—— ſtatuiſſe etiam ut quicunque initiari vellet, ſecreto Veneris ſibi tradito, aſſem in manum mercedis nomine Deæ daret.* Græcos ab hoc more non receſſiſſe, ſat probant exempla illa plurima [d] Græcarum meretricum, quæ Deorum templa vel ſimulacra e muneribus meretriciis conſtituiſſe perhibentur. Moris hujuſce fidem firmat [e] *Clemens*, qui in myſteriis Veneris, nummum ei datum ab initiatis memorat. Apud Romanos etiam, fœminas formæ proſtitutæ quæſtu ditatas, Venerem donariis honoraſſe, eique gratiam reddidiſſe, multis evinci poſſet, niſi quod ſtylus noſter in hac cloaca juſto diutius hæſiſſe videatur. Cum e jam dictis appareat, hunc morem ſe longe lateque olim diffudiſſe, ut fœminæ corpore vulgato quæſtum facerent, & hoſtias aut alia aliqua templis inſervientia quæſtu illo compararent; hinc veriſimile factum eſt, Deum mori tam impuro lateque propagato, legem hanc tanquam obicem oppoſuiſſe. Hic enim legis divinæ ſcopus eſt & intentio præcipua, ut ritus gentium impuros, ſi præſertim in uſu frequenti poſitos & in religionis parte habitos, diſerte prohibeat & a gente ſancta longe arceat. Neque per ſe credibile eſt, Deum ritum tam turpem, & ipſam auctoris imaginem exprimentem, nulla cenſura notatum præterire voluiſſe.

(3°.) NE minimam probabilitatis ſpeciem præ ſe fert, Deum contra oblationes mercede meretricia partas legem ferre voluiſſe, niſi populi mores animique, gentium conterminarum exemplo corrupti, hujuſmodi legem ſanciendi cauſam feciſſent: nec minus ab omni probabilitate remotum eſt, tantam veſaniam Hebræorum animos incedere potuiſſe, ut hoſtiam, turpitudinis pretio partam, Deo ſancto ſacrificarent; niſi quod, apud Ægyptios, aut alios e vicinia populos, (in quorum mores proni ſemper erant) hujuſmodi conſuetudo viguiſſet.

Et quare. TERTIO: dicendum ſupereſt, cur Deus omnia moris hujuſce veſtigia deleri, & non ſtuprum tantum, ſed & ſtupri mercedem, ab ejus domo removeri juſſerit. Quantum itaque legiſlatoris Optimi conſilia conjectura aſſequi valeo, his de cauſis hanc legem dediſſe cenſeatur.

(1°.) UT domus ejuſque ſacra, ab impuritatis vel ſpecie remotiſſima, cum illius natura ſanctiſſima conſentirent, & Deum Iſraelis cum ſtercoreis ethnicorum numinibus nihil affinitatis habere teſtarentur. In Gentilium ſacris & ſacrariis ita comparata erant omnia, ut eorum religio, publica tantum ſtupri & libidinis profeſſio videretur. Eorum enim ceremoniæ obſcœnæ, ſacerdotes fœminæ, myſteria lucifuga, θυσίαι πορνικαὶ, initiationes impuræ, luci tenebricoſi flagitio cuivis fiduciam conciliantes, & hujuſmodi alia libidinis indicia vel inſtrumenta, in Gentilium cultibus uſitata, Dæmonis impuri naturam referebant, eoſque ſacra ſua omnia in illius honorem præſtare luculenter indicabant. E diverſo: ritus & inſtituta Moſaica, pura erant & ubique gentium εὔφημα, nec quicquam auri vel oculo caſtiſſimo moleſti vel ingrati continebant. Cum enim ritus illi ſigni loco eſſent, quo Dei veri cultores a Dæmonis impuri mancipiis diſcernerentur; conſentaneum erat ut cum puriſſima Dei natura conſentirent, nec quicquam impuritatis alicujus macula notatum continerent: nempe ut hac ratione, cultum illum ritualem in honorem *Sancti Iſraelis* inſtitutum & præſtitum eſſe clarius innoteſceret.

(2°.) DEUS oblationes meretricis præmio comparatas omnino repudiavit, ne populus inde libidinis occaſionem arriperet, & tandem in omnem vitæ propudioſæ licentiam ſolveretur. Nam ſi ſtupri mercedem ſibi oblatam accepiſſet Deus, pronum eſſet impuris hominibus opinari, eum dono corrumpi poſſe, & libidini, unde lucrum percepturus eſſet, veniam facile conceſſurum. Et proculdubio fœminæ ſimpliciores,

a De *Dea Syr.* p. 1058. B b *Hiſt.* Lib. 18. cap. 5. c De *error. profan. relig.* p. 15. d Vid. *Athenæum*, l. 13. c. 3, 4, 5. & *Arnob. adverſ. Gent.* l. 6. p. 200. e *Cl. Alexandr.* in *Protrept.* p. 13. 20

mercede

mercede conductæ, cuivis corporis ſui copiam facile præbuiſſent; modo Deus, (adſit verbis reverentia) in prædæ partem veniens, connivere, & libido religionis faciem induere videretur. Cum itaque commate præcedente cautum fuiſſet, nequa meretrix aut fornicator eſſet e gente Iſraelitica; continuo additur, *non offeres mercedem proſtibuli in domo Domini Dei tui:* quaſi legiſlator ſenſum ſuum ſic, paulo luculentius, expreſſiſſet: "nolo quempiam, mihi ſancto fœdere devinctum, Dæmonis aut libidinis man-"cipium ſe publice profiteri. Et ne quis color tam impuro vitæ generi e religione "quæratur; nemo mihi quicquam offerat violatæ pudicitiæ mercede emptum partum "ve; quaſi peccatis ſuis veniam, aut ſibiipſi peccandi licentiam, inde redempturus. "Nemo ſe Diabolo vendat, ut inde valeat in templum & altare meum ſumptum am-"pliorem facere. SECT. I.

(3°.) DEUS proſtibuli mercedem a domo ſua rejecit, ne dono tam ſordido ſacrarii ſui dignitas & majeſtas læderetur. Merces arte aliqua [a] turpi & infami parta turpis ſemper viſa eſt, nec integro honore accipienda. Præ cæteris autem, quæſtus arte meretricia factus, apud omnes honoris ſenſu tactos ſemper ſordebat, & infamiæ notam rebus & perſonis imprimere cenſebatur. Sic *Severus* exiſtimavit; [b] *lenonum* itaque *vectigal & meretricum & exoletorum in ſacrum ærarium inferri vetuit, ſed ſumptibus publicis ad inſtaurationem theatri, & circi, – deputavit.* Ita cenſuit [c] *Arnobius*, qui Gentibus id probro objicit quod ſimulacra, e muneribus olim meretriciis facta, timere ſolerent & venerari. *Simulacra iſta*, inquit, *quæ vos terrent, quæque templis in omnibus proſtrati atque humiles adoratis, oſſa, lapides, æra ſunt, argentum, aurum, teſta*, &c. *ex ornatibus fortaſſe meretriciis, aut ex muliebri mundo,–ex cacabulis, ollulis,–lucernis, aut ex aliis obſcænioribus vaſculis congeſta,–in formas quas cernitis exierunt.* Cum itaque ſtupri pretium apud antiquos res vilis & infamis haberetur, Deus Sacrarii ſui dignitati & reverentiæ conſulens, donaria omnia ſibi e quæſtu meretricio dicata repudiavit. Ratio hæc eo facilius inveniat fidem, quod poſt legem contra proſtibula (loco quem dixi [d] parallelo) traditam, proxima ſuccedat lex de *Sanctuario reverendo.* Deinde hac in lege proſtibuli merces & canis [animalis maxime vilis & abjecti] pretium, quaſi pari infamia laborarent una prohibentur.

(4°.) DEUS hanc legem ſtatuit, ne ſi & ipſe meretricum donaria vel ſacrificia donariis illis acquiſita, ſacris ejus inferri permiſiſſet, ipſe gentium ritus, in cultu Veneris uſitatos, imitari vel probare videretur; donaria illa, tanquam animi ſacris ejus addicti documenta recipere; meretricum χαειſήια, tanquam ſibi fautori debita, boni conſulere; earum etiam moribus impudicis annuere, religionis nomine peſſime licet abuterentur.

NULLI hæc omnia conſideratius expendenti, mirum videri poſſit, quod apud Deum, hujuſmodi donaria [de fornice ſcilicet ad Sanctuarium allata] pro *abominatione* habeantur.

LEGES haſce duas [*non erit proſtibulum e filiabus Iſrael, &, mercedem proſtibuli non feres in domum Domini,*] Gratiis haud iratis illuſtraſſe videar. Quoniam autem inter leges haſce, LXX [e] legem jam dictam mediam collocent; quod etiam lucis aliquid modo dictis afferat; operæ pretium autumo, in illius ſenſum primo, dein originem vel interponendi rationem diligentius inquirere, de quibus eruditi, quovis pene ſeculo, ſtudio & calore non exiguo decertarunt. De legis inverſione Græca hic interpoſitæ:

DE ſenſu legis tres opiniones obtinuere: nam

(1°.) NON pauci legem ſic interpretandam cenſuerunt, *ne ſit vectigal pendens inter filios Iſrael*, ac ſi Deus Hebræorum gentem Romanis aut aliis vectigalem eſſe vetuiſſet. Hac ſententia fuerunt olim, Theudas, Judas Gaulonites, Simon Galilæus, aliique Judæi ſeditioſi, qui hac lege, tanquam machina præcipua, ad plebem contra Romanos excitandam utebantur. Chriſtus autem, * conſilio ſimul & exemplo docuit, has voces minime trahendas eſſe ad vectigalium immunitatem inducendam. Senſus:

(2°.) NUPERUS auctor hanc legem, non de vectigali civili, Reipublicæ, ſed tributo meretricio, Templo, ſolvendo, exponendam cenſuit. *Et hic*, inquit, *eſt verus ſenſus & vera interpretatio loci, qui merito viſus eſt difficilis, non antiquis tantum patribus, ſed & illis quoque qui eos præceſſere, Judæis; utpote quorum complures ita eum acceperint, ut quod Moyſes ſcripſit de utriuſque ſexus ſcortis, vectigal templo e turpi corporis*

a *Nullius rei turpis merces decora eſt.* Tertul. de *cult. femin.* 1. §. 2. p. 150. C b *Lamprid.* in vit. *Sever.* §. 24. c Lib. 6. ad *Gent.* ub. ſupr. d *Lev.* 19. 29, 30. e Οὐκ ἔσῃ πλεσφόρος ἀπὸ θυγατέρων Ισραὴλ, καὶ οὐκ ἔσῃ πλεσκόμενος ἀπὸ ἡμῶν Ισραήλ· LXX in *Deut.* 23. 17. * *Marc.* 12. 17. *Mat.* 17. 27.

SECT. I. *quæſtu conferentibus, ipſi de omnibus Judæis intelligendam eſſe crediderint, ac ſi legiſlator voluiſſet nullum omnino inter Judæos publicanum eſſe debere, nec ullum gentibus perſolvendum eſſe tributum.* Miror autem virum doctum, ratione tam levi motum, Patribus ipſis ignorantiæ notam inurere potuiſſe. Ne multis immorer: non eſt vel ſimile vero, meretricibus hic interdictum eſſe, ne fornicationis ſuæ vectigal templo ſolverent; cum id ipſum verbis immediate ſequentibus inhibeatur, cum etiam eadem lege non tantum mulier τελεσφόρος, ſed etiam vir τελισκόμενος, a gente ſancta removeatur: nam rationi conſentaneum eſt, ut τελεσφόρος ſenſu conveniat cum voce τελισκόμενος, quam *Heſychius*, & alii grammatici, viro docto fatente, τετελεσμένον ἀνδρόγυνον, vel μεμιασμένον, interpretantur.

(3°.) SENTENTIA *Theodoriti* eſt, quam ipſis [a] auctoris verbis expreſſam audiamus: τελεσφόρον τοίνυν καλεῖ τὸν μυσταγωγοῦντα, τελισκόμενον δὲ τὸν μυσταγωγούμενον. *Teleſphorum vocat eum qui Gentilium ſacris initiat:* Teliſcomenum *vero, qui ſacris eorum initiatur.* Hic vocum earum ſenſus eo magis arridet, quod lege præcedente, non de tributo fiat ſermo, ſed fornicatione, qua ſacris idololatricis initiari ſolebant; quod etiam conſentaneum ſit, ut voces ſexum utrumque ſpectantes, ſenſus affinitate conjunctæ cenſeantur. Ab hac ſententia prope abeſt eruditus [b] *Nobilius*, qui in hæc verba legem tranſfert; *non erit teletas ferens de filiabus Iſrael: & non erit initiatus de filiis Iſrael.* Teletas autem explicans, *in eam*, inquit, *ſententiam venio, fuiſſe ſacra impudica, quibus quæ ſe obſtringerent fœminæ, myſteria quædam portarent, ſicut canephoræ apud Athenienſes.* Ad hanc ſententiam affectu proniore fertur animus, quod vox ea τελεσφόρος, apud auctores vere Græcos, *vectigal pendentem* vix unquam denotet; nec *Heſychius*, *Suidas*, *Phavorinus*, *Stephanus*, hunc ſignificatum ei voci tribuant.

Et origine. SENSU legis qua licuit inveſtigato, jam in illius originem vel interponendi cauſam propius inſpiciendum eſt. Cum enim Hebræa veritas hanc legem non agnoſcat, examine dignum videtur cur Seniores eam addiderint, & hac ratione ſibi quidlibet in ſacris audendi licentiam ſumpſerint. Hic autem in tres partes itum eſt ab interpretibus.

NAM (1°.) Dicunt aliqui, legem verſioni Græcæ reſpondentem, ætate Seniorum, in exemplaribus Hebraicis extitiſſe; poſtea vero, Judæorum magiſtros fontem Hebræum turbaſſe, & in hoc aliiſque locis innumeris, exemplar originale corrupiſſe. Hæc autem opinio nullam apud me fidem invenire poteſt, quod auctoritate nulla ſuffulciatur, quod ſenſus integritas hujuſmodi legem hic prorſus inutilem & ſupervacaneam probet, quod incredibile ſit Deum Judæos (modo regi gentili ſubditos) a vectigali ſolvendo cohibere voluiſſe, quod etiam nulla ratio ſatis gravis appareat cur Judæos fraudis alicujus, hoc in loco ſuſpectos habeamus. Hic auctor modo laudatus ſe importunius ingerit, dicens, *manifeſtum eſſe Judæos hunc locum expunxiſſe, vel quod eum non intelligerent, vel quod verbis Chriſti lucem afferret, vel potius ne in perſolvendo gentibus tributo legis ſuæ prævaricatores eſſe viderentur.* Cum autem in paraphraſi Chaldaica, Syriaca, Hieroſolymitana, nulla legis hujus expunctæ veſtigia reperiantur; cum etiam Judæi multas alias leges, in textu hodieque repertas, non intelligerent; cum etiam vix credibile ſit, Hebræorum gentem, per orbem terrarum diſperſam, in tantum facinus conſpirare potuiſſe; abſit ut conjecturis hiſce palea levioribus inducti, Scripturæ corruptæ crimen iis impingamus, a quo vel maxime ſemper abhorruerunt.

(2°.) [c] GROTIUS aliique ſe perſuaſos habent, hanc legem, *ex alia verſione*, in textum Græcum irrepſiſſe; *eorum* ſcilicet *interpretum qui* קדשה & קדש *ſumebant ſenſu initiationis idololatricæ.* Hanc autem ſententiam nulla veriſimilitudine ſubnixam arbitror, quod re bene penſitata, pateat interpretes Græcos eam, non ſine gravi ratione, textui Hebræo ſubjunxiſſe.

(3°.) PLERIQUE alii legis hujus originem ad Græcæ verſionis auctores referendam ſentiunt. Horum ego ſenſum vero maxime conſentaneum arbitror, quod LXX voces eas, קדשה & קדש aliis in locis, initiationis idololatricæ ſenſu ſumpſerint. Nempe 1 *Reg.* 22. 47. *Et ſuſtulit reſiduum* הקדש ubi LXX habent, καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν τετελεσμένων. Locus huic affinis occurrit, *Hoſ.* 4. 14. *& ſacrificaverunt* עם הקדשות a LXX ſic redditus, καὶ μετὰ τῶν [1] τετελεσμένων ἔθυον. Hiſce proxime jungitur 1 *Reg.*

a *Quæſt.* 28. in *Deuter.* b Not. in *Sept.* ad *Deut.* 23. c Annot. ad *Deut.* 23. 17.

1 Apud MS. *Barberini* in margine, & Verſionem *Aquilæ*, ἐπιλαγμένων· *Symmach.* ἀκαθάρτων· *Theodotion.* καὶ τοῖς βδελύγμασιν ἔθυον.

15. 12. *Et tranſire fecit* הקדשים *e terra*, quem Græci ſic interpretantur, καὶ ἀφεῖλε SECT. [1] τὰς τελετὰς ἀπὸ τῆς γῆς· Cum itaque LXX voces eas, קדש & קדשה per τελετὰς II. & τετελεσμένος, alibi non ſemel expoſuerint; eorum mori conſentaneum eſt, ut eas hoc in loco, per τελεσφόρος & τελισκόμενος (ſenſus cognati vocabula) reddidiſſe cenſeantur. Ideo vero LXX vocabulo קדשה πόρνης & τελεσφόρος ſignificatum dederint, & ex una lege Hebraica, duas (uti videtur) Græcas fecerint; ut morum integritati conſervandæ eo magis conſulerent, & omnibus ſatisfactum eſſet, cum iis qui de fornicatione ordinaria, tum iis qui de fornicatione in gentium initiis uſitata, legem hanc intelligendam cenſuerunt.

SECT. II.

De membro legis altero, quo pretium canis Tabernaculo dicare vetitum eſt.

AD alterum legis membrum me jam recipio, quo ſic decernitur, *non* offeres *pretium canis in domo Domini Dei tui,—quia abominatio* eſt, &c. Si quis hujus præcepti ſuperficiem tantum intueatur, non poſſit non mirari, quod Deus non *canem* tantum, ſed מחיר כלב *pretium canis*, non reſpuat ſolummodo, ſed & *abominetur*; cum præſertim canis præ cæteris animalibus, homini præſidio ſit & oblectamento. Inde factum, quod interpretes ingenii ſui nervos intenderint, & hujus præcepti ſenſus & cauſas tam varias excogitarint, ut eorum lectores admiratione ſuſpenſos expediant & a cruce liberent. Cum autem eorum plerique ne per nebulam quidem (abſit verbis invidia) legis hujus originem & cauſam viderint; aliquid operæ in illius explicatione impenſum, lectori non minus gratum futurum cenſeo, quam inſtituto præſenti conſentaneum.

UT itaque ſuſceptum opus felicius expediam, conſultum erit, a verbis legis exordium ſumere; quibus ut lucem afferam, quærendum eſt, quid per *canem*, quid etiam per *pretium canis*, intelligendum ſit. Quid *canis* nomine cenſendum.

QUÆRENDUM eſt primo, quid hac in lege, *canis* nomine cenſendum ſit? Huic dubio variæ doctorum ſententiæ cauſam præbuere: nam (1°.) *Abarbanel*, *Junius*, [2] *Feſſelius*, [3] *Simeon* de *Muis*, alii, *canem*, hoc in loco figurate ſumendum ſentiunt; & ea voce, cinædum, puerum meritorium, ſcortum maſculum, (cujus verſu præcedente mentio facta eſt) intelligendum. Cinædum autem *canem* hic appellari putant, quod animal illud impudentia ſimul & libidine repræſentet. Hæc opinio probabilior habetur, quod impuri homines hoc convitio notentur in [a] Sacris, & [b] *Martialis* hominem omni pudore vacuum *canem* vocet. At, ſiquid ipſe judico, rationi ſimul & Scripturæ ſimplicitati magis convenit, ut legem hanc de cane vero potius quam metaphorico datam cenſeamus. Nam *legiſlatores*, uti monet [c] *Bochartus*, *tropis & metaphoris uti non ſolent, ſed edicta ſua verbis propriis efferre, ne ulla ſubſit æquivocatio.* (2°.) Opinati ſunt alii, Deum hac lege curaſſe ne quis mercedem, pro admiſſura canis venatici vel paſtoralis acceptam offerat. Ea erat opinione [d] *Joſephus* cujus hæc ſunt verba: μηδ' ἂν ἐπ' ὀχθίσαι κυὸς, ἤτοι θηρευτικῆ ἢ ποιμνίων φύλακος, λάβοι τις μισθὸν, ἐν τούτῳ θύειν τῷ Θεῷ. Hunc ſequutus *Caſtellio*, ſic verba reddidit: *admiſſuræ canis*, venatici vel paſtoralis, *pretium*, *in Jovæ Dei tui templum*, *ullum ob votum ne inferto.* Hujus ſententiæ tutelam & patrocinium ſuſcipit [e] *Bonfrerius:* poſtquam enim illa *Joſephi* verba protuliſſet, *hæc*, inquit, *mihi—veriſimilior videtur explicatio: ſiquidem mihi non dubium, his verbis etiam aliquid turpe indicari, ratione cujus turpe ſit & indecorum Deo id offerri, vel ex eo ſacrificari. Deinde ſatis indicat Joſephus verbis illis quæ fuerit hujus legis ex mente Judæorum explicatio. Quis autem credat, Judæos, maxime ſacerdotes, cujuſmodi extitit Joſephus, non intellexiſſe—quæ ad ſacrificia & oblationes pertinebant?* His accedat, quod pretium pro admiſſura canis cum annexa proſtibuli mercede non male cohærere videatur. Huic interpretationi ſpecioſæ licet, adduci non poſſum ut aſſenſum præbeam: nihil enim probabilis cauſæ video, cur Deus primum legis hujuſce membrum verbis claris & apertis, hoc autem obſcuris & figuratis traderet. Sed & raro auditum eſt, quenquam pro canis admiſſura pretium aliquod (quod alicujus valoris eſſet & templo dignum) unquam numeraſſe. Neque

a *Apoc.* 22. 15. b Lib. 4. *Epigr.* 52. c De *animal. ſac.* P. 1. L. 2. Cap. 56. Col. 690. 70
d *Antiq.* L. 4 C. 8. p. 162. 15 e *Comment.* in *Deut.* 23. 18.

1 Juxta *Edit. Complut.* τὰς πιπλισμένας. 2 *Adverſ. ſac.* L. 2. cap. 29. §. 10.
3 *Var. ſacr.* ex *Deut.* col. 2739.

SECT. II. fidem habet Deum quicquam niſi quod olim uſitatum erat, hac in lege vetuiſſe: Gentes autem admiſſi canis pretium templis ſuis addicere ſolitas, ab hiſtoriæ fide & omni veri ſpecie longe removetur. Judæos quod attinet, facile fieri potuit, ut vera legis hujuſce ratio eos lateret, cum tot ſeculis Moſe poſteriores eſſent, & e Novi Teſt. ſcriptis appareat, eos non minus a legis Ceremonialis quam Moralis ſenſu genuino turpiter aberraſſe. Nec *Joſephi* leges Judaicas explicantis judicio tuto innitendum eſt: cum interpretationes ejus erroneæ, ſæpius in hoc opere memoratæ, ſat probent, eum, leges Moſaicas, Muſis omnibus invitis & iratis, interpretari ſolitum, & legum earum ritus multo melius quam rationes intellexiſſe. (3°.) Perſuaſum eſt aliis, *canis* nomine, hic illius primogenitum intelligendum eſſe: ſentiunt enim opinionis hujuſce patroni, canis primogenitum, niſi hic exceptio facta fuiſſet, æſtimari, redimi, ejuſque pretium Deo offerri, debuiſſe. Hæc opinio patronos invenit, [1] *S. Auguſtinum, Lyranum, Abulenſem, Cajetanum,* [2] *Martinum* de *Roa*, alioſque. At ratio me cogit & ab hac ſententia diſſentire: quis enim credat, canis primogenitum, niſi lex hæc obſtaret, redimendum fuiſſe: cum animal illud in latebris parere ſoleat, & catulos uno partu plures edere, adeo ut quinam ex illis redimendus eſſet, nemo homo dignoſcere potuiſſet? Nec minus fidei difficile eſt, Deum legem [a] eam de primogenitis animalium immundorum redimendis, ad omnia viliſſimæ ſortis animalia extendi voluiſſe: tunc enim felis aut ſimiæ catulus primogenitus, agno, columba, vel forte ſiclo [non ſine damno fortunæ tenuioris hominibus oneroſo] fuiſſet redimendus. Satis clare ſuperiora demonſtrant, *canem*, hoc in loco, nec figurate ſumendum eſſe, pro cinædo ſcil. aut canis admiſſura; nec ſtricte, pro canis primogenito; ſed proprie lateque, pro omni animali quod *canis* nomine vulgo deſignamus.

Quid per *pretium canis* intelligendum.

SECUNDO: quæritur, quodnam ſit illud *pretium canis* quod in Sacrarium inferre vetitum eſt. Sed circa rem hanc non eſt quod ſollicite laboremus, cum vox Hebræa מחיר pecuniam notet, aut aliud quodvis ἀντάλλαγμα, quod emptor dedit, ſibi juris in rem aliquam acquirendi cauſa. Ideoque LXX voces Hebræas per ἄλλαγμα κυνὸς conſulto reddunt: nam & vox ea pecuniam denotat, aut quidvis aliud in compenſationem ab emptore datum. Senſum tam laxum & [b] *Maimonides* huic legi tribuit, cum ait, *ſi aliquis ſocio dixerit, en tibi agnum hunc pro iſto cane, aut ſi canem permutaverit cum aliquot beſtiis, aut avibus, aut aliis hujuſmodi, omnia iſta ſunt interdicta.* Niſi lex hæc obſtitiſſet, canis, quanquam non ex lege, ex [c] voto forte redimi debuit, ſi quis domeſticum hoc animal Domino conſecraſſet.

Legis cauſam ab Ægypti moribus arceſſendameſſe,

CUM jam depulſis errorum nebulis, hujus præcepti ſenſus eluceat; id ſupereſt, ut ambage ſemota, legis hujuſce cauſam & originem ediſſeramus. Veriſimile eſt itaque, Zabios antiquos, Ægyptios inprimis, canem zelo ſtudioque plane ſingulari coluiſſe; Deum etiam canem, ejuſque pretium, a templo ſuo lege lata removiſſe, ut egregium illud Ægypti numen quaſi ſugillaret, & Iſraelitæ non minore contemptu, quam Ægyptii cultu & honore canem proſequerentur. Ut huic rationi fidem aſtruam, duo mihi probanda incumbunt: (1°.) Zabios antiquos, Ægyptios inprimis, canem præcipua quadam veneratione proſecutos fuiſſe. (2°.) Deum legem hanc ad eorum ſuperſtitionem redarguendam & eliminandam tradidiſſe.

PRIMO: illud fundamenti loco præſtruendum eſt, Zabios antiquos, Ægyptios inprimis, canem præ multis aliis animalibus impenſe coluiſſe. Sagacem Ægypti gentem eo inſaniæ devenire potuiſſe, ut honorem ſacrum beſtiis impertirent, res eſt pene ſupra captum credulitatis poſita, multis tamen veterum teſtimoniis comprobata. Nos in præſens illo [d] *Diodori Siculi* teſtimonio contenti ſimus: σέβονται ἔνια τῶν ζώων Αἰγύπτιοι καθ' ὑπερβολήν, ὐ ζῶντα μόνον, ἀλλὰ κὴ τελευτήσαντα· οἷον τές τε αἰλύρους, κὴ τὲς ἰχνεύμονας, κὴ νυφίτζας, κὴ κύνας· i. e. *Animalia quædam Ægyptii ſupra modum, non viva tantum, ſed & demortua venerantur, ut feles, ichneumones, muſtelas, & canes.* Eos autem cultum præcipuum canibus exhibuiſſe, teſtatur [e] *Plutarchus*, cum ait, πάλαι μὲ τὰὶς μεγίσας ὰν Αἰγύπτῳ τιμὰς ὁ κύων ἔσχεν· *Antiquitus canis maximis in Ægypto honoribus afficiebatur. Plutarchi* teſtimonio fidem eo firmiorem tribuamus, quod appareat, Ægyptios *honoris* illius *maximi* canibus exhibiti multa dediſſe documenta. Cum enim ovis hic, hircus alibi, canis ubique & ab omnibus Ægyptiis, in honore habebatur: nam [f] *Strabo* canem tribus illis animalibus quæ ἅπαντες κοινῇ τιμῶσιν Αἰγύπτιοι, *Ægyptii omnes*

a *Num.* 18. 15. b In *Iſſur. Mizbeah.* c. 4. §. 16. c *Levit.* 27. 9, 10, 11. d *Biblioth. Hiſt.* L. 1. p. 74. B. e In *Iſid.* p. 368. f *Geogr.* Lib. 17. p. 1166. C

1 *Quæſt.* in *Deut.* L. 5. T. 3. Part. 1. col. 569. 2 *Singular.* L. 3. c. 13. p. 219.

commu-

communiter colunt, annumeravit. Hinc in fabulam tandem & jocum abierunt: nam *Juvenalis*, de Ægypto loquens, *Satyr.* 15. *verſ.* 8. inquit, —— *illic* SECT. II.

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam.

Sed & canis obitum majore dolore, quam cujuſvis alterius *animalis ſacri* proſequebantur: nam [a] *Herodoto* teſte, *in quibuſcunque ædibus felis ſuo fato periit,* οἱ οἰκέοντες πάντες ξυρέονται τὰς ὀφρύας μόνας, *omnes earum incolæ ſola raduntur ſupercilia:* παρ' ὁτέοισι δ' ἂν κύων, πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὴν κεφαλήν· *In quibus autem canis* moritur, *totum corpus & caput.* Idem & a [b] *Diodoro Siculo* memoriæ proditum eſt. Cultus etiam ſingularis inſigne eſt, [c] τοῖς Ισείοις προπορεύεσθαι τὸς κύνας κατὰ τὴν πομπήν· *quod canes in Iſidis feſto pompam antecederent*; & quod Ægyptii menſa communi, cum hoc ſolo animali uti dignarentur; quod etiam feles *Bubaſti* ſolummodo, canes autem per totam Ægyptum, [d] *aromatibus conditi,* ἐν ἱεροῖσι θήκῃσι *ſacris in loculis* ſepelirentur.

DUÆ vero rationes a ſuperſtitionis Ægyptiacæ natura petitæ reddi poſſunt, cur Ægyptii canem eo honoris divini gradu collocarunt. Primam *Æliani* verba ſuggerunt: [ὅταν] ἀνατέλλει τὸ ἄστρον ὁ κύων, &c. *Cum ſtella canis exoritur,—cum ipſo pariter Nilus ſeſe attollens irrigationem invehit, & in agros redundat: quapropter canem,* ſtellam, ὡς ἄγοντα τόδε τὸ γόνιμον ὕδωρ καὶ προκαλοῦντα, τιμῶσιν Αἰγύπτιοι· *ut aquæ fertilis inductorem colunt*; & canem animal, utpote Caniculæ ſymbolum, in cultus illius communionem vocant. Ratio ſecunda, cur Ægyptii canem tam ſacrum habuerint & præcipue venerandum, erat, quod Anubis aut Mercurii, numinis eorum maximi, ſymbolum & imago viva crederetur. Ejus rei fidem firmabunt teſtimonia ſectione ſequente magis opportune producenda.

E jam dictis patere cenſeo, Ægyptios canem præcipua religione coluiſſe. Proximo probandum incumbit, Deum ideo hanc legem ſtatuiſſe, ut ſuperſtitionem tam inſulſam ludibrio exponeret, ejuſque ſpeciem omnem ab Iſraelitis, in Ægypti mores propenſiſſimis, longe removeret. Ne quis huic opinioni fidem neget, ad eam confirmandam ſequentia proponam argumenta: Variis argumentis evincitur.

(1°.) NULLA ratio ſatis ſolida dari poteſt, cur Deus ipſum *canis pretium* a Sanctuario rejiceret, niſi quod animal illud novam immunditiem ab uſu idololatrico contraxiſſet, & illius pretium, modo ſacris addictum, ſuperſtitioni Ægyptiacæ anſam & aditum præbuiſſet. Nam Judæi aliorum animalium, immundorum licet, pretia ſacerdotibus afferre, [f] lege diſerta tenebantur. Eos etiam hanc legem obſervaſſe, dubitare non ſinunt religio & [g] *Philonis* verba: *hæc* jure divino *debentur ſacerdotibus: ex armentis boum & ovium caprarumque gregibus, ipſi juvenci, arietes & hirci, quippe cibo puri & ſacrificio*; *pro equis autem, aſinis, camelis, & ſimilibus æſtimationis non iniquæ pretium.* Huc ſpectant illa S. [h] *Hieronymi: primogenita mundorum animalium accipiunt ſacerdotes: immundorum pretia.* Cum autem Deus, equi, aſini, cameli, & aliorum immundorum, pretia libens acceperit, quid canis pretium non rejecit ſolummodo, ſed & *abominatus* eſt? Demus animal illud beſtias omnes impuritate ſuperare, (quod tamen evinci nequit) nil opus erat ut Lex caveret, ne ipſum illius pretium ſacris addiceretur; quaſi aurum & argentum, vel forſan ovis, canis loco ſubſtituta, impuritatem contraxiſſent. Niſi itaque Deus ob eam quam dixi cauſam hanc legem tulerit; ratio nulla momenti vel ponderis alicujus, aſſignari poteſt, cur *canis* unius *pretium* ſacris inferri prohibuerit; cum præſertim canis multa alia animalia dignitate & uſu ſuperet, & in generis humani præſidium & oblectamentum naſci videatur.

(2°.) HINC etiam opinandi cauſa naſcitur, morem idololatricum poſteriori legis hujuſce membro materiam tribuiſſe; quod aperte conſtet, ritum profanum membro priori cauſam præbuiſſe. Sectione ſuperiori probatum dedi, primum legis membrum de ſcortis (uti vocant) ſacris intelligendum eſſe, quæ ſcilicet honoris numini alicui fictitio perhibendi gratia, corpora ſua publicabant, & quæſtum inhoneſto corporum uſu factum templo dedicabant. Nobis itaque facile perſuadeamus, poſterius etiam legis hujuſce membrum, a more aliquo idololatrico [eo nempe quem dixi] originem & anſam accepiſſe; cum ratio non ſinat credere, Deum leges duas nulla affinitate junctas conſociare voluiſſe.

(3°.) PHRASIS illa [*nam utrumque abominatio* eſt *Domino*] documento eſt, canem

a In *Euterp.* cap. 66. b *Hiſt.* Lib. 1. p. 75. c *Id.* Ib. p. 78. d *Herodot.* in *Euterp.* c. 67.
e De *animal.* L. 10. c. 45. f *Numer.* 18. 15, 16. g Lib. de *honorib. ſacerdot.* p. 831. B h *Epiſt.* ad *Fabiol.* Tom. 2. Col. 576.

SECT. III. aut pretium canis uſui alicui idololatrico olim inſerviiſſe. Nam in ſcriptis Moſaicis uſu frequens eſt, ut idola, ritus etiam mediaque omnia cum idolorum cultu conjuncta, *Jehovæ abominationi eſſe* dicantur. Nec promptum eſt rationem reddere, cur Domino, non canis tantum ſed & *pretium canis*, abominationi eſſet; niſi quod canis aut ejus pretium locum eximium in Ægypti ceremoniis obtineret, & id ante alia curaret Deus, ne cultus ejus quicquam cum abſurdis Ægypti ritibus commune retinere videretur.

(4°.) AD ſententiam noſtram firmandam non vulgare momentum affert, legis Moſaicæ conſuetudo: quæ ſcilicet ea animalia vilius æſtimare docet, quibus Ægyptii præcipuum honorem tribuebant, & ea maxime deprimere ſolet, quæ illi proxime ad eorum Deos evehebant. Cum enim, ex. gr. vacca Iſidi ſacra eſſet, & animal apud Ægyptios religione ſacratiore cultum; Deus eam maximo cum contemptu tractari juſſit, cum vaccam rufam offerri, & lixivium e cineribus ejus fieri voluit, ad peccata & quaſi ſordes gentis totius eluendas. Cum etiam arietem [utpote Ammoni ſacrum, & Syderis eo nomine dicti ſymbolum] honore modi & menſuræ neſcio proſequerentur; Deus agnum maſculum in quavis Hebræorum familia occidi & comedi voluit, domus etiam cujuſque limen illius ſanguine commaculari; ut omnibus apertum eſſet, Deum non minore contumelia, quam Ægyptii honore, animal illud afficere ſtuduiſſe. Cum inſuper hircus (quod e Scriptura conſtat) impenſe coleretur, hircus electus eſt, qui in die Expiationis, populi peccatis & mille contumeliis onuſtus in deſertum mitteretur. Cum itaque ſuperſtitio Ægyptiaca canem honoribus eximiis cumulaſſet; eique præcipuum inter Deos eorum brutos locum aſſignaſſet; legis mori conſentaneum eſt exiſtimare, Deum ex altiſſimo dignitatis ſuæ gradu canem dejicere, & inſignis alicujus ignominiæ notam ei inurere voluiſſe. Nec certe quicquam magis in animalis illius dedecus & ignominiam excogitari potuit, quam quod nec canem nec pretium canis in illius domum inferri pateretur.

(5°.) SENTENTIAM noſtram paulo firmiorem, aut ſaltem lectori gratiorem, reddat eruditi *Bocharti* teſtimonium. Cum enim de lege ageret, canis pretium templo efferre prohibente; non *defuit cauſa*, [a] inquit, *cur Deus id ſpeciali lege prohibere voluerit. In Ægypto, unde nuper exceſſerant Iſraelitæ, cum lex eſt Moſi data, canis impenſe colebatur.*

SECT. III.

Cur mercedem proſtibuli & pretium canis offerre, ſimul prohibetur.

CUM legis hujuſce membra, diviſim ſpectata, ſtylum meum ſatis exercuerint, & in eorum rationibus inveſtigandis pro parte mea verſatus fuerim; penſi mei nondum abſoluti ratio ſuadet, ut de iis conjunctim ſpectatis agerem, & (adhuc obſcuram) conjunctionis hujuſce rationem in lucem promerem. Quantum itaque conjectura colligere datum eſt, *mercedem proſtibuli* & *pretium canis* offerre, duplici de cauſa, conjunctim [una eademque lege] prohibetur.

(1°.) PROSTIBULI merces & canis pretium nullo labore conſtant, & inter lucra honeſte facta non facile numerantur. Merces enim proſtibuli voluptate tantum, eaque inhoneſta; & pretium canis rei viliſſimæ jactura, comparatur. Canem ita olim habitum fuiſſe, diſcere licet e *Salomonis* [b] verbis, *canis vivus melior eſt leone mortuo*; quibus leonem cani, præſtantiſſimam viliſſimæ opponit beſtiæ. Et ni fallat conjectura, legem hanc, aut rationem ejus analogicam, præ oculis ejus habuit David, cum dixit, [c] *non offeram Domino* עלות חנם *oblationes gratis*, h. e. quæ gratis mihi conſtant, aut viliſſime. Quamvis autem rationi huic momenta ſua non deeſſe cenſeam, adduci tamen non poſſum ut credam, Deum ea ſola ratione motum, hæc duo conjunctim & uno quaſi ſpiritu prohibuiſſe. Conſtat enim e canibus alios in deliciis haberi, alios, domus aut gregis cuſtodiæ ſervientes, multo pluris æſtimari, nec inter animalia vilioris pretii numerari ſolitos. Sed ſi canes pretii tam vilis eſſent animalcula, nondum conſtat ratio, cur Deus hæc duo pariter *abominaretur*; quaſi piaculum in ſacra, non minus grave, canis pretio, quam proſtibuli mercede, oblata committeretur. Certè proſtibuli merces per ſe ſpectata, lucrum erat inhoneſte factum, & probroſum libidinis monumen-

a De *Animal. ſac.* P. 1. Lib. 2. col. 691. b *Eccleſ.* 9. 4. c 2 *Sam.* 24. 24.

tum:

tum: quatenus autem templo data, ſuperſtitionis ethnicæ memoriam refricabat: at pretium canis nil inhoneſti in ſe habuit, nec libidinem donanti, quamvis paupertatem forſan exprobravit. Cum itaque ratio illa non plene ſatisfaciat, dicendum cenſeo, SECT. III.

(2°.) VERISIMILE eſſe, Deum hæc duo pariter interdixiſſe, ut Iſidem & Anubim vel Mercurium [Deorum Ægyptiorum par nobile] tacite ſugillaret, & eorum ritus cum omnibus cultus tam profani monimentis pariter & conjunctim extirparet. Nam Ægyptiis, æque ac aliis gentibus modo memoratis, in more erat, eorum Deam Iſidem ſtupris colere, & lucrum ſtupro comparatum illius templo conſecrare. Scelera illa, in Iſidis templo & in illius honorem commiſſa ſpectare videntur *Ovidii* verba,

Nec tu [1] *Niligenam fieri quid poſſit ad Iſin*
Quæſieris, ———

Et illa *Juvenalis, Satyr.* 6. verſ. 487.

——— *Jamque expectatur in hortis,*
Aut apud Iſiacæ potius ſacraria lenæ.

Ubi vetus ejus *Scholiaſtes* hæc habet: *apud templum Iſidis, lenæ, conciliatricis: quia in hortis templorum* ejus *adulteria committuntur.* Impuras autem fœminas, in Iſidis honorem corpora proſtituentes, Deam ſuam lucri ſtupro comparati participem feciſſe, mores ubique gentium recepti dubitare non ſinunt. Et eo dementiæ tandem proceſſit Ægypti ſuperſtitio, ut canis ibi veneratione non vulgari exciperetur, quod Anubi vel Mercurio ſacer eſſet, ejuſque ſymbolum & imago crederetur. Refert enim *Diodorus Siculus,* Ægyptios Anubin ſuum ſub imagine caput caninum repræſentante venerari ſolitos: τὸν Θεὸν, [a] inquit, τὸν παρ' αὐτοῖς καλούμενον Ανουβιν παρεισάγουσι κυνὸς ἔχοντα κεφαλήν. Inde κυνοπρόσωπος Ερμῆς a [b] *Luciano*, & κυνοκέφαλος Ανουβις ab [c] *Athanaſio*, & aliis auctoribus paſſim, appellatur. Hinc & illud *Virgilii, Æneid.* 8. verſ. 698.

Omnigenumque Deum monſtra, & latrator Anubis.

Sic enim illius tituli rationem exponit *Servius:* Anubis latrator dici videtur, quod *canino capite pingitur.* Ne in re nota nimius ſim: Canis & Anubis aut Mercurius ea ſimilitudine & affinitate juncti credebantur, quod Anubis vel Mercurius canis nomen habuerit, & Mercurii canis. Anubin canis nomen ſortitum fuiſſe, *Plutarcho* teſte aſſero, qui ſermonem cum re præſenti conſentaneum habens, Ανουβις, [d] inquit, τὸν τοῦ κυνὸς ἐπίκλησιν ἔχειν. Canes etiam Mercurii nomen habuiſſe patet, quod ipſe *Thoyt* vel *Taaut* ab Ægyptiis dictus eſſet, Ægyptii vero *Taa* vel *Tao* inclamare [e] ſolerent, cum canes ad cibaria diripienda provocarent. Cum itaque *Iſis* & *Anubis* tam clara eſſent Ægypti numina, quorum uni proſtibuli mercedem, alteri canem (forſan & pretium canis) Ægyptii conſecrarunt; conſentaneum eſt opinari, Deum legem hanc utrique numini pariter oppoſuiſſe. Ratio hæc lectori non diſplicebit, opinor, extra fidei articulos modeſtæ conjecturæ locum facile conceſſuro.

APUD aliquos forſan hæc omnia carebunt fide, quod Iſis & Mercurius nulla rituum ſocietate, vel affinitate quavis alia conjungantur; quod Ægyptii proſtibuli mercedem Iſidi, nunquam autem canis pretium Mercurio dedicarint; quod etiam non conſtet ratio, cur canis Mercurio ſacer eſſet, aut Ægyptii Deum tam celebrem in imagine vel ſymbolo tam vili colerent. Sed hæc omnia ſententiæ meæ non multum obſtant: nam quanta neceſſitudo Iſidi cum Mercurio intercederet, e [f] columna Ægyptiaca, Iſidi erecta, ſacris literis inſcripta, ſatis intelligitur: ἐγὼ Ισις εἰμὶ, ἡ βασίλισσα πάσης χώρας, ἡ παιδευθεῖσα ὑπὸ Ερμοῦ, &c. *Ego Iſis ſum, regina* hujus *regionis, a Mercurio erudita.—Ego ſum quæ in Canis ſidere exoritur,* &c. Apud eundem [g] *Hiſtoricum*, in Iſidis pompa locum primum cani, Mercurii ſymbolo, tributum legimus. Veriſimile eſt etiam, Ægyptios ab animalis tam ſacri (ſi forte venditi) pretio ſuperſtitioſe abſtinuiſſe, & illud tanquam rem ſacram & devotam, Mercurii templo dedicaſſe: hoc au- Objectis occurritur.

a Lib. 1. p. 77. A b Lib. de *ſacrif.* p. 186. D c *Orat.* cont. *Gent.* Tom. 1. Part. 1. p. 21. C
d Lib. de *Iſid.* & *Oſir.* p. 368. T e *Pignor. Menſ. Iſiac.* p. 41. f Ap. *Diodor. Sic. Hiſt.* L. 1. p. 23. C
g Ub. ſupr.

1 Vid. *Ovid. Amor.* L. 2. verſ. 25. Alii autem legunt *linigeram*, quia ſacerdotes lineis veſtibus erant induti.

CAP. XXXVII. SECT. I.

tem, in hac antiquitatis tam remotæ caligine, cum pertinacia non asseverabo. Neque conjectu difficile est, cur Ægyptii Mercurium aut Anubin eorum, canis imagine & symbolo, repræsentare solerent & adorare. Cum enim Mercurius, olim eximii prophetæ nomine [a] claruisse, leges Ægyptiis tradidisse, eos scientiis tam sacris quam civilibus instruxisse, literaturam hieroglyphicam Deorumque cultum docuisse, adeoque singulari mentis acie & solertia valuisse, crederetur; canis utpote animalis maxime sagacis, figura & symbolo non inepte exprimebatur. Hisce consonat *Servius*, in jam citatum *Virgilii* carmen, ubi ait, *Anubis*,—quem *Mercurium esse volunt, canino capite pingitur, quia cane nihil sagacius.* Huic rationi calculum eo libentius apponamus, quod Ægyptii veteres canis hieroglyphico, ad prophetam, scribam, aut personam quamvis aliam, scientiæ & acuminis singulari laude clariorem, describendam uterentur. Fidejussorem meum dabo *Horum* Ægyptium, qui arcanas Ægyptiorum literas ex professo interpretatur: ἱερογραμματέα, [b] inquit ille, ἢ προφήτην — βιβλόμενοι γράφειν, κύνα ζωογραφοῦσι· *Scribam sacrum vel prophetam — describere volentes, canem pingunt.* Sed hæc forsan ab instituto nostro paululum disjuncta & remota videantur.

CAP. XXXVII.

Lex de professione triplici, post oblatas decimas & primitias facienda.

CUM in eo jam versetur industria nostra ut leges Zabiorum usui contrarias illustremus, locus ille perobscurus, *Deuteron.* 26. 13, 14. silentio minime prætereundus est. Ibi vero, solutis decimis & primitiis omnibus, Israelitæ ad hanc solennem professionem publice faciendam astringebantur: *sustuli quod sanctum* est *e domo* mea, *etiamque dedi illud Levitæ, peregrino,* &c. *Non comedi ex eo in luctu meo, neque abstuli ex eo* בטמא *in immundo, neque dedi ex eo pro defuncto.* Qui sane locus multa passus est ab interpretibus, nihilo tamen illustrior factus: nec unquam loco tam obscuro lucis aliquid affulsurum censeo, nisi ad mores ethnicorum veterum, decimas aut primitias offerentium, studiosius attendamus; & loci sensum, non e conjecturis interpretum, commentariis Judæorum, aut ipsis verbis (in sensum alienum facile detorquendis) eliciendum statuamus. Circa rem hanc scrupulum omnem lectori forsan eximemus, si tria professionis hujusce membra sigillatim expendamus, iisque sensum suum germanum restituamus.

SECT. I.

De professione prima, *non comedi ex eo, in luctu meo.*

CUM omnia decimarum & primitiarum nomine Deo debita præstitisset Israelita; doli mali suspicionem omnem a seipso, verbis hisce removere tenebatur, [c] *non comedi ex* iis באני *in dolore meo.* Varietas opinionum de legis hujus intellectu simul & sanciendi causa, doctis hic aquam hærere luculenter ostendit.

Ratio legis affertur: SIQUID in tanta caligine mihi videre datum sit, Israelitæ post oblatas primitias & collectas fruges, ad hanc professionem publice faciendam devincti erant; ne quis aditus idololatriæ pateret, nec Israelitæ, frugibus collectis, ritus Ægyptios exercuisse crederentur. Nam ea, superstitione dicam an insania, fuerunt Ægyptii veteres, ut cum frugibus colligendis aut primitiis offerendis operam dedissent, dolori supra modum indulgerent, & omnia luctu planctuque miserrimo perimplerent.

Illustratur: SUPERSTITIONEM illam ridiculam apud Ægyptios usitatam fuisse, locupletissimo [d] *Diodori Siculi* testimonio confirmatur: κτᾶν τὸν θερισμὸν τὰς πρώτας ἀμηθέντας φάκους θέντας τὰς ἀνθρώπους, κόπτεσθαι πλησίον τῶν δραγμάτων, καὶ τὴν Ἶσιν ἀνακαλεῖσθαι· καὶ τοῦτο περιθεῖναι ἀπονέμοντας τιμὰς τῇ Θεᾷ τῶν εὑρημένων κτᾶν τὸν ἐξ ἀρχῆς τῆς εὑρέσεως καιρόν. *Tempore messis oblatis spicarum primitiis, incolæ,* Ægyptii, *juxta manipulos plangere, Isidemque invocare* solent: *hoc idcirco faciunt, ut honorem pro inventis, Deæ sub primæ inventionis tempus retribuant.* Ab his non multum dissentiunt quæ *Julius Firmicus* de moribus Ægypti refert: [e] *in adytis habent idolum Osiridis sepultum: hoc annuis luctibus plangunt, radunt*

a Vid. *Diodor. Sic. Hist.* L. 1. p. 14. A & *Euseb. Præp. Evang.* L. 2. p. 46. b *Horapol. hieroglyph.* 39.
c Καὶ οὐκ ἔφαγον ἐν ὀδύνῃ μου ἀπ' αὐτῶν· LXX. d *Histor.* lib. 1. p. 13. B e De *error. prophan. relig.* p. 4.

radunt capita, ut miſerandum caſum regis ſui turpitudine dehoneſtati defleant capitis, tundunt pectus, lacerant lacertos, &c. His poſt nonnulla interpoſita, ſubjungit: horum funerum & luctuum *defenſores eorum addere volunt rationem phyſicam; frugum ſemina Oſirim dicentes eſſe, Iſin terram, Typhonem calorem: & quia maturatæ fruges calore ad vitam hominis colliguntur, & a terræ conſortio ſeparantur, & rurſus appropinquante hyeme ſeminantur. Hanc volunt eſſe mortem Oſiridis cum fruges reddunt. Inventionem vero cum fruges genitali terræ fomento conceptæ, nova rurſus cœperint procreatione generari.* Phœnicas etiam aliquid huic mori cognatum habuiſſe, ex [a] *Euſebio* diſcimus: nam refert ille, vetuſtiſſimos ex iis terræ fructus utiliſſimos Deorum inſtar coluiſſe, ac deficientes (quod ſit certo anni tempore) cum lachrymis & ejulatu proſecutos. Auctoris verba ſunt: ἔλεον καὶ οἶκτον καὶ κλαυθμὸν βλαστήμασι γῆς ἀπίοντι καθιέρευν· *Miſericordiam, commiſerationem, fletum* & ejulatum *ſeneſcenti terræ germini conſecrabant.* SECT. I.

CUM itaque veteres Ægyptii, & alii forſan idololatræ, lachrymis luctuque ſqualidi primitias offerrent, & poſt collectas fruges ritus plerumque triſtes & funeri conſentaneos exercerent; qui Deum primitiarum & decimarum oblatione coluerat, ſancte coram Domino profiteri debuit, *ſe nihil ex iis in luctu ſuo comediſſe*; nempe ut hac ratione ſe a ſuperſtitionis illius Ægyptiacæ ſuſpicione liberaret, nec ritibus illis abſurdis clam præſtitis, Iſidem aut Terram fructuum largitorem agnoſcendo ſeipſum dehoneſtaſſe crederetur. Ad hanc ſententiam his inductus argumentis inclinat animus: Et argumentis confirmatur.

(1°.) HÆC opinio cum genuino vocis אני ſenſu maxime convenire videtur. Nam hac voce ſummam doloris acerbitatem indicari pateat, quod eam LXX non ὀδύνῃ, vel πένθει, ſed ὀδύνῃ μου, præter morem transferant. Præter morem dixi: nuſquam enim vocem און per ὀδυάω vertunt niſi [b] *Geneſ.* 35. 18. ubi mentio *Rachelis* incidit partus doloribus ad mortem excruciatæ. Conſtat itaque LXX luctum acerbiſſimum & partus doloribus affinem hac voce denotari cenſuiſſe. Manifeſtum eſt autem hac vocis notatione nullam ſententiæ meæ magis aptam & accommodatam aſſignari poſſe. Nam ethnici Oſiridis [c aut Adonidis] obitum, i. e. ſeneſcentem & deficientem terræ fructum, dolore acerbiſſimo & ὀδυνῆς nomine digniſſimo proſequebantur. Quamvis hoc e jam dictis fidem accipiat, addam tamen [d] *Ammiani Marcellini* teſtimonium: *evenerat autem iiſdem diebus annuo ſolis curſu completo* Adonia *ritu veteri celebrari, amato Veneris ut fabulæ fingunt apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. Et viſum eſt triſte, quod — urbem principumque domicilium introeunte imperatore nunc primum, ululabiles undique planctus & lugubres ſonus audirentur.* Et alibi luctus ingentis imaginem exprimere ſtudens, exemplo mulierum in Adonidis aut Oſiridis feſto lamentantium utitur. Nam juvenem regium in ætatis flore extinctum memorans; [e] *feminæ*, inquit, *miſerabili planctu, in primævo flore ſucciſam ſpem gentis ſolitis fletibus conclamabant; ut lacrymare cultrices Veneris ſæpe ſpectantur in ſolemnibus Adonidis ſacris, quod ſimulacrum aliquod eſſe frugum adultarum religiones myſticæ docent.* Ad hæc: [f] *Lucianus*, ritus in ſacris *Adonidis Bybli* peractos referens, inter alia, μεγάλα, inquit, πένθεα ἀνὰ τὸν χώρον ἵστανται, *magni luctus per totam regionem inducuntur.* Cum itaque Gentes, Ægyptii præſertim, cum fruges colligerent aut primitias offerrent, dolori ſupra modum indulgerent; non male colligo, Deum poſt collectas fruges & oblatas primitias, hanc profeſſionem publicam inſtituiſſe, ne quis locus mori tam profano & ridiculo ſupereſſet: alias enim nulla conſtat ratio cur און voce dolorem acerbum [ὀδυάω] indicante hic uteretur.

(2°.) MOS ille luctuoſus a cultus Iſiaci primordiis inter Ægyptios obtinuiſſe videatur. Refert enim jam laudatus Hiſtoricus, Ægyptios, Iſidem ſuam frugum inventricem hoc argumento probare ſolitos, quod ille, *juxta ſpicarum manipulos plorandi* ritus [g] *ab antiquo ſervaretur.* Cum itaque ritus ille, κατὰ τὸν θερισμὸν *meſſis tempore ſervatus*, Moſe vetuſtior eſſet, & non minus a ratione quam religione diſſideret; facile credi poteſt hac lege cautum eſſe, ne quis e gente ſancta mori tam ridicule profano quid cognati retineret. Sic enim moris hujuſce cultores perſtringit [h] Julius Firmicus: *cur plangitis fruges terræ, & creſcentia lugetis ſemina? Ad ſuſtentationem generis humani hæc omnia divina ſummi Dei liberalitate donata ſunt. Agendæ ſunt ſummo Deo gratiæ propter hoc, nec eſt ſummi Dei lugenda largitio. Deflete potius quod erratis, & quod errorem veſtrum reſtauratis ſemper luctibus plangite.*

a *Præpar. Evang.* L. 1. c. 9. p. 28. A B. b Τὸς ὀδύνης μου· LXX. c *Nam Oſirin non alium ab* Adonide probat *Heinſ.* Ariſtarc. ſac. cap. 1. d Lib. 22. Cap. 9. p. 322. e Lib. 19. Cap. 1. p. 209. f Lib. de *Dea Syr.* p. 1058. B g Μαρτύριον ὃ φέρουσι τὴς εὑρέσεως τῆς εἰρημένων καρπῶν τὸ τηρέμβρον παρ' αὐτοῖς ἐξ ἀρχαίων νόμιμον· *Diodor. Sic. Hiſt.* L. 1. p. 13. B h Ub. ſup. p. 5.

SECT. I. (3°.) CUM Hebræi collectionis festum agerent, lætitiæ cui similem totus annus non vidit indulgere solebant. Sic enim e scriptis eorum antiquioribus festi mores describit auctor [a] ille, rerum Hebraicarum peritissimus; *ex lacernis vestimentorum cingulorumque sacerdotum, ellychnia fecerunt quibus accenderunt lampadas, & non erat in tota Hierosolyma platea ulla, quæ non coruscaret ex ista irradiatione. Viri religiosi & devoti saltarunt coram iis, in manibus etiam habentes ardentes faces, & cantica decantarunt & doxologias. Levitæ cum cytharis, nabliis, cymbalis, aliisque instrumentis musicis absque numero steterunt in* 15. *gradibus*, &c. Hic se versant & fatigant Hebræorum filii, tantæ jucunditatis & lætitiæ rationem reddituri: nusquam enim præceptum legimus, ut festum illud præ aliis omnibus tanta cum lætitia & tam hilari solennitate celebrarent. Dicerem ipse, si quis hic divinationi locus esset, antiquiores Ecclesiæ Judaicæ præsides festum collectionis lætitia tam singulari coli voluisse; ut populus eo longius abesset a gentilium usu, qui ritibus plerunque tristibus Deos coluere, cum præsertim a frugum collectione cessaturi. Ethnici [b] עצבים Deos mortuos & dolore prosequendos coluerunt, ideoque ritus eorum sordidi plerumque tristesque fuerunt, ut Deorum suorum naturam exprimerent, & omnia luctus cujusdam funerei scenæ responderent. Ritus hosce tristes & funeri consentaneos [c] *Julius Firmicus* gentibus exprobrat, cum ait, *lugete mortuos vestros & ipsi simili morte morituri. Mittite regibus vestris, ut vultis inferias,* ——— *Lugete Liberum, lugete Proserpinam, lugete Attin, lugete Osyrin, sed sine nostræ contumelia dignitatis.* Ethnici vero sacra hæc lugubria præcipue post collectas fruges obiisse videantur. Nam *Plutarchus*, de Græcis agens, καθ' ἣν ὥραν, [d] inquit, τὰς [καρπὰς] ἀπὸ δένδρων ἐώρων ἀφανιζομένας — καὶ ἀπολείποντας· *Quo tempore* fructus *arborum omnino defeciisse & abolitos esse cernebant,* πολλὰ θάπτουσιν ὅμοια καὶ πενθοῦσιν ἔπραττον, *multa in morem sepelientium & lugentium agitabant.* Hic etiam non importune repeti possit quod *Eusebius* in Phœnicum theologia refert; eos nempe terræ fructus utilissimos Deorum instar coluisse, ac deficientes, quod fit certo anni tempore, cum lacrymis & ejulatu prosecutos. Cum itaque Judæi, *collectionis festum* agitantes, lætitiis omnibus incederent, & omnem luctus aut doloris alicujus speciem studiosius ablegarent, ut festum illud eo longius distaret a lacrymosis gentium ceremoniis, statim a collectione frugum usitatis; rationi consentaneum est opinari, Deum hanc professionem palam & aperte fieri voluisse, ne quis collectis frugibus tristes hosce ritus, in Isidis aut Osiridis honorem privatim exerceret.

Objectioni triplici satisfactum est.

SUPEREST ut iis occurramus objectionibus, quæ non-nemini forsan sententiæ meæ fidem infirmare videantur.

Obj. 1ª. HARUM prima sic se habet: Israelitæ se nihil e decimis aut primitiis *in luctu* comedisse, profiteri tenebantur, non ut superstitionis alicujus Ægyptiacæ sed legis divinæ violatæ, suspicionem omnem a seipsis amoverent. Nam Dei lege [e] semel iterumque statutum erat, ut eorum decimis & primitiis in lætitam effusi, coram Domino vescerentur.

Sol. AT hæc objectio nihil firmitatis habet, cum ipsæ leges illæ datæ fuerint ut Israelitæ diversi essent ab Ægyptiis aliisque populis, qui ceremoniis plerunque tristibus utebantur, cum præsertim, in cultu, terræ fruges spectante, præstando versarentur. [f] Plutarchus *sacra* quædam *tristia, risus expertia, ac lugubria*, ab Ægyptiis & Græcis *obeunda* memorat. Ægyptios autem præter cæteros hæc sacra lugubria fecisse, notat [g] *Lucianus*: nam ille de Ægyptiorum & aliarum gentium ritu sacrificali loquens, αἱ δὲ θυσίαι, inquit, καὶ παρ' ἐκείνοις αἱ αὐταί· πλὴν ὅτι πενθοῦσι τὸ ἱερεῖον, καὶ κόπτονται θείσαντες ἤδη πεφονευμένον· *Porro sacrorum peragendorum idem ferme apud illos ritus, nisi quod hostiam luctu prosequantur, eamque jam mactatam circumstantes* defleant. Sacra illa lugubria seculis antiquioribus apud Ægyptios obtinuisse, causam opinandi præbet [h] *Philo* qui Hebræos Ægypto nuper egressos, & loci moribus imbutos, in vituli cultu *hymnos lamentis similes concinuisse* refert. Hic mihi in mentem opportune venit Bacchus, (idem qui & Osiris Ægyptius) qui a בכה *lamentari*, flere vel *ululare* [i] dictus est, quod illius sacra gentes multo cum fletu & ululatu celebrarent. Deus itaque ritibus festisque suis nihil lætius aut jucundius esse voluit, ne cultus in ejus honorem peractus quicquam cum Osiridis, Isidis, aut Bacchi, cultu lugubri commune habere videretur.

Obj. 2ª. (2°.) NONNEMO forsan hic nobis opponet interpretum sensum, qui de luctu in amicorum funeribus, [non in Isidis, Adonidis aut Osiridis ritibus] usitato, locum il-

a *Lightfoot.* in *S. Joh.* c. 7. vers. 2. b *Jes.* 48. 5. *Hos.* 13. 2. c Ub. supr. p. 14. d Lib. de *Isid.* p. 379. A e *Deut.* 12. 17, 18. & 14. 26. f Χρηστέον ἐστὶ πρὸς σκυθρωπαῖς καὶ ἀγελάστοις καὶ πενθίμοις θυσίαις &c. Lib. de *Isid.* p. 378. D g Lib. de *sacrific.* p. 187. B h Ὑμνους τὴ ᾠδὴν θρήνων ἀδὴν διαφέροντας &c. *Philo* lib. 2. de *Vit. Mos.* p. 677. D i *Heins.* in *Non.* p. 7.

lum

lum interpretandum ſentiunt. Nam inquiunt, ſi quis dolori funebri vacans e decimis comediſſet, decimæ illæ pollutionem contraxiſſent, nec Levitæ, viduæ vel peregrino, menſæ ſuæ aſſidere licuiſſet. Nam [a] *panis lugentium* pollutus habebatur, nec cuiquam ex eo comedere fas erat niſi pollutionem lotione moleſta expiandam ſubituro. Ne itaque cujuſvis luctus funebris fraudi eſſet Levitæ, viduæ vel peregrino, quos ex præſcripto [b] Legis ad anni tertii decimas participandas advocare debuit; præceptum eſt ut quiſque fraudis illius ſuſpicionem omnem a ſeipſo removeret, & ſe nihil e re ſacra dolentem comediſſe, ſolenniter & Deo teſte adhibito affirmaret. SECT. II.

Sol. AT ſi quid hæc objectio momenti haberet, conſultius erat ut Iſraelitæ ſolutis decimis, aperte profiterentur ſe nihil e portione ſancta, *in immunditie* comediſſe: cum immundities non luctu tantum funebri ſed multis aliis modis contracta, pollutionem cibis affricaret, & homines a polluti menſa cohiberet. Deinde: ita Lege curatum eſt, ut nullus huic fraudi locus eſſe potuerit, cum anni tertii decimæ (de quibus inprimis hic locus intelligendus eſt) e privatorum [c] domibus efferri debuerint, & [d] *in portis* tanquam repoſitoriis publicis reſervari. Eo itaque, Levita, vidua, peregrinus, omnes quibus res anguſta domi, ſe [e] conferebant; non ad privatorum ædes luctu forte funebri ſqualentes & impuras. Præterea: cum Judæi quamplurimi nullos e neceſſariis ſuis, per multa annorum curricula deſideraſſent; hujuſmodi profeſſio ſæpe ludicra foret & otioſa, ſi vox אוני luctum tantum funebrem denotaret.

Obj. 3ª. HOC & alii forſan in adverſum dicent, quod vox ea באוני non ſtricte pro *dolore*, ſed figurate pro *calamitate* vel neceſſitate, doloris cauſa ſumenda videatur. Quaſi ſenſus eſſet, "e decimis Deo & egeno ſacratis, egeſtate licet preſſus non comedi: nihil "ex iis, etiam paupertate vexatus detraxi in uſus meos. Non ſi miſerum me finxit "egeſtas, ſacrilegum etiam & injurium finget.

Sol. AT & opinionis hujuſce patronos a loci ſenſu deviare cenſeo, quod Hebræorum plerique rerum omnium ubertate fruerentur, nec ſe decimas & primitias, re licet anguſta vexatos, integre ſolviſſe profiteri poterant. Deinde: profeſſionis hujuſce verba, ſic intellecta, nulla cum ſequentibus affinitate cohærere poſſunt: nam e jam dicendis apparebit, ea moribus idololatricis eo ſeculo receptis, frontem adverſam gerere. Neutiquam autem probabile eſt, Deum plane diſſona & hiulca, uno commate, una profeſſione publica, contexere voluiſſe.

SECT. II.

De profeſſione ſecunda, *non abſtuli ex iis in qualibet immunditia.*

AD profeſſionis hujus partem ſecundam jam tranſeo, ab auctore *Vulgatæ* ſic redditam, *nec ſeparavi ea* [בטמא] *in qualibet immunditia.* Hic autem inter diverſas interpretum ſententias, longe operoſius eſt ſenſum verum invenire, quam falſum refutare.

Judæorum interpretatio. SYNAGOGÆ magiſtri veteres vocem טמא per *immunditiem* explicant: ut hic ſit ſenſus: "cum decimæ res ſacræ ſint, earum ſanctitatem minime violavi, eas comedens cum immunditia aliqua laborarem. Hunc ſenſum magiſtrorum puncta olim tuliſſe, *Maimonidis* verba cauſam opinandi non levem præbent; [f] *qui decimas ſecundas comedit in immunditie vapulat, quia dictum eſt*, non ſubduxi ex iis pro immundo, ——— *præputiatus pro immundo* habetur, *& ſi ille decimas ſecundas comedit jure vapulat.*

Rejicitur. HIC autem Judæis conſentire nequeo, quod (ſi bene memini) nullibi cautum ſit ne quis immundus ad decimas edendas admitteretur. Deinde: cum Deus decimas illas, Levitæ, peregrino, viduæ, ſervo, aliiſque paupertate gravatis dari juſſerit; vero prorſus abſimile eſt, eum quempiam ex iis inedia forte perituris, a decimis illis participandis inhiberi voluiſſe, tantum quod in præſens impuritate aliqua Legali laboraret. Præterea: ſolennis illa profeſſio ideo præcepta videtur, ne quis in ſolutione decimarum doloſe verſaretur: nam præceptum eſt primo, ut unuſquiſque ſancte coram Domino affirmaret, ſe penitus *abſtuliſſe e domo ſua quod ſanctificatum eſt, & dediſſe Levitæ*, &c. Et ne dolo malo, vel illius ſuſpicioni, locus adhuc ſupereſſet; quod generaliter dictum erat, verbis ſpecialibus exponere tenebatur, dicens, *non comedi ex eo*

a *Hoſ.* 9. 4. b *Deut.* 26. 12. c *Deut.* 26. 13. d *Deut.* 14, 28. e *Deut.* 26. 12.
f In *Maaſar. Scheni.* cap. 3. §. 1, 4.

SECT. II. *in luctu meo, nec subduxi ex eo in immundo*, &c. Adeo ut apertum sit, hæc verba de fidelitate potius quam munditie offerentis intelligenda, eaque deviationem a præscripto Legis in oblationis materia spectare, magis quam offerendi modo. His accedat quod vox in Hebræo, non sit בטמאה *in immunditia*, sed בטמא *in immundo*. Hanc esse germanam vocis illius potestatem, norunt omnes qui leviorem aliquam literaturæ Hebraicæ tincturam imbiberunt. Huic etiam notationi vocis & Græci suffragantur, qui בטמא non per ἐν ἀκαθαρσίᾳ, sed εἰς ἀκάθαρτον interpretantur.

Expositio probabilior, duplex.

CUM Judæorum interpretatio non quadret in legis hujusce sensum grammaticalem eamque aliis nominibus suspectam habeam; duas alias adducam, rationi simul & legis verbis (ni me fallat opinio) magis consentaneas.

1ª. HARUM prima sit hæc: *non subduxi* furtim *aliquid ex eo in immundum locum:* quasi professionis hujusce pars hæc mori Gentilium frugum collectarum partem aliquam in locis immundis [domibus nempe privatis, aut idolorum templis] comedentium, ἐκ διαμέτρου opponeretur. Nam gentes antiquas Deos suos, ἰδίᾳ κατ' δυνάμιν, σὺν εὐφημίᾳ καὶ ἀπαρχαῖς καρπῶν *bonis verbis & frugum primitiis, privatim oblatis, pro facultatum modulo* coluisse, constat e *Draconis* lege quæ apud [a] *Porphyrium* legitur. *Maimonides* etiam, Zabiorum ritus circa primos arboris cujusque frugiferæ fructus referens, id eos observasse [b] dicit, *ut pars illorum offerretur, pars in idoleio comederetur.* * Idololatras antiquos a frugum collectione vacantes, hujusmodi ritibus Deos suos [Isin & Osirin præcipue] coluisse, testimonia statim producenda fidem ampliorem facient. Cum itaque Gentes in ædibus privatis aut idoleiis, frugum collectarum partem aliquam Isidi vel Osiridi consecrare solerent; omnes decimis & primitiis exolutis sancte profiteri tenebantur, se nihil e portione sacra, *in loco tam immundo* comedendum subduxisse. Hæc interpretatio eo pulchriorem veri speciem præ se fert, quod hic versus præcedentis interpres esse, ejusque sensum explicatius reddere videatur. In versu vero præcedente, quisque solutis decimis se fidelem præstitisse, verbis hisce testari tenebatur; [c] *penitus abstuli sanctificatum e domo mea, & dedi Levitæ*, &c. Quinetiam semel atque iterum lege jussum est, ne [d] decimæ, vel res aliæ Deo sacratæ, in domibus privatis, sed [e] loco sancto, quem nempe Deus electurus esset, ederentur: constat autem e postrema commatis [f] hujusce clausula, verba hæc [*non abstuli* בטמא] ideo dici debuisse, ne qui primitias aut decimas obtulisset, legem aliquam de rebus tam sacris latam violasse crederetur.

2ª. QUAMVIS autem hæc interpretatio probabilitate sua non careat, nequeo tamen temperare mihi quo minus & aliam afferam, Textus verbis [forsan & intentioni] non minus consentaneam. Est autem hujusmodi: *non abstuli ex eo, in* usum *immundum*, h. e. plane profanum, impurum, superstitiosum, aut idololatricum. Hunc sensum firmare videtur illa Græcorum versio, οὐκ ἐκάρπωσα ἀπ' αὐτῶν εἰς ἀκάθαρτον. *Non abstuli fructus* illius *partem, ad immundum aliquod:* eo enim sensu vox affinis ἐκαρπίσαντο [g] alibi a Græcis usurpatur. Hic sensus Anglicanis etiam interpretibus arrisit, qui sic verba transtulerunt; *I have* not *taken away* ought *thereof for* any *unclean* use. Non est autem cur hæc professio, sensu jam dicto sumpta, supervacanea vel inutilis habeatur: nam idololatræ veteres, cum primum fruges collegissent, earum partem aliquam ad usus idololatricos, magicos, & (carnaliter) impuros separabant. Hoc e *Julii Firmici* verbis intelligi datur: postquam enim cultores Isidis & Osiridis, *terræ fructus plangere* solitos, sermone satis acri perstrinxisset; addit, [h] *pone propter fruges vota reddi numinibus* illis, *quid addis incestum, quid adulterium, – quid errantibus hominibus & simpliciter peccare cupientibus de sacris tuis malum monstras exemplum?* Ex his non difficulter intellectum est, idololatras illos Deum suum *Frugiferum* (sic enim [i] Osiridem vocabant) oblatis frugibus honorantes, ritus obscœnos & immundos exercuisse, & Cererem & Bacchum Veneri ministrare coegisse. Ne quis itaque rem *sanctificatam* usu tam vili & immundo polluisse crederetur, omnem criminis tam tetri suspicionem hac solenni professione coram Domino facta, a seipso amoliri tenebatur.

a De *abstin.* l. 4. §. 22. b *Mor. Neb.* P. c. §. 37. * Cum perceperant fruges, antequam vescerentur, Dis libare instituerunt: & cum agros atque urbes Deorum munere possiderent, partem quandam templis, sacellisque ubi eos colerent, dicaverunt. *Censorin.* de *die natal.* Cap. 1. p. 3. c בערתי i. e. *Ignis instar e medio sustuli, removi.* d *Deut.* 12. 18. e Et. 14. 22, 23. f *Deut.* 26. 13. g Vid. *LXX.* in *Josh.* 5. 12. h Lib. de *error. prof. relig.* p. 4, 5. i ——*Seu te roseumTitana vocari,*——*seu præstat Osyrin Frugiferum.* Stat. Thebaid. 1. *sub. fin.*

SECT.

SECT. III.

SECT. III.

De profeſſione tertia, *non dedi ex iis mortuo.*

UT qui decimas & primitias ejus exolviſſet, fidem ſuam ab omni doli mali ſuſpicione liberaret, nec quicquam e devotis fructibus in uſum alienum ſacrilege pervertiſſe crederetur; ſe nihil ex iis למת *mortuo dediſſe*, ſancte coram Domino ſolenniter affirmare tenebatur.

HEBRÆI hæc verba de impenſis funebribus interpretari ſolent: quaſi ſenſus eſſet: Hebræorum ſententia: "nihil e rebus Deo ſacris in rem funebrem expendi, nempe loculum feralem, [a] convi- "vium funebre, pompam, lintea ſepulchralia, erectionem ſepulchri, vel alios aliquos "funerum ſumptus, in quos alii forſan ſacra hæc expendi poſſe cogitarent. Hunc ſenſum probat *Jonathan* ſic locum illuſtrans, *neque dedi de eo involucra pro anima mortui.* Conſentit auctor *Vulgatæ*, ſic verba transferens, *nec expendi ex his quidquam in re funebri.*

AT hic etiam a magiſtris Hebræorum diſſentire cogor: nam Iſraelitæ proculdubio verba hæc tam ſolenniter efferebant, ut ſuſpicionem peccati alicujus eo ſeculo frequenter admiſſi, a ſeipſis propulſarent. At res eſt a fide omni remotiſſima, Iſraelitas decimas & primitias (res Deo ſeparatas) tam frequenter ad mortuos honeſte ſepeliendos furtim ſubtraxiſſe, ut opus eſſet hac ſolenni profeſſione, qua ſeipſos ab omni fraudis illius ſuſpicione liberarent: Deinde: ſi quis decimas Deo & ſanctis ejus debitas furto ſurripere voluiſſet: veriſimile eſt, eum vivorum potius quam mortuorum cauſa tanti ſacrilegii reatum ſubire voluiſſe. Præterea: vocis hujuſce ſenſui [b] grammaticali, & legis ſimplicitati conſonum eſt, ut hæc verba de re aliqua mortuo vere data, potius quam de impenſis mortuorum cauſa factis interpretemur. Rejicitur.

CUM itaque Judæorum interpretationi nil ſani ineſſe compertum ſit, ne muneri meo deeſſe videar, genuinum loci ſenſum (quantum vetuſtatis nebulæ patiuntur) inveſtigare conabor. Sat ſcio me negotium operoſum & plane lubricum ſuſcepiſſe, cum vox ea למת ſenſus tam varios admittat, & ſententiis diverſis occaſionem præbeat. Nam, Opiniones aliæ, tres.

PRIMO: vox ea *generaliter* ſumi poteſt, ita ut quemvis mortuum aut neceſſarium morte nupera ſublatum denotet. Quaſi ſenſus hic eſſet, "nullam primitiarum aut de- "cimarum partem ſubtraxi, ut eam tanquam cibum ἐνταφιον, ad amici alicujus mor- "tui loculum collocarem. Notum eſt enim, idololatras antiquos in eo errore fuiſſe, ut mortuorum animas circa ſepulchra vagari, iiſque cibos neceſſarios eſſe crederent; eoſque pie facere, qui panem & vinum ſepulchris imponerent, ut ea guſtarent mortui, vel iis oblectarentur. Errorem illum a primis uſque Gentiliſmi ſeculis, ad [1] *S. Auguſtini* tempora propagatum fuiſſe, probant ſancti Patris, [c] verba: *miror cur apud quoſdam infideles hodie tam perniciosus error increverit, ut ſuper tumulos defunctorum cibos & vina conferant; quaſi egreſſæ de corporibus animæ carnales cibos requirant.* Ne vero tam peſtiferi moris & dogmatis improbitas invaleſceret, lege curatum eſt, inquiunt aliqui, ut quivis decimas ſolvendi munere perfunctus, ſerio ſancteque affirmaret, ſe nihil ex iis ut mortuo cœnam parentalem faceret detraxiſſe. Huic opinioni favet modo laudatus [d] *Auguſtinus*: nam hæc verba explicans, [non dedi ex iis mortuo] *an per hoc*, inquit, *prohibet parentalia, quæ obſervare ſolent gentes?* Ei [e] *Malvenda* conſonat, ſic locum exponens, *fortaſſe hic profitetur Iſraelita, ſe nihil ex ſacratis illis trietericis decimis in cœnas defunctorum impendiſſe, aut ſilicernia feciſſe.* Ea mente fuiſſe videtur interpres *Syrus*, qui ſic textum reddit; אנא ולא סמת מנה למיתא *Nec propoſui ex eo, mortuo.* 1ª.

HANC autem ſententiam ipſe rejiciendam arbitror, quod nulla ratione vel idoneo teſtimonio ſuffulciri poſſit. Quamvis enim hujuſmodi δείπνα vel epula feralia, ſæ- Refellitur.

a *Jerem.* 16. 7, 8. *Ezec.* 24. 17. b Non enim dicitur למתים *mortuis*, ſed למת *mortuo.* c *Serm.* 15. de *ſanctis.* d *Quæſt.* in *Deut.* L. 5. *Qu.* 47. Tom. 3. Part. 1. Col. 574. e *Comment.* in *Deut.* 26. 14.

1 Sermo iſte ad quem *Spencer.* provocat, judicio Lovanienſium, incerti eſt auctoris; licet hodie ſub *Auguſtini* nomine legatur in *Romano Breviario. Auguſtino* abjudicant etiam *Verlinus* & *Vindingus:* uſum enim conferendi cibos & vinum ſuper tumulos defunctorum, quem *Sermonis* hujus auctor mirari ſe dicit, in Africa frequentem viderat *Auguſtinus*, ut patet Tom. 1. in Lib. *Confeſſ.* 6. c. 2. De *moribus Eccleſiæ*, c. 34. &c. Vid *Appendicem* Tom. 5. *S. Auguſtini*; & *Præfata* in *Sermon.* 190.

SECT. III. pius occurrant in gentium antiquiorum monumentis; nusquam tamen legitur ethnicos cibos eorum sepulchrales paraturos, decimas aut primitias ad hunc usum sepositisse. Cibo & potu vulgari defunctorum Manibus parentabant, nec fas & jura sinebant, ut portio aliqua Deo sacra sepulchris imponeretur.

2ª. SECUNDO: vox ea למת *specifice* sumi potest, ita ut certam mortuorum speciem, heroas nempe, vel mortuos in Deorum numerum relatos, indicet. Quasi sensus esset: "primitias & decimas, Deo vivo sacras, mortuis aut heroibus divinitate donatis, ethni-"corum ritu, nequaquam obtuli; ut eorum gratiam inirem, & terræ fructus eorum "benignitati vel solertiæ me acceptos habere profiterer. Neque hæc interpretatio nova cuiquam aut insolens videri possit, cum gentium numina *mortuorum* nomine in Scripturis innotescant; *Psal.* nempe 106. 28. *Et comederunt sacrificia* מתים *mortuorum*, h. e. idolorum, quæ מתים Baalim aut Heroum defunctorum simulacra fuerunt. Huc forte spectat locus ille insignis, *Jes.* 8. 19. quem sic Græci transferunt, πὶ ἐκζητᾶσι περὶ τῶν ζώντων τὰς νεκρὰς; *quare de vivis mortuos interrogant?* Ex eo mortuorum cultu factum est, ut ethnica religio ceremoniis tristibus & funebribus scateret adeo; quod [a] *Tertullianus* idololatriam *parentationis speciem* haud inepte appellaverit. Mortuos hos in Deorum ordinem cooptatos, gentes antiquas primitiis oblatis conciliare solitas, res per se credibilis est, & veterum testimoniis confirmata. Morem illum lege lata sancivit *Triptolemus:* cum autem vetus illud *Triptolemi* statutum temporis injuria collapsum esset, restituit [b] *Draco* lege his verbis concepta; Θεσμὸς αἰώνιος τοῖς Ατθίδα νεμομένοις, &c. *Sanctio æterna esto viris Atticam incolentibus, eaque in perpetuum rata sit:* Θεοὺς τιμᾶν κὴ ἥρωας ἐγχωρίους, &c. *Dii & Heroes indigenæ publice secundum ritus patrios colantur, privatim vero bonis verbis & frugum primitiis, pro facultatum modulo.* Cum itaque gentibus usitatum esset, τὰς Baalim vel [c] mortuos Heroas fructuum primitiis venerari, & Israelitæ περιπτῶς ethnicorum morem sequerentur; promptum est opinari, Deum ideo verba hæc, post oblatas triennii fruges tam solenniter efferrri voluisse, ut ipsa professionis hujus solennitas & religio populum illum a *mortuorum* cultu, & frugibus in eorum honorem offerendis coerceret. Fatendum est itaque sententiam hanc rationibus suis non carere: quanquam si textus verba & idololatriæ veteris consuetudo pressius expendantur, sententia proxima me judice probabilior invenietur: nam

3ª. TERTIO: vox ea *signanter* & *emphatice* sumi potest, ut Heroem aliquem fato functum notet, præ cæteris insignem, & frugibus & solenniter oblatis coli solitum. Quasi sensus esset: "sancte profiteor, me fructus omnes Deo sacros Deo obtulisse, nec eo-"rum partem vel minimam Isidi dedisse vel Osiridi, quorum funus Ægyptii mœsti "celebrant, & quibus fructuum suorum primitias consecrant; proventum uberiorem "futurum existimantes, si frugum datores (uti vocant) munusculo aliquo demereri "studeant. Huic opinioni fidem non defuturam censeo, si paulo exactius argumenta sequentia perpendantur.

(1º.) EI *Septuaginta* non obscure favent, qui vocem למת sic emphatice transferendam censuerunt; οὐκ ἔδωκα ἀπ' αὐτῶν τῷ τεθνηκότι· *non dedi ex iis* illi *mortuo:* quasi voce illa notari crederent Heroem aliquem nominatissimum, quem Ægyptii *mortuum* κατ' ἔμφασιν appellarunt, quem etiam, præ cæteris e מתים *mortuorum* Deorum numero coluerunt. Hoc & eo probabilius, quod Ægyptii aliique multos Deos [d] mortuos, Osirin autem præcipue, colerent, eumque terræ fruges elargiri crederent.

(2º.) GENTES, Ægyptii præsertim; Osirim suum ritu tam tristi coluerunt, ut aperte constaret eos Deum illum fictitium, qua *mortuum*, [sub ea ipsa notione] venerari. Ægyptios Osiridis sacra ritu lugubri coluisse, *Julii Firmici* testimoniis evinci possit. Ille vero, de moribus Ægypti loquens, hæc [e] habet: *in sacris suis (quæ mysteria vocant) addunt tragica funera & funesta calamitatis metuendæ certamina.* Et statim postea, *in adytis habent idolum Osiridis sepultum: hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miserandum casum regis sui turpitudine dehonestati defleant capitis, — lacerant lacertos*, &c. Dein, paucis interpositis, hæc addit: *sic annuis sacris cum honore terræ funeris istius pompa componitur; & cum persuadetur hominibus quod colant terram, miseri funeris venerantur exitium.* Eosdem ritus lugubres, Syros, Byblios, alioque cognato Adoni persolvisse testatur [f] *Lucianus.* Postquam enim ritus lugubres in illius cultu peractos retulisset, addit, ἐπεὰν δ' ἀποτύψωνταί τι, κὴ ἀπλαύσωνται, πρῶτα μὲ κα-

a Lib. de *spectac.* cap. 12. p. 78. b Ap. *Porphyr.* περὶ ἀποχ. l. 4. §. 22. c *Psal.* 106. 28. d *Lugete mortuos vestros,* —— *Lugete Liberum, lugete Proserpinam, lugete Attin, lugete Osyrin,* &c. Jul. Firm. Ub. sup. p. 14. e Ub. sup. p. 3, 4 f Lib. de *Dea Syr.* p. 1058. B

ταγίζυσι

ταγίζουσι τῷ Ἀδώνιδι, ὅκως ἐόντι νέκυϊ· *Poſtquam autem ſe tundendi ac deplorandi finis fa-* CAP.
ctus eſt; primo quidem inferias Adoni peragunt, perinde ac mortuo tum exiſtenti, & capita XXX
radunt, quemadmodum Ægyptii mortuo Api. Quin, ut eo clarius & apertius indicarent, VIII.
ſe Adoni vel Oſiri qua mortuo, cultum exhibere; cum illius feſtiva ſolennitus ageretur, gentes aliquæ ſimulachra mortuorum cadaveribus ſimilia fingebant quæ more funerum efferebant, & ſepulchro condebant. Huic mori *Plutarchus* teſtimonium perhibet: [a] Ἀδωνίων γὰρ εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας καθηκόντων, εἴδωλα πολλαχῇ νεκροῖς ἐοικομιζομένοις ὅμοια ποιοῦντο καὶ ἐξέφερον, καὶ ταφὰς ἐμιμοῦντο κοπτόμεναι, καὶ θρήνους ᾖδον· *Adonidis ſacris in hos dies incurrentibus, mulieres ſimulachra quaſi mortuorum cadavera frequentes efferebant pro more feſtivitatis, funeraque & ſepulturas imitabantur plangebantque, & feralia carmina concinebant.* Et ut omnia huic ſcenæ luctuoſæ convenirent, ſacrificium pro more feſtivitatis *Adoni* oblatum, Καθέδρα [b] vocabatur: *quod inde reor eſſe deductum*, inquit [c] Petrus Caſtellanus, *quod* πένθους ἡμέρας ἐπὶ τετελευτηκόσι, *luctus dies ſuper defunctis* ethnici καθέδρας appellarent. Cum itaque Ægyptii, aliique Adonidis aut Oſiridis ritus obeuntes, id enixius agerent ut eum qua mortuum colere crederentur; ſuadet ratio ut vocabulum למת de numine illo, *mortui* nomine culto & celebrato interpretemur.

(3°.) Ut eo magis cohæreant omnia, non eſt hic tacite prætereundum, quod ethnicis in more eſſet omne genus fructuum offerre, cum Adonidis aut Oſiridis ſacra ſolenniter obſervarent. Religionis hujuſce teſtem adduco *Theocritum*, ſic ritus Adonios deſcribentem, *Idyl.* 15. v. 111.

Ἀρσινόα πάντεσσι καλοῖς ἀποτάλλει Ἀδωνιν·
Παρ μὲν οἱ ὤϊα κεῖται ὅσα δρυὸς ἄκρα φέρουσι.

Arſinoë multifariis bonis ornat Adonim.
Juxta enim matura jacent, quæcunque arborum apices ferunt.

Capitis tonſura clauſula.

Si hæc omnia ſedulo conferantur, aperte conſtabit opinionem meam textus hujuſce verbis adamuſſim convenire, nihil coactum aut male cohærens continere; profeſſionem etiam illam, poſt oblatas decimas & primitias inſtitutam, ad arcendam idololatriam medium fuiſſe cumprimis aptum & accommodatum.

CAP. XXXVIII.

Lex qua cautum eſt, ne ſacerdotes radantur, ſed tondeantur.

Id ſummo conatu ſtudioque egi hactenus, ut leges præcipuæ, Zabiorum moribus adverſæ, codice Moſaico contentæ, luce paulo clariore ſtatuantur. Atque hic lectoris patientiam liberarem, niſi quod legem unam nobis offerat *Ezechielis* prophetia, Zabiiſmo non minus adverſantem, e cujus explicatione lux haud exigua nonnullis *Pentateuchi* legibus oriatur. Eſt autem hujuſmodi: [d] *caput ſuum neque radent* ſacerdotes, *neque comam nutrient*, ſed *tondentes tondebunt capita ſua.* Hujus præcepti ſenſus adeo obvius eſt & in media luce poſitus, ut vix oculos lippientes latere poſſit. Ea nempe præcepti mens eſt: ne ſacrorum miniſtri ſeipſos ad vivam cutem aut calvitiem raderent, nec eorum cæſariem prolixam & incultam gererent; ſed utriuſque extremi vanitatem declinantes, capita tonderent ſolummodo, adeo ut nec cutis pateret, nec vultus tegeretur. Cum itaque legis ſenſus nemini dubius aut obſcurus eſſe poſſit, ad alia explicatu difficiliora & interpretis opera ſtudioque digniora, ſermonem convertam. Ideoque meum erit. (1°.) legis hujuſce fontem & originem aperire. (2°.) Illius rationem genuinam paucis exponere & confirmare. (3°.) Rationes vulgo redditas in examen vocare, & earum levitatem patefacere.

a In *vit. Alcib.* pag. 200. C b Vid. *Heſych.* in καθίδρα. c *Synt.* de *feſt. Grac.* p. 8. d *Ezec.* 44. 20.

SECT. I.

SECT. I.

Hujus præcepti fons & origo detegitur.

Hac de re conjecturæ duæ.

PRIMO: meæ partes erunt, hujus præcepti fontem & originem aperire. Sat ſcio provinciam difficilem me ſuſcepiſſe: cum enim lex hæc nullibi apud Moſem occurrat, (qui *caput radere*, non autem *comam nutrire*, vetuit) videri poſſit, Deum legem hanc non per Moſem, ſed Ezechielem primo tradidiſſe. E diverſo cum in hoc capite, lex hæc inter alia præcepta pure Moſaica media collocetur; & certum ſit, Deum leges rituales tradendi partes Moſi demandaſſe; ratio non ſinit credere, Deum legem hanc unam ritualem *Ezechielis* ſolius miniſterio dare voluiſſe. Ut itaque hunc nodum expediam, de legis hujus origine duas proponam conjecturas, de quibus lector pro libitu ſuo ſententiam ferat.

1ª. PRIMO: veriſimile eſt Moſen has leges [quamvis haud conjunctim] diu antea ſacerdotum genti tradidiſſe, & *Ezechielem* eas auctoritati priſtinæ reſtituiſſe, cum forte vitio temporum in deſuetudinem abiiſſent. Nam *Levit.* 21. verſ. 5. lex ea ſacerdotibus præſcripta legitur, [1] *non radent caput nec barbam eorum*; hæc etiam verſ. 10. ſub. [a] Pontificis perſona, toti ſacerdotum familiæ data cenſeatur; *ſacerdos maximus inter fratres ejus*, ראשו לא יפרע *caput ſuum non diſcooperiet, veſtimenta non ſcindet.* Sic equidem *Vulgatæ* auctor hanc legem reddit: mihi vero multo magis ſe probat eorum ratio, qui voces Hebræas hoc ſenſu interpretantur, *caput ſuum non reddet vacuum* ſeu *liberum*, a raſione nimirum & cultu, ita ut coma (quod in luctu fieri ſolet) prolixa, neglecta, & inculta relinquatur. Huic interpretationi calculum adjecit *Onkelos*, ſic locum explicans, ית רישיה לא ירבי פירוע *in capite ſuo ne nutriat comam.* Illius veſtigiis inſiſtit *Jonathan*, legis hujuſce mentem ipſis iiſdem verbis exprimens. Hunc etiam ſenſum *Arabs*, *Perſa*, *Fagius*, *Schindlerus*, aliique præferendum cenſuere. Huic interpretationi vim addit locus ille parallelus, *Levit.* 10. 6. *Capita veſtra ne* תפרעו *reddatis vacua* ſeu *libera*, h. e. exponente utroque *Targumiſta*, לא תרבון פירוע *ne augeatis*, ſeu *alatis cæſariem*, more ſcil. Ægyptiorum, qui capitis & barbæ crines in luctus & mœroris ſignum nutriebant. His affinitate juncta videntur illa de leproſo verba, [b] *& caput ejus erit* פרוע *liberum*, [a novacula nempe vel forcipe] in luctus teſtimonium. Hunc ſenſum *Chaldæus* inſuper, [c] *Arabs* etiam, huic loco tribuit. Nec inconſulto: cum enim ſequatur, *& labrum ejus cooperiet*; neceſſe eſt ut verba præcedentia de *capite aperto* perperam intelligantur; niſi credatur antiquos in mœrore conſtitutos, caput apertum, os autem velatum ſimul habuiſſe, adeoque luctum eorum ritu plane contrario ſignificaſſe. Cum itaque tot exempla, & teſtimonia, interpretationi noſtræ præſidium præbeant; conjectura rationi conſentanea eſt, *Ezechielem* legis hujuſce partem primam e verſu quinto, poſtremam e verſu decimo capitis [d] jam laudati deſumpſiſſe.

NEQUE ſententiæ noſtræ obſtare debet Græcorum verſio, τῷ κεφαλῇ [2] οὐχ ἀποκιδαρώσει, *caput ejus non nudabit cidari.* Nam certum eſt, ſacerdotes in ſolenni ſacrorum celebratione, capita ſua ſemper obtegere debuiſſe; nec opus erat ut nova aliqua lege caveret Deus, ne capita ſua cum ſacris intereſſent cidari vel pileo ſacerdotali denudarent. Nec ad ſententiam noſtram evertendam ſatis firmitatis habet, quod nonnulli forſan objicient; vocem nempe [e] יפרע [*denudandi* ſenſu ſumi ſolitam] poſtulare, ut eam cum reſpectu ad ſacerdotis pileum potius quam comam interpretemur: non enim ignoratum eſt eruditis, hanc vocem eum etiam quem dixi ſignificatum continere.

2ª. SECUNDO: ne conjectura illa lectori minus allubeſcat, aliam in medium proferam, quæ forte non minus concinna, & Legis totius ſcopo conſentanea videatur. Eſt autem hujuſmodi: Propheta legem illam [*non radent caput, nec barbam*] non κατὰ τὸ ῥητὸν, ſed κατὰ τὴν διάνοιαν, expoſuiſſe, & præceptum de quo jam agitur, non e legis illius verbis, ſed ſenſu & intentione generali accepiſſe cenſeatur. Quamvis enim [ſi legis illius corticem tantum intueamur] nihil in ea præter crinium raſionem prohi-

a Vid. *Grot.* in *Levit.* 21. 10. b *Lev.* 13. 45. c Qui ſic reddit, *& caput ejus erit incultum.*
d Viz. *Lev.* 21. 5, 10. e In *Lev.* 21. 10.

1 Hebraica vertenda ſunt, *non calvitium inducent capiti ſuo, neque angulum barbæ ſuæ radent.*
2 Apud *MS. Oxonienſem.* οὐκ ἀπομιτρώσει· & *Scholia Romana*, ἀλλ᾽ φησὶ, οὐκ ἀπομιτρώσει·

beatur;

beatur; ſi tamen illius occaſionem & contextum altius perpendamus, facile percipiamus Deum non tantum *caput radere*, ſed & *comam nutrire*, ea in lege vetuiſſe. Nam apud Ægyptios in more erat, nunc capite raſo, nunc coma promiſſa & inculta, luctum funebrem indicare: cum itaque ſatis e contextu pateat, Deum capitis raſionem, tantum quod luctus funebris indicium vetuiſſe; rationis paritas opinari docet, comam nutritam & incultam, utpote luctus feralis indicem, legis illius intentioni non minus adverſari. SECT. II.

SI itaque huic aut priori conjecturæ aſſentire liceat, credendus eſt Propheta legem hanc e *Levitico* in ſcripta ſua tranſtuliſſe, eamque a Moſe quidem originem, ab *Ezechiele* vero ſanctionem novam accepiſſe.

SECT. II.

Ratio legis exquiritur.

CUM jam legis hujus originem perſpectam habeamus, ordo poſtulat ut in illius ratione perquirenda & aſtruenda laboris aliquid impendamus. Quantum autem rem, non minus opinionum varietate quam temporum vetuſtate, perplexam & obſcuram percipiamus, ideo ſacerdotibus caput radere vel comam negligere prohibetur, quod capitis raſio ſimul & neglectus ritus funebres eſſent, & in luctus teſtimonium pariter uſitati. Ut huic rationi lucem & firmitatem feram, oſtendendum eſt, (1°.) Capillos abraſos & neglectos (aut promiſſos) luctus funebris indices fuiſſe, & apud Ægyptios alioſque in ſuorum funeribus uſitatos. (2°.) Deum ea de cauſa caput radere & comam nutrire vetuiſſe. (3°.) Cur Deus ritibus iis, tantum quod funebres eſſent, ſacerdotibus interdixit.

OSTENDENDUM eſt primo, capillos abraſos, aut promiſſos & neglectos, luctus funebris indices fuiſſe, & apud Ægyptios & alios in ſuorum funeribus uſitatos. Antiquos luctum indicaſſe, capillis quandoque, abraſis,

CAPILLOS tonſos aut abraſos luctum funebrem antiquitus indicaſſe, fidem faciunt multa e ſcriptis divinis & humanis facile petenda teſtimonia. *Jobus*, filiis ejus fato præmaturo abreptis, [a] *ſurgit, veſtes lacerat,* ויגז *& caput* ſuum *tondet.* Idem & Hebræos antiquiores in rebus luctuoſis feciſſe & obſervaſſe, nos docent [b] *Prophetæ* verba; *morientur magni & parvi in terra hac: non ſepelientur, neque plangent eos, neque incidetur, neque* יקרח *decalvabitur propter eos.* Huic affinis eſt [c] ille *Michæ* locus: *decalva teipſam, & tonde teipſam ob filios deliciarum tuarum, dilata calvitium tuum ſicut aquila.* Quod Ægyptii cute tenus, in luctu funebri præſertim raderentur, e [1] *Diodoro* diſcimus: refert enim ille, totam familiam in Ægypto radi ſolitam, ſi canis (animal religioſe habitum) in domo quapiam obiiſſet: ξυρῶνται πάντες οἱ κατ' οἶκον ὄντες ὅλον τὸ σῶμα, καὶ ποιοῦνται πένθος. *Omnes in domo illa totum corpus raduntur, & in luctu ſunt.* Eundem in luctu funebri tondendi morem apud alias gentes obtinuiſſe, probant multa illa Veterum teſtimonia, quæ hic addi poſſent, ſi falcem meam injicere vellem in [d] *Kirchmanni*, [e] *Junii*, vel [f] *Bocharti* meſſem. Ideo vero Gentiles in amicorum funere toti radebantur, quod hoc ritu luculenter indicarent, ſe jam ornatus & elegantiæ ſtudium ſeponere, & omni voluptati nuncium remittere, niſi quam capitis deſideratiſſimi memoria præbeat.

UTCUNQUE nonnulli in luctus gravioris indicium more plane contrario utebantur, & capillos, olim eleganter tonſos & compoſitos, incultos demittere ſolebant, eoſque cervices ſuas nullo ordine circumfluere ſinebant. Hunc morem Ægyptios mœrore confectos obſervaſſe, ſcriptum reliquit *Herodotus*, lib. 2. cap. 36. ubi ait, *apud alios, ritus eſt, ſtatim in funere* proximi, *capita deglabrare:* Αἰγύπτιοι δὲ ἐπὶ τοῖσι θανάτοισι ἀνιεῖσι τὰς τρίχας αὔξεσθαι, τάς τε ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τὰς γενείου πέρας ἐξυρημένοι. *Ægyptii vero* in ſuorum funeribus *ſinunt capillos creſcere, antea caput & barbam tonſi.* Sic ab antiquo morem apud Ægyptios habuiſſe probabilius exiſtimetur, quod rebellibus e medio ſublatis, cautum ſit, [g] *ne quis caput detegeret, aut veſtem laceraret*; *Jonathan* autem (quod ſupra monui) ſic locum explicet, לא תרבון פרוע *nolite nutrire comam,* Et quandoque neglectis.

a Cap. 1. 20. b *Jerem.* 16. 6. c Cap. 1. v. 16. d De *funer. Rom.* l. 2. c. 13. & 14.
e *Comment.* de *coma*, c. 5. f De *Animal. ſac.* P. 1. col. 478. 479. g *Lev.* 10. 6.

1 Vid. *Biblioth. Hiſtor.* Lib. 1. p. 75. B

SECT. II. nempe ad funebrem Ægypti morem, unde nuper exiiſtis. Et hodierni Judæi, conſuetudine forſan a majoribus tranſmiſſa, cum amicos elatos deflent, *intra triginta dies nec lavantur, nec tondentur*; ſi [a] *Schindlero* & [b] *Buxtorfio* referentibus fidem habeamus. Si quis in hoc argumento plura deſideret, legi velim quæ in hanc rem ſcripſerunt, *Alexand.* ab *Alex. Junius, Kirchmannus, Geyerus, Doughteius*, aliique.

Deum hos ritus qua funebres, inhibuiſſe.

SECUNDO: probandum incumbit Deum ideo caput radere, comam etiam nutrire vetuiſſe, quod Ægyptii aliique, in luctu præcipue funebri, ritibus illis uterentur. Hic mirum videri non debet, quod in Ægypti funeribus, nunc comam paſſam & promiſſam, nunc raſam aut tonſam, uſitatam audiamus; cum ſingulis fere ſeculis hominum mores & affectus immutari ſoleant, & coma, vel ſecta vel promiſſa, ornatus nativi contemptum [luctui convenientem] indicet. Multis autem non opus eſt argumentis, ut evincam ritum utrumque ſacerdotibus interdictum fuiſſe, quod iis Ægyptii aliique in funeribus uterentur. Apertum eſt enim, *Ezechielem* legem hanc, e [c] *Levitico* ſumptam, ſcriptis ejus inſeruiſſe: ibi vero poſtquam Deus ea lege [*ne mortuorum cauſa ſeipſos polluerent*] familiam ſacerdotalem devinxiſſet; iis interdicit ne capita raderent aut comam nutrirent, i. e. ne capita ſua, deformi crinium reſectione vel neglectu, in luctus funebris teſtimonium dehoneſtarent. Deinde: dubitari nequit, quin lex ea moribus quibus Iſraelitæ diutius aſſueverant [h. e. Ægyptiacis] potiſſimum opponeretur: de Ægyptiis autem memoriæ proditum eſt, quod comam, nunc radere, nunc promittere ſolerent, cum luctui graviori, funebri præſertim indulgerent.

Cur ritus illi, quod funebres, interdicti.

DICENDUM ſupereſt, cur Deus ritibus hiſce, tantum quod funebres eſſent, cultus ſui miniſtris interdixit. Duas itaque rationes hujus interdicti reddimus:

PRIMO: ritus illi una cum aliis olim in luctu funebri uſitatis, in religionem tandem abierunt, & cultus mortuis præſtiti pars magna facti ſunt. Nam [d] *Lucianus* de ſacerdotibus Deæ Syriæ devotis agens, τὰς κεφαλὰς, inquit, ξυρέονται, ὅκως Αἰγύπτιοι ἀποθανόντι Απι· *capita detondent, quemadmodum Ægyptii, quando* apud ipſos *mortuus eſt Apis.* Et *Plutarchus*, in *Iſide*, de ſacrificulis Ægypti loquens, aſſerit ξύεσθαι τὰς κεφαλὰς διὰ τὸ πένθος, *eorum capita in luctus* teſtimonium *radi* ſolita. Sed exemplum multo luculentius & ad rem præſentem accommodatius nobis præbet apocryphum [e] *Baruchi* ſcriptum: ubi, de Babyloniis & eorum idolis verba faciens, inquit, *in domibus* [i. e. templis] *eorum ſacerdotes ſedent, habentes tunicas ſciſſas, & capita & barbam raſam——Quorum capita nuda ſunt.* Ideo vero ceremoniis hiſce omnibus in templis ſuis utebantur, quod *veſtem ſcindere, barbam radere*, & *caput nudare*, luctus funebris indicia eſſent, adeoque Diis ſuis, qui revera homines mortui erant, apprime convenirent. Ex eodem more funebri factum eſt, quod *apud Deos ſuos* (uti ſequitur) *miſerabile clamarent*, quod in luctu funeris fieri amat. Cum itaque ritus illi funebres, non tantum in morem, ſed & religionem abiiſſent, noluit Deus ut ſacerdotes ejus capita vel raſa vel comata gererent; ne ſacrorum ethnicorum curam gerere, & hominum mortuorum [non Dei vivi] miniſtri crederentur. Ratio hæc inde fidem acquirat, quod omnia luctus indicia, in mortuorum ſolennibus uſitata, ſacerdotibus interdicta ſint. Iis enim in luctu funebri, nec barbas radere, nec capita deglabrare, nec veſtem ſcindere, vel capitis pilos nutrire fas erat, nec iis nudo capite ſacra procurare concedebatur. Quid autem hæc omnia ſacerdotibus illicita fecit Legiſlator, niſi ut omnem νεκρολατρείας, [f] tunc temporis late propagatæ, ſpeciem a ſacris ejus amoveret, & curaret ne ſacerdotes ipſi tam profanæ conſuetudinis exemplum præbere viderentur? Si Dei ſacerdotes dolentis perſonam ſuſcepiſſent, aut Ægyptii ſacrificuli tonſuram imitati fuiſſent; cultus idololatrici tunc ubique recepti ſe graviter ſuſpectos reddidiſſent; & Iſraelitæ forſan ſacerdotum mores in partem pejorem interpretati, ad ritus ethnicos & ſacra mortuorum tranſiiſſent. Cum enim Hebræorum animi inter Deum & *Baalim* fluctuarent, levi quovis momento in partem pejorem impelli poſſent. Huic rationi non obſiſtit, quod ſacerdotibus permiſſum eſſet, ritibus hiſce funebribus uti ſuper obitu patris, matris, ſororis, aut cujuſvis alterius, iis proximo ſanguinis nexu cohærentis: eum enim ſacerdotes propinquorum ſolummodo funera, more ſolito celebrarent; cuivis conſtare poſſet, quod ritibus quos dixi funebri-

a *Lexic. Pentag.* voc. פרע b *Synag. Judaic.* cap. 49. c Viz. Cap. 21. 5, & 10. d Lib de *Dea Syr.* p. 1058. B e Cap. 6. v. 31. f *In iſtis profanis religionibus, ſciatis mortes eſſe hominum conſecratas.* Jul. Firmic. ub. ſup. p. 8.

bus

bus, non e Gentiliſmi ſtudio, ſed affectus naturalis inſtinctu, & ad luctum ſolummodo teſtandum uterentur. SECT. III.

(2°.) SECULIS antiquioribus, carnes morticinas edere, corpora mortuorum attrectare, funeribus eorum intereſſe, ritus funeri proprios obire, vel operam quamvis aliam funeri dare, profanum quiddam & a ſanctitate ſacerdotali alienum habebatur. Apud Romanos itaque ſacrorum lege receptum erat, ut ſacerdos omnis, imprimis maximus, a mortuorum contactu, viſu, ritibus & exequiis abſtineret. Hoc multis Veterum teſtimoniis probatum dederunt, [a] *Grotius*, [b] *Doughteius* noſter, aliique, quos adeat, ſi quis harum rerum ſtudio teneatur. Ideo vero ſacrorum miniſtri a funeribus, & ceremoniis funus olentibus abſtinere tenebantur; quod aliquid immundi & a ſacrorum puritate alieni, funerum curatoribus adhærere videretur; quod etiam Sacrorum honos & Sanctuarii reverentia non niſi ceremoniis quibuſdam peculiaribus integra conſervari potuiſſet. Deus ipſe hanc aſſignat cauſam cur Altaris & Sanctuarii ſui miniſtros funere pollui, vel in re funebri verſari prohibuerit. *Levit.* 21. 1, 5, 6. *Loquere ad ſacerdotes filios Aaron, & dices ad eos ne contaminetur* ſacerdos *in mortibus civium ſuorum. Non radent caput, nec* [1] *barbam, neque in carnibus ſuis facient inciſuras. Sancti erunt Deo ſuo, & non polluent nomen* ejus: *incenſum enim Domini, & panes Dei ſui offerunt, & ideo ſancti erunt.*

SECT. III.

Rationes vulgo datæ ad examen vocantur.

DEVENTUM eſt jam ad ſupremam penſi noſtri partem ut nempe rationes hujus præcepti quæ reddi ſolent ad examen vocemus, eaſque falſi convincamus. Harum autem prima & primaria ſic ſe habet:

(1°.) GENTIBUS pene omnibus in more erat, ut ſacrificuli ſui, capite raſo vel comato, tanquam habitu & charactere peculiari, a vulgi plebe diſcernerentur. Si itaque ſic ora & capita tuliſſent Dei ſacerdotes, ſcandalo fuiſſent infirmis, qui forſan eos idololatriæ ſocios & anteſignanos habuiſſent. Gentium autem ſacerdotes, hic raſos, comatos illic, pro vario populorum ritu, inceſſiſſe, ex [c] *Herodoti* verbis cognoſcatur; οἱ ἱρέες τῶν Θεῶν, τῇ μὲν ἄλλῃ κομέουσι, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ξυρῶνται· *Deorum ſacerdotes alibi quidem comati ſunt, in Ægypto autem raſi.* Hæc *Herodoti* verba multis firmantur Veterum teſtimoniis: nam *Plutarchus*, vulgi opinionem reprehendens, [d] negat λινοστολίαν καὶ ξύρησιν *veſtem lineam & raſuram* Iſidis ſacerdotem facere. Et *Laertius*, lib. 8, de *Eudoxo* loquens, ſcribit, eum in Ægypto apud ſacerdotes fuiſſe ξυρόμβνόν τε ἥβην καὶ ὀφρῦν, *raſum pubem & ſupercilia.* Atque hinc factum, quod phraſes illæ, *grex calvus* apud [2] *Juvenalem*, προφῆται ἐξυρημένοι apud [3] *Lucianum*, & *ſacerdotes calvi* apud [4] *Minucium Felicem*, ſignanter, ad prophetas & ſacerdotes Ægyptios notandos, uſurpentur. Hic mos olim ab Ægypto forte propagatus, etiamnum obtinet, ubi nondum exolevit ethniciſmus: nam [e] *Lucas* de *Linda*, ritus *Japonenſium* referens, *illi*, inquit, *quibus ſacrorum cura commiſſa eſt, mento & capite raſo incedunt.* Nec minus vero conſonum eſt, quod refert *Herodotus*; quod ſcilicet apud alias gentes, rerum ſacrarum antiſtites a vulgo, coma & barba promiſſa diſtinguerentur. Apud aliquas gentes ita morem habuiſſe, cumque a numinum ſuorum crinitorum exemplo profluxiſſe, data opera docet [f] *Hadrianus Junius*, ad quem curioſos amandamus. Ratio 1ª.

QUAMVIS autem ratio hæc primo quidem aſpectu concinna & ſpecioſa videatur, ſi eam ſpectemus attentius, illius nævos & fallacem ſpeciem facile percipiamus. Nemini enim parallelum [g] illum *Levitici* locum conſulenti obſcurum eſſe poteſt, Deum coma ſecta ſimul & promiſſa [non quod cultus ethnici, ſed] quod luctus funebris indices eſſent, ſacerdotibus ejus interdixiſſe. Deinde: cum ſuperius adducta probent, Ægyptios in luctu funebri, nunc raſos, nunc comatos inceſſiſſe; legum divinarum ſimplicitas opinari ſuadet, Deum legem hanc Ægypti moribus oppoſuiſſe; cum præ- Rejicitur.

a *Annot.* ad *Levit.* 21. 11. b *Analect. ſac.* P. 1. Excurſ. 50. c In *Euterp.* cap. 36. d In *Iſid.* p. 352. C e *Deſcrip. Orb.* pag. 138. f *Comment.* de *coma*, cap. 3. g Cap. 21. 1, 5.

1 Vid. pag. 582.
2 *Satyr.* 6. v. 532.
3 De *Sacrif.* p. 187. A
4 Pag. 165. & Cap. 21. *Davies.* Apud *Minuc. Felic.* Iſis per titum filium cum Cynocephalo ſuo *& calvis ſacerdotibus* luget. ——*Elegans lectio*, inquit Heraldus, *quam MS. Regius repræſentat. Ante in omnibus editionibus*, & aliis ſacerdotibus.

ſertim

SECT. IV. ſertim gentium aliarum mores Iſraelitas, in Ægypto natos & innutritos, latuiſſe putentur. Ratio itaque me ab opinionis hujuſce patronis diſſidere cogit.

Ratio 2ª. NEQUE (2º.) cum iis facio qui lege cautum ſentiunt, ne ſacerdotes capillos ſuos prorſus abſcinderent, aut nimium promitterent, ut decoro ſtuderent, nec profeſſionis ſuæ dignitatem ulla ratione dehoneſtarent. Nam caput, inquiunt, coma nudatum, apud gentes pleraſque, ridiculum habitum eſt & morionum proprium: & capilli turpiter promiſſi, ſine lege vel cura penduli, militi vel barbaro, potius quam homini ſobrio & bene morato, convenire videntur. Hanc rationem calculo ſuo dignam habuit *S. Hieronymus*, ſic legem [a] explicans; *quod ſequitur*, caput ſuum non radent, neque comam nutrient, *perſpicue demonſtrat, nec raſis capitibus ſicut ſacerdotes cultoreſque Iſidis & Serapidis, nos eſſe debere: nec rurſus comam demittere, quod proprie luxurioſorum eſt, barbarorumque & militantium; ſed ut honeſtus habitus ſacerdotum facie demonſtretur.*

Nullius habita. AT illa ratio non facile lectoris conſulti punctum obtinebit: nam *Lev.* 21. 5. (unde Prophetam *Ezechielem* hanc legem hauſiſſe diximus) verbis diſertis inhibetur, tantum ne ſacerdotes caput aut barbam raderent, non autem ne comam nutrirent aut augeri ſinerent. Quid autem, niſi quod comæ reſectio ritus lugubris eſſet, & apud Ægyptios, cum ſe luctui darent, frequentius uſitata? Deinde: Levitæ & leproſi, cum puritati operam darent, [b] *omnes carnis ſuæ pilos radere tenebantur*; & ſacerdotes ipſi [c] comam nutrire, cum voto Nazaræatus obſtringerentur. Ex his efficitur, comam ſectam vel prolixam ſacerdoti minime vetitam fuiſſe, quod hæc vel illa ab honeſti norma deflecteret, & illa ad Iſiacorum ſuperſtitionem, hæc ad militum aut barbarorum feritatem, nimis accedere videretur.

Ratio 3ª. (3º.) NONNULLI Deum comam raſam ſimul & intonſam vetuiſſe ſentiunt quod utraque contra Naturæ legem & intentionem peccare videatur. Cum enim Natura parens ſupercilia pilis ad ornatum veſtiverit, & hominum capita denſo pilorum tegmine donaverit, ut humorum affluxus nonnihil ebiberent, & aeris aut animalculorum injurias propulſarent; qui capita aut ſupercilia novaculæ ſubmittunt, Naturæ legem & ſcopum inſuper habere putentur. Cum etiam gentium omnium conſuetudo [optimus interpres Naturæ] comam promiſſam, velaminis & ornamenti loco, ſexui molliori dederit: Naturæ intentionem male intelligere videntur, qui comam alunt, eamque intonſam & per terga fluentem gerunt.

Repudiatur. AT nec ratio illa lectori ſagaciori facile ſatisfaciet; nam (ut alia taceam) cum lex hæc inter tot leges mere ceremoniales inventa ſit, vero prorſus abſimile eſt, eam e Naturæ dictatis ortum petere, & ſociis legibus vix ulla cognatione devinciri.

SECT. IV.

Capitis & inſtituti præſentis concluſio.

DE legis hujus origine & inſtituendi cauſa, prout captus eſt meus, ſermonem jam habui; eamque legibus a Moſe datis accenſendam eſſe, argumentis haud inertibus probatum dedi.

EX iis autem quæ de hac, & aliis naturæ cognatæ legibus, in medium protuli, manifeſto deprehenditur, Hebræorum leges haud paucas, δὶς διὰ πασῶν, Zabiorum ſtudiis & inſtitutis diſſonare; Deum etiam legibus illis, Iſraelitas a ſuperſtitioſis, Ægypti præcipue moribus, quibus etiamnum inhærebant, avocare, & ad veram religionem reformare ſtuduiſſe. His autem eo diutius & operoſius immoratus ſum, ut inſtitutis divinis, e vetuſtatis tenebris in lucem diemque protractis, honorem conciliarem; & Chriſtiani pædagogia Judæorum & ſuperſtitione Gentilium penitius intellecta, temporis ſui felicitatem momentis ſuis æſtimare diſcerent.

OPERIS mei non tam iniquus æſtimator ſum, ut cenſeam me leges omnes, ad Zabiiſmum extirpandum traditas enumeraſſe vel explicuiſſe. Prout enim ex iis nonnullæ tam apertæ ſunt & in ipſa luce poſitæ, ut expoſitionis alicujus face prælata

a *Comment.* in *Ezec.* 44. Tom. 3. col. 1029. b *Num.* 8. 7. c *Num.* 6. 5.

non

non indigeant; ita & aliæ proculdubio tam obſcuræ, ut facultatis meæ non eſſet eas percipere vel interpretari. Cum oblivio jam pene obruerit antiquiora hæc, mihi (non minus quam lectori) facile eſt opinari leges aliquas, ethnicorum ſuperſtitioni repugnantes, induſtriam aut captum meum effugiſſe. Multa proculdubio Moſis inſtituta paulo clarius intelligeremus, niſi temporis invidia deſideratiſſima quædam gentium antiquiorum monimenta nobis eripuiſſet. Et forte lucis haud parum inſtitutis hiſce perantiquis accedere poſſet, ex iis quæ in Hiſtoricorum ſuperſtitum ſcriptis, nobis adhuc ignota, deliteſcunt. Exorietur itaque, uti ſpero, ſtudioſus aliquis, qui cœptum meum olim conſummabit, & ea quæ ipſe, propter antiquitatis inſcitiam aut ingenii tarditatem, docere non potui, e Veterum monumentis eruet & in lucem evocabit. SECT. IV.

INTEREA temporis obſervare juvet, Deum, non tantum ſub *Vet. Teſtamento*, ſed & *Novo*, leges aliquas, ethnicorum moribus διαῤῥήδην oppoſitas inſtituiſſe. Cum autem Diſſertatione ſequente, hoc ſatis aperte docuiſſe videar, eam libro huic, Appendicis vice, ſubnectere conſentaneum habui.

DISSERTATIO

In locum illum vexatiſſimum,

Actorum 15. 20.

Quæ propter ARGUMENTI vicinitatem & ſimilitudinem, LIBRO præcedenti ſubnectitur.

PRÆFATIO.

CUM S. *Paulus*, & ejus συνεργὸς S. *Barnabas*, in Antiochia junctis operis Evangelium annunciarent; quidam falſi fratres, e Phariſæorum ſecta, turbas in ea eccleſia non leves excitarunt. Illi nempe doctrinam, de neceſſitate Legis ad ſalutem conſequendam obſervandæ, præfracte defenderunt, eique nomen & mandatum Apoſtolorum, falſo licet obtenderunt. Inde lite inter Phariſæos & Gentiles ad fidem nuper converſos orta, de communi partis utriuſque ſententia decretum eſt, ut lis illa ad Apoſtolos & Presbyteros, Hieroſolymis agentes decidenda referretur. Re itaque ad Apoſtolos & Presbyteros delata, & inter eos penſiculate verſata & mature diſcuſſa, tandem in hoc conventum eſt; ut Chriſtiani ex Gentilitate converſi a circumciſione & legis jugo immunes eſſent, iiſque [a] *nihil oneris imponeretur, quam ut abſtinerent a pollutis per idola, fornicatione, ſuffocato, & ſanguine.* In hoc autem Decretum Apoſtolicum laboris aliquid impendere conſultum duxi, quod libro huic tanta materiæ cognatione conjungatur, ut mutua luce ſe invicem donare poſſint; quod etiam Theologi plerique omnes in eo explicando conatu irrito laboraſſe, & difficultates in eo contentas non tam ſolviſſe quam evitaſſe, videantur. Ut autem de re tam obſcura perſpicue loquar, ſermonem meum intra limites hoſce coercere placet: (1°.) Genuinum decreti ſenſum explicatum dabo. (2°.) Rationes illius quæ reddi ſolent ad examen vocabo. (3°.) Decreti rationem veram dabo, eamque teſtimoniis & aliis argumentis confirmabo. (4°.) Adverſantium objectiones in rationis trutina perpendam, & earum levitatem patefaciam. (5°.) Eorum etiam errorem redarguam, qui, Decreti hujus auctoritate nixi, ſanguinis eſum Chriſtianis illicitum arbitrantur.

CAP. I.

Genuinus loci ſenſus explicatur.

UT ad hujus interdicti rationem & interiorem quaſi medullam penetremus, opus eſt ut in ipſo cortice pauliſper hæreamus, & vocis cujuſque ſenſum genuinum, qua licet inveſtigemus.

[a] *Act.* 15. verſ. 20, & 29.

SECT.

SECT. I.

Quid per ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων *hic intelligendum.*

EXORDIUM ſumimus a vocibus illis, ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων, quæ primo nobis occurrunt explicandæ. Quo vero diſtincte procedat ſermo, locutionis hujus intentioni primo, dein & origini lucis aliquid afferre conabimur.

Vocum earum intentio præcipua, quænam.

CIRCA locutionis hujus intentionem non eſt quod multum hæreamus. Nonnulli quidem, vocibus illis, omnia in cultu idolorum uſurpata [patinas, cultros, altaris lapides, & ſimilia] denotari ſentiunt, quæ nempe Judæi pro pollutis habebant, & inter vetita recenſebant. Sed vocem ἀλισγήματα, hoc in loco, non de pollutione quavis, ſed cibo & potu ſimulacro vel idolo devotis aut oblatis uſurpari, ne dubitandum arbitror. Nam quæ hic ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων, *polluta per idola*, hoc ipſo in [a] capite & [b] alibi εἰδωλόθυτα vocata reperiamus.

HÆC autem ἀλισγήματα vel εἰδωλόθυτα, in quatuor genera diſpertire licet: nam,

PRIMO: quædam cibi erant, quos ethnici certis ceremoniis Deo vel idolo conſecrabant, cum jam menſis apponerentur. Nam (1°.) nonnunquam ad ipſam menſam, priuſquam cibos guſtaſſet quiſpiam, pars aliqua de pane vel extis in focum *porricitur* (utor verbo ſacrificali) & vinum igni inſperſum vel *Jovi* libatum eſt. Ethnicos hunc morem ſervaſſe, docent *Virgilii* illa;

> [c] *Juppiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis*
> *Gens epulata toris, Lenæum libat honorem.*

Pars autem illa, ſic in focum data, Græcis ἀκροθίνια, Latinis *proſectæ* vel *proficiæ* dicebatur, & per partem illam prælibatam menſa integra Diis ſacra & devota cenſebatur. (2°.) Quandoque Gentiles, Deorum ſuorum nomine ſolenniter invocato, menſam ſuam conſecrabant. Nam *Dido* apud * *Virgilium*, his precibus hoſpitalem menſam ſacram reddit:

> *Juppiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)*
> *Hunc lætum Tyriiſque diem Trojaque profectis*
> *Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.*
> *Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno.*

(3°.) Quandoque numinis alicujus imaginem, tanquam menſæ genium & tutelam, in menſa ſtatuebant, eamque ritu illo conſecrabant. Hunc morem ſpectant *Arnobii* [d] illa, *ſacras facitis menſas ſalinorum appoſitu, & ſimulacris Deorum?* Ex eo more factum eſt, quod Herculem imprimis *Epitrapezium*, quaſi menſarum præſidem, appellarent. Eum itaque hoc charactere donavit [e] *Statius*,

> ——— *Caſtæ genius tutelaque menſæ.*

Si quis hæc fuſius explicata cupit, adeat [f] *Lipſium* & [g] *Scaligerum*. In hoc argumento mihi ſufficiat ſumma rerum capita delibaſſe.

SECUNDO: generis alterius ἀλισγήματα vel εἰδωλόθυτα fuere, cum quis animal aliquod menſæ deſtinans, idolo vel numini ſuo illud mactaret aut nuncuparet. Hoc autem ſe facere veteres idololatræ *verbis* aut *factis* teſtari ſolebant. (1°.) Quandoque *verbis* id indicabant: cum nempe, Dei ſui nomine ſolenniter invocato vel celebrato, animal aliquod ad cibum jugularent. Hic ritus Orientalibus olim uſu tam frequens erat, quod [h] *Mohammedes* legem dederit, qua [i] Suis animalis iſtius eſu interdicitur, *ſuper quod laudes dictæ ſunt aliis quam Deo*, h. e. quod idoli alicujus nomine mactatum, eique ritu illo conſecratum eſt. Omnes itaque qui ab idololatria receſſerant, animalia ſua mactantes, dicebant בשם אללה *in nomine Dei*, quæ verba qui proferret, dicebatur אהל *laudem dicere*. Hæc nobis referunt [i] *Conſtant. L'Empereur* & [k] *Lud.* de *Dieu*, viri

a *Com.* 29. b *Act.* 21. 25. c *Æneid.* Lib. 4. verſ. 206. * *Æneid.* 1. verſ. 735. d Lib. 2. contr. *Gent.* p. 91. e *Sylvar.* l. 4. *Sylv.* 6. v. 32. f *Saturnal. Sermon.* l. 1. c. 2. g In *Feſt.* ad voc. *Menſa.* h In *Sura. Bacar.* i Not. in *Jacchiad.* in *Dan.* pag. 19. k *Comment.* in *Act.* 15. 20.

1 Vid. *Alcoran. Sur.* 2. verſ. 175. ubi *Mohammedes* | *carnem porci; & id, ſupra quod,* dum immolaretur, *invocatum eſt aliud nomen, quam Dei.* Vid. etiam pag. 132.

SECT. I. literarum & rituum Orientalium conſultiſſimi. (2°.) Quandoque *factis* teſtatum dabant idololatræ, ſe animal in uſum menſæ mactandum idolo nuncupare; cum ſcilicet animalis illius ſanguinem in apertis campis effunderent, eumque nullo pulvere cooperтum relinquerent. Idololatras antiquiores hoc ritu Diis ſuis animalia comedenda ſacrare vel nuncupare ſolitos, non difficulter intelligitur e lege illa quam Deus Iſraelitis, dum in Deſerto vitam agerent, obſervandam dedit, *Levit.* 17. 3, 4, 5, 6, 7. E legis hujuſce verbis facile conſulendis, patet & promptum eſt, idololatras animalium in uſus proprios mactatorum ſanguinem in campis effudiſſe, & animalia ritu illo mactata Dæmonibus oblata vel ſacrata habuiſſe; nempe quod eorum ſanguinem (quem Dæmonum cibum credebant) iis obtuliſſent, eumque in campis deſertis effudiſſent, [a] quibus illi adeſſe & præeſſe cenſebantur. Deus autem, ut mori huic obviam iret, animalia omnia comedenda coram Tabernaculo mactari, & eorum ſanguinem ſuper altare ſpargi voluit; adeo ut Iſraelitæ in deſerto θεοθύτοις, prout aliæ gentes εἰδωλοθύτοις, quotidie veſcerentur.

TERTIO: alia fuerunt idolothyta, cum animali mactato, pars aliqua numini vel idolo daretur, partes autem reſiduæ ſacerdotibus aut offerentibus in cibum cederent. Hæc iterum in *ordinaria* & *extraordinaria* diſtribui poſſint: *ordinaria* voco quæ in uſu vulgari verſabantur, & in quovis epulo locum obtinebant. Eam enim religionem ſervarunt idololatræ, quod nullum ad uſus domeſticos mactarent animal, quin deo alicui partem adolerent, & is qui ſecus faceret, velut impius & inhumanus notaretur, & ἄθυτα ἱερὰ κατεσθίειν, vulgi proverbio diceretur. Hinc factum etiam, obſervante [b] *Petro Caſtellano*, quod apud Græcos paſſim, quodvis animal, cujus carnibus ad eſum utebantur, ἱερεῖον appelletur, quemadmodum τὸ ἱερεύειν, non tantum *ſacrificare*, ſed ad edendum *mactare* denotet. Ad hanc obſervationem firmandam auctor ille ſatis exemplorum e Græcis attulit. *Extraordinaria* voco, [c] partes eas animalis idolo ſolenniter oblati, quibus epulum, in idoleio plerunque ſtruebant offerentes, quo ſacerdotes & familiares convivas invitabant. Moris hujus exempla ſæpius occurrunt ethnicorum veterum paginas evolventi: ſed iſtis immorari nunc intempeſtivum arbitror. Id tantum obiter obſervandum eſt, quod in idolothytis ordinariis, Dæmones cum idololatris; in extraordinariis, idololatræ cum Dæmonibus, convivari & communionem colere viderentur.

QUARTO: inter ἀλισγήματα vel *polluta per idola*, numerari poſſint ea, quæ gentium religio Dæmonibus [tanquam cibum proprium] reſervaſſet, iiſque non tam ritu peculiari, quam generali decreto & opinione conſecraſſet. In hunc cenſum *ſanguis*, & (ejus gratia) *ſuffocatum* venire debent. Prout ſub Vet. Teſtamento, quædam ritu ſpeciali Deo ſacra fuerunt, ut res omnes devotæ vel altari datæ; quædam decreto & uſu generali, ut decimæ & primogenita; ſic etiam res inter ethnicos comparatæ ſunt: nam idolothyta modo dicta, ritu ſpeciali; ſanguis autem, fide & uſu paſſim recepto, Dæmonibus addicebatur, & omnes ſanguinem effuſum, aut πνικτὸν (ſanguinem una cum carne) comedentes, Dæmonum conſortes & ὁμοτράπεζοι habebantur. Aſſertionis hujuſce probationem bene firmam, cum ſe dabit locus opportunus, allaturi ſumus.

JAM dicta ſatis liquido probant, varii generis idolothyta inter ethnicos obtinuiſſe, eoſque vix quicquam, niſi hoc vel illo modo per idola pollutum comediſſe. Nec facile dubitari poteſt, quin ea *Concilii Apoſtolici* mens eſſet, ut Gentiles converſi (modo ſcandali periculum ſubeſſet) a variis hiſce *pollutionibus idolorum* abſtinerent. Hic autem (ni fallor) illa præcipue prohibentur idolothyta, quibus Gentiles illi gentiliſmi reliquias alte retinentes in delubro veſcebantur. Nam ipſe locus anſam ſatis amplam ſuſpicandi præbuit, eos idolothyta comedere, ut fœdus cum Dæmonibus inirent, & ſibi cum idololatris arctius amicitiæ vinculum intercederet. Apoſtolus etiam (qui *Concilii Hieroſolymitani* pars magna fuit) idolothytis aliis veſcendi licentiam indulgens, cibos idolo ſacratos [d] ἐν εἰδωλείῳ comedendi morem prohibet. His accedat, quod ille modus idolothyta comedendi maxima apud Chriſtianos antiquiores infamia laboraret: nam (ut alios jam taceam) a [e] *Concilii Ancyrani* patribus, οἱ δειπνήσαντες εἰς τὰ εἴδωλα *qui ad idola pranſi ſunt*, carbone nigriore notati ſunt, & decretum ſeverum factum eſt περὶ τῶν συνεσταθέντων ἐν ἐθνικῇ ἑορτῇ, ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς· *De iis qui in feſto*

a Vid. Lib. 3. *Diſſert.* 8. Ovid. Met. 12. v. 154. b De *carn. eſu.* l. 1. cap. 1. c *Sacra tulere ſuam, pars eſt data cætera menſis.* d 1 *Cor.* 8. 9, 10. e *Canon.* 4. & 7. Apud *Bevereg. Pandect. Canon.* Tom. 1. pag. 377, 381.

feſto ethnico, in loco gentilibus deputato, convivati ſunt. h. e. in templo vel delubro, ubi Gentiles frequentes convenerunt, & eorum ſolennes & ſacras epulas plerumque celebrarunt, SECT. II.

IN eam curam & ſtudium incumbendum eſt proxime, ut locutionis hujus origini aliquid lucis afferatur. Quantum autem illius originem ratione ſcrutari licet, referri debet ad interpretes Græcos, a quibus vox hæc, aut alia radicis ejuſdem, ad panes, carnes, aut vina, ſimulacris oblata, denotanda non ſemel adhibetur. Nempe *Dan.* 1. 8. ubi *Daniel* ſecum ſtatuiſſe dicitur, ὡς ὐ μὴ [1] ἀλισγηθῇ, *quod non pollueret ſe menſa Regis, nec vino vel potu ejus.* Et apud [a] *Malachiam menſa Domini* profanari dicitur, propter ἄρτους [2] ἠλισγημένους, i. e. *panes pollutos*, aut idolothyta, quibus, uti videtur, *menſa Domini*, h. e. altare, polluta fuerat. Huc apprime faciunt *Sirachidis* [b] illa, ἀλισγήσει τὴν ψυχὴν αὐτῆς ὃν ἐδέσμασιν ἀλλοτρίοις, *inquinabit animam ſuam cibis profanis* aut *peregrinis:* nam cibus idolis oblatus, non minus eleganti [c] euphemia ἔδεσμα ἀλλότριον, quam cultus idolis exhibitus עבודה זרה θρησκεία ἀλλότρια *cultus peregrinus* aut *profanus*, appellari poſſit. *Heſychius*, textus illos, aut hunc ex *Actis* locum reſpiciens, ἀλισγήθη per συνεστάθη, & ἀλίσγημα per μετάληψις τῶν μαγῶν θυσιῶν, interpretatur. Locutionis hujus origo.

SECT. II.

Quid etiam per ἀπὸ τῆς πορνείας.

AD ſecundum hujus interdicti membrum [καὶ ἀπὸ τῆς πορνείας] quod doctis pleriſque tot moleſtias attulit, jam procedendum eſt. Circa ſignificatum vocis hujuſce [πορνείας] in opiniones contrarias diſceſſum eſt ab interpretibus. De verborum ſenſu, ſententiæ variæ,

MULTIS contendit *Salmaſius*, πορνείας nomine, artem πορνικὴν, profeſſionem meretriciam, & pudicitiam publice venalem, ab Apoſtolis interdictam. Nam inquit [d] ille, πορνεύειν & πορνεία *de his dicitur proprie, tam maſculis quam fœminis, qui ad quæſtum in fornice ſedebant, & corpus ſuum venale habebant.* Hinc & eos in culpam vocat, qui vocem *ſcortationem* vertunt, *quam melius*, inquit, *cum veteri interprete*, fornicationem *tranſtuliſſent.* Salmaſii:

ALIA omnia cogitavit [e] *Heinſius*, nempe πορνείαν hic pro θυσίᾳ πορνικῇ *meretricis oblatione* ſumendum eſſe, & ἀλισγήματα τῆς πορνείας victimas proſtibuli mercede partas, prout ἀλισγήματα τῶν εἰδώλων res idolis oblatas, deſignare. Adeo ut, ſi *Heinſium* audiamus, ſanctæ Synodi mens eſſet, cavere ne Gentiles, Chriſti fidem profeſſi, cibis aut hoſtiis quæſtu meretricio comparatis ſe contaminarent. Heinſii:

SENTIT [f] *Beza*, *Jacobum*, & poſtea *Synodum*, πορνείαν, *ex more Prophetarum*, hic *ad idololatriam tranſtuliſſe, non craſſam illam & ſine exceptione deteſtandam, ſed quam illorum temporum &* tunc *exortæ contentionis circumſtantiæ requirebant*, nempe *accubitum in idoleo*, ad idolothyta participanda. Bezæ:

AB his diverſus abit doctiſſimus *Heideggerus:* nam, *Synodi Hieroſolymitanæ* ſententiam explicans, [g] inquit, *fornicationem* hic *prohibitam ſane credimus, ſed talem quæ — pro ſcortatione non habebatur, ſive a Judæis ſive a Gentilibus, ſed pro re naturæ ſuæ indifferente. Intelligo autem* πορνείαν *in polygamia & divortiis: — Fuiſſe autem hoc genus* πορνείας *inter Judæos & Gentiles, tum uſitatum, tum in vili habitum, abunde conſtat.* Heideggeri:

CURCELLÆUS aliique bene multi, vocem πορνείας, in ſignificatione uſitatiſſima, & pro [h] commixtione ſoluti cum ſoluta, ſumendam arbitrantur. Nam Apoſtolorum ſeculo, fornicatio non habebatur (inquiunt) a Gentibus pro peccato; ideoque cauſa metus erat, ne Gentiles modo converſi, non parum veteris fermenti retinentes, Veneris illecebris nimis indulgerent, niſi fornicationem diſerte prohibuiſſent. Curcellæi:

AD præſens inſtitutum non multum refert, hujus aut aliorum ſententias ad ſtateram vocare, earumque omnium momenta penſitare: eas autem omnes in medium proferre conſultum dixi, quod inde lucis aliquid poſtea dicendis acceſſurum ſperavi.

a Cap. 1. v. 6, & 7. b Cap. 40. 29. c Vid. *Heinſ. Exercit. ſac.* in *Act.* 15. pag. 301. d De *trapezit. fœnor.* p. 455. 40 e Ub. ſupr. p. 303. f Not. in *Act.* 15. 20. g *Exegeſ. Act.* 22. 30. Cap. 12. p. 212. h *Diatrib.* de *eſu ſang.* c. 10.

1 Apud *Scholia*, μιανθῇ. & *Theodotion.* μιμολυσμένους. 2 MS. *Barberini* in margine, *Aquil. Symmach.*

SECT. III. Auctoris: Quatuor argumentis confirmata.

SED missis aliorum sententiis, a vero deflectentibus, bona lectoris cum venia meam proferam. Mihi vero maxime probabile videtur, Venerem omnem extra conjugialem, præcipue vero scortationem, πορνείας nomine verbis hisce designari.

AD hanc sententiam accedere, sequentia me cogunt argumenta.

(1°.) VOX ea frequenter in sacris literis, ad omnem Veneris inhonestæ speciem & gradum notandum usurpatur. Incestum: 1 ad *Cor.* 5. 1. *Auditur inter vos,* πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία *fornicatio & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes nominatur, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.* Hunc itaque Corinthium *incestum fornicatorem* non male vocavit [a] *Tertullianus.* Adulterium: *Mat.* 5. 32. *Omnis qui dimiserit uxorem suam* παρεκτὸς λόγου πορνείας *extra causam fornicationis, facit eam mœchari.* Et [b] alibi, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ *nisi ob fornicationem.* Liquidius nihil est quam quod adulterium, iis in locis, nomine πορνείας contineatur. Inde causa non levis data [c] *Grotii* verbis: *vox* πορνείας *extra controversiam suo ambitu* μοιχείαν *adulterium comprehendit, ut apparet* Mat. 5. 32. *Scortationem* aut concubitum extra nuptias: *Gal.* 5. 19. *Ephes.* 5. 3. *Colos.* 3. 5. Ad hos locos digitum tantum intendo, brevitatis ergo. Notat etiam vox hæc illam [d] παρὰ φύσιν βδελυκτὴν μίξιν, quam pæderastiam vel *sodomiam* vocant. Nam vox ἐκπορνεύσασαι de Sodoma & civitatibus vicinis [e] usurpatur, quæ *carnem alteram* sectabantur; & πορνεύων ab Helleniistis, pro קדש cinædo vel scorto masculo [f] substituitur. Quid autem Apostoli vocabulo tam latæ significationis uterentur, nisi ut quamvis Veneris illicitæ speciem, [non scortationem solummodo] denotarent?

(2°.) IN loco [g] illo parallelo, ubi φαγεῖν εἰδωλόθυτα & πορνεῦσαι conjunctim veniunt, vocem πορνείαν per μοιχείαν explicatam reperiamus, vers. 21, 22. [h] *Est* autem μοιχεία *in lege Mosis concubitus viri cælibis, aut mariti cum nupta aliena: in Evangelio etiam mariti cum ea quæ nupta non est.* A vero itaque non parum abfuit *Salmasius,* cum [i] dixit, *falsum est, a mœchia sub nomine* πορνείας *Apostolos* hic *abstinendum præscripsisse.*

(3°.) GENTES antiquæ moribus tam perditis erant, quod in festis & sacris suis idololatricis, omne genus impuritatis Venereæ perpetrarent. Nam auctor Apocryphus, varia scelera in Gentilium sacris & mysteriis usitata [k] referens, in catalogi fine, μιασμὸν, γενέσεως ἀλλαγὴν, γάμων ἀταξίαν, μοιχείαν, καὶ ἀσέλγειαν, memorat. Ideoque rationi consonum est, ut hujus vocabuli sensus ad omnem libidinis gradum aut speciem, cum ritibus & epulis ethnicis conjungi solitam, extendi censeatur.

(4°.) [l] SELDENUS (auctor illustris) huic sententiæ patrocinium præbet. Nam, inquit, *cum in lingua Helleniistica illius ævi* πορνεία (uti postea [m] fornicatio) *significaret omnimodum incestum seu illicitum concubitum, in illorum sententiam propendeo qui de* quovis *illicito concubitu locum capiunt;* — ut *eo vocabulo* denotetur — *idem ipsum quod nomine* ערוה turpitudinis *apud Talmudicos contineri solet.* Opinionis suæ rationes ab ipso auctore petant studiosi.

SECT. III.

Quid sibi volunt illæ voces, καὶ ἀπὸ πνικτοῦ.

VERBORUM ordo postulat, ut ad τὸ πνικτὸν *suffocatum* jam transeat sermo. Hoc autem præcepti Synodalis membrum triplici opinioni materiam præbet: nam,

PRIMO: nonnulli vocabulum hoc ὑποθολιμαῖον *suppositititium* arbitrantur. Hanc opinionem manibus pedibusque tuetur [n] *Curcellæus,* auctoritate fretus, *Irenæi, Tertulliani, Cypriani, Hieronymi, Ambrosii, Augustini, Paciani, Gaudentii;* in quibus omnibus, hunc locum citantibus, vocabulum πνικτὸν desiderari notat. Et *vox hæc* (uti [o] *Mori* fert opinio) *ab iis addita videtur, qui septem hic præcepta Noe quærebant, ut constaret numerus.* Mihi vero religio est, in hoc decreto Apostolico lituram facere, cum *Syrus,* Patribus illis antiquior, præsentem lectionem agnoscat, וּמִן דַּחֲנִיקָא *& a suffocato* transferens. Eandem & *Origenem,* qui vetustate paucis inferior est, ag-

a De *pudicit.* cap. 13, 14. b S. *Mat.* 19. 9. c Not. in *Mat.* 1. 19. d *Constitut. Apostolic.* l. 6. c. 28. e *Ep.* S. *Jud.* vers. 7. f *Deut.* 23. 17. g *Apoc.* 2. 20. h Vid. *Grot. not.* in *Gal.* 5. 19. i De *trapezit. fœnor.* p. 443. k *Sap. Sal.* 14. 26. l Lib. 7. *de jur. nat. & gent.* cap. 12. p. 845. m Videtur *fornicatio esse genus cujuslibet illiciti coitus, qui fit extra* conjugium. Gratian. P. 2. caus. 36. quæst. 1. c 2. n *Diatrib.* de *esu. sang.* c. 11. o *Alex. Mor.* not. in *Act.* 15. 20.

noviſſe

noviſſe pateat e verbis ejus poſt paginas aliquot allegandis. Huic etiam lectioni Chriſtiani veteres per multa ſecula teſtimonium præbuere, non tantum a ſanguine, ſed & ſuffocato, ejuſque ſpecie omni religioſe temperantes. Sed ratio gravior e jam dicendis orietur, cur vocem πνικτὸν Apoſtolicam, & νοθείας minime poſtulandam cenſeam. Nec ab hac ſententia decedendum eſt, quod in auctoribus aliquot antiquioribus vox ea deſideretur: cum πνικτὸν, ſanguinem venis retentum notans, αἵματος voce ſatis expreſſum cenſuiſſe videantur. SECT. III.

SECUNDO: alii, πνικτὸν vocabubum γνήσιον habentes, illud ſenſu laxo admodum ſumendum ſentiunt, ita ut carnes omnes a ſanguine non ſatis accurate purgatas indicet. Ad hanc itaque claſſem revocant non tantum animalia, laqueo, ſuffocatione, plaga, vel tali aliqua ſicca morte pereuntia; ſed θηριάλωτα *a feris capta*, qualia ſunt perdices, lepores, & ſimilia, quæ falcone vel cane ad eſum occiduntur; & ἄθυτα *morticina*, quæ ſuo fato pereunt, ſine ulla ſanguinis emiſſione. Chriſtianos antiquiores hoc decretum ſenſu tam lato ſumtum obſervaſſe, documento ſit *Canon* [a] ille qui dicitur *Apoſtolorum*, quo tam Clericis quam Laicis inhibetur, φαγεῖν κρέα ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτῶν, ἢ θηριάλωτον, ἢ ἄθυτον· Nullum autem apud me dubium habet, quin illi Chriſtianorum veterum mores & dogmata huic *Mohammedis* [b] interdicto cauſam & principium dederint: *prohibita ſunt vobis morticinum, & ſanguis, — & ſuffocatum, & quod ictu, & quod lapſu mortuum eſt, — & quod comederint feræ*, &c. Hic autem, non tantum a *Mohammede*, ſed & *Chriſtianis* illis antiquis, diſſentire cogor: nam

(1°.) MORTICINA & a feris lacerata non erant Gentilibus ad Deum converſis interdicta ſub Vet. Teſtamento. Hoc e lege manifeſtum eſt: *Deuteron.* 14. 21. *Non comedetis* כל נבלה *ullum* [c] *cadaver. Peregrino qui* eſt *inter portas tuas* [i. e. pio incircumciſo] *dabis illud, & comedet illud, aut vende alienigenæ.* Hinc Judæi Veteres Proſelytum incircumciſum אוכל נבילות **morticina comedentem* nuncuparunt. Nihil autem credibilitatis habet, morticina vel a feris capta Gentilibus *ad Chriſtum* converſis interdicta fuiſſe, cum ea comedendi licentia Gentilibus *ad Deum* converſis concederetur; vel Apoſtolos plus oneris hominibus ſub lege libertatis, quam ſub lege ſervitutis incubuit, imponere voluiſſe.

(2°.) MORTICINA & a feris capta, ſub pœna aliqua graviori, ne quidem Judæis interdicta ſunt. Nam de cibis illis lex ea ſancita legitur, *Levit.* 17. 15, 16. *Omnis homo, tam de indigenis quam de peregrinis, qui comederit* [d] *morticinum & raptum, lavabit veſtimenta ſua, & abluet ſe in aquis, & immundus erit uſque ad veſperam.* Et cap. 22. 8. lex affinis occurrit, his verbis concepta; *& morticinum aut raptum non comedet, ut polluat ſe in eo.* Ex his apparet latum diſcrimen, inter ſanguinis, & morticini vel rapti comeſtores interceſſiſſe: nam illi capitis pœnam, hi vero pollutionem tantum breviuſculam & corporis lotionem ſubire tenebantur.

(3°.) HÆC opinio perantiqua fundamento male firmo ſuperſtruitur: quod nempe morticinum & a fera captum, æque ac ſuffocatum, ſanguinem retinerent, & eam ob cauſam Judæis pariter interdicerentur. Cuivis autem oculis apertis Legem intuenti pateat, morticinum & raptum vetita fuiſſe, quod cibi viliores eſſent, & canibus potius quam Dei filiis convenirent; quod etiam nativa quadam fœditate & immunditie laborarent, unde comeſtores immunditiem contraherent, non niſi lotione corporis eluendam & expiandam. Hæc itaque inter cibos impuros, & a gentis Iſraeliticæ ſanctitate diſſentientes, a [e] *Moſe* numerantur. Cum autem pro certo habeatur, leges de cibis immundis Gentiles converſos minime tenuiſſe; perperam creditur, morticinum & raptum *ſuffocati* nomine hic venire, vel hæc omnia Gentibus ad Chriſtianiſmum accedentibus interdicta fuiſſe.

OPINIO tertia eſt, quod vocabulo πνικτὸν carnes tantum data opera ſuffocatæ denotentur. Hanc opinionem ſaniorem duco, quod hunc ſenſum (non alium) vox ipſa præ ſe ferat. Deinde, cum lex hæc de re prorſus indifferente ſtatuatur, par eſt ut eam ſtrictius, & ad modum præcepti ritualis intelligamus. Præterea, vox ea (ni falli contingat) ad legem reſpicit, qua beſtiam aut avem [f] venatu captam ſuffocare vetitum eſt; & ubi ſanguis, morticinum, ſuffocatum, & a fera laceratum, ab invicem diſcernuntur, & ſpecialibus verbis prohibentur. Opinionis hujuſce rationes, cum tempeſtivum fuerit, in medium proferam. Porro: cum πνικτὸν & αἷμα tanquam Decreti

a *Canon.* 63. b Ap. *Pocock.* not. in *ſpecim. Hiſt. Arab.* p. 328. c Πᾶν θνησιμαῖον *LXX.* in loc.
* *Seld.* de *jur. nat. & gent.* Lib. 7. cap. 1. p. 788. d Θνησιμαῖον, ἢ θηριάλωτον *LXX.* e Vid. *Deut.* 14. 19, 20, 21. & *Lev.* 11. 39, 40. f *Lev.* 17. 13.

SECT. IV. CAP. II.

hujus duo distincta membra statuantur, æquum est ut πνικτὸν ad lepores, perdices, & alia notæ minoris animalia, laqueo vel manu suffocari solita, respicere censeatur; prout αἷμα ad oves, boves, & similia, quæ sanguinis effusione plerunque mactabantur.

SECT. IV.

Et voces illæ, ἀπὸ τοῦ αἵματος.

S. JACOBUS, sacris disciplinis Gentiles instruens, hoc etiam inter alia præcepta proponit, ut ἀπὸ τοῦ αἵματος abstinerent. Hic e Patribus nonnulli τοῦ αἵματος abstinentiam de homicidio capiendam censuerunt: sic intellexit [a] *S. Cyprianus*, hunc sensum Decreto tribuens, *abstinere vos ab idololatriis, & sanguinis effusione & fornicatione.* Sic etiam accepisse videtur *Tertullianus*, lib. de *pudicitia*: cap. 12, ubi *sufficit*, inquit, *& hic servatum esse mœchiæ & fornicationi locum honoris sui inter idololatriam & homicidium.* Alios & [b] *S. Augustinus* memorat, qui *intelligunt a sanguine abstinendum, ne quis homicidio se contaminet.* Ab his non multum abfuit *Theophylactus*, τὸ πνικτὸν per τὸν φόνον [c] explicans. Hic autem antiquos a Decreti mente toto cœlo distare, mihi facile persuadeo: nam cautione tam peculiari nil opus erat, cum Judæorum simul & Gentilium leges eos ab homicidio satis cohiberent; & Gentiles, Christi fidem amplexi, cum sacramentum dixissent Evangelio pacis, ad mandatum præcipue de homicidio vitando observandum adstringerentur. Deinde, si Apostoli quicquam in hoc canone de homicidio fugiendo decernere statuissent; proculdubio Decalogi præcepta omnia neophytis e Gentibus observanda tradere voluissent.

MULTO itaque propius ad *S. Jacobi* mentem accedere videntur *Concilii* [d] *Trullani* patres, qui hoc in loco, αἷμα τῶν σφαττομένων ζώων, οἱῳδήποτε τρόπῳ, *sanguinem animalium mactatorum, quocunque modo* paratum, haustum, aut comestum, intelligendum dicunt. Nam inter gentes aliquas, in sacris, & fœderibus animalis immolati sanguine sanciendis, usitatum erat, sanguinem crudum & pene vivum bibere. Apud eas autem quibus hoc fœdum & ferum videbatur, vinum sanguinis loco substitutum est, & qui vinum potabant ipso victimæ sanguine imbuti censebantur. Alii sanguinem arte quadam condiebant, & palato conciliabant, quos Concilium jam dictum damnat tanquam gulæ plus æquo studiosos. Horum omnium confirmationem ad locum magis opportunum reservamus.

ATQUE hæc primæ pensi mei parti [verborum explicationi] satisfaciant.

CAP. II.

Decreti hujus Apostolici rationes, assignari solitæ, in examen vocantur, & erroris arguuntur.

ABUNDE constat, interpretes, de decreti hujus celeberrimi ratione, sententias inter se dissidentes habuisse. Nos earum præcipuas ad examen vocabimus, quod multum conducant ad illius rationem genuinam illustrandam & confirmandam.

Ratio prima a præceptis Noachidarum petita,

PRIMO itaque: nonnulli decantata illa *Noachidarum* præcepta Decreto illo συλλήβδην comprehendi, & Gentilibus Christi fidem profitentibus imperari sentiunt: nempe ut Gentiles iisdem legibus fidelium cœtui jungerentur, quibus olim Hebræorum civitas *proselytis portæ* concedebatur. Ea sententia *Schickardus* erat: nam septem præcepta Noæ filiis data memorans, hæc, [e] inquit, *in primitiva Ecclesia Christianorum, gentibus conversis, loco Mosaicæ legis rigidissimæ, ex decreto Apostolorum & Synodi Jerosolymitanæ imposita fuerunt*, Act. 15. 29. Et [f] alibi, præceptis illis enumeratis, addit, *quæ eadem præcepta*, Act. 15. *gentibus conversis, loco Mosaicorum imponebantur.* Huic opinioni multis verbis subscribit Rev. [g] *Hammondus*, quæ sic in compendium colligo: "Gentiles a paganismo ad cultum Judaicum accedentes, erant duorum generum: *proselyti justitiæ*, qui "circumcisi erant, & ad totam legem Mosaicam observandam astringebantur; & *pro-*

a Ad *Quirin.* lib. 3. Cap. 119. p. 353. b Contr. *Faust. Manich.* Lib. 32. cap. 13. Tom. 8. Col. 457. A
c Διὰ ϗ τοῦ, ἀπέχεσθαι πνικτοῦ, τὸν φόνον ἀπείργει· *Theoph.* in loc. d Vid. *Concil.* 6. in *Trull. can.* 67. apud *Beveregg. Pand. Can.* T. 1. p. 236. e De *jur. reg. Hebr.* cap. 5. Theor. 17. p. 129. f In *Bechinath. Happeruſ. Diſp.* 5. §. 6. p. 84. g In *Act.* 15. 29.

"*ſelyti*

"*ſelyti portæ* a quibus obſervatio tantum ſeptem præceptorum, quæ *filiorum Noæ* vocan- CAP.
"tur, exigebatur. Hinc inter diſcipulos orta eſt illa controverſia, an Gentiles ad Chri- II.
"ſtum tranſeuntes præceptis omnibus quibus *proſelyti juſtitiæ*, an iis ſolummodo quibus
"*proſelyti portæ*, tenerentur? Et poſterius ab Apoſtolis affirmatur, in quorum Decreto
"quædam e præceptis illis exprimi, cætera contineri videantur. Hæc omnia probare
nititur vir doctiſſimus: multa vero me tenent, ne aſſenſum præbeam: nam,

Rejicitur.

PRIMO: ſi præcepta ſanctæ Synodi & præcepta Noachidarum conferantur, vel lippienti patebit inter ea vix quicquam affinitatis intercedere. Nam ſi [a] Talmudicos & alios Hebræorum doctores audiamus, Noachidarum præceptum primum erat על עבודה זרה *de idololatria*, ne Diis alienis cultum exhiberent: ſecundum, על ברכת השם *de benedictione nominis ſanctiſſimi*, ſive *Numinis*, ut Deum omnium creatorem rite colerent: tertium, על שפיכות דמים *de ſanguinis effuſione*, ne homicidium perpetrarent: quartum, על גילוי עריות *de revelatione turpitudinum*, ne vagis aut inceſtis libidinibus indulgerent: quintum, על הגזל *de rapina*, ne furta vel rapinas exercerent: ſextum, על אבר מן החי *de membro animalis viventis* non comedendo: ſeptimum, על הדינים *de judiciis*, ut Judices crearent qui juxta præcepta jam dicta jus adminiſtrarent. Quamvis autem apertum ſit, hæc præcepta Noachidarum vix ulla cognatione cum præceptis his Apoſtolorum cohærere; aſſerit auctor modo laudatus integrum eorum numerum in hujus Decreti verbis ſatis aperte contineri: primum ſcilicet & ſecundum in præcepto de idolothytis; tertium in eo de ſanguine quod Veteres de ſanguinis humani effuſione interpretantur; quartum in eo de fornicatione: quintum in verbis illis quæ nonnulla ſuperaddunt exemplaria, ἃ ὅσα ἂν μὴ θέλωσιν ἑαυτοῖς γίνεσθαι, ἑτέροις μὴ ποιεῖν· ſextum in præcepto de rebus ſuffocatis; ſeptimum, inquit, *de judiciis*, omitti potuit, quod Judæi, Romanorum potentiæ ſubditi, judicia publica tunc temporis non exercerent. Hic autem viro docto non niſi gnaviter errantis laudem deberi ſentio: an enim ratio ferre poteſt, Apoſtolos præceptum de idololatria, re ſemper illicita, mandato de idolothytis, quibus aliquando veſci fas erat, exprimere voluiſſe? Et quis animum inducere poteſt, ut homicidium, hoc in loco, τοῦ αἵματος, & membrum de vivo τοῦ πνικτοῦ nomine contineri ſentiat? Vel præceptum *de judiciis* omitti, Judæorum gratia potentiæ Romanæ ſubditorum; cum quæſtio jam propoſita Gentiles tantum ſpectaret, qui Chriſti legi & cultui ſe devoviſſent? Verbis pluribus hac in re nil opus eſſe judico, cum tota hæc conjectura miſere claudicaret, niſi clauſula illa [ἃ ὅσα ἂν μὴ θέλωσιν, &c.] contra fidem exemplarium prope omnium & hujus Decreti ſcopum, verbis interſeratur.

SECUNDO: merito dubitari poſſit, an unquam præcepta illa (quorum apud Hebræos mentio tam frequens) Adami vel Noachi filiis, ante Moſis tempora mandarentur. Eorum enim in ſacris literis & *Joſephi* ſcriptis ne vel auram leviſſimam percipere licet. A probabilitate vero longe diſtat, ſcriptores eos rem tam claram & literis aureis mandari dignam, modo veritati conſonam, ſilentio præterire voluiſſe; cum præſertim id agerent, ut celebriora omnia remp. Hebræorum ſpectantia memoriæ traderentur. Hoc argumentum ea luce præfulget, quod [b] *Joſephus Albo* ſe de præceptis hiſce loqui, לפי קבלת רז"ל *juxta traditionem Rabbinorum noſtrorum piæ memoriæ*, diſerte fateatur. Hoc & eo ſimilius eſt vero, quod ſi leges eas oculis intentis aſpiciamus, in earum nonnullis ingenii Rabbinici, quidlibet in ſacris audentis, lineas & characteres facile percipiamus. Quis enim, exempli gratia, præceptum illud, *de membro vivi* non comedendo, principium ejus nugaci Rabbinorum ingenio debuiſſe non ſuſpicetur? Ægre creditur, tantam feritatem & barbariem, ſeculis illis antiquioribus, in humanam naturam cadere potuiſſe, ut vivas animalis miſeri carnes abſcinderent & deglutirent: nec minus fidem excedit, Deum crudelitatem tam triſtem & infamem, mandato aliquo claro & literis expreſſo reſtringere noluiſſe, modo gentes antiquiores eo feritatis deveniſſent. Nonnullos hic dicturos auguror, diſerta lege cautum eſſe, *Geneſ.* 9. 4. ne quis animalis vivi membrum, ſanguine manans adhuc, in cibum ſumeret. At hunc ſenſum textus verba ne leviter inſinuare, ſed eum violenter & contra Rabbinorum antiquiorum ſenſum & mentem inde trahi, fuſe probavit [c] *Curcellæus*, ad quem (ne actum agam) lectorem amandare liceat. Deinde ingenium plane Rabbinicum olet ſeptenarius ille numerus, cujus ambitu Judæi præcepta Noachi filiis data contineri dicunt. Nam aperte conſtat, præcepta nonnulla Noachidis data [de parentibus honorandis, [d] de

a Ap. *Selden.* de *jur. nat. & gent.* l. 1. c. 10. & de *Synedr.* L. 1. c. 2. b *Seph. Ikkar.* P. 3. c. 14. c *Diatrib.* de *ſanguin. eſu*, c. 4. d *Gen.* 38. 8, *Deut.* 25. 5.

CAP. II.

uxore ducenda fratris ſine liberis defuncti, de admiſſione animalium diverſi generis (uti tradunt Hebræi) Noachidis interdicta] in hunc numerum ne cogi poſſe. Præterea: fermentum Judaicum olet vel ipſe præceptorum titulus: nam Judæi *filii Jacobi* vel Iſraelitæ dici volunt, & eo nomine criſtas erigunt: nos autem *Noachidas* cum probro vocant. Quanto cum faſtidio *Noachidarum* nomen reſpuunt, e verbis [a] *Gemaræ* manifeſtum eſt, איתקרו ישראל על שמיה דאברהם ולא על שם בני נח *Nomen ſortiti ſunt Iſraelitæ ab Abrahæ nomine, & minime a Noachidis. Tametſi nemo non videt, Abrahamum ipſum Noachidem fuiſſe, quo etiam* [b] *vocabulo* nonnunquam *in eorum commentariis nuncupatur.*

TERTIO: cuivis decimum quintum *Actorum* attente legenti pateat, Apoſtolos de Proſelytis, aut eos in Eccleſiam admittendi ritu, ne cogitaſſe quidem, cum ſententiam ferrent. Nam ea tantum controverſia ad eorum arbitrium delata fuit, an Gentiles converſi ſe liberoſque ſuos circumcidere, rituſque lege præceptos obſervare tenebantur? De Proſelytis, vel *juſtitiæ* vel *portæ*, ne verbum factum eſt. Sed in re clara & expoſita plura dicere, verba perdere eſt; cum præſertim [c] *Seldenus* noſter hanc opinionem ſatis copioſe refutaverit.

2°. Ratio a ſtatu rerum ante-Moſaico ducta,

SECUNDO: alii ſentiunt, Apoſtolos hæc præcepta Chriſtianis e Gentibus impoſuiſſe, non ut *Noachidarum* (quæ vocant) *præcepta*, ſed ut rerum ſtatum Noachidarum temporibus obtinentem revocarent; nec Gentiles converſi majori libertate gauderent quam Noachidæ, quibus etiam eſus ſanguinis & vagæ libidines interdicebantur. Hanc opinionem Veterum nonnullorum animis inſediſſe, ſatis e [d] *Tertulliani* verbis diſcitur: *adeo in Chriſto omnia revocantur ad initium, ut & fides reverſa ſit a circumciſione ad integritatem carnis illius, ſicut ab initio fuit; & libertas ciborum, & ſanguinis ſolius abſtinentia ſicut ab initio fuit; & matrimonii individuitas, ſicut ab initio fuit*, &c. Ita [e] *Clemens* ſenſiſſe videtur, qui ſic *Jacobi* ſermonem refert, *propterea judico non turbandos eos qui ex Gentibus convertuntur ad Deum, ſed ſcribendum ad eos, ut abſtineant ſe* ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν ἐθνῶν, *a pollutionibus gentium, idolothyto, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione,* ἅπερ καὶ τοῖς πάλαι νενομοθέτητο τοῖς μετὰ τὸν νόμον φυσικοῖς, Ενὼς, Ενὼχ, Νῶε, &c. *quæ quidem etiam antiquis ſancita fuerant, qui ante Legem ſecundum naturam vivebant, ut Enos, Enoch, Noah, Melchiſedec, Job, & ſiquis alius ejuſmodi fuit.* Pro eadem ſententia manibus pedibuſque contendit *Curcellæus*, ut hoc præceptum de abſtinentia a ſanguine Chriſtianos in ſecula ligare cenſeatur.

Refellitur.

AT neque hæc opinio fidem inveniet apud eos qui rationum ſequentium momenta perpendere dignabuntur.

(1°.) PLUSQUAM probabile eſt, Noachidas haud obſtrictos fuiſſe ad nonnullas decreti hujus Apoſtolici partes obſervandas. Nam ſi [f] Judæorum teſtimonio niti liceat, Noachidæ ad fornicationem quam vocant ſimplicem evitandam non adeo arcte tenebantur. [g] *Seldenus* in hanc rem nonnulla Judæorum teſtimonia protulit, quæ ab eo repetat qui in hac materia curioſus eſt. Non immerito etiam in dubium veniat, an ab idolothytis omnibus abſtinuerint, cum Deus eorum eſu non niſi obſcure & indirecte (quod ſtatim obſervamus) ipſis Iſraelitis interdixerit. Quod autem ad πνικτὸν attinet, Hebræi nullam legem agnoſcunt ante Moſem, Noachi filios ab illius eſu cohibentem.

(2°.) DEUS ob rationes primis mundi ſeculis peculiares, Noachidas a ſanguinis eſu cohibebat; nempe ut incolas mundi rudiores moribus humanis paulatim informaret, & caveret ne carnes cruentatis faucibus & (ferarum ritu) tam avide devorarent, ut vel ipſa brutorum vita atque anima veſci velle viderentur. Deinde: cum Dei permiſſu ſacrificandi religio tunc temporis paſſim obtineret, & Deus animalium ſanguine propitiari crederetur; conſentaneum erat, ut ſanguini [victimarum vitæ atque animæ] peculiaris honos haberetur, nec erat e dignitate ſanguinis [ad munus tam ſacrum ſeparati] ut una cum carne in ventriculum abiret; & ejectione in latrinam dehoneſtaretur. Sed forſan ad illius interdicti ſcopum propius accedunt, qui ſentiunt Deum a ſanguine brutorum abſtinere præcepiſſe, ut mundi renaſcentis incolas a ſeculi antediluviani [h] feritate coerceret, & ~~ut~~ ii qui modeſtiam & clementiam quandam in ipſum brutorum ſanguinem exercere didiciſſent, ab humani ſanguinis effuſione religioſius abſtinerent. Deum ea de cauſa legem illam ſtatuiſſe, ex ipſis ejus verbis haud obſcure

a Ap. *Seld.* de *Jur. nat.* &c. L. 1. c. 10. pag. 120. b Id. ib. c Ub. ſup. Lib. 7. cap. 12.
d Lib. de *Monogam.* cap. 5. p. 527. D e *Conſtit. Apoſt.* l. 6. c. 12. f *Inter præcepta Adamo & Noæ data Judæi non ponunt interdictum ſcortandi.* Grot. in Act. 15. 20. g Ub. ſup. lib. 7. c. 5. h Gen. 6. 11.

collige-

colligendum est; [a] *tantum carnem cum anima ejus, sanguine ipsius, non comedetis: nam profecto sanguinem vestrum animarum vestrarum requiram de manu omnis bestiæ, tum etiam de manu hominis, & de manu fratris.* Ubi תַּ֫ vim causalis, non copulativi, (cum *LXX*, *Vulgato*, *Aria Montano*, aliisque) tribuendam censeo; ut locus hunc sensum ferat, "ideo præcepi ut ab animalium sanguine abstineatis, ut eo longius absitis "ab hominum sanguine fundendo, qui eo apud me pretio est, quod ab homine, vel "bruto quovis, humani sanguinis effusi reo, pœnas severas exigam. Nolim itaque "ut bestiarum sanguinem comedatis, ne tandem eo feritatis abeatis, ut sanguinem hu"manum primo vilipendere, dein effundere, tandem & sitire incipiatis. Deum sanguinis abstinentiam ea mente præcepisse, fatetur [b] S. *Chrysostomus*, hanc legem explicans; ταῦτα δὲ ποιεῖ, ἄνωθεν φαναφέλλων αὐτῶν τὴν ὁρμὴν τὴν εἰς τὴν ἀνδροφονίαν· *Hoc autem facit ideo, ut primis illis temporibus eorum impetum & propensionem ad homicidium comprimat.* Ab his non multum abeunt [c] *Merceri* verba: sanguinis esus prohibetur, *ne ab effusione sanguinis animantium, homines facile incitarentur ad effusionem humani sanguinis; ut videmus lanios bestiarum fere crudeliores esse, & a sanguine humano* non *valde abhorrere.*

(3°.) RATIONEM vel probabilem desidero, cur Deus eadem instituta quæ Noachi temporibus obtinuerunt, sub Evangelio reduxisse crederetur. Hæc enim Ecclesiæ jam adultæ non magis usui esse possunt, quam vestes infantis homini qui virilem ætatem attigit. Nil opus est ut pædagogia legis, sanguinis esum prohibentis, ad humanitatem informemur, qui in pacificam Christi fidem baptizati sumus, & nomina pacis Evangelio dedimus. Nec opus est ut quis a sanguine temperet, ne Dæmonum cibum participare, vel societatem cum iis habere censeatur, cum jam ritus aut dogmatis illius idololatrici reliquiæ vix ullæ reperiantur. Nec ideo ritualibus institutis locus est, ut Oeconomiæ Mosaicæ prodromi sint, & legem ritualem gradatim introducant; cum Evangelii perfectio hujusmodi legem aut Oeconomiam expectare minime patiatur. Sed vereor ne in hisce plus æquo morari videar.

3ª. Ratio, a zelo petita quo Judæi Mosaica omnia prosequebantur.

TERTIO: visum est aliis, iisque longe plurimis, Apostolos hæc de idolothyto, sanguine, suffocato, & fornicatione, de Jure Mosaico desumsisse, eaque Gentilibus observanda præscripsisse, ut ad Judæorum morem & infirmitatem seipsos accommodarent, donec libertas a Legis institutis per Christum parta iis paulo clarius innotesceret. Cum enim Judæi se zelotas pro lege & Mose gererent, fieri vix potuit ut eandem religionis societatem cum Gentilibus inirent, si Mosem nullius æstimare, & illius instituta rejicere viderentur. Ut itaque Judæorum gratiam & pacem redimerent Apostoli, & iis (qua licuit) offensionis occasionem præciderent, Gentilibus hisce quatuor interdixerunt, a quibus Judæi sic abstinuerunt, quasi lex & religio omnis in ea abstinentia verteretur.

IN hanc sententiam patronis nec paucis nec obscuris cohonestatam, & ipse pedibus irem, nisi me rationes haud leves impedirent. Fuse refutatur.

HARUM prima sit hæc: nihil credibilitatis habet, Gentiles conversos Judæis æquioribus offendiculo futuros, nisi a rebus in interdicto Apostolico memoratis abstinerent. Quamvis enim Pharisæi quidam χειτιανίζοντες, cæco Legis zelo ducti, Gentilibus spem omnem salutis adimerent, nisi circumcisioni aliisque Mosis institutis se subjicerent; longe alia mens erat Judæis qui animis erant æquioribus, & Legis intentionem melius intelligebant. Eos enim, pios e Gentibus ad spem salutis & communionem fraternam admisisse, pateat e verbis Menasseh Ben Israel; [d] *verisimile est omnes gentes ac nationes æque resurrecturas* ac *Israelitas, juxta illud Veterum dictum,* PIIS E GENTIBUS MUNDI PARS ERIT IN FUTURO SÆCULO. In hanc sententiam, *Ananiam*, *Tryphonem*, *Maimonidem*, alios inclinasse, ex eorum verbis a [e] *Grotio* citatis aperte constat. Non est itaque credibile, Judæos (saltem consultos) Gentiles pios odio habere, vel eorum societatem aversari voluisse, tantum quod ritibus Mosaicis astringi recusarent.

(2°.) MODO Gentiles Mosis instituta contemptui habuissent, & eo nomine in odia Judæorum incurrissent; profecto decretum illud Apostolicum, sanctissime licet observatum, ad eos demulcendos & conciliandos minime valere potuisset. Cum enim fornicationem ipsa Natura diu antea vetuisset, si rationem rite subducamus, tria tantum, ab ipso Mose vetita, [idolothytum, suffocatum & sanguis] in illo decreto prohiben-

a *Gen.* 9. 4, 5. b In *Gen. Homil.* 27. *Edit. Benedict.* Tom. 4. pag. 262. B c *Comment.* in *Gen.* 9. 4.
d De *Resurrec. Mort.* l. 2. c. 9. e De *jur. bel. & pac.* l. 1. c. 1. §. 16.

CAP. II.

tur. Neutiquam autem probabile eſt, Apoſtolos exiſtimaſſe, paucis & pauxillis illis ſe Judæorum gratiam redimere potuiſſe; cum præſertim Zelotæ illi de tota lege ſervanda litem moverent, & ſine ea gentes ſalvari non poſſe contenderent. Nam [a] *Clemens*, decreti hujus Apoſtolici occaſionem referens, ait, nonnullos e Judæis aſſeruiſſe, ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι, καὶ τὰς ἄλλας ἁγνείας φυλάττειν, *quod circumcidi oporteat, & alias* omnes legis *purificationes obſervare.* Si Gentiles itaque tam pauca, eaque leviora legis mandata præſtitiſſent, proculdubio Zelotis illis minime ſatisfactum fuiſſet; quin potius Moſem & ſemetipſos irrideri credidiſſent. Si Apoſtoli Judæorum infirmitati ſe accommodare ſtuduiſſent, & legem hanc, de ſuffocato, ſanguine & idolothyto non comedendis, in gratiam Judæorum [ne ſcilicet offenderentur] inſtituiſſent; leges Moſaicas multo plures Gentilibus imponere debuiſſent, aut ſaltem eas quas Judæi magis neceſſarias obſervatu credebant, & quibus omiſſis multo gravius offenderentur.

(3°.) INDE pateat Apoſtolos hæc omnia in gratiam Judæorum minime prohibuiſſe, quod Chriſtiani veteres, a ſuffocato & ſanguine, æque ac ſacrificiis, ſibi temperandum putarent, etiam cum Judæi longe diſſiti eſſent, & nullus metui locus eſſet, ne illi ſcandalizarentur. Hoc multis inſtantiis & exemplis probarunt [b] *Grotius* & [c] *Salmaſius*, duo illi Reip. literariæ proceres. Non eſt autem rationi conſentaneum, Eccleſiam primitivam (quæ procul omni dubio, decreti hujus Apoſtolici ſenſum probe tenuit) illud, ubi non aderant Judæi, obſervare voluiſſe, ſi Apoſtoli decretum illud ideo feciſſent, ne Judæi quid offenſæ caperent. Hoc argumentum ſic acuit [d] *Grotius: neque Chriſtiani veteres hoc præceptum accepere tanquam datum ea una ex cauſa, ut Judæorum offenſa vitaretur: nam ſi id eſſet, non obſervaſſent id præceptum cum certo vitæ periculo, ubi etiam non aderant Judæi: at hoc eos feciſſe conſtat*, &c.

(4°.) SI Apoſtoli ſanguinis eſu Gentilibus interdixiſſent, ne quid inde ſcandali naſceretur; neceſſe eſt ut huic interdicto Chriſtiani etiamnum obtemperarent. Multi ſunt enim e Judæis, in medio noſtri habitantes, quorum animi non leviter offenſi ſunt & alienati, cum vident Chriſtianos deliciis adeo gulæque deditos, ut præceptum de ſanguinis abſtinentia, vel ipſis Noachi filiis datum, violare non dubitent. Multi ſunt etiam e Chriſtianis, quos præcepti hujus tranſgreſſio graviter offenſos reddit: omnes nempe Græci, qui Occidentales per contemptum αἱματοφάγους vocant, & eo nomine a nobis abhorrere ſolent. Sunt etiam in *Anglia*, *Gallia*, *Germania*, multi viri pietate graves, quibus eſus ſanguinis offenſionem parit, & quibus noſmet accommodare debemus, ſi decretum illud Apoſtolicum ſcandali vitandi cauſa conderetur.

(5°.) RATIONI plane diſſonum eſt, Apoſtolos hæc e lege Moſis excerpere & excipere voluiſſe, ne Judæorum offenſam incurrerent, cum probe norant ſe Gentiles hoc pacto gravius offenſuros. Nam Apoſtoli Moſaica quædam Gentilibus obſervanda præſcribentes, Legis jugum (a quo ſibi male metuebant) eorum cervicibus imponere, & eorum libertatem in diſcrimen adducere viderentur. Cuivis enim objicere promptum eſſet, ſi Lex jam caſſa ſit & irrita, quid paucula illa de Lege excerpta etiamnum retinetis? Si non ſit, cur a carne porcina, & aliis Lege vetitis, non abſtinetis? Cur inter duos, Moſen & Chriſtum, ita claudicatis?

(6°.) NUSPIAM legitur, Apoſtolos ullas leges de ritibus Moſaicis obſervandis dediſſe, ne quidem Judæis ipſis, qui Chriſti fidem amplectebantur. *Paulus* equidem *Timotheum* [e] circumcidit, ut Judæorum iis in locis frequentium benevolentiam ſibi conciliaret: ipſe Hieroſolymis ritu Moſaico [f] ſe purificavit: voti reus, [g] caput totondit, ex præſcripto Legis: Judæi fideles in Templo frequentes [h] erant, & ritus obſervarunt, ne motibus occaſionem darent. Moſaica illa tolerarunt equidem Apoſtoli, charitatis gratia, & ut infirmitati Judæorum ſeipſos accommodarent: nam fieri non potuit ut illi, ritus a Deo traditos, uſu longo confirmatos, & nondum (quod norunt) abrogatos, ſtatim repudiarent. Nunquam autem compertum eſt, Apoſtolos de Moſaicis hiſce leges tuliſſe: quin potius ſolicite curatum eſt, ne mores Apoſtolorum, Judæorum imbecillitati nonnihil indulgentium, in conſequentiam traherentur. Dicit enim *S. Lucas*, Apoſtolum circumcidiſſe Timotheum, [i] *propter Judæos qui erant in locis illis*; oſtendens id factum eſſe, tantum ut eorum offenſa vitaretur. Cum etiam *S. Paulus*, *Jacobi*, & presbyterorum ſuaſu ſeipſum purificaret; continuo additur, [k] *Gentiles quod*

a *Conſtit. Apoſt.* l. 6. c. 12. b Not. in *Act.* 15. 20. c De *fœnor. trap.* pag. 450. d Ub. ſup.
e *Act.* 16. 3. f C. 21. 26. g C. 18. 18. h *Act.* 2. 46. i *Act.* 16. 1, 2, 3.
k *Act.* 21. 24, 25.

attinet,

attinet, nos ſcripſimus & decrevimus, eos nihil tale obſervare debere. Cum itaque Apoſtoli præcepta nulla de Moſaicis obſervandis, vel *Judæis* impoſuerint; longe remotum eſt a veriſimili, Synodum Hieroſolymitanam leges ullas *Chriſtianis* dare voluiſſe, tantum quod Moſaicæ eſſent, & ne Moſes apud eos vileſcere crederetur. CAP. II.

(7°.) CUIVIS animum ad caput 15. *Actorum* ſerio advertenti pateat, mentem Synodi Hieroſolymitanæ fuiſſe gentilibus integram a lege Moſaica libertatem adjudicare. Cum enim præfervidi quidam Phariſæi, Gentiles Moſis legibus obſtringi dicerent; clare liquet, *Paulum* & *Barnabam* primo, dein & *Petrum*, multis argumentis libertatem a legis jugo Gentilibus aſſeruiſſe. In eorum autem ſententiam & reliquos deſcendiſſe, non facile dubitandum eſt. Aſſerunt equidem interpretes haud pauci, *S. Jacobum*, contendentibus Apoſtolis & Zelotis illis, ſe medium interpoſuiſſe; & neque Moſaica omnia retinenda dixiſſe, ne Gentiles, neque omnia ſtatim rejicienda, ne Judæi, nimis offenderentur. Quid enim, inquiunt, *Jacobus* hæc Moſaica, ſeu Moſaicis affinia, Gentilibus impoſuerit; quid etiam, quatuor tantum præcepta traditurus, duo ſanguinem ſpectare voluerit; niſi ut hac media ſententia Judæorum & Gentilium animos conciliaret, & caveret ne res tantilla diſſidiis exitialibus Eccleſiam naſcentem ſcinderet? Addunt inſuper, quod e verbis ſequentibus abunde conſtet, *Jacobi* conſilium eo ſpectaſſe, ut pacaret Hebræorum animos, & curaret ne quis Judæus, propter ſanguinis eſum inter Gentiles uſitatum, gravatim reciperet fidem Chriſtianam. Hoc enim e *Jacobi* verbis eliciendum ſentiunt: [a] *Moſes enim, a temporibus antiquis, habet in ſingulis civitatibus qui eum prædicant in Synagogis, ubi per omne ſabbatum legitur.* Quaſi diceret: "cum Judæi Moſis legibus, ſanguinis eſum prohibentibus, aſſueti ſint; ſi Gentilibus liberum ſanguinis uſum relinquamus, fieri non poteſt, quin ex re tam nova & Moſi penitus adverſa, gravis offenſio Judæis oriatur. Eccleſiæ rationibus itaque, prout nunc ſunt mores, apprime convenit, ut Gentibus eſu ſanguinis, ſive effuſi ſive intra venas animalis retenti, prorſus interdicatur." Objectioni

SED hæc omnia, ſi propius aſpiciamus, pellucida comperiamus: ſi enim *S. Jacobi* ſententia media fuerit inter Apoſtolos & Phariſæos, a *Paulo*, *Barnaba* & *Simeone* diverſus abiiſſet, & libertatem a legis ritibus, quam illi Gentilibus integram aſſeruiſſent, ipſe mancam & mutilam reliquiſſet. Neque cum Apoſtolis tantum, ſed & cum ſeipſo pugnaſſet *S. Jacobus*, ſi, cum nihil moleſtiæ gentilibus dandum eſſe * decreviſſet, eos ad præcepta hæc, tanquam legis Moſaicæ partes, obſervanda devinxiſſet. Neque his obſtant verba ſequentia [*Moſes enim a temporibus antiquis*, &c.] quæ in ſenſum alienum detorqueri, cum id apte fiat, oſtenſurus ſum. Occurritur.

SATIS eviciſſe videar, Synodum Hieroſolymitanam præcepta ſæpe dicta non e Moſe ſolo petiiſſe, nec ea Gentilibus, tantum ad lucrifaciendos Judæos, obſervanda præſcripſiſſe; adeoque ſententiam tertiam, de ratione Canonis hujus Apoſtolici, a tramite veritatis aberrare.

QUARTO: Synodus Hieroſolymitana Canonem illum ſtatuiſſe creditur, ut malis occurreret e duplici fonte [Paganiſmo & Judaiſmo] tunc temporis in Eccleſiam emanaturis. Sic enim *Ludovicus Cappellus* hujus decreti mentem & ſcopum explicandum cenſuit: [b] *duo iſta priora, nempe* idolothyta *&* ſcortatio, *hic ideo commemorari videntur, quod jam tum forte gliſcere inciperet in Eccleſia Nicolaitarum error, qui utrumque horum licere docebant, uti liquet ex* Apoc. 2. verſ. 14, 15. *Duo autem illa poſteriora, nempe* ſanguis *&* ſuffocatum, *videntur addita, non quaſi eorum uſus ſit in ſe illicitus, ſed ut daretur aliquid infirmitati Judæorum fidelium, qui ab his duobus vel maxime abhorrebant; neque potuiſſent facile in animum inducere, ut converſarentur & conviverent familiariter, cum illis quibus ſanguinis & ſuffocati uſus fuiſſet licitus, & in quotidiano fere victu uſurpatus.* 4ª. Ratio a conditione ſeculi Apoſtolici petita,

AT & ea ratio ad ſtateram vocata levitatem prodet: non eſt enim facile creditu, Apoſtolos Canonem illum conſilio difformi decreviſſe; nempe partim ut Nicolaitarum errorem expellerent, partim ut Judæos infirmiores demulcerent. Dein, ſi Apoſtoli Legis inſtitutis Gentiles devinxiſſent, ſecum pugnaſſent ipſi, qui in Synodo illa Gentiles a Lege liberos eſſe decreviſſent. Præterea fieri non potuit, quin duo illa Moſaica, Gentilibus impoſita, malis ingentibus aditum patefacerent. Nam onera illa ſemel ſuſcepta non eſſent abſque gravi ſcandalo tandem deponenda: Judæi proculdubio animo in Chriſtianos offenſiore fuiſſent, ſi mancum & ſimulatum illud obſequium Legi præſtitiſſent: Gentiles, ſabbata, ciborum diſcrimen, purificationes, aliaque Legis inſtituta, negligentes, Judæis αὐτοκατάκειτοι viderentur: Gentilium etiam odium aut Rejicitur.

a *Act.* 15. 21. * *Act.* 15. 19. b *Hiſt. Apoſtol.* pag. 14.

CAP. III. offenſionem ſubiiſſent Apoſtoli, ſi Moſaica aliqua ipſis (ad libertatem vocatis) impoſuiſſent.

SECT. I. QUINTO: ſentiunt alii, Synodum Hieroſolymæ coactam harum rerum abſtinentiam præcepiſſe, non ut Gentiles legi Moſaicæ reverentiam aut obſequium exhiberent, ſed ut Gentes & Judæi, ſimul habitantes, in unius Eccleſiæ communionem unanimes conſpirarent, ſublatis rebus hiſce quæ vehementius eos diſſociare atque alienare poſſent. Si enim Gentes converſæ ſimulacris immolata paſſim in cibum adhibuiſſent, a mutua converſatione Judæos deterruiſſent, ſuſpicantes id eſſe argumentum gentium ad ethniciſmum & idololatriam redeuntium. Eſus ſanguinis & ſuffocati, propter uſum antiquiſſimum Judæis incredibiliter odioſus, familiaritatem interturbaſſet & convictum tædioſum reddidiſſet. Cum etiam fornicatio *ſimplex*, apud multos e Gentibus, nec mala nec probroſa haberetur, ſanctæ Judæorum genti offendiculo eſſe poſſet, & in cauſa cur ſocietas Chriſtiana, inter Judæos & Gentes, in ipſis Eccleſiæ velut incunabulis difficilius iniretur. Apoſtolos ea de cauſa Gentes hac lege tenuiſſe, ſe perſuaſos habuerunt, [a] *Binius*, [b] *Calixtus*, [c] *Grotius*, [d] *Seldenus*, aliique non obſcuri viri.

5ª. Ratio, a Judæorum offenſione ſumpta,

Repudiatur.

AT neque ratio illa, rem diligenter expendenti ſatisfaciet. Nam primo: neutiquam probabile eſt, eſum ſanguinis aut ſuffocati [puta leporis aut perdicis laqueo capti] impedire potuiſſe, quo minus Gentiles & Judæi converſi familiariter conſueſcerent & in unum coaleſcerent. Quamvis enim Judæi, lege vincti, ſanguinis eſum exhorreſcerent; probe norunt legem illam gentes exteras non obligare: ideoque fieri non potuit, ut æquiores Judæi ſanguinis aut ſuffocati [qua talium] eſum in Gentili culparent; aut eo nomine Gentilis congreſſum & convictum fugerent. Neque credibile eſt, fornicationem Judæos tam graviter offendiſſe, eoſque a Gentilibus diſſociaſſe; cum in Judæos etiam (ſaltem nonnullos) hæc faba cudi poſſet, cum etiam Gentiles in Chriſti familiam cooptati, Fornicatores ab eorum [e] cœtu ſegregarent, fornicationem inter crimina nigrioris notæ numerantes. Quamvis autem hæc omnia Judæis moviſſe ſtomachos, eoſque a Gentilibus alienaſſe concedamus; nondum conſtat ratio cur, hæc *ſola* Gentilibus interdicta ſint, cum Judæi carnis porcinæ non minus quam ſanguinis eſum fugerent; & non tantum *idolorum*, ſed & rerum, perſonarum, & ciborum, legaliter immundorum, *pollutiones* averſarentur.

CAP. III.

Ratio vera, cur hæc quatuor, eaque ſola, & ſimul, Gentilibus nuper converſis interdicta ſunt, aſſignatur, & fuſe confirmatur.

NE lectorem nodis & difficultatibus hujus interdicti diutius impeditum teneam, ad illius ſcopum & intentionem genuinam explicandam me ſtatim conferam. Quoniam autem penſi mei pars hæc obſcurior ſit, & ſermonem paulo prolixiorem poſtulet, curandum eſt inprimis, ut ordine ad rem præſentem accommodato ſingula digerantur. Primo itaque, rationem aſſignabo cur hæc omnia Gentibus converſis prohibentur. Secundo, rationem illam teſtimoniis divinis & humanis confirmabo. Tertio, alia producam argumenta, quæ ſententiæ meæ lucem & fidem pleniorem afferant. Quarto, rationem reddam, cur hæc ſimul, & ſola, [non plura] Gentilibus hic interdicta ſint.

SECT. I.

Ratio vera, cur hæc omnia Gentibus converſis prohibentur.

Hujus interdicti ratio duplex.

E Superius adductis abunde conſtat, Apoſtolos non ideo mandatum de abſtinendo ab idolothyto, fornicatione, ſuffocato, & ſanguine, Gentibus impoſuiſſe, ne in Judæorum offenſionem inciderent, & Moſis inſtituta nullius æſtimare viderentur. Quantum itaque mihi percipere conceſſum eſt, hæc quatuor Gentilibus ad Chriſtia-

a Not. ad *Concil.* 3. *Hieroſol.* col. 21. b *Georg. Calixt.* in *Act.* 15. p. 61. c Not. in *Act.* 15. 20.
d De *jur. nat. & gent.* l. 7. c. 12. e 1 *Cor.* 5. 11.

niſmum

niſmum migrantibus interdicta ſunt, ob rationem duplicem, PRIMARIAM ſcilicet & SECUNDARIAM. SECT. I.

PRIMARIA, ni fallor, hæc erat; quod hæc omnia locum præcipuum in gentium ritibus & inſtitutis obtinerent, & Gentiliſmi vel idololatriæ *cauſæ*, *comites*, & *ſigna*, ſeculis Apoſtolicis, eſſent & haberentur. Unde neceſſe erat, ut Gentes ad Chriſtum converſæ ab iſtis inprimis abſtinerent, ut conſtaret, ſe idololatriæ, communi gentium errori, nuncium remiſiſſe; nec quid obſtare, quo minus Judæi conſultiores amicitiæ dextram illis porrigerent, & in eandem cum iis eccleſiam & ſocietatem coaleſcerent. Ne vero conjectura hæc noſtra ſua ſpecie careat, in anteceſſum probare conabor, PRIMARIA, quod hæc fuerint idololatriæ,

PRIMO: quod hæc omnia *cauſæ* fuerint idololatriæ. Hoc autem negotium facili opera perficiatur: nam idolothytum & fornicationem quod attinet, facile credi poteſt, eorum illecebras hominum animis noctem offudiſſe, eoſque ad idolorum delubra ſæpe traxiſſe; cum plerique homines, e plebe præcipue, ſupra gulæ delicias & ventris voluptates nihil ſapiant. Homines lenociniis hiſce pellectos, ad idololatriæ ſolennitates confluxiſſe, *Tertullianus* olim obſervavit: [a] *quæ idololatriæ ſolennitas*, inquit ille, *ſine ambitione cultus & ornatus? In illa laſciviæ & ebrietates, cum plurimum victus & ventris & libidinis cauſa frequententur.* Cum itaque Diabolus hoc perſpectum haberet, Pſeudo-prophetas in Eccleſiis, [b] *Corinthi*, [c] *Pergami*, [d] *Thyatiræ*, & alibi plantatis excitavit, qui gentiles converſos idolothytum edere & fornicari docuerunt; ut viam facilem & inoffenſam ad ethniciſmum veterem aperirent, & homines ventris & Veneris lenociniis illecti, ad ritus & cultus antiquos facile reverterentur. Ex his (ni fallor) lucem ſatis amplam hauriat locus ille ſubobſcurus, ad *Hebr.* 12. 15, 16. *Proſpicientes ne quis deficiat a gratia Dei: nequa radix amaritudinis ſurſum germinans obturbet, & per illam inquinentur multi. Nequis* ſit *ſcortator, aut profanus, velut Eſau, qui propter unam eſcam vendidit jus primogeniti:* ſic enim hunc textum explicandum cenſeo: "cavete ſedulo, ne quis [e] ab Evangelii gratia ad ethniciſmum defectionem faciat: ne"qua veteris ethniciſmi radix, nondum penitus evulſa repullulet, & inde [f] οἱ πολλοὶ, "fidelium vulgus, ethnicam pollutionem contrahant. Et ut explicatius loquar, ne quis "inter vos fornicator oriatur, aut ethnice profanus, qui ut Eſau, ἀντὶ βρώσεως μιᾶς, "propter eſcam aut diſcum unum, in epulo ſcilicet idololatrico, jure cæleſtis hæredi"tatis excidat. Hunc loci ſenſum præferendum judico, non tantum quod bene cohæreant omnia, & βρώσις μία hic dicta, [g] περὶ βρώσεως τῶν εἰδωλοθύτων commode ſatis intelligatur; ſed quod Gnoſtici hic tacite perſtringi cenſeantur, qui fornicationis & epuli idololatrici lenociniis, multos, ad fidem amplectendam nuper adductos, ad veteris ethniciſmi vomitum reſorbendum pellexerunt. Deinde: cum voces illæ, ῥίζα πικρίας, e [h] Græca *Deuteronomii* verſione deſumtæ, ſuperſtitionis Ægyptiacæ radicem quandam, Hebræorum animis altius inhærentem, denotent; quidni voces eædem ethnici fermenti reliquias aliquot nondum ſatis expurgatas, hic etiam notare cenſeantur? At ſi hac in re Scriptura ſiluiſſet, ipſa ratio doceret, lautis epulis & ſolutæ libidinis illectamentis nihil apud plebem efficacius ad propagandam idololatriam excogitari potuiſſe. Ideo enim gentium idololatria, rationi diſſona licet & ridicula, per tam longa terrarum ſpatia ſeipſam propagavit, & in hominum animis radices tam altas egit, ut unum Dei brachium ad eam de mundo extirpandam ſufficeret; quod nempe libidini fræna laxaret, & frequentibus epulis, crapulis, & ſtupris, hominum carnalium ſtudia ſibi devinciret. Neque vero fornicatio tantum & epulum ex immolatis, ſed ſanguinis eſus & ſuffocati, inter cauſas idololatriæ numerari poſſint. Cum enim ſanguis olim *Dæmonum cibus* haberetur, ſanguinis effuſi, vel ſuffocati [h. e. ſanguinis intra venas contenti] comeſtores, Dæmonum conſortes eſſe, eorumque [i] menſam & cibum participare dicebantur. Qui vero menſam & cibum Dæmonum participabant, hoc ritu fœdus ſolenne cum iis inire, in eorum etiam verba & ſacra jurare cenſebantur. Cauſæ:

SECUNDO: probandum eſt, eſum idolothyti, ſanguinis & ſuffocati, fornicationem etiam, idololatriæ comites fuiſſe conjunctiſſimos. Hoc autem citra pulverem & ſudorem fieri poteſt. Eſum enim idolothyti quod ſpectat, obſervatio protrita eſt, idolo- Comites;

a Lib. de *Idololat.* c. 1. p. 86. A b 1 *Cor.* 10. c *Revel.* 2. 14. d *Rev.* 2. 20. e *Præpoſitio* ἀπὸ. *& etiam quæ ſequuntur*, oſtendunt ὑστερεῖν *poſitum eſſe* ἀντὶ τοῦ ἀφίστασθαι· Bez. in loc. f *In Manuſcripto hoc loco eſt* μιαινθῶσιν οἱ πολλοὶ, *id eſt*, plebs, *quæ a doctoribus facile corrumpitur.* Grot. in loc. g 1 *Cor.* 8. 4. h Vid. *LXX* in *Deut.* 29. 18. i *Per morticinum & a* beſtiis *captorum prohibitionem, non oportere* participes fieri *menſæ Dæmoniorum præcipit* Deus. Iſych. Hieroſolymit. Comment. in Lev. 22.

SECT. I. latras antiquos, poſtquam Deos ſuos ſacrificio propitiaſſent, in eorum delubris epulum e reſiduis ſacrificii partibus adornaſſe; quod ritu illo, cum Diis ſuis quaſi convivari, iiſque conjungi & permiſceri ſibi viderentur. Eſum ſanguinis ritum fuiſſe in myſteriis idololatricis exerceri ſolitum, ſatis e Chriſtianorum antiquiorum moribus intelligatur: nam illi Gentilium [a] *botulos cruore diſtentos* & eorum ſacrificia pariter averſati ſunt; & ſe Chriſtianos probarunt, non minus cum ſanguinem edere, quam cum idola oblato thure colere recuſarint. Hinc itaque *botuli* illi, a *Tertulliano*, [b] *Chriſtianorum tentamenta* dicebantur. Fornicationem idololatriæ comitem fuiſſe dubitari nequit: nam ſi veterem idololatriam paulo propius intueamur, omnia ſic inſtituta comperiamus, ut libidinem accenderent, & idololatræ genus omne Veneris illicitæ ſecuri perpetrarent. Nam Dii ipſi fœditatis & ſpurcitiæ præſides erant, & Jovis adulteria, Veneris amores, Cupidinis laſciviæ, Floræ proſtibula, Priapi turpitudines, & Bacchi crapulæ, homines ad fornicationem tanquam ſtimuli coegerunt: ritus eorum plerunque fœdi fuerunt, & ab omni caſtitate alieni: templa clauſa & ſubobſcura, ne quis in eorum ſacra nefaria importunus irrumperet: luci denſis arboribus conſiti, tenebras in ipſa Meridie libidini gratiſſimas adminiſtrarunt: aræ plurimum in lucis, montibus, aut juxta ſpecus & antra ſtruebantur, ut juxta eas operam libidini ſecure darent. Hinc [c] *Tertullianus* idololatriam ſic loqui facit: *ego quidem idololatria ſæpiſſime mœchiæ occaſionem ſubminiſtro. Sciunt luci mei, & mei montes, & vivæ aquæ, ipſaque in urbibus templa, quantum evertendæ pudicitiæ procuremus.* Ideoque non ſine cauſa fornicator & idololatra tam frequenter in ſacris literis conjunctim occurrunt, nempe 1 *Cor.* 5. 11. & 6. 9. *Epheſ.* 5. 3, & 5. *Galat.* 5. 19, 20. 1 *Cor.* 10. 6, 7, 8. *Coloſ.* 3. 5. *Apoc.* 17. 4, 5. c. 21. 8. & 22. 15.

Et ſigna. TERTIO: probandum reſtat, idolothytum, ſcortationem, eſum ſanguinis & ſuffocati, ſigna fuiſſe Gentiliſmi, vel idololatriæ & ſocietatis initæ cum Dæmonibus. Hac in re cauſæ meæ cardo præcipue vertitur: ut itaque veritati huic fidem cumulate faciam, de quatuor hiſce ſigillatim agam, & ea omnia Gentiliſmi ſigna fuiſſe probatum dabo.

AB idolothytis autem vel cibis immolatis & idolo ſacratis exordium ſumam. Nempe ſeculo illo nihil uſu tritius apud ethnicos, quam ut hoſtiæ parte præcipua Dæmonibus oblata, convivium e reliquiis inſtituerent, & illud ſæpe domi, ſæpius in ipſo Dæmonis templo celebrarent. Cum autem hujuſmodi convivium, in idolorum honorem, & e cibis idolo ſacratis inſtitutum eſſet; illius participes, cultum idolis exhibere, menſæ Dæmonum accumbere, cum iis ſocietatem colere & fœdus facere, totam denique religionem ethnicam profiteri cenſebantur. Convivii ex immolatis participationem hæc olim ſignificaſſe, e verbis Apoſtoli, de Iſraelitis agentis, non obſcure diſcitur; [d] *ne igitur idololatræ fiatis, ſicut quidam eorum, ut ſcriptum eſt, ſedit populus ad edendum ac bibendum, & ſurrexerunt ad ludendum.* Hinc evidens eſt, Apoſtolum, epulis hiſce ſacrificalibus intereſſe (quibus omni voluptati opera genialis impendebatur) apertius idololatriæ ſignum habuiſſe, quam ipſum idolum oblato ſacro venerari. Idem apparet e verbis Apoſtoli, quibus eorum mores arguit, qui in templo, ad idolorum menſam idolothyta comedebant: [e] *nolo vos ſocios fieri Dæmoniorum: non poteſtis calicem Domini bibere & calicem Dæmoniorum: non poteſtis menſæ Domini participes eſſe & menſæ Dæmoniorum.* His Apoſtoli verbis [f] *Origenis* illa lucem fœnerantur: ἡμεῖς μὲ ὅσον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι, τὸ συνεσθίειν δαίμοσι τρόπους ἄλλους οὐκ ἴσμεν, &c. *Nos certe, quantum ad cibum & potum attinet, neſcimus alium modum veſcendi cum Dæmonibus, quam ſi quis in turba edat victimarum exta, & bibat vinum libatum Dæmoniis.* Hinc a gentium dapibus immolatis, Chriſtiani veteres omni ſtudio ſe ſemper illibatos conſervarunt. Hoc e [i] *Minucio Felice* colligo: nam *Cæcilii* verbis, *præcerptos cibos, & delibatos altaribus potus abhorretis*; hæc ſtatim regerit Octavius, *ſacrificiorum reliquias & pocula delibata contemnimus.* Præ cæteris autem immolatitiis, Chriſtiani ſeveriores ea fugiebant, quæ in ipſis idolorum templis aut delubris (quod uſu [g] frequens erat) edenda proponebantur: nam idolothyta in εἰδωλείῳ comeſta, tacitam vel apertam idololatriæ approbationem & profeſſionem indicare credebantur.

(2°.) FORNICATIO omnigena ſignum erat idololatriæ, & hominis adhuc Gen-

a *Tertul. apologet.* c. 9. p. 10. B b Ub. ſupr. c Lib. de *pudicit.* cap. 5. p. 557. D d Ad *Cor.* 1. cap. 10. v. 7. e 1 *Cor.* 10. 20, 21. f Cont. *Celſ.* l. 8. p. 397. g Vid *Judic.* 9. 27. & c. 16. 23. *Amos* 2. 8. 1 *Cor.* 8. 10.

i Vid. *Minuc. Felic.* p. 106, & 345. & Cap. 38. *Davies.*

tiliſmi

tiliſmi reliquias alte retinentis. Signum erat idololatriæ, quod idololatræ veteres, iique ſoli, ſe tam licenter, inter idolorum ſacra præſertim, in adulteria & ſcortationes effunderent, quod fornicator & idololatra, concupiſcentia effrænata & idololatria, promiſcue in Scripturis uſurpentur. Hoc multis inſtantiis evinci poſſet, ſi [a] clarus e noſtris Scripturarum interpres hanc provinciam non præoccupaſſet. Nec minus fornicatio frequens indicium erat hominis, in Gentilium mores & partes, voluntatis inclinatione propendentis. Nam Scriptura de fornicatione, & libidine nullis legibus conſtricta, tanquam vitio Gentilium pene proprio,& non minus a Chriſtianorum converſatione quam fide alieno loquitur. 1 ad *Theſſal.* cap. 4. v. 4, & 5: *ut ſciat unuſquiſque veſtrum vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore: μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, ſicut & gentes quæ ignorant Deum.* 1 Pet. 4. 3. *Sufficit nobis præteritum vitæ tempus τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν κατεργάζεσθαι ad voluntatem gentium exequendam, cum inceſſimus in laſciviis, concupiſcentiis, comeſſationibus,* &c. Ad Epheſ. 4. 17, 18, 19. *Hoc itaque dico & teſtificor in Domino, ne vos amplius ambuletis, ſicut reliquæ Gentes, in vanitate mentis ſuæ, tenebris obſcuratam mentem habentes,* &c. *Qui poſtquam dedoluerunt, ſeſe tradiderunt impudicitiæ, ad patrandam impuritatem omnem,* &c. Et cap. 2. 2, 3. De infidelibus agens, *inter quos,* inquit, *& nos aliquando converſati ſumus, in cupiditatibus carnis noſtræ, facientes voluntates carnis,* h. e. indulgentes adulteriis, ſcortationibus, & vinolentiis. [b] Alia loca jam dictis affinia, brevitati ſtudens, tacite prætermitto.

SECT. I.

(3°.) SANGUINIS eſus, pro certo cultus idololatrici & ſocietatis cum Dæmonibus initæ ſigno, ſeculis antiquioribus habebatur. Ut huic aſſertioni fidem & lucem feram, ἐν παρόδῳ monendum eſt, Antiquos pene omnes, ethnicos pariter & Chriſtianos exiſtimaſſe, Dæmones veſci ſanguine, eique tanquam pabulo ſuo, vehementer inhiare. [c] *Lucianus* (ut ab ethnicis ordiar) Deos Jovi aſſidentes memorans, eos *in terram deſpicere* dicit, *& quoquoverſum intento capite circumſpectare: & ſi forte quempiam ſacrum facientem vident,* εὐωχῦνται, inquit, πάντες, ἐπικεχηνότες τῷ καπνῷ, καὶ τὸ αἷμα πίνοντες τοῖς βωμοῖς περιχέομενον, ὥσπερ αἱ μυῖαι· *epulantur omnes, nidori inhiantes, & muſcarum in morem ſanguinem exugentes circum aras effuſum.* Ab his non longe diſtant illa *Porphyrii,* de Dæmonibus ita [d] differentis; ἔστι οἱ χαίροντες λοιβῇτε κνίσητε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ πνευματικὸν παίνεται· Ζῇ γὰρ τοῦτο ἀτμοῖς καὶ ἀναθυμιάσεσι, καὶ ποικίλως διὰ τῶν ποικίλων, καὶ δυναμοῦται ταῖς ἐκ τῶν αἱμάτων καὶ σαρκῶν κνίσαις· i. e. *Iſti* ſunt *qui libatione & nidore oblectantur, quibus ſpirituale corpus ipſorum pingueſcit: vivit enim id vaporibus & ſuffimentis, & varie ſecundum eorum varietatem, ſanguinis etiam & carnis nidoribus corroboratur.* Opinati ſunt etiam Chriſtiani veteres, *Origenes, Tertullianus, Minucius, Athenagoras,* aliique plurimi, dæmones ſacrificiorum ſanguinem avide conſectari, paſcique nidoribus quos evomunt ardentia victimarum viſcera. [e] *Origenes,* de Diis gentium agens, inquit, ἴσμεν ἡμεῖς τούτους δαίμονας ὄντας, τρεφομένους κνίσαις καὶ αἵμασι, καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν θυσιῶν ἀναθυμιάσεσι· *Scimus hoc eſſe Dæmonas, & paſci ſanguinibus, nidoribuſque a victimis exhalantibus.* Tertullianus, de præſtigiis dæmonis verba faciens, [f] *mentis,* inquit, *corruptelas agit furoribus & amentiis fœdis, ac ſævis libidinibus, cum erroribus variis; quorum iſte potiſſimus,* quod—*hominum mentibus commendat ut ſibi pabula propria nidoris & ſanguinis procuret ſimulacris imaginibus oblata.* Eodem pene redeunt * *Minucii* illa: *morbos fingunt* dæmones, *terrent mentes, membra diſtorquent, ut ad cultum ſui cogant; ut nidore altarium vel hoſtiis pecudum ſaginati, remiſſis, quæ conſtrinxerant, curaſſe videantur.* [g] Athenagoram etiam hanc opinionem in animum induxiſſe, ſatis indicant illa de Gentilium geniis dicta: οἱ μὲν περὶ τὰ εἴδωλα αὐτοὺς ἕλκοντες, οἱ δαίμονές εἰσιν οἱ περιεργημένοι, οἱ περιστατικότες τῷ ἀπὸ τῶν ἱερείων αἵματι, καὶ ταῦτα περιλιχμώμενοι· *Hi quidem qui ad idola eos pertrahunt, genii ſunt illi de quibus diximus, qui ſanguine ſacrificiorum gaudent eaque lambunt.* Hæc autem opinio de dæmonibus ſanguine paſcendis, temporibus antiquioribus hominum fidem tenuiſſe videatur: nam ideo (ni vacillet conjectura) præcepit Deus, ut effuſum animalis cujuſque [h] ſanguinem pulvere cooperirent, ut ſuperſtitioſis hominum moribus occurreret, qui ad paſcendos dæmonas, ſanguinem ſemper apertum & intemeratum reliquerunt, & eo ritu cultum quendam iis exhibuerunt. Hæc conjectura firmitatis aliquid acquirat e teſtimonio *Maimonidis,* hæc inter alia, de more Zabiorum, referentis; [i] *illi beſtiam aliquam mactantes, ſanguinem ejus colligunt in*

a *Hammond.* in *Rom.* 1. 29. & 1 ad *Cor.* c. 5. 1. *ſacrific.* p. 185. A
b *Rom.* 1. 24. 1 *Cor.* 5. 1, 9, 10.
c Lib. de p. 21, 22.
d De *Abſtin.* lib. 2. §. 42.
e Cont. *Celſ.* L. 7. p. 355.
f *Apologet.* c. 22.
* Pag. 249, &c. & Cap. 27. *Davies.*
g *Legat* pro *Chriſtian.* pag. 72. B
h *Lev.* 17. 13.
i *Mor. Neb.* P. 3. c. 46.

SECT. I. *vaſe vel ſtrobe, carnem etiam illius ſacrificii in circulo ſedentes comedunt; imaginantes, ipſis carnem edentibus, dæmones ſanguinem comedere, tanquam cibum ſuum.* Cum itaque ſanguis, *dæmonum cibus* haberetur, omnes illi qui ora cruore polluebant, cum dæmonibus communionem colere, communi quadam menſa cum dæmonibus uti, iiſque fœdere & affectu conjungi cenſebantur. Sic & idololatras antiquos exiſtimaſſe, pateat e *Magiſtri* jam laudati [a] verbis, quæ ex Arabicis expreſſa, ſic ſonant: *ſcito, Zabios ſanguinem quidem, tanquam rem execrandam valde fuiſſe averſatos: at nihilominus eundem edebant, credentes cibum eſſe dæmonum, eumque qui* ſanguinem *ederit, fratrem ſeu familiarem fore dæmonibus, quia omnes in una menſa edunt.* Hæc cum dixiſſet auctor ille, continuo [b] obſervat, Deum comminatione quadam peculiari homines a ſanguinis eſu coercere. Nam de comedente ſanguinem dicit Deus, [c] *ponam faciem meam in comedentem ſanguinem*, eodem, inquit, modo, quo de illo qui filium ejus Molocho immolat, [d] *ponam faciem meam in virum illum.* "Non autem occurrit, ait ille, hæc loquendi ratio in "tertio aliquo præcepto, præter iſta duo, de idololatria & comeſtione ſanguinis: quia "illius comeſtio ad ſpeciem aliquam idololatriæ ſpectavit, & ad cultum dæmonum an- "ſam & occaſionem præbuit.

(4°.) NON ſanguinis tantum, ſed & ſuffocati comeſtio, Gentiliſmi & fœderalis cujuſdam cum dæmone conjunctionis indicium & ſymbolum olim habebatur. Hoc autem e triplici cauſa fluxiſſe putetur: (1°.) Quod ſuffocata omnia ſanguinem, cibum dæmonum, intra venas concluſum continerent; ut inde neceſſe haberent homines, ſanguinem cum reliqua carne comedere, adeoque dæmonum pabulum participare. Hinc evenit quod ſuffocata comedentes, dæmonibus communione forti & fœdere indiſſolubili conſtringi crederentur. (2°.) Quod olim *ſuffocatio*, docente [e] Guilielmo Pariſienſi, *modus quidem* eſſet *immolandi dæmonibus*, quibus *hac ratione* ipſam *animalis animam* offerebant idololatræ. Hic immolandi modus ſic apud *Indos* invaluit olim, quod teſtetur [f] *Strabo*, eos Diis omnibus ſuffocata tantum obtuliſſe. (3°.) Quod ſanguis, ubicunque eſſet, ſive effuſus ſive intra venas animalis contentus, res dæmonibus ſacra crederetur; & illius cauſa ſuffocata omnia in immolatorum aut conſecratorum numero ponerentur. Omnis itaque ovem aut avem præcluſio ſpiritu necatum comedens. Idolothyta vel carnes dæmoni ſacratas edere, eique fœdere conjungi cenſebatur. Sonum hiſce concordem faciunt * *Alexandri Halenſis* illa: *dicunt quidam quod hæc eſt cauſa potiſſima quare prohibiti ſunt Judæi comedere animal raptum a beſtia, vel ſuffocatum; videlicet, propter ſanguinis admiſtionem. Nam ſuffocatio modus quidam erat immolandi dæmoniis: & ideo prohibuit comedi ſuffocatum.*

JAM cauſam primariam hujus interdicti ſatis illuſtraſſe, & ſententiæ meæ fundamenta ſolide jacuiſſe videar.

Secundaria, quæ triplex.

AD cauſam ſecundariam ſe jam ſermo convertat, quæ triplex erat; una a parte Judæorum: a parte Gentilium nuper converſorum altera; a parte Gentilium ritus ethnicos adhuc retinentium tertia.

1ª. A parte Judæorum.

PRIMA, a parte Judæorum erat, ne quid iis offendiculo eſſet in Gentilium converſorum moribus, iiſque de Gentilibus aut Evangelio ſequius exiſtimandi cauſam daret. Cum enim fornicatio, eſus idolothyti, ſanguinis & ſuffocati cultum olerent idololatricum, & cum ethniciſmo intime jungerentur; ſi Gentiles converſi hæc omnia comediſſent, aut vaga vel inceſta libidine ſe contaminaſſent; ſuſpicandi cauſam præbuiſſent, ſe veteris ethniciſmi reliquias adhuc retinere, & ſub nomine Chriſtiano meros Gentiles agere. Hæc autem ſuſpicio Judæos irritaſſet, & impedimento fuiſſet, quo minus ullam familiaritatem cum iis exercerent, aut in eandem fidem & eccleſiam conſpirarent. Nam [g] *Judæorum* mentes *erroris ethnici vel ſpecie leviſſima offendebantur: cavendum* itaque *fuit ne vel leviſſima ſigna animi, vel ad idololatriam proni, vel in religione nutantis fideles* ederent. Deinde niſi Gentiles, Chriſtianiſmum profeſſi, ab idolothytis & aliis idololatriæ ſignis abſtinuiſſent; ſuſpicioni locum feciſſent, quaſi fides Chriſtiana non adeo longe ſejuncta eſſet ab idololatria, nec communio cum Dæmonibus & idolis illicita a Chriſtianis habita: inde vero Judæi proculdubio, quibus idololatriæ ſpecies omnis angue magis odioſa, fidem Chriſtianam in odium ducendi, & Chriſtianorum ſocietatem penitus averſandi anſam arripuiſſent.

2ª. A parte Gentilium converſorum.

SECUNDO: hujus Decreti ratio, a parte Gentilium haud ita pridem converſorum,

a Ub. ſupr. b Ibid. c *Levit.* 17. 10. d *Levit.* 20. 3. e Lib. de *legib.* c. 8. f Οὐ σφάττειν τὸ ἱερεῖον, ἀλλὰ πύγμῃ· *Geogr.* lib. 15. p. 1036. B * *Sum. Theolog.* P. 3. *Qu.* 55. pag. 378. g *Sanct. Comment.* in *Act.* 15. 23.

hæc

hæc erat, ne ſi moribus cum ethniciſmo conjunctis aliquatenus indulgerent, eorum illecebris ad ethniciſmum iterum amplectendum inducerentur. Nam epulum idololatricum & fornicandi licentia plurimum in omni ſeculo valuerunt, ad vulgi animos a Deo ad idola detorquendos. Iſraelitæ talis epuli & [a] fornicationis illectamentis a Deo ad cultum Peoris abducebantur: [b] *Jezebel* apocalyptica & Baalami ſectatores hiſce machinis ad expugnandam Gentilium recens converſorum fidem utebantur: *Valentiniani*, aliique veteres hæretici, (quod ſtatim oſtendimus) ad corrumpendos hominum ſimplicium animos, iiſdem artibus utebantur. SECT. II.

TERTIO: veriſimile eſt etiam Apoſtolos, gratia Gentilium nondum plene converſorum, hoc Decretum ſtatuiſſe. Nam ſi Gentiles in fide Chriſtiana confirmati ritus illos uſurpaſſent, quæ tunc temporis idololatriæ *indicia vehementia* credebantur, fratribus illis infirmis ſcandalum dediſſent, & ethnicos in erroribus ſuis non parum confirmaſſent. Nam hac ratione συνυποκρίνειν idololatris, animi in Dei unius fide nutantis ſignum edere, cum Dæmonibus communicare, omnia denique ad eorum culturam ſpectantia probare viderentur. Ut itaque brevi dicam: Apoſtoli hoc Decretum fecerunt, ut aliquos a Gentiliſmo abſtraherent, & eos qui jam Chriſtiani eſſe cæperant, in Chriſtianiſmo retinerent. 3ª. A parte non plene converſorum.

SECT. II.

Ratio ea firmatur teſtimoniis.

ORDO mihi præſcriptus id a me jam poſtulat, ut hujus Decreti rationem ſuperius adductam teſtium nonnullorum auctoritate communirem. Hanc itaque provinciam in me ſuſcipiam: eoque libentius, ne ratio illa plane nova & e meo tantum penu deprompta cenſeatur.

INTER teſtes meos, primas *S. Paulo* tribuo, cujus auctoritas demonſtrationis vicem habere debet. Ille vero poſtquam [c] *Corinthios* monuiſſet, ut ab idolothytis, in idolio præſertim comedendis abſtinerent; ſtatim addit, [d] *quapropter, dilecti fratres mei, fugite ab idololatria.* Hoc autem Apoſtoli monitum ſic illuſtrat *Grotius: bene hoc cohæret cum paulo ante dictis: ſi voſmetipſos aſſuefaciatis epulis in idolio, facile ubi gravior perſecutio incubuerit, ad pleniſſimam idololatriam devolvemini.* Teſtimonium affine præbet Epiſt. 1. ad *Corinth.* cap. 8. ubi publicum & frequentem idolothytorum eſum mala plurima Gentilibus fidei tenerioris allaturum aſſerit. Nam ver. 7. ἡ συνείδησις, inquit, αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται· h. e. Eorum conſcientia minus inſtructa, talibus actibus, in vulgari opinione [de ſanctimonia quadam ab idolothytis illis accipienda] confirmatur. Et ver. 9. *Cavete vero ne hæc libertas veſtra* [idolothyta nempe comedendi] πρόσκομμα *fiat infirmioribus:* h. e. ne illi qui cœtui Chriſtiano ſe nuper addiderunt, nec adhuc in fide vel ſcientia adoleverunt, exemplo veſtro perperam intellecto, ad ſecedendum a Chriſtianiſmo provocentur. Et v. 10. *Siquis*, inquit, *viderit te qui ſcientiam habes in idolio recumbentem, nonne conſcientia ejus, cum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta?* h. e. "Si ipſe, qui tibi & aliis eruditus videris, carnes idolo "ſacras in idolio comedas, infirmus inducetur ad manducandum idolothyta, in ho"norem ſcil. idoli, ſicut te facere exiſtimat, & idolorum culturæ nil mali ineſſe arbi"trabitur. His continuo ſubjungit, καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς, i. e. Paulatim deſinet eſſe Chriſtianus, exemplo tuo perſuaſus idolothyta eſſe mere ἀδιάφορα, nec eorum cauſa perſecutiones eſſe tolerandas. Hæc omnia abunde probant Apoſtolum Corinthios ab idolothytorum eſu cohibuiſſe, quod Gentilibus infirmis [i. e. ſcientia nondum inſtructis] offendiculo eſſet, iiſque vel non accedendi ad Chriſtianiſmum, vel ab eo recedendi occaſionem daret. Cum itaque *S. Paulus* eſum idolothyti, ad vitandam Gentilium offenſionem prohibuerit; æquum eſt opinari, Synodum, Hieroſolymæ coactam, eſum ſanguinis & ſuffocati ſimili de cauſa vetuiſſe; nempe quod non tantum carnes immolatitiæ, ſed etiam ſanguis & ſuffocatum, pro rebus idolo ſacratis apud ethnicos haberentur, & eadem pene generali natura & notione convenirent. Divinis.

TESTEM S. *Paulo* proximum citabimus auctorem *Clementis Romani* nomine circumlatum, & antiquitate ſaltem venerabilem. Ille vero S. *Jacobi* ſententiam referens, verbis ejus hunc ſenſum tribuit; [e] *propter quod ego judico, non inquietandos eos qui ex* Humanis, antiquis.

a *Num.* 25. 1, 2. b *Apoc.* 2, 14, & 20. c *Epiſt.* 1. cap. 10. v. 7. d Verſ. 14. e *Conſtit. Apoſt.* lib. 6. c. 12.

SECT. II. *gentibus convertuntur ad Deum,* ἀλλ' ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν ἐθνῶν, εἰδωλοθύτου, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας· *Sed ſcribendum ad eos, ut abſtineant a pollutionibus gentium, idolothyto, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione.* Ubi neceſſe eſt, ut verba illa pluralia [ἀλισγήματα τῶν ἐθνῶν] pro generalibus habeantur, & de idolothyto, ſanguine, ſuffocato, & fornicatione, pariter intelligantur. Cauſa vero ne fingi poteſt, cur hæc omnia *pollutiones Gentilium* dicerentur, niſi quod ad eorum cultum idololatricum juxta pertinerent. Nam εἴδωλον res olim tam fœda & polluta cenſebatur, quod a pollutione nomen ſortitum ſit; utpote גלול & שקץ dictum, quod a Græcis βδέλυγμα & μίασμα reddi ſolet. Quin & perſonæ omnes idoli cultu [a] *abominabiles* fieri; & ipſa fornicatio in honorem idoli commiſſa, novam inde ἀκαθαρσίαν haurire credebatur. Non eſt itaque temeritatis arguenda [b] *Bezæ* conjectura, ſic textum præſentem explicantis; "nil impedit quominus, voce ἀλισγημάτων repetita "ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, poſſimus hunc locum ſic interpretari, *a pollutionibus idolorum, & ſcor-* "*tationis, & ſuffocatorum, & ſanguinis.* Sed ad *Clementem* iterum ſe recipiat ſermo: nam [c] alibi, de *S. Petro* loquens, eum docuiſſe refert, τραπέζης δαιμόνων μὴ μεταλαμβάνειν λέγω ἤ εἰδωλοθύτων, νεκρῶν, πνικτῶν, θηριαλώτων, αἵματος· *Nihil ſumere de menſa dæmonum: hoc eſt,* (inquit ille) *de idolothytis, mortuis, ſuffocatis, a beſtia captis, ſanguine.* Hæc autem indicio ſunt, auctorem illum (quiſquis erat) exiſtimaſſe, εἰδωλόθυτον, πνικτὸν, & αἷμα, pari conſilio vetita fuiſſe; quod ſcilicet hæc omnia ſeculo illo, pro rebus Dæmoni ſacratis haberentur, & omnes ſanguinem aut ſuffocatum comedentes, cibi menſæque Dæmonum participes, & eorum ſocii quodammodo facti crederentur.

NE vero *Clementem Romanum* ad partes meas obtorto collo traxiſſe videar, in medium proferam paulo diſertius *Origenis* teſtimonium. Ille vero mentionem faciens Epiſtolæ, qua Apoſtoli *neceſſariam tantum abſtinentiam* [*ab idolothyto, ſuffocato, & ſanguine*] *ſe profitentur* [d] *indicere*; hanc cauſam aſſignat moniti illius Apoſtolici: τὸ μὲν εἰδωλόθυτον θύεται δαιμονίοις, καὶ ὃ χρὴ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον κοινωνὸν τραπέζης δαιμονίων γίνεσθαι· τὰ δὲ πνικτὰ, τοῦ αἵματος μὴ ἐκκεκριθέντος (ὅπερ φασὶν εἶναι τροφὴν δαιμόνων, τρεφομένων ταῖς ἀπ' αὐτοῦ ἀναθυμιάσεσιν) ἀπαγορεύει ὁ λόγος, ἵνα μὴ τραφῶμεν τροφῇ δαιμόνων, &c. *Idolothyta ſacrificantur dæmoniis: nec debet homo Dei particeps fieri menſæ dæmonum. Suffocatis autem nobis interdicitur, quia ſanguis ex eis non eſt excretus, (cujus exhalatione dicunt paſci dæmonas) ne veſcamur cibo dæmonum, & ne forte ſimul nobiſcum edant dæmones, ſi ſuffocatum edamus. Quod autem de ſuffocato dictum eſt, ſatis indicat cur a ſanguine abſtineatur.*

HUC etiam ſpectare videntur [e] *Tertulliani* verba: *propterea Spiritus ſanctus conſultantibus tunc Apoſtolis vinculum & jugum* Legis *nobis relaxavit, ut idololatriæ devitandæ vacaremus.*

Modernis. NE vero quod genus teſtium in hac cauſa deſideretur, duo ſubjungam Modernorum teſtimonia. Horum primum *Turriani* eſt, qui auctoris egregie docti laudem & characterem meruit. Ille vero de hoc decreto Apoſtolico fuſe loquens, [f] *neceſſarium* inquit, *erat, non veſci ſuffocato, quod propter ſanguinem retentum immolatitium erat, & — cibus Dæmonum eſſe aſſerebatur; ut erat quoque neceſſarium, non veſci idolothyto & ſanguine, quatenus hæc omnia ad idolorum item culturam pertinerent.* Et paucis interpoſitis, hæc habet: *neceſſarium erat,* a ſanguine, ſuffocato, & idolothytis abſtinere: prout *Apoſtolico decreto tunc ſancitum eſt iis—quibus erat inter gentes habitandum, apud quas ubique erant omnia plena idololatria: ubique erant immolatitia, ſanguis, & ſuffocatum, propter ſanguinem retentum: immo magna pars victus humani Dæmonibus dedicata.* Et [g] alio in opere, Conſtitutionem modo laudatam explicans, hæc infert, iis quæ in Conſtitutionem illam jam dixi conſentientia; Decretum Apoſtolicum ſanguinem & ſuffocatum prohibet, *quatenus ſcilicet erant immolatitia* inter *omnes gentes idolorum cultrices, inter quas Chriſtiani verſabantur. — Hæc autem ea ratione prohiberi, — ſatis ipſius Decreti verba declarant: non enim dixit,* ut abſtineant a contaminatione idolothyti, ſed a contaminationibus idolothyti, & ſanguinis, & ſuffocati. *Hæc enim omnia erant* contaminationes, *quia omnis ſanguis habebatur Diis conſecratus, omne* etiam *ſuffocatum, propter ſanguinem retentum.*

SENTENTIAM meam ſuo etiam ſuffragio decoravit *Sanctius,* interpres non e vulgo

a *Hoſ.* 9. 10. b *Annot.* in *Act.* 15. 20. c *Clement.* in *Homil.* 7. §. 8. d Lib. 8. Cont. *Celſ.* p. 396. e Lib. de *Idololat.* c. 24, p. 99. C f Adverſ. *Magdeburg.* l. 1. c. 5. col. 15. g *Explanat. Conſtitut. Apoſtolic.* p. 82. 3.

Romanenſium:

Romanenſium : ille rationem quærens *cur Apoſtoli de immolato, ſanguine, & ſuffocato præcepta dederint, multi,* [a] inquit, *multa dicunt : ſed dicendum videtur, id voluiſſe Apoſtolos, ut gentes hoc modo a gentibus ſecernerent,* —— *Quare ne remanerent aliquæ antiquæ ſuperſtitionis reliquiæ, neque intercederet aliquid Chriſtianis cum idololatris commune, & quaſi vinculum, ab idolothytis cavere juſſerunt.* His poſt pauca, ſuperaddit, *accedit quod victimarum ſanguis acceptiſſimus exiſtimabatur Gentilium Diis, & ideo illis conſecrabatur; & ſuffocata,* referente Origene, *dæmonum cibus credebantur* —— *Quare genus quoddam videbatur ſuperſtitionis, ſanguine & ſuffocato veſci.* SECT. III.

Objectioni,

HIC forſan aliquis ex adverſo regeret, quod hæc teſtimonia ſententiam meam prodere, magis quam probare videantur. Quamvis enim clare quidem aſſerant, Apoſtolos, idolothyto, ſanguine, & ſuffocato, Gentilibus interdixiſſe, quod eorum eſus ethniciſmum ſaperent; de fornicatione nihil dicunt, & ſilentio ſuo cauſam opinandi præbent, eos exiſtimaſſe Apoſtolos eam ob nativam ejus turpitudinem vetuiſſe, non quod fornicationi cum idololatria tanta neceſſitudo vel affinitas intercederet. Apertum eſt ea ſententia fuiſſe *Turrianum,* cum ait, *fornicatio, etſi grave crimen eſt, non pertinet tamen ad contaminationem cultus idolorum,* Conſtitutione modo laudata vetitam : adeo ut auctor ille, telam meam, ad inſtar Penelopes, texere & retexere videatur.

Satisfactum eſt.

SI quis hæc objiciat, ingenue fatendum eſt, teſtes meos omnes, excepto *Clemente,* fornicationem hoc decreto vetitam tacite præteriiſſe; eamque forſan non ob fœditatem aliquam ab idolis aſcitam, ſed ei naturaliter inſitam, hic interdictam cenſuiſſe. Sed quicquid ſit, nunquam animo meo perſuadere potui, Apoſtolos, idolothytum, ſanguinem, & ſuffocatum, tantum quod idololatriæ ſigna vel inſtrumenta, prohibentes, cum iis fornicationem [rem naturæ prorſus alienæ] conſociare voluiſſe, niſi quod & hæc eodem ſpectaret, & cum ſociis ejus uſu ſaltem conveniret. Quid enim induceret Apoſtolos, legis moralis & ceremonialis interdicta commiſcere, de iis etiam tanquam obſervatu pariter neceſſariis loqui, niſi vinculo aliquo communi jungerentur? Anne credibile eſt, Apoſtolos exiſtimaſſe neceſſarium eſſe, fornicationem [lege Naturæ, lege Moſis, lege Chriſti, lege civili, ſcriptis etiam Apoſtolicis] ſæpe & centies interdictam, ſeorſim a cæteris vitiis & peculiari decreto prohibere? Annon tanti viri prævidere poterant, multos eorum verba ſecus interpretari voluiſſe, & hinc anſam arripere ſuſpicandi, vel fornicationem (utpote cum adiaphoris interdictam) haud adeo grave peccatum eſſe, vel Chriſtianos hoc decreto non minus ad abſtinentiam a ſuffocato & ſanguine, quam fornicatione, in perpetuum obligari? Teſtes itaque meos (ne quid diſſimulem) hic dormitaſſe ſentio, & Apoſtolos fornicationem rebus hiſce mediis & indifferentibus adjunxiſſe, quod ad idololatriam ex æquo pertineret, eique non minus arcte jungeretur. Cum itaque ex hac parte claudicent jam adducta teſtimonia, eorum defectum aliis argumentis redimere conabor.

SECT. III.

Et aliis argumentis.

Probatur argumentis quatuor, ductis,

ARGUMENTIS quæ ſola ratio miniſtrat, evincam proximo, Synodum Hieroſolymitanam hæc quatuor ideo vetuiſſe, quod ethniciſmi ſigna eſſent & irritamenta, quod etiam abſtinentia ab iis omnem a Gentilibus nuper converſis idololatriæ ſuſpicionem amoveret, & præcipuas illas illecebras quidem homines novi adhuc & inſtabiles ad ethniciſmum veterem amplexandum allicerentur. Ex his autem argumentis,

A ſeculi Apoſtolici conditione.

PRIMUM a ſeculi Apoſtolici ſtatu & conditione ducitur. Nam idololatria ſeculo illo, Gentilium error proprius erat, cum primo lacte hauſtus, & uſu inveterato confirmatus, error etiam qui longe lateque ſe diffudiſſet. Gentilium itaque Chriſti partibus adhærentium intererat maxime, ut huic inprimis errori palam renunciarent, & publicum aliquod animi ab idolis averſi documentum ederent. Nam hac ratione, Judæis quibus nihil idolo deteſtabilius, offenſionis anſam præciderent; honorem fidei Chriſti conciliarent, eumque nullam cum *Beliale* communionem habere teſtarentur; ethnicos etiam Chriſtianiſmo nuper initiatos exemplo ſuo confirmarent; cum itaque tanti referret, ut Gentiles ad Evangelium converſi publicum aliquod idololatriæ renun-

[a] *Comment.* in *Act.* 15. 20. §. 32, 33.

SECT. III.

ciatæ ſignum ederent, & omnem idololatriæ ſpeciem & ſuſpicionem procul a moribus ſuis amoverent; quam maxime credibile eſt, Apoſtolos ideo Gentiles converſos hoc decreto devinxiſſe, quod idolothyta, fornicatio, ſanguinis eſus & ſuffocati, veterem gentiliſmum ſaperent; & id ante alia curarent Apoſtoli, ut Gentiles inprimis ab omnibus idololatriæ cauſis aut ſignis abſtinerent.

A Decreti præcipuis circumſtantiis,

SECUNDO: a præcipuis hujus decreti circumſtantiis [ORDINE, MATERIA, CONNEXIONE,] non imbecille petatur argumentum. ORDINE: nam obſervatu non indignum cenſeo, quod in hoc interdicto, [[a] tribus vicibus inculcato] fornicationi ſemel ſecundus, bis ultimus, nunquam primus, locus aſſignetur. Cur autem idolothytum, ſanguis, & ſuffocatum [res licet indifferentes & quandoque licitæ] locum præcipuum hic obtinerent, mihi ne divinatione quidem datur intelligere; niſi fornicatio, tantum ut ethniciſmi comes & indicium, hic interdicta ſit, & eſus idolothyti, ſanguinis, & ſuffocati, quamvis peccatum minus, idololatriæ vel ethniciſmi ſignum majus & apertius haberetur. MATERIA: quid enim rebus tam exiguis vacarent Apoſtoli, ut de ſuffocatis [lepore, perdice, vel aliis animalculis, laqueo pereuntibus] legem conderent, & Chriſtianos ab eorum uſu tam ſolenni decreto cohiberent? An ut Judæorum infirmitati conſultum eſſet, qui ſanguinis eſum abominati ſunt, & pro legis obſervatione flagranti ſtudio contenderunt? Hoc nulli cordato probabile fiet, cum inſtitutorum legalium apparatus [b] ἐγγὺς jam eſſet ἀφανισμῦ, cum etiam Apoſtoli libertatem a lege Moſaica Gentilibus integram aſſeruiſſent. Nil itaque dicendum reſtat, quam quod Spiritus S. eodem conſilio ſub Evangelio, quo ſub Lege, de rebus hiſce minutis præcepta dederit; quod ſcilicet in ceremoniis idololatricis locum principem haberent, & homines (eo ſeculo) Gentiliſmi maxime ſuſpectos redderent. Neque decreti materia tantum, ſed & partium CONNEXIO nobis argumentum præbet, quid enim idolothytum & ſuffocatum, ſanguis & fornicatio [res nullo cognationis nexu colligatæ] una jungerentur; niſi quod ethniciſmi comites eſſent, & in eo, tanquam eodem tertio, heterogenea illa convenirent?

A mutatis Eccleſiæ moribus,

TERTIO: aliud a mutatis Eccleſiæ Chriſtianæ moribus argumentum ſumo. Cum enim paſſim vigeret ethniciſmus, huic Decreto ſe morigeram præbebat Eccleſia, & [c] *ita tunc horrebant Chriſtiani ſanguinem pecoris, ut aque ac acerram & foculum in quo thus Diis eſſet adolendum, abominarentur ejus cibum.* Poſtea vero cum Gentiliſmus e rebus evaneſceret, & vix ulli Gentiliſmum profeſſi Chriſtianis immixti viverent; Eccleſiæ multæ libertatem ab hujus Decreti obſervatione ſibi vindicarunt. Inter eas Eccleſiam Africanam numerandam eſſe, pateat e luculento [d] *S. Auguſtini* teſtimonio: *quis jam Chriſtianus hoc obſervat, ut turdos* aut *aviculas non attingat, niſi quarum ſanguis effuſus eſt, aut leporem non edat, ſi manu a cervice percuſſus, nullo cruento vulnere occiſus eſt? Et qui forte pauci adhuc tangere iſta formidant, a cæteris irridentur. Ita omnium animos in hac re tenuit illa ſententia veritatis, non quod intrat in os veſtrum, vos coinquinat, ſed quod exit.* Sed utut olim ſe res habuerit, palam eſt, Eccleſias omnes, [Græcam & Æthiopicam excipias] jam a multis annorum centuriis, eſum ſanguinis & ſuffocati licitum habuiſſe, & hac lege Apoſtolica ſe ſolutas exiſtimaſſe. Hinc autem non abſurde colligo, multos e Chriſtianis antiquioribus opinatos fuiſſe, Concilium Hieroſolymitanum hoc Decretum ſtatuiſſe, ut obviam irent idololatricis ethnicorum moribus, qui cibis idolo ſacratis plerunque veſcebantur, & myſteria ſua peragentes, ora ſanguine fœdabant, & licenter in omne genus ſtupri ferebantur. Quid enim Chriſtiani veteres, hac Apoſtolorum lege ſe quandoque ligatos, quandoque ſolutos exiſtimarent; niſi quod probe ſcirent, eam occaſioni [quam dixi] mutabili & temporariæ ſanctionem & originem ſuam debuiſſe?

A facili ſolutione dubiorum & difficultatum.

QUARTO: hinc etiam hypotheſi noſtræ fides accedat, quod ea conceſſa, difficultates omnes, hactenus interpretibus moleſtæ, ſtatim evaneſcent. Ut aſſertionis hujuſce veritas eluceat, quæſtiones difficiliores e Decreti verbis oriri ſolitas, in medium ſolvendas afferam.

1ª.

HARUM prima ſit hæc: cur fornicatio, jure Naturæ ſimul & Evangelii vetita, hic ſpeciali Decreto prohibetur? Vir doctiſſimus, nuper e vivis ereptus, huic dubio ſolvendo impar, ipſum illius ſubjectum tollendum cenſuit; dicens, [e] *non adeo congruum eſt opinari, opus fuiſſe peculiari præcepto & præſcripto Apoſtolico, ad eos qui Evangelium jam fuerant amplexati, contra fornicationem vulgari & communi notione ſumptam; cum*

a *Act.* 15. 20. Id. v. 29. & C. 21. 25. b *Heb.* 8. 13. c *Salmaſ.* lib. ſup. citat. p. 451. d Cont. *Fauſt. Manich.* lib. 32. cap. 13. Tom. 8. col. 457. C e *Lightfoot. Hor. Hebr.* & *Talm.* in *Act.* 15. 20.

totus

totus tenor Evangelii contra eam præſcribat, Epheſ. 5. 3. & recenſeatur inter opera carnis quæ nos e regno cœlorum excludunt, *Galat.* 5. 19. *Epheſ.* 5. 5. *Hebr.* 13. 4. Hac ratione perſuaſus, πορνείας nomine, non fornicationem ſimplicem, ſed polygamiam hic interdictam contendit, quam Gentiles inter adiaphora numerarunt. Cum autem hæc opinio nullius auctoris probati teſtimonio muniatur, & vox πορνεία, hac notione ſumpta, vix uſpiam occurrat in *N. Teſtamento*; longe conſultius eſt, ut *fornicationem* hic *vulgari* & communi notione ſumendam cenſeamus. Neque nos ſententia movere debet, quod fornicationem hic *præcepto peculiari* vetitam reperiamus; cum hoc optimo conſilio factum fuerit. Hæc enim Apoſtoli ſcribunt iis, qui e Gentilibus, abdicato idolorum cultu, ſe Dei unius venerationi devoviſſent: iis autem id conſilii dederunt, ut ab omnibus ethniciſmi veteris indiciis, adjunctis, & irritamentis abſtinerent. In horum itaque cenſum venire debuit fornicatio, quæ prophani cultus appendix plurimum erat; atque hoc in loco, tanquam peccatum in *ſecundum* potius quam *ſeptimum* mandatum prohiberi videatur. SECT. III.

(2°.) HIC quæri poteſt & ſolet, cur fornicatio, (Lege morali vetita) inter adiaphora & res in cibis uſurpatas hic recenſeatur. Hanc quæſtionem tam difficilem habuit [a] *Heinſius*, quod exclamet, *quis expediet, quare id quod ad moralem ſpectat legem, cum iis quæ ad ritualem* ſeu *ceremonialem ſpectant conjungatur, & ſic confundantur utraque?* Et quid ſcortationi commune cum cæteris qui poſtea ſequuntur cibis? Hic in omnia ſe verterunt interpretes, ut ſe perplexos & impeditos liberarent: *Beza* πορνείαν ſpiritualem ſcortationem interpretatur, & hoc in loco vult intelligi ſpeciem quandam idololatriæ, puta accubitum in idoleio ad idolothyta comedenda. [b] *Salmaſius*, voce πορνείας intelligendam ſentit, artem πορνικὴν, & quæſtum illum quem corpore publicato faciebant homines, in vulgarem libidinem proſtituti. Hoc enim Gentiles, inquit, inter adiaphora poſuerunt. [c] *Heinſius* hic ſignificari velit θυσίαν πορνικὴν, [d] Lege vetitam, h. e. victimam mercede meretricia comparatam: *ut primo de idolothyto, ſecundo de victima meretricis, tertio de ſuffocato, quarto de ſanguine agatur; ut omnes ſint cibi quibus in antiquo Fœdere interdictum* eſt. Hic autem naſum criſpat æmulus Criticus, dicens, *ut* πορνεία *unquam ſignificarit Græcis, ex meretricia mercede oblatam* θυσίαν! *nunquam id factum.* Nuperus auctor hunc nodum alia ratione ſolvendum cenſuit: *fornicationem hic prohibitam ſane credimus, ſed talem quæ judicio hominum pro ſcortatione non habebatur, ſive a Judæis ſive a Gentilibus, ſed pro re ſua natura indifferente. Intelligo autem* πορνείαν *in polygamia & divortiis. Fuiſſe autem hoc genus* πορνείας, *inter Judæos & Gentiles, tum uſitatum, tum in vili habitum, abunde conſtat,* &c. Opinio vulgo recepta eſt, hic de rebus agi mediis & indifferentibus, fornicationem autem in earum numero collocari, non quod talis eſſet, ſed quod ea tempeſtate gentium mores & mentes in eam corruptelam degeneraſſent, ut eam paſſim inter adiaphora numerarent. Opinionis hujus aſſertores multum laboris & operæ poſuerunt in corrogandis *Poetarum* & *Politicorum* dictis, ut inde conſtet, ethnicos fornicationem pro re levi & joci tantum materia habuiſſe. At vero durum & injuſtum videtur, Gentibus in univerſum omnibus ſenſum tam craſſum atque hebetem impingere, ut ſcortationem pro nihilo ducerent & adiaphoris accenſerent: cum jus naturæ & leges [e] *Romanorum* illam prohiberent, cum etiam e Gentilibus nonnulli vel amorem legitimum, ſed impotentem nimiumque, λυτῶντα καὶ ἄγχιον δεσπότην exiſtimarent. Sed ſi demus ethnicos errore tam craſſo ductos fuiſſe, ut fornicationem rem levem & indifferentem exiſtimarent, nodus non ſolvetur inde, ſed ſtringetur arctius. *Nam quis credat,* inquit [f] Alex. Morus, *Apoſtolos in Concilium coactos adeo molli fuiſſe indulgentia, ut fœdum gentium errorem foverent imprudentes; quaſi cum Stoicis peccata facerent æqualia, ea promiſcue commemorando quæ lato limite ſeparantur? cur non duo decreta de rebus tam diverſis conderent?* &c. Adhuc itaque reſtat hic nodus, & æternum reſtabit, niſi dicatur Apoſtolos, hoc decretum ſancientes, rerum uſum potius quam naturam ob oculos habuiſſe; & ideo immolatum, fornicationem, ſuffocatum, & ſanguinem, una miſcuiſſe, quod ea omnia Gentiliſmi ſigna eſſent aut inſtrumenta, & ad eam aliquo modo pertinerent. 2°.

(3°.) HUIC etiam quæſtioni, locus quem præ manibus habemus anſam præbet, cur abſtinentia ab idolothyto, fornicatione, ſuffocato, & ſanguine, tanquam pariter neceſſaria, Gentilibus imponatur? Nam illa omnia, nullo habito diſcrimine *neceſſariorum* titulo donata legimus, *Act.* 15. 28. Sed an abſtinentia a ſuffocato plane ne- 3°.

a *Exercit. Sacr.* in *Act.* 15. p. 303. 20 b Ub. ſupr. p. 458. c *Exercitat. Sacr.* p. 304. d *Deut.* 23. 18. e Vid. *Heinſ.* ub. ſupr. p. 302. f *Annot.* in *Act.* 15. 20.

SECT. IV. ceſſaria eſt, & annon magis ad vitandam fornicationem, quam ſanguinis eſum obligamur? In promptu reſponſio: hæc omnia ſeculo illo *neceſſaria* quidem, non autem *pariter neceſſaria*, vocabantur ab Apoſtolis. Tam arctam habebant hæc omnia cum Gentiliſmo conjunctionem, quod neceſſe eſſet ut neophyti omnes ab iis pariter abſtinerent. Non erat autem ex Apoſtolorum dignitate, ut minutiis inſiſterent, & neceſſitatis gradum cuivis abſtinentiæ proprium ſolicite definirent. His accedat quod fornicatio unius tantum præcepti violatio; ſed eſus idolothyti, ſanguinis, aut ſuffocati, totius Chriſtianiſmi rejectio, tunc temporis haberetur: erat itaque, cur abſtinentia ab omnibus iis, tanquam pariter neceſſariis, Gentilibus imponeretur. Erat etiam (quod obiter addo) cur fornicatio loco ultimo poneretur, cum eo ſeculo, peccatum minoris reatus & infamiæ fuiſſe videatur.

4°. (4°.) Hoc decretum Apoſtolicum huic etiam quæſtioni difficili locum fecit, cur illa quatuor [idolothytum, ſanguis, ſuffocatum, & fornicatio] hic ſpeciatim interdicta ſunt; alibi vero fornicatio tantum & idolothytum, ſuffocato & ſanguine tacite prætermiſſis? Nam *Pergamenſibus* id tantum crimini datum [a] legimus, quod *Baalami* ſectatores alerent, qui populum *fornicari & idolothyta comedere* docuerunt: id etiam in *Thyatira* [b] reprehenſum eſt, quod *Jezebelem*, populum *fornicari & idolothytum edere* docentem, impune pateretur. Apoſtolus, ad [c] *Corinthios* ſcribens, eos ab idolothytis & fornicatione fuſe dehortatur, ſanguinis & ſuffocati mentione ne levi facta. At hypotheſis noſtra huic etiam nodo cuneum adaptabit: ſi enim pro dato ſumatur, Antiquitatem ſanguinem & ſuffocatum pro cibis Dæmoni ſacratis habuiſſe, & eorum eſum hic interdictum fuiſſe, quod olim ſanguinis & ſuffocati comeſtores Dæmonum ſocii & fœderati crederentur; hæc duo ad claſſem τῶν εἰδωλοθύτων revocari, & ſub eorum nomine deſignari facile cenſeantur. Et ſane rem ita ſe habere, probabilius exiſtimo, quod hæc tria [idolothytum, ſuffocatum & ſanguis] tanquam res ejuſdem familiæ, [d] duobus in locis conjungantur; & quod auctor literaturæ non ſpernendæ ſic mecum ſuffragetur, *crediderim hæc duo, ſuffocatum & ſanguinem, non primo ac αὐτοτελῶς hic vetita, ſed velut appendices* τῶν εἰδωλοθύτων. Sed forſan auctor ille (quod in tranſitu moneo) minus a vero receſſiſſet, modo ſuffocatum & ſanguinem idolothytorum *ſpecies* potius quam *appendices* appellaſſet.

E jam dictis apertum arbitror, hypotheſi mea conceſſa, nodos & difficultates omnes facile ſolvi poſſe, quibus expediendis interpretes hactenus incaſſum laborarunt: eam itaque non ſine ratione cæteris præferendam ſentio. Jam ad ultimam capitis hujuſce partem pedem profero.

SECT. IV.

Cur hæc ſola, & ſimul, Gentilibus interdicta ſunt.

DUO hic nobis occurrunt breviter expedienda: primo, cur hæc *ſola* non plura Gentilibus interdicta ſunt? Secundo, cur hæc *ſimul*, non duobus aut tribus decretis ſeparata, Gentibus interdicta ſunt?

Cur hæc ſola. PRIMO: cum Gentiles non minus variis inſtitutis, quam numinibus devincti eſſent; non abſurde quæritur, cur Apoſtoli, Gentilibus fidem Chriſti capeſſentibus, a quatuor hiſce Gentiliſmi ſignis & inſtitutis [non pluribus] abſtinentiam impoſuerint? [e] *Grotius* huic dubio ſic reſpondendum cenſuit: Jacobus *non cenſet monendos pios ex Gentibus de iis quæ ſatis didicerant: Deum colendum, unum, & verum, non falſos: ei omnem exhibendam reverentiam: abſtinendum a cædibus, rapinis, injuriis, adulteriis, & inceſtis:—jus cuique reddendum: ſed de iis monet quæ diſputationem recipere videbantur, & quæ Judæos poterant offendere*, &c. Cum his paria faciunt illa [f] *Curcellæi: Apoſtoli hic agunt de rebus quæ non ſunt ita evidenter turpes, ut naturæ lumen ad illas redarguendas ſufficiat; ſed de quibus adhuc dubitare* poſſent *proſelyti Chriſtiani, an ſibi eſſent permiſſæ necne, quia vulgo inter ethnicos obtinebant, nec pro peccatis habebantur.* Hiſce conſona [g] *Salmaſii*, de hoc Decreto loquentis, verba: *idcirco nec de homicidio, nec de adulterio, nec de furto hic cavetur, ab his abſtinere oportere Gentiles Chriſti fidem ſuſcepturos; quia illa crimina etiam leges Gentilium publice puniebant.* Hæc autem præter omnem veri ſim-

a *Apoc.* 2. 14. b Ib. v. 20. c Epiſt. 1. c. 6, 7, 8, 9, 10. d *Act.* 15. 29. & 21. 25.
e *Comment.* in *Act.* 15. 20. f *Diatrib.* ſup. laud. c. 10. g De *trapezit. fœnor.* p. 442.

litudinem

ilitudinem dicta ſentio: nam Gentiles ad fidem converſi de fornicationis iniquitate dubitare non poterant, cum illam Romanorum leges illicitam decernerent, eique totus Evangelii tenor contradiceret. Deinde: ſi ratio illa quid ſolidi contineret, Apoſtoli proculdubio Gentiles ab aliis actionibus cohibuiſſent, quarum obliquitatem in crepera Gentiliſmi luce percipere non poterant. Ratio itaque ſentire cogit, Apoſtolos hæc neophytis e Gentibus vetuiſſe, quod ethniciſmum (proprium Gentilium errorem) ſaperent, & idololatriæ, tanquam ſigna vel cauſæ proxime conjungerentur. Cum autem aliæ multæ Gentiliſmi cauſæ & indicia fuerint, nondum ſatis explicatum eſt, cur ſententia tam ſolenni decretum ſit, ut neophyti e Gentibus ab hiſce quatuor ſolummodo temperarent. Varias itaque tam ſingularis interdicti cauſas aſſignabo, ut earum ſaltem nonnullæ ſcopum attingere cenſeantur. SECT. IV.

PRIMA ſit hæc: fornicatio, & eſus idolothyti, ſanguinis, & ſuffocati, idololatriæ ritus antiquiſſimi, & ubique gentium recepti, fuiſſe videantur. Fornicationem & eſum idolothyti comites idololatriæ fuiſſe perantiquos, indicio eſt hiſtoria Iſraelitarum, cultus vitulini ceremonias hoc ritu peragentium: [a] *ſurrexerunt in craſtino, & obtulerunt holocauſta & — pacifica: & ſedit populus ad edendum & bibendum: & ſurrexerunt* לצחק *ad ludendum* vel *ridendum.* Hic populum ad feſtum ſacrificale vel epulum ex immolato participandum ſediſſe, ſatis e textu clarum: quin & confirmat *S. Lucas:* nam populi mores circa vituli cultum occupati referens, [b] εὐφραίνοντο, inquit, ea voce lætitiam in [c] feſtis uſitatam denotans. Iſraelitas etiam, in hoc feſto idololatrico, ſe fornicatione contaminaſſe, e verbo צחק haud obſcure colligendum eſt. Nam, ſi [d] *Lyræ* credimus, vox ea *ludentem, idololatrantem, coeuntem,* aut *laſcivientem* ſignificat. Eo ſenſu vocem ſumſit *Potipharis* uxor, cum pudicitiæ ſuæ attentatæ *Joſephum* incuſaret: nam maritum alloquens, *venit,* inquit, *ad me ſervus Hebræus, quem adduxiſti nobis,* לצחק בי *ut illudat mihi*; h. e. ut mihi pudicitiæ læſæ dedecus & opprobrium inferat. Hic ſenſus non male convenit cum vocabulo παίζειν, quo LXX vocem צחק [e] hic interpretantur. Nam *Anna,* ut ab [f] omni pollutione Venerea ſe puram probaret, *nunquam,* [g] inquit, *cum ludentibus miſcui me,* h. e. laſcivis & in omnem libidinem ſolutis: ibi vero vocem Græcam pro *ludentibus,* fuiſſe παιζόντων, [h] *Hammondus* noſter non abſurde conjicit; nam in hodiernis exemplaribus Græcis pars illa periodi deſideratur. Huic interpretationi non leve momentum affert * *Fileſacus,* ita locum explicans; "cum ait Scriptura, *ſedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere, intellige,* "ait Tertullianus, *ſanctæ Scripturæ verecundiam, quæ luſum niſi impudicum non ita de-* "*notaſſet.* Sic illud *Geneſis,* cap. 26. de *Iſaac* ludente cum *Rebecca, S. Auguſtinus,* li- "bro contra *Fauſtum Manichæum,* explicat. In obſcœno carmine, tum *Martiale* ac "ſimilibus, ejus vocis innumera extant exempla. *Quintilianus* Declamatione 260, "conceſſos adoleſcentiæ luſus dixit. *Seneca pater,* controverſ. 2. lib. 1. ad finem. "Sic in *Sardanapali* regis tumulo, apud *Athenæum,* lib. 12. c. 7. παίζειν, ſummus "Orator *ludere* vertit. Et vox Græca non aliud indicat quam voluptatum genus om- "ne quod ex lautioribus epulis conſequi ſolet. Sed ne forſan hæc expoſitio quid coacti habeat, ex alio loco paulo clariore fidem jam dictis petam; nempe *Numer.* 25. 2, 3. Ubi Iſraelitæ ſacrificia *Peori* immolata participarunt, & impuram Venerem cum filiabus Moabiticis exercuerunt. Sanguinis eſus (ut eo jam tranſeat ſermo) ceremonia profana non minus antiqua fuiſſe putetur. Nam teſte [i] *Maimonide,* Deus a ſanguine cohibuit Iſraelitas, quod illius comeſtio ritus in myſteriis Dæmoniorum uſitati ſpeciem gereret, & ad idololatriam craſſiſſimam viam ſterneret. Eſum etiam ſuffocati ritibus idololatriæ vetuſtiſſimis annumerandum eſſe, e 17°. *Levitici* facile colligendum eſt. Nam ibi inter alia gentium moribus oppoſita, præceptum eſt, ut, ave vel beſtia venatu capta, ſanguinem effunderent, eumque pulvere cooperirent; ne cum Dæmonibus ſocietatem inirent, πνικτὸν comedentes, aut circa ſanguinem ([k] ritu paſſim recepto) conventus & epula profana celebrantes. Cum itaque ritus jam dicti tam antiqui fuerint, adeoque longe lateque proculdubio propagati; par erat, ut malis his inveteratis enixius obſtarent Apoſtoli, & id inprimis agerent, ut hæ *radices amaritudinis* Gentilium animis & moribus altius inhærentes evellerentur.

SECUNDO: eſus idolothyti, ſanguinis, aut ſuffocati, & fornicatio, non tantum ritus ethnici fuerunt & idololatrici; ſed ritus ipſi quibus homines olim ethniciſmo,

a *Exod.* 32. 6. b *Act.* 7. 41. c Vid. *Luc.* 12. 19. & 15. 23, 24. & 16. 19. d *Not.* in *Gen.* 21. 9. e *Exod.* 32. 6. f Ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας ἀνδρός. g *Tob.* 3. 14. h *Tractat.* de *Idololat.* §. 25. Vol. 1. p. 255. * *Select.* Lib. 1. cap. 6. p. 75, 76. i *Mor. Neb.* p. 3. c. 46. k Vid. Lib. 2. cap. 15. §. 1, 2.

SECT. IV. initiabantur, & in dæmonum aut idololatrarum ſocietatem admittebantur. Homines idolothyti comeſtione Gentium ſacris initiatos fuiſſe vel illa *Pſalmiſtæ* non obſcure docent, [a] *initiati ſunt Beelphegor, & comederunt ſacrificia mortuorum.* Idem paulo clarius evincunt *S. Pauli* [b] verba, μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, *neque idololatræ fiatis, ſicut quidam eorum, ut ſcriptum eſt, ſedit populus ad edendum,* &c. Sacri nempe reliquias, quod in vituli honorem obtuliſſent. His innuit Apoſtolus, Iſraelitas, ipſa idolothyti comeſtione, in idololatrarum numerum tranſiiſſe, & Vituli cultui ſeipſos addixiſſe. Ideo vero participes idolothyti dæmonis aut idoli, ſacris addicti vel initiati cenſebantur, quod eo ritu [c] *menſæ dæmonis* aſſidere, cum illo fœderaliter epulari, eique familiaritate quadam conjungi & quaſi commiſceri viderentur. Fornicationem etiam initiationis idololatricæ ritum fuiſſe, teſtimonio ſit locus ille [d] Deuteronomii, *non erit* קדשה *meretrix e filiabus Iſrael, neque erit* קדש *ſcortum maſculum e filiis Iſrael*; ſic enim interpretes Græci locum interpretantur, οὐκ ἔσαι τελεσφόρος ἀπὸ θυγατέρων Ισραὴλ, καὶ οὐκ ἔσαι τελισκόμενος ἀπὸ υἱῶν Ισραήλ· *Non erit initiatrix inter filias Iſrael, nec initiatus inter filios Iſrael.* Sic verba Græca transfero, [1] *Theodoritum* ſecutus, qui τελεσφόρον interpretatur τὴν μυσταγωγοῦσαν *initiatricem*, τελισκόμενον vero τὸν μυσταγωγούμενον *initiatum.* Aliis etiam in [e] locis, LXX קדש & קדשה *initiandi* ſenſu reddiderunt. Neutiquam autem probabile eſt, interpretes eos vocabula illa [fornicatorem & meretricem ſignificantia] ſic reddere voluiſſe, niſi quod homines olim ceremoniis impuris & libidinoſis, idoli miniſterio ſacrari & initiari ſolerent. Homines etiam ſanguinis aut ſuffocati comeſtione, dæmonis aut idoli miniſterio & religioni ſeipſos addixiſſe, non facile dubitandum eſt; cum ſanguine fœdera ſanciri ſolerent, & idololatræ (quod ſtatim oſtendo) ſanguinem in ſacris eorum peragendis frequentius uſurparent. Cum itaque fornicatio, eſus etiam idolothyti, ſanguinis aut ſuffocati, non tantum ritus eſſent idololatrici, ſed ipſi ritus illi quibus homines ſe dæmoni devotos & idoli ſervos aperte profitebantur; conſentaneum erat, ut Apoſtoli ritus hoſce primarios decreto ſingulari prohiberent, & hac ratione idololatriam in primo quaſi flore enecarent.

TERTIO: ſeculis antiquioribus, maximum Eccleſiæ periculum a ritibus illis idololatricis imminuiſſe videatur. Nam Hæreſiarchæ veteres fornicationem & eſum idolothyti, doctrina ſimul & exemplo, in mores Gentilium reducere laborarunt. Legimus eos hujus doctrinæ fermento duas e ſeptem Eccleſiis Apocalypticis infeciſſe. Conſtat etiam alios ex eodem grege doctores, dogmatis [f] hujuſce peſtem inter Chriſtianos diſperſos propagare ſtuduiſſe. Nonnullos ejuſdem dogmatis aſſertores in Eccleſiam Corinthiacam irrepiſſe, cauſam opinandi præbet Epiſtola *S. Pauli*, qua [g] Corinthios ab idolothyto & fornicatione tam ſolicite dehortatur. Doctores eos diſcipuli ſui primarii, [Nicolaitæ, Baſilides, Saturninus, alii] ſtudioſe ſequebantur. [h] *Irenæus* Nicolaitas *indiſcrete vixiſſe* refert, *nullam differentiam eſſe docentes in mœchando, & idolothyton edere.* Baſilides & Saturninus, [i] *Euſebio* referente, docuerunt ἀδιαφορεῖν εἰδωλοθύτων ἀπογθυομένους, *indifferens eſſe victimas Diis immolatas deguſtare:* & eos omnes, *qui ad perfectionem myſteriorum quæ apud ipſos agebantur, pervenire vellent,* τὰ αἰσχρορρόπατα *turpiſſima quæque perpetrare oportere; nec ſe mundi hujus principes (uti ipſi vocabant) aliter evitare poſſe,* μὴ ἐκτὶ πᾶσι τὰ δι' ἀῤῥητοποιΐας ἀπονείμαντας χρέα· *niſi unicuique eorum debita munera per obſcœniſſimam libidinem perſolverent.* Neque veteres hæretici doctrina tantum, ſed & exemplo, homines ad idolothyta comedendum & fornicandum incitarunt. Nam (ut alios jam taceam) hæc de Valentinianis memoriæ tradidit [k] Irenæus: εἰδωλόθυτα ἀδιαφόρως ἐσθίουσι, μηδὲ μολύνεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἡγούμενοι· *Idolothyta ſine ullo diſcrimine manducant, nec iis inquinari ſe arbitrantur:—ſunt etiam qui, carnis voluptatibus ad ſatietatem obſequentes, carnalia carnalibus & ſpiritualia ſpiritualibus reddi dicunt:* καὶ οἱ μὲν αὐτῶν λάθρα τὰς διδασκομένας ὑπ' αὐτῶν τελεσιδαχὴν ταύτην γυναῖκας διαφθείρουσιν, &c. *Quidam etiam ex iis occulte cum mulierculis hac doctrina imbutis ſtupri commercium habent.* Horum veſtigiis inſiſtens Baſilides, *contemnere* ſolebat *idolothyta* eaque *nihil arbitrari, ſed ſine aliqua trepidatione uti eis*: habebat *etiam* ([l] Irenæum audis) *& reliquarum operationum uſum indifferentem, & univerſæ libidinis.* Nuſquam equidem aperte dicitur, hos aut alios hæreticos antiquiores eſu ſanguinis & ſuffocati ſe contaminaſſe; non quod ſangui-

a Επλίσθησαν τῷ Βεελφεγώρ· LXX. in *Pſal.* 106. 28. b 1 *Cor.* 10. 7. c 1 *Cor.* 10. 21. d Cap. 23. 17. e *Hoſ.* 4. 14. 1 *Reg.* 22. 47. f *Jud, Ep.* v. 11. 2 *Pet.* 3. 17. g *Ep.* 1. cap. 5, 6, 7, 8, 9, 10. h *Adv. Hæreſ.* l. 1. c. 27. i *Hiſt. Eccleſ.* l. 4. c. 7. p. 148, 149. k Lib. 1. adverſ. *hæreſ.* cap. 1. §. 12. l Lib. ejuſd. cap. 23.

1 *Theodoritus, Quæſt.* 28. in *Deuter.* ita ſe habet, τελεσφόρον τοίνυν καλεῖ τὴν μυσταγωγοῦσαν, τελισκόμενον δὲ τὸν μυσταγωγούμενον.

nem

nem & ſuffocatum fugerent in omnem nequitiam projectiſſimi nebulones, ſed quod hæc duo, pro rebus dæmoni ſacratis habita, ſub generali τῶν εἰδωλοθύτων nomine contineri cenſeantur. Cum itaque temporibus illis homines hiſce ritibus pertinacius adhærerent, & illi mala maxima Eccleſiæ naſcenti minitari viderentur; neceſſe erat ut integra ſynodus iis obveniret, & neophytos omnes ad abſtinentiam ab iis decreto peculiari devinciret. SECT. IV.

QUARTO: Apoſtolorum ætate, Judæi cordatiores abſtinentiam ab hiſce quatuor ſatis firmum communionis fraternæ vinculum exiſtimaſſe, & nihil aliud, tanquam pietatis κειτήριον & charitatis fundamentum, a Gentilibus converſis expectaſſe videantur. E teſtimoniis enim jam adductis innoteſcat, Judæos olim ingenii mitioris ad fraternam communionem & ſpem vitæ æternæ Gentiles admiſiſſe (licet legem Moſaicam non obſervarent) modo ſigno aliquo ſe Dei veri cultores indicarent, & vitam pie juſteque inſtituerent. Horum opinioni, divinitus inſtructus, ſubſcribit Petrus, *Act.* 10. 34, 35. *In veritate comperi, quod non eſt perſonarum acceptor Deus; ſed in omni gente, qui* [a] *timet eum, & operatur juſtitiam, acceptus eſt ei.* Cum itaque eſus idolothyti, ſanguinis, aut ſuffocati, maxime luculentum idololatriæ ſignum, ſeculis illis haberetur; cum etiam fornicatio Gentilium ritus ſacros & mores civiles inficeret adeo, quod peccatum ethnicorum pene proprium eſſe videretur; non ſine ratione creditur, Hebræos abſtinentiam ab hiſce quatuor, idololatriæ & impuritatis omnis abdicatæ documentum exiſtimaſſe, eamque tanquam unicam ſocietatis & communionis fraternæ conditionem proſelytis ſuis impoſuiſſe. Hoc eo probabilius habeatur, quod [b] eſus idolothyti, ſanguinis & ſuffocati, [c] fornicatio inſuper omnigena, piis e Gentibus inter Iſraelitas habitantibus interdicta fuerint. Cum itaque abſtinentia a quatuor hiſce, proſelytis Judaicis neceſſaria, & Eccleſiæ Judaicæ communionis fraternæ conditio ſatis æqua videretur; non poterant Judæi (quibus moderati aliquid) ægre ferre, quod nihil magis a Synedrio Hieroſolymitano proſelytis Chriſtianis imponeretur: neque Gentiles converſi (quid penſi habentes) ad paucula illa ſibi impoſita ſtomachari poterant, cum par eſſet ut aliquod abdicati Gentiliſmi ſignum ederent, & olim proſelyti Judaici onus tam leve ferre non recuſarent.

QUINTO: idolothyti, ſanguinis, aut ſuffocati comeſtio, & fornicatio, ritus ethnici fuere maxime conſpicui, & frequentius uſurpati. Cum enim Gentes, alios in cultu, alios in vita communi ritus exercerent; his omnibus in cultu ſimul & converſatione civili frequenter utebantur. Ut obſervationis hujuſce veritas appareat, hæc quatuor ſigillatim ſpectabimus, eaque omnia in mores ethnicorum ſacros & civiles accepta fuiſſe probaturi ſumus.

IDOLOTHYTI comeſtionem (ut inde ſermo ſumat exordium) inter Gentiles uſitatam fuiſſe, cum religioni vacarent, & Deos oblato ſacro colerent, omnibus innoteſcit, qui antiquitatum ethnicarum ſtudium vel digito tetigerunt. Hoc etiam [d] alibi de induſtria probatum dabo. Hanc itaque penſi mei partem, ſummis digitis tactam prætereo, & a Gentilium cultu ad converſationem civilem tranſeo. Eam autem idolothyti comeſtione contaminari, neceſſe fuit cum Gentiliſmus victus humani partem longe maximam dæmonibus olim dedicaret. Majorum enim animalium carnibus, niſi Deo alicui ſacratis, tam raro veſcebantur, quod oves, boves, ſues,& ſimilia, ἱερεῖα paſſim apud auctores appellentur: eſt autem ἱερεῖον, ut exponunt [e] Grammatici, πᾶν τὸ θυόμενον θεῷ. Neque hic ſe continuit ethnicorum ſuperſtitio, circa cibos occupata: nam iis id moris erat, ut menſis aſſidentes, partem de pane & vino ſumtam, in aram (plerunque portatilem) injicerent; aut, ſi ara non adeſſet, in focum, aræ vice: ut hoc ritu totum quod erant comeſturi Diis ſuis conſecrarent, iiſque jure quodam hoſpitali ſe devincirent. E jam dictis, Apoſtoli verba ad Corinthios lucis aliquid acceptura cenſeo: [f] *quapropter ſi eſca offendiculo ſit fratri meo, non edam carnes in æternum, ne ſim offendiculo fratri meo.* Cum enim Gentilibus familiare eſſet, carnes edendas ritu aliquo Dæmoni vel idolo conſecrare; neceſſitas inde nata eſt, ut Apoſtolus carne nulla [vel immolatitia] veſceretur. Huic autem neceſſitati ſe parere velle profitetur, potius quam frater infirmus inde ſcandalum acciperet, h. e. exemplum ejus, perperam intellectum, in argumentum idololatriæ vel ethniciſmi probati traheret.

NEC eſus idolothyti ſolummodo, ſed etiam fornicatio omnigena, gentium RELI-

a *Per* timorem Dei *apud Hebræos* univerſus *Dei veri* cultus *declarari* ſolet. Bez. in loc. b *Lev.* 17. 8, 9, 10, 12, 13. c Cap. 18. 26. d Lib. 3. *Diſſert.* 1. cap. 7. *de epulis ſacrificial.* e Vid. *Salmaſ. de trapez. fœnore* pag. 445. f 1 *Cor.* 8. 13.

SECT. IV. GIONEM & CONVERSATIONEM fœdiſſime contaminavit. RELIGIONEM: Gentiles enim omnia πορνείας exempla, adulterium, inceſtum, Venerem maſculam, aliaque libidinis impuræ genera, in eorum ſacris habuerunt; ut quo longius abeſſent a puritate, eo ſpiritibus quos colebant immundis gratiora redderentur. Nam auctor apocryphus, μιασμὸν, γενέσεως ἀλλαγὴν, γάμων ἀταξίαν, μοιχείαν καὶ ἀσέλγειαν, inter alia ſcelera recenſet, quæ inter media Gentilium [a] μυστήρια καὶ τελεταὶς admittebantur. Certe *Tertullianus* fornicationem tam indiviſum idololatriæ comitem exiſtimavit, quod dicere non dubitaverit, [b] *quis immundis ſpiritibus operatus, non conſpurcatus & conſtupratus incedit?* Ob ſtupra & ſpurcitias iſtas, cultus profanos [c] *S. Petrus* εἰδωλολατρείας ἀθεμίτους, & auctor [d] ille vetuſtus [1] λατρείας ἀδίκους, appellavit. Fornicationem etiam Gentilium CONVERSATIONEM peſſime polluiſſe, diſcere licet e verbis Apoſtoli, Corinthios ſic alloquentis; [e] *ſcripſi vobis in epiſtola, ne commiſceamini cum fornicatoribus: non utique cum fornicatoribus hujus mundi, aut intemperantibus, aut* [f] *raptoribus, aut idololatris: alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe.* Quaſi dixiſſet, "fornicatorum adeo jam plena "ſunt omnia, quod ex ipſo mundo vobis emigrandum ſit, ſi ab iſtiuſmodi hominum "conſortio prorſus abſtinere debeatis. *S. Petrus* etiam ethnicorum mores ita paſſim corruptos & depravatos innuit, ut vir caſtus & pudicus prodigii cujuſdam inſtar, inter eorum nonnullos haberetur. Sic enim alloquitur Chriſtianos pudicitiæ ſtudioſos, [g] *non concurrentibus vobis εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ἀσωτίας ἀνάχυσιν, ξενίζονται·* i. e. tanquam ad rei peregrinæ vel prodigioſæ ſpectaculum, obſtupeſcunt ethnici. Quamvis autem ethnici longe plurimi, ſeculo Apoſtolico, fornicationi licentius indulgerent; libido veteres Oſcos aut Obſcos, Lesbios, Phœnices, Corinthios, præ cæteris infames reddidiſſe videatur. Nam Oſci vel Obſci moribus erant impudicis adeo, quod auctore Feſto, [2] *ſtupra inconceſſæ libidinis, ab ejus gentis conſuetudine,* OBSCENA *dicerentur:* & Lesbii, Phœnices, & Corinthii, Veneri tam intemperanter obſequebantur, quod vocibus hiſce proverbialibus, [h] λεσβιάζειν aut λεσβιᾶν, φοινικίζειν, & κορινθιάζειν, [*fornicari, libidinari*] principium & occaſionem dederint.

SI ad *eſum ſanguinis* jam tranſeat ſermo, eum etiam in Gentilium RELIGIONE ſimul & CONVERSATIONE frequentem reperiamus.

QUAM frequens in Gentilium RELIGIONE fuerit, inde ſatis intelligitur, quod in eorum ſacrificiis, fœderibus, ritibus magicis, conviviis ſolennioribus, conſecrationis etiam ceremoniis, illius uſus obtineret. In ſacrificiis: nam [i] *Pſalmiſta*, Gentilium Deos & ſacra reſpiciens, *non*, inquit, *libabo* נסכיהם מדם [k] *libamenta ipſorum* quæ ſunt *e ſanguine*. His autem verbis interpretes haud ignobiles [*Vatablus, Piſcator, Grotius*, alii] Syros perſtringi ſentiunt, *ſacrificiorum ſanguinem potare ſolitos*. In fœderibus: multis enim teſtimoniis evincunt, [l] *A Lapide*, [m] *Sanctius*, [n] *Grotius*, alii, familiare fuiſſe, non Scythis tantum & aliis incultis gentibus, ſed Romanis etiam omni genere humanitatis excultis, ſanguinem in fœdere pangendo bibere. Hunc morem Dominus noſter ob oculos habuiſſe videtur, cum calicem Euchariſticum his verbis conſecraret & inſtitueret; *hic calix ſanguis eſt meus novi fœderis, bibite ex eo omnes.* Et æquum erat, ut Chriſtus in Cœnæ ſacramento, non Hebræorum tantum ſed & gentium, in idem fœdus cooptandarum, mori & captui ſeipſum accommodaret. Ritibus magicis: ad hanc rem ſic admodum accommodate loquitur [o] *Maimonides*, ad quem ſæpe provoco: *licet ſanguis immundus & impurus admodum fuerit in oculis Ethnicorum, tamen ab illis comeſtus erat, eo quod exiſtimarent hunc eſſe cibum Dæmonum; & quod is, qui eum comedit, hac ratione communicationem aliquam cum Dæmonibus acquirat, ita ut familiariter cum illo converſentur, & futura ei aperiant*, &c. Conviviis ſolennioribus: hic auctorem libri *Sapientiæ* teſtem advoco, qui [p] θοίναν αἵματος, *epulum*, non vini, ſed *ſanguinis*, inter alia Chananæorum inſtituta memorat. Poſtremo: ſanguinis eſus ritus erat in Gentilium conſecrationibus uſitatus, eoque ſe Dæmoni ſacrabant ethnici, vel ſacratos eſſe profitebantur. Huic aſſertioni fidem deeſſe non patitur [q] *Lactantii* [3] teſti-

a *Sap. Sal.* 14. 23. b Lib. de *Idololat.* c. 1. p. 86. A c 1 *Pet.* 4. 3. d *Orac. Sibyl.* l. 3. p. 475. e 1 *Cor.* 5. 9, 10. f Vid. *Hammond. Not.* in loc. g 1 *Pet.* 4. 4. h Vid. *Lucian. Pſeudolog.* p. 898. A i *Pſal.* 16. 4. k Σπονδὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων· *Aquil.* l *Comment.* in lib. *Sap.* 12. 4. m In *Act.* 15. §. 25. n Not. in *S. Mat.* c. 26, 27. o Ub. ſup. Part. 3. Cap. 46. fol. 173. 1 p Cap. 12. 5. q Ap. *Elmenhorſt.* in *Arnob.* l. 5. pag. 166.

1 *Lactantius* Libro de *ira Dei*, §. 22. provocat ad *Sibyllæ* carmina, ubi legimus λατρείας ἀνόμους.

2 *Stupra* &c. ſunt verba *Verrii* quem *Feſtus* laudat: *Feſtus* autem diverſa eſt ſententia; addit enim, *quod verum eſſe non ſatis adducor, cum apud antiquos omnes fere obſcena dicta ſint, quæ mali ominis habebantur: ut illa Vergilii teſtimonio ſint — obſcenas volucres: &, obſcenamque famem.*

3 Vid. *Lactant. Comment.* in *Statii Thebaid.* 5. p. 221. B

monium:

monium: *in ſacris Liberi conſuetudo talis eſt, ut occiſo capro ſacrati omnes ſanguinem bibant.* SECT. IV.

SI ad ethnicorum CONVERSATIONEM aut mores civiles oculos reflectamus, in iis etiam ſanguinis uſum & eſum familiarem admodum reperiamus. Nam Gentiles aliqui (ut erant ferinis moribus, ab eo acceptis qui a principio homicida eſt) ſanguine [a] crudo & e vulnere recenti manante, ferarum ritu, veſcebantur. Alii quos humanior conſuetudo tam feros eſſe non ſinebat, a ſanguine crudo temperabant; ſed edulia e ſanguine, variis modis condito & parato, confecta ſæpe comedebant. Habebant enim [b] Romani *Lucanica* ſua, quæ erant inteſtina ſanguine farta, cum adipe, polenta, & ſpeciebus quibuſdam aromaticis. Hiſce proxime conjuncti videntur, illi *botuli cruore diſtenti*, ſupra e *Tertulliano* memorati; quibus etiam, [c] *faſtidia ut excuterent palato*, frequenter in epulis utebantur. Inter Græcorum etiam fercula αἱματάπις χορδὴ *inteſtinum ſanguine fartum* ab *Athenæo* recenſetur. Erat etiam μιμάρκυς, i. e. [d] *Heſychio* exponente, κοιλία ᾗ ἔντερα τῷ ἱερείῳ μετ' αἵματος σκυλαζόμενα· *Animalis ventriculus aut inteſtina cum ſanguine parata.* Jus etiam nigrum illud Laconum, ζωμὸς μέλας dictum, e ſanguine parabatur, & inde (teſte [1] *Polluce*) αἱματὶς vel αἱματία dicebatur. Hæc & alia e ſanguine confecta, ſanguinem in Gentilium cibis uſitatum probant: eum etiam ſeculis antiquioribus uſurpatum evincunt [e] *Homeri* illa:

Γαστέρες αἰθ' αἰγῶν κέατ' ἐν πυρί· τὰς δ' ἔπι δόρπῳ
Καταθέμεθα, κνίσης τε ᾗ αἵματος ἐμπλήσαντες·

Ventres hi capraram jacent in igne: hos autem in cœna
Deponamus, pinguedine & ſanguine cum impleverimus.

JAM ad ultimum hujus interdicti membrum [τὸ πνικτὸν] orationem confero. Hoc autem nomine cenſeri debet animal aliquod ſpiritu præcluſo neci datum, unde ſanguis ejus, intra venas & viſcera concluſus, una cum reliqua carne neceſſario comederetur.

HOC in Gentilium cultu vel moribus ſacris locum ſæpius inveniſſe, non de nihilo mihi conjicere videor, cum legam verba [f] Prophetæ, de populo ritus ethnicos exercente ſermonem inſtituentis; על הדם *ſuper ſanguinem comeditis, & oculos veſtros levatis ad idola veſtra*, &c. Quamvis enim verſio *Chaldaica*, *Alexandrina*, & *Arabica* τὸ על per *ſuper* interpretentur, vox ea per *in* & *cum*, apud *Syrum* & *Vulgatum*, vertitur. Sic autem hanc vocem nunquam reddidiſſent proculdubio, niſi quod idololatræ, cultus ſui munia peragentes, non tantum carne *ſuper* ſanguine, ſed *in* vel *cum* ſanguine [id eſt, ſuffocato] ſæpe veſcerentur. Hæc aſſertio plura teſtimonia non deſiderat, cum præſertim ex hoc ipſo decreto pateat, eſum ſuffocati ritum fuiſſe Gentiliſmi celebrem, & in ſacris idololatricis uſitatum. Cum enim ſatis evictum ſit, Apoſtolos ab idolothyto, fornicatione & ſanguine, Gentiles converſos una cohibuiſſe, quod ethniciſmi comites eſſent, eique proxima neceſſitudine jungerentur; nihil promptius quam ut ſuffocati comeſtionem eodem ſpectare, eam non minus indiviſum ethniciſmi comitem, eoque nomine prohibitam fuiſſe cenſeamus. Nam abſonum a ratione videtur, Apoſtolos hic ἄμικτα commiſcere, & idolothyto, fornicationi, & ſanguini, πνικτὸν comitem adjungere voluiſſe: niſi affine fuiſſet, & in ſacris idololatricis parem locum & uſum habuiſſet.

NEQUE Gentiles ad ſacra tantum, ſed & menſas ordinarias, ſuffocatum frequenter adhibebant. Moris hujus argumentum δυσανάῤῥητον eſt, quod ejus eſum, ante legem, ſub lege, & poſt legem, interdictum reperiamus. Ante legem: *Gen.* 9. 4. *Veruntamen* κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς *carnem in ſanguine animæ ne comedatis.* Ibi vero [g] S. *Chryſoſtomus* κρέας ἐν αἵματι de *ſuffocato* [carne cum ſanguine] non imprudenter interpretatur. Sub lege; *Levit.* 17. 13. Poſt legem: hoc nempe decreto Apoſtolico, & [h] canone Apoſtolis tributo, qui φαγεῖν κρέας ἐν αἵματι [ſuffocatum] Clericis ſub degradationis, Laicis ſub excommunicationis pœna prohibet. Prohibitio tam frequens cauſam opinandi

a *Sanct.* not. in *Act.* 15. §. 25. b Vid. *Salmaſ.* ub. ſupr. p. 449. c *Arnob.* contr. *Gent.* lib. 2. p. 73. d *Ad voc.* μιμαρκ. e *Odyſ.* Σ verſ. 44. f *Ezec.* 33. 25. g Τί ἐστι κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς; τοῦτ' ἔστι, πνικτόν· *Homil.* 27. in *Geneſ.* T. 4. Ed. *Bened.* p. 262. B h *Canon. Apoſt.* 63. apud *Bevereg. Pand. Can.* T. 1. p. 41.

1 Vid. *Caſaubon.* in *Athen.* L. 9. cap. 6. col. 657. & *Polluc.* L. 6. cap. 9. Segm. 56.

SECT. IV. non levem præbet, ethnicos olim [1] κρεάδια πνικτὰ (uti vocat *Athenæus*) in cibus frequenter habuiſſe.

CUM jam conſtet, ethnicos hæc quatuor [idolothytum, fornicationem, ſanguinem, & ſuffocatum] in uſu frequentius habuiſſe; par erat, ut Apoſtoli hæc ſola, eaque decreto peculiari, prohiberent.

Cur hæc ſimul interdicta ſunt?

ALTERUM quod propoſui expediendum reſtat, cur ſcilicet Apoſtoli quatuor illa, *ſimul*, & conjunctim, [non *ſparſim* potius aut lege quadruplici] prohibuerint? Hoc autem non levi de cauſa factum cenſeo: nam,

(1°.) HÆC quatuor, in lege Moſaica, piis e Gentibus inter Iſraelitas commorantibus, una prohibentur. Nam idolothyti comeſtio, *Levitici* 17. a verſu 3. ad 9^m^. peregrinis æque ac Iſraelitis interdicta eſt. Ibi nempe fuſe cavetur, ne quis, animal aliquod menſæ deſtinans, ſanguinem ejus in agris effunderet, & illud eo ritu (tunc paſſim obtinente) dæmonibus offerret & conſecraret. Nam veteres ethnici religioni ſe ſatis indulſiſſe, & eorum cibum ſacraſſe crediderunt, ſi animal comedendum [a] Numinibus oſtendiſſent, aut aliquid ſanguinis [non raro cum thure] eiſdem obtuliſſent. Verbis proxime ſequentibus, ſanguinem in cibis uſurpare, non Judæi ſoli, ſed etiam Gentiles advenæ, diſtricte prohibentur: [b] *quicunque* fuerit *e domo Iſrael, aut e peregrinis qui peregrinantur in medio eorum, qui comederit ullum ſanguinem, ſtatuam faciem meam contra animam comedentem ſanguinem*, &c. Statim poſtea Legiſlator indigenas & advenas ab eſu ſuffocati cohibet: *verſ.* 13, 14. *Et quicunque* fuerit *e filiis Iſrael, aut e peregrinis inter eos, qui venatione ceperit beſtiam aut avem quæ comeditur, effundet ſanguinem ejus, & operiet illum pulvere.* His verbis eſum ſuffocati prohiberi, dubitari nequit; eo quod animalcula [tam terreſtria quam volatilia] venatione capta, ſuffocatione vel (quod perinde eſt) ictu manus aut accipitris, occidi ſoleant. Deinde [paucis interjectis, de morticino & lacerato, proxime ad ſuffocatorum claſſem accedentibus] [c] varia libidinis illicitæ genera, πορνείας nomine generali contenta, recenſentur, eaque non tantum indigenis ſed & advenis, interdicta ſunt: his verbis nimirum, *non facies ullas ex abominationibus iſtis omnibus, indigena vel peregrinus, qui peregrinatur inter vos.* Cum itaque lex Moſaica, Proſelytis Judaicis, hiſce quatuor, *ſimul* & conjunctim interdiceret; & Hebræi forte ſaniores, præter abſtinentiam ab hiſce quatuor, nullum idololatriæ abdicatæ teſtimonium ab advenis expectarent; non temere mihi perſuadere videor, Apoſtolos hæc omnia Gentilibus converſis *ſimul* & conjunctim inhibuiſſe, ut innuerent, ſe Moſis inſtituta (qua ratio ferre poterat) obſervare paratos, & iniquum eſſe ut plus oneris proſelytis Chriſtianis quam olim Judaicis imponeretur. Hæc mihi non temere in mentem venire, verba proxima non obſcure probant: [d] *Moſes enim a temporibus antiquis habet in ſingulis civitatibus qui eum prædicent in ſynagogis, ubi per omne ſabbatum legitur.* Quaſi dixiſſet Apoſtolus: "cum Judæi Moſen maximi faciant, & e longo uſu leges ejus ad "unguem teneant; par eſt ut hæc in præſens Gentilibus ad eccleſiam accedentibus im- "ponantur, quæ Moſis legibus advenis obſervanda præſcribuntur; ut ipſi Moſem non "plane contemptui habere videamur, & Gentiles idololatriæ renunciatæ teſtimonium a "Moſe probatum exhibeant, unde Judæi nobiſcum ejuſdem eccleſiæ fideique commu- "nione conjungi non recuſent.

(2°.) HÆC Apoſtoli Chriſtianis e Gentibus una vetuerunt, forſan ut conjunctis ethnicorum fraudibus occurrerent, qui fecerunt omnia, ne Chriſtiani convivia ſua idololatrica deſererent, adeoque Gentiliſmo & idololatriæ nuncium remiſiſſe viderentur. Nam ea fraus prima fuiſſe videtur, quod Chriſtianos, non ad ipſum ſacrum in honorem idoli factum (quo nihil vilius aut odioſius habitum eſt) ſed ad feſtivas ex oblatis epulas invitarent. Ad eas autem a nonnullis eo libentius itum eſt, quod idolum *nihil* eſſe adeoque cibos oblatos nihil inde pollutionis haurire crederent. Cum autem nonnullis fraus illa ſuboleret, ethnici conviviis illis *botulos cruore diſtentos* intermiſcere ſolebant, ut ſanguine (Dæmonum cibo) botulis illis ingenioſe diſſimulato, ab eo forte minus abſtinerent, qui carnibus immolatis veſci noluiſſent. At vero ſi Chriſtiani nonnulli non minus a ſanguine ſepulto in botulis quam ipſis carnibus abhorrerent, fraus altera fiebat, & in eorum gratiam aliquid πνικτὸν inter cætera fercula proponebatur, ut certi eſſent non fuiſſe immolatum, cujus ſanguis effuſus non eſſet. Si quis au-

a Vid. *Fortunat. Scac. Myrothec. ſac.* P. 3. cap. 60. b *Levit.* 17. 10, 11, 12. c Vid. Cap. 18. a. verſ. 1°. ad 26. d *Act.* 15. 21.

1 Vid. *Caſaubon. Animadverſ.* in *Athenæum.* Lib. 2. cap. 24. col. 135.

tem

tem πνικτὸν fugeret, ad epulas ethnicas, fornicationis [earum individui comitis] illecebris alliceretur. Hanc conjecturam repetitione non indignam habui, quod ſpecioſa ſit admodum, & originem ſuam [a] auctori debeat, qui ſe Decreti hujus interpretem cæteris omnibus facile præferendum præſtitit. De conjecturæ tamen hujuſce veritate dubitandum cenſeo, quod idololatræ, diu ante ſeculum Apoſtolicum, idolothyto, ſanguine & ſuffocato, in ceremoniis & epulis eorum profanis, uſi videantur. SECT. IV.

(3°.) VERISIMILE eſt, Apoſtolos hæc ſeparare noluiſſe, quod Gentiles in ſacris præcipue magicis, ea plerunque conjunctim uſurparent. Cum enim de cultus profani ceremoniis occurrit ſermo, quandoque fornicatio & eſus idolothyti, quandoque ſanguinis eſus & idolothyti, nonnunquam idolothytum, ſuffocatum, ſanguis & fornicatio, conjuncta reperiuntur.

QUANDOQUE fornicatio & eſus idolothyti: hæc enim locis ſupra laudatis, non ſine lectoris faſtidio recoquendis, conjuncta vidimus. Iis etiam apprime conveniunt, quæ de ſtupris & altaribus, meretricibus & ſacrificiis, [b] una leguntur; de cubilibus etiam in Excelſo poſitis, quibus viri & fœminæ, peractis ſacris idololatricis, ad epularum ſimul & Veneris voluptates capiendas, accubuiſſe cenſeantur. Ideo vero [c] Gentiles, oblatis ſacris, in templis epulari ſimul & fornicari ſoliti ſunt, ut ſe Deum ſuum qua ſpiritum immundum colere, ſe totos (animam & corpus) ei devovere, cum eo etiam quaſi commiſceri ſe velle luculenter indicarent.

QUANDOQUE ſanguinis eſus & idolothyti ſimul interdictus eſt: nempe *Levit.* 19. 26. *Non comedetis* על הדם *cum ſanguine* vel *ad ſanguinem.* Nam lege illa *Moſes* oculos reflexiſſe creditur ad mores ethnicorum, qui, cum rem ſacram facerent, non tantum animalis immolati, ſed ſanguinis etiam delibati partem guſtare [d] ſolebant, ut utroque ritu Diis ſuis arctiore fœdere ſe devincirent. Cum vero multorum delicatior ſtomachus a crudo ſanguine prorſus abhorreret, uſu frequens erat, ut illi carnes immolatas *juxta ſanguinem* effuſum ederent. Hoc autem ritu, delicati illi Deorum cultores ſanguinis eſum [e] ſimulare, & ſacrorum jura ſatis obſervare cenſebantur. Ad hunc autem ſanguinis eſum, inter Gentes poſt oblata ſacra frequentiſſimum, alludere videntur *Ezechielis* illa, [f] *ſic dicit Dominus, dic omni volucri & omni beſtiæ agri, congregate vos — undique ad ſacrificium meum quod ego immolo pro vobis: grande ſacrificium ſuper montes Iſrael: & comedetis carnem, & bibetis ſanguinem: carnem fortium comedetis, & ſanguinem principum terræ bibetis,* &c.

ALIBI conjuncta nobis occurrunt hæc quatuor, idolothytum, ſuffocatum, ſanguis, & fornicatio: nempe *Ezec.* 18. 6. Qui *in montibus non comederit, & oculos ejus non levaverit ad idola domus Iſrael, & uxorem proximi ſui non polluerit.* &c. Hic duo tantum, eſus idolothyti montibus uſitatus, & fornicatio, [nam *adulterium* ea voce notari dixi] clare & aperte memorantur. At verbis hiſce ſanguinis & ſuffocati comeſtionem tacite ſignificari, non facile dubitandum eſt; cum ſanguis & ſuffocatum cultus in [g] montibus peracti ſocii ſemper individui fuerint, & locus [h] ille parallelus ſanguinis & ſuffocati mentionem non obſcuram faciat: *qui cum ſanguine,* [id eſt, ſuffocatum] *editis, & oculos veſtros levatis ad idola veſtra, & ſanguinem* [i] *effunditis,* ad bibendum. Hunc ſenſum auctoritate ſua munivit *Syrus,* ſic textum interpretatus: "cum "ſanguine comeditis, oculos veſtros ad idola veſtra attollitis, ſanguinem bibitis, &c. Duplex autem ratio (ne quis miretur) aſſignari poteſt, cur idololatræ, convivia ſacrificalia celebrantes, non ſanguinem tantum biberent, ſed etiam ſuffocatum (incluſo ſanguine pollutum) ederent: Nam primo: nonnulli e Diaboli convivis a ſanguinis eſu, tanquam odioſo & inhumano, prorſus abhorrebant; ideoque neceſſe fuit, ut iis πνικτὸν [caro una cum ſanguine cocta] apponeretur, ne aliter faſtidiens eorum ſtomachus epulis idololatricis intereſſe recuſaret. Deinde, veteres idololatræ ſuffocatione plurimum animalcula, [k] venatione capi ſolita, vita privaſſe videantur; ut ea Numinibus ſuis hoc ritu conſecrarent, & ipſi cibum idolis hac ratione ſacratum participarent. Hæc autem ſuffocata menſis & conviviis eorum appoſuerunt idololatræ, quod idolis eſſent oblata, & nonnulli cibis hiſce delicatioribus ineſcati, conviviis illis eo libentius ſe præſentes exhiberent.

a *Alex. Mor.* loc. ſup. citat. b Vid. *Ezec.* 23. 41. 2 *Reg.* 23. 7. *Hoſ.* 4. 13, 14. c *Ezek.* 16. 24.
d Vid. *Maimon. Mor. Neb.* Part. 3. c. 46. col. 173. 1 e *In ſacris, quæ exhiberi non poterant, ſimulabantur: & erant pro veris.* Serv. in Æneid. l. 4. v. 512. f Cap. 39. 17, 18. g Vid Lib. 2. c. 15. §. 1, 2, 3.
h *Ezec.* 33. 25. i Καὶ αἷμα ἐκχεῖται· LXX in loc. k *Lev.* 17. 13.

CAP. IV.

CAP. IV.

Adverſa diluuntur argumenta.

UT ordinem mihi præſcriptum proſequar, proximo ſententiam meam ab argumentis in contrarium allatis liberare debeo. Si quid autem mihi præſentire contigit, nonnulli contra ſententiam meam objectionum acie ſunt pugnaturi. Hujus autem anteſignani ſunt quinque;

Arg. 1m. NAM primo: dicet forte non-nemo, vix poſſibile fuiſſe ut vel fornicatio vel ſanguinis eſus idololatriæ teſtes aut indices haberentur, cum olim utraque paſſim apud homines Veneri vel gulæ deditos obtinerent; nec, ſi quis ſtupro vel ſanguinis eſu ſeipſum polluiſſet, ſciri poſſet, an id fecerat, ut carni indulgeret, an ut numini alicui fictitio cultum exhiberet. Hæc itaque ſententia fundamento levi & lubrico niti videatur.

Sol. NON eſt quod hoc argumentum opinioni meæ fidem detrahat, cum fornicatio ad idololatriam & ethniciſmum ſpectans, ab eodem flagitio ad libidinem tantum explendam perpetrato, variis circumſtantiis diſcerni poſſet:

(1°.) LOCO: nam fornicatio idololatrica, in ipſo templo, luco, monte vel antro ſacro, in altaris etiam vicinia, non raro perpetrata eſt. Hoc multis Antiquorum teſtimoniis evinci poſſet, niſi nos hoc onere levarent, [a] *Martinus de Roa*, [b] *Sanctius*, [c] *Henricus Urſinus*, aliique. Cum itaque Gentiles Dei templum polluerent, & ad ritus ſuos ethnicos transformarent; eorum ἀσωτία καὶ κῶμοι *luxus & conventus impuri* primo [d] memorantur, & ipſi ἐν τοῖς ἱεροῖς πορνείοις *in ipſis templi porticibus* ſtupri conſuetudinem cum fœminis habuiſſe perhibentur.

(2°.) GRADU & menſura: Gentiles enim omnia πορνείας genera, adulterium, ſcortationem, inceſtum, Venerem maſculam, & alia [[e] inſaniæ potius quam] libidinis exempla, ſuis in ſacris habuerunt. Auctor itaque carminum Sibyllinorum, hominum ab idololatria converſorum mores, tanquam propheta, referens, inquit,

——— [f] μετὰ δ' ἕξοχα πάντων
Ἀνθρώπων, ὅσίης εὐνῆς μεμνημένοι εἰσὶν·
Κοὐδὲ τοῖς ἀρσενικοὺς παῖδας μίγνυνται ἀνάγνως,
Οὐδ' ἅτε Φοίνικές τ', Αἰγύπτιοι, ἠδὲ Λατῖνοι·

——— *Deinde,*
Ante omnes homines, ſancti meminere cubilis:
Nec maribus pueris ſcelerate congrediuntur,
Sicut Phœnices, Ægyptuſque, atque Latini.

(3°.) COMITE: nam idololatræ non raro cum ſcorto [uti audiebat] *ſacro*, id eſt, impura fœmina, numinis alicujus fictitii ſacris initiata, eique miniſtrare ſolita congrediebantur. Inde vero nullum dubitationi locum relinquebant, quin ſcelus illud in honorem numinis alicujus impuri perpetrarent. Hoc modo populus Iſraeliticus, in honorem idoli *Peor*, ſe ſcortari teſtabatur: nam fœminas quibuſcum illi miſcebantur, Græci quidem θυγατέρας tantum Moabi, at S. *Cyrillus* eas ἰδικῶς vocat τὰς τοῦ Βεελφεγὼρ ἱερείας *mulieres ſacrificas Baal-Phegor*. Eodem conſilio diu poſtea עם הקדשות [g] *cum* [i] *initiatis ſacrificaverunt*, id eſt, cum fœminis [h] *impietatis ſacris imbutis & inſtructis*; ut ſcilicet, impuris harum fœminarum amplexibus, ſe libidinem in honorem profani numinis exercere, teſtatum darent.

(4°.) ADJUNCTO: nam fornicatio ritibus idololatricis accenſenda cum epulo ex idolothytis facto plerumque jungebatur. Proximus ab idolothytorum eſu gradus ad Venerem inconceſſam eſſe conſuevit, diſtento ventre novos libidini ſtimulos adjiciente. Moris hujuſce teſtem ſe præbuit *Chaldæus Paraphraſtes*, jam laudata Prophe-

a *Singular.* P. 1. lib. 2. cap. 10. b *Comment.* in *Hoſ.* 4. §. 66, 67. & in *Baruc.* 6. §. 39. c *Quæſt. Biblic.* §. 27, 28, 29. d 2 *Mac.* 6. 4. e *Quid de iis dicam, qui abominandam, non libidinem, ſed inſaniam — exercent?* Lactant. Inſtit. l. 6. c. 23. f Lib. 3. pag. 450. g Μετὰ τῶν πλεσμώνων ἐθνῶν LXX in *Hoſ.* 4. 14. h Τετλεσμένους ὁ καλῶς τοὺς τὰ τῆς ἀσεβείας ἔργα μεμυημένους. *Theodor.* in loc.

1 Vid. pag. 568.

tæ verba [*cum initiatis ſacrificaverunt*] ſic interpretatus; *ipſi cum meretricibus ſocietate ſe jungunt, & cum ſcorto comeſſantur & potant.* Huic mori conformis *Jezebel* Apocalyptica, neophytos πορνεῦσαι [a] docuit & εἰδωλόθυτα φαγεῖν. Ex eo more profectum eſt forte, quod multi pſeudochriſtiani, cum Chriſtianorum agapis intereſſent, *oculos haberent* [b] μεστοὺς μοιχαλίδος *plenos adulteræ:* quaſi ſacras illas epulas ethnicis affines exiſtimarent, aut eas, ad morem epuli idololatrici, cujus appendix plerunque fornicatio, celebrare vellent. CAP. IV.

(5°.) FREQUENTIA: nam fornicatio tam frequens erat inter idololatras, eorumque moribus & myſteriis arcte adeo jungebatur, quod ethniciſmo vigente, totus pene mundus in magnum quoddam lupanar abiiſſe videatur. Uſus ille late propagatus in cauſa fuit, quod Apoſtolus [in [c] epiſtolis pene omnibus] adhortationes ad vitandam fornicationem ingerat. Et ex eo more inter idololatras frequentato profectum eſt, quod *Oraculorum Sibyllinorum* auctor fugam idololatriæ per Veneris illicitæ fugam [d] explicet, cum ait,

[1] Φθύγετε λατρείας ἀδίκους· τῷ ζῶντι λάτρευε·
Μοιχείαν πεφύλαξο, καὶ ἄκειτον ἄρσενος εὐνήν·

Viventem colite, & cultus vitate profanos:
Confuſumque maris lectum fuge, adulteriumque.

Et [e] alibi, cultus Dei veri, turpitudini cum maſculis & fœminis patratæ ex adverſo ponitur,

——βλέψουσι δ' ἑνὸς θεοῦ εἰς μέγα κῦδος,
Οὔτε φόνον ῥέξαντες ἀτάλαθον,——
Οὐδ' ἅρ' ἐπ' ἀλλοτρίης κοίτης πόθον αἰσχρὸν ἔχοντες,
Οὔτ' ἐπὶ ἄρσενος ὕβριν ἀπεχθέατε φυγεῖν τε·

——*Suſpicientque Dei decus unius ingens,*
Nec diram facient cædem,——
Nec vetitum alterius cupient fœdare cubile:
Maſcula nec turpi maculabunt corpora tactu.

De hoc autem argumento ſuperius ad ſatietatem dixiſſe videar.

SANGUINEM quod attinet, fieri non potuit quin illius eſus hominem in ethniciſmi & idololatriæ affectatæ ſuſpicionem adduceret, cum Gentium prope omnium conſtans eſſet & immota ſententia, *dæmones veſci ſanguine*; cum etiam omnes ſanguinis, crudi vel cocti, comeſtores, dæmonum cibum participare, iiſque fœdere & familiaritate quadam conjungi crederentur.

SECUNDO: mihi forſan & hoc argumentum opponent alii: ſi hæc omnia cultus idololatrici ſigna tam aperta fuiſſent, & cum eo tam arcte cohæſiſſent; Apoſtoli proculdubio nunquam ſcripſiſſent Gentilibus, ab idololatria non ita pridem converſis, ut ab eorum uſu temperarent. Cum enim idololatriæ paulo ante renunciaſſent, nihil periculi ſuberat, ne ad mores idololatriæ conjunctiſſimos tam cito relaberentur. Arg. 2um.

IMO vero multum erat periculi, ne Gentiles noviter converſi ad ritus illos idololatricos denuo deſciſcerent: nam (1°.) E [f] ſcripturis apparet, haud paucos Chriſtianiſmum profeſſos carnes immolatitias in ipſo εἰδωλείῳ comediſſe; & ad omnem Ethniciſmi turpitudinem ſe denuo contuliſſe. Horum typi fuiſſe videntur Iſraelitæ, quos *Baalam* ad eſum idolothytorum & fornicationem [g] ſeduxiſſe dicitur. Hæc autem exempla clare docuere, Gentiles qui ſe Chriſti legibus addixerant, ad fidem mutandam lubricos eſſe, adeoque opus eſſe, ut non præcepto tantum, ſed & ſolenni decreto, a ritibus idololatriam olentibus arcerentur. (2°.) Veriſimile eſt, multos e Gentilibus illis fide Chriſtiana non niſi leviter imbutos fuiſſe, & adhuc in ethniciſmi & Chriſtianiſmi quaſi confinio ſtetiſſe. Cum enim multi e Judæis ad Chriſtum converſi, ita fidem Sol.

a *Apoc.* 2. 20. b 2 *Pet.* 2. 14. c 1 *Cor.* 6. 15. 2 *Cor.* 12. 21. *Epheſ.* 5. 3. *Coloſ.* 3. 5. *Hebr.* 12. 16. d Lib. 3. pag. 475. e Lib. 4. p. 489. f *Apoc.* 20. 2 *Pet.* 2. 21, 22. g *Num.* 25. 1.

1 Apud *Lactantium*, Lib. de *ira Dei*, §. 22. ita legimus,
Φεῦγε ὦ λατρείας ἀνόμους, Θεῷ ζῶντι λάτρευε·
Μοιχείας τε φύλασσε, καὶ ἄρσενος ἄκειτον εὐνήν·

CAP. IV. Chriſtianam amplecterentur, ut etiam plurimum fermenti Judaici retinerent; facile credatur, multos e Gentilibus ita Chriſtianiſmum recepiſſe, ut ethniciſmum non prorſus abdicarent. Niſi itaque decretum illud ſanxiſſent Apoſtoli, quod neophytos in loco tam lubrico ſtantes confirmare poſſet; facile fuiſſet impoſtoribus (eo ſeculo [a] ψυχὰς ἀσπείκτους ineſcare ſtudentibus) eos de gradu dejicere, & ad ethniciſum iterum amplexandum ſolicitare. (3°.) Hæc omnia tam diu obtinuerant, ut in hominum non tam mores quam naturas abiiſſe videantur. Religio profana mundum pene univerſum diu inceſſerat; & ethnici religionis illius myſteriis, fornicatione, convivio ſacrificali, vel eſu ſanguinis, initiati fuerant. Hoc nullos niſi vetuſtatis ethnicæ plane rudes latere poteſt. Lapſus autem in religionem illam, vel ſaltem illius ſigna rituſque præcipuos, uſu longo confirmatos, tam pronus faciliſque fuit, ut opus eſſet Decreto tam ſolenni, Synedrii totius Hieroſolymitani ſententia ſancito, ad ſtabiliendos Gentilium infirmiorum animos.

Arg. 3^m. TERTIO: hoc forſan urgebunt aliqui, minime probabile eſſe Concilium Hieroſolymitanum abſtinentiam ab hiſce quatuor Gentilibus præſcripſiſſe, quod idololatriæ affectatæ ſpeciem gererent, & iis qui in Chriſtianiſmo nondum adoleverant, occaſionem præberent ad idololatriam deficiendi; eo quod multi alii ritus eſſent, non minus cum idololatria conjuncti, quos Apoſtoli prohibere debuiſſent, ſi ea ratione ducti novis gentium Chriſtianis abſtinentiam ab hiſce quatuor impoſuiſſent. Cuivis autem Apoſtolorum ſcripta vel limis oculis intuenti pateat, eos nullos ethniciſmi ritus alibi diſerte prohibuiſſe.

Sol. HUIC objectioni triplici reſponſo ſatisfaciam: (1°.) Apoſtoli, cum hoc decretum condebant, id imprimis in animis habuiſſe videntur, ut inſtituta Gentilium in uſu maxime familiari poſita prohiberent. Volebant ſcilicet ut Gentiles χειστιανίζοντες non tantum ab idololatriæ crimine abhorrerent, ſed & omni criminis tam tetri ſpecie; adeoque moribus eorum quotidianis nihil adhæreret, quod Judæos a propiore conſuetudine cum illis arceret, aut ſcandalum daret infirmioribus inter Chriſtum & Baalem adhuc hæſitantibus. Cum autem cibis nihil familiarius eſſet, aut obſervationi magis obnoxium; tria illa, [ſanguinem, ſuffocatum, & immolatum] vetuerunt: ut abſtinentia ab iis indicio eſſet, ſe nihil cum idololatris commercii habere, nec quicquam Gentilium moribus ineſſe, unde Judæis aut ethnicis aliquid offendiculi naſci poſſet. (2°.) Gentiles adhuc parvuli fuerunt, nec paſſa eſt eorum infirmitas, ut omnes antiqui Gentiliſmi reliquiæ protinus e medio tollerentur. Hac de cauſa, Chriſtus Apoſtolis, Apoſtoli multa Patribus & Epiſcopis eccleſiæ, docenda & reformanda reliquerunt; ut ſcilicet hominum infirmitati ſeipſos attemperarent, & ea traderent quæ rudibus & ſeveritatis Evangelicæ nondum patientibus allubeſcerent. Cum autem fides Chriſtiana radices altiores egiſſet, & in hominum animis diſciplinæ ſeveriori ſatis apta maturitas appareret; Eccleſiæ patres aliis inſtitutis idololatricis (prout uſus exigeret) eorum leges & canones oppoſuere. Veritatis hujus argumentum eſt Conſtitutio illa perantiqua, quæ decretum hoc Apoſtolicum imitari videtur; [b] ἀπέχεσθε οὖν [1] πάσης τῆς τῶν εἰδώλων πομπῆς, φαντασίας, παννυχίδος, συμποσίων,—καὶ πάσης θέας δαιμονικῆς, &c. *Abſtinete igitur ab omni idolorum pompa, præſtigiis, conventu, conviviis,—& ab omni ſpectaculo dæmoniaco*, &c. (3°.) Libere magis quam vere dicitur, nullos alibi Gentiliſmi ritus in Apoſtolorum ſcriptis interdictos inveniri poſſe. Nam *Rodolphus Gualterus*, Apoſtoli verba de coma & veſtitu explicans; [c] magna, inquit, *erat* in Corinthiis *ſuperſtitionis culpa, quod eodem habitu, & fortaſſe iiſdem quoque geſtibus, in cœtibus ſacris uterentur, quibus a pueris in gentiliſmo aſſueverant. Et hoc potiſſimum ſpectaſſe videtur Apoſtolus, quando viros aperto capite, mulieres autem velato orare & prophetare jubet. Nam* Plutarcho teſte, *ſolebant viri inter gentes, & imprimis—ii qui Romanorum legibus vivebant, Deos ſuos velatis capitibus adorare*, &c. *—E contra mulieres fere paſſis capillis ſacra celebraviſſe*, e Virgilio *& aliis colligi poteſt. ———Quia ergo non tam luxu quam ſuperſtitione peccabatur, & hac etiam in re ethnicorum atque infidelium ſimiles erant ii qui—Chriſto nomen dederant*, S. Paulus *hanc cauſam diligenter—tractat, docens tam viros quam mulieres decere, ut modeſtiæ & honeſtati in habitu quoque ſtudeant; imprimis autem, ut inter ſacra Chriſtiana ne habitum quidem gerant cum infidelibus & idololatris communem.* Ejuſdem ſententiæ

a 2 *Pet.* 2. 14. b Vid. *Conſtit. Apoſtol.* l. 2. c. 62. c *Comment.* in 1 ad *Cor.* 11. 4, 5.

1 *Alter Cod.* ἄλλης, *qui & poſtea pro* δαιμονικῆς *habet* σατανικῆς· *quæ oſtendunt* (inquit Joan. Clericus) *Librariorum aut Criticorum audaciam.*

Pareus

Pareus erat, in locum eundem ſic ſcribens; *Judico Apoſtolum hic reprehendere non ſimpliciter comam aut pileum viri prophetantis, ſed* κακοζηλίαν, *quod vel Philoſophorum more comati ad ſacra prodirent, vel paganorum ſacerdotum ritu quaſi ſacrificaturi, caput mitris redimirent.* CAP. IV.

QUARTO: dicent forte nonnulli, doctos hactenus, nec ſine ratione, cenſuiſſe, Apoſtolos hæc e Moſis inſtitutis excerpſiſſe, & Gentilibus Chriſti fidem profitentibus obſervanda præſcripſiſſe, ne Moſem plane contemnere viderentur, adeoque facilius & familiarius cum Judæis, qui in ceremoniis Moſaicis adhuc hærebant toti, verſarentur, eoſque tandem Chriſto lucrifacerent. Hanc enim ſententiam, per ſe probabilem, duplici ratione firmare ſolent: nam primo, quid (inquiunt) Apoſtoli præcepta Moſaicis tam ſimilia Gentilibus injungerent, niſi ut Moſi honoris aliquid exhiberent? Quid etiam leges, præcipue de cibis inſtituerent, niſi quod cibi in familiari converſatione frequentius occurrerent; & Apoſtoli obſtacula omnia remota cuperent, quæ impedire poterant, quo minus Judæi cum Chriſtianis e gentibus amice viverent, & utrique tandem in religionis unius communionem coaleſcerent? Arg. 4^m.

HANC equidem ſententiam inter Doctos non diffitendum eſt paſſim obtinere, verum ut eis aſtipuler induci nequeo. Cum enim Judæi contenderent, legem integram obſervatu neceſſariam eſſe, nullo modo credi poteſt, abſtinentiam tantum ab idolothyto, fornicatione, & ſanguine, rigidiores eorum animos emollire vel placare potuiſſe. Nec minus a fide diſtat, Apoſtolos Moſaica nonnulla Gentilibus imponere voluiſſe, eo ipſo in concilio, quo (conſenſu publico) decretum erat, onus legis Moſaicæ cuſtodiendæ non eſſe cervicibus eorum imponendum, qui Chriſto nomina tradidiſſent. Præterea: cum ea controverſia mota eſſet, an Gentilibus incumberet legem obſervare; Apoſtoli, litis arbitri, de fornicatione & ſuffocato reſponderunt, quæ vix ullam cum re præſente cognationem agnoſcere videbantur. Quid autem hujuſmodi reſponſum redderent Apoſtoli, niſi quod Gentiles converſos præcipue ſpectarent, quos ab ethniciſmi affectati, magis quam Judaiſmi contempti, ſpecie & ſuſpicione remotos eſſe; quos etiam Gentilibus infirmis, magis quam Judæis pertinacibus, ſeipſos accommodare voluerunt? His accedat, quod nil cauſæ fuit, cur Judæi a Gentilibus, tanquam Moſis contemptoribus abhorrerent, & cum iis eo nomine familiariter converſari recuſarent, niſi a rebus hoc decreto vetitis abſtinerent. Nam idolothyta (quæ ſcilicet hic præcipue prohibentur) non niſi unico legis loco, eoque paulo obſcuriore, prohibentur; nempe *Exod.* 34. 15. *Ne forte fœdus ineas cum* habitatoribus *terræ, & cum Diis ſuis ſacrificant,* quis *te vocet, & comedas de ſacrificio ejus.* Cum autem hoc præceptum, de non comedendis idolothytis, non expreſſum eſſet, ſed obſcurius inſinuatum; proculdubio Judæi paulo humaniores Gentilibus hac in parte nonnihil indulgerent, nec ſtatim in odium vocarent eos, quaſi Moſem plane contemnerent, niſi ab idolothytis abſtinerent. Neque, ſi Gentiles quandoque fornicati fuiſſent, æquum erat, ut iis legis Moſaicæ plane contemptæ dica ſcriberetur; nam fornicatio non tam legem ceremonialem (quæ tum in quæſtione verſabatur) quam moralem violavit, & fidei Chriſtianæ præcones hoc peccatum ſæpiſſime perſtrinxerunt; ideoque fieri non potuit, ut apud Judæos, æqui rectique tenaciores, Chriſtiani, fornicationis cauſa, Moſis contemptores haberentur. Neque par erat, ut nota illa Gentilibus, cætera piis, inureretur, ſi quando ſuffocatum ederent; cum iis morticinum & laceratum (quibus ſanguinis haud parum ineſt) comedendi licentia [a] concederetur. Nec minus iniquum erat, ut Moſis contemptores audirent converſi Gentiles, niſi a ſanguinis eſu ſe continerent; cum præceptum ſanguinis eſum prohibens Moſe multo antiquius eſſet, & ipſos *Noæ* filios obligaret. Solvitur.

RATIONES ad opinionem adverſam firmandam adductæ mihi nil ſolidi habere videntur: cum enim idololatræ coævi Apoſtolis, iiſdem fere ritibus & inſtitutis, quibus idololatræ Moſi σύγχρονοι uterentur; rationi par erat ut Apoſtoli [non minus quam Moſes, idololatriam abolere ſtudentes] præcepta quædam Moſaicis affinia traderent. Cum etiam Gentiles, animi idololatriæ dediti, vel ab ea alieni, teſtimonium frequentius & apertius in *cibis* exhiberent; par erat ut cibis, uſu idololatrico præter cæteros contaminatis, Gentilibus interdicerent. Sed hæc forte lectori faſtidium pariant, cum hanc ſententiam alibi de induſtria refutaverim.

QUINTO: hic forſan inſtabunt adverſarii, dicentes, opinionem meam omnem inter Capitis hujuſce partes conſenſum & σωάφειαν tollere. Nam in Capitis exordio controverſiam inter Apoſtolos & Chriſtianos aliquot e Judæis motam legimus, de ne- Arg. 5^m.

[a] *Deut.* 14. 21.

CAP. V. ceſſitate legis obſervandæ a Gentilibus qui ſe Chriſtianorum cœtibus & legibus adjunxiſſent. Cum autem controverſia illa, ex utriuſque partis conſenſu, ad presbyterii totius Hieroſolymitani arbitrium referretur; reſpondiſſe dicuntur, [a] *viſum eſt Spiritui Sancto & nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc neceſſaria: ut abſtineatis ab immolato, & ſanguine*, &c. Quænam autem conjunctio inter quæſtionem & reſponſum intercedit, ſi Judæi de lege ſervanda, Seniores autem de idololatria tantum cavenda, locuti cenſeantur, & immolatitia, ſanguinem, & cætera prohibuiſſe, non quatenus lege vetita fuerint, ſed idololatriæ ſigna?

Diluitur. HUIC objectioni reſponſio prompta eſt & facilis: tantum abeſt ut notio noſtra inter Capitis hujuſce partes aut membra χάσμα faciat, quod ea tantum conceſſa omnia conſentient, & inter ſe belle cohærebunt. Hoc facile percipiat lector, ſi in animo ſecum conſideret, quali rerum ſtatu verſata eſt eccleſia, cum hoc decretum conderetur. Tunc enim Judæi multi, Chriſtianiſmo licet initiati, legem urgebant obſervandam, tanquam unicum ſalutis conſequendæ medium, & communionis fraternæ vinculum: Apoſtoli vero Gentiles ab eo onere ferendo prorſus immunes aſſerebant, ne diſciplinæ Moſaicæ ſeveritate deterriti, molliorem ethniciſmum Chriſtianiſmo præferendum judicarent. Difficile vero fuiſſet Concilio illi, niſi θεοπνεύστῳ, inter hæc diverſa ſtudia & pugnantes ſententias, ita medium tenere, ut non in alterius partis offenſionem incurrerent. Cum autem S. *Petrus* & S. *Jacobus* luculentis argumentis eviciſſent, multos e Gentibus jam converſos eſſe, multos etiam e Gentibus propediem convertendos; tandem unanimi Concilii conſenſu decretum eſt, ut Gentiles a legis obligatione quidem liberi dicerentur, ita tamen ut ad abſtinentiam ab idolothyto, fornicatione, ſuffocato & ſanguine, ſe devinctos intelligerent. Hoc autem prudenti temperamento curatum eſt, ne quid offenſionis acciperent nuper e Gentilibus facti Chriſtiani, quibus Apoſtoli quatuor ſolummodo Moſis inſtituta, eaque ex mera charitate & pro ratione temporum obſervanda præſcripſerunt. Hac etiam ratione, Judæi [quibus aliquid æquioris ingenii] demulceri, & Chriſtianorum ſocietati conciliari poſſent. Cum enim præceptum eſſet, ut ab hiſce quatuor, utpote ſignis idololatricis in uſu maxime frequenti poſitis abſtinerent; facile percipere poſſent, Apoſtolos a legis quidem obligatione & materia præcipua, non autem fine & uſu [idololatriæ ſcilicet abolitione] curando, Gentiles abſolviſſe. Nec fieri potuit ut Judæi (niſi zelo Phariſaico accenſi) Gentilium ſocietatem fugerent, cum illi *a pollutionibus illis idolorum* abſtinerent, adeoque præcipuam [b] *Legis juſtitiam* [idololatriæ fugam atque odium] in ſeipſis *completam* indicarent.

ITA jam ſalebras omnes e medio ſuſtuliſſe videar, ut hæſitandi cauſa nulla relinquatur.

CAP. V.

Error eorum coarguitur, qui, hoc Decreto nixi, ſanguinis eſum Chriſtianis illicitum arbitrantur.

NEMINI jam obſcurum eſſe cenſeo, Concilium Hieroſolymitanum hoc Decretum ſtatuiſſe, ut Gentiles, ethniciſmi reliquias adhuc retinentes, ad veram religionem reformaret, eoſque ab iis imprimis inſtitutis ethnicis cohiberet, quibus olim Dæmonis myſteriis initiari ſolebant, quibus etiam ſe communionem intimiorem cum illo colere profitebantur.

HIS aperte confirmatis, facile videre eſt hoc Decretum primævam obligandi virtutem amiſiſſe, cum illius inſtituendi cauſa jam ceſſaverit, & ritus hoc Decreto vetiti in oblivionem abierint. Hoc equidem præceptum Apoſtolicum nos hodieque teneret, ſi inter Gentes vivere contingeret, quæ moribus utuntur ethnicis, & immolatum, ſanguinem, & ſuffocatum, res Dæmoni ſacras habent, & eorum eſum ſocietatis initæ cum Dæmonibus argumentum arbitrantur. Ita cenſuit [c] *Turrianus:* cum enim *Illyricus* negaret, *ritus univerſales obſervandos eſſe*, dicens, *cur non ſervatur, abſtinere a ſanguine & ſuffocato*, juxta *decretum ab Apoſtolis toti Eccleſiæ injunctum?* Reſpondet ille, *immo vero ſervandum eſt, & ſervatur, ubicunque inter gentes* vivitur, *quæ idola adorant, & immolatitia* edunt. Cum in loco tam triſti res eſt, hoc decretum ſervari debet, ne ſanguinis aut ſuffocati comeſtio hominum infirmiorum conſcientiæ damno eſſet, & iis

a *Act.* 15. 28, 29. b *Rom.* 8. 4. c Ub. ſupr. *Explanat. Conſtitut. Apoſt.* p. 82. * 3.

inſtar

inſtar teſtimonii religionis ethnicæ videretur. Sed in tam diſſimili rerum ſtatu verſamur hodie, quod idolorum veterum nomina vix innoteſcant, *idolothyta* jam vulgi captum excedant, & laboret hiſtoriæ fides, ut ſanguinem aut ſuffocatum olim Diabolo ſacrata fuiſſe credamus. Evanuit itaque hujus Decreti cauſa, nec magis Chriſtianos obligare poteſt, quam leges illæ Judæos, de lana & lino, hœdo in lacte matris cocto, tonſura orbiculari, & hujuſce ſortis aliæ; quibus ferendis mores idololatrici, jam prorſus aboliti & oblivioni traditi, occaſionem præbuerunt. CAP. V.

HIS autem prorſus ignoratis, aut pro nihilo habitis, quodvis Eccleſiæ ſeculum multos peperit, qui Decreto huic obligandi poteſtatem in ſecula duraturam tribuerunt; exiſtimantes, Apoſtolos ideo hoc decretum ſanxiſſe, ut legem illam ante-Moſaicam, de non edendo ſanguine, vigori ſuo priſtino reſtituerent, eoſque ſanguinem & ſuffocatum, ſimpliciter & ipſorum cauſa vetuiſſe; non quod Gentilium ſacra cultumque ſaperent. Atque hæc opinio, rudioribus Chriſtianiſmi ſeculis, tam late propagata eſt, quod Chriſtiani plerique [cum Occidentales, tum Orientales] hujus decreti Apoſtolici reverentia ducti, a ſanguinis eſu temperaverint. Hinc anſa data [a] *Curcellæi* verbis: *ſi quo in dogmate gloriari liceat de traditionis univerſalitate & conſtantia, iſtud eſt vel inter prima,* SANGUINE NON LICERE VESCI. Neque hoc dogma [de illicito ſanguinis eſu] inter Antiquos tantum, ſed & aliquos, inter ævi recentioris Chriſtianos, patronos reperit. *Chriſtianus Becmannus* in eo defendendo Exercitationem ejus 26. impendit integram. *Curcellæus* etiam Diatriben ſcripſit, qua nervos ingenii ſui intendit omnes, ut huic Decreto vim perpetuam aſtruat, & ſanguinis eſum Chriſtianis interdictum probet, & ad barbaros ablegandum. Eo & [b] *Grotii* ſententia, quod miror, inclinaſſe videtur. Sed quid loquor hoſce privatæ ſortis homines, cum Eccleſia Græca & Æthiopica ſanguinis eſum damnent, & hoc decreto [nondum exoleto] nobis interdictum judicent? Græcam ita judicare, res notior eſt quam quod fidei meæ teſtes afferre debeam. Sic & Eccleſiam Æthiopicam opinari, dubitare non ſinunt eruditi *Ludolfi* verba, de *Habeſſinis* [c] dicta: a ſanguine & ſuffocatis abſtinent, non vigore legis Moſaicæ, ſed ſtatuti Apoſtolici in Eccleſia Orientali ſemper, in Occidentali per multa ſecula, obſervati, & in Conciliis nonnullis repetiti: noſque reprehendunt, quod id in deſuetudinem paſſi fuerimus venire. Hoc decretum multi obligationis æternæ ſentiunt.

QUAMVIS autem hæc ſententia de tot ſeculorum & hominum conſenſu gloriari queat, aperte profiteor me nullam ſcire, tam fallacem veri ſpeciem præ ſe ferentem, & ratione omni ſolidiore minus inſtructam & communitam. Hoc facile percipiat quiſpiam, ſi rationes [ex hoc decreto plerunque depromptæ] ad opinionis hujuſce patrocinium adductæ diligentius examinentur. Horum argumenta ad ſtateram vocantur.

NAM (1°.) In hoc Decreto, quatuor illa [non adiaphora, ſed] *neceſſaria* vocantur ab Apoſtolis. Sic enim repetitum occurrit, verſ. 28. *Nihil vobis oneris imponendum duximus,* πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων *præter hæc neceſſaria; ut abſtineatis ab idolothyto, & a ſanguine,* &c. Hinc οἱ ἐξ ὀναντίας multa cum fiducia colligunt, hanc legem nunquam abrogandam, ſed ad extrema ſeculi conſummati tempora duraturam. Si enim hæc mandata temporaria tantum fuiſſent, & durante tantum ſeculi more vel ſcandali metu Gentiles obligaſſent, minime digna videntur, quæ S. Synodus *neceſſariorum* titulo cohoneſtaret.

IN expedito reſponſio eſt: erant hæc præcepta [ſi demas unum] natura quidem adiaphora, ſed ſi finem & uſum ſpectemus, ex æquo neceſſaria. Cum enim Apoſtoli libertatem maximam [a lege nempe Moſaica, ciborum præcipue diſcrimine] Gentilibus indulſiſſent, ἐπάναγκες erat ut monerentur, iis non concedi πορνείαν, idolothytum, ſuffocatum, & ſanguinem; ne libertate ſua ad infirmorum ſcandalum & propriam ipſorum perniciem uterentur. Eam itaque intra certos limites reſtrinxerunt, caventes ne fornicationi [vulgari, ne dicam religioſo, Gentilium vitio] fræna laxarent; nec idolothytum, ſanguinem & ſuffocatum [cibos tunc temporis infames] edendi licentiam ſumerent. Adeo ut hæc præcepta (de cibis nempe) non eſſent ἁπλῶς & natura ſua, ſed ob conditionem temporum & hominum infirmitatem, obſervationis neceſſariæ. Hoc ex ipſis Apoſtolorum verbis non difficulter intelligitur: *viſum eſt nobis nihil oneris vobis imponere, præter neceſſaria hæc, ut abſtineatis,* &c. Quaſi dixiſſent, "nihil oneris Judaici vobis imponi volumus, libertatem a lege Moſaica vobis integram "aſſerentes: pauca quidem præcepta Moſaicis affinia, vobis jam tradimus: ſed quæ "temporum conditio *neceſſaria* fecerit, & quæ nunquam ſancita fuiſſent, niſi neceſſi-

a *Diatrib.* de *eſu ſang.* cap. 13. b Vid. *Grot.* in *Act.* 15. 20. c *Hiſt. Æthiop.* Lib. 3. cap. 6.

CAP. V.

"tas a ſeculi moribus orta poſtulaſſet. Hæc paraphraſis eo minus a loci ſenſu devia cenſeatur, quod præceptorum moralium & in æternum obligantium neceſſitas adeo clara ſit, & oculo cuivis purgato manifeſta, quod illa nuſpiam *neceſſaria* vocentur. Huic etiam paraphraſi fidem conciliat auctor *conſtitutionum* [a] *Apoſtolicarum*, qui ſic textum legit, *viſum eſt nobis nihil ultra imponere vobis oneris*, πλὴν τέτων τῶν ἐπ' ἀνάγκαις *præter hæc ex neceſſitatibus* aliquot imponenda. Nec infrequens eſt, ut ratio temporis id neceſſarium faciat, quod ſua natura indifferens eſt, & extra limites alicujus mandati poſitum.

(2°.) ALIUD opinionis hujus argumentum ex eo ducitur, quod in hoc decreto, ſanguis & ſuffocatum cum fornicatione & idolothyto conjungantur. Cum autem ſanguis & ſuffocatum in eundem prohibitorum cenſum cum rebus aperte neceſſariis a concilio ſanctiſſimo referantur; rationi par eſt, ut ea quoque, neceſſaria [non adiaphora & pro tempore prohibita] cenſeantur. Hoc argumentum palmarium habet *Curcellæus:* nam *fornicationis,* [b] inquit, *prohibitio valde turbat eos qui putant hic ſolum agi de rebus indifferentibus, quæ non niſi propter offendiculi metum ſunt vitandæ.* Et poſtea: proculdubio *Apoſtoli* fornicationem *non fuiſſent in Conſtitutione ſua adhibituri, ſi de rebus natura ſua indifferentibus, & propter ſcandalum ſolum vitandis, tractaſſent.*

HÆC equidem difficultas diu multumque torſit eruditos & erroribus ingentibus occaſionem dedit. Olim enim [c] nonnulli, ſanguinem & ſuffocatum pro rebus indifferentibus habentes, fornicationem etiam in rerum indifferentium ordine ponendam cenſuerunt: nam dixiſſe videntur, quæ mens aut ratio fuit Apoſtolis, ut hæc eodem ſpiritu prohiberent, niſi res indifferentes eſſent, & cognatione quadam naturali jungerentur? E diverſo: nonnulli fornicationem inter illicita & a moribus Chriſtianis ableganda numerantes, ſanguinem etiam [ejuſdem interdicti membrum] illicitum & abhorrendum exiſtimarunt. Utrique vero graviter errarunt, hujus decreti rationem & ſcopum ignorantes: cum enim Apoſtoli decretum hoc ad idololatriam ejuſque ſpeciem omnem eliminandam facerent non tam ad rerum hic vetitarum naturas, quam Gentilium cultus, animos adverterunt; & conjunctim hæc omnia prohibuerunt, quod idololatræ in eorum ſacris, his præcipue, ſæpe conjunctim, uterentur. Hanc ſententiam tam perſpicuis aſtruximus argumentis, quod minime dubitamus quin nobiſcum ſentiet, quiſquis attentius ea penſitaverit. Deinde: mirum videri non debet, quod fornicatio cum rebus indifferentibus, in hoc decreto, conſocietur; cum obvium ſit, eam, una cum [d] aliis ethnicorum actionibus (per ſe nec bonis nec malis) interdictam invenire. Hoc itaque argumentum ad nihilum recidit, quod adverſarii nullis machinis convelli poſſe ſomniarunt.

(3°.) HAC etiam ratione cauſam ſuam tuentur adverſarii: notum eſt omnibus, in Eccleſiæ monumentis non plane peregrinis, [e] hanc obſervationem *de abſtinendo a ſanguine & ſuffocato ad extrema fere uſque tempora* manſiſſe, & eccleſiam Chriſtianam hoc decretum, cum nulla veteris idololatriæ veſtigia ſupereſſent, ſacrum & inviolabile cenſuiſſe. Si itaque res ad arbitrium eccleſiæ referatur, neceſſe eſt ut huic decreto vim obligandi perpetuam tribuamus, & a ſanguine, tanquam cibo Chriſtianis interdicto, religioſe temperemus.

FATENDUM eſt quidem eccleſiam primitivam, per aliquot annorum centurias, huic edicto ſe morigeram præbuiſſe: tunc enim paſſim vigebat Ethniciſmis, & par erat, ut eccleſia illa ſe ab omni cibo & more contineret, qui Gentiliſmum olebat, eique adblandiri videbatur. Interea vero decreti ratio [f] *Georgii Calixti* verbis aſſentiri cogit: *huic edicto ſatis diu in eccleſia primitiva obtemperatum fuit, & diutius forte quam opus fuiſſet, aut requireret intentio Apoſtolorum, & ſcopus quem illi ſibi propoſuerant.* Hoc autem inde veniſſe cenſeo, quod in eccleſiis aliquibus Evangelium gradus lentiores faceret, & multi, fidem profeſſi, diu ſemipagani remanerent; vel quod multi, ad morem tantum diu receptum attendentes, a ſanguine temperarent. Sed, utut olim ſe res habuerit; in aperto eſt eccleſias omnes (unam & alteram excipias) jam a multis annorum centuriis, eſum ſanguinis licitum habuiſſe, & ſe canone illo Apoſtolico ſolutas exiſtimaſſe.

(4°.) NONNULLI hac ratione perſuaſi, ſanguinis eſum nobis hodieque vetitum, & hoc interdictum nondum abrogatum ſentiunt; quod ſcilicet in Scriptura ſacra nul-

a Lib. 6. cap. 12. b *Diatrib.* ſup. laud. c. 10. c Τινὲς ὃ ἀδιάφορον μὲν πᾶσαν πορνείαν ἡγοῦνται *Socrat. Hiſt. Eccl.* lib. 5. cap. 22. p. 299. 5 d Vid. *Lev.* 19. 19, 20. *Ezec.* 18. 6. *Amos* 2. 7, 8. *Rev.* 2. 20. e *Salmaſ.* ub. ſup. p. 452. f *Expoſit.* in *Act.* 15. 28. p. 62.

lum

lum tempus aut terminus illius obligationi ſtatuatur, nec poſſibile ſit, ullum tempus in ſpecie definire, quo primum hoc interdictum Apoſtolicum vigoris ſui jacturam fecerit. Si dicatur, inquit [a] Curcellæus, *interdictum* illud *vigorem ſuum tamdiu ſolum* retinuiſſe, *quamdiu fuerunt infirmi, qui illius tranſgreſſione offenderentur,—obligat adhuc hodie. Nam multi ſunt nunc Chriſtiani, qui iſtius mandati tranſgreſſione graviter offenduntur: non tantum omnes Græci,—ſed plurimi pii & religioſi homines paſſim in Germania, Gallia, Anglia, & alibi; quibus æquum eſſet* hac *in re* nos *accommodare. Ne quid dicam de Judæis, —quibus grave præbetur ſcandalum, cum vident Chriſtianos præcepta toti humano generi in Noacho tradita pedibus quaſi conculcare.* CAP. V.

Ictus & ille ſententiam meam inconcuſſam reliquit: cum enim Gentiliſmus ejuſque ritus huic interdicto occaſionem dederint, ille vero, hic citius, alibi ſerius evaneſceret & Evangelio locum cederet; impoſſibile erat, ut Apoſtoli, decreti hujus obligationi, certos aliquos temporis aut loci terminos aſſignarent. Conſtat itaque Britannos (apud quos ethniciſmus nondum forſan exoleverat) hanc legem Apoſtolicam, ad ſera uſque [b] *Bedæ* tempora, coluiſſe; cum teſtetur [c] S. *Auguſtinus* eam, inter Africanos, ante ſeculum quartum, a vigore ſuo primævo excidiſſe. Nec abſurde creditur, in Eccleſiæ cujuſque poteſtate ſitum eſſe, determinare, quando legi illi ſatis obſequii datum ſit, & quando rationes publicæ requirunt ut ei diutius obtemperetur. Lex ea proculdubio poteſtatem obligandi retinuit, cum idololatræ paſſim obvii fierent, qui ſanguinis eſu ſe dæmonum ſocios & idololatriæ ritibus initiatos indicabant; cum etiam infirmi [i. e. ab idolorum cultu recens converſi, & in fide vacillantes adhuc] implerent omnia. Sub ea nempe tempora magni intererat, ut fideles e Gentibus ſanguinem & ſuffocatum pari zelo & faſtidio fugerent; ne cibi dæmonum participes haberentur, & eorum exemplum (perperam intellectum) infirmis illis πρόσκομμα fieret, iiſque Gentiliſmi probati argumentum videretur. Quod ad *infirmos* attinet a *Curcellæo* memoratos, non eo loco haberi debent, ut quis eos, abſtinentia a ſanguine, demereri ſtudeat. Apertum eſt enim, paucos admodum (ſi cum Eccleſia Catholica conferantur) ab eorum partibus ſtare, a ſanguinis eſu nihil incommodi infirmis illis redire poſſe, illos etiam *pios & religioſos homines* non ſe gerere pro infirmis in eccleſia Dei: nam Græci omnes ab Occidentalibus abhorrent, eos per contemptum [d] αἱματοφάγους, id eſt *ſanguivoros* appellantes: *Curcellæus* ipſe dicere non dubitavit, *Chriſtianos* [eſu ſanguinis] præceptum *toti humano generi in Noacho* traditum *pedibus quaſi conculcare:* multi etiam alii, quibus religio eſt veſci ſanguine, fratres eorum (ſi quando ſanguinis eſui indulgentes) iniqua cenſura vexant, quaſi præceptum Apoſtolicum inſuper haberent, & ventri potius quam Domino inſervirent.

(5°.) Nonnulli decretum hoc juris perpetui ſentiunt, adeoque ſanguinis eſum Chriſtianis interdictum; quod rationi conſentaneum videatur, [e] ut Deus omnia ad primævam puritatem revocaret, ut Chriſtianos ad obſervandas leges ipſis Noæ filiis datas obligaret, & ut hominum valetudini caveret, quæ ſanguinis eſu læditur. Atque hæc ratio majoris æſtimanda videtur, quod etiam [f] Veteres aliqui dixerint, Deum ſanguinis abſtinentiam præcepiſſe, quod *ſit gravis, terreſtris, & multarum ægritudinum cauſa, ſi comedatur.*

At rationes illas veri tantum ſpecie fucatas eſſe, vel hebes oculus facile percipiat. Nam cui non abſurdum videtur, Deum ſanguinis eſum ſub Evangelio vetuiſſe, ut ad puritatem Noachi temporibus obtinentem omnia revocaret; cum ſanguini nihil impuritatis inſit, & Chriſtus in nova creatione [g] *omnia pura*, prout Deus in veteri *omnia bona* pronunciaverit? Et quis tam iniquus Evangelici ſtatus æſtimator eſſe poteſt, ut ſentiat Chriſti diſcipulos, non minus quam Noachi filios, legem ſanguinis eſum prohibentem, tanquam humanitatis magiſtram, deſiderare? Quis etiam, cui vel uncia cerebri, ſibi perſuadere poteſt, Deum ſanguinis eſum in ſecula vetuiſſe, quod ſuccum gravem & ſanitati prorſus inimicum pariat; quaſi Chriſtiani tam hebetes eſſent & gulæ tam abſurde dediti, quod ſanguinem (niſi lege reſtricti) comedere vellent, tantæ licet intemperantiæ culpam ſanitatis jactura certo luituri?

Cum itaque argumenta, ab opinionis hujuſce patronis allata, rationis examen pati non poſſint; abſit, ut credamus, Apoſtolos hoc decretum ea mente feciſſe, ut legibus Moſaicis [de ſuffocato & ſanguine] novas vires adderent, & Chriſtianos ab

a Ub. ſup. cap. 12. b Vid. *Salmaſ.* ub. ſup. p. 452. c *Cont. Manich.* lib. 32. c. 13. Tom. 8. col. 457. C
d *Curcel. Diatrib.* laud. p. 972. e *Curcel.* ub. ſup. cap. 9. & 15. f Λέγεται γάρ τινες βαρὺ καὶ γεῶδες καὶ νοσωδὲς εἶναι τὸ τῶν ἀλόγων αἷμα. *S. Chryſoſt. Homil.* 27. in *Geneſ.* Ed. *Bened.* T. 4. p. 263. A g *Tit.* 1. 15.

CAP. V.

eorum eſu in ſecula cohiberent. Anne enim rationi convenit, opinari Apoſtolos legem de vitando ſanguinis eſu figere voluiſſe, ceſſante jam veteri rerum Oeconomia, ciborum diſcrimine jam per Chriſtum abolito, cultu jam tradito (cætera naturæ & rationi conſentaneo, ipſa legis hujuſce materia multos forte ſcrupulos, nihil autem commodi hominum animis allatura, & (quod caput eſt) ſanguinis oblatione tunc abrogata vel ſtatim abroganda? Cum enim leges Moſaicæ de non comedendo ſanguine & ſuffocato, ad religionem ſacrificiorum pertinerent, & ideo datæ eſſent, ut [a] ſanguini (præcipuæ victimarum parti) dignitatem & honorem eximium aſſererent; ſi Apoſtoli Gentiles Chriſti ſacris initiatos ad eas obſervandas obligaſſent, cauſam juſtam nimis dediſſent opinandi, ſacrificiorum cultum, etiam poſt Chriſti mortem duraturum, & brutorum ſanguinem, etiam poſt effuſum ſummi ſacerdotis ſanguinem, aliquid virtutis & dignitatis retinere.

Diſſertationi finis imponitur.

HÆC ea ſunt quæ ad hoc, Concilii omnium facile ſanctiſſimi, decretum explicandum dicenda cenſui. Eo vero libentius & diligentius in eo illuſtrando verſatus ſum, tum quod argumenti vicinitas ad id me invitaverit, tum etiam quod [b] Antiqui nos hic in meris tenebris reliquerint, & Recentiores plerique multum laboris & tædii hic fruſtra devoraverint.

a *Levit.* 17. 11, 12. b *Quis non miretur, ne antiquos ita hic de nobis meritos, ut certi aliquid pronunciarent?* Heinſ. in loc. Exerc. Sacr. pag. 300. 30

DISSERTA.

DISSERTATIO

In Diſtichon illud vexatiſſimum,

Ecce negas, juraſque mihi per TEMPLA TONANTIS.
Non credo: jura, Verpe, per ANCHIALUM.

Qua ob ARGUMENTI ſimilitudinem, fuſe agitur de juramentis apud [a] *Martialem* memoratis.

PRÆFATIO.

CUM in eo jam ſim, ut ritus moreſque Judæorum, a Gentibus acceptos, & in juramentis ipſorum uſitatos illuſtrarem; cum re præſenti conjunctum eſt, jam dicto *Martialis* diſticho lucem fœnerari cum præſertim argumento meo cognatione propinqua jungatur, & carminum eorum ſenſus & intentio tot virorum doctorum indaginem eluſiſſe videatur. Ut autem carminibus hiſce lux clarior affulgeat, par eſt ut rei totius exordium altiuſcule repetatur.

SIC itaque ſe habuit res tota quæ carminibus illis occaſionem adminiſtravit? Rumor in vulgus Romæ ſpargebatur, poetam quendam Judæum, *Anchialum*, *Martialis* puerum, Sodomitice corrupiſſe. Arguit eum *Martialis*, quod ipſe ſcelere tam tetro ſeipſum contaminaret, cum præſertim in ipſis *Solymis* natus eſſet, adeoque ſanctior & purior haberi vellet. Judæus interim, ut criminis tam horrendi, forſan etiam capitalis, odio ſeipſum liberaret; factum negavit, & verborum ſuorum fidem, juramento per Jovem Tonantem concepto, firmare ſtuduit. *Martialis* autem, cum ſubleſtam Judæi fidem probe ſciret, hujus juramentum pro nihilo habuit, addens,

Non credo: jura, verpe, per ANCHIALUM.

Rem hanc *Martialis* diſticho cauſam præbuiſſe, lector e verbis proxime præcedentibus haud ægre colligat.

Illud me cruciat, Solymis quod natus in ipſis;
Pœdicas puerum, verpe poeta meum.
Ecce negas: juraſque mihi per TEMPLA &c.

Cum autem ex antedictis verborum occaſio ſatis intelligatur, nodos qui ſuperſunt, hoc ordine ſervato, conabor expedire. (1°.) Doctorum ſententiæ de juramento per *Templa Tonantis* erroris arguuntur. (2°.) Illius juramenti ſenſus genuinus explicatur, & ratio redditur cur *Martialis* illud nullius æſtimavit. (3°.) Sententiæ de *Anchialo*, paſſim receptæ, recencentur, & rejiciuntur. (4°.) Auctoris opinio de *Anchialo* Theſibus aliquot exponitur & confirmatur. (5°.) Cur *Martialis* juramentum per *Anchialum*, juramento per *Templa Tonantis*, tam facile præferendum cenſuit. De his omnibus ordine diſſerendum eſt.

a Libr. XI. *Epigram.* 95.

SECT. I.

SECT. I.

Doctorum sententiæ de juramento per Templa Tonantis, *erroris arguuntur.*

CIRCA sensum horum verborum, inter doctos multum diuque disceptatum est. Eos autem tres opiniones præcipue divisos habuere.

PRIMA, *Seldeni, Farnabii,* [a] *Hammondi,* & aliorum, est; nempe Judæum poetam per *Templa Tonantis,* templum Hierosolymitanum intellexisse, & augustum ejus incolam, qui solus de cœlo tonare novit. Nam *per Templum Dei,* vel *Dei Tonantis,* inquit [b] Seldenus, *mihi jurasse videtur,* id est בבית אלה הרועם *quod Ebræi de Templo Hierosolymitano intelligebant.* Atque huic opinioni sustentandæ fulcrum non unum excogitavit: nam (1°.) Hujusmodi jusjurandum ad illius Judæi perfidi rationes maxime aptum erat & accommodatum. Sententia scilicet impia, diu ante *Martialis* ætatem, inter magistros inoleverat, juramentum per Templum plane inane fuisse, nec jurantis conscientiam obligasse. Hoc e [c] Domini verbis constat: *væ vobis duces cæci, qui dicitis, si quis per Templum juraverit, nihili est.* (2°.) *Tonantis,* nomen Judæo illi præsto esse potuit, cum tonandi facultas Deo, eique soli, in Scriptura non raro tribuatur. Id scire licet e 1 *Sam.* 2. 10. *Psal.* 29. 3. *Job.* 40. 9. *Psal.* 77. 18. & 104. 7. & aliis Scripturæ locis: (3°.) Non erat e more Romano, per Jovis templa jurare; sed per ipsum Jovem, aut Jovem Lapidem: ideoque consuetudo Romæ recepta locutionem illam, *Templa Tonantis,* de Jovis delubris interpretari vetat. (4°.) Cum hac sententia bene quadrat responsio *Martialis.* Cum enim Judæus ille, pæderastiæ suspectus, crimen illud, per *Templa* jurans, denegasset; *Martialis* ei fidem abnuit, statim respondens, *non credo.* Hujus autem responsi sensus, aut fallor, huc redit: "probe novi, vos Judæos gentem esse ad omne genus libidinis projectissimam: scio itidem vos, per Templum juratos, nulla religione vel perjurii metu teneri solitos, vosque hoc juramento frequenter incautos fallere. Cum itaque juramento illi speciosо nihil non doli & perfidiæ subesse soleat; palam & aperte profiteor, me nihil fidei tibi, per Templum tuum jurato, tribuendum existimare.

QUAMVIS autem hæc opinio tot patronis & argumentis innitatur, non possum a meipso impetrare ut ei assensum præbeam. Nam (1°.) Vix est ut credamus, quenquam e Judæis per Templum Dei jurare voluisse *Martialis* ævo, qui *Domitiano σύγχρονος* erat; cum *Titus* diu antea Templum funditus evertisset: verisimile est enim quemvis opinionem sinistram de tali juramento habiturum. (2°.) Creditu difficile est, juramentum hac verborum formula conceptum [*per Templa Tonantis*] inter Judæos olim in usu fuisse; cum nulla istius vestigia, vel in veteri Testamento, vel in scriptis Hebræorum, hodie reperiantur. (3°.) Judæus ille sibi persuadere vix potuit, *Martialem* poetam quid fidei juramento mere Judaico dare voluisse, cum ille totam Hebræorum fidem cultumque dicteriis incesseret, ipsum Judæum jam *verpum* vocaret, & eo nomine præcipuum religionis Judaicæ sacramentum in contemptum traheret.

SENTENTIA secunda eorum est qui per *Templum Tonantis,* Capitolium, Templum Jovi Tonanti sacrum, intelligendum sentiunt. Ea sententia præ cæteris arrisit [d] auctori nupero, qui cum repetita dedisset illa carmina *Martialis,* continuo addit, *per Templa Tonantis intelligo Jovem Capitolium cui juramento sacro obligabantur Romani: at Judæorum conceptum jusjurandum erat per Deum viventem.* Ad hanc sententiam firmandam rationes afferri possunt haud facile contemnendæ: nam (1°.) Capitolium templum erat Romæ structum, Jovi tonanti sacrum, quod etiam templa quævis alia sanctitate & magnificentia superare, eaque omnia in se uno quasi complecti, censebatur. Hisce consona *Maronis* illa, *Æn.* 3. v. 84.

Templa Dei saxo venerabar structa vetusto.

Templa Dei, i. e. Delubrum magnificum, Romæ structum, & Jovi Capitolino dedicatum. (2°.) Titulus ille *Tonantis,* Jovi datus, aliique similes, in scriptis Græcis & Romanis passim obvius est; cum tamen Deus, eo titulo notatus & discretus, nusquam in Scriptura reperiatur. Jupiter, in scriptis Græcis Ζεὺς βροντᾶιος, & Ζεὺς ὑψιβρεμέτης,

a *Annot.* in *Mat.* 23. 16. b *Lib.* de *Successionibus: Proleg.* pag. 10. c Ap. S. *Mat.* c. 23. 16.
d *Henric. Kipping. Antiq. Roman.* l. 1. p. 50.

in

in ſcriptis Latinis, *tonans*, *fulgurator*, *fulminator*, frequenter appellatur. [a] *Horatius* exemplum nobis exhibet, his verbis, SECT. I.

At cum tonantis annus hibernus Jovis
Imbris niveſque comparat:

Cum hiſce non parum cognati habent [b] *Apuleii* illa, *Jupiter—dicitur & fulgurator, & tonitrualis, & fulminator.* Hiſce plane gemina & germana habet [c] *Arnobius*, ſic e more Romano gentes alloquens; *ergone, iterum dicam*, Jupiter *tonans, fulgurans, fulminans, & nubila terribilia conducens.* His, ne in re trita nimius ſim, addam tantum inſcriptionem altaris a [d] *Grutero* memoratam; JOVI FULMIN. FULG. TONANTI RUSTIUS. &c. *dedicavit.* Adeo ut, quantum e jam dictis intelligo, titulus ille merum ethniciſmum ſapere, & inde principium petere videatur. (3°.) Probe norat Judæus ille ſua multum intereſſe, ut *Martialis* gratiam & favorem obtineret, & ita juraret ut illius verba fidem apud *Martialem*, æmulum ejus, invenirent. Ut autem hoc effectum daret, neceſſe habuit, ethnici perſonam induere, Judaiſmum ejus diſſimulare, & (cum Romæ jam ageret) Jovem Capitolinum, non *Deum Hebræorum*, innocentiæ ſuæ teſtem advocare. Se nempe perſuaſum habuit, *Martialem* juramento tam ſacro fidem facilius adhibiturum, & hac ratione ſe *Martialis* ethnici gratiam facilius initurum.

QUAMVIS autem hæc omnia veri ſpeciem ferant, multa faciunt quo minus pro certis & indubitatis habeantur. Nam (1°.) Judæorum lege non magis vetitum erat pejerare, quam Deorum exterorum nominibus inter jurandum uti. Sic enim [e] lege ſacra ſancitum legitur, *non memorabitis nomen Deorum alienorum: non audietur ex ore tuo.* Non eſt autem vel ſimile vero, Judæum illum, timidum licet & nullius fidei virum, legem ſuam violare ſimul & pejerare voluiſſe. (2°.) Non minus a fide alienum eſt, Judæum illum, per *Jovis Templa* jurantem, contribules ſuos Romæ degentes irritare voluiſſe. Norat enim proculdubio, plagas multas, e [f] legis forenſis præſcripto, ei debitas cujus ex ore שם עבודה זרה *nomen Dei alieni* audiretur; & gentem illam zeloticam plagas eas infligere voluiſſe, nec conſultum eſſe (ſi cutem ſuam curaret) crabrones illos irritare. (3°.) Ne quidem veri ſpeciem præ ſe fert, Judæum illum poetam, *Martialis* æmulum & adverſarium, eum tam ſtudioſe colere voluiſſe, ut ejus gratia non verbis tantum, ſed etiam juramentis ad gratiam comparatis uteretur. Norat nempe Martialem *petulanti ſplene cachinnonem* eſſe, & hoc vel aliud quodvis jusjurandum, pro joco tantum & ludo habiturum.

TERTIO: quidam, hiſce forte rationibus inducti, ſe perſuaſos habent, Judæum illum, non per Jovem tantum Capitolinum, ſed Deos Deaſque omnes, juramentum præſtitiſſe. Nam per *Templa* jurans, Deos Deaſque, Templorum illorum incolas intelligere, eoſque teſtes advocare cenſeatur. Alias enim (uti probabilius interpretor) per *Templum* potius quam *Templa* jurare voluiſſet. Deinde: cum *Martialis* Judæum illum crimine tam infami oneraſſet, ut nec ora nec oculos hominum ſuſtinere potuerit, ſi pro vero haberetur; conſentaneum eſt exiſtimare, eum per Jovem, per Templa, per Deos Deaſque omnes, jurare voluiſſe, ut ſe purgaret, & a *Martialis* æmuli ſcommatis ſeipſum liberaret. Quamvis autem & hæc opinio colore ſuo minime deſtituta ſit, ei nil firmi vel ſolidi ſubeſſe judico: nam [g] lege ſacra proſpectum erat, ne Judæi *nomen Deorum aliorum* religioſe *commemorarent, neque jurarent per eos, aut ſervirent eis; ſed Domino Deo ſuo adhærerent.* Noluit itaque Judæus ille, ſi quid ei ſanæ mentis inerat, in legem & religionem patriam tam graviter committere, ut Deorum Dearumque omnium nomina commemoraret, & eorum omnium fidem teſtaretur: nam hac ratione ſe peſſimi nominis idololatram probaſſet, & facinus non niſi ſanguine ſuo purgandum admiſiſſet.

a *Epod.* 2. b Lib. de *Mundo*: p. 752. c *Adverſ. Gent.* lib. 4. p. 140. d *Inſcript.* Lib. pag. 21. 6
e *Exod.* 23. 13. f *Selden.* de *Succeſ. Proleg.* pag. 10. g *Joſh.* 23. 7, 8.

SECT. II.

SECT. II.

Juramenti per Templa Tonantis *sensus illustratur, & ratio redditur cur* Martialis *illud nullius æstimavit.*

DUCTIS argumentis jam allatis, opiniones antedictas de sensu & scopo juramenti hujus, ut argutiora tantum commenta, rejiciendas arbitror. Proximum est, ne forte lectoris expectationi jam desim, ut sententiam meam de re tam perplexa & impedita in medium proferam. Si itaque fas esset verum conjecturis assequi, dicerem, Judæum illum, per *Templa Tonantis* jurantem, perfide & dolose se gessisse, nec sensum aliquem certum & determinatum in animo continuisse; cum id unum curasse & studiosius egisse videatur egregius ille fallendi artifex, ut verbis ad fraudem & fucum faciendum maxime accommodatis uteretur. Ut expediam paucis: Juramenti sui formulam sic ad Romanorum, Judæorum Romæ viventium, & *Martialis* forte, gustum & ingenium attemperare studuit; ut apud Romanos religionem fidemque suam dissimularet, apud Judæos (omnia candidius in fratribus eorum interpretari solitos) gratiosus esset, & apud *Martialem*, æmulum & accusatorem ejus, gratiæ forsan & fidei nonnihil obtineret. In hanc sententiam variis inducor argumentis: nam

(1°.) HÆC jurandi formula (si quis curatius attendat) frontem tam dubiam & incertam præ se fert, ut ad fraudem dolumque facta & quasi nata videatur. Cum enim per *Templa*, & *Templa Tonantis*, juraret, apud Romanos proculdubio, verba illa de *Jove* capientes, religionem fidemque suam subdole dissimulabat, & pro Gentili habebatur: norat etiam se tali juramento Judæorum suorum malam gratiam nullatenus initurum, cum solus Deus supremus dignus sit qui *Tonans* audiat; & Templum nuper Hierosolymis excisum *Templa*, potius quam *Templum*, dici meruit, si gloriæ & magnificentiæ suæ singularis ratio habeatur: cum etiam gentium delubra *Templorum* nomine dignari, adeoque Deos Deasque omnes testari, eosque juramenti temerarii vindices agnoscere videretur; id egit, ut eundem cum *Martiale* Deum & sacra colere crederetur, & hac arte felleum illius animum emolliret, & a seipso minus aversum redderet.

(2°.) HUIC opinioni pondus addit, ipsa Judæorum consuetudo, qui Romæ vitam agebant ætate *Domitiani*, qui religionem & originem suam tegere solebant & dissimulare, ne fiscum sibi gravem, aut Romanos infensos, experirentur. Hoc intelligere licet e [a] *Suetonii* verbis: *præter cæteros Judaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur qui veluti professi, Judaicam intra urbem viverent vitam, vel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent.* Hæc autem historiola causam opinandi præbet, hunc etiam Judæum vafre & subdole se gerere, & ipsius naturam, fidem, originem & mores infames, ullis simulationum involucris tegere, voluisse.

(3°.) MARTIALIS ipse nullam huic Judæo, vel Juramento suo, fidem adhibendam censuit. Hoc e verbis ejus [*non credo*] clare satis intellectum est. Cur autem *Martialis* hujusmodi juramentum nullius æstimaret, & illius Judæi fidem, juramento licet tam sacro firmatam, suspectam haberet, hæc sola ratio videtur assignanda. Promptum erat *Martiali* Judæi hujus ingenium e dolosæ gentis usu metiri, cum præsertim hoc ipsum juramentum sensus tam varios admitteret, ut vel inde suspicioni locus esset, illud ad fraudem potius quam fidem inducendam excogitatum fuisse. Cum itaque *Martialis* juramento suo tantum *non credo* tam morose regerit, nil vetat quo minus illius verba sic interpretemur; "nullus dubito quin dolis instructus & arte Judaica "ad jurandum accedas, cum *verpus* audias, & juramentum jam præstes, facies varias "& sensum ubique fallacem ferens: si enim *Templa Tonantis* de Templo tuo, nuper "Hierosolymis exciso, capiantur, mihi fraudi foret; cum notum sit, magistros vestros "impostores juramentum hujusmodi omni virtute vacuum & plane nullum judicare. "Nec meliore loco res erit, modo verba tua de Jovis nostri templis intelligantur; "cum probe norim, [b] apud vos profana esse omnia, quæ apud nos sacra; & nihil vos "prius imbui quam Deos exteros contemnere, & Deum solummodo vestrum vereri; "adeo ut te nulla hic religione vel perjurii metu teneri putes. Tibi itaque, tam per-"fido & fallaci, aram licet ipsam tenens juraveris, fidem nullam adhibebo.

a In *Domitian.* cap. 12. b Vid. *Tacit. Histor.* Lib. 5. p. 115, 116.

SECT.

SECT. III.

Celebriores doctorum ſententiæ de Anchialo *recenſentur, & rejiciuntur.*

NON ſatis erat *Martiali*, Judæi juramento per *Templa Tonantis* fidem derogare, ſed aliam ipſe proponit jurandi formulam, *per Anchialum* nempe, qua fidem ejus exploraret. De *Anchialo* variæ inter Doctos opiniones invaluere, ut circa res longa vetuſtate prope obliteratas uſu venit. Inter eas autem hæ Sex principatum tenent.

Sententia Domitii Calderini.

PRIMA ſit ea quæ originem debet [a] *Domitio Calderino*, qui *Anchialum* intelligit de *Sardanapali* ſtatua & numine, quæ in *Anchiala*, urbe *Siliciæ* litorali, & *Solymis* finitima, colebantur. Per *Anchialum* autem Judæum jurare poſtulat, non ſerio ſed joco; ut ſcilicet illius Judæi patriam & mollitiem oſtenderet ſimul & exprobaret. Ab hac autem ſententia liceat aſſenſum cohibere, cum hactenus de *Anchialo*, illo *Sardanapali* numine, ne verbum legerim.

Rigaltii.

SENTENTIA ſecunda [b] *Rigaltii* eſt, quam lector accipiat ipſis auctoris conceptam verbis: *rumor erat Anchialum puerum Martialis, a poeta quodam Judæo pædicari. Arguit eum Martialis quod natus in ipſis Solymis, adeoque ſanctior & caſtior putaretur, tamen pædicaret. Negabat ille ſimul & per Deum jurabat. At proterve Martialis, Jura, inquit, per ipſum Anchialum, puerum meum. In odium Judaicæ religionis. Nec aſſentior viris doctiſſimis qui aliter interpretantur.* Hanc viri docti ſententiam, utpote probatione ſimul & explicatione omni deſtitutam, in medio relinquo, eique (in præſens) lapidem nec album nec nigrum apponendum cenſeo.

Scaligeri.

SENTENTIA tertia [c] *Scaligeri* eſt, quam ipſe ſuis verbis exprimat; "ſanctiſſimum "Judæis jusjurandum erat חי אלה vel חי יהוה Chaiala vel Chaiadonai. Sed tempore "Martialis pronunciabant Chiala. *Jura verpe, per Anchialum.* Quia Judæos audiebat "Chiala jurare: propterea putavit eſſe Anchialum, quod vox Anchialus ſit notior "quam Chiala. Cum autem hæc ſententia doctis innoteſceret, omnes omnia bona dicere, & *Scaligeri* fortunas laudare, qui ſententiam tali acumine commendatam inveniret. Tanta habita eſt iſtius conjecturæ felicitas, ut ſtatim theatri pene totius literarii plauſibus acciperetur. Nonnulli tamen aſſenſum cohibebant, quod illis incredibile viſum eſſet, *Chaiala* in *Anchialum* tranſire potuiſſe. Nec minus a fide alienum cenſebatur, *Martialem* poetam quicquam Hebraice calluiſſe. Deinde, cuivis *Martialis* Epigramma perlegenti pateat, eum in Judæum illum quem pæderaſtiæ reum egerat, iniquiorem fuiſſe; nec veriſimile videri, *Martialem* hujuſmodi juramentum excogitare voluiſſe, quo præſtito, *Martialis* ipſe fortis tantum calumniator, & Judæus ille caſtus, haberetur.

Farnabii.

SENTENTIA quarta [d] *Farnabii* eſt, qui ſententiæ *Scaligeri* editionem ſecundam, eamque (ſi credas) magis auctam & emendatam, in lucem protulit. Nam hæc aſſuit *Scaligeri* ſententiæ, denuo repetitæ: hujus *ingenioſiſſimi viri expoſitioni ſubſcribo, niſi quod poetam poſuiſſe Anchialum* tanquam notius vocabulum,—*inficias eam. Quinimo totum hoc & integrum fuiſſe Judæorum juramentum contendo.* אם *enim Hebræis ſonat* ſi, *in juramentis uſitatum, ut Jerem.* 5. 2. ואם חי יהוה & ſi vivit Dominus, *atque alibi pluries in Scriptura ſacra. Quin &* אם *abſolute poſitum in jurando negat*, Pſal. 89. 36. *&* 1 Reg. 17. 1. *Quum itaque poeta ex pronunciatione* תּ אלה אם חי ſi vivit Deus, *advertiſſet Judæos juraſſe, Hebræa non intelligens, eſſe has diſtinctas voces unius Dei nomen credidit, atque ita uſurpavit,* m *ante* ch *in* n *verſo, ad Græcas & Romanas literarum diſpoſitionis leges. Erit itaque hic poetæ ſenſus;——Quoniam* fidem tuam ſuſpectam *habeo,——non credo tibi neganti per Jovem jurato: verum adigo te ad juramentum per Deum veſtrum, per quem jurato tibi credam.* His omnibus operoſe refellendis nil opus eſt immorari, cum vocabulum *Anchialum* ad originem longe aliam referendum eſſe, ſatis e jam dictis, & poſtea dicendis, eluceſcat.

Seldeni.

SENTENTIA quinta *Seldeno* patrono gaudet, qui fidens aſſerit, *Martialem* hic ipſiſſimum Hebræorum juramentum, ſed nonnihil contracta pronunciatione, exacte ſatis expreſſiſſe. Nam apud Martialem, ait [e] ille, integra videtur mihi fuiſſe hæc *jurandi*

a *Obſervat.* in *Martial.* p. 507. b *Rigaltii Not.* ad *Martial.* l. 11. Ep. 95. c *Prolegom.* ad Lib. de *Emend. Temp.* p. 40. d *Comment.* in *Martial. Epigr.* e *Prolegom.* ad *Leges Ebræor.* de *Succeſſion.* p. 5, 6.

SECT. IV. "formula; יפרע חי עולם *iperan chi olam*, id eſt, *ulciſcatur*, aut *vindictam ſumat is*, "*qui vivit in æternum*, ſi pejeraverim. Adeo ut *ita* potius ſcripſerit Martialis,

"NON *credo*; *jura verpe*, iperan chi olam.

"Quod quam facile a Librariis, qui ignota ſibi vocabula in ea, quæ cognati ſoni noti-"ora ſunt vertere ſolent, in *per Anchialum* mutari poſſet, nemo non videt. Ut autem "fides eo certior accedat ante dictis, obſervatum eſt ei, hanc ipſam juramenti formu-"lam in Daniele reperiri: nempe Cap. 12. 7. וישבע בחי העולם *& juravit per Chi ha-"olam* ſeu *per Chi olam*, id eſt, *per eum qui vivit in æternum*; unde cognomen illud "juramentis adhiberi ſolitum *eſt*.

HÆC & alia farinæ conſimilis, ad ſententiæ ſuæ fidem firmandam, attulit auctor ille præſtantiſſimus. Ea vero omnia telis ex ipſius armario petitis confodi & proſterni poſſunt: aſſerit enim (1°.) *Ipſam juramenti formulam*, hiſce *verbis conceptam*, ſe *nondum* in Scriptis Hebræorum, *compertam* habuiſſe. At proculdubio vir ille, qui in literis humanioribus ætatem pene totam egiſſe videtur, Juramentum illud in magiſtrorum ſcriptis invenire potuerat, ſi tale aliquod in ſermone quotidiano tam frequens habuiſſent.. (2°.) Significationem illam *verbi* פרע *ex Syriaco ſeu Chaldæo, in Rabbinicum ac Talmudicum ſermonem* fluxiſſe dicit, & verbum illud *alia notione in ſacrarum literarum Ebræo paſſim* uſurpari. Sed anne credibile eſt, magiſtros olim linguam Hebræam & Chaldæam, in tam brevi præſertim & familiari juramento, commiſcere voluiſſe; cum etiam principium ejus e *Daniele* peteret, ſi *Seldeno* credimus? (3°.) Utraque illa juramenta Romanam formam gerere, & jurare *per Anchialum*, *τῷ per Templa Tonantis* opponi, eique juramento ex adverſo *reſpondere videatur*. Et ita ſane viri docti, nullo non ævo, ſe perſuaſos habuerunt. His alia, cum *Seldeni* ſententia non minus ἀσύζατα, ſubjungi poſſent, niſi quod honoris aliquid ipſis etiam erroribus & cineribus virorum inſignium deferendum exiſtimarem.

Iſaaci Voſſii: OPINIO ſexta [a] *Voſſii* ingenium ſingulare ſapit, quam verbis auctoris (ne quis fraudi ſit locus) accipiat lector: *optimus codex Thuanæus jam ante octingentos annos exaratus, qui excerpta continet Martialis epigrammata, legit hoc loco* anchalium. *Omnino legendum eſt*,

Non credo; jura verpe per ancharium.

Ancharius vel ancarius eſt aſinus. ——— *Utitur hac voce Lucilius*; ——— *Unice vero confirmat hanc conjecturam verſiculus ille Petronii, ex quo liquet, Judæos olim male audiiſſe, quod crederentur per Aſinum jurare.*

Judæus licet & porcinum numen adoret,
Et cilli ſummas advocet auriculas.

Inepti ſunt qui de veritate hujus lectionis dubitant. Cillus enim *eſt aſinus*, &c. Si quis conjecturis hiſce juvenilibus genii quicquam ineſſe cenſeat, illius opinioni refragari nolo. Me quod attinet, ipſe nomen meum inter *ineptos* illos numerari patiar, qui de lectionis utriuſque veritate dubitare ſolent; cum probe norim, nec hanc nec illam teſtimonio aliquo, cui niti liceat, confirmari poſſe.

SECT. IV.

Auctoris opinio de Anchialo *proponitur, & fuſe confirmatur.*

Auctoris. UT ſententia mea de *Anchialo* clarius intelligatur, neceſſe eſt ut quæſtionibus hiſce quatuor reſponderem: (1°.) An vox *Anchialus* pro nomine proprio vel appellativo haberi debeat? (2°.) Quis eo nomine [*Martialis* puer, an alius aliquis] intelligendus eſt? (3°.) Quid ſit jurare per *Anchialum*. (4°.) Quare *Martialis* Judæum illum ad iſtam juramenti formulam adigere voluit eamque aliis omnibus præferendam cenſuit.

PRIMO: an vox *Anchialus* pro nomine proprio vel appellativo haberi debeat? Hac de re Criticorum natio ſtudia in contraria ſcinditur. Ipſe me perſuaſum habeo,

[a] *Iſaaci Voſſii Obſervat.* ad *Mel.* Lib. 1. p. 48.

vocem

vocem *Anchialum* hic nominis proprii vicem obire, adeoque perſonam aliquam eo nomine denotari. Sic judico, non tantum quod e jam dictis appareat, eorum ſententias perplexas, incertas, & impeditas eſſe, qui vocem illam nomen appellativum cenſeri volunt; ſed quod variis exemplis evinci poſſit, *Anchialum* nomen proprium fuiſſe, in veterum uſu [a] frequentiſſimum. Primum nobis exhibet *Epigramma* vetuſtiſſimum, quo *Lesbia* ſic hoſpitem affari dicit? SECT. IV.

[1] HOSPES. STA. ET. LACHRVMA. SI. QVICQVAM. HVMANITVS. INTEST
OSSVA. DVM. CERNIS. CONSITA. MAESTA. MIHI
QVOIVS. LAVDATI. MORES. ET. FORMA. PROBATAST
ANCHIALO. QVEM. CVRA. ANXIA. DEBILITAT
SEI. NOMEN. QVAERIS. SVM. LESBIA. SI. DVO. AMANTES
ANCHIALVS. DVLCIS. CVM. [2] SVAVE. HOMINE. SPVRIO

Sic etiam *Orator* nominis ejuſdem, ceu proprii, mentionem ingerit; [b] *L. Egnatio — vel familiariſſime utor. Ejus Anchialum ſervum, negotiaque, quæ habet in Aſia, tibi commendo*, &c. [c] *Homerus* etiam *Anchialum* quendam, inter pugiles ſuos notæ clarioris numerat verſu illo,

Ναυτεύς τε, Πρυμνεύς τε, ϑ' Αγχίαλος, ϑ' Ερετμεύς.
Nauteuſque, Prymneuſque, & Anchialus, & Eretmeus.

Cum re præſente conjunctum videtur, *Michaelem Anchialum*, inter Patriarchas Conſtantinopolitanos numeratum, hoc in loco memorare. Si quis ingenio magis curioſo ſit, quam ut exemplis in medium allatis poſſit acquieſcere; [d] *Phavorinum* adeat, e cujus exemplis fides paulo firmior & certior accedat ante dictis.

SI quis rem hanc adhuc in incerto manere ſentiat, quod nulla conſtet ratio cur nomen *Anchialus* hominibus tam frequenter imponeretur; reſponſio prompta eſt; *Anchialus*, mari vicinus, ad mare ſitus, litoralis, Græce denotat; voce Αγχίαλος ab ἄγχι *prope* vel *juxta*, & ἅλς *mare*, originem accipiente. Nec a vero alienum eſt, nomen a maris vicinia multis olim inditum fuiſſe, quod iis juxta mare naſci vel vitam agere contigiſſet. Hoc & eo credibilius exiſtimetur, quod ob eandem rationem viri quidam clariores, aut eorum majores, nomina illa cognata, [e] *Paralus, Enalus, Eurialus* [a mari vicino ſumpta] reportarent. Nec promptum eſt rationem aſſignare, cur tot urbes, apud *Strabonem*, *Stephanum* de *Urbibus*, *Pomponium Melam*, alioſque memoratæ, nominibus illis affinibus [[3] [f] Αγχίαλος, [g] Αγχιάλη, [h] *Anchialos*, & hujuſmodi,] antiquitus innoteſcerent; niſi quod urbes litorales eſſent, & in maris vicinia ſtruerentur.

ID proximo ſuccedit inveſtigandum, quis *Anchiali* nomine [*Martialis* puer, an alius aliquis] hic intelligendus eſt? Ne quæram ambages, prompte reſpondeo, me non poſſe ab animo meo impetrare ut cenſeam, quemvis alium hic intelligendum præter *Martialis* puerum, quem Judæus ille miſere deperibat, quem etiam pædicaſſe ferebatur. Nam,

(1°.) HAC ſententia, nihil expeditius, captu facilius, cum ſeipſa vel ratione magis conſtans, excogitari poteſt. Qui contendunt, ut *Anchialus* vox hybrida [partim Hebræa vel Syra, partim Romana,] cenſeatur; hærent, algent, ſudant, & nil certi, probati, vel veri proferunt. Cum primum enim *Scaligeri* pia mater notionem illam de *Chiala* peperiſſet, Criticorum παῖδες ingenii ejus felicitatem impenſe mirabantur, & illius opinioni palmam humile deferebant. Poſtea vero ingenii *Scaligerani* fœtum lambere, & in formam paulo concinniorem fingere ſtuduerunt, & ita ſe geſſerunt, quaſi inventionis tam egregiæ laudem & honorem *Scaligero* ſoli non parum inviderent. Poſtquam enim *Scaliger*, e voce *Anchialus Chiala* procudiſſet; *Farnabius*, ut inventis adderet, vocem illam in אם חי אלה *Im chai alah*; *Salmaſius* in עלם חחי *hachai olam*;

a *Id nominis Anchialus erat valde commune Ethnicis pueris, ſervis, & viris. Thom.* de *Pined.* in *Stephan.* de *Urbib.* p. 20. b *Epiſtol.* L. 13. *Epiſt.* 45. *Appuleio.* c *Odyſſ.* Lib. 8. verſ. 112. d In Αγχιάλεια & Αγχίαλος Col. 29. & Col. 127. e Vid. *Harpocrat.* ad voc. Πάραλος. f *Strab.* l. 14. g *Steph.* de *Urb.* ad voc. h *Pomp. Mel.* de *Sit. Orb.* l. 2. c. 2.

1 Vid. *Gruter. Inſcript.* pag. 799. 8.
2 *Almeloveen* legit SUO.
3 Apud *Strabonem*: L. 14. p. 988. C & *Stephanum*, legitur ΑΓΧΙΑΛΗ urbs ſcil. quam *Sardanapalus* condidiſſe fertur. *Arrianus* vocat eam Αγχίαλον. *Exped. Alex.* L. 2. p. 66.

SECT. IV. *Seldenus* rem in *Iperan chi olam*, emendavit. Interea temporis, in hac opinionum pugna veritas non parum lædebatur: certum est enim, Judæorum juramentum [a] olim non fuisse חי אלה *Chai Ala*, sed חי יהוה *Chai Adonai*, i. e. *Vivit Dominus*, quo & hodie utuntur frequentissime. Manifestum est autem, sententiam meam incommodis hisce maxime laborare.

(2°.) MARTIALIS, in verbis præcedentibus, *pueri* tantum sui mentionem fecerat: nisi itaque puerum illum, *Anchiali* nomine, denotaverit; fieri non potuit, ut Judæus ille *Martialis* mentem sensumque certo deprehenderet.

APUD ethnicos & Hebræos, jusjurandum concipientes, usu vetere receptum est, per res aut personas jurare quas maxime charas habuerunt. Inde factum est, ut gentes utræque per suas aut amicorum [b] animas, utpote res charissimas, jurare solerent. Eadem de causa *Byzantii* juramento per nummos ipsorum [c] ferreos concepto seipsos obligarunt. Judæos antiquos juramento per liberos suos concepto seipsos obstrinxisse, testimonio est Juramenti Judaici formula, in [d] *Jure Græco-Romano* memoriæ prodita; εἰ ἢ ἐπὶ ψεύδει ὀμνύω, ἐπικατάρατα τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας μου· *Si mendacii causa* nomen Domini jam sumo, *execrationi sint liberi e ventre meo prodeuntes.* Alia moris hujusce testimonia studiosi petent ex [e] *Hansenii* libro de *Jurejurando Veterum.* Est itaque mori simul & rationi consentaneum, ut *Martialis* Judæum illum ad juramentum per *Anchialum*, (personam quam in deliciis habuit) adigere voluisse censeatur.

TERTIO: curandum est, ut sensus hujusce locutionis, *Jura per Anchialum*, paulo clarius innotescat. Veteres enim hujusmodi juramenta sensu non uno & eodem solebant interpretari: & nobis in obscuro & ambiguo est locutionis hujus intentio, *jura verpe per Anchialum*, cum sensus tam varios & diversos capiat. Nam *jurare per Anchialum*, est, illius genium, tanquam perjurii vindicem, advocare, si quis fidem fallat: vel hæc verba ritu solenni fundere, *Dii perdant Anchialum, si pejeraverim*; vel *ita Dii ament Anchialum*, vel *ita Deos ei propitios velim*, ut ego jam verum affero: vel *ita me amet Anchialus*, ut ego illum semper honestis & amico dignis tractavi modis. Quamvis autem hujusmodi juramentum in sensus hos & alios inflecti possit, probabile judico *Martialem* id in animo habuisse, ut Judæus ille Diis & diris omnibus *Anchiali* caput devoveret, si jam datam fidem perjurio violaret. Si enim criminis tam tetri conscius fuisset, verisimile est, amorem *Anchiali*, vel timorem *Martialis*, eum ab hujusmodi juramento cohibere voluisse.

QUARTO: dicendum supereſt, cur *Martialis* Judæum illum ad hujusmodi juramentum adigere studuit, & illud aliis omnibus præferendum censuit. Si quis enim rem totam considerate pensitaverit, mirum videri possit, *Martialem* juramentum infimum [per *Anchialum* nempe, puerum suum] juramento maximo [per *Templa Tonantis*] præponere voluisse; cum præsertim nullum hujusmodi juramentum in scriptis ethnicis invenire detur. Sed hujusce rei rationes quatuor, si recte judico, possunt assignari:

(1°) MARTIALIS hujus Judæi religionem turpem & odiosam, fidem etiam suspectam & fallacem habuit. Ei itaque, vel per Templum Judaicum, vel Numen Romanum juranti, fidem nullam tuto adhibendam censuit; cum præsertim probe sciret lubricam Judæorum fidem, eamque juramentum nec hoc nec illud obstringere potuisse. Judæo itaque auctor erat, ut per *Anchialum* juraret; ut sensus tam certi & aperti juramentum indicio esset eum bona fide jam agere, & ethnicum hujusmodi jusjurandum, se, verpum licet, legem cultumque Judaicum ejurasse testaretur.

(2°.) APUD ethnicos olim jurare per amasios suos, (eorum nempe capita, crines, oculos, vitam, & hujusmodi) religiosissimum habebatur. Ethnicos, præcipue molliores hujusmodi juramenta dare solitos, plurima [f] *Brissonii* testimonia extra dubium ponunt. *Martialis* itaque derisor Judæum illum per *Anchialum* jurare monet forsan ut innueret, *Anchialum* illius amasium & delicias esse, nec aliud juramentum lascivo illi Judæo tam belle convenire. Novit etiam *Martialis*, istiusmodi juramentum Judæum illum Gregalium suorum odio, & Romanorum dicteriis exponere voluisse.

a Vid. *Jer.* 4. 2. & 5. 2. & c. 12. 16. *Hos.* 4. 15. b *Voss.* de *Physiolog. Christ.* & *Theolog. Gent.* L. 5. cap. 46. c Id. ibid. d Tom. 1. pag. 119. e Cap. 12. & c. 14. & c. 26. f Lib. de *Formul.* L. 8. p. 736, 737.

(3°.)

(3°.) MARTIALIS, Judæum illum ad hujuſmodi jusjurandum adigens, eum vili pendere, & hiſce verbis probroſis affari videatur. "Novi te verpum eſſe, nullius "fidei, frontis, aut honoris, homuncionem, & nullo non genere vitiorum infame ca- "put; jures itaque *per Jovem*, aut *per Anchialum*, mihi perinde eſt: tibi non credam "ipſe, ne mortuo quidem. SECT. IV.

(4°.) NON temere credidit *Martialis* eum qui juraverat *per Templa Tonantis*, juramentum *per Anchialum* honeſte recuſare minime potuiſſe. Novit autem, Judæum illum *Anchialum* ſibi maxime infenſum & adverſum habiturum; ſi pejuraret, eumque diris omnibus devoveret. Haud itaque credibile fuit, ſe tale juramentum præſtare voluiſſe, ne *Anchialus* infenſus, illius Judæi *Ganymedes*, nudam veritatem proderet.

SI quis hæc omnia diligentius expendet, ei liquidum erit, auctores pleroſque, non ſpernendæ licet eruditionis viros, ab *Epigrammatis* hujuſce mente & ſcopo prorſus aberraſſe.

Non ingratum fore arbitror in medium proferre, de *Anchialo* ſententiam doctiſſimi *Jo. Savage* de *Clothal* in *Comit. Hertford.* S. T. P. Sentit ille vocem *Anchialum* eſſe technicam, & verbis Judæorum Juramenti Hebraicis כה יעשה לי אלהים originem ſuam acceptam referre. Meminit enim, eum *Græcam Miſſam* Romæ agi videret, ſacerdotes Romanos, linguæ neſcios, ſermone quodam incondito Græcos deridiculo habuiſſe: nil mirum itaque ſi *Martialis*, cui lingua Hebræa magis erat ignota, כה יעשה לי אלהים verteret *Anchialum*, parte deſumpta ab initio vocum, *viz.* יע—לי אלים quæ *Anglice* ſonant, *God do ſo to me.*

GR. III.